B. i. 12.
B. i. 12
Tj6

AA.L.4.

THEATRVM

VITÆ CIVILIS AC SACRÆ:

SIVE DE MORIBVS REIPVB. CHRISTIANÆ COMMENTARIA.

IN QVINQVE LIBROS DISTRIBVTA.

In quibus omnes rationes tam ſpeculatiuę quam practicę traduntur exactiſsimè,ad rectè inſtituendum,moderandum, conſeruandum & amplificandum ſtatum,tum ſacrum,tum Politicum ſiue ciuilem.

OPVS

Cum omnibus vtile,tum maxime Magiſtratum gerentibus, Theologis, Iuriſconſultis,Concionatoribus , Principum a Secretis & Conſilijs.

AVCTORE

EDOVARDO WESTONO LONDINENSI , S.T.D,

Nec non Collegiatę B.Mariæ Eccleſiæ Brugis Canonico.

BRVGIS FLANDRORVM,

Ex officina GVILIELMI de NEVE, ſub ſigno Solis.

M. DC. XXVI. *Cum Gratia & Priuil.*

CIVILIVM DOMINIS ; SIMVLAC SACORVM PRÆSIDIBVS CHRISTIANIS, CATHOLICIS,

Honore obſeruantiaque colendiſſimis, Auctor Salutem & fœlicitatem precatur ſempiternam.

IN veſtris perſonis, D.D. Ampliſſimi, Sacratiſſimique, vniuerſum genus optimorũ ac Deo charorum hominum iſtis ſalutare & compellare videri potero. vos etenim vti eſtis communes iuſtitię, reliquarumque virtutum veluti fontes, a quibus ad alios perenni curſu pręſtantiſſimarum functionum leges dimanant, ita pariter illorum incolummitates & ornamenta cuncta non niſi in veſtrorum dignitatum pręſidijs contineri omnes facile intelligant, Quo idcirco in vobis ſupremos actionum apices, quales Principes decent, exopto, adeoque operam meam, exilem licet, impendo, vnde ſicut par eſt, tantis Dei, ſimulatque naturę donis inſigniti, cęteris pręluceatis, eodem planę vectigales ſeu ciues veſtros ad maxima bona pro meo virili inſtituo, promoueoque: fieri namque non poteſt, vt vobis inde florentibus, ipſi pariter non floreant, vobis ad imitationem Dei examuſſim efformatis, illi iuxta, terrena excedentes, tam diuinam normam viuendi, quantum in eis humanum permittit ingenium, conſilijs ſuis minime aſſequantur. Quicquid itaque in vobis pręclarum & pręcipue ſpectabile, quod peculiari nota ſtatus & condiciones veſtras attingit, illud haud ſe ſinit priuatis veſtris emolumentis dumtaxat circumſcribi, quinimo foras ad aliorum commoda proferenda, augendaque progrediens, tanquam ſolaris radius, ad inferiorum quaſi vitam, motuſque procurandos, benefico ac ſalutari influxu ſeſe quam latiſsime diffundit. Hoc vero, quod vobis proprium, ac in vobis palmare indigito, ex eis coaleſcit rebus, quæ a natura in homine, recto iudicio informata, pariterque a diuinæ in eodem veritatis agnitione, supernę quoque gratiæ robore propagantur. ob quam cauſam, ab hac indole naturali, munere ſupernaturali abhorrētia ſtudia; vtpote hæreſes, æmulationes, aſtus, fraudes, violentię, ad regimen hoc veſtrum ſacrum ac Ciuile recte moderandum nihil conferunt momenti, ſed potius vt fini vobis pręſtituto plurimum aduerſantur, ita infinitis inſuper miſerijs eos conficiunt, quorum tamen patrocinia affectu omnino paterno in

vos ſuſcepiſtis. Illa autē quæ in hoc grauiſsimo negocio vobis in adiumentis eſſe potiſsimum poterunt, vt compendio dicam, virtutibus Intellectualibus, Moralibus & Cardinalibus conſtant: ex quibus contextis non ſolum ortum ducit huius aut illius Reipublicę proſperitas, ſed etiam cum ſumma pace & animorum conſentione vniuerſi orbis Chriſtiani gemmea, melleaque tranquillitas. Dolemus itaque hiſce noſtris deplorandis temporibus, tam frequentia, tam ſanguinolenta, tam funeſta inter Chriſtiani nominis profeſſores vbiq; ferme gliſcere & feruere bella, tantas indies mutuo ebullire armorū offenſiones. Enimuero merito dolemus, eos, quos Chriſtus Dominus ſuo cruore non redemit modo, verum inſuper in vnam Eccleſiam, vtpote ſuum myſticum corpus, coagmentauit, hiſce prorſus tragicis contētionibus, idque in oculis externorum hominum, flagrare. Huic autem ingenti malo quo ipſe pro modo mearum virium oportunius ſuccurrerem, hæc Ciuilis & *Sacri* iuris commentaria deſcripſi: in quibus non aurea *Saturni* ſæcula, de quibus antiquitas nimium fabulata, ſed aurea Chriſti ſęcula a me adumbrari lectores animaduertant. Quod ergo in hunc ſcopum ſtylo exarante collimare mihi votum fuit, animos ſumpſi vobis Dominis operis inſcriptionem dedicare. ac tametſi ex humilitate condicionis huiuſmodi propoſitum meū in altum veſtræ eminētiæ ſe audacter ſatis extulerit, nihilominus ex magna itidem charitate, qua erga vos æſtuabam, in tam ſublime officiociſsme ſe excitauit. Proinde mihi abunde ſatiſfactum exiſtimauero, ſi tantummodo perceperim, dedicationem hanc, gratam, acceptamque in veſtro conſpectu apparuiſſe.

Dominationibus veſtris
Addictiſsimus

Seruus

EDOVARDVS VVESTONVS.

BENEVOLO LECTORI.

SACRAE pariter ac Ciuilis vitæ Dogmatica Principia hoc opere me complecti inſtituentem, vniuerſum inde hominis Chriſtiani officium, ſiue illud ad terrena, ſiue ad cæleſtia referatur, eodem circumſcribere, varijſque partibus conſtans, plenius elucidare voluiſſe, haud immerito, optime Lector, apud animum tuum iudicaueris. Enimuero ea ciuilitatis forma hic a nobis ſpectanda, quæ a morum ſacro candore minime ſecernitur: ea viciſſim Sanctitudo pertractanda, quæ ciuilis neceſſitudinis leges neutiquam faſtidit aut auerſatur. Proinde huius noſtræ moralis diſciplinæ idonea figura, ſub muliebri ſpecie, ſeſe *Boetii Seuerini* oculis quondam obiecit, quam & ipſe iſtis deſcriptam, poſteritati commendauit: *Erat ſtaturæ diſcretionis ambiguæ: nam nunc quidem ad communem ſe hominum menſuram cohibebat; nunc pulſare cælum ſummi verticis cacumine videbatur. Quæ cum caput altius extuliſſet, ipſum etiam cælum penetrabat, aſpicientiumque hominum fruſtrabat intuitum.* Boet. lib. 1. Conſ. Proſ. 1. Quemadmodum enim homo ſuæ phyſicæ ſubſtantiæ ingenio, ex ſpirituali anima, ſimulque concreta corporis mole coaleſcit: ſic eiuſdem munus actiuum ſeu morale, veluti cuiuſdam *Prothei*, ad operandum diuerſimode instructi, partim ciuile, partim ſacrum partim diuinum, partim humanum, in vnius penſi abſolutam notionem demum eſfloreſcit. Habet enim hoc ipſius officium veluti diuini vigoris alas, quarum remigio ſurſum ad Deum & cœlites euolat, a contagione hac terreſtri ſe in ſublime extollat: itidem pondus quoddam retinet, cuius inſita vi ad inferiora deſcendit. atque ſiue hoc ſiue alterum homo recte præſtiterit, pluſimū ſane ei, alijſque vtilitatis inde accreſcit. Binas haſce noſtri muneris partes, Chriſtus Dominus ad Iudæos diſſerens, ſingillatim expreſſiſſe viſus, iuxta ac vtraſque in vnam perfectam agendi tabulam contuliſſe: *Date ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* Math. 22. Quibus verbis (vt in eis notatu digna, ac in eiſdem abſtruſas ſententias particulatim deſignem) imprimis obſequij vectigal *Cæſari* tribuendum, illo præmiſit Chriſtus Dominus, quod Deo exhibendum. hoc vero eo conſilio factum: quantum id interpretari potero, propterea quod, ciuilis obedientia erga *Cæſarem* propius ad naturam humanam accedat, quam erga Deum obſeruantia Chriſtiana: quippe huius norma, reuelatione ſupernaturali, quæ naturam prius conditam ſupponit, ſtabiliatur; illius autem lex anteriori vel ſolius naturæ inſtitutione proferatur. Quod porro vita ciuilis ad functiones diuinas, a Chriſto Domino deſcriptas, apte hominem præparet ac diſponat, ideo iure primo loco cultum *Cæſaris* recenſuit. Cæterum vero eiſdem verbis diſcreuit etiam Chriſtus Dominus, proprio veluti adhibito vtrimque charactere, ea quæ *Cæſari* pendenda, ab eis, quæ Deo concedenda: non quod *Cæſaris* iura haud ſint quoque ipſius Dei peculia: cū dicat Apoſtolus, *Non eſt poteſtas niſi a Deo*: ſed vt intelligatur, aliā & aliā originē ſortiri modū penes nos colendi *Cæſarem* ac Deum: & vtriuſque munia ſeorſim, ciuili ſcilicet conſilio & diuino iuſſu eſſe hominibus mandata ac conſtituta. Rom. 13. Quo vero lubentius, diligentiuſque in ciuilem erga *Cæſaris* obſeruantiam mortales incumberent, ne diuinis initiati, eoque ad ſuperiora euecti humiliora poſtea ciuilitatis officia faſtuoſe aſpernarentur, Principibus Deus quaſi de ſuo delibatum quid largitus, ex cuius agnitione illos ducerent in terris pulcras ipſius imagines, & vitæ genere, præ alijs, eiuſdem accuratiores imitatores. viciſſim ne putarent, terrena negocia penitus a diuinis eſſe diſtracta, ſæpius patefecit Deus eorum infirmitates, labileſque condiciones; quarum inſpectu eiſdem innoteſceret, ſine diuinis præſidijs, ad vitam etiam ciuilem commode ineundam, eadem non poſſe ſubſiſtere. Nihiloſecius pluſimi in peſſimos errores adacti, ſeu in ſuperbiam efferati, aut diuina a terrenis dirempta elatis animis ſuſpexere, vel terrena a diuinis auulſa impie conſectari, renuerunt prorſus vitæ ſuæ ſtudia amborum nexu inſtituere, dupliciue eorum imperio ea contineri. In hunc errorem veteres paſſim impegere: nam cum plures Deos ſpecie tenus a ſe colendos ſibi proponerent, reuera nullum magnopere curandum eodem oſtenderunt. proinde cenſuerunt, non vna aliqua certa via inueſtigandam diuinitatem ſed multiplici. *Quid intereſt*, dicebat *Symmachus* Romanus, *qua quiſque prudentia verum inquirat? vno itinere non poteſt perueniri ad tam grande ſecretum.* Sym. orat. pro. vet R. l. Reſtitu. Verum apud illos hæc multiplex inquiſitio, quaſi diuerſis ſemitis allecta, primum incidit in dubia & perplexitates: ſubinde hæc ad atheiſmum eoſdem detulere. Quocirca vltra *Cæſarum* aſſertas ab ipſis diuinitates, nihil certi de diuinitate ſtatuebant. quorum veſtigijs ij poſtmodum inſtitere, qui *Cæſarum* voluntatibus iura omnia diuina iuxta ac humana ſubmiſerunt, eoque ritu tractandam religionem arbitrati, quo opportunius populi compendia, in prædā cederent eorum, qui illis imperitabant. atque hi ciuilia a diuinis ſeparata eſſe voluerunt. Theod. lib. 4. Hiſt. cap. 10. Aug. lib. 1. de Hær. Quod vero ad alterum ſpectat, nimirum diuinorum auulſionem a ciuilibus, non alij ferme quam Hæretici id moliri conſtituere: quales olim *Meſſaliani*, *Adamitæ*, *Angelici*, & noſtro ſæculo, in varias ſpecies rebellionū æſtuante, *Caluiniſtæ* & *Anabaptiſtæ*: qui ſub inuolucro libertatis Euangelicæ, principum dignitatibus, ciuiumque iuribus obſtinatiſſime repugnarunt. verumtamen firmitate ſua ſtat Chriſti Domini ſententia: *Date ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* Math. 22. Cuius præcepti veritatem probarunt ij omnes, quot quot in regendis imperij ciuilibus hactenus floruerunt. inter quos veluti idæa ſuccurrat nobis *Conſtantinus Magnus*, qui ſibi in menſa & in conſilijs capiendis familiares adſciuit Eccleſiæ Catholicæ Epiſcopos, ciuiliter iuxta ac ſancte eodem imperatorios mores componens. *Quippe ait Euſebius, licet homines fuerint ipſius forma habitu ad adſpectum abiecti, ab eo tamen non eius generis exiſtimati ſunt. ſed Deum ipſum, qui in eorum animis inſiderat, cōſiderare viſus eſt, illos ſua menſa effecit participes: Illos quocumque iter capiebat, ſecum duxit atque ea de re Deum, quem ſancte colebant, ſibi credidit fore propitium.* Euſeb lib. 1. vit. Conſt. cap. 35. Cum idcirco animaduertiſſem, qua corruptæ in nobis naturæ vitio, qua tyrannide, qua hæreſi, inter morum Sanctitudinem, iuxta a ciuilitatis pulcritudinem, diuortium quoddam noſtris temporibus procuratum, tum operæ precium duxi, aliquo moralis Philoſophiæ argumento, vtraſque in vnum, aurea veluti *Homeri* catena deuin-

ctas in ſcenam quaſi orbis Chriſtiani ſpectandas inducere, earumque nexum firmitate ſtabilem, & decore venuſtum, omnium iudicijs commendare, eiuſque ſtudium eiſdem perſuadere, vt tamen, quod res eſt fatear, ſi animo ſcribendo hoc tempore indulgendum exiſtimaſſem, Metaphyſicis potius pertractandis ſtilum addixiſſem, quippe quibus ætatem iam attribui meam, & in quibus qua priuatim meditando, qua publice alios docendo conſenui. Cæterum communem aliorum vtilitatem de me cuicumque æſtimationi, aut vel propriæ iucunditati præferendam, fixa in animo meo viguit æſtimatio, non iam cogitante quid ſcriptioni, ingenioque meo oportunum, quam quid rerum præſentium ſtatui compendium literarium adlaturum. vt vero ſuccincto, & commentariorum propio dicendi genere in iſtis vterer, multa ſane mihi id perſuaſere. Equidem inter alia mecum cogitaui, in vniuerſum debere Lectorem, non obſtantibus recentiorum ſcriptis, claſſicis in vnaquaque facultate Auctoribus diligenter euoluendis incumbere, quo in fontibus ipſis liquoris ſaporem deguſtet, ne dū ſolum in riuulis eundem ſenſu perſequatur. Nolui proinde confuſa prolixitate illius extenta ad eos ſtudia diutius auocare, ſolis verborum tropis, aut minime notabilium, vel triuialium inculcatione expectationem eiuſdem deludere. Quocirca in hac palæſtra conſtitutus, haud mihi propoſui ad imitandum ſcripturientes noſtri ſæculi, quos vocant *Literiſtas*: quibus ſtudiū extuit, mera verba ſeu Græca ſeu Latina, nouo, inſolentique ſtyli apparatu veſtita, excutere, peregrinos durioris cuiuſdam elegantiæ modulos, eorum præſertim iuuenum oculis objicere in quibus tenuis intelligentia vltra dictionis formulas haud ſe extendit. Quam autem caduca & vana ſit horum omnis conuentio, noſtra hæc eadē ætas, quæ illos ad commentandum primum incitauit, etiam vel anguſto ſui tractu paulo poſtea pateſecit: cui nullius *Vulcani* flamma nocentior, quam in non longe diſtantem periodum temporis decurſio; adeo vt veluti magni in principio ipſorū impetus, ſubitanea facta deſitione expirent: vnde eorum quæ lecta, iam in faſtidio: quæ vero non lecta, in neglectu: adeo *Saturnus* in eos, & ſuū *Apollinem*, ſe præbuit immanem. Enimuero humana mens nimis diuina, nimiſque delicata, quo minus capiatur diu delectatione illius ſcripti, quod rerum ipſarum ponderibus deſtitutum, in verboſitatem penitus gracileſcit. verum neque mihi conſilium fuit, Pædotribarum more in iſtis diſſerere: quibus licet cura adſit vera inne nita in medium adferre, in duobus nihilominus deficiunt. principio id quod diſputant, ſi rei momentum ſpectetur, plane vulgare, & aliorum lacertis detritum. deinde nihil ex altis Philoſophiæ aut Theologiæ principijs eruditionis vi deducunt vel exprimunt, ſed vt fragmenta cadunt ſparſim omnia quæ ingerunt: in hoc vnum intenti, quo aliquali doctrina *Literiſtas* ſuperantes, de cætero ad eorum ingenia, quodam conciſo & horriſono dictionis charactere, lectorum ingenijs ſuperbe dominentur. Quorum conſilijs ſatis, abundeque, quod ſe veteris æris nummularios profiteantur, etiam dum vrbi delicias non ex floribus, ſed ex ſulido ære promere inſtituunt: quod quædam Satyrice in verborum ampullas diſtendant: quod deſcriptiunculis aliquid vtcumque picturent: at nimiū, quod ridente THEATRO, minuſque eorumque verba curante, ac ſi non ſcripſiſſent, ſubito diſpareant. Equidem vero en diligentius, libentiuſque me dedi in opus huiuſce ſcripturæ, quo poſt veteres neminem nouerim, qui in eo tractando verſatus. Illius quidem liminares Titulos haud pauci præ ſe tulere noſtro æuo: at ſi quid recte hac in re æſtimare potero, in veſtibulis ſolum hæſere, ad argumenti iſtius adyta minime peruenientes. Requiro itaque Lectorem, qui doctus, qui rerum ipſarum notionibus, inſolentem verborum faciem prætermectus, delectetur, quique hæc noſtra luſtraturus, id oſcitantes præſtare haud ſibi præſtituat, ſed potius qui ſingula verba expendere, explicatæ ſententiæ adhuc immorari apud ſe decreuerit. Quod eo vrgentius ab eo requiro, quo firmius mihi perſuaſum id repetita, aut ſaltem morata lectione, in eis eum inuenturum, quod prima aut volatili tranſmiſit. Hiſtorias quidem in hoc opere non penitus miſſas facio; quinimo earum vſum ſæpius ingemino. Nihilominus illius iudicium probo, qui in materia morali, argumentum ductum ab Hiſtoria, affirmauit magis eſſe *Suaue* quam *Forte*. Et quod ad humanas

Iuſtin. lib. 1. Hiſtor.

ſpectat, neminem credo latere, auctorum fucis eas paſſim vitiatas, in commendationem ſtyli, plebiſque admirationem, nimium exaggeratas, ne Poëtas ſolum in hoc genere criminemur: adeo vt de earum multis id dici poterit, quod *Ouidius* de itinere *Vlyßis*, a nonnullis recenſito, cecinit:

Ouid. lib. 4 Triſt. Eleg. 4

Adde quod illi pars maxima ficta laborum.

Decantata, ait *Seneca*, *in omnibus Scholis fabula iſta ſunt.*

Senec. epiſt 24. ad Lucil

August. lib 2. de Doct. Chriſt. cap. 2.

Neque mireris velim Lector, in hoc opere, frequenti ac ſpiſſo interiectu Philoſophorum ſimul ac Poëtarum verba in medium me adducere: adeo enimuero noſtra Sancta fides veritati etiam humanæ conſentanea, vti, quod obſeruat *S. Auguſtinus*, nihil præclari aſpernetur, quod a Philoſopho vel Poëta in eius ſententiam diſputatum. Et quod ad Poëtas attinet, Philoſophiæ argumenta ſuæ artis elegantija non modo adſtruere, verum etiam exquiſitiſſime venuſtare ſolent. Proinde habita ratione Philoſophiæ neu aliter, a Poëtis requirenda teſtimonia exiſtimaui. Philoſophorum vero apud me denſior copia redundat: inter quos *P. Annæum Senecam*, veluti in primario loco cenſeri per me licebit, tametſi illius peculiarem quandam habendam rationem mecum cum alijs ſemper iudicauerim. quid autem de illo multi veterum ſenſerint, Ex *A. Gellio* non grauabor indicare. *De Annæo Seneca partim exiſtimant, vt de*

Gell. lib. 12. cap. 2.

Scriptore minime vtili: cuius libros attingere nullum precium operæ ſit. quod oratio eius vulgaris videatur & protrita; res atque ſententia aut inepto inanique impetu aut leui & quaſi dicaci argutia: eruditio autem vernacula & plebeia, nihilque ex veterū ſcriptis habens neque gratia neque dignitatis. Alij vero Elegantiæ quidem in verbis parū eſſe non inficias eunt: ſed & rerum quas dicat ſententiam doctrinamque ei non deeſſe dicunt: & in vitiis morum obiurgandis ſeueritatem grauitatemque non inuenuſtam. Vt vero paucis ac libere de illo iudicium meum hic prodam, id imprimis in illius ſcriptis deprehendo, quod alio & alio dictionis ſchemate eandem plane ſententiam ita verſet, vti multæ ipſius Epiſtolæ vna, adeoque in vna diuerſi circuitus, vna complexio videantur: in quo genere varietatis, ex ſtyli vbertate felix ſane & fœcundus merito cenſeatur. Oratio

vero

vero ipſius tota conciſa, & multiplici antitheſis breuitate ſubſtricta, ad ingenij oſtentū acuta quidē, ſalebroſa tamen, iraſcibilis, increpatoria, ſententiarū typhus ad Stoicorū more ampullata: & hoc nomine Borealium ingenijs amabilior, quam medium ſitum incolentium. Proinde quod ad verborum, periodorumque rationes, emblemata, & veluti in ferro elaboratos botros, ei detrahere, mihi nequaquam animus. Quod vero attinet ad vnitatem thematis, in vna epiſtola, aut diſputatione ab eo inſtituta, plane tacta omnia illius diſſertatio, ita vt vel vnius paginæ ambitu plura, eaque diſparata ſæpius proponat & optimis ſententijs, abſque deductu tamen a principijs Philoſophicis, vel cōtextu, ſeorſim, quaſi inulga admoneat. Cæterum ſi de re ipſa quæratur, facile quis perceperit, verum eſſe, quod de illo aliquot veterum apud *Gellium* iudicarant: nimirum eum plane iacere, vulgariumque quippe & vel idiotarum conceptionibus oportunum. In qua cenſura quilibet ſe confirmabit, poſtquam vel accuratiſſima ipſius dicta a Stoicorū phaleris denudarit, & ſimplici dumtaxat eloquio id expreſſerit, quod ipſe ornatius ſuo ritu literis includendo turbinauit. Stetit itaque apud me ſententia deſiorre, *Plutarchum* Scriptoris Moralis munus plene abſoluiſſe, quippe qui & hiſtorias Philoſophia ſtabilierit, & Philoſophiam hiſtoriis illuſtrarit. Denique hoc voote informatum cupio, optime Lector, me in quatuor prioribus libris, Ciuilis & ſacræ vitæ Principia haud abſolute in vniuerſum aut ex genere ipſo diſcutere, ſed ea via ac methodo ſolum, quo poſtea inſtructior accederem ad quinti inſtitutum; conficerem ſcilicet, Proteſtantum dogmata & ritus, ſub faſcinatione prætenſi luminis Euangelici, ſub fictitio peplo amplificandi beneficium Crucis Chriſti, ſub impia ſimulatione reformatæ religionis, vniuerſa momenta ad ciuilitatem, & Sanctimoniam vitæ conferentia, qua barbarie, qua impuritate ſubuertere; quo tandem ipſi prodromi, per ruinas vbique morum & fidei, ſuo Antichriſto viam muniant, ipſius hypocryſim, ipſius cōfuſionem Babylonicam, ipſius immanitatem plus quam tragicam, in hoc orbis Chriſtiani theatro præludant. Quam ergo felices interim nos, matris Eccleſiæ Catholicæ & Romanæ complexu muniti, qui eam doctrinam ab eius vberibus inſugimus, eam vitæ normam ab eius imperio accipimus, quæ actionis, Sanctitati & ciuilitati conſentiunt, tantaque animorum ſimul ac corporum bona in nobis ſuſtentant! Contra, quam infelices Proteſtantes, qui eiſdem greſſibus, quibus a nobis digredi volunt, ad Antichriſtum, ad infidelitatem, ad rationes viuendi plane barbaricas in cunctis ſe recipiunt!

APPRO-

APPROBATIO

Theatrum hoc vitæ Sacræ ac Ciuilis quinque libris abſolutum ab E- douardo Weſtono *Londinenſi. S. Theologiæ Doctore eximio & in Collegio Anglicano Duaci olim Profeſſore, nunc inſignis Eccleſiæ Colle- giatæ Diuæ Virginis Mariæ Brugenſis Canonico digniſſimo, a diligente eiuſdem perlectione iudico, nihil continere orthodoxæ fidei ac morum integritati aduerſum: ſed refertum eſſe varia doctrina, ſpirare pietatem, religionemque: imo eſſe neceſſarium omnibus Reipub. clauum tenentibus, qui in officio ſuo præſtando ſingulari inſtructione & iuuari & recte dirigi cupiunt: quin & præſentiſſimum eſſe antidotum eliminandis Pſeudopoliticorum impietatibus. Quare raræ vtilitati tam populi Chriſtiani, quam Typographorum ingenti emolumento, lucem publicam videre meretur. Actum in Palatio Epiſcopali Brugenſi.* 1625.

Arnoldus van Mechelen Archidiaconus Brugenſis.

Summa Priuilegij.

PHILIPPVS D.G. Hiſpaniarum & Indiarum Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Diplomate ſuo ſanxit, ne quis librum, qui inſcribitur, THEATRVM *Vitæ Ciuilis ac Sacræ: ſiue de Moribus Reipub. Chriſtianæ Commentaria*, Auctore Reuerendo Domino, EDOVARDO VVESTONO LONDINENSI, S.T.D. Citra voluntatem & conſenſum GVILIELMI de NEVE, Typographi Brugenſis Iurati imprimat, aut alibi impreſſum, in ſuas ditiones intra Nouennij ſpacium importet, venalemue habeat. Qui ſecus faxit, confiſcatione Librorum, & graui pœna mulctabitur, vt latius paret in literis datis Bruxellæ Anno 1626. die 27. Febr.

Signatum

F. DE GROOTE.

DE MORIBVS REIPVBLICAE CHRISTIANÆ COMMENTARIA.

CAPVT PRIMVM.

Quænam Ciuilitatis notio, & quæ in vniuerſum eius officia.

DE Vitæ ciuilis, ſimul ac ſacræ actionibus, Deo aduuante, diſputatum, non proponimus nobis illud argumentum pertractandum, quod de ſingulis ciuium ſtatibus conſtituendis, de particularibus eorumdem officijs explicandis, de legibus, Moribus, præceptis, artificijs deſcribendis, de rationibus enarrandis, quibus ſuos fines oportuuè conſequantur, pericula præcaueant, infeſtaque amoliantur, definit: De quibus pertractati, *Pragmaticorum*, ſeu Stoicorum ex ſententia *Ariſtonis*, ſolummodo, haud Doctorum inſtiturum videatur: ſed in hoc tantum de *Theologorũ* ac Philoſophorum noſtrorum more operam ponere ſtudemus, vt in vniuerſum oſtendamus, quænam ſint vtriuſque vitæ generalia principia, ex quibus idonea monita quo ad mores, deducantur: qualiter pariter iſtis cõtraria capita, ſiue ex errore, ſiue ex libidine nata, quæ ſacræ ac ciuilis vitæ functionibus aduerſentur. Cum enim, quantum ad vitam ciuilem, plurima fieri noſtri ſæculi infælicitas oſtendit, quæ vel ex ipſis vitæ ciuilis axiomatibus rectè perceptis facillimè poſſint redargui, tum operæ pretium duximus, hæc ipſa axiomata recenſere ac diſcutere, vt ad honeſtatis ſanctimoniæque normas, nonnullorum Conſuetudines ab illis haud parum deflectentes, emendentur & corrigantur. Harum rerum ea *dogmatica* principia appello, quæ a nemine, rationis luce colluſtrato, negari poſſunt, ſed ita ſua innata veritate inclareſcunt, vt ab omnibus planè admittantur. quocirca ex eis deductæ concluſiones ad perſuadendũ efficaciſſimæ erunt, adeoque ad inducendum etiam eos in ſententiam veritatis, qui vel athei, vel hæretici, in vitæ inſtitutione ab ea declinare ſecum obſtinarunt.

Cicer. l. 1. offi. Seneca. Ep. 4 ad Lucil. 95. Muret. ibid.

2. Duo idcirco in hac ciuilitate, de qua pertractamus, conſideranda; id videlicet, quod in illa *Debitum* quoddam, ſeu eiuſdem *Actus primus*, virtute quadam habituali reliqua in ſe complectens: alterum, quod ipſius operatio, functio vel *Actus ſecundus* nuncupari ſolet. Etenim aliud eſt, quod Princeps, ſiue magiſtratum gerens vi inaugurationis Populo ipſis commiſſo debent, aliud, quod ipſo munere exequuntur: quemadmodum Ciuium reſpectu aliud eſt quod ratione ſui ſtatus ſuperioribus debent, aliud quod mandata Superiorum perficientes, ipſo opere abſoluunt. Et quidem prænotandum, vtraq; hæc primam cauſam ac ſui fundamentum obtinere in hominũ multitudine, non quidem quomodolibet confluente, ſed communi quodam iure in vnum finem publicum per certas ſocialis vitæ neceſſitudines ex condicto procurandum, coaleſcente. Cum enim hominum multitudo, cuius proprietas quædã eſt Ciuilitas, conuenire non poterit ad efferendum bonũ, quod totius communitatis, niſi prius diſpertita fuerit in eos, qui imperant, & in alios, qui imperantibus ſeſe vltro tradiderunt, & mox ex vtriſq; componatur, liquet omnino, ius hoc ciuile, de quo inquirimus, principatu, ſubiectioneque, aptè & idoneè ad inuicem relatis ac conſertis, conſtare: quod *Cicero*, *Platonem & Ariſtotelẽ* ſequutus, Texturæ ſimilitudine egregiè declarauit, illuſtrauitque.

Cicer. l. 1. off.

Ariſt. 1 Pol. cap. 2.

Cicer. l. 3. de fin. S. Thó. 2 2 q 26 art. 1. 2.

3. Hęc autem officiorum debita non eodẽ modo propagantur, ſed diuerſimodè. pariter iuxta principia, ratione ſuarum qualitatum diſcrepãtia, ab eis deriuantur Debita priora ac poſteriora, generaliora, itidem & minus generalia, maiora ac minora. Quædam itaque oriuntur a vi ſolius naturæ in vnoquoque hominum exiſtentis. quale illud debitũ, quo homo tenetur, Deum cum agnoſcere, tum amare & colere: quo obligatur vitam fideliter ſeruare: efficere, vt in ſuis actionibus appetitus à ratione recta gubernetur, non contra: vt parentibus ac proli pietas exhibeatur. quę Debita originalia & latiſſima, dici poterunt. alia ortum ducunt ab alterius ſumma ac ſimplici voluntate: vtpote quorum vi incumbit homini, Dei poſitiuis mandatis ſe obſequentem reddere: qualia in Iudæis, Dei legem accipientibus, erant conſpicua. Nonnulla proueniunt ex mutuo inter homines conſenſu: veluti debitum diligendi vxorem quam quis liberè delegit: obtemperandi Principi cui quis ſe ſubmiſit; ſoluendi id alteri quod promiſit, quod initæ amicitiæ iure alicui debet. Porro haud pauca ciuium reſpectu emanant a cauſa ac fortuna, Dei licet prouidentia conſtitutis. hoc pacto fortuitò incidens in theſaurum, in officio habet, illo vti ex ratione iuſtitiæ & virtutis: ex improuiſo aliquò delatus, humaniter cum eis conuerſari tenetur, in quos incident. Poſtremò aliqua debita ex horum, veluti elementorum, multiplici combinatione ducuntur, vti facile fuerit particularia expendenti animaduertere.

Cicer. l. 1. De legib.

4. Munus verò ipſum, ſeu actus ſecundus ciuilitatis,

utilitatis, iuſta ex parte imperantium, agendorũ, omittendorumq́; præſcriptio, idque ex perfecta eorundem cognitione ac notitia practica, vt docet *Ariſtoteles:* atq́; ex parte eorũ, qui in aliorum ditionẽ concedere ſpõte voluerunt, prompta ex voluntate parẽdi, vt notat *Plato*, obſeruantia: vtrimq́; in bonum commune omnibus conſilijs, abſquè violentia & fraude, tendentibus. Finis verò, qui iſtis officijs cõparandus, primò cernitur in virtute tam intellectuali, quam morali: deinde in bonis corporis, ac fortunæ: deuium in conuictus ſuauitate, ex mutuo inter ciues gratificandi ſtudio, tanquam fauo, expreſſa. quibus omnibus a Ciuilitate conſtitutis, vt canit elegantiſſimus Poeta,

Ariſt lib 3. Pol Cap. 3.
Plato l. 2. de leg.

——— *Diræ ferro & compagibus arctu*
Clauduntur Belli portæ: furor impius intus
Sæua ſedens ſuper arma, & centum vinctus ahenis
Poſt tergum nodis, fremit horridus ore cruento.

Virg. Æneid. 1.

5. Atque ex iſtis facile aſſequi fuerit, quid Status ciuilis, & quid Ratio ſtatus, vt vulgus loqui iam aſſueuit; quod *Boterus* rectè obſeruauit. Status enim ex illis iuribus conſtat, quibus magiſtratus, & ſubditi in vnum corpus harmoniacum deuinciuntur, dictaquè debita primitus contraxerunt. Ratio autem ſtatus, optimam Methodum practicam cum imperando tum obſequendo, ad conſeruandum amplianduimq́; illum ſtatum ſignificat. quamobrẽ huius laus, bonitas, admiſſioque, ſimul ac eiuſdem vituperium & inciuilis malignitas, dependent ab alterius conditione: ſi enim Status ipſe fuerit iniquus; quippe naturæ, iuri diuino, aut Eccleſiaſtico contrarius, ratio itidem talis Status iniqua erit: neque ſcelus aliquod eſt, vt affirmat *Ariſtoteles*, quod in ſe non coercebit. Sin probus & iuſtus, tunc veræ rationes ſtatus, ad illum conſequẽtes, & ab eo prouenientes, probæ, ciuiles, iuſtæque meritò æſtimabuntur. Ex hoc capite rationes Status, quæ oriuntur a qualitate imperij voluptuoſi, quale illud *Sardanapali*, non ſunt abſolutè ciuiles, aut politicæ: quia talis non eſt ſtatus ipſe, ex quo deriuantur: idem affirmandum de rationibus ſtatus concomitantibus imperium iraſcibile, imperium deſpoticum, ſeu barbarum; itidem imperium, cuius baſis & fundamentũ falſa aliqua religio: eo quod huiuſmodi imperia a morũ ciuilitate deficiant. quocirca eſt quod mutentur hæc imperia, ſeu ſtatus, ex quo poſtea rationes ſtatus, ad illa pertinentes, extinguantur. neque horum imperiorum ſtatus rationes laudandæ, niſi fortaſſis eo modo, quo illius ingenium æſtimandum, quod artificioſè ſophiſma aliquod contra impugnatores, vt notat *Plato*, inſtruit aut defendit.

Boter l. 1. de Regno.
Ariſt l 5. Pol.

6. Hoc fermè modo iuriſperiti ac Theologi diſcrepantiam ponunt inter Ius *dicam* & Iuſtitiam; quod nempe ius ſit ipſamet res in ſe æqua, ſiue vi naturæ, ſiue legis poſitiuæ iuſtitalis fuerit: ipſum etiam officium habituale, vel poteſtas ad aliquid legitimè agendum, ius appellatur, vt recolit *Molina*; Iuſtitia verò ſit virtus, quæ ſuo munere actuali circa eiuſmodi ius, tanquam obiectum, occupatur: Quocirca ſicut ſecundum quandam cauſæ, ſeu originis prioritatem, Ius ipſam Iuſtitiam antecedit, ita

Plato l. de Regno.
Vlpian. de Iur.
S. Thom 2. 2. q 67. art 2
Aragon. ibid.
Molin. Tract 1. de Iuſt et Iur. disp 2.

Statu primò conſtituto in republica, Rationes Status illum mox conſequuntur. quod in liræ fidibus ſijmbolicè adumbrari videmus; nam ſicut primò ad concentum harmoniacum reductæ, ſubinde ſonum edunt muſicum, ſic in ciuitate, ſtatu ipſe iam efformato, Rationes poſtea ſtatus per leges, conſuetudineſque ſtabilitæ, & ad illum rectè adminiſtrandum ordinatæ, decernuntur.

7. Suppoſita itaque bonitate ſtatus, vt *Rationes ſtatus*, pariter habeantur bonæ, duo requiruntur. Primò ad hoc poſtulatur, vt *Rationes ſtatus* proportionẽ contineant commodorũ ſeu vtiliũ ad illum ſtatum. Sine qua, tametſi alias honeſtæ *Rationes* tamẽ *ſtatus* minimè cenſendæ. ſed nomine tenus duntaxat tales iudicandæ. Deinde requiritur, vt eiuſmodi *Rationes ſtatus* in ſe ipſis ac proprijs ſpeciebus nihil implicent contra virtutẽ, aut bonũ commune illius ſtatus; quinimo in ſe ſpectatę probæ potius ſint, ſaltem indifferentes, vel legitimę. Ex cuius defectu, *Rationes ſtatus* non ſubſiſtunt, aut Rationes ſtatus aliter nuncupandæ, quam ex Sophiſmate pſeudopolitico. *Hoc* pacto apud Turcas è medio tollere immeritos primogeniti Fratres, licet proportionẽ quamdam in ſe complectatur medij, conducentis ad monarchiæ conſeruationem, nihilominus cum id repugnet naturali pietati, vera *Ratio ſtatus* haud ducendum. Omnium verò abſurdiſſimæ illæ *Rationes ſtatus* reputandę. quæ neq; in ſeipſis honeſtæ, neque vi proportionis dictæ ad amuſſim ſtatus ipſius accommodatæ. Cuius rei cum multa exẽpla, tum id manifeſtè liquet in auxilijs & fauoribus, qui hæreticis, ab aliquibus Principibus Catholicis interdum cõcedi ſolẽt, quo alijs principibus, & eorum magnitudini quoquo modo incommodent. præterquã enim quod hoc malũ ſit, nẽpe tam diuino quam Eccleſiaſtico iuri contrarium, Principi etiam id peragenti plurimum officit; bonorum vtpote in ſe odia concitando, ac in propria Ditione religionis vim debilitando. quorum damna vel in ratione ſtatus, nunquam vtilitate aliqua ſatis compenſabit eiusmodi arte impietatis ad tempus elaborata æmulatio; concuſſa enim & imminuta religione, ſtatim omnis politiæ inſtructa firmitudo diſſoluetur.

8. Qui hoc ritu *ſtatus Rationes* inſtituunt, mihi perſimiles videntur eis iratis, qui vindictæ nobili genere relicto, adeunt *Medeam* aliquam maleficã, qui eius fœdis artibus pernicies lædentibus creetur. Et quidem ex duobus veluti fontibus dimanat huiusmodi *Ratio ſtatus*; nempe ex atheiſmo, vel animi quadam muliebri impotentia. quam pronus in eam atheiſmus, ſatis liquet; cuius quippe eſt, Rationes quasuis ſtatus religioni in vniuerſum anteponere. ſin verò ille morbus atheiſmi in auctoribus iſtius *Rationis ſtatus* non reperiatur, tum in illum finem ſuccurret in ipſis quædam muliebris impotentia; citius enim mulieres in facinoroſum modum vindictæ exercendæ, æſtu commoti animi rapiuntur, quam viri, quorum eſt haud aliter quam generoſis conſilijs riualitatem ſuam prodere & inſtaurare. re enim vera qui inimicitiæ ergo in alios, ſuppe-

tias

tias belli hæreticis impetuntur, eodem dæmon[illegible] rum principem adeunt, & inducunt [illegible] eo inſtigante, armati ipſius milites, exitiales & funeſti exiſtant eis, quos odio proſequuntur: quod certè factu fœdiſſimum, & cum Stige hic in terris turpiſſimum commercium meritò iudicetur.

Horat. Epod. 5.

Nox & Diana, quæ ſilentium regis,
Arcana cum fiunt ſacra,
Nunc nunc adeſte; nunc in hoſtiles Domos
Iram atque Numen vertite.

9. Cæterum verò, vt iam ad magis particularia deſcendamus, cum quò ad eos, qui præſunt, tum quo ad alios, qui mandata capeſſunt, iuxta triplicem animæ facultatem, a Philoſophis pertractatam, nempe *Rationalem*, *Concupiſcibilem*, & *Iraſcibilem*, in vtriſque tria Ciuilitatis partes requirendas aſſignare poſſumus. Imprimis, in Ciuibus mens vera Dei cognitione, *Sapientiaque* imbuenda. deinde percipere his incumbit, quam ſit egregium, iuſtis medijs Bonum commune excitare, augere ac conſeruare. Ad Principem verò vltra hæc ſpectabit, intelligere, ſe a Deo ad imperium ſublimatum, vt, omnium virtutum, ſuorum reſpectu, ipſe eſſet *idea*, Prototypos, agendique in cunctis exemplar. Denique poſteaquam idonea ſcientia Ciues informati fuerint, Rationalis officij munus in eis erit, voluntatis propoſito directo ſtatuere, quid ex decoro, honeſtoque in ſingulis operandum, idque tam pertinaciter, vti ſibi proponant, neutiquam poſſe [illegible] vllo timore, vel cupiditate præualituris, ſe a tam ſancto inſtituto fore diuellendos. [illegible]ò ad eam autem vim, quæ in ipſis Concupiſcibilis, conari debebunt, vt ea, diſciplina quadam coercita, brutis careat voluptatibus; tota autem virtutum amore, beneuolentiæ mutuo ſtudio accendatur, eiſq; admiſſis, teneréſcat. Subinde in eiſdem ciuibus energia iraſcibilis, acris, excitaque eſſe oportet ad defendendum Rempublicam, ad repellendum iniurias, ad opem ferendum afflictis; ita nihilominus humanitate hac ipſa temperanda, vt numquam inſoleſcat, incrudeſcat numquam. *Huiuſmodi* autem facilitas, cum in omnibus, tum præſertim in perſona ipſius Principis optanda; eſt enim veræ nobilitatis nota, effectuſque, vt ait *Caſsiodorus*, adeoque Dei ipſius ſumma quædam ab homine imitatio.

Ariſt. 4. [illegible] cap. Claudian. Panegyr. in 4. conſul.

Sis Pius in primis: nam cum vincamur in omni
Munere, ſola Deos æquat Clementia nobis.

Et ideo inquit *S. Auguſtin.* poſt *Homerum*, ac *Philonem Iudæum*, *Priores iuſti, non Reges, ſed Paſtores ouium fuerunt, & appellati ſunt*. A quo animi affectu Principes degenerantes, in immanes tyrannos ac lupos eò exaſperantur; & ab eodem Ciues pariter deficientes, in bruta commutantur; *Errat*, inquit *Seneca*, *ſi iſtorum, qui tibi occurrũt, vultibus credas, hominũ effigies habẽt, animos ferarũ.* [illegible] Et quidem in iſtiuſmodi manſuetudinis cultu decus vrbanitatis vel maximè ſuſpicimus, & admiramur; & ad hoc, naturam, ſocietates hominum primum inſtituentem, credibile eſt intendiſſe, quo Ciuitatis ambitu, legum vſu, commercioque, ferreum illum partis iraſcibilis rigorem Ciues in ſe lenirent, ſenſim verò, & ſuccum humanitatis altius imbiberent: hinc enim dulcis conuictus, faciles ac iucunda [illegible] negocia, ſocietates, [illegible]ſortioneſque amabiles, omnium demque Ciuium ad præclara facinora patranda concordes vnitæque voluntates propagantur. Iucundum ſanè, pariterque acerrimus ſtimulus ad benè merendum de republica, quando Ciues hac emolliti affectione, de alterius bonis, diuitiarum quippe, potentiæ, famæ, honoriſque, perinde ac de proprijs ingenue lætantur: quando ritu, ac cœrimonia honorifica, inuicem applaudunt & gratulantur, quando aliorum virtutibus debitum vectigal, hoc modo in cultũ promi, viciſſim rependunt.

H[illegible] [illegible] Phi[illegible] lib. de S. Ioſeph. S. Auguſtin. lib. 19. Ciu. cap. 15. & 5. Senec. [illegible] 103. P[illegible] Pan[illegible]yr. Traian.

11. Vim hanc Ciuilitatis ad emolliendum ciuium animos, appoſitè ſignificarunt Matris Deorum ſymbolo *Lucretius*, *Ouidius*, *Herodianus*, *Macrobius*, *Arnobius*, aliique. hanc vtpote Reginam, curru vectam, & a binis leonibus tractam, propoſuerunt, in cuius apparatu inſpectores, poteſtatem ciuilis diſciplinæ deſcriptam intuerentur. quæ deorum Mater: non *Phrigius lapis*, aut terra fuit, ſed multitudo hominum Ciuilis, quæ deos, hoc eſt homines excellenti virtute præditos eduxit.

Lucret. li. 2. Ouid lib. 4. Faſt. & Herodian. li. 1. Macrob. l. 1. Satur. ca. 21. Arnob. lib. 5. cont. Gent.

Hanc veteres Graium docti cecinere Poetæ,
Sublimem in Curru biiugos agitare leones.

Ouid. 4. Metam. Virg. Æne. 10. 25[illegible]

Signum interpretatur *Ouidius*, quod homines aliquando, quaſi leones ab ingenio feri & ſoliuagi ex ſuperbia, ciuilitatis nihilominus ſubacti virtute, benigni, ſocialeſque denuo euaſerint.

——— Cur huic genus acre leonum
Præbeat inſolitas ad iuga curua iubas?
Deſierat, cæpit feritas, mollita per illam
Creditur, id curru teſtificata ſuo eſt.

Ouid. 4. Faſt.

Non ergo inſtituta vita ciuilis, vt homines ex imperio, diuitijs, ſanguinis claritate inſoleſcant, vt alios aſpernentur, vt illos durius tractent, ſed vt inter ſe conciliata & accenſa charitate, omnẽ ingenij duritiem faſtumque exuant, ad Caucaſos, ad ſiluas ac deſerta loca hæc remittãt, a quibus, ad conſortium ſe recepere. Summam hanc vitæ Ciuilis viſus Chriſtus Dominus aſſignaſſe, quando, teſte *S. Paulo*, dixit: *Beatius dare, quam accipere*. Dantis munus profitetur bonus ciuis, & ideo amantis officium præ ſe fert: cuius eſt dare, & dulci fluxu, a ſe deducto, conciuibus benefacere. Cum itaq; ciuem dico, amantem dico, ſuauem hominẽ nomino, & aliquam partẽ ſeu cellulam quandam deſigno illius faui, quẽ reipublicæ ambitus complectitur. Vnde autem officium hoc, ſimulque beneficium vitæ ciuilis prouenerint, iam proximè diſquirendum.

Act. 20.

CAPVT. II.

Quænam origo Ciuilitatis extiterit.

HAc in re non perinde anxie laborãdum, ac pleriſque contingit, dũ mundi ortum, vel Nili fontes curioſius perſcrutãtur; etenim Philoſophorum, Theologorumque definita ac conclamata ſententia, totũ ciuile negociũ humanarũ cõſenſionũ delectu ab origine conſtetiſſe. *Plato*, & *Ariſtoteles* diſertè pronunciarunt,

Lucan. l. 10. Senec. lib. 4. Nat. quæſt. cap. 2. Plato dial. de Repub.

Ariſt. lib. 1. Pol. cap. 2.

neceſſitatem, indigentiamque, induxiſſe primum homines in ſtudium ciuilitatis, *Quandoquidem*, inquit *Plato nullus noſtrum ex ſeipſo ſufficiens, ſed multorum indiget, impertiunt viciſsim ſua, & aliena viciſsim accipiunt, condonari ſibi hanc viciſſitudinem exiſtimantes.*

Plin. in Panegyr. Traia.

Plinius quoque *ſecundus* in eandem ſententiam explicatè diſſeruit.

Lactan. l. de opif. c. 4.

Lactantius verò ita ſcribit: *Ergo animal commune, & conſors eſſe debemus, vt nos nimirum præſtandis accipiendiſque auxiliis muniamur.*

Ægid Rom. Tract. de Donat. Eccleſiar.

Rectè idcirco adnotauit *Ægidius Romanus*, plura eſſe ciuilis vitæ inuenienda commoda in familia, quam in ſolitudine, plura in vico quam in familia: plura in ciuitate quam in vico: plura denique in Regno, quam in ciuitate. optimè autem hæc intulit S. Baſilius:

Baſil. ora. 21. Or. gen. l. 4. Cont. Celſum. Baſil. li. Reg. fuſè diſp. Reſp. ad Interr. 7.

Cum autem nemo ſatis eſſe poſſit, vt ſuo marte id quod decens & vtile ſit, inuenias, ideo ſummis beneficiis complectens nos Deus, Conſultores & Dominos ſubinde dat nobis.

2. Hanc neceſſitatem, naturæ humanæ ideo inſeuit Deus, vt eius ſenſu inducerentur homines in normas legesque vitæ Ciuilis. Proinde homo, vt ſe debitè tam quo ad animam, quam corpus perficiat, ac in optimo ſtatu collocet, indiget pluribus quam bruta, ac inter ipſa bruta, vt aduertit *Lactantius*, fortiora ſunt ſoliuaga: quippe non indigentia aliorum operæ, ſed ſibiipſis ſufficientia; cum minus fortia & timida ſociatim degant, & aliorum adiumenta mutuo requirant.

Lactan. l. 3. Inſtit.

Neceſſitas verò, quæ hominis condicionem contingit, a multis cauſis propagatur. Principio oritur ex qualitate naturæ, vt retulimus: cui modo acceſſit multiplex calamitas ex peccato originali. Deinde hominum malitia, ac in hominem brutorum rebellio, haud paruam conſtituunt vim neceſſitatis & indigentiæ humanæ: ſoli quoque ſterilitas & locorū incommoditates dum homini ad benè commodeque viuendū difficultates adferunt, eum reddunt in plerisque indigentem. quamobrem videmus, eas gentes in ſtudio Ciuilitatis eſſe acriores, qui eiuſmodi Cæli ac ſoli aduerſitatibus laborioſius obluctantur: quærunt enim diligentius ex conſortio contra eas ſubſidia. quale incitamentum eis non adeſt, qui terræ & aëris bonis abſque ſua induſtria abunde veluti feriati perfruuntur.

3. Agnita hac ab humano genere indigentia, eidem, Dei munere interueniente, inſerta flagrat ingens cupido, ſocietates incundi, ac conſortia frequentandi: Cumque in eum finem ſolus homo inter animantes facultate ſermocinandi ſit inſtructus, vti loqui ac diſſerere familiariter vehementer deſiderat, cum appetitu congrediendi cum aliis, illoſque alloquendi, mirabiliter inardeſcit.

Ariſt lib. 1. Pol cap 2.

Proinde rectè aſſeruit, *Ariſtoteles*, hominis natura perſpecta, eum magis quam apes, aut aliud quoduis animal eſſe ſocialem, & conuictus appetentem.

Plato dial. 4. de legib.

Imo *Plato* in unoquoque homine, particulatim ſumpto, deprehendit certa, quædam ſemina, & quaſi præludia congreſſus ciuilis: etenim in illo animaduertit, rationem, tanquam principis ſimulacrum, vim concupiſcendi, perinde ac turbam opificum: iraſcendi facultatem, veluti aciem militum imperium armis munientū;

Marcil. Fici Prohem. ad 4. dial.

quod & *Marcilius Ficinus* quoque adnotauit. Toto ergo Naturæ pondere, vt ex ciuili ſocietate, quoad animæ, corporis, ac fortunæ bona, homo aliquid lucretur, propendit in ſtudium conuictus & vrbanitatis. Auibus familiaris locus, quem appetunt, aer, brutis terra, piſcibus aqua: ſic hominibus ciuitates.

4. Cum autem variæ exiſtant ſpecies iſtorum conuentuum, vt pote in familia, in vico, in oppido, in ciuitate, tum quod ad naturam alij aliis priores, & gradu quodam reliquis magis neceſſariæ. Prima, ac naturæ ipſi viciniſſima, cernitur in familia, in qua maritus & vxor, parentes ac liberi, dominus & ſeruus, ſimul viuunt. Quod verò hac ſola ſpecie non ſit definienda humanæ ciuilitatis extrema appetentia, in ea ipſa familia elucere voluit Deus formam quandam reipublicæ, vt ea ab homine inſpecta, vlterius illum duceret in cupiditatem perfectioris Ciuilitatis.

Ariſt. lib. 8. Ethic. c. 10.

de qua re *Ariſtoteles*, poſteaquam aſſeruiſſet, humano generi magis neceſſarium familiam, quam Ciuitatem; quippe quod, quo ad omnia animantia, cum quibus homo quantum ad id quod vniuerſale, conuenit, communiſſima ſit ſobolis procreatio, ita diſſeruit: *Patris erga filios ſocietas figuram regni habet: quippe cum patri cura filiorum ſit. Vnde etiam Homerus Iouem Patrem appellat, eo quod regnum paternum imperium eſſe debet. At apud Perſas patru imperium tyrannicum, qui vt ſeruis, ſuis filijs vtuntur. Tyrannicum item eſt heri erga ſeruos: in eo enim, quod vtile eſt hero, agitur. Sed hoc eſſe rectum videtur, Perſicum illud prauum atque errans; eorum enim qui ſunt diuerſi, diuerſa quoque imperia ſunt. Viri & vxoris optimatum poteſtati ſimile apparet. Si omnium Dominus eſſe velit vir, in Paucipotentiam delabitur. Fratrum autem ſocietas Centipotentia ſimilis eſt. Populique potentia in iis maxime conſultationibus apparet, quæ ſine Domino ſunt.* In iſtis quidem initiis, ac primis coitionibus, ſemina quædam, iuxta ac incentiua, vlterioris Ciuilitatis contemplamur, eiſque ad quid perfectius, natura duce, gradatim incitamur.

Chriſoſto. Homil. 54. in 1. ad cor.

Sanctus Chriſoſtomus quoque hoc ipſum luculenter adſtruxit. *Eſt ergo*, inquit, *loco Regis maritus: præfecti, aut legati, vxor. Tertium autem imperandi locum ſortiti ſunt filij. Deinde quartum imperium eſt ſeruorum.* Quod verò familia in ſe retineat formam quandam Ciuitatis, ſeu Reipublicæ, ex eo liquet, quod in ſocietate hominum Ciuiliter coalita duo ſpectanda: ſcilicet commune aliquod bonum, ad plures in ea relatum; iuxta ac poteſtas de eodem bono conſtituendi diſponendique: quorum vtraque in familia reperiuntur. Bonum commune illud in familia dicitur, quod ad omnes familiares ſpectat, & in quo ſinguli partem ſibi vendicant. Poteſtas, quæ de illo ex auctoritate decernit, ſpectabilis in Marito, & Vxore, idque naturæ ipſius inſtitutione: nihil ergò deeſt, quominus familia, Reipublicæ, aut Ciuitatis vultum aliquadautenus referat ac repræſentet.

5. Cum idcirco vel natura volente, homines in familias coaluiſſent, ſubinde edocti,

excellentio-

excellentiorem formam ſocietatis & regiminis ſupereſſe, eiuſque percepta pulcritudine ac vtilitate deliniti, ſiue vt ferarum iniurias, defugerent (quod *Lucretio placuit* aſſerere) ſiue quod verius, vt tam animi, quam corporis, Bonis vberius ornarentur, a paruis iſtis in agris ſiluis, ac montibus aſſociationibus ad vicos, ad opida, demum ad ciuitates, reſpublicas, & regna colenda proceſſerunt: idque eadem natura conuenienter eos ſuadente & inſtigante.

Lucret. li. 5.

Ariſt. lib. 1. pol. cap. 2.
S. Thom. in 1 Pol. lect. 1.

Vnde concludit *Ariſtoteles*: *Ex quibus perſpicuum eſt, in eis, quæ a natura orta ſunt, eſſe Ciuitatem, hominemque animal eſſe aptum ad cætus, ad conuiuia, ad Ciuitates.* Cuius mentem interpretatus *Doctor Angelicus*, ſic loquitur: *Patet, quod regimen Regis ſuper Ciuitatem vel gentem, proceſſit a regimine antiquiori in Domo, vel vico.* Primus itaque gradus Ciuilitatis, vt idem refert *Ariſtoteles*, incepit a conditis ciuitatibus: vnde in eis habitantes *Ciuiles* principiò nuncupati: qui autem in agris, ſiluis, aut Montibus, vicatim, vel opidatim degebant, agreſtes, ſilueſtreſue vocati. Quibus ciuitatibus Rex aliquis Monarcha ab initio præfuit, ſuiſque vnicuique, vt idem Narrat *Ariſtoteles*. *Primo ſub Regibus ciuitates erant.* Idem teſtantur *Dioniſius, Plutarchus, & Philo.* Quid vero tanquam finem natura in hominibus, hoc ritu in Ciuitates coeuntibus, præſtituerit, ita declarat, poſtquam diſcrepantiam aſſignaſſet inter Simul Viuere, & bene viuere: *Bene igitur agendi gratia ponendum eſt, eſſe ciuilem ſocietatem, non autem gratia ſimul viuendi.* Si ergo vitę Ciuilis finis ſit bene viuere, neque benè viuere contingat abſque virtute tam Intellectuali quam Morali, conſequens, Naturam humanam, cui illarum virtutum diuinitus immiſſa ſemina, ad conſtituendas Ciuitates, ad regna, & imperia exercitanda, Mortales earum cauſis præcipue inſtigaſſe.

Ariſt. lib. 1. Pol. c. 1. Diō. lib. 1. antiquit. Plutar. lib de Cum. Philo. de Ioſeph citat. li. 1. de legib.
Ariſt. lib 3. pol. cap 6. lib 9. ethic. cap. 11.
Boet li. 3. de Conſol. Met. 3.

6. Poſtquam itaque homines per familias diſperſi, hæc bona animis percepiſſent, ac delibaſſent, illico inclinabantur non ſolum propenſione habituali, verum inſuper actu expreſſo deſiderii, ad conueniendum cum aliis, ad ſermocinandum cum eiſdem, demum ad appetendum & accipiendum ab eis beneficia, ac viciſſim gratificandum benefactoribus, mouebantur. Vi cuius, quando ſemel conueniſſent, incenſo inter eos amore, & ſtudio honores deferendi flagrante, incepere de Regimine, ac eius forma, de charitate in omnes mortales; vt ait *Cicero*, apud ſe deliberare ac demum definire: ſemper in hoc proſpectantes, non vt tam ſimul viuerent, quam vt ex iure ſociali bene viuerent; hoc eſt, vt ſapienter, pie iuſtè, ſecure, diu, ac ſuauiter vitam inſtruerent. Cui inclinationi, a natura hominibus in certum finem boni attributæ, in eiſdem reſpondit facultas Media comparandi, quibus optatum finem melius conſequantur, vt rectè *S. Thomas*, & *Caietanus* inde intulerunt. Quod ergò eis non fuerit ſatis, pecorum ritu in Vnum cœtum paſtus cauſa confluxiſſe, quinimo ipſis votum eſſet, optime ad Dei, ſimul ac naturæ præſcriptum viuere: videretque pariter, abſque regimine, ac lege iuſtitiæ, confuſa multitudine, cæca & impetuoſa eiuſdem malitia ſolum reſtantibus, fuiſſe ipſis conſultius, per familias in montibus, ac ſiluis diſperſim, ſicut prius, egiſſe, eo poteſtatem apud ſe agnouere imperium conſtituendi, quo minus ab optabili fine, adeoque ante oculos ipſorum iam poſito, turpiter ac cum ſenſu doloris deficerent vel aberrarent. Et quidem in hoc conſilio nullum diuinum Ius ex ſacris litteris, aut aliunde illis conſtetit, quod amplam in ipſis quo ad hunc finem poteſtatem coerceret: quaſi Deus ipſis modum propalaſſet externo aliquo ſigno, quem omnes obſeruare debuiſſent. quantum autem ad legem naturæ, decretam in eiuſdem naturę viſceribus, non aliud deprehendere, quam quod in familiarum conditione, & cohabitatione, ipſis innotuerat. proinde quo ad Ciuitatum, Regnorum, Imperiorumque iura ac formas decernenda, liberi omnino erant ac ſoluti: ita vt ab ipſorum conſentionibus illa ſpecies regiminis futura, in quam vnanimi, aut plurium ſententia, conſpirare ipſis placuiſſet. Nam ſi hac in re ius aliquod diuinū præualuiſſet, vbique tunc locorum iſte, vel aliter modus gubernationis, definitè viguiſſet: vt pote *Monarchia*: cui illæ gentes repugnaſſent, cum graui etiam ſuo ſcelere, qui, *Ariſtocratiam*, vel *Democratiam* condidiſſent: quod nullo pacto exiſtimandum. quantum ad legem naturę, eodem modo cogitandum, certam nempe aliquam normam regiminis ab ea ſola haud fuiſſe decretam, ſi in iſta re imperitaſſet; pariter neq; eiuſdem nudo iuſſu, hos liberos, illos ſeruos, hos dominos, illos ſubditos, in lucem emerſiſſe: aliter enim opinari, a cōmuni mortaliū ſenſu alienum videatur.

S. Thom. li de Regim. Princip. c. 1. Caiet. opuſc. de Poteſt. Papæ part. 1. Cap. 2. & 10.

Auguſtin. lib. 19. Ciu. Cap. 15 Gregor. lib. 21. Moral cap. 10 Suarez lib. 1 de leg. cap 4.

7. Quamobrem hæc ipſa multitudo Agreſtiū, et opidanorum, in vnum cœtum coalita, veluti fęmina fuit, fœta ac grauida naturæ opere, Ciuili quodam in ea ſemine excepto. virtualiter enim eminenterque in ſe continuit multiplices rationes imperiorū; vt pote *Monarchiam*, in qua vnus dominatur: *Ariſtocratiam*, in qua meliores, aut pauci nobiles imperant: *Democratiam*, in qua multitudo ſupremam obtinet poteſtatem. proinde ſi ex iſtis formis aliqua ab eius conſenſu, tanquā vtero proles, deciduiſſet, nullo pacto vniuerſam illam matris virtutem adæquaſſet, ſed ingentis ampliſſimæque illius fæcunditatis ſolum delibatio quædam inde apparuiſſet: plus enim illa ciuiliter potuit, quam ex iſtis ſeorſim aliqua. Exiſtimandum porro, hanc ipſam multitudinem, huic grauiſſimo Conſilio intentam, prudenter, ſanctè, appoſitèque ad ſuum finem conſequendum primitus conſtituiſſe. idcirco tamquam Mater Deorum hæc ipſa ſocietas celebrata fuit apud veteres: hoc eſt, procreatrix habita virorum, virtute excellentium. Quamobrem ſiue in perſonam alicuius, vel in plures regnandi poteſtatem contulerit: ſiue hanc, illamue formam delegerit: ſiue eam latam, ſiue quibuſdam conditionibus reſtrictam extulerit, totum hoc præſtitiſſe in ſui ipſius vtilitatem, tanquam in vl-

timum finem, non verò in commoda & voluptates imperantium definiendum: quandoquidem in Iure Diuino pariter ac Naturali, ſpectatis, Multitudinis ſalus ac fœlicitas, vnius aut paucorum præſtat ſaluti, aut fœlicitati. abſurdum autem, maius, in id, quod minus, nobilius, in minos nobile, tamquam ſupremum finem, ritu præpoſtero deſtinari. Deinde accuratè ſecum deliberauit hæc ipſa ſocietas, cum ſui indolem exactè prius diſcuſſiſſet, quænam Regiminis forma certis nationibus amabilior, facilior, proinde potentior ad inducendũ ciues in pietatẽ, & reliquas virtutes. Non enim perpetuo quæ ipſo genere perfectiora, ea præcipue ſeligenda, aut alijs præferenda, ſed potius quę hominum ingenijs & iudicijs plauſibiliora, conformioraque, poſteaquam omnes circumſtantias ciuilis Prudentia ſeriò expenderit, in mores & leges admittenda. Hinc grauiſſimum fuiſſet onus, ſi hæc mater Deorum *Græcis* imperiũ Regis, ab eo auerſiſſimis, obtruliſſet: ſi *Romanis* quoque veterũ ętate, idem iniunxiſſet, ſimile fuiſſet. Cum enim *Scipio* in *Haſdrubalem* feliciter fortiterque pugnaſſet, vt ſcribit T. *Liuius*; *Circumfuſa Multitudo Hiſpanorum, & ante deditorum, & pridiè captorum, Regem eum ingenti conſenſu appellant. Tum Scipio, ſilentio per præconem facto, ſibi maximum nomen Imperatoris dixit, quo ſe milites ſui appellaſſent; Regium nomen, alibi magnum, Romæ intollerandum eſſe; regalem animum in ſe eſſe.*

Plutar. in Agis.

Liu. decad. 3 lib. 7. Sueton. in Iul. Cæſar. Plutar. in Anton. in Cæſar.

9. Quantum ad formam Reipublicæ, ſiue ea monarchica fuerit, ſiue Democratica, ſiue Ariſtocratica, humana malitia, & infirmitate cõſideratis, ea minime expectanda, quæ omnis prorſus mali expers, aut longè poſita ab incõueniente. Satis fuerit vel ſuo genere optimæ vel ingenio Ciuium aptioris, delectus habeatur. Romani aliquando Regibus ſeu Monarchis obſequuti: at ſubinde propter tyrannidem, Reges expulêre. Mox in eorum loco ſubſtituta Conſulum Ariſtocratica iuriſdictio. quibus in omnes magiſtratus, excepto Tribuno, auctoritas concedebatur. De iſtis verò hæc *Cicero*: *Ego enim fateor in ipſa iſta poteſtate ineſſe quiddam mali. Sed bonum, quod eſt quæſitum, ſine iſto malo non haberemus.* Populi democratiæ aliquibus arriſit. *Sed vis populi*, ait idem *Cicero*, *multo ſæuior, multoq; vehementior.* Quam ob cauſam Romani temperare voluere hanc populi poteſtatem interiectu Tribunorum; quando quidem *quæ Ducem habeat, interdum lenior eſt quam ſi nullum haberet.* Cæterum de hac Tribunicia auctoritate ſic idem: *Nimia poteſtas eſt Tribunorum plebis, quis negat?* Quale autem extiterit *Ciceronis* iudiciũ hac in re, iſtis videtur explicaſſe: *Quamobrem aut exigendi Reges non fuerunt, aut plebi re, non verbo danda libertas.* Si libri, quos ille ſcripſit de Republica, extarent, nil dubitarem, quin ex illis multa recepiſſemus in cõmendationem Status popularis: quo pariter intelligeremus, haud ſolos Grecos fuiſſe olim monarchis infeſtos. *Non quidem*, vt ipſe ait, *vitio Regni, ſed vitio Regum. Regem Roma poſthac nec dij nec homines eſſe patientur.* Deinde quantum ad legum ac imperij vires, duo ſibi

Cicer. lib. 3. de leg.

Cicer. lib. De diuin.

propoſuit hæc ipſa Mater. Primum, earum decretis ciues a malis moribus coercere, incertamque in ipſis libidinem comprimere; ſummatim, impoſito iugo extremam, quam naturæ noſtræ corruptio extulit, licentiam debilitare. Non enim ea ſemper ratio regiminis præſtabilior, quæ ſolutior, præſertim agnita in nobis ea deprauatione, qua in malum, omnemque actionis intemperiem, natura perurgente continuo inſtigamur: cui vt ſuccurratur, vtilis nõnumquam, vel in Ciuilibus, ſummæ illius excurrentis libertatis, per imperium etiam Monarchæ, diminutio. Alterum, quod apud ſe cõſtituit, voto illo continetur, quo concupiuit, vt ciues ritu humano non mancipiorum inſtar, ſuperioribus morem gererent: adeoque miti quodam iure alacriter, ſuauiterque in officia obſeruantiæ inducerentur, haud verò reluctantes ac triſtes ad ea ex terrore Tyrannidis proterue adigerentur.

Cicer. lib. 1. offi.

10 Poſtremo hæc eadem Multitudo, Naturæ poteſtate freta, nõ ſolũ ex ſuo gremio quoſdã ſelegit illorum perſonas deſignãdo, quos ad imperium ſubleuandos deſtinauit, quinimo eis de ſuo auctoritatem poteſtatemque imperandi largita eſt, ac contulit. Nam quemadmodum potuit ſeſe multiplici ratione gubernare, ad virtutem, Deique cultum vario inſtituere, ita habuit in ſua poteſtate ſitum, in eum finem magiſtratus certis perſonis deferre, eorumque dignitates, quaſi ex proprijs viſceribus, educere. Et quamuis de hoc faciendo nullum ex iure diuino, aut naturali, præceptum clarè appareat, vt *Durandus* opinatur, quod multitudinem ad id compulerit, cum vita ciuilis non ſit ad ſalutem æternam medium ſimpliciter neceſſarium, vt notat *Suarez*, ſed tantum ad melius bonum incitamentum: Nihilominus, poſteaquam multitudo iam conſociata, infinita illa bona cogitaſſet, quæ ex vita ciuili prouentura: pariter, quod moraliter loquendo, eadem fermè eſſet medium neceſſarium multorum ſaluti, abſque graui ſcelere contra pietatem ac charitatem, exiſtimarem ab ea committi non potuiſſe, vnde talis vitæ ciuilis cultus omitteretur. Quomodo vero, iſtis non obſtantibus, dominatio, ac poteſtas omnis in Deum, vt principium, largitoremque, reducantur, modò enarrandum.

Durand. lib. 1. de orig. iuriſd. q. 1. Suarez lib. 3. de legib. ca. 2. Bann. de Iur. & Iuſt. ad q. S. Thom. 62. q. 4.

CAPVT. III.

Quonam pacto Ciuilis auctoritas a Deo ad homines deſcenderit.

INſignem Ciuilitatis partem Principatu, & Dominatione conſtare credo neminem latere: quæri tamen ſolet, vndenam eius ortus, & propagatio deuenerint. Aſſeruimus poteſtatem illam ciuilem, qua hominum multitudo in vnum aſſociata, gaudere dicitur, ſiue immediatè ab ipſo congreſſu, vt aliqui volunt, reſultans: ſiue quod alij opinantur, mediante euſdem multitudinis expreſſo conſenſu in vitam ſocialem, comparuerit, cauſam eſſe

Bannez de Iur. & Iuſt. ad q. S. Thom. 62. q. 4.

moraliter

Suarez l. 1. de legib. Cap 2. Victor. de poteſt Ciu Num 1. Sa. de legib. q. 95 Tract. 14 Diſp 7. Sect. 2.

moraliter efficientem omnis, quam videmus in magiſtratibus, dignitatis, atque auctoritatis. Vt vero iam examinemus, num totum hoc, quod in iure & creatione Principis cernitur, etiam Deo, tanquam cauſæ immediatè operanti, attribui poſſit, hæc videntur diſtinguenda: ipſamet nempe multitudo in vnum cœtum recollecta, conſpiratio eiuſdem ad ineundum vitam ciuilem: in eadem poteſtas inde emanans ad conferendum aliquibus Superioritatem, iuxta ac illius exercitium: poſtremò, in perſonam Principis collata ab eadem iuriſdictio. Pronunciamus itaque, huius ipſius autoritatis Deum eſſe cauſam, idque immediatè. Cum enim Dei prouidentia & munere, multitudo hæc conſtet hominibus, anima rationali inſignitis, ac eo vehementer in virtutes & iura ciuilia inclinatis: cumque eiuſdem prouida cura, ſiue generali ad naturalem exigentiam ſecundæ cauſæ, ſiue ſpeciali, ex gratioſa ſolum ipſius voluntate, multitudo hæc primum appetijt conſortium, deinde conſpirauit vitam ciuilem degere, poſtea huic, vel alteri contulit imperium, neceſſe fuerit exiſtimemus, hanc ipſam imperandi poteſtatem numerandam inter effectus, impreſſioneſque diuinæ prouidentiæ; adeoque immediatè ea procurante, excitari. quo nempe pacto æſtimandum, non tantum Phyſica, ſed etiam Moralia, immediatè a Dei opere prouenire. Sacramentorum virtus, a Chriſti inſtitutione & meritis deſcendens, quæ moralis, a Deo extitit immediatè, nō enim huiuſmodi virtutis proximā cauſam, nempe humanitatem Chriſti, inſtituit tantum Deus, verum etiam illam eſſe ipſemet ſignatè voluit & decreuit. In ſacris perſonis poteſtas, Ordinis virtute collata itidem moralis; nihilominus a Deo etiam immediatè, & non duntaxat ab illius ordinis Sacramento manauit. In virtute honeſtas & valor meriti, qualitates quoque morales: ſcilicet haud concretæ, aut reales: excitantur pariter a Deo immediatè: eas enim ipſe prædeſtinat, efficit, & futuras ſtatuit. Denique omnia, vt ait diuinus Theologus, vno excepto peccato, per ipſum facta. Iuxta hanc ſententiam veriſſimè definiuit *Apoſtolus*: *Non eſt poteſtas niſi a Deo. qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Non enim ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt.* De qua re S. *Chryſoſtomus*; *Quod enim principatus ſunt, quod ſi quidam imperant, iſti verò ſubiecti ſunt: quod non ſimpliciter, ac temere, cuncta ferantur, nec fluctuum inſtar populi huc atque illuc circumagantur, diuinæ ſapientiæ opus eſſe dico.* Si enim vel antiquorum iudicijs, res minoris momenti, vt pote quod *Socrati* interdiu bona idola, ſeu repreſentationes ſanctæ, occurrant, vt refert *Plutarchus*: quod ſub ſtili acumen plenior periodus ſubeat, teſte *Cicerone*; quod, vt ſcribit *Seneca*, *vir magnus ſine aliquo afflatu diuino numquam fuerit, nulla ue, ſine Deo mens bona*, profectò exiſtimandum, grauiſſimum hoc opus ciuile, quo, vt ait *Ariſteteles*, nihil diuinius, non ſolum in progreſſu, & adminiſtratione recta, verum & in prima ipſius Principis inauguratione, ſingulari Dei munere

S. Thom. l. 1 de Regim. princ. cap. 1 Durand. l. 1. de origen. Iuriſd. Soto l. 4. de Iuſt. & Iur. q 4. art. 1.

Scot in 4. Sent. q 5.

Ioan 1 Auguſt. tract in Ioan. Cap. 1.

1. Cor. 2.

Cryſoſt. Homil. 34. in 1. ad Cor.

Plutar de Socrat dæm. Cicero q. 1. Tuſcul. l. 1. de Nat. de. Seneca Epiſt 75. Ariſt l. 1. Ethic. cap. 2.

ac beneplacito auſpicatò extitiſſe.

2. Cæterum in diſceptationem venit, num ita ſimpliciter ac abſolute a Deo Principatus, præſertim Regius, immediatè deſcendat, vt Reſpublica, vel illa prima multitudo, quod ad eiuſdem effectiuam donationem, nullas plane partes obtinuerit; vel an ſimul cum Deo, tanquam cauſa ſecunda cum prima, etiam ad eam effectiue concurrerit. Sunt qui arbitrantur, Deum tantummodo talis Principatus auctorem eſſe immediatè ac collatorem: præſertim quando non electione, ſed iure ſanguinis, vel ſucceſſionis, in alicuius perſonam deuoluitur. Hoc imprimis ſtabiliūt eis locis Scripturæ, quæ aſſerunt, Deum ſuo mero beneplacito regna dare, & auferre: ea mutare & transferre. Confirmant hoc deinde exemplo *Saulis*, immediatè à Deo, vt rex eſſet, conſtituti. Qui, quod Rex fuerit populi Dei, videtur a Deo excitatus in exemplar regum Chriſtianorum: quaſi eò ſancitum, ſolum Deum apud eos futurum cauſam regiæ poteſtatis, tametſi ad populum pertineat, perſonam deſignando, eandem diuinæ voluntati ad eum effectum ſubijcere. Hoc porro veteres viſi ſunt adſtruxiſſe: vtpote *Homerus*, & *Plato*: qui, cum reipublicæ ſapientiam *Prometheo*, vtpote eius donum, conceſſiſſent, imperium tamen in alios, modumque eos optimè gubernandi, *Ioui* ſolummodo attribuere. *Ariſtoteles* pariter poteſtatem regiam, pulchrum & diuinum opus ſæpius appellat.

Victor. Relect de poteſt Ciuil.

Dan 4. Iſa 45. Ioan 19 Homer.

apud Auguſt l. 7 de ciu. Cap 15. Plato in Protag.

Ariſt l 1. Ethic Cap. 2. 9 pol. Cap. 8.

3. In eandem quoque ſententiam rationes ciuiles huc adferri poſſunt. Optima Methodus ad ingenerandum, ac confirmandum in Mentibus populi perſuaſionem de ſumma illa, abſolutaque poteſtate deſpotica, regi concedenda, quo iure proprietarij de ſuorum omniūm bonis, adeoque vita & ſanguine diſponat, innixa videtur æſtimationi, qua definiatur, a ſolo Deo poteſtatem regiam in Principis perſonam deueniſſe. Nam hoc ſemel admiſſo, cum nullibi conſtet reſtrictionem aliquam, eam cōcedendo, Deum adhibuiſſe, conſequenter reputabunt, eſſe maximam, indefinitam, abſolutam, ac plane deſpoticam, tam quod ad ius Dominij quam Proprietatis.

4. Vlterius etiam hac concepta ſententia, regi a populo maieſtas auguſtior, diuiniorque cultus ei accreſcent. dum enim ſecum reputant, regem ſublimiori poteſtate eſſe præditū, quam vt ad eum efficiendo, vel donando, reſpublica pertingat, ipſum quaſi Numen quoddam ſuſpicientes, diuino quodam honore venerabundi vltro proſequentur.

5. Denique hoc a populis ſemel agnito, repreſſi penitus ac cohibiti fuerint ab omni auſu rebellionis. definient namque, ſuum regem nihil aliud agere, quantumuis tyrannicè ſe gerat, præterquam quod ſuo peculio, illud malè collocando, abutatur: proinde ipſis, vtpote mancipijs, nihil iniuriæ eo intuliſſe, in cuius vindictam arma corriperent, aut ſeſe ab eius violentia bellicoſè defenderent, dicent, ſed ipſorum illum eſſe ſtatuent, quiete, & obſequenter, ei etiam furenti, imperij habenas permittere. Neque animus ipſis vnquam aderit, ſeſe opponere

altiſſimo

altiſſimo iuri diuino, in quod, nihil iuſtè ſe poſſe iudicabunt: a quo iure credunt, in perſonam ſui regis auctoritatem regiam primitus defluxiſſe: & ab eodem, non aliunde, iuris regij correctionem, vel emendationem, fore exſpectandam, apud ſe conſtituēt omnino.

6. Verumenimuero hæc ſententia meo quidem iudicio, neque ad Philoſophiam ſolidè, neque ad iura ciuilitatis appoſitè, definita videtur. principiò æſtimanda diſtinctio, qua, quātum ad traducem iuris regij in alicuius perſonam, diſcrimen ponitur inter illum, qui primò electione ad imperium euehitur, & alterum, iure ſucceſſionis, ſeu ſanguinis poſtea idem dominium ſibi vendicantem. Etenim ſemel conceſſo, quod illa primigenia regis inſtitutio efficienter, vel, vt ita loqui liceat, Collatiue, ac Donatiue facta fuerit a populo, euidens, eius filium iure ſanguinis ſuccedentem, eodem plane iure, idque cum omnibus oneribus, moderationibus, reſtrictionibus, ac conditionibus eò perueniſſe. Nā ſi ius ſanguinis in aliquo, ſatis eſſet ad deriuationem poteſtatis, vel dominij, a ſolo iure diuino immediate, ſequeretur, omnes etiam in vniuerſum hæredes iure ſanguinis in paternis bonis ſuccedentes, non Iure patrio, aut ciuili, ſed iure immediatè diuino, ſuccedere: quod abſurdiſſimum. Quocirca, quantum ad regis filium, & hæredem, ratio ſanguinis in illo nihil faceret ad ſuccedendū, ſi ad hunc effectum virtute quadam morali, deriuata a prima illa inauguratione perfuncta a populo, haud eleuaretur: quæ quidem prima inauguratio adhuc manet virtualiter: pariter, adiuncta ſuperſtitis populi tacita, aut expreſſa conſentione, eadem corroboratur, cauſamque quandā conſtituit Ciuilem, ac humanam, a qua ius imperii in tali hærede immediatè oriatur. Nihil ergo apparet, vnde iure ſanguinis Rex talis ſit iure diuino, ſeu immediate a ſolo Deo. omnino verò liquet, talem potius eſſe immediate a iure humano ac Ciuili.

Victor. Relect. de poteſt. Ciu.

7. Hoc porrò ita probatur: legittimè multitudo aſſociata, iure naturæ poteſtatem retinet ad ſe gubernandum per vitam ciuilem: ergò in eum finem ſibi præficere valet Regem & Monarcham. Antecedens eſt manifeſtum, neque negari poterit abſque iniuria in ipſam naturam. Conſequens ſimiliter liquidum: nam ſi in aliquem finem ſit a natura poteſtas attributa, ab eadem erit poteſtas in requiſita etiam media, vt diſſerit *S. Thomas*. quod ſi finis iſte eſſet ſupernaturalis, tunc quidem ad altiorem cauſam recurrendum eſſet. At verò poteſtas Regis, ciuiliter ſolum conſiderata, non eſt ſupernaturalis: ſicut neque finis eius ſupernaturalis, ſed omnino naturalis, per media itidem naturalia conſequendus; quæ abſque omni fidei reuelatione Gētibus perpetuò conſtitere. nulla ergo ratio ſupereſt, ob quam facultati alicuius ſocietatis denegemus virtutem ad immediate conferendam ac condendam poteſtatem regiam. Etenim vt dixi, ſi hæc regia poteſtas eſſet ſupernaturalis, actuſque proferret tales, eiuſque generis finem ſortiretur, tunc relictis cauſis naturalibus, ad aliquod Sacramentum, aut ad Dei operam ſupernaturalem, rectè à nobis fieret recurſus, vnde eorum cauſam immediatam inueſtigaremus. at cum poteſtas regia ſit planè ciuilis, inaniter, natura prætergreſſa, ad Dei immediatam actionem, rationem noſtram inquirentem referrimus, adeoque naturæ hoc pacto exiſtenti iniuriam incutimus, quaſi manca ac debilis ad effectus prorſus naturales, noſtro commento exiſteret.

S. Thom 2. 2. q. 40. ad 1. l. 1 de Regim Prin. Cap. 2. Auguſt. l. 16. Ci. cap 15. Gregor. 21. Moral. cap 10. Turr. Cremar l. 1. de Eccl. c. 114.

8. Neque iſtis obſtat, quod multitudo diuinitus illuſtrata, in perſonam iſtius hominis ius Regium contulerit; quaſi inde probaretur, iuris Regij cauſam immediatam eſſe Deum, non rempublicam; nam vt ait *S. Chryſoſtomus*, Nuptiæ a Deo manarunt, Deique gratia incitati quāplurimi, nuptias ineunt, nihilominus nullus inficiabitur, a iure humano procedere corporū traditiones, quæ in nuptijs peraguntur. Vnuſquiſque enim, quo ad hunc effectū, ius retinet vel naturæ munere in ſuum corpus. Similiter eadem diuina gratia aliquando impulſus vendit quis, aut arat agrum ſuum: nihilominus hæc a cauſis naturalibus, nempe ab humanæ voluntatis conſilijs prouenire quis repugnabit concedere? non erit negandum, vt docet *Doctor Angelicus*, verè ac propriè hoc homines efficere ac præſtare, quod diuina gratia illuminati ac ſuffulti, operantur. *vnde mens hominis etiam ſani, non ita habet dominium actus, quin indigeat moueri a Deo: & multo magis liberum arbitrium hominis infirmi poſt peccatum, per quod impeditur a bono, per corruptionem naturæ.* Proinde *Ariſtoteles* de legiſlatione diſſerens, quæ proprium munus principis, eam appellat munus *Multitudinis*: quod nempe a multitudinis voluntate, dum principatū alicui contulerit, propagata: ac ferme nullus eſt, qui de hac re ſcribendo poſteris inclaruit, qui non hoc ipſum docuerit, probaueritque: proinde haud neceſſarium verba aut nomina hic prolixius vel ambitioſius recenſere.

Chryſoſt. Homil. 34. 1. ad Cor. & 1 Epiſt. ad Rom.

S Thom 1. 2. b 1. art. 1. q 109 art. 2. ad 2. Suar. 8 l. 1. de legib. cap. 4.

Ariſt. lib. Elench. cap. 12.

S. Thom. l. de Regim. Princip. cap 1. Durand. de orig. Iuriſd. Soto l. 4 de Iur & Iuſt. q. 4. art. 1. Pighius l. 5. de Hierarch. Molina Tract 2. de legib. diſp. 2. Suar. l. 3. de legib. Driedo l. 1. de libert. cap. 15. Victor Relect. de Princip. Duaren. in Tit. 4. de cōſtitut. Princip. cap. 1. l. 2 Diſp. Aniuers. cap. 19.

9. Quod vero exiſtimatio iſthæc valde etiam ciuilis ſit, ac politica, ex duobus id conſtare poterit. Primo loco quidem ex eo, quod cum Rex animaduertit, traxiſſe ſe ortum, a velut matrice auctoritate, quæ in multitudine eluxit, indeque deducta omnia momenta honoris ac maieſtatis, quibus ipſe conſpicuus, hanc ipſam multitudinem, veluti parentem, e cuius viſceribus emerſit, ſingulari ex eo charitatis affectu merito proſequetur: aſperum nihil, vel rigidum, in eius incolumitatem animo vnquam deſignabit, quinimò hanc ſui traducem reputans, peruigili & ardenti potius affectu curabit, tantam reipublicæ gratiam ſumma ipſius gratitudine & ſeruitio promereri, eamque commerito ſuo opere, vt æquitatis ratio poſtulat, condecorare. Hinc *S. Chryſoſtomus* eleganter animaduertit, diuina prouidentia factum, vt *Eua*, quę generis noſtri mater, & ab ea proles, non a terra ipſa immediatè: quomodo *Adam* prius erat plaſmatus, ſed ex coſta ipſius *Adami*, & opere coniugali formarentur; quo inter eos amor conciliaretur. Similiter plane reges ac principes, videntes ſeſe eductos ex intimis ipſius reipublicę viſceribus, neque aliunde proſiluiſſe,

Cryſoſtom. Homil. 34. in 1. ad Cor.

proſiluiſſe originem ſui ſubmiſſius colent, & tantam beneficentiam amantius inde complectentur. Mox vbi conſtiterit, hanc ipſam rempublicam Regi ac Principi auctoritatem cum purpura & ſceptro primitus tradidiſſe, viciſſim illum, tanquam illuſtrem ſuum fœtum, orbi eſſe ſpectabilem, ſtudioſius hæc ipſa cum venerabitur ac diliget.

10. Quamobrem omnipotens Deus, vt Iudæis, Meſsiam promittendo, rem magis gratam faceret, prædixit, oriundum ex eorum ſanguine, maximamque cum eis neceſſitudinis vim inde habiturum.
Hierem. 30. *Et erit dux eius ex eo, & Princeps de medio eius producetur.*
Mich. 5
Æneid. 6. *Quem tibi longæuo ſerum Lauinia coniux*
Educet Siluis Regem, Regumque parentem.

Etenim certa ſunt fundamenta charitatis, quæ inter plures in aliquo bono communicationes appellantur, vt docet *Doctor Angelicus*: ſiue
S. Thom. 2. 2. q. 23 art. 4
ea in Militia, ſiue in familia, ſiue in ſchola, ſiue in republica, inueniantur. quamobrem, vt ciuilis charitas firmior acriorque euaderet inter ciues, conuenit omnino, Regem ac Principem incunabula ſua primumque ortum agnoſcere in beneuolentia ac munificentia vectigalium: quo, tanquam quodam vinculo interueniente; adeoque arctiſsimo communionis Iure copulante, tam ille,
Polyb. lib. 4
quam ſubditi, vt obſeruat *Polybius*, ad maiorem pietatem mutuò incitentur. Imo huius rei, vtpote ad Ciuitatem plurimum conferentis, præcipuam quandam rationem in regimine populi Iudaici viſus Deus ipſe habuiſſe: cautionem enim ipſis impoſuit, vt non alios Principes
Deut. 17. Philo de Creat. Princip.
eligerent, quam ex ſuo genere propagatos: quod *Philo* Iudæus animaduertit. Contrà verò, cum ſubditi aliunde quam a ſeipſis ſuum Principem dignitatem accepiſſe viderint, tanquam externum, admirandum potius, quam vt familiarem, amandum ſibi proponent: deficietque illa ratio communicationis inter eos ac Principem, ex qua amor & charitas, vel naturæ ipſius inſtinctu, affluenter manare ſolet. proinde odioſi potius, quam ſuis amabiles Imperatores Romani, qui inter homines agentes, non homines, ſed Dij æſtimari voluerint.

11. Cæterum argumenta pro aduerſa ſententia neque multum vrgent. quod ex ſcripturis proponunt, ſolum oſtendit, propter excellentiam ac ſingulare momentum effectus, Deo peculiari modo curæ eſſe regna & imperia; & ideo præcipua ratione eorum fundationes, ſtabilimenta, ac ruinas, etiam Deo in ſacris litteris
Prauiſ patrum de Inſtit. Princip. l. 1. Tract.
adſcribi, quod *Plato* & *Ariſtoteles* tantum contendunt. illis verò non repugnat, quod Principes auctoritates ſuas mutuentur non ſolum a Deo immediate, ſed etiam a Iure humano, adeoque a voluntatibus populi; quæ omnia Deus in finem, ab eo intentum, admirabiliter diſponat. Non enim neceſſe, ea tantum a Deo fieri immediate, quorum curam ſpecialem in ſe ſuſceptam ſacris litteris ipſe profiteatur: hæc enim curæ ſpecialitas, cum noſtra etiam ſumma admiratione, conſtare poterit ex eo, quod cauſas ſecundas, vt effectum aliquem inſignem educant aptauerit, accommodaueritque ad agendum.

12. Quod de *Saulis* inauguratione affirmatur, varie a [illegible] ſolet deſcribi. Sunt enim qui exiſtimant, populum non tantummodo eius perſonam deſignaſſe, verum, hoc a Deo ſemel facto, ſimul cum ipſo immediatè ius regium illi contuliſſe: quod & ſacra ſcriptura videtur expreſſiſſe: *Nunc ergo præſto eſt Rex veſter,* 1 Reg. c. 12.
quem elegiſtis & petiſtis. Populus enim eo ipſo poſtea quam Deus *Saulis* perſonam indicauit, ipſum in Regem elegit: quod eſt, illi regiam dignitatem impertiuit. hoc ipſum confirmat *Philo* Iudæus verbis eiuſdem ſcripturæ, diſertè attribuentibus populo poteſtatem ad creandum principem: *Præficies eum tibi Principem.* De qua
Philo l. de Princip.
re hæc ipſe: *Præficies tibi ipſi Principem non alienigenam, ſed vnum ex tuis fratribus, ni [illegible] ſignificans, electionem debere fieri voluntariam ex ſuffragijs, conſenſuque totius populi; pro edente vt oportet, examine.* Poteſtas itaque Iudæis adfuit eligendi Principem: ergò & ipſum creandi, dignitatemque immediate eidem conferendi. At ego plurimum demiror hanc quorundam conſequentiam: *Saul* immediatè a ſolo Deo, ſeu iure diuino, Rex extitit: ergò omnes poſtea Reges Iudæorum ei ſuccedentes, adeoque omnes Reges Chriſtiani, tales tantummodo immediate a Deo. Vbi enim obſecro, ſcriptura dicit, inaugurationem *Saulis* extraordinariam a Deo, propoſitam in exemplar omnium Regum apud Chriſtianos, vel Iudæos, inaugurandorum? an non extra ſcripturas de ſuo fabulantur, qui ita concludunt? Quod ſi ad amuſſim cuncta modò obſeruanda, quæ in inauguratione *Saulis* contigere, affirmare debebunt neque ſpectare ad populum perſonæ deſignationem, quandoquidem deſignatio, quæ ad *Saulem* pertinuit facta fuit a ſolo Deo: ac ſic Phanaticorum ritu, vt emergat demum aliquis de nouo Rex inter homines, vni Deo omnia permittenda.

13. At neque ad ſtabiliendam inter ciues ſupremam poteſtatem Principis, opus fuerit philoſophari quod a Deo ſolo immediatè Dominationem is habuerit: nam tametſi Reſpublica principem crearit, id nihilominus faciendo, ſubiecit ſe illi a ſe condito, tamquam reliqua membra capiti: in quo facto nihil eſt quod deſideretur, quantum ad ſupremam, ampliſsimamque iuriſdictionis maieſtatem, agnoſcendum. Illa autem abſoluta poteſtas deſpotica, Ariſt. l. 4. pol.
non eſt ciuilis, ſed Barbara, Naturæ quippe hu- Driedo.
manæ dignitati, adeoque Euãgelij libertati, in- L. de Libert.
feſtiſsima, vt poſtea oſtendetur. Cæterum, cap. 5.
quod neque eam aſſerentes, Principis incolu- Dom. Soto
mitati ſatis conſulant, expreſſè docet *Ariſtote-* lib. 4. de
les. Cum enim, vt ipſe diſſerit, omnium in Iuſt. ar. 2.
Republica bonorum ſolos dominos Principes ſeſe reputauerint, inde propenſi euadent in periculoſam ipſimet ſuperbiam: quo pa- Ariſt. lib. 4.
cto, *Faſtu & arrogantia elati, facile contem-* Pol. cap. 11.
nunt cæteros. Subditi verò interea loci inuidentiæ flammis ardebunt. quæ quidem aliena ſunt ab amicitia. & communione ciuili. Videriint itaque iſti, ne dum plus iuſtò principibus adulantur, ipſis interim grauiſsime eiſdem noceant, ac ciuilitatis iuribus barbaricè refragentur.

14. Vt verò cultus idoneus, cum debita poteſtatis æſtimatione, Principi a populo deferatur, ſufficit abundè, quod ab illis habeatur, propter ſupremam illam poteſtatem, à Multitudine deriuatam, expreſſa, luculentaque Dei ipſius in terris imago. Si enim vel in vnius hominis priuati poteſtate multa præclara contineantur, quid exiſtimandum de poteſtate illa, quæ a tota republica dimanauit? Illa autem alia poteſtas, ſeu potius diuinitas, ad quam efficiendam nulla virtus infra Deum pertingere valeat, de qua recentes politici commentantur, multis nominibus inciuilis, tam principibus ipſis, quam eorum ſubditis peſtifera. Imprimis pleniſſimè comparata ad inflammandos animos Principum extrema arrogantia, dum eam ſecum penſitantes, exiſtimant, ſe vltra humanam ſortem euectos; ciues autem ſuos tanquam meros homines, longiſſimè infra ſe abiectos, ſordeſcere. Cui arrogantiæ in Principe neceſſario occurret à populo ardens indignatio, vt rectè *Ariſtoteles* definiuit. Deinde Principes diuinitatis ſuæ opinione turgidi, parum habebunt virtutis præſtantiam: præſertim quibuſdam appendicibus rerum contemptibilium plerũque obſcuratam, adeoque deformatam: cum tamen hæc virtus præcipuum ſit noſtri generis, illorumque Principum, decus & ornamentum.

Plato in Menech.

Plato Athenienſibus in perſona *Socratis* hoſce ſermones attribuit: *Nos autem noſtraque vna ex matre omnes, fratres inuicem geniti, haud arbitramur nos Dominos ac ſeruos eſſe: ſed generationis æqualitas, nos inducit, vt & legis quæramus æqualitatem, neque rei prorſus vlli, niſi opinioni virtutis & prudentiæ cedamus.* Hanc porro in Principe diuinitatis affectationem veriſſimè

Plutarch. in marcell.

Plutarchus, vt in Deum impiam, ita & in rempublicam inciuilem, redarguit. Aminaduertit etiam, apud Romanos, eam appetentes Imperatores, exiguo tempore vixiſſe: vindicante Deo hanc in ipſis profanam ac Gyganteam immanitatem. *Offenditur enim Deus,* inquit, *in eos, qui tonitrua, fulmina, radiorum iaculationes imitantur, delectatur autem eis, qui ſuam æmulantes virtutem, ſeſe in honeſtate reddunt ſimiles. atque hos in maius prouehit, impertiens ſuam æquitatem, iuſtitiam, veritatem, ac manſuetudinem.*

Plutarch. l. de Princip. Doct. in Ariſt.

Iuuenal. l. 4. Satyr. 10.

Virgil. Æneid. 6.

Vidi & crudeles dantem Salmonia pœnas,
Dum flammas Iouis, & ſonitus imitatur Olympi.

Enimuero Principes, qui eò vſque ſuis phantaſmatibus elati, deſperant prorſus, ſe honores, aut incolumitates, aſſequuturos, veris ſolidiſque ſuis virtutibus, inde ad diuinitatem quandam adſpirant, qua tuti ac glorioſi inter mortales, turpiter licet deficientur, conſiſtant. Neque ſatis habent, quod *Dionyſius halicarnaſſæus* recoluit, ad conciliandum ſibi auctoritatem inſtar *Numæ* cum Dea *Egeria* ſermones miſcere, ad exemplar *Minois*, Iouẽ familiariter adire, vel ad imitationem *Lycurgi Apollinem* conſulere, ſed omnino pro diis haberi, ac celebrari a ſuis diſcupiunt.

Dionyſ. l. 2. Antiq. pag. 122.

Quamobrem *Plutarchus* eos Principes appoſitè comparat ingentibus coloſſis, breui ex vaſtitate molis lapſuris, qui relicta virtute, *Grauitate vocis, toruitate vultus, ac morum truculentia, fugaque conſuetudinis humanæ, maieſtatem & auctoritatem imperij ſibi videntur imitari. qui cum foris heroicam ac diuinam quandam ſpeciem præ ſe ferunt, intus pleni ſunt ferro, lapide, plumbo: niſi quod illud Coloſſorum pondus rectitudinem illorum ſtabilem & immotam ſeruat: at ineruditi Principes, propterea quod intus malè librati ſunt, ſæpenumero vacillant ac ſubuertuntur.*

Plutarch. l. de Doctor. Princip.

15. Ceterum ad cohibendum populos a defectione, aut rebellione, non erit opus de hac confictu ſublimitate, aut diuinitate quicquam comminiſci: Nam illa ipſa Principis auctoritas, quæ a populo datur, non ſolum eſt impreſſio quædam a Deo, ſed & eiuſmet gladius, vt ait *Apoſtolus*: proinde reſpectantes in principem ea imbutum ciues, videbunt, ſe iure diuino impeditos & cohibitos a proditionibus, coniurationibuſque. Cui accedit ipſis perſpectum ius naturale, quo omnino ad parendum obligantur. quod ſi neutrius iſtorum iurium agnitio ſatis potens, quæ reluctantes ſubditos in officio contineat, quid demum reliqui, quod hoc ipſum fortius efficiat? Duo in Principe, vim præcipuam continentia ad imperandum: ipſum nempe ius, quo in eo gradu & ſtatu is collocatur: iuxta ac in eodem digna virtus, qua Ciuibus amabilis redditur. non ergò quaſi hæc in illo defeciſſent, illi recurrendum ad illam deſpotici, aut diuini Dominij amplitudinem: ne hinc detur occaſio ſuſpicandi, ad illorum interitum, nouum hoc præſidium immenſæ auctoritatis, artificioſe comparatũ, deforis acceſſiſſe. Rom. 12.

16. Iſtis ciuilis officij partes, origineſque ſuccinctè deſcripſimus: quibus conſtat, Ciuitatẽ, multitudinis alicuiſs ordinatè aſſociatæ functionem eſſe, ac progreſſum. An autem omnes ciuilis viri actiones, vel quæ reipublicæ in vniuerſum vtiles, ad alium, hoc eſt ad ipſammet multitudinem, vel ad aliquem ex multitudine, proxime & immediatè perpetuo referãtur, ſtatim inquirendum,

CAPVT. IIII.

De Functionibus Monaſticis, ac Ciuilibus, in Ciue deſiderandis.

ACtiones *Monaſticæ* illæ nuncupãtur, quæ vnius hominis, ſolitariè ſumpti ſtudia, quæq; in operantis duntaxat perfectionem deſtinantur, ſiue mente, ſiue voluntate, ſiue vtriſque ſimul abſolutæ fuerint: vnde & monaſticæ a Philoſophis appellari conſueuerunt. Ex iſtis, rerum ſcientia, tam ſpeculatiua quam practica mens imbuitur, affectus itidem & animi perturbationes ad normam rationis rectè pariter componuntur: de quibus agit *S. Thomas*: denique illa omnia peraguntur, quæ alterum non reſpicientia, ſolo bono intellectuali, aut morali, ſtudioſe viuentis ipſius definiuntur. Ac præter contemplationem, rerum humanarum, iuxta ac diuinarum, cognitionem complectentem, inter virtutes actiuas ordinis *Monaſtici* recenſeri ſolent temperantia cum ſuis partibus, ſobrietate, abſtinentia, caſtitate, S. Thom. 2. 2. q. 180 art. 3. q. 47. art. 1.

virginitate, quæ ad inſtitutionem partis concupiſcibilis pertinent: fortitudo etiam, patientia, humilitas, ſpes, perſeuerantia, quæ affectus iraſcibiles moderantur. Ac inter reliquas virtutes, ad hoc genus reuocantur Amor Dei, & pietas in ipſum; nam tametſi publico ritu proteſtatæ hæ virtutes, conſilia ſint virtutum *Ciuilium*, nihilominus tantum ſecreto animæ munere defunctæ, virtutes *monaſticæ* nominari poſſunt. Et quidem charitatem erga Deum, atque hominem, quæ culmen vitæ monaſticæ, ad vitam contemplatiuam ſpectare, affirmant *S. Gregorius*, & *S. Thomas*.

S. Thom. 2. 2. q. 180. art. 1. Gregor. Homil. 14. in Ezech.

2. *Ciuiles* autem actiones vocantur illæ, quæ externo opere, iuxta vniuſcuiuſque ſtatum in republica circa bonum alterius, ſiue priuatæ perſonæ, ſiue totius multitudinis, occupantur: denique ſummatim, vniuerſa cum alijs laudabilis conuerſationis officia. quæ omnia ad iuſtitiam diſtributiuam, aut Commutatiuam, vel ad eius ſpecies *poteſtatiuas*, vtpote ad relligionem, ad amicitiam, ad magnificentiam, ad gratitudinem, ad vrbanitatem, ad pietatem in patriam, reducuntur. Iſtis ritè diſpoſitis ciuibus, ſuperiores omnes, ſiue quo ad ſpeculatiua, vt Doctores, ſiue quo ad practica, vt magiſtratus, Principes, & patresfamilias, ac viciſſim cum illis eorum inferiores, earum vi legitimè, ac Ciuiliter vitæ negotia perficiunt, & ciuiliter ſeſe in cunctis gerunt. Quarum virtutum ſemina, licet hominum ſint à Natura inſita, non tamen ad eas eandem indolem ſingulis ineſſe experimur: ſunt enim aliqui ad virtutes *Monaſticas* aptiſſimi, qui ad Ciuiles inepti: alij ad *Ciuiles* quaſi a natura facti, qui minimè idonei ad *monaſticas*. quod ſi in vtriſque excellentia Dei munere alicui acciderit, is pro heroe quodam inter ciues meritò haberi poterit. etenim earum conſilia pene oppoſita; ſcilicet ſibi ipſi attendere, & de alijs ſolicitum eſſe, ad ſe eſſe reſtrictum, atque ad multos pariter effuſum, minorem mundum excolere, maiorem interim condere, & bene inſtituere; volatilem quaſi eſſe, & certo loco affixum: Denique Ciuem, ac Monachum, hominem, & Angelum reperiri. *Omnis vita*, inquit *Ariſtoteles*, nempe ciuilis, *ſpontaneaque hominum conuerſatio bus conſtat, quæ cum familiaribus, aut cognatis, aut alijs nobiſcum degentibus, vel liberis, vel parentibus, vel vxore tranſigitur.*

Ariſt. l. 7. ad ad Eudem. cap. 1.

3. Diuiduntur porrò virtutes iſtæ actiuæ, ſeu ciuiles, in *Gymnaſticas*, ac *Muſicas*, vt *Plato* doctè animaduertit. *Gymnaſticæ* non ſolum eas ſignificant, quæ pugilum, quæ militum, ac palæſtritarum propriæ, verum etiam honeſtas, & ſerias in vniuerſum Ciuium occupationes externas complectuntur: vtpote quæ magiſtratuum ſunt in regendo, ſubditorum in obediendo, Doctorum in docendo, Artificũ in operando, Ruſticorum in terram colendo, militũ in pugnando, mercatorum in mercimonias exercendo, Patrumfamilias in adminiſtrando œconomiam. quod ſi contingat, aliquam virtutem ex iſtis Gymnaſticè ciuilibus, verſari circa moderationem alicuius perturbationis, ſimulque circa bonum alterius, ea tantummodo parte ciuilis Gymnaſtica habenda, qua bonum alterius reſpicit ac procurat. hoc modo fortitudo quatenus timorem ad mediocritatẽ reducit, virtus eſt monaſtica: quatenus autem ſpecies quædam pietatis, aut iuſtitiæ poteſtatiuæ, quæ reipublicæ, aut innocentis bonum tuetur, virtus cenſenda Gymnaſticè ciuilis. Virtutes ſeu functiones muſicè ciuiles, pariter circa externum bonum, ſiue alicuius conſortij, ſiue particularis perſonę, verſantur: quo pacto ciuiles ſunt, & à Monaſticis diſcrepantes: addunt verò ciuilibus iucunditatem quandam, tanquam vitæ cõdimentum, neceſſariam pariter animorũ, corporumq́; a magis ponderoſis & operoſis functionibus, hoc eſt Gymnaſticis, relaxationem, vt *S. Leo, & Caſſianus*, obſeruant. quæ quod occupẽtur ſiue in audienda harmonia, poetica, vel oratoria recitatione percipienda, in celebrandis relligionum feſtis, in præſtandis, aut aſpiciendis ludis, ad ſimilitudinem muſicæ compoſitis, oblectantibus, ac recreantibus, muſicæ vulgò & abſolutè vi analogiæ nominantur. quarũ vſus, effectus & commoda ita *Plato* recenſet: *Gymnaſtica ipſa iraſcendi partem corroborat, & fortitudinem inſtruit: muſica eam ipſam & diſciplinæ capacem, & rationi obſequentem facit*: quod *Auerroes* in ſua Paraphraſi rectè explicauit. Etenim dum Ciues in exequendis profeſſis ſuis muneribus diſtrictius verſantur, accenduntur vehementer in ipſis animi, vt in eis excellant, & vt omnes difficultates ſuperent, quæ intentis ab ipſis finibus obſtare ab ipſis iudicentur. quamobrem ne in eiſdem ratio, & vires perpetuo intentæ ex *Gymnaſticis*, deficerent aliquando, *Muſica* ſtudia illis in ciuitate ſuccurrunt, quæ dulci quodam veluti pabulo eos reficiant, ac idoneos reddãt, qui inde reparati, diſciplinas alacrius addiſcant, rationi omnem truculẽtiam facilius ſubijciant: ſine quibus, ex meris Gymnaſticis, aut hebeſcerent tandem, aut nimium ferocirent.

Plato dial. 5. de legib.

Leo ſerm. 2. de Reſur. Caſſian. Collat. 16.

Plato dial. 3. de Repu. Auer. in paraph.

4. Modus itaque ciuilis vitæ ſic efformandus, vt ex his omnibus munerũ ſpeciebus, *Monaſticis*, videlicet, *Gymnaſticis*, atque *Muſicis*, fiat quidam contextus, & ordinata viciſſitudo, nec vnius ſolum occupatio ſeorſim pro tota vita a ciue eligatur. Nam ſi in *Monaſticis* tantum ſtudiũ omne ab ipſo collocetur, priuabitur inde, qui id fecerit, aptitudine & facultate Ciuiliter cum alijs viuendi, ac illis benefaciendi. Sin autem relictis omnino *Monaſticis*, ad ciuilia mera quis tranſiuerit, non multum in eis proficiet, neque diu in honeſtate talis inſtituti perſeuerabit: eò quod naturæ ordine prius, quempiam rectè componi quo ad ſe, quod fit per ſtudia *Monaſtica*, quam quo ad alios, quod per Ciuilia efficitur: pari modo, quantum ad ipſa ciuilia *Gymnaſtica* & *Muſica*, ſunt ea miſcenda: nam ſine muſicis, Gymnaſtica acrimoniam quandam in mores inferrent: & abſque Gymnaſticis, Muſica leuitatem & ineptiam ex nimia dulcedine in eoſdem inducerent. quod ergò vtraque certis vicibus intertextis vſurpanda, iſtis egregie, licet paucis, oſtendit *Plato*. *Oportet vnumquemque, eſſe animoſum, ac Mitem*. Quibus verbis ſignificat, præclaros

Cicer. l. 1. de off.

Plato dial. 5. de legib.

quo ad ciuilitatem eſſe nobiles; ſanguinis enim & indolis ratione, ſi reuera tales fuerint, animoſi exiſtunt ad fortia præſtanda, ad ducatum aliis in bello præbendum, ad defendendũ iniuſtè oppreſſos: iuxta ac mites inueniuntur, faciles nempe & dulces in conuerſatione. qui verò animoſus, pariter & mitis, is palmam planè obtinuit ciuilitatis.

——— *Hoc Reges habent*
Senec. in Med. *Magnificum, & ingens, nulla quod rapiet dies,*
Prodeſſe miſeris, ſupplices fido lare
Protegere.

Greg. Naz. orat. 1. de Theol. *S. Gregorius Nazianſenus* animæ & corporis in homine connexionem ſua contemplatione intuens, earumque partium varia ingenia & operationes expendens, hominem appellauit mixtum animal, & mixtum Dei adoratorem. pari modo conſiderantes optimi Ciuis munera, eum nuncupare poſſumus mixtum operatorem: quo tam naturalis fabricæ in eo variam rationem, quam & officij multiplicem conditionem, ad ſummam nobilitatem, ac magnitudinem, perueniſſe, rectè iudicare poterimus. Luſit idcirco quodammodo Deus in hominis inſtitutione, rerum diſcrimina in ipſo ad quoddam compendium & conſenſionem reducens: in quo, naturam, ſimul ac Philoſophiam moralem, in differentes partes diſcretas, recollectas tamen & in vnam quaſi ſummam voluit eſſe ſubductas.

5. Ad Ciuilem idcirco virum maximè ſpectabunt actionum *Monaſticarum* cura, & exercitium: In quem finem conueniet, ſingulos, licet negotioſiſſimos, aliquam ſuę ædis partem conſtitutam habere, adeoque excultam, quæ ſui ſpecie remota & pulcra, inuitet ad eius ſolitudinem: in qua ſeriò de monaſticis conſilijs ciues deliberent, & ex eorum inſtitutis, animi doment paſſiones, illumque præſtantiſſimis cogitationibus informent. a quo ſtudio neque paterfamilias, neque Artifex, neque mercator, neque magiſtratus, eximitur: nam in eis omnibus vel natura ipſa ſolitudinis cupiditatem, ac quid monaſticum, inſeuit; quos proinde ſolos, iuxta ac ſocios, eſſe voluit. Errant itaque plerique Ciuilem vitam profeſſi, qui in ædibus ſuis nihil præter menſas & cubilia ſpectant; proinde ſtatim ac a ſomno excitati, atque vtcumque raptim deinde veſtiti, illicò egrediuntur, abhorrentes domeſticam ſolitudinem, totos dies ruſticantur, vagantur, diſcurrunt, venantur, piſcantur, aut actionis forenſis perpetuo curſu diſtinentur. Neque ſolum, quod multoties ipſe cum admiratione deprehendi, huiuſmodi cubicula ſua relinquunt, ſed vt inuiſa ergaſtula, & ad quæ redire numquam illis animus, niſi ſomnus ad id coegerit, ſordibus contaminari, ac confuſa ſupellectili deformari, patiuntur.

6. Hæc autem perpetua curſitatio, & in publico aſſidua conuerſatio, grauitati, ſimulque Maieſtati vitæ ciuilis, penitus aduerſantur. quis alius in continuo motu, niſi leuis? & quis ſemper in aliorum oculis, niſi contemptibilis? *Miſcenda iſta*, inquit *Seneca*, *& alternanda ſunt, ſolitudo, & frequentia. Illa nobis faciet*
Seneca l. de Tran. c. 15.
hominum deſiderium, hæc noſtri; & erit altera alterius remedium. Odium turbæ ſanabit ſolitudo, tædium ſolitudinis turba. Nec in eadem intentione æqualiter retinenda mens eſt, ſed ad iocos reuocanda. de Beat. vita q. 32.
Cum porrò virtutes monaſticæ comparatæ fuerint, eædem Ciuiles ornabunt poſtea, ac ſuſtentabunt; ſine quibus, vt flamma exhauſto oleo, citò, deficient. *Nuſquam eſt*, vt ait idem *Seneca*, *qui vbique eſt.* Nempe is nihil accuratè, & ad ſolidum proſequitur, qui vbique volans, leuiter non tam pertractat, quam pertranſit negocia: qui in ſecreto apud ſe rationes rerum non expenderit priuſquam eas exequuturus acceſſerit. *Sic vtroſque reprehendas, & eos, qui ſemper inquieti ſunt, & eos, qui ſemper quieſcunt. Nam illa tumultu gaudens, non eſt induſtria, ſed exagitatæ mentis concurſatio: & hæc non eſt quies, quæ motum omnem, moleſtiam indicat, ſed diſſolutio & languor.* Duo verò præcipuè commoda diſciplinis monaſticis comparantur, vt notat *S. Baſilius*, quæ etiam vitæ ciuilis fundamenta, vt ſuo loco oſtendetur: Amor nempe Dei, & affectionum mortificatio. *Ibi mirrha perfectæ mortificationis, non ſolum carnis, ſed quod glorioſius eſt, propriæ voluntatis, exundat; & thus aſſiduæ orationis indeſinenter emanat, & igne diuini amoris ſuauiter ardet.* Et alibi loquens de compreſſione affectuum, ſic ſcribit: *Ad id autem aſſequendum ſolitudo grande operæ pretium affert, vtpote quæ perturbationes animi conſopire ſolita ſit, ſpaciumque deinde indulgere vi ratiocinationis ipſos ſtirpitus ex anima elidendi. Eſto igitur locus aliquis huiuſmodi, qualis hic noſter, ita ab hominum congreſſu liber, vt a nullo extraneorum irrumpente aſſidua interpelletur meditatio.* Cauendum autem viro, Ciuilis vitæ principium deſumenti a monaſticis, ne ſerpentis inſtar in paradiſum penetrantis, ſuperbia ipſum a reliquis ſecluſum adoriatur, ſuique opinione non tam moderatum, quam inflatum in turbam ſubinde veluti tempeſtate adigente extrudat.
Senec. Epiſt. 2.
Senec. Epiſt. 3.
Baſil. Reip. ad Inter 8. in Regul.
Baſil. de laud. Eremi.

7 Certè vel naturæ ordine ſpectato, vt diximus, prius, rectè formari quempiam in ordine ad ſe, quam in ordine ad alios: propter quã cauſam *Ariſtoteles* cõgruẽter Ethica primò deſcripſit deinde Politica. ſunt idcirco virtutes monaſticæ, tam intellectuales quam morales, Ciuilibus priores. Atque in præclarioribus, cum naturæ, tum etiam artis, operibus videmus, quædam eſſe in alto & ſecreto recõdita, quibus, quę eminent, innituntur: Sic montes, ſic arbores, ſic pallatia, ex imis fundamentis, & abſtruſis radicibus in altum conſurgunt, robuſtius eis innixa confirmantur. pari modo, vt vir ciuilis ad culmen auctoritatis ſeſe attollendo peruadat, iuxta ac ſtabilius roboretur, in monaſticis inſtitutis ante omnia, ſua ſtudia diligenter collocare debet. Etenim ſi quis ad Dei amorem frigens, ſi perturbationum æſtu huc illucque indecore raptatus, ſi ignorantia obtenebratus, ſi huius præſentis vitæ bona maiora quam ſint ex errore putans, ſe in turbam immittere voluerit alijs legem agendi impoſiturus, dubio procul, non ſolum in caſſum conabitur, verum inſuper ab omni gloria & fælicitate ciuili turpiter & cum dedecore excidet. Illa autem

autem præſidia, quibus talis deſtituitur, per diſciplinas monaſticas optimè comparantur. Enimvero ſicut periculoſum, quempiam, in veſtibus ignem habentem, in horreum, aut locum in quo ſtipulæ aridæ ſeruantur, ingredi, ita ei, in quo perturbationes flagrant intempeſtiuum, ſe in fori negocia ingerere, cum diſcrimen inde fuerit conflagrationis priuatæ & publicæ, erumpentibus illis flammis perturbationum, eaſq; ibi excitantibus innumeris actionũ occaſionibus. opus itaque eſt, vt ciuilia tractaturus ante monaſticis inſtitutis affectuum motus in ſe [...]ponat & veluti antidotum in ſecreto bibat, quod poſtea in publico vitam contra omnes venenatos occurſus defendat. quod perinde erit, ac ſi quis arma a Diuino aliquo *Vulcano* fabrefacta cum *Aeneas* primò induat, ac deinde dimicaturus in hoſtem, animoſe prodeat. *Q[...] nidus animus*, inquit *Laurentius Iuſtinianus*, *admixtus eſt turbis, & in multitudine fluctuantium volutatus, nec vacat ſibi Deo, nec ſegregatus eſt a vulgo.* Conſilium hoc præſignaſſe viſus Deus, dum legem ſuam, quæ vitam ciuilem continebat, in eremo daret; inſinuans, initium ſumendum [...] ſui ſubductione a turbis, & quaſi a ſolitudine. Similiter Chriſtus Dominus ex eremo venit deſuncturus munere Doctoris, mox admonuit ſuos, vt in cubicula ſua intrarent, ac eis clauſis, Deum orarent. *Cubicula tunc ingredimur* ait *S. Gregorius*, *cum ſecreta mentis intramus: oſtia autem claudimus, cum deſideria illicita coercemus. Ducam eam*, inquit Dominus, *in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.*

Virgil Æ[...] L[...] I[...] [...] vit. Tract. de orat.

Exod. 20.

Math. 4

Math. 6. Greg. lib. 4 Moral. c. 24. Oseæ 2.

S. Thom. 2. 2. q. 182. art. 4 ad 3. Grego. l. 6 Moral. cap. 26.

8\. Verum quidem eſt, quod docet S. *Thomas* ex Sancto *Gregorio*, eos aptiores vitæ actiuæ ſeu Ciuili, qui propter Spiritus magnitudinem, quoſdam cum ad cogitandum, tum ad agendum motus habent maiores. impetus tamen iſte neque nimius, neque præceps eſſe debet: ne non tam ex iudicio, quam ex quodam turbine ciuiles actiones inde perficiãtur. quo ergo loco in naui ſuburra, eodem in vita ciuili diſciplina monaſtica: nam vt nauis abſque grauitate ſuburræ fluitando facilè a quouis fluctu ſubuerteretur, ita abſque monaſticis inſtitutis profeſſa vita Ciuilis, paſſim iactata violaretur. Quid enim abſurdius, quam dum in quopiam libidines, iræ excandeſcunt, furunt, mens in tenebris verſatur, illum in actiones fori, tribunalis, aulæ prorumpere, in infinita incommoda impactum iri? prius ergò monaſticis ſtudijs animus illuſtrandus, affectioneſque inde componendæ. Hinc tot lapſus, tot dedecora in vita ciuili propagantur, quod incuria monaſticæ diſciplinæ, ad ciuilia imparatos temere tranſmittat. Certe *Alexander & Scipio*, ſi non prius ardores ſuos priuatim & monaſtice rationi ſubiecíſſent, ea laude caſtitatis, qua etiam armati, & in acie, claruerunt, celebres haud extitiſſent. Proinde dum in mores alicuius inquirere ſoleo, de eius aptitudine iudicium laturus ad Vitæ ciuilia negocia pertractanda, interrogo, num totus ſit pragmaticus, vel potius ſtatutis temporibus monaſticus: hoc eſt, num in horreum prius colligat, quæ poſtea per agros ſpargat: num illud altius imbibat, quod alijs ſubinde propinat: num ad cõtemplationes monaſticas rectè obeundas aliquam ædis partem, muſæolum aliquod adaptauerit, inſtruxeritue. quod ſi hac in re deficientem inuenero, ſtatum apud me deſtino, abſolute talem non eſſe [...], qualem vnus aſtutus, quantumuis impetuoſis, vult [...] oculis plane tenũ[...] erit omnino, vt vir ciuilis tam ſui [...], quam vires externarum rerum perſpectas habeat, vt ſine d[...] ſuo ſocietatem ſubinde ineat. in vnoquoque; enim vigent igniculi priuatarum cupiditatum, qui plane geſtiunt vt in flammas erumpant malarum actionum. viciſſim earumdem illicia vbique exponuntur, quæ [...] inuo prouocẽt & accelerant. Artis idcircò monaſticæ vſus ciuili verò inſeruit, vt progreſſus in publicum, vt a varijs illecebris & incentiuis quodammodo tactus, minimè ab eis violetur aut multum commoueatur: & vt ipſe veluti vitrum, ad alia vitra alliſus, haud tamen frangatur, venenis a ſenſibus hauſtis, animæ incolumitas ab eodem retineatur.

Curt. in vita Alex. Plutarch. in Scipion.

9\. Veteres, vt alibi etiam dicam, nomine vitæ ciuilis, cunctas planè virtutes ſunt complexi, adeo vt apud eos idem ſonuerit vir ciuilis, quod ſanctus, pleniſſimeque omni virtutum genere excultus. Non ergò ab eius officio monaſticæ diſciplinæ excludendæ, loca ſecreta non ſunt amouenda, non contemplationes arcendæ, ſed vt ciuilia rectè a quopiam pertractentur, ſiue Gymnaſtica, ſiue Muſica fuerint, ſui ſubductio omnino adhibenda. ſic enim apud nos animis conſtituendum, vt reputemus omnium virtutum robora parari in hac ſui a forenſibus auocatione; quorum defectu fit, quod in actionibus externis paſſim ſuperemur, ac vincamur ab infeſtis, ac rebus virtuti contrarijs. Rectè affirmat *Seneca*, impotentis eſſe hominis, abſque ſuperbiæ, aut luxuriæ conquinamentis non poſſe quempiam, ciuilem vitam agentem, honeſtè ſuſtinere pondus, aut ſplendores diuinarum; non poſſe debellare vitiorum incentiua, quæ in forenſi occupatione occurrunt. Cæterum, vt vinum comparato acceſſu vir Ciuilis hanc a ſe abigat impotentiam, atque ambidexter tandem euadat quo ad vtramque fortunam, vt loquitur *Caſſianus*, opus omnino, ſe in monaſticis exerceat, vt ſolitarie cum Deo, Sanctis, adeoque ratione ipſa, omnia negocia priuatim pertractans, ſpiritus hauriat, quibus fretus, in medijs etiam ciuilis curſus offendiculis, virtutem illæſam, ac perpetuo vernantem ſeruet. vt verò hoc liquidius adhuc conſtet de vtilitate vitæ ſolitariæ, vel quò ad ciuilia, pauca diſſerenda.

Senec. Epiſt. 2.

Caſſianus Collat. 6. cap. 10.

CAPVT. V.

Quanam in parte Ciuilitatis habenda vita ſolitaria ſeu purè Monaſtica.

IN vniuerſum liquet, vitæ humanæ genera in bonum quoddam tendere, ac proinde ex diuerſa Boni ratione, alia ac aliã ſpeciem ſui ſortiri. *Et ſcientia politica*, inquæ

S. Thomas 2 2 q. 47. art. 11.

quit S. Thomas, *quæ ordinatur ad bonũ commune ciuitatis: Et Oeconomica, quæ de his eſt quæ pertinẽt ad bonum commune domus, vel familiæ: & Monaſtica, quæ eſt de his quæ pertinent ad bonum vnius perſonæ.* Quæri idcirco poterit, num *monaſtica* diſciplina tametſi abſolutè ciuilis non habeatur, opem tamen aliquam ferat Ciuili inſtituto, ſicut eidem oeconomica adminiculatur. Vitam autem monaſticam eam hic intelligimus, quæ vel ſtrictè *Cœnobitica*, vel abſolute ſolitaria, ſiue eremiticã: nam cõ monachis inter ſe, tũ cũ alijs, magna apud nos intercedit Ciuilis vitę occe[...]tudo.

Ariſt. l. 1. Pol. cap. 2.

2. *Ariſtoteles* Ciuilis vitæ profeſſores recenſitos, ab eorum numero repellit ſolitudinis ſectatores, diſtractéque ab alijs degentes; quòd, vt apud ipſum canit *Homerus*, eiuſmodi *expertes ſint Tribus, iuriſque, domuſque.* verumtamen haud abſolute hoc vitæ genus vituperat, aut homine prorſus indignum cenſet; quinimo aſſerit, illud meuntes, plerumque aut meliores eſſe hominibus, vel Dæmonibus peiores. Meliores quidem, quod externis adiumentis, legum ſcilicet, admonitionum, exemplorum, æmulationum, ſicuti cæteri mortalium, ad comparandam virtutem minime indigeant, ex ſuo tantũ, ac diuino influxu, omnia abunde peragẽtes: peiores autẽ Dæmonibus, quod deſertis eis medijs ad virtutẽ, eorũ ignoratia, infirmitas, ac malitia, in ſecreto aliquo diuortio, grauiſſimis ſæpius ſint obnoxiæ ſceleribus: quod etiam *S. Baſilius* luculenter oſtendit.

Baſil Reſp. ad Inter. 8. in Regul. fuſ. diſp. Senec. Hypol.

Peccare noſter nouit in ſiluis amor.

Seneca. Epiſt. 5. Cic. lib. de amicit.

3. Et quidem antiqui Philoſophi, demptis *Stoicis*, ſolitudinem vituperarunt, potius quam vnquam laudarunt. vnde *Cicero* affirmat, ſublatum aliquem in locum ſecretum, vbi omnibus etiam bonis exciperetur, ſolum aliorum conſortio priuatum, nõ degere vitam vel a ferreo aliquo expetibilem, licet ſtellarum ipſarum naturas aſſequutum, non habentem interim ſocium, cui animo deſcripta narraret. *Stoici* verò ex aduerſo hominum aſſociationi repugnarunt, ac inde Ciuilitati detraxerunt, vt *Plutarchus* recolit. hi quidem monaſticis ita indulſere (licet id ex appetitu meræ voluptatis præſtiterint) vti amicorum neceſſitudines, rerum publicarum adminiſtrationes a ſe penitus repulerint: Deũ ipſum ſuperbè æmulati, ex ſuo viuere, externorũ haud indigi, videri ambiuerunt. *Sapiens*, inquit *Seneca*, *tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnit quã Iupiter, hoc ſe magis ſuſpicit, quod Iupiter uti illis non poteſt, ſapiens non vult.* Quando verò *Stoici* ſeſe hoc pacto a turbis, a magiſtratu gerendo, ad angulos aut vitam ſcholaſticam contulere, nihil præter voluptatem a moleſtia fori, ac vitæ Ciuilis quæſiuere, vt rectè *Plutarchus* deprehendit. Leſum itaque hoc ex parte, neque id parum, a Stoicis, ocium ſuadentibus, vt ait *Cicero*, inſtitutum ciuile.

Plutarch. Con. Stoic.

Senec. Epiſt. 71 & 89. Senec. de vita beata q. vlt.

Cicer lib. 1. off.

4. Veruntamen vt de ſolitaria vita, quod ad noſtrum attinet propoſitũ, aliquid definiamus, prius in ſocietate erudiendi. adeoque in eadem affectiones eorum edomandæ videntur, qui in illam ingredi apud ſe ſtatuunt: ne eas effrenes & immoderatas ſecũ ferentes in ſolitudinẽ, vbi ad eas corrigẽdes defuerint paratiſſima media in vita ſociali, inde earumdem impetus indecoros, ac plane rabidos ſuſtinere cogantur, neque tantum grauiſſimis teotationibus, ſed etiam ſceleribus horrendiſſimis inde concutiantur, contaminenturque, vt probe admonet Seneca. quibus autẽ vitijs, tam homines, quam fœminæ, ſeorſim agentes, oportuniores ſint, ita recenſet, in hoc negotio expertiſſimus, *S. Hieronymus*: *Si in viris periculoſa ſit vita ſolitaria, ne abſtracti ab hominum frequentia, ſordidis & impijs cogitationibus pateant, & pleni arrogantiæ ac ſupercilij cunctos deſpiciant, armentque linguas ſuas, vel Clericis vel monachis detrahentes: de quibus rectiſſimè dicitur: Filii hominum dentes eorum arma & ſagitta, & lingua eorum gladius acutus, quantò magis in fœminis, quarum mutabilis, fluctuanſque ſententia, ſi ſuo arbitrio relinquantur, cito ad deteriora delabitur?* porro hoc ipſum latiſſime proſequitur *S. Baſilius*, qui probat, eremiticam vitam ſectantes, maximis carere commodis ad virtutem, quibus abundant Ciuiliter degentes, & cum alijs in ſocietate conuiuentes. Nihilominius exiſtimandum omnino, Deum ſua ſpeciali gratia hoſce defectus ſuppleturum, quando aliquos, ſua aura inſpirante, ad eremum impulerit. proinde ſtatum hunc, omnium perfectiſſimũ, ob vitam contemplatiuam, cui inſeruit, quantum ad gradum perfectionis ſic metiri debemus, vt ſemper modum virtutis in eo proprium expendamus, ac cum ſolitudine illum hominem conferamus, qui hoc genus ſectari propoſuerit. proinde ducta ratione, quæ vel ipſam naturam ſequitur, ſanctè ac ſapiẽter ordinauit *Cõciliũ Agathenſe*, nõ eſſe admittendos ad profeſſionẽ eremitarũ, niſi quos vita ſocialis primò diutius formauerit, probaueritq́;.

Senec. ex. 25 ad lucil.

Hieron. Epiſt ad Demet.

Baſil Reſp. ad Inter. 8. in Reg.

Concil. Agathen. c. 38. Caſſia. l. 5. S Thom. in 2 4. Pol. q 2.

5 *Ariſtoteles* varia incommoda enumerat, quæ vitam ſolitariam frequentius ſequuntur; quod & *Seneca* ſæpius fecit. ſolitudine homines exaſperari dicunt & inde ferocire. quo fortaſſis venit, vſu obſeruatum, Romæ & alibi, Philoſophos refractarios, ac rebelles extitiſſe, ac habitos plerumque, vt *Seneca* recolit: quippe quod litteris dediti, ac eò a cõſortio abalienati, tetrici euaſerint; vt enim inter volatilia, ea, inquit *Ariſtoteles*, crudeliora; vtpote aquilæ, milui, accipitres, quę ſeorſum magis verſantur, ac volant, ita pariter inter homines illi magis immites ac feri, ſi naturales ſolum cauſas ſpectemus, qui degũt in ſolitudine. meritò idcirco miraculi loco habuit *S. Athanaſius*, quod *S. Antonius* in eremo diu agens, nihilominus vultu alijs amabilis, ſermone affabilis, ipſumq́; adeuntibus ſuauis quędam perpetuo extiterit recreatio ac iucunditas. *Seneca*, & *Albertus* ex ſeparato illo victu generari affirmant, atram bilẽ, ad triſtitiam & odium ſocietatis multum conferentẽ. quamobrem *S. Bernardus* verè pronunciauit: *Forte vult aliquis eligere ſolitudinem, non ſatis attendens propriam infirmitatem, & periculoſam diaboli luctam. quid enim periculoſius, quam ſolum luctari contra antiqui hoſtis verſutias, a quo videatur, & quẽ videre non poſſit?* Plato vt teſtatur *Plutarchus*, ſolitudini adſcripſit pertinaciã, vtpote ei ſociã. *Verũ enim vero* hæc vitia nõ tã ſolitudini ipſi quã eorũ ingenijs, qui importune eam colũt, attribuẽda.

Ariſt. l. 1. Pol c. 2. l. 9. Ethic. c. 9. Senec. ep. 25.

Athan. in vita S. Anto.

Senec Epiſt. 5 Albert. l. de Motion. animæ c. 6. Anſon. Epiſt. 23 ad Paulin. Bernardus ſerm. 1. de Epiphan. Plutarch in M. Coriola.

beſda;ex quibus oriri pòtuit cômune apud nos adagiũ,quo dicitur de ſolitarijs,quod ſint ſancti cholerici:nam ſolitudo aptiſſimum alioquin medium ad mentis illuſtrationem comparandum: quod *Ariſtoteles* etiam innuit,affirmando; homines, Sapientes euadere quieſcendo. mentis autem præclarior lux, vt oſtendit contemplanti Deum amabiliorem, ita aliarum rerum vanitates patefacit manifeſtius,& ipſiuſmet hæc meditantis abiectiorem condicionem luculentius proponit: ex quorum notionibus oriuntur amor Dei, & humilitas. hæc vero mitem et ſuauem animum erga alios etiam efficiunt, vt ſatis conſtat, idque poſtea a nobis expreſſius declarabitur. humanæ autem naturæ fragilitas, aut in aliquibus ad vitam ſolitariam ineptitudo, vulgo pariunt faſtus, aliorum contemptum, & moroſitates. Quamobrem quod iſtis expenſis, valde ſit difficile, quempiam die & nocte diuinis animo duntaxat intendere; quale porro ſtudium, otium vel nauſea, in ipſis plerumque interpellare ſolent, exiſtimarem, huic etiam generi vitæ apprimè conuenire omnes ſpecies ſapientiç, ſeu eruditionis, quæ ociandi in ipſis cupiditatē repellant,& dulci pabulo laſſum animum perpetuo reficiant. nulla enim ſapientiæ pars, quæ quempiam dedeceat, aut illum aliquo modo ad virtutem, Deique amorem non præparet, vt poſtea docebitur. quod pronunciauerim contra nonnullos, qui cognitionē reputant ſuç pietatis & contemplationis inimicam. Si angeli fermè eſſent, admitterem quod dicunt, cum vero homines, vix, aut nullo modo.

Ariſt. 1. metap. c. 2.

6 Quaobrem *Ariſtoteles* nō reputauit eremitam, Ciuem,ſed ciue hominem diuiniorem,& ad angeli ſeu ſpiritus cōdicionem quam proxime in hac vita accedentem. Etenim ille ciuis propriè nuncupatur, qui imperando,obediendoue, aliquid iure ciuili peragit, quod ad bonum ſocietatis referatur: quæ munera haud reperiuntur in Eremita, cuius princeps Deus ſolus, conciues Angeli,& ſancti, vt aminaduertit *S. Hieronymus*.

Hieron. Epiſt ad Nepot ad Heliad

7. Cæterum ſi is generali notione cenſendus ciuis,qui rebus ciuilibus quomodolibet, legitimis ſcilicet medijs,cōmodo eſt,Solitarius profecto ciuis habendus.hinc enim imprimis ipſimet ciues eius exemplo inuitantur ad ſanctam quandam ſolitudinem ineundam, in qua cum Deo ac Cælitibus animæ & æternitatis negocia ſæpius pertractent. niſi enim hoc ſingulari eſſet ad ſapientiam ac virtutem comparandam auxilio, neutiquā illam meram aut puram ſolitudinem delegiſſent Deo ſacri eremitæ: proinde eo ſuadent, iuxta qualitatem ſtatus vniuſcuiuſque, auocationem a periculis delinquendi in populari vita,ac receſſum,in quo nobiſmetipſis exactius attendamus, diuinis vero opere acrius incumbamus. atque hoc pacto a fonte, in ipſo eremo patefacto, ducuntur ad ciues riuuli optimorum præceptorum. Docet *Doctor Angelicus*, animam in ſecreto abſtractam a turbis forenſibus, aptiorem reddi ad excipiendum ignem diuini amoris, ac cæleſtis Solis doctum illum radium admittendum: quod *Ariſtoteles* quoque expreſſit. *Experieris* inquit *Plinius* ſecundus, *non Dianam magis montibus, quam Mineruam inerrare*. vt enim terra non conſtat ſolum explicatis campis, ſed ſinuoſis quoque vallibus, ita Ciuilis vita præter fora, negociorum loca, & emporia, penetralia ſua retinet diuorciorum, in quibus *Mineruæ*,& omnes Gratiæ a nobis adeundæ verſantur.

S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 2.

Ariſt. l. 1. de ſenſu. lib 1. metaph Plin. lib. 1. Epiſt. 6

———*Me gelidum nemus,*
Nympharumq; leues cum ſatyris chori
Secernunt populo.

Horat. odi. libro 1.

Non alia magis eſt libera & vitio carens,
Rituſque melior vita, quæ priſcos colat,
Quam quæ relictis mœnibus ſyluas amat.
Non illum amara mentis inflammat Furor,
Qui ſe dicauit montium inſontem iugis.
Non ille Regno ſeruit aut Regno inuidet,
Spei, metuſque liber: aut illum niger
Edaxque liuor dente degeneri petit.
Non ſcelera populos, inter atque vrbes ſita
Nouit, nec omnes conſcius ſtrepitus pauet.

Senec. in Hypol.

8. Ego quidē multoties ad eā animi cogitationem indolui, qua mecū reputaui, a pleriſque deſertas Ciuitates, adeoq; ciuilē vitā penitus abdicatā, quod virtus & inocentia in eis frequenter periclitentur: cum tamen Ciuitates principio conditæ, vitaque ciuilis ab origine inſtituta ac profeſſa, vt inde ad virtutem, ad innocentiam hominibus commodior progreſſus daretur, & ciues ſibi mutuo eſſent incitamenta. nun verò creſcente libidine, proprietatis ſtudio omnia occupante, ambitu furente, nō ſolum prauitati naturæ in ciuitatibus aditus patentior aperitur ad perficiendū curſum in omni ſcelere, quinimo ipſamet firmamenta & ornamenta earum prçpoſterè vertuntur in lenocinia, ac ipſa robora vitiorum: ingenijs, artibus, diuitijs, formis, honoribus, eis inibi opem ac decus ferentibus. vnde optimis non modo vita ciuilis paſſim ingrata, quinimo moleſta, perturbata, imo odioſa, noxiaque eſſe cæpit.

Ariſt. lib. 9. Ethic. cap. 9.

Fortunatus & ille, Deos qui nouit agreſtes,
Panaque, Siluanumque ſenem, Nymphaſque ſorores.

Virgil. lib. 2. Georgicon.

Hinc Stoici moleſtiarum in ciuili vita pertæſi, magnam eius partem à ſe abdicarunt, vt fælices eſſent araneæ, non induſtriæ apes, vel formicæ. ideoque ſapienti vix idoneum locū cōſtituendū in ciuitate arbitrati. *Interrogo*, ait *Seneca*, *ad quam rempublicam ſapiens acceſſurus ſit? ad Athenienſium, in qua Socrates damnatur, Ariſtoteles ne damnaretur, fugit; in qua opprimit inuidia virtutes? Ad Carthaginienſem ergò rempublicam ſapiens accedet, in qua aſſidua ſeditio, & optimo cuique infeſta libertas ſūma, æqui ac boni vilitas, aduerſus hoſtes inhumana crudelitas, etiam aduerſus ſuos hoſtilitas?*

Plutar. de ſect. Stoic.

Senec. de vit. beat. cap 31.

9. Credendum etiam, quod & *S. Chryſoſtomus* admonet, precibus ac meritis in ſolitudine degentium induci Deum ad beneficia, tam ſpiritualia, quam corporalia, ciuibus donandum. hac de cauſa *Conſtantinus magnus* preces *S. Antonii* enixè requiſiuit, vt ſcribit *S. Athanaſius*. *Theodoſius* ſenior *Ioannem Anachoretam* de belli euentu, tanquam oraculum quoddam, conſuluit: ſubinde *Senaphile* baculum in manu tenens,& ſuperhumerali eiuſdem amictus, dum præliaretur,

Criſoſt. l. de Comparat. Monach. & Regis. Athan. in vita. Anton. Auguſt. l. 5. Ciu. cap. 26 Ruffin. l. 2. cap. 32. Metaphr. die. 31 Ian. Glicas Anal part. 4.

Niceph. l. 14 cap. 4.

prœliaretur, inſignem de hoſte victoriã reportauit, vt *Metaphraſtes, Glicas, & Nicephorus*, commemorant. Hoc pacto non temerè monachos militares appellare, perinde ac ſanctos, ac inter illos *Oniam*, & *Hieremiam*. Hic enim *Iudæ Machabæo* orans extenſa dextera gladium tradidit, *Accipe*, dicens, *ſanctum gladium, munus à Deo, in quo deijcies aduerſarios populi mei Iſrael*. eodem *Senaphia* eremitæ ſuperhumerale, & baculus ſpectarunt, arma plane martia, & inexpugnabilia. ob cuius rei memoriam, vt refert *Glicas* quotannis imago *Theodoſij* proponebatur apud Græcos ſuperhumerali illo veſtiti, & baculum manu tenentis. Quando verò iſtius generis homines, ad exemplum monachorũ in Aegypto, de quibus *Caſsianus*, aliquid etiã ſcribũt, aut agũt, quod in publicum denuò prodat, quis inficias iuerit, eos optimè de republica ac ciuitate ipſa mereri? ſummis certè laudibus celebranda eorum Monachorum memoria, de quibus *S. Chryſoſtomus*, qui ſæuiente in oriente Arianorum hæreſi: alijs ibi Dei cauſam, ad quos ſpectabat, negligẽtibus, aut fugientibus, relictis montibus ac deſertis ſuis locis, inſtar apum, alueario egreſſarum, ad ciuitates, diuino ſpiritu armati, agitatique, conuolarunt, qui orthodoxam fidem, ab hæreticis impetitã, generoſè defenderẽt. Id ipſum poſtea, cum ſumma laude etiam martyrij, eius generis homines, debachante hæreſi Iconoclaſtarum præſtiterunt. In occidente quid aliud fermè omnes eccleſiæ, quam monachatus fructus ac flores?

Machab. 2.

Glicas 4. part. Anal. Metaph. die Ian. 13.

Caſſian. l. 10. Collat. cap. 22.

Chryſo. l. de Comparat. Monarch. & Regis.

Simõ Meta-

phraſt.

10 Verum, quod vel optima vitæ inſtituta vitijs ſint obnoxia, aut certè apertius maleuolorũ pateant calumnijs, euenit, vt Romæ, adeoque in occidente, nomen monachi, vt ſcribit S. *Hieronymus*, odio plane & infamia diutius laborauerit. Exiſtimatum enim populariter, iſtos ad ſolitudinem receptos, otio indulſiſſe, tam literis, quam virtutibus prorſus abſtinuiſſe; neutiquam aliud vitæ genere curantes, quam aliorum vrbaniter viuentium contemptum, & ſuam ipſorum inertiam. cum autem *S. Petrus Alexandrinus*, & *S. Athanaſius* exules, Romam appuliſſent, ſtatim eorum opera monaſtica diſciplina correcta, & ad excellentem, quæ in Græcia primitus reſplenduerat, normam, redacta, celebris eſſe cœpit, omnibus amabilis, ac honorabilis reluxit. Enimuero nimis propenſũ hominum ingeniũ in maleuolentiam erga illos, quos a ſuis inſtitutis diuerſo vitæ genere, quaſi longinquo diſcriminatos, & in alium quaſi ordinem ingreſſos, perſpexerint. diſſimilitudines perpetuo feruent in inimicitias, vt ſimilitudines in amores.

Hieron. Epiſt. ad Princip.

11. Cum verò in republica vniverſus *Clerus*, comparatione facta cum alijs popularibus, abſtractior ſit à Ciuilibus negocijs ac inde plus monaſticæ inſtitutionis, quam cęteri, profitentur: tum inter eõs ex eodem Clero, qui membra ciuilia cenſentur, gradus ciuilitatis ita decernẽdi, vt in eo genere ij pręſtent, qui ad vulgarem formam conuictus exterioris accedunt, eoque minus monaſtici præ ſe ferunt. neque hoc quicquam cedit in ignominiam monachorum; quandoquidem quod huis rei reſpectu, minus ipſis ciuile eſt id magis diuinum, ac perfectum eſſe poterit. Hinc Chriſtus Dominus appoſitè illud vitæ genus delegit, quod minus monaſticum, quam illud *Eſſæorum*, illo tempore florentium in Paleſtina; imo vel *Phariſæorum*, ipſo nomine de ſe prędicantium ab alijs ſeparationem. voluit itaque vitam degere communem, hoc eſt aptiorem congreſſui ciuili, perinde ac ſi in medio aliorum petra fuiſſet ſalis, quam alij tamquam oues familiariter lambentes, ſanitatem ſuam aut tuerentur, aut conſequerentur: quod egregie *S. Thomas* declarauit. *Ideo* inquit, *conuenientiſsimum fuit, vt Chriſtus in cibo ac potu communiter ſe, ſicut alii, haberet*. at non plane expers eius vita monaſticæ ſequeſtrationis: ſæpius enim a ſuis digreſſus, vtpote in eremo, itidem in montibus, ac noctis tempore, ſolitarium paſſerem, ac gementem columbam, ſe oſtendit ac probauit; proinde hæc duo vitæ genera, quæ non minus quam cælum & terra inter ſe prius diſſidere videbantur, ipſe mirabiliter ſuis moribus vnitim expreſſit ac ſuo exemplo eminentis charitatis copulauit: quod *S. Baſilius*, & *S. Gregorius Nazianſenus* indicant, ac demirantur. *Illam arctam viuendi viam ait S. Chryſoſtomus, Ioanni omnino dimiſit: ipſe verò Publicanorum atque peccatorum menſas elegit, vt Publicanos & peccatores ſaluaret.*

S. Thom. 3. part. q. 40. art. 1. 2.

Baſil. orat. 20. Gregor. Naz. orat. 21

11. Ex iſtis liquet, monaſtica inſtituta haud penitus diſcrepare a ciuilibus, quinimo iſtis magnam potius commoditatem adferre. Et quidem ſi nihil aliud ex eis ſpectabile, quam quod animum recreant, & miſerijs huius vitæ conflictatum, non parum conſolantur, ſatis hoc faceret ad eorũ cupiditatem ac ſtudium. *Quam contempta res homo*, exclamat *Seneca*, *niſi ſe ſupra hominem erexerit*? Certè hominis contentio, quę merè ciuilis, vitæ breui ſpacio definitur, inquietudini, mutationi, ac tandem defectui opportuna: proderit idcirco, mentem interdum ſupra illud omne quod oculis cernitur, eleuare; quod contemplatione quidem perficitur, ipſaque diuina cogitare, quorum immenſitates, durationeſquè, nullis finibus aut temporum ſpacijs terminantur. At hoc perficiendum non ex animi peruerſitate aliqua, vel ex eorum, qui in propatulo degunt cõtemptu: quomodo diuinæ litteræ affirmant, quoſdam inſtar leonum, domos ſibi ex ſuperbia excitaſſe in ſolitudine: qui, vt ait *Seneca*, *Ideo in tenebras refugerunt, vt putent in turbido eſſe quidquid in luce eſt*: ſed eo fine recedendum, vt inde Doctiores, ac moderatiores euadentes, melius ciuilia ſubinde pertractemus. *Inter ſe miſcenda ſunt: & quieſcenti agendum, & agenti quieſcendum eſt. Cum rerũ natura delibera. illa dicet tibi, ſe & diem feciſſe & noctẽ.* In vna eademq; domo partes ſunt quedã aſpectabiles, aliæ in ſecreto. & plerumque quæ in ſecreto, receptacula inueniuntur rerũ magis precioſarum, a quibus patentiores ſuſtentãtur, adeoque ad illas referuntur. In eadem acie adſunt *Pallas*, & *Mars*: illa, quæ conſilia clanculum digerat, iſte qui in impetum belli foras erũpat. Non ergo functio ciuilis Monachiſmi neceſſitudinem, neque iſte penitus actionis abhorreat negocium. Cæterum officium illud,

Senec. præfat. l. 1. q. Nat.

Iob 3. Senec. Epiſt. 3.

quod

quod ex propoſitio hic expendimus, proxime & immediatè Ciuile eſt: nempe in commercijs ciuilibus collocatum & poſitum, ac totum ad bonum aliquod commune, tanquam terminum, deſtinatum. melius verò hoc conſtabit, ſi iſtius boni communis naturam ac definitionem paucis modò diſcuſſerimus. S.Thom.2.2.q.47 art.11.

CAPVT VI.

Quidnam Boni communis nomine ſignificetur.

VNiuerſale ac commune, quomodocumque concipiatur, ſiue in voce, ſiue in animæ notione, ſiue in re ipſa, metaphyſicè, phyſicè, ſeu moraliter nobis ubijciatur, concreta ſunt ac compoſita: ex vnitate nempe quadam formæ, ac eiuſdem reſpectu, ſeu ordine, quo ad alia vniuerſale dicuntur, vel eis commune appellantur. quæ quidem vnitas alia, & alia in multis: ipſe quoque reſpectus, vt pote vniuocus, vel analogicus, planè diuerſus, iuxta naturam rei, quæ vniuerſalis, vel communis nuncupatur. Niſi enim vniuerſale vel commune quid in ſe vnum eſſet, neque definiri a nobis poſſet, neque plura in eo ordinatè conſpirare: ſiue hæc vnitas conſtet vna ſpecie, vna exiſtentia, ſiue plurium ad vnum coordinatione. ſimiliter quod huic vnitati accedere debeat relatio ad alia extrinſeca, liquet omnino: quandoquidem vniuerſalia, ac communia, inferiorum, & aliorum, ſunt vniuerſalia & communia.

2 Certum verò eſt, bonum hoc commune de quo inquirimus, morale quid eſſe. non Phyſicũ, aut Metaphyſicum: proinde ad huius rationẽ, non conſtitui, vel abſtrahi, aliquam vnam formam à ſingularibus bonis particularium ciuiũ auulſam, ab eis realiter, formaliter, aut virtualiter diſtinctam, conſtat: quod genus vniuerſalis etiã in Metaphyſicis egregiè conuellunt Nominales, ideo hoc genus vniuerſalis nihil aliud in ſe continet, quam vel ipſamet particularia bona Ciuium ad inuicem collata, ac coordinata, vel bonũ aliquod participatione quadã ad ea relatũ. Duplici itaque modo in ciuitate reperitur bonũ commune: primo, quatenus illud dicitur bonũ commune, quod ad multos ciues geometrice pertinet, ac eſt cauſa priuatorum commodorum in ipſis; licet in ſe ſpectatum ſit quid vnũ & ſingulare: quomodo Princeps ipſe, ærarium publicum, lex, appellantur bona communia, quandoquidem ab eis quam plurima bona ad ſingulos ciues deducantur; & in quibus omnes ſuas obtinent partes. altero modo bonũ commune cenſetur ipſamet coalitio bonorum particularium in ciuibus, quatenus ordine quodã inter ſe ita diſponuntur, vt vnũ quid, harmonicè coaleſcentia, conſtituant, ſimulque mutuò ſint bona, vniuſcuiuſq; bono redundãte in vtilitatem alterius. In quo Bono communi duo conſpicua: plurimorum bonorum numerus, & eorum ſeries aptè collocata ad mutuã vnius in aliud deriuationem. quamobrem *S. Auguſtinus* Rempublicam appellat Bonũ ipſius populi, ſeu plura bona populi, *Ariſtoteles* quoq; admonet, in ciuitate res, ad aliquorum priuatorum dominia Auguſtin. l. 2. de Ciu. cap. 21.

ſpectantes, quo ad vſũ tamen debere eſſe communes: hoc eſt impendendas in commoda & bona aliorum. *Singulorum enim facultates*, vt ait *Cicero, diuitiæ ſunt Ciuitatũ.* quid ſi in principe, vel ciue, reperiantur bona, ſiue animæ ſiue corporis, ſiue fortunę, quæ ulterius ad hoc bonum minime referuntur, bona ſunt *Monaſtica*, haud *Ciuilia*: ſcilicet bona priuatarum perſonarũ, nõ ciuium, ſub hac ipſa dico formalitate. *Conſtat igitur,* inquit *Ariſtoteles, quod quæcumq; Reſpublicæ ad communem vtilitatem intendunt, hæ certè rectæ ſunt ſecundum ſimpliciter iuſtũ. quæcumque verò ad propriam eorum, qui præſunt, vtilitatem ſolum, aberrant quidem: ſuntque omnes rectarum rerumpublicarum tranſgreſſiones & labes: gubernantur enim quaſi a Domino: Ciuitas autem eſt liberorum ſocietas.* Neque ſolum nomine boni communis intelliguntur certo ordine ciuium diſpoſita bona, quæ modo exiſtunt, verum inſuper, in quantũ ſucceſſione poſteritatis durabilia, iuxta ac incrementi per honeſtas rationes capacia. Cicer.lib. 1. off. Ariſt lib 3. pol.cap.4.

3 Quod ad illud primum in Bono communi ſpectabile, attinet, ſcilicet vnitatẽ, animaduertẽdum, hanc non oriri niſi ex ordinata ſingulorũ bonorum in ipſo digeſtione: vbi enim hæc non interuenit, ibi multitudo in diſcretum quemdã numerum, aut confuſionem potius, deſinit: vt ergò plura in vnũ coaleſcant, opus eſt, ea inter ſe cohærere, licet genere diſſimilia, vt ait *Ariſtoteles*, ac ordinis quodã filo componi. Nã in diuerſis Ciuitatibus varia quidẽ reperiuntur bona, nullo tamen modo vnũ conſtituentia, quãdoquidẽ ordinis inter ſe vnitate minimè copulentur, ſed potius diuerſitatis ſeparatione diſcriminentur. Ordo autem & vnitas in hoc Bono communi attendẽda penes ordinẽ & vnitatem harmonicã in ipſis ciuibus: ita vt bona ipſa ſic inter ſe quod ad hoc conferantur, ſicut & ciues, iuxta ſtatus vnicuiq; proprios, per ſua loca apte diſponuntur. a quibus harmonicè collocatis dimanat ſitus & modus quidã harmonicus ad ipſa eorum bona: quatenus nempe Bona magiſtratuum, mercatorũ, militũ, colonorũ, artificũ, eo ritu proportionem ſubeant, quo magiſtratus ipſe, mercatores, milites, coloni, ac artifices, geometricè, aut harmonicè inter ſe comparantur. Hinc ratio Boni communis, quantũ ad vnitatẽ, omnino ſequitur formã reipublicæ, *Monarchiæ*, *Ariſtocratiæ* aut *Democratiæ* diuerſimode conſtantis. *Monarchia*, vnitate perſonarum & bonorum eſt perfectiſſima. proxime ad eandem vnitatem accedit *Ariſtocratia*: vltimo demum loco, ſpectata vnitate, cenſenda *Democratia*. Similiter bonum commune in *Monarchia* magis, vnum, quam in *Ariſtocratia*, & huius magis quã in *democratia*. Quantum verò ad vnitatis corruptionẽ, ſumma eſt ex democratiæ violatione, populo nempe in diuerſa abeunte, & nihilo fermè vnitatis in ciuitate tunc remanente. Deinde magnus receſſus ab hac ipſa vnitate cernitur in perturbatione Ariſtocratiæ. cum qua tamen populus inter ſe conſpirans, aliquam vtcumque obtinere poterit vnitatẽ. per Tyrannidẽ verò, quæ monarchiæ infeſta, non fit tam longinqua diuulſio ab vnitate: cum inde caput ſolũ a corpore ac eius vnitate diſcedat in factionem. lege Baſil Hom 8. in Hexam. Ariſt.lib.2. pol.cap.1.

idcirco proportionis obſeruata, eodem modo de vnitate philoſophandum Boni communis in iſtis tribus ſpeciebus, ac de ipſiſmet ſpeciebus inter ſe comparatis.

4 Alterum, quod in Bono communi notauimus, eſt partium eius concors conſpiratio ad proferendum mutuo inter ciues commoda, cum particularium Ciuium, tum totius ciuitatis: ideo enim plures in ciuitate confluere voluere, vt horum bona per aliorum bona melius conſtarent, defenderentur, ac incrementa caperent. *Continet*, inquit *Ariſtoteles, quidquid commune eſt*. Eſt enim Bonum hoc commune, ipſum gluten quaſi, quod ciues inter ſe vnitate ſua copulat; ſicut è contrario, quod eos diſſidere facit, id proprium & particulare. *ἐν κοινωνίᾳ πᾶσα φιλία ἐστί: in communitate omnis cernitur amicitia*. Habet etenim bonum commune ingentem vim ad attrahendum homines in vnum, & ad conſentionem inter eos procurandum, tametſi varietate ingeniorum, plurimum inter ſe diſcreparint: quod & fabula *Orphei*, veteres apte ſignificarunt.

Ariſt. 8. Ethic. Orig. Homil. 5. in c. 20. Gen.

Boetius l. 3. conſol. met. 12.

Poſt quam flebilibus modis
Siluas currere mobiles,
Amnes ſtare coegerat,
Iunxitque intrepidum latus
Sæuis Cerua leonibus,
Nec uiſum timuit lepus
Iam cauta placidum canem,
Cum flagrantior intima
Feruor pectoris vreret,
Nec qui cuncta ſubegerant,
Mulcerent Dominum modi,
Immites ſuperos querens,
Infernas adiit Domus.

Quemadmodum enim partes vniuerſi iſtius, quibuſdam facultatibus inſtructæ, proprios ſuos fines adſequuntur, tum etiam contrarijs reſiſtũt; inſuper ſic inter ſe vinciuntur, vti totius optimum ſtatum confirmant, ac reciprocè ſingulis, & omnibus, ſint vtilitati, Ciues pari modo in republica ad munera rectè obeunda idoneè ſic comparantur, vt non tantum priuata commoda, ſed bonum quoddam commune proferant, cuius virtute & vnitate particularium bonorum rationes contineantur, atque ſtabiliantur. *Ciuitas*, inquit *Origenes*, *a conuerſatione multorum dicta eſt: pro eo quod multorum in vnum conſtituat et contineat vitas*. Hoc ritu in ſcripturis multi dicuntur Deo *vno humero ſeruire*. & apud Romanos plures milites appellati vna manus: proinde eiſdem manus haſtili affixa, vt inſigne militare, præferebatur.

Origen. Homil. 5. in cap. 2. Gen. S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 3. Soph. 3.

5. Reliquum explicemus duas præclaras proprietates iſtius Boni communis, quæ euſdem præſtantiam plurimum etiam probant, & expetibiliorem oſtendunt: nimirum externam, pariter ac intellectualem, ipſius pulchritudinem, iuxta ac eiuſdem ſuauitatem, quæ veteres olim varijs ſuis emblematibus repræſentarunt. Ipſamet imprimis facies Ciuitatis ad normam Architectonicæ extructæ, vitæ ciuilis neceſſitudinem, tanquam rem ſua innata ſpecie prælucentem, valde commendat. Si enim in vniuerſum, vt notat S. *Auguſtinus*, pulcritudo concinna quadam partium cum colore, tum poſitura, efferatur, profectò cum ciuiũ officia quodam ordine apte inter ſe diſponantur, pariter forma virtutis, veluti coloris tẽperamento, decorentur, vita Ciuilis ex eis cõſtituta, ad idæam ciuitatis pulcherrima comparebit. Ipſe porro cæli, cui vnus Deus præeſt, vultus, tranſlatus quoque fuit ad Reipublicę venuſtatẽ ſignificandũ: & quidẽ propter ordinis ſingularẽ diſpoſitionem, ſtellarum iſte aſpectabilis in eo conuentus, in ſacris literis dicitur militia cæli. Similitudinem hanc inter cælũ ac rempublicã, egregiè pertractat *S. Gregorius*. inde *Ioannes Caſus*, olim Oxonii præceptor meus, apposite libris ſuis de rebus ciuilibus tractantibus, ſpheræ politicæ nomẽ indidit & præfixit. Huc nympharũ elegantes formę pariter adſcitæ, quę *Aphricæ, Europæ, Aſiæ*, & *Americæ* pulcritudines adumbrarent. *Britanniæ* quidem ſymbolum Nympha, ad colorem oceani, cerulea clamide veſtita, rupis cacumini inſidens, ac tridentem, veluti maris, poſt *Neptunum*, Domina ac *Thetis*, manu tenens. Enimuero ſi ratione ac virtute nihil pulchrius, ciuitas profecto quæ non niſi excellentis rationis opus, nobiliſſimæque virtutis præclarũ inſtrumentum, ac domicilium, ſumma pulcritudine inter reliqua omnia prælucebit. Cuius tãta vis eſt, vt etiam ad ea, quæ naturis ſuis alioquin horrida & inamæna, quamdam pulcritudinis formã ciuitas tranſmittat. Refert *Ariſtoteles*, monſtra in ciuitate huic venuſtati in ea illuſtrandæ eo inſeruire, quo integrorum corporũ decora oſtentent, ac laudent, ideoque vniuerſæ ciuitati eſſe ornamento potius quam dedecori, probat. eodem modo caſtigationes ac pœnæ ipſæ, licet in ſe ipſis deformes & horrendæ, quatenus tamen a iuſtitia, bonoque communi inde aſſerto, defenſoque inſtituuntur, animi iudicio etiam pulcræ videntur, imo inſuper amabiles. propter quã cauſam aduertit idẽ *Ariſtoteles, Platonem* ſequutus, ipſos, qui commeritò in ciuitate pœnis excipiuntur, ſi ciuiles fuerint, magiſtratũ, ac legẽ ipſam punientes diligere, quippe quod intelligant, caſtigationibus illatis iuſtitiam inter ciues ſeruari ac bonũ publicum contra iniurias malefactorum ſtabiliri. Quo modo inter formicas pulcrum opus admiramur, non ſolum quo grana in penuariũ ſtatutis tẽporibus inferunt, ſed etiam dum mortuorum cadauera alueolis efferunt & exturbant. Similiter quod ad naturam, non tantũ pulcritudo in fluminibus apparet, dũ ſpecie criſtallina vbique pura collucent, ſed etiam quando appetente æſtate cũ ſordibus ſuis colluctantia, illas excernere laborãt. At mirum non eſt, ciuitatem, ac in ea vitã ciuilem, inter pulcherrima cenſeri, quũ, vt ex ſacris literis conſtat, regnum beatorũ in cælo, ipſumque Dei regnum in eccleſia, Ciuitatibus comparentur.

Auguſtin. l. de pulcro cap. 1.

Iſa 24. Gregor. l. 4. Epiſt. 96 Caſus Sphera Poli.

Ariſt. lib 2. Phyſ. Text. 64. lib. 4. de generat. Animal. c. 4

Plato dial. Ciuil Ariſt. l. 10. Ethic.

Apoc. 20. Math. 2.

6. Iucunditatem verò proferunt in vita ciuili amor, amicitia, & charitas inter ciues: quibus inneſcati, non tantũ in vnam ſocietatem confluxere, vt opibus, vel ocio abundarent, ſed vt ex mutuæ neceſſitudinis iucunditate, vtrimq; honoribus exhibitis, pręſtitis auxiliis, exhilararentur. quid quæſo, in vita iucundius, quam ciues ex beneuolentia ac confidentia inter ſe negocia

vitæ ciuilis coniunctim & amanter pertractare, dum vnuſquiſque illorum in alterius excubat præſidijs & in eius bonum procurandum totus incumbit. Duo ergò ſunt in hac vita ciuili præcipui fontes iucunditatum: vnus rerum omnium parabilitas: alter adiuuandi prompta inter ciues voluntas. illo fluente, triſtes curæ, labores, ac ſolicitudines excedentes, abiguuntur: iſto redundante, ſecuritas omnia ſerenat, ac placida reddit, vnoquoque Ciuium in alterius pectore aſylum tutò conſtituente. Cui ſuauitati repræſentandæ apud veteres vſui fuit lyra *Amphionis*, & *Orphei*. vt liquere proinde quod recolit *Plutarchus*, *Thebas*, inſonante *Amphionis* lyra, conditas: pariter lyram pulſante *Orpheo*, ſaxa montes, arbores, inſtar rudium hominum, commota, in vnum cætum coiuiſſe: de quo memoriam ingerunt *Virgilius, Ouidius, Papinius, Diodor. Siculus, Suidas, Claudianus, Cicero, S. Auguſtinus, Boetius, Rodiginus*, & alij: Etenim illa doctrina, qua primo mortales incitati, ad vitam ciuilem ineundam acceſſere, omnino ſuauis fuit eis quaſi harmonia, quæ intellectus vim, in ipſis adhuc incultis plurimum oblectaret. Deinde eiuſdem vitæ ſemel ſuſceptæ exercitium, dum multi ſua officia exequuntur, perinde ac quidam Muſicæ concentus editus, mirum in modum delectatione afficere ſolet. Vnde Ciceronis apud Auguſtinum ſententia: *Cum autem Scipio in ſecundi libri fine dixiſſet, vt in fidibus, ac tibijs, atque cantu ipſo, ac vocibus, concentus quidam eſt tenendus ex diſtractis ſonis: quem immutatum ac diſcrepantem aures eruditæ ferre non poſſunt, ipſe concentus ex diſſimillimarum rerum moderatione concors tamen efficitur & congruens: ſic ex ſummis, & medijs, & infimis interiectis ordinibus vt ſonis, moderata ratione Ciuitatem conſenſu diſſimillimorum morum continere & quæ harmonia a muſicis dicitur in cantu, eam eſſe dicebat in Ciuitate concordiam, arctiſſimum atque optimum in Republica vinculum incolumitatis, eamque ſine iuſtitia nullo pacto eſſe poſſe.*

[Margin: Plutar. l. de Princip. — Virg. 4. Æn. Ouid. 10. Metam. Papin. lib. 5 [illegible] Diodor. l. 1. Suidas [illegible] Orpheus Claudian. [illegible] Ruffin Cicero l. de Repub. Auguſtin. l. 2. de Ciu. cap. 21. Boetius l. 3 de Conſol. Metr. 12. Rodigin. l. [illegible] Antiq. Auguſtin. l. 2. de Ciu. cap. 21.]

7. Porrò melleo illo apum regno, earumque in fauo liquidis delicijs, ciuilis imperij dulcedinem deſcribi pariter a veteribus percepimus. *Apes*, inquit *Macrobius*, *quodam modo debemus imitari, quæ vagantur & flores carpiunt: deinde quidquid attulere, diſponunt, ac per fauos diuidunt, & ſuccum varium in vnum ſaporem, mixtura quadam & proprietate ſpiritus ſui mutant.* Admonet pariter *S. Hieronymus*; *Monaſteriorum ordinem, ac regiam diſciplinam, in paruis diſce corporibus.*

[Margin: Macrob. in [illegible] Saturn. — Hieron. Epiſt. ad Ruſt. — Claudian in 4 Conſul Honor.]

—— Sic mollibus olim
Stridula ductorum pratis examina Regem
[illegible] entem venerantur, publica mellis
Iura petunt.

Diſtinctius verò hac ipſa ſimilitudine elegantiſſimus Poëtarum *Virgilius* munera ciuilis officij recenſet ac depingit.

[Margin: Virgil. 1. Æneid.]

Quales Apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor, cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus a præſepibus arcent.
Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

Magna autem pars ciuilis ſuauitatis oritur ex amicitia inter ciues: in quam ciuitates plurimum homines inſtituunt. quam ſuauitatẽ ad fœlicitatem ipſam pertinere arbitratur *Ariſtoteles* contra Stoicos; quatenus nempe amicorum bonis fælix delectatur: cuius bono priuaretur, ſi cum amicis non ageret ſociatim. Quæ cum vera ſint, tum inde ſatis conſtat, quam deforme ac triſte facinus, morum ciuilitatem, noſtri generis decus, ac ciuilem iucunditatem, errore perturbare, vel actionis prauitate violare: denique illud barbaricis inſtitutis demoliri, quod natura, ars, induſtria, experientia, ac diuinus fauor, ad culmen perfectionis inter homines antea euexere.

[Margin: Ariſt. lib. 8. Ethic. c. 11.]

8. At non eſt exiſtimandum, Boni communis aptè diſpoſiti ambitu contineri ſolum bona corporis, & fortunæ, quaſi ciuile inſtitutum mera voluptate ciuium definiretur, ſed præcipue animæ bona intellectualia, ac moralia, eodem comprehendi; adeoque vt prima loca in fauo ciuili ſuo iure occupantia, ad quæ illa, tanquam inſtrumenta, referantur: quod *Ariſtoteles* docuit egregiè. Si enim diuitiæ, honores, poteſtates, ac voluptates, ſeorſim poſſiderentur à ſapientia, a iuſtitia, a charitate, ac pietate, nullo modo vitam hominis quietam, lætam, aut ciuilem redderent, ſed potius perturbatam: imo inter ſe diu non cohærerent hæc bona, quinimo ſtatim concuſſa, ab inuicem dilaberentur, vt poſtea oſtendemus. quamobrem quod non in rebus ipſis externis poſſeſſis tantum conſiſtat vitæ ciuilis ratio, ſed maximè in eorum vſu, ac moderatione, conſequens, inter bona ciuilia habendam animi virtutem, vt *Plato* rectè diſſerit: qua illa congrue ad rationem adminiſtrentur: a qua ſi diuulſa fuerint, & bruto ſenſui ſolum commiſſa, barbariei, ſeditionum, nouarum rerum ſtudij, & omnis immanitatis cauſæ potius inuenientur. *Si dignitates, potentiaque, in improbiſſimum quemque ceciderint*, inquit *Boetius*, *quæ incendia, flammis Ætnæ eructantibus, quod diluuium tantas ſtrages dederit?*

[Margin: Ariſt. lib. 8. Moral. c. 9. l. 2. pol. c. 5. l. 7. cap. 1. — Plato Dial. 2. de legibus — Boet. lib. 2. proſ. 6.]

Heu grauem ſortem, quoties iniquus
Additur ſæuo gladius veneno;

Nulla ſub indigno virtus eſt principe tuta:
Nulla ſub inceſto caſtis eſt gloria Rege. A quo alio malo precipue, multæ reſpublicæ exitium ſuũ deduxere, quàm a mole externorum commodorum: ſub qua velut ingenti onere, ciues laborantes, quod virtute deſtituti fuerint, qua illa ad honeſtatem deſtinarent, oppreſſi, tandem funeſtè corruere.

[Margin: Boet. lib 2. Met. 6. — Senec. Agam. — Mantuan. in Parthen.]

9. Quemadmodum verò ſocietates Ciuiles primitus initæ fuere Boni communis cauſa, in quo, & gratia cuius, dicuntur homines viuere, ita conuenit noſſe, quænam ſint præcipuæ partes iſtius Boni communis, Ciuium curæ ac ſtudijs commiſſi. Voluere itaq; ciues conuenire in Ciuitate, *Vt ſimul viuerent*. Vita autem in vniuerſum ſumpta, vt actione conſtat, ita huic viuenti ea vita actionis propria, quæ peculiari, iuxta ipſius ſpeciem, conatu ac motu perficitur. Vnde vita hominis alia

eſt a vita pecorum, & in ſocietate alia exercet vitæ munera. viuit idcirco homo actione virtutis, tam intellectualis quam moralis: eo quod in eo ratio, vtpote illius vis ſingularis, vigeat. non ergo dum ſe paſcit in ciuitate, quod faciunt etiam pecora, viuit abſolute vita Ciuili, vt admonet *Ariſtoteles*, ſed dum rationem exercendo, virtutes profert. ob quam cauſam, liquidũ, præcipuas partes boni communis, quod ad homines, functionibus virtutum & earum vitiis contineri. quocirca cum inter Ciuiles emineant orthodoxa fides, ac vera Religio, tũ ciues, quibus bonum commune concreditum, debent haſce virtutes vel maxime colere, propagare ac defendere contra iniuſtos inuaſores quoſcumque. primò quidem, quod iſtæ virtutes ſint primariæ partes boni communis: deinde quod alii bona corporum ac fortunæ, ab eiſdem dependeant: quandoquidem eis violatis, hæc pariter ſoleant intercidere. ſi ergò tenentur, bonum commune protegere contra iniquos inuaſores, ſtrictiſſimo iure obligantur, fidem ac Religionem contra eoſdem munire, ſartas tectasque in omnibus cuſtodire.

Ariſtot. l. 9 Ethic. c. 11.

10. Ex iſtis, quæ diſputauimus, procliue iam fuerit iudicium facere de præſtantia humanæ vitæ, quam Aranea Stoicorum, aliorum verò Apis, vel Formica, hominum iudiciis inter ſe altercantibus, ſibi vendicarunt. Aranea illa, a quibuſdam amplificata, ſibi ſufficiens viſa, ac Deo ſimilis in medium adducta, quæ vel cum aruis Niloticis de vbertate contenderet. gloriata quod ex ſe viuat, quod a viſcerum ſuorum ſola ſubſtantia, omnia ſibi ad vitam neceſſaria ſuppeditet. Contrà vero Apem & Formicam alij traduxerẽ eo nomine & conditione ignobiles, quod ab aliorum ope ac conſortio, quo ad victum omnia earum dependeant: cum naturæ perfectioris indicium, minus rebus externis indigere, ac ſibi ipſi ex propria ſuppellectili plenius ſatis eſſe. Ego quidem, vt de hac controuerſia aliquid definiam, quædam in hac ipſa Stoicorum Aranea, ſumma laude digna perpetuò exiſtimaui. inprimis eius ſolertiam admiratus, qua plurima bonorum genera ſibi tempeſtiuè comparando, ac in pectoris horreum congerendo, externa auxilia eo in gradu neceſſitatis haud requirat, quo alij paſſim animantes, quorum peculium tenue, exile, & foras emendicatum. Et quantum ad hoc, ad ſtatum Angeli, vel etiam Dei, Araneas propius accedere inficias minimè iverim. Deprædicare etiam ſoleo eiuſdem Araneæ conſtantiam, ac firmitudinem, quæ ex proprio ac diuino fauore animi tranquillum ſtatum ſuſtentare poterit, etiam quando amici, cum omnibus externis emolumentis, defluxerint, Deo interim, ſuæ conſcientiæ integritate, contenta. Cæterum vehementer diſplicet ille auſus Araneæ, quo ſimilis Deo videri ambiuit, ea nempe ſpernendo vitæ ciuilis compendia, & aliorum opera, quæ ad virtutem acquirendã plurimum conferre videmus. pono idcirco mens Apis & Formicæ, quæ in commune laborant, quæ aliorum ſocietatem expetentes, ab ipſis vitæ præſidia certiſſimè mutuari profitentur: quæ aliorum in ſe ſuſcipiunt curam neque in angulis proinde, Aranearum inſtar, aut in hortis, aut apertis campis, vitam agere deſiderant, Enimuero magnum, ac diuinum quid, publicum Bonum inter homines excitare, ac procurare: quod iam ſtatim comprobabitur.

Cicer. lib. 1. Offi.

CAPVT. VII.

Quam præclarum ſit, Bonum aliquod Commune, illudque per poſteritatem ad alios traducendum, curare, ac promouere.

VT Ciues publici boni, cum exiſtentis, tum per multa ſæcula apud poſteros duraturi ac futuri formam ex animis diligant, eiuſque ſtudio ita teneantur, vt priuata ſua commoda eius dignitati poſtponere libenter velint, intereſt, eius vim ac definitionem animis percipiant, vnde eiuſdem præſtantiam intelligentes, toti in eius amore iure inardeſcant. qua quidem ab ipſis cognita, vt animaduertit *Philo*, pudore res digna planè eiſdem apparebit, id ipſos in eius procuratione non facere, quod cum ſuis laboribus, ac ſinceritate, paſtores erga oues, medicos erga morbo affectos, quotidie præſtare animaduertunt. Duo itaque in hoc bono ſpectanda: primum, ratio eſt communitatis, vnitate quadam harmonica, cum ſui copia reiuncta, de qua diſſeruimus. alterum, perennitas quædam eiuſdem, qua, vt ſol nocturnis tenebris ſupereſt, ita illud poſt funera modò viuentium ciuium, apud poſteritatem manſurum, & indies augmentum capturum: perinde ac ſi æternitatem quamdam, aut durabiles cælorum circuitiones, hic in terris æmularetur. Vtrimque certè cauſa iuſtiſſima occurrit, quæ ciues vehementer erga hoc bonum commune ſumma cupiditate accenderet. Phil. de S. Ioſepho.

2. Quam egregium ſit multa, diſperſaque in vnitatis vinculum reducere, ita *Macrobius* enarrat. *Ex omnibus recolligamus, vnde vnum fiat ex omnibus, ſicut vnus numerus fit ex ſingulis. hoc faciat noſter animus, omnia quibus eſt adiutus, abſcondat, ipſum tamen oſtendat, quod effecit. vt qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant, vt nullius ſint odoris propria, quæ conduntur, confuſuri videlicet omnium ſuccos odoramentorum in ſpiramentum vnum. Vides quam multorum vocibus chorus conſtet? vna tamẽ ex omnibus redditur. Aliqua eſt illic acuta, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponitur fiſtula. Ita vires ſingulorum illic latent, voces omnium apparent, & fit concentus ex diſſonis.* Huic ex multis emananti vnitati in republica, adhæret pulcherrima quædam ratio proportionis, cuius vi bonum commune non ſolum ad plures extenſum, ſed pulchra inſuper quadam forma ad illos ſparſim deductum. *Omnis hominis vita*, vt ait *Protagoras* apud *Platonem*, *numeroſa quadam indiget conſonantia:* ex qua plurimorum ſalus, ſtatu licet diſcrepantium, in ciuitate propagatur.

Macro. in Prolog. lib. 1. Satur.

Plato in Protag.

Ouid. lib. 1. Faſt.

Sæpe ſequens agnam lupus eſt a voce retentus.
Sæpe auidum fugiens reſtitit agna lupum.

Sæpe homines leporeſque vna iacuere ſub vmbra,
Et ſtetit in ſaxo proxima Ceruæ leæ.
Et [illegible] loquax cum Palladis alite Cornix
[illegible] & accipitri iuncta columba fuit.

Ex [illegible] communis proprietatibus, ſcilicet vnitate ſingulari, proportione vero multiplici, recte [illegible], quanta ſit ipſius excellentia, quam[illegible] ſ[illegible]iendum ſit illud in homine [illegible] lumen, quod vtraſque exacte comprehendit. Cum enim bruta animantia, vt obſeruat *Doctor Angelicus*, particularia ſolummodo, & [illegible] abſtracta, abſque collatione vnius cum aliis, norint, aut concupiſcant, vtpote ſibi ipſis, vel [illegible], homo, ciuiliter inſtitutus, vires intelligentiæ defert ad Bonū aliquod commune, ad [illegible] ſecretum a ſingularibus, & ſola ratione perceptibile, quod etiam *Boetius* obſeruauit, ex quo optime argumentati quamplurimi, ad probandum hominis animam, ſubſtantiam eſſe ſpiritualem, ac immortalem.

S. Thom. 1. 1. q. [illegible] c. lib. 1. [illegible]
Boet. l. 1. de Muſ. cap. 2.

2. Mirum [illegible] non eſt, ſi inter ipſos homines agreſtes quidam, ac fæculenti voluptatum [illegible]entis, eoque ad ſortem brutorum quá [illegible] accedentes, iſtius Boni communis [illegible]nem minime animis concipiant. Etenim [illegible] ſuis inhiantes rebus, propter morum [illegible] mentem, a ſenſibus auulſa, & a particularibus abſtracta, perſentiſcere vix poſſunt. Vnde [illegible]quet, quanta cura principes & magiſtratus, quibus Boni iſtius adminiſtratio præcipuè committitur, debeant animæ oculum in ſe ipſis purum ac ſerenatum certa vitæ diſciplina ſeruare, vt concrediti boni communis formam elegantiamque exacte percipiant, nec [illegible] illum, impurorum aſpectu oblini, [illegible] ſinant. Enimuerò in hac Boni communis [illegible]ſtitutione, in eiuſdem Geometrica, & muſica proportione, demū vnitatis coronide, dignitas tantaque altitudo reperitur, vt nili à [illegible] mente, & particularium vſu auocata, [illegible]erint. Idealem in Deo ſapientiam in eo vel maximè admiramur, quod non ſolum particularia a ſe facta ſeorſim intueatur, verum omnium coordinationes, ipſamque ex eis conſtantem vniuerſi rationem, colluſtret: ex quo, quāta in ipſo artificalis cognitio eluceat, aliquo modo intelligimus. Quamobrem hanc ipſam diuinam ſapientiam egregie imitantur, qui, quantum ad ciuilia, boni alicuius communis vim ac definitionem animis vndiquaque complectuntur, & quod in eo totum & vniuerſum, quodque diſcretum ac partitum, plenè adſequuntur. *Stulta auaritia mortalium* inquit *Seneca*, *poſſeſſionem, proprietatemque diſcernit: nec quicquā ſuum credit eſſe, quod publicū eſt.* Nolunt illi ſenſus ſuos attollere a priuatis ſuis cupiditatibus ad aliquid eis elatius, [illegible] ita [illegible] communis, & ſuis duntaxat intenti, plerumque etiam non adſequuntur quæ volunt, ſed meram voluptatem ex priuatis venantes, in odia aliorum, & [illegible] ipſorummet incidunt [illegible]. Odioſus, ſine dubio, ciuis, qui contra naturæ ingeniū, quod ad colendam ſocietatem [illegible] inſtigatur, in ipſa ſocietatem deſerit, & ſibi ſolum prouidere ſtudet. peior autem, ſi boni communis neglectu, vel deprædationibus, ad propria lucra [illegible] conferat: quo pacto a ſtudio boni publici [illegible], etiam priuato multoties [illegible]tur. vt enim mare, flumiū & fontiū aquas cōſeruat, ſine [illegible] necesſitudine citò deficerent, ita, illud Bonum, quod cuiuſ proprium, diutius manſurum, quod cum bono communi copulatur, ab eo autem au[illegible], diuinitus, vel humanitus, breui extinguitur.

Seneca Epiſt. 37.

Turbine magno ſpes ſollicitæ
Vrbibus errant, trepidique metus.
Ille ſuperbos aditus Regum,
Duraſque fores expers Somni
Colit. hic nullo Fine beatus,
Componit opes gazis inhians.
Et congeſto pauper in auro eſt.

Senec. Hercul. Furen.

3 Verè [illegible] ſane *Ariſtoteles* pronunciauit: *Eminenter præclare nobiſſimum agitur, ſi id quod vel vni ſoli [illegible] vtile reperire poſſimus. ſed longe profecto eſt pul[illegible] ac diuinius, quod Gentibus & Ciuitatibus vſui eſt.* Argumētū hoc deducitur a magnitudine effectus quo publico bono ab aliquo proſpicitur: vt [illegible] eius officij dignitatem nō ſolū deduci ab intelligibili quadam ſupra ſenſus [illegible] eleuati[illegible]ne, ſed etiam ab actionis genere, quo multis rectè conſulitur: ex quo eam *Ariſtoteles* diuiná nūcupauit: *eo quod*, vt loquitur *S. Thomas, magis pertineat ad Dei ſimilitudinem, qui eſt vltima cauſa omnium bonorum.* Hinc veteres boni communis magnitudinem animis [illegible] metientes, eos tanquam Deos æſtimarunt, qui illi egregie proſpexerant. *Ianus Rex Ianiculi*, inquit *Macrobius, Saturnum [illegible] religionis, quaſi vitæ melioris auctorem*: quod *Heſiodus* quoque luculenter, ac *Cicero* affirmarunt. *Nihil eſt*, ait *Cicero*, *illi principi Deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia, cœtuſque hominum iure ſociati, quæ Ciuitates appellantur.* imo aduertit *Ariſtoteles*, homines immitiorum loco eos ducere, qui τοῖς [illegible] appetitionibus bono publico repugnant: *lex autem non eſt ipſis odioſa, præcipiens quod probum, ac moderatum eſt.* Ita enim maieſtate amabili in omnium oculis publicum bonum colluceat, vt lex in eius gratiam lata, tametſi aliquorum malitiæ obſiſtat, minimè tamen ab illiſmet maleuolis odio habeatur.

Ariſt. lib. 1. Ethic. cap. 2. lib. 3. pol. cap. 8.
S. Thomas in 1. cap. Ethic. [illegible]
Macrob. l. 1. Satur. cap. 1. Virgil. Æneid. 8. Heſiod. Theogon. Cicero in Som. Scip. lib. [illegible] off. Ariſt. lib. 3. pol. cap. 8.

4. Et quidem, licet iſtius boni communis ratio ſit multum elatior, quam vt ad eam craſſiores hominum ſenſus pertingât, nihilominus prouidit Deus, omnes vel naturę rudimentis ad eius cognitionem, ſcientiamque quodammodo inſtitui, ac prouocari. Etenim in corpore humano oculus non tantum pro ſe videt, ſed pro toto compoſito, vt nobis conſtat: quod etiam in manuum, pedumque officijs fieri cernimus: quo a nobis agnito, notionem inde capere poſſumus, nos omnes vnius corporis politici eſſe debere membra, ad bonum aliquod commune proferendum ordinatos. *Ergo ſecundum Dei voluntatem*, inquit *S. Ambroſius*, *vel naturæ copulam, inuicem nobis eſſe auxilio debemus: certare officiis, veluti in medio omnes vtilitates ponere, & vt verbo ſcripturæ vtar, adiumentum ferre alter alteri, vel ſtudio, vel officio, vel periculi terrore reuocetur, ſed omnia ſua ducant, vel aduerſa vel proſpera.* Idē porro ductus, quo natura ipſa ho-

Ambroſius lib. 1. off. cap. 28.

mines ad ſocietates primo coëgit, eoſdē propēſos ardenteſque poſtea extulit in Boni cōmunis cupiditatem. nam hoc velut cementum

Ariſt. lib. 8. Ethic.

quod ſanum eſt, omnes ciues in officio continens. quod ſi illud neglexerint vel priuatis tantummodo bonis ſtuduerint, illico a ſe mutuo diſſidere incipient, ac ſocialem vitam diſrumpere. Hinc euenit, Ciuilitatis opera inuenta vel præclara bona, vtpote aurum, argentum, gemmas, & alia decora ciuitatum, quod diuulſa deinde fuerint a cultu, ac procuratione boni communis, atque ad priuatas voluptates tranſlata, reipublicæ viſceribus peſtem exitiumque intuliſſe.

Boet. lib. 2. Conſol. Met. 5.

Heu primus quis fuit ille
Auri qui pondera tecti,
Gemmaſque latere volentes,
Precioſa pericula fodit?

5. Cæterum hoc Bonum commune, non tantummodo quod ad ſui ſpeciem, res eſt eleuata vltra ſenſuum vires, amplitudineque ſua ad multos dilatatum, adeoque merito ab ingenuo diligendum, quinimo, vti diximus, ſui duratione quodammodo immenſum: ad múlta quippe ſæcula deducendum; quo etiam nomine plurimum amoris ac charitatis ab vnoquoque ciuium iure optimo ſibi vendicare poterit. quam hoc æſtimabile, quod in tantum ætatis per tam copioſum hominum numerum, cum eorum felicitate, permanſurum, idque indies au-

Macrob. l. 1. Satur. cap. 8.

ctum ad poſteros tranſiturum! hic ferme *Saturnus*, prolem editam deuorans, hoc eſt tempus quæ peperit, eadem conſumens, locum non habet, cum ciuitates vera ſapientia ſemel conditæ atque ſtabilitæ, æternitatis quandam vim & imitationem a bonis ciuibus conſequantur. Certe de tam copioſo numero ſuperſtitum, pariter ac futurorum, bene mereri, ac in tam eximio effectu pietatis quaſi perpetuo viuere, genere ſuo præclariſſimum cenſeri iure debet. Officium hoc Bono publico impenſum, cum *Cicero* contuliſſet cum cognitione ac contemplatione, ei primas detulit: neque affirmare minime auſus, hominem addiſcentem vel numerum ſtellarum, ac earum veras naturas, ſtudium ſuum abijcere oportere, ſi audiuerit, periclitantem rempublicam ſuo opere interim

Cicero lib. 1 off.

indigere. *Chari ſunt parentes, chari liberi, propinqui familiares: ſed omnes omnium charitates patria una complexa eſt: pro qua cur bonus dubitet mortē oppetere, ſi ei ſit profuturus?* quemadmodum fons aquæ dulcis in ſinum maris illapſus, quodam modo ſibi amplificatur, & perennat, ita beneficia in bonum publicum collata, perpetuitatem quandam ac magnitudinem ex eodem adipiſcuntur, contraque malignitatem diſſipationis, vel extinctionis ſtabiliuntur. *Iphiginia*, vt cecinit *Euripides*, ſacrificio mactari ac conſumi haud exhorruit, inde patriam ſuam vtilitatem adeptuam ſecum cogitans:

Eurip. Iphigen.

Hæc profecto cuncta redimam morte, ſi cadem mea,
Cum decus, & celebre nomen hinc mihi parabitur:
Quippe qua meopte capite liberarim Graciam.
O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Troia ſub moenibus altis
Contigit oppetere.

Virg. 1. Æneid.

Recte intulit *S. Thomas*, Deum ſupra omnia diligendum, quod in illo eminenter inueniantur cunctæ coniunctiones, & amabilitates, quæ in alijs perſonis amādis ſeorſim ſpectari poſſunt: etenim a Deo, vt a cauſa efficienti, omnes emanaiunt, iuxta ad illum, tamquam vltimum finem, terminantur. quod de Deo Doctor ille

S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 2.

aſſeruit, idem de patria iuxta rationem quandam analogiæ *Cicero* definiuit: etenim quæ coniunctiones interueniunt inter amicos, inter ſanguine deuinctos, inter commilitones, ac in eis repertæ formæ, amorem prouocantes, cunctæ a patria proueniunt & ad illam referuntur: proinde plus quam illa vniuerſa diligēda. *Ciuis ergò, vt dixit Ariſtoteles, æſtimare debet, ſe non ſuum eſſe, ſed reipublicæ*: hoc eſt non debere

Ariſt. l. 1. pol. cap. 2

illum ſecū reputare, quod bona priuata ipſius, ſint bona precipua, aut quod in poteſtate ſua ſitum, vti placuerit de ſuis actionibus ſtatuere, quandoquidē cū ſit ipſe patriæ membrū, optabilius ducere oportebit huius bonum, quam ſuū proprium & ab eius ratione pendere inter agendum magis quam a ſuo iure particulari. propter quam cauſam parendum ſemper bono publico, & priuato renunciandum, quando ambo ſimul conſiſtere nequeunt. Ac in vniverſum cui auctoritas incumbit diſponendi de bono communi, ei pariter auctoritas conuenit ſtatuendi de bonis particularibus ſubditorum in eius gratiam, eo modo, quo boni publici neceſſitas poſtulauerit, neque in contrariū ſteterint lex aliqua naturalis, diuina, aut eccleſiaſtica. *Vnaquaque amicitia* inquit *S. Thomas*,

S. Thom. 2. 2. q. 26 art. 8. in Corp.

reſpicit principaliter id, in quo principaliter inuenitur illud bonum, ſuper cuius communicatione fundatur. ſicut amicitia politica principaliter reſpicit principem ciuitatis, a quo totum bonum ciuitatis dependet: vnde & ei maxime debentur fides & obedientia â ciuibus.

6. Ob has rationes, Boni communis naturā oſtendentes, multi reperti, præclaro ſpiritu animati, qui ſeſe totos illi deuouere, ſuaque omnia vſque ad extremum vitæ halitum in ipſis, ac immaniſſima tormenta, ſponte vltroque illi ſubiecere. Veterum quidem, quo ad hoc offi-

Senec. Epiſt. 57. valer. Maxim. lib. 4 cap. 4. Homer. Iliad.

cium, memorias ingerunt *Seneca*, *Valerius Maximus*. plena omnis hiſtoria tam *Græca*, quam *Romana*, horū illuſtriū virorū monumētis. *Agamemnon* apud *Homerū*, miſere licet *Chreſydem* deperiens, eam tamē patriæ ſaluandæ cauſa parenti reſtituit. *Romani* vt ſchribit *S. Thomas*, elegerunt

S. Thomas 2. 2. q. 47. art. 10.

potius pauperes eſſe in diuite imperio, quam diuites in pauperi imperio. Denique vel chariſſima quæque, quo patriæ inde prodeſſent, cōtemplere, vt recolit *Dionyſius*. Cuius generis floruere *Mutius*, *Horatius Cocles*, *T. Largius*, *Clœlius*. & alij infiniti. *Brutus*, inquit *Florus*, *Tarquinium Collatinum collegam ſuum propter affinitatem Tarquiniorum ſuſpectum, cœpit Conſulatu ſe abdicare, & ciuitate cedere.* At verò noſtri, ac Iudæi olim veram Dei cognitionem adſequuti, hac in re palmā plane Ciuilitatis obtinuimus. Ciuilis prorſus animus adfuit *Moyſi* Principi, ac Prophetæ,

Dioniſ lib. 5. & 10. Cicer lib 2. De legibus Flor. lib. 1. cap. 7.

Exod. 32.

expetenti atrociſſimam Dei in ſcipſum vindictam, adeoque deletionem e libro vitæ pro ſalute populi. Ciuilis pariter *Ionæ* ſenſus eligentis, in mare proijci, vt reliqui vectores naufra-

Ion. 2.

gio

gio liberarentur. Supremo antè gradu ciuile pectus S. Pauli, *anathema* in ſeipſum deſiderantis, qui Iudæi ſalui conſiſterent. Sane in iſtius boni communis exacta cognitione, ac in eiuſdem procuratione, tota ferme laus ciuilitatis conſiſtit. præclarum ſane ingenium Ciuium Spartanorum, de quo *Plutarchus*: *Lacedæmonii vero honeſti partem primam vtilitati patriæ tribuentes, ius aliud nec acceperunt, nec norunt, quam vnde Sparta capere poſſit incrementum.*

Plut. in Ag.

7 Hoc quidem bonum commune ex duplici ſpecie boni conſlatur: ſcilicet ex bonis animi, & bonis corporis. Animi bona virtutibus, & diuina gratia conſtāt. corporis bona proferunt externa emolumenta diuitiarum, poteſtatis, iucunditatis, & honoris. priora bona ſuis naturis bona: poſteriora, vt a prioribus ordinantur. quibus autem qualitatibus inſtituendus ciuis, qui de bonis ciuicis diſponat, egregie ſtatuit *Plutarchus*: *Quis enim putat, magnas res poſſe conſicere, qui in humiles cogitationes animum dimiſit? nec profecto multos iuuabit indigentes, qui multis indigeat. Ego magni momenti viaticum in republica non diuitias ſed per ſe ſufficientiam exiſtimo: qua quia luxurioſum omnem apparatum repudiat, nullius voluptatis cauſa, grauiſſimum ciuitatis munus intermittit. Deus ipſe quidem nulla re ſimpliciter eget. Hinc illam hominis virtutem, cui minimum alterius acceſsio neceſſaria eſt, perfectiſsimam putamus. Nam vt corpore optima valetudo temperato, nec luxurioſo veſtitu, nec deliciis opus eſt, ſic vita & domus, quæ bene valent, non exquiſitis, ſed vtilibus copiis contentæ ſunt. Neceſsitatis enim rationem habere pro facultatibus oportet. Velut ſi quis plurimas opes cumulat, cum pauciſsimis vtitur, et multa deeſſe conſtat: verum ſiue non vtitur apparatu rerum quas appetit, vana eſt, ſiue appetit, objicit autem per auaritiam ſibi, quo minus fruatur, miſer.* Verum quod hoc ipſum bonum publicū ex diuerſis generibus gubernationum confurgat, proinde de illis prius, quæ proxime naturæ indolem ſequuntur, ſtatuendum videtur.

Plut. ... Ca...

CAPVT VIII.

Quatuor ſumma, ac prima genera Imperiorum: Diuinum ſcilicet, Rationale, Concupiſcibile & Iraſcibile, recenſentur & expenduntur.

Clem. Alex. ... ſtrom. ... Plato. dial. 9 de Repub 2. de legib.

Clemens Alexandrinus, doctrinam Platonis ſequutus, quatuor ſuprema genera recenſet Imperiorum: *Diuinum, Rationale, Concupiſcibile* & *Iraſcibile*. quæ ideo dicuntur ſuprema genera, quod, Diuino excepto, ab vno Deo adminiſtrato, admittere poſſunt differentias *Monarchiæ, Ariſtocratiæ*, vel *Democratiæ*. Diuinum imperium illud eſt, quod a Deo erga ſuas creaturas ſpirituales, ac corporales, dum eas condit & in ſuos fines deſtinat, modiſque ad eos adipiſcendos inſtruit, dum præmiat, caſtigatque ex miſericordia, ac iuſtitia ſua, exercetur. hoc genus imperij neceſſario eſt monarchicum, ſicut neceſſario vnus ſolum Deus exiſtit, qui ab alio conſorte quo ad regimen, aut aliunde, dependere non poteſt. De

Dion. l. de Cæleſt. &.

hoc imperio, preter ſacrarū literarū auctores, agunt *Dionyſius Areopagita, S. Auguſtinus, Oroſius, Saluianus Maſſilienſis*, & alii. Tria reliqua genera ducuntur a tribus partibus humanæ naturæ; ſcilicet a facultate iu ea rationali, vnde imperium *Rationale*, a poteſtate in eadem concupiſcendi: vnde Imperium *Concupiſcibile*; & ab energia in ipſa iraſcendi, ex qua Imperium *Iraſcibile* propagatur. Hinc in tribus omnem vim humanæ virtutis *Cicero* recte collocat: ſcilicet in cognitione veritatis, in moderatione appetitus & in propulſatione contrariorum. quocirca quatuor iſtæ formæ imperiorum oriuntur ex totidem principijs actionum in homine. quorum reſpectu, dum voluntas in illo medium quendam locum occupans: hoc eſt inter rationem in ſupremo collocatam, & appetitum ſenſitiuum quaſi in imo poſitum, ſituata, efficit, vt eius moribus aliqui hominum ad Angelos ſimilitudine quadam accedant; dum nempe ad rationis normam ea facultate operantur, qua Angelis adfines exiſtūt: alij viciſſim in pecora degenerāt, cōmunibus eis cū pecoribus appetitus motibus, eamdem voluntatem ſubijcientes. excitāda itaque voluntas vt diuinam, & rationalem vitam degat, ad ſuperiorem rationis partem, & quodammodo inferioribus extrahenda. ſunt enim in aliquibus voluntates tanquam immundi piſces ſine ſquammis, ſuo pondere ad limum depreſſæ, vt pote ad brutorum mores: quorum piſcium eſum olim Iudæis Deus pronide interdixit. aliæ autem veluti etiam piſces ſuis ſquāmis ad ſuperficiem purioris liquoris, per quam cæli lumina cernuntur, euectæ: ſcilicet diuino adflatu & rationis lumine inſtitutæ ad agendū virtuti optime incumbunt. Duo itaque imperia in faſtigio quodam eminentia, *Rationale*, & *Diuinum*: alia duo inferius ſubſidentia: *Concupiſcibile* & *Iraſcibile*. & quod actiones partis concupiſcibilis veluti in fundo naturæ, priores ſint illis quæ Iraſcibilis, ideo imperium concupiſcibile viliſſimum merito iudicetur. Quando ergo aliqua ex iſtis potentiis in cœtu hominum, aliarum comparatione præualet, tunc ad eius iuſſum ac legem in eodem certa ſpecies Imperij decernitur. Idcirco imperium rationale tunc emergit inter ciues, quando ex rationis vera ſententia leges & conſuetudines, denique omnes partes regiminis, ſtatuuntur: quale Græci, ac inter eos Athenienſes, ſibi vendicare ſolebant. Imperium *Concupiſcibile*, illud, quod ciuibus voluptatem vt finem vltimum proponit, omniaque ſtudia eodem refert: quale creditur fuiſſe illud *Sardanapali*, & aliorum paſſim in *Aſia* imperantium. Iraſcibile dicitur, quod omnia ad militiam, ad vitam rudem & inconditam auſteritatem, deſtinat: Cuiuſmodi erat illud *Dionyſii*, *Alexandri*, *Herculis*, Tyrannorum apud *Argiuos*, *Lacedæmoniorum*, ac aliorū in Septemtrione infinitos populos regentium, vt recolit *Clemens Alexandrinus*. Romani ideo duplices poſuere triumphos, concupiſcibiles ſcilicet, & iraſcibiles. concupiſcibilis ille æſtimabatur, qui incruentis victoriis concedebatur in præmium vincentium. Iraſcibilis habebatur, qui partus fuit victoriis multo ſanguine conſtantibus. Hoc diſcreuere myrto, & lauro, vt ſcribit

Eccl. hier. 8. Auguſt. de ciuit. Dei. Oroſius. hiſt. Saluio. de iudic. Ariſt. lib. 1. Ethic. c. 1. Cicer lib. 2. off.

Ariſt 7. lib. Ethic. cap. 6.

Clem. Alex lib. 2. ſtrom.

Plutarch in M. Colol. Gell. l. 5. c. 6

Plutarchus

Plutarchus, quippe quod in myrtho quid aquei, flaccidi, ac veneti, in lauro ignea vis reperiatur. vt enim fructus radicis ſaporem refert, ita in homine actiones, & modi iubendi, naturam ipſius produnt, & ab ea, pro diuerſitate in ipſa ingenii, vario inſtituuntur. proinde non ſolum taliter loquuntur homines, quales ſunt, verum etiam quales moribus ſunt, ſic imperare volunt: ac ideo magiſtratus oſtendit virum.

Plato dial. 10. de Repub.

2. Ex quibus generibus, quod ad humana, vnum ſolum ciuile reputat *Plato*, nempe imperium *Rationale*: alia duo ab appetitu Concupiſcibili, & Iraſcibili deducta, appellat barbatica, ſeu Tyrannica. Sicut enim in homine appetitus ille duplex ex ſe turbatus eſt, in tranſuerſum actus, ita in republica tyrannis, inquit, a tota ratione auerſa, non aliunde inſtituitur, quam, vel a voluptate, vel a crudelitate imperantium. atq; inde duplex ſpecies Tyrannidis deſcēdit, concupiſcibilis & iraſcibilis. Cæterū vero recta ratio, cōſtans & moderata vitæ regula, ac in ſolidum bonum perpetuo directa, imaginē gerit in homine Principis Ciuilis in Republica. quod vſque adeo clarum eſt, vt in hoc maxime laborent Tyranni, vnde ex obtentis fucis rationis ac virtutis, etiā dum peſſima ex ſua libidine cōcupiſcentes, aut iraſcentes imperant, ciuiles videantur, nō vero vt ſunt, Barbari, aut Tyranni.

3. Iuxta quam Imperiorū partitionem, *Hyppodamus* apud *Clementem Alexandrinum*, tres conſtituit ſpecies amicitiæ, & neceſſitudinis inter homines: primam appellat diuinam, fide, religioneque vltra naturæ vires coaliiam: ſecundam humanam, vtpote a ratione, quæ in homine res præcipua, formatam: poſtremam animalem vocat, appetitu nempe concupiſcendi, & iraſcendi, qui nobis cum aliis animalibus communis, decretam. atque de iſtis quatuor generibus imperiorum ſingillatim pauca dicenda.

Clem. Alex. lib. 1. Strom.

4. Diuinum imperium, quod tribus perſonis ex æquo, quod ad proprietatem, ineſt, non ita definitur perſonarū ipſarum numero, quaſi vnus Deus diuerſimode ad ſe relatus, tribus perſonis dominaretur: nam regnum quodcunque, vt diximus, conſtat ex diuerſis partibus, non niſi ordine quodam ſuperioritatis, & inferioritatis harmonice digeſtis: qualis ordo, aut partitio in diuinis perſonis haud inuenitur. licet enim inter illas ſit ordo principij, ac manantis a principio, ſeu ordo originis, nullo tamen modo ordo ibi maioris ac minoris, ſuperioris & inferioris cogitari poterit, vbi omnes tres perſonæ vnus Deus, ſummaque æqualitas in eiſdem ſingulis reperitur. Imperium idcirco diuinum conſiderari debet in voluntate diuina, tribus perſonis inſita, reſpectus varius fundante ad ipſius Dei creaturas tam in cælo, quam in terris, adeoque vbique exiſtentes, eius auctoritatiua bonitate ac ſapientia diuerſimode cōditas & gubernatas. Alio tamen & alio modo, vt aduertit *S. Dionyſius*, res ſibi ſubiectas regit Dei omnipotentia. quædam enim ipſis inditis qualitatibus ita in fines ſuos ab ipſo deſtinantur, vt vel ſolo naturæ in eis pondere in illos continuo ferantur; neque aliorſum poſſunt vlla renitentia reſilire: vtpote omnia concreta ex materia ac forma corporeis, cælum, elementa, mixta, animantia. alia vero, vti Angeli, & homines, ita dono creationis, gubernationis, ac ſpecialis fauoris diuini, ad ſuos fines incitantur, vt non ſolū connixu ſuo illos attingāt, quinimo hoc perficiant cum laude operis, cum actionis meritoriæ præſtantia: quippe libere ſeſe mouentes, & in vtramque partem ſponte concedentes: quod *Gregorius Nazianzenus* in argumentū diuinæ erga nos bonitatis merito interpretatur: nimirū, *Vt noſtra quoque aliqua ex parte ſit virtus, ac que a natura ſolum nobis inſeratur: ſed voluntate etiam, animique propoſito excolatur, arbitrijque libertate parem in vtramque partem motum habente.*

Dionyſ. l. 1. de Cæleſt. Hierar. c. 1.

Gregor. Nazianſ. or. de Natiu.

5. Quædam itaque Deus in lucem profert, vel ad nihilum etiam redigit ſua ſola actione, aut conſeruationis ſubtractione, vtpote cælum & terram, angelos, & animum ex nihilo creando, multaque ad nihil reuocando. alia per adminicula cauſarum ſecundarum educit: non quod ad ea producenda earum ope indigeat; ſed quum ipſemet ſolus ea excitare potuerit, vt naturæ tamen a ſe conditę decus quoddam adferret, eius opera ac miniſterio in agendo vti voluerit: niſi fortaſſis ex imperfectione effectus, vt pote *Modorum ſeſe habendi*, relationum, actionumque vitalium, quod contra *Nominales* multi contendunt, ad ſecundarum cauſarum efficientias reſtrictorum ab intrinſecis ſuis principijs, eorum reſpectu quædam ſint, quæ a ſolo Deo proferri non poſſint. vtcumque vero hac in re ſentiendum fuerit, nulla ex cauſis ſecundis eius voluntati efficaci poterit reſiſtere, tametſi plurima incidant, ſimplici eiuſdem beneplacito renitente, vt noſtri Theologi optime definiunt.

Boet. lib. 3 Conſ. Met.

——— *tu cuncta ſuperne,*
Ducis ab exemplo, pulcrum pulcherimus ipſe,
Perfectaſque iubens perfectam abſoluere partes.
Tu numeris elementa ligas, vt Frigora Flammis,
Arida conueniant liquidis, nec purior ignis
Euolet, aut merſas deducant pondera terras.
Tu triplicis mediam naturæ cuncta mouentem
Connectens animam, per conſona membra reſoluis:
Quæ cum ſecta duos motum glomerauit in orbes
In ſemet reditura meat, mentemque profundam
Circuit, & ſimili conuertit imagine Cælum.
Tu cauſis animas paribus, vitaſque minores
Prouehis, & leuibus ſublimes curribus aptans,
In cælum, terramque ſeris, quas lege benigna
Ad te conuerſas reduci facis igne reuerti.
Tu requies tranquilla piis, te cernere finis,
principium, Rector, Dux, Semita, Terminus idem.

6. Diuinum hoc imperium, tametſi omnes mortales complectatur, ſingulari tamē ratione ciues olim habuit Iudæos: quippe a Deo ipſomet legis inſtructione, auxilioque, præ omnibus aliis ad ipſius voluntatem, ac ipſorummet fœlicitatem, optime inſtitutos. Cuius imperata apud illum populum erant triplicia, *Moralia*, *Cæremonialia*, ac *Iudicialia*. Cæterum diuinum hoc imperium, lege ab eo ſancita ſtabilitum, non tam cernitur in rebus externis, quam in internis animæ virtutibus, aditum ad veram beatitudinem aperientibus. propterea Apoſtolus *Paulus* dixit: *Non eſt enim regnū Dei eſca, & potus, ſed iuſtitia & pax & gaudium in* Rom. 14.

Spiritu

In Spiritu ſancto: hoc eſt eſca & potus, & reliqua vitæ ſubſidia, & ornamenta, Dei imperio quidem continentur, ſed non vt præcipua in illo, aut ſui gratia: hæc enim ſunt hominum virtutes, ac felicitates. vnde inter ea, quę Dei regno includuntur, ex primarijs eſt charitas. Hæc enim eſt, quæ omnes rebelliones humanas contra Dei imperium compeſcit, & ſubditum Dei in optimo ſuo ſtatu ſuauiſſimè firmiſſimeq́; componit: proinde virtus eſt ante omnes alias diuina, & ad ciuem in diuino imperio agentem, vel maximè ſpectans: quæ tandem in Cælo viſinne Dei conſummata, omnia Deo perfectiſſimè ſubijciet. (1 Cor. 15.)

7 Voluit autem Deus, vt olim in ſynagoga, ita etiamnū in Eccleſia, ſingulare quoddam diuini Imperij veſtigiū apparere inter homines. Vbi imperium non eſt abſolute diuinum, quod ibi hominū munera interueniant, adeoque vnus Monarcha, quò ad externum regimen, homo aliquis exiſtat: neque ſimpliciter tamen cenſendum humanum, propter promiſſam illi ſpiritus ſancti aſſiſtentiam, ac ſacramenta, in eadem ſalutem operantia virtute inuiſibili, atque ſupernaturali. eſt itaque ex vtriſque mixtum, quocumque demum nomine a nobis appelletur. At verò Eccleſia propius accedit ad illud primarium Dei regnum, quam Synagoga, cum ratione primi legiſlatoris in illa, tū propter media, quæ ciuibus ille proponit ad adſequendum finem æternę beatitudinis. (S. Thom. 3. part. q. 2. art. 4. Vaſq. diſp. 6. art. 1. & 2.) Synagoga quidem cū ad credenda, tum agenda, inſtituta erat a Deo, ſed in manu ac diſpoſitione Angelorum, a quibus immediate legem a Deo lata excepit. (Act. 7. Heb. 2.) Eccleſia autē a Chriſto Domino, Dei filio naturali & ſubſtantiali, tam quò ad credenda, quam agenda, inſtructa fuit. proinde hac ex parte eius imperium multò diuinius. Mandata porro, ac ſacramenta Eccleſiæ, quò ad virtutem, gratiam, ac vitā æternā, perfectiora, ac per conſequens diuinora mandatis, conſilijs, ac Sacramētis Synagogæ: ex hoc ergo ſimiliter diuinius in Eccleſia imperium. qua de cauſa de cælo illud deſcendiſſe in terras appoſitè affirmat *S. Ioannes.* (Apoc. 20.)

8 Eximia iſtius regni ſpecies elucet in Beatis: hi enim filij regni, ac lucis, verè imperant. nihil eſt in ipſis appetitus, aut molis corporeæ, quod rationi aduerſetur: nihil rationis, quod Deo nō pleniſſime ſubijciatur. Quidquid volunt id omne facile aſſequūtur. Iſtius autē mundi reges, multis parere coguntur, adeoq́; plurima agere, iuxta ac a plurimis ſe abſtinere, aliter quam, ſi ſui Iuris eſſent, ſtatuerent. Si externa eis ad votum fortaſſis obedierint, interni ſui ipſorum motus in eos paſſim tyrannidem exercent. imo neque exteriorū planè Domini. Ius enim diuinum, & Eccleſiaſticū in eos etiam renitentes iuriſdictionem exercent: ciuile etiam, ſaltem directiuè, illos obligat. Ex quo veteres dicere ſolebant, nullum præter Deum, abſolutè eſſe liberum, & ſuæ poteſtatis. (Eurip. Iphig.) At reſpectu Beatorū, ſicut omnis ratio regnādi in hominibus eſt deriuatio quædā a regno Dei, & illius quædā repręſentatio: ita in illis regnum, horum reſpectu, maxime diuinū: quippe quod ad Deū ſpeciali quadam ſimilitudine illi propius accedant. vt enim Deū nullæ leges externæ tenēt; ſeipſo pariter contentus, felicitatem extra ſe nō emendicat, ita Beatis ſibimet lex, vnius Dei poſſeſſione ſatiantur & reguntur. Quod ſi idcirco in terrenis illi maxime regnāt, quibus pauciora obluctantur: quo modo futurū expectatur abſolutū Chriſti imperium, quando etiā morte deuicta, nihil ſuperent, quod eius auctoritatem amplius detrectet: (1. Cor. 6.) profectò excellens quædam forma regni in ſanctis conſpicua floret, quandoquidē ad eorū nutum omnia ipſis placide ſuccedāt. Fuit apud ipſos regnū inſtar oliaginei riui: hic verò tāquā vorticoſus torrēs, perturbate, & ſupra latētes obſcuritatū inſidias lubrice decurrit.

9 Imperiū *Rationale*, quod ſecundo in loco recenſuimus, quantū ad hominem duplex: primū naturale, cuius vi animantia & cuncta hæc ſpectabilia, hominis imperio ſubſūt, & ad illū tāquam finem referuntur: (Gen. 2.) vt homo vi rationis aliquo modo, iuxta verba *Gregorii Nazianſeni*, idem eſſet in terris, quod Deus in coelis. (Gregor. Naz. orat. 6.) Alterū ciuile, quo in vnum cætum coaliti, iuxta rationis præſcriptum gubernantur. vtræq́; ſpecies imperij repræſentant imperium diuinum tam illud, quod Deo in omnia neceſſariò competit, quam & aliud, libera eius voluntate inſtitutū.

10 Et quidē Rationale imperiū inter homines totū directum eſt in commune bonū, virtute ac legitimis medijs comparandum: quod neq́; cōcupiſcentiæ mollitiei, neque iraſcentis facultatis truculentiæ cedat. imo adeo in bonū commune intendit, vti particularia bona non reſpiciat, niſi vt ad illud conducentia. quæ autē illi detrahunt, vt pote priuata lucra, priuatæ voluptates, auctoritates priuatæ, ea omnia vehementer deteſtatur & expugnat. (Plato Dial. 4. de Repu. Ariſt. 4. pol. cap. 11.) Non ergò, vt *Plato*, & *Ariſtoteles* aduertunt, Ciuili, ac Rationali imperio curæ, vt pauci tantummodo in ciuitate floreant, aut vt magiſtratum gerentes ſolum bonis affluant: ſed vt tota potius ciuitas beata vndiquaq́; exiſtat, vnicuique eis attributis emolumentis, quæ ſecundum proportionē harmonica eorū ſtatus ac merita poſtulauerint. Quēadmodum enim pictor non ſemper lucidiores, aut precioſiores colores adhibet, dū oculos, aut præcipuas corporis partes depingit, ſed ſolummodo idoneos: in hoc, ſuo opere maximè incumbens, vt tota forma depingēda ab ipſo illuſtretur, & ex tota laudē demū acquirat: ita ciuilis legiſlator pincipaliter ſtudere debet, vt integrū corpus politicū ſe bene in omnibus habeat, nō vt in eo pauci, vel imperantes duntaxat, idque cōmunitatis ſpolijs, diteſcāt, vel effulgeāt.

10. Quamobrem in hoc imperio *Rationali*, habito reſpectu ad bonum commune, decernenda bona particularium ciuium. *Plato* de extremis huius rei differens, nempe de quorumdem ciuium ingenti copia, ac eorūdem tenuitate fortunæ, ita loquitur: *Illa ſiquidem delicias, deſidiā ſeditiones, rerum nouarum ſtudium paris. hæc autem cum rerum imminutione, illiberalitatem, & maleficia gignit.* (Plato dial. 4 de Repub.) *Ariſtoteles* quoq́; in eandē ſententiā diſputans, affirmat, ex quorumdam immenſis opibus aliorū Ciuiū odia, contra reipublicæ pacē concitari. (Ariſt. l. 4. pol. cap. 11.) Diuitiæ ergò bonis ſolū concedendę: eis nempe, qui illis vti velint ad procurandū bonū

commune & quidē hoc valdè optādū. quod ſi malis artibus partæ, tranquillitati ciuiū infeſtæ, per rapinas, contumelias iniurioſæ, aut ab eo poſſeſſæ, qui illas proferre nolit in mediū, quādo bonum publicum id poſtulauerit, detrahēdæ auctoritate reipublicæ, vel Principis ſententia, videntur. Illa proinde aptior in ciuibus opū moderatio, quæ ad inſeruiendum virtuti magis idonea, qua bonum publicum continetur. Pro hoc genere imperii ſtabiliendo egregiam operam, qua literis & religione, qua rem *Agrariam* inducendo inter Romanos nauauit *Numa*.

Plutarch. in Numa.

11 Quantū verò ad ipſum principem in hoc imperio, quod eius priuatū bonum, ſeu poteſtatis, ſeu voluptatis fuerit, tyrannicis artibus acquiſitū, planè fit exitiale bono publico, idcircò tam Deus apud Iudæos, quam prudentes apud alias gentes, certum modū ei præſcripſerunt, vt ex ratione, non ex libidine, omnia huius generis ab eo tranſigerentur. *Non multiplicabit*, inquit diuina Scriptura, *ſibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero ſubleuatus.* *Socrates* apud *Platonem* hæc habet: *Ad hanc igitur diſciplinā quiſquam ſanæ mentis diceret, habitationē & reliquam ſupellectilem, ita adhibendam, ne ipſo ciues quo minus optimi viri eſſent, prohiberet, neque eos, nempe principes, ad cæteros ciues lædendos induceret.* Conſentit omnino *Ariſtoteles*. *Dionyſius, cum cohortem peteret, conſilium dedit Syracuſanis quidam vt tantum darent. qui ergò legem præeſſe vult, is velle videtur Deum ac leges imperare: qui autem vult hominem, etiam belluam adiungit: cum præſertim tale quid ſit Cupiditas, & iracundia, & magiſtratus optimus, quiſque a ratione recta diſtorquetur.* Nunquam *permittendum*, monet *Polybius, cuiuſquam principatum in tantū creſcere, vt neque de manifeſta iuſtitia apud eum dubitare liceat.* Hanc formā rationalis imperii *Athenienſes*, quod a *Pallade* edocti, exiſtimarūt, ſe primos inueniſſe, ſimul ac retinuiſſe.

Deut 7.

Plato Dial. 8. de Rep.

Ariſt. lib. 3. pol. c. 11. 12

Polyb. l. 2.

Plato lib. 2. de legib.

12 Eſt quidem hæc forma admodum excelſa, ac ſupra ſenſus eleuata. Notat idcirco *Plato*, idque egregiè, Rempublicam virtute ad bonum commune, ac rationem, inſtitutam, ſimilē eſſe priuatæ perſonæ contra impetus voluptatis, iræ, ac timoris vitam optimè efformanti. quemadmodum enim, inquit, nullus virtutem exercet, niſi ſe quodammodo eleuauerit ſupra ſeipſum, quaſi in imo relinquendo ingentem ſui partē: ſcilicet corpus, ac ſenſus; ita Reſpublica, ſibi ex ratione ac virtute præcipiens, monitiſque earū obediens, in altum inſurgit, & ſeipſa ſuperior facta, ſibi ipſi rationis imperio dominatur. Hoc ſane vulgaribus non ita facile ſiue ad concipiēdum, ſiue ad agendum: reperitur autem in ſuperiori illa ciuitate, *Achyllis* clypeo a *Vulcano* exſculpta, in qua etiā altera interius depreſſa ciuitas deſcribebatur, turbulentia, & fœda confuſione deformata, iuxta Philoſophicū ac poenè diuinum *Homeri* figmentum; qui hoc emblemate, Imperium *Rationale* a *Concupiſcibili* & *Iraſcibili* appoſitè eleganterq; diſtinxit: vnde credendum, Platonem hac de re ſententiam ſuám deſumpſiſſe.

13 Imperium *concupiſcibile*, licet a ratione ſit auerſum, nihilominus ratione prorſus nō deſtituitur: quandoquidem ingenii cuiuſdam induſtriæ, ac legibus, ad voluptatem adſpirat. ac vt hoc inſtitutum ciuile appareat, commune quoque bonum ſibi præſtituit accurandum ad ſimilitudinē virtutis, vt notat *Cicero*: ſcilicet bona quædam particularia ciuiū, voluptate plena, ordine etiam quodam harmonico inter ſe diſpoſita: nā ſi in hoc imperio nihil eſſet comparandū præter particulares ciuium voluptates abſque omni ſerie cōfuſè collocatas, imperii, aut ſocietatis nulla forma appareret, ſed eius loco pugnax quædam confuſio cerneretur: imo omnis voluptatis mutua expugnatio tumultuaretur. quod tamē voluptuoſi illi politici renuunt concedere. Genus hoc imperii ſæpius *Plato muſicum* appellat: hoc eſt totum deliciis, ac iucunditatibus deuotum & attributum: eoque ſæpius vtuntur Tyranni, vt inde ſuorum ſubditorum viribus fractis, ac cerebris dementatis, tutius expoſitos ſibi fines per eorū iniurias conſequantur. Hoc verò, vtpote Epicuræorum, ſuis coloribus deſcriptum ex *Cicerone S. Auguſtinus* ita proponit: *Tabulam quandam pingunt, vbi voluptas in ſella regali quaſi delicata quædam Regina conſideat, eique virtutes famulæ ſubijciantur, obſeruantes eius nutum, vt faciant quod illa imperauerit: quum prudentiæ iubeat, vt vigilanter inquirat, quomodo voluptas regnet, & ſalua ſit, Iuſtitia iubeat, vt præſtet beneficia, quæ poteſt ad comparandas amicitias corporalibus commodis neceſſarias: nulli facias iniuriam, ne offenſis legibus voluptas viuere ſecurè non poßit. Fortitudini iubeat, vt ſi dolor corpori acciderit, qui non compellat in mortem, teneat Dominā ſuā, id eſt voluptatē fortiter in animi cogitatione, vt per priſtinarum deliciarum ſuarum recordationem mitiget præſentiū dolorum aculeos. Temperantiæ iubeat, vt tantum capiat alimentorum: & ſi qua delectant, ne per immoderationem noxiū aliquid valetudinem turbet: & voluptas, quā etiam in corporis ſanitate Epicuræi maximum ponunt, grauiter offendatur.* Præcipuus huic imperio neruus hypocriſis, in vſibus falſarum virtutum ſpectabilis. *Imitatrix boni voluptas*, ait *Cicero, malorum autem omnium mater.*

Cicer lib. 1. de legib.

Plato Dial. 4. de legib.

Auguſtin. lib. 5. Ciu. cap. 20

Cicer. lib. 2. de fin.

Cicer. lib. 1. de legib.

14 Cæterum in hoc imperio quam plurima, errata contra vitam ciuilem reperiuntur. error enim eſt contra prudentiam, voluptatem, nobis cum brutis communem, conſtitui poſſe finem laudabilis humanæ actionis. Conſequenter error exiſtit, falſatas virtutes contra naturæ legē inducere in ciuitatem, quæ brutæ voluptati ibi ancillentur. deniq; error habendus, exiſtimare, has voluptates poſſe inter ſe harmonicè cōuenire, cum vna alteri ſit contraria, ac infeſta; nihilque bono communi ac paci ciuium magis contrarium, quam voluptas. Intelligendum tamen, iſtius voluptuoſi imperii aſſertores, non ſolum craſſiores voluptates in ſuam ciuitatem intuliſſe: quaſi eius regina tātū eſſet delicioſa, verum etiam non *delicatas*, vt ait S. *Auguſtinus*: veluti ad gloriam, ac dominationē pertinentes, ſummis etiam laboribus ciuium acquirendas: quarum non minor voluptatis guſtus, quam aliorū ad corporeos ſenſus iucundè affluētiū.

Ariſt. lib. 7. Ethic c. 10.

15 Iſtius quidē Imperii origo plerūq; dimanat a quibuſdā veluti exceſſibus ciuilitatis in imperio Rationali. Cum enim variæ artes in eo excogitatæ fuerint ad facilitanda negocia vitæ ciui-

lis

lis, ad animos ac corpora recreandum, ſuccreſcen interea voluptas, eiſque demum, tanquam armis arreptis, *Rationale* imperium expugnat, & eius loco ſubſtituit concupiſcibile. Vnde *Clemens Alexandrinus* voluptatem in ciuitate appellat *Acceſſionem quandam ad res neceſſarias, & earum affectionem, vt pote famis, ſitis, frigoris, ac matrimonij. Muſica,* inquit *Plato*, hoc eſt recreationes nimiæ, *liquefacit animum, & reſoluit, donec diſtillando exhauriat animoſitatem omnem, exſcindatque veluti neruos ex animo, ex quo animum, quaſi ſeguem militem efficit.* Vnde liquet in quanto periculo mortiferæ voluptatis verſentur ciues, ad eam imprimis naturæ prauitate omnes propendent. Deinde vis Tyrannidis in eamdem ſæpius illos compellit, poſtremò ingenia, artes, appendiceſque domeſticæ ciuitatis, vberrimè illam proferunt, & virtuti multoties præferunt. Et quemadmodum Princeps vt ait *Plato*, voluptate in malum animæ ſuæ eiuratus, non ſolum ſui, at ciuium eſt Tyrannus, abiectè, ſordidè, ac violenter ſe, eoſque gubernans, verum voluptates inferendo in ſubditos, cupit, vt ipſimet ſibi ipſis exiſtant Tyranni, Domini crudeles, & in rationem hoſtes importuni: præſertim ſi ſuis voluptatibus iræ etiam flammas eos adiungere voluerit.

Clem. Alex. l. 2. ſtrom.

Plato dial. 3. de legib.

Plato dial. 3. de legib.

16 Poſtreò imperium *Iraſcibile* diſcutiendum. Hoc quidem totum eſt *Gymnaſticum*, ſeu martium, nulla ex parte muſicum, vt docet *Plato*. *Quibuſcumque diuina eſt cura fortitudo, ii quadrupedes canes curſu, vulneribus, teliſque, manu vincere debent.* Huiuſmodi ciues, vt idem inquit, *vi & agreſti immanitate tanquam feræ quadam ad omnia feruntur: ſcilicet inſcitia, & ruditate, ſine rithmo, & gratia, & vrbanitate viuunt.* Vnicus iſtis finis, viribus & armis rapere, & inſtar quorundam animalium, ex aliorum cæde viuere. Cuius rei cauſa, etiam dum armis abſtinent, omnia, quæ ad victum, veſtitum, atque exercitia ipſorum ſpectant, dura, periculoſa, auſtera, lenocinio procul apud eos conſiſtunt: ex quibus non ſolum corpora ipſorum veluti in ferro rigeſcunt, ſed etiam animi ſenſus in eiſdem immites redduntur. Vnde rectè pronunciauit *Dicearchus* apud *Ciceronem*, plures homines occiſos ab hominibus, quam ab omnibus feris, inimicorum telis, vel venenis, conſumptos. Hi adeo auerſi a vitæ iucunditatibus, & ornamentis, vt neque illa vel aſpicere poſſunt: ridentque, ac contemnunt eam ciuitatis partem, quæ apud alios ſignis honorarijs, ac delicijs, exquiſite perficitur.

Plato l. 7. de legibus.

Plato dial. 3. de legib.

Cicer. lib. 2. off.

17 Ac in vniuerſum acres, bellicæ & incultæ nationes, in immodeſtiâ laſciui affectus propenſiores. quod fortè non tam eis attribuendum ex vi ingenij in illam illecebram incenſi, quam ex incuria externi ritus, & modeſtiæ ciuilis ignoratione. Boreales enim, qui in victu aſperrimi, & iræ dediti, alijs gentibus cernũtur in eius ſtudio negligentiores: tametſi quantum ad appetitũ ipſi libidinis, ab eiſdẽ ſuperentur.

Lex igitur Spartana vetat ſecedere amantes,
Et licet in triuijs ad latus eſſe ſuæ:
Nec timor aut vlla eſt clauſæ tutela puellæ;
Nec grauis auſteri pœna cauenda viri.

Propert. lib. 3. elegi. 13.

Aſiani verò, quorũ calores in venerem ſua celebritate ſatis infames tam veſtium oblongioribus formis, quam abſtinentia a mulieri in conſortijs, quod ad publicum, graues modeſtiæ leges ſibi indixere.

18 Quod ſi alia regna mundi conferre velimus cum Chriſtiano, ferme omnia animaduertemus, præſertim extra Aſiam poſita præ iræ licentia incrudeliſſe. Apud Græcos Lacedæmonicum imperium huius omnino generis, in quo nullæ leges pro pace, ſed omnes pro bello ferebantur. Cuius inſtitutor *Lycurgus* duo ſolum, veluti elementa condidit vitæ Ciuilis, teſte *Plutarcho*: *Parere principibus, & de hoſtibus victoriam reportare.* Romanum quoque imperium, quod tanquam ferrum alia imperia domuit, teſte *Daniele*, mihi magna ex parte viſũ iraſcibile: quod *Plutarchus* ex *Pindaro Martis templum* appellauit. In hoc imperio infames prorſus, qui per quatuor annos non militaſſent, vt ſcribit *Liuius*. *Cum ſcrutinio habito a cenſoribus, quoſdam inueniſſent, qui ad id temporis non militaſſent, tribu omnes moti additumque inertiæ Cenſoriæ notæ triſte ſenatus conſultum, vt ii omnes, quos cenſores notaſſent, pedibus mererent, mitterenturque in Siciliam ad Cannenſis exercitus relliquias: cui militum generi, non prius quam pulſus Italia hoſtis eſſet, finitum tempus ſtipendiorum erat.* porro immunitates & coloniæ promiſſæ in præmium, incitabant Romanos ad militiam: de quibus *Iuuenalis, Liuius, Lucanus* & *Claudianus*. *Tria millia*, ait *Liuius*, loquens de inductione coloniæ militaris in agrum Bononienſem, *ſunt deducta, equitibus ſeptuageſima iugera, cæteris colonis quinquagena ſunt data.*

Ariſt. 7 polit.

Clem. Al. 2. ſtrom.

Plutar. In Compar. Num. et Lycur.

Dan. 2.

Plutar. in Marcell.

Liu. dec. 3. lib. 4.

Iuuenal l. 5. Satyr. 16.

Liu. dec. 4.

Lucan. l. 7.

Claud. de Bello. Get.

—— Qui iudice ferro
Diluit immeritum laudato ſanguine crimen,
Inuiſum miles ſitiens haurire cruorem,
Per varias veſtes, oneratáque plauſtra metallo
Tranſit, & argenti cumulos, & cadis auarus
Contemptas perculcat opes, pretioſior auro
Sanguis erat, paſſim neglecti prodiga lucri,
Ira furens, ſtrictis odium mucronibus explet.

Huc acceſſere ludi Theatrales, ludi gladiatorij, ac pugnæ cum beſtiis: vt in ipſis vis iraſcibilis crude exercitata, immanius in hoſtem, etiam ſumma cum voluptate, ſubinde deſæuiret. *Cicero* de iſtis diſſerens in more poſitis apud Romanos, ſic loquitur: *Quum verò depugnabant ferro, auribus fortaſſe multæ, oculis quidem nulla poterat eſſe fortior contra dolorem & mortem diſciplina.* Fore Romanum Imperiũ, omnino martiũ declarauit figmentũ illud religionis, apud Romanos, quo narratum, *Martem* ancile in exercitum ipſorum, tempore *Numa* cælitus dimiſiſſe.

Cicer. Tuſcul. 2.

Ouid. 4. Faſto. et 3.

Ecce leui ſcutum verſatum leniter aura
Decidit, a populo clamor ad aſtra venit.

Idẽ indicauit ferrea pars ſtatuæ viſa a Daniele: cũ vt ferrũ metalla, ſic Roma gentes domitura.

Dan. 2.

19 Imperium quoque Turcicum, ad vindicanda Chriſtianorũ peccata diuinitus dubio procul excitatum, plane iraſcibile ac ferum: non enim aliter ad hanc amplitudinẽ deuenit quá armis, & crudeli irruptione. Haud mirum idcirco, ſi illus ingenium, ad recreandos animos

paſſim accipitres immittere in imbelles auiculas, cũ ipſi in *Aſia, Europa,* & *Africa*, accipitrũ more, in nos, & alias omnes nationes, nil præter diras ſtrages meditati. ſic loquuntur apud ipſos *Azoaræ. Militantes, & ii, a quibus iuuantur, gratiam peccatorum promerẽtur, & paradiſum habebunt. Prædatum, vel expugnatum profecti, maximam a Deo mercedem accipiunt.* De horum rabido impetu ad gerendum bellum ſcribunt *Septemcaſtrenſis, Cuſpinianus, Poſtellus, Shanaſius.* Hic examinari poſſet, vtrũ bono communi iratus Reipublicæ ſtatus, plus quam concupiſcibilis, vel cõtra, aduerſetur: ſed de hoc, libro quarto oportunius diſputabitur.

Azoar 19 32

Septemcaſt. de Reg. Tur. Cuſpin. Trac de milit. Tur. Poſtel. lus lib. de Turc. iuſtitia Chatraſius de Mor. ver Rel. lib. 4 cap. 4.

20. Cæterum, cum apud Philoſophos decãtari ſoleat, omnia humana negocia tranſigi virtute, dolo, vel violentia, in diſceptationem venire poterit, cui nam dolus familiarius adhęreat, num imperio *Concupiſcibili*, vel potius *Iraſcibili*. Dubio procul, Philoſophi dolum diſtinguentes a ratione, ſeu virtute, atque etiam a violentia, eius nomine vim in homine concupiſcentem ſignificarunt. verumenimuero, non ita illi ſoli innaſcitur dolus, vti iram quoque non comitetur, ſicut ſatis apparet ex varijs belli ſtratagematibus, & graſſatorum inſidijs. Cũ etiam voluptas ingenium potius hebetet humanum, videtur dolis concinnandis ineptum prorſus exibere hominẽ, imperiũ voluptuariũ. nihilominus materiæ generalitate ſpectata, dolus magis referendus ad Imperiũ *Concupiſcibile*. nam voluptati deditus, omni ſuæ actioni, arte quadam deceptrici, obtendit ſpeciem honeſti: aliqquin enim ſi finem intentum palam alijs oſtenderet, nihil fermè ad optatum exitum vnquam deduceret. Itati porrò, vbi de honore ex fidelitate agitur, ibi fidem datam fallere, aut falſarij haberi, exhorreſcunt. voluptuoſi autem non in eo precio habent honorem, quo martij, proinde vt ſuis delicijs potiantur, perpetuò fallunt. Poſtremò, facilius, & diutius viuunt, ac in frequentiori congreſſu, voluptatem, quam prædam, expetentes: ex quibus acuantur hominum ingenia ad dolos excogitãdos. irati verò, propter morum acerbitatem, non tam citò conueniunt, neque adeo diu pariter morari ſolent. Quamuis ergo voluptas vim ingenii retardet, nihilominus propter rationes dictas, ſtatus imperii concupiſcens doloſior reputandus ſtatu imperii iraſcentis, quod & veteres Philoſophi voluere. Conſtat hoc etiam ex *Auguſtino*, qui, vt ſupra vidimus, virtutes in tabula oſtendit ſimulatas, quæ voluptati ancillentur.

Auguſtin lib 5. ciu. c. 20.

21. Deriuantur hæc tria genera Imperij ex naturæ partibus in ipſis Ciuibus, vti diximus. ac plerumquè illud deligunt, ad quod eiuſdem naturæ pondere magis inclinantur. rarũ enim eſt, quempiam in vniuerſis in ſignem reperiri ciuem. Non plurimi inueniuntur *Alcibiades, Demetrii, Sylla, Catilina, Antonii*, atque *Luculli*, qui pari felicitate, otio, & labori, voluptati, & vitæ duritiei, aſſueſcant. *Alcibiades*, teſte *Plutarcho, erat in Lacedæmonia homo grauis, & quod apud Spartiatas plurimi ſit, pugnator egregius. In Ionia iners, mollis, ac multis voluptatibus deditus. In Thracia quoque nunc potando, nunc equitando, incredibili arte mores barbarorum imitabatur. Hac cum ageret Alcibiades, non mores in alios mores vertebat, ſed natura vtens, interioribus cupiditatibus tectis, ſemper ad eorum conſuetudinem, quibuſcum verſabatur, ſuum accommodabat ingenium.* Idem comparationem inſtituens inter *Demetrium* & *Syllam* hæc habet: *Fuerunt ambo cum ſummis flagitiis, frequenti potui, ac leuiſſimis amoribus dediti, tum è contrario liberales, benefici, ac in re militari peritiſſimi Duces.* Syllæ ingenium teſtatur eius epitaphium apud eumdem *Plutarchum. Nemo me amicus beneficientia, nemo inimicus inferenda iniuria ſuperauit.* Hæc morum diſcrimina prouenient ex magno rationis in aliquo imperio, cuius vi naturæ indoles in omnem partem inſtar claui in manu *Palinuri* flexibilis, etiam in eam, a qua ab ingenio recedit obſtinatius. quale in *Lucullo* cernebatur, eum cœnis, tum Philoſophiæ, enixè incumbente.

Plutar. in Alcibiad. Saluſt. in Catul.

Plutar. in De met. & Syllæ compar.

Plutar. in Sylla.

Plutarch. in Lucul.

22. Quod itaque a prudente legiſlatore obſeruanda ſit populorum indoles, quibus, quãtum ex virtute fieri poterit, Ciuilium rerum adminiſtrationes accommodandæ, de hac ipſa indole pauca diſſerere non inutile aut iniucundum fuerit.

Cicer. lib. 1. off.

CAPVT IX.

Indolis humanæ quanam interpretatio Ciuilis.

INdoles naturę humanæ, eiuſdem vim in ſe complectitur: quæ etiã duplex, vna apprehenſiua ſeu cognoſcitiua, altera appetiua. quãobrem nomine indolis, ſignificamus aptitudinem, vel ineptitudinem in homine ad aliquid apprehendẽdũ, cognoſcendũ, ſimulque aptitudinem & ineptitudinem in eodem ad aliquid appetendum, vel non appetendum. Et quod plerumque tales ſint in ipſo homine apprehenſiones, & cognitiones, iuxta atque appetitiones, qualis in illo indoles, ea propter vt de apprehẽſionibus, & cognitionibus, inſuper de appetitionibus, iudicium feramus, opus, vt principiò indolem, ſeu naturæ humanæ actum primum, inſpectum habeamus. Et quidem indoles deficiens, aut praua, non reficitur vel corrigitur, niſi acri & longo vſu diſciplinæ: quod *Gregorius Nazianſenus* oſtendit exemplo ſimiæ: quæ cum in orcheſtro, ſpectante populo, mirum in modum humanos geſtus repreſentaret, illico viſis quibuſdam bellarijs, a quodam in tabulatum, vbi ludebat, proiectis, quibus ab ingenio capi ſolet, iocandi immemor, ad illa accurrendo ſe ſimiam eſſe omnibus monſtrabat.

Gregor. Nazian. Apell. 1.

Hic ſatus ad pacem, hic caſtrenſibus vtilis armis.
Naturæ ſequitur ſemina quiſque ſua.

Propert. lib. 3. Eleg. 8.

2 Indolis verò, quæ animæ ineſt, nobis capienda magna ex parte notio a corporis ipſius qualitate: quæ iuxta multiplicem cauſarum, & aliorum accidentium occurſum, vt pote ratione parentum, aëris, cibi, ac potus, negociorum, recreationum, documentorumque, variatur, atque in diuerſis hominibus plurimum ſubit

bit diſcriminis. Imo ex corporis filo fit aliquãdo coniectura de internis animi conſilijs. Plutarchus de Sylla diſſerens, hæc refert: *Memoria proditum eſt, virum quemdam, genere Chalcidenſem, ex ijs, qui cum Orabazo deſcenderant, Syllæ vultum ſapius contemplatum, & ad corporis atque animi motus haud curioſe incumbentem, quin ad artis materiam hominis ingenium attentius conſiderantem, dixiſſe: Neceſſe eſt hunc maximum fieri virum. miror etiam nunc, inquit, quomodo ne cunctorum primus ſit, tamdiu patiatur.* Quinque autẽ in vniuerſum ſtatus corporeæ diſpoſitionis aſſignare poſſumus: Duos quaſi in extremo poſitos, alios vero totidem in medio conſiſtentes: & poſtremum ex ſingulis mixtum: quæ quidem partitio quatuor elementis, & ex eis compoſitis, reſpondet: inter que extrema, terra & ignis, media aqua & aer. Pariter affectionum corporearum reſpectu, melancholia, & cholera extremæ, terræ & igni, extremis adſcribuntur: in medio poſitæ ſanguineæ & phlegmaticæ complexiones, aeri, & aquæ medijs cõcedũtur. Aptãtur quoque eiſdẽ quatuor elementis, ãni totidẽ partes, ver, æſtas autũnus & hiems. vernali tẽpore & æſtiuo creſcunt aer, & ignis, diminuuntur terra & aqua, Autumnali & hiemali incrementum capiunt terra & aqua: aeri verò & igni aliquid decidit. quibus accõmodantur quatuor in corpore humano humores, ſanguis, melancholia, pituita & cholera. quatuor etiã in animo affectiones, amor, odium, ira, & triſtitia eodem referendæ; quod earum acceſſiones, aut deceſſiones, ſi naturæ curſus ſpectetur, oriuntur plurimum a diuerſis diſpoſitionibus corporum & anni tempeſtatibus. Deinde ſubducenda ratio climatis, vtpote vicinitatum, & receſſuum, quò ad Polum & Aequatorem in generali: mox conſideratio adhibenda particularium ſituum ratione in eis habita montium, vallium, aquarum, pinguis aut arenoſi ſoli, Inſularum, & continentum, cibi etiam, ac potus, nec non exercitiorum, vt coniectura ſagaciter fiat, de alicuius ciuis indole. porro in hunc effectum mẽte colluſtranda ſexus disparitas, ætas pariter, vtpote iuuenilis, ac ſenilis, expendenda, de qua egregiè *Ariſtoteles*, dum oratorem inſtituit ad prudenter dicendum. Diſciplina quoquè, ac inſcitia, otium, & labor, apud aliquam gentem in vſu, examinanda: vitæ ſimiliter diuerſæ cõdiciones & ſtatus, vtpote literis ſtudentum, militum, mercatorum, ruſticorum, famulorum, liberorum, mancipiorum, exactè inquirendi, vt eis mente cõprehenſis, quod in animo ipſorũ latet, tanquam ex quibuſdã indicibus, & veluti lapidibus in ſuperficiem terræ egeſtis, genus foſſilium ibidem metallorum indicantibus, appoſitè vænemur. de quibus in ſequentibus nõnulla ſtrictim pronunciabimus.

Plutarch. in Sylla

Ariſt lib. 2. Rhetor.

4\. Qui exactè quantum ad Ciuilitatem aliquid ambit æſtimare, is omnino gentium mores & inclinationes ſcire debet: & tametſi diuino impellente ſpiritu, in diuerſum quidam mortalium a ſua indole multoties abeant, & tanquam ſapientes vel ipſis aſtris arbitrij libertate dominantur, nihilominus ſtultorum infinitus numerus; eorum ſcilicet, qui naturę pronitati, tanquam maliniæ torrenti, dant manus, fingi ac refingi, volui ſe ab ea, impotenter patiuntur. ſi enim illi, qui varia animalia domi ſeruant, vt ea idoneè pabulo & accuratione tractent, diligenter eorũ naturas inſpiciunt, multò magis, vt ait *Muretus*, ciuilium officiorum prefecti debent ſubditorum ingenia noſſe, vnde eis cum incitamenta, tũ impedimenta idoneè accommodent: quod & *Plutarchus* cum *Gregorio Nazianſeno*, præclare quoque aduertũt poſt *Ciceronem*. vnde obſecro, Princeps ſuis aptas leges præſcribet, quo vel a malo, intentatis pœnis eos arceat, vel ad bona ſpe mercedis prouocet, ſi non prius eorum intimos ſenſus nouerit, vt admonet *Celſus Mancinus*: *Sic enim eſt faciendum, ait Cicero, vt contra naturam vniuerſam nihil contendamus, ea tamen conſeruata, propriam naturam ſequamur; vt etiamſi ſint alia grauiora, & meliora, tamen nos ſtudia noſtra naturæ regula metiamur: neque enim naturæ attinet repugnare, nec quidquam ſequi quod aſſequi nequeas: ex quo magis emergit quantum ſit decorum illud.* quod ſi in naturæ deprauatione aliqua corrigenda, eaque mouenda motu quodam raptus a diuina gratia, contra motum ſuum proprium ac naturalem, ad ideam inferioris ſpheræ cæleſtis ſub primo mobili collocatæ in hunc finem iuuabit, perſpectam habere hanc ipſam naturæ, ſi quæ fuerit, a recto diuergentiam.

Prouerb. 16

Muretus in lib 2. Tacit.

Gregor. Nazianſen. Apol 1.

Plutarch. lib de re pub.

Cicero lib. 1 de off.

Cel. Mancin. de Iur Princip lib 7. cap 7. Cicero lib 1. off.

5\. Quod verò animi indoles plurimum dependeat a corporis, ex quatuor primis qualitatibus temperata diſpoſitione, idcirco in eodem ſumma ratio habenda ſicci, & humidi. In vniuerſum definit cum reliquis Philoſophis *Ariſtoteles*, egregium præſtantis ingenij inſtrumentũ eſſe corporis ſiccitatem. Huius enim vi ſpiritus animales puriores, & magis ignei euadunt: proinde ad cogitandum, ac penetrandum potentiores: ſicut contra, vbi humidiores & craſſiores inueniuntur corporũ conſtitutiones, ibi ingenium quoque iacet, & ſemiſomne quaſi languere videtur. non tamen quò ad hoc, omnimoda ſiccitas optanda: nimia enim præcipitat mentem, & ad inſaniam declinat: ſed ea in precio habenda, quæ a calore, non quouis aqueo ſeu humido, ſed pingui ac tenaci, nutrito, propagatur. illud enim genus humidi frigidi, ac tenuis, vt facile diſſipatur, ac conficitur ætate, ita calidum non admittit, vnde ſiccitas illa ingenioſa deriuaretur. ob hãc ipſam vim ſiccitatis, obſeruat *Ariſtoteles*, mares prudentiores eſſe fœminis, ieiunantes paſtis, adultos pueris, vigilantes ſomno oppreſſis: quod *Euſebius* quoque recolit. ex quo effluxit figmentum Poeticum *Promethei*, furtiuum ignem inſerentis corporibus humanis: quod nempe intelligendi virtus in homine ſit quodammodo ignea, ad agendum quippe inde vehemens, excitaque.

Auſt. de longæ & breuitæ. Proph. de Eſu carn.

Euſeb lib 8 Demonſt. cap. 1.

Diſce orbis quid quiſque ſibi, quum conderet artus
Noſtros, æthereis miſcens terrena Prometheus,
Sinceram patrio mentem furatus olympo,
Continuit clauſtris, indignantemque reuinxit.

Claudian. Panegyr. in quart. Conſul. Honor

Alij ad hoc ipſum ſignificandum, ingeniorũ varias ſpecies *Appollini*, hoc eſt Solis radio, diuerſimode corpora humana ferienti, & vrẽti, adſcripſerunt; ac inde eundem *Apollinem*

Æſchil. prom. Mart. 1. 8. Epig 32.

inter Muſas appoſitè tanquam principem & parentem collocarunt. Quomodo verò animi affectibus diuerſimodè inſeruiat quatuor primæ qualitates in humano corpore, ita deſcribit *Lucretius:*

Lucret. l. 3. *Eſt etiam calor ille animo, quem ſumit in ira,*
Cum ferueſcit, & ex oculis micat acrius ardor.
Eſt & frigida multa comes formidinis aura
Quæ ciet horrorem in membris, & concitat artus.
Eſt etiam quoque pacati ſtatus aëris ille
Pectore tranquillo qui fit, vultuque ſereno.

Vnde apparet, non ſolum cogitandi & cognoſcendi modos deduci a certa corporum temperie, verum etiam affectionum diſpares formas ab eadem ſæpius oriri. Arist. lib. 2 Rhetor. cap. 5. *Quare dum ægrotant*, inquit *Ariſtoteles, dum paupertate premuntur, dum amant, dum ſitiunt, omnino dum cupiunt, & non rectè rem ſuam agunt, iracundi ſunt, & facile concitentur.* Stob. ſerm. 3. *Eſt autem*, inquit *Heraclitus* apud *Stobæū*, *animi ſicca ſapientiſſima, & optima.*

6. Hinc idem *Ariſtoteles* diſputans de moribus, & affectionibus ſenū, Iuuenū, nobilium, atque pauperū, corporū in eis proprietatibus exploratis, inde egregiè definit. Iuuenes affirmat corporum ratione venereis delectari, bona ſpe plenos: Arist. 2. Rhetor. *quia vt temulenti, ſic natura calidi ſunt*: imperterritos quoque dicit, *propter eandem rationem, quia ſeliciter ſperant*: in omnia nimis ruentes vocat, adactos etenim vi eiuſdem caloris vehementius in bona ſeu mala apprehenſa. riſu & facetijs deliniri pronūciat propter impetū ingenij, & ſuauitatis ſocialis appetentiā, non vt lædant, ſed vt ingenij potius ſpecimen iocantes edant. Senes verò propter defectum caloris, tardos eſſe cum ad aſſeuerandum, tum ad agendum: ſuſpicioſos quoque ac maleuolos, timidos pariter ait: *Et timidi & omnia præmetuentes: quia cōtra ac Iuuenes ſunt affecti; quippe qui refrigerati ſunt, illi vero calidi. quare ſenectus aditum timiditati patefacit, eſt enim timor refrigeratio quædam.* Alias porro deducit deſcrepantias ab vnius inexperientia, & alterius experientia: vtpote quod iuuenes facilè credunt minimè fraudum adhuc expertes: quod ſpe viuant, & expectatione futurorum ſuſtententur, parum dum euentuum ſcientes: quod abſolutè pronunciant, quod omnia nimis peragant, quod magnanimi, minimè redarguti, aut a mala fortuna depreſſi: quod ſocietates appetant, ex quibus delectationem capiant: quod miſericordes, omnes bonos, ac ſe meliores reputent. Senibus autem iſtis oppoſita attribuit ex rerum in ipſis vſu exorta, mediæ idcirco ætati ſummam illam concedit præſtantiam, quę virum Ciuilem deceret. De hac re alibi quoque ſic loquitur: *Seniorum fœtus, quemadmodum & Iuniorum, imperfecti ſunt,* Arist. l. 7. Pol. 16 & lib. 4. *& corporibus, & intellectibus. Seneſcentium quoque fœtus irrobuſti: quapropter illud maximè tempus probandum eſt, in quo maximè intelligentia viget in nobis. id autem fit in plurimis circa annum quinquageſimum, vt quidam Poëtarum dixerunt, Septenario numero etiam dimetientes.* Fuſius de hoc ipſo Galen. lib. quod mor. Anim. ſeq. temp. corp. Hippocr. diſſeruere *Galenus, Hippocrates*, cū ſuo interprete *Ludouico Septaliano*, medico *mediolanenſi.*

7. Cum porro fides, ſeu credulitatis aſſenſus, magni momenti ſit, quod ad ciuilis vitæ negocia, tum vtile fuerit ita indolem hominum diſcutere, vt intelligamus, quænam ad ſuſcipiendum eiuſmodi aſſenſum procliuis, quæ verò ab eo auerſa. *Ariſtoteles* de hac re inquirens affirmat, Ariſto. lib. 2 Rhetor. mollia ac ductilia ingenia, aptiora ad fidem concipiendum, quam ſint arida ac moroſa: proinde mulieres citius credere quam viros, iuuenes quam ſenes, affirmant. ob quam cauſam ſaluator increpans in Apoſtolis incredulitatem, Joan. vltim. Marc. 16. in eiſdem culpat duritiam & tarditatem cordis. Similiter ait *Ariſtoteles*, flagrantes ſpe et deſiderio promptius induci ad credendum, quam nullo motu concitatos. Iſtis adiunxit *Cicero*: *in metu & periculo multa facilius creduntur.* Cicer. lib. 2. Diuinat.

8. Hac autem in re duo errores, tanquam ſcopuli, à nobis declinandi: vnus *Iuliani* Apoſtatæ, alter *Lucretii* Philoſophi ac poetæ. Ille Apoſtata tantam vim attribuit impreſſioni cæli, ac elementorum in corpus, & hinc in animam, vt inde omnem vitæ rationem, tam ciuilem, quam barbaricam. tam piam. quam impiam, deducendam abſolutè pronunciarit: quod de illo S. *Cyrillus* teſtatur. quem doctor ille egregiè refutauit, oſtendendo, pleroſque, etiam in partibus Cyrillus l. 4 cont. Iulian. Borealibus ortos, ad ciuilitatis iura, ſcientiarumque lumina, fæliciter perueniſſe: quod ille Apoſtata omnino inficiabatur fieri poſſe: adſtruendo, eiuſmodi homines ab ingenio ineptos prorſus philoſophiæ præceptis adſequēdis: ac ad ſummum non niſi ad Dialecticam, & Rhetoricam aliquadantenus vnquam adſurrexiſſe. *Lucretius* autem ex hac ipſa corporis in Lucret. l. 1. animam poteſtate, tam quò ad cognitionem, quam appetitionem, definiebat, eam eſſe corpoream, quippe a corpore in ſua operatione omnimodo dependentē, & ab eodē paſſibilem. Cæterum ad hoc refellendum ſatis valida vel ipſa Philoſophia. is enim animæ ſtatus in corpore, quod eidem indita forma, vt ſenſibus externis, & interna imaginatione indigeat ad apprehendendum, & conſequenter ad cognoſcendum, & appetendum. mirum idcirco haud eſt, ſi non niſi eis præeuntibus, veluti corporeis & organicis ducibus, intellectu, appetitu, & voluntate ſubinde homo operetur. Neque tamē a corpore hinc patitur, quaſi corpus materiale aut animi affectiones corporeę, vt vult Seneca, quid ad eius ſubſtātiā trāſmitterent: ſed in Senec. ep. 106. ad Lucil. eo ſenſu pati dicitur, quatenus ob vim corporis, actus aliquos vitaliter elicit, ad quos morali li- Rom. 7. bertate ipſa non concurrit; quippe eorum motibus perturbata, concuſſaque, idque interdum contra expreſſam voluntatis ſuæ cupiditatem.

9. Modò vt in vniuerſum de ciuili indole aliqua ſtatuamus, ab ingenij bonitate ſumendū exordium. tres ergo exiſtunt ſpecies præſtantium ingeniorum. Primum, quod inſigni præditum ſpirituum calore, ita tamen humidi vnctuoſitate, ac molis carneæ delitate, cōſtipato, vt non ſolum vehemens ſit ad apprehēdendū & concludendum, ſed pertinax etiam ac robuſtum in indagādo, & vlterius ſemper inueſtigando. Huiuſmodi ingenia in ambitum immodicè deferri ſolent: & quod ſpeculatiua, ac eò ad generalia rerum principia delata, non ita quò ad agenda, reperiuntur accurata, aut ſaga-

cia,

cia, niſi ætas de vtriſque illis aliquid decoxerit. Inter bona adhuc ingenia huic maxime contrariũ, illud, quod calore & ſubtilitate quidẽ ſpirituum viget, in humido tamẽ, cui innititur, ac in corpore ipſo, quid lubricũ, fractumque adiunctum retinet. Et quiden hoe ingenium totum poſitum in varietate rerum perluſtranda: quippe ſtromaticum & deſultorium, neque ad vllius rei fundum niſi rarò peruenire ſolitũ. Hoc præditi, quo ad ordinem, conſtantiam, ac virilitatem intelligendi vel ſcribendi, non valde benè compoſiti, ſed potius methodi verę decoris incurij, ac plane in eis negligentes, veluti per amœna prata quaqua verſum reſoluti vagè ac carptim ſpaciantur, laſciuiuntq́ animis liberius. Teruum locum obtinet ingenium inter hæc medium, nempe inter lubricitatem, àc tenacitatem, interiectum ſtatum retinens: quod quidem circa rerum decora & ornamenta, maximè eorum, quæ in actionẽ cadunt, ſplendide, ac prudenter occupari aſſueuit, animi quoque affectiones artificioſe cælare, vel ex virtute caſtigare, optime nouit: poetæ, oratores, aulici, ac magiſtratus excellentes, hoc inſtructi, plerũque euadunt.

10. Iſtis opponuntur tres aliæ ſpecies ingenij illaudabilis. prima eorum, qui ob nimiam humorum abundantiam, ac frigoris vim, animis ſtupeſcunt. Altera eorum, qui exuberante ſiccitate extenuati, ad cogitandum præcipites, ad definiendum leues, & identidem mutabiles reperiuntur. poſtrema eorum, qui cum natiuo calore & humido ſatis pingui abundant, eis nihilominus externus Solis ardor, luxuria, aut crapula, vitales ſpiritus exhauriunt, vel extenuant, vnde tardi, ac ſimplices perpetuò apparent.

11. Et quod ad mores attinet, ſpectanda indoles vt relata ad humanarum actionum fines, ſcilicet bonum honeſtum, iuxta ac iucundum, erga quos, homines ab ingenio naturæ diuerſimode comparantur. Reperiuntur enim aliqui, lubenti quadam vi animis delati ad intuendũ formas virtutum, vtpote temperantiæ, iuſtitiæ, fortitudinis, ſimulq́ ad eas conducentis diſciplinæ, quàs egregie animis deſcribũt: qui interim ad iucundorum vtilium ac fraudum rationes contemplandas, quodammodo indormiſcunt. alij verò cernuntur planè debiles veſpertiliones ad inſpectionem boni honeſti, aut vt eam diutius in animo retineant inepti: ad lucra verò, ad delectabilia cum cogitanda tum acquirẽda, ad aſtus inſtruendos, ab indole acerrimi & eorumdem inquiſitores pertinaciſſimi. quam ingenii diſcrepantiam *Ariſtoteles* expendens, intulit, *finem talem ex eo ponimus, quia nos tales ſumus.* (Ariſtot lib. 3 Ethic. c. 5) ob quam cauſam dixere quidã, homines *Ipſius apparentiæ Dominos non eſſe:* quod intelligi poterit tam de Apparentia in intellectu formali quam obiectiua. enimuero plerumq́; vbi ſtudiũ & diuina gratia non interueniunt, ibi pro ratione indolis fines proponi, & apparentias in mente conſtare, quaſi a naturali indole decretas, quiſpiam recte iudicabit: & proinde aliquid in iſtis ex dominio naturę omne dominium liberi arbitrii àtcuertere. Cæterũ prior indoles omnino ad rationi obſequendum facta, verorum, ſeu bonorum finium & apparitionum intellectualium conſcia, palmare quoddam eſt Dei ac naturæ donum: *Habilitas eſt,* ait *Ariſtoteles, perfecta veraq; natura.* altera, renitẽtia ac pietate corrigenda, vt tandem animus ea indocilis, optimarũ apparitionum ſimiliter capax, virtuti, vtpote fini, non voluptati, operam impendat: *Nam & ego filius fui Patris mei, tenellus & vnigenitus coram matre mea, & docebat me atq; dicebat: ſuſcipiat verba mea cor tuum, cuſtodi præcepta mea, & viues.* (Prov. cap 4.)

12. Affectus quoque menſuram roboris & infirmitatis ſuæ mutuantur a differentijs ingeniorum. & quidem optimorum affectiones vehementiores ſunt, velut patius eorum vegetiores: tametſi eiuſmodi ingenijs præditi, maius obtinent dominium ex rationis potentia in ipſis ad earum moderationem; iuxta ac in eiſdem, vna affectio calentiſſima, aliam ſimilem, quo ad gradum, facilius compeſcit: in quibus ardentiſſima vindictæ cupiditas, timore infamiæ, aut alterius damni, paſſim ſedatur ac comprimitur. Etenim illi ijdem ſpiritus actiores, qui melioribus ingenijs adminiculantur, pariter affectionibus copioſius & acrius quoddam fomentum ſuppeditant; & proinde maximorum ingeniorũ maxima eſſe ſolent vitia. (Plutar. In Demet.) Quibus verò neruus ingenij iacet, non ob ſiccitatem, ſed ob abundantiam humoris atque frigoris, tametſi in eis minus impetuoſi exiſtant affectus iræ, odij, amoris, ac triſtitiæ, nihiloſecius ob defectum rationis, vt in fœminis videmus, accedunt ii prope ad ſtatum belluarum, non tam ex pręſcripto intelligentiæ, quam imaginationis viuentes. Siccorum autem motus omnino rabidi ac furioſi, quales in dementibus deprehendimus. oportet tamen ſiccitatem a calore productam, qualis in iracundis, diſtinguamus a ſiccitate melancolicis inſitam, quæ frigori adhæreſcit: diuerſi enim affectus iſtis duobus ſiccitatum generibus reſpondent: illa enim mordax, maledica, vindicatiua, hæc triſtis, tarda & funeſta. Domantur itaque animi paſſiones, ſiue etiam excitantur, dupliciter: primò ab ipſiſmet mutuo ac reciprocè, quod naturæ ad ſcribendũ: deinde a ratione ipſa, quod virtuti ac diſciplinæ attribuendum.

13. Iam verò vt melius percipiamus, quænam ſit indoles Ciuilitati capeſcendæ aptior, (Ariſt. lib. 2. Ethic. cap. 1. 5. Ethic. cap. 2.) cum virtutes duplicis ſint claſſis, vt docet *Ariſtoteles*, ſcilicet hominum in ordine ad ſe, ac in ordine ad alios, rectè inſtituentes, exiſtimandum, illam indolem quò ad Ciuilitatem eſſe palmarem, quæ magis capax virtutum, homines inter ſe, ac per varios reſpectus ad alios, rectè efformantium: quemadmodum contra, illam indolem præcipuè inciuilẽ ducimus, quæ earum virtutum minus ſuſceptiua, aut docilis: Ciuilitas enim hominem ad alios, ac ad multorum commune quoddam bonum, vti diximus, præcipue refert ac deſtinat. Reperiuntur etenim nonnulli rigidioris ingenij vi, voluptates a ſe abdicantes, temperantia ac victus frugalitate libidinem in ſeipſis auſterè ſubigentes: ſiue naturę quadam ſtupiditate hoc perfecerint, ſiue aliter, qui tamen in vitæ ſocios moroſi *Catones*, vel *Phociones* tetrici, manebunt: nullo gratificandi (Papin. lib. 4. Thebaid.)

Virgil. l.4. Georgicon. Iuuenal l.1. Satyr. 14.

candi ſtudio, aut conuincendi cupiditate affecti. *O ſaxu nimirum & robore nati?* Ciuilis autē indoles eis ſolum ineſt, quorum præcordia, vt dici ſolet, ex meliori ac molliori luto effinxit *Titan*, quorumq́; ingenia nobilitate quadā, cum ad cognoſcendū tum ad agendū, reliquis prælucent. Hæc itaq́; imprimis cernitur in parte animi intellectuali, rerū intelligentiā, tanquam pabulū, vt loquitur *Cicero*, incitatius appetente: ac inter alia, Bonū commune, ad poſteritatem traducendū, expreſſius colluſtrante. Deinde in appetitu concupiſcibili, a fœda voluptate auocato, ſociorum verò amori, & eorum vtilitatibus procurandis, penitus addicta: vt egregie *S. Ambroſius* oſtendit. poſtremo in appetitu Iraſcibili ſedato: ita tamē vt vbi iuſta cauſa conſtiterit, acris & erectus nihilominus inueniatur.

Cicer. Tuſcul. 1.

Amb lib. 2. off. cap. 7.

Ariſt. lib. 4 Ethic. c 5. 6 l 2. Rhetor. S Thomas. 2 2. q. 157. art. 5.

14. Indolem hanc, de qua inquirimus, *Ariſtoteles* tam in *Ethicis*, quam in *Rhetoricis*, doctè expreſſit: Sanctus quoque *Thomas*, præclara hac ipſa de re, nempe lenitate ciuili, diſſeruit. Cæterum hæc lenitas, ſeu ſuauitas ingenij, poſita non eſt in animi quadam ſegnitie, facilitate nimia, vel inertia, quinimo potius igneæ cuidam virtuti admixta: quam & prodit, quoties illata iniuria depulſanda, vel officium aliquod, difficultate implicatum, abſoluendum. *Ea enim videtur*, inquit *Ariſtoteles*, *manſueti & lenis hominis natura, vt & ab omni animi tumultu ſit liber ac ſolutus, ne ſe a perturbatione trahi patiatur, ſed vt ratio præceperit, ita & his de cauſis, & tam diu, iraſcatur ac ſæuiat*. tametſi enim ciuilis noſter propenſus eſſe debeat ad ignoſcendum, & ab omni vindicta alienus, vt monet *S. Auguſtinus*, nihilominus non eſt quod incuria veluti reſupinatus, vecors exiſtat, & ad omnem contumeliam immotus torpeſcat. *Enimverò*, ait idem *Ariſtoteles*, *aliorum in ſe, & in ſuos contumelias perpeti, ac negligere, mancipiorum eſt.* Qua de cauſa diuinæ gratiæ in nobis vis, non ſolum ad mores ſanctos, ſed etiam ciuiles conducens, eis emblematibus in ſacris ſcripturis aptè elucidatur, quæ humilia ſimul ac fortia repræſentent: vt in Chriſtiano cum animi dimiſſione, partiſque concupiſcibilis idonea inflammatione, iraſcibilis quoque impetus aliquis ſe oſtenderet: quod *S. Gregorius* adnotauit. Neque hoc humilitati, vel charitati Chriſtianæ aduerſatur: licet enim omne genus iniuriarum abſq́; vindictæ appetitu, ſub ratione vindictæ, vt inſtruit Apoſtolus, ſit a nobis quietè & patienter perferendum, nihiloſecius, quando illata iniuria bonum commune læditur, ac virtuti inde detrahitur, permiſſum, opem magiſtratus inuocare, vt damnū incuſſū ab inſonte reparetur, ac vt iuſtitia ille tota lite decernat. Hinc definitum a Philoſophis, eas gentes aptiores ad imperandū, quæ ingenio plus valent, & animoſitate: illud præſtabit vt de omni auſu ac conſilio rectè iudicemus, hæc, vt quæ ſemel definiuerimus animis, neruoſè deinceps executioni mandemus. quod ſi iſthæc defuerit, altero ſuperſtite, omnia languidè ac remiſſè, more Aſiatico, peragentur, omittenturque quam plurima ad publicam laudem ac felicitatem reipublicæ pertinentia. Similiter ſi animoſitas ſeorſim a manſuetudine extiterit, omnia crudelitate & violentia ab ea ſola perficientur.

Auguſt. Serm 2. de S. Stephan.

Act. 2.

Gregorius. Homil. 2. in Ezech.

Rom. 12.

Claudian. de bello Getico

Cui natura breues animis ingentibus artus
Finxerat, immaniq́ue oculos intexerat ira.

Hinc pronunciat *Ariſtoteles*, ſæuos homines, & ex ira rabidos, non eſſe Ciuili ritu fortes, vtpote *Achæos*, *Eniochos*, & *Tartaros*, non leonū, hoc eſt fortium, ſed luporum ac draconum more incrudeſcentes. *Pugnaces illi quidem, ſed non fortes appellandi ſunt. Neque enim lupus, aut aliarum belluarum alia, honeſtum vllum periculū adibit, ſed vir bonus potius.* Mixtam itaque ex iſtis, quæ videntur contraria, formam quamdam ciuilis ingenij in *Bruto* ita *Ouidius* deſcripſit.

Ariſt. lib 8. Pol. cap 4.

Ouid. l 4 de Ponto.

Cum tibi ſuſcepta eſt legis vindicta ſeuera
Verba velut tinctum ſingula virus habent.
Hoſtibus eueniat, quam ſis violentus in armis
Sentire, & linguæ tela ſubire tuæ.
At ſi quem lædi fortuna cernis iniqua,
Mollior eſt animo fæmina nulla tuo.

15. Repugnat verò Ciuilitati, tanquam ferocis equi maxilla, directrici freno, ingenium immite & crudele, cum quod ſuauitatem nullam a ſe in alios transfundat, quæ magna pars ciuilitatis: tum quod nullo amoris affectu, aut commiſerationis teneritudine, erga alios ſoluatur. *Sæui & aſperi homines*, inquit *Ariſtoteles*, *ad conuictum, vitæque conſuetudinem nimis accommodati ſunt.* Ad cuius normam reducantur quoque iracundi, & facilè irritabiles: de quorum ſpeciebus diſſerit idem *Ariſtoteles*. Sunt itaque nōnnulli, quauis oblata contradictione, ſeu impedimento etiam minimo occurrente, qui illico ira, tāquam aridæ ſtipulæ corripiuntur, in verba probroſa, aut facta nociua, prorumpētes.

Ariſt. l. 4. Ethic. c 5.

Iuuenal. l. 1. Satyr. 10.

——— quorum præcordia nullis
Interdum, aut leuibus videas flammantia cauſis,
Quantulacumque adeo eſt occaſio, ſufficit ira.

At hi, vt inquit *Ariſtoteles ſunt placabiles, iraſcendiq́, finem cito faciunt: quod quidē in illis vel optimum. nā vt illico iraſcuntur, ſic vindictam repente, propter animi concitati celeritatē, maledicto frequenter exequentes, iraſcendi finem faciunt.* hos appellat ἀκροχόλους: qui nempe valde bilioſi *ad omnia, & omnibus de cauſis iracundia exardeſcunt.* Alterius ſortis reperiuntur πικρόχολοι dicti, nempe amari, *implacabiles, diuque in ira perſeuerant, quod hominum genus cum ſibi moleſtiſſimum, tum amiciſſimis.* In quam claſſem a *Plutarcho* relatus *Cato vticenſis*. *Ad iram non facile lubens, ſed cum in eam deuenerat, implacabilis.* Tertio loco recenſentur χαλεποὶ, *qui & propter cauſas ab quas non debent, & grauius quam debent, iraſcuntur: & qui numquam placantur, niſi iniuriam vlti fuerint, vel etiam eos, quibus irati ſunt, caſtigarint.* Apud *Stobæum* vero iræ ſpecies numerantur duodecim, voluptatis tres, metus octo, doloris decem: quibus ipſe conſuli poterit.

Ariſt. Ethic. cap. 5 & 2. Rhetor.

Plutar. in Cato.

Stob. lib. 2. Eglog. c. de affectibus.

16 Ciuile porrò ingenium magnanimum eſt: ſcilicet ad magna præſtanda in aliorum gratiā comparatū. *Neque magnanimos*, ait *Ariſtoteles*, *natura immanes facit, niſi in eos, qui iniuriam inferunt.* quorum ſi ſit aliqua ferocia, eam aſſerit verſari circa iniurias notorum, ac familiarium potius, quam aliorum, quippe quod, propter expectata ab eis maiora commoda, ſint æſtimatione grauiores

Ariſt. l. 4. Ethic. c. 1. 6. 7. l 7. pol. c. 7. l. 2. Rhetor.

uiores

viores eorum iniuriæ. In univerſum autem de ultionibus magnanimorum ita pronunciat: *Viri magnanimi non eſt, meminiſſe præſertim iniuriarum & malorum ſed ea potius pro nihilo putare, cui alis neminem ut offendat: ſed ut delectet potius, & alius ſit iucundus, blandus, & placendi ſtudioſus.* Cæterum quod inter alias cauſas, iuxta atque varia iudicia civilis ingenij, terræ ſitus, in quo quis naſcitur, educatur, ac verſatur, recenſeri ſoleat: idcirco de illo aliqua breuiter inquirenda. Enim vero tamen quamuis ad meram indolem ex ingenio nullus definitè ſtatuere poterit, hunc futurum probum omnino, potius quam improbum. *Antonius* & *Demetrius* ſummis ingeniis præditi, nihilominus ſententiam *Platonis*, ut ſcribit *Plutar-* *Plutarch in Dem.* *chus*, veram probarunt: *Præclara ingenia, quemadmodum virtutes maximas, eodem quoque pacto, vitia maxima etiam producere ſolent.*

CAPVT X.

Conſiderationes, & calculationes Geographicæ, vtiles ad cognoſcendum populorum, quo ad Civilitatem, indolem.

Plin lib 7. cap. VErtò quidem Sapientum haud pauci cum *Plinio*, divinum opificium in eo ſunt dexmirati, quod Deus in hac tam parva terræ mole, præter aliarum rerum admirabilem varietatem, homines moribus, ingeniis, inclinationibuſque adeo diſpares cundiderit, ac in ipſa ſedes illis diſcreto conſtituerit. & quidem ſicut in modica tabella multiplices formas depingere difficilius, velut infinitorum obiectorū ſpecies, oculi unius pupillæ inſerere. quā in largo ac ſpacioſo eas extendendo delineare, ita in hoc globo terræ, qui cæli cōparatione punctulum, tot genera creaturarū, & in hominibus, conſuetudinum, appetitionum, ac iudiciorum adeo Varias formas Deum excitaſſe, miraculi loco iure haberi debet. quòd verò terræ iſthæc ſubſtantia tota in ſe magna non ſit, inter alia id probat, quod ab *Ariſtotele* deprehenſum: nempe a Græcia iter inſtituentes *Ægyptum* verſus, *Ariſt lib. 2. de Cal. cap. 7. Tex. 110.* non ita grandi ſpacio ab eis dimenſo, ex terræ tamen in eo deuergentia, in oculis ipſorum aſpectus poſituræ in ſtellis intercipi, & haud parum variari. vbi autem exiguo interuallo confecto, in corporatura globi inſignis deuergentia reſpectu cæli cernitur, ibi ille globus valdè amplus aut immenſus eſſe non poterit. *Diodorus Siculus* porro affirmat, ab ipſa *Scythia* ad *Troglodytas* per *Ægyptum* & *Nilum*, itinere navigabili, tē- *Diodor Sic. lib 4. antiq. Cap. 2.* pore dierum viginti trium homines pervenire: quæ intercapedo ferme eſt poli arctici, diſtantis ab æquatore. & quartam partē totius terræ cōprehendit. Ad hoc ipſum etiam indicandum, à vitis eductione rationem aliquam deduci poſſe, mihi videtur vero ſimile. ſi quis ab Italia rectè per mare Tyrrhenum in Africam excurrat, reperiet, viti edendæ, ob feruorem ſolis, non ita longis tractibus ab illo mare emenſis, terrā inibi prorſus ineptā. Si idem poſtea ab Italia iter faciat verſus Boream, etiam poſt paucarum dierum itinera, experietur, propter frigus, ibi ſolū, vitem aut ægre aut omnino nō producere. Quo circa, quod in locis, ſanè non niſi exiguis intervallis diſſitis, invenitur magna mutatio caloris ad frigus, & huius ad illum, terræ moles, tanta declinatione in paruo deuergens, nullo modo in immenſum lata æſtimari poterit.

2 In vniverſum itaque, quod a Solis radio, delato in aerem, in certo loco oriatur diverſitas temperiei in incolarū corporibus, ideo neceſſe eſt, pro varietate Horizontum, vel etiā notabili mutatione intra Horizontē ipſum, aſſignare varietatem radij ſolaris, ac ipſius Zodiaci. Horizon verò conſiſtit in indiviſibili: nam ad omnem motum aliud & aliud punctum tam centricale quam verticale comparent, vt ſatis manifeſtum: diſcrepantia autem quoad Solis influxum, nō videtur attendenda ex artis præceptis, niſi ad magnam aliquam differentiā Horizontum, quæ in quinque Zonis ſepettatur.

3. Solem verò in humanorum corporum tē- *Claud lib. 1. de Rept. profer Plin. lib 1 Nat. Hiſt. cap. 7.* periēs, obtinere vim, præter rationem, oculi pariter noſtri conteſtantur: idque inter alia, ſpecies & colores corporum humanorum ſatis indicant. Vbi verò Solis radius minus roboris habet, ibi corpora frigidiora, craſſiora, humidiora, ſimulque candidiora reperiuntur. quod autem ad candorē attinet, is duplex: vnus, qui oritur ex fluore prorſus frigido, qualis in flegmaticis: alius qui propagatur ex elaborato calido, qualis in oſſibus & dentibus. prior ingenio nihil fauet, iſte plurimū: ſakē nota non eſt animi effæminati, aut inſtar albi equi, vel candidæ roſæ, largientis. Contrà, quò loci Solis radius ardentior, ibi illud fluidū in corporibus exhauritur, & ſpiritus animales in eiſdem magis ſpirituales & ignei exiliunt, ac conſequenter ingenia feruentiora euadunt. affectus quoque tam in bonum, quam in malum, acriores. Vnde ſolitum dici, talem vnumquemque animam nactum, quale Cælum, ut ex *Homero Ariſto-* *Ariſt lib. 2. de Anim. Text. 150.* *teles* pronunciauit. Corporibus ita à ſole in diſcrimina actis, reſpondent in eiſdem locis diverſa genera ciborum, ac potus: ita ut perpetuò ex naturæ appetitu, quod à ſole ſemel ingenitum, id à cibo & potu congruenter in eiſdem locis eductis, conſervandum, augendumque, ſive id ingenio faveat, ſive aduerſetur: ſimile enim ſemper ſimile appetit, & ſimile a ſimili nutritur, vt docet *Ariſtoteles*. Temperiem corporū, & ſpeciē *Ariſt lib. 2. de gener. & Cor. cap. 2. Text. 16.* victus, ſequuntur actiones, recreationes, otia, ſomnus, ita ut omnia fere in ſavorem primigenię cōſtitutionis in ſingulis locis decernantur, niſi raro, & diſciplina tuentē naturā, ad melius & altius oportunè retraxerint. *Athenis tenue calū* *Cicer. de fato.* inquit *Cicero*, *ex quo acutiores etiā putantur Attici: craſſius, Thebis: itaq; pingues Thebani & valentes.* Et *Cicer. lib. 2. de Nat. Deor.* alibi: *Etenim licet videre acutiora ingenia, & ad intelligendū aptiora, qui terras incolunt eas, in quibus aer ſit purus & tenuis, quam illorū, qui utantur craſſo cælo atque concreto, quin etiam cibo, quo utare, intereſſe aliquid ad mentis aciem putant.* Et alibi: *ſunt partes agrorum, aliæ, quæ acuta ingenia gignant, aliæ, quæ retuſa, quæ omnia fiunt & ex cæli varietate, & ex diſpari aſpiratione terrarum.*

4. Ad aeris, ratione ſolis, qualitatē, omnino cō- *Cicer, lib. 2 Divinat.* ſtituuntur qualitates aquæ, terræ, animalium, & eſculentorum, ex quibus vivitur in eiſdem locis: & haud parua quadam ſimilitudine inter ſe, ac

cum corporibus humanis copulantur. ac cre-
dendum, in partibus *Borealibus* lunam magnam
habere potentiam in corpora incolarum : tum
quod in eis regionibus lunæ radius diuturnior
& potentior, qui inde ibi contra frigus noctu
eiſdem ſuccurrit: tũ quod cũ in vniuerſum hu-
midis luna dominetur, inde eorũ corporibus,
pariter humidiſſimis, præeſſe exiſtimandum. In
eis autem partibus, quæ ad æquatorem acce-
dunt, parum valet ſua virtute luna: neque pro
Diana, aut numine, vt ibi habetur, ſole vrente ab
incolis vnicè culto. & quemadmodũ ibi in cor-
poribus præualet humiditas, ita & hic ſiccitas.
quando autẽ pronunciatur à Philoſophis, ibi
meliora ingenia reperiri, vbi corpora ſicciora, id
intelligendũ de medio ſitu inter polos & æqua-
torẽ, vel tropicos: & per comparationem ſituũ
Ouid de triſt lib. 4. verſus polos, vbi corpora valde ſunt fluida. nam
abſolutè ſiccitas exuſta, licet ſit feruida & acris,
nihil tamen confert ad animi diſcurſũ, aut iudi-
ciũ: quinimo eis potius plurimũ officit, vt ſatis
Cicer lib 2 de diuinat. liquet ex Æthiopibus, & Troglodytis aduſtiſ-
ſimis. *Ex quo inquit Cicero, intelligitur, plus terra-
rum ſitus, quam lunæ tractus, ad naſcendum valere.*
Marcil. præ. in 8. lib. Platon de legib. 5 Inter alia quoq; quantũ ad hanc coniectu-
ram, habenda ratio ſterilitatis, aut vbertatis ali-
cuius ſoli. animaduerſum a *Marcilio ficino*, & aliis,
pleruMq; pinguiores & fertiliores terras, bebe-
tiores homines gignere: contra ſteriliores magis
ingenioſos, fortiores etiam, & plane pugnaci-
Strab. lib. 2. ores, vt notat *Strabo*: ſiue hoc faciat Deus, vt im-
becillioribus naturæ beneficio opem ferat, ſiue
hoc ex naturali quadam cauſalitate deducatur.
Alex. lib. 4 cap. 13. *Longa obſeruatione probatum*, ait *Alexander Neapo-
litanus, eas regiones, quæ cæli clementia & affluenti
copia gaudent, ſenſa hebetes, & obtuſa mente plerum-
que homines gignere : quæ verò difficiles & agreſtes
ſunt, ſingulari ingenio viros educere.* & quidem vbi
ſolum ſterilius, aer purior ac ſiccior: pinguiores
enim glebæ, craſſiori aeri ex vaporibus & exha-
lationibus ſubiacent: vnde neceſſe incolarum
corpora ita diuerſitatem ſubire; vt illorum non
ſint adeo ſicca, quam iſtorum. neque putandũ
tamen, ſolo calore aerem reddi ſicciorem &
defecatiorem, quum ad hoc quoque frigiditas
plurimũ etiam conferat: maximè quando ſub-
ſtrata terra, humore ſiue inſito, ſiue a fluminibus
ac paludibus hauſto, deſtituitur. An verò frigi-
ditas eam ſiccitatem corporum pariat in parti-
bus *Borealibus*, quę ingenij ſit adæque nobile in-
ſtrumentum, quam eſt ſiccitas locorum in me-
dio ſitu ex ſolis ardore, diſputari poterit. Ne-
que ad indolem inueſtigandum a ſerie cauſarũ
in regionibus ſterilioribus. eximenda incolarũ
inopia: hæc enim tametſi abiectos ac dimiſſos
faciat, vt ait *Ariſtoteles*, vſu multiplici tamẽ inco-
Ariſt lib. 4. pol. cap 11. larum ingenia exercet & acuit. De qua re e-
Ariſt lib. 7. pol. cap 16. gregiè tractat *Ptolomæus*; vbi inter alia affirmat,
terras aridiores educere homines ingenio acres,
Ptolom. lib. 2 Indic. Aſtronom. cap 2. licet truces ac fortes. *Omnia*, inquit *Hippocrates*,
quæ a terra producuntur, terræ naturam ſequuntur.
proinde quod incolæ ad ingenia ſuæ terræ ſint
Hippocrat. lib de ſitu loci, & aer. corporibus ſiccioribus, aſſeruit quidam apud
*Strabonem, Indos Æthiopibus præſtare, quia ob aeris
ſiccitatem, acutiores ſunt, & minus falluntur.*
6 Quantum autem ad eos, qui regiones ferti-
les incolunt, corporibus ſunt ij mollioribus
ac delicatioribus. ac eò in voluptatem crapulæ
ac potus, propenſiores, & pacis ſtudioſi, vt ait Strab. lib 2.
Strabo. Quibus propterea, vt viuant ciuiliter, ma-
ximè neceſſaria philoſophia, vt monet *Ariſtote-* Ariſt lib 7. pol cap. 17.
les, ſapientia ac fortitudine parum alioquin va- Ouid. l. Hype.
lentibus. *Non faciunt molles ad fera tela manus.* Pacian pan.
Hinc *Pacianus*: *facile eſt vincere timidos & imbelles,* conſt.
*quales amœna Græcia, & deliciæ orientis educunt,
vix leue pallium & ſericos ſinus vitando ſole toleran-
tes, & ſi quando in periculum venerint, libertatis im-
memores, vt ſeruire liceat, orantes. Romanum vero
militem, quem, qualemque ordinat diſciplina, & Sa-
cramenti religio confirmat, aut trucem Francum fe-
rina ſola carnè diſtentum, qui vitam prouentus ſui
vtilitate contemnat, quanta molis ſit ſuperare, vel
capere?* Refert etiam *S. Hieronymus*, tunc vel
maximè Græcos induſtriam in eloquentiam Hieron ad Salum.
contuliſſe, quando rerum penuria arctius
premebantur, vel ambitu factioſius labora-
bant: ab ipſa quippe neceſſariorum parcitate
vehementius excitatos.
7. At non ſolũ in hac Geographica ingeniorũ
& affectuũ inueſtigatione, cogitanda vniuerſalis
ratio ſitus in aliqua regione, nempe quo ad ſo-
lam diſtantiam eius a Polis, & linea æquinocti-
ali, ſed etiam adhibenda conſideratio ſituum,
varijs modis peculiaribus affectorum. Inno-
tuit enim, aliam, & aliam, ſub eadem linea
æquinoctiali reperiri terræ qualitatem, ſimul-
que hominum, ibi habitantium, diſpoſitionẽ
corpoream, & animaſticam, plurimum diſcre-
pare. India enim occidentalis, ſeu *Peruana*, ſub
eodem gradu collocatur cum orientali: illa ta-
men temperata ſatis, hæc verò calidiſſima ac
vix habitabilis. In quibus montes, & valles,
iuxta ac diuerſæ aquarum corriuationes, diffe-
rentias conſtituunt, vt ſcribit *Ouandus vlyſſipo-* Ouand. de
nenſis. vnde in eiſdem aliæ quoq; & aliæ ſpecies Navig. Ind.
corporum, pariter & animorum, in ipſis inco-
lis propagantur. *Anglia* noſtra, quantum ad
diſtantiam a polo, non multum differt ab ali-
quibus partibus *Poloniæ*; nihilominus quoad
frigus propter vaporem marinum, & alias cau-
ſas, ad teporem facientes, illis Anglia longè diſ-
ſimilis. Atque propter aeris clementiam dicit Herodia. In
Herodianus, Britannos vſus veſtium quondam Seuer.
ignoraſſe. In regno quoque Neapolitano
ſunt loca quædam ſaltuoſa ac montoſa,
quæ vitem non admittunt, & ſummo fri- Virgil Aene
gore conſtringuntur: cum alibi illa regio vt po- ad. 6.
te œnotria tellus, ſit vitis ac vini generoſiſſimi
feraciſſima: & quod in hac tractuũ diſparitate
cernitur, id transferendum ad diuerſitatem in- Ariſt lib. 7.
dolis in eis habitantiũ. Cum ergò definiuiſſet pol. lect. 16.
Ariſtoteles, Græcos inter alios maximè aptos ad
imperandũ propter ingenij in ipſis excellentiá
ex medio ſitu, hæc intulit *S. Thomas*: *virtus figuræ* S Thom. in
cæleſtis non recipitur in contento, niſi mediante conti- 7. pol. lect. 5.
*nente proximo. ex quo contingit, quod quamuis exi-
ſtentes in aliqua regione non inclinentur ad gubernã-
dum benè ex figura cæleſti communi, tamen ex ſpeciali
diſpoſitione ipſius, hoc poteſt eis contingere.* Hoc ipſũ
Ptolomæus quoque rectè expendit, ac docet, ſpe- Ptolom lib.
ctandam indolem alicuius gentis non ſolum ex 2. de Indic.
cæli influẽtia, & horuſcopis, ſed etiã terræ ſicci- Aſtronom.
cap. 2.

tate,

tate, aut humiditate, ex locis quippe illius altis, vel depreſsis, ex frequentia aquarum [illegible] co-pia, & alijs. *Britannia* (inquit *Arnobius*) *a ſole deſi-tuitur, ſed circumfluente mari eius ore recreatur. Ae-gypti ſiccitatem temperat Nilus amnis. colit Euphra-tes Meſopotamiam, & pro imbribus penſat.*

Arnob l. 8

8 Quantum ad hæc ſitus particularia, animaduertit *Hippocrates*, aeris varietatē, eiuſdem anni tempore frequentem, ſimulque tranſitum illius à maximo calore ad intenſum frigus, indicare frequentium mutationes inſtabilitates cum violentia conſtitutionum in incolis, ab extremis ad extrema digredientibus, ſimulque eorumdem ſectus planè contrarios: multum ſaltem cum alijs [illegible] differre. *Vbi anni temporum mutationes [illegible], ibi plurima inter ſe diſſe-rant [illegible] & formas, & mores, & naturas plurimum diuerſas comperimus*. In [illegible] exiſtimatem has [illegible], vtpote montes, paludes, [illegible] ventorum ſpiramina, co-[illegible] in Aſia prouide ingenia [illegible] valde mutabilia ac [illegible] enim mores animi ſequuntur [illegible] quod iſtæ regiones [illegible] ab extremis ad extremas [illegible] eradent afie[illegible] appetitus [illegible] ab alijs. ſed inſuper à ſe-[illegible] accidentibus. a quibus euenit [illegible] qui tamen optimi, prorſus [illegible]. quamobrem non tantum [illegible] calor æſtiuus, ſed etiam frigus hibernum [illegible] metiendum: non tantum dierum æſtus, ſed Noctium longitudines, earumque de-fluentes humiditates, pariter recognanda, ac inter ſe conferendæ. Si ardente meridie in tractu [illegible] unde aura ſpiret frigidiuſcula, quod [illegible] protectū hominum oppoſitorum occurſum in aere, etiam in corpore & in animo [illegible] mirum quid, ac ſibi planè aduerſarium reſpondebit, & aliquid, quod *Mercurius* alijus ſub alto complicati ſinus recondiderit. [illegible] verò ingenium conſtantius, & ſibi per-[illegible] habendum, quorum cælum [illegible] in incertum, vel etiam [illegible] alterabile.

Hippocrat. de locis, aer. & aquis.

9 Denique non omittenda propagationis, ſeu originis contemplatio: nam ſtirpis ſuæ inge-nium gentes referunt, etiam poſt longam ſenè exactarum generationum: ex quo ſæpius venit, vt natiuo cælo ac ſolo prima & antiqua indo-les [illegible] adhuc repugnet, aut eis ſaltē moderationem quandam, inſtar aquæ vinum diluentis, ſanguinis deriuatione adiiciat. quo-circa vt Gallicanam indolem expiſcemur, co-gitandum, Gallos a Francis, Germaniæ populo, originem traxiſſe: quod & præſtandum in ſi-[illegible] de alijs gentibus inquiſitione: vt pote in [illegible] Romanorum a Græcis, & Longo-bard[illegible] Hiſpanorum ab Afris, Gothis, ac Van-dal[illegible] Hibernorum ac Scotorū a Scythis oriun-d[illegible] Anglorum a Saxonibus & Normannis propa[illegible]. tametſi enim aſpera Borealiū in-genia [illegible] mitteſcant, poſteaquam ad tra-ctus [illegible] aut in medio ſitu poſitos, appu-lerint. [illegible] ingenia, in frigidis illis Septentrionis terris ſenſim incrudeſcāt: nihilo-minus, quod [illegible] genium ac radi-cale, id quo ad [illegible] ſemper durare ſolet, ac in ipſa indole [illegible] eluceſc. quis enim modo non [illegible] Francorum aliam eſſe indolem ab illa veterum *Gallorum*, eandem *Anglorum* ab illa *Saxonum*, de-fors in *Britanniam* appellentium?

Dierſ. l. 4. Antiquit.

10 Certiſſime itaque defiendum, qualitatem terræ ac aeris ex eorum ſitu, ingentem obtine[re] vim ad indolis in omni gente rationem conſti-tuendum. *Britanniæ*, inquit, *Ptolemæus*, *Galliæ Braccatæ Germaniæ Baſtarnæ incolæ ſunt communi-ter feroces, pertinaces, truces: at Italiæ, Apuliæ, Sici-liæ Galliæ togatæ incolæ præſtantiæ, bonitati, amicitiæ [illegible]. Tyrrheni vero & Celtæ, Hiſpanique liberta-tis, ſimplicitatis, munditiei ſunt amatores.* In ean-dem quoq; ſententiam hæc *Iulius Firmicus*. *Quæ-dam gentes ſunt ſic formatæ, vt propria ſint morum quodammodo virtute perſpicuæ. Scythæ ſoli immanis feritatis crudelitate graſſantur. Itali ſunt regali ſemper nobilitate præfulgidi: Galli ſtolidi, leues Græ-ci, Afri ſubdoli, auari Syri: acuti Siculi. iniurioſi ſemper Aſiani, & voluptatibus occupati: Hiſpani elatæ iactantia animoſitate præpoſteri.*

Ptolom. 2. de Iudic.

Iul firmic. l. 1. cap. 11.

Hoc plaudunt grege Lydiæ tumentes,
Hic Cymbala tinnulæque Gades,
Illic agmina confremunt Syrorum,
Hic plebs ſcenicæque communis
Permutat vitreis gregale Sulphur:
Inter quæ ſubitò cadunt volatu
Immenſa volucrum per aſtra nubes,
Quas Nilus ſacer, horridusque Phaſis,
Quas udo Numida legunt ſub Auſtro.

Papin l. ſil. uæ Calend Decemb.

Hoc *Ouidius*, *Ponti* cælum perpeſſus, ſignificauit:

Si quis in hac ipſum terra poſuiſſet Homerum,
Eſſet, crede mihi, factus & ille Getes.

Ouid. l. 3. de Ponto

Effœminat animos, inquit *Seneca*, *amænitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpendum vigorem poteſt regio*. Huius rei cauſa in hac ipſa Europa repe-riuntur populi, qui ſi cū alijs conſiderantur extre-mi videbuntur, & alij quantum ad modum in-dolis, eorum reſpectu medij. Hoc pacto Italus cenſeatur medius inter Hiſpanum, & Gallum. nō enim illam retinet prorſus ingenij grauita-tem, & pertinaciam hiſpanicam, neque agilita-tem Gallicam, ſed horum generum eas formas in ſe complectitur, quæ inter eas collocantur. ſimiliter Anglus & Flander medij reſpectu Galli, & Germani: etenim haud oſtendunt acres illos ſpiritus Gallicanos, neq; omnino Ger-manicam lentitudinem; ſed horum medius gau-dere vtrimque remiſſis, aut amplificatis extre-mis æſtimentur. & quod de iſtorum indole ſtatuitur, quadrat id in diuerſitatem aeris, quo hi populi vtuntur; ita vt inter eos ſit hoc cælū extremum, itidemque aliud medium. quorum differentiæ optimè calculationibus Geogra-phicis minutè cognoſcuntur.

Senec. Epiſt 51.

11. Genus quoque Belli, ac commeatus, a qua-litate regionis deducitur. *Plato* hoc ipſum enucleate animaduertit. Theſſali, qui terram complanatam incolunt: quales modo *Poloni*, & *Tartari Precopitæ*, ab ingenio arte equeſtri v-tuntur & delectantur. Cæterum verò, qui loca montoſa ſeu impedita tenent, vel inæ-qualia, curſu vtuntur, & exercitatione pe-

Plato dial. 1 de l gib. Senec. Epiſt. 51. ad luci.

deſtri. leui pariter armatura, vtpote ſagittis, teliſque inſtructi, dimicant, ne curſus in ipſis armorum onere impediatur. Iſtius ingenij, quo ad arma bellica, iam *Boreales*, quam *Auſtrales*. quod genus militiæ, fugax appellatur, non tam fortium virorum, quam inimanium. Hinc *Scythæ, Medi, Parthi*, populi ſeptetrionales, & in Auſtro *Braſilienſes* ac *Æthiopes*, ritu fugacium, telis eminus pugnant, ac ſagittis: nationes autem fortiores, vtpote *Græci, Romani, Germani*, ac *Galli*, pugnis ſtatarijs, haſtis gladijſque cominus rem bellicam conficere ſoliti fuerunt. vnde Lucanus.

Lucan. l. b 8. *Enſis habet vires, & gens quæcumque virorum eſt,*
Bella gerit gladijs: nam Medos prælia prima
Exarmant, vacuæque iubent remeare Pharetræ.
Nulla manus illis, fiducia tota veneni eſt.

Claudianus Similiter hæc cecinit:

Claudian. de tert. Conſul. Honor. ——*poſitis Numem confeſſa pharetris*
Ignauas Meroe traxit de crine ſagittas.

ob quam cauſam gentes iſtæ nuncupatæ fugaces, vagæ, inſtabiles. *vagus Scythas vagus Afer:*

Lucan. lib. 4 & 3. *At vagus Afer equo vt primum emiſit in agrum:*
Et Tyros inſtabiles. Hunnos iuxta normam iſtius ingenij tam in pace, quā bello agentes, deſcribit *Ammianus Marcellinus*. quorum mores imitati Hiberni Septentionales, originem ſuam quoque eo expreſſere. id coma prolixa, palliū, pernoctationes in agris, ac paludibus, genus cibi ex lacticinius, telum, in bello curſus, & multa alia, apertiſſime nobis demonſtrarunt. *Pacianus* itaque de huiuſmodi incolis ita pronunciat. *Leues medi, imbelles Syri, Parthorum arma volatica.* huc noſtra etiam ætate iure referri poſſunt tormenta bellica, ſunt enim volatica, vt pote tam in manu timidi, quam fortis, abſque diſcrimine læthalia aut inania

Am. Marce. l. 31. Chron.

Pacian. in Panegyr. Theod.

Maſſagetes quo fugit equo. volucreſque Celoni.

Ouid. Eleg. 15. *In Britania ne ab eſſedariis decipiaris caueto*, ait Cicero. *Tergaque Part[h]orum, Romanaq; pectora dicam, Telaq; ab aduerſo quæ iacit hoſtis equo.*

Cicer lib 7. ep fam. ep. 106. 12. Iſtis tamen nihil obſtantibus, in eis etiam locis, quæ cæli inclementia ad infamiam vſque damnauit, partim ex ſituum particularibus affectionibus, partim ex diſciplina, & vel maxime interdum Dei admirabili munere, inſignes viri floruerunt: vtpote apud *Scythas Anacharſis*, quem ingrati & indociles ciues occiderunt: apud *Thracos Democritus*:

Iuuenal. l. 4. Satyr. 10. ———*cuius prudentia monſtrat,*
Summos poſſe viros, & magna exempla daturos;
Veruecum in patria, craſſoq; ſub aëre naſci.

Teſtatur etiam *Iulius Firmicus*, vel repugnantibus cæli horoſcopis, nonnumquam homines ad virtutem ac nominis claritudinē perueniſſe. *Græcorum leuitas pondus accipit. Effrænata Scytharum rabies quandoque humanitatis clemētia mitigatur; & in finibus Galliarum populus ſapientiæ prudentia cauualeſcit. Afrorum ſubdolas mentes honeſtæ fidei ornamenta condecorant: & à plurimis Hiſpanis iactantiæ vitia deſeruntur: & Syrorum auaritiā mutauit repentina profuſio: nec eſt inter acutos Siculos ſtultos inuenire difficile: & ab Italis frequenter Dominationis imperia tranſlata ſunt.*

Iul. firm. l. 1. de Iud. c 4.

13. Neq; omittendum, quod ad ea, quæ exterius in moribus apparent, ſimilitudinem quandam eſſe inter ſtatum naturalis complexionis, ac vim rationis. Sunt enim aliqui viri graues ex magnitudine animi, ac dominio in affectiones appetitus ſenſitiui. pariter alij graues redduntur corporea mole, & inertia quadā phlegmatica. Reperiuntur itidem aliqui in conſilijs ſuis pertinaces, eo quòd optimè norint quid ad effectum ducere eorum vires poterunt, iuſta ac quam nobile ſit, in bonis propoſitis ſemper progredi, ac nullis impedimentis repelli. alij verò etiam pertinaces cenſentur, quod in eis deficiat ratio, quæ ſuſceptorū propoſitorum honeſtates rectè expendat: neq; ægre fert in eis animus honoris diſpendium ſi à malo ſemper in peius, aut in quaſuis intelicitates temerè agentes deferantur. ob quam cauſam ex incontinentia plurimi etiam Borealium pertinaces inueniuntur, ne dum ſolum illi, in quibus calor naturalis ſiccitate confirmatur. Rectè etiam à *Cicerone* animaduerſum genus vitæ, vſus & conſuetudines aliquid ſimile fortitudine exprimere, vt cōſtat in militibus poſt diuturnum tempus, militari vita et pugna induratis, tametſi veræ fortitudinis à ratione propagatæ, omnino ſint expertes. Hoc etiam itu, quod ad ingenij aciem, ſiccitas, quæ ex frigore aeris fit, imitatur ſiccitatem ex eiuſdem aëris calore ortam: in vtriſq́ enim ingens vis inſit ad excogitandum, ad ſubtiles rerum inueſtigationes præſtandum. Cæterum hoc diſcriminis ſolet eſſe, quod ſiccitas ex aëris frigore, & inde tenuitate, deriuata, altera fit inſtructior ad fraudes concinnandas, & ad vniuerſos modos crudelitatis exercendos: non tamen in præclaris animi ſiue ſpeculationibus, ſiue actionibus, ſit ita conſtans & confirmata, vt ea reperiri ſolet. Hæc autem quo ad particulares effectus, explicanus apparebunt, ſi prius *Boreales* & *Auſtrales*, mox medium ſitum obtinentes, ad examen reduxerimus.

Ariſt. 7. Ethic. c. 9.

Cicer. Tuſcul. 2.

CAPVT XI.

De particulari Indole Borealium, & extremè Auſtralium.

SI vniuerſam globi terreſtris magnitudinem ſupra inferoq; in quinque partes, ſeu Zonas vt in more poſitum, diſtinxerimus, eaſque quantum ad generalem ſitus rationem conſiderauerimus, quod in hoc genere, quo ad indolem in eo habitantium exquirendum, fieri valet, præſtitiſſe omnino videbimur. Cæterum neque omnes in hoc argumentum ſeorſim diſcutere neceſſe, ſufficit enim, vel ſi tres ab vtriſque Tropicis ad polos dimenſas expenderimus, nempe Borealem, Auſtralem ac in medio ſitu collocatam; quandoquidem reliquarum, vtriuſque Poli expenſa ratione, eadem ſit cum iſtis ex proportionis lege, forma ac diſpoſitio, eiſque exploratis, harum notitia latere quempiam non poterit. quod verò pertinet ad populationes in tota hac terra, obſeruatum a Coſmographis, maximas reperiri in partibus orientalibus, ſecundas in *Borealibus*, in quibus *Multitudo populorum innumera*, inquit *Plinius*

Plin. l. 6. hiſt. cap 17. *Plinius*: tertias in *occidentalibus*, quartas in *Auſtralibus*. ratio huius videtur deſumenda a terræ qualitate, vt pote eius fertilitate, ſpacio habitabili, ac tenipene; quorū ſingula in oriente maximè viget. fertilitas verò quantum ad victum, ac ſpacij dimenſionem, in Septentrione reperitur: in reliquis plagis, vel propter æſtum ſolis, vel diffuſum mare, parcius, reſtrictiuſque. Ac quamuis in oriente ſemper humana ſoboles maximè creuerit, nihilominus non extitere tot inde deductæ in alias exteras regiones Coloniæ, quot a *Septentrione*. ratio eſſe poterit, quod in *Septentrione* non ſit ea vbertas, quæ in oriente. & quod in ea habitantes, fœtuum multitudine oppreſſi, ferociores inde euadunt ad excurrendum, ampliorefque, quo ſuſtententur, ſedes acquirendum. Vidimus enim Europam totam fermè Borealium veluti inundationibus fuiſſe quondam occupatam. modò autem muratis ac munitis in ea ciuitatibus, iuxta ac tormentorum apud nos vſu, ab illo audaci appulſu deterriti illi populi, in proprijs locis caternatim etiamnum conquieſcunt. Lucan. lib 3. *Errantes Scythiæ populi.*

2 Hi quidem qui frigida loca incolunt, *Alto & excelſo animo ſunt* vt ſcribit *Ariſtoteles*: *ingenio autem & arte nihil valent. itaque libertate magis gaudent, a ciuili ſcientia abhorrent, nec finitimis imperare ſciunt.* Ariſt. lib 7. pol. cap. 7. Horum corpora plerumque obeſa, ingenti mole grauia, humoriſque abundantia, fluida: interdum tamen vi frigoris contra omnem aëris iniuriam indurantur. quod quidem genus duritiei, diuerſum prorſus ab illo, quod in ſiccis corporibus, ob poteſtatem caloris, reperitur. Color iſtis plerumque rutilus, aut flauus, pituitam, bilemque indicans. Hieronim. ep ad Euſtoch. *Flauus & rutulus Getarum exercitus*: vt loquitur S. *Hieronymus*. Flor. lib. 1. *Galli rutuli, & flaui*, vt ait *Florus*. eiuſmodi quoque *Germani*, auctore *Tacito*. Tacit. deſcrip. German.

——— Et flauis ſequerentur miſta Britannis.
Fundat ab extremo flauos Aquilone Suenos. Lucan. l. 2.

Cum iſti ſpiritu omni ferme deſtituantur, qui corporeos artus in longum rectumque extenderet, quod ad corporaturam, quodammodo in nodos concreſcunt, & genituræ vi quaſi in ampullas circumaguntur.

Claudian. l. in Ruffin.
Eſt genus extrema Scythiæ vergentis in ortus,
Trans gelidum Tanaim. quo non deformius vllum
*Arctos alit, * habitus, obſcœnaque viſu*
Corpora, mens dura, & nunquam ceſſura labori.
Præda cibus, vitanda Ceres, fratreſque necare
Ludus, & occiſos pulchrum iurare parentes.

Boreales haſce gentes, vt pote *Hunnos Maſſagetas, Alanos, Melanclonas, Anthropophagos*, deſcribit *Ammianus marcellinus*: quos tam quoad veſtes & victum, quam quoad mores, planè immanes refert: vt vix credi poſſit, homines, luce rationis illuſtratos, in tantum diritatis vlla naturæ malignitate deuenire potuiſſe. Am Marce. 3. 31. Chron. *Hunni compactis omnes firmiſque membris, & opimis cerucicibus prodigioſe deformes & pādi: vt bipedes exiſtimes beſtias, vel quales in cōmarginādis pōtibus effigiati ſtipites dolantur incomptè in hominum figuras. Ædificijs nullis vmquam tecti, ſed hæc velut ab vſu communi diſcreta, ad ſepulcra declinant. Nemo apud eos arat, nec ſtiuam aliquando contingit. Adeo permutabiles, & iraſci faciles, vt eodem aliquoties die, a ſocijs, nullo irritante, ſæpius deſciſcant: idem propitientur nemine leniente.* poſt hos *Vitiuni ſunt*, & *Geloni*, *perquam feri: qui detractis peremptorum cutibus, indumenta ſibi equiſque tegmina conficiunt.*

3. Non ergò abſque ratione antiquitus creditum, *Prometheum* ad *Cauſacum* montem catena ligatum, ei aliti iecur eximente pœnas dediſſe, quod humano generi ignem ciuilis ſcientiæ induſſet. Non enim alibi crudelius in diſciplinas ciuiles deſæuitur, quam in illis duris partibus Borealiū. quorum crudeliſſimum ligamen, vultur, & omne inſtrumentum immanitatis.

——— potuit qui talia ferret,
Humanum merito finxerat ille genus. Martial l 6. Epig. 31.

Quando verò *Ariſtoteles* hoſce aſſerit alto excelſoque eſſe animo, id non perinde accipiendum, quaſi fortes diceret, & virtute inſtructos: ſolum enim voluit ſignificare, eos audaces eſſe & imperterritos, maximos mortis contemptores: idque non ex iudicio, ſed animi potius hebetudine, ob quam vitæ commodum, & mortis damnum, veris ſententijs metiri non valent.

——— quos ille timorum
Maximus haud vrget lethi metus. Lucan. l. 1.

Derident idcirco eos paſſim, qui pericula anxie circumſpiciunt, & cunctabundi, malo aliquo præſentito, hæſitant: in hoc viri fortis ingenium agnoſcētes, quo non ſolum intrepide, ſed inſuper temerè in quoduis irruitur. Subiungit *Ariſtoteles* hos ingenio & arte nihil valere. licet enim calore quodam ſtomachi ac iecoris feruea nt, indeque paſtu vtantur pleniori ac craſſiori, ſimulque incredibilem vim potus ingurgitent. nihilominus propter abundantiam humorum inde prouenientium, ſpiritus, qui ex ſanguine exilientes menti ingenioque inſeruire deberent, ſpiſſiores ſunt in eorum corporibus, ac tepidiores: proinde vis intelligentiæ in eiſdem languet, & quodammodo indormiſcit. idcirco non percipientes animis egregiam formam ciuilitatis, quæ magna ex parte ſui, a legibus coercentibus nimiam licentiam deriuatur, vt ait *Ariſtoteles*, libertate gaudent, ſolutoque vitæ genere: quo planè inepti, qui alijs ex arte imperarent. Animaduertit *Cicero*, hanc differentiam inter illos Boreales, & alios medium ſitum, vt pote Græcos, occupantes, quod illi melius contra metus firmentur, minus verò contra dolores. *Itaque barbari quidem, & immanes, ferro decertare acerrimè poſſunt: ægrotare viriliter non queunt. Græci autem homines non ſatis animoſi; prudentes, vt eſt captus hominum, ſatis, hoſtem aſpicere non poſſunt: ſed ijdem morbos tolleranter & humanè ferunt. at Cimbri & Celiberi in prælio exſultant, lamentantur in morbo.* Cicer. Tuſ. 2.

4 Quod autem ſpectat ad bellicam audaciam, Auer. paraph. in 7. cap 7. pol. inſigne ac præcipuum eius fomentum non eſt apud iſtos tam ratio ipſa, quam in eorum corporibus affluenter ſubſidens flaua bilis: ſicut Hippocrat. l. de Aere. & Locis. enim multum cibi ac potus ingerunt, ita eorum feces & egeſtiones in id genus humoris copioſius deſinunt; ex quo irati motus frequenter irrumpunt: neque durat in eis iſtius perturbationis ardor vel impetus ad normam iudicij, Ariſt. lib. 3. Ethic. c. 8. ſed ad excitationem ac modum bilis: qua aut

c[illegible] confecta, etiam nemine leniente, vt [illegible], in eis iræ furor protinus [illegible] præcedens æſtus in [illegible] quandam tranſit charitatem, quæ vel [illegible] rationem motum impotentem admodum deprecetur & deploret. ſi verò in externas diuturnas grauari, dominentur, [illegible] confirmant eiſdem artibus, quibus [illegible]: nempe violentia & [illegible], qui ciuili ratione ſtatus [illegible]. vt *Pauſanias* recte obſeruat. Fortunquam *Ariſtoteles*, apud *Clementem Alexandrinum* [illegible] *quandoque in Macedonia lex erat qui nullum* [illegible] *cap* [illegible]. *Apud Scythas* [illegible] *erant circumlata* [illegible] *qui nullum occidiſſet hoſtem. Apud* [illegible] *quoque* [illegible] *tot obeliſcos erigi* [illegible] *eſt, quot homines ex* [illegible]. Atque cum ex hauſtu [illegible], motus bellici fiunt, tum etiam ab [illegible] vel rixarum initia ac [illegible], ex quo plerumque [illegible], ac cum a cauponaria ſordidaque [illegible] bile inſtigante, [illegible]. & [illegible] ita voces edunt admodum raucas, [illegible] ad ingenium eiuſdem affectionis, animo & verbo aſperi exiſtentes, vt animaduertit *Hippocrates*.

Marcell. l. 13.

Pauſan. in Achaicis. Clem. Alex. l. 2. Strom.

Hippocrat. l. de locis aer. & aquis.

5. Sunt quidem ex iſtis nonnulli, maximis [illegible] præditi æquantes vel eorum ingenia, qui medium [illegible] incolunt. verum animaduerti, ac in eo [illegible] poſtea confirmauit Philoſophia, hanc differentiam inter Boreales, & medium occupantes: quod illi ſi ingenio vigeant, carentes calore & ſiccitate, nobilibus ad [illegible] inſtrumentis, adiuuari ſoleant egregia corporis, [illegible] præſertim, figura: ita vt apud illos ingenioſi, perſæpe etiam ſpecioſi [illegible]. hi verò propter vim caloris & ſiccitatis, in ſumma [illegible] corporis deformitate, ingenioſi [illegible] reperiuntur. quibus ſi idonea & pulchra corporatura accellerit, ad miraculi vſque ſe a præſtantia ciuili commendant.

6. Vt iſti recte a ciuili magiſtratu tractentur, ſciendum, eos ſenſu eſſe valdè in plurimum ſimplici, & a ſuſpicionibus alienos, niſi aer ipſorū alicubi ex frigore ſiccior euaſerit, aut audiuerint ſuos Rectores, homines vulgo haberi fraudulentos: vnde blandis promiſſis, lenitate, facilè in quoduis conſilium induci poterunt. commoti vero, non tam in ipſo principio ſeueritate comprimendi, quam tempori committendi: cuius aliquod breue ſpatium omnem in ipſis excitatam procellam tranquillabit. ac quia propter animi moroſitatem rarò in vnum plures conſpirant publica negocia ſeorſim agentes, procliui opere a prudenti domino edomantur. Sin verò in hæreſim aliquam prolapſi fuerint, præſertim expetitæ ab ipſis libertati [illegible], eorum emendatio impeditiòr eſſe ſolet. primò enim, cum magno impetu, adeoq; ſcom natibus, contradicentibus repugnant propter acrimoniam in ipſis facultatis iraſcibilis: deinde argumenta vel momenta in aduerſum facientia, non ſatis bene percipiunt propter tenuem in [illegible] rationem. poſtremò, libertatis [illegible] doctrinæ obſtantium, quæ [illegible] rigidiorem eis præſcribit [illegible] inſtet cauſa [illegible] minimè conuen[illegible] calamitas ex bello, aliove, eos reluctantes ad id compellent.

7. Quod autem vera Dei cognitio religio, ac ſcientiæ liberales plurimum in [illegible] genere ad indolis emendationem valeant in [illegible] ſatis liquet, *Boreales* eis ſubſidiis vel maximè indigere: quibus deſtructæ, omnium pene [illegible] a Ciuilitate, ac conuictus dulcedine, in horridam barbariem degenerant. Ratio etiam habenda eis ad tractandum ſua corpora: ſicut enim abundantia alimenti, ingensque copia humorum, illos ſegnes ac ſtupidos reddūt. ita vt a talibus malis curetur, parſimonia in victu [illegible], quæ exūdantiam illam, ingenio, ac ſpiritus tyrannicam, exhauriat. Neque incuriæ permittenda extenuatio in ipſis bilis [illegible] diligens ſtudium humanitatis [illegible], vnde manſueſcant. de quorum [illegible] ac remediis poſtea diſputatur. Indigent porro horum corpora magna vi exercitationum. quorum enim corpora calidiora, ab ipſa natura, eis adeſt debita ſiccitas etiam quieſcentibus, quæ menti ad præclaras notiones exprimendas adminiculetur. Horum verò pleniora [illegible], [illegible] laboribus ad otium auocata, plane oppleta ſtagnabunt, & in eis concreta fæculentia obſtinatè animi flammæ reſiſtunt. Denique poſteaquam vitæ pondus didicerint, eiuſque ornamenta nouerint, non [illegible] eò negligentes erunt, vt illos alii, non ſolum tamquam mortis cōtemptores, ſed inſuper amatores, traducant.

——————*indomitus bellis, & mortis amator.* Lucan. l. 8.

——————*certe populi, quos deſpicit Arctos* Lucret. l. 3.

Felices errore ſuo, quos ille timorum Lucan. l.

Maximus haud vrget, lethi metus: inde ruendi

In ferrum mens prona viris animæque capaces

Mortis, & ignauum rediturę parcere vitæ.

neque *Herodiano* fides dabitur hæc referenti: *Quippe barbaris mos quibus libet leuibus momentis ac cauſis, facile impelli.* Sed neque *Marcellino* ſcribenti, *Natiuo more ſunt barbari humiles in aduerſis, diſpareſque in ſecundis.* at verò hæc teſtimonia, vt pote Græcorum hominum, vacillare fide quiſpiam noſtrum apud ſe fortaſſis exiſtimabit. Modò eorum ingenia perluſtranda, qui non longè a *Tropicis* diſtant: quorum corpora ſolis ardore exuſta, nigreſcunt. Quanta ſit in hoſce ſolis vis, intelligi ex eo poterit, quod recta ſol eorum capitibus immineat, ac inde vehementiorem radium abſque vmbræ intercectu, aut munimine in eos deuibret. *Sienes*, teſte *Heliodoro* cum in Ægiptum prope Æthiopes perueniſſet, *Incolæ ei oſtendebant horoſcoporum gnomones, nullam vmbram in meridie reddentes; radio ſolſtitio æſtiuo eius ad amuſſim vertici imminente, & lumine circūquaq; circumfuſo, omnem caſum vmbræ repellente adeo vt etiam in puteis aqua in profunditate illuminetur, ſimilem ob cauſam.*

Herodian. in Com. Marcellin. l. 16. circa.

Heliod. Hiſt. Æthiop.

8. Hoc genus hominum, vtpote otio dediti non,

neque rerum ad vitam neceſſariarum penuria afflictatum, incultum omnino, imo ſordidum ac fœdum. Haud indigent veſtibus propter cæli, ſub quo viuunt, calorem: ædes neque magnopere curant; & ſi quæ apud eos, plane non niſi mapalia aut ramalia facile parabilia, quæque obuiæ ſtipites & arborum rami paſſim eis ſuppeditant. Cibus aut in vicinis ſiluis cõmuni præda acquiritur, vel ex abundanti copia piſcium, quos edunt in eos ſparſim incurrentes maris ſinus, ac radicum, quas terra ſua ſponte profert ubertate, nullo fermè negocio adeſt unicuique. Potum illis refundit aut flumen, aut pomœrium, vel paſſim arborum ſuccus. proinde in vniverſum ſi quæ ſit apud illos habendi cupiditas, aut luſceptum mercaturæ ſtudium, omnia ad delectationem, præſertim oculorum, ab eis referuntur: vel ut antidota contra venena, quorum ſolum illud fertile, appetuntur.

9. Ex hac corporum temperie colligi poterit, illos non eſſe admodum longævos, vel præclaro aliquo ingenio præditos. Prius inde conſtat, quod humidum radicale in ipſis valde exiguũ, ac cerebri medulla extenuata, vnde nerui alimentum haurirent. Alterum ex eo liquet, quod ſpiritus ipſorum vitales planè ſint debilitati, vel confecti ſolis ardore in eorum corpora delato, qui ingenio inſeruirẽt. Affectus autem eorumdem vehementes, præſertim in libidinem & odium, vnde ex hac parte acriter incitati, & ex altera, carentes rationis magna vi, quæ hunc motum compeſceret, fermè pecorum ritu bruteſcunt. & ſanè quod ad ingenium attinet, *Auſtrales* iſti, nullo modo conferendi cum *Borealibus*. *Phyſici autem*, inquit *Ariſtoteles*, *de ſpiritibus Boreales magis, quam Auſtrales laudant*. Etenim ſolis æſtus, omnes ſpiritus vitales in corporibus *Auſtralium* deuaſtat, cerebri medullam, ac eius frigus, eis exſiccat & conſumit. *Boreales* verò intus ſtomacho & hepate calentes, ſpiritibus abundant: licet non tam igneis ac ſubtilibus, vt medij ſitus incolæ. *Diodorus Siculus* de *Troglodytis* ſcribens, affirmat, eos more rationis expertium, diſcrimen boni & mali vix intelligere: & quod penè incredibile, nullis perturbationibus moueri. Ob hanc ipſam corporum *Auſtralium* ſiccitatem, *Hippocrates* affirmat, eos a ſole percuſſos, minus ſudare, quàm *Boreales*, ſi vtrique nudi fuerint, ſin veſtiti, magis. Hinc venit, inter Auſtrales, Ægyptios, ratione ſiccitatis, & in ea ardoris, exiſtimatos fuiſſe leues ſemper & iracundos. *Nilus lenium hominum altor*, vt ait *Pacianus*. Et vt teſtatur *Ammianus Marcellinus*, Aegyptij *Repoſcones acerrimi*: quiq; tanquã barbari planè horridique a *Iuuenale* deſcribuntur: neque diriora, aut magis inhumana referuntur in hiſtorijs de extremis *Scythis*, quàm de *Aegyptijs* narrantur.

Arist. lib. 7. pol. cap. 16.

Diodor Sic. lib 4. antiquit. cap. 3.

Hippocr. li. de locis aer.

Pacian. in Ping Theo.

Am Marcell. lib. 20.

Et ſanè quod tot rixantur millia turba
Sic viuunt omnes.
Qua nec terribiles Cimbri, nec Britones vnquam,
Sauromatæque truces, aut immanes Agathyrſi:
Hac rabie ſæuit imbelle, & inutile vulgus.

Iuuenal. lib. 5. Satyr. 15.

Plin. lib. 6 hiſt cap 30.

10. Inter hos populos, Aethiopes monſtroſa corporum forma in aliquibus locis præditi, vt narrat *Plinius*: quod in ipſis mobilitati igneæ, tanquam artifici, attribuit. atque hinc fortaſſis Africa, a ſole vehementiùs exuſta, monſtrorũ ſemper habita ferax ab hiſtoriographis. Gens iſthæc vſque eò obtuſa, vti, quod mihi quidam fidem fecerunt, ex ea deuecti in *Hiſpanias*, vix capaces inueniuntur, qui vel terminos myſteriorum noſtri dogmatis animis concipiant. In quibus pariter affectiones, cum partis iraſcibilis, tum Concupiſcibilis acerrimæ. extimulantur autem non tam viua rationis apprehẽſione, quam imaginationis, a ratione deſtitutę, repræſentatione. Inde mentis vix participes, vbi violẽtia ac timor defuerint, ibi ruunt omnino præcipites in ea, quæ ipſis appetenda obijciuntur, moreſque ipſorum ſolutiſſimi euadunt. Videamus iam quid de indole medium ſitum obtinẽtium ſentiendum.

CAPVT XII.

De eorum Indole qui medium ſitum incolunt.

MEdium ſitum illum nuncupamus, qui in medio conſiſtit reſpectu Poli Arctici, vel Antarctici, relatorum ad lineam æquinoctialem. Diuidi poterit iſte ſitus in tres ſpecies, quarum prima illa, quæ abſolutè medius, ac vi ſuæ propriæ poſituræ omnino talis. altera, illa cenſeatur, quæ huius comparatione ad extrema quidem vergit, magis tamen participat de qualitate medij ſitus, quam extremorum. Poſtremò illa habeatur medius, quæ locum obtinet, quantum ad vniuerſum terrę globum, magis Borealem, vel etiam Auſtralem, quam ſit ille qui rigidè medius æſtimatur, nihilominus virtute extrinſecæ affectionis, de qua antea locuti, ad medium ſitum referri poterit. Mihi autem de hac re conſideranti videtur commodius, hos tres ſitus ſpectare, non tam ex mathematica climatum ſeu rigoroſa eorum deſcriptione, quam ex triplici modo caloris a radio ſolari: quandoquidem, vti diximus, ab huiuſmodi radio plurimum dependeat ingenij & indolis humanæ qualitas. reſpectu cuius illum volumus eſſe medium ſitum, qui inſignem gradum iſtius caloris participat, non tamen ſummum. ob quem, vt puto, veteres attribuere medium ſitum Hiſpaniæ: quod non feciſſent, ſi ad gradus mathematicos tantum attendiſſent.

2 Et quidem quantum ad hoc, id, quod optimum, videtur natura in parvo concluſiſſe, illudque paruum mira itidem varietate adeoque diſcrepantia diſtinxiſſe. Recte *Ariſtoteles*, vt ſupra diximus, ex mutatione ſtellarum quoad aſpectum noſtrum, & circulũ horizontis, brevi terræ ſpacio à *Græcia* in *Auſtrum* verſus decurſo, apparente, intulit non ſolum terræ figuram eſſe rotundam, quinimo *quod magnitudine non magna ſit*. Et in hoc ipſo quidem, ex particularibus locorum affectionibus, vt pote ex vicino, aut remoto mari, ex montibus, aut vallibus, ex aëris humiditate, ex eiuſdem ſiccitate, admiranda planè diſſimilitudo, quantum ad corpora, & ingeniorum

Ariſt. lib 2. de cælo cap. 7.

ingeniorum indolem, deprehendenda. *Maſſilienſes* & *Romani*, quòad gradum eleuationis, parum diſcrepant. quantum ad indolem plurimum. ac in ipſa *Italia*, *Bononienſes*, qui ſupra vnius diei iter vix aliquid a *Florentinis* diſterminantur, ab eiſdem tamen quò ad indolem, adeoque ſermonis vulgaris dialectum; vel maxime variantur. Hoc ipſum etiam in Græcia, cui *Plato*, & *Ariſtoteles*, medium ſitum attribuere, animaduerterunt plurimi: in qua *Athenienſes*, *Lacedæmonij*, ac *Thebani*, cum moribus, tum etiam linguis valde inter ſe diſſentiunt: adeo vt ex ſola poſitura medij ſitus, quantum ad indolis certam definitamque notitiam, aut nihil, aut non niſi parum colligi poterit.

3. Hinc tamen ex ratione ſitus *Plato*, *Ariſtoteles*, & *Hippocrates*, *Græciam*, vtpote palmam indolis obtinentem, laudarunt. Plato Philoſoph. *Illud cuilibet Græco ſciendum eſt*, inquit *Plato nos regionem ad virtutem omnium pene optimam habere. in hoc maximè laus regionis huius conſiſtit, quod inter hyemalem, æſtiuamque naturam, media eſt.* In eandem quoque Ariſt. lib. 7. c. 7 ſententiam *Ariſtoteles. Aſiatici autem ingenio quidem valent, & artificio, ſed quia deminſſo animo ſunt, parent aliis ſemper, & ſeruiunt. at vero Græci vt medium inter eos incolunt, ſic vtrorumque mores imitantur. Sunt enim & magnanimi, & acuti. Itaque tum libertate vtuntur, tum optima republica, eaque vna tum cæteris imperare norunt.* Eurip. Iphigen. vnde *Iphigeniæ* apud *Euripidem* voces:

Denique æquum eſt. non Achiuos barbaris,
Mater, haud contra Pelaſgis imperare barbaros:
Quippe nata eſt ſeruituti barbarorum natio.
Cæterum Græium genus natura ſtatuit liberum.

Ob hanc ipſam cauſam *Boreales* rerum penuria Ariſt lib. 4 pol. cap. 11 preſſos, pronunciat *Ariſtoteles*, imperio ineptos, tum quod ex inedia animis ſint dimiſſis, abiectiſque, tum *Etiam quod præeſſe neſciunt, & parere Dominis tantum ſciunt: ſic illi nullius imperio, aut Domini ritu, præſunt.* Deſpoticum itaque imperium affectatum ſolum a rudibus Borealibus: inter quos, aut Domini, aut ſerui omnes. De Orientalibus vero medium ſitum obtinentibus, Hippocrat. lib. de locis. & Aer. hæc *Hippocrates: Homines clara voce ſunt præditi, & ad iram, & prudentiam, melius ſunt comparati quàm Septentrionales: ſiquidem & reliqua illinc agentia ſunt meliora.* Suam verò *Aſiam* omnibus Cicer Ep. 1. ad Quint. regionibus præfert. *Aſia hæc noſtra melior eſt, & hominum mores meliores, & humaniores.* De Aſianis delicijs, quo tempore *Antonius* ibi agebat, hæc Plut. in Ant. *Plutarchus: Vniuerſa Aſia, non ſecus ac Sophoclæa illa ciuitas, plena vaporibus ſuauiſſimis erat, vbique cantus audiebatur, vbique ſerta exhalabant feſtiua. quippe cum Epheſum ingrederetur, mulieres vniuerſæ in Bacchas, viri omnes & pueri in Satyros & panes ſe formarunt. Hedera, thyrſis, pſalteriis plena ciuitas, Dionyſium Charidotum, Melichium vocabant Antonium.* Cicer pro leg. manil. *Cicero* de Aſia hæc retulit. *Aſia verò tam opima eſt & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis & multitudine earum, quæ exportantur, facilè omnibus terris antecellat.* Iſtis tamen, vt ſupra vidimus, detrahit *Ariſtoteles* audaciam & animoſitatem ciuilem. ac fatetur *Hippocrates*, hos in libidinem Auer par. in lib 7 pol. cap. 7. propenſos ex medio inter calidum ſitu. *Pars ſcientia capax*, inquit *Auerroes, in Græcis præſtantior: in Gallis aliiſque huiuſmodi gentibus iracundia.*

4. Enimuero vt paulisper omittamus imperij magnitudinem, reputati ſemper *Græci* aut omnium artium inuentores, vel eatum certè emendatores inclyti, vt *Plato* adſtruit. Fatetur Plato philo. quidem, *Græcos* ab *Aegyptiis* ac *Syris Aſtronomicas* diſciplinas mutuaſſe, & eius rei cauſam dat: *Quoniam magis, quam barbari, ab æſtiua ſerenitate diſtamus, horum deorum, nempe ſtellarum, ordinem tardius intelleximus. Talis Ægyptus & Syria ſunt, vt ſtellæ ſemper omnes, vt ita dixerim, clare cernantur: quia cæli aſpectum nubes & pluuia non impediunt.* macrob. de Som. Scip vnde *Macrobius* appellat *Aegyptum* artium matrem. At verò literarum inuentio paſſim Phœnicibus conceſſa: Luc. lib. 2.

Phœnices, primi, fama ſi creditur, auſi
Manſurum rudibus vocem ſignare figuris.

quod ad ciuiles mores attinet, communis opinio, eos ab Athenienſibus in alias gentes paulatim propagatos.

Primæ frugiferos fœtus mortalibus ægris Luca. lib 3.
Dederunt quondam præclaro nomine Athenæ,
Et recreauerunt vitam, legeſque rogarunt. Dio. lib. 13.

Hi leges dedere, inquit *Diodorus, quibus vita communis ex vita cultu agreſti, atque iniuſto, ad hunc humanum, atque iuſtum conuictum peruenit.* Pan. in Att. *Titus Liuius* loquens de varijs artibus, quibus vita humana excolitur, inquit: Liu. Dec. 1. lib. 9. Dem. Halic. lib. 1. ant q. *Quas, ad animorum corporumq; cultum, eruditiſſima omnium gentium Græcia inuexit. Adſunt Athenienſes*, ait *Cicero, vnde humanitas, Doctrina, religio, fruges, iura, leges ortæ, atque in omnes terras diſtributæ putentur.* Cicer. orat. pro flacc Hero. lib. 1. hoc ipſum pariter *Herodotus* adſtruxit. *A priſcis temporibus reſponſum erat, Græcam gentem dexteriorem eſſe, quam barbaram & magis ab ineptiis abhorrentem: etſi Athenienſes inter Græcos feruntur ſapietia principes.* Cicer. Ep. 1. ad Quint. fratr. *In qibus* inquit *Cicero, non ſolum humanitas, ſed etiam a quibus ad alios perueniſſe putetur.*

5. Cæterum quòd Deus nulli genti ita palmam naturæ penitus conceſſit, vti omni planè mali incommodo interim caruerit, inde iſtius medij ſitus incolæ, præſertim Græci, tametſi quadam ex parte quòad ciuilitatem reliquis, diuino munere præſtiterint, nihilominus ipſa indole, rebuſque ab ipſis geſtis, plurimũ etiã ciuilitati cum apud ſe, tum alios nocuerunt. Eorum ingenia, *ad fallendum parata* aſſerit *Cicero*, Cicer lib. 1. ad Quint. frat. Epiſt 2. temporibus, non officiis deuota. *Pauſanias* dum recolit *Græcos* a *Nerone* in libertatem aſſertos, Pauſa. lib. 7. ſubinde in abiectiſſimam ſortem calamitatis recidiſſe, ita ſcripſit: *In hoc Neronis factum cum intueor, rectiſſimè mihi videtur Plato Ariſtonis filius dixiſſe, grauiſſima quæque, & maximè inſignia peccata, non eſſe leuiorum, aut mediocrium ingeniorum offenſiones, ſed ab animi præclara quadam indole, vitioſa educatione deprauata, conſueuiſſe.* Ex Alex. lib. 4. Ion. Dier. cap 13. quo obſeruauit *Alexander Neapolitanus*, *Syracuſanos*, & *Athenienſes* aut habitos excellentiſſimos in omni virtutum genere, vel omnium quo ad Cicer. ep 2. ad Attic. vitia peſſimos. Cui prauitatis indoli apud iſtos opẽ fert interdum rerum penuria, qua mirum in modum ad fraudes, ac violentias, etiam cruentas, incitari ſolet. Multi itaque ſcriptores conqueſti, ab iſtis, vtpote *Orientalibus*, & *Aſianis*, voluptates exitiales in alias gentes deueniſſe, quæ

eorum

rum animos & corpora effæminarunt. *Pacianus* loquens de ... Romano, in oriente verſato, ſeu potius orientem ſecum in triumphum Romani aduehente, ait, *Longo orienti. vſu, vel multorum retrò principum remiſſione, tamen quoſdam luxus infecit.* Plinius id ſerte affirmat, *Græcos, vt* omnium artiũ inuentores, ita *omnium vitiorum* patronos extitiſſe. pariter differens de natura ... inquit. *vſum eius ad luxuriam vertere Græci, vitiorum omnium genitores in gymnaſiis publicando.* quo circa narrat, *Catonem*, Græcos omnes vrbe ... pellendos exiſtimaſſe. Imo in impietatem periurij accenſi paſſim Græci, infames habiti:

Pacian. in par. Theo. Plin. lib. 29. & in lib. 15. cap. 4.

Plin. lib. 7. cap. 3. Juven. li. 2. Saty. 6. Hor. lib. 15.

——— *non- ... Græcus iurare paratus*
Per caput alterius.

——— *non poſſum ferre Quirites,*
Græcam vrbem. Ex *Plauto* intelligere poſſumus, quales Græci olim Romæ, & quem finem ſuis ... illi præſtiterint.

Plaut. Curc.

Tum iſti Græci palliati, capite operto qui ambulant,
Qui incedunt ſuffarcinati cum libris, cum ſportulis.
Conſtant, conferant ſermones inter ſe drapetæ.
Obſtant, obſiſtunt, incedunt cum ſuis ſententiis.
Quo ſemper videas, bibentes eſſe in Hermopolio.
Vbi quid ſurripuere, operto capitulo calidum bibunt
T... atque ebrioli incedunt.

6 De imperio verò à Græcis comparato, illud verbo tenus ſolum obtinuerunt: nempe ipſis à Macedonibus debellatis, imperium Græcorum primum auditum fuit: atque ut omittam ciuilia bella, quibus eorũ res concuſſa ſæpius, nihilo obſtante ſua *Minerua*, externis ſeruiere, imo ſedibus depulſi, nunc *Romæ*, nunc *Ægypto*, nunc *Syracuſis*, nũc *Maſſilia*, nũc alibi, ſeruili aſſentationi dediti, turpiter lenocinati, quo victum ſibi exules pararent: ut intelligamus, omne negociũ ciuile non eſſe in meris ingeniis repoſitũ. quinimo diuina vindicante iuſtitia, frequenter accidit, tam *Græcos*, quam alios, acumine mentis vigentes, ob ſcelera tamen ſua ad infimam planè ſortem ſub iugo barbarico corruiſſe, ac modo etiam depreſſos gemere conſtat, cum caſum ſuũ alias deplorare non audeant: aliis interim non ita intelligentia vel eloquio claris, in maxima libertate ac opulentia degentibus. *Dionyſius Halicarnaſſæus* iſtis, quantum ad imperium, inter Græcos ac Romanos comparationem inſtituit: *Athenienſes maritimum tantum tractum tenuerunt annis duo de ſeptuaginta: ac ne hunc quidem totum, ſed eum duntaxat, qui intra Euxinum Pontum & Pamphilium pelagus continetur. idque cum maxime pollerent rebus navalibus. Lacedæmonij verò Peloponenſium ac reliquam Græciam tenentes, uſque Macedoniam extenderunt imperium. in quo vix triginta annis tranſactis, à Thebanis victi, eo priuati ſunt. At Romanorum ciuitas imperat per cunctas terræ plagas; quæ quidem inacceſſa non ſunt, ſed habitantur ab hominibus. toto etiam mari dominatur non ſolum inter columnas Herculis, verum etiã Oceano quacumque eſt navigabilis. primaque & ſola in omni hominum memoria, ortũ & occaſum, terminos imperii ſui poſuit. Tempus quoque eius potentiæ non breve, ſed diuturnius, quam ulli vel regno, vel reipublicæ obtigit.* Quinimo Græcorum gloriæ bellicæ obſtetiſſe uiſa continet ſuperbia. non enim dignati dedititus externos, quos barbaros faſtuoſe vocabant,

Dion. Hal. lib. 1. antiq.

Ciuitate donare, eaque de cauſa, quos modo vectigales retinuerant, parum poſtea experti rebelles, cũ *Romani*, quod idẽ *Dionyſius* adnotavit, nulla alia ratione magis ſuum imperium amplificarunt, ſimul ac confirmarunt, quam receptos in ſuam ditionem municipes ad communia iura ciuitatis admittendo. Quomodo autẽ *Græcia*, ac tota *Aſia* etiamnum iaceant ac ſordeſcant, cũ omni illa indole, cũ univerſis illis voluptatum inſtrumentis. vel ipſa Scythia, quoad rem ciuilem, infeliciores, quis non videt;

Dion. Hal. lib. 2. Ant.

7 Quod autem ad *Europam* ſpectat, *Italia* mediũ hunc ſitũ attribuendũ omnibus in confeſſo: tametſi in ipſo ſolo, habita ratione quarũdã affectionũ particulariũ, quædã retineat proſperitatis ciuilis impedimẽta, aut certè inũbrationes.

Sed neque in Arctoo ſedem tibi legeris orbe
Nec polus aduerſi calidus, qua vergitur Auſtri,
Vnde tuam videas obliquo ſidere Romam.
Ætheris immenſi partem ſi preſſeris unam
Sentiet axis onus: librato pondere cæli
Orbe tene medio.

Luc. lib. 1.

Regio iſthæc, ſi quæ talis ſupereſt, reliquis *Græcia*. huius incolę ingenio nitent, in ornatum, in ordinem, in externum decus tam rerum quam verborum, intenti. cumque rationis potentia valeant, animi affectus aut inde ſedant, vel diſſimulare optime norũt. illuſtrandis honoribus plurimum operæ ab iſtis impenſum, ut pote fabricæ magnitudine, conuiuij ſplendore, veſtium apparatu, compellationis ceremonia inſtructis: & quod in quouis genere delectet, id apud illos magno in precio eſſe aſſueuit. Ceterũ in hac regione mira cernitur aeris inæqualitas; frigore, ac calore, etiam intenſiſſimis, in ea ſuccedentibus: & cum hinc *Adriatico*, illinc *Tyrrheno* mari anguſtior continens alluatur, ſimulque montes ubique erecti multa niue aſpergantur, fontibus, ac paludibus ſolum planius irrigatur, aer humidior inde redditus, acrẽ facit impreſſionem in capita ac corpora incolarum; præſertim vi caloris prius extenuata, & relaxata. ob quam cauſam nulla loca præter montes ciuitatibus dant aeris ſalubritatem: vallibus interim aut penitus deſertis, vel peſſimo aere vitiatis. ibi viris & urbs amant colles, utræque collinæ: in Hetruria præſertim, Vmbria & Latio inſuper in mediis æſtibus circa meridiem, & occidẽte ſole, ſpirare ſolet ibi ventus ſeptẽtrionalis, iſque acutiſſimus: vnde difficile, cõtra huiuſmodi cæli intẽperiẽ, corporis ſanitatem eo loci diutius tueri:

8 Obtinet porrò *Hiſpania* hunc ipſum medium ſitum, teſte *Paciano*: *quæ nec Auſtrinis obnoxia æſtibus, nec Arctois ſubiecta frigoribus.* Ob quam cauſam, terræ fructus, qui ibi naſcuntur, optimi. Duo in hac gente conueniunt, quæ ſummis laudibus digniſſima, ingenii nempe acumen, & eiuſdem maxima quædam pertinacia. iſtis duobus concurrentibus, non eſt *Cerberus* aliquis tam in abſtruſo ſepultus, qui ab iſtis *Herculibus* excuſſus, non educatur in lucem. quod verò ad ingenii vim, ac contentionem, erectis corporibus conſiſtant, paſſuumque grauitate, ad ritum gentilicium, inceſſum moderentur, viſi aliquibus, iſtis ſpeciem quamdam ſuperbiæ propagare: cum tamen non ad faſtus normam, ſed ad conſtantis animi, ſemper ulterius

Pacian. Pan. Theod.

F conten-

contendentis, obſtinationem quandam, illa omnia reuera cõponant: corporeque illud ſenò loquuntur, quod defixa quadam mentis cogitatione altè meditantur. non norunt iſti, adulatione aliorum grâtiam aucupari, falſandoue fidem, utilia ſibi comparare: utpote quorum ſenſus auguſtiores, quam ut ad haſce ſordes fictionum aliquando dimittantur. denique quantum in litteris ſimul ac pietate valeant hodierna die, demonſtrant libri, probant impena, orbis terrarum conteſtatur, Eccleſia, bene merentibus filiis applaudendo, ſignificat.

9 Gallia tam cælo, quam ſolo conſtans feliciſſimo, ad medium ſitum, ſi omnia expendantur, pariter referenda. In ea calor, & frigus ſtatutis temporibus vigent, vnde homines gignuntur acerrimis ſpiritibus cum prædiri, tum inflammati animis, admirabili quadam velocitate, ex aeris puritate, per omnia, contemplantes diſcurrunt. ea porro bonitate naturæ temperari, ut apud eos inimicitiæ non exiſtant perpetuæ, & aliorum calamitatibus maxima quadam affectus teneritudine indoleſcere ipſis familiare. Gens libertatis auida, & congreſſus civilis, in quo ludi liberales exercentur, appetentiſſima. qui cum exacta iuuentute, calentes ſpiritus ætas gravior decoxerit, ſeneſcentes acutiſſima quadam in rebus agendis perſpicacia inclareſcunt. hoc probant ad dictos dies eorum cum externis conventus, de rebus belli ac pacis tractantes, in quibus Galli fermè ſemper, quòad emolumenta honoris, & rei, primas deferre ſoliti. De

Theret lib. Coſm. Dio Sic lib 6 Virg Æne. 8.655. Plutar. in Chi.

formis, ac moribus antiquorum Gallorum, multa ſcripſit *Diodorus Siculus. Sunt Galatæ* inquit *molles, & albi, corpore oblongo. Comas quamuis habeant rufas, ſtudio tamen naturæ colorem augent. Belgas* potentiſſimos vocat *Plutarchus*: ac inter eos *Nervios*, efferatiſſimos & bellicoſiſſimos.

10 Cæterum neque Angliam medio ſitu prorſus excludendam iudicarem, ſaltem ſi particularium affectionum ſitualium ratio habeatur. Nulla ibi caloris aut frigoris ingens vis reperitur, ſed bonitate clementis aeris campi perpetuo vernant, & cælum dulci favonio, deambulationibus, & vitæ campeſtri, applaudit.

Non illic Aries verno ferit aera cornu:
Gnoſia nec Gemini procedunt cornua Tauri. Architrem. de Britan.
Sicca Lycaonios reſupinat plauſtra Bootes.

Quod ergò neque frigore, neque æſtu multum Angli urgeantur, inde in ipſis affectus appetitus moderatiores ſunt, neque ea vehementia, qua alii, amant, aut odio habent. raro proinde inimicitiæ ergo ſeſe mutuo occidũt, auerſiſſimi ab hac immanitate homicidii. quempiam verò per inſidias interficere, vel in æqualibus armis adoriri, crimen ducunt contra hominis dignitatem atrociſſimum. Atque quod ſoli ubertas omne genus copiæ, ad victum pertinentis, incolis refundat, hæc naturæ pręſtantia & humanitas, in ipſis inde cum generoſitate plurimum augentur. vnde non norunt paupertatem, indicto ipſiſmet exilio, ab externis artificioſè ſubleuare, illis blandiri, ac ſe abiectè dimittere: nimis enim animis ſunt generoſis, quippe quos natiuum ſolum procreavit, & aluit effuſa ſui benignitate. proinde aut meritorum pondere, modeſta petitione aditos, ſe apud humanos opitulatores præualituros autumant, aut nullo modo ad mercedem euaſuros ſe ſperant. Si modò iſtis cura fuerit, corporis mollitiem, ac humiditatem indurare parum, atque exſugere quà exercitiis, quæ ciborum parcimonia & ariditate, exiſtimarem nullam Gentē, quòd ad litteras, vel bellum, illis præfetendam: ac ferme non ulla ætas comparuit, in qua Anglus aliquis eruditionis fama non inſigniter inclaruerit. Simile iudicium profero de *Flandria*, magna quoque de parte *Germaniæ*, atque *Poloniæ*, nobiliſſimorum ſanè ſpirituum matribus & altricibus.

Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor uſus. Perſi Sat. 5.

11 Iſtis accedunt ætatum ac ſexuum diſcrepantiæ, quæ proportione quadam ubique locorum ſimilem obtinent veritatem. obſervandũ idcirco, an quis tractaturus negocium cum hominibus, an cum fæminis: cum iuuenibus an ſenioribus: horum enim intelligentia non ſolum Rhetoribus commoda, ex quibus ſciatur, qualibus argumentis in eis commouendæ animæ affectiones, verum etiam negocia civilia peragentibus. ętatum diſſidentium mores ſingillatim deſcripſit *Ariſtoteles*. iuuenum autem ex duobus conſtituit: nempe ex calore in eis, & inexperientia: itidem ſenum ex frigore, & experientia, de quibus hæc etiam cecinit *Horatius*.

Ariſt lib. 2. Rhetor.

Reddere qui voces iam ſcit puer, & pede certo Hora. in art. poet.
Signat humum, geſtit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.
Imberbis iuuenis, tandem cuſtode remoto,
Gaudet equis canibuſque, & aprici gramine campi:
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Vtilium tardus prouiſor. prodigus æris,
Sublimis cupiduſque, & amata relinquere pernix.
Conuerſis ſtudiis ætas, animuſque virilis
Quærit opes, & amicitias, inſeruit honori.
Commiſiſſe cauet, quod mox mutare laboret.
Multa ſenem circumueniunt incommoda: vel quod
Quærit, & inuentis miſer abſtinet. ac timet uti,
Vel quod res omnes timidè gelidèque miniſtrat,
Dilator, ſpe longus, iners, auiduſque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Se puero, cenſor, caſtigatorque minorum.
——— *Quam veri effœta ſenectus* Vir. Æne. 7
Arma inter Regum falſa formidine ludit.

12 Habenda etiam diſcrepantiæ ratio inter eos, qui in urbibus frequentioribus viuunt, & alios, qui in campis agunt. urbani enim, affectus habere ſolent magis ſubactos, ingeniaque acutiora & exercitatiora ad excogitandũ, juxta ac diſſimulandum, quam campeſtres. nam in urbibus contrariæ ciuium voluntates acuunt mutuo ingenia, & retundunt impetus paſſionum; qui autem ruſticantur, & in ſuæ villæ ſolitudine verſantur, nihil ferme inueniunt, quod ad ſua deſideria, obſtaculi: inde minus admittunt inſe rigorem diſciplinæ, in id omne aperti, ſoluti, & effrenes, quod diſcupiunt.

Quis non malarum, quas amor curas habet, Hor. lib Ep.
Hæc inter obliuiſcitur;

Verum

Verumquod non omniũ hominum, etiam ciuilium, ſit eadem indoles quo ad benevolentiã ac commiſerationẽ, quibuſdã expetentibus potius ex ratione pura, quã motu appetitus, benè de alijs mereri, examinabimus quænã harum melior indoles, ac ciuilitati morum magis opportuna.

CAPVT XIII.

Vtrum indoles, teneritudine quadam adfectus emollita, quoad Ciuilitatem ea ſit præſtantior, quæ durior, & ab eiuſmodi ſenſu alienior.

Galen. lib. 3 de locis c. 8 Viues. lib. 3. de Anim. cap. 1.

CErtum omnino, affectionum in appetitu ſenſitivo exurgentium radices quaſdam, ac veluti cauſas originales reperiri in ipſa corporis diſpoſitione: ita vt pronunciare liceat, hos præ alijs ad iſtos affectus inclinari corporum ratione. videmus enim, quoad illos, aliter comparatos iuuenes, quam ſenes, viros quam mulieres: quæ diſcrepantia aliunde oriri nequit, quam à differenti corporum in ipſis temperatura. vnde animaduertit *Doctor Angelicus*, motum corporis dupliciter referri ad appetitus ſenſiuui paſſionem: principiò antecedenter: quatenus quis virtute cuiuſdam complexionis, aut motus corporei, euadit diſpoſitus & propenſus in aliquam perturbationẽ: quemadmodum corpore accenſus, ad iram etiam leuem ob cauſam, vt notat *Ariſtoteles*, incitatur: deinde ea ratione, qua vt effectus illam ſequitur, vtpore cor dilatando, vel reſtringendo, idque contra ſtatum corporis naturalem. proinde S. *Auguſtinus* aſſeruit, appetitus paſſionem *eſſe commotionem animi & corporis*. Nos verò hic ſolum conſideramus illum corporis motum, aut habitum, qui præuius & inductiuus in affectionem, non quidem quamlibet, aut in vniuerſum, ſed in commiſerationem, in ſtudium gratificandi, in voluntatem ignoſcendi, ac remittendi iniurias. Et quidem dubio procul verum, aliquos, corporum ratione præ alijs ad hęc officia moueri; ita vt corporis ipſius definita quædam temperies, in imaginationem & appetitum ſenſitiuum ipſorum, impreſſiones quaſdã faciendo, tandem ad rationis aſſenſum, ac voluntatis actum, facilius pertingat, quam faceret altera in alijs ab ea diuerſa. Nam cum obiecta commiſerationis, gratificationiſque, tanquam ſenſibilia apprehenduntur, ad eorum aſpectus, in appetitu ſenſitiuo exurgere poſſunt quædam affectiones, quæ, vt docet *S. Damaſcenus*, verſantur circa bona, ac mala, ſenſu perceptibilia: affectiones idcirco denotant proprias ſuas diſpoſitiones in corpore: vnde melancholicorũ tales, aliæ verò cholericorum, vt oſtendit *Galenus*, & experientia ipſa ſatis manifeſtè idem demonſtrat.

S. Thom de verit. q. 26 art. 1. a 2. q 37 a. 2. Ariſt. lib. 2. de Anim. Text. 14.

S. Auguſtin. li. 9. de Ci. cap. 4.

Damaſcen lib. 2 de fid cap. 22. Galen lib. 3 de l[illegible] cap [illegible] S. Th. 1. 2. q. [illegible] art. [illegible] Virg. [illegible] Æ[illegible]

2. Ob hanc cauſam doctè, eleganterque Poëta *Virgilius Æneæ* paſſiones affingit incidenti in vmbram *Didonis*, dum per inferna loca pererraret. *Didoni* verò ipſi, corpore ſolutæ, eas adimit:

Vt primum iuxtà ſtetit, agnouitque per vmbram
Obſcuram, qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt, aut vidiſſe putat, per nubila lunam:
Dimiſit lacrymas, dulcique affatus amore eſt.
Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat:
Nec magis incepto vultum ſermone mouetur,
Quam ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

In quæſtionem iam venit, vtrum præſtabilius, Ciuem in prædicta officia erga alios ſola ratione inclinari & adduci, vel in illo, rationem, affectumque permouente appetitus ſenſitiui quadam teneritudine, aptitudineque ſenſitiua ad concipiendum amoris calorem ex quadam corporis temperie illiciente, eiuſmodi munera perficere.

3. Sunt qui hanc indolis qualitatem, ex appetitus ſenſitiui diſpoſitione conſtitutam vituperant planè, ac proinde in ciue ad benè faciendum alijs, ad remittendum iniurias, meram rationẽ cum Stoicis deſiderant: quod vtpote cõueniens quid meliori bono, multis argumẽtis probare contendunt. Imprimis mollitiem hanc commiſerationis & amoris, effectum nempe illius corporeæ complexionis, incuſant, quaſi excellentiſſimi ingenij grauitati inimicam. plerumque enim corpore teneri ac fluxi homines, affectionibus iſtis facilius percelluntur: vnde mulieres viris, pueri adultis, ad condolentiam, ad beneuolentiam hoc ritu promptiores: quorum ſcilicet corpora laxiora, humidioraque, ingenia vero languidiora. imo ſi ad ciuilitatem conferrent teneræ affectiones iſtæ, inde ſequeretur, melius diſponi ad ciuiles mores *Septentrionales*, quam qui medium ſitum incolunt: quippe quod eorum corpora ſucculentiora, quorum vi, mulierum inſtar, commiſeratione ac ſenſu teneritudinis citius quoque perſtringuntur. Cæterum verò, qui ingenio excellunt, eorum pariter corpora ſicciora, quæ proinde parum cõmercii habebunt cum hac muliebris naturæ flexibilitate ac paſſibilitate. Plutarch. lib. de Nobil.

——*argilla quiduis imitabitur vda.* Horat. lib. 2 Ep. ad Iul. Flor.

4. Fieri porro non poteſt quin ea a quibuſdam æſtimata bonitas naturæ, ſenſui doloris nimij coniungatur: quo affligi, præſertim in caſſum, & omni irrito effectu, nullus ſapientum exoptaret. at verò ad intuitum calamitatis in altero triſtari, commiſeratione exacerbari, ingemiſcere, ac lacrymari, prorſus idem, ac ſibimet ipſi aculeum infigere, cor proprium lancinare: quod cum, vt ſæpius fit, malum ipſum non excutiat, aut eleuet, quorſum in viro ciuili fomentum hoc ægritudinis ac cruciatus requireremus, ſeu miſericordiam, quæ nil aliud quam cordis miſeria, vt notat *Sanctus Doctor*, exuri cuperemus? hanc enim ob cauſam inficiatur idem Deo competere miſericordiam ſecundum eiuſdem affectum, duntaxat illam ei tribuendo iuxta effectum: dum nempe ſuo collato dono hominum miſerias expellit, vel demerito noſtro repugnante, ſuam bonitatem nihilominus benefaciendo oſtendit. potius ergò ſpectabit ad excellens viri ciuilis officium, pura ac ſolitaria ratione, ad dei exemplar, effectum miſericordiæ præſtare, quam eius affectũ in conuictu, abſque omni operæ precio, proferre.

S Thom. 1. part. q. 21. art. 3. 2. 2. q. 30 art. 1. Ricard. in 4. d. 42 art. 1. 4.

5 Neque virum conſtantem decere videtur indoles ab appetitu concupiſcibili decreta, & eius mollitie: nam ſi modò iuſta inſtet cauſa, ob quam ira ſuſcipienda, vel appetitio vindictæ concipienda, quare eadem cauſa perſiſtente, non erunt affectiones iſtæ perpetuo manſuræ: niſi velimus dicere, non à rationis imperio, aut veritate ipſa, ſed à temporis defluxu, aut immutatione corporis, vel imaginationis, vitæ ac

Cicer. lib. 1. Ep. 1. ad Quint. frat.

morum rationes inſtituendas: Iræ, inquit, Cicero, *ſi exorabilis, ſumma leuitas*. propius ergò ad ſtatum Angelorum accedunt, qui in ſuis conſilijs perſiſtunt immobiles, nec permittunt ſe calido ac frigido huc & illuc raptari, motu ſenſus diverſimodè abduci, & cameleontum inſtar, ſolo venti flatu immutari.

6. Quinimo hæc ipſa facilitas & teneritudo verſus alios, præſtanti ſimis viri civilis officiis ſæpius obſiſtit, ſi ad mandatum Dei, aut inſpirationem ipſius aliquid peragendum: ſicuti in

Gen. 22.

Abrahamo conſtitit, carni ac ſanguini contrariū. Si parentes deſerendi, ſi patria relinquēda, quid ad hoc iuuabit ſenſus iſte comploratiuus, imò quid non in horum oppoſita commovebit? Iudex iuſtam ſententiam mortis aut ſpoliationis in ſontem laturus, à ſuæ indolis teneritudine, poſtquam acerbitatem rei ſecum expenderit, plerūque lugubres voces ac lacrymas perceperit à iuſtitiæ norma facilè avocabitur, ac ad beneficia totus convertetur. Miles in acie pugnaturus viſis hoſtium vulneribus, audiriſque eorum ſupplicationibus quantumuis dolosè inſtructis, ferire deſinet, parcere incipiet omnemque in ſe martium rigorem, miſericordiæ indulgendo, remittet. quemadmodum enim mollia, impreſſionem ab externis facilius admittentia, citius violantur, externiſque terminantur, ita hominum animi, naturæ quadam facilitate effœminati, de conſtantiæ loco ad turpē fugam, aut muliebres querimonias celerius deijciuntur. Exemplum idcirco ciuilis officij dedit *Æneas Africa* ſoluturus, dum vel amantiſſima *Dido*, verbis, habitu, ingentem ſui dolorem, ob eius diſceſſum conceptum, quà flendo, quà eiulando, quà orando, ipſo vidente, audienteque, teſtaretur.

—— *Sed nullis ille movetur*

Virg. Æneid. 4.

Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.

Quem ſi flexibilis aliquis, & a dolore expeditè penetrabilis ac vulnerabilis adſpexiſſet, cum *Didone* protinus pronunciaſſet,

Nec tibi Diua parens generis, nec Dardanus auctor
Perfide. ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hircanaque admorunt vbera tigres.

Plutar. in Cleomen.

Huiuſmodi quoque extitit durities Spartanorum, de qua *Plutarchus*, narrans profectionem *Cleomenis in Tænarum. Priuſquam nauem conſcenderet, Cratiſiclia Cleomenem ſolum in Neptuni templū adductum complexa ſæpius, atque exoſculata, ubi pietate commotum animaduertit, Age, inquit, Lacedæmoniorum rex, caue ne quis e tēplo digreſſos, lacrymantes, aut indignum aliquid Sparta facientes, animaduertat.*

Hero. apud pellium lib. 49. cap. 12.

7. Nihilominus amās illud ingenium, ad condolendum ac benefaciendum ſuapte vi procliue & incenſum, verè civile exiſtimandum: adeoque huic naturæ palma civilis concedenda; quidquid Stoici, aut in rigorem indolentiæ malitiæ indurati alij, in contrarium ſtatuerint. Indolem hanc admiramur & exoſculamur in ſanguine nobilibus: quibus ſi eam detraxerimus, nihil ſuperſtitis, veluti præclaræ alicuius notæ, illos à vulgari ſorte diſcriminabit. Hos *Plato*, ut ſuperius vidimus, mites eſſe vult ſimulque animoſos, inde verò mites, quod aliorum amantes, quodque eorum miſerijs medullitus indoleant, longè poſiti ab omni immanitate, vel inhumanitate. At ſicut intellectus à ſenſu dependet in ſua operatione, ſimiliter voluntas, quoad indolem habitualem, ab appetitus inclinatione, & hæc a corporis temperie. non enim voluntas unius hominis vi ſolius creationis, aut facultatis intellectivæ per ſe ſumptæ, inclinatior ad amandum, ad ſubleuandum aliorum miſeriam, voluntate, quæ eſt in alio: cum tam animæ, quantum ad ſubſtantiam, quam eius potentiæ, quoad entitates, ſint omnino pares & ſimiles. quod

S. Thom. de verit. q. 26. art. 3.

ergò in hac diſpoſitione voluntas in aliquibus ſit inclinatior, provenit à conſtitutione appetitus ſenſitiui, qui in eiſdem procliuior ad amandum, ad commiſerandum. oritur itaque nobilitas naturæ à certa appetitus ſenſitivi, tam concupiſcibilis, quam iraſcibilis, qualitate. Inane idcirco, quod aliqui videri cupiunt, ſcilicet abſque motu appetitus ſenſitiui, aut eius conditione, vi ſolius rationis ac voluntatis ſe eſſe propenſiores alijs ad diligendum, ad aliorum miſerias depulſandum: nam cum Angeli non ſimus, ſed homines, diſcrepantia hæc mutuanda ab appetitu ſenſitiuo, & aliquo eius motu, vel ad illum à definità quadam in nobis energia, ut docet *S. Thomas*.

—— *Nox & tua teſtis*

S. Thom. 2. 2. q. 155. art. 2

Dextera quod nequeam lacrymas perferre parentis.
At tu, oro, ſolare inopem & ſuccurre relictæ.

Virg. Æneid. 9. v. 285. 290.

8. Hac indole emolliti, ad donandū ac ad cōdolendū propenſi, aliorū fauores, quod a viro ciuili multū ſpectādū copioſè conciliare ſolēt. cum enim virtus omnis ſit amabilis, tum illa vel maximè, quæ alios in vita ſocios reſpicit. proinde naturæ iſthæc teneritudo, dum ciuem ad benefaciendum inſtituit, ac promptum eodem reddit, ſtatim ac perſpecta fuerit ab aliis, beneuolentiam eorum ſumma quadam vi procurabit. *Ac primum nouerimus*, inquit *S. Ambroſius*, *nihil tam vtile quam diligi, nihil tam inutile quam non amari. nam odio haberi exitiale ac nimis capitale arbitror. Itaque id agamus, ut omni ſedulitate commendemus exiſtimationem, opinionemque noſtram. ac primum placiditate mentis, & animi benignitate inſinuemus in affectum hominum.*

Amb. lib. 2. off. cap. 7.

Etenim paſſio appetitus ſenſitiui pronam facit voluntatem in operationem, eiuſdemque motum reddit magis ſpontaneum, nempe impetu vitali intenſiorem: quatenus voluntas in id procumbit lubentius, in quod appetitus magis propendet, vel in quod idem actu ſuo delatus, iam ſibi ſuauius perceperit. Hoc verò inde prouenire interpretatur *S. Thomas*, quod paſſio appetitus moueat voluntatem per modum obiecti: quatenus præſtat, quod *homini in paſſione aliqua videtur aliquid conueniens, quod non videtur extra paſſionem exiſtenti: ſicut irato videtur bonum, quod non videtur quieto.* iuuat idcirco ad beneuolen-

S. Tho. 1. 2. q. 9. art. 2 q. 10. art. 3.

tiam,

tiam, ad amicitiam, ad miſericordiam certa quædam temperies appetitus ſenſitiui: quo emolumento, & veluti pondere in bonum, ij deſtituuntur, quorum appetitus indureſcens non ita afficitur: conſequenter neque eo gradu ciuilis indolis gaudent, quo alij, affectum contra diſpoſitum retinentes. Fruſtra verò a ſola ratione, abſque hac ipſa appetitus diſpoſitione, expectatur eadem alacritas ad donandum, adcō dolendum, quandoquidem inter alia voluntatis incitamenta, natura ipſa, appetitum ſenſitiuum, rationi adiunctum, vnum eſſe voluerit. *Plutarchus* de *Bruto* Romano, filios ſuos *Titum*, & *Tiberium*, tradente lictoribus, vt manibus a tergo reuinctis flagellati, ſecuri, illo etiā inſpectante, tandem cæderentur: atque ad hoc ipſum nihil de vultus ſeueritate ex miſericordia aut dolore remittente, ait: *Aut enim eius virtutis celſitudo ſedatum animum præbuit, aut calamitatis magnitudo ſenſum doloris eripuit: quorum neutrum neque parum, neque humani eſt ingenij, ſed diuinitatis cuiuſdam, aut immanitatis.*

Plutar. in Bruto

9 Quod ſi præclarum aliquod ingenium appetitu ſenſitiuo inſitum fuerit, id a corporis temperie conſtituitur: nam vt dictum eſt, ipſamet appetendi facultas, in ſe ſpectata, ſimilis eſt quoad ſpeciem ac modum ſui in omnibus hominibus: ſi ergô iſtius hominis appetitus melius ad bonum efformatur, quam alterius, ab extrinſeco aliquo id prouenit, nempe a corporis ipſius diſcrepante complexione. *quia appetitus ſenſitiuus*, inquit *S. Thomas*, *habet organum corporale, ſequitur quod per aliquam corporalem tranſmutationem homo fit habilior ad aliquod peccatum. Et ideo poteſt contingere, quod ſecundum aliquas tranſmutationes corporales, certis temporibus prouenientes, aliqua peccata nos magis impugnent. omnis autem corporalis defectus de ſe ad triſtitiam diſponit. & ideo ieiunantes circa meridiem, quando iam incipiunt ſentire defectum ſibi, & vrgeri ab æſtibus ſolis, magis ab accidia impugnantur.* quod verò de vitijs ac peccatis a SanctoDoctore aſſertum id virtutibus educendis eadem ratione aptari poterit.

S. Thom. 2. 2. q. 35 art. 1 ad 2.

10. Multa ſane ſunt in vita ciuili officia, ad quæ plurimum confert hæc tenera animi indoles. meritò idcirco *Virgilius* ſollicitum exhibendo *Aeneam* ob amiſſam vxorem, illum magna vi doloris affectum repræſentat, eaque ſic permotum, vt cum ſummo etiam vitæ ſuæ periculo, eam inquirendo, *Troiam* iam deflagrantem, & ab hoſte infeſſam, regreſſus, poſtquam inde aufugiſſet, ac in tuto conſtituiſſet.

Auſus quin etiam voces iactare per vmbram.
Impleui clamore vias, mæſtuſque Creuſam,
Nequicquā ingeminans, iterumq; iterumq; vocaui.

Virg. lib. 2. Aeneid.

Hoc ingenio affectus *Alexander*, videns *Clitum* ſuum in bello vulneratum, equo deſilijt, ac diademate detracto, illius licio vulnus ſuis proprijs manibus ligauit: idem ad aſpectum interfecti *Cyri*, quantumuis hoſtis, lacrymis ſuis dolorē teſtatus. *Cæſar* ipſe, licet in ferrum propemodū, induratus & ad necem a *Pompeo* ardentiſſimè expetitus, nihilominus reciſum eius caput, & annulum intuitus, illacrymatus. Si pauperum miſeriæ depellendæ, Si *Marcellus* vel a crudeliſſimo hoſte ſepeliendus, ſi amicorum bona procuranda, ſtimuli loco ſuccurret hæc ipſa commiſerationis vis in appetitu ſenſitiuo: Præcipue vt ſcelera noſtra in Deum patrata deplangamus, vt ipſum deum amemus, ſimulque cum Chriſto in cruce moriente, ex compaſſionis ſenſu doleamus: Deinde vt columbæ ſimus ac turtures dei, eadem erit vel maximum incitamento. Iſtius ingenij diuinus planè flos in Chriſto domino enituit; in Chriſto dico, noſtro generi indolente, toties in eius gratiam lacrymas fundente, & extremos dolores cordis ſponte exprimente. vbi enimuero hæc animi mollities non reperitur, ibi virtutes iſtæ rarò comparebunt, haud minus ſanè quam roſa in hyeme, quam in ſolo aſpero luxurians herba.

Plut. in vit. Alex. Trog. lib. 20.

Eutr. lib. 6.

Cicer. de Senect.

11. Verum quidem eſt, affectioni huic partis ſenſitiuæ modum quemdam apponendum, ne ratione ſuperior, pro imperio de voluntatis actionibus definiat. Enimverò in vniuerſum quæ a vehementi paſſione fiunt, ea aut riſu, aut contemptu digna: tametſi quò ad obiectum ac materiam a ratione non aberrent: cum illius non ſit, præeſſe humanis conſilijs, ſed animi iudicio dumtaxat obſecundare. quod ſi in obiecto ac materia quoque, hi motus exceſſerint, tunc vel maximè in riſum vel contemptum impingent. Noui ipſe quoſdam, ab alijs ſumma cumpaſſione defenſos a ſuis miſerijs, etiam grauiſſimis, inter ſe corridentes, nullo omnino in precio ducentes collata in ipſos beneficia, quod exiſtimauerint, vltra gentilem conſuetudinem aliorum benefactorum ſe fuiſſe a nimiū tenero Tranſalpino, vt ipſi loquebantur, ſubleuatos: perinde non a prudenti iudicio, ſed puerili, aut muliebri affectu deductam gratiam cogitantes, a riſu, etiam præ frigore algentes, ſe abſtinere nequiuere, qua in re illi ardi cuiesperpetuò offendunt: quibus proinde ex teneritudine compati, aut prodeſſe, inane, quantum ad ſenſum in ipſis gratitudinis excitandum: ſemper enim apud ſe ſtatuent, non voluntatem alicuius, a ratione directam, ad donandum proceſſiſſe, ſed merum affectum, illumque puerilem vel effæminatum, in beneficentiam erupiſſe; niſi aliquis durus & auſterus *Cato* bona ipſis forte contulerit. Quocirca vt ad optimæ indolis diſpoſitionem hæc teneritudo, ſiue habitualis, ſiue actualis, conferat, ratione, vel animi motu a ratione regulato, etiam & ipſa regulari debet, vt S. Doctor oſtendit. Tunc autem *miſericordia ſeruit rationi*, inquit *S. Auguſtinus*, *quando ita præbetur miſericordia, vt conſeruetur iuſtitia, ſiue cum ignoſcatur pœnitenti*. quod etiam in omni animi paſſione, etiam in bonum inſtigante, obſeruandum: cum laudabile non ſit, imperante, aut furente paſſione, vel quæ ſuo genere optima cenſeantur, peragere: nimium enim, & importunum hoc, vel in probis ipſis vituperabile. Quod ſi aliquis huic naturæ teneritudini, aliorum tendendo interdum voluntate obſtiterit, is ferus aut inhumanus reputari haud debet. idcirco non crudelis, ſed ciuilis potius animus Patriarchę *Abrahami*, qui ad dei voluntatem, omniumque nationum commodum

S. Tho. 2. 2. q. 30. art. 3. Aug. lib. 9. de Ciu. cap. 5.

Gen. 22.

modum reſpiciens, brachium gladio armatum ſponte extulit, quo necem unico filio intentaret. Ciuilis pariter, non horridus ſancti *Pauli* ſen-
Act. 10. ſus, dum inter chariſſimos ſuos *Ephesinos* cunſiſtens, plotatu illorum non fuit auocarus a ſancto propoſito itineris ex dei ipſius iuſſu ſuſcipiendi: tametſi ſcirer, eorum quam plurimos, adeo ab ipſo dilectos, ab illo tempore ipſum nūquam amplius reuiſuros. Ciuiles, non immanes illi piorum ſpiritus, qui à paternis ædibus euolantes, ad monaſteriorum ſepta, ad diſſita orbis ſpacia peregre ſe ſe contulerunt: nam pietas eſt,
Hier Ep. ad Nepot. in hoc genere eſſe crudelem. *Eſto sacerdos* inquit *Origines, animi filij tui. Sacerdotem autem immolantem deo, non decet flere, oſtende, quia fides in dominum fortior eſt quam carnis affectus. Amabat Abraham Iſaac filium suum, sed amori carnis prætulit amorem dei.* Regium hunc animum in *Agamem-*
Euri. Iphig. *none* demirata antiquitas, qui in filiæ *Iphigeniæ* necem placide conſenſit, quo Græcis proſpera nauigatio contingeret.

13 Ceterum ab hac teneritudine ac indole auerſi, quam plurimis malis, vitæ etiam civili repugnantibus, obnoxij. fingunt quidem, vel deluſi potius ſecuri commentantur, quod abſque huiuſmodi temperie & teneritudine, ſola rationis vi apprimè ſint comparati ad douandum, ad gratificandnm, ad ignoſcendum. at contrà prorſus omnino accidit, ubi enim hæc mollities, & dulcis ſanguinis irriguus humor non comparent, ibi velut in ſaxeæ naturæ ſiccitate, extrema erga alios mal'tia, & erga ſeipſos immoderatus ſui amor plerumque dominari ſolent. quemadmodum enim arida citius ignem concipiunt, illumque diutius fouent, ita indolentia, inhumana, ac impaſſibilia iſtorum ingenia que erga alios iam obriguere, ſui amorem, ſuperbiam, fraudem, malitiam, ambitum, iram, odiumque facilius admittunt: quæ etiam mala admiſſa pertinacius conſeruant. enimvero quanam, obſecro, in parte erit Ciuilitas, quando hæc ingenij ariditas ac duritia, Ciues à ciuibus diſtraxerint, & vnumquemque ad ſeipſum, uti ultimum terminum, tedegerint; ſi perennes apud iſtos inimicitiæ, ſi ad totam proſapiam ab uno furioſo, aut utcumque læſo, adeoque ad poſteritatem ipſam, ardentes ac ſanguinariæ contentiones immortalibus odiis deuenerint; ubi pacis iucunditas, ubi confidentiæ firmamēta inter cives invenientur? hi tam honoris ſolent eſſe plerumque appetentes, ut ſi vel minimum conciui verbulum exciderit, quo expetita æſtimatio ipſorum vel tantillum lædatur, aut exoptatæ dignitati non reſpondent, illico in eis ebullire incipiunt odia, & vindictæ cupiditates excandeſcete. quæ incommoda ut in ciuili cōuerſatione ciuis declinet cum iſtis duris converſatus, quanta ab ipſo cautiu adhibenda, quam *Argos* eſſe oportebit, præſertim cum acerbitas hæc immortalibus quibuſdam votis implicetur; Nullus porro ad ſeipſum ſui amore & faſtu totus recollectus, & in alios rigidus, ullo in loco habebit aliorum miſerias, aut commoditates: ſolum hinc inde in aere ementitæ amicitiæ vanæ ſpecies, quas vocales urbanitates elaboratè expreſſerint, atomorum inſtar, volitabunt, ac ibi in caſſum crepitantes expirabunt: quibus ſi qui tenellus fidat, aut ſimilibus in eundem finē expreſſis certis quibuſdam geſticulationibus, is euaneſcente ſubſidio omni peribit, & fraude irretitus ac deluſus, omnem de ingenio opinionem, inter cætera damna amittet. Iſti, ſi minimè ſcirent modos celandi concepta ſua odia, & ad eos artificioſè formandos, etiā repugnante in ipſis appetitu, ac naturæ abiectione quadā haud eſſent dimiſſi: ſi ignorarent falſis promiſſis alios lactare, dubio procul, eorum clandeſtina odia, iræ, ambitiones, ac ſui amor immēſus, in extremam barbariem erumperent: ac pene in ipſis miraculū, aridam ſtipulam, medullæ loco igne plenam, non ſtatim deflagrare. Ciuiliora idcirco eorum ingenia, quæ ad bona conſilia magis ductilia, ac faciliora, eaque teneritudine compoſita, quæ amorem, gratitudinem, miſericordiamque uberius ex ſe effundunt. Hine virtutes monaſticæ ingenio acerbo familiarius cōveniunt, ciuiles amanri.

14 Verū temperies hæc, ratione corporis conſtituta, ut illi argumentanrut, neque aduerſatur eminenti ſtatui ingenii, aut in univerſum incolis medii ſitus denegatur. nam ſiccitas corporis nimia, inſaniæ parens potius, quam optimæ mentis organum. ut ergo ratio in aliquibus eluceat, ſanguis non ſolum eſſe debet calidus, ut ex illo exihentes ſpiritus veluti ignei inſurgant, ſed inſuper pingui, & concocto quodam rore humidus, qui ſpiritus etiam quodammodo caſtigando humectet, vnde cū vi intelligentiæ, affectus quoque dulcedo ac facilitas ab eis proferantur. Cuius tēperiei ratione, inter reliquos in *Europæ* excellunt *Galli, Angli*, ac *Flandri*, ſaltem nulli nationi ſecundi. Quod ſi pueri adultis, fæminæ maribus, quo teneriores, quantum ad affectus ſint, eodem etiam quantum ad rationem imbe- S.Thom 1. part q 99. art. 1.
cilliores, id non prouenit ex teneritudine affectus, ſed cerebri humiditate, ex ſpiritibus vitalibus, qui in fæminis ac pueris non ita igneſcūt, ut in maſculis & adultis. Cæterum haud nati ſumus merè ad ingenii excellentiam, aut ex eà ſolummodo expendenda ciuilitatis præſtantia, ſed ad virtutem ex apta indole educendam, ex qua etiam eius modus ſpectandus: ut maneat proprium munus ſpiritualium ſubſtantiarum, notitia; hominum interim moralis honeſtas, natiuum decus fuerit. illi autem aridi ac duri, magis opportuni pluribus ſceleribus ſpiritualibus, ſimul ac carnalibus, quam teneriores: importunius enim ſuperbiunt, ferocius iraſcuntur, immanius libidinantur, diutius hærent in ſtatu mali. Hi autem non eo impetu deferuntur in vitia, & ratione teneritudinis, ab eiſdem mutabiliores reperiuntur. Ex quo ſequitur, illos ingenio feruido colluſtratos, violabiliores quoque eſſe à diuinæ iuſtitiæ telis. loquatur hoc *Græcia*, quorū ingenia grandia, peccata itidem grandia efferentia, in grandem dei caſtigationem, adeoque ciuilitatis ruinam, incidere.

15 Criminari porro ſolent ingenium hoc aliorum amans, quod valde propenſum in ea vitia, quæ ex ſodalitate oriuntur: nimirum quod ſit commeſſationibus deditum, iuxta ac amori-

bus

ribus veneris. Cumq́, eis plerumq́; ineſt quorum corpora ex ſubtilitate ac tenuitate ſpirituũ & tactus magis delicata, & ipſa etiam externa ſpecie pulcriora, inde facilius corporum in alijs venuſtatibus capi aſſueuit. fateur equidem in hac re, quemadmodum in reliquis, nihil in hac vita tam magnæ vel perfectæ bonitatis, quod cum aliquo malo non ſit commixtum, aut illi valde vicinum. quocirca quod ingenium hoc amans, ſit multum inclinatum in virtutes, quæ ad alterum inclinant hominem, ac proinde ab ingenio ... pium, munificum, ſociale, ac ... unde pariter a prædictis vitijs non eſt ... a quibus ingenium ſiccius ... magis, ſæpius eis virtutibus deſtituitur quæ ... um reſpiciunt, tametſi temperans in... fuerit. Cæterũ amans ingenium ad temperantiam, ad caſtitatem libentius componitur, quam illud durum ad iuſtitiam & charitatem: quandoquidem cum admodum aptum ſit ad concipiendum flammas amoris Dei ac patriæ, tum earum ardoribus, eiuſmodi vitiorum calẽtes libidines expeditiori opera in ſe compeſcet aut extinguet.

16. At inutile non eſt, quod miſericordiæ ſenſu, velut aculeo pungamur: hoc enim magis inſtigamur ad ſubleuandum aliorum miſerias, ac proinde ad optimum vitæ ciuilis officium exequendum acrius promouemur. *Quid eſt au-*

Auguſt. lib. 4 Ciu. cap 5. *tem miſericordia*, inquit *S. Auguſtinus*, *niſi alienæ miſeriæ quædam in noſtro corde compaſſio, qua vtique ſi poſſumus, ſubuenire compellimur*: Homines idcirco cum ſimus, vacuitatem a paſſionibus, aut

Cicer lib. 3. de fin. ... lib. 15 cap. 3. naturæ adamantem vendicare non debemus: perinde ac ſi quantum ad hoc, Deo ipſi, vel Angelis, cuperemus eſſe ſimiles, vel æquales. imo, vt intelligamus, illas nobis eſſe connaturales,

Auguſt. ſup. quod rectè *S. Auguſtinus* animaduertit, ſacræ ſcripturæ etiam Deo, & Angelis *iuxta conſuetudinem humanæ loquutionis*, affectus attribuunt: *propter quandam operum ſimilitudinem, non propter affectionum infirmitatem.*

17. Eodem modo naturæ mutabilitas, quæ oritur ex appetitus ſenſitiui mollitie quadam, ciuibus commoda. Inſita eſt quidem nobis ab autore naturæ Deo, ratione eiuſdem appetitus, quædam pronitas & actualis etiam incitatio in peccatum, ſaltem vt pœna criminis originalis: quæ tamen triplici vtilitati inſeruit: primò quod in eam ex virtute fortiter depugnantes, eo præmia maiora conſequimur: deinde quatenus ex eius infirmitate, perpetratum delictum leuius, & indulgentiæ diuinæ vicinius euadit: poſtremò in quantũm hominem a malo ad bonum volubiliorem cõſtituit. proinde illa ira ciuilior, quæ ex bile oritur, quam quæ ex certa iudicij malitia propagatur: Hæc enim cum ingenti clade boni ciuilis perdurat, vitamque ciuium inquietam omnino reddit, cum altera citius euaneſcat, & rationi, velut ſoli in ſereno cælo ſplendenti, locum denuò concedat. Nullo autem modo debere hominem, in ſocietate degentem, mutationem iraſcendo vel odiendo ſubire, perinde eſt ac ipſum in Dæmonẽ obrigeſcere. præſtuit itaque Deus, vt non perpetuò eadem eſſet cauſa in nobis iraſcendi, odio habendi, aut dolendi: nam naturæ uidua cum, ad mortem parentis moderatè plangere, id tamen per totam vitam agere, importunum: licet eadem ratio damni perſiſtat, ac ſic de reliquis definiendum.

18. Poſtremò, neque ſenſus iſte obeſt iuſtitiæ, militiæ, aut pietati in patriam: potius prodeſt, magiſtratum ac militem ab iniuria inferenda, crudelitateque exercenda, cohibendo. Neque in ciue ſummã illam teneritudinem approbamus, quæ rationi imperet, quæ ex ſe ſola de negocijs ciuilibus conſtituat; ſed illam moderatam ſtatuimus, quæ rationi ancilletur. quod ſi extremos exceſſus ac defectus inter ſe conferre velimus, exiſtimarem, ciuitati perniciotius, Ciues nullo penitus tangi affectus iſtius molliori ſenſu, quam nimio, inter quæ tantundem diſcriminis intercedit, quantum inter ſummã malitiam, & maximam infirmitatem.

19. Optimus verò ex vtroq́; , Ciuili nempe & Monaſtico, animi ſtatus, quo quis actione & adſpectu grauis, iuxta ac humanus. qualem animaduertit *Cicero*, proter aduerſãtes vtriuſque formas, difficulter ac rarò pariter in aliquo reperiri. ſic *Attilũ* alloquitur: *Quid enim eſt elegantia* Cicer. lib. 2 De legib.
tua dignius: cum & vita & oratio conſequuta mihi videtur difficillimã illam ſocietatem grauitatis cum humanitate: Amans quidem ingenium, propenſum omnino in facilitatem & humanitatem, a grauitate autem alienius. viciſſim ingenium aridum ac erga alios auſterum, graue quidem, at inhumanum. proinde illud in contemptum, hoc in odium plerumq́ue incidit. contemni, an verò odio haberi, vtrum peius aut rebus ciuilibus nocentius?

20. Atque iſtis Ciuilitatis naturam in vniuerſum explicatam dedimus, ex eius generalibus principijs de ea diſſerentes. Reliquum inquiramus modò etiam in vniuerſum de medijs, ac fine eiuſdem: quod iam proximè aggrediendũ.

CAPVT XIV.

Virtutes Intellectuales, iuxta ac morales, inſtitutis Ciuilibus neceſſaria.

Dionyſius halicarnaſſæus cauſas ſecũ repetens ſummæ illius fælicitatis, qua Romanum imperium quondam floruit, tres enumerauit, Deorum ſcilicet cultum, virtutem, legumq́ue exactè obſeruatarum vires. quibus tam intellectus humani, quam voluntatis, optima munera eſt complexus; nullus enim erga Deum, vel homines ſe rectè gerit, niſi prius animo inſtructus, officium ſuum proprium didicerit. *Actionis principium*, inquit *Ariſtoteles*, *conſilium eſt. principium inquam vnde motus proficiſcitur, non cuius gratia res agitur.* Cũ idcirco duplex ſit partis in homine rationalis facultas, tũ vtraque duplicis ordinis virtutibus informãda, *Intellectualibus*, vtpote, & *Moralibus*: quarum illæ priores, poſteriores iſtæ. virtutis inde duæ ſpecies, vt docet *Ariſtoteles*, moralis vna, intellectiua altera. *Neque enim iuſtos tantum, ſed etiam intelligentes, ſapienteſque laudamus.* Cognoſcen-

Dionyſ. lib. 2. Antiq.

Ariſt. lib. 6. Ethic. cap. 2.

tes

tes quidem operamur, & quadam veri intelligentia inſtructi ſubinde in actionem incumbimus, quæ circa bonum honeſtum, vel iucundum occupetur. Cæterum ciuiliter nos gerentes, non proſpicimus in ipſam cognitionem vti finẽ, ſed in aliquid aliud expetẽdũ quod admonuit *Ariſtoteles*: quandoquidem virtutes intellectuales, nempe ſapientia, ſcientia, prudentia, fides, ars, ad morales, tanquam earum directrices, referuntur. Et quidem bruta quibuſdam apprehenſionibus conuenientium ac diſconuenientium rerum ad appetendum, aut fugiendum ducuntur. Homines autem præeunte diſcurſu ac iudicio libere officia ſua exequuntur. vt ergò Ciues finem ſuum adſequantur, animis ſunt informandi, ſimulque actiuis virtutibus, quoad voluntatem, imbuendi: quibus coniunctis, ex illis ſolis perſpicacia abſque firmitudine in ipſis, & ex iſtis, firmitudo cum cæcitate inuenirentur.

2. Quantum verò ad virtutes intellectuales, quædam ſpeculatiuæ, aliæ practicæ: nulla tamen, ne dum ipſa metaphyſica, ita ſpeculatiua, vt nihil omnino ad actionem ciuilem conferat.

Auer. in paraph Re.pu. Platon.

Hinc pronunciauit *Auerroes*, ſcientias practicas in ciuitate, ſpeculatiuis ſubordinari: probantur enim & demonſtrantur in ſpeculatiuis practicarum principia: ex quo practica ſcientia non ſolum in Ciuium animis euadit exactior, verum etiam ad dirigendum in actionem honeſti potentior. Animaduertit autem *Ariſtoteles*

Ariſt lib. 6. Ethic.

ingenia ſpeculatiuis ſtudijs maximè dedita, non tam fælicia eſſe in practicis peragendis. *Hinc fit*, ait, *vt nonnulli etiam neſcientes, ſcientibus actuoſiores ſint.* Huius rei eam aſſignat rationem, quod actio, quemadmodum prudentia, verſetur circa ſingularia: ſpeculatio autem ab eis abſtracta, generalia rerũ principia proſequatur.

S Thom lib 3 Cont Gẽt. cap. 44.

Cuius autem prouiſio, inquit *S. Thomas*, *in ſolis vniuerſalibus cõſiſteret, parũ de prudẽtia participaret.*

3. Harum virtutum ſummam neceſſitatem aſtruit hominis ipſius natura: hæc enim, ſi quoad mentem ſapientia, ſcientia, ac fide, deſtituatur, pariterque quoad appetitum ac voluntatem, careat relligione, iuſtitia, ac temperantia, vehementior euadit ex malitia ad omnem nequitiam peruerſiſſimę barbariei, quam quoduis animal brutum, ferinum licet & immaniſſimum: *In quo*, vt loquitur *Ariſtoteles*, *nulla fatarum fraus eſt tanta, nulla malitia, quæ cum eius malitia contendat. Nam cum iniuſtitia armis*

Ariſt. lib. 1 pol. cap. 2.

inſtructa ſit, horribilis maximè: hominique a natura quaſi arma quædam data ſint prudentia nempe, ac virtutis, quibus in contrarias partes vti poſſit, nihil eo, ſi virtute vacet, eſſe poteſt ſceleratius, nihil denique ad libidinem & intemperantiam abiectius. Arma autem in homine, quæ virtuti direpta flagitijs inſeruiunt, potiſſimum tria, ratio, ſermo,

Hippocr. Galen De Hom Gener. & Part.

& manus: quemadmodũ enim nauis, quo melius comparata, eo calamitoſius in ſcopulos impingit, ſi curſum inſtitutum aberrando non teneat: ita homo pleniſſimè a natura inſtructus ad probitatem cognitionis, & actionis, ſi ſuis copijs abutatur, in peiorem ſtatum deformitatis ſe proijcit, quam animal quoduis ab ingenio licet rabidiſſimum. Atque ſicut hominis admirabilis vis cogitandi ſimul ac agendi, ſeorſim a virtute exiſtens, malitiæ ſummo in gradu ſuppetias fert, ita commercio ciuili, adeoque ipſa ciuitate adiuta, truculẽtius debacchatur. *Mortales quondam miſelli*, inquit *Marcilius Ficinus*,

Marcil. Ficin. præfat. in Dial 5.

antequam ciuilitas cælitus mitteretur; neque ſegregati viuere poterant, quin paſſim laniarentur a feris: neque iterum congregati, quin a ſemetipſis lacerarentur. Homo namque malus, ait *Ariſtoteles*, *millies plura mala, quam fera, facere poteſt.* Hoc ipſum, Ciuilitatis nomen indicare videtur. id

Ariſt lib. 7. Ethic. cap. 6.

enim in homine ciuile olim nuncupari, quod modeſtum, quod temperatum, quod ab omni corporis & animi immoderato impetu alienum. Cum nomen Cæſaris infamibus libellis appeteretur, is, vt ſcribit *Suetonius*, *Id ciuili animo tulit.* Idem, *Tiberii* in ſuis regendis humani-

Sueton. in Cæſar. Sueton. in Tiber

tatem recolens, ait, *Ciuilem ſe admodum inter initia ac pariò minus quam priuatum egit. Antoninus*, vt loquitur *Plutarchus*, *bono & ciuili animo fuit.* Sicut e contra, barbaries irritabilis, exaggerata furiola, vt notat *Herodianus*. Hæc verò ſui

Plutarch. in Anton Herod. in Commod.

caſtigatio ac repreſſio, ſine cultu virtutis perfici non poſſunt: ſine quo natura, inſtar equi indomiti nimium exultaret in omnem intemperiem ſolutiſſima.

5. Tria porrò ſunt, quæ quantum ad alios, actionibus præſunt: virtus ſcilicet, fraus, ac violentia. quarum duæ poſteriores ciuili vitæ infeſta, in pyratis ſiquidem, ac prædonibus inuenienda: reliquum, vnam virtutem diſponere debere de neceſſitudine ciuili; ſine qua aut nihil ageretur in ciuitate, aut omnia ex fraude ac violentia, ritu barbarico diſponerentur. neque opus, horum incommoda recenſere, cum ſatis liqueat, bonũ commune aliquod, non poſſe illis adminiſtrari, eiſdemque vitam humanam perturbari potius ac penitus confundi, appareat. *Non aliunde*, inquit *S. Auguſtinus*, *beata ciuitas, aliunde homo: cum aliunde* Ciuitas *non ſit, quam concors hominum multitudo.* Finis

Auguſtin. Epi. 52.

verò humanæ vitæ quod voluptas nõ ſit, is honeſto ac virtute definietur. Similiter facultas, quæ in homine ſuprema & architectonica, teſte *Ariſtotele*, in virtutem tanquam in vltimum terminum progreditur. atque hinc differentiam conſtituit inter Philoſophum ciuilem, ac voluptuarium: quod ille in virtutem, iſte in cor-

Ariſt lib. 1. Ethic. cap. 2. lib 1 Moral cap. 2. Ariſt. lib. 6. Pol.

poris voluptatem reſpiciat. Affirmat porro duce natura, neminem hominum ſua ſponte velle alteri ſubeſſe, ac illi obedire, niſi id in bonum ſuum cederet. cuius boni notione comprehenditur virtus: etenim nimis abiectum, voluptatis ergo, vel propter bonum inferius decore & bonitate virtutis, hominem a ſe libertatem abiecisse, & alterius imperium, cum ipſum natura liberum extulerit, in ſe vltro admiſiſſe.

6. Idem confici poterit ex qualitate bonorum ciuilium, vtpote dominiorum, poſſeſſionum, diuitiarum: quibus ſi virtus modos non conſtituerit, nihil facient ad vitæ ciuilitatem, imo potius omnem illius dulcedinem ac commoditatem eliminabunt: ac facilius, ſolis virtutibus vita ciuilis conſtabit, quam ſine virtutibus, ex ſolis bonis corporis. Neque regulam hæc præſcribunt virtu-

tibus, ſed virtutes illis. hinc ciuibus, ut pote Spartanis, & Romanis, aliquando decreta ratio limitis in bonis externis. *Lata eſt lex*, inquit [Flor lib 6. cap. 7.] *Florus, ne cuiquam plus quam quingenta iugera agri liceret poſſidere. Lucius Ploto lege ab ipſo lata* [Plu. in Age. in Cleom.] *damnatus eſt quod plus quingentorũ iugerum agri poſſideret.* Vt ergò bona externa rectè adminiſtrentur, a virtute ſunt moderanda, ac in earum fines referenda.. non itaque in vita ciuili virtus eſt medium, diuitiæ, pax ac iucunditas fines: ſic enim res omnium optima ſibi longè inferioribus ſubijceretur, cum finis eis præſtet, quæ ſunt ad finem. in hoc autẽ ſenſu virtus dici poterit medium ad bona externa in ciuitate, quatenus idonea ad eis imperandum, eaque deſtinandum in ſeipſam, ut pote in ultimum optimumque finem: ciuile enim non eſt appetere diuitias ac dominia, ſed hæc referre ex motiuo virtutis in bonum commune, aut aliud priuatum bonum, quod rectæ rationi, ſeu virtuti, conſentit, id demum ciuile ſentiendum. Ex quo probat *Ariſtoteles*, ad fælicitatem ciuilem non requiri, quod *Plato* contendebat, cummunerus, aut vſum promiſcuum apud ciues in [Ariſt. lib 2. pol. cap. 5.] rebus externis, vel earum æqualitatem. *Quibus rebus* inquit, *remedium non eſt opum, aut bonorum æquatio, ſed potius diſciplina, qua ij, quos natura inſigni quadam probitate ornauit, ita percolentur, & præparabuntur, ut & ipſi augere in immenſum opes nolint, & improbi non poſſint.* Et alibi: [Ariſt. 7. pol. cap. 1.] *Nunc verò hoc tantum poſitum ſit, vitam optimam & priuatam uniuſcuiuſq; & publica ciuitatis eã eſſe, quæ coniuncta cum virtute, tantum habeat copiarum, ut actionem virtutis adipiſcatur.* Vult proinde *Ariſtoteles*, vltimum finem vitæ ciuilis eſſe virtutem, eamque hoc nomine ſacram & fælicem haberi: nullo autem modo pace, tranquillitate, [Ariſt. lib. 1. Ethic cap 9. & 13.] & rerum externarum abundantia definiri. *Atque is quidem, qui ad rempublicam adminiſtrandam vere idoneus eſt, in huius,* nempe virtutis, *ſtudium maxime exercitatus eſſe videtur. huc enim ſe parat, atque hoc ſtudet, ut ciues ſuos viros bonos, & legibus obedientes efficiat. Ciuilis autem ſcientia finem optimum eſſe ſtatuebamus, quæ magnam diligentiam adhibet, ut ciues certo quodam modo affectos, bonoſque, & ad res honeſtas agendas idoneos, reddat.* Imo externorum bonorum abundantia, virtute deſtituta, ruit ſuapte mole in morum barbariem: ea enim virtuti reſiſtit, & eius diſciplinis reluctatur, ut non niſi ægrè ad ciuilitatem ſe componi patiatur. *Difficillimum*, inquit *Plato*, [Plut. in luc.] apud *Plutarchum, Cyrenaeos, ampliſſima fortuna ſolutos, legibus continere. Nil enim imperatu difficilius eſt eo homine, quem proſpera fortuna extulerit: neque iterum regi quippiam leuius, qui aduerſis fuiſſet capitis depreſſus atque contractus.* Fælicem idcirco [Plut. in Sol] illam rempublicã dixit *Solon*, in qua nemo pauper, diues nemo. ob hanc cauſam, apud aliquẽ ciuem ſubito rerum copia reperta, iudicium olim habitum improbitatis. hinc *Sullæ* oblo- [Plut. in Sil.] quutum: *Quonam modo vir bonus eſſe potes, qui cum nihil a patre tibi relictum, tot ac tanta poſſideas?*

7 Propter hanc cauſam, *S. Auguſtinus* admiran- [Aug Epiſt. 201.] dam proponit aliorum contemplationi ciuitatis formam, in Dei Eccleſia collucentem. *Intuere obſecro te, & cerne quantis ibi laudibus frugalitas & continentia prædicetur, & erga coniugale vinculum fides, caſtique ac probi mores: quibus cum præpollet ciuitas, vere florere dicenda eſt.* Principium in hac re hominum mores capiunt a lege naturæ, cuius incitatione, ut primum in cœtus coaleſcunt, ita eadem continuo permouente, virtutes perſequuntur, tam eas, quæ animi affectiones monaſtice inſtituunt, quam alias ad aliorum bona deſtinatas. de quibus hæc *Seneca*: *Vna inducetur humanis virtutibus regula. una enim eſt ratio, recta, ſimplexque.* [Sen. Epi. 66] Vnde conſequens, in ciuilibus magiſtratum gerentem, iuriſdictione gaudere in materiam, ac circumſtantias virtutum, in ordine ad ſuum finem conſequendum, nempe iuſtitiæ legalis perfectionem, quæ rationem boni communis in ſe contineat. nam qui in finem auctoritate perfecta pollet, is etiam media ſub ſua poteſtate habet: media autem ſunt virtutes tam monaſticæ, quam ciuiles: proinde cum principi cura ſit demandata iſtius finis, ad virtutes, quibus eiuſmodi finis a ciuibus comparatur, eius poteſtas legitimè extendetur.

8 Enimuero ſi princeps tam intellectualibus quam moralibus virtutibus priuetur, nihil iuſti, præclari nihil iubebit, nec eam formam actionis exprimet, quam, utpote exemplarem, ciues imitari decet. quinimo inſcitia, iniquitas, impietas, libido, in illo affluentes, tanquam ex malorum omnium fonte uberrimo, ad cunctos ciuiũ ordines, eos corruptum, violatumque, ab ipſo decurrent. & quamuis ſub hac notione *Subditi*, *Ariſtoteles* neque prudentiam, neque virtutem in aliquo requirat: quatenus nempe merè id exequitur, quod a principe mandatur, actus potius ab alio, quam agens, notitia practica ei incuſſa a lege, non educta aut præſcripta ab ipſius ratione, nihilominus, ut ipſe etiam aduertit, ſi modo ciues, ſeu vectigales, virtutibus omnino carerent, non magis ſuperioribus morem gerent, quam diſcoli præceptoribus. etenim a voluptatibus ſuperati omniaque priuatis commodis metientes, bonum commune breui deuaſtarent. [Ariſt. li. pol Et a Ethic.] in utriſque idcirco virtus requiſita. At de hac re fuſius diſputaturi libro ſequenti.

9 Hac ipſa virtute ſemel exculta in ciuitate, [Ariſt. lib. 4. pol.] inter ciues quædam æqualitas conſtituitur, quã ab ipſis expetendam, etiam in externis valde ſuadent Philoſophi: quandoquidem ex eorum inæqualitate diſſidiã, inuidentia, diſtractioneſq; animorum oriri ſolent: ut id pulchrè oſtendit *S. Ambroſius*. quæ quidem æqualitas, in re etiã omnium excellentiſſima, nempe in virtute, eis hinc [Amb. lib 5. Hex. ca 13.] proponitur conſequenda. hæc enim omnibus ex æquo obiecta, nulli eius præſtantia denegata: imo ita cunctis obuia, ut vel inferioris ſortis ciues, in ſuperiori loco collocatis, quod ad virtutem, excellere poſſint. & eò patientius ferre debent majorum in ſe imperium, quod animæ palmari qualitate altiorem, quam quo illi gaudẽt, gradũ attingere valent: cum virtutis dignitas eminentior ſit vel [Chry Hom. 16 ca 12. ad Heb.] omni iuriſdictionis faſtigio, & ab eo ſæpius culta,

culta, ut obſervat *Chryſoſtomus*, hac opinione concepta de virtute, amplius moleſtum ipſis non erit, aliis dimitti, ac ipſis obedientiam deferre, quandoquidem percipiant, præſtantes virtute obedientiæ, ad excelſum virtutis tam intellectualis quam moralis culmen ſe felicius peruadere: alioquin ſanè condicio vectigalium durior, acerbiorque meritò exiſtimaretur, eorum præſertim, qui infra mediam ſortem collocantur, ſi ex virtute nulla ipſis ſpes eminentię affulgeret.

10 Præclarum porro argumentum ad adſtruendum ciuilitatem ex virtute, inde deducitur, quod hæc ſola ſerenitate, & ſua innata dulcedine, ut poſtea plenius dicetur, animos ciuium, quantumuis rerum externarum fluctibus concuſſos, tranquillare & exhilarare poſſit. quemadmodum contra, vitia, ex maxima etiam poteſtate & rerum affluentia, vel in ipſis Principatibus prognata, triſtitias, animique angores poſt ſe incredibiles relinquunt, ſurdo, dico tamen verbere, continenter potentiſſimorum conſcientias affligunt. conuenit vero ciuium ſenſus eſſe pacatos, & dulci quodam ſucco delinitos: quæ bona, una virtute ab eis acquiruntur. *Ergo impius ipſe, ait S. Ambroſius, ſibi pœna eſt, iuſtus autem ſibi ipſi gloria: & utrique aut bonorum aut malorum operum merces ex ſeipſis ſoluitur.*

Amb. lib. 1. off. cap 12.

11 Conſulto idcirco Philoſophi, qui de rebus ciuilibus ſcripſere, primò moralia explicarunt, deinde politica. quam ob cauſam S. *Auguſtinus* laudat *Pythagoram*, poſt alias diſciplinas, præſertim ethicas, ciuilem ſcientiam ſuis tradentem. *Plato* ut exactè ciuilia pertractaret, uniuerſam doctrinam de virtutibus, ac vitijs copioſè recenſet. *Ariſtoteles* ita poſtremum librum ethicorum concludit, ut commodè tranſitum inde faciat ad libros, quos ſcripſit de Politicis. qui ſignificare voluerunt, inſtitutiones ciuiles fundari in moralibus, ac verſari in declinandis vitijs, ac virtutibus amplexandis: quod ſanè hominis decus, eiuſque officij ſuprema veluti manus ac munus.

Aug. lib de ordine

Non hic Centauros, non Gorgonas, Harpyaſque
Inuenies; hominem paginâ noſtra ſapit.

Mart. lib 4 Eleg 10.

12 In ſocietates itaque ciuiles ideo homines conuenere, ut ciuilibus mediis adiuti, perfectius Deum cognoſcerent, ardentius amarent, puriuſque colerent, quam poterant ſeorſim agentes: ut ſuis affectionibus exactiorem normam rationis præficerent, ut erga alios charitatem & iuſtitiam perfectiorem exhiberent, quam præſtarent in ſolitudine degentes: ut principes rectè gubernando, ad altiorem gradum virtutis inſurgerent, quam ſi priuati exiſterent. Quãobrem cum politiæ alicuius ratio inquirenda, videndum, num virtuti inſerviat, num ad eam ciues prouocet nec ne. & quando comparatio inſtituenda inter plures ciuitates, ea coniecto calculo præferenda, quæ magis ad virtutem facit: quod etiam ſpectandum in eis, quæ reipſa, vel in ſpeciem, diuinæ reuelationi innituntur. optime *Ariſtoteles* dixit, homines in ciuitates conueniſſe ut viuerent vita intellectuali ex operationibus virtutum: *Non, ut in pecoribus, eodem loco paſci.* vani idcirco nonnulli hæretici; qui animaduertentes morum regulas, præſcriptas a fide catholica, efficaciores eſſe eis, quæ a ſua credulitate ſanciuntur quoad virtutem, dicunt tamen in hac re non eſſe agendum Philoſophice, ſed Theologicè ſolum, eaſque ciuilis vitæ regulas admittendas tantum, quæ iure diuino in ſacris literis contento, ſtabiliuntur, tametſi iuxta Philoſophiæ ſpeculationem, aliæ ad virtutem potentiores cogitari poſſint. Enimuero euidenter demonſtramus vi Philoſophiæ, eas morum regulas iure diuino, aut ſacris literis non præcipi, quæ ad virtutem frigent, multo magis, ſi vitijs, ſi voluptati turpiter lenocinentur, ſi ad prouocandum ad virtutem imbecilliores fuerint monitis *Platonis*, aut *Ariſtotelis*. quis enim credet, eiuſmodi enerues & glaciales regulas a deo dimanaſſe? videndum modò, ad capeſſendas optimas ciuilis vitæ diſciplinas, quamnam vim educatio obtineat.

Ariſt. lib 9. Ethi. cap. 11.

CAPVT. XV.

Ad virtutes tam intellectuales, quam Morales capeſſendas, ratio educationis magnum momentum adfert.

ITa eſt a natura comparatum, ut homo cum corpore & animæ rationali componatur, iuxta Philoſophi doctrinam, triplici quaſi vita, & ex ea motibus totidem, conſtet, ac ſe agitet. ortum ipſum in eo primum excipit vita vegetatiua, per incrementa artuum corporis ad debitam quantitatem molis contendens. ſuccedit vita ſenſitiua, in oblectamenta ſenſuum, & appetitus ſenſitiui, feſtinato curſu progrediens. *Vidi ego, ait S. Auguſtinus, & expertus ſum, zelantem puerulum, nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aſpectu collactaneum ſuum.* vltimo vita rationalis accedit, quæ partim natiuo vigore in vſum diſcurrendi erumpens, partim accepta aliunde ſcientia, experientiaque deforis collecta, rerum veritates pedetentim aſſequuta, tandem philoſophatur. quo pacto homo, primo herba, deinde catulus, neque plane ſtultus, neque ſapiens, vt ait S. *Auguſtinus*, poſtremo Angelo ſimilis comparet. In qua ordinis digeſtione, natura neutiquam a decore aberrauit, ultima enim plerumque perfectiora, & antecedentia ad illa præparatoria. hoc enim modo, quod homo mundi Princeps, ſingulis a deo prius conditis, quæ eius imperio exequendo idonea, tunc demum quaſi in optimè inſtructum palatium a deo inductus fuit, pari ſcemate, quod corporis iuſta ſtatura, ac ſenſus opera rationi inſeruire debeant, ideo primò exiſtunt, ac ſubinde ratio, minorem mundum perficiens, ſeſe oſtentat ac prodit.

Ariſt. li. 2. de Gen. Anim. cap. 3 & 4.

Aug. lib. 1. conf. cap. 7.

Aug. lib. 1. Retr. cap 14.

Gen. 2.

Phi de hom. fabr.

2 Cum idcirco exordium vitæ in infantibus obtineat voluptas, eaque craſſior, & externis ſenſibus familiarior, quę utpote iocus infantulis ac puerulis, menti & intelligentiæ

vel

vel contrarius, vel graue impedimentum, ne diuturni viteſluxu perennans, ſtatim e ſua velut egreſſus, omnes vitæ partes ſibi ſubiiciat, diſciplina tam animæ, quam corporis facultates cohibente, ſenſuſquè amaritudine perſtringente, illa ætatula inſtituenda. adeo enim intelligentiæ munera in ea inſuauia aut ſaltem ab omni guſtu diſtracta, ut ſi pœnæ ſibi notiores non inſtarent, nullo modo vellet in ea incumbere: aut ſolitis delicijs, eorum importuna interpellati ne priuari. *Per pœnas* inquit *S. Auguſtinus, doloribus plenas, pueri coguntur quaque artificia, vel literas diſcere: ipſumque diſcere, ad quod pœnis aliguntur, tam pœnale eſt eis ut nonnunquam ipſas pœnas, per quas compelluntur diſcere, malint ferre, quam diſcere. Quis autem non exhorreat, & mori eligat ſi ei proponatur, aut mors perpetienda, aut rurſus infantia;*

Aug. lib. 2 de ciu. ca. 14. Porph. li. Abſtin.

3 Tria autem, quantum ad mores, iuxta *Plutarchi* ſententiam, in homine expendenda; natura videlicet, ratio, & aſſuefactio: quibus concurrentibus, aut ſumma virtus, aut extrema vitioſitas perficitur. quòad naturam, pueri ac iuuenes propenſi omnino in ſenſuum iucunditates; adeo ut vel ſponte ocientur, laboribus ſuperſedentes, vel ſuccum imbibant voluptatum, aliquid operantes. quibus duo remedia opponenda: auocatio a ſenſuum gratis actionibus, & in aſperis ſtudiis exercitatio: vtraque enim plurimum faciunt ad mentis lumen expurgandum, eiuſque aciem exacuendum. Etenim ipſa animi intellectio, tametſi adminiculo corporalium phantaſmatum exprimatur, ut eam tamen perfectam proferamus, quantum poſſumus a corporis officijs recedendum. *Quæ enim bene ſe inſpiciens*, inquit *S. Auguſtinus, non expertus eſt, tanto ſe aliquid intellexiſſe ſincerius, quanto remouere atque ſubducere intentionem mentis a corporis ſenſibus potuit?* Ex quo probat, animam ſpiritum eſſe immortalem, non corpoream ſubſtantiam corruptibilem. *Quod ſi temperatio corporis eſſet animus, non utique id poſſet accidere.* Cæterum an non hoc valde mirũ: quòdnũ anima a corpore digredi quodammodo debet, a quo neceſſariũ vitæ & actionis expectat ſubſidium: perinde ac ſi ingratitudine exaſperata, poſt acceptum beneficium a corpore, adeoque vi naturæ abſolutum cum illo ligamen, ab eodem diffugere ſtuderet? accedit anima ad corpus ut eius adminiculo aliquid intelligat. ſubinde adiuta, ab eodem recedit, ut melius intelligat, ut ſanctius amet, amicum deſerit, nutricem relinquit, & quaſi a corpore, emendicato munere, ſtatim auolat. quam ſobdolum, quam varium & multiplex animæ in corpore conſilium. imitari videntur Iſraelitas, qui in procinctu ſuæ fugæ ex Ægypto, ſub ſpecie accommodati, Ægyptiorum bona ſecum in alias terras detulere. haud ergo permittendi pueri, ut in ſenſuum delicijs ſeſe totos perpetuò immergant: quinimo efficiendum ut ab illis retracti, in vitæ curſu, ſubinde [illegible] mentem eis eximant, & ſuper illas attollant, dũ aliquid ſerio contemplari volunt.

Plut. lib. de Educat.

Aug. lib. de immo. Ani. cap. 10.

Exod. 20.

4 Quod porro virtutis actio in rebus triſtioribus & acerbioribus plerumque occupetur, idcirco vel in prima ætatula guſtandum abſynthium, ſenſuum ingrata obiecta percipienda, ſuperanda, eo fine, ut adulti virtutum angores melius perferre poſſint ac velint. naturæ fragilitati in pueris, etiam in iuuenibus, aſſociator infirmitas rationis. Refert *Bion* apud *Plutarchum*, procos *Penelope* depulſos & reiectos ab ea, ad impudentiam ancillarum eius ſe recipiſſe. quo ſignificare voluit, a ſapientia utcumque deterrentes, vel ad eam impotentes, quod omni iucunditate deſtitui nolint, aditum ſibi facere ſolent ad vilioris ſortis voluptates. natura quidem puerorum ac iuuenum mentes impares reddidit, quæ excelſum ſapientiæ culmen ſcanderent: proinde nihil miri, ſi vis in ipſis intelligentiæ interius iacens, aut errori, aut vanitati impendatur. *Iuuentutem*, ut ait *S. Gregorius Nazianzenus, aſſecta eſt ſtultitia.* quæ ut natura, excutiatur, optimarumque rerum rationes, tanquam tabulæ raſæ, animis ipſorum inſerantur, antequam turpes formæ eas penitus obtinuerint. aut obſtinata ignoratione induerint, diſciplinis utrique cum coercendis, tum litterarum ſcientia informandi. *Eſt autem puer*, inquit *Plato*, *omni beſtia intractabilior. nam cum prudentiæ fontem nondum perfectum habeat. inſidioſiſſimus eſt acerrimusque, ac omnium beſtiarum petulantiſſimum. Ideo multis quaſi frenis vinciendus eſt.* Quantum verò ad aſſuefactionem in pueris & iuuenibus, ea quoad bonum tenuis eſt: ex cuius exilitate, ſi quid probi agunt, id flaccide & imbecilliter admodum perficiunt, non ex habitu, ſed naturæ potius ruditate quadam lubricè operantes. ſin vero mali aliquid moliantur, aſſuefactionis loco eſt ipſa in eis natura, in indecoras illecebras ſuapte vi propenſiſſima.

Plut. lib. de educ.

Greg. Naz. cap. 11 in Eccleſ.

Plat. lib. de leg. dial. 7.

5 Pueritiæ ſtatui, adeo imperfecto ac impotenti, in parentibus ipſis plerumque occurrunt nimis tener ſenſus, laxiorque amandi indulgentia. Duo ſunt, quæ prouocant parentes ad voluntatem teneritudinis ac nimiæ licentiæ in filios: unum in ipſius naturæ communicata ſimilitudine, alterum in ipſa forma puerorum collocatur. præclarus ſanè ſpeciei effectus proles, in qua non ſolum participata nobilitas, verum etiam efficientis illuſtris ſimilitudo, vel potius ab eo quid ipſius deciſum ac dilumbutum cernuntur: ex quorum intuitu ſingularis affectus in parentibus, vel naturæ opere, excitatur. Cũ porro inermes naſcũtur infãtes, ea tamẽ gratia, & decore corpuſculorum collucent, ut vel ſaxeis cordibus ſenſum eliciant amoris, ac ad ipſis benefaciendum mira virtute inſpectores compellunt. Hæc verò amabilis ſpecies, in parentum oculis præſertim efflorescit. atque iſtis duobus detineri ſolent parentes ab illo ſtrictiori modo, ex virtute educandi liberos. verumenimvero, naturæ hanc fragilitatem ipſimet parentes, etiam diſciplinæ acrimonia, debent in ſeipſis primo caſtigare. quod ſi non præſtiterint, ad educationem liberorum apti non fuerint: haud minus corrigente alio indigentes, quam liberi inſtructore. ſcire oportet, filiolos ſuos non ipſorum oculis obuerſari, ut tantum in eis ſuas delicias cum admi-

rentur tum exoſculentur: vt ipſorum ſenſibus gratificentur, ſed ut tractentur ab ipſis eis medijs, quibus melius ad prudentiam, ad ſapientiam, ad virtutem, ac corporis ſanitatem, inſtituantur. quid attinet, quod parentes iocandi cauſa liberos perdant, & cum ſimia nimium ſtringendo prolem, illos occidant, quod illorum ſenſus ingeſtis bellarijs obruant, corpuſculaque, alioquin ex ſe ſucculenta, humorum copia ſubmergant: Florente apud *Perſas* imperio, ut

Plat Dial. 3. de legib. ſcribit *Plato*, gens illa ab infantia, artis paſtoriciæ, militaris, ac venaticæ occupationibus, robur acquiſiuit, *Deinde Cyrus filios non tradidit inſtituendos arte paſtoricia, & illa robuſta, ac Perſica, ſed mulieribus Medorum. Permiſit etiam ut mulieres & eunuchi, Medorum ritu, filios eius nutrirent. quorum educatio, ob eam, quæ vulgo æſtimatur felicitas, corrupta eſt.*

6 Laborat illa ætula lubrici, & tenebroſi conditionibus: proinde lubrico victus duritiés, tenebroſo autem eruditionis radius opponendus. ſi enim ſenſus permittantur in ea liberè excurrere, ad illum impetum euadent demú, ut etiam ſubſequentiú annorú ſtudia ad ſe rapiát, omniaque fiant ab ipſis ex libidine, non verò rationis imperio. Similiter ubi in teneris exceptus non fuerit in animam lux doctrinæ, ibi ignoratio veritatis ſenſuum dominatum confirmabit, ratione interim magna vi errorú obcæ-

Oui Eleg 3. cata, & in ſeruitutem miſere abiecta.

Sæpe reſpicitur tellus, ubi ſunt ſoluto
Currit in immenſum panda carina ſalum. Indecoræ idcirco ac turpes imagines rerum ſordi-

Ar. li. 4. pol. darum, ac voluptuoſarum, imprimis amouendæ ab oculis puerorum, ut rectè admonet *Ariſtoteles*. non enim ſolum ut mollis cera, facile ab externis impreſſionem ſuſcipit puerilis hæc ætas, verum inſuper illam diu ac mordicus retinet, donec ad naturæ quemdam modum, inelu-

Iuuen li. 5. ctabile malum exercuerit.

Sat. 14. *Corrumpunt vitiorum exempla domeſtica, magnis*
Cum ſubeant animos auctoribus,
Nil dictu fœdum, viſuque hæc limina tangant,
Intra quæ puer eſt, procul hinc e procul inde puellæ
Lenonum, & cantus pernoctantis paraſiti.
Maxima debetur puero reuerentia. Si quid
Turpe paras, nec tu pueri contempſeris annos,
Sed peccaturo obſiſtat tibi filius infans.

7 Non ergò expedit, pueros iam iam adoleſcentes, ſanguinis ſuæ claritudinem, aut excellentiam ſtatus illico agnoſcere; conuenit potius ut timeant pœnas, ut dimiſſis animis aliorum opem quærant, vereanturque verbo, aut ulla ſignificatione, iniuria ulli irrogare: imo ut neceſſitate aliquoties preſſi euocent, & excitent in ſeipſis ingenij vires, a quibus adiuuentur, & præuiſa mala deuitent, vel cupita bona conſequantur: horum enim contraria, quod in ipſis petulans & inſcium, per omnē ætatem ſtabiliunt ac corroborant. quo pacto non tantum in ipſis ratio excitata; ſcilicet a vexatione prouocata, vires acquiret, verum etiam iraſcibilis energia animoſior euadet, fietque ut in vitæ curſu haud nimium langueſcat. ſtatim namque dignitatis ſuę conſcij, ſuperbiunt, in admonitores contumelioſè rebellant; & omni rerum copia ad ipſos ultro affluente, occaſione carent exercendi ingenium, ſenſuum interim appetitionibus in omni actione præualentibus. ob quā innatam elationem, & ingenij ſoporem, per totam vitam plerumque ſtulteſcunt, ex tumore, & ſenſuum iudicijs cuncta de reliquo tranſigentes. quam ſuperbiam abijcit, ſui quantū ad hoc, ignoratio, variæque interim cum aduerſis colluctationes, mētem in ipſis reddūt acrem & exercitatam; quæ ex primis illis concertationibus ingentem poſtea vim colligit neruorum ac poteſtatis, ad inſequentis vitæ neceſſitates depellendas, extendendam.

8 Nollem tamē ſeueritate educationis, aut iniectis timoribus retundi penitus naturam in ipſis pueris, ita ut quicquid in illis ſit animoſitatis, illud rigore quodā diſciplinæ prorſus frangatur: qui enim ita in pueritia ab immanibus quibuſdam orbilijs tractantur, in vitæ decurſu hebetes ſubinde, abiectiſque animis euadere ſolent. ut autem, quoad negocia ciuilis vitæ ciues ſint actuoſi, quodam impetu valere debent, & naturæ alacritate, ut diximus, quæ plurimum dependent ab affectionibus appetitus ſenſitiui, vigentibus quidem, licet non dominantibus. quædam porro ſunt obiecta, puerorum etiam ingenijs & affectionibus ſatis oportuna, ex quorum perceptione ac cultu ad addiſcendas litteras & alia ſtudia virtutum liberaliter induci poſſunt: ſcilicet, ſi ipſis perſuadeatur, deo charū eſſe ſi ſic, aut aliter egerint, velle ipſum dona ſuæ gratiæ ac proſperitatis copioſè in eos infundere, qui talia pręſtiterint: ſtatim enim atque hæc animo pueri illapſa, ſedulo ſe comparabit ad officium ſuum ac munus accurate explendum. neque in eundem finem aculeo ſuo caret opinio conſequendi beneuolentiam parentum, & ab alijs ſingulares honores in præmia factorum adipiſcendi, modo ad tutorum monita muneribus ſuis impigre defungantur. horum certè capaces ſunt vel animi puerorum ingenuorum: quæ cum genere ſuo illuſtria, tum magna in ſe continent momenta ad excitandum ac promouendum eorum ingenia, atque voluntates.

9 Ego cum in hoc negocio educationis, tum in univerſa inſtitutione vitæ tam ſacræ, quam ciuilis, ſæpe demiratus dei ac naturæ decretum, quo fixum, ratumque, vitæ rationem auſteram, ſenſibuſque amaram, inter media cenſeri, quæ ad virtutem, adeoque ad politici conuictus legē ac dulcedinem, conducat. Certe videretur potius, iucūdo naturæ curſu, ut pote operatione ei conveniente, huiuſmodi fines adſequendos, non verò violenta, triſtique eius tractatione, veluti præſciſis a *Moyſe* tabulis, niſi aliunde Exo. 34. Ar. crederemus, naturam iam corruptam, & à bo- de vit. ſpir. no auerſam, duritie hac & acerbitate, ut corriga- lib. 2. part. tur, plurimum indigere. 4. cap. 3. iſtius autem univerſam vim principio animo colluſtrabimus, deinde ad eiuſdem magis particularia gradatim deſcendemus.

CAPVT,

CAPVT XVI.

Diſciplinæ modus acerbior, Arctiorque, quem Mortificationem Theologi noſtri appellare ſolent, cum ſacer, tum Ciuilis.

DIſciplina hæc rigidior tam animam quam corpus afficiens, facultatis alicuius in eiſdem, apposité in ſacris litteris *Mortificatio*, appellatur. ſicut enim quod vita priuatur, id mortuum dicitur, ita cum vita facultatis in anima ac corpore actu, ſeu motu conſtet, ſicut etiam corporis vita in eiſdem cernitur vt *Philo*, & *S. Bernardus* obſeruant: ſic eadem facultas tunc mori dicitur, quando non permittitur ad appetitum ſuum operari, potius veluti conſopita, cogitur quieſcere. aut e contrario, paſſioni ſubiecta, acerbitatis cuiuſdam vim in ſe admittere. eſt itaque hæc mortificatio, quędam animi ac corporis durior tractatio, qua, aut in eis natura a grata operatione cohibetur, aut ad ingratam moleſtamque perpeſſionem, reluctante ingenio adigitur. Triplex itaque in vniuerſum huiuſce diſciplinæ pœnalitas: prima, actionis alicuius expetitam iucunditatem homini adimit, ſiue ea ab animo, ſiue a corpore ipſius deſiderata fuerit. altera, coactionem quandam cum ſenſu doloris adducit, renitentem naturæ vim, tanquam tabernaculi byſſum retortam, in aliquam operationem compellendo. poſtrema, moleſtiam aliquam, ab extrinſeco illatam, homini patienti, veluti acerbitate caſus, imprimit & inurit. Scopus verò ac finis iſtius diſciplinæ non eſt ſpectandus in ſolo cruciatu, aut pœna, ſiue ea fuerit partis in homine rationalis, ſiue ſenſitiuæ ſiue animæ, ſiue corporis, ſed in meliori inde præparatione intellectus ad percipiendum veritatem aliquam tam practice quam ſpeculatiuè: ſimulque preſtantiori directione voluntatis in opus virtutis ac ciuilis honeſtatis: a quibus abſtracta hæc vexatio, nil aliud, quam vt affirmat *S. Paulus*, inutilis corporis exercitatio. Ex quo liquet, corporis duriorem inſtitutionem, diſciplina hac ſolum contineri, quatenus animæ interiores paſſiones commodius ſedat ac componit, mentemque puriorem ad intelligendum reddit: ac in eo gradu, quo hæc melius aut tenuius præſtat, de eo iudicium ferendum. Optimè idcirco Chriſtus Dominus, tribulationis ac martyrij ſenſum, epoto calici comparauit, cuius abſynthinus liquor bibendus, hoc eſt deducendus vltra corpoream acerbitatem, ad internos animi ſenſus reformandos: *Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum?* liquor iſte homini planè mortalis, intus hauriendus, quandoquidem ibi animi importunis motibus oppoſitus, vt diximus, eos reprimendo, in ipſis eorum caueis occidat. *Mori etiam dicitur anima*, inquit *Macrobius*, *cum ad huc in corpore conſtituta, corporeas illecebras, Philoſophia docente, contemnit, & cupiditatum dulces inſidias, reliquaſque omnes exuit paſſiones.* Quale ſtudium mortificationis *Democritum* Philoſophum inceſſit, & quale a Chriſtianis ſuſceptum, declarat *Tertullianus*. *Democritus excæcando ſeipſum, quod mulieres ſine concupiſcentia aſpicere non poſſet, & doleret ſi non eſſet potitus, incontinentiam emendatione profitetur. at Chriſtianus ſaluis oculis feminã videt, animo aduerſus libidinem cæcus eſt.* Idcirco diſciplina noſtra a carnis ſeueriori tractatione intus ad animam peruadit.

Phil. lib. de Hom. Crea. Bernard. Serm. 2 de Reſur. Macrob. lib. 1. Satur. cap. 5.

Exod. 35

Tim. 4.

Marc. 10.

S. Thom. 2. 2. q. 187. art. 7. B. lib. Reg. 17. Macrob. lib. ... in ſom. Scip.

2\. Stoicam, autem illam, dico extremam mortificationem, quæ in paſſionum ipſarum omnimoda euulſione reperitur, hic a ciue non requirimus; moderata contenti, quæ eas debilitet, ac ſub iugum mittat rationis, vt admonuit *Seneca*. *Lactantius Firmianus* diſputans de animi affectibus, ait, *Ferè omnia, quæ fiunt iniuſtè, atque improbe, ab his oriuntur affectibus.* vt ergo filius cultores virtutum, prius Domini eſſe debemus affectionum: imo ipſa dominatio in affectiones, virtus eſt, cuius munus illis reſiſtere ac præeſſe. quo pacto in vno opere virtutis, mors & vita apparent: mors quidem affectionis, vita rationis: ideoque eodem moritur anima affectioni, quo viuit probitatis contentioni. vt enim non expectanda recens ariſta abſque ſeminis morte, ſic pariter ſine morte affectionis, educendum decus vitæ ex virtute haud ſperandum. Contrà, ſi volumus in nobis viuere affectiones, ſequetur mors virtutis, quæ nullo modo conſtabit, vbi illæ viguerint. *Si enim*, ait *Lactantius*, *commotionis, qua ira dicitur, impetus retundatur, omnes hominum contentiones malæ ſopientur. nemo inſidiabitur, nemo proſiliet ad nocendum. Item ſi cupiditas temperetur, nemo terris marique graſſabitur, nemo exercitum ducet, vt rapiat & vaſtet aliena. Item ſi ardor libidinum comprimatur, omnis ætas & ſexus retinebit ſuam ſanctitatem, nemo quicquam pudendum aut patietur, aut faciet.* Duplex autem malum ab affectibus indomitis. vnum, flagitium in materia concupiſcibili vel iraſcibili: alterum, error, aut inſcitia in intellectu: quæ non ſolum peccata cauſant, verum eadem nutriunt, confirmantque. ita ab vt eis ad virtutẽ receptus ſit difficillimus. flagrante enim paſſione mala, ad omnia conſilia bona mens quodammodo ſurdeſcit: ad omnem oſtenſam virtutis elegantiam, voluntas planè obſtupeſcit.

Seneca. Epiſt. 26. Lact. lib. 6. Inſtit. cap. ...

Lactant. lib. 6. Diuinar. Inſt. cap. 5.

3\. Duo præcipue effectus iſtius ſeuerioris diſciplinæ ſpectandi, intellectus nempe illuſtratio ac repurgatio, ſimulque appetitus ſenſitiui, ad normam rationis, idonea inſtitutio. De corporis verò decore, & ſanitate, quæ etiam hinc proueniunt, ac de longiori vita, ab eadem manante, expreſſè hic non diſputamus. *Amara eſt veritas*, inquit *S. Cryſoſtomus*, *et qui eam prædicant, replentur amaritudine.* ſicut enim iucunda ad ſe attrahunt intellectus cogitationẽ, eiuſque luci craſſiores nebulas offundũt, ita vexatio ac moleſtia eius vim excitã, pariter repellũt ab animi criſtallo inſultãtes illos fumos, qui e lacunis voluptatũ exurgũt: quo purior, acutiorque ad perſpiciendũ euadit. Qua de cauſa *Plato* exiſtimauit, homini ſcientiarum contemplationes difficiliores, magiſque animum mortificationis oſtentu abſterrere, quam exercitationes Gymnaſticas: *Siquidem magis proprius illi labor, ſoli competit, quam qui corpori etiam communis.*

Chryſoſt. in Pſalm. 40.

Plato dial. 7 de Repub.

dũ vero animus contemplationi vacat, eum ſubit labor, qui illi proprius; quippe in quo perferendo nullas partes adiumẽti loco obit corpus. ea propter vt animus hanc ſpeciem diſciplinæ ſuperet, opus magna quadam vi intelligentiæ: quibus ita ſubigendus, vt ad præſcriptum iudicij practici, ſumma contentione, adeoque expeditè det operam literarum ſtudijs. cæ-

Senec. Epi. 5 terum de hac re poſtea. *Seuerior loci diſciplina,* inquit *Seneca, firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit.*

4. Confert porro hæc ipſa diſciplinæ ſeueritas plurimum ad edomandum appetitus immoderatos. etenim vt exilium, vt penuriam, vt filiorum amicorumque mortes decenter feramus, prius acerbitate vexandi, indurandique: quo omnia hinc contemnamus, quæ molliores, tanquam vehementer appetenda, ſibi proponunt. Hoc modo accidente infortunio, trãquilli ac conſtantes continuò erimus, ſicut illi, ſi quid aduerſi inciderit, inquiete ac diuerſimo-

Simplician. in Com. Epict. de iactati. *Si quis* inquit *Simplicianus, ad ferendam moleſtiam idoneus cupit fieri, opus eſt vt moleſtiarum ſit particeps. ſi ad timorem, vt in res timidas coniiciatur. ſi ad cruciatus, vt nobilium Lacedæmoniorũ adoleſcentum flagellationis certamẽ æmuletur, & omnes eas exercitationes doloris plenas, quæ ad id certamen referuntur: aut Saluſtium, qui noſtra ætate in viuum carbonem femori impoſitum inſufflando, periculum faciebat, quandiu ardorem illum tollerare poſſet.* Quod ſi rigor iſte abfuerit, appetitus ſenſitiuus in ciue euadet non ſolum petulans, ſed inſuper ferus, importunus, ac

Plato Dial. 6. de legib. crudelis, vt *Plato* animaduertit. *Hominem autem eſſe manſuetum animal diximus. porro ſi cum natura felici certam quoque diſciplinam fuerit aſſequutus, in diuiniſſimum manſuetiſſimumque animal ſolet euadere. Sin verò nõ ſatis bene fuerit educatus, ferociſſimum omnium, quæ in terris naſcuntur.* Creſcunt enim in immenſum affectiones appetitus concupiſcibilis, ſi modò ſeueritas diſciplinæ a nimia licẽtia abigatur, vnde tandẽ Iraſcibilis quoq; vis in iram ac ferociam, imo in beſtialitatem, vt ait

Ariſt. lib. 7. Ethic. cap. 5 *Ariſtot.* erũpet furioſius. Nulla ſane natio abſq; hac duriori victu ad felicitatẽ ciuilem adſpirauit, quinimo eius virtute ac ductu ad illã cũctę

Tyr. max. ſerm. 7. peruenere. *Athenienſes, inquit Tyrius Maximus, elegãtiã exercent, quorũ ſtudia nihil aliud ſpectant quã Oratoria cultum. Inſtitutiones Cretica in venationibus, in montanis, in itineribus, iaculando, currendoque conſiſtũt. Theſſalica in equitandi peritia habenda. Cyrenæi agitãt currus: Aetoli graſſantur: iaculãtur Acarnanes. Thraces in vtendis benè peltis operam ponũt. nauigant Inſulani.* Apud Romanos dictum celebre: *Fortia agere, ac pati, Romanum eſt. Suſtine, abſtine,* ciuilis diſciplinæ compendioſa olim admonitio.

5. Argutè ſatis Poëta quidam, a Deo imploranda ſuadet, quæ firma, quæ cum dolore cõiuncta, non verò fluida ac delicioſa arridentis fortunæ bellaria.

Iuuenal. lib. 4 Satyr. 10.

Fortem poſce animum, & mortis terrore carentem,
Qui ſpatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ, qui ferre queat quoſcumque labores:
Neſciat iraſci, cupiat nihil, & potiores
Herculis ærumnas credat, ſæuoſque labores
Et venere, & cœnis & pluma Sardanapali.
Monſtro, quid ipſe tibi poſſit dare. Semita certè
Tranquillæ per virtutem patet vnica vitæ.

Quæ ergò in nobis duro circumciſionis cultro reſecanda, ea potius fontes ſunt dolorum, quam iucunditatum: eiſque deletis, in hac ipſa eorum morte, tanquam in leonino cadauere; faui admirabilium dulcedinum a veris *Sampſo-* Iudic. 4. *nibus* inueniuntur. hoc pacto ſe geſſit in *Hetruria* quidam adoleſcens, de quo hæc enarrat *Mamertinus*: *Nobilem Hetruria adoleſcentem ferunt, quum propter eximiam formæ dignitatem multarum in ſe fœminarum amores excitaret, faciem ſuam, ad obliterandam pulcritudinem, vulneribus ſauciaſſe.* Huiuſmodi ſanè elephantorum ingenia imitantur: hi enim vt ſcribit *Caſſiodorus*, ſcientes, Mamert. in panegyr. Iulian. dentium acquirendorum cauſa a canibus inſectantibus ſe ad necem peti, *ebora ſua,* vt ipſe loquitur, *damnant*: ea ſcilicet inter currendum ad obuios rupes aut ſaxa allidunt. *Cicero* humanæ perfectionis ex virtute ſummam animo Cicer. Tuſcul. 4. complectens, pene totam in affectuum caſtigatione poſitam cogitauit. *Ergo is, quiſquis eſt, qui moderatione & conſtantia quietus animus eſt ſibique ipſi placatus, Vt neque tabeſcat moleſtiis, neq; frangatur timore, nec ſitienter quid expetens, ardeat deſiderio, nec alacritate futili geſtiens, deliqueſcat, is eſt ſapiens, quem quærimus, is eſt beatus, cui nihil humanarum rerum aut intollerabile ad dimittendum animum, aut nimis lætabile ad efferendum videri poteſt.* Exitus itaque acerbæ potionis, poſt aliquam colluctationem cum medicamenti ingrato ſapore, quies & animæ tranquillitas, cum ea vitæ dulcedine, quæ ſedatas compreſſaſque appetitus paſſiones, in maxima animi malacia, inſequitur. Hoc ipſum porro virile quid, & veri dominij exequutio. ſunt qui plurimum operæ ponunt in cicurandis ferociſſimis animalibus. Cæterum hoc parum, ſi comparetur cum diſciplina mortificationis, quæ rebelles in homine motus compeſcit, hominemque ex efferato mitem ciuem reddit & tractabilem. hinc Plutar. in Ageſil. *Simonides* apud *Plutarchum*, Spartam, vitæ duritiei inſuetam, *hominum domitricem* appellabat: quippe in qua ciues ſui eſſent compotes in omnem impetum perturbationis.

6. Cæterum quod attinet ad eam partem mortificationis, quæ paſſiones appetitus compeſcit, intelligendum duplex eſſe eius genus. Primum, quo vna paſſio aliam aut ſedat, aut excitat: alterum, quo Ratio ipſa ſuo imperio ſolo vtraque præſtat. Etenim ipſimet irati, ſi Cicer. lib. 3 Tuſcul. honoribus addicti, aut multum auerſi a perpeſſionibus ærumnarum, timentes dedecus aliquod ex vindicta, aut læſionem fugientes, non ſolum iram in ſeipſis deprimunt erumpentem, quinimo interdum fuco amicitiæ obtento, omnem eius æſtum diſſimulabunt, perinde ac ſi duobus dæmonibus a mago excitatis, eorum potentior alterum vinculis cõſtrictum teneret. quod autem vehemẽs aliqua paſſio alium excitet id in multis liquet. Hinc enim nauali prælio dimicantes, nullum fugæ locum ſibi dari animaduertentes, tametſi alioquin timidi, ad pugnandum tamen vitæ, tenendæ cauſa, vehementiſſimè incitantur ac timere deſinunt, ſi-

militer

miſiter vrgente extremæ famis neceſſitate, immane vulgus hominum eſſe ſolet.

Lucan. lib. 4. *Vt lethi videre viam, conuerſus in iram*
Præcipitem timor eſt.

Cicer. lib. 3. Tuſcul. 7. Huius quidem generis luculentum exemplum *Cicero* de *Cn. Pompei* militibus, accepta prius clade, differens, nobis ſuppeditauit. *Conſtabat eos qui concidentem vulneribus Cn. Pompeum vidiſſent, cum in illo ipſo acerbiſſimo, miſerrimoque ſpectaculo ſibi timerent, quod ſe claſſe hoſtium circumfuſos viderent, nihil tum aliud egiſſe, niſi vt remiges hortarentur, & vt ſalutem adipiſcerentur fuga. poſteaquam Tyrum veniſſent, tum afflictari lamentarique cœpiſſe.* in quibus patientia aut fortitudo ægritudinem doloris minimè repreſſit, ſed timor tantummodo id effecit. quo inſuper prodit *Cicero* ingenium huiuſce mortificationis. Etenim illi milites ad Tyrum appulſi, & timore hoſtium liberati, ſtatim muliebriter caſus ſuos deplanxere. ea autem quæ virtutis ac rationis imperio fit, durabilior eſt, quemadmodum perturbatione conſtantiores ratio & virtus. neque vlla debilitatio aut amputatio affectus in appetitu ex ea forma quam deſcripſimus propagatur; ſed ſolum eiuſdem cernitur quædam occultatio, vel dimiſſio, ad ritum ariſtarum in proceris ſegetibus, quæ denſorum imbrium vi cum tempeſtatibus acta, parum declinantur: reperiturque in brutis, vt ex canunculis liquet, in quos moloſſi inuadunt. Familiaris quoque cernitur aulicis adulatoribus, cum mendicitate etiam aliquid petentibus, miſerè & afflictim pariter rei alicuius amore flagrantibus vſui eſſe ſolet.

8. Hoc genere non conſtituimur laudabiles, ſed illo altero, in quo ratio ac virtus cernuntur. Illius quidem præcipuus in homine auctrix Amor: etenim vt hic protopaſſio, ac Regina aliarum paſſionum, ita pro ſuo libitu illis vitam quodammodo inſpirat, eaſque ſubinde mortificat. quo modo, vt exiſtimandum, *Socrates Plato*, & alij Philoſophi, ſeceſſiones quaſdam, ac veluti voluptatum amputationes delegere, inediam, veſtiumque rigores adhibuere ex cupiditate famæ, & apud alios admirationis. *Cato* etiam hinc inductus, vt in ipſo honoris appetitus, diuitiarum & delectationum deſideria Plutar. in Caton. ſuperaret, vt notat *Plutarchus*. Aliter autem, etiam cum maiori voluptate, decretum a virtute procedit mortificationis ſtudium: non enim eò ſuſcipitur, vt in vna re, aut ſub vno domino turpis ſeruitus à nobis depellatur, alio æque immodeſto ac probroſo interim ad imperium in nos excitato, ſed in omni prorſus materia, ac ſemper ratio in ſuperiori loco, vt princeps vitæ, ſeruetur a deiectione immunis. cuius fru-
2. Cor. 4. ctus ac finis, vt docet *Apoſtolus Paulus*, vita, Chriſti Domini reſurrectioni ſimilis, delecta-
Saluian. lib. de Iudicio. tioniſque pleniſſima, *Nemo*, inquit *Saluianus*, *alieno ſenſu miſer eſt, ſed ſuo: & ideo non poſſunt eſſe falſo iudicio miſeri, qui ſunt verè ſua cõſcientia beati.* Deſtituitur verò hac iucunditate illud aliud genus mortificationis: nam vt huic affectioni moderetur, aliam euocat, quæ ex æquo in exceſſu poſita, rationi moleſta & oppoſita: neque proinde ſuccum illum retinet ſuauitatis, quem ratio tantum in obiectum virtutis delata, non paſſio aliqua, exprimere poterit. ac vitæ tranquillæ loco, quæ genuina mortificatione dumtaxat procuranda, non veram quietem, ſed viuam flagrantemque ſecum adducit appetitus perturbationem, quam mori præſtaret potius, quam viuere.

9. Verumeminuero quod ad ciuilis vitæ diſciplinam perficiendã, huius ſeueritatis quædam ratio moderata, & ab omni exceſſu remota, in more eſſe debet; non quæ modum mediumque excedat. Duo quippe in principio ciuilitatis ſpectanda, mentis ſcilicet acies, & voluntatis quædam humanitas: quarum formæ plurimum a corporum tractationibus dependent. quamobrem ſi auſteritas quoad corpus extrema fuerit, neceſſe eas vitæ partes in diſcrimen inde adduci. *Vigiliæ & pernoctationes irrationabiles*, vt ait *Caſſianus*, *deiecerunt*, *quos ſomnus ſuperare non potuit*. Rectè quoque pronunciauit *Ariſtoteles*, cutem molliorem, tactumque delicatiorem, non ſolũ melioris ingenij eſſe indicia, ſed etiam eiuſdẽ opportuniora inſtrumẽta. Curandũ idcirco, quòad id fieri poterit, vt cum reſtrictione a luxuria ex victus tenuitate, in quam valde propenſa ea corporis temperies, quæ nobiliori ingenio accommodatior, ea corporis diſpoſitio interim ſeruetur, quæ ad ſubminiſtrandum puriores ac magis igneos ſpiritus plus confert, a quibus intelligentia haud parum ad contemplationem adiuuatur: ſicut cõtra, terreſtres ac feculenti ex prauo nutrimẽto prognati, eius vim plurimum mœrore ac mœſtitudine retardant, ac debilitant. Hinc populi *Boreales*, *Scytarum*, *Tartarorum* ac *Thracum*, quos *Homerus Equimulgos* ac *Lactinoros* appellat, victus ratione, ingenijs tardi ac ſtupidi: quorum ſcilicet vitales ſpiritus craſſi, & non multum diſtantes ab illis, qui in corporibus brutorum inueniuntur, quippe nimium terreſtres, aquei, vel crudi. Caſſian. lib. 2. cap. 16. Ariſt. lib. de Senſu ac ſenſil.

——————quibus vda Ferarum Archit. lib. 6. cap. 7.
Terga dabant veſtes, cruor hauſtus, pocula trunci, Herodo lib. 3.
Antra lares, dumeta thoros, cœnacula rupes.
Præda cibos, raptus venerem, ſpectacula cædes: Marcellin. lib. 21.
Imperium vires, animos furor, impetus arma,
Mortem pugna, ſepulchra rabus, monſtriſque gemebat Boetius lib. 1. de Cõſol. proſa. 1.
Monticolis tellus. Propter hanc cauſam *Boetius* Philoſophiæ formam ſibi apparentem *colore viuidam, & vigoris inexhauſti* narrat fuiſſe.

10. Hi ipſi populi, vi pariter alimenti ac ſilueſtris rigoris, quoad conuictum, immaniſſimi. qui, licet facultati iraſcibili indulgentes, viſi oſores veneris, nihilominus inſtar Satyrorum ac Faunorum agreſtium, etiam in libidines rabidiſſimi: non quidem eos incitantibus ſpiritibus calidioribus, quales ab optimo ſanguine propagantur, ſed acri & melancholico humore illos mordaciter continuo perurgente: de quibus *Menander* apud *Strabonem* ita ſcripſit: Strabo lib. 2.

Nunc nemo noſtrum vxoribus poteſt decem
Contentus eſſe, vndecimam, qui duodecimam
Pleriquæ ducunt: quatuor qui duxerit
Dumtaxat, aut vel quinque, cenſetur miſer
Noſtratibus, mortemque obiturus nuptiarum expers.

Refert *Macrobius*, ad hoc ingenioſè ſignificandum, Macrob. li. 1.

dum, *Iouem, Regem extitiſſe rudem ac ferum ante*
fruges cognitas, victumque in melius commutaſſet.
Feritas quoque & naturæ aſperitas hinc ortum
habent. ieiuni in iram propenſi, corrupto cibo
refecti in aliorum odium vel contemptum in-
clinati. Ex quibus liquet, curanda corpora
certa quadam moderatione, quæ luxum qui-
dem repellat, naturę tamen ad intelligendum,
ad conuiuendum, vigori nimium non detra-
Ariſt.lib. 6. hat. Aſſerit enim *Ariſtoteles*, tam triſtitiam,
Ethic.cap. 5 quam delectationem, prudentiæ eſſe inimicam.
11. Cæterum iſtis derogandum non eſt eis
auſteris vitæ modis, quos Eccleſia catholica ap-
probauit, quoſque afflatus diuinus quibuſdam
inſpirauit. tantum enim, quid Philoſophia du-
ce hac in re in vniuerſum præſtandum quòad
vitæ diſciplinam, explicare inſtituimus. Mini-
mè autem me latet quod cum Regula S. *Bene*
dicti, quoad victum ac veſtitum ſui facilitate, ſit
humanę infirmitati apprime accommodata, de
ea pronunciaſſe S. Gregorium, quod eſſet *Diſ-*
cretione præcipua.

12. Atque in vniuerſum, vt ſpina agnata roſæ,
ita mortificatio virtuti. hæc enim ad ſuperio-
rem elata rationem, cui morem gerit, tota pu-
ra, lenis, ſuauis, ac cæleſtis collucet; cæterum
relata ad inferiorem ſenſum, cui obluctatur,
inſtar eboris antiqui incrudeſcit, tanquam co-
rallum aquis eductum dureſcit, & ex ſua forti-
tudine callo abducta, in rebus aſperis occupa-
tur. Cui ergo hæc ipſa virtus arridet, non debet
is quod iucundum, quod molle, quod lucidum
tantum ſibi præſtituere, ſed etiam quod cum
dolore, cum aſperitate mortificatione coniun-
ctum. & væ illi, qui ad aſpectum iſtius diſcipli-
næ, ſe a virtutis rigore abſtinuerit, qui vnius
facilitatis ac delectationis ſenſitiuæ cupidus,
iucundis vitæ ſtudijs inhæſerit. qui non ad
exempla aquilæ & Phœnicis, altum agendo
petit, ſed ad ingenium lubrici ſerpentis, ani-
Lactant. de mam ſuam ad terram deijcit. Qui, vt ait *Lactā-*
opiſ.cap 20 *tius, ſi delicatus ac tener in hac vita aliter fuerit,*
quam ratio eius expoſcit: ſi virtute contempta, deſi-
deriis ſe carnis addixerit, cadet & premetur in ter-
ram. ſi autem vt debet ſtatum ſuum, quem rectum
rectè ſortitus eſt, & promptè conſtanterque defende-
rit: ſi terra, quam calcare ac vincere debet, non ſer-
uierit, vitam merebitur ſempiternam. Oſculamini
virgam hanc in ſceptrum commutandam. *No-*
luit enim deus hominem ad immortalē illam beatitu-
Lactant. *dinem delicato itinere peruenire.* Hæc ipſa diſcipli-
cap.19. na, vt ad debellanda monſtra, Herculana claua,
ſic pariter cæli clauis reputanda. Cuius nece-
ſſitas clarius cōſtabit, cum eius particulares qua-
ſdam partes, certis ſtatibus ac perſonis pro-
prias, deſcripſerimus.

CAPVT. XVII.

De Ciuili diſciplina ad Iuuenes, ſimul ac ad Coniugatos ſpectante.

CVm vt diximus ſupra, pueri ob
naturæ defectum, deuergentiā-
que in malum, indigeant ſeue-
rioris diſciplinæ adminiculo, tum
iuuenes, in quibus ad concupi-
ſcendum vis auctior, ſimulque, ad excogitan-
dum media, perſpicientia acrior, reperiuntur,
in maxima eiuſdem neceſſitate ſimiliter conſti- August.
tuuntur. volunt iſti, ferentes, prudenteſque ſerm. 146.
haberi, ſimulque exultantes ſpiritus, magnoſ-
que animos in voluptatum intemperiem ſol-
uere. at falluntur, diſtracta ſunt hæc, imò mu-
tuò infeſta, pariter conſiſtere non poſſunt. aut
enim impetus in eis cohibendus, vel ab omni
opinione effectuque ſapientiæ, prudentiæ, ac
probitatis, ipſis excidendum. Sicut enim tam
animæ quam corporis in eis vires augeſcunt,
ita, vt notat *Plutarchus*, ad libidinum iniuriarū-
que facinora eo magis præcipites euadunt. ne-
que eorum ſenſus, vt in pueris, timore coërcen-
dus: iam enim educti a ratione, illum norunt
declinare, vel contemnere: neque plènè vt
homines viuere volunt, nondum virtutis edo-
cti viam, & in libidines vehementius inflamma-
ti. *Quapropter*, inquit *Plutarchus*, *iuueniles impe-* Plut.lib. de
tus acutis rationibus vinciri, ac compeſci conuenit. Audiendis
Diſciplinæ, verò, ipſis adhibendæ, ſummam Poëtis.
ita complectitur, volens, vt id fiat *Docendo, mi-*
nando, rogando, conſulendo, pollicendo. exempla de-
monſtrando, cum eorum, quos voluptatum ſtudium
in miſeriam coniecit, tum qui abſtinentia laudem, ſi-
bique gloriam, parauerunt.

2. Cauſa verò, ob quam, quòad ciuilem
conuictum, iuuenibus rectè inſtituendis neceſ-
ſaria ſit cuiuſdem auſteritatis diſciplina, depre-
henditur ex diſpoſitione partis in ipſis Ratio-
nalis, etiam appetiuæ ſeu ſenſitiuæ, a temperie
corporum ipſorum proueniente. cum enim a-
nima ipſis ſcientia, experientiaque deſtituatur,
iuxta ac ipſorum corpora ex ſanguinis æſtu fer-
uida, fluida, ſpiritque turgida, inde venit,
quod in ſuis conceptionibus prompti, in iudi-
cijs lubrici, in appetitionibus vehementes, in
operibus temerarij inueniantur: quodque, cor-
porū ſpiritoſis caloribus vrgeantur, in eis rebus
feruorem ſuum (in malum proprium mirabi-
les Vulcani) impendunt ac produnt, quæ carni
& ſanguini turpiter gratificantur. *Hæc eſt cauſa* Plutar. lib.
inquit *Plutarchus*, *quod adoleſcentum cupiditates,* de virt.
ob copiam ac calorem ſanguinis cæteris ferociores ſint, Moral.
ardentes atque rabidæ. Cumque difficile reputa- Plin.lib.28.
tum, vt *Plinius* recolit, diſciplinam ad iuuenum Hiſt.cap 4.
mores ſpectantem eis ſuadere, *Romæ Iuuentuti* 35. cap. 10.
ædes ſacra erecta, eo ſane fine, vt inde religio-
ne concepta, ac diuina ope implorata, iuuenes
ſenum monita lubentius capeſcerent. Etenim a
ſua naturæ prauitate, vel imbecillitate inſtitu-
ti, ſpiritibus interim per omnes corporum ſuo-
rum artus diſtlatis, animiſque arrectis in mira-
bilia ſupra ipſos, omnem grauem ſermonem,
fracti cordis ac ſenſus delirium, omnemque
annuſum *Neſtorem* baculo innitentem, ſemiho-
minem, tripedem, ſuo ingenio ſuperſtitem, le-
pidè ſecum arbitrantur. Dolendum certè, iu-
uentutem, inſtar *Actæonis*, tot affectionibus er-
roribuſque, tanquam canibus, in prædam ſuis
ipſius manibus dari, ac interim nolle pruden-
tem adiutorem, qui vel eius vitam contra rabi- August.
dorum animalium morſus tueretur. *Iuuentus,* Serm. 240.
flos ætatis, periculum mentis, vt loquitur S. *Auguſ-* de Tempor.
tinus.

3. Si enim vel in abdita eremi, in templorum penetralia abreptos iuuenes ex fallacia *Fauni* ac Satyri, veluti nymphas, conſectantur, quos turpi voluptati, vtpote totidem hoſtias, diro ritu immolent, quid fiet tandem de illis iuuenibus, qui receſſuum, qui abſtinentiæ, qui doctrinæ prorſus expertes, in lubricis calidioris littoris arenis ſponte exæſtuant, ludunt, in Regiarum roſetis ociantur, ac in ipſo Cypro reſupinati perpetuo deliciantur?

Me Satyri celeres, ſiluis ego tecta iacebam:
Ouid. Epiſt. Pand. *Quæſierant rapido turba proterua pede.*
Corniger umque caput, pinu præcinctus acuta
Faunus, in immenſis, qua tumet Ida, iugis.

Quanta autem referat vel ad Ciuitatis rationem, iuueniles animos & artus ſeueritate quadam coerceri, ac conſtringi, exundantem in ipſorum corporibus ſuccum exhauriri, calores reprimi, ex eo inter cætera conſtat, quod matrimonio poſtea iugales, qui magna pars Ciuium, a libidine, a ſtupris, a contumelijs, ac cædibus, in eo ſtatu poſiti vindicari vix poſſint, niſi prius iuuenes ad modeſtiam, ad temperantiam, atque caſtitatem, rigidis quibuſdam diſciplinis compoſiti fuerint. numquam enim niſi id raró contigerit, nec populariter futurum, ut mariti & uxores continentiam mutuo colant, ſi iuuenes laſciuia corrupti, modum omnem continentiæ antea exceſſerint. *Quis iuuenis eſt*, inquit *S. Auguſtinus, aut Beda venerabilis, qui non caſtam*

Aug. de ver. dom. 46.

ducere velit vxorem; & ſi accepturus eſt virginem, quis non intactam deſideret, intactam quæris? intactus eſto, puram quæris, noli eſſe impurus. non enim illa poteſt, & tu non potes. ſi tu fieri nō poſſes, nec illa poſſet. quia vero illa poteſt, doceat te, quia fieri poteſt. Imo uſu rerum iam obſeruatum, citò deuincere in eorum moribus petulantiam, in quibus iuueniles animi modeſtiæ ac pietatis ſtudiis antea compreſſi fuere: contra, in eis uſque ad ſepulcralia ferme, ac pollinctorum officia, durare vel caſſo irritoque naturæ effectu, in ſenibus ineptire, ſce-

Amb. in Pſ. 98.

lere grandeſcere, qui iuuentutis feruores in brutæ voluptatis appetentiam laxarunt. *Tantus eſt in malis ſenibus*, inquit *S. Auguſtinus, plerumque gur-*

Aug. de Te. ſer. 186.

ges auiditatis, & inſatiabilis vorago ventris, & gutturis, vt, quanta boni ſenes prudentia ſerenantur, tanta iſti vinolentia ſepeliantur: quaſi ad hoc in eis arida viſcera, & ſucco exhauſta curuentur, ut ad vigorem priſtinum reparandum, ebrietatis inundatione riganda ſint. An non utile tunc iuuenibus, auſteritatis obſtaculum? An non dulciora eis eſſe debent verba amici increpatoria, quam voluntaria oſcula prodentis inimici?

Prou. 27. Pſalm. 140.

Tentatur illa ætas, ut loquitur *S. Auguſtinus, cum a ſuis in mundo diligitur & in Chriſto negligitur. Periculoſum ulcus iuuentutis, quod cupiditatibus contabeſcit.* neque ſolum hoc vlcus voluptatum molitiem quærit, dum dicit

Sap. 2.

iuuentus, *venite fruamur bonis, quæ ſunt, & utamur creatura, tanquam in iuuentute celeriter*, quinimo adiungit: *Opprimamus pauperem iuſtum, & non parcamus viduæ, nec veterani vereamur canos multi temporis. Sit autem fortitudo noſtra lex iuſtitiæ, quod enim infirmum eſt, inutile inuenitur. Circumueniamus ergo iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & defamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ.* qualis iſta in iuuenibus teneritudo, quæ incorrecta in alios lapides fundit, ac in ſilicem tandem indureſcit? *Quid enim mollius quam illa luxuria, quid durius, quam iſta crudelitas? vinum ſequitur furor, unguenta tormenta, ſanguis roſas, ira laſciuiam.*

Aug. de Te Serm. . ſe

4 Variæ autem ſunt diſciplinæ formæ ciuiles, quibus quod in iuuenibus effrene ac ſolutum, maturo coſubcatur. Principio quidem illis expedit a Senioribus obſequenter addiſcere, quid in vitæ actionibus deceat, quid indecorū, quæ proſequenda, & a quibus fugiendum: tametſi hoc inſtitutum non ſine magna moleſtia plerumq; ab ipſis admittatur. Etenim iuniores non tantum ſcientia ac prudentia carent, ſed ut ægroti, aut dementes, medicinę incapaces, aliquid in ſe habent, adeoq; fouent, quod eruditioni ac credulitati inferendis aduerſetur. quo pacto non ſolum ignorantiam interius retinent, ſed etiam illam contra vim veritatis obſtinatiſſimè muniunt ac defendunt. quam primum enim in ipſis calidus ſanguis feroces ſpiritus ad cerebrū expirauerit, illico definiunt, ſe omnium ſapientiſſimos, neutiquam indigos ſanioris conſilij. ob hanc cauſam, cum *Sanctus Auguſtinus* ad iuuenes & puellas diſertiſſimum huius argumenti ſermonem habuiſſet, ſuſpicabatur, a concione velle eos dicta ab ipſo amatorijs ſuis iocis carpere, & penitus irridere, ad exemplum eorum puerorum, qui ſanctum ac venerandum Prophetam cauillis appetentes, clamabant *Aſcende calue, Aſcende calue.* quocirca ſine renitentia & ærumnonia adduci non poſſunt iuuenes, ut a ſenibus doceantur. veruntamē ſuperanda hæc difficultas: quod præſtando, inſigne quidē ſpecimen dabunt maximi in ipſis iudicij, ac certam pollicitationem maximorum facinorum ab eis in vita pręſtandorū. hinc etenim apparent conſcij ſuæ infirmitatis, ac inſcitiæ: quæ mala alij coetanei ignorant ſuperbientes: cumque hunc defectū in ſeipſis detexerint, quod quidē difficile, & ferme omnibus obſcurū, fidem hinc faciunt, ſe etiamnum ab ingenio doctes ac prudētes, poſſeq; per inſequentem ætatem, virtutū ſcientiarumque monumentis viuentibus, ſimul ac poſteris inclareſcere. Prudens ſanè *Auguſti* Imperatoris admonitio: *Audite ſenem iuuenes, cuius aliquando iuuenis vocem ſenes audiuere. Ariſtidi*, inquit *Plutarchus, continuo adfuit Cliſthenes. a Fabio maximo Cato numquam eſt digreſſus. Pompeius a Sylla, Polybius a Philemone numquam diſceſſit. Cicero* lateri ſenis *Scæuolæ* perpetuo adhæſit. hoc modo compoſitus iuuenis iuxta prophetæ verba, *Sedet ſolitarius & ſilet*: euaditque demum idoneus auditor moralis Philoſophiæ, quod *Ariſtoteles* perdifficile reputauit. *Heſiodi* hac de re ſententiam profert:

Aug. Serm. 186 de Te.
4. Reg. 2.
Suet. in Au.
Putar. lib. Nu. ſen ger. Reip.
Cic. de Am in prohem.
Ther 3.
Ariſt. lib. 1. Ethi. cap. 4.

Optimus ille, poteſt qui ex ſe cognoſcere cuncta.
Ille bonus, monitis qui aliorum obtemperat. at qui
Ex ſe nec nouit, nec quæ bene conſulit alter
Percipit, admittitque animo, eſt ignauus, inerſque.

5 At non tantum ab ingenio ſibi plus iuſto attribuere ſolent iuuenes, verum etiam in eis rebus, quas perſequuntur, aut a quibus reſiliunt, ſe feroces nimium ac impetuoſos oſtendunt. *Iuuentus*, inquit *S. Ambroſius, ad amorem liberior*,

Amb. in Pſ. 98.

ad lapſum incautior , ad infirmitatem fragilior ,ad correctionem durior eſt. Ferre non vult iugum, quo exultans in ipſo ſpiritus deprimatur. obicem pati renuit,quo curſus ipſius intercipiatur, vitæ duritiem admittere exhorreſcit , qua ſenſuum blandimenta arceantur. *Grave adoleſcenti*,ait idem *S. Ambroſius iugum domini , grave iuueni,cuius ætas eſt florulentior , ut nolit iugo verbi ſubiiciendum præbere anima ceruicem.* Cæterum accedere debet diſciplina, quæ hoſce impetus retundat , quæ in virtutem ac commodum ipſum , aſſultum faciat in eis moderatum:a quibus ſi excidere ipſis contigerit , lapſus reddatur mitior , leuiorque inde proueniat calamitas: non enim eodem modo corruit ex caſu , nutante pede ſobrius ,quo ex temulentia ebrius. ac plerumque iuuenum caſus ob precipitantiam irremediabiles : toti enim & integri cadere volunt.

6 Porro ſi ratio in eis nullum modum conſtituerit voluptatum appetitionibus,bruta ſanè vita in eiſdem truculentior immaniorque appareret , quam in ipſis beſtis , quas a natura limites poſiti continent , certoque quaſi giro definiunt. *Vinum & adoleſcentia*, ut ait *Sanctus Hieronymus, duplex incendium voluptatis.* Atque ex ſententia *Sancti Cryſoſtomi* , iuuentus pura, quę omnia ſuccendit. hinc ſuadet *Clemens Alexandrinus* : *Oportet autem quam maxime fieri poteſt,iuuenum appetitiones conari extinguere , minarum quidem bacchicum foemitem auferentes, ſenori autem contrarium medicamentum infundentes, quod etiam ardentem animum cohibebit & membra intumeſcentia retinebit , & quæ iam agitantur , cupiditatis incitamento ſopiet. Qui autem ſunt in ipſo flore ac vigore ætatis , cum interdiu prandium ſumpſerint , quibus conuenit prandium, pane ſolo guſtato , a potu omnino abſtineant , ut ebibatur eorum ſuperflua humiditas aridorum eſu, veluti quadam ſpongia exhauſta.* Eos verò hallucinari aſſerit *Sanctus Hieronymus* , qui putant vni caſtitati prodeſſe victus tenuitatem , eum , ut ipſe loquitur , *Ingenium exacuat , & cunctis virtutibus opituletur.Ei autem* , vt ait *Sanctus Ambroſius, qui poſt decurſa iuuentutis annos iugum tulerit, non eſt ſtatim perfectum bonum: ſtimulabunt enim eum peccata ſua,exagitabit conſcientiam conſuetudo peccandi,& uſus erroris inſtabilem faciet. luctandum eſt diu huiuſmodi viro,ut aboleſaciat inueterata atque diuturna.*

Hieron. epiſt ad euſtoch. Criſoſt in Epiſt.ad Tem. Clem Alex. lib 2. pædagogi. Hieron. epiſt ad Celant. Ambr.in Pſalm.95.

7 Cuius diſciplinæ fructus , inter reliqua commoda iuuentutis , ad matrimonium etiam tranſit : coniuges enim maiori amore mutuò flagrant , dum intactos ac integros eo vinculo copulari ſe ſenſerint : vnde etiam data fides fortior euadit, cum tanta fide rem dignam ex caſtimonia obtinuerint. meritò idcirco *Hypſiphile* , quantum ad conciliandum ſibi amorem *Iaſonis*,ſeſe prætulit *Medea* :

Turpiter illa virum cognouit adultera virgo,
Me tibi,teque mihi,tæda pudica dedit.

Ouid Epi. Hypſich.

Conuertant itaque iuuenes præclaras ac fortes naturæ ſuæ dotes ad optima obiecta , ad ſapientiam nempe, ad dei amorem , ad virtutem: voluptatibus fœdis,falſiſque honoribus ſubductæ, ad hæc toto nixu deſtinentur. *Si amatores eſtis* , inquit *Sanctus Auguſtinus, hæc amate , ſi formoſi eſtis deo placete , ſi iuuenes eſtis , diabolum vincite.*

Aug. Serm 286.de Temp.

8 Hi ut progreſſus faciant ad virtutes , omnino ſcire debent , ipſis ſumendum exordium a purgatione,ſeu vitiorum extirpatione : quod peragi ab ipſis nequit abſque ſenſu amaritudinis & mortificationis ſtudio : preſertim ſi vitia iam altas radices inolita egerint in appetitu, ac naturæ noſtræ corruptæ penitus arriſerint. quod etiam faciendum,quando diu abſque lege diſciplinæ affectionum motus tumultuarint. hoc verò ita eleganter expreſſit *Lactantius. Sicut in rudibus agris prius quam ſerere incipias, euulſis ſentibus & omnium ſtirpium radicibus amputatis , arua purganda , ſic de noſtris animis prius vitia detrahenda ; & tunc demum virtutes inſerandæ : de quibus ſeminata per verbum dei fruges immortalitatis oriantur.* Agricultura proſcindit,frangit, complanat,occat, eleuat , deijcit, cohibet : quibus ſimilia in iuuenum pectoribus peragit mortificatio.

Lactant. Epitom.

Vt poſſit naſci,hic appetit ante mori.

Lact de Phœn.

9 Qui etiam matrimonio vir & fæmina iuncti , ut officia ſua rite præſtent , qua familiam regendo , qua mutuum amorem conſeruando,qua prolem educando,plurimum egent reſtrictiua hac & mordaci neceſſitudinis ciuilis diſciplina. quod autem in hunc ſtatum ex connubio multa incidant ipſi carni , nedum ſolis animis, moleſta , quippe ad datam fidem inviolabiliter ſeruandum , ad conuictus pacem ac ſuauitatem continuo pertinentia , veteres multa excogitarunt , ut pote de cælis, ac relligionum penetralibus ad matrimonium deducta , quæ eius difficultates omnes mitigarent. *Xenophon* proinde , *Ariſtoteles* , *Dioniſius* , *Plutarchus* , matrimonium diuinum vocant inſtitutum , ac negocium , cui interſint ipſi Dij. Nuptialem thalamum , ſacrum appellant , adulterium , in deos offenſam clamant.

Xe in dia. Ari.in oec. Dion.lib.2. Plut in quæ. Rom.

Quæ patet orbis,cernitis omnia,
Quique iniuſta cæde necantur,
Aut furtiuo qui concubitu
Sacri ſædera violant thalami. Verum de hac re poſtea oportunius.

Euri. elect.

10 Cæterum pietati huic,opinionique de matrimonij ſanctimonia , adiungenda ſeueritas diſciplinæ , ictus mortificationis cum ea adhibendus. Enimuero ea eſt vis , ac propemodum rabies laxatæ libidinis , ut uſu matrimoniali non tam ſatiata , quam excitata in immenſum vagi concubitus plerumque geſtiat excurrere. dumque libidinoſi imaginarias ſuas delicias venantur , eas puras ,& liquidas non inuenientes , quaqua verſum reſpiciunt, in omnem partem ſe mouent , vnde quas ſecum commentantur voluptates tandem varietate conſequantur. at numquam voti compotes effecti , continuo in ipſis exitum aliquem quærit furor concupiſcentiæ , quo tandem ad deſiderata peruadant. quamobrem

opus

opus eſt diſciplinæ caſtigatione, quæ in coniugibus æſtum hunc ſedat, ad fidelitatis iura, ad continentiæ normã, omnẽ eius vim rigidè componat. ac fortaſſis virgines, nondum expertes thalami, faciliori lege florem ſuum illibatum ſeruant in ſeipſis, quam coniuges in connubialibus negocijs verſati, vinculi ſui retinere poſſunt ſanctitatem. Quis non exiſtimabit *Alexandrum*, etiam iuuenem, duritie conſuetudinis ſeipſum tractaſſe, qui profligato *Dario*, uxorem eius coram factam ac ſupplicem noluit intueri, ne contra caſtitatem vel oculis voluptatem libaret, ut ſcribit *Curtius*? ſimili ſeueritate reſtricta uxor *Tygranis*, quæ, ut narrat *Xenophon*, cũ in præſentia Cyri conſtiterat, poſtea ſuo marito faſſa, ſe penitus ignorare, quali forma *Cyrus* præditus eſſet.

Curt. in vit. Alex.
Xenoph. in Cyr. Tyr. mas ſet. 8.

11 Difficultatem quoque auget conuictus ac coniunctiõis matrimonialis inſeparabilitas. in alijs ferme, ſi moleſta aliqua acciderint, ea aut euincuntur, aut diſceſſu quodam declinantur: at hic mali ſtatus prorſus fixus ac immobilis perennat, quotidiana experientia grauior redditus, ac intollerabilior indies factus. mutant ob aëris intemperiem aues regiones, piſces aut fundum, aut littora in tempeſtatibus petentes, turbidam alti faciem relinquunt. ab amicis homines malè tractati, amicitiæ iura aut rumpunt, aut diſſuunt, & alios amicos quærunt. Coniuges verò vinculo pluſquã adamantino etiã rixantes, etiã iniurias mutuo inferentes, inter ſe ſic copulantur: ut in eis nulla ratio tædij, nauſeæ, vel pertæſæ conſuetudinis incommoda, contra ligaminis ſacri firmitudinẽ præualere poſſunt. hac de cauſa *S. Ambroſius* matrimonium appellat officium maximi laboris. *Reuera* inquit *S. Chriſoſtomus*, *myſterium eſt, & magnum myſterium, relicto eo, qui genuit, eo, qui aluit, etiam ea, quæ peperit, quæ miſere & cum labore parturiuit, adhærere virum illi, quæ antea neque viſa ſit, atque hanc omnibus præferre. Hoc Sacramentum magnum eſt, ait S. Hieronymus: arduumque eſt iter caſtitatis, ſed magna ſunt præmia.*

Abr. in. ca. 8 1 ad Cor.
Criſ Hom. 20. in Epiſt. ad Epheſ.
Hier Ep. ad Celant.

12 Multa porro in conuictu domeſtico accidere ſolent, quæ coniugibus urticoſum plane reddunt matrimonium, adeo ut illa æquis animis perferre & ſuperare non poſſint, niſi magnam vim diſciplinæ adhibuerint. Primo tam reſpectu indolis, quam appetitionum, non ſemper perfecta inter coniuges ſimilitudo ac conuenientia reperiuntur: cum tamen opus fuerit, diſcordantiam in omni euentu ad pacem ac tranquillitatem inſtituere: quod profectò factu implexum, & non niſi magnæ diſciplinæ opus. Ad hoc ſignificandum, *Romani* olim, coniuges exhibebant veſtibus diuerſicoloribus indutos: ut intelligerent, ſtudijs ſuis, vel in ipſis vi naturæ repugnante, procurandum tamen, ut morum ac deſideriorum diſſimilitudines in unam quaſi veſtis texturam componant, decenter ſcilicet, quietè in unum pacis ac conſentionis ſcopum omnis in eis voluntas deſtinetur. quam operoſa, quam impedita, quam acerba hæc textrina: *Quis eſt*, inquit *Plato*, *ita laborioſus, mutabilis, ac varius homo, ut ſe multis ſimilem reddere & accommodare velit?* dubio procul, niſi coniuges naturam ipſam in ſeipſis repreſſerint, numquam telam hanc meditantes, fæliciter perficient. huic inſtituto quod maximè infeſtum, quod euincere pluſquam herculeum, eſt in coniugibus, amor priuatus: qui ſanè profligandus omnino, ut maritus uxoris infirmitati amanter conſulat, ut in eius uſus, labores impendat: viciſſim ut uxor, marito tanquam domino, cum amore obſequium cultumque deferat. Etenim ſi in priuata dumtaxat commoda ſtudia ſua ſeorſim contulerint, lites, rixæ, ac clamores aures omnium complebunt, ipſorum, amicorumque animos, contentiones ſauciabunt. Opus idcirco, id agente diſciplina, ut in unum optatis, actionibuſque conſpirent, proprijs interim abdicatis, & quadam morte ciuili deletis. Si enim ciues reputare debent, ſe ſuos non eſſe, ſed reipublicæ, id multo magis a coniugibus ſtatuendum: vnde intelligant, neutrum ipſorum plane eſſe in propria poteſtate, ſed utroſque in alterius ditionem tranſlatos, mutuoque iam ſeruire debere, omniaque in commune referre. *Oportet autem*, inquit *Plutarchus*, *ut Geometri docent, lineas & ſuperficies non per ſe, ſed una cum corpore moueri, ſic uxorem, nullum proprium affectum habere, ſed ſtudia, curas, riſum communem habere cum viro.*

Plut. quæſt. Rom.
Plat. de ual. Agro.
Ariſt lib. 1. pol.
Plut lib. de præ Conui.

12 Quem diſciplinæ rigorem ſi minimè in ſe admiſerint, dici aut cogitari vix poteſt, quantum inter coniuges futurum diſcordiarum incendium. quid autem viri offenſi ac læſi ab vxore, zelo, ut loquitur Sapiens, ferocius aut immanius? *Quia zelus & furor viri non parcet in die vindictæ*: itidem ſexus muliebris, ob defectum intelligentiæ, malitiæ ſemel traditus, timidus licet, & alioquin vel ad aſpectum ferri pauidus, in rabiem tamen læſus erumpit, & in crudelitatis immenſum ſe immittit.

Prov. 6.

——— Plena mulier alioquin metu
Infirma, ferri contueri haud ſuſtinet.
At in torum ſi quiſpiam peccaverit,
Nullum cruoris pectus eſt ſitientius.

Sophoc. Medea

Iam Principũ, & aliorum quæ nam ſit diſciplina, explorabimus.

CAPVT. XVIII.

De Rigore diſciplinæ in Principium moribus operando.

AD nullos certe magis ſpectat reſtringentis diſciplinæ iſtius ſeueritas, quam ad Principes ipſos, ac ad eos, qui alijs imperant: licet ex apparatu externo rem aliter eſſe popularibus videatur. hoc ſanè ex multis cauſis demonſtrari poterit. Imprimis id arguit excellens virtutis gradus, quo alijs præſtare iure officij, adeoque diuino, tenentur. ita ut in ipſis non ſimplex virtus, ſed *Architectonica* ſeu primatia & ſũma, iudicio *Ariſtotelis*, & omniũ aliorum, poſtuletur. quemadmodũ itaq;

Ariſt 1 pol. cap 8. S. Th. 2. 2 q 92. art. 1. ad. 3.

non naſcitur aurum in omni terræ parte, ſed in certa quadam, temperie loci ad eiuſmodi fœtum accommodata: neque florentem ſpicam quælibet gleba edit, ſed pinguis tantum ac culta. ita virtutes principe dignas non omnis anima, populari cura ſubacta, profert, ſed illa dumtaxat, quæ mortificationis gradu expectatæ virtutis excellentiæ reſponderit. ſi enim virtus abſolutè nullibi creſcat, niſi ubi mortificatio radices eius prius tenuerit ac fouerit, conſequens, ſublimem virtutem, adeoque clariſſimam, ex modo mortificationis æque magno ſolum, & accurato, educendam. Fruſtra ſanè Principes ad virtutem contenderent, ſi affectiones ſuas in appetitu ſenſitiuo vigentes, nullo ſtudio in ſe compeſcere ſtuderēt. hinc in Republica *Platonis*, Principes, & eius conſultores, vinū non bibunt: quo in ritu affirmat *Plato Carthaginenſes* ſua cum laude ſeueriores extitiſſe *Lacedæmoniis*, vel *Cretenſibus*. Atque inter reliqua, cum virtutes omnes ex humilitate oriantur, ſequitur profundiſſimam in principe eam ineſſe debere, ſicut in eodem virtus præſtantiſſima expectanda: ut quo altius erigit ſtructuræ faſtigium, eo dimiſſius collocet in ſeipſo humilitatis fundamentum. quemadmodū ſanè Principum palatia, quo ritè conſtruantur altiori indigent fundamento, quā plebæorum ædificia, ita eorum principum virtutes, cum ſummæ eſſe debeant, profundiori humilitati inniti eas par omnino fuerit, quam aliorum. Quod ſi ex defectu diſciplinæ, ſuperbiæ motu, & luxus conſuetudine affectiones in eo indomitæ fuerint, aut vix tactæ ab imperio diſciplinæ, erectas criſtas habuerint, numquam permittent Principem inſigni aliquo amore erga ſuos inflammari: numquam odio conveniente ſceleris concitari, numquam vitæ continentia inſigniri, aut lactea tantæ virtutis venuſtate exornari ſinent: ſed ad ſeipſum amandum inde adactus, earum importunitate, ſalua una ſua voluptate, cætera omittendo, contemnet. At verò qui Principis hoc munus ritè penſitarunt, ij dicere ſoliti, in maximâ potentia minimam eſſe licentiam: ipſumque Principatum nihil aliud, hac in parte, quam ſpecioſam ſeruitutem. videmus magnates viros, funere elatos, ſumptuoſis ſtragulis in ſpeciem pompæ illuſtrari, cum alij ſortis vulgaris in eum uſum non niſi mediocres adhibeant: utrique tamen ſe mortuos produnt. Ita Principes, quorum mors ciuilis clarior: quippe quorum affectiones magis reciſæ, ac perdomitæ, veſtiū apparatu, aulæ majeſtate, præſidiariorū numero hanc ipſam ſuam mortem alijs honorificentiorē commendant; ac meritò, quis enim non admiratur ex iſtis inſignibus vitas virtutum in Principe florentes, ex morte in ipſo affectionum enatas & propagatas?

Plat. dial. 2. de legib.

2 Cumque Principes in omni virtutum genere excellere debeant, tum maximè in amore dei, ac Patriæ: in quo amore alij amores, ac in eis affectiones reliquæ moriuntur & extinguūtur, ut oſtendūt *S. Baſilius*, & *Ephrem*. Quod ſi minus in ſe affectus, voluptati aut ambitioni inſervientes, compreſſerint, viuent illi affectus quidem at non virtutes charitatis & pietatis: haud deus aut patria termini ac fines erunt ſuorum votorum, ſed ipſimet ſibi Principes, ſibi deus, & omnia conſtituentur: demum viuent, ſed viiijs, ſibi viuent, dæmoni ac turpitudini: ſeu potius, ut ſummatim dicam, veræ ſeruituti. *Quod mors agit in ſenſibus corporis*, inquit *S. Bernardus*, *hoc agit dilectio dei in ſæculi cupiditatibus. circumcidet dominus deus cor tuum, & cor ſeminis tui, ut diligas dominum deum in toto corde tuo, & in tota anima tua.* Vt enim roſa ex caudice ſenticoſa, ita dei ac patriæ amor ex mortificationis ſtudio.

Baſ. Reg. 17. Eph. exhor. ad pœn.

Bern. de modo bene viue Ser. 4. Deut. 9 Greg. Naz. ora ad Man.

3 Quod vero perturbatio in actum aliquem irrumpens, qui in priuatum commodum feratur, turpis ſit in Principe, qui ſe ſuaque omnia publicæ multorum ſaluti iam deuouit, idcirco ei ſummæ curæ eſſe debet, eiuſmodi motum in ſe compeſcere: ac ſi fieri poterit a ſe penitus exterminare. quo ritu excultum legimus *Themiſtoclem* præclarum apud Græcos belli ducem, qui, *cum poſt pugnam*, ut ſcribit *Ammianus Marcellinus*, *agminaque deleta Perſarum licenter obambulans, armillas aureas vidiſſet, tolle, inquit ad comitem quemdam adſtantem, tu qui Themiſtocles non es, non quodlibet probans in duce magnanimo lucrum.* Sacrilegium, deo ſacratas victimas altaribus adimere, vel alio igne, quam ſacro cremare: ita inciuile ac impium in principe, affectionis ſuæ aliquam partem reipublicæ eripere, aut eam indigno aliquo amore inſtituere. Principe digna vox:

Am. Marc. lib. 30.

Omnia dum vobis liceant, nihil eſſe recuſo. Luc, lib. 7.

4 Ea etiam incitamenta ad vitia obuallare ſolent principum vitas, ut ad eorum reiectiones magna indigeant vi diſciplinæ. Etenim ut ligna arida, viciniora rogis, in maiori conſtituuntur periculo combuſtionis, ita Princeps, ſi pectus gerat paſſionibus vehementius commotum, cum in occaſionibus malè agendi verſatiſſimus, procliuiori lapſu offender, & facilius a vitiis obtinebitur. Ac inter cætera, cum adulatores, veritatum loco, errores obtrudere ſoleant, ſpe utilitatis inducti, princeps inter eorum voces ita inſtituendus, vel indurandus potius diſciplina, ut nè audire quidem eas videatur, artemque inſuper Mithridaticam calleat, innocuè venena potandi: nempe ut nouerit admiſſas ſui laudes in aures mentemque, vel reijcere, vel efficere, ut quantumuis peſtiferæ fuerint, ipſi tamen non ſint exitiabiles. Syrenes iſtæ aulicæ diuerſimodè inſidiantur. hac in arte quondam velificati *Iconoclaſtæ* hæretici, affirmantes iura diuina in Regibus nullam vim retinere. Alij occurrere pariter, ac proclamarunt, Reges deos eſſe, ac ſummos Pontifices, ſimulque ad eorum peculia omnia vectigalium bona ſpectare. Aſtrologi nequaquam ocioſi aut muti hac in re, definientes, impedire deum, quo minus ſtellæ imperatorum, ſicut aliorum, fata aut cauſent, aut denunciēt. Inter quos, ut animaduertit *Galenus*, rariſſime vel unus *Diogenes* comparebit, qui *Alexandro* veritatem ipſam explicate dicat. denique ut obſeruauit *Ariſtoteles*, diuitiæ ac poteſtas ſapientiam, moderationemque impediunt. ex imperio pauci meliores, inquit *Flauius Vopiſcus*. *Adhuc*, ait *Plinius*, *nemo extitit cuius virtutes nullo*

Stud. contra Iconocl.

Iul. firm. 12. li. 2. de iud. cap. ult. Gal. de cur. Ani. morbis

Flau. vopiſ. in Claud. Plin Paneg. Traian.

vitiorum

Pacian. Panegyr. 1. Fra- *vitiorum conſinio læderentur.* Rectè *Pacianus*: *vix vnquam contigit, & abundare fortuna, & indigere ſuperbia.* ac propter hanc cauſam, vel ipſum
Sueton. in Cæſar. nomen Regis odioſum fuit *Romanis*, vt ſcribit *Suetonius*. Atque inter cætera, animaduertit *S.*
Ambroſ. lib 5. Hexam. cap 5. *Ambroſius*, imperij perpetuitatem, faſtus, arrogantiæque in Regibus cauſam exiſtere. Quis modò hæc animo verſans, non ſtatuet, præ omnibus alijs, magno vſui Principibus eſſe mortificationem? ſi enim ab iſtis malis tangantur, luctuoſius ac calamitoſius deflagrant, quam vlli priuatorum: a quo miſero exitu vnicum eſt aſylum ſeuerior vitæ diſciplina. Sale iſto perſricatus *Conſtantinus* Imp. qui vt ex applauſu militum, inanem gloriam vitaret, cito curſu equum, quo vehebatur incitans, laudantium
Euſeb. lib 2. turmas pertranſijt, vt ſcribit *Euſebius*.

5. Summa etiam poteſtas, qua Principes gaudent, ſiue ad voluptatem obtinendam, ſiue ad vindictam inferendam, ſicut virtutis munus magis impeditum reddit, ita diſciplinæ
Liu. Hiſt. dec. 3. maiorem in eis neceſſitatem æquè vrguit. *Liuius* affirmat, Rarò ſimul hominibus bonam fortunam, bonamque mentem dari, quam rarum, & optabile in Principe votum *Catonis* patria & nomine Romano periclitantibus;

Lucan. lib. 2
Ovtinam cæliquè dij, Erebique liceret
Hoc caput in cunctas armatum exponere pœnas.

Honorii Imp. quoque a ſe ipſo quodammodo alienatum ſenſum ita *Claudianus* decantauit:

Claudian. in 4 Conſul Honor.
Deuotum hoſtiles Decium preſſere cateruæ:
Me gemina figant acies, me barbara telis
Rheni turba petet: Cunctis ego peruius haſtis,
Excipiam medius totius vulnera belli.
Hic redimat ſanguis populos, hac cæde luatur
Quidquid Romani meruerunt perdere mores.

eodem veluti aceto perſtringi voluit apud nos
Poly. Virg. in Canut. interior ſenſus *Canuti* Regis, qui ſuorum laudibus ob potentiam exceptus, vnum Deum affirmauit verè eſſe potentem: ac ad id ſignificandum coronam illico ſuo capiti detractam, capiti Chriſti Crucifixi imponi voluit. *Gregorius* quoque Pont. Max. illius nominis Decimuſquartus, contra faſtum vanamque gloriolam benè ſe præmeditatione humilitatis annauerat, qui, vt ſcribit *Antonius Cicarella*, peractis inau-
Cicarell. in vita Greg. 14 gurationis ſuæ ſplendidiſſimis cæremonijs, ad ſuos familiares reuerſus, iſtis Deo litauit humilitatis hyſopum: *Gratias agimus Deo, qui in tantis honoribus & reuerentiis noſtra perſona hodie exhibitis, nos a ſuperbia, inanique mundi huius gloria, conſeruauit.*

6. Et quidem radicem accipit ſui mortificatio principis in eius intelligentia, qua ipſius proprium ſtatum penitus exploratum ac perſpectum habet: ſcilicet noſcendo imprimis, quam incertis caſibus maxima quæque fortunæ bona obiaceant. *De Pompei capite*, inquit *Se-*
Senec. Ep. 4 *neca, pupillus & ſpado tulere ſententiam: De Craſſo, crudelis & inſolens Parthus. Caius Cæſar iuſſit Lepidum Decimo Tribuno præbere ceruicem. Momento mare vertitur, eodem die vbi luſerunt nauigia, ſorbentur.*

Senec. Act. Trad. lib 18
Placet in vulnus
Caſſiodor. lib. 5. Ep. 26.
Maxima ceruix. Nec vnquam, inquit *Tacitus*, *fida potentia, vbi nimia eſt.* Hanc ipſam potentiam comparauit *Theodoricus* Rex apud *Caſſiodorum*, tremulis gemmæ fulgoribus. *Quam non immeritò pandiæ gemmæ dicimus eſſe conſimilem: in qua vnus ſe fulgor non poteſt continere: fluctuat aſpectibus, dū lapis tenetur immobilis.* Deinde hanc ipſam mortificationem profert intelligentia earum ſolicitudinum, quæ a Principe rebus publicis impendendæ. *Ampla enim imperia*, ait *Plutarchus*, *& ni-* Plutar. in
mia quæ expetuntur opes, tot tamque varias & vndi- Scipion.
que circumfuſas moleſtias habent, vt non minus verè quam eleganter a Theocrito dictum ſit:

Non mihi ſint opes Pelopis, nec multa talenta,
Nec celeri curſu ventos ſuperare fugaces.
At vacua curis liceat cantare ſub antro,
Et procul e ſpeculis mare proſpectare profundum.

Succedit mortis & ſupremi tribunalis librata cogitatio, quæ ſtudium hoc mortificationis in Hoſe. 8.
animis principum educat. *Quoniam in aranea-* Iſa. 59.
rum telis erit vitulus Samariæ: nulla ſiquidem poteſtas melius contra mortem armatur, quam aranearum contectus angulus, contra ictum ſcoparij. *Alexander* ille nullis finibus imperij cōtentus,

Cum tamen a figulis munitam intrauerit vrbem,
Sarcophago contentus erit. mors ſola fatetur, Iuuenal. Satyr. 10.
Quantula ſint hominum corpuſcula.
Aſpice miramur periiſſe homines, monumēta fatiſcūt:
Mors etiam ſaxis, nominibuſque venit.

Caprificus facit ſaxa monumentorū dehiſcere.

Horat. lib 2. Od. 3.
Nil intereſt an pauper & infima
De gente ſub Dio moreris
Victima nil miſerantis Orci.
Omnes eodem cogimur, omnium
Verſatur vrna, & nos in æternum
Exilium impoſitura cymba.

Huius exitus penſitatio apud Principem, illius voluptates aut arcebit penitus, vel certæ diſciplinæ amaritudine coercebit plurimum. In eundem finem haud parum etiam conducet, diuini tribunalis, veluti ardentis ex vindicatiuæ iuſtitiæ flammis correpti intuitus, ſi Principis animo penitus inſitus: ſub cuius imperio neceſſe eſt illum omnem contremiſcere, qui illud ſecum diligentius diſcuſſerit.

Vultur roſtro tundens Titij, Senec. Her-
Aut inconceſſo Titius deliquit amore? oet. Claudi.

Qua ergo ratione Princeps alijs debet excel- lib. 2. in Ru-
lere virtute, eadem in eo ſpectanda mo- fin.
rtificatiu acerbior. *Quomodo*, inquit *Cicero*, *hic libero imperabit, qui non poteſt ſuis cupiditatibus* Cicer. Cato maior in
imperare: refrenet primum libidines, ſpernat volu- paradox.
tates, iracundiam teneat, auaritiam coerceat, cæteraſque animi labes repellat. Tunc incipiat aliis imperare, cum ipſe improbiſſimis Dominis dedecori ac turpitudini parere deſierit. Dum vero his obediet, non modò imperator, ſed liber quidem non habendus Sidon. Apol
erit. libertatem autem ei adimet vehementia Ep. 15.
perturbationis: nam vt ait *Sidonius Apollinaris*, *Sicut hominibus Reges, ita Regibus deſideria dominandi dominantur.* Enim vero ſi permittat Principes, ſiue voluptates perſequendo, ſiue vindictas inferendo, ſe æſtu paſſionum turbatos, concitari, apti non erunt, qui ſuis legibus in alijs flagrantes cupiditates coërceant.

Grauis eſt Regum faſtus, & ira Eurip. Medea
Nimium memores, qui dare leges

 ſunt

Sunt ſoliti aliis, lege ſolui.

Alios quidem, vel in voluptates, vel in iras, furentes, retardant rei ipſius arduitas, ac periculum, quibus adiuuantur, vt minori cum animæ virtute ſuaſis, obiectiſque reſiſtant. Cæterum quando ad præſentiam lenocinij, ad cogitationem vindictæ, poteſtas ad hæc exequenda in promptu, tunc vt ardor, incitatioque ſiſtantur, opus maxima ſeueritate, ſummaque duritie, quæ nullo igne, aut impetu, diſſoluatur.

Claudian. in Panegyr. Theod.

——— ſuadetque licentia luxum,
Illecebriſque effrena fauet. tunc viuere caſtè
Aſperius, cum prompta venus: tunc durius ira
Conſulitur, cum pœna patet. Et quidem in vniuerſum cum vitiorum obiecta ſæpius in principum ſenſus incurrant, quam in aliorum, eorumque poteſtati obſequentius ſubduntur, inde in ipſis virtus aſperior, ſicut & victoria ex ea glorioſior, emanat.

7. Ac quemadmodum virtutis ſublimis gradus in Principe ſpectandus, ita adſcito vitæ rigore, longius, quam vllus priuatorum abeſſe debet ab eis iucunditatibus, quæ virtuti obſunt & vitiorum ſunt illectamenta. hinc *Themiſtocles* rempublicam capeſcens, compotationes, conuiuia, ebrietates illico a ſe penitus ablegauit, & *Melchiadis* triumpho potius ſolicitari voluit. *Pericles* imperio potitus, viuendi rationem ſtrictiorem delegit, corporiſque cultum luxurioſum abiecit, vt ſcribit *Plutarchus*.

Plutar. in Inſtit. Ciuil.

Lucan. poë.

Nam quid imaginibus, quid auitis fulta triumphis
Atria, quid pleni numeroſo Conſule Faſti
Profuerint, cui vita labat: At neque ipſa dignitas regia ſatis ex ſe potens, quæ a ruina ac interitu Principem liberet. Inanis idcirco *Cæſar*, qui viribus proprijs, ac a Dea *Venere* ductæ proſapiæ confiſus, cum mare piſcatoria ſcapha eſſet traiecturus, trepidantem nautam ad aſpectum vndæ turbatæ, animauit:

Lucan. lib. 5

Sola tibi inſti iuſta eſt hac cauſa timoris,
vectorem non noſſe tuum.
——— hanc Cæſare preſſam
A fluctu defendes onus. Enimuerò niſi Principes ſuæ digintati virtutum, acerbiores diſciplinas adiunxerint, in imum infælicitatis ſuarum affectionum ponderibus, in hoc æſtuante ſalo deprimendi: eoque infortunium acerbius incidet, quo gloriæ amplitudine illuſtriores extiterint, earumque ſplendoribus oculos perſtrictos habuerint.

Senec. Agã.

——— quiſquis amne ſecundis
Tradere ſe fatis audet, niſi morte parata:

Iuuenal. ſatyr. 14. lib. 5.

Senſit Alexander, teſta cum vidit in illa
Magnum habitatorem, quantò felicior hic, qui
Nil cuperet quam qui ſibi totum poſceret orbem,
Paſſurus geſtis æquanda pericula rebus.

8. Inter quæ, non videtur minimum quid, lubticus ac quaſi virgineus maieſtatis, famæ, ac reputationis in Principe ſtatus, qui vel tenuiſſima ſpecie indecori dehoneſtari ac deflorari ſoleat. pronum vulgus ad ſuſpiciones deducẽdũ grandiũ etiã facinorũ, vel ex paruis a Principe exhibitis indicijs: ac ſiue verum ſiue falſum fuerit, quod de illo ſemel diuulgatur, id facilè plerumque locum obtinet apud multos credulitatis. originem huius in duobus eſſe exiſtimarem: nempe in inuidia inferiorum erga ſuperiores, ac in ea naturæ elatione, quæ in eiſdem reperitur, ex qua nemini libenter parere vellent. Hinc ex minimis à Principe exterius expreſſis mali formis, maxima ei ineſſe, colligi in more eſt, crimina: neque rumor fermè vllus adeo a veritate auerſus, quin apud plures fidem obtineat veluti oraculi.

Sophoc. Aia Flagell.

Nam iacula viris qui immittit
Magnis, facilè non errat.
At verò talia ſi quis
Contra me paruum dicat,
Haud perſuaderet cuipiam:
Nam ad felicem inuidia
Accedit torua.

Quamobrem oculata diſciplina, nedum tantum ſeuera a Principe adhibenda, quæ omnes caueat vel leuiores prauitatum notas: eoque ritu diſciplinæ a ſeipſo coërcendus, vt nullibi petulantiam, vel leuitatem animi excurrere permittat. Ex quo ſatis liquet, quam inhumanum ſcelus, principis nomini aut famæ mentiendo detrahere: præſertim cum verum, quod dici ſolet, principum vitas auribus ipſorum ineſſe: ſcilicet, eis planè lethale, iniquum rumorem iam diuulgatum de ſeipſis audire. Cui accedit, quod a muris ac repagulis cubiculorum, ab aliorum fidelitate, principum errores minus ſunt contecti, quam priuatorum: quippe quod in illos omniũ oculi ſint coniecti, geſtiáq; cuncti ſcire quid Principe factitatũ. *Habet hoc*, inquit *Plinius primũ magna fortuna, quod nihil tectum, nihil occultum eſſe patitur. Principum verò non modò domos, ſed cubicula ipſa, internoſque receſſus recludit, omniaque arcana noſcenda fama proponit atque explicat.* Vnde ne quid exeat, ne quid erumpat, maximè auſtera cura a Principe adhibenda: præſertim cum diuulgata ſemel crimina, non tantum ipſi Principi odium ac infamiam conflent, ſed infinitæ multitudini, peſſimo dato exemplo, multum noceant.

Plin. in Panegyr. Traian.

Claudian. lib. 18.

——— nam lux altiſſima fati
Occultum nihil eſſe ſinet, latebraſque per omnes
Intrat, & abſtruſos explorat fama receſſus.

8. Denique illa accurata tam corporis quam animæ ſpecies, quam Princeps aliorum oculis perpetuò obiectare debet, effectus prorſus eſt ſingularis cuiuſdam animaduertentiæ atque diſciplinæ. Cum ergò proprius quaſi color ipſius, quo alijs innoteſcat, ſit externa iucunditas, maieſtatis quadam grauitate temperata, maximè ei cauendum, tametſi natura in ipſo vrgeat in contrarium, ab iræ, furoris, vel deiecti animi ſignificationibus. oſtẽdere potius debet, ſe ad exemplum ſolis ſemper ſereni ac placidi, altiorem eſſe, quam vt ad eum attingant iſtiuſmodi nebulæ, adeoque fortiorem, quam vt ab impotentibus vehemẽtius paſſionibus cõmoueatur. quod ſi aliter fecerit, nõ ſolũ dedecora iſtis ſibi inde conſciſcet, verum ſecreta animi conſilia prodendo, eorum deſiderato effectu ſe priuabit, adeoque multoties ſibi periculum creabit: nam vt admonet *Sapiens*, *Indignatio Regis, nuncii mortis. In hilaritate vultus Regis vita, & clementia eius quaſi imber ſerotinus*. Nunc de aliorum in Republica coërcitiuis diſciplinis tractabitur.

Proverb. 16.

CAPVT. XIX.

Qualis Nobilium, aliorumque Ciuium, virtute diſciplina debeat eſſe coercitio.

Ariſt. lib. 4. pol.

ARiſtoteles Ciues diſtribuit in tres ordines: in primo collocat nobiles, ſeu primores, in ſecundo medios, in tertio Infimos. Deinde inquirit, quinam inter iſtos meliores ex eis rebus, quæ contingunt, quò ad probitatem ciuilem; ac reſpondet, in plurimũ medios. cauſam aſſignat, quod primi, fortunæ condicione plerumque elati, inferiores paſſim ſpernant: infimi tenuitate preſſi, potentioribus ac ditioribus inuideant: medij verò neque ex abundantia aut ſtatus altitudine ſuperbiunt, neque egeſtate afflicti, alijs detrahunt: ſunt ergò, ſpectata iuſtitia Ciuili, omnium optimi. Nihilominus vt ad virtutem ciuilem horum ſinguli benè dirigantur, eis adiumento auſtera vitæ diſciplina, ac naturæ in ipſis rigoroſa quædam inſtitutio.

Plato dial. 6. de Repub.

2. Primores quidem, iuxta *Platonis* ſententiã, *Mites eſſe debent, & animoſi*: duplex proinde eis conuenit mortificatio. vna quæ ad mores placidos amabileſque contra ſuperbiã iramque in eis conferat: altera, quæ deuicta libidine, contra ingenij quandam mollitiem, fortitudinem ſtatuat ac defendat: quorum neutra placido naturæ curſu abſque rigore diſciplinæ in eis perficiuntur. Ac in vniuerſum, ſicut nobilibus, aliorum reſpectu, maior virtus ineſſe debet, ita ſimiliter ſtrictior modus viuendi eiſdem conuenit: diſciplinæ quippe rigore a vitio optimè compreſſis, ac ad virtutem deſtinatis, accuratiuſque certa lege informatis. Equi nobiliores, vt bellicis negocijs aptiores reddantur, multiplici ratione domeſtica coercentur, ac diuerſimodè, vel inuita naturæ in ipſis rudi ſimplicitate, effinguntur: cuius quidem moderationis haud eſſent expertes, ſi in campis aut montibus vi ſolius ingenitæ ferocitatis vagarentur, ac fuſe diſcurrerent. quum idcirco in homine læſa ſit natura, ac deficiens euaſit ad præclara, ac qualia nobiles decent, non comparatur ipſe idoneè ad muneris ſui apicem, niſi acrior vitæ diſciplina eum reluctantem violentia quadam ad decreta officia compulerit. Quamobrem S. *Baſilius*, & S. *Gregorius Nazianſenus*, homines ſanguine & poteſtate claros, roſæ comparant. vt enim Roſa, florum princeps, ſic nobiles, naturæ inter homines decora. atque ſicut roſa odore fragrans, ac colore florida, ab aſpero ramulo, ſeu fibra ſenticoſa exſpirat, ita nobilium præſtantiſſimæ virtutes, a vitæ auſteritate oriuntur. *Vallata eſt enim*, inquit *Nazianſenus, elegantia vita noſtra, & quibuſdam ſolicitudinibus obſepta, vt triſtitia adiuncta ſit gratia.* huiuſmodi roſam nobis deſcribit *Seneca*. *Omnium ſomnos Principis vigilia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius induſtria, omnium vacationem illius occupatio.* quopacto in Principe, vt roſa. alias roſulas depingit, quales in republica nobiles, ac purpura fulgentes eſſe debent. Eminuero inane ac commenticium,

Baſil. Homil. de parad.
Grego. Nazianſen orat. in Maxim.
Ambroſ. l. 3 Hexam.
Senec. lib. de Conſol.

ibi vberes ac lætos fructus expectare virtutum, vbi animi ſolum diſciplina mortificationis non fuerit prius ſubactum: vt enim concretæ gemmæ magis ſplendent, ardent ac vibrant fortius, quam aqua fluida, ita quos in firmitudinem quandam ac denſitatem coegit diſciplinæ ſeueritas, illi plus ex virtute lucent quam alij, quos luxus in fluores diſſoluerit.

3. Primo itaque in loco a nobilibus vſurpanda mitra, quæ in eis in aliorum Ciuium contemptum pronitatem exſugat, altoſque illus animorum motus, ad moderationem quãdam ſcitè componat. mites enim eſſe debent, quales numquam erunt, niſi ſpiritus illos arectos diſciplina veritatis dimiſerint, aut fregerint. Præclaram ad hoc præſtandum iſtis S. *Gregorius Nazianſenus* doctrinam ſuppeditat: *In duas partes non natura, ſed tyrannus, homines ſecreuit. ac diſtinxit. mihi ſeruus eſt, quiſquis turpiter ac flagitioſe viuit: mihi liber eſt, quiſquis virtute, integritate præſtat.* Moritur, hac conſideratione perculſa, omnis in nobilibus elatio: cum eo percipiatur, non ductu ſanguinis, aut poteſtatis magnitudine, vel diuitiarum copia hominis dignitatem metiendam, ſed vna virtute, quæ in alijs, infra ſuam ſortem dimiſſis, excellentius ac plenius inueniri poterit. *Nam vt roſa, licet ex aſpera planta naſcatur, fragrantiſſimum tamen odorem efflat. Tu contra, ſi è molli terra nihil aliud quam ſpina exiſtas, igne vtique punieris.* Enimuero mala potius ac deprecanda, natalium ſplendor, diuitiarum cumuli, ſi quempiam in arrogantiam & contumeliam adegerint. *Diuitiæ & paupertas, duplex malum. ex altero inſolentia, contumeliaque exoritur, ex altero ægritudo.* qui ergò diuitijs abundant, caſtigare debent in ſeipſis motum in aliorum contemptum, in quem alioquin inde proni exiliunt. ſecum reputent velim, communem ipſorum & aliorum finem, ac talis cogitatio leniores illas inanitatis pennas, quibus in altum ſubleuantur, præſcindet. *Ecquid precor inter mortuos eſt, quo alius alium antecellat? idem puluis, eadem oſſa ſunt heros Agamemnon, & Irus mendicus, Conſtantinus Imperator & famulus meus.* quod genus mortificationis ſi non vſurpauerint nobiles, vita affectionum, in ipſis turbulentia conſtans, non ſolum vitam ex virtute in eis expugnabit, quinimo vitam, quam delegere, alijs odioſam, & ſibi funeſtam reddet. Certè res odio digna, animum nobilem, a natura ad mites ac amabiles mores inſtitutum, perinde ac ſi roſa in labruſcam degener tranſiret, faſtu ac contumelia efferari. *Quid in natalium ſplendoribus faciunt animorum ſordes?* vt loquitur *Caſſiodorus*.

Gregor. Nazia. De Nobil. male morata.
Greg. Nazianſen. de dominis miſeria.
Grego. Naz. ibid.
Caſſiod. lib. 1. ep. 6.

4. Cæterum nobiles non tantum erga alios mites, quin etiam in eorum defenſionem, ac reipublicæ commodum, animoſi eſſe debent. quam naturæ leoninã generoſitatem vt in ſeipſis conſeruent, omnino oportet, voluptates, quæ animum & corpus emaſculant, mortificare. ſi quid enim in eis duri, erecti, ac conſtantis, id omne libidinis ac deliciarum appetitus emollire, dimittere, ac frangere continenter ſatagit. haud aliter ſanè glacies ad ignis præſentiam liqueſcit, ac animus, quantumuis robuſtus,

robuſtus ad vſum voluptatis in timores, amoreſque muliebres diffluit. abſurdum verò populorum duces, quales exiſtunt nobiles, pauidos eſſe, ac inertes ad inſurgendum in difficilia & periculoſa. vt ergò igneos hoſce ſpiritus integros ac vegetos in ſe retineant, opus, vt ſeuerius naturam in ipſis reſolutam cohibeant, victuſque auſteritate quaſi reſtringant.

5. Qui medium porro in republica ſtatum obtinent, hanc ipſam diſciplinam acrem ac mordacem in multis ciuilis vitæ officijs adhibere deberit. licet iſti quidem ſuperioribus non inuideant, nihili indigentes, in ipſis tamen voluntas paſſim ſubeſſe, ac obedire pertinacius detrectat. Cumque opes accumulare in immenſum, & vlterius ſemper peruadere geſtiunt, interdum vix vno oculo, proprijs interim intenti, commune bonum intuentur. ob quas cauſas, vt non grauatè ſed promptè morem gerant magiſtratui, vt publicum priuato anteferant, diſciplinæ iſtius legibus coërcendi.

6. Quinimo inter hos iura ipſa amicitiæ, nedum communis erga conciues charitatis leges, non ſolum ad vtilitatem eorum, ſed etiam iucunditatem facientia, ſeruari non poſſunt abſque hac vi mortificationis. Nemini obſcurum, vnumquemque, vtpote ſibi maxime proximũ, inſita naturæ vi acrius ſua quam aliorum bona expetere: ex quo dici ſolet, rationem amandi alterum, deſumendam ex bonis, quæ quis ſibi
S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 4 appetit. vt ergò, amici cum ſimus, neceſſitate id poſtulante, noſtra vel chariſſima in medium proferamus ac in eius vſus liberè impendamus, maxima opus naturæ quadam impugnatione, appetituſque proprij poenoſa compreſſione. hinc oritur cura penitus perſpiciendi amici indolem: ſtudium & ſolicitudo hinc propagantur, vt conſilia noſtra, in omni occaſione incidente, ei accommodemus, nec aduerſum quid vnquam vel dicamus, vel faciamus. *S. Paulinus* hæc de ſua amicitia cum *Auſonio* cecinit:

Paulin ep. 2. ad Auſon.
Quumque tua acceſſi veneraus, mea cantius ora
Compoſui: & lato formaui lumine Frontem,
Ne qua vel tacito contractam pectore nubem
Duceret in Sanctum ſuſpectio falſa parentem.

Propter hanc cauſam affirmauit *Attalus* Philo-
Senec. ep. 9. ſophus apud *Senecam*, *Iucundius amicum facere, quam habere*. quod ſi finem amicitiæ ſpectemus, illum attingi non poſſe facilè animaduertemus ſine moleſta aliqua in nobis ſenſus & appetitus perpeſſione. *In quid igitur*, ait *Seneca*, *amicum paro? vt habeam pro quo mori poſſim, vt habeam quem in exilium ſequar, cuius me morti opponam & impendam.* Hæc verò erga amicum officia, quod amore ſui in homine aduerſentur, præſtari non poſſunt abſque eiuſdem caſtigatione ac mortificatione. Cuius acerbitatis con-
Senec. ep 9. Plut. cont. Stoicos. ſcij Stoici, vnicè voluptatibus addicti, vt *Seneca* & *Plutarchus* teſtantur, amicitæ cultum penitus reſpuebant.

7. Poſtremò infimæ condicionis ciues moderari in ſeipſis non valent inuidentiam aut triſtitiã abſque adminiculo iſtius rigidæ diſciplinæ. parui momenti non eſt, aut res factu expedita, quempiam miſeria preſſum, vitæ ſtatu abiectum, Deo ac virtute interim contentum, pacato eſſe animo, ac patienter velle aliorum imperio ſubiacere. Inuidiam quidem appellat Plut. de And
Plutarchus vanorum hominum aſſeclam: ac concludit; *oportet autem ciuilem ſenem quam longiſſimè* Plut. An ſeni
ab inuidentia abeſſe. Nihilominus merito durum ger. Reip.
infimis iſtis videatur, a natura ex æquo ad libertatem ac bonorum affluentiam natis, ſe propemodum ab alijs conculcari, ac ob rerum inædiam ſqualentes, alijs florentibus, contabeſcere. Quis hic ſalem, crudum mordentem, non defugiet? quis non horret ſui ſacrificium hoc acerbius, abſque omni mellis aſpergine, Iſa. 28.
quo minus ad animi quietem tandem luctabundus cum cogitatione ſua, ac fortunæ iniquitate, peruadat?

8. Si condicionis iſtius afflictis hominibus aſylum aliquod, illud certè in Dei amore tantum reſpiciendum. amor verò iſte nullius rei fructus, aut flos, quam radicis humilis, & ob ſpeciem obſcuriorem, veluti morientis. *Quem* Iſa. 28.
docebit, inquit Propheta *ſcientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, auulſos ab vberibus.* lac et vbera iuuenilium, vel potius infantilium deliciarum, eis adimenda, qui dei arcana percipere, vel diligere apud ſe conſtituerunt. Quid de Sancta *Demetriade*, ob amorem Hieron ad
Dei virginitatem expetente ſcribat *S. Hieronimus*, audiamus. De met.
Aiunt ſanctæ ac nobiles fœminæ, quæ eam viderunt, quæ norunt, quas de littore Galliarum ad habitationem ſanctarum Sororum, Oſtiam per Aphricam compulit ſæua tempeſtas, noctibus & ſecreto conſcijs tantum virginibus Dei, quæ in matris, & auiæ comitatu erant, numquam eam linteamine, numquam plumarum vſum mollitie, ſed ciliciolum in nuda humo habuiſſe pro ſtratu, iugibus faciem rigaſſe lacrimis, Saluatoris mente genibus aduolutam, vt ſuum reciperet propoſitũ, vt impleret deſiderium, vt Auiæ animum, matriſque molliret. Etenim vt Bonau. l. 1. de
docet *S. Bonauentura*, orantem Deum, ad ex- prof. Reli.
emplum Dauidis, afflictio ſui plurimum pro- Cap. 16.
mouet ad indulgentiam. *S. Epiphanius* indu-
cebatur a *S. Hieronimo*, vt ſaltem ſanitatis cauſa Hier. ep.
S. Paulæ perſuaderet modicum vini vſum: at illa Paulæ.
ita perſtitit in ſtudio mortificationis, vt reſpõderit *Epiphanius*: *Tantum profeci, vt penè perſuaſerit, ne vinum bibam.*

Corpus vt impulſa ſegetes, aquilonibus horret, Ouid. Ariad.
Literaque articulo preſſa tremente labat.

Cęterum de iſtis poſtea fuſius. vt ergò ſuauiorem ad Deum habeant ciues receptum, ſimulque 1. Cor. 1.
potentiores fiant, etiam imbecilles facti, ad obtinendum ab ipſo quæ poſtulant, ac in eo conſolationem inueniant, qui rebus aduerſis premuntur, eis adiumento erit mortificationis ſtudium. Plerumque non aliam ob cauſam aduerſa in homines immittit Deus, quam vt inde fracto in ipſis ſuperbiæ idolo, ante eius tribunal dimiſſi ac proſtrati iaceãt. non ergò iudicat ipſe vt alij iudicant, dũ deformẽ corporis ſpeciẽ ſummã reputat pulcritudinẽ, animi humiliationẽ eiuſdẽ in ſuperna aſſultũ. nobilius profectò coram Deo ſterni in puluere, quam inter ſtellas ſpaciari. illi *Paulus* cadens, *Saulo* equitante amabilior. delectatur magis peccatoris cilicio, quam cęli fulgoribus. vt vero diuinis oculis huiuſmodi ſpectaculum cordis contriti, iuxta

ac animi doloroſi, obijciatur, colorem & artem miniſtrat mortificationis violæ.

9 Et quidem nulla eſt pars, vel facultas naturæ, quæ iſto ſale non defricanda, quæ non fune iſto liganda, ac pondere deprimenda. Intellectus hanc vim admittit, dum ſe docilem hominibus, & eccleſiæ ſubiectum exhibet. voluntas eadem ſe perſtringendam lubens præbet, quando a delectationibus reſilit, curſum ad eas ſiſtit, & aliorſum diuertit, quam quo ab ingenio propendet. Phantaſiæ vaga ac lubrica deſultatio, quam ſibi, optimis intento, importunam fuiſſe pluſimum doluit *S. Bernardus*, voluntatis quippe imperiū defugiens hinc firmatur, & a multiplici volatu, quaſi ad ſudam, etiā plorās, adducitur. Appetitus cōcupiſcibilis eiuſdē freno caſtigatur, imo abſynthio exacerbatur. Iraſcibilis quoque rigor illius virtute emollitur. Denique quinque corporis ſenſus certæ diſciplinæ norma conſtricti, non percipiunt ſemper quæ cuperent, ac id interdū perferre coguntur, quod horrent. Seueritatis autem iſtius munus præcipuè in fuga ac diſceſſu a ſenſuum illecebris conſiſtit. unde *S. Iſidorus* mortificationem appellat ἀποταγὴν, ſcilicet a rebus terreſtribus ſeceſſionem. *Cum enim procul*, inquit *S. Hieronymus*, *ab his remoti ſæpe capiamur naturæ illecebris, & cogamur ea cupere, quorum copiam non habemus: quanto minus ſi circumdati retibus voluptatum, eſſe nos liberos arbitramur?* verum, ſiue hunc diſceſſum meditamur, ſiue perpeſſionis acerbitatem procuremus, utraque ad animi bonum, eiuſque motus ut diximus compeſcendos, referenda. *Quid enim prodeſt*, inquit *S. Hieronymus*, *tenuari abſtinentia corpus, ſi animus intumeſcat ſuperbia? quā laudem merebimur de pallore ieiunii, ſi inuidia ſimus liuidi? quid virtutis habet vinum non bibere, & ira atque odio inebriari?* Probabiliter ait *S. Paulinus*, *ac ſicuti et qui abſtinentiæ virtutē tenent, eo affligunt carnem ſuam, quo animi frangant ſuperbiam: ut quaſi de quodam faſtidio contemptus ſui, atque arrogantiæ, deſcendant ad implendam dei voluntatem; quæ maxime in humilitate perficitur. Idcirco a variis ciborum deſideriis mentem retrahunt, ut totam eius vim occupent in cupiditate virtutum.* Etenim, ut ſcribit *S. Iſidorus*, *ventri prorſus dominari, perturbationibus animi dominari eſt.*

Etenim licet Indica longe
Tellus tua iura tremiſcat,
Et ſeruiat ultima Thule,
Tamen atras pellere curas,
Miſeraſque fugare querelas,
Non poſſe, potentia non eſt.

Bern. lib. de Int. dom. cap. 29.

Hieron. lib. 2. cont. Iou.

Hier Ep. ad Cel. Amb. Serm. 33.

Paul. Ep. ad Cel. Cal. lib. 1. cap. 10.

Iſid. lib 1. Epiſt 70.

Boet. lib. 3. de Conſ. Met. 5.

CAPVT. XX.

Quis diſciplinæ rigor ſpectandus in doctis, Conſiliariis, magiſtratu fulgentibus, ac Militibus.

QVISquis ſanè pura ac defecata mētis intelligentia in veritatem cupit intendere, quique errorum nubes diſcutere, eaque obſtacula diſpellere, quæ eiuſdem viſum intercipiūt, potēs eſſe velit, is rigida adſcita diſciplina, ſenſuūque duro rigimine inſtituto, neq; aliter, utraque præſtiterit. Tria præſertim huic *Palladi* inimica: ſenſuum inſtabilis curſitatio, appetitus inquieta agitatio, & e lacunis voluptatum craſſior quædam ad mentis aciem euaporatio. quæ res commouit animum *Democriti* Philoſophi, teſte *Gellio*, ut oculos ſibi ſpōte erueret, quo habilior euaderet ad contemplandum rerum naturas: tametſi craſſe nimis ſententiam doctæ diſciplinæ perceperit, ac ſequutus fuerit.

Gel. lib 10. cap 17.

2 Neceſſe omnino vim intelligentiæ in ſe recolligi, ut acutius cernat profundiuſque ſpeculetur. quemadmodum enim radius ſolaris ad umbilicum ampullæ vitreæ aqua plenæ, redactus & alliſus, ſplendendo igneſcit, ita ingenij acumen ab alijs auocatum, ac totum in aliquid coniectum, ignea quadam virtute ad rerum penetralia fulminis flāmantis inſtar peruadit. Eo verò ſuo dominio quempiam pollere, quo intelligentiæ omnis neruus in vnū aliquod defixus conferatur, cum eiuſdem propenſioni planè deſultoriæ id aduerſetur, tum neutiquam res eſt parui momēti, neque exiguæ diciplinæ Supra ex *Platone* retulimus, moleſtius homini, mētis operæ ſedulo incūmbere, quam gymnaſtica exercere: eo quod in illo labor a mente purè ſubeundus, omnem tædij cruciatum in eaudē refundat. Primo itaque in hoc genere mens ſeuerius tractatur, quando dum contemplatur, ſemper in cauſas ac principia rerum ſerio reſpicere compellitur, ita ut ſtylus aut ſermo, inde profectus nō ſolum depingat ac dicat aliquid, ſed probet, confirmet, ac ſeriatim plurima deducat. deinde vis eius volatilis cohibetur, ne, quod cuperet, per capita rerum leuiter cicadæ more duntaxat diſcurrendo, ad formam illius Deæ, quæ ita ſeſe gradiendo agitabat, ut neque vel ariſtas ſegetum, impreſſo pondere plantarū deprimeret, multa quidē concipiat, eaque diſcreta nihil verò ex imo diſcutiat, neque in eodē diutius immoretur. hinc enim obfirmatur etiā nolens, ac inſtar vomeris ab aratore ſemel in glebæ viſcera immiſſi, neque inde reſultantis, vi quadam ſtabilitur, donec omnia vnius eiuſdemque argumenti momenta vndiquaque explorarit. Poſtremò, ſi quid ad decorem, ornatumque rerum ſubſtantijs conſciſcendum, id omne elaborato extremoque ſtudio ac iudicio limatum, politum, illuſtratumque perficit intellectus, diſciplina directus. hæc autem requirūt in ſtudioſo auocationem a forenſi ſtrepitu, diſceſſum ex theatro iſto ſpectabilium vndique in ſenſus temerè impingentium.

Plat. dial. 7. de Rep.

3 Motus autem appetitus varij, multiplices, ac concitati, duplici modo, ni a ratione comprimantur, ingenij virtuti obſiſtunt. Principio, quemadmodū in corpore dolor ex ulcere, crudo tumore, aut aliunde, animi cogitationem ad ſe indeſinenter cogit, & alijs ſubtrahit, ita appetitus turbulentia ex amore, odio, ſpe, ac timore propagata, intelligentiæ ſenſum omnem ad ſe compellit, ideoque nec permittit eam libere in alijs occupari. Quamobrē ſedandus iſte tumultus in appetitu, ut Muſis *Liber Pater* adſit, nempe libertas quædam, oppoſita ſeruituti, a perturbationibus animæ procuratæ, ingenij vitibus dextrè inſeruiat. Deinde affectiones iſtæ in particularia ſemper deferuntur, cum animi

Virg. lib. 1. Georg.

pura contemplatio circa univerſalia verſetur. proinde ſicut adultus colludendo perpetuò cum puero mores pueriles induit, ſic mens ad ingenium affectionum circa ſingularia ac concreta, continenter intenta, in vim quandam ſenſus demigrat, adeoque inde quodammodo craſſeſcit: idcirco ne hoc eueniat, comprimēdi, aut extirpandi illi furentes motus appetitus.

4 Senſuū quoque oblectamenta, rigore diſciplinæ propter eas ipſas cauſas reijciēda, propter quas appetitus corrigendus. quibus peculiaria quædam incommoda, utpote incontinentiæ, ac intemperantiæ adſcribenda. nam vel illos ſpiritus hæc vitia conficiunt, qui literis impendendt, aut caput vaporibus pinguibus obnubilant, ac eo vim intelligentiæ plurimum impediunt.

5 Hoc ipſum veteres *Palladis Ægide* caput tectæ, armatæ, & in clypeo *Gorgonem* inſculptam oſtendentis, voluerūt ſignificare: nam ut in ea ſic deſcripta nihil blandum, ocioſum nihil, ſed horrificum omne, acre & excitatum apparet, ita in litterarum cultoribus nulla labes aut mollities inermæ vel voluptatis ſpectāda, ſed omnia bellicoſa, aſpera & cum ſummo rigore diſciplinæ coniuncta.

[Vir. Æn. 8. Homer 9. Iliad. 5. Plut. lib. de educan.]

Ægidaque horrificum turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquamīnu ſerpentum auroque polibant,
Connexoſque angues, ipſamque in pectore Diua
Gorgona, deſecto vertentem lumina collo.

Rarum vero fuit, rigorem hunc martium iucunditatis cauſa aliquantiſper *Palladem* depoſuiſſe: eiuſque rei aſpectus alijs nociuus, ut cecinit Callimachus:

Magnam Tireſias aſpexit Pallada vates,
Fortia dum poſita Gorgone membra lauat.

[Callim od 4. Pro lib. 4 Eleg 10]

6 Atque inter cæteras ſcientias, illa pars literarum, quæ oratoria continetur, nō penitus diſiuncta eſſe debet ab hac diſciplina. in hoc quidē negocio omnis immodeſta audacia, ac ſui venditatio depulſanda, cum verecundiam oratoris mereantur tot auditorum ſpontaneum ſilentiū & corona. nihilominus timor nimius, qui ſolet etiam in doctiſſimos irruere, hinc caſtigandus. *Cicero* de ſe affirmare ſolebat, quod in ipſis exordijs orationum palleſcere ac trepidare ſoleret. De alijs hæc *Seneca*: *Quibuſdam etiam conſtātiſsimis in conſpectu populi ſudor erumpit, non aliter quam ſatigatis & æſtuantibus ſolet: quibuſdam tremunt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt.* *[Sen lib. de Tranquil.]* quantum ad ruborem, adiungit, eum inueniri *magis quidem in iuuenibus, quibus & plus caloris eſt, & tenera frons.* verū iſtis paſſionibus diſciplina occurrendum: etenim ſi immodice ultra terminos modeſtiæ in oratore excreuerint, curſum orationis omnino impedient, animique impotentiam quamdam auditoribus manifeſtabunt.

7 Qui porro Principibus a Conſilijs, ij omnino hoc ipſo ſenſu rigiditatis afficiendi. etenim voluptatibus dediti, neque tempus, neque ingenij vires retinebunt, quæ in veri inueſtigationē conferant. proinde rerum inſcij, improuidi, ac veluti ſemiſomnes, negociis ſtatus politicè tractandis intererūt. ut ergo in iſtis ſtudijs ſint accurati, peruigiles & excitati, eſt quod a ſe ablegent ocia ac delicias. horum etiam intereſt, animos ſemper lenes ac compoſitos oſtēdere, nūquam cōmotos, alicui paſſioni indulgentes, neque vnquam fiet, ut ipſi ſecretorum ſint tuta & inexpugnabilia receptacula, niſi naturæ in loquelam pronitatē, diſciplina in ſeipſis relligioſius reſtrinxerint. enimuero durę prorſus leges tū ad animas, tū ad corpora ſpectantes, huiuſmodi inſtituti homines attingunt. *Væ tibi terra*, inquit *Eccleſiaſticus*, *cuius Rex puer eſt, & cuius Principes mane comedunt. Beata terra, cuius rex nobilis eſt, & cuius Principes veſcuntur in tempore ſuo ad reficiendum, & non ad luxuriam.* *[Ecc. cap 10.]*

8 Magiſtratum autem gerentes, hac ipſa diſciplina penitus indurandi. ad hos ſpectat, non ſolum iuſtitiæ ac veritatis rationes mente adſequi ac complecti, verum etiam ex æquo bonoque illas exequi: ac proinde duplex cauſa ſe prodit, ob quas ſeuerius a ſeipſis tractandi atque inſtituendi. etenim haud tantum praua affectio notitiam impedit, errores menti obiectando, quinimo nonnumquam agnita veritate, & ęquitate explorata, in tranſverſum adhuc compellit actionem voluntatis. ut ergò ſua priuata commoda vel etiam amicorum, publicæ utilitati magiſtratu fungentes, nunquā præferant, ſed cum *Metello* oculum filio erui volente, *[Plu. in Met.]* communis iuſtitiæ normam illæſam ac vigentē ſemper prętent, omnino vigore quodam in ſeipſis affectus compeſcere debebunt. Quod cum illuſtrius in ſummis Pontificibus perpetuo conſtare oporteret, eam ob cauſam ad apicem dignitatis eleuati, recentia cognomina ſibi adſumunt, ſignificantes, ſe affinibus, carni, ſanguini, ac ſibi ipſis prorſus iam mortuos, nouam vitam ratione, ac diuinis tantum legibus conſtitutam auſpicari.

9 Qui autem militiam profitentur, illi pariter tam quoad appetitum ſenſitiuum, quam quo ad corpora, maximo vitæ rigore coërcendi, ut ait *Liuius*. & quidē in ipſis animus illico flacceſceret, omniſque virilitatis robur in eis concideret, *[Liu. dec. 5. lib. 4.]* ſi voluptatibus, petulantia, ac ſocordia ſe deliniri, & emolliri paterentur. Porro ut militiæ aſpera incommoda ex victus parcimonia, excubiarum moleſtia, cæli ac aliorum elementorum inclementia, melius perferant, corporū, nedum animorum tantum, indigent dura quadam firmitudine. Proinde huius inſtituti diſciplina ab anima egreſſa ad corpus ipſum ſeuerius accurādū pertingit. quo miles, ut inquit *Liuius*, *Horridus debet eſſe non auro, argentoue celatus.* *[Liu. dec 2. lib. 9.]* Principem ac ducē belli iſtius rei admonens, *Claudianus*, ita cecinit.

Non tibi deſidias molles, nec marcida luxu
Otia, nec ſomnos genitor permiſit inertes. *[Claud. in Pan. 5. Hon.]*
Sed noua per duros inſtruxit membra labores,
Et cruda teneras exercuit indole vires.
Frigora ſæua pati, gravibus non cedere nimbis,
Æſtiuum tollerare iubar, tranſnare ſonoras
Torrentum furias, adſcenſu vincere montes,
Planiciem curſu, valles & concaua ſaltu.
Nec non in clypeo vigiles perducere noctes,
In galea portare niues, nunc ſpicula cornu
Tendere, nunc glandes baleari ſpargere funda.

Traiani pectus, plane martiū deſcribit. *Plinius*: *[Plin in Pan. Traian.]*

veniet

veniet ergo tempus, quo poſteri viſere, viſendũ tradere minoribus ſuis geſtiunt, quis ſudores tuos honeſtauit campus, quæ refectiones tuas arbores, quæ ſomnum ſaxa prætexerint: quod denique tectum magnus hoſpes impleuerit. Profligato in *Pharſalia Pompeio*, qui ab illa immani clade milites ſuperſtites per arentis Lybię arẽas palabundi, inter cæteras penuriæ ſpecies, ſiti planè intollerabili confecti, errabant. Accidit verò, a milite aquam undique conquirente, parum turbidæ licet, & è pulueribus ebullientis, repertam. qui cito greſſu occurrens galeæ ſuæ cauo, uti potuit, eam hauſit ac collegit: quam duce *Catone* munus dignum in illa extrema ſiti arbitratus, doni ac honoris cauſa eam illi obtulit. Cæterum ut ſuis exemplum daret *Cato* perferendæ ſitis, oblatorem corripuit primum, mox aquam effudit:

Luc. lib. 9.

——— Conſpecta eſt parua maligna
Vnda procul vena: quam vix e puluere miles
Suſtulit, & Galea conuexum infudit in orbem,
Porrexitque Duci: ſquallebant puluere fauces
Cunctorum, minimumque tenens dux ipſe liquoris
Inuidioſus erat. me ne inquit degener, vnum
Miles, in hac turba, vacuum virtute putaſti!
Vſque adeo mollis, primiſque caloribus impar
Sum viſus! quanta pœna tu dignior iſta,
Qui populo ſitiente bibas! ſic concitus ira
Excuſſit galeam, ſuffecitque omnibus vnda.

Sen. Ep. 103. ad Lucil.

Quoties aquæ fuerat occaſio, nouiſsimus bibit, ut ait *Seneca.*

10 Ea certe militiæ pars, quæ naualis, præparatoriam hanc poſtulat præcipue vitæ duntiem. etenim marina itinera plerumque extenta cum ſint, maioribus frequentioribuſque aëris mutationibus obnoxia, niſi in omnem euentum rigor & auſteritas corpora vectorum obfirmauerint, Plurimum eiſdem obeſſe ſolent. Deſtituuntur porro eo loci eis ex terra elatis exhalationibus, quibus eorum vires confirmarentur: ut enim ex terra eiuſmodi corpora primũ orta, ac vi natiuæ concretionis terreſtria, ita ex eadem terra ſpiritu euaporato magna ex parte ſuſtentatur. quale beneficium in maris alto non invenitur. Ipſamet deinde navis plurimis incommodis vectores ſuos excipit, a quibus haud tuti fuerint, niſi prius voluptatum ac ocij delicias vitæ genere & conſuetudine a ſe abiecerint. non alia ſane ex cauſa *Hiſpanis* ac *Luſitanis*, ad nouas colonias per immenſos maris tractus in alienas terras deducendas, nauigantibus res feliciter ſuccedit, niſi quod corpora victus ariditate ſibi reddiderint duriora, haud facilè inedia, aut aëris violentia ſubinde diſſoluẽda. Contra vero ij, quorum corpora ex luxu molliora ac humidiora fuerint, tameſi inſulanorũ, & ad negocia nautica a natura factorum, ſtatim nihilominus ac per maris ſpacia delati, lautiria illa & popina domeſtica priuantur, corrumpuntur in eis miſere corporum vires: quibus ut corpora ſenſim contabeſcunt, ita animi, quorum operationes ab eis dependent, paulatim marceſcunt. unde interdum vel cum dedecore totius Gentis, pauci ſuperſtites ad nihil aliud valent, quam ut ſuorum miſerias ac mortalitates, in patriã reuerſi, vocibus tragicis renunciant. Enimuero, planè ridiculum, videre, delicatos, comatos, ac lacteos iuuenes, plenos calido ſanguine ex recentibus conuiuijs, naues conſcendere ad longiora hæc per vaſta maris ſpacia, itinera conficienda. cum enim patrio æſtu ex copia ciborum, *Sibaritarum* ritu, incaluerint, in futurum proſpicere ob ingenij & experentiæ defectum non poſſint, ſpe victoriarum dementari, omnia planè, uniuerſum ipſum mundum vel uno halitu ſe diſperſuros, Neptuno ipſi tridentem imaginario trophæo cum imperio, ereptutos, ſibi pollicentur. Turba hęc quæ domi hoc modo, quaſi in *Seplaſia*, *Capuæ* toto, inter vnguenta marceſſendo ſtulteſcit, foras enauigans perit: non aliter fortis quam in necem ſuam, quam in dedecus ſuum.

Val. Max. li. 9. Cic. cont. Rull.

Hæc quæ de militari diſciplina definiuimus, præcipue ſpectanda in imperatoribus belli, qui aliorum reſpectu virtutum exemplaria iuxta ac ad eas inſtigatores acerrimi. *Neque enim poteſt*, inquit *Cicero*, *exercitum is continere Imperator, qui ſeipſum non continet: neque ſeuerus eſſe in iudicando, qui alios in ſe ſeueros iudices non vult.* Non excurrit in licentiam virtus imperatoria, quin imo ſuis ſepimentis incluſa, definito rationis gyro continetur, eiuſdemque præceptis acrius regitur & coërcetur.

Cic. Or. pro lege Manil.

11 Ex iſtis conſtat, quam utilis, adeoque neceſſaria in omni ſtatu tam animi, quam corporis, mortificatio: qua illud imperium comparatur. quo homo ſibi ipſi dominatur, valentiorque inde redditur, unde poſtea externa etiam ſibi oportunius acquirat.

Oui. Ep. Cã

Imperat heu ventis, tumidæ non imperat iræ!
Poſſidet & vitiis regna minora ſuis.

Suet. in Aug.

Appoſite idcirco antiqui eum virum ciuilem dixere, qui animi affectus caſtigarat, & ab omni exceſſu abiecerat. Etenim nulla eſt barbariei ſpecies, qua vel hominis intellectus obſcuratur, vel voluntas eius efferatur, qua corpus exſcinditur, quæ ab affectionum extrema turbulentia non proficeatur. Vana idcirco ea ſchola, impia ea credulitas, quæ perturbationibus iſtis ac delicijs applaudit, gratificatur, quæ fomenta ciuium libidinibus indies ſuppeditat, in immenſum erũpere in eis luxum, ac laſciuire impunè permittit. Ea potius inſtitutio ciuilis ac diuina habenda, quæ inſtar fræni cohibet, ad modum ſalis mordet, tanquam myrrha exedens, a corruptione vẽdicat. Ciuilis idcirco *Theodoſius*, de quo *Pacianus*: *Aulam omnem Spartianis Gymnaſiis duram, laboris, patientiæ, frugalitatis exemplis abundantem reddidit. Nemo inueniri potuit, qui auderet ad penu regium flagitare remotorum littorum piſcem, peregrini aeris volucrem, alieni temporis florem.* Imo ut pectoris ſecreta incognita aliis ſeruentur, utque ſignificationũ ſtrategemmata, ſiue prudenter, ſiue fraudulenter inſtructa, ad effectũ pertingant, ut iam dicemus, hoc imperium in paſſionum compreſſione verſatum, a ciuibus omnino comparandum ſuadent ac requirunt.

Pac. Paneg. Theod. Vir. Æne. 7 & 9.

CAPVT. XXI.

Quam ſit utilis affectionum, ac ſermonis caſtigatio cum prudentiæ conſiliis, tum fraudulentiæ machinamentis.

EA eſt inter cætera, ex cordium ſecretis, cogitationum, intentionumque arcanis, in homine dignitas condicionis, ut nullius vel Angeli ſeu Dæmonis, cognitioni ea pateant. ſiue hoc accidat ex eo, quod obiecti intelligibilis rationem, Angelis ac dæmonibus peruiam excedant, ſiue aliunde ex dei prouidentia, ipſis ſpecies intelligibiles negante, aut concurrere nolente cum eis generali ſuo concurſu ad huiuſmodi rerum intellectiones, proueniat. verumtamen, licet hoc penetrali ſui pectoris homo gaudeat, & ex eo quaſi a Natura tectus & armatus plurimum voluptate afficiatur, quippe hinc quodamodo nulli ſubiectus alijs dominans, & veluti arx inexpugnabilis exiſtat, nihilominus illo aliquando vel inuito, quædam in corpore, ut pote effectus, ac ſigna internarum affectionum erumpunt, in quibus ad aliorū viſum, quaſi characteribus, deſcribū-

S.Th. 1. Pte. q 57 art 4. tur. *Cognoſcitur enim cogitatio interdum, ait S. Thomas, non ſolum per actum exteriorem, ſed etiam per immutationem vultus. Et etiam medici aliquas affectiones animi per pulſum cognoſcere poſſunt, & multo magis Angeli. vel etiam dæmones, quanto ſubtilius huiuſmodi immutationes occultas corporales perpēdunt:*

Aug. lib. de diuin. Dæm, cap. 5. quod etiam auctoritate S. *Auguſtini* S. Doctor cōfirmat. Natura itaque ex dei munere hoc ſecretum inſtituit, neque ullus eſt hominum, qui non velit eſſe alijs hoc pacto inacceſſus omnino, & eorum oculis vel animis inſcrutabilis. ſi enim aliter fieret, paſſim obuij euaderent ciues aliorū maleuolentiæ, & caſſi omni effectu deſiderato, inaniter apud ſe multa conſtituerent. verumtamen quod homo naturæ vi animal ſit ſociabile, inde ratione corporis ſic comparatur, ut alijs ſua deſideria, amores & odia cognoſcenda ultro proponat.

Cic. lib. 1. de leg. *Oculi* inquit *Cicero nimis arguti, quemadmodum affecti ſumus, loquuntur: & is qui appellatur vultus, qui in nullo animante eſſe præter hominem poteſt, indicat mores.* ad quod ex duobus fit homo inclinatior. primò, ex motu in appetitu ſenſitiuo maiori, deinde ex ipſa diſpoſitione corporea ad hoc aptiori. Motus quidem vehementiores in appetitu, ex imaginatione boni aut mali ſenſibilis proficiſcuntur. imaginatio verò principium eſt motus localis in corpore: eius enim apprehenſiones concitant ſpiritus vitales, eos aut retrahendo, vel foras mittendo: ex quorum agitatione oriuntur certæ in corporibus appetitionum aut fugarum, ſeu odij notæ, quæ ſpectatoribus repreſentent quid ſecretius & intus ab animo expreſſum fuerit, quædam etiā corpora alijs magis idonea ad ſuſcipiendā hanc ab imaginatione impreſſionem, vi cuius immutētur. ut pote molliora, magiſque fluida. ob quam cauſam fæminæ non tantum acriori vi perturbationum incitantur, propter defectum in illis rationis, quam homines, ſed etiam earum corpora citius mouentur, ac in colores palloris, ruboris, vultus contractioris, vel deductioris figuras, promptius cōponuntur. ac in univerſum, in nulla corporis parte affectus ita compatent, atque in oculis, propter eorum teneritudines a ſpiritibus admodum permutabiles, ut *Plato, Plinius, Plutarchus* & alij obſeruarunt. qui ſi prominentes fuerint, difficilius tunc falſas exprimūt repreſentationes vel diſſimulationes, quæ non percipiantur, ac facilius ab imaginatione transformantur & imbuuntur eis formis, quæ latentibus in appetitu affectibus apertius ac vere reſpondent. contrà, quorum pupillæ in cauo latitant. ſetoſis palpebris obtectæ, ac paruæ ſunt, melius diſpoſitæ ad ſuſcipiendum temperiem, quam ratio tulerit: neque ita manifeſte alijs apparet earum quæ fit tranſmutatio: paratiores proinde ad fraudes, ac ſecretis velamina pretexendum. Melius proinde ad haſce formas diſſimulatas exprimendum comparantur, qui complexione fuſci, ac vultu contorti, quam qui claro & explicato; cū enim illæ notæ coniunctæ ſint cum quadam vi ad ſcititia, ſtatim in eiuſmodi claris & explicans deprehenduntur: in fuſcis autem & contortis, quaſi fraudum latebris ac domicilijs, non eadem facilitate. Pla in Phæ. Plut. lib. 5. Hyp. Pli lib. 11. cap 36. Giſl in cap. 7 can. ver. 4.

2 Cæterum naturæ inſtinctu difficile, id vultu ac corporis filo non eloqui quodamodo, quod in voluntate & appetitu ſenſitiuo gliſcit aut ardet. difficilius verò contrariorum ſignificationes in eiſdem exhibere: ita ut illo ipſo momento oculus & os rideant, quo cor intus dolet, iraſcitur, timet vel lamentatur. quamobrem ut ea repreſentatio foras non emittatur, quæ genuine internis animi conſilijs congruit, aut ut interius in animo actis, oppoſita indicia in vultu proferantur, id uno ex duobus modis, nec aliter ferme perficitur. ſcilicet, aut iſtius affectus in appetitu ſenſitiuo ex imperio rationis ſedatione, vel excitatione alterius, qui illū euincat, ſubindeque ſui vexillū in corpore, eo profligato, victrix oſtendat quam primū enim paſſio animi à turbulentia moderationi ſubijcitur, illico in vultu ac corporis geſtu propemodum extinguētur priores illæ ſpecies ac formæ, quæ, ea flagrante, pariter vitam in corporeo organo ſpirare videbātur. quando ſimiliter paſſio contraria, vel diſcreta, quæ etiam potentior, excitatur, ſtatim illius figuræ in oculis ac vultu ſeſe produnt, alijs veluti fugatis ac deletis, quæ propriæ præexiſtentis erant. atque iſtis modis interius concepta ac conſtituta alios latere, ac diſſimulari ſolent: neque in vultu, aut corpore deſcripta ab eis tam expeditè legi poſſunt. ut enim quantitas binas figuras in ſe pariter non admittit, ſed hæc impreſſa, alteram expellit, ita neque vultus humanus diuerſorum in appetitu motuū diſcretas imagines pariter ſuſcipit, ſed hac ſemel inſidente alia recedit. Imagines autem iſtæ triplices: quædam naturales, aliæ ex arte violenter ortæ, aliæ mixtæ. priores naturæ opere a motibus animi ad vultum deueniunt: propriæ a proprijs. Poſteriores dimanant a mera imaginatione & voluntate diſſimulantis, abſque debita paſſione eam intus requirente. poſtremæ vna parte natu-

naturales: quatenus nempe alicui paſſioni, vti cauſæ, congruũt: aliæ violentæ: in quantum ſcilicet repugnant alteri paſſioni, quæ coniungitur cum illa, quæ cauſa ipſius, vt poſtea oſtendetur.

Papin. l. 1. Achil. Ouid. Metamo. l. 11.

——— hic ficto riſit Thetis anxia vultu.
Heu quam difficile, eſt, crimen non prodere vultu?

Eminuero ex commoto animo veluti excurrunt quædam commotionis indicia ad vultum ac corporeos artus: nam ita animæ facultates harmonia quadam inter ſe componuntur, vt ad vnius operationem alia munus ſuum explere geſtiat, ac eo

Pap. l. 1. Achil.

Nec latet hauſtus amor, ſed fax librata medullis
In vultus, atque ora redit, lucemque genarum
Fingit, & impulſam tenui ſudore pererrat.
Lactea Maſſagetæ veluti cum pocula fuſcant
Sanguine Puniceo, vel ebur corrumpitur oſtro:
Sic varijs manifeſta notis, pallet que, rubetque.

3. Atque non ſolum iſtis characteribus cupit natura patefacere alijs, quæ intus in illa peraguntur, ſed hoc præſtando, eleuat in ſe aliquando gradum mali, & quadam dulcedine inde refici videtur: dulce enim dolere ac flere, mœſtitudiniſque ſpeciem, cum malum increuerit, adſciſcere: proinde ad hoc præſtandum quaſi allecta natura, pronior reperitur: amor enim & voluptas per omnes affectus humani appetitus, ac eorum effectus ſponte admiſſos, comeant, ac illis immiſcentur.

Greg. Naziã. Orat. 1. Apol.

Ouid. ad Liuiam

O nimium fælix, nimium crudelis, & expers
Imperij Fortuna tui, qui dicere legem
Fletibus, aut fines audes cenſere dolendi!
Incitat hen planctus. potius fugientia ripas
Flumina deuincas, rapidis aut ignibus obſtes,
Quam miſeris lugere vetes.

Senec. Aga.

Licet ipſa ſileas, totus in vultu eſt dolor.

3. Nihilominus multoties e re Ciuili fuerit, motus iſtos interius comprimendo, eorum effectus in vultu & corpore aut penitus expungere, & impedire, vel obducto oppoſiti velo, diſſimulare; nec ſemper maris immanes fluctus imitemur, etiam in damnum noſtrum, ſimplicis naturæ ductui obſequuti.

Lucan. l. 5.

Turbida teſtantur conceptos æquora ventos.

Elian. l. 4. Sophoc. Antigon.

Si Pãtheris adſit ingẽiũ, ad vultus ſui toruitates dimiſſis capitibus abſcondẽdas, vt ſcribit *Elianus*, ne alijs odio ſint, vel horrori, cur homini ars deneganda celandi alios ſua, vel artificiũ fucandi, vbi iuſta cauſa inſtiterit! *Antigone* cũ ſepeliſſit ſuis manibus fratrem *Polynicem* contra Regis *Creontis* edictum, ad ſepulchrum eius lacrymado ſe perdidit, ac tumuli conditricem prodidit: inde enim delata ac iudicata, in ſepulchrum fratris etiam viua cõpingebatur. *Ira etiã prodita perdit vindictæ locum.* quemadmodum enim cadente Sole augeſcunt rerum, vmbræ, lumina verò earum abſconduntur, ita in anima, vi diſciplinæ ac in ſe dominij, paſſione dimiſſa, in corpore omnis color, & ſi quid ſit turbidi, emoriuntur. quod ſi non fiat, duplicia dedecora inde conſtabunt, vnum quo anima dehoneſtetur, aliud quo corpus deformetur. ideo *S. Criſoſtomus* comparat iracundos, & ab alijs paſſionibus occupatos, obſeſſis à Dæmone, quod ſpecie externa cuiuſdã Dæmonis referant deformitates. vt ergò nihil perturbati ac diſtorti in ciue appareat, vtilis ex virtute poteſtas quædam ad animæ motus componendũ quo tanquam in trãquillo fiat ab ipſo nauigatio, ſerenoque in cælo pulchra actionis repræſentatio in aliorum oculis effloreſcat. Atque in multis negocijs ciuilibus peragendis, vt *Theogines* admonuit, prudentis erit, alijs ſe quãdoque accommodare, & imitari *Polypũm*, qui illum colorem exhibet, quali petra, cui adhæreſcit, imbuitur. quod ſine hoc ſtudio fieri nequit.

Senec. l. 1. de Ira cap. 1. Criſoſt. Homil. quod. Nem. læd. Theog. ſen. Eleg.

5. Cæterũ verò operoſius illius affectus argumẽta loquẽdo, agẽdo, aſpiciẽdoque demonſtrare, qui reuera non eſt in anima, ſed ſolum ementitus, falſatuſque. Hoc autem perficitur duobus modis. primò, ſola ipſius corporis aut vultus geſtu, compoſitione, vel ſermonis ſchemate voluntarijs, nulla paſſione ad id animum extimulante. ſecundò, quando hæc indicia externa proueniunt ab aliquo ingenti affectu alterum concomitante: vt pote contingit in illo, qui ex magna cupiditate beneficij, aut timore damni, interim odio flagrans, adulando foris oſtendit verba ac notas amicitiæ. prior ille omnino violentus, à natura ipſa facilè detegitur, ac falſitatis redarguitur: alter verò gradum ſequens ſui motus, propius accedit ad ingeniũ naturæ, ac proinde magis comparatus, vt pote mixtus, ad alios decipiendum. Cuius vis in eo ſpectanda, in quo illa affectio, a qua externa diſſimulatio dimanat, ex cuius momento grauior fuerit vel remiſſior: nam hinc ſincerior habebitur, vel fucatior.

Tibul. l. 3. Eleg. 7.

Difficile eſt triſti fingere mente iocum;
Nec bene mendaci riſus componitur ore;
Nec bene ſollicitis ebria verba ſonant.

Verumtamen in hoc negocio expeditius erit, illa ſigna effingere, quæ fælicius fallant, quando nulla omnino in animo paſſio incitatior ad id adigit, quam quando ea intus viget, quæ eiuſmodi ſignis prorſus aduerſaria: verum quomodocumque fiat hæc deceptio & illuſio, non niſi a dominio quodam in affectiones animi perficitur. quod dominium eis valde obuiũ, qui ſeruili ingenio, qui rebus aduerſis fracti, quique indigentia conflictati, hac arte deceptrice ſibi victum parare ſoliti. *Moderari* inquit *Cicero, animo & orationi, quum ſis iratus, aut etiam tacere & tenere in tua poteſtate motum animi, & colorem, etſi non eſt perfectæ ſapientiæ, tamen eſt non mediocris ingenij.*

Cicer. lib. 1. ep. ad Quint. fratr. ep. 1.

——— mendaci celantur robore Achiui.

Auſ. exiſt. vliſſ. ad Pe.

6. At nihil hoc in genere mirabilius efficitur quam quòd lacrimæ ipſæ vbertim præſilientes, dolores ac triſtitias præ ſe ferentes, maximorũ gaudiorum interim ſint inuolucra. Notant aliqui, apud Hebræos idem verbum oculum ſignificare, ac fontem: ex eo nempe, quod, vt ipſi interpretantur, oculi fontes ſint, ex quibus omnes animi adſectus ad alios fluunt. Egò verò potius fontes dici autumo, quod naturæ ſint aqueæ, ſeu criſtallinæ, quodque lacrimarum origines: nam adſectus non manant ab oculis, ſed eorum dumtaxat effectus ac ſigna in illis patentius cernuntur; quæ in ſe promp-

Giſlier in cap. 7 cant. ver. 4.

tiusipſi admittunt. verum, has ipſas lacrymas, perinde ac crocodili, ex animo læto, & quaſi melleo fonte decurrere, artis vel malitiæ extremum opus meritò æſtimari poterit.

Ouid ad Liuiam ep. Phil. ad Demoph.

Vidimus attonitum fraterna morte Neronem,
Pallida promiſſa flere per ora coma.
Credidimus lacrimis, an & hæ ſimulare docentur!
Hæ quoque habent artes, quaque iubentur eunt.

Cæſar contra *Pompeium* victoria potitus, cum in Aegypto oblatum eius reciſum caput adſpexiſſet, lacrymatus eſt.

Lucan. l. 9.

———Lacrymas non ſponte cadentes
Effudit, gemituſque expreſſit pectore læto:
Non aliter manifeſta putans abſcondere mentis
Gaudia, quam lacrymis.

Hoc ingenio præditus *Andronicus*, Græcus Imperator. curarat cruci affigi duos ex amicis familiaribus *Iſacii* contra ipſum in Cypro rebellantis. mortuos ad ſepulturam deponi oratum aliqui venere *Andronicum*: quibus auditis vt ſcribit *Nicetas*, *lacrimatus, queſtuſque de nimia hac in pœna iudicum ſeueritate.* (Nic. in And.) Apud noſtrates *Guilielmus Cicilius*, regni olim quæſtor, ſententiam, quoad facti cognitionem, ex duodecim nobilibus primus de more dicturus in cauſa comitis Arundeliæ, quem ex animo propter fidei catholicæ profeſſionem oderat, publicè in ipſo tribunali lacrymatus: deinde loquutus. *Honorem meum teſtor, Reus.* ſimiliter, vt fertur, Regina *Eliſabetha*, audita cæde ac carnificina, illata *Mariæ Stuartæ, Scotiæ Reginæ*, vt in eam tragœdiam ſe haud conſenſiſſe fucũ faceret, cuius tamẽ auctrix omnino extiterat, neſcio quas lacrymulas miſerè ſibi extorſit.

Iuuenal. ſatyr. 14.

Fallit enim vitium ſpecie virtutis & vmbra,
Cum ſit triſte habitu, vultuque & veſte ſeuerum.

7. Neque minimam huius rigidioris diſciplinæ partem ſibi vendicat illa ciuilis conſuetudo, qua homo aliquis inſtar prothei, varius ac multiplex ſe pluribus appoſitè in conuictu accommodat. Effectu difficile, vt ſupra ex *Platone* retulimus, (Plato de Agricul.) hominem ad vnum quaſi modum agendi, ſalua arbitrij ipſius libertate, a natura inſtitutum, vſu diſciplinæ euadere tam diuerſum, vt ad conſilium ſanctiſſimi Apoſtoli, (Rom. 13.) omnia omnibus factus, flere poſſit cum flentibus, ſimulque gaudere cũ gaudẽtibus. *Alcibiades* Græcus Imperator, vt *Aemilius Probus*, & *Athenæus* recolunt, mirũ in modũ hac arte verſatiles. (Æmil. in Alcibiad. Athen. l. 12.) *Otho* quoque Imperator Romanus, hac ipſa in re excelluit. (Tacitus. l. 4.) Hi ad ingenium *Catilinæ* nouere *verſare ſuam naturam, & tegere, ad tempus huc & illuc torquere: Cum triſtibus ſeuerè, cum remiſſis iucundè, cum ſenibus grauiter, cum iuuenibus leuiter ſeſe gerere.* (Cicer. in Catilin.) Hac ipſa naturæ tractatione multiformi, illi quoque inſignes, qui egregiè adulantur: qui, vt admonet *Seneca*, (Sen. de Ira. cap. 15.) potentium iniurias non ſolum patienter, ſed hilari vultu perferunt: qui in ſublimi ſtatu conſtituti, vlterius ambitioſe tendentes. cum *Othone* norunt vel vulgo ipſi turpiter inſeruire: qui vt narrat *Cornelius Tacitus*, *Omnibus oſcula quaſi per digitos, mittebat.* (Cor. Tacit. lib. 4 Anal.)

8. Cùm itaque conſtet, vitæ Ciuilis vim, quoad cunctos Ciuium ordines, a diſciplinæ rigore deducendam, controuerti iam poterit, an ea diſciplina acerbior ac difficilior, quæ affectionibus contradicit appetitus in homine Concupiſcibilis, vel ea, quæ Iraſcibilis motibus aduerſatur. Sciendum itaque, duplicis qualitatis paſſiones parti in homine Concupiſcibili competere: quaſdam aptas ad quemdam progreſſum appetitus in bonum, vel fugam a malo: qualis amor, odium: alias relatas ad quietem eiuſdem appetitus, adepto eo bono, quod antea deſiderabatur, vt pote gaudium, lætitia: vt oſtendit *S. Thomas*. Deinde intelligendum, eas in parte concupiſcibili paſſiones priores eſſe eis paſſionibus in Iraſcibili, quæ in bonum progrediuntur, ac a malo refugiunt: (S. Thom. 1. 2. q. 21. Art. 4.) nam vt iſtæ defendantur, & ſuos fines melius adſequantur, inſurgunt in omnia impedimenta tanquam vindices earum, paſſiones appetitus Iraſcibilis. atquando iraſcibilium præſidijs illæ concupiſcibiles ad fines ſuos ex optato peruenere, tunc exiliunt paſſiones in concupiſcibili, poſteriores eis in Iraſcibili, nempe circa quietem verſatæ, vt idem Doctor animaduertit. (S. Thom. 1 2 q 25 art. 2.) quo pacto motus iraſcibiles incipiunt á concupiſcibilibus, & in eos deſinunt. ſi itaque primo in loco paſſiones appetitus concupiſcibilis inter ſe conferantur, exiſtimarem, difficiliorem cohibitionem earum, quæ in motu verſantur, quam quæ in quiete iraſcibiles ſequuntur: vtpote amoris, deſiderij, odij, quam gaudij. quod ſi appetitus concupiſcibilis paſſiones comparentur cum illis in Iraſcibili, iudicarem quoque, earum diſciplinas eſſe magis arduas; quandoquidem in animali plus præualent. ob quam cauſam victoria in timorem impeditior victoria in amorem, tum quòad ipſum motum eſſentialiter ſumptum, tum quo ad immutationem, corporalem, quam ſibi adiunctam habet. Videmus enim animalia illico relinquere prædam, etiam dulciſſimam, ſi metus cauſa interuenerit. ac teſte *Ariſtotele*, difficilius iræ, quam voluptati reſiſtitur: (Ariſt. l. 2. Ethic.) mala enim deſtructiua fortius mouent, quam bona perfectiua: cum illa in rei ſubſtantiam intendant, hæc in eius accidentariam ſolum perfectionem ferantur. Huic verò non repugnat, quod vna gens facilius iram moderetur, quam alia, vt pote quæ in medio ſitu poſita, quam quæ verſus Boream ſedem obtinet: tametſi in illa intenſior ſit in parte concupiſcibili boni delectabilis appetentia. Vnde Borealibus maximè incumbit ea diſciplina, quæ partem iraſcibilem cohibeat, medij verò ſitus incolis ea, quæ in caſtigatione Concupiſcibilis occupatur.

9. Verum quod cognitio vtilitatis, quæ ineſt mortificationi, ſit a ſenſu remotior, eiuſque ingenio contraria, idcirco nulla mens in eam plenius deuenit, niſi præſtantior fuerit, liberiuſque ſupra omnia, quæ ſenſu percipiuntur, euolauerit. myrrha hæc non in aprico ponitur, ſed in obſcuro receſſu collocatur. quid vulgo hominum magis inſipidum, ac plane ridiculum, quam mortificationis commendatio? nulla certè ſpecies metaphyſicæ huic generi Ciuium tam adua ad intelligentiam, quam eſt mortificationis eruditio. O flores, o gemmæ, o mel, quibus tamen labruſcis ſpiſſè intextis inuolumini! eſto itaque, ac maneat mortificationis ſtudium, eorum dumtaxat meditatio ac

cultus

cultus, qui aquilinis pennis ad altum veritatis ſublimantur.

10. Atque ex iſtis, quæ diſputauimus, ſatis liquet, non naturæ ſolius placido curſu, non rerum externarum iucunditate, non felicium acceſſu, non ad voluntatem proſpero ſucceſſu ciuile decus cōparari, ſed potius rigore aduerſantis diſciplinæ. cuius proinde rationem præcipuè ſecum ducere debent prudentes Ciuitatum moderatores, morumque ductores, ac doctores. Verum quod omnis in affectibus inciuilis intemperies a ſui amore oriatur, idcirco de illo aliqua diſſerenda videantur.

CAPVT. XXII.

Qualis ſit vis ac poteſtas ad animi mores, geſtaque corporis, ſuimet Amoris.

AMor ſui in vniuerſum ſumptus, iam illum complectitur, qui appetitus concupiſcibilis, quã qui voluntatis ipſius actus. ille quidē ab isto diſtinguitur dupliciter: primo ratione ſubiecti: deinde qualitate obiecti. ſui Amor, qui appeſitus cōcupiſcibilis operatio eſt, cōiungitur cū quadã violēta corporis immutatione, ſicut & cæteræ paſſiones: quæ immutatio cum amore ſui expreſſo a voluntate, non connectitur. quòad obiectum, amor ſui, qui eſt appetitus ſenſitiui munus, verſatur tantum circa bonum ſenſibile ex eius imaginatione: amor verò ſui, qui a voluntate elicitur, reſpicit obiectū generalius, nempe quodlibet bonum, a quo cupiens vtcumque perfici

Halenſis 2. part. 9 107 art. 2. mem.

poterit: ſiue id bonum fuerit rationis, ſiue ſenſus. Nos modò de vtroque promiſcuè diſputabimus, præcipue tamen de ſui amore, qui a voluntate dimanat.

Ariſt. ethic. l. 9. cap 8.

2. Qui quidem ſui amor, ex communi notione, admiſſa a Philoſophis ac Theologis, ſumitur pro amore culpabili, oppoſitoque ſui amori honeſto; ſcilicet amori, quo bona expetuntur, rationi ac virtuti, cum omnibus circumſtantijs, conſentientia. qualis ſui Amor eſt, qui ex obiecto, fine vel circumſtantijs vitioſus, operanti ſemper, alijs plerumque detrimentum culpę vel damni iniuſti adferens. Is itaq; ciuis ſui amore vituperabilis redditur, qui ſibi bona proponit cōparãda, quæ reuera bona non ſunt, ſed obiecta potius vitiorum: aut illo modo bona proſequitur, quo non oportet. ſimpliciter verò ſeipſum amare in quouis gradu, quantum ad bonum licitum, non eſt culpabile: hic enim amor eſt a natura ipſa inſtitutus, ac charitate, vt docet *S. Thomas*. ea

S Thom. 1. part. q. 60. art. 4.

de cauſa malitia amoris ſui, ſpectanda ex qualitate ac condicione eorum, quæ amantur ac deſiderantur: iuxta ac effectu & circumſtantijs eiuſdem amoris, non ex mera perſona amantis. qui ergò ex nimio ſui amore, quantum ad exceſſum, reſpectu perſonæ amatæ, offendit, non id facit præciſè quia in tali gradu ſuam perſonam amat, ſed quia eum gradū ſibi conſtituit, qui impedimētū alterius amoris poſiti tunc in præcepto: quo pacto, ſibi tunc vitam optans ſummo affectu, quãdo liberationem patriæ, morte obita, procurare potius deberet, inique ac perperam ſeipſum amaret: non quidem ratione perſonæ, vel obiecti, ſed ratione extrinſeci euentus: proinde talis ſui amor, quod prudẽtiæ repugnans, in vitium omnino incideret. Propter hanc cauſam Plato affirmat, ſui amatores ſolidè ac verè ſeipſos non diligere, neque eum honorem animabus ſuis habere, qui illis poſt Deum & intelligentias ſeu genios, ſummo iure debetur. *Qui voluptatibus indulget, animam ſuam non honorat, deijcit enim ipſam, cum malis & pœnitudine repleat. Neque etiam tunc honorat, quando labores lege laudatos, metuſque ac dolores ferendos non ſuſcipit, ſed cedit, atque ſuccumbit. Hæc enim agens omnia, animam ſuam dedecorat. Sed nec quando hanc vitam, ſummum bonum cenſet: imo etiam tunc vituperat. Reuera nimius in ſeipſum amor, omnium peccatorum omnibus ſemper eſt cauſa. occæcatur quippe circa amatum, qui amat. quapropter qui ſe amat, cum ſeipſum magis quam virtutem honorandum putet, quod iuſtum, bonum, pulchrum ſit, malè iudicat. Decet ſane eum qui magnus vir futurus eſt, neque ſeipſum, neque ſua diligere, ſed iuſta ſemper, ſiue a ſeipſo, ſiue ab alio quouis, gerantur. Enimuero amor ſui auctor ignorantiæ & tyrannidis: non enim ſine aliorum iniurijs ſuſtentari poteſt; quippe furioſum quid, verago cæca, & inſatiabilis.* *Cicero* amorem ſui originem appellat virtutis, *Fieri autem non poſſet, vt homines aliquid appeterent, niſi ſenſum haberent ſui, eoque ſe, ac ſua diligerent ex quo intelligi debet, principium ductum eſſe ſe diligendo.* *Ariſtoteles* quoque duos aſſignat amores ſui: vnum ex virtute, alterum ex voluptate. Amantem ſui ex virtute ita diſpoſitum ait, vt libenter bona externa relinqueret, quorum cupiditate tenetur, ſi commune bonū id poſtulauerit: ſui autē amantem ex voluptate, id nolle facere aſſerit. vnde concludit, eos ſinceros ſui amatores, qui virtutis cauſa aſpera cupiunt, nec ſui amantes abſolute nominandos, ſed potius virtutis, Dei, vel aliorum contendit amantes. Idcirco oppoſitionem quandam conſtituit inter amorem ſui, ac amorem ciuilem: quod amor ſui non innitatur prudentiæ, ſed c[illegible]ati; cum amor ciuilis prudentiam ſequatur, [illegible]odque ex illo amore operantes non prudentes appellandi, ſed *Polypragmones*: ex iſto agentes prudentes omnino cenſendi. *Prauus*, inquit, *cum nihil in ſe habeant amabile, neque erga ſeipſum amore affectus videtur.* Iſte, vt S. Doctor definit, ex errore & peruerſo affectu omnia peragit in ſui amorem: nam non bonum rationis in ſe principale eſſe arbitratur, ſed bonum ſenſus: proinde hinc agens, damno ſe afficit, in dedecus illius, quod in ipſo principale. ac proinde ſe reuera & abſolutè non diligit. Neque ſolum ex errore practico ſui amor oritur, ſed etiam erroris vlterioris cauſa vt notat *Plutarchus*. vi namque beneuolentiæ, qua quis ſeipſum proſequitur, delectatur adulatoribus, & eorum falſis laudibus ſe decipi iucundiſſimè patitur. & talis ita a ſe & alijs illuſus, facilè etiam ſocios in fraudem adiget, vt animaduertit idem

Ariſtoteles

Plato lib. 5. de legibus.
Auguſt ep. 52.
Cicer. l. 3. de fin.
S. Thom. 2. 2 q. 26 art. 4.
Ariſto. l. 9. ethic. cap 8. lib. 6 cap. 12.
Ariſt l. 6. pol. cap 8. Eucl. in l 5. ethic. Tract. 2.
Ariſt. l. 9. Mor. cap. 6.
S. Thom. 2. 2. q 25. art 7.
Plutar. l. de diſt. Amici & Adulat.

Ariſtoteles, quod illos tanquam ſeipſum diligat. qui ergò virtute prœditus, is verè ac propriè ſe amat, vt *S. Thomas* probat : cum ſeipſum amare nihil ſit aliud, quam bonum & perfectionem propriam appetere, qui autem vitioſus, licet vulgò ſui amator dicatur, nihilominus, *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam. Si amas iniquitatem* inquit *S. Auguſtinus*, *non diligis te.* quemadmodum enim quædam mulierum, ratione morbi, eo interdum deueniunt, vt vi amoris ſui adactæ, vehementer appetant ſenſui in ipſis gratificari, cum magno licet corporum damno, lutum ſc dicet, cineres, carbones, ac ſimilia comedentes ; ita vitioſus ſui amor, quód ad mores, quo voluptuoſa ſcelera ab aliquo ſunt in votis, prodit ex animi morbo, ἐκ τῆς ἀκρασίας, ſeu eiuſdem intemperie, quandoquidem animi bono, flori nempe ac robori aduerſentur, quorum capitur deſiderio : proinde minimè genuinus ſui amor, ſed ficticius tantum ac deceptor, qualis, quantum ad corpus, reperiri etiam poterit in parricidio, quo quis ad fugiendum aliquod malum, proprijs manibus ſibi vitam funeſtat. Deſcripta iam cum ſit natura amoris ſui, quem ducimus vituperabilem, eius vim ac poteſtatem modò examinabimus.

S.Thom. 7. part. q. 60. art.4.
Pſalm 10.
Auguſtin. ſermo 4. de verb. dom.

3. Amor itaque protopaſſio inter affectus appetitus concupiſcibilis, non ſolum naturæ ordine primus, verum eiuſdem inſtitutione imperator aliorum reſpectu : quibus non modò imperat eos excitando, vel ſedando, ſed inſuper aliquid ſui eis communicat, ac præſtat, vt cum amemus, tum etiam amemus ſperare & audaces eſſe, vt amemus triſtari, ac dolere: *Amat pro coniuge luctum*: vt iraſci ac vindictam inſerre amemus ardentiſſimè.

Nihil immune eſt, odiumque parit
Cum iuſſit amor : Vt denique miſereri amemus: *Caſus alienos* inquit *Cicero*. *ſine vllo dolore intuentibus, etiam ipſa miſericordia eſt iucunda.* Recenſet *Plato* ex *Orpheo*, amori commiſſas claues ſuperorum ac inferorum; quod homines eò ingenijs, affectionibus, ac Conſilijs tendant, quo amor iuſſerit. Hic ipſe amor adeo operatiuus ac præualens, ea ipſa eſt libido, quæ vt ſerpens triplici capite inſtructus, omnibus vitæ noſtræ partibus fraude ac viribus inſidiatur. Sui amor carnis eſt libido in ſenſuum delectationes incitata. idem amor, libido oculorum, vt volunt *S. Auguſtinus*, *Beda venerabilis*, & *Halenſis* in ſcientiarum curioſitates feruida : Demum amor iſte, ſuperbia vitæ, tota in honores & ambitus incenſa : a quibus, veluti barbaricæ Babyloniæ ianuis, omnes ſpecies iniquitatum in ciuilitatis cultores hoſtiliter excurrunt. imo hæreſis ipſa furiata, ex hoc ipſo libidinoſo ſui amore dimanat, vt notat *Halenſis*, nam licet obiectum formale hæreſeos ſit falſitas, fidei veritati oppoſita, nihiloſecius. ſpectatus ab ea finis voluptas eſt aliqua, vel ſenſu vel mente deguſtanda.

Halenſis 2. part. q. 156. art. 2.
Bernard lib de dig amo. diuin cap. 1.
Lucan. li. 9.
Senec. Hypol Cicer lib 5. Epiſt. fam Epiſt. 12
Plato dial. 10 de regn
Ficinus in Proœm.
Ioan. 2.
Auguſt. lib. 23 conf. cap 53. Beda in. Ioan Halen. 2. part, 150. art. 7. M. 3, q 107 art, 2. M, 2,

4. Et quidem amor iſte ſui magnam obtinet vim ad faſcinandum intellectum, ac illi errorem penitus ſuadendum : ad quod præſtandū ſolerter, ſagaciter, ac ingenioſiſſime idem fraudulentus. Dici quidem ſolet, amorem eſſe cœcum, quod & in multis veram habet ſententiam. Etenim ſui amantes, ſeipſos nobiliores ac meliores quam ſint, indicant : aliorum commoda, vel etiam reipublicæ, nihili ducenda definiunt, cum de proprijs agitur, quibus ea poſtponenda contendunt. vim veri argumenti, improbantis illud, quod præpoſtere ab eis eligitur, non adſequitur in eiſdem ſui amor, potius falſa omnia, quæ priuatæ cupiditati contradicunt, æſtimauerit. *Scribunt ſæculi literæ*, inquit *S. Hieronymus*, *Amantium cæca eſſe iudicia.* Verumtamen in tenebris errorum idem amor inſtar ignis elucet & acriter ſcintillat: in perniciem amantis catellus licet, tamen leo, ac vulpes apparet ;& in ipſa cœcitat mirum in modum *Argos* ac vigil ad agendume prodit. Quod amor iſte cœcutiat, poëtarum figmenta ſatis declarant, quibus commenti, illum rebus indignis, ac minutulis omnem ſuam vim ſtolidè interdum impendere : Quod *Gregorius Nazianſenus* obſeruauit. quo modo *Ecchus Narciſſum* miſerè deperijt : *Narciſſus* ſui formam in aquis apparentem inani amore proſequutus. Nihilominus, quod idem amor etiam in nugis ſerius, in nigris lucidus ſit, ex multis conſtat: eius enim arma, fraudes, ſimulationes, mendacia, periuria, cæteraque, quæ ſummo ingenio elaborata, ad fallendum efficiendumque potentiſſima. Propter quam cauſam, vt aduertit *S. Thomas*, amor a *S. Auguſtino* prudentia appellatur : quod intelligentiam acuat ad prudentiam, quodque rerum notitia illuſtretur. *Nulla manus illis, fiducia tota veneni eſt.* Cui amori, inter reliqua nocendi inſtrumenta, arcus, doloſum videlicet ſymbolum, inſeruit : ibi enim lethalis effectu arcus, vbi præſentia ſui non eſt ſpectabilis. Hoc eſt tunc maximè amor ſui alijs funeſtus, quando id nemo ſuſpicaretur. ob hanc cauſam veteres Amorem poſuere medium inter *Mercurium & Herculem* : ſcilicet, quod corporis viribus, ſimulque ſuadela ſermonis amor validiſſimus. atque cum hoc amori in vniuerſum congruat, tum maximè amori ſui, vt principali eius analogato. vnde conſequens, ſui amantes eſſe omnium malitioſiſſimos : nam ſicut vehementer ſe amant, ita ex damno magis adfliguntur, immaniuſque in eos feruntur, qui illud intulere, aut optatis reſtitere, vel reſiſtere poſſunt. quocirca malitia ac fraude inſtructi, in aliorum perniciem importuniſſimi. Neque eos quicquam a facinore retrahet humanitas : qui enim ſeipſos ſummè amant, hominem exuentes, neminem curant, aut vllo ſenſu ex aliorum calamitate tanguntur. læſis verò, affectus in appetitu iraſcibili, tanquam toudem *Hercules*, illico furioſe ad vindictam erumpunt, qui amorem tueantur, aut eius rabiem exequantur, vt rectè *Plato* philoſophatur. Quocirca *S. Iacobus* furores omnes irati impetus ad amoris concupiſcentiam reuocat. *Vnde bella & lites in vobis? Nonne hinc ex concupiſcentijs veſtris, quæ militant in membris veſtris? concupiſcitis, & non habetis, occiditis & zelatis, & non poteſtis adipiſci, litigatis & belligeratis.*

Hieron. ad Pammach.
Gregor. Nazianz. l. apol
Auguſt. de mor. Eccl.
S. Thom. 2. 2 q. 47. art. 1.
Lucan. lib 8.
Plato dial. 9. de Repub
Iacob. 4.

Deinde

Deinde tam violentiam, quam fraudulentiam iſtius amoris taxans, ſubiungit: *Emundate manus, peccatores, & purificate corda, duplices animo.* manus, cor, & animus, ſui amori inſeruiunt, manus ad efficiendum, cor ad deſtinandum, & animus ad fallendum eius cauſa comparantur.

4 Cæterum mirum, quod hic idem amor meticuloſus pariter, eoque tam varius & multiplex. qui enim ſibiipſis plus iuſto indulgent, illi met accuratius declinant omnia mala, à quibus lædi poſſunt: exhorreſcunt plane ad adſpectum periculi, palleſcunt ac ſudant, neque mater circumſpectius infantuli ſui vitam contra aliorum vim tuetur, quam iſti carnem ſuam, ſi ſpinæ aliquot ſeſe oppoſuerint. Inſuper hic iſte amor ſui audaciſſimus:

Senec. Hip.

——— Nulla Minois leui
Defuncta amore eſt, iungitur ſemper nefas.
Quis legem dat amantibus?
Maior lex amor eſt ſibi,

Boët. lib. 3. Me 12 Iuſt. lib. de faſci. Amoris Plat. dial. 9. de Repub.

Vt canit *Boëtius*, & multa de hac re *Laurentius Iuſtinianus* recenſuit. *Plato* quoque obſeruauit, vulgo amorem Tyrannum vocari: eo quod maxima quæque ab iſto amore iubeantur, ſiue intelligentes, ſiue furentes illa homines perfecerint. non ergo amor recta progreditur ſolũ, dũ æſtuat in humano pectore, verũ illud quaquaverſum in obliquum diſtorquet, in oppoſita concitiſſimo impetu ſimul erumpendo. urit, refrigerat, impellit, retrahit, perſuadet, diſſuadet, audet, timet, vult, non vult: denique mirus artifex, omnium artium myſteria probè callet: tragicus, comicus, & ex his mixtus, cuncta peragit. Quemadmodum ſagittarius pro ſua voluntate magno cũ diſcrimine ſagittas emittit, ita amor ſui, cui tanquam tela aliæ paſſiones inſeruiunt, illas diuerſimodè vibrat, & variorum animalium mores, eiſdem uſus, in vno homine effingit. Natura quidem ita inſtituit, ut vitæ dux eſſet amor: nam cum duo ſint obiecta humanæ voluntatis, bonum nempe ac malum, non decuit eam verſari præcipuè aut primo circa malum, ſiue odio habendum, ſiue deplorandum:

S. Thom. 1. 2 q. 25. ar. 2.

Bonum idcirco, cuius cupiditas etiam prior, tanquam principale quid nobis obijcitur, in quod amor feratur, ac in quo, ſemel eo comparato, idem amor lætitia, delectatione, ac gaudio conquieſcat: malum vero ſolum eatenus defugit voluntas, quatenus amori expedit, ut in bonum inde felicius tendat, eiuſque poſſeſſione exhilaretur. ex quibus conſtat, quanti referat, hunc amorem, præſertim in amentem ipſum relatum, ratione ac virtute dirigere & inſtituere. Rectè *Zeno* apud *Ciceronem* dixit, *omnium perturbationum matrem eſſe immoderatam quandam intemperantiam.*

Cicer. lib. 2 quæ. Acad.

CAPVT. XXIII.

De ſui Amore, ad inſtitutum Ciuile, moderando.

NIhil ſanè ciuilibus moribus infeſtius quam ſui amor, neque aliũde impetitur vitæ vniverſa Ciuilitas, quam ſui amore, fraudulenter blandiente, aut violenter inuadente. Cum enim Ciuilitatis munus eis virtutibus perficiatur, quæ ad alterum referuntur, ac commune multorum bonum reſpiciunt, quid illi vel fingi poterit magis contrarium, quã ciues in ſeipſos totos ſui amore recolligi, nulloque ductu humanitatis ad alios deriuari? habet enim hoc ſui amor, quod pectus, cuius hoſpes, in ferrum quodammodo rigeſcere faciat, omneſque in eo charitatis meatus obſtruat, ex quibus ad alios beneficia dimanarent. Non patria, non plurimorum ſalus, non afflictorum auxilia, non inſequentis ætatis emolumenta, ab illo ut decet, intelliguntur, qui animi oculum totum in ſeipſum defixerit: neu quicquam extra poſitum ab illo curabitur, qui ſe ſibi colendum tanquam idolum quoddam, omniumque ſuorum ſtudiorum finẽ, conſtituerit. Si quæ in iſto facies alios reſpexerit, ea torua eſt inſtar Gorgonis, horrenda ac crudelis. vel ſi blanda compoſitaque ad riſum videatur, ſub forma ſyrenis furiam tunc tegit ad nocendum, ad perdendum paratiſſimam. fingit *Heſiodus* ad ſententiam prorſus Philoſophiæ, *Pandoram*, igni humanis corporibus a *Prometheo* inſerto alium omnino oppoſitum eiſdem indidiſſe, quo illius cæleſtis præclaros effectus nempe ſapientiam, pietatemque, ignorantia, ac impietate ſuperaret: ita certe ſui amor ille eſt noſtro generi inimicus *Pandoræ* ignis, qui in nobis ardens, alios ignes virtutum ac bonæ indolis opprimere, adeoque a Ciuilitate ad barbariem nos reuocare molitur. & quis vel hominis nomine dignus, qui nollet hunc barbaricum *Pandoræ* ignem, impurum ſcilicet ac ſceleſtum, exterminare, ne eo combuſtus, ac denigratus, in cineres deſinat omnium planè vitiorum? ferunt, Romanas mulieres dum rogos, mortuorum ſuorum infantium corpora cremantes, intuerentur, ſæpe præ teneritudine, ac magnitudine amoris, qua lacrymis, qua expreſſo lacte ex uberum compreſſionibus, conatas, illos funeſtos ignes extinguere.

Heſid. lib. Dies & op.

——— Madidumque cecidit
Pectus, & ardentes reſtinxit lacte fauillas.

Stat. in ep. Phal. li. 1. de Fabul. Nat.

Multo autem magis ciuem decet, ſui amoris immanem ignem, quo cum corpora, tum etiam animę deflagrant, caſtiſſimis lymphis ciuilis pietatis corrumpere ac deuaſtare. *Recta voluntas*, ut ait *S. Auguſtinus*, *bonus amor, & voluntas peruerſa, malus amor.* Præualente *Pandora*, vel *Orpheus* ipſe errabit.

Aug. lib. 14 ciu. cap. 7.

Orpheus Eurydicem ſuam
Vidit, perdidit, occidit.

Boet. lib. 3. Met. 12.

2 Cum idcirco aliorum hominum amore ciuilitatis officia abſoluantur, tum opus, huic aduerſarium amorem, non ad alios excuntem, ſed alios ad ſe, a quo conficiantur, compellentem, charitate ſupprimere. natura in mundi fabrica, huius rei liquidum ſymbolum dedit, in qua amor omnia ligat, ordineque pulcherrimo connectit: non quidem amor, quo hæc pars ſibi ſoli proſpicit, aut proficua eſt, ſed amor, qui alijs prouidet, vtilitati communi de ſuo exiſtit. Quo pacto terra non ſolum ſeipſam conſolidat, ſed etiam in ſe aquæ locum & receptaculum benignè præbet. ſimiliter aqua non tantum id quærit, vnde per terræ

canales inoffenſè decurrat, verum inſuper, vt eidem terræ nutrimentum, & ſuperiori aëri fomentum, continenter ſuppediret. ita Ciues ut in unum cætum ordinarè coaleſcant, non tam reſpicere debent ex ſui amore priuata emolumenta, quam ex alio amore quæ ſociorum publica. Quod ſi natura in ipſis inanimatis ſui amorem aliorum amore moderatur, peruerſum fuerit, ſi homo permittat, aliorum amore deſerto, ſe ſui amore ad ſeipſum, veluti infamię ac barbariei cētrum penitus adigi interim ac cōpelli. Et quis demū exitus amoris ſui I iſtis totus cōtinetur. principiò faciet, vt vnuſquiſque in ciuitate a ſocio animo ſit abalienato, ad ſeipſum ſolum receptus: mox præſtabit vt ingentia odia excitentur inter ciues, dum mutuo commodorum priuatorum impedimenta habentur. poſtremo, aut pugnas, vel diſceſſiones perpetuas ab inuicem barbaricè procurabit.

Ouid. l. 2. de Remed. *Ad mala quisque animum referat ſua, ponet amorem:*
Omnibus illa Deus pluſue minuſue dedit.

3. Sin etiam vel quietis dulcedinem tantum modo reſpiciamus a Ciuibus deſiderabilem, profectò ſui amorem in eis inde reprimendum omnino iudicabimus: eſt enim amor ſui, paſſio animi omnino tyrannica. Tyrannici, hoc eſt crudelis ac turbulenti imperij, expreſſa figura, vt docet *Plato*. (Plato. Dial. 9. De Repub & 10.) Illo vigente, ſi quæ ſpecies impedimenti, vtpote prædonis vel pyratæ interuenerit, immanis timor ciuem protinus exanimabit: ſi quæ iniuria illata, ſtatim omnes *Megeræ* incenſæ tædæ, & angues eius animum vrent, & exedent. ſi commodi acquirendi alicuius præclara forma illuxerit, e veſtigiò deſiderij nerui vexabuntur, ſpes dilata, vel ſubducta adfliget. *Cupiditates*, inquit *Cicero*, (Cicer. l de Finibus) *ſunt inſatiabiles, quæ non modò ſingulos homines, ſed vniuerſas familias euertunt, totam etiam labefactant ſæpe rempublicam. Ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordia, ſeditiones, bella naſcuntur.* An non proinde ciuibus merito incumbit, hunc amorem diminuere, ac vt præſcribit ſapientia, ad quemdam modum reducere? Ciuis turbatus, & quaqua verſum iactatus, cui proderit, cum ſibi ipſi ſuimet amans moleſtus eſſe cœperit!

Lucret. l. 5. *Ergo hominum genus in caſſum, fruſtraque laborat,*
Semper, & in curis conſumit inanibus æuum.
Nimirum, quia non cognouit, quis ſit habendi
Finis, & omnino quo adcreſcat vera voluptas.
Idque minutatim vitam prouexit in altum,
Et belli magnos commouit funditus æſtus.

Prop lib. 3. Eleg. 6. *Ergo ſollicitæ tu cauſa pecunia vitæ es,*
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu vitijs hominum crudelia pabula præbes,
Semina curarum de capite orta tuo.

4. Modò ſi ea expenderimus, quæ ſui amor comparanda ſibi proponit, animaduertemus, ad incitandum, ad exulcerandum ea eſſe ferociſſima: ſunt enim honos & voluptas. Qui autē honoribus ex ſui amore impenſius velificantur, quid non audebunt, quid non ſpirabunt, vel reipublicę quantumuis noxium ſeu capitale! hac parte incenſus olim *Ceſar*, pati non potuit *Pompeium* conciuē, aut iſte illum: vtriuſque ſociatim haud capax orbis Romanus videbatur.

Nec quemquam iam ferre poteſt, Cæſarue priorem, Lucan lib. 1.
Pompeiuſque parem. vterque
Acer & indomitus, quo ſpes quoque ira vocaſſet. Imo in *Cæſare* eò increuerat hoc malum ambitus ex ſui amore, vt profligato *Pompeio*, neque *Ptolomæum* in Aegypto Regem innoxium permittere potuerit; ſæuiente in illo hoc affectu ſine omni limite arenæ vel littoris: quod non oceanus ipſe quantumuis inſanus facit, quantumuis turbidus exæſtuauerit.

Non tuleram Magnum mecum Romana regentem, Lucan l. 9.
Te Ptolomæe feram: fruſtra ciuilibus armis
Miſcuimus gentes, ſi qua eſt hoc orbe poteſtas
Altera, quam Ceſar.

Voluptatis, ab amore ſui profecta cupido, quāta vi ſit, nemo credo, ignorat, & maximarum Gentium ruinæ, qualis ſit, dilucidè, licet luctuoſè, conteſtantur. Auri ſacra fames, Deus bone quid in orbe præſtitit! *Qui pecunias amat* inquit *S. Chriſoſtomus*, (Chriſoſt. Homil. 86. in Ioan.) *iraſcitur facile, maledicet, ſtultum appellabit, periurabit, neque veteris legis normam ſeruabit.*

Vſque adeo ſolus ferrum mortemque timere
Auri neſcit amor. Lucan. l. 7
Impulit amentes, aurique cupidine cæcos
Ire ſuper gladios, ſupraque cadauera patrū,
Et cæſos calcare duces.
Si ſpoliare Deos, ignemque immittere templis:
Numinis miſcebis caſtrenſis flamma moneta. Lucan. l 1.

5. Quod ſi hæc ipſa flamma amoris ſui Principis pectus obtinuerit, in omnes tunc Tyrannidis impietatem inflectet: non enim alia tyrannidis origo, quam ſui amor, vt *Plato* aſſerit. (Plato Dial. 9. de legib.) unde enim aliter Ciues ſibi ſubiectos contemneret, eorūque bona omnia ad ſe transferret, niſi quia ſui amore dementatus, neminem præter ſeipſum curat, vel curādos arbitratur: Cumque honeſtis medijs ſui amor in illo ad finem exoptatum peruenire nequit, omnia ſui cauſa licita habebit.

Nefaſque, quod non vlla tellus barbara Senec. Hip
Commiſit vnquam: non vagus campis Geta,
Nec inhoſpitalis Taurus, aut ſparſus Schytes.

Hoc malum, poſteaquam ipſum Principem in ſeipſum mollem reddiderit, in alios horridum, ac marmaricum prorſus ſubinde exhibebit. apud quem ſic affectum, ſupplicationes, lacrymæ nullum locum inuenerint: iam enim ſibi ipſi omnia deuouit cum ſuorum vel extrema inædia ac paupertate in ſuos vſus conſumenda. Ac inter reliqua effecta a ſui amore in Principe, recenſetur timiditas, & ex ea inconſtantia. qui enim ſeipſum amat, is alios aut odit, aut negligit. cuius conſilij Princeps ipſe conſcius, putabit, a Ciuibus ſe pariter aut odio haberi, aut vilipendi: ac proinde ad omnem eorū motum pauidus ac tremulus conſiſtet. timore autem ſtatum animi in Principe concutiente, alia ipſius propoſita identidem nutabunt, perpetuo veluti in Euripo mutabuntur. vt enim lepus, animal timidiſſimum, teſte *Iſidoro*, ſæpius cubilia variat, (Iſidor lib. 2. Epiſt. 41) ita Princeps timoribus obuius, continuò in omni actione vacillabit, neque vnquam firmus, aut ſibi ſimilis diu alijs apparebit. Proprium itaque Principis, ſicut in omni virtutū genere excellere, ita ſui amorem,

vnde

vude cuncta in ciuilitate vitia manant, accuratius exterminare: Dei, ſuorſique charitati ſubijcere. pulcra vox Principis populo pereunte.
2. Re. ca. 24. *Ego ſum, qui peccaui: ego inique egi: iſti, qui oues ſunt, quid fecerunt! vertatur obſecro, manus tua contra me & contra domum patris mei.*

6 Verum quod omni prorſus amore carere non poſſimus: nam ut horologium non ſe mouet abſque pondere, ita neque animal ſeſe agitat ſine amore: ut ſui amor reprimatur, nihilque noſtrę voluntatis illi concedatur, alij amores in eam inducendi, qui nos foras ad obiecta prętantiſſima inflammatos deducant. ad quod amor Dei iuuabit vel maximè, & eius cauſa amor aliorum, plurimmum commodi adferet, ut docet *S. Auguſtinus.* ſi iſtis cor præoccupatum
Aug Epiſt 3 ad vol. lib. 1 de do. Chr cap. 26. Epiſt. 52. fuerit, ſi hiſce flammis arſerit, tum periculum haud erit, ex profano illo ſui amoris igne deflagrandi. Et quidem ſi ad nos ipſos oculos interdum velimus reducere, videbimus & recognoſcemus hoc nihil noſtrum. dedecora ac næuos noſtros: ex quorum aſpectu ſuppudentes, libentius ad Deum noſtri amoris vniverſum impetum ſubinde cōuertemus. quod ſi, in decora aliqua ſeu naturæ ſeu gratiæ in nobis viſus inciderit, imitemur radios ad ſolem a terſis ſpeculis reflexos: hoc eſt, amore inde ardentius in deum feramur, a quo explicatius uouerimus illa omnia fluxiſſe, ac ad quem a nobis eadem inſtituenda cognoſcimus. Enimuero, plurima ſunt obiecta, gradu dignitatis eminentiora priuatæ alicuius perſonæ nobilitate: ut pote Dei honor, ſalus reipublicæ, poſteritatis fælicitas: proinde maiores ſpiritus qui ſunt, vltra & extra ſingulares ſuas perſonas ad hæc amore, beneuolentia, ac ſtudijs ſuis ſpaciari & excurrere deſiderabunt, ardebunt. non niſi parui & exili ſenſu præditi, ſibi ipſis duntaxat indulgent, inhæreſcuot, applaudunt, inuigilant, qui vel ſuis, cum cicadis, hoc pacto in exiguo immoriuntur.

Hactenus vniverſam naturam ac notionem præparatoriam Ciuilitatis deſcripſimus, generali quoq; ratione eiuſdē finē ac media complexi. Reſtat modo explicemus, quænam illius inſtrumenta ac momenta particularia. Cumque hæc duplicia exiſtant, Intellectualia ſcilicet, & Moralia, de Intellectualibus proxime ſequenti Libro tractandum. Deinceps vero Moralia, ſuo ordine occurrentia, a nobis diſcutienda.

Finis Libri Primi.

DE MORIBVS REIPVBLICAE CHRISTIANÆ COMMENTARIA.

Quidnam ſit virtus intellectualis, & quæ eius ſpecies.

CAPVT PRIMVM.

Deo homines, natura incitāte, in cœtus ciuiliter primum coaluere, ut inde perfectionem aliquam ſibi ipſis compararent, cuius, ſparſim agentes, cōpotes eſſe non poterant, ut ſupra dictum fuit. Perfectio autē iſta aut in voluptate, aut in virtute conſiſtit, indignū verò de aſſociatione ciuili affirmare, voluptatis gratia eam fuiſſe primitus inſtitutam: ſic enim hominum ſocietates a brutorum gregibus neutiquam differrent: imo propter naturæ defectū in brutis, quo in ipſis libido circūſcripta, multò eſſet in ciuibus, quā in illis, voluptatis appetentia intemperantior. conuenere ergò, ut virtutibus inde cumulatè & affluenter ditarentur. Quod autē duo ſunt præcipua in homine principia actiua, ut aduertit *S. Thomas*: nempe intellectus, & appetitus, ad præſtantiſſima officia circa *Verum* atque *Bonum*, efformanda, conſequens ex ciuili congreſſu vtraque virtute dirigēda, exornanda, illud quidē virtutibus intellectualibus iſtud moralibus: illud, ut ad veritatē rectè inſtituatur, iſtud, ut in Bonitatem certa quadam deſtinatione ordinetur. videtur enim homo tam cæli, quam terræ in ſe ſymbola quædā complecti ac referre. cælum quidem intellectū ipſius repræſentat, qui virtutum ſibi propriarum luminibus illuſtrādus; quo inſtar lucis a deo productæ, quantum ad fabricam vitæ ciuilis, ante omnia colluceret. Appetitus terræ ſimilis: eſt enim ſubiectus ſuperioribus in intellectu, quaſi ſtellis ac planetis virtutum intellectualium, & ab illis radios excipiendo fœcundatur, ut oſtēdit *S. Bernardus*, ad proferendum fructus moralium virtutum vbertimos. ac quemadmodū e ſublimi cæleſtia corpora ſplendent, ita etiam ad eorum imitationes, cometæ, flammulæ, & variæ ſpecies meteororum, in alto licet haud in cælo, ſuos fulgores emittunt. pari modò in ſuperiori animi parte non ſolū veræ virtutes intellectuales in ſalutem ſuos radios appetitui humano impertiunt, verū etiam opiniones prauæ, hæreſes, utpote falſata lumina, noxia veluti ibidē meteora, in animæ excidiū æſtuare vidētur.

Arist. lib. 8. Ethic. cap. 9

S. Thom. 1. 2 q. 58. art. 1.

Gen. 1.

Dan. 12.

Bern. serm. 27 in Cant.

2 Quod ſi hoc cælū ab alto nihil fulgoris aut r[illegible] appet[illegible]um inferius pot[illegible]m dimiſerit, ſi [illegible] & ignorantia ab inferioribus elati, omne [illegible]ius radium & puriorem liquorem interceperint, appetitus interim, veluti terra, in antiquum chaos redibit, aut nihil præter extremas immanitates ac morū confuſiones procreabit. duo præcipuè ſunt, iſtis in animo ſupernis ſplēdoribus infeſta: primū, doctrina erronea, a ſeductoribus in eius ſenſus doloſè inſtillata: alterū, affectionum in appetitu ſenſitiuo laxa quædam ac commota perturbatio. quod verò cognitionis initium ab humana fide ſumatur, magnus proinde in hoc delectus adhibendus, vnde perquā cauti ſimus ad credendum, hunc vel illum idoneum eſſe, qui nos doceat. ac quò ad alterū, tametſi multa ſint externa, ingenijs nociua, fermè tamen ſemper proxima cauſa, quæ nebulas illis offundit, quæ eorum vires ocio diſſoluit, appetitus eſt concitatio: quæ vel contentionem omnem illis adimit, aut in id aſſentire compellit, quod a veritate alienum, decipiendo fallit. *Nihil enim*, inquit *S. Baſilius*, *ſic obturbat & confundit contemplationem ſapientiæ, ut hæc inquietudo affectionū, omniſque ſpecies peccati.* quamobrem ut in homine cælū hoc, vti oporteat, rerum agendarum cognitione ſuperius fulgeat, ſtrictè curandum, ut appetitus inferius placidè ſubſidat, animaque pura ſit a labe omnis grauioris delicti, aut indecoræ voluptatis cōtagione.

S. Baſ. in ca. 5. Iſa. Greg. Nazi. orat. 1. de Theol.

2 Noſtri itaque, cum *Doctore Angelico*, nomine virtutis Intellectualis, habitum quemdam deſignant in humano intellectu collocatum, qui illum inclinet, habilemque reddat ad actū bonū, naturæ nempe indoli conuenientē, proferēdū, quo veritas aliqua ſiue contemplatiua, ſiue practica negando, aut affirmando, ut ait *Ariſtoteles*, percipiatur. Neque eſt, quod hanc deſcriptionē virtutis Intellectualis redigamus omnino ad normam virtutis moralis: qua more humano homines euadūt abſolutè boni, laude & prœmio digni. nam in virtute intellectuali ſolū ſpectāda vis ac poteſtas ad eliciendum actū bonum, ſcilicet, veritati conformē, abſque omni ordine ad bonum vſum eiuſdē, vel ad optimū finē debita relatione. hęc enim virtuti intellectuali accedunt extrinſecus a voluntate, in bonum, non quoduis, ſed morale, ſeu in more poſitū, ut nomē [illegible]. *Thomas* interpretatur, progrediēte. proinde, cum utraque hæc coiunctim reperiantur in virtute morali, deriuata ab eius habitu, a libero arbitrio, & a prudētia finem ac circumſtantias actionis præſcribente, nomen virtutis principaliter illi conuenit, minus principaliter Intellectuali: non enim ſimpliciter ex optima operatione intellectus, elicita ab habitu virtutis Intellectualis, conſtituimur boni: quia fortaſſis ea copulari poteſt cum abuſu, ex malo fine appoſito, vel ſaltem bono fine deſtitui. quod

Ariſt. lib. 6. Ethic. cap. 3

S. Thom. 1. 2 q. 56. art. 1 Sales 1. 2. q. 56. diſp. 5

in ſcientia & arte exercendus liquidò conſtat. Cæterum hoc admiſſo, ſciſcitabitur quis, vnde ergo ſecundū ſent. *S. Thomæ*, adeoque *Ariſt.* dici poterit, virtutē intellectualem morali eſſe præſtantiorē, ſicut entitas ſua nobilior entitate voluntatis per ſuū indicatur? dico vtraque iuxta vniuſcuiuſque proprii rationem vera eſſe. ſciendū idcirco, immediatum genus ad hanc ſpeciem virtutis intellectualis eſſe vim ſolum quandam in anima aptam ad proferendū actum intellectus circa veritatem; qui bonus eatenus ſit, quatenus naturę,ratione intelligenti, conformis & ad veritatē obiectiuam de ... tē ... commenſuratus. at vero immediatum genus ad actum virtutis moralis, nō tam ... eſt ... is habitualis ad ... actum phyſicè ſump... ad bonū actum conſideratū moraliter reſpectu boni finis & vſus liberi arbitrij. Idcirco nō cōparat *S. Thomas* genus virtutis intellectualis cum genere virtutis moralis ſecundum totum ſui,ſed tantum ſecundum id,quo virtus moralis eſt habitus quidam phyſicè reddēs appetitū aut voluntatem,potentem ad bene operandū. & ſecundum hoc. virtutem intellectualē præfert morali non abſolute, ac ſimpliciter. quod verò genus ,relatū ad virtutem moralem vtraque illa in ſe complectatur, ſatis manifeſtum: nam virtus moralis,etiam genericè ſumpta,eſt habitus ad rectè operandum diſponēs ex more humano:hoc eſt ex libertate arbitrij,ex bono fine,ac legitimis circumſtantijs mente perſpectis: quorum particularia, ſiue infima, ſiue ſubalternata fuc...,per ſuas poſtea differētias generale illud contrahunt,ac limitant: nempe per certas ſpecies bonę operationis ex vſu liberi arbitrij,ex bono fine ac debitis circumſtantijs in particulari. *Ariſtoteli* quidem ſcientiam ſpeculatiuam aſſir... ... gratia expetendam: quæ ideo libera, *Quod ſui ipſius gratia ſit.*

6 At quod ad naturam virtutis non faciat ſatis habitualis vis inſtituens ad bonum actū, vtique naturæ conformem,colligi videtur ex ipſomet ... *homa.* is enim abſolute negat,fidē informem ... ſempe a charitate ac iuſtitia ſeparatā, eſſe virtutem,quandoquidem non referatur in Deum tanquam vltimum finem:quemadmodum,ut ipſe ait, ſine prudentia nec actus Temperantiæ ... eſt virtus. Nihilominus eiuſmodi fides eſt habitualis quædam energia inclinās ad bonum actum,ſcilicet ad diuinæ veritatis quidam cogniti... nem,naturæ intellectuali congrue ... Reſpondendo tamen ... qui *S. Thomā* de fide informi,tanquam de actu humano, & bono ... applicato: a ... proinde non de illa præci..., quatenus virtute intellectuali aſſerit itaque,fidem eſſe actum humanum modo perfecto ... mo,quando a charitate formatur,ſeu in deum tanquam vltimum finem deſtinatur. Cū enim cre... ere inquit ... actus intellectus aſſentientis ... vero ex impe... o voluntatis, *Ad hoc quod iſte actus ſit perfectus duo requiruntur.* loquitur ergo de modo perfecto, imo,quo fides virtus eſſe poterit,nō ſimpliciter quo virtus intellectualis dicatur.de reipſa, ut ego ... buror, non poteſt eſſe magna controuerſia: tametſi doctrina *S. Thomæ* in corpore iſtius Articuli ſit admodum perplexa.ſanè,qui charitate nō vigent, ex alio tamen fine imperare poſſunt actum fidei: vtpote ſi quis illū exercere vellet, ex motiuo obedientiæ, ſiu ut animā ſuam inde perficeret ut ad præſcriptum prudentiæ intellectu circa diuina operaretur:in quibus euentibus intellectus virtutis intellectualis offi... præſtaret, & voluntas moralis. Nihilominus,quod fides diuina ſua natura ordinetur ad charitatē, ac nobis infuſa,ut deum,ac proximum amemus, videtur ... us quædam eſſe particularis ratio ex charitate ad hoc,ut ſimpliciter virtus reputetur. Eodem modo,quando voluntas bonum vſum virtuti intellectuali imperat, illam imperādo, ac referendo in bonum finem: reſpectu enim actus in voluntate,idem eſt obiectum ac finis: tunc eadem voluntas moraliter ſe gerit ex virtute intellectuali.veluti dum quis vult prudē tiam, ſcientiam,aut artē exercere, ut inde animam ſuam exornet,ut quibus negocijs ſe aptiorem reddat,ut alias curas depellat,quoad voluntatem iſtis ſtudi... potent eſſe actus moralis amoris ſui erga ſeipſum,etiam ſtudioſitatis,charitatis in pa... iam,vel ſimilium pro conditione finis a voluntate præſtituendi.

5 ... t quidē aliquibus virtutibus Intellectualibus abſque omni dubio malus finis a voluntate conſtitui poterit,ut pote ſcientiæ & arti ob malum finē inanis gloriæ aut voluptatis ad operandum excitatis.a quibus finibus catū formæ corrūpuntur,ſalte priuantur eis decoribus virtutū,quibus ex bonis finibus nobilitari poterant: ac quantum ad hoc, intellectuales iſtæ diſtinguum vt a moralibus,quibus nemo malè vti poterit.nam cum harū obiectum, ſit bonū honeſtum,ſeu finis honeſtus,ſicut hæc deprauari nequeunt,dū talia manent, ita actus moralium virtutum,ſuis obiectis,finibus,ac circūſtantijs perſiſtentibus, ſunt prorſus a malo inviolabiles. An autem inter Intellectuales talis ſit prudētia,quæ ri poterit:videtur enim,quod voluntas poſſit imperare prudētiæ ex malo fine;nempe ut ex illo hunc vel alterum actum practicè præſcribat, qui reuera iuxta regulam ipſius alias ab eadem exercendus. At duplex ſenſus eſſe poterit iſtius quæſiti; primus, quod iſte malus finis teneat ſe ex parte ipſius actus præſcribendi a prudentia:alter quod ſe teneat ſolū ex parte actus,quo volūtas imperat prudentiæ.qui arbitrantur, prudentiam connecti cum omnibus virtutibus,dicerent conſequenter, malo imperio volūtatis ſemel aliqua virtute morali expulſa, illico verā prudentiam pariter exterminari, & in eius locū ſuccenturiari quoddam ipſius ſimulacrum,ut pote *Calliditatem.* Quantum vero ad malum finem actus præſcribendi a prudentia impoſſibile, ut eo modo ipſa in abuſum trahatur: nam prudentia non præſcribit actum ſolum phyſicè ſumptum,ſed ut inueſtitum omni bonitate ex fine ac circumſtantijs:vnde quo ad praxim,teipſa nullus actus eſt imperabilis a prudentia qui ratione finis ac circumſtantiarum vitiaretur. quando autem malus finis ſub ratione finis non ſpectat ad actum iuſſum a prudentia , ſed ad actum voluntatis imperantem

pru-

S. Thom. 1. 2. q. 55. art. 3. a 2. q. 12. art. 3. ad. 1. Ariſt. lib. 7. Ethic.

Ariſt. lib. 1. Met. cap. 2.

S. Tho. 2. 2. q. 4. art. 5. q. 6. art. 2. ad 1

Conc. Trid. Seſſ. 6 ca. 6

Ariſt. lib. 1. Ethi. cap. 1.

prudentiæ, quæſtio euadit difficilior: vt pote quādo aliquis ita apud ſe conſtitueret: volo ex fine inanis gloriæ, vt prudentia inbeat abſtinētiā a carnibus tēpore Quadrageſimæ, ex motiuo tamē temperātiæ, aut obediētiæ: quemadmodū id etiā eueniret, ſi pater ex prauo fine id iuberet filiū, quod filius ex bono exequuturus. Cæterū reſpectu vnius eiuſdemque perſonæ, malus finis intentus ab actu voluntatis imperantis prudētiæ, eſſet ſaltem circumſtantia operis præſtādi ad imperium ipſiuſmet: atque ideo tametſi intentus ille prauus finis nō ſit finis actus præſcripti a prudentia, fieret tamen eius circumſtantia, vt pote euentus: qui abunde ſufficiens ad vitiādum talem actum a prudentia ſtatutum, eoq; ad reddendum eundem ineptum vt a prudentia practicè iubeatur.

6 Et quidem, quod ad virtutis rationem in prudentia, dici ſolet, inter alias virtutes intellectuales, eius eſſe peculiarem quandā rationem. volunt itaque ſic prudentiā intima ſua ac tranſcendentali natura referri ad morales virtutes, ut cum illis neceſſario copuletur: vt pote earum regula, non quæuis, ſed practica: hoc eſt, connexa cum opere quod præſcribit. vnde *Ariſtoteles* affirmat, prudentē ſimpliciter & abſolute probū ac bonum eſſe virum. ac conſequenter vitioſitatem, particularē virtutē actiuā exterminantē, ſimul aut omnimodā prudentiam, vel ſaltem illi propriā, è medio tollere. Hoc tamē non eſt ita accipiēdum, quaſi præmiſſo actu prudētiæ, eius vi voluntas neceſſitate exercitij, aut ſpecificationis adigatur ad bene agendum; ſed ad ſummū, quod ipſo effectu, ad tale munus prudētiæ, perpetuo ſequatur bic vel alius actus bonus ex voluntate: aliter enim eſſet conſequens, bomines non eſſe liberos immediate in officijs iuſtitiæ, tēperantiæ pietatis, aut charitatis, ſed ſolū in tali, aut tali actu prudentiæ liberè deligendis, quod nullo modo, meo iudicio, exiſtimandum. imo hinc ſequeretur, moralium virtutum opera, reſolui in prudētiā, vel imprudētiā tāquā, quātū ad libertatē, in principia antecedētia adeoq; neceſſitate aut fatalitate conſtituta. nā vt voluntas eligat hūc actū prudētiæ, id contingit vi eiuſmodi prudentiæ, vel alterius, antecedenter ſe habētis ad voluntatis electionē. ſi ergo prudentia neceſſitatē boni operis voluntati inferat, tota reſolutio libertatis in eius motibus abibit in antecedentem prudentiæ neceſſitatem reſpectu omnis actus a voluntate manātis. Quocirca, etiā poſito prudentiæ iudicio, voluntas adhuc, vel eo ſuppoſito, libera in vtrumvis: neque ſic practicum eſt, vt neceſſario volnntatem deſerat in actionem: tametſi dicamus, ita eſſe ad bonum practicum, vt ad malum opus excidat penitus, neque cum illo poſſit coniungi: multo minus ab illo deprauari, vti Scientiæ, & Arti valet contingere.

Ariſt. 6. Eth.

Plat. lib. de virt. in pro. Gre. lib. 31. Moral. cap. 20.

7 Poſtremo, ut iſtarum virtutum intellectualium ſpecies recenſeamus, intelligendū ex *Platone*, ſequi eas condicionē naturæ, ſiue humani intellectus, in quo reperiuntur. eſt enim intellectus ſua innata energia ſpeculatiuus, ſimul ac practicus; proinde quaſdam virtutes retinet ſpeculatiuas, alias practicas. ſpeculatiuæ in veritatem cognoſcendā, idque eius gratia, abſolutè feruntur: practicæ circa ſingularia facienda, ſiue opera externa, ſiue animi operationes ea fuerint, occupantur. qua etiam ſerie contineri aliquas artes liberales ac ingenuas quam plurimi contendunt: vt pote Logicam, Grammaticam, Rhetoricam, Mathematicam, Muſicam, quod verſentur circa particularia non ſimpliciter cognoſcenda ſolum, ſed facienda: ut pote certas animi notiones, orationem, modos dicendi, aut cantandi, horologia, ac ſimilia. Quæ quidē virtutes intellectuales, monaſticæ eſſe poſſunt, ac ciuiles: monaſticæ, ſi ad ſtudioſum ſolū referantur: ciuiles, ſi ad alios ac ipſam ciuitatem. Referri autem poſſunt ad alios dupliciter. primò, immediatè, ut pote quādo eis illuſtrati alios erudiunt, eoſue ad agendum informant, ſecundo mediatè: veluti quando literis priuatim exculti, inde aptiores reddi volunt, quo reipublicæ poſtea commodo ſint.

Ariſt. lib. 6. Eth. S. Thom. 1. 2. q. 57. ar. 2.

8 Enumerantur vero ab *Ariſtotele*, ac *S. Thoma* quinque virtutes intellectuales: Tres ſpeculatiuæ, *Scientia*, *Sapientia*, & *Intellectus*: duæ practicæ, *Prudentia*, & *Ars*. *Scientiam* omnes agnoſcunt illum animi babitum, qui rem aliquam per ſua principia ac cauſas certo, euidenterque cognoſcit. *Sapientiam*, eam virtutē nuncupant, quæ cauſas altiſſimas ſeu primas in quauis materia ſpeculatur: vt pote Deum, ac ea, quæ in Methaphyſica tractantur: iuxta ac quæ ex eis immediate deductas concluſiones expendit: vel quæ in alijs ſcientijs demonſtratas concluſiones ad hæc altiſſima principia reſoluit. *Intellectus* ea virtus animi habetur, quæ prima principia ex terminis nota rectè percipit: ac in ſpeculatiuis appellatur *Intellectus*, in practicis moralibus *Synderiſis*: procedit enim etiā moralis Philoſophus ex ſuis cognitis a natura principijs. *Prudētia* virtus eſt intellectualis, quæ practicè normam agēdi in omni materia virtutis præſcribit. *Ars*. virtus Intellectualis, compoſita ad opera externa facienda, quam *Plato phantaſticam* appellat: ex eo quod imaginariæ facultati plurimum innitatur, non diſcurſui aut ſpeculationi. at de iſtis poſtea.

9 Verum enimuero, nihil in humanis tam reipſa & abſolutè pulchrum, quod aliquadam tenus deformitatis aliquid non contrahat: nihil tam lucidum, quod aliquando non denigratur, vel obſcuratur: nihil tam ſuaue, quod omni fæce careat, aut amaritudinis temperamento: præſertim cum quorundam maleuolentiæ acceſſerint, quæ ipſis pulcris, lucidis, ac iucūdis infeſtiſſimæ, ad optima quæque eleuanda, accuſandaque, paratiſſimæ. quod cū præſtantiſſimis ſemper contigerit, tum virtutibus Itellectualibus academiarum præſens luctus, ac rerum publicarum clades idem eueniſſe proteſtantur. idcirco antequā accedamus ad dignitates harum virtutum Intellectualium enarrandas, vt ad eas liberè remotis impedimentis, ciuium mentes pertingant, quaſdam earum externas veluti vmbras diſcutiemus: ne talium viſu repercuſſæ, interius ad tantarum virtutum clara penetralia adire recuſent, aut id facere præ tedio auerſentur.

CAPVT II.

Quænam ſint virtutum Intellectualium vmbræ, ſeu formæ inamabiles, ſiue eas rei veritate aſſe-ctentur, ſiue eis ab inertibus & maleuolis adijciantur.

VIrtutes Intellectuales, ſicut & Morales, adeoque ipſæ Theologicæ, licet præclara ac præcipua ſint vitæ ciuilis firmamenta ac ornamenta, tamen vel ex eo, quod in hac vita nihil vndequaque bonum vel quod optima maleuolorum calumnijs oportuna, quædam retinent, quæ abſterrent, quædam veluti inuolucra eis innaſcuntur, quorum interiectu euadit, vt minus liquido a mortalibus egregiæ tantorum Bonorum formæ ſpectentur. Scientiā, Sapientiā & in vniuerſum literarū ſtudia haud pauci multis nominibus vituperant. ac primò quidem id faciunt ex vitæ humanæ condicione, quę illis inſeruit. Dicunt, ſi iſtis ciuium vires penitus attribuendæ, quid aliud homines manet, quam id, quod opprobrio dignum, ac contemptui oportunum: nempe vitæ genus ſiccum, auocatumque à conſortio, à floribus ac luminibus mundi, angulis verò quibuſdam ac receſſui omnino addictum? veſtitus vilis ac terricus virtutum harum cultoribus vſui, victus parcus ac tenuis illos excipit aliquantiſper a muſis digreſſos. nihil denique in eis apparet, quod corporis egregiam formam, quod animū magnitudinem aliorū ſenſibus commendet. quo enim animæ vires acrius in ſeipſis recolliguut, quas in literas ac chartas fortius cuibrent. en, quæ apud alios, in publico verſatos, in pretio habita ſtudioſius diffugiunt, ne non niſi manci ac debiles, non toti aut integri, virtutibus ſuis intellectualibus incumbant. Hæc ſane vmbra in vulgarium hominum oculis craſſiſſima, ac vix ab eis penetrabilis.

Oſor lib. 1. de Regum. inſtitut.

2 Porrò definiunt, ac id pariter experientia ipſis demōſtrat, animi operationes, ut *Plato* adſeruit, magis eſſe moleſtas ac laborioſas, quam corporum Gymnaſtica exercitia. nam præter quam quod, corpus animę contemplanti nullo ſit leuamento, ſed potius oneri ac impedimento, ac ideo ſola operetur: cū contra corpori vires exerenti rationis iuuamine ſuccurrat anima, etiam eidem de ſuo magnam copiam ſuppeditat ſpirituum vitalium, qui animæ operationibus, præſertim ignitis, continuò ac ſtatim abſumuntur: vnde vultus ſtudentium palleſcit, neruí eorum debilitantur, flos naturæ marceſſit eius omnis vigor in eis citò flacceſſit: totus denique homo extenuatur veluti in ſpiritum, cuius interim nulla præclara imago in aliorum oculis effloreſcit.

Plat lib. 9 de legib.

——— Lignorum aliquid poſce ocius, & quæ
Componis, dona Veneris Teleſine marito:
Aut clude, & poſitos tinea pertunde libellos.
Frange miſer calamos, vigilataque prælia dele,
Qui facis in parua ſublimia carmina cella,
Vt dignus venias hederis, & imagine macra.

Iuuen lib. 7 Sat 7.

Fieri etiam aliter non poteſt, quin corporis imbecillitas animi induſtriam ſimul frangat conteratque.

3 Cum etiam ciuium animi actuoſi eſſe debent: hoc eſt, idonei, excitique ad agendum, ac inter ſingularia, quæ in ſenſus incurrunt, ipſis verſandum: illis officijs excidium planè adfert ſpeculario oculos *Democrito* adimens: hæc enim à ſingularibus, quantum poſſibile, recedēs, eodem impetum omnem retundit ad agendū. Euenit igitur, ait *Oſorius*, *ut qui his ſtudiis oblectatur, nihil velit, nihil amet, nihil cupiat, eoque tantum cogitationes ſuas conferat, ut ſummum gradum eruditionis obtineat. homines igitur fugiet, domi ſe quaſi in carcere & tenebris incluſum continebit: omnē ætatem in otio conſumet, & languore, deſidiaque paulatim intabeſcet.* *Cicer.* loquēs de *Phalereio Demetrio* ait: *Qui vero vtraque excelleret, vt & doctrinæ ſtudiis, & regenda ciuitate princeps eſſet, quis facile præter hunc inueniri poteſt?* Quod pariter cōtemplationibus dediti, minimè ſint ſuſpicioſi, (externæ quippe malitiæ ignari) facile ab alijs in fraudes compelli poſſunt: ſicut *Archimedi* ſummo Mathematico contigit, ut narrat *Valerius*: is enim vel ipſo tempore excidij *Syracuſani* adeo intentus erat in ducendis artis ſuæ lineis ac circulis, vt inopinus prorſus, & de opere ſuo ſolicitus, ab irruente quodam milite fuerit interfectus. Similis caſus *Palinuro* Virgiliano contigit: dum enim ſiderum curſus notabat, in mare decidit.

Laert. lib. 9. Sabel. lib. 2. cap. 16.

Oſor. lib. 2. de inſt. Re. Eraſ. Mor. Encomion.

Cic. lib. 3. de leg.

Val lib. 8. cap. 7.

——— Dum ſidera ſeruat,
Exciderat puppi medijs effuſus in vndis.

Eiuſmodi etiam ſpeculatiui, quoad mores, cōuerſationem ciuilem, ſermonem, & alia, reliquis popularibus omnino diſſimiles evadunt: vnde amicitiæ, ſtudium gratificandi, conueniendi cupiditas inter eos extare non poterunt. An non potius ex hac diſſimilitudine grauiſsimæ animorum offenſiones inter ciues orientur?

Virg lib 9. Æneid 4.

——— Et torrens dicendi copia multis
Et ſua mortifera eſt facundia.

Iuuen. li. 4. Sat. 1.

Vnde animaduertit *Oſorius* tam apud Græcos quam Romanos, tunc imperia concidiſſe, quādo Philoſophia maximè florebat, & ſumma eloquentia dominatum ſibi in republica compararet.

4 Superbiam quoque, animique tumorem ſcientia pollentibus nonnulli adſcripſere. cum intus ac in animo ex notitia fulgere, alijſque prælucere ſibi videantur, eò cum proni vt reliquos contemnant tanquam rudes, omnique dignitate indignos, ac veluti inglorios traducant. vnde vulgo obſeruatum, quod *Seneca* teſtatur, Philoſophos in ipſos etiam principes plerumque extitiſſe refractarios, ac rebelles. quibus aliquando euenit, ut ſcribit *Origenes*, quod compreſſis, extinctisque fœdis amoribus, inſoleſcāt, ſuperbiantque. *Obſeruare enim debes, ne forte etiā cum effugeris flammas ſeculi, & incendia carnis euaſeris, etiā cum puſillā & nō puſillā ciuitatē Segor, qui eſt medius quidā, & ciuilis profectus, ſuperaueris, & ad ſcientiæ altitudinem, veluti ad quædam cacumina montis aſcenderis, vide, ne tibi inſidientur duæ ſorores iſtæ, quæ a te non diſcedunt, ſed ſequuntur te, etiam cum aſcendis montem: id eſt vana gloria, & maior eius ſoror ſuperbia.* Vt enim ſuperbit Iunonius pauo,

Sen ep. 10. & in ludo.

Ori. Hom. 5 in cap. 20 Gen.

paro, dum pennarum ſuarum lumina ad ſolis radium in gyrū agit, ita literis inſtructi, quādo earum gemmas in ſuis animis intuentur, haud rarò inde turgeſcunt.

5 Ac quamuis literarum diſciplinæ craſſiores externorum ſenſuum voluptates aſpernentur, in aliis tamen, illiſque maiores, ut affirmat

S. Tho. 1. 2. q. 2. art. 6. Plu. lib. contra Sto.

S. Thomas, quę mentis ſunt, incidunt iucunditates. qua de cauſa, *Plutarchus*, Stoicos, vita agentes *Scholaſticam*, veluti Epicuræos traducit, dū nempe magiſtratuum, diuitiarumque voluptates eo fine contempſerint, quo vberius, ſuauiuſque ſcientiarum voluptates animis haurirent.

Clem Ale. lib. 1.

Pythagoras, teſte *Clemente Alexandrino*, dicere ſolebat, muſas vel ipſis ſyrenibus iucūdiores quaſi ſuadere, inquit, *Non cum voluptate exercendam ſapientiam: arguens deceptricem illam animi oblectationem*. Affirmat quoque *Ariſtoteles*, ſcientiam

Ariſt. lib. 1. met. cap. 1.

de numero eorum eſſe, quæ natura delectabilia. at quid iuuat, homines ſuis ſtudijs ab vna voluptate refugas, ad aliam ſe recipere: in alijs *Stoicos* eſſe, in hac re literaria *Epicuræos*? Quid aliud precor, quam voluptas, tanta animi contentione addixit *Archimedem* geometricis diſci-

Plu. in Mar.

plinis, a quibus nunquam vel reſpirauit? *Quapropter*, inquit *Plutarchus*, *ijs, quæ de ipſo commemorari ſolent, habenda fides eſt: propria cuiuſdam ac familiaris amœnitate ſyrenis allectum, cibum & corporis curam neglexiſſe ſæpenumero inuitus ductus ad balnea & vnctionem, dum perungendus in cratere cōſtitueretur, in focis ducebat lineas: mox vncto corpore per corporis vnguenta geometria figuras ac lineamēta digito inſcribebat: tāta eius rei dulcedine capiebatur, vt vere illū muſarum inſtinctu correptum dixerim*. Idē

Plu. de rep. Stoic. Sene. lib. 1. ep. 9.

Plutarchus loquēs de *Chryſippo, Cleanthe, Diogene, Zenone, Antipatro*, hæc intulit: *Qui quidem ſuas deſeruerunt patrias, non quod eſſet, quod de eis quererentur, ſed vt quiete in ſuaui otio apud Zoroaſtrem ſuis diſputationibus perpetuo vacarent*. Quod ſi verum fuerit, etiam conſequens, deſides, ac meticulo-

Cic. li. 4. ep. Fam. ep. 3.

ſos quoque eſſe literarum amatores, qualis inter cæteros *Cicero*, quod certe aliunde prouenire non poteſt, niſi a voluptate literaria in eorum animos admiſſa, quæ neruos laxans, huiuſmodi effectus ſortiri ſolet. De *Caio Mario* hæc *Plutarchus*: *Fertur quidem neque Græcas literas didi-*

Plut. in C. Mar. & in Cat.

ciſſe, nec vllis in ſtudijs, Græcis præceptoribus vti voluiſſe: tanquam ridiculum eſſet, literis, quarum magiſtri alijs ſeruirent, operam impendere. cuiuſmodi iudiciū fuiſſe *Catonis* Cenſorij idē refert, denūciantis, *Romanos imperio tunc ſpoliatum iri, cum ſe Græcis literis dediſſent*. at quorſum hic delicatus inerſque animi ſenſus conſcēndus rebus ciuilibus, in quibus labores, auſteritates, vigiliæ deſudant, & mores exaſperant; in quibus acres contentiones de victoria ac palma virtutis cōfligunt? hinc multi animadvertere, ſtatim bellicoſo reipublicæ alicuius, maximè aduerſari ſpeculatiuas ſcientias: proinde *Turca* omnino deteſtabile reputant, ſuum principem literis eſſe addictum, in quo nihil præter æſtus & aſtus martios requirunt. Contra, *Chinenſes*, literis im-

Trig. l. 4. de expedit. Chriſt. Cic. l. 2. Acade. quæſt.

merſi, planè imbelles, paucorum iniurijs opportuni, ut *Nicolaus Trigautius* nobis rètulit. Hinc conſcij, vt mihi videtur, propriæ timiditatis, conſortia vitant externorum.

6 Porro inquiunt, ſi conſiderare velimus imperfectionem ac incertitudinem noſtræ ſcientiæ, vix operæ prætium conſtabit tanti laboris, quantus ad eam comparandam inſumendus. finxere veteres, *Herculem* Muſis familiarem:

Eum. orat. pro Schol.

quem *Muſageten* ideo appellarunt, ut refert *Eumenius*, propterea quod, non niſi maximarum virium, ac ſummarum contentionum fructus ſit eruditio. Cæterū, quis poſt hoſce nixus editos, quis poſt diuturnas, nocturnaſq; elucubrationes, rerum ipſarum naturas a ſenſibilibus formis diſcretas ac euolutas penetrat, aut illas intelligendo dilucide intuetur? An non *Ariſtoteles*, ingenio primus, de Deo, de Angelis, de Anima humana diſſeris, aut in errores prolapſus, aut certè cunctanter nimis de illis definiuit: ac fermè nihil eſt in humanis, de quo in vtramque partem humanis rationibus non poſſit probabiliter quis academię more diſceptare ac ſtatuere. opus nō fuerit huius argumēti particularia recenſere, cū vniuſcuiuſque intelligentia, ſi modo ad hoc expendendum vires ſuas reflexerit, id facilè poſſit perſentire: eoque plus ſuæ ſcientiæ infirmitatem quiuis incuſabit, quo vlteriores in literis progreſſus fecerit, magiſque ingenio ac iudicio præſtiterit.

7 Neque ſolum iſtis offucijs, vmbriſque cælare voluere quam plurimi excellentes formas ſcientiarum, verum etiam ad inumbrandum Prudentiam ipſam, Artem, Fidem, ac Theologiam ſunt progreſſi. Prudentiæ grauitatem ac ſilentium, hypocriſim paſſim vocant, aut aſtutiam. æquiuocationis vſum, ab illa inſtitutum, appellant mendacium: quod temporibus ac aliorum diſpoſitioni ſeſe accommodet, verſatilis conſilij inuentricem damnant. Artem propoſuere naturæ inimicam, quæ eius inſufficientiā perpetuo criminaretur. Sunt enim natura homines docuit paucis eſſe contentos, Ars interuenit, dicunt, ac ſententiam tulit, multa in vita vſu adhibenda, ad quæ [illegible] naturæ ſimplicitas ſeſe extendere, aut peruenire non potuit. Cum natura, præſtantiæ loco ducat, quod paucioribus, eiſque parabilibus, homo indigeat: Ars importunè irruens, hoc redarguit, ac docuit, nobiliores ciues plura vſurpare debere vitæ ſuæ facilitandæ, ac voluptatis imbibendæ cauſa, ab ipſa inuenta, effectaque. Neque ſanè artiū mechanicarum leuiores ab eiſdem notati exiſtūt defectus, quandoquidem in multis ſuperbiæ & impuris ciuium voluptatibus paſſim inſeruiunt. hoc veſtium aiunt ſplendores, menſarum apparatus, palatiorum pompæ, quę ab arte proceſſerunt, liquido ſatis atteſtantur. Denique Fidem

Orig. l. 1. cont. Cel. Porp. orat. M. Aurel. l. 1. ad Se. at. & Fau. Gal. de Diſ. Pul.

ipſam, diuinæ autoritati aſſentientem, cum *Celſo, Porphyrio, M. Aurelio & Galeno* ruſticum, indoctum & vanum animi motum arbitrantur: imo iugum quoddam intellectui apici impoſitum dicunt, quod omnem eiuſdem nobiliorem ſpiritum ac impetum ad ſeruilem quandam obedientiam deprimat, abijciatque. Theologiam eo nomine eleuant, quod de Deo ac diuinis haud aliter commentetur, quam veluti per tranſennas rerum corporalium: quodque hominum

S. Thom. cont. Gent. l. 1. cap. 5.

cogitationes in quæſtiones plane interminabiles coniiciat. Atque huiuſmodi vmbris virtutes

Intellectuales obſcuratæ, quaſi triſtes in hominum conſpectu progrediuntur.

8 Opponunt verò iſtis luminibus caliditates ſuas, obſeruatiunculas hiſtoricas ex *Cornelio Tacito*: imo ignorantiam ipſam apud ſubditos quantum poſſunt ſtabiliũt, vnde facilius tyrannidis violentia, euentuum ac finium inſcij, in omnem partem ſeruili ritu deferantur. quibus adiungunt admirabilem in externis faſtum, ac in ſingulis incredibilem oſtentũ cuiuſdam diuinæ maieſtatis: vt eorum aſpectus non ſolum animos intuentium percellant, verum inſuper ad omnia officia, etiam mancipiorum propria, inflectant, aut reluctantes frangant. Animorũ interim ingenuitatem, in externis modeſtiam, ac ſui dimiſſionẽ, a liberalibus ſtudijs inuectas, deridendas proponunt: eorumque ſymbolum eſſe volunt aſini ſpeciem togatã, manuq; librũ geſtantẽ, qua Gentiles olim noſtris Romæ illuſere, vt ſcribit *Tertull.* Hi verumtamẽ non verorum in cælo luminum ductus, ſed cometarum ac meteororum lapſus incertos, caducoſque ſequuntur, Tertul. in Apol. Cap. 16.

CAPVT III.

Inumbrationum, obſcuritatumque, quibus virtutum Intellectualium luminoſi vultus dedecorari ſolent, depulſiones legitimæ.

QVemadmodnm virtus in vniuerſum ſemper habita fuit philoſophorum ſententia ingenere honorabilium, ita Intellectualis locum præcipuum in eodem obtinuiſſe perpetnò exiſtimata. Nihilominus partim ex quorumdam hominum maleuolentia, partim ratione eam affectantium veluti appendicum, in vituperium apud pleroſque aliquoties incurrit ac contemptum. De qua re *S. Iob* videtur conqueſtus, ſuaque querela præſignaſſe, quid plurimis ſapientum, quantum ad hoc, per ſequentes ætates euenturum. *Deridetur enim iuſti ſimplicitas. Lampas contempta apud cogitationes diuitum, parata ad tempus ſtatutum.* Iob. 12.
Mirum ſanè, lampadem ſplendentem contemni ab eis, qui oculos habent, cum oculi natura affinis lampadatum fulgoribus. at mirabilius, lampadem non ſibi, ſed alijs lucentem, eorumque cauſa ſeſe conſumentem, ab eis contemni, qui eius beneficia haud contemnenda percepère! at qui contẽnunt? *diuites.* quomodo: *apud Cogitationes.* Ceterum cum diuitię excæcant animos ominum, ac vicinæ tenebris *Plutonis*, e quibus eruuntur, nil niſi tenebras proferre poſſunt: a tenebris autem dumtaxat tenebræ, ſicut a luce lux dimanant. nec alienum a vero iudicio, *Proſerpinas* has, vtpote terræ ſeu *Cereris* fætus, ad obſcura tartara etiamnum raptatas, eius colorem atrum, qui & ignorantiæ indicium, mutuari: Claud. l. 2. de rapt. Proſerp.

————ille ſuperbi
Flammeus oris honos, & non ceſſura pruinis
Membra, colorantur picei caligine regni.

Lampas, inquit *S. Gregorius*, *quia interius lucet: & contempta, quia exterius non lucet: intus ardet flamma charitatis, foris nulla gloria reſplendet decoris. lucet ergò & deſpicitur, quia flagrans virtutibus abiectus æſtimatur. Quid igitur Paulus niſi contempta lampas apud cogitationes diuitum fuit, quia vndè magiſterium humilitatis exhibuit, indè a rudibus diſcipulis ſuperbiæ contumelias recepit. Inſanis Paule, multa te litera ad inſaniã conuertunt* Gregor. in 12 Cap Iob. Cap 17. Lact. Inſtit. cap. 1. Act. 26.

2. Enimuero plurimum demiror, quonam conſilio iſti intellectualium virtutum vmbras ac cortices nobis obijciunt, & talium oſtentu earumdem dignitatibus detrahunt, qui interim ignorantiæ ipſius horrendas caligines, eiuſdemque barbaricas aſperitates, neque vident, neque traducere iuſtituunt! ſi ipſa lux tam tenebroſa, vt ipſi contendunt, quales, amabò vos, tenebræ: ſi oculorum pellucida pupilla, quod defluxionibus è capite, aut irruentibus pulueribus oportuna, directione membrorum ad mouendum, ad gradiendum, ad conſiſtendum non ſatis benè comparata, quid fieret, ſi omni eius claritate extincta, cæco ſubinde impetu homines mouerentur: Publicos Regnorum oculos appello Academias, literarum ſcholas: priuatos voco, acquiſitas ab vnoquoque veri intelligentias: hos oculos ideo eruamus, quod non vt ipſe ſol perpetuò ſplendeant, ſed aliquando nubibus inuoluantur: quod in ſuo inceſſu non ita ſtrepant vt pedes, non ſic plaudant vt manus, non ita ſplendeant vt crura, ac tunc non minus abſurdè de vita ciuili, quam de corporum officijs, definiemus.

Cogitur heu ſtolidam cernere terram. Boet. l. 1. de conſ

3 Ego quidem haud exiſtimare poſſum, vulgarium rerum, vtpote ſplendentium veſtium, compotationum, inanis gloriæ repudium, totius habitus grauitatem, vocis ac reliquorum moderationem, virtutum Intellectualium vmbras reputari debuiſſe, adeoque vel vnquam ita habita, niſi iſti criminatores literatum hoc dixiſſent: quinimo aſſeuero, receſſus expetitos a Doctis, eorum placidos amænoſque mores, longè poſitos a turbulentia: contemptum in eis ſplendoris veſtiarij, potius virtutum pulcherrima eſſe emblemata, & egregia ornamenta. neque quantum ad hoc vulgi error ſequẽdus ſed corrigendus, & ad rationis normam eorum ſenſus ſeuerè reducendus. Abſceſſus a ſtrepitu rerum forenſium, ac fuga interdum ab æſtu meridionali, adiumenta ſunt ad mores ciuiles, vt ſupra diximus: quorum rationes deſumendæ a vitæ ſtatu, quem quis delegit, ac fine, quem ſibi præſtituit. in quibus ſi aliquis interdum exceſſus fiat, is non ſcientiæ, aut contemplationi adſcribendus, ſed imprudentiæ, quæ modum, quem non oportuit, appoſuit. ſi docti parum habeant externorum formas ac ſtrepitus: ſi maluerint animis prius ſolida veritate paſci, quam oculis, intercurſue vaniſſimarum ſpecierum oblectari, an id eis vitio vertendum, an exprobrandum? iniquum ſanè, ſenſus, in nobis cum brutis communes, de animorum occupationibus iudicium ferre, & omne illud proſcribere, quod eorum ingenijs non arriſerit. quaſi verò literis addicti, potiori iure non poſſint illoſmet ſenſus vili pendere, qui perpetuo

curſu ac recurſu effuſi q[illegible] non modò [illegible]rporis, ſed etiam animi dignitates falſò ex ſagena, ex veſtium precio, ex epularum frequentia, ex pa[illegible]s in ipſis iraſcibilis ferocia, duntaxat metiuntur.

4. At neque pallor in vultu, macies in corpo[illegible] obſcuram reddere deberent, aut ignobilem exhibere virtutis alicuius intellectualis præſtantiam. veritas in hoc conſiſtit, quòd cum corporei ſpiritus animo iuxta ac ſenſui inſeruire, & eiſdem alimenta ſubminiſtrare debent, ſenſus animo ex eo litem intendunt, quòd omnes ad [illegible]s non appulerint magna eorum parte in v[illegible]s animi impenſa. Hinc intellectualem vi[illegible]em depingunt colore emortuam, robore c[illegible]m, tamquam vetulam ex debilitate baculo [illegible]xam: veluti quoddam *Palladium* ex arid[illegible] o[illegible]us compactum in oculos hominum obtrudunt: quò monſtrum exhorrendum, meru [illegible]ine *Pallade Gorgon*, potius quam Dea venuſtiſſima, in ædes adeoque animi penetrale [illegible]cuda alijs videatur. Ipſi verò carnis p[illegible]enta, corporis athleticam præ ſe ferentes fi[illegible]tudinem, exiſtimant ſe inſpicientium cupiditates, a literis auocatas, ad ſua decora rapt[illegible]. *Credite fratres*, inquit *S. Bernardus*, *& vtinam experiri vobis non contingat: quia pulcritudines iſtæ & [illegible]renſes honeſtates, cito virile propoſitum eneruant [illegible] maſculinum effeminant*. Haud errarem cred[illegible], ſi pallorem, ſapientiæ colorem dicerem, ſicut olim de verecundiæ rubore, quantum ad virtutem in vniuerſum, quidam pronunciauit: imò ſi affirmarem, hunc ipſum defectum floridæ cuticulæ, ipſam eſſe pulcritudinis aut formam, aut certè vexillum. Huius vt Chriſtus D[illegible]s vt notat. *S. Auguſtinus*, ſpecioſus forma præ filijs hominum, apparuit tamen non habens ſpeciem, neque decorem. Sycomorus, ſeu ficus fatua, quo[illegible]d hoc inſtitutum, præferenda vel *Apollinis lauro*, Græciæ *pomo aureo*; [illegible]um [illegible]im adſcendens *Zacheus* dum humilitatem [illegible]petit, Ieſum, ipſam veritatem c[illegible]nſpexit: laurus verò cum Apolline & pomo, iam a multis ſæculis euanuere. *Ideo enim vos* inquit *S. Auguſtinus*, *Ieſum vi*[illegible]*ere non poteſtis, quia* [illegible]*comorum aſcendere erubeſcitis. ſed tu irrides ſycomorum, quia homo es: ſtultum autem Dei, ſapientius eſt quam hominum*. Cæterum hac in re id faciendum, quod natura in vnoquoq; cum ſanita[illegible] ingenij[illegible]ue vigore perferre poterit; q[illegible]dque prudentia, non ſolus addiſcendi ardor, præſcripſerit.

Bernard. [illegible] vita ſolitar.

Auguſtin. in Pſal. 130. pſalm 44. Iſa. 53.

Auguſtin. de [illegible]rb. Apo[illegible] ſer. 8.

5. Maiorem verò ſpeciem vmbræ obtendere videtur, quòd de ſcientia ſpeculatiua adſtruunt, eam ſcilicet prudentiæ & ſpiritui actiuo [illegible]n[illegible]riam definientes. Cum enim mens inſtar [illegible]ipitris in [illegible]tum volatu elati, ſumma rei[illegible]u[illegible]uera, & minutiſſima quæque contemplatur, eiuſmodi occupatio eam abreptam, ab a[illegible]s ſi[illegible]ularibus quaſi auolare compellit. neque pote[illegible]t eadem facultas adeo diſparibus mu[illegible]ibus, ſpe[illegible]la[illegible]s nempe ac practi[illegible]s, quò ad eorum in[illegible]me[illegible] a[illegible]uem gradum, dextrè ſimul [illegible]ſtinere. Nam ſi vel operatio iſtius potentiæ; modò accurata intentaque fuerit, alterius [illegible] opus impedit: vtpote non exactè ille cantat, qui eodem tempore digitis citharam ſedulò p[illegible]: multo minus, vnus idemque intellectus, totus in contemplationem incumbens, præclaro vllo conatu circa obiecta prudentiæ, vel ſingularia, pariter verſabitur. *Themiſtocles* itaque ſpeculatiuis ſcientijs carens, eò videbatur ad res agendas prudentior, vt obſeruauit *Plutarchus*. Proinde cum hoc pro bro ei verti ſolitum, reſpondebat: *Se lyra ca*[illegible]*e, & pſalterio vti neſcire, veruntamen ciuitatem paruam & obſcuram, maximam ac clariſſimam poſſe re*[illegible]*ere*. Veruntamen, omnino certum, quarundam rerum cognitionem etiam ſpeculatiuam, ad mores plurimum conducere, vt poſtea oſtendemus quod ſi omnis non ita faciat, laudem nihilominus aliunde ſui pariet, in eis præſertim, qui ab officio ſuo exequẽdo quò ad actiones inde non impediuntur. Quando verò in ciue ſcientiam deſideramus, illam volumus, quæ illi adiumento eſt ad propriũ munus peragendum: neque eam probamus, quæ a tali munere ipſum diſtrahit, aut ad illud explendum ineptum reddit. Non ergo bene ſentiunt de diſciplinis literarum, qui earum incapaces abſolute contendunt eſſe vitam ciuilem ac forenſi agentes, ac proinde ad ſolitarios ſolũ illarũ functiones relegant. quot quæſo, in orbe in vtroque genere floruerunt? præſertim ingenia maiora, ſi induſtriam collocarint, ac naturæ ductum parum in alteram partem deflexerint, non minus in practicis, quam in ſpeculatiuis, excellere poſſunt. *Iulius*, *Cæſar*, an non vtrumque præſtitit: *Saluſtius*. *Varro*, *Cicero*, ac *Cato* armati ac togati, in ſubſellijs, iuxta ac in receſſibus Tuſculanicis, rebus geſtis ac ſtudijs ſummam gloriam ſunt conſequuti. Huc *Brutus* accerſendus, *Marte*, ac *Minerua* clarus.

Plutarch in Them.

Cicer l. 1. quæſt. Aca.

Cum tibi ſuſcepta eſt legis vindicta ſeueræ,
Verba velut tinctum ſingula virus habent.
Hoſtibus eueniat quam ſis violentus in armis
Sentire, & linguæ tela ſubire tuæ.

Ouid l. 4 de Pont ad Brutum.

Nos potius ſegnitie fracti, excuſationem otio prætendimus, quam condicione vitæ præpediti, a caſtris, a foro, a ſubſellijs literas amandamus. Excutiatur torpor omnis, quem apud nas *Moras* excuſſit, reſumantur vires, animus amore ſcientiæ inflammetur, ac ſtatim progreſſus magni fient, etiam ab iſtis, in ſtudijs artium liberalium. Quo in genere adeo excitus erat animus *Caroli Magni*, vti, quod ſcribit *Eginardus*, concubia nocte ſub ceruicali paratum habuit calamum, quo deſcriberet ſtatim, quod tunc temporis eius menti occurrebat. Scio huic hominum generi commentanti non ita facile, auctores varios citare, nominibusque onerare chartas, nihilominus rem ipſam ex proprio ſenſu ſolide poterunt tractare. antiqui Philoſophi non multos citabant auctores: neque id fecere Patres Eccleſiæ Græcæ, aut Latinæ, nisi calor controuerſiæ, aduerſariorum importunitates tam illos, quam iſtos, ad authoritatum aſyla confugere compulerint. nos vero modo nihil dicere videmur, niſi adductis teſtimonijs: idque in fidem rerum in ſe ſpectatarum etiam triuialium, omnia probauerimus. Equidem exiſtimarem, curſum ingenij, & in

Scap. in vita mori.

Eginhar in vita Carol. M.

ſolida

ſolida rerum inſtitutas contemplationes, penes aliquos impedire nimiam & affectatam hanc curam congerendi pro omni, quod dicunt, aliorum auctorum ſententias: præſertim quando cunctis ſummo labore congeſtis, ſi res in ſe expendatur, ac diuulſa à nominibus eiuſmodi auctorum conſideretur, nulla ſpeciali animaduerſione digna videatur. ſit itaque res ipſa ſcribent, ante alia pondera, chariſſima: niſi argumentũ ad fidem ſpectet, cuius præcipuum quidem fundamentum auctoritas, vt docet *S. Auguſtinus.* aliqui ſcribentes rem deſerunt, & ſequuntur orationis pigmenta. alij: non minus, qui curioſius auctorum dicta, tomos paginaſque perſequuntur: *Ioannes Raineldus* apud nos inſignis hæreticus, ita ambiebat lectionem ſuam mundo commendare, vt ſi vel elegantiorem aliquam phraſim adhibuiſſet ſcribendo, in margine ſignabat auctorem apud quem inuenienda. Verum quidem eſt, quaſdam contemplationes ad prima altiſſimaque principia contendentes, longius ſeparari a iudicijs practicis, quam alias, ex quibus eiuſmodi iudicia interdum proximè eliciuntur. Quamobrem eis curæ eſſe debet, qui munus aliquod actuoſum obtinẽt in republica, non longè quaſi a littore ſtudendo nauigare: hoc eſt, non vſq; ad ſubtilitates, ad rerum primas origines, mentis conatum in longinquum extendere, vt inde inepti euadant ad receptum in portum, ad deliberandum ac ſtatuendum nempe de rebus practicis ad ſua officia pertinentibus,

August de vtil cred.

Nec quicquam meliore fide complectitur illas,
Quam finit officium, militiaque labor.

Ouid l. 1. de Pont. ad Græcin.

6. Cæterum ſciſcitabitur quiſpiam, quorſum admittendæ ſpeculationes quædam nullo modo ad actionem pertinentes: præſertim non aliqua certitudine apud homines definitè ſubſiſtentes, ſed ſola opinionum diſſidentia in vtramque partem agitatæ: de quibus *Seneca* & *Macrobius* quæſtionem proponunt? In hunc modum diſputatur, an ſtellæ ſint pares, vel impares: an in globo ſuperficies connexa a concaua diſtinguatur: an figura, res alia a quantitate: vtrum in linea actu ſint partes, an tantum poteſtate. Num Angeli intra eandem ſpeciem ſolo numero differre poſſunt. Quod ſi quis aſſerat, harum rerum notitias ciuili vero haud indignas, cum humani intellectus ſaltem perfectiones & ornamenta cenſeri poſſint: cuius condicionis in ipſis Angelis plurimæ reperiuntur, ab omni praxi diſtractæ: vlterius quæri poterit, cum harum ac ſimilium opinio tantum futura, nõ verò certa Scĩtia; vndenã opinio perfectio humani intellectus æſtimetur, quæ in probabile tantũ defertur, quod nihilominus aliquando re ipſa falſum? Num in falſum inclinari ac determinari ciuilis aliqua perfectio?

Senec. ep. 86 Macrob in ſomn. Scipion.

7. Verum nihil obſtat, quò minus arbitremur, huiuſmodi etiam rerum ac quæſtionum diſcuſſiones, laudabilia eſſe ingeniorum exercitia; atque de eis ſciendo vel opinando ſtatuere, ad perfectionem intellectualem, vtpote Sapientiam, vt ait *Ariſtoteles*, ſpectare. imprimis excitatam ingenij vim exacuunt: deinde in Theologicis verſatæ, fidei ſententiam explicatiorem reddunt, & humanis conceptionibus familiariorem: quo etiam fit, vt contra errores melius ab orthodoxis defendatur: in quibus præſtandis ſcholaſtica Theologia plurimum deſudare iam aſſueuit. & quidem, tametſi horum opiniones non ſint virtutes, propter obiecti, quo ad veritatem, incertitudinem, nihilominus humani intellectus perfectiones eſſe poſſunt, quandoquidem ob ſenſuum in nobis impedimenta, ſit illi connaturale quid, ex probabilibus coniectare ac definire. Cuius perfectionis ratio non deſumitur a falſitate obiecti, ſumpta formaliter, ſed ab eius probabili veritate, quæ cum falſitate, materialiter accepta, poterit conſiſtere.

Ariſt. l. 1. Metaph. cap. 2.

Ariſt. l. 6. Ethic. S. Thom. 12. 57. art. 2.

8. Idcirco nihil vetat, quò minus literis addicti, quò ad propria munera, ſatis euadant actuoſi in particularibus, ſciantque malitiæ ac fraudum ſpecies, quæ in mores ciuiles aliquando plus nimio inualeſcunt. Enimuero ſi nihil in ciue deſiderandum intellectualis, niſi quod merè quæſtuoſum, practicum & actiuum, diuinarum perfectionum pulcherrimæ notæ inter reliqua illi exciderent: humanitatis quoque dulcis ſenſus in tetricas conſuetudines, adeoque immanes, in eodem rigeſceret: denique mens ſuo vero pabulo cognitionis deſtituta tota eſſet in excogitandis fraudibus occupata. Num ſentire licebit, humanam condicionem intellectualem abijciendam ſolum ad particularia pecudum ritu, neque vnquam excitandam ad captum principiorum generalium, ad Theologiã nempe, ac metaphyſicã: Miſcẽdæ potius praxis, & ſcientia: quod ſine vtrius eatũ iniuria fiet: & vna alterius impetũ pulcherrimè temperabit. ſin diuortiũ faciendũ, conducibilius ciuitati, puram exiſtere contemplationem quã omnimodã ſine ea praxim? illa enim nobiliorẽ animæ partẽ obtinet, quã inde ipſis intelligentijs adfinem conſtituit; charitatem quoque ac miiores in alios ſpiritus profert: hæc verò ſeorſim reperta, fraudulenta plerumque eſt, violenta, ac ſummatim barbarica. Alta illa ſpeculatio, experientia, omnique praxi diuinior, & honorabilior, teſte *Ariſtotele*, adeoque ſui cauſa expetenda, non vt iſta ſolum propter opus.

Cic. Tuſcu lan. 4.

Ariſt. l. 12. metaph. cap. 9.

9. Quod ſi rerum ſcientijs illuſtrati turgeſcãt animis, ſi iraſcibili facultate auctoritati aduerſentur, ac partes agant ſemper refractarias, non ſunt hæc ſcientiæ imputanda, quæ contrà ad humilitatẽ, ac tractabiles mores ciues apprime inſtituit: ſed potius affectus malignitati, quæ cũ præclara aut ſolida cognitione rarò copulatur. ſunt ſcioli, ſunt arguculi iſti, qui ſeſe efferunt, qui cum pauone omnes plumas ad ſolem expandunt: qui ſonantibus vocibus concrepant, qui inſtar torrentium immani cũ fragore perorant: cum profundiores aquæ lapſantes, nullum fermè ſtrepitum edunt. ſane quos noſtra ætas, ſicut & priores, literis eminenter ornatos protulit, illos nobis exhibuit modeſtiſſimos, omnique virtutum genere ſubactos. Hi benè norunt, tam ſcire, quam ſuæ ſcientiæ imperfectionem expendere, ignorantiam propriã in multis deprehendere: denique

denique vanum eſſe ſcire, niſi ad finem aliquẽ laudabilem ex virtute, pietate, ac charitate, illud retulerint. quid obſecro, ſuperbiæ cum ſcientia, quæ huic non minus infeſta, quam tenebræ luci, quam curuitas rectitudini, quam cæcitas oculorum perſpicaciæ? *Omnis ſuperbia ſtulta*, inquit *S. Bernardus*, *licet omnis ſtultitia non ſit ſuperba*. At ſit, hanc vmbram faſtus non tam ſequi radios cognitionis, quam eius ſplendoribus inſidiari, vmbræ tamen iſtius cauſa, ipſe ſplendor non eſt a ciuibus deſerendus, ea potius depellenda. at ubi maximus ſolis fulgor, vtpote ſub æquinoctiali, illuxerit, ibi vel parum vmbræ diffunditur; eodem modo vbi ſumma eruditio inſignem æſtum diuini amoris elicuerit, ibi ſuperbientis vmbræ nihil prorſus inuenietur.

Bern. ſerm. de 11. ſolu.

Stat librata dies: truncum vix protegit arbor:
Tam breuis in medium radijs compellitur vmbra.

Luc. lib. 9.

10 Illa autem ſumma voluptas, quæ operationes virtutum Intellectualium conſectatur, non eas quicquam deturpat, vituperabiles oſtendit, aut, tanquam bellaria Epicuræorum, reijciendas euincit. Nam ſi ex voluptate deduci poterit argumentum in talium virtutum vituperium, pariter præſtantiſſimas virtutum moralium actiones, quæ omni ſucco veræ expreſſæque iucunditatis pleniſſimæ, eadem dehoneſtari ſtatuemus. Vis enim operationi ad iucunditatem inferendam, vitali facultati eatenus ineſt, quatenus illa naturæ eiuſmodi facultatis conueniens, aptè idoneéque illius appetitui concinnata. ſi ergò ſuauitate animum demulceant moralium virtutum ſtudia, id inde euenit, quod naturæ ipſius ingenio accommodatiſſimè applaudant. quæ quidem conſpiratio cum optimo, non niſi optima eſſe poterit, & ab optimo Deo profecta. Neque eſt hæc iucunditas craſſa ac concreta illa, qualis ad externos ſenſus appellit, ſed ſpiritualis quodammodo, eleuata ac pura, a ſola ratione perceptibilis. Haud verò neceſſe fuerit, virtutum intellectualium amantes, hanc ipſam voluptatem tanquam ipſum finem ſuorum conatuum ſibi proponere, ut admonet *Seneca*; ſatis quod illos ſtudentes ea conſequatur, & quaſi lauto conuiuio, cum in leuamen naturæ in eis laborantis, tum in alleétamentum acrioris contẽtionis, grauiter incumbentes iucundè excipiat, ut docet *Ariſtoteles*. Cuius quidem voluptatis in literatis delibatio timidos aut imbelles neutiquam exhibet, ut Turcæ ſecum barbaricè commentantur. Verum quidem eſt, ut ait *Plato*, omnem in vniuerſum voluptatis hauſtum ac ſenſum remittere aliquid de ferocia appetitus in homine iraſcibilis, non ſemper tamen ultra metas rationis & ciuilis fortitudinis. ſi nullum adeſſet in ciuitate lenocinium, hominum mores nimium exaſperati, omnia perturbarent, vitæque negotia amaritudine ac bili inficerentur. ſi ergò ad emolliendum hunc rigorem ciuili, vſui ſit Muſica, ut docet *Plato*, propter illam voluptatem, quam parit, maiori ratione in tale ſubſidium, contra iræ aſperitatem aduocandę virtutũ intellectualium iucunditates: ſine quibus cruda ac violenta cuncta apud ciues euaderent.

Sen. de vit. beat. cap. 9.

Ariſt. lib. 2. mag. Mor. cap. 8.

Plat. Dial. 3. de Rep.

Imo, propter hanc ipſam vim emolliendi ac relaxandi, vt poſtea dicetur, virtutes Intellectuales valdè commendabiles. Quis doctrinam in *Catone* metus incuſabit? qui, ut ſcribit *Seneca*, *Quo die repulſus eſt, luſit, qua nocte periturus fuit, legit*.

Sen. Ep. 71

12 Quæ verò adverſarij obijcere poſſẽt contra dignitates virtutũ Intellectualiũ, deſumpta ex obiectis earum, ut quod res eſt ingenuè fatear, imbecillitatem illarum met in nobis ea ſatis euidenter demonſtrant. ad duo autem reuocantur: primum eſt, quod omnia a nobis concepta, alienis formis veſtita ac picturata, non, vt ſunt in ſe ipſis, ſed tanquam ſenſibilia, intelligentijs noſtris obuerſantur. alterum, quod rerum pauciſſimarum demonſtrationes habeamus, fermè vniuerſa opinionibus definientes. Illud ex naturæ condicione oritur, quæ omnino decreuit, ut anima, quamdiu corpori illigata, non intelligat niſi interuenientibus ſpeciebus intelligibilibus, ex ipſis phantaſmatibus ſenſibilibus deriuatis. ob quas, ſummos intelligẽtes, etiam in maxima noſtra luce, dupliciter inumbrari neceſſe. principio quidem ex parte cauſæ efficientis, deinde ex parte obiecti. quòad prius, exiſtimandum, ſpeciem intelligibilem ſimul cum intellectu *Poſſibili* effectiuè concurrere ad ipſam intellectionem: quæ quidem ſpecies, non eſt genuina forma aut imago rei intelligendæ, ſed extranea omnino & adulterina: quippe efformata per intellectum *Agentem* ex phantaſmatibus materialibus, ſeu ſpeciebus in imaginatione reſidentibus. Propter quam cauſam in Angelis ſpecies intelligibiles non ſunt, ut in nobis ab ipſiſmet expreſſæ, ſed cum illis concreatæ, & a Deo infuſæ, ac ideo rerum ipſarum propriæ notæ, diuino opere ad earum amuſſim fabrefactæ: quarum virtute intellectionem proferunt, quæ intellecta ut ſunt in ſeipſis, attingat & adſequatur. Porro quemadmodum in ratione principij intellectiui hoc pacto deficimus, ſic etiam quòad rationem ipſius obiecti minus perfecti ſpeculantes reperimur: nam quicquid mente complectimur, id ſingulare ac ſenſibile nobis videtur, etiam dum ipſum Deum & Angelos contemplamur. idem cernitur dum ſpeculamur rerum principia Phyſica ac Methaphyſica: quæ tamen maximè intelligibilia, diſtractiſſimaque a qualitatibus ſingularium aut ſenſibilium, ut mente reflectendo, nosipſi iudicamus. Proinde conſiderato ipſo vultu obiecti, dum intelligimus, in ideas falſas, vel tantum ſimilitudinarias, nos impingere comperimus. Cæterũ propter hæc duo impedimẽta, omnis plane cupiditas addiſcendi in nobis haud extinguenda: nec ſane minus, qua lumen nocturno tempore, ideo non reſpuendum, quod tunc ſolis radius minime illuceſcat. Modus ſciendi, qui nobis a natura conceditur, lux eſt, licet tenuis, mẽtem irradiat, ad agendũ inſtruit, deſideriũ beatitudinis incẽdit: demũ abſtruſas modò nobis rerũ veritates, quaſi in aprico tandẽ viſionis explicatas, intuebimur. Agnoſcẽtes pariter vmbras hac ex parte noſtræ cognitionis, inde intelligimus, ſciendi

S Thom. li. 3. con. Gen. cap. 81.

S Aug. li. 18 de ciu. cap. 4. S Thom. lib. 1 cont. Gent. cap. 4.

M munus,

munus, quemadmodum Intelligentijs ſeu Angelis, nobis non eſſe præcipuè ab auctore naturæ in hac vita demandatum, ſed ut virtutum moralium actionibus imbuamur, ab illo potiſſimum directos: quod propriè humanum, ac humani officij complementum: in quibus, iudicantes, de virtutis pulchritudine, ac vitiorũ deformitate, errare non poſſumus.

12 Huic noſtræ intellectuali imbecillitati illi vel conſulere, vel potius cedere videntur, qui ſeorſim ac ſubtiliter nobis obiectas res diſquirentes, non multiplici conceptui, aut vocum diverſitati vnum idemque accommodant, ſed pro conceptuum ac vocum numero totidem res, formalitates, realitates, Modos ſe habendi aut virtualitates ſibi diſpertitas in ipſis rebus proponunt. Iſti, ut exempla inferam, naturam motus conſiderantes: in eo, primò diſtinguũt formam ipſius motus, nempe fluxum continuatũ a priori ad poſterius: deinde terminum acquiſitum a motu, poſtea actionẽ, a qua motus, mox paſſionem; per quam ipſe cum forma in ſubiectum recipitur, poſtremo vnionem vel inhærẽtiam, quibus terminus, ac motus ipſemet, cum ſubiecto copulantur: quæ omnia ſuis imaginationibus intuentur ut totidem res aut virtualitates numero & exiſtentijs diſcretas. pariter in Deo ipſo attributa iuſtitiæ, miſericordiæ, etiam relationes perſonales collatas cum eſſentia diuina, virtualiter diſtincta contemplãtur; adeoque numero virtuali ſeparata. idem definiunt de gradibus metaphyſicis entis, ſubſtantiæ, qui huic indiuiduo ſeriatim ineſſe dicuntur. De creatione, ac conſeruatione Philoſophantes, cũ inter ſe, tum a terminis creatis conſeruatiſque, aut modaliter, aut virtualiter, etiam ſecundum proprietates indiuiduales, differentes ſtatuunt. Huius facilitatis ad declarandum ac concipiendum origo deſumitur ab imperfectione noſtri intellectus, qui a ſingularibus prorſus abſtrahere non poteſt, ac vniverſalium cognitionem experitur difficilem, ut ait *Ariſtoteles*: idcirco pro numero conceptuum formalium, ac vocũ, numerum deſignare ſolent conceptuum obiectiuorum, vt pote numerum rerum ipſarum vel realem, vel formalem, vel modalem, vel virtualem. Quo in genere tradendi doctrinam multus ſane *Franciſcus Suarez, Societatis Ieſu* præſtantiſſimus Philoſophus, iuxta ac ſummus Theologus, & hoc ipſo nomine vulgò eius ſcripta plauſibiliora; hoc eſt propius ad ſenſum, intelligentiamque a ſenſu dependentem, accedentia.

Ariſt. l. 1. met. cap. 1.

13 Quod ad prudentiam attinet, vix a maleuolis illi vmbra aut dehoneſtamenta affinguntur: proinde ſolidè curſum ſuum tenet cum gratia ac decore, etiam quando aſtuta ex errore, fraudulenta ac vafra iudicatur. Verum quidem eſt, labilem ac mancam eſſe humanam prudentiam, quæ ex ſe ſola onera humanæ vitæ ſuſtineat, ac de omnibus negocijs ſtatuat. Multa enim noſtram prudentiam latent, & nõnunquam quæ prudenter digeſſerimus, ea occulta Dei prouidentia ſuſque deque feruntur. Suſteotanda ergo hæc noſtræ prudentiæ infirmitas Sapientia, fide in Deum, ac religione, ut poſtea oſtendemus.

14 In arte quidem, quam in multis *Stoici* Philoſophi, *Cynici*, ac *Adamitæ* Hæretici, inumbrarunt, moderationem eam requirimus, quæ neque faſtui, neque impuræ voluptati aliquando lenocinetur. artis autem nomine, hic non intelligimus illam liberalem circa operationes animæ, vel corporis, quatenus rationi obiectas, verſantem, ſed mechanicam ac ſeruilem, quam *Plato* Phantaſticam appellat: hoc eſt Phantaſiæ apprehenſionibus ſubnixam. Cæterum de hac Arte poſtea.

15 Fidem quidem, intellectus virtutem, multi diuerſimodè traduxerunt, utpote *Iulianus Apoſtata*, *Celſus*, *Porphyrius*, ac *Manichæus* hæreticus ut ſcribunt *S. Cyrillus*, *S. Gregorius Nazianſenus*, *Origenes*, ac *S. Hieronymus*: Nihilominus eam conuenientiſſimam eſſe humanæ vitæ regulam infetius oſtendemus.

Cir. l. 1. cont Iul. nazia. l. 2. cont Iul. orig. cont. cels. Hier. præf in l. de ſcriptor.

16 Theologiam priſci aliquot obſcuram, & quantum potuere, hominibus inamabilem reddidere: cauſam prætendẽtes, quod diuina nobis ignotiſſima. Hinc Dei ſubſtantiam, quod ſpiritualis, nobis imperuiam cauſati, eius prouidentiam, perfectioni, ſimplicitati, ac immutabilitati opponentes, eam inficiari præſumpſere. Denique omnia nobis nubiloſa, ac incerta eſſe, quæ de Deo affirmamus, opinati, inde eorum cura prorſus ſoluti, dixerunt cum *Simonide* apud *Ariſtotelem*, *Quæ ſupra nos, nihil ad nos.* Certè ſi noſtra Theologia ſeorſim a fide verſaretur, dubio procul, varijs erroribus eſſet oportuna: proinde Deus ut huic in nobis defectui melius conſuleret, primò nos docuit, quis & qualis ipſe eſſet: ſubinde manum fidei noſtra Theologia apprehendens, ex eius ducatu in luce veritatis ſecura modo ſpaciatur, multaſque præclaras de Deo ſententias, alioquin ignorandas, profert. Arrogantiam quandam præ ſe tulit *Pythagoras*. ut notat *Gregorius Nazianſenus*, quando a ſuis efferri voluit; *Ipſe dixit*: quam ut vitemus, omnemque humanum faſtum reijciamus, Theologia noſtra ductis a Deo ad veritatem inſtruitur. In monte *Sina*, illo inquam monte legifero, non ſolum apparuit ſplendor ignis, ſed fumi pariter obſcuritas: quo intelligeremus, omnem noſtram de Deo ſcientiam clareſcere quidem luce, at affectantibus tenebris ſimul impediri. *Dei quippe poſteriora, quæ videmus*, ut inquit *Gregorius Nazianſenus*, *nihil aliud ſunt, quam ea poſt eum ſigna & argumenta, quæ eum nobis indicant: quemadmodum vmbra illa ſolis. & imagines, quæ in aquis cernuntur, infirmis oculis ſolem repræſentant: quandoquidem eum intuitu oculis obtueri non poſſumus, utpote incomparabili luminis puritate ſenſum omnem ſuperantem.* Hoc modo a fide inſtructa Theologia, ſpeculis & ænigmatibus circumſcribitur, ut aſſeruit Apoſtolus: id eſt, exiguis veritatis ſimulacris definitur, ut idem *Gregorius* interpretatur. Neque hoc quicquam Theologiæ detrahit, quod ipſa infinitatẽ, nobis inacceſſibilem, Deo attribuat: de quo tunc dignè æſtimamus, quando inæſtimabilem reputamus, ut *Sanctus Cyprianus* rectè iudicauit. Arguram quoque hac de re ſententiam extulit *Sanctus Hilarius*. *Ita pulcherrimus Deus eſt conſitendus, ut no-*

Hil. l. 1. de Trin.

Ariſt. l. 10 eth. cap. 9.

Grego naz. orat 1. de Theolo.

Exod. 24.

Greg. naz. orat. 2 de Theol.

1. Cor. 13.

Cypri. de idolor van. Ariſt. lib. 2. met. cap. 1. Hilar. lib. 1. de Trin.

ut neque intra ſententiam ſit intelligendi, neque extra intelligentiam ſentiendi. Intueamur ſi placet, ipſa mentium lumina, depulſis iam virtutum intellectualium vmbris.

CAPVT. IV.

De virtutis Intellectualis ſingulari præſtantia vera idoneaque notitia, apprime ciuilis.

Greg. Niſſ. li. de hom. Natu.

Cum homo rationis lumine, liberoque arbitrio egregiam dei ipſius in ſe referat ſimilitudinem, ut obſeruauit *Gregorius Niſſenus*, eoque cæteris animantibus longè antecellat, tum genere ipſo præclarum, optimoque ciue dignum, rationem hanc tam practicarum quam ſpeculatiuarum ſcientiarum acceſſionibus, earumque luminibus comparatis ultra naturæ decus perpolire ac illuſtrare. Si enim corporis venuſtas digna res ſit, quæ veſtium ſplendoribus, gemmarum exquiſitis flammulis, colorum vel vitam ſpirantium varietatibus exornetur, quantò magis illa pura, illa diuina, illa micans intelligendi facultas, quam homo accepit, vt illam excoleret, virtutum Intellectualium radijs ac fulgoribus ab ipſo nobilitanda? Gemmarum poſſeſſores ea cura ſolicitè tangit, ut depulſis ſordibus ac pulueribus, earum facies perpetuò vibrent, ac ſcintillent. at certè multò accuratius contendere debet homo, ut in ipſo hæc vis ac ſcintilla intellectilis ab erroris & ignorantiæ coinquinationibus immunis ſeruetur. Quod cælum, ex qualitate corporis luminoſi, inter alia corpora ſit præſtantiſſimum, ideo in alto loco illud deus collocauit, ad cuius lumina, a terra elatæ exhalationes, aut vapores exſpirati non pertingerent. Cæterum hominis anima non ſolum cælum quoddam videtur, in quo deus ipſe reſideat, quinimo eiuſdem dei expreſſa imago; quod cælo deeſt, ac proinde, ne caro ac ſanguis inferius poſita, nebula aliqua praui ſenſus eius pulcritudinem ſuis emiſſis fumis commaculent, omni induſtria contra a nobis enitendum. Virginibus, eo ipſo quo virgines, ingenium adeſt, non ſolum ad formas vultuſque proprios ab externis, quæ dedecora inferant, oppidò muniendum, ſed inſuper, quibus poſſunt, modis ad illos perpoliendum, vnde alijs amabiles appareant. Facultas in homine intellectiua virgo eſt, nullo errore conſtupranda: geſtit plurimum ſe deo Angeliſque commendabilem exhibere rebus alijs ſublimior puriorq́; facta: proinde ut eorum oculis ſui obiectu, tanquam grato ſpectaculo, arrideat, ſeſe varijs ſcientiarum pigmentis, *Heſteræ* inſtar, venuſtat, non eo contenta, quod natiuā elegantiam inuiolatam cuſtodierit. Delectatur mirificè anima, cum ſeipſam viderit lampadem criſtallinam; in qua cum oleo igneque charitatis, lumen ſcientiæ illuxerit. Enimuerò exiſtimandū, deo quoque illud opus in nobis charum, quo illam partem, vnde ejus in nobis ſimilitudo maximè effulget, ſtudioſè inſignimus. Si vera extiterit veterum ſententia, opinantium floridas coronas, aut lapillos precioſos, deorum ſtatuis admotos, dijs in honorem ceſſiſſe, ac ipſis id fuiſſe gratiſſimum, ſanè multò potiori ratione iudicandum, ipſi deo periucundum videri, quando animam, eius veram expreſſamque in nobis imaginem, virtutum Intellectualium fulgoribus decorauerimus. Hoc *Ariſtoteles* ſuo æſtimatu eſt aſſequutus. *Qui vero muneribus fungitur menti conſentaneis & eā percolit, eſtque optime animo affectus, eum, probabile eſt, deo chariſſimum eſſe.*

(Margin notes: Rom. 8. — Ierem. 5. — Heſt. cap. 2. — Ariſt. li. 10. Ethic. cap. 8 12. Met. cap. 9.)

2. Et quidem illud dominium, quo homo idem apparet in terris, quod deus in cælo, teſte *Gregorio Nazianſeno*, quo quæ res concretas, beſtias, volucres ac piſces, demum omnia, ſibi in ſuos vſus ſubijcit, initium capit in eiuſdem intellectu. Cum enim corpore ſit alijs animantibus multo imbecillior, neque inſtructus ad comparanda tam facili operâ, ſuo victui neceſſaria, vna ratione ſublimatur, ac ad id præſtandum eis præficitur: cuius induſtria cuncta ſibi accommodat, ac in ſuum famulatum etiam reluctantia compellit. atque ut iſte princeps intellectualis, mixtus dei adorator, ut loquitur *Gregorius Nazianſenus*, *vera dei progenies*. ut ait *Seneca*; ſcientiâ intelligentiâque præſtans, alijs imperaret, eam corporis formam, nimirum erectam, non pronam, aut repentem, deus illi conceſſit, quæ rationis optimum inſtrumentum exiſteret. Nam ut obſeruant *Cicero* & *Philo*, in altum porrecto collo homo conſiſtit, ut oculos aureſque, diſciplinæ ſenſus, in omnem partem flectens, vndiquaque tam ex ſupernis, quam infernis, dei, omniumque aliorum multiplices ſcientias, qua videndo, qua audiendo, colligeret ac venaretur. Hinc armatus homo incedit in hoc rerum theatro; nimirum ea rationis luce colluſtratus, qua ſe a beſtijs omnibuſque nociuis tueatur, iuxta ac illis leges ac iura imponat, in ditionem ſuam cogit vniuerſa: potens ſimul & impotens, ſpiritualis ac corporalis, indigena ac diues, lucidus ac tenebroſus, terrenus & diuinus, animæ & corporis ſpectans ingenijs comparet. Quod merito ſanè *Sophocles* demiratus.

(Margin notes: Grég. Naz. orat. 2. de Theol. ora. de Hominis miſeria. — Sen. lib. 3. quæſt. Nat. cap. 27. — Sen. cur bonis mala accidant. — Cic. lib. 2. de nat. deo. li. 1 de leg. Phil. lib. 1. de fab. Hom. — Boet. lib. 1. de conſol. — Soph in Antig. Baſ. Hom. 8. in Hexam.)

Plurima vbique ſtupenda videmus:
Sed nihil vſquam natura homine
Æque ſtupendum protulit.
Ille canas æquoris
Obruentibus ratem
Fluctibus tranſilire aquas
Non horret: ac deorum
Summum, Tellurem, celeberrimum
Incorruptam, ac indefeſſum
Obliquis proſcindit aratris,
Annoſque exercet per ſingulos
Equiſque validis verſat.
Volucrum pennigerum genus,
Ac belluarum gentes
Agreſtium, rigidoque
Editos piſces mari
Fune nexis retibus
Capit, atque vndique circumplectitur

Induſtrius, & homo vaſer.
Ac montinagus varius machinis
Vincit feras: hirſutum
Pendente per colla iuba
Subiugat equum ferocem,
Monteſque domat habitantem
Taurum. & eloquentiam
Conſiliaque ventoſa edidicit,
Rigidique iurgia fori.
Sub Ioue gelido nimium duras
Mutare didicit ſedes,
Aſperaque iacula imbrium.
Rerum omnium peritus,
Inſtructus nihil eſt impernium.

Sen. lib. 4 de Ben. ca. 18. Epiſt. 76.

Duas res inquit *Sen. homini natura dedit, quæ illum obnoxium cæteris, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem.* Incipit, ut dixi, hoc hominis imperium in ipſo rationis ſuæ dictamine: ut pote *diuino*, ut ait *Ariſtoteles*: permadit ſubinde ad voluntatis motum, hinc verò ad munus potētiæ exequutiuæ progreditur: adeo ut hominis ad dei ſimilitu linem imperantis ſit, animo ſtatuere, velle, ac demum perficere. Vt autem hęc duo poſteriora rectè ab ipſo peragantur, mēs comptimis optimis iudicijs ac ſcientiarum informationibus ſedulò imbuenda: quò fiet, ut imperium inde dimanet rationale, non brutū aut ſolo ſenſu conſtitutum, eiuſque ſymbolum ſit ſceptrum erectum, ac in apice oculatū, quod expreſſiſſe viſa, Philoſophiæ ſpecies *Boëtio* occurrens, nempe mulier, *cuius dextra libellos, ſceptrum verò ſiniſtra gerebat.*

Ari. 12 met. cap 3.

Boet. de conſ. lib. 1. proſ. 1.

3 Admirabilem autem iſtius imperij vim non ſolum deprehendimus in actionibus voluntatis, ac facultatis in corpore exequutiuæ, ſed etiam in ipſa ratione, quæ apertis, excuſſiſque altiſſimis repagulis & obicibus, ad veritates abſtuſiſſimas oculis ardentibus, ut ait *Boetius*, pertingit. Etenim rerum veritates, quas antiquitas *Iouis* filias nuncupauit, deliteſcunt prorſus, & renitūtur, quo minus in apertū humanis ſtudijs educantur. Idcirco qui hac ex parte imperat, *Hercules* eſt, Gigas eſt, ac ille, qui ex profundo obſcuroque puteo *Iacob*, ut id ſymbolice *Philo* interpretatur, aquam limpidam veritatis exhauſerit. *Mihi videtur*, inquit, *hic puteus ſignificare ſcientiam, quæ ſuapte natura in profundo ſita eſt, non in ſuperficie, nec in propatulo ſolet eſſe, ſed in abdito: nec facile ſed vix multo labore inuenitur: id quod videmus non ſolum in magnas obſcuraſque contemplationes habentibus, verum etiam viliſſimis.* Appositè idcirco *Cicero*, ac etiam *Philo*, aſſerunt, hominem mentis luce præditum, inductum a deo in hunc mundum tanquam in theatrum, ac veluti ad conuiuium: ad Theatrum, cum eius ſit munus omnia ſedulò accuratèque circumſpicere, cuncta ſeriatim expendere ac mente comprehendere. ad conuiuiū, in quo, ne *Hercules Muſagetes* contemplationibus inſudans deficiat, aut deſiſtat, veritatibus inſpiciendis faui appenduntur, quibus viſis, ac deguſtatis, ſumma voluptas ipſum laborantē recrearet ac penitus perfunderet, etiam eum igneam faculam ad altiſſimi putei penetrale laborioſè demerſerit.

Boet. de conſ. lib. 1. proſ. 2.

Phil. lib. de ſomn.

Cic. in luc. Phi. de fab. mund.

4 Qua in re videtur homo diuinam virtutem imitari, adeoque æmulari. vita Dei, teſte *Ariſtotile*, intellectiua: quam homo participat, dum res ab ipſo conditas quibuſdam cognitionis ſimulacris in ſua mente depingit ac continet, eiſque inſignitus, ac per omnia cogitabundus diffuſus, Deus quidam, intelligibiliter ſingula in ſe comprehendens, ac ambiens iudicari poterit. imo aliquando artificiū ſcientiæ adiungens, admirabilium opifex, inſtar Dei, videatur. huiuſmodi extitere *Poſidonius*, & *Archimedes* ille celeberrimus Mathematicus, qui cæli ſphæras, ſtellas ac motus ludendo arte ſua ad viuum ex vitri materia effinxit. de quo Ouidius:

Ariſt. lib. 12 met. cap. 4.

Cic. lib. 2 de nat. deo. pag. 19.

Arte ſyracuſia ſuſpenſus in aëre clauſo
Stat globus, immenſi figula parua poli. de eodē
Claudianus:

Ouid. lib. 5 Faſto.

Iupiter in paruo cum cerneret æthera vitro
Riſit, & ad ſuperos talia dicta dedit:
Huccine mortalis progreſſa potentia curæ?
Iam meus in fragili luditur orbe labor.
Iura poli, rerumque fidem, legeſque deorum
Ecce ſyracuſius tranſtulit arte ſenex.
Incluſus varijs, famulatur ſpiritus aſtris,
Et viuum certis motibus vrget opus,
Percurrit proprium mentitus Signifer annum,
Et ſimulata nouo Cynthia menſe redit.
Iamque ſuum voluens audax induſtria mundum,
Gaudet & humana ſydera mente regit.

Clau. Epig.

Olim *Prometheus*, numen quoddam creditus, ac ad ideam ipſius dei, hominum conditor æſtimatus, quod ſuo igne doctrinæ, eos ad humanos mores erudierat, ut *Æſchylus* fabulatur. Verum, expreſſumque autem, quod ſacræ literæ de quibuſdam hominū diſciplinis pronūciant, affirmantes, eis conuenire vim quandam generandi, nouamque creaturam efferendi. Imò quidam in tantum alti inſurrexere, ut profeſſi fuerint, ſe ſuà ſcientià vel deos quoſdam poſſe condere: nempe ſtatuas ita conceptis incantationibus afficere, vti vi quadam inde attractus Genius illas captiuus inear, maneatque in eis ligatus, adeuntibus hominibus reſponſa daturus, vt *Triſmegiſtus* recenſuit, idque *S. Auguſtinus* adnotauit,

Æſchyl. in Prom.

Ad tit. 2. Cor. 5.

Triſm. in Pymang. lib. 8. ciu. cap. 23.

5 Non decet ergò ciuem, officium illud negligere, quod hominis proprium, quo illa in ipſo pars excolitur, qua cæteris animantibus præeſt, ut obſervat *S. Thomas*: cuiuſmodi eſt, intellectualis facultatis ſedula inſtitutio. Si enim abſonum, Regem aliquem omnino ignorare ſtatum ac conditionem populorum ci ſubditorum, profectò a ratione planè alienū, hominem, in hoc vniuerſo principem conſtitutum, minorem mundum, maioris compendium, neſcire penitus ea, quæ ipſius imperio ſubiecta, ſuaque natura complexa eſſe voluit Devs: denique non ut incolam, ſed prorſus tanquam peregrinū, in ſuo verſari, vel potius cæcutiendo non imperare, ſed dormitare. Enimuerò ut homini hoc imperiū quò ad vſum eripiatur, ac ut eis ipſe inſeruiat, quibus ratione dominari eum par erat, tot errores, tot ignorātiæ, tot iniqua deſideria, vndiq; eū infeſtāt, ut vel Dracone aliquo opus, quo non aureū vellus

S. Thom. li. 3 con. Gen. cap. 82. 1. part. q. 96. a. 1. 2.

vellus, ſed aurea humanæ dignitatis præſtantia contra tot inſidiatores in tutu conſeruetur.

Claud. in laud. Stilſi.

Argum fama canit, centeno lumine cinctum,
Corporis excubijs vnam ſeruaſſe iuuencam.

3. Eſdræ 3.

Semper in admiratione aliorum fuere, qui literis clari celebritate innotuerant: ac in eo veritas ſe vino, mulieribus, ac ipſis Regibus ad attrahendum ſuffitrem præbuit. imperat enim veritas vel Regibus: quod apud *Perſas*, ad collū Regis appenſus ſaphyrus, veritatis ſymbolum ex viriditate, ſignificauit. eadem ſacerdotum

Leuit. 8.

dignitati conſentiebat apud Iudæos: *Aaron* enim a *Moyſe Rationali* induebatur, *In quo erat doctrina & veritas.* Vim literarum in ſe Græci ſenſere, qui earū cupiditate incitati, longiſſimis itineribus confectis ad *Phœnices* ac *Ægyptios*, vt ab eis mathematicas diſciplinas addiſcerent, ſe peregrè contulerunt: quod fecerunt *Plato*, *Cicero*, *Ioſephus*, ac *S. Hieronymus*. ac teſte *S. Hieronymo*, *Apollonius* vel orbis vltima loca adiuit, vt mathematicum quendam de ſtellis diſſerentem audiret. *Nunquamne legiſti*, ait *Plinius*, *Gaditanum quendam Titi Liuij nomine gloriaque commotum, ad viſendum eum, ab vltimo terrarū orbe veniſſe, ſtatimque vt viderat, abiſſe?* *Alexander* inter *Darij* ſpolia inuētum *Homeri* poëma, humani generis bonū appellabat, & eo nomine amplexatus. ſtudium hoc *Ariſtoteli* patriam decreuit, vt *Plinius* narrat: cui quinto quoto anno, vt *Muretus* recenſuit, *Athenis* Encomion canebatur.

Plato Dial. 10. Cicero l. 5. de fin. De legib. Ioſ. l. 1. cont. Appi. Hier. Ep. ad Paul. Plin. l. 2. ep. 3. Plut. in Alex. Plin. l. 7. ep. 29. Mur. in Var. cap. 6.

6. Quemadmodum verò ſolis ſubſtantia non modò in ſe lucidiſſima, ſed ad alia ſuos radios longiſſimè diffundit, ita ſcientia non tantum ſedem ſuam, nempe intellectum, irradiat, verum in hominis appetitum illam vim transmittit, qua eius pars concupiſcibilis a fœda voluptate auocetur, itidemque Iraſcibilis quodam dulcedinis liquore emolliatur. Appoſitè *Boetius* philoſophiam ſe conſolantem ſub forma mulieris induxit, quam narrat, toruis inflammatam luminibus, poëticas muſas voluptati ancillantes, propè ipſum aſſidentes, reſpexiſſe, ac tanquam ſcenicas meretriculas illicò abigendas ſeuerè admonuiſſe. Eo ſi quidem vigore eſt Philoſophia, vt nunquam patiatur acceſſum Satyrorum, vel choros ſyrenarum; neque oculis oblimis, ſeu ſtrabis, tanquam *Venus*, ſcilicet doloſis, vt id *Epictetus* interpretatur, ſed toruis ac flammantibus, vitæ mollitiei infeſtiſſimis. Sanè nihil magis vel honeſtius libidines comprimit, quam rerum humanarum, diuinarumque contemplatio. quæ non ſolum illos feruidos ſpiritus depaſcitur, qui ad libidinem incitant, vt obſeruat *Doctor Angelicus*; verum ob impuris illecebris animorū aciem trāſfert ad cogitationem cupiditatemque rerum optimarum. Lenocinia quidem ſenſuum in rebus ſua particularitate concretis reperiuntur: acidcirco eorum voluptates, a phantaſiæ apprehenſionibus depictæ, vim intelligendi aut ſecum trahunt defiguntque in ſingularia, aut eam ligant, ac quodammodo mandragoræ guſtu conſopiunt. Contemplationes verò mentis in vniuerſalia rerum principia excitantur, in abſtracta ab indiuiduis feruntur, proinde non ſinunt illam, dum voluptati obſequendi cupido viget, rebus ſenſum ferientibus cogitando inhærere. Rectiſſimè ſanè *Eccleſiaſticus* ſententiam protulit: *vigilia honeſta tabeſcent carnes*. quod vel maximè conſtat in ſtudio ſacratum literarum. *Ama*, inquit *S. Hieronymus ſtudia ſcripturarum, & carnis voluptates non amabis*. Vt enim ſolis radius in ſubiectum ignem, teſte *Ariſtotele*, demiſſus, illum extinguit, ſic claritudo ſcientiæ flammam concupiſcentiæ debilitat.

Boet. l. 1. de conſol. Proſa 1. Ep. Dial. S. Thom. 2. 2. q. 180. art. 2. Ariſt. l. 12. met. cap. 5. Eccleſ. 3. Hieron. ad Nepotian. Ariſt. l. 2. Meteor.

7. Veruntamen licet in vniuerſum ſcientia iraſcendi acrimoniam debilitet, nihilominus quod ad vim concupiſcibilem, omnes illius ſpecies non eodem modo ſe habent. quæ autem puræ ſpeculatiuæ, illæ animæ facultatem incenſam in libidinem plurimum ſedant & comprimunt, illaque plerumque proferunt caſtitatis: quandoquidem circa ſenſuum pulcra & amœna illicia minimè verſentur, ſed altiora contemplentur. Enimvero Metaphyſica hac ex parte caſtiſſima, puriſſima, diuiniſſima. aliæ vero, quæ artes ingenuæ habentur, vtpote *Poëſis* ac *Muſica*, interdum ardoribus concupiſcentiæ fomenta ſubminiſtrant. vnde vulgò notatur, Poëtas & Muſicos eſſe laſciuos. Huius autem cauſam eam reputo, quod iſtæ artes tametſi corporeos ſpiritus, vt faciunt contemplatrices, delibent, nihilo tamen obſtante, quod occupentur circa obiecta ſenſibus plurimum grata, eorum formis ſæpius illuſtratis & ante oculos artificium poſitis, irritant in ipſis amores & flāmas petulantis voluptatis. Poëſis ſanè cum rebus tum verbis quodammodo luxuriatur. Poëtæ enim oculos mentis vndiquaque conijcientes, non alia quærunt quam rerum flores, gemmas ac mella, quibus tanquam apes floridis pratis, inſidant. ſub quibus formis ſurrepit *Cupido*, qui cum illis colludat. illi autem animis interim ſoluti, inde aptiſſimi, qui oblatas veneres minus aſpernentur.

Tibul. l. 2. eleg. 4.

Ite procul Muſæ, ſi non prodeſtis amanti.

Hoc verò in Muſica patentius, quæ picturis impudicorum aut vehementium motuum aures oblectat. Atque *Rhetorica* ipſa non omnino remota a blanda tractatione appetitus concupiſcibilis: partim quod in multis Poëtas & Muſicos imitetur, partim quod verborum luminibus, amplificationum coloribus, affectuum, præſertim amoris, motionibus, familiaris: ex quibus emolliri, & laxari poterit appetitus in cupediam impuræ voluptatis. Nihilominus, præclaræ iſtæ artes hiſce nominibus haud quaquam deſerendæ; ſed potius adhibenda diſciplina diuini amoris; pietatis in lacteā *Deiparæ virginis* Sāctitatē, qui ab incendijs libidinū tanta Dei ac Naturæ dona in nobis defendantur. illi verò in maiori periculo huius deflagrationis collocati videntur, qui in iſtis artibus excellunt: præcipuè ſi delicatiori in ipſis complexioni iſtiuſmodi amœniores Muſæ affluxerint. Tunc prata, tunc flumina, tunc auium cantus eos blandius ad illecebram ſolicitabunt. ſed dico, iſtis omnibus præualebunt in Deum amor, in *Deiparam* deuotio.

8. Si quis porrò appetitus iraſcibilis vigor, hinc quoque emoleſcit, pietate, beneuolentia, ac

conuictus ſuauitate in conſeſſu colliqueſcit. Crudum nihil, aut horridum pectus illud obtinebit, quod ingenuæ artes penitius altiusque informarunt.

Ouid l.1 de Pont.ad Græcin.
Artibus ingenuis, quarum tibi maxima cura,
Pectora molleſcunt, aſperitasque fugit.

Quem vero alium fructum, inquit *Plutarchus*, *homini benigna Muſarum conſuetudo affert, quam ſtudio & diſciplina manſuefactum, medium certa ratione ſuſcipere, & quod nimis eſt, abijcere?* Huius autem rei cauſam enarrandam perſequar, tametſi auctorem præeuntem minimè ſequar. Duo ſunt in homine, quæ teneritudini cordis, eiuſque in alios dulcedini aduerſantur: amor illecebræ, ac furor expetitæ vindictæ. amor ad ſe iucunda compellit, alij eadem ſubtrahit, ad ſecreta loca, in quibus præda clam guſtetur, feſtinatò procurrit. furor vindictæ non reſilit aut fugit ab alijs, ſed eos potius aggreditur, vltumque inuadit: proinde vtrimque conſortij ſuauitas impugnatur, ac eiſdem ciues mutuo inhorreſcunt. Cæterum literarum ſtudia ſui amorem compeſcunt, eius oblectamenta profligant, excellentiam charitatis ac beneuolentiæ optime norunt & aſſequuntur: eruditarem vindictæ non tam in homine, quam in lupo ſpectandam ſtatuunt: proinde ſenſum pectoris ductilem exhibent, & ad omnia denique officia humanitatis ac conuictus paratiſſimum. Ipſa porrò obiecta ſcientiarum, principijs, ſpeciebus. ac proprietatibus conſtantia, ſcientibus pulchrè orondinatèque concinnata apparent; nixu quippe decenti ſubalternata ac ſubalternantia. quæ quidem constructionū ſpecies in obiectis, venuſtatem quandam ac cohærentem ſeriem ipſis etiam ſcientijs impertitur: ex quo fit, vt Docti perquam amantes ſint ordinis, ad ſimilitudinem ſuæ ſcientiæ, ac mutuæ inter homines neceſſitudinis, amicabiliſque cuiuſdam in ſocietatem veluti contextus.

9. Verum nihil virtutis intellectualis vel præſtantiam, vel ad domandum appetitus iraſcibilis duritiem magis commendat, ac probat quam ei agnata dulcedo; adeo vt nulla perfectior imago eiuſmodi virtutis, quam lux, ſeu lucens gutta nectarica cogitari poterit: ſplendet enim vt lux, & tanquam nectar incredibilem in ſe continet iucunditatis ſuccum. *Ideo* (Ariſt meta cap 1, 12. cap. 8.) inquit *Ariſtoteles vigilia, & ſenſus, & intellectus ſunt voluptuoſa.* Et quidem quæ intellectui iucunda, ea natura ſua talia ſunt, non ex reſpectu ad diſpoſitionē ſubiecti; qualia nō ſunt iucūda ſenſuum, quæ non ſemper eiuſmodi, ſed ſolum conſtituta certa quadam ſubiecti affectione. atque ex hoc probat idem *Ariſtoteles*, Deum (Ariſt. 12 meta. cap. 5.) vitam agere iucundiſſimam, quod vitam degat intellectualem. Atque cum in vniuerſum iucunda ſit cognitio, tum illa nobis iucundiſſima, quæ circa diuina occupatur, vt idem *Ariſtoteles* pronunciauit: vel probabili enim de diui- (Ariſt l. 1 de anim) nis in nobis expreſſa coniectura, perinde animis lætamur inquit, ac ſi in ingentem aliquem theſaurum incidiſſemus. eſt enim mens noſtra Deo affinis, proinde plurimum geſtit, cum aliquid ſui conditoris, ac exemplaris, intelligendo vtcumque delibauerit. (Sap. 8.) *Non enim habet amaritudinem conuerſatio illius, nec tædium conuictus illius, ſed lætitiam & gaudium.* Refert ſententiam *Anaxagoræ Ariſtoteles*, (Ariſt. l. 1. mor. cap. 8.) dicentis, *vitæ philoſophica cupiditatem, non niſi ſcientiæ alicuius gratia laudabilem eſſe.* qua de cauſa *Plinius ſecundus* eos (Plini l. 8. epiſt. 24.) vocat delicatos, qui contemplatione motum animæ detinientes, actioni ſuperſedent. *Delicatus, ac ſimilis ignoto eſt, qui amici bonum librum mauult audire quam facere.* Amabilis itaque ſcientia nomine ſuauitatis, eodemque ad mores ciuiles facileſque efformandos potentiſſima. Hanc tanti fecere viri Sapientes, ærumnis iſtius vitæ afflicti, vti in ea contra omnes earū aculeos remedium conſtituerint. Hinc *Ciceroni* Tuſculum arriſit, *Catoni* ſui ſubductio, *Ouidio* carmen in Ponto inter difficillimos caſus ſubuenere. (Cicer l. 1 de Nat. Deor. Ouid. l. 4 Triſt.)

Illa nec exilium Scythici, nec littora Ponti,
Ille nec iratos ſenſit habere Deos.

Quod clarius cōſtabit, cū de ſingulis virtutibus Intellectualibus, ac primo loco de Sapientia, ſeorſium tractauerimus.

CAPVT V.

Qualis vſus, quantaque neceſſitas, quo ad Ciuilitatem Sapientiæ: ſeu cognitionis Dei, vtpote omnium Principii, ac Finis.

QVod vita ciuilis, virtute licet ſtabilita, caduca ſit ac fluxa, alioque vt medium paratiſſimum tendat, exiſtimandum, eius appetitu aut etiam poſſeſſione, humanam voluntatem haud plene ſatiari, ſed vlterius ad remotiorem terminum, extra omnia ſenſu perceptibilia collocatum, progredi ac feſtinare. abiecta quippe eſſet hominis condicio, vt *Seneca*, *Si is nihil ſupra hominē requireret. quid tam ærumnoſum, tam breue, quam hominis vita etiam longiſſima?* vt ait *Plinius Secundus*. (Senec. l. de tranquil. Plini. l. 3. ep. 7.) Cuius rei conſcius animus Xerxis Regis, tandem moriturò ſuo quanquam florentiſſimo exercitui, etiam viuenti adhuc lacrymas impendit. Cæterum non tantum ciuilis hoc pacto ſapientia ſublimatus, ad Deum, vtpote vltimum finem, ſe erigit, in cuius cognitione & amore deniceps conquieſcat, verum etiam, vt ciuilis iuſtitutæ eò confirmet in ſocietate, ipſumque ciuilem finē, virtute ac bonis externis conſtantē, felicius aſſequatur. Etenim perſpecto ſemel fine, rationes mediorum melius inde cognoſcuntur: deſignato centro, modus ducendi lineas ad circumferentiam facilè eodem percipitur: ita cū Sapientis ad Deum, rerum omnium ac morum finem, centrum ac vinculum peruenerit, ſubinde exploratè diſtinctèque perſpiciet vir Ciuilis omnes officij ſui partes ac momenta. *Finis* inquit *S. Thomas*, *eorum rationes in ſe continet, quæ ſunt ad finem.* (S. Thom 2. 2. q. 8. art. 3.) Enimuero homine indignum, maximis ab ipſo aditis periculis, & ſummis laboribus exhauſtis, illum in hanc ciuilem ſcientiam incumbere, ſi nihil tantæ contentionis ad æternitatem peruaderet, ſi omnis eius inquiſitio, ac collectus fructus, mortis, quæ perpetuò, caſura tandem, imminet, tenebrarum, obliuionis,

tionis, ac nihili, periodis terminarentur, extinguerentur: ſic terra, poſt tot ſtudia, nihil orietur funeri ſuperſtes, quod in Deum aſſurgeret: ſi neglectis polis nauticis, nauis ipſius curſus immanibus ac inſanis maris vorticibus duntaxat committeretur. Qui curioſius exſculpunt lapides, ſuos habent ſaphyros, quorum adſpectu oculos ſibi recreent: qui in ſalo nauigant, anchoras ac portus retinent ad remittendum labores ac moleſtias. qui integris diebus terram verſantes deſudant, noctem excipiunt, in qua ſopor, cubituſque corpora refocillant. Cæterum iniquiſſimum foret, vitæ ciuilis actorem, ſaphyro, portu, anchora, requie, hoc eſt Deo deſtitui, ab vno ad aliud abſque omni ſaturitate, vel relaxatione, Siſyphici ſaxi inſtar continuo volutari. Quamobrem hinc factum, quod hactenos nullus Philoſophus, cum ſui nominis celebritate, de imperio ciuili ſcripſerit, qui operi ſuo hanc ipſam ſapientiam, Dei nempe cognitionem, tanquam Pharum ac lucem non prætulerit.

[Margin: Cicer. l. de Nat Deor. l. 1. de Legib. — Ariſt. 1 met. cap. 2. l. 6 Eth. cap. 7.]

2. Sapientia itaque iuxta ſententiam *Ariſtotelis*, circa prima principia, altiſſimasque cauſas verſatur. quæ in ſeipſis ſicut maxime vera ita pariter præcipuè certa. at *Difficillima*, loquit, *hominibus cognita ſunt ea, quæ maximè vniuerſalia ſunt: ſiquidem remotiſſima ſunt a ſenſibus.* Principia hæc in Phyſicis, cauſæ componentes, materia, forma, priuatio, efficiens, & finis. In metaphyſicis, gradus ſub ente vniuerſaliſſimo contenti: Deus, quoque & Intelligentiæ longiſſimè a conditionibus obiectorum ſenſibilium ſecreti, ad principia eiuſmodi reuocantur. Sapientiam, ſeu metaphyſicam, horum perceptricem, *Ariſtoteles* aſſerit, ſui cauſa expetibilem, in quantum talis, ac perfectio intellectiua: *Ita & hæc ſola ſcientiarum libera eſt: ſiquidem ſola hæc ſuiipſius gratia eſt.* quam etiam poſſeſſionem diuinam appellat. Cæterum iam vſus obtinuit, vt ſapientiæ nomine Dei cognitio antonomaſticè ſignificetur, vt docuit *S. Thomas. Ille ſapiens dicitur in vnoquoque genere, qui conſiderat cauſam altiſſimam illius generis. vt in genere ædificii artifex, qui diſponit formam dicitur ſapiens Architector reſpectu inferiorum artificum, qui dolant ligna, vel parant lapides. vnde 1 ad Cor. 3. vt ſapiens architector fundamentum poſui; & rurſus in genere totius humanæ vitæ ſapiens dicitur, in quantum ordinat humanos actus ad debitum finem. Vnde dicitur Prouerb. 10: Sapientia eſt viro prudentia. Ille ergo qui conſiderat altiſſimam cauſam totius vniuerſi, quæ Deus eſt, maxime ſapiens dicitur. Vnde & ſapientia dicitur eſſe diuinorum cognitio, vt patet per Auguſtinum 12 de Trinitate. Sacra autem Doctrina propriiſſimè determinat de Deo ſecundum quod eſt altiſſima cauſa: quia non ſolum quantum ad illud, quod eſt per creaturas cognoſcibile (quod Philoſophi cognouerunt, vt dicitur Rom. 1. quod notum eſt Dei manifeſtum eſt illis) ſed etiam quantum ad id, quod notum eſt ſibi ſoli de ſeipſo, & aliis per reuelationem communicatum. Vnde ſacra Doctrina maximè dicitur ſapientia.* Hac ſapientia in rerum vltimos terminos, & ipſam æternitatem proſpectante, eorumque apices ſuperante, animus imbutus, iudicium quaſi a montis apice profert de gradu, quo habenda iſtius vitæ bona vtpote inferius collocata, nempe voluptas, & Honor: ac conſtanter renunciat, non eſſe eo momento magna, quo ea æſtimat vulgus. *Ciceroni* proinde id diuturnum dici non poſſe innotuit, quod aliquando finem habiturum. Cum quidam ſignificaſſent *Petrarchæ*, ſe ex ſcriptis in magnam famam deueniſſe, illis ita reſpondit: *Magna in exiguo qualiter explicentur, non inuenio:* Significans vitæ noſtræ incertam breuitatem, mundi bonis magnitudines penitus adimere. definit itaque Sapientia, ac ſententiam dicit de rerum valoribus, quo vitæ huius etiam maxima ad paruitates ſuas reducit. Animaduertit ſapientia, humanæ vitæ negocia ad duo tendere: ſcilicet ad æternum præmium, aut ad æternum ſupplicium. quibus perſpectis, veluti in humanis, duobus hinc inde polis, de aliorum ſubinde momentis exactè diiudicat.

[Margin: S. Thom 3 cont Gent. cap. 37. — S Thom. 1. 2. q. 45 art. 1 1. part q. 1. prohem l. 1 cont. Gent. — 1. Cor. 3. — Prou. 10. — Auguſt l. 12. de Trini. — Rom. — Petr De Remed.]

3. Quod ad Dei io nobis cognitionem, triplex eius genus: primum, quo lumine naturali de Deo, tanquam omnium auctore, ac fine philoſophamur: alterum, quo fide ac reuelatione edocti, de diuinis ſtatuimus: poſtremum, ex vtriſque mixtum, quo ſemel creditis fidei articulis, de illis ad normam cuiuſdam philoſophiæ Theologicè diſputamus. Obiectum quoque iſtius Sapientiæ triplex: primum, Dei exiſtentia, quam *S. Gregorius Nazianzenus* affirmat oculos noſtros, propter rei euidentiam, ex rebus creatis exploratè cognoſcere: alterum, eiuſdem qualitas perfectiua: quam idem *Gregorius* aſſerit, nobis eſſe obſcuriſſimam: poſtremum, quod ipſi Deo liberè accidit, per varios reſpectus ad effectus, quos ipſe producit, conſeruat ac in ſuos fines deſtinat. Deinde dupliciter huius noſtræ ſapientiæ obiecta cum animis noſtris tractare poſſumus: primò vt nihil aliud præter ipſam cognitionem ſpectemus: deinde vt ex eo aliquid eliciamus ad mores ciuiles pertinens, quod noſtri inſtituti eſt penſum, & ad quod lectorem incitare nobis proponimus.

[Margin: S Thom. l. 1. cont. Gent. cap. 3. — Greg. naz. orat. 2 de Theol.]

4. Tria autem ſunt præcipua argumenta, quibus noſtrorum hominum, & aliorum, Sapientia vtitur, ad probandam Dei exiſtentiam, iuxta ac ad eius perfectionem, ſeu qualitatem, demonſtrandam. Primum ducitur a definita eorum natura, quæ extra Deum ſunt: cum enim finitum non poſſit eſſe a ſe, ſeu eſſentialiter, conſequens, illud ab alio confectum, adeoque a Deo, quia a ſe, & eodem eſſentialiter exiſtit. ex quo etiam ſequitur, Deum horum auctorem, eſſe actum purum, illimitatum ac perfectione infinitum. Alterum conficitur ex ſingulari rerum creatarum ordine, concentu pulcherrimo, qualem in humano corpore *Cicero & Galenus* admirantur; quo inter ſe diſponuntur vniuerſæ. hinc enim probamus, cuncta hæc non eſſe fortunæ effecta, ſed mentis alicuius, excellentiſſimo more intelligentis & efficientis opera. Cæterum *Ariſtoteles*, *Epicurus*, ac maxima pars Philoſophorum has conſequentias de Deo penitus inficiantur; admittuntque res finitas ac certo ordine digeſtas poſſe eſſe a ſeipſis. *Natura enim ait Ariſtoteles,*

[Margin: Greg. nazi. orat. 2 de Theol. — Cicer. l. 2. de nat. deorum pag. 114. — Gal. de bom Gen. l. uel l. 2. — Anch apud virgil 6. Æneid. — Ariſt. l. 8 Phyſ. Text. 15.]

cauſa

cauſa eſt ordinis omnibus. etenim non cognouere iſti creationem, definientes cum *Ariſtotele*, ex nihilo nihil fieri. quocirca *Ariſt.* peculiarem viã ingreſſus, ex motu circulorum cæleſtium, intulit octo eſſe intelligentias: quarum prima ac principalis merus ſit actus ſine vlla potentia, ideoque ſubſtantia perfectiſſima. Cum enim, inquit, cæli moueantur perpetuo motu, neque illo aliquid acquirere ſibi ipſis contendunt, mouentur, dubio procul, a ſubſtantijs immaterialibus in gratiam vniuerſi. quarum ſeries cum non ſit infinita, tot erunt, quod circuli cæleſtes. & ſicut inter circulos primum mobile ſua ſubſtantia eminenti imuit, ita intelligentia ad illud ſpectans, Deus erit, intelligentia quippe abſolutiſſima; æterno nempe tempore degens vitam intellectualem, eaque vita neceſſariò primum mobile in gyrum circumagens.

Euſeb. l. 11 præp. cap. 15. Ariſt. l. 1 metaph cap 34. l. 12 cap. 4 S. Thom. l. 3 cont. Gent cap. 23.

5. Enimuero obſcuriſſima, adeoque falſiſſima, quò ad multa, extitit hac ex parte antiquorum fucata ſapientia. atque inter omnia argumenta, humano captu excogitabilia, quæ veræ ſapientiæ inſeruiant, illa duo ſunt præcipua, quibus noſtri vtuntur, nempe deſumpta ex rerum finitionibus, ac earundem ordinata digeſtione. de quibus *Iuſtinus*. *Quod originem non habuit, ei quod originem non habuit ſimile eſt, par atque idem; nec alterutrum alteri vi & honore anteponi poteſt.* Meritò exiſtimauit *Iuſtinus*, illud omne infinitum, quod a ſe, nempe eodem ipſi Deo æquale. Vnde non ſolum probatur, res finitas eſſe a Deo creante, ſed etiam nihil creationis inſtar ſeminis aut materiæ, præfuiſſe, quod a ſe abſque creationis opere ſubſiſteret. Mirum tamen dictu, cum hoc veteres animis non conceperint, fermè totum humanum genus, exceptis *Platonicis*, *Græcos*, ac *Latinos*, Poëtas, ac Philoſophos, conſpiraſſe in ſententia *Epicuri* opinantis, ex rudi quadam materia, in qua omnia rerum diſparia ſemina continebantur, aliquid eius ſurſum euolaſſe, ex quo cælum ac ſtellæ; aliud deorſum ſubſidiſſe, vnde terra, ac terrena: aliquid medium occupaſſe, vnde aqua, aër, & ignis emanarunt.

Greg. naz orat. 2. Theol. S. Thom. l. 2. cont. Gent. Athan. cont Idol Ariſt 8 Phyſ. Text. 10. Iuſtin. Dial

Ouid. l. 1 Faſt & l. 5.

Lucidus hic aër, & quæ tria corpora reſtant,
Ignis, aqua, & tellus, vnus aceruus erant.
Vt ſemel hæc rerum ſeceſſit lite ſuarum,
Inque nouas abijt maſſa ſoluta domos,
Altum flamma petit, propior locus aëra cepit,
Sederunt medio terra, fretumque, loco.
Tunc ego qui fueram globus, & ſine imagine moles,
In faciem redij, dignaque membra Deo.

Claud. l. 1 de Rapt. Proſer.

Claudianus quoque cum alijs hoc in negocio claudicare voluit ac canere:

———quicquid leue fertur in altum,
In medium grauiora cadunt. Iſti quidem paruam, vel propè nullam, collectam ſapientiam habuere licet Deum faſſi, ex qua idoneè de Dei exiſtentia, ac eius perfectione arbitrarentur. nam cum omnis acquiſita noſtra, de ipſo Deo, ſapientia, oriatur ex cognitione rerum a nobis aſpectabilium, atque ſit a poſteriori, vt loquuntur, vtpote intuitus vultus *Phidiæ* in ſcuto *Palladis*: iſti a Deo cunctorum creationem ordinationémque ignorantes, ad eam proferendam hominibus præcipua argumenta ſuo errore eripuerunt. Inter alia, exiſtimo, ſapientiam, ac Theologiam *Ariſtotelicã*, optimè duo confeciſſe: primum, eſſe intelligentias immateriales, ſubſtantias, illaſque cælos mouere: alterum, octauæ ſpheræ motricem, eſſe nobiliſſimum. an verò hinc præciſè attributa, quę digna Deo, inferantur, non planè perſpicio. Deum verò vnum ſolum quid extra ſe moliri, nempe motum primi mobilis, idque neceſſariò, vt ipſe æſtimat, maieſtati planè aduerſarium, ac veræ ſapientiæ noſtræ contrarium. Non enim tanti momenti eſt, res vlla extra Deum poſita, quæ ipſum quodammodo obſtrictum iure diuino teneat ad eius procurationem. cum enim Dei exiſtentia ſit ſummè neceſſaria, ac independẽs ab omni alio, non poteſt neceſſitate duci extra ſe ac aliunde quaſi compelli: veluti ſi alicuius rei tanta eſſet neceſſitas exiſtendi, aut operandi, quanta Deo competit, vt argutè probat Doctor Angelicus.

Ariſt. l. de mundo ad Alex. Cicer. Tuſ.

S. Thom. l. 3. cont. Gẽt. cap. 23.

S. Thom. 1. par. q. 19. art. 10. l. 1. cont Gent. cap. 82.

6. Illa ſane pars ſapientiæ, quæ vnius Dei exiſtentiam aſſequitur, morum ciuilitati conuenientiſſima. ad quam vt mortales adſpirarent, tot rerum ab ipſo conditarum ſeries oculis eorum ipſe Deus obiecit: quæ inſpectæ, vnum auctorem, tametſi virtute & eminentiã omnia perfectionum genera in ſe complectentem, ipſis demonſtrarent: vnde nobis *Platonis* ſententia, teſte *Plutarcho*, penitus eſſet perſuaſa, ſcilicet Deum huius Vniuerſi eſſe non ſolum auctorem, ſed etiam parentem. Verum quidem eſt, horum adſpectus multiplices genuinæ apud multos ſapientiæ obſtetiſſe potius: cum enim non niſi præclaris indicijs manifeſtare ſe voluit Deus hominibus quippe vt decuit, magnis, illuſtribus, ac ſplendentibus, poſteaquam in ea mortales ſuos ſenſus defixiſſent, rati nihil elatius poſitum æquè magnum, illuſtre ac ſplendidum, non ſolum ad vnum ac ſupremũ Deum haud peruenere eorum cogitationes, ſed etiam in multitudinem deorum omnis ab illis profeſſa ſapientia miſerè impegit: ſigna pro ſignato, literas pro prototypo, famulos pro Domino, cælum pro Ioue, fallaciter accipientes, vt doctè *S. Cyrillus Alexandrinus* animaduertit. *Illi in hanc peruenere imprudentiam, vt etiam ex eis, per quæ poterant veritatis cognitionem accipere, per ea ipſa paſſi ſint ſe capi, ita vt mendacio inhærerent.* Hunc errorem vt Deus in hominibus corrigeret, eoque exacto, veram ſapientiam eius loco eiſdem inderet, vt notauit *Theodoretus*, ſtatutis temporibus vim quandam in hæc ipſa, apud nos in admiratione poſita, exercuit, ea ad operandum neceſſitate adegit, ipſis nunc firmitatem, nunc ſplendorem, nunc magnitudinẽ detraxit: ad eius quippe nutum terra haud raro ex ipſo ſolido contremuit, ſtellæ ac planetæ obſcuratæ delituere, reliquaque elementa diuerſimodè aut cohibita, aut mutata, impetum ſuum amiſere. quin imo effecit vt cælum in homines quodammodo fremeret, ardenti ſidere vindem *Cereris* comam incenderet, animantia funeſto incendio deuaſtaret. Neque tantummodo ad nos inſtruendum, proponuntur nobis mundi partes numero plures, verum etiam omnes in vnum quid, illudque pulcherrimum,

Plut. l. 2 Plac. queſt.

Bern. Serm. 6. 10 cantic.

Soph. cap. 1. Deut. cap 4. Plat. in cratil.

Cicer. l. 2 de nat. Deor. Cyril. Alex. l. 2. cont. Iulian.

Theod. l. 8. de Prouid. Lactan. l. 2. cap. 5.

pulcherrimum, nempe vnius mundi fabricam, vt in vnam lyram, in vnum palatium conſpirāt; quo mortalibus ſignificaretur, Deum quoad perfectionem, eminenter quodammodo variū: quoad rem ipſam, ſubſiſtentia ſolidam, vnum, adeoque ſimpliciſſimum. Erudiuntur hinc ciues, reducendam omnem ipſorum, iuxta proprietatem Bonorum, multiplicitatem, ad vnitatē quandam, quæ vt numeri principium, ita & eiuſdem finis, in quem ille reſoluatur: hoc eſt, quod vnius boni communis participatione, ac procuratione, vnum corpus charitate deuinctum deceret eos reperiri. Quod vt perfectius abſoluatur, ſapientia dum vnum Deum nobis indigitat, nos admonet formę principatus monarchicæ, quaſi diuino teſtimonio probatæ, ac nobis hinc commendatæ. Animaduertit *Seneca*, inter volucres, vtpote Grues, & Apes, intuper inter Elephantes, monarchiæ quandam formā obſeruari: hæc enim ad iuſtitiæ normam, ad vitæ pacem multum momenti præ cæteris inter homines confert, ac ad ideam cæleſtis imperij hic in terris effingi videatur.

Sen. ep. 90.

7 Veteres autem fucata ſua ſapientia delusi, in multos Deos, vnum interim naturæ inſtinctu quærentes, incidēre. quod enim inter naturæ opera vel maximè præcellens, eorumque ſenſus vehementius percellens, Deus id ab ipſis habebatur.

Prud. lib. 1. cont. Sym.

Quicquid humus, pelagus, cælum, mirabile gignunt,
Id duxere Deos, colles, flumina, flammas.

Cuius erroris vi ab vnitate eorum ſapientia reiecta, ſparſim ad plura Numina, quaſi per varios ramos luxurians, ducebatur. quorum credita ab ipſis diuerſitas, eos impediuit, ac depulit ab vnitate etiam regiminis, ab vno eodemque omnium communi bono ciuium inueſtigando. Neque ſolum hæc conficta ipſorum ſapientia plures Deos ſuſpexit, verum etiam oppoſitos cum Titanis ac Gigantibus inter ſe belligerantes, vt refert *Cicero*, ac de ſummo imperio acriter confligentes.

Cic. l. 2. de nat. Deor.

Ouid Eleg. ad Aug.

Sæpe premente Deo, fert Deus alter opem.
Mulciber in Troiam, pro Troia ſtabat Apollo,
Æqua venus Teucris, Pallas iniqua fuit.

Hinc factum, eorum vmbratili ſapientia ita cæcutiente, illos feruidiſſimas inter ſe exercuiſſe inimicitias, ad Deorū ſuorum prorſus exemplaria mutuò rixantiū ac debacchantium. Renuerunt concedere, ſub vnius Dei imperiū omnes mortales redactos: ex cuius opinione inter ciues charitas oriretur: eſt enim id omne oportuna cauſa amoris, in quo plures conueniunt: proinde diſcrimina, varietates, oppoſitioneſque conſtituentes inter homines, quantum ad eorum relationes in diuina, origines diſcordiarum, alienationum ac in contraria diſceſſuū ſua vel ſapientia aſſeruere ac fouere.

8 Secundo in loco quoad Ciuilem ſapientiā, proponendus ciuibus Deus, tanquam contemplationis ſuæ ſpeculum puriſſimum, amoriſque ipſorum illicium vehementiſſimum. Sapientia vere Philoſophica ſibi obiecit Deū ſua vnitate continentem id omne, quod Deus eſſe poterit: adeo vt eiuſdem iudicio impoſſibile ſit, aliū ab eo eſſe Deū. ſi enim vt ipſa diſſerit, plures Dij, in ſingulis aliquid reperiretur, quod in altero non eſſet ſiue formaliter, ſiue eminenter: ac ſic neuter illorum Deus eſſet; cum illud vtriſque eminētius, quod ſic omne infinitum in ſe ambit, vt extra illud ſimile, vel æquale, exiſtere, vel a nobis cogitari, non valeat. Eadem Deum ſuſpicit, quoad intellectum ac voluntatem, actum purū nullo modo a potentia ad actum mutabilem, vt ſtatuit *Ariſtoteles*, illudque egregiè adſtruit *Doctor Angelicus*. Denique vltra omnē comprehenſionem creaturæ, perfectū, abſolutum, infinitum admiratur. Huiuſmodi verò ſapientia rebus ciuilibus multipliciter ſane prodeſt. ſi enim Deus cognitione, amoreque actus purus, conſequenter officium ſuum eſſe percipient ciues, nō in otio, aut quiete reponi, ſed in ſedulo exercitio tam intellectus, quam voluntatis ipſorum verſari. corpora cæleſtia præ oculis eorū perpetuò agūt, Angeli aſſidui in ſuis negocijs efficiendis diſcurrunt, Elementa continuo aliquid producunt: idcirco ſapientia noſtra nos admonet, vt ad has ideas ſimus vigiles, exciti, acres in operādo, neque vnqā ab actione vires remittamus. Quantum autē ad ciuilia ſtudia conducat iſtius ſapientiæ contemplatio, ita declarat *Seneca*: *Quid tibi videbitur diuina lux, cum illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinet: nihil humile, nihil crudele: Deos omniū rerum eſſe teſtes ait.* Non enim ita ſuo contentus Deus, quaſi in abſtruſo ſeipſū collocaſſet, quinimo vt ſapientiæ noſtræ ac charitati peruius eſſet, ſeſe quoad aſpectum noſtrum, qua hanc rerum machinā creando, qua miracula patrando, qua velum noſtræ naturæ ſibi appendēdo, accommodauit, ac in multis imitabilem ſe nobis exhibuit. quid in moribus lucidi, abſolutique, quod ciues alacriter non pręſtiterint, poſteaquam ſapientia ſententiā ferente intellexerint, vitæ ſuæ exemplar ſummum eſſe Deum, audiuerintque filium ipſius admonentem: *Eſtote ergo vos perfecti, ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt?* Sapientiā excolendam hinc nouerint, cum vitam Dei, ipſam eſſe ſapientiam, Patris æternū verbū, crediderint. Bonitatem in alios effundendā intelligent, poſteaquam didicerint, Deum adeo immēſo bonorum cumulo homines, reſque omnes a ſe excitatas, locupletaſſe. *Ariſtoteles* viſus hoc inſinuaſſe, dum Dei benificentiā in eius perfectionē reducit. *vix enim*, inquit, *Deus bene ſe haberet, & mundus totus, quibus non ſunt actiones externa præter proprias ipſorum.* Cum in hunc pyropū lucentem intelligentia, voluntate pariter flammantem, intenderint ciues, ipſi eodem totidem in ciuitate pyropi euadent, mente ſcilicet ſplēdentes, affectu autem exardentes.

Athan. con. Idol. Plut. l. 5. & Oſi.

Ar. 12. met. c. 9. S. Tho. 1. part. q. 18. art. 2 q. 1. art. 4.

Sen. Ep. 102

Math. 5.

Ariſt. l. 7. pol. cap. 3.

9 Poſtremò, quod præcipuè ac proximè ad ciuilem inſtitutionem accedit, in noſtra ſapientia ſpectabile, Dei eſt in homines cura prouida, ac eorum cauſa de alijs ſuauis, ſimul ac fortis diſpoſitio. Cuius ſapientiæ cognitionem *Plato* ciuibus neceſſariam reputauit, *vt Bene*, inquit, *viuamus*. efficit ergo hac ex parte iudicio *Platonis*, ſapientia in Dei prouidentiam delata, vt non ad imperium voluptatis, ſed ad normā rationis, vitæ mores componamus. *Cicero* ex mente *Platonis*, hanc Sapientiam appellat legis

Plat. dial. 10. de leg.

Cic. lib. 2. de leg. pag. 147

Præmium. Huiuſmodi in Deo prouidentia, ſimpliciſſima licet, a nobis tamen commodè explicari non poteſt, abſque actu multiplici, tam in intellectu ipſius, quam in voluntate: vtpote quod homine creato, neceſſarijs facultatibus ac medijs tam naturalibus, quam ſupernaturalibus eum inſtruxerit, quibus finem ſuum melius adſequeretur: quod illum conſeruet, quod cum illo ad agendum concurrat: denique quod eidem in præmium virtutis, coronam, in pœnam vitij, caſtigationem decernat. Principium quidem, ac primum veluti elementum, ex quo noſtra Sapientia deducit Dei erga nos prouidentiam, omnium eſt ab eo creatio: idcirco Philoſophi, qui hanc creationem ignorarunt, Dei prouidentiam uti decuit, falli non ſunt. quorſum enim alienum opus Deus magnopere curaret? Hinc *Cyrillus A[illegible]xandrinus* contra *Iulianum* ex eo adſtruit Dei [illegible] homines prouidentiam, quod eos ex nihilo excitarit, ac dicit, nullam cauſam ſolidè ſubſiſtere adſcribendi ipſi prouidentiam, aut apud nos ſtabiliendi ſtudium eum religioſe placandi ſupereſſe, ſi hominem ſuis manibus ipſe non effinxiſſet. verum hoc ſemel ſuppoſito, affirmat noſtra Sapientia cum ſancto *Ambroſio*, contrarium eſſe Dei auctoris bonitati mundum hunc producere, ac deinde quaſi abortiuum fœtum, a ſe ad fatum, ad caſum abijcere, neu quicquam eius curam ſuſcipere. Imo, vt mihi videtur, dum noſtra Sapientia in Deo agnoſcit ſummam cognitioné, ac infinitam bonitatem, inde ſatis idoneè colligit, hanc ipſius cognitionem ac bonitatem, ad omnia vera cognoſcenda, omniaque bona diligenda, ac adminiſtranda extendi. Cumque cuncta vera, cuncta bona eius veritati ac bonitati, tanquam finibus, ſubordinentur, vt recte intulit *S. Thomas*, dum homines veritatem perſequuntur, ac bonitatem appetunt, in Deum tanquam vltimum finem, non quidem educendum, ſed ab ipſis comparandum, feliciſſimè feruntur.

Cic. lib. 2. cont. Iul.

Amb. l. 1. in exam. cap. 4

S. Thom. li. 3. con Gent. c. 17. & 18.

10 Sunt itaque in humanis quædam veluti adumbrationes diuini regiminis, ex quibus aliquadantenus noſtra Sapientia de eodem, ſimul ac de Dei prouidentia Philoſophatur: vtpote in Rege in ſuo imperio, in Parente in familia, in Duce in exercitu, in auriga in curru, in Præcentore in choro, in Nauta in naui, ac in ſimilibus. Credendum enim, auream catenam, a *Ioue*, iuxta *Homeri* poëſim, dimiſſam in terram, agnitam quoque a *Lucretio*, tametſi atheo, hanc habuiſſe ſententiam, quod cunctæ cauſæ efficientes, adeoque finales, reducantur ad Deum, ac cum illo connectantur vt primo efficiente, & fine earum vltimo: & quod omnes earum motus ſint quidam progreſſus totius naturæ in Deum, vt primum effectorem, vltimumque eorundem finem. Cæterum nulla cauſa tam intimè præſens, aut cauſans ſuum effectum vt Deus prima cauſa, qui omnibus adeſt per ipſam ſuæ ſubſtantiæ immenſitatem, quique omnium effectiones, incitationes, ac ipſa effecta ſimul cum cauſis ſecundis immediatè operatur: adeo vt, inter reliqua, homines, vt dixit *Minutius Fælix*, non ſolum viuant in Dei conſpectu, verum etiam in eius ſinu conſeruentur. *In ipſo enim mouemur, ac ſumus*, vt ait Apoſtolus ex *Arato* Poëta. Rectè viſus mihi *Cicero*, obſeruaſſe, penes homines Deorum opiniones ex ipſorum beneficijs ortum habuiſſe. etenim Egyptij belluam conſecrarunt *Ibin*, maximam vim ſerpentum conficientem: crocodilum, felem, Ichneumonem, & ſimiles Deos vtilitatem illis parientes. Græci quoque ac Romani non alios homines in Deorum numerũ retulerunt, quam quos experti ſunt, præclara dona ipſis tribuiſſe. idem de ſtellis ac planetis affirmandum.

Hom. Iliad. 3 Lucret. l. 2 mac. de ſom. Scip.

Min Fæl in Oct. Act. 17. Cic. l. 1. de nat. Deor.

11 Prouidentiæ iſtius, a noſtra Sapientia agnitæ, multiplex ſanè ciuilis vtilitas, vt iam ſummatim dicam. Inprimis hac ſententia eruditi, humiliamur ſub potenti manu ſupremi Domini, nullumque ſenſum aut motum faſtus admittimus, dum, nos formicarum inſtar, ſummo Deo ſubiectos animaduertimus. Deinde errata omnia in vita ciuili, omniaque flagitia hinc ſtudioſè defugimus, ſcientes Deo, tanquam Iudici, nos omnium factorum rationem quandoque reddituros. Miles eo ipſo in ſuo officio multum contineretur, quo exploratum haberet, totius belli Imperatorem, omnia ipſius geſta viſurum, etiam cum ſubdolè Ducis ſui præſentiam eius crimina declinarint. pari modi intelligentes, Deum non ſolum intueri quæ animis aut factis molimur, quinimo ea diſtrictè ad ſuum iudicium exacturum, tametſi interim aliorum vel ſuſpiciones noſtra facta effugerint, inde cauti euadimus, ne ullo tempore moribus noſtris damnoſas labes, ac Numini inuiſas notas, conſciſcamus. Baſim ac fundamentum ciuilitatis, in hac ſpecie Sapientiæ cum alijs collocat *Cicero*: *Sit igi[illegible] hoc iam a principio ſuaſum ciuibus, Dominos eſſe omnium rerum, ac moderatores Deos: eaque, quæ geruntur, eorum geri iudicio ac numine; eoſdemque optime de genere hominum mereri: & qualis quiſque ſit, quid agat, quid in ſe admittat, qua mente, qua pietate religiones colat, intueri, piorumque & impiorum habere rationem. his enim rebus imbutæ mentes, haud ſanè abhorrebunt ab vtili, & a vera ſententia.* Omnibus porro, principibus autem vel maxime, hinc præclarum ſubditur incitamentum ad virtutes, ad benignitatem, ac charitatem exercendam, quo Dei ſuauiſſimam prouidentiam imitentur. non enim quod in Deo bonum, ſic in eodem clauditur, vt copioſè ad alios haud emanet: ad cuius proinde idæam affluentiæ, informamur, nos non ſolum nobis ipſis natos, ſed vt alijs etiam ſimus benefici prouiſores, amici, ac parentes amantiſſimi: quod in ſequentibus adhuc explicatius perſequemur.

Cic. lib. 2. de leg.

CAPVT.

CAPVT. VI.

Quanta inter Deum & hominem neceſſitudo ratione Sapientia ipſius prouidentiam agnoſcentis, intercedat: quantaque hinc vis ad ciuilem vitam agendam propagetur.

QVemadmodum terræ iſtins globum, ad Coſmographiæ præcepta doctè non deſcribimus, niſi circulos cæleſtes mente contemplati prius fuerimus: ad quorum imitationem lineas, aſcenſiones, gradus, deuergentias, ac æquatorẽ ſubinde in ipſa terra effingimus, ita ciuilium rerũ modos ac formas haud prius aptè conſtituimus, quam Dei ipſius, eiuſq; imperij rationes ſapiẽtèr inuenerimus. Etenim apud nos de Dei prouidẽtia ſtabilita ſententia, propius ad Deũ ipſum accedit, noſque viciſſim illi arctius adſtringit, quam veterũ hac de re opiniones præſtare potuere. quo factũ, ad ſtabiliendam rempublicam nos potiora quam illi documenta accepiſſe: quippe de cælis, adeoq; ab ipſo Numine, peculiari quadam via ad mores noſtros ciuiles deuocata. Illi quidem vel inficiati mundum a Deo creatum, aut ſi id faſſi, eius gubernationem immediatæ ipſius prouidentiæ ſubduxere, exiſtimantes, eius omnia fatali cauſarum cõtextu, aut a Genijs Præſidibus inſtitui dumtaxat ac diſponi. *Et ſi Iupiter, inquit Seneca, illa nunc non faciat, fecit, vt fierent. ſingulis nõ adeſt. ſed ſignum ac vim & cauſam dedit omnibus.* Ariſtoteles quidem aliquoties ſupremam Intelligentiam appellat cauſam ac principium vniuerſale: quod ideo fecit, quia primũ mobilis motũ illi adſcribit, a quo reliqui motus, ac cæli in terras influxus, dependent: non verò quod putauerit, Deum omnia ex nihilo condidiſſe: quod vt ait *Cicero*, nullus Phyſicus vnquam conceſſit: aut ad effectus cauſarum ſecundarum educendos actione tranſeunte cũ illis concurrere, vt de eo iudicium tulit *Gregorius Nazianſenus*. Quãtum verò ad Genios, multa extitit *Plutarchi* ſapientia ad probandum, omniũ concretorũ ex materia & forma operationes, eorum curæ eſſe commiſſas. Pari modo *Iulianus* Apoſtata tantũ conceſſit procurationibus iſtorum Geniorum, vt affirmauerit, Gentiũ diuerſos mores, rituſq; colendi Deos admodum diſcrepantes, ab illorũ informationibus primitus dimanaſſe, ut memoriæ noſtræ prodidit *Cyrillus Alexandrinus*.

Sen. lib. 4. de Benef. cap. 18.

Cic. l. de fato.

Greg. Naz. orat.

Plut. de def. orac.

Cyril. Alex. l. 1. con. Iul.

Cic. l. 2. de leg. pag. 346

Luc. 12.

2 Sapientia autem noſtra, quæ veriſſima, definiuit, Deum immediato ſuo influxu conſilioque voluntatis, vel ſe ſolo, vel ſimul cum cauſa ſecunda, creando, concurrendoue, cuncta efficere ac digerere: adeo vt, ne capillus quidem de capite humano, aut folium de arbore cadat, ſine ipſius nixu ac diſpoſitione: non quidem ad cauſam alicuius rei ſolum extenſis, verũm ad ipſum effectum, ac quamlibet a cauſa ſecunda impreſſionem, porrectis.

Boet. l. 1. de conſ. met. 5

Tu frondiflua frigore bruma
Stringis lucem breuiore mora:
Tu cum feruida venerit æſtas,
Agiles noctis diuidis horas.
Tua vis varium temperat annum;
Vt quas Boreæ ſpiritus aufert,
Reuehat mitis Zephyrus frondes,
Quæque Arcturus ſemina vidit,
Sirius altas vrat ſegetes:
Nihil antiqua lege ſolutum,
Linquit propriæ ſtationis opus.

Si idcirco ſeries rerum naturalium aliquid eduxerit, vel impediuerit, ſi Genij quidpiam moliti fuerint, nihil horum merè ac ſolitariè pendebit vel a tali ſerie, occurſuue cauſarũ, vel a Geniorũ conatibus, ſed ſimul etiam, adeoque principaliter, ab ipſa Dei actione immediate effectum attingente, excitante: eiuſdem quoque prouidentia, effectum in finem ab ipſo intentũ, ſiue aperte, ſiue ſub inuolucro myſterij id contingat, ordinante. quemadmodum enim ſol ſuo radio ad omnia peruadit, ut notauit *S. Ambroſius*, tam ad magna, quam ad parua, ad cedri apices, ſimulque hyſopi humilitates, ad eminentes terræ fructus, iuxta ac ad abſtruſa in eius viſceribus metalla; ad Reges, & pauperes, ad mappalia, & palatia, ita Dei prouida cura, eius proſpectus, decreta ac concurſus, ad omnia plane, vno peccato excluſo, expanduntur ac deriuantur: *Et ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt*: vt egregie hoc *Minutius Felix*, ac *Cyrillus Hieroſolymitanus* elucidarunt.

Ambr. lib. 1. Offic. cap. 13. l. de Pharis.

Min. Fel. in Octau. Cyr. Hier. cat. 6.

3 Enimvero ciuilius, homini conſultius, ac melius, ipſum ſpe ſua atque expectatione ad Deũ eleuari, quam ad cæli ſideralem dumtaxat faciem, ad fatalem cauſarum neceſſitatem reijci: ne omnis eiuſdem pietas ac ſubiectio infra Deum ſubſidentes, iſtis definirentur. volunt, fatum ſimile eſſe horologio, ac Deum æquiparandum eius curatori contendunt, quaſi natura ſibi relicta per ſe ageret ſemel a Deo producta; ſicut horologium, libratis a curatore in altum ponderibus, ſuopte ingenio ſe deinceps mouet, tametſi curator ipſe abceſſerit. vnde *Pacianus* narrat, veteres finxiſſe, fata cum tabulis, Dijſq; adfuiſſe, perinde ac ſi cenſuiſſent, nihil præter fata, immediate de omnibus conſtituiſſe. Cæterum exiſtimantes ciues, ſibi a Deo proxime prouidente, Bona omnia euenire, magis grati in eum inde euadent, quam ſi arbitrarentur, ab ineluctabili ac nihil ſciente fato ad ipſos læta in vniuerſum erupiſſe. pariter æquiori animo acerba perferent: imo flagellum ipſum, in gratiam diuinæ manus, in qua eſt, amabunt, poſteaquam intellexerint, ipſos Dei digitos abſynthij ſuccum in eos expreſſiſſe, non verò meram fati tyrannidem, vexationem crudelius intorſiſſe. ſi quid ergò inciderit, ſtatim ſapiens noſter ciuis, illo viſo, ſeſe in Deum recolliget ut auctorem ac moderatorem; atque ſic amabilem eius prouidentiam omnia ipſi ſpirabunt ac referent; perpetuò multiplici cauſa exiſtente, vnde in ſuum principium doctior, purior, meliorque recurrat.

Pac. Paræn. Theo. Lact. de opif. ca. 19.

4 Neque ſane e re ciuili fuerit exiſtimare, omnium rerum veluti dominos ac adminiſtratores eſſe Genios, præſertim illos turpes ac moroſos, vt loquitur *Plutarchus*, de quibus poſtea diſſerendum. Diuinius quidẽ, ſimul ac ciuilius,

Plut. lib. de ſuperſtit.

excitari ciues ſua ſapientia ad cauſam altiſſimã, ad Deum nempe, neque dæmonum cogitatione inferius detineri. Hac de cauſa voluit Deus, vt ipſius virtus ex ipſis ab eo effectis adeo clarè hominibus conſtaret, vt ea conſiderantes, prætergredi, aut illam ignorare non poſſent. Scribit

Ariſto l. de mund ad Alex.

Ariſtoteles, *Phidiam* in *Palladis* ſcuto Philoſophico adeo affabrè ac inciſim nomen ſuum inſculpſiſſe, vt inde nullo modo expungi aut deleri potuerit, abſque totius operis diſſolutione. Hoc ſanè iuxta quandam proportionis rationem in mundi illius fabrica viſus præſtitiſſe Deus: etenim ita ſui imagines ac veſtigia illi impreſſit, adeo, dico, viuas præſentis Numinis notas in ea extulit, vt nulla ferme ignoratione, vel malitia obliterari queant, aut non patenter ſupereſſe, quæ homines inſpectores egregie ad ſapientiam erudirent.

5. Hac inſtructi ciues, ſibi ingenitam nobilitatem agnoſcent, ac ſubinde ad illius ingeniũ, vitæ actiones idoneè inſtituent. Vt enim a nobilibus parentibus propagati, dum ſuã animis proſapiam recolunt, rectè iudicant, nihil a ſua dignitate magis quam actionum ſordes abhorrere, nihilque prius illam decere, quam illuſtres ac ſplendidas virtutum formas exprimere, ita percipientes ſe a Deo, vtpote parente optimo, in lucem eductos, requiſitis ad præclarè agendum facultatibus ab eodem inſtructos, ac ad ſuum finem acquirendum eiuſdem beneficio pleniſſimè comparatos, apud ſe, dubio procul, ſtatuent, non niſi diuinum quid, quod eiuſmodi parentis ſimulachrum in ipſis exhibeat, ſuis vitæ actionibus exprimendum. illas verò appetitiones, quæ ipſis cum brutis communes, tanquam ſtemmatis ſui extrema dedecora debere ſe plurimum auerſari; quod præ-

Bern l dig. Amor diui. cap.2.

clarè admonet *S. Bernardus*. aliter enim agentes, tantum abeſt, vt ſui progenitoris excellentem imaginem in ſe oſtendant, quod probe intelligant, ſe potius in miluorum, luporum

Boet. l 4. met 5 l. 3. met 6.

vel equorum naturas, vt eos docuit *Boëtius*, turpiter degeneraturos. Inſignis certe hac in re *Epicteti* Philoſophi ſententia. *Si quis*, inquit,

Ep. l. 1 cap. 3

illud infigere poſſet animo, vt decet, nos omnes a Deo præcipue eſſe factos, Deum patrem eſſe hominum, ac Deorum, eum nihil abiectum, aut humile de ſeipſo cogitaturum arbitror. atqui ſi te Cæſar adoptaſſet, quis ſupercilium tuum ferret? vbi autem cognoueris, te Iouis eſſe filium, non efferreris? ſapienter *Iamblicus* humanam animam comparat ferro a magnete tacto: vtpote quod vt eiuſmodi ferrum ſe

Iamb. l. de Myſter.

ad polos in tabula nautica perpetuò conuertit, ita hominis anima, indita quadam a Deo creante vi, cognitionis & amoris cupiditate ad Deum, ſuum principium, perpetuò contendat.

Boet l. 3. Conſ. met. 6.

Hic clauſit membris animos
Celſa ſede petitos.
Si primordia veſtra
Auctoremque Deum ſpectes,
Nullus degener extat,
Ni vitijs peiora fouens,
Proprium deſerat ortum.

Hac ex parte noſtra ſapientia ſanctior, ciuiliorque, illâ ab *Homero* excogitatâ, qua ipſe omnia ad oceanum, tanquam altiſſimum, etiam ipſorum Deorum, principium retulit, vt narrat *Plato*. Similiter eminentior *Epicuri* phantaſticâ ſapientiâ, in atomos, vtpote rerum benefactrices origines, cuncta reſoluente, vt *S. Auguſtinus* obſeruauit.

Plat. orat. 2. Homer. Ili. 14. Aug. l de. ſtoic. &. ep.

6. Cumque in rebus ciuilibus ea æqualitas laudanda, quæ maximè ad charitatem inter ciues confert, hæc noſtra ſapientia in hunc finem definiens, præconium palmámque omnino hac ex parte meretur. Licet enim ciues quò ad pecunias, poteſtates, ductique a parentibus ſanguinis claritudinem, inter ſe diſcrepent, in hoc tamen quod principale, nempe in propagatione ſua a Deo, omnes conueniunt. quo agnito nullus in contemptum apud alios veniet, nullus iniuria ab alio afficietur, ne contemptus, iniuriaque, a læſis conciuibus, in ipſum Deum, communem omnium parentem peſſimè inſurgant.

7. Quod ergo Deum parentis loco habeamus, exiſtimandum, ipſum, tanquam in hoc genere parẽtis primũ analogatũ, nobis hæreditã conſtituiſſe, curam modò gerere noſtræ diſciplinæ, quo nihil nobis deſit, quod ad finem noſtrum, ab ipſo præſignatum, conſequẽdum, conducat. quoad res noſtras, parentes aliquando, vt videmus, a ſe ablegant filios ſuos, eos a ſua præſentia in externas nationes amandant, pædagogis erudiendos tradunt, ne domi lenteſcant, ac de parentum fauoribus nimium exultantes, proterui ac refractarij in tota vita euadant. Cæterum parens noſter Deus, ſemper nobis præſens, continuuſque inſpector eorum omnium, quæ agimus, aut prætermus: in quibus excellentiſſimis ipſius donis, vtpote in vltimo fine, educatione, ſui præſentia ac cura, omnes, tametſi alioqui diſpares, inter ſe æqualitate gaudent, vnâ eâdemque nobilitate prælucent. *Seneca* prudenter exiſtimauit, plurimum noſtris moribus efformandis prodeſſe, ſi vnuſquiſque ſecum animo reputaret, ſemper adeſſe virum, quem ob virtutis opinionem revereatur: hinc enim iudicauit, a malefactis nos cohibendos, horrentes ſcilicet facinorum turpes notas, in oculos ingerere tam probi hominis, & vitæ a nobis cogniti exemplaris. Ad quem ipſum effectum multò magis vrgebit cogitata Dei, vt optimi parentis, præſentia, quam *Thales* Philoſophus agnouit teſte *Valerio*, in cuius conſpectu fœdum aliquid dicere, aut agere, quam immane crimen in eius puritatem, quam ingratum facinus in eius bonitatem ac paternam pietatem! *Craſſus* Conſulatum ambiens, fortè fortuna deambulando, incidit in ſocietatem *Muti* optimi ciuis, vt narrat *Mammertinus*. qui obuios tunc quoſdam habens, quorum ſuffragia prenſans deſiderabat, cupienſque eos arte petitoria oportunè tẽtare, *Muto* dixit: *Quæſo pauliſper diſcedas, nec comitatu tuo honeſtari me putes: impedis honorem meũ, te ſpectante ineptus eſſe non poſſum.* Si *Craſſus* corã *Muto* ineptire non potuit, vnde animus nobis, Deo ipſo præſente, ſcelera grauiora perpetrare?

Senec. epiſt. 90.

Val. l 7. cap 2. Laert. in Thalet.

Mammert. in Paneg. Iulian.

8. Hæc ipſa ſapientia, ſicut frequentiorem cogitationem mortalibus de Deo ingerit, ita amore

more ardentiore eoſdem in illum inflammat, atque ad illum tanquam vltimum finem efficacius reducit. quis enim nõ amabit ſui principium & auctorem, obſtetricantem illam manũ quæ ipſum in lucem primum eduxit, vigilem eiuſmodi curam, qua ipſius omnia futura cælitus diſponuntur: *In manibus tuis tempora mea.* hæc

Pſal. 101.

ſapientiæ ſententia ſancto *Iobo* grauiſſimè afflicto, auram refrigerij adflauit, & melleũ liquorem charitatis, abſynthio aduerſitatis, qua premebatur, immiſcuit. *Ecce enim in cælo,* inquit, *teſtis meus, & conſcius meus in excelſis.* deinde plurimum conſolatus intulit, *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totã ia circuitu.* ſimiliter mater Eccleſia, dum pro defunctis filijs ſupplex ad Deum accedit, opere creationis recenſito, exiſtimat faciliorem Deum, qui eorum culpis veniam concedat. *Agnoſce inquit domine creaturam tuam, non a diis alienis creatam, ſed a te ſolo Deo, viuo & vero.* Cæterum de charitatis in Deum ciuilitate poſtea diſſeremus.

Iob. 16.

Rit. Rom. in ord. Com. Anim.

9 Verum enimuerò, neque exile argumentũ ad probandum veritatem noſtræ ſapientiæ, ſimulque ad ſtabiliendum ex eo vitæ ciuilitatem deducitur ex ſuauitate, quam omnes deguſtant, dum de Deo prouidente cogitant, & ſub eius patrocinio, tanquam pulli ſub alas gallinæ, placidè conquieſcunt. etenim experientiam inculcans *Ariſtoteles* adſeruit, magis lætari homines, vel leues aliquas de Deo coniecturas aſſequutos, quam ſi de alijs quibuſcumque, euidentes demonſtrationes exprimerent. hæc autem ſuauitas non poteſt oriri ex nihilo, vel ex phantaſtico, cum ingens ſit, omnibuſque Deum concipientibus communis. potius, quod naturæ huiuſmodi perſuaſio conſentiens, & conſequenter ipſi veritati, idcirco iucundiſſima. Decipi verò hac in re vniuerſam naturam noſtram, & inani quodã obiecto deludi, impoſſibile. Quod ſi Deus quaſi longè a nobis poſitus, mediante tamen noſtræ ſapientiæ tubo, tã ſuauis a nobis percipiatur, quanta precor ſuauitas in illo redũdabit, & quantã copiam eius, in eos ipſe tranſfundet, qui viſione beatificã ipſum quam proximè poſſederint? Quod ſi ciues multis difficultatibus implicari, plurimis laboribus delaſſati, varijs ærumnis afflicti, indigeant aliquo iuuamine iucundæ conſolationis, nihil profecto ad hoc tam oportunum, quam Deus ab ipſis inſpectus: in quo vberrima nectaria contemplcorur ac delibent. *Memor fui Dei,* dicebat Regius Propheta, *& delectatus ſum.* Deo verò ablato, quid ſupereſt in republica, præter mare magnum, importuoſum, cœcum, ac ſpatioſum infinitæ amaritudinis? Hoc experiuntur impij, ſapientiæ huius expertes, extorres cum *Cain* a Deo facti, quantumuis poteſtatis magnitudine diuitiarumque copiã florere in oculis vulgi videantur. *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris ſedeo, & lumen cæli non video?* Deus itaque lumẽ & fauus vitæ noſtræ ſemper nobis inuigilat, neque tempus eſt, in quo non illuminat, in quo non delectat, etiam in quo a criminibus non deterret. Sapienter finxit *Homerus,* quæſiuiſſe *Venerem.* Dei *Soporis* opem, ut vel aliquantiſper ſomno opprimeret palpebras *Iouis,* quo minus ſecreta ſua ac deſtinata ſcelera perſpiceret. at illi reſpondet *Sopor:*

Ariſt. lib. 1. Met. cap. 1.

Pſalm. 76.

Tob. cap. 5.

Hom. Iliad. 14.

Quemuis diuorum facile eſt mihi ſunt Soporis
Deuincire alium, licet ipſum ad ſtrata citaret
Oceanum, Diuis a quo genus omnibus vnum.
At Saturnigenæ Iouis inſopita grauare
Lumina, nec fas eſt, nec, ſi non iuſſerit, auſim.

Verum hæc acris ac territans Dei vigilia, plena etiam amore, ſuauiſſimo ſucco pleniſſima. ideo enim vigilat, ideo acri aſpectu territat, ne peccemus, ne in pænas incidamus, ac ut ſolidis bonis, eiſque iucundiſſimis, perpetuò inde exciperemur.

10 Iſtis accedit altera pars diuinæ prouidentiæ, nempe iuſtitia vindicatiua, quam noſtra ſapientia quoque contemplatur. huius notione eruditi ciues, timent in naturam, in conciues, contra Dei leges delinquere. nullus principum comminando ſic animorum ſecretis imperare poterit, ut Deus flagellum ſuum iuſtè amanterque in oculis mortalium quatiens. Proprium Dei, allicere ad bonum, bonos præmiare, malos verò, diris modis caſtigare. quas duas diuinæ prouidentiæ partes, cæli facies nobis repræſentat: quæ non ſolum ſerena, verum etiam quandoque nubiloſa, ignea, fulmineaque. *Quis enim* inquit *Cicero, cum exiſtimet, ſe curari a Deo, non & dies & noctes diuinum Numen horreret? & ſi quid aduerſi acciderit: quod cui non accidit? extimeſcere. ac id iure euenerit?* Cic. in Luc.

Nil ita ſublime eſt, ſupraque pericula tendit,
Non ſit ut inferius, ſuppoſitumque Deo. Ouid. lib. 4. Triſt.

11 Cæterum quod aliqui de hoc ipſo munere diuinæ prouidentię dubitauerint, affirmauerintque id inſuper ciuilis vitæ tranquillitati aduerſari, de illo in particulari paucis ſaltem inquirendum.

CAPVT. VII.

Vtrum ſapientia proſpectans in pœnas a Deo malè agentibus inſligendas, aut in vniuerſum in acerba, quæ hominibus diuinitus accidunt, ex quibus Deus meritò timendus, ſit vera ac ciuilis

NOnnulli dum Dei naturam inſpicerent, ſimulque hominum ciuilem ſortem contemplati fuiſſent, abſolutè pronunciarunt, neque ipſo Deo dignum, neque hominibus idoneum, ut Numen aliquod ciues magnopere extimeſcerent. ac quod nobis ingenitum, Numen agnoſcere, & ab ipſo pœnas nonnunquam in ſontes inſligi exiſtimare, præſertim hac vita exacta, animiſque e ſuis corporibus euolutis idem ſuſpicari, vnde vehementius nonnunquam ſolemus angi ac perturbari, idcirco magnam partem veræ Philoſophiæ in eo poſitam autumarunt, ut homines ſuperſtitione hac, ut ipſi loquuti, ſolueret: hoc eſt, ut ab eis cauſas omnes Deum timendi diſcuteret & amoliretur. Hoc primo in loco oſtendere conati ex bonã placidãque Dei ipſius qualitate, ad gratificandum ſolum, vt videatur, comparata: ſicut ſol iſte, eius imago, nemini nociuus,

ſed omnibus ſalutaris exoritur. ac ideo intulerunt, Deum nullius odij poſſe eſſe obiectum, cum nihil aliud ab ipſo ad homines dimanet, quam beneficium, quam auxilium, quam merum mel, quam gratiæ ornamentum. *Antiqua ſententia eſt*, ait S. *Hieronymus*, *Quem metuit quiſque, odit : quem odit, periſſe cupit.* Si ergo aliquid aduerſi in homines deciderit, id Genijs, fato, aut fortunæ, a Deo penitus tranſcriptum, attribuere. In aliam quidem ſententiam abierat ſapientia *Homeri* : quippe qui bina dolia finxerat vtrimque collocata in limine ædis ipſius *Iouis*, ex quibus ipſe euentus bonos pariter ac malos educens, in homines pro ſui arbitrij ſecreta voluntate ſparſim diſmitteret. Quod quidem ſymbolum, tanquam inciuile *Plato*, & *Ariſtoteles* ſæpe impugnarunt, ac a ſuis ciuitatibus reiecerunt. A ſummè bono Deo, inquit *Plato*, nihil niſi bonum ac ſuaue quò ad actionem ipſi propriam prouenire poterit. Neque *Radamantus* vel *Minos* aliquis eſt Deus, qui hominum plagis ac miſerijs delectetur. Ex hac ipſa Dei bonitate ab hominibus fatenda, *Seneca* ita philoſophatur : *Deos nemo ſanus timet. furor eſt enim metuere ſalutaria. nec quiſquam amat, quos timet.* Stoici ſicut bina illa *Homeri* dolia pariter cum alijs reprobarunt, ita fulmen ab antiquis ſtatuarijs in manu *Iouis* poſitum, vt inciuile figmentum damnarunt, exiſtimantes, haud decere diuinam naturā fulmina vibrare, aut in quempiam iacere. Propoſitum idcirco aliquando *Iouem* hominibus ad colendum, prorſus inermem dixere, ac ſubinde hominum errorem, nomine tenus politicum, fulmine armatam dexteram ei affinxiſſe.

Hier. ap. ad Theop. ad Ouid. ſcut.

Plat. Dial. 2. Ariſt. apud. Auct. in paraph. Pol. tract. 2.

Senec. l. 4. De Ben. cap. 15.

Claud. l. 5. de Rapt.

——— *nec enim liceſcere fas eſt,*
Vel nocuiſſe Deos. *Cicero* quoque rotam *Ixionis*, & inferni in vniuerſum tormenta, tanquam fabuloſa deridet, exploditque.

Prol. Cicer. Tuſculan. 1.

Plin. l. 2. nat. hiſt. cap. 7.

2. Deinde ab hominum ipſorum commodo, ad hoc ipſum probandum argumentari, affirmantes, neminem quietam vitam hic in ciuitate degere poſſe, aut tranquillo animo, vel libenti, mortem etiam pro patriæ ſalute oppetere, ſi modò perſuaſum ſemel habeat, velle Deum ad vindicatiuæ iuſtitiæ ſuæ normam facta cogitataque mortalium exigere : ſi latentes omnes eorum ſenſus excutere, ſeueriuſque caſtigare. Propter quam cauſam *Plato*, non ſatis reſolutus, ad bina illa dolia, ab *Homero* excogitata, abſolutè inficiandum, intulit, ea, veritate licet ipſa ſubſiſtentia, haud tamen eſſe ciuilibus vſibus oportuna : quippe quod animos ciuium credulitate horum nimium commoueri ac lancinari inde neceſſe : quò etiam fieret, vt nihil tam in vita horrerent aut defugerent quam mortem, ſuſpicati, ab illa adeundum ſtatim Iudicem Deum, cui reſiſtere non valentes, ab illo in æternum, aut ſaltem diriſſimè, puniendi. De factis ſuis ſecuri in hac vita qui ſunt? Deum ea videre, illis conſtat, etiam quorum conſcij ipſi non manent. quid ergo ſupereſt præter angores in vita, & a morte, tanquam ab omnium malorum ianua, fuga perplexa, receſſuſque trepidatione pleniſſimus? Hoc *Lucretius* contra ſententiam prouidentiæ acriter vrſit. adiunxit porro, timorem hunc vindicantis Dei, non ſolum effecturum, vt ſimus incapaces alicuius in vita ſuauitatis, ſed inſuper, ad lucem aliquam a Deo, aut deforis præclariores ſapientiæ notas excipiendas, inepti.

Luc. l. 8.
Cic. l. 7. ep. Fam. ep. 22.

Nec delubra Deum placido cum pectore adibis,
Nec de corpore quæ ſacto ſimulachra feruntur,
In mentes hominum diuina nuntia formæ,
Suſcipere hæc, animi tranquilla pace valebis.

Hoc ipſo nomine Poëtas, vtpote Stygis, ac in ea rotarum, flammarum, ac flagellorum inuentores *Plato* a ſua republica contumelioſè repellendos cenſuit : quod hinc omnis ciuilis vitæ dulcedo extingueretur, timor mortis, cum animi abiectione, plus æquo apud ciues inualeſceret. Vnde *M. Aurelius* pœnam in eos decreuit, qui inuentis terroribus, populi animos exulcerarent, maxime ſi ſuperſtitione aliqua induciatia illos percellerent.

Vlp. Dig. l. 1. Tit. Ap.

3. Cæterum Sapientia vera, atque cælitus in animos hominum immiſſa, vtramque prouidentiæ partem, præmio ac pœna conſtantem, in ſummo Deo, vtpote omnium Domino, vt ait *Tertullianus*, agnoſcit ac fatetur. Cuius rei ſymbolum quo ad pœnam, virga vigilans, a *Hieremia* propheta diuinitus inſpecta : quod ſcilicet vigilet Deus, & accuratè apud ſe ſtatuat eas pœnas reis quandoque infligere, quas ipſe comminatus, quando què demeriti, modò in ſceleribus patrandis vltra terminos perſtiterint. Malum verò in vniuerſum, quod in ſe pœnæ generalem notionem comprehendit, dupliciter intelligi poterit. primò, quatenus id, malum abſolutè dicitur, quod acerbum, quod damnoſum, nempe aptum ad detrimentum inferendum vel contra naturæ perfectionem, vel humanæ cupiditatis appetentiam : veluti paupertas, diminutio rei familiaris, morbus, inimicitia, mors ac ſimilia. Deinde mali nomen vſurpatur ad id tantum omne aduerſariū ſignificandum, quod cum reſpectu ad præteritam culpam incutitur, ſiue a Deo ſolo, ſiue ab Angelo, ſiue ab homine : & quidem vtroque modo ſumptum malum a Deo prouenire, noſtra Sapientia perpetuo exiſtimauit. Quod vt melius percipiamus, cum Doctore Angelico animaduertendum, Dei voluntatem dupliciter poſſe conſiderari. Primò, cum reſpectu quodam ad id, ad quod efferendum ſuopte ingenio & ex ſe idonea eſt : deinde ſub relatione ad id, ad quod producendum, occaſione a nobis deſumpta, comparatur. primo modo accepta, nullum in ſe complectitur argumentum timoris, cum ad benefaciendum ſolum ſit inſtituta : ſecundo autem modo intellecta, in ſe complectitur plurima motiua noſtri timoris : nam cum ſit voluntas Parentis in filios, Domini in ſeruos, Iudicis in reos, iure optimo timeri a nobis poteſt ac debet. ac detrimenti malum infert Deus hominibus, non tantum quòd ſuo peccato id demeriti, ſed etiam vt cohibeantur a flagitijs, vt exercitati in virtutibus inde probetur ac commendentur. quæ quidem vniuerſa ratio diuinæ prouidentiæ quò ad malū, ſupponit quidem peccatū, ſaltem originale, ob cuius infectio-

Tert. l. 1. ad Marc.
Hier. 1.

S. Thom. 2. 2. q. 17. art. 1.

infectionem, indiget homo hoc pharmaco diuinæ acerbitatis. Neque exiſtimatio noſtræ ſapientiæ hac in re aliena eſt prorſus a veterum
Hom. Ili. 1. ipſorum coniecturis. *Homerus* furiarum ac liſſarum ſæpius mentionem intulit; quarum tædis malefactores aduſti ac flagris cæſi, conſcientiæ
Plato in Gorg. in ipſis afflictæ dolores perſentirent. *Plato* quoque falſus, quorumdam grauiſſimorum ſcelerum; exacta hac vitâ, nullam planè inueniri poſſe expiationem: proinde arbitratur, futuros æternos eorum cruciatus, qui talibus corrupti ex hac vita exceſſerint. aliorum verò leuium, certam defunctis dari a ſuperſtitibus ex
Virg. Æne. 6. Plin. l. 7. cap. 27. piationem, aſſerit. *Virgilius* pariter hoc teſtatur, canens inferias *Palinuri*; & *Plinius* ſecundus recolit, ipſo vidente, quietas euaſiſſe manes cuiuſdam defuncti, cum pro illis iuſta peracta fuiſſent. *Collecta oſſa publicè ſepeliuntur: Do-*
Ariſt. l. 2. mag. moral. cap. 2. *mus poſtea ritè conditis manibus caruit.* *Ariſtoteles* quoque hoc ipſum viſus agnouiſſe. *Talem ſiquidem Dominum Deum præſcimus, vt bona malaque meritis diſtribuat.* *Dante Deo*, inquit *Sopho-*
Soph. in Aiac. Virg. Aeneid. 1. Cal. in Hym. *cles, ridet quis, aut dolet.*

——— *ò qui res hominumque Deumque,*
Æternis regis imperijs, & fulmine terres!

4. Hac admiſſa ſapientia, ferme omnes Gentes inde ſuos mores inſtituere. *Tullus* vt narrat *Dionyſius Halicarnaſſeus*, pœnam homicidij uni ex *Horatijs* inferendam cenſuit, quod ſororem, deflentem mortē ſponſi, ab ipſo occiſi in duello, interfeciſſet: tametſi a pugna victor reuerſus,
Dion. Hal. l. 3. Antiq. magnam gloriam Romano nomini adiūxerat: *Ne piaculum, ſceleruque vltrices diras, a facinoris patratore, in ſuam familiam conuerteret.* Adeo quidem vltrix hæc poteſtas agnata eſt Numinis alicuius diuinitati, vt natura auctrice omnes mortales cum colenda ab ipſis Numina, tum pariter timenda exiſtimarint. Huc enim religionum libamina ac ſacrificia ab illis inſtitura, vt placatis inde Numinibus, nihil mali ab illis incutiendi merito extimeſcerent.
Lucret. l. 1. *Primus in orbe Deos fecit timor*, vt canit *Lucretius.* pariter *Silius Italicus* hæc habet:
Tanta adeo, cum res trepidā, reuerentia Diuum
Naſcitur. Quod vt altius eorum animis inſideret, multiplici euentu ac clade declarauit ſæpius Deus, ſe vltorem in impios ſceleſtosque; non ſolum benignum parentem, verum etiam iuſtum iudicem factis ipſis ſe comprobauit.
Hom. Ili. 5. *Homerus* recenſuit, diuturno tempore ſuperſtites haud extitiſſe, qui cum *Diomede* in Deus rebellarant. *Plutarchus* retulit, diu apud Roma-
Plut. in mar. nos neminem imperium tenuiſſe, qui diuinos honores impiè affectarat.

Fecunda culpæ ſecula nuptias
Hor. l. 3. od. 6. *Primum inquinauere, & genus, & domos.*
Hoc fonte deriuata clades
In patriam, populumque fluxit.
——— *tandemque fatebere lætus,*
Iuue. Sat. 13. *Nec ſurdum, nec Tireſiam quenquam eſſe Deorum.*

Cuius prouidentiæ vltricis, adminiſtras virtutes veteres agnouere, quas *Celeripedes*, & *Memores* nuncuparunt: *Celeripedes*, quod plerumque concito & inexſpectato gradu accedunt ad noxios, vt eos feriant: *Memores*, quod hanc diuinæ iuſtitiæ partem nunquam obliuioni tradant, tametſi intermiſſum longius tempus pœnam diſtuliſſe videatur.

5. Et quidem hæc ipſa, de qua loquimur, ſapientia, propagari videtur a conditione ipſius Dei, vt omnium Conditoris ac finis. Si enim conditor, omnino conſequens, cuncta eius dominio ſubeſſe. ad Dominum autem in homines & Angelos ſpectat, eis, qui rectè ſe gerunt præmia decernere, eis verò qui malè agunt, pœnas infligere. enimuerò aut neutrum horum ad illum pertinebit, aut vtraque. Rationes ſiquidem omnium factorum illi reddendæ, qui vitæ Dominus præſidet, & cuius imperio cuncta diriguntur. Quòd porrò homines & Angeli in eundem Deum, vt in vltimum finem ſeſe mouere debeant, ſi id non præſtiterint vti conuenit, criminis omnino eo rei tenentur; atque a ſuo fine, vnde felicitas prouenit, deficientes, in extremas miſerias ſe ab eo deuolui, eſt quod patiantur, cuius fuerit ſententiam ferre, an ad finem conſequendum idoneè, vel ſecus, ſeſe parauerint.

6. Prodeſt quidem plurimum hæc ſapientia rebus ac moribus ciuilibus: præſertim bona indole ad optima conſilia in nobis ex peccato originali iam valdè debilitata, inclinatione autem ad impuras voluptates, nec non ad faſtum ſuperbiæ, multum aucta ac propagata. Etenim ſi fortè apud ciues ad honeſta inſtituta non faceret ſatis ipſius virtutis ac boni publici amor, accedens timor flagelli in manu Dei, eorum ſpiritus, in nequitiâ alioquin feroces, compeſcet, & in virtutis ſtudium inducet. Mala verò duplicia, quæ facultate mentis apprehendamus: ea nimirum, quæ aut ſenſitiua, & quaſi modò ſenſibus ſubiecta: vel alia, a ſenſu eleuatiora. ob quam cauſam totidem malorum generibus nos diuina prouidentia hic pauidos facit: primo, ab ipſo ſenſu percipiendo, vtpote morte, paupertate, infamia ac morbo comminatis: altero, gratiæ ſubtractione, æternis in inferno, vel in purgatorario temporarijs perpeſſionibus interminatis: vt ſi in quopiam contra rationem ſenſus nimium inualuerit, ille ſenſibilibus malis, familiariter ſenſibus ipſius obuerſantibus, aptè deterritus, ſubſiſteret, & ſe retraheret: contra, ſi in alio ob mentis vires ratio eſſet potentior, cum facile tranſeuntium malorum in eodem deſpectus orirerur, æquum, ſupereſſe mala æterna, atque ſpiritualia, fide ac iudicio duntaxat perceptibilia: vtpote in inferno toleranda, quæ ipſi proponātur. Cuius prouidentiæ apud Deum ſpectatus finis, non eſt hominum merus terror, aut eorum cruda exanimatio, ſed vt terrefacti, a vitijs recedant, & in virtutum delicijs ſuauientur: ſūmatim, vt iucundè ac feliciter degant, moriantur que. Atque inter ipſos ciues, nullius ſapientia iuſtiorem cauſam incutit timoris, ac ipſa Exod 18.
Principis atque magiſtratus ſapientia. nam cum in eis naturæ ac legis iure eximia virtus tam intellectualis, quam moralis requiratur: quorumque oppoſita vitia tam coram Deo, quam hominibus ſint turpiora, deteſtabilioraque, ac grauiori ſupplicio digna, conſequens, eos maiore Dei timore coercendos; quibus noxijs Dei

tribunal

tribunal ardentius, ad ſimilitudinem fornacis Chaldaici ſepiuplum plus ſolito incenſi, ipſorum oculis obiectatur. *Potentes potenter tormenta patientur.*

Sap. 11.

Quicumque regno fidit, & magna potens
Dominatur in aula, nec leues metuit Deos,
Animumque rebus credulum lætis dedit,
Me videat, & te, Troia.

Senec. Troad.

Soph. Tro. *Omne regnum* inquit *Sophocles, ſub grauiori regno eſt.* Enimuerò crediderim, paucos, vel potius nullos, velle ſponte ſua, ac non inuitos, quod ſuadet *Ariſtoteles*, imperia capeſcere, multorum curam gerere, ac pro eorum ſalute Deo rationem exigenti reſpondere, ſi omnes cauſas iuſti timoris principantes ſecum ſeriò diſcuterent ac trutinarent. quis obſecro, ſubdolum ignem libenter in ſuum ſinum, quantumuis thure & aromatibus fragrantem, admitteret? quis cum ipſis roſis, ſpinarum complicatos globos, vel in coronam contextos, capiti ſuo ſtrictius imponeret? quis momentaneum, paruumque lucrum, imo fallacem vmbram arriperet, cuius comprehenſione, vera, ſolida, magna, æternaque bona illi exciderent? quis ſupra lubricam anguſtamque vel aureæ tabulæ faciem ludibundus ſaltitaret, vtrimque, ſi caſus obuenerit, immani voragine eum expectante? quis pro tot millibus Deo iudicanti rationē reddere, nō horreret, qui propriæ vitæ, ac priuatorum morum momenta vix apud ſe potens qui rectè conſtituat, aut pro eis ſecurus Dei examen perferat? Sanè iſte timor Dei, quò ad Perſonam Principis, vt iuſtiſſimus, ita valde ciuilis exiſtimandus: nam cum ipſe ſit aliorum in ſe imperio omnino ſolutus, verſeturque in maximo periculo ac oportunitate malè agendi, æquum, vt ſuperius Numen intueatur, horrendam vindictam ſibi minitans, ſi peſſimæ vitæ exemplo alios ad ſcelera prouocauerit, ſi vectigales dira tyrannide vexauerit ac confecerit.

Ariſt. l. 4. Pol.

Greg. Naz. orat. de ſua fuga.

Iuuenal Sat. 10.

Ardet adoratum populo caput, & crepat ingens
Seianus,

Tacit. l. 3. & 4 Anal.

——nam qui nimios optabat honores,
Et nimias poſcebat opes, numeroſa parabat
Excelſæ turris tabulata, vnde altior eſſet
Caſus, & impulſæ præceps immane ruinæ.

Quod ſi horrendi euentus, in quos hic in terria nonnulli magnatum peſſimè gubernantes, Dei iudicio ita adigente, incidere, timoris argumenta ſuppeditant. quid ad hoc faciet directus in Dei tribunal aſpectus, a quo æterni in Styge ſupplicij pluſquam adamantinum decretum in ſontes dimanat; conferat ſe princeps cum Deo, & planè nihil ſe, eius reſpectu, comperiet: omneque illud, quod in ipſo maximum, ſerui ac mācipij non excedere condicionem perſpiciet.

Pſal. 2. *Nunc ergò Reges intelligite, & erudimini: ſeruite ei cum timore, & exultate ei cum tremore.*

Lucret. l. 5.

Et tamen è ſummo quaſi fulmen deijcit ictos
Inuidia interdum, contemptim in tartara tetra:
Vt ſatius iam multò ſit parere quietum,
Quam regere imperio res velle, & regna tenere.

7. Quod verò Philoſophi ac Poetæ hac de re ſunt commentati, aſſerentes, inamabilem fore Deum hominibus, ſi modò exiſtimarent, ab illo huiuſmodi horrendas pænas deuenire, potius contra concludi poterit, quandoquidem ex amore & cupiditate noſtræ felicitatis, triſtia omnia ipſe Deus nobis comminetur. Ciuis, inquit *Ariſtoteles*, vel humanitus inſtitutus, magiſtratum, ac legem diligit, etiam cum ab eis caſtigatur: quippe noſcens, pænam ipſi illatam, ad boni communis rationem conducere. Sane maiori veritatis ratione amandus Deus, etiam dum ferit, affligitque, cum ex puriſſimæ iuſtitiæ lege, idque in gratiam vniuerſi, id prouide faciat. quoties obſecro, immani fragore, reboante cælo, fulmen cælitus deuibratur, & tamen nullus mortalium eo læditur, ipſo fulmine ab eis in montes, in ſolitudines, in oceanum delato? quo percipiamus, Deum frequentius territare, vnde ad bonos mores a prauis receptum habeamus, quam noxios, vt merentur, punire.

Ariſt. l. 4. Pol.

Claud. pan. 2. in laud. Stilic.

———— qui cuncta ſonoro
Concutiens tonitru, Cyclopum ſpicula differt
In ſcopulos, & monſtra maris, noſtrique cruoris
Parcus, in Oetam exercet fulmina ſiluas:

vt cecinit *Claudianus*. *Ouidius* quoque parem intulit ſententiam:

Ouid. l. 1. Triſt.

Nunc vbi detonuit, ſtrepituque exterruit orbem,
Purum diſcuſſis aëra reddit aquis.

Baſil. in pro. Reg. Fal. diſp.

Propterea inquit S. Baſilius tonitrua, propterea fulminum terrores, vt ne bonitas eius contemnatur. qui ſolem oriri facit, is cæcitate etiam mulctat: qui imbrem dat, etiam ignem pluit: illa clementiæ, hæc ſeueritatis. Certe flagellum hoc, manu Dei nobilitatum, ſiue miſericordiæ, ſiue iuſtitiæ inſtrumentum fuerit, acceptabile, imo amabile nobis eſſe debet, omnibus vel *Cleopatræ* floribus preferendum. Cæterum dices, nobis infernus intentatus. at a quo? an non a Deo omni dulcedine in nos affluente, in quo mirabiliter ipſe fauus abſynthium comitatur? a Deo parente optimo, nedum ſolo Principe, qui ſui commodum a nobis, quod Parentes & Principes faciunt, non expectat, ſed vt ad eum refugæ appellamus, vt ei ſimiles tandem euadamus, ac de ipſius bonitate ſummo quodam gradu, quá virtute, quá iuſtitiá, quá merito, quá felicitate participemus: a Deo cupiente, vt nos pænam defugientes, ad materna ipſius vbera quantocius properemus? Non abijcimur hic, veluti in ſilua partus proiectitij a feris deuorandi, a Dæmonibus ad tartara rapiendi, ſed medij inter bona ac mala conſtituimur: bona, vt ad ea accedamus, mala, vt ad bona etiam reluctantes per pænas compellamur. Si ergo Deus tam dextera ſua propitia, quam ſiniſtrâ vindicatrici, nobis faueat, nobis bene conſulat, quamobrem de hac eius ſiniſtra, in dexteram auidi, lamentaremur? *Qui timent Dominum, conuertentur ad cor ſuum*. qui nihil timent, & voluptatibus interim inhærent, illi a corde rationis, a corde virtutis prorſus recedunt, in vngues, in pilos, in fæces prauitatum, ipſo corde miſere interim tabeſcente, vitæque principio derelicto, expirant. illico vero ac timor ingruerit, per anguſtum foramen, vt loquitur *Climachus*, lumen veritatis accipimus, viamque redeundi ad cor eodem reperimus. & quot a Deo percuſſi, denuo floruerunt!

Cryſ. in pſalm. 144.

Eccleſ. 21.

Greg. l. 5 dial. cap. 36.

Caſſianus.

Sapim

Sæpe Iouis telo quercus adusta viret. Neque ſolum diuinitus incuſſis timoribus homines a ſuis vitijs fugiunt, verumetiam pertinacius bonis moribus inhærent, poſtquam intellexerint, adeſſe furias ac tormenta, ſi cuſtodi officia deſeruerint. quo pacto, vt aduertit *S. Baſilius*, iuxta deſiderium *Dauidis*, quibuſdam clauibus carnes confixas habemus, nempe ſenſibilium detrimentorum timoribus detenti, impotentes reddimur, quo minus ad laſciuiam pro libidine noſtra excurramus.

Baſ. ſer. de iudicio
Pſalm. 118.

8 Illa verò, quam ſuſpicatus *Epicurus* animi inquietudo, & ad omnia cum vitæ diſcrimine periculoſa facinora trepidatio ex opinione inferni, & aliarum cladium, enata, leuem ſanè cauſam in ſe habet: etenim vtatur quis ſolum hoc compendio: ſcilicet, rectè viuat vt ratio præſcribit: ſit homo ſibi perpetuo ſimilis, & non beſtiæ, ac ſubinde noſtra ſapientia de diuina iuſtitia ſuſcepta iucundiſſima ei apparebit. Vnica virtus eſt, quæ dulcem vitam conſtituit, quæ cælum reſpicit, vt ab exilio patriam, vt a labore præmium, vt a miſeria hæreditatem Vitium ſolum amarum eſt, quod intenus exteriuſque hominem corrodit, ac deuaſtat: quod repugnantem taurum ad carnificinam pertrahit. Cæterum dices, in humanam condicionem non cadere immunitatem ab omni peccato: porro, quod vnuſquiſque ſtatum ſuum referens ad exactum Dei ſeruitium, quem nihil planè in vita geſtum latere poterit, inueniet, iuſtiſſimam eſſe cauſam timoris, quæ animum ipſius reddat continuò perturbatum, exulceratum, & ad mortis cogitationem trepidantem. Dico itaque, Deum in facili, & expedito hac ipſa de cauſa momentum noſtræ ſalutis collocaſſe, quo hac ex parte infirmitati noſtræ benignus parens indulgeret. illud facile & expeditum appello, quod nedũ naturæ in nobis tantum conueniens, ſed diuinæ gratiæ etiam, quæ ſufficiens ſemper adeſt, oportunum. *Plato* quidem tria hominum genera, quantum ad opinionem de Sapientia, refutauit: ſcilicet atheos, impios, volenteſque Deum facili opera poſt ſua patrata crimina placari. Cæterum hanc facilitatẽ in eo ponere videtur, quod nuda cæremonia externæ expiationis, voti, aut ſacrificij, abſque omni interna voluntatis mutatione, imo cum defixo propoſito malè agendi, quidã exiſtimant ipſis regreſſum parari a facinoribus ſuis in Dei fauores. at quicquid ſit de hoc æſtimato errore a *Platone*, an non reipſa paruo contẽtus Deus, qui dono vel aquæ frigidæ homini conciliatur? qui ex vera contritione ingemiſcenti ignoſcit? qui ipſum charitate amãti, iuſtitiæ donum infundit? quod ſi neque dolere, neque amare voluens, ex quibus animus tranquillatur, & aliquid hic in terris ex illo fauo inſugit, qui ipſum manet in cælis, dignus omnino cui ira Dei excandeſcens horrores vndiq; incutiat, prægusteſque modo aliquid illius acerbitatis æternæ, quæ exacta hac vita, ſceleratos expectat.

Plat. dial. 9. de Repub.
Math. 16.

Prudent. in Hamart.

O Dee cunctiparens, animadator, o Dee Chriſte,
Cuius ab ore Deus ſubſiſtit ſpiritus vnus,
Te moderante regor, te vitam principe duco,
Iudice te palleus trepido, te iudice eodem
Spem capio fore, quicquid ago, veniabile apud te.
Quamlibet indignum venia, faciamque, loquarque
Confiteor, dimitte libens, & parce fatenti.
Omne malum merui, ſed tu bonus arbiter aufer
Quod merui, meliora fauens, largire precanti.

CAPVT. VII.

Quænam ſint rerum genera, a Deo ex gemina Sapientia expectanda, ac in eius ſanctam Prouidentiam a ciue referenda.

VT homo diuinam prouidentiam circa ſe occupatam diſtinctè expendat, quatuor in eius mentem venire debẽt: rerum nimirũ exiſtens ſubſtantia, earundem accidentia, deinde operationes, poſtremò effectus. hæc quidem eo pondere ac menſura definiuntur, ſic ritè afficiunt ſubiecta, ac fiunt a Deo, vt opificem arguant nõ ſolum ſumma ratione fabricantem, ſed ſingulis & omnibus eadem ratione oculatiſſimè prouidentem *Quid ergo abſurdius inquit S. Auguſtinus, quid inſulſius ſentiri poteſt, quam totum hoc eſſe vacuum nutu, & regimine prouidentia. cuius extrema & exigua videmus tanta diſpoſitione formari, vt aliquando attentius cogitata, ineffabilem incutiant admirationis horrorem?* Hominẽ verò, omnium a Deo profecta diſpoſitio dupliciter modo reſpicit, vt idẽ *Auguſtinus* animaduertit, atque inde duplicem is ſtatuit Dei prouidentiã; Naturalẽ nempe, ac voluntariam. *Naturalis quidem per occultam Dei adminiſtrationem, qua etiam lignis & herbis dat nutrimentum: Voluntaria vero per Angelorum opera & hominum.* Naturalis itaque dicitur prouidentia, quæ curſum rerum, earũ ſcilicet operationes, ab æterno conſtituit, ac in tẽporibus debitis exequitur independẽter ab Angelorum hominumque voluntatibus, quæ ad naturam non ſpectant. Vtpote quod ſolis acceſſu ac receſſu dies & noctes, hyems & æſtas ſint: quod terra herbis arboribusq; veſtiatur, quod homines ſeneſcant, ac iſtis ſimilia exiſtant. Voluntaria illa appellatur, quæ a Dei quidem prouidentia ordinatur, ſed adminiſtris Angelorum hominumque voluntatibus, aut a ſua ſolum voluntate: quod quidem quantum ad homines & Angelos, dupliciter contingit: primo, interuenientibus eorũ liberis actionibus, vt cauſis phyſicis certorũ naturalium effectuũ per cauſarum applicationẽ ab ipſis peractam: veluti quando hominũ cohabitationibus aër ſalubrior, terra fertilior eorundẽ agricultura euadit: vnde fruges, incolumitates, inundationes, ariditates ſoli & huiuſmodi propagantur: quãdo etiã Angelorũ miniſterijs, naturalibus illis partibus mundi aliquid detrahitur, aut alijs adiungitur: ſiue quãdo Dei tantũmodo voluntate contra naturæ impetũ & vim, miracula parãtur. Deinde reſpectu quorundã naturalium effectuũ hominis volũtas ſe habet moraliter: ſicuti dũ in præmiũ virtutũ terra fertilior diuinitus redditur, ſeu in pœnam malefactorum ſteriliſcit. Et quidem vtrumque ordinem euentuum naturalium, Deus ſuo æterno conſtituit decreto futurum, præuidendo etiam hominum vel Angelorum actiones, aut ſe-

Aug. de Gen ad lit. l. 5. cap. 22.
Aug. l. 8. de Gen ad lit. cap. 9.

cundũ ordinem prioris, & poſterioris, vel ſimul cum illis, & ab illis dependenter: ac eodẽ modo ſuis temporibus ſeorſim ſingula educit. non eſt ergò Dei omnis prouidentia ſiue æterna, ſiue temporalis, quò ad naturam, merè naturalis, vt volunt *Stoici*, ſed aliqua volũtaria, vt explicauimus. *Multos præterea, & noſtra Ciuitas, att Cicero & Græcia tulit ſingulares viros, quorum neminem niſi iuuante Deo talem fuiſſe credendum eſt.*

Cic. l. 2. de Nat. Deor.

2 Quomodocumque verò diſponantur, in hominem, tanquam finem, deſinunt vniuerſa. finis autem eorum homo, quatenus eius imperio ſubijciuntur, ac eius vſibus, nempe vitæ ſuſtentandæ, Dei cognitioni cultuique, ſimul ac reliquarum virtutum actionibus ab ipſo defungendis, appetitè inſeruiunt. neque ſolum hæc præſtat, verũ inſuper rectè ab ipſo homine adminiſtrata, decus ac perfectionem propriam quandam nanciſcuntur: quemadmodum in imperio ciuili, ſubditi bono Principis regimine gubernati, non tantum ipſi Principi vtilitatem adferunt, ſed ipſimet etiam eodem plurimum nobilitantur. idcirco non modo perfecta rerũ naturaliũ curat Deus, ſed etiam ipſa errata ac deficientia, in gratiã licet decoris in vniuerſo, aut commoditatis in aliquo. *Dignatus loqui Deus cum Caino,* inquit *S. Chryſoſtomus. propter Abel, cũ Diabolo propter Iob, cum Pharaone propter Ioſeph, cũ Nabuchodonozor propter Danielem, cum Baltazare propter eundem.* Non eſt ergò quod ciuis ſecum reputet, ſe iſtis inſtar Dei in terris ditatum, cum *Salomone* in throno, cum aranea in centro ſui ſtaminis, vt ex ſuo arbitrio, voluptatum cupiditate luxuriãte, deinceps viuat, vt per deuia blandimentorũ erranti animo tenebras offundat, vt furenti appetitui irritamenta malorum conſciſcat, vt ſub tyrannide abuſus humani, creaturæ omnes, vt ait diuinus Apoſtolus, ingemiſcant: ſed vt ex ratione ac Dei amore vitam inſtituat. Quemadmodum enim nullus parentum, hæredi ſua bona ex teſtamento legat, vt eis inſtructus ſe ac familiã perdat, ſed potius vt inde adiutus, ſuo ac ſuorum honoribus & emolumentis melius prouideat: ita optimus Parens Deus, qui nos vt ipſius prolẽ, intelligentiæ lumine a brutis diſcreuit, eidem concredita emolumẽta ac ornamenta omnia ancillari voluit. infeſta autem fore, aut nobis peſtifera, penitus recuſauit, interdixit.

Chryſ in Ep. ad Col. c. 1 Hom. 2.

Rom. 8.

3. Tria autẽ in homine exterius afficienda a Deo expendit *S. Thomas*. corpus nempe cũ appetitu ſenſitiuo & facultatibus organicis, mentẽ, & voluntatẽ. corpus, ſicut appetitũ ſenſitiuũ, illiusque facultates moueri aſſerit ab ipſo cœlo, mentẽ ab Angelis, voluntatẽ a ſolo Deo. Cœlũ, cui elementa ſubijciuntur, agendo in humana corpora, illa permutãt, aliã & aliã in eiſdẽ primarũ qualitatem temperiem efficiunt: vnde ſanitates, aut morbi exoriri ſolent. quæ quidẽ a cœlo in corporibus impreſſiones, referuntur in Dei prouidentiã ſiue Naturalem, ſiue voluntariã, ſiue ex vtriſque mixtã, vt poſtea explicatius oſtendetur. Huius rei cogitatione ciuiũ animi humilitate quadã deprimi poſſunt, dum animaduertunt, ſuorũ corporũ ſtatus non pendere abſolutè a ſuis voluntatibus, ſed etiam a cœlo ac elementis, a quibus pro varia Dei ordinatione affligi, aut benignè tractari poſſunt. Ad imaginationem etiam hominis, boni Angeli, ac dęmones quoque operando pertingunt: quorũ vires in eiſdẽ multiplices informationes, veluti in cera, effingunt. qua imaginatione mota, ad mentẽ etiã pertingunt: quod liquidò conſtat in primis illis animi conceptionibus, quarũ cauſæ interdũ neque obiecta externa, neque corporum diſpoſitiones, neque aliquid relictũ a præcedentibus occupationibus. ſunt enim primæ quædam in nobis cogitationes, vel apprehenſiones, ex quibus aliæ ſubſequentes quaſi per filum deducuntur, quas, neque illas volentes, neque de illis præmeditantes, elicimus: ad quas proferendas, affirmat *Ariſtoteles*, homines ab initio in ipſis Numine ſæpius excitari. Vnde enim aliter in mentẽ inciderent? in quibus inferendis Angelorum ac dæmonũ artes quandoque verſantur: licet Dei prouidentiæ ſubſint ſiue Naturali, ſiue voluntariæ, ſiue mixtæ. Voluntas autem hominis, veluti in quodam penetrali naturæ collocata, ea eſt immunitate, propter dignitatẽ libertatis ac receſſus a corpore, vt a ſolo Deo, per ſuam prouidentiam Naturalem & voluntariam agente, afficiatur. reliqua omnia veluti ad regiæ ipſius ianuã foras pulſant, clamores edunt, Deus ſolum interius penetrando eius actionem ſimul cũ illa exprimit: vel in eandẽ habitũ aliquẽ immittit, prouidentia ſua Naturali, aut Voluntaria, omnia ipſius conſilia procurante

S. Tho. l. 3. cont Gent cap. 92.

Ariſt. lib. 2. mag. moral cap 8.

S. Thom. l. 3 con. Gent. cap 88 1. part q. 57 art. 4.

4. Vt autem diſtinctius paulo qualitatẽ diuinæ prouidentiæ quò ac hominum corpora, mentes, ac voluntates, intelligamus, inprimis exiſtimandũ, omnem prouidentiã, tam ab æterno decernentẽ, quam in tempore exequentẽ, Dei reſpectu dici poſſe voluntariã. Deus enim ſiue aliquid moliatur ſe ſolo, ſiue cum cauſa ſecunda, ſua voluntate id præſtat, dum ſcilicet ſe ad operandum voluntariè determinat, dum cauſas ſecundas pariter voluntariè aptat ad agendum, deſtinatque. Nihilominus triplicem ſpeciem prouidentiæ diuinæ poſſumus recenſere: Naturalem nempe, voluntariã, & ex vtriſque compoſitam: licet nobis ſit difficile, vnũquemque euentum, hominem contingentem, certæ ſuæ ſpeciei adſcribere, vt mox apparebit. Naturalis prouidentia illa eſt, quæ hominẽ non quomodolibet reſpicit, ſed iuxta exigentiam naturæ, ac iuris naturalis poſtulatum, ita vt homini id debeatur lege naturę, quod Deus exterius operatur. Cuius prouidentiæ exempla in operationibus ſenſuum externorum, ac facultatis motiuæ elucent: fiunt enim mediante Dei prouidentia Naturali. Quando autem diuinitus aliquid in homine, vel ab homine productum non habet ius ſuæ exiſtentiæ in proximis aut remotis cauſis naturalibus, neque in aliquo communi principio naturali, tunc illud Dei prouidentiæ voluntariæ attribuendum, ſiue id ſe ſolo, ſiue Angelo, ſiue Dæmone, ſiue alia cauſa ſecunda interuenientibus, præſtiterit. hoc pacto mundi creatio effectus fuit prouidentiæ voluntariæ: ſimiliter omnia miracula curſui naturæ

repug-

repugnantia, vel illum ſuperantia, inſpirationes itidem ſupernaturales, qualitatum ac habituum pariter ſupernaturalium infuſiones, eidem voluntariæ prouidentiæ concedendæ. Prouidentia mixta illa cenſetur, in cuius effectu aliquid iuris naturalis, & aliquid merè voluntarij diuini ſeſe oſtendit: etiam, tametſi ille effectus iuxta ſuam formam res ſit planè naturalis. Huius exēplum eſſe poterit in aliquo homine ſanitas ex aëris puritate, quatenus enim Deus ei cogitationem voluntariè inijcit, qua mouetur ad inhabitandum ibi loci, vbi aer ſaluberrimus reperitur, ſanitas eiuſdem eſt effectus prouidētiæ volūtariæ: quatenus verò cauſata poſtea a bonitate ipſius aëris, in prouidentiā naturali referenda.

5 Iam autem vt vnicuique iſtarum ſpecierū proprios ſuos in homine effectus aſſignemus, primò examinabimus, an omnis prima bona cogitatio ſit effectus diuinæ prouidentiæ volūtariæ, ſcilicet gratuitæ, vel an aliqua ſit effectus prouidentię naturalis, & communis, nec ne. Theologi, qui arbitrantur, hominem viribus ſolius naturæ fretum, & Dei concurſu generali adiutum, nihil boni moralis, iam poſt lapſum primorum parentum, poſſe operari; vt hoc ſtabiliant, definiunt, omnem primam bonam cogitationē, ex qua immediatè ſequitur opus bonum morale, vel in quam, vt primum principiū intellectuale, reſoluitur illa cogitatio, ex qua immediatè eiuſmodi opus bonum deſcendit, eſſe effectū prouidentiæ voluntariæ, adeoque gratiæ ſupernaturalis, quam pro nobis Chriſtus Dominus meritus eſt. Dicunt enim: illa prima cogitatio bona non eſt effectus voluntatis in homine, neque rei alicuius exiſtentis in eiuſdem corpore vel anima: ergò effluxit ſolā a Dei voluntate. Porro cū prima cogitatio potuerit eſſe mala, a Deo duntaxat prouenit, quod ea fuerit bona. Denique cū inter bonas, potuerit eſſe hęc, aut altera, quod hæc exiſterit bona, & non alia, a beneplacito tantū diuino id manare potuit. Hac in re omnino certum, aliquam primā mētis conceptionem poſſe eſſe ſupernaturalem, gratioſæ nempe ac voluntariæ pluuiæ guttulā, adeoque gratiæ per Chriſtū, ac proinde effectū prouidentiæ in Deo prorſus voluntariæ ac gratioſæ. Deinde apud me exploratum, non omnē primam cogitationem, ſiue bonam, ſiue malam, pertinere ad prouidentiam Dei voluntariā ſiue gratuitam. nam ſi id verum, vel hoc contingit quia prima, uel quia cauſā ſui non habet in natura. illud dici non poteſt; nam cogitatio mala, ſiue a Dæmone inſeratur, ſiue aliūde prouenerit, poteſt eſſe prima, vt liquet. Illa porro mala cauſā ſui habere poteſt in ſtatu corporis, in obiectis externis, in phantaſmatibus, in effectibus præcedētiū cogitationū, proinde nō eſt ſemper reducenda ad prouidētiā Dei merè volūtariā, ſed interdū ad naturalem: ergo prima cogitatio bona, quatenus prima, hoc eſt neque prius cogitata, neque volita, reduci poterit ad eandem prouidentiā. Neque dicit *Ariſtoteles*, omnem primam cogitationem proficiſci tantum a Dei voluntate, ſed aliquam: nam quaſdam primas adſcribit fato, quaſdam fortunæ. Quocirca ſicut prima cogitatio mala, poteſt habere cauſam ſui in natura, vtpote in corporis diſpoſitione, in phantaſmatibus, in obiectis externis; quare in eiſdem cauſam ſui nō poteſt habere prima cogitatio bona, quæ ſimiliter Dei prouidētiæ naturali attribuatur? Vlterius, ſi eſſemus omnes in ſtatu naturæ integræ, ſi argumēta prædicta ſpectemus, omnis in nobis prima cogitatio bona, etiā in materia morali, & naturali, tunc quoq; eſſet ſupernaturalis. nam licet tunc mala prima cogitatio practica nō potuit nobis inijci, tamē quod hæc prima bona ineſſet, non alia, debuiſſet id prouenire a ſola Dei voluntate. fuiſſet ergo eodē modo tunc ſupernaturalis, ac iam: ita vt neq; in illo perfecto ſtatu cōſtituti, naturaliter boni aliquid agere potuiſſent. Qui proinde, iuxta cōmunem Theologorū ſententiam, aſſerunt poſſe hominem, viribus naturæ innixū, opus bonū morale, in quo nulla ſingularis eminentia, aut difficultas compareat, perficere, negant omnē primam bonam cogitationē eſſe gratiam Chriſti, ſed aliquādo effectum diuinæ prouidentiæ naturalis eſſe contendunt: tametſi ijdē admittāt in eo ſenſu eſſe donū gratioſum, in quo, nullorū præcedentiū meritorū ſtipendiū. etenim dupliciter reuocari poterit prima bona cogitatio ad prouidentiam naturalē: principiò, quatenus ſui cauſā habet in natura, modo explicato. Deinde quatenus generalis cuiuſdā iuris naturalis quædam eſt executio, ſeu determinatio. Enimuero, iure naturæ debetur homini exiſtenti in puris Naturalibus, a Deo aliqua prima cogitatio; eaq; de cauſa, iſtius bonæ expreſſio, eſt quædā veluti executio communis iuris naturalis, in quo, vt in quodā debito, hæc ſub membris diſtributionis continebatur. Debetur enim homini aliqua prima ſub diſtributione: nempe, vel hæc, vel altera: proinde hæc, deriuatio quædam potuerit eſſe a naturali iure, & eius veluti executio: obſeruatur enim practice ius naturale a Deo in particulari, nō in aliquo vniverſali, vt *S. Thom.* dixerit. quod ſanè ſufficiens, vt omnis prima cogitatio bona nō ſit perpetuo gratia per Chriſtū; imo vt ſit effectus quandoq; potius prouidētiæ naturalis, & non ſemper voluntariæ. Gratia vero, quę eſt per Chriſtū neq; eſt ſtipendiū meritorū ex viribus naturæ, neq; eſt determinatio, aut executio generalis alicuius debiti naturalis: qualis poteſt eſſe aliqua prima bona cogitatio, quando opus, ad quod mouet, eſt ſolū naturale ac morale facilioris notæ; ipſaque mētis informatio, naturæ lumini congrua, neq; illud excedens. Quocirca huiuſmodi prima bona cogitatio, tametſi in ſe ſeorſim ſpectata, homini minimè debeatur; quatenus tamen eius collatio debiti naturalis, in aliquo vniuerſali poſiti, eſt executio ac determinatio, in eodē, vt particulare membrū, diſtributiuè complexum, humano generi deberi affirmari poterit. Fruſtra enim eſſet ius naturale, quo aliqua prima cogitatio homini debeatur, ſi nulla prima in particulari, vel ſi nulla prima bona eſſet naturalis, ſed omnis gratuita, voluntaria ac ſupernaturalis: nec credendū, originale peccatum, totum ius naturale, quò ad cogitationem, penitus abſtuliſſe.

Greg. in 2. D. 28 q. 5. art. 2. Vaſq. 1. 2. Diſp. 109. cap. 2.

S. Thom. li. 3 con. Gen. cap 75.

6 Vt verò intelligamus quid homo meris naturæ viribus, quantū ad actionis probitatē, ſeu ad

onem rectam eiuſdem conformitatem, præſtare valeat, non abſuerit, ſi ſupponamus doctrinæ cauſa, aliquem inſtar *Adami* conſtitui in quodã loco, omni rerum animatarum & inanimatarũ copia inſtructum, naturæ tamen ſolummodo facultatibus ad agendum comparatum. quo facto, eſt quod omnino ſtatuamus, eundem hominem, cunctarum earum rerum Dominum eſſe, ac in proprios fines directorem. non enim competit homini hoc ius titulo gratiæ, ſed naturæ: ſcilicet quatenus ratione & Dei imagine illuſtrato. Cæterum ſi in hoc ſtatu definiamus, illum nihil prorſus peragere poſſe, quod rationi conueniat, tunc hic homo, tametſi aliorum Dominus & gubernator vniuerſorum animantium, nihilo obſtante inter ea planè erit animal dementiſſimum: cum non aliud peragere queat, præterquam quod ad inſaniam, ad ſui reliquorumque nocumenta, deſtructiones, ac a recto deflexiones, meritò referatur: adeo vt leo aliquis vel vulpecula æſtimentur potiori iure Domini illius hominis, quam ille eorum. Cui ſi nihil bonæ actionis permittatur, quid vetat eidem attribuere omnem in ſe & in alia turpitudinem, rabiemque contentionis? Cum itaque res aliæ vniuerſæ, tam animatæ, quam inanimes, certis iniectis põderibus ad id, quod ipſis conueniens, deſtinentur, non fuerit opus, naturæ humanæ condicionem inter eas ita extenuare, vt iudicemus, nihil probi & honeſti perficere poſſe hominem, naturæ ſolis viribus connixum. ſatis fuerit ad inducendum de Reparatore fidem, ſi definiamus, nihil ardui, aut ſuo genere magni, valere ipſum ſuo conſilio abſoluere abſque eiuſdem Reparatoris gratuito auxilio. quo in ſtatu ex oppoſita opinione homo ille non ſolum euaderet continuò moribus improbus, quinimo etiam ferus: non modò nequam, verum etiam terribilis, idque naturæ ductu: imo quod ad vtraque feris eſſet peior, nam vt doctè animaduerſum cepimus ab *Ariſtotele*, homo vitioſus & ferus agit contra inſitum ſibi a natura ad agendum Principium, nempe mẽtem ratione præditam, quod non faciunt feræ quantumuis in immanitatẽ erumpentes: potius namque operantur ex inſtinctu, ſeu principio ipſis a natura inſito & attributo: *Non enim in eis corruptum eſt id, quod optimum, quod, vt in homine, in ſe non habent.*

Ariſt.lib.7. Ethic.cap.6

7 Iam verò quod ad opera naturæ, ad hominem relata, tria difficultatem faciunt quantum ad hoc, vt ſingula peculiari ſuæ prouidẽtiæ a nobis adijciantur: nempe præmium, pœna, ac ſigna futurorum. Et quidem quantum ad naturæ effectus, vtpote aëris ſalubritatem, vitæ diuturnitatem, morborum curationes, ac iſtis contraria, quæ interdum præmia ſint virtutũ, aut pœnæ vitiorũ, duplici modo cogitare poſſumus ea a Deo prædefiniri, ipſoque euentu contingere. primò quidem, vt ipſis virtutum actionibus, vitiorumque demeritis ſint omnino quoad diuinam prædefinitionẽ poſteriora, ita vt ne eſſent quidem, ſi virtutes non fuiſſent a Deo prius decretæ, & ſtatutum ab eodem, fore vitia permittenda. deinde vt virtutes ac vitia, earum præmia, & horũ pœnæ, illis rebus conſtantes, quoad exiſtentiam, comparentur ſolum incidenter ac concomitãter inter ſe. priori modo exiſtimandum, plurimos naturæ effectus contigiſſe, tam in præmijs quam in pœnis: ita vt naturæ curſui fuerint exempta, & eorũ exiſtentiæ ſuſpenſæ ad viſionem in Deo futurorũ morum, ſiue bonorum, ſiue malorum, in hominibus. hoc, quoad præmia conſtat ex miraculis diuinitus patratis in ſubſidium Bonorum: ex eis quoque proſperis euentibus, etiam huius vitæ, pro quibus orat Deum Eccleſia. ac quantum ad pœnas, illa, quam experimur, elementorum degeneratio ac deterioratio non extitiſſent, ſi primi parentes non deliquiſſent. alia autẽ cernũtur præmia ac pœnæ, quæ licet ſub iſtis reſpectibus præmij ac pęnę, non extitiſſent, niſi prius hominũ moribus a Deo decretis, quo ad id tamen, quod in ipſis materiale, ſine illis fortaſſis extitiſſent. Veluti ſi iam ex cauſis naturalibus ruiturá domo, Deus huic homini ſcelerato, in vindictam ſuorum peccatorum, efficacem cogitationem inijceret ad ſubeundum eius tectũ, quo eius caſu cõmeritò opprimeretur: illa domus tunc lapſura fuiſſet, ſiue talis homo peccaſſet, vel ſecus: pœna tamen, ruina illa non fuiſſet a Deo conſtituta, niſi ante peccaſſet. Hoc ipſũ etiam cõtingeret, ſi modò aëris aliqua naturalis infectio, aut maris commotio, inciderent in illud tempus ac locum, in quibus homines grauiter delinquentes verſarentur ac nauigarent, ac inde meritò funeribus ac naufragio punirentur. Vnde non minus mirabilis Dei prouidẽtia quantum ad præmium ac pœnam, in hac euentuum naturalium occurrentia, quam in ordinata vnius poſt alterum ab ipſo diſpoſitione quoad eorummet exiſtentias. Idem quoque videre eſt in ſignis futurorum lætis, ſimul ac infauſtis. aliquando enim, quoad exiſtentiam, a Deo non decernuntur, niſi prius decretis hominum moribus: & aliquando cum illis quantũ ad exiſtentiam coincidunt; licet quantum ad rationem ſigni, ſtatutos mores perpetuò in Dei voluntate ſequantur. Exemplũ eſſe poterit cometa, quæ fortaſſis ſuppoſito peccato originali, ex cauſis naturalibus eſſet futura, tametſi homines non offendiſſent: incidit tamen nonnunquam in illud ipſum tempus, occulta Dei ordinatione id præſtante, in quo perditi homines puniri merentur, ac inde vi diuinæ prouidentiæ eadem euadit ſignum, ſimul etiam cauſa futuræ cladis. occurrunt itaque vi diuinæ prouidẽtiæ, hominum merita ac demerita, naturæ felicitati, & eiuſdem malignitati: ſicut virtus Patriarchæ *Iacobi* occurrebat fertilitati terræ in Ægypto. Gen.46.

8 Hotum quidem intuitu accuratos nos præſtat vera ſapientia Dei, aſpectatores: quem præ oculis non tantum videmus in nobis, rebuſque omnibus intimè ineſſe per præſentiã, per potẽtiã, & per eſſentiam, verum etiam nos vndique ſuis actionibus, ac permiſſionibus quaſi inueſtientem, ſingulaque noſtra immediatè ac ſingillatim ſuiſmet manibus procurantem. neque ſolum illum intuemur nobis beneficum donis in nos conferendis poſt præuiſa noſtra merita, ſed etiam ita ordinantem rerum vices, vt noſtra

ſtra merita quandoque naturæ donis obuient. ſimiliter, quò ipſum magis timeamus non tantum mala præuidemus euentura ſi peccauerimus, ſed porro ipſũ nouimus ſic vindictæ ſuæ inuigilare, vt ſecũ ſtatuat, tunc peccata noſtra permittere, quãdo natura ipſa quaſi in armis conſiſtit ex auerſo ad vlſciſcendũ ac recruciandum: ita vt ciuium praui mores obuiam ſæpius eant eiuſmodi retibus ac vindictis diuinis. quis ad hunc euentuum contextum ſedulò animum adijciens, non horret, non contremiſcit?

9. Poſt effectus naturales, fortuita ac caſualia nobis contemplanda ſuccurrunt. Hæc quidem raro contingunt, idque nobis ac brutis minimè cogitantibus, aut intendentibus, perinde ac ſi multa ipſis, tanquam cæcis acciderent in via, quæ a Deo nihilominus præuiſa, ſtatuta ac in ſuos fines ſingillarim deſtinata. Habent quidem ſui cauſas fortuita & caſualia plerumque in alto, & veluti obſcuro receſſu ipſius naturæ: vtpote inuentio theſauri in fodicatione terræ: appulſus ad amicum, in deambulatione: idcirco Deus vires ac omnem progreſſum naturæ ſuo intellectu aſſequutus, ut oſtendit *S. Thomas*, vniuerſa fortuita & caſualia videt, ac determinat: imo nos in fortuita, tam grata quam acerba, vel occulto ſuo iudicio, vel noſtris actionibus id cauſantibus, certis impreſſis cogitationibus impellit. Vnde ſanè plurimum cauſæ ſuppetit, vt agnoſcentes multiplicem noſtram cum Deo neceſſitudinem, ſub eius altiſſima prouidentia humiliemur. ac cum in hoc itinere noſtro peragendo, ignorantes limus multorum, eſt quod cœcos imitemur, aliorum ducatui obſequentes: hoc eſt ab oculata Dei manu, qua dirigamur, nunquã recedamus, nunc a malis declinantes, tunc proſpera ac felicia tanti ducis monitu proſequentes. Quam multa in hoc rerũ theatro naturæ viſceribus implexa, ac eiuſdẽ motu incidẽtia, neſcimus? In tenebris ergò palpitãtes, ac futurorũ inſcij, ſponte arripiamus paternam Dei manũ, eiuſque lateri, infantum inſtar, ambulantes inhæreamus. Parens enim cũ ſit Deus, nunquã nos ceſpitãtes, in ſpinas, in rupes, in præcipitia, in voragines cõpellet. ideõque, quod prouidẽtiſſimus, nullius fraudi aut violentiæ opportunus, haud nos in errorem præcipitabit. Ipſe fortunam, non noſtra ſolertia, ſed ſuo conſilio eſt fabricatus: eam quidem in naturæ arcanis, a noſtris aſpectibus abſtruſam eſſe voluit, vt in ipſo plenius ſpem omnem defigeremus, eandemque variè diſponit iudicio ſuo: quod licèt in noſtra luce non compareat, a veritatis tamen luce numquã recedit: *In manibus eius ſortes, & tempora noſtra.*

S. Tho. l. 3. cont. Gent. cap. 72. 74. 1 par. q. 22. art. 2.

Pſalm. 118.

10. Neque tantummodo ſapientia noſtra in Dei prouidentiam reſpiciens, naturæ beneficia ab ea expectat, ſed etiam dona quædam ſupernaturalia, nullis noſtris præcedentibus meritis debita, aut a cauſarum naturalium viribus educibilia, vel ad illas iure naturæ conſequentia: quorum donorum collationes ac virtutes, non aliunde quã ex diuina reuelatione didicimus. Veteres quidem agnouere a Deo in genus humanum largita dona, eo ſenſu ſupernaturalia, quo gratuita ac ſupra totius naturæ efficaciam collocata, adeoque a ſolo Deo procuranda. *Pythagoras*, vt narrat *Plutarchus*, primo mane domo egrediens, Deum precabatur, vt interdiu bona idola, hoc eſt ſancta rerum ſimulacra, eius animo occurrerent. Oratores ac Poëtæ, olim a Dijs petere ſolebant egregios afflatus, impulſuſque ad canendum. affirmat *Ariſtoteles*, quoſdam diuinitus afflari furore quodam, ac Numinis inſtinctu corripi.

Plut. de Gẽ. Socrat.

Ariſt. l. 1. mor. cap. 1. l. 2. cap. 7. Claud. l. 1 Rapt. Proſ. Cice. l. 2. Nat. Deor.

Iam furor humanos noſtro de pectore ſenſus
Expulit, & totum ſpirans præcordia Phœbum.

Cicero, ex opinione veterum Romanorum, agnoſcit Dei dona, *Fidem*, *Prudentiam*, quibus antiquitus in Capitolio dicata altaria, & conſtituti ſacerdotes. Cæterum nos a Chriſto domino, ac diuinarum reuelationum literis inſtructi, a Dei prouidentia, omnino voluntaria, expectamus vera gratiæ dona ſupernaturalia: vtpote mentis colluſtrationes, voluntatis impulſus, infuſos habitus, ac ſimilia, in finem ſupernaturalem nos inſtituentia.

11. Singularis autem a diuina ac fauorabili in nos Dei prouidentia, quod ad principiũ ſpectat in nobis bonæ actionis, impreſſio quædam eſt in mente, notitia, ſuaſio, vocatio &, vt loquitur ſæpiſſimè *S. Auguſtinus*, bona *Cogitatio*. cæterum horum notionibus non intelligitur illa cognitio, qua duntaxat noſcamus, quid a nobis credendum, quid agendum: quam agnouit *Pelagius*, eſtque naturæ viribus parabilis: ſiquidem infidelis audiens catechiſtam chriſtianum exponentem articulos fidei, & morum, poteſt naturæ viribus percipere, quid credendum, quidue operandum, ſi velit fieri chriſtianus: ſed illa qua interius inſtruimur, ſuademur, prouocamur & allicimur ad credendum, ad operandum, ad abſtinendum: cuius quippe occulta vi luminis, voluntas non docetur modò, ſed etiam mouetur; ac cui, vt docet Concilium Tridentinum, voluntas cooperatur, aut renititur illam abijciendo: quam *Pelagius* officio chriſtiani hominis eſſe neceſſariam obſtinatiſſimè contra eccleſiam pernegauit. *Docet ergo Deus*, ait *S. Auguſtinus*, *ſcientiam*, *inſinuando cognitionem.* atque Deum orans, ait: *Sic Doce me vt agam, non vt tantummodo ſciam quid agere debeam.* petijt ergo. *S. Auguſtinus* a Deo cognitionem incitantem ad rectè agendum, non contentus illa alia, quã falſus *Pelagius*. In eãdẽ enĩ ſententiam *S. Gregorius* interpretatur illud Pſalmi: *Dominus illuminatio mea, & fortitudo mea.* Illuminatio autem cum ſit in intellectu, genus eſt quoddam cognitionis. quæ quidem ipſa eſt pariter fortitudo noſtra a Deo: quatenus contra impetum concupiſcentiæ ac tentationis nos illi cooperantes ſuo robore conſeruat in ſtatu iuſtitiæ, ac mouet ad bene operandum. Malè ergò & imperitè, meo quidem iudicio, aliqui Theologi, quo ſuam prædeterminationem phyſicam ſtabiliant, in intellectu, cognitionẽ, ab alijs aſſertam, traducunt falſo eo nomine, quaſi *Pelagius* eam admiſiſſet: neque ante conſenſum hominis, gratiam per chriſtum eam dicendam contendunt.

Aug. l. De Grat. & l. arb. cap. 6.

Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 5.

Auguſt. in Pſalm. 118.

Greg. l. 14. in Iob. cap. 19. Pſalm. 28.

Eſtius. 2 ſent. D. 26 N 17

12. S. autem *Auguſtinus* in bonis cogitationi-

bus deſignat ſpecialem Dei gratiam per Chriſtum & Euangelium, diſputans enim de bonis operibus præſtitis a *S. Paulo* ſic diſſerit: *Primò iſta bona opera, ſi non ea præceſſiſſent cogitationes bonæ, nulla eſſent.* Vult idcirco *S. Auguſtinus*, principium boni conſenſum per Chriſtum, eſſe in nobis cogitationem bonam: & proinde eſſe gratiam Chriſti ante conſenſus. Veteres quidem appellarunt haſce cogitationes, teſte *Ariſtotele*, *Apparentias*, & earum obiecta *Idola* ſeu formas obiectiuas. de quibus duo ſtatuebant. Primũ: earum dominos non eſſe homines: quandoquidem extrinſecus, haud conſultantibus aut volentibus inijciantur, vel a naturali quadam indole, ante omne ſtudium voluntatis. quod quidem omnino falſum non eſt, ſi loquamur de quibusdam primis cogitationibus ſimplicibus & incomplexis, vel etiã affirmationibu & negationibus, quæ nobis adueniunt diuinitus, aut ab alijs cauſis externis, anteuertentibus omnem voluntariam deliberationem in intellectu, aut liberum in voluntate conſenſum. Alterum quod definiebant, in hoc erat poſitũ: quod iſtæ *apparentiæ* pro vna parte contradictionis, quod ad motum voluntatis magis efficaces, neceſſitatem ad conſentiendum aut diſſentiendum inducerent. ab indole, dicebant, apparentiæ, ab apparentijs intentiones finium & electiones mediorum neceſſario proueniunt. quod omnino reijciendum. Hoc enim poſito, omne decus virtutis periret, iuxta ac inde redderentur homines inertes: quorum quippe eſſet ſolum, illis *apparentijs* excipiendis ſubiacere. licet itaque ſint in nobis *apparentiæ* intellectuales in malum ſuadentes, nihilominus Dei prouidentia naturali vel ſupernaturali, pariter adſunt aliæ *apparentiæ*, ſatis validæ ad firmandum voluntatem in bono propoſito virtutis; ſimiliterque definiendum de *apparentijs* in bonum impellentibus; quarum vtique vis non eſt tanta, vt, primis impulſibus exceptis, neceſſario, quod ad exercitium, deferant perpetuo voluntatem in ſtudium aut conſenſum boni. Haud tamen me latet, quam difficilis, quamque obſcura ſit omnis illa diſputatio, quæ inter haſce *apparentias* & liberum in homine arbitrium, concordiæ modum præſcribit. de qua re adhuc inter tot Tomos, nullum legi aut inueni ſatis plene diſſerentem.

Aug. De Grat. & lib. cap. 5. 6.

Ariſt l. 3. eth. cap. 5.

13\. Cuius noſtræ ſapientiæ multiplex ſanè commoditas. Principio hinc maioribus donis a Deo affecti, in eum magis grati efficimur. deinde, horum beneficiorum qualitate ac numero ſæpius, adeoque feruentius, in Deum, tantorum beneficiorum auctorem, ea cogitantes, recolligimur. poſtremò, dum excellentiam noſtram, hac informari ſapientia didicerimus, quod nempe a Deo ad finem altiſſimum ac ſupernaturalem directi ſimus, ſubindè accuratius mores componimus, ne aliter facientes, vitæ turpitudine tantæ in nobis dignitati dedecus præpoſterè adferamus.

14\. Quod ad res externas attinet, eas ita debemus in Dei prouidentiam referre, vt in hac vita minime exiſtimemus, eius vi, pura ac mera bona in hominum fortunas incidere; ſed potius bona malis caſtigata, & mala bonis mitigata, ab illius decretis mixtim deſcendere. ſæpius arridentis caſus felicitas, præludium quoddam futuræ aduerſitatis, & in eius malacia tempeſtates, fluctus, alliſiones inſtruuntur. Hanc ob cauſam *Paulus Aemilius* ſuſpectam habuit proſperitatem ſuam, etiam dum in Macedonia & alijs locis maximis victorijs eum nobilitaſſet: adeoque Romæ triumphans ſplendidiſſime, captiuum ducens *Perſeum* Regem, & eius prolem, adhuc ridentis munera extimuit. cuius timori triſtes euentus ex filiorum funeribus illico reſpondere: adeo vt de hac mixtura vtriuſque fortunæ conqueſſus dixerit: *Perſeus ſiquidem etiam victus filios habet, Aemilius autem victor ſuos amiſit.* Viciſſim aduerſorum caſuum extrema ſæpius non modo præſagiunt lætos ſucceſſus euenturos, quinimo illorum cauſæ ſeu occaſiones paſſim reperiuntur.

Plut. in Æmil.

15\. Alieni penitus ab hac ſapientia *Stoici*, & *Epicuræi* Philoſophi, ut ſcribit *S. Auguſtinus*: nihil a Deo quærentes, vel acceptum agnoſcentes, præterquam quod fatalis rerum contextus, occurſuſuè cauſarum, extulerint. Eiuſdem pariter expers *Pelagius* Hæreſiarcha, nullius gratiæ ſupernaturalis naturæ addendæ, vel in eam immittendæ neceſſitatem faſſus. Cuius hæreſim, Patres Eccleſiæ, contra eam diſputantes, ſuperbam meritò appellarunt: non ſolum generali quadã notione, quatenus omnis hæreſis doctrinæ Eccleſiæ aduerſaria, & vt priuati dogmatis electio, ſuperbiã ſpirat, ſed ob particularem condicionem materiæ & obiecti eiuſdem; quippe quæ Dei auxilium ac munera faſtuoſe aſpernata, id miſerum hominem facere contendebat, quod Deus, vt notauit *S. Hieronymus*. Hi ſuperbia inflati, animas ſuas reputabant tanquam arua Nilotica in Aegypto: perinde ac libertas arbitrij, ac eius poteſtas, inſtar Nili in ipſis eſſent, vnde abſque cæli rore & vltroneo Dei beneficio vberes omnium virtutum fructus proferrent. *Aegyptus* inquit *Plinius* ſecundus *alendis augendisque ſeminibus, ita gloriata eſt, vt nihil imbribus caloque deberet: ſiquidem proprio ſemper amne perfuſa, nec alio genere aquarum pingueſcere, quam quas ipſe diuexerat.*

Aug. l. cont. Epic. & Stoi.

Hier ep. ad Cteſiph.

Plin. ſec. in Paneg. Trai.

Terra ſuis contenta bonis, non indiga mercis,
Aut Iouis, in ſolo tanta eſt fiducia Nilo.

Luc. l. 8. Cic. l. 3 de nat. Deor.

Quod *Nilus* ſtatis temporibus agros Ægypti oblimet, ob hanc cauſam fruges illius loci quodammodo ſuperbæ ac impiæ quarum Hac in re emblema, ab homine Chriſtiano defugiendũ.

Te propter nullos tellus tua poſtulat imbres,
Arida nec Pluuio ſupplicat herba Ioui.

Tib. l. 1. Eleg. 7.

Quamplurimi ſane ex antiquis exiſtimarunt, virtutes non eſſe expectandas a peculiari Dei prouidentia, vtpote contentas in naturali poteſtate voluntatis.

Sed ſat is eſt orare Iouem, qui donat & aufert,
Det vitam, det opes, æquum mi animum ipſe parabo.

Hor. l. 1. E. ad Loll.

vnde animaduertit *Cicero*, veteres templa dicaſſe fortunæ, & alijs Numinibus, non autem aliquod virtuti. putarunt ſiquidem virtutem non potuiſſe eſſe effectum liberi arbitrij, ſimul etiam gratioſæ apud Deum prouidentiæ. *Iouemque maximum ob eas res appellant, non quod nos iuſtos,*

Cicer l. 3. de nat. Deor.

ſtos, temperatos, ſapientes efficiat, ſed quod ſaluos, incolumes, opulentos, copioſos.

16. Exacta porrò hac vita, defunctos ſumma felicitas in cælo, ſi tamen Purgatorias pœnas euaſerint, aut extrema manet in inferno miſeria. iſtis, veluti terminis, proſpectus noſtræ ſapientiæ clauditur: eorumque rationibus prudenter ac ſactè quid in hac vita fugiendum, quidue ſequendum pronunciatur. non enim Deus rerum noſtrarum merus inſpector, ſed moderator: illud eſt intelligentiæ, hoc dominij. interim tamen in vtriſque optimus, in vtriſque indulgentiſſimus. Cælum reſerando nos inuitat, allicit, imo oblato munere conſcribit ac conducit ad dileſcendum, ac florendum, ad rectè viuendum, ad fruendum immenſis illis, non in *Paleſtina*, ſed in cæleſti patria bonis. infernum comminando aperiendoque, abſterret a malefactis voluptatum, dulcedines earum, acore hoc docto abſynthij inficit, ne appetentius a nobis ebibātur, ingurgitētur: ne a Deo noxij accuſati, cauſaremur, peccata inſtar pomi vetiti, nimis pulcra fuiſſe ad intuendum, ac ſuauia ad deguſtandum. *Propterea*

Gen. 2. Chryſoſt. in pſalm. 44. inquit S. *Chryſoſtomus, gehennam minatus eſt, non vt eam infligeret, ſed ne infligeret.* Animaduertit idem *Chryſoſtomus* a vera ſapientia edoctus, Deum per ſeipſum beneficia ſuæ gratiæ conferre ſolere, ac ea, quæ maiora ſunt, qualia in cælo, præſtare: punire vero homines per miniſteria Angelorum aut Dæmonum, cum in hac vita, tum in

Chryſ. Ho. 42 in 2. cap Act. Apoſt. inferno. *Deus non per ſeipſum punit, ſed per Angelos: lictores ſunt igitur Angeli. quando ſeruare oportet, per ſeipſum facit.*

17. Harum rerum intelligentia illuſtrati, percipimus, nullam planè eſſe conſequutionem, qua nonnulli inferunt, fore omnino aliquos a Deo damnandos, quicquid demum in vita

Cic. lib. de fato. egerint, ſi Deus eorum reprobationem decreuerit. nã vt rectè loquitur apud *Ciceronem Chryſippus*, quædam Dei legibus ſtatuta, *copulata ſunt & conſatalia*, ac proinde quod ad Dei efficacem voluntatem, minime diſtrahenda. Huiuſmodi: Naſcetur tibi filius, ſed coniunctim ſi cum muliere fueris: ex morbo conualeſces, verum ſi tali pharmaco vſus fueris: Damnaberis, at ſi male te in vita geſſeris: Saluaberis ſi tamen Dei leges obſeruaueris: proinde hæc, relata ad Dei prouidentiam, connexa habenda, ac quæ inter ſe reciprocantur.

18. Hac imbuti ſapientia omnia in manu Dei poſita videmus, ac proinde placide eius voluntati in cunctis acquieſcimus. nec miramur, redarguta ac compreſſa humana prudentia. plurima a Deo fieri admiratione noſtra digniſſima

Iuu. l. lib. 2 Satyr.
Si fortuna volet, fiet de Rhetore Conſul:
Si volet hæc eadem, fiet de Conſule Rhetor.
Ventidius, quid enim? quid Tullius? anne aliud quã
Sydus, & occulti miranda potentia fati?

Aug. l. cont. Stoic. & Epic. li. 2. de rec. met Pſalm. 118. *Non a fortuna* inquit S. *Auguſtinus, vel fato, vel quolibet alio præter Deum in ſequentibus oſtendemus noſtrum bonum expectandum: iuxta verba Pſalmiſtæ. Itinera mea Domine dirige ſecundum verbum tuum.* An verò hoc a ſapientia noſtra difinitũ, rerum ipſarum etiam euentibus, hiſtoricè recolendis, comprobetur ac conſignetur, operæ precium fuerit id iam exquirere.

CAPVT IX.

Ciuilis admodum ad confirmandam ſapientiam de Dei prouidentia inſtitutam, eorum conſideratio, quæ ab hiſtorijs recenſentur.

INfinitum propemodum eſſet, huc omnia in diuinæ prouidentiæ probationem adferre, quæ hiſtoriæ fide digniſſimæ nobis retulere. Satis idcirco pro noſtro inſtituto fuerit, præcipuis eorum capitibus recenſitis, quædam particularia intuliſſe. Primum idcirco genus hiſtorici argumenti hac in re illud eſt, quod Naturalis hiſtoria rerum formas, agendi vires, animalium ingenia, deſcribendo pertractat: de quo fuſe *Ariſtoteles, Cicero* ac *Plinius* diſſerunt: ac noſtra ætate *Ludouicus Granatenſis* quædam delibando, ad hoc ipſum conficiendum, quod nobis proponimus, doctè diſſeruit. Enimuerò non minus rerum facultates & occultæ qualitates, vel in paruis ſeminibus contentæ, planè admirandæ, intelligentem ac prouidentem mundi artificem arguunt, quam id faciunt earundem exiſtentiæ, collocationeſque, quæ ex nihilo emerſerunt. Arist. l. de Hiſt. Anim. Cic. li. 2. de nat. Deor. Plin. l. nat. Hiſt. Gran. l. in Symb. Leſſ. lib. de Prou. Num. Bellar. ſcala Aſcenſion.

Cæterum ſi quis abductus in errorem cum omnibus fermè Philoſophis definiret, natura ſola auctrice conditũ hoc vniuerſum, aut illud ſeipſo coaluiſſe, is ſua praua opinione retenta, parum moueretur ad admittendũ ſapientiam noſtram circa Dei prouidentiam: ſiquidem exiſtimaret, rerum proprietates, & abſtruſas earum virtutes, ordineſque, non eſſe maioris præſtantiæ, quam ſint earundem exiſtentiæ: idcirco qui ſecum ſemel definiuiſſet, ſola natura cuncta extitiſſe, vel ea ſeipſis ſemper fuiſſe, idem ſtatueret, ab eadem natura ſingulas eorum admiratione proſequendas energias, ſecties, actiones, & indoles diuanaſſe. Hoc argumenti genus fuſius tractare non eſt noſtri inſtituti: neque tam remotum eſt ab intelligentia vel oculis vniuſcuiuſque, vt noſtra indigeat elucubratione: ipſi enim ſenſus indies eius præcipua mentibus noſtris ingerunt, ac renunciant nobis, quam imbecillis ſit humanæ mẽtis perſpicacia, ad naturę ipſius opera diſcutiendum: adeoque admonent, ad Deum recurrendum, tantorum mirabilium effectorem, moderatoremque. Cic. l. 2. de nat. Deor.

2. Alterum genus argumenti, Diuinarum literarum monumentis nobis innoteſcit, quibus ea hiſtoria continetur, quæ Dei opera, viciſſim hominum ad Deum recurſus, ac cum eo neceſſitudines varias enarrat. Hoc enim eſt diſcriminis inter hiſtoriam ſacram ac prophanam, quod ſacra Dei hominumque opera, ex peculiari ipſius Dei prouidentia expreſſa, propalat. prophana autem nihil ſibi obijcit enarrandum, quam quod in humanis magnum, aut verum, humanis itidem finibus ac medijs definitum, incluſumque. Recolit itaque ſacra hiſtoria, mundi ac humani generis ab vno Deo creatore

tore ortus, primorum parentum ab eodem inſtitutionẽs, eorumque parentum culpam, ac eiſdem, varias inflictas diuinitus calamitates: ſobolis ab illis propagatæ mores, eiuſdem diſceſſum in Aegyptum, ac ibi perpeſſas afflictiones; inde receſſum, cum interitu inſequentium Aegyptiorum, mare rubro vtrinque a fundo pateſacto, per cuius ſiccam voraginem tutò tranſirent: Diuinamque legiſlationem in monte Sinay, cum ritibus Deum colendi illi populo a Deo traditis: Gentis illius Duces ac Reges peculiari Dei prouidentia in rebus gerendis adiutos: Prophetas de futuro Meſſia, de quatuor monarchijs, de condicione Iudæorum propter eorum peccata futura, de die extremi iudicij, de Eccleſiæ Chriſtianæ amplitudine veraciter prædicentes. Et quòd ad Euangelium ſpectat, ea pars ſacræ hiſtoriæ deſcribit Chriſti filij dei conceptum in vtero virgineo, natiuitatem, doctrinam, virtutum exempla, miracula, mortem in cruce, Reſurrectionem, in cælum Aſcenſionem, Spiritus ſancti in Apoſtolos ſub ſpecie ignis deſcenſum, Apoſtolorũ vires diuinitus hauſtas ad propagandum Euangelium, Eccleſiæ tam præſentis, quam futuræ imagines Apocalypticas: in quibus omnibus admirabiles ſane narrantur diuinæ prouidentiæ impreſſiones ac progreſſus. & quò ad hęc ſcripta, eorum integritates, atque in hunc diem ad noſtras manus deductiones, inimicis, nempe Iudæis, hæreticis, ac Paganis in ea deſæuientibus, qua adulterante ſtylo, qua graſſantibus flammis, miraculorum locis a Deo parratum merito a nobis haberi poſſunt. Tert. l. 1 cōt. Marcion.

3. Tertio loco ab hiſtoria hac in re haud alienum, quod vnuſquiſque, quantum ad cognitionem diuinæ prouidẽtiæ, in ſeipſo ex curſu propriæ vitæ, ex contingentium in ea occurſu, ac vnius dependenter ab alio ſucceſſu, mẽte ſecum tacitus deprehendat. *S. Auguſtinus* hoc penſiculatius recogitans, adeo plenam, accuratamque de ſe ac particularibus perſonis a deo inſtitutam eſſe prouidentiam commemorat, vti dicat, Deum perinde ſeſe in hoc habere, ac ſi hunc hominem ſolum in curam ſuam ſuſcepiſſet. Aug. l. 1 Conf. cap. 2. Redigat ſibi quilibet in memoriam, quoties in hac ſuæ vitæ ſcena punitiones, tam quæ animam tantum exurunt, quam quæ corpus etiã honoremque perſtringunt, appoſitè incidentes, ipſum ſui ſpreti officij admonuere: ac viciſſim, quoties benè ſe gerens, dulci zephyro ſpiritualis lætitiæ, ac fælici negotiorum ſorte, exhileratus, & corde dilatatus fuerit ad percurrendã viam mandatorũ Dei. Pſalm 118. ſecũ repetat, quos perſenſerit in ſeipſo, iuxta ac in alijs, planè ſtupendos impulſus, animorumque mutationes, haud minores ſanè, quam ſi præ oculis ſubito lupi in agnellos, Satyri in Muſas, urticæ in roſas ac lilia mutarentur. Multi ſanè fuerunt a veritatis ſententia alieni, a noſtra ſcilicet fide auerſi, qui ſubito animis abſq; magiſtri voce illuſtrati, in rectã ſentẽtiã deuenere. Hoc, vtpote oculatus teſtis, adſtruit *Origenes*. Orig. l. 1 cōt Celſum. *Irrideat licet Celſus quod dicetur, aut introductus ab eo Iudæus, dicetur tamen, multos pene inuitos attractos eſſe ad Chriſtianam religionem, ſpiritu quodam repente mutante intellectum eorum: vt pro verbo exoſo ad id temporis, non cunctarentur mortem oppetere, poſt viſiones oblatas ipſis vel dormientibus vel vigilantibus. Multa enim talia vidimus: quæ ſi memorarentur duntaxat geſta in noſtra præſentia, cachinnum tollerent infideles, rati nos quoque, de quibus male ſuſpicantur, fingere. Teſtis autem eſt Deus noſtræ conſcientiæ, conari me non falſis narratiunculis, ſed varijs exemplis commendare Ieſu doctrinam.* S. Ciprianus ſuſcepto baptiſmo, deprehendit ſe in alium virum a priſtino tranſijſſe, vt ipſe de ſe ſcribit. Ac quantum ad huiuſmodi animi mutationes, plurima audiui huc ſpectantia, mihi narrata a fide dignis, quæ omnibus Deum per Beatiſſimæ virginis cultum, in ipſius Eccleſia collis Aſperi in Belgio accidere. omnia periculorum effugia ſibi quis proponat, quibus ſe in tutum Deo dante recepit; oportunitates quoque recolat, quarũ adminiculis adiutus ad rectè viuendũ, præter omnem expectationem incidentibus, ac fatebitur, non fortunam cæcam, non rigidum fatum ſua adminiſtraſſe, ſed amãtem prouidamque Dei manum cuncta digeſſiſſe: dicetque cum Propheta *Dauid: Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me.* Pſalm. 138 Vt enim particularis aliquis homo totius mundi compendium, ita voluit Deus, vt vnuſquiſque ſuæ vniuerſalis prouidentiæ in ſeipſo compendium quoddam velut in libello illi proprio deſcriptum contẽplaretur. Nihil certe characterum in hoc librunculo deductorum, viſum impedire poterit, præter peccatum, extremamque inſcitiam. ſcelerati ſunt, qui ideo inficiantur Dei prouidentiam, quod expetitis impuris, iniuſtisque ſuis voluptatibus, deſtituantur. ſcelerati indẽ, qui ſapientiam hanc aſpernantur, vt abſque remorſu conſcientiæ ſuauius delinquant, nec Deum timeant, qui eorum quandoque crimina vlciſcatur. Inſipientes porro, qui vltra obiecta ſenſuum intelligentiã attollere non poſſunt: inſipientes reputandi, qui horularum momentis pleni, æternitatis ſpacia metiri, vel animis capere non valent.

4. Ad hunc locum reuocantur varij rerum mirabiles ſane occurſus quo aliquid fiat, quod Deus apud ſe futurum decreuit. cuius rei exemplum rarum ſane recolit ſacra Regum hiſtoria. Habebat omnipotens Deus ſibi propoſitum, excitare in animo Regis Iſrael magnã venerationem erga *Eliſæum* prophetam. ex quo factum, vt Rex famulo *Eliſæi* tunc præſenti dixerit: *Narra mihi omnia magnalia quæ fecit Eliſæus.* qui cum illi dixiſſet, quod inter alia mortuum ſuſcitaſſet, in narrationis fidem, ſingulari Dei prouidentia, adfuit mulier ipſa cum filio quæ eo venerat tunc Regem oratum, hoc ipſum Regi conteſtatura. *Dixitque Giezi: Domine mi Rex, hæc eſt mulier, & hic eſt filius eius quem ſuſcitauit Eliſæus.* 4 Reg. cap. 8. ſimiliter inſtituens Deus remunerare pietatẽ illius mulieris erga ſe & *Eliſæum* ſtatuit, vt eodem tempore coram eſſet rogaturus regem poſt ſeptem annos exilij pro ſuis agris reſtituendis, quo famulus Eliſæi miranda illius opera Regi recenſeret. *Interrogauitque Rex mulierem, quæ narrauit ei. Deditque ei Rex Eunuchum vnum, dicens: Reſtitue ei omnia quæ ſua ſunt, &*

vniuerſos

vniuerſos reditus agrorum a die qua reliquit terram vſque ad præſens.

5 Quartum genus vniverſale ac Topicum, ex quo in ſententiam diuinæ prouidentiæ argumenta hiſtoricè ducuntur, comprehendit ſigna, prodigia, ac monſtra, quibus Deus hominibus præterita teſtatus, futura prædixit, ac denunciauit. a Iudæis, horum aliqua narrantes, incipiamus. Scribit *S. Auguſtinus*, in memoriam punitorū *Sodomorum*, igne cælitus in eos quondam decidente, inueniri in eis locis in quibus ipſorum deletæ ciuitates conſtiterant, poma colore quidem etiamnum flagrantia ac viuida, intus verò plena cineribus, quos ſtatim ac parum manibus compreſſa, fatiſcente corio, emittunt. Similiter narrat *Oſorius*, in littore maris rubri, adeoque in eius fundo, adhuc conſpici impreſſas effigies curruum, quæ Ægyptios, curribus perſequentes Iſraelitas, illius maris fluctibus obrutos poſteris teſtarentur. Apud eoſdē Iudæos celebris memoria Rationalis, ad pectus ſummi ſacerdotis appenſi, in quo lapidum in eo inſertorum diuerſi fulgores, proſpera & aduerſa illi genti diu præſignabant; authoribus *Ioſepho*, *Philone* & alijs. Vaſtitatis excidiū, *Tito* vrbi Hieroſolymitanæ inferente, vt narrat *Ioſephus*, militares formæ in aere viſebantur, auditæ quoque voces quorundam in templo ſpirituū, quibus dicebant, *Migremus hinc*. Imperante *Iuliano* conati Iudæi templū reſtaurare, ſed è terra erumpentibus flammis repulſi, opus abſoluere nequiuerunt. idē quoque eiſdem antea contigit *Hadriano* regnante, dirutum templū reparare tentantibus, vt recenſent *S. Chryſoſtomus*, *S. Gregorius Nazianſenus*, ac *Ruffinus*.

Aug. lib. 21. c. d. cap. 4. Cic. l. 2. de nat. deor. — Oroſ. lib. 1. hiſt. — Ioſ. lib. 10. Ant. Phil. de Hab. Sac. — Seb. l. 2. Ænead. 9. — Chryſ. orat. 3 cont. Iud. Naz. orat. 2 cont. Iud. Ruf. lib. 1. cap. 37. — Pauſ. lib. 7. in Achaic.

6 Nihil fermè magni alicuius momenti quò ad calamitatem Græcis accidit, quod, vt ſcribit *Pauſanias*, portento aliquo nō fuerit diuinitus præmonſtratum. *Et ante quidem quoties labes huiuſmodi aliqua inſignior facta eſt, quæ terram longè lateque concuſſerit, præceſſerunt certa quadam diuinitus rerum miracula: perpetui imbres, diuturnæ ſiccitates, tepidæ hyemes, æſtate anni ſolis orbis vel caligine obductus, vel incenſus rutilo, vel ſubatro liuidus fuit colore: fontes exſiccati, ventorum turbines, quocumq; vehementius irrupiſſent. prævalidas arbores radicitus conuulſerunt. Iam vero ignes longo flammarum tractu per cælum diſcurrere, ſiderum etiam non ante conſpecta formæ, ſæpè homines pauorem incuſſere: denſiores præterea ab ima terra halitus erupere. Tā multis prodigijs, antequam terra tam violenti motus euenerint, homines præmonitos Dij voluere.* Cumani a Græcis in Italia conditi ac gubernati, dū in armis ab *Hetruſcis* inuadendi conſiſterēt, auctore *Dionyſio Halicarnaſſæo*, conſpexere *Vulturnum*, ac *Glaniā* flumina a mari inſolito & refluo recurſu fontes ſuos repetijſſe: quod fauſtum ſignum interpretati, feliciter in *Hetruſcos* ſubinde depugnarunt. Cum *Xerxes Athenas* obſideret, vt refert *Valerius Maximus*, in eius calice vinū in ſanguinem verſum præmonſtravit quod res erat, illam nempe victoriam non niſi multo effuſo ſanguine comparandam. *Dionyſio* tyranno imperiū ineunte, viſa in ſublimi aquila primum haſtam in altum vngue ſuſtollens, ſubinde eandem dimittens, vt narrat *Plutarchus*, quo ſignificatum, diuina ope ipſum ad imperium ſubleuandū mox ob tyrannidem ad infimam ſortem, quod accidit, deijciendum.

Dion. l. 7. — Val. l. c. 6.

7 Romana quoque hiſtoria huiuſmodi ſignis diuinitus editis pleniſſima, quod *S. Auguſtin.* adnotauit. *Dionyſius Halicarnaſſæus* ſcripſit, in monte *Tarpeio Tarquinium* arcis fundamenta collocantem, inueniſſe hominis ſepultum caput calido ac recenti ſanguine, vt videbatur, reſperſum: quo declaratū, fore quidem vt euenit, Romam orbis caput, non niſi tamen multo ſanguine ad culmen poteſtatis euaſuram: imperiū certè Romanum cruentum ac ferreum. Illo ipſo tempore, quo *Cæſar* populo affectata Dictatura libertatē eripere moliebatur, cometæ, aliaque horrenda meteora apparuere, vt canit *Lucanus*.

Aug. l. 3. ciu. cap. 3.

——— Superique minaces Luc. l. 1.
Prodigiis terras implerunt, æthera, pontum,
Ignota obſcuræ viderunt ſidera noctes:
Ardentemque polum flammis, cæloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Sideris: Enimuerò rarò cometa extitit, quæ non indicium ingentis alicuius cladis, vt omittam illius vim ad eam inferendum.

Soc. l. 6. hi. c. 6. Claud. de bel. Get. Clau. l. 1. de Rapt. Proſ. Luc. l. 1. vlt. Æn. 10. 275. Plin. l. 2. cap. 23.

Et nunquam cælo ſpectatum impune Cometen.
——— Non illam nauita tuto
Non impunè vident populi: ſed crine minaci
Nunciat aut ratibus ventos, aut vrbibus hoſtes,
——— Crinemque timendi
Syderis, & terris mutantem regna cometem.
——— Diro contriſtat lumine cælum

Ante bellum ſociale, vt *Plinius* aſſerit, prata & oliueta in alias ſedes delata, oſtendere futuram, quæ deinde inſequuta, illius inteſtinæ contentionis calamitatem. *Pompeio* in *Pharſalia* pugnaturo in *Cæſarē*, multa ominoſa cōtigere, quæ cū *Pompeii* infelicitate, Romani imperij caſum loquebantur.

Luc. lib. 7.

Excuſſit criſtas galeis, capuloſque ſolutis
Perfodit gladiis, ereptaque pila liquauit.
Æthereoque nocens fumauit ſulphure ferrum.
Admotus ſuperis diſcuſſa fugit ab ara
Taurus, & Emathios præceps ſe iecit in agros.
Nullaque funeſtis inuenta eſt victima ſacris.

Druſi mortem, & eius cauſa ciuitatis luctum, varia prodigia præſignarunt.

Ouid ad Liuiam.

Iupiter ante dedit fati male ſigna cruenti
Flammiſera petiit cum tria templa manu,
Iunoniſque graui noctē, impauidæ Mineruæ
Sanctaque & immenſi Cæſaris icta manus.
Sidera quin etiam cælo fugiſſe feruntur,
Lucifer & ſolitas deſtituiſſe vias.
Lucifer in toto nullo comparuit orbe,
Et venit ſtella non præeunte dies.
Syderis hoc obitus terris inſtare monebat
Et mergi Stygia nobile Numen aqua.

8 Numero propemodum infinita, quæ in argumentū Chriſtianæ fidei patrauit diuina virtus, ea autem ſolum afferam quorum gentiles ipſimet conſcij fuere. Chriſto in Cruce mortem patiente, ſol obſcuratus quodammodo delituit. quod portentum, veluti mundi caſum, reputabant inſpectores: & vt ait *Tertullianus*, Romanos compellans, *Relatum in archiuis veſtris habetis.* Salutarem pluuiam e cælo deuocaſſe Chriſtianorum militum preces

Tert. Apol. cap. 21. Vopiſ. in Aure.

cũ ignea tempeſtate in hoſtes: idq; teſtatus *M. Aurelius.* Huc accedant quæ in oculis Ethnicorum contra Dæmones egere Chriſtiani vel ſigno crucis, vel alijs exorciſmorum ritibus, de quibus *Tertullianus, Cyprianus, Arnobius & Lactantius.*

Tert. Apol. ca. 40. Cip. ad Demet. Arnob Ap. Lact. l. 4 ca. 27.

9 In humanis mirandi propemodum nihil vnquam accidit, cuius indicium non prætulit aliquod portentum. Parum antequam Normanni Angliam inuaderent, *S. Edouardo* per viſum occurrere ſpecies duorum monachorum vt narrat *Mattheus Weſtmonaſterienſis*, qui illi Angliæ excidium prædixerunt: ac non diu ante bellum Anglorũ cum Normannis geſtum, apparuit cometa, vt idem tradit, inſignis magnitudinis. *Henrico* Imperatore Dei Eccleſiam perſequente, vt refert *Siphridus* de cælo igniti lapides cecidere. *Carolo* octauo Rege Galliæ cũ ſuis irruente in Italiam, quod recenſet *Sabellicus*, alpina flumina mirum in modũ exundantia, magnam Lombardiæ partẽ occuparunt. Nato *Luthero*, in cœlo viſa crux lucidiſſima, vt teſtatur *Florimundus Raimundus*, inſtar vexilli ad prælium in hæreticos conuocantis. Trium Regũ in Aphrica cędes noſtra memoria nobilis cometa, vt commemorat *Oſorius*, præceſſit. Anno proximẽ elapſo ſpectabilem vidimus cometam, quã ſubſequutũ primũ Imperatricis, deinde Archiducis *Maximiliani* fratris Imperatoris, poſtea ipſius Imperatoris *Matthiæ*, denique Reginæ Angliæ funus: maximique ab eo tempore diuturnioris belli apparatus ac magnorum principum funera in conſpectus noſtros prodiere.

Math. weſt. An. 1066

Siph. Epit. Sab. Encad. 10. lib. 8.

Flor. Raim. lib. 1. de ort. hær.

Oſ. l. de Em. Rege.

10 Quintum in hoc genere argumenti hiſtorici locum ſibi vendicant futurorum ex libero hominum arbitrio veraces prædictiones. extremæ certè inſaniæ eſſet, omnia inficiari, quæ orbis teſtimonio ac voce hac in re confirmantur, euulgantur tanquam diuinitus prænunciata. quod autẽ iſtæ prædictiones pro ſuis obiectis habuerint euentus minime complexos in cauſis naturalibus, ad quos ſaltem angelicus viſus peruenire potuiſſet, ſed a libero hominum delectu deriuatos cum neque in proprijs exiſtentijs, neque in cauſis determinatam veritatem ſortiti fuerint, nulla mens præter diuinam, quæ infinita, ad illos pertingere valuit. *Itaque dicebat Carneades, ait Cicero, ne Apollinem quidem futura poſſe dicere, niſi ea quorum cauſas natura ita contineret, vt ea fieri neceſſe eſſet.* Nam ſi vel ad cordium ſecreta, quæ exiſtunt, deuenire non poſſunt Angelorum, aut Dæmonum intellectiua acumina, multò minus ad futura ex libero hominum arbitrio penetrare poterunt. Sacras prædictiones de futuro Meſſia, de fidei Chriſtianæ propagatione, de hoſtium ac perſequutorum Eccleſiæ interitu, ipſamet effecta adprobãt, euidenterque noſtris ſenſibus, vtpote veritati conſentientes, renunciant. Siue ergo a Deo immediatè, ſiue ab hominibus, aut Angelis nobis prædictiones iſtæ denunciatæ fuerint, diuinum aliquem intellectum eſſe ſatis liquido demonſtrãt, a quo tanquã a principali auctore eas dimanaſſe, neceſſe fuerit. Varijs autẽ modis has Deus hominibus manifeſtat, aliquando monſtris & prodigijs id facit: veluti quando *Seruium Tullium* futurum Regem oſtendebat flamma circa eius caput apparens, vt ſcribit *Florus.* quando aquila volitãte circa caput *Martiani*, ſignificabatur, euaſurum, vt poſtea contigit, Romanorum Imperatorem. quandoque Deus quoſdam hominum, ſiue Angelorum afflando, docet, quid futurũ, eoſq; poſtea deſtinat, qui alijs ſibi reuelata enarrẽt: vt de *Ioanne Monacho* victoriam *Theodoſio* prædicente narrat *S. Auguſtin.*: & vtriuſque generis exemplis omnis hiſtoria pleniſſima. Quo tempore *M. Fuluius Flaccus* leges ferebat, vt narrat Sigonius, *Angues duo nigri in colle Mineruæ collapſi, ciuium cadẽ portenderũt. Antiocho contra Regẽ Siriæ dimicãte, hirundines in tabernaculo nidum fecerunt. quo prodigio neglecto, prælium cõmiſit, & a Parthis occiſus eſt.*

S Thom. 1 part. q. 57. art. 3. & 4.

Cic. de Fat.

Flor. l. 1. cap. 6. Bar. Tom. 5 An. 45. Aug. l. 5 de ciuit. cap. 2. Plin. l. 7 q. 47. Cic. l de fat. Sig. An. 102.

11 Numero ſextum iſtius generes caput, miraculorum, vel pręter, vel contra naturæ curſum patratio, meritò æſtimari poterit. præter naturæ ordinẽ miraculoſum id eſt, quod a Deo ita fit, vt a ſecundis cauſis fieri non potuit: ſiue id naturale quò ad formæ entitatem, ſiue ſupernaturale fuerit: vtpote mortui reuocatio ad vitam, reſtitutio viſus homini cæco facta, noui alicuius luminis, ardoris, vel humoris in corporibus ſuperioribus, aut alibi creatio. quod ſi hæc cauſarum ſecundarum applicatione educi potuerint, mira extiterint, nõ miracula. cõtra naturæ curſum ea ſunt miracula, quæ repugnant cũ quadam violentia rebus ipſis: vtpote quod grauia aſcendant, ignis non comburat, ac ſimilia. nam tametſi Deo nihil violentum, vel etiam alteri rei vt Dei voluntati ſubiacet, quod oſtendit *S. Thomas*, nihilominus ſi cauſa conferatur cũ ſuo effectu, aut cũ alia cauſa fortiori occurrẽte, violentiam pati, dici nihil obſtat. hoc modo violentum nõ fuit igni fornacis Babilonicæ carere effectu cõbuſtionis, quatenus erat in manu Dei, & ei ſubiectus: verum quatenus talis cohibitio ab effectu erat contra naturæ inclinationem ac pondus, iure quodã naturæ talem potius effectũ poſtulantem, violenta & contra naturæ ordinẽ vel curſum iudicetur. Quod autem iſtiuſmodi admirandis Deus ſuam poteſtatem hominibus declaret, ita affirmat *S. Thom. Nullo enim modo melius manifeſtari poteſt, quod tota natura diuinæ ſubiecta eſt voluntati, quã ex hoc, quod quandoq; ipſe præter natura ordinẽ operatur. ex eo enim apparet, quod ordo rerũ proceſſit a Deo, nõ per neceſſitatẽ naturæ, ſed per liberam voluntatẽ.* Hiſce proximè elapſis annis, huius generis argumentũ in Eccleſia Montis acuti in Brabantia luculentiſſimũ corã ingenti numero populi conſterit. dũ enim quidam a natiuitate claudus, cuius tibiæ pectori innatæ, carnis continuitate illi adhęrebant, pro corporis integritate obtinenda Beatiſſimam Virginem oraret, ſubito laxatis ac diruptis craſſioribus illis carnis vinculis, tibiæ a pectore, iuxta naturæ poſituram, ad ſuos ſitus extendebantur, ac tota modo ciuitas Bruxellenſis hunc ſuum ciuem ſanatum, erecto corpore, robuſtiſque tibijs conſiſtentem, gradientemque intuetur. Mirabilius vero, nuperrime inuentum corpus cuiuſdam Abbatis in monaſterio Dunenſi hic in Flandria, prorſus incorruptum, licet ab annis quadringentis & quinquaginta ſepultum.

Aug. ep. ad cler. & Pop. Hip. l. 22 de ciuit. cap. 8. Ep. in vit. Proph. Baſ. Orat. in 40. Mar. Naz. orat. in Cip. Amb. ſerm. de Gerua. Hier. cont. Vig. S. Thom. l. 3 con. Gent. cap. 103.

S. Thom. l. cont. Ge. cap. 99.

Num

Num hinc omen, rediuiuam fore in iſtis partibus fidem orthodoxam?

12 In hac ſerie argumenti hiſtorici, diuinæ poteſtatis in ſpiritus multiplicē oſtenſionē, ſeptimam ſedem obtinere conuenit. Optime quidem Chriſtus Salvator noſter ſe Deum eſſe inde probauit, quod hoſce ſpiritus, humana corpora inſidentes, ſuo imperio torſerit, atque exire compulerit. Atque cū in vniuerſum Græci Genijs addictiſſimi fuerint, exiſtimantes, omnia humana negocia eorū cura adminiſtrari, ad eos, alioſq; rectè inſtituēdos, exorciſmorū, ac reliquiarum virtute declarare Deus voluit, ſe omnibus illis quoad poteſtatem eminere. Adeo hoc argumentum olim potuit, vti S. *Cyprian.* ac Hieron. ad huiuſmodi oſtentum videndū, hoſtes noſtræ fidei prouocarint: promittentes, ipſos viſuros Dæmones hinc diris exagitari, & humanis corporibus expelli: in eis more luporū vlulare, leonū ritu rugire, cū ad thecas ac ſepultura martyrū ab illis poſſeſſi adducti fuerint. Et quidem priuſquam Chriſtus natus eſſet in Bethleē, cum Romę, tum alibi, idola Gentium de cælo demiſſis fulminibus Deus deijceret, colliquaret ac contereret, hos ipſos Genios admirabili ſua prouidentia eſt inſectatus. Rupis *Tarpeia*, vt ait *S. Hieron. Quæ de cælo ſæpius fulminata, oſtendit quod Deo diſpliceat.* Hic ipſe Chriſtus imperiū ſuū in oraculares Dæmonum ſedes exeruit, earum Præſidibus Genijs ſilentium cū orbis ſtupore, vt etiam *Plutarchus* fatetur, ineuriendo: efficiendoque, vt vel ad præſentiam Chriſtiani, cui frons cruce ſignatus, vt loquitur *Lactantius*, impura ſacrificiorū exta nihil potuerint illis veteribus renūciare. Imo ſacra oſſa *Babilæ* martyris diuina virtute corroborata, vt noſtræ memoriæ prodidit *S. Chryſoſtom.* ita ora Delphici Apollinis compreſſere, ac quodammodo illū ſic ſtrangularunt, vt de illis inhumandis, ac proijciendis Dæmonis inſtinctu *Iulianus* apoſtata ſtatuerit, quo fandi poteſtatem impuriſſimo illi Genio reſtitueret.

Cip. … Tertul. ad Scap. S. Hieron. … cui oc.

Hieron. Ep. ad marc.

Plut. de def. orac.

Lact. lib. 1. de ver. ſap.

Chriſ. lib. quod Chri. ſit Deus. Orat. de S. Babila.

13 Octauo huc accerſendæ diuinitus editæ occultorum ſcelerū manifeſtationes. Ne innocentia aliquo modo crimine effecto oppreſſa inter ciues iaceret: ſimulque ne mortales iſtius vitæ ærumnas, clanculum delinquentes, ſe perpetuo euaſuros exiſtimarent, ſæpius Deus inſolito rerum occurſu, aut eatum ſupernaturali quadā facultate ſontes detexit, alioquin in humanæ ignorantionis tenebris, vel in ſuarum fraudium latebris, ſatis tuto delitеſcentes. Multa in hoc genere recenſeri ſolent. Scribit *Solinus*, in *Sardinia* reperiri fontem, cuius aqua is de ſacrilegio peierantis oculis admonetur, eis cæcitatē inferat. Teſtatur *S. August.* ad ſepulcrū *S. Felicis* Nolæ teneri occulta crimina. Ad eandē Dei prouidentiam referendum videtur, quod ad præſentiam homicidæ interfecti cadauer recentē ſanguinem emittat: quod canes interdum ſuorum dominorum funeribus adſtantes, dum facinus lamentarentur, cruenti ſceleris auctores pariter detexerunt: quod inſtuſſi corporis ab ipſa occiſi membrum aliquod tumulo extet, vti in caſu infantuli a meretrice matre ſuffocati, & beadē ſepulti, ſemel contigiſſe meminimus, iudicio crimen prodatur: quod aliqui coniuratorum, aut complicum, nunc dedita opera ad exoneranda conſcientiam, nunc in ius ob alia delicta vocati, aut quæſtionibus ſubiecti ſecretiſſima aliorum facinora. quod in Ducem Parmenſem perduellibus apparuit, exponant. quæ omnia, ac iſtis ſimilia, Dei prouidentiam noſtræ Sapientiæ plurimum commendant.

Solin. de mira. ca. 4.

Aug. Epi. ad cler. & pop. Hippo…

14 Nonum in locum ſuccedit bonorum ciuiū etia in hac vita remuneratio, a Deo dubio procul prouidente deducta, vti *S. Auguſt.* obſeruauit. Vt enim oſtenderet Deus, ſibi charas hominum virtutes, haud raro eorum in hac vita conditiones, arridentis fortunæ bonis felicitauit, nobilitauit: cælo eodem tempore vberes ſuos fructus in eos effundente, quo ipſi inferius rectè geſtis magis inclaruerunt. Quemadmodū enim quod è terra pulcrum ac floridum, ſi pariter cæli lumine irradiatū fuerit, glorioſius renitet, ita ſanctorum hominum virtutes, quam primū eis diuini fauores applauſerint, & ad eas appulerint, diuiniorem quendam vultum præ ſe ferre videntur. Eſt quidē Dei amor erga mortales duplex: vnus ſimplicis affectus, alius remunerantis beneuolentiæ. prior ortum & ſui cauſam in ſolo habet Deo, hominūque actiones anteuertit: vtpote quod quis naturæ munere ſit bona indole, quod nunc viuat, quando egregij morū ac doctrinæ magiſtri florēt: denique quod prima gratia exornetur: hæc enim nullo modo dependent a noſtris conſilijs. poſterior occaſionē ſui ac cauſam meritoriam retinet in hominum ſtudijs, ob quæ ita Deus illos amet, vt eiſdē præmia tam temporalia, quā æterna, decernat. Nō tamen iſte diuinæ prouidentiæ curſus ſemper idem eſt ac perennis, cum optimi quique ſæpiſſimè duris acerbiſque caſibus aduerſæ vitæ vrgeantur: ne exiſtimaremus, nulla alia ſupereſſe virtutum prœmia præter has gloriolas, ac guttulas horariæ proſperitatis. vt verò perciperent mortales, præcipuas in Dei conſpectu apparere noſtras virtutes, ideo vt notat *S. Chriſoſtom.* aliquando earum cultores vitæ iſtius fauonijs recreat, ſplendoribuſque illuſtrat. Iudæi ſanè tunc maximè diuinitus iſtius ſortis donis ornabātur, quo tempore Dei leges accuratius ſeruabant. tunc quinque ex illis, quod ipſis cælitus prædictum, centum ex hoſtibus fugabant: tunc Paleſtinam, ab inimica gente poſſeſſam, in ſuū peculium redegerunt: tunc lacte & melle ſaturati, in Dei ſinu, tanquam filii eius, deliciabantur. *Ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis.*

Molli paulatim flaveſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus vua.

Ioſephus loquens de ſcopo ac vtilitate hiſtoriæ Iudaicæ, hæc habet: *Ex huius potiſſimum hiſtoriæ lectione cognoſcere licet, quod his, qui Dei voluntati obſequuntur, & leges bene latas tranſgredi verentur, omnia proſpere ſuccedant ſupra quā credi poſſit, & felicitatis illis præmium a Deo proponitur. quod ſi ab illius diligenti obſeruatione diſceſſerunt, neque conſilia eorum exitum inueniunt, & boni ipſorum opinione, conatus, in calamitates immedicabiles deſinunt.*

Aug. Ep. 5. ad volus.

Chri. conc. 3 in cap. 16. Lucæ.

Leuit. 26.

Iſa. 9.

Virg. Æne. 4.

Ioſeph. in Proem. Hiſt. Antiq.

15 Illa porro Romanorum magnitudo auguſtius tempeſtate ea effulſit, qua vt teſtatur *S. Auguſtinus*, leges religionum ac iuſtitiæ exactius ab eis colebantur. non enim ad

Aug. lib. 5. ciu. cap. 5.

alios,

alios, vitijs planè corru tos, caſtigandum, gentem hanc ſ creari alet Deus, ſi ea pariter ci m malis ex equo cum eis contabuiſſet. Verebantur illi priſc impune ſuorum ſcelera permittere, ne pœnæ eis debitæ in eorum capita diui is re iderent, vt ſcribit *Dionyſius Halicarnaſſæus* R n; ea c tentione exercuere, extulere, ac in re omnem ciuitatem ſiue Græcam, ſiue barbaram, vt ſcribit *Saluſtius*, longè poſt ſe rel querint. Horum mores, quoad victū, ac veſtit n, ſumma moderatione onſtituti, vel p tius auſteritate quadá ab omni laſciuia compreſſi. a quod ad bonum ommune, nulla gens vſque adeo eius cauſa in vnum conſpirauit, aut ſeor m ciuium priuatas fortunas, ſanguinemque eidem tam alacriter impendit.

Dion lib. 1 Ant. Greg. l. 5. in Iob. cap. 14. Salu. in coni.

Inuida fatorum ſeries, ſummiſque negatum
Stare diu, nimioque graues ſub pondere lapſus,
Nec ſe Roma ferens.

Luc. lib. 1.

Re enim vera ſæuitia in Chriſti ſeruos, etiam Romanos è felicitate deturbauit.

Aug. lib. de ciu. Oroſius in Hiſtor.

16 Quod ſi ad Chriſtianorum reſpublicas animos aduertamus, videbimus ſimiliter, eas virtute florente, quoad externa bona iiidem floruiſſe. Cum ſacræ perſonæ vitæ præſtantia aliis erant ſaui, ac magnetes, tunc ſuis muneribus exequen is Eccleſiæ conſtructæ, reditibus ampliſſimis ditatæ, monaſteria, ac collegia tunc excitata, laicæ vitæ ſectatores accurrere rem ſacram amplificatum, vt narrat *Bozius*: ac fermè ſemper vitæ præſtantiam in Dei Eccleſia, temporale Dominium ſequutum. Quondam Anglia, religione orthodoxa exculta, amplitudinē ſui impe ij ab ori nte ad occidentem vſque exten it. *Gallia* pariter ei demvirtutibus inclyta in immenſum ditionem ſuam propagauit. Iam verò H ſpani ſuæ felicitatis magnitudine etiā nū n ſeſe orthodoxos ac catholicos orbis dominos ſtilo, opere, effectuque oſtendunt. Tempus aliquando fuit, in quo Chriſtiani principes in hoſtes dimicaturi, plus confidentiæ habuere in ſacrorum hominū orationibus, quam in ſuorum ar is. Hac ſpe erectus *Theodoſius*, vt refert *S. Auguſtinus*, *Eugenium* tyrannum fudit, ac contra robu i exercitum magis orando, quá feriendo, pugnauit. Præſenti animo idem pallium *Ioannis Ægyptij* monachi indutus, eiuſque B lum manu tenens, nobiliſſimam obtinuit victoriam. *Noſti* ait *Ambroſius*, *fide magis Imperatores, quam virtute militum quærere ſolere victoriam.*

Boz. l. de ſig. Eccl. ſig. 97.

Nabrige. in Ricardo 1.

Aug. l. 5. ciu. cap. 26.

Ambr. l. de fide in prol.

17 Decimum caput hiſtoricum hac in re eas complectitur calamitates, quæ non alio tempore diuinitus in ciues in dere, quam in quo ſcelera eorum in immenſum excreuerāt. Mala verò quæ h inum vitijs ex duerſo obuiare facit Deus, duplicia: inte n nimirum exulceratæ conſcientiæ angores & externa afflictionum nocumenta. quibus preſſus ac conſtrictus peccator, adeoque oneribus manuum ſuarum tranſfuga d prehen u loqu ur *Pſalmiſta*, nullum effu i um, in quo ſe impune r cipiat, habet. aſtu us ſi in ſe recurrat velut in gulo aſylū, im ines ibi horrendæ ſcelerum eū territabūt. ſi f exciterat ad potentiam, ad delectationem, omnia hæc deflagrare ac perire ante oculos ipſius conſpiciet. in quam ſententiam hæc *S. Auguſtinus*: *Non eſt quo exeat, quia dura ſunt: non eſt quo intret, quia mala ſunt.* Internos hoſce cruciatus perſenſere ob tyrannidem *Nero*, *Alphonſus Neopolitanus* Rex, ac in Anglia *Ricardus* tertius, quibus conteſtati, Deū prouidentia ſua vltorem ac vindicem eſſe tyrannidis. Neque ſolum priuatarum perſonarum ſcelera ruinæ ſunt conſequutæ, verum etiam regnorum, gentium imperiorumque extremæ clades patefecere, quantum Deo diſpliceant mortalium vitia, quantaque ſupplicijs meritò caſtiganda. Vnum ſolum exemplum, idque verbis *Macrobij* referam, perſonæ priuatæ. *Anno poſt Romam conditam quadringenteſimo ſeptuageſimo quarto, Atronius quidam maximus ſeruum ſuum verberatum, patibuloque conſtrictum, ante ſpectaculi commiſſionem per circum egit. ob hanc cauſam indignatus Iupiter, Annio cuidam per quietem imperauit, vt Senatui nunciaret, non ſibi placuiſſe plenum crudelitatis admiſſum. quo diſſimulante, filiū ipſius mors repentina cōſumpſit, ac poſt ſecūdam denunciationem, ob eandem negligentiam, ipſe quoque in ſubitam corporis debilitatem ſolutus eſt.*

Aug. in pſ. 36. conc. 2.
Sue. in Ner. Guic. li. 10.
Mor. hiſt. Ricard.
Mac. lib. 1. Sat. cap. 11.

Torrida ſacrilegum toſtantur lumina Brennum
Dum petit intonſi pythia regna Dei.
At mons laurigero concuſſus vertice, duras
Gallica, parnaſſi, ſparſit in arma niues.

Prop. lib. 3 Eleg. 12.

18 Vt iam diuinæ iuſtitiæ publica quædam trophæa recolamus, primo loco ſe nobis obijcit excidium Hieroſolymæ, cum totius Hebrææ gentis exterminatione. Hæc verò mala in illa tempora cæco aliquo impetu non irrupere, ſed tunc diuinitus incuſſa, quando illius populi grauiſſima peccata Dei in ſe vindictam vehementiſſimè prouocarant. quæ ſi non incidiſſent, ob eorum tamen enormitates, putauit *Ioſephus*, hiatu terræ vrbem abſorbendam.

Quid ſolymos ritus, quid montibus æmula templa
Æquatamque iugis molem, longumque per æuum
Limina ſolemni late celeberrima cultu,
Antiquas que Dei ſedes cum mœnibus altis
Eruit, & pulchram ex imis radicibus vrbem?
Sacrifica gentis ſcelus & contagia paſſim
In patrias prolapſa Domos, mouere Tonantem,
Qui Romana vocans ad opes & regna ſuorum
Caſtra, ſecundabat curſus, claſſemque regebat
Auſoniam, ſtimuloſque animis addebat & igues.

Mant. lib. 1. cat. de cal. Tempor. Ioſ. l. 1. c. 14.

Subinde commentò vniverſa illa natio exulauit, externis omnibus odio & ludibrio habita, quod facinus, alia ipſorum delicta viſa] quodammodo præluſiſſe, eorumque pœnæ a Chaldæis, ab Ægyptijs, a Macedonicis, a Romanis eis inflictæ, grauiſſimam hanc, quam modo ſuſtinent, adumbraſſe. *Cœli ac ſolis ſui extorres vagantur*, vt ait *Tertull.*

Tert. Apol. c. 20. Prud. Apoth.

Exilis vagus huc illuc fluitantibus errat
Iudæus, poſtquam patria de ſede reuulſus.
Supplicium pro cæde luit, Chriſtique negati,
Sanguine reſperſus commiſſa piacula ſoluit.

Imperatores Romani, qui in Chriſti cultores ſæuiſſimè debacchati, impunè haud tulere tantam immanitatam. *Legamus Eccleſiaſticas hiſtorias* ait *S. Hieronymus*, *quid Valerianus, quid Decius, quid Diocletianus, quid ſæuiſſimus omnium Maximinus, & nuper Iulianus paſſi ſunt? & tunc rebus probabimus, etiam iuxta literam prophetia, Tabſcet caro vniuſcuiuſque*

Hier. in cap. 14 Zachar.

[illegible] veritatem eſſe compleram, quod computruerint carnes eorum & oculi contabuerint, & lingua in pedorē & ſaniem diſſoluta. quinimo ſe-p[illegible] Roma [illegible] decidit, vbi enim in ſeptem montibus fidei Chriſtianæ perſequutores olim habitabant, ibi præter ruinas palatiorū ſuorū, E[illegible]ſias, & monaſteria antiquiſſima, aëreque h[illegible]num in eis locis manentibus, nihil fer-[illegible] vi[illegible]tur: noua veluti Roma, ſtudio hu-n[illegible]s, ac veræ pietatis, dilapſa iam ab illis [illegible]edit[illegible]us ad [illegible]llem & ſancti *Petri* memoriā.

Tertull. ad Scap.

D[illegible] inquit *Tertullianus, quod nulla ciuitas im-p[illegible]atura ſit ſanguinis noſtri effuſionem.* in cuius [illegible]ationem narrat portentoſos imbres [illegible]orrupiſſe, meteora Carthaginenſibus [illegible] errores incuſſiſſe, *Vigellio Saturnio*, qui primus in noſtros gladium diſtrinxerat, o-cu[illegible] excidiſſe: *Claudio Germanio* in Cappadocia in Chriſtianos furenti, præſertim in vxorem iam factam Chriſtianam, ex eius carne vermibus [illegible]ulentibus, horrendam mortem contigi[illegible]eo odio in noſtros exarſit, vti morbu[illegible]m celare ſtuduerit, *Ne diceret gaude-[illegible]riſtiani.* In hoc ipſum argumentum com-me[illegible]rat *S. Chriſoſtomus, Maximino* perſequutori di[illegible]tus oculos excuſſos, *Diocletianum* adactum in inſaniam, quendam *Iulianum* a vermibus abſumptum. *Diocletiano* ſub articulum mortis has voces adſcribit *Cedrenus: Væ miſerabili mihi & digno qui lugeor: quam iuſtas meorum in Chriſtianos conatuum pœnas pendo!*

Conſt. orat. ad ortho[illegible].

Chriſ orat. con. Gent.

Cedrenus Dioclet.

Virg. Æne. 6. 135.

Pœnarum exhauſtum ſatis eſt, via facta per hoſtes.

Aug. l. 5. Ciu. cap. 12. 14.

19. Gentium porro deuaſtationes hiſtoriæ produnt a Deo illatas in vindictam flagitiorū. Britannos in noſtra inſula, vt ſcribit eorum Gentilis G[illegible]itijs ſuis corrupti: tametſi magna ex par[illegible] fide Chriſtiana imbuti, ſubinde lictores quos paſſi ſunt Pictos, & Scythicam ipſorum feritatem experti. non aliud toties Hiſpaniam Aphrorum incurſionibus oportunam red[illegible]idit, quam hæreſis Ariana, & alia peccata; vt id deplorat *Tudenſis*. Gothi ac Vandali per t[illegible] Europam & oras Aphricæ graſſan-t[illegible] Dei vindices monſtrarunt in hominum c[illegible]na, vt *Saluianus, & Oroſius* teſtantur. Angli etiam peſſimis ſuis moribus violati, quod *S. Eduardo* per viſum fuit oſtenſum, Normannis, tanquam dæmonibus, a Deo traditi: vt intelligimus, dæmones, etiam ductu diuini penicilli, datos fuiſſe illi *Sancto* tanquam Normanicæ gentis imagines: vt ſcribunt *Alredus*, & *Mathias vveſtmonaſterienſis*. Interdum etiam permittit Deus Ethnicos ac feros eo tempore inualeſcere in orthodoxos, quo horum peccata [illegible]ximè illum offendunt. *S. Ciprianus* loquens de [illegible]ra Chriſtianorum perſequutione per *Decium* [illegible] *Diocletianum* Impp. hæc ſcripſit: *Hoc prius longe oſtenſum eſt, quam tempeſtas vaſtitatis huius [illegible]etur & videmus impletum, quod fuerat [illegible]enſum.* Cæterum quantum ad hoc, nihil illuſtrius, aut ſign[illegible]tum magis apparuit vnquam, quam in rebus Iudæorum ac Romanorum, q[illegible] ſ[illegible]bus appoſitè ſupplicia conſti[illegible] [illegible]ſpondere. Hæc Numen Dominum Ieſum [illegible]ere recuſarunt, quinimo templo, vrbe, & orbe fugarunt. Cæterum paulo poſtea

Gildas de exc. Britan

Tud. de Reg. Vit.

Sal. de Iud. Oroſ. Hiſt.

Alred in vita S. Edoard. Math. vveſt. An. 1066

Cip. epiſt. 8.

Phil. leg. ad Caium. Ioſ. c. 10.

coacti fuere in penetrale templi admittere ſtatuam equeſtrem *Caii* crudeliſſimi Imperatoris: id agente *Petronio* ipſorum Præſide, vt *Philo* & Ioſephus narrant. Hi ſanguinem filij Dei effuderant, at ſubinde in Seleucia quinquaginta millia ex eis trucidati. pariter Hieroſolymis læſa & illuſa ipſorū religione, cū aliqualē vindictam expeterent, partim cæde, partim in arcta cōpreſſione, viginti millia eorū trucidati. Chriſtum Dominum ſibi in Regem præfici quod dedignati, non alium Regem quam *Cæſarem* proclamantes, vt adnotauit *Euſebius*, *Non ita multo poſt in ipſorum capita rex recidit*, quandoquidem in eos eiuſmodi *Cæſar* multas tragædias exercuerit. Chriſtum Prophetam repudiarant. at mox credulas aures præbentes cuidam *Theudo*, promittenti ſe pedes traditurum cum ſuis per Iordanem flumen, cum ad eius verba ad ripam fluminis accurriſſent, immiſſo *Aſſado*, Romano milite, ad ingentem numerum occiſi periere. Demum vrbe deuaſtata, gente in exterminum abacta, ac modo dita paſſi, manifeſtè loquuntur, quam digna factis a Deo acceperint. Quibus olim Imperatoris lege interdictum vel pedem amplius inferre in agrum Hieroſolymitanum, aut illum ab excelſo loco aſpicere. Eodem referenda Romani imperij declinatio. Cum enim in Chriſti necem, ac Chriſtianorum interitum, Roma conſpiraſſet, omnia ipſius imperij conſilia cœpere infelicitari. inter reliqua, horrenda paſſa eſt incendia, adeoque locorum ſacrorum deuaſtationes crebras. De eis, quæ imperante Tito accidere, hæc *Dio: A terra progrediens ignis agente in Campania Tito, vt igni & conflagratis ædificijs remedia daret, vrbem Romam populatus eſt. nam Serapis & Iſidis templum etiam ſepta, Neptuni ædes, Thermæ Agrippæ, Balbi theatrum, Pompei porticum, Octauiæ domum cum bibliotheca, Templum Iouis Capitolini cum ædibus & ſacellis coniunctis conflagrarunt, vt non ab homine factum malum, ſed magis diuinitus immiſſum æſtimari debeat.* Teſte etiam, *Iuſtino Martyre*, incendium quoddam ita Romæ inualuit, vt trecentas quadraginta inſulas, ſeu domos, abſumpſit. Cum iam crudelitatem extremam in Chriſtianos exercerent Romani, eorum templa planè deſerta fuere, ſitu ac ſolitudine in eis ſigna deturpata, in obſcuro delituere, vt cecinit *Iuuenalis*. Horrendi ignes vindictam ſumpſere de Roma, ſanctorum ſanguine ebria, dum *Nero* in eos deſæuiret. poſtea Conſulibus a Senatu diſſentientibus, ac ad Monarchiam contendentibus, in imperio Romano nihil ferme adſpectabile, quam theatrum, imperantium ſanguine cruentatum, pugnantium armis, fœdeque rempublicam lacerantium ſtudijs, horrendum. Demum Roma penitus confecta, Romano Pontifici ceſſit, abeunte *Conſtantino* magno in Bithyniam, cum prius plurimorum Pontificum cruores effudiſſet. ac modo in ſeptem collibus, vbi Romani habitabant quondam, præter eorum ruinas, noſtrorum Eccleſias, ac monaſteria, vt dixi, nihil ferme videndum.

Ioſep. l. 2. de bel. cap. 3. 4.

Euſeb. l. 2. cap. 6.

Ciril. l. 4. in Ioan. cap. 3.

Euſeb. l. 4. hiſt. cap. 6.

Oroſ. l. 7. cap. 44.

Dio l. 8.

Iuſtin. Apol

Iuuen. l. 1. ſat. 2.

Ipſa ſuis Chriſtum Capitolia Romula mœrent
Principibus lucere Deum, deſtructaque templa Prud. Ado.

Imperio

Imperio cecidiſſe ducum, iam purpura ſupplex
Sternitur Æneadæ rectoris ad atria Chriſti,
Vexillumque crucis ſummus Dominator adorat.
Vera itaque ſententia Callimachi.
Callim. l. 4. *At quibus eſt timido coniuncta ſuperbia cordi,*
Theog. L. 5. *Iupiter his cælo pœnas immittit ab alto.*
in Ascr. In *Sæpius & noxam populus luit vnius omnis*
P. oc *Qui temere peccat, res moliturque nefandas.*
Strab. l. 4 *His Deus immenſas dimittit ab æthere clades,*
Geograph. *Peſtem, atramq; famē: populi hinc moriuntur equiq;.*
Fæmina nulla parit, pereunt cum matre Penates:
Sic Rectore volente Deo.
Ouid. l. 5. *Reſpice Teſtiaden, flammis abſentibus arſit:*
Faſt. *Cauſa eſt, quod Phœbes ara ſine igne fuit.*
Reſpice Tantaliden, eadem Dea tela tenebat,
Virgo eſt, & ſpretos bis tamen vlta focos.

Cicer. l. 2. de leg. Pag. 350. Sacrilegos Romæ diuinitus caſtigatos recenſet *Cicero*. Ad hoc genus reuocarem eorum infortunia in omnium ferm è oculis diuinitus incuſſa, qui inſtitutum religioſæ vitæ, laxiorem appetentes, temere deſeruere. Egomet multorum in hoc genere teſtis oculatus. & de illo plurima audiui a fide digniſſimis. Referam id quod ſcribit *Plutarchus* de veſtalibus poſt tertium de- Plut. in numa cennium clauſtro exeuntibus, & nubentibus. *Dicunturq; haud multæ hanc licentiam libenter amplexa, neque eis quæ eam amplexæ fuerint, ſecundas res contigiſſe, ſed pœnitentia & mœrore reliquum vitæ tempus agentes, perhibentur alias in Deorum metum religionemque iniicere, vt ad ſenium & ad mortem vſque pudicitiam virginitatemque obſeruent.* Fortaſſis hoc diuinitus frequenter accidit, quo Deus ſe amatorem virginitatis comprobaret. Cum eſſem ſemel Antvverpiæ, intellexi a quodam ſacerdote, curam gerente optimarum virginum, vulgo dictarum *Beguinarum*, earum negocia plerumque miris euentibus infelicitari, ſi modo nubentes, ſanctam illam vitæ formam relinquant: quibus tamen, nullo obſtante voto religionis, id facere integrum.

20 Vndecima hac in re animaduerſio, circa eos euentus occupatur, qui comparati cum antecedentibus circumſtantijs vel cauſis, quo ad humanum iudicium, impoſſibiles quodammodo, neque futuri omnino iudicari potuerint. Hoc maxime in ſucceſſu bellorum apparuit; in quibus aliquando exilis manus ingentem hoſtium numerū diſſipauit. quid eſt, quod vel Polid. Vir. in Henr. 5. octo millia Anglorum ſelectus totius Galliæ cataphractos in prælio Agencortenſi profligarunt: ex hoſtibus captis vel occiſis vigenti millibus? quid eſt, quod ventus nunc hac nunc illac ſpirans, quod puluis, aut fumus, huc vel eo delatus, quod vel vnius militis clamor, aut falſus rumor, victoriæ aleam in diuerſa detulerint? *Sapore* Rege Niſibin obſidente, vis cu- Hiſt. Eccleſ. l. 3. cap. 6. licum, immiſſa in equorum nares, obſidionem ſoluit, vt narrat hiſtoria Eccleſiaſtica. ob quā cauſam meritò *Homerus* Martem nuncupauit ἀλλοπρόσαλλον id eſt quaqua verſum mutabilem. Huius particularis in hoc genere diuinæ prouidentiæ, in ſententiam noſtræ fidei, argumentum, inter alia, ſatis luculentum, quod in victoria Sereniſſimi *Ducis Bauariæ*, contra rebellantem in Bohemia *Comitem Palatinum*, parta nuper eluxit. Enimvero mirum, Catholicos numero & loci commoditate inferiores, tot hereticos, adeo paucorū ex noſtris accepta clade, confeciſſe. Ad hoc recenſendum operæ precium duxi, exemplar eiuſdem *Bauariæ Ducis* literarum Sanctiſſimo D. *Paulo* Papæ quinto ſcriptarum, ſubiungere.

Beatiſsime in Chriſto Pater, ac Domine, Domine Clementiſsime,

POſt humillima Beatiſſimorum pedum oſ- ,,
cula. Reſpexit tandem Deus Opt. Max. Ec- ,,
cleſiam ſuam, eiuſque hoſtes debellauit ac fre- ,,
git illuſtri ſanè victoria, quæ iure merito victo- ,,
ria Dei vocetur. Ego quidem & veni & vidi, ,,
pugnæque præſens fui, ſed vicit omnipotens ,,
Deus. Cui omnem victoris titulum gratiſſima ,,
mēte ex ſolido adſcribo. Verè namque manus ,,
Domini nobiſcum fuit, quę hoſtem tam poten- ,,
tem, & loco communito ſeſe opponentem, de- ,,
uicit. Nec ſine ſingulari Dei prouidentia factu ,,
videtur, quod cum hoſte congreſſi ſimus ipſo ,,
Sanctorum omnium octauo die, qui idem fuit ,,
cum Dominica vigeſima ſecunda poſt Pente- ,,
coſten, quo Euangelium ritu Romano prælegi- ,,
tur. Reddite ergo Cæſari quæ ſunt Cæſaris. ,,
Reddidit ſanè Palatinus Elector, quāuis inui- ,,
tus, qui ibi cladē ſui exercitus accepit, vna cum ,,
coniuge Praga ceſſit, et vel hoc ipſo catholi- ,,
cum agmen viciſſe profeſſus eſt. In qua Dei vi- ,,
ctoria, quam ſic appellamus, quædam prorſus ,,
admiranda contigere. Hoſtis erat numeroſus, ,,
nec veterani militis robore carebat: hunc e- ,,
tiam locus ipſe fecit audacem. nam in monte vr- ,,
bi Pragenſi contiguo inſtructiſsimam contra ,,
nos aciem direxit. & quamuis ego cum vniuer- ,,
ſo exercitu tota pene nocte iter fecerim, hoc ,,
ſolum fine vt hoſtem aſſequi, & cum eo confli- ,,
gere liceret, conflictus tamen iſte initio admo- ,,
dum videbatur iniquus & impar, cum hoſtes in ,,
opportuniſſimo ſibi loco, nec minus munito, fa- ,,
cilem in nos pugnam ſint ſortiti. at vero demū ,,
præmiſſa deliberatione, ante omnia Deo fiden- ,,
dum, & ope diuina innitendum eſſe rati, ex ini- ,,
quo & inferiori loco hoſtem cominus aggreſſi ,,
ſumus. Videbatur quidē noſter exercitus ſub ini- ,,
tiū nonnihil nutare, ſed mox reſumptis ani- ,,
mis & alacritate iuit in hoſtē & eos breui e mō- ,,
te profligauit, tormēta ænea maiora occupauit, ,,
omnibus aduerſæ partis aut cæſis, aut in fugam ,,
actis. Ita diſperſi, fugati, fuſi, cæteri hoſtes ad ,,
internecionem, nec prius deſtiterunt noſtri, do- ,,
nec fuga diſſipatos ad ipſam vſque vrbem inſe- ,,
quuti, varia in eos cæde graſſarētur: cū a parte ,,
noſtra vix centum deſiderati, plures tamen læ- ,,
ſi ſunt. Præter tot ex hoſtium numero cæſos, ,,
aliquot cæteri capti: inter alios Principis Ana- ,,
holini filius natu maximus, qui & grauiter læ- ,,
ſus, & duo Comites, & plures Nobiles, & Ca- ,,
pitanei in eadem pugna. præter centum vexilla, ,,
decē quoque maiora tormenta hoſtibus erepta ,,
ſint. Hungari, multis iam eorum profligatis, vt ,,
fuga ſe ſeruarent in Muldam flumen ſeſe præ- ,,
cipitarunt

cipitârunt tranaturi, ſed mille circiter in aquis interijſſe dicuntur. Et quidem pugna ad horam tenuit, die vt dixeram, octauæ omnium Sanctorū, qui ſeſe de ſuis hoſtibus inſigniter ſunt vlti. Die ſequenti, quæ fuit Nonas Nouembris, & dedicatione Beatiſſimi Saluatoris, Ciuitas Pragæ deditas ad me miſit literas, ſe in Cæſaris poteſtate poſthac futuram. Altero ab hoc die tam vetus quam noua vrbs Pragæ (eſt enim tripartita ciuitas) obedientiam Imperatori ſine omni exceptione promiſerunt. Hodie quoque Regni Bohemiæ ſtatus, Comites, Barones, & Nobiles, crimen publicè deprecati, mihi nomine Cæſaris homagium nouum promiſerunt, & confœderationibus omnibus iam in Regno Hungariæ, quam alijs [illegible]tis renunciarunt: ipſaque confœderationum inſtrumenta ad meas manus tradiderunt. Itaque in hoc anno, Deo ſoli laus, Auſtria ſuperior omnis Cæſari ſubiecta, inferior tranquillata, & ab hoſte liberata, complures Bohemiæ tam vrbes quam arces captæ, ante Pragam hoſtilis exercitus profligatus, Praga occupata, & ſtatus Regni Bohemiæ in Imperatoris fidem & obſequium reducti. Hæc Sanctitati veſtræ compendio narrare, ſimul & gratulari Eccleſiæ Romanæ par erat. Sanctitati Veſtræ ſubmiſſè ac plurimum me commēdo, ſimulque ad pedū oſculum reuerenter ſubmitto. 12 Nouembris. 1620.

Deuotiſſimus & obedientiſſimus Filius ac Seruus Maximilianus.

21. Nihil tam arroganter celſum, quod diuina manus non deiecit: nihil maieſtate ac poteſtate adeo ſuperbū, quod diuina iuſtitia non depreſſit: nihil formæ elegantia ac ſplendore vſque eo venereum, quod Dei vltio non deformauit. An non *Cæſar* hoſtium turmas prætervectus, ac in Senatu locatus, quaſi in tuto poſitus? at vel tunc ſicas aut ſtilos pugillares parauerat Dei prouidentia, qui ei vitam funeſtarent.

Claud. l. 1. *Fulgidus vmbroſo miſcebitur axis Auerno.*
de Rapt. *Hoc mihi ſi Delphos Dodanaque diceret ipſa,*
Ouid. l. 4. *Eſſe videretur vanus vterque locus.*
Triſt. l. 4. de *Ludit in humanis diuina potentia rebus*
Ponto. *Et certam præſens vix habet hora fidem.*
Littus ad Euxinum, ſi quis mihi diceret, ibis,
Et metues arcu ne feriare Getæ,
I, bibe, dixiſſem, purgantes pectora ſuccos,
Quicquid & in tota naſcitur Anticyra.
Sum tamen hæc paſſus. nec ſi mortalia poſſem,
Et ſummi poteram tela cauere Dei.
Tu quoque fac timeas, & quæ tibi læta videntur
Dum loqueris, fieri triſtia poſſe puta.

Claudianus recolens Romani exercitus debellationem Geticam, ita cecinit.

Claudia. de *O rerum fatique vices! qui fœda parabat*
bel. Getico. *Romanas ad ſtupra nurus, ſua pignora vidit,*
Coniugibus permiſſa trahi. qui mente profunda
Hauſerat vrbis opes. vltrò victoribus ipſe
Præda fuit. noſtri quidam, qui militis auro
Aggreſſus tentare fidem, deſertus ab omni
Gente ſua, manibuſque redit truncatus & armis.

Huius generis a diuina prouidentia quam plurimas extitiſſe impreſſiones in rebus Eccleſiæ, varij euentus manifeſtum fecere. quod etiam præcinuit Beatiſſima Virgo, futurum dicens, vt humiles exaltandi forent, ſuperbi verò diſpergendi. Porro *Annæ* hoc viſa prius præſignaſſe. *Arcus fortium ſuperatus eſt*: nempe dolus & vires inſtructæ in Eccleſiæ perniciē, ab illa debellandæ. *Infirmi accincti ſunt robore.* cōtra verò, in eadem, iudicio humano imbecilles, ad ſummam fortitudinem euaſere. *Repleti prius pro panibus ſe locauerunt.* Pagani nempe, animaduertentes Chriſtianæ fidei potentiam & ſplendorem, ſeſe Chriſtianis ſubdidere, vt ſub eorum præſidijs tuti, vitæ ſuſtentandæ neceſſaria ſibi procurarent: licet non tā amore *Ieſu*, quā panū eius inducti, id præſtiterint. *Donec ſterilis peperit plurimos: & quæ multos habebat filios, infirmata eſt.* Eo namque huiuſmodi prouidentiæ curſus peruenit, vt Eccleſia ex ethnicis coalita, quę prius ſterilis prolium reſpectu, Deo gignendarum videbatur, innumera ſobole ſubinde extitit locupletata: ſynagoga verò, quæ in hoc genere aliquando fœcunda, eiuſmodi virtuti penitus exciderit. Potentiſſimi Imperatores, vt diſſerunt *Conſtantinus Magnus* in argumentum fidei Chriſtianæ, veluti a petra Chriſto, in quā impegerant, contriti, non ſolum mortis genere horrendo vltimum diem clauſere, verum ipſa veritate diuicti, orthodoxis libertatem conceſſere, quos prius fugarant. De *Nerua*, *Domitiano* ſuccedente, hæc *Dio*: *Omnes, qui impietatis in Deos rei fuerant, abſolui iuſſit, & exules in patriam reduxit.* tunc temporis pallium dicti Chriſtiani *ἀπράκτοι inertes & cerdones: infructuoſi in negocijs*, vt ait *Tertullianus*. qui tamen de crudeliſſimis Imperatoribus, de *Domitiano*, vel *Palladis* filio, triumpharunt. Imo inſtituta noſtra, quæ tunc contemptibilia videbantur, in nobiliſſimos Romanorum, etiam cum mundi admiratione, inualuere, vt teſtatur *Euſebius*. *Tantopere vero temporibus illis, quæ ſupra demonſtrauimus, noſtræ fidei doctrina ſplendeſcebat, vt hi etiam ſcriptores, qui a ſermone & diſciplina religionis noſtræ videbantur prorſus alieni, hiſtoriarum ſuarum monumentis tum perſecutionem, tum martyria, quæ id temporis geſta erant, tradere minime grauati fuerint. qui etiam temporum ordinem accurate & tanquam ad amuſſim obſeruabant, narrabantque Flauiam Domitillam ex ſorore Flauii Clementis, qui vnus ex Conſulibus tum Romæ fuit, prognatam, cum alijs pleriſque ob teſtimonium, anno decimoquinto Domitiani, in inſulam Ponriam ſupplicii & mulctæ cauſa extruſam.*

Luc. 1. — 1 Reg. 2. — Conſt. orat. ad orthod. — Dio in Dom. Suet. in Nerua. in Domit. — Tert. apol. Cap. 6. & 5. 40. — Euſ. l. 3. h. E. cap. 14.

22. Argumentandi in hanc ſententiam diuinæ prouidentiæ locus duodecimus eos ſignat euētus, magnos quidem, ac planè ſtupendos, qui a paruis principijs, ac medijs facilè in contemptum impingentibus, ortum ſuum prouexere. Quid *Romulo* ac *Remo* Tiberi hiberno tēpore cōmiſſis, in eius fluminis ripa a lupa exceptis & lacte eiuſdem poſtea ſuſtentans, deinde in vili mapali educatis, in humanis deſpicabilius conſtetit?

Suſtinet impoſitos ſumma cauus alueus vnda.

Heu,

Heu, quantum fati parua tabella tulit!
Aſpice quæ nunc ſunt Capitolia, quæque fuerunt,
Alterius dices illa fuiſſe Iouis.
Ouid. El. 20 *Curia conſilij nunc eſt digniſſima tanti:*
De ſtipula Tatio regna tenente fuit.
Quæ nunc ſub Phœbo, Ducibuſque palatia fulgent,
Quid nisi araturis paſcua bubus erant.

ab . . is verò, tanquam exiguis ſeminibus, tota Romana gloria & poteſtas currente tempore Iuſtin. lib. 1. exſpirarunt. *Cyrus* quoque Rex Perſarum potentiſſimus, cani non tam nutriendus, quam deuorandus proijciebatur. *Oedipus* Thebanorum inclytus princeps, dum infans eſſet, paſſus ſibi pedes ligno tranſuerſo contundi, ac deformari, adeoque paterna domo excludi. *Marcianus* ad Bar. Tom. 3 An 411. [illegible]. 10 imperium Romanum euectus, prius in Aphrica captiuus factus miſere delituit. Cæterum hoc valde perſpicuum in principibus, qui Regnum Eccleſiaſticum, regnum cælorum fundarunt: nimirum in Chriſto Domino, eiuſque Apoſtolis. Quis exiſtimaſſet, ſi vidiſſet Chriſtum infantulum in fœno præſepii Bethlemitici iacentem, non Romanum militem manipularem, ſed manipularem deum, a manipulo, a brutorum ciborio, ad tantum culminis, in quantum modo deuenit, peruenturũ?

Ouid. l. 3. Faſt. *In ſtipula placidi capiebat munèra ſomni,*
Et tamen ex illo venit in aſtra toro.

Subinde cum in Chriſto cruci affixo, ac in eo mortuo omnis ſplendor extinctus fuiſſet, omnis poteſtas extremo dedecore oppreſſa, ac planè Num. 17. inſtar virgæ Aaronicæ exaruiſſet, quam ſtupendum extulit, ab huiuſmodi radice, a tot martyrijs, tantam copiam florum, ab hac infirmitate tot robora imperiorum, ab hac indigentia tot diuitiarum cumulos, ab iſtis tenebris, admirabiles hoſce fulgores Eccleſiæ dimanaſſe? Chriſtiani olim ab ethnicis vocati *Biothanati*: hoc eſt violenta morte ſupremũ diem clauſuri ob leges latas & frequentia Martyria, vt ſcribit Bar. An ch. 138. *Baronius*. Nihilominus ab iſto ſanguine quanta ſeges? *Et quanto magis ait Iuſtinus Martyr, eiuſ-*Iuſt orat. ad Anton. *modi tormenta quædam in nos expediuntur, tanto alij plures fideles, & vera religionis per nomen Ieſu fiunt cultores. quemadmodum enim, ſi quis vitis excidat fructificantes partes, vt palmites, qui alios floridi & frugiferi profundant ramos, illa proferat, facit, ita in nobis quoque accidit. plantata namque eſt a Deo & Saluatore vitis, & vinea populus eius.*

23. Poſtremum caput illos continet effectus, qui a contrarijs cauſis, ac contra agentium intentiones ſucceſſerunt: ſeu quos inopinatus caCic. l. 3. de Nat Deor. ſus diuinitus inſtitutus extulerit. *Multi enim*, ait *Cicero, etiam cum obeſſe vellent, profuerunt, & cum prodeſſe, obfuerunt*, quemadmodum obtigit *Phereo Iaſoni*, cui vulnus gladio inflictum eius Val max. li. 1, cap. 8. vomicam curauit. Multi, quibus in præſidijs abunde adfuere leo & draco, gladium & arcus, ſcilicet inſtrumenta virium & fraudum, in caſſum recidentes, dicere potuere: *Non enim* Pſalm 43. *in arcu meo ſperabo. & gladius meus non ſaluabit me.* Hoc prouidentiæ genus maximè conſpicuum in euertendis impiorum conſilijs: ſiue in negocijs religionis, ſiue ſtatus ciuilis illud apparuerit. Iudæi è re ſua arbitrati, Chriſtum Dominum è medio tollere. quod ipſorum factum, Romanam gentem ad illos debellandum, vtpote ad iuſtiſſimam vindictam inferendum, prouocauit; id veriti euenturum, ſi Chriſtum indemnem permitterent. Iidem ad ſeruandum templi cultum, adeoque Chriſtianam fidem extinguendum, neceſſarium duxere, Apoſtolos, ac Chriſti cultores Hieroſolyma exigere: cæte- Act. 11. rum inde expulſi, latè pietatem diſſeminarunt, Maſſiliam, Hiſpaniamque vſque delati. Hoc ipſum contigit ſæpius poſtea in noſtræ religionis incrementum, quando Ariani, & Iconoclaſtæ hæretici, orthodoxæ fidei cultores in exilia abegere: hinc enim præclari illi viri varias longeque diſſitas nationes ad Chriſti cultum attraxerunt. quo etiam ſpectat *S. Athanaſii* ab oriente fuga: nam vbi Romam extorris appulit, monaſticæ vitæ inſtitutum, inter alia ab ipſo geſta, per partes occidentales, ad exemplar orientis, ampliauit. *Hoc inquit S. Hieronymus* Hier. Ep. ad Princip. *ab Alexandrinis ſacerdotibus, Papaque Athanaſio, & poſteà Petro, qui perſequutionem Arianæ hæreſeos declinantes, quaſi ad tutiſſimum communionis ſuæ portum, Romam confugerunt, vitam beati Antonii adhuc tunc viuentis, monaſteriorumque in Thebaide Pachomii, & virginum ac viduarum didicit diſciplinam.* atque cum ex improperio otij, ac ſegnitiei, monachi nomen in occidente propemodũ eſſet infame, vt ait idẽ *S. Hieronymus*: *quod prius ignauia fuerat, erat poſtea gloriæ.* Hoc ſanè in Eccleſiæ negocijs ac ſucceſſibus patentiſſimũ. Permiſit Deus noſtris tẽporibus vt inſurgerẽt hæretici, mira doctrinæ & eloquentiæ ſpecie vulgo commendabiles. quæ quidem vel hoſtium excellentia tantum profuit Eccleſiæ, vti fortaſſis numquam prius ita doctrina & eloquentia effulſerit, ac modo ab hæreticorum procacitate. permiſit Deus exurgere gigantes, qui in ipſos Sanctos, in ſacroſanctam Euchariſtiam, & omnia Sacramẽta, iuxta ac religionis ſacra, vtpote vota, ſacrificia ac cæremonias, blaſphemias efferrent. Cæterum iam factum, vt Sancti illuſtrius colãtur vt Sacrificia & Sacramẽta auguſtius celebrentur: vt religioſi ſuæ diſciplinæ rigidiores obſeruatores habeantur. omnia deniq; contra quã putarũt hæretici: ipſis etiã tantorũ bonorũ occaſionẽ dantibus, euenerunt. Colligit Deus, ſi homo ad id impotens, vel de ſpinis roſas, & de tribulis ficus. *In laqueo ſuo humiliabit eum: inclinabit ſe & cadet, cum Dominatus fuerit pauperum.* Hoſtes fidei in noſtra patria ſibi propoſuerũt efficere, vt nulli intra paucos annos, ſenioribus defunctis, qui regnante Regina *Maria* conſecrati, in tota Anglia Sacerdotes inuenirentur, qui falſam ipſorum fidem, ſuperſtitioſamque religionem impugnarent. Verum prouidit Deus adhuc Eccleſiæ ſuæ Anglicanæ ſemen, quod non obſtante diuturna & cruentiſſima perſequutione etiamnum ſupereſt, copioſaque fidelium prole indies fructificat. porrò multo potentius ad debellandum eorum hæreſim iam ſumus inſtructi, quam quo tempore noſtri hoſtes, præcedentium ſacerdotum funera exoptantes, omnia ſua in ſecuro tãdem ponenda fore arbitrati. Hoc cum in procinctu & apparatu poſitum vidiſſet *Gulielmus Cicilius*, primis annis regni Elizabethiani Se-

cretarius

ſecretarius Reginæ, & verus Proteſtanticus *Sinō* omnis in Catholicos molitionis, aliquantulum animo attonitus ſuis tamen dixit: ſine, veniant ad nos e Seminarijs, nihil refert: ſtatim enim atque appulerint, illis formoſas femellas, & pinguia beneficia exhibebimus, quorum præda ineſcati parum de reliquo contendent pro Papa, aut ſacramentis contra nos diſputare. at falſus ille *Belial*, auctore Deo: vtraque enim lenocinia pij reijcientes Sacerdotes noſtri, non ſolum pro Papa & Eccleſiæ ſacramentis diſputarunt, ſed etiam ex illis ferme ducenti, martyrio occubuerunt: iamque factum vt vel ſtatus ciuilis habita ratione, Catholicis libertas ſuæ pietatis a prudentioribus concedenda iudicetur. In noſtro Regno, fuere cauſa Reges diſceſſionis ab eccleſia Romana. at ecce, modo, parlamentarij ciues eorum iura fregere. in Gallia permiſſi hæretici, iam Regum peſtes, qui aliquando putati ſubſidia. Quod ad res ciuiles attinet, Romani Imperatores ferro aut veneno in omnes ſuos æmulos deſæuire ſolebant, quo ſecurius viuerent: at hinc potius factum, quod clauorum inſtar clauos pellentium, vt loquitur
Plut. in Mar. *Plutarchus*, annorum quindecim ſpacio triginta Imperatores immani eorum cæde peracta, diuerſis in locis renunciati fuerint, vt *Trebellius*
Treb. pol. l. de Imp. *Pollio* animaduertit. *Rodericus* Hiſpaniæ Rex, vt
Luc. Tud. An. 715. filiorum Regis *Vtizæ* in regno ſucceſſionem impediret, munitiones omnes in ſuo regno ſolo æquauit, ratus inde fore, vt nemo in ipſum ex
Vaſ. in Chr. ciuibus rebellaret. Verum Mauri poſtea in eius ditionem inuadentes, octo menſiū ſpacio eam omnem occuparunt, nullibi exiſtente præſidio, quod eorum irruptionibus obſiſteret. *Ricardus* Tertius Angliæ Rex, duorum ſuorum nepotum, quos prius in turrim Londinenſem coniecerat, procurando interitus, ſecum reputauit, vnicam ſibi ſupereſſe viam ad imperium: ſed perpetratum facinus, eum omnibus vſque adeo odioſū exhibuit, vt cum in eum *Henricus* Septimus parua manu pugnaret, a ſuis deſertus, miſerè ab
Mor. in vit. Ric. tertij. hoſte fuerit interfectus, vt *Morus* noſter egregie deſcripſit.

——— Neque enim lex iuſtior vlla eſt,
Quam necis artifices arte perire ſua.

Hungariæ Regina, quo *Ferdinando* Romanorum Regi melius aduerſaretur, qui ius ſucceſſionis in illud regnum prætendebat, *Solimanni* opem implorauit: Cęterum hinc effluxit ingens tam Reginæ ipſius, quam regni malum: nam ſubinde *Solimannus* regnum ſibi vectigale, & Reginam captiuam obtinuit. Omitto hic recenſere admirabiles caſus, bona malaque præpoſteris quaſi vultibus adducentes: vtpote quod *Rufus*
Val. l. 1. c. 8. Cic. l. 2. de nat. Deor. Polid. Virg. in Ruf. Geneb. in Chron. Angliæ Rex animi ergo ſub opacitate ſpinæ aut herbæ requieſcens, cuiuſdam ſagitta, qui feram arbitratus, occiſus, perijt: quod *Henricus* ſecundus Galliæ Rex haſta ludendo in ſumma nuptiarum celebritate, tranſuerberatus cerebrum, interierit,
Theo. Sent. Εἰσὶ δ' οἳ βουλῇ τ' ἀγαθῇ καὶ δαίμονι φαύλῳ
Μοχθίζουσι, τέλος δ' ἔργμασιν οὐχ ἕπεται.

Sunt, ait Theognis, qui bono vtuntur conſilio, numine nihilominus ſiniſtro res gerunt. quemadmodum contra, vt idem obſeruat, proſpere eis interdū negocium ſuccedit, qui rationem fatuam ineptamque ſecum iniit. Atque hæc mihi viſa generalia quædam capita hiſtorici argumenti ad probandum ſapientiam noſtram de Dei in nos prouidentia inſtitutā. Verumenimuero vt hoc clarius adhuc conſtet, abs re non fuerit ea diſcutere, quæ nonnulli Philoſophi, etiam expenſa Dei perfectione, in eam audacius definierūt.

CAPVT X.

Quibusnam argumentis Epicuræi, & alii Philoſophi adducti, exiſtimarunt, Dei in nos prouidentiam, eiuſdem ſummæ perfectioni aduerſari.

NOſtri quidem Theologi ex ipſa Dei perfectione argumentati ſunt ad probandum eius in nos prouidentiam: ideoque ita diſputarunt. Deus maximè perfectus quoad eſſentiam, quoad intelligentiam, ac quoad voluntatem: ergo omnium rerum prouidus. Contra vero Epicuræi ſic ratiocinati: Deus ſummè perfectus: ergò prouidus eſſe non poteſt. ex quo Deum, quod ſcribit de eis *Seneca*, tanquam inermem & otioſum extra mundum ſuis ſententijs collocarunt. Philoſophi, qui mūdum ſui principium a Deo accepiſſe ſtatuebant vt Platonici, Academici, ac Stoici, prouidentiā quandam, mancam licet, & arcto quodam cōſtrictam admiſere. non enim aliter putarunt ad genus humanum pertingere Dei curam, quā interueniente fato, nimirum ſecundarum cauſarum contextu a Deo facto, ac in illud influxe, adeo vt ipſimet Genij huius fati non auctores, ſed exequutores meri fuerint reputandi. Qui verò non a Deo, ſed a natura ipſa homines & alia omnia profluxiſſe cū *Ariſtotele* arbitrati, me prorſus latet, quibuſnam argumentis ſententiā diuinæ prouidentiæ ſtabilire aut adſtruere vlla ex parte potuerint: niſi ad eos effectus ſolum reſpexerunt, qui naturæ curſui exempti, vtpote ſupernaturales, aut qui præter naturæ modos incidentes, homines varie afficere valent. nam qui a natura exorſi ac propagati homines, ſicut natura primitus a ſeipſa extiterit, ita vltra naturam in nullam aliam cauſam prouidentem referendi. Supererit idcirco horum iudicijs ſolum prouidentia in Deo voluntaria, illa naturali penitus deleta. at neque hanc ipſam remanere oſtendere conati Epicuræi, idq; ex quatuor capitibus, Dei perfectionem continētibus, diſſerētes. Primo loco ex Dei ſimplicitate omni carente compoſitione, deinde ex eiuſdem ſumma ad exiſtendū neceſſitate, poſtea ex diuini ſtatus tranquillitate, poſtremo ex perfecta in Deo iuſtitia, ſi quæ ſit in illo, gubernatiua, cōtra aſſertā a nobis vtramq; prouidentiā argumentati ſunt.

S. Thom. 1. part. q. 22. a. 1

Sen. l. 4 de Ben. c. 19. Cic. l. 1. de Nat. Deor.

2 Hæc Dei prouidentia, tam quoad ea, quæ ab æterno in diuina mente digeruntur, quam quoad ea, quæ ſuis temporibus executioni ab ipſo mandantur, multiplici actu, cum intellectus diuini, tum etiam voluntatis conſtare nobis videtur: quandoquidem pro numero vtriuſque obiectorum, qui propemodum infi-

nitus, actionum circa illa numerus in Deo, more noſtro concipiendi, decernendus. Cum enim omnis intellectio ſit imago quædam rei intellectæ, expreſſa ab ipſa mente, quemadmodum rerum obiectarum vultus ſunt alij, atque alij, ac planè diſſimiles, ita eodem modo ſeſe habebunt in Deo, ſine quocunque alio intelligente, earum intellectiones, ſeu animaſticæ viſiones: fieri ergò non poteſt, vt vna omnium ſit in Deo communis intellectio. Simile argumentum confici poterit quoad actum voluntatis diuinæ, qui ſit amor, decretum, aut odium: hæc enim feruntur ea ratione circa ſua obiecta, qua in ſeipſis bona aut mala: quocirca ſicut omnia eadem bonitate non ſunt bona, aut eadem malignitate mala, ſed ſingula ſingulis, ita vno eodemque amore non attinguntur: vno eodemque odio non reijciuntur. Horum verò actuum multiplicitas, in qua vnuſquiſque eorum non ſit Deus denticè, diuinæ ſimplicitati aduerſari æſtimetur: quippe quod in Deo reperiretur aliquid, quod ſit Deus, & aliud, quod non ſit Deus. Hinc *Ariſtoteles* ex paucitate operationum colligi dicit agentis perfectionem: proinde aſſerit cœleſtes orbes perfectiores, vt primum mobile, paucioribus circnitionibus, vel vna tantũ, munera ſua perficere, imperfectiores pluribus. ex quo concludit, Deũ eſſe perfectiſſimum, quippe vnica operatione, eaq; ſubſtantiali, ſibique vitali & eſſentiali, agentem, & cuncta obeuntẽ: vel potius omni actione circa ea carentem. *Ei autem, quod quam optimè ſeſe habet, nihil actione eſt opus: eſt enim ipſum id, cuius gratia.* Quamobrem idem *Ariſtoteles* Deo vnam ſolum ad ſummum attribuit operationem, nimirum ſui intellectionem, quæ ſit ipſius vita & ſubſtantia intellectualis: in quo intellectio & intelligibile non diſtinguantur, ſed coincidunt in idem impartibile punctum actus puri & diuinitatis. Quod autẽ actiones, quibus conſtare dicimus Dei prouidentiam, non ſunt Deus identicè, ex eo id liquet, quod Deo exiſtente poſteriores inueniantur, ac proinde ipſi aduenticiæ, & non ipſe idẽticè. viſio enim futurorum præſupponit eorum a Deo decreta: itidem amor odium ac miſericordia in Deo vt præſupponunt ſua obiecta eſſe a parte rei, ita multo magis ſupponunt Deum ampliſſime ſua natura prius ſubſiſtentem. Cum ergo idem non poſſit eſſe ſeipſo prius, ac poſterius, vnum, & multiplex, aut iſtæ partes prouidentiæ accidentia erunt Dei, aut nihil erunt. Imo omnes fermè Philoſophi ita abierunt in eam ſententiam, quod Deus extra ſe nihil moliatur, vti, teſte *Plutarcho*, inuiſi eo nomine plebi, quo definiuerunt, Deum neceſſitatibus conſtringi, ac inde omnem prouidentiam ei adimerunt.

Ariſt. l. 2. de cæl. Text. 64 65.

S. Thom. 1. part q. 14. art. 4. lib 1. cont Gent. cap. 46.

Ariſt l. 12. Met. cap. 3.

S. Thom. li. 1, cont Gẽt. cap. 16.

Plutarch in Hom.

3 Ea porro eſt ſumma in Deo ſubſiſtendi neceſſitas, vti ea videatur cohærere non poſſe cũ aliquo actu intellectus, aut voluntatis diuinæ, qui circa aliquid extra ipſum poſitum occupetur. Cæterum vero prouidentia, quam Deo attribuimus, reperitur in illis etiam muneribus intellectus ac voluntatis, quæ ad res a Deo diſcretiſſimas extenduntur: vtpote in intelligentia ſimplicis intelligentiæ, qua res poſſibiles intelliguntur: in æternis decretis, a voluntate profectis, ex quibus futura omnia ſuam trahunt originem: in ſcientia viſionis, qua futura præuidentur, præſentia ac præterita videntur: in ipſis rerum creationibus, in concurſibus cum cauſis ſecundis, ac earum præmotionibus, ſiue applicationibus ad agendum. Propter quam cauſam *Ariſtoteles*, vbi ex profeſſo de hac re pertractat, neque vt alibi, ex aliorum, aut vulgi opinione loquitur, ex maxima in Deo ſubſiſtendi neceſſitate intulit, Deum extra ſe nihil intelligere, ſed ſua eſſentia, vt obiecto adæquato, omnem in ipſo intelligentiam terminari. ſi enim ad aliquid perueniret, quod formaliter non eſſet in diuina eſſentia, ſed extra ipſam obiectiue ſeu intelligibiliter poſitum, latius pateret intelligibile diuinum quam diuina eſſentia, neque ſufficiens diuina eſſentia ad pleniſſimè terminandum intellectionem diuinam. Et quidem, vt diſſerit *Ariſtoteles*, obiectum intelligibile vim quandam habet ad perficiendum intellectum, dum eum a potentia ad actum transfert: at nihil poteſt intellectum diuinum perficere præter diuinam eſſentiam: idcirco nihil præter eam Deus intelligit. neque dici poterit, eatenus tantum obiectum perficere intellectum, quatenus ſui ſpeciem intelligibilem, mediante intellectu agente, ad intellectum poſsibilem tranſmittit, quod in Deo reſpectu creaturæ non reperitur: Etenim *Nominales*, qui has ſpecies intelligibiles inficiantur, admittunt tamen, quod obiecta perficiant intellectum, dum vt termini ad actum intellectus, ſuis rationibus, cum nempe ſpecificando, concurrunt. quomodo dicere poſſumus, obiecta perficere intellectum angelicum, quatenus nempe ſine illo non eſſet in Angelo actus intelligendi, licet ab eodem nullam ſpeciem ipſe mutuetur. ſaltem hoc ſenſu intellectio diuina, quæ Deo conſubſtantialis, adeo ab obiecto intelligibili dependeret, vt ſine illo eſſe non poſſet: neque intellectionis Deo eſſentialis maior inueniretur ſubſiſtendi neceſſitas, quam ipſius obiecti intelligibilis extra Deum manentis. cum enim implicet contradictionem, intellectionem eſſe abſque obiecto intelligibili, illius maior neceſſitas non erit, quam huius. quod ſi illius eſſet maior neceſsitas, tunc ſecundum gradum exceſſus intelligi poſset, illam exiſtere hac non exiſtente: quod ſi id concipi non valeat, conſequens, vtriuſque eandem eſse reciprocè neceſsitatem. Hoc verò poſito, cum omnis in Deo intellectio ſit ſubſtantialis, non accidentalis, ac ipſe Deus, tanta neceſsitate res erunt poſsibiles, reſpectu ſcientiæ in Deo ſimplicis intelligentiæ, res itidem futuræ, ac præſentes eadem neceſsitate tales reſpectu ſcientiæ viſionis, ac proinde reſpectu diuinæ eſsentiæ, quanta Deus ipſe ſubſiſtit. Statuit proinde *Ariſtoteles* hanc ſententiam: *Deus pro ſua excellentia nihil præter ſeipſum cogitat.* Verum enimuerò cum Deo competit prouidentia, qua ratione agit per intellectum, ac voluntatem, vt docet Doctor Angelicus, ſi non cognouit hunc mundum quò

S. Thom. 1. part. q 22. art. 1.

Ariſt. lib. 12. met. cap. 3.

Ariſt. lib 7. ad Eudem. ca. 15. Auct. 12. Met cõ. S. Thom. 1. par. qq. 28. art. 1.

ad

ad omnia in ea contenta poſſibilem antequam eum condere ſtatuerat: ſi haud videat iam ſingulas eius partes modo exiſtentes, ac fines, in quos deſtinentur, cum omni eorum motu ac progreſſu, quomodo creauit, quomodo cunctis prouidet? Maximè verò hoc argumentum vrget reſpectu voluntatis ac intellectus diuini, quatenus verſantur circa res exiſtentes. nam horum viſio, ac decreta, vel competunt Deo neceſſariò, vel contingenter: ſi neceſſariò, cum omnia quæ ſunt in Deo, Deus ſunt, futura Dei neceſſitatem adæquabunt, ſicut adæquant neceſſitatem ſcientiæ viſionis ac decretorum in illo. quod ſi contingenter Deo aduenerint, aliquid in Deo nunc erit. Deus, proinde compoſitus, cum ſui mutatione, eorū acceſſu euadet.

3 Hinc, vt tertio loco commemoraui, inferunt Epicuræi, ſtatui diuinæ quietis, dignitatis ac puritatis conſultius, Deum, aut nullo modo actorem eſſe, vel ſolum actum eſſe purum reſpectu ſuæ eſſentiæ, neque alia obiecta reſpicientem. *An ne* inquit *Plinius, tam triſti, atque multiplici miniſterio non pollui credamus, dubitemuſue?* Nam cum propemodum ſint infinita, quæ noſtra Sapientia aſſerit a Deo prouideri, nunc creante, nunc concurrente, nunc cauſas applicante, nunc actiones earum impediente: hæcque omnia peragat cum vario reſpectu ad ſeriem cauſarum naturalium aut moralium: vt aptè ſingula ſingulis reſpondeant, hæc abſolui non poſſe, ſuſpicari quis poterit, abſque cura & ſolicitudine, ſummam illam Dei tranquillitatem importunè interpellantibus. Præſertim verò affectus amoris, iræ, odij, miſericordiæ, atque ex vno in alium tranſitiones, quos Deo adijcimus, eius ſempiternæ æquabilitati repugnare videantur. Hinc veteres, ne ira videretur in Deum incidere, non ipſi, ſed Genijs infernalibus, attribuere eductiones morborum, famem, ac ſimilium malorum in noſtrum genus graſſationes. ob quam cauſam finxit *Virgilius*, ab *Ænea* in inferno viſas talium rerum ſpecies.

Plin. lib. 1. hiſt. cap. 7.

Virgil. Æneid. 6.

Primiſque in faucibus orci
Luctus & vltrices poſuere cubilia curæ:
Pallenteſque habitant morbi triſtiſque ſenectus,
Et metus, & maleſuada fames & turpis egeſtas,
Terribiles viſu formæ, letumque, laborque.
Tum conſanguineus leti ſopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque aduerſo in limine bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, & diſcordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

Lucret. li. 1.

Omnis enim per ſe diuum natura neceſſe eſt
Immortali æuo ſumma cum pace fruatur,
Semota a noſtris rebus, ſeiunctaque longe.
Nam priuata dolore omni, priuata periclis,
Ipſa ſuis pollens opibus, nihil indiga noſtri:
Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Fieri, inquiunt non poteſt, quin remuneratio a Deo perficiatur cum motu gaudij: aut vt punitio haud peragatur cum motu iræ, ſeu vindictæ: quales motus diuinæ tranquillitati repugnant.

4 Poſtremò illam partem diuinæ prouidentiæ, quam gubernationem appellamus, aſſerunt iuſtitiæ, adeoque rectæ rationi, non eſſe ſatis conformem, ſiue res ſolo ſenſu præditas, ſiue homines reſpexerit. illæ quippe ſæpius monſtroſis formis deprauatæ, a ſuis finibus turpiter deficiunt, ſimulque fortiorum viribus nonnunquam oppreſſæ, non in aliud creatæ videntur, quam in lanienam ac crudelitatis fomentum.

5 Quod ad homines attinet, dicunt, ſi res humanæ Deo curæ eſſent, cum propter eorum vſus alia omnia fuerint ab ipſo excitata, inde commodis ipſorum deberent inſeruire: ac quæ inter ea præcipue elegantia, iucunda, opima, pulcra, vtilia, in bonorum ſolummodo peculia reducenda. non enim propter malos exiſtimandum, naturam, diuina prouidentia inſtitutam, flores ſuos ac gemmas extuliſſe. ſecus autem accidere ſolet: quandoquidem Boni non ſolum illis paſſim deſtituuntur, verum inſuper mali eiſdem exhilarantur, ornanturque, quo fit, non tantum quod lugeant boni, cum interim mali lætentur, quinimo ipſæmet virtutes in angulos humani contemptus, vel ignorationis compellantur, interea loci vitijs in foris, in tribunalibus, in aulis, fulgentibus ac dominantibus. Quot iſtius argumentationis ſententia informati, virtutem ipſam nudum ac inane nomen ſecum reputarunt? ac de reliquo, Deo neglecto, fortunæ, aut fato ſua omnia conſilia tradiderunt adminiſtranda?

Cic. lib. 3. de Nat. Deor.

Luc. lib. 6.

——— *Seruatque malos fortuna nocentes,*
Et tantum miſeris iraſci Numina poſſunt.

Sen. Hip.

Res humanas ordine nullo
Fortuna regit, ſpargitque manu
Munera cæca, peiora fouens.
Vincit ſanctos dira libido,
Fraus ſublimi regnat in aula:
Tradere turpi faſces populus
Gaudet, eoſdem colit, atque odit.
Triſtis virtus peruerſa tulit
Præmia recti: caſtos ſequitur
Mala paupertas, vitioque potens
Regnat adulter. O vane pudor,
Falſumque decus:

Stat. lib. 1. Achil.

——— *Enat tutus terarum crimina velis,*
Ex quo iura freti, maieſtatemque repoſtam
Rupit Iaſoniæ puppis Pagaſæa rapina.
En aliud furto ſcelus & ſpolia hoſpita portans,
Nauigat iniuſtæ temerarius arbiter Idæ.

At profectò haud mirum, ſi Poëtarum hinc commoti ſenſus, cum ipſorum etiam ſapientum ac ſanctorum iudicia, horum inſpectu nonnunquam perturbata fuerint. *Nunquid* ait *S. Hieronimus*, dum Bleſillæ obitum deplorat, *& in meam mentem non hic ſæpius fluctus illiditur?* eodem modo, *Seuerinus Boëtius* improborum felicitatem contemplatus, ita Deum alloquutus, cecinit.

Hier. de ob. Bleſil.

Boet. lib. 1. conſ. met. 5

Hominum ſolos reſpuis actus
Meritò rector cohibere modo.

Imo homines hinc animis perculſi, vt diuinam fidem excutiant, haud raro, teſte *S. Hieronimo*, incitantur. *Difficile eſt, preſſam malis innocentiam non dolere, & hoc ipſo fide non peri-*

Hier. ep. ad Iulian.

periclitari, quod ſe videat iniuſte ſuſtinere, quæ patitur. Atque ad malorum cumulum, cui genus humanum obnoxium, accedere quidam criminantur arctam Dei prouidentiam, ex qua æterna hominum ſalus fidei in Chriſtum adſtringi voluit: cum tamen illius notitia ac credibilitas multis nationibus, quantum ad moralem rerum curſum, ſint planè impoſſibiles. Quibus autem veritatibus perceptis, nebulæ iſtæ a ciuium oculis depellantur, iam videamus.

CAPVT. XI.

Prouidentia, quam Deo competere definit Sapientia, neutiquam contraria eius ſimplicitati, aut ſummæ in ipſo ſubſiſtendi neceſſitati.

CVm multa ſint, quæ curioſis præſertim & ſuperbis ingenijs hac in re ſcrupulos inijciant, tum nihil ad hoc inſolentius, vberiuſue, quam conſcientia ſceleribus contaminata, eiuſdemque ſtatus, pertinacia quadam obfirmatus ad delinquendum. Rectè ſanè pronunciauit *S. Ambroſius*, de flagitioſis ciuibus diſſerens. *Noluut ſupra ſe eſſe iudicem, quem nihil fallat. nolunt ei dare occultorum ſcientiam, qui metuunt occulta ſua prodi.* Inter alia enim, quibus in animo ſinum admiſſum crimen, eiuſdem vim intimam corrodit & exedit, illud eſt, quod ſontis cogitationem ad vindicantem Dei prouidentiam ſæpius reflectat. quo ſpectaculo ne animus vehementius percellatur, omnibus contendit eius terrificam ſpeciem aut penitus excutere, vel quibuſdam lenocinij velamentis honeſtare ac diſſimulare. quod ſanè perinde eſt, ac ſi quis dentium dolore afflictus, quò malum auerteret, ſeſe in altiſſimum puteum daret præcipitem. Verum enimverò peccatum intus complicatum, hoc non obſtante, dentes ſuos retinebit, quos & in altum animi infiget, tametſi blandientis erroris falſato fuco tantæ pœnæ quis operoſius obſtiterit. pura opus eſt conſcientia, ac ea, quæ offendere ſeu delinquere ſecum haud obſtinarit: non enim diuini ſolis iſtius radium perferet lippientis in conſcientia oculi ægritudo, vt nos etiam docet *S. Auguſtinus*.

Amb. lib. 1. offi. c. 14.

Aug. l. 1. de Gene. cont. Manich. 2. & 3. cap.

2 Deinde, tametſi de diuinis nobis nō aliter ſit conceſſum philoſophari, quam ad modū quendam rerum humanarum noſtra mente perceptarum, illum tamen regulam omnino non debemus conſtituere, ad quem diuina adamuſſim exigamus: quaſi in diuinis nihil tam altum aut obſcurum eſſet, quod naturæ nobis cognitæ definitione ac luce ambiri, explicarique non poſſit. quod ſi *Epicurus* feciſſet, neutiquam diuinæ perfectioni prouidentiam Dei aduerſariam cogitaſſet. Vt enim ſol iſte maximè in ſe viſibilis, minimè tamen a noſtro viſu attingitur, ita Dei ſublimis prouidentia in ſe ſummè illuſtris, tenuiter nihilominus a noſtra intellectuali imbecillitate cognoſcitur. ob hanc cauſam, quidam veterum haud incongruè nigrum lapidem ſymbolum voluere eſſe diuinitatis: facie quidem aſpectabili politum, quò ad interiora tamen obſcurum: quia, *Tenebroſa aqua in nubibus aëris.*

Hom. apud Boet. l. 4. de conſ. proſ. 6. Arnob. l. 1. cont. Gent.

Pſalm. 14.

3 Suſpicatus quidem *Epicurus*, prouidentiam Dei, numerum quendam operationum, eumque infinitum, inuoluere, indiuiſibili ſimplicitati ipſius repugnantem. Verum operationibus notionalibus exceptis, quibus Filius in diuinis generatur, ac Spiritus Sanctus ſpiratur, vtpote ſerie operationum eſſentialium diuinitati competentium, Dei prouidentiam faſſi, ſecundum rem ipſam multiplicitatem non ſtabilimus. Veruntamen ea eſt perfectione vna eademque cognitio, qua Deus ſeipſum cognoſcit, vt æquiualeat, quoad virtutem repræſentatiuā, infinitis ex noſtris, aut angelicis: adeoque eas in immenſum excedat. vt verò hæc aliquid repræſentet, illud quod repræſentatur habere debet in ſe aliquam intelligibilitatem vel poſſibilem, vel exiſtentem, vel in ſeipſo futuram, vel præteritam: aut ſaltem in diuina omnipotentia. Eſt ergo in ſe indiuiſa ac ſimpliciſſima illa ſui in Deo intellectio, expreſſa imago totius entis intelligibilis, cum ſit in repræſentando infinita. Proinde quando res nondum exiſtens, nec futura, ſubinde futura, ſeu exiſtens euadit, tunc de nouo poſt negationem viſionis, a Deo cognoſcitur ſcientia viſionis; non tamen eo accedit Deo nouus aliquis actus, aut aduentitia aliqua entitas, quæ cum præcedentibus numerum realem conſtituat: ſed illa prima, vna & eſſentialis recenter terminari incipit ad hoc futurum, exiſtens, vel præteritum. Cuius rei, ſaltem vmbratile exemplum, æſtimare poſſumus lucentem aliquam gemmam, quæ ſuo natiuo radio viſiua eſſet, ac colluſtratiua. ſicut enim emicans oculus iſtius gemmæ non alia videret, quam quæ illi obijciuntur, ac eis recedentibus, vel extinctis, nihil luminis ſui perderet, aut quicquam mutaretur: ita mens diuina, eſſentiæ diuinæ cognitione illuſtrata, ſine noui acceſſu ea percipit, quæ prius ideo non percepit, quod minimè eſſent intelligibilia. idemque dicendum eorum reſpectu, quæ iam non videntur a Deo tanquam exiſtentia cum prius viſa. Similiter amor in Deo qui primario in diuinam eſſentiam defertur, ſecundario ſine reali additamento poſſibilia, exiſtentia & futura bona complectitur: ad quæ ita ſucceſſiuè ac recenter terminatur, vt nihil recentis entitatis illi accreſcens ſuperaddatur: quod eodem etiam ſymbolo gemmæ declarari vtcumque poterit, ſi imaginemur, eius ſplendorem igneum eſſe, ac calorem, velut adſectus cuiuſdam ex ſe in alia emittentem. non ergo *Ariſtotelis* doctrinæ, ex paucitate operationum agentis perfectionem ſtatuenti, aduerſamur, cum omnem in Deo actum intelligentiæ, aut beneuolentiæ cum ipſa diuinitate identificari, ac in eius vnicum punctum redigi ſtatuamus.

4. Cæterum adhuc contendebat argumentum, actus in Deo prouidentiales ad intellectum ac voluntatem ipſius ſpectantes, ideo cum diuina eſſentia identificari non poſſe, quod Deo ſint poſteriores. prius eſt enim, Deum eſſe, quam definiat mundi creationem eſſe futuram, quam illum Deus cognoſcat ſcientia

entia viſionis, aut illum amet: prius eſt, Deum exiſtere in ſe, quam concurrat cum cauſis ſecundis, quam creata in ſuos fines, inſtituat: ex quibus videntur prouidentialia hæc numerum quendam accidentalem conficere, ac eſſentiæ diuinæ superuenire, proinde, neque cum eadem identificari. At reſpondeo, haſce multiplicitates, acceſſiones ac in ordine poſterioritates, non deſignare in Deo actuum realium numerum, aut recentem eorum aduentum, ſed vnius eiuſdemque cognitionis, amoriſque, pro rerum ſtatu, ad diuerſa terminationes: in rebus ipſis mutatione, ac numero factis, neutiquam in Deo. quæ quidem terminationes ac reſpectus multiplices ſeu acceſſorij, cohærere poſſunt cum ſumma reali in Deo vnitate, ipſique intrinſeca. Hoc pacto videt Deus ſcientia viſionis lapidem exiſtentem, aut futurum, quem prius non ita videbat, quando nempe lapis ille erat ſolum poſſibilis. Quod ad voluntatem, diligit hominem iuſtum, quem ante non iuſtum haud ſic diligebat: non quod noui actus a Deo cum ſui mutatione reali exprimantur, ſed quod actus ipſi eſſentiales de nouo ad hæc obiecta deferantur. Cuius veritatis prima ratio in hoc ponitur, quod Dei intellectus & amor eſſentiales, repræſentando, ac ſe effundendo ſint infiniti, aptique ſine ſui incremento, qui extendantur ad omnia vera, omniaque bona colluſtranda, ac diligenda: iuxta eas formas, quibus res ſunt in ſe intelligibiles, & amabiles. Proinde quod in Deo vna cognitio ſit ſimplicis intelligentiæ, alia viſionis, vnus actus voluntatis ſimplex amor, alius efficax beneuolentia, hæc prouenuint non a diſcretione reali in Deo, ſed ab vnius in ipſo formæ alia atque alia ad diuerſa extrinſeca terminatione: qui termini quod ſint infiniti, proinde eminenter Dei cognitio, quodammodo eſt omnis cognitio: eiuſque amor, omnis amor, qui Deo attribui poterunt.

5 Ex quo vtcumque percipiatur. Deum non mutari poſteriorum actuum aduentu ſecundũ aliquid reale & abſolutum in ipſo, quomodocunque mundo prouideat. atque vt inſiſtamus in ea parte prouidentiæ, quæ ad decreta diuinæ voluntatis, aut eius iudicia practica refertur, putandum, Deum ab æterno efficaciter voluiſſe mundum hunc creare, & ea omnia peragere, quæ iam ſtatutis temporibus per ſe, vel cum cauſis ſecundis educit. in qua prouidentia ordinatiua & exequutiua, duo quaſi inſtantia inſpicienda: vnum æternum: natura tamen poſterius deitate, ipſiuſq; ſubſiſtentia in tribus perſonis: nam prius eſt Deum eſſe in ſe quam velle extra ſe operari: alterum temporaneum, in quo de facto vult creare, vult concurrere, vult aliquid facere, ac deinde videt effectus exiſtentes, eoſque amat, quæ prius vt tales nec videbat, nec amabat. Prouidentia in illo poſterior, quo ad rem ipſam æterna, non adducit ſecum nouum aliquem actum realem ſiue intellectus ſiue voluntatis diuinæ, qui prius non erat: ſic enim mutationem, quo ad realem formam reſpectu prioris ſubiret: ſed tantum inuoluit in ſe poſteriorem terminationem illius actus ad creaturas, qui quo ad rem ipſam ſemper Deo erat eſſentialis, ac ipſe Deus identicè. Simili proportione obſeruata, in ipſo momento, in quo tempus incipit extrinſecè, ac in quo voluit Deus mundum ex nihilo creare, ac deinceps animas creare, & cũ cauſis ſecundis concurrere, non admiſit Deus, aut iam in ſe admittit creando vel concurrendo actũ recentẽ in illo formaliter ſecundũ rem inhærentem aut ſubſiſtentem, quo aliquando ſecundum rem deſtituebatur, ſed tantummodo terminationem nouam & extenſionem liberam illius actus, qui in Deo ſimplex ac ſubſtantialis, ad extrinſecos effectus. Et quidem neque in cauſis naturalibus, vt philoſophantur *Nominales*, inuenitur vlla mutatio per acceſſum formæ realis dum effectus ſuos producunt: ſed emanant ab eis, ac ab illis dependent, ſecundum quod de nouo ſunt, prorſus eis immutatis: adeo vt, nec actiones ipſæ ſint in agentibus, ſed in paſſis ſolum, ſi nomine actionis intelligatur forma realis ſiue abſoluta, ſiue reſpectiua: quanquam hoc, vt verum fatear, quo ad agentem per intellectum ac voluntatem, qualis Deus, perceptu ſit difficilius. *Quemadmodum a lumine ſolis, inquit Simplicius, illuſtrantur omnia, & alia vident, & alia videntur, alia generantur, atque etiam alia candeſcunt, alia nigreſcunt, alia denſantur, alia liqueſcunt, & prout cuiuſque captus eſt, ita & vnius bonitatis eius abſque negocio fit particeps, nullo horum in ſolem agente, neque a ſua beatitate abſtrahente: ſic multo magis, diuina bonitate, quæ & ſolem mundo donauit, omnia fruuntur abſque negocio, & bona fiunt pro ratione ſui captus, nihil ad hæc Deo patiente, neque diſtracto.* Simp. in. com. Epict. S. 6t. in 4 S. q. 1. D. 2. Ad prim. In eandem quoque ſententiam S. *Auguſtinus*, loquens de ſcientia Dei viſionis, qua videntur a Deo facta: *Nec quia factum vidit, ſcientiam duplicauit, vel ex aliqua parte auxit, tanquam minoris ſcientiæ fuerit, priuſquam faceret, quod videret: qui tam perfecte non operaretur, niſi tam perfecta ſcientia, cui nihil ex eius operibus adderetur.* Aug. l. 11. de ciu. cap. 21 ex quo affirmat, Deum vidiſſe mundum bonum antequam eum conderet, nempe in ea arte, in qua mundum condendum aſpiciebat, cui ex mundi creatione nihil rei aut ſolidæ formæ accreuit.

6. Verum enimuero nullus mortalium mente ſua clarè perſpicere poterit, quomodo in Deo omnes rationes prouidentiales, ipſius ſummæ ſimplicitati ac neceſſitati ſubſiſtẽdi minime ſint repugnantes. Inprimis obſcurum intelligere, Deum omnibus prouidere vnius cognitionis, vniuſq; amoris eſſentialis multiplici ad ſingulos effectus terminatione: quandoquidẽ terminationes iſtæ ſint extra naturas illorum actuum, illiſque poſteriores. Deinde procurationes in Deo prouidentiales non fiunt aut ſunt in Deo per modos entium rationis, aut reſpectuum extrinſecorum, quos noſtræ cogitationes illi affingunt. prius etiam eſt Deum creare, concurrere, ac prouidere, quam emanent de nouo fundamenta proxima reſpectuum, ſeu terminationum, quandoquidem hæc fundamenta totaliter vt loquuntur, non ſint in Deo: ſic enim terminationes iſtæ eſſent neceſſariæ & ipſi

coæternæ: ſed etiam in rebus creatis ac præuiſis vix videtur poſſe concipi, iſtis terminationibus Dei prouidentiam liberam contineri. Hinc *S. Auguſtinus*, vir tanti ingenij & doctrinæ, hoc diſcutiens, apertè fatetur in hac vita eius veritatem ab homine comprehendi non poſſe. *Proinde ſubſtantiam Dei ſine vlla ſua commutatione mutabilia facientem, & ſine vllo ſuo temporali motu temporalia creantem, intueri ac plane noſſe difficile eſt.* Myſterium hoc eo modo explicat, quo nos ſuperius: nempe per reſpectus ac terminationes Deo aduenientes. ac ad id vtitur exemplis Domini, ac Iudicis, qui tales de nouo euadunt relationibus nouis, abſque mutatione reali. Iſtis ingenium ſuum ſubmittere recuſans inter *Vorſtius*, Dei ſimplicitatem negauit. Cuius inficiatio, quod ea ſit fundamentalis Dei perfectio, idem eſt, ac ipſum Deum e medio auferre & pernegare.

August lib. 1. de Trin.

7. Sententiæ verò prouidentiæ non obſtat, quod Deus ſolum ſuam eſſentiam, & omnipotētiam videat aut amet, in qua omnia videat, ac amet: ita vt extra hanc nullam attingat finitam in rebus intelligibilitatem, vel amabilitatem, vt *Ariſtoteles* definiuit. Volunt enim ex noſtris præſtantiſſimi Theologi, *S. Auguſtinus*, ac *S. Thomas*, Deum non aliud ſuæ cognitionis obiectum habere, quam ſuam eſſentiam: in qua vt in ſpeculo naturali aut libero cuncta intueatur poſſibilia, futura, præſentia & præterita: ſua quoque videat decreta ac idæas, in quibus vniuerſa non confusè, ſed diſtinctè illi repræſentantur, propter infinitam vim obiectiuè repræſentatiuā in eius eſſentia, omnipotentia, decretis ac idæis implicatam. Quod verò diuina mens a Deo inſpecta, dilucide ac ſigillatim omnia illi repræſentet, iſtis docet *S. Auguſtinus: Singula igitur proprijs ſunt creata rationibus. Has autem rationes vbi arbitrandum eſt eſſe, niſi in mente creatoris? non enim extra ſe quicquam poſitum intuebatur, vt ſecundum id conſtitueret: nam hæc opinari, ſacrilegum eſt.* iudicio ergo *S. Auguſtini*, ſunt in Deo rationes omnium rerum manifeſtatiuæ, earumque ſimulacra obiectiua, in quibus a Deo videntur: quæ rationes in Deo ſunt æternæ, ei conſubſtantiales, ac immutabilis veritatis. Similiter idem aſſerit, res a Deo conditas ei placere, & ab eo diligi in ea arte, qua fecit. in hunc ſenſum interpretatur *Platonem*, qui dicebat Deum gaudio affectum mundo ab ipſo creato: *Sic oſtendere voluit artifici ſuo placuiſſe iam factam, quo placuerat in arte faciendum.* non ergò aliter mundus a deo viſus aut illi placet, quam in arte diuina: nec aliter amatur quam in arte diuina, in qua omnia habet, vt idem aſſerit. *S. Thomas* eatenus dicit Deum alia cognoſcere extra ſe, quatenus ſuam virtutem perfecte penetrat, ac comprehendit. *Alia autem a ſe, non videt in ſeipſis, ſed in ſeipſo, in quantum eſſentia ſua continet ſimilitudinem aliorum ab ipſo.* nō eſt ergo aliqua finita aut determinata obiectiua intelligibilitas in illa re poſſibili, futura, exiſtente, aut præterita, quam Deus intelligendo immediatè attingit. alibi diſerte affirmat, haud aliter a deo, quæ extra ipſum, intelligi, quam in ſua eſſentia: & hoc probat ex eo, quod cognitio Dei non poſſit eſſe Deo conſubſtantialis, ſi peruaderet ad plura obiectiuè & intelligibiliter extra Deum poſita, & non vna eſſentia Sua completè terminaretur. Qui ergo ex ſchola *S. Doctoris* Theologi arbitrantur, formalem rationem poſſibilitatis non eſſe aliquid complexum in principijs rerum ipſarum intrinſecis, ſed Dei eſſe omnipotentiam, conſequenter definiunt, non aliter a Deo intelligi, quam in ſua omnipotentia, vt in ratione eorum formali intelligibilitatis, & exemplaris ſimilitudinis.

August. 83. queſt. q. 46.

Aug. l. 11. ciuit. cap. 21.

August l. 5. in Gen cap 16

S. Thom. 1 par q. 14. art. 5.

S. Thom. l. 1. cont Gent. cap 51.

Bonau. in 1. d. 35 Ez. 59.

Aur. in 1. d. 35 art. 2

8. Recentiores verò Theologi, agnoſcentes in rebus poſſibilibus propriam intelligibilitatem: quam exiſtentibus ineſſe certum; ortum ex intimis principijs earum, ex quibus ipſis non repugnat exiſtere, aut fieri, volunt diuinam, eſſentiam, reſpectu cognitionis in Deo, eſſe duntaxat obiectum primarium, ipſas verò ſecundarium: ita vt intellectio diuina delata in diuinam eſſentiam, inde reſultet in res poſſibiles, futuras, exiſtentes & præteritas: vtpote diuina eſſentia quodammodo egreſſa, ad alia obiecta denuo extendatur. etenim vel hoc dicendum, vel ſatendum, Deum ſua intellectione non attingere omne verum omnemque intelligibilitatem. Quod autem roſæ poſſibilis, gratia exempli, alia ſit intelligibilitas, diuinæ eſſentiæ alia, inde liquet, quod diuinæ eſſentiæ intelligibilitas ſit infinita, illa autem roſæ finita, in quadam ſpecie ac limitata, vt bene aduertit noſter *Bacho..ius*. Vnde ſicut videns imaginem, eo præciſè non videt prototypon: qui videt cauſam, inde formaliter non videt effectu[m]: ita ſi diuina intellectio clauderetur ſola ratione obiectiua, quæ eſt in diuina eſſentia, non perciperet ipſaſmet veritates poſſibiles, aut exiſtentes, quæ ſecundum eſſe intelligibile extra diuinam eſſentiam conſiſtunt, varietate quadam multiplicantur, ſuis terminis definiuntur.

Bac in 1. d. 1 Art 1.

9. Qui priorem ſententiam ſequuntur, facilè ſe expediunt quantum ad Dei immutabilitatem: dicunt enim, Dei ſcientiam non aduenire ipſi vi alicuius obiecti extra Deum, ſed vi ſolius diuinæ eſſentiæ, ac decretorum ipſius, quæ vt identificantur cum diuina eſſentia, ita cum eadem omnis cognitio creaturarum in deo pariter identificabitur. *Neque enim*, inquit *S. Auguſtinus*, *ea faceret, niſi ea noſcat antequam faceret, neque noſceret, niſi videret, neque videret, niſi in ſe haberet.* Illi autem, qui ſecundam profitentur, inde declarant, cognitionem rerum non aduerſari dei ſimplicitati, quod earum ſimplex intelligentia contineatur in infinitate illius cognitionis, qua Deus ſuam virtutem comprehendit. quæ vt dicatur viſio, præexigit condicionem ſui obiecti: non qua illa viſio forma abſoluta, aut quid reale, ſed qua ſpeciali modo ad eiuſmodi obiecta terminatur.

Aug. l. 5 in Gen cap. 16.

10. Iam autem ſuppoſitione facta, quod diuina intellectio vltra diuinam eſſentiam ſpacietur ad res intelligibiles, vtpote poſſibiles, futuras, præſentes, ac præteritas, obſcurius, adſtruere ſummam diuinæ perfectionis atque ſubſiſtentię neceſſitatem. *Scotus*, vt hoc melius explicet, ſtatuit huiuſmodi obiecta eſſe quidem

Scot quel 6.

terminos

terminos intellectionis & affectus diuini, non motiua. Terminos quidem, quod ad ea peruadant diuina intellectio & volitio: non motiua, quia ſic cauſæ eſſent alicuius perfectionis in Deo, quippe cognitionis amoriſque quod ſummæ ac primæ neceſſitati diuinæ perfectionis repugnat: non enim poteſt illud eſſe maximè neceſſariũ ac ſubſiſtens, quod ab aliquo motiuo extra ſe dependet ac cauſatur non æque neceſſario. *Ioannes Bachonius* ſic diuinam intellectionem ac creaturas extra Deum vult dilatari, vt eas attingat non *Terminatiuè*, ſed, vt ipſe loquitur *Conſecutiuè*. iudicat enim vnicum terminum diuinæ cognitionis eſſe diuinam eſſentiam: verum quod ea cognitio ſit infinita,

Bac. 1. 5. d. 35 q. vnic. d 39. 13. Et 7. quod l. q 6.

omniaque intelligibilia complectatur, ad creaturas a Deo ſua plenitudine *Conſequutiue* reſultare affirmat. Cum enim omnipotentia Dei ſit cauſa extrinſeca rerũ, nõ intrinſeca, nempe neque materia neq; forma earũ, cognitio Dei ſolũ terminata ad eius eſſentiã, aut omnipotentiam, vt ipſe diſſerit, non eſt cognitio creaturæ ſecundum principia eius intrinſeca, ex quibus tamen eſt cognoſcibilis. imo neque videntur cognoſci in eis creaturæ, vt in imagine, ſicut videtur Cæſar in ſua imagine. nam Deus, propter ſuam infinitatem, vt in ratione formæ, ita in ratione imaginis, maximè eſt diſſimilis creaturæ. quocirca, vt Deus cognoſcat creaturas, quas ſua prouidentia ordinat ac regit, ſaltem *Conſequutiue* ad eas diuina ipſius intellectio deriuanda. nam quatenus ſunt in Deo, vt in cauſa, eatenus ſunt vita Dei, vt loquitur *S. Ioannes*: ſũt

Ioan. 1.

in illo vnitiue, nõ diſtincte: idcirco intellectio diuinitatis nõ erit diſtincta intellectio creaturarũ ſecũdũ earũ diſtinctas & finitas formas, ex quibus tamẽ homini vel Angelo ſunt intelligibiles.

11. Verumenimuero, agnita ea ſententia, quæ definit, Dei cognitionem peruadere ad creaturas, in ſeipſis ſpectatas, difficilius tunc explicatur ſumma in Deo, ſubſiſtendi neceſſitas. Nam vt diſputat *Aureolus*, ſi cognitio dei hoc

Aur. in. d. 35 ar. 2. & 3.

pacto diuina eſſentia egreſſa, attingeret creaturas, dependeret illa, quæ tamen Deo ſubſtantialis, a creaturis: ſi non quantum ad ſpeciem intelligibilem ab illis emendicatam, ſaltem tamen quò ad conſequutionis dependentiam: ita vt ſi non eſſet creatura, non eſſet talis cognitio: ſi non eſſet talis cognitio, neque eſſet Dei eſſentia, cum qua illa identificatur. Dico itaque, quemadmodum ſpeculum in ſe immutatum, variè tamen applicatum ac motum, diuerſa repreſentat, ita intellectio Dei ſubſtantialis propter ſuam infinitatem omnia colluſtrat. quod vero hæc ipſa terminetur ad poſſibilia, aut futura, vel exiſtentia non ſecundum formam realem & abſolutam, ſed ſecundum denominationem terminationis, ab illis non quò ad rem, ſed ſolum terminationem, dependet: nam ſi non eſſent res poſſibiles, futuræ, vel præſentes, illa eadem quo ad rem nihilominus dei cognitio ſupereſſet, licet ad illa haud extenderetur, idque quo ad omnem realitatem immutata. Proinde nullum intelligibile, extra Deum collocatum, vim habet ad inferendum diuino intellectui, vllam intrinſecã perfectionem cognitionis. Pari modo, quando dicimus, viſionem aliquam, aut amorem eſſe deo liberum, nõ loquimur de reali & abſoluta vtriuſue forma, ſed ſolum de eorum terminatione extrinſeca, quæ pro condicione obiecti libera eſſe poteſt: Dei enim intellectus ac voluntas, pro ipſorum infinita perfectione, eminenter in ſe continent virtutem agendi liberam, ac neceſſariam. atque ſi terminatio actus, qui libere a deo ponitur, non poneretur, nihil entitatis deo inde excideret. Quando itaque quo ad neceſſitatem, obiecta extra Deum comparantur cum deo intrinſecis, comparatio ſolum valet cum actuum in ipſo Deo terminationibus, non cum ipſorum formis realibus & abſolutis. Imo Dei cognitionem, non ſolum ad futura, præſentia, & præterita, extendi nouere antiqui, naturæ luce imbuti, ſed etiam ad futura ex condicione. *Cicero* enim diſertè affirmat, Deum quibuſdam excellentes mentes dediſſe, quibus prænouerat, illos malè vſuros: *Niſi forte dicitis, eum neſciuiſſe. vtinam quidem! ſed non audebitis; non enim ignoro, quanti eius numen putetis.*

Cic. l. 3 de nat. Deor.

12. Demum Epicuræi, nimium humana ad diuina transferentes, Deum ex multiplici ſolertique ſua prouidentia, anxiè diſtrahendum ac indignè polluendum inepte exiſtimarunt. Cum vero Dei intellectio, volitioque ſint infinitæ virtutis, facilius omnia adſequuntur, quam homo vel Angelus illud vnum, quod intelligunt aut curant. neque vile eſt, ad ea, quæ ipſius quidem reſpectu vilia, Deum intelligendo ac volendo digredi: ſatis enim quod in ſe intelligibilia, quod bona; non ergo Deo indignum intelligibilium, iuxta ac bonorum, prouidentiam in ſe ſuſcipere. neque hoc agit, quod eis indigeat, aut vt ex eis aliquid emolumenti lucretur, ſed vt id, quod Deum veluti optimum principem decet, bonitatem ſuam gratis communicando, exequatur. Quod ſi nunc bene meritos corouat, malos vero caſtiget, ea non obit motibus intrinſecis deforis aduenientibus, ſed ſolum effectibus a ſe eductis: ex quibus eadem bonitas denominatiue a nobis dicitur placata, aut irata. Non eſt ergo quod ſecum ciuis reputet, Dei perfectioni ſimplicitatis, aut neceſſitatis ad ſubſiſtendum, eius prouidentiã contrariari. an vero iure ſuſpicari quis poſſit, rerum, hominum præſertim, curam in Deo gubernatiuam, recto iudicio aduerſari, iam ſumus paucis explicaturi.

CAPVT XII.

Rationes diuinæ prouidentiæ, quibus res humanæ adminiſtrantur, licet quo ad multa nobis ſint obſcura, quo ad ea tamen, ob quæ illa prouidentia a nonnullis Philoſophis aut negatur, aut iniqua æſtimatur, dilucida optimaque veritate conſpicua.

COgnoſci a nobis ſe voluit Deus, comprehendi aut videri recuſauit: illud, vt eum teneamus amemus, hoc vt magis admiremur, quod recte *Gregorius Nazianſenus* adnotauit.

Greg. Naz. ora. 2. de Theol. S Leo ſerm. 9. de Natiu.

adnotauit. Verum ſi vlterius penetrare noſtra præſumptio attentauerit, repercuſſi a tanto radio, aut inde puniemur, vel ab eodem repulſi, veritate protinus excidemus. *Qui vt intelligaris*, ait *Arnobius*, Deum alloquutus, *tacendum eſt: atque vt per vmbram te poſſit errans inueſtigare ſuſpicio, nihil eſt omnino mutiendum*. Cæterum vero, quod in curſu ipſius naturæ inſpectus defectus aliquis, ſapientiam hanc noſtram a Deo, vtpote eius auctore agnoſcendo, reijciat, ipſi ſenſui, nedum communi omnium fermè mortalium iudicijs, id repugnabit exiſtimare. Quid enim ordinarius, variabilius, conſtantius aut pulcrius hoc vniuerſo, aut eo aliqua cogitari poterit inſignior nota diuinitatis? Si quid in arte debito ſitu affabre contextum, ſi quid eiuſdem vi, colore viuidum, ſplendore fulgidum, valore precioſum, ſubſtantia ſolidum, admiratione dignum, id omne naturæ quædam imitatio, ac velut vmbratilis eiuſdem delineatio reperitur. Imo qui a ſententia prouidentiæ aliquo modo auerſi, humana negocia conſiderantes, illi nihilo obſtante, naturæ partes ac functiones intuiti, vtpote cæli lumina, elementorum loca & magnitudines, anni diſtincta tempora, rerum perennes propagationes, animalium penuaria, ac ſimilia, Deum omnium prouiſorem vltro agnouerunt.

Arn.l.1.con Gent.

Nam cum diſpoſiti quæſiſſem fædera mundi,
Præſcriptoſque maris fines, annique meatus,
Et lucis, noctiſque vices: tunc omnia rebar
Conſilio firmata Dei, qui lege moueri
Sidera, qui fruges diuerſo tempore naſci,
Qui variam Phœben alieno iuſſerit igne
Compleri, ſolemque ſuo: porrexerit vndis
Littora, tellurem medio librauerit axe.
Sed cum res hominum tanta caligine volui
Reſpicerem, lætoſque diu florere nocentes,
Vexarique pios, rurſus labefacta cadebat
Relligio.

Claud. in Ruf. Boet. l. 4. de conſ. met. 6 l. 3 met. 9. l. 1. Met. 5.

Certè ſi vel ad formam naturæ hominum mores in ciuitate exprimerentur, eximia pulcritudine inter ſe amantiſſime deuincirentur.

Arn. l. 2. cont. Gent. min. Fal. in Octauio.

2. Si vero particularia aliqua ſuos fines interdum non adſequantur: ſi monſtra aliquando edantur, hæc & huiuſmodi vel vniuerſi decori inſeruiunt, aut in alium finem, a diuino ſolum oculo ſpectabilem, referuntur. Quod ſi piſces, ac beſtiæ ſeſe deuorent, id nullum naturæ erratum oſtendit. Cur enim mortale, alterius mortalis conſeruationi non opem ferret? atque inter alia iſtius facti legitima, vnum mihi videtur, quod hinc nobis ſignificare voluerit Deus, piſces, volucres ac feras neutiquã ratione vel mente inſigniri, cum ita mutuo in cibos cedant: ne alioquin eximijs eorundem cognitis ingenijs, falſo iudicio cum *Plutarcho* illos anima rationali præditos ſuſpicaremur. Scio manichæos hæreticos, multos extitiſſe in criminando naturam, morbos, maiorum origines, affectiones prauas, noxia & venenoſa animalia recenſentes, quaſi huiuſmodi ex ratione decoris ac dignitatis omnipotentiæ diuinæ, in lucem a Deo educi non potuerint. Cæterum horum inſaniam libro quarto commodius euincemus.

Plut in Gryl.

3. Quæ autem a nonnullis ex humanis caſibus contra ſententiam prouidentiæ diuinæ proferuntur, ex duobus vt mihi videtur, erroribus exorta, in patentiſſimam veritatis lucem impetum facere præſumpſerunt, vt *Arnobius* rectè diſſeruit. Principiò quidem falſo ſupponunt, virtutem rem parui eſſe momenti, ac non niſi inter exigua Dei beneficia cenſendam. Deinde humanas iſtius temporis felicitates vltra omnem modum ſolidas & appetendas hominibus proponunt. Ex quibus ſemel in animam admiſſis falſitatibus, prona ac decliuis ſubinde procurrit diuinæ prouidentiæ, apud eos, nimium animis concretos, inficiatio. Si enim virtutem rectè æſtimarent, vt docet *Cicero*, profecto eam vel in rebus ſordidis occupatam aut inuentam, vel ab indignis vexatam agnoſcentes, modo culpa vacantes ea potirentur, flocci facerent alia omnia: imo vt ea vna gauderent, vltro aduerſitates ipſas, ac moleſtias expeterent, ac prouocarent, in quibus admirabilem eius ſplendorem collucentem viderẽt: eam verò negligentes, iſtius vitæ ærumnis ſe deformari & affligi ferunt acerbiſſime. pariter bona iſtius ſpacij æquo iudicio trutinantes, parum haberent eis ab iniqua fortuna, ac Dei prouidentia ſe ſpoliari, vel potius eorum onere leuari. quod non facientes, dum illis ſe interim deſtitui animaduertunt, perinde lugent & afflictantur, ac ſi ab omnibus deſerti, mera eſſent miſeriarum omnium ludibria, ac metæ, in quas vniuerſa malignantium caſuum tela, abſque omni operæ precio, collimarent. Cæterum ad impietatem hanc refutandum ipſa Philophia ſemper abundè fecit: qua inſtructi *Cicero*, *Epictetus*, *Seneca*, *Plutarchus*, nulla diuinorum miſteriorum reuelatione colluſtrati, egregie tamen in eam diſputarunt.

Arn. l. 1. cont Gent. — Cic. Tuſ. 5. — Cic. Tuſ. 2. Epict. Ench. Sen. de tranq. Plut. de eis quiſ. a Num. pun.

4. Enimero ſi rectè homines de virtutis præſtantia ſentirent, quam calamitas educit, propagat, & illuſtriorem facit, illa vna contenti, iniquioris fortunæ aculeos omnes non incuſarent, neu de Dei in eos amoris ac benignioris prouidentiæ defectu lamentarentur. *Iratus eſt nobis* inquit Pſalmiſta, *& miſertus eſt noſtri. Tunc enim* ait *S. Auguſtinus eſt miſericordia ſanans, quando eſt ira puniens.* Vt enim fortunæ læta plerumque virtutum decora corrumpunt, fæces ac rerum monſtra hominibus tanquam idola commendant, ita cum aduerſitate dura & aſpera conflictatio, fortitudinis, patientiæ conſtantiæ atque temperantiæ firmamenta, ſuſtentant, conſolidantque. & quidem illud eſt virtutis robur ac ea dignitas vt minime indigeat ſuffulcro diuitiarum, ſplendore auctoritatis, aut fauonio honoris: quinimo ſua pte vi perpetuo erecta conſiſtit, ac natiuo ſucco vernat, floretque etiam vbi inſtar palmæ depreſſa, vbi omnia externa bona ab ea defluxerunt, aduerſaque cuncta in eam illiſa fuerint. Quamobrem *S. Hieronymus* comparationem inſtituens inter antiquam Chriſti Eccleſiam, & Romanum imperium, neutiquam eam huic inferiorem aſſerit, quod ad illius magnitudinem haud pertingat. *Ad Chriſtianos*, inquit *Principes venit Eccleſia, potentia quidem, & diuitijs minor, ſed*

Pſal 59. Aug in Pſal. 59. — Hier in hiſt. malchi.

virtutibus

virtutibus maior facta eſt. ſi ergo virtuti faueat, cū materiam ſubijciendo, tum nervos eidem ſuppeditando iniquior rerū ſors, quamobrē acerbam in nos cauſaremur prouidentiam, vel nullam eſſe putaremus, quamprimum cuticulam aſperior Septentrionis afflatus aliquis vel parū

Arnob. l. 2. nobis perſtrinxerit? nū, vt quærit *Arnobius*, quia tuas impediat delitias forſitan, & libidinum voluptates, princioſam eſſe, & aſperam dicas Dei prouidentiam: perinde eſt ac ſi e portu ſoluturus, ſerenitatem in crimen vocares? liberatio noſtra eſt, non perſequutio.

Claud. in Conſ. Manl. panog. 2.

Ipſa quidem virtus pretium ſibi, ſolaque lato
Fortunæ ſecura nitet: nec faſcibus vllis
Erigitur plauſuue petit clareſcere vulgi.
Nil opus externa cupiens, nil indiga laudis,
Diuitiis animoſa ſuis, immotaque cunctis
Caſibus, ex alta mortalia deſpicit arce.

Quot iam precor, celebritate claros recolit memoria noſtra, quos aduerſitates generoſis animis perpeſſæ ac deuictæ, tanquam concretas ex frigore gemmas, in immenſum famæ extulerunt, qui ſi in plumis ac delicijs marcidi remanſiſſent, nullus ſonus, theatrum nullum, cultos nullus a ſempiterna obliuione eorum nomina vindicaſſent? Certè virtutes tunc vel maxime in arenam proſiliunt depugnaturæ, quando iniqua fortuna illis hoſtem obijcit, ac ſpiritum eis excitat ad dimicandum. *Fortitudo*, ait *Minutius*, *infirmitatibus roboratur, & calamitas ſæpius diſciplina virtutis eſt.* — Minut. in Octau.

Ouid. 5 Triſt.

Si nihil infeſti durum vidiſſet Vlyſſes,
Penelope felix, ſed ſine laude foret.

Plin. in pan. Traia. *Secunda*, inquit *Plinius*, *felices, magnos aduerſa probant.* Parum itaque habuit *Didymus*, vt teſtatur *S. Hieronymus*, ſe externis bonis videndis priuari, cum interim eius animus virtutis pulcritudinem perpetuo duraturam contemplaretur. neque *Tireſias* cæcitate percuſſus, interim prophetiæ intelligentiæque lumine diuinitus illuſtratus, cauſam habuit de diuina prouidentia perperam ſentiendi, vt adnotauit *Plutarchus*. imo potius *Athamas*, & *Agamemnon* infelices, qui filios ſuos morum ratione in leones ac ceruos immutatos oculis ſuis adſpexere.

Hier. ep. ad Caſt. — Plut. lib. de ſup.

5 Dum porro qui[illegible]ris vrgetur, maiori quodam impetu ac amore ſe ad Dei clientelam ac ſinum recipit: quod ſanè, vt contra ipſum malum ſaluberrimū perfugium, ita guſtu, effectuque ſuauiſſimum. Pueri an non eo tempore ad parentum tutelam confugiunt alacrius, quo terriculamenta eos magis pauidos anxioſque reddunt exterius? Mihi hoc ingenioſe luſiſſe viſus *Ouidius* illa fabula, qua virginē tergo Iouis in taurum verſi inſidentem, ac per varia rerum diſcrimina deuectam, commemorat,

Ouid. lib. 5 Factor.

Illa iubam dextra, leuaque tenebat amictus,
Et timor ipſe noui cauſa timoris erat.
Sæpe puellares ſubduxit ab æquore plantas,
Et metuit tactus aſſilientis aquæ.
Sæpe Deus prudens tergum dimittit in vndas,
Hæreat vt collo fortius illa ſuo.

Enimuero quocunque delati fuerimus, ſiue in patriam, ſiue in exilium, ſiue ad roſeta, ſiue ad ſpineta, portat nos Deus, vel in lacu leonis ſimul cum ſuis commoraturus, ac in eum cū illis ingreſſurus. Quod ſi ſubinde affligi nos velit, ſi incurrentiū aduerſitatum fluctibus apperi, adeo tamen benignus, adeoque noſtri amans, vt hæc eo conſilio faciat, vnde nos fortius illi inhæreamus, dulciuſque in eius præſidio delicıemur. an non tunc receptus iſte optimus, ac nobis vtiliſſimus, tametſi a reliquis omnibus deſerti, a Gorgonibus calamitoſæ fortunæ ad hoc aſylum fugerimus? *Erudimur*, inquit *Arnobius*, *dura perpeſſi, voluptatē nec timere nec fugere: quo facilius exui corporalibus poſſimus vinculis, & tenebroſam euadere cacitatem. Beneficia ſunt diuina* ait *S. Auguſtinus non verbera.* — Sap. 10. — Arn. l. a cont Gent. Min. in octau. Auguſt. 1 So Hom. Hom. 46.

6 Sanè conuenit omnino, ciues malis vexatos, exiſtimare, ſe non a fato, aut fortuna acerbius tractari, ſed a Deo optimo parente, inſpectore, ac principe gubernari. *Sanus ſum*, inquit *S. Hieronymus gratias refero creatori: langueo, & in hoc laudo Domini voluntatem.* eſt enim illa benigna, illa [illegible]ſta, illaque melliflua Dei manus vniuerſis noſtris calamitatibus inſerta, quæ & earum modum rationemque benigniſſima lege definiuit. — Hier. de ob. B[l]eſ.

Sic quæ permiſſis fluitare videtur habenis
Fors, patitur frænos, ipſaque lege meat. — Boet. li. met. 1.

Veteribus illis quondam aſperū, aduerſa perpeſſis, cum tenaci fato, lubrica ac cæca Fortuna animis colluctaie. nos verò hanc Dei manum, myrrham primā in nos diſtillantem cogitantes, ſubactis ac placidis animis, quæcunq; ipſa impreſſerit, perferimus. voluntas Dei eſt, nos in hunc ritum exacerbari, quid hoc vberius ad conſolationem, ac ciuilis pectoris tranquillitatem? Impij, ac Dei neſcij dum æſtuant ac torrentur impatientia, dum vndiquaque aduerſis adfliguntur, Zephyro iſto deſuper refrigerante carent: proinde non tam triſtium euentu, quā ſuis affectionibus torquentur, ac carnificinam planè eodem patiuntur: ex quo inepti pariter euadunt ad omnia ciuilis vitæ officia peragenda, quæ animum ſedatum, compoſitumque in ciuibus requirunt. — Canti. 5.

7 At, quod multos fallit, non in rebus ipſis, ſed potius in rationis imperio ac virtute humana cernitur perfectio: ne opinemur, illis priuatos, vel ab eis inuaſos, eodem de optimo ſtatu decidiſſe. — Luc. l.: Cic. l. 1. de Fin.

— *Nonne videtis,*
Nil aliud ſibi naturam latrare, niſi ut cum
Corpore ſeiunctis dolor abſit, mente fruatur,
Iucundo ſenſu, cura ſemota metuque?

Proinde ille felix, qui ex animi voto dicere potuit, *Spes & fortuna valete.* & ſanè ciues nihil plenius ad miſeriam ſuſtinere valent, quam ſuorū deſideriorum multiplicitates ac magnitudines. quorum impetus ſi eos accenderint, ſi laxarint, non erit, vt afflictati tam de iniqua fortuna conquerantur, quam de ſtudiis, conſilijsq; ſuis. *Magno viatico* inquit *Minutius*, *breue vitæ iter non inſtruitur, ſed oneratur.* — Min. in oct. Boet. l. 2. conſ. met. 4.

Quiſquis compoſito, ait Boëtius, ſerenus æuo,
Fatum ſub pedibus egit ſuperbum,
Fortunamque tenens vtramque, rectus
Inuictum potuit tenere vultum.

Quid tantum miſeri feros tyrannos
Mirantur ſine viribus furentes?
Nec ſperes aliquid, nec extimeſcas,
Exarmaueris impotentis iram.

Varro, de reb. Rom.

Non ſit, vt conſulit *Varro, theſaurus, non auro pectus ſolummodo. non demunt animis curas, nec religiones, nec Perſarum montes, non atria diuitis Craſsi. Toto mundo, ait S. Auguſtinus, ſublimior mens inhærens Deo.* Cui vt vnicè inhæreamus, ſubtrahere ipſe ſolet nobis alia iſtius vitæ bonorum ſuffulcra, ne eis inhærentes, falſo innixi ac fallaci firmamento, illo ruente, in interitum pariter corruamus. *Sedebamus in puppi, dicebat Cicero, clauumque tenebamus: nunc autem vix in ſentina locus.*

Aug. in Pſal. 1.

Cic. l. 9. Ep. fam. Ep. 15.

8 Quimmo fœlicia ipſa, quæ nobis, id procurante diuina prouidentia, adimuntur, angorum potius, imo extremarum infœlicitatum occaſiones, ſi apud nos ſteterint, eſſe ſolent. equidem exiſtimarem, grauiores miſerias in genus humanum intuliſſe rerum copiam, lætoſque ſucceſſus, quam penuriam, triſtemue fortunam. qui enim a magnis ceciderunt, eos caſus plerumque opinatus ſubitò apud ſe ſecuros oppreſſit, ac non niſi ad infimum ab excelſo præcipitauit. mediocribus vero potiti, agnoſcentes ſe fortunæ caſibus expoſitos, præmeditantur frequentius id omne, quod incidere quandoque poterit. quo etiam damni rigorem leniunt, neque ita a faſtigio ac culmine in barathra deuoluuntur, ſi deiecti fuerint. Huius rei cauſa, Stoici dignitatũ culmina vltrò repudiarunt, vt ipſa fortunæ tenuitate ſuauius ac firmius reficerentur. Quemadmodũ enim apes ex amariſſimo thymo dulciſſimum mel delibant, ita prudentes viri, vt aduertit *Plutarchus*, ipſas vitæ huius iniurias ſibi reddunt dulcedinum thecas ac fauos, quorum ſuccum inſugentes, non viuant ſolum inter aduerſa, verum etiam delicientur. Quid in humanis boni, quod cum malis non confunditur? quid tam nectareum, quod acore omni deſtituitur? quid vſque eo magnũ, quod anguſtis limitibus, ęternitatis cogitatione a nobis expreſſa, non definitur? denique quid tam commodum, quod nullo veneno exitiali immixtum, vt argute cecinit *Auſonius*? illud ipſum ferrum, quod in manu *Bruti* inimicũ *Cæſarem* occiderat, ſubinde in alterius manu, vt refert *Plutarchus*, ipſi Bruto læthiferum. *Aiax* eidem gladio incubuit, quem honoris cauſa ab *Hectore* victor acceperat. *Hector* ipſe illomet balteo per Iliacos muros tractus, quem ex ſpolijs *Achillis* ſibi compararat. Quot magnos viros aliorum inuidentia deiecit, confecit, præſtititque, vt ipſis ſuis glorioſis, ritu ignobili, immorerentur!

Plut. lib. de Tranq.

Auſ. Ed. 15.

Plut. in Cæſ.

Ouid li. 6. Faſt.

Iupiter exemplum veritus, direxit in ipſum
Fulmina, qui nimia nouerat arte opem.

Euri. Med.

Monet *Euripides*. *Quicunque vera præditus prudentia eſt,*
Ne diſciplinis liberos impenſius
Erudiat æquo, nec ſapere doceat nimis.
Nam nigra præter quæ ſequuntur alia,
Obliquus vrget liuor illos ciuium.

Argumentum hoc argutè ac doctè *Iuuenalis* perſequitur.

Iuuen. li. 4 Sat. 10.

——— *Nocitura toga: nocitura petuntur*
Militia, & torrens dicendi copia multis,
Et ſua mortifera eſt facundia. viribus ille
Confiſus periit, admirandiſque lacertis.
Sed plures nimia congeſta pecunia cura
Strangulat.

Pauci admodum ſunt, qui excellenti ratione bene vtuntur, vt ait *Cicero*, quique eam non peſtiferam, ſed ſibi reddũt ſalutarẽ. Quod ſi hæc præclara, quæ admiramur vitę ornamẽta ſuis modo poſſeſſoribus non nocuerint, eis tamẽ, vel alijs poſtea fortaſſis nocebunt, cũ certa lege ſtatutũ, ea non fore apud vllos ſempiterna ſed inquilinorum inſtar, in alijs ac alijs hominũ iuribus & dominijs viciſſim hoſpitatura.

Cic. l. 3. de Nat. Deor.

Claud. Pan. 3. Stil. Ouid l. 4. de Pont.

Sic male ſublimes fregit Spartanus Athenas,
Atque idem Thebis cecidit. ſic Medus ademit
Aſſyrio, Medoque tulit moderamina Perſes.
Subiecit Perſem Macedo, ceſſurus & ipſe
Romanis.
Ludit in humanis diuina potentia rebus
Et certam præſens vix habet hora fidem.

Ouid. l. 4. de Pont.

Et quid tam floridũ, vt expers ſit vmbræ, tam bonum, vt nihil mali implicet?

Clau. Pan. 3 Stil.

——— *Nunquam ſincera bonorum*
Sors vlli conceſſa viro. quos vultus honeſtat,
Dedecorans mores: animus quem pulchrior ornat,
Corpus deſtituit. Bellis inſignior ille,
Sed pacem fœdat vitiis: in publica fœlix,
Sed priuata minus.
——— *Æquior ille*
Patribus, inuiſus plebi: popularibus ille
Munitus ſtudiis, languebat gratia Patrum.

Naturæ ille flos, pulcritudo, raro cum pudicitia & humilitate conſociatur.

Rara eſt adeo concordia formæ
Atque pudicitiæ.
Vultus ſequitur faſtus.

Iuuen. li. 4. ſat. 10. Ouid lib. 4. Faſtor. Ouid. de Luc.

Sic reus ille fere eſt, de quo victoria lucro
Eſſe poteſt, inopis vindice facta carens.
Sic timet inſidias, qui ſe ſcit ferre viator,
Quod timeat; tutum carpit inanis iter.

Quis merito dicet *Plautianum*, Romæ omnia tempore *Seueri* Imp. pro libito agentem, infinita bona honoris, diuitiarum ac poteſtatis obtinentem, fœlicem? Cui populus in circo occinebat: *Quid tremis? cur palles?* nam vt ſcribit *Dio*, *Pallebat & tremebat ſemper, cum propter rationem victus, quã inſtituerat; [illegible]ſſimus quippe erat, tum propter ſpẽ metumque futurarum rerum.* His itaque penſatis, leuius horum bonorum ſiue iacturam, ſiue defectum feremus, poſteaquam huiuſmodi eorum apendices, veluti nigros pauonis pedes, inſpexerimus. Rectè idcirco aliqui, vt in veſtibus, ita in fortunæ gradu, magis deſiderarunt concinnitatem, quam magnitudinem, ac quoad ea plus priuatum, quam publicum: quod eleganter *Claudianus* ſub perſõna viri ruſtici, magnatis fortunam compellantis, explicauit.

Dio in Seu.

Hæc mihi paupertas auguſtior, hæc mihi tecta
Culminibus maiora tuis, tibi quærit inanis
Luxuries nocitura cibos, mihi donat inemptas
Terra dapes: rapiunt Tyrios tibi vellera ſuccos,
Et picturato ſaturantur murice veſtes.
Hic radiant flores, & prati viua voluptas,
Ingenio variata ſuo, fulgentibus illic
Surgunt ſtrata thoris, hic mollis panditur herba,
Sollicitum curis non abruptura ſoporem.
Turba ſalutantum, latas tibi perſtrepit ædes,

Clau. l. 1. in Ruff.

Cic. li. 3. de ſenect. C. 59 Epiſt. 1.

Hic

Hic auium cantus, labentis murmura riui.

9 Verum quidem eſt, in gratiam bonorum, Deum hunc mundũ vniverſum cum omnibus ſuis ornamentis creaſſe. Cæterum quantum ad eorum vſum, duo apud ſe conſtituit: primũ, vt virtutes in illis excitentur, quibus haud ſint impedimento: deinde, vt perpetrata eorum vitia expientur, dum vindicta diuina interueniente, iucundis rebus careant, qui delinquentes iucũdo Deo carere voluerunt, vt obſeruauit *Minutius felix.* (Min. in oct.) *Animus bonus,* inquit *Seneca, tam in equitẽ Romanum, quam in ſeruũ poteſt cadere. Quid eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? Nomina ex ambitione, aut ex penuria nata. ſubſilire in cælum ex angulo licet.* (Sen. Ep. 60.) Si virtus ſteterit, ſi ea floruerit, quid reliqui deeſt ad felicitatem aut tranquillitatẽ? niſi opinari velimus, perturbatum diuitem, cui conſcientia perpetuo nouis ſtudijs compuncta, ſpectriſque exterrita, beatiorem eſſe paupere omni virtutum genere ornato & exhilarato.

(Claud. in Ruf.) *Nec recipit ſomnos, & ſæpe cubilibus amens*
Excutitur, pœnamque luit formidine pœnæ.

Boni autem vltra modum, incommodo ab ipſis ferendo, diuinitus non pulſantur. non enim Deus fibram hiræ extendit, vt eam rumpat, ſed vt ad concordiam adducat.

(Ouid. 3. de Pont.) *Crede mihi, miſeris cæleſtia Numina parcunt.*
Nec ſemper læſos, & ſine fine premunt.

Agnoſcant itaque ciues, idque in ſui ingens bonum, prouidam ſupra ſe Dei manum, vtrinque ipſorum fortunæ dominantem. quam neceſſitudinem ſi ſtabili ſententia ſemel admiſerint, de reliquo facilius humana iura inter ſe confirmare poterũt. *Cum diuinum hoc vinculum conſtet, extetque,* ait *Plato.* (Plat. lib. de Regno.) *facile cum inueniri, tum perfici humana vincula poſſunt.* in quam ſententiam hæc *S. Ambroſius:* (Amb. l. 1. S. cap. 26) *Nihil eſt magis, quo homo cæteris animantibus præſtat, quam quod rationis eſt particeps, cauſas rerum requirat, generis ſui auctorem inueſtigandum putet: in cuius poteſtate vitæ neciſque noſtræ poteſtas ſit, qui mundum hunc ſuo nutu regat, cum ſciamus ei rationem eſſe reddendam noſtrorum actuum. Nihil eſt enim, quod magis proficiat ad vitam honeſtam, quam vt credamus eum iudicem futurum, quem & occulta non fallunt, & honeſta delectant.*

10 Ex errore autem, vt inſinuavi, contra præſtantiam virtutis, ac æternæ beatitudinis dignitatem, ab hominibus ſuſceptã inficiationem, vel ex perturbationum tumultu, veluti intra appetitus furentis immania tonitrua, eam generari, nõ ex liquido vllo mentis ſenſu, aut malaciæ in eo ſtatu, hoc argumento mihi euinci plane videtur. ſit aliquis, qui ex rerum affluentia, ex nimio luxu, ex corporis florenti ac vegeta complexione, caſtitatem amittat, ſit alius, qui poteſtatis dominio fretus, illata vindicta, aut tyrannide charitatem, patientiam perdat, ſit denique, qui occaſione oblata ſeſe ad magiſtratum efferendi, illico cum damno humilitatis, ambitu turgeſcit. nullus horum reperietur, qui adducatur in ſuſpicionem iſtius impietatis, quaſi ſecum putaret, penes Deum non reperiri prouidentiam, eamque iuſtiſſimam; cum tamen ex iſtis damna, grauiora ſint omni alia, circa externa bona, caſus iniquitate, iuxta ac ad Dei prouidã curam ſimiliter referenda, eo pacto, quo peccatorum cauſæ, occaſiones, ac criminum ipſorum permiſſiones, ad eam pertinere reputandum. imo interdum propter dona proſperitatis accepta a Deo, in ipſum pij exiliunt eo modo, quo *Ariſtoteles* affirmat, felices eſſe pios. (Ari. 2. Rhet.) Vnde diſcrimen hoc obſecro? niſi quod nimium teneri ſumus & calentes erga bona corporis ac fortunæ, eis vltra debitum modum tangimur, ac proinde ad omnem eorum cladem, in Deũ, pro nefas! ex commoti animi impotentia inſurgimus. paſſi autem virtutum, ſanctitatis detrimenta vt optimi ingenij, vt ſummæ ſanitatis, vt copiæ externarum commoditatum, neutiquam in hanc diffidentiam propendemus, propterea quod harum pondera non, vt debemus, nobiſcum æſtimamus, aut erga illas, vt par eſt, afficimur?

11 Quod ſi Deus noſtri generis ſalutem in fide Redemptoris Chriſti poſuerit, id iuſtè ac merito fecit. (Aug. Epiſt. 49. queſt. 2.) Scribit *S. Auguſtinus*, quoſdam ſuo tempore ideo fidem Chriſtianam, vt improbabilem traduxiſſe, quod in Chriſtum credulitati recens exortæ, tantum momentum adſtrinxerit, quærentes, quidnam diuinitus factum de genere noſtro, priuſquam Chriſtus naſceretur: vel an omnes damnationi tunc obnoxij vixerint & expirarint; quod etiam in noſtro dogmate *Symmachus* eſt criminatus. (Prud. l. 1. in Sym.) Cæterum reſpondit *S. Auguſtinus*, fidem in Chriſtum non fuiſſe natiuitatis illius tempori omnino reſtrictam, ſed perpetuo vel ab ipſo mundi ortu hominibus, qua veteri teſtamento, qua reuelationibus, notam ac diuulgatam. Verum nihilominus, quod affirmat Apoſtolus, ſcilicet permiſiſſe Deum, in vindictam peccatorum, Gentes ingredi vias ſuas cum ignorationis, tum infidelitatis voluntariæ. (Rom. 1. Aug. l. de præd. ſan. cap. 11.) abiectæ tamen penitus haud fuere a ſalute, cum capaces eſſe potuerint reuelationis diuinæ, niſi ſibimet tenebras conſtituiſſent, in quibus errores ſuos inaniter cuderent, conderent ſtudioſius, colerentque pertinacius. Qua in re, ſicut in aliis multis, oportune ſuccurrit, quod Sapiens admonet: *In pluribus operibus eius ne ſis curioſus. Plurima enim ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi.* (Eccl. cap. 3.) Si iſte ſol curioſitatem noſtrorum oculorum non ferat, quanto minus eam, quæ noſtri animi, patietur Deus? Et quidem ſol non tantum ſuper ipſam terræ faciem multa profert, ſed etiam in ipſius terræ penetralibus, quo eius radius ſecreto pertingit, educit. quid ergo, quod nos noctuæ, veſpertiliones ac talpæ, metiri audemus diuinæ prouidentiæ amplitudinem, eiuſque progreſſus abſtruſiſſimos? Imo hinc erudimur, exerendum non eſſe curioſum aſpectum vel eorum, quæ Principes ac ſuperiores nobis mandant peragenda, aut omittenda. nimia enim eorũ inquiſitio ſeditioſa eſt, ac inquieta: neque nos decet, in multis eorum operibus eſſe plus iuſto curioſos. Cæterum an ea ſit noſtræ ſapientiæ infirmitas, vt diuino aliquo egeat reuelationis ſubſidio, ſtatim expendetur.

CAPVT, XIII.

Ad veram ſapientiam a nobis conſequendam, non ſolum piè ſanctèque, verum etiam ciuiliter a Deo prouiſum, vt eius regula ac norma, humana non eſſet Philoſophia, aut priuata vniuſcuiuſq; exiſtimatio, ſed fides, a diuina reuelatione, ſimulq; Eccleſiæ auctoritate, deriuata.

CVm inter reliquas animi informationes, ad ciuilitatem conducentes, Dei ac diuinorũ cognitio, quæ & vera Sapientia ſit, vt iã explicatũ, requiſita, quæritur modo, nũ ad hãc mera Philoſophia, & priuata vniuſcuiuſque exiſtimatio ſufficiant, vel an fides, in obſcurè a nobis viſam Dei reuelationem delata, poſtuletur. ab iſtis enim tribus fermè omnis noſtra de Deo ac ſupernis intelligentia deducitur. *Nos definimus*, inquit *Tertullianus*, *Deum primum natura cognoſcendum, deinde doctrina recognoſcendum: natura ex operibus, doctrina ex prædicationibus.*

Tert l. cont. Marc.

2 Et quidem quod neceſſaria ſit fides aliqua ad hanc nobis ſapientiam comparandam, omnium gentium ſuadet ſententia, profitentium, ſe non aliter Deos ſuos agnouiſſe, ac coluiſſe, quam ipſimet Dij quibuſdã ſignis declararint. Iudicio itaque *Platonis* primus in vniuerſũ fidei huiuſmodi auctor, & a nobis exactor Deus ipſe, vel certe genius aliquis, aut homo diuinitus edoctus ac colluſtratus. imo primi illi legũ latores, vt apud Cretenſes *Minos*, teſte *Cicerone*, commenti ſunt, ſe a Dijs quibuſdam afflatos fuiſſe: quo apud alios eorum ciuilia documenta inualeſcerẽt. ob quam cauſam Poëtæ olim Sacti habiti, quod diuinitus edocti, de Dijs a mortalibus concipiendas ſententias euulgarint. Verum quidem eſt, hominẽ varijs naturæ inſtrumentis comparari ad veritatem adſequendam, eamque alijs propalandam, vtpote intellectu apto nato circa omne intelligibile verſari, ſenſibus itidem exterioribus & interioribus. quibus etiam in hoc negocio plurimum prodeſt corporis ipſius erecta ſpecies, ac in omnem partem flexibilitas: eloquio pariter ad hoc paramur, quo animi conceptus alijs ſignificamus, & mutuo quoad veritatem addiſcendam ſumus adiumento: quod egregiè *S. Thomas* perſequitur. Cæterum quantum adhoc, quicquid infra diuinam reuelationem ſubſidet, ineptum, quod nos in veræ ſapientiæ firmam ſententiam inducat. *Si autem Dii*, inquit *Plato*, *curant humana, nos aliunde id non nouimus, vel audimus, quã ex multorum ſermonibus, & ex Poëtis, genealogias ipſorum ſcribentibus. idem perhibent, poſſe Deos precibus, ſacris, & muneribus flecti. quibus vel ad vtrumque credendum, vel neutrum.* Exiſtimauit itaq; *Plato*, veterum notitiam de Dijs, ac eorum religionibus fide fuiſſe primitus adeptam, idque mediante externa, nota, ac viſibili auctoritate Poëtarum ac conſenſus in multitudine. quam ipſorũ fidẽ duplici auctoritate ſtabilitam aſſerit: vna Deorum ipſorũ hæc vel alia de ſe, ſeu de myſterijs religionum, certis perſonis reuelantium: altera multitudinis ac Poëtarum, qua euulgabatur, iſtiuſmodi reuelationes a Dijs prodijſſe, ſimulq; dicebatur ad humani generis ſapientiam eaſdẽ ſpectare. quo ciues non ſolum fidem adhibuere multitudini ac Poëtis, ſed etiã Dijs ipſis, myſticas veritates quibuſdam hominibus proloquẽtibus. qua auctoritate multitudinis ac Poëtarũ admiſſa, prudenter ſane intulit *Plato*, idoneè proponenti Deo per aliorum miniſteria reuelata, a viro prudente aut in omnibus eredendũ, vel certè in nullũ. nam ſi multitudo ac Poëtæ diuinam auctoritatem prætenſi, mendacium, ſiue falſum vel in vno aliquo edixerint, quare in alijs eis fides adhibenda, in quibus etiam errare, ac ſequaces ſuos velle decipere, merito homines ſuſpicari potuerint? quod ſi apud ſe dixerint, eos in hoc particulari a veritate defeciſſe, ſed non in alio: parati debebunt eſſe ad ſatisfaciendum inquiſitioni iſtius dilemmatis. aut enim hanc diſcrepantiam nouerunt, auctoritate ducti multitudinis, ſiue Poëtarum, vel aliunde moti: primum dici nequit, cum eadem auctoritas falſitatem inſtruxit, quæ veritatem enunciare ſimulauit: ac eadem, in ſeipſa ſpectata, in vno fallax, in alio verax æſtimari ab ipſis haud potuit. ſi alterũ adſtruxerint, tunc auctoritatis momentum ab actu fidei repulere, ac eo vel naturæ ac definitioni fidei aſſentiẽtes repugnarũt: perinde ac ſi illi veteres ſine adminiculo multitudinis, vel Poëtarũ phanaticè duntaxat de *Iouis* natura, de rebus ab ipſo geſtis, ac ſacris ipſius credentes, definiuiſſent. Veriſſimum idcirco *Platonis* iudicium. Rectè quoque apud *Ciceronem* concluſit *Epicurus*: *Si vnus ſenſus ſemel in vita mentitus eſt, nulli vnquam eſt credendum.* Proinde nulla iuſta ex cauſa *Celſus* ac *Iulianus* in nobis ſimplicitatem, ſeu vt ipſi loquebantur, fidei ruſticitatem, ſunt criminati, quandoquidẽ ipſi quoque Ethnici fidem quo ad Deos ſuos ac eorum ſacra, admiſerunt. Quorum etiam fides non erat æterna, vt contra eos oſtendit *S. Auguſtinus*, ſed certis temporibus initium cepit, ac conſtetit.

Plato in Gorg.
Cic. Tuſ. 2.
S. Tho. l. 3. cont. Gent. 147.
Plat. dial. 2 de Iuſt.
Cic. l. 2 Ac. queſt.
Orig. lib. 1 cont. Celſ.
Naz. orat. 1 cont. Iul.
Hier. in prol. de ſcrip.
Aug Ep. 49. quæſt. 2.
Ouid. lib. 1 Faſtor.

Exul ab Arcadia latios Euander in agros
Venerat, impoſitos attuleratque Deos.

3 Iam verò vt omnes cauſas extrinſecas fidei in Deum recenſeamus, quatuor ſunt diſtinguẽda. Primum, Dei æterna ſubſtantialis ac infallibilis veritas, tam quoad ipſum in eo exiſtere, quam quoad dicere ac alijs reuelare. in quã veritatem, quandoque clare a beatis videndam, tãquam extremũ beatitudinis intellectualis obiectum, nos etiamnũ reducere conatur Deus, vt rectè obſeruauit *S. Doctor*. Cui proinde tanquã mediũ in hac vita inſeruit fides, obſcura & ænigmatica tam primæ veritatis, quam ab ipſa dictorum cognitio. nam cum illa beatitudo attingat obiectum, quod vt videatur in ſe, naturæ vires ſuperat, in hac vita ad illud progredimur fide, cuius, ſaltem per diuinam gratiam, ſumus capaces. Alterum eſt diuina reuelatio, qua Deus certis perſonis myſteria reuelauit: vtpote Patriarchis, Prophetis, Chriſto Domino, eiuſque Apoſtolis. Tertium, res eſt ipſa credenda, ſeu reuelata: nempe Scripturæ canon, myſterium

S. Thom. l. 3. con. Gen. cap. 147.

San-

Sanctiſſimæ Trinitatis, lapſus generis humani, Chriſti incarnatio, prædicatio, paſſio, meritum, reſurrectio, aſcenſio in cœlum, & inde in Eccleſiam dimiſſio ſpiritus Sancti, ac inter res reuelatas numeratur, definitus quidem character ſacræ ſcripturæ, eiuſdemque ſenſus a Spiritu Sancto intentus, earumque ſcriptoribus a Deo inſpiratus. nam ſcriptoribus librorum ſacrorum diuinitus reuelabatur quid, ac quomodo ſcriberent, ac qualem ſenſum verbis exprimere deberent. Cæterum quod huiuſmodi reuelationes factæ Patriarchis Prophetis, Christo Domino, ac eius Apoſtolis, denique ſcriptoribus canonicis, ſint nobis non niſi obſcurè cognitæ ac manifeſtatæ, inde quarto loco accedit vox prædicantis ac docētis Eccleſiæ a nobis perceptibilis, quæ ex miraculis, morū ſanctitate, rebus præclare geſtis, vnitate & ſimilibus, culmē auctoritatis apud nos obtinuit, vt ait *S. Auguſtinus*: ſimulque noſtra ſit norma ac regula, cuius virtute dirigamur ad rectè credendum a Deo reuelatis, ſiue traditis, ſiue calamo exaratis. *Quomodo enim credent, ſi non audiant?* etenim reuelationes ſeu illuſtrationes quæ fuere in mentibus Patriarcharum, Prophetarum, Christi Domini, & Apoſtolorum, auctorum pariter ſacræ ſcripturæ, ſeipſis ac immediatè nos etiamnum non mouent, vt conſtat; quod neque faciunt ipſa eiſdem expreſſa myſteria; neceſſarió idcirco quo ad fidem diuinam interuenit auctoritas prædicantis, infallibilis ac veracis: quod etiam ipſe *Plato* quo ad ſua, fateri haud recuſauit.

Aug. l. de vtil. cred. cap. 11

Rom 10.

4. Verum quod ſpectat ad obiectum formale fidei, duo ſecernenda: nempe prima & increata dei veritas, iuxta ac reuelatio externa, a qua extrinſecè denominatur illa prima Dei veritas reuelans. deinde in obiecto fidei, ſicut in obiectis aliorum ſenſuum, diſtinguendæ *Ratio qua* & *Ratio ſub qua*. *Ratio qua* illa forma eſt in obiecto, quæ terminat & ſpecificiat actum, illumque prouocat vel influxu phyſico, vel morali. *Ratio ſub qua* id denotat in obiecto, quod ad alteram conſequens, ac neceſſario requiſitum ad accommodandum obiectum facultati operatrici. Huius exemplum in viſione aut ſcientia patet, in quibus *Ratio quæ* eſt in obiecto viſibili aut ſcibili, entitas aliqua abſoluta, quæ per reſpectum *rationis* dicitur viſibilis, aut ſcibilis. *Ratio ſub qua* in illis complectitur ipſoſmet reſpectus, per quos dicuntur viſibiles, aut ſcibiles. Iam vero quod ad actum fidei, omnino definiendum, Rationē formalē *Quæ*, eſſe ſolummodo primam veritatem. etenim Reuelatio nihil aliud eſt, quam in mente auctoris Scripturæ, aut Traditionis, quædam actualis notio, ei per internum lumen diuinitus impreſſa. Impoſſibile autem Huius veritatem, limitatam, coaleſcere cum illa prima increata & infinita, in vnam Rationem obiecti formalem *Qua*. nam cum vnumquodque moueat, terminet, & ſpecificet, ſecundum quod eſt in ſeipſo, tum duæ veritates iſtæ, quæ plus quam genere diſcrepant, in vna formalitate mouendi, terminandi, ac ſpecificandi conuenire nequeunt. porro ſumma certitudo, quæ ineſt actui fidei, propagatur ab influxu primæ & increatæ veritatis. at quis dicet creatam veritatem eadem formalitate tribuere actui fidei illam ipſam certitudinem, quam eidem largitur increata? prima itaque veritas ſola eſt ratio formalis obiectiua *Quæ*, reſpectu actus fidei: reuelatio autem vel *Ratio ſub qua*, vel neceſſaria ſolum conditio, vt prima veritas exercet in aliquo actum fidei. Cum porro fides exiſtat virtus Theologica, nihil extra Deum reſpicit, quod ſit ſui regula aut ratio formalis ſui obiecti. & quantum ad hoc a Morali virtute diſtinguitur: Cuius obiectum formale & regula, recta in homine Ratio extra Deum collocata.

5 Ex quibus antiqui noſtri Theologi appoſita fidem a ſcientia diſtinxerunt, adeoque quodammodo ex diametro ei oppoſitam exhibuerunt; cum illius primum elementum auctoritas, iſtius Ratio, vt diſſeruit *S. Auguſtinus*. nam auctoritas, rebus quibus aſſentimur extrinſeca eſt, neque cum eis connexionem habet, veluti cauſæ cum effectu, proprietatis cum ſubiecto: ſcientiæ autem medium, rebus ſcitis eſt penitus infixum, ac per modum cuiuſdam complexi, vi diſcurſus, concluſionis ipſius, vt loquuntur, illatiuum. ob hanc cauſam *Ariſtoteles* affirmat, fidem potius exhibere ſimilitudinem intellectus, quam ſcientiæ. Intellectus namque aſſentitur primis principijs, tam ſpeculatiuis quam practicis abſque diſcurſu, aut ex notiori aliqua deductione; ſolum terminis ipſis apprehenſis id facit. ſimiliter fides, percepta ſemel auctoritate idonea applicata rei creditæ, illico ei aſſentitur ſine diſcurſu, æque prime delata in ipſam auctoritatem, ac id quod eius vi credendum. Proinde quod vltra hæc duo non ſit progrediendum in opera fidei, ſed omnis animi contentio iſtis definienda, *Clemens Alexandrinus*, fidē appellat animi *στάσιν* ſeu conſiſtentiā. *Tertullianus* ſcientię curioſitatē fidei ſimplicitati opponit: *Nobis curioſitate nō eſt opus poſt Christum Ieſū, nec inquiſitione poſt Euangelium. cum credimus, nihil deſideramus vltra credere*. *Fides*, inquit *Hilarius*, *habet obedientiæ meritum, non habet autem cogitatæ veritatis fiduciam. Quod intelligimus*, inquit *Auguſtinus*, *debemus rationi, quod credimus, auctoritati, quod opinamur, errori.*

Aug. de vtil. cred. cap 2.

Ariſt. l 6 mor cap 6

Clem. Alex. l 5. ſtrom.

Hil. in pſal. 91.

Aug. de vtil. cred. cap. 11 6 conf. c. 4. Dam. l 4. ca. 12.

6. Quod verò reſpectu ſapientiæ, ſimulque in nobis naturæ, conueniens ſit omnino, nos fidei in diuinam veritatem, myſteria reuelantem, directæ inniti, plurimas rationes ſancti Patres, ac noſtri Theologi, ad id adſtruendum, adduxere. & quidem naſcentē Eccleſia, ſolebant Ethnici, Chriſti cultoribus, probri loco obijcere, quod plus iuſto fidei ac credulitati animi vires dimitterent, certæ autem ſcientiæ adimerent. quibus Patres varijs argumentis ſatiſfacere conati ſunt. *Arnobius, Hilarius, S. Damaſcenus*, ac *Minutius Falix* animaduertere, hinc homines ad primam ac generalem formam cognitionis reduci, ſcilicet ad fidem, quæ, vt ordine inter cognitionum ſpecies prior, ita per cuncta vitæ ciuilis officia diffuſior. Sciſcitatur ab Ethnicis *Arnobius*: *Eſt ne operis in vita negocioſum aliquod atque actuoſum genus, quod non fide præ-unte ſuſcipiunt, ſumunt, atque aggrediuntur?* ex initis

Or. g. cont. Cell. Hier. prol. l. ae ſcript.

Arn. l. 2 cont Gent.

matrimonijs hoc maximè appareréait, in qui-
Dam.l.4.c.6 Hil.l. cont Ar. Min.inOct. bus humana fides de ſingulis conſtituit. *Fide*
inquit *Damaſcenus, omnia & humana & ſpiritua-*
lia conſtant. neque enim agricola ſine fide inci-
dit terra ſulcum, neque mercator paruo ligno ſuam
ipſius animam inſano maris pelago committit: nec
nuptiæ fiunt, non aliud quodpiam in vita ſine fide. In
Hier in cap. 31 Iſa. quam ſententiam cum *S. Hieronymus* diſſeruiſſet
rectè concluſit: *Quomodo non multo magis ad ag-*
nitionem Dei credendo veniatur? pariter *S. Auguſti-*
nus partes humanæ fidei in negocijs ciuilibus
recenſendo, affirmat, eius quotidiano ac ne-
ceſſario vſu diſponi homines ad capeſcendam
Aug.l.6. conf.cap.5. De vtil.cred cap.11. Sen. ep 52 ad luc. fidem diuinam. *Paulatim tu Domine, manu mi-*
tiſſima, ac miſericordiſſima retractans, ac compo-
nens cor meum. Laudatur hinc ſchola *Pythagora,*
in qua biennij ſpatio diſcipuli nuncupati ἀκου-
σμαϊκοὶ audientes, teſte *Gellio*: ac illo vulgato
αὐτὸς ἔφα *Ipſe dixit*, omnis eorum per quinque-
nium inquiſitio terminabatur.

7. Sanè ſi modo ciues Sapientiæ ſuæ diuinæ
non aliam cauſam inuentricem ſtatuerent, quã
priuatam vniuſcuiuſque induſtriam ſpeculati-
uam, multa inde ſequerentur inconuenientia,
S.Thom l.1. cont Gent cap 14.ibid. Fer med l.1. de rect in Deum fid. adeoque vitæ ciuili nociua, vt *S. Thomas* egre-
gie oſtendit. Imprimis non niſi paucorum eſ-
ſet vera Sapientia, cum maxima pars ciuium
vitæ genere. mentis defectu, magiſtrorum pe-
nuria, impediantur, quo minus eam plenius ad-
ſequantur. decet vero ſapientiam ab omnibus,
præſertim quibus voluntas ineſt bona, prom-
Aug.l de vtil.cred. cap.10. pte eſſe comparabilem, vt affirmat *S. Auguſtinus.*
atque hi ipſi pauci, quod ſapientia in vniuer-
ſum circa altiſſima verſetur, non niſi poſt lon-
gius ſtudium ad eam peruaderent. Errores e-
tiam hinc ſub ſpecie ſapientiæ in ciuium animos
frequenter irreperent *propter debilitatem intelle-*
ctus noſtri in indicando, & phantaſmatum permixti-
onem, vt loquitur *S. Thomas.* Duo porro ſunt,
quantum ad ſapientiam, plurimum conferentia
vitæ ciuili: dogmatis nempe inter ciues com-
munitas, ac in eodem conſtantia: quæ abſque
vera fide, ſapientiæ humanæ conuenire haud
valent. Dogmatis communitas, fons eſt pacis ac
concordiæ inter ciues, ſicut e contrario nihil
acrius ad tumultus ciendos inter eoſdem, quã
ſententiarũ præſertim in diuinis pugnax quæ-
dam diſcrepantia. at quomodo conſpirabunt
ciues in vnum dogma, ſi proprium vnicuique
iudicium omnia apud eos fabricetur? quam
enim ſumus ab ingenio proni in varias opinio-
nes, vel ipſi ſenſus noſtri quotidie deprehen-
dunt atque experiuntur: adeo vt Philoſophi
non melius quam horologia olim inter ſe con-
Sen.in lud. uenerint, vt *Seneca* iocatus. Conſtantia verò a
priuatis inuentis oriri neutiquam poterit. Quis
enim lubenti animo mortem oppeteret in de-
fenſionem illius dogmatis, quod ipſemet ſolus
ſui ingenij marte excuderit, præſertim cum po-
tentes ac ſapientes viri in illud atrocius recla-
mauerint? at non eſt e re ciuili. ſapientiam ci-
uium eſſe variabilem, in omnem partem, Protei
inſtar, mutabilem: nam ſi id eſſet, nulla pla-
ne ſapientia ex ſententia animorum apud eos
ſuſciperetur: cum perinde ab ipſis æſtimetur,
hanc admittere, vel eam inficiari. Vniuerſæ
Philoſophiæ Romanæ vires, iſtis *Cicero* viſus
deſignaſſe: *Nos qui ſequimur probabilia, nec vltra* C.c. Tuſ.2.
id quod veriſimile occurrerit, progredi poſſumus, &
refellere ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia pa-
rati ſumus. Imo adfirmat, veterem Philoſo-
phiam propter ſuam ſententiæ abſurditatem
Omnino aditum habere non poſſe in vrbem, in forum, Cic.l.4. de finib.
in curiam. Neque quicquam veritus *Zeno* vt
idem teſtatur, *Socratem* parentem philoſophiæ, Cic.l 1.de Nat. Deor.
ſcurram Atticum, *Chryſippum, Cheſipſum* riden-
do vocare.

8. Ex quibus inſuper liquet, neque ad ciui-
lem virtutem proferendam, ſatis validam eſſe
mere humanam Philoſophiam, proinde fidem
ad hoc poſtulari, diuinis effatis inhærentem, ſa-
tis manifeſtum. ideo enim mens ſapientia im-
buenda, vt termino in ea ſemel conſtituto, de-
reliquo voluntas operoſius probitati inſudat.
Huic vero contentioni voluntatis, plurimũ ob-
ſtant vaga ac volatilis perpetua inquirentis
intellectus agitatio, curſitatioque. nam
dum voluntas in hanc conſentit, ac ducem ſe-
quitur omni alato *Mercurio* leuiorem, nihil in
ipſa inerit virium ad alias actiones exprimen-
das, in hoc duntaxat intenta, vt mutabilem
aleam ſequatur contemplationis. Cæterum ſi
negocium ſapientiæ permitteretur pure acu-
mini hominis intellectus, neceſſe fuerit, omnia
in ciuitate vacillare & identidem variari. nam
vt voluntas noſtra in hac vita, nullo bono ſa-
tiatur, ita intellectus nullo excogitato vero de-
finitur: proinde omnibus ſtatutis terminis e-
greſſus, perpetuò vlterius anxie cuncta perlu-
ſtrat. vt ergo certa veritate animus confirme-
tur, quod notat *Clemens Alexandrinus*, opus eſt Cle. Alex.l. 5.ſtrom.
fide diuina, non ſolum ex conditione obiecti,
vehementis ad excitandam voluntatem, ſed e-
tiam ex firmitudine ac ſui termino idoneo, quæ
eandem voluntatem libere permittat circa
omnia decora virtutum ſedulo occupari. Hoc
argumento fretus *S. Auguſtinus*, probat, incer- Aug.l.19. ciu.cap.17.
tam de rebus philoſophicis ſententiam, idone-
am haud eſſe vitæ noſtræ regulam. In huiuſ-
modi mentis contentione hac illacque ſe defe-
rentis, non ſolum animus fluctuat in ambiguo,
hebeſcit in labore, verum etiam corpus ipſum Gell.l.11.c.5.
plerumque confectum elanguit ac deflorete.
quod Pyrronicis, & Academicis, qui σκεπτικοὶ Perſ.ſat.3.
dicti, accidit, vt narrat *Gellius.*

Atque exporrecto trutinantur verba labello
Ægroti veteris meditantes ſomnia, gigni
De nihilo nihil, in nihilum nil poſſe reuerti.
Hoc eſt quod palles, cur quis non prandeat, hoc eſt.

9. Et quidem duo ſunt præcipua obiecta ci-
uilis ſapientiæ: Deus nempe omnia ſua proui-
dentia gubernans, & animæ immortalis digni-
tas. ad hoc autem vt hæc. ſicut vitæ ciuili expe-
dit, cognoſcantur, neceſſaria prorſus diuina Ariſt.l 8.
reuelatio, ac in Deum delata ciuium creduli- Phyſ.Tex.10
tas. quod enim nos vera ſapientia illuſtrari, ex Rom.1.Eccl. 11.
aſpectu creaturarũ, cum vno *Platone* inter Phi-
loſophos, de Deo pronunciamus, illud aſſum- Ariſt.l.1 de cœl tex.10.
ptum alij cum *Ariſtotele* pernegarunt, arbitrati, Cir Alex la
æternum mundum a ſeipſo extitiſſe: quo pacto 1 cont Iulia.
Patres Græci contra Arianos ex eo probant Greg.Naz.
Filium in diuinis non eſſe creaturam, quod æ- orat.2.

Ariſt. 8 Phiſ. text. 83

ternus. Tempus vero incepiſſe, figmentum reputat *Ariſtoteles*. Itidem nos machinam hanc rerum videntes, inde Deum prouidum eſſe inferimus: cum doctiſſimi tamen ſecum putarunt Deum omnia peragere neceſſario, neque extra ſe aliquid poſſe accurare, ſumma ipſius perfectione illæſa, vt ſupra diximus.

Ariſt. l. 12. Met. cap. 4

Prud. l. 2. cont. Sym.

——— *exigua eſt vis*
Humani ingenij, tantoque anguſta labori,
Quippe minor natura, aciem ſi intendere tentet
Acrius, ac penetrare Dei ſecreta ſupremi.

Æne. Gaza queſt. 5 par. Plut. queſt. Rom.

Plato apud *Æneam Gazam* corpus appellat animi carcerem. Sacerdotes veteres, capita velantes, rem ſacram obibant: quod teſte *Plutarcho*, corpus animam inuoluat, & obnubilet. *Cicero* cum de Deo Philoſophorum ſententias enarraſſet, aliquibus eorum dicentibus, Deum eſſe ſolem, alijs aerem, alijs cælum, alijs mundum hunc, eo, vel ſpiritu, animatum, intulit: *Itaque cogimur diſſentione ſapientum Dominum noſtrum ignorare*. Cui *Seneca* conſentit. *Tantus error mortalia tenet, vt hoc, quo neque formoſius quicquam, nec diſpoſitius, nec in propoſito conſtantius, exiſtimant homines fortuitum & caſu volubile: ideoque tumultuoſum inter fulmina, nubes, tempeſtates, & cætera, quibus terra, ac terrenis vicina pulſantur. Nec hæc inter vulgum dementia, ſed ſapientiam quoque profeſſos contigit. Sunt qui putant ſibi ipſis animum eſſe, & quidem prouidum, & diſpenſantem ſingula, & ſua, & aliena: hoc autem vniuerſum, in quo nos quoque ſumus, expers eſſe conſilii; & aut ferri temeritate quadam, aut natura neſciat quid faciat.* Refert *Plutarchus*, Græcos aliquando Philoſophos, legumlatores, atque Poetas conſuluiſſe de Deorum naturis, numero & ordine: a quibus reſponſum, pro certo Deos eſſe, ſed de reliquis, non niſi perplexam inter homines verſari quæſtionem. Amorem vero eſſe Deum, extra omnem controuerſiam, vnanimi conſenſu ponebant. Scribit quoque *Plinius*, Romæ, reliquis dijs fermè repudiatis, vnâ Fortunâ vt Numen habitam, cultamque fuiſſe.

Cic. in Luc.

Sen in præf. ad queſt. Natural.

Plutarch. in Amator.

Plin. l. 2 Hiſt. Nat. cap. 7.

10 Qui Deû vtcúq; agnouere philoſophi, illi contendere, ſpiritum eſſe igneum, ſeu animam mundi, eû vndique continentẽ. alij ſpiritũ eiuſmodi vnicuique rei proprium, vtpote corporibus cæleſtibus, ac elementis inſitum, putarunt numerum conficere Deorum. quo Dei dignitati detraxere, materiam ſeu ſubiectũ concretũ tanquã ſuſtentaculi ei adijcientes. Stoici Deum falſi, verum corporeum voluerunt, idque orbicularis figuræ: in quos *Varro* iocatus, teſte *Plutarcho*, quod Deum ſtatuerint ſine capite, ſine pede ac ſine præputio. Cæterum, vt auctor eſt *Cotta* apud *Ciceronem*, humanam formam attribuere Deo Epicuræi, arbitrati nullibi extra eam inueniri poſſe vſum rationis. *Cum vero Deos nihil agere, nihil curare confirmat, membriſq; humanis eſſe præditos, ſed eorum membrorum vſum nullum habere, ludere videtur*. proinde *Iuſtinus Martyr*, vt ipſemet ſcribit, quæſiuit ab omni genere Philoſophorum, quid de diuinis ſibi definitè, & cum animi quiete ſentiendum. *Stoici* illi retulere, parum referre, quid de eis quis ſtatuat. *Platonici* illi promiſere, ſe ex contemplatione ſubſtantiarum immaterialium & idearum, tandem viſurum Deum: quod ipſe, vt ſtultum quid, meritò contempſit. Quamobrem vt in Dei cognitione quieſceret, dixit, ſe nullam rationem aliam potuiſſe inuenire, præter eam, quæ a fide in Chriſtum propagatur.

Plut. l De plac. ſtoic.

Cic. l. 1 De Na. Deor.

Iuſt. in Dial

11. Quod ad animam, certe mirum, quanta diſſentione Philoſophi inter ſe digladiati fuerint. *Plato*, inquit *Macrobius*, *dixit animam eſſe eſſentiam ſe mouentem: Xenocrates numerum mouentem: Ariſtoteles* ἐντελέχειαν *Pythagoras, & Philolaus, harmoniam: Poſſidonius ideam: Aſclepiades quinque ſenſuum exercitium ſibi conſonum: Hipocrates ſpiritum tenuem per corpus omne diſperſum: Heraclitus Phyſicus ſcintillam ſtellaris eſſentiæ: Zeno concretum corpori ſpiritum. Democritus ſpiritum inſertum atomis facilitate motus, vt omne corpus ſit peruium: Critolaus Peripateticus conſtare eam de quinta eſſentia: Hiparcus ignem: Anaximenes aëra: Empedocles & Critias ſanguinẽ: Parmenides ex terra & igne: Xenophanes ex terra & aqua. Boetes ex aëre & igne. Epicurus ſpeciẽ ex igne & aere, & ſpiritu immixtum.* Et quidẽ, ſi de animæ immortalitate iudiciũ Philoſophiæ eſſet permittendum, maior pars Proteſtantum, *Lutherum* & *Caluinum* ſecuti, eam pernegarent. *Fateor Philoſophos*, inquit *Caluinus*, *de immortali animæ eſſentia multa diſſerere, ſed tam inutiliter garriunt, vt nihil habeant ponderis eorum commenta*. Vide leuiſſimi hominis ſententiam contra tot doctiſſimorum hominum præclariſſima ingenia! Quam cupiunt miſeri hi mortales, mortalia vnicè ſperantes, cadaueribus immori, & ſua demũ mortalitate expirare, ne Deũ immortalem, hic mortalibus ſceleribus corrupti, extimeſcant!

Mac. lib. in ſom. Scip.

Mar. An ad ep 54 ſen. ad lucil.

Luth. art 10 Dam cal. in Harm ad c. 22 Math.

Sen ep. 02 ad lucil.

12. Enimuero De Dei exiſtentia iuxta ac Prouidentia, pariter de Animæ humanæ immortalitate, veræ ſuſceptæ opiniones, quod vitæ ciuilis ſint cardines ac præcipua momenta, ideo earum aſſenſus fixum quemdam animæ inquirentis ſtatum, ſimulque firmum eiuſdem contra vitia & inciuiles voluptates munimentum adferre debent. cæterum cum pluribus contra Dei exiſtentiam ac prouidentiam, apud *Ciceronem Cotta* diſputaſſet, & contra pro vtriſque ſtabiliendis *Lucilius* plurima in medium attuliſſet, vniuerſa eorum diſſertatio, non alium quam hunc exitum ſortita: *vt Velleio Cottæ diſputatio verior, mihi Balbi ad veritatis ſimilitudinem videretur eſſe propenſior*. ſimiliter idem *Cicero*, ab ipſo multis tractatis argumentis in ſentẽtiam immortalitatis animæ; tandem iſtis concluſit: *Si ſupremus ille dies non extinctionem, ſed commutationem adfert loci quid optabilius? ſin autem perimit ac delet omnino, quid melius quam in medijs vitæ laboribus obdormiſcere, & ita conniuentem ſomno conſopiri ſempiterno?* in iſtis obſecro vbi cogitationis ac iudicii firmitudo? vbi in iſtis incertis, contra certas voluptates, propugnaculum?

Cic. l. 3 De Nat. Deor.

13. Quod ad naturam, varios, ac plane monſtroſos errores, Philoſophos mortalibus obtruſiſſe, exploratum; atque in hoc genere plurima recenſet *Arnobius*, *Ioannes Baptiſta Gallipolianus* pariter de hoc argumento librum edidit. Cogitemus vero interim quid de primis rerum cauſis ſtatuerint, ac inueniemus, non tantum eos in diuerſas, verum etiam abſurdas ſentẽtias, impegiſſe,

Arn l 2. cont Gent.

Gal. l de Phil. cantè legend.

Aug. 19 ciu cap. 1.

impegiſſe, quod *Claudianus* recoluit.

Claud, in *Namque alijs princeps rerum diſponitur aër,*
Pan. Theod. *Hic conſiſtit aqua, hic procreat omnia flammis.*
Ariſt. l. c. *Alter in Æt naas caſurus ſponte fauillas*
Phyſ. Tex. l. 2. *Diſpergit, renouatque Deum, rurſuſque receptis*
Nectat amicitiis quicquid Diſcordia ſoluit.
Corporis hic damnat ſenſus, verumque videri
Pernegat: his ſemper lapſura pondera terra
Ariſt. l. 2. de *Conatur rapido cæli fulcire rotatu,*
cæl Text. *Aſcenditque diem prærupti turbine ſaxi.*
77. *Ille ferox, vnoque tegi non paſſus olympo,*
Immenſum per inane volat, finemque peroſus,
Parturit innumeros anguſto pectore mundos.
Hi vaga collidunt cæcu primordia plagis,
Numina conſtituunt alii, caſuſque relegant.

Quis non videt, vt in alijs multis, ita in eo turpiter erraſſe mortalium ſenſus, dum brutis animalibus, adeoque auiculis, immortales animas attribuere? Ipſe legi ſepulcrale carmen de obitu philomelæ, inciſum in pulcherrima vrna marmorea, quo nobilis fæmina tale funus olim deplorauit; vrnam autem cum alijs antiquitatum monumentis, in ſuam villam ſuburbanam tranſtulit *Iacobus Boſius*, qui de Cruce copioſiſſimè ſcripſit, modo illius villæ poſſeſſor, quæ *Gregorii* decimi Tertij, ac *Sixti* Quinti Pontificum temporibus, ad Collegium Anglicanum in vrbe pertinebat.

Diis Auibus.

Luſcinia Philomela ex Auiario Domitiano
Selectæ, verſicolori, pulcherrimæ cantrici,
Suauiſſimis omnibus gratiis ad digitum pipillanti,
In poculo Murrhino caput abluenti infeliciter
Submerſa. Heu miſella Auicella, hinc inde volitabas,
Modo inter Pullaleptinus loculamenta
Implumis, frigidula, clauſis ocellis.
Luſcinia Philomela deliciæ ſua, quam
In ſinu paſtillis alebat in proprio cubiculo,
Alumnæ chariſſimæ lacrimans poſuit.
Aue auis iucundiſſima, quæ mihi volans
Obuia blando perſonans roſtello, ſalue.
Toties ceciniſti: caue Auis auia Auerna,
Vale, & vola per Elyſium.
In cauea picta ſaltans, quæ dulce canebat,
Sen. ep. 59. *Muta tenebroſa nunc iacet in cauea*

82. Plato. 14. Iam vt ad mores accedamus: *Plato, Epicu-*
Dial. 10 *rus, Plinius, Cicero, Seneca* negarunt Deum ab ho-
Luc lib. sep minibus debere timeri. *Epicurus* omnem pie-
apud Sen. tatem noſtram eneruem reddidit, quæ deum
Plin. l. 2. Nat ad aliquid donandum inflectat. *Democritus Cle-*
hiſt. cap. 7. *ombrotus, Cato, Pompeius* apud *Senecam* inno-
Cic Tuſ. 4. xium putarunt, quempiam ſeipſum interimere.
Luc. in Mon. Regibus, ac Medicis, mentiendi poteſtatem
Lucret. l. 3 *Plato* conceſſit, Lacedemonibus raptum, ac
Her. de ob. furta indulſit, & cum mulieribus promiſcuam
Bleſ. Sen. ep. conſuetudinem ſuis ciuibus licitam fecit. *Stoici*
34. ad luc. vt ſcribit *Seneca*, vitia & virtutes animalia eſſe
ep. 70. 71. affirmabant. *Ariſtoteles* prægnantibus oportu-
Sen. ep. 106 num docuit, inſtante cauſa paupertatis, fœtum
113. Ariſt. 2 in vtero funeſtare. antiqui Philoſophi, teſte
Pol. c. 2. 3. *Cicerone*, infame peccatum approbarunt. atque
Cic l. 1. de hæ fuere, etiam ſummorum ingeniorum ma-
Nat. Deor. xime ruinæ, ac caſus planè Phaetontici. Pro-
pag. 34 Plat. inde eis haud tutius, quantum ad verum ſapi-
in Phæder entiam, creditur, quam pennis Dædaleis, quam
Iuuen. 2. Sat. in collis columbinis ficticijs coloribus. *Hoc*
2. Sen ep 82.
122 ad lucil
Lact. l de
ira. cap 1

differt, inquit *Lactantius*, *ab humanitate diuinitas, quod humanitatis eſt ignoratio, diuinitatis ſcientia.*

15. Hinc multoties accidit, vt Philoſophi, Sen. ep 73. ad luc.
ac Poëtæ, omnibus fermè inamabiles, vtpote in principes rebelles, ac iuuentutis corruptores, aut exularint, vel non niſi raros, etiam in maximis ciuitatibus, habuerint auditores: adeo vt vel nomen ipſum Philoſophiæ, teſte *Seneca*, odioſum inter mortales euaſerit. *Nomen* Sen. ep. 5. l nat. queſt. cap. 32. luc. Dial. 7.
inquit *Philoſophia odioſum erit, licet vel modeſte pertractetur. Quis Philoſophiam, aut vllum liberale ſtudium reſpicit, niſi cum ludi intercalantur, cum aliquis pluuius interuenit dies, quem perdere licet? Itaque tot familiæ Philoſophorum ſine ſucceſſore deficiunt. Academici & veteres & minores nullum antiſtitem reliquerunt. Quis eſt qui tradat præcepta Pirrhonis? Pythagorica illa inuidioſa turba ſchola præceptorem non inuenit. Sextiorum noua & Romani roboris ſecta in initio ſui, cum magno impetu cœpiſſet, extincta eſt.* Narrat *Gellius* ſub *Domitiano* Philoſophos Roma pulſos, vtpote ciuibus noxios, ac peſtiferos. Gell. l. 15. cap. 11.
Neque illis ſolum temporibus nimis rudibus, ne dum Græca doctrina expolirit, Philoſophi ex vrbe Roma pulſi ſunt, verum etiam Domitiano imperante, Senatuſconſulto eiecti, atque vrbe & Italia interdicti ſunt. qua tempeſtate Epictetus quoque Philoſophus, propter id Senatus conſultum Neapolim Roma diſceſſit.

——— *cum iam celebres notique Poëta* Iuuen Sat. 7
Balneolum, Gabys Romæ conducere furnos
Tentarent.

His populus ridet, multumque toroſa iuuentus Perſ Sat. 3.
Ingeminat tremulos naſo criſpante cachinnos.

16. Quamobrem quod ingenium humanum imbecillum ſit ad eam proferendum Philoſophiam, quæ diuinam ſapientiam ſuſtentet, imo vt ait *S. Ireneus*, ad ea cognoſcenda quæ ante Iren. l. 2 cont. Hær. cap. 47.
pedes noſtros ſunt, recurrendum, vt admonet *S. Auguſtinus*, ad ipſum Deum, qui nos doceat qualis ipſe ſit, & quo ritu a nobis colendus. Neque Poëtis hac in re ſimpliciter habenda fides: Poëtis inquam, omnium fermè errorum parentibus, qui vniuerſam ſuam Theologiam, ac ſapientiam ad ſenſuum ludicra, ac fœdas libidines intemperantiſſime tranſtulerunt. Multo vero minus haurienda ſapientia a Genijs, vt poſtea libro quarto oſtendetur: quorum officinæ, omnibus ſceleribus, & ſpurcitijs refer- Criſoſt.
tiſſimæ. optimè ergo intulit *S. Auguſtinus*, homi- Hom. 4. in 2. cap. Act. Apoſt.
ni Deum quærenti, ac in eum vera ſapientia aſſurgere cupienti, præſto eſſe fidem, cuius vi non ſolum ingenio, ac eruditione præditi ſed Auguſt. de vtil. cred. cap. 11.
etiam ipſimet ſtulti, vt prædixit *Iſaias*, nempe literarum inſcii & idiotæ ad Sapientiam potuerunt peruadere: *vt ſic omnes*, quod *S. Thomas* Iſa. 35. S Thom. l. 1. cont. Gent. cap. 4.
admonet, *de facili poſſent diuinæ cognitionis participes eſſe, & abſque dubitatione & errore. Hinc eſt quod dicitur: Iam non ambulabitis, ſicut & gentes ambulant, in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum: & alibi: Ponam vniuerſos filios tuos doctos a Domino.* Ephe. 4. Iſa. 54. S. Thom. l. 1. cont. Gent. cap. 3.
Hanc methodum porro vtilem aſſerit, vt homo a nimia præſumptione & temeritate liberetur.

17. Imo non ſolum actiones ſacras, verum etiam ciuiles a fide ac reuelationibus diuinis

præſcribendas

præſcribendas veteres exiſtimarunt. ob hanc cauſam apud eos rerumpublicarum inſtitutores, quo magis ipſorum au&toritates ac decreta apud ciues inualeſcerent, finxere ſe commercia cum Dijs habẽtes, ab eis didiciſſe, quid ciuitatibus tradendum; de *Lycurgo* hæc *Plutarchus*: *Primum omnium Delphos petijt. & accepta ſorte, alijsque ſacrificijs rediit, celebratum illud oraculum ſecum ferens, quo & dilectus Dijs, & Deus potius quam homo a Pythia appellatus eſt.* Comparare ipſe ſoleo, anima in corpore humano, nobili in carcere ſub imperio ipſius carcerarij. Inprimis ſi quid ille nobilis foras peragere cupiat, id totum carcerarij opera perficiendum. Deinde carcerarius, certum modum agendi, nobili illi captiuo præſcribit, quem & eodem a ſua innata libertate conficiendi negotia reprimit, & coercet. Pari modo anima vt aliquid extra ſe intelligat vel amet, corporis opem adhibere cogitur, quod etiã ei talis adiutor qualis ipſam limitibus circumſcribit, detinetque a volatu, quem alioquin naturæ pernicitate efficeret. eſt itaque corpus non ſolum pars hominis, verum magna eius pars: non quidem ſui præſtantia, multo minus peruerſitate, ſed imperio ac poteſtate. Prodeſt itaque animæ a corpore ſuo quodammodo recedere, & ad Deum accedere, quo illuminetur, quo ab erroribus muniatur: quod viri politici affectarunt, fingentes, ſe cũ Dijs congreſſos, & non carcerarij ſolius venia ciuilem ſcientiam excogitaſſe.

Plut. in l. ic. in numa.

17 Nec ſolum fides diuinitus reuelata, animi eſt quies ac firmitudo, verum etiam peculiarem vim obtinet, ad corroborandum illum contra violentas, aliter ſentientium, impugnationes. Nã quantum ad hoc, diſcrimen ſtatuit *Clemens Alexandrinus*, inter fidem Chriſtianam, & humanã Philoſophiam: *Græcam quidem Philoſophiam ſi quis magiſtratuum prohibeat, ea ſtatim perit: noſtrã autem doctrinam a prima vſque prædicatione prohibẽt ſimul Reges, & Tyranni, & ſinguli Duces & magiſtratus cum vniverſis ſatellitibus, & innumerabilibus etiam hominibus in nos belligerantes, & nos pro viribus exſcindere conantes, illa autem magis floret. non enim emoritur ut doctrina humana, neque flacceſſit vt donum imbecillum.* Fortior ergo fides, qua creditur, Deum aliquid reuelaſſe, quam ſit philoſophia proprio marte excogitata: in cuius aſſertionem, multis, adeoque ſapientibus refragantibus & perſequutionem intentantibus, vix pauci inuenirentur, qui ſanguinem ſuũ libenter profunderent, aut mortem alacri animo eius cauſa paterentur.

Clem. Alex. 6 ſtrom.

CAPVT. XIV.

Fides diuina a ciuibus capeſcenda, iuxta Prudentiæ normam credibilis eſſe debet.

Vt verũ fidei credibilitates melius intelligantur, ſciendũ triplicem veritatem ad eas ſpectare. Prima illa eſt, quæ eiſdẽ intrinſeca: vtpote qua verum, Deum trinum eſſe & vnum, filium Dei incarnatum, Eccleſiam gubernari a Spiritu Sancto, ſeptem eſſe ſacramenta, ac ſimilia myſteria. Sicut enim hæc exiſtũt a parte rei, ita tranſcendẽtali quadã ratione in ſeipſis vera, neque aliunde formaliter talia. Altera veritas eiſdem rebus eſt extrinſeca: nempe Dei ſumma ac prima veritas reuelans, cuius inſpectu nos mortales inducimur in obſcuram & ænigmaticam illius prioris veritatis cognitionem. nam cum illa ſit ſupernaturalis, immediatè animos noſtros nõ mouet: neque noſtri ſenſus, proprias illius ſpecies intelligibiles ſuppeditare poſſunt in nobis intellectui: ac proinde neceſſaria prima Dei veritas, quæ per reuelationem, a nobis obſcurè etiã cognitam, illi applicatã, nos extrinſecus inducat in eiuſdem firmiſſimum aſſenſum. Poſtrema veritas eſt credibilitatis, quæ certis argumentis nobis innoteſcens, licet non probet rem in ſe eſſe veram, probat tamen credibilem, ac iuxta prudentiæ legem ab homine credendã. quatenus nempe euincit, quod prudenter exiſtimandum hoc vel aliud fuiſſe a Deo denunciatum, neque ex parte rei credendæ, neq; Dei, neq; Eccleſiæ proponentis, conſtare aliquod inconueniẽs, abſurdum vel indecens, ob quæ putaretur incredibile, a Deo fuiſſe hominibus reuelatum, aut credendum eſſe. Et quoniam oppoſitorũ ratio oppoſita, ea propter fidei credibilitatẽ apertius percipiemus, ſi eiuſdem incredibilitatem paucis diſcuſſerimus. Supra recenſuimus, triplicem eſſe hominum ſtatum, ſcilicet Diuinum, Rationalem, Iraſcibilem atque Concupiſcibilem. Fides, dubio procul ad diuinum ſtatũ referenda. quæ vero diuina, licet rationem humana excedãt, nõ ſunt tamẽ ei cõtraria, vt docet *S. Thomas*: proinde rationabilia quoad formam credibilitatis, dici poſſunt: nempe rectæ rationi congruentia. quorum fides, animi inde *Obſequium rationabile*. Pariter quæ diuina, ea eſſe non poſſunt nimium concupiſcibilia, aut iraſcibilia: ſic enim rectis moribus, ac Dei ipſius perfectioni, aduerſarentur, quod planè impoſſibile. quocirca quando fides aliqua, tanquã diuina, hominibus ea proponit, quæ ſui abſurditate rectæ rationi opponuntur, ſimulque ad concupiſcentiã ac iram ſententijs ſuis eos credentes extimulant, illorũ fides non eſt credibilis: quandoquidem incredibile, a Deo eam fidem prodiiſſe, quæ irrationalis, quæ cõcupiſcentiæ & iræ fomenta ſuppeditat, & eo omnibus vitijs, in perniciem virtutum, fœdè patrocinatur. Contrà, quæ vera fides, ea ex dogmatis ſeu materiæ ingenio quodammodo rationalis, auerſaque ab omni libidine ac furore; indeque iuxta prudentiæ iudicium digna, quæ credibilis atque a Deo reuelata ab hominibus æſtimetur. Ex quibus autem hæc fidei credibilitas oriatur poſtea dicemus.

Rom. 1. Heb. 11.

S. Thom. l. 1 cont. Gent. c. 7. 1. part. q. 1. art. 8. Rom. 12.

2 Adhuc vero triplex fidei credibilitas cogitanda. Prima fidei aſſenſum anteuertit, qua fides ipſa ſuadetur; ſiue hæc deducatur ex rebus ipſis creditis, ſiue ab auctoritate Eccleſiæ, ſeu docentis fidem, deriuetur. Altera ea eſt, quæ fructus & effectus fidei ſuſceptæ: de qua Propheta. *Si non credideritis, non intelligetis.* Fideles enim iucundiſſimo quodam conuiuio a Deo excipiuntur, dũ diuinitus colluſtrat, pulcherri-

mas quaſdam imagines rerum creditarum cõtemplantur, ut animaduertit *S. Thomas*. Tertia ea, quam proferũt charitas, optimi ac conſummati mores: etenim exiſtimandũ, vita ſanctiores, apertius ac clarius in fidei credibilitatem intendere. quomodo charitas non ſolum ipſius fidei filia, ſed inſuper eiuſdem altrix & nutrix. Quamobrem poſt ſuſceptam fidem, eam deinde excutientes ſuis delictis, primo plerumque amittunt aſpectum tertiæ credibilitatis: deinde cum progreſſi vlterius fuerint in ſceleribus, eis intercipitur viſus ſecundæ: poſtremo nullum modum delinquendi ſibi conſtituentes, illam primam tandem perdunt; ac ſic in infidelitatis baratrum prolabuntur: cum a ſtatu acceptæ iuſtitiæ, hæreſis aut infidelitas, nunquam fermè ſint prima peccata, ſed aliorum potius fructus

Cypr. Ep. 1.

exituſque mortiferus. Nos autem iam ſolum de prima credibilitate inquirimus, vtpote notiori, cum aliæ latentiores ſint ac diuiniores.

3 Quod itaque ad primam ſpeciem attinet,

Ioſ. lib. de vit. Moyſis.

nulla vnquam extitit Natio fidem relligionemque profeſſa, quæ non conata fuit earum credibilitates aliquas oſtendere, vnde non tantum alios in ſuam ſectam pellicerent, verum ſeipſos homines probarent, ratione nempe iudicioque, non temeritate vel ſtultitia in aliquam credulitatẽ coactos.

Symm. pro ſuis ſacris retinend.

Duo autem præcipua exiſtunt capita, ex quibus petũtur argumenta ad adſtruendam fidei diuinæ credibilitatem. Primum rebus ipſis in fidem adhibendis inſitum: alterum, illi auctoritati agnatum, quæ reuelata ac dicta diuina alijs credenda proponit. quo pacto, ut ait *Ariſtoteles*, fides opinionem ſequitur, fidem perſuaſio.

Ariſt. lib. de anim. text. 157

4 Quamobrem ut fides aliqua credibilis appareat, hoc eſt quæ prudenter iudicetur a Deo reuelata, eius obiecta conformia eſſe poſſunt cum naturæ Dei reuelantis, tum hominis credentis conditioni idonea: ſaltem ab eis nihil aduerſum continere debent. Hoc modo Sancti Patres inde fidem noſtram, incarnationem filij Dei credentem, exhibent credibilem, quod Chriſtus Dominus donum ſit Dei bonitate dignum, iuxta ac hominum moribus rectè componendis forma valde oportuna.

S. Thom. 3. part. q. 1. art. 1.

Iuſtinus Martyr, Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, Auguſti., ex eo, quod Chriſti fides præ alijs omnibus dogmatibus ad amorẽ Dei, ad pietatem, reliquaſque virtutes maxima in ſe complectatur incitamenta, rectè concludunt, eam præcipua quadã ratione eſſe credibilem. Et quidem præter myſteriũ Incarnationis, alij articuli hoc modo ſuã pariter obtinent credibilitatem. credimus, tanquam diuinitus reuelato, quod Eccleſia propter aſſiſtentiam Spiritus Sancti, errare nõ poſſit: hoc dico eo credibile, quod aptum, vt a Deo reueletur: nam vt diſſerit *S. Auguſtinus*, diuinæ prouidentiæ munus fuit, tribunal aliquod conſtituere in terris, ex quo, ſententia infallibilis veritatis prodiret: tũ etiam, quod neceſſitati humanę fragilitatis hinc ſalubriter ſuccuratur: nã diſſidentes partes, huiuſmodi auctoritate ſemel interpoſita, ad pacem ac concordiã facile cõponuntur. Similiter credimus, ſeptem Eccleſiæ

Iuſt. mart. Apol. Tert. ad Scapul. Cyp. lib. de mart. Lact. li. 1. Inſtit. Auguſt. de Epiſt. cap. viii Epiſt. ad Nect.

Aug. de vti. cre. cap. 16.

eſſe Sacramenta: quorum numerum & efficaciam, noſtri Theologi varijs rationibus credibilem eſſe conficiunt. Ex hoc capite argumentamur contra fidẽ antiquorũ, tanquam ſuo genere incredibilem, dũ aſſerimus, ineptũ atque diuinæ perfectioni contrarium credere plures eſſe Deos, maſculos ac fæminas, eaq; in vita geſſiſſe, vtpote adulteria ac furta perpetrâres, quæ a diuinitate alieniſſima, & mortalium moribus nocentiſſima, vt rectè *Ioſephus* obſeruauit. Dum probamus, rationi prorſus oppoſitum, quod genios coluerint, quod eorũ ſententias ſciſcitati fuerint, cum omnium interim criminũ incentores apud illos extiterint, vt oſtẽdit *S. Thomas*. Pari modo Hæreticorum proteſtantium, prætenſam fidem, incredibilem eſſe docemus, quum eis credant, quæ tam reſpectu Dei, quam hominum, a ratione communi abhorrẽt. Credunt illi, Scripturam ſolam priuato vniuſcuiuſque ſpiritu interpretatam, fidei eſſe regulam quod eo incredibile, quo ad controuerſias ac diſſidia excitanda callentiſſimũ, quò diuinitatis prouidentiæ, & hominũ tranquillitati infeſtum. Credunt illi, nullum flagitium vna infidelitate excepta, iuſtitiæ ex fide detrimentum inferre: vt incredibile execramur, nam hinc mortaliũ infirmitates, tanquam aridæ ſtipulæ, ad omnia peccata committenda vehemẽtius inflammarentur. Pondus nullũ meriti, aut decus aliquod probitatis, virtutum actionibus ineſſe, ipſi credunt, liberum arbitrium eliminãtes, ac naturę corruptionem ſtabilientes. Dogmatis vero incredibilitatẽ deteſtamur. quippe quod omnia diuina, iuxta ac humana cõfũdat, vitæq; turpitudini petulantiſſime lenocinetur.

Cate. Rom. ca. de Sacr. 2. part.

Ioſ. in proœ. ad Hiſtor.

S. Thom. li. cont. Gent. cap. 106.

5 Secundo in loco fidem aliquam credibilẽ conſtituit eorũ auctoritas, quæ a Deo reuelata, alijs in fidem adhibenda, voce, ſcriptoue commendat. etenim credibile, id a Deo reuelatũ, quod eo nomine prędicant, ac illi credunt inſignis ac magnus aliquis hominum numerus, pietate, diuinæ gloriæ cupiditate, rebus geſtis ac perpeſſis valdè ſpectabilis. Hoc argumẽto vſus *S. Auguſtinus* rectè adſeruit, Dei Eccleſiam Catholicam ad culmen auctoritatis perueniſſe: miraculorum nempe in ea patratione, Epiſcoporũ ſucceſſione, hæreſum profligatione, ſententiarũ vnitate, vitæ ſanctimonia adeoq; æquũ iuxta prudẽtiæ & exactæ credibilitatis normã, id, tanquam a Deo reuelatum, acceptari ab alijs debere, quod tãta auctoritate conſpicuũ, quod nempe hæc Eccleſia diuinitus reuelatũ ſuo teſtimonio adſtruxerit. Hac ſpecie credibilitatis informatus ac euictus *S. Auguſtinus*, dixit. *Tenet me in Eccleſia, conſenſus populorũ, atque gentiũ. tenet auctoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata.* Hæc pronunciauit, ſentẽtiam contra *Manichæos*, vtpote hæreticos, qui Eccleſiæ auctoritate contẽpta, de veritate fidei priuatis ſuis ſcientijs diuinabant. Enimuero nõ videtur diuinæ prouidentiæ conſentaneũ, permittere tantam auctoritatem, ea reuelata fuiſſe diuinitus affirmare, quæ eiuſmodi non fuerint. Idem *S. Auguſtinus* expendens ingentẽ illam vim ſanguinis, quam in defenſionem fidei Chriſtianæ martyres noſtri effuderãt, eiuſdem fidei

Aug. de vtil. cred. c. 4. 16. cont. Epiſt. Fund. ca. 4.

credi-

credibilitatem inde rectè ſtabiliuit. *Incomparabiliter pulcrior eſt veritas Chriſtianorum, quam Helena Græcorum: pro iſta enim fortius noſtri martyres aduerſus hanc Sodomam, quam pro illa illi Heroes aduerſus Troiam dimicarunt.* *Aurelius Prudentius* animo ſecū reuoluens, admirabilem illam Chriſtianæ fidei potentiam, quæ Romam, idolatriæ arcem, debellauit, ac in ea deuicta, orbem terrarum obtinuit, eandem maximè, vtpote credibilem cum admiratus, tum alius diſertiſſime.

Aug. Epiſt. 3 Hieron. Hier. Epiſt. 3 ad Marcellam

Hoc deſtinatum, quo magis
Ius Chriſtiani nominis
Quodcunque terrarum iacet,
Vno ſociaret vinculo.

Pru. in car. Laurent.

Origenes ſimiliter ad probandam noſtræ fidei credulitatē, argumentatur a ſapientia, a modeſtia, a charitate, innocentia Chriſtianorū, comparatis cum moribus ethnicorum tam Athenis quam Corinthi & Alexādriæ. *Ceterum Eccleſiæ Dei pereruditæ, collata ad vulgares cœtus hominum plane mundi ſunt lumina.* Eodem modo oſtendit, quoque *Tertullianus*, affirmans Chriſtianos quietè viuere, & obſequenter in republica: ad opera charitatis & manſuetudinis eſſe paratiſſimos: quorum contraria, in ſtudijs Gentilium vigere, diſerte pronunciavit.

Orig. lib. 3. Cont. Cels.

Tert. in Apol.

6 Credibilitatem hanc, quæ ex auctoritate profitentium fidem conſurgeret, veriſſimè affirmat *S. Auguſtinus*, partibus hæreticorum deeſſe; definiens proinde iniquum, & a ratione alienum, quempiam, Catholica fide deſerta, ſe ad hæreticos recipere. *Vobis* inquit *tam paucis, tam tumultuoſis credere non libet.* Quod ſi quis contendere velit, auctoritatem ex numero ac virtute oriundam in factione aliqua hæretica cum auctoritate Eccleſiæ Catholicæ, ait, illum percepturum, eam, huius reſpectu, abiectiſſimè ſuperatam iacere: quod & nos libro quinto cumulatiſſimè contra Proteſtantes omnes oſtendemus. Hinc etiam non ſolum aduerſus Hæreticos, ſed etiam Iudæos ac Mahumetanos, quantum ad fidei credibilitatem, præſcribimus. Iudæis credibilitatem hanc deficere eo oſtendimus, quod eorum Synagoga, quantum ad imperij ac virtutis magnitudinem, nullo modo ſit Eccleſiæ Chriſti comparabilis. Contra Mahumetanos ac Idololatras, ad obtinēdā hanc ſupremam credibilitatem, non diſputamus quidem ex numero, noſtram fidem ſuſcipientium, ſed ex eorum qualitate, vtpote vitæ puritate, miraculis, charitate, gentium ab eis conuerſionibus, ac ſimilibus: ex quibus non modo probamus, noſtram fidem eſſe credibilem, ſed etiam horum aduerſarias ſectas incredibiles.

Aug. de vtil. cred. cap. 4.

7 Et ſane huiuſmodi fidei credibilitas, tanti eſt momenti, ut ea ad optimam condicionem ſtatus ciuilis omnino etiam requiratur. Nam cum ſtatus ille, baſi alicuius fidei innitatur, ſine qua ſapientia ciuilis eſſe non poterit, neceſſario fides iſthæc credibilis eſſe debet, alioquin vmbratilis apparens, nullam ſolidam ciuilem ſapiētiam proferre valebit. Admonet *Ariſtoteles*, Deos eſſe cū agnoſcendos, tum colendos a ciuili viro; verum tamē, *Sine ſimulatione ſtultitiæ.* hoc eſt, neq; opinione aut ritu aliquo ficticijs, inſulſis, a communi iudicio ſapientum abhorrentibus: nēpe haud fide aut religione ſine ex parte obiecti, ſiue auctoritatis, incredibilibus. ſi enim aliter fiat a magiſtratu, ciues animis illam fidem ac religionem ſpernent, ac putabunt commodi ſolummodo alicuius cauſa, ac in fauorem iſtius vel alterius perſonæ, ab origine introductas. Tametſi enim Deus ſua infuſa luce ciuium mentes eleuet quodammodo, moueatque ad altiſſimas res percipiendas, id tamen facit comite in eis humana prudentia, non vero ea expugnata aut conculcata. hoc enim pacto hominem, iuxta ſuæ naturæ qualitatem idoneè afficit, incitatque ſuauiſſimè. Propterea *S. Auguſtinus* aſſerit, rationem fidem non deſerere, cum quæritur, quid ſit credendum: hoc eſt, ratio in homine, licet non euincat, quod obiecta fidei ſint vera, aut poſſibilia ſi fuerint ſupernaturalia, nihilominus optimè demonſtrat ea eſſe credibilia, adeoque credenda, quando ſub debitis ſuis motiuis credibilitatis proponuntur, ſine quibus qui credit, is citò credit: ac citò credens leuis eſt corde, vt *Sapiens* iudicauit.

Ariſt. li. 5. pol.

Aug. li. de vtil. cred. cap. 14.

Eccl. 19.

8 Ex fide autem, ſine credibilitatis pondere, alicui genti obtruſà, exteriuſq; ab ea quaſi per vim profeſſa, tria præcipuè incommoda ciuilia ſequuntur. primum, declinatio nobiliorum ingeniorum in atheiſmum, omnibus ſceleribus grauidum. Nam ſtatim ac dogmata abſurdam ipſis referunt ſententiam, rationi quippe ac honeſtis moribus oppoſitam; ſimul ac ritus religionis deformis aut ieiunus illis videtur, illico definient, quod talis fides falſa, quod ritus eiuſmodi ficticius: atque hoc pacto a ſagacioribus ſpiritibus abijcientur. Vnde *Symmachus* pro ſua veteri ſuperſtitione, Romę retinenda diſſerens, eam omni modo, quo potuit, laborauit credibilē exhibere. hinc ait enim, priſcis temporibus a Romanis cultam veterem illam religionem, ſub eiuſdē præſidijs auſpicato incepiſſe, creuiſſe, atque ad admiranda magnitudinē, ut mundo quaſi domito, Imperiū Romanum perueniſſe. Vnde concludit, *Sera & contumelioſa emendatio ſenectutis*: ſcilicet, vituperabilem eſſe rem, ab ea ad aliam fidem tranſitū, poſt tantū tranſacti temporis, adeptæque gloriæ momentum quocirca ut fides circa diuina, animi iudicio ab aliqua gente ſuſcipiatur, neceſſariæ rationes, quæ ſuadeant credibiliter eam a Deo reuelatam: quam vel Græcis etiam myſterijs conueniſſe, multis conatur probare *Pauſanias.*

Symmach. pro Dijs patrijs.

Pauſan. in Atticis.

9 Aliud detrimentum conſequens ad aliquā fidem minus credibiliter profeſſam, honoris & æſtimationis dānū in ſe cōtinet. etenim ſignū leuis animi, ac debilis iudicij gentē aliquā cōſenſiſſe in aſſenſum fidei non ſatis credibilis, eoque euidētius, quo inter alia fides res eſt maioris momenti, circū ſpectiorique animaduertentia ab vnoquoq; conſideranda. Proinde, hac re a prudētis credibilitatis lege & argumentis declinaſſe, quoad opinionem ingenij, turpiſſimū. Propter hoc Romani, Ægyptiorū ſenſus plurimum damnare ſolebant, quod credulitates quaſdam prorſus ridiculas, a ſuis Dijs reuelatas exiſtimaſſent; vtpote colendum *Apim*, crocodilum, oluſcula, felem, canemque ac ſimilia

inſanæ ſuperſtitionis portenta detinentes.

Iuuen.lib.5. Satyr.15. *O ſanctas Gentes, quibus hæc naſcuntur in hortis Numina!*

Atque ex hoc opprobrio Ægyptijs illato, animare ſolebant Romani [illegible] milites ad bellum ipſis inferendum: rectè [illegible] ſtultum a [illegible] numin [illegible] populum, [illegible] martis opere [illegible] ab ipſis debellandum. Vnde ex defectu credibilitatis, quantum ad [illegible] ſancti Patres ſuis Apologijs pro fide Christiana, egregie [illegible] antiquorum relligiones [illegible] Chriſtianam fidem prouexere. Pernoti [illegible] itaq; [illegible] in [illegible] relligionis a [illegible] fide, a prudentia ac credibilitatis motiuis aberraſſe, ac mores in peius ſtatuiſſe: eſt [illegible] hoc genus ſtultitiæ vel inſaniæ, inter omnia longe ignominioſiſſimum, abſurdiſſimumque.

10 Proinde Noſtri Theologi in primitiua eccleſia diſputantes contra Gentiles, incredibiles docuere relligiones Græcorum ac Romanorũ, eoque ex præſcripto prudentiæ, aut iuris diuini, a quopiam minimè credendas. Hinc inculcere, illorum Deos maribus ac fœminis litros inter ſe pugnaces, varijs ſceleribus contaminatos, neu quicquam diuinitatis retinere potuiſſe. Inter reliqua, incredibile conficere, deificatos Imperatores & in cineres redactos, quaſi ardentes in cælũ euolare: vt diſſeruit *Iuſtinus Martyr*. Quo ſatis conſtitit, incredibile prorſus, ſceleſtum & impurum puerum *Hadriani, Antinoum*, colendum aris & ſacerdotibus tanquam numen, quod per orbem terrarum *Hadrianus* fieri curauerat. *Quo enim loco is oppetijt, vrbem conditam ab eo denominauit. eius ſtatuas per vniuerſum orbem terrarum, atque effigies erexit. ſtellam deniq; a ſe viſam aiebat, quæ Antonoi foret.* Ægyptij proinde ignominiã contraxere imprudentiæ, colentes *Apim*, ſeu vitulum maculis violatum. ob quam cauſam cum *Cambyſes* Rex femur Apis vulnerando, inde ſanguinem elicuerat, cachinnans ſacerdotibus dixit, vt narrat *Herodotus*: *O capita nequam! huiuſmodi Dij exiſtunt ſanguine atque carne præditi, & ferrum ſentientes? dignus nimirum Ægyptiis hic Deus.* Et quod credibilitas myſterijs credendis ex duplici cauſa accreſcat, nempe ex qualitate rerum in fidem adhibendarum, ſimul ac ex valore auctoritatis in eis qui talibus credidere, inde progreſſi noſtri ex hac etiam parte oſtendere, quam incredibiles eſſent illæ priſtinæ Religiones. Adnotauit *Ioſephus*, Iudæos deficientes ad ritus gentilium, peſſimos inde euaſiſſe. Noſtri oſtendere, in illis relligionibus magis Zeloſos, quod ad mores extitiſſe [illegible]: atque qui magis fidẽ Chriſti expugnabant, vtpote *Nero, Hadrianus, Diocletianus*, eo, vt noſtri etiam probarunt, turpiores morum notas ſibi conſtituere. Quocirca ſicut illas antiquorum relligiones ex his duobus capitibus eſſe incredibiles oſtendimus, ita ad Theologum Chriſtianum ſpectat demonſtrare, fidem Chriſtianã, tam quod ad res ipſas, quã auctoritatem eam profitentium, apprimè eſſe credibilem.

Iuſt. Apo. in ora. ad Ant.

Dio. in Had.

Her. in Thal.

Ioſ. in prol. Antiq.

11 Quamobrem cum ciuilis fides eam in ſe

Pſalm. 34. complecti debet vim & efficaciam, vt ab ea alienos, ſiue per obſtinationẽ erroris, ſiue negationem intelligentiæ hoc contingat, [illegible] ducere poſſit in eius ſententiam: ea certe fides non ciuilis, quæ hoc præſtare nequit ob defectum certæ cuiuſdam credibilitatis. quis enim, niſi animo motus, ea credet vnquam, quæ ipſi prius non conſtant credibiliter a Deo reuelata? multo vero minus id fecerit ſapiens, quãdo ex ſententiæ abſurditate ac defectu auctoritatis liquet, credibiliter eam non fuiſſe a Deo vlli reuelatã? nam Ruſticus aliquis, ſi iudicio valeat, ex alterius relatu credere non poteſt, tali die futuram ſolis ecclipſim, niſi ecclipſis ei appareat credibiliter futura: hoc eſt, niſi iudicetur ab ipſo prædicta a tali viro, cui propter cognitam eius ſcientiam ac probitatem, fides omnino habenda: tametſi ipſam ecclipſim, quantum ad ſuas cauſas, ac in ſe ſpectatam, penitus ignoret: debet idcirco ei videri ecclipſis credibiliter futura, ac ab ipſo credenda, ad hoc vt prudenter & humano modo euenturã ſubinde credat. Similiter, tametſi fidei propoſitæ obiecta non perſpiciatur a nobis in ſeipſis vera, ſed ſemper ſint obſcura & ænigmatica, nihilominus vt a viro oculato ac ſapiente credantur, oportet omnino, ea ex quibuſdam argumẽtis credibilitatis ſpeciem, quam *S. Hieronymus* expendit, credibilium exhibere. idcirco fides, quæ hac deſtituitur, inepta ad ſui diffuſionem, aut perſuaſionem, ac proinde non tantum inanis, ſed inſuper inciuilis meritò æſtimanda. ea autem fides, quæ ciuilis, etiam inuiolabilis eſſe debet, vt iam ſtatim oſtendetur.

Hier. ep. ad Latum.

CAPVT. XV.

Fidei, quæ inſtituta ciuilibus commoda, inuiolabilis, ac immutabilis omnino in Republica ſeruanda, tam quoad ipſa quæ dogmatice credit, quam quoad relligionem, aliaq; cuncta, quæ peragenda, omittendaue præſcribit.

CVm ſapientia, vt iam declaratũ, neceſſaria ſit ad vitam ciuilem agendum, ac vt homines ciuilia iura obſeruantes, commune bonum rectè procurẽt, in quæſtionem modo venit, num hoc bonum commune, vel bonum ipſius principis, emolumentis humanis conſtantia, ita emineãt, vt eorum cauſis fides, vnde ſapientia deducitur, mutari aut violari quandoq; poſſit? Et quidem ſi ſermo ſit de ficta ac fabuloſa Græcorum credulitate ſeu Theologia, eo ſolum fine in hominum mores inuecta, vt ciues metu Deorum exterriti, leges melius obſeruarent, quod notauit *Ariſtoteles*, ſatis manifeſtum, eam, modo illæſum maneat ius naturæ apud ciues, e re nata, & occaſione alicuius commodi oblata, mutationibus eſſe merito obnoxiam. Sunt vero qui vel in vniuerſum exiſtimantes, hac in re nihil certi diuinitus reuelatum, ſed cuncta varijs hominum exiſtimationibus definita, vel ſupremũ locum bono ciuili, quoad præſtantiam, attribuentes, ſtatuerunt tanquam licitum, ac generaliter

Arist. li. 12. Meth. cap. 8. Text. 50.

nume

mum politicum, non tantum ipſis dogmatibus fidei, oppoſito aſſerto aliquando contrauenire, ſed & morum præcepta, ab eadem fide præſcripta, tranſgredi ſiue a natura ipſa fuerint mandata, ſiue iure diuino poſitiuo ſtabilita. Nihilominus hi tamen fidei religioniſque momenta, quod ad mores ciuiles interim deprehendentes, earum culrum profeſſionemque, quantum poſſunt, Principibus ſuadent, adeoque in eis ſuperſtitionem meræ præterunt impietati: volunt enim omnino, principes ac ciues potius debere eſſe ſuperſtitioſos, quam impios, vt dicto præceptorum politicorum conſiderati.

Bel. 1. De Princip.

2. Multis autem argumentis probare conantur, ciuilem quandam eſſe prudentiam, quæ cognitioni ex fide, iuxta ac ſapientiæ ab ea præceptæ, aduerſetur, admittendam tamen interdum, & vſu adprobandam. Inter reliqua dicunt: Talis aliquando incidit rerum ſtatus, in quo inter populares ipſos, aut cum externis pax ſeruari nequit, niſi hæreſis, aut alia ſpecies infidelitatis impune permittatur. Hinc vero fidem, ſapientiam, religionem, ac charitatem ipſam paſſuras detrimenta, euidentiſſimum. non enim ſolum tunc nocumenta ſuſtinent hæ virtutes, quando eis contraria vitia inducuntur in ciuium animos, ſed etiam quando eorum feruor ac zelus quodammodo in eiſdem quomodolibet conſopiuntur. Si ergò fides aliqua erronea, fictici cultus, veríque abdicatio, ob rationem communis boni in republica, certis rerum conditionibus ad id vrgentibus requiratur, ex quibus veram fidem, ſapientiam, religionemque lædi neceſſe fuerit, nihilominus tamen boni cōmunis ratio, fidei & ab ea ſanctis, ita præualebit, vt obtineat peculiarem quandam prudentiam ciuilem, cum ea minimè cohærentem, quæ ex imperio de fide & religione mutandis, detruncando, limitando, contrauenendoque conſtituat. Vnde ſi contingat, externum aliquod regnum hæreſi aliqua diuortium feciſſe ab Eccleſia Catholica, tunc cum illo vicinus Princeps Catholicus contractus connubiales, aliaque officia amicitiæ atque mercimoniæ ægre exercere valens, niſi fidem religionemque huiuſmodi negocijs ſubiecerit, eaſque temporibus & rerum ſtatui præſenti accommodauerit, pro ſuo libito de eis politicè diſponere poterit.

3. In hoc quidem conſilio plurima noſtræ memoriæ referunt hiſtoriæ, ex quibus conſtitit, principes vt ſeipſos, ſimul ac rempublicam vel tuerentur, vel augerent, fidem religionemque negocijs ciuilibus haud raro poſtpoſuiſſe. Romani Imperatores, ſi cum Græcis conferantur, non tam frequentes quidem videbuntur extitiſſe in huiuſmodi inſtituto exercendo haud tamen omnino ſuis partibus in eo caruere. Etiam Romani Imperatores (quod *Hadrianus* præ cæteris *Pantheon*, omnium ſcilicet Deorum templum fabricando, præſtitit,) vt externorum gratiam inirent, omnium plane religionum formas Romæ celebrari curarunt: quo, ſine dubio, illa genuina ac vetus Romana, quaſi multiplici ſorde polluta, ac varietate

Leo ſerm. 1. de Pet.

quadam a ſeipſa diuulſa, plurimum paſſa eſt detrimenti. Apud *Hebræos* insignis in hoc facinore *Ieroboam* Rex Samariæ. nouerat is tanquam fidei dogma, nullibi locorum extra Hieruſalem ſacrificandum, nihilominus ne Samaritani a ſe deficerent lege cauit, eorum nemineni *Hieroſolymam* adire ſacrificij cauſa, 3. Reg. 12. dicens: *Si aſcenderit populus iſte vt faciat ſacrificia in Domum Domini, in Hieruſalem, & conuertetur cor populi huius ad Dominum ſuum Roboam Regem Iuda, interficientque me, & reuertentur ad eum.* Apud noſtrates in hoc genere impietatis, ſua manifeſta impietate clarus *Henricus* octauus. is enim ſibi proponens diſceſſum ab Eccleſia Romana, ſubinde non tam ex animi ſententia, quam ad vitandam confuſionem, ſi Epiſcopis, aut multitudini in Eccleſiaſticis primatus committeretur, ad ſuam perſonam, vtpote monarcham, illum redegit. Similiter Filia eius naturalis *Elizabetha Bolena*, animaduertens, matris ſuæ nuptias damnatas ac proſcriptas a Romano Pontifice, ſecum reputans, catholicos ſubditos neutiquam fore ſibi eo nomine fideles, non ſolum aduerſariam *Caluini* ſectam in regnum induxit, verum etiam fidem catholicam omni, vt potuit, arte & violentia expugnauit. neque hoc egit, ac ſi zelo ilius hæreticus eſſet multum incenſa, ſed præcipue, vt ſtatum ſuum ciuilē, quod ipſa ſibi perſuaſit, tutiorē certioremq; exhiberet. Narrauit mihi quidam vir catholicus, adeoque Sacerdos, cum coram eſſet occaſione quadam ei oblata, ſe a Regina illa hæc verba excepiſſe. *Scio, quod me communiter veſtri* D. Bluetus. *tanquam crudelem fœminam traducunt. at teſtor Deum, multum hic ſanguinis eſſuſum, cuius ipſa conſcia non ſum. Regnante ſorore Maria, bene recordor, me hic in Anglia grauet, eruditos ac egregios Epiſcopos atque ſacerdotes vidiſſe. vtinam noſtra tempora tales viros darent. profectò ſi res noſtræ iam eſſent in eodem ſtatu, in quo eas reliquit Soror Maria, ne dum cogitarem qui em de mutatione. At quid vultis vt feciſſem? priuſquam nata, in ipſo vtero materno adhuc exiſtenti, Papa ſuam intulit maledictionem.* Hoc dixit ob improbatas nuptias inter *Henricum* octauum, & *Annam Bolenam*, eius parentes, a ſede Apoſtolica. Rectè idcirco notat *Sanderus*, noſtram gentem haud aliarum Sand. de ſciſ. Anglic. more ſua ſponte ad hæreſim ac ſciſma ſeſe recepiſſe, ſed id egiſſe tyrannide principum adactam, & a iure noui ſtatus ciuilis compulſam. Huc reuocari poterit magnus ille *Cham* Tartarorum Imperator, de quo ſcribit *Lipſius*. Iſte ad obtinendum coronam Poloniæ, pro qua prenſabat, ne religio aliqua certa ei eſſet obnoxia, publicas dedit literas, in quibus Cancellario ſcripſit: *Quod ad religionem, tuus Papa* Lipſ. in Pol. *erit pariter meus Papa, aut ſi mauis, tuus Lutherus, meus Lutherus.* Hi quidem, vtpote Ianiculi incolæ, cum ſuo *Iano* bifronti, noua ac vetera, tranſacta & ne dum acta, ſimul perluſtrantes, præſenti tempori, eiuſque commodis cedentes, Deumque colentes, applaudunt. quorū ſapientia verſatilior certe vel omni lamina, ſeu Gallo in ſummitate turrium poſitis, ad ventos indicandos.

Iuſſum eſt Cæſaris ore Gallieni,

Quod

Quod Princeps colit, hoc colamus omnes.

Prud. in Peryſt. Hymn. Tract. Ouid. in Trag. conſt. Pap. Theb. 10

Veterum proinde ideas ſibi proponunt, canuntque,

Saturnus periit, perierunt & ſua iura.

Sub Ioue nunc mundus, iuſſa ſequare Iouis.

Experiar quid ſacra iuuant, an falſus Apollo.

Hinc apud Athenienſes *Demetrius* huiuſmodi ingenio imbutus, relligionem eluſit. Cum enim tempore inſolito, adeoque iure diuino vetito ſacra illius loci exercere ac noſſe cuperet, vt ſcribit *Plutarchus*, quidam *Stratocles* illi adulatus, *Tulit decretum vt menſis Ianuarius, qualis tunc præſens erat, November vocaretur.*

Plut. in Dem.

4. Cæterum vero illam fidem ac ſapientiam inciuileſeſſe, quæ ad ſtatus politici nutum, ſeu lucri acquirendi cauſa, mutabiles, expugnabileſue, ex multis oſtendi poterit. Inprimis hoc probat agnoſcenda [illegible] eiuſdem dignitas vtriuſque. nam ſicut fidei obiectum, nempe myſterium a prima veritate reuelatum, eminentiſſimum, ſimulque propius accedens ad vltimum hominis finem, quam vllum aliud obiectum virtutis Intellectualis, inde conſequens, reliquas virtutes, ac inter eas prudentiam politicam, illi ſubordinari, ac eidem inſeruire debere, multo minus imperare vllo iure poſſe. Prima principia, teſte *Ariſtotele*, maximè vera. Quocirca quando hæc fucata carnis prudentia in negocijs ciuilibus imperium tenet, eique diuina fides miſere indigneque ancillatur, non ſolum eminenti[illegible]ris cerni[tur] abuſus in ciuitate præpoſterus, verum inſuper; ſumma iniuria in ipſum ius diuinum, ac in Dei ipſius auctoritatem eodem infertur. nam fides iuri diuino, & Dei reuelationi innititur, vt *Plato* ipſe diſſeruit: eoque ad excelſum quendam gradum dignitatis ſublimatur; cum aliæ interea loci virtutes intellectuales, vel etiam morales, ſolum rectæ rationi commenſurari dicuntur. Proinde dum fides quæſtui, aſtutiæ, diſſimulationi, periurio, mendacioque poſtponitur, & ab eis violatur, ſummo quodam ſcelere ius diuinum, Deique auctoritas ab homine dedecorantur: quod vel ipſo cogitatu perquam horrendū; nedum humanum aut ciuile. Ecquis ciuium obſecro, ad hoc perpetrandum animo fuerit præſenti, qui etiam ſui principis ius dignitatemque non audacter contemnet, ſi modò vtilitate occurrente, id impune facere liceret? Affirmat itaque *Cicero*, idem eſſe Dei notitiam penitus e medio tollere, ac pronunciare, eam quorundam arte, in gratiam ſtatus politici conſtitutam, aut eius cauſa violabilem.

Ariſt. l. 2. Met. cap. 1.

Plat. in Gorgia. Ariſt. 10 et. cap. 7.

S. Thom. 1. 2. q. 62. art. 2.

Cic. l. 1. de nat. Deor. pag. 50.

5. Porro fidei credulitas, eiuſque profeſſio, a Deo ipſo immediate decernuntur ac ſtabiliuntur, vt ex ſacris literis conſtat. ex quo ſequitur, illi nullum ius humanum vlla auctoritate poſſe præualere, ſemper enim iura inferiora maiorum obligationibus potius cedunt, quando vtraque ſeruari non poſſunt. H[o]c pacto pronunciatur, parentibus haud eſſe a filijs ſuccurrendum, quando id pietati in patriam [co]ntrarium: quandoquidem huius, quam illius, grandior ſtrictiorque obligatio; ac licet fid[e]i re[ligi]onisque præcepta, non ſemper obſtrictos tenent ciu[es], ad ſui poſitiuam obſeruantiā ſed certis ac ſtatutis duntaxat temporibus, nihilo ſecius ea in ſe perpetuam quandam vim eorum præcepta affirmatiua implicant, ex cuius virtute, nullo vnquam tempore licitum, aliquid contra ea peragere: qua de cauſa, perpetuo criminoſum, eorum iura perfringere. nam iuris alicuius abrogatio in vniuerſum, aut in eo diſpenſatio, munus eſt iuriſdictionis, vt liquet, nulli autem mortalium competit iuriſdictio in ius diuinum, vt materiam ſuo imperio ſubiectam: proinde nunquam eiuſmodi iura diuina, qualia ſunt fidei ac relligionis, princeps aut ciues abſque graui ſcelere in ipſam ciuilitatem violant aut tranſgrediuntur. Hoc enim non alia faciunt ſapientia, quam terrena, quam animali, quam diabolica, vt ex Apoſtolo S. Doctor elucidat.

Iacob. 3. S. Thom. 2. 2. q. 45. a. ad. 1.

6. Et ſane definire, quod iura fidei ac relligionis, ſubdantur iuribus ſtatus ciuilis, idem eſt ac ritu, pluſquam barbarico, omnem fidem relligionemque, decreta ſententia, e medio tollere. Nā fides ac relligio, quæ mutationibus ac violationibus opportunæ, non ſunt diuinæ, a nullo ex animi iudicio, vt tales, aut vt veræ, admittuntur: ſed eo ipſo ficticiæ, inuenticiæ, falſæ, redarguuntur, quo ferulæ rerū temporaliū, monitisque politicis caſtigandæ, innouandæ, detruncandæ, obijciuntur. Verum enim vero, quam neceſſaria ſit fides, ac ſapientia ciuili conuictui, iam diximus, ac id apertius libro ſequenti declarabimus: quas virtutes ſi animo, cordium, ſenſuumque penetralibus excluſerimus, earum laruis ſolum retentis, nihil immune aut ſacrum in ciuitate ſupererit. quamprimum enim ciues exiſtimauerint, fidei ac relligionum iura boni communis, aut priuati, rationibus inniti, illico arbitrabuntur eiſdem ſubeſſe integram legem naturæ pariter, nedum principum ſtatuta: adeo vt eis innoxium conſtabit, peierando, furando, occidendo, defamando vniuerſum naturæ ius excindere, ſi iſtius vitæ emolumenta inde bruteſcentibus, ac immaniter furentibus, accreuerint. Docuit *Machiauellus* Principes, fidei ac relligionis iura, occaſione ſtatus incidente, diuerſimode poſſe tractare, vtpote nunc attollere, poſtea deprimere, tanquā veterum ſtatuas, quæ modo in lar[a]rio collocabantur, ſubinde Vulcano tradebantur, deuaſtandæ. at quam inepte, quam barbarice! Hinc enim ſignificauit, re ipſa ac ſolide nullam eſſe diuinam fidem, relligionem nullam; imo ius naturæ nullum; ſed omnia hæc elaboratis quorundam artificijs, in terrorem, hominibus hactenus propoſita. Si hoc inciuile, ac barbarum non ſit, quid tale erit in media Scythia, vel in ipſo inferno ac regno Plutonis, omni genere confuſionis perturbatiſſimo? *Quomodo enim*, inquit *Ariſtoteles*, *id ciuile, aut lege ſanciendum, quod ne legitimum quidem eſt? neque enim legitimum, non ſolum iuſte, verum etiam iniuſte, dominari: ſubdere vero eſt non iuſtè.* Olim meritò *Demoſthenes* deriſit relligionem Pythiā, quam dicebat, φιλιππίζειν *id eſt, quaſi cum Philippo facere. Hoc autem eo ſpectabat, vt eam a Philippo corruptam diceret.*

Ariſt. l. 7. pol. cap. 2.

Cic. l. 2. de Diuin.

7. Quæ quidem vis diuinæ fidei non tantum

ſuprema

ſuprema ac inuiolabilis quod ad ipſa credita, ſed inſuper quod ad alia, quæ præſcribit, ſiue poſitiua, ſiue naturalia ea fuerint. Vt autē naturalia in hominum moribus plus ponderis retinerent, voluit Deus eorum obligationes, non ſolum lumine rationis nobis innoteſcere, verum inſuper ſuo Decalogo, Iudæis tradito, oſtendi ac confirmari: vt tam iure diuino, quā naturali, vnitis, magis in hominum moribus inualeſcerent. Pari modo diuina fides, quam per Chriſtum Reparatorem accepimus, non tantum ipſa myſteria nobis indigitat, quinimo multa lege ipſius naturæ prius ſtabilita, ſeruanda proponit: & quidem omnium reſpectu, ius fidei perpetuo ſupremum ac inuiolabile. ſupremum, cui alia iura humana ſubijciuntur: Sapientia, vt ait *Ariſtoteles*, libera eſt, non ſerua: eoque, ad Dei imitationem diuina. inuiolabile, quod nullus principum in illud auctoritatem obtineat, ſed adamantis inſtar, a nullo imperio frangi aut inflecti vnquam poterit. *Amicus vſque ad aras*, olim dictum: quod nempe, cum vires amicitiæ fortiſſimæ, incitatiſſimæque, nihilominus vltra aras ad ſcelus impietatis, ad relligioſi ac diuini iuris violationem prorumpere, ſanctè aut ciuiliter nequeant. Quo autem hæc fidei inuiolabilitas, ſiue veritatem nobis traditam, ſiue ſcripti alicuius ſententiam reſpexerit, immunis ſeruetur, opus omnino, humana vel imbecillitate vel malitia expenſis, auctoritate aliqua ſpectabili, ob diuinam quandam aſſiſtentiam pariter inuiolabili, infallibilique, vt oſtendit S. *Auguſtinus*. quæ vſque adeo ciuitatibus neceſſaria, vt ſine illa ciues non tam vnanimi ſenſu crederent ac ſaperent in diuinis, quam ſectarum factionibus opinando ac delirando, tumultuarentur: quod accuratius liber quintus comprobabit.

Ariſt. l. 1. Met. cap. 2.

Auguſt. de vtil. cred. cap. 11.

8. Vt vero iam ad argumentorum ſolutiones accedamus: quantum ad hæreſim in aliqua republica ciuiliter permittendam, hanc ipſam eius permiſſionem, damnum animarum, & omnium virtutum inferentem, comparare poſſumus, aut cum vtilitate aliqua ciuili, ſiue principis, vt priuatæ perſonæ, ſiue communitatis ea fuerit: aut cum detrimento fidei ac morum apud ciues, ſi hæretici iuxta canones ſcripturæ ac Eccleſiæ, diſtrictius coërcerentur. priori ratione, ſeu ob vim meram ſtatus, hæreſis, eiuſmodi damnum certiſſimè illatura, nunquam impunè permittenda: eò quod damnum animarum ſpirituale non poterit compenſare quæuis commoditas temporalis; a quo proinde debent ciues magis abhorrere, quam in aliquod genus quæſtus propendere. eſtque intrinſecè malum id permittere, quod animis æterniſque bonis ſimpliciter & abſolutè infeſtum. neque ſtatus ciuilis ab huiuſmodi medio illicito dependere debet. non enim ſtatus ratione æquum, Deum blaſphemare, mentiri, legi naturæ contrauenire, corporum ſalutem animæ felicitati anteferre: proinde non niſi licitis medijs, iuri vtpote diuino ac naturali conformibus, ſtatus ciuilis muniendus, vel propagãdus: alioquin vt dixi, atheiſmo, pyratica, latrocinijſque ex iuſto ac bono quãdoq; ſtabiliendus; quod immane prorſus ac barbar.

Et quos vna facit Rufino cauſa ſodales
Illicitum duxiſſe nihil. Delicta fuere
Nexus amicitiæ. Quando vero is caſus incidit, in quo ſi modo ex tenore iuris diuini, ſimul ac canonici, hæretici punirentur, ipſa fides & boni mores ex bellicis tumultibus, aut aliunde, grauius damnum ſuſtinerent, tunc conſultum fuerit, immunes illos permittere. quod quidem non eſt fidei ipſi dominari, aut eius vim ſtatui ciuili ſubijcere, ſed tantum ius diuinum ſibi conforme reddere, ac maius detrimentum minoris admiſſione euitare; quod ius diuinum omnino ſtatuit: De qua rerum conditione, ac caſu ſententiam ferre, ſpectat ad illud tribunal, cuius eſt de fide ac relligione diiudicare. illud enim quod ex iuriſdictione de eis cognoſcit, leges pariter pœnales in ſontes condit; ac proinde quando eiuſmodi pœnarum irrogationes ceſſare debent, pro ſuo imperio ſolum definit. quod vero ſpectat ad neceſſitudines cum vicinis prouincijs, hæreſi infectis, exiſtimandum, ob nullum emolumentum temporale, fidem ac virtutes imminuendas, aut corrumpendas: ius enim naturæ, ac diuinum, talium virtutum momenta, alijs omnibus corporum merito præferunt vtilitatibus.

Claud. l. 2. in Rufin.

9. Ea itaque fides in ciuitate ſtabilienda, quæ tanquam cœlum firma, ac immutabilis, alijs in ciuitate continuo imperitet: eiſque modum, reginæ inſtar, conſtituat. quo fiet, vt ſapientia ciuilis inde deducta, vera appareat ac ſolida, nec caſu aliquo illata, neque a fraude aut violentia ab origine ſui expreſſa. Vt enim cœli conſtantia, ac in motu definita regularitas, elemētorum perturbationibus quodammodo obuiat, ac benè conſulit, iuxta ac maris fluctibus, vſui exiſtit, ita fidei diuinæ inconcuſſa autoritas, rebus ciuilibus variè iactatis ſubſidio eſt & firmamento. non ergò ciuiles, qui docent Principes, temporali emolumento fidem ac relligionem ſubijciendas. credere enim faciunt ſubditos, principem atheum eſſe, ac eo nomine deteſtabilem, ſimulque licitum ducere, omnia iura naturæ infringere, ſi modo ipſi inde aliqua commoditas obuenerit. ob hanc cauſam Philoſophi, finis politici partem, in bonis externis ſitam æſtimantes, vtpote in pecunijs, in dominatu, in honoribus conſiſtentem, ſemper intulere, hæc bona non aliter ad finem politicum ſpectare, quam vt legitimè parta & acquiſita. nam ſi media inhoneſta ad hæc procuranda vſurpentur, potius deuaſtabunt finem politicum, quam proferent, tametſi particularis aliquis ciuis, ad modicum temporis, ex eis ad fortunæ magnitudinem aliquando adſpirauerit.

Luc. l. 2.

10. Ex hoc conſtat, eandem, ac ſibi ſimilem faciem reipublicæ, inter Chriſtianos ibi diu ſeruari non poſſe, vbi hæreticæ relligiones impunè graſſantur, vbi cancer, vt loquitur Apoſtolus, per corpus Chriſti myſticum ſerpit: vbi lupi rapaces in ouili degunt ac pernoctant. Verum quidem eſt, veteres Romanos Imperatores in vrbem admiſiſſe promiſcuas relligiones,

1. Timot. 2

eoque

eoque pietatis nomine commendari ſtuduiſſe. Cuius confuſionis ſimulacrum, lararium *Alexandri Maminæi* vniuerſis Deorum ſignis refertum, vt narrat *Lampridius*: templum itidem omnium Deorum ſeu *Pantheon* Romæ, in quod conſilium *M. Aurelius Antoninus* omnino tendebat: qui, vt ſcribit *Iulius Capitolinus*, *vndique ſacerdotes acciuit & peregrinos ritus Romam omni genere luſtrarunt.* *Iulianus* Apoſtata ad perdendum religionem Chriſtianam, medium paratiſſimum ducebat, hæreſes permittere impune vagari per Imperium Romanum, vt narrat *S. Gregorius Nazianzenus*. Verumenimuero alia longe ratio eſt ciuitatis Chriſtianæ, aliæ Ethnicæ: eò quod vnuſquiſque in republica Chriſtiana ſecum reputet, adeoque firmiter credat, ſuam ſectam vnicè diuinitus adflari, eamque ad æternam ſalutem requiri: aduerſariam autem ex orco emiſſam, hominum damnationem perpetuam procurare. Ex quo, ea certa ciuilis temperies violanda, quæ ad ciuium quietem, vnum, eundemque reipublicæ ſtatum conſeruandum, neceſſaria. atque hæc de ſapientia in vniuerſum diſputaſſe ſatis videri poterit; quæ de ciuili Scientia diſſerenda mox perſequemur.

Lamp. in Alex.

Iul. cap. in M. Aurel.

Greg. Naz. Ap. in Iul.

CAPVT. XVI.

De ciuili ſcientia in vniuerſum, ac de eiuſdem perfectionum gradibus.

EXplicauimus quanta ſit dignitas ſapientiæ, ſeu altiſſimorum principiorum intelligentiæ, quantaque hinc vtilitas, ciuibus proueniat. iam oſtendendum, non ſolum iſtorum principiorum, ſeu primorum intelligibilium, a ciuibus ſapientiam excolendá, verum etiam alias quoque ſcientias ſub illa collocatas, ab eiſdem diligenti ſtudio comparandas. Enimuero quantum plus operis in mentis ornatum ciues contulerint, tantumdem ſibiipſis adiment in appetitu lenitiuo, libidinis ac ferocitatis. etenim in ipſis ratio hoc pabulo ſcientiarum ſemel deſtituta, earumque laboribus ſoluta, aut ocio penitus torpebit, vel inſtar mancipij, tradita in imperium appetitus concupiſcibilis, æeris, excitaque ad eius intemperiei inſeruiendum euadet, præſtabitque, vt ciues laxiſſime concupiſcant, efferatiſſimeque mutuo excandeſcant. Propter quam cauſam, ſemper exiſtimaui, præpoſterum & inciuile fuiſſe tyrannorum conſilium, quo inter alios conuentus, academias, ciuibus proſcriplere. tametſi enim hoc ipſorum artificium, animorum conſpirationes, ac mutuam ex aſpectu cognitionem inter ciues impediat, quas tyranni, teſte *Ariſtotelo*, vehementer odio habere ſolent, nihilominus eos inde ciues habituri principes, qui naturæ ruditati relicti, omnem vim intelligentiæ, fœdæ voluptati, ferinæque crudelitati vltro tradituti; quorum etiam impetus ad renitendum, ac ad rebellandum in ipſos principes, tandem fuerint incitatiſſimi: neque tam hominibus, quam brutis præeſſe videbuntur. Si ergo morigeros, ſi ſuaues ac mites, ſi homines cupiat princeps ciues, eſt quod ſummopere curet, eos ſcientiarum in vniuerſum luminibus illuſtrandos, earum delectationibus emolliendos, ac diſciplinis ſubigendos.

Ariſt. lib. 5. Pol.

2. Et quidem quantum ad hoc, recte comparare poſſumus totum opus literarium ciuile cum ipſo bono communi ciuili, quod pecuniarum, diuitiarum ac reliquorum conſtat emolumentis. quemadmodum enim hoc bonum commune non efficitur, niſi multorum ciuium multiplici contentione, licet vnuſquiſque illorum aliquid compendij ad illud conferat, ita opus literarium, vt aduertit *Ariſtoteles*, cum quo ad illud vel parum ſit, quod particularis aliquis ciuis proferre poterit, tum vt totum ipſum educatur, multorum ſtudia ſunt coniungenda. Hoc modo pronunciauit *Ariſtoteles*, ſcientiam facilem eſſe, ſimulque difficilem. facilem, quatenus vniuſcuiuſque opera aliquid eius acquiritur. difficilem, ex quo eiuſdem integra perfectio non niſi plurimorum vigilijs abſoluatur. *Speculatio de veritate, partim difficilis eſt, partim facilis eſt. ſignum autem, quod neque ſatis eam aliquis conſequitur, neque aberrant omnes ab ea. ſed quiſquis aliquid de natura dicit. & ſinguli quidem nihil, aut parum ei addunt, ex omnibus vero collectis aliqua magnitudo fit.* idcirco ſicut homines in vnum locum ciuitatis conuenere, vt bonum vtilitatis commodius procurarent, quod ſeorſim agentes non poterant, eoque amantes, amiceque viuunt, ita, vt bonum ſpeculatiuum perficeretur, plures veluti in communi palæſtra coaluerunt ſtudioſi, ad id impotentes exiſtentes, quamdiu ſparſim agebāt. proinde viciſſim hinc grati, quo ad hoc etiam conſiſtunt, eis fauorem referentes, qui vel tenuiter, ſeu ſuperficie tenus, maxime de re aliqua noua, obſcura, altiſſimeque a ſenſibus remota, inter ipſos fuerint philoſophati: hinc enim alijs oblata occaſio vlterius penetrandi, vberiuſque de eiſdem diſſerendi: quod etiam *Ariſtoteles* adnotauit. *Iudicia multorum ſæpe meliora ſunt, quam vniuſcuiuſque.*

Ariſt. l. 2. Met. cap. 1.

Ariſt. 3. Pol. cap. 11.

Ariſt. l. 6. ad Nic. cap. 1. 2. Eth. cap. 13. Pol. cap. 15.

3. Duo autem ſunt, quæ ciues, literis animos adijcientes, ſibi optime proponunt: veritas ſcilicet ipſa, & opus alicuius in ipſis facultatis: quod etiam docuit *Ariſtoteles*. Veritas autem, quatenus per cauſas ac principia cognoſcibilis, ita eſt ſui dignitate perfecta, vt propter ſe ciui ſit expetenda. illa vero cognitio ciuilis, quæ in opus aliquod dirigitur, pro fine reſpicit opus ipſum faciendum, non autem aliquam veritatem cognoſcendam. Cuius veritatis gradus, ac ſpecies, attenduntur penes maiorem minoremque abſtractionem a rebus ſingularibus, ac ſenſu perceptibilibus, ſpectandam in eiuſdem veritatis obiectis. ſunt enim aliquæ ſcientiæ etiam ſpeculatiuæ, quæ propius accedunt ad particularia, quam aliæ: viciſſim aliquæ immediatius attingentes Sapientiam, ſeu Metaphyſicā, longiuſque a particularibus recedentes. Opus vero, in quod intendit cognitio, duplex: vel enim eſt opus mentis, voluntatis, imaginationis in homine, aut opus externum

Ariſt. l. 1. Met. cap. 1. 1. Eth. cap. 1.

ternæ alicuius in eod [illegible] tenti, vt veſtis, domus ac ſimilia. Circa priores generis opus verſantur artes liberales, quas ſcientias aliquando nuncupamus, licet iuxta tenuem in vigoris in notione ſcientiæ expendendum, ſcientiæ non ſint, ſed artes. qualis logica, cuius opus alicuius intellectualis actus directio, ordinataque eiuſdē effectio: item muſica circa vocum & inſtrumentorum certas modulationes occupata: Rhetorica,

Vaſquez 1. 2. diſp. 85. cap. [illegible]

Grammatica quoque, ac Poeſis, dicendi qualda formas, tanquam opera ſibi pro finibus conſtituẽtes. Mathematica, cui Arithmetica & Geographia, huius qualitatis ſcientiæ habendæ. quarum fines opera ſunt ope linearum deductiones, computus, horumque deſcriptiones. Alterius autẽ ſortis opera ac fines, artes mechanicas & illiberales conſtituunt. *Ariſtoteles* quidem ſcientiæ ſpeculatiuæ tres enumerat ſpecies: *Patet igitur tria genera ſcientiarum eſſe ſpeculatiuarum: Naturalem, Mathematicam, Theologicam* quam poſtremam in hoc genere excellere affirmat, reliquis quoque [illegible]tiorem vniuerſalioremque eſſe definit.

Ariſt. lib. 11 Metaph. cap. 7. lib. 6. Ethic. cap. 3.

4 His præceptis admonendi ciues, quoad in primis in honore habeantur in ciuitate Theologi, ſapientes ac ſpeculationibus dediti. quod enim ad vitam [illegible] ſeu ad regimen ciuile non ſint vſque adeo neceſſariæ illæ primæ ſcientiæ, vt fatetur *Ariſtoteles* [illegible] tum etiam, quod haud ſint tã idonea media ad comparãdas pecunias, nec ita in vulgo [illegible] auctoritate ſua, ob eorum inſcitiam, fulgeant earum functiones, vt aliarum ſcientiarum, vel [illegible]ium opera, ideo earum profeſſores contemptui eſſe ſolent, aut non ita, vt decet, æſtimari. Cæterum hac in re non tam emolumenta externa, quam interiorem animi perfectionem ciues ſpectare omnino debent, etenim a primorum principiorum cognitione incepit ac propagata eſt tota philoſophia. nã illa admiratio, quæ poſtquam ipſorum ſenſus res percepiſſent, quoſdam compulit in ſtudium philoſophiæ, nõ ad particularia, nõ ad practica obiecta, quibus prius aſſueti, eorũ contemplationes detulit, ſed ad prima principia, altiſſimaſque rerum cauſas inueſtigandas excitauit. quæ quidem principia in ſeipſis veriora, illuſtriora, ac intelligibiliora alijs obiectis ſub ipſis cõſtitutis: quandoquidem hæc per illa probentur, ac a nobis eis intellectis ſubinde cognoſcãtur. eiſdẽ pariter reperiũtur ſublimiora ac diuiniora: hoc eſt magis abſtracta a caducis, a ſingularibus diuinamque eodem perfectionẽ expreſſius imitantia. Nam vt ſolus Deus liber, nulli rei inſeruiens, ſed omnibus imperans, ita metaphyſica, Theologia, ac ſapientia haud ſubjiciuntur alijs ſcientijs, quinimo, quoad abſolutã ſuam intelligentiam, indigent aliquæ earum adminiculis. *Si enim tunc ſcimus, quando cauſas nouimus, conſequẽs, primarum cauſarum notitiam diuinam eſſe, honoratiſſimamque.* Neque tantummodo ſublimis eſt natura harum primarũ ſcientiarũ, quinimo acceſſu difficilis, vtpote a ſenſibus remotior. proinde, vt notat *Ariſtoteles*, plus otij ac quietis earũ ſtudia requirunt, quam aliæ ſcientiæ. ob quam cauſam concludit, apud Ægyptios aptiſſimos fuiſſe ſacerdotes ad capeſcẽdas diſciplinas aſtronomicas, ſuo genere abſtruſiſſimas, propter otiũ

Ar. ſt. lib. 1. Metap. cap. 2.

Ariſt. lib. 1. Metap. ca. 2.

& feriationem, quibus fruebantur, ab alijs in ciuitate muneribus ſoluti: quæ [illegible] ex [illegible]dĩne, ex difficultate, ex imperio, [illegible] æſtimanda diuiniſſima. *Quæ enim ſcientia diuiniſſima, eadem etiam honorabiliſſima.* Quod [illegible] vel ipſam iucunditatem cogitemus, ſane abſtra[illegible] hoc genus ſciendi, teſte eodem *Ariſtotele*, voluptate pleniſſimum. *Philoſophia ergo mirabiles habere & puritate & nobilitate voluptates videtur.*

Ariſt. lib. 1. Metap. c. [illegible] Ariſt. lib. 10 Metaph. cap. 1. 7.

5 Corrigẽdus itaque vulgi error, qui cũ quoſdam ſtudiis abſtractioribus addictos, viderint ad honores, ad quæſtus cõparandos ineptos, ad fraudes concinnandas indoctos, denique vt *Anaxagoras*, & *Thales* retulerunt, ſibi vtilia ignorantes, inutilia, admiranda, ac difficilia animis vnice intentum inquirentes, illico parũ ſupra ſtultos collocare illis mos, ac ferme deridendos proponere. Verum tametſi actiuam & practicam cognitionem hi ſapientes plerumque minime calleant, illam tamen retinent, quæ præſtantior, quæ diuinior ac honorabilior. *Nã vt ſint illa vendibiliora, hæc vberiora ſunt*, vt ait *Cicero*. Enimuero maius ingenium requiritur ad contemplandũ animis hanc ſapientiam, metaphyſicam hanc, quam ad prudentiam, quam artem, quam legis peritiam, quam experientiam, hiſtoriamue addiſcendam. non enim niſi a diuino quodam ingenio, ab acuto, a ſolerti, forti, ac igneo illæ attinguntur: cũ mediocria, ſenſibuſque ſtrictius illigata, aliarum capacia exiſtũt. quale enim obiectum, tale illud requirit ingeniũ ad ſui notitiã. ſi obiectum eleuatum a cõcretis, a ſenſibilibus, ſimiliter ingeniũ, quod ad illud feliciter peruadat, eleuatum eſſe oportet, & a craſſioribus ſegregatũ. Cuius conatu, vt ſuadet *Ariſtoteles*, homines mortales mortalia tranſcendunt, ſeque a conditione vindicant mortalitatis. licet quidẽ rerũ naturaliũ cognitio, quæ Phyſica appellatur, ſit quædam etiam ſapientia quatenus ſpeculatiua, non tamẽ prima, de qua inquirimus, cuius obiecta prorſus immaterialia. Quocirca ſicut oculus acutior, melius in ſolem intendit, quam lippiens, ita cui ingenium præſtantius, is perfectius prima hæc obiecta contemplabitur. *Cicero* de hac re diſſerens, ita ſcribit: *Ac veteres quidem philoſophi in beatorum inſulis fingunt, qualis natura ſit vita ſapientium; quos cura omni liberatos, nullum neceſſarium vitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud eſſe acturos putant, niſi vt omne tempus in quærendo ac diſcendo in naturæ cognitione conſumant. & alibi: Magni autem eſt ingenij, reuocare mentem a ſenſibus, & cogitationem a conſuetudine abducere.*

Ariſt lib 6. Nicom. cap. 7.

Cicer lib 2 de Fin.

Ariſt. lib. 1. Eth. cap. 7.

Cic. lib 5. de Fin.

6 In hac re duplex videtur exceſſus vitandus. ſunt enim aliquorum ſtudia prorſus metaphyſica: vtpote in rerum principiis ſolum occupata. cuiuſmodi ferme eſt tota philoſophia tradita ab *Ariſtotele*: ac hodierna die nos in ſcholis pauca prpter metaphyſicam hãc audimus. cuius rei præcipuæ cauſæ, ſummus in nobis ardor in ſcholaſticam Theologiam, iuxta ac incitatio in acres in ſcholis diſputationes. pariter ãtiquitus extitere alij, qui rerum particularium penitus notionibus addicti, metaphyſicam omnino omiſere. Enimuero *Platonici, Stoici, Academici, Epicuræi*, nulla veſtigia ſuæ metaphyſicæ nobis reliquere. Imperatores Romani, literis a iuuentute

prudentiæ, & ad nobiliora naturæ myſteria deducitur. etenim dependet ab vniuerſa naturæ, tam cœleſtis, quam elementaris, accurata inſpectione. Cæterum iuris prudentiæ obiectũ, ferme experientia, prudentia, aſpectuque quodã morum humanorum ambitur: neque ita ſpeculatiuum, vt obiectũ medicinæ, vel tam prope accedẽs ad obiecta primæ philoſophiæ, ſeu metaphyſicæ, vt illud. De vtriuſq; verò fine extrinſeco hic nihil ſtatuimus. ſolũ enim ea cõſideramus, quæ vi obiecti vnicuiq; ſeorſim cõueniũt.

10 Quocirca, quod multiplex retinenda ſit in ciuitate vniuerſæ veritatis intelligentia, contemplatiua nempe, & actiua, phyſica & metaphyſica, ſcire debent ciues, ſedes conſtituendas ſtudioſis, qui in ſingulas ſcientiarum ſpecies ingenii ſui vires conferunt. qui autẽ illis altiſſimis ſeſe impendunt, illi aliorum beneficijs, ritu ſacerdotum Ægyptiorũ, a negocijs forenſibus ad quietem vocati, eiuſmodi inſtituto ſuo perficiendo idoneis ſolitudinis medijs inſtruendi. nunquam enim fiet, vt populariter viuentes, curiſue rei familiaris diſtricti, ad illum apicem metaphyſicæ, quem in ciuitate deſideramus, ac ſapientiæ, adſpirent. Quod ſi vel ad vnam ciuilem prudentiã cogitationes noſtras deſtinemus videbimus, eam quoque principia ſua retinere vniuerſalia, nempe in morali philoſophia tractata & a vera ſcientia aſſequenda, vt *Ariſtoteles* in ſuis politicis ſatis euidenter oſtendit. ex qua cauſa, eius perfecta ac docta cognitio, non tãtum a prudentia, experientiaue oritur, ſed ab vniuerſalibus etiam principiis tam actiuis quã contemplatiuis elicitur: ſua enim aſſerta probat ex proximis cauſis, quas ſubinde reſoluit vſque ad prima principia metaphyſicè moralia, etiam in practica, ſynderiſi animi percipienda.

11 Proinde quæſtio exoritur, quiſnam maximè idoneus in ciuitate qui de rebus politicis ſcribat; num in ea Princeps ipſe, vel Philoſophus, ſeu Theologus. *Ariſtoteles* quæſtionẽ hanc expendens, duplicem ſtatuit cognitionem ciuilem: experimentalem ſcilicet, ac ſcientificã.

Ariſt. li. 10. Eth. ca. vlt.

illa quidem multiplici rerum obſeruatione colligitur, hæc ex ipſis principiis ciuilis vitæ demõſtratur. Priorem Principes & magiſtratum gerentes ſibi poſſunt aſſumere: hi enim rebus particularibus incumbentes, eam ſibi parant. otium autem non habent, in quo de altiſſimis cauſis ciuilis inſtituti doctius commentẽtur. ex altera idcirco parte *Homerus Vlyſſem* ſuum, vtpote ciuilem virum, plurimum celebrat: nouerat enim diuerſarum nationum vrbes, moreſque, vt etiã *Strabo* notauit. Speculatiuum autem munus in hac re olim Sophiſtæ explicabant. Academicorum certè proprium in eo tractando deſudare.

Strab. lib. 1. Pag. 11.

Vtilis autem in eundem finem ciuilis peritiæ, cognitio: quando enim intelligentia, vnde ſcientia, ſenſuſque, ex quo experiẽtia, coniunctim in eandem veritatem illuſtrandũ neruos intendunt, tunc maior quædam perfectiorque notitia exprimitur, quam ſi ex eis facultatibus vna ſola in illum ſcopum collimaret. Rectè idcirco aduertit *Auerroes*, ſcientias practicas & experimentales, ſpeculatiuis in ciuitate ſubordinari, ac illis conuenienter inhærere: vtraſque a principibus fouendas, vt binis iſti *Hercules*, quemlibet *Cerberum*, cuiuſcunque ſcilicet naturæ abſtruſæ myſteriũ, in apertam lucẽ ſuis laboribus educãt. non eſt ergo, quod ciuilis ſpeculatiuus, practici conciuis in vniuerſalioribus ignorantiã contemnat, vel iſte alterius in ſingularibus inſcitiam derideat: inſeruiunt enim vtrique vtilitati literariæ reipublicæ, ac mutuo cohærentes, admirabiles quoſdam mentium ſplendores proferre poterũt. qui idcirco maximè reipublicæ in hoc genere proſunt, ij quaſi ſenes medici inter ciues apparent; ſcilicet, qui contemplationi experiẽtiam adiunxerint. Attingit verò quam maxime Principes, quod diuina ſapientia admonet: *Si ergo delectamini ſedibus ac ſceptris, o Reges populi, diligite ſapientiam, vt in perpetuum regnetis, diligite lumen ſapientiæ omnes, qui præeſtis populis.* Accedamus modo ad certas ac definitas ſcientiarum ſpecies, quæ ciuilibus moribus adiumento, ſimul ac ornamento eſſe ſolent.

Aue. in par. Platon. de 2 Repub.

Sapien. 6.

CAPVT. XVII.

Quantum momenti ad ciuilia inſtituta conferant ſpeculationes Phyſicæ.

CVm multa in hoc genere a ciue conſideranda; tum quiſque ſibi proximus, ac a ſeipſo maxima momenta tam ad felicitatẽ, quã ad miſeriam dependeant, initiũ phyſicæ contemplationis ſumere debet a ſui exactiori cognitione diſcuſſioneque: in qua re ignorare, ipſi turpe, errare verò periculoſum. Quatuor ſũt in hoc ſtudio officia ciuilia, ſeipſũ nempe penitus cognoſcere, ſcire, praua in ſe vincere, recta noſſe dirigere, capacia demum perpolire. *Non eſt enim*, ait *Plutarchus*, *quod ſperes aliarum rerum ſcientiam te adepturum, ſi te fugit eius quod tuorum eſt potiſſimum, cognitio.* quid iuuabit vel totius naturæ penetralia ciuẽ animo excuſſiſſe, elucubraſſe, ſeipſum verò, tanquã denſo ac nigro velo obductum, adeoque a ſe in profundũ ſpecum internum proiectum, non intueri, non intelligere? qualis etiã illa victoria in externum hoſtem, quando inteſtinæ affectiones ſua rabie & impotentia, quadã cæcitate ignorantiæ rationẽ debellarint, fœdiſſimeque tantam illius ſpeciem deformarint? quorſum pecuniæ, & equi in præcipuos vſus deſtinãdi, ædes omni genere precioſæ ſupellectilis, exornandæ, interea loci nemine vi cogitationis ſedẽte ad clauũ ſuæ animæ, vnde opportune inſtituatur: nullo illi afferẽte precioſas merces ſapiẽtiæ, quibus exeolatur? Veriſſime idcirco iudicauit *Ariſtoteles*, animæ cognitionem ad morũ ciuilitatẽ multũ conducere. *Perſpicuum eſt ciuilem, quæ ad animam ſpectãt quodammodo cognoſcere oportere: quemadmodum oculum, & totum corpus, eum, qui curaturus eſt.* Cum ergo pars ſit functionis ciuilis animam curare, eiuſdem fuerit, eo fine naturam condicionemq; illius explorare, vt ſciat ciuis, quid eius ſanitati conueniat, quidue ab ea diſcordet. Enimuero, vt alias adnotauimus, optimæ, ſimul ac peſſimæ ciuitatis notionem concipit vir ciuilis ex animi in vniuerſum actionibus. Si enim in ea ratio cupiditati, ac iræ imperet, tunc pulcherrima imago bene conſtitutæ

Plut. cont. Colot.

Ariſt lib. 1. Eth. cap. 13.

ciuitatis in eadem apparebit: ſin vero ira, ac cupiditas rationi dominentur, in earum perturbationibus, confuſionibuſque ſpectrum quoddã tyrannicæ ac deformatæ reipublicæ conſtabit. Vt ergo intelligat ciuis, quid ipſe reipublicæ debet, prius oportet eum perſentiſcere, quid animæ ſuæ debet, & quibus officijs ei ſuccurrendum. *Nam cæteris animantibus*, inquit *Boetius*, *ſeſe ignorare, natura eſt, hominibus vero vitio venit.*

Boet. lib. 2 Proſa. 5.

2 Multiplex eſt ſanè de anima cogitatio, quæ ad mores ciuiles egregiè conducit: In primis eius qualitate perſpecta, intelligũt ciues, omnes in ciuitate quoad naturam eſſe æquales; quod etiam *Ariſtoteles* affirmauit: quo etiam diſcant nullum dari in ciuitate locum ſuperbiæ, aliorumue contemptui. Eodem ſuam dignitatem ciues certa notitia adſequuntur: nempe Deo & Angelis ſe ſolum inferiores, inanimatis verò, ac rationis expertibus, multo magis voluptatibus, ſuperiores: vnde ad præclaras actiones, mẽti rationique conſentientes, extimulentur. Hinc quoque animi ſpiritualem qualitatem agnoſcentes, ſpiritus bona in ſocietate educenda, augenda, conſeruandaque percipiunt; ne dũ corporum tantum decora vel iucunditates vita ciuili procuranda animadvertunt. Cum porro notione æternitatis æuum ſuæ immortalitatis dimenſi fuerint, illico definient, ita viuendum in ciuitate, ſic in foro verſandum, ut diuini iudicij hac vita exacta ſententiam quandoque ſalui & incolumes perferant, vt muniti ac locupletati virtutibus, hinc ad cœlum fæliciter emigrent. Hac intelligentia imbuti, alijs prodeſſe vehementer cupient, nocere verò quam maximè horrebunt. iuxta ac animis percipientes, ſe alio quandoque tranſituros, hic, veluti hoſpitij breui mora ab exitu itineris detentos, ſeu potius in carceres compactos, vel per deuia inambulantes, aliquantulum ſpatiari, ſtudijs terrenis tenacius haud inhærebunt, ac in eiſdem tractandis, ne ab eis violentur, cautiores inuenientur. Expendentes vlterius cum numerum facultatum, tum earum vim incredibilem, quibus natura ad operandum animam inſtruxit, ſtatuent nihil temporis inertiæ aut otio ab ipſis attribuendum, ſed potius vniuerſum vitæ ſpatium ſedulæ occupationi ac variæ contentioni omni nixu concedendum. Vituperabilius ſane, flagrante bello ociari armatum quam inermem militem, viribus valentem, quam morbo debilitatum. Pari modo, ſi hominis ad agendum poteſtas cum aliarum rerum virtutibus conferatur, tanto inde turpius liquebit, ipſum ſupinum eſſe ac dormitabundum, quanto luculentius conſtat, præ cæteris ad laborandum ipſum plenius quibuſdam inſtrumentis eſſe a natura comparatum. In hac tamen conſideratione ciuili is modus conſtituendus, vt nouerimus, quid poſſumus, & quid non poſſumus, aliorum ope indigentes, ne plus conantes, ad exemplum *Milonis*, vel *Herculis*, noſtris viribus pereamus. Aqua nimium ſtagnans concreſcit, viciſſim turbulentius illiſa, in ſpumam diſſipatur.

Ari. l. 2 pol. cap. 1.

Cic. l. 2. de nat. deor. l. 5. de Fin.

Tu quoque falſa tenens bona, prius
Incipe bella iugo retrahere:
Vera de hinc animum ſubibunt.

Boet. lib. 3. conſ. met. 1.

3 Et quemadmodum parentum vultus ac lineamenta corporum, filij repræſentant, ita anima, Dei flatu in corpus inſpirata, eius quandam effigiem exhibet. hoc autẽ in duobus maximè ſpectandum. Primo in ſtatu animæ, quẽ retinet in corpore, deinde ex natura ſuæ ſubſtantiæ ac facultatum. Priorẽ rationem ita expendit apud *Galatinum* quidam Rabinus. *Vt anima replet corpus, ſic Deus ſanctus & benedictus replet mundum ſuum. Vt anima regit corpus, ſic Deus ſanctus & benedictus regit mundum. Vt anima eſt vna in corpore, ſic Deus ſanctus & benedictus eſt vnus in mundo ſuo. Vt anima non manducat neque bibit, ſic Deus ſanctus & benedictus nec manducat nec bibit. Vt anima habitat in corpore, ſic Deus ſanctus & benedictus habitat in ſuperiori mundo. Vt anima videt, & non videtur, ſic Deus ſanctus & benedictus videt, & non videtur.* Deinde animæ ſubſtantia immortalis, delibatio quædam immortalitatis Dei. Sicut enim Deus ſpiritus a nullo contrario violabilis, ſic & anima: quæ, vt ait *Seneca*. *tenuior eſt igne, cui per omne corpus fuga eſt.* Vnde congruenter ad ſubſtantiam ſuam ſpiritualem & immortalem, facultatibus diuerſis ad agendum comparatur, adeoque ad Dei ſimilitudinem ſemper aliquid eiſdem agit & molitur. *Ex illo cæleſti ſpiritu* ait idem *Seneca deſcendit. cæleſtium autem natura ſemper in motu eſt.* Operationes autem intellectus, ac liberi arbitrij, maximè Dei perfectionem adumbrant. *Libertas*, inquit *Gregorius Nyſſenus*, *eſt aſſimulatio cum eo, quod Dominum non habet, & ſui iuris, & in ſua poteſtate eſt.* In eandem ſententiam *Æneas Gaza*: *Quod homines ſint ſui iuris ac vere liberi, id ipſum acceperunt a creatore, maximum immortalitatis ſignum.*

Gala. l. 2. de arc. c. 8.
Sen. Epi. 75.
Clem. Alex. 6. ſtrom.
Greg. Naz. orat. 1. de Theol.

Sen. Ep. 58.

Sen. conſo. ad Helu. c. 6

Greg. Nyſſ. l. de Reſur. & anim.
Æneas Gaza. Tom. 9 Bib. ſ. pat.

4 Sed neque corporis viro ciuili negligenda inſpectio, ne locum, in quo diuerſatur, ignorare videatur. Hoc idcirco contrarij cuiuſdam officij, animæ reſpectu, auctorem, ciuilis vir, ad id animaduertens, agnoſcit. etenim tenebras intelligentiæ offundit, animæ diuinam vim eneruat ac deijcit: nihilominus ſine ipſius adminiculo nihil prorſus intelligendo agendoue præſtare poterit. improba ſanè nutrix, quæ infantẽ ſimul paſcit, maceratque. Percipere itaque debet noſter ciuilis, quænam temperies corporis animæ ſapientiæ ac ſcientiæ vtilior, quænam ſanitati accommodatior: qui cibi eius optimo ſtatui noceant, non tantum in morbos, ſed etiã in animi inſcitiam affectuſque immoderantiam redundantes. Vnde ſalubritas, vnde color, vnde ſpiritus, vnde vires corporibus accedant, eſt quod penſiculatè nouerit & explorarit. plus quam puerile ac brutũ, homines hæc neſcientes, ſuorum corporum libidinibus inſeruire, ac in ipſis rationis apicem, inſanis eorum appetitionibus dimittere. Tria præcipuè in corpore vir ciuilis animo ſuo complectitur: mortalitatem eius, vim inimicam, ac imbecillitatem. Nõ errarem profecto, ſi corpus *Charontis* quandam cimbam affirmarem, quod vectorem animam perpetuo ad funus deportat, ne vel tantillum quidem temporis ab itinere, triſtique progreſſu, remittendo. vadit, natat, ruitque perpetuo ad interitum.

Conſtat

Conſtat æterna poſitumque lege eſt,
Boet. l. 2. *Vt conſtet genitum nihil.*

Boet. l. 2. mat. met. 3. Cum itaque corpus ſemper oſtendat ciui feralem ac funeſtum ſuum cupreſſum, mortis offundat in ſomno vmbram, mortis citationem perpetuò clamet, reputabit ſecum inane, diuitijs, honoribus aut voluptatibus vuicè hic loci incumbere, quorum naufragium continuò ante oculos verſatur, & aliquid ſingulis momentis prçluditur, quod breui omnium cladem futuram ominatur. at ne corpus fatali hoc ſpiculo animam continuò territet, non me latet, apud quoſdam ſecuram eſſe quodammodo animam, nullo aſpectu interminatæ mortis vexatam: interiacent enim ſæpius inter ſpiculum & mortem viuidus color corporis, eiuſdem ætas florens, rerum læta abundantia, medicorum præparata pharmaca, fortunæ felicitas, quibus illius triſtis fati viſus animæ intercipitur. Cæterum mors maceriam hanc deridet, metam vitæ, in quam ipſa tendit, ſemper oculis luſtrat paulatim eius præludijs vel diſſipatis vel ſuperatis, iugulum acerbo ictu tandem petitura. Deinde, quod ſecundo loco recenſui, minimè erit accurati ciuis, haud reputare ſecum corporis ſui nociuum ingenium, quo in animæ labem peſtemque exitialiter cum mundi fulgoribus, dæmonumq; fraudibus conſpirauit. nihil ferme eſt ſeu monaſticæ ſeu ciuili vitæ infeſtum, quod ex ipſo corpore in mores ciuium non irrumpit. flammas idcirco eius cito opere vir ciuilis extinguet, luxuriamque eius acri diſciplina tempeſtiuè coercebit. Denique quod in eodem corpore fragile ac languidum, id pariter prudenti animi conſilio idem ſuſtentabit ac fouebit. Proinde non compellet mortale illud cum immortali anima pari paſſu actionis incedere, ſed eius ratione habita, ſic ab eo penſum ſerui exiget, vt illud commode, & non cadaueris inſtar, præſtare poterit. Innoteſcet ei, in corpore humidum, poſtquam ætas ad ſtatum perfectum aduenerit, in momenta abſumi, & a calore paulatim elambi, facultatem nutritiuam quotidie diminui, cerebri medullam exſiccari, ac deperdi: ac propterea cibi potuſque ingeſtiones, labores, commentationes huic naturæ deuergentiæ ac defectui, idonee accommodandas, omninò iudicabit: ſic enim ſibi melius, alijſque in ciuitate vtilius, conſulere poterit.

5. Poſtea verò, cum ciuis ſui cognitione ſatis informatus fuerit, tunc naturæ in vniuerſũ contemplatio, in eundem ciuilitatis finem ipſi aderit oportuna: quod dictum ſit contra *Cyrenaicos* & *Ariſtochium*, qui vt ſcribit *Seneca*, Logicam ac Phyſicam ciuili Philoſophiæ adimendas cenſuerunt, affirmantes, earum ſcientijs homines, non bonos, ſed doctos duntaxat euadere. Cuius generis æſtimata *Pythagora* vniuerſa Philoſophia, quam *Numa* literis exprimẽdam Romæ curauit: perinde ac ſi hæc arida robuſtaque eſſet ſtirps, quæ ad mores nullo modo inflecti poſſet. Multoties ſum demiratus cauſam, ob quam tam in Græcia, quam Romæ, populus Philoſophos, naturæ contemplationi intentos, contemptibiles, adeoque viSen. ep. 9.

tuperabiles duxerint. Quid in hac re ibi euenit, iſtis narrat *Plutarchus*. *Neque enim facile de rerum natura ſermones populus admittebat, ſed eiuſmodi ſtudiis deditos homines inani labore tempus conterere arbitrabantur, cum in his rebus perquirendis laborarent, quas nihil in ſe rationis habere, ac nullatenus ab hominibus prauideri poſſe putabant: tum vero talia quærentes impietatis crimine ſuſpectos habebant, quaſi diuinum Numen quibuſdam neceſſitatibus ac terminis circumſcribere volentes. Itaque & Protagoram Athenis pulſum fuiſſe conſtat: & Anaxagoras in carcerem ductus, vix a Pericle quamuis maxima contentione laboraſſet, ſeruari potuit. Socrates licet harũ rerum ſcientiã non profiteretur, tamen propter Philoſophiam damnatus interiit.* Plut. in Nic.

6. Veteres, quod Numinum ſuorum naturas certis terminis definiri arbitrati, inde eis notas appoſuere ſimiliter certas ac definitas, quæ ea mortalibus præſentarent. Inde *Ioui* a theologis attributa aquila, quæ ipſius in omnia dominatum ſignificaret. *Apollini* cygnus datus, quod animal muſica delectatum, quodque ad muſica ſtudia cantuum, poeſeos, ac Rhetoricæ, multum conferat radius ſolis, borealibus incognitus. *Marti* pica conſecrata, cuius roſtri ferunt tantum eſſe robur, vt eo vel quercum findat: *Iunoni* pauo addictus, propter lumina quæ dat poteſtatis ac diuitiarum. *Veneri* columba aſſignata, propter fæcunditatem. *Palladi* adiecta noctua, animal peruigil, quod illa ſolers. *Dianæ* luna adpoſita, quod hæc ſuis borealibus familiarior. *Mercurio* ſerpens adſcriptus ob prudentem aſtutiam in ſermone. Auguſtius vero ſentientes de *Dea Natura*, eius emblema eſſe voluere mulierem a pube ſuperius confertis vberibus cinctam, quod nempe natura omnia proferat, eaque nutriat ac ſuſtentet. Verum Athenienſes adhuc dignius de Deo ſentientes, ei vniuerſaliorem characterem conceſſere, nempe hominem: quod ſcilicet homo mundi compendium, Dominus ac finis eiuſdem, vt ſcribit *Tyrius Maximus*. noſtri autem Theologi adhuc de perfectione Dei vberius definientes ei emblema generalius, nempe mundum vniuerſum cum omnibus in eodem ſubſtantijs corporalibus atque ſpiritualibus detulere; idque vltra Deum *Naturã*, non enim Deus ſolum vt illa omnia profert & ſuſtentat, ſed & ipſam naturam condidit, eique vocem indidit, qua proclamat, *Ipſe fecit me, non ipſa me.* Etiam vltra hominem, extenſum: extra quem multa exiſtunt, quæ formaliter in eo non reperiuntur. Cuius rei diuinum plane conſilium ſic explicat card. *Bellarminus*. *Et quia non poterat Deus vlla creatura infinitam creatoris perfectionem apte repræſentare, creaturas multiplicauit, & ſingulis bonitatem & perfectionem aliquam tribuit, vt inde iudicium fieret de bonitate & perfectione Creatoris: qui infinitas perfectiones ſub vnius ſimpliciſſimæ eſſentiæ perfectione complectitur, ad eum fere modum, quo nummus aureus continet valorem multorum nummorum æreorum.* Noſtra itaque Philoſophia Phyſica, dum exactius omnia in hoc mundo expendit, eo Deum, eiſdem copioſius deſcriptum, perſpicit, & diſtinctius explicatum intuetur. Cæterum iſtius mundi fabrica, poſteaTyr Max. Serm. de Sign.

Bell. in Scal. Aſcen. grad. 2.

quam inſpecta fuerit, non ſolum ad ſapientiam, Dei ſcilicet cognitionem, multum conferti verum etiam quam proximè ad motum ciuilium compoſitionem plurimum conducit. etenim omnes ſui partes tam animo quam oculis noſtris ſpectabiles, eo ſitu ac ordine decenter inter ſe diſpoſitas atque collocatas nobis refert, vt in illis harmonicā quandam reipublicæ formam imaginemque affabrè inſculptam poterimus ſatis perſpicuè contemplari. imo cœlum, ſubſtantia illa nobiliſſima, egreſſum quodammodo omni ambitu propriæ vtilitatis, vt inferiora ipſius opera conſeruentur ac propagentur, perpetuo motu in gyrum voluitur. quo ſpectaculo informamur, numero quidem multorū hominum ciuitatem cōſtare, ea tamē membrorum digeſtione diſponi, quæ ordinata pulcherrimeque ſuis membris concinnata. pariter intelligimus, amore quodam ciues inter ſe deuinctos, non tam ſibi peculiaria ſectari debere commoda, quam quæ totius communitatis perfectionem complectantur. abſonum ſanè, homines, naturæ luce præditos, amorem hunc ciuilem expugnare, ac mutuò iniurias inferre; cum eo naturali, a rationis expertibus retento, cuncta amica ac beneuola inter ſe reperiuntur. (Ariſt. l. 1. de cæl. & met. 52.)

(Claud. in. 4. conſ. Hon. Panegyr. Boet. l. 3. conſ. met. 6 de muſica. l)

Nonne vides operum qui ſe pulcherrimus ipſe
Mundus amore ligat, nec vi conuexa per auum
Conſpirant elementa ſibi? qui limite Phoebus
Contentus medio, contentus littore pontus,
Et qui perpetuo terras ambitque, vehitque,
Nec premat incumbens oneri, nec ceſſerit aër.

Imo *Boetius* fælices reputauit homines, ſi ad idæam amoris, ſuos mores amanter compoſuerint.

(Boet. l. 2. conſ. met. b.)

O fælix hominum genus,
Si veſtros animos amor,
Quo cælum regitur, regat!

Vniuerſum hoc naturæ opus ciues animis mentientes, ſua, adeo parua eſſe cernunt, vt ea vix vlla contentione digna meritò arbitrentur. Erigimur *Hinc*, inquit *Cicero*, *lætiores fieri videmur, humana deſpicimus, cogitanteſque ſupera atque cæleſtia, hæc noſtra vt exigua, & minima contemnimus*, & alibi: *Quid enim ei videatur magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiuſque mundi nota ſit magnitudo?* quod *Boetius* quoq; admonuit. exiſtimandum omnino, vel illam *Pythagoræ* ſapientiam, ſtellis ſolummodo ac cœlo impenſam, puri aliquid ac cœleſtis in ſui cultorum mores refudiſſe. quis enim inter flores in horto ſe immanem oſtendit, vel ſi muſica oblectatus fuerit? ita certe cœleſtibus ſtudijs addictus, parum vel nihil, niſi a ſeipſo deſcinerit, a cœli ſymbolo in ſuis actionibus diſcrepabit. *Credo Deos immortales* inquit *Cicero*, *ſparſiſſe animos in corpora humana, vt eſſent qui terras tuerētur, quique cæleſtium ordinem contemplantes, imitarentur eum vita modo atque conſtantia.* Etenim cœli obiectu non ſolum inſigniores notas ſui Deus ante oculos noſtros deſcripſit, quinimo eodem quid a nobis peragendum cum lumine intelligentiæ, tum actionis conſonante charitate, demonſtrauit. (Cic. in Luc. l. de Legib. pag. 337. Cic. Tuſ. 4. Boet. l. 2. proſ. 7. Cic. de ſen.)

(Ouid. l. l.)

Felices animi, quibus hæc cognoſcere primum,
Inque domos ſuperas ſcandere cura fuit.
Credibile eſt, illos pariter vitiiſque, iocisque
Altius humanis exeruiſſe caput.
Non Venus, & vinum, ſublimia pectora fregit,
Officiumque fori, militiaque labor.
Nec leuis ambitio, perfuſaque gloria fuco,
Magnorumue fames ſollicitauit opum.
Admonere oculis diſtantia ſydera noſtris,
Ætheraque ingenio ſuppoſuere ſuo.

8. *Seneca*, poſteaquam propoſuiſſet quæſtiones quaſdam contemplationis Phyſicæ diſcutiendas, amicum, cui proponebantur, inquirentem inducit, *Hæc quid ad mores?* Reſpondet verò ex *Poſſidonio* & *Archidemo*: *Non quicquid morale eſt bonos facit. aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad veſtiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum: omnia tamen ad hominem pertinent, etiamſi non omnia meliorem faciunt. Mores alia aliter attingunt. quædam illos corrigunt, & ordinant, quædam naturam eorum & originem ſcrutantur. cum quæritur quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus cæteris, longè me iudicas mores reliquiſſe? falſum eſt. quando enim ſcies, qui habendi ſunt, niſi quod homini ſit optimum, inueneris? tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid natura tua debeas.* (Sen. ep. 88.)

Dubio procul, nullum eſt vniuerſæ naturæ momentum, quod a nobis cogitatum, ad Dei amorē, ad pietatē nos non prouocat. adeoque ipſe in nobis inſpectus intelligentiæ defectus, ob quem vel ad minimarum rerum notitiam peruenire haud valemus, ad animi dimiſſionem, diuinorumque magnitudinem agnoſcendum egregiè inſtruit, vt *S. Baſilius* ſcribens contra *Eunomium* nos informat. *Quis dubitare, mi Lucili poterit*, inquit *Seneca*, *quin deorum immortalium munus ſit, quod viuimus: Philoſophia, quod bene viuimus?* Videor mihi in *Iulio Cæſare* intueri humanum ingenium immenſa cupiditate ſciendi incenſum, eiuſque dulcedine mirificè ineſcatum. ille, deuicto *Pompeio*, orbisque imperio quodammodo potitus, ſimulque *Cleopatra* delicijs ac totius Ægypti diuitijs affluens, omnibus prætulit ſenis cuiuſdam de fontibus *Nili* diſſerentis Philoſophiam. (Baſil. cont. Eunom. Sen. epiſt. 9)

Tantus amor veri, nihil eſt quod noſcere malim, (Luc. lib. 2.)
Quam fluuij cauſas per ſæcula tanta latentes,
Ignotumque caput. *Archimedes* haud aliter quam muſca mellis liquori ſponte immoriens, mathematicarum ſuarum diſciplinarum ſtudijs tenebatur: qui vt ſcribunt *Cicero* & *Florus*, in eo tumultu, in quo vrbs capta, intentus formis, quas in puluere deſcripſerat, interfectus eſt. (Cic. l. 5 de fin. Flor. l. 25. epitom.)

9. Enimuero vel vnius cœli contemplatio, morum ciuilitati conuenientiſſima. redarguit hæc inprimis hominis ex quouis imperio faſtum, oſtenditque reges terræ vix formicarum moles obtinere. *Ariſtoteles* hoc ſæpius variis argumentis probauit. noſter *Ioannes* de *Sacro boſco* idipſum demonſtrauit ex eo, quod ſtellæ nobis in quocumque terræ ſitu poſitis inſpectæ, ob ſui miram quantitatem, ſemper eiuſdem apparent eſſe magnitudinis. (Ariſt. l. de mundo l. 2. de cæl. Sac. Boſc. in ver. 1. cap. 2.)

(Petrarch in Deſ. Aphri.)

Anguſtis arctatus finibus orbis
Inſula parua ſita eſt, curuis quam flexibus ambit
Oceanus. viden vt paruus cognomine magno?

Iam

Cic l. de Rep. l. Tuſ. Boet. l.2. conſ. proſ.

Iam verò inquit *Cicero, ipſa terra, ita par a mihi viſa eſt, vt nomen imperii noſtri, quo partem eius attigimus, vix punctum æſtimetur. At quid amplum,* inquit *Boetius, magnificumque, gloria, tam anguſtis finibus exiguiſque limitibus arctata.* Siderum pariter aſpectu notio capienda ſerendi, plantandi, medicamenta adhibendi, nauigandi ac ſimilium: adeo hæc inferiora ſumma quadam neceſſitudine connectit voluit Deus cum ſupernis, ac vtraque in noſtros vſus ciuiliter conſpirare.

Luc. l.8.

Rectoremque ratis de cunctis conſulit aſtris,
Vnde notet terras quæ ſit menſura ſecandi
Æquoris in cælo, etiam quo ſidere ſeruet,
Aut quoties Pla… ro Syriam bene dirigat ignis.

An verò Ægyptij qui hac in arte excelluere, eam ab Hebræis didicerint, vel potius natiuam apud ſe habitatio habuerint, doctiſsimi inter ſe certantur. ex ſacris literis conſtat *Moyſen* eruditum fuiſſe in diſciplinis Ægyptiorum ac Chaldæorum. *Numa* propter harum rerum excellentem ſcientiam, vt ſcribit *Cicero*, habitus *Pythagoreus*.

Cic. Tuſ. 4

1. Geographicas conſiderationes, naturæ et ciuiles contemplatrices, omnino patet. quanta autem ex eis commoditas ciuitatis ad extruendos aggeres, aliaque belli propugnacula perficienda, opus non eſt vt explicetur. ac inter reliqua, ex ea conſtat, qui prouentus ex hac aut illa prouincia expectandi, quonam pacto, vt recenſet *Cicero*, *Nilus Ægyptum* liniando fæcundet, Meſopotamiam *Euphrates Indus* Indiam vbertate nobilitet. quinimo ex ipſo terræ ſitu humanæ indolis ratio quoque exquirenda, quã ciuium virũ exploratã habere prorſus idoneũ.

Cic. l.2 de Nat Deor.

Hier. præf. in l. Paralip.

Quo modo inquit *S. Hieronymus, Græcorum hiſtorias magis intelligunt, qui Athenas viderint, & tertium Virgilii librum, qui a Troade per Leucatem & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad oſtia Tiberis nauigatum:*

Claud. in 4. conſ. Hon.

Quæ nota nimborum, quæ frani infida ſereni.
Quid ſol occiduus prolat, quo ſaucia venti
Decolor iratos attollat Cynthia vultus.

Hæc quidem tametſi a cœlo denuncientur, eorum tamen impreſſiones & effectus dependent a ſubiectæ terræ qualitate, & ex vtriſque hominum inclinationes variò proueniunt.

11. Neque Philoſophiæ naturalis ſimulque ciuilis ambitu excludenda eſculentorum ac poculentorum exacta diſquiſitio. Si enim illum penitus noſſe volumus, quem in contubernium inducimus, ac vitæ ſocium delegimus, multo ſanè æquius, nos cibum ac potum in vitæ arcem admittendos, ac in noſtræ vitæ ſubſtantiam conuertendos, omnino explorare vires eorum & naturas diſtinctè perſentiſcere. in qua re expendendum, quæ eorum qualitas ad reſiſtendum natiuo ſtomachi calori, quæ facilitas ad tranſeundum in coloniam noſtræ carnis: quis illorum ſuccus, ac qualis, terreſtris ne an aquaticus, concretus vel aëreus vtrum naturalis, vel artificialis, an hac, vel illa conſtent quantitate. hac quippe notitia, vita, ingenium, memoria, ſpiritus in nobis decernuntur. Enimuero exiſtimarem, inter eos, qui hæc certa ſcientia tenuerint, perpaucos reperiri eos, niſi voluptate immanes … qui belluando ſe vino & … aut … rent, vel crapula naturæ vim in ſeipſis vltro peſſumdarent. Si rectè hæc perciperent ciues, per quam cauti potius euaderent, ac parem dum alimenta ac potum capiunt, dum aliena hæc ſubſidia in ſui penetrale ſuſcipiunt. Quantum autem moralia præcepta in hunc ipſum finem ciuilitatis faciant, elucidandum modò ſupereſſe videatur.

CAPVT XVIII.

Quale ad ciuiles mores adiumentum adferat moralis Philoſophiæ intelligentia.

Cic. l.4. queſt. Aca. Tuſcul. 5. Ariſt. l.1 Eth cap.13. lib.5. Pol. cap.11.

QVam proximè ad officium ciuile inſtituendum morales diſciplinas accedere ſatis manifeſtum: quas, vt ſcribit *Cicero, Socrates* primus docuiſſe inter Græcos viſus, indeque de cœlo ad terras philoſophiam deuocaſſe exiſtimabatur. obquam cauſam rerum ciuilium inſtructores, *Ariſtoteles* comparat medicis, in corporum ſanitates intentis. *Si medici, qui ſunt potiores, multum ſtudii atque operæ in cognitione corporis ponere conſueuerunt, ergo ei quoque, qui ciuitatis regendæ peritus futurus eſt, in animi cognitionem cura, atque opera multa conferenda eſt. Conferenda inquam harum rerum gratia, & quantum ſatis ſit ad ea, quæ quærimus.* Et quidem ipſæ leges, quæ magnam partem ciuilitatis abſoluunt, a moralis Philoſophiæ ſcientia dimanãt: ac proinde appoſitè eam legum nutricem apappellat *Cicero*. Hæc ipſa eſt in ciuitate nutritia quæ togam adminiſtram habet, eamque potentiſſimam exhibet ad imperandum. *Etenim tua toga* inquit *Brutus*, *Ciceronem* compellans, *omnium armis felicior, quæ nunc quoque nobis pene vitam reipublicæ ex manibus hoſtium eripuit, ac reddidit.* Ac *Cicero* de ſeipſo: *Nos ipſi quodcumque ad rempublicam attulimus; ſi modo aliquid attulimus: a doctoribus atque doctrina inſtructi, ad eam ornati acceſſimus.* Quid enim aliud in ciuitate ſpectandum, præterquam mores? de moribus autem inquirit & definit moralis diſciplina: eorum quippe principia recolit, proprietates recenſet, differentias enumerat, decora probat, dedecora vituperat. Vt autem recti mores ad ciuiles cœtus idoneè transferantur, ac eis a regina ſcientiarum, Politica ſapientia, multorum vtilitas procuretur, prius opus in vniuerſum de moribus, ſaltem quod ad eorum generales cauſas, quædam intelligere, animiſque delibare. Lectus aliquando a *S. Auguſtino Hortenſius Ciceronianus* eius animum, vt ipſe teſtatur, admirabili ſapientiæ cupiditate accendit.

Cic. l.1. de legib. Caſt. l.2. cap 14. Cic. l.2 fam epiſt. ep 13. Cic. l.2. de Leg. Finib. Auſt. l.3 ſol cap. 8. Plat. Dia. 7 de legibus. Auguſt. l.3. conf. cap. 4.

2. Binas autem methodos de rebus moralibus diſſerendi, in vſu poni animaduerti. prima Diuina, altera Philoſophica. Diuina, dicta quædam generalia, magno ſenſu grauida, proponere ſolet, quæ filo diſcurſus haud interſe perpetuo connectuntur. qualia nobis paſſim occurrunt in moralibus ſacræ ſcripturæ partibus. quo in genere exiſtimarem excelluiſſe *Thomam Kampenſem*, qui modò in æſtimatione ſpiri-

cando ab opere, illud intrinſecum principium, quoad promptitudinem, eleuet. quantum autem ad libertatem, eadem vtriuſque ratio. Ex iſtis exploratis, ſcire poterit magiſtratus ciuilis, quibus reis, & quas ob cauſas, ignoſcendum, quibuſque vehementius ſuccenſendum.

6 Actiones porro morales, ſua obiecta ſeu fines habent, in quos deferuntur: quorum ſpecies ac particulares formæ a ciuili viro diligentiſſime expendendæ. Finis cæterum ſtudijs hominũ imperat, ac tanquam in cælo Cynoſura, omnẽ eorum motum dirigit, nunc excitando, nunc ſiſtendo, nuc ad contraria tranſeundo, nunc aperte agendo, nunc vaternnſe diſſimulando. adeo vt talis quiſque ſit, qualem finem ſibi præſtituerit. Finium vero duo membra, iucunditas ſcilicet, & honeſtas. iucunditas quidem per omnium facultatum animi, ſimul ac corporis motus, vagatur, ac eis ineſt: quocirca aliqua craſſior, vtpote quæ ab externis quinque ſenſibus percipitur, alia eleuatior ac purior, veluti illa, quam intellectus, memoria, voluntas, & imaginatio parturiunt. Honeſtatem continent virtutes intellectuales, morales, atque Theologicæ: eaque omnia actionum decora virtutes iſtæ reſpiciunt, quæ rectæ rationi, ac Deo iubẽtibus, apte reſpondent. Solus homo eſt inter animantia, qui finem ſub ratione finis percipit: hoc eſt, ſub eo reſpectu, quo per certa media comparabilis: mutuã enim dependentiam & proportionẽ inter finem ac media perſentiſcere, librare, rationis duntaxat opus: licet animantia rationis expertia in id, quod reipſa ipſis finis moueantur, vt docte tradit *S. Thomas*. Cumque quoad vitam humanam plures ſint fines, tam honeſti, quam iucundi, diligenti indagine peruestigadũ, quis ſit ordo inter hos fines, qui primi, qui medij, qui vltimi vel an omnino diſtracte ſeſe habeant, ac ſeorſim expetibiles proponantur. quis autem finis ſit apud alterum ſecreto conſtitutus, ex ipſa qualitate operis externi, ſermonis, aut alterius ſigni colligere ſolemus. quẽ ipſius finem poſteaquã explorate nouerimus, facilius ſubinde quid de toto negocio a nobis definiendum, aſſequi poterimus.

Boet. lib. 3. Conſol. cap. 2. Cicer. Tuſcul. 5.

S. Thom. 1. 2. q. 13. art. 4. q. art. 2.

7 Intentionem finis ſequitur electio mediorũ, quæ, ab intellectus opere, iuxta ac voluntatis motu, deducitur. Principio enim, poſtquã fines ſibi ſtatuerint, conſultationem ineunt homines de medijs, inueſtigando nempe quidnã aptius ad finem educendum, ſiue phyſice, ſiue moraliter conducat. mox, poſteaquam iudicauerint, illud eligũt præ alio, quod fini acquirendo magis opportunũ: atque in hoc poſteriori cõſiſtit ſubſtantia electionis, quæ etiã actus voluntatis, vt affirmat *S. Thomas*. Vt vero hæc medij maior conducibilitas ad finẽ cognoſcatur, id a diuerſis notionibus prouenit. aliquando enim hoc conſtat experientia, aliquando prudentia, aliquando ſpeculatione, aliquando hiſtoriarũ, vel aliorum relatu; in quibus perſcrutandis diligẽtem & accuratum ſe præbere debet ciuilis animus. Animaduertit egregiè *S. Thomas*, opus cõſilij, quod electionẽ antecedit, aliquando difficilius eſſe, aliquando facilius: aliquando vnius ſtudio perfici, aliquando non niſi, multorum collatis iudicijs comparari, quando inquit id, de quo conſilium capitur, dependet a pluribus particularibus, ac varijs circumſtantijs, tunc conſilium eſt implicatius, & plurimorum iudicia poſtulat: *Dum quod vnus conſiderat, alii non occurrit*. quando vero id, de quo conſultatur, eſt vniuerſalius, ſimplicius, & ad pauciora redactum, tunc conſultatio expeditior euadit, & ab vno ſatis commode abſolui poterit. actio autem moralis, de qua loquimur, plerumque illo priori genere conſultationis continetur. ad hanc autem ſolertiſſimi & ſagaciſſimi, qui ab ingenio circa particularia fælicius circumſpectiuſque deſtinentur: quorum imaginatio, ac vis ſenſitiua, vehemens, acuta, & defixa, neque metaphyſica ſpeculatione, vel volatili apprehenſione, ab aſpectu particularium multum, aut frequentius, auocata.

S. Thom. 1. 2. q. 13. art. 1.

S. Thom. 1. 2. q. 14. art. 3.

8 Iam vero vt de bonitate ac malitia humanorum actuum recte vir ciuilis philoſophetur, intendere debet in eorum fines ac circumſtantias. ſi enim finis, ſeu obiectum ſit rectæ rationi conforme, tunc actio illi commenſurata, honeſta pariter fuerit. ſin a ratione diſſentiat, actionem conſtituet vituperabilem. huiuſmodi autem obiecta aut fines aliquando tales ſunt iure naturæ & intrinſece, aliquando duntaxat vi legis poſitiuæ, ſiue diuinæ, ſiue humanæ, ſiue mixtæ. nam cum actiones humanæ non ſint ſimpliciter formæ abſolutæ ac independentes, ſed ad alia, nempe ad obiecta & fines referãtur, ab eiſdem ſpeciem boni maliuè mutuantur, vt optime obſeruauit *S. Thomas*.

9 Succedit iſtis, circumſtantiarum perſpicu-lata diſquiſitio. iſtæ in ipſo obiecto actus, in perſona agentis, in tempore ac loco operandi plerumque ſpectandæ. quarum ſi aliqua defuerit, quæ ſecundum prudentiã adeſſe debuit, non reſtabit vlla ex reliquis honeſtas, quæ ex fine, ſeu obiecto deriuetur, cum bonum ex integra cauſa oriatur, ſicut contra malum a quouis defectu propagatur. In moralibus enim non ſolum id ſpectandum, quod ſubſtantiam actionũ impertitur, ſed etiam quæ hanc ſubſtantiã veluti accidentia diuerſimode afficiunt. circũſtantiæ autem relatæ ad rationem rectam, nunc vim augendi turpitudinem alicuius actus habent intra ſpeciem ſubſtantialem, nunc dando illi peculiarem ſpeciem malitiæ; quo pacto vltra furtum, conſtituit ſacrilegij crimen circumſtantia rei ſacræ, ac loci ſacri: & nonnunquam circumſtãtia mala non remanet amplius quaſi accidens ipſius actus mali, ſed illi ſpeciem abſolute tribuendo, tranſit in peculiarem rationem, obiecti, vt docet *S. Thomas*.

S. Thom. 1. 2. q. 18. art. 4. q. 13. art. 1.

S. Thom. 1. 2. q. 18. art. 3. art. 10. 11. ad 2.

10 Cæterum in hoc inſtituto ea quoque animo ſpectanda, quæ virium aliquid habent ad commouendam voluntatem: vtpote Deus, ratio, appetitus ſenſitiuus, ac ipſum cœlũ. inter hæc enim collocatur hominis voluntas multifariam impellenda. Deus quidem, vt iam dictũ colluſtrationibus ac impulſibus quibuſdam diuinis voluntatem gratuito præuenit, excitat, adiuuat, ac cum illa cooperatur, vt noſtri Theologi fuſe declarant. nec mirum ſi Deo ſummæ curæ ipſius imago, nẽpe ratio in nobis,

fuerit,qui proinde lumine irradiet, puramque ſeruet a fuligine erroris: & hoc faciendo, voluntatem quoque incitet ad virtutem, auocetque a vitiorum turpitudine. Ratio quidem,cũ ſit quædam lucis diuinæ in nobis participatio, non ſolũ ei ſubiectam voluntatem illuſtrat veri notionibus, ſed etiam eandẽ impellit in probitatem, ac pulchritudinem actionis. Appetitus quoque ſenſitiuus, tam concupiſcibilis, quam iraſcibilis, multipliciter voluntatem inflectit.

S. Thom 1. 2. q 19 art. 2

Cuius incitatores affectus, ut docet S. *Thomas*, impreſſionem faciunt in intellectu apprehenſionem vel iudicium aliquod ei inferendo, ex quibus voluntas ad agendum quoque prouocatur. Duo autem ſunt in appetitu, quæ moribus legibuſque moderanda: amor, & dolor. amor, ne voluptate deliniti, turpia conſectemur, dolor, ne eo afflicti, honeſti conſtantiam deſeramus. horum inſtitutio tam priuatis ſtudijs, quam ciuilibus præponenda. Eſt quidem homo ratione iſtorum partim mollis ac placidus, partim durus & acerbus. dum appetit, totus ſuauis videtur, dum vero iraſcitur, & concupiſcentiæ ſuis armis adſtipulatur, ferreus ac durus apparet. quo ad illud, in mediocritatem virtutis dirigendus, quoad hoc, vel mitigandus plerumque, vel coercendus. Hoc ritu, non ſolum quo ad phyſica ſui principia homo minor mundus, in ſe vniuſcuiuſque generis aliquid complectens: verum etiam quo ad morales ipſius motus, eiuſdem quandam ſpeciem referre videtur. Cœlum, elementa ſuas habent dulcedines ſimul ac aſperitates. apertas facies oſtendunt, ſimulque inuiſa viſcera in ſe complectũtur. Bruta animantia nunc placide ſubacta, homini inſeruiunt, nunc feritate exaſperata, eidem malum incutiunt. habet terra ſua virentia prata & hortos: itidem retinet aſperrimos montes. ſimili forma horum omnium imagines in ſe diuerſimode exprimit homo ratione colluſtratus, & paſſione commotus. ſerenatur iam, & mira quadam tam corporis quã animi malacia tranquillatur, poſtea totus horridus, in tenebris quaſi furere videntur penes illum vtriuſque appetitus deformitates. morum iam formas vultu, ore, manu, totius coporis geſtu loquitur. Deinde totus abſtruſus, ac in ſe reuolutus, quodammodo in penetrali ſui deliteſcit. modo rationi accurrunt in eodem affectus, ei omnem ſuam operam pollicentur. mox acti in rabiem, in eam plane impetum funeſtum exercent. Quo autem modo cœlum moueat hominis voluntatem ad agendum, vel actioni ſuperſedendum, ſupra explicatum.

Ariſt. lib. 2. Moral. ad Eudem. cap. 3.

11 Porro cum magnum adferat momentum ad regendum alios, ac ad feliciter viuendum, ſi nos ipſi ſubacti, quieti ac iucundi fuerimus, ea de cauſa ſubſidio venit Philoſophia moralis, certam opinionem nobis injiciendo, quod vna virtute ſatis ſimus ad optimum ſtatum comparati, quæ ſe ſola ſufficiat ad omnem miſeriam depellendum: quod ſane pulcherrime oſtendit *Cicero*. Cum enim hoc ſemel ciuibus conſtiterit, tunc non ſolum boni & optimi ſunt futuri, ſed quaſi in lautiſſimo conuiuio excepti, vniuerſo deſiderandæ voluptatis genere affluentiſſimi, neque hue continget ipſo acceſſu virtutis, & inculpatæ conſcientiæ ſenſu, verum eorum firma ac ſecura poſſeſſione abſoluetur: nullus enim hoſtium eſt, quantumuis potens ac immanis, nullus fortunæ caſus, licet atrociſſimus, qui nobis poterunt hanc felicitatem ex virtute eripere: imo eam expugnantes, eius magnitudinem augebunt potius, eiuſque delicias amplificabunt. *O vita Philoſophia dux*, inquit *Cicero*, *o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum: quid non modo nos, ſed omnino vita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu vrbes peperiſti, tu diſſipatos homines in ſocietatem vitæ conuocaſti, tu eos inter ſe primo domicilijs, deinde coniugijs, tum literarum ac vocum communione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu magiſtra morum, & diſciplinæ fuiſti. ad te confugimus, a te opem petimus, tibi nos, vt antea magna ex parte, ſic nunc penitus totoſque tradimus.*

Cicer. Tuſcul. 5.

12 Quinimo ipſa ciuilis prudentia ad cognoſcendas virtutes atque vitia, ad recta iudicia ferenda, ad omnem iuſtitiæ & iniuſtitiæ modum exactius intelligendum ordinata, indiget omnino ſcientiæ moralis principijs, enimuero methodo reſolutorio ſcire aliquid in ſua arte non poteſt iuriſperitus, niſi id reſoluerit in concluſiones ac principia moralis ſcientiæ. Multa etiam, quantum ad veritatem agnoſcendam a conſcientia, in morali Philoſophia vel Theologia diſputantur, quæ in legum ſchola haud attinguntur: quandoquidem in ea præcipue tractantur, quæ ad externum forum ſpectant cognoſcenda, ac illi accommodantur. Vt ergo tribunal aliquod in ciuitate conſtituatur; quale apud nos *Cancellariatus*, ex æquo ac bono definiens, neceſſe eſt morales diſciplinas exacte ibi intelligi. Propter quam cauſam, laudabili conſuetudine olim factum, vt non alij iudices *Cancellariatui* in Anglia præficerentur, quam Academici, vtpote Epiſcopi, aut alij doctiſſimi: hi enim ſunt, qui de moralium principijs, ac ab eis deductis concluſionibus, ſolide ac iuſte poterũt ad normam conſcientiæ arbitrari. Docet hæc ipſa Philoſophia, bona omnia naturæ, ac fortunæ, tanquam media, referri ad virtutis actionem: eatenus in bonis habenda, quatenus ad eam conducunt. imo oſtendet, ipſa bona virtutum intellectualium, ſapientiam, & fidem huic ſtudio virtutis inſeruire, & in hoc præcipuè incumbere, vnde virtutum moralium, & Theologicarum pabula animo continuo ſubminiſtrent, augeantque. Continet enim moralitas actionis humanæ, vitæ totius perfectionem. Præclarum itaque huius ſtudium, eiuſque intelligentia præſtantiſſimum mẽtis humanæ munus, adeoque ei vtiliſſimum.

S. Thom. 1. 2. 4. 14. art. 15 Scaccia lib. de cauſ. lin. gua. lat. cap 2.

Cicer. lib 1. de Fin.

13 Quam proxime etiam ad hoc ſtudium ciuile accedunt legum, hiſtoriarum, externorum morum, ſtatuum cognitiones: ex quibus optime decernuntur, quæ ad alicuius reipublicæ commune bonum referuntur. leges ſanè, ipſos neruos continent actionum ciuilium, proinde a ciuili viro exacte cum primis percipiendæ. Tria autem, iuxta *Platonem*, leges ſpectant, virtutem, corpora, ac pecunias. Ab hiſtorijs duplex notitia, vna, qua ipſa iura,

quæ

quæ modo vigent, aut vigere deberent, quoad eorum ortus, progreſſus, legitimaſque rationes noſcuntur. altera, qua ex euentuū ſimilitudine, de præſentibus, iuxta analogiā cum elapſis, æſtimatur. Externorum pariter mores explorandi; imo eorum linguæ, ſi fieri poterit, addiſcendæ, vt cum illis commodius inſtituatur commerciū. Quantū ad ſtatus principum ac ciuitatum, inquirendū de eorū diuitijs, de potentia, de pace, aut bello, de concordia, & diſcordia, de prouinciarum locis ac ſitu, de relligione incolarum, de amicitia, ſeu abalienatione, de matrimonijs, ac ſimilibus: de quibus plus ſatis noſtris tēporibus non tam curioſa, quā otioſa, vel ambitioſa quorumdam ingenia geſtiunt intelligere, effuſeque ne dicam petulanter, ſermocinari, adeoque nihil ferme præter domeſticos parietes vnquam videntes, ſtatuunt nihilominus de illis audacius ſcripturire.

14 Quod vero Chriſtiana fides ad actiones virtutū, vtpote ad amorem Dei, ad odiū peccati, ad contemptum terrenæ voluptatis, ad cultum Dei, ac deſiderium æternæ beatitudinis inſtituatur, inde eam partem philoſophiæ, quæ moralis, ad eiuſdem fidei doctrinam præcipue ſpectare plurimi veterum Theologorū merito caiſtimarunt. ſi enim libros canonicos, & in eos ſanctorum Patrū commentaria, cogitemus, in eis duo tractari primario inſtituto comperiemus: ſcilicet articulorum fidei aptas elucidationes, iuxta ac ad ſanctè viuendum inuitamenta & idonea argumenta. quod autem ad logica, Phyſica, aut Metaphyſica, eorū diſputationes nō eſſe valde copioſas aut ſpiſſas animaduertimus. Excellunt itaque noſtri Doctores in tradenda eruditione hac morali: illa autem maxime, quæ practica ac proxime ad actionem, ad puritatem vitæ, ad charitatis vim prouocandam comparata: quod ſacræ ſcripturæ, patrum commentaria, ac caſus, vt vocant conſcientiæ, quos noſtri ſedulo deſcribunt, euidenter oſtendunt. *Aqua ſapientiæ potabit eos.* Hinc *Lactantius* moralē

Eccleſiaſt. 2. Philoſophiam comparans cum Phyſica, ait: *In*

Lactan. lib. De Fal. Sap. cap 7. 16. *illa phyſica ſola oblectatio eſt: in hac etiam vtilitas.* Adiungit, quod ad vitam humanam, non ineſſe tantundem periculi erroribus in naturali philophia, quantum ineſt erroribus in morali. *Hic vt periculi plus, ita minus difficultatis.* Aquæ noſtræ Sapientiæ non inſpiciuntur tantū, vt illæ in *Parnaſſo*, ſed potantur: vnde vis ad agendum, ad æſtum concupiſcentiæ extinguendum refrigeratio propagantur. Verum tametſi philoſophia Chriſtianæ pietati multum conferat, nihilominus in principio Eccleſiæ, philoſophi vbique ſeſe Chriſti cultoribus oppoſuere: idque vel maxime *Epicurei* & *Stoici*, vti animaduertit

Baron. Tom. 2. Annal. *Card. Baronius. Epicurei* in voluptatem delati, iniquis animis audiebant, quæ Chriſtiani aſſerebant de carnis & animi mortificatione, de Dei iudicio in fine mundi, & de æternis in inferno ſupplicijs: quod hæc voluptatem fortius expugnarent. *Stoici* cum ob has ipſas quoque rationes noſtris tunc infenſi, tum maxime ad id extimulabantur inuidiæ ſuæ æmulatione. Cum enim viderent, vitæ rigidiorem diſciplinam, quam ipſi in oculis vulgi profitebantur, felicius a noſtris abſolui, quam ab ipſis, ac quod maius, noſtrorum mores tam in ſecreto quam publico, vitæ innocentia, grauitate, parcimonia, illorum moribus præſtare, inde ad inuidentiam mirifice prouocabantur.

15 Conſtat itaque, Philoſophiam in vniuerſum, commodam omnino eſſe conſilijs ciuilibus. hoc autem neque parum ex eo liquet, Cicer. Tuſcul. 1 & 4. in Lucull. quod Philoſophia alias ſcientias & artes, quaſi ex ſuo gremio, in ſocietates ciuiles effuderit. atque vt a Grammatica exordium ſumamus, videre eſt, eam magna ex parte verſari circa voces conceptibus, ac rebus ipſis congruentes, de quibus omnino inquirit Philoſophia. Dialectica, argumentationum formas inueſtigans, earumque ſegetem recolligens, ex rerum ipſarum notitia, quam tradit Philoſophia, emerſit. Rhetorice ſcemata, adeoque Muſicæ ſonus harmonici, aut ſimplices, decernuntur prorſus iuxta rerum & affectionum ſcientias, quæ in Philoſophia pertractantur. ea enim primum docuit ſic loqui, ſic canere, adeoque ſic fingere. De diſciplinis autem Mathematicis, & Geographicis, hoc clarius apparet, quam vt a nobis vllo argumento id demonſtretur. Quocirca fieri non poterit, quin in aliqua ciuitate neglecta Philoſophia, vna pereant reliquæ omnes ſcientiæ, & conſequenter ciuium mentes, ſeu facultates in eis intellectiuæ, ea parte ciuilitatis careant, quæ virtutibus intellectualibus continetur. Rhetorem ſine Philoſophia diſſerere, garrire eſt: poëtam abſque eiuſdem præſidiis canere, grunnire, ineptire, docti lectoris nauſeam, riſumque appetere. Ad eloquentiam modo adeamus, videamusque, quaſnam partes in ciuitate iure obtineat.

CAPVT. XIX.

Quis ciuilis vſus Rhetoricæ.

TRia, vt mihi videtur, quantum ad ciuilitatem Rhetoricæ, in ea ſpectanda: vnum ab alijs ſcientijs mutuatum, duo altera ipſi propria. Primum argumentum eſt, ſeu materia pertractanda: alterum ſtyli puritas, proprietaſque, in certo quodam verborum contextu elucentes: poſtremum, modus ac character, ſiue ſimplex ſiue figuratiuus dicendi, ac res ipſas explicandi. Iſtis omnibus, qui Rhetoricæ definitionem tradidere, adiungere mos fuit, prudentiam, cuius cura ac diligentia per vniuerſas haſce partes orationis commeant; nempe vt de illa materia tractemus, quæ nos deceat, & alijs accommodata: ita filum orationis componamus, lumina ac colores tam verborum quam ſententiarum ſic interſeramus, ſicut temporis, locorum ac perſonarum rationes a nobis expetierint. Certe materia, tractationi Rhetoricæ expoſita, adeo illi neceſſaria quantum ad eius veritatem, ſoliditatem, ac momentum, quemadmodum fundamentum ædificio, tabella lineis, corpus animæ, ſubiectum accidenti. imo quo illuſtrior & elaboratior Rhetorica adhibetur, eo curādū

rem ipſam fore pariter ad concipiendum grandiorem, ad mentem in aliquam partem commouendam ex ſe magis imperioſam. Hinc *Cicero* de ſpeciebus differens amplificationũ, in quibus efformandis omnes nerui eloquentiæ intẽduntur ac deſudant, dicit, *Grandium eſt hic locus*: hoc eſt amplificationis ſuſtentaculum, quo ad ſui intelligibilitatem ac magnitudinem ſententiæ, grande eſſe debet. Proinde quando dictio vltra hanc rerum granditatem, & oſſa diſtenditur, ſilueſcit quodammodo, luxuriatur illepide, & in loquentiam ſeu garrulitatem omnis affectata eloquẽtia ſua vbertate degenerat. Hinc ſæpius mecum repetens cauſam, ob quam in hominũ opinione, admiratione & amore etiãnum perennent antiquorũ opera, vtpote *Homeri, Virgilii, Ouidii, Ciceronis, Demoſthenis, Saluſtii*, ac *Cæſaris*; adeoque poſt tot centenaria annorum etiamnũ placeant, lecta ac relecta millies placeant: quantumuis ſumus in hoc genere delicati ac variabiles, verum me inueniſſe exiſtimaui, definiendo, hoc eueniſſe, quod non ſolum ornate ac copioſe illi priſci ſcripſerint, ſed etiam quod optimos ſenſus, intellectui humano aut in aperto, aut in recondito, arridentes, expreſſerint, omnique inani, vt conſuluit *Plato*, puerili, faſtuoſaque affectatione ſepoſita, ſic commentati fuerint, quemadmodum rerũ ipſarum natiui vultus, intimaque, ab eis requiſiuerint. Experimur ſiquidẽ, ex noſtris aliquos, totam ſtyli operam collocantes in dilatatione periodorũ, in eorũ formis turgidis & ampullatis conglobandis, in peregrino & exotico more ſcribẽdi, domi ſuæ inſtar cicadarum cantitare, aliquantiſper a vicinis audiri, ob nouitatem incipere eſſe in aliqua iuuenum admiratione, parum poſtea in neglectum, & obliuionem æternam incidere. hi enim loquentes potius, vt ait *Plinius*, quam eloquentes eſſe voluere, ac ideo non mirum, ſi a crepitante ſtrepitu, omnis eorum gloriola penitus interciderit. non eſt enim humani ingenij tam abiectus ſenſus, neu recoctæ poſteritatis tam exile iudicium, vt meris verborum tropis, nudis ac inſolitis dictionũ modulis, diu capiantur: maxime cum affectatio, quæ ſi parua ridicula, ſi ingens, odioſa, totam orationis ſeriẽ plerumque complectatur. Sit itaque ciuili Rhetorico maximum ſtudium argumenti ab alijs ſcientijs petendi, ac ſic e re nata dicat, vt verborum copia ac venuſtate, argumento inſeruijſſe, nõ vero argumentum ſtylo ſubieciſſe videatur. hoc enim ingenui, magni ac diſerti oratoris fuerit. Equidem ſcio, vulgares animos, quorũ intelligentiæ non peruadunt ad rerum cauſas, ſed finiuntur ſolum ſenſibilium notis, interdũ mirifice oblectari verborum inſolentia, eorum antitheſi, conciſis ritu hiſtrionico ſententiarum membris: denique alicuius in appetitu ſenſitiuo affectionis verboſis ac coactis indiciis, commoueri. Cæterum noſter Rhetoricus vt maioribus ingenijs etiam relectus, ac poſteris placeret, cuperẽ. Sicut enim quædam muſica ruſticorum ac ſilueſtrium propria, alia nobilium, ac ciuilium, ita vna Rhetorica plebis, altera eruditorum. Neque tantum argumenti ſubſtantia, ac notabilitas, eloquentiæ neceſſariẹ, quinimo ſecum quodammodo ducunt eloquentiam, eamque oratori reddunt parabilem. Hinc apud *Plutarchum Alexander: Profecto quiſquis (vt ait Euripides) perpulcram nactus eſt in dicendo materiam, ei haud immenſum eſt opus, bene ornateque dicere.* Argumenti ponderi accedunt affectus, intimis animi ſenſus in oratore, qui verbis vim mirabilem adferunt. Etenim gentes aliquæ, etiam ob eloquentiam inſignes, caruere interna hac animi diſpoſitione perorantes, qua rudiores præditæ. Hinc, vt refert *Plutarchus*, dici olim ſolitũ: *A Græcis ſermonem ex labiis, Romanis ex corde proferri.* Cæterum Græci per contemptum λάλοι appellabant verboſos oratores.

Cicer. in partit.

Plat lib. 1. de legib.

Plini. lib 5. Epiſt ep. 20 Gellius lib. 1. cap 5. Cicer. in partit

Plutarch. in Alex.

Plutarch in Cato Cenſor.

2 Nonnulli in hoc inſtituto errantes, ſe eloquentes fore exiſtimandos reputant, ſi certis formis mirabiles quaſdam animi paſſiones inſtar Sibyllarum in antris, re nondum euoluta, referãt: vtpote conciſe interrogatiunculas ingeminantes, frequentes exclamationes ſingultibus interpolatas efferentes, bilioſa & irata verba certis clauſulis frendentes, præ doloris ficta magnitudine, aut contemptus ſimulatione, vix loqui dignantes: ita vt omnia apud eos perorantes, verborũ tempeſtatibus cõfragoſe admodum tranſigantur. Cæterum vt videmus, qui ſe amentes vel ebrios fingunt, ij admirabiles quoſdam pectorum æſtus corporum ac linguarum motibus exhalant, quos ſi infantes, aut pueri viderint, illico iudicant, tales a *Phœbo* aliquo diuinitus torreri, ac planè animorum ſtupendis fluctibus concitari: prudentiores autẽ eoſdem rident, & affectionum in eis inania ſimulachra aſpernãtur. hoc genus eloquentiæ reipſa violentum, indoctum, & plane ruſticanum, ſimiliter qui nullo ſolido argumento innixi, non ad naturæ modum, ſed ad inanem tantummodo verborum ſonitum, veluti in ſcena perſonati, quaſdam paſſiones ſuas contorquent, vt eiſdem ingenue flammati aliis videantur: licet igne plane fatuo incaleſcãt, quibuſdam auditoribus, ſeu lectoribus, plurimum arrident; ſed de ſebus ipſis æſtimare neſcientibus: cum interea loci, a doctioribus, ac magnis mentibus, vehementiſſime improbentur. Huius cauſa, quod leuiter animum rerum momentis & arcanis adjicientes, toti in verborum ſpuma excitanda, eorumque aëreis ac ſonoris fragoribus proferendis occupentur. Ex eodem pariter euenit, quod oculos, neruoſque in hoc vnum conferant, vnde verbis ludant, data opera opponunt pari ferme ſyllabarum numero, & aliquando rhytmicè inter ſe ſentẽtiolas vtcumque colligatas ac concinnatas. in iſtis acuti, & in infimo quodam gradu ingenioſi eſſe poſſunt, non inficior, eloquentes vero nequaquam. hi vt dicit *Muſonius* potius ſunt tibicines canentes, quam philoſophi dicentes. Enimuero genuine eloquentes, non ſolum florem, & præcipuas ſui martis vires ipſi argumento attribuunt, verum inſuper recte cum *Cicerone* arbitrantur, melioris doctioriſque argumenti inuentionem ſecũ verborum elegantias, ſententiarumque amplificationes, & colores, adducturum, ac præſtiturum, vt vltro ſub acumẽ ſtyli ſubeant, ſponteq; occurrant verborũ ornamenta. *Cum*, inquit, *res verba ra-*

Hell. lib. 1. cap 15.

Gell. lib. 5. cap. 1.

Cicer. lib. 1. de orator. lib. 3. de Fin.

ba rapuerint, tunc tum grauior, tum ſplendidior erit oratio. ex quo argumenti delectu, verè eloquentes, non modò vltra eius ſolidum ambitum, verborum nitorem non extendunt, quinimo quantum eloquentiæ vnicuique argumento inpendendum, optime ac prudenter intelligunt. Quemadmodum enim non idem ſellæ ornatus iumento concedendus, qui *Bucephalo*, vel *Seiani* equo: ita tam eximia & accurata forma amplificationis aut figuræ, tenui argumento haud adijcienda, quæ fortiori, & ipſam cauſæ arcem continenti. huius autem diſcrepantiæ tota ratio a docta argumenti cognitione deſumenda. nam elocutio per ſe ſumpta, res eſt, vt dicit *Ariſtoteles*, *leuiſſima*, leuioreſque animi illius compotes eſſe poſſunt. Teſte *Homero*, *Vlyſſes* verba miſit non ex ore, ſed ex pectore.

Ariſt. lib. 3. Rhetor.

Gell. lib. 1. Noct. Cap. 15 lib. 2. ca. 5

3. Itaque argumenti natura comprehenſa diſcuſſaque, intelligere debet ciuilis orator, finem ac ſcopum omnis ab ipſo adhibendæ eloquentiæ in hoc conſiſtere, vt ea veritati tam practicæ quam ſpeculatiuæ, præſertim verò practicæ, ad perſuadendum inſeruiat, ac vt potentius animos auditurum vel legentium eadem afficiat: qua de cauſa Rhetoricam appellat *Nazianſenus* virtutis inſtrumentum. Duo itaque præſtat, ſuadet aut diſſuadet, & hæc cum aliquo animi motu, ſiue is partis rationalis, ſiue appetitus fuerit: ita vt ambo coniunctim procurentur, nec ſeorſim fiant. inanis certè motus, vtpote delectationis, odij, miſericordiæ, admirationis, expectationis, ſi nihil aliud ſpectent oratores quam merè vt animos concitent: quorſum enim purus vllus motus efferendus? ſimiliter ieiuna aridaque veritatis probatio, imo neque rhetorica dici poterit, quæ nullum aculeum exerit, calorem nullum oſtendit, nullum exprimit ſuccum iucunditatis, neu flammam eiibrat ex ſe concitationis. Quod ergo motus in vniuerſum efficiat Rhetorica, vt ſuauius ipſa veritas in animos aliorũ illabatur, vt altius eos penetret, acriuſque commoueat vtile dulci immiſcendo, obſcurum lucido imbuendo, vitamque rei quodammodo mortuæ impertiendo, idcirco Rhetorica, ad hoc munus præſtandum, inter ciuiles artes meritò recenſetur: etenim ciuilitati commodum, vt veritates inſtructiores ad perſuadẽdum, valentioreſque ad ciues inflectendum euadant. Duobus autem vim addit veritati Rhetorica. primo dictione ornata & illuſtri, deinde animi motu & delectatione. grata ac potens ea veritas, quæ verbis idoneis elucidatur, iuxta ac animi motu & vita quadam imbuitur. Etenim ſi Angeli exiſterent homines, haud indigerent ad capiendam retinendamque veritatem, aut virtutem ſequendum, adminiculis affectuũ, quorũ quippe intelligẽtiæ proprijs viribus in eam deferuntur. at noſtra natura retẽta, quicquid Stoici vel *Areopagitici* affectuum oſores, in contrarium dixerint, quod delectat, libentius illud animi ſenſu ac intellectu capitur a nobis, maiorique attentione arripitur. etenim natura non penitus diſtorſit vel alienauit motus appetitus ſenſitiui in nobis a mentis

Gregor. Na. orat. 1. in Iulian.

cognitione, quinimo vtraque colligauit, quo mens in affectus imperium obtineret, hi viciſſim illi ad acrius operandum ac cogitandum apte inſeruirent. Sunt itaque motus excitandi a Rhetorica, duplices. Rationales ſcilicet, & Senſuales. Rationales, admiratio, expectatio, & in quadam ſpecie delectatio, quatenus omne ſcibile, præſertim Theologicum, ac Metaphyſicum, maxime, teſte *Ariſtotele*, delectabile. Senſitiui, amor, odium, ira, compaſſio, ac ſimiles, qui in appetitu concupiſcibili & iraſcibili reperiuntur. quos omnes motus, ad vnam delectationem veteres reuocarunt: quandoquidem hæc reliquis immiſceatur, & ſui magnitudine immineat. delectabile eſt etiam admirari, expectare: ſimulac delectabile, appetitu amare, odio habere, condolere, quod cum quadam miſeratione delectat: itidem iraſci, aliove motu ferueſcere.

Ariſt. 10 Metaph. cap. 7.

Cicer. lib. 5. Fam. Epiſt. cap. 12. Ariſt. lib. 2 Rhetor.

4. Vſui vero ciuili prodeſſe eloquentiam, ipſa natura, ex cuius principijs deducitur, communis deinde generis humani apud omnes gentes mos, quo adprobatur, luculentum ac manifeſtum faciunt. Quemadmodum enim tres ſunt partes animæ, rationalis, concupiſcibilis atque iraſcibilis, ita ad haſce partes idoneè ad veritatem ſpeculatiuam atque practicã afficiendas, tria dicendi genera a Rhetoribus omnino ad naturæ amuſſim cõſtituuntur. Deliberatiuum genus, præcipuè intendens ad fidem faciendum, ſolidis armatum argumentis, audientium vel legentium vires rationales ſibi proponit informandas, ac in partes veritatis inflectendas. Genus demonſtratiuum, a cura faciẽdi fidem ſolutior, totum in exornationibus, laudibuſque, vel etiam vituperijs cunflandis, liberius floridiuſque verſatum, partem, in homine concupiſcibilem mirificè delinit ac capit. Demum genus iudiciale in iram, in vindictam, vel in horum contraria delatum, iraſcibilem partem aut commouet, aut ſedat, tranquillatque.

5. Hinc ſpecies eloquentiæ deſumuntur ex numero earum facultatum, quæ animæ hominis ineſſe dicuntur. eſt enim eloquentia Rationalis, eſt Concupiſcibilis, & Iraſcibilis. Rationalis illa, quæ optimũ modũ tenet ad perſuadẽdũ ac mouẽdũ doctorũ mẽtes & affectus. Cõcupiſcibilis latius ad oblectamenta troporum, ad comprehenſiones longiores periodorum, & vt ſic loquar, ad quandam luxuriem dictionis, ſpatiatur: qualem per Aſiam viguiſſe tempora quo in Græcia ſtudebat *Antonius*, affirmat *Plutarchus*. *Vtebatur autem genere dicendi quod appellant Aſianum, iis maxime temporibus florente, plurimamque cum Antonij moribus ſimilitudinem habente: erat enim turgens atque laſciuum, & inani quadam iactantia & exultantia plenum.* Eloquentia denique Iraſcibilis ſeu Laconica typho ampullata & ſententijs ad plenum ſenſum vix explicatis conſtans, intumeſcit. acerbitatem, indignationem, contumeliam, argumentationes conciſas, eaſque mordaces ſpectare videtur. Et quod ratio eloquentiæ ab ipſius hominis natura ac moribus ducatur, fit, vt ad horum mutationes in republica, ea pariter

Plutarch. in Anton.

Plutarch. in Lycurg.

varietur;nunc hæc eius forma ei placeat, ſubindè alia & planè diuerſa. Muſa hæc Rhetorica adeo naturæ adfinis, vt eius ductum ac incitationem perperuò ſequatur. talis talem profert & ab illa hoc aut alio modo ſignificatur.

6. Quocirca ſicut expedit ciuilibus moribus haſce in homine partes, earumque officia ad veritatem, actionemque rectè componi, ita, eiſdem id requirentibus, ciuiliter Rhetorica adſciſcenda, quæ ad hæc munera optime conducit. Quod ſi gentium mores animis ab omni æuo repetamus, experiemur, apud earum Theologos, legumlatores, adeoque mercatores, ſuarum rerum laudatorios artifices, ſtudium eloquentiæ perpetuo viguiſſe. Ad cuius vim ſignificandum finxerunt veteres, *Mercurium* Deorum conſilijs perpetuò intereſſe, tum quod diuinum ſit donum eloquentia, tum quod ad cælos, quæ digna laude fuerint, eadem efferat pariter eundem noxiorum ductorem ad infernum conſtituere: quod nempe ſontium dedecora adeo vituperet, vt eos planè ad infernum etiam ſuperſtites perorando depreſſiſſe videatur.

Ouid. lib 5. Faſtor.

Pleiade nate, mone virga venerande potenti:
Sæpe tibi eſt Stygii regia viſa Iouis.
Venis adoratus Caducifer, accipe cauſam
Nominis, ex ipſo cognita cauſa Deo.
Pacis & armorum ſuperis imiſque deorum
Arbiter alato, qui pede carpis iter.
Læte liræ pulſu, nitida quoque læte paleſtra,
Quo didicit culte lingua docente loqui.
Te quicumque ſuas profitentur vendere merces
Thure dato, tribuas vt ſibi lucra, rogant.

Lucian. in ἡρακλ.

7. Ad vim eloquentiæ ſignificandum, vt ſcribit *Lucianus*, Galli eam non referebant in *Mercurium* Græcum, ſed in *Herculem Celticum*. *Orationem nos Galli nequaquam arbitramur eſſe Mercurium, quemadmodum vos Græci, verum Herculi illam tribuimus, propterea quod hic Mercurio longè robuſtior.* Exiſtimatem hos reſpexiſſe ad pondus argumenti tractandi, ac Laconicos modos eloquendi, Græcis materiæ gracilitatem, & fluentes atticiſmos relinquentes. *Omnia*, dicit *Plutarchus, conficit oratio. nam Pyrrhus ipſe dicere ſolebat a Ciſea plures oratione, quam a ſe armis, vrbes eſſe captas.* Eſt quidem veritas ex ſe appetibilis ac fortis: cæterum quòd in nobis hebes animi vigor ad intelligendum & appetendum, vbi nullum illicium apparet voluptatis, propterea accedit eloquentia quaſi melle delibuta, floribus ornata, ac ditata gemmis, quæ ingreſſum noſtrum ad diuinam hanc *Palladem* veritatis, iucundum ac luce quadam ſplendidum efficiat. quocirca ſenſu affecti non ſolum ad eam pergimus, ſed exultantes quodammodo feſtinamus, adeoque in eius complexum magno quodam impetu ruere ſolemus. Cui ſi in republica auctoritas acceſſerit, nihil illa potentius fingi poterit: non quidem quod corpora ſibi ritu martio ſubijciat, ſed quod animos, nulla alioquin externa vi domabiles, eos penetrando, in ditionem ſuam fortiſſime, ſuauiſſimeque compellat. Quod cum *Pompeio, Neroni, Cæſari* innotuiſſet, quo auguſtius imperarent, vt ſcribit *Suetonius*, dicendi artem ad ſuos perorando, ſæpius exercuerunt.

Plutar. in in Pirrho.

Sueton. lib. de Gram.

Lucan. in Prohem.

———— tu quoque Piſo,
Iudicis affectum, poſſeſſaque pectora ducis
Victor, ſponte ſua ſequitur quocumque vocaſti.
Flet ſi flere iubes; gaudet gaudere coactus,
Et te dante capit Iudex, quam non habet, iram.
Sic auriga ſolet feruentia Theſſalus ora
Mobilibus frænis in aperto flectere campo.
Qui modo non ſolum rapido permittit habenas
Quadrupedi, ſed calce citat, modo torquet in aures
Flexibiles rictus, & nunc ceruice rotata
Incipit effuſos in gyrum carpere curſus.
Quis non attonitus Iudex tua reſpicit ora,
Quis regit ipſe ſuam, niſi per tua pondera, mentem?

Naturale eſt homini eloquentiæ acumine commoueri, eius radijs delectari, eo denique propendere, ac lubens concedere, quo ea, tanta vis animorum, præceperit. Veritati res grata, ab eius fulgoribus illuſtrari, tantis ſcientiæ emblematibus perpoliri, tantis eius diuitijs ditari, coloribuſque venuſtari. Si veritas, ac virtus hinc accipiant dignitatem, ſi vires & ſceptra, quæ ciuium animis imperitant, ab eloquentia confirmentur, quid ea vtilius, nempe qua ciues rectius ſentiunt, ſimulque honeſtius operantur?

8. Quo ergo digni vituperio, qui hæc eloquentiæ decora, veritati, ac virtuti ſacra, verborum ſono, vanitati ſuæ, in alios fraudi, hæreſi, actionis turpitudini, imperij tyrannidi, dicant vouentque? Iſtis haud ſatis impunè certe fuerit, aqua Mercuriana, portæ *Capena* proxima, caput cum vda lauro aſperſiſſe, ad tantum crimen eluendum: poſt tot dico ipſorum periuria, poſt tot mendacia, tot calumnias, poſt tot ſophiſmata, quibus eloquentiæ numen in peſſimos vſus ſuos conſpurcarunt.

Ouid. lib. 5. Faſtor.

Spargit & ipſe ſuos lauro rorante capillos,
Incipit & ſolita fallere voce preces,
Ablue præteriti periuria temporis, inquit,
Ablue præterita perfida verba fide.
Siue ego te feci teſtem falſoue citaui,
Non audituri Numina vana Iouis,
Siue Deum prudens alium, Diuamue feſelli,
Abſtulerint celeres improba verba noti.
Et pereant veniente die periuria nobis,
Nec curent ſuperi, ſi qua locutus ero.
Da modò lucra mihi, da facto gaudia lucro,
Et face ut emptori verba dediſſe iuuet.
Talia Mercurius poſcentes ridet ab alto,
Se memor Ortygias ſurripuiſſe boues.

Huiuſmodi fuiſſe eloquentiam *Symmachi*, conſulis Romani, in fidem Chriſtianam non tam armatam *Palladem*, quam furentem *Megæram*, cecinit *Aurelius Prudentius*.

Prudent. lib in Symma.

Haud aliter quam ſi raſtris quis tentet eburnis
Cænoſum verſare ſolum, limoque madentes
Emolere aureolis ſi forte ligonibus vlnas.

August. lib. 2 de doct. Chriſtian. cap. 36. lib. 4 cap. 2. Plato in Cratil. Cicer. lib. offic

Teſte *S. Auguſtino*, eloquentia colorem quaſi ſui decoris viſa perdidiſſe, poſtquam nonnulli omnem illius leporem ac neruum ad ſuas fraudes ac libidines tranſtuliſſent. Cæterum non genuinũ *Mercuriũ* ſequuti, vt ait *Plato*, ſed ſophiſticum. *Quid eſt tam inhumanum, ait Cicero, quam eloquentiam, a natura ad ſalutem hominum & conſeruationem datam, ad bonorum peſtem perniciemque conuertere?* Imo notarunt aliqui, ſimul cum ciuium

[illegible]bus rapinarum, ac deceptionum, [illegible] eos ſtudium eloquentiæ, non aurei [illegible] tum, ſed ferrei munimentum. [illegible] inquit *Tacitus*, *fælix illud ſæculum & oratorum, & criminum inop[ia] poetis & vatibus abundabat, qui benefacta canerent, non qui malè admiſſa defenderent.*

[illegible] de [illegible].

Virum ex Sacrorum liniua maieſtate aſſerenda, Cuius eloquentia opes admittendus.

CAPVT XX.

[illegible] Væ ſunt in Chriſtiana doctrina [illegible] ſpectabilia, ſententiæ [illegible] ſeu vis admirabilis ſimul[illegible] que glorioliæ contemptus maximus. quorum nonnnibus imbuti [no]ſtri Theologi, ea ad perſuaden[d]um, ad de[lecta]ndum, ad incitandum ſatis idonea exiſti[ma]ntes, quæ veteres oratores operoſius venditarunt, nempe verborum floſculos, elaboratas periodos, vniuerſum denique Rhetoricæ ap[pa]ratum fauoribus ac applauſui aliorum ad[illegible], repudianda cenſuerunt. hanc quidē veritatem, [illegible]tam ſiquidem ac cæleſtem *Mineruam*, vt diuinus ſermo conſequatur, artis fuc[illegible] pig[me]ntis eum haud indigere ſecum reputa[ru]nt. cuius quippe natiua forma adſcitijs omnibus coloribus pulcrior: euiuſque tela ea virtutē prædita, vt ad ictum impreſſionemque fa[cie]nd[am], nihil opis conferre potuerint Rhetoric[illegible] hederæ, vel gemmatæ orationis acumina. [illegible]mum quoddam rei iſtius exemplar, ſacræ Scripturæ contextus, in eorum oculis perpetuò effulſit: in quo nihil ex verbis molle aut fluidum, nihil ex ſtyli fluxu aut luxu ſplendidum, nihil ex conquiſito fragore tratum, nihil denique forenſi arte confectum deprehendentes, in eam adducebantur ſententiam, vt arbitrarentur, in ſacris, eloquio aut ſtylo tranctandis, tantum eorum veritati, ſoliditati, maieſtati, diuinitati ac ſpiritui attribuendum, vt pro indigno haberi debeat, Græcam dicendi venerem eiuſmodi cæleſtibus copijs adiungere: perinde ac ſi cælum admota terra quis [co]naretur nobilitare, aurum plumbo violando illud inſignitè vermiculare. Hinc etiam videtur Seruatoris noſtri crux adumbraſſe. Dū enim *Heraclius* Imperator, regio cultu veſtitus ea[m] honoris cauſa humeris portaret, ſubſiſtere coactus a maieſtate oneris, didicit, humiliorem habitum, tam precioſi ponderis potius decere baiulum. quo diuinitus præſignari viſum, modum idoneum in Chriſti Ec[c]leſia tractandi diuina myſteria, futurum ſimplicem, aureiſque veris eloquentiæ deſtitutum. a qua methodo quidam aberrantes, in cidere in cenſuram *Phocionis* [a]pud *Plutarchum*: quorum nempe ſtylus, qu[o]d h[illegible] ſ[im]ilitudinem refugerit, ſpeciem exhibui[t] [c]upreſſorum: *Nam magni ſunt, & nullos fructus ferunt.*

Auguſt. lib. 3. confeſs. cap. 5. Ioh[illegible] præfat. [illegible] b. Antiquit. Ambroſ. lib. 4. offi.

Theophan. in hyſtor. Miſcellan. & Suidi. verb. Heraclius.

Plutarch. in Phocion.

2 H[oc] ſuo iudicio olim expendens *Iuſtinus Martyr*, [r]ationem oſtendit, ob quam, veterum Theolo[gi] omni pompa verborum picturata prodien[tes] [in] lucem: noſtra verò humiliori quaſi veſtita dictionis forma, in animos mortalium ſuapte virtute, tanquā pluu[ia] in vellu latenter irrepſerit. Illi, inquit, humana ad diuinitatis apicem transferentes, de Dijs, tanquam de heroicis hominibus, poeticè commentari inſtituerunt. proinde quicquid in hominum ſenſibus magnum, illuſtre, ſplendidum vel fingi poterat, id ad deos ſuos depingendos adduxere. Noſtri autem Prophetæ & Theologi potius diuina ad humana depreſſa perſpicientes, ideo rem imitati, hu[m]ilius ſcripſere & loquuti, incedentes porro in aliquam dei notionem deſcribendam, præ magnitudine obiecti attoniti, deſperant[e]ſque pl[a]ne verbis dignitatem Numinis [illegible], nihil reputarunt magis aptum ad illius maieſtatem ſignificandum, quam ſi vel tacerent, vel ſi loqui vellent, infirmitatem ſuam longe ſub materiæ amplitudinem ſubſidentem, leni mitique ſtylo faterentur. *Homerus, vt ait Cicero, humana ad Deos transferebat, mallem ad nos.*

Iuſtin. orat. adhort. ad Gent.

Cicer. 1. Tuſculan.

3. Sacrario itaque quaſi penitus excluſam Rhetoricam antiqui Patres animaduertentes, ab eius ſtudio viſi ſunt deſpicatim abhorruiſſe, renuentes, cæleſtem doctrinam abiudicatæ artis adulterino fucco inficere. *Clemens Alexandrinus* ſibi Theologo ſatis eſſe duxit, relicto omni verborum lenocinio, nudè candideque id ſignificare, quod ab alijs intelligendum. *S. Ciprianus* de illo argumento diſſerens, quo fidelium armanda pectora ad perferendum martyrium, nihil panopliæ requirit, quod a *Vulcano* ex ſententia *veneris*, ad *Æneam* aliquem muniendum extundatur, ſed illam neceſſariam dicit, quam Sanctus Spiritus fabricatus fuerit. *Ambages ſermonis humani ſubtrahenda. ponenda ſola illa, quæ Deus loquitur, quibus ſeruos ſuos ad martyrium hortatur.* *Eloquentiam, ut quam S. Hieronymus, quam pro Chriſto in Cicerone contemnimus, in paruulis ne requiras. Eccleſiaſtica interpretatio, etiamſi habeat eloquii venuſtatem, [di]ſſimulare eam debet, fugere, vt non o[ti]oſis [illegible] ſcholis, paucisque diſcipulis, ſed vniuerſo loquatur hominum generi.* & alibi. *Nos leporem artis Rhetoricæ contemnentes, & purioris, ac plauſibilis eloquii venuſtatem, ad ſanctarum ſcripturarum grauitatem transfugimus.* Hinc *Aurelius Prudentius*, fidem cum falſitate congreſſuram ita deſcribit.

Clem. Alex. lib. 1. Stromat.

Cyprian. præfat. ad Fortun. de martyrio.

Hieron. epiſt. ad Damach. ad Euſtoch.

Hieron. Epi. ad magnum orat. Epiſt. ad Iulian.

Prima petit campum dubia ſub ſorte duelli
Pugnatura fides, agreſti turbida vultu:
Nuda humeros, intonſa comas, exerta lacertos.
Namque repentinus laudis calor ad noua feruens
Prælia, nec telis meminit, nec tegmine cingi.
Pectore ſed fidens valido, membriſque retectis,
Prouocat inſanis frangenda pericula belli.

Pruden. in Phy.

Nazianſen. in carmine. de vita ſua.

4. Cæterum n[ihi]lominus, definitam quandā formam eloquentiæ, ſcilicet grauitate ac maieſtate plenam, rerum etiam ſacrarum tractationi eſſe, conuenientem exi[ſti]mandum: neque hinc aſſertæ Patrum ſententiæ quicquam repugnamus. Etenim ſi vel natura inſtituente, eloquentia ſit inſtrumentum veritatis, ac virtutis, ſi iuuet ad perſuadendum, ad incitandum in actionem probitatis, ſi eam a dicente cupiditate quadam innata expectet ciuilis auditor, credibile non eſt, contendiſſe Patres

Auguſt. lib. 4. cont. Creſcon. Gram. cap. 12.

Nazian. orat. cont. Iul.

Auguſtin. lib. 2. de doct. Chriſtian.

eam omnino abdicandam, eoque naturam ipſam repellendam, imo quantum ad robur veritatis in fidei myſterijs, animaduertit *S. Chryſoſtomus*, cum miracula fieri iam deſitum, in eorum loca, ad probandum eandem fidem, eloquentiam tunc temporis ſuccenturiatam, in apertum proſilijſſe. Propterea ſancti Patres, qui in hæc tempora incidere, eloquentiſſimi omnes extitere, ſuiſque luminibus orationis vel Athænis ipſis, quo ad Chriſtum adirent, præluxere. Quod ſi ſacra iura ſpectemus, videbimus *Aaronem*, imo ſapientiam diuinam, eloquentiæ nomine commendari.

Chryſoſtom lib. de ſacerdo.

Eod 4 Act. 19. Sap. 7.

5. Non ergo exiſtimarem, Patres ideo Rhetoricam reieciſſe, quòd gentiles illa malè vſi fuerint, peſſimis finibus eam applicantes; vel quod vllam veram ac genuinam Rhetoricam improbauerint in ſacris elucidandis: falſam tantummodo ac fucatam, neque prudentia, neque dicendi legibus conſtantem, a ſuis ſtudijs depulerunt. Nam cum Rhetorica virtus quædam ſit partis in homine intellectiuæ, neque circa finē ſub ratione finis verſetur, ſed circa dicendi modos, conſequens eſt, eam, ſicut & reliquas virtutes intellectuales, ad malum finem poſſe inſtitui. oon ergo Rhetoricam ex abuſu, aut ratione praui finis abſolutè abiecerunt: ſic enim potuiſſent omnes virtutes intellectuales pariter ab officio pietatis arcuiſſe. etenim, vt diſſerit *S. Auguſtinus* iniqui finis propoſitio, non artem Rhetoricæ, ſed artificem vituperat. poſſe verò Rhetoricam, ſaltem quo ad externam ſpeciem, minus honeſto fini ſubijci, experientia conſtat: eam enim *Fauſtus manichæus*, ſuæ turpiſſimæ hæreſi fecit vaferrimè inſeruire: ac viſus iudicio *S. Auguſtini*, in ea *S. Ambroſium*, quò ad hilareſcentem, ac mulcentem eius cultum, ſuperaſſe. Huius artificio pronunciat *Plato*, fieri poſſe, vt falſa interdum appareant vera, noua vetera, commoda inutilia, quod etiam *S. Auguſtinus* aſſerit: *Imperitior multitudo quod ornate dicitur, etiā vere dici arbitratur.* An nō *Piſiſtratus* eloquētia valuit aput Athenienſes, qui illos eò inde adduxit, vt imperium ei decernerent, ſeruitutem libertati præferentes? quod *Valerius*, *Plutarchus*, *Iuſtinus* & alij recolunt. *Hegeſias*, Philoſophus Cirenaicus, eam vim exeruit eloquentiæ, de vitæ humanæ miſerijs declamādo, qua, vt teſtantur *Cicero* & *Diogenes Laertius*, quampluri mos in ſui necem proprijs ipſorum manibus inferendam compulerit: adeo vt Rex *Ptolemæus* de illo argumento amplius non tractando legē ac mandatum ei impoſuerit. aliquando ob hanc ipſam cauſam, Rhetorica, litigioſa ac ſanguinaria appellata. Hoc certè Rhetoricæ cum alijs virtutibus intellectualibus commune, poſſe nempe in abuſum deferri. Lumen, color, ſplendor, venuſtas, lucenteſque ingenij in periodis conciſiones, ac gemmulæ, quæ, ab eloquentia ad circinum fiunt, transferri poſſunt ad res turpiſſimas non ſolum honeſtandas, ſed & illuſtrandas. Rhetoricam itaque adulterinam dumtaxat ſuis ſententijs a ſacris rebus enarrandis arcuerunt Patres, non *Penelopen*, ſed *Helenam* hac in re vituperantes. Vera

S. Auguſt lib. 2. de doct. Chriſtian. cap. 36

Auguſtin. lib. 5. confeſſ cap. 13.

Plato in Phæd.

S. Auguſt. lib. de dialect. Princip cap 7.

Valer. lib. 11. cap. 3. Plutarch. in Solon. Iuſtin. lib. 2. Cicer. Tuſcul. 2 Diog. in Ariſtippo Tacit. de orat.

namque, ac caſta eloquentia effloreſcit cum conformis dicentis prudentiæ, tum etiam rerum dicendarum conditionibus. quorum alterutrum ſi defuerit, maxime illud poſterius, eloquentia nuſpiam apparebit, ſed eius quædam larua, reipſa incitamentum odij, riſus vel contemptus. *S. Paulus*, vt obſeruat *S. Hieronimus*, ſpreuit alienas opes forenſis eloquentiæ, qui in ſuis diues erat. Enimuero ingenij ſpecimen e- dereio textura verborum, quæ oratoris animū verbis principaliter addictū ſignificet, nec curam rei habuiſſe, cui verba concinnaret, leuiſſimæ intelligentiæ, vt notat *Ariſtoteles*, manifeſtiſſimum argumentum. *Cicero* loquens de artium principijs ac fundamentis, inquit: *Iſtiuſmodi res dicere ornate velle, puerile eſt.* omnem ergò ornatum, remotis iſtis a ſenſibus obiectis impenſum, eloquentiæ ambitu excludit prudentia, ac res ipſæ illum in ipſis eſſe non permittunt. ac quod orationis affectata ac compta venuſtas, modique dicendi curioſi, iuxta *Ariſtotelem* in ſe conſiderati, ſint res viles, appoſitè *Cicero* illas pueriles appellauit: *Seneca* animi indicium in modicis occupati nuncupat. Patres itaque contra eloquentiam in rebus ſacris vſurpandam declamitantes, leuem ac puerilem eiuſdem ſpeciem, vanumque eius ſimulacrum duntaxat expugnarunt. ſi enim prima illa ſcientiarum principia non admittunt huiuſmodi ceruſſas, tropos ac polituram orationis, multo minus altiſſima noſtræ fidei myſteria abſque nota puerilitatis a calamo ſcriptoris, aut dicentis lingua, ea excipient. atque de hac re præclara ac docta quædam præcepta *Carolus Regius* oratoribus ſacris ſatis accuratè tradidit. Nos rem ipſam in pauca conferemus.

Hieron. Apol. 1. ecat. Ruff.

Ariſt. lib. 2 Rhetor. Cicer. lib. 3 de fin.

Sene. Ep. 95.

Carol [illegible] orat[illegible] ſtian. lib 4. cap 1 2 [illegible] 5. 6. 7 [illegible] 9 [illegible] 11. 12.

6. Tria ſibi Chriſtianus orator proponit, quæ illi cum forenſi communia: fidem facere, mouere, ac flectere. animaduertere idcirco debet, quænam argumenta ſunt merè dogmatica ad fidem faciendam ſolum idonea, qualia pleraque in genere deliberatiuo ac iudiciali: ac quænam ita ſunt dogmatica, vt etiam oratorij ornatus, ſeu amplificationis ſunt capacia: qualia fermè omnia in genere demonſtratiuo. Si orator prioris generis argumentis, vltra puritatem, proprietatem ac claritatem ſtyli, aliquid artificij oratorij adhibuerit, non ſolum arte inepte eò vtetur, verum inſuper fine ipſo faciendi fidem omnino fruſtrabitur. illud ex eo conſtat quod quædam ita ſunt ſublimia & abſtracta, vt nihil exigant præter dilucidam ſui narrationem, quod ſupra diximus ex *Ariſtotele* & *Cicerone*. quæ eodem fatis, vt ſobrie pulcra appareant, quo fortia: qualis in *Hercule* aliquo pulcritudo ſpectanda, quem magis decet in manu claua, quā lira. alterū ex multis cauſis prouenit. principio, acrius ſtudiū, quod ſermonis venuſtati cōceditur, dogmatis ſoliditati & efficaciæ ad concludendum plerumque detrahitur: proinde vis argumenti, remiſſior ac gracilior inde euadit ad alijs perſuadendum. Porro abuſus affectatæ & importunæ eloquentiæ, vituperabilem atque odioſum ipſum oratorem exhibet, vtpote oſtendo, quod in illo parum ſit iudicij & doctrinæ, quod ſenſus ſit leuioris, quod applau-

S. Au[illegible] lib. 4. doct. C[illegible] ſtian. cap [illegible]

ap[illegible] me[illegible]s verbis cum faſtu [illegible]ponetur, [illegible]uſa ip[illegible] [illegible]erius deſtituatur. ex quibus [illegible], momenta omnia ad do[c]endum [illegible] d[illegible]ndu[m] [illegible] [illegible]uta, languere [illegible] cu[illegible] ſcere. Quæ ve[r]o argumenta v[illegible] cur[illegible] expolienda, numeroſius com[illegible]anda, vberius effundenda, ea ad hoc inducuntur, vt cum ipſa perſuaſione ad exiſti mandi[illegible] & ag[illegible], pariter delectent ac [illegible] [illegible] rem ab orat[o]re t[illegible] ritu eſſe [illegible], qu[illegible] [illegible]d [illegible]itas, grauitas ac maieſt[at]as, [n]ec vltra, poſtul[a]uerint. [Q]uocirca [illegible] p[o]eſſe mouebit ac delec[ta]bit, ſi modo [illegible] ſu[illegible] di[c]endo ventitet, ſi nimiam curam verb[illegible], ac vulgo placendi præ ſe tulerit [illegible] ad ingenium materiæ cuncta [illegible] [illegible]uerit. Enimuero ita a natura comparatum, vt nimius cultus orationis, in dicendo vel ſcribendo ſcrupuloſior verborum penſitatio, a communi vſu petitorum in hac arte ſtylus remotior, degenerent inſtar peregrini inceſſus [i]n corpore, in quandam vanitatem, leu[itatem] [illegible] puerilitatem; imo in id, quod indo-

Hier. epiſt. ad Nep[ot]. ctorum nota, vt loquitur S. *Hieronymus*: atque iſtis nom[in]ibus vt a magnis ingenijs deſpiciantur, neceſſe. Quamobrem quod res diuinæ ac ſacræ, quæ verbis & ornamentis amplificationum ſubijciendæ, cum in ſe magnæ ſint, tum admira[bili] quadam maieſtate grauiſſimæ, ſi m[o]do illo [c]haractere eloquij tractentur, qui neque ma[g]nus eſt, neque vlla maieſtatis dignitate conſ[p]icuus, abſque omni dubio quantumuis acutus, & floridus, quantumuis cura compoſitus fuerit, quantumuis plenitudine quadam intumuerit orator, non mouebit, non delectabit, niſi fortaſſis riſum aut nauſeam excitauerit,

Mur. in 40. epiſt. Sen. ad Lucil. vt recte *Muretus* iudicauit. Porro vt orator, ſicut decet, alios moueat, debet ipſe prius motu expetendo concitari, vt omnes inſtar ideæ admoneat, quonam affectu ipſi qui audiunt impellendi. Bono autem vel expetibili motu ille orator affici non poterit, qui ſtudio captandæ gloriolæ flagrat, qui in hoc animo inflato incumbit, vt ſe alijs admirabilem oſtendat, qui orationis lepidæ, exquiſitæ cupidus apparet, neque in hoc præſidio ſibi fidat, quod huiuſmodi conſilium abdatur in intimis ſuæ voluntatis receſſibus, ad quos ſenſus auditorum nequeunt pertingere; etenim mihi credat, ipſeme ipſius ſermo, certis ſpiritibus temperatus, ipſimet corporis geſtus ex induſtria conquiſiti & naturæ affixi, hoc ipſum ex ſe exſpirabunt, ad oculos, ad aures, animoſque audientium omnia deferent ac renunciabunt. *Oratio*, inquit

Sen. epiſt. 115. Mur. in epi. 40. Sen. ad Lucil. *Seneca, vultus animi eſt, ſi circumtonſa eſt, & fucata, & manufacta, oſtendit illum quoque non eſſe ſincerum, & habere aliquid fracti: non eſt ornamentum virile, concinnitas.* Quocirca licet motus quoſdam concitet orator iſte factus quodammodo ad ſpeculum huiuſmo[di], tamen motus [i]p[ſ]ius perſonam reſpicient, non pe[rſ]u[aſ]i[o]nem veritat[is], non actionem virtutis. Q[uo]d a[u]tem [illegible] in hoc genere m[o]uere, o[p]tin[e]e[illegible] [illegible]cat S. *Aug[u]ſtinus. Tunc auditor mouetur cum inflectitur volun[t]as,*

Aug. [illegible] de Doct. Chriſt. c. 12. *cum amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod commendas amplectatur, quod dolendum exaggeras doleat, cum quod lætandum prædicas gaudeat, miſereatur eorum, quos miſerandos ante oculos dicendo conſtituis fugiat eos, quos cauendos proponis, & quicquid aliud graui eloquentia fieri poteſt ad commouendos animos auditorum, non vt ſciant quid ſit agendum, ſed agant, quod agendum ſciunt: ſi autem adhuc neſciunt, prius docendi ſunt, quam mouendi.* a[c] reuera nullus prudenter alterius ſermone induc[e]tur ad al[i]quid agendum, aut ab al[i]quo re[c]edendum, quantumuis vociferando ſudauerit, niſi rationem vtriuſque audiuerit. Proinde quoad hoc abundare debet orator eis argumentis, quæ ſolide probant hoc agendum, vel declinandum: qua in re, ſtudium Philoſophiæ plurimum ipſi adiumento eſſe pote-

Tac. de ora. rit. *Tacitus* diſſerens de honeſtate ac æquitate ab oratore tractandis, ait: *De quibus copioſe & varie & ornate nemo dicere poteſt, niſi qui cognouit naturam humanam, & vim virtutum, prauitatemque vitiorum. Ex his fontibus etiam illa profluit, vt facilius iram iudicis vel intelligat, vel leniat, qui ſcit quid ira, promptius ad miſerationem impellat, qui ſcit quid ſit miſericordia, & quibus animi motibus concite-*

Ariſt. lib. de Rhetor. *tur.* Et ob hanc cauſam *Ariſtoteles* ſua præcepta Rhetoricæ ex naturæ ac motuum viſceribus educit. Inducendus itaque ſtudioſus eloquentiæ in philoſophorum ſcholas, vt ait *Tacitus*, nō ſolum in Rhetorum officinas. *Magna eloquentia* inquit, *ſicut flamma materia alitur, & motibus excitatur, & vrendo clareſcit.*

7 Denique quod ad delectationem attinet, illa præſertim ſpectanda, quæ ex rerum ipſarum ponderibus d[i]lucide propoſitis deriuatur, quæ in honeſtis animi motibus reperitur: nam hæc vt ſupra admonuimus, delectationē quandam in ſe cont[i]nent. Delectatio autem ex meris verbis, ex tropis, ex methodo dicendi capienda, non eſt per ſe expetenda, ſed quatenus delectationi perſuaſionis, motus, ac inflexus animorum inſeruit, exquirenda. Enimuero delectatio pure verbalis, valde exilis, neque vllam in ſe vim complectitur, quæ doctum aut ma-

Amb. lib. 2. offi. gnum ingenium afficiat. *Enimuero*, inquit S. *Ambroſius, diſſoluti eſt pectoris in rebus ſeriis quærere voluptatem: & cum tibi ſatis ratio, tum male ſe habentibus atque ægris ſonos auribus infundere dulciores, non medicamen vulneribus adhibere.* Vt vero in cibis alia pueris delectabilia, alia adultis, ita & in verbis contingit, vt leuiores auditores iſtis delectentur, grauiores alijs: quod & clarius conſtiterit, cum de ſtylu aliquid conſtituerimus.

X CAPVT.

CAPVT. XXI.

Quodnam ſtyli genus ciuilibus inſtitutis congruentius. vbi diſſeritur de quadruplici eius ſpecie, Diuina, Rationali, Concupiſcibili, & Iraſcibili, habita ratione tam rerum ipſarum, quam ingeniorum.

CVm in mutua neceſſitudine inter ciues ipſa vitæ ciuilis forma reperiatur, tum æquum, ſermone & eloquio, ſicut & alijs tam naturæ, quam artis muneribus, illos fore reciproce ſibi beneficos. imo oratione & ſcriptu maxime inuicem proſunt, quando iſtis tanquam externis ſignis latentes animi ſui ſenſus & affectus alijs viciſſim repræſentant. qua in re vt multæ præclaræ ſpecies cernuntur, ita varia quoque errata indies in ciuitate increbreſcunt. Primo loco dicendum occurrit, quod tametſi ſtylus ad declarandas animi conceptiones a natura ipſa inſtituatur, nihilominus, cum earum amplitudines vix exæquet, raro ipſimet ſcribenti & opifici arridere ſolet. Hoc autem frequentius maioribus ingenijs accidit: Hæc enim, antequam ſtylum mouere incipiant, ſibi videntur grandia, ampla, copioſa, ſpecioſa etiam animis excogitaſſe, quæ ſimul ac literis deſcripta, veluti paruo ingentes fœtus conceptuum definiri, paucis magna explicari, ac non tam vbertate effundi, quam vinculis conſtringi. quod cū animaduertunt, dolent quodāmodo, ſtylum culpant, illumque ideo auerſantur, quandoquidem ad plenum haud ſatis notionum ſuarum ambitus explicauerit. Minoribus autem ingenijs, quæ imaginatione & memoria valent, facilius accidit ſuo ſtylo delectari; nihil enim vltra id poſſunt mēte depingere, quod obuiūs ſtylus nequeat ſpecioſe ſatis comprehendere. Quamuis enim intellectio omnis in vniuerſum dependeat ab imaginatione, ac inde aliquo modo cohibeatur & impediatur a natiua, abſtractaque ſua amplitudine, nihilominus imaginatio, quæ ſcriptioni adminiculatur, circa plura ſingularia eſt occupatior, diſtractior, adeoque anguſtior: & proinde ſtylus ab ea deductus, adſequi non valet animi ſolutam quādam dilatationem: aliud enim eſt volare mentem ſpeculando nullis verbis ligatam, aliud eius obiectum tabulis conſignari, verborumque quaſi compedibus impediri. *S. Auguſtinus* reſpondens Diacono Carthaginenſi, qui illi ſignificarat, deſcriptos ab ipſo Catechiſmos haud placuiſſe proprio iudicio, ac proinde quæſierat a *S. Auguſtino*, vt ſuo ſtylo expreſſos ipſi alios mitteret, reſpondit: *Nam & mihi prope ſemper ſermo meus diſplicet.* rationem hanc reddit: *Contriſtor, ſermonem meum cordi meo non poſſe ſufficere.* In eandem ſententiam pariter *S. Hieronymus* hæc dicit: *Propria mentis cogitationem ſermo non explicat: Profundos enim & reconditos ſenſus lingua non explicat.*

Auguſt. lib. de catechiſ. Rudib. ca. 2.
Hieron. Ep. ad Pam.
Ad Algaſ. quæſt. 10.

2 Verumtamen in hoc negocio noſtra ſorte contenti, conandum, in lucem, quo alijs vtiles eſſe poſſimus, vt dilucide cum rem ipſam, tum noſtros conceptus verbis explicemus: ad hoc enim ſermones ac ſcripta penitus referuntur. *Cumque ipſa natura*, ait Cicero, *accuratam orationis hoc profiteatur, quod non appareat. & quo id facilius adſequatur, adhibiturum & ſenſus, & ea qua perſpicua ſunt, qualis eſt iſtorum oratio, qua omnia non tam eſſe, quam videri volunt?* Præpoſtere idcirco ij faciunt, qui cum deberent alijs rerum naturas verbis aperire, illas interpoſitis dictionis fumulis, verbiſque exoticis, vt notat *Gellius*, potius velant celantque; adeo vt auditor ſeu lector ſummis viribus debeat contendere, quo eiuſmodi verborum tegmine diſcuſſo, tandem ad eas ſuo marte percipiendas peruadat. Sanum omnino conſilium *Phauorini*: *Viue moribus præteritis, loquere verbis præſentibus.* Iſtius quidem obſcuritatis variæ cauſæ. prima attingit imperitiam in illa lingua, cuius inſtat vſus. altera denotat crudum ac indigeſtum in animo rerum conceptum: nam a confuſis ac perturbatis notionibus in mente manare non poterit amœna, perſpicua ac inſignita facies loquutionis vel ſcriptionis. imo clara ac diſerta oratio, ſignum abſolutæ in animo ſcientiæ: propterea *Ariſtoteles* aſſerit, quempiam poſſe alios appoſite docere, indicium eſſe in eodem ſapientiæ. Deinde aliqui ita cupiditate excellenter ſcribendi incenduntur, vt ſtudeant peregrinis verbis, adeoque contextu eorum naturæ haud conſentienti, ſed exotico prorſus, ſua omnia deſcribere: quo obſcuriſſimi euadunt. Denique ſunt, qui vehementer cupiunt, vt alij exiſtiment, ſe ſublimia ac rara quædam dogmata tradere: proinde quo hoc ſuccedat, omnes vmbras & inuolucra verborum ſibi conſciſcunt. vndiquaque autem proueniat hæc obſcuritas, certe res eſt cum naturæ ipſi, tum morum ciuilitati aduerſaria. Proinde ita verbis diſſerendum, ſic ea adhibenda, ac inter ſe filo componenda, vt res ipſæ videantur non ſolum ea ſuppeditaſſe, ſed etiam propriu opere contexuiſſe: quo id rebus reſpectu ſtyli aduenit, quod vitibus, ad vinitoris induſtriam relatis, contingit. *Qua circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur, vt quo natura ferat, eo poſſit ire: vt ipſæ vites, ſi loqui poſſint, ita ſe tractandas, tuendaſque fateantur.* Verum quidem eſt, ad hoc criſtallum latinæ elegantiæ, quo antiqui Romani ſcriptures fulſere, nos ægre admodum, a matris vberibus alijs, ac diſſimilibus etiamnum linguis aſſuetus, poſſe peruenire: laborandum tamen, vt nihil in noſtro ſtylo ſit obſcurum præter materiæ ſubiectæ Metaphyſicam quandam altitudinem & ſubtilitatem: in quibus ingenio lectoris, non dictionis vllæ perſpicuitati fidendum. *Ineſt in rebus ipſis obſcuritas*, inquit *Cicero*. *Neque enim ignoro, quanto infeliciora ſint ingenia noſtra Romanis: ſi quidem Latine & diſerte loqui illis ingeneratum, nobis elaboratum: & ſi quid forte commodum dicimus, ex illo fonte & capite facundia imitatio noſtra deriuat.* Terminos vero

Cicer. [illegible] eadē quæſt.
Gellius [illegible] Noct. cap. [illegible]
Ariſt. lib. 1. Metap. ca. 2.
Cicer. lib. 5. de Fin. de Senectut.
Cicer. lib. 4. de Fin.
Auctor. Panægyr. dict. Cōſtāt. Filio

Romanæ

R[illegible] ntur iſti Cicero [illegible] *Oratorum* [illegible] *ita* [illegible] *omnes* [illegible] *fere* [illegible] [illegible]

Quod [illegible] venuſtus ſtyl[illegible] omnino depen[illegible] [illegible] ob cauſam [illegible] diverſas formas [illegible] [illegible] iucun[illegible] [illegible] *De-* [illegible] *Mira* [illegible] *orati-* [illegible] *commenta-* [illegible] [illegible] *Lucanus* in perſona *Calpurnii Pi-* [illegible]

[illegible] pariter cum grandine nim[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Arida,
[illegible]
[illegible] pingere ſorte,
[illegible] gratia mel[illegible].

[illegible] ſtylum ab *Adriano*, docto Principe, [illegible] *Amauit præterea genus di-* [illegible] *Controverſias declamabat. Ciceroni* [illegible] *Ennium, Saluſtio Cœlium præla-* [illegible] que ingenium teſte *Plutarcho,* [illegible] *Phocion animaduertit, idem orationi* [illegible] *dum eum, qui eo ſunt præſtantiores,* [illegible] *materia plus valoris ac pretij comple-* [illegible] *eorum orationis genus illud, quo paucis* [illegible] *ſapienter, acute ſignificata.* Hoc [illegible] ſtyl[illegible] olim Galli teſte [illegible] Græco Mercurio præ[illegible] autem ad quatuor formas, ex [illegible] pagatas, omnem eiuſ[illegible] ut enim homines [illegible] inter ſe, aut alios [illegible] quadam laudando, vel [illegible] narrant. Confabula-[illegible] debent, quod v-[illegible] dicendi vices alternatim [illegible] explicandi nego-[illegible] volunt, vt ma-[illegible] conſtet apertius, quod [illegible] actus ſceni-[illegible] Argumenta ve-[illegible] deductio, ſine oratio-[illegible] excuſſis latebris, ac [illegible] imo nouis vocibus, [illegible] *Seneca*, vlur[illegible], rei [illegible] cienda. Cui [illegible] adhibueris, nunquam [illegible] intellectus humana con-[illegible] ſemper ad aliquid peni-[illegible] ſatisfaciens. [illegible] clauſularum de-[illegible] ac terramina, inepta ad fidem ex

probatione facien[illegible]um [illegible] etiam argu-menta amplificantium [illegible] e[illegible]nan-da, et ſtyli quan[illegible] vbertatem ac [illegible] autiam. p[illegible] ca-dem q[illegible] ex-optandæ [illegible]tudini ac fluxu co[illegible] idoneæ. in quibus fieri poterit vt q[illegible]n-do ſuum ingenium commen[illegible]et, vt [illegible] elegantiæ quoque ſpe[illegible]en e[illegible]at, nunquam ta[illegible] cu[illegible] vt eloquentiæ ſchemata a[illegible] pl[illegible] vt iudicium, vt erud[illegible]nem in[illegible] ru[illegible] inerat. [illegible] [illegible]ncinnum qu[illegible]d [illegible] ſ [illegible] [illegible] [illegible] d[illegible] [illegible] nart n-[illegible] commendan-da [illegible] debe[illegible], nemo qui quam re-d[illegible] in quo, [illegible] ſtyli d[illegible]c-[illegible] fuerit, præter obſcuritatem, quam [illegible] obtenderet defectum pariter ad-du[illegible] [illegible] maieſtatis, ac dignit[illegible]tis. Vt enim in anguſtum colores ſuos non cogit pict[illegible]r, ita nec orator ſua lumina in exigua ſ[illegible], quæ ſparguntur, membra, donec com-pellet.

4 Et quidem ſicut in aliis ſignis exhibendis, quibus animi mores ac diſpoſitiones [illegible] pa-teſcunt, viro ciuili magna cura adhibenda, ita in genere ſtyli vſurpando cautiſſimus eſſe debet. Enimuero ſtylus animi motum in-geniumque redolet, ſicut pomum aut flos rad[illegible] ſaporem. Videmus enim animos molles, ſubactos, & nobil[illegible]e ſanguinis claros, dul[illegible]edine q[illegible]dam ſermonis fluere, in-ſtar fluminis [illegible] decurrentis, aut per d[illegible]tem herbam, ac frequentes fl[illegible]res, lapſ[illegible]n-tis cau[illegible] pauonis mollitudine [illegible] ſuauitate ſ[illegible]nus de[illegible] Ouid. lib. 5 Faſtor.

D[illegible] ab ore r[illegible]ſas.

Iratos [illegible] s, [illegible] m[illegible]-roſos [illegible] aſpe[illegible] labarum con-curſus [illegible] *[illegible]* ſecundus [illegible] Plin. lib. 6 Epiſt. 7. & 6
di charac[illegible] ſimulque humi[illegible] duab[illegible] villas ſi-miles dixit. quarum vnam, in alto extructam Cicer lib. 3. de legibus
tragœdiam alter[illegible] in valle poſitam, comœdi-am h[illegible] illepide appe[illegible]. I[illegible] dem [illegible]do *Lucullus*, [illegible] narrat *Cicero*, dice[illegible] ſe h[illegible]bere Senec. Epiſt. 40. 95. 113. ad [illegible] 115
duas villas: quarum ſuperio[illegible] equitem, in-feriorem libertinum vocabat. Profecto ſtyli qualitas indicabit vt, recte di[illegible] *Se-neca*, [illegible]uius villæ incola fuerit [illegible] ac quid in illo exa[illegible]tum, quid humile ſeu [illegible] ſum lateat [illegible] an eques R[illegible]nus, vel Roma-num m[illegible]cipium. ac in [illegible]ptis *Dem[illegible]*, atque *[illegible]*, vtra[illegible] g[illegible]nera, [illegible] expri[illegible]tur. *Oratio vultus animi eſt*, ait *Se-neca*.

5 Atque vt eloquentia, a naturæ fonte fluens, triplex, *Rationalis*, *Concupiſ[illegible]-bilis* & *Iraſ[illegible]*, ita ad eius diſtinct[illegible] tri-plex ſtylus, *Rationa[illegible]*, *Concu-piſcibilis*, *Iraſcibilis*. Rationa[illegible] quidem, quod a ſenſu alienus, & motu[illegible], in-de non eſt multum notus h[illegible]bus vulga-

vulgaribus, nequ[illegible] ab [illegible] plurimum [illegible]xpe[illegible]us. Proprius eſt [illegible] & ver[illegible]tati rerum o[illegible] ac omi[illegible]tus. [illegible]ganna autem ſtyli, qu[illegible] m[illegible]nnes a[illegible] [illegible]rumque eſt *Concupiſ-c*[illegible] [illegible]ut [illegible]. C[illegible]upi[illegible]bilis quippe *At-t*[illegible] *A*[illegible], ma[illegible]s & d[illegible]ioſis ing[illegible]js c[illegible] [illegible]u effuſus, verbis ti-[illegible]atus [illegible] [illegible]un[illegible]ro concinnatus: n[illegible] tam exuheiat quam e[illegible] [illegible] ſtylum [illegible]nt *I-ra*[illegible] [illegible]ut, ad[illegible]ibentes [illegible]ndam [illegible]uudantiæ v[illegible] [illegible]lis l[illegible]onica breui-ta[illegible] [illegible]ctus [illegible] [illegible]uod [illegible] rudis, ne-l[illegible] q[illegible]latentis [illegible]s c[illegible]ntum elic ſe ac ſuper-be in[illegible]endit, m[illegible]ra a[illegible]ſſunos terminos & ſcab[illegible]ſa membra ab[illegible] omni nume[illegible]onc[illegible]-tu, abſtruſum ſenſum cum lu[illegible]oma mordacita-te abſ[illegible]ondit. *Sparta*, ſ[illegible]u *Lacedæmones*, ab ingenijs & v[illegible]æ vſu, hon[illegible]s Martij, aſpere hoc ritu loquebantur ac ſucc[illegible]e. Lotum princeps *Lycur-gus*, qui vt ſcribit *Plutarchus*, *Breuiloquus*. [illegible]lunc im[illegible]tatus *Ageſilaus*: cuius epiſtolium *Plutarchus* ſic refert, *Niciam, ſi quidem nihil commiſit, dimitte: ſi commiſit, nobis dimitte: ſumma, dimitte.* at quis iſtis paucis verbulis deeſſe ſuam venerem iudi-cabit? hoc eſt ingenij affectatam oſtentationē: ne Aſiano ſtylo venerem tantum[illegible] attri-buant? Videmus ter repeti illud *dimitte*, & ag-nominatione, puerili quodam adhibito ſtud[illegible], per totam periodum traduci. *Phocion* pariter Athenienſis, quem *Demoſthenes* [illegible]ſe d[illegible]orum ſecurim appellabat, contra ſuorum G[illegible]ntilium ingeniū ac Mine[illegible] quod mo[illegible]us t[illegible]ricus aut Stoicus, hoc dicen[illegible] genus intēpeſtiue appro-bare ſuo de cētu volui[illegible]. Etiam apud Romanos *Brutus*, ac ſi ſtatu[illegible] fuiſſet ænea, rigorem hunc [illegible] de quo *Plutarchus*: *Fa-cun*[illegible]*a m*[illegible] *accommodatam exercuit, Græ*[illegible]*ero, graue,* [illegible]*mentioſum dicendi genus & Laco*[illegible] *cu*[illegible]*tate quodam modo imitatus eſt*. In argu-men[illegible] hui[illegible] ſtyli debitæ *Charilaus Lycurgi* nepos, dicere ſolebat, *Eos, qui non multis vtuntur ver*[illegible]*is, neq; multis legibus indigere*, ſignificans Spar-tanū ſtylū in honeſtioribus ciuibus reperiri, quā Atticū. Enimuero nō abnuerē prorſus huic aſſe-rto ver[illegible]tat[illegible] ſuam ineſſe, certo tamen ſenſu fæ-cundo: nempe ciues ir[illegible]biles, vt alias dixi-mus, qui loquuntur Lacedæm[illegible]ice, non indi-gere tot legibus ad honeſtos mor[illegible] ac Aſi[illegible]nos affluentes iucunditatibus vitæ & ad eius inge-nium affluenter dicentes hi enim vt difficilius vitijs re[illegible]t, ita plur[illegible]bus legibus ab eis mu-niendi. Noſtra ætate *Iuſtus Lipſius* more laconi-co ac martio plurima, magna penes iuniores cum ſua laude, luſ[illegible]. Duo ſibi arrogant iſtius ſt[illegible] artifices: ant[illegible]u[illegible]tem ſ[illegible]ilicet, & viri[illegible]ta-tem. an[illegible]ar[illegible]em, [illegible]o d[illegible]um ti[illegible]ulo? num Sparta t[illegible]ta Aſia ve[illegible]uſti[illegible] an non homines ſtatim a[illegible]iteris ſlorue[illegible]n Aſiati[illegible]e diſputarint? quo ſæ[illegible]ulo pre[illegible]or[illegible]n[illegible]us *Hercules* eorum bar-b[illegible]icus [illegible]ut Gallicus vti oſtendant, illum vel *Palladis* temp[illegible]ra anteuertiſſe? Cæterum ob virilitatem gl[illegible]niantur. Ego ſane in nullo gene-re orati[illegible]nis tantam, aut tam puerilem affecta-tionem, & tam frequens aucupium adeo leuiū agnominat[illegible]m, atque [illegible] ca[illegible] verborū depre[illegible] [illegible] reccoti laconi[illegible] [illegible] & ſonora vani ate[illegible] Italico, ſeu Rom[illegible]no. [illegible] tra[illegible]a grauitas [illegible]ndi. [illegible] q[illegible] *Hier*[illegible]*mus* dix[illegible] ſe [illegible]am pe[illegible]iſſe, p[illegible]ctum in Gallia, *[illegible]*[illegible]*cre*[illegible]*em nitoremque Galli-cani ſermonis, grauitas* [illegible] *condiret*.

6 Diuinus ſtylus ad idæam ſacræ S[illegible] h[illegible]inem inſt[illegible]it ad l[illegible]ndum, [illegible] quadam verborum, & cu[illegible] in[illegible]g[illegible] [illegible]te l[illegible]quentis, vel ſcribentis. [illegible] quiſi[illegible]tnatu, ſine o[illegible]er[illegible]ſa[illegible] di[illegible]m pr[illegible]bati[illegible]n [illegible] ve[illegible] apud alios futura diffi[illegible]tia: qu[illegible]d tanquam ab oraculo, ab illo diui[illegible] vera aſſerta, proprijs c[illegible]nouta viribu[illegible], diu[illegible]net. *Rupertus* el[illegible]ganter [illegible] c[illegible]mparat ſtylum ſacræ Scripturæ fiſ[illegible]e[illegible], in qua *Moyſ*[illegible]s puer formo-ſiſſimus includebatur. *Vt eloquentia ſpiritus* [illegible] Sup. [illegible] 9 Exod.
vi[illegible]*itate literæ temperaretur*. notat ergo *S. Thomas* in ſacris literis metaphoras a rebus humilior[illegible]bus plerumque deſumi. Errant idcirco vehe-menter, qui bar[illegible]n & inſu[illegible]ſam dicti[illegible] [illegible]criminantur in no[illegible]is, qui Philoſophica & Theologica ritu Metaphyſico pertractant. nam cum eis m[illegible]m [illegible]ere, idque [illegible] [illegible]bus obſcuris ac [illegible], tum [illegible]ud [illegible] ſtyli ad ratione[illegible] [illegible] [illegible]tum, quod diſtinctius ſign[illegible] [illegible]conceptus in do-cente, ac eis [illegible]bus [illegible] ipſa. qu[illegible]m[illegible]cunque ergo re[illegible] [illegible]a[illegible] [illegible]ino vſu aut[illegible] re, [illegible]pe[illegible] nam il[illegible] lan[illegible]æ [illegible]odo res p[illegible]s melius effingun[illegible]di[illegible]rentes, [illegible] el[illegible] & ornati iudican[illegible]. quorum plerumque [illegible]n-temptus, ac d[illegible]l[illegible]ctus verboru[illegible] ad l[illegible]m ni[illegible] di[illegible]ma ex[illegible]u[illegible]t[illegible]r, aut me[illegible] [illegible]duin-que reru[illegible] n[illegible]n at[illegible]t vel ea n[illegible]ra[illegible]o ſcu[illegible]-tate inuoluun[illegible]. [illegible] p[illegible] [illegible]a [illegible]i-nis indocti, ac vltra verba nihil ſuo [illegible]e ex-quirentis, vt *Seneca* [illegible] [illegible]dmonuit. di[illegible]ipulus *Iuſtini Martyris*, *Tatianus*, dat[illegible] at[illegible]ionem Græcis, ob quam ſac[illegible]rum liter[illegible] lectio ei [illegible] *His dein fidem adhibui, quod ſtylus non eſſe*[illegible] *phale*[illegible]*tus, nec* [illegible]*lla ſcriptorum affectatio, & ſermo nuſquam obſcurus*. idem ſcribit de *Gregorio Thaumat*[illegible], *Gregorius Nyſſenus*, nempe cum audi[illegible]t Ale-xan[illegible]iæ d[illegible]centes Chriſtianos D[illegible]ores ti-de[illegible] ad[illegible]ſſe, inde motum. qu[illegible] [illegible]c[illegible]t oſi-tate verborum, & artificioſo nexu a[illegible]u-mentorum, res diuinas tractari animaduert[illegible]ſet.

7 Rationalis ſtylus, [illegible]ertim [illegible]bus [illegible] bationibus addi[illegible]us, in [illegible]rnatu [illegible]audo paulò indiligentior. Ouid. [illegible]
Te tuus iſte rigor, poſitique ſine arte capilli,
Et leuis egregio puluis in ore de[illegible]*et.*

8, Stylus concupiſ[illegible]bilis, [illegible]r[illegible]lus, luxurians, ſuauiter ſonans, ad [illegible]pl[illegible]s ſenſ[illegible] voluptatum ſp[illegible]ſius reſ[illegible] in rebus mel[illegible] reſ[illegible]rſus, ac Z[illegible]ph[illegible] qu[illegible] vndique iucundus.

9. Iraſcibilis affectus ſtylum effert c[illegible]nciſum ab omni concionitatis t[illegible] pl[illegible]a[illegible] ornatu, abhor[illegible]ntem, ſyllabaru[illegible] ſtri[illegible] [illegible]c-[illegible]em

Plutarch. in Lycurg. in Agel[illegible]

Plutarc. in Phocion. in demoſthenē

Plutar. in Bruto.

Plutar. in Lycurgo.

d[illegible] ac in [illegible] pus [illegible] his [illegible] *Cui [illegible] prafractum & aſperum [illegible] de induſtria [illegible] pla-citus [illegible] circa [illegible] ci-vilem [illegible], qua autem inæqualitate peru[illegible]. Sy[illegible] cus. [illegible] us ol[illegible], [illegible]-nu[illegible] & Ap[illegible]us. Proinde fa[illegible] Rhetoricæ quo ad Nu[illegible] & a[illegible] es, [illegible] ens.

10. I[illegible] icere [illegible] inſignes *Cicero Ou[illegible]* [illegible] nſpicui *Cæſar* [illegible] at in vtr[illegible] uc [illegible] u[illegible] in vſque admirabil[illegible], a-[illegible] *Cra*[illegible] pud Latinos [illegible]: [illegible] in ſtyl[illegible] & C[illegible], vt plane [illegible], in [illegible] ex[illegible] lluerint. Et [illegible]em [illegible] more a luxu, ſic do-[illegible] ti[illegible] ap[illegible] quam ibi fluidus [illegible] us, vt ne vix qui [illegible] R. in eius carmine [illegible] uid rancidi: [illegible] expic[illegible] ent [illegible] *Dionem* [illegible] re [illegible] loquentem induc[illegible].

[illegible] non [illegible] xum immotumque ſederet
Ne[illegible] me [illegible] ſociare iugali,
Po[illegible] amor decep[illegible] morte feſellit,
[illegible] tedæque fuiſſet:
[illegible] umbere culpæ.

V[illegible] Æ-neid. [illegible] A[illegible], cu[illegible] eos *Turnus* ciuitate [illegible]. [illegible] lupo illos compa-[illegible].

[illegible] & im[illegible] robu[illegible] ira
[illegible] collecta [illegible] gat edendi
E[illegible] & ſicca [illegible] fauces.
[illegible] muro [illegible] caſtra tuenti
[illegible] & [illegible] dolor o[illegible] ardet.
[illegible] em ſonitum pro[illegible] are canoro
[illegible] clamor, calumque remugit.

Virg. Æ-neid. 9.

11. [illegible] qu[illegible] d [illegible] ne affectus excitandi id-que ex [illegible] to philoſophica altius ſtylus hiſto-riæ vel [illegible] agœ[illegible], alius elegiæ conſcribendæ ad-hiben[illegible]: qui enim tragœdiam vel hiſtoriam [illegible] narrat, is ex [illegible] gnitudine affectus ver-[illegible] quodam [illegible] pparatu ac pompa ext[illegible] n-dit. qui [illegible] clamas [illegible] dolore vel a-[illegible] re ſuperatus, euentus de[illegible] orat: ac proinde p[illegible] ſteri[illegible] ver[illegible] vna ſyllaba [illegible] claudicat, vt-p[illegible] in [illegible] rumentum ani[illegible] entis deficien-t[illegible] ac [illegible] præ dolore quodammodo abiicien-t[illegible] at[illegible] rem tam [illegible] rmen hexametron [illegible] her[illegible] um, indolem poëtæ omnino pro-[illegible] quid[illegible] m, vim rat[illegible] alem, hoc autē [illegible] m. quo pa[illegible] Satyra breuibus [illegible] coalita, iram oſt[illegible] hæc quippe [illegible] tanea quad[illegible] pr[illegible] ione mordax, & [illegible] n[illegible] ſa tubus, quæ in a[illegible] non inſurgit.

Auguſt. lib. 4. de Mu-ſica.

[illegible] orator Elegia nexa [illegible] es,
[illegible] o pes illi longior alter erat.
F[illegible] s, veſti tenui [illegible] a. vultu amantis,
[illegible] ui [illegible] m cauſa de[illegible] erat.
[illegible] viole[illegible] [illegible] dia paſſu,
[illegible] a [illegible] palla iacebat [illegible] umi.
[illegible] r[illegible] latere [illegible] ale tenebat,
[illegible] t[illegible] e um vincla cothurn[illegible] erat

Ouid. in ele[illegible]

[illegible] c[illegible] eror[illegible], ita differebat: *Quali cu-[illegible] eſſet, talem eſſe hominem: qua-[illegible] mo eſſet, talem eſſe orationem. orati-[illegible] ſimilia, factis vitam.*

C[illegible] T[illegible]

12. Ex iſtis intel[illegible] poterit, non ſolum a-ni[illegible] ind[illegible] em, ſtyl[illegible] c[illegible] ac [illegible], verum etiam in [illegible] v[illegible], a d[illegible] ab argumenti natura, c[illegible] at[illegible] ſ-ceſſerit. hoc pacto de[illegible] nnis pe[illegible], inepte loqueretur ac[illegible] d[illegible] e pr[illegible] penſi[illegible] les inſperg[illegible] t, [illegible] c le[illegible] a a[illegible] ar[illegible]. Pari[illegible] ex in[illegible] patr[illegible] d[illegible] na a-liquod [illegible] trectans tran[illegible] n[illegible] do indo[illegible] tus, [illegible] er[illegible] o[illegible] tropis [illegible] cu[illegible] s venen[illegible] in[illegible] ratione o[illegible] enderit. *[illegible] nia I[illegible] plam non [illegible], in [illegible], ibi tandem e [illegible] & conſtans [illegible] fuiſſet, qui tunc ver[illegible] a?* Denique [illegible] aliquam cau[illegible] di[illegible] en[illegible] agens, a[illegible] de[illegible] na[illegible] t, ſit modo am[illegible] ſi miſeri[illegible] lenit[illegible] quæ a n[illegible] inc'i-natus n[illegible], c[illegible] nc[illegible] derit. Chriſtiana ſapien-tia argumen[illegible] pl[illegible] rum[illegible] ontinet [illegible] num, Rationale, & c[illegible] ncupiſ[illegible] e: idcirco a pruden-tia & iudicio deuiant, qui lacteam hanc mate-riam ferreis ſuis verbis vibrant ac criſpant. di-cant quid velint, ſe potius quam Chriſtum de-ſcribunt: neque tam ad inſtituti ingenium, quam ad inſole[illegible] animi ſui ac ſeptentr[illegible] nis conſ[illegible] u, differunt, qui tragoſum obſcurumque ſtylum illi adhibent. ergone pietas noſtra res ade[illegible] ſa-lebroſa & irata, vt indigeat horum tipho, ſer-mone horrido, incultoque & quidem præter abuſum thematis, fructu plerumque carent nempe ſpirituali ſenſu ac guſtu in lectore. ve-rum quidem, in rebus al[illegible] oribus explicandis, ſeu mataphyſicis, vel etiam in eis tractandis, quæ ſanctiora, & æternæ fælicitati maxime ne-ceſſaria, vt ſuadet *Plato* laudanda, quantum ad nomina ſiue voces, quædam negl[illegible] entia: vnde appareat, rebus magis accommodari dicentis voces, quam iſtis eas.

Sene[illegible] E[illegible] 100 [illegible] ad [illegible]

Plat. in The-æ[illegible], & in po-lit.

13. Cæterum vt [illegible] ria hæc genera ſtyli, deducta a facultate in hom[illegible] inc[illegible] rationali, concu[illegible] ſcibili, atque iraſcib[illegible] i, vt in ſe [illegible] p[illegible] ata, ad perfe[illegible] tum adduci poſſunt, ſe[illegible] ndum ita certis vitijs eſſe agnata, vt facil[illegible] abe[illegible] rum in[illegible] re ſu corrumpan-tur. Stylus quem ratio ſol[illegible] d[illegible] rina decer-nunt, ni cauerit orator, [illegible] ccitate quad[illegible] m citò mar[illegible] ei, colore ac ſucco deſtitutus, diu au-ditori de[illegible] n[illegible] n placeb[illegible] t. Concupiſcibi-lis quoque ſtyli redudan[illegible] ac mo[illegible] tes, niſi ter-mini rigidiores interuenerint, languebunt, in-geniumque arguent ac redarguent effœmina-tu[illegible]. *Nos* inquit *Seneca*, *plur[illegible] s iuuenes barba & coma nitidos de capſula totos. ni[illegible] l abeis ſperaueris forte nihil ſolidum.* [illegible] nimuero orati[illegible] nis t[illegible] llior ac fuſi[illegible] ri fluxu, ita ſæpius argumen[illegible] neruus extenditur, vt penitus diſſoluatur, vt gracilis euaneſcat, vt nihil eius, ab impetu halitus, ma-neat ſuperſtitis, præter inanes phaleratæ oratio-nis exuuias. Stylus quoque qui iræ inſeruit ac ſua lac[illegible] n[illegible] ca breuitate intumeſcit in bullas, igneſcit in prunas, amareſcit in myrrham, ex-tuberat in n[illegible] s, erumpit in quiſqui[illegible] as, in [illegible]-ſegmina, ſi nullo lepore aut amœni[illegible] ri[illegible] ntex[illegible] u exornetur, ſi omni melle deſt[illegible] uatur [illegible] cru[illegible] le quid horridumque ſpirabit. *Sed neque ille,* in-quit *Auſonius*, *concinnius eloquetur qui ſe laconica breuitate collegit neque i[illegible] le [illegible] tertius, qui cum*

Senec. E-piſt. 41

Auſon. in Grat. Act. ad Gratian.

ſenſibus verba glomerauit. nec iſte dulcius, cuius breuis oratio mul[illegible]endo [illegible], quam extorquendo perrupit. [illegible] q[illegible] adno[illegible] *C[illegible]ero* ad[illegible]ben[illegible]as [illegible] s [illegible] ſtyli iuxta duplex g[illegible]us [illegible] *Contentionem*, alterum [illegible] com-p[illegible] [illegible] in tor[illegible] eu[illegible] in quibus [illegible] con-ſtitui[illegible], de q[illegible] v[illegible] ex[illegible] ca[illegible] n[illegible] po[illegible] que[illegible] [illegible]que de[illegible] diſcendum. Nun[illegible] bonus poet[illegible], aut optimus orator q[illegible] in ſtyl[illegible] efformando [illegible]mmend[illegible] [illegible] ex Philoſophia de rebus ipſis iudicare [illegible]; adeoque intelligere, quo ſty[illegible] genere [illegible] depingendæ, iuxta ac quo anim[illegible] af[illegible]ectu[illegible] ſe-qu[illegible]æ. quiſque [illegible]aracter ſtyli poeti[illegible] ſiue [illegible]to[illegible] huic aff[illegible] c[illegible]mouid[illegible] oppo[illegible]. Nõ ſunt itaque, vt multi autumant, flores, ac formæ poëticæ, ſiue oratoriæ, res penitus vmbratiles ad mo[illegible]um vultus *Narciſ[illegible]* in aqua apparentis, ſed [illegible] [illegible]retæ pori[illegible] ductæque ab in[illegible]mis rerum elemen[illegible]. S[illegible]ici quidem, ac inter eos *Cato*, vt [illegible]ibu[illegible] *C[illegible]cero*, rerum explicandarum naturi[illegible] [illegible]ationem penitus excluſe-r[illegible]. *Ea h[illegible] [illegible] C[illegible]cero. ſuis Cato, quæ nullum ſequitur [illegible]ore[illegible] ora[illegible], neque delectat argumentum ſe[illegible] [illegible] interrogatiunculis, & quaſi punctis, quod pro[illegible], effici[illegible].* eandem poſtea hæreſim ſequuti Lacedæ[illegible]nes, & [illegible] pago diſſerentes.

Cicer paradox.

14. R[illegible]iquum iam videatur, vt comparationem aliquam ineamus quantum ad ciuiles mores, inter ſtylum gr[illegible]dioribus periodis con[illegible], & alterum frequentioribus con-clu[illegible] a[illegible] ſtricturis interpolatum. Vtrumque g[illegible]us *Cicero* luculenter quoque deſcripſit: prius hiſce verbi[illegible]: *Grandiloqui, vt ita dicam, fuerunt, cum ampla & ſententiarum [illegible]rauitate & maieſtate verborum vehementes, varij, copioſi, graues, ad permouendos, ac conuertendos animos inſtructi & parati* poſt[illegible]ius ſic enarrat *Alij aſpera, triſti, horrida oratione vtuntur, neq; perfecta neque cõcluſa.* Di[illegible] [illegible]q; [illegible] ul[illegible]s nominibus il[illegible]ud huic præcellere. Primo[illegible] illud genus ſtyli amplioribus animi cõ[illegible]p[illegible]h[illegible] [illegible]nibus magis idoneũ, quá alterũ, vt con-ſ[illegible] [illegible]rol[illegible]x[illegible] in eo verb[illegible]rũ deductu. quod [illegible] in[illegible] qu[illegible] in hoc vitium fuerit, id n[illegible] [illegible]det ſt[illegible] der[illegible]u, ſed oratoris culpa, qui non curauit m[illegible] [illegible]rem ſui argumenti deni[illegible]tatem. Hoc vero alterum genus breuitate inclu[illegible]um, ac [illegible]ctum in particulas, animi cogitantis in longum, aut porrecti, indicium nullo p[illegible]cto eſt [illegible] ſed potius hac & illac fracte ſaltanti[illegible], ang[illegible] [illegible]que limitibus torte conſtricti. pro-

Cicer. orat. ad Brutum.

pter hanc cauſam [illegible] dum, arg[illegible] c[illegible] ane [illegible] ductio[illegible], c[illegible] con[illegible]ractu autem [illegible] e[illegible], a[illegible] d[illegible] po[illegible]æ exp[illegible] *Seneca, Cæſar*, [illegible] De [illegible] loquitur [illegible] *[illegible] alterium ſuauem faciunt melo-[illegible] & ſuper vtraque lingua ſuauis.* at vero ille [illegible] curam abijcit verba [illegible]exen[illegible] quò concurſus ſyl[illegible]a-[illegible], eo ſuam v[illegible] [illegible], te[illegible] conſtantem [illegible]a-[illegible]ndam exi[illegible]at.

Ec[illegible]

In [illegible] nunquam ſic probat Æolus vndis,
[illegible] anguſtis Boreæ certamina colli[illegible].

C[illegible]

F[illegible] ne ora[illegible] d[illegible]us ampl[illegible] an-[illegible] cum ſ[illegible] capax ſi[illegible] a[illegible]u-[illegible] m a[illegible] oratoriam, ac ad v[illegible] h[illegible] ani[illegible] p[illegible]endos, alteri ſq[illegible]mo[illegible] cum & [illegible] l[illegible]ngiſſime antiſtat. Vt autem am[illegible] cati[illegible] r in ſtylum inducatur, requiritur eius vel [illegible] ſedes ac locus parum laxior amplior[illegible], vt conſtat: omnis enim ampl[illegible]cat[illegible] [illegible] idem ſpacium reperitur in ſ[illegible]o fuſiori [illegible] vero ac conciſo, inter membrorum cruſtulas nequaquam. Proinde [illegible]unquam fuerit iſte ade[illegible] potens ad perſuadendum affectuſque mouen[illegible] atque alter. Hin[illegible] *Plinius Secundus*, [illegible]um hac in re magni facio, ſty[illegible]um materiam excedentem, vtpote maioris ingenij effectum, præfert ſtyl[illegible] ieiune ac parce eam vix explicanti. *Et ſi non limatioris, maioris tamen ingenij vitium eſt. Si tamen detur electio, orationem ſimilem niuibus hibernis, id eſt crebram, a[illegible]iduam, & largam, poſtremò diuinam, & cœleſtem volo. Relinq[illegible]re a-culeum in audientium animi[illegible] is demum poteſt, qui non pungit, ſed figit. non enim amputata oratio, & abſciſſa, ſed tota magnifi[illegible]a, & excelſa tonat, fulgurat, omnia denique pertur[illegible]at, & m[illegible]et.* Nihi[illegible] horũ præſtat ſtylus ille laco[illegible]icus. ſa[illegible] vt[illegible]è mordet inimice ſaltat [illegible] ſt[illegible]mel[illegible] in ipſis ruſticæ ſuperbiæ fragoribus impud[illegible] id manui quod capiti attribuentibus, d[illegible] [illegible]rori ſuo immoritur, peritque. [illegible] ſtremo fluxus [illegible] amplioris, ingeni[illegible] plac[illegible] & amantis nota expreſſiſſima. alt[illegible]rius autem abrupta & [illegible]bro-ſa membra, irati ac [illegible] , qualis in ſtoicis, certiſſima argumenta. Quid enim magis ſcabrum, quam oratio vi quadam inſtar grandinis excidendo fracta? quid magis faſtuoſũ, quam ſenſus aliquis nondum plenè ſed obl[illegible]ue

Cicer. par. 1. [illegible]

Plin. [illegible] ad [illegible]

Cicer. præf. para. ox.

verbis declaratus? indicio enim hoc loquentem vel ſcribentem haud dignatum loqui, vel ſcribere in gratiam audientium, legentiumve, copioſius aut enucleatius. Quamborem diſſerendo non tam oratorem refert iſte iſtilus quam militem æruginoſo ferro contectum. Vnde quando bella diutius ac pertinacius in aliquo loco inhæreſcunt, ibi, vt experientia demonſtrat, iratum ac frendens hoc genus ſtyli in hominum vſus inuehitur. illo tempore, quo Romæ omnia armis fuere commota, eodem expulſa dictionis venuſtate, ſubintrauit illud raucum *Senecæ*, & *Cornelii Taciti*. ſimiliter Gotho, ſua barbarie in Europa inualeſcente, primum apparuit latinus ſtylus prorſus Gothicus, ab *Ammiano Marcellino*, a *Caſſiodoro*, & *Sidonio Apollinare* vſurpatus. Enimuero iratum ac ſuperbum ingenium, quale olim Stoicorum, requirit ſtylus iſte rudior ac infractior. & ob hanc cauſam narrat *Plato*, *Lacedæmonios*, ferreos planè, contumelioſos & martios homines, breuiloquos extitiſſe. Non ergo adprobo ſententiam *Senecæ*, amœnam ac florentem noſtram muſam vituperantis. *Sic itaque habe, vt iſtam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem eſſe circulanti, iudices.* at dico pleniorem periodum, plura rerum pondera admodum ſingulis verbis conglobantem, aptiorem eſſe ſententiæ Philoſophicæ exprimẽdæ, illis velut in recto ſcutulis clauſularum, vel reſegminibus inter ſe compaginatis: tum quod plus argumenti proferant, tum quod floridius illud venuſtent, tum quod explicatius etiam rem ipſam declarent. illa autem breuia & arcta, veluti in mari æſtuoſo, plerumque obſcuriſſima, ſenſum nõ tam euoluentia, quam vorticibus implicantia, nihilque præter fragorem & affectatam antitheſim referentia. quod ſi vberius ac venuſtius diſſerẽtes illi, aliquid interdũ fecerint ritu circulatorum, nulla exinde nota ſtylo ipſi inurenda, ſed eius artificibus, quorum ſenſus doctrina vacui, in verborum canoros ſtrepitus ac pura flumina dictionum proruperunt. Hi autem, cum nolint cum balenis, in vaſto mari eloquentiæ natare Rhetoricantes, ſimiles eſſe volunt conchis, quæ ſcopulis adhæreſcunt.

Plato dial. de legib.

Sen. ep. 40.

15. Imo ut in vniuerſum ſtylus certa ſignificatio ingenij, ac in animo latentis ſcientiæ, ita vt mihi videtur, ille conciſus, indicium defectus ſcientiæ & doctioris intelligentiæ. nam animi, ſolidè res percipientis cogitationes, exiſtunt quaſi deductiores: vtpote a primis principijs ortæ, aut ab vltimis ad ea reductæ: quæ vt exiſtunt multiplices, ingenti cõplexu amplæ, ita ordine quodam & ſerie inter ſe connectuntur. ſtylus autem fractior nihil tale ſignificat in animo ſcribentis latere: ſed potius turbas conceptuum, veluti cruditates demonſtrat. idcirco non ſcientis, ſed potius cum affectatione loquentis argumentum. hoc autem cum illuſtrari, tum probari poterit doctrina *Ariſtotelis* & exemplo harmoniæ, iucundo auditu afficientis animos plebeiorum & ruſticorum. quod enim iſti, vt ille diſſerit, cogitationes animorum minimè retinent in longum porrectas, ſed fractas & deſultorias ac eodem modo quod ad affectus, curtim & conciſè diſponantur, ideo arridet illis muſica diſtorta, vehemens & rigida. quo ergo pacto ex hoc genere muſicæ detegimus in eiuſmodi hominibus animas, cogitationes, & affectus, *A naturali habitudine diſtortos*, vt loquitur *Ariſtoteles*; ita ex ſtyli charactere ſalebroſo, & interciſo, ſatis nobis innoteſcit, eos, qui illo capiuntur, magnos ſpiritus haud in ſe complecti, vel docta ſeu ſcientifica intelligentia præpollere, ſed potius anguſtis animi conceptionibus, eiſque identidem refractis, res ipſas non tam plene eſſequi quam carptim delibare.

Ariſt. 8. 1. pol. cap. 6.

16. Cum itaque quantum ad ciuiles mores, vſumque loquij, plurimum conducat optimi ſtyli delectus, nihil meo iudicio ad hoc conducibilius, quam vt *M. Tullius Cicero*, quod ad materiam dogmaticam, omnibus more ac lege in ciuitate proinde proponatur. Enimuero vt hoc primo loco adſtruamus ab indole ingenij politioris, intelligendum, Athenienſes ac Romanos, medio terræ ſitu commendabiles, eodem charactere ac tenore dicendi notos, quã diu apud eos floruit eloquentia. contra vero Boreales, ruſtici, bellis exaſperati, vates oraculares, ac in eis cacodæmones, illo altero tortuoſo, horridoq; famoſi. quãta autẽ fama ex eloquẽtia Romæ, dũ ibi Rhetorica rebus ciuilibus præfuerit, *Cicero* inclaruit, adeoque gloria coruſcauit, quis ignorat, qui veterum Romanorum de eo iudicia perſpecta habuerit, vtpote *Bruti*, *Trebonii*, *Pollionis*, *Varronis*, *Cornificii*, *Sulpitii*, *Catonis*, & aliorum? Cui ignotum, quanta vi diſerta eius lingua, *A quo* ait *Seneca*, *Romana eloquentia extitit*, in roſtris Romæ fuerit dominata, eam plus inimicis, *Antonio*, ac ſimilibus, quam armatas hoſtium copias, timentibus?

Sen. ep. 40. ad Lucil.

Eloquium ac famam Demoſthenis aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat.
Eloquio ſed uterque perit orator: vtrumque
Largus & exundans letho dedit ingenii fons.
Ingenio manus eſt, & ceruix caſa; nec vnquam
Sanguine Cauſidici maduerunt roſtra puſilli.

Iuuenal 1. 4. Satyr. 10.

Et quidem Ciceroniani ſtyli laudem hoc efferet, quod omni planè argumenti generi tractando optime conducat. Si Rationalis forma eloquij obſeruanda, quæ Philoſophiæ ac Theologiæ impendatur, quid ad eius colorem pulcrius? quid ad ipſam ſolidi ſententiam accommodatius? an non Philoſophia *Ciceronis* vbique docta, vbique expreſſa, iuxta ac ornatiſſima? ſic profectò ſcribit, vt res ipſæ ſe velle affirmarent, ſi loqui potuiſſent: nam quid aliud expeterent, quam vt earum veritates penitus excuterentur, pariter ornarentur? quorum amborum inter mortales ſtupendus artifex ac præceptor *Cicero*. Quod cum ſatis perſpectum eſſet ſacroſancto *Conſilio Tridentino*, diuino ſuo *Catechiſmo*, aliiſque ipſius ſcriptis euulgandis, ſtylum *Ciceronis*, ſacra ſua Theologia nobilitandum, accerſiuit. Neruos in quamplurimis *S. Thomas Aquinas* illius Concilij decretis, ſua eruditione ſubminiſtrauit: *Cicero* colorem dedit. ſin vero ad delectationem aliquid

ſcribendum,

ſcribendum, cui in hoc incumbenti gratus non fuerit aditus in mellarium, in roſetum, in gemmariam thecam *Ciceronis*, vnde mel flos, ac gemma depromantur, quibuſque ingens delectatio procuretur? Quod ſi aculeus ac robur iræ exerenda, nihil cum quadam maieſtate ferocius, aut leoni ſimilius, *Ciceroni in Philippicis* declamanti. non iraſcitur inſtar canis aut ſatyri: quod faciunt illi vorticum & anfractuum in verbis concitatores, ſed inſtar leonis, ac illius, in quo cultus incleſcit, ac magnus ſpiritus ſerueſcit. non pungit proinde, ſed vulnerat, non mordet, ſed lacerat, Haud recedit a victoria ferocia aliqua efferatus, haud rabidus furioſus, haud faſtuoſus, quod illi ſuis pugiunculis dimicantes faciunt. ſed totus compoſitus, magnanimus, ac quadam maieſtate plenus. Si mens mea infra ſacra ac diuina, humana contemplando, rerum magnitudine oppreſſa, ſtupeſcat, profecto id contingit, dum *Ciceronis* eloquentiam accuratius paulo mecũ recogito. Denique ſi modo purè, nitidè, perſpicuè magnifice, contexendi hiſtoriam cura quempiam tangat, is in ſcriptis Ciceronianis ingentes etiam copias ad hoc rectè præſtandum inuenerit. & vt vno verbo dicam: latinus erat, & cur latio excluſi quamobrem. *Quadi & Sarmata*, ei de latinitatis flore poſt tot triumphos iam litem intenderent? liceat *Caluo* dixiſſe, eneruem fuiſſe orationem *Ciceronis*, vt ſcribit *Tacitus*, id tamen omnibus haud licebit iure merito pronunciare. ſtylum eius mollem dixit *Seneca, ſed ſine infamia*.

Senec. ep. 114 ad lucil.

Tacit. de orator. Senec ep. 108.

17, Ex eis, quæ hactenus diſputauimus, ſatis intelligi poterit, quanta vtilitas ſtudijs ciuilibus vera ac genuina eloquentia accreſcat: quantaque iuxta ac in ſacris eiuſdem opportunitas exiſtat. confert enim aliquid vigoris, vt retulimus, ad ipſã veritatẽ, ſimulq́; ad affectus idoneos ſeu cõmouẽdos, ſeu cõpeſcendos mirũ quoddã imperiũ. quamobrem *Plutarchus Menandrum*, ac alios merito refutat, qui docuere, ſatis bonæ vitæ exemplis, abſque oratione, ciuium mores ad probitatem ac bonum commune a magiſtratu inſtituendos. differens enim ex *Homero* de priſcis illis Regibus, qui cum Dijs ſe habere cõmercũ dicebãt, ita pronũciat: *Nec Iouem duntaxat conſilii præſidem obſeruabãt, bellicoſumque Martem, ſed Calliopẽ quoque venerabantur, quæ Regibus veneranda comes accedit, ferociam atque duritiem vulgi, ſuadela leniens atque pudore*. at de iſtis hactenus. an autem ciuiles virtutes, ad intellectum humanum relatæ, Poeſin quoque in chorum ſuum admittant, diſquirendum.

Plutarc. lib. de ciuil. Inſtitut.

CAPVT XXII.

Num in Ciuitate Poetis locus.

QVi poeſis naturam rectè animis comprehenſi, illi opus eius contemplantes, duobus id abſolui ſtatuerunt; veritate nempe ſolidiori, ac decore quodam amœniori. Propter quam cauſam *Ariſtoteles* poeſin appellat *Placentem Philoſophiam*, Materia enim, ſeu eius obiectum, non eſt aere-um quid aut vmbr[illegible], multo minus verboſum vt multi autumant; ſed ipſa Philoſophia, ſiue naturalis, ſiue moralis, quam proprijs formis ſuæ artis ſubinde reddit animo & auribus delectabilem. Non ergò nomine Poëtæ digni, qui reliquas ſcientias contemplatrices haud didicerunt, qui ex Philoſophiæ viſceribus ignorant argumenta deligere, quæ artis poëticæ pigmentis apposite illuſtrẽtur. metri quidem cõpoſitores, ac verborum ventoſi ambices, *Æoli* progenies, qui imperitis ludificent, nuncupari poterunt, ſed minimè Poëtæ. Quocirca ſicut Rhetorica, quæſtioni tractandæ peculiari ſuo munere ornamenta quædam cum dictionis, tũ amplificationis, adfert, ita poëſis, aſſumpto, argumẽto, eoque penitus inſpecto, ſibi propriũ ſtylũ, & a ſe excogitatos colores in illud artificioſè aurificis inſtar, inducit. in quo ſtudio, ad ſe vtrique pertinente, ſcilicet fucos & affectuum incitamenta conquirente, latius aliquãquantum poeſis ſpaciatur, quam Rhetorica. hæc enim omnia ſua exornat ex eis, quæ expreſſè ſiunt, ac rebus ipſis concrete inſunt: illa verò fingendi licentiam ſibi vendicando, omnia vndiquaque poſita ſecum commentatur, quæ quoquo modo venuſtatem, magnitudinique rei cantandæ adducere poſſunt. ſi tamẽ rerũ naturis abſurditate aut falſitate inuentiu nõ aduerſetur. Finis idẽ ferme poeſis, qui Rhetoricæ: nimirum docere, ac delectare: in hoc tamen poſterius, accuratius ac plenius ſe confert quam Rhetorica: proinde a rebus ipſis remotior, quam illa, altior, elenatiorque: & propterea non niſi diuini ingenij, ſi illius excellentia ſpectetur, artificium.

Ariſt. lib. 1. Rhetor.

2. Cæterum contentio Poëticæ cum Rhetorica non hic ſit quantum ad vtriuſque præſtantiorem materiam, neque quantum ad vtriuſque vtilitatẽ quo ad mores ciuiles, ſed tantum quod ad amplificationes & colores vtriuſque. ac inprimis magis dependet Rhetorica a Poëſi, quam hæc ab illa. Stylus enim Rhetoricus idem ferme, vt ait *Cicero*, qui poëticus; *Exigitur* inquit *Tacitus, ab oratore etiam poëticus decor*. & quo ad deſcriptiones, plurimum iuuat poëſis Rhetoricam. Deinde nullum genus eſt amplificationis in Rhetorica, quod non ambit in ſe Poëſis. ideo eam nuncupat *Plato Rhetoricam fucatricem*. quò ad ornamenta verò & illicia animorum atque aurium, ſimul quò ad vim mouendi, poeſis illa omnino vt copioſior & laxior, ita vehementior, potentiorque. in qua re poëſis eſt adeo accurata, ſublimis & abſtracta, vt difficilius ſit, quempiam euadere in optimum poetam, quam in optimũ Rhetorem. Videtur hoc *Ariſtoteles* adſtruere, dũ comparationem iniit inter Poëſin & hiſtoriã. *Quo fit, vt ſapientius atque præſtãtius poëſis hiſtoria ſit*. rationem cuius aſſignat: *Siquidem illa circa ipſum vniuerſale plurimum verſatur, hæc vero ſingulare ſpectat*. nobilius vero illud obiectum, iuxta ac nobilioris ſcientiæ, quod adſtractius ac vniuerſalius. quo modo Sapientia inter virtutes intellectuales nobiliſſima, quæ elata ad primas & vniuerſales cauſas, quam longiſſime a particularibus recedit. Propter quam abſtra-

Cicer. lib. de orator. Tacit. de orator.

Plato in Gorgia.

Ariſt. lib. de poeſ. cap. 6, 14.

ſtractionem in poeſi, dicit *Ariſtoteles*, eam propius quam hiſtoria ad ſapientiam accedere. Et quod [illegible] acta, ſ[illegible]u obſcuriſſima ac difficilis, inde euadit, artem poeticam eſſe difficilem, & non niſi a magno ingenio adeundam; quippe abſtracti[illegible]imam, altiſſimamque. *Mediocres poetas nemo nouit*, inquit *Tacitus*, *bonos pauci*. Quamobrem n[illegible]tat *Ar[illegible]toteles*, vt huius abſtractæ contemplationis, ac fictionis è longinquo conquiſitæ, reperiri poetas a mente ſæpius alienatos. idem etiam *Plato* recenſet, [illegible]ac ad animaduertit, inter omnes animi affectus, qui ingenium acuant & vehementius excitent, amorem in poetis requiri, quo incaleſcant: cui ſpiritus æquei ac f[illegible] ſculi nihil adferunt adiumenti, impedimen[illegible] vero plurimum. quo euenit, quod cum poetæ admirabilia tam quo ad materiam, quam modum, excogitarint, reputarunt quamplurimi, eoſdem non tantum a rebus depreſſis ac ſingularibus in altum quaſi ſublatos, & a ſenſibus abſtractos, ſed etiam a Numine afflatos cecinſſe.

Ariſt. lib. 1. ... cap. cap. 1
Tacit. de orator.
Plato. in Phæd.
Ouid. el. de mort. Tib.

At ſacri vates & Diuum chara vocamur,
Sunt etiam qui nos numina habere putent.

Affirmat quoque *Cicero*, neminem egregium Poetam poſſe fieri, niſi eius mentem diuinus aliquis impetus pulſauerit, extimulaueritque. Poſt *Ariſtotelem* idem obſeruauit, in genere poeſis, magis quam in vllo alio, auctores ſuorum ſcriptorum, veluti fœtuum inſpectu, delectari, ac ſibi perſuadere, quod in eis ſummum aliquid eluceat. Huius rei cauſa eſſe poterit, quod commentario poetica non ſit leuior aut communior aliqua mentis exercitatio, ſed potius accuratiſſima, excitatiſſima, & veluti totius ingenii, iudicijque extrema quædam contentio. inde in huiuſmodi opus ab ipſis confectum reſpicientes Poetæ, illi excellentiæ extremos veluti fines attribuunt. nemo enim ferme aliorum reſpectu ſe iacere in eo exiſtimabit, in quo ſe totis viribus laboraſſe perſpexerit. Si in vniuerſum verum: *Suum cuique pulcrum*, id profecto in Poeſi veriſſimum. Ex quo deducitur ciuile præceptum, quod nullius carmen, maxime in præſentia auctoris, ſit facile ab aliquo improbandum, ne inde triſtitia magna, aut iniuria, illi incutiatur. Poetis & Regibus vita in auribus ineſt.

Ariſt. lib. 9. moral. cap. 8. Cicer. 2. de orat. Tuſcul. 5.
Hor. l. 2. ep. ad Iul. Flor.

Ridentur mala qui componunt carmina: verum
Gaudent ſcribentes, & ſe venerantur, & vltro
Si taceas, laudant, quicquid ſcripſere, beati.

Ob hanc ipſam ſpiritus in Poetis vehementiã, quod etiam Muſicis ſolet contingere, viſi a rebus agendis, eiſque, quæ ſenſibus ſubſunt, alio auocati: ac proinde quadam infamiæ ſpecie eos laboraſſe, ſoliti populares iudicare.

Ouid. de Pont. lib. 1.

An populus vere ſanos negat eſſe Poetas?
Sumque fides huius maxima vocis ego.

Paul. in ep. ad Auſon.

3\. Vt ergo quis bonus Poeta habeatur, non ſatis fuerit, cum verba exotica, vel poetica nomina ingeminare, prophano ritu, quod chriſtianis illicitum, vt canit *S. Paulinus*, fictos Deos Nymphas, fontes, ac montium iuga inuocare, numer[illegible] aut blandè ſcribere, ſed argumenti exquiren[illegible]da ſubſtantia, magni[illegible]udo, quæ i[illegible]lonee ſuſtentent colores poeticos, omneſque ſuccos, ex nectare ac balſamo ingenij ſtillantes, pro dignitate combibant. alioqui cuncta aerea, mathematica, inania, ac ventis tandem in prædam danda expirabunt. Bacchicum aut bibulum iure vocabunt poetaſtrum, [illegible] ſcientijs deſtitutus, poeſim edere præſumpſerit. quomodo enim is ex iudicio ad illuſtrandum ac nobilitandum aliquam materiam fictione ſua colores poterit recte adi[illegible]ſcere, qui rerum ipſarum naturas, qui humanorum morum cauſas, non prius inſ[illegible]exerit, qui Philoſophiam, Phyſicam, Aſtronomiam, Coſmographiam, hiſtoriam, ac in Græca lingua peritiam, non adiunxerit? ſine iſtis fateor aliquando in carmine elucere poterunt elegantis cuiuſdam ſenſus acumen, numeri fælicitas, ſtyli venuſtas, ſed non illud doctum & imperioſum quod in poeta deſideramus. *Cicero* de *Homeri* ſcientia differens, hæc retulit. *Traditum eſt etiam Homerum cæcum fuiſſe. at eius picturam non poeſim videmus. quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ ſpecies forma, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus eſt, vt quæ ipſe non viderit, nos vt videremus effecerit?* Cic. Tuſc. 5.

Plutar. de Homer.

4 Quod ſi hæc ipſa ars poetica, veritati ac virtuti ſuis illicijs ſit adiumento, præſtetque, vt in ciuium animis moribuſque magis inualeſcant, ſcilicet vt mites ſint, ac moderati: quod meo iudicio efficere poterit, ſi modo eius rectus vſus adhibeatur; non video quamobrem ciuitate penitus excluderetur tam præclarum naturæ inuentum, omniumque nationum moribus ſtudium ſtabilitum: quinimo potius induſtria excolendum, præmioque afficiendum in ea ar[illegible]itrarer. Verum, quod in vtramque partem, ſcilicet decoris, ac dedecoris, honeſti, atque petulantis, ſit potentiſſima, vel ipſa Rhetorica impetuoſior, maioribus quippe illectamentis inſtructa, inde magna cura magiſtratum attingit conſtituere, cui fini ac propoſito, quibuſque blandimenti ſpeciebus debeat hæc luſcinia operam ſuam impendere. In qua, vt in Rhetorica, tria pariter genera complexa vides: diuinum vtpote, rationale, concupiſcibile, & iraſcibile. Auer. in par. Platon.

5\. In ſacris tam veris, quam prophanis, vſus carminis extitit celeberrimus. apud Iudæos innotuere pſalmi, cantica; apud Græcos ac Romanos odæ, neniæ, cantuſque. *Dixit Cato*, inquit *Cicero*, *morem apud maiores hunc epularem fuiſſe, vt deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes atque virtutes.* Cic. Tuſ. 4.

Quod verò attinet ad vſum carminum in ſacris, *Bardi* & *Druides* præcipui auctores habiti, vt canit *Lucanus*. a quibus deducta conſuetudo adhuc viget in *Vuallia Britannia* prouincia, iuxta ac in *Hibernia*. Lucan. lib. 1. Hor. l. 2. ep. ad Auguſt.

Laudibus in longum vates dimittitis æuum,

Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.

Imo ſic a poetis laudari Deos affirmauit *Ouidius*, vt inde ad diuinitatem adſpiraſſe viderentur.

Di quoque carminibus, ſi fas eſt dicere, fiunt:
Tanta que maieſtas ore canentis eget.

Ouid. l. 4. de Ponto.
Cic. Tuſ. 4.

Neque veris ſacris penitus excluſi fuere Poëtæ, ... eaquam diuino quodam amore, illo ... a turpi exacto, incaluiſſent. nam

Rib. in pr.

... Dauid, Salomon multa poetice cecinere: ... animaduertere, ſtylus, quo Pr... poetæ Dei myſteria expreſſerunt, poëtico val... De qua re præclare ſcripſere

Riccob. in Poet. Scal. de art. poet. Peg. in Poet. Ferell. Poet. in bib. l. cap. 17.

Antonius Riccobonus, Iulius Scaliger, Baptiſta Pigna, Nicolaus Ferellus, Antonius Poſſeuinus, aliique.

6 Secundo loco ſuccedit Poëſis rationalis: ea nempe, quæ in naturæ rebus enarrandis occupatur: ob hanc cauſam primam Philoſophiam Poëſi adſcripſere veteres, eamque primam philoſophiam nuncupatam, auctor

Strab. l. 1. Plat. in prot.

eſt *Strabo*. idcirco Theologi habiti *Muſæus*, *Orpheus*, & *Homerus*: quod etiam *Plato* confirmat. vnde intelligamus, Dei ac diuinorum cognitiones, cum quodam ſuauitatis ſenſu, eas cantantibus Poëtis, in animos mortalium primitus influxiſſe: a quibus etiam deriuatos fuiſſe ciuiles mores comprobatum. Imo Poëtarum figmenta, quæ naturæ myſteria illuſtrabant, adeo inconcuſſæ ſententiæ exiſtimarunt

Ariſt. lib. 1. Metaph.

antiqui Philoſophi, quod eos inde *Ariſtoteles* reprehenderit, vtpote rebus ipſis derelictis, ſuperſtitioſius Poëtarum fabulis inhærentes.

7 Genus Poëſis concupiſcibile illud, in quo Poetæ ſuos neruos vel maximè extendentes, conati ſunt, hominum affectus molliores, vtpote amorem, dolorem, odiumque excitare. Iſtis veluti totidem idolis ſpiritus ac labores ſuos deuouere Poetæ. imo huius cura eos torſit, etiam dum de natura commentarentur: nam ad eam explicandam, à Poetis excogitata figmenta, ab eis etiam rebus tranſlata, quæ ad mouendos humanos affectus paratiſſima. *Heroicum* carmen, ratione numeri idoneum, quod admirationem, ſpem & iram excitet. *Elegiacum*, dolori explicando, ac miſericordiæ mouendæ opportunum, vtpote animi labentis indicium.

Ouid. 3. triſt. eleg. 1.

Clauda, quod alterno ſubſidant carmina verſu,
Vel pedis hoc ratio, vel via longa facit.

Ex quo Poetæ non ſolum accommodant affectibus proprietates, numeroſque carminis *Heroici* ac *Pentametri*, verum etiam intra ſpacium vnius verſus ita pedes deſtinguunt, vt illi affectus ſeorſim poſtularint. Vnde in *Hexametris* nonnunquam vtuntur pedibus nothis, in quinto loco *Spondæum* collocant, ad repræſentandum mœrorem vel languorem, omnia, re deſperata, negligentem:

Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ?

Virg. Aen. 7.

atque vbi impetus aliquis ſignificandus, ibi ſextumlocum occupat *Dactibus*.

At tuba terribilem ſonitum procul excitat horrida.

8 Genus demum iraſcibile, bellis ac tragœdijs decantandis conuenit, ac motus excitat terrificos illos & immanes: quos etiam ipſis pedibus ac ſyllabis apte metitur, & ſane appoſite ſignificat.

Virg. Aen. 7.

——— Tot Erynnis ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit: tum flammea torquens
Lumina, cunctantem, & quærentem dicere plura
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues:
Verberaque inſonuit, rabidoque hæc addidit ore.

Iræ repræſentandæ, quædam conciſio, cum amplitudine periodi, inſeruit, vt docet *Sulpicius*.

Sulp. de ſtatu Reip. temp. Dom.

——— Nec qui pede fractus eodem
Fortiter iraſci didicit duce Clazomenio.

Cic. Tuſ. 2.

Hinc Spartiatæ, irati populi, vt narrat *Cicero*, ne ſuauitas, mollitieſque cantus, aliquid de feruore ſuæ bilis remitterent, ſine *Anapeſtis* vllam fieri carmine adhortationem vetuere. Contextum huiuſmodi poeſeos aſſerit *Horatius* ſale nigro inſpergi. Iambi quoque commotas ac feſtinantes ſenſus, iuxta rei vehementiam, indicant.

Hor. l. 2. ep. ad Flor.

Feruor & in celeres Iambos
Miſit furentem.

Hor. l. 1. carm. od.

Grauitatem ac robur ſonant *Spondæus* & *Saphicus*;

Temperat Archilochi Muſam pede maſcula Sapho.

Quæ quidem vocum dimenſiones obſeruandæ pariter in oratione ſoluta, ſi modo ex illa animæ affectiones exſpectandæ.

9 Enimuero leges ac præcepta poeſeos a philoſophia morali, quemadmodum & Rhetoricæ, deſcendere: & ab ea vſque ad Metaphyſicam recurrunt. A Metaphyſica quidem philoſophia Naturalis profluxit, ſi rerum ipſarum ordinem ſpectemus: & ab hac Moralis manauit: ea enim ratione actiones inſtituendas docet Philoſophia Moralis, quæ agentium conditas naturas oſtendit Naturalis. illa autem Philoſophiæ pars, quæ proxime Rhetoricam & poeſin contingit, Moralis eſt. Hæc, ſi fictio aliqua componenda, inſtruit quonam ſchemate illa effigianda, & in quem finem. ſi certi numeri adhibendi, poſtquam ſubiectum argumentum, & ex eo oriundum animi motum expenderit, de illis quod factu conueniens definit. Sunt autem animi motus præcipue quatuor a poeta ſpectandi: magnanimi ſpiritus in difficilia, in alta erectio, luctus ob rem grauem, ira mordax, & dolor. Primus ille, animi conatu conſtat productiori, quadam magnitudine extento, & veluti plenis velis animi excepto. proinde numeros requirit turgidos, in longum latumque deductos. Secundus ſimiliter, quod animi ſit affectus non remiſſi aut cadentis, ſed erecti, ac parati in mali narrationem amplificatoriam, ac ad lugendum omnino toto ſui impetu comparari, grandiores numeros poſtulat. Tertius, quod animi ignea concitatione perficiatur, nihil præter ſubitaneam vulneris impreſſionem intendens, nuꝰ merorum aſpera & rauca gaudet conciſione. quartus omnino languens, vt numero pleniore ob ſui vim primum inſurgit, ita poſtea labaſcens, claudicante carmine decidit.

Ouid. lib. 2. de Rem.

Fortia Mæonio gaudent pede bella referri,

Deliciis

Deliciis illic quis locus esse potest?
Grandia monstrat Tragici, Tragicos decet ira cothurno.
Versibus e mediis soccus habendus erit.
Liberius in aduersos hostes stringatur Iambus,
Seu celer extremum, seu trahat ille pedem.
Blanda pharetratos Elegeia cantet amores:
Et leuis arbitrio ludat illa suo.

Hæc quæ ex philosophiæ sententia statuimus de poetica, eadem Rhetoricæ & musicæ accommodanda.

10 Atque dum Poëta in ciuitate animorum motibus imperat, partim melle dulcorando, partim flammis armando veritatem, ac frequenter laudes magnorum virorum grandibus numeris decantando, virtutes ipsas præmiis & æternitate istis modis ornat, simulque auditores ad eiusmodi facinora mirificè excitat. decet enim debere aliquos domi residere, qui Herculem *Herculem Musagetem* præconiis afficerent, qui foris agens, ab excidio ciuitatem. illos vero in libertatem Academicam asseruit, ac præstitit, vt *Liber Pater* Musis opportunè adesset in earum subsidium. Narrat proinde *Pausanias* appetentiores gloriæ principes, accersiuisse ad se spectatos vndique Poëtas, qui eorum carminibus nobilitarentur.

Virg. Æne. 9.

Hor. lib. 1.

Pausan. At.

Ante Euripedem, cum Polycrate, Samiorum tyranno, vixit Anacreon, & ad Hieronem Syracusas Æschylus & Simonides se contulere: Dionysio posteriori Philoxenes, Antigono Macedonum Regi Antagoras, Rhodius, & Aratus Solensis familiares fuere. subinde Ennius Scipioni Africano, Lucullo Plotius, Pompeio Theophanes, Augusto Cæsari Virgilius, & Horatius; Domitiano Iuuenalis, Bassiano Statius, Arcadio, & Honorio Claudianus, grati ac familiares extitere. *Domitianus* in agonibus Capitolinis optimos Poëtas sua manu coronabat.

Scalig. l. 1. lect. in Aus. cap. 10.

Non sine Pieriis exercuit artibus arma,
Semper erat vatum maxima cura duci.
Gaudet enim virtus testes sibi iungere Musas,
Carmen amat, quisquis carmine digna gerit.

Claudian. in præfat. 3. Paneg. in laud. Stilic.

Sen. ep. 107 ad Lucil.

Eadem inquit *Seneca, negligentius audiuntur, minusque percutiunt, quando soluta oratione dicuntur. vbi accessere numeri, & egregium sensum adstrinxere certi pedes eadem illa sententia veluti lacerto excussa, torquetur.*

11 Cæterum vero abs re non fuerit expendere illa argumenta, quibus probare voluit *Plato*, Poëticæ studium, & operam omnem illius esse inciuilem, adeoque Poëtas in numero ciuium non esse censendos. Inprimis criminatur, Poëtas suis cantilenis procurare, vt in ciuitate appareat forma quædam tyrannidis; non qua ipsemet magistratus tamen in se tyrannum reddit, sed qua vnusquisque ciuium in pectore suo, quandam edit ac fouet speciem tyrannidis. Comparat quippe *Plato* imperium ciuile priuato homini, in quo ratio dominatur, sensus vero gubernatur. Imperium autem tyrannicum simile asserit vitæ illius ciuis, qui permittit in seipso sensus & affectus appetitus sensitiui imperare, eosque rationem ipsis subjicere. Quod ergo Poëta sua vi admirabili efficiat, vt ciues ardeant affectionibus amoris, odij, vt vehementer delectentur tristentur ac doleant, suppetias ac fomentum appetitui istis afferendo, tyrannidem quandam in ciuium mores inducit. quo enim in his affectus inclinatiores, eo ratio in eis est imbecillior, abiectiorque. His motibus concitandis, pro eorum diuersitate, respondet aliud & aliud genus numeri ac carminibus, vt testatur *Tacitus*. *Nec solum cothurnum vestrum, aut heroici carminis sonum, sed lyricorum quoque iucunditatem, & elegorum lasciuiam, & Iamborum amaritudinem, Epigrammatum lusus, & quamcumque aliam speciem eloquentia habeat, anteponendam cæteris aliarum artium studiis credo.*

Plat. dial. 10 de legib.

Tacit. de orator.

12 Porro asserit, ea Poëtas deflenda ac commiserationis sensu deploranda vulgo passim proponere, quæ aut non sunt lamentanda vel si ex eis aliqua tristitia ciues afficiantur, eam omnino ipsis fore inutilem definit. Scribit *S. Augustinus*, legenti sibi historiam *Didonis*, descriptam a *Virgilio*, genas lacrymis maduisse. at quorsum hæc commiseratio, causa existente fortassis ficta, & arte solum poetica *Dulcissime vana*, vt loquitur ipse *Augustinus*? Subiungit *Plato*, ad tragœdias poeticas non solum ciues tristitiæ ex conceptis aliorum malis, sed insuper impotentiores inde reddi ad sua generosis animis perferenda, ac inde consuidere solere vbi primum damnum aliquod affixerit: quod certe a ciuili constantia alienum. nam eadem passio, quæ fortis euasit & aucta, illacrymando aliorum damnis, postea vim suam obtinebit, cum proprium inciderit, ac perstrinxerit. *Cum alienis*, inquit *ærumnis flectere ingenium natiuerit, vehementiusque reddiderit, haud facile illud in propriis coercebis.* idem. vel simile dicit accidere, quando Poëtarum ridiculis narrationibus audiendis, vel legendis ciues assuescunt: nam eo fieri, asserit, vt nimis occasione data, euadant ridiculi & ad risum propensi: quod cum virili ac ciuili grauitate non cohæret. Hoc ipsum incommodum, quo ad ciuiles mores, sequitur ex alijs animi affectionibus, vt ex ira, indignatione, impatientia, quas Poëtis suis incentiuis elicere mos est. reddit ergo Poëtis ciuis animum nimis turbulentum, tyrannicum, impotentem ac effæminatum: præsertim cum suas veneres cantare instituerit. Non aliter proinde *Plato* munera Poëtarum in suam rempublicam admisit, nisi quatenus circa Deorum hymnos, & encomia præclarorum virorum decantanda dumtaxat occuparentur.

Cic. Tusc. 2.

Aug. lib. 1. Conf. c. 13.

Plat. lib. 10. de Repub.

13 Enimuero inter alia mala, quæ a Poëtis descendere in rempublicam, ea in numero vel maxime ponenda censeo quibus Theologiæ diuinam puritatem suis fictionibus contaminarunt, ac inde prauorum morum incentiuis, ab ipso cœlo deductis, hominum mores corruperunt. Hoc rectè animaduertit apud *Ciceronem Velleius*. *Non enim multo absurdiora sunt ea, quæ poetarum vocibus fusa, suauitate nocuerunt, qui & ira inflammatos, & libidine furentes induxerunt Deos, feceruntq; vt eorum bella*

Cic. l. 1. de Nat. Deor.

pagnas, prælia, vulnera videremus, odia præterea, diſsidia, diſcordias, ortus, interitus, querelas, lamentationes, effuſas in omni intemperantia libidines, adulteria, vincula, cum humano genere concubitus, mortaleſque ex immortali procreatos. Cum itaque populus olim a Poetis ſuam Theologiam ac credulitatem, vt fatetur *Plato*, acceperint, neceſſe fuit, ex eorumdem commentis, illos a ciuilitatis integritate ad vitiorum facinora traductos & animatos fuiſſe. neque huius rei aliam cauſam ſuſpicor, quam quod poetæ, vanitatis auidiſſimi, in ſui admirationem ac cultum hac ſua pellaci arte vulgus compellere impenſius ſtuduerint. In hac itaque re, Poetarum doctrina, perpetuo inaniter licet, tamẽ ſuauiter falſa. Eos prorſus inglorios voluit eſſe Imp. *Philippus*, neque inter bonarum artium profeſſores cenſeri, vt ſcribit *Victor*.

14 Vt in hac controuerſia aliquid meo iudicio definiam: quod Poeſis in vtramque partem ſit vehementiſſima, illoſque affectus ſæpius excitet, qui virum ciuilem haud decent: Tyr. lib. 2. quam proinde *Socrates* iucundam peſtem appellauit, vt *Tyrius Maximus* ſcribit, ac ideo ipſum *Homerum* ſua republica indignum *Plato* iudicauit, idcirco magnam curam adhibendam a magiſtratu exiſtimo, ne canatur in ciuitate argumentum aliquod natura ſua petulantius, ſed neque ferocius. Quis neſcit errores circa diuina, omnemque idololatriæ apparatum, Poetarum artibus olim inſtructum, fortius inualuiſſe, latiuſque ſe diffudiſſe? Cum enim Poeta ſtylum faſcinantibus illis coloribus imbuerit, iuxta ac numeroſa concinnitate carmen formarit, ac ſubinde Sirenis inſtar cantillare cœperit, vix dici poterit, quantam vim ad imbibendum falſitatem, ad amandum turpia, vel ipſi *Vlyſsi*, ne dum popularibus, inferre ſoleat. Plato. dial. 7. de legib. Prudenter eapropter *Plato* admonuit, *Nemo Poeta præter ciuiles leges, iuſta, vel honeſta, vel bona fingere quicquam audeat: nec liceat, quæ compoſuerit, vlli priuatorum oſtendere, antequam conſtituti de hac re Iudices, legum Cuſtodes, & viderint, & adprobauerint.* Certe republica, ſemel otio ac delicijs corrupta, nonnulli male in ea feriati, ad poeſim ſcribendam ab illa inertia ac luxu ſeſe attollunt, habituros ſuæ ſcriptionis ſtudioſos, iuxta ac remuneratores, iudicantes: Cicer lib. 2. de Nat deor quippe expanſis eorum velis, ad capiendas voluptates, iucundiores zephyros adſpiraturos. Quinimo *Cicero* quo ad diuina, Poetas affirmat erroris, ſuperſtitionis ac perturbatæ vitæ auctores extitiſſe.

15 Quocirca vltra duo, haud arbitrarer extendendum poeticæ vſum: nimirum non vltra veritatis maiorem elucidationem, ſimul ac honeſti affectus molliorem quandam, quæ deceat tamen, tractationem. Quantum ad prius, ſi poetica, quemadmodum Rhetorica, ſuis coloribus ac numeris vim quandam veritati impertiatur, ſi illam dulcedinis fuco afficiendo, præſtet, vt libentius & diuturnius ciues in eius cogitatione amoreque verſentur, quamobrem precor, non erit admittenda, ac inter veritatis pediſequas numeranda? Quo ad aliud, modo *Stoicis* non cedamus, exiſtimandum, affectiones moderatas, vtpote amoris, doloris, ac commiſerationis, in motibus ciuilibus habendas, iuuant enim ad virtutes, & a vitijs reuocant. Fatetur etiam *Plato*, dulcedine aliqua imbuendum appetitum concupiſcibilem, eoque remittendum aliquid de rigore iraſcibilis, ac proinde Muſicam accerſendam: ſine quo illectamento, vt ipſe fatetur, nimis aſperi, immites & inhumani ciues euaderent. Quocirca Poeſis ideo non erit reijcienda, quod delectet, quodue emolliat, modo ratio gradus, menſuræ & obiecti habeatur. Notat *Cornelius Tacitus* apud homines vſum poeticæ viguiſſe Tacit. de orator. ante exercitium oratoriæ. *Illa* inquit *florebat temporibus innocentibus, in quibus nihil dicendum fuit publice præter laudes Deorum, & præclarorum hominum encomia. poſtea autem inualeſcente iniuria raduum, ac direptionum, Rhetorica, quaſi ſanguine tincta, roſtra, fora, ac ſubſellia obtinuit; litibus incepit, ac eis creſcentibus progreſſa ad clamores, turbineſque.* At neque ſemper qui alijs infælicitate oppreſſis plurimum commiſerentur, ij erga ſeipſos nimis teneri fiunt; alia enim & alia eſt vtriuſque cauſa ac origo. nam qui ſui nimium amãtes non ſunt, in alios nihilominus eſſe poſſunt affectu ardentiſſimo: proinde ad euentum propriæ calamitatis, nobiliores ſpiritus nõ tam ægro animo erunt, quam dum aliorum ærumnas intuentur. quibus humanitus commoti, magis eodem auerſi erunt ab inferenda iniuria, cum cauſas earum immerito extitiſſe animaduertunt. Quod ſi ob aliorum deſcripta mala, vltra modum affectione aliqua ciues poeſis artificio concitentur, cuius vi prorſus effeminentur, ita vt nihil triſte æquis animis iam amplius perferre poſſint, exceſſus ille amputandus, ac Poetarum cantus ad meliorem finem referendus. *Lamentantes*, inquit *Cicero*, *inducunt fortiſsimos viros, molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces; vt non legantur modo, ſed etiam ediſcantur. ſic ad malam domeſticam diſciplinam, vitamque vmbratilem, & delicatam, cum acceſſerunt etiam Poetæ, neruos omnes virtutis eliduntꝰ* Cicer. Tuſcul 2. Quod autem communi ratione numeri, ſuauitatis, & affectuum mouendorum, Muſica ſit valde adfinis Rhetoricæ atque Poeſi, de illa etiam pauca diſputanda.

CAPVT. XXIII.

Vtrum Muſica, in vniuerſa notione ciuilitatis, partem aliquam obtineat.

QVemadmodum in nobis ratio, vt ſuo munere fungatur, indiget ſenſuum adminiculis, ita inter ipſos ſenſus, vt obſeruat *S. Auguſtinus*, alij alijs magis rationabiles, ad rationem ſcilicet propius accedentes, in quibus rationis quædam ſimilitudo expreſſius eluceſcit. Propter hanc cauſam obiecta oculorum & aurium rationabilia paſſim vocamus: guſtus vero, olfactus ac tactus minimè, niſi ad alia referantur, aut cum alijs comparentur. Domum egregie ad decus & commoditatem conſtructam, quam oculis

oculis luſtramus, itidem imaginem pulcre ac ſcitè depictam, opera rationabila nuncupamus: nemo autem dicit, roſam rationabiliter odoratam, fragrantem, cibos rationabiliter ſuaues, cum vna natura horum rationes omnes conſteterint. *Reſtat ergo*, inquit S. *Auguſtinus*, *vt in iſtorum ſenſu voluptatem ad rationem pertinere fateamur, vbi quædam diuiſio eſt, atque modulatio.* omnia autem recolligens, in quibus rationis aliquid ſpectatur, ſic diſſerit: *Tria ſunt genera rerum, in quibus illud rationabile apparet. Vnum eſt in factis ad aliquem finem relatis, alterum in dicendo, tertium in delectando.* ad hoc poſtremum concentus muſicus reuocatur, cuius voluptas animo eſt delectabilis, poſtquam aures ſonum ipſius exceperint, non ergo hæc voluptas meris auribus definitur, ſic enim bruta animantia eam conciperent, ſed animo ipſo guſtatur, eaque de cauſa rationalis iure appellatur.

Auguſt. lib. 2. de ordin. cap 12.

2. Duo itaque ratione prædita reſpicit muſicæ ſuauitas. primũ animi vim, & motũ in illo, qui muſicã arte compoſuit: deinde eius animũ, affectumque, qui eam audiendo inde demulcetur. Qui muſicam concinnauit, is alijs prodit non ſolum habituale ſeu originale ſui animi ingenium, ſed inſuper proprium illius motum quem ſuo artificio alijs ſignificandum inſtituit. Similiter, qui, audiendo muſicam ex ea delinitur, indicat illam ipſam ingenij ſui indolem, ſimulque illius motus ſpeciem, quam in ſe excitaram perſentiſcit & agnoſcit: quocirca vterque qualis quiſque ſit, quá componendo, quá audiendo, oſtenderit. Quamobrem qui diuino quodam animi ſtatu fruuntur, ij illud demonſtrant expetita muſica quadam diuina, qualis apud nos Eccleſiaſtica: non ſolum harmonicè figurata, ſed illa ſimplici ac vniſona, cuius auditu fatetur *S. Auguſtinus*, ſe vehementius cœleſti quodam motu ad lacrymas uſque perculſum. In quibus, ſeu artificibus, ſeu auditoribus, præeſt vis rationalis. illi eam guſtãr, ac inſtruunt muſicam, quæ maieſtate quadam & amplitudine grauis, ſonora, qualiſque doctorum ſenſibus plena quadam modulatione applaudit. quibus non arridet illa altera leuis, fracta, ſaltatoria, illa incitata, & vi quadam eſflectationis rabida. At concupiſcibili parte prædominante firmati, delectantur blandiuſculis modis, ad affectus amatorios, ad eorum querelas ac ſuſpiria, apte compoſitis. Denique facultate iraſcendi in alijs flagrante, illi muſica capiuntur conciſa, varijs furorum ſignis diſtincta, clangore quodam rixoſa ac perturbata. Hinc tibia, cornu licet moderatior, vt dicit *Gellius*, cuius vſus olim in bellis, in Bacchanalibus, ac in deducendis domum maritis, olim dicta furioſa: *Tibia non eſt moralis*, ait *Ariſtoteles ſed potius ad animoſitatem concitatiua.*

Auguſt. in. lib. 7 con. 6.

Gell. lib. cap. 11.

Ariſt. 8 pol. ca. 6.

Exultant comites, furioſaque tibia flatur.

Ouid. 4. Faſtor Ariſt. lib. 4. pol. cap. 7. Plutar. in præcep con iugal.

Cuius quoq; generis tubæ, tympana, cornua: ac in vniuerſum vaſa bellica. & quod tympanorũ ſonitu, vt ſcribit *Plutarchus*, *Tigres in tantũ aguntur furorem, vt ſemetipſos dilanient.* ob hanc cauſam antiquitus Græci. vt puerorum indolem rectius noſcerent, ac quibus ſtudijs futuros magis idoneos diiudicarent, muſicam illis adhibuere: & ſubinde ex eorum motibus intelligebant, quodnam ipſis ingenium, ac quænam ipſis animæ vis, veluti elementum prædominans, efficacius. Animaduertimus ſiquidem, aliam muſicam placere vrbanis, aliam agreſtibus, hanc magnis ingenijs, alteram humilioribus. Vnde exiſtimarem, quod ſi ante annos quadragnita moduli muſici, qui nunc paſſim cantillantur, ac mirificè oblectant, perſpecti fuiſſent *Orlando Laſſo, Aloyſio Praneſtino, Franciſco Victoria, Luca Merenzio*, qui non ſolum plurimum ſpiritus, ſed etiam olei in accuratiſſimis ſuis cantibus componendis inſumpſere, illos, quantum in hac re poſſum conijctare, omnino vt leues, vt inelaboratos, vt ſubruſticos ac ridiculos contempſiſſent. Enimuero poſt tot annos illorum cantus in magno vſu ac guſtu etiamnum vigent, cum recentium cantilenæ, die alicuius feſti primum natæ, vix octauæ ſuperuiuant, neque magna fama per orbem terrarum poſtea increbreſcant. qualis itaque quiſque eſt, talis in eodem de audita muſica ſenſus ineſt, & ad eius ſonum animo afficitur. quibus ſi ingratum, ab imo, & ſecreto ſui, alijs innoteſcere, caueant velim quid de percepta muſica pronuncient: non minus hoc caueant dico, quam ſermones ſuos, quam geſtus, actuſque ſuos. Hinc affirmat *Cicero*, vocis mutationes totidem eſſe, quot animorum, qui voce maxime commouentur: paſſiones nempe quatuor eis reſpondentes vt *Macrobius*, quoque recenſuit. magna idcirco affinitas inter vocem, & animi affectiones.

Cicer. lib 3. de orat Macrob in ſom Scip. lib. 1.

3. Ineſſe vero maximam vim muſicæ, ad excitandũ animorũ affectus, ipſi cõmunis noſtri generis ſenſus ac vſus oſtendunt. clamores, ploratus id probant. Scribit *Ariſtoteles*, Olympicas ac *Phrygias* modulationes audientium animos quodammodo abſtraxiſſe, & extra ſe rapuiſſe: contra *Lydias* & *Doricas*, ad temperiem quandam illos reduxiſſe. Bellica muſica nunc vociferatione barbarica conſtans, nunc aliorum inſtrumentorum clangoribus, metum audientibus adimit, & iram incendit. De qua re hæc *Prothagoras* apud *Platonem*: *Citharistæ quoque alijs quibuſdam talibus, præſertim temperantiæ ſtudent, caueantque ne quid perperam adoleſcentes agant. At vbi pulſare citharam didicerunt, poëtarum & aliorum cantus modulatione præſtantium, cantilenas docent, quas ad citharam concinant, Rhythmoſque & harmonias puerorum animis conformare conantur, vt mitiores, modeſtioreſque & concinniores effecti, ad agendum vtiles ſint, & ad dicendum. omnis enim hominis vita numeroſa quadam indiget conſonantia.* Hinc *Pythagoras*, vt recolit *Seneca*, liræ ſono vtebatur ad reprimendam in ſeipſo feruidam illã iræ excandeſcentiam. Ac in vniuerſum hac de re hæc *Cicero*: *Aſſentior Platoni, nihil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi ſonos, quorum dici vix poteſt, quanta ſit vis in vtramque partem. nam & incitat languentes, & languefacit excitatos, & tum remittit animos, tum contrahit: ciuitatumque multarum in Græcia hoc interfuit, antiquum vocum ſeruare modum: quarum mores lapſi ad mollitiem, pariter ſunt immutati*

Ariſt. lib. 8. pol.

Plato in Protag

Senec. lib. de ira.

Cicer lib. 2. de legib.

cum cantibus; aut hac dulcedine corruptelaque deprauati, vt quidam putant: aut cum ſeueritas eorum ob alia vitia ceciſſet, tum fuit in auribus animiſque mutatis, etiã huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem ſapientiſſimus Græciæ vir, longeque doctiſſimus, valde hanc labem veretur: negat enim mutari poſſe muſicas leges, ſine mutatione legum publicarum. Enimuero vt ciues qui ad partem in ipſis rationalem, concupiſcibilem, iraſcibilem, ac diuinam componuntur, ſic agunt, vt autem agunt, ſic loquuntur, fingunt, cantantque.

4. Quo autem pacto concentus muſicus moueat exciteque affectus hominum, aut eoſdem tranquillet, optimè *Ariſtoteles* viſus explicaſſe. affirmat itaque, muſicam non ſolum indicium & effectum eſſe alicuius paſſionis, in eius artifice, ſed eiuſdem viuam quandam expreſſamque imaginem: adeo vt muſica impellens, accendenſque ad amorem, ſit ipſa pictura quædam amoris. ad iram prouocans ſimiliter iræ ſimulacrũ, ac ſic de reliquis. quamobrem totum huius rei artificium in eo conſiſtit, quo proprius, ac quodammodo ſpirans vultus alicuius affectus, in ipſo ſono, quaſi in coloribus & lineamentis, appareat. Hoc enim rectè præſtare, peculiaris opera magni ingenij ac iudicij. ad quod ruſtici, & paruo ingenio præditi inepti, quippe quod magnitudinem, ingenuitatem, maieſtatemque alicuius paſſionis nequeant animis concipere, aut in ſe proferre: quemadmodũ neque eſt cuiuſlibet, imagines illas illuſtres ac conſpicuas affectionum verbis ex arte Rhetorica perficere, & exprimere. Quis neſcit, diuerſos eſſe affectus nobilium ſpirituum, quippe grandiores, conſtantiores, decentioreſque, ab eis, qui in vulgari hominum ſorte inueniuntur? mouet itaque muſica, quando ad certam animi paſſionem repræſentandam, apta eius effigies concentu aut ſono excuſſa tanquam obiectum, per aures & imaginationem, menti proponitur. Quamobrem ſicut ad voluptatem aut dolorem vehementius incitat imago a pictore in tabella delineata, ſi fuerit luculenta & rei repræſentandæ maximè congrua, ſimiliter muſica ea vehementior ad commouendum, quæ motui ex naturæ præſcripto, per modum imaginis ſimilior. Imo aſſerit *Ariſtoteles*, ſonos muſicos vim colorum in tabella in hoc ſuperare, quod hi non ſint imagines affectuum tam acres, vt illi. idcirco animaduertit, ſenſuum obiecta, vtpote guſtus, tactus & olfactus non eſſe morum aut affectionum formas. agnoſcit verò viſus obiecta, vtpote imagines ridentium & iratorum, eſſe morum affectionumque repræſentationes, ſed non in eo gradu, quo muſica, quæ obiectum auditus. etenim inquit modulationes harmonicæ *ſimilitudines ſunt iræ, manſuetudinis, fortitudinis, temperantiæ, & contrariorum, & aliorum omnium, quæ ad mores pertinent.* Rhetorica effigiando rerum ſeu conceptuum imagines, illis excuſis, mouet in appetitu affectus. Cæterum verò muſica immediate componit ipſaſmet imagines affectuum: proinde ad eos eliciendos potentiſſima. Verum ex duobus videtur tamen Rhetorica efficacior muſica ad commouendum. primò ex rationis motu: cum enim Rhetorica rationi dominetur, iuxta ac ratio imperet maximè affectibus appetitus, conſequenter Rhetorica euadit quantum ad affectus imperatrix fortiſſima. Deinde eloquutio ad Rhetoricam ſpectans, quæ in ſe comprehendit vocem & geſtus, aliquid muſicæ participat. Voces enim in oratoribus, picturæ ſunt affectionum, & eò nomine illas excitant: quarũ vocũ ſpecies quatuor, iuxta numerũ quatuor principalium affectuum, nempe amoris, doloris, timoris & odij. quis autem tonus ſit propria nota alicuius ex iſtis, natura docet, prudentia autem & ars, naturalem notitiam perficiunt.

Ariſt. de Muſica & pol. cap. 5.

Ariſt. l. 8. Pol cap. 5.

5. Hinc ratio conſtat, ob quam vocum harmonicæ modulationes ſonus afficiant hominum animos, ſi non quo ad iram ac furorem, quo ad alios tamen affectus, præſertim magis rationales, quam ſonus muſicorum inſtrumentorum. Etenim voces retinent quendam vitalem animæ ſpiritũ, eoq; ad eiuſdẽ affectus vicinius accedunt, proinde motuum ſiue in ratione, ſiue in appetitu, ſignificationes exiſtunt ſpectabiliores ac perfectiores. neque enim pictura, neque oratio, adeoque ad vitam affectus iſtos declarant, ac voces, a viua earundum imaginatione, natura auctrice, profectæ. quocirca cæteris paribus, illæ voces plus commouent quæ manant a maiori quodam affectu cantantis, ſimulque ab eius imaginatione intenſiori: horum namque vi certis ſpiritibus voces imbuuntur, adeoque formis eliciuntur, quę paratiſſimæ, natura duce ad permouendũ. Proinde fœminarum voces ab ipſo quaſi fonte blandimentorum in ipſis exeuntes, ad afficiendum valentiſſimæ. Cum autem muſicus ſonus mediante imaginatione deueniat ad animi rationem & appetitũ, quod eadem imaginatio principium quoque motus localis in corpore, proinde ad eam variè concitandum, idẽ ingentem etiam vim obtinet. ex quo notat *Gellius*, in curandis morbis a medicis muſicæ aliquando rationem haberi; illamque ipſius *Apollinis* pharmacum, veteres ſuperſtitioſè exiſtimarunt.

Macrob. 2. in ſom. Scip.

Gell. l. 4. cap. 13.

6. Muſica autem ciuile eſſe inſtitutum, natura, mores, doctorumque teſtimonia perpetuò comprobarunt. *Plato* unam vitæ ciuilis partem huic, vtpote numeris arte quadam concinnatis, attribuit. qua gymnaſtica, ac ſeria ſtudia, quæ alteram partem obtinent, impediuntur, ne homines nimis feroces, triſtes & aſperos exhibeant.

Fertur & abducta Lyrneſſide triſtis Achilles,
Æmonia curas attenuaſſe lira.

Ouid. l. 4. Triſt.

Præſtat enim Muſica ſua dulcedine non ſolum vt vis concupiſcibilis quodammodo delicietur, medicinam contra laborum moleſtias admittens, vt ait *Ariſtoteles*, ſed etiam vt iraſcibilis vigor relaxetur: ac vt vno uerbo dicam, vt homines ſuaues efficiantur, adeoque concordiæ appetentes. Sicut enim eis arridet concentus muſicus, ex diuerſis quibuſdam diaſtemis interuallorum diſcretus coalitus, ita eiſdem placebit

Ariſt l. 8. pol. cap. 5.

placuit harmonica illa diſſimilium ciuium in vnum bonum commune ac formam ciuitatis conſpiratio. Quocirca *Tyrius Maximus* pronunciat, haud idoneos eſſe ad rempublicam adminiſtrandam, qui muſicæ ſenſum non habent. *Auerroes* quoque aſſerit, ad introducendum in animos ciuium reliquas ſcientias ciuiles, veluti quædam præambula, Poeticam eſſe ac Muſicam. Finis idem omnino Muſicæ, Rhetoricæ, atque Poeſis: nempe pro rerum, quæ cantantur, qualitate, animi affectiones excitare, vt *Plutarchus* quoque commemorat: vnde veritas, ac virtus in cantu maiores etiam vires ad imperandũ humanis moribus acquirant. Hoc luſiſſe videntur etiam veteres in *Orpheo* auctore ciuilitatis, à Muſica ipſius ortum Ciuitatis deducentes. *Orpheus* enim quaſi *ὡραία φωνή* optima vox, quod obſeruauit *Fulgentius*: etenim voce primùm omnes ſocietates conuenere tam ſacræ, quam politicæ. *Quæcumque enim iucunda ſunt*, inquit *Ariſtoteles*, *atque eadem innoxia, non ſolum conferunt ad finem, verum etiam ad quietem.*

Tyr. max. ſerm. 7

Auer. in par. Platon.

Plut. l. de muſica.

Fulg. l. mythol. in orpheo.

Ariſt. lib. 8 pol. cap. 5

7. Verum aliquid modo de Muſicæ ciuilitate dicamus, ſiue admoneamus, quæ tum relegenda ex ipſius ſuperius recentitæ animo recogitandæ. Enimuero antiqui vix loquuntur de illa ciuili Muſica, quàm de diuina, laudes Deorum cantante: ac eo nomine Religionem ciuilem virtutem adſtruunt, nõ ſolum quod ea ciues à negotijs ad quoddam otium feriati reducantur, ſed quod in hoc otio Muſicam exerceant, qua ipſorum animi emolliuntur, humanioreſque fiunt. *Plato* quidem, vt refert *Auerroes*, non admittit ad Muſicam hanc ſacram ſonos muliebres, aut lugubres: vtpote ciuium virilitati, vt ipſe putauit, aduerſantes, ſed graues ac ſonoros. & ſine dubio hæc Muſica Religioni adſcripta, peculiari quodam conſtat ſui charactere. De cuius vi apud veros Dei cultores hæc *S. Auguſtinus*: *Quantum fleui in hymnis, & canticis tuis, ſuaue ſonantis Eccleſiæ tuæ vocibus commotus acriter? voces illæ influebant auribus meis & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æſtuabat affectus pietatis. & currebant lacrymæ, & bene mihi erat cum eis.* De qua re etiam alibi ſic loquitur. *Ipſis ſanctis dictis, religioſius, & ardentius ſentio moueri animos noſtros in flammam pietatis, cum ita cantantur, quam ſi non ita cantarẽtur: & omnes affectus ſpiritus noſtri, pro ſui diuerſitate habere proprios modos in voce, atque cantu, quorum neſcio qua occulta familiaritate excitantur.* Quamobrem, ſicut indecorum, oratorem ſtylum diuinum profeſſum, diuertere ad lepores ac veneres ſtyli concupiſcibilis: ita alienum à diuina Muſica, ad ſonos ſiluestres, aut montuoſos, ad fractas voces Syrenarum, ad ludẽtium in pratis puellarum cantilenas reſpicere, & ex eis ſuo inſtituto diuino Corollas quaſi & Emblemata leuiora comparare. Quid ergo Echo iſta facis? quæ non per iuga montium ac vallium cõcaua clamoſis ſonus, ac multoties reciprocatus, quibus Satyribus, Faunis ac Paſtoribus ibi agentibus delectatur?

Auer in paraph. plat. de Repub.

Augu. l. 9. conf. cap. 6.

Aug. lib. 10. conf. cap. 37.

Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Atque ea reſonant ripæ, colleſq; ſupini.

Virg. Geo. li. 3.

Immo tu, agreſtis ac pannica iſta vocis ſonora repetitio, maieſtatem ſacræ Muſicæ, quantum ipſe exiſtimo, non decet. nam precor, cui affectui ſacro excitando aut repræſentando inſeruit? idem profero iudicium, quando ſaltatorij & amatorij moduli eidem cantui inſeruntur. illum laſciuum ac petulantem, licet floridum reddunt, quem auditores vt diuinũ ſuis auribus præſtolabamur. Ruſticorum Muſica in Cantionibus Saltatorijs, tota vehemens diſtorta, fractaque eſt, vt ait *Ariſtoteles*.

8. Rationalis ſeu *Doria* harmonia illa, quæ ad numerum plenior, ſimulque ad rationem repræſentandi, ac ad docendum, auguſtior. quantum ad prius, ſicut pauciores voces in exile quid extenuantur, ita propius accedunt ad ſenſum excitandum: proinde concupiſcentia, & ira acrius illis incitantur. nam apud Græcos ſimul ac Romanos, qui petulantius in theatro canebant, quod & *Nero* fecit, ij vna voce ſolum ad liram vel citharam carmen modulabantur. Stylum iam vocant *Recitatiuum*, in quo ars ipſa Muſicæ non comparet, ſed totum impenditur popularium aurium, vtpote in ſcena, voluptati. Rudes hoc genere magis deliniuntur, quam docti. Quod cæterum, intelligendum gradum paſſionis in aliquo, in quo ratio viget, pendere à gradu magnitudinis in obiecto, à quo deriuatur. ideircò vt docti non mouentur niſi ſpectato obiecti momento, ita non quæuis in Muſica pictura, paſſionis multum mouet eos aut delectat, ſed tantum illuſtris, grandis, præclara quadam ad naturam obiecti dignitate præſtans, veluti ad circinum formata, extiterit. indocti, vt plebs, mulierculæ, ſicut leui obiecto afficiuntur, ita quoque tali imagine Muſicali capiuntur, idemque ea audita, inſtar ſpinarum in fornace crepitantium, ex paruis rebus exhilarati, imo incompoſitis, quemadmodum ipſi animis parui, incompoſitique. grandioribus ſpiritibus diſplicet infracta, acris ac diſtorta Muſica.

Ariſt. l. 8. pol. cap. vlt.

Suet. in Ner.

Ariſt. l. 8. pol. cap. 7.

Vt quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis
Incaſſum furit.

Virg. 3 Georg.

Muſica autem illa plenior, doctrinæ capeſcendæ eatenus prodeſt, quatenus abſtractiua & affectiua, vt obſeruat *Ariſtoteles*. floridum iſtius artificium non percipiunt niſi docti in arte Muſicæ: quemadmodum neque amplificationis Rhetoricæ proprium colorem alij intuentur quam docti & in literis verſati. *Quam multa, quæ nos fugiunt*, inquit *Cicero*, *in cãtu, exaudiunt in eo genere exercitati, qui primo inflatu tibicinis Antiopam eſſe aiunt, aut Andromacham: cum id nos ne ſuſpicemur quidem?*

Ariſt. l. 8. pol. cap. 7.

Cic. l. 4. acad. queſt.

9. Muſica, quæ concupiſcibilis dicitur, plus afficit paruis ingeniis præditos, quam maioribus: ac inde præter apparatum ad ciendum dolorem vel triſtitiam, nihil grauis ferme repræſentat. Vulgares in hac Muſica percipiuntur imagines hilaritudinis, libidinis, quales in tripudio, in phantaſticis cantibus, in abruptis modis, leuiſſimæ ſanè & contemptibiles audiũtur. Sunt aliqui in hoc genere artifices, qui vt ſe oſtendant ſua inuentione varios ac deſultorios, omnis planè ſpeciei repræſentationes in vno cantu conglomerant, conſuuntque: vtpote

triſtitiæ,

triſtitiæ, iræ, admirationis, tarditatis, feſtinationis, ac, ſimilium cõtrariorum motuum. Exiſtimarem hoc artificium non debere vſurpari à nob[illegible] aliquo compoſitore, nec poſſe audiri ab vllo ingenuo auditore cum ſenſu iudicii, aut ex eo delectationis. ſicut enim eſt contra grauitatem magni ingenij, cogitationes ſuas & affectus abrumpere. particul[illegible] intercidere, ab vno extre[illegible]o affect[illegible]nis ad aliud ex abrupto m[illegible]ri: quod in deliris & phreneticis videmus v[illegible]ue ad r[illegible]um accidere: ita indecorum, fractum, & demens quid, tam diuerſas imagines repugnantium affectuum continuo imaginari, ab vnius ad alte[illegible]us oppoſi[illegible] ſenſum conciſè delabi. moleſtum quoque appetitus iactatione huc illucque ſubitanea & non expectata impreſſione, contorqueri: magno idcirco & conſtanti animo, picturæ iſtæ ſonoræ adeo diſpares ac diſſimiles, catenatim connexæ, vel ipſa natura eis repugnante & refugiente, iucundæ eſſe non poſſunt, in quibus curſim, ac ſtrictim ſonorum mutationes, quaſi ſtromaticæ, obijciuntur. *Vt enim*, inquit *Ariſtoteles*, *animæ diſtortæ ſunt à naturali habitudine, ſic harmoniarum ac melodiarum diſtorſiones ſunt quædam illæ, quæ ſunt vehementes, & infractæ.* Quod ad vſum Muſicæ in hoc genere, quam etiamnum maximè vigere exiſtimo, cauendum, ne eius mollitie & conciſis membris ciuium robur ac conſtantia effæminentur. Laudatur idcirco *Lycurgus*, quod ex nouem chordis in cithara *Thrænidis*, duas abſciderit: quippe, nimium voluptati blandientes, vt ſcribit *Plutarchus*. *Ne ab huiuſmodi cantibus deliniri ciuium animi, ad eos mores vitamque prolaberentur, quæ diſſonant ſibiipſi, atque diſcordem ciuitatem efficerent.* — Ariſt. l. 8. pol. cap. 7. — Plut. in Ag.

Eneruant animos cithara, cantuſq́; lira. — Ouid. l. 2. de Art.

10. Accedit demum Muſica iraſcibilis, quæ ſonoris, fractis, raucisque modis conſtat: qualis in tubis, & in cornibus, ac etiam in tibiis ſeu fiſtulis, ſpectabilis. *Non abſurde*, inquit *Plutarchus*, *& Terpandrum & Pindarum Muſicæ fortitudinem coniunxiſſe, cenſendum.* — Plut. in Lic.

Serpſit & in ferrum cithara ſonus ipſe canora.

Belli autem nomine complectimur etiam venationes, & alia belli præludia. Conſentit omnino hæc Muſica iraſcibilis cum ſtylo iraſcibili. eius ratio deſumenda à qualitate affectus in militari animo excitandi, vt apta ſit ad aures animumque ipſius pictura ac repræſentatio. Duæ præcipuæ animi compoſitiones in milite optandæ: vna quæ eum audacem & commotum oſtendat: altera, quæ maieſtatem quãdam ac grauitatem in eodem arguat: quales indicari ſolent Ducum inceſſu, quando præeuntes, aliquo ſuos pompaticè deducunt. Militaris proinde Muſica hæc debet repræſentare: & vtriuſque, vt mihi videtur, ſignificatio, ex elato ſono, rapido, ac conciſo, quo membra infracta ipſius modulationis quodammodo turgere videantur, ciuico languori prorſus contraria. Habenda enim ratio campi, in quo confligitur, non ſpatij academici in quo ociatur; ſimulque animi ex ſpiritu inflati, non modeſtè amantis, ſeu in foro ſibi lenocinantis, vel ſua infortunia deplangentis, vt concinnè ſtudijs militantibus Muſica hæc accommodetur. Verum, vt eſt in milite illaudabilis thraſonica ſui oſtentatio, ita neque illa militaris Muſica adprobanda, quæ nimium quodammodo inflata inſoleſcit. Virilis idcirco debet eſſe, ſeu grauis, & ex quadam lentitudine, dignitate plena, vt admonet *Thucydides* apud *Gellium*. Scio quidem auctores Muſicæ, Philoſophiam hanc paſſim ignorare vel negligere: quippe famam aut lucrum tantummodo expectantes, ſi vulgarium ſenſibus placuerint. Componunt idcirco, quo placeant ætatis ingenio, non vt alijs proſint ciuili commodo. Cur autem ad hosce modos iſti incitentur non alii, iſtæque modulationes aliquibus egregiæ videntur affectuũ effigies, haud alijs, cauſa occulta deliteſcit in ipſis eorum naturis ac ingeniis abſtruſa. Quod autem, quantum ad hanc diſcrepantiam, maior ſit varietas in hominibus, audientibus, quã in eiſdem aliquid videntibus, ideo, licet omnes, in vnam ſententiam de excellentia alicuius depictæ imaginis eam intuiti conſpirent, non tamen in iudicio ac guſtu eiuſdem repræſentationis in cantu propter diuerſitates affectuum, ita conuenire aſſueuerunt. *Delectat vero ſingulos* inquit *Ariſtoteles*, *id quod ſuæ naturæ ſit aptum. quamobrem licentia permittenda eſt his, qui de arte muſica certãt in theatro, vt ad huiuſmodi ſpectatorem tali genere vtantur muſicæ.* Cretenſes, vt ſcribit *Heraclides*, dum pueri eorũ pugnã exercerent, citharã pulſabant. Lacedæmones, auctore *Gellio*, in acie tibias inflabant. — Gellius l. 1. Noct. cap. 11. — Ariſt. l. 8 pol. cap vlt. — Her. in polit. — Gell. l. 1. cap 11.

11. Atque iſtis partim naturam muſicæ vtcumque diſcuſſimus, partim eius ciuilem vſum indicauimus. idcirco vt in hac re ſummatim aliquid definiam, ea ſpecies Muſicæ in ciuitate excolenda, quæ eis imaginibus affectuum refertur, quibus commoueri ciues deceat, eamque vero arcendam, quæ perturbatos ac infames motus effigiendo, ad voluptatem, & vitia illos inflectit. Speciosam hanc muſam, ac cantatricem animorum venerem, ex noſtris etiam ſanctiſſimi ac doctiſſimi, vel expellendam, vel certè caſtigandam cenſuere.

———*nunc maior ſitis, & bibendus*
Caſtior amnis. — Pap. lit. ad max Iun.

Atque hactenus de ſcientiis ciuiles quaſdam conſiderationes attuliſſe, ſufficiat: iam de Arte, quam tertio loco inter virtutes intellectuales ponendam cenſuimus, diſputandum.

CAPVT XXIIII.

Quomodo Artes ad vitæ ciuilitatem ſpectant.

CVm ciuitas, vt iam explicatum, opus ſit in homine rationis, tum quod eadem ratio vno aliquo ſuo effectu, quo ad vim efficiendi, haud ſit definita, quin potius vſu & exemplis indies aucta & exercitata, inde varias artes excogitare, earumque opera producere incredibili quodam perpetuo ſatagit.

git ſolertia ac ſedulitate. eo vero in hoc viribus ſuis innixa contendit, vt ciuilis vita cum facilior, perfectior, tum etiam ſuauior artium adminiculis reddatur. Ars quidem in vniuerſum a natura primum progreſſa, eam mox imitatur, adeoque perficit, multiſque actibus illius facultatis, cui ipſa ineſt, comparatur. *Ars vero,* inquit *Cicero, quæ poteſt eſſe, niſi quæ non ex vna, aut ex duabus, ſed ex multis animi perceptionibus cõſtat?* Illæ autem de quibus diſputamus, vt propria ciuitatũ ornamenta, ita ea. undẽ ſingularia inuenta ac partus quodammodo eadem vi ipſis, nempe ciuilibus hominũ congreſſionibus, ac in eis menti, ſumma quadam ratione præpollenti, eas debeamus. qua de cauſa, veteres, vt recolit *Stobæus*, non naturæ, ſed *Mineruæ* artium eductiones adſcribebant. Haud enim in deſertis locis, ſed neque in familijs, ne dum in pagis ac vicis, artes illæ repertæ & expreſſæ, quibus ciuitates abundare ac florere etiamnum perſpicimus. Nam ſicut in ciuitatibus exiſtunt vitæ ſocialis neceſſitudines, negociorum quoque varietates plures, acuendique ingenij occaſiones frequentiores, quã in priuatis ac diſtractis ſocietatibus, ita in eiſdem, partim neceſſitate perurgente, partim voluptate vlterius excitante, numeroſiores artes excreſcunt, ſimulque perfectius ad ipſum ſummũ excitantur. Vt enim, teſte *Ariſtotele*, conuiuium lautius ſimplici menſa, ita ciuitas ad excogitandum inſtructior priuato homine.

Cicer. lib. 3. de Natur. Deor.

Stob. lib. 2. Eclog. Ethi.

Ariſt. lib. 3. pol. cap. 11.

2 Tria autem in hac ipſa arte conſideranda: principio eius forma, deinde obiectum, poſtremo finis. Artis forma in hoc cõſiſtit, quod facultatis in homine intellectiuæ ſit habitus, ſeu virtus cum ratione effectiua, vt *Ariſtoteles* ac *S. Thomas* docent. inſtituit quidẽm ars partim collectis præceptis, partim directione ideali in animo artificis, partim externo exemplari, quonam modo opus aliquod efficiendum. animaduertunt nonnulli, Deum mundũ hunc creando, eiuſque partes diſponendo, ſpeciem quandam artis exhibuiſſe; adeoque in ipſa natura, vt ait *Cicero*, artis quandam ſimilitudinem apparere. non enim natura ductus hoc præſtitit Deus, ſed peritia ac bonitate informatus, tam nobile opus dicto ſuo practico extulit: ipſeque mundus hoc pacto conditus, tam naturæ, quam artis rationes videtur in ſe comprehendere. quamobrem humana ars, intellectus in homine practici qualitas quædam eſt: non enim ordinatur ad veritatem ex cauſis cognoſcendam, ſed ad opus, idque extra artificem poſitum, vtpote domum, vas, imaginem ac ſimilia recte conficienda. *Quæ, quod ſint, aut non ſint*, vt ait *S. Thomas*, *hoc, aut alio modo ſint, pendet ex ipſo artifice, iuxta quod obiectum practicum diſtinguitur ab obiecto ſpeculatiuo, quod tale aut tale neceſſario exiſtit.* Ex quo idem doctor appoſite diſcrepantiam aſſignat, inter artẽ & virtutem moralem: quod virtus moralis honeſtatẽ ac bonitatem voluntatis, vel appetitus in homine reſpiciat, ars vero ſolũmodo bonitatem operis poſitam in quadã eiuſdẽ congruentia cũ artis præceptis & artificis ipſius idæis. proinde ſi artifex opus ſuum refert ad bonum commune ciuitatis, id non facit vt artifex, ſed vt bonus vir, ac bonus ciuis.

Ariſt. lib. 6. Ethic. cap. 4. S. Thom. 1. 2 quæſt. 57. art. 3.

Cicer. lib. 2. de Natur. Deor.

S. Thom. 1. 2. quæſt. 57. art. 3.

3 Obiectum artis id eſt, quod fit ab arte, ac pro eius diuerſitate, artes plures numerantur, ſordidæ etiam, vel ingenuæ nuncupantur, obuiæ, ſeu parabiles, aut a natura remotiores iudicantur. ſordidæ appellari ſolent, quæ opificẽ contaminant; ingenuæ, quæ id non faciunt. ac *Seneca* in vniuerſum artes diſtribuit in vulgares, in ſordidas, in pueriles, & liberales. Artes obuiæ, ſeu faciles illæ cenſentur, quæ naturæ viciniores, ac illi admodum parum, idque per pauca præcepta, ſuperaddunt: contra curioſæ & remotæ, quæ longius a naturæ ſimplicitate amouentur, multis præceptis, diuturniori experientiæ, & acriori induſtriæ innituntur. hoc pacto naturæ vicinius, argentum inciſis formis ſignare, quam ſolidum aurum in eius exaratos ſulcos infundere. proinde ars contemplationem, a ſenſu ac rebus particularibus replicatis ſtudijs, aliquando longiſſime ſeſe extendentem, ſæpius tractu ſuo producto imitatur.

Senec. epiſt. 78.

Ariſt. lib. 7. Pol. cap. 10.

4 Finis artis tria in ſe complectitur: neceſſitatem, vitæ facilitatem, ac voluptatem. quantum ad neceſſitatem: non ſumus tam Stoici, vt exiſtimemus, vnam naturam ex ſe eſſe ſufficientem ad omnia vitæ neceſſaria procurandum. propterea eadem natura, quæ manus homini dedit, illum eo ad artificia egregie inſtituit, ac voluit ipſum non ſolum huius eſſe inſtius vniuerſi, & omnium aſpectibilium dominum, ſed etiam, ei iam ſuppeditata materia, artificem, partim quo vitam ſuam propagaret, partim quo bruta animantia, & alia ſenſu carentia, ſuo imperio ac vſui aptius ſubijceret. Neceſſitas multa quidẽ in noſtros mores inuexit, vtpote veſtium, ædium, medicamentorũ, ac nauiũ artificia, ſimulq; propugnaculorũ ſtructuras, vt homines ſeſe contra beſtias & hoſtes melius tuerentur. Vitæ facilitas duo deſignat: primũ, facilitatem aliquid ſciendi, deinde facilitatem aliquid agẽdi. Primũ genus in ſe claudit inſtrumenta Mathematica, Geographica, Muſica, impreſſiora, ac ſimilia, quibus adiuuamur ad cognoſcendum. quo ad hoc, clarũ fuit opus *Archimedis* ex vitro ſphærã ad imitationẽ cœleſtis aptiſſime componentis, itidẽ *Poſidonii*, de quo *Cicero*: *Quod ſi in Scythiã, aut in Britanniam ſphæram aliquis tulerit, hanc, quam nuper familiaris noſter effecit Poſſidonius, cuius ſingulæ conuerſiones idẽ efficiunt in ſole, & in luna, & in quinque ſtellis errãtibus, quod efficitur in cœlo ſingulis diebus, & noctibus, quis in illa barbarie dubitet, quin ea ſphæra ſit perfecta ratione?* quo ad alterum, multa ſunt ciuili vitæ accõmodanda, quæ quo ad naturæ ſimplicitatẽ difficilia, ac nõ niſi multo labore ſuperanda. Cui rei ars opportune ſuccurrit, dum eorum vſus facilitat: ex qua facilitate fit, quod minus etiam temporis vni alicui negocio a ciuibus impẽdatur: quomodo rotulis ac dentibus earum ſeriatim collocatis, ferri laminæ rigidiores cito opere arcuantur, ingentiaque põdera aut ſuſtolluntur, aut dimittuntur. Huius vero facilitatis, quo ad materiam, duplex ſpecies: aut enim hæc facilitas oritur ex aliarum artium

Galen. lib. de part. Cicer. lib. 2. de Nat. Deor.

Cicer. lib. 2. de Natur. Deor.

inſtrumentis, vel ex artium ipſarum effectibus, qui artium non ſunt inſtrumenta, ſed naturæ adiumenta. Poſtremo artes aliquæ ad meram voluptatem referuntur: quales plerũque omnes eximiæ, curioſæ, præcioſæ, elaboratæ, & a natura ſeparatiſſimæ. Voluptatem appello, non eam ſolum, quæ ab externis ſenſibus percipitur, ſed etiam quæ ratione quoque, vtpote eius faſtu, ac ſuperbia deguſtatur: quales ſunt epulares apparatus, cubiculares ornatus, veſtes ſumptuoſæ, ac ædificia auguſtiora.

Herod. Eut. Ariſt. l 3 pol laud. ibid cap. 3. Trac. 1

5 Iam verò ſi artes haſce ad ciuilitatem conferamus, videbimus, omnium gentium ſententijs, vt ait *Herodotus*, eas infimum locum inter munia ciuilia obtinere: imo *Ariſteteles* abſolute artifices in nulla ciuium claſſe reponendos cenſuit. Etenim artifices plérumque non tam amore reipublicæ ad laborandũ incitantur, quã amore ſui; in hoc dumtaxat intenti, vt opus ſuum bonum reddant, iuxta vim ac præcepta ipſius artis. quæ quidem bonitas, quo ad multa artificiata, vt poſtea dicemus, potius obſunt reipublicæ. quam proſunt, irritando nempe hominum ſenſus voluptate, ac tumores animorum inter ciues excitando. Quod ſi artifices donandi ciuitate, controuerti nunc poterit, quinam ciuiliores, ſordidine, an ingenui. in vniuerſum videatur, illos artifices ciuiliores, quorum opera plus vtilitatis reipublicæ adducunt, circa quamcumque demũ materiam occupentur. Nihilominus, tametſi artes ſordidæ, hoc pacto, interdum fuerint ingenuis, ciuitati vtiliores, earum tamen pręſtantiæ obeſſe videtur ipſa ſorditas: efficit enim hæc, vt harum artifices, ex animi vilitate, quam proxime accedant ad condicionem ac ſtatum ſeruorum: in quibus, teſte *Ariſtotele*, minima virtus requiritur. nobilitas autem ciuilis plurimum ſpectanda ex gradu virtutis, ei naturæ præſcripto debitæ, vt alias diximus, & id poſtea fuſius oſtendemus. Hoc dictum ſit, ne carnifices ac lanios, aurificibus & gemmarijs prætuliſſe videamur.

Ariſt. l 1 pol cap. 4.

6. Artium autem inuentiones, ſpecies, numeri & æſtimationes, omnino dependent a triplici hominum ſtatu, nimirum Rationali, Concupiſcibili, & Iraſcibili, ac ab eis deducuntur. Gentes ſumma vi rationis imbutæ, multum operæ impendunt artificiatis, quæ cognitioni inſeruiunt, in alijs parum. nomine rationis eam intelligo, quæ pura & ex ſe conſtans, non vero corruptam, aut aliorſum abductam a concupiſcentia vel ira. Proinde ſapientum reſpublica paucos requirit mæchanicos artifices: vt vero multa ordinate fiant exigui temporis diſpendio, & abſque magnis ſumptibus. in ea ratio ſtudere ſolet & ſolertiſſime conſtruere. Ciues autem alibi, rationem hanc meram ac rectam haud exercentes, ſed ocio ac luxu tabeſcentes, præſtant, vt in ipſis ab appetitu ratio ſuperata, conatum ſuum omnem, illi mancipata, adhibeat ad educendas artes mæchanicas, quæ voluptatibus obſecundent. & quidem in hoc ſtatu ſcaturigines artium mæchanicarum & infinita earum ſeges reperiri ſolent. Iraſcibilis ciuium condicio vltra belli munimenta & arma, nihil fermè a mæchanicis artificibus

Herod. Eut. Plut. Apoph. Lacon.

poſtulat. ob quam cauſam *Lacedæmones*, gens bellicoſa, vt ſcribunt *Herodotus*, & *Plutarchus*, artes ſordidas omnes ac voluptuarias, præſertim quæ fucos componerent, ciuitate ſua tanquam illuuiem quandam expulere. Non eſt ergo, quod eo nomine veluti barbaras gentes vllas, vtpote Indos prope Caucaſum habitantes, traducamus, quod mæchanicarum artium curioſas delicias non admittant, neque ſciant: nam hoc apud illas prouenire poterit non a naturæ aliqua ſtupiditate, ſed potius ex animi ac rationis in ipſis altitudine, recuſante apud ſe ciues fore eiuſmodi artibus inutiliter detinendos, vel noxiè effæminandos. Certè Romani, vt obſeruat *Plinius*, antequam a Græcis, cum ſuo ingenti damno, haſce artes didicerant, tam ratione ipſa, quam virtute extitere clariſſimi. *Rex apud Romanos ætate ſenex, ſuis manibus agrum colebat, ac lætificabatur*. In quæ etiam tempora, aurea illa ſæcula incidebant *Saturni*: vacua quidem minutis iſtis mæchanicarum artium crepundijs.

Plin. In proh l 17. & l. 17 cap. 9.

Iura dabat populu poſito modo prætor aratro,
Et leuu argenti lamina crimen erat.
Nondum tradiderat victas victoribus artes
Græcia, facundum, ſed male forte genus.
Qui bene pugnabat, Romanam nouerat artem:
Mittere qui poterat pila, diſertus erat.

Ouid. l 2. Faſt et 3.

7. Cynici ac Stoici feruentiſſimè olim contra vſum artium diſputarunt, quarum inuentores, non ſapientes vocandos contendebant, ſed libidinum ocioſos fautores, ac vitæ ciuilis plane corruptores. *Mihi crede*, inquit *Seneca*, *fælix illud ſæculum, ante architectones fuit. Sagacitas hominum, non ſapientia has artes inuenit. non deſiderabis artifices, ſi ſequaris naturam.* In hac claſſe centuriati voluere etiam hęretici, dicti *Adamitæ* & alij, quorum votum fuit, genus humanum artibus excultum reuocare vel ad corporis nuditatem, ciboſque parabiles, quos campus, quantumuis vaſteſcens, ſua ſponte producit. *Trapezuntius* cum iſtis artiũ ſtudia quoque impugnauit, quem Cardinalis *Beſſarion* pro, illis differens, refutauit. Alij ex aduerſo in artium inuentiones incubuere, *Quod immortalitatem*, vt ait *Plinius*, *per illas propagari arbitrarentur*: idque *Cicero* ſæpius recoluit.

Sen. ep. 90.

Præ verb. Adamit.

Beſſar. contr. Trapezunt. l Plin. in proœ l. 14. Cicer 2 de nat. Deor. & Tuſc 3

8. Cæterum quod in hac re admiremur, id in eo conſiſtit, quod hi ipſi Stoici & hæretici, artium neglectum profeſſi, cauſantes, illas voluptatibus lenocinari, eo tamen nihil præter libertatem & incuriæ vitæ voluptatem ſpectabant. cum enim labores refugerent ac ſedulitates, artes pariter reijciebant, quæ non aliter quam iſtis parari poterant. animaduertentes porrò, artium delicias & ornamenta, inuidia, contentione, ac bello, vitam humanam perturbare ſolere, quo ab huiuſmodi ærumnis ſolutiores eſſent, & otio fruerentur, expectantes vltroneum ac beneficum naturæ ſolius ad ipſos affluxũ, ſua inertia interim iucundabãtur. quæ enim natura ipſa ſua ſpõte nobis porrigit, vt ipſi loqui aſſueuere, ea nõ ſolũ copioſe inde

proueniunt,

preueniunt, verũ inſuper abſque noſtro labore ac ſolicitudine nos veluti dormientes beant. at quæ ab arte ad nos manant, ea ingentes curas, maximoſq; ſumptus, tormentorũ inſtar, a nobis exigunt: innumeras animorum & corporũ anxietates eliciũt, paci ac ſuauitati vitæ repugnãtes: adeo vt ſi aliquid conſequamur voluptatis artibus ſtudentes, id fuerit perinde, ac ſi paucas ruſulas, confertis magno numero ſpinis implexas, manibus ſtringeremus, non tam demulcentes nos odore, aut viſu delectantes, quã aculeis affligentes. Enimuero reperiũtur aliqui populi, deligentes potius viuere ritu ferino ac libero, quã vt velut ſub artium diſciplinis eſſe vrbaniſſimi; quos exiſtimarem tamen nihil præter voluptatem, etiam in illa horrida barbarie, ſibi proponere conſequendam.

Ca. Chryſo. in l. 24. de prouid.

Nec pudor in ſtipula placidam captaſſe quietem,
Nec fœnum capiti ſuppoſuiſſe fuit.

Ouid. l. 1 Faſtor.

Anacharſis philoſophus Scytha, nõ aliunde recuſauit *Hannonis* dona, niſi quod voluptatẽ, victus tenuitate, ac paucorum vſu, comparandam exiſtimaret. Hinc *Diogenes* dolium, *Democritus* contemptum, *Epictetus* caſulam, Indi vagam incultamque vitam deligere, nimirum quo liberius iucundiuſque nullarum rerum indigi, nulliſue compedibus præpediti apud ſe ſuauiarentur: quod & *Cicero* de eis affirmauit.

Cic. Tuſc. 5.

9 Ex quo videre licet, quonã modo vita humana vndiq; ſit circumuallata voluptate. agreſtis etenim illa barbaries non prorſus deſtituitur ſuo illicio voluptatis: pariter artibus exculta ciuilitas quaquauerſum ſpirat iucũditates. ac fortaſſis illæ ſitis puriores, vtpote carentes infinitis ſtudijs ac tumultibus, quibus ciuiles voluptates immiſcentur. Quot enim iſtis potiti, vtpote vel in pluma, vt loquitur *S. Cyprianus* iacentes, ac bibentes in gemmis, ſuſpirant, ac vix ſomnum capiunt? & quod huius artis inuentum poſſeſſuribus ipſis plenè non ſatiſfaciat, vlterius cum irritati appetitus anxietate, vitæque moleſtia, ad alia contendunt: perinde ac ſi ad miſeriarum cumulum non ſufficeret afflicta noſtri generis ſors, naturæ corruptela, niſi accurrerent pariter artes, ſpecie quidem quaſi eius ærumnis ſubucituræ, cum tamen reipſa æſtus, quos inuenerint animorum in nobis, aut vana ſpe diutius ſuſpendunt, vel opere caſſo vehementius irritant & perturbant. *Stoici* itaque, ac cũ ipſis multi alij, qui liquida voluptate perfruerentur, conculcatis plane artium doloſis blandimentis, ad naturæ pura ac mera munera conuolarunt. Hanc ob cauſam male de hominibus promeritum *Prometheum* tradunt, quod eis artibus eos inſtruxerit, quibus ipſorũ vita omnis generis aſperitatibus afflictatur. Voluit enim haud naturæ bonis eos fore contentos, ſed artiũ munimenta ſibi inſuper conſciſcere perſuaſit, quibus ad vberiores voluptates adſpirarent, quam quas natura ipſis poterat ſuapte vi ſuppeditare. Contra autem accidit: nam artes non ſolum primigenias illas naturæ delicias penitus corruperunt, verum inſuper infinitas in vitam mortalium, tam animorũ, quã corporum ægritudines intulere: adeo vt multis hoc vnicum bonum ſuperfuerit, quo factum, vt non ſuppliciter a quotidiano rerum curſu, ſed artificioſe morbis ac morbis correcti pereunt.

Cip. epiſt. 2

Lucian. dial cynic.

At quia ferula conceptum comprehendi ignis
Fontem furtiuum, qui magiſter artis
Omnis extitit hominibus, & magna eſt commoditas,
Tales pœnas pro hiſce delictis luo.

Æſchyl. in Prometh. Cic. Tuſ. 2.

10 Cæterum artium vſus referentes ad diuina ac humana in vniuerſum, percipiemus, quis earum vſus ciuilitati idoneus, quis vero ab ea alienus. Imprimis ipſa relligio artes aliquas ſibi apud omnes gentes perpetuo vendicauit, vtpote ad extruenda templa, erigenda altaria, ad veſtitus ſacerdotales, reliquoſque ſacros apparatus conficiendos. Voluit enim merito Deus, vt homo ratione ab ipſo donatus, non ſolum res externas ei ex relligione conſecraret, ſed inſuper rationis opera & ſtudio naturæ limites excedendo, ipſi inſeruiret. ac inter reliqua, in omniũ moribus in hunc finem ſemper viguit, ſtatuas imagineſque viris præclaris conſtituere, quibus exactiſſimè repræſentarentur: tum vt illis hoc pacto honores decernerentur, tum etiam vt inſpectores erudirentur excitarenturque ad imitationem earum virtutum, quibus ipſi excelluerunt. Cum templum & arca Hieroſolymis fabricanda, non ſolum artem Deus a ſuis cultoribus requiſiuit, ſed eam, quæ ad eximiam præſtantiam excitanda, & ab ipſo inſpiranda ſapientia, proiectura *Et in corde omnis eruditi poſui ſapientiam, vt faciant cuncta quæ præcepi tibi.*

Ariſt. l. 7. pol cap. 12.

Exod. 31.

11 Quantum ad humana, arte effecta, vt diximus, ſpectant ea aut ad vitæ neceſſitatem, aut ad facilitatem eius, aut ad voluptatem. Vitæ neceſſitas ea exigit, quę inſtrumenta ad cognoſcendum, quæ ad vitam propagandam media, ac eius apta ornamenta comparanda. quo ad cognitionem: ſicut ad hanc homo maximè a natura inſtituitur, ita conuenit, ipſum ſumma induſtria fore ſolertem & induſtrium, quo certis inſtrumentis adiutus, ad rerum ſcientias oportunius peruadat. Quocirca artifices in hoc genere laudatiſſimi opem ferentes in nobis intelligentiæ, ſicut & illi, qui artium neceſſariarum inſtrumenta conficiunt. Inter illas autem artes, quæ ad vitæ facilitatem referuntur, aliæ alijs ſunt naturæ ipſi viciniores. quomodo naturæ proximius, veſtem conſuere, domum ædificare, agros arare, cibos coquere, quam fila auri ac argenti deducere, quam ex ſuccis herbarum & lapidum fucos exprimere, quam gemmas inſculpere, metalla terræ viſceribus excutere. atque vt ſunt diuitiæ duplicis qualitatis, nempe naturales ac artificiales, ſic & artes aliquæ, propter vicinitatem quam habent, cum natura, diuitijs naturalibus, vtpote agris colendis, beſtiarum gregibus tractandis, quodammodo naturales, famulantur. De quibus ita *Arnobius*: *Non ſunt iſta ſcientiæ munera, ſed pauperrimæ neceſsitatis inuenta:* idem *S. Baſilius* pronunciat de veſtibus, de ædificiis, de medicina ac ſimilibus. Neque adeo Stoici debent eſſe ciues, vt omnes plane artes reijciant, quæ vitæ facilitati oportune ſubueniunt. Natura enim, ratione imbuta, ſe paulatim magis

Arnob. l. 2. cont. Gent. Baſil. in Reg. fuſ. diſp. int. 55. Cic. l. 2. de nat. Deor.

ac magis munit artium præſidijs contra victus difficultates. *Artes ſeruiunt vitæ, ait Seneca, Sapientia imperat.*

Senec. epiſt. & ad Lucil.

Ouid. lib. 4 Faſtor.

Panis erant primis virides mortalibus herbæ,
Quas tellus nullo ſollicitante dabat.
Et modo carpebant viuax in ceſpite gramen,
Nunc epulæ teneræ frondis cacumen erant.
Poſt modo glans nota eſt, bene erat iam glande reperta,
Duraque magnificas quercus habebat opes.
Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato,
Mutauit glandes vtiliore cibo.

Arte itaque adiuti homines, ab arbutis ad pelles, a cauis & antris ad domos, ab herbis ad glãdes, a glandibus ad triticũ grana latius proceſſere. idcirco vt obſeruat *Arnobius* artium in hunc ritum facilitantium vitam noſtram inuentores, illi priſci tanquam Deos coluere: vtpote *Liberum* pro vino inuento, *Æſculapium* ob detectas herbarum vires, *Mineruam*, quod oleum indicarit Athenienſibus, *Triptolemum*, quod aratri vtilitatem docuerit. Italus vero ſeu Latios plurima didiciſſe a *Saturno* homine Græculo, idem aſſerit, quos dictos *Oenotrios*, quidam appellatus *Italus*, quo ad agriculturam erudiuit, vt *Ariſtoteles* ſcribit, cum prius paſtores vagi palanteſque eſſent. ac de iſtis diſſeruni *S. Chryſoſtomus* & *Minutius Felix*. Atque cum natura homini manus dederit, propter illas omnium animantium ſapientiſſimum effecit, vt pronunciat *Hippocrates*; eoque viſa, illum ad artes ordinaſſe, quæ manuum propria ſunt officia, ac ſic ante artem ipſum artificem condidiſſe.

Arn. lib. 2. cont. Gent.

Chriſoſt. in cap. 9. Gen. Homil. 28. Minut. Felix in Octau.

Ariſt. lib. 7. pol. cap. 10.

Hipocrat. de Hom. fab. Cicer. l. 2 de Nat. Deor.

12 Quod ad voluptatẽ attinet, non ſumus neque vſque adeo aridi, vt eam arte inuectam, vel inuentam, penitus reijciamus, ſi innocua ſit, ac contra labores iſtius vitæ conueniens remedium, vt loquitur *Ariſtoteles*. propter quam cauſam, Muſicam ac Poëſim haud aſpernamur, quarum iucunditates iure ciuili quotidie expetimus ac libenter delibamus. Hæc autem artificioſa voluptas, de qua diſſerimus, duplex eſt: vel enim a quinque externis ſenſibus, vel a ſola ratione perceptibilis: vtpote ea quæ in ambitu & honoribus placet: & vtrique ars exquiſitiſſime famulari ſolet. Quamobrem cum genere ipſo, aut gradu, rectam rationem expetitæ voluptates exceſſerint, tum eodem artes, quæ eas inducunt, perinde ſe gerunt, ac ſi totidẽ eſſent in noſtris pectoribus *Cupidines*, qui cũ matre *Venere* in noſtram perniciem colluderent. quinimo quando ciuitas ipſa accurata ſua induſtria vlterius deuenerit cum cogitando, tum agendo, quã oportuit, tunc in haſce ſuperfluas ac nociuas artes erumpit, ſicut nimius in humano corpore ſanguis in morborum cauſas copioſe exundat. Damna, quæ iſtiuſmodi artes voluptuariæ inferunt, cenſeri poſſunt, temporis diſpendium, ſumptuum dilapidatio, meliorum ſtudiorum priuatio, vitæ mollicies ac luxus, libidinum fomentatio, rixæ, odia, ſuſpiciones ac bella. quæ cum voluptatem inſtruxerint, eam reddunt ſubinde crudeliſſimam. *In quibus exquirendis* inquit *S. Baſilius, curioſa quadam & anxia ſolertia, curaque eſt opus, quæque magnas nobis moleſtias quaſdam concitant, & quaſi vitam noſtram in corporis curatione implicatam tenent, ea a Chriſtianis omnibus repudianda ſunt*: Quid iuuat voluptates e longinquo artis opera inuocare, quaſi coniuratos earum impetus in rationem acceſſire? Cui fini vtile, artium magnificentia priuatis aut publicis honoribus ſtudere, & ſpectantium odia interim in nos concitare? Cum enim gemmis elaboratos calices, aurata domus tuæ laquearia, veſtes precioſas, ac mira ridentis fortunæ lenocinia, alijs oſtenderis, quis exitus præter eorum maleuolentiam inuidiamque, qui ægre laturi, ſe tuis artium delicijs & ornamentis ſuperari, viles abiectoſque declarari? Quomodo animus harum artium illecebris irretitus, pro bono communi, pro Dei honore aliquid aggredietur? iam enim iſtæ artes voluptuariæ ac faſtuoſæ effecere, vt totus ſis ad teipſum reflexus, ſuoque definitus. Enimuero fieri non poteſt, vt is animo ingenti aliquid pro patriæ ſalute vel gloria meditetur, qui artium tricis occupari, earumque reticulis includi, ac bellarijs ineſcari conſtituerit. Quapropter ſicut praua exempla, turpium imagines ad voluptates prouocantes, ciuitatibus exigendæ, ita & illæ artes a ciuili magiſtratu proſcribendæ, quæ nihil aliud quam voluptatum lenones ac irritamenta. neque ſane illa ars quicquam ab ingenio commendabilis, quæ ingenioſe bonis moribus infeſta: hinc potius vituperio & expugnatione digna, quod non ſolum ingenium malè in opus contulerit, ſed etiam eximium eiuium præſtiterit eſſe ingenioſum, ac diuina quadam mentis virtute, ciuiles vitæ hoſtes capitales armauerit.

Baſ. in Reg. fuſ. Reſp. 55. Chriſoſt. Hom. quod nemo læd. niſi a ſeipſ.

3. Quæ vero artes auribus & oculis blandiuntur, illæ non tam peſtiferæ, licet magis ocioſæ, quam aliæ, voluptatem tactus, guſtus atque odoratus procurantes. Oculorum oblectamenta, *Archita* volatilis columba, apud nos currus inſita vi curulis, Francidis formiculæ ex ebore, pulex aurea catenula collum deuincta, gemmarum ardentium intertextæ ſeries, quibus ornati, tanquam ſalamandræ in medijs ignibus flammeſcunt. Accedunt picturę viuæ ac ſpirantes, quæ rem deformem licet, oculis tamen gratiſſimam exhibent. *Therſitis*, inquit *Plutarchus, faciem videntes delectamur, miramurque, non pulcritudinis ſed ſimilitudinis cauſa.* In iſtis error in rem ludicram vel in faſtum declinat: proinde quoto gradu hæc nociua rebuſpublicis, eodem quoque horum artes exiſtimandæ eiſdem infectæ. Ad tactum vero, odoratum ac guſtum relatæ artes, craſſiores ſunt, ac plerumque ſanitati obſunt, cui tamen obblandiri ſimulant: cum enim parum voluptatis intulerint, ſubinde infinitos morbos efferũt, pœnaque prolixiori compenſant, quod prius breui dulcedine luſerunt. Atque inter reliquos effectus prauarum artium, meritò cenſenda naturæ impotentia. poſteaquam enim eis nimium aſſueuimus, ſine earum ſubſidijs de reliquo nihil planè poſſumus. Quemadmodum enim ſi viribus corporis validius ad incedendum perpetuo baculo inniteretur, is ſuffulcri ita indigens tandem euaderet, vt ſine illo non poterit propria virtute vel paſſum mouere: ſimiliter artibus continuo inhærentes, adeo demum earũ

Plut. l. de aud. Poet.

vſu

vi flaceſcunt, vt niſi ſuccurrerint, eorum detectus, cum pœna erit intollerabilis, tum ex [illegible] potentia orietur incredibilis. Ærumnas, quas artes iſtæ in noſtram vitam effuderunt, ita recenſet *Lucianus. Aurum ipſum tam optabile ſi*

Lucian. Cin. S. Chryſoſt. Hom. 4 in Ioan. *[illegible] et, argentumque conſidera domos conſidera ſumptuoſas, veſtes operoſas conſidera: atque eius generis omnia, quanto negotio emantur, quot laboribus periculis, imo ſanguine ac [illegible] quantoque hominum interitu: non ideo ſolum, quod dum nauigant propter iſta pereunt complures, ac dum quærunt parantque grauia perferunt, ſed ob id quoque, quod gladiationes multas pariant, quodque ob ea in[ſid]iantur inuicem, & amicus amici, & parentibus liberi, & maritus coniuges.* Quomodo porro eædem artes naturæ imperfectionem produnt, ac redarguant, hic declarat. *Conſidera, quod pluribus egent primum pueri, quam adulti, deinde mulieres quam viri, tum ægroti quam valentes: atque omnino in ſumma, inferiora quælibet præſtantioribus pluribus indigent. Proinde Dij omnino nullius rei egent. qui vero ad Deos proximè accedunt, quam minimum egent.* Duo autem præcipuè ſunt in Republica optanda, [quibus] inutiles ac noxiæ hæ artes commodè reſecentur; ſicut ex eorum contrarijs gignuntur & augentur: primum, vt otium profligetur: alterum, vt ciues rebus magnis perficiendis ſtudeant ac inſueſcant. Cum enim otium expulſum fuerit, nequicquam in ſubſidium voluptatum, quæ otio innatant, tabificæ iſtæ artes accerſentur: ſimiliter grauioribus negotijs, ſcilicet emolumentis publicis, honore ac laude plenis, ciues diſtracti, nihil penſi habebunt hæc ludicra leuiorum hominum manufacta, quæ temporis, ſubſtantiæ, operiſque diſpendia.

14 Enimuero morum ciuilitati nihil infeſtius animorum perturbatione: ex qua non ſolum vitia propagantur, ſed etiam omnis vitæ dulcedo intercipitur, omniſque ex decore flos eius corrumpitur. quo ergo in loco habendæ iſtæ artes, quæ libidini, quæ futili gaudio, quæ cruciant timori fomenta ſuppeditant, illoſque ventos excitant, quibus noſtri maris malacia ac ſplendens facies, inquietantur, obſcuranturque? O præclaros ſanè artium fructus, animorum iactationes ac torturas! Quid iuuat earum vmbris, delicijs, otio, languore animum inficere, ac ita delinitum emollire, vt ex eis tener factus, qualibet impacta ſpinula, aut expirata frigidiori aura, cum incredibili doloris ſenſu, ſubinde traijciatur? At de Prudentia iam inquirendum.

CAPVT XXV.

Quodnam ſit munus Prudentiæ, quæque eiuſdem partes, ſeu ſpecies habendæ.

VIrtus hæc, quæ Prudētia dicitur, reliquarum virtutum nō tantum origo, ſed etiam ad clauum ſedens, earū magiſtra ac directrix. Haud enim cæco impetu in homine prorumpunt virtutes ad operandum, ſed certo quodam iudicio libratæ, ac in quadam cognitionis luce ad circinum compoſitę, deinceps munera ſua conſideratè exequuntur. Morale hoc viſus Deus præſignaſſe fabrica illius mundi, in qua lucis creatio antegreſſa nos docuit, officium noſtrum rationis luce ante omnia imbuendum ac colluſtrandum. *Prudentia,* Baſ. orat. 12. inquit *S. Baſilius, nihil aliud eſt, quam rerum faciendarum, omittendarumque cognitio.* atque quod prudentia cognitio ſit, inde pronunciat *Ariſtoteles*, eam animæ oculum, mentem ſcilicet, afficere & irradiare. Ariſt. l. 6. ethic. cap. 12 propterea varijs emblematibus hunc in nobis prudentiæ ſplendorem veteres deſcripſerunt; vtpote ſerpente igneo in obſcura nocte flammante, oculato *Argo*, *luminis* Auguſt. de mor. eccleſ. cap. 4. Ambro. in cap. 27 l. ad cor. [illegible] col. 1. cap. 23 prisione, in cælo Phoſphoro, in capite humano, oculo. At non quælibet lux ſiue quæuis cognitio practica, eſt prudentia, ſed illa duntaxat, quæ ad bonum & honeſtum, noſtrum conatum inſtituit: vt eam hoc pacto à calliditate ſecernamus. atque vt in vniuerſum, omnium virtutum prudentia auriga, ab eis non ſeparatur, ita neque à iuſtitia, res ciuiles peragente: ſine qua, vt inquit *Cicero*, rerum agendarum ſcientia, Cic. l. 1. offi. l. 1 De leg. non iam ſapientia, quam calliditas nominaretur. Vt enim aduertit S. *Baſilius*, ſicut quæ nobis expetenda obiciuntur, duplicis ſunt conditionis, ſcilicet quædam rationi ac diuinis legibus conſentanea, alia in Deum ac rationem crimina, in homines iniurias continentia, ita duplex, vt vulgus loqui ſolet, prudentia: vna, vera, altera adulterina ſub ſplendore nominis tantæ virtutis, ad nocendum, ad concupiſcendum, ad iraſcendum deliteſcens, comparata. Ambroſ. in 1. cap. Gen. Illam autem genuinam *S. Ambroſius* Symbolo fluminis depingit. *Phiſon igitur Prudentia eſt, & idem habet aurum optimum, ſplendidum carbunculum, & praſinum lapidem.* Etenim prudentia, gemma in animi oculo, tanquam aurum ibi rutilat, inſtar carbunculi flāmeſcit, & vt praſius vireſcit. rutilat quidem & flammeſcit contra errorem, vireſcit autem contra impugnantem prauitatem.

2 Id, circa quod abſolutè prudentia verſatur, vitę moralis ac ciuilis eſt in vniuerſum inſtitutio; ita vt omnem iſtius vitæ motum, tanquam magiſtra, ſuo imperio regat ac moderetur. ex quo liquet, eius munus non ſolum eſſe nobiliſſimum, quippe hominis omnes diuitias, ac ipſius expetibilem in ſe æternitatem continens, ſed etiam ampliſſimum, non ligno, non lapide efformandis definitum, ſed id totum ambiens ac perficiens, ad quod in homine ratio, appetitus, ac voluntas extenduntur. Cicer. l. 5 de Fin. *Vt medicina*, inquit *Cicero, valetudinis, nauigationis gubernatio, ſic & viuendi ars eſt prudentia.* Quid amplius ad momentum, ad laudem quid vberius dici potuerit, quam cum aſſertum, prudentiam boni viuendi eſſe artem? Si quid mente, ſi quid voluntate, ſi quid corporis facultate multiplici à nobis peragendum, id omne prudentia diiudicat, trutinat, ordinatque. Cuius vigilantia & auctoritas haud deſtinantur in obiectum aliquod vniuerſale, quale contemplationi obuerſatur, ſed in ſingulare, hac illaue actione comprehenſum. Cic. l. 1. off. in quo duo præcipuè, vt ait *Cicero*, reſpicit, εὐταξίαν & εὐκαιρίαν: ordinem nempe & occaſionem. Ad cuius rei ſimulacrum *Argos*,

& ignei

& ignei illi ſerpentes, qui aurei velleris cuſtodes, nullum vniuerſale admirabantur, ſed illud ipſum vellus, & ad illud homines accedentes, oculis attentiſſimè luſtrabant. Proinde *Vlyſſem* circumſpectum, non Philoſophum, *Neſtorem* benè conſulentem, haud prima principia Metaphyſica cogitantem, prudentia effingit. *Eſt enim prudentia*, inquit *Ariſtoteles*, *actiua, & actio circa particularia verſatur*: quam definitionem enucleatè explicat *S. Thomas*. inde idem Philoſophus prudentiam nuncupat habitum electiuum, quod nempe diſtineatur circa media ad aliquem finem, ac eorum praxim. ad quem cum referatur omnis in vniuerſum virtutis actio, idcirco merito appellatur conſultatoria: prudentiæ enim officium, conſultare de ſingularibus, idoneamque demum electionem præſcribere. Quæ quidem ſingularia aliquo modo dubia ac in lubrico, vel obſcuro collocantur, atque talia, qualia aliter ſe habere poſſunt: nam de apertis ac manifeſtis nemo deliberat, vt idem Philoſophus adſtruit. Ex quo liquet, quanta ſit vis prudentiæ, quamque eius omnis acies acuta & oculata ad perſpiciendum id, quod tam varium, multiplex, flexuoſum, abſtruſum, ambiguumque. Proinde ne error ſit in electione, ac poſtea operis quempiam pœniteat, requiritur omnino, vt ſolertè defixamque prudentiæ contentionem agens adhibeat; quo, rei obſcuritate & ambage nihilo obſtantibus, recta ad ipſam practicam ac ſingularem veritatem denium ſtatuendo collineat. Quamobrem ſicut ille, qui in loco lapſili ac diuerſimode Mæãdri inſtar tortuoſo, ambulat, maiorem curam adhibet, quam alter, qui in ſicco & explicato graditur, ita vir prudens animo inprimis quodammodo robuſtus eſſe debet, deinde excitatus, cum circa ea occupetur, quæ aliter ſe habere poſſunt, ac à multis ſeorſim conſiderandis, quo ad id, quod fieri tandem debet, pendeat. Eſt proinde prudentiæ circumſpectio non ſolum ſumma vi intenta, verum etiam quaquauerſum eiaculata, varia ac multiplex, vt *S. Ambroſius* rectè adnotauit. *Tanto autem*, inquit *S. Thomas*, *vnuſquiſque in prouidendo ſolertior habetur, quanto plura ſingularia præmeditari poteſt.*

Ariſt. l. 6. et cap 7. 5. Thom. 1. 2. q. 84. art 2 & 3.

Ariſt. l. 6 et. cap 1.

Amb. l. 7 de oſi cap 37 in 1. cap Gen. S. Thom. l. 3 cont Gen. cap 94.

3 Hæc vero ſingularia practica, ac quæ aliter ſe habere poſſunt, vel ipſis finibus, vel eorum medijs continentur. Et quidem quod fines honeſti ſint, aut iucundi, nec in aliquo dubio eorum rationes ponantur, *Ariſtoteles*, & *S. Thomas* pronunciant, de eis neminem ex prudentia conſultare: certum enim eſt hæc bona, ſi veri fines ſint, eſſe expetenda: ſicut & horum contraria fugienda. Proinde volunt, non ad prudentiam, ſed ad *Syneſin*, quo ad ſcibilia, *Intellectui* reſpondentem, eorum notiones referri: atque ita prudentiam tantummodo circa medis ad fines verſari, inquirendo quodnam medium aptius fuerit ad hunc vel alium finem conſequendum. At vero *Scotus* & alij contendunt, prudentiam verſari quoque circa ipſos fines, ne dum ſolum circa media ad illos occupari. nam obiecta animo re aliqua, vt fine honeſto, adhuc dubium oriri poterit, num illi ſolide & expreſſe competat bonitas veri finis nec ne: num eius appetitio, ſeu intentio, hic & nunc elicienda: num eius cupiditas impediat nec ne aliud melius animi propoſitum, cum quo eſt incompoſſibilis. Cum ergo de iſtis poſſunt homines deliberare, ac conſultationem inire, de eiſdem pariter poterunt ex prudentia tandem conſtituere. Ego quidem exiſtimarem, omnem in hac controuerſia quæſtionem eſſe mere ac pure de nomine: & propterea ab vtraque parte, ſane intellecta, veritatem conſiſtere. vna enim opinio finẽ in ſenſu materiali, nempe pro re, quæ finis, accipit, altera in ſenſu formali, ſcilicet pro fine ſub ratione finis illum animo ſignat. nam conſultare vtrum huic rei inſit medioctitas, vel bonitas virtutis, num eius votum ſit impedimentum nec ne, præſtantioris actionis, conſultare eſt, num illa res ſit finis nec ne: nihil enim, quod practice & vere finis bonus, caret medioctitate virtutis, aut impedimentum eſt maioris honeſtatis. idcirco licet de fine prudentia conſultet ac definiat, ſub dictis reſpectibus, id tamen non præſtat de fine ſub ratione finis, vt *Ariſtoteles* ac *S. Thomas* veriſſime ſtatuerunt.

Ariſt. l. 6. ethic cap 7. S. Thom 2. 2. q. 47. art. 6.

Scot. in 3. D 5 p. vnic, Vaſqu. 1 2. diſp. 84. cap 3.

4 Exiſtunt porro pro varietate actionum, ac rerum ad eas ſpectantium, diuerſæ iſtius prudentiæ partes ſeu functiones, eius integram naturam abſoluentes. Cum enim hæc virtus de particularibus pronunciet, iudiciumque ſuum à quibuſdam antecedentibus deducat, ac præſenti negotio accommodet, eam ob cauſam viro prudenti *memoria* ex rerum vſu, vt *Gellius*, ex *Afranio* Poëta ſtatuit, perficienda, excitandaque, ex qua velut ex theſauro depromat, inſtantibus conſilijs, idonea argumenta. Eidem alia ſubinde virtus, dicta *Intellectus*, de qua poſtea, adſtipulatur: nempe prompta in homine vis mentis ad concipiendum prima principia actionum. Quemadmodum enim is, qui legendo facili opere & expeditè ex ſyllabis verba componit, diſtinctè prius intueri debet ipſas literas, ſeu elementa, ex quibus ſyllabæ conficiuntur, ita vt quis dextrè de aliqua actione mente definiat, opus erit, vt ipſa principia ſeu elementa practica acutè perſpiciat. ac quod prudentia occupetur circa particularia, cum numero plura, tum ſuis naturis perplexa, ne in ipſa reſolutione animi error aliquis committatur, opportuna fuerit *Docilitas*, ſeu apta diſpoſitio animi ad capeſcendũ informationem ab aliorum ſententijs: nemo enim, quo ad omnia ciuilis prudentiæ officia, ſibi ſufficit, vt ait *Doctor Angelicus*.

Gell. l. 13. Noct. cap. 18.

Quid grauis Antenor, Priamus quid ſuadeat ipſe,
Conſule, queis ætas longa magiſtra fuit.

S Thom 2. 2 q 49. art. 3 ad 3.

Mox eidem prudentiæ ſubſidium adfert *Ratio*, diligenter rerum cauſas perſpiciens, videnſque quid ex quolibet ſequatur, aut minus cum illo cohæreat. poſtea ſuccurrit eidem prouidentia, ille nempe mentis in omnia proſpectus, quo fini adſequendo ac conſeruando meliora media diſcernuntur, & apud animum definiuntur. Atque ne ab incertis ad certa, ex falſis ad expreſſa conſilia progreſſus fiat, adſciſcenda *Circumſpectio*: cuius eſt, quaſi adhibita libra, tru-

tinare

[illegible] rerum ad actionem ſpectantium mo[illegible], & quid ſingula valeant accurate examinare & arbitrari. poſtremo. quod, ciuilis vita, vt dixi, in lubrico ac ſinuoſo verſetur, adeoque in repugnantium ſalebroſis locis, eam ob cauſam adhibenda *Cautio*, qua innoteſcat, quid aduerſi, quid remoræ, quid obſtaculi poterit occurrere; quomodo difficultates ſuperandæ, vel [illegible] actioni alicui penitus ſuperſedendum, ob ingentem eorum vim, quæ noſtris propoſitis obuerſantur. quod quidem officium, eo ſolet excreſcere, quo ciues magis fraudibus ac [illegible] cuolentia alicubi vti aſſueuerunt.

5 V[illegible] de ſpeciebus modo prudentiæ aliquid dicamus, intelligendum abſolute, nomine prudentiæ vocari, eam in vniuerſum prudentiam, quæ appetitus affectionibus, quo ad temperantiam ac continentiam, moderandis diſtinetur, ac priuato bono ipſius operantis definitur. Prudentia vero, quæ ad bonum aliquod commune refertur, quatuor in ſe ſpecies complectitur. Prima in principe *Gubernatiua* dicitur, quæ vt principalis, ita perſpicaciſſima doctiſſimaque. extenditur enim hæc ad cuncta particularium ciuium officia curaſque, & ad bonum in ciuitate, quod ex eis omnibus coaleſcit. Secunda *Politica* ſeu ciuilis nuncupatur, cuius munere ciues prudenter morem gerunt. ac tametſi ciuis ſeu ſubditus non operetur ex prudentia, ſed ſolum ex opinione regulæ illius propoſitæ à Principe, vt affirmant *Ariſtoteles* ac S. *Thomas*, nihilominus multa peragunt Ciues priuatis rationibus inducti, pertinētia ad bonum commune, in quibus non operantur vt ſubditi, per mandatum Principis adacti ad præſtandum officium, ſed ex libero ſuo delectu: ac proinde prudentia ipſis concedenda: quod poſtea melius explicabitur. Tertio loco prudentia eſt *Oeconomica*, circa bonum familiæ inſtituta. Poſtremo *Militaris*, quæ cauſas belli ſuſcipiendi conſiderat, omniaque ad illud pertinendum, apte diſponit, vnde commune aliquod bonum comparetur, conſeruetur, augeaturue. Ariſt. l. 6. ethic cap. 6. S. Thom. 2. 2. q. 50. art. 12.

6 Neque ſolum prudentiæ ſolers oculus, intendit in honeſta ac bona actionum obiecta, quinimo inſuper in mala, ac à voluntate hominum deprauata. in ea quidem, vt illa appetitus proſequatur, in hæc, vt eadem diffugiat. *Artes*, inquit *Plutarchus*, *cum ſemper ſint rationi coniuncta, vt vtilia eligant, fugiantque aduerſa, primum ea accurate penſant, quæ ſibi congrua ſunt, deinde & quaſi longiori interuallo ea proſpiciunt a quibus putant caueri oportere. Medicina enim ægritudinem, Muſica diſſonas voces, ea tantum ratione conſiderare videtur, vt melius efficere contrarium poßit. Temperantia quoque, tum iuſtitia, ac prudentia, omnium artium perfectißima, cognitionem non modò vtilium ac honeſtarum rerum, ſed earum etiam, quæ turpes, & inutiles, & iniuſtæ ſunt, ad ſe pertinere procul dubio putant, atque eos qui vitiorum naturam ſe ignorare gloriantur, vehementer accuſant, quaſi rudes earum rerum, quos maxime decet viros ſtudioſos cognoſcere.* Plut. In Demetri. Hæc vero malitiæ & fraudum perceptio maxime ſpectat ad eos, qui aliis præſunt, illoſque munire ab aliorum iniuriis, habent in officio: maior vero aut minor in hoc genere prudentia requiritur, iuxta gradum malitiæ & corruptionis in aliqua Republica. & ſine dubio, fælicia illa ſæcula fuere, in quibus ob ciuium innocentiam ac bonitatem, tanta prudentia quanta modo, opus non fuit. Creſcente vero iniquitate, prudentis ingenium, ſerpentinum potius, quam columbinum pariter euaſit: ac *Pallas* moderna, non tam oliua, quam *Gorgone* iam innoteſcit.

7 Verumenimuero, cum ſæpius dictum, prudentiam in rebus ſingularibus verſatam, materiam reſpicere, quæ aliter, quam putatur, ſe habere poterit, merito inquirendum, quomodo ea victus dicatur, ſi ad falſum, ſeu non faciendum, hominem aliquando inclinet ac componat? Ex hoc enim *Ariſtoteles* inficiatur, opinionem ac ſuſpicionem eſſe virtutes, quandoquidem in minus vera ſæpius hominis conatum deferant. Ariſt. lib. 6. ethic cap. 6 Cæterum omnino certum, contingere poſſe, id aliquando peragendum prudenter, quod, quoad rem ipſam, ab aliquo doctiori, vtpote Angelo, cognitam, non ſit peragendum: in quo caſu nihilominus non eſt error in ipſa prudentia, ac eius principiis, ſed in aliqua cognitione illi adiuncta, qua indiget, velut [illegible]nditione determinatę ſuum principium ad inferendum practicam concluſionem. Hoc pacto Imperator belli, auditis multorum rumoribus, ac inſpectis quibuſdam indiciis, prudenter ſtatuit, inferendum bellum in hoſtem nec eſſe fugiendum, cum tamen reipſa, propter latentem aliquam cauſam, non ſit inferendum, ſed potius ſtationi cedendum. in quo caſu non eſt falſitas in ipſa intrinſeca natura prudentiæ, quæ ex probabilibus arguit, ſed vel in ignoratione humana, aut in alia cognitione, ad eam acceſſoriis.

CAPVT XXVI.

De apta diſpoſitione animi ad capeſcendam, conſeruandam, augendamque Prudentiam.

ADeo reſtricta in nobis omnis ad agendum facultas, vt eius vel opnimis muneribus exequendis, non ſolum praua ſtudia, verum etiam & bona aliquando obeſſe videantur. Superius commemoratum, prudentiam circa ſingularia verſari, ex quo conſequens, illam ingenij indolem ac vſum, qui ſublimi quadam ala, in contemplationem cauſarum altiſſimarum eleuari ſolitus, impedimēto eſſe, quo minus vis animi ad particularia, prudentiæque humiliora obiecta, e tanto faſtigio deſcenderit. Vt enim accipiter natura ferox ac volatilis, moleſte fert, hominis pugno illigari, ita ſumma illa ingenia, ſublimioris cognitionis appetentiora, ægre patiuntur ſe rebus, humi quaſi repentibus, & oculo ſubiectis applicari, ac inuitos inferius ab eiſdem detineri. Hoc *Ariſtoteles* acute deprehendens, ait: *Hinc fit, vt nonnulli etiam neſcientibus ſcientes actuoſiores ſint. quia actio & prudentia verſantur circa ſingularia: ideo principium propinquius intelligere, has carnes eſſe leues,* Ariſt. lib. 6. ethic. cap. 6

leues, & ſalutares, quam in vniuerſum ſcire, leues eſſe faciles concoctu. Scilicet ille melius ac proximius ad prudentem aliquam curationem præſtandam comparatur, qui nouerit has carnes eſſe leues ac commodas, quam qui ſolum ipſo genere intellexerit, leuiores faciliori naturæ opere digeri poſſe: pari modo ſingularium intelligentior, aptius ad prudentiam diſponitur, quam vniuerſalium contemplator. Atque propter hanc ipſam cauſam affirmat idem *Ariſtoteles*, Iuuenes doctos eſſe poſſe, non autem prudentes: quod nempe feruore ingenij ſatis idonei, qui rerum cauſas veluti in alto poſitas inueſtigent, deſtituti autem experientia ac rerum præteritarum collecta memoria, ad prudẽtiam humilius ſubſidentem peruenire haud valent. Hinc referunt aliqui, prima & originalia imperia commiſſa antiquitus, non niſi grandæuis, quorum quippe maior prudentia, & rerum ſingularium obſeruatio accuratior, locupletiorque.

Ouid. lib. 5. Faſtor. *Iura dabat populo Senior, finitaque certis*
Legibus eſt ætas, vnde petatur honos.

2 Nihilominus exiſtimarem, etiã præclarum hoc ingenij ſpecimen non, prorſus ineptum prudentiæ ſuſcipiendæ vel excolendæ, ſi modo vim, quam in ſe complectitur, ſibi dimiſſam & obſequentem certa diſciplina præſtiterit. Quot obſecro, maximorum virorum abſtractiſſima ingenia, in rebus ad actionem, ad prudentiam pertinentibus, aliquando claruerunt? Sunt enim aliqui hominum veluti ſibiipſis *Prometheí*, in ſtudiis ſuis tales, quales ipſi volũt. Poſteaquam enim in ſeipſis tractabilem ac flexibilem naturam reddiderint, illico ad omnia parati, neque aliquid ferme inuita Minerua
Rodigin. L. Antiq. 10. cap. 3. ab ipſis excurret. *Phidias*, teſte *Rhodigino*, ſtatuæ *Palladis* adpoſuit draconem. nihil enim vetat, quo minus *Pallas* Metaphyſica, aut Poëtica, ſit etiam ad emblema draconis prudens. Quid enim eſt conſilij, quod nobile ingenium, modo à ſui compote artifice inſtituatur, feliciter perficere non potent? totum vero hoc opus conſiſtere videtur in diligenti, diſtrictaque applicatione eiuſmodi mentis, ad practicam rerum particularium conſiderationem: quæ ſi in principio alicui moleſtior fuerit, reluctante quippe illa ſibi inſita indole, ea tamen ipſa, conſuetudine indies facilior expeditiorque euadet: & inſtar gladij ancipitis, in vtramque partem, contemplationis ſcilicet, ac prudentiæ, tandem vis illa mentis habilis ex æquo erit, valenſque. Ad quod præſtandum ex ſui dominio vt ciues idonee induantur, eis laudes & vtilitates prudentiæ explicandæ ac proponendæ: quibus perceptis, quantumuis altis ingeniis erigantur, tamen ad vim quandam hac ex parte ſibi inferendam mouebuntur, ac vt velint eſſe, non ſcientes modo naturæ beneficio, ſed etiam ſua induſtria prudentes.

3 Enimuero prudentiæ poteſtas, ſi rectè inſpiciatur, quaſi in humanis quoddam miraculum, ac ſtuporis iuſta cauſa cuilibet apparebit. illa enim, quo ad externam ſpeciem ſæpius minima ac latentiſſima, nihilo obſtante, tanquam granulum quoddam pomi, immenſos effectus bonorum, prouentuum, mutationum, erectionum, deiectionũ in rebus humanis in ſe complectitur. Vt enim machinæ quibuſdã formis apparatæ, ferra rigidiſſima è veſtigio arcuant, maximi ponderis libramenta in altum ſtatim attollunt, ita prudentia interdum vel in pauperis ignorique alicuius mente concepta, omnia Reipublicæ momenta hac illacue, opere expedito verſat, agitatque. Imo haud raro prudentia tutius vitæ præſidium contra vim ipſam, quam vires.

οὐδ' εὐρύνωτοι φῶτες ἀσφαλέστατοι, Sophoc.
ἀλλ' οἱ φρονοῦντες εὖ, κρατοῦσι πανταχοῦ Aiax.

non enim qui viribus præſtant, illi perpetuo in tutiori loco collocantur, ſed potius qui prudentia pollent, ij vt ſua melius defendunt, ita alijs etiam latius ſaltem in occulto, dominari ſolent. Etenim vbi *Mars* loci alta pace ac delicijs eneruatus iacuerit, ibi prudentiæ *Pallas* in armis conſiſtens, propria ſibi bella aget, & ſine ſanguine victorias mirabiles acquiret.

—— licet exercere togatæ Lucan. poem.
Munera militiæ, licet & ſine ſanguinis hauſtu
Mitia legitimo ſub iudice bella mouere.
Hinc quoque ſeruati contingit gloria ciuis,
Altaque victrices intexunt limina palmæ.
Sic etiam magno iam tunc Cicerone vigente
Laurea facundo ceſſerunt arma togato.

Rectè proinde diuina ſapientia pronunciauit: Sap. 6.
Melior eſt ſapientia, quam vires, & vir prudens, quam fortis. Animaduertere poſſunt ciues, quam alijs ſalubre, eiſque quam plurimis, ad particularia mentem dimittere, & eo virtutes atque beatitudines ipſorum procurare, inſtar Chirurgi, eorum vulnera ac vlcera tractare, ac curare. quod cum ſit ipſo genere magnum, tum in ſummo pretio apud omnes merito eſſe debet, ac vehemens quoddam incitamentum, vt mẽtis impetum, quantumuis in altum directum, velimus ad inferiora libenter deijcere, atque in illis prudenter cum ſumma aliorum ſalute verſari. Quod ſi vel propria compendia ſtatuamus etiam animis meditari, videbimus iuxta antiquorum ſententiam, prudentiam ad ea, vtpote ad honores ac diuitias aſſequendas, medium paratiſſimum. Hinc *Plato* appellauit abundantiam *πόρον μήτιος* filium Conſilij: atque Plat. in conuiu.
Mercurio antiqui ideo crumenam attribuere, quod prudens ſermo pecunias & alias vtilitates ſoleat comparare. Hac virtute prædirum & illuſtratum *M. Porcium* ita *Liuius* deſcripſit. *In* Liuius Dec. 4 lib. 9.
hoc viro tanta vis animi, ingenijque fuit, vt quocunque loco natus eſſet, fortunam ſibiipſi facturus fuiſſe videretur. nulla ars, neque priuatæ, neque publicæ rei gerendæ, ei defuit: vrbanas, ruſticas pariter callebat.

4 Inter hæc autem particularia, vigilanti oculo prudentiæ perluſtranda, varia recenſentur: vtpote genus ipſum euentus, locorum, perſonarum, ac temporum, circumſtantiæ, hominum qualitates, religio nempe, virtus ac malitia ipſorum, ſimulque eorum ætates, diuitiæ, amici: repetenda etiam ab hiſtoriis ac rebus tranſactis memoria, vt inde quo ad præſens negotium aliquod præiudicium eliciamus. admonerem tamen haud nimis ſuperſtitiosè inhærendum alicui obſeruationi hiſtoriæ: quod

dixerim

dixe[illegible] contra eos, qui ſtatim atque ex *Cornelio Tacito, Plutarcho*, aut alio ex antiquis hiſtoriographis aliquid inuenerint, illico præſenti negotio illud volunt accommodare, & ex eiuſdẽ ſententia de illo omnino definire. Enimuero non nisi rarum, ab hoc loco prudens argumentum. nam vt non inueniuntur duo lapides, aut duo humani vultus prorſus ſimiles, ita neque hiſtoria aliqua, quæ quo ad omnia conſentiat cum illo, quod modo inciderit. in iſtis autem moralibus vel minima diſſimilitudo integrum prudentiæ negotium inuertit, ac diuerſum omnino conſtituit. Philoſophia autem partim ſtudio, partim experientia collecta, quæ ſagacius hominum naturas, ingenia, mores, conſuetudines, inueſtigat & odoratur, quæ legitimas cauſas ſuſpicandi explorant, regula quædam eſt agendi, ex prudentia ferme ſemper conſtans ac decreta. neque ſolum hæc ipſa mixta Philoſophia homines ipſos intuetur, abſolute ac in ſe conſiderandos, ſed vt variis reſpectibus ad alios relatos: vtpote ad amicos, ad affines & conſanguineos, ad conſiliarios, ad temporum ac locorum conditiones: eſt enim prudentiæ inſtitutum ferme totum collatiuũ ac comparatiuum. Proinde iſtius Philoſophicæ prudentiæ ſymbolum, apud veteres *Apollo* triceps; quod nempe prudentia, præſentia, præterita, ac futura expendat. Caput quoque illi

Pier. lib 15. verb. ſerpẽs.

affinxerunt Canis, lupi, ac leonis, vt refert *Pierius*. debet enim prudentia eſſe docta, quæ inſtar canis, olfaciat inquirendo rerum indicia aceorum veſtigia inſequatur. pariter tanquam lupus, acris ad eius ſimilitudinem, excubet ac ſolers exiſtat: deinum ad exemplar leonis, quod valida ac impetuoſa, poſteaquam de exequutione ſententiam protulerit. nam vt ait *S. Gregorius: Ipſa operandi remiſſio contra hoc quod operatum eſt, pugnat*. Hoc ipſum ſerpentis natura dilucide expreſſit Chriſtus Dominus, quod etiam priſci, ſerpentibus in Caduceo Mercuriano complicatis, ſignificarunt.

Gregor. 3. part. paſtor. cap. 1. admo. 35. Math. 10

5 Huic porro virtuti ſubſidio ad iudicium efferendum cunctatio, ac caloris nimium ferocis ad ſtatuendum moderatio. nam cum prudentiæ obiectum ſit multiplex, diſperſum ac valde perplexum, inde venit, quod ei valde ſit neceſſaria cunctatio, ne ad pauca reſpicientes, ſubito pronunciemus, cum plura ſint diuturnius ac penſiculatius trutinanda. Calor autem iſte prudentiæ cunctationi infeſtus, duplex. vnus in perturbatione appetitus ſenſitiui repetitur: vtpote quando cupiditate aut odio alicuius rei ducti, ira, inuidia irritati, nimia ſpe aut gaudio elati, addicimus animum ad ſtudium prudentiæ. alter reſpicit tantum ipſam prudentiæ conſultationem, inueſtigationemque, ſicut reſpicere poteſt mẽtis occupationes, in vniuerſum circa alias ſcientias: veluti quando nimio deſiderio incẽdimur, ac nimis ſumus æſtuantes ad indagandum verum prudentiæ obiectum, & medium ad id excutiendũ, quod factu optimum. & ſane vterque calor plurimum obeſt prudentiæ. prior quidem, quod certo quodam affectu inquirentem oculum in vnam partem importune deferat, præſtetque, vt id ei arrideat, non quod vero iudicio conſentaneum, ſed quod perturbationi animi opportunum & congruum. poſterior non tam adigit animum ad prudenter deliberandum, quam omnino præcipitat, eoque vehementius elatus, multa inconſulta pertranſit, & inde nebulam quandam ſuæ intelligentiæ offuſam recipit. Dandum itaque prudentiæ conſultationi ſpacium aliquod, in quo vterque ille calor exhalet & deferueſcat. qua de cauſa *Ariſtoteles* virum magnanimũ, otioſum & cunctatorẽ appellat: nempe vt illud interpretatur *S. Thomas*, quod non ſit nimium ſolicitus, præceps, aut ex aliquo animi feruore plus æquo perturbatus.

Ariſt. 4. et cap. 3.

S. Thom 2. 2. q. 50. art. 9 ad 3.

Nam puer impubes, & adhuc non vtilis armis
Vnus de Fabia gente relictus erat.
Scilicet vt poſſes olim tu maxime naſci,
Cui res cunctando reſtituenda foret.

Ouid l. 2. Faſtor. Liui. l. 8 Dec 1. Valer l. 2. c. 2. Flor. l. 2. cap 6.

Sunt vero, qui quo ad ipſam exequutionem hoc diſcriminis ponunt inter facinora, & probe facienda: quod cum facinora ſint odioſa, & variis impedimentis obuia, cito opere ſint perficienda: bene autẽ gerenda honeſtate ſua, commẽdabilia, etiamſi mora interceſſerit, perfici cõmode poterunt, ac indies eo magis euadũt ſi non plauſibiliora, ſaltem aliorum iudiciis æquiora. Helena hæc, nullorũ oculos ſubueretur.

6 Vt etiam prudentiæ robur ac perſpicientia confirmentur in nobis, & a contrariis muniãtur, voluptas, dolor, atque triſtitia, ſi non abigendæ, ſaltem moderatione quadam coercendæ: etenim affectiones iſtæ non tantum infeſtæ animi contemplationi & vniuerſalium ſciẽtiæ, ſed inſuper prudentiæ ac ſingularium notitiæ. quod autem voluptas contemplatrici ſcientiæ ſit aduerſaria, id ex eius obiecti pugnante conditione cum obiecto ſcientiæ, ſatis euidenter liquet. nam voluptas verſatur circa ſingularia, ad quæ compellit mentis ſpeculatiuæ omnem vim, proinde eam frequenti vſu emaſculando & excindendo, ineptam reddit ad vniuerſaliũ & abſtractorum, quorum eſt ſcientia, intelligentiam. Verum quod prudentia ipſa verſetur etiam circa particularia, inde noſtri aſſerti demonſtratio euadit impeditior. Nihilominus merito aſſirmat *Ariſtoteles*, corporũ voluptates impedire quoque *Æſtimationẽ prudentiæ*. quamobrem tametſi prudentia circa ſingularia occupetur, quemadmodum & voluptas, eſt tamẽ prudentia ſolertiſſime diſcurſiua ac collatiua. diſcurſui vero plurimum obeſt voluptas: quæ non ſolum mentem deſtinat ad particularia, ſed inſuper veluti quodam viſco eam ita adglutinat, vt ad diſcurrendum, ac ad vnum cum altero quaſi in ſyllogiſmo conferendum, fiat imbecillis: proinde hoc nomine voluptas prudentiæ, quæ maxime in ſuo genere diſcurſiua, valde contraria. ex quo inter alios effectus libidinoſi amoris, recenſeri ſolet contra prudẽtiam, ſtultiloquium.

Ariſt. l. 2 Rhetor.

7 Triſtitia quoque ac dolor, vti aſſerimus, prudentiæ nocent: quod cum multifariam præſtent, tum maxime memoriæ vim debilitando, cuius opera plurimum indiget prudentia. Cõqueritur *Seuerinus Boetius*, perpeſſas in carcere ærũnas, ſibi memoriã ferme profligaſſe.

Boet. lib. 1. conſ. proſ 3

Crede mihi, miſeros prudentia prima relinquit,
Et ſenſus cum re, conſiliumque fugit.

Ouid.l.4 de ponto.

Hoc efficere triſtitiam ac dolorem quo ad prudentiam, ex duobus mihi perſuadeo: principio quod iſtæ animorum ægritudines deijciant ac frangant omnẽ eorum exilientẽ impetum, languidũ & eneruẽ eum reddendo. deinde multũ officiunt diſcurſui, ſicut & reliquæ affectiones importunæ: cum e contrario prudentia ſit acris virtus, & agiliſſimè diſcurſiua. Vnde animaduertunt *Ariſtoteles*, & *Cicero* temperantia, quæ ſenſuũ voluptates moderatur, dici σωφροσύνη, vt potè virtutẽ prudentiæ conſeruatricẽ: quæ ſi omnes plane iucunditates a ſe depulerit, & in nullis earũ medi[illegible] continuo afflicta, adprobauerit, prudentia conſeruare nõ poterit, ſed potius eã ægritudinibus expugnabit, & quaſi inſperſo in oculos ipſius aceto, omnẽ eius aciẽ perſtringet ac debilitabit. Hoc diſertè adſtruit *Socrates* apud *Platonem*. *Ex que parte animi, quæ voluptate alitur, nec inopia encecta, nec ſatietate affluenti: quorum vtrumque perſtringere aciẽ mentis ſolet, ſiue deeſt naturæ quidpiam, ſiue abundat atque effluit.* ob quã cauſa mentis, ægrotos ac valde miſeros raro videmus prudentes. eſt itaque ex temperantia decernendum, inter has iucunditates quoddam medium, cuius adminiculo prudentia non opprimatur, ſed iuuatur: de quo *S. Ambroſius*: *Non enim delectatio, ſed labor & doctrina, meditatio cum dei gratia dant perfectã prudentiam.* animus ſ[illegible]em, ſi non corpus, angoribus nimijs eximẽdus, vt prudẽtia exornetur.

Ariſt.l.6 eth. cap.5, Cicer. tuſcul.3.
Plat. de Reg. Cic. l. de diuinat.
Ambroſ in 2.cap. Gen.

8. Atque inter reliqua iſtius prudentiæ cauenda impedimenta, vel maximum eſt animi faſtus & arrogantia. in quibus duo præſertim ſpectabilia: primũ, auſus quidam voluntatis in ingentes honores atque titulos, quibus excellentiæ ſummum appetitur. alterum, falſa quædam perſuaſio eſt, quod nempe inflatus, talibus rebus exiſtat digniſſimus. ac vtraque prudentiæ nocentiſſima. in vniuerſũ ſuperbi, neſcio quo modo in altũ elati, ferme nunquã ad particularia, quæ ſunt prudentiæ propria obiecta, deſcẽdunt; nihil aliud ſtudijs & cogitationibus ſuis verſantes, præter illos apices honorum aut dignitatũ, de quibus vel gloriantur adeptis, vel vt eos quandoq; conſcendat, ſolicitè ſuſpenduntur. quatenus autẽ glorioſius de ſe quã oportet ſentiunt, eatenus plane omnes prudentiæ, imo & caliditatis neruos in ſeipſis exſcindunt. *Superbia* inquit *Baſilius*, *magna habetur, ſe nullius egere auxilio, ac ſibi ipſi penitus acquieſcere, quaſi vel ſolus ſapiat, vel quæ optima in medium conſulere valeat.* Cum itaque elati animi dedignentur ſerpentinos prudentiæ in imo greſſus, ad particularia accedendo imitari, ſimulq; externa eruditionis adiumenta faſtidiant, fieri neutiquam poterit, vt magna aliqua prudentia illuſtrentur.

Baſ. orat. 24.

9. Quocirca, quod hæc ipſa prudentia verſetur non circa aliquod vnũ, ſub vi ac contextu coordinationis, vt ſcientia, ſed circa plura, eaque diſtractiſſima: quæque aliter ac diuerſimode ſe habere poterunt, ideirco inter virtutes intellectuales, ne erremus, ne imp[illegible] repercuſſi deficiamus maxime hæc [illegible] uinæ gratiæ adiumento ac vitæ ſan[illegible] ſidio. Tametſi quidem morum actiua p[illegible]ia ſint nobis notiora, ac homini, vt ex *Ariſtotele* affirmat *S. Thomas*, magis naturalia, quã ſcientiæ principia, nihilominus concluſiones practicæ, propter earum multitudines, incertitudines ac obſcuritates, ab illis principijs deducendæ difficiliores eſſe ſolent & perplexiores. proinde a diuino munere plus dependere videntur. quãobrem idem *Ariſtoteles* affirmat, prudentiam, quoad ſtatum perfectum, non reperiri niſi in bonis & optimis hominibus, omnibuſque virtutibus excultis. *Et ideo ad prudentiam requiritur*, ait *S. Thomas*, *moralis virtus, per quam fit appetitus rectus*. nam qui prauos fines ſibi proponit, is affectionibus turbatum appetitum retinet: turbatus vero ac barbaricus appetitus, vt loquitur *Plato*, cum prudentiæ egregie ciuili & excellenti lumine nequit conſiſtere. Ex quo, propter collectum lumen vitæ ſanctimonia, de ſe pronunciat *Dauid*: *Super ſenes intellexi, quia mandata tua quæſiui*. loquimur autem de vera prudentia, non de illa, quæ carnis dicitur, & eſt mera aſtutia, quæ omni actionis turpitudini fœde adſtipulatur.

Ariſt. 10 eth. cap. 7. S. Thom 2.2. q 47. art.5
Ariſt.l.6. eth cap. 12.
S.Thom. 1. 2.q.57.art.4 caiet. ibid.
Plat. in Gor.
Pſalm. 118

10. Quod cum ciues intellexerint, vt hoc lumine prudentiæ illuſtrẽtur, curabunt omnibus virtutibus enitere, animaſque a vitijs in vniuerſum purgatas ſeruare. Principes quoque hinc percipere poterũt, nullos tam idoneos in grauiſſimis ſuis negocijs conſultores ab ipſis poſſe adhiberi, ac pios ſanctoſque. Etenim in quo diuina gratia copioſior effulſerit, in eodẽ paſſiones animi ad quietẽ ac temperiẽ perfectius componuntur, & comparantur. quo factum, vt maximi principes, etiã quo ad negocia ciuilia ſæpius exquiſiuerint ſententias vel eorum, qui vitã ſolitariam degebant; vtpote *Simeonis Stylitæ* anachoretæ, *S. Bernardi*, *S. Patricij*, Sanctæ *Catharinæ Senenſis*: qui omnes præter acquiſitam prudentiam, infuſa etiam claruerunt. Præſertim vero cum iſtis oportunior erit conſultatio, ſi modo agatur & tractetur de debita conuenientia ſtatus aut negocii ciuilis, cum optimo ſtatu animarum, ac qualitate genuinæ fœlicitatis: qui quidem caſus ſæpiſſime incidit in mores ciuium ac eorum deliberationes.

CAPVT. XXVII

Inquiritur de quibuſdam Prudentiæ munimentis

PRudentiæ columbinam ſimplicitatem, complicari abdinque cõſilij inſtructione coercitam, veluti ex contrarijs perfectum aliquod reſultans, merito omnes ſuſpiciunt & admirantur. Si enim ea, ad columbæ ſpeciem, aperta, ſi explicata, tractabilis, quomodo inuolucro conіecta, quomodo in ſpiras contorta, quomodo in aliquod pene-

penetrali abſtruſa, vt demum columbinus illæ ... pluma cum ſerpentinis ſquammis ... cohæreant in eadem? Enimuero prudentia ... armata *Pallas*, non diſſoluta *Venus*, quæ ante fores prodit, viribus proprijs munita, vel arte ſua curioſiſſimo oculo imperuia, domi latet, ad quam nullum telum deſtinato peruenire poterit: adeo vt ſiue in acie conſpicua, ſiue in receſſu operta, fæliciter ſemper boni propoſiti effectum ac gloriam cōſequatur. pugnat in ſopore, pugnat in ſecreto, eloquio dimicat, ſilentio aduerſa confundit: cui neque gladius, aperti nempe martis inſtrumentum, neque arcus, deceptricis ingenij machinamētum, deeſſe poterunt. dum ſe in aciem effert, inſtar *Gorgonis* inſpectores in ſtuporem adigit: dum deliteſcit, vel ipſarum turrium ex imis fundamentis ruinas apud ſe conſtruit, ac meditatur. Etenim omnem humani ingenij vim cum in ſe contineat, modo nihil contra virtutem ea decernat, haud mirum, ſi ad naturam illius ſit accuratiſſima, potentiſſima intus foraſque, loquens ac tacens, agens & otioſa, in radio & in vmbra in ſpecu & in aprico, in aſſultu ac deſultu, bellatrix victrixque. vt enim ſcientia erroribus, ita prudentia male factis dominatur.

2 Inprimis inter reliqua hoc inuenitur prudentiæ ingenium, quod ad aliorum animos cum perſuadendos, tum conciliandos, mille formas modoſque ſubire, ſi id ei adlibuerit, in promptu ipſi fuerit. Cum enim ſimilitudo cauſa ſit amoris, amor vero totum robur exiſtat actionis dictionisq́; tum vir prudens ſeſe alijs accommodans, ſiue eorum imbecillitati eo ſe demittat ſiue viribus, furore armatis, leniendis ſe applicet, ſiue eorum mores verbaque, quantum ſine crimine fieri poterit, vſurpat: ideoque aliens ... accurate, tanquam iris, ad ſe transfert, ac ſi in ſeipſo, vt in propria matrice, omnes illi colores rerum primum extitiſſent,

Virg. Æn. 4 cunctis dominatur. *Mille trahens varios aduerſo ſole colores.* In hunc ritum, veluti iris a ſole percuſſus, prudentiæ artificiis excultus S. *Paulus*, non huic aut alteri homini, non iſti vel alteri nationi, concinnitate quadam ſimilis redditus, egit ac diſputauit, ſed omnibus plane omnia factus, ſcilicet, veluti a ſeipſo in peregrinas formas totus trāsformatus, cum Græcis tanquam eorum gentilis, cum Hebræis veluti ab ipſis oriundus, felicitatis ac æternæ ſapientiæ mo-

1 Cor. 3. Hebr. 5. menta vario pertractauit. Cum illis nutricis partes exequutus, eis lac propinauit, cum alijs, parentis munus, ſolidiores cibos ſubminiſtrando, aptiſſime expleuit. Communis autem vtrobique illi finis: nempe vt veritatis lumen vniuerſis præferret, eoſque ad vitæ ſanctimoniam alto quodam gradu promoueret. Quod autem in pluribus hominibus, ingeniorū diuerſi habitus, velut totidem diſpoſitionum varietates, reperiantur, ideo prudentia optimarum formarum inductrix, eas particulatim obſeruat, ... ter ad vniuſcuiuſque naturam ſub... ferit ac definit. nouit, prono ... ſuadendam fortitudinem, quem ... & humana ... genuit, proinde idoneam perpetuo complexa naturam, quod in ea ſtatuerit perficere, non ſolum ſumma cum vtilitate, ſed etiam iucunditate magna abſoluerit. Huiuſmodi prudentiæ conſilij artificia, viri ſunt antiqui, ipſis etiam Dijs, diuerſis formis effigiatis, quo commodius hominibus prodeſſent, attribuiſſe.

Iupiter aut in aues, aut ſe transformat in aurum, Ouid Trag. Elegia

Aut ſecat impoſita virgine taurus aquas. quod enim iſti non arriſerit, alteri fortaſſis erit in delicijs. Imo Dei veram benignitatem, partim Veteris Teſtamenti typis adumbratam, partim noui donis expreſſam, hunc multiplicem ritum Prudentiæ exercuiſſe, comperimus: quippe quod aliquando ad ingenium Iudaici populi, nubes, columna, ignis, petra, ſerpens, agnus paſchalis, Patriarcha, Prophetæ, præſtitere, Dei in homines beneuolentiam loquentes, mutatis temporibus, aliaque vigente humana indole, Chriſtus Dominus, eius ſacra, & Apoſtoli, Deo quaſi ſtylum in figuram mutante, plenius apertiuſque demonſtrarunt ac effecerunt.

3 Varia quidem huius multiplicis, in maxima hac ſimplicitate, bonæ intentionis, prudentiæ exempla, hiſtoriæ tam ſacræ quam prophanæ commemorant. ac vt omittamus vſum ſtratagematum, de quo plurima narrantur à *Vegetio* ac alijs, inſignis Veg. de ſtratagem. quo ad hoc in animo Patriarchæ *Abrahami*, filium ſuum vnicum *Iſaacum* immolaturi, prudentia luxit. ne enim filio, diuinum mandatum expleturus, intempeſtiue eſſet horrori, ipſi de hoſtia immolanda percontanti reſpondit, *Deus prouidebit ſibi victimam.* qui- Gen. 22 bus cum veram ſententiam protulit, tum quod ipſe intendebat, id filij intelligentiam celabat. prudentis erit proinde, interdum in animo conceptas ſententias non tantum abſcondere, ſed etiam aliquando contrariorum indicijs, malevolorum conatus alio diuertere. *Maximo* in Gallia crudelem tyrannum in ſuos agente, vt ſcribit *Pacatus*, ciues ac milites externa actionum facie ſignificabant, ſe potius ab illo, vtpote optimo Principe, benignius tractatos, ſaltem ſe a dolore & impatientia alieniſſimos, præ ſe ferebant: *Sere-* Pac. paneg. Theodoſ. *nos ergo mobilibus mentibus vultus induebamus, ad illorum vicem, qui deguſtato Sardiorum graniori ſucco, feruntur in morte ridere, imitabamur læta mærentes.* Hinc *Seneca* extat conſi- Sen. l. de ira. cap. 38. lium: *Potentiorum iniuria hilari vultu, non patienter tantum patienda ſunt.* In hac arte apud Græcos celebres *Alcybiades*, *Themiſtocles*, *Vlyſſes*, *Pharius Iaſon*, vt ſcribunt *Athenæus*, *Æmilius Probus* ac *Cicero*: apud Afros *Hannibal*, apud Romanos *Catilina*, *Quintus Fabius*, *M. Porcius*. De *Alcybiade* hæc *Æmilius*: Athen. l. 12 Æmil. in Alcyb. Cic. lib. 1. off. *Omnes admirabantur in vno homine tantam, tamque diuerſam naturam.* De *Catilina* hæc *Cicero* Cic. in Catil. recenſuit: *Quis in voluptatibus inquinatior, quis in laboribus patientior, quis in rapacitate auarior, quis in largitione profuſior?* *Titus Liuius* in hoc inſtituto *M. Porcij* ingenium expreſſit: *Vrbanas ruſticaſque res pariter callebat.* Ac inter Liu. Dec. 4. l. 9.

reliqua munera ſanctæ ſimul ac ciuilis prudentiæ, haud minimum, aliorum animos mœrore deiectos erigere poſſe ac conſolari, denique; omnium affectuum exceſſus eis excutere, quod neutiquam ſane ille præſtiterit, qui eiuſmodi motus in ſeipſo non prius occultauerit, diſſimulauerit, vel expulerit. *Non eſt optimus conſolator*, inquit *S. Hieronymus*, *quem proprij vincunt gemitus, cuius viſceribus emollitis, fracta in lacrymas verba deſudant.* quam autem ſit hoc agenti operoſum ac difficile, alibi explicatum dedimus.

Hieron epiſt. de obit. Bleſillæ

4 Inter alias autem ſecretioris conſilij ſpecies, quæ prudentiæ eſſe vſui ſolent, recenſetur ſilentium: quo imitari videtur hęc virtus intellectualis religionem, loci penetrali, aut ritus myſterio, quodammodo occluſam. In *Circo Maximo*, Deo *Conſilio* litantes ſacerdotes, vt ſcribit *Godoleucus*, altare poſuere in terram defoſſum, & multo aggere vallatum, quo prudentiæ ſecreta ſignificarent. Rectè idcirco *Andromacha*, apud *Senecam*, appellat *Vlyſſem* nocturnum militem: quod nempe machinationes ſuas longè ab aliorum ſenſibus, veluti in noctis conticinio, inſtruere ſoleret.

Godolan in dec. Liu. lib. 1.

——— *Hoc eſt pectoris facinus tui,*
Nocturne miles. Hoc quidem quam ſit neceſſarium, ſatis intelligi poterit, ſi mala cogitemus, quæ ex apertis & paſſim euulgatis animi inſtitutis prouenire, rerum euentus oſtēdunt. Duo præſertim detrimenta, has faciendorum per ſigna aut verba, publicationes, plerumque ſequuntur. primum, quod finibus ac mediis ſemel manifeſtatis, arripiunt alij ſiue ex malitia, ſiue ex cupiditate, occaſiones impediendi progreſſus, exituſque optatos. alterum reperiri ſolet in quodam dedecore, quo ij afficiuntur, qui caſſis & irritis ſuis contentionibus, ante oculos aliorum, poſt ſudores & anhelitus, fruſtrantur. ac plerumque inde palam fit, aut viribus imparia ab aliquo in actionem fuiſſe ſuſcepta, aut minus apta media ab eodem vſurpata: vtraque autem vituperio digna merito cenſeantur. at ſi ſilentio propoſitum prematur, etiam effectu haud ad vota ſuccedente, nihil contra honorem tamen inde ſuſceptum apparebit. ac inter reliqua decreta, ab aliis euacuanda, expetita eſt vindicta: quam cum ira ſemel propalauerit, omnino carere ſolet optato propoſito, prorſus enim excidit eius opportunitas, ſi hæc iam iræ flammæ fumuſque conſilium minus digeſtum foras indicauerint. *Homines enim furenti*, inquit *Plutarchus*, *ingenio*, *facile ad omnes machinas atque inſidias hoſtium patent: ſæpeque ſalutaribus conſiliis ſpretis, ſummam rerum in diſcrimen obiiciunt.*

Senec Troad.

Plut. in Hannibal.

——— *Vaneſcit inanis*
Impetus, & fractæ redeunt in clauſtra procellæ. Imo in hoc, naturæ noſtræ ſingularis quædam eminet dignitas, quam ſane vnuſquiſque debet in ſe, quantum poteſt, conſeruare: quo nempe præter diuinum oculum, nulla alia mens ad cordium noſtrorum ſecreta penetrare poterit. Scribunt antiqui, *Carolum Quintum*, ſolitum in cubiculo ſuo priuatim manere, vel ſe ægrotum fingere, quo tempore aliquid maioris momenti animo machinabatur, ne aliis palam eſſent eius inſtructa negotia. Vt ſummatim ergo hac in re definiam, tunc aliis non ſunt iter manifeſtanda, quando ab eis adiuuandi ſumus, neque inde grauius aliud incommodum ſequitur: ſimulque quando iure naturæ aut diuino, aliis, noſtris verbis prodeſſe obligamur: quorſum enim extra hos caſus, eis pectorum receſſus paſſim recluderemus? Aberrat idcirco à lege prudentiæ, quorundam indoles, qui vt ab aliis habeantur maximarum rerum in Republica intelligentes & tractatores, glorioſe eis renunciant, quid in ea percepetint, quidue ipſis commiſſum ad peragēdum fuerit. ſimiliter prudentiæ non tam conſentiens illorum Ingenium, quod ex quadam ingenuitate ac facilitate, nimium geſtit, aliis gratificari ſignificationibus ſuis; dum eo prædiri, omnes æque bonos ac ſimplices, atque ipſi ſunt, ſecum iudicant.

Claud. lib. de rapt. Proſerpin.

Theat. vitæ hum. lib. 4.

5 Certè ſi cuncti ciues ea eſſent bonitate prædíti, qua optandum, tantis ſecretis vmbris ac mæandris opus non eſſet in ciuitate: neque ratio ſubeſſet, ob quam, Deorum antiquorum inſtar, ad vitandum ſtrepitum, laneis alti ſilentij pedibus, per forum & plateas incederemus. natura idcirco, etiam naturæ defectui ſuccurrendo, quaſdam virtutes in contraria ac infeſta armauit: vtpote fortitudinem inſtituendo contra aliorum iniuſtas vires, & prudentiam contra aliorum inſidias, fraudeſque. Quamobrem huius ſecreti ac nebulæ maior ſolicitudo adhibenda apud eas gentes, quæ ingeniis alioribus vigent, eiuſque vim variis artibus quaſi ad ſummum iam adduxerunt: nam iſtæ magis aptæ ad fraudes, omnemque malitiæ qualitatem componendum. non enim æſtimare debemus, quæ in natura præſtantiſſima, ea prorſus vacua malis: imo maiora mala potiſſimorum decoribus pertinacius agnata, quam aliis humilioribus arbitrari debemus. Vt ergo creſcente apud homines iniquitate, conſeruetur lux prudentiæ, duo præſertim curanda: quorum vnum, corpus, alterum, appetitum ſpectat. quo ad corpus, non eſt illud opplendum humoribus fluidis, qui oriri ſolent à ciborum ac potus humiditate & eorumdem abundantia: nam humores iſti & fluores non, aliter extinguunt hoc lumen prudentiæ, quam aqua ignem. Gaudet prudentiæ flamma lampade ſicca & calida, corpore ſcilicet concreto, & ſpiritu calente. quantum ad animum, cum omnes in vniuerſum paſſiones, ſiue à voluptate, ſiue ex triſtitia & ægritudine manantes, prudentiæ dexteritati officiunt: eam ob cauſam non relinquunt locum prudentiæ in homine, niſi ex certa diſciplina adſit facultas eas ſedandi ac comprimendi. prudentes proinde non poterunt eſſe, qui animis æſtuant, qui ex impotentia ac rabie frequenter irant, qui libidines ſuis verbis ſæpius ingeminant. fraudulenti interdum ac nebulones, prudentes neutiquam. neque ipſe certe intelligo, horum iratorum, impiorum, & libidinoſorum fraudes, quas ipſi prudentes reputant, quando diſſimulatio apud eos inſtructa tam craſſa eſt, tam aliunde a dictis ac factis ipſorum detecta, vel eiſdem

[illegible] caria. non enim patiuntur in eis h[illegible] & [illegible] pietas, vt eorum [illegible] dia du[illegible] iuſtitiæ, aut vllius virtutis ſpecie coo[illegible] re ipſa delitеſcant, vel aliorum oculis a[illegible], quod ad ea, quæ forinſecus appa-tent, [illegible] ant. Secretum proinde hoc, in quo prudentia ſuam telam contexit, ad eos non ſpectat, qui mala fama perfidiæ, aut vl ius ſceleris laborant: nam ſi quod velum iſti ſuis tactis vel cogitatis induxerint, illud tam tenue eſt & rimoſum, vt per illud cuiuſuis leuior cogitatio, ad id quod velatur, penetrare poterit. & quidem hoc vnū ſufficit ad ſecreti detectionem, quod cognita ipſorum mendacia, ac frequentes, quæ præceſſere fraudes, loquuntur & dicunt, nil aliud quam velum eſſe, quod exterius ab ipſis prætenditur. at vel nomen ipſum veli, tanquam equi Troiani, ſuſpicioſum, odioſum, ex toto ſui maculis & aperturis plenum. Quocirca vt prudentia, honeſta ſua inuolucra, eaque alte tegmine cōſtipata, in ſuis præſidijs retineat, opus eſt, eam reliquis omnibus virtutibus confirmari: alioquin, vt dixi, vitia ſecretum breui diſpellent, vel eiuſdem in vniuerſum affectarum artificium alijs manifeſtabunt, redarguentque.

Gell lib. 13. cap. 8. 6 Cum vero, vt dici ſolet, res aliqua eiſdem medijs conſeruatur, quibus primum comparatur, tum conſequens, prudentiam, quam *Afranius*, *Vſus & memoria filiam* appellauit, eiſdem acquiri augeri ac confirmari. perit proinde hæc virtus ex otio ac deſuetudine: & quidem citius, quam aliæ ſcientiæ, quæ in ſpeculatione occupantur.

Vſus me genuit, mater me peperit memoria.

quemadmodum ergo, ſine generatione & partu, non fit proles, ita neque prudentia emergit, vbi vſus & memoria deficiunt. Eſt ſiquidem prudentia non ſolum verſuta, ſed etiam quodammodo callida. inter verſutiam autē & calliditatem hanc differentiam ponit *Cicero*: *Verſutos eos appello, quorum celeriter mens verſatur: callidos autem, quorum tanquam manus opere, ſic animus vſu, concalluit.* ſicut ergo manus operantium non prius callum contrahunt, quam multum temporis operæ impenderint, ita non prius homines callidi euadunt, quam longam & diuturnam experientiam ætas in eis protulerit. Cic. l. 3 de Nat. Deor.

7 Supereſt, inter virtutes intellectuales, quæ tam ſacræ, quam politicæ vitæ, inſtrumenta, pertractandas, *Intellectus*, ſeu cognitio principiorū ad actionē referendorū. ideo notiones omnes, ad virtutis ac vitij cōcipiēdas animo formas pertinentes, ſub cōplexu iſtius diſputabuntur.

CAPVT. XXVIII

Intellectus, qui vnus ex quinque virtutibus intellectualibus, certarum vmbrarum, quibus præclara virtutum formæ denigrari ſolent, notitiam concipere debet, vt in nihil obſtantibus, ad earundem pulchritudines intuendas & cognoſcendas perueniat.

INtellectus, qui & virtus humanæ mentis, in vniuerſum occupatur circa prima principia tam ſcientiarum, quam actionum, vt oſtendit *S. Doctor*. & quidem ſcientiarum, ſimpliciter appellatur *Intellectus*: reſpectu vero actionum aliquando *Intellectus*, vt conſtat ex *Ariſtotele*, aliquando *Syneſis*, ſeu *Synderiſis*. Inter alia autem principia a[illegible] num ex ſeipſis nobis nota, ac Intellectu ſeu ſynderiſi conſpecta, duo ſunt præcipua. Primum virtutē, vtpote ob ſuum innatū decus intelligibile, rem pulcram eſſe, & ſequendam: alterum, vitiū propter ſuā deformitatem & inimicam in naturā noſtrā qualitatē, ac turpitudinem fugiendum. In hos quidem aſſenſus, omnes gentes ſibi ingenita vi, abſque artium diſciplinis, feruntur, & ideo intellectus, ex ſe determinatus ad horum cognitionem, appellatur virtus, vt docet *S. Thomas*. *Quæ autem natio* inquit *Cicero*, *non comitatem, non benignitatem, non gratum animum, & beneficii memorem diligit? quæ ſuperbos, quæ maleficos, quæ crudeles, quæ ingratos non aſpernatur, non odit?* & alibi. *Quis eſt tam diſſimilis homini, qui non moueatur & offenſione turpitudinis, & comprobatione honeſtatis? quis eſt, qui non oderit libidinoſam &, proteruā adoleſcentiam? quis contra in illa ætate pudorem, conſtantiam, etiamſi ſua nihil inter, ſit, non diligat? quis Paullum Numitorem, Fregellanum proditorem, quanquam reipublica noſtra profuit, non odit? quis vrbis conſeruatorem Codrum, quis Erechthei filias non maxime laudat? Cui Tubuli nomen odio non eſt? quis Ariſtidem mortuum non diligit?* S. Thom. 1. 2. q. 55. art. 2. Cic. l. 1 de legib. Cic. l. 5. de fin.

S. Thom 1. 2. q. 58. art. 8

2 Nihilominus præmonendi ciues, interdum præclaras has formas virtutum multis, quaſi rerum turpiſſimarum latuis, non celari modo, verum etiam ſic dehoneſtari, vt ij, quorum ſenſus infirmi ad eas penetrandum, præter nuda nomina, nihil in illis contemplentur: adeoque ab eis tanquam totidem Gorgonibus reſiliant, indignaſque reputent, quibus iuuentutis florem, confirmatæ ætatis robora, aut ſenectutis grauem prudentiam attribuant. Superius explicauimus eas, quæ virtutes intellectuales afficiunt, vmbras, iam de moralium obſcuris, ac quoad aſpectum in nobis oculorum indecoris appendicibus, paucis diſſeremus. Videmus certe, & experientia probamus, in hoc humani animi cœlo, eius lumina, quæ claritate ipſas ſtellas ſuperāt, videlicet virtutes, euaporatis, neſcio quibus nebulis obſcurari; ac inde non ſua altitudine ſolum, verum interiectu, neſcio quarū ſordium, a noſtræ intelligentiæ ambitu dimoueri. Vnde aliqui, externorum aſpectu iudiciū de virtute exprimentes, ipſorum vitiorum deformitates transferunt in virtutes, & tanquam vitia eas traducunt; fortem furioſum, temperatum vecordem, caſtum ſtupidum, grauem ſuperbum appellantes.

Deme ſupercilio nubem, pleramque modeſtus Hor. l. 1 od ad Loll.
Occupat obſcuri ſpeciem, taciturnus acerbi.

3 Et quidem ad virtutis vultum præclariſſimum deformandum, vel contegendum, quatuor, vt ſummatim dicam, mihi videntur ſuas vires contuliſſe: dogmatum nempe falſitates, Cic. l. 2. de legib. morum immanitates, virtutis ipſius ingenium, denique diuinæ prouidentiæ rationes. Dogmatis inprimis fœditatem, ij virtutis dignitati adflare conati, qui teſte *Cicerone*, affirmarunt, nullam eſſe virtutem ſuapte natura ſolidè talē

ſubſiſtentem, iure vllo diuino aut naturali ſtabilitam, ſed vna ſola hominum opinione, more vel iudicio, ſiue eorum legibus, vitæque vſibus vltro admiſſis, decretam atque conſtitutam: adeo vt, ſi eis placuiſſet aliter ſentire, aliterque decernere, ea ipſa actio, quæ iam virtutis nomine commendabilis, nequaquam talis reipſa extitiſſet. pariter quæ actio vitio contaminari etiamnum a nobis æſtimatur, ex eiſdem in contrarium mutatis, tanta prauitate caruiſſet. Enimuero ſi hoc dogma veritatem obtineret, omnis decor virtutis inde planè extingueretur: qualis enim illa pulcritudo, quæ expreſſè a natura ipſa, ac Deo auctore, nihil floridi ac concinni mutuatur, ſed vna mentis humanæ opera texitur & efflorefcit; qua vacillante pariter vacillet, recedente in aduerſum, pereat: nec minus ab hominum coniecturis dependeat, quã colores in iride a locis, in quibus ſpectatores ſeſe collocarint? Cæterum depellendum hoc dedecus a virtute, ac ſciendum, eius venuſtatẽ honeſtatemque in multis, non exiſtere ſolum quatenus opinioni vel legi ſubijcitur, ſed naturæ ipſius effectu, ac ipſa veritate: proinde quam plurima quoad actionem pulcra, non quia ita flexibilis hominum ſenſus arbitratur, non quod lex ea in præceptis poſuerit, ſed potius, quia ex ſeipſis pulcra, quia decentia ac bona, quia a Deo ac natura deriuata, ideo in opinionem & amorem poſtea admiſſa, ac lege complexa fuere. amoueantur opiniones, ſileant leges, nihilominus pulcrum, honeſtum, pro patria extremum vitę diſcrimen ſubire, nemini iniuriam inferre, omnibus prodeſſe, temperanter viuere, Deum colere, fidem datam ſeruare. priuſquam enim hominum iudicia ad hæc officia acceſſerunt, antequam leges de eis ſcriberentur, extitit in eiſdem, virtutis præceptum, ipſi naturæ penitus infixum, ac a Deo ipſo propagatum: cui aliæ leges, characteribus conſignatæ, hominumque arbitria, ciuili more conſtituta, fuere acceſſoria, aduentitia: *Quæ non tam* Cic.l.2 de leg S.Thom l.3.cont. Gent.cap 129. *incipit lex eſt cum ſcripta eſt, ſed tum, cum orta eſt,* vt ait Cicero. *orta autem eſt ſimul cum mente diuina. quamobrem lex vera, atque princeps apta ad iubendũ, & ad vetandũ ratio eſt recta ſummi Iouis.* ſtãt itaque vigor ac decus virtutis, a Deo fonte omnis ſplẽdoris, a primis rerum ipſarũ naturis deducta: quibus hominum iudicia, leges ac conſuetudines poſtea famulantur, venanturque id, quod in eis reipſa pulcrum, decens amœnumque. Iudicium quidem in nobis regula eſt immediata noſtræ actionis, ac eius principium, nõ vero cauſa vel origo illius decoris, quod in virtutis obiecto reperitur: eius enim prima regula ac principium cernuntur in ipſo Deo, a quo omnia pulcra, omnia bona dimanarunt: eui, vtpote primo exemplari, cum reliqua conſenſerint, eo bona, eo pulcra, vtpote infinito bono ac pulcro ſimillima.

4 Cæterum vero, vt ciuium incolumitates ſeruarentur, & eorum excreſcentes iniquitates prohiberentur, quædam ſecundaria honeſta obiecta aduenere, lege diuina, ciuili, municipali & eccleſiaſtica, tantummodo definita & excitata: non ita tamen, quaſi eorum decura, lege adhuc permanente, ac circumſtantiis vatiatis, ab hominum iudicijs in ſolidum decernerentur: cum neceſſario honeſtum ſit eis obtemperare, ſicut eiſdem reluctari, malum. Eiuſmodi eſſe quædam obiecta, demonſtrat natura actionum, quæ circa illa verſantur: ſunt enim iſtæ actiones ideo poſitæ in aliqua ſpecie virtutis, quia earum obiecta externo imperio iubentur vel prohibentur: quo non exiſtente nihil eiuſmodi virtutis in eis appareret. inde ſi Deus non præcepiſſet teſtiuitatem diei ſeptimæ Iudæis, illius diei cultus ad virtutem religionis peculiariter non ſpectaret, quaſi illa magis obnexia ex ſe religioni quam alia. Cuiuſmodi ſunt etiam omnia purè a iure poſitiuo conſtituta. Cæterum alia officia vi etiam ipſius naturæ, bona: ex quibus oritur obligatio, vt homo certo modo ſe gerat erga Deum, erga ſeipſum, ac alios, quibuſcum viuit: quorum bonitates fundati dicuntur in rebus ipſis, idoneis, quæ ſub hac rectitudinis nota, ab anima, ratione prædita, concipiantur. Sicut ergo in quibuſdam actibus humanis reperitur quædam moralis plenitudo eſſendi, cui nihil deficit, idque decreto ipſius naturæ, ita in eorum obiectis, natura ipſa pronunciãte, pariter S.Thom. 1. 2.q 18 art.2. cernitur plenitudo quædam obiectiua honeſtatis: cuius egregia forma non excitatur hominum iudicijs, vel ab illis omnino dependet, ſed potius inuariabilis quædam eſt diffuſio pulcritudinis ac probitatis, a diuino illo & inexhauſto fonte omnis perfectionis, profecta.

5 Sicut ergo quarundam actionum honeſtas ab ipſa natura defixa, ita in homine facultas reperitur, quæ *Intellectus* dicitur, abſque præuia admonitione, anticipatione, aut diſcurſu, dum natura ipſi naturæ applaudit, eam intuens & agnoſcens. Hinc S. *Auguſtinus* ex Varrone, qua- August.l.19. de ciu.cap.1 tuor enumerat, quæ ſui mero obiectu, ſine alia inſtructione aut magiſtro, ab intellectu humano cognoſcuntur: inter quæ virtutem recenſet. ac propter hanc cauſam *Plutarchus* appellat virtutem ἀρετήν. Voluit enim Deus, vt omnium optimum ac peſſimum, nempe virtus & vitium, humanæ intelligentiæ eſſet quodammodo vicina & explicata: quo vel inſpectis, etiam in quouis ſecreto loco, illius acre deſiderium in homine incenderetur, huius vero ſubitanea & expedita deteſtatio illico in eodem oriretur. ſi enim in abſtruſo vtraque latuiſſent, virtutis neglectus euaſiſſet excuſabilis, ſimul ac vitij delectus prope inculpabilis. *Quis oſtendet nobis bona?* quærit pſalmiſta: ac ſibi reſpon- Psal.4. dens, ait, *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.*

6 Aliud in virtutis præſtantiam inciuile dogma inſurrexit, quo definitum, eam, effectum eſſe neceſſitatis, voluntatem, in illam incumbentem, neceſſario in opus deferentis, ac præcipitantis: vndecumque hæc neceſſitas prouenerit, ſiue ex cœlorum influentia, ſiue ex fatali cauſarum connexione, ſiue ab interna indole, aut aliqua vi animorum ſeu impulſu. Verum immanis iſte quoque error, qui hanc nebulam virtuti induxit, qui eo eiuſdem expetibile de-

cus

[illegible] omne penitus extinxit. quamobrem precor, quęs amore virtutis inflammarentur, aut eius comparandæ cauſa ſua omnia, adeoque vitam ipſam prodigerent, ſi nihilo melior eſſet eius forma, quam cuiuſlibet exiſtit naturæ effectus, quem cuiuſuis animantis ratione deſtituti, operationis? Quocirca a virtutis præſtantia, ciuili doctrina depulſa, tanta mentis a veritate aberratio, & inde eodem [illegible] dedecus profligandum. Sunt idcirco [illegible] ues, virtutis conſilium non eſſe ſolum in homine vitalem ipſius conatum ac ſpontaneum, ſed inſuper liberum, omni fatalitatis neceſſitate, [illegible] actionis impetu, ſolutum. Hinc ſane pulchra [illegible] laude ac præmio digna tanta virtutis [illegible] tas in oculis ciuium collucet. multo vero fœdior cenſeatur eorum imputatio, qui non tantum inficiantur virtutis actionem effectum eſſe liberi arbitrij, ſed ne dum vitalem eius contentionem eſſe admittunt; ſtatuentes, eam nihil aliud eſſe, quam impreſſionem foris ſecum a Deo, aut obiectis prouenientem, ac receptam in hominis voluntatem ſeſe merè paſſiue habentem.

7\. Iis diuinus, in virtutis vituperium comparatis, ſuccedunt hæreſes *Manichæi*, *Lutheri* atque *Caluini*. quo enim mortales nulla deinum cupiditate virtutis ducerentur, affirmauit *Manichæus*, omnia virtutum opera, quæ corporis miniſterio fiunt, vtpote caſtitatem, temperantiam, pœnitentiam, ieiunium, vitia eſſe, teterrima labe violata ac polluta, nullo autem modo Deo placere, propterea quod ab illo manent principio, quod malum, quod contaminatum, quodque ortum habuit ab auctore mali, vt ſcribit *Tertullianus*. vnde conſequens, internos animorum motus, circa externa corporum officia tanquam obiecta occupatos, bonos non poſſe eſſe, quandoquidem verſentur circa res malas, a quibus neceſſe eſt illos vitiari. *Lutherus* ac *Caluinus* quo virtutem pariter deformarent omnique natiuo ſplendore barbaricè ſpoliarent, auſi affirmare etiam cum *Manichæo*, virtutem haud eſſe liberæ voluntatis operam, ſed potius voluntatis ad agendum neceſſitate adactæ ſtudium: imo neque eſſe voluntatis conatum ſeu delectum, ſed in eam paſſiuè ſubiacentem, ab alio forinſecus inductam effectionem. Ad cumulum porro ignominiæ, in virtutis præſtantiam ab ipſis conſtitutæ, denuo etiam voluerunt, omnem virtutis actum concupiſcentiæ fæce ita deturpari, vt diuinis oculis vehementiſſimè diſpliceat, tantumque abſit, vt præmium aliquod ab ipſo mereatur, quod potius iudicij ipſius æquitate æterno ſupplicio digna habeatur: quorum ſenſus ſi verus fuerit, nullabi conſtabit ratio, ob quam quis virtutem vllo decore inſigniri ſecum æſtimaret. at non ferenda hac inhumana ac planè barbara, horum gigantum ac Cyclopum, in virtutem excuſſæ contumeliæ: quinimo intelligere debent ciues, hos ex profeſſo hoſtes virtutis, non ſolum a veritatis lumine blaterantes aberrare, ſed etiam a communi bono humanis ſocietatis, in extremam barbariem declinaſſe: quod poſtea fuſius a nobis oſtendetur.

Tertull. lib. de Reſur.

8\. Præter hæc praua dogmata, adimentia ciuibus proſpectum in vultum ac decus virtutis, ſecundum eodem ciues admonendi, hoc ipſum coniunctim quoque præſtare, ſceleratorum hominum furores & immanes ipſorum curſus, quibus ad voluptates, brutorum ritu, contendunt. Et quidem in vitium aliquod primus ingreſſus, humani alicuius lapſus ſpeciem, ac veniabilis, ſi obtendit; cæterum vbi conſuetudo aliquam quaſi naturam, & tam ad delinquendum comparatam, induxerit, ibi cum ad malè agendum incitatior & appetentior cupiditas reperitur, tum ad eis hominibus reſiſtendum, qui vel contrariis tactis eiuſmodi rabiem improbant, ſiſtunt, vel repellunt, erumpere ſolet mira in improbis quædam ferocia: adeo vt quoad malitiam vel parum tantummodo quidam hominum, vitiis aſſueti, a dæmonibus tandem diſtare videantur. duo autem ſunt inſtrumenta, quibus vtuntur homines contra aduerſa, quæ eis obſiſtunt. doctrina nempe, ac violentia. Et quidem ignorantia, falſitas, voluptas iniquitas, partes ſuas doctrinæ momentis agere non poſſunt, vel ſe inde ſtabilire, vt conſtat: quid ergo illis ſupereſt ad præſidium, præter violentiam, ſiue apertè graſſantem, ſiue clanculum inſidiantem? Hoc modo intellectu obcæcati ac erroribus imbuti, ægris animis patiuntur prope ſe conſiſtere intellectualibus virtutibus illuſtratos: impotenter ferunt, ſe ab eis redargui, ſe vulgi applauſu & æſtimatione eorum cauſa priuari. eam ob cauſam in hæc lumina inſurgunt; quo vel in abdita demum loca ea cogant, vbi nihil lucis vibrent, vel quaſdam criminationis tenebras eiſdem maleuole offundunt: adeo vt præclara hæc ipſa lumina nonnunquam in ciuitate, nullo gradu conſpicua, nulla admiratione excepta, quinimo deſpicabilia, ignota ac penè nulla, vulgo reputentur. Pari modo, qui in vita ſua, parti concupiſcibili imperium demandarunt, voluptatem, vt finem ſibi præſtituentes, hoſtiles euadunt in virtute præditos, quippe ab impuris illis vitiorum lacunis abhorrentes, ac candidiori veſte inter eos ſplendentes: non enim vt in roſa, ſpina ac flos amicè ab vna radice nutriti, placide ſuccreſcunt, ita in vna ciuitate quiete morantur voluptatibus dediti, ac vitæ rigore coerciti; quinimo non ſinet ſecum verſari hæc voluptuoſorum *Venus*, caſtam *Dianam* virtute præditorum. ſimiliter ira ardentes, vindictæ expetentes, dignitatum ambientes, nunquam mites animos bonorum pacificè in ſocietatem admittent. Ex quo fit, vt ignorantia, error, voluptas, rabies ac ſuperbia perpetuo conſpirent, ad dedecus aliquod ex ipſis vitiis, inferendum virtuti, quo minus eius decor ab alijs videatur aut adprobetur. Quamobrem docendi ciues, ne fallantur, quod quando viderint optimos ex ſuis eſſe planè inglorios, nullo munere haberi dignos in ciuitate, ſed contra, infamia denigrari, bonis ſuis exui, in carceres compingi, adeoque interdum in crucem agi, inedia conflictari, adhuc inter hæc opprobria ac dedecora ſupereſſe, etiam emicare, in ipſis egregias virtutum formas, licet ad illas non ſenſus

aliorum,

aliorum, ſed ratio ſola peruenire poterit: hæc enim virtutum honeſtas, intelligibilis, non ſenſibilis; quippe omni obiecto ſenſuum elatior multo, ac diuinior. Scire illos conuenit, dictu- Sapient. tos hoſtes eorum: *Circumueniamus ergo iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ.* Neque vnquam in hoc genere tam ſpiſſas vmbras apud vllos virtus in ſe admiſit, ac apud nos Chriſtianos: quorum princeps Chriſtus, indigniſſimis modis ab iniquis obſcuratus, ac demum morte, Ioan.6. ignominiæ pleniſſima, extinctus. Vere in illo, tanquam in vite rugoſa, & tortuoſa, omnis virtutis plenitudo ac decus continebantur. Illum imitati eius Sancti, qui palabundi circuierunt in meloris, in pellibus caprinis, in montium cauernis delituerunt, qui ſecti, qui tormenta paſſi, qui omnium oculis infælices ac miſeri appa- S August. l. 4. cont. Fauſ cap. 3. 12 in Pſalm. 30. rebant. neque aliquid teſte *S. Auguſtino*, ſi externam ſpeciem attendamus, fœdius martyris alicuius forma & exuuijs, ſicut eiuſdem interna virtute nihil illuſtrius, aut ſplendidius.

9 Hoc pacto virtutum pulcritudini inſidiantes, ac *Suſannæ* caſtitatem criminantes, earum aduerſarij. eis per ſummum opprobrium, affingunt fœdiſſimorum vitiorum turpitudines. Fidem catholicam expugnantes, eam dicunt, meram eſſe ſuperſtitionem, a quibuſdam imperitę plebeculæ ſubdole perſuaſam: nihil aliud quam inducti vulgi incautum animi aſſenſum, quam humanæ traditionis fabulam, quam cœcam erga carnem & ſanguinem obedientiam. Laborabant olim plurimi orthodoxi, quo Arianorum tempore mulieres inducerentur in ſtu- Victor. li. 5. Perſ. vand. dium, adeoque votum caſtitatis. Ariani autem teſte *Victore*, huic tam præclaro inſtituto infeſti, poſtquam mulieres illas, vi hoſtili cepiſſent, eas omnino minis vrgebant, vt dicerent, Epiſcopos ac Sacerdotes clanculum laſciuiam cum illis, a connubio auocatis, turpiter exercuiſſe. Hoc genus maleuolentiæ grauiter afflixit ſanctum Hier. ep. ad Heliod. *Hieronymum*, dum laboraret Romę nobiles puellas ac viduas caſtitati conſecrare, vt ipſemet teſtatur. Enimuero vel dæmon ipſe nihil efficeret ad expugnandum virtutum potentiſſimas pulcritudines, niſi eas ſub ſpecie vitiorum traduceret: proinde parum miri, ſi eum imitati perſequutores, non aliter quam hac ſpecie contumeliæ eiſdem aduerſentur. & quod iſtiuſmodi virtutum hoſtes præditi interdum magnis ingenijs, ac Eloquentia inſtructi, extrema ſint in eas pariter malitia affecti, ideo vitiorũ ſimulatas formas, tanto artificio virtutibus adijciunt, vti plurimi inde ſuſpicentur, ſtellas in carbones, muſas in ſatyros, virtutes ſcilicet in vitia degeneraſſe.

Catul. el. 61

Egone Deum miniſtra, & Cybeles famula ferar?
Ego Mænas, ego mei pars, ego vir ſterilis ero?
Ego viridis algida Idæ niue amicta loca colam?
Vbi cerua ſiluicultrix, vbi aper nemoriuagus?
Ego vitam agam ſub altis Phrygiæ columinibus?
Iam iam dolet, quod egi, iam iamque pœnitet.

Quot huiuſmodi *Atyas* ſub auſpicijs *Lutheri* dedit hoc ſæculum?

10 In hoc genere prauitatis quam potens humana malignitas? Quid ſanctius illa ſacroſanctæ Euchariſtiæ communione? nihilominus olim Chriſtianorum hoſtes, teſte *Minutio Felice*, illi ſuſpicionem adiecere, ac ſi ſymbolum eſſet nefandæ in principem coniurationis, ad ſimilitudinem poculi Catilinarij ſanguine redundantis: cuius libatione ſocij in ſcelus parricidij ſe obſtringebant. pariter quid nitidius ac innocentius ritu Confeſſionis ſacramentalis? verumtamen Angli fidei perſequutores, illum traducunt & interpretantur, a Principe ad Romanum pontificem eſſe detectionem, clanculum ipſa religione, deuotam. Colores iſti ac fuci odioſi non a natura, non ab ingenio virtutis, ſed ab arte malitiæ rebus præſtantiſſimis inferuntur. Inter quos ille etiam cenſeatur, quo aliquando Romani vocabant Chriſtianos atheos, rebelles, quod ficticia Græciæ Numina, infameſque Imperatorum conſecrationes, a ſua credulitate & religione, in vnum Deum, animis corporibuſque, licet interim acerrimè delati, depulerint.

11 Cogitare quoque debent ciues, virtutis eam eſſe indolem & illud ſtudium, quo ſe ſua ſponte occultet, adeoque quo ignobili aliquo inuolucro momentum ſuum omne ac ſplendo- Ariſt. l. 2 et. cap 1. Aug. l. 2. ad catec. cap. 2. rem inuoluat. Teſte *Ariſtotele*, virtus moralis cum vniuerſo ſuo decore verſatur circa voluptates ac dolores: circa illas quidem, quo eas abigat, diſpungat; hos, quo inuicta animi firmitate ac duritie toleret & ſuperet. Dum primũ munus virtus exequitur, rigore vitæ ſe auſteram, rudemque quodammodo exhibet; abſynthij hauſtu præmunita, omnes deinceps nectareos ſenſuum ſuccos defugit & auerſatur. non enim poteſt virtus voluptatem ſuperbiæ ac intemperantiæ aſpernari, niſi ſuperbiæ fulgoribus ac fulminibus humilitatem, gloriæ & poteſtatis contemptum, intemperantiæ bellariis, victus ſeueritatem in ſe prius oppoſuerit. De hac re venerabilis *Beda*, ſub Sycomori, ſeu ficus fatuæ ſimilitudine, eleganter diſſeruit. *Hæc eſt ſapiens illa ſtultitia, quam de ſycomoro Publicanus* Beda l. 5. in Luc. cap. 77 *quaſi fructum vitæ legerat: rapta videlicet reddere, propria relinquere. viſibilia cõtemnere, pro inuiſibilibus etiam mori deſiderare, ſeipſum abnegare, & eius, qui nec dũ videatur Domini veſtigia ſequi concupiſcere.* Fallunt plerumque hæc duo nimis profunda virtutis tegmina, humilitas ſcilicet animi, quadam corporis adiuncta ignobilitate expreſſa, & oblectamentorum vltro ſuſceptum repudium: dum popularis oculus abſque altiori iudicio ea duntaxat inſpexerit. Cæterum imitari cupit virtus eminentem illam regiæ virginis pulcritudinem, quæ ambitioſius optat ſub galero ſtramineo, quam ſub corona, ſui vultus verum decus oſtendere: quippe virtus ſeipſa contenta, proprijs viribus confiſa, omne genus vmbræ aduocat, deformium ſpecies vniuerſas ſibi conſciſcit, quo eis profligatis, penetratis, ac deuictis, eius radius per eorum vel complicatiſſimos receſſus, ad prudentum oculos tan- Pſalm. 44. quam victor lucifer erumpat. *Gloria filiæ regis abintus*, ac virtutes, quæ tali gloriæ ancillantur, ſunt veluti totidem grana, obſcura mali Puni- Cant. 4. ci cortice contecta. Dicit virtus, ac reuera ita

eſt,

[illegible] ſum, ſed formoſa. Bonum tunc habebis [illegible] quit Seneca ad Lucilium, cum intelliges in[illegible] eſſe felices.

Sen. ep. 124 ad lucil.

12. [illegible] vero luculentius apparebit, ſi vniuſcuiuſque virtutis proprias vmbras, quas ſibimet ipſis parant, conſiderauerimus. Superius relatum, virtutes morales vmbroſa velamina retinere, & eo nomine ab imprudentibus vel contemni, vel eius pulcritudines a pleriſq; ignorari. [illegible] aliquid in hanc ſententiam proferimus, a Spe Theologica incipiendũ. Habet hæc virtus ſuos fluctus, ſuas marium inundationes, quibus mens in Deum erigenda, penè obruitur, ſicut Noacho, & ſuis diluuium eualuere contigit. Verſatur pariter hæc ipſa circa effatos [illegible] etos, mortes ipſas, ac ſacrificia, circa [illegible] & peregrinationes: quemadmodũ in Abrahamo videre licet, ſalutem ſuum, adeoque totius mundi fælicitatem, ex ſemine ſuo occiduo expectante. Eadem Spes fornaces Babilonicas, [illegible] orbes, ſterquilinia, lacus leonum, perpeſſiones, carceres ac vincula; vti tres pueri, S. Iob. S. Daniel, & Apoſtoli probarunt, inſectatur, ac in eas occupatur. *Propter ſpem enim Iſrael catena hac circumdatus ſum.* Spes non aliter in finem hominis ab illo conſequendum ſe erigit, quam dum media a diuina lege conſtituta amplectitur: [illegible] carnis mortificationem, fugam ſæculi, & reliquas ſanctioris vitæ aſperitates: quibus neceſſe fuerit, inumbrari eius ſpeciem ac velutè decolorari. ſimiliter charitas, quæ vnius Dei amore feruet, alijs amoribus, aliorum obiectis deſtitui appetit: geſtit in abſcondito, deo ſoli, vt theſauro abſcondito, placere, in eum vnice oculos defigere, omnem animæ vim coercere, quæ foras erumpere, & per exteriores fucos aliorum amorem quærere concupiſcit. In hunc ritum Chriſtus Dominus charitatis feruore liquefactus, ac tandem inſtar teſtæ inde aridus, ſpinas, tenebras, omne demum genus ignobilitatis deſiderauit. Fuit quidem pellis *Salomonis*, in qua mortis ſymbolum, floris colorem caſtigauit, vt *S. Bernardus* eleganter diſſeruit. Vmbroſa itidem Chriſtus Dominus malus, ſimulque fructifera. Inflammatus charitate hac *S. Paulus* exclamauit: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* De quo hæc *S. Bernardus*: *Induit ſe compaſsionis nauum, vt morbum in altero paſsionis leniat vel ſanet. nigreſcit candoris zelo lucro pulcritudinis. Multos candidos facit vnius denigratio. non cum tangitur culpa, ſed cum aſſicitur cura.* quot fuere, qui igne charitatis ſuccenſi, bona ſua omnia a ſe abdicarunt, vt ignobili ſubinde ritu inter homines, vel potius extra eorum commercia, pauperes & incogniti, cum ſancto *Alexio* deliteſcerent? Indigere voluit *S. Hieronymus* pileolo ad ſenile caput contegendum, *S. Paulinus* ſcutella ad parandos cibos: & vtrique pro eis ab alijs acceptis gratias officioſe reſcripſerunt. *Nolite me conſiderare quod fuſca ſim, quoniam decolorauit me ſol.* Religio pariter humilem & ſubactum animum omnino poſtulat ac inter reliqua facit, vt creaturis in Dei laudem ſanctificatis, homo ſe quodammodo ſubijciat, & ab eis, vtpote diuinæ bonitatis inſtrumentis, ſalutem animæ deuotè ſubmiſſeque requirat. Ea quoque iuſtitiæ pars, quæ Deo pro commiſſis peccatis ſatiſfacit, tota fermè poſita in officijs pietatis, in ieiunijs, in humicubationibus, in genuflexionibus, in lacrymis, & in alijs pœnitentiæ ſordibus, vt loquitur *Tertullianus*. Temperantia, quæ delitias aſpernatur, indureſcit quodammodo, ac interdum ne diffluat ad ardores popularis vitæ, vel accedere ad eos tremiſcit. Fortitudo aduerſis cincta, horrida videtur, ac ipſa meta, in quam omnia infortunia interdum colliment. Eximiã hanc fortitudinis partem, quæ in martyrijs ſuſtinendis verſatur, *M. Aurel.* Imp. & *Galenus*, in noſtris martyribus animoſitati ac iudicij ſimplicitati adſcripſere. Cũ orthodoxi martyria ſæpius eſſent perpeſſi ab Arianis, adeo ex calumnia traducebantur, ac ſi in imperatorem eſſent rebelles, ac conſpiraſſent cũ externis hoſtibus in patriæ ſalutem: vti martyres a populo vix haberi potuerint. quod genus cladis, vtpote acerbiſſimum, meritò deplorat *S. Athanaſius* qua in re Angli perſequutores in decus fortitudinis catholicæ verſutiſſimi. cũ enim catholicos ſpoliarint bonis, quod adire eorũ eccleſias renuerint, ſacerdotum fautores morte mulctauerint, eis confitentes peccata, ac ab eis eccleſiæ hoc ritu reconſiliatos, ipſoſq; ſacerdotes dira laniena confecerint, ſitcũ tamen faciunt, quaſi neminem religionis ergo affligerent. Eamdem fortitudinis egregiam formam deturpare pariter conati *Baſilides* & *Carpocras* hæretici: definientes, ideo martyrium non eſſe ſubeundum, quod Deus noſtro ſanguine non indigeat. quibus in eundem ſcopum applaudunt Proteſtantes, dum dicunt, fidei externam abnegationem hominis fideli non eſſe a Deo imputandam: proinde fortitudinem hanc martyrij eſſe ſuperuacaneã ſuadere inde contendũt. Deformat itaq; ſe virtus, ſpeciẽ ſuã diſſimulat, vmbras, obſcuritates, oculorum noſtrorum dedecora, vehementius cõcupiſcit, ac in iſtis ſuauiſſime ſecum deliciatur.

Gen. 7. Gen. 22. Dan. 3. Iob. 2. Act. 28. Math. 28. Bern. ſerm. 25 in cant. ſerm. 48. cant. 2. 2. cor. 11. Cant. 4. Tert. l. de pœnit. Ath. ep. ad ſolit. Iren. l. 1 cap 3

14. Deniq; in hunc ipſũ finem virtutẽ obſcurandi, cum præcedentibus conſpirat etiã quodammodo Deus ipſe, omnem filium, quem in honorem ſingularem admittit, corripiendo, caſtigando, affligendo, gemmamq; virtutis in eo ac theſaurũ eius abſcondendo. Nũ ergo è cœlo decoloratio etiam aliqua & vmbra in virtutis vultũ deumbrata? num ſol ipſe expandendo florẽ, illũ pariter deuenuſtat? ergone deus vnicam gemmã, quã in terris adpreciat, virtutẽ, tetra ſpecie turpat, in noſtros oculos triſtẽ eius formã inijcit & contemptibilẽ? Enimuero diuinũ numẽ optimos quoſque ex ſuis paſſim aduerſitatibus premit, & quantũ ad vulgarem oculum, eoſdẽ dehoneſtare conſueuit. vult enim eos in arenã inducere, in qua plane aridi contra voluptates, omneque genus ærumnarum generoſe firmi decertent. Docere eo mortales inſtituit, alia eſſe ab ipſis quærenda bona, quam quæ popularitet hic admiramur: proinde horum vſus in eis immiſſa infelicitate damnat, quos tamen præ alijs diligit, & quibus optima cupit. Pelles *Salomonis* ſummis laudibus dignæ, quotidiano ſoli, & frequentibus pluuiarum iniurijs, exponebantur. Heb. 12. Can. 4.

Non ſunt ergo ſcandalizandi ſenſus ciuiũ, aut ab aſpectu pulcritudinis in virtute repellendi, quando intuentur Dei amicos veluti ſordidarū iniuſtis preſſuris, diuitiarum & honorum ornamentis ſpoliari, paupertate in abiectam fortunæ ſortē adigi: nam illæ pelles *Salomonis* ideo ſole aduſtæ & pluuijs madidæ, *vt is qui intus repoſitus erat ornatus nitidiq; ſeruaretur. Hoc exemplo ſponſa non negat nigredinem, ſed excuſat, non probro ducit qualemcumque habitum, quem charitas formet, iudicium veritatis non improbet.* Imo hoc ingenium prouidentiæ expreſſit Deus in filio ſuo, a Iudæis ac Gentibus reprobato, & ab vtriſque demum cruci affixo. Si dedecus iſtud, diuinitus illatum, animam afficeret, aliud quidem id eſſet; quod quidem blandiens ſe, illuſtrando ac beando mundus præſtat, & nemo ad id ſpectaculum horret. Cæterum vero dum cutem ſolum nigredine infingit Deus, dum externam ſpeciem tantum corrumpit, vt inde animæ decus & diuitias ſeruet, augeat, quid detrimenti, quid præpoſteri, quid in virtutis dignitatem iniurioſi, tametſi id minus populares perceperint? *Agnoſce*, inquit *S. Bernardus, pellem Salomonis, imo ipſum in pelle. foris nigra Salomonem amplector. Habet Salomon nigredinem, ſed in pelle. Foris niger, in cute niger, non intus. Alioquin omnis gloria eius, filiæ regis, ab intus. Intus diuinitatis candor, decor virtutum, ſplendor gloriæ, innocentiæ puritas.* Eleganter quidem idem aduertit, eximium hunc ſplendorem in anima Chriſti, bonum latronem percepiſſe non ex eis, quæ oculis ipſe viderat, ſed ex clamore Chriſti morientis, quem audiuerat: eſt autem auditus, fidei organum. quo ſignificare voluit, interdum virtutem ſic quibuſdam ſpiſſis ærumnarum nebulis opprimi, vt ad eius decus videndum, abſque fidei adminiculo, & auris obedientia, vix peruenire valeamus.

Bern. ſer. 28. in cant.

Bern. ſerm. 28. in cant.

15 Saluator noſter differens de hominis perfectione, ipſius gratia comparanda, propoſuit virtutes ſuis proprijs coloribus veluti violaceis non tam decoras, quam obſcuras: adeo vt ad earum intelligentiam requiratur mens, incola montis, & illius, qui cogitatione terrena omnia tranſcenderit. *Beati mites.* en facilitatem animi, voluntate aduerſis minime repugnante, obumbratam: *Beati pauperes ſpiritu.* En ſummam ſpiritualium bonorũ in deſpicabili paupertatis cortice incluſam: *Beati miſericordes.* En charitatis præſtantiam in compaſſione ac cordis miſeria abſtruſam. *Beati qui lugent.* En beatitudinem diuini amoris, veſtibus luctus contectam. *Beati, qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam.* En nobilem ac generoſam animi firmitudinem in vilioribus perpeſſionibus deliteſcentem. De iſtis Chriſtus Dominus in monte diſputauit: proinde qui eadem percipiat, montem conſcendat neceſſe, ſenſuum fallaces ſpecies excedendo. In monte conſtitutus inferius nebulam, ſuperius lumen aſpicit, at in terra manens, plerumque præter nebulam nihil videt. ita elatiori vita gaudens, virtutis deprehendit dedecora, deprehendit ſimul decora. at limo ſordidæ vitæ infixus, nihil in virtute præter deformitatem oculis colluſtrat. Videamus modo, quæ ſit vera ac ſolida, quo ad animi intelligentiam, virtutis actuæ pulcritudo.

Math.

CAPVT. XXIX.

De virtutis actiuæ in vniuerſum excellentia recte ſuſcepta æſtimatio, cum ſacra, tum ciuilis.

PRincipio animis comprehendendum videtur momentum eius iudicij, quo virtutis propria venuſtas ac ſplendor percipiũtur. illius itaque nomine non intelligimus mortuam aliquam in voluntatem aut appetitum humanum immiſſam qualitatem, quæ vel in dormientibus, adeoque in male agentibus, aliquando reperiri poterit, ſed motum actumque liberi arbitrij, qui ſolus, vt docet *Ariſtoteles*, laude ac præmio in homine dignus. ex quo pronunciat, nobilius eſſe, quempiã præditũ virtute euadere conatu ſuo, quam fato aut alterius beneficentia talẽ exiſtimari. *Laudes virtutum actionibus, earumque encomijs impenduntur, & coronantur non ii, qui quidem vincere poſſint, nec vincunt tamen, ſed victores.* Cum enim virtus ſit præcipuum quoddam medium ad procurandũ bonum commune, ac ciuilem ſocietatem continendum, tum plurimum refert, de eius natura ſeu præſtantia veras & idoneas opiniones a ciuibus admitti, eiſque contrarias ab illis quã maxime caueri. Vnde quo ad rem ſacrã ac ciuilẽ ſatius, praua de cœli ipſius, ac elementorũ qualitatibus dogmata ſuſcipi, vel illas ignorari a ciuibus, quã aliquid ab eis ſentiri contra decus ac dignitatẽ virtutis. Eſt enim virtus extrema naturæ perfectio, ſeu natura ad ſummũ adducta, vt loquitur *Cicero*, humanæ ſocietatis vinculũ, animarum pabulũ, vitæ corona, & omnis decentis actionis compendium. Cuius dignitas illos planè latuit, qui non aliter in eam ſtudiis ſuis ferebantur, quam quatenus ipſa ſuis cultoribus præmia conſtituerat.

Ariſt. l. 3. et. cap. 1. 2. 5. & eadem. cap. 1. 2. 3.

Cic. l. de legib.

Nec facile inuenies multis in millibus vnum,
Virtutem precium qui putet eſſe ſuum.
Ipſe decor recti, facti ſi præmia deſint,
Non mouet, & gratis pænitet eſſe probum,
Nil niſi quod prodeſt charum eſt. en, detrahe menti
Spem fructus, auide nemo petendus erit.

Ouid. l. 2. de Pont. ad maxim.

Cæterum ea eſt genuina virtutis nobilitas, vt per ſe ſit expetibilis, ſui gratia nectar, finiſque.

——— *Texit ſpectamine morum*
Ornamenta animæ, quibus oblectata decore,
Æternum ſolio diues ſapientia regnet.

Prud. Pſyc.

2 Quod autem ipſa virtus ſingulari, eaque fortiſſima luce, inſtar concreti adamantis, ſuapte vi ſplendeat, colligi poterit inprimis ex ipſis vmbris, ex ſcãdalis ac ſtultitia ipſa, ſub quibus deliteſcere ſua ſpõte frequẽtius affectat. Fæminarũ aliquæ, naturæ proprio decore deſtitutæ, fucos ac pigmenta adhibent, quibus venuſtatis opinione alijs cõmendentur. virtus autẽ tantũ abeſt ab hac arte conquirendi externas elegãtias, vt ſuis contenta, dedecora potius expetat, miſeriarũ nempe næuos, vlcera, indigentias, contemptus vltro proprijs manibus ſibi conſciſcat;

ſciſcat: de quibus ſe ita triumphaturam confidit, vt non ſolũ ea, vtpote inimica, ſuis viribus diſpellat, verum ex eis incrementum formæ ac pulcritudinis ſuę colligat. Quemadmodũ enim in pictura, vmbra vita impertitur coloribus, ſic virtuti decus aduerſa adferunt, ſpiritumque illi quodammodo impertiuntur. Filia Dei inter ſpinas, ac virtus Dei inter ærumnas. Hoc ubi virtus in nobis ominabatur ac pollicebatur, quando ingreſſum noſtrũ in Dei Eccleſiam, adeoque futuram virtutem, Baptiſmus lucrabat. tum enim ſepulturam cum Chriſto; locũ ſcilicet cadaueri & obſcuritati conſtitutum, virtus lota delegit, in quo floreret. tum mundi pompis tanquã mortua, palã renunciauit: nil dolomuus radices vigoris ſe ſepultam ac mortuã, ſepulcri, mortiſque deformitates ſuperaturam firmiter ſibi perſuaſit. an non ingens pulcritudo, quæ vel in funere flagrat, in ſepulcro ſpirat, quæ in abſcondito viget; quæ tã ſepulcri mortiſque putredines, quã abſcõditi ſolitudines vita, odore, luceq; deuincit? illis nõ fœdatur, illis haud obſcuratur, ſed ex illis purior, ſuauior ſplendidiorque effulget. Imbecillitas eſt naturæ noſtræ ad magnitudinem quid perſpiciendũ, q Cicero cenſet: *Quæ naturæ bona ſunt, quia dulcedine hac & ſuabitate carent non cernimus ſatis.* at, vt inquit S. *Bernardus, virtutis bona, nullis condita ſaporibus, prædulcia ſunt tamẽ nullis eleuata culminibus, excelſa tamen. caſtitas, charitas, humilitas, nullius quidẽ coloris ſunt. ſed non nullius decoris.* Habet præſepe humilitas ſtellam ſuam, Chriſti nuditas columba ſuam, eius mors in cruce miraculũ & præconium ſuum. Cui conſentit S. *Hilarius*: *In hoc enim maxime ignorantia detinetur humana, quod deformitate crucis, æternæ gloriæ Dominum noluit accipere.* Recte idcirco nos eos ſanctorum hominũ mores plus diligimus, honoramus amplius, magis gẽmeos reputamus, qui in vilioribus negocijs ac vituperijs, in acerbioribus perpeſſionibus dum viuerent, occupati.

Cant. 4. 8. col. 12.
Coloſs. 3.
Cicel. 1. de legib.
Bern. ep. 42.
Math. 2. Ioan. 1.
Hilar in 2. cap. math.

3 Porro hoc ipſũ decus virtutis oſtentat voluptas ipſa, in quam depugnat. Voluptas autẽ robuſtiſſima, ampliſſima, licet fœdiſſima. robuſtiſſima, quod in eã ſummo nixu natura noſtra tota propẽdeat; quod omnes mundi partes, & obiecta noſtrorũ ſenſuũ, ei ſubiecta, candẽ ſpirent, ac nobis vehementer ſuadeant. ampliſſima, in cũctis nẽpe vitæ periodis ac ſtationibus reperta: per vniuerſos affectus tã cõcupiſcibiles quã iraſcibiles: per molitiones ſingulas tam intellectuales, quã morales diffuſa. fœdiſſima, ſcilicet fæcibus lutulentæ operationis nobis cum brutis cõmunis immerſa. quocirca virtus, quæ hanc voluptatẽ profligat, robiſtiſſimo antagoniſta robuſtior, perpetuo manente hoſte viuacior, iucũdo malo defæcacior. An non tũc difficilis & obſcurus noſtri animi proſpectus in virtutem, multo magis implicatior delectus eius in nobis, ſenſibus voluptatis ardore interim & illicio irritatis, ſtrepitũ eis facientibus, flammã fumumq́, cupiditatũ excitantibus? An nõ quaſi miraculũ, virtutem non permittere torrentis, & exundantiũ voluptatũ illuuie animã contaminari, deturpari, violari? Nihil proinde in virtute molle, lubricũ vel ductile nihil: quinimo tota acris, tota adamãtina, tota vẽtus vrens in fæces voluptatũ, tota leonina & armata *Pallas* in omnes libidinũ cõtagiones. Nouit voluptas, vbi virtutis arma viderit expedita, vulpina fraude ſe in eius gratiã tantiſper inſinuare, eius flamantẽ oculũ declinare in aliud tẽpus aſſultũ dilatura: cui nihil certè ingenij deeſt, quo minus omnes fallaciarũ ſpecies habeat in apparatu. Quod ſi virtus ſit ſecura, vel obiita aliquantulũ, à prælio, pulueres ac ſudores contractos abſtergendo ac reſpirando, veluti poſito gorgone, quieuerit, illico in ferociam adacta voluptas ea adoritur, quo rationis, quodammodo exarmatæ, excitis præſidijs, ad imperij arcẽ victrix perruadat. Voluptatis autẽ nomine, nõ ea modo intelligimus, quę bruta, e quinque ſenſuũ lacunis hauſta, ſed etiam, quæ elatior, ſuperbia ambitumque in ſe cõplectitur. De qua hæc S. *Auguſtinus*: *Licet iſta gloria, delicata mulier non ſit, inflata tamen eſt, & multum immanitatis habet. vnde non ei digne ſeruit ſoliditas quædam, firmitaſque virtutum, vt nihil prouideat prudentia, nihil diſtribuat iuſtitia, nihil tolerct fortitudo, nihil temperantia moderetur, niſi vnde placeatur hominibus & ventoſa gloria ſeruiatur.* Cũ idcirco ingens ſit in ratione vis voluptatis, qua plures ſuperat Diabolus, quam timore, vt ait idem S. *Auguſtinus*: Cumque vt diſſerit *Ariſtoteles*, *In omnibus nobis inoleuit, vt difficile ſit affectum eiuſmodi, vita noſtræ pene incorporatum ac imbibitũ, extergere: cuique acrius, quam ira reſiſtitur*: proinde de ea a virtute reportata palma, ſpecioſior nobiliorque. Enimuero non tã laude celebrandus belli Imperator, quod in acie hoſtes proſtrauerit, quã quod in pectore ſuo probus vir feruentes voluptates domuerit. Animaduertit S. *Chryſoſtomus*, vt maius, ita certius eſſe imperiu virtutis in voluptates ac timores, quã imperiũ cuiuſuis duci belli in hoſtes ſuos. De illo ita confidenter pronũciauit Apoſtolus *Paulus*: *Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita neque angeli, neque principatus, neque, virtutes, neque inſtantia neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neq; profundum neque creatura alia, poterit nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Quis vero eſt principũ, Regum, aut Imperatorum, cui, ſi ſapiat, adeſt animus dicendi, certus ſum, quod nihil in cœlo, aut ſuper terrã, nihil præſens, vel futurũ, nihil ſupra, infra, vndiquaque, quod rẽpublicã meã euertat, quod victoriæ meæ curſũ illata clade intercipiet? Etenim hoc genus dominij ac victoriæ a pluribus, adeoque extra noſtrã poteſtatem collucatis, dependet, quam virtutis in voluptates ac dolores victoria. nã quod ad hoc, ſi tute teipſum non proderis, ſi tibi ipſi vires non reſcideris, ad triumphum omnino adſpirabis.

Aug. l. 5 ciu. cap 19.
Auguſt. l 2 Symb. ad. catec cap. 3.
Ariſt. l. 2 et. cap 3.
Chriſ. Hom. quod nem. led. niſi a ſeip.
Rom 8.
Chriſ. homi quod nem. læd.

4 Porro virtus, dũ in voluptatem depugnat, oſtendit excellentiã quandã & mirã ſui altitudinem: ideo enim in eam aduerſo impetu fertur, quod dedignetur cedendo, illi ſubijci aut inſeruire. nam vt ait S. *Petrus*. *A quo quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt.* propter quam cauſam *Ariſtoteles* tanti in nobis boni, omni, impura voluptate eminentiorẽ vim, bonum quoddã appellat *Honorabile ac diuinum.* Status iſte ciuilis, verè altus & exaggeratus cumulo, & apice

2 Pet 2
Ariſt. l 1 et. cap 12.

ſuperbiæ cuius vis erectior ſublimiorque. ſuperbia quidem ad ſpeciem conficτam ſe erigit, cæterum eo a Deo decidendo, in imum reipſa delabitur: aſſurgendo cadit, & fabricando ſui ruinam, ſe attollit. Virtutis autem culmen omnino excelſum, ad Deum vſque pertingit, qualibet craſſa voluptate ſemper ſuperior, ac illi rei planè renuit ſubeſſe, cui ſuperbia turpiſſimè interim famulatur. Vt enim cæleſtia corpora, exſpiratæ omnis e terra labis immunia, quod in alto collocantur, ita virtus, quo alta, eodem pura, lucens, flammea, criſtallina, cœleſtis, nitoris ipſius fons & origo. Non vult ad limum deſcendere, quo deturpetur, ſquamas & alas habet, quibus ad ſuprema continuo ſubleuetur. altitudo proinde eius quaſi cœli, munda, ſtelleaque, nullo ſcelere coinquinata. Quamobrem id quod altum ac ſplendidum, idem virtutis ſymbolum. Nec ſanè eſt, quod quis inamabilem, vel dedecoroſam reputet virtutem, quod voluptate ſenſuũ deſtituatur. huiuſmodi enim voluptas, præterquam quod ſit nobis cũ brutis communis, ipſam etiam acerbitatem in ſe continet, quæ ſenſus delicianttium ipſorũ miſerimè affligat, vitamque interdũ in eis extinguat. hoc egregie adnotaſſe mihi viſus *S. Auguſtinus*. *Perſeuera in multum manducando, ipſe cibus te interficiet. perſeuera in multum ieiunando, inde morieris. ſede ſemper, vt nolis ſurgere, morieris inde. Ambula ſemper, vt nolis quieſcere, morieris inde. vigila ſemper, vt nolis dormire, morieris inde. dormi ſemper, vt nolis vigilare, morieris inde.* Imo ſenſus voluptatis non longe diſtat a ſenſu doloris. *Semper cum dolore cupiditas coniuncta eſt*: dicit *Ariſtoteles*. In quam ſententiam fingit *Theocritus*, *Cupidinem* inſugentem ex fauo mel, apum aculeis punctum. Comparat idcirco *S. Ambroſius*, voluptati deditos cicadis, *Qui queſtu corrumpuntur ſuo. Quicumque a pueritia*, idem ait, *ſe dederit deliciis, manebit in ſeruitute, vt viuens mortuus ſit.* Quamobrem quod voluptas ſenſuum certo temporis ſpatio coextendatur, neque vlterius maneat, *Ariſtophanes*, vt ſcribit *Rhodiginus*, eam apposite nuncupauit Μονήμερον. Non eſt ergo virtuti dedecori quod craſſiori hac voluptate ea priuetur. Ac reuera virtute, potius quam voluptate, vita humana in longũ propagatur, tametſi vitæ tuendæ cauſa voluptas plerumque appetatur. *Ochus* Rex, vt narrat *Athenæus*, interrogatus cauſam, ob quam tam diu vixerat, Reſpondit: *Iuſta erga Deos, hominesque egi.* Idem de *Gorgia Leontio* narrat *Clearchus*. *Na illi falſi ſunt*, inquit *Saluſtius*, *qui diuerſiſſimas res pariter expetunt voluptatem, & præmia virtutis.*

August. in pſal. 34.

Ariſt. 3 eth. cap. 11.

Amb ep. 6. l ep 7.

Ath. l. 12. cap. 16.

Clear l. 5. vitar

Saluſt bell. Iugur.

5 At nõ ſolum virtutẽ voluptatẽ ſibi propoſuit debellandũ, ſed etiã dolorẽ, ac timorem ſuperandos conſtituit: ex quo etiam admirabilis eius dignitas ac pulcritudo collucent. *Duo ſunt genera armorum* inquit *S. Auguſtinus*, *contra quæ vigilanter & fortiter ſtare debet omnis miles Chriſti, qui triumphare cupit, & ſuperare virtutem diaboli. quæ ſunt iſta genera armorum? voluptas, & timor.* refertur timor a *S. Auguſtino* & alijs in alteram partem eorum, contra quæ decertat virtus: eo quod, vt ſtationẽ ſuã ſeruet, nolit, dolorẽ timendo aut fugiendo, retrocedere: idcirco ſubit timor, quantũ ad hoc rationẽ quandam doloris: cũ paſſim dicãt philoſophi, virtutes verſari circa voluptates atque dolores tãquã materiã remotã: proxima enim, paſſio eſt aliqua appetitus ſẽſitiui: omnẽ vero in vniuerſũ paſſionẽ, vt docet *Ariſtoteles*, ſequitur voluptas aut dolor.

Auguſt. de ſymbol ad catech cap. 2. in pſal. 76

Greg. nazã orat. in max Amb. l. 3. Hexam.

6 Dolorem autem ita intuetur virtus, vt illũ euincat, moderetur, vel exterminet: ex quo ſanè egregia eius forma apparet, vt diſertiſſimè declarat *S. Thomas*. An non præclarum, quempiam virtute inſtructũ, nolle ab vllo dolore dilaſſari, ſuperari, deijci, frangi, a finis ſui intẽti dignitate excidere, ſed lubenti potius animo perferre velle omnem cladem, damnũ, tormentũ, vt ad rationis normam actio ab ipſo exprimatur, cõtinuetur, tamque inſigni periodo vitæ ipſius tẽpus terminetur, orneturque? Quam verò dolor ac timor acres ac potentes ſint affectus ad inclinandum ac rapiendum voluntatem humanã in aliquod conſiliũ, nullus ignorat. quis enim vehementius non expetit, bene ſe habere, ærũna & acerbitate carere, ſeoſuum perfectionibus gaudere, & iucunda vita, aliquid illius pulcritudinis hic delibare, quæ in altera vita, vltra animæ noſtræ conceptũ, exundabit? quã ergo diuina virtutis vis, quæ dolores hic captiuos ducit, eis debilitari recuſat, neque horret, cum eis manus, adeoque omnes tam animæ quam corporis facultates, pugnando obluctando que conſerere. ſanè fælix,

S. Thom. 2, 2, q 25 art 5 6, 11.

Iuuen. l. 4. Satyr. 10.

Qui ſpacium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ qui ferre queat quoſcumque labores:
Neſciat iraſci, cupiat nihil, & potiores,
Herculis ærumnas credat, ſæuoſque labores
Et venere, & cœnis, & plumis Sardanapali.

Virtute huiuſmodi imbuti, has voces vſurparunt: *Multum repleti ſumus deſpectione.* at a quorum deſpectione? ab eorum, inquit *S. Auguſtinus*, qui opprobriis commerito abundarunt, & pluſquam deſpicabiles reipſa extiterunt. *Virtutem* inquit *Seneca inuenies pro muris ſtantẽ, puluerulentã, coloratam, calloſas habentem manus.* Cæterum omnia hæc ad eius faciunt pulcritudinẽ: pulcrũ, pro muris ſtare; pulcrũ, ex pugna puluere conſpergi; pulcrum, florentem vultus ſpeciem debellaſſe: pulcrum, durorum contractu manus callũ contraxiſſe. *Summa eſt apud Deum nobilitas* ait *S. Hieronymus*, *clarum eſſe virtutibus. Quid apud Deum in viris nobilius Petro, qui piſcator & pauper fuit? quid in fæminis beata Maria illuſtrius quæ ſponſa fabri deſcribitur? Sed & illi piſcatori & pauperi & cæleſtis regni a Chriſto creduntur claues. Hæc ſponſa fabri, meruit eſſe mater illius, a quo ipſæ claues datæ ſunt.*

Pſalm 36.

Auguſt. in Pſalm. 36.

Senec. de vita Beat.

Hier. epiſt. ad celant.

7 At vero, præter hanc quam diximus materiæ condicionem, vnde virtus multum nobilitatur, accedit lumen rationis, cui eadem conformis, & ad eius circinum ſcitiſſimè compoſita. Duo ſunt, quæ in vultibus pulcritudinem efficiunt, coloris venuſtas, & proportionis conuenientia, vt obſeruat *S. Auguſtinus*. ac vtraque in virtute, a ratione deriuata, cõſpicuè reperiũtur: colore enim eſt viuido, proportione iuxta in ſingulis ſui partibus admodum concinna. ob hanc cauſam *Plato* affirmat, virtutem pulcram rem eſſe, expreſſam quippe ad

Auguſt. l de pulc. cap 1.

Plat. in con.

Ariſt l. mag. mor. cap. 9.

idæam

idæam & exemplar primæ ac ſummæ pulcritudinis in ipſo Deo: ac dicit, *Virtus ipſa idea eſt omnis pulchritudinis.* Pulchri homines ideo tales, quia virtutem animi ſua corporis ſpecie oſtendunt, ac in tantum ea placet animis, in quantum indicium virtutis ab eiſdem reputatur. Inuenire porro aureum medium virtutis, eiuſque præſtantiam percipere ac perſequi in mediis ærumnis, ac quaſi fæcibus, diuinum certe opus ſolius rationis. proinde eius radiis virtus colluſtrata, directa & inſtituta, pulcherrimam ſui ſpeciem oſtentat. etenim pleraque quæ vel ſenſu directore ab homine ac brutis fiunt, pulchra iudicantur: vtpote equorum curſus, motio ac ſimilia: vnde neceſſe ea pulchriora eſſe, quæ à ratione in nobis efformantur, diuinam inde quandam venuſtatem mutuantia.

8 Voluntatis quoque noſtræ peculiaris operandi modus, virtutis decus etiam commendat. voluntas enim dum in opus virtutis incumbit, decreto, aut defixo à natura vel fato conatu, non ſe mouet, ſed libero, ac in vtramque partem flexili: ſic enim bene agit, vt aliter ſe gerere potuerit: ita voluptatem declinat, vt in eius ditionem concedere valuerit. Hoc quidẽ præſtare, ex quodam in ſe dominio eſt quid moliri, non ex abiecta ſeruitutis qualitate. Proinde vt pomum radicem refert, proles parentem, ita virtus ſui principium, liberam nempe voluntatem repræſentat: quippe in qua, illuſtris dominii forma, inde deducta, eluceat: ac propterea ex virtute viuere, non tantum eo eſt regnare atque imperare, quod virtus voluptates ac dolores debellet, ſed inſuper ex eo, quod à voluntate dimanet, optimo vſu ſui dominij operationem inſtituente. Imo dominium hoc aliquando adeo altum eſt ac ratum, vt non externis modo impedimentis, quinimo inſitæ agentis indoli, & omni in ipſo cupiditatis feruori obſiſtat: vti in *Abrahamo*, armatũ brachium eleuante ad occidendum vnicum filiũ *Iſaachũ*, apparuit. Vero itaque, expreſſoque dominio hoc pacto virtus in nobis inclareſcit. Antiqui itaque ſapientes arbitrati, quietum ex virtute ac pacatum animum in ciue, propius accedere ad ſtatum beatitudinis, quam in eodem potentiam aut diuitias. ex quo, locupleti ac potenti *Crœſo* beatiorem dixit *Solon*, *Tellum* ciuem ſuum, optimorum filiorum parentem, & patriæ cauſa in bello occumbentem: itidem *Cleobem* & *Bitonem* in matrem piiſſimos, illo fœliciores pronunciauit, vt tradit *Plutarchus*. Habet quidem etiam vitium ſpeciem quandam humani dominii, quod nempe liberi arbitrii motio, nõ ſeruilis aliqua coactio, vel impreſſio veluti ſtigmatica. nihilominus eius dominium conſiſtit in præſtantiſſimæ rei, nempe animæ, abiectione ad ſordes voluptatum. Sola idcirco virtus actus eſt imperii in homine, non tam quo ad modum agendi, quam actionis ipſius ſpeciem finemque. Illud vero dominium in vitio tale eſt, quale in Rege cum viliſſimis ſuis ſubditis colludente, aut ab eis ſponte ſuperato.

S. Thom. 1. 2 q. 1 ar. 1

Gen. 22.

Plut. in ſol. Cic. Tuſ. 1.

9 Nec quicquam huic dominio in virtute, quod & adumbratio quædam liberi dominij in Deo, detrahit gratiæ auxilium, tunc enim ſolum è medio voluntati aufertur, quando in voluntate aliquid antecedenter cernitur, aut in externa cauſarum connexione aliquid reperitur, quod eam in aliquid deſerat neceſſario: quod *Cicero* e media Philoſophia rectè diſſeruit. Affirmat itaque, ſi noſtra voluntas neceſſario ſequatur *Antecedentem* aliquam diſpoſitionem, vndecumque illa prouenerit, *Nihil fore in noſtra poteſtate. Qui introducunt* inquit, *cauſarum ſeriem ſempiternam, ij mentem hominis voluntate libera ſpoliatam, neceſſitate fati deuinciunt.* Supponit ergo *Cicero*, *ſenſum compoſitum*, ſeu ſuppoſitionem cauſæ antecedentis actum, deſtruere libertatem ac fatum ponere. alioquin diceret quis, a talibus cauſis egreſſa, ſimpliciter & abſolute eſſe libera, neceſſaria dumtaxat in *ſenſu compoſito*, ſeu ex *ſuppoſitione*: & hoc modo lapidis motum, brutorum appetitiones ſimpliciter & abſolute liberas pronunciabimus ex *ſuppoſitione*, ſeu *ſenſu compoſito* neceſſarias. Hinc affirmat idem *Cicero*, voluntatem noſtram ſeſe mouere non omnino ſine cauſa, ſed *Sine cauſa antecedente*, eam in aliquem actum impellente neceſſario. Ecquis non animaduertit, materiam primam in lapide, quæ iam ſubeſt grauitati, capacem fuiſſe leuitatis: hanc appetitionem in bruto proficiſci ab ea imaginatione, quæ abeſſe valuit? hinc tamen definire, abſolute hæc libera eſſe, & ſolum neceſſaria ex ſuppoſitione, abſurdum prorſus, & a vera Philoſophia alienum. qui vero res fidei, vbi vrgens cauſa non interuenit, repugnantes reddunt Philoſophiæ, de eiſdem peſſime mereri mihi omnino videntur.

Cic. l. de fato

10. Accurrit quoque Deus ipſe ad exornandum, ad probandum virtutem: idque duplici effectu. primo, vltra naturæ, vtpote tam intellectus quam voluntatis noſtræ vires, lumen in animum roburque immittendo, quibus virtus in nobis educatur. Deinde eidem præmia conſtituendo, vtpote bona temporalia, gratiæ ſubſidium, ac demum æternam in cælis beatitudinem. An non illud pretioſum, & illuſtre, quod diuinis oculis ſic arridet, quod eius manu effingitur, ac tandem ab ipſo vt iudice hoc pacto coronatur?

11 Denique hoc habet virtus, vt non ſolum ſit in ſe pulchra & amabilis, verum inſuper quod res ad eam quomodolibet ſpectantes, licet alioquin deſpicabiles, nec vllo amore dignas, reddat tamen cultu & admiratione digniſſimas. *Nequidem*, inquit *Atticus*, *ipſæ noſtræ Athenæ, non tam operibus magnificis exquiſitiſque antiquorum artibus delectant, quam recordatione ſummorum virorum vbi quiſque habitare, vbi ſedere, vbi diſputare ſit ſolitus ſtudioſeque eorum etiam ſepulchra contemplor.* Hinc in pretio virga *Moyſis*, baculus *Eliæ*, *Dauidis* gladius, Chriſti Domini crux, *Antonij* tunica ex palma contexta, apud antiquos Romæ *Epicteti* lucerna, quod virtutum inſtrumenta, quod virtute decorata, eiuſque odore quodammodo reſperſa. *Quid fœdius*, inquit *S. Auguſtinus*, de martyrio loquens *ſi oculos carnis interroges? quid pulchrius, ſi cordis oculos interroges?* *Nero*, vt ſcribit *Iſidorus*, per ſmaragdos

Cic. l. 2. de legib.

Num. 17. 1 Reg 14 17. Athan. in vit. ſ. An. Aug. l. 4. cont Manich. c. 3 12. in pſal. 30 36. Iſid. l. 16 etym. cap. 7. Luc. dial. 1

cruda aſpiciebat militum certamina, quorum lapidum interiecto ſplendore pulchræ videbantur cædes, quamuis immanes: ita quoduis horridum, ac ſenſui ingratum, poſteaquam a virtutis ſmaragdo decus ad ſe deriuauerit, iucundum animo euadit ſpectaculum. ob hāc

Chryſ. hom. de ſ. Paulo, Cipri. li. de Martyr.

cauſam S. *Chryſoſtomus* S. *Pauli* vincula venerari & oſculari vehementer deſiderauit: S. *Cyprianus* martyrum ergaſtula, ac compedes beatos proclamauit. S. *Vincentium* martyrem, totum proſciſſum tormentis veritatis cauſa, ex limbo carceris iudicis iuſſu eductum in publicum, vt cecinit *Prudentius*, ita pij, virtutis opinione rapti excepere:

Prud. in carm. ſ. vin.

Coire toto ex oppido
Turbam fidelem cerneres,
Mollire præſultum torum,
Siccare cruda vulnera.
Ille vngularum duplices
Sulcos pererrat oſculis:
Hic purpurantem corporis
Gaudet cruorem lambere.
Plerique veſtem lineam
Stillante tingunt ſanguine,
Tutamen vt ſacrum ſuis
Domi reſeruent poſteris.

Plutarch. in moral.

Egregie *Plutarchus*: *Vt qui vere amant, etiam balbutiem, næuos & pallorem adamant in amicis: ſic admirator virtutis non horret Ariſtidis exilium, Socratis paupertatem, non Phocionis condemnationem.*

Chryſ. ho. 26. ad cap. 11. heb. in Pſalm. 12.

S. quoque *Chryſoſtomus* animaduertit, regem Chaldæorum, captiuos tres pueros adoraſſe. *Ille ergo erat magis captiuus quam illi.* & alibi: *Nam licet virtus ad extremam redacta ſit inopiam, & ſit in ipſo carcere, eſt tamen regibus ſplendidior.* Quanto ſqualore ſorderent eorum membra, qui ad metalla damnabantur, neminem credo poſſe latere. etenim vix veſtiti, ac comis horridi, aut Semitonſi detrudebantur in illa foſſilium lapidum & metallorum ſubterranea ergaſtula. nihilominus oculi S. *Cypriani* ad pretioſos in eis fulgores, tantis tenebris occultatos, deuenere, quando per literas huiuſmodi Chriſti Confeſſoribus dixit:

Cip. ep. 77. ep. 81.

Nunc metallorum natura conuerſa eſt, locaque quæ aurum & argentum dare ante conſueuerant, accipere cæperunt. O beatum carcerem qui homines Dei mittit ad cælum! O tenebras lucidiores ſole ipſo, & luce hoc mundi clariores, vbi modo conſtituta ſunt Dei templa, & ſanctificata diuinis Confeſſionibus membra veſtra!

12 Verum, quemadmodum virtutum pulcherrimæ formæ ſuis inumbrantur obſcuritatibus, adeoque vt dictum, tetris quibuſdā ſpeciebus indutæ, ciuium oculis obiiciuntur: quibus inſpectis, nonnunquam eorum ſenſus in errorem, affectus autem in dedecora inducūtur. ita ipſa vitia, quod iam explicandum, fallaciis ſuis, gloriæ nempe, virilitatis, ac vtilitatis haud deſtituuntur: de quibus ciues admonendi, ne earum aſpectu in fraudes pellecti, ſub pulchro apparatu rerum omnium ſordidiſſima latentia, amore ac cupiditate ſua noxie proſequantur.

CAPVT XXX.

De ciuili ac ſacra intelligentia vultuum in ſpeciem illuſtrium, ſub quibus vitia blandiuntur & deliteſcunt.

Ælian. li. [illegible]

Imitatur vitium Pantheræ ingenium, illa enim, teſte *Æliano*, vt ſuauitate a ſuo corpore emiſſa alia animalia ad ſe trahat, capitis ſui toruitatem abſcondit, ne illius viſu exterrita ab eius conſortio diffugiant. ſimili modo, vitium, quod ſuapte forma tortuoſum, obſcurum, maculoſum, in rem aut intelligibiliter aut ſenſibiliter, vel vtroque modo fœdam delatum, ad ſe honeſtandum, ac ad vires maiores ſibi acquirendas, quibus indoctos pelliceat, iſtis contrariorum formas ſe induens, in ſpeciem ac quoad oculum, adeoque vulgaris iudicij æſtimationem, quibuſdam decoribus fulgere interdum videtur. qua de cauſa ſpectat omnino ad munus virtutis intellectualis in ciuibus, hoſce vitiorum fucos poſſe agnoſcere, diſpellere, inania pigmenta, & ementitos radios eorum penetrare, demum ad veras eorundem facies intuitu quodam expedito peruenire.

2 Atque cum multa ſunt, quæ vitiis in ornamenta, vel ſaltem tegumenta cedant, tum illud haud minimum, quod a ſpiritibus vitalibus, præſertim in corporibus iuuenum, originem ſui deriuat. nam in eis, ſanguine calente & ſpiritibus ſuo feruore exilientibus, præclarum prorſus apparet, ac ipſis dignum, in voluptates totos incenſus deferri, alta expetere, furore quodam libidinis agitari. hoc dicunt officium eſſe ac natiuum effectum eiuſmodi purorum ac feruidorum ſpirituum, adeo vt ille, qui eos comprimit, aut ſuo conſilio aliorſum trudit, ſit vel in naturam ipſam florentis ætatis contumelioſus, vel naturæ aliquo ſingulari defectu mancus, eneruis: quippe, frigidus, excors, ac plane emaſculatus.

Quiſquis ſecundis rebus exultat nimis Senec. hip.
Fluitque luxu, ſemper inſolita appetens,
Hunc illa magnæ dira fortunæ comes,
Subdit libido.

Idem æſtus naturæ in contentiones ardet, in opum incrementa feruet, in ſupremos honores anhelat.

Deſpicere vnde queas alios, paſſimque videre Lucr. l. 2.
Errare, atque viam palantis quærere vitæ,
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Noctes atque dies niti præſtante labore
Ad ſummas emergere opes, rerumque potiri.

Hæc quidem naturæ intemperies, ad mentem vſque tranſmittit æſtimationem quandam, ex qua virtutis decus obſcuratur, vitij autem deformitas boneſtatur. *Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona, & inconſtantia concupiſcentiæ tranſuertit ſenſum ſine malitia.* Vitia, vt nugæ, mediante concupiſcentiæ fomite, faſcinant, nempe oculos mentis errore obcœcant, rectaque contendentem in obliquum compellunt. Sapien. 4.

3 Praua etiam dogmata aliquando extitere, ex quibus à pleriſque opinatum, innocuas, ac plane

plane non turpes eſſe vitiorum voluptates. hinc ſecum definientes ex hæreſi *Samaritarum*, vt ſcribit *Origenes*, animam humanam morte extingui, vel non ſiſtendam ab exitu vitæ ante Dei tribunal, conſequenter, quod *Sapiens* refert, apud ſe dixere: *Nemo noſtrum exors ſit luxuriæ noſtræ: quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors.* qui quidem error, eis non ſolum aduenit, iudicium deformitatis in vitio aliquo concupiſcibili exprimentibus. ſed etiam de iraſcibili: proinde adiunxere *Opprimamus pauperem iuſtum: & non parcamus viduæ. nec veterum reuereamur canos multi temporis.* pariter idem effecere, qui putarunt, vitia ac virtutes in nobis eſſe impreſſiones fatales: imo ideo eſſe a Deo, vt *Stoici* declararunt teſte *Plutarcho*, & modo idem Proteſtantes hæretici blaſphemantes contendunt. Enimuero ſi vitium effectus in homine extremæ neceſſitatis ſit a Deo factum, & diuina arte elaboratum turpe, deforme, inhoneſtum eſſe nequit. Similiter Manichæi aſſerentes vitia eſſe res quaſdam ſolide concretas: quemadmodum & *Stoici* ſtatuentes, vt refert *Seneca*, vitia ſeu paſſiones immoderatas, eſſe animalia, eis omnem turpitudinem detraxerunt, non enim eo moraliter quid turpe, quo entitate bonum. multo magis in hac re errarunt, qui ipſa vitia Deos eſſe putarunt, ac illis aras inſtituerunt, vt ſcribit *Gregorius Nazianzenus.*

Orig. hom. 25. in Num. cap. 38.

Sap. 2.

Plut. cont. Stoic. de ſtoi contrar.

Sen. ep. 106. 113.

Greg. ad Nemeſiu.

4 Licet porro mentis eas vitiorum formas depingi, quæ virtutibus ſimillimæ. inde delæuire non deſceſcere, hominis fortis paſſim æſtimatur, deuorare, libidinari, valentis iudicatur: fraudes inſtruere, mentiri, diſſimulare, ſua augere, tenere cauti & accurati cenſentur officia. ſuperbire, alios contemnere, magni ſpiritus indicia habentur. auctor vero epiſtolæ ad *Demetriadem* inter vitia hoc pacto deceptricia, præcipua eſſe dicit gulam & luxuriam: quippe quod maiorem naturæ neceſſitatem ſibi obtendunt. Hinc *Gregorius Nazianzenus.*

Aug. ep. 17.

Sæpe mihi curſus delectum callidus hoſtis
Virtutis vitiique adimens mea lumina fallit:
Vt fera ſigna pedum, quæ ſignis callida delet.
Hac venatorem virtutis lædat vt arte.

Greg. naz. carm. de vita ſua.

Proxima enim, inquit S. Baſilius, & veluti contiguis ianuis, gentiles quoque aiunt, vitia eſſe virtutibus. refert etiam, tam virtutis quam vitij nō ſolum vicinas, ſed etiam ſimillimas ianuas reperiri, *vt qui ad virtutem ingredi nititur, eius primum ianuæ adſiſtens, dum hanc ſe pulſare arbitratur, aperta ſibi hinc, aut inde altera ex vitiorum ianuis deceptus maxima ſimilitudine, ingrediatur veluti virtutis domum.* Hoc verum eſſe probat S. *Chryſoſtomus* exemplis duorum vitiorum, nempe temeritatis, & facilitatis. *Sunt enim vitia cognata virtutibus illis: & iuxta dicendi libertatem pullulat temeritas. & iuxta æquitatem mollities.* ementiuntur itaque vitia virtutum habitus ac formas, quo ſuas proprias turpitudines aptius diſſimulent, dulciuſque homines ad ſe inuitent.

Baſil. de vera Virgin.

Baſil. de ver. virg.

Chry. hom. 40. in cap. 23 Act. Ap.

5 Ad poſtremum, obiecta vitiorum, vtpote voluptas, pecuniæ, poteſtates, honores, magni ſumptus, veſtitus ornatior, ſatellitium, ædium magnificentiæ, libertas, ac ſimilia, adeo fulgent in popularium oculis, vt eorum fulgoribus ipſa etiam vitia, quæ illis impenduntur, ſplendere videantur. Quemadmodum enim in vniuerſum operationes animi a ſenſuum perceptionibus dependent, ita vulgus hominum, quod haud nouit ſententiam ferendo a ſenſibus recedere, ac formis ſenſibilium rerum diſcuſſis, de veritate intelligibili pronunciare, procliuius abducitur a genuino aſpectu deformitatis in vitiis, & facilius externa ſpecie delusum, lubentius in errorem compellitur improbitatis. Hinc vitium, voluptate delibutum, naturæ ſolatium, pecuniis ac poteſtate munitum, nobilioris indolis inſtrumentum: veſtitu ſplendidiori ornatum, aſſeclarum numero ſtipatum, palliatorum magnitudine amplificatū, libertate quiduis agendi expanſum, conditionis illius eſſe, cui cœlum ac terra, Deus & homines applaudant, æſtimatur. imo quod animi ipſius qualitas, ac eius abſtruſa dignitas, ſub rebus aſpectabilibus lateant, ac eis, tanquam ſignis quibuſdam, ſe oſtendant, inde prouenit, quod proſapiæ nobilitas, vitæ luxus, in aliorum ſanguinem poteſtas, auri & argenti copia, quantumuis libidini ac furori inſeruiant, reputentur tanquam diuinioris alicuius animi indicia, ac illius, qui communem naturæ ſortem plane beatus inter reliquos exceſſerit. Hac ſpecie olim decepti antiqui Romani, qui ſuorū Imperatorum turpitudines animis videre ac deteſtari non potuerint, faſcinati quodammodo illius Auguſti obiectu, quod forinſecus in ipſis ſplendendo apparebat.

6 Duo autem ſpecioſa ſibi obtendit voluptas, quorum oſtentu incautos rapiat in ſui cupiditatem. Primum ſpecie quadam artis & excellentis ingenij continetur. eſt enim voluptas, vt plane bruta fuerit, elaborata, ac miris coloribus decoris fucata meretrix, vt notat S. *Auguſtinus.* proinde allicit ad ſe hoc pacto induſtria ac ſtudiis mentium illuſtrata. alterum in eo ponitur, quod materia ſeu obiectum voluptatis ſit hominis naturæ, ſaltem imaginatione ſententiam ferente, valde congruum, ac plane bonum naturale, quod *Cicero* indicauit. *Habet quiddam ſimile naturalis boni, lenitatis eſt enim & ſuauitatis. id enim vt ſuauitate delectans, ſic ab errore mentis tanquam ſalutare aliquid adſciſcitur.* Proinde appetitio voluptatis, naturæ appetitum imitatur.

Auguſt. l. 5. ciu. cap. 20

Cic. l. 1 de legib.

7 Cæterum diuinæ prouidentiæ ex hoc culpa attribui nequit, quod vitiorum deformitates non ſolum abſtruſas, verum etiam inſtar venenorum, medicinalium pixidum, in officinis, quibuſdam coloribus illuſtratas eſſe voluerit. nam ſtatuit, vt animæ intelligentiam exercentes, eius omnem vim contenderemus, quo ad moralem hac in re veritatem excutiendam, ſcientes demum perueniremus: atque ad laudem noſtri generis perciperemus, non modo eſſe difficile bene agere, ſed etiam de eo rectè ſentire operoſum. Enimuero iniquum, cupiditatis cauſa, quoſdam hominum ita feruere, vt maris ipſius profunda inuiſere, ac vel intima terræ viſcera excutere voluerint, quo gemmas, aurum & argentum inueſtigarent, neminem

vero

vero eſſe, qui virtutis cum cognoſcendæ, tũ potiundæ gratia, ſecreta fraudum rimari, omniaque inuolucra recludere enixe ſtuderet. Etenim cum omnis pugna, ex qua gloria propaganda, fit inter contraria, eo fit, dum in nobis corruptus appetitus, vitiorum pulcris exuuijs delectatur, interim ratione renitente & aliorſum propendente, quod gliſcat in nobis fortius prælium, ac tandè eo euadat, vt non tantum ratione victoriam obtinente, vitiorum deformitates a nobis expugnentur, verum inſuper omnes eorundem fuci, bellaria, condimenta, quantumuis appetitus, & craſſius iudicium, id moleſte tulerint, abijciantur. obſeruant agreſtes, pinguiores euadere pecudes eo gramine paſtos, quod difficilius, & maiori cum ipſorum delectu ab ipſis carpitur: eodem planè modo robur animi ex eius ipſius operationibus fortius, & ſolidius colligitur, in quibus ſtudioſius, vigilantius & acrius ipſe deſudat. quem laborem impendit homo, non tantum dum reluctante appetitu, a vitiorum iucunditatibus recedit, verum etiam quando ſenſu deficiente, mens nihilominus in eo contra vitiorum deformitates veram ſententiam protulerit.

8. Quod primo loco inter partes fallaciarum a vitijs instructarum recenſebatur, nimirum ſpirituum vitalium in nobis vis & poteſtas, id ſi hæc expendantur, impeditam non retinebit ſui diſcuſſionem. inprimis feruores iſti existentium ſpirituum, non hominum modò, ſed etiam belluarum inſunt corporibus. imo ipſis elementis, vt notat *Cicero*, ineſſe videmus. non ergo aliquid eu hominem decebit, quo ſpiritoſum, quo incenſum, quo per naturæ inanimatas etiam ſpecies diſperſum. *Abſurdum eſt* Cic. l. 2. de nat. deor. *igitur dicere* loquit *Cicero*, *cum homines beſtiæque hoc calore teneantur, & propterea moueantur, & ſentiant, mundum eſſe ſine ſenſu, qui integro & puro, & libero, eodemque acerrimo, & nobiliſſimo ardore teneatur*. Attribuantur hi ſpiritus ignei contemplationi veritatis, fortitudini concedantur nullo autem modo vanitati, turpitudini ac infamiæ proſtituantur. Quocirca hoſce calentes igniculos, iuuenum corporibus non ideo inſeuit natura, vt eis delati bruteſcerent, vt rapide, impotenter, ac indecorè in voluptates, eis aurigantibus, ferrentur, ſed vt illos tanquam in ipſis vernantis ætatis gemmulas, altiori muneri & officio rationis conſecrarent. neque is merito cenſendus abiectus & euiratus qui hoſce ſpiritus ſub imperio virtutis ſeuerè coercens, ad voluptates, ad luxus remiſſus ac plane frigidus ſubinde videtur: quinimo potius al[illegible] exaggeratus, atque diuinus, qui fornacis [illegible] Dominus effectus, ac genuinus *Vulcanus*, in [illegible], in rationis inſtrumenta, in veram virtutem eis æſtuare voluerit.

9. Imo ex hoc manifeſtiſſimum potius argumentum elicitur ad probandum, obiectum vitij non eſſe reipſa neque delectabile. id enim Ariſt. l. 1 et. cap. 8. l. 7. eod. cap. 2 ſua innata forma pulcrũ ac delectabile, quod tale perpetuo, neque dependeat quo ad hæc a Baſil. hom. de paradiſo diſpoſitione appetentis, vt docet *Ariſtoteles*. vitiorum autem cupiditas non eſt eiuſmodi, neque eiuſdem obiecta talia, propterea quod a mutabilibus ſpiritibus vitalibus ſtatum ſuum ſortiuntur: quæ enim vitia in hac ætate placent ſpiritibus vitalibus ardentibus, ea ſubinde illis depaſtis, aut paululum ſedatis, minime arrident: adeoque pro horum ſpirituum alia atque alia conditione, nunc hæc vitia, mox diuerſa, pulchra ac iucunda a voluptatum appetitoribus æſtimantur. & quidem varios effectus educit terræ & aëri innatus calor, ex ſolis ipſius acceſſu, ac receſſu diſcrepantes, vt obſeruat *S. Baſilius*: ſimili modo calore humanorum corporum identidem mutato, prorſus diſpares in appetitu mores excitantur. Baſ. hom. 5. in Hexam. tantum itaque abeſt, vt ex ſpirituum vitalium ardoribus percipiamus vitia eſſe pulchra, quinimo ex eis intelligimus, expreſſe pulchra non eſſe, ſed apparenter ſolum, ac ſpecie omnino deluſoria. non ergo eis animæ vis ac poteſtas ſubijcienda, ſed adimenda, Deo ac virtuti, ſeu veris pulchris impendenda. *Animæ quoque partem*, Grego. naz. orat. de Am paup. *ait Gregorius Nazianzenus, da, non carni duntaxat: Deo quoque partem da, non mundo ſoli. ex ventre quandam ſubtrahe, & ſpiritui conſecra: ex igne quidpiam eripe, ac procul a depaſcente flamma reconde. a tyranno extorque, ac Domino committe. Da partem ſeptem, hoc eſt huic vitæ, atque adeo octo, id eſt, ei, quæ nos poſtea exceptura eſt.* Sunt enim hi ſpiritus appetitus ſenſitiui in homine, idem quod tyrannus in Republica quod ſcorpiones & vincula, vt cum *Nazianzeno Plato* pronuntiat, in carcere. quam ob rem, ex eorum imperio vita inſtituta, tyrannica eſt ac ſeruilis, non pulchra; & iſtis nominibus fœdiſſima, ciueque omnino indigna. An non videmus quoſdam hominum erga certas perſonas libidinoſe affectos, illas primum omni genere muneris, vtpote diuitijs ac honoribus ornare, paulo poſt cum ſuis æſtibus fecerint ſatis, non poſſe vel eorum præſentiam perferre, ſed a ſe aliqua ſpecie vel ſubijcere, cum tamen ipſum obiectũ & illicium idem ſit quod prius? an non hoc iudicium planè brutum, non modò ab alijs, ſed etiam ab ipſiſmet delinquentibus reprobatum, abiudicatum, damnatum? & cum iudicium hoc ipſorum ad reipublicæ dedecus ac detrimentum deuenerit, prorſus barbarum & intolerabile.

10 Porro illæ prauæ, quas recenſuimus, opiniones, in fauorem impuræ voluptatis à perditiſſimis mortalium excogitatæ, vera ſapientia profligandæ, abijciendæque. Immanis eorum erit reſpuendus, execrandus, qui contra animæ noſtræ æternitatẽ aliquid definiuerunt: inciuilis quippe, & vel extremo gradu barbaricus. hic quidem vnius quaſi momenti morula, animam cum corpore coniunctam, inferius detinet, exutam verò corpore, immenſum Baſil. lib de vera. virgin. durationis expectat. potior ergò virtus, & præſenti ſtatui conuenientior, quàm voluptas. illa enim in principio acerbitate aliqua cultores ſui excipit, ſubinde vero maximo gaudio exhilarat, demum in cœlis torrente iucunditatum inebriabit. Contra, voluptas in principio inſtar ciſternæ diſſipatæ apud, *Hieremiam*, neſcio quas phantaſticas guttulas propinat dele- Hier. cap. 2. ctationis,

& [illegible] itu poſtea remordentis conſcientiæ [illegible] animam funeſtat plane, ac tandem [illegible] modis flagellabit, adurer, torquebit, nullo temporis ſpacio mali ſtatum terminaturo. Scire enim debent ciues, vitia neutiquam eſſe fatales aut neceſſarios voluntatis vel appetitus motus, Dei opificio eorū maculas haud decorari, honeſtari, ſed potius liberi arbitrij fœtus in nobis, tanquam non entia, vt diſſerit Origen. in cap. 1. Ioan. *Origines*, Dei operibus & ideis excludi. *Cum vero malum & prauum contrarium ſit bono & contrarium exiſtenti, ſit non exiſtens, ſequitur, malum & prauum eſſe non exiſtens.* Admodum vero craſſum deliriū antiquorum, nec magnam operam requirit, qua a nobis diſſoluatur, exiſtimantiū, vitia eſſe Deos, & diuinos honores illis a mortalibus habendos. Vitium enim naturæ aduerſatur, eam expugnat, ſocietati ciuili infeſtum, Deo odioſum cum ſit, vnde precor, honeſtate deſtitutum, & omni bonitate caſſum, ad diuinitatem, hominibus non prorſus furentibus, vlla eorum coniectura, adſpirare potuerit?

11 Quod autem nonnulla vitia ſint virtutibus ſimillima, eo conſtat, non ſimpliciter omnia ac indiſcriminatim a nobis in vita accipiēda, ſed rationis examine cuncta probanda & diiudicanda. Quid? num id in vitæ officiis facere recuſas, quod ſponte peragis adulterina metalla a veris diſtinguendo, ſalutares cibos, optima pharmaca & herbas a corruptis alimentis atque venenis ſecernendo? Si canes odoratu rerum ad ſe ſpectantium differentias ac proprietates diſcernant; ac eius munere ſibi recte conſulant, quam ob rem moleſte feras, te rationis ſolertia idem acturum quantum ad actionum munera, cum vitia virtutum formas ſibi ad[illegible]uerint, cum nepharius dæmon in optimi A[illegible]li ſpeciem ſe transformarit? non vult Deus in te mentem, vt diuinum quendā impreſſum igniculum, indormire, nulla excitam induſtria, vniuerſa paſſim occurſantia vel irruentia, ſententia iudicioque illico complecti aut aſpernari, ſed potius quaquauerſum librata acie, ſedulo explorare, quid ſolidum & expreſſum, quidque ementitum ac doloſum, vt in rationis luce ſingula trutinando, hominis ritu, vitæ tuæ negocia tranſigeres.

12 Quod ſi poteſtate, libertate, iuxta ac diuitiis fulgeant aliquando vitioſi: nihiloſecius eſt quod intelligant ciues, hæc ornamenta vitij malo eſſe extrinſeca: proinde tantum abeſſe, vt illi gradum tetri adimant, vt contra augeant potius & accumulent. Quid ad lateris morbi leuamen veſtitus excultior? quid ad venenati potus exitium remedij vel diminutionis, ab aureo calice, ex quo hauriendus? poteſtas vel dæmoni adeſt, omni tamen genere vitiorum corrupto. Libertas feris animantibus & indomitis conueniens, ac plerumque licentia, ſi nimia, inſtar hirci emiſſarij, ad Leuit. 9. perniciem, ad barbariem liberi excurſus comparata. diuitiæ, præcioſa ſuppellex, arcularum vel ſtatuarum poſſunt eſſe decora æque ac tui. interim autem ab iſtis magnatibus admiſſum in animum vitium, intus illos deformabit, polluet, & tanquam vipera corrodendo, cruciabit, conſumet. *Tale eſt enim vitium*, vt ait S. *Chryſoſtomus, etiamſi ad ſceptra aſcenderit, & iuxta eos ſteterit, quorum ſunt capita cincta diademate.* Chryſoſt. in Pſalm. 111. *eſt enim omnium abiectiſſimum, & maxime formidoloſum, & ſimile eſt alicui ſtrepitui, ac tumultui maris inſani, etiamſi ſit maxima ſtipatum potentia.* Hæc vero ſequentia magis declarabūt ac probabunt.

CAPVT XXXI.

Intellectus ſententia, qua vitiorum dedecora perſentiſcit, humanis conſiliis vtiliſſima.

DVo ſunt animi motus, quibus vel naturæ incitatione ferimur in peccatum: vnus, quo illud, nobis obiectum, deteſtamur, alter, quo ex commiſſo exulceramur: ille intellectus, iſte conſcientiæ munus ac officium. Tria autem in peccato diſcernimus, ex quibus eius odium ac deteſtatio in nobis propagentur. primum, vis eſt iniuriæ in Deum, alterum, ratio detrimenti in alios, poſtremum, noxium virus in ipſum delinquentem. Sicut nouimus Deum noſtri generis eſſe auctorem ac Dominum, ita pariter exploratum habemus, ipſi diſplicere illos morum a recto in nobis deflexus, qui eius legi, & naturæ ab ipſo conditæ ingenio ac fini repugnant. Hoc pacto peccantes, a Deo aberramus, illi rebellionem inferimus, eius imperio nos ipſos ſubducimus, eius imaginem nobis impreſſam fœdamus, violamus, denique omni cum illo amicitiæ hoſtiliter aduerſamur. Quemadmodum enim ſi quis conari vellet ſitum elementorum a Deo inſtitutum inuertere, cunctas mundi partes pulchre ab ipſo diſpoſitas confuſe miſcere, contendendo, quo cœlum ad centrum deprimeretur, terra autem in locum ſublimium corporum ſubueheretur, pluſquam gigantæa immanitate Deo naturæ opifici ſeſe opponeret, ac in eius dignitatem auſu nephario inuolaret, ita prorſus qui delinquit, dum a Deo animam ſuam ad impuras voluptates tranſcribit, dum in ea rationem, quæ loco ſuperior, eiſdem cogit præpoſtero ordine inſeruire, ab eis pollui, dum res mundi iſtius a diuinis honoribus ſubtractas, aut ſibi idola facit, vel ab eo ad alios fines diuertit: dum ciuilem ſocietatem a Deo conditam perturbat, vel exſcindit, neceſſario illi eodem bellum indicit, illi iniuriam irrogat, & poteſtatem ei eripiendo, quantum poteſt, vt ne ſuperſit quidem, laborat. quale hoc ſceleris malum! *Ariſtoteles* Ariſt. lib. 10 Ethic. cum aliis Philoſophis cognouit, virtute præditos ciues, Deo eſſe chariſſimos: Vnde conſequens, vitia, quæ virtutum expultricia, ipſi eſſe odioſa, dignaſque cauſas in ſe complecti, ob quas iratæ iuſtitiæ ſuæ fulmina in noxios deuibraret. amarū profecto excidiſſe a Dei fauore:

horrendam autem in eius viodictam impegiſſe. Si ægre ferat Deus, in templo ſibi conſecrato collocari idola, quæ eius diuinos honores furentur, neutiquam abſque indignatione ſinet, in anima peccatrice, quam ſibi dicauit, inſculpi imagines indecoras laſciuiæ, crapulæ ſuperbiæ, crudelitatis, ac eis omnem in vita cultum ſtudiumque tanquam Numinibus ab homine impendi. Voluit Deus in animam humanam, veluti puram tabulam, expreſſas notas ſuarum perfectionum inferre: proinde a vitiis ingeſta ſimulacra, aut illas diuinas notas penitus obliterant, aut cum illis promiſcua, indigne commorantur. quale ergo dedecus, diuinos illos characteres cum iſtis lutulentis ac infernalibus dæmonum formis, tanquam arcam & *Dagon*, pariter conſiſtere? Principio criminoſus, pro ſupremo Deo, ſibi in thronum collocat Deum, illud, quod contra Dei legem diligit, ac ipſum dæmonem, qui eiuſmodi rem ipſi perſuaſit. Pro aliis Diis minoribus, vtpote ſanctis, ac poteſtate præditis, media, quæ ad vota perficienda delegit, ſibi aſſumpſit in Numina, voceque clamauit idololatra: *Hi ſunt Dii tui Iſrael*. Quo factum, vt qui aliquando rationis ac diuinæ gratiæ lumine fulgebat, vel Dei filio quodammodo ſimilis, is iam peccati errore, obliuione beneficiorum Dei, totus caligioosſus, & vmbra mortis obſcuratus, ſqualleat. qui ſancto quondam, ad ſimilitudinem diuini ſpiritus, amore calebat, ille iam fumoſis & male olentibus flammis vitiorum ardeſcit. An hæc inultus patietur Deus?

1. Reg. 5.

Exod, 20.

2 Secundo in loco recenſuimus inter mala peccati, damnum, quod aliis, adeoque Reipublicæ ſolet incutere. Certe ſi omnes ciues eis ipſis ſtudiis diſtinerentur, quibus flagitioſus aliquis incenditur, abſque omni dubio Reſpublica cito ac penitus intercideret: nihil enim ſocietatem ciuilem deuaſtat præter peccati barbariem. Cæterum quod in omni bene conſtituta Republica reperiantur inſignes virtutes, tam intellectuales, quam morales: quippe ex multis partibus coalitæ, & temporis diuturnitate comparatæ: cum illa met ſingulis ciuium egregium ſit munimentum ad comparandas virtutes, ac beatitudinē ipſam conſequendum, grande profecto ſcelus fuerit, hæc ornamenta peſſime agendo diſperdere, adminiculum hoc, adeo oportunum rebus humanis, adimere: denique alios vel iniuriis nocere vel prauitatem, exemplis aut documētis, in peſtem Reipublicæ, armare. Propter hanc [illegible] expenſam Reipublicæ dignitatem, vt animaduertit *Ariſtoteles*, etiam pœnis plectendi, ſi omnem naturæ vim in ſeipſis malefaciendi nondum extinxerint, magiſtratū diligunt, qui punit: conſcij nempe communis vtilitatis inde prouenturæ. *Nullum ornamentum*, inquit *Seneca*, *Principis faſtigio dignius, pulchriuſque eſt, quam illa corona, ob ciues ſeruatos. Non hoſtilia arma detracta victis, non currus barbarorum ſanguine cruentati, non parta bello ſpolia. Hæc diuina potentia eſt, gregatim ac publice ſeruare: multos autem occidere & indiſcretos, incendii, ac ruinæ potentia. Furius Camillus*, vt recenſet *Auguſtinus*, vel ingratam patriam à iugo hoſtili V[illegible] liberauit; & ab æmulis damnatus, c[illegible] manibus eripuit. *Decii* commune hoc [illegible] accurantes, vltro occubuere. Ciues Romani priuato publicum præferentes, præter aurea cingula & bullas. *Miſerabilis auctoritatis inſignia*, vt loquitur *Auguſtinus*, omnes ſuas pecunias, quibus militem conducerent, protulerunt, inſumpſerunt.

Ariſt. lib. Pol.

Senec. lib. 1 de Clem. cap. 26.

Auguſt. lib. 2 de Ciuit. cap. 18 lib 3 cap. 19.

3 Poſtremo eam rationem malignitatis in peccato recenſuimus, quæ ſpectanda ex eiuſdem vi ad naturam humanam coinquinandā & violandam. Et quidem hac in re *Plato* mihi viſus præclare philoſophatus eſſe. animaduertit eum eſſe in hominis naturæ ſtatum, quo mens & ratio e ſuperiori quaſi ſpecula appetitui ac voluntati inferius politis dominentur. ex quo recte deducit, peccatum hominis naturam, vtpote ei contrarium, infringere, inuertere, mōſtroſam efficere, reſupinare: dum nempe præſtat, vt appetitus ſenſitiuus ab alto dominetur, ratio vero inde deiecta, illi obſequatur. quod quid aliud eſt, inquit, quam pedes ſupra caput, plebem ſupra principem attollere, ſummatim, quandam barbarie hominis naturam perturbare? ex quo appoſite peccatum nuncupat *Morbum animæ*. vt enim inquit, morbus in corpore illud ipſum maculat, vel denigrat, ita peccatum, quod animæ contrarium, eam contaminat. imo vt morbus vitam corporis extinguit, ſic peccatum animæ vitam exterminat.

Plato in Gorgia. Auerroes in paraph. Tract. 1.

Eſt etiam in magnis Heliconis montibus arbos,
Floris odore hominem tetro conſueta necare.

Lucret. l. 6.

Etenim ſicut vinum fieri non poteſt aqua, niſi intereat, ita neque anima in terram, aut in indolem alicuius beſtiæ delinquendo tranſire poterit, niſi quodammodo eſſe deſiuerit. Vt enim corporis vita, anima, ſic animæ, Deus, vt ait *S. Bernardus*.

Bernard. de amand. Deo

Hunc apri facies tegit,
Ille Marmaricus leo
Dente creſcit, & vnguibus.
Hic lupus ſuperadditus,
Flere dum parat, vlulat.
Ille tigris vt Indica
Tecta mitis obambulat.

Boet. lib. 4. Met. 3.

Nec animam ſolum violat peccati labes, verum etiam inde irrumpens in corpus, eius omne decus confundit, & deformi membrorum eiuſdem qualitate, quam procurat, ſuam prodit & ſignat turpitudinem: adeo vt teſte *Cicerone*, *Vel oculi aſpicientium iratum, propitium, lætantem, dolentem, fortem, ignauum, audacem, timidumque cognoſcunt*.

Cicer. lib. 2 de Nat. Deor.

4 Duo ſont autē præcipui effectus in anima à peccato: illius nempe exulceratio quædam, ſimulac deturpatio. illa oritur ex contrarietate, qua peccatū depugnat in animam ratione præditā: hæc ex eiuſdem peccati abiecta conditione, comparata cū animæ dignitate. haud aliter ſanè acetum, in vulnus crudum infuſum, illud affligit & corrodit, quam macula peccati, in animæ penetrale ingreſſa, illam acerbitate perſtringit. quod vero hæc ipſa illuuies delicti, ſit multo infra animæ ſtatum conſtituta, inde

tanquam

tanquam labes in veſtem impreſſa, eam tur-pem exhibet & deteſtandam. Nemo ſane rationis vſu pollens, iacentes ante oculos vel gē-mas & vniones *Cleopatra* colligeret, ſi modo ſciret, ex ipſarum contactu ſe peſte ac veneficio illico funeſtandum. ita ſane nullus, in quo rationis ſcintilla imperat, peccatrices voluptates peccando delibaret, præuidens fore, vt iis omnis animæ flos & venuſtas conſtuprarentur. Homines plerumque indigne ferre ſolent ſibi veſtes luto fœdari: præſertim virgines, faſciꝗ pectoralis nunquam oblitæ, vt teſtatur

Hierem. 2. *Hieremias*, in hoc ſtudio accuratiſſimæ. Certe haud minus conuenit ciuibus, animas ſuas puras ſeruare a flagitiis, quam veſtes a ſordibus liberas cuſtodire. Hoc ipſum olim veteres

Hom odyſ. 10. Heſi. l. 1 oper. ſignificarunt, piacularia ſacra exquirentes, quibus animas ſuas ſceleribus ſemel temeratas emacularent. Imo aliqui adeo cauerunt, ne corpora ipſorum ſuis animis dedecora imbecillitatum inferrent, vti iam premente ſe-

Senec ep 1. nio, in quo, vt ait *Seneca*, *Minimum*, at *peſſimum*, violentas manus ſibiipſis intulerint, vt

Hier. de ob Beſill. laert. Plut. in Zen Catone. *Zeno*, *Cleombrotus*, *Cato*, & huiuſmodi, quos, vt loquitur S. *Hieronymus*, ſtultos martyres mundus retinuit.

Lucret. li 3. *Denique Democritum poſtquam natura vetuſtas*
Admonuit memorem motus langueſcere mentis,
Sponte ſua leto caput obuius obtulit ipſe.

Si iſte fatiſcente corpore, noluit pati animæ deliquium vel defectum, quomodo ſinemus nos eius florem adhuc vernantem in corpore, a fœditate vitiornm corrumpi? Etiam præter ipſum næuum, quem in animam infert crimē, appetitus ſenſitiui miram quandam intemperiem etiam procurat, & inſtar furentis venti, mare illud in vortices criſpat complicatque. Hinc luxurioſi ac delicati, pauidi, ſuſpicionibus ſuſpenſi: intemperantes, iracundi ac furentes: auari, curis exeſi; inuidi, maleuolentia tabidi: curioſi, ſtudiis perplexi: hæretici, nunquam animis tranquilli, aut corporibus moderati.

5 Vtile porro ciuibus, animis expendere extrema illa mala, quæ etiam vitia in corpora

Plato. apud Auer. in par Tract. 2. reorum inferre ſolent. Recte admonuit *Plato*, ita nobis in ciuitate viuendum, ac ſi eo contenderemus, in ea non reperiri Iudices, neque Medicos: ſcilicet in eam regulam componendos mores a ciuibus, vt iudici non adſit cauſa caſtigandi, neque medico exercitium curandi. Vitia autem paſſim hominum corpora trahunt ad tribunalia, eadem morbis confecta medicis etiam tradunt reparanda. Superbia corporeos artus neſcio quibus ſpiritibus inflat, intemperantia illos fæculentos ac paludoſos reddit, luxuria eorum ſuccos ebibendo omne in eis decus marceſcens depaſcitur. Atq; ſicut anima imperium ſuum negligendo, corpus detrudit in hæc mala, ita commerito ipſum corpus male ab anima affectum, languores ſuos, vapores ſuos exhalat in animæ oculum, ſeu illius intelligentiam.

Lucret. lib 3. *Eſt enim calor ille animo quem ſumit in ira*
Cum ferueſcit, & ex oculis micat acrius ardor.
Eſt & frigida multa comes formidinis aura
Quæ ciet horrorem in membris & concitat artus.
Eſt etiam quoque pacati ſtatus aeris illi,
Pectore tranquillo qui fit vultuque ſereno.
Quin etiam morbis in corporis auius errat,
Sæpe animus: dementit enim, deliraque fatur,
Interdumque graui letargo fertur in altum,
Æternumque ſoporem, oculis, nutuque cadenti:
Vnde neque exaudit voces, nec noſcere vultus
Illorum poteſt, ad vitam qui reuocantes
Circumſtant, lacrymis rorantes ora genaſque.

6. Neque ad vllos tam familiariter ac glomeratim appellunt praui dæmones, eorum corpo- Porph li de eſu carn. eu. l. 4 præp. c. ra' Cyril. Hom. 29 in math.
ra ingreſſuri, atque ad vitijs conſpurcatos. Proh nefanda crimina, quæ noxiorum corpora veluti totidem hoſtias & ergaſtula dæmonibus deuouent! Dictu incredibile, inter reliquos hominū a dæmonibus obtentos, quid olim tā quo ad animas, quā corpora, paſſi ſint ab eiſdē temulenti ac phanatici Corybantes, vt *Euri-* Eur. in Bac. Iuuen, l 1. ſat. 15 liuius dec. 1 l 7. Iambl de miſter. Virg. Æn. 7. Pier. lib, 56.
pides, *Iuuenalis*, *Titus Liuius*, *Iamblicus* recenſent, ob hanc a dæmonibus inſpiratam illis animi dementiam, & corporum humanorum ab eiſdem immanes horrendaſq́; expreſſas formas, *Baccho* inſignia attributa a veteribus cornua taurina, vt narrat *Pierius*.

Tum quorum attonita Baccho nemora auia matres
Inſultant Thyaſis. Quis hæc mente recogitans, ad notionem peccati non horrebit? ob hanc cauſam in Dei Eccleſia exorciſmi a Baptizandis ſuſcipiendi, quod vi peccati originalis dæmon magnam quandam poteſtatem exerceat etiam in corpora nondum expiatorum illo ſacro lauacro; vt contra *Donatiſtas* ac *Pela-* Aug l. 4. co t Don. l. de bapt. l 1 de grat Chr
gianos ſæpius inculcat S. *Auguſtinus*, idque experientia demonſtrat.

7 Ex hac triplici peccati malitia, triplex deriuatur conſcientiæ remorſus: adeo vt peccatū animam inſidens, ſit tanquam triceps *Cerberus*, qui rabiei totidem modis eam dente petat ac miſere dilaceret. hoc vero melius conſtiterit, poſtquam vim ac naturam conſcientiæ explicauerimus.

8 Eſt itaque conſcientia iudicium quoddam practicum intelligentiæ, deductū ex ſynderiſi, ſeu primorum principiorum in agibilibus cognitione; aut ex ipſo corde humano, vt ait S. *Bernardus*. Dum itaque generalia hæc principia mens applicat peculiari huic negocio, cōſcientia, veluti præmiſſis diſpoſitis, concludit, hoc faciendum, vel omittendum. *Quæ quidem applicatio*, vt docet *Doctor Angelicus*, *fit tripliciter: vno modo ſecundum quod cognoſcimus nos aliquid feciſſe, vel non feciſſe: ſecundum illud Eccleſiaſtici: ſcit conſcientia tua te crebro maledixiſſe aliis, & ſecundum hoc conſcientia dicitur teſtificari. Alio modo applicatur ſecundum quod per noſtram conſcientiam iudicamus aliquid eſſe faciendum, vel non faciendum. & ſecundum hoc dicitur conſcientia ligare vel inſtigare. Tertio modo applicatur ſecundum quod per conſcientiam iudicamus, quod aliquid quod eſt factum, ſit benefactum, vel male factum; & ſecundum hoc conſcientia dicitur excuſare, vel accuſare: ſeu remordere.* Quemadmodum vero conſcientia operetur, cuius vltima reſolutio lex eſt & regula agendi, quæ proxime hominem ad agendum, aut non agendum inſtituat, oſtendit Sanctus *Damaſcenus*.

S Thom 1. part. qu 79. art 13 Bern. l de conſ. c. 8. Halen 2. part. q. 74 m 1. Eccleſiaſt. 7 Damaſ lib. 4. cap 23.

Amb. in ca. luc. math. 8. Hinc ipſe conſcientiæ ſenſus accuſatorius, teſte S. *Ambroſio*, intus in anima ignis & vermis eſt perpetuo vrens, perpetuo corrodens: cui in inferno ſtridor dentium, ſeu rabida animi indignatio, ſi pœnitentia motum malum haud expiauerit, ſuccedet. Chryſ. hom 4. de lazar. S. *Chryſoſtomus* affirmat, in anima alicuius delinquentis reperiri ipſum reum, tribunal, teſtes, ac pœnam: licet hæc omnia vtilitatem eius reſpiciant. Animaduertit Mac. lib. de ſom. ſcip. *Macrobius*, veteres ſuis figmentis fluminum [illegible]orum, rotatuum, exulcerationũ, ad ſimilitudinem [illegible] deuaſtantis hic conſcientiæ a[illegible], de pœnis inferni ſtatuiſſe: adeo vt in[illegible] apud eos analogatum, conſcientia [illegible] extiterit. Flagitioſis itaque Deus vexatæ conſcientiæ vlceribus oſtendit, velut in quodam typo, quam dira pœna in inferno eos manet, niſi reſipuerint.

9 [illegible]m autem eſſe duplicem hunc ſenſum peccati, quem explicuimus, ſcilicet animi cognoſcentis peccati turpitudinem, ſimulque conſcientiæ accuſantis ac remordentis animã ob patratum ſcelus, ſatis manifeſtum. iſtis enim [illegible] a vitiis abducuntur, ea longius diffugiunt, ac vehementius horrent: quo vt nihil ſanctius, [illegible] nihil. Hoc opportune expreſſit S. *Chryſoſtomus* & inde laudat Dei in nos bonitatem, qui nobis hinc frænum quoddam ſenſus impoſuit, quo a prauis conſiliis, vel nemine Cic. Tuſc. 4. opem ferente, cohibeamur. imo *Cicero* hoc diſerte agnouit. *Ipſam ægritudinem, quam nos vt tetram, & immanem belluam fugiendam eſſe diximus, non ſine magna vtilitate a natura dicunt conſtitutam: vt homines caſtigationibus, reprehenſionibus, ignominiis affici ſe in delicto dolerent: impunitas enim peccatorum data videtur eis, qui & ignominiam & infamiam ferunt ſine dolore. morderi eſt melius conſcientia. Ex quo eſt illud dictum ab Afranio: nam cum diſſolutus filius, Heu me miſerum dixiſſet: tum ſeuerus pater, dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.* Cæterum de dicto triplici morſu conſcientiæ modo diſſeramus.

CAPVT XXXII.

Quibus nominibus ſalutaris triplex animæ, vitio contaminatæ, a conſcientia morſus.

Doluit Deus peccati illecebram merè ac purè eſſe delectabilem, quinimo vt tardius, vel ne omnino quidem à nobis appeteretur, illi incredibilem quandam vim acerbitati immiſcuit, quæ animæ intimũ ſenſũ iuxta ac corporis aliquando vehementius cruciaret. quod genus tormenti animum pungens, eis omnino grauius, quam quæ corpora diuexant. nam ſicut animæ iucunditates maiores, quam quæ ad corpora affluunt, ita eiuſdem dolores, corporum doloribus acriores ac peiores. corpori enim laboranti ratio ſæpius ſuccurrit: at anima ægrè ſe habente, quid a corpore refocillationis ad eam accedere poterit? & quidem dum anima externa vi percellitur, renitendo quod optat bonum, vtcumque conſeruat: cæterum eadem ſeipſam affligente, nihil ſibi iam reſupinata relinquit ſubſidij ad depellendum acrimoniam: ſtatuit enim pati, vult omnino lancinari. Rectè idcirco comparauit *Hieremias* vitiorum voluptates ciſternis, Hier. 2. quæ aquas continere non poſſunt. nam vt omnis purior liquor ex iſtiuſmodi ciſternis excidit, limo ſolũmodo craſſiori à tergo relicto, in quo ſerpentes generantur ac viuunt. ita tranſacto peccato, non tantum iuſtitia perit, verum inſuper iucunditas ipſa defluit. ac ſolũ ſupereſt limus ſordium, in quibus illi ſerpentes naſcuntur, qui dentibus ſuis miſeram offendentis animam dilacerant. Ad tria verò, vti diximus reſpicit conſcientia ſcelere contaminata: quibus ab ea viſis, perinde ac ſi ex talibus ſpectaculis et dentes leonini ac ſerpentini exacuarentur, illos ſubinde diro morſu in animæ viſcera admittit, adeoque infigit: Deum ſcilicet intuetur, aliorum damna, ac propriam animæ conditionem. *Lege hac, quaſi iudice, inquit Macrobius, nemo nocens abſoluitur, nec de ſe ſuam poteſt vitare ſententiam.* Macrob lib. de ſom. ſcipi.

2 Quod natura noſtra, ſcelere contaminata, atrociter exhorreat in Deum intendere, multò magis quam qui oculis lippis in ſolem, ideo referunt ſcripturæ, quoſdam noxiorum, vt *Adamum, Caïnum*, atque *Ionam* à Deo fugiſſe: quo eius conſpectũ declinantes, ex hac parte conſcientiæ in ipſis morſum ſimul eludeerent. *Timui eo quod nudus eſſem, & abſcondi me. A facie tua abſcondar, & ero vagus, & profugus in terra. Et ſurrexit Ionas, vt fugeret in Tharſis à facie domini.* Gen. 3. Gen. 4. Ion. 1. A Deo fugere, eſt de illo non cogitare, leges & iudicia ipſius negligere. quocirca, cum quis ſe à Deo extorrem, ab ipſo alienatum, virtutis ipſius ſpiritus hauſtu priuatum, a ſolis aſpectu ac radio ad baratrum vſque retruſum conſpicit, in illa ſua miſeria, in illis tenebris, in illa Dei obliuione, illo lacu deſolationis, qui fieri poterit, vt non horreſcens totus contremiſcat: videt porrò ille ſceleratus, ſe non tantum à iucundo ſpectaculo abreptum, à benefico fonte omnis boni auulſum, quinimo ab optimo parente, qui infinita in ipſum beneficia accumulauit, qui illum creando, conſeruando, redimendo ac iuſtificando, mira quadam affluentia & maxima cordis teneritudine ipſi indulſit, ſeparatum: adeoque ei capitalem hoſtem è regione conſtitutum, vnde rebellando deficiat, vel rebellans à Deo conficiatur. vident oculi noſtri, hyeme appetente, quãdo ſol receſſerit, faciem terræ quodammodo lugere, mare autem turbari & exaſperari. quid mirum ergo, ſi anima noſtra, diuinitatis heliotropion, mœſtitudinem induat, ſi turbulentius horrore commoueatur, quando ſe à Deo diuortium quoddam vltro conſtituiſſe animaduertit, quando eò in ſtuporem ſe frigere ſentit & emori?

3 At non ſolum peccatis coinquinatus, ſe Pſalm. 77. conſpicit Deo deſtitutum, verum etiam in ſe vehementius incenſum, imo ira quodammodo ebrium, ac gladio carnium deuoratore armatum. neque hoc dumtaxat, ſed inſuper paratum ad ea omnia deuaſtanda, quæ ad ipſum quomodolibet pertineant: quomodo offenſus Deus, furorem exercuit ſæpius in famulos, in clientes,

[illegible]tes, in ſubditos, in milites principum, ob eorum peccata. quinimo flagitioſorum ædes haud raro euertit, eorum agros ac vineas deuaſtauit, theſauros igne abſumpſit, omnia denique anathematis turbine diſperdidit: imo in res ſuo honori conſecratas, ac ſibi alioquin chariſſimas, odio peccatorum adactus, ſtrages, excidia, demolitiones intulit. quid inter inanimata ipſis templis, ac eorum ſuppellectile, Deo a[illegible]tius? Nihilominus eis Angelos, loci præſid[illegible], eripuit, imo ruinis proſtrauit ac flammis ex[illegible]ſit, poſtea quam hominum peccata ad cer[illegible] quendam cumulum ante eius oculos [illegible]t. [illegible]i pec auerit[illegible], dixit, populum [illegible] præm[illegible] ne[illegible]io, *Templum, quod ſanctificaui nomini meo, proijciam à conſpectu meo.* Cum quid[illegible] tempore Sancti *Iſidori Peluſiota*, amaris animis ferentes, cuiuſdam apud illos templi, ab hoſte ethnico euerſionem, acerbius de illa re conquererentur, *Iſidorus* eos conſolatus, vim peccati ipſis oſtendit, quæ neque templo Hieroſolymitano olim pepercit. In huius rei argumentum vidi ipſe in Anglia altarium lapideas tabulas ſubſtratas focis & aſſidentium pedibus. vidi templa, monaſteria, conuerſa in lupanaria, in haras porcorum, in ſcholas ſaltantium, in ſtabula equorum. vidi veſtes ſacras, c[illegible]as, d[illegible]lmaticas, pluuialia, ſcenicorum ho[illegible]um ornamenta, puluinarium tegumenta, lectorum fornices, abiectiſſimis vſibus, ac ſi à Deo ad ſterquilinium vſque eſſent proiectæ, inſerui[illegible]e. qualis obſecro, furia peccati quod vel Eccleſias ingreſſum, latentiſſima illius in publicum proiecit, ſanctiſſima profanauit, & quaſi Deo derepta, ad dæmonis libidinem tranſtulit impietate: prudens idcirco conſilium *S. Chryſoſtomi* admonentis, cauenda peccata, quæ non modo in ipſos delinquentes ſed adeo in alia quoque eorum cauſa immaniſſime deſæuiunt. qualis ac quantus ab hoc aſpectu morſus conſcientiæ; [illegible]rynnes diræ, ac furiæ teterrimæ. generis huius ſunt pœnæ, vexantes conſcientiam, dum ſontes animaduertunt, ſe in Deum deliquiſſe. [illegible]is compunctus *Tiberij* animus, palam falſus, ſe animi ex pauore pendentem, omnino ignorare quæ ad ſenatum reſcriberet, vt narrat *Suetonius*. Similiter *Nero* ob matris & aliorum cædes, vt idem refert, vſque inhorruit à conſcientia perculſus, vt interfectorum ſpectris perpetuo eius animum exagitari fateretur. *Domitianus* quoque ob ſimilia facta, vt ſcribit *Xiphilinus*, eiuſmodi ſpectaculis exanimatus fuit. de *Gallo Marcellinus*: de quodam Præſide *Ioſephus* talia recenſent.

Ioſuæ.6
Ioſ.lib.2.de bello.
3.Reg.9.
Iſid.lib 1. Epiſt.ep.73.
Chryſ.hom. 26. in epiſt. ad Rom.
Suet.in Tib. ca. 67 Tac. lib 15. Ann.
Xiphil in Domit.
Marc.lib 14
Ioſ lib. vlt. Antiq. cap. vlt., Luc.lib. 7. Cicer.pro Roſc Am.

At tu quos ſcelerum ſuperos, quas rite vocaſti
Eumenides, Cæſar, Stygii quæ Numina regni
Infernumque nefas, & merſos nocte furores,
Impia tam ſæue geſturus bella litaſti?

Fieri non poteſt, vt in Deum ſuis criminibus pugnantes, cum ad id reſpexerint, non reſtent exterriti: præſertim ſi conditionem ſuam cum illa Dei vindicaturi recte contulerint.

Luc.lib 5.

Præterea cui non animus formidine diuum
Contrahitur: cui non crepuit me nbra pauore,
Fulmine horribili cum plaga torrida tellus
Contremit, & magnum percurrunt murmura cœli:
Nunc populi gentesque tremunt, regesque ſuperbi.
Concipiunt diuum perculſi membra timorem,
Ne quod ob admiſſum fadi, dictumue ſuperbe,
Pœnarum graue ſit ſoluendi tempus adactum.

Quemadmodum. quod teſtatur *Plato*, quilibet in periculo conſtitutus, ad Deum, vel naturæ inſtinctu, ſe conuertit, & ab eo opem implorat, ita coinquinatus flagitio, ab eodem cum horrore diffugit: ſic tamen, vt per tranſennam, Deum intueatur, & ab eius viſu qualicumque contremiſcat.

Plat. Dial. 10 de leg.b.

4 Mox, vt diximus, mente in eodem ſcelerato, quaſi oculi conſpectu, delata ad alios, maxime ad rempublicam, qui[illegible]us offendendo nocuit, vſque eo inde irritari ſolet in eodẽ exulceratæ conſcientiæ rabies, vti ipſum vehementiſſime remordeat. Si nihil diuinius, teſte *Ariſtotele*, quam aliis prodeſſe, enimuero nihil deterius vel execrabilius, quam aliis obfuiſſe. præſertim quo ad mala animarum, vtpote ignorantiam, infidelitatem, impietatem, iniuſtitiam ac libidinem, quibus æterna in inferno pœna digne rependenda. quid ergo eo ſpectaculo h[illegible]rendius poterit occurrere, quo repræſentantur aliorum a flagitioſo inuſta crimina, fœ[illegible]litates eis ab eodem impreſſæ, imo & æternæ [illegible] damnationes ab illo procuratæ? amic[illegible], familiaribus, cognatis, innoxiis, imo benemeritis aliquando, hoc pacto clades ac ruinas ſempiternas quempiam incuſſiſſe? in hunc ritum ad inferos, dæmonum partes agẽd[illegible] multos detruſiſſe? quam immane obiectum ad videndum, ad conſiderandum, ad expendendum quam intolerabile!

Ariſt. lib.2. Eth. cap. 2.

5 Quod ſi a priuatis perſonis corrumpendis, ad ipſam rempublicam funeſtandum, commiſſa crimina proceſſerint, quæ cauſa ſubeſt conſcientiæ ad mordendum, ad laniandum vel animæ ipſius intima viſcera? In Deo tria maxime conſpicua. poteſtas ſcilicet, intelligentia, & amor. Hæc autem ad eorum idæas in ipſo, eius munere Reipublicæ veluti delibata munera, conceduntur. Poteſt enim hæc plurima, ferme omnia intelligit, gratificandi, nutriendi, fouendi, præmiandi [illegible]iditate mirifice ardeſcit. quibus freta non ſolum ampliſſimum emolumentorum emporium, ſed etiam optimarum virtutum exiſtit palladium. quempiam vero conari ſuis viribus poteſtatem hanc abolere, intelligentiam iſtam erroribus aut ignorantia opprimere, curſum in ea charitatis impedire, quã inhumanum, quam criminoſum, quam vrgentem habet cauſam, ob quam, noxia conſcientia in furorem compulſa, animam, cui ineſt, in particulas remordendo atterreret? Notat *S. Auguſtinus*, proprium ingenium hæreticorum atque dæmonum, communi violato aut ſpreto bono, priuatis omnino ſtudere. *Alii vero ſua poteſtate potius delectati, velut bonum ſuum ſibiipſi eſſent, a Superiori communi omnium beatifico bono ad propria defluxerunt: & habentes elationis faſtum pro excelſiſſima æternitate, vanitatis aſtutiam, pro certiſſima veritate, ſtudia partium, pro indiuidua charitate, ſuperbi, fallaces, inuidi effecti ſunt.*

Auguſt. lib. 11. de ciu. cap. 1.

6 Illos vero a conſcientia grauius manet ſupplicium, qui a Republica, vt benigna ma-

tre, ad ſummas diuitias, ad ſupremam poteſtatem adducti, nihilominus ſub ſpecie ſibi datæ libertatis ac dignitatis, nefanda in hanc ipſam matrem committunt, vtpote vitioſos, ac eo veram nobilitatem dedecorando: pauperes expilando, innoxios acerbe tractando, malos impune permittendo. Hi quidem, vt *Diogenes* dicebat ad *Alexandrum*, magni exiſtunt in rempublicam latrones ac piratæ: ingentia, vt ait *Ioſephus*, latrocinia perpetrant, cum *Caſſio* & *Bruto* amorem in *Cæſarem* ſeu patriam prætendentes, eam interimunt. Profecto eum tyrannus ac impius princeps hoc genus ingratitudinis, vim hanc extremæ iniquitatis cum animo ſuo trutinarit, totus, ſi hominis aliquid ab incendio vitiorum ſuperfuerit, animo ac corpore contremiſcet.

Laert. in vit. Diog.

Ioſ. in præf.

7. Poſtremo, dum conſcientia quodam intelligentiæ proſpectu vitij labem imprimendam, aut iam impreſſam animæ deſpicit, efferata quodammodo, ſuis dentibus in eam deſæuiet. Duobus autem modis ex iſtiuſmodi conſideratione affligere ſolet animam conſcientia. primo cum peccatum iam penitus ſuaſum, ſub inuolucro voluptatis ingreſſurum in animæ ſinum: deinde poſtquam expreſſo crimine eo admiſſum fuerit. quo ad prius, mirum mihi videtur, quo modo anima labem ſuſceptura, pariter progreditur & reſilit, horret & amat, vult & non vult. ad ſpeciem ſceleris committendi, admonente conſcientia, ſe contrahit, eandem tamen, commendante appetitu, in illam mer ſimul expanſa ruit. probat auream thecam, horret contentum ſerpentem; atque ſic dum vult & non vult piger, in biuio hæret, anxia conſiſtit, amore rubet, timore pallet, & vt loquitur Cicero de ſeipſo, *Vt in fabulis Amphiaraus, ſic prudens & ſciens ad peſtem ante oculos poſitam proficiſcitur.*

prou. 19.

Cic lib. 6. fam. Epiſt. ep. 6.

Sentit amans, ſua damna ferens, tamen hæret in illis,
Materiam culpæ proſequiturque ſuæ.

Ouid. lib. 4. Triſt.

Mixtio hæc mellis & ſucci abſynthini in peccato, naturæ certè beneficium, Dei donum: ne melle ſolum permanente, vel ipſis brutis homines in obſcenas voluptates eſſent rabidiores. Cuius ſenſui nihil habent ſcelesti quod opponant præter diuturnam ſuam peccandi conſuetudinem, qua in ſaxa volunt indureſcere, ne ſalutari hoc conſcientiæ vulnere percellantur, ac per culſi reſipiſcant.

8. Alio vero acerbitatis effectu animam torquet eadem conſcientia, dum ſpecie ſui, iam à peccato cõtaminata, vtpote mortuæ, cadauerosæ, putridæ, exterrita, refugere à ſeipſa videatur: ita tamen fugere, vt etiam auerſa, dentes diriſſime in ſeipſam infigat. animam autem, peccato inſidente, mortuam eſſe, præter noſtros Theologos, id affirmat *Macrobius*, qui duplicem dicit eſſe mortem: naturalem vnam, poſitam in ſeparatione animæ à corpore, animaſticam alteram, *Cum* inquit, *anima à ſimplici & indiuidua fonte naturæ, in membra corporea diſsipatur*: hoc eſt, dum anima Deo ac ſua propria ratione poſthabitis, corporeorum actuum voluptates effuſe perſequitur, ac eis, tanquam limo, ſuffocata, immoritur. *Quemadmodum*, vt inquit, *Plutarchus, malefici cum ad ſupplicium educuntur, quiſque ſuam effert crucem, ſic vitioſitas ad ſingula peccata ex ſeſe fabricatur ſingula tormenta.* Anima quidem Deo moritur, iuxta ac ſibi ex peccato. Deo, quod iuſtitiam ac diuinam gratiam delinquendo exterminet, & ſpiritu illo cœleſti exacto, Deo amplius nõ viuat. ſibi, cum delinquendo ferarum ingenia ſubeat, ac in feras euadat male agendo, ſuamque naturam expugnando: *Dum* vt inquit Cicero, *ſuis moribus in ſimillimas figuras pecudum & ferarum transfertur.*

Macro lib. 1. in ſom. Scip.

Plut. lib. de vitioſitat.

Cic. de vni.

Scilicet ex illo Iunonia permanet ira,
Quo bos ex homine eſt, ex boue facta dea.

Ouid. epiſt. Hyperm.

Anima illico ad ſui immutatæ formæ aſpectum pauefacta, veluti monſtro viſo, adeo commouetur, vt à ſeipſa reſiliat, vt doleat ſe eſſe quod ſit, vt horreat id eſſe, quod apparet; vt ſe a tergo relinquere libentiſſime velit, & in aliam naturam a ſe abire diſcupiat. at quid anima, tu teipſam fugis, cum tute id totum erit, quod auolauerit? quamobrem figuram, quam aliquando adamaſti, nunc tantopere execratis, & formam, quam tibi adſumere aliquando ſtatuiſti, à te, vt veterem ſepentis pellem, modò excutere acriter contendis?

Boet. lib. 4. met. 4.

Ah ſatis eſt pœna, teneram mugiſſe puellam,
Nec modo formoſam poſſe placere Ioui.
Adſtitit in ripa liquidi noua vacca parentis,
Cornuaque in patriis non ſua vidit aquis.
Et Conata loqui, mugitus edidit ore.
Territaque eſt forma, territa voce ſua.

Ouid. epiſt. Hyperm.

9 Dum porro anima ſceleribus polluta, fæces ac ſordes ſuas deſpicit, non tantum illas deteſtatur, verum inſuper tanquam monſtrum quoddam ſe eis violatam reputans, pudore confuſa & dolore exulcerata, ad ſui conſpectum, quodammodo in quandam extaſim, horreſcit. *An corporis prauitates* inquit Cicero, *ſi erunt perinſignes, habebunt aliquid offenſionis, animi deformitas non habebit? Cuius turpitudo ex ipſis vitiis facile perſpici poterit. quid enim fœdius auaritia quid immanius libidine, quid contemptius timiditate, quid abiectius tarditate & ſtultitia dici poteſt?* leproſam hanc contagionem ac purulentiam, quam in anima videt conſcientia, ſic odio habet, ita deteſtatur, vti ſeipſam inde infectam, tanquam alteram a ſe perſonã, repellere omni nixu quo poterit, allaboret.

Cic. lib 1. legib.

Quæ tibi cauſa fugæ? quid Io, freta longa pererras?
Non poteris vultus effugere ipſa tuos.

Si quid tamen deformis ac maculoſi in Dei pulcra illa imagine, oculos inſpicientis conſcientiæ reuerberet, illud totum ab anima ipſa expetitum, & ab illa effictum; nollet nihilominus conſcientia tam inquinatum vultum ſibi eſſe. Virgines, vt mos eſt, ad ſpeculum ſeſe expoliunt ac venuſtant: at ſcelerati dum in imaginationis ſpeculo ſuas voluptates contemplantur, dum depictos flores, conficta iucunda expetunt, ac in ea ſe immergunt, turpiter ex illis fœdantur: quod cum conſcientia non in ſpeculo, ſed reipſa perſpexerit, miratur ad aſpectũ mutatæ animæ, dolet & vritur ad viſũ tantæ contractæ enormitatis. Si virgo aliqua, modò excellẽtis ſuæ forma prius cõcia, & amans, purum

[illegible] notarit, vultum ſuum in ſpeculo [illegible] in eodem deprehenderet in rug[illegible]to complicatum, exſanguem, decolorem, aridum, collapſa ſupercilia, canos crines euulſe, ac plane in ſpeciem *Megeræ* à priſtino decore [illegible], quàm inde dolere, quam palleret, quomodo ei cor palpitaret ac intus cruciaretur? Haud aliter anima, ſui pulcritudine ſemel a[illegible], ac delectata, in ea adhuc florente iu[illegible] a[illegible] lucenta Dei imagine ſuperſtite, ſi deinde [illegible], vmbra craſſiori, aut tu[illegible] ful[illegible] plusquam Threi[illegible] punctis nota[illegible] nigredine, omni illuuie ſordium [illegible] ac pollutam, ad [illegible] ſpectaculi [illegible] ſeipſa, tanquam a ſibilante hy[illegible] ſe proripiet, extremum doloris [illegible] ibi ex tam odioſo ſpectaculo incutet. *Atqui*, ait, *Seneca*, *ſcelerum ſupplicium in ipſis eſt. Erras inquam, ſi illa ad carnificem, aut ad carcerem [illegible]. Statim puniuntur, dum facta ſunt: imo dum [illegible]nt.* (Senec. ep. 87. ad [illegible])

Ina[illegible] quo properas? eadem ſequeriſque fugiſq;.
Tu t[illegible] lux comitis, tu comes ipſa duci.

Atque hæc mihi præcipua viſa, quæ ciues decebat [illegible] intellectuali virtute comprehendere. vnum videtur adhuc ſupereſſe, definiremus [illegible], de intellectualis iſtius perfectionis gradu in publicis perſonis ſpectando.

CAPVT XXXIII.

Quanta perfectio intellectualis in Principibus, in ſanguine ac poteſtate claris, deſideratur.

[S]I Principis condicionem ſpectemus, certum videtur, tam iure naturali quam diuino ſtabilitũ, eius officium, non in hoc cõſiſtere, quod alios conſtituat, qui eius nom[illegible]ant, ipſo interim otiante aut voluptate appetente: verum in eo potius, vt ipſe directiue ac coactiue, vt loquuntur, penſum regiminis abſoluat. Hoc egregie adſtruit *Ariſtoteles*, argumento ab ipſa natura petito. Cum enim, vt ipſe diſſerit, bene gubernare alios, ſit actio nobiliſſimæ ac diuiniſſimæ virtutis; quæque ad diuinam perfectionem ac Dei exactiſſimam imitationem quam proxime accedat, abſurdum fuerit, iuxta ac ipſi naturæ contrarium, hoc optimum à ſe Principem ablegare, id ad vllos, nedum ad fratres, aut parentes à ſe tranſcribere, ſibi vero retinere viliſſima, nempe [illegible]diam ac impuras ſenſuum blandicias. quo[illegible]do enim is, qui Deo ſimilis, ſuo munere hanc vim ſimilitudinis expreſſerit, ſi ſecum ſtatuerit, contra Dei morem nihil agere, indormiſcere, delicijs incumbere, denique id vſu inficiari, quod poteſtate profitetur? ſi præclarum, ſi optimum, ſuorum ſaluti inuigilare, ſedulo in omne genus bonæ actionis incumbere, quo demum iure præclarum hoc & optimum à ſe [d]emouebit, illud alijs committendo, ipſo, quod omnium peſſimum, ſibi in peculium deligente? *Nam quod optimum eſt*, inquit, *Ariſtoteles*, *id nobiſipſis adſciſcere debemus. optimum autem bene agere.* (Ariſt. lib. 7. cap. 3.) Quamuis enim charitatis ratio hoc poſtulet, vt aliorum bona procuremus, atque vt noſtra etiam externa emolumenta, omnem itidem tam corporis quam animæ contentionem, illorum vtilitatibus interdum accommodemus: quibus nihilominus nobis ipſis etiam virtutes ipſas comparamus & augemus, vt tamen virtutes ac Dei fauorem à nobiſipſis in alios transferamus, nullum argumentum charitatis ſuadet aut compellit. Vt enim optime docet *S. Thomas*, obligatur quilibet vt prius ac magis ſe diligat, quo ad vera animi bona, quam proximum: nam grauius, quempiam eſſe quid bonum in ſe ſpectatum, vt à Deo deriuatum, quam habere cum alio conſociationem, proinde prioris vi emanat maior ratio diligendi ſe, quam alium vi poſterioris. Ex quo concludit: *Et huius ſignum eſt, quod homo non debet ſubire aliquod malum peccati, quod contrarium participationi beatitudinis, vt proximum liberet à peccato.* (S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 4) Hoc nomine laudatur *Traianus* à *Plinio*. *Felices illi, quorum fides & induſtria non per internuncios, & interpretes, ſed ab ipſo te, nec auribus tuis, ſed oculis, probantur.* (Plin. in Panægyr. Traian.)

2 Quod cum verum fuerit, inde conſequens, virtutes intellectuales requiri in Principe, quarum officijs alios idoneè gubernet ac moderetur: non enim ipſum moliri quicquam oportet cæco quodam impetu, ſed decreta & deſtinata finis ac mediorum in ſe cognitione. Proinde in hoc genere non ſolum princeps iſtis virtutibus illuſtrandus, ſed etiam earum gradibus, vtpote architectonicis ac ſupremis, vltra vulgarem ſortem efferendus. qua de cauſa vult *Plato* non alios ad imperia, adſumi, quam Philoſophos. (Plat. Dial. 3 de legib.) Sicut, inquit, in corpore humano membra cæca, oculos tamquam duces habent, ita in republica ciues, collatı cum principibus, ſcientia deſtituti ac cæci, excellentem in principe lucem intelligentiæ ſequuntur. Comparat proinde vulgus hominum eis, qui ex aduerſo ac reflexa flamma ignem in ſpecu vident, principes vero alijs, qui in illum ſpecum ingreſsi, [illegible] in illum intendunt, vt *Auerroes*, id quoque interpretatus. (Plat Dial. 7. Auer. in Parap. lib. 2.) Hæc vero ſcientia principalis, vt ex verbis *Honoraldi* teſtatur *Clemens Alexandrinus* olim dicta *βασιλικὴ*, regia, quod regum propria: *Quique eam poſsidet, ſiue princeps, ſiue priuatus fuerit, ex ea arte βασιλικὸς id eſt regalis, ſeu in regnandi arte peritus, nuncupatur.* (Clem. Alex. l. 2 ſtrom.) ob quam cauſam *Vlyſſes* ex inſigni ſua ſapientia paſſim rex ab *Homero* appellatur, vt etiam teſtantur *Sophocles*, ac *Macrobius*. (Hom. Iliad. 2. Sophoc. Aiax. flag. Macrob. l. 1. Satur. cap. 5) *Ianus* apud Romanos inde primæuo iure rex cognomento dictus: quippe bifrons habitus, id eſt rex, *Qui præterita noſceret, & futura proſpiceret. ſicut Antevorta & Poſtuorta, diuinitatis ſcilicet aptiſſimæ comites, apud Romanos coluntur.* Cuius rei elegantem ſimilitudinem protulit *Plato*, ductam ex vicinitate *Iouis* ac *Saturni* ſtellarum in cœlo: (Plat. epiſt. 2) *Iupiter* autem poteſtatis, *Saturnus* Philoſophiæ ſymbolum. quo ſignificauit, poteſtatem ac philoſophiam in principe coniungendas. apteque ad hoc elucidandum, vt obſeruat *Marcilius Ficinus*, *Pallas* Gorgone & haſta armabatur. idcirco non incongrue idem *Plato* aſſerit, Principem in reipublica loco eſſe communis canis,

cuius ingenium notis obblandiri, ignotis iraſci. quarum rerum diſcrimina noſſe haud poterit, niſi ſcientia ciuili imbutus fuerit. *Φιλόσοφος igitur & iracundus, & velox, & robuſtus natura erit*, ait *Plato*, *qui ciuitati optimus cuſtos futurus*. Quod ſi princeps ſolum literis intenderit, aut actioni dumtaxat incubuerit, pro claudo reputandus, vt idem aſſerit. Muſicus proinde eſſe debet pariter & Gymnaſticus: hoc eſt doctus, ab ocio auocatus, & talis ſimul canis, qualis inſomnis, *Qui & acutiſsime videre, & audire, & multas mutationes in exercitu, aquarum, ciborum, æſtus & frigoris ita perpeti, vt ſeſe a morbis defendat*. Imo vſque eo cognitio ad Principem ſpectat, vt *Dionyſius Halicarnaſſeus* ciuitatem humano corpori ſimilem dicens, vim oculorum magiſtratui, reliqua membra plebi in hac ciuili ſtructura attribuat. idcirco princeps cœleſte quoddam animal, vt notat *S. Gregorius*, oculis ſcilicet, vndique plenum. *Tantum quippe* ait *Iuſtinus Martyr*, *principes opinionem veritati præferentes valent, quantum in ſolitariis locis prædones*.

[Plat. Dial. 1. de Regno, Plat. Dial. 7. de Regno 3. — Dionyſ. Halicarn. lib. 5. — Gregor. in paſtor. hom. 11. — Iuſtin. orat. ad Antonin.]

3 Hoc quidem ex obiecto ac fine, à Principe mente comprehendendis, liquet. nam vt priuati ciues peculiaria quædam obiecta ac fines animis intuentur, ita princeps non tantum horum obiecta ac fines ſua intelligentia luſtrat, ſed etiam ex eis conflandum bonum commune conſiderat: idcirco principis ſcientia latior, maior, adeoque excellentior. *Tanto regimen perfectius eſt*, inquit *S. Thomas*, *quanto vniuerſalius eſt ad plura ſe extendens, & vltimum finem attingens: & ideo Regi, ad quem pertinet regere ciuitatem, vel regnum, prudentia competit ſecundum ſpecialem & perfectiſsimam ſui rationem*. In eandem ſententiam *Philo*: *Moderator debet eſſe multiformis, & multiplex: alius in pace, alius in bello, aliter ſe paucis aliter ſe multis opponens aduerſarijs*. Hinc vt ſcribit *Laertius*, *Antigonus* Rex Macedonum dicere ſolebat, ſuum præceptorem omnium Macedonum eſſe præceptorem: quod ab ipſo ad alios, tanquam à ſole ac fonte documenta deriuarentur. quam artem in principe *Socrates*, vt ſcribit *Xenophon*, appellabat [illegible] regiam, ac regibus peculiarem. Quod enim difficile ſit bene imperare, tum maiori doctrina opus ad id recte perficiendum. *Cum difficile ſit* inquit *Gregorius Nazianſenus*, *ſcire parere, tum multo difficilius eſſe videtur, ſcire hominibus imperare*. *Demoſthenes* abiens in exilium, ſecum reputans varias difficultates in regimine reipublicæ, vt ſcribit *Plutarchus*, dum fugeret, ad arcem reſpiciens Athenienſem, exclamauit: *O Pallas, vrbium cuſtos, cur tribus infeſtiſsimis beſtiis delectaris? noctua, ſerpente, & populo*. Noctua ob tenebras amatas infamis. draco ex veneno horrendus. populus ob tumultus timendus. quorum omnium perplexæ conditiones in vna ciuitate reperiuntur. in ea enim noctua, obſcura facinora meditatur. draco in eadem mira vafricie ſua cælat aut adornat conſilia. Populus quoque in priuata lucra intentus, in ea, quæ communia, inſidioſus aut violentus. Et quidem exilis cognitio ad parendum requiritur, cum ſolum mente videndum ab eo, qui morem gerit, id, quod iubetur ab alio, qui exactius, vtpote eius artifex, nempe princeps, rem iuſſam perſpexerit. Si qua ergo lux in illo, qui paret, reperiatur, lux eſt præcipientis ac legem dantis. Neque princeps ſimpliciter vnū ſibi proponit expendendum, ſed infinitas propemodum circumſtantias ac euentus diſcutiendas: ne imperiti medici inſtar hunc morbum expellendo, alium grauiorem ſua opera inducat: quod egregie *S. Gregorius* elucidat exemplo educationis vnius animalis conflati ex multis. Quod qui præſtat, ita accurate ſe gerit, vt in illo quod bellumum haud ſic fouet, *Quo hominem* in eodē, vt dicit *Plato*, *perire fame permittat*. Quis ex iſtis non videt, ſpectato vel iure naturali, à Principe ocium ac voluptates, quæ rerum cognitioni obſunt, excutiendas, ac menti informandæ multum ſtudij impendendum, quo ad exemplar columnæ igneæ cum doctrina lucendo, tum charitate ardendo, alijs ducatum præbeat in curſu ciuilis inſtituti? quod ſi renuerit princeps hoc perficere mentem ſuam excolendo, eo ſimilitudinis magnam partem cum Deo, quam ſibi vendicat, longe à ſe oblegabit, eo princeps eſſe deſinet, cum ei nihil inſit aptum ad regendum. imperium enim non nudo vel crudo iuſſu, ſed etiam ratione ac intelligentia abſoluitur. Neque eo ſibi conſiliarios adhibet, vt ipſe prorſus ſtudijs abſtineat, ſed vt ab eis informatus, eius veritatis fiat capax, cuius ſe ſolo notionem comparare non poterat; atque vt *Philippus Comminæus* ait, vt ex conſiliariis aliquo cæcutiente erranteque, alius veritatem inueſtiget, & ad mentem principis inuentam deferat. quod quidem optimo principi adeo agnatum, vt Tyranni ipſi, quod ſcribunt *Ariſtoteles* ac *Plutarchus*, quo boni principes videantur, literas affectent, ac nomine ſcientiæ commendari valde appetant. *Hadrianus*, vt ſcribit *Marcellinus*, quo excellenter doctus videretur, doctis infeſtus fuit. Nam principes, qui doctrinæ edunt ſpecimina, nō tantum aliis apparent factorum ciuilium intelligentes, quinimo humani, mites ac a voluptatibus auerſi: quæ pulchra ſane principum ornamenta. *Ille ſeipſo*, inquit *Gregorius*, *amplius veritatem deſiderat amari, qui ſibi à nullo vult contra veritatem parci*.

[S. Thom. 2. 2. q. 47. art. 12. q. 50. art. 1. — Ioſeph. lib. de Ioſeph. l. de creat. Princip. — Greg. Nazian. Apol. 1 — Laert. lib. 7. — Xenoph. l. de dict. Socrat. — Gregor. Nazian. Apol. 1. — Plutarch. in Demoſth. — Plat. Dial. 9. de Republ. — Exod. 14. — Commin. com. c. 27. — Ariſt. lib. 7. Pol. [illegible] p. 1. Plutar. [illegible] lib. de ſcient. [illegible] l. — Marcell. lib. 30. — Gregor. 2. part. paſtor. cap. 6. 8.]

4 Vt autem hac in re ad magis particularia iam deſcendamus, intelligendum, quemadmodum virtutes actiuæ quædam exiſtunt monaſticæ, ſcilicet deſtinatæ ad proprium bonum ipſius operantis, vtpote ad moderationem in ipſo affectuum, aliæ in bonum aliorum ordinatæ, quæ politicæ appellantur: vt poſtea elucidabitur, ita iſtis propria in mente inſeruiunt lumina eruditionum, ita vt quædam monaſtica, quædam politica: ac in vtriſque præpollere oportet principem, ac præ aliis illuſtrari. enimuero ſi ignorat Princeps, rationem ſe monaſtice inſtituendi ad virtutem, alios nunquam politice recte inſtruet aut gubernabit. atque cum ex officio principi incumbat, ſuorum animos informare, tam notionibus monaſticis, quam ciuilibus, vtriuſque perfectionem debet ipſe in ſe eminenter complecti. *An idoneum*, inquit *S. Ambroſius*, *putabo, qui mihi det conſilium, qui non dat ſibi?*

[Ambroſ. l. 2 offic. cap. 13.]

5 Primo

5 Primo loco Principi curæ eſſe conuenit, ad veram ſapientiam, quæ diuinæ fidei innititur, adſpirare, ac eius radijs, veluti ſi inter ſuos ſol eſſet, exornari. Etenim præterquam quod ius naturæ hoc officium Principi imponat, ius quoque diuinum ad id muneris ipſum quam arctiſſime adſtrinxit. Quis enim in Deum magis aſſurgere debet eius cognitione, quam Princeps, qui ſe Deo maxime ſimilem gloriatur? quique ad imperandum, eius fauore ac ſubſidijs copioſius atque multiplicius communitur? diuina ſapientia, ac S. Apoſtolus *Paulus*, Principes proinde ac iudices miniſtros regni Dei appellant. opus idcirco, vt Dei, ſupremi Domini ſui, voluntatem cognoſcant, & ex illa ſententiam in ſingulis ferant. hac de cauſa Deus Regem Iudæorum inſtituens, illi mandat, *Vt ipſum legem deſcriptam apud ſe habeat, illamque legat omnibus diebus vitæ ſuæ: vt diſcat timere Dominum ſuum, & cuſtodire verba & cæremonias eius, quæ in lege præcepta ſunt.* Hanc ipſam promptitudinem ad ſciendum Dei legem, ac ab ipſo traditam religionem, in principe requirendam, varijs verbis indicauit Dei ſapientia: dicens, debere Reges intelligere, debere diſcere, debere præbere aures, quibus percipiant, ſe Dei eſſe miniſtros, illi de omnibus rationem reddituros: ac quandoque inter eos potentes *Potenter* tormenta paſſuros, ſi modo non iuxta Dei legem, ſed ſuam potius libidinem, alijs imperent.

Sap. 6, Rom. 13.

Deut. 17.

6 Cæterum vero modus obſeruandus à Principe, quo ad hanc fidei ſapientiam perueniat, in hoc maxime verſatur, vt ad imitationem Regis apud Iudæos legem accipientis à ſacerdote, is ab Eccleſia, quæ columna ac firmamentum veritatis iuxta Apoſtolum fidei dogmata: nempe ſcripturarum auctoritatem, ac earumdem veros ſenſus obſequenter ſuſcipiat: ob quam cauſam pronunciat S. *Auguſtinus*, Deum Chriſto, in Eccleſia regnanti, ciuiles poteſtates ſubieciſſe. Verum quidem eſt, quod ait S. *Hieronymus* non intelligi ſcripturas niſi beneficio gratiæ à Spiritu ſancto, qui ſcripturas condidit, inſpiratæ: nihilominus hæc ipſa gratia illuminationis relationem habet ad Eccleſiam vt ſui organum atque inſtrumentum. Hinc ait, loquens de verſione veteris ac noui teſtamenti ad poſtulatum S. *Paulæ*: *Propter crebras poſtulationes eius praſtiti, vt docerem quod didiceram, non a meipſo, id eſt a præſumptione, peſſimo præceptore, ſed ab illuſtribus Eccleſiæ viris.* Illa enim præter[illegible], quam à priuato ſuo ſpiritu accumulli d[illegible]nt, fides non eſt, impietas eſt, ſtultitia eſt, incultis ac barbara animi commentatio, vt ſuo loco oſtendetur. interim quod argute idem S. *Hieronymus* definit de hac re, comparans hæreticos ſuis priuatis ſpiritibus confiſos, *Lamecho* duabus vxoribus diuiſo, adnotare lubet. *Sicut illam maledictus Lamech in duas vxores diuiſit, ſic hanc hæretici in plures Eccleſias lacerant, quæ iuxta Apocalypſin Ioannis, magis ſynagogæ diaboli appellandæ ſunt, quam Chriſti conciliabula.* Plures autem Eccleſiæ, ſi modo ſine ordine & vnitate externi regiminis reperiantur.

Deut. 17.

Epheſ. 4.

Aug. Epiſt. 166.

Hier. Epiſt. ad Paulin.

Hier. epiſt. ad Paul.

Hier. epiſt. ad Geront.

7 Quod ad ſcientiam, certum omnino, valde deſiderandum, vt Princeps vtriuſque Philoſophiæ ſententias animo calleat, non dico vſque ad minuta ac vltima metaphyſicæ in eis principia, ſed ad modum quendam ac rationem eius inſtitutis conuenientem. Hac de cauſa admonet *Ariſtoteles* ex *Euripide*, non eſſe principis ſcire alta vel ſpecioſa, ſed vtilia dumtaxat, ac reginiinis ſui propria. Naturæ quidem inſpectio, quemadmodum ipſum ad ſapientiam, ſeu naturalem Theologiam, erudiet, ita pulcrè ſui officij in multis admonebit: inde enim videbit decori operis egregiam quandam formam in mundo ac multarum in eo rerum inter ſe mirabilem conſenſum, quem ipſe imperando imitetur. animaduertet pariter, quo in loco apud Deum ſint ipſius ciues, ac quantis beneficijs diuinitus acceptis exornentur: quo erga ipſos in illo flagrantior charitas exoriatur. Alterum Philoſophiæ membrum, ſcilicet morale, affectuum humanorum vires, virtutum ac vitiorum definitiones: iuxta ac rationis imperium illi demonſtrabit: quibus perſpectis, noſcat quomodo ciues commouendi ac ſedandi. Cui peculiaris pars ineſt, quæ politica, ſeu ciuilis appellatur, ab antiquis nuncupata *Regia*, quod regum ſit eam apprimè intelligere. Exiſtimauit itaque *Plato*, principibus armatis ac opum præſidijs inſtructis nihil adeo exitiale extitiſſe, atque in iſtis cæcam ignorantiam. Etenim hoc lumine extincto, illico tyrannis inſurgit, & omne genus diritatis inter homines emanare ſolet. cum enim imperium ratione non adminiſtretur, nihil reliqui, quam vt viribus ac inſidiis negotium hoc ciuile totum tranſigatur *Craſſus* Princeps, vt ſcribit *Gueuara*, corpore licet deformis eſſet, tamen in nulla re ſe infælicem reputauit, niſi in ea, quod ex conſiliarijs Philoſophum non habuerit. Indoluit *Carolus* quintus, vt refert *Paulus Iouius*, ſe quædam ab oratore dicta animo non potuiſſe percipere: quo ſe dignè pœnas tunc ſuſtinuiſſe negligentiæ in iuuentute, qua literas haud multum curaſſet, ingenuè affirmabat.

Ariſt. lib. 3. pol. cap. 3

Plat. dial. 3. de legib.

Iouius. lib. 2

8 Comparata iam animi ſuppellectili ex philoſophia & hiſtorijs, conuenit omnino, principem eloquentiæ quoque eſſe ſcientem. Nam vt inquit *Ariſtoteles*, cum ſermo in homine ſit rationis inſtrumentum, abſurdum videatur, principem tam in illa quam iſta popularibus non excellere. Imo eloquentia olim inter regias virtutes habita, vt apud *Stobæum* recenſuit *Muſonius*. Cuius rei ſymbolum *Hercules*, ex ore habens fluentes catenulas ad aliorum aures. *Qui me audiebant* inquit S. *Iob* ac Rex, *expectabant ſententiam, & intenti tacebant ad conſilium meum.* Quod idcirco non ſua, ſed illa *Senecæ* eloquentia *Nero* perorando vteretur, illi probri loco ceſſit, vt narrat *Tacitus*. Si namque eloquentiæ incredibilis vis inſit ad erudiendum ac commouendum, quod iſtis duobus principis munus conſtet, neceſſario exiſtimandum, illi vtilem fore eloquentiam, idque ad exem-

Ariſt de Rhet. ad Alex. cap. 1.

Stob ſerm. 147. Luc. in Herc. Gall.

Iob. 29.

Tac. lib. 13.

plar *Ariſtodemi* apud Romanos, qui vt ſcribit Dion. lib. 1. *Dionyſius Halicarnaſſeus*, ſe in ciuili facundia exercens, concionibus plebem ducebat. io-Heſ. Theo. de *Heſiodus* recenſens nomina Muſarum in Parnaſſo, *Calliopen* omnium excellentiſſimam dicit, quippe quæ *Reges venerandos comitetur*.

9 Cæterum proprius quidem character dicendi à principibus vſurpandus, partim ex conditione perſonæ, partim ex qualitate argumenti conſtituendus. quo ad prius, dictio ipſius grauis ac maieſtate plena, longe abeſſe debet à leuitate ac impuritate ſententiæ. quo ad alterum, ad ſimilitudinem corporis humani, non ſolum carne, offibus ac neruis eam conſtare oportet, ſed etiam viuido ac florenti colore; pulcro nempe & vtili argumento, & decore ſtyli. *Ego autem* inquit *Ta-* Tac. de ora. *citus, oratorem ſicut locupletem ac lautum patrem familias, non eo tantum volo tecto tegi, quod imbrem, aut ventum arceat, ſed quod viſum & oculos delectet: non ea ſolum inſtrui ſupellectili, quæ neceſſariis vſibus, ſufficiat, ſed ſit in apparatu eius aurum, & gemmæ, vt ſumere in manus, vt aſpicere ſæpius liceat: quædam vero procul arceantur, vt iam obliterata & olentia: nullum ſit verbum velut rubigine infectum, nulli ſenſus tardi & inerti ſtructura in morem annalium componantur: fugiat fœdam & inſulſam ſcurrilitatem, variet compoſitionem, nec omnes clauſulas vno & eodem modo terminet.* In hac autem re ad eloquentiam ſpectante, valde ac ſæpius inculcandum, eius omnem ſplendorem pendere à magnitudine eruditionis in oratore. nam vt bene opinatur *Tacitus*, ſiue alter, eius inſcripto nomine, non eſt alia cauſa, ob quam nos etiamnum deficimus ab illo ſummo gradu eloquentiæ, qua *Ciceronis* ætas inclaruit, niſi quod res ipſas non ita penetremus, non tam exacte diſcuſſas habemus quam illi veteres. quaſi vero nobis verba, modo deeſſent, qui in ea pæne toti deferimur, vtpote in vſitata, in peregrina, in exotica, in tranſlata, in propria, in omnis denique generis eorum formas? vnde ergo ille color, lepos, duraturum decus in nobis deſiderantur, niſi quod non tam cum *Cicerone* in philoſophorum academiis, quam cum alijs in Rhetorculorum ſolis vmbris, eloquentiam volumus addiſcere? Vt ergo Princeps eloquens ſit, ſit Philoſophus, ſit hiſtoricus, ſit ſummatim doctus.

10 Prudentia autem, quæ leges, conſuetudines ciuium ac eorum ingenia adſequitur, principi valde oportuna. Si enim paſtores ac Amb. lib. 1. of. cap. 1. artifices ſua munera non addiſcunt abſque accurato ſtudio, vt recte notat *S. Ambroſius*, exiſtimandum non erit, excellentiſſimam artem imperandi ſine labore ac ſumma animi contentione comparandam. Inprimis eſt, quod populi ſui indolem princeps exacte calleat: ſic enim remedia contra vitia eorum, ſimul ac ad virtutem incitamenta, eis aptius accommodabit. Hinc cum *Pericles*, Rex Athenienſium, veſtem ſibi indueret, vt ſcribit *Plutarchus*, ei adeſ-Plut. lib. de Inſt. ciuil. ſe ſolebat quidam magiſtratus hæc inculcans: *Attende Pericles, liberi ſunt, quos ipſe cogis, Græci ſunt, ciues Athenienſes.* Et quod docti principes poſſint eſſe in periculo pertinaciæ quod ad propriam opinionem, ideo prudentia in eo hoc malum cauebit, dum quid alij ſentiant inquirit, & doctos apud ſe in precio habet. illa etenim pertinacia, cui docti obnoxij, adeo, in republica graue malum, vti *Apollonius Thianeus* iudicauit, expedire potius principem gubernari à doctis, quam eſſe doctum, vt narrat *Traianus* Imp. Trai. ep. ad Senat.

11 Demum vt de artibus nihil dicam, Intellectus lumine fulgere debet princeps, quo perſpiciat virtutum decora ac vitiorum dedecora. nam cum virtutes in ſuorum cœtus, ac in animam ſuam inducere oporteat, vitiorum vero turpitudines ab vtriſque arcere, eſt quod tam illarum, quam horum naturas argute intelligat. Corrigendi idcirco ac depulſandi ab illo adulatores, qui virtutum dignitates extenuant, & vitiorum fœditates diſſimulant: hi enim principem ſtudent corrumpere, ac in fœda nobilitatem eius naturæ præcipitare: neque hoc flocci faciunt, modo libidini principis applaudentes, ei diuitias & honores cum probitate, prædonum inſtar, eodem eripiant ac ſibi accumulent. atque inter alios laudabiles effectus ſcientiæ in Principe, ille vnus cenſeatur, quo doctus Princeps, intelligens ſui oneris qualitatem, exultantes animi motus in ſe compeſcit, ac ſobriam quamdam ex cura triſtitiam ſubit. Etenim is experitur id, quod *Traianus* Guenar. l. 3 Diſc. Salu. Imp. adepto imperio Romano probauit: ſcilicet imperium & mare eſſe ſimilia; vtique ad animi viſum turbida, & ad eiuſdem guſtum amara.

12 Natura itaque repugnarunt ij, qui principem ſolum martium ac vulpinum, literis autem penitus caſſum voluerunt: vtpote *Gothica* illa feritas, quæ non permiſit *Amalaſuintha* reginæ filium ſuum *Attalaricum* doctis magiſtris inſtituendum tradere. Hinc enim ſequitur, principem aut nihil prorſus acturum in regimine, aut cuncta decreturum ex ira, ex libidine vel fraudibus. prius inciuile prorſus. nam vel ociatur, quod non vult in ſtudium actionis incumbere; vel quia non poteſt. illud ad odium ſui, hoc ad contemptum fecerit. deriuabit autem in ſuam perſonam illud totum dedecus, quod ex vitijs ſuorum miniſtrorum oriri ſolet: ſemper enim ciues ſuæ cladis auctorem reputabunt principem, qui nefarios illos ad regimen reipublicæ euexit. Alterum vero ſequuturum omnino. quomodo enim ille princeps animo erit in ſuos manſueto, qui vel torus bello horridus, vel voluptatibus turpiter emollitus? Imo arbitrari licebit, clauem ac ... ctionem literariam, naturæ lege in eis pertinere ad principem, quæ iure diuino vel Eccleſiaſtico non ei eximuntur. nam cum eius finis ſit reddere ciues intelligentes, tum in illum finem, tum etiam in media ad eumdem, obtinebit auctoritatem. proinde quod de doctrina & eruditione debeat arbitrari ac conſtituere, eſt quod ipſe doctrina polleat ac profeſſione ipſa ſit intellectualibus virtutibus principaliter imbutus. Vt enim ſupra dictum, finis

finis imperii ciuilis eſt, in vniuerſum virtus, non voluptas, non emolumentum externum: idcirco princeps in virtutem abſolute, ſcilicet intellectualem iuxta ac moralem, ius habet & poteſtatem. Vnde ergo à literis, à virtutibus intellectualibus, nempe à ſcientia abſtrahendus, niſi in illo naturam ipſam violare contendamus? Verum quidem eſt, magnam partem ſapientiæ, ac ſcientiæ, iure diuino & Eccleſiaſtico ab eius tribunali eſſe abreptam, vtpote controuerſias ac ſententias fidei, Theologiam, & alia ad religionem ſpectantia: cæterum quo ad ea, quæ non adimuntur eius ſcholæ & tribunali, magiſter, profeſſor ac iudex ad exemplar *Auguſti* eſt, literarum atque ſcientiarum: ſaluo ſemper ſupremo iure in Dei Eccleſia, quod iuri principis, per reſpectum ad bonum ſpirituale, hac in re præſidet perpetuo ac ſupereminet. Cum itaque intellectualia media tam ad finem ſacrum, quam ciuilem pertinentia, ſatis iam explicauerimus, ſequitur agamus de medijs actiuis ac moralibus: quod ſequenti libro præſtandum nobis conſtituimus. Sueton. in Auguſto.

Finis Libri Secundi.

LIBER TERTIVS.

DE MORIBVS REIPVBLICAE CHRISTIANÆ COMMENTARIA.

CAPVT PRIMVM.

Generalis quædam partitio virtutum moralium explicatur: quæ earum definitionibus perceptis, pariter intelligatur, quanta ſit ab ipſis vita ciuilitas.

Plat. lib. de virtut. ciuil. Ficin. in Plat. Ariſt. lib. 6. Ethic c. 1. & 6. 7. pol. ca. 14. .2 ij-dem. cap. 2.

VIrtutum moralium, ſeu actiuarum, diuiſionem Philoſophi conſtituere ſolent ratione habita triplicis in anima facultatis: ſcilicet voluntatis, appetitus concupiſcibilis, & iraſcibilis: ita vt in tres ſpecies conſequenter ab illis partiantur. quo imprimis percipiatur, virtutem nihil aliud eſſe, quam ad naturæ debitum, idoneam euiſdem perfectionem, moderationem, & habilitatem. ideo vero non vnam ſimplicem ſubſtantiam, ſed animam, tot facultatibus inſtructa nobis Deus cōmiſit, vt nos eas certis muneribus ad abſolutum quendā ſtatū duceremus, atque pro earum facultatum diuerſitatibus, vnicuique propriū quoddam decus ac firmamentum, ratione duce, conſtitueremus: adeo vt in ipſius animæ multiplici regimine, formam etiam quandam tractandi rempublicam, pariter ex variis conſtantem, contemplemur. Voluntas quidem dupliciter conſiderari poterit, ſi ad virtutem referatur. primo ſecundum ſe, vt eſt facultas animæ, ac ad partem eius ſuperiorem ſpectans, apta nata ad præſcriptum rationis operari, aut contra euiuſmodi regulam quidpiam libere ſtatuere. ſecundo, vt relata ad appetitum ſenſitiuum tam concupiſcibilem quam iraſcibilem; nempe quatenus potens perturbatis eius motibus conſentire, vel reſiſtere, ac eos compeſcere. quo liquet, omnem plane virtutem ad voluntatem, *Per quam homo omnibus bonis vtitur*, vt ait S. *Thomas*, attinere, ac eius cauſa homini competere, ſiue ea ipſam voluntatem immediate moderetur, ſiue appetitum ſenſitiuum recte inſtituat. Proinde non bruto, ſed homini virtus attribuitur dumtaxat. nam in brutis haud à voluntate aliqua libera petenda appetitus ſenſitiui in ipſis idonea directio ſeu compoſitio: cum ea naturæ inſtinctu perficiatur: in homine autem, quod libera voluntate prædito, ſpectabile euiſdem voluntatis imperium, cum ad ſeipſam, tum appetitum ſenſitiuum, ſibi dimiſſum, recte gubernandum. Sunt iſti affectus appetitus, rationi ac voluntati ſubiecti ciuiliter: hoc eſt ita ab eis ordinandi, ac ad virtutem deſtinandi, vt aliquid ſui iuris ad reluctandum interim ſemper retineant. Ex qua ipſorum intemperie, & imbecillitate, à Philoſophis paſſim vocantur brutæ, irrationales, ſeruiles: vtpote inepti, qui ſuis viribus bene operentur, quique proinde à voluntate, illuſtrata tamen à ratione, tanquam à Domino, coercendi, idque ad ſimilitudinem beſtiarum in arca *Noe*, eius iuſſu tractandarum. vi cuius dependentiæ à voluntate, omnis virtus eſt habitus electiuus, vt docet *Ariſtoteles*. quod autem non ſtatim abſque renitentia, ſeu deſpotice pariant voluntati, id non ſolum à naturæ mera condicione, vt putarunt Philoſophi, & Pelagiani, deuenit, ſed à damno præcipue iuſtitiæ originalis primum emerſit: cuius defectu, affectiones in nobis rationis imperium ideo detrectant, quod in primis parentibus, ratio & voluntas diuinis legibus ſubeſſe recuſarint, vt S. *Auguſtinus* haud ſemel diſſeruit: nam ſi iuſtitia originalis in omnibus perſtetiſſet, in eiſdem floruiſſet imperium rationis in cunctos motus appetitus ſenſitiui plane deſpotium: quale in Chriſto Domino viguit virtute mentis ac diuinitatis, ſub quarum moderaminibus, vt ait S. *Leo*, clauſas ac domitas babuit omnes appetitus ſui affectiones.

S. Tho. 1. 2. q. 104. ar. 3. — Ambr. præf. in Lucam. — Ariſt. lib. 2. Ethic ca. 6. — S. Tho. 1. 2. q. 59. art. 1. — Auguſt. lib. de natur. & grat. c. 3. 19. 20. — Leo epiſt. 11.

2 Volutas itaque in homine, quædam munera exercet, quæ non cernuntur in moderatione affectuum in appetitu; & hæc certum quoddam genus ciuilis virtutis cōſtituunt. Quæ omnia generali notione iuſtitiæ comprebenduntur; ac verſantur circa aliquod bonum alteri dandum: ſiue id vnius aliquod bonum fuerit, ſiue multorum commune. quo modo iuſtitia dici potent virtus moralis, rationalis, vt obſeruat S. *Thomas*, quatenus diſtinguatur à virtute morali concupiſcibili, vel iraſcibili: quæ licet ſit etiam participatiue rationalis, non tamen tam immediate vt altera. hæc iuſtitia in

S. Tho 1. 2. q. 61. ar. 2. q. 59. art. 5. — S. Tho. 2. 2. q. 47. art. 10. 1. 2. q. 66. art. 4.

dando. in diſtribuendo, ac reſtituendo, adeo-
que ad hominemverſus alterum bene ordinan-
do, tota occupatur. dat in commurationibus,
in pactis, conuentis, emptione, venditione, lo-
catione ac ſimilibus, æqualitatem ſeruando, vt
tantum tanto reſpondeat. diſtribuit, dum pro-
portione ſeruata præmiat aut caſtigat, ab-
ſoluit vel damnat. reſtituit, dum quod alteri
debetur, ſiue emolumentum, ſiue honor, id
Cic. de Iuſt. eius dominio vel poteſtati ſubijcit. Cuius ge-
neris ſunt etiam religio in Deum, pietas in
patriam, in parentes, in prolem, fidelitas er-
ga omnes, amicitia verſus aliquos, clemen-
tia, liberalitas: denique omnis honeſtas, quæ
decenter ciuem cum ciue efformat ac com-
ponit. id enim in vniuerſum iuſtum, quod alte-
S.Thom. 1. ri quomodolibet debitum, vel illi iure aliquo
2 q. 60 art 3 concedendum.

3 Reliquæ virtutes morales appetitum ſen-
ſitiuum perficiunt, ac duplices exiſtunt, ad
diuiſionem eiuſdem appetitus in concupiſci-
bilem, atque iraſcibilem. Qua in re primo
notandum naturæ ingenium, & ex illo con-
textus, qui inter haſce duas partes appetitus
inuenitur. Vt enim in corpore humano fa-
cultas eſt, quæ idonea alimenta ſibi attrahit,
ac alia, quæ aduerſantia expellit & egerit; cum
purum bonum extra Deum nullibi reperia-
tur: ita in hominis appetitu ſenſitiuo, qui
vitæ morali inſeruit, duplex cernitur pote-
ſtas, concupiſcibilis ſcilicet & iraſcibilis: illa
vt in bona fiat ab homine commoda progreſ-
ſio, hæc vt mala, vtpote bonorum impedimen-
ta, ab eodem ſuperentur. ac quod contin-
gat, iuxta has binas ſpecies affectionum, ho-
minem bene, ac male ſe gerere, idcirco ei ne-
ceſſariæ virtutes, quæ appetitum concupiſci-
bilem recte moderentur, ac aliæ, quæ iraſci-
bilem regant. vniuerſæ autem ad temperan-
tiam atque fortitudinem reuocantur. hoc ve-
ro naturæ inſtitutum ita enucleate declarat S.
S. Thom. 2. Doctor. *Natura autem ad duo tendit, primum*
2. q. 50. art 4 *quidem ad regendam vnamquamque rem in ſeipſa,*
ſecundum vero ad reſiſtendum extrinſecus impugnan-
tibus & corruptiuis. & propter hoc non dedit ſolum
animalibus vim concupiſcibilem, per quam moueа-
tur ad ea, quæ ſunt ſaluti eorum accommoda, ſed
etiam vim iraſcibilem, per quam animal reſiſtit
impugnantibus. Sunt itaque virtutes aliquæ per-
tinentes ad moderationem appetitus concu-
piſcibilis, aliæ ad iraſcibilis. Concupiſcibili
ineſt virtus generali nomine dicta temperan-
tia, moderatrix guſtus atque tactus, quæ pro-
inde in ſe complectitur vniuerſum vitæ lau-
dabile decus, quod in moderatione harum fa-
cultatum requiratur: vt abſtinentiam, ſo-
brietatem, caſtitatem, virginitatem, mode-
ſtiam. Iſtis enim virtutibus motus concupi-
ſcibiles minus honeſti compeſcuntur, & amor,
qui eis imperat, ad optima obiecta transfer-
tur, qui non permittit alio igne in nobis hanc
vim ſuccendi, quam rationali, quam diuino, fu-
mi nempe experte, odore vero ſuauiſſimo. de
Pſalm. 25. quo propheta, Deum orans, loquitur: *Vre renes*
meos, & cor meum Domine.

4 At quod, vti diximus, virtutis curſus ſit
in plurimis impeditus, leo, & vrſus in via ob-
uiam dant, qui terrent, adeoque reſilire
aduerſis viribus ſuis quampluri nos cogant,
ea de cauſa virtutes comparandæ, quibus po-
teſtas iraſcibilis ſtabiliatur, ac vt ea ſtipato-
ris officio recte fungatur, vnde virtutibus in
vniuerſum tranſitus ad optatos ſuos fines
concedatur: atque omnibus impedimentis
ſuperatis, non ſolum voti compotes, verum
etiam victrices tandem virtutes maneant: fru-
ctu ſcilicet diuites, & palmis glorioſæ, ef-
floreſcant. quo pacto virtus eadem mol-
lis, ſimulque duriſſima, *Iacobi* voce ſuauiter Gen. 27.
ſonora, iuxta ac manibus eiuſdē hirſutis aſpe- S. Thom 1.
ra: nempe mitis, placida, bellicoſa tamen ac 2. q 90 art. 4
ferrea. virtutes iſtæ numerantur conſtantia, pa- 4. 5 q. 61.
tientia, humilitas, animi præſentia, & aliæ, quæ art 2. 3 4
communi vocabulo fortitudinis recenſeri ſo-
lent.

5 Has virtutes quo ad tria inter ſe compa-
rare poſſumus. primo quo ad ordinem ori-
ginis, ſecundo quo ad rationem dignita-
tis, poſtremo quo ad gradum difficultatis.
origine & vſu ab ipſa naturæ inſtitutis, prio-
res videntur virtutes, quæ concupiſcibiles mo-
tus refrænant, ſi cum ijs, quæ ad iraſcibi-
les moderandos ſpectant, conferantur. nam
cum facultatis iraſcibilis operatio præſuppo-
nat actum concupiſcibilis, vtpote quod il-
lius ſit munimentum, & officium eidem præ-
ſtet militis præſidiarij, inde liquet, virtutes
quoque concupiſcibiles eſſe priores. prius
enim quempiam amare ac velle, quam iraſci,
quam pugnare, amare, quam ſperare, quum
hæc aliorum gratia ſuſcipiantur, vt decla-
rat S. *Thomas.* quod itidem eædem priores ſint S. Thom. 1
virtutibus in voluntate collocatis, alicui 2. q 50. art. 4
videri poterit, cum natura prius, quem- 1 2. q 40. art
piam bene quo ad ſe comparari, quod fit per 7 q 62 art 7
virtutes concupiſcibiles, quam quo ad alios, vltim. ad. 3.
erga quos virtutes rationales, in voluntate
ſpectabiles, hominem recte inſtituunt; pro-
inde illæ concupiſcibiles omnino priores
iſtis iudicentur. Ex aduerſo autem ſuſpicari
quis poterit, Dei amorem, & erga ipſum re-
ligionem, quæ functiones ſunt iuſtitiæ, ac pro
obiectis bonum Dei intuentur, eſſe priores
naturæ quidem ipſius intentione, cunctis vir-
tutibus concupiſcibilibus. Vnde S. *Doctor* exi-
ſtimauit, puerum, modo attingentem pun- S. Thom
ctum adultæ ætatis, obligari illico, ante om- 2 q 89 art.
nia vt ſe ad Deum conuertat aliquo motu vltim.
affectionis in ſua voluntate. quod ſi verum
fuerit, conſequens, non tantum dignitate,
ſed etiam origine & exercitio priorem il-
lam virtutem amoris Dei in voluntate alijs
virtutibus in parte concupiſcibili. virtutes
autem facultatis iraſcibilis, vtriſque quo ad
originem poſteriores eſſe conſtat. nam in
vniuerſum harum proprium, omnium vir-
tutum impedimenta amoliri: quibus oppor-
tunæ non tantum virtutes in concupiſcibi-
li parte inuentæ, ſed inſuper in voluntate,
adeoque in ratione; quot enim obſtacula
homines retardant à pietate erga Deum
ac patriam, & ab alijs virtutibus iuſti-
tiæ,

tie [illegible]us aliorum bona à nobis procurantur?

S. Thom. 1. 2. q. 66. art. 4.

6 Quantum ad nobilitatem, palmam obtinent rationales, ſeu quæ voluntatem, vt rationi ſubiectam, adiciunt. Cum enim ſimul [illegible]rum bonum nobilius ſit priuata aliqua paſſione ad mediocritatem reducta, ſequitur virtutem, quæ circa illud occupatur, [illegible] pariter nobiliorem. proinde vitia oppoſita gener[illegible] [illegible] iuſtitiæ, peiora eis, quæ te[illegible] [illegible]ut fortitudini aduerſantur. Primo [illegible]em, quod maiorem referant mali[illegible] ſicut [illegible]norem infirmitatem cauſari p[illegible]runt. infirmitas vero propagatur ex praua [illegible] [illegible]tione alicuius facultatis, qualis maxi[illegible] appetitu ſenſitiuo reperitur, vt docet [illegible] *Thomas*: ob cuius infirmitatem appellat *Ariſtoteles* incontinentem, *Paralyticum*. deinde vitia ad voluntatem ſpectantia, magis lædunt aliorum bona, & humanam ſocietatem grauius vulnerant. *Etenim* inquit S. *Ambroſius*, *dum augere opes, aggerare pecunias, occupare terras poſ[illegible] [illegible] cupimus præſtare diuitiis, iuſtitiæ formam exuimus, beneficentiam communem amittimus.* [illegible]b quam cauſam *Plato* non comparat principem, in quo iſtæ virtutes excellere debent aratori, qui bouem agitat, vel famulo, qui e[illegible]m imponit, ſed illi *Qui equos, aut boues paſ[illegible]*. quibus virtutibus deſtitutus *Cleon*, ab [illegible]nibus culpatus, vt ſcribit *Plutarchus*: aculea[illegible] enim in rempublicam principem indu[illegible]. quamobrem virtutes iſtæ, quæ in aliorum bona intendunt, a Philoſophis appellantur ciuiles ac politicæ, adeoque munera in h[illegible] æſtimantur partis rationalis. *Quæ* inquit S. *Thomas*, *pertinent ad partem rationalem, ad quam [illegible] recte pertinent communia, ſicuti ad partem [illegible] [illegible]uam pertinent ſingularia. Boni viri in[illegible] [illegible]robus rei[illegible] [illegible] conſulunt, vrbes tuentur, par[illegible] [illegible]enerantur, liberos amant, proximos diligunt [illegible] [illegible]inm ſalutem quærunt, alios gubernant, ſuos [illegible] [illegible] [illegible]m peſta prouidentia protegunt, iuſta li[illegible]bera[illegible]te deuinciunt, memores alios faciunt incren[illegible]io.* Denique [illegible] pia voluntas, vt oſtendit S. *Thomas*, [illegible] facultas naturæ valde inſignis, ac proxime ad rationem accedens, proinde ſedes eſt virtutum præſtantiſſimarum: quam *Cicero* ex huc a libidine diſtinguit.

Ambr. l. 1. de off. cap. 28.

Plat. lib. de Regno.

Plut. lib. de Inſt. Ciuil.

S. Thom. 2. 2. q. 47. [illegible] 66 art. [illegible] Mat[illegible] in ſerm S[illegible] Ariſt. [illegible] 5 et. cap 1.

S. Tho. 2. 2. q. 104. art. 4.

Cicer. Tuſcul. 4.

7 I[illegible]æ quidem, virtutes, quæ voluntatem ad[illegible]ciunt hominemque quo ad alterum, vti vitæ ſocium, conciuem, aut clientem probe inſtituunt, præcipue ciuiles appellantur, ac reipublicæ dignitatem atque præſtantiam maxime attingunt. ob quam cauſam *Cæcilius* apud *Gellium*, affirmauit; Romani imperij decus [illegible]aratum fuiſſe omnis generis virtutibus, ſed præſertim ſide & humanitatis ne[illegible]c[illegible]udine. *Sed omnium maxime atque præcipue fidem coluit Roma ſanctamque habuit, tam priuatim quam publice. Sic Conſules clariſſimos viros hoſtibus conſi[illegible] manda fidei publice cauſa dedit. ſic clientem in fidem acceptum chariorem haberi, quam propinquos, tuendumq́ue eſſe contra cognatos cenſuit: neque prius [illegible]llum facinus æſtimatum eſt, quam ſi cui probaretur, clientem deriſui habuiſſe. Hanc autem fidem maiores noſtri, non modo in officiorum vicibus ſed in negociorum quoque contractibus ſanxerunt, maximeque in pecuniæ mutuæ vice vſu atque commercio.*

Gel. l. cap. 1.

8 Iſtis loco dignitatis ſuccedunt virtutes, quæ affectus appetitus concupiſcibilis moderantur, vtpote eis digniores, quæ verſantur in inſtituendo appetitu iraſcibili. Hoc probari poterit ex qualitate ipſarum perturbationum concupiſcibilium. nam vt hi priores ſint, ac velut pro[illegible]paſſiones earum reſpectu, quæ inſurgunt in iraſcibili; ita non ſolum priores, ſed etiam nobiliores requirunt virtutes, a quibus regantur. Hinc non tantum motus iraſcibiles ſunt poſteriores concupiſcibilibus, verum inſuper ad eum gradum aſſurgunt, ad quem illi antea peruenere, & quem ſuo imperio conſtituerint. tantum etenim iraſcitur quis functione partis iraſcibilis, aut timet, quantum concupiſcibili amat, vel libidinatur. Vt enim præſidiarii militis violentia pendet ex momento inferendi damni, quod Dominos plus minuſue odio habet, ita facultatis concupiſcibilis motus legem præſcribunt motibus in iraſcibili excitandis; & hi ſequuntur, eo demum peruenientes, quo appetitus concupiſcibilis motus quaſi præcedens ſtatuerit. Vnde apparere alicui poterit, huius partis in homine virtutes, ſcilicet temperantiam, nobiliorem eſſe fortitudine. Nihilominus S. *Thomas* abſolute pronunciat, fortitudinem, quæ refertur ad appetitum iraſcibilem, omnino præſtare temperantiæ in concupiſcibili ſpectandæ. quo nomine etiam obedientiam, quæ officium partis iraſcibilis, præfert reliquis omnibus virtutibus moralibus. Idem *Ariſtoteles* viſus dixiſſe, cum aſſerit, omnium pulcherrima ab homine facta ea eſſe, quæ fiunt à iuſtitia & fortitudine: ſicut è contra, nihil in illo turpius, quam contra iuſtitiam, & vi timoris contra fortitudinem, ipſum quidpiam peragere. *Poſt fortitudinem* inquit S. *Thomas*, *ordinatur temperantia.*

Ariſt. l. 1. Rector. 9.

S. Tho. 1. 2. q. 66. art. 4.

9 Quod ad difficultatem exercendi virtutes morales, liquidum, virtutes eas, quæ circa appetitus ſenſitiui affectus verſantur, difficiliores eis, quæ in voluntate poſitæ, actiones ſolum reſpiciunt. ſicut enim nihil fortius retinet voluntatem a ſtudio virtutis, quam appetitus aliqua paſſio, ita nihil ſic auget talis operis difficultatem. cum ergo virtutes, quæ alterius bonum curant, non colluctantur cum iſtis paſſionibus, ſicut confligunt aliæ, quæ ad eas caſtigandas omnem ſuam vim conferunt, neceſſe eſt, haſce eſſe difficiliores. quod ſi, quantum ad difficultatem, contendere velimus temperantiam cum fortitudine, inueniemus eam hac difficiliorem: quippe quod pugnet cum hoſte, nempe ſenſus tactus atque guſtus voluptate, feruentiſſimo. ideo dicit *Ariſtoteles*, homines difficilius voluptati quam iræ reſiſtere. Imo modus difficultatis in fortitudine, in animi conſtantia, pendet plurimum à qualitate affectuum in parte concupiſcibili: nam cum quis ſemel hoſce perdomitos,

Ariſt. l. 2. Rhetor.

habuerit, facilius iraſcibiles affectus rationi
ſubijciet. qui enim parum vel moderate amat
vitam, is timore eam amittendi, honeſta occa-
ſione data, non multum commouebitur.

10 Officium itaque hominis longe ab om-
ni ocio remouetur, neu inſtar cymbæ, rela-
bentis fluminis curſu abductæ, ad naturæ in-
genium, ad impetum ſui amoris, ad illi-
cium voluptatis, ad furorem iræ, abſoluitur:
ſed ſumma induſtria, charitate in alios, ac
in ſeipſum quadam auſteritate perficitur. Si
Ariſt. lib. 7. enim idem ſit finis, teſte *Ariſtotele*, optimi
Pol. cap. 15. ciuis, qui optimæ reipublicæ, ex damnis ac
bonis huius intelligere poterimus, quæ il-
lius ornamenta, quæ detrimenta. Ac tamet-
ſi illæ virtutes, quæ voluntatem efformant,
paſſim politicæ appellentur, eam extermi-
nantes malitiam, quæ in alios iniurias, frau-
des ac violentias molitur, nihilominus aliæ
virtutes etiam appetitum ſenſitiuum afficien-
tes, hoc ordine penitus non excludendæ: eo
quod iſtis reliquæ innitantur, ac quoad per-
fectum earum ſtatum cum illis conuectantur.
Vt enim Princeps inteſtinis bellis vexatus,
ineptus erit, qui in exteros bellum infe-
rat, ita qui appetitu immoderatus, qui tempe-
rantia ac continentia vacuus, dum priuatim
audet, impotens reſtabit, qui in alios iuſti-
tiam ac beneuolentiam diu exerceat. Eſt ita-
que quod ciuis in libidinem, in audaciam, in
timorem acriter depugnet, eis viribus effe-
ctus validus, quas, virtutes, appetitum ſenſi-
tiuum concupiſcibilem, & iraſcibilem regen-
Ezechiel. 1. tes, abunde ſuppeditant. Sit ciuis aquila, at
Machar. qui aliis benefaciat: ſit vitulus, at qui caſtus:
homil. 1. ſit leo, ſed qui manſuetus ac robuſtus. Cæte-
rum vero quum vitæ iſtius, ob pacem ac bel-
la, quæ humanos mores diuerſimode interci-
piunt ac diſcriminant, alia & alia ſit condicio,
expendendum Dei ac naturæ inſtitutum, quo
vtriuſque dictarum virtutum officiis diſtincte
conſuluere ac ſuccurſum in nobis tulere.

CAPVT II.

Virtutum in pacificas ac bellicas diuiſio elucidatur.

Ariſt. lib. 7. Pol. cap. 14. QVatuor ſunt, teſte *Ariſtotele*, quæ
vniuerſam ciuilem vitam conti-
nent, ac veluti Cardines illius,
quibus eadem voluitur reuolui-
turque, exiſtunt. negocium ſcili-
cet, ocium, pax, & bellum. quorum viciſſitu-
dines, ſicut propria ac diſtincta habent ætatis
noſtræ tempora, ita peculiares virtutes poſtu-
lant, quibus ad rationis ac veræ vtilitatis nor-
mas à nobis tranſigantur. Quod ſi ocium cum
negocio, pacem cum bello contulerimus, duo
eſſe præcipue in ocio ac pace animaduerte-
mus, quibus ea omnino præſtare, ac inde no-
bis expetibiliora eſſe perſpicimus. Princi-
pio negocium non alia de cauſa ſuſcipitur,
quam vt eius adminiculo ad ocium ſeu quie-
tem, tanquam laborantis radicis amœnum fru-
ctum, demum perueniatur. proinde mors,
ſuprema beatitudo, vltimæ rerum lineæ,
quieti, ſomno, & ſabbato frequenter in ſa-
cris literis comparantur. neque aliunde bel-
lum geritur, quam vt deletis turbarum cau-
ſis, ad pacem demum adſpiretur. Sicut er-
go finis eis potior, quæ ad eum acquiren-
dum media, ita otium negotio, pax bello,
antecellunt. deinde ſi ſpectemus condicio-
nem ſeſe negotio ac bello mouentis, otium &
pax priora quoad eorum propoſita & in-
tentiones inuenientur: licet ordine executio-
nis interdum ſubſequantur. quæ quidem ra-
tio ordinis plerumque non tam rerum ipſa-
rum naturis, ac primæuis earum legibus con-
ſtituitur, quam hominum malitia, auidita-
te, competentia: quibus agitati, vt ait Apoſto-
lus, inuicem anguſtias faciunt. vnde ſæpius 1. Cor. 2.
euenit, quod otio gaudere non poſſumus, ni-
ſi prius contentis viribus negocium inſtruxeri-
mus, pace frui non licet, niſi antea bellum cum
ſudore & ſanguine commouerimus.

2 Hæ tamen quatuor vitæ ſtationes ita à
ciuibus decernendæ, vti non aliter arri-
deant ipſis, quam quatenus in eis recta ratio
ac virtus eluxerint. ſunt enim veluti domici-
lia virtutum, quæ non aliunde, quam ex ip-
ſo hoſpite, decore ſuo illuſtrantur. eſt enim
quoddam otium plane ſordidum, eſt nego-
cium prorſus turbulentum, bellum Barbari-
cum, pax bruta & epicuræa. idcirco non a-
liunde hæc petenda, neque aliunde pulcra ac
ſuauia habenda, niſi quatenus ſedes & vehicu-
la, vti dixi, virtutum. In brutorum quidem
condicionibus hæc ipſa quatuor cernuntur:
ociantur enim, denuo agitantur, pugnant, &
pace demum ſerenantur: at in eis natura hæc
exornat, & quadam induit commendabili ve-
nuſtate: quibus ne cedant homines, eſt quod
ratione eadem in ſuis moribus moderentur &
expoliant, paci bello, otio ac negocio ſingula-
res virtutes particulatim conſtituentes. Si-
cut enim terra, cum cœlum illi ſuo zephy-
ro applauſerit, aliam formam agriculturæ
requirit, quam dum frigore conſtricta hor-
reſcit, aliaque facie renitet, ita humana vita
otio, negocio, pace & bello alternata, pro
ſingulis horum vicibus, aliam atque aliam
cupit humanæ rationis in nobis induſtriam.

Nunquam purpureum nemus Boet. lib. 3.
Lecturus violas petas, Conſol.
Cum ſæuis Aquilonibus Met. 9.
Stridens campus inhorruit?

3 Verum inter hæc quatuor, mira inſu-
per quædam forma proſapiæ cernitur: ita
vt inuicem ac mutuo parentes ſint ac ſo-
boles, alitum & alimentum, vita ac mors:
perinde ac ſi ad antiquam fabulam, *Sa-
turnus* prolem ſuam cum ederet, tum ſubin-
de deuoraret. Negocium otium parit, formam
ſuo motu inducit, impedimenta diſpellit: at in
periodum ac terminū quietis illapſum, ocian-
do deſinit. Mox otij materia vel defluente
neſcio per quas rimas, aut in ſua cella mellea
ab ape depaſta, illico vlterioris otij auiditas,
noui

n[illegible] vires ac ardores ſenſibus inſpirat, & iterum negocii turbatio commouet, inquietat, & in omnem partem animam verſat contentiſſimè. Similiter bellum vniuerſo furoris genere feruidum ac tragicum, cum ad victoriæ bona, delitias ne opes, imperia, copias, ſecuritates adplicuerit, illis, tanquam muſca, ſucco ſuauiori immerſa, eliquatum & eneruè factum, immoritur. quod genus ſpectaculi, *Cæſaris* oculis in Ægypto agentis, obuerſabatur; dum ibi maximorum negociorum ſuorum moles videret in otij dulcedine confectas, cumque inſtar [illegible] n aquam iudi i, ab omni Romano vigore [illegible] et in mollitiem Niliacam eodem loci de[illegible] nerauit.

——— *Stabatque ſibi non ſegnis achates,*
Luc. lib. 10. *P[illegible] reuſ ne lapis, totaque effuſus in aula*
C[illegible] atur onix.
Inſuper epulas auro, quod terra, quod aër,
Quod pelagus. Niluſque dedit, quod luxus inani
A[illegible] tione furens toto quæſiuit in orbe.

Cæterum hæc ipſa pax, quæ belli fœtus, poſteaquam eiuſdem belli fructus conſumpſerit, militem, nempe vim iraſcibilem, admonet ſibi pe[illegible]: ac tunc velut ſi *Mars* cum *Venere* congrederetur, recens bellum, vtriuſque filius, propagatur.

4 Ad prudentem itaque legiſlatorem ſpectat, lege ſua ac imperio modum præſcribere, quo ex virtute ac communi bono hæc quatuor ſeorſim inſtituantur. vnde diſcant ſubditi ritè bellum gerere, viciſſim ex pacis bonis benè poſſe lætari. quæ ſi in vniuerſum à malitia voluntatis, ab appetitus concupiſcibilis petulantia, vel iraſcibilis furore, deſtituta fuerint, omnia in c[illegible]te euadent turbida ac planè barbarica. Q[illegible] ab initio vitæ, functiones in homine c[illegible] ne repetamus, videbimus, primos naturæ n ipſo progreſſus, in iucunditatem pacis, ac voluptatis ſuccum, feruëſcere. quid enim aliud infantilis ætatula appetit, quam vt in delitijs [illegible]nquieſcat? mox vero quando contraria inſurgunt, variaque voluptatum impedimenta occurſant, tunc ira incrudeſcit, tunc armata prodit, quæ lenocinij appetentiam muniat. & quod plura infeſta ex aduerſo veniant in iuuenili ætate, quam in infantili, vel puerili, eaque oriantur ex generibus bonorum vtpote maiorum, quæ tunc appetuntur, idcirco paulatim [illegible] reſcit belli cupiditas, denſior vſus ira[illegible]endi ſtudiis ſeorſim famulari videntur, noſque admonere mutuas eſſe horum alternationes, & vtriſque ex virtute opportunè conſulendum. diuiditur annus in ver, æſtatem, autumnũ & hyemem: inter quas partes ver & æſtas voluptatis paci obblandiri, autumnus & hyems iræ turbulentiæ fomenta ſubdere videntur. In neutro itaque ſeneſcit vel perennat tempus; [illegible] neque noſtra ciuilis conditio, ſed viciſſim per vtraque diſcurrit: nunc in otio, nunc in negotio; modo in pace, poſtea in bello conſiſt[illegible]ns. Hinc Romanum eo floruit imperium, quo [illegible]ue ſtatus artes & virtutes proprias diſt[illegible] nouerat & exercuerat.

Sulp. de ſtat. Reip. ſub. dom. Amm. marcel. l. 30 ——— *Duo ſunt, quibus extulit ingens*
Roma caput: virtus belli, & ſapientia pacis. Etenim non ſolũ Romani venerati *Martis* ancile, quod *Numa* orante, cœlo lapſum credebatur, ſed etiam *veſtæ* penetrale, quod in ſacris habuere: licet eis præcipua cura, ad ancilis illius monitum, fuerit virtutum bellicarum; religionis autẽ, quatenus ad belli fælicitatem conducebat. Ouid. lib. 3. Faſt.

At virtutum pacificarum apud Iudæos excolendarum, ſingulare diuinitus ſymbolum apparuit; quando tabulas, vitæ leges continentes, à Dei ipſius manibus, non ancile Romanũ, accipiebant. Nos vero de cœli monte ſine manibus exciſum lapidum in noſtro imperio retinentes, adeoque pacis auctorem, ac ipſam pacem in nobis habentes, diuinius tam ancile Romano, quam Iudæorum tabulis inde venditamus. ancile Chriſtus, quod nos defendat, exciſa tabula, quæ doceat. Dan. 2.

A patre dicta meo quondam Saturnia Roma eſt,
Hæc illis e cælo proxima terra fuit. Ouid. lib. 4. Faſtor.
At poſt aurum *Saturni*, *Martis* ferrum.
Mars Latio venerandus erat, quia præſidet armis.
Arma feræ genti remque decuſque dabant.

5 Hinc *Ariſtoteles* iure redarguit legiſlatorem Lacedæmonum, quod præcepta virtutum, in pace exercendarum, ſuis non tradiderit, ſolum ibi præſtituentem, eos informare virtutibus bello proprijs.

Quod eius culpa inquit *accidit, qui eos otij paciſque artes non docuit.* qua de cauſa iudicauit Athenienſes ciuiliores, quod & cenſuit *Plutarchus*, cum ad bellum, tum etiam pacem, commodè inſtitutos. Lacedæmones autem vna, eaque principali ciuilitatis parte inde deſtitutos, optimo iure affirmarunt. Arist. lib. 7. Pol. cap. 14. Plut. in Iſid. & Oſir. in Phocid. Enimuero vel naturæ haud conſentiens, ciues perpetuo belli æſtu turbari, cum bellum alio fine non ſit gerendum, quam vt inde pax oriatur. Imo immites ac ferrei ſeu inhumani euaderent ciues, ſi nihil aliud præter bellorum horrores meditarentur. nam vt ait *Ariſtoteles*, non de ingenuis ac humanis ciuibus prouerbium inoleuit: *Nullum otium ſeruis*, ſed de abiectis & ſordidis. *Turpe eſt enim non poſſe frui bonis: ſed in negociis quidem & bello viros probos videri, in ocio autem & pace ſeruiles.* Arist. lib. 7. pol. cap. 15. Certe flagrante ſemper bello in exteros, ciues adeo horridi & immites fierent, vt inteſtinis etiam bellis ſint omnia demum confecturi, externo hoſte carentes: ac ſic tandem vniuerſa domi, foriſque viribus, ad ritum barbaricum, adminiſtrarentur. Cumque vnius reipublicæ ambitus genus humanum contineat, tum abſonum, perpetuis bellis illud affligere, & deuaſtare: ac ſi homines non ad benefaciendum alijs, ſed ad nocendum eſſent nati & educati. quod quam ſit à natura abhorrens, nullus eſt qui non videt.

6 Quamobrem tam pacis quam belli virtutes ſeorſim addiſcendæ à ciuibus ac comparandæ. *Quapropter* inquit *Ariſtoteles*, *temperatam eſſe ciuitatem oportet, fortem & patientem.* Quod in pace ac otio adſciuium ſenſus voluptates vberius adfluere ſoleant, quæ rationis deprauatrices, virtutis corruptrices, inde pacis virtutem conſtituit *Ariſtoteles* temperantiam, ſeu victus quandam duritiem: quippe ne roſa illius ſtatus, ſine ſpinis creſcens, illico ſuo luxu marceſcat. Arist. 7. pol. cap. 10.

eſſcat. Cum porro in bello ac negocijs variæ occurrant aduerſitates, ac vires ſint in eo eum perandæ, tum confirmandæ, fortitudo ac patientia, vtpote bellicæ virtutes ſtudio eſſe debent. Dubio procul, retinet ciuilis pax, vtpote armata *Pallas*, etiam galeas ſuas, thoraces, clypeos ac haſtas, quibus blandimenta voluptatum depellat ab arce mentis & imperio rationis. Et quemadmodum ſtatui bellicoſo inſiſti timor & mo litiæs, in quorum ſenſus, fortitudo & patientia depugnent, ita pacis amænitati ciuili, contraria libido, ſiue in illicitum ſenſus erumpat, ſiue in vindictam ardeat: cuntra quam temperantia & continentia decertent: adeo vt ſemper in vita ciuili locus ſit conflictui, repugnantiæ, & naturæ acerbitati.

7 Quod ad pacem attinet, plane abſurdum videatur, eius ſtatum præſtantiſſimum, ac maxime ab hominibus deſiderandum, virtutum præſidijs ſpoliari, nudum, inermem, omnibus patere voluptatibus veluti canibus *Actæonis* expugnandum. De cuius virtutibus vt ſeorſim aliquid dicamus, inter eas præcipui momenti charitas in Deum ac patriam. amor enim iſte cum cor humanum ſemel occupauerit, non permittet aliorum depravantium hominem amorum eò acceſſum. & quę iucunda bona, pacis tranquillitas ex ſe expirauerit, ea omnia tanquam terræ primas fruges, Deo in ſacrificium dicabit, ac in eiuſdem cultum conſumet. præterquam enim quod hæc virtus, animi pacem, & amulatum quoddam contra omnes alias veneficas cupiditates in ſe contineat, tū ipſam temperantiam firmat, & reliquas virtutes ſuſtentat, quæ paci prodeſſe poterūt. *Hæc eſt enim*, inquit *S. Ambroſius*, *quæ complectitur vnitatem: hæc eſt quæ omnes vnum corpus facit: hæc eſt quæ veram habet pacem, quam corde puro cuſtodit*. Prudens itaque princeps, ne pacis beneficio ciues à voluptatibus corrumpantur, ſedulo ſtudere debet, vt hoc amore charitatis veluti thymia mate incendantur, vt temperantes, vt induſtrij ſint in actione virtutis, vt ſeruentur immunes à diſſolutione ac contagione voluptatum: quo tanquam ignes in medijs aquis, e criſtalla in pratis, nedum montium abditis, enitescant. Imo ſtatus iſte omnino exigit præcipuam curā illuſtrandi & excolendi intellectum, qui & temperantia plurimum adiuuatur. quam autem vim habet contemplatio ad debilitandam voluptatem, ſuperius explicamus. *Fortitudine igitur ait Ariſtoteles, & conſtantia opus eſt ad negocium, Philoſophia vero ad otium*. eſt ergo philoſophia virtus quædam pacifica, cuius notione præcipue ſignificatur ea cognitio, quæ ad finem, homini conſtitutum adſequendum maxime conducit. quando idcirco pax veluti in alto præcipue floret, tunc ſumma ſedulitate aperiendæ ſcholæ, tunc libri ſtudioſius euoluēdi, tunc conciones ſacræ frequentius habendæ, audiendæ. iſtis enim haud parum voluptates eius ſtatus, quæ ciuilitati infeſtæ, impediuntur, extenuanturque. Etenim non ſolum pax, actionis libertati ac voluptati opportuna, verum & iam prona ad excogitandum opiniones, quæ illi ſua ſalutate lenocinantes, eam ſtabiliant: deinum omnem mordentis conſcientiæ, ad eius hauſtum liquorem, aculeū animo eximant, vel retundent. Vnde, ſum ua pace omnia habente, & interea loci philoſophia ac Theologia ſilentibus, dum nempe homines dormiunt, hæreſes vt plurimum exoriuntur, quæ voluptati turpiter ancillentur, fidei vero & rationi dominētur. voluptatis etenim titillatio, ſenſum appetitus & carnis obtinens, vlterius ſerpit, & ſe extendit ad mentem, ad animi lucentem aciem; quam in bona facit hebeſcere, in mala autem excogitanda exacuit. in qua mala-cia Proteſtantes dubio procul deliciati, noua dogmata excogitarunt, quæ voluptatibus prorſus velificarentur. Voluptuoſum enim cum illis definire, nullam eſſe ab Eccleſia regulam credendi diuinitus inſtitutam, ſed omnia fidei momenta priuato ſpiritui, ſcripturas vel acceptanti, vel interpretanti, commiſſa: nullam eſſe votorum, ieiunij, vel caſtitatis obligarionem; vnam fidem affatim ſalutis peccantibus adferre, virtutum opera valore penitus caſſa, nihil prodeſſe, carnis duram tractationem plane inutilem, nihil nefandi credenti in Chriſtum à Deo vt crimen imputari. quam ob cauſam pacis flores muniendi ſepimento philoſophiæ, ſapientiæ, & occupationis intellectualis viribus continendi, idque denſiſſime, ne aliquo erumpat voluptatis in pace ardor ad errores, ad hæreſes vel ignorantiam. *Cito enim*, inquit *S. Ambroſius, fides inexercitata languescit, & crebris ocioſa tentatur incommodis. Pax ergo fidei, corruptela materies eſt*. in hunc finem non ſatis validæ leuiores ac ſuauiores literulæ poëſeos, Rhetoricæ, muſicæ: quæ potius à partibus voluptatum, vtpote illicientes ſyrenes, conſiſtūt, ſed grauiores ac paliidiores adhibendæ, quæ mentem recondant in intimis rerum medullis ac principijs. quibus imbutus *Cicero*, vt ipſe loquitur, etiam ocioſus, ſuis prodeſſe ſtuduit.

8 Iuſtitiam porro recenſet *Ariſtoteles* in numero virtutum pacificarum: quæ ſicut & temperantia, rebus etiam bellicis conuenit, magis tamen inſtitutis pacificis. Tria pacem affectantur, quæ iuſtitiæ contraria: primum emolumenti proprietas ad priuatos vſus redacta: ſecundum, ex ipſo vſu volptatum, irritatio ac crinr appetitus concupiſcibilis: poſtremum, rei voluptuariæ per luxū ac diſſolutionem abſumptio effuſior. quæ omnia demum homines reddunt ad inuidiam, ad iniuriam, atque exundantem appetentiam, incitatos. Quo ad primum, ægre ferre ſolent ciues, ſe naturæ beneficio alijs æquales, peculij diuerſitate adeo in immenſum inæquales, & inferiores reddi: vnde odia, æmulationes ac conſpirationes plerumque intereos gliſcunt ac vigent. quod ad alterum, cum eo creſcat cupiditas potandi, quo plus hydropici potarint, tum neceſſe eſt, ardentia deſideria, quum multis irritati, idem multi appetant, oriri: dimicationes, ac riualitates quoque inter eos propagari. quantum ad poſtremum, cum voluptatibus addicti, extremum malorum reputent illis carere, quibus immodice iam aſſueuerunt, deficiente earum materia, conſequens omnino, futuras inimicitias

Amb. in 2. ad Ep. ad Coloſ.

Ariſt. 7 Pol. cap. 14.

Math. 13.

Ambroſ. in Pſal. 118.

Cic. Tuſc.

ac contentiones in damnum iuſtitiæ & æquitatis. Quamobrem ne hæc mala accidant, pacis amœnitatem defloratura, magna iuſtitiæ vigilantia adhibenda, timore pœnæ coërcendi nimium exultantes ciuium ſenſus, & ab iniuria inferenda ſeuerius reprimendi eorum auſus: quandoquidem pax tot cauſas turbarum & iniuriarum copioſe patiat & ex ſe effundat. à matre tenerrima hoc pacto oriuntur fœtus horridi.

9 Statui rerum bellicoſo neceſſaria fortitudo & patientia: ac in quodam gradu pariter iuſtitia, licet non eodem momento, quo ſtatui pacifico, vt *Ariſtoteles* recte eſt philoſophatus. Bello quidem furente, ea quæ moleſta ſunt, ſeuſ..us frequenter accidunt: quando nimirum rerum abundantia, quando artes, quæ voluptati ancillantur, non adſunt, ſed horum potius contraria, nempe penuria, & illa victus ſimplicitas, quæ in rebus extenuatis, aut earum defectu, reperiri aſſolet, inueniuntur. opus eſt idcirco fortitudine, quæ in dura hæc tunc inſurgat opus patientia, quæ infracto animo illata mala perferat, neque aliquando vtriuſuis occurſu à propoſito virtutis quis præ mollitie reſiliat. Enimuero qui fortitudine & patientia indurati non fuerint, ij inter arma ac tela, inter hoſtes & ignes cito deficient, & partes agent refugarum. Vt enim lignum mollius, vermem, ita vitæ luxus, timorem facillime ingenerat. Hinc apud *Lacedæmones*, quorum conditio martia, vel ipſæ recreationes ac ludi erant bellicoſi: vtpote lucta, curſu, venationibus conſtantes.

Sunt illis celereſque pilæ, iaculumque trochique,
Armaque, & in gyros ire coactus equus.

Ariſt. pol. 7. cap. 14. Nam vt ait *Ariſtoteles*, *Qui non poſſunt pericula fortiter ſubire, ſerui ſunt inuadentium.* Et quidem dupli..ne ſerui, primo, quod brutis affectionibus ſuis priuatim ſeruiant, deinde quod aliorum imperijs ſemiuiri ſubiaceant. Iuſtitia eſt huic eidem inſtituto requiſita. Romani milites, vt conqueſtus *M. Aurelius*, ſtatim ac ſub vexillis mereri incipiebant, omnia ſibi licere arbitrabantur. quique ciuiles leges in foro vigentes iam defugerant, cuncta ſibi in prædam committi exiſtimabant. (Aur. ep. ad Fauſtin.)

Tunc ..ata ..bertas odijs, reſolutaque legum
Luc. lib. 2. *Effrenis ruit ira.*

Quamobrem ne militaris licentia debacchetur, iure quodam martio ſtrictius comprimenda.

10 Romani Principes, qui ciuilis pacis ſeruandæ momenta cum optime nouere, tum ſuis diſtricte præſcripſere, nominantur *Numa Pompilius, Auguſtus*, & *Conſtantinus Magnus*. *Numa* ad firmandam ciuilitatem, pacis tempore, magnam vim poſuit in relligione Deorum exercenda & ſtabilienda. *Auguſtus*, qui in alta pace *Iani* templum clauſit, in eundem finem ſeueras edidit in vrbe contra vitia ac libidinem leges: & operoſis artibus ciues aſſuetos omnino voluit. (Flor. Num.)

Hor. l. 4 od. 15. l. 2 epiſt. ad Auguſt. *Ianum Quirini clauſit, & ordinem*
Rectum, & vaganti fræna licentiæ
Iniecit, amouitque culpas,
Et veteres reuocauit artes.

Conſtantinus Magnus, Chriſtianæ relligionis ſedulam pietatem adhibuit, quæ, pace durante, in hominibus ferociam compeſceret, humanitatemque induceret.

11 Binas haſce ciuilium virtutum ſpecies *Homerus*, clypeũ *Achyllis* à *Vulcano* fabrefactum deſcribens, ingenioſe luſit. Hom. Iliad. 18 Finxit illo duarum ciuitatum formas inſculptas fuiſſe: quarum vna ſuperius collocata, omnia in ſe læta ac proſpera: ad ſimilitudinem ac idæam paradiſi delineati à *Moyſe*, vt putauit *Iuſtinus* martyr, complectebatur. Iuſtin orat. exh. ad Gent. altera vero inferius poſita, bellis ac tumultibus deformabatur, laboribus frangebatur, motibuſque concutiebatur. priori ſignificari voluit ſtatum rerum pacificum ac philoſophicum in quo liquidę voluptates natiuo curſu affluunt: poſteriori, iraſcibilem vitæ turbulentiam ac contentionem. Quiſnam autem horum ſtatuũ vel ciuitatum, facilius proprijs ſuis virtutibus à legiſlatore inſtitui poterit, iam diſquirendum.

CAPVT III.

An inſtitutio ciuilis per virtutes pacificas, tempore pacis ſit facilior, vel difficilior, inſtitutione ciuili per virtutes bellicas tempore belli.

VT hanc, controuerſiam elucidemus, duo videntur expendenda; primum, vniuſcuiuſque virtutis tam intellectualis quam moralis natura in ſe ſpectata: deinde alia extrinſeca, quæ pacis ac belli temporibus illis ſuperueniunt. contingere enim poterit, vt aliqua virtus ſua vi, firmius animæ inhæreat, quam altera, quæ nihilominus ob vim foras accidentiũ imbecillior ſit: vtpote quæ à pluribus, aut vehementioribus contrariis expugnabilis. & idem cernere licet in acquiſitione huius virtutis, ſi cũ alterius adeptione comparetur. primo loco de virtutibus intellectualibus ad vtrumque ſtatum promiſcue pertinentibus, deinde de moralibus agemus.

2 Quod ad virtutes intellectuales, ſicut ſapientia, & diuina fides inter eas præcipuæ, ita ante reliquas, quantum ad hoc, diſcutiendæ. Fides in vniuerſum ſumpta, veram ac falſam complexa, diſtingui poterit in eam, quæ ex ſolido aliquo fundamento credibilitatis ſuſcipitur, & alteram, quæ leui aliquo iudicio innixa, abſque omni graui põdere externæ auctoritatis docentis, ab aliquibus ex libidine contradicẽdi admittitur. *Qui cito credit, leuis corde.* Prioris ordinis fides, pace vigente, nõ eſt tã opportuna defectui, aut aduerſis errorum viribus, vt hæc ſecunda. Eccleſi. 19. nam cum ſit ea bene munita, & veluti armata *Pallas* ſuæ credibilitatis argumentis, ſuſtinere poterit immota omnem vel in maximo pacis ocio animi aciem in eam inquirentis. quinimo hæc ipſa fides ſuorum neruorum conſcia, optat potius pacis malaciam, in qua libere oculo plane perſpicaci & acri aſpiciatur: neque vana eſt antiquorum *Minerua*, quæ vt canit *Propertius*, ægre ferens aliorum oculos, Prop. l. 4. diras pœnas in ſui inſpectores aliquando exercuit. Eleg. 10. Proinde, quod bellorum ſtrepitus ac pericula

riccula diſtrahant animos mortalium ab huiuſmodi proſpectu, ideo hæc fides bellum ac tumultus deprecatur, pacem optat ac ſuadet, in cuius iucunda libertate homines ſuam pulcritudinem intueantur, diſcutiant, ac ad circinum rationis penſiculatius dimetiantur. imo, quod mirabilius, in hac ipſa pace, in qua ſummæ etiam curioſitates vigere ſolent, latius dominatur, ac plures vel curioſe diſputantes in ſui ſententiam compellit. contra vero, inani iudicio acceptata fides, belli ſtridores & iras poſcit, quibus ſui profeſſores præoccupati, nihil habeant intelligentiæ, quod eius ſeueriori examini impendant: adeo vt foras euocati, domeſtica ſua ac pectoribus ſuis inſita plane ignorent. Quemadmodum enim pugnans aliquis, lætalem ictum vix interdum ſentit, animo feriendi hoſtem extra ſe quodammodo delatus, ita ciues, dum bello tumultuantur, priuatam cladem haud percipiunt, cupiditate nocendi aliis ab eius conſideratione abrepti. ob quam cauſam, Principes aliqui, probe huius vmbratilis fidei neruos cognoſcentes, ſi belli clamores ac fragores defuerint, ſuorum in pace animos multiplicibus imbuunt notionibus, vtpote frequentioris ludi, ſcenici ſpectaculi, nouarum ac mirabilium relationum, poëticarum fabularum, & huiuſmodi commentorum, quo eis omnis occaſio ac tempus adimantur ad oculos reflectendum in ficticiam illam fidem, quam profiten ſecum obſtinarunt.

3 Hæreſis quidem pacis filia, matrem interim deteſtatur: *Martemque* ſibi adſciſcit, in cuius diritate ac clangoribus turius deliteſcat. nam vt piſces ex aqua extracti, eueſtigio moriuntur, ita hæreſes in pacem eductæ, marceſcunt, extinguntur. Duo autem ſunt in moderna hæreſi, quæ bellum ea infectis reddunt vtile & ſalutare: voluptas, & priuatus ſpiritus. cum enim eius omnia dogmata voluptati faueant, conſequens, illos omnino quoad vim concupiſcibilem futuros fœdiſſimos ac diſſolutiſſimos ni belli incommoda eis ſuccurrerent: illa enim in pace nimia voluptas, quam parit ſecta, ciuiles mores cito apud eos deſtrueret. porro à priuato ſpiritu quid precor hæreſi ſubſidii, cũ accuratior eius trutinatio, cui pax inſeruit, acceſſerit? an vnquã ſolidi ingenii vim perferre valebit, quod hominis iſtius æſtimatio, omnibus repugnãtibus, effinxerit: præſertim ſi dogmatis recenti inuentioni, ſententiæ quoque, vt fit, abſurditas adiuncta fuerit? Hinc in oriente quando Imperatores Arianis applaudebant, dictu incredibile, quam inconſtantes, quam dubii, quamque ſibiipſis contrarii hæreſiarchæ extiterint: nihilo in ipſis manente, ea tempeſtate ſerenitatis, & Fauonii, quod malleo probationis, vel ſuis ipſorum iudiciis, diu obſiſtere potuerit. hoc ipſum in *Luthero*, ac *Caluino* ſimiliter perſpicuum, dum impunitatis dulcedine ineſcati, Germaniæ & Galliæ probroſa licentia adiuti, earumque munimentis firmati, ſua inuenta dogmata ad examen apud ſe reducerent. quis ignorat *Lutheri* inconſtantiam, nunc hoc, ſubinde oppoſitum definiẽtis? ſemper enim non niſi anxius inhæſit proprijs ſuis hæreſibus, vt veluti muſto plenus, in hunc errorem, poſtea in alium, temulenti ritu, æſtuabat. non mirum idcirco ſi illo vel ſuperſtite, eius diſcipuli, Germaniæ libertate freti, indies ſibiipſis diſſimiles facti, pluſquam ducentas paruo tempore hæreſes excogitarint. ad quod probandum, nihil luculentius ſane, quam quod in Hollandia nuper apparuit: etenim aliquantiſper ſopito bello, dum in pace parumper ociarentur Miniſtri, haud fidentes ſuis profeſſis dogmatibus, ab inuicem mira rabie & ira in *Arminianos* & *Gomariſtas* illico partiti diſceſſerunt; & vnam *Caluini* familiam caninis plane furoribus complerunt, imo diſſiparunt. Huc ipſum inſtitutis Mahometicis pariter euenit. modo enim apud Turcas eorum credulitas elanguit, florente apud eos pace, in qua ſpiritus hauſere, bellicis tumultibus ereptos, quos ſuorum vaniſſimorum myſteriorum diſcuſſioni attribuerent. Sunt enim hæretici, temporibus pacatis, tanquam ligna in foco, quæ dum quieſcunt, ſeſe mutuo comburunt.

Athanaſ. epiſt. ad Solitar.

Florimund. l. 2, de orig. hæreſ. c. 13. & 14.

4 Ob hanc cauſam non alia fides idonea ad continendum ciuium mores in officijs virtutum, pace iucundante, quam quæ ingentem vim in ſe continet cum in eorum mentes, tum voluntates menti obſequentes. Menti ea ſola imperat fides; quæ ſuis argumentis credibilitatis eam quodammodo captiuam tenet in obſequium Dei, vt ait Apoſtolus. cuius ratione fugantur ab ea curioſitatis pruritus & innouationis ſtudium, ac ſic eandem ita defixam habet in ſententiam veritatis, vti ab ea, quauis intentata diritate, aut plauſibili ſuaſione propoſita, recedere pertinaciſſime recuſet. cogitandum autem, tunc maximam tempeſtatem veluti commoti maris, incumbere in hoc negocio animæ, quando pax locum liberiorem concedit hominum altercationibus, inuentionibuſque: proinde eodem tempore non alia fides in diuina, iſtis fluctibus amaræ pacis immobilis reſiſtit, quam vera ac cœlitus perſuaſa. voluntatem pariter eadem debet fortiſſime deuincere, idque dupliciter. Primo quidem eam ſubijciendo communi omnibus ad credendum datæ Regulæ: nempe Eccleſiæ Catholicæ Traditioni. hoc enim pacto cohibetur voluntas ne aliquando ad diuortia exeat priuatarum opinionum. Deinde idem præſtat, dum magna quadam energia ſuadet conſilia virtutum, ad ea prouocat, maxime amoris Dei & odij in peccatum. quarum inſtitutis armatur contra pacis luxuriam & omnia malæ *Pandoræ* venena. proinde præter catholicam, aliæ credulitates infirmæ quod ſint ad hæc imperia in mentem ac voluntatem, propterea vitijs tempore pacis lenocinantur potius: quo non ſolum hominum vitas, fœdis actionibus corrumpunt, verũ etiam inſtar apum, aculeos rebus obiectis infigentiũ, emoriuntur, ac ſeſe deuaſtant. Hoc ſatis patuit olim in Romano imperio, poſtquam arma in exteras nationes depoſuerat: quibus proinde clauſum *Iani* templum exitioſum, apertum, ſalutare. illud ipſum Turcis accideret, ſi modo ab armis parum illa rudis gens requieſceret. ſola autem fides Catholica Romana ſic morum argu-

1. Cor. 10.

Pſal. 56.

Heſiod. Ad. & Noct.

D[illegible]ina, vti conuenienter inter pacis amœnitates [illegible] ſiſtentes & credentium mores contra v[illegible] me eo tempore defendat. ex quo [illegible] petitur credibilitatis, vnde pro[illegible] verax, ac à Deo hominum mentibus in[illegible].

5 Verum quidem eſt, vtriuſque ſortis fidem tempore pacis obuiam eſſe cladi & d[illegible]mento: at non eadem plane ratione vtramque. quod autem ſæpius noſtra ſancta fides à pacis com[illegible]odis damnum acceperit, hiſtoriarum [illegible]uenta, ac Patrum ſententiæ, manifeſtum [illegible] *S. Cyprianus*, *Diocletiani* grauiſſimam [illegible]uu tenem ideo [illegible] ait, vt Chriſtia[illegible]s, quæ ante in pace obtorpuerat, quaſi [illegible] arc[illegible]. *Quam pulcre* inquit *S. Ambro[illegible] tempora proceſſere?* Cæterum [illegible] tum ad hoc intercedit diſcrimen inter v[illegible]am ac falſam fidem: quod vera, ſi d[illegible] ex[illegible]latur, ſi voluptates brutæ ab animi[illegible] depe[illegible]ntur, conſiſtere, adeoque florere pac[illegible] blandiente poterit, falſa nequaquam. diſcrepan[illegible]æ ratio, quod vera fides ad rigorem [illegible] iudicij credibilis, indeque quo acrius inſpecta [illegible] eo ſolidior ac venuſtior videtur: ad[illegible]ma fides contra, neruis ac fundamentis carens, examen huiuſmodi ſuſtinere nequit: ſed ſeuerius paulo expenſa, ſtatim diſplicet, & ſua deformitate oculos intelligentium o[illegible] ſe a ſe reuerberat.

Ambroſ. in Pſalm. 118.

6 R[illegible]uæ virtutes intellectuales, vtpote ſcientia, ars, & prudentia, modo conferendæ, quoad difficultatem, ac periculum, cum duplici pacis ac belli conditione. Certum omnin[illegible], bel[illegible]ſa tempora eis ſcientijs inepta, quæ in con[illegible]platione conſiſtunt. Olim exiſtimatum, [illegible]erum *Patrem* Muſis præſidiſſe: quod nempe [illegible]more exacto, quieto ac tranquillo anim[illegible]te, literis eſſet à ciuibus incumbendum.

Hor. lib. 1.

Carmina proueniunt animo deducta ſereno.

Ouid. lib. 1. Triſt.

Prud[illegible] vero, quemadmodum Intellectus, haud [illegible], inſtar palmæ, in aduerſa inſurgunt, ac [illegible]u[illegible] tum caſibus cum melius exercentur [illegible] uerentur vberius. eſt enim in multis vexatis [illegible]nquam lapis Chelidonius, qui oculis adm[illegible] recens natarum hirundinum, lumen eis impertiatur. *Quem docebit ſcientiam* inquit I[illegible] *& quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte auul[illegible] ab vberibus.* pacis lenocinia, lac & v[illegible]ra animæ intelligentiæ infeſta, ſiue rationi [illegible] fidei auditus præbeatur. *Omnis enim* inquit Apoſtolus, *qui lactis eſt particeps expers eſt ſermonis iuſtitiæ: paruulus enim eſt. Imbecilles facti [illegible] ad audiendum.* Recte idcirco *Iſaias*: *Tantummodo [illegible] vexatio intellectum dabit auditui.* Inter[illegible] itaque luxuriantem ac ludibundum int[illegible] tempore tranquillitatis, Deus incu[illegible] ad ſcholam tanquam puerorum [illegible], reuocat, & ibi acerbitate ſpectaculi [illegible] mentis purgando, illuminat. *Cum* [illegible] *Iſaias*, Deum adloquutus, *iudicia tua in terra, iuſtitiam [illegible] habitatores orbis.* Hinc fratres *Ioſeph* aduerſitate [illegible] cepti, ſtatim perceperint atrocitatem ſui criminis: *Merito hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum.* Li[illegible]

Iſa. 28.

Rom. 10.
Hebr. 5.
Iſa. [illegible] 26.

Gen. 42.

[illegible] itaque oculi amaro felle tribulationis, ut *Tobiæ* [illegible] viſum recipiant. Cæterum de hac re nos plurima admonuit *Benedictus Pererius*, quibus proinde ſuperſedendum videtur.

P[illegible] in cap. 12 Genes. Chr[illegible] in Pſal. 40. Sen. Hip.

Nec me fugit, quam durus & veri inſolens
Ad recta flecti regius nolit tumor.

Inter h[illegible] virtutes, [illegible], quæ dicitur Ars, magnam [illegible] ſolet diminutionem exiſtente b[illegible] nam vt tunc voluptatum diuerſæ formæ in[illegible] ſunt [illegible] artes, quæ illis inſeruiunt, deſuetudine [illegible].

7 V[illegible]tutum autem moralium conditiones, tam in [illegible] quam in pace ſpectabiles [illegible] ſingillatim deſ[illegible] *Ari[illegible]*. *Fortitudine igitur & conſtantia op[illegible] eſt ad negotium, Philoſophia vero ad otium, temperantia autem & iuſtitia in vtroque tempore, ſed magis in pace & otio. Nam bellum quidem ipſum cogit homines eſſe iuſtos ac temperantes: fortuna autem proſperæ fruitio, & otium cum pace petulantes magis facit. Multa igitur iuſtitia multaque temperantia indigent hi, qui in optimo ſtatu conſtituti videntur. & fruitione omnium rerum, quæ beatos facere putantur, veluti ſi qui ſunt, vt Poëta tradunt, in beatorum inſulis. Maxime enim hi Philoſophia & temperantia, & iuſtitia indigent, quanto magis o[illegible] ſunt in abundantia talium bonorum.* Exiſtim[illegible] itaque *Ariſtoteles*, difficilius eſſe, pace rerum ſtatus tranquillante, vitam inſtituere ex virtutibus p[illegible], nempe Philoſophia, iuſtitia, ac temperantia, quam ex fortitudine & patientia mores componere furente bello. Cuius rei ea cauſa, quod pacis tempore, voluptates, contra quas virtutes dimicent, ſint fortiores, quam durante bello. nam cum bellum eas potius extermінet, facit, vt opus non ſit adeo impeditum, illo manente, ciues eſſe iuſtos & temperantes. Tempore pacis voluptas rationis hoſtis [illegible] belli, timor, & dolor. iſtis vero robuſtior voluptas: proinde in hanc victoria difficilior & rarior. *Rara eſt* ait *S. Hieronymus victoria caſtitatis.* Veruntamen obſeruatum, milites valde etiam propenſos eſſe in venerem, & inde caſtitatem, quæ pars temperantiæ, illis reddi cum raram, tum etiam difficilem: quod *Ariſtoteles* quoque agnouit. *Id* inquit *accidit omnibus militaribus bellicoſiſque gentibus, præterquam Celtis. Videtur autem qui primus fabulatus eſt, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxiſſe.* vnde *Claudianus*:

Ariſt. 7. Pol. cap. 15.

Hier. ep ad Nepot.

Ariſt. Pol. 2. ca. 7. Hom. Iliad. 1.

——— *Cytheræa maritum*
Sponte rapit, cœlique thoros imitata priores
Pectora laſciuo flatu Mauortia nectis.

Clau. Epig. de magn.

In eandem ſententiam quoque *Lucretius venerem* alloquutus:

——— *Quoniam belli fera munera Mauors*
Armipotens regit, in gremium qui ſæpe tuum ſe
Reijcit, æterno deuinctus vulnere amoris.

Lucr. lib. 1.

Duo quippe vitā, ingeniū que militare affectantur, quæ in libidinē propenſa: totius nempe corporis ardor, fortitudini neceſſarius: & ociū; ex quibus laſciuiæ flammæ plerumque erumpunt. Cæterum huic malo ſuccurritur etiam belli ipſius medijs: nēpe corporum laboribus, mētis

 vigilia

vigilia in euentum belli acri, & diſceſſu à conſortio fœminarum: quibus cultis, parabilius bellum, quam pax, contra libidines communitur. Cyp. lib. de vnit. Eccleſ. *Plus* inquit S. *Cyprianus*, *metuendus & cauendus inimicus cum latenter obrepit, cum per pacis imagines fallens, occultis inceßibus ſerpit.* Amb. in Pſalm. 1 *Cito* ait S. *Ambroſius*, *fides inexercitata langueſcit, & crebro cioſa tentatur incommodo. Remiſſus in excubias callidus inſidiator irrumpit: aſſuetum autem bello virum externa inſtruunt, & glorioſa prouehit palma victoria. Pax ergo. fidei corruptelæ materia eſt. quam pulcre nobis perſequutionis proceſſere tempora! Intentus erat ad Deum intimo mentis affectu, illi adhærebat, nec vllas cogitationes obſtrepentes ſibi precantis animus ſentiebat: totis viſceribus fundebatur oratio, & quidam miſcebatur ſermo cum Domino: quotidiana meditatio habebat iam contemptum periculi, & vſum calcanda mortis receperat. quod quia amiſimus exercitium, tentant otia, quos bella non fregerunt. nullus erat tempore perſequutionis adulator, qui callida mentem adulatione tentaret. non vacabat animo, corporis delectatione diſſolui, & huiuſmodi, quæ ſecundis rebus excitari ſolent, admittere paßiones.* de quo pulcre Leo ſerm. 9 de quadra. etiam diſſeruit S. *Leo*.

Virg. Æne. 9.185. —— *An ſua cuique Deus fit dira Cupido?*

8 In hoc autem negocio magna ratio habenda indolis ciuium: ſunt enim alij alijs, etiam pacis tempore, ad pietatem, ad iuſtitiam atque temperantiam inclinatiores. etenim in aliqua familia, copiis rerum abundanti, videmus, facilius gubernari pueros quam adultos, mulieres, quam viros. qui enim animo ſimplici & hebeti, quorumque corpora, ſpongiarum iſtar, laxabiliora ac ſpirabiliora, ij in pacis ſerenitate non adeo erunt ad voluptates atque iniurias importuni, ac alij animis corporibuſque plus ignis retinentes. Hinc Græcis, Romanis, Afris, Aſianis ferme ſemper pax extitit funeſta, bellum vero ſalubre.

Iuuen. lib. 2. ſat. 6.

Præſtabat caſtas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitiis contingi parua ſinebat
Tecta labor, ſomnique breues, & vellere Tuſco
Vexatæ, duraque manus, ac proximus vrbi
Hannibal, & ſtantes Collina in turre mariti.
Nunc patimur longæ pacis mala: ſæuior armis
Luxuria incubuit.

Ob hanc cauſam prudentes ac in patriam pij, interdum bellum ſuis optarunt potius, quam pacem, intelligentes, hanc, omnium malorum lernam eſſe ac nutricem. in quam deſpectantes, *Lucani* cantus vſurparunt:

Luc. lib. 2.

O miſeræ ſortis, quod non in Punica nati
Tempora Cannorum fuimus, Trebiaque iuuentus
Non pacem petimus ſuperi: date Gentibus iras
Nunc vrbes excite feras, coniuret in arma
Mundus, Achamenijs decurrant Medica, Suſis
Agmina: Maſſagetas Scythicus non alliget Iſter:
Fundat ab extremo flauos Aquilone Sueuos,
Albis & indomitum Rheni caput: omnibus hoſtes
Reddite nos populis, ciuile auertite bellum.
Hinc Dacus premat, inde Getes: occurrat Iberis
Alter, ad Eoas hic vertat ſigna pharetras.
Nulla vacet tibi Roma manus.

Cæterum vero, cum ad altam pacem Romanam, voluptuariæ artes Græciæ, tanquam ſpolia acceſſiſſent, tunc virtute, ad retinendum iura ſua facta debili, omne genus vitiorum, robuſtam illam gentem corruptum adduxere.

Ouid. lib. 3 Faſt.

Nondum tradiderat victas victoribus artes
Græcia, facundum, ſed male forte genus.

Quis non videt, mare Syrenis infeſtum, nauigationem reddere periculoſam, adeoque magis, quam ſi vadoſum, ſi cœcum eſſet, aut turbulentum? ita ſane ille princeps, qui inter frequentes pacis Syrenes verſatur, opus habet, vt ad exemplum *Vlyßis*, ſocios ad arborem nauticam alliget, aures eorum obturet: hoc eſt animos ipſorum tunc optimis notionibus informet, ac virtutum diſciplinis rigide componat. Recte enim iudicauit *Ariſtoteles*, tempore belli fore facilius ciues fortes & patientes, quam pacis condicione iuſtos & temperantes. Ariſt. pol. 7. cap. 2.

9 Enimuero ſolius fidei Chriſtianæ & Catholicæ proprium robur, in pace & proſperitatis ſucceſſu, poſſe, imperium aliquod contra blandientia vitia bene munire, & ex præſcriptis virtutum illud recte diu adminiſtrare. quod tribus præcipue eadem fides præſtare ſolet; ſcilicet Scripturarum ſacrarum ad populum diſcuſſis ſententiis, Sacramentorum effectibus eiſdem impertitis, & Chriſti Domini Crucifixi meditationibus illis perſuaſis. nulla etenim ſecta in ſe talium rerũ vires contra peccata continuit, aut talibus etiam iucunditatibus, contra impura illectamenta vitiorum inualuit. Cum ergo ſtatus proſperitatis reipublicæ adſpirant, tum horum vſus frequentior & accuratior eſſe debet: ne cum muſcis melli immoriamur, & relictis caſtioribus nymphis, à ſyrenibus pelliciamur ad rupes, aut à ſatyris ducamur ad brutorum libidines.

10 Quod autem ſtatus belli aut aduerſitatis, quantum ad virtutes, quæ ſolæ, vera animi bona, ſit ciuibus ſecurior ſtatu pacis & proſperitatis, inde hominis condicionẽ valde mirabilem eſſe ſæpius mecum reputaui. Satis manifeſtum, ſtatum amœnitatis, longe poſitum à timoribus, à doloribus, propius accedere *Ad perfectum modum naturæ*, vt loquitur *Ariſtoteles*, & Ariſt. lib. 7. Eth. cap. 12. magis eo eſſe ſecundum naturam, quam ſtatum timoribus & doloribus obnoxium. Hinc primo conficitur ex ſtatu naturæ integræ in primis parentibus, qui in paradiſo voluptatis Gen. 2. omni genere iucunditatis honeſtæ redundabat. deinde idem ſatis oſtenditur ex optimo ſtatu generis humani in cœleſti beatitudine: in quo ciues non dicunt cum terræ incola *Sapiente*: *Melius eſt ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuii*: Eccl. 7. ſed in præſtantiſſimo, eoque ſecuriſſimo ſtatu collocati, inebriantur ab vbertate domus Dei, & ibi, non alibi, ſua figi tabernacula deſiderant. demum omnia animantia Pſalm 35. rationis experiia, adeoque Elementa, & ex Matth. 17. eis mixta, tunc ad optimum ſtatum perueniſſe cenſentur, quando ad quandam pacem appulerint, quando ab acerbis & contrarijs longiſſime receſſerint, eiſque bonis potiuntur, quorum in eis natura appetens, & ex quibus voluptas ſeu complementum naturæ dimanat. Nihilominus hominis potior & ſecurior ſtatus reperitur

in

in agro qui ſpinis & tribulis vaſteſcit: in ærumnis, in tentationibus, aliiſque acerborum perpeſſionibus. Ergo ex huius rei conſideratione duo elicienda iudicaui. Primo hinc colligi argumentum ad probandum, aliqua culpa tractã & violatam fuiſſe naturam generis humani, vi cuius, eiuſmodi ſtatus triſtior, quaſi quodã cõtra morbum pharmaco, modo homini eſſet ex iuſto Dei iudicio ſalubrior, ſecurior & expetibilior. natura autem, dubio procul, ex ſe ſola hoc non decreuit, vt liquet. neque diuina prouidentia curſum naturæ in homine impediret, niſi aliqua eius culpa interueniſſet. Deinde putaui, hinc oſtendi animæ humanæ immortalitatem, & eiuſdem progreſſum ad aliquem locum, in quo tandem ſtatus pacis & proſperitatis eſſet ei melior & vtilior. Cum enim anima hoc non conſequitur in hac vita, ne naturæ fine prorſus deſtituatur, ſemper ad pacem & ex ea iucunditatem contendentis, illum tandem obtinebit in ciuitate cœleſti Hieruſalem, veluti periodo & termino ſuæ appetitionis.

Gen. 3 Iac. 1 1. Pet. 1.

11 Cæterum adhuc quæri poterit, quænam præcipua cauſa, ob quam in hac vita ſtatus tribulationis ſit homini ſecurior, quod ad virtutes, ſtatu pacis, quietis, & mundanæ fælicitatis. Hoc etenim non videtur prouenire à natura humana per ſe ſumpta. nam ſtatus ærumnæ, nullo modo eſſet homini commodus, niſi Deus illi vexato & tentato peculiarem ſuam gratiam ſuppeditaret, quo corroboratus, illius ſtatus tentationes ſuperaret. verum hinc præciſe ſtatus aduerſitatis haud erit ſecurior ſtatu proſperitatis, quandoquidem ſi placuerit Deo ſimili fauore ſuæ gratiæ *Congrua, & ſecundum propoſitum*, rebus iucundis arridere, eiuſmodi ſtatus proſperitatis poſſet reddi æque homini ſecurus aut ſecurior, ſtatu aduerſitatis. etenim tentatur iſte miſerijs paupertatis, tentatur itidem alius diuitiarum abundantia: quarum neuter ſine gratia ſpeciali in officio virtutis permanebit. ſi ergo quod ad gratiæ collationem, ſe Deus oſtendat tam fauorabilem teotato ex diuitiarũ copijs, vt ſe oſtendit tentato, ex paupertatis moleſtijs, ſtatus diuitis tam ſecurus fuerit quod ad virtutem, ac ſtatus pauperis. Hoc ipſum fuit, quod olim grauiter offendit animum *Pelagii*, qui hinc, æſtimata ab ipſo bonitate diuinæ prouidentiæ, quæſiuit, quamobrem Deus æqualiter ſuæ gratiæ collatione vtrique ſtatui non conſuluerit cum poſſet? Nemini dubium, potuiſſe Deum, ex intuitu meriti in Chriſto effeciſſe, vt quod ad virtutes, ſtatus proſperitatis eſſet nobis tam vtilis & ſecurus ac eſt ſtatus aduerſitatis potuiſſe etiam non ſolum nobis remiſiſſe peccatum originale intuitu talium meritorum in Chriſto, ſed etiam pœnalitates abegiſſe à noſtro genere famis, frigoris, morbi, ac mortis, licet aliter ex ſua ſecreta iuſtitia conſtituerit. Poteſt ergo Deus ex iuſto ſuo iudicio, quantum ad dona ſuæ gratiæ in vindictam illicitæ voluptatis ex eſu pomi vetiti, diſcrimen ponere inter ſtatum proſperitatis & aduerſitatis: vnde iſte eſſet altero, quod ad virtutes, ſpectato dico vniuerſo numero prædeſtinatorum, ſecurior & expetibilior. cæterum ſi à me huius rei altiorem rationem Pelagianus aliquis curioſius petierit, exclamando cum *S. Paulo*, illi reſpondebo: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei: quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius*. Bene mihi viſus Chriſtus Dominus intrain quandam antitheſin ſeu oppoſitionem inter lætions fortunæ ſtatum, & virtutem, æternamque beatitudinem, iuxta cum hac ipſa virtute & beatitudine, tribulationis conuenientiam, iſtis, in ſua parabola de *Lazari* & diuite *Epulone*, verbis declaraſſe: *Fili recordare, quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala: nunc autem hic conſolatur, tu vero cruciaris.* at de his hactenus.

Rom. 11.

Luc. 16.

CAPVT IV.

Quam forte, quam incitatum & inexpugnabile virtutis Imperium

DE imperio virtutis diſputaturis duplex eiuſmodi imperij genus expendendum occurrit. Primũ illud cenſeatur, quod obtinet virtus in ipſum operantem, quatenus nempe veluti leo illius pectus inſidens, ad dura, ad aſpera, ad ſummis difficultatibus implicata, maximis periculis vallata, interea loci appetitus ſenſitiui ingenio in aduerſum eum perurgente, perficienda aut perferenda eum extimulat, rapitque. Alterum vero cernere licet in admirabili eiuſdem virtutis poteſtate, qua ſupra omnes magnetum vires attractiuas, aliorum, tametſi in ferra obriguerint, amores ac fauores ſibi conciliat. vnde ſicut prioris reſpectu virtutis imperium dici poterit magneticum ita huius melleum, odoratiſſimumque. Hoc pacto virtus, quod in ſe complectitur, id ad alios diffundit: quodque deſiderat, ad ſe compellit. hinc ſpargit, ſeminat, ac eodem momento vberes fructus colligit dulciſſimorum prouentuum, quorum ſucceſſu, euacuata ſatiatur, prodiga opuleſcit, laborans quieſcit, afflicta deliciatur, in arena *Cyprum* inueniens, duplici hoc imperio inualeſcit, inclareſcit. horum imperiorum expreſſis notionibus imbutus *S. Ignatij* animus, in hoc votum erupit: *Melius eſt mihi emori propter Chriſtum, quam imperare finibus terræ.* Cuius delectui applauſit. *S. Hieronymus*: *Obſecro, quicumque hæc legis, vt Hieronymi peccatorũ memineris. Cui ſi Dominus optionem daret, multo magis eligeret tunicam Pauli cum meritis ſuis, quam Regum purpuram cum pœnis ſuis.*

Ignat. Epiſt. ad Rom.

Hier. in vit. Paul.

2 Ac licet virtus quouis temporis ſtatu, in quo natura humana viguit, admirabiles vires in errorem, in voluptatem, in aduerſitatem exeruit, nihilominus tẽpore legis Moyſaicæ, collato cũ plenitudine meridiei, in qua refulſit Euangeliũ, videbimus huius comparatione, virtutẽ tunc veluti infantem extitiſſe, modo vero, è cœlo hauſto rore, non ſolum in gemmam, verum etiã in gigantem excreuiſſe. verumtamen mira ſane fuere, quæ tunc etiam virtus perfecit, ex quibus duplici ſuo imperio reſplenduit.

Gal. 4.

Hæc *Abrahamum* exilij amatorem, proprii & v-
Gen. 12, 22. nici filij immolatorē exhibuit. Eadem, *Moyſen*
compulit ad deſpectum æſtimatæ nobilitatis in
Heb. 1. aula *Pharaonis* Regis Ægypti: ac præſtitit, vt in-
genue fateretur ſe ab Hebræis oriundum:
quod Ægyptijs enimuero deſpicabile. Hæc ipſa
Hier. 17. 2. Reg. 4. *Hieremiam* ad nuditatem ad catenam adegit.
hæc Prophetas ad cilicia ad martyria, Rhecabitas ad loca deſerta detulit. cæterum vt appetente vere, ſolis beneficio vires & ſuccum maiores excipiunt plantæ, ita aduentante Christo Domino in orbem, virtutum nempe Principe, virtus inter homines validior eſſe cœpit, & veluti in quamdam ſanctam vim ſalutaris tyrannidis deuenit. Inprimis hoc imperium illuſtre ſane, apparuit in perſona Chriſti Domini.
Gen. 32. quod cum in eo velut in altero *Iacobo*, in Deum inualuit, dum cum eius iuſtitia luctaret, haud mirum, ſi poſtea genus humanum debellauit. Idem deinde imperium ingens ſane in Apoſtolis apparuit, in quibus illius arma, vniuerſa carnalia decora deuaſtauit, & veluti mundi pe-
1. Cor. 4. tipſemata, quicquid in mundo magnum, conculcauit.

3 Vt autem magnitudinem alicuius imperij animus metiamur, eſt quod difficultatem imperio obluctantem conſideremus: facilius enim eſt ouibus, quam leonibus imperare. Hæc autem difficultas ſeu arduitas in imperio virtutis ex duobus ſpectanda: primo ex impedimento nato ex obiecto virtutis. deinde ex renitentia, quæ oritur à praua diſpoſitione ſubiecti, quod virtuti incumbit. In quem finem tria
Ariſt. lib. 1. ad Eud. c. 2. recenſet *Ariſtoteles*, quæ inter ſe de orbis imperio confligunt: Philoſophiam ſcilicet, virtutem, & voluptatem: ex quorum vario in hominibus cultu, propagari dicit, tres ſpecies vitæ humanæ; Philoſophicam, ciuilem, & Epicuræam. Cæterum ſi velimus Philoſophicum & Epicuræum contendere cum ciuili, ſeu honeſto ex virtute, inueniemus in imperiis Philoſophiæ & voluptatis non ineſſe eam difficultatem, ſiue ex parte obiecti ſiue ex parte ſubiecti, quæ in imperio virtutis ſpectabilis. ſi enim nobis ſtudium, cognitionem Philoſophicam & voluptatem in ſeipſis expendere, ſiue relatas ad diſpoſitionem agentis hominis, percipiemus, humanam indolem, quaſi paſſis velis, vtriſque applaudere, & ex earum guſtu actionis curſum continuo filo procliuis operæ inſtituere. quis ſcire non geſtit plurimum? & quis tam arido ingenio, qui interdum in oblatam voluptatem incitatius non efferuet? At virtus, qualis in S.
Hier. ep. 22. *Paulo & S. Antonio* Eremitis: in *Hieronymo* in eremo in pellem Æthiopicam arente, oſſa vna cu-
1. Cor. 4. te contecta ad terram collidente, in Apoſtolis, pro mundi ad Deum conuerſione, omnia dura patientibus, tam ex parte obiecti quam ſubiecti fortiores hoſtes profligauit, quam Epicuriſmus, quam ardor ſcientiæ in Philoſophis, in academiarum vmbraculis, in receſſuum penetralibus, ad veritatis cognitionem contendens.

4 Quod ſi à condicione ſubiecti operantis ad ipſamet obiecta perluſtranda tranſire velimus, nobis conſtabit, maiora, impeditiora, terribiliora, pertinaciora aggreſſa & ſuperata à virtutis imperio, quam quæ Philoſophia aut voluptas vnquam tentarunt. Appetitiones Philoſophicæ & voluptuariæ ferme diutius minime obſiſtunt difficultatibus, quam caleat ſanguis, quam ſpiritus inſurgunt magis ignei, quam iucundus fortunæ aſpectus ſuo ſpirante fauonio
arriſerit, quam nihil aliud, vt ſcribit *Seneca*, Sen. Ep. 18. ad Lucil.
quod quis agat, occurrerit. Hinc Romæ adeoque in ipſa Græcia, cum præmia deficerent, cum laurus in eorum parnaſſis palleſceret, illico Philoſophia & Eloquentia e publico di-
lapſæ, priuatim marceſſere inceperunt. Iuuen. lib. 1. Sat. 7.

——— *Neque enim cantare ſub antro*
Piereo, thyrſumque poteſt contingere ſana
Paupertas, atque æris inops, quo nocte, dieque
Corpus eget.

Cum porro deſperarent Philoſophi, ſe ad culmen excellentiæ ſeu apicis literarij peruenturos, ad ſtudia profeſſa refrixere. alii ſe ad ipſum viuum veritatis attingere non potuiſſe iudicantes, inutilia, caſſaque commentaria abiecerunt. ſimiliter haud pauci nullo prorſus vſui in munere ciuili defungendo, futuras altas ſuas ſpeculationes præuidentes, tali cogitatione repercuſſi, amplius chartis aridioribus impalleſcere deſtitere. Pariter in voluptatem rabidi, ſæpius, adeoque facili opere, à dolore & dedecore repelluntur: promiores enim homines ad vitanda incommoda, quam ad acquirendas iucunditates; quod etiam in canibus, alijſque beſtijs vſu venire animaduertimus, qui ab eſcis aut venere illico refugiunt, poſtquam nocumentum inſtare perceperint. ac inter ipſos homines, pauciſſimi ita ad libidines ſolute proruunt, vt infamia ac paupertate ſeſe obiectantibus, non ſe recipiant illico ab illecebris. imo ipſamet voluptas identidem guſtata, eſt veluti in melle apis cum aculeo, ſui ſenſum guſtanti adimens, conſcientiam autem vulnerans, & quadam nauſea deliciantem adfligens: vt ab eius vſu mirentur paſſim homines, vndenam aliquando fuerint in eius ſubdolum complexum adeo præcipites. At ſtudia, incitationeſque virtutum tunc vel maxime exarſere, quando in hac vita nulla emolumenta, nulla præmia effulſere: quando temporis diuturnitas earum
contentiones veluti ſeneſcentes, & à ſenectute Pſalm 102.
nouis pennis, inſtar aquilarum, renouatas, protraxit, quando aduerſa in earum auctores irruere. Hoc vero apertius ſe oſtendet, poſtquam ab imperio fidei exorſi, de reliquarum virtutum imperijs aliqua intulerimus.

5 Magnitudo in imperio fidei ſpectanda tam ex abſtruſa conditione obiecti in fidē admittendi, quam ex qualitate hominis credentis: hæc enim ex altera ſequitur; quandoquidem ægre humanus intellectus, eis aſſentitur, quæ eius captum excedunt, aut eius conceptui contraueniunt: vt enim in homine intellectus naturæ veluti apex, ita illibenter ſe dimittit veritatis obſcuræ naturæ, aut reuelantis auctoritati. Quocirca illuſtre extitit fidei imperium in
Abrahamo, in ſpem contra ſpem, vt ait Apo- Rom. 4.
ſtolus, credente: quoad Deum aliter is obediendo nequiuit accedere, niſi eodem à ſeipſo

rece-

receder et. Credidit diuinitus edoctus *Iſachum* filium, immunerabilium in orbe Chriſtianorum fore parentem, nihilhominus ab ipſemet occidendum putauit. Hunc, ex imperio eiuſdem fidei in nobis imitamur, credentes, Deum quod ad eſſentiam vnum, quod ad perſonas trinum; eundem Deum, vniuerſum hunc mundum ex nihilo condidiſſe: quod teſte *Cicerone*, nullus vnquam Phyſicus conceſſit: credentes Filium Dei, hominem eſſe vnione perſonali in ipſo humanæ naturæ: credentes eundem Dei filium nobis in conuiuium dediſſe vere & realiter ſuam carnem & ſanguinẽ: credentes hæc ipſa noſtra corpora in pulueres licet reſoluta, quandoque reſurrectione fore reparanda. verum quidem eſt hoc in nobis fidei imperiũ ex duobus facilitari: nẽpe ex euidenti myſteriorũ credibilitate, de qua paſſim agit S.

[Auguſt. lib. De vti'. de Doc. Chriſtian cont. Epiſt Fundam.]

Auguſtinus contra Manichæos, ſimul ac ex ſuaui quodam guſtu amoris diuini, & reliquarum virtutum, quo nos affici experimur, dum myſteriis fidei Chriſtianæ aſſentimur. verumtamen ex quibuſcumque demum argumentis orta ſit fidei credibilitas, ea nõ eſt plane mathematice euidẽs: ſic enim omnes, qui ſana mente, impelleret ad credendum; ſolũ proinde euidens eſt moraliter, & eo idonea, quæ pium affectum

[2. Cor. 10.]

moueat ad credendũ. ob quã cauſam, etiã ſuppoſita hac noſtræ fidei credibilitate, affirmat S. *Paulus*, officium eſſe fidei, captiuare intellectum in obſequium Chriſti: quod efficimus, dum credimus ex fidei imperio & eo reluctantem animi vim deprimimus. Vnde pronuntiauit

[Bern. ſerm. de Aduent. & de pentecoſt.]

S. *Bernardus*, ſe in tribus quaſi rerum quandam repugnantiam demirari: ſcilicet cum vno Deo tres perſonas cohærere, in vna fœmina, maternitatẽ & virginitatem reperiri, in vno homine cum corde humano diuinam fidem conſiſtere. Eſt enim in nobis intellectus, quæ ſedes fidei, facultas valde delicata, & ad modum criſtæ in equo, quaſi ſuperbula. Hinc eadem fides ex imperio decernens, occurrentem Philoſophiam aut admittit tanquam ancillam in ſuam ſcholam, aut penitus renitentem frangit, conterit, diſſipatque. Cum enim ea Philoſophia quæ fidei placitis penitus aduerſatur, tametſi Philoſophorum auctoritate, & temporis diuturnitate commendata, nihilominus, vt ait Apoſtolus, ſit

[1. Tim. 6.]

Falſi nominis ſcientia, propterea non veretur fides nouam Philoſophiam condere: multa enim hodierna die in noſtris ſcholis ſtatuuntur de *Quantitate*, de *Situ*, de *Modis ſe habendi*, de *Creatione*, de *Conſeruatione*, de *Actione* & *Paßione*, à *Platone* vel *Ariſtotele*, quantum ego iudicare potero, ignorata. Quid ſi eidem fidei ſe opponat perſequutoris gladius, adeo efficax ſe prodit fidei in nobis imperium, vti quod

[Baſil. apud Theodoret. lib. 4. Hiſt. cap. 17.]

ait *S. Baſilius*, citius perferre nos faciat omnia tormenta, adeoque & ipſam mortem, quam velimus vel *vnam Syllabam* diuinorum inficiari. Videamus iam qualia ſint aliarum virtutum, ad agendum directarum, imperia. & quod omnia vitia vna voluptate in virtutem depugnent, idcirco imperium virtutis tam in generali, quam in particulari cum imperio voluptatis conferemus.

6 Et quidem licet voluptas, quæ de imperio humanæ vitæ cum virtute contendit, magnam vim obtineat, nihilominus ea ... tatia actionis aut temporis ſimili ſpacio non imperat, quibus virtus. Conatus enim voluptuarii ferme ſemper nõ niſi ſubitanei ac momẽtanei: qui ad mutationẽ lubricæ apprehenſionis, tẽperiei corporeæ, nunc extenuantur, nunc intercidunt, vt aduertit *Ariſtoteles*. quod quidem non cernitur in virtutis imperio. ex quo elicit idem *Ariſtoteles*, præſtantiſſimum eſſe in homine munus contemplationis. *Contemplari* inquit *magis continue, quam agere quoduis poſſumus*. [Ariſt. l. 9. Ethic. ca. 3.] Porro virtus dum aggreditur expugnare hominis pectus, in fortiorem inuadit hoſtem, quam ille hoſtis eſt, cui voluptas vim intentat. ſicut enim quid maius, agoniſtam ſtrenuum ſuæ natiuæ agilitati & viribus relictum, ad terram deijcere, quam onuſtum, quam inedia & fame debilitatum, ita eadem proportione, virtutis imperium fortius imperio voluptatis. Hoc enim inſilit in hominem quaſi altera ſui parte debilitatum, & onere grauatum: ſcilicet concupiſcentia emollitum, & languidum. Verum imperium virtutis inſurgit in altum ſtatum hominis, ſcilicet quatenus Dei ſimilitudine, & ratione inſignitum, quatenus ſuperiori ſui parte dominantem, Deo & Angelis vicinum. fortius ergo & illuſtrius imperium virtutis imperio voluptatis. De quo Propheta *Iſaias* vaticinans, dicit, quod ab hoc imperio debellandos daturus ſit Deus Chriſto Domino *Quaſi puluerem gladio eius, ſicut ſtipulam vento raptam arcui eius*. [Iſai. 40.] Nec eſt quod voluptatis imperiũ auguſtius de ſe ſentiat, quod dulcedine, quod riſu, quod roſis ad victoriã adſpirat: nõ enim caret virtutis imperiũ ſuis quoq; delicijs, ſua facilitate, ſua pace, quibus etiã præſtet imperio voluptatis: *Quia induit me veſtimentis ſalutis; & indumento iuſtitiæ circumdedit me, quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. ſicut enim terra profert germen ſuum & ſicut hortus ſemen ſuum germinat, ſic Dominus Deus germinabit iuſtitiam & laudem coram vniuerſis gentibus*. [Iſai. 61.] En ſponſi gloriam, en ſponſæ pulcritudinem, en terram ſine ſtrepitu floribus, & frugibus tanquam fœtu ornatam, en hortum peculiari ſpecie pulcrum: en terram communioris vitæ theatrum, en hortum religioſorum roſetum. Habet quidem hoc virtutis imperium gemmas, quas intelligentiæ oculo proponat: habet itidem bellaria, quæ libero arbitrio, Dei gratia confirmato, exhibeat. non enim ſua amœnitate ea parte hominem adoritur, qua tener, qua flaccidus, ſed qua fortis, qua purus & diuinus. quemadmodum enim nullum eſt ſpecimen roboris, gladio debellare hoſtem, paruulum in gremio complectentem, ita robur voluptatis, quandoquidem animam, geſtantem appetitum ſenſitiuum, quem *Ariſtoteles*, appoſite puero, nunquam ætatem puerilem depoſituro, comparat, [Ariſt. 1. Ethic ca. 3.] ſuis armis appetat, non eam prodit fortitudinem quam virtus, quæ dum *Abrahamum* induxit ad immolandum proprium filium, quæ *Ioſepham* ad fugam à meretrice parauit, de ſummo in homine, nempe de mente, & [Gen. 22. Gen. 39.]

libero arbitrio debellatis, triumphauit.

7 Verum licet in omni virtute ſit imperium grande & conſpicuum, in virtute tamen fortitudinis, illi proprium imperium admirabilius. Cum enim hæc virtus, quæ etiam ſpem in Deum complectitur, verſetur circa acerba, difficilia, ſimul ac terribilia, non eam ex ſe in animam fortiter agentis natura ſua exprimit dulcedinem, quam reliquæ virtutes, dum in oppoſita vitia pugnant, ex ſe emittunt. Cuius rei exemplum dat *Ariſtoteles* certantium in olympo, vbi athletæ ſi quam fortiter agentes dulcedinem capiunt, eam procurant ſolum timore futuri euentus caſtigatam. cuius rei experimentum in ſe ſenſit illuſtris quidam Chriſti Martyr in Anglia, Sacerdos, ac mihi familiariter notus, *Edmundus Duca.* Hic ad mortem & carnificinam damnatus, vbi ad locum ſupplicij peruenit, quod eſſet ab ingenio timidus, animaduertit ad adſpectum inſtrumentorum, ad diram lanienam perficiendam, ibidem præparatorum, ſibi artus tremuiſſe ex concepto pauore. quod cum in ſe deprehendiſſet, fortitudinis nihilominus imperio vtcumque animatus, ſeipſum iſtis adloquutus: *Quid? caro tremis? Moriere.* Quale ergo fuit iſtius generis imperium in tot millibus Chriſtianorum pro veritate fidei Chriſtianæ martyrio occumbentium: præſertim in fæminis, puellis, ac pueris, ad omnem ſtrepitum, vt fieri ſolet ab ingenio timentibus? Nunquid à voluptatis imperio huiuſmodi dira in genus humanum manarunt? Ex hoc ipſo imperio, Chriſtianæ fidei cultores non ſolum martyria generoſe pertulere, quinimo omnes occaſiones accurate quæſiuere, vnde martyres interirent, vt *Iuſtinus Martyr* & *Tertullianus* referunt. Cuius imperij illuſtre trophæum S. *Ignatius*, qui hoc vouit: *Omnia tormenta diaboli in me veniant, dummodo Chriſto fruar.*

Ariſt. l. 3. Ethic. c. 6. 7.

Iuſtin in Apol. Tert. ad Scap. Ignat. Epiſt. ad Rom.

8 Porro in ſtudio virginitatis ſeruandæ: quod virginitas quandam formam ac vim fortitudinis in ſe contineat, virtutis ſingulare imperium ſe extulit & oſtendit. ſi enim corpoream in nobis molem, libidinum caloribus æſtuantem intueamur, eam comperiemus totam auerſam à niuibus, à candoribus virginitatis. quamobrem dum imperium virtutis eius nitores in anima iuxta ac corpore ſeruat, quodam genere Martyrij ebur antiquum ſanguineis veluti maculis violatur. ac quando de virginitate loquor, pariter loquor de omni eiuſdem ſeuerioris diſciplinæ apparatu, quo tanquam conſertis ſpinis puritatis hoc lilium munitur, iuxta ac quo roſea charitatis adſcita flagrantia, *Ebur confunditur oſtro.* cæterum vero iſtius imperij virginei robur melius intelligemus, ſi naturæ impetum in libidinem cogitatione noſtra diſcuſſerimus. Ita eſt à natura comparatum, vt ea, quæ in ſe rationes finium habent, ad quos alia tanquam media referuntur, acerrima ſint ad irritandum appetitum: in fine enim velut in centro vires attractiuæ vegetiores comprehenduntur. verum ſi appetitum generandi in animali conferre velimus cum eiuſdem aliis facultatibus, facile videbimus, illum harum reſpectu notionem finis continere. etenim in animali nutritio, augmentatio, inſeruiunt & vires ſuppeditant potentiæ generatiuæ: oculorum quoque adſpectus & auditus eodem, quod ad multa, tendunt. vnde conſequens, appetitum generandi in eodem animali eſſe feruentiſſimum. illud ergo genus imperij, quod hunc appetitum refrænat, quod comprimit, ſua excellentia dubio procul maximum, iuxta ac plane diuinum.

Ambr. l. 2. De virgin.

9 Diuina ſapientia *Iobum* adloquuta, certis figuris, ſeu emblematibus, ſub perſona *Behemoth*, vim in nobis ad concupiſcendum ſenſuum delectabilia, iſtis deſcripſit. *Stringit caudam ſuam quaſi cedrum, nerui teſticulorum eius perplexi ſunt, oſſa eius velut fiſtulæ æris. Cartilago illius quaſi lamina ferrea. Reputabit quaſi paleas ferrum, & quaſi lignum putridum æs. Non fugabit eum vir ſagittarius: in ſtipulam verſi ſunt ei lapides fundæ. Qui ſtipulam æſtimabit malleum, & deridebit vibrantem haſtam. ſub ipſo erunt radii ſolis, & ſternet ſibi aurum quaſi lutum. Ferueſcere faciet quaſi ollam profundum mare, & ponet quaſi cum vnguenta bulliunt.* Quanta hic vis cedri, æris, ferri, maris inſtar ollæ vnguentariæ bullientis! ab iſtis neque ſuperius radii cœli, neque inferius aurum terræ in tuto collocantur. fraudes arcuum, vires malleorum in *Martiis*, potẽtias Regum, Sanctorum interdum decora, iſte *Behemoth* expugnauit. quam ergo forte virtutis imperium, quod eiuſmodi cedros comminuit, ferrum & æs contriuit, ebullientis rubri maris, nempe humani ſanguinis, æſtus extinxit! In hoc imperio ſpectabiles illi heroes virtutum, qui a tergo relictis patria, diuitiis, honoribus, vitæ iucunditatibus, ad paupertatem, ad obedientiam, ad caſtitatem, ad profectiones in feras nationes conuolarunt: qui tanquam radii ſolis, & aurum, virtuti ſubiacuere proſtrati. Quondam Ægyptus luxu & iratis moribus inſanus: at ſubinde imperio virtutis illam obtinente, teſte S. *Chryſoſtomo*, tanquam paradiſus effloruit. in qua fortius dominata virtus, quam in Cypro *Venus*, quam in Sicilia *Proſerpina*, quam in Italia *Mars*, quam in Colchide *Medea*, quam in Scythia *Diana*, quam in mari Syrenes, quam in hortis Heſperidum, aurea poma.

Iob 41.

Iob. 12.

Chryſoſt. hom. 8 in Math.

10 An non ad miraculum vſque in *Carolomannum* Imperatorem, validum hoc imperium, quod ipſum ab auguſtiſſimo ſuo imperio auulſit, in monaſterii ſepta, imo & in culinam monaſterii abdidit? an non in S. *Ludouicum*, Galliæ Regem, hoc idem imperium potentiſſimum, à quo tantus Rex ſubactus in miniſterium ſeruiendi ægrotis in xenodochiis, idque præſtandi genibus flexis? an non hoc ipſum imperium plane triumphauit in S. *Odouardum*, Angliæ Regem, dum eo humilitatis & charitatis eum redegit, vt ſponte pauperem Hibernum, toto corpore lepra affectum, in regios humeros attolli voluit, eum ſanitatis recuperandæ cauſa, à ſua regia ad Eccleſiam *S. Petri* deportaturus? Illuſtres plane in hoc genere noſtri Angliæ Reges fuere: qui vt verbis vtar Sanctiſſimi Domini Papæ *Gregorij* Decimi Quinti, in aureis ſuis ſuauiſſimæ charitatis literis quas *Carolo* valliæ Principi dedit, *Exteris Nationibus*

Eginhar. in vita Carolomani.

Allured in vit. S. Odouar.

nibus ac conſequentibus ætatibus præbentes Chriſtianæ pietatis exempla, crucem ſceptro, & Religionis diſciplinam dominationis cupiditati prætulerunt. Hic cum reliquis iſto à virtutis imperio *Theodoſium* Seniorem deuictum, in miſericordiam, in lacrymas eliquatum. Hic magnus Imperator, Antiochenſium cædes apud ſe ſtatuerat, ob iniurias ſatis graues ſibi ac ſuis ab illis illatas. quomodo vero imperio virtutis mandante, mutationem ſubiit, verbis *Zoſomeni* referam. *Flauianus Antiochenſium Epiſcopus, pro ciuibus ſuis intercedens, offenſo etiamnum Imperatore, perſuaſit adoleſcentibus, qui ad menſam Imperatoriam canere ſolebant, vt eas pronunciarent Cantilenas, quæ in Antiochenorum ſupplicationibus erant. quo facto ferunt, Imperatorem humanitatis affectu perfuſum, & miſericordia victum, confeſtim iram poſuiſſe, & vrbi reconſiliatum lacbrymis irrigaſſe phialam, quam tum forte manu tenebat. ac fuiſſent ſane cædes ingentes conſequutæ, niſi iram ſuam Imperator, ſacræ Supplicationis reuerentia motus, remiſiſſet.* Huic imperio virtutis, quale Syrenes inſeruiunt, quam efficaces earum cantilenæ ad perſuadendum, ad remittendum, ad vincendum! Huc etiam voco *Mauricium* Imperatorem, ferocem aliequi hominem, à virtutis eodem imperio ſuperatum. teſte S. *Gregorio*, iſte magnus Princeps, cum ex ira, in quam procliuis, pœnas grauiores ſontibus infligendas deſtinaſſet, ſimulque animaduertiſſet, ſe æſtu quodam indignationis commotum id ſtatuere, ex ritu Chriſtiano ſe crucis ſalutaris ſigno manu expreſſo, ſolebat Dei auxilium inuocare. quo peracto, vt dicit S. *Gregorius*, arboris balſamo quaſi delinitus, omnem rabiem furoris deponebat. quam forte hoc imperium virtutis, cui crux, morientis in ea leonis de Tribu *Iuda* robore confirmata, vires ſuppeditat!

Zoſo. l. 7. Hiſt. c. 27.

Greg. l. 11. in Iob c. 3.

11 Ad ſtuporem quoque proponuntur hic Religioſæ virgines, quæ expreſſis effectibus virtutis imperium conteſtantur. Hæ quidem in hoc imperio tanquam niuoſa in Libano iuga, tanquam alba marmora in tecto templi Hyeroſolymitani, non ſolum virginitatis decore, ſed etiam diſciplinæ rigore oſtendunt, quam ſit imperium virtutis pluſquam Herculeum. in hunc finem, eis præcipiente hoc imperio, rudia & vilia pallia, trabeatis aut purpureis veſtibus prætulere: velamen, de quo *Tertullianus*, S. *Hieronimus* & S. *Ambroſius*, arripuere pro capitis tegmine, interim contemnentes vittas veſtales, aut flammeum nuptiale. quod quidem eo in fœminis mirabilius, quo ab ingenio φιλόκοσμοι in ornatum nempe, & venuſtates inclinatiſſimæ. *Nunquid obliniſcetur virgo ornamenti ſui, aut ſponſa faſciæ pectoralis* ſui? noſtræ autem virgines, iubente imperio virtutis, horum oblitæ, adeoque domum paternarum. in quo genere hoc imperium mirum in modum præualuit in Anglia in S. *Ebbam* Abatiſſam, & eius Moniales. hæ enim ferro ſibi nares amputarunt oraque cruore fœdarunt, quo minus ab irruentibus in monaſterium barbaris graſſatoribus, illata ſtupra paterentur. Hi omnes ſic ad mandatum iſtius imperij, habitu deformati, vt verbis vtar S. *Paulini*, Monachi,

Tertul. l. de veland. virg. Hier. ad Euſtoch. Amb. l. 2. De virg.

Hier. 2.

Pſal. 40.

ſunt ornatu pudicitiæ inornati, & decenter inculti ſunt, & honorabiliter deſpicabiles, cum ingenitam quoque ſpeciem corporis pro interiori cultu aſpernantes, etiam ſtudio deformantur, vt fiant prudenter inhoneſti vultibus, dum perficiantur ſalutariter honeſti mentibus.

Paulin. ep. ad Sener. 7 Hiſton. in Sophon.

12 Huic imperio, curſum ſuum inſtituenti, obuia facta petulantia ingenia, iuxta ac ſumma, ſubitanea quadam in illa ab hoc imperio facta impreſſione, veluti ſi ingens fornax, guttulas paucas aquæ in ſe admiſiſſet, tota in illius ditionem conceſſere. Mimi in publicis Theatris Sacroſanctam noſtram fidem ludibriis defamantes, virtutis imperio ſceptrum exercente, facti deſcepente Chriſtiani, adeoque ſuo ſanguine martyres purpurati. Ipſimet carnifices, ferales ictus in Chriſti Martyres expedientes, eis legem imponente eodem virtutis imperio, illammet fidem ore & cruore ſuo poſtmodum profeſſi, quam paulo ante ſuis gladiis impetebant. Magnum illud in S. *Auguſtino* voluptuarium & ingenioſum robur, huius quoque imperii lacertos perſenſit; dandoque manus, illud ipſum ingenue faſſus. *O quam ſuaue mihi ſubito factum eſt, carere ſuauitatibus nugarum, & quas amittere metus fuerat, iam amittere gaudium erat: eiiciebas enim eas à me tu vera & ſumma ſuauitas. & intrabas pro eis, omni voluptate dulcior, omni luce clarior, omni honore ſublimior.* Iſtius deuaſtationis Spiritualis aliud exemplum refert idemmet S. *Auguſtinus*, illi relatum ab amico *Potitiano*, Chriſtiano. dicebatur illi, Aliquot ex aulicis Imperatoris, tunc agentis in Gallia, recreationis ergo iuiſſe per campos ſpatiatum. contigit vero duos ex illis à ſociis digreſſos, incidiſſe in quamdam caſam, in qua Eremitæ agebant. in qua, dum curioſe aliqua perluſtrarent, inuenere librum, referentem vitam, & mores S. *Antonii* Eremitæ, ac quo modo à mundi rebus abreptus, contemplationi ac virtutibus tantum in ſolitudine incubuiſſet. quorum vnus illius libri argumento informatus ait alteri: *Dic quæſo te, omnibus iſtis laboribus noſtris quo ambimus peruenire? quid quærimus? cuius rei cauſa militamus? maiorne poterit eſſe ſpes noſtra in Palatio, quam vt amici Imperatoris ſimus? & ibi quid non fragile, plenumque periculis? & per quot pericula peruenitur ad grandius periculum? & quamdiu iſtud erit? Amicus autem Dei ſi voluero, ecce nunc fio. dixit hoc & turbidus parturitione nouæ vitæ reddit oculos paginis, & legebat, & mutabatur intus, vbi tu videbas, & exuebatur mundo mens eius, vt mox apparuit. namque dum legit & voluit fluctus cordis ſui, infremuit aliquando & diſcreuit, decreuitque meliora. Iam iamque tuus, ait amico: Ego iam abrupi me ab illa ſpe noſtra, & Deo ſeruire ſtatui, & hoc ex hora hac, in hoc loco aggredior. Te ſi piget imitari, noli aduerſari. Reſpondit ille adhærere ſe ſocio tantæ mercedis tantæque militiæ: & ambo iam tui ædificabant turrim ſumptu idoneo relinquendi omnia & ſequendi te. Tum Potitianus, & qui cum eo per alias horti partes deambulabant, quærentes eos, deuenerunt in eumdem locum, & inuenientes admonuerunt vt redirent, quoniam declinaſſet dies. At illi narrato placito & propoſito ſuo, quo quo modo in eis talis voluntas orta eſſet, atque firmata, petiuerunt ne ſibi mole-*

Augu. lib. 9. Confeſſ. c. 8

Auguſt. l. 8. Confeſſ. c. 6

moleſti eſſent ſi adiungi recuſarent. Illi autem nihilo mutati priſtinis, fleuerunt ſe tamen vt dicebant, atque illis pie gratulati ſunt, & commendauerunt ſe orationibus eorum. & trahentes cor in terra, abierunt in Palatium; illi autem affigentes cor cælo, manſerunt in cella. Et ambo habebant ſponſas, quæ poſtquam hoc audierunt, dicauerunt etiam ipſæ virginitatem ibi. hæc ſunt nobilia ſacrificia, quibus hoc virtutis imperium Deum colit: hæ victimæ in Act. 10. linteo Eccleſiæ, quas occidit & commedit idem imperium.

13 Ad hoc ipſum imperium amplificandum ſpectat admirabilis vis ad ea nobilitandum, quæ ad virtutem quomodolibet referuntur. hoc pacto magni Principes non ſolum in ſuis perſonis auguſta quadam ſpecie venerandi, verum in ſuis conſiliarijs, in ſuis Iudicibus, in Ducibus ſuis, in ſuis a[illegible]lis, honoris cauſas inelle faciunt. hos autem quantum ad hoc excedit imperium virtutis, quod non hominibus ſolum, verum etiam rebus abiectis, vtpote vulneribus, morticinis, carceribus, conpedibuſque ſingulare quoddam decus contulit. Ecquis Principum hoc præſtare poterit? ob hanc cauſam rudes & aſperi habitus Religioſorum: Paul Epiſt. 7 ad Seuer. quo, vt inquit S. *Paulinus*, *Decenter inculti prudenter inhoneſti*, apud nos in honore, & oſculis. Athan. in vit. Paul. olim tunica S. *Pauli* Eremitæ magno in pretio fuit apud animum S. *Antonij*: ſimiliter S. *Antonii* tritum pallium, S. *Athanaſio*, honorariæ memoriæ ergo charum. *Legatarius autem Antonii benedicti, qui tritum pallium cum melote imperio eius meruerat accipere, Antonium in donis amplectitur, & tanquam magna hæreditate ditatus, lætatur: veſtimenti recordatur imaginem ſanctitatis.* Sanctorum tumuli, eorum oſſa continentes, inde euaſere, vt ſcribit S. *Chryſoſtomus* fontes & publici Chryſoſt. Homil. De S. Ignat. theſauri diuinorum chariſmatum. A fide dignis accepi, *Philippum* Secundum, Catholicum & Sapientiſſimum Hiſpaniarum Regem, volentem filio ſuo *Philippo* Tertio, cum vltimis ferme verbis, ei ex teſtamento precioſiſſimum quid delegare, præſente filio aperuiſſe quamdam arculam, in qua Cilicium, & flagellum cruore tincta, maxima cum ipſius cura ſeruabantur: qua recluſa, iſtis filium alloquutum tradunt: *En fili, magnum theſaurum, quem vt in ſummo pretio, quo & ego, habeas, omnino a te cupio. En Cilicium, quo tuus Auus Carolus & pater meus, Chriſtiana diſciplina ſuam carnem coercebat. En funiculos flagelli, ſuo ac meo etiam ſanguine rubentes. Hæc tanquam gemmas habeas a me in memoriam Aui & mei.* En virtutis imperium, quod de tanto Rege triumphauit: memoria excidentibus enim, quaſi minus valentibus, vtriuſque Indiæ fodinis, alijſque vaſtiſſimis imperiis, vnius cilicij & flagelli dignitates, Regis moribundi animum penitus occuparunt.

14 Alteram huiuſce Imperii, ex virtute partem conſtituimus in illa vi plane admirabili, qua non externæ moles, non grauia lucra, non fucati honores, ſed quod operoſius, ipſi animorum intimi affectus & corda in alijs attrahuntur. eſt enim virtus inter cætera illectamenta, ad impellendum ad ineſcandum fortiſſima. Iſa. 60. *Suges lac Gentium & mammilla lactaberis, & ſcies quia ego Dominus ſaluans te & Redemptor tuus fortis Iacob.* Fortitudo, quæ ineſt virtuti, effecit, vt Regum animis illius odore conciliatis, Eccleſia ad eorum lac & mammillas, eorum ſcilicet chariſſimos fauores, adſpirarit. *Abraham* vel in exilio degens, ac bonis exutus in *Geraris*, nihilominus quod virtutis imperio eoloci inclytus, omnia amiſſa, etiam cum fœnore, à Rege *Abimilecho* denuo recepit. *Tulit igitur* Gen. 20. *Abimilech & boues & ſeruos & ancillas & dedit Abraham: reddiditq; illi Saram vxorem ſuam, & ait, Terra coram vobis eſt, vbicumq; tibi placuerit habita.* ſimiliter *Ioſeph* exilio & carcere infamis, Gen. 40. virtutis viribus fretus, ad Dominatum in Ægypto euaſit. *Tu eris*, dicebat ei Rex *Pharao*, *ſuper domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet.* *Daniel* captiuitate depreſſus, adeo tamen opinione Sapientiæ & virtutis in[illegible], vt Rex *Nabuchodonozor* illum adorarit: Dan. 2. quod ſane admiratione dignũ, more ſuo egregie expendit S. *Chryſoſtomus*. *Memoria Ioſiæ in-* Chryſoſt. in Pſal. 11 *[illegible] Eccleſiaſticus, in compoſitione odoris facta, opus* cap. 21 *[illegible]: in omni ore quaſi mel indulcorabitur* Hebr. orat. *eius memoria, et vt in Muſica in conuiuio.* Ea fra- 26. grantia ex virtute in *Dauide* fuit, vt inde illectus Eccl. 45. *Ionathas*, eius amicitiam, Patris *Saulis* fauoribus [illegible], adeoq; vel vitæ propriæ ante tulit. *Et* Cant. 4. *ait Ionathas ad Dauid, quodcumq; dixerit mihi* 2. Reg. 10. *anima tua faciam tibi.* Cum *Elizæus* vltimum diem eſſet clauſurus, Rex Iſrael tanta virtute ipſius commotus, ad eum accedens, *Fleuit coram eo, dicebatq; Pater mi, Currus Iſrael et auriga eius.* En 4. Reg. 13. vim ſuauis odoris ex virtute, quæ vel toti genti currus & auriga!

15 Cæterum in Chriſti Eccleſia, Dei Regno, & eius imperio, ſilua plane aromatica omnium virtutum apparuit, cuius odores allectiuos, tam *Aquilo* perſecutionis, quam *Auſter* pacis, per vniuerſum orbem diſpergerent. Cant. 4. Imprimis Chriſti perſona tota aromatica, tota arbor deſudans balſamum virtutum, populorum turmas, aliarum rerum, imo vel ciborum oblitas, ad ſe pellexit. *Si dimiſero eos ieiunos deficient in via.* Marc. 8. poſtea in cruce pendens, eiuſmodi odore, iam rebus deſperatis, Matrem & Euangeliſtam ad inciſam ſtipitem Balſami adduxit. *Magdalena* adeo ineſcata fuit ſuaui hoc Ioan. 19 vapore, vti vel mortuo & ſepulto tanquam Ioan. 11. muſca melli inhæſerit.

Adſtare non timet Cruci
Sepulcro inhæret anxia,
Truces non horret milites,
Pellit timorem charitas.

Iſtius imperii odoriferi virtute ſuperatus S. Marc. 15. *Ioſeph*, audacter introiuit ad præſidem, & petiit corpus *Ieſu*: quod ſubinde precioſo oleo delibutum, inuoluit in Syndone munda, ac repoſuit in nouo ſepulcro, in quo nullus vnquam conditus fuerat.

——— *Finitq; in odoribus æuum.*

Poſtea Apoſtoli huic balſamo proximi, ſeu Ouid. Metam. 15. potius eodem copioſe inuncti, omnibus boni Lactant. odores extitere, & eo redditi quaſi totidem Phœn. pantheræ, quæ odoris delicijs alios ad ſe ac Ælian de Chriſtum attraherent. Inter quos eximius in Panther. hoc genere S. *Paulus*. Cum enim eſſet Epheſo

Hie-

Hieroſolymam profecturus, hæc de ſe retu-
Act. 20.
lit. *Ecce ego ſcio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos tranſiui prædicans regnum* Dei. & ſtatim, vt narrat S. *Lucas*, *Magnus fletus factus eſt omnibus, & procumbentes ſuper collum Pauli, oſculabantur eum; dolentes maxime in verbo, quod dixerat, quoniam amplius faciem eius non eſſent viſuri, & deducebant eum ad nauim.* Tanto pariter amore *Galatæ* hunc ipſum complexi, vti de illis affirma-
Gal. 4.
rit: *Teſtimonium enim perhibeo vobis, quia ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis & dediſſetis mihi.* S. *Ioannes Euangeliſta*, frequenti ideo diſcipulorum corona incinctus, quia ex virtute charitatis valde amabilis. S. *Stephanus Protomartyr*,
Act. 8.
funus obtinuit ingenti fidelium planctu ſolemne, quia virtutum ſplendoribus illuſtratus, ritu Angeli cuiuſdam obierat.

16 Mox in Eccleſia Chriſti florentibus Sanctis, ij maximos honores à fidelibus conſequuti tam ſuperſtites, quam vita functi: de prioribus, nūc poſtea de alijs pauca recēſenda. *Conſtantinus* rerum geſtarum gloria cognomine *Magnus*, Sanctos ex Clero ſe maiores reputauit, quibus proinde coram honores detulit, ac ſeipſum plane demiſit. Cum enim Chriſti confeſſores *Nicea* in vnum cœtum conueniſſent, tanquam in profligatam ab ipſis ethnicam perſequutionem triumphatores, ibi vulnerum cicatrices, effoſſorum oculorum vacua re-
Theod. l. 1. c. 11.
ceptacula, vt ſcribit *Theodoretus*, vtpote totidem gemmas, melle delibutas, pie & amanter deoſculabatur, & admirabilium in eiſdem virtutum inſignia, omni cultu digniſſima agnoſcebat: proinde eorum fortes animos, præcedente perſequutionis tempore conſtantes, tantus Imperator in illis indiciis, venerabatur. qua in re nō ſuccinū feſtucam, ſed Sanctus traxit Imperatorem. Hunc imitata in cultu virtutis Im-
Socrat. l. 1. cap. 12, 13.
peratrix *Helena*, quæ vt narrat *Socrates*, Sacris virginibus inſtar famulæ cuiuſdam in monaſterio ſeruiuit. Idem *Conſtantinus Magnus* S. *Antonii* fama & virtute incitatus, ad illum ſcripſit literas in Eremo agentem: & vt refert
Sozom. l. 1. cap. 12. 13.
Sozomenus, inde *Sibi amicum fecit*. Quod genus officij demiratus S. *Antonius*, dixit: *Reges ſæculi ad nos miſerunt literas: quæ his Chriſtianus admiratio adhibenda eſt!*

17 Porro ipſemet S. *Antonius* in hoc imperio aromatico nobiliſſimus Princeps, quandoquidem in deſertis locis cōmmoratus, è longinquis etiam regionibus ad ſe infinitam propemodum omnis generis multitudinem, ipſum videndi & ſalutandi cupiditate incenſam, ad ſe attraxit. Hæc enim S. *Athanaſius* retulit. *Nam & vicini Monachi, ad quos ſæpe ve-*
Athan. in vit. Anton.
niebat, Antonium videntes, Deicolam nuncupabant, indultuq; naturæ vocabulis, quidam vt filium, alii vt Patrem diligebant. Hoc etiam fratres, quod per omnes prouincias amor eius fauorq; volitauit, quem nec librorum diſſeminatorum oratio luculenta, nec mundanæ Sapientiæ diſputatio, nec nobilitas generis, nec opum infinita congeſtio, commendauit, cui omnium oro. eſt adſcribendum, niſi Chriſto, cuius hoc donum eſt, qui deuotos eius animos erga ſuam maieſtatem præuidens, hominem pæne alio orbe celatum, & inter tantas poſitum ſolitudines, Aphrica, Hiſpania, Galliæ, Italia, Illyris, ipſi etiam, quæ vrbium caput eſt, Romæ, vt in exordio promiſerat, demonſtrauit? Magnencam virtutem in S. *Hilarione* iſtis teſtatur S. *Hieronymus*. Hier. in vit. Hilar.
Concurrebant Epiſcopi, Presbyteri, Clericorum & Monachorum greges: Matronæ quoque Chriſtianorum grandis tentatio: ſed & potentes viri & Iudices, vt benedictum ab eo panem & oleum acciperent. De quodam Monacho *Aphraate* in conſpectu comparente *Valentis*, Imp. Ariani, hæc protulit quidam ex Imperatoris familiaribus, vt narrat *Theodoretus*: *Hic eſt ille Aphraates, ex cuius nutu pen-* Theod. in Phyloch. Cant. 2.
det ciuitas vniuerſa.

18 S. *Athanaſio* multis ærumnis, inſtar mali punici à rugoſo cortice obuallato, nihilominus ex illis obſtaculis erupit ſingularis vis ſuauiſſimi odoris, quo ipſe domum mentis ſuæ euaporarat. illum proinde hanc ipſam ob cauſam appellat *Gregorius Nazianzenus*, *Percutientium adamantem, diſſidentium magnetem.* Quid etiam S. Greg. Nazian. orat. De S. Athanaſ.
Chryſoſtomo, quod ad hanc virtutem potentius? Hic *Gainum*, ſæuum tyrannum in ſui cultum redegit, adeoque vt vel ipſius genua oſcularetur, licet iam furibundus in Chriſtianorum ſanguinem deuotus hoſtis extiterat. Eiuſdem populus Antiochenus præſentiens exilium, ex ſententia iniqui iudicis futurum, in arma prorupit, iuxta ac ab exilio reuerſum incredibili lætitiæ triumpho excepit. S. *Epiphanius* cum occaſione ad conueniendum *Ioannem Hieroſolomitanum* Antiſtitem, *Cypro* veniſſet Hieroſolymam, adeo potentem ex ſumma virtute ſe ibi exhibuit ad alios eius opinione permouendum, vti de illo hæc ſcripſerit S. *Hieronymus*: *Ad* Hier. ep. ad Pammach.
eum omnis ætatis & ſexus turba confluebat, efferens paruulos, pedes deoſculans, fimbrias vellens: adeo vt non potuerit promouere gradum, ſed in vno loco vix fluctus vndantis populi ſuſtinebat: licet hoc, eius æmulum illum *Ioannem*, extrema torſerit inuidia. S. *Paulinus* Epiſcopus *Nola* & pauper nobiliſſimus, cum eſſet in Aphrica captiuus, adeo ibi locis inualuit nota ſuæ virtutis, vti à tyranno ſuam & aliorum Chriſtianorum captiuorum libertates gratis obtinuerit. S. *Ambroſius* vnico quaſi verbulo *Theodoſium* ad publicam pœnitentiam agendum inflexit: in quem plus inualuit, quam omnium barbarorum vires potuere. Pari modo in noſtra Anglia S. *Dunſtanus* Regem *Edgarum* ob tentatam virginis pudicitiam, ad lacrymas, ad veniam humiliter petendam, ad ipſius pedes in ſuo regno abiecit. Quamplurimi ex noſtris, armatos & furentes hoſtes, ſua ſacra dignitate ad pacem ac receſſum compoſuere: quod *Leo* primus in perſonam *Gieſerici* graſſatoris plane ignei præſtitit. Neque hæc poteſtas odorifera ſolum viguit in ſacris hominibus, ſed etiā in ciuilibus: proinde ſcribit *Eginhardus*, *Aaronem*, Saracenorum Regem, virtutibus *Caroli Magni* in Eginhar. in Carol. Mag.
admirationem adductum, eidem in orientalibus partibus agenti plurima dona dediſſe, ac inter reliqua Domini Sepulcrum, Elephantem, & Horologium miro artificio elaboratum.

19 Imo virtus hæc odorifera ætatis humanæ ſpatiis haud fuit definita, quinimo a funere & de ipſo cœlo admirabiles odores in mortalium corda transfudit. Hinc in primitiua Eccleſia cucurrere fideles ad reliquias ſanctorum, tanquam ad fontes, & theſauros gratiarum diuinarum, vt teſtatur S. *Chryſoſtomus*; eorum nominibus ſeipſos ac prolem amoris cauſa nobilitarunt vt refert *Theodoretus*. quid officij pij præſtiterint reliquiis S. *Polycarpi*, ſic recenſet *Euſebius* ex fidelium verbis: *Oſſa eius, pretioſa lapillis pretioſis, auroque potiora, ex cineribus ſelecta, eo loco repoſuimus quo illis erat decorum conſentaneumque. Dominus præſtabit, vt celebrem eius Martyrij diem, inſtar natalis feſti, cum exultatione & gaudio quantum fieri poteſt maximo, recolamus.* Huiuſmodi odore animo perfuſi, qui ſumma celebritatis pompa S. *Lucæ* Euangeliſtæ oſſa, ex Achaia, teſte S. *Hieronymo*, Conſtantinopolim deferenda curarunt: infinito populorum examine circa fauum velut circumuolitante. Ex hoc ipſo odore & imperio virtutis euaſit, Roma Apotheca odorifera, ſeu potius loco aromaticus, qui in totum orbem attrahendo imperium exercuit. & qui illi nerui ad attrahendum, quæ nectaria ad illiciendum, qui cantus ad ſalubriter incantandum, ſi non Sanctorum corpora in viſceribus ſuis recondita? ſi non omnium virtutum nobiliſſima trophæa in illa erecta. S. *Chryſoſtomus* huius veritatis diligens contemplator, Romæ ſummam dignitatem in eo poſitam animaduertit quod *Petri ac Pauli* corpora recondita in ſe teneret. qui cum illius loci decora quædam recenſuiſſet, hæc intulit. *Sed his omnibus omiſſis, ob id illam beatam prædico, quod erga illos Paulus dum viueret, adeo fuit beneuolus, adeo illos amauit, & coram diſſeruit, poſtremo vitam apud eos finiuit. Cuius Sanctum corpus illi poſſident: & propterea ciuitas illa facta eſt maior, quam ab aliis rebus omnibus. Quis mihi nunc dabit circumuolui corpori Pauli, adfigi ſepulcro, videre puluerem corporis illius, quæ adhuc in Chriſto decrant, adimplentis, ſtigmata illius geſtantis? Sit mihi gladius ille pro corona, & claui Petri pro gemmis inſixi in diademate.* Imo huiuſce imperij tanta extitit poteſtas, vt teſte eodem S. *Chryſoſtomo* Conſtantinopoli Imperatores, ſummi honoris loco habuerint, ſi modo extra veſtibulum loci, in quo particulæ corporum S. *Petri* ac S. *Pauli* recondebantur, ipſi ſepeliri potuerint, & hoc ritu Imperatores euadere piſcatorum ſtipatores & ianitores. Hæc pars, quæ allectiua dicitur, inſignis ſane pars imperii ex virtute.

Chryſoſt. Homil. de S. Ignat.
Theodor. lib. De Martyr.
Euſeb. l. 4. Hiſt. c. 14.
Hier. cont. Vigil.
Chryſ. in ep. ad Rom. Serm. 32. quid Metaphraſt. in vit. Chryſoſt.
Chryſoſt. Homil. De Pet. & Paul. lib. Quod Chriſt. ſit. Deus.

20 Hoc autem in loco, quoniam id ſatis opportune incidere mihi videtur, expendendam duxi eorum conqueſtionem, qui etiam bene agentes, ſe paſſim indignis modis tractari, ſe odio haberi ac defamari lamentantur, & ægre ferunt. Equidem quod prædixit Chriſtus Dominus, verum eſſe omnino admitto, nempe Apoſtolos omni genere virtutis licet eximios, mundi tamen odio, contemptui, & impugnationi fore opportunos. Pariter veriſſimum duco Apoſtoli *Pauli* præſagium: videlicet cunctos, qui pie viuere volunt in Chriſto perſequutionem paſſuros. Neque me latet, in primitiua Eccleſia à malevolis impugnatum fuiſſe hac ex parte virtutis imperium: quippe quod, vt teſtatur *Lactantius*, dicere ſolebant Ethnici, Chriſtianos *Aliter quam Sapientibus conuenit, viuere, & vitia ſub oſtentu nominis calare.* Nihilofecius vel naturæ ipſius inſtitutum, imperium virtutis, etiam quantum ad malorum animos ſibi conciliandos eſſe fortiſſimum. vnde ergo aliter euenit, nimirum quod boni infamiæ dicteriis paſſim perſtringantur, cum eis conſortia euitentur? Hoc enim prouenit aut à deprauatione intellectus in obloquutoribus, aut a voluntatis in illis ad turpia declinatione. hæc autem minime obſtare imperio virtutis, quis ſecum fortaſſis reputabit, quandoquidem etiam malis, & errantibus Apoſtoli bonus odor erant, experientiaque notum, vel fures diligere iuſtos, laſcinos admirari caſtos: tanta enim ineſt virtuti poteſtas, vt id plures S. *Chryſoſtomus* affirmauit.

Ioan. 15.
2. Tim. 3.
Lactant. De opific. Dei. cap. 1.
2. Cor. 2.
Chryſoſt. homil. ad Incarcer.

21 Vt hanc rem paucis elucidemus, bonos & orthodoxos comparare poſſumus cum duplici hominum genere: primo cum hæreticis & impiis; deinde cum orthodoxis & bonis. prioris generis optimos odio haberi ab hæreticis & impiis, nihil miri; laborant enim eiuſmodi vituperatores errore intellectus: quo laborabat ipſemet S. *Paulus* quo tempore, vt Saulus, Dei eccleſiam perſequebatur. Quod ad genus poſterius attinet, vix crederem, vnquam accidere, quo ad maiorem orthodoxorum & bonorum partem, denigrari ab eis orthodoxos, & bonos, niſi interueniente rara quadam ignorantia eos iuuiſſe nouerint. Verum tamen eſt, aliquando, Excellentes viros: nempe Religioſorum ordinum Patriarchas, incidere vel in bonorum offenſiones, propter raritatem, nouitatem & altitudinem ſui inſtituti, quod primo quoque tempore ab aliis videri, diiudicari & penitus inſpici, non potuerit: proinde in exordio ſolum, quando non cognoſcebantur, in huiuſmodi obloquia tales virtutum Heroes impegere. Enimuero quotquot ego mea experientia exiſtimaui, ſumma virtute præditos, eoſdem notaui pariter ab omnibus ferme orthodoxis valde amatos & honoratos. Et quod ad res noſtras, licet numerare poſſem multos huiuſmodi niueo lapillo ab imperio virtutis donatos, vnum tamen in præſentia nominabo optimæ memoriæ Cardinalem *Alanum*, parentem eorum noſtratium, qui ex ſeminariis Anglicanis prodiere: cuius nomen adeo apud omnes Anglos Catholicos erat amabile, & ſuaue dum ſuperſtes erat, vti in quouis negocio diſcrepantes, eius iudicio & arbitrio ſtare ac ſe penitus dimittere ſæpiſſime vltro conuenerint. conſulerem itaque, vti in hunc ritum ſuam cõditionem deplorantes, diligenter potius apud ſe inquirant, ne loco alicuius myſterii, quod ipſi ſecum inaniter & faſtuoſe interdum commentantur, ſit ne ex parte ipſorum defectus aliquis, ab imperio virtutis alienus: num contecta aliqua ſuperbia, num inuidentia ducti aliorum famam ex literis impedire ſoleant,

Homil. quod nem. Læditur niſi a Se ipſo.

ſoleant, quaſi vellent extra primatum ſuum Parnaſſum muſas nuſquam debere ſpatiari: num apud eos vigeant auſus aliquis importunus in ea, quæ ad eorum munera non ſpectant. num Deus inflicto dedecore eos non admonet alicuius ſecretioris errati ac malefacti: certe hoc tutius ipſis, & aliis coniecturam facientibus probabilius: quando dico à maiore parte bonorum, & doctorum aliquod genus hominum catholicam fidem profitentium vituperium patitur: neque vellem eos ſuis querimoniis virtutis imperium contra naturæ ac Dei ipſius Scita nimium extenuare, vel maiori parti Catholicorum, ac ſi ipſi ſoli Saperent, craſſum & terrenum iudicium affingere.

22 Cæterum non repugnat imperio virtutis, quatenus attractiuo, bonos à malis defamari: imo ſicut eſt argumentum talis imperii à bonis laudari & amari, & ita multoties ſimile eſt argumentum à malis proſcindi & vexari. Hoc ipſo nomine æquidem gratulor Patribus *Societatis Ieſu*, quandoquidem proteſtantes hæretici, qua calumniis, qua tormentis & iniuriis, in eos maxime efferuantur. dubio procul, eorum exorciſmis ineſt aliquid, quod impuros dæmones torqueat. vultiſne Proteſtatores, officere *Ieſuitis*? eos tunc laudate; vel de illis tacete: ne dicatis eos eſſe Regicidas: ſic enim nos definiemus, eorum mores mitiores & humaniores fore. ne aſſeratis, eos iuuenum eſſe corruptores, hinc omnino iudicabimus, eos nihil magis curare quam vt iuuenes moribus plane Angelicis illuſtrent, veſtri oris & ſtyli ſordes, mihi credite, illorum gemmæ & decora. Profecto ſic *Ephemeridem* in iſtis veſtræ prorſus contrariam inſtruxerim, veracior vobis in diuinando Aſtrologus renunciabor.

23 Binis iſtis partibus Imperii ex virtute freta Dei Eccleſia, orbem deuicit, Chriſto Deoque placide dimiſit. Romanæ Ciuitatis illud ingens & capitale robur, iſtis ceſſit: loca ſeptem collium, in quibus illius Principes olim ritu ſuperbo habitabant, tam nulla alia re ſpectabilia, quam noſtræ religionis templis, & vetuſtatis ſuæ ruinis, eoque comprobatum vaticinium *Iſaiæ*: *Quia incuruabit habitantes in excelſo, Ciuitatem humiliabit. humiliabit eam vſque ad terram, detrahet eam vſque ad pulverem, conculcabit eam pes, pedes Pauperis, greſſus egenorum.* Et quod in hoc imperio, charitatis virtus ſeruus præcipuus, ideo in hac Eccleſia ea præcipue perpetuo viguit: hæc enim difficilia aggreſſa, ea ſuperauit; iuxta ac ſuo odore aduerſarios in filios mutauit. Quæ autem arma præſtantiora Eccleſiæ adfuerint in adminiſtratione illius imperij diſcere poſſumus ex *Iuliano*: qui vt imperium Ethniciſmi poſtliminio in orbem reuocaret, ad innouationem imperij ex virtute, in Eccleſia Chriſti, quædam transferre voluit ad ſuum imperium. *At vero Sozomenus, cum exiſtimaret Religionem Chriſtianam, maximam ex vita & moribus eorum, qui eam ſequebantur, commendationem conſequutam, inſtituit animo, delubra Gentilium tum apparatu, tum ordine religionis Chriſtianæ adornare.* quæ vero maxime ille fraudulus Apoſtata æmulatus, fuere in Eccleſijs ornamenta, *Sedes, Doctores lectores, Horariæ preces, Monaſteria, hoſpitalia, Pœnitentiæ ſatisfactiones, primatus Pontificum, cultus Deiparæ virginis*: cuius loco ſubſtituit cultum *Matris Deorum.* vniuerſum autem robur in hoc imperio Eccleſiaſtico arbitratur S. *Gregorius* adumbrari leone, Ariete, & Gallo, de quibus Sapiens: *Tria ſunt, quæ bene gradiuntur & quartum quod incedit feliciter: leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pauebit occurſum: Gallus ſuccinctus lumbos: & aries: nec eſt Rex, qui reſiſtat ei.* quando enim inueniuntur in Eccleſia *Leones*, qui audent veritatem etiam bello adſtruere, iidem *Galli* ſuccincti lumbos: nimirum caſti ſacerdotes: demum *Arietes*, qui ſua auctoritate & bonæ vitæ exemplo, alijs ducatum præbent, tunc nullus Regum, quantumuis immanis aut aſtutulus, imperio Eccleſiæ obſiſtere poterit: quando vero abſunt, tunc in certis locis labaſcit.

Iſa. 26.

Sozom. li. 5. Hiſt. ca. 15.

Greg. li. 10. Mor. cap. 9.

24 Ex iſtis percipere poterunt Principes, quantum momenti eis adferat imperium virtutis: quod dumtaxat in Eccleſia Catholica floret, ad res magnas ab ipſis tranſigendas. Si enim ciues ab hoc imperio obtenti fuerint, nihil deerit ipſis ad amandum Principem, ad ei obediendum, ad adducendum in medium ſuas vires, pecunias, conſilia, quibus bono publico conſulatur. præſertim vero hoc fiet, ſi Princeps in ſua perſona hoc imperium virtutis oſtenderit. vbi vero hoc imperium non comparet, ibi omnis politiæ ex fraude ex violentia inſtructus neruus breui langueſcet & conficietur. Hæretici autem huius imperij prorſus expertes, vti infra oſtendemus, & proinde ſine feritate & aſtu non imperant, & in voluptatem progreſſi ab eadem tanquam voragine abſorbentur. Imo ſi Principes qui ſe Catholicos dicunt, faueant vel ſecreto hæreticis, ſi animarum eo clades procurent, illico carebunt amoribus, non tantum ciuium, verum etiam aliorum, adeoque eorum pariter odiis & imprecationibus conficiendi.

25 Eodem etiam principes admonendi, ipſis non fore conſultum, in ciues imperij virtutis arma intentare. Olim veteres, impuri amoris vires cogitantes, ineptum dixere, quempiam velle cum illo confligere: imo & Deos ipſos ſuperaſſe aliquando affirmarunt, καὶ κρείσσω τῶν θεῶν. vt cecinit *Euripides*. hoc vero manifeſtius in imperio virtutis plane inexpugnabili. Cuius domicilium & arx cum ſit Eccleſia Catholica & Romana, inde ſatis euidens, quanta improuidentia laborant principes, qui eam perſequuntur, neque ſolum hi impugnatores eam inueniunt omnium virtutum munimentis vndiquaque defenſam, à quibus eorum conatus repellantur, ipſorumque contorta tela in illos ſimet reijciantur, verum quo vita & moribus iniquiores, imbecilliores que facti à ſuis vitiis, ſub imperio voluptatis mancipia cum ſint, eodem in huius Eccleſiæ fidem ac eiuſdem profeſſores atrociores hoſtes eſſe ſolent: quod ſuis vitijs fracti & inglorii effecti, citius tradunt ſub

Senec. Hip. Eur. Troad.

ſub potenti manu Imperii ex virtute. non eſt ſane quod ſpem expertæ victoriæ collocent in verbis & verberibus: in verbis, dum variis calumniis noſtram fidem appetunt, dum eorum ſenſu vulgarium animis illudunt, dum ſua, ſcripturarum falsis pigmentis venuſtant: in verberibus autem, dum in orthodoxos crudelius deſæuiunt. enimuero virtutis imperium in Eccleſia Catholica contra eorum verba, ſapientia, contra eorum verbera, patientia communitur: de quibus hæc S. *Gregorius*: *Duobus namque modis Eccleſia tentari ab aduerſariis ſolet: in verbis per punitionem aut verbis patitur aut gladiis. Sancta vero Eccleſia ſummopere habere ſapientiam & patientiam ſtudet. ſed exercetur eius Sapientia cum tentatur verbis, & exercetur eius patientia, cum tentatur gladiis.* Quid verba falsitatum ad hanc ſolidam ſapientiam? quid gladii tyrannidum, ad hanc inuictam patientiam?

Greg. l. 18 [illegible] Iob, c. 8.

CAPVT V.

Virtus inde plurimum commendabilis, quod nimia ſuauitate animam recreet, corpus vero præſtanti quodam decore exornet.

Ariſt. l. 10, Ethic. c. 4, Cicer l. [illegible] de Fin.

EA eſt ſumma Dei in noſtrum genus bonitas, vt omni bono etiam iucundo, nos penitus hac in vita ſpoliari haud permiſerit. quin immo illius guſtũ, nẽpe ex virtute, nobis indulſit, qui vel teſte *Epicuro* apud *Ciceronem*, omnium ſuauiſſimus, cõſtantiſſimus, puriſſimuſque. non inuidit nobis diuina clemẽtia eſum iſtius pomi, ad videndũ grauiſſimi, atque ad manducandum dulciſſimi, ſed fructum hunc in medio paradiſi collocauit, quo vniuerſis parabilis & aſpectabilis ſua agnita ſpecie appareret. Supra quem Dei eminet plus quam nectareus liquor, infra quem voluptatum concretarũ turbidus ſuccus decurrit, ac inde virtutis pulchra iuxta ac delectabilis forma, quaſi in medio paradiſi efflореſcit. quo beneficio, ſtatum cœleſtis beatitudinis, animo recreati, & corpore illuſtrati, hic in terris repræſentamus, & illius aliquid tanto munere prælibamus. Etenim dum in cordibus noſtris lucifer iſte ſplendens, ſimul ac exhilarans, oritur, certe vnuſquiſque noſtrum cœlum quodammodo effectus, beatitudinis quendam typum in ſe exprimere videatur. nam vt beatitudinis vi ipſa veritas videtur, indeque pariter ſuprema bonitas amata videntem delectat; ita virtutis functione quod luminoſe verum, id mente cernitur, quodque expreſſe ac ſolide bonum, dum voluntate appetitur, mirifice ſua iucunditate intelligentẽ perfundit. Tria autem ſunt præcipue, ex quibus dulcedinis in virtute rationes deducuntur. primum, natura virtutis in vniuerſum ſumpta: alterum ordo quidam eiuſdem ad hominis mentem [illegible] voluntatem, poſtremum, peculiaris ipſius dignitas, qua hominem Deo ſimilem conſtituit: de quibus ſeorſim aliqua differenda.

Gen 2.

2. Pet. 1.

S. Tho. 1. 2. q. 4. art. 1.

2 Quando autem adſtruitur, actum virtutis eſſe delectabilem, & reipſa delectare, quæri poſſunt duo. primum, vtrum ille actus, vtpote virtutis, ſeipſo immediate inferat [illegible] delectationis, tanquam eius principium, vel an aliquid aliud immediatius ſit eiuſmodi delectationis cauſa & origo. deinde inquiri poteſt [illegible] tum ad ipſam formam delectationis [illegible] pe virtutis actus imprimat aliquem effectum in naturæ facultatem ſe paſſiue habentem, qua ea delectetur, vel an illa naturæ facultas peculiarem actum eliciat, diſtinctũ ab actu virtutis, qui formaliter ſit talis facultatis delectatio, quæque virtutis delectatio appellari poteſt. Circa primum, exiſtimant aliqui, nullum actũ, ſenſum delectationis inferre immediate, ſed illo, vt conditione approximante obiectũ naturæ conueniens, poſito, ipſum obiectum dũtaxat efficienter delectationem ſenſui inferre. quo pacto arbitratur *Scotus*, diuinam eſſentiam clare viſam à beatis eis impertiri delectationem, non vero eiuſdem eſſentiæ viſionem aut fruitionem. Alii arbitrantur ipſummet actũ virtutis, ſeipſo, dum afficit potentiam, vel aliquo alio eius effectu, qui non ſit actus, delectationem efficere, ſicut mel proprio ſucco, ad palatum delato, eius delectationem [illegible]. denique nonnulli volunt, delectationem neque eſſe immediate ab obiecto alicuius actus, neque ab ipſo actu aut habitu virtutis, ſed proprio actu voluntatis conſtare, qui formaliter ſit delectatio: ita vt delectari quempiã ex virtute, ſit ipſum agere, & velle actu voluntatis: in quam ſententiam *Vaſquez* totus abire voluit. Cæterum non eſt mei inſtituti [illegible]tum de hac quæſtione modo differere. Eſt porro tum quod ad mentem *Ariſtotelis* & *S. Thomæ*, tum quod ad rem ipſam, meo quidem iudicio hæc inquiſitio metaphyſica, obſcuriſſima, ſubtiliſſimaque. Certum omnino, actum virtutis, cunctorum delectabilium maxime delectabilem. Cuius theatrum, in quo cum ſua iucunditate verſatur, hominis eſt conſcientia, vt ait *Cicero*: in qua ludentia vitia vt eam vulnerant, ita exultantes in eadem virtutes, illum amœnitate ac iucunditate ſua oblectant: ab illis quod ibi commotum, id plane tragicum: ab iſtis quod peractum, id veluti comicum & exitu feſtiuum. *Nullum theatrum virtuti conſcientia maius eſt.*

Scot. in 4. ſent. D. [illegible] q. vni[illegible] ſent. [illegible] q. 3 & [illegible] 49 q. 7

Vaſq 1. 2 q. 4, a. [illegible] c. 2.

Cicer. Tuſcul. 2.

3 Eſt itaque imprimis virtus iucunda natura ſua: hoc eſt talis nõ exiſtit opere adſcititio, ſubiecti ſola diſpoſitione, aut qualitate aliqua in aduerſam partem variabili, vt alia iucunda: ſed ſibi vi inſita: quippe quocumque tempore, in omni rerum euentu, ſuauis continuo ac mellea. Hinc *Ariſtoteles* duo de hac virtutis iucunditate definit. Primum, eam indiuiduam ac inſeparabilem eſſe virtutis comitem, ſeu potius impreſſionem. *Neque enim vel iuſtum quempiam dixeris, qui iuſte agendo non delectetur, vel liberalem, qui liberalibus actionibus non gaudet.* alterum quod ſtatuit eſt, hanc ipſam iucunditatem peculiari modo conuenire virtuti, eoque ſecerni illã ab aliis delectabilibus. *Quæ ſtudioſis honeſtatis iucunda, ea natura iucunda ſunt.* inde vero aſſerit, virtutem natura iucundam, *Quod iucunditatem in ſe habeat*: hoc eſt, quod diſpoſitioni ſubiecti, aut alicui extrinſeco ſuam acceptam vim delectandi non,

Ariſt. lib. 1. Ethic. 6 [illegible] 7 ad Eudem. cap. 2.

di, non referat, ſed eam propria forma in luſam tanquam fauus [illegible] remeat. Reliqua ſenſuum iucunda, ita ſunt deficientia, vt egeant certa quadam affectione ſubiecti ad hoc vt delectationem adferant. vtpute, potus, cibi, bellaria non oblectant, niſi ſitis, fames ac certa temperies adfuerint, quæ corporis definita qualitate continentur. imo eadem hanc ob cauſam non ſunt ſimpliciter delectabilia, ſed ad modum ſolum medicinæ, refectionis, recreationis: quorum rationes quando defuerint, non tantum in eis omnis ſuccus voluptatis deficit, verum etiam illud ipſum malum & acerbum incutiunt, contra quorum appulſus, vt minimenta adſumebantur. quo pacto qui ſedet, vt voluptatem à tædio ambulandi capiat, ſi perpetuo ſederet, in mortem incurreret. qui ambulando à moleſtia ſeſſionis leuamen quærit, ſi ſemper ambularet, inde itidem moreretur. qui cum delectatione a cibo abſtinet, vt excepti concoquat, ſi perſeueraret indeſinenter, in dolorem ac mortem eodem incideret. vt ille in manducatione remedium petens contra inediam, ſi nullo tempore intermiſſo manducaret, inde ſibi interitum quoque procuraret. non ſunt ergo hæc iucunda natura ſua, neque iucunditatem in intimis ſuis & ex ſe continent, ſicut officia virtutum. Eadem quippe quod ad ſenſus, modo ſuauia, vt obſeruat *Ariſtoteles*, quæ ſubinde inſuauia euadunt: eadem quæ nunc remedia, poſtea noxia fiunt: & vtraque, propter ſuam acerbitatem, aliorum ſuauium ac remediorum ſubſidia poſtulant, remedijs in remedia per viciſſitudines excuntibus.

Lact. lib. 7. diu. Inſt. cap. 9. & 10.

Auguſt. in Pſalm. 8 4.

Ariſt. lib 8. mor. cap 4.

4 Verum quidem eſt, quod aduertit *Ariſtoteles* apud *Gellium*, diſcrepantiam reperiri inter ſenſuum obiecta in homine, quod ad vim in ipſis delectationem inferendi. dicit itaque in homine ſenſus guſtus, & tactus eſſe inter ſenſus infimos: quippe maxime carni immerſos, & nobis cum brutis peculiari ratione communes: ac proinde horum ſenſuum obiecta, quod ad delectandum, non ſemper ſibi conſtare dicit, ſed tranſire potius, à delectatione procuranda, ad nauſeam aut pœnam incutiendam, alios vero tres ſenſus in homine, nempe viſum, auditum, & olfactum, aſſerit parere in homine propriæ voluptates: quarum obiecta vel ſemper eidem homini delectabilia, aut talia ſaltem longo tempore: *Roſæ autem odor ſemper ſuauis eſt.* Ob quam cauſam ſuauitates oculorum, odoratus, & auditus, vt ſunt in homine magis ſpirituales, ita melius repræſentant virtutum ſuauitates, quæ perennes, & veluti imagines æternarū ſuauitatum in cœlis. in quibus dubio procul à reſurrectione corporum, ipſa beatorum corpora plurimum recreanda ſuauitatibus viſus, auditus & odoratus: iſtæ enim quam proxime accedunt ad ſuauitates virtutum, adeoque homini propriæ: quandoquidem bruta eis non capiuntur, niſi guſtus, & tactus gratia, ad quos conducunt, vtpote voluptatum in eis inſtrumenta. Idcirco à ſuauitatibus viſus, odoratus & auditus, nobis adeſt commodior ratio ad concipiendum animis aliquam notionem ſuauitatis ex virtute.

Gel. lib. 19. cap. 2.

5 Virtus porro non quamlibet hominis facultatem dulcedine adficit, sed in eo intellectū ac voluntatem: quæ, vt omnium potentiarum perfectiſſimæ, ita perfectiſſimas ſequuntur iucunditates. quoad corpus, aliud oculum delectat, aliud cor ipſum; ita tamen vt delectationes, quæ ſunt præcipuarum partium in homine, illæ ſint maiores, vehementiores, pleniore ſque: quæ aliquando non aliter obruunt ac conſopiunt corporum inferiores voluptates, quam oceanus ingreſſum fluminis irrumpens, eius gurgitem penitus occupat. Hoc pacto quod ad animum, qui in extaſim diuini amoris adacti inde deprimuntur, nullum plane ſenſum habent inferioris in corpore iucunditatis. Voluptates itaque corporeæ, in quibus, vt in limo, peccati ſerpens & aculeus implicantur, cum hac iucunditate virtutis conferri non poſſunt: primo, quod ſint illæ potentiarum minus nobilium, minus actium: deinde, quod exprimantur à ratione ac voluntate, non qua rationales, ſed qua homines, vt notat *Cicero*: homine quoad præcipuas ſui partes in aduerſum ſe interim detrahente. Vnde fit, peccatrices voluptates acceſſu virtutum diminui, ac propemodum extingui, neque tam veras ac ſolidas, quam imaginarias & confictas eo probari. Et quidem licet voluntate in homine recte agente ex virtute, relinquente interea loci in eodem appetitu ſenſitiuo, aliqua triſtitia neceſſario ſuboriatur, quæ virtutis ſuauitatē in voluntate parum inumbret, nihilominus ſupereſt iucunditas in eis partibus hominis, quæ præcipuæ in illo, quæ maxime igneæ & incenſæ, quæ, ad naturæ rationalis ingenium, vt propria eius inſtrumenta, ſumma quadam vi operantur; & proinde non ita opprimitur voluptas virtutis à triſtitia & renitentia appetitus ſenſitiui, ſicut viij inferior iucunditas à ratione ac voluntate conſopitur. Cic. Tuſc. 2

6 Alterum fontem hauriendæ ſuauitatis ex conſcientia virtutis, aſſignauimus in illis decoribus, quibus virtutes animam exornant, Deo vicinam ac ſimilem quodammodo conſtituunt. Si virtute nihil pulcrius, ſpecioſius nihil, ſi nihil aliud, quam id, quo homo ſecundum eas partes, quibus brutis excellentior, ad perfectum adducitur, fieri non poteſt, quin plurimum delectetur ſtudioſus, dum ſe tam egregijs virtutum formis inſignitum, illuſtratumque perſpexerit. longe inferius ſubſidunt in eius proſpectu florum & animalium elegantes figuræ, quas Turcæ dedita opera ſuis brachijs & corporibus venuſtatis cauſa incidunt vel inurunt: colores iidem hortorum ac camporum ad mortalium veſtes tranſlati, ſcintillantes terræ gemmæ, auri & argenti ramenta eiſdem inſerta, plurimum quoque deficiunt, ſi cum virtutibus, animarum ipſarum decoribus, comparentur. qualis precor roſa, charitas, qualis viola, temperantia, quale lilium, continentia, quale topiarium ſepimentum, fortitudo! lætus occubuit *Epaminondas*, & ſibi telum lethale, quo tranſfixus, iubens extrahi voluit, vt *Cicero* recoluit, quando ſua martia in acie virilitate ſeruatum clypeum intellexit: adeo iucunda virtus vel in ipſo mortis horrore ac vitæ deliquio. Cic. lib. 2 de Fin. Cic. lib. 5. Fam. ep. 12.

Aug. lib. 4. cont. Iul. cap. 3. 12.

Mens bona inquit *S. Auguſtinus, magis ſibi placet, magiſque ſeipſa delectatur, quam qualibet alia creatura.* Si vnquam *Narciſſo* decorum ac ſuaue, propria forma in vndis viſa, capi ac delectari, tunc profectò accidit, quando vir probus ſuarum virtutum conſcius, ſeipſo delectatur, horto ſuo recreatur, cœlo ſuo ſuauiſſime fruitur. qui fieri poterit, vt huiuſmodi inſpectio vbertim non diſtillet in animam immenſum nectar incredibilis iucunditatis? Delectabatur *Nemroth* ſua

Gen. 10.

inſpecta Babylone ciuitate, quam in robore ædificarat. Sæpius cecinit lœtus *Orpheus*, dum à ſe conditam vrbem intuebatur. Gaudent principes ſuos ſplendores intuiti: parentes prolem, diuites theſaurum, pictores à ſe depictas imagines contemplantes ferme exultant præ vbertate dulcedinis, quam inde excipiunt. Cæterum anima, ſicut habet vnam virtutem peculiare ſibi bonum, ita ex illa propriam, adeoque ſummam, haurit voluptatem. Si corpus voluptatibus ſuis abundet, num anima à ſuis voluptatibus vnquam deſtituetur? Delectationes corporeæ ab externis deriuantur, quorum vſus haud omnibus competit. verum quod ad delectationem ex virtute, duo elucent. primum Dei in noſtrum genus bonitas ſingularis, qui neminem pauperum aut afflictorum à ſenſu huius delectationis excluſit. alterum, dignitas naturæ humanæ ex virtute: quæ quod ſumme delectet in ſe habet, neque cogitur ab alijs rebus externis illius guſtum emendicare.

7 Præcipuum autem, quantum ad hoc genus delectationis, ex ſumma virtutis oritur agnita præſtantia, quæ hominem Deo ſimilem, eius quaſi diſcipulum & imitatorem conſtituit. Quanta vis dulcedinis hinc haurienda, dum virtute imbutus exploratum habet, ſe gratum Dei ſpectaculum, ſe imaginem Dei in ſeipſo eadem virtute digne excoluiſſe, perfeciſſe, ac ſe quodammodo hinc Deum quemdam effectum, non qui beſtijs terræ & piſcibus maris, ſed quod maius, honorabilius, qui proprijs affectionibus vniuerſis pacatiſſime dominetur?

Plat. dial. 4. de leg.

Quiſquis hominum, inquit *Plato, temperatus eſt, Deo eſt amicus.* & inde oſtendit, inde vitæ ciuilis perfectiorem reperiri, quo homo Deo, tanquã

Gen. 1.

ſuæ regulæ, conformis efficitur. *Adamo* à Deo commiſſum imperium in terræ animantia, in volucres aëris, in piſces maris. cæterum hoc

Gen. 4.

maius imperiũ *Caino* & humano generi à Deo datum, quo affectus appetitus ſenſitiui rationi ſubijciuntur. *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* illud imperium ad naturam ſpectat, hoc ad arbitrij mores: ex cuius arbitrij dominio recte operatur homo: & peccatum fugat: neque prius ex rebellione appetitus peccatum contrahit, quam arbitrii dominium in illud

Ariſt. 2. Eth. cap. 9. li. 10. cap. 8. Ariſt lib. 3. Pol cap. 9 & 12. Phil. lib. de Princ. Plut. in Ariſtot. Chryſ. in in pſal. 111.

conſenſerit. *Ariſtoteles* ſæpius appellat virtutem opus diuinum. *Qui ex intellectu operatur, huncque excolit, atque optime afficit, is Deo eſſe chariſſimus videtur.* Quocirca hominem ex virtute perfectum *par eſt* inquit, *quaſi Deum inter homines haberi.* Argute animaduertit *Philo*, aliqua in rebus noſtris etiam concreta, in Deo illuſtria imitari: vtpote fulgura, montes, maria, quæ eius maieſtatem ac magnitudinem quodammodo aſſimulant. ratio autem eminentior, inquit, imitandi Deum, eſt ex virtute deſumenda, quæ homini propriæ, & ab illo præcipue profitenda: quod *Plutarchus* pariter recte admonuit. Ex quo idem *Plutarchus, Plinius, Strabo, Clemens Alexandrinus, Chryſoſtomus, Gregorius Nazianſenus* affirmant, homines propius accedere ad Deum virtute, quam poteſtate. *Deus* ait *Plutarchus*, *cui ſe ſimillimos efficere ſtudio & opera aliqui conantur. his tribus maxime præſtare cæteris omnibus videtur. immortalitate ſcilicet, poteſtate atque virtute. e quibus nihil virtute pulcrius, nihil honeſtius, nihil diuinius eſt. quid ni? nam & inane & elementa natura ſua non intereunt. Terræ motus autem, fulmina, ventorum impetus ac fluuiorum curſus ingentem poteſtatem habent: ſed nihil diuinum eſſe poteſt niſi quod prudentia ac ſapientia prædirum ius faſque ſibi compararit.*

Plut in auſt. Plin. lib. 2. nat hiſt c 7. Strab l. 10. Clem. Alex li. 2. Strom. Chry. hom. 36 in math. Greg. Naz. orat. 16.

8 Neque ſolum lætatur animus, dum animaduertit ſe virtute Deo ſimilem euaſiſſe, verum inſuper dum norit, huic virtuti adeſſe alas, quæ ipſum quandoque deferant in cœlorum ſpacia, & quaſi in gremio ſupremi Numinis reponant: non ad aliquem locum amænitatis infra lunam, de quo veteres commentati, ſed vltra lunam, ad vſque Dei ipſius regiam, illum euecturæ.

Luc lib. 9.

——— Quos ignea virtus
Innocuos vita patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animum collegit in orbes.

Hoc mihi ſæpius viſa indicaſſe phraſis Hebræa in veteri teſtamento, qua plures dictum homines, Dei amicos, epulari, ambulare, ſiue aliquid aliud facere in conſpectu Dei, quo bene agentes plurimum certe delectantur, cognoſcentes ſua opera Dei oculis ſplendentibus & beneuolis cum irradiari, tum adprobari; eiſdem deſtinari ad ſupremam metam felicitatis: ſed honeſta peragentes, à Deo vidente curari ac diligi. quid iſtis delicioſius? oculi in oculos intenti, amorem ac eius ſuauitatem mutuo ingenerant, vt ait *Plato*, æquum proinde, vt nos oculos noſtros dirigamus in oculos Dei, vt ex eis radios excipiẽtes omni ſole clariores, omnique nectareo imbre dulciores, cum Deo ſuauitemur, non tantum ab vberibus Dei, ſed etiam ab eius oculis, qui vberum miſericordiæ ſuæ lacte ſunt loti, & eorundem charitate in nos accenſi: vbera enim eius calent, ſplendentque: lac enim calore concreſcit, ſimulac nitore candeſcit.

Plat. lib. de pulcr.

Cant. 4.

9 Enimuero nemini obſcurum, quam ſacra quamque ciuilis dulcedo hæc ex virtute. qui rerum humanarum ærumnas expertus, is hanc ſuauitatem virtutis pœne neceſſariam cõdicioni humanæ exiſtimabit. Hac ſatiati & inebriati ciues, calamitatum acerbitates vix ſentiunt, virtutum autem incrementa inſatiabili ſiti continuo perſequuntur, ac in omnibus bene ſibi diuinitus prouiſum arbitrantur. neque iucunditas hæc, vt aliæ, tyrannorum violentiis aut hoſtiũ inſidijs opportuna, ſed apud nos manebit, quandiu virtutem retinere voluerimus. hanc autem ita poſuit Deus in noſtra poteſtate, vt eam abſque amicis, ſine famulatu aut pecunijs, nobis, vel ruẽte orbe, comparare ac con-

ſeruare

ſeruare poterimus. proinde hanc ſuauitatem viatici loco & amuleti ſecum tulit *Abrahamus* ad exilium, tres pueri ad fornacem, *Daniel* ad lacum leonis. *S. Petrus*, & *S. Andreas* ad crucem, *S. Paulus* ad gladium, omnes martyres Dei ad carnificinæ locum. hæc ſola ſupererit prædæ & furoribus perſequentium. *Dilectus meus mihi, & ego illi, qui paſcitur inter lilia. Inter vbera mea commorabitur*: ibi ſane campus vel apiarium iſtius fluentis voluptatis. ſpinæ, myrrha, acerbæ nempe fortunæ euentus, imo leonis ipſius cadauer, & mortificationis formæ, iſto melle redundant. nam non ſolum Chriſti mors, vt ait Apoſtolus, mortem noſtri ſenſus operatur in nobis, verum etiam ipſius vita à reſurrectione renouata, qua rediuiuus fauum mellis commedit, vitæ noſtræ iucunditatem operatur & efficit. adeo vt vel ſpectata ratione iucunditatis, vt ſæpius notat *S. Chryſoſtomus*, virtus vitio etiam in hac vita præſtare ſoleat. *Secundum multitudinem dolorum meorum, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam.* Præter hanc voluptatem, quam virtus ſua propria vi in animam extillat, accedunt alia iucunda bona, ab eadem procurata: vtpote ſanitas, animi vigor, applauſus, honores, optimi ſucceſſus, qui plurimum exhilarant: quibus teſte *Cicerone*, vel *Epicuri* animus nimius auide inhæſit.

Cant. 4.

Iud. 14.

2 Cor. 4.

Chryſ. hom quod nem. lædi, niſi à ſeipſ. Pſalm 93.

Cic. li. 2. de Fin.

10 Quæ quidem dulcedo à virtute, ſi naturæ curſus ſpectetur, ciuili vitæ plane neceſſarius videtur. cum enim virtus verſetur circa dolores perferendos, ac craſſas voluptates abigendas: cumque ad hæc præſtanda vtatur medijs auſteræ vitæ, vtpote ſilentio, ieiunio, veſtiũ rigore, ſolitudine, grauitate: quæ obiecta partis in homine *Concupiſcibilis* penitus fugant & expugnant, tum conſequens, concupiſcendi facultate veluti exciſa, inſurgere & creſcere in homine facultatem iraſcendi: vnde videmus Gentes concupiſcibiles non eſſe iraſcibiles, aut contra; proinde dum virtutis ac diuinarum conſolationum ſuauitates pabulum aliquod honeſtum facultati concupiſcendi ſubminiſtrant, impediunt moroſitatem choleræ, vim iraſcibilem comprimendo ac dulcore temperando. naturaliter enim compreſſionem facultatis concupiſcibilis ſequitur iraſcibilis incitatio, & huius excandeſcentiam alterius debilitatio. Eorum ergo votum, qui cupiunt diuinitus in hac vita priuari omni prorſus dulcedine virtutis & conſolationis internæ, naturæ noſtræ qualitate expenſa, admiror potius quam intelligo. Quod ergo homines ſumus, vt vita ex virtute ſit etiam ciuilis, præter ipſius virtutis & ſupernorum motuum dulcedines, quod olim ſuaſit *Plato*, adhiberi inſuper vellem, Muſica oblectamenta: ſcilicet recreationes aliquas modeſtas ac moderatas, miſcendas Gymnaſticis ſtudijs virtutum & auſteritatum, ne auerſi penitus ab omni rei iucundæ appetitu & ſenſu, duri, acerbique ſubinde tam in nos ipſos, quam & in vitæ ſocios euadamus. Hæc qui non percipiunt populares ſtatim oſtendi ſolent, ſi viderint, eximiæ virtutis profeſſores, ſeſe parum aliquando ad recreationes ambulandi, ludendi, iocandi, confabulandi, conuiuandi, audiendi muſicam relaxare ac remittere. Verum ad rationis indicium corrigendus potius in ipſis error huiuſmodi.

Ariſt. lib. 2. Eth. cap. 3.

Plat. lib. 10. leg.

11 Cæterum virtus, optima nempe morum ac ciuilitatis magiſtra, non eo contenta, quo animam incredibili ſuauitate perfundat, quin imo etiam illi agnatum corpus, inſtar occidui ſolis in terram ſuo radio deuibrati, pulcherrima quadam ſpecie venuſtat, inaurat: ac veluti extremæ beatitudinis arrha, in eo futurá gloriam etiamnum prælud it. Huius rei veritas ſatis intelligi poterit ex varijs ſpeciebus deformitatum, in corpore, quas immoderatæ animæ paſſiones, & ex eis prognata peccata, educunt. affectiones laſciuæ, decentis compoſitionis neruos relaxat, petulanti inceſſu, geſtuque infracto corporis partes lubrice agitant ac diſtorquent: ex quo ſi quid ſexui robur virile inſitum, id totum effœminant. Motus vero iraſcibiles, vtpote à ſuperbia, ab audacia, ab appetitu vindictæ excuſſi, corporeos artus accendunt, diſtendunt, ac quibuſdam ſpiritibus turgidis, vtpote igneis naribus, immoderatius inflant. Ipſimet equi affectu libidinis aut iræ perculſi, ardentibus oculis, laxatis naribus, erectis iubis, eiuſmodi affectionum in ipſis ſigna produnt ac teſtantur.

Poſcunt timidi prælia cerui
Et mutuis dant concepti
Signa furoris.

Animo vides, ait *Seneca*, *quantum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentionem prudentia? quantam modeſtiam & quietem reuerentia? quantam ſerenitatem lætitia? quantum rigorem ſeueritas? quantam remiſſionem Hilaritas?* Concinne admodum *Plato* apud *Stobæum*, humanum corpus tabulæ ex cera comparauit, in quo nempe hoſpitans anima, ſuorum affectuum intus expreſſorum characteres diuerſimode deducit, eſt quidem quod ad hoc, in omnem motum ductumque animæ, corpus obſequentiſſimum. Cum itaque virtus in anima perturbationes ſuas ad rationis modum placide compoſuerit, tunc corpus, tanquam malacia ſedatum mare, ſereneſcit, & mens ſibi ſubiectum illud reddit, quod ſapientiæ ſol pulcherrimo radio illuſtrat. Ex quo apparet, quod ait *Cicero*, aliud eſſe corporis membra, virtutis inſtrumenta fieri, aliud paſſionum ludibria reperiri. Imo in anima virtus exiſtens, tam ipſam animam quam corpus aliter componit, quam interdum ratio vitæ ex victu & alijs requirere videretur. Etenim ſatis notum, acerbam & perpetuam ſolitudinem cum maximo rigore diſciplinæ coniunctam, educere ex ſe poſſe tetricos mores, vultus, animique triſtitiã. Cæterum virtus, quæ in anima *S. Antonij* efflo ruit, vt narrat *S. Athanaſius*, contra eiuſmodi ſtatus vim, eum perpetuo hilarem & iucundum effecit. Sanctus quoque *Romualdus*, centum annos monachum cum ſumma vitæ duritie agens, ad ſe aduentantes, vt refert *Breuiarium Romanum*, exhilarare ſui iucunditate ſolebat. Quod cum multis modis præſtet in vniuerſum virtus, tum maxime, vt animaduertit *Cicero*, temperantia quoad cibum ac potum illud procurat: pariter ab eadem definitum corporis exercitium, ex quo eius ſanitas, robur cum coloris flagrantia, propagantur, ad id plurimum conducit: quocirca,

Sen. Hip.

Sen. ep. 106 ad Lucil.

Stob. ſer. 3.

Cic. lib. 2. de Fin.

Athe. in vit. S. Anton.

Breu. Rom. 6. Feb.

Cic. l. 1. off.

quocirca, quod corporis ipſius decus, effectus ſit virtutis, inde *Ariſtoteles* in principibus, in quibus non niſi excellens virtus requirenda, optat eam corporis formam, quæ Deorum ſtatuis ſit ſimillima: qua animæ in ipſis virtutes, tanquam proprij domicilij notis indicentur.

Ariſt.lib, 6. Pol.

12 Huc accedunt modeſtia, vrbanitas, continentia, pudor, & aliæ partes tẽperantiæ, quæ vt corporũ indecoros motus penitus diffugiunt, ita eorum ornamenta ſolicite exquirunt: *Vt ipſa corporis ſpecies*, quod ait *S. Ambroſius*, *ſimulacrum ſit mentis, figura probitatis.* Scribit idcirco *S. Athanaſius*, inter multos, qui ad viſendum *S. Antonium* ſolebant confluere, ipſum cognouiſſe *ex vultu quoſdam fuiſſe paganos.* Habet enim noſtra fides ſpecialem hac in re gratiam, vt *Euſebius* recolit ſcribens de Martyribus Lugdunenſibus, qua non ſolum Ethnici, ſed etiam hæretici deſtituuntur.

Amb lib, 1. de virgin.

Atha in vit. S. Anton.

13 Enimuero vel naturæ inſtinctu affligit eos conſcientia, qui vel animis ſolis crimen maius aliquod perpetrarunt: & illi ipſi in illis animi angores, proferunt ex ſe etiam in corporibus eorundem fœdas quaſdam notas, ac dedecorum turpitudines, ſicut contra virtutes animo complexæ, corpora mirum in modum ſolent exornare. Huius rei luculenta exempla recenſet *Euſebius*, diſſerens de eis, qui diſpari licet exitu *Viennæ* & *Lugduni* in Gallia, crudelia paſſi à fidei hoſtibus tempore M. Aurel. Imp. *Illos ſubleuabat lætitia ex martyrio percepta, ſpes promiſſorum, charitas in Chriſtum, ſacer patris ſpiritus. hos magnum & graue conſcientiæ pondus admodum vexabat, vſque adeo vt dum pro hominum frequentia palam gradiebantur, ipſo vultu ab omnibus alijs facile internoſcerentur: illi enim hilares in publicum progreſsi ſunt, in quorum vultu decor quidam, gratia & venuſtate multa adſperſus enituit, ſicut vincula etiam, quibus velut ſponſa aurearum fimbriarum varietate decorata, mire erant illuſtrati, egregium quemdam ornatum illis adieciſſe viderentur, tum ſuauem item & fragrantem ex ipſo Chriſto egredientem efflarunt odorem, vt nonnullis artificioſo quodam vnguento & manu compoſito delibuti putarentur: hi autem dimiſsi, abiecti, adſpectu horridi, turpi ignominiæ labe deformati.* Feruente bello inter Anglum & Hiſpanum, cum quidam ex Clero Hiſpanico Gadibus capti abductique in Angliam, ac ſubinde ſolutis obſidibus nauem ingreſſi in Hiſpaniam ſoluturi, aliquot Angli Catholici ſuſpicati eis commeatum, aut aliquid aliud eis deeſſe potuiſſe itineri opportunũ, eos adierunt, vt eorum neceſſitatibus, ſi quæ forte eſſent, proſpicerẽt. Salutatione hinc inde data, quidam ex Hiſpanis dixit: *Profecto quamprimum viderim vos in nauim intrantes, ex ipſis vultibus veſtris perſuaſum habui, vos fuiſſe Catholicos.* Hoc vnus ex illis Anglis mihi narrauit. & reuera in hac re in Anglia coniectura eſt ſatis facilis, & nonniſi raro in ea erratur. Hæretici enim ſua ſuperba credulitate toti exterius tumidi, libertate viuendi prorſus incompoſiti, aut ex odio malitioſi. Inprimis vocem inter reliqua ſolet virtus egregia quadam grauitate ac ſuauitate temperare & honeſtare: quod *S. Ambroſius* ſagaciter animaduertit. *Quid eſt vox,* inquit, *niſi animi & corporis motus?* nam virtus in animo imperans, cum vitalium ſpirituum, ad linguam peruenientium, modum conſtituit, quo conſtet, in ipſa voce virtutem reſonare; peculiarem recte ordinati animi venuſtatem eadem oſtendi. In ſtylo etiam ac charactere ſcribendi idem apparere ſolet: idque ex ſanctorum Patrum ſcriptis ſatis manifeſte liquet. Ea ſiquidem vis animæ ſapiẽtia irradiatæ & virtute excultæ, vt dicat *Eccleſiaſtes*: *Sapientia hominis lucet in vultu eius: Et ſermo illius poteſtate plenus eſt.* Duo ſunt in appetitu ſenſitiuo, quæ ſermonis dignitati & efficaciæ ad perſuadendum aduerſantur; nempe irata commotio, & abiecta dimiſſio. illa ſermo efficitur ex rabie odioſus, hæc ex vilitate contemptibilis. qui ergo virtute domitrice hos motus in ſe recte compoſuere, cum quantum ad gratum ſonum ſermonis, tũ argumenti qualitatem, loquelam proferunt magna quadam poteſtate ad perſuadendum, ad honorem & amorem conciliandum, inſtructam. aliter ſane ſermonem exprimit lingua etiam quantum ad gratiam & decus ſuum, cum virtus eã obtinuerit, aliter cum appetitus ſenſitiuus vtpote inſtrumentum ſuum arripuerit. Hoc ſatis euidens in ſobrijs & phreneticis dũ loquuntur. Et quamuis amor libidinoſus ſermonis profert neſcio quos lepores, ſicut & in vniuerſum amor habendi & obtinendi aliquid, tamen huic non adeſt ea dignitas ex poteſtate, quæ cernitur in ſermone expreſſo à recta ratione & virtute. illi enim lepores quodammodo iacent & humi ſerpunt, cum huius grauitas ſuo robore & decore nixa, erecta ſubſiſtat. ob hanc cauſam ſermo Chriſti Domini non erat talis qualis ſcribarum & phariſæorum, ſed tanquam poteſtatem habentis. Quod dum virtus in hac vita præſtat, præſagire videtur, quid demum effectura in cœlis, vbi anima beata admirabiles & gratioſiſſimas dotes ornamentorum ad corpus trãſmittet. *Habitus mentis,* inquit *S. Ambroſius in corporis ſtatu cernitur. hinc homo cordis noſtri abſconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contra grauior, & conſtantior, & purior & maturior, æſtimatur.* vnde *Diana* formam quandam ciuilitatis hac ex parte viſa prætuliſſe, quæ dũ inflaret panicam fiſtulam, inferius aqua limpidiori ei vultus deformitatem referente, protinus eam abiecit, indignamque ſe iudicauit eiuſmodi cantu voluptatem.

Euſ.lib.5 Hiſt.cap.2.

Ambr,l.1. off.cap.17.

Eccl. 8.

Marc.11. Ouid.lib.6 Faſtor.

Vox placuit, faciem liquidis referentibus vndis
Vidi, & virgineas intumuiſſe genas.
Ars mihi non tanta eſt, valeas mea tibia dixi:
Excipit abiectam ceſpite ripa ſuo.

Cæterum agreſtis & ſalax *Satyrus*, cui nulla iſtius decoris cura, hanc ipſam tibiam ſubinde inueniens, ori que admouens, eius ſono ad diuinitatem quandam vel *Apollinis*, vel Muſarum ſe adſpiraſſe exiſtimabat.

Inuentam Satyris primum miratur, & vſum
Neſcit, & afflatam ſenſit habere ſonum.
Et modo dimittit digitos, modo concipit auras,
Iamque inter Nymphas arte ſuperbus erat.

Alia ſatyri, alia *Dianæ* exterior forma.

15 Ex hoc ipſo virtutis venuſto in corpus imperio, antiqui plurima narrarunt de ſolicitudine

dine ſumma quarundem virginum, lu ipſum ictum lethalem, ſtudentium honeſte ac decenter cumbere: vtpote apud *Euripidem* de *Iphigenia*, apud *Sophoclem* de *Polyxena*, apud *Ouidium* & alios de *Lucretia*.

Eur. I... Sen... Ouid. 2. Fast.

Tunc quoque iam moriens, ne non procumbat honeſte,
Reſpicit: hæc etiam cura cadentis erat.

Pli... lib. 4. Ep. 6

Narrat *Plinius Secundus* iuſſu *Domitiani Maximillam* veſtalem ſubeuntem feralem ſpecum, in quo ruderibus obruenda, haud paſſam ſe carnificis manu vel attingi, tametſi in ſubſidium id ei eſſe poterat. at diuinum plane ſtatus rei argumentum & exemplar, publice ſpectante Roma, illuxere in recens inuento corpore *S. Ciciliæ*, eius renouatum funus *Clemente* octauo pie perficiente: etenim poſt tot centenaria annorum, inueniebatur ſerico inuolutum, ac in dexterum latus modeſtiſſime iacendo compoſitum. Huc referuntur pariter virgineæ quædam depulſiones obiectorum, aliquo modo libidinem repræſentantium: qualis a *Rachaelis* pallio fuit conſpicua, quo cito vultum cooperuit ad præſentiam *Iacobi* ſponſi. Denique in hunc finem antiquius veli & abſconſionis vſus viguit, quibus apud Romanos vtebantur virgines iam maritis tradendæ: Cuius rei egregiam vidi formam tabulæ marmoreæ inſculptam, Romæ in hortis *Peretinis*. An vero hi præclari effectus, morum ciuilitati tam commudi, proprij ſint veræ ac ſolidæ virtutis, vel an in ficticia inueniri poterunt, iam inueſtigabimus.

Gen. 24.

CAPVT VI.

Virtus, quæ ciuilis, eadem ſolide ſincera, expreſſaque, non ficticia aut vmbratilis.

EA demum virtus genuina quæ ex fine honeſto, ab ipſo agente intento, cum debitis circumſtantijs exprimitur. Cuius obiectum cum bonum ſit morale, omnibus videlicet conditionibus veſtitum, ac totius decori plenitudine vndiquaque locupletatum & abſolutum, tum idem rationem induit finis, quatenus ſui, non alterius cauſa expetibile. Finis autẽ, ſicut quodam termino actionis motum claudit, vltra quem progredi non poteſt, quandoquidem finis & vltimum coincidant; ita ſi honeſtus is finis fuerit, rationi nempe conformis: quo nomine non ſolum actiones, verum inſuper earum obiecta rationi congruentia, honeſta dicuntur: certæ virtutis probitatem talis finis ſeu obiectum actioni impertietur. Ex quo vulgaris illius dicti ſententia elucet, quæ eſtarum à *S. Auguſtino*: *Virtus eſt, qua nemo male vtitur*. nam cum hæc finem honeſtum reſpiciat, vltra quem extendi nequit, conſequens, ad malum vllo abuſu eam deferri non poſſe. quo etiam modo inter ipſa vitia aliqua ſic intrinſece ac ineuitabiliter exiſtunt mala, vtpote mendacium, blaſphemium, odium Dei, ac ſimilia, vt eorum bonus vel indifferens vſus eſſe nequeat. quæ quidem in eis inuariabilitas ac definitio, ab eorum obiectis propagantur; vtpote bonorum ac malorum metis, humanos conatus ſiſtentibus.

S. Thom. 1. 2. q. 55. ar. 4. ad 1.

Non ergo iuxta mentem *Ariſtotelis* is ſolide iuſtus, qui iuſta vtcumque exterius peragit, vel ciuilis, qui ciuilia quoquo modo perficit, ſed is, qui vtraque præſtat ſponte & ex fine ab ipſo intento virtutis. Cuius rei tanta neceſſitas, vt veteres Deo *Termino* diuinitatem adſcripſerint, optantes, vt tam principio actionis *Ianus* quam periodo eius *Terminus*, auſpicato patrocinentur. talis enim quiſque, qualis finis ab eodem præſtitutus. *Iuſtus autem*, inquit *Ariſtoteles* & *temperans, non eſt is qui hæc agit, ſed qui ſic agit, vt iuſti ac temperantes agunt. Neque enim* vt ait *S. Auguſtinus eſt vera virtus niſi quæ ad eum finem tendit, vbi eſt bonum hominis quo melius non eſt.* Ariſt. lib. ... Cic. lib. 1 de leg. Aug. lib. ... ciu. cap. ...

2 E contrario, vbi eius ſolium [illegible] quod exterius geſtum apparet, virtus falſa [illegible]: tametſi reipſa fide non magis ſit virtus, [illegible] homo pictus, homo: quippe latenti mentis conſilio ad prauum finem ordinata. Cuius proinde pulcritudo forinſeca, tanquam vultus virgineus, ſerpentino corpori aptatus, fucum ſolum aut quæſtum virtutis exhibeat: & illud intendi ab operante perſuadeat, quod reuera honeſtum, cum ia neu longe ab eo aliud, nempe deceptio, vana gloria, iniquum lucrum, tanquam fines comparandi eius votis proponuntur. qui fines, ſeu adulteratarum virtutum velamina, quando explorata fuerint hominis naturæ ingenioque odioſa ac plane vitia eſſe reperiuntur. *His initiis inducti*, ait *Cicero*, *omnia vera diligimus, id eſt, fidelia, ſimplicia, conſtantia; tum vana, falſa, fallentia odimus, vt fraudem, periurium, malitiam iniuriam.* Ementitur itaque virtutem fortitudinis, qui vitam periculo exponit ſpe lucri, aut popularis gloriæ appetitu inductus: tametſi eo rempublicam ſaluam fore præſtiterit. *Officium non fructum ſequitur bonus.* in vniuerſum virtutem fallit, qui nudis verbis eam profitetur, qui eius ſimulacrum in actione aliqua effert, nihilominus aut id non exequitur, quod pollicitus, aut ſi peregerit, id minime virtutis & honeſti naturalis ergo, ſed vt inde inſtructa fraude, vir probus habeatur, vel aliquo commodo oportunius potiatur, tali munere defungitur. Duplici itaque genere, fucatæ virtutis vſurpatio diſtinguitur. primum eas continet actiones, quæ expreſſe optimum effectum ſortiuntur, latenti tamen animi propoſito corrumpuntur. quale in eis cernitur, qui temperanter viuunt, vt eſurientes iucũdius prãdeant: in epicuræis pariter, externo ritu religionem profitentibus, animo tamen atheo, & ad declinandum ſolum populi inuidiam: ac in ſimilibus idem perſpicuum. quod tamen interdum alijs innocuum iudicetur. Aliud vero in eis negocijs in ſpeciem honeſtis verſatur, quæ aliorum nocumenta & iniuſta damna ſtatuunt ac moliuntur: vtpote quando expreſſa virtutis forma fides aliorum conciliatur, vt ſubinde fidentes, facilius incommodentur: & hoc genus maleuolum atque nociuum.

Cic. lib. 2. de Fin.

Cic. lib. 1. de Fin. lib. de leg.

3 Antiqui virtutis ſinceritate deſtituti, aut ex populari gloria, vt putauit S. *Auguſtinus*, aut ex alio iucundo emolumento, vniuerſam virtutis naturam viſi deprauaſſe, adeoque

Aug. lib. 5. ... cap. ...

H eiecisse,

eieciſſe, ac illius loco vanam, meretriciam, falſamque ſubſtituiſſe: quod ſane *Epicuri* dogma, ſi hac in re *Ciceroni* fides habenda, patentiſſime concluſit. Duo itaque quo ad hoc definiuit. Primum, intelligi non poſſe, aliunde virtutem eſſe ſuauem, niſi ex eo, quod aliorum fautores, laudes, applauſus, vel alia vitæ commoda aſſequatur. alterum, ipſam haud aliter expetendam quam vt huiuſmodi iucunditatum cauſam ac lenonem. in quibus turpiter ſane in virtutis dignitatem ac vim *Epicurus* delirauit. nam virtus, vt probatum, vel omni horum honorum conſequentia ſpoliata, ſeipſa ac in ſecreto, quo nullus mortalium ſenſus peruenire poterit, reconditum apud ſe fauum habet ſuauiſſim[illegible]m quoque ſui cauſa & naturalis hon[illegible]ctu, appetenda, amplexanda, neque, [illegible] uit *Epicurus*, huiuſmodi appendicibus corrumpenda, vel extra fines proprios, in ditionem voluptatis incuſſa vi tanta Regina morum deducenda.

4 Quando itaque de virtutis ingenuitate ac puritate loquimur, illud conſideramus tantum quod foras apparet ac videtur. Hoc autem interdum carere poterit proprio fine, naturæ talis actionis conſtituto, & alium nihilo obſtante finem ſortiri, etiam bonum: veluti ſi miles in acie non ex propoſito difficultatis aut timoris ſuperandorum fortiter pugnaret, ſed vt religio in republica ab hoſtium armis defenderetur. pariter ſi debitum creditori quis reſtitueret, non vt ſeruetur æqualitas iuſtitiæ, ſed vt alijs exemplum detur probitatis. Porro externus actus, virtuti aſſignatus, aliquando non ſolum deſtituitur illo ſuo peculiari fine, verum etiam ad malum finem præpoſtere deſtinatur. vtpote ſi quis ex motiuo ambitionis, frequens eſſet in adeundis ſacris locis, aut aliquam aliam virtutis formam induceret, quo opportunius ac impune dolos machinaretur & aliorum clades. Primo modo non dicitur virtus adulterari, aut in meram vmbram extenuari, cum ipſum ſolidum optimi finis attingat; ſecundo autem omnino. quamobrem ex voluntate, ex propoſito & animi oculo, virtutis omnis integritas iudicanda. *In amicis ait S. Hieronymus, non res quæritur, ſed voluntas: quia alterum ab inimicis ſæpe præbetur, alterum ſola charitas tribuit.*

Math. 6. Hier. epiſt. ad Caſtrut.

Halen. 2 p. q. 166. m. 1

5 *Alexander Halenſis* de hac re diſputans, vniuerſum vim falſatæ & adulterinæ virtutis, ad hypocriſin reducit, *Cum & mala teguntur, & cum bona fraudulenter fiunt.* malis conſilijs virtutis exuuias ac decorum tegmen adſciſcit hypocriſis, quo minus quæ turpia, appareant: bonis prauum finem præſtituit, qui ſub inſtructa fraude lateat ac deliteſcat. ſummatim fraude hac duplici omnis eius motus continetur, qui per bona iuxta ac mala pariter commeat, illa vitando, hæc cælando: nec quidpiam eſt adeo exterius hone[illegible]n, quod eius artificium omni no excedat aut [illegible]at. Congrue proinde *S. Maximus* huiuſmodi falſarium in materia virtutis, appellat *hypocritam*, & *furem ſpiritualem*, quandoquidem gloriam, voluptatem, & alia bona, virtutis falſa propoſita imagine, contendat ſibi comparare.

Max. Tom. 3. Bib. cent.

6 Solam autem virtutem, quæ vera expreſſaque, ciuilitatis eſſe inſtrumentum, ipſa natura, philoſophia & experientia ſans euidenter demonſtrant. *Plato* de virtutis ſubſidio ad regendum rempublicam loquens, dicit, Dei cultum ac virtutem ei prodeſſe, *Si non ſimulatione, ſed veritate virtutem colant ciues.* nam cum virtus fucata, vitijs inſeruiat, eorumque progreſſus occultet, ne deprehenſi repellantur, ad eandem barbariem talis virtus referenda, ad quam ipſa vitia. imo reliqua vitia ita turpia ſuapte ſpecie ciuibus videntur ac deformia, vt ſæpius ad primum eorum adſpectum ab eis cum odio ſeſe in fugam recipiant. Quibus accedente virtute hac adulterina, eo perniciosiora euadunt, quo in ſe latentiora, iuxta ac quo horrendæ ipſorum formæ obtento velamine honeſtatis accuratius exornantur: licet vel equi fuerint Troiani, quibus vrbs ipſa deuaſtanda. quo pacto ille prorſus nociuus reipublicæ, qui magiſtratu indignus, vel ei gerendo ineptus, ſe fingit virtute præditum, quo à ciuibus ad illum promoueatur: etenim non tantum alterum meliorem hinc excludit, ſed ſeipſum etiam, haud idoneum ingerit, ac vtriſque reipublicæ obeſt ſerpens ille aurea theca incluſus, ſeu aureis ſquammis refulgens. An non *Dauid* virtutem amicitiæ aſſimulando, *Vriam* occidendum inique curauit? an non *Abſolon* iuſtitiæ adminiſtrandæ ſpeciem prætexens, Iſraelitas ad defectionem à legitimo Principe, optimoque patre flagitioſe ſolicitauit? Ipſe *Iudas* proditor, ac in Chriſtum Dominum reliqui parricidæ, pietatem in templum, in patriam & Imperatorem, quibus ſua horrenda conſilia inuoluerent, cauſabantur. *Vlyſſes* Hectoream prolem extinguendi cupidus, religionum iura ſancte in propoſitum ſuæ crudelitatis vrgebat:

Plat. in Epinon.

2. Reg. 11.
2. Reg. 15.

Mat. 15.

——— Vatem & inſontes Deos
Prætendis, Hoc eſt pectoris ſatinus tui,
Nocturne miles.

Sen. Troad.

Nero, quantumuis crudus tyrannus, & ſanguinis humani ſitientiſſimus, nihilominus vt feralius deſæuiret, quod *Suetonius* ſcribit, vel iuſtis ſupplicijs illacrymabatur, & frequenter exclamabat ſententiæ iudicis ſubſcripturus, *Quam vellem me literas neſcire!* propter hanc vim ad nocendum, inditam virtuti ſerpentinæ & emen-titæ, ait noſter *Halenſis*: *Simulatorie peccare deterius eſt, quam peccare aperte.* Eſt enim in illo duplex quædam iniquitas. vna in forma ipſa doli ac ſimulationis, alterum in effectu damnum inferente. nam vel ipſe abuſus virtutis quod ad externam illius formam, quo fucos illos turpes admittere ac ſuſtinere tanta dignitas cogitur, vitio non caret.

Sueton in Neron.

Hal. part. 2. q. 166. m. 5.

7 Grauis certe iniuria, virtutis maieſtati ac ſanctimoniæ incutitur, dum eius color ac ſpecies præſtantiſſima, in res peſſimas arte quadam faſcinatoria inducuntur. Si enim Romani Imperatores ſibi illatum dedecus reputarunt, quando eorum imagines in fœda & inhoneſta loca deferebantur, quid ſentiendum de iniuria virtuti illata, quando eius

externa

externa decora, nomen ipſius Sanctum, Venerandum: omni generi ſordium ac libidinum applicantur, eiſque deturpantur? merito idcirco *S. Maximus* hypocriſim appellauit *Sacrilegium ſpirituale*: quod virtuti nempe, Deo & hominibus ſacræ, abuſum inijciat. neque ſolum virtus hinc indigne tractatur, dum eius decus compellitur ſubire has inhoneſtas fraudes, verum etiam dum peſſimis finibus ſcelerum, tanquam medium quoddam inſeruire & lenocinari cogitur. illam ipſam actionem, quã ſibi recta ratio vtpote materiam virtutis cunctis ſpectabilem & honorabilem delegit ac conſtituit, ars hæc veteratoria ac ſacrilega in eam inuolans, ad fraudes, ad odia, ad ambitus, ad omne genus fœdæ voluptatis, naturæ lege violata, hominum iudicijs & expectationibus ludificatis, indigniſſime traducit, omnique ſenſu honeſti caſſam, in contumeliam ſceleris rapit. Enimuero exiſtimandum, diuinam prouidentiam velle quandoque ſeuere hoſce virtutum illuſores ac conſtupratores caſtigare, eoque acerbius, quo eorum nephariæ artes ipſi ſoli interdum notæ, aliorum cognitionem latentes, impune progrediuntur. Hoc autem in genere ſane horrendum facinus extitit in *Atreo*, religionem ad paricidium transferente: Cum enim fratris *Thieſtu* prolem igne torrere, ac patri epulas in menſa appetenti deuorandam proponere animo deſtinaret, coronamque fratris capiti impoſuiſſet in ſignum fœderis, religionem tantæ immanitati obtendebat:

Ma in cen, cap. 26.

Sen. Thieſt. *Ego deſtinatas victimas ſuperis dabo.*

8 Diſſoluit porro hæc virtus facticia ipſa iura ſocietatis ciuilis, amicitiæ leges violat, coniunctus fœdera in vniuerſum perfringit: demum tanquam erinnis barbarica, cuncta ciuitatum ſiue ornamenta ſiue firmamenta conuellit, deuaſtat. inprimis virtus hæc ſimulatoria ipſimet artifici exitialis plerumque eſſe ſolet. Vt enim exciſus virens ramus diu ſpeciem nõ retinet, ita virtus, quæ radices in honeſtatis ſolido non egit, etiam in aliorum oculis paulo poſt, omne decus deflorеſcendo amittet, adeoque odioſiſſimæ notæ condicionem ſubibit. quod citius euenerit, quo illi occulatiores, quibus cum ſimulator degit. *Nihil ſimulatum & fictum* inquit *S. Ambroſius, veræ virtutis eſſe certum eſt, quia etiam diuturnum eſſe non ſolet. In principio vernat, in progreſſu tanquam floſculus diſſipatur. quod autem verum ac ſincerum, alta radice fundatur.* Nunquid ciuile alicui commudum, quempiam ad breue ſpacium in hominum florere iudicijs, & non multum poſtea, diſcuſſa larua, defluente parietis dealbati colore, monſtrum, harpiam ac dæmonem in foro apparere? *Omnis ſocietas* inquit *S. Auguſtinus, fraudulentum ſocium naturaliter non vult.* vt enim virtutes ficticiæ animi affectus non ſedant, ſed intus æſtuare permittunt, ita impedire non poſſunt, quo minus aliquando ſua importunitate erumpant, ſuoſque cultores, tanquam moleſtos ergaſtularios, ſubinde palam accuſabunt ac redarguent. Virtus autem ciuilis ea demum, quæ vero imperio huiuſmodi affectus intus moderatur, ac ſub iugum mittit rationis. quod cum peractum fuerit, eodem ſuum imperium virtus reddet ſtabilius ac diuturnius. *Scopus vnicus hic eſt virtutis & Philoſophiæ*, inquit *S. Antiochus, citra fucum quiduis agat*: præſertim ſi cum prudentia coniungitur. proinde affirmat *S. Auguſtinus*, Dei Eccleſiam, quæ ciuitatis prototypos, ædificatam ſupra petrã, ſcilicet virtutẽ ſolidam, omni adamante firmiorem. Eorum vero merces recenſet diuina ſapientia, qui fucatis vtuntur virtutibus: *Fallax gratia, & vana pulcritudo*: quod vt id *Salonius* Viennenſis interpretatur, ſimulatores honeſti, tum in hac vita tum in alia, bono expreſſo deſtituuntur, gratia excidente, pulcritudine marreſcente, & ipſis vix dies ſuos dimidiantibus. *In dimidio dierum eius derelinquent eum, & in nouiſsimis ſuis erit inſipiens. Quæ eſt ſpes hypocritæ*, quærit *S. Iob*, *ſi auare rapiat?* eſt enim hæc hypocriſis, ſacrilega quædam auaritia, in emolumentum, falſato ſacro, & abuſu ſacri comparandum, inſtituta.

Amb. lib. 2. off. cap. 22.

Aug. lib. de Nupt. & conc. cap. 4.

Ant. Thom 2. Bib. hom. 54.

Aug ſer. 2. de ver. dom

Prou. 31. Sal. Tom 1. Bib 5. in pat. Salom.

Pſal 54. Hier. 17.

9 Tria vero ſunt præcipua detrimenta reipublicæ, quæ ſecum adducunt virtutes iſtæ ad artem pictnratæ ac compoſitæ: honoris ſcilicet optimis debiti ad prauos delatio, confidentiæ ſimul ac beneuolentiæ inter ciues exterminatio, omnium denique virtutum oppreſſio. vitijs conſtupratus, qui aliquid ambit, is virtutibus adulterinis ad primos magiſtratus aſſurgere conatur, quo alijs honores eripiat, quibus debentur: nec illos tamen apud ſe diutius retinebit Eſt enim propria ſedes honoris non aliud quam vera expreſſaque virtus. *Ficta omnia* inquit *Cicero celeriter, tanquam floſculi decidunt*. nec ſimulatum poteſt quidpiam eſſe diuturnum. Ex quo omnis honor ciuilis, qui & præmium virtutis, penitus intercidet. boni enim illum non habebunt, & mali eundem ſtabiliter apud ſe ſeruare non poſſunt. Confidentiam & amicitiam pariter hinc quoque perire manifeſtum. quis malis obſecro, fidet, & quis nepharios amicitia complecti poterit? Cogitemus itaque vniuerſos hominum ordines iſtis confictis virtutibus inſtructos, adulteratos, verſari inter ſe, vtpote maritos cum vxoribus, dominos cum famulis, medicos cum ægrotis, mercatores cum ruſticis, ducibus belli cum militibus, iudicibus cum reis, & tunc nihil præter tumultus barbaricos aſpiciemus, nullibi cofidentia, nullibi amicitia in ciuitate comparentibus,

Cic. lib. 2. de. off.

9 Veras denique expreſſaſque virtutes iſtæ falſatæ omnino tandem profligabunt: quo & barbariem in vitæ ciuilitatem armabunt, victoriamque eidem demum conſtituent. Enimuero fucata virtus, conſcientiæ altum non inſidet, haud eius aliquid refert, ſed tanquam mus ſupra faciem campi leuiuſcule ſaltitans, in id duntaxat proſpectat, quod in aliorum oculos incurrit. Vnde lucri cauſa, voluptati aut dolori cedendum docebit, vbi teſtes,

Cic li. 1. de legib.

vbi ſuſpiciones, vbi lux abierint, ac in tuto flagitia ſpaciabuntur. *Nam quid faciet homo* inquit *Cicero, in tenebris, qui nihil timet niſi teſtem & vindicem? quid deſerto loco natus, quum multo auro ſpoliare poſſet imbecillem atque ſolum? Noſter quidem ſic natura iuſtus vir ac bonus, etenim colloquetur, iuuabit, in viam deducet. is vero nihil alterius cauſa facit, & metitur ſuis commodis omnia: videtis credo quid ſit acturus.* Non alium itaque quam inter homines pantheram decet, hæc virtutis ſimulatio. Vt enim panthera ſuauem odorem ſpirando beſtias alias ad ſe pellicit, quas ſubinde deuoret, ita virtute falſata ciuis compoſitus, ſui opinione ad ſe deluſos trahet, quos commodi cauſa tractos diſperdat. Duplici etenim clade eos conficit; prima, quæ damnum ipſum eis illatum continet: vtpote infamiam, paupertatē, ac ſimilia: altera, quæ dolū prodit, læſi ingenio moleſtiſſimum. illa externum aliquod bonum euincit, hæc vero rationem ipſam, qua omnes cupiunt præcellere, ac homines ſunt, ſuperat, ac in errorem compellit. Damnum pati, ac ſimul decipi, duplici eſt certe malo adfligi, ac duplici bono pariter ſpoliari. Quod ſi præualuerit hæc hypocriſis, omnis guſtus veræ virtutis amittetur inter ciues, ac neruus eiuſdem penitus ſuccidetur.

11 Verum tametſi arte ita elaborari poterit ebur in vuatum botros, vt deceptis auium oculis, ad illos ſuccum petitura illa animalcula aduolent, nihilominus ab illorum roſtris contuſi, nihil liquoris ex ſe ad ea emittent: ita ſubdoli, poſtquam virtutum adulteratas formas expreſſerint, nihil ex eis iucunditatis in vita elicient, qua reficiantur, aut qua alicuius aduerſæ fortunæ acerbitas in ipſis mitigetur; vt nempe cum *Rutilio* exilium iniuſta damnatione decretum, patienti animo ferant, cum *Metello* carcerem, filiorumque iugulationem, mortem cum *Socrate*, dexteræ aduſtionem cum *Mutio*, quiete & moderate ſuſtineant.

Mart. li. 10.

In matutina nuper ſpectatus arena
Mutius impoſuit qui ſua membra focis.

Vir. 8. Æne.

Viſceribus fruſtra caſtum Lucretia ferrum
Merſit, & attonitum tranauit Clelia Tybrim.

Sicut enim virtus ſuapte natura dulcis, ita vbi hæc natura defuerit, eius dulcedo inueniri non poterit. Boni itaque viri dupliciter lætantur ex virtute, iuxta doctrinam *S. Auguſtini.* principio quatenus non ſolum operantur ex motiuo huius aut alterius virtutis proprio, ſed etiam ex amore Dei, eius cauſa virtuti incumbentes. nam cum talis amor ſit iucundiſſimus, ſui dulciſſimo ſenſu inſpergit ſingulos conatus aliarum virtutum quibus imperat. Deinde iidem lætantur, dum incitati probitate obiectiua particularis virtutis, eius gratia, & propter illam, recte agunt: in quibus inhabitans Spiritus ſanctus, vt diſſerit *S. Auguſtinus, ſuauem facit iuſtitiam, vt homo bene faciat amore recti, non timore ſupplicij.*

Aug de lib. fid, & op. cap. 15.

vtraque autem hac iucunditate fictę virtutis depriuantur. Quid ergo ſupereſt præter duo inquietudinis & afflictionis elementa, voluptatē & dolorē? voluptate expirante in dolorem, ac dolore recurrente in voluptatem? *In præcipiti,* ait *Seneca eſt voluptas, ad dolorem vergit, niſi modum teneat.*

Sen, ep. 23.

Vt enim ferox ac laſciuiens equus depicto fræno, vel iridis radio, non coercetur, ita neque appetitus efferari & acerbi motus ficticia virtute domantur, leniunturue. Quod itaque tanta mala reipublicæ inferat hypocriſis, Deus, vt flagitioſis ciuibus pœnas maiores merito incutiat, vt ait *S. Iob*, propter eorum peccata, facit, vt regnet homo hypocrita. Iob, 34. Etenim talis non ſolum eſt tyrannus, verum ita contectus ſua hypocriſi, vt nulla tyranni feritas in illo appareat, ſed contra potius quoad ſpeciem optimus princeps videatur. atque ita tutus, furiatur in populum, longius protrahit curſum ſuæ crudelitatis, fortius & audacius ferit, acerbiuſque vulnerat & occidit vectigales: ſanctus latro, ſanctus carnifex, ſanctus ac ſapiens Diabolus, pius & religioſus hæreticus celebratur.

12 Imo exercitio fictarum virtutum euadit quilibet ſibijpſi tyrannus: idque dupliciter. primo quod dum virtutes aſſimulat, operetur contra internum principium agendi, velut in corde ipſo complexum: corde enim & animo nihil minus curat quam ſolidam expreſſamque virtutem; ac proinde quando externæ virtutis ſpeciem effert, animo & corde reſilit à virtute, fingens ſe illud colere, quod contemnit. dum vero ita diuellitur à ſeipſo, tyrannidem quandam patitur. Deinde eum auctores iſtarum falſarum virtutum non ſemper ſibi conſtant, tum ſub aliorum oculis ſæpius ea agunt, quæ argumento ſunt, eos flocci virtutem reipſa facere, neu quidpiam illius expetere præter ementitam eiuſdem formam, in gratiam comparandæ voluptatis expreſſam. vbi autem voluptas tantum eſt in animi & cordis votis, ibi fieri non poteſt, quin talis diſpoſitio erumpat ſæpius in libidines & facinora, veræ virtuti contraria. ex quo oritur illud genus tyrannidis, quo quis in ciuitate proprium honorem & æſtimationem violat, ac præſtat demum, vti nullus illum habeat pro bono viro, quantumuis bona operetur, ſed potius hypocritam ducant omnes & virtutum aſſimulatorem. quo pacto in Anglia & alibi Miniſtri, hypocriſim in concionibus exercentes, paulo poſt meretricio, periurio, intemperantia, ſeſe nebulones eſſe probant. Quod precor tyrannidis genus, in ipſum auctorem tyrānidis nocētius? *Congregatio hypocritæ ſterilis,* Iob. 15. ait *S. Iob*: nempe quod Deo, cui *Abominatio eſt* Prou. 3. *omnis illuſor*, vindicante, & ipſomet hypocrita procurante, etiam bona iſtius vitæ, hypocritis haud proſpere ſuccedunt. *Liquet igitur,* ait *S. Ambroſius, ea eſſe perpetua ac ſolida quæ vera ſunt,* Amb. lib. 2. off. cap. 22. *& quæ ſincere potius quam dolo congregantur. ea vero quæ ſimulatione atque aſſentatione parta ſunt, non poſſe diu perſeuerare.* hoc egregie probat S. *Ambroſius* hiſtoria *Abſolonis*: qui fingens in patriam 2. Reg. 15. pietatem, & maximam curam iuſtitiæ præ ſe ferens, poſtea in patrem rebellis, & ad ramum arboris crinibus ſuſpenſus, miſerrime periit. *Cato* apud *S. Auguſtinum*, has cauſas recenſet florentis imperii apud Romanos: quod nempe haberent: Aug. lib. 5. ciu. cap. 12. *Domi induſtriam, iuſtum imperium, animum in conſulendo liberum, neque libidini, neque delicto obnoxium,*

noxiam. At fortaſſis ſuſpicabitur quis, ad officium boni ciuis haud neceſſario ſpectare virtutem: de quo iam inquirendum.

CAPVT VII.

An eadem ſit virtus boni viri, & boni civis.

SAris, vt nobis videtur, demonſtratum, virtutes tam intellectuales quam morales, ciuilis vitæ eſſe inſtrumenta, eas præſertim, quæ ad alterius bonum ordinantur. Sed neque monaſticas ac contemplatrices eidem finieſſe prorſus inutiles oſtendimus. Modo autem inquiritur de condicione & amplitudine virtutis in bono ciue deſiderandis: num ſcilicet quoad omnes virtutes, bonus ciuis ſit animo plene informandus, ita vt nullum grauius vitium in eo poſſit reperiri, vel an ei ſufficiat ad peculiare ſuum munus à principe definitum obeundum, illum idonee eſſe comparatum, tametſi, quo ad alia, quæ eiuſmodi muneri non aduerſantur, ſit affectu & opere corruptus ac deprauatus.

2 *Ariſtoteles* abſolute definit, ciuem bonum carere poſſe virtutibus in viro bono requirendis, adeoque eis vitijs interdum deturpari, quæ virum malum conſtituunt. Expendens etenim officium ciuis. quo ad virtutem, valde ieiune ac parce de illo pronunciat: dicit enim, ciuem poſſe munus ſuum imperatum exequi ſine prudentia, ac conſequenter abſque virtute. nam quatenus id mere peragit, quod ipſi à principe iubetur, non indiget, inquit, prudentia, quæ ipſum ad opus dirigat; quandoquidem principis mandatum, rem faciendam, & omnes eius circumſtantias præcipiens, abunde ei ſit ad directionem, ac veluti loco prudentiæ; ſolum idcirco exigitur, vt opinione ductus, ad modũ inſtrumẽti animati, & ab artifice directi, morem gerendo operetur. neque multum de fine ab illo intento laborandũ, cum ſufficiat, ſi id ſimpliciter perfecerit, quod ei à principe mandatum fuerit. vnde conſequens, quempiam bonum ciuem euadere poſſe abſque virtute, quæ ad bonum virum efficiendum poſtulatur. Ex quo concludit, *Perſpicuum eſt, fieri poſſe, vt is, qui bonus ſit ciuis, virtutem, ex qua bonus vir nominetur, non conſequatur.*

Ariſt. lib. 3. Pol, cap. 3. 3 Ad hoc probandum iſto argumento vtitur. Ciuis officium, ait, in ſua notione complectitur quid commune procurandum, & aliud particulare, quod in hoc vel illo ſingulari conſilio præſtando reperitur. illud vtpote in Principe, prudentiam, ac virtutem cupit, poſterius hoc minime. Ergo ciuis, licet, vt idoneus ſit ad gubernandum, opus habeat multiplici virtute, non tamen at hoc vt illud mere obediendo, quod ipſius eſt duntaxat, exequatur. nam ea differentia eſt inter principem ac ſubditum, quod princeps ſuo munere non defungatur abſque prudentia ac virtute, qua ſit ipſe bonus vir, ſubditus autem vt obtemperet, & ſuum particulare officium perficiat, neutra indigeat. *Subditi autem, inquit, Ariſtoteles, non eſt virtus prudentia, ſed opinio vera.* Porro adiungit, expectandum ab omnibus, vt ſint boni ciues, quod & ſummæ curæ eſſe debet legiſlatori: vt vero omnes ſint æqui boni viri, haud ſperandum, cum id moraliter impoſſibile. Ariſt Pol. 3. cap. 3.

4 Vt autem ſententiam *Ariſtotelis* plenius interpretemur, iuxta diuiſionem virtutis in tres claſſes, quam ſupra fecimus, cogitare poſſumus, bonum ciuem tripliciter eſſe virum malum. Principio quidem, vt in eodem genere ſit malus vir, quo bonus ciuis. etenim virtutes proprie ciuiles ſunt illæ, quæ ſpectant ad voluntatis opus, ac verſantur circa id, quod alijs tribuendum. Poterit itaque contingere, vt miles, exempli cauſa, vigilias & excubias ſuas diligenter ſeruans, eoque bonus ciuis, aliunde tamen quod ad vitia voluntatis, ſit impius in Deum, in patriam & parentes, iniuſtus in alios, vtpote fur, falſarius, adulter. Deinde hæc ipſa iſtius militis ciuilis bonitas comparari poterit cum vitijs, quæ appetitui concupiſcibili inſunt, ac eius virtutibus monaſticis contrariantur: quaſi miles, qui ciuis bonus, eſſet interea laſciuus, impudicus, helluo. Poſtremo eadem eiuſdem militis bonitas ciuilis referri poterit ad vitia inſita peculiariter parti iraſcibili, quæ virtutibus illius partis opponuntur. vtpote ſi huiuſmodi miles quo ad obedientiam quidem ciuis bonus, furioſus tamen exiſteret, crudelis, inhumanus, ac vulneribus delectatus. Ego quidem hac in re non intendam litem *Ariſtoteli*, ne tota quæſtio de nomine inter nos tandem reſoluatur: contendam tamen, tam ex principiis Philoſophiæ, quam Theologiæ, iuxta ſenſum legitimum, abſolute bonum ciuem non eſſe appellandum, qui bonus vir non fuerit.

5 Quantum ad primum genus probitatis, intelligere non poſſum, quonam pacto is bonus ciuis, qui in iuſtitiam particularem ſimul ac legalem delinquit, qui ciuitatem, & eius ciuilitatem diſperdit: quorum ambo ciuis Ariſtotelicus procurare poterit ſua iniquitate, modo exacte exterius pauca obierit, quæ ipſi à principe mandata. nam vel ipſa notio ciuis tota referri videtur ad id, quod iuſtum, ad id quod ciuile; quibus ſi aliquis aduerſarium ſe præbuerit, nomen & vim boni ciuis illico amittet. vtpote ſi miles id omne exequens, quod ei à duce præceptum, nihilominus clam paciſceretur cum hoſte de prodenda ciuitate, quam etiam ipſe expilando debiliorem indies redderet ad reſiſtendum: ſi diſcordias ſereret inter commilitones, ſi eis rem familiarem eriperet, omni denique vi contra bonum legale, ſeu commune, contra neruos ciuilitatis pugnaret, is ſicut hominis o equam partes ageret, ita boni ciuis munus neutiquam meo iudicio expleret. & quod de milite intulimus, idem applicari poterit mercatori, agricolæ, artifici præciſe ſua deſtinata officia perficientibus, aliunde tamen iniuſtis, rapacibus, ſubdolis, timidiſque.

Summum crede nefas, animum præferre pudori, Iuuen. l. 3, ſat. 8.
Et propter vitam viuendi perdere cauſas.

Iuſtitia quidem legalis, vt in ſe ſpectata, virtus eſt eximia, ita ſuo imperio omnes alias virtu-

tes morales continet, quas excitare poterit, earumque opera referre in finem ſuum, nempe bonum ciuile ſeu commune. quarum etiam ſingula ſtudia ac motus hoc reſpectu vocari poſſunt iuſtitia, vt docet S. *Thomas*. *Secundum hoc, actus omnium virtutum poſſunt ad iuſtitiam pertinere, ſecundum quod ordinant hominem ad bonum commune.* Quocirca infeſtos aliquis huic bono communi contra iuſtitiam, ac inde ciuilitati inimicus, bonus ciuis non videtur æſtimandus. Hinc idem *Ariſtoteles* affirmat, ciuem non eſſe ſui iuris, ſed reipublicæ iuri ſubiectum: quod nempe ciuis fuerit, bonum reipublicæ præferre priuato ſuo commodo. ac recte concludit: *Ciuis origo ad viuendum, & inſtitutio ad bene viuendum refertur.* Si ergo non bene viuat ciuis, præcipue habita ratione iuſtitiæ, boni communis, ac ipſius ciuilitatis, vnde bonus ciuis habendus, quantumuis ſuo munere particulari recte defunctus fuerit?

S. Tho. 2. 2. q. 61. art. 5. ad 4. q. 58. art. 5.

6 Qnod ad alias virtutes attinet, quæ non ſunt voluntatis, aut ad alterum relatæ, ſed appetitus ſenſitiui concupiſcibilis vel iraſcibilis propriæ, rametſi immediate non ſint ciuiles, nihilominus ita ciuilibus virtutibus conducunt, vt etiam ad ipſam formam ambitumque boni ciuis pertineant. Quis enim non animaduertit, omnes virtutes, quo ad earum ſtatum perfectum, ac vſum ſtabilem inter ſe copulari, vt *Ariſtoteles*, & noſtri docent: ita vt ſi ademptæ vel expugnatæ fuerint virtutes appetitus ſenſitiui, nempe temperantia, continentia ac fortitudo, non ſolum euenturum, vt virtutes voluntatis, quæ iuſtitia comprehenduntur, languidius inde operentur, verum etiam vt breui exacto ſpacio, à contrariis vitiis expugnentur ac ſuperentur? is ſane diu iuſtus non fuerit, qui voluptatis, gloriæ ac lucri nimium cupidus. Fortis non manebit longo tempore, qui libidine diſſolutus incenſuſque. Vt ergo quis reipſa ac ſolide exiſtat bonus ciuis: hoc eſt, bene ſit comparatus ad bonum commune, ad ipſam ciuilitatem, adeoque ad particulare ſuum munus diu ac firmiter obeundum, omnibus virtutibus inſtruendus, & ex eis pariter, bonus ciuis, ex quibus bonus vir diiudicandus.

Ariſtot. 2. Ethic. c. 4. 5. 6 Ethic. c. 16. 5. Amb. l. 5. in Luc. Hier. in ca. 16. Iſa. Auguſt. Epiſt. 29.

Proinde de virtute deſideranda in Ciuitate, proponit alibi hoc dubium *Ariſtoteles*: *Dubitari etiam poteſt, ſi potentia adſit reipublicæ & amicitia, quid opus eſt virtute?* Ratione quid potentiæ ciues reipublicæ ſtatum conſeruabunt & augebunt, quandoquidem id poterunt: ratione vero amicitiæ ſeu charitatis, nulli iniuriam inferent, & commune bonum amabunt; vnde ergo præter hæc duo, quæ virtutes ciuiles in ſe complectuntur, ciuitati neceſſariæ continentia & temperantia, quæ virtutes monaſticæ? Huius dubij reſolutionem videtur idem *Ariſtoteles* tradere, dum inquirendo inſinuat, incontinentiam & intemperantiam eodem modo, quod ſui amorem nutriant, hominem erga bonum publicum, perturbatum & inuerſum præbituras, quo quis eatum vi erga ſeipſum perturbatus & inuerſus efficitur. præſertim vero in ciue quantumuis potente, & erga alios amico, deficiet virtus in iraſcibili requirenda, quæ in pericula & damna ſe reipublicæ cauſa attollat, poſtquam incontinentia & intemperantia facultatem in eo concupiſcibilem effæminarint. quamobrem ſupponere virtutes ciuiles reperiri in ciue abſque monaſticis, cogitare eſt, ramos florere ſine radice, tectum ſubſiſtere abſque fundamento, flumen decurrere amoto fonte.

Ariſt. 5. lib. Pol. c. 9.

8 Contra vero illa ab *Ariſtotele* ſupra tradita definitio boni ciuis, nimis arida, reſtricta, adeoque homine indigna mihi videtur. Cum enim officium boni ciuis ſit officium rationis, non imaginationis illi cum bruto communis, non lacertorum ſeu corporis; quale obſecro, id muneris erit, quod veluti inſtrumenti ſolum ab artifice agitatio, quod ſine prudentia, imo ex malo fine interdum abſoluitur? aliter prorſus Philoſophatus idem *Ariſtoteles* videtur, qui tam in principe, quam in ſubdito virtutes deſiderat, vt boni ciues ſint ac reputentur. *Si is qui præeſt, non ſit moderatus ac iuſtus, quomodo bene imperabit? Si is qui paret, quo pacto modeſte parebit? nam intemperans & ignauus ſi ſit, nullum officium ſequetur.* Ex quibus liquet, *Ariſtotelem* ad ſtatum ciuilium virtutum, ex quibus bonus ciuis appellatur, requirere etiam temperantiam ac fortitudinem, quæ ſunt virtutes non voluntatis ſed appetitus ſenſitiui ac monaſticæ. Deniqueſi nulla bona intentio, aut vllus bonus finis in ciue ſpectanda, ſed ſolum actus externi mera exequutio, nunquam in eum gradum præſtantiæ hæc aſſurgeret, quæ illum ſimpliciter, & abſolute bonum conſtituat. Etenim actus externus, vt docet S. *Thomas*, non eſt aliter bonus quam radicaliter & obiectiue: illa autem bonitas formalis, qua bonus moraliter ac ciuiliter quis nominatur, ineſt ſolum in actu voluntatis, quæ in eam à fine bono intento, & cum circumſtantijs legitimis, deriuatur. Et propter hanc cauſam, antiqui Philoſophi ipſam virtutem appellarunt militatem: qualis haud in eo, qui

Ariſt. 1. Pol. cap. 8.

S. Tho. 1. 2. q. 18. a. 4. q. 19. art. 1. q. 20. art. 1. & 2.

Non recolens opificem ſolii natalis, ad ipſum
Reſpicit auctorem, nec ſpem ſupra aera librat,
Sed mentem gravidus contentus ſternere curis,
Indiguo ſubdit Domino, perituraq; pronus
Diligit, & curuo quærit terreſtria ſenſu.

Prud. Hamart.

9 Huic veritati adſtruendæ Theologia pariter adſtipulatur. Inter virtutes, quæ morum ciuilitatem inſtituunt ac ſtabiliunt, nulla potentior ipſo Dei amore, vt poſtea oſtendemus; idque multis probat S. *Auguſtinus*. huic autem omnia vitia bellum indicant, eumque animis mortalium patrata penitus exigunt. Certe amore iſto vacuus, prompte alia inferiora iura & amores ciuilitatis contemnet, in procinctu continenter erit ad ea violanda, quamprimum libido ipſum extimulauerit. malus idcirco vir ſicut amore iſto deſtituitur, ita ciuilitatis firmamento ac complemento carebit: neu facile cum conciue ciuiliter copulabitur, qui à Deo nepharie diuortium fecerit. Quod ſi reſpiciamus ſolum ad munus quod exequitur Ciuis ad mandatum Principis, requiri videbimus in illo aliquem amorem: ſi non illum, qui Bonum commune complectitur, ſaltem illum, quo quis amat officium obedientiæ. qui amor ſi defuerit, Conſtantia functionis ciuilis diu ſtare non

Auguſt. lib. ciu. 19. c. 26.

pote-

poterit. nam ſi iſte amor minime in ciue exigatur tunc quando contrarij amores ciuis pectus obtinent, vi quorum odio ardet boni communis, iuxta ac ipſiuſmet obedientiæ, tametsi aliquantiſper morem exterius gerat ſuo principi, bonus ciuis cogitandus: quod vix credi poterit. nam vt in vniuerſum principium actionis in homine eſt amor ita actionis ciuilis amor aliquis ciuilis. operatur enim homo vi ſui ingenij ex amore, ſiue et principio in ſe inſito, & non niſi ratione amoris, ex timore: qui enim nihil amat, aut ſperat is nihil timet. ſin vero destituatur ciuis amore ciuili, plenus autem fuerit amoribus Barbaricis, neutiquam boni ciuis nomine, vt exiſtimo, cenſebitur. ſi ut is bonus cuſtos ſuæ vitæ haud habendus, qui quo ad aliqua, ex præſcripto Medici viuit, clanculum tamen noxia & venenoſa in ſtomachum ingerit.

10 Quod ſi ille bonus ciuis minime cogitandus, qui ſuis criminibus diuinam iuſtitiam prouocat ad incutiendam cladem atque vaſtitatem reipublicæ, profecto ſcelerati, qui id faciunt, in numero bonorum ciuium haud cenſendi. *Ego ſum Dominus Deus tuus fortis zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me.*

Exod. 20. Deut. 5. S. Tho. 1. 2 q. 78 art. 8.

quod licet aliqui in eam ſententiam interpretantur, qua ſignificatur, velle Deum filios, imitatores ſuorum prauorum parentum pœnis excipere, vel illos, in ſcelera ab ingenio pronos, eo pacto coercere, plurimi tamen eum ſenſum eſſe contendunt, quod Deus, vt oſtendat, ſe offenſum hominum malefactis, ea caſtigat temporalibus modis etiam in tertiam ac quartam generationem.

Cornel. à Lapid in 5. cap. Deut.

Pugnante ac vincente *Iuda*, *Acham* miles, contra Dei legem ex manubijs anathemati addictis, pallium & auream regulam ſibi arripuit, & en tibi, eius iniquitas furiata eſt in vniuerſum exercitum, quem aut in turpem fugam dedit, vel morte deleuit. *Pertimuitque cor populi, & inſtar aquæ liquefactum eſt.* Quis *Acham* hunc, adeo ſuis exitialem, bonum ciuem iudicabit? *Ionathas* pariter neutiquam bonus ciuis, qui guſtatu mellis Dei mandatum violando, ſceleris ſui piaculum tranſmiſit in ſuos gentiles, quo illos proſtrauit ac pene confecit.

Iosue, 7. 1. Reg. 14.

Peccatum vero ab aliquo vno perpetratum, in alios deſæuire, ex monumentis diuinæ hiſtoriæ luculentum. *Saule* cum *Gabaonitis* iniuſte ac crudeliter agente, trium ſubinde annorum fame, regnante *Dauide*, ſeptem eius filijs crucibus affixis, populus Hebræus pœnas luit. *Dauide* militem numerante, tanta pernicies ſuæ gentis mox ſubſequuta, vt ſeptuaginta millia peſtilentiali morbo correpti, inde perierint. ob quam cauſam S. *Auguſtinus* & S. *Gregorius* oſtendunt, principum peccata in vectigalium ſuorum capita, in ſanguinem, & bona ipſorum pernicioſe interdum redundare. Nemo ſane, quantum ego arbitrari poſſum, iudicabit hos bonos extitiſſe ciues, adeo ciuibus ſuis noxios, quantumuis proprijs ſuis muneribus fecerint ſatis. Romani magiſtratus, vt ſcribunt *Dionyſius* & *Plutarchus*, diligentiſſime cauebant, ne deliquentium crimina impunita tranſirent, exiſtimantes, eorum impunitatem, inuecturam grauiſſimam cladem in commune imperium.

2 Reg. 21. 2. Reg. 24. Auguſt. l. 1. [illegible] cap. 3. Greg. l. 5. in Iob. ca. 24. Dion. l. 11. Antiq. Plutar. in Camillo. [illegible]

11 Reſpondeo itaque *Ariſtotelis* argumento, quo contrarium adſtruxit. licet ad exequutionem operis mandati ex mera opinione in ſubdito, ſeu ciue, virtus non exigatur, nihilominus nomen ciuis ſanctius, & honorabilius multo videtur, quam vt eis duobus duntaxat contineatur. ad id enim requiritur, vt non noceat ciuibus, vt ciuilitati ipſi infeſtus non conſiſtat, vt ſtabiliter bene operetur: proinde vt non ſolum ex ſimplici aliqua virtute agat, verum etiam ex ea, quæ cum alijs virtutibus in chorum coaleſcit. *Connexæ igitur ſunt virtutes*, ait S. *Ambroſius*, *concatenatæque, vt qui vnam habeat, plures habere videtur.* *Philoſophorum eſt ſententia*, inquit S. *Hieronymus*, *hærere ſibi virtutes.* Sanctus *Auguſtinus* aſſerit, vna prudentia deleta, virtutis nihil ſupereſſe præter inane eius ſimulacrum.

Ambroſ. l. 5. Luc. Hier. in ca. 16. Iſa. Auguſt. Epiſt. 29.

Neque ex hoc conſequens, quod ad virtutem, parem eſſe ſortem principum ac ſubditorum: nam licet virtus ad vtroſque ſpectet, alia tamen atque alia, vt ipſe *Ariſtoteles* fatetur. illa in principe ſumma, architectonica, hæc in ciue tenuior ac inferior: vera tamen & genuina. Atque inter alia incommoda ex vitijs orta, quæ ciuis officium impediunt, illud eſt quod ſupra recenſuimus, nempe conſcientiæ in noxio lancinatio; erumpente in eodem fœtu peccati ſerpentini per exeſa matris viſcera. quis non adfirmabit hanc diritatem aduerſari ciuicæ promptitudini & alacritati?

Ariſt. 1. Pol. c. 8. Prudent. Hamart.

Ipſam porro animam crudelis vulnera carpunt
Mille puerperijs ſoboles dum parturit ex ſe
Contra naturam genitas, peccamina crebra
Scilicet, & partus materno funere natos.

12 Iſtis de vniuerſa natura virtutis actiuæ diſſeruiſſe ſufficiat. reliquum agamus de virtutibus in particulari. quod autem in tres ordines illas ſupra diſtribuimus, nempe in Rationales, Concupiſcibiles & Iraſcibiles, ideo primo loco agemus de voluntarijs ſiue Rationabilibus, quæ circa bonum alteri reddendum occupantur, & communi nomine, iuſtitiæ partes vel ſpecies appellantur.

CAPVT VIII.

Quanta in vniuerſum iuſtitia ſanctitas ac ciuilitas.

IVſtitiæ in vniuerſum munus, cum alijs, vel erga ipſos, ius ac modum quemdam æqualitatis ſeruare, vt tantundem alicui tribuatur, aut adimatur, quantum ei conuenire æſtimetur. hoc tamen perinde non eſt accipiendum, quaſi iuſtitia ad naturæ omnimodam paritatem ſeu æqualitatem, quam ipſa ſtatuit, reducere debeat ciues, vt Philoſophi aliquot, & hæretici nonnulli ſunt commentati; ſed ſolum, vt ea illud æquale reddatur ac aſſeratur in vita ciuili, quod ratio publica, cum ciuium inæqualitate, quo ad diuitias, honores & dignitates, definiuit.

Minut. Felix in Octauio.

æquale

Ariſt. 2 Pol. c. 1. l. 10. Metap. text. 18. 19.

Æquale repenſum, inquit, *Ariſtoteles*, *conſeruat ciuitatem.* Quando ergo homines ita inter ſe mutuis bonis verſantur, vt eorum conceſſione vel detractione neque à debito deficiant, neque illud tranſcendant, tum dicuntur iuſtitiã exercere, ac illius æqualitatem eiuſdem ſtudio excolere. Contra, inquit *Ariſtoteles*, *Iniuſtum inæquale: cum enim bonorum maiora ſibi adſciuerint, malorum vero minora admiſerint id inæquale, & hoc modo iniuſtum, & ab here iniuria opinamur.*

Ariſt. lib. 5. Mor. Nicomachi. c. 5. S. Tho. 2. 2. q. 58. art. 10.

2 Hoc autem boni maliqueæquale, in quod iuſtitia intendit, duplex: naturale nempe & poſitiuum: naturale illud, quod à natura in homine rationali decernitur, ac idem eſt apud omnes gentes eiuſmodi naturã participãtes. *Nos*, inquit *S. Baſilius iudicium quoddã naturale habemus.* de iſto diſſerit *Cicero*, nec inutiliter *Muretus* aliqua ingeſſit. poſitiuum id nuncupatur, quod ab imperio alicuius manauit, vtpote à Deo, à Principe, ab Eccleſia: à quorum mandatis primum dicitur poſitum & inuectum, & hoc quidem apud gentes pro earum diuerſis voluntatibus varium ac multiplex; vt S. *Ambroſius*, & *Plutarchus* diſſerunt.

Baſil. lib. Reg. Fuſ. diſp. Muret. orat. 6.

Ambr. in c. 7. ad Rom. Plutar. de Princip.

3 Vt vero hanc ipſam ciuilem iuſtitiam in ſuas ſpecies idonee diſtribuamus, intelligendum, eam eſſe quadruplicem: nempe communem, legalem, ſubiectiuam, atque poteſtatiuam. Communi quodam reſpectu omnis virtus dici poterit iuſtitia, ſi cum recta ratione ac Dei voluntate comparetur: quandoquidem in vniuerſis quædam ratio æqualitatis ſeruatur. quo modo temperantia, continentia, ac fortitudo ſunt iuſtitiæ: iuſte enim rectæ rationi, ac ea mediante, Deo, tanquam regulis, commenſurantur; à quibus neque deficiunt, neque illas quicquam excedunt. Iuſtitia legagalis illa, quæ circa bonum commune ciuitatis occupatur: qualis in Principibus illuſtris ac ſpectabilis cernitur: ſiue hæc præſtita fuerit proprio aliquo opere non aliunde quam ex eiuſmodi fine iuſtitia decorato, ſiue opere alterius virtutis in illum finem accidentaliter deſtinato, vt egregie docet S. Doctor. Iuſtitia ſubiectiua diuiditur in eam, quæ commutatiua, & in alteram quæ diſtributiua. In commutatiua reperitur proportio quædam arithmetica: vtpote in contractibus in commutationibus, locationibuſque: ac ſummatim in eis officijs, in quibus tantum pro tanto æqualiter rependitur. in Diſtributiua, veluti in præmiatione, proportio Geometrica ſpectatur: ita vt perſonis inter ſe debite collatis, ſic præmium commune ad illos referatur, ſicut illæ inter ſe meritis, aut demeritis conferuntur. Nihilominus in præmiatione & punitione reperitur etiam proportionis ratio Arithmeticæ, ſeu illius quæ ineſt iuſtitiæ commutatiuæ: quatenus nempe pro tanto benefacto, tantumdem præmiationis; pro tanto malefacto tantundem punitio rependuntur: proinde in illis æquale Arithmeticũ ſeu commutatiuum ſpectabile. Vt ergo percipiamus, in iuſtitia diſtributiua vtramque proportionem, Arithmeticam nempe, & Geometricam reperiri, intelligendum: Bonum præmiatiuum, & Malum punitiuum duobus modis conſiderari. Primo quidem, quatenus veluti in maſſa & ipſo toto, comprehenduntur. Secundo quatenus in particulari ob hæc bona opera remuneratio talis, iuxta ac ob hæc praua facinora talis punitio exercentur. Iuxta prioris notionem ſpectabilis proportio geometrica eo quod hac proportione obſeruata, tam illud Bonum pluribus dandum, quam malum pluribus infligendum: ſinguliſque ipſæ particulares præmiationes & caſtigationes talem inter ſe habent proportionem geometricam, qualem habent inter ſe benefacta & malefacta: quæ quidem inæqualia eſſe poſſunt Arithmetice, nempe in multis maiora & minora. Iuxta poſterioris notionem decernenda proportio Arithmetica: quatenus tanto benefacto, tanta præmiatio, tanto malefacto tãta punitio reſpõdet. Iuſtitia poteſtatiua exactam illam æqualitatem non conſtituit, quã iuſtitia ſubiectiua, neque eam eodẽ plane modo obſeruat. nemo enim poteſt Deo, parentibus aut magiſtris æqualia retribuere. quod autem hæc etiam in bonum alteri concedendum tota feratur, ex eo iuſtitia appellatur: veluti religio in Deum, pietas in parentes & patriam, beneuolentia in omnes, fidelitas, amicitia, cultus ciuilis, magnificentia ac ſimilia officia in aliorum delata bona. Quamobrem tam ſubiectiuæ, quam poteſtatiuæ materia, quantum ad vtriuſque actus externos, reponitur in eis bonis, in quibus ciues inter ſe communicant ac ius quoddam habent, vt docet *Ariſtoteles*.

S. Tho 2. 2. q. 58. art. 6. & 7. q. 61. ar. 2. Ariſt. lib. 5. Ethic. c. 3. 4.

4 Hinc liquet ratio, ob quam ciues ſeruata iuſtitia tam ſubiectiua quam poteſtatiua, inde alijs euadant amabiles; idque magis quam à reliquis virtutibus. nam præterquam quod iuſtitia hæc plus conducat ad bonum commune quam illæ, eiuſque vſus amplior, vtpote tam in bello quam in pace frequentiſſimus, vt *Ariſtoteles*, & S. *Thomas* animaduertunt, occupata vlterius in aliorum bonis eadem, ſicut vtiliſſima ab ipſis æſtimatur, ita præcipua quadam ratione amabilis, & honorabilis ab eiſdem merito iudicatur. *Fortitudo*, inquit S. *Thomas*, *eſt vtilis alijs in bello, iuſtitia autem in bello, & in pace. Sola iuſtitia eſt*, inquit S. *Ambroſius*, *quæ omnibus temporibus alijs potius nata, quam ſibi, quotidiano vſu, & fructu publico, ſuo damno alienas cuſtodit vtilitates: quæ nihil habeat vtilitatis, & plurimum laudis.* Cum itaque materia iuſtitiæ ſit tam ſpacioſa, adeoque in multis obſcura, præſertim hominum malitia ac fraudibus in mores vitæ incidentibus, eam ob cauſam ad ſui decus ac firmamentum conſeruanda, eruditionem & arma tanquam *Palladem* adſciuit, quæ veritatem iuſti ac legitimi ex ſuis receſſibus excutiat, & aliquando iniquis ciuium conatibus, tanquam ruderibus, diu oppreſſam, in lucem, in fori actionem & ſententiam educat. illuſtrata ſane hæc virtus, ac *Muſagetes* nedum tantum fortis & imperioſa; ſed vt ait *Ariſtoteles*, in vrbe omni *Lucifero* vel *Heſpero* ſplendidius refulget. Prudenter, docteque aſſignauit differentiam *Plutarchus* inter iuſtitiam, & alias virtutes, quantum ad beneuolentiam ab alijs captandam. *Neque enim*, inquit, *duntaxat in honore habent iuſtos, quemadmodum fortes, nec admirãtur, quemadmodum ſapiẽtes, verũ etiam amant, & illis confidunt.*

Ariſt. lib. 5. Ethic. c. 5. Ariſt. 7 Pol. c. 24. S. Tho 22. q. 58. art. 12. S. Amb. in Pſal. 118. Ariſt. lib. 6. Ethic. c. 1. Plutarc. in C. [illegible] Ve[illegible] c. [illegible] t. o[illegible] c. 6. [illegible] ca. 30.

Quod

5 Quod autem diximus, iuſtitiæ in vniuerſum munus, in aliorum bona ſuos conatus conferre, conſequens, illud nunc nobis ſubacti ac animi ingenij eſſe officium, quo Barbaræ nationes deſtitutæ, non aliter quam rigido enſe ac neruis ius dicunt. neq; doceri volunt, doctrinæ impatientes, quid ex iuſtitia aliis tribuendum: vel quid perceperint, nihil ei concedent.

Ouid. lib. 1. de Pont.

Nec venit ad duros Muſa vocata Getas.

Quod cum in omni ſpecie iuſtitiæ reperiatur tum maxime in poteſtatiua ac diſtributiua. nam ex iuſtitia commutatiua aliqua vtilitas plerumque colligitur, ex qua in eā ciues incitentur. in poteſtatiua autē & diſtributiua nō reſpicitur priuata vtilitas mercimoniæ, ſed dumtaxat bonum alteri dandum, vtpote religio Deo, adiumentum, ornamentum & commoditas aliis tribuēda. proinde exiſtimandum, propriam ſedem iſtius iuſtitiæ eſſe animi indolem mollem, ductilem, eandemque amantiſſimam. At quod vndiquaque ipſa natura integrum bonū alicui non conceſſit, inde verum, quod tam Philoſophia, quam experientia probant, videlicet quo ad vim concupiſcibilem, & amatricem induratus, proclīuos eſſe in iniurias, in iniuſtitiā, neque multum inclinatos, vt aliorum bona ex iuſtitia procurent. Viciſſim qui aliorum valde diligentes eoque iuſti ij quo ad temperantiam & fortitudinem haud perfecte ab ipſorum indole comparati ſolent. ob quam cauſam apud Romanos qui ex iuſtitia celebres, ex intemperantia ac timiditate ijdem ferme infames: ac contra, temperantia & fortitudine nobiles, quo ad officia iuſtitiæ, & beneuolentiæ ſatis lenti, & frigidi apparuere. duo autem ſunt iuſtitiæ infeſta: ignorantia, ac voluptas, quibus magis opportuni, qui illam amantem indolem retinent. idcirco ne contra naturæ in ipſis docilitatem, iniuſti, aliorum incurij ſeu aliorum minus amantes euadant, duo illa mala, quantum in ipſis ſitū fuerit, à ſe repellere debebunt. quod ignorantia ad iniuſtitiam facit, manifeſtum. bonum ſiquidem iuſtitiæ, quod hominē alliceret, bonum eſt rationis, & extra ipſum operantem conſtitutum. proinde vt talis boni notitia plenior habeatur; mens excolenda ac purificanda, cum ſimus eorum magis naturæ habilitate intelligentes, quæ ad nos ſpectant, quam eorum quæ ad alios. quæ intelligentia ſi abfuerit, omne illicium tantæ virtutis extinguetur. voluptate etiam præualente, duo incommoda ſequuntur contra iuſtitiam. Vnum eſt, euaporatio quædam, quam in mentis oculum ex imo corporis voluptas expirat: alterum, ſui amoris incrementū, quod ingenerat: quo enim gradu quis ſe magis amauerit, eodē aliorū bona citius prætermittet, ac minus curabit. Quamobrē ſicut ab ingenio aliorū amantes, ſunt aliis, non æque amantibus, inclinatiores ad iuſtitiam ac eius partes, ita quoque rationabiliores eiſdē inueniuntur: quod, vt ait S. *Thomas*, iuſtitia ſit virtus rationalis. Idcirco quando pueri indolē monſtrantes, frequenter mentiuntur, tunc argumentum dant, in ipſis deprauatam aut læſam vim rationis, ac ad omnimodā iniuriā propenſos: mendaces enim in furta, & vniuerſam iniuſtitiam acerrimi. quæ vitia maxime irrationabilia, ſicut iuſtitia eis contraria virtus præcipua quadā notione rationalis. Et ob eandē cauſam, difficilior eſt receptus animi ab iniuſtitiæ factis, quā a factis ex libidine. nam illa rationem, vnde omnis origo actionis, oppreſſam ac vitiatā oſtēdunt: hæc autē naturæ ſolum lubricitati innixa, viua ac vegeta ratione, cū cupiditas, vt ſolet, ſibi ipſi immoritur, ſuperatur. proinde non tam aduerſatur intemperantia principio ac vitæ actionis humanæ, vt iniuſtitia.

S. Thom. 1. 2. q. 58. art. 4. Valent. ibidem diſp. 5. q. 2 puncto. 4.

Conſcius in culpa non ſcelus eſſe ſua.

Ouid. lib. 5. Triſt.

6 Neceſſitatem iuſtitiæ non ſolū virtutis cōditio, verū etiam ciuilis emolumenti in vniuerſum ratio adſtruūt. dempta enim iuſtitia, illico voluptas impune erūpens, virtutes omnes ciuitate vna exturbaret. Hinc quod Deo ac ſuperis officij debetur, id totū negligeretur: quod alieni eſſet iuris ac peculij, id ūne violaretur: deniq; habendi cupiditas ita indies augeretur, vt priuatis imbecillium bonis direptis, nullus exiſteret communis vtilitatis cumulus: atque ſic tandem voluptas, & licentia quiduis agendi, cum iuſtitia, cunctas pariter virtutes exterminarent. Excubat itaq; iuſtitia in præſidiis aliarum virtutū. quod vero eadem omni plane aſſociationi requiſita, inde etiam inter malos ciues, vtpote hæreticos, fures, piratas ac ſimiles, diſtributiuus quandoque eius vindicta exerceri ſolet: atque eo ſeuerius, quo innatum ipſis dogma, vel ſenſus, ad voluptates vitiaque magis incēſa. *Nec illi* inquit *Cicero, qui maleficio & ſcelere paſcuntur, poſſunt ſine vlla particula iuſtitia viuere. niſi æqualiter piratæ prædam diſpertiunt, aut occiduntur a ſocijs, vel relinquuntur.* Cum enim ciuilis vita, actionibus aſpectabilibus conſtat, quæ ad alios referuntur, tum illa perfici nō poterit, niſi adſit iuſtitia: quæ nihil aliud, quam debita ciuis compoſitio ad eos, quibuſcum degit: vtpote ad Deum, ad ſuperos, ad parentes, ad amicos, ad thori ſociam, ad ſubiectos, ad ſuperiores, ad cōciues: cuius iuſtitiæ idonea, & abſoluta in ciue conformatio, honeſtas ciuilis dici ſolet. Iniuſtitia vero illi oppoſita, vniuerſam hic coordinationem & habitudinem violat ac diſrumpit. & quemadmodum cemento excuſſo lapides alicuius parietis ſoluti excidunt, ita ciues iam vi iuſtitiæ inter ſe proprijs locis ac terminis definiti, ſi modo poſtea hanc iuſtitiam expugnarint, diſcordes inter ſe euadent: ac eo tandem, diſlocatione quadam facta, ab inuicē irati diſcedēt. neque ſane hoc crimē damno priuati alicuius ciuis continetur, cū alicui iniuria infertur: nam quod vnuſquiſque eorum ſit membrū ac pars reipublicæ, ei proinde illatum nocumentum, illam etiā ferit: & peculiari huius ciuis bono nocens alter conciuis, comuni vtilitati eodem infeſtus: quod hæc ex particularibus bonis ciuiū coaleſcat. Quapropter iuſtitia oculata eſt virtus, vtpote maxime rationale voluntatis humanæ opus: vt enim æquale hoc ac debitū in ſingulis inueſtiget, diligentiſſime omnia explorat. Sicut enim diuerſæ ſunt perſonæ in ciuitate, erga quas iuſte ciues adficiendi, ita eadem iuſtitia, diuerſa agnoſcit debita, diſtinctoſque gradus ſui penſi & officij. hoc tribuendum iſtis indicat, aliud alijs, minus iſtis, plus illis, atque ſic æqua-

Cicer. lib. 2. de off.

 le

le hoc multiplex munere etiam multiplici perſequitur, vbique recte diuidens, optimaque obſeruata proportione, diſtribuens. qua in re virtus hæc naturam imitatur, quæ aliud genus paſtus & veſtimenti hominibus ſuppeditauit, aliud pecoribus: omnibus tamen ex æquo & bono pleniſſime prouidit. Iuſtus itaq; quodammodo ſui obliuiſcitur, vt notat S. *Ambroſius*, ex-
Ambroſ. in tra ſe ad aliorum bona delatus. neque hoc ei
pſalm. 118. eſſet incommodo, ſi omnes quibuſcum viuit, eſſent ſimiliter iuſti: ſic enim mutuo vniuſcuiuſque bonis omnes ſeorſim proſpicerent. contra iniuſtus, aliorum incurius, ſui ſemper memor, ab alijs auocatus, inſtar puncti, à ſeipſo incipiens, in ſeipſo deſinit.

7 Atque vt iniuſtitiæ crimen, maiorem, quam alia vitia, redolet malitiam voluntatis, ita duplici ratione teterrimam ſui ſpeciem oſtentat. primo quidem, quod bono communi, quod ciuili ſocietati acrius ac perniciosius aduerſetur. Deinde quod voluntas, quæ eius noxā ſemel in ſe admiſit, tam facile non poſſit eam à ſe excutere. reliqua vitia incitante appetitu ſenſitiuo perpetrata, aut propter ſui fœditatē, vel quod eorum fomenta, nempe appetitus perturbationesq; Spiritus, vitales expirēt, illico in offenſionem delinquentis ipſius incurrūt: iniuſtitia vero, ſcelus malitioſum, non ita à paſſione animi ſuſtentatū, haud diſplicet iā cito illi obnoxio. cuius etiam reatus non expellitur, niſi animus adfuerit reſtituēdi, quod inique ablatū fuerit: qualis animus nō ſic in procliui reperitur in iniuſte lædentibus, cū acerbum ſemper eis appareat, reſtitutione in tenuiorē fortunā, cuius oppoſitū prius admirabātur, & appetebāt, decidere.

Ariſt. lib. 5. Ethic. c. 1. 8 Comparat idcirco *Ariſtoteles* iuſtitia *Heſpero* vel *Phoſphoro* micantibus ſtellis. Quemadmodum enim illæ ſtellæ purū cœlum, vt proprium locum requirunt, ita iuſtitia purū ab alijs vitijs animum poſtulat, quē inſideat: eſt namq; veluti fructus aliarum virtutū, ita vt vix poſſit inueniri, vbi paſſiones appetitus ſenſitiui immoderatæ flagrant, quas reliquæ virtutes deberēt edomare. Ex quo intelligere poſſunt principes, non alijs publicæ iuſtitiæ munera exercenda ab eis committi debere, quam pijs, quam temperantibus: quam modeſtis, quam fortibus, qua hu-
Prouerb. 15. milibus, nam in vniuerſum affectiones vitioſæ, ſunt veluti fumi, qui ſuo appulſu hominis oculos obcœcant, & tanquam ſtimuli, qui a iuſtitiæ tramite in obliquū iniuriæ incitant. *Num-*
Cicer. lib. 1 off. *quam*, inquit *Cicero*, *iratus qui accedit ad pœnā, mediocritatem illam tenebit, quæ eſt inter nimium & parum.* Qui impius fuerit, ac nulla opinione de diuinis imbutus, is quaſi ſolutis ancoris, in vaſto maris omnis iniuſtitiæ verſabitur: neutiquā alteri parcet, qui nullius numinis imperio ſe ſubiectum putans, per immenſum ſuorum affectuum impotenter iactatur. Porro, vbi fortitudinis firmamenta defuerint, ibi timor, ibi dolor, iuſtitiæ officium in diſcrimen adducet.
Cicer. lib. 2 offic. *Nemo, enim* inquit *Cicero*, *iuſtus eſſe poteſt, qui mortem, qui dolorem, qui egeſtatem timet, aut qui ea quæ ſunt contraria æquitati anteponit.* Iuſti ergo extitere Romani illi milites, qui ad conſtitutum diem ex condictu, ad hoſtes ſuos Afros, apud quos paulo ante captiui detinebantur, redierunt, qui fidem datam vitæ prætulerunt. *Tunc*
inquit *Seneca*, *per fictiles Deos iurabatur, qui per illos iurauerant, ad hoſtem morituri, ne fallerent, re-* Sen. de Conſol. cap. 10.
dibant. Delicata eſt hæc virtus iuſtitiæ, ac nunquam in tuto, niſi cum eam temperantia, fortitudo & charitas obuallarint. Egregie ſane
Theognis admonuit: Theog. ſent.

ἐν δὲ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετή 'στι,
πᾶς δέ τ' ἀνὴρ ἀγαθὸς Κύρνε δίκαιος ἐών.

Omnes virtus in vna iuſtitia comprehenditur,
Omnis vir bonus eſt, Cyrne, qui iuſtus.

9 Inæqualitas vero quam iuſtitia decernit & moderatur, ex duobus oritur inter ciues. primo ex opinione nobilitatis, diuitiarum ac beneficiorum in rempublicam collatorum, deinde ex opinione maioris virtutis tam intellectualis quā moralis. Ex priori inæqualitate prouenit aliquando mutatio cum diſſentione in republica, dum nobiles, diuites & benefactores arbitrantur ſibi maiora deberi, quam quibus fruuntur: ac inde motus ab eis excitari ſolent. Inæqualitas ab excellenti virtute, raro prorumpit in ſeditionem, quia Paucorum, teſte
Ariſtotele, niſi id ratio boni communis omnino Ariſt. lib. 5. Pol. cap. 4.
poſtulauerit. ac inter inæqualitates ex virtute, ſæpius inæqualitas ex virtute intellectuali procurat turbationes rerum publicarum, quam ex virtute morali, quandoquidem illa valde obnoxia ſuperbiæ, & plurimum armet ingenium ad excogitanda idonea media ad rebellādum: hæc vero animi motus cōpeſcat potius, & placide in certo ſtatu quieſcat: illa armata *Pallas*, hæc *Iuno* quietior. Sed neq; ipſa æqualitas omnino aliena à ſtrepitu, nam ſi æquales, Principis voluntate, quod ad honores ac potentiā, fiant inæquales: illi æquales turbabuntur, reputātes, ſe æquales cū illis, debere etiam æqualia à Prin-
cipe ſortiri. *Et ob eam cauſam*, inquit *Ariſtoteles*, Ariſt. lib. 5. Poli. 4.
Quando non pro opinione ſua vtriq; reportant de Republica ſeditiones concitāt. Inæqualitas itaque inter ciues à Principe conſtituenda ex inæqualitate virtutis, cui nemo in ciuitate bonus, aut virtute inſtructus, aduerſabitur: *Nam id ſimpliciter rationabile*, ait *Ariſtoteles*, *vt hi ſoli præferantur, habeanturque inæquales.* Qui vero propter inæqualitatem ex virtute parati ad turbas, ad odia, & rebelliones concitandas, ij facilius & promptius in hæc mala conſilia proſiliunt, quando à Principe fiunt certorum ciuium promotiones propter virtutes intellectuales, quā propter morales: quandoquidē eis præditi non ita ab alijs habeantur pro bonis viris, quemadmodū iſtis inſtructi: proinde excellētes virtute intellectuali, facile reputari poterunt ſuperbi. ægrius etiam ferunt homines ſe ſuperari ab alijs ex virtutibus intellectualibus quam moralibus. Itaque vt in pace ſeruetur ſtatus reipublicæ ex iuſtitia cum inæqualitate, qui cæteris præſtant nobilitate, diuitijs, aut poteſtate, non debent illico exiſtimare quod abſolute præſtent, aut alijs ſint omnino inæquales, quandoquidem quod ad virtutes, & alia ornamenta ſeu ſubſidia poſſint eſſe inæquales: nempe alijs inferiores. ſtatus itaque *Ariſtocratia*, in quo pauci regunt, magis obnoxius ſeditioſæ huic inæqualitati, quam ſtatus

Democratia. nam in illo poteſt inueniri duplex inæqualitas. prima qua nobiles, quorum rerum ſumma, inter ſe diſſentiant, altera, qua cum populo pugnent. in iſto ſolum reperitur vnum genus inæqualitatis: illud nempe, quo populus quibuſdam nobilibus, aut diuitibus obſiſtit. proinde *Ariſtocratia fragilior Democratia.* vtriſque ſtabilior *Monarchia*, certiorem faciliorem que habet iuſtitiæ in inæqualitate æqualitatẽ.

5 Partes iam iſtius ciuilis iuſtitiæ perſequemur, ab illa omnium prima ac nobiliſſima, nempe religione, exordium ſumentes; ſubinde ad humanas alias recta methodo pertractandas accedemus.

CAPVT IX.

Quibus nominibus religio virtus ſacra, ſimul ac ciuilis, recte indicetur.

RElígionem hic deſcribendam proponimus, quæ externo corporis ritu, ex diuinæ excellentiæ in vno Deo æſtimatione, à nobis peragatur. Et quod in vniuerſum cultus nulli rei niſi excellentiæ debeatur, idcirco, primæ ac ſummæ excellentiæ in Deo ratio mente concipienda, vt voluntas poſtea noſtra hanc ipſam aſpectabili actione fateatur, ei ſe dimittat, ac ipſam colat quam obſequenter. Huiuſmodi vero excellentiæ in Deo, quam iure & incitatione naturæ, vt ait *Lactantius*, agnoſcere debemus, in quodam altiſſimo dominio ipſi proprio cõtemplamur; vt docet S. *Thomas.* illud autem creationis opere, prouidendi cura, remunerandi ac puniendi iuſtitia, nobis recollectum conſtat. Vnde etiam liquet quod ſicut eiuſmodi Dominium Deo ita peculiare eſt, vt nullæ alteri rei poſſit competere, ita illum à nobis ipſi cultum decernẽdum conſtat, qui abſque crimine impietatis, nulli aliæ excellentiæ à nobis attribuendus. Quod vero cultus iſte non ſit terminandus ſolo interno opere intellectus aut voluntatis, multis oſtendunt noſtri Theologi. Quemadmodum enim anima in nobis, non tantum agnoſcit ſui originem ac Dominium in Deo, ſed inſuper corporis, inde eſt, quod corpus ex animæ imperio, rerum corporalium vſu vectigal ſuæ religionis ſimul cum anima dipendere oporteat. Hoc porro ad animæ ipſius eruditionem, & affectum plurimum facit. exteriora enim & viſu perceptibilia, præſertim genere ſuo illuſtriora, diuina & à ſenſibus noſtris remota, vtpote eorum adumbrationes ac ſimulacra, nobis idonee depingunt. proinde dum animum edocent, pariter voluntatem excitant ad cupiditatem erga ea vehementiorem amantioremque. Agnouerunt idcirco omnes nationes, virtutem hanc religionis ciuilem habendam: quod neutiquam feciſſent, niſi exiſtimaſſent, eam ritu aliquo externo perfici. non eſt enim ciuilitas niſi in eis rebus, in quibus omnes ciues commune ius ſibi vendicant. at hoc ſolum in rebus externis reperitur non in animorum internis notionibus vel motibus, quos ſcire nequeunt ciues, neque de illis proxime, & per ſe legem aliquam valẽt conſtituere. Si ergo religio æſtimanda virtus ciuilis, eatenus ſic habenda, quatenus aſpectabili corporis actione peragitur. *In quo etiam apparet,* ait S. *Thomas, ſe homines eſſe non meminerunt, dum ſenſibilium ſibi repræſentationem neceſſariam non iudicant ad interiorem cognitionem & affectionem. In his autem corporalibus Deo exhibendis, cultus Dei conſiſtere dicitur.*

Lact. l.5. de fal. ſap. cap. 22. S. Thom lib 3. cont. gent. cap 119. 2. 2. q. 84.

Ariſt. l.3. et. cap. 1.

S. Thom li. 3 cont Gẽt. cap. 119.

2 Norma autem, ad cuius amuſſim religio hæc tam quo ad opinionem diuinorum, quam quo ad externam cæremoniam, exprimitur, ſapientia eſt ac fides diuinitus reuelata, vt ait *Clemens Alexandrinus*: quod, & omnes gentes faſſæ ſunt, peculiares ſuas reuelationes in eum finem venditantes. *Socratis eſt ſententia,* inquit S. *Auguſtinus, Deum ſic coli oportere, quomodo ſeipſe colendum præcepit.* ob quam cauſam æſtimatum, Romanos non coluiſſe Deum Iudæorum cum aliis Numinibus, quod ille ſolus coli ſua data lege voluerit. At nos veram ſententiam in vtriſque diuina reuelatione aſſequuti ſumus: ac nouimus, qualis Deus in ſe, & quo ritu a nobis venerandus & inuocandus. *Omnem religionem*, inquit, *Arnobius, facit recta de Deo mens.* S. *Romanus*, vt cecinit de eo *Aurelius Prudentius*, iſtis alloquutus eſt infideles:

Clem. Alex l. 1. pæd. ca. 11. 7.

S. Auguſt. l. 8. ciui. c. 16.

Arnob. l. 7. cont. Gent.

Rom. 10.

Noviſtis ipſum, nunc colendi agnoſcite
Ritum, modumque, quale ſit templi genus,
Quæ dedicari ſanxerit donaria,
Quæ vota poſcat, quos ſacerdotes velit,
Quod mandat illic nectar immolarier.

Prudent. in carm. Perſ. de S. Rom

3 Religionem in hunc modum inſtitutam, rebus ciuilibus eſſe prorſus neceſſariam, probant imprimis omniũ gentium voces ac conſuetudines, earum præcipue, quæ ſua magnitudine latius, ſimul ac ætate diuturnius, dominatæ. Ingẽs illud Romanũ imperium, vt ſcribũt *Saluſtius* ac *Plutarchus*, quo ad ſtudiũ religionis, quamlibet gentẽ ſiue Græcam, ſiue Barbarã, lõgo interuallo poſt ſe reliquit. eam vero ab *Euandro* parente, ex Arcadia in Italiam profugo, Romani acceperunt initio, agreſtem licet, & paſtoriciam.

Saluſt. in coniur. Plut. in Camillo.

Exul ab Arcadia Latinos Euander in agros
Venerat, impoſitos attuleratque deos.

Ouid. lib 5. Triſt. Virg. 8 Æneid.

Opinari licebit quoque *Saturnum*, hominem Græcum ac ſubdolum, ex quo Roma *Saturnia* nuncupata, eos religionum ritus edocuiſſe. deinde *Aeneas* vniuerſam illam Græcanicæ ſuperſtitionis farraginem in Romana tẽpla inuexit.

Macro. li. 1, cap. 7. 8.

Seruus ab Iliacis, & poſt Antenora flammis
Attulit Æneas in loca noſtra Deos.
Inde Deum colimus, deuectaque ſacra Pelaſgis.

Ouid 4. Faſt. & l. 1

Quanta animi obſtinatione in cunctis rebus agendis ſuperſtitionẽ hanc Romani vſurparint, dictu incredibile! *Romana reſpublica,* inquit, *Plutarchus, pie in omnibus cum Græcis ſentiebat*: magiſtros tamen ſuos in cultu eiuſdem religionis ab ipſis acceptæ ſuperarũt. Etenim ipſi Græci, religionum licet opifices, ſacrilegio tamen paſſim infames. imo Græcanicis inuentis non contenti Romani, vt rem religionis amplificarent, ferme omnium etiam nationum ſacra in vrbem ſuam aduocarunt, nullam plane ſuperſtitionem reſpuentes, dum omnium idolis inſeruire voluerint, vt narrat S. *Leo*.

Plut in camil.

Leo ſer. 1. de SS. Pet. et Paul.

Nos in templa tuam, Romani, accepimus Iſin,
Semideoſq; canes, & ſiſtra iubentia luctus.
Et quem tu plangens hominem, teſtaris Oſirim.

Lucan. lib. 8

Huiuſmodi peregrinorum deorum vi armorum raptum, poſt conſulatum *Piſonis* & *Gabinii* præcipue contigiſſe narrat *Arnobius*; ſub *Tiberio* ait *Seneca* auctum.

Arnob. l. 2, cont. Gent. Sueton. in Tib. Sen. ep. 108. ad luc. Lipſ. in 2. l. Anal. Taciti

4 Nullus ferme vitæ humanæ ſtatus, nulla ciuium condicio, locus nullus, temporis principium nullum vel exitus, nullum denique apud Romanos negocium ciuile, quæ religione ſacra eſſe noluerunt. *In delectu magiſtratus*, vt inquit, *Arnobius*, Romanos compellans, *nunquid ſeruatu de cælo, aut ocioſas facitis obnunciationibus actiones? Cum paratis bella, ſignum monſtratis ex arce? aut facialia iura tractatis? Per clarigationem repetitis res raptas? aut martium diſcrimen obeuntes, ſpem prælii ſumitis, & ex acuminibus auſpicatis? in poteſtatibus obeundis leges conſeruatis annarias? in donis, in muneribus Cincias? in cohibendis cenſorias ſumptibus? in penetralibus veſtæ ignis perpetuos fouetis focos? ſacras facitis menſas ſalinorum appoſitu, & ſimulacris deorum? cum in matrimonio conuenitis, toga ſternitis lectulos, & maritorum genios aduocatis? nubentium crinem celibari haſta mulcetis? puellarum togulas fortunam defertis ad virginalem? matreſfamilias veſtra in atriis operantur, domorum induſtrias teſtificantes ſuas? potionibus abſtinent vini? affinibus, & propinquis oſculari eas ius eſt, vt ſobrias comprobent, atque abſtenias ſe eſſe?* Cum vita hæc apud eos natiuitate inchoanda, ſtatim *Lucinæ Dianæ* ſacra eam excipiebant. Natalicia ſequebantur. Mox à patre familias ſingulis mẽſibus ſacra dijs pœnatibus oblata. *Ac diis*, vt canit *Euripides* de *Antigono*, *dicauit ſacra tutelaribus*

Arnob. l. 2, cont. Gent.

Ouid. l. 5 Triſt. de nat. vxor. Triſt. 2 de ſuo natal. Eurip. in El.

Per ſingulos celebranda menſes.

Imo vel ſingulis diebus *Ioui* litatum. *Mos* inquit *Plato*, *ita apud omnes inoleuit, Græcos & Barbaros, quotidie in ortu & occaſu ſolis, etiam & Lunæ, ſuppliciter deos adorandi.*

Plaut. Amp. Plat. Dial. 10 de legib.

Neque vnquam mane Ioui libato nigrum vinum.

Heſiod. li. 1. op. & dier.

De quotidiano autem ſacro videtur carmen compoſuiſſe *Iuuenalis*, ob reditum *Catulli* rem ſacram obiturus.

Iam ſequar, & ſacro, quod præſtat, rite peracto,
Inde domum repetam, graciles vbi parua coronas
Accipiunt fragili ſimulacra nitentia cera.
Hic noſtrum placabo Iouem, laribuſq; paternis
Thura dabo, atque omnes violæ iactabo colores:

Iuuen. li. 4. Satyr. 12.

Nihil negocij alicuius momenti vel à Græcis vel à Romanis ſuſceptum, cuius primum ortũ religio non auſpicatum effecit. *Sit nobis*, inquit *Plato*, ſequutus *Pythagoram*, *omnino tanquam votum & deprecatio quadam, omnibus in rebus & dicendis & cogitandis, principium ſemper à diis faciendum.* *Plutarchus* loquens de Romanis ait: *In initio pugnæ ſuperos adorabant, maius ſcilicet momentum in religionis obſeruantia, quam in vincendis hoſtibus ad ciuitatis ſalutem pertinere arbitrantes.* acturi bellum, direptis à pœnatibus armis apertaque *Iani* porta, religione vires muniebant: eoque confecto, victricia arma ad eoſdem Deos referebant. *Primum vinculum militiæ* ait *Seneca religio*.

Plat. ep. 8. in Timæo. Pythagor. aur. carmin. Plut. in Mar.

Ponit ad antiquos, quæ tulit arma, lares.

Ouid. lib. 4 Triſt. Sen. ep. 95. ad Lucil.

Domum egreſſuri, vt narrat *Plinius*, ſubſiſtebant in limine, *Conſultare aues, reuererique Numina moniti. Bene ac ſapienter, patres conſcripti, maiores inſtituerunt, vt rerum agendarum, ita & dicendi initium, à precationibus capere.* Ciuilia negocia tractaturi, non alibi conueniebant Senatores, quam in Capitolino *Iouis* templo aut alio, vt *Cicero* ac *Dio* teſtantur. *Venis paratus Seruilius* inquit *Cicero*, *Ioui ipſi iniquus, cuius in templo res agebatur.* quo ſignificarunt, pietate in Deum, ac illius ſaluo iure, reipublicæ ſalutem procurandam, & de ea conſultandum: quando autem referebatur de religione, vtpote de ſupplicationibus, vt idem *Cicero* narrat, *In illo genere Senatores deeſſe non ſolebant: coguntur enim non pignoribus, ſed eorum, quorũ de honore agitur, gratia.*

Plin. in Panegyr. Traian.

Cic. lib. 10 fam. ep. 12. Dio lib. 46.

Templaque Tarpeia primum tibi ſedis adiri,
Et fieri faciles in tua vota deos.

Ouid. 4. de Pont. ad Pomp.

Inde ex mandato *Auguſti* Imp. vt referunt *Suetonius* & *Gellius*, non niſi in templo cogendus Senatus. Ex quo eueniebat, Romæ Chriſtianos Senatores, recuſantes in templo *Iouis Capitolini* aut alibi ritu gentilicio immolare, Senatu iuſſe excluſos, aut martyrio adfectos. quo artificio talis religionis hodierna die vtuntur Angli in ſuis parlamentis, qui ad abigendos aut puniendos Catholicos, negocium conſultationis auſpicantur à iuramento, quo Regium primatum in Eccleſiaſticis profitentur. Hi nullum fœdus firmum duxere, niſi quod religio ſancierat, contractum nullum matrimonialem illibatum reputarunt, niſi quem ſacer ritus confirmarat: defunctorum animis requiem ac beatitudinem haud promiſere, niſi quibus religioſa expiatio obuenerat.

——— *ſanguinem libat focis,*
Solidaſque pecudes vrit, & multo ſpecum
Saturatur cruore. libat & niueum inſuper
Lactis liquorem; fundit & Bacchum manu
Læua.

Sen. in Oed.

Hoc quidem exemplo, in tam claro, auguſtoque imperio expreſſo, ſatis conſtat, quantum momenti rebus ciuilibus adferat tam in pace quam in bello exactius culta religio. *Moros Romanos*, inquit *Cicero*, *vos Pontifices ſanctos dicitis, diligentiuſque vrbem religione, quam mœnibus cingitis.*

Suet Aug. Gell. lib. 14 cap. 7. Cic. l. 3 de nat. Deor.

5 Quinimo hanc eſſe ipſius Dei diſtrictiſſimam voluntatem, vt cum pie ac multiplici cæremonia omnes mortales colant, colligitur quoque ex republica Iudæorum: apud quos viguit externa facies religionis illuſtris, iuxta ac varia, plurima ſpecie eam diſcernente. Cuius ius, Dei ipſius mandato omnium primum erat, ac præ omnibus inuiolabile: quod ſacra hiſtoria ſatis euidẽter nobis retulit. Iam autem quod aſſeruimus de ciuilitate religionis, ex ipſa Philoſophia idem pariter comprobabimus.

6 Triplici, vt diximus, animi parte conſtat homo: rationali nempe, concupiſcibili & iraſcibili: in quibus ciuiliter componendis laborandum, vt ciues inter cætera iraſcibili non horreſcant, aut ex ea mutuo ſint truculenti. Huic autem officio, vt *Plato* diſſerit, plurimum conducit religio; idque duobus modis. primo quidem interna voluntatis dimiſſione, quam Deo frequenter exhibet. nam quo erga ſuperos

Plat. in Gorgia.

erunt

Aug. ep. 100

[illegible] ciues teneriores ac ad reuerentiã promtiores, eodem inter ſe pariter, maxime ſi matrem Eccleſiam imitati fuerint, vt notat S. *Auguſtinus*, fiunt humaniores, à feritate, à rigore naturæ alieniores. deinde hoc idem efficit externa ipſa cæremonia, vtpote congreſſus, cantus, lætitia publicum epulum, ex quibus ſolent homines molleſcere, & à rigido ſuperbiæ faſtigio ad benignos mores comitatis, amicitiæ & charitatis ſocietatem inclinari. Proinde vt hiſtorici Romani ſcribunt, *Numa* Rex multus fuit in inducenda religione, vt ſui, prius agreſti ac prædatoria plane vita exaſperati, inde ſuauiores [illegible] conu[illegible]tu euaderent. Iſtis proinde in hac re Principes oportune admonuit *Plato. Oblata*

Plat. lib. de Regno.

occaſione prætendenda vrbanitatis, frugalitatiſque, venerare [illegible] eos, & per pietatem in honorem eorum opibus [illegible] tiare. magnopere enim affici multitudo ſolet & in opinionem adduci colendos venerandoſque eſſe immortales Deos, quando pietatem eorum conſpiciunt, quos maxime ipſi ducunt tam magnifice & alacriter diuina proſequentium, atque tot ſumptus haud grauate impendentium. Qui quidem ſumptus, non ſolum perſuadent alios, colendum Deum, verum etiam eorum animos concdiant, ac ad rependendum amorem promouent. Proinde miſericordia, hilaritas, ac ſpiritus dulcedo religionem allectantur. Etenim religio eo nomine ingentem vim obtinet ad remittendum plurimum de naturæ rigore, quo mærores, animique deiectiones exigendo, lætitiam adfert cum ſumma iucunditate numen colentibus.

Ouid. lib. 2 de pont. el. 1

Dii quoque vt à cunctis hilari pietate colantur,
Triſtitiam ſoui per ſua feſta iubent.

Cic. lib. 2 de leg.

Legem Romanam, ſeu potius Græcoromanam, iſtis *Cicero* recenſuit: *Ludis publicis, quod ſine curriculo, & ſine certamine corporum fiat, popularem lætitiam in cantu & fidibus & tibijs moderanto, eamque cum diuorum honore iungunto.* Idcirco iuxta *Platonis* ſententiam, ad ſtudia muſica, quæ iraſcibilis appetitus furori aliquid detrahunt, animumque oblectant, religio referenda. Quod ſi nos Chriſtiani in aliquibus religioſe lugeamus. cum hoc ad Dei amorem conducat, & ex illo prodeat, ipſemet luctus ſuauem mitemque ſpiritum in nobis procurabit. *In Feriis*, inquit, *Plutarchus*. *lepide atque ſcite alludendum, aſſentiendumque deorum ſolemnibus ludis, atque ſpectaculis celebrandis: tum vero diſſimulandum atque conſulto nonnihil prætereundum, tanquam nec videris quicquam nec audieris.*

Plut. lib. de Inſtit. ciuil.

7 Hinc *Aurelius Prudentius* iuſte redarguit *Veſtalium* religiones, vtpote inciuiles, quod eas non potuerit ſatis mites, condolentes, ac benignas reddere, crudis vtpote ſpectaculis gladiatorum delectatas, animis & oculis inde barbaram haurientes voluptatem.

Prud. lib. 2 cont. Sym.

Et quoties victor ferrum iugulo inſerit, illa
Delicias ait eſſe ſuas: pectuſq; iacentis
Virgo modeſta iubet conuerſo pollice rumpi.

Qui ergo ſacris addicuntur, illos maxime decet ſenſus iſte indulgentiæ & humanitatis. ob quam cauſam in Paſchate Iudæi, malefactores non occidebant. *Sacerdotem*, inquit *Plato*, *in ferenda necis, carceris, exilii ſententia, contaminari nephas.* atque inter alia, quæ ad frangendum iraſcibilis facultatis rigidum tumorem faciũt, inſignis eſt illa humilitas, quam pii exhibent, dum externum ritum religionis ad Eccleſiæ legem peragunt. Reges ipſi Iudæorum, vt ſcribunt *Iuuenalis*, *Egeſippus*, ac *Giraldus*, frequenter nudis pedibus incedentes, Deo ſupplicarunt. *Magna Dei potentia, & ab humilibus honoratur.*

Ioan. 18.
Paulus 1. de Republ.
Arist. 3 Pol.
Eccleſ. 3.

Obſeruant vbi feſta mero pede ſabbata Reges.

Iuuen lib. 2 ſatyr. 6.
Egeſ. l. 2. de bel. iudaic.
Girald. Dial. 10.

Berenices Regis *Agrippæ* ſoror, gentis ſuæ cauſam agens apud *Feſtum* præſidem, *Adſtabat nudis pedibus re[illegible] ioni inſeruiens.* Ex hoc ritu ac ſimilibus in religionis negocijs vſurpatis, ſuperbia omnis caſtigatur, exigitur, & humiles ſpiritus imbibuntur. Qua in re conſilium *Numæ* Regis iſtis *Ouidius* expoſuit.

Ouid. lib. 3. Faſtor.
Auguſt. l. 3. ciu. cap. 2.

Principes nimium promptos ad bella Quirites
Mollire placuit iure, Deumq; metu.
Inde datæ leges, ne fortior omnia poſſet,
Captaque ſunt pure tradita ſacra coli.
Exuitur feritas armiſque potentius æquum eſt,
Et cum ciue pudet conſeruiſſe manus.

Enimuero cum religione ſemel ciuibus conſtiterit, quanta ſit Dei maieſtas, quantum illius in nos ac res noſtras dominium: quod ea quis ſæpius religionis officio recolat, & certis imaginibus ſibi repræſentet, fieri vix poterit, vt appetitus in illo iraſcibilis in alios inſoleſcat vel ferociat, quem tanta Dei dignitas ſua agnitione ac cultu iam compreſſerit, & ad timorem ipſius compulerit.

Ouid. Ep. 7

Non bene cæleſtes impia dexera colit.

Quis non adfirmabit regium ac martium animum *Dauidis*, religionis humili cæremonia ſubactum, ad verba eius ac factum qui attenderit, dum nempe ante arcam Dei totis viribus ſaltabat, dicebatque aliis vel ipſum ridentibus: *Et ludam, & vilior fiam plus quam factus ſum. Et ero humilis in oculis meis?* Quinimo Ethnici cultores hanc ſubmiſſionis formam præ ſe tulerunt, idque capitum ſuorum velaminibus ſignificarunt. *Inuocat Deos* ait *Plautus*, *vt ſibi auxilium ferant, manibus puris, capite operto.* peculiari autem ritu Cinerum, ciliciorum, Iudæi ſeſe coram Deo ipſi ſupplicantes humiliabant, indeque in ſeipſis rigorem omnem faſtus, & arrogantiæ frangebant. quo ſpectaculo Deus delectatus, paſſim ita ipſum adeuntium votis annuit. etenim omne peccatum in Deum oritur ex quadam præfracta audacia, qua ſeipſum quis per ſummum ſcelus cordis duri in Deum erigit. ob quam cauſam Deo gratum intueri, duritiam hanc inſolentiæ in nobis fractam, dimiſſam, & calore charitatis liquefactam. ad quod cum religio multum conducat, tum eo nomine plurimum nobis ſalutaris.

2. Reg. 2.
1. Paral. 15.
Plaut. in Amphit.

8 Præclarus porro ciuilitatis effectus, quo ciues fiunt mutuo amabiles: quo charitas & beneuolentia inter eos propagantur. Cæterum vero, qui pius ac religioſus videtur, is apparet omnibus plane virtutibus inſtructus: quod religio non ſolum inter virtutes morales primum locum teneat, ſed etiam quod eadem mater ac radix omnium aliarum exiſtat. vnde monita, vota, promiſſiones, iuſſus ac iniuſſus,

aſſeuerationes & inficiationes eximie colentium Deum, maximi ponderis apud ciues eſſe ſolent: ad quæ ne vel malitioſa ſuſpicio aliquando peruenire poterit. Sicut enim auet religioſus diuinum Numen placare, ita vehemẽter cupit cunctis virtutibus in eius oculis fulgere, & ſe tanquam cœlicolam in illis ſupremis locis, idoneo apparatu hic inferius verſari.

Prud. in Periſt. Carm. de S. Laur.

Illic ſacerdos ſtat ſacrato in limine,
Foreſque primas virgo cuſtodit fides
Innexa crines vinculis regalibus,
Poſcit litari victimas Chriſto & Patri,
Quas ſcit placere candidatas, ſimplices:
Frontis pudorem, cordis innocentiam,
Pacis quietem, caſtitatem corporis,
Dei timorem regulam ſcientiæ,
Ieiuniorum parcitatem ſobriam,
Spem non iacentem, ſemper & largam manum.
Ex his amanus hoſtijs ſurgit vapor,
Vincens odorem balſami, thuris, croci
Auras madentes Perſicorum aromatum,
Sublatus inde, cælum vſque tollitur,
Et proſperatum dulce delectat Deum.

Quod vero religio omnes plane virtutes in comitatu habeat, ideo malis, vtpote contaminatis, non præbet acceſſum ad Deum religio.

Cicer. lib. 2. de leg.

*Donis impij ne placare audeant Deos? Platonem audi*ant, *qui vetat dubitare qua ſit mente futurus Deus, cum vir nemo bonus ab improbo ſe donari velit*, vt Cicero recolit. Hinc Peſſinuntina *Dea* in vrbem inducenda, vt *Florus* ſcribit, *Reſponſum habebatur, vt Numen id ab optimo viro reciperetur, conſecraretur que.* Sapientia Dei hoc viſa adſeruiſſe, dicens, *Initium ſapientiæ timor Domini*: nempe *initium* Domini: ea enim pietas ac religio in Dominum, quæ, teſte *Cicerone*, timorata ac reuerentialis in Dominum: vt hoc *Clemens Alexandrinus* interpretatur. S. quoque *Cyrillus Alexandrinus*, & S. *Auguſtinus* religioni, & eius timori initium bonæ vitæ attribuunt.

Flor. l. 2. 9.

Cic. l. de Iuuen. Clem. Alex. l. 2. ſtrom. Aug. l. de ver. rel. Cyr. Alex. l. 2. de Fide.

9 Hæc ipſa religio, quo ad ciuilitatem, commendabilis quoque ab externo nitore, & corporis puritate, quibus internum animi candorem ac decus repræſentat, & profitetur. Hinc emerſere præparatoriæ apud veteres expiationes, quibus animis quaſi purgati, ac loti, ad rem ſacram celebrandam aptiores ſubinde reddebantur.

Heſ. oper. & dier. li. 1.

Neque vnquam mane Ioui libato nigrum vinum
Manibus illotis, neque aliis immortalibus:
Non enim illi exaudiunt, imo reſpuunt preces
Eius, qui manus non affert lotas a malitia;
Succenſent Dij, & damna dant in patriam.

Pap. l. 5. ſil.

procul hinc procul ite nocentes,
Si cui corde nefas tantum.
Inſontes, caſtoſque voco.

Dionyſ. l. 7. Plin. paneg. Traian. Sen. epiſt. 31.

Lotis manibus inquit *Dionyſius hordea porriciebant. Animaduertiſſe*, ait *Plinius*, *etiam Deos ipſos, non tam accuratis adorantium precibus, quam innocentia, & ſanctitate lætari. Ab impuro* inquit *Seneca*, *munera capere, neque bonum virum, neque Deum decet.* Omnium optime *S. Thomas*: *Oportet autem quod mens ab inferioribus rebus abſtrahatur, vt ſuperna rei poſſit coniungi: & ideo mens ſine mundicia Deo applicari non poteſt.*

S. Thom. 2. 2. q. 81. art. 4. Ouid. Faſt. 4.

Et manibus puram fluminis hauſit aquam,
Ter caput irrorat.

Quæ quidem puritas adeo in vniuerſum adfinis religioni, quod etiam veteres vtpote M. *Aurelius* illam plurimum affectarint, tam corporum quam animorum integritates in ſe, ac ſuis myſtis requirentes. apud Romanos litaturus ſe Tybridis aqua prius abluit. *Sic enim* ait *Plutarchus*, *præſcriptum eſt litaturo. Flamen* non tangit fermentum, nec carnem crudam attrectat, quæ neque animal neque cibus: ſimiliter neque canem aut capram, propter eorum iudicatas impuritates. Augur vlcere affectus, apud eos, aues de more religionis obſeruare non potuit: *Vlcus enim* inquit *Plutarchus quædam eſt mutilatio & pollutio corporis.* Chriſtiani ipſi ad hoc profitendum, Eccleſiam ingreſſi, ſe aqua luſtrali aſpergunt, tam ſanguinis Chriſti, quam ſuæ inde puritatis memores: in quem finem eos olim manus lauaſſe auctor eſt S. *Chryſoſtomus*. Enimuero qui ſe in hunc ritum animo purum præſtare nititur, is nihil magis exhorrebit, quam vitiorum maculis contaminari: is, vti Dei aulico congruit, non tam corporis ſplendores albis induti, vt meminit S. *Chryſoſtomus*, quam animi curabit; ſimul ac longe aberit ab inferiori illuuie voluptatis, & ab omni iniuriæ nocumento in alios. agnoſcens ſe quippe Numinis idoneum adoratorem, perfectionis ipſius, moribus ſuis imaginem aliquam exprimet, quo illi vicinior redditus, inſuper eodem familiarius, & confidentius religionis opere cum illo ſuauietur. *Hæc acceptabilis victima eſt*, ait *Lactantius*, *quam de ſeipſo animus immolat. nam quid hoſtiæ? quid thura? quid veſtes? quid aurum? quid argentum? quid pretioſi lapides conferunt, ſi colentis pura mens non eſt?*

Iul. capit. in M. Aurel.

Plut. q. 6. Rom.

Plut. quæſt. Rom. q. 73.

Chryſ. Hom. 52. in Math. Anaſt. li. de ſynax.

Hom. 52. in math.

Lact. in ep. S. Chryſ.

10 Ad ciuilitatem porro eo nomine multum confert Religio, quod eiuſdem præſides ſeu Antiſtites poteſtatem habeant in munera reliquarum virtutum, adeoque in res omnes externas, quæ virtuti quomodolibet inſeruire poterunt. hoc enim pacto vniuerſa ciuilis vitæ officia Deo ſancte deuouentur, ac Ciuium reſpectu confirmantur. vt enim Religio aliis virtutibus eminet, ita illas ſuo in eas imperio, ſtabiles facit ac ſacras: quippe quod ad altiſſimum ſuum finem eas excitet. Hoc Romani diligentiſſime obſeruarunt, *Aruſpicibus* Sacerdotibus omnia plane dimittentes. de quo hæc *Cicero*. *Maximum autem & præſtantiſſimum in Repub. ius eſt Augurum, cum eſt auctoritati coniunctum. neque vero hoc quia ſum ipſe Augur, ita ſentio, ſed quia exiſtimare ius eſt neceſſe. Quid enim maius eſt, ſi de iure quærimus, quam poſſe a ſummis imperijs, & ſummis poteſtatibus comitia tollere? concilia vel inſtituta dimittere, vel habita reſcindere? quid grauius quam rem ſuſceptam dirimi, ſi vnus Augur aliter dixerit? quid magnificentius, quam poſſe decernere, vt magiſtratu ſe abdicent Conſules? quid religioſius, quam cum populo, cum plebe agendi ius dare aut non dare?* atque de eodem imperio ſacerdotum *Augurum* in omnia plane negocia ciuilia, adeoque ipſa intra magiſtratuum, hæc alibi: *Teſtis eſt noſtra Ciuitas, in qua & Reges, Augures, & poſtea priuati eodem ſacerdotio præditi,*

Cic. li. 2. de legib.

Cic. li. 1. de Diuinat.

rem

rempublicam religionum auctoritate vexarunt. Pontifex Max. vt ait Feſtus, quod index habetur rerum diuinarum, humanarumque. hanc ob cauſam in dignitates rerum ciuilium ac poteſtatũ delinquunt, qui renuunt fateri eas imperio religionis & ſummi antiſtitis ſubiectas: religione enim & poteſtate eccleſiaſtica nobilitantur, neque prorſus tendunt in finem breui temporis ſpacio limitatum, ſed potius in finem nunquam finiendæ beatitudinis. proinde error eſt carnalis libertatis, ex appetitu & profana Sapientia profectus, quo eccleſiæ arbitrio res ciuiles impie adimuntur. Videamus modo, ex quibus ſtudiis ciuilis religionis vires inter ciues coaleſcant ac confirmentur.

Feſt. verb. ordo.

CAPVT X.

Quænam in religione vere ſacra ac ciuili, ſpectanda.

VT relligio aliqua ſit, habeaturque ſacra & ciuilis, imprimis videndum, eam ſolidis diuinarum reuelationum fundamentis innixam, non verò inuenticijs quibuſdam artibus excogitatam, ſeu in gratiam certi alicuius ſtatus politici decretam, vectigalibus ſuſcipiendam præſcribi. Hoc ſanè admonuit *Ariſtoteles*, definiens, a ciuibus colenda numina ſine *Simulatione aliqua ex ſtultitia.* etenim ficta relligio, vel ea, quæ non aliunde amplexanda, quam quod magiſtratus commodis applaudat, nullam vim retinebit ad trahendum ciues in ſui ſincerum cultum & obſequium: nihil imperij exercebit in eorum intimos affectus. ingenia porro præclariora eandem paſſim aſpernabuntur, deridebunt; quippe conſcia abſurditatis ac falſitatis quam in ſe eiuſmodi ficticia religio implicat. Vnde conſequens, negocia ciuilia priuanda omni ſolido ſubſidio a tali religione: qualis etiam vel immanitate atheiſmi demum conuellenda, vel ſententiæ ſtultitia variò iactanda. Cuius rei tanta curâ apud Romanos, vti teſte *Cicerone*, *Conſules ſummum imperium ſtatim deponere voluere, quam id tenere punctum temporis contra relligionem.* Ex quo conſtat, *Elizabetham Bolenam*, quondam Angliæ Reginam, haud ciuiliter ſatis ciuibus prouidiſſe, relligiones Proteſtanticas in ditionibus ſuis confirmando, tametſi priuatis commodis ſatis accuratè eo conſuluerit: quandoquidem totum hoc peregerit, quo nuptiarum legitimarum ſe fœtum oſtenderet, quas Romanus Pontifex antea damnarat. hinc fœmina Eccleſiæ Anglicanæ caput primum emerſit: hinc eadem *Caluini* impietatem cum externo Eccleſiæ Catholicæ ritu committendo, neſcio quid relligionis monſtri ouo ſerpentino excluſi, orbi viſendum propoſuit. *Taurus draconem genuit, & taurum draco.*

Ariſt. lib. 5. Pol.

Cicer. lib. 2. de Nat. deor.

Arnob. l. 5. cont. gent.

2. Deinde ciuilis ea relligio, quæ eorum reſpectu, qui in vniuerſum idem inſtitutum profitentur, communior ac magis Catholica. nam præterquam quod hæc ſit inde credibilior, eſt porro paci cum externis ſeruandæ conuenientior, proprio honori procurando aptior, cum aliis, tractandis negocijs oportunior. Alexandrini, quò ad ritus diſſidentes a Romanis, acerbè & cum quadam inimicitia ſolebant eorum religiones perſtringere.

——— *et mores vrbis damnante Canopo.*

Iuuenal. 5. Satyr. 14. 15

Tria relligioni inſunt, magna quidam vi conſtantia. Primum, quod leuia, quod minuta, imo interdum fœda ac præpoſtera in ſpeciem honeſtet, ac populo tanquam diuina plurimum commendet. Huc Romæ & Alexandriæ præſtitere religiones plane abſurdiſſimæ. Romani inter cætera, corporum nuditates, in plateis publicè aſpiciendas, Bacchicam temulentiam, immaniſſimaſque cædes, relligioni conſecrantes, neſcio quo diuinitatis fuco, talia nobilitantes, ad venerationis ſacræ maieſtatem ritumque extulerunt.

——— *Fortunatos obuia turba vocat.*

Ouid. 3. Faſtor.

Alexandrini felem, crocodilum, vitulum ac porrum adorantes, huiuſmodi res ad Numinum dignitates, cum populi ſumma veneratione ſublimarunt. Alterum religioni inſitum in eo conſiſtit, quod tam ab ea diuerſam, quam et aduerſam, omnino ridiculam peregrinis & externis exhibeat. Narrat *Philo*, Romanos mille iocis ſuo tempore proſequutos religiones Iudaicas. hodierna Die Ethnici noſtra, & nos illorum ſacra, ſine cachinnis non adſpicimus. *Iam dudum* inquit *Arnobius, nos pudet ad eum locum venire, in quo riſum tenere non poſſunt, non tantum pueruli & proceres, verum etiam ſerij, atque in mores tetrica aſperitate indurati.* etenim omne quod in hoc genere nouum, inſolitum, id ridiculum plane apparet. Poſtremum, iratus quidam aculeus eſt, quem in aliam religionem hæc in ſe continet. *Combi* crocodilum, *Tentyra* accipitrem tanquam Numina diſcriminatim venerabantur: at ex horum idolorum viſceribus diſflati ignes diſcordiarum, vtramque gentem in crudelia bella ſæpius inflammarunt, demumque in cineres extremi excidij reduxerunt.

Philo. legat. ad Caium. Arn. l. 4. cont. Gent.

Ardet adhuc Combos, & Tentyra. ſummus vtrinq;
Inde furor vulgo. quod Numina vicinorum
Odit vterq; locus, cum ſolos credas habendos
Eſſe Deos, quos ipſe colit.

Iuuen. li. 5. ſatyr. 14. 15

Imo *Socrates*, tametſi opinione doctrinæ & virtutis celebris ac ſuis amabilis, in graue tamen eorum odium incurrit, vt ſcribit *Plutarchus*, quod in ciuitatem peregrinos Deos inducere ſtuduerit. Quocirca illa religio ciuilior, paci ac honori gentis alicuius commodior, quæ vniuerſalior, & apud plures acceptior.

Plut. lib. de virt. Alexa.

3 Ea porro ciuilis ac ſacra religio, quæ ciuium æſtimationibus honoratior, diuiniorque renunciatur. nam cum religio, propter ſui obiecti dignitatem cunctis virtutibus moralibus emineat, tum ea aſſerenda à ciuibus, quæ digna eiuſmodi popularium cultu, prudenti iudicio cenſeatur: ita vt à religionis ſublimitate, ad cæremonias ipſas, atque myſtas, prima maximaque auctoritas atque præſtantia, eiuſdem populi calculis, veluti naturali fluxu, redundent. hoc Romani diligentiſſime obſeruarunt, vel ipſa Conſulum officia, quod refert *Florus*, ſacrorum Præſidi, ac eius iuſſui, ſubijcientes. quo

Flor. lib. 1.

modo

modo *Poſthumius* conſul, vi religionis prohibitus exercitum ducere in Africam, quod *Flamen* eſſet, non tantum Conſul. De rebus autem Ariſt. 4. Moral. c. 2. religioni deuotis hæc *Ariſtoteles*: *Ex Impenſis, quas honorabiles dicimus, illæ ſunt, quæ ad Deorum donaria, ædificationes, & ſacrificia pertinent.*

4. Quod autem non ſolum animi motu, ſed corporis quoque actione ac cæremonia, vti oſtendimus, religio perficiatur, inde ad eam pertinere meritò exiſtimamus ſpeciem quandã illuſtrem, magnificam, auguſtiſſimamque. Sicut enim in vniuerſum excellentiæ cultus debetur, ita ſupremæ, quæ Deo ineſt, ille, qui rebus nobiliſſimis exhibeatur. quo ad humana, corporum ornamenta, & honorum aſpectabiles modos, ex eorum dignitatibus, quibus ea concedenda, definimus. Pari modo Dei ipſius infinitam perfectionem, ſimul ac bonitatem animis dimetientes, noſtram quoque ſub illo exiguitatem cum illis conferentes, rectè ſtatuimus, Parap. c. 39. ei delatum cultum rerum plane gemmis ac floribus, raritate ſua ac precio pluriimum æſtimabilibus, debere contineri. æquum ſanè, vt is qui omnia in ſuum honorem condiderit, a noſtra pietate omnium præſtantiſſimis ſpeciebus coleretur. & quod apparatus iſte externus excitationi noſtrarum mentium in diuina multum inſeruiat, inde intelligendum, ea ſigna religioni huic ſummæ præ cæteris conuenire, quæ acria ac illuſtria ad feriendum ſenſus, aures præſertim & oculos. Huc reducimus templorum magnificas ſtructuras, altarium ſplendidos apparatus, lumina accenſa, ſuaues odores, ſacrificij qualitatem, vaſorum argentea aureaque metalla, ſonos muſicos ac ſimilia. Cæterum non hæc requirimus, quaſi iſtis Deus indigeat aut commodi alicuius incrementum ex eis lucretur, ſed vt nos ipſos vehementius iſtis in diuina excitemus, ac pro rei magnitudine deuotius & obſequentius, cum ſupremo Numine, ſalutis noſtræ momenta, vt rei magnitudo poſtulat, tractemus. Pſal. 98. *Afferte Domino gloriam & honorem* Malach. 1. *Si ego Dominus, vbi honor meus?* At neque ſplendores iſtos ſecernimus ab interiori animi affectu, vel eis plus delectari Deum quam iſto cogitamus: notant enim *Stoici*, & multi alij veterum, propitios quondam hominibus magis extitiſſe Deos fictiles, quam poſtea aureos: eo ſignificantes, Deum non tam cenſum a nobis hac in re quærere, quam piam voluntatem, pro facultatum ratione cæremonia exprimendam & teſtificandam.

Ouid. l. 1. Faſtor.

Ara dabat fumos herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus adusta ſono.
Si quis erat, prati factu de flore coronis,
Qui poſſit violas addere, diues erat.

Verum noſtrum, reſpectu ciuilitatis ſcilicet ac ſanctimoniæ, præſtat omnino, Deo cultum exhibere ſplendentem, precioſumque.

Nos quoq; templa iuuant, quamuis antiqua probemus,
Aurea maieſtas conuenit ipſa Deo.

Ouid. ibid. 5. Omnes ferme gentes quotquot pietatis vllam curam profeſſæ, in huiuſmodi ſtudium ornate & ſumptuoſe colendi Deum, vel naturæ Callimach. Hym. 4. ipſius inſtinctu operoſiſſime incubuere. Hinc fingunt Poetæ, vt cantu *Callimachi* conſtat, nato *Appolline* in *Delo*, illicò vniuerſam inſulam auream euaſiſſe. Cui figmento argumentum ſuberat ingens illa vis auri, quam, donaria mittendo ex omnibus orbis locis creduli cultores, in eam iouexerant. Religio vero Iudæorum, Dei ipſius lege deſcripta, quo ad hãc faciem, omnium præſtantiſſima, adeo vt vel externos ac martios licet Principes, vti *Alexandrum*, *Nicanorem*, *Heliodorum*, *Antiochum*, *Pompeium* in ſui admirationem venerationemque compulerit. Iſtius autem ratio ducenda ex eis, quæ pompa religionis repræſentanda.

6. Quatuor vero religio, cultoribus ob eorum oculos ſub ſpecie vmbratili, contemplanda proponit: Dei nempe maieſtatem, cœli ipſius gloriam, in eodem ſupremam noſtram futuram beatitudinem, denique eximia dona, quæ Deus in homines abunde contulit. quæ omnia cum generibus ſuis maxima ſint ac ſumma, tum æquum, eorundem apud homines religioſa ſimulacra, ſua qualitate, pondere ac forma pariter eſſe præcipua. Quod ſi proportio iſthæc defuerit, religio aut abſurda, vel omni neruo caſſa, ieiuna turpiter apparebit. Ex quo *Tertullianus* merito redarguit quorundam veterum Tertul. in Apol. c. 13. religiones veluti frigidas & inanes, quod ſcilicet vel vnum dumtaxat thuris granulum, aut aliquot vini guttulas Deo parce & aride immolarent. Vnde conſequens, templa & veſtitus ſacerdotales, debere nobili aliqua materia ac pura cõſtare. Templũ enim, ſeu Eccleſia, imago eſt ipſius cœli: in qua proinde Numinis ſpeciem refert apud nos Ignat. Ep. ad [illegible] Sanctiſſimi Sacramenti præſentia. Antiqui noſtri Theologi in Epiſcopo ſeptem Diaconis obſepto, Deum inter ſeptem ſpiritus, vt in Apocaly. refertur, collocatum, veluti in quadam ſimilitudine ſuſpexere. Hinc inde vero accenſis luminibus, Angelorum Beatorumque varie diſpoſitis ſignis & ſacellis, eiuſdem cœli incolæ repræſentantur. Par autem omnino, Eccleſiam tam præclaris rebus ſui ornatu concinne & apte reſpondere, vt pie eam adeuntes, perfectiores notiones diuinorum animis capiant, iuxta ac ardentiori affectu in eas moueantur: quo etiã à rebus perturbatioris vitæ aliquantiſper feriati, ſuauius hic inferius poſiti, in cœlo ſuo, tanquam apes in aluearijs, delicientur. Veſtitus autem ſacerdotalis propter eandem rationem repræſentandi, ſecretus eſſe debet a plebeio ſeu laico, quod munera ſacerdoti obeunda, longe diſcrepent ab officiis popularium in foro aut alibi, eaque in immenſum ſuperent dignitate. Sacerdos, Dei Angelus, Dei ad homines legatus. proinde vt talis vel ſuo habitu agnoſcendus ab alijs, & ab illis congruenter colendus. Cuius rei tantum momentum extitit, vt Romæ & alijs in locis ſæpius Ciues infeſtis armis ſeſe mu- Malach. 2. tuo aggreſſuri, cum nulla eloquentiæ dulcedine, nullo clamorum, eiulatuum, lamentationum, aut lacrymarum potentia cohiberi potuerint, vel vnius ſacerdotis ſacris veſtibus induti aduentui ac viſui e veſtigio ceſſerint, & ad pacem placidiſſime quantumuis tigrides, componi voluerint. Hoc *Alexandro*,

xandro, furibundo animo irruenti in Iudæos contigit, vt narrat *Ioſephus*. Vidi ipſe ſacerdotalia ornamenta Chinenſium, Iaponiorum, atque Peruarum & vt ſingula à vulgaribus plurimum diſcrepabant, ita maieſtatem quandam religionis apertiſſime præ ſe ferebant. Congruit itaque ciuili religioni, ſacerdotalem apparatum, cum Deo ipſi, tum muneri, quod ſacerdos exequitur, appoſite ac ſcite reſpondere.

Ioſeph. l. 11. Antiq.

Nec procul Æmonides Phœbi Triuiaque ſacerdos
Infula cui ſacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veſte, atque inſignibus armis.

Virgil. Æneid. 10, 535

7 Requirit hæc eadem ſacra, & ciuilis religio vt cæremoniæ ſpecies ſit pariter omnino illuſtris, acris, ac ſenſibus gratiſſima. quo referendæ veterum luſtrationes, puriores aquæ libationes, ac ſimilia. Vt enim canit *Callimachus*, non quæuis aqua in Sacris Deæ *Cereris*, a myſtis vſurpabatur, ſed delecta, ἀκήρατον, limpidior nempe, & veluti aquæ flos erat Diuæ ſacrificandus. eodem ſpectarunt flores, & ſuaues odores, quibus rem ſacram illi veteres paſſim peragebant.

Calimach. Hym. Apoll.

——— ——— *Templa coronata,*
Semper odoratis ſpirabunt floribus ara.

Papin. lib 1. Theba.

Achilles primo mane vinum *Ioui* libaturus, aureum ſcyphum, vt *Homerus* recolit, ex arca deſumpſit, quod infuſum caperet, effuſumque immolando decoraret.

Homer. Iliad. 2.

Dein medio conclaui adſtans ex tempore libat
Vina, polum intuitus, Sciphumq; recondidit arca.

Scilicet expectas ſolitum tibi moris honorem,
Pendeat ex humeris veſtis, vt alba meis,
Humida cingatur florentibus ara coronis,
Micaque ſolemni thuris in igne ſonet?

Ouid lib. 3. Triſt.

Ob quam cauſam, martii homines, parta victoria, erigere ſolebant trophæa ex hoſtium ſpoliis ornatiſſima, aut eorum direpta arma nobiliora *Iano*, vel *Marti* conſecrare. Vnde, quo armis inſignioribus hoſtem indutum conſpiciebant, eo acrius ad pugnam incitabantur, qua obita, Diis ex deuictis manubiis dona ponerent illuſtriora.

Hunc virgo, ſiue vt templis præfigeret arma
Troia, captiuo ſiue vt ſe ferret in auro
Venatrix, vnum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur, totumque incenſa per agmen
Fœmineo prædæ, & ſpoliorum ardebat amore.

Virgil. Æneid. 11.

8 Quod vero in hoc religionis inſtituto palmam ſanctitatis ac ciuilitatis obtinet, ſacrificium eſt ſoli Deo, cultu latreutico offerendum, idque a ſacerdote, ad id muneris, diuinitus ordinato. adeo hoc apud omnes gentes in vſu perpetuo fuiſſe poſitum reperimus, vt vel ipſe dæmon, mortalium animos dementando, hoc genus cultus, ac ſi Deus haberi cupiuerit, ab eiſdem diſtrictiſſime exegerit. Pij autem ſecum reputantes, Deum omnium eſſe auctorem, vitæ ac necis Dominum, eſſendi & non eſſendi iuſtorem, vt hoc de illo religioſe profiterentur, ex eis quædam ei in ſacrificium immolarunt, immutarunt, deſtruxerunt: in quibus, vt

Paral. 29.

porcin delibatis, omnia ſua diuinis honoribus deuouerunt: imo ſeipſos Deo obtulerunt vel morti obnoxios, ſi modo eius iuribus tuendis occaſio ipſis fuerit occumbere quod cum præſtantiſſimum ducerent, tum victimam ipſam coronarunt floribus, optimam ſortem inter res eius generis eo conſequutam pronuntiantes.

Altaque velantur fortaſſe palatia fertis,
Thuraque in igne ſonant inficiuntq; diem.
Candidaque adducta collum percuſſa ſecuri
Victima, purpureo ſanguine pulſat humum.

Ouid lib. 4. Triſt.

Apud *Virginianos*, iuuenes iam puberes facti, ſe beatos reputant, & ab aliis mirifice coluntur, qui ſacrificiis addicuntur ferales victimæ Fœminæ Iaponianæ defunctis maritis, gloriuſum, atque in cœlis prœmio dignum habent, viuas adhuc ſubterraneas foueas intrare, ibidemque iniectis ruderibus obrui: proinde ſumma populi celebritate, & cum maximo earuminet ornatu, ad tale funus deducuntur. Quod ad materiam ſacrificii, apud veteres, duæ erant eius ſpecies præcipuæ: ſcilicet fruges terræ, & certa quædam animalia. Priorem *Porphyrius*, & alii, affirmant altera fuiſſe antiquiorem: imo recolit *Ouidius*, Romanos, cum adhuc pauperes eſſent, fruges terræ duntaxat ſacrificaſſe. *Nunquam fas fuit Ægyptiis*, ait *Macrobius*, *pecudibus, aut ſanguine, ſed precibus & thure ſolo, placare Deos.* Vniuerſaliter autem ſacrificium apud omnes, præſertim ciuiliores, conſtitit materia ornatiori, & illuſtriori: qualis apud Iudæos anniculus labis expers, iuuenca nondum collum iugo preſſa, animalia munda, apud Romanos tauri pingues, thura, ulcum, flores, & ſimilia.

Porphyr. li. de ciu. carnis.
Ouid. lib 1. Faſt. Macr. Satur. c. 4.

Ante coronarunt puppim, & ſine labe iuuencam
Mactarunt, operum, coniugiique rudem.

Dan. 3.
Ouid. 4. Faſtor.

9. Ex iſtis intelligi poterit, quænam religiones minus ciuiles extiterint. Sunt enim aliqui populi, Boreales præſertim, moribus quidem ſordidis, neque valentes diuinæ perfectionis egregiam aliquam notionem animis concipere, qui nitore, puritate, & magnificentia cæremoniæ prorſus caruerunt. & ſane nullum apertius indicium vilis ac barbari ingenii, quam incuria, negligens, abiecta, tenuis ac impura religionis apud eoſdem forma: hac enim conſtat, ſenſus hominum craſſos eſſe, impolitos, incultos, duros, ac ineptos, qui de prima ac ſumma Dei excellentia quicquam idonee animis percipiant. Vnde pariter conſequens, eoſdem rudes eſſe, ad recte æſtimandum de aliis excellentiis humanis, vtpote de illa, quæ ex virtute, & altera, quæ ex auctoritate conſurgit.

10 Inciuiles itaque hac ex parte religiones Græcorum, atque Romanorum, quatenus in ſuis templis, eis formis, Deos repræſentabant, ſub quibus laſciuiam, crudelitatem, crapulam, & furta, in terris exercuerant. Hoc enim eorum cultores ad ſimilia

Ariſt. 7. Pol. cap. 17.

(Plin. proœm hiſt. Nat. l. 1. c. 7) uita, & ad impudentiam prouocauit, vt *Plinius*, fatetur. Pariter inciuiles alij ipſorum ritus, qui nihil præter turpitudinem hominum oculis ingerebant: quales in more apud cultores *Veneris in Cypro*, teſte *Arnobio*, (Arnob. l. 6. cont. gent.) apud *Corybantes*, *Bacchicos* & *Lupercalia* celebrantes, vt animaduertit *S. Gregorius Nazianſenus*. (Greg. Naz. orat. 1. in Iulian.) *Quem ſeruulorum*, inquit *Prudentius*. (Prudent. l. 1. cont. Symmach.) *non rear vilisſimum,*

Nudus plateas ſi per omnes curſitans,
Pulſet puellas verbere ictas ludicro?

de qua turpitudine, & alijs a veteribus in religionem aſſumptis, diſſerentes *Arnobius*, & *S. Auguſtinus*, (Arnob. l. 5. & 6. cont. Gent. Auguſt. lib. 8. ciu. c. 21. 26.) contra eos egregie argumentati. ad hanc ipſam profanam petulantiam referendæ religiones Bacchicæ, temulentia, ſaltationibus, & cantibus inepte conſtantes. (Diodor. l. 1. et 3. Strab. l. 10.)

Vt quas pampinea tetigiſſet corniger haſta
Creditur, huc illuc, quo furor egit, eo.

(Ouid. epiſt. Laod.) Expiationum impuriſſimarum meminit *Plutarchus*. (Plutar. l. de ſuperſtit.) ac intulit, præſtare, nullam potius eſſe religionem, quam talibus ritibus implicatam. (Ouid. 3. Faſtor.)

Ebrius incinctis philtra conuiua capillis,
Saltat. & imprudens vertitur arte meri.
Inueniet illic. qui Neſtoris ebibat annos,
Quod ſit per calices facta Sybilla ſuos.
Illic & cantant, quidquid didicere theatris,
Et iactant faciles ad ſua vota manus.
Et ducunt poſito duras cratere choreas,
Cultaq; diffuſo ſaltat amica comis.
Cum redeunt, titubant, & ſunt ſpectacula vulgi,
Et fortunatos obuia turba vocat.
Occurrit nuper, viſa eſt mihi digna relatu,
Pompa. ſenem potum pota trahebat anus.

(Arnob. l. 5. cont. gent. et 6.) De iſtis Arnobius ait: *Bacchanalia etiam prætermittemus immania: quibus nomen omophagiis græcum eſt: in quibus furore mentito, & ſequeſtrata pectoris ſanitate, circumplicatis vos anguibus, atque vt vos plenos Dei Numine ac maieſtate doceatis, caprorum reclamantium viſcera cruentis oribus diſſipatis.* atque licet hæc impura cæremoniarum deorumque, veteres illi ad ſententiam naturalis Philoſophiæ vtcumque tranſtulerint, nihilominus hæc cuncta inciuiliter in religione peregere, hoc eſt, laſciue, fœdeque, ac ad ciuilium virorum ſenſum, aut oculorum decora ingenia, neutiquam accommodate. neque vulgus iſtiuſmodi ritibus, & ſignis prorſus inhoneſtis ad ciuilitatis normam inducendum fuit in opinionem metumque deorum, vt recte *Arnobius* concluſit, *Ariſtotele* (Ariſt. 7. Pol. c. 17.) interim hoc ignorante, ac dicente, publicis legibus ac moribus Dijs permitti laſciuiam.

11 Ac quemadmodum ex parte libidinis a concupiſcentis ardoris, priſcæ iſtæ religiones inciuiles extitere, ita pariter eandem notam ſubiere, iraſcibilem furorem in hominibus nimium excitando, ac in rabiem eos diſponendo. in hanc claſſem immanis religionis, humanorum ac ſpirantium corporum ſacrificia piacularia, (Virgil. Æneid. 12.) in feriis deuotæ, ludi gladiatorii ac theatrales Dijs exhibiti, reiicienda: quibus omnia loca publica humano ſanguine apud Romanos madebant. *Macella & amphitheatra*, inquit *Arnobius*, *conſtituunt loca ſanguinis & publicæ impietatis.* (Arnob. 2. cont Gent. Prudent. 2. cont. Sym. Auſon. Eglog. e Fœr. in Rô. Senec. ep. 70. ad Luc. Luc. l. 1.) ex quibus ciues nihil aliud diſcere, quam inmites eſſe, quam mutuo incrudeſcere, quam effuſi cruoris ſpectaculis oculorum crudelium cupiditati matutinis horis, vt recolit *Seneca*, ſatiſfacere.

Tantum religio potuit ſuadere malorum.

Verumtamen, tametſi ad ciuiles mores efformandos religio vi incredibili præſtiterit, extitere tamen nonnulli, qui tantum ciuilitatis firmamentum conuellere, & exterminare diſſerentes laborarunt, cum quibus modo manus conſerendæ, ac in eos ſtylus noſter diſtringendus.

CAPVT II.

Religio expiatrix, bonorum conciliatrix, malorumque depulſatrix, contra Stoicos, & Epicuraos aſſeritur.

TRia mala, grandioris alicuius ſceleris factum ſubſequuntur, quæ mortales eis affectos, in cupiditatem expiationis vehementiſſime perpetuo extimularunt: næuus nempe tetri facinoris, animæ puritatem coinquinans, ac in eam altius impreſſus, reatumque æterni ſupplicii in ſe implicans: irregularitas porro quædam, a ſacrorum participatione impuratos obarcens: demum pœnarum temporalium a Deo iuſte infligendarum demeritum, illoſmet obſtringens: quæ quidem adeo indecora ac grauia detrimenta hominum iudiciis viſa, vt nihil miri, ſi noxij, eorum aliquem ſenſum habentes, in ſtudia expiationum vehementiſſime exarſerint, quo Deo reconciliati demum, ac diuinis redditi, animi tranquillitate, prioribus malis exactis, ſubinde fruerentur. Si enim ciui acerbum, ſui Principis iratum ac commotum vultum in ſe contemplari; ſi moleſtum, veſtium fœditate ignobilem in foro aut in aula quempiam melioris notæ apparere, ſi triſte, conciuium ſocietate excludi, horumque remedia valde proinde expetibilia. quid inſoliti, aut admirandi, ſi flagitiis contaminati, expiationes ſolertiſſime ſectentur, cupidiſſime eas deſiderent, quarum virtute ad animi nitorem, ad Dei fauorem, ad ſacrorum communionem, veluti poſtliminio redirent? Quod ſi veras & efficaces expiationes cogitemus, videbimus, illas a Deo ſolum inſtitutas, neque humanis inuentis potuiſſe excogitari, vel vt ſalutares aliis præſcribi. nam quemadmodum peccatum in Dei bonitatem eſt offenſa, ipſius in nobis imaginis quædam fœda contaminatio, ita eiuſdem Dei ſolius opus, id hominibus proponere exequendum, quod reditum cum ipſo in gratiam perficiat, quodque ſuæ imagini ereptum decus reſtituat. Iudæi idcirco inter mortales ſoli expiationes haſce a

Deo

Deo primitus acceperunt, ſacrificiis ac variis luſtralibus factis conſtitutes. nulla tamen earum iam virtutem in ſe retinuit, quæ tanquam cauſa completa, aut ad modum *operis operati* gratiam iuſtificantem ac purificantem efficiendo attingeret. Si quid ergo quantum ad hoc effecerint, id tribuendum fidei ac pietati eorum, qui ſacra adminiſtrarunt aut ſuſceperunt. at quo ad iuſtitiam legalem, ſeu ad abolendum ineptitudinem ad quorundam ſacrorum vſum vtpote ad ingreſſum in templum, a ſimilia, propria vi, & *opere operato* erant ſatis efficacia. proinde horum reſpectu S. *Paulus* appellat baptiſmata illa, ſordium mundarricia, ac carnis iuſtificationes. Nos vero à Chriſto Domino edocti, veras dumtaxat modo retinemus expiationes tam a maculis peccatorum, quam ab eorum pœnis eluentes: vtpote Sacramenta *Baptiſmi*, *Confeſſionis*, *Vnctionis extremæ*; iuxta ac tremendum Sacroſanctæ *Miſſæ ſacrificium*.

August. l. 6. D. Baptiſ. cap. 9. 10.

Heb. 9.

2 Quarum externarum expiationum in vniuerſum cæremonia, ita apud omnes gentes viguit vt ipſam a natura, cunctis communi, profluxiſſe quodammodo, exiſtimare poſſimus. tum enim ratione habita reconciliationis cum ſupremo Numine, quam admiſſionis ad ſecretiora ac diuiniora ſacra, eam in more poni cunctæ nationes voluerunt. *Plato* tamen, & *Cicero* quædam ſcelera contra iuſtitiam ac pietatem perpetrata, ſuo genere maxima, exiſtimarunt nullo vnquam ritu expiari potuiſſe vsque vel a funere ipſorum ſontium ab aliis expianda. *At vero*, inquit *Cicero*, *ſcelerum in homines, atque impietatum nulla expiatio eſt.* Minus flagitijs contra temperantiam, & continentiam expiandis, illi veteres quaſi parum laborantes, ſæpius quidem conſtituerunt. Græcia vero officina extitit harum expiationum, apud Romanos in vſu ſubinde poſitarum. *Telemachus* recenti cæde fœdatus, vt ſanctius litaret *Ioui*, expiatione præmiſſa inde habilis reddi appetiit.

Plat. in Gorgia.

Cicer. l. 2 de Legib.

Homer. Odyſſ. 10. Heſiod l. 1. oper. & dies. Eurip. Electra.

Profer ſulphur anus, & purgamenta malorum
Flammas, queis ædes luſtrem.
Hectoris quoque hæc vota:
Non tamen illotis manibus rutilans libare lyæum
Formido: nec enim vſquam Saturnius audit
Turpia ſanguineo fœdatus corpora tabo.

Ægiſthus apud *Euripidem* parricida factus, hanc ipſam purgationem affectauit. Romani poſtea varias ſuas emaculationes ex fluminibus, ſulphure, flammis, ſummo opere eduxerunt.

Ouid. Faſt. 4.

Moxque per ardentes ſtipulæ crepitantis aceruos
Traiicias celeri ſtrenua membra pede.

Imo ſuperſtites, defunctorum etiam ſcelera certis ritibus expiare ſolebant, pro eis effuſum lac ac pecudes nigri coloris, vt referunt *Seneca*, *Plinius*, & *Papinius*, læua manu ſacrificantes.

Senec. oed. Plin. l. 7. Ep. 27. Pap. Thebaiz.

——— *Nigraque Diana.*
Electos ceruice greges, luſtraliaq; exta,
Lacte nouo perfuſus edes Vulcanius ignis.

Imo ad Indiæ *Peruanos*, expiatrix hæc cæremonia, teſte *Botero*, peruenit: de quorum Rege expiato hæc ſcripſit: *Rex confitetur ſua peccata non ſacerdoti, ſed ſoli, vt ea ſol Deo renunciet. Deinde immittens ſe in profluuium, huiuſmodi verba profert: peccata iam ſoli confeſſus: tu flumen defer in mare, vbi in ſempiternum maneant demerſa.* mercatoriam expiationem ad portam *Capenam* deſcribit *Ouidius*:

Boter lib. d ſcrip. orbis.

Spargit, & ipſe ſuos lauro rorante capillos,
Incipit & ſolita dicere voce preces.
Ablue præterita periuria temporis, inquit,
Ablue præteriti perfida verba die.
Ah nimium faciles, qui triſtia crimina cædis
Fluminea tolli poſſe putatis aqua!

Ouid. 5. Faſtor. & a Faſtor.

3 Enimuero naturæ, ac ipſi veritati conſentiens, eiues ſecum reputare, quædam crimina eos ſacris indignos exhibere, ac ad ſummorum ſacrorum participationes præter cordis pœnitudinem, requiri externam aliquam cæremoniam, ſeu ſacramentum puritatis. Hoc quidem apud nos, veros Dei cultores, cernitur in expiatione *Confeſſionis* factæ ſacerdoti, qua paramur, vt Sacroſancta myſteria *Euchariſtiæ* idoneè participemus. Exhorruit quandoquidem S. *Dunſtanus* Epiſcopus, Regi Angliæ, crimine incontinentiæ polluto, manum vel contingendam permittere. illumque eius rei cauſa ſic alloquutus: *Tu poſtpoſito omni pudore, adulterium commiſiſti, tu deſpecto Deo, ſignum caſtitatis non veritus, nunc virgini ſuam caſtitatem præripuiſti: & tu manum ſummo patri virginis filium immolantem, impuris manibus tuis non tradam, quæris?* quanto autem magis illius anima a peccato expianda ac mundanda, qui diuinum Chriſti corpus ac ſanguinem edere ac bibere conſtituit? Si enim aulici, qui in principis conſpectu continuo verſantur, diligentiſſime curant, ne veſtitu ſint immundi, vel actione immodeſti, ſane qui diuina hæc ſacra peragunt ac percipiunt, a Deo ipſo inſtituta, Chriſti ſanguine ſacrata, ne vel *Cereris* ſacerdotibus ac cultoribus ſint inferiores, ſtudere debent, vt puri ſint, vt ab omni grauiore delicto expiati, ac eo conuenienter præparati. Ciuile eſt hoc apud nos, quod religioſum, ſanctum ac purum: eoque multum commendabilis diuina in nos bonitas, quæ nobis in vitia procliuibus, tot præſidia expiationum conceſſerit.

Sur. in vita S. Dunſtan.

4 Cæterum *Epicurus* animo totus auerſus ab omni vtilitate, ſeu ſacra ſeu ciuili conſequenda ex religione, tria obiicit contra verum eius fructum, noſtramque inde boni alicuius expectationem. Inprimis ait, idem eſſe Deum flecti hominum precibus, ſeu determinari ad aliquid concedendum, faciendum, aut non faciendum, ac ipſum horum mediis eſſe Deum: Cum Deus, ſicut ſeipſo Deus, ita ſeipſo operetur, vel non operetur. quomodo enim, ſciſcitatur, procurare poterit noſtra pietas vt aliquid ſit in Deo, aut non inſit? Deum autem, ſiue creando, ſiue concurrendo cum aliis cauſis, operari forma aliqua in ſe exiſtente, eaque

reali ac ſolida, manifeſtum. concludit ergo, nulla pietas potent eſſe cauſa gratiæ, aut alterius doni diuinitus concedendi hominibus: vel vt ordo naturalium rerum in eorum fauorem permutetur, deſtineturue ad aliquid particulate producendum, quod illa pietate non exiſtente, haud eſſet futurum.

Lucret.l.5. — — —*quid enim immortalibus atque beatis*
Gratia noſtra queat largirier emolumenti,
Vt noſtra quicquam cauſa gerere aggrediantur?
Quidue noui potuit tanto poſt, ante quietos
Inlicere, vt cuperent vitam mutare priorem?
Quidue nouis rebus nos delectare videtur,
Cui veteres obſunt? ſed cui nihil accidit agri
Tempore in anteacto, cum pulcre degeret æuum,
Quid potuit nouitatis amorem accendere tali?

Deinde ſtatui diuinæ immutabilitatis aduerſari intulit *Epicurus*, Deum ad aliquid præſtandum noſtro cultu, veluti formiſeco impulſu, induci. iam enim inde decerneret id facere, adeoque faceret, quod prius neque decreuiſſet, neque feciſſet: ſaltem eius decretum ſequutum fuiſſet ordine cauſæ & effectus noſtram pietatem. omne autem in Deo ſubſequens, & ab extrinſeco dependens, primæ ac ſummæ eius repugnat ſimplicitati & immutabilitati, quæ in omni momento, vel animo noſtro conſiderabili, eadem perpetuo ac innariata. Demum ſic ratiocinatur: Rebus ciuilibus haud congruit ciuium ipſorum ſuperbia, aut propriæ excellentiæ nimis exaggerata æſtimatio. Verum religioſi, cogitantes votis ſuis valere ſe Deum ad agendum, aut non agendum determinare, imo ſæpius determinaſſe, ad cogitationem tam excelſæ & admirabilis in ſeipſis poteſtatis, paſſim præ aliis hominibus ſuperbire poterunt: vel ſaltem ciues inde erunt proni, vt ſuperbiant: inciuilis eſt ergo pietas, quæ vltra popularem eius vſum ad exercendos vulgi animos, aliquid commoditatis nimis alta cupiditate à Deo præſtolatur; vt etiam ex ſententia *Senecæ* ait S. *Auguſtinus*.

August.l.6. ciu.cap.10. 9 Stoici vero, noſtræ pietati ſuum fatum opponentes, tantæ virtutis neruos penitus quoque eodem ſuccidere. Fato contendunt omnia dirigi: & vltra fatum, ſeu rerum naturalium connexionem, & ab illa effectus, nihil à Deo concedi definiunt. vnde conſequens, fruſtraneum opus mortalium, orare Numen, vt ipſis largiatur dona gratiæ vel naturæ: cum in fato cuncta incluſa, iam præfigantur. Cui dicunt, ſi Deus refragaretur, aut illud agendo excederet, ipſe ſibi contrarius reperiretur: quippe euerſor fati appareret, quod ipſe ſemel conſtituit. quod fatum Virgilianus *Iupiter* ingenioſo quodam emblemate viſus luſiſſe. cum enim aduerſis votis *Venus* pro Troianis, *Iuno* autem pro Latinis, qui illis auxiliares eſſent, ac ad imperia promotrices, ad *Iouis* tribunal litigarent, ſententiam tandem dixit *Iupiter*, harum nationum futuros proſperos ſucceſſus, non fore à ſapientia, aut amore Numinum hanc gentem præ alia reſpicientium: haud ſcilicet à precibus *Iunonis*, aut *Veneris*, ſed a fato aut fortuna ipſarum decernendos.

Tros Rutuluſue fuat, nullo diſcrimine habebo. Virg. Æneid. 8 [10]3.
— — — *ſua cuiq; exorſa laborem,*
Fortunamq; ferent. rex Iupiter omnibus idem.
Fata viam inuenient.

Quod fatum, inquit *Arnobius*, *ſi certum eſſet ac fixum, vacant omnia Deorum conſilia, vacant odia, vacant benignitates.* quamobrem cum *Seneca* pro fato diſſerens, ſibi obieciſſet a vulgo creditam vim orationis, etiam quantum ad naturales effectus ſanitatum, frugum, ac ſimilium, procurandos, ita reſpondit: *Permitte mihi illam rigidam ſectam tueri eorum, qui excipiunt iſta, & nihil aliud exiſtimant, quam ægra mentis ſolatia.* Porro iidem Stoici, motus ſpei, deſiderii ac pœnitudinis damnantes, qui tamen in officio religionis cernuntur, ac eius nerui exiſtunt, conſequenter inficiantur religionem, quæ in viro ſapiente ac conſtante deſideretur: quippe, cuius, nihil expectare, timere nihil, ob nullam rem dolore, aut pœnitentia lancinari. demum ſubiungunt, ac dicunt, conari pios vt naturæ ipſius ordo interdum violetur, immutetur, corrigatur, vt ipſe Deus, qui ex ſua iuſtitia decreuit, aut id facere potuiſſet, noxiorum ſupplicia, a ſua iuſtitia, pietatis impulſu noſtræ, ad miſericordiam transferatur; quod in iuſto iudice, aſſerunt, ſpectari non debet.

Arnob. l. [1] contr. Gent.

Senec. [l.] 2. Nat. q. 34.

6 Nihilominus immanis iſte impietatis error, dubio procul, a nefario dæmone inuectus, vt Deo erepta pietas, ipſi ab hominibus tandem attribueretur, omnium nationum ſuffragiis merito proſcribitur ac damnatur. Quæ gentes, vt fatetur *Seneca*, haud fuiſſent inductæ in conſenſum *Alloquendi ſurda Numina, & ineſſicaces Deos, niſi noſſent, illorum beneficia nunc vltro oblata, nunc orantibus data, magna, tempeſtiua, ingentes minas ſuo interuentu ſoluentia.* Imo *Lucretius* ipſe, vel naturæ vi in ſeipſo adactus, orauit *Venerem*, cum vt ſuo ſtylo ipſa ſecundaret, tum vt Romanum imperium, quod armis tunc inhorruerat, tranquillaret.

Senec.l.1 de Benef.c.4.16

Te ſociam ſtudeo ſcribendis verſibus eſſe, Lucret.l.1.
Quos ego de rerum natura pangere conor.
Quo magis æternum da dictis Diua leporem.
Effice vt interea fera munera militiai
Per maria, ac terras omnes ſine ſine quieſcant.

Experti porro veteres, pios a Deo fuiſſe variis donis ornatos, impios vero fractos ac ad nihil tandem redactos. inter quos *Callimachus*, Callimach. Hym.3.
Præmia certa pios, reprobos mala facta ſequuntur.
Imo *Symmachus* fœlicitatem Romani imperii eius pietati attribuit. *Hic cultus in leges meas orbem redegit, hæc ſacra Hannibalem a mœnibus, a Capitolio Senonas repulerunt. Hac manu ſacrificauit,* dicebat quædam veſtalis iam infodienda ob ſuſpicionem inceſtus, vt narrat *Plinius*, *Roma vicit, triumphauit.*

Claudian. in 4. Conſul. Honor. Sym. Apol. Pro Relig. vet. Plin. lib. 4. Ep. 8.

Nam quid erit, quare ſolito dignemur honore Ouid. l. 2. de Pont. ad Cotta.
Numina, ſi demus velle iuuare Deos?
Iupiter oranti ſurdas ſi præbeat aures, Cicer. lib. de nat. De or.
Victima pro templo non cadet icta Iouis.
Si pacem nullam Pontus mihi præſtat eunti,
Irrita Neptuno cur ego thura feram?
Vana laborantis ſi ſiant vota coloni,
Accipiet grauida cur ſuis exta Ceres?

Nec

Nec dabit intonſo iugulum caper hoſtia Baccho,
Miſſa ſub inducto ſi pede nulla fluant.

Ouid. lib. 5. Faſtor.

Sæpe Iouem vidi cum iam ſua mittere vellet
Fulmina, thure dato ſustinuiſſe manum.

7 At vt verum fatear, parum valent hæc veterum teſtimonia contra ſententiam *Epicuri*, ſ[illegible]eptam ab ipſo de vero Deo, nempe primo, i[illegible]to, ſummo, & immutabili; nam eorum rel[illegible]o non huic, ſed geniis, [illegible]s tutelaribus, ſteais, elementorum præſidibus, heroium an[illegible]abus, vt conſtat ex *Plutarcho*, & *Lactantio* impendebatur. qualia Numina legibus fati exempta, & mutationibus obnoxia exiſtimarunt.

Plutar. de Dæm. Socrat. de Def. orac. Lact. l. 1. Diuin. Inſtit.

Sæpe leuant pœnas, ereptaq́. lumina reddunt,
Cum bene peccati pœnituiſſe vident.

Ouid. l. 1. de Pont. Eleg. 1.

Hoc modo Angelus Perſarum, cum prius animo eſſet alienato a diſceſſu populi Hebraici ex Perſide, commutus ſubinde precibus *Danielis*, in illam factus fuit propitius. *Socrates* apud *Plutarchum*, vltra genios non eſt viſus ſuam pietatem extuliſſe, ſummo mane dum domo egrederetur Deum orabat, vt interdiu eius ani[illegible]o bona idola occurrent. At quod ad ipſum Deum, nullam pietatem vtilem veteres aliquot arbitrati, dixerunt, *Vanus eſt qui ſeruit Deo. & quod emolumentum, quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus triſtes coram Domino exercituum?* de *Tiberio* hæc *Suetonius*: *Circa Deos ac religiones negligentior, quippe addictus Mathematicæ, perſuaſioniſque plenus, cuncta fato agi.*

Dan. 10. Plutarc. lib. de Dæm. Socrat. Malach. 3. S. Tho. l. 3. Cont. Gent. Suet. Tib.

9 Verumtamen duo nobis adſunt inconcuſſa fundamenta, ex quibus argumenta colligimus ad ſtabiliendum commodum, tam corporale, quam ſpirituale, quod a Deo, ipſum venerantes firmiſſime ſperare poſſumus. Primum eſt vel ipſa natura diuinæ prouidentiæ a nobis inſpecta, quam ſupra diſcuſſimus: alterum ſacræ noſtræ fidei ſententiis ac literis continetur ex quibus luculenter conſtat, Dei cultores ab ipſo aliquem prouentum cum paſſim expectaſſe tum accepiſſe: adeoque erga mortales huius cultus interuentu illum ſæpius placatum ac beneficum fuiſſe, qui prius ob peccata reis offenſus, ac in eos cum affectu, tum effectu, iratus. Enim vero ſi noſtra omnia videat Deus ac diſponat, ſuoſque incitet ad orandum, atque ipſum colendum, conſequens, huius officij habita ratione ipſum bona malaque diſpenſare. noſtra ſiquidem condicione indignum plane, non altius euehi in nobis pietatem, quam ad Genios, quam ad Heroes, ac ſimilia ficta Numina; maxime cum nulla ſit vſpiam poteſtas, quæ Dei ſupremæ poteſtati haud ſubiiciatur, ac ab eodem in finem vſumque non deſtinetur. Nam ſi Principes ac Domini hic in terris benignis ſint animis in ſubditos, qui eis vectigalia accurate ſtatutis temporibus dipendunt, quanto æquius, Deum, cui ipſum homines colentes, vectigal egregium ac præcipuum honoris ſoluunt, fore ſuorum cultorum amantem, ac in eos eximia charitate effuſum? Certe non obliuiſcitur Deus neque creaturæ ſuæ, neque veneratoris ſui, *vbi vtilitas, ibi pietas*: vt loquitur *Epictetus*. Argumenta modo *Epicuri* diſſoluenda.

Ierem. 2. Epictet. Enchir. c. 36

9 Quando itaque aſſerimus, Deum flecti noſtris precibus ad proferendum actionem ab eo tranſeuntem, ac eius aliquem effectum, non ita id dicimus, quaſi noſtra pietas cauſa eſſet motiua ſeu finalis vllius actionis in Deo, aut ab eo manantis: non enim mouetur ad aliquid agendum niſi a ſua innata bonitate: qua motus omnia condidit ex nihilo, ac condita deinceps adminiſtrat, præmiat aut caſtigat. Nihilominus cum vnum velit ex alio dependere, & cum illo connecti, affirmare nihil vetat, noſtras preces ſic eſſe condicione requiſitas, vti ſine illis diuina bonitas efficaciter non mouiſſet diuinam voluntatem, ad illud efficiendum, quod earum interuentu iam effecit: alioquin nullo prorſus fructui inſeruirent. neque hæc virtus humanæ pietatis in diminutionem maieſtatis aut perfectionis diuinæ cedit, cum a nullo extra ſe poſito, nedum a noſtris precibus, dependeat Deus quo ad actum in ipſo immanentem vel tranſeuntem, tanquam a cauſa motrice ſeu finali. At intulit *Epicurus*: ſaltem religio noſtra veluti condicio ad hoc faciet, vt Deus vel ſit Deus, vel vt mutetur nouorum actuum affluxionibus. Si enim idem ſit Deus ac eius volitio, qua aliquid vult, tunc, ſi ad hanc pietas noſtra conducat tanquam condicio, conducet pariter ad hoc vt Deus ſit Deus. vel ſi Deus alio ſit Deus, & alio largitor muneris, pro quo oramus, noſtra oratio erit condicio, quæ vim habeat Deo inferendi mutationem, & alicuius formæ illi extrinſecus aduenientis acceſſionem.

S. Thom. l. part. q. 19. art. 5.

10 Sunt qui affirmant, non repugnare diuinæ ſimplicitati multorum actuum in Deo aduentus, qui virtualiter ita diſtinguantur, ſicut inter ſe attributa diſtinguuntur, & relationes notionales ab eſſentia diuina: ita vt ſint in Deo plures virtualitates *Numero*, etiam *Numerato* diuerſæ, & totidem obiecta in nobis conceptuum, quibus illas in Deo recte diſtinguimus, nam dicunt, relatio verbi immediate terminat vnionem hypoſtaticam in Chriſto, non eſſentia. ſimiliter multiplicantur relationes, in Deo, non eſſentia, quæ vera non eſſent, vtpote contradictoria, ſi nulla in re ipſa virtuali aut formali, diſtinctio interueniret. Hinc aſſerunt, non eſſe inconueniens, ſi ratione pietatis in hominibus vel Angelis, noui actus Deo accreſcant, ac ſubinde excidant: vtpote amoris efficacis, iuſtitiæ, miſericordiæ, iræ, & odij. qui actus quod virtualiter ſeu formaliter ſint extra diuinitatem, pietas noſtra, quæ eorum cauſa aut condicio, neutiquam cauſa aut condicio erit ipſius diuinitatis, aut mutationis, quæ ſimplicitati diuinæ eſſentiæ aduerſetur. Exiſtimo tamen, hanc ſententiam repugnare penitus diuinæ perfectioni, quomodocunque & ſub quibuſcunque nominibus, in Deo multiplicet virtualitates, formalitates, realitates, aut modalitates: eſſet enim ex eis compoſitio in Deo, aliud, & aliud virtuale, idque iuxta *Numerum Numeratum*. Neque *S. Auguſtinus* hoc modo explicat diuinam ſimplicitatem, & immutabilitatem

Bern. lib. 5. de Conſid.

conſiſtentem cum eius prouidentia, quod nimirum vnquam in ſe aliquid de nouo admirrar, dum tranſeunter agit, aut noſtræ pietati ſuccurrit. De hac enim re ex profeſſo diſſerens, primo ingenue fatetur, Dei immutabilitatem ac ſimplicitatem in hac vita plene perſpici a nobis non poſſe, conſiderantibus, ipſum nunc aliquid velle, & facere, quod prius non voluit, aut fecit. *Et ideo eſt neceſſaria purgatio mentis noſtræ, qua illud ineffabile ineffabiliter videri poſſit.* Deinde inficiatur, vllam Deo ex creatione, gubernatione, donatione, mutationem inferri, aut aliquid ſiue virtuale, ſiue reale, ſiue formale illi recens aduenire; aſſerens, hæc Deo attribui ex aliorum ſolummodo extra ſe poſitorum mutationibus. *Deus autem* ait S. *Auguſtinus, vt temporaliter aliquando diligat quaſi noua dilectione, quæ in illo ante non erat, apud quem neque præterita tranſierunt, & futura iam facta ſunt. Itaque omnes ſanctos ſuos ante mundi conſtitutionem dilexit, ſicut prædeſtinauit. ſed cum conuertuntur, & inueniunt illum, tunc incipere ab eo diligi dicuntur, vt eo modo dicitur. ſic etiam iratus malis dicitur, & placidus bonis, illi mutantur non ipſe. ſicut lux infirmis oculis aſpera, firmis lenis eſt. ipſorum ſcilicet eſt, ipſorum ſcilicet mutatione, non ſua.* Hoc proinde myſterium, vtcumque explicat ſimilitudine Domini alicuius, iam recens facti Domini ex ſubiectione famulorum, abſque eius intrinſeca mutatione. Non ergo conſentit *Henriches* ſancto *Auguſtino*, ſed neque veritati, qui teſte *Ioanne* de *Salas*, affirmauit, hos actus liberos, qui Deo aduenitit, eſſe *Modos ſe habendi reales.* Neque mihi probatur opinio *Fonſecæ*, aut *Salas*, aſſerentium, actus liberos in Deo eſſe numero plures, ac formas reales, etiam noſtro modo eos concipiendi: nam hinc ſequeretur, eſſe in Deo compoſitionem, aliquid Deo recens accidere, nec vniuerſa, quæ ſunt in Deo, exceptis proprietatibus perſonarum eſſe Deum, aut ſolo nomine diſtingui, quod Patres paſſim affirmant. Omnis entitas libera, quatenus libera, poteſt eſſe, vel non eſſe: ſi ergo actus in Deo liber ſit entitas reduplicatiue, idque prout nobis obijcitur, cogitare debemus, non ſolum plures entitates, quæ eſſent in Deo, ſed eas, quæ poſſunt eſſe, & non eſſe: quod de Deo ſentire, indignum prorſus, meo quidem iudicio, eius perfectione. Verum obijciet quis, certum, Deum in gratiam piorum aliquid libere velle ac efficaciter mercedem illis retribuere, non per reſpectum aliquem rationis, neque per donum ipſum collatum: ergo hoc vult per fundamentum talis reſpectus, ſcilicet actum aliquem liberum realem Deo recens aduenientem, qui adeſſe, & abeſſe poterit. reſpondeo, ſic in hac re nobis loquendum, quemadmodum de illa conceptus formales exprimimus: ita vero hos conceptus formamus, vt nihil eo concipiamus repugnans Dei ſimplicitati, & immutabilitati præconceptis. quocirca abſolute fateri debemus, noſtram in hoc myſterio ignorantiam, ac dicere, non aliter nos poſſe intelligere beneficos actus diuinæ voluntatis Deo erga pios, niſi per maiores ad effectus, & mutationes in illis, vt nos admonuit S. *Auguſtinus.* Satis eſt, quod in re exiſtat fundamentum, ob quod Deum concipiamus multiplici conceptu, vtpote, doni, miſſi, ſeruatoris, remuneratoris, ac Domini. quod quidem fundamentum, quo ad ea, quæ in Deo æterna, & abſoluta, reſpectum inuoluit ad imperfectionem noſtri intellectus, non potentis Deum concipere ſimpliciſſimum vt eſt. nam [illegible] ſumptus, vt in ſe, cum alieniſſimus [illegible] omni *Numero Numerato*, extra tres Perſonalitatis ſiue *realitum*, ſiue *Formalitatum*, ſiue *Virtualitatum*, tum non petit ab intellectu plenè eum concipiente intelligi multiplici conceptu formali, aut ſub multiplicitate conceptuum obiectiuorum quomodocumque, quandoquidem in ſeipſo non ſit vllo modo obiectiue multiplex, ſed ſimpliciſſimus. effari ergo non poſſumus, vnde relatio verbi terminet dependentiam naturæ humanæ, non eſſentia communis tribus perſonis, aut cur diſtinguantur Perſonæ in diuinis, relationibus oppoſitis, & non eſſentia: niſi quod in re ipſa, fide ſuppoſita, ſit fundamentum, ob quod imbecillitas noſtri intellectus hæc in Deo ratione ratiocinata diſtinguat. quid autem ſit in re ipſa, præſcindendo à noſtro conceptu, & eius infirmitate, non eſt à nobis quærendum: neque noſtri fuerit reſpondere inquirenti, cum apud nos voces, conceptuum noſtrorum notis definiantur ac limitentur, neque ſeorſim ab illis reperiantur.

Auguſt l. 1. de Trin. c 1 l 6. cap 16. Greg. l. 20 Moral. c. 24

Salas 1.2. q 6 art 2. tract 1. diſp. 1. Sect 8. Fonſec. Tom. 3. Metaph. l 7. c. 8

11 Ac in vniuerſum contra eos, qui huiuſmodi numero plures admittunt in Deo *Virtualitates*, liberas, ſic argumentari poſſumus. *Virtualitates* iſtæ, iuxta normam mediæ diſtinctionis, quam ſecum comminiſcuntur, ſecundum differentias ſui atomas, & indiuiſibiles, includunt in ſe diuinitatē, aut non. Si prius admittūt, totidē conſtituēdæ diuinitates, quot *Virtualitates*: quandoquidē ipſæ extremæ differentiæ, quatenus numero diſſident, ac plures ſint, earenus vnaquæque earum eſt diuinitas. Vnde conſequens, plures quoq; reperiri in Deo diuinitates etiam ſubſiſtentes, virtualiter, ſeu numero virtuali, diſcretas. quod meo iudicio horrebit vnuſquiſque merito affirmare: cum nempe quod de diuinitatibus aſſeritur, id ipſum in pluribus Diis per plures virtuales ſubſiſtentias virtualiter diſtinctis inuenietur. neque cogitare poſſumus, id cum diuinitate omnino coincidere, quod ab eſſentia diuina virtualiter ſeparatur, quandoquidem diuinitas, hac ipſam eſſentiam etiam reduplicatiue in ſe inuoluat. Iſtæ porro *Virtualitates* liberæ abeſſe a Deo potuere: vnde colligitur, ſecundum ſui extrema, virtualia eſſe extra diuinitatem virtualiter: eo quod diuinitas nunquam potuit a Deo abeſſe, ſpectata dico quauis ratione diuinitatis. Sin pronuncient, virtualitates has, vt tales reduplicatiue, eſſe quidem reales virtualiter, ſed metaphyſice reperiri extra vltimam differentiā diuinitatis, ſicut & eſſentiæ, tunc eotruet tam ſanctorum Patrum, quam Theologorum axioma, quo dicitur, quicquid in Deo, Deus eſt: illud enim metaphyſice virtuale, adeoque ſingulare & exiſtens in Deo, non erit Deus. ſin autem non ſint Deus illæ liberæ *Virtualitates*,

erunt

erunt extra illum: atque vt accidentia, vel ſubſtantiæ virtualiter diſcretæ, vnum quid cum illo component reali virtualitate. Quamobrem cum ſumma ſit in Deo perfectio, indiuiſibilis ipſius ſimplicitas & vnitas, maxime recedens à diuiſione ac multiplicitate, Theologo obnixe cauendum, ne quicquam dicat in præiudicium iſtius ſimplicitatis, & vnitatis. at de his hactenus. *Præter Nominum*, id eſt perſonarũ, inquit *S. Cyrillus*, *omnem aliam diſtinctionem recuſamus.* reiicit ergo a Deo S. *Cyrillus* hanc mediam, quæ vulgo dicitur virtualis.

Cyrill. in Ioan. c. 5.

12 Idcirco quando annuit Deus votis precantum, non id facit quo Deus noſtro modo intelligendi, ſed quo eius bonitas extenditur ad peculiarem aliquem effectum piis ab ipſo conceſſum. proinde eodem non mutatur reali, & abſoluta mutatione ipſi intrinſeca, cum tota mutatio ſit in re extra Deum collocata. ex qua, vt ex fundamento, nos, modo noſtro concipiendi, tribuimus Deo relationem quandam rationis a pietate hominum dependentem, & noua æterni ad nouũ effectũ determinationẽ, qua benignum piorum exauditorem ipſum denominamus, ac ipſe ſe talẽ hominibus præbet.

13 Cæterum neque fatum Stoicum abſolute & ſimpliciter efficit hominum pietati. primo, quod nullum eiuſmodi ſit fatum, quod neceſſitatem inducat hominum actionibus. Deinde quod Deus dona ſupernaturalia omni naturæ fato, aut ſerie naturalium cauſarum exempta, piis largiatur. poſtremo, quod, vt ſcribit *Arnobius*, Chriſtus, ſol iuſtitiæ, fatum cauſarum naturalium in multis expugnarit. quod non intelligendum de fato a Deo ipſo decreto, ſed de mutatione aliqua in naturalibus contra curſum naturæ ex cauſarum antecedentium diſpoſitionibus. nam quod a Deo ſemel effatum, id nulla pietate inuerti poterit.

Arnob. l. 1. cont. gent.

Deſine fata Deum flecti ſperare precando.

Virgil 6. Æneid.

Imo fatetur *Seneca*, quædam dona diuina exempta prorſus fato, & ab eius ambitu ſecluſa: vult tamen ipſam pietatem, qua Deo ſupplicamus, fato comprehendi. quod ſi intelligit de decreta hominum pietate apud Deum, verum aſſerit. ſin vero de ordine cauſarum naturalium, quadam neceſſitate antecedenti pietatem hominibus inferentium, falſum affirmat. nam cum pietas hæc neceſſaria, fatalis, & ſine libertate, careat bonitate virtutis, aut actionis laudabilis, non poteſt eſſe cauſa aut conditio, ob quam munera ſua eius reſpectu ſuſpendat Deus, ac reſpectiue ea hominibus deinceps diſtribuat. atque ob pietatem quædam a Deo fieri, etiam contra curſum naturæ, eamque naturæ mutationem decerni à Deo poſt præuiſam hominum pietatem, affirmat, *S. Thomas. Nihil autem prohibet, per orationem efficacem aliquem particularem ordinem alicuius inferioris cauſæ immutari Deo faciente, qui omnes ſupergreditur cauſas.*

S. Tho. l. 4. cont. Gent. c. 96.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad Claſſica venti!

Claudian. 4 Conſ. hon.

Non ergo Deus optata mortalium propter eorum pietatem concedendo infringit ſua decreta aut ordinem ab ipſo conſtitutum, vt docet S. Doctor, violat, quibus omne fatum ſtabilitur, ſed id præſtat, quod ipſe ab æterno ſtatuit faciendum, & futurum, idque ab his aut aliis cauſis deriuandum, præuiſa tamen ac præfixa pietate, vt in tali ordine complexa: reducendo interim omnem ſuam largitionem in propriam bonitatem tanquam in vnicum finem motricem ſuæ voluntatis. *Piis enim deſideriis*, inquit *S. Thomas*, *rationalis creaturæ conueniens eſt, quod Deus aſſentiat, ſed ex ſua bonitate procedit, vt communiter deſiderata perficiat.*

S. Tho. l. 3. cont. gent. c. 47.

S. Thom. 3. cont. gent. c. 59. 1 part q. 19. art. 5.

14 Quantum ad ſuperbiam, animique faſtum, quem tam Epicuræi quam Stoici piis obiiciũt, duo inde colligi videntur. primum, ſtatum huiuſmodi ſummo nixu colentium Deum, obnoxium quidem eſſe talibus vitiis: vnde *S. Chryſoſtomus*: *Ergo nullum remedium poteſt eſſe contra vanam gloriam niſi ſola oratio: at hæc ipſa vanitatem generat, niſi caute proſpexeris, ſi forte bene orauerit.* alterum, ethnicos, ſuperſtitioſos, & ſuo more pios, plerumque ſuperbos & faſtuoſos extitiſſe. at certe religioſi atque, pii cauſas potius ſibi oblatas habent, ob quas præ cæteris humilientur: nam cum diuinam excellentiam ſecum animis frequentius pertractent, eamque cum ſui exiguitate ac nihilo exactius conferant, eſt quod inde ſeſe plurimum dimittant, & ſub tanto faſtigio contremiſcant. Hinc omnes dixere, religionem cum metu coniungi, quo pii reprimantur.

Chryſoſt. Homil. 15. in Matt.

——— *Multoſque metu ſeruata per annos.*

Virgil. Æneid.

Quod ſi nouerint ſe ſuis votis Dei potentiam ad aliquos effectus educendos detuliſſe, non eſt quod inde turgeſcant, cum Deus ſua ſola bonitate motus eademque victus &, alligatus quodammodo, beneficia illa contulerit. quocirca cum aliquando Deus ſe impeditum pietate *Moyſis* pronunciarit, quo minus iram ſuam in noxios Iudæos effunderet, dicens, *Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos*, non id dictum, quaſi *Moyſis* pietas ei vim intulerit, ſed quo ipſemet voluerit, pietatem illam, virtutem quamdam retinere ad cohibendum iram ipſius. In quem ſenſum ait *S. Hieronymus*: *Sententia Dei Sanctorum precibus frangitur*: hoc eſt, Deus vult effectum ſuæ vindictæ impediri precibus Sanctorum, Neque hoc eſt, vt illi ſuſpicantur, Dei miſericordiam committere cum eius iuſtitia. nam quo ad effectum ac praxim, id iuſtum apud Deum ſolummodo, quod ipſe vult efficaciter. Huic autem iuſto non aduerſatur miſericordia: non enim præſupponit hæc decretum in Deo efficax ad puniendum. nam ſi id faceret, mutationem in Deo deſignaret: ſed ſolum impedit effectum, qui alioquin iuſte poterit noxiis incuti: huiuſmodi vero iuſtum omitti poſſe, conſtat ex generali diſpoſitione ſuperiorum, qui non iuſti modo, ſed pariter miſericordes eſſe debent iuxta rationem ſui officii. nobis quidem id iuſtum, obligationem adferens, quod lege, quod vſu taxatum: apud Deum autem iuſtum nihil, aut obligatorium, niſi quod ſua voluntate efficaci ſancitum. Denique quod

Exod. 32.

Hier. in 13. cap. Ezechi.

Stoici

Stoici de vitioſitate ſpei, deſiderij, timoris, quibus religio innititur, Philoſophantur, iam dudum ſchola exploſum non tantum a noſtris, ſed etiam à Philoſophis. Ex generalibus itaque Principiis hactenus diſcuſſimus, eum le moneurum cultus Deo exhibendi. Videamus modo quid ex ſimilibus Principiis definiri poterit de honoribus qui Sanctis ac Dei amicis, iam in cœlo beatis, a mortalibus merito perſoluendi.

CAPVT XII.

Honores eis ad ipſorum funere delati, qui dum ſuperſtites eſſent, omni virtutum genere floruerunt, cum ſacri, tum ciuiles.

QVantam vim ad alios cum inſtruendum, tum incitandum, exempla ſiue oculis percepta, ſiue indubitata fide explorata, obtineant, nemini, credo, obſcurum eſſe poterit. dogmata etenim in hoſce fines inſtituta, ex generalibus Principiis, non niſi maiori, & eleuatiori intelligentia percipiendis, ducuntur: exempla vero ipſos etiam ſenſus quodammodo feriunt, ac circa particularia, cuiuſuis vel tenui ingenio familiaria, verſantur. *Melius* inquit *Plinius, homines exemplis docentur. quæ inprimis hoc in ſe boni habent, quod adprobant quæ præcipiunt fieri poſſe.* multum ſane iuuat ad imitationem, præ oculis videre præclaras virtutum imagines ab eis expreſſas, qui communem cum nobis naturæ conditionem ſortiti, ac ſimilibus plane infirmitatum impedimentis præpediti, earum honeſtati ſtrenue incubuere. qui oceani ſulcant vortices, libenter audiunt a nauigantibus quid in oceano factitatum. qui humana moliuntur, vtilius norunt hominum geſta quam Angelorum miracula. Atque inter alia ſingularem quandam lenitatem præ ſe ferunt exempla, quando ad aliquem emendandum proferuntur. *Exaſperat homines,* ait *Patianus, imperioſa correctio, blandiſſime iubetur exemplo.*

Plin. Panegyr. Traian.

Pacian. in Panegyr. Theodoſ.

2 Hæc autem efficacius virtus præſtat, ſi laudata fuerit, ſi propriis coloribus illuſtrata, aliorum mentibus cum decore, & honore ſuo, excolenda proponatur. & precor, cui rei encomia, celebritates, ornatus, ac pompæ a mortalibus potius impendendæ quam virtuti? virtuti dico, hominis, qua ad Dei ſimilitudinem condito, ſummæ perfectioni, vt docet S. *Auguſtinus:* omnium laborum a Chriſto Domino ſuſceptorum fructui ac meſſi in nobis expectatiſſimis? Cuius rei aliqua licet tenuis præſentatio, veterum animos, vel ad mortem ipſam, patriæ cauſa, generoſe oppetendam, plurimum inflammauit.

Auguſt. Ser. 1. inter parũ

Neq; inhoneſte & abſq; gloria occubui,
Nam & me licet apud poſteros audiri.

Homer. apud Cyril. Alex. l. 10. Cont. Iul.

Huius cupiditatem virtutis in *Iphigenia* pro ſalute Græciæ immolanda, cecinit *Euripides:*

Eurip. Iphig.

Tunc decuſque, & celebre nomen hinc mihi parabitur,
Quippe quæ meopte capite liberarim Græciam.

Quem ritum adeo rebus humanis conſentientem, ac à primis Chriſtianis ſuſceptum, cum *Iulianus* Apoſtata improbaſſet perinde ac ſi noſtri tunc temporis plures Deos coluiſſent venerati, & ſuperſtitioſius mortuorum ſepulcris inhæſiſſent, *Arnobius Cyrillus, Alexandrinus, Theodoretus,* illi manifeſtum fecere, Græcos etiam ſuos, eundem morem erga inclytos ex virtute, poſtquam occubuiſſent, qua diebus anniuerſariis, qua ſepulchrorum, & imaginum trophæis, qua publicis Encomiis, obſeruaſſe. *Vnde dicunt,* ait *Cyrillus Athenis maxime elegantes, & facundos anniuerſarios agones inſtitutos, qui pro Græcis periclitati, obſtantes Barbarorum inſolentia, numero minores bellatorum innumerabili turba, Cum viuere non poſſent pro victoria contenderunt, ne minus viriliter morerentur memoriam, & encomia apud illos conſequuti. Plato* ipſe, & *Pauſanias,* iſtius ciuilitatis meminere, illamque valde commendarunt. Atque quo ad hoc, Romani Græcis nequaquam fuere inferiores, idque vel à primis ipſis Romani imperii incunabulis, vt teſtatur *Dionyſius. Præconiis celebrabant benefactores ſuos. Quidni ergo,* ait *Seneca. magnorum virorum, & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? quidni honoris cauſa illos ſemper appellem? quam venerationem præceptoribus meis debeo, eam illis præceptoribus generis humani à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si Conſulem videro, aut Prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet, faciam. Equo deſcendam, caput adoperiam, ſemita cedam quid ergo M. Catonem vtrumque, & Lelium ſapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleantemque in animum meum ſine indignatione ſumma recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo.* Hac ipſa honoraria æſtimatione imbutus M. *Aurelius,* vt ſcribit *Vopiſcus,* præceptoris ſui ſepulchrum ſparſis roſis venerabatur. *Eſt omnino Capitoni in vſu, ait Plinius, claros viros colere. mirum eſt qua religione, quo ſtudio imagines Brutorum, Caſſiorum, Catonum domi vbi poteſt habeat. Idem clariſſimi cuiuſque vitam egregiis carminibus exornat; ſciens ipſum plurimis virtutibus abundare, qui alienas ſic amat. Redditus eſt Lucio Sillano debitus honos, cuius immortalitati Capito proſpexit pariter & ſuæ. neque enim magis decorum, & inſigne eſt ſtatuam in foro populi Romani habere quam ponere. Conſuetudo manſit apud Romanos,* inquit Plutarchus. *Vt qui ſtrenue pugnando obiiſſet, ab optimatibus laudaretur.* Ciuilem huius moris rationem aſſignat, *Cicero: Atque in pleriſque Ciuitatibus intelligi poteſt, augendæ virtutis gratia, quo libentius reipublicæ periculum adiret optimus quiſque, virorum fortium memoriam, honore Deorum immortalium conſecratam.* Denique vel extremi in occidente Indiani, vt ſcribit *Boterus,* honoris cauſa præclarorum virorum, iam defunctorum, oſſa ſecum ferunt bellum agentes, partim quo ipſos inde colerent, partim quo eorum recordatione, ad imitationem fortitudinis ipſorum, ſeſe incitarent.

Arnob. l. 1. Cyril. cont. Iul. Theod. l. 8. de prouid. de Martyr.

Ciril. l. 10. in Iul.

Plato in Menech. Pauſan. in Acha. Dionyſ. l. 7. Senec. Ep. 64.

Vopiſc. in M. Aurel. Plin. l. 1. Ep. 17.

Plutar. in pub.

Cicer. l. 3. de Nat. Deor.

Boter. de nou. orb.

— Te liuida ſaxa,
Te ſimilem docta referet mihi linea cera.
Hos ebur, & fuluum vultus imitabitur aurum.

Statius. lib. 3 Syluar. Ouid. lib. 1. Triſt. Cicer. in hom.

Neque ſane, quod *Cicero, Iuuenalis,* & alii animaduertunt, aliunde Romani diuinos honores diis Heroibus habuere, niſi quod eos, inter mortales agentes, eximiis virtutibus inclaruiſſe nouiſſent: licet modum excedentes, in magnum

Scrip. 3. de Nat. Deor. Iuuen. l. 3. Saty. 8.

illud

ill[illegible] patriæ eodem impegerint. *Lege Stoicorum ſcript[illegible] quit Arnobius, vel ſcripta ſapientum, eadem mecũ recognoſces, ob merita virtutis aut muneris Deos haberi.* De Athenienſium ritu hæc *Cicero*, enarrans illius Gẽtis cæremonias ſepulcrales: *Sequebantur epulæ, quas inibant parentes coronati: apud quos de mortui laude, cum ni quid veri erat prædicatum: nam mentiri nefas habebatur, ad iuſta conjecta erant.*

Hig. l. fab c. 274. Lex Ro. Cic. li. 2. de legib. Cic. to. 2 de legib.

3 Mos iſte colendi ſanctos & ſummis virtutibus ornatos, etiã poſt eorũ obitum a Chriſti Eccleſia, ac in ea, a veris Dei cultoribus exactiſſime perpetuo retẽtus fuit, de virtute vtique nõ niſi ſancte, auguſte, ac ciuiliter ſentientibus. Cui haud alij obſtitere, quã barbari hæretici, vtpote *Manichæi, Vigilantiani*. qui nõ aliunde illũ vituperarunt, niſi quo ipſam virtutẽ, ac Chriſti Domini merita, quorũ fructus, pariter extenuarent, adeoque penitus opprimerent. Et quidem præcepta diuina, Iudæis tradita, frequentẽ ac vigentem memoriã præclarorũ virorum, qua ſacrã hiſtoriam publice in ſynagogis legendo, qua feſta celebrando, eis ingeſſerunt. *Narrationem virorum nominatorum conſeruabit.* Diſtrictiſſime autẽ Dei Eccleſia hanc in ſe curam, idque ab initio ſui, ſuſcepit. *Clemens* papa in vrbe Notarios quoſdam conſtituit, qui ſanctorum hiſtorias & martyria literis conſignarent. Teſtatur *S. Cyprianus*, ſuo tempore ſignatos dies, in quibus martyria paſſi heroici illi veritatis teſtes, eo fine, vt annuatim a poſteris colerentur. Laudat *S. Hieronymus* pietatem *Iuliani*, cui, *Dedicatio oſſium martyru candida veſtimenta reddiderit*, cum paulo ante ob funera duarum filiarum lugubribus indueretur. In hunc ipſũ vſum, ſanctorũ memorijs dicata templa, ſacrata altaria, appoſitæ imagines, ad eorum ſepulcra accẽſa lumina, ſparſi odores, de quibus *Prudentius*, & *S. Paulinus*, multa narrant: quo eorũ recordatio, cultuſque apud poſteros vigerent ac propagarentur.

Chry. de S. Ignat. Eccl. 19. Bar. To. 2. in mar. Ro. Chry Ho. de S. Ignat. Cyp. exh ad mart. Hier. epi. ad Iul. Pru. hym de S. Laur. Paul. de Cel. puer.

4 Huius quidem pietatis perinſignis ſane ciuilitas luculentiſſime apparet: ſtatim enim ac viderint ciues, laudes haſce ac præconia ſanctorũ peracta, eorũq; feſtos dies accuratiſſime obſeruatos, cogitabũt quod res eſt, nẽpe virtute præſtantius nihil. Vnde amore illius accenſi, eiuſdẽ deſiderio mirifice capientur, iuxta ac conciues. quos virtute claros perſpexerint, maximo honore ſimul ac amore ſecũ viuẽtes proſequentur. quid enim feruẽtius ad excitandũ affectũ in virginitatem, quam intueri virginum lilia ac puritates in cultu ac precio apud pios, adeoq; ipſoſmet principes religione florere? quid ad fortia aggredienda vel acerba perferenda acrius incitamentũ, quam ritu publico aſpicere & venerari paupertatẽ, humilitatem, patientiam, charitatẽ in eis, qui in ſũmis miſerijs poſiti, iſtis nobilitati fuere? quid ad cõcipiendũ notionem aliquam beatitudinis, ac præmij in cœlo, clarius & illuſtrius, quam cõtemplari ſanctorũ etiamnũ ibi regnantiũ nominibus hic in terris honores vel a ſupremo reipublicæ magiſtratu perſolutos? virtus ſane, & cœleſtis gloria, in iſtis ſuas habẽt viuas imagines, quas oculis delibemus, ſuos magnetes, a quibus ſalubriter trahamur, notas ſuas ac cynoſuras, a quibus inſtruamur, ac recta in curſu iſtius vitæ ad metã beatitudinis æternæ dirigamur. quocirca ſi ciuile fuerit, ciues virtutis notitia imbui, iuxta ac eius cupiditate inflammari: ſi fuerit ciuile, eoſdem expreſſũ aliquẽ conceptũ animi retinere cœleſtis gloriæ, profecto iſtis titulis ciuile, Sanctis iam in cœlũ ingreſſis, dies feſtos ac religione ſacros ritus decernere, in eis ſua propria ornamẽta, ac vberrimos fructus meritorum Chriſti nos ſuſpicere & honorare. Neq; eo periculũ, quod leuiſſime cõmentãtur Proteſtantes, Deo ipſi cultũ eripiendũ, ac in Sanctos ſũma iniuria transferendũ: etenim cultus Sanctis a pijs cõceſſus nihil continet latriæ aut ſupremi illius, quẽ Deo ſoli tribuimus, lõge inferius ſubſidẽs. quomodo ergo idololatria, quomodo in diuinũ honorẽ furtũ aut ſacrilegiũ, quod idulolatria cõmittatur? Si amico, ſi principi nihil detraham, vtilitatem aliquam in alium conciuem conferendo, fieri ne inde poterit, vt in amicum & principẽ eo iniuſte delinquã? imo potius Dei magnitudinẽ ac bonitatẽ hinc laudãdã proponimus; profeſſi non ſolum ipſum cultu digniſſimũ, ſed quod ipſe effecerit, vt eius munere ipſius quoq; ſancti cultu ac veneratione noſtra digni pariter appareant. Qui precor, huic mori vtiliſſimo impie refragantur, qui argumẽtis ad applauſum cõpoſitis eũ impugnant, ſi nõ homines inciuiles plane ac barbari, qui virtutis, qui cœleſtis beatitudinis nullẽ prorſus egregiam formam in animũ admittunt? qui in ſuperbiam rigidi, ijdem in ſanctos, in beatos, in Dei amicos & aulicos pie & amanter molleſcere obſtinatiſſime recuſant. Docet *Ariſtoteles*, virtuti deberi laudes, beatitudini autẽ aliquid laude ſublimius. *Beatitudinem nemo laudibus effert vt iuſtitiam, ſed vt diuinius ac melius quiddã ſuſpicit, & in rerum beatiſsimarũ numero collocat.* Si iuſtitia ſuperſtitis alicuius laudem meretur, qualem obtenta a Sanctis beatitudo, a nobis merebitur?

Ariſt. l. 1. Eth. c. 10.

5 Sed neque Sanctorum cultus a Dei ac Sanctiſſimæ Trinitatis cultu ſecernitur: ſed in hunc vt flumina in mare, redundat. Sicut enim Sanctorũ virtutes erant ipſorũ motus in Deum, vt diuine philoſophatus *S. Dionyſ.* ita noſter cultus quẽ Sanctis tribuimus, noſter eſt motus in Deũ: ſcilicet in bonitatẽ Dei tribus perſonis communem. In Sanctis admiramur ac colimus Dei Patris bonitatem, quæ ita in Sanctorum moribus ſua gratia inclaruit, inualuit. Admirati olim ſummi Philoſophi *Ariſtot.* & *Galen.* qui fieri naturæ & Dei opere potuerit, vt anima immortalis & ſpiritualis ſubſtantia, nexum appeteret cum corpore mortali ac terreno, vndeque in corporis concretione, anima incorporea includatur. pariter nos in ſanctis id admiratione proſequimur, quod æterni Patris bonitas humani intellectus tenebris, iuxta ac voluntatis fragilitati, lumen intelligentiæ, ſimulque robur virtutis impreſſerit: & eo effecerit, vt anima viueret vita virtutis, ſicut corpus animæ vita ſubſiſtit: non enim minus alienæ à virtute animæ in corpore ignorantia & imbecillitas, quã ab anima corporis cõtagio. nihilominus hæc Dei bonitas, quæ & omnipotens, ſuo effectu in ſanctis conſpicua, & a nobis agnoſcenda, dũ videmus, eã in ſanctis ſummas & admirabiles virtutes excitaſſe, & quodãmodo, eo pacto ex ſpinis vuas, ex tribulis ficus collegiſſe. Dei filij pariter in eiſdẽ ſãctis agricultura & beneficẽtia cõparent: vt enim ſol in *Marte* ſtella rubeſcit, in *Lucifero* ſplẽdet, in luna veluti in argento albeſcit, in iride verſicolor fulget, ita Filij Dei infinitũ meritũ, in ſanctis diuerſimode elucet, & tãquã aqua fontis in medio paradiſi, in diuerſis plantis colore & odore multiphariã floret. In eiſdẽ ſãctis deprædicamus quoque vim & amorẽ ſpiritus ſancti, qui dum ferebatur ſuper aquas frigidæ noſtræ naturæ, eis fœcunditatẽ recte operandi impertiuit, adeoque ſuo calore viuifico ad cõuerſationem in cœlis excitauit. Quis ergo dicet noſtrum cultũ, ſanctis impenſum, Dei cultui detrahere, & non potius eumdem plurimum commendare? O decora naturæ! o gratiæ robora! o gaudia & coronæ Dei!

Dion. de diu. nom. cap. 1. Ariſt. l. 1. de anim. Galen. de Hom. fab. 1. Cor. 3. Gen. 1. 2. Phil. 3.

6 Reputantes porro ex munere Chriſti, actionum, habituũque præſtantias, quæ in ſanctorũ animabus

emicuere, recte indicamus eas a nobis venerādas: præſertim cū eis, tanquā culmis, gloriæ diuinæ ariſta modo acceſſerit. Dignæ fuere iſtorū mētes, in quas
Gen. 2. Sapiētia Dei ſe inſinuaret, & ſuo fulgore eaſdē illu-
Sap. 7. ſtraret: illa dico Sapiētia, quæ *Candor lucu æterni. Vapor virtutu Dei. Neminē enim diligit Deus, niſi eum, qui cū ſapientia inhabitat. eſt enim hæc ſpecioſior ſole & ſuper omnē diſpoſitionē ſtellarum, luci cōparata inuenitur prior.* Deinde ſicut ſanctorū mētes inſtar ſpeculorū, a radio cognitionis ſplenduerūt, ita eorūdē voluntates tā cōcupiſcibiles, quā iraſcibiles, virtuti ac Deo pulcre inſeruierūt. Id in ipſis cōcupiebat volūtas, quod ad rationis iudicium pulcrū, quod honeſtum, longe ab ea depulſa fœda illuuie voluptatis. In eiſdem pariter id in odio partis iraſcibilis, quod Deo ac virtuti contrariū: tametſi interea ad omnē humilitatē & patientiā mitiſſimo ingenio cōpoſitæ. Neque hæc præſtitere ad imperiū fati, ad vani honoris ambitū, ſed in Chriſtū Ieſū intendētes, eiuſque amore dulciſſime flagrantes, actionū optimarū decoribus vtrimque nobilitati claruere. Quarū ſane memoria apud nos, animi & ciuilitatis bonis conuenientiſſima.

Aug. l. 5. ciu. c. 17. 6 Recolit *S. Auguſt.* prodeſſe honorifica *Reguli* fidē vel hoſti dantis, penes nos recordationē iuuare quoque aſſerit, memoriam *L. Valerii* conſulis, priuatas fortunas publicis bonis poſthabētis: *Pyrrhi* quoque Regis, parati ad aduerſa omnia toleranda, priuſquā ſuſceptā cū Romanis ſocietatem perfide exueret. Ex quo idem Doctor intulit, Chriſti cultoribus plurimū prodeſſe, eis ob oculos ſtatui res geſtas ſancto-
Aug. l. de Cat. Rud. cap. 7. rum. *Quæ non ideo,* inquit, *proponuntur, vt ab eis iuſtificemur, ſed vt eos imitantes, ab eorum iuſtificatore nos quoque iuſtificemur. Alexandro* animus incāduit plane ad martia facinora, *Pompei* Epitaphiū legenti. par omnino, amatores virtutum ad eas accendi vehementius, vbi earum encomia in ciuitate perceperint decantata, qui ipſarum præſidijs ad cœleſtem gloriam adſpi-
Sal. bell. Iugur. rarunt. *Adherbal* de antiquis vt ſcribit *Saluſtius* diſſerens, dicebat: *Cum maiores imagines intuerentur, vehementius ſibi animum ad virtutē accendi dicebant. ſcilicet nō cerā illā neque figura tantā vim in ſe habere, ſed memoria rerū geſtarū eā flammā egregiis in pectoribus creſcere, neque prius ſedari, quam eorum famam atque gloriā adæquarent.*

7 Atque ſicuti religioni in vniuerſum vis ineſt ad proferendū ciuilitatem, ita in Sanctorum cultu pij noſtri anteceſſores peculiarē quandā hac ex parte energiam agnouere. Superius diximus, religionem eatenus virtutem ciuilem eſſe, quatenus idonea, quæ rigorē iraſcibilis in nobis facultatis remittat, ac quadā dulcedine inſpergat. quod illi prudenter ac ſciēter cogitantes Sanctorū ſolemnitatibus, vt narrat *S.*
Greg. Niſ. in vita Grego. Taumat. *Gregor. Nyſſen.* Muſicā, congreſſum frequentem, honeſtū ac decorū luſum, publicū quoque epulum, conceſſere, quibus ciues magis inter ſe vi religionis manſueſcerent ac charitate mutuo ardentius flagrarent. ac tametſi iſtis ciuilitatis munimentis nō æqualiter cum alijs indigeāt, qui in populoſis degunt ciuitatibus, propterea quod multæ aliæ adſint ipſis occaſiones congrediendi ac collætandi, nihilominus qui vicatim aut opidatim ruſticantur, vt cum ſocijs beneuole, innocenter, ac manſuete congrediantur, iſtis artibus religionū meſcandi, tractandi & informandi ad placidos mores conſortij & ciuilitatis. Enimuero ſi nunquā, aut raro vſpiā conuenirent ciues, præter
Greg. l. r. ep. 7. quā in popinis aut luſtris, quod *Puritani* contendūt: ſi apud eos nullū conuiuiū honeſtaret vel moderaretur religio, ſi eadem nunquā legē coeuntibus modeſtiæ imponeret, cito profecto aut diſtracti in barbariem inhorreſcerent homines, aut in petulantiam quantocius ſoluerentur. Qui cōgreſſus ſacri, ſi modo vitijs aliquādo opportuni, ſeruentur nihilominus, ita tamen, vt occaſiones vitiorum a tam ſanctis ritibus depellantur. Ciues ſeſe mutuo cognoſcere, ciuile, licet id vetat ars tyrannica: Vtilis ergo mandante religione cōcurſus, quo plures ſeſe mutuo vidēdos pro- Aug. epi.
ponunt, eoſdem congredientes, pariter ciuile, fore 64.
temperatos, honeſtos, pudicos, ac ſobrios. Ciuilis ergo religio, Sanctorū memorijs impenſa, quæ iſtis virtutibus imperat, quæ eas in ſocietates inducit, ac illas in ſuo comitatu perpetuo retinet. vbinam loci obſecro, graues ac pudici ciues fuerint, ſi nō in eo, in quo ſe Sanctorū nomina celebrare, religionē exercere animaduertunt? Egregie *Ariſtot.* apud *Senecā* Sen. l. vit.
dicit. *Nunquā nos verecundiores eſſe debere, quam cum de* nat. quæ.
Diis agitur. atque ob hāc cauſam & honeſtum exer- cap. 30. Ariſt. l. 7
citium corporum *Ariſtot.* fœminis etiam pudiciſſimis pol. c. 12.
progreſſus concedit ac conſulit ad fana Deorum.

CAPVT XIII.

Honores ac priuilegia Sacerdotibus ac locis ſacris conceſſa, plurimum ad morum ciuilitatē & ſanctitatē conducunt.

CVm omnis reſpublica duobus hominum ordinibus conſtet, ſacris nempe ac ciuilibus, tū æquū, vtroſque inter ſe arctiſſime mutuis officiis coniungi ac deuinciri. Hæc autem eorū colligatio ex duobus conſurgit: ſcilicet ex largitione ac redditione. ad ordinem ſacrum proinde ſpectabit, diuina munera ac beneficia in ciuilem ſtatum conferre: viciſſim ad hunc, honorem ac ſpecialia iura retribuere, Dei ipſius lege ſancita fideliſſime ſeruare & executioni mandare. Ex quo ſequitur ordinem ſacrum eo gradu ſibi vendicare debere cultū & priuilegia a plebe deferenda, quoto ipſe beneficia pondere maiora, aut minora, illi ſuppeditare videatur. nam ſi ille ſtatus minora ſolum præſtiterit, non erit ratio, ob quam grandiora ornamenta ab altero expectaret: ſin autem maxima ac ſumma largiatur, iuſtiſſima ſane, ob quā maximum itidem honoris & priuilegii cenſum a ciuilibus hominibus acciperet, quando enim ex beneficio oritur obligatio ad retribuendum, tunc ex maiori beneficio recte propagabitur debitum arctius ad ſolutionē maioris gratitudinis & remunerationis. Deus autē qui noſtris ſacerdotibus ſolui ingens quoddā momentum dignitatis ac decoris a popularibus voluit, eiuſmodi officium, radicē & cauſam ſui habere decreuit, in præſtantiſſimis ac diuiniſsimis beneficijs, quæ illi popularibus impertiuntur: vtpote in diuina præſtātia Sacramēti Euchariſtiæ, quā ore ſuo conficiūt, in maxima excellētia hoſtiæ, quā in eorum gratiā immo-
lant, in animarū ipſorum ſanctimonia, quā peccata Hier. Ep. ad Nep.
remittentes, ipſis conferunt, ac ſimilibus.

2 Nulla etenim natio, fama religionis ac ciuilitatis celebris, quæ vt ipſam religionē ſacratius inter ſe ſtabilirent, ſimulque populo illuſtriorē cōmendarent, priuilegia, immunitates & ornamenta ſacerdotibus non indulſit, & inuiolata eſſe omnino ſtatuit. Hinc teſte *Homero*, ne ſordido ritu cogerentur ſacerdotes Hom. de
in *Delo* manuum ſuarum laboribus victū compara- Breiſid.
re, aliūde ex publico illis abundanter antiquitus prouiſum, ſeu χωρὶς ἀπ' ἀμοιρίης vt canit *Callimachus*, Callimach.
ſuccurſum. Ægyptii proinde, vt ſtatus ſacerdo- hym. 4.
talis apud ipſos in quodam ſplendore ac maieſtate verſaretur, nō alios delegere ſacerdotes, quam præcipuos magiſtratus gerētes: *Propter eorum,* inquit *Plato*
quæ aggrediuntur, tractantque maieſtatem. Ariſtot. quo- Plat. l. de
que loquens de ſacerdotibus Heroum tēporibus, ſic Regn.
ſcribit: *Dux belli & iudex controuerſiarum erat Rex, &* An 3. pol
Dominus cæremoniarum. Proinde idē admonet, nō de- c. 15. 7. pol
cere ſacerdotes, ſordidas artes exercere, hāc rationē cap. 9.

aſſignans:

aſſignans: *Honor enim Dijs a ciuibus eſt impendendus*. quo innuit, diminutas ſacerdotum dignitates, tranſire ad vituperia ipſorum Deorum ac myſteriorum religionis. Vnde concludit, ad ſacra conſcriptos homines, quietos debere eſſe & feriatos. quod omnino nos pie conſtitutum reputamus, cum negotia ſæcularia ex mandato

2. Tim. 2.

S. Apoſtoli *Pauli*, ſacris perſonis, Deo ſpeciali munere militantibus, interdicantur. Quinimo Romani ſuis ſacerdotibus varias immunitates, reſpectu vulgaris ſubiectionis etiam in ciuilibus, conceſſere, eoque à reliquis ciuibus diſcretos omnino voluere. Veſtalis virgo ſtatim ac in templi penetrale inducta, à patria poteſtate

Gell. l. 1. c. 12

emancipata manebat: *Patriæ poteſtatem exuit*, ait *Gellius*, *& ius teſtamenti faciendi adipiſcitur*. Coi

Ta. l. 12 An.

propter venerationem *Æſculapij*, ſoluti fuere à *Claudio* Imperatore vt refert *Tacitus*, à vulgari debito pendendi tributum. Apud *Gallos*, vt narrat

Cæſ. lib. 6.

Cæſar, hac ipſa immunitate gaudebant ipſorum *Druides*.

3 Enimuero ſi extiterint quædam certarum perſonarum à veteribus prudenter decreta priuilegia quo ad ciuilem ſubiectionē, certe nulli hominum generi aptius concedenda, quam ſa-

Ariſt. li. 2. Pol. cap. 7.

cerdotibus ac ſacris hominibus. *Eſt lex*, inquit *Ariſtoteles*. *qui tres genuerit filios, eum eſſe immunem a cuſtodia: qui vero quatuor, immunem eſſe ab omnibus*. Militiam profeſſi apud Romanos, & alias etiam Gentes, quo ad plurima, haud ſubijciebātur ciuilium legum obſeruationi. Hinc manauit *Camilli* ſancitum, militem cogi non poſſe vt extra vallum, vel longe à ſignis, litiget. Vnde *Iuuenalis*:

Iuuen. l. 6. ſa. 16.

Solis præterea teſtandi militibus ius
Viuo patre datur: nam quæ ſunt parta labore
Militiæ, placuit non eſſe in corpore cenſus.
Omne tenet cuius regimen pater.

Neque tunc temporis conqueſti ciuiles principes, ſibi iniuriam illatam, quod in ciuilibus milites ſuis imperijs ſubducti, liberius viuerent. æquius ſane, religionibus addictos, adeoque ciuilius, huiuſmodi exemptionibus pollere, quam

Dion. lib. 2 Antiq.

milites, quam rei vxoriæ addictos. *Numa* inquit *Dionyſius*, *ſacerdotibus in omnem vitam honorem conceſſit, immunibus propter ætatem a militia, & propter priuilegia exemptis ab vrbanis moleſtijs*. *Qui*

Pap. præf.

bona fide inquit *Papinius*, *Deos colit, amat & ſacerdotes*.

4 Atque inter reliqua ſacerdotalis condicionis ciuiliter aſſerenda ornamenta, id vnum, vt feriati ac liberati à moleſtijs, quantum fieri poterit, ex ſuo peculio degant, nec cogantur à ciuium voluntatibus ſtipem, vel ad vitæ neceſſaria ignobiliter emendicare. Hoc quidem apud Iudæos Deus ipſe ſuo iure firmauit, omni-

Leu. 10.

no inſtituens *Leuitarum* proprias poſſeſſiones, eaſque illis ſolum ſubiectas, tum etiam à vario cenſu populari immunes. Quis enim non aduertit, turpe eſſe, ſacerdotes alimoniam implo-

Theodo. Cleaſter. Toſt. in 45. cap. Gen.

rare debere à ciuibus, ipſis quo ad gradum multo inferioribus: quibus pariter niſi dicendo agendoque placuerint, cum ignobili depulſu cariturι ad vitam requiſitis? quomodo libere eos admonebunt officij ſacerdotes, quomodo inter eos vlla dignitate conſpicui apparebunt, ſi per eos ſtare debeat, vt ſuſtententur, vt veſtiantur, vt vitalem hanc auram reciprocent: eſt ergo quod ex proprijs potius viuant, ac eis bonis fruantur, quæ in gratiam ſuarum perſonarum ſimiliter ciuili foro imperioque eximuntur.

5 Porro ciuile, quemadmodum vel ipſi legi naturali congruum, clericos ac ſacerdotes in vniuerſum ab omni ciuili coactione, à pœna, aut mandato eſſe immunes, non niſi à ſacris legibus, à ſacro magiſtratu latis, quoad vitam etiam ciuilem, gubernandos, iudicandoſque. Huiuſmodi ſacræ perſonæ, quo melius ſuorum conciuium ſpiritualibus commodis inſeruirent, à ſe ſponte abdicarunt multa in hoc genere licita ac vulgaria: vtpote connubia, occupationes forenſes, varia genera ludorum, veſtium ac conuerſationum: proinde iuſtum, in eiſdem populum agnoſcere diuerſa priuilegia, quibus quantum ad vitam hanc temporalem nobilitentur. Si ſpi- 1. Cor. 9.
ritualia beneficia, eaque maxima in populum conferant ſacræ perſonæ, vt ait Apoſtolus, æquum debere hunc, quaſi ex ſuo dimenſo illis aliqua retribuere, & eoſdem priuilegijs colere, præſertim exemptionem a coercitiua vi legum ciuilium eis concedere. atque in particulari cum vel ipſa natura abhorreat, filios in parentes eſſe iudices, ergaſtularios, lictores, carnifices, magis ſane abhorrebit, laicos conſtituere, qui in ſacerdotum incolumitates, libertates ac ſanguinem: in eos dico, qui vitam & libertatem ſpiritualem eis inſpirarunt, vindices reperiantur. enimuero clerici eodem iugo ciuilis auctoritatis depreſſi, quo plebei, facile in contemptum eorum deuenirent, neque muneris ab eis obiti vlla inſignis æſtimatio à vulgaribus haberetur: a perſonis enim ad officia tranſit æſtimatio.

6 Qui ergo iſtis Cleri priuilegijs obſiſtunt, cogitare debent, quonam gradu ac ſi eodem in crimen impietatis, in honoris Deo reddendi, furtum quoddam impingant. Dei enim & myſteriorum honores, ſequuntur illum honorem, qui eorum miniſtris impenditur, vt ſupra *Ariſtoteles* recte Philoſophatus. idcirco qui perſonis ſacrorum hominum priuilegia eripi- Ariſt. lib. 7.
unt, eo ipſo actionibus, quibus funguntur, Pol. cap. 9.
pariter detrahunt: qui autem hoc agunt, Dei certe honores eodem diminuunt, impii ſunt in ipſum, quicquid alias politici rei luæ, inurbanitati in ſacerdotes, in ſacra, & in Deum extremæ impietati ſuæ, prætexerint. Imo cum reliquæ virtutes in vna religione contineantur, ac ab ea vt radice ſtabiliantur, dum hanc extenuant & contemptibilem reddunt, eo omnes plane virtutes eleuant, & opprobrijs dedecorare merito æſtimentur. Nam ſi honor alicui Philoſopho habitus propter præſtantiam in ipſo ſcientiæ, ciuilis ſit, multo magis, vt bene diſſerit *Plato*, ciuilis fuerit cultus religionum præſidibus ac cultoribus delatus. Vnde iſtis alloquutus *Dionyſium* Siciliæ tyrannum:

Si tu me honoraueris, idque apud multitudinem, quod tu imprimis cupiebas, tibi opinionem pariet tanquam ſapientia amatori. Subiungit vero, hanc laudem ipſum amiſſurum, ſi modo Philoſophum palam honore debito proſequi recuſauerit. Pari ratione, nihil prorſus lucrantur, qui honorum ornamenta & priuilegia ſacerdotibus conſtituta, in ſuis ſpoliis cenſent, cum eo perdant opinionem & æſtimationem pij viri in Deum. Certe S. *Ambroſius* non de aliis regibus, quam de eximie politicis loquitur, cum hæc ſcripſerit. *Videas regum colla & principum, ſubmitti genibus ſacerdotum, & oſculatis eorum dextris, orationibus eorum credunt ſe communiri. Sacerdotes* idem ait, *de laicis iudicare debent, non laici de ſacerdotibus.*

Ambr. lib. de dig. ſacerdot. c. 2. Apud Barō. Tom. 4. an. Chr. 381. pag 451.

7 Enimuero obſeruata & confirmata hæc cleri immunitas, tantum ab eo recedit, quod aliqui diuinant, vt nempe ipſis hinc cauſa ſit vberius delinquendi, principum poteſtates ac iura diminuendi, vt potius vitæ honeſtati in ipſis ſacris perſonis, ſimulque principum dignitatibus plurimum conferat emolumenti. Dum enim clerici animaduertunt, hoſce honores & ornamenta à populo ipſis concedi, maiori ſtudio accendentur eas virtutes acquirendi, & oſtendendi, quibus illis digni videantur. vt enim, artes, ita pariter virtutes honos alit. Hinc animis capeſcentes notionem ſacrorum munerum. quæ obeunt; ac ea diuina eſſe inde agnuſcentes, ob quæ a plebe tam inſignia officia reuerentiæ accipiunt, quo eorum ſacrorum ſanctimoniæ, vitæ genere ac puritate apte reſpondeant, omni animi cura ſolicitari ſtatuent. neque vulgaris probitatis terminis ſua ſtudia definiri patientur, cum functiones ſuas, adeo ſublimes ac cœleſtes eſſe perſpexerint, tantoque interuallo popularium munera excedere animaduerterint. quo enim nobilior perſona, in quam culpa incidit, eo non ſolum grauius damnū, verum etiam turpior nota in hominum iudiciis apparere ſolent. Olim Leuitæ, quo ad conuictū, intelligentes ſe ab aliis ſecretos, inde nouere, ſuos mores nequaquam ſimiles eſſe debere eis, qui apud plebem in vſu, ſed plane excellentiores. idem omnino incidit in cogitationes noſtri Cleri, ſecum reputantis, ſe iuribus immunitatum a vulgo ornatos, ſolutos a principum imperiis, vni Deo ſcilicet ſubiectos, conari ideo oportere, vt illi vitæ excellentiori forma placeant ac eius legibus exactius, ſanctiuſque obſequentur. haud nocuere Leuitarū moribus hæc duo, ſcilicet ab aliis ſeparatio, & immunitas a ſubiectione terrena: & quare obſecro, ea noſtris Sacerdotibus aut Principibus modo officerent?

8 Vlterius, reſpectu vulgi, hæc ipſa indulta Clero priuilegia multum conducunt ad ſtabiliendum apud eos imperium virtutis: quod ita confirmant, vt magna ex parte ipſoſmet principes a multis moleſtiis, & anxietatibus inde liberent, eruantque implicatos. Auguſtius ac ſanctius æſtimabunt de ſacris myſteriis, adeoque de Deo ipſo populares, quando viderint ſacerdotes peculiaribus quibuſdam priuilegiis vltra communem ſortem ipſorum erigi ad faſtigium quoddam dignitatis. ac merito id faciunt, cum paſſim ſacerdotes in ſacris literis Dii & Angeli nuncupantur. quo fiet, vt iuſſa ſacerdotum, apud plebem plurimum ponderis, & auctoritatis retineant, quibus impigre morem gerant & obediant. pariter ſi principi voluntas, aliquo inflectere ſubditorum animos, nihil illi ad hoc oportunius ſacerdotum vocibus, quas vulgus admiratur, quippe ab illis prolatas, qui eximiis ac maximis immunitatibus diſcriminati, inter eos iure clareſcunt. Hoc ſane ad virtutem ac ciuiles mores acrius, quam detractis honoribus ſacrorum hominum, eorum munia ac ſententias inde contemptibiles populo exhibere. contemptis vero myſtis, religio pariter inclinata iacebit. huius autem neglectus, Principis etiam vel odium vel deſpectum proferet.

Malac. 2.

9 Vnde obſeruatum, ſeueriſſime Deum in eos animaduertiſſe, qui in *Chriſtos* ipſius, nempe ei ſacratas perſonas, immanitatem exercuere: adeo vt hoc vel ethnicis ipſis ſpirantibus rerum euentis innotuerit. *Achilles*, quod ſacerdotis filiam *Briſeidem* rapuiſſet, cauſa fuit, ob quam Deus in Græcorum exercitum peſtem immitteret, & ab *Apolline* punirentur grauiſſime vt recolit *Homerus*. *Aruns* Latinus, quod intorto telo *Camillam* virginem, *Dianæ* deuotam, funeſtaſſet, fuit poſtea a *Diana* ipſa interfectus, ac ſubinde Latini omnes, qui in Troianos pugnarant, turpiter in fugam acti.

Homer. Iliad. 1.

Huc periture veni, capias vt digna Camillæ
Præmia tunc etiam telis moriere Dianæ?

Virgil. Æneid. 11. 859.

Enimuero principes, qui in hoc ſacrilegii crimen incidere, vt tuti ac ſalui ſint, a diuinis fulminibus, debent omnino facinus animis ſummopere plangere ac deteſtari. Horrendū enim in pupillas oculorum Dei, in eius ſacerdotes, quos ipſe adeo diligit, & honorat, vllo genere iniuriæ, multo magis interneciune ac ſanguinis ipſorum effuſione deſæuire. Crudelis hæc impietas ad Deum ipſum tranſit, ſacerdotum inſtitutorem, initiatorem, amatorem: fuit enim eius vnicus filius ſacerdos ſecundum ordinem *Melchiſedech*. Deus, an tanta apud te miſericordia, vti iſtis etiam tuorum ſacerdotum Britannicis interfectoribus velis aliquando veniam indulgere?

Zachar. 2.

10 In eundem finem ciuilis pietatis, Eccleſiis ipſis ac locis, in quibus ſacra peraguntur, veluti diuinorū officinis, Angelorū choris, Dei ac Sanctorū thronis, peculiaria cōceſſa priuilegia. inter quæ, ad religionē, & illi adnnē miſericordiā, multū facit in eis Aſyli ratio, & tutū delinquentium perfugium. Religio quatenus virtus ſacra, vſque adeo miſericordiæ innexa, vt apud Hebræos, quod *Ribera* animaduertit, idem verbum miſericordem ſignificat, quod ſanctum. decet ergo, religionem ſanctam, eſſe miſericordem. Vnde conſilium extitit *Platonis*, tunc beneuolentiæ, & indulgentiæ tempus vel maxime adeſſe, quando religionum feſta a ciuibus celebrantur. Vt proinde Deus & ſacri homines indicium aliquod darent, quod miſericordia delectentur, ſtatuit Deus, adeoque communis hominum natura, templa & altaria iſtius miſericordiæ fontes eſſe & vbera. quæ cum in Deo inter alia eius opera præcipue eluceat,

Riber. in c. 6 Ham. & Mich.
Plat. lib. de Regno.

quidni

quidni in templis ipſius, vbi ille ſummæ miſeri-
2 Mach. 10. cordiæ opera erga mortales continuo exercet, eiuſdem miſericordiæ apparerent præclariora exempla impreſſioneſque? Teneritudinē hanc relligioſam etiam in ſontes apud Iudæos præter
Ath. in apol. pro ſua fuga. templum, olim repræſentabant Ciuitates refugij, de quibus *S. Athanaſius*. Gentes itidē omnes
Callimach. Hym. 4. huiuſmodi habuere vel nequiſſimorum aſyla in ſuis templis. Vnde, vt cecinit *Callimachus*, *Apollinis* templum in inſula *Delo*, vniuerſis eo perfugientibus protectionem contulit omnino in-
Virg. Æn. 2. uiolabilem.

Ædibus in mediis, nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit, iuxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque vmbra amplexa penates.
Hic Hecuba, & natæ nequicquam altaria circum
Præcipites, atra ſeu tempeſtate columbæ
Ouid. 2 Faſ. *Condenſæ, & diuum amplexæ ſimulacra tenebant.*
Iu. lib. 1. *Romulus vt ſaxo lucum circundedit alto,*
Dec. 1 Pauſ. in Attic. *Quilibet huc dixit, confuge tutus erit.*

Iuſtin. lib. 2. Imo aſyli violatores, etiam gentiles, ob impietatem grauiter vindicante Deo, pœnas luere ſolebant. Hinc *Papinius*, ob mortem filij dolens,
Papin. epic. cauſamque cladis ſecum requirens, ſciſcitatur,

Nunquid inacceſſo poſui veſtigia luco?

Huc ſpectauit templi Hieroſolymitani penetrale, quod prophanorum hominum vel ingreſſu violabatur: proinde in illud ingredi impium prorſus reputatum. Cuius ſine dubio penetralis relligio, deriuabatur à dignitate eorum, quæ in illo ſeruabantur, ac myſteriorum eo loci peragendorum, quadam diuinitate.

21 Cuius ritus origo, quod ſit in vniuerſum à magnitudine ac ſanctimonia ſacrorum, cum apud nos ea ſemper extiterint maxima, tum iura & immunitates Eccleſiarum noſtrarum hac ex parte præ alijs ſumma & inuiolabilia prorſus
Zoſim. li. 4. ſemper fuere. *Zoſimus* loquens de cæde barbarorum facta *Tomis* in Thracia per *Gerontium* Romanum ducem, *Theodoſio* & *Valentino* imperantibus, dicit, *Qui aufugerant in vicinum ædificium ſe*
Zoſim. li. 4. *recipiebant, quod à Chriſtianis habetur in honore, proque aſylo ducitur*. Hinc interfecto *Rufino*, ipſius vxor ac filiæ, quo tuti laterent, ad Chriſtianorum
Chry. hom. in Eut. & in Pſal. 41 Proſ. Præd. part. 3. cap. 38. Eccleſiam confugere: quod itidem feciſſe *Eutropium* Eunuchum, Conſulem Ethnicum, tradit *Proſper*, & id teſtatur *S. Chryſoſtom.* Scribit *S. Auguſtinus* quoſdam milites quendam ad necem inſectantes, ſtatim ſubſtitiſſe, videntes illum in
Aug. l. 1. ciu. cap. 4. Eccleſiam ſeſe recepiſſe: *Huc vſque ſæuiebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidatoris furor.* Neque hoc eſt patrocinari in leges delinquentibus, vt impij Proteſtantes calumniantur, ſed potius honorem deferre ſacris, & virtutem relligionis magnifice in publico excolere: quod ſane rebus ciuilibus conuenientiſſimum. id autem vel naturæ humanæ eſſe valde conſentiens, declarant omnium gentium in id conſpirantes mores, penetralia & aſyla in ſuis templis conſtituentes. quorum æſtimata ſanctimonia, cauſam quoque in ſe habebat, ob quam Romani in templis Deorum ſuos theſauros ſeruarent, vt
Herod. l. 3. & 4. *Herodianus* ſæpius in hiſtoriam retulit: exiſtimantes, loci venerationem, quantumuis furioſorum auidas rapacitates, aut indigentium extremos auſus, repulſuram.

CAPVT XIV.

De ſacerdotum cœlibatu ad relligionem moreſque Ciuiles relatio.

QVantum ad morum ciuilitatem conſerat ſacrorum hominum accurata continentia, inter alia argumenta id probat communis quædam generis humani in eandem conſenſio. Vt enim ipſa ſacra maiori in honore vbique eſſent apud populum, ipſique myſtæ eiſdem veneratione clariori digniores exiſterent: quæ quam ſint ſuo genere ciuilia, nemo non videt: rationem quandam caſtimoniæ ſacris perſonis conuenientem apud omnes mos diſtrictiſſime præſcripſit. *Cereres*, *Cybelis* Phrygiæ, ac *Veſtæ* ſacra apud Romanos non niſi virgines peregere.

Quid mirum virgo, ſi virgine læta miniſtra Ouid. lib. 6 Faſtor.
Admittat caſtas in ſua ſacra manus?
——— ——— *Quorum lucet in aris* Lucan. li. 9.
Ignis adhuc Phrygius nullique adſpecta virorum.

Sacrificij pariter *Dianæ* oblati, virgo ſacerdos, vt *Æſchylus*, ac *Ouidius* referunt. Ouid 3. de Pont.

Fæmina ſacra facit tæda non nota iugali,
Quæ ſuperat Scythicas nobilitate nurus.

Et quidem Romani ſacerdotes in hac puritate exercitatiſſimi. *Sacerdos*, inquit *Alexander*, *Diis immolat, & rem diuinam facit, prius corporis ablutione purgatur, à venere abſtinet, vt lautus puruſque accedat*: quod etiam *Plutarchus* commemorat. Hinc vt idem ſcribit, ſacerdotibus interdictum, per eam viam tranſire, vbi vitium propagines, quæ libidinis & complexuum ſimulacra, in ſublimi parietum, aut arboribus prætextæ, illueſcerent: adeo cauebant Romani, ne minus honeſta vlla cogitatio ſacrorum hominum animos vel tenuiter pertentaret. Iudaici autem ſacerdotes tametſi ſummum illum gradum cœlibatus non attigerint, nihilominus ſuis muneribus ſacris defuncturi, ex diuinæ legis imperio, caſtitatem aliqualem obſeruarunt. *Ne propinquetis vxoribus veſtris.* non niſi mundi à mulieribus apud illos ad eſum panis propoſitionis admittebantur. Caſtitatem etiam coluere apud Ægyptios ſacerdotes, vt narrat *S. Hieronymus*.

Alex. lib. 4. Gen. cap. 17
Plutarch. in Num. quæſt. Rom. q. 8. 112.
Exod. 19. 1. Reg. 21.
Hieron l. 1. cont. Iouin.

2 Cæterum Chriſtiani, veri Dei cultores, non ſolum ſancte, ſed etiam ciuiliter in hac continētia ſeruanda cunctis excelluere: vtpote quorum ſacra diuiniora, ipſius quippe virginitatis decora ac prima exemplaria. Roſarū ac liliorum proinde calathus, ſacerdotis dignum aptumque nunc emblema, quod in eo lactea virginitas, charitatis flagrantem colorem educat ac nutriat: *Ebur confunditur oſtro*. Cuius rei vt aliqua proferam argumenta, exordium ſumam ab illa ſacerdotum recollectione, curæque diſtrictione, quam tanta ſacra merentur, quamque populus in ipſis fore multum deſiderat. Hanc rationem innuit Apoſtolus *Paulus*. *Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodo placeat Deo. qui autem cum vxore eſt ſolicitus eſt, quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt.* at precor, quod hominum genus magis ſolicitum eſſe de- 1. cor. 7.

bet ad Deo placendum & illi εὐπρόσεδρον, quam ſacerdotale? Cui generi hominum magis repugnat diuidi in plura negocia, animis corporibuſque a diuinis diſtrahi, quam ſacerdotali,

Epheſ.4. illis dico, qui teſte eodem Apoſtolo, *Peruigilant, quaſi rationem pro animabus aliorum reddituri?* Quomodo Deo placebunt myſtæ, quos ille vidit in turba, ac cenſeri inter grauiter ſollicitos, vt mundo placeant, occupatos ſtudio rei familiaris augendæ, totos in delicias vxorias delatos, vel eius generis moleſtiis irretitos? ſacrificia horum hominum diuiſorum, non holocauſta profecto, quæ Deus expectat, ſed ſemiſacrificia, quorum pars minima ipſi in cultum cedit. Populus quoque nunquam reputabit huiuſmodo vxoratos ſacerdotes ſatis attentos in curam ſui, idonee vigilantes cuſtodes animarum ſuarum, quos aſpiciunt, a Deo & a ſe diuiſos, induſtrios & anxios, quomodo omni tempore mundo & vxoribus ſatisfaciant. Dicent, quid iſte in plena familia ſuorum liberorum, in gratiam noſtri ſtudii tandem diu & noctu præſtabit, iſte qui zelotypia vexatus, iſte qui tam ſplendide procum agit, qui amoribus calet, qui odoribus fumat, qui filiorum educationi, collocationi & ſuſtentationi pluſquam ex dimidio impenſus, qui in vxoris obſequium totus ſubactus, qui nullo tempore diei vel noctis liber, qui concionando, exhortando, ſacramenta adminiſtrando neceſſitatibus animarũ noſtrarum opportune

Plutar. in M. Mariol. ſuccurrat? Cum Romæ, teſte *Plutarcho*, res ſacra peragenda, audiebatur præconis vox, *Age quod agis: animos ſcilicet ſacrificio adhiberi iubentis ne vllis interuenientibus operibus, quæ plurima humanis rebus vi & neceſsitate quodammodo fieri contingit, diuinus auerteretur cultus.* Vox hæc proferri iam dudum deſiit apud eos, qui vxoratos ſacerdotes ſibi adſciuere: adeo vt minor iam in eorum cœtibus requiratur animi recollectio, quam olim in Romanorum ſacris.

3 Eſt porro quod ſacerdotes frequentius ſint in procinctu expediti ad peregre proficiſcendum, ad hac & illac prompte diſcurrendum, qui veritatem fidei denuncient, qui ſacra adminiſtrent, qui Eccleſiæ incremento faciendo inuigilent, qui multorum filiorum patres ſpirituales tandem euadant. Verum ad hæc quale impedimentum matrimoniale iugum? quam præpoſterum, aliquem, qui curſorem & Dei Angelum ſe profitetur, immenſa onera in humeros ſumere, & non potius omnibus exutum & agilem exſilire! Antiquiores belli duces vel ad ſuas expeditiones militares ineptum duxere, mulierum greges ſecum habere vel in impedimentis, ſed contra, caſtitate indurandos ac confirmandos milites exiſtimarunt. Facient ſane mulieres haud minus mali in expeditionibus ſacris, quam fecere apud *Virgilium* in profanis.

Virg. Æn.5.
Tum vero attonitæ monſtris, actæque furore,
Pars ſpoliant aras, frondem ac virgulta, faceſque
Coniiciunt, furit immiſsis Vulcanus habenis,
Tranſtra per & remos, & pictas abiete puppes.

Cæterum prudens *Æneæ* diſcedentis conſilium: *Tranſcribunt vrbi matres*, quod ſi res militaris huiuſmodi poſtulet continentiam, eam certe maiori iure requiret negocium Apoſtolicum, eorũ inſtitutum, qui in ſpirituali agone luctant, ab omnibus abſtinentiam profeſſi, vt brauium eximii doni conſequantur. 1. Cor. 9.

4 Ea quoque dignitate ſacra, quæ ad ciuiles mores conducunt, pollere debent, vt ab eorũ myſtis omnino exigant puritatem hanc continentiæ. nam ſi leuia fuerint, ſi terræ proxima, ſi eiuſmodi munditiem haud vendicent, eodem ciuilitati parum aut nihil proderunt. hinc quod apud nos ſacerdotes hoſtiam, Chriſtum Dominum, Deum ſimul ac hominem immolent, in quo florem virginitatis & eius prototypon admiramur, inde huic ſacrificio litando non niſi caſtos, voti relligione a matrimonio ineundo auocatos, præficiendos cenſemus. *Diligamus* inquit *S. Auguſtinus, caſtitatem, quia vt hanc ſibi placere Deus indicaret, pudicitiam vteri virginalis elegit.* Habent quidem nuptiæ in ſe naturæ quoddam officium, veruntamen aliqua etiam retinẽt, ad quorum cogitationes omnes plane naturæ ductu ſuppudeſcunt. inde velum virgineum, *Rebeccæ* pudorem muniuit ad adſpectum ſponſi. imo inde, vt ait *S. Ambroſius, Nuptiæ dictæ, quod pudoris gratia puellæ ſe obnuberent.* Rationi autem omnino conſentaneum, tantorum ſacrorum, quanta apud nos, myſtas immunes eſſe ab iſtis, honorabilis licet ſtatus, incommodis, ab iſtis appendicibus eius, in verecundiam, adeo etiam in immodeſtiam propenſis. Hac de cauſa ſacra ſcriptura thori vſum paſſim appellat *Humiliationem & Reuelationem turpitudinis. Virgines* inquit *Varro nubunt inuitæ, & triſtes.* Certe hæc incidere non debent in virginalium apud nos ſacrorum myſtas. Imo ex virginitate Chriſti ac matris eius, non ſolum ad ſacerdotes, ſed etiam omnes ſtudium virginitatis deriuandum, noſtri merito vrgent & contendunt, vt tam præclaris tantæ virtutis idæis expreſſius cuncti reſpondeant. Vnde Catechiſmus Romanus vitam cœlibem *Beatam & perfectam Chriſtiani populi vitam* appellat: & ad eam ineundum, paſtores admonet, vt omnibus illud conſilium Apoſtoli proponant: *Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum: & vt cunctos hortentur, vt continentiæ virtutem ſectentur.* Quod ſi populus viderit ſacerdotes apud ſe quo ad continentiam inferiores eſſe ſacerdotibus Iudæorum, adeoque vel Romanorum atque Ethnicorum, eo iudicabunt, eorum ſacra non eſſe tanti valoris, quanti eorum fuere, vtpote non poſtulantia tantam caſtimoniam, quantam illa requirebant. Sacris autem tali æſtimatu ſemel extenuatis, non ſolum ſacerdotum honores inde diminuentur, verum etiam ipſa religio, ac in ea omnes virtutes debilitatæ, prorſus iacere videbuntur. Sin vero in ſuis myſtis vitæ conditionem, vel Angelorum conditioni ex caſtitate adfinem, deprehenderint, illico ſacra, quæ miniſtrant, diuiniora ſentientes, religionem exercebunt acriorem, vehementioremque. Recte ſanctus *Gregorius*, Romæ aliquãdo in more poſitum ait, poſt vſum thori, coniuges ſe lauiſſe, & *Reuerenter ab ingreſſu Eccleſiæ abſtinuiſſe.*

Aug. ſerm. de Nativ. — Gen. 24. — Ambr. l. de Abrah. c. 8. — Hebr. 13. — Ezech. 22. Leu. 20. Var apud. Plut. l. 9. q. Rom. q. 29. — Cate. Rom. de matrim. — 1. Cor. 7. — Greg. l. 12. Reſp. 10.

5 Neque parum ad relligionem confert, quod populi pietas, ſumptus, poſſeſſiones atque vecti-

galia

galia ampliora ſacris cæremonijs ſponte & vltro attribuat, vt inde cum quodam ſplendore, imo & in indigentiores copioſiori charitate, Deo honor debitus pendatur. Etenim bona hæc Eccleſijs donata, duo maxime reſpexere, nimirum maieſtatem ſacrorum, iuxta ac, vt ait *S. Auguſtinus*, pupillorum & pauperum ſuſtentationem commodiorem. (Aug. ep. 149) & illa quidē maieſtas, vtpote naturæ ipſi conueniens, in Eccleſia, quātum rerum ſtatus patiebatur, maxima ſemper extitit, & variis incrementis indies aucta, ad ſummum peruenit. *Cyrillus* Hieroſolymitanus loquens de quadam Eccleſia in honorem Reſurrectionis Chriſti in monte *Caluariæ* constructa, ſic ait: (Cyr. cat. 5.) *Iſti, qui nunc ſunt Reges, pietatis ergo argento induentes & auro ſanctam hanc Eccleſiam Reſurrectionis, in qua nunc ſumus extruxerunt & ſplendidam effecerunt.* *S. Laurentii* martyris ætate, vt canit *Prudentius*, mos fuit:

(Prud. in car. S. Laur.)
Libant vt auro antiſtites.
Argenteis ſcyphis ferunt
Fumare ſacrum ſanguinem,
Auroque nocturnis ſacris
Adſtare fixos cereos.

(Opt. li. 1. in Parm.) Cum *Vandali* in Africa in Eccleſias orthodoxorum eas expilatum irruerent, tunc vt narrat *S. Optatus*, *Erant Eccleſiæ ex auro & argento quam plurima. quæ nec defodere terra, nec ſecum portare poterant.* Porro, quo publicæ eleemoſynæ in Xenodochiis, in collegiis, aptius diſpenſarentur, Eccleſiarum redditus ampliores prudenter & religioſe inſeruierunt. Cæterum, ſi pii noſtri anteceſſores futurū exiſtimaſſent, vt ex clero homines ſacerdotes atque Epiſcopi cœlibatum hunc, ad nuptias laxari, paſſim eſſent aſpernaturi, eorumque bona, Eccleſiis ſemel legata, inſumpturi in vxores procurandas ac fouendas, ad ſuſtentandam amplam familiam, ac in ea Gynæceum, ad alendum atque dotandam prolem, ad dilapidationes ab iſtis factas reſarciendum, ab eorum debita ſoluenda, ad poſſeſſiones coemendas, ad eorum luſibus, conuiuiis, venationibus ſatisfaciendum applicaturi, nunquam, quantum ego cogitatione poſſum aſſequi, ſuorum prædiorum iura hæreditaria in Eccleſias aut Collegia contuliſſent: neque ſi id modo eſſet faciendum, cogitare licebit, vlla iuſta ratione commotos, velle hoc eos peragere. Vide obſecro, quam ciuilis iſtorum religio, quæ eorum myſtas ad beneuolentias popularium a decretis cenſibus, imo ad extremam paupertatem & abiectionem, a certis diuitiarum ornamentis ac dignitate, abijcere conātur! Duo autem tantæ huic virtuti religionis emolumenta ex ſacrorum hominum cælibatu accreſcunt. primum, ſplendor quidam diuitiarum, ex quarum obiectu inducuntur popularium animi in idoneam ſententiam eiuſdem præſtantiæ. alterum, apta occaſio pauperibus ſuccurrendi & indigentibus: cum nihil ſit in familia, quod eleemoſynas talibus ſurripiat. Vtrumque vero diſſperdunt myſtæ vxorati. nam cum in vxoris ac prolis vſus omnia inſumpſerint, nihil reliqui erit ad religionis gloriam, nihilque ſupererit, quod in pauperes liberalius erogetur. Hinc querimoniæ, hinc riſus, hinc contemptus in religionum antiſtites propagantur. nullum porro crimen vxoris aut prolis fuerit, quod in vituperium ſacerdotij non erumpet.

6 Verum renitent iſtius cœlibatus impugnatores, ac dicunt, illum in ſacris perſonis liberum eſſe debere, omni lege, voto aut loci conſuetudine ſolutum: quandoquidem ex eodem iſtia ſtabilito, horrenda crimina inceſtus, adulterij ac fornicationis plerumque ſequantur, ex quibus religio plurimum lædi ſolet, & eius antiſtites haud parum dedecorari. Inanis profecto ac ridicula huiuſmodi diſputatio. Si enim eius nerui aliquid valerent, inde conficeretur, violandum ius matrimoniale, quo maritus vni vxori inſolubiliter addicitur, cum multi huius parcitatis ac in ea tædii pertæſi, ab inuicem loco, aut morbi cauſa, ſeparari, in eiuſmodi crimina impingant. Quemadmodum ergo, vt in hac re quid ſit ciuile diſcernatur, conferenda inter ſe incōmoda vagi concubitus, cum eis quæ ex violato thoro proueniunt: ita, vt religionis ſanctimonia & auctoritas recte aſſerantur, comparanda inter ſe, quantum ad hæc, detrimenta ex ſacerdotum matrimoniis, cum eis, quæ ex eorum cœlibatu, oriontur: quo conſtabit, aliquorum incontinentiam non tantum religionis maieſtati ac puritati officere, quantum profuit aliorum ex voto & lege caſtimoniæ. deinde liquidum fuerit, hoſce in caſtitatem delinquentes merito coercendos, cum ſua fœditatis culpa, quam vitare potuerint, in tantam virtutem ſacrilege offenderint. nam ſi optauerit *S. Paulus*, vt omnes in cœlibatu degerent, quis affirmabit, eſſe eum impoſſibilem, & eius violationem inculpabilem apud illum, qui eius propoſitum emiſſo voto ſemel habuerit? *Volo enim omnes vos eſſe, ſicut meipſum*, inquit Apoſtolus (1. Cor. 7.) quis arbitrabitur, Chriſti gratiam non habere modo ſatis virium apud illum, qui cœlibatum vouit, vt quod ſtatuit, demum obſeruet, *ſi Diſciplina*, vt ait *Tertullianus*, (Tert. lib. de pudic.) *perſuaſerit, cenſura compreſſerit?* tandem de hac re in vniuerſum iudicandum ex vtilitate, quæ cultui Dei aduenit natura ſua a cœlibatu, & ex eiuſdem damno quod illi adferunt ſacerdotum matrimonia: quibus expenſis, clarum reſtabit, cœlibatum religioni commodiorem: quod etiā *Petrus Martyr* & *Beza* hæretici fatentur: admittunt enim cœlibatum cultui Dei eſſe conuenientiorem (Pet. mar. Bez. 1. Co. 7), licet ex ſe & ſuo proprio obiecto inficiantur eſſe virtutem aut Dei cultum, ſed rem prorſus indifferentem. Ciuilis itaque res cœlibatus, quandoquidem ad religionem ea multum conducat. Quod autem caſtitas virginalis religionē quoque proferat, inſpiciemus parum Religioſos, tantæ virtutis nitore conſpicuos.

CAPVT XV.

Religioſus quorundam in Dei Eccleſia ſtatus vrbaniſſimus, ſanctiſſimus.

STatus iſte ſacer non ſolum peculiari modo circa religionem verſatur, ex qua religioſus nominatur, ſed etiam circa omnem virtutem, interius exteriuſue exercendam, (S. Tho. 2. 2. q. 186. ar. 1. Chry. hom. 8. in 1. cap. ad Col.)

dam,qua Deus colatur, ac proximus vehementius ametur. & quidem ad charitatem omnino huiuſmodi [illegible] medijs, quibus vitã ſuam peculiariter efformant, inſtituuntur, vt animaduertit *S. Dionyſius*. ideo enim rebus iucundis & amabilibus huius mundi volunt ſponte deſtitui, ſiue ad carnis concupiſcentiam, ſiue ad vitæ ſuperbiam, ſiue ad oculorum curioſitatem referantur, vt alijs amoribus priuati, vnius Dei amore, quaſi toti carbunculi, toti ſeraphini iſtu medijs accidentalibus, vt loquitur *S. Thomas*, inardeſcant. eſt etenim Saluator noſter hac in re ſalutaris quidam veluti pirata, fortis venator, qui ſuos ſpoliat, prædam cito eis eripiat, vt prædixit *Iſaias*: vt ſcilicet vel oculos nobis eruat, vt pedes amputet, quo omnibus vacui, a cunctis abducti, vnius Dei charitate diuites interim ſimus: illius vnius quaſi oculo videamus, eiuſque pede, noſtris priuati, ambulemus. Hoc quidem vel nomen Religioſi ſignificat, nempe vt ad Deũ religemur, ab alijs cum affectu, tum occaſione auocati. Generalem quidem eius notionem a fonte Baptiſmi deriuatam ad omnes Chriſtum profitentes, *Prudentius* iſtis carminibus viſus deſcripſiſſe:

Dion. Eccl. Hierar. ca. 6.
S. Tho. 2. 2. q. 184 art. 3.
Aug. in Enc. c. 112. Iſa. 18.
Marc. 9.
Lact. l. 4. de ver. Sa. c. 25
Prud. Pſyc.

Expiat ergo aciem fluuiali docta lauacro
Victricem victrix, abolens baptiſmate labem
Hoſtilis iuguli, nec iam concreta piatum
Condere vagina gladium: ne ſorde latenti
Occupet ablutum rubigo ſcabra nitorem,
Catholico in templo diuini fontis ad aram
Conſecrat, æterna ſplendens vbi luce coruſcet.

2 Proponunt iſti, vt Deum ardentius ament, ſibi tria vota obſeruanda: Caſtitatis nempe, Obedientiæ, ac Paupertatis. quæ tota vt ſanctius præſtent, regularem etiam quandam diſciplinam ſectandam eligunt, vt eius ſubſidiis adiuti, ſuum finem aptius adſequantur. Duo pleruumque quarum ad hanc expetunt: reſtrictionem a forenſi actione, & viliorem habitus formam, quæ indicio externo, vitæ ipſorum genus coercitum & durum aptius repræſentent. Votorum illorum trium obſeruantiam multum ad Dei amorem conferre, ex eo liquet, quod aduerſi amoris omnes fontes, ſcilicet concupiſcentiam carnis caſtitate, ſuperbiam vitæ obedientia, oculorum concupiſcentiam paupertate exhauriat, vniuerſam eorum venam exſiccet. Diſciplina domeſtica ſemel lotos & puros Dei cultores hoſce factos transfert quodammodo in ordines Angelorum: eoque ad cœlum euecti, familiarius, illibatius & integrius deinceps Deo famulantur: ad quos dæmonum & mundi iacula lethalia rarius pertingunt; quippe iam abſconditos in penetrali templi, in ſacra latibula receptos: ne dum ſolo curſu, inſtar *Dianæ*, per montes tutos a ſagittis cupiditatum. Veſtitus eorum id ſignificat, quod ſunt: nempe eos mundo plane mortuos, illo excluſos, nec multum expetere, vt eorum corpora talium veſtium rigore, diuturniori vita interueniente, annoſius exacerbentur, qui beatitudinis veſtimenta, poſt hanc vitam, exutis cilicijs, iam eiuſdem ardentiſſimis deſiderijs præmiſſis, præſtolantur. Apud Iudæos quidem, horum conſiliorum inſtituto conſpicui Dei cultores extitere *Nazaræi* & filij *Rechab*: quos apud nos imitantur religioſi, Conſiliorum opera exequentes. nam vt ſcribit *S. Auguſtinus*, *Quæcumque non iubentur, ſed ſpeciali conſilio monentur. ex quibus vnum eſt: bonum eſt homini mulierem non tangere, tunc recte ſiunt, cum referuntur ad diligendum Deum & proximum propter Deum, & in hoc ſæculo & in futuro*: quales modo, qui ad exemplar priorum Chriſtianorum in Dei Eccleſia, poſſeſſionibus ſuis renunciantes, pauperes deinde ſua ſponte euadunt. Vnde vitæ genus, initum ab iſtis, *S. Chryſoſtomus*, *S. Auguſtinus*, & *Caſsianus* appellant *Apoſtolicum*. *Quinam hi fuerunt* inquit *S. Epiphanius*, *qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum, niſi generoſi Apoſtoli ac monaſticam vitam degentes?*

Num. 6.
Hier. 30.
S. Augu. Enc. ca. 121.
1. Cor. 7. 28
Mat. 9. Act. cap. 4. 5.
Chryſ. lib. 3. cont. vitup. vitæ Mon.
Aug. in Pſal. 132. Caſ. coll. 18. c. 5.
Epiph. hær. 58.

3 Religioſos hoſce quantum ad noſtrũ propoſitum, in duos ordines diſtribuere licebit: in Monachos nempe, ac mediam vitam inter eos ac Eccleſiæ Paſtores, degentes. Monachi ſemper extitere a principio Eccleſiæ, & ortum habuere ab vna ex duabus in homine functionibus, ſcilicet a contemplatione. Alij vt ſubſidio eſſent Eccleſiæ Paſtoribus ad concionandum, ad ſcribendum, ad docendum, ad adminiſtrandum Sacramenta, nouis indies occaſionibus horum munerum exurgentibus, Dei ſpiritu excitati, & ab Eccleſia Catholica approbati, egregiam eidem, maxima cum aliorum ſalute, operam hactenus nauarunt.

4 Quam autem horum inſtituta ciuilibus negocijs ſint pariter vtilia, ex multis cõſtare poterit. Inprimis trium votorum apud eos obſeruatio, plurimum redundat ad commoditatem popularem vitam degentium, vti aduertit *S. Auguſtinus*. ac in vniuerſum cum iſti, vt Deum feruentius ament ac colant, præter mandata ac media diuino iure præcepta, alia ſcilicet accidentalia, ac conſilio ſolum ſuaſa, adhibeant, eos admonent, qui cum ipſis ad eundem finem in cœlo inſtituuntur, vt ſaltem diligentes ſint & accurati in ſeruandis diuinitus iuſſis, illiſque aliquid conſiliorum pro ratione & conuenientia ſui ſtatus vltro interdum adiungant: ne aut alterius eſſe naturæ, aut ad alium vltimum finem ab ipſis ordinari, ſua parcitate & oſcitantia erga Deum videantur. Si illi, vt margaritam hanc obtineant, tantum laborant, & tantos ſumptus expendunt, quare cæteri eius acquirendi gratia ſimiliter conditi, & a Deo ornati, nihil aut parum ſibi faciendum exiſtimarent? Enimuero eorum caſtitas, voto confirmata, populares docet, quanta cura thorum ſaltem coniugalem illibatum cuſtodire, eius vſum quanta moderatione temperare, vt recolit *Athenagoras*, ac omnem carnis ſpurcitiem, laſciuia contrahendam, debeant diffugere. eorum obedientia ad abiectiſſima quæque, ad difficilia, delata, populares hortatur & exſtimulat vehementer ad obediendum impigre ſuis paſtoribus ac principibus. Denique eorum paupertas voto expetita & obſeruata, eoſdem populares facit intelligere, quod diuitijs affluentibus corda adponere non opporteant, quod vt pauperibus ſubueniant, frequentes amplaſque eleemoſynas faciant, quod in cordibus ipſorum elatum omne

Aug. de vtil. Cred. c. 17.
Math. 13.
Ath. in Apo.
Pſalm. 61.

ſpiritus

ſpiritus paupertate ſubigant, ac in eiſdem cunctas ſordes extergant, cum huiuſmodi paupertas res ſit humilis & puriſſima. Veſtitus religioſus ad naturæ ſimplicitatem compoſitus, vel ad ſindonum rationes, quibus mortuorum cadauera inuoluuntur, formatus, reprobat ac plane

Epheſ. 5.

damnat popularium in veſtibus omnem luxum & vanitatẽ; commonet, ipſis, Chriſtiana mortificatione & baptiſmi profeſſione iã mortuis, non conuenire veſtium pompam, poſt amiſſam primam ſtolam haud expedire ſplendentes

Hen. 3.

corporum ſtolas, poſt mortis ſententiam in eos a Deo latam, haud congruere, viuentis carnis calores aut ardores ſplendenti veſtitu indicare vel profiteri. Horum porro diſciplina domeſtica, populares inducit in eam cogitationem qua velint, ſe aliquoties in priuatis ædibus recolligere, quo familiarius ibi cum Deo verſentur, & ſalutis ſuæ æternæ momenta penſiculatius expendant. eoſdem admonet, curſitationes vagas ab eis cohibendas, incurſus in pericula & occaſiones delinquendi retrahendos ac fugiendos, ſæpius cum Deo colloquendum, ac eius laudes affectu, ſimul ac voce proferendas: multa denique bona præſtanda ad imitationem ipſorum, iuxta qualitatem & opportunitatem ſtatus vniuſcuiuſque expreſſiſſime docet.

5 Quod porro in republica aliqui repetiantur ciues, ab ingenio, vel aliunde, auerſi a matrimonio, cuius etiam ſuſceptio, numeroſæ prole ſubinde futura, non ita ex decore nonnunquã fuerit alicuius familiæ, eis illud vitæ genus opportunũ, quod auulſum a perturbatæ ac forenſis occupationis negocijs, ab incentiuis libidinum, a voluptatum lacunis diſtractum, quod religioni deuotum, quod totum hominem poſſideat ac teneat Deo veluti holocauſtum conſecratum. & quidẽ in cœlibatu populariter viuentiũ, ut maior ineſt difficultas, eique grauius inſtet periculũ, ita ut tãtũ illius decus nulla ſuſpicione tãgatur, nulla infamia denigretur, nullo vel colore ſcandali inficiatur, rarius, ac non niſi maiori cũ labore abſolutũ, reperitur. quorũ proinde condicioni mater Eccleſia non ſolum ſancte, verũ ciuiliter ac politice proſpexit clauſtralis vitæ regulis, a ſe vel inſtitutis, vel adprobatis.

6 Neque id parum, quod ad hanc rem facit, religioſos nempe hoſce a ſtudiis mundi feriatos, idoneos omnino, qui præclara ac ſolida artiũ ſcientia polleant, ac veri *Hercules* ſint literatis ad abſtruſiſsima rerũ principia ac penetralia, ad omnẽ in eis metaphyſicã altitudinem fæliciter peruadentes: Cum enim in eis animus liberior, tum eorũ ſtudia acriora eſſe ſolent. atq; viuentes in ſocietate doctorum, paratiores inueniuntur, qui ab aliis inſtruãtur, ac in communem demum, apum inſtar, vtilitatem, rem literariam vnitis ingeniis conferant. Non ergo pro inertibus aut fucis habendi iſti ab agreſti, negocioſo aut martio vitæ genere feriati, quando quidem ad mentis munera, quæ proſint Reipublicæ, melius præſtanda, inde comparantur.

Ariſt lib. 7. pol. Cap. 4.

Recte ac docte *Ariſtoteles: Simul mente & corpore laborare non oportet quam ſe inuicem impedire nata ſunt: Labor quidẽ corporis, mentẽ, mentis autẽ, corpus.*

7 Docuimus porro ſuperius, quomodo rebus ciuilibus proſint etiam qui ſolitariam vitam ſectantur, tametſi iuxta *Ariſtotelis* ſententiam, in numero ciuium haud habeantur. S. *Chryſoſtomus* comparationem inſtituens inter Regem ac Monachum, quatenus ambo aliis commodo ſint, hæc intulit: *Rex quidem aurum largitur, ille vero ſpiritus gratiam: præterea idem, dum bonus eſt, paupertatem ſoluit, ille autem animas dæmonum tyrannide oppreſſas precibus liberat. Videntur,* inquit S. *Auguſtinus Heremitæ plus quam oportet, deſeruiſſe res humanas non conſiderantibus, quantum nobis eorum animus in orationibus proſit.*

Ariſt. l. 1. Pol. cap. 2. Griſoſt de comp. Reg. & monach.

Auguſt l. 1. de Mor Eccleſ. cap. 31.

8 Cum itaque conſtet, religioſorum ordines rebus ciuilibus vtilitati eſſe, adeoque inter ciues cenſendos, ſi præſertim externo aliquo munere erga eos defungantur, tum inde liquet, alios aliis ſtatus qualitate ciuiliores exiſtere: non hic dico ſanctiores aut meliores. Ciuilitatem enim, de qua loquor, ſpecto ſolum in gradu ac proprietate muneris ciuilis, a monaſtico diſtincti, quod exercent: contingit enim ut viuendi regula abſtractior a populari conuictu, & magis quoad ſenſus corporeos auſtera, aut plus monaſtica, ſit nihilominus minus ciuilis. De quo diſcrimine hæc *Seneca: Aſperum cultum & intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi poſitum, deuitæ; ſatis ipſum nomen philoſophiæ etiamſi modeſte tractetur, inuidioſum eſt. quid ſi nos hominũ conſuetudini cæperimus excerpere? Intus omnia diſsimilia ſint: frons noſter populo conueniat. non ſplendeat toga, nec ſordeat quidem. non habeamus argentum, in quod ſolidi auri cælatura deſcenderit: ſed non putemus frugalitatis indicium, auro argentoque caruiſſe. Id agamus ut meliorem vitam ſequamur quam vulgus, non vt contrariam. alioquin quos emendari volumus, fugamus, & a nobis auertimus.* Hæc a *Seneca* dicta intelligenda non tam de ipſis religioſis, quam de alijs, qui ut populi mores recte inſtituant, promiſcue cum illis degunt ac verſantur: neque ex illis ferenda ſententia de perfectione alicuius regulæ religioſæ, aut de vtilitate, quam popularibus adferre poterit. Vt autem Chriſtus Dominus quantum ad hoc, exactiorem formam ciuilitatis clericalis & paſtoralis exprimeret, communem viuendi normam quoad indifferentiã adhibuit, ut aliis familiarior ac eodem vtilior euaderet. quem proxime, quantum ad rationem ciuilitatis, ſequuntur ij, qui hierarchiam Eccleſiæ conſtituunt, de quibus *S. Ignatius: Omnia bene vobis ordinate, quæ mandata ſunt in Chriſto, Laici Diaconis ſubditi ſint, Diaconi Præſbyteris, Præſbyteri Epiſcopo, Epiſcopus Chriſto, ſicut ipſe Patri.* Reliqui religioſi eo ciuilitatis modum attingunt, quo acceſſu ad hos, aut ab eis receſſu, inter ſe geometrica proportione diſcriminantur.

S. Thom. 2. 2. q. 188. art. 6. Azor l. 11 cap. 24 q. 5.

Senec. ep. 5.

Ignat. epiſt ad Smyrnen

9 Vt vero pax & charitas ſeruetur tam inter diuerſos ordines religioſorum, quam inter eos & Eccleſiæ paſtores, plurimũ ab omnibus curandum, ne eorũ diſcordiis ſimul cum pace & charitate, omnis etiã ratio ciuilitatis vtrimq; exterminetur. Religioſi quidẽ, vt tales, ſicut a populo decimas vẽdicare nõ poſſũt, quod *Suar.* &

Suar. l. 1. de Relig c 20. Num. 7. & 8

Mm alii

alij oſtendunt, ita neque tenentur vi ſui ſtatus & ex officio, populo in ſpiritualibus inſeruire. qui autem ad hoc obligantur ex officio, paſtores ſunt duntaxat Eccleſię, proinde horum conſenſu & voluntatibus religioſos, omnia erga populum munera ſiue doctrinæ, ſiue Sacramenti exercere omnino conuenit: quippe quod illis naturali diuino iure ſubordinari, & in auxiliũ eorum a Spiritu Sancto dati pro varia Eccleſiæ ratione, temporum & perſonarum neceſſitate. Et quamuis verum ſit quod aliqui volunt, ſcilicet per multos annos paſtores Eccleſiæ fuiſſe ſtatu religioſorum complexos (quod tamen adhuc ſolide probatum non vidi, ſumendo ſtatum religioſum pro genere vitæ tribus votis

Azor. l. 11. Inſt. cap. 24. conſtanti, peculiari ſuperiori profeſſis, cum eiuſdem immutabilitate, propria regula, & diſciplina domeſtica) nihilominus modo ſeorſim poſiti Paſtores a religioſis, non excidunt a primo gradu ſuæ principalitatis, honoris & ciuilitatis: quinimo in eodem conſiſtentes, quoad munera externa Doctrinæ, Sacramenti, ac Iuriſdictionis, primi ſunt; quibus, vt pax inter omnes maneat inuiolata, Religioſi ſubijci debent, idque vi iuris naturalis diuini, niſi a Romano Pontifice, ſæcularis cleri principe, certis priuilegijs eximantur, vel in eorum fauores ab illo iuris diuini fiat interpretatio: quod quantum ad E-

Henr. quodl. 1. q. 29. May. in 4. d. 38. q. 7. piſcopos non reſidentes præſtare ſolet. *Henricus* & *Maior* itaque recte viſi, diſtinctione adhibita, explicaſſe quodnam genus vitæ, Paſtoris ſcilicet & Religioſi, ſit honorabilius & perfectius. aſſerunt enim, eminentius & ſanctius eſſe ex officio docere, illuminare, purgare, adminiſtrare Sacramenta, cenſuris corrigere, quam id facere ſolum, quod nomen religioſi profitetur: nempe tria vota & certam regulã ſeruare: nam laicus aliquis, interim religioſus, poterit hæc perficere, qui omni tamen Clerico gradu inferior, multo magis paſtore animarum. porro animarum paſtores vouent etiam caſtitatem perpetuam, & iuramento emiſſo promittunt ſuis ordinarijs obedientiam, ſuntque Eccleſiæ hierar-

Ignat. ep. ad Trал. Phil. Magnes. chicæ, deſcriptæ a *S. Ignatio*, neceſſariæ & eſſentiales partes. deinde ſi ratio vitæ tutioris, expeditioris ac ſeuerioris ſpectetur, dicunt, inſtitutũ religioſum eſſe perfectius, & ob hanc cauſam a ſtatu Clericali licet alicui tranſire ad ſtatum religioſum. Et ſane ad ſeruandum hoc vinculum

Conc. Tol. 4. can. 40. Anſ. epiſt. ad Goffri. pacis inter vtroſque ordines, nihil magis religioſos attingit, quam vt Paſtoribus, quibus primus cultus ciuilia debetur, plurimum deferant, præſertim Epiſcopis, quorum primatu ſingula membra particularis alicuius Eccleſiæ ad vnitatem, quod in plurimis curauit diſtricte concilium Tridentinum, aptiſſime reducuntur. Cui vnitati nimium multæ religioſorum, ſi quæ fuerint exemptiones, officere poſſunt, & ut vnitati ordinis & compoſitionis in aliqua particulari Eccleſia, ſic paci & quieti pariter in eadem aduerſari.

10 Curandum etiam a religioſis omni dedita opera, vt regulam ſuam exacte obſeruent, neque plura aut duriora velint in ea præcipi, quam quæ ſummo rigore & religione poſtea executioni mandare velint. Laudantur itaque hac in re paucitas & facilitas, quando interim ſatis idonea media ad tria vota ſervãda, & proprium finem aſſequendum adhibentur; vbi ex aduerſo, humana fragilitate interueniente, multitudo & difficultas regularum inducunt plerumque occaſiones, primo hanc regulam, deinde aliam diſſoluendi, ac tandem integram diſciplinam ordinis relaxandi. Neque vt religioſorum ingenti numero gaudeat aliquis ordo, ab illo multum optandum: cum veniat, raro copioſam hanc multitudinem abſque ſcandalis gubernari, & hac vel illac, veluti in magno corpore, malos humores, ſcilicet in ea prauos mores, non coaleſcere, & ex eadem frequentius & copioſius haud erumpere.

11 Vniuerſa autem mala in hoc genere, quadam ratione improportionis continentur. eſt autẽ improportio, nota quædam in obiecti aſpectabilis partibus valde odioſa, quæque oculis & iudicijs aliorum vehementer diſpliceat. & ſi in mores incidat, non ſolum hominibus, verum & Deo exiſtit deteſtabilis. Hanc autem viſus deſcripſiſſe Chriſtus Dominus, ſimilitudine arantis, ſeu ad ſtiuam manum mittentis, & re- Luc. 9.
tro reſpicientis: *Nemo mittens manum ſuam ad aratrum & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei.* En improportionem inter manum ad aratrum directam, & oculos, alio ab opere intento auerſos: En talis improportionis pœnam, quam excluſione e regno cœlorum caſtigandam dixit Chriſtus Dominus. Ea vis eſt improportionis nõ ſolum in tabella aut corporum lineamentis, ſed etiam in hominum moribus, vt ea vel ſola augeat obiecti turpitudinem & odium eis, qui in eam oculis vel mentibus intendunt. in *Therſite* quidem ridicula, in *Sardanapalo* odioſa. Natura & ars in proportione quadam efflorescunt, error vero & ſcelus in improportione ſuas deformitates oſtendunt. Quocirca quod ad clerum, & religioſos, improportio hæc deploranda in tribus præcipue cernitur: primo quando aliquid ab eis fit, quod diſſentiat a profeſſa ab ipſis domeſtica diſciplina. deinde quando in mores eorum cadit aliquid repugnans ab eis fuſcepto habitui. poſtremo dum aliquid eorum actionibus exprimitur, quod non cohæret cum tribus votis ab eis emiſſis. iuxta prius improportio eſt, ex clero aliquem aut religioſum, curſitare per plateas cauſa non id exigente: nimium in foro verſari, immoderate riſu ſolui. vi poſterioris improportio oritur, dum quis ſub habitu triſti & funeris ſimulacro, leues mores, colloquia cum mulieribus, aulicos geſtus exercet. ab vltimo propagatur improportio, quando quid agitur, quod non videtur cohærere cum paupertate voluntaria, cum obedientia & caſtitate. in quibus omnibus improportio non ſolum vehementer Deum offendit, ſed etiam ciuilibus hominibus eſt omnino contemptibilis. Ecquid contemptibilius clerico aut religioſo, qui ob hanc ipſam improportionem ante, vulgarium hominum Matth. 5.
oculos, ſunt ſal plane infatuatum, pedibus conculcãdum, & foras proijciendum? quæ hæc improportio ἀνωμαλία inter manum & caput

alio

alio obuerſum. Quam perículoſa hæc improportio capitis ad manum, quæ Chriſti iudicio regno cœlorum excluditur! Quod vero Religio a qualitatibus perſonarum progrediatur ad externos ſacrorum ritus, idcirco de illis etiam ſaltem paucis diſſerendum.

CAPVT. XVI.

Apparatus ſacri ac Ceremoniales, vt e ſplendore Religionis, ſic etiam munimenta Ciuilitatis.

QVoniam internæ animorum conceptiones & affectus plurimum dependent a rebus externis, vt tā ex philoſophia, quam experientia conſtat, idcirco quæ de religionis ciuilitate diſputanda, ea ab externis ſumenda & deriuanda. Propter quam cauſam affirmat *S. Auguſtinus*, nullam prorſus inter homines poſſe religionem coaleſcere abſque ſignis & ceremonijs externis. Sunt vero inter hæc ſigna maximæ differentiæ quoad vim & ciuilitatem religionis: alia nempe alijs maiora, illuſtriora & efficaciora ad commouendum exiſtunt. In vniuerſum autem ad quatuor referuntur. primo ad diuinorum ipſorum miniſteria, deinde ad religionem exercentium deuotionem, tertio inter eos colligationem, poſtremo ad iucundam animorum & corporum in eiſdem recreationem: his enim poſterioribus dulceſcit & emolleſcit iraſcibilis facultatis amaritudo ſeu rigor in homine: quod ad religionem omnino ſpectare, ſupra indicauimus.

Auguſtin lib. 19. cōt. Fauſtū ca. 11.

2 Horum quatuor reſpectu, ciuilis inprimis ipſe locus Eccleſiæ, celebrationi myſteriorum dedicatus: iſque multo ciuilior Perſarum & aliorum ritu, de quo *Alexander Neapolitanus*, qui ſub dio Deos ſuos venerari. quocirca quam primum Chriſti cultores auſi ex antris capita in publicam lucem attollere, conſtructæ illico fuere a noſtris, adeoque a *Conſtantino Magno*, ſumptuoſiſſimæ & auguſtiſſimæ baſilicæ, in quibus rem diuinam myſtæ vt par erat, peragerent. Bethaniæ ſuper tumbam *Lazari*, a Chriſto reſuſcitati, in memoriam tanti miraculi, erectam nobilem Eccleſiam, auctor eſt *S. Hieronymus*. Imo Eccleſias habuiſſe Chriſtianos, etiam furentibus gentilibus, licet non ea ſtructura ſplendidas, innuit *Euſebius*: qui refert, & nuper *Panuinus* idem recoluit, Ethnicos Imperatores Chriſtianorum cœmeteria, Eccleſiasq; impie deſtruxiſſe. Romæ his ipſis temporibus erectas quamplurimas Eccleſias recenſet *Cardin. Baronius*: vbi quadraginta, & quod excurrit, fuiſſe teſtatur *Optatus*. quarum vultus ſpeciem ita deſcribit *Lucianus*, ſcriptor Ethnicus tempore *Traiani* florens: *Pertranſiuimus ferreas portas & area limina, multiſque iam ſuperatis ſcalis in domum aurato faſtigio inſignem aſcendimus, qualem Homerus Menelai fingit eſſe: atque ipſe quidem omnia illa contemplabar, quæ inſularis ille adoleſcens. Video autem non Helenam, ſed me hercle viros in faciem inclinatos, & palleſcentes.* ex verbis *Luciani* Duo in Chriſti cultoribus notare poterimus: primo, quod in facies inclinati: hoc enim ritu religionis frangebant in ſe omnem partis iraſcibilis ſuperbiam, ante Deum quodammodo proſtrati. deinde refert idem *Lucianus*, eos vultu pallidos extitiſſe: quod quidem indicio, illos concupiſcētis partis ardores duritia diſciplinæ compreſſiſſe. En fructus religionis Chriſtianæ, vide, quomodo Chriſtianus primus ſpiritus molitus Eccleſiæ ornamenta, & faſtigia ex auro! qui quidem mos, vt oculi noſtri teſtantur, adeo vbique loci, in quo Chriſti cultus viguit, increbuit, vt dictu incredibile, quantum ſplendorem & maieſtatem conſtructæ Eccleſiæ modo oſtenderint.

Alex. Neapol. lib. 2. Genial. Dier. cap. 22

Hieron. de locis Hebr.

Euſeb. lib. 8. hiſtor. cap. 12. Panuin. de ſepul. c. 11

Barō. Tom. 1. An. Chri. 57. Optat. li. 2. cont. Parmen. Luci. an. in Philopat.

Gregor. naz. orat. de S. Baſil.

3 Neque ſolum Chriſtiano ritu inſignes Eccleſiæ quoad ipſam fabricam, verum inſuper crucis Chriſti inibi erecto trophæo, altariū diſpoſitione, ſacrarū imaginum ſitu, aureorū, argenteorūq; vaſorum ſupellectili, ardentium tædarum & lychnorum luminibus, conſpicuæ & illuſtres apparuere. Crux Chriſtum adfixum tenens, viuam ſpeciem ſenſibus adeuntiū Eccleſiam incuſſit auctoris omnis boni, ex cuius quippe meritis vniuerſum decus animorū & locorū, vti a fonte & arbore in medio paradiſi profluxit. ea inſpecta, intellexere pij, ab iis peccata ſummo animi dolore plangenda, quæ tali Saluatoris neci cauſam dedere: ſe iam cum Chriſto mortuos eſſe, ſe communi ſalute ab ipſo manante modo perfrui: vim omnem ſanctimoniæ, ſacrificij, ſacerdotij, ſacramenti ab ipſo tanquam a radice prouenire hinc percepere. Quid ad cogitandū pulcrius, ad mouendum vehementius, ad ineſcandū ſuauius? *Lactantius* & *S. Paulinus* inter alios, hunc Chriſtianum ritū ſuis verſibus egregie declararūt. In quibus Eccleſijs noſtris, erecta altaria, ſedes corporis & ſāguinis Chriſti, vt loquitur *Optatus*, ſacrificio diuino peragēdo idonee inſeruiūt.

Lactant. de paſſ.

Paulin. Epiſt. 12.

Optat. lib. 2 con. Parmē.

Hic eſt locus, veneranda penus, qua conditur, & qua
Ponitur alma ſacri pompa miniſterii.

Paulni. Epiſt. 12.

Quæ, ſiue ſacrificio perficiendo, ſiue ſacroſanctæ Euchariſtiæ ſeruandæ aſſignentur, ingentē ſane vim continēt religionis: ſunt enim Chriſti Domini veluti præſepia, vt ait *S. Chryſoſtomus*, in quibus iterū naſcitur, auguſta tribunalia, in quibus reſidet, cruces, in quibus immolatur, ſepulcra in quibus ponitur, cœlū quodammodo, vbi ab Angelis honoratur. *Horrenda* inquit *Chryſoſtomus Eccleſiæ myſteria, horrendum altare.* Neque altare boſtiæ dignitas ſolummodo nobilitat, verum etiam, vt idem ſcribit *Chryſoſtomus*, ſacrorū ſpirituū eo illius cauſa appulſus, ad id conducit: *Per id tempus & angeli ſacerdoti aſſidēt, & cœleſtium poteſtatum vniuerſus ordo clamores excitat & locus altari vicinus, in illius honorē, qui immolatur, Angelorū choris plenus eſt.* Accedunt iſtis ornatus & venerationis cauſa in eiſdē Eccleſiis ſanctorū imagines & ſigna collocata etiam temporibus primitiuæ Eccleſiæ, vt *Euſebius* & *S. Auguſtinus* teſtantur. Huc facit ſacerdotū diuina celebrantiū veſtitus ſacer, ſignificatione ſane cœleſti pleniſſimus, & ipſa ſpecie diuiniſſimus. In quo genere, illuſtris Epiſcoporum habitus, qui ad exēplū *S. Iacobi* & *S. Ioannis* Euangeliſtæ *πέταλον* ſeu mitram geſtant, vt ſcribit *S. Hieronymus*, quam *Polycrates* nomine laminæ aureæ ſignificat: cum enim Eccleſiarum Principes, tum tali ornamento eorum capita redimita.

Chriſoſtō hom. in 10. ca. 1. ad Cor.

Chriſoſt. hom. 61. ad pop.

Chriſoſt. lib. 6. de ſacerd. cap. 4.

Euſeb. lib. 9. & 4. de vit. Conſtant. S. Auguſtin. li. 1. de cōſenſ. Euang. cap. 10. Gregor. lib 9. Epiſt 9

Hieron. de ſcrip. in Ioan. et Iacob Policrat. apud Hieron. et Euſeb. lib 5. hiſt. ca. 23.

Serta redimitus geſtabat lucida fronte
Diſtincta gemmis : ore parabat opus.

Hæc cecinit *Ennodius* de Mytra *S. Ambroſii. Euſebius*

Eu l. 10. c. 4.

Epiſcopos ſua oratione panegyrica ſic alloquutus: *Amici Dei & ſacerdotes, qui ſacroſancto podere, indumento cœleſti, gloria corona, diuina vnctione, & ſancta Spiritus Sancti ſtola circumueſtiti.* Quibus autem indumentis *S. Cyprianus* Epiſcopus in primitiua Eccleſia florens, amictus, ita narrat

Pont. in vit. et mart. S. Cypr.

Pontius eius Diaconus. *Perductus autem glorioſus martyr, exuit ſe lacernum birrum, quo indutus erat, complicans & poſuit ad genua ſua, dehinc tunicam tulit, & Diaconis tradidit. & ſtans in linea, expectabat ſpiculatorem.* Eiſdem porro Epiſcopis ſedes velatæ ponebantur, in quibus ſederent, vt idem *Pontius* recolit. *Sedile autem erat fortuito linteo tectum, vt ſub ictu paſſionis Epiſcopatus honore frueretur* : loquitur autem de *S. Cypriano*. Meminit quoque *S. Auguſtinus* ſedium velatarum, ad

Aug. ep. 139

Epiſcoporum vſus ſpectantium, ſimul ac proceſſionum, quibus eiſdem, quippe Eccleſiarum principibus ſummis, & vt ait *S. Ignatius*, Dei imaginibus, honoris cauſa a clero obuiam ire ſolitum.

Ign. ep. 5. ad Tral. ep. ad Smirn.

4 At neque parum ad religionis maieſtatem conferunt apud nos *Proceſſiones*, in quibus non ſolum coniunctis votis Deum ac Sanctos laudamus & oramus, quinimo diuini verbi vim, Chriſti Domini ex deuicto orbe triumphum, ac Euangelij propagationem exterius profitemur. quo quid illuſtrius? ritum hunc obſeruauit Primitiua Eccleſia vt teſtantur *Tertullianus* & *S. Hieronymus*. In iſtis prælata Chriſti crux, meritum crucifixi, victoriam crucifixi, ducatum crucifixi, ſanctificationem a crucifixo loquitur ac proclamat. ipſemet procedendi modus indicat, Eccleſiam ordinatam quandam eſſe hominum ſocietatem, in qua populus ſacerdotes, vt paſtores, ſubſequuntur ad cœlum ipſum ſub eorum ducatu profecturus. pariter oſtendit, Chriſti cultores in procinctu eſſe, qui omnibus veritatem fidei denuncient, nihil ocio concedentes: paratos ad omnes labores impendendum, ad itinera conficienda, quibus Chriſti regnum ab ipſis adhuc magis dilatetur, amplificeturque.

Tert. l. 2. ad vxor. c. 4. Hier. ep. 22. Chry. Hom. de Cruce.

5 Accedunt iſtis variarum rerum benedictiones, quæ vt animabus piorum proſint, ſimul ac corporibus, ita eiſdem diuina quædam virtus ſtatuto ritu conciliatur. Quid ad recolligendū hominum ſenſus in Deum, in Sanctos, in ſanctimoniam efficacius? quo intelligimus, omnia ad religionem ac Dei cultum referenda, in cunctis animæ ſalutem ex virtute, & Dei munere, ſpectandam. Chriſtus Dominus eleuatis manibus aſcenſurus in cœlum Apoſtolis benedixit:

Luc. 24.

vbi ritu externo adhibito, eorum animis & corporibus energiam quandam ſuæ gratiæ precatus. pie idcirco apud nos benedicuntur ſponſi ac ſponſæ, omnino ad praxim primitiuæ Eccleſiæ & Canonem Concilij Carthaginenſis. Ædes itidem naues, aqua, oleum, primi terræ fructus apud nos benedictionibus ſacrantur, vt intelligamus, omnia, etiam ciuilia, ad Dei honorem referenda. In quo genere valde inſignis Regum ab Epiſcopis inunctio & conſecratio. hinc enim

Conc. Cart. 4. can. 11. Ep. Hæreſ. 30. Hier. in Hil. Cir. Cate 3.

ſignificatur, reges diuinis legibus ſubijci, eis debere eſſe obſequētes, & cuncta peragere, quoad iura religionum ab iniuſtitia & impietate, Epiſcopo ſententiam ferente, ab ipſis vindicentur: quo percipiunt Reges, ſe ſacro oleo delibutos, non vt ſuis voluptatibus ſubditorum bona proſtituant, non vt tyrannorum more ſubdole aut crude eis dominentur, non vt in angulis delicientur, ſed vt patres reipublicæ Deo conſecrati, ſancte & religioſe ſua munera erga eam exequantur. Quanta autem tam animiquam corporis humilitate Rex Galliæ, *Rhemis* ab Archiepiſcopo loci inungendus, ſeſe præparet ad ſuſcipiendam hanc benedictionem Epiſcopalem, relatu mirum, & eis, quibus ſpiritus, religionis vi nondum ſubactus, niſi quod hominum oculi id teſtentur, pene incredibile. Ipſæ Eccleſiæ certo quodam ritu ſacris deputantur. Epiſcopi, Abbates, Sanctimoniales quibuſdam cæremoniis initiantur: quarum vſu, myſterijs religionis ingens honor accreſcit, viciſſim eadem maiorem vim tam ad ciuilitatem, quam ad ſanctimoniam inter ciues procurandam obtinent. In quibus præter externi ſigni repræſentationem, adhibentur orationes diuino plane ſenſu refertæ, a Deo gratiam & benedictionem pie obnixeque impetrantes. Enimuero ciuile, religioſos actus ad omnia alicuius momēti ciuilia negocia extendere, vt ciues non ſolum ſæpius ſe ad Deum eo recolligant, ſed id etiam faciant diuino quodam ſenſu & religionis æſtimatione ſingulari incitati. Certiſſime Pontifices, Imperatores, Reges & Eccleſiæ Prælatos, conſecrationis cæremonia aliis exhibet venerandos ac plurimum commendabiles, quippe diuinitus inter alios, ac pro illis benedictos, ſacratoſque: quo nomine Iudæorum Reges, quod vncti Domini haberentur, plurimum honoris, imo & dignitatis, ſecuritatis etiam, a populo conſequuti.

Pont. Rom. Con. cart. 4.

4. Reg. 9.

6 Hæc omnia atque iſtis ſimilia duo ob oculos præſertim ſtatuunt: primum, religionis eſt magnitudo, ad ciuiles mores educendos potentiſſima. alterum, ingens pondus meritorum Chriſti. illud ex ſe ſatis luculentum. non enim nos inſtar ſpirituum in cœlis, ſolis internis actibus Deum veneramur, vt inde ciuiles reddamur, quin id præſtamus externo ritu atque cæremonia. proinde quo hæc maiora & illuſtriora fuerint, eodem religio ciuili quadam auctoritate ſanctius & vrbanius noſtris conſiliis imperitabit. Poſterius pari modo conſpicuum. nam quod meritorum Chriſti fructus & effectus inter cætera ſit Dei inter nos cultus, non eſt exiſtimandum, ſpectato ſummo eorum precio ac pondere, aridam & ieiunam aliquam religionem apud nos modo poſt eius mortem reperiendam: maxime cum Iudæorum religio, noſtræ reſpectu vmbratilis, tam ſplendida ac multiplex extiterit: quorum tamen ſacra cum noſtris comparari non poſſunt. at de iſtis alibi diſſerendum. Hoc ſplendore ceremoniæ obiecto oculis paganorum, inde probauit *Chryſoſtomus*, Chriſtum fuiſſe Deum: qui a tanta contumelia irriſionis, exilij & opprobrioſæ mortis, ad tantam gloriam religionis in ſua Eccleſia ſurrexerit.

Chry. Cont. Iud.

Ecquis præter Deum potuit hoc præſtare aut efficere, vt *Caluariæ* montes loca cadauerum & craneorum, loca ſupplicij, Eccleſiarum ſplendoribus fulgerent!

CAPVT. XVII.

Defunctorum religioſa funera, & pro eis decreta ſupplicia, ciuilitati & ſanctimoniæ incrementa miniſtrant.

QVotquot in orbe terrarum gentes morum ciuilitate inclaruere, illæ vel naturæ inſtitutione ductæ, ſuorum funera pie curarunt, ſimulque eis iuſta religionum aliquo ritu accurate perſoluerunt. ad id vero præſtandum non omnes vna eademque ratione inducebantur. aliquæ inter eas opinatæ, exutas corporibus animas obſequium hoc ſuperſtitum omnino expectare, ac velle vt tellus, ex qua tanquam ex matris aluo corpora primum educebantur, mortua eadem reciperet, in ſe conuerteret, & inſtar *Saturni*, quod ſemel genuerat, ſubinde idem deuoraret ac conficeret. alij morem hunc in naturæ humanæ, ſimul ac virtutis dignitatem retulere, exiſtimantes, corpora, quæ aliquando hominum partes, quæ virtutis ac decoris inſtrumenta, pie & honorifice ſepulturæ tradenda. nonnulli iſtius ritus cauſam putarunt eſſe in ſola ciuilitate charitatis ciuibus a poſteris exhibendæ. Vt enim humani victus qualitas commendaretur, & alijs cum illis degentibus, vtpote defuncti amicis, vim rem gratam præſtarent, defunctorum corpora qua ſepulturis honorarijs, qua anniuerſarijs memorijs, honeſtanda duxere.

Prop. lib. 4. Eleg. 7

Cur nardo flammæ non oluere meæ?
Hoc etiam graue erat, nulla mercede hiacinthos
Iniicere, & fracto buſta piare cado.

Poſtremo, veri Dei cultores præter hæc, corporum reſurrectiones agnoſcentes, ea a morte ſplendide condenda merito arbitrati, quæ quandoque cœleſtis beatitudinis in cœlo radijs illuſtranda hoc omine reputabant.

2 Ciuile hoc inſtitutum iſtis *Plato* tradidit: *Mortuis parentibus monumenta decentiſſima, quæ temperatiſſime ſtructa: Annuas quoque curas defunctorum, quæ ornamentum afferant, inſtaurare decet, & noua quotidie repetita memoria ſemper parentes ſummopere honorare, impendio moderate pro fortuna vtentes.* (Plat. de leg. dial. 4.) Imo inter aduerſa, extremum quid mali cenſuerunt, mortuum ſepultura carere, vel ſepulcro erui. deplorauit idcirco *Codrus* fatum *Pompei*, concubia nocte in eius truncum cadauer incidens. (Eur. in Ant.)

Luc. lib. 10.

Non precioſa petit, cumulato thure ſepulcra
Pompeius fortuna tui: non pinguis ad aſtra
Vt ferat e membris Eoos fumus odores.

Romani religionis ergo, ex præcepto *Pythagoræ* apud *Laertium*, iudicarunt, aptius corpora igne (Laer. in Pyt.) ſtatim conſumere, quam terræ mandare, in qua paulatim putreſcentia, in eam demum, vtpote ignobilius elementum, reſoluerentur. ne autem nidor aliquis funus hoc igneum, & in primum elementum conuerſum, dehoneſtaret, ingentem vim aromatum in ardentes rogos miro ſumptu conijciebant.

Ou. l. 3. Tri.

Atque ea cum foliis, & amomi puluere miſce,
Atque ſuburbano condita crede ſolo.
Tu tamen exſtructo ferialia munera ſemper,
Deque tuis lacrymis humida ſerta dato.

Plinius ſecundus ſcribens de morte ſuæ filiolæ, (Pli. l. 5. ep. 3) quam paulo ante cuidam nobili viro ſponſarat, ſumptuum meminit funeralium. *Quanto animo vulnus acceperim, cum audiuerim Fundanium, vt multa luctuoſa dolor inuenit, præcipientem, quod in veſtes, margaritas, gemmas, erogaturus fuerat, hæc in thura & in vnguenta, & odores impenderetur.* quinimo ſæpius hæc pietas apud eos repetita, odorum ac florum ſuauitatibus condiebatur.

Ouid. lib. 4. Faſt. Pap. li. 3. ſiluar.

Arſuroſque artus vnxit.
Semper odoratis ſpirabunt floribus aræ,
Semper & Aſſyrios ſalix bibet vrna liquores.

3 Iudæi autem futuram corporum reſurrectionem credentes, ad eius repræſentationem quandam, oleo delibuta, & ſyndonibus inuoluta, ſepulturæ in rectum arrecta commendabãt, quos nos Chriſtiani hac in re imitati. Proinde vt recolit *Minutius Felix*, (Min. Fel. in Oct.) Ethnici Romani affirmabant, eos non minus buſta, quam eorum templa deuitaſſe. Qualis autem ſit iſte ritus quod ad antiquitatem, iſtis *Cicero* declarauit. (Cic. l. 2. de leg.) *At mihi quidem antiquiſſimum ſepulturæ genus id fuiſſe videtur, quo apud Xenophontem Cyrus vtitur: redditur enim terræ corpus, & ita locatum ac ſitum, quaſi operimento matris obducitur. eodemque ritu in eo ſepulcro, quod procul ad fontis aras, Regem noſtrum Numam conditum accepimus: Gentemque Corneliam, vſque ad memoriam noſtrã hac ſepultura ſcimus eſſe humatam.* Hoc deinde adſtruit *Cicero* ex antiquo vſu vocabuli *Humationis*, & ex eo, quod apud Romanos, etiam poſt inſtitutum rogi, tota vis ſacri, loco in quo ſepultura fiebat, accreuerit ab ipſa ſola humatione. Cæterum honeſte ac decenter a nobis ſemper defunctorum corpora tractata, quod, vt ait *Origines*, *Rationalium animarum organa*; (Ori. l. 5. con. Cel.) quod eis, vt loquitur *S. Auguſtinus*, *tanquam organis & vaſis ad omnia bona opera Sanctus vſus eſt Spiritus.* (Aug. l. 1. ciu. ca. 13.) Cuius moris tantum ſtudiũ vrſit pios ſuperſtites, vt ad exemplũ *Tobiæ*, etiã (Tob. 1.) cum ſummo vitæ periculo, vt narrat *Euſebius*, (Euſ. l. 7. hiſt cap. 16. li. 9 cap. 15.) ſanctorum corpora contra tyrannorum leges pii ſepelierunt. Fidelium pariter agmina, feretris impoſita corpora deducere ſolebant ad locum ſepulturæ: quod *Pontius*, *S. Gregorius Nazianſenus* atque *S. Hieronymus* recolunt: (Pon. de paſ Cyp. Greg. Naz. de obi fratr. Cæſar. Hier. in Epit Paul.) idque faciebant cereos accenſos manibus portantes. porro, vt narrant tam *S. Hieronymus* quam *Chryſoſtomus*, pſalmorum quoque cantus in iſtis funeribus audiebatur. *Dic mihi, quid volunt iſtæ ſplendidæ lampades, quid hymni? Cogita quid pſallas in illo tempore: Reuertere, inquit, anima in requiem tuam, quia Deus benefecit tibi.* (Chr. hom. 4 in. 2. c. ad Hæb. hom. 61 ad pap. Pſal. 114)

Prud. Cath. Hym. 1.

Hinc maxima cura ſepulcris
Impenditur, hinc reſolutos
Honor vltimus accipit artus
Et funeris ambitus ornat
Candore nitentia claro.
Prætendere linteo mos eſt,
Aſperſaque myrrha Sabæo
Corpus medicamine ſeruat.

Quidnam ſibi ſaxa cauata,
Quid pulcra volunt monumenta?
Res quod niſi creditur illis
Non mortua, ſed data ſomno.
Hac prouida Chriſticolorum
Pietas ſtudet, vtpote credens,
Fore protinus omnia viua
Quæ nunc gelidus ſopor vrget.
Qui iacta cadauera paſſim
Miſerans tegit aggere terræ,
Opus exhibet ille benignum
Chriſto pius omnipotenti.
Dum lex eadem manet omnes
Genitum dare ſorte ſub vna,
Cognataque funera nobis
Aliena in morte dolere.

Athanaſ. apud S. Damaſcen de mort. ſuff.

Imo ſcribit *S. Athanaſius*, tempore primitiuæ Eccleſiæ, ad ſepulcra mortuorum delata pio obſequio oleum & ceram, vt lumina in eis accenderentur: quod ideo factum, quo eiuſmodi ritu externo, defunctis gloriæ lumen ſuperſtites amanter & pie precarentur. ſi enim apud Iudæos hoſtia, Deo immolanda pura ac delecta: apud Romanos eadem de cauſa coronata, æquum, defunctorum corpora, ſpecioſa ceremonia ornari, quandoquidem cœli ſpacijs deſtinata.

Tertull. lib. de Coron. mil. Auguſtin. ſerm. 32. de verb. Apoſt. De Baptiſ. cap. 124. De cur. pro mor.

4 Porro vt hinc Eccleſiæ ingens charitas conſtaret, ab incunabulis eius, adeoque vniuerſali eiuſdem fide, creditum, animas fidelium hinc plerumque migrare aut peccatis venialibus impuratas, aut temporalium pœnarum reatibus implicatas: proinde oratione ac ſacrificio eis ſuccurrendum in ea fideles exiſtimarunt. *Pro defunctis* inquit *Tertullianus*, *annuadie facimus. Orationibus vero S. Eccleſia*, ait *S. Auguſtinus*, *& ſacrificio ſalutari, & eleemoſynis, quæ pro eorum ſpiritibus erogantur, non eſt dubitandum, mortuos adiuuari, vt cum eis miſericordius agatur a Domino, quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim a Patribus traditum vniuerſa obſeruat Eccleſia, vt pro eis, qui in corporis & ſanguinis Chriſti communione defuncti ſunt, cum ad ipſum ſacrificium loco ſuo commemorantur, oretur, ac pro illis quoque offerri commemoretur.*

Tertull. de coron. mil. cap. 3. lib. ad vxor. de Monogam. Cypria. ep. 66. Origen hom. 3. in Iob. Epiphan hær. 75. Chryſoſt hom. 69.

quem morem idem affirmat a traditione Apoſtolica deſcendiſſe: ac eius vi retinendum aſſerit, tametſi nullus ſcripturæ locus id diſerte præciperet. *Tertullianus* quoque non ad *Montanum* ſuum, ſed ad totius Eccleſiæ praxim, hunc ritum refert: quod & faciunt *S. Cyprianus* & *Origenes*. Cumque illi *Ærius* hæreticus obſtitiſſet, *S. Epiphanius*, apoſtolicæ traditionis neruis connixus, eius hæreſim refutauit. *S. Chryſoſtomus*, *Non temere* ait, *ab Apoſtolis hæc ſancita fuerunt, vt in tremendis myſterijs defunctorum agatur commemoratio*: neque hoc factum, vt illos laudarent ciuili quodam elogio adhuc viuentes, *Sed ſcientes illis inde multum contingere lucrum, vtilitatem multam.*

Colle ſub Elyſio nigra nemus ilice frondet:
Ouid. Ele. 7. *Vdaque perpetuo gramina terra viret.*
Si qua fides dubiis, volucrum locus ille piarum
Dicitur, obſcenæ quo prohibentur aues.

5 Quam autem corporum honorifica ſepultura, ſimulque pro defunctis animabus impenſa religio, ciuilitati proſint, ex multis id oſtendi poterit. Et quidem imprimis notare licebit amantiſſimum matris Eccleſiæ erga vteri ſui prolem affectum, varietate quadam etiam diſtinctam illius pietatem. Eſt enim triplex Eccleſiæ pars: vna in cœlis triumphans, altera in terra militans, tertia in purgatorio patiens. & erga ſingulas hic communis mater ſe gerit diuerſimode: habitu, voce & actione: licet in omnes teneriſſime. aliquando veluti gloriæ cadijs veſtita, Sanctis ſuis in cœlo beatis iubilo ac ſacra pompa magnificenter applaudit, gratulatur. ſubinde tanquam martia *Pallas* armata prodit, inter luctantes & pugnantes, ſudore & ſanguine ipſa madens, verſatur. demum atris induta mæret & dolet, deuote ſupplicat, dum fœtus ſuos defunctos, & purgatorijs pœnis afflictos, ingemiſcens contemplatur. Et quidem ita in hunc modum diſcreta, aliquid in ſe exprimit illius diuerſitatis, quo Chriſtus Dominus, eius ſponſus, quoad animam beatus, quoad appetitum ſenſitiuum ac corpus angoribus & miſe- Ioan. 3.
rijs oportunus, varius ac quodammodo diſcolor *Ioſephus* apparere voluit. Cur enim illa corpora, quæ aqua baptiſmali, ac in ea virginea, tinxit, pura reddidit, quæ ſacroſanctæ Euchariſtiæ hoſpitio nobilitauit, quæ Chriſmate & oleo ſancto vnxit, quæ modeſtiæ legibus ſolicite informauit, quæ Chriſti habitacula, cœleſtis mili- Rom. 6.
tiæ arma, diuini ſpiritus inſtrumenta, conſtituit, extremis honoribus, animabus viduata, non proſequeretur? Gladius *Dauid*, *Goliathi* gigantis nece inclytus, religioſe *Ephod* inuolutus ſerua- 1. Reg. 21.
batur retro altare. Virga *Moyſis*, non niſi in arca Num. 17.
recondita, quæ mare rubrum diuiſerat, quæ aquam ex rupe elicuerat. Enimuero piorum corpora ea ſunt, quæ vitiorum & hydrarum capita reſciderunt, quæ aduerſitatum maria aperuerunt, quæ ſilices, duros arenteſque homines, fluminum ſeu virtutum & doctrinæ vberrimos fontes exhibuerunt. Digna proinde, quibus pia mater Eccleſia funerea hæc obſequia libenter impenderet: ac inde ſignificationem daret illius gloriæ, qua in cœlo quandoque beanda, illuſtranda. monet proinde ſuperſtites, ſemen quoddam, veluti fermentum, corporibus in- 1. Cor. 15.
ſperſum, quod illis vitam motumque tandem ſuppeditabit. Proinde ceremonias luminum, odoris ac ſimilium interim opponit quodammodo ſepulcri malis, tenebris nempe ac putoribus illius, quibus detinenda ab illo felici exitu, & veluti contrarijs conficienda: iuxta ac quantum poteſt, a talibus vindicare ſolicite & ſtudioſe pia mater ſuos fœtus laborat. Qui porro ſplendor & odor ceremoniæ, futuræ beatitudinis ornamenta eis polliceri videntur & ominari.

6 Cuius rei admonitu edocti ſuperſtites, cum virtutis idoneam inde capeſcant animis notionem, tum vt de ſuis ac conciuium corporibus ſancte & honorifice ſtatuant, omnino inducuntur. animaduertunt, quam præclarum in eis fuerit, corpora vitæ ſanctimoniæ inſeruijſſe; quam excelſa eorundem conditio, quæ ex pulueribus quandoque excitanda, & in cœlos inuehenda: proinde modo tantæ pietatis ceremonia, cuius oculi eorum conſcii, a matre Eccleſia merito colenda. immortalitatis corpori-

bus

bus inſperſum ſemen, ac in eis virtutum decora ſimulque æternæ gloriæ quædam initia, æquiſſime ſuſpiciunt & admirantur. Quod ergo in hac re prompte & accurate præſtat Eccleſia, id eos admonet, quam beneuolis animis eſſe debent ciues in ſuorum concinium corpora, quouis etiam miſeriæ genere deformata, diligentiſſime cauentes, ne illa vllo inhumanitatis genere afficiant, ne ſcelere vllo, ſuo exemplo aut incitamento, indigne contaminent. Hoc ipſum inter ciues ſingulare charitatis fomentum. Etenim defuncti affines plurimum ſe honorari & ornari æſtimant ab eis, qui ſuorum funeribus pie interſunt, qui plangentibus, qua veſtium colore, qua lacrymis, & cōdolentia compatiuntur, qui glorioſam reſurrectionem eis ſummo affectu adprecantur, qui honore iſto ſacro ac ciuili illos proſequuntur. Hinc morum facilitatem, & dulcedinem quandam, (quod effi:ere proprium munus religionis) propagari neceſſe fuerit. Enimuero hoc genus charitatis inter reliqua omnino purum, quod mortuo impenditur: ſcilices ſpe gratiæ & remunerationis ciuilis prorſus vacuum: ita tamen naturæ humanæ ingenitum, vti ex hiſtorijs comperimus, vel infenſiſſimos hoſtes alterutrius mori indoluiſſe, maxime cum eam virtute anteactæ vitæ claram perſpexiſſent: quod de *Cæſare* intelle-

Luc lib, 10 ximus, *Pompei* morte ei renunciata: de Rege *Da-*

aReg. 1. *uide, Saulis* caſum & interitum ſimiliter deplorante.

7. Quod porro attinet ad relligionem expiatricem defunctorum animabus impenſam, dubio procul, eam valde ciuilem eſſe omnino exiſtimandum. Inprimis cum ciues viderint, nihil labe contaminatum, nihil reatu pœnæ obſtrictum, in cœli puritatem, & iuſtitiæ locum, poſſe deuenire, diligentiſſime curabunt, qua animi pœnitudine, qua ſacramentorum prouētu, quicquid in ipſis maculoſum aut pœna dignum, dum viuunt, præuio opere expungere: & vel leuiora peccata ſedulo deuitare, ne hinc purgatorijs flammis obnoxij demigrent cruciandi. quale hoc ad nitorem, ad morum exactā perfectionem incitamentum! quam digna hæc æſtimatio de cœleſtis gloriæ claritudine, ac eorum præſtantia, qui eam obtenturi! ſicut tria ſunt loca animarum: infernus, qui etiam complectitur Purgatorium, terra, & cœlum, ita extrema, nempe cœlū & infernus loca ſunt iuſtitiæ, terra locus miſericordiæ: in illis enim vtriſque recepturus homo ſecundum opera ſua. Cuius rei cogitatione non tantum ſuperſtites pios ſeſe exhibent erga defunctos, verum inſuper in eorum gratiam multa opera virtutum exercent, quæ alias haud fortaſſis præſtarent. Egregium ſane, abſentis amici ac fratris non obliuiſci, quo charitas vim quandam animi profert a ſenſibus quodammodo non dependentem: quinimo eis contrariam; vtpote præſentium vſu & perceptionibus eam plerumque abducentibus a memoria & cogitatione abſentium. Spiritualis idcirco hæc pia memoria, rationalis, quodammodo diuina, ac metaphyſica: quippe a ſenſibus abſtracta. Deinde vt animabus mortuorum ſuccurratur, quod obſeruat S. *Auguſtinus*, altaris ſacrificia ab eis procurantur, eleemoſinæ erogantur, peregrinationes ſacræ ſuſcipiuntur: quorum optima occaſio & incitamentum pia hæc de mortuis cogitatio. Auguſt. in. l. de cur. pro mort. ſerm. 34. de verb. Apoſt.

Demum ſuperſtites hac opinione imbuti, ita cum ciuibus ſuis ex virtute ſtudebunt, vt a morte eorum ſuffragia parili pietate conſequātur. iſtis idcirco officijs ciues inter ſe colligantur ac mutua charitate deuinciuntur: quo nihil ciuilius. neque hæc eorum conſpiratio in re parui momenti reperitur, ſed in grauiſſima: ſcilicet in acerbiſſimis illis pœnis perferendis, aut deuitandis. quo fit, vt ciuium charitas hinc orta, ſit firmior inter eos, ſtrictior, inuiolabiliorque. Quis enim nollet ſuorum ciuium precibus a tantis malis eripi? cuius rei cupiditas præſtabit, vt ſic mores ſuperſtites inſtituant, vt conciues proni ſint, qui ipſis a morte ſuis ſuffragijs libenter opitulentur. quo etiam efficitur, vt ciuium charitas extenſior euadat: quippe ad defunctos quoque deducta, neque vel morte ipſa diſſoluenda, aut eaterminanda. quo vidētur in terris ciues præludere illud æternum cum alijs in cœlo commercium & ſtrictam mutui amoris neceſſitudinem, nullo vnquam æuo diſſoluendam. Ambit quidem mater Eccleſia vti in hoc, ſic etiam in alijs, cœli mores hic in terris æmulari. Confert ergo ad charitatem ciuilem hæc pietas viuentium, defunctorum animabus attributa. Atque hactenus de relligione quo ad inſtitutū ciuile diſputaſſe ſatis videatur. Perſequamur modò reliquas virtutes rationales ad voluntatem, ſiue iuſtitiam, ſpectantes: ac inprimis charitatem erga Deum, ſtudiumque diuinis eius mandatis obſequendi in hunc ipſum finem expendamus.

CAPVT. XVIII.

Quanta Dei amori, ſtudioque eius legibus obtemperandi inſit vis, ad ciuiles mores proferendum, ad humanam quoque voluntatem inducendum in optima ciuilis vitæ negocia.

SIcut homines, cum vniuerſis alijs, a Deo, tanquam ab vberrimo fonte manarunt, ita cum illo per amorem coniuncti, & ad illum eodem reuerſi, non ſolum inde ſingulare ornamentum ſibijpſis conſequuntur, verum etiam quaſi aureo cæmento intercedente, mutuis officijs inter ſe copulati, in vnum corpus ciuile ſimul ac ſacrum coagmentantur. proinde in ipſum Deum, tanquam plures lineæ in centrum ciues omnes incidentes, cum in illo quaſi vnum quid conueniunt, tum quod mirabilius, quantumuis multi, quantumuis diſperſi, amantius tamen inter ſe mutuo inclinantur, coniunctiuſque connectuntur. Sicut enim cera a ſole liquefacta, formam leonis, aut alterius rei in ſe facilius admittit, ita cuius animus Dei amore ſemel emollitus, aptior is euadit, qui ad Pſalm. 18.

vitæ ſocios vberius affectu, dulcedineque effluat, ac ſe diffundat. Fieri non poteſt, quin in Deum teneritudo, etiam in hominem, omnem

rigorem

rigorem ac rancorem actionis exterminet. Hoc pacto, poſteaquam domeſtica pietas ſingulos familiares amore communis parentis accenderit, ſtatim vniuntur inter ſe ac colligatè viuunt mutua beneuolentia deuincti. in choro tunc ad harmoniam ſuauis concentus elicitur, quando vnius præcentoris legi a cunctis obtemperatur. ita, quod Deus vitæ noſtræ non tantum principium ac finis, ſed etiam ſanctum ac ciuile coagulum, ideo eius amore incitari, non modo ad eum progredimur, quinimo inter noſipſos

Luc. 11.

arctius inde coniungimur: eſt enim nobis princeps, parens, nexus, ortus ac terminus: quibus cum illo, & inter nos ſuauiſſimè, ſtrictiſſimeque coaleſcimus. Sol florem aliquem irradians, illum eodem expandit, & ſui quodammodo inſpectorem facit.

Auſon. ed. 14.

Nec mora, ridenti calathi patefecit honorem,
Prodens incluſi ſemina denſa croci.

Dionyſ. de diuin. Nom

Omnia ſolem inquit *Dionyſius, ſenſibilia concupiſcunt: videlicet videre, aut moueri, atque caleſieri, & omnino ab ipſo lumine contineri deſiderantia.* calore porro roſam inflammans idem ſol, ardentem ad ſe rapit & conuertit quaſi amantem.

Auſon. in idul. 14.

Ambigeres, raperetne roſis aurora ruborem,
An daret: & flores tingeret orta dies.
Ros vnus, color vnus, & vnum mane duorum.
Sideris & floris, nam Domina vna Venus.
Forſan & vnus odor: ſed celſior ille per auras
Difflatur: ſpirat proximus iſte magis.

Pari modo Deus munere intelligentiæ nobis illato, nos ſui veluti oculatos teſtes conſtituit, charitatis autem æſtum infundendo ad ſe trahit ac ita flāmeo oculo cui alæ igneæ, in ipſum bene factorem eius munere inuolamus. Et vt ſpongia, oceano immerſa, nihil poterit rigide ſubinde contingere, ita hominum corda Dei ſemel amore diſſoluta, nihil aſperitatis in alios homines retinere poterint. Sunt quidem aliqua, quæ eo ritu alia ad ſe compellunt, vt ab alijs interim eadem diſiungant: quomodo trahit magnes ferrum, diuitiæ auarum, honor ſuperbum, fraudulentus ſocium, tyrannus ſubditum, Diabolus peccatorem. at Deus recurſu noſtri amoris in ipſum non quærens ſuum emolumentum, ſed noſtrum duntaxat bonum, non ita nos ad ſe allicit, vt raptu aliquo vel digreſſu ſeorſim ab alijs moueri nos velit, vel vt alijs hunc ipſū finem inuideamus, qui omnibus abundantiſſimè ſufficit, ſed gregatim cupit plures adeoque vniuerſos ciues, ad ſe confluere: vnuim idcirco coalitos, ſubinde in curſus modo, ac eius periodo, optat nos ſui eſſe amatores & poſſeſſores. conuiuas proinde ad ſe vocat, non pugnaces, columbas non miluos, fratres, non diſſidentes, ſocios, non ſolitarios, oues non leones, vt tam in ipſo, quam in nobiſmetipſis mutuo hoc amore calentes, ſociatim et coniunctim ex amore eius deliciaremur. properamus quidem ad Deum perſonis trinum, ſed amore ſibimet coniunctiſſimum. Proinde ciues plures ad Deum affectu tendunt, ſed charitatis ſpiritu inter ſe deuincti: vt perpetuo ſimile appetat recte cum ſimili coniungi.

2. Et quidem vt naturæ beneficio humanis vſibus eſſet prouiſum, prius a Deo condita hac vniuerſa rerum machina, mox in eam vt ait *Philo*, inductus fuit *Adamus* tanquam princeps in ſuam aulam, hæres in hæreditatem poſtea

Gen. 2. Phil. l. de Hom. creat.

vt abundantius illi eſſet prouiſum, eius cauſa creata fœmina, quæ ipſi eſſet in adiumentum. Cæterum niſi Deus ſua præſentia ac prouidentia interceſſerit, hæc omnia in nos collata, in

Gen. 2.

diſcordias, in iras, in diſſociationes prorueerent. neque abſque eius amore, illa pax, iuſtitia illa, quas vel in ciuili vita quis deſideraret, procurari aut ſeruari poterunt. Hoc argute illuſtrat *S. Auguſtinus* ſimilitudine duorum oculorum in capite humano: qui locis licet ſeparati, naturæ tamen quadam lege in vnum idemque obiectū ſimul deferuntur.

Auguſtin. Tract. in. c. 4. ep. Ioan.

Dirige radium dexterum ſine altero ſi potes. ſimul coeunt, ſimul diriguntur. Intentio vna eſt, loca diuerſa ſunt. Sic ergo, omnes qui diligit Deum, vnam intentionem ſecum habet. noli attendere quia corporeo in loco ſeparatus es: aciem cordis ſimul fixiſti in lumine veritatis. idcirco quamuis ciues multitudine & ſtatuum varietatibus diſcriminentur, tamen inter ſe vi amoris Dei, parili motu conuenienter, etiam in diſparibus officijs, progrediuntur. Et ob hanc cauſam oſtendit idem Doctor, rationem amoris erga proximum deduci ex amore, quo noſipſos propter Deum

Auguſtin. in pſalm 118. conc. 8 28.

diligimus. *Quapropter vt ſciamus diligere Deum, ſciendus eſt Deus. vt ſciat homo diligere proximum, tanquam ſeipſum, prius debet diligendo Deum diligere ſeipſum. diligendo enim Deum diligit ſeipſum, vt diligere ſalubriter poſſit & proximum ſicut ſeipſum.*

S. Thom. 2. 2. q. 103. art. 3. ad. 2.

In quam ſententiam conſpirat S. Thomas: *Ratio diligendi proximum Deus eſt.* nam cum diligere proximum ſit actus virtutis Theologicæ, neceſſario in ipſo Deo reſpicere debet rationem formalem ſeu motricem ſui obiecti, & non extra illum. Qua de cauſa omnis in vniuerſum pacis in homine cauſa exiſtit Dei amor. eſt enim duplex pax, vt obſeruat *S. Thomas*, Vna eſt inter

S. Thom. 2. 2. q. 29. art. 3

partes animæ in homine appetente: & hæc amore Dei ſuper omnia educitur. alteram inter appetitum iſtius ciuis & appetitum alterius, quæ charitate in proximum procuratur. *vtramque vna efficit charitas.* imo hæc ſecunda ab illa prima dimanat, vt ſatis explicatum videatur. Si enim amor communis boni reddit ciues

Ariſt. l. 9. et cap. 7.

concordes, vt ait *Ariſtoteles*, amor Dei id efficacius effecerit, cui ille amor ſubordinatur ac inſeruit.

3. Hoc autem diſtinctius perſpiciemus, ſi prius rerum genera diſcuſſerimus, ex quibus inter homines diſſidia ac diuortia oriri ſolent. & quidem tametſi in eiuſdem naturæ participatione omnes conueniant, nihilominus in appetitu ſenſitiuo, vnicuique ſeorſim indito, quaſi ſeminarium quoddam reperitur diſcordiarum. hinc morum diſſimilitudines, hinc in aduerſa propenſiones & ſtudia, hinc aliorum damna ex priuatis commodis oriuntur, hinc diuerſarum Nationum propenſiones abeunt in oppoſitos mores & ritus: qui quidem appetitus, educationis alia atque alia ratione, corporum diuerſa temperie, diſſimili cœli influentia, ſtatuum condicione diſpari, pronus redditur in alienationes, digreſſuſque animorum.

Lucr. lib. 3.

Sic hominum genus eſt. quamuis doctrina politos

Co... pariter quoſdam, tamen illis relinquit
Natura cuiuſque animæ veſtigia prima,
Nec radicitus euelli mala poſſe putandum eſt,
Quin proclinius hic iras decurrat ad acres,
Ille metu citius paulo tentetur; at ille
Tertius accipiat quædam clementius æquo.

His accedunt obiecta cupiditatū, quæ quod ad plures pertinere non poſſunt, priuatis duntaxat nonnunquam ex iniuſto raptu ſubijciuntur appetitionibus: quorum appulſu fit, hunc alterum ... tate proprio peculio excellere, aliūque ... inuidere. in hanc vero ex vtilitate ſingularem excellentiam plerumque ciues propenſiſſimi, ardentiſſimique. Hinc concludit *Ariſto-*

Ariſt. lib. 9. Eth cap. 7. *teles*, non fore diuturnam inter malos concordiam, eo quod omnes ſibi vtilia appetant, *In laboribus & miniſtrationibus deficiant.*

Prud. Ham. *Inde ſeges ſcelerum radix, & ſola malorum,*
Lucr. lib. 4. *Dum ſcatebras fluuiorum omnes, & operta metalla*
Vir. Æne. 4. *Eliquat ornatus ſoluendi leno pudore.*
Diod. lib. 4. *Dum venas ſquallentis humi ſcrutatur inepta*
Boet. lib. 2. *Ambitio, ſcalpens natura occulta latentis,*
met. 5. *Si quibus in foueis radiantes forte lapillos*
Rimata inueniat.
Hoc pulchrum quod terra parit, quod gloria confert
Lubrica, commendat quod pernicioſa voluptas.
Quod velut excitus difflato puluere ventus
Præterit, exemplo tenuis quod tranſuolat vmbra.

Demum quod in ciuili ſtatu diſcrepantes ſunt vitæ inſtitutiones, ſimulque particulares fines ſingulis propoſiti omnino differentes, inde partim ex ipſa diſſimilitudine, partim ex contentione circa eorum eminentias, diſcordiæ ſolens inter eos propagari.

4 At vero Deus ab omnibus amatus, in iſtis non penitus aufert varietatem, ſed ex illis potius harmoniam concordiæ elicit, & ſummum, in multiplicitate, vnitatis conſenſum producit. Hoc vno verbo viſus expreſſiſſe S. *Chryſo-*

Chry. hom. 72. in math. *ſtomus: Diligere Deum, diligere proximum eſt.* Ciues itaque quatenus ſua particularia bona aſpiciunt, eatenus ex eo aſpectu proliues in oppoſita: verum cum Deum intuentur, tunc, quando illius aſpectus radius flammam amoris in eis expreſſerit, omnes in vno Deo amato

Aug. tract. 87. in Ioan. recolliguntur. *Neque enim* ait S. *Auguſtinus, vera dilectione diligeremus inuicem, niſi Deum diligeremus.* ex quo amore percipiunt, definiendum modum ac ſpeciem aliorum amorum quantumuis diſtinctorum. proinde in conciues haud excitandam aliquam hoſtilitatem vel combuſtionem nouerint, ſed debere eos potius in vno Dei amore vnitos, eius decore & auro delibutos, eius immenſitate, veluti oceani in ſinum ſuum fluuiola admittentes, coercitos ac moderatos, placide conquieſcere. amore itaque Dei omnis aliorum amorum bilis exhauritur, integer eorum furor conſopitur, exundantia abſorbetur; ac de reliquo tanquam innocui & inermes Cupidines, Dei amore ſubacti, per huius mundi pulcra quæque ac varia ſumma cum quiete ſpaciantur. Hoc ſane egregium artificium & imperium amoris Dei in omnes alios amores. Neque ciues vtcumque Deum hoc pacto amant, ſed ipſum amant, qui amantes, adeoque omnes homines, amat ardentiſſime. proinde iure diligunt hunc ipſum Dei in alios amorem: quo ita vinciuntur ac ligantur, vt eo perſiſtente, nullum amorem excipere poſſint, qui in conciuium odia, damna vel iniurias erumpat. Præſtat itaque iſte amor Dei, vt ipſa ciuitas, in qua ciues commorantur, non ſit *Babilonia*, aliqua confuſione turbida, non *Niniue* aſperitate horrida, ſed *Hieruſalem* ſancta, *Cuius* Pſalm. 121.
participatio, vt ait Pſalmiſta *in id ipſum*: ſcilicet in hac ciuitate ſacra ac ciuili reperitur quædam in partes, in ſortes, in ſtatus diſſimiles diſtributio: nihilominus mediante Deo amato, recurrit hæc ipſa participatio in id ipſum: non excurrit ad aliquid extra illam, ſed in idem eiuſdem bonum commune, in eundem finem eius vltimum, Deum nempe vnitim regreditur. Qui Dion. l. 1. de din. nom c. 1. mar. ibid.
amor, vt notat *Dionyſius* Dei cognitionem, veluti lucem, profert, quandoquidem ipſum non amantes, fugiant etiam rationes ipſum cognoſcendi. Aliqua cognoſcuntur ſpeculatiue & ſpernuntur. alia ſpeculatiue perſpecta diliguntur, poſtea a praxi nota, odio habentur. Cæterum cognitio Dei tam practica quam ſpeculatiua continuo eius amorem pariunt & augent.

5 Tria autem generalia ſunt incentiua huius ſacri ac ciuilis amoris. Duo in ipſo Deo deprehendimus: poſtremum in nobiſmetipſis. Deum intuiti, animaduertimus, illum abſolute omnium rerum perfectiſſimum ac maxime amabilem. Deinde hunc ipſum Deum non vt merum aliquem fontem, aut ſolitariam abyſſum aquæ reſpicimus, quaſi in ſeipſo tantum bonitate hac redundaret: quinimo videmus in eius circuitu iridem, quam aſpexit Euangeliſta *Ioannes*: nempe omnium rerum decora Apo. 4.
quaquauerſum ab illa emanantia. aſpicimus varios reſpectus, veluti flumina beneficiorum Gen. 15.
in paradiſo ad nos affluentium, & ab illo decurrentium. atque hinc ſacer & ciuilis ignis noſtri amoris ſua habet fomenta & aromata, quorum combuſtorum flammis, cum Phœnice, alijs amoribus omnibus excuſſis, ſuauiter, imo & vitaliter immoriamur. Poſtremo noſipſos Ioan. 15.
expendentes, aperte cognoſcimus, nos Dei eſſe mancipia, ſeruos, filios tamen, amicos, creaturas eius; nos & omnia noſtra ad eum, vt ad vltimum finem, inſtitui. quo ea lege percipimus eius amore in nobis flagrante, cuncta a nobis agenda ac diſponenda, qua vnicum, quod in noſtris pectoribus eſſe debet, vniuerſæ actionis imperium, amore eodem contineri intelligamus.

6 Amamus quidem hunc ſolem, natura inſtigante, adeoque plus quam vllam gemmam, imbecillius licet in ſolem quam in gemmam oculis intendamus. ita tametſi diuinæ Dion. l. de diu. nom.
perfectionis. radius ſit omnino noſtris cogitationibus imperuius, nihilominus, eadem natura auctore nouimus, illum præ omnibus alijs radijs a nobis amandum. Recte pronunciauit *Ariſtoteles*, cœli cognitionem nobis Ariſt. l. 2. de cœl. tex. 10.
eſſe obſcuram & difficilem: quod ab illo longe diſtemus, & quod accidentium in cœlo ſenſus noſtri non niſi tenuem habeant notitiam.

quo non obſtante, cœlum hoc vehementer cum admiratione ſumma amore complectimur; & poſteaquam de illo qualemcumque exilem, & vmbratilem licet, cognitionem expreſſerimus, plurimum animis lœtari inde ac geſtire ſolemus. eſt quidem nobis Deus obſcurus: non tamen propter eas rationes, propter quas affir-

Act. 17.

mauit *Ariſtoteles* cœlum obſcurum: non enim is longe abeſt a nobis, vt cœlum: quippe in quo mouemur & ſumus. accidentia non habet vt cœlum, in quo omnia vnum, idque ſubſtantialiter immenſum. non ergo aliunde obſcurus, quam quo immenſitate & infinitudine ſua totus lucidus, clarus & nimium intelligibilis: in cuius ſplendore nos proinde, veſpertilionum

Ariſt. lib. 1. Met. cap. 1.

inſtar, cœcutimus. Si quid tamen de illo vel per tranſennam nouerimus, quam illud nobis melleum, gemmeumque! Cum itaque Deum a ſe ſubſiſtentem, infinitũ, eo perfectum, omniumque aliarum rerum perfectiones eminenter in ſe complectentem agnouerimus, tum eodem percipimus, inter omnia ipſum ſumme eſſe amabilem, & ante omnia a nobis amandum. Cæterum fides, dum manum oculo mentis in Deum intendentis ſuperius quaſi obum-

1. Cor. 13.

brando admouet, ne ab illo obruatur: vel potius dum ſpecula myſteriorum in Eccleſia peractorum e regione iſtius ſolis conſtituit, in quibus refractos eius radios conſtantius luſtremus, vt cognitioni, ita & amori huic id nobis ab ea adiumento. Inter reliqua, ad quæ acceſſum habere non potuit Philoſophis, perfectionem Dei amabilem detexit nobis fides, tres perſonas in vna diuinitate ſubſiſtentes noſtræ credulitati obijciendo. Etenim illa ſolitaria ratio Dei, quam Iudæi comminiſcun-

Epiphan. in Anc.

Dam. l. 1 de Fid. cap 7. ibid. Chr.

tur, vt *S. Epiphanius*, & *S. Damaſcenus* obſeruant, non eſt tam perfecta aut amabilis, vt eſt a nobis credita in eo perſonarum propagatio. perfectum & amabile omnino, Deum patrem ſeſe notionaliter intelligendo conſubſtantialem ſibi filium genuiſſe. perfectum & amabile, Patrem & Filium tanquam vnum principium Spiritum Sanctum ſpiraſſe. perfectionis etenim munus proprium eſt, ſeſe alijs communi-

Dion. l. 1 de diu. no. c. 1.

care, vt dicit *S. Dionyſius*. Deum proinde imitamur, dum intelligentes & amantes alijs prodeſſe volumus, ac eo perfectionis noſtræ munera exequimur.

7 Reſpectus autem, ob quos Deus amabilis, ſane multiplices: quos partim Philoſophia, partim fides diuina accurate recenſet. quo enim gradu, vt notat *S. Auguſtinus*, ra-

Aug. lib. 4. medit. c. 16.

tione beneficiorum, Deum noſtri amantem extitiſſe conſtat, eodem liquet, nos ipſum redamare oportere: *Sunt enim pignora ſponſa, dona amici, beneficia Domini.* Et quamuis amor Dei ſub reſpectu benefactoris ſit amor concupiſcentiæ, non amicitiæ, nihiloſecius ad amorem amicitiæ conducit, & ad illum amandum nos tandem reducit. Hinc cum admonet Concilium Tridentinum, iuſtificandos a ſuis peccatis, diligere debere Deum, vt

Conc. Trid. Seſſ. 5. ca. 6

totius iuſtitiæ fontem, duo videtur inſinuare. Primum, in amorem Dei multos incitari propter beneficia accepta vel accipienda, vtpote ab eo tanquam a fonte veræ iuſtitiæ & ſalutis profluentia. alterum, diligendum Deum ab eiuſmodi peccatore ſecundum illam abſolutam plenitudinem ac perfectionem, qua ſpecialiter vberrimus fons iuſtitiæ. nam in hoc immenſum & abſolutum charitas omnino ad extremum intendit & deſinit, ex cuius fontis copia nouimus deriuari ad nos reſpectus Patris, Redemptoris, iuſtificatoris ac pacificatoris. *Ecce, ego declinabo ſuper eam, quaſi fluuium pacis, & quaſi torrentem inundantem gloriam Gentium, quam ſugetis; ad vbera portabimini, & ſuper genua blandientur vobis.* Iſa 66.

8 Tertio huic Dei amori excitando inſeruiunt variæ omnium ciuium in vnum Deum relationes, ac multiplices in eis inter eoſdem cõuenientiæ. Homines vniuerſi, Deo, tanquam vni Domino, ſubſunt: illi, vt vni redemptori ſalutem ſuam acceptam ferunt: ſinguli eandem fidei notitiam ab eo datam profitentur: ad illum vnum ſimiliter, tanquam vltimum finem, cuncti ordinantur. Proinde eorum officium, Dei vnius honorem omnibus ſuis actionibus procurare & anteferre. quæ quidem relationes, vt concordiæ ciuilis exiſtunt totidem ligamina, ita amoris Dei feruentiſſima argumenta. Cui enim cor impendendum, cui in holocauſtum illud immolandum, ſi non Deo omnium ciuium auctori, conſeruatori, ac fini? diligitur manus nutricis ab infante, quod illum ſuſtentet ne cadat: diliguntur ab eodem vbera, ex quibus nutrimentum vitæ inſugit. Pulli gallinam diligunt, milites ducem, doctus librum, mercator lucrum, captiuus liberatorem amant. merito idcirco in nobiſipſis expendentes conditiones infantum, pullorum, militum, mercatorum, & captiuorum, Dei reſpectu, cum maxime amandum æſtimamus ac nobis proponimus. at de huius amoris ciuilitate aliqua iam inferamus. ad tria autem, quæ dicenda, reduci poſſe videantur: ad colligationem nempe ciuium inter ſe, ad munera virtutum ciuilium in vniuerſum ſpectata, & ad conuictus ciuilis ſuauitatem.

9 Nulla animi affectio adeo potens ac amor: quocirca vt in vita ciuili decernatur aliquod illius imperium, quod moribus ciuilibus proſit ac præſit, illud in iſto Dei amore, collocandum. *Machina mentis*, inquit *B. Iuſtinianus*, *eſt vis amoris, quæ dum eam a mundo abſtrahit, in alta ſuſtollit.* quocirca amor Dei non Iuſtin. l. de ligno vitæ cap 8.

ſiſtit in ſolo Deo, ſed conciuem quoque eius cauſa complectitur, vtpote ad Deum elatum, & ob eius bonitatem amabilem: quod, vt inquit *S. Auguſtinus*, amare eſt proximum *Non ſecundum hominem, ſed ſecundum Deum.* Aug. lib. 14. de ciu. ca. 7

Cum ergo amor a Deo ad conciues deſcenderit, vt idem *Auguſtinus* aſſerit, firmum reipublicæ ſtatum, melius quam Homericum vinculum, conſtituit. neque quo ad hoc, comparari cum iſto amore poterunt amor amicitiæ, orta ex opinione vllius præſtantiæ in conciue, aut beneficij ab eo accepti, vel ſtudium aliquod

aliquod gratitudinis illi reddendæ. iſtis enim Deus, bonum multo fortius, melius incitatius. *Neque enim conditur*, ait *S. Auguſtinus*, *aut cuſtoditur optima ciuitas, niſi fundamento ac vinculo fidei, firmaque concordia, cum bonum commune diligitur, quod ſummum ac veriſſimum Deus eſt: atque in illo inuicem ſinceriſsime ſe diligunt, cui quo animo diligunt, occultare non poſſunt.* & alibi: *Hic eſt enim rectus modus diligendi ſeipſum, ſi homo bene mente & corpore ſeruiat atque inhæreat Deo, qui bonum eſt creaturæ rationalis. quiſquis ergo recte proximum diligit, hoc cum eo debet agere, vt etiam ipſe toto corde diligat Deum.* In hac quidem re, tantopere ad ciuiles mores conducente, iacet aut friget omnis veterum Philoſophia: non enim recordor me apud eos aliquid legiſſe, quod multum faciat ad ſtabiliendum reipublicæ ſtatum, ex puro Dei amore. noſtra autem dogmata, quæ Dei veram intimamque cognitionem propalarũt, eadem eius amorẽ ad ciuiles mores præclare quoque tranſtulerunt.

Aug epiſt. 3 ad. Voluſ.

Aug. l. 1. de doct. Chriſt cap. 2.

10 Multa quidem ſunt ornamenta in conciuibus, vtpote ſcientia, virtus, bona indoles, poteſtas, pulcritudo, ob quæ a nobis amandi. Cæterum ad hoc nihil tam feruens ac Deus ipſe eorum conditor & amator: quando nempe in eis Deum, non eius vmbram, dorum vel impreſſionem aliquam diligendum videmus. idcirco Deum cum illis connexum, ſeu potius intime immerſum reputantes, maxime inde auerſi erimus ab iniuria aut dedecore eis inferendis, ne ab eis noſtrum odium, noſtrum nocumentum ad Deum ipſum tranſierint. Sæpius in more poſitum, aureum annulum caute & diligenter ſeruari gratia gemmæ, quæ illi inſeritur. æquius omnino, nos homines colere & amare, quos Deus ſeipſo in eis exhibet tam amabilem, ac quodammodo non gemmeos, ſed deificos effecit. *Nunquid*, ait *Iob*, *non in vtero fecit me, qui & illum operatus eſt?* huius rei penſitatione inducebatur animus *Iobi*, vt etiam ſeruo ſuo charitatem præſtaret, vtpote ab eodẽ cũ ipſo conditore plaſmato. agnoſcit charitas, quæ docta & oculata, Deũ omnes homines maximis honoribus affeciſſe, ingentibus diuitiis ditaſſe, eorũ quemlibet cœlo ac terræ præfeciſſe, filij ſui morte redemiſſe: & ex horũ intelligentia, creata charitas cum increata in vnũ obiectũ cõſpirat: amat enim illa, quod iſta amauit, honore eos illa proſequitur, quos iſta honore dignos reddidit, tota in illud ea effuſa, in quod iſta oleum effuſum. *Exigit autem amor proximi*, vt ait *Caſſiodorus*, *idem velle, idem nolle, idem diligere, idem appetere & omnibus ſecundum Deum in mutuis vtilitatibus conſentire.* Quo autem Deus vſus artificio, vt noſtrum amorem ex noſtro commodo abſque ipſius emolumento, lucraretur, pulcherrime oſtendit *S. Bernardus*. Sunt ergo Dei cauſa diligendi conciues, vt ait *B. Iuſtinianus*, *quod homines ſunt & quod Chriſtiani ſunt.* Ex quo veteres obſeruarunt, in illos vindicem Deum ſe pluries oſtendiſſe, qui hoſpitibus & peregrinis nocuerant, vel ius hoſpitalitatis denegarant. Hinc *Iouem* hoſpitum curatorem noncuparunt.

Iob. 31.

Cant. 1.

Caſſio. l. de Amicit.

Bern lib de dilig. Deo. Iuſt. l. de lib vit. cap. 15.

Iupiter hoſpitibus nam te dare iura loquuntur: quod *Simplicius* multis declarauit.

Ouid. lib 1. Faſt. Simp. in com. Epi.

11 At iſto amore accenſi, non ſolum in amicos & beneficos ſumus propenſi, verum etiam in eos, qui nobis plane infeſti, & a nobis prorſus abalienati conſiſtunt. Etenim videmus, Deum, quem diligimus, non tantum bonos ſolis ſui radijs illuſtrare, ſed inſuper malos. idcirco ad normam huius prothotypi amoris, vel inimicos diligimus, affectuque gratificandi eoſdem proſequimur, quoueſcumque occaſio benefaciendi occurrerit. Si enim bufo aliquis, vel ſerpens a ſole irradiatus, pulcritudinem quandam in ſe ſuſcipit: ſi abſynthium melleo rore noctu delibutum, contra innatam amaritudinem, vtcumque dulceſſit, nihil mirum, ſi hoſtes, ſi maleuoli, Dei donis ornati, Dei amore nobilitati, aliquid in ſe decoris exhibent, quod noſtrum amorem mereatur & ad ſe inuitet. idcirco in hoſte diligimus Deum, vt prothotypon in imagine, vt redemptorem in oue perdita, vt parentem in prole, vt Deum in homine, vt radium in ſole, vt fructum in radice, vt fluuium in fonte, vt amatum in amante. *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum, ne forte videat Dominus & diſpliceat ei, & auferat ab eo iram ſuam. Si eſurierit inimicus ciba illum, & Dominus reddet tibi.*

Math 5.

Baſ. hom. in illud Diligit hoſt.

Prou. 24 25.

12 Quod porro ſecundo in loco recenſui- mus, in vita ciuili, non eſt ſpectanda charitas tanquam ſimplex aliqua virtus, ſed vt regina, vt radix ac mater fæcunda omnium virtutum; hinc obſeruauit *S. Auguſtinus*, in vna charitatis amplitudine contineri quandam Logicam, Phyſicam, ac Metaphyſicam. Logica eſt, quatenus omnia credit, vt ait Apoſtolus, quatenus oculo quodam ſua obiecta amanda diſcernit, ac inter ea quendam ordinem recte conſtituit. Phyſica exiſtit, dum omnia refert in Deum tanquam vltimum finem, dum in ipſis naturæ operibus Deum amat & exoſculatur. Metaphyſica reperitur, quando a ſenſibus & rebus præſentibus tota auulſa, æterna, Deum nempe, Angelos, atque beatos, veluti brachiis ſuis ſtringit arctiſſime. Patiens hæc eſt, benigna eſt, omnis denique, ex ſententia Apoſtoli, virtus eſt. Quocirca licet oppoſitione formali aduerſetur tantummodo odio Dei ac proximi, nihilominus quod in vniuerſum lex ſit fidei, vt ait *S. Auguſtinus*, ita vniuerſæ morum grauiori inciuilitati opponitur, vt cum illa nequeat ſimul conſiſtere. quamobrem nihil ita ac ea, virtutem procurat, qua totum ciuile officium abſoluitur: neque aliquid vitæ barbariem ſic deteſtatur & fugit, & hæc ipſa virtus charitatis legem implet, eam violantem deſerit. pura eſt, nec ſocia vllius ſceleris, fæcunda eſt, neque ſterilitatis grata. Deum amarẽ is nequit, qui eius mandata violat, qui aduerſus alios inſoleſcit, qui alteri amori, alieno quaſi igni, Deo Perſico, vitæ imperium demandauit. quam caſta hæc diuini amoris brachia, quam fortia! caſta, quod nullo ſcelere

Aug. de vir. Char.

1. Cor. 13.

S. Tho. 2 2. q. 26. art. 2.

Cant. 2.

1. Cor. 13.

Aug. de ſpir. & lit. cap. 17

1. Ioan. 14.

contaminari poſſunt: fortia, quæ nec ipſa mors debellare valeat.

13 Sunt quidem in hominis vita amores certi, veluti in ſuo genere capitales ac primarij, qui alios amores ex ſe pariunt & diffundunt. id autem in prauis amoribus ſatis manifeſtum. qui amore corporum capiuntur, ij amant veſtium nitores, blandiloquentiam, largitiones. ac ſi amori ſuo excidat optatum bonum, amant vindictam, amant dolorem, *amat pro coniuge lactam*. qui amore honorum ardent, inde in ſe propagatos amores ſentiunt adulationis, externæ cærimoniæ, diuitiarum. qui amore pecuniarum feruent, etiam ex eo calent amore parcitatis in victu, amore fraudum, amore curarum, adeoque ipſarummet ſpinarum. qui amore intemperantiæ flagrant, retinent in ſe amorem conuiuarum, amores coquorum. idemque conſtat pariter in amoribus honeſtis præcipuis, efferentibus ex ſe alios amores. Amor autem Dei inter omnes ſpecies amorum, aliorum amorum mater fœcundiſſima: adeo vt ipſe a ſterilitate extinguatur. proinde non eſt adinſtar *Vnionis* gemmæ, quæ ſi primaria tunc in vna concha, vna, ſed potius ingens ignis, qui alios ignes generet: ſicut haud defuere, qui dicerent maiores in cœlo ſtellas, minores genuiſſe. ob hanc cauſam Apoſtolus Paulus vocat amorem charitatis nominibus omnium ferme honeſtorum amorum, propterea quod illos ex ſuo gremio effundat. Amor quidem patriæ amor generalis, & multorum amorum particularium parens. Cæterum quod patriæ bonitas in Deo contineatur, ideo amor Dei, quod ad alios amores ex ſe proferēdos, fœcūdior amore patriæ reperitur: qua enim proportione reſpicit Deus obiecta omnium aliorum amorum laudabilium, eadem amor Dei reſpicit alios amores, qui circa bonum honeſtum occupantur.

Virg. l. 1. Æneid.

Math. 7. Mar. 4.

Plin. vet. va

Cic. l. 2 de Nat. Deor.

1. Cor. 3.

14 Denique cum conſtet, inter alios effectus vitæ ciuilis, ſuauitatē conuictus & animi quietam hilaritudinē cenſeri, tū quod ad hæc ſinceris amor Dei plurimū conducat, eo eiuſdē vitæ ſingulare munimentum merito a ciuibus reputari debet. & quidē quod in vniuerſum omnis operatio virtutis ſuapte natura ſit ſuauis, vt ſupra declaratum: id vero multo liquidius patet in Dei amore, intento nempe in id, quod omnium pulcherrimum, amœniſſimum, dulciſſimumque: non eſt ergo quod extra Deum requirant ciues hortos Alcinoi, non in Palæſtina fluores lactis & mellis, non Tagi in Hiſpania littora auri ramentis ſplendida, non poma aurea Heſperidum, non prata verno flore continuo luxuriantia, non lapides in oriente precioſos, qui ſuis flammulis oculorum pupillis applaudant, non inſulas fortunatas, quippe quod in illo amato inuenturi ſupremum acrotum, quod delectare & ſatiare eos poterit. Quod ſi reliquæ virtutes eatenus operantibus iucundæ, quatenus aliquid amoris participant, quam iucundus amor ipſe, qui totus amor, totus flos ſine ſpina, totus mel ſine fæce? Hinc *Caſsiodorus* inter charitatem & alias virtutes ita comparationem inſtituit: *Sicut autem charitas eſt vera mentis humanæ requies, perfectum ſabbatum, ſic ſex prædictæ virtutes Temperantia, prudentia, fortitudo, iuſtitia, ſunt quaſi dies quadam operationis, Charitas vero quadam luminoſiſsima dies eſt tranquillitatis & pacis: Et nunc quæ eſt expectatio mea, niſi tu Domine?* Aliarū virtutum quædam exiſtunt impedimenta, ac in nobis vitiatæ naturæ inclinationes ac motus eis obſiſtunt: proinde conflictus, moleſtia, & difficultas ſenſum ex illis iucunditatis in nobis plurimum debilitant, dum eorum ſtudijs incumbimus. at vero Dei amor, gratia Dei adſpirante, placidius ſolet ex ſuo fonte diffluere, & nullo ferme in nobis ſtrepitu edito, purius cuibrata ſuapte vi flammeſcere. Prudentia quidem pauide omnia perluſtrat, temperantia rigore quodam exaſperata, in voluptatem pugnax horreſcit: fortitudo ſæpius terrore concuſſa, vt reſilire neſcit, ita progredi moderate timet. amor autem in Deum, niſi extrinſecæ tentationes in oppoſitum verſerint, ſuo proprio motu expeditior ac iucundior reliquis. *Illud autem*, inquit *Caſsiodorus*, *iugi memoria teneas, quod quanto differentias præeminentior eſt eſſentia Dei fragilitate humana, tanto ſuauius & incomparabiliter dulcius & delectabilius diligit, atque diligitur, quam Angelus, quam homo, vel aurum, ſeu argentum ſeu lapis precioſus, vel ſalus, vel libertas, vel quæcumque alia quibus hominum corda diſtrahuntur.* Vt ergo in vita humana eſſet generale quoddam condimentum ſuauitatis, illud collocauit Deus in ſui amore, cuius guſtu in vita aliæ omnes amaritudines temperarentur, aut expellerentur. o antidotum, o mel, o ſuauiarium amoris!

Caſſio. l. de Amicit.

Pſalm. 38.

Caſſio l. de Amicit.

15 Actiones etenim, quæ circa media verſantur, ſi quid ſuauitatis retineant, id a fine intento ad ſe deriuant, ac eius natiui ſucci aliquid delibant. Virtutes autem cum charitate comparatæ, occupantur circa media, quibus vltimus finis, nempe Deus, acquirendus: charitas vero immediate circa hunc ipſum finem verſatur. quo euadit, vt omnium ſit ſuauiſſima: innatat enim hæc quodammodo diuinæ dulcedinis oceano, cum reliquæ in fluminibus occupentur.

Hac te reducem referat via
Quam nunc requiris, immemor.
Hac dices memini, patria eſt mihi,
Hinc ortus, hic ſiſtam gradum.

Boet. lib. 4. met. 1.

Alij voluptatum fines, quos ſibi homines præſtituunt, vt veri fines non ſunt, ita nullo liquore ſuauitatis ſolide imbuuntur. ſpeciem quidem eius prætendunt, exitu autem appetentes non decipiunt modo, verum etiam affligunt: & vana ſpe deludūt amantes. Τέλος ὁρῶν μακροῦ βίου.

Auſ. de 7. Sap.

15 Quod ergo ciues in vita ciuili varijs curis cum diſtrahantur, tum earum angoribus vexentur, æquum omnino, ipſis aliquo receptum dari, vbi conquieſcant, vbi foueantur, vbi in vnum quid optimum a diſperſione recolligantur: præſtantiſſimus ſane iſte epilogandi modus. *Cicero* ſecum duxit, nihil ad hoc præſtandū efficacius literarum ſtudio, quo ſolicitudines, metus doloreſque extergi ſolent aut prohiberi. *Epictetus* cum alijs Stoicis, ad hæc potiſſimum valere exiſtimauit fortitudinem & animi conſtantiam

Cic. Tuſ. 4.

Epict. ench. cap. 24.

ſtantiam

ſtantiam. *Quicquid malorum*, inquit, *acciderit, ex eo penes me eſt, fructum de omni hoſte vt capiam: tametſi coruus ina*[illegible]*ſpicatum crocitauerit.* Verùenim-uero ad animi leuamen, ad eius recollectionem recreationemque nihil tam potens ac Dei amor. Hic illa *Mercurij* virgula nõ inani ſermone incantata, omnia a ſe tacta in aurũ vertens, ſed virtute diuina expreſſa, aduerſa in vtilitatem transferens, acerba in iucunditatem mutans, plura in vnũ cogẽs, proſpera ne effluãt cohibẽs, aduerſa ne frangant frangens. In æſtu temperies, in labore requies, in quiete motus, in bello pax, in flamma ventus, in pugna triumphus.

Iuſtinia. de lig. vit. ca. 7

Charitas, inquit *B. Iuſtinianus*, *mutua data eſt diuitibus pro gloria, pauperibus pro cenſu, exulibus pro patria, imbecillibus pro virtute, infirmis pro medicina, mortuis pro vita.*

Boet. lib. 3. met. 10.

Huc omnes pariter venite capti,
Quos fallax ligat improbis catenis
Terrenas habitans libido mentes.
Hic erit vobis requies laborum,
Hic portus placida manens quiete,
Hoc vnum miſeris patens aſylum.

16. Amor iſte ſicut ſua ignea puritate aliorum ſibi aduerſantium amorum fæces exterminat, ita quod plane zelotypia & principalis amor, nullum patitur conſortium impuri amoris. vt enim, teſte *Ariſtotele*, ſolis radius cõmunes ignes extinguit, ita diuinus iſte amor, a ſole iuſtitiæ in nos eiaculatus, carnales amores compeſcit. Vorax iſte ardor, omnes animæ & corporis facultates momento occupans. idem Zelotypus, nullum ſecum admittens amorem, qui amantem a Deo abducat. omnium denique amorum compendium iſte amor, quippe in quo plus dulcedinis, plus decoris continetur, quam in reliquis ſeorſim aut ſimul collectis. origine primus in anima volente motus amor, idem iuxta vltimus. eius enim obiectum, nempe bonum, malo prius. pariter vltimus: nam ſi inſurgant alij motus iræ, id fit, vt amor in ſuo curſu ſeruetur ab omni impedimento immunis. ſimiliter Dei amor alijs amoribus prior: quandoquidem Deus, eius obiectum, aliorum amorum obiectis prior. Idem quoque amor vltimus: nam ſi quid præter Deum amemus, id præſtamus, vt amor Dei in nobis perennet & muniatur. tandem vero viſio Dei clara, noſtra beatitudo in eius fruitionem ſeu amorẽ deſinit. o *Alpha & omega* officij in ciue ſacri & Ciuilis, amor! In officina iſtius amoris, ex cordibus lapideis fiunt corda carnea ſeu mollia; ex cordibus carnalibus excuduntur corda adamantina, quæ voluptatibus & timoribus obſiſtant: proinde amor iſte diſſoluit ſimul & dureſcere facit. quod hoc precor, temperamentũ mollitudinis & duritiei ex amore, quo flagrantes, omni vellere molliores, iuxta ac omni adamante ſimul duriores? Enimuero non ex aduerſo ſole ita demiror colores in iride, atque in iſto amore mollis, durique coniunctiones. *Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens. Confirmatum eſt cor eius.*

Aris. Proll. — Pſalm. 21 — Pſalm. 111

CAPVT. XIX.

Chriſti Domini in nobis amor, ad eius memoriam condolentia, & ob ſcelera commiſſa columbinus planctus, ciuilium etiam morum firmamenta.

CVm ad præclara multa virtutum officia, in Chriſtum pie credentes, præ omnibus alijs hominibus commodè inſtituimur, tum maximè ad Dei amorem, mutuam cum alijs beneuolentiam, erga illos miſericordiam, demum ſummam quandam cordis teneritudinem informamur. quæ in nobis ex ſententia noſtri dogmatis adeo conſpicua fuere, vti nonnulli ex veteribus auſi affirmare, nos hinc ad omne robur martium ac maſculum penitus eneruari: ad nihil quippe aliud idoneos, quam vt muliebriter amemus, vt lugeamus, vt aliorum malis impotenter indoleamus. Cæterum quod ad animi conſtantiam attinet ac virilitatem, falluntur prorſus, qui eam Chriſti fidem expugnaſſe aut extenuaſſe aſſerunt. quod etiam, quantum ad vim charitatis hinc a Deo incarnato ad conciues deriuandam, definiunt, in eo pariter hallucinantur. etenim ratio ipſa dicet, præcipuos neruos vitæ ciuilis in charitate, humanitate ac beneuolentia reperiri: proinde ſi iſtis excellimus in Chriſtum credentes, profecto eiuſdem omnibus alijs ciuiliores renunciamur. Itaque ſicut in Deo poſuimus Duo principia noſtri amoris erga ipſum, nempe eius innatam perfectionem, ſimul ac voluntatem, qua nos beneficijs accumulauit: ſic vt in Chriſtum Dominum charitate accendamur, primo amabilitas perſonæ ipſius, qua Deus & homo, deinde eiuſdem in nos extremus amor, diuerſis effectibus conteſtatus, accuratius paulo conſideranda.

Tertull. Apo. cap. 5. Prud. Pſych. — Heſiod. li. 1. dier. & oper.

2 Amoris qualitas ex gradu pendet illius perfectionis, quæ in obiecto amato ac cognito reperitur. Proinde, vt ait *S. Auguſtinus*, plus diligimus aurum quam argentum: plus gemmam quam aurum: plus cœli lumen quam gemmam. Cum ergo perſona Chriſti Domini ſupremam excellentiam in ſe contineat, ſimulque veluti cœli lumen, aut quodlibet nobis charum, ſuo ſplendore excedat, conſequens omnino illum noſtræ charitatis primum ac præcipuum eſſe illectamentum ac fomentum: in illa etenim amantes admiramur arcam promiſſionis intus & exterius auro puriſſimo delibutam: animam ſcilicet & corpus eius, vt ait *Theodoretus*, auro diuinitatis inſignitã & ſanctificatã. amarunt olim Iudæi thuribulum aureum, totum plenum per typum igne diuinæ naturæ. amarunt diuinitatem hanc in ſpecie humana vſque ad terrorem, & horrorem, ab Angelo alis caput & pedes eius velante ac clamante: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, incuſſum, vt notauit *S. Chryſoſtomus*. Cuius tamen formæ ratione, vt loquitur *S. Paulus*, Chriſtus ſeſe exinaniuit: nempe, vt interpretatur *S. Cyrillus Alexandrinus*, *quod ſepoſito interim ſuæ maieſtatis honore, humanum corpus induit.* in hac

Auguſt. ſer. 52. de temp. — Exod. 25. — Theod. dial. Inconfuſ. — Exod. 25. — Iſa. 6. — Chryſoſ. hõ. in 6. cap. Iſa. — Cyril. Reſp. de fid.

vmbra corporis & animæ, lumen diuinæ naturæ, vt ſolem nubis obiectu temperatum iucundè & amanter ſimul contemplamur: in qua non merum Deum, quod quondam exhorruit [Exod. 20.] populus hebræus, ſed Moyſen, ſeu hominem, adeoque fratrem nobis loquentem audimus. Ferri candentis ardores extinguit aqua, pariter [Damaſ. li. 1. cap. 4.] in Chriſto diuinitatis igneam vim, caro ex puriſſimis Virginis ſanguinibus concreta, quodammodo pro nobis remiſit. quam illa perſona amabilis, quæ Deus, quæ ipſa deitate vncta, innocua, ſanctificata, quæ ipſummet ſupremum dignitatis faſtigium!

3. Et quemadmodum naturæ humanæ in Chriſto acceſſu, ipſa diuinitas, tanquam per materna vbera, ad nos inclinatior, noſtris vſibus accommodatior, & amabilior euaſit, ita eadem natura humana ad vnionem perſonalem cum diuinitate ſublimata, inde nobis apparet ſupra omnem gemmam amabiliſſima, ſupra [Damaſ. lib. 3. cap. 3.] omne creatum altiſſima hæc natura, quæ nobis ſimilis, diuinitate ipſa, vt diſſerit *S. Damaſcenus*, vncta eniteſcit. *Ipſa etenim ſeipſum vnxit, corpus videlicet diuinitate vngens.* quantum decus naturæ humanæ, animæ & corpori Chriſti, ex hoc oleo accreuit! quid ad hoc gemmæ, flores, diademata, eruditio, ſapientia, nobilitas, imo vel ipſa virtus, aut quæuis alia gratia: quod triſagio Angeli celebrarunt clamantes, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*: nempe inuocantes & honorantes ſanctum in Chriſto corpus, ſanctam animam, & ſanctam diuinitatem! Olim ſanctum templum, templi vniuerſa ſupellex ſancta, omnia amabilia, terribilia licet, quæ a vulgaribus ne tangi quidem poterant. at quid hæc ad Chriſti ſanctitatem ipſa diuinitate conſtantem, qua filius Dei non adoptiuus, ſed naturalis ac ſubſtātialis: cui nihilominus decori eſt, & nobis amori, quod a nobis interim familiarius videatur, tangatur, commedatur, ac in viſceribus noſtris, vt cibus ac potus recondatur? *Filius Dei,* [Auguſt. ſer. 13. de natal.] inquit *S. Auguſtinus, voluit hoc eſſe quod fecit.* quo, vt affirmat *S. Paulus*, natura humana ſtatum An- [Heb. 1.] gelorum exceſſit: *Cum ille natura Dominus, illi ſerui*, vt dicit *S. Cyrillus*. Anima idcirco Chriſti [Cyril. l. 5. Theſ. cap. 2.] Domini hoc pacto ſuper menſuram ſancta, inde vltra modum nobis amabilis & honorabilis comparuit. corpus itidem eius penitus incor- [Damaſ. li. 3. cap. 46.] ruptibile factum oleo diuinitatis: *Propter inhabitans Dei verbum*, inquit *Damaſcenus*, *expers erat corruptionis. plane totus delectabilis, denique totus* [Bernard. ſerm. 4. de Vigil.] *Vnctus*, vt loquitur *S. Bernardus*. Chriſti quidem humanitas dulce hominum illectamentum, quod eos ad latentem fauum diuinitatis attrahit. Egregia forma eſt, ſeu ſpeculum pulcherrimum, in quibus Deum contemplentur. thronus precioſus, ſeu tholus, in quo reſidentem diuinitatem adorent. ex quo liquet, Chriſtianorum affectus ad Chriſtum hominem delatos in eo ac per illum ad Deum ipſum excellentius quam aliorum, peruadere. ob quam cauſam cū Ethnici incuſarent Chriſti cultores & amatores, perinde ac ſi in hominis alicuius cultu toti interius occuparentur, ita eis reſpondit *Tertul:* [Tertul. Ap. cap. 22.] *Dicimus & palam dicimus, & vobis torquentibus lacerati, & cruenti, vociferamur, Deum colimus per Chriſtum illum hominem, putate per eum & in eo cognoſci vult Deus & coli.*

4. Quod ſi iam a perſona Chriſti contemplanda, ad eius actiones & opera digreſſi fuerimus, bone Deus, quæ paſcua, quos hortos, [Ioan. 10.] quas ſiluas aromaticas, quæ illectamenta amoris vndiquaque comperiemus! non ſolum vt lilium, vt agnus immaculatus innocentia pro nobis incanduit, verum vt roſa omni charitatis feruore ante oculos noſtros erubuit. quid ſibi aliud propoſuit agendo, viuendo, dormiendo, loquendo, diſcurrendo, patiendo ac moriendo, quam vt nos, veluti porrecta eſca dulcedinis, ad ipſum Deum, ex aquis vitæ iſtius eductos, excitaret, vt tanquam accenſa tæda, ſui fluxu ac damno, nobis ſoſpitalem lucem procuraret? quam amore pleni omnes eius ſermones, quam ſingula pedum ipſius veſtigia charitatis notas expreſſere dilucide! Cibus eius in nos amor, idem in ſe crux: ex amore vixit, & amor iſte [Ioan. 4.] illi lethalis fuit: cibus, qui illi vitam daret, mortem intulit. Qui leo verus, cum eius vires ad noſtram ſalutem reſtituendam maieſtatis poteſtate nō ſatis eſſēt idoneæ, agnus eſſe voluit, [Anſelm. lib. cur Deus homo.] qui iniurias, qui flagella, opprobria & mortē ipſam patiendo, eam nobis procuraret. Quid in hoc noſtro Deo, ſiue actionis, ſiue perpeſſionis, quod non ſumme roſeum & amabile? Si proſpera fortuna excepti, hunc habemus moderatorem, ne nauis noſtra fluitando obruatur: Si aduerſis afflicti, hunc viciſſim vel ad mortem, quam ipſe paſſus, conſolatorem, adiutorem, exemplum retinemus, & ex eius patina morientes comedimus agnum paſchalem cum lactucis agreſtibus, quem ille comedit. *Siquidem* [Exod. 12. Math. 20.] *cum nomino Ieſum*, ait *S. Bernardus*, *hominem mihi propono mitem & humilem corde, benignum, caſtum,* [Bernard. ſerm. 15. Super Cant.] *miſericordem, & omni denique honeſtate & ſanctitate conſpicuum: eundem ipſum Deum omnipotentem, qui ſuo me & exemplo ſanet & roboret adiutorio.* Vel inuidioſi Iudæorum oculi inuenire non [Ioan. 8.] potuerint vel vnam maculam in iſto ſpeculo puritatis, in hoc diuinitatis candore, adeoque neu per opprobrium quid tale commentari.

5. Iam ſub forma cuiuſdam epilogi recolligamus animis ſumma & innumera illa beneficia quæ in nos contulit, ac videbimus, nihil ad amorem ardentius cogitari poſſe. Etenim vt Chriſtus Dominus perfectiori modo in ſe continet diuinam naturam, quæ tota bona, benefica ac ſuauis, quam aliquid aliud infra Deum, conſequens, ipſum ſuapte vi ſumme bonum, pariter ſumme eſſe beneficum, ſuauem ac amabilem. *Cumque*, vt diſſerit *Marcilius*, *nihil res o-* [Marcil. in 1 cap Dionyſ. de diuin. Nom.] *mnes velint ſuapte natura niſi bonū, nullum imperium magis voluntarium & clementius & ſuauius eſt, quā boni.* Hæc vero omnia *S. Auguſtin.* ad duo redigit, [S. Auguſtin. ſerm. 19. de Temp.] redemptionem videlicet, & ad exemplum. Redemptionis primum effectum voluit Chriſtus [S. Thom. 3. p q. 1. art. 1 lib. 4. cont. Gent. ca. 56] condignam ſuam eſſe pro genere humano ſatiſfactionem. in cuius valore, Deo, exhibito, ſufficiens gratia ad cunctos continebatur, iuxta ac omnis gratia efficax, qua aliqui ſaluantur. [Euſeb. lib. 1 de Præpar. Euangel.] ex quo, etiam gratiæ ipſius, & virtutis dignitates cognoſcimus, quæ tanto precio Chriſto Reparatori conſtitere, & a tali fonte profluxere. De-

inde ab

inde ab eiuſdem merito ſeptem accepimus Sacramenta, pro omni ſtatu & occaſione vitæ ſpiritualis oportunè inſtituta. & interea diuiniſſimum illud ſacroſanctæ Euchariſtiæ epulum, quo nihil dulcius, nihil ſalubrius. quibus accedit tremendum Sacrificium corporis & ſanguinis ſui, propria quidem ſanctitate horrendum, pietate tamen ſibi inſita in nos mellifluum. Atque ad confirmandā eam rempublicam, quam ſemel condiderat, in pace ac veritatis incuſſa cognitione, Eccleſiam ſuam in eum finem ſan- (Math. 16. Ioan. 14.) cto Spiritu dotauit, vicinam & promptam effecit, vt cunctis magiſtra eſſet infallibilis morum ac doctrinæ. Denique, quo validius & confidentius ſpes noſtra in Dei bonitatem inſurgeret, ipſemet homo & frater ad dexteram Patris ſedere voluit, mediator noſter apud Deum, adeoque quinque vulneribus in cruce pro nobis acceptis conſignatus: quo, familiarius modo, quo amantius in illo, ac per eum, Deum orantes alloquimur, ab omni triſtitia ex quauis ærumna placidius ac ſuauius reſpiramus. Ad exemplum vero noſtrum referuntur omnia quæ geſſit, quæ paſſus. ipſe enim vt Magiſter voce & opere nos docuit, vt aquila ſuo volatu ad volandum ſuos pullos prouocauit, vt peritus (Exod. 19 luc 17.) artifex nos in artificio viuendi ac moriendi, lætandi ac dolendi, optimè expreſſis actionibus inſtruxit. in cuius exemplo hoc vnum particulare, quod eius virtute, ardua etiamnum euaſere facilia, obſcura clara, amara ſuauiſſima. noſtri cauſa exemit api aculeum: lapidi duritiem, igni feruorem: aduerſitati nempe acerbitatem, martyrio horrorem, Dæmoni terrorem.

6. Ex quibus certa fide agnitis, liquet, nullum vnquam extitiſſe genus hominum, hoc noſtro, quo ad ciuiles mores, accuratius compoſitum, aut in conciues tenerius diſpoſitum. Etenim ſiue Chriſti domini perſonam, ſiue opera eius, ſiue nobis ab ipſo collata beneficia penſemus, inueniemus, ipſum ſummum, ante omnes alios hominum amatorem ſupereſſe. Proinde illum amantes, vere *φιλάνθρωπον* noſtri generis amantem diligimus. Fieri ergo non poterit, quin noſtri amoris radius in illum incidens, inde reſiliat ad conciues & ad omnes, quos ipſe dilexit, quos ſuo ſanguine emit, ornauit, ditauit, expreſſe iuſtos & ſanctos exhibuit. Verum quidem, noſtrum radium ab eo repercuſſum non poſſe eo gradu in alios feruere, quo ipſius ſol in nos pri- (Bern. ſerm. 83. in cantic) us exarſit: non tamen propterea amori ac beneuolentiæ, vt admonet *S. Bernardus*, penitus ſuperſedendum. *Nam cum ſe totum effuderit in amorem, quantum eſt hoc ad illius fontis profluuium?* non eſt tamen relinquendum hoc officium, *Quia non valet quis ex æquo currere cum gigante, dulcedine cum melle contendere, lenitate cum agno, candore cum lilio, claritate cum ſole, charitate cum eo, qui charitas eſt.* Nihil aliud culmen illud diuinitatis ad infantilis corpuſculi condicionem abiecit, ipſum Deum ac hominem, ad labores, ſudores, contumelias, dolores, lacrymas, ſudores, crucis & mortis pœnas depreſſit, præter amorem in homines, quos iſtis medijs in libertatem, in ſalutem vendicauit. idcirco amore in ipſum inflāmatis diſplicere haud poterunt, qui ipſi placuere, in eos nociui eſſe non valent, in quos ipſe ſalutaris: quinimo ad eius exemplum, vel noſtris damnis ac laboribus eorum vtilitates eius amantes, efferemus. Cum ergo dilectioni Chriſti, Dei & hominis fuerimus aſſuefacti, inde vel natura hominis, in vniuerſum ſpectata, nobis amabilior fiet, quam Chriſtus Dominus in ſeipſo maxime amabilem redditam noſtris amoribus in fratribus ſuis vniuerſis, propoſuit, commendauit. Etenim gentilis error, *Martem* fingendo a ciuibus amandū, eo ipſo in eius amorem, bellicoſos homines, illius falſi Numinis cultores, effecit. idem *Venerem* pari modo cultui ipſorum exponendo, facilitatem & calores mulieroſi amoris in eoſdem induxit. noſtra autem fides in Chriſtum delata, vt in hominem nos ardere facit, ita non niſi in hominem diuinum, ſanctum, iuſtum, & innocentem: quo in alijs hominibus, præter ipſam naturam humanam, virtutem, morum honeſtatem ac diuinæ gratiæ munera quoque diligeremus. Horremus hac ex parte ad memoriam Romanorū de quibus *Seneca: Homo, ſacra res, homo* (Senec ep 95 ad lucil.) *iam per luſum et iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda, accipiendaque vulnera, nefas erat, is iam nudus, inermiſque producitur, ſatiſque ſpectaculi in homine mors eſt.*

7. Ad hanc ipſam ciuilitatem, ac cordis amātis indolem, referendus amor dolore & compaſſione mixtus, quem Chriſto, a Iudæis & gentilibus afflicto, in cruce pendenti ac mortuo multifariam impendimus. Quatuor itaque amur noſter in eis, quæ Chriſtus paſſus meditando recolligit. ſcilicet qualis perſona, quam (Bern. ſerm. de Paſſ.) diuina, quam pura, quam ſancta, quam innocens, quæ in ſe admiſit hanc paſſionis indignitatem: deinde quæ mala paſſus: vtpote acerba, quæ omnibus ipſius ſenſibus infeſta, quæ honori eius ac famæ contraria, quæ vitæ ipſi funeſta, vt recte *S. Thomas* animaduertit. Tertio pro quibus tantam afflictionem ſubire voluit: poſtre- (S. Thom. 3 part. q. 46. art. 5.) mo a quibus. Non eſt autem iam meum inſtitutum huc adducere omnes cauſas, ob quas merito Chriſtum in cruce mortuum amaremus, aut eius interitum deplangeremus, ſed ſolum oſtendere, quam ciuilis in vniuerſum ſit iſte ſenſus amoris & compaſſionis noſtræ in ipſum in cruce pro nobis morientem.

8. Hunc ſenſum, vel naturæ ipſi eſſe conuenientem, ſuppoſitione facta veritatis noſtræ fidei, videtur ex ſe ſatis manifeſtum. quis enim vel natura incitatrice recuſaret, tantum benefactorem, extremis ſuis malis, noſtram fælicitatem comparantem, amare, aut non horret ad ſpectaculum ipſius in cruce patientis, in ſilicem indolentiæ dureſcere? Veteres, credentes *Adonidem* Deum ab apro interfectum, quotannis conuenere, & ſummis doloribus eius fatum deplanxerunt, vt narrat *Theocritus*. iuſta ergo cauſa ſubeſt mori Catholicorum, quo, vt notat *S. Epiphanius*, ſtatuto anni tempore ad hunc amorem, planctu temperatum ſe præcipue & ex inſtituto parant: quia vt ait *S. Auguſtinus*, *Gemant in amore columba.*

(Theoc. edil. Hier epi 13. epipha. Hær. 70 75. Bern. ſerm. de dom. Palm. Aug. Tract. 6 in Ioan. Iacr. carm. de Paſſ.)

Flecte genu, lignumque crucis venerabile adora
Flebilis, innocuo terramque cruore madentem

Ore

momenta ſint ad ciuilem vitam inſtituendum, p[...]ectu planctus iſte & lamentatio eidem multum proderunt. amamus iure Deum in hac vmbra mortis pro nobis obitæ: appenſus ad arborem crucis amoris crinibus inſtar *Abſolonis*,
2. Reg. 18.
nobis pulcrior videtur. quocirca ex amore erumpit dolor, quem gemitus emiſſi produnt & teſtantur. quo non ſolum omnia vitia, quæ ciuilibus moribus poſſunt eſſe contraria, expugnamus, verum etiam cum Chriſto mori & illicitis rebus nuncium remittere vehementius appetimus. Et noſter Phœnix

Claud. in Phœn.
Gaudetque mori feſtinus in ortum.
Victuri cineres, nullo cogente, moueri
Incipiunt, plumaque rudem veſtire fauillam.

12 Ex iſto amore erga Chriſtum & compaſſione redundat contritio, ſpiritus Chriſtiani proprius effectus, ad emolliendum cor humanum, & ad illud inducendum in omnia officia vrbanitatis efficaciſſimus. Contritio hæc dolor eſt ob peccata commiſſa in quantum in Deum offenſæ, & eius contraria bonitati. Pœnitentiam, quæ ad peccati expiationem neceſſaria, duo perficiunt, vt definit *S. Auguſtinus*. *Odi-*
Aug. ſerm. 9. de Temp. Chryſo. de cord. cõpu. in pſal. 50.
um peccati, & amor Dei. Recedit ergo anima peccatrix ab illis peccatis, quæ commiſit, dum ſenſu pœnitudinis lancinata, doloroſè ea deteſtatur. Ecquis animi motus ſcelere contaminati iſto melior, fructuoſior? Et quemadmodum vitium illud eſt barbaricum, quod ciuili actioni aduerſatur, ita contritio ſeu dolor, vitio oppoſitus, decus & nitorem ciuilitatis reparat:

Sen. Agam.
Quem pœnitet peccaſſe, pene eſt innocens.

Non facile ſe concedet in partes turpis voluptatis, qui eius odio tactus, admiſſam ab illa labem deplorat. nouit enim recte quanta eius deformitas, quam ingens ab illo piaculum: proinde ad eius notionem amarius luget. qua in re, qui addit ſcientiam, pariter addet doloris laborem.
Eccl. 1.
non eſt iſte dolor imbecillis aliqua animi cadentis elegiaca affectio, quæ leui mali impreſſione excutietur, ſed potius magnũ quoddam animi robur, contra omnem irrumpentem vim iniquitatis inſurgens. amando ac dolendo pugnat in eam anima, reſiſtit eidem, vincit eam ac in illam triumphat. Imprimis illatum animæ
Hier. 2.
ſceleris næuum, inſtar aceti vel attritus cuiuſdam, expungit pœnitudo: cui nitrũ aut quodvis aliud expurgatoriũ, comparari non poteſt.
S. Thom. 1. 2. q. 113. ar. 5.
Voluntas idcirco humana dolore recedit a peccato, vt docet Doctor Angelicus: quaſi ſapienter cum ſerpente rugoſam & maculoſam pellem exuit per anguſtũ mœroris, in ſpatia ampliora dilapſa: ſic autem dolendo ab eius labe ſe recipit, vt eã eijciat & a tergo relinquat: excutit eo laceras & imputas pennas aquila ſpiritualis, vt nouis veſtita, in cœlũ ac ſolem euolet fœlicius.
Ephrem. li. de pœnitent. Dan. 9. Pſalm. 101.
Quondam, vt ait *S. Ephrẽ*, ad peccata abolenda, viui erant cinerũ aſpergines: modo vero nobis adeſt in eum finem dolor; quo, tanquã cineres, panes noſtros comedentes, expiamur, mundamur. Anima autẽ illa, quæ iſtius doloris expers, tenaciter retinet peccata, quæ patrauit, nuda & inermis in acie conſiſtit in ea pugnatura: riſus, lœtitia, ſecuritas in illa viam aperient omni generi flagitiorum. abſque hoc ſale, carnes animi cito putreſcunt: & vbi pœnitudinis gemitus non inueniuntur, ibi Spiritus ſanctus, cœli columba, quæ gemebunda, quæque nos gemere
Rom. 8.
docet, vt loquitur *S. Auguſtinus*, longe abeſt, nec
Auguſtin. Tract. 6 in Ioan. Cant. 2. Eccleſ. 7.
vox eius in eiuſmodi terra audietur. Proinde melius ex ſententia *Sapientis*, ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. Neque tantum ſenſus iſte doloris, a crimine inurbanitatis aut vitij, voluntatem abducit, quin etiam inſtrumenta tãti piaculi proſcribit, execratur, adeoque vel ipſam agendi libertatem, carnis ipſius florẽ, & exultantes eius vires conterit, ſimul ac quadam ſpirituali ſtrage ſalubriter deuaſtat.
Plutarch. in Agis.
Athenienſes, vt narrat *Plutarchus*, lege vetuerunt, quempiam ad ſacra celebranda baculum in poſterum deferre, quod *Lycurgo*, inſigni viro, baculo oculus in quadam ſolemnitate excuſſus fuerat. Pari modo contritio ſeueras ſuas leges habet, quibus omnia, quantumuis chara, cum illo baculo, & apri dentibus, qui *Adonidem* lacera-
Theocrit. Idyl. A.
runt, interdicat, quæ vitijs opem tulere, ac illis fuerint lenocinata. qualis hic nitor ac venuſtas, tam ſacra, quam ciuilis, ab iſto cordium dolore! *Occupata in luctu*, inquit *S. Chryſoſtomus*, *&*
Chryſoſt. de cord. compunct.
lacrymis anima, erubeſcit peccare.

13 Porro, ſicuti diximus, præcipua quædam ad ciuiles mores animi diſpoſitio in cordis quadam teneritudine repetitur. at vero, vt a ſilice vel pumice non fluunt aquæ, a magnete non prouenit mollis tractatio, ita neque a corde fero ac barbaro dolor iſte exprimitur. Indolem hanc ciuilem ſignificauit Deus apud *Hieremiam* Prophetam: *Effunde ſicut aquam*
Thren. 2.
cor tuum ante conſpectum Domini. Enimuero inter volatilia nullum animal columba ciuilius, aut magis domeſticum: de qua ſic *S. Auguſtinus*: *Nihil tam amicum gemitibus, quam*
Auguſtin. In Pſalm. 54.
columba: dia noctuque gemit. Ductile ſane, & ſubactum ingenium, quod coram Deo procidit ſæpius ac plorat. Sicut è contrario, accipitrum eſt tacere, ſanguinem meditari, & coruorum, incondito ſono crocitare.
Pſalm. 94.
Optandi idcirco oculi columbæ, qui ſimplices, qui lacte puritatis loti, ac purgati ab æſtu libidinis, qui lacrymis, gemitus teſtantibus,
Cant. 1.
familiares. *Mulier cum parit*, inquit Chriſtus
Ioan. 16.
Dominus, *triſtitiam habet*. Etenim triſtitia hæc effundentis ſe ad alios, non eſt ad ſe adſtricti aut ferrei alicuius: quales, teſte Apoſtolo, ſunt inflati & ſuperbi, *Qui luctum non habent*, ſed potius mulierum: eorum ſcilicet,
2. Cor. 5.
quorum tenera præcordia ac ad dolendum pruna: & ideo nos triſtes comparauit mulieribus, quibus partus inſtiterit. Ob hanc ipſam cauſam pronunciauit *S. Iacobus*, propriam ſedem iſtius mœroris eſſe cor miſerum. *Miſeri e-*
Iacob. 5.
ſtote, & lugete. quod dixit, non ſolum quia is qui luget, ſe Dei Miſericordia indigere ſignificat, ſed quia a miſero corde, hoc eſt tenero & benigno luctus procedit. ſicut ex aduerſo, cor impœnitens durum eſt & inhumanum.
Rom. 2.
Cum ad funus *Lazari* fleuiſſet Chriſtus Dominus, recte intulere qui aderant: *Ecce quomodo amabat eum!*
Luc. 19.

lacrymæ doloris ſcilicet fluunt a calido fonte amoris. qualis fons erga alios beneficus, erat
Act.20. cor S. *Pauli*, dicentis: *Per triennium nocte ac die non ceſſaui cum lacrymis monens vnumquemque veſtrum.* Genus hominum æneum, quod deſcribit *Heſiodus*, veluti illud Stoicorum, carebat omnino hac mollitie indolis. proinde vt ipſe loquitur, *ἀδάμαντος ἔχον κρατερόφρονα θυμόν* animas
H ſiod lib. 1. oper. & Dier. ſortiebantur vt adamantes duras. & hos dicit ad infernum frigidos & ignobiles deſcendiſſe. hoc genus inſecutum, ait, aliud ferreum. homines nempe crudeles, impios, inhumanos, periuros, nulla quippe naturæ teneritudine ad ciuiles mores compoſitos: ideo *Deorum ad familiam abierant, relictis hominibus, Pudor & Nemeſis.*

Quamobrem quod noſtra fides ad dolendum efficiat in nobis idoneum ingenium, conſequenter mites, benignos, clementes ac pios exhibet: quarum virtutum munera, ſumma ciuilis vitæ præſidia exiſtunt. & cum multa ſint, ex quorum calore molleſcamus, tum nihil æque ad hoc potens ac Deus ipſe, ex cuius amata bonitate, ſcelera in ipſum commiſſa defiemus, & exulceratis dolore animis acerbe deplangimus, quæ petulanter aliquando commiſimus. Eam iuſtitiæ partem, quæ Deum reſpicit, iſtis diſcuſſiſſe ſufficiat; modo ad alias, quæ conciues ſpectant, progrediendum.

CAPVT. XX.

Quibus legibus ac vinculis prima illa inter maritum & vxorem aſſociatio contineatur.

CVm matrimoniũ ciuili quodam contractu conſtet, in quo thori fidelitas ſpectatur, quod hæc fidelitas quædam ſit pars iuſtitiæ, ea de cauſa de illa modo diſſerendum. quatenus vero in eodem etiam ſpecies caſtimoniæ requirenda, de eadem poſtmodum, cum ad tractationem ciuilis temperantiæ deuentum fuerit, agendi locus dabitur oportunior.

2 Fidelitati & amori coniugali ſeruandis quod difficultates plurimæ obſiſtant, ideo e re ſacra ac ciuili fuerit, tam illam quam iſtum, certis modis ſtabilire ac firmare, ne eis læſis, in ipſis fundamentis ac initijs vita ciuilis penitus expugnetur. quæ autem in hoc genere infeſta, præcipue ad duo reuocari poſſunt: primo ad
1. Cor 7. moleſtias, quas Apoſtolus *Tribulationes carnis* appellat, domeſtico conuictui opportunas: deinde ad irritatæ libidinis vagos excurſus, in quos nonnunquam proni coniugali etiam vinculo copulati; eoque propenſiores, quo diſtrictius ab eis coerciti, ac quo in vetitum ſolent
Rom 6. omnes eſſe incitatiores. Veteres itaque vt in matrimonium incidentibus malis ciuilius occurrerent, illud non tantum vt ciuilem contractum, commendarunt, ſed inſuper vt diuino quodam iure ſecratum, genij, adeoque Deorum ipſorum præſentia, honeſtatum, religionis cæremonia, & iuramento vtrimque confirmatum, propoſuerunt. incredibile ſane, quanto ſtudio laborarunt, religione adhibita fidem datam inter coniugatos ſtabilire: recte, quippe nouerant, totius reipublicæ, ac ciuitatis pacem, animorumque inter ciues coniunctionem, ab huiuſmodi matrimoniali nexu, inuiolabiliter ſeruato, plurimum dependere. Ariſt. lib. 8.
Hinc *Ariſtoteles* ita pronunciat: *Homo coniugale* eth. cap. 12.
magis, quam ciuile animal eſt. nempe magis immediate natura humana tendit in matrimonium in familia, quam ad vitam ciuilem in ciuitate, *Quanto prior magiſque neceſſaria eſt familia, quam ciuitas, & filiorum quoque procreatio animalibus communior.* idcirco ſi primæ & originali mariti & vxoris in familia aſſociationi confirmandæ valde ſoliciti fuere veteres, mirum videri non debet. Vnde *Ariſtoteles* ipſe affirmat, matrimonium ad ius diuinum ſpectare, ac eodem muniri. *Quamobrem maritus*, inquit, *qui coniugalia officia erga prolem negligit,* Ariſt lib. oe
Deos ipſos videtur negligere: propter Deos enim, con. cap. 2.
quibus præſentibus ſacra fecit, & vxorem duxit, ac multo magis ſe poſt parentes vxori tradidit ad honorem.

3 Cuius rei curam ſe habuiſſe oſtendit in principio rerum humanarum Dominus Deus, qui non ſolum ſuo proprio conſilio inſtituit Matrimonium inter *Adamum* & *Euam*, verum etiam ſua præſentia illius contractum nobilitauit. quocirca quod Matrimonium quid eſſet maius ac ſanctius mero contractu ciuili, idem non fiebat ſolo delectu ſeu conſenſu *Adami* & *Euæ*, quinimo interceſſit factum Dei adducentis *Euam* ad *Adamum*: *Et adduxit eam ad* Gen. 2.
Adam. poſtea in vſum effectumque fertilitatis, eis benedictionem Deus impertiuit: qua non ſolum eos fertiles eſſe voluit, ſed in officio
coniugali etiam ſanctos: *Benedixitque illis Deus:* Gen. 1.
& ait creſcite & multiplicamini. Enimuero opus coniugij, ſi finem & effectum ſpectemus, nobiliſſimum naturæ inſtitutum: ac ideo minime ex bruta libidine a coniugibus fœdandum. Certe præclarum ac magnum, hominem ex ſe condere alium ad imaginem Dei creatum, & eodem Deum creantem hominem quodammodo imitari. qui certe Dei imaginem, humanæ animæ inditum, recte expenderit, is probe ſciet, quid ſit, illud corpus cõſtruere, quod talis animæ receptaculũ, eoque quemdam Deum & orbis terræ Dominum condere. Neque hoc ſolũ efficit humana generatio, verũ etiam generanti acquirit Dominium in hominem a ſe generatum. propterea *Eua* edito in lu-
cem *Cain* dicebat: *Poſſedi hominem per Deum:* Gen 4.
quaſi diceret, Deum ſingulari ſua prouidentia præſtitiſſe, vt homo ad imaginem Dei creatus eſſet eius *ædiem* poſſeſſio, peculium, generationis titulo ei ſubiectum. Hoc ſane illo nobilius, quo aliqui gloriati, ſe poſſe Deum condere: id eſt genium oraculatem illigare ligno, lapidi aut arbori, vnde talis materia pro Deo habeatur. nam non vitioſa ſuperſtitione, ſed naturæ recto opere generatur a parentibus humana proles, quæ Deus dici poterit: id eſt, vt ſit quaſi idem in terra quod Deus in cœlo, vt diſſerit *Gregor. Nazianzenus.* vlterius porro procedit Matrimonij vſus: nẽpe ad prolis informationẽ

vt nempe

vt nempe opera parenti euadat verus Dei cultor & legum diuinarũ obſeruator. Cum itaque hæc relata ad Matrimonium, excelſa ſint, ſacra ſint & diuina, æquum omnino, in eius inuiatione interueniſſe ſingularem Dei operam, ne exiſtimaremus illud ſolum naturæ officio aut humano iuri adſcribendum. Hoc viſus ſignificaſſe Chriſtus Dominus reſpiciens ad primam matrimonij inſtitutionem in Paradiſo, iſtis verbis: *Quod ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet.*

Math. 19. Greg. Naz. Orat. 1. De Theol.

4 Dicamus iam aliquid de ſacris ritibus, quibus ſtuduere veteres fidelitati matrimoniali ciuiliter ſuccurrere ac conſulere. Dum itaque apud eos contractus iſte connubialis iniretor, interfuit ſuo munere ſacerdos, ſtatuta quadam cæremonia ſanctimoniam quandam illi adferens, ne ſuſpicio eſſet, commercium aliquod vulgaris iuſtitiæ inde tunc exercert ſolummodo.

Claudian. Epigram. de magnet.

Illis connubium celebrat de more ſacerdos.

Deos quoque tutelares ſeu Genios, *Iunonem* ac *Lucinam* ſacris connubialibus adſciuere:

Senec. in medea.

Dii coniugales, tuque genialis tori
Lucina cuſtos.

Iſtis acceſsit iuramentum vtrimque ſeruandæ fidelitatis. quodque hoc vinculum nuptiale non corpora ſolum, verum & bona externa ligaret, addita pecuniarum ſolutio ad formam emptionis, teſte *Boetio*.

Ouid. ep. Acontij. Boet. lib. 2. Top. Ouid Frag. Virgil 7. Æneæ. Gell. lib 16 cap. 6 Briſſon. lib. de rit. nupt.

Promiſit pater hanc, hæc adiurauit amanti.
Ille homines, hæc eſt teſtificata Deam.
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus vndis.
Cum quo ſum pariter facta parente parens.

de quo ritu *Gellius, Briſſonius*, & alij fuſius agunt. Recte ideo adfirmauit *Modeſtinus*, nuptias humani, ſimul ac diuini iuris eſſe. Ex iſtis illi ijdem veteres, crimen adulterij atrocius eſſe reputarunt, atque iſtis nominibus acerbius adulteris cum *Phillide*, & aliis, exprobrarunt.

Ouid Epiſt. Phil.

Iura fides vbi nunc, commiſſaque dextera dextræ,
Quæque erat in falſo plurimus ore Deus?

Similibus *Hypſipile* conqueſta de *Iaſonis* perfidia:

Ouid. epiſt. Hypſ.

Nunc vbi pacta fides, vbi connubialia iura,
Faxque ſub arſuros dignior ire rogos?

Medeæ hæ voces:

Non ego ſum furtim tibi cognita: pronuba Iuno
Adfuit, & ſertis tempora cinctus Hymen.

Antiquum, canit *Iuuenalis*,

Iuuel. lib. 2. Satyr. 3.

——— Et vetus eſt, alienum poſthume lectum,
Concutere, atque ſacri genium contemnere fulcri.

Quæ quidem opinio ſanctimoniæ in contractu connubiali, adeo Romæ inualuit, vti eo inuiolato perſiſtente, primis quingentis annis de matrimonio cautiones, actiones, vel controuerſiæ non extiterint, vt *Gellius* teſtatur. Nemo ſane inficiari poterit, exiſtimationem hanc, ad iura diuina in matrimonijs celebrandis delatam, coniugatorum fidelitates plurimum ſtabiliuiſſe. quo enim nefandum duxere, in Deum in Genium, in religionem offendere, eodem toti abhorruerunt ab adulteriis, quorum piacula nouerant, ex libidine erumpentia, ad diuinorum iniurias euaſura. Cumque procliues ſint valde mortales in libidinem, qua in matrimonio data fides violetur, tum exiſtimarunt, nihil infra iura diuina & religionem ipſam, potuiſſe coniugatos continere in officio honoris, fidelitatis, amoris mutui, ac puritatis.

Gell. lib. 4. cap. 3.

5 In eundem quoque finem, vnde connubium ſanctius redderetur, alias cæremonias vſurparunt. inter quas erat nuptæ velum, de quo alias; quod non modo pudori inſeruiret, ſed etiam quo ſignificatio daretur, formam ſoli marito ſeruandam, reliquis vero occultandam. Teſte *Plutarcho*, coniuges aquam & ignem tangebant: quo puritatem profeſsi, imitaturos ſe declararunt iſtorum duorum elementorum ingenia: ſcilicet proli gignendæ ſe operam daturos, non autem libidini ſatisfacturos.

Claudian. lib. 2. de Proſerpin. Martial. lib. 12. Plutarch. lib 4. Rom.

An quod in his vita cauſa eſt, hæc perdidit exul,
His noua fit coniunx, hæc duo magna putant?

Ouid lib. 4. Faſtor.

A nuptijs, ſtatim cum ad ſponſum deducta eſſet puella, lac & mel, papauere condita, vtrique guſtabant: quo futuram pacem, vitæ innocentiam, die noctuque ſeruandam fidelitatem, ſancte coniuges promittebant.

Ne pigeat tritum niueo cum lacte papauer
Sumere, & expreſsis mella liquata fauis.
Cum primum cupido Venus eſt deducta marito
Hæc bibit. & ex illo tempore nupta fuit.

Ritus quoque alios cecinit *Claudianus*:

Claud Epig. de magnet. Lucan. l. 2

Ducit flamma choros feſta frondentia myrto
Limina cinguntur, roſeiſque cubilia ſurgunt
Floribus, & thalamos dotalis purpura velat.

6 Omnia hæc ciuiliter ſane a veteribus inſtituta & obſeruata quis non æſtimauerit, qui ingentia illa mala, quæ prouenire ſolent ex diſsidijs coniugatorum, ex eorum zelo ac perfidia, ſecum diligentius expenderit? horum enim obiectu permoti fuere, tantis cladibus, in tem ciuilem irruentis, matrimonij ſanctimoniam ac iura diuina opponere. Hanc ob cauſam in ſacris literis, quando Deus ſe in genus noſtrum valde infenſum declarauit, verba effudit iratus, ſibi perſonam aſſumpſit alicuius zelotypi? quo nihil acrius, circumſpectius, vel vehementius. *Zelus & furor viri*, inquit Sapiens, *non parcet in die vindictæ.*

Pſalm. 78 Iſa 9. Ezech 16. Prouerb. 6.

Nunquam meus ceſſabit, in pœnas furor,
Creſcetque ſemper: quæ ferarum immanitas,
Quæ Scylla, quæ Charybdis, Ioniumque mare
Siculumque ſorbens, quæque anhelantem premens
Titana, tantis Æthna feruebit minis?
Non rapidus amnis, non procelloſum mare,
Pontuſque Coro ſæuus, aut vis ignium
Adiuta flatu poſsit inhibere impetum,
Iraſque noſtras: ſternam & euertam omnia

Senec in med. Eurip med.

Appoſite idcirco *Archita* Poeta:

Ζῆλος ἐστὶ μανίης μεῖζον κακόν.

Peior rabie zelus.

Archit. Epigram.

Nulla ſane animorum exulceratio acerbior hac in familia, ex ſuſpicione violati thori, propagata: qua non ſolum domeſtici incenduntur, verum etiam ciues ipſi interdum acriter inter ſe digladiantur. & in huiuſmodi æſtu & furore animorum nihil ſupererit dulcedinis ciuilis, imo hoſtilitates vbique graſſantes, ac ſi in ferarum rabidas naturas ciues abiuiſſent, cuncta deuaſtabunt, vt bene *Seneca* adnotauit. *Quemadmodum* ait

Seneca, in Hipol.

Ariſt lib. 1. Oecon. c. 2. Plut. lib. de præcep.

Ariſtoteles, dum concordes ſunt vir, & mulier, potentes ſiunt, & inimicis ſpem auferunt, & amicis proſunt, ita econtra ſi diſſideant, amici quoque diſſidebunt, & infirmitatem ipſi ſentient maximam. Apes, vt narrat *Plutarchus*, conſortis vagam libidinem ad internecionem vſque perſequuntur. Ciuile idcirco inſtitutum omnino, curare, vt matrimonij fides illibata ac firma perſeueret, a qua reipublicæ etiam tranquillitas, ac in ea ciuium concordia, plurimum dependent. Aſtutum fuit quondam conſilium filiorum *Iacob*, qui eo ipſo die adoriri ſtatuebant Chananæos, quo eos nouerant doloribus ex circumciſionis vulnere maxime affligi. ita plane animus erit externo hoſti in rempublicam aliquam inuadendi, quando ex zelotypia omnia in ea ardere & tumultuari intellexerunt. Neque fieri poteſt, vt Senatus, vt forum, vt curia, vt aula ciuili gaudeant fælicitate, ſi modo familiæ huiuſmodi zelo paſſim conflagrarint. *Horatius* inter alias cauſas ruinæ in republica Romana, aſſignat cõiugatorum infidos, incaſtoſque mores.

Gen. 34.

Hor. l. 3 od 7.

Fœcunda culpa ſæcula nuptias
Primum inquinauere, & genus & domos:
Hoc fonte deriuata clades
In patriam populumque fluxit.

Poll. in Victor. Eut. lib. 9.

Scribunt *Trebellius, Pollio, & Eutropius*, occiſum Imperatorem, *Quod matrimonia militum, & militarium, corrumpendis operam daret.*

Lact l. 3. diu Inſt cap. 24.

7. Cæterum ad muniendum hanc fidem matrimonialem, quam *Lactantius Indiuiduam charitatem* appellat, apud nos Matrimonij Sacramentum præ omnibus alijs ſubſidijs paratiſſimum, efficaciſſimumque. Proinde quod in externa iſtius ritus forma ſignificatur, id vnionem animorum inter coniuges indicat, vt affirmant *Ambroſius*, & *S. Thomas*. Vnionem autem hanc vt apud nos optime ratio Sacramenti in matrimoniũ refert, ita eandem pariter ſua energia, quam à Chriſti inſtitutione accepit, præſtat & efficit. Etenim niſi hæc interna vnio indiuiduæ charitatis acceſſerit, reliqua omnia parum habebunt ad eam retinendam firmitudinis. Hanc vero imprimis matrimonij ſacramentum teſtatur, quatenus ſymbolice repræſentat duplicem vnionem Chriſti cum Eccleſia: ſcilicet vnionem illius per copulam hypoſtaticam, vnionemq; per charitatis vinculum: & hinc innuit, vnionem duplicem cerni & reperiri inter matrimonio coniunctos: vnam iure vſuque corporum, alteram fidelitate, ſeu indiuidua animorum charitate & iuſtitia, procurandam. Vnde iſte contractus, quo ad hãc vnionem, vt docet S. Doctor, *Humano & diuino iure regulatur & informatur:* & illam corporum & animorum, quod ad cohabitationem, prolis generationem, & educationem eiuſdem, vnio hæc ſacramentalis, ſiue ſpiritualis, de Chriſti inſtitutione cõſequitur. *Ad vnitatem commendandum*, ait *S. Ambroſius*, *vnitatis dedit exemplum.*

Amb. in ca. 5 ad epheſ. S Thom 3. p. q. 44. art. 1.

S. Thom. 3. p q. 44. art. 3 art. 1.

Amb. in ca. 5 ad epheſ.

8 Euidens autem omnino, Sacramentum hoc magnam vim conferre ad proferenda bona, quæ a matrimonio expectãtur. iuuat enim plurimum ad compeſcendam libidinem, qua alioquin honorabilis ille ſtatus corrumpi poſſet. Exemplar enim eſt Chriſti Domini, qui Eccleſiæ vnitus, eam dilexit caſtiſſime ac fideliſſime neque vllam vnquam ſuæ huic cum illa vnioni intulit iniuriam. conducit porro eiuſdem ſanctitas ad adſeruandũ nexũ indiſſolubilis cõiunctionis, ad ideã ſimiliter chriſti indiſſolubiliter Eccleſiæ vniti. *Quamuis enim matrimonio*, vt ait catechiſmus Romanus, *quatenus eſt natura, cõueniat vt diſſolui nõ poſſit, tamẽ id maxime fit, quatenus eſt ſacramentum.* demũ ne tædiũ, & alia moleſtiarum genera, quæ ſtatum matrimonialem comitari aſſueuere, animis quietem in coniugatis eripiant, vitamque ſumma amaritudine inficiant, iſtis idcirco malis huius myſterij gratia Sacramentalis ſua dulcedine & zephyro, omnino ſalubriter occurrit. *Quare docendum eſt*, inquit idem catechiſmus, *huius Sacramenti gratia effici, vt vir & vxor mutua charitatis vinculo cõiuncti, alter in alterius beneuolẽtia conquieſcat, alienoſque & illicitos amores, & concubitus non quærat, ſed in omnibus ſit honorabile connubium, & torus immaculatus.* Poſtquam enim matrimonio coniuncti, ſui Sacramenti dignitatem perſpexerint ac ſanctimoniam, perinde ac ſi non ſolum perſonam Chriſti Domini, verum etiam eius ſanguinem, illud inſtituentem ac ſacrantem viderent, ſumma Religione tacti, a ſuo prothotypo vitæ diſſimilitudine, nempe iniuria aut libidine diſcedere, penitus abhorrebunt: planè auerſi ab eo omni facto, quod in vituperium tranſeat tanti cum myſterio beneficij. Enimuero ſi in vniuerſum alteri datam fidem fallere nefas, quid erit fidem Chriſti Sacramento deuotam, eiuſque ſanguine conſignatam, libidinando violare? ingens ſanè momentum ad ſanctos ac ciuiles mores ab hoc Sacramento pietatis ad coniugatos dimanat.

Cate Rom. de Matrim cap. 13.

Heb. 13.

7. Enimuero ex vna parte naturæ humanæ fragilitatem valde propenſam ad infringenda iura matrimonij, qua rixando, qua diſcedendo, quà adulterando, omnes animaduertimus. Ex altera liquet, quot mala ab iſtis deriuentur in rempublicam.

Seneca

Nulla vis flammæ, tumidique venti
Tanta, nec teli metuenda torti,
Quanta cum coniux viduata tædis,
Ardet & odit.

Neque ſegnior in viris ira, cum thori fidem perfidè concuſſam nouerint.

Ouid epiſt. Herm.

An ſi quis rapiat ſtabulis armenta recluſis,
Arma feras, rapta coniuge, lentus eris?

Idcirco oportunum remedium ciuibus meritò iudicetur ab hoc Sacramento, cuius aura libidines comprimantur, cuius imagine & ſpecie Chriſtum cum Eccleſia coniunctum repræſentante, & quaſi turturum connubium ob oculos ſtatuente, mores columbini, caſti ac fideles a coniugibus eiuſdem virtute ſuſcipiantur & excolantur: ne in hac re ad ciuilitatem tantopere ſpectante, vel ipſis Ethnicis inferiores videamur. Deus olim, cum in *Adamo*, poſt eius originale delictum, concupiſcentia efferbuiſſet, ad auram in paradiſo ambulabat: animaduerterat quippe, indigere modò genus humanum, neſcio quo æſtu incenſum, gratiæ ſuæ refrigerio. proinde coniugatis hanc auram Sacramenti eo ſymbolo

Gen 3.

quodam-

quodammodo pollicitus, quos nempe ſpinæ & tribuli laborum, magnique calores tam corporum quàm animorum manebant. Sine hac aura, abſque iſta nube, quam impotentes & impares ciues in iſto ipſorum itinere ac fornace, quo puri, quo a deuaſtatione integri ſeruentur? Quibus remedijs cum carerent inter reliquos populos, vxores apud Lacedæmones, ob earum impudentiam, pronunciauit *Ariſtoteles*, Lacedæmones vna ciuilitatis parte eodem caruiſſe. *Vt enim Domus*, ait, *pars ſunt vir & vxor, ita & ciuitatem biſariam diuidi cenſendum eſt, in virorum multitudinem ac mulierum. in quacumque republica male prouiſum eſt circa mulieres, in ea putandum eſt, medietâtem ciuitatis eſſe neglectam.*

Ariſt. lib. 2. Rhetor. 2. Pol. cap 7.

9. Quando etiam libidini indulgent coniuges, non ſolum vim animi in ipſiſmet debilitant, quinimo luxuriæ mollitiem ad prolem vſque tranſmittunt. quæ quidem ingenij ad impuras voluptates diſſolutio, vt prudentiæ lumen, ita fortitudinis ignem in eis quoque extinguit. *Venus* vbique loci timida, & doloſa.

Horat. li. 3. od. 6.

Non his iuuentus orta parentibus
Infecit æquor ſanguine Punico,
Pyrrhumque, & ingentem cecidit
Antiochum, Hannibalemque dirum:
Sed ruſticorum maſcula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus
Verſare glebas, & ſeuera
Matris ad arbitrium, reciſos
Portare fuſtes.

CAPVT. XXI.

De pietate parentum in prolem, huius viciſſim in illos, ac ſummatim inter ſanguine coniunctos.

FAmiliarum quoddam pietatis ius ac peculiaris charitatis rationem, fuiſſe apud cunctas gentes ciuilioris vitæ nota celebres, omnino in comperto. Iudæi, populus deo impendiò gratus, familijs ſuis diſcreti ac numerati, vti conſtat tam ex veteri teſtamento quam Euangelio. Hinc apud Romanos conſpicuæ familię *Attia, Æmilia, Iulia, Marſia*, de quibus *Carolus Sigonius* aliqua diſſeruit. & ex huiuſmodi familijs, in vnum corpus harmonicum coeuntibus, conflatæ Gentes emanare ſolebant, vt *Feſtus* affirmauit. Has etiam Gentes, ſeu Nationes, ſic dictas a ratione natiuitatis, ab vna origine propagatas, familiarum licet multitudine diuerſas, peculiari tamen inter ſe officio amoris & obſeruantiæ deuinctas, perpetuò apud omnes extitiſſe, recenſet idem *Cicero*. *Homines Deorum agnitione, & Gentium tenentur.* In familijs verò, quarum ſtrictior coniunctio, ac in vno aliquo communi maior communicatio, vel natura inſtituente, hoc clarius apparuit. Etenim cum vis amoris oriatur a participatione in aliquo bono, in quo plures conueniunt, conſequens, familiares in vna eademque parentum radice, in eiuſdem veluti naturæ ac ſanguinis traduce, domus & hæreditatis iuribus eiſdem complexos ac coalitos, debere quò ad animorum affectus, corporumque officia, arctiſſime inter ſe mutuo copulari. Beſtiarum & volucrum eſt, fœtum abigere & penitus ignorare, poſteaquam adoleuerint; quod in hac re naturæ vim aſſequi non poſſint. homines autem, ratione pollentes, hoc vinculum propaginis ac communionis intelligentes, amore ſingulari in familares, in adfines ac Gentem ſuam merito ſemper afficiuntur. *S. Thomas* de hac re diſſerens, primo pronunciat, vi iuris diuini maximum eo amorem deberi ſanguine coniunctis, quo ſingularis eiſdem honor eodem iure attribuendus. & licet mentio in eo deſcripto iure fiat ſolummodo parentum, nihilominus omnibus affinibus honor certus, eius vi impendendus, eis maxime, cum quibus ob vnitatem ſanguinis, innoxie matrimonium initi non poſſit: hoc enim ratione reuerentiæ, eis exhibendæ, diuino ſimul ac naturali iure interdicitur. Honor autem in idem obiectum tendit, in quod amor: nempe in excellentiam, in boni alicuius præſtantiam. Proinde ſi iure diuino parentes honorandi, pariter eodem amandi. Deinde idem Doctor cum aſſeruiſſet, amorem & charitatem fundari in communione alicuius boni, diſtinguit quantum ad amicitiam, tres ſpecies communionis: vnam quæ ſit communio eiuſdem naturæ & ſanguinis, qualis inter conſanguineos. alteram, quæ ſit communio eiuſdem ciuitatis, qualis inter ciues. poſtremam, quæ ſit communio in eodem ſtatu ac functione, qualis inter commilitones. Tandem concludit, has tres amicitias, quod ad gradum ac potioris prælationem, ſpectandas ex proprijs bonis cuiuſlibet: ita vt ſanguine coniuncti, quo ad bona naturæ & ſubſtantiæ ſint plus diligendi, conciues quo ad bona ciuitatis, & commilitones quo ad bona ipſius belli ſimiliter præferendi. Poſtea comparando coniunctionem affinium cum coniunctione conciuium & commilitonum, ita definit: *Coniunctio naturalis originis eſt prior & immobilior, quia eſt ſecundum id, quod pertinet ad ſubſtantiam: aliæ autem coniunctiones ſunt ſuperuenientes & remoueri poſſunt. & ideo amicitia conſanguineorum eſt ſtabilior.* In hoc officium humanitatis naturæ pronitatem ſignificauit *Ouidius* fingendo *Niobem* ob dolorem ex interitu ſex filiorum, in ſaxum obriguiſſe.

Nume. 1. Math. 1. — Sig. de Nom. Romanor. — Feſt. de sit. Rom. — Cic. lib. 1 de Nat. Deor. — Cic li. 1. de legib. — Ariſt. 8. eth. cap. 11, 12. — S. Thom. 2. 2. q 26. art. 8 3 q. 54. art. 2, Exod. 20. — S. Thom. 3. p q. 54. art. 3

2. E re auten ciuili eſſe huiuſmodi in familiarum & conſanguineorum agnationibus amicitiam, apertiſſime conſtat. nam cum peculiari ligamine & glutine naturæ inter ſe colligũtur, inde fiet, vt ſi quæ ſit in aliqua familia indoles ſpectabilis, aut notata virtus, vnitis viribus & facultatibus ſuis illam ad officia publica, aut ad executiones præclarorum conſiliorum, excitare & promouere valent, vnde bonum etiam commune ab eiſdem commode procuretur. Quid hoc ciuilius, vel ſanctius? Similiter ſi in nobili aliqua familia aliqui degeneres facti, turpiter & ignobiliter viuant, aderunt iidem cognati, qui varijs modis illum aut inflectant ad virtutem vel domi contineant, ne eius dedecora in aliorum ſcandala, & familiæ opprobium erumpant. Poſtremò cùm cognati huiuſmodi amicitia copulati fuerint, inde validiores fient, qui ſingulis illatas iniuriam aut contumelias de-

Ouid. lib. 9. Matamor.

pellât: & hoſtes inde cautiores euadāt, ne ipſorū alicui noceant vel quò ad rem, vel quo ad honorem, poſteaquam viderint, ita inter ſe coniunctis viribus copulatos. Præſertim optimum hoc remedium in republica ad tyrānidem comprimendam. Quid enim non audebit tyrannus in diſſolutas familias, multò magis in earum particulares perſonas, cum perceperit, eas nulla communi amicitia inter ſe deuinciri? abſtinebit autem ab iniuria, animaduertens, vnius iniuſtum damnum, omnium odijs & vindictis illico exponendum. Nihil tam ad ruinam alicuius gentis facit, quam inter cognatos diſcordia, & ille furor, quē eiuſmodi diſcordia excitarit.

Fratrem expauēſcat frater, & natum parens,
Natuſque patrem, liberi pereant male,
Peius tamen naſcantur. immineat viro
Infeſta coniunx. Nullus ſanè iratus, aut a *Megæra* inſeſſus *Tantalus*, iſtis truculentiora expetit, quibus familiam aliquam diſperdat.

Senec. Thyeſt.

3. Inſpiciamus modò naturæ progreſſus in hanc pietatem. *Ariſtoteles* de hac re diſſerens, cauſas diſquirit mutui amoris inter parentes & liberos: ac dicit, in parentibus oriri amorem in liberos, quòd ſint ipſi principia ortus in illis, ac quod eiſdem repræſentati, quodammodo in eis viuant ac perennent. rurſus ait, liberos diligere parentes. quò animaduerterunt liberi, ſe Parentum eſſe effectus, & veluti deciſas ab eis particulas. notat autem, amorem inter hos deſcendentem, fortiorem eſſe aſcendente: ſcilicet parentes plus amare prolem, quàm hanc illos: propterea quod ille amor in parentibus a nobiliori fonte, nempe cauſa ſeu principio fluat, iſte in liberis a minus digno initio, nempe dependētia effectus ad parentes tanquam cauſas remigret: quod etiam *S. Thomas* diſertè explicauit. *Parentes igitur filios*, ait *Ariſtoteles*, *diligunt, quaſi ſeipſos. qui enim ex ipſis oriuntur, ſunt quaſi alteri ipſi, dum ſeparati ſunt. Filii autem parentes, vt ab illis producti.* Amore quidem iſto, naturæ ordine prior amor coniugalis: qui a nulla re, præterquam a bono fine, vtpote propagandæ ſobolis gratia, vagum concubitum vitandi, ciuilitatem ac genus humanum conſeruandi, ac ſimilibus, oriri debet. Nam voluptas vt eſt ex ſe res impura, ignobilis, & multis malis immixta, ita variabilis, mutationi identidem obnoxia: & ea cauſa ex ſe ſtabilire non poterit amorem connubialem. ad quem non tenuis aliquis affectus requiritur, ſed ingens & planè accenſus: proinde talis, qui ab optimo, pulcherrimo & amabili fine, honeſto videlicet, propagetur. Quod cum verum ſit, dare operam debet maritus, vt in virtute ipſe excellat, & vt vxori ſit ipſe a Deo data regula viuendi, quam ea imiteтur, vt aduertit *Ariſtoteles*. Cumque ſit idem maritus in familia princeps, viribus ac ſapientia potens, eius fuerit, familiarium regimine procurare omnia neceſſaria ad conuictū domeſticum. Secum etiam cogitans fæminei ſexus imbecillitatem, non ſolum amare debet vxorem, vt vnam cum ipſo carnem, ſed tanquam vitæ ſociam colere, amanter & benignè tractare: nullo verò modo acerbitate ad animi impotentiam, ad mœrorem, aut odium exſtimulare. Diligunt prolem maritus & vxor, quòd ab eis ea deſcenderit: at ſeſe mutuò adiuuant quod vna caro, & præclarū, in domo, vt notat *S. Ambroſius*, vnitatis exemplum. *Viro autem & vxori*, inquit *Ariſtoteles*, *amicitia eſſe natura videtur.* ac præter vnitatem quandam corporum, affirmat, coniuges inſuper in ipſa prole habere vinculum, in quo conueniunt & inter ſe vniuntur. Officia vtriuſque alia & alia licet, relata tamen omnia inueniuntur ad commune bonum familiæ: propterea eorum amicitiæ ineſt vtilitas cum iucunditate. Prolem informare vterque debent ad virtutem & eruditionem. in qua quod primò regnent motus appetitus concupiſcibilis, ideo diſciplina eam coercere oportet, ne in ſtultitiam & brutos mores demum tranſeat. Quocirca cauere parentibus incumbit, ne ſuis vitijs dent mala exempla liberis. Hinc enim non tantum liberos deprauant, verum inſuper, vt ait *Ariſtoteles*, eis contemptibiles tandem ipſi euadunt, eorum etiam ope poſtea carituri, cum ſenuerint. *Laus enim Domini*, vt loquitur *S. Ambroſius*, *vbi munda poſſeſſio, & innocens familiæ diſciplina.* Meo quidem iudicio prudens omnino conſilium *Ciceronis*, affirmantis, originem famæ & exiſtimationis publicæ, ſpectandam veluti in fonte in hac cura & adminiſtratione domeſtica. etenim non eſt exiſtimandum, inter priuatos parietes geſta aliorum notitiam ſemper cælanda: quinimo quoquo modo erumpent aliquando, & eorum fama ad aures aliorum perueniet, ſiue è decore fuerint, ſiue dedecore.

Ariſt. 8. Ethic. cap. 12.

S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 9. lect. in ca. Ariſt. 3. part. q. 54 art. 3.

Ariſt. lib. 2. oecon. ca. 2.

Math. 19.

Ambroſ. in cap. 5. ad Epheſ.

Ariſt. lib. 8. Eth. cap. 12.

Ambroſ. lib. 1. off. cap. 50.

Cicer. orat. de Conſul. peten.

Cum autem quis ex familiæ ſuæ adminiſtratione externo rumore celebris euaſerit, aptior iudicabitur a ciuibus, cui magiſtratus munus deferatur. ideo pronunciauit S. Apoſtolus, eum Epiſcopali officio ineptum, qui propriam familiam non benè gubernauerit. imo aſſerit, patrem familias ſuus negligentem, fidem negaſſe, & eſſe infideli deteriorem: nempe quod contra fidei præſcriptum, ſe erga domeſticos negligenter gerat. & cum inter parentes ac filios maxima intercedat domeſtici iuris neceſſitudo, idcirco ab hac parte adminiſtrationis & officij plurimum ſama dependet. *Quid autem*, inquit *S. Auguſtinus*, *tam cui domeſticum, quam parentes filiis, aut parentibus filij?* De *Cæſare* hæc *Xiphilinus*: *Cum autem de ornatu mulierum & virorum continentia præcepta dare conaretur, irriſus eſt, quod propter ea, quæ domi ſuæ fiebant, non haberet loquendi libertatem.*

1. Tim. 3.

Auguſtin. Tract. 19. in Ioan.

Xiphil. Epit. Cæſar.

4. Viciſſim ductu ipſius naturæ filij amorem & cultum parentibus exhibent: nam effectibus in vniuerſum inſitum, vt notat *Ariſtoteles*, quodammodo recurrere in ſua principia, a quibus manarunt. æqualem autem gratiam eis rependere nequit proles, quandoquidem totum quod eſt, ac ipſam gratificandi poteſtatem ab eis, vt Dei vicariis, iuxta *Platonem*, acceperit. *Et hanc* inquit *Seneca*, *ipſam dandi facultatem patri debent.* Quamobrem qui vim principij in parentibus, filij in aliqua ciuitate negligunt, eo diſponuntur, vt ingrati ſint eis in vniuerſum a quibus beneficia accepere, adeoque, Dei ipſius parum curantes, licet ab eo omnia mutuati fuerint, illa naturali pietate ſemel excuſſa, quam

Ariſt. lib. moral. cap. 8.

Plat. in Menech. Senec. lib. de benef. cap. 28.

filij

filij parentibus debent, in eiſdem cordæ & animi ſenſus quodammodo indureſcunt, vti in nullos plane, nedum in Principem, in ſuperiores, aut Eccleſiam Dei vlla teneritudine obſeruantiæ afficiantur. Contra verò ſemel emolliti officio amoris & reuerentiæ erga parentes, id domi addiſcunt & exercent, quod illos foras nominibus beneuolentiæ, iuſtitiæ & amicitiæ commendabit. ſicut enim Ciuitates a priuatis domibus fluxere, ita mores domeſtici, ciuilitatis publica conſilia & neceſſitudines proferunt. Prima itaque & originalis inſtitutio ciuilitatis oritur ex eis actionibus, quas filij parentibus exhibere tenentur. Ac licet quod ad multa virtutum munera, noſtræ naturæ corruptio obſiſtat in nobis ſtudijs earum, nihilominus vel ipſa hæc natura valde prona eſt & incenſa in pietatem erga parentes; eoque paratiores nos reddit ad omnes functiones iuſtitiæ. Similiter inter ſe fratres conuenire decet, quos natura parentum & ſanguinis nexu arctiſſimè copulauit, quibus cauendum ab omni iniuria: cum vt ex *Euripide* notat *Plutarchus*, ſæuiſſima ſit fratrum diſcordia. Etenim a quibus maiorem iure nobis debitam expectamus beneuolentiam, in eiſdem contrarium odium, tetrius ac deteſtabilius ducimus. ob quam cauſam fratrum iniuriæ, partim quòd amori expectato aduerſentur, partim quòd in ea æqualitate, quam natura inter eos conſtituit, differentiam ponere conentur, rabidiſſima ſolent eſſe ad iram & vindictam incitamenta: in quibus non ſolum inuenitur ſenſus commotus & iratus, ſed æmulatio quoque, quæ inimicitiæ certa ſpecies, incitatiſſima ad contumeliam & omne genus offenſionis. Et propter hoc affirmat *Plutarchus*, inter fratres diſſentiones ſemel excitatas ægrè reparabiles. quod, eas cum alijs comparans, illuſtrat exemplo duarum tabularum in partes diuulſarum: quarum vna ex ipſo continuo & ſolido, altera ſolum ſecretione partium glutine copulatarum diſiungatur. vt enim illius partes difficilius vnione redintegrantur, iſtius verò facilius, ita inter fratres, naturæ quadam violatione inuicem ſeparatos, operoſior reditus ad natiuum amorem & amicitiam, quam inter alios.

Ariſt. lib. 1. Pol.

Plut. lib. de amor. fraterno.

Senec. Thyeſt.

Hæc ipſa pollens inclyti Pelopis Domus
Ruat, vel in me, dummodo in fratrem ruat.

Cicer. in Bruto.

5. Ciuilis itaque hæc inter conſanguineos pietas, eademque apud omnes gentes in more poſita. *Funebres orationes*, inquit Cicero, *ipſa familia quaſi ornamenta ſeruabunt ad vſum, ſi quis eiuſdem generis occiderit*. & alibi: *Quæ in familia laus aliqua floruerit, hanc fermè qui ſunt eius ſtirpis cupidiſſimè proſequuntur*. Hinc *Plato* in ſua ciuitate requirit, vt ſuperſtites cognatorum anniuerſaria funera celebrent, & elogijs eadem Religioſè quotannis nobilitent.

Cicer. pro Rabirio.

Plat. dial. 4. de legib.

6. Cæterum, vt bene *Plutarchus* monet, in hac amicitia familiari aut domeſtica, non eſt expectandum integrum illud bonum ac dulce, quod ad praxim, quod quis deſideraret, ob vim nempe humanæ fragilitatis in iſtis, ſicut & in alijs intercedentis. *Neque enim cognationem, neque ſodalitatem, neque amores ſinceros, inuenire licet puros a vitio.* Plerumque parentes ſolent eſſe in filios indulgentiores, quàm par eſt, eorum ſeueriorem correptionem omittentes. quod *Homerus* ingenioſè ſignificauit, has voces *Iouis Martem* filium alloquenti adſcribens: *Iam dudum te fulmine contriuiſſem, niſi quod filius meus cum eſſes, te amarem*. quo nomine accuſatus *Seuerus* Imp. quod, vt ſcribit *Xiphilinus*, ei filij chariores ciuibus eſſent. Sic etiam fratres, lucri expectatione ineſcati, aut excellentiæ alicuius nimis cupidi, amorem ſuum vel inficiunt ſæpius, vel plurìes corrũpunt. quocirca optima Regula ad componendum mores inter conſanguineos, ex ratione boni communis decernenda: boni dico communis, tam ipſius familiæ quàm ciuitatis. Hoc S. *Auguſtinus* illis expreſſit. *Quia igitur hominis domus initium ſeu particula debet eſſe ciuitatis; omne autem initium ad aliquem finem ſui generis, & omnis pars ad vniuerſi, cuius pars eſt, integritatem refertur; ſatis apparet eſſe conſequens, vt ad pacem ciuium pax domeſtica referatur: id eſt, vt ordinata imperandi, obediendique concordia cohabitantium referantur ad ordinatam imperandi obediendique concordiam ciuium.* Eſt itaque officium, quod patriæ debemus, regula domeſticæ aut gentiliciæ pietatis & obſeruantiæ, ſicut & huius illud, quod Deo exhibendum, vt idem S. *Auguſtinus* admonuit: *Maior ſit patria & ipſis parentibus tuis: vt quicquid ſuggeſſerint parentes contra patriam non audiantur: & quicquid ſuggeſſerit patria contra Deum non audiatur.*

Plutarch. lib. de fraterno Amor.

Xiphil. in Seuer.

Auguſtin. lib. 19. ciui. cap. 16.

Auguſtin. Serm. 6 de ver. dom.

7. Quod verò huic concordiæ maximè infeſtum, id in nimio ſui amore reperitur. nihil enim naturæ lege tam ſanctum, aut nobis coniunctum, quod amor iſte interdum non prophanet ac diſſoluat. Qui cum caſtigatus fuerit certa quadam veri intelligentia, ſubinde in nobis affectus ac voluntates in eos, qui nos ſanguine attingunt, erunt propenſiſſimæ. Sit ergò nobis magnum decus, a claris ex virtute parentibus ortos, cum talibus iure ſanguinis in familia aut gente copulari. proponamus nos id effecturos noſtris officijs erga cognatos, vt euadant egregia membra reipublicæ, & a nobis cum inſtituantur, tum exornentur. Ob quam cauſam infideles, quod dixit *S. Paulus* Apoſtolus, ſui amore ab omni moderatione ſenſus abrepti, barbariem induxere: quippe *Parentibus non obedientes, ſine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia.* Chriſtus Dominus nobis in iſtis egregium ciuilitatis dedit exemplum. cum enim communem cum nobis naturam eſſet ſortitus, ad id ſignificandum, ac id identidem repetendum, ſeipſum nominans, ſæpius ſe vocauit *Filium hominis*, maternam proſapiam indicans, eaque delectatus: ac rarò ſe filium Dei nuncupauit. in vitæ porro decurſu parentibus obediens & ſubditus erat: ac in eius extremo valdè prouidus, qui *S. Ioannis* Euangeliſtæ miniſterio, ſanctiſſimæ Matris neceſſitatibus prouideretur. Humanitatis iſtius egregium typum prætulit *S. Ioſephus*, non ſolum fratribus ſuis ignoſcens, verum etiam tenerrimo affectu & lacrymis illis indulgens, ac ipſis diſcedentibus præcipiens, dicendo, *Ne iraſcamini in via.* quod autem a domeſtica concordia ad ciuilem nexum

Rom. 1.

Math. 8. 20. 11. 19. 20. 28. Marc 2. 10. Luc. 9. 9. 11. 20. 21. Ioan. 12. 13. Luc. 2. Ioan. vlt.

Gen. 45.

xū progrediatur inter ciues, inde de hoc modo tractaturi.

CAPVT. XXII.

Quo animi motu Ciues in Principem, & iſte in eos, aſſiciendi.

VIta in hunc finem externa in varijs ciuitatibus conſtituta: nempe vt ciues obedientiæ officijs principibus ſuis morem gererent, viciſſim vt ipſi principes, ciuium curam in ſe ſuſcipientes, eorum publico bono ſcitè expreſſeque prouiderent. Cæterum externa hæc, ſiue a lege præcepta, ſiue ab eadem vetita, ſiue bonis in præmium propoſita, ſeu malis in pœnam interminata, parum in vſum ciuilitatis huius proderunt, niſi internus animi amor vtrinque acceſſerit. Etenim quæ exterius ſonant, & in oculis ſunt, debito animi affectu abſente, priuatis voluptatibus ac commodis quod ſubiecta, ideo ex eorum momentis duntaxat decernentur, neu quicquam virium habebunt, vltra quod illectamenta aut emolumenta forinſecus contulerint. Opus idcirco, ciues erga ſuos principes certa quadam interna beneuolentia ac fidelitate animi parari, adeoque principes in illos intima charitate ac benignitate inclinari. Quod cum difficile, peruerſo maximè hominum ingenio conſiderato, ſecum *David* Rex exiſtimauit, Deum colendum & inuocandum in hunc finem: *Qui* inquit *ſubdit populum*

Pſalm. 143 Chriſoſt in Pſal. 143. *ſub me. Non ergo* ait *Chryſoſtomus, in Regni poteſtate ſitum eſt vt cætera ſubijciantur, ſed in Dei auxilio. Multi quidem ſæpenumero trophæa in bellis erexerunt, in pace autem occiſi ſunt, & eorum, quibus præerant, habenas non rectè potuere moderari.*

Senec. Agā. *O regnorum magni fallax*
Fortuna bonum, in præcipiti
Dubioque nimis excelſa locas,
Nunquam placidam ſceptra quietem,
Certumue ſui tenuere diem.

Quocirca ipſa principum ac ſubditorum corda altius inſtruenda ac imbuenda docto iure ciuilitatis, obedientiæ ſcilicet & humanitatis diſciplinis, quibus in ſua officia inducantur. areſcit citò riuus, quem natiuus fons non alit: ita quod ab arte duntaxat aut externa ſpecie, ſiue in ſubdito ſiue in principe hac in re defluxerit, animis vtrimque interim nullo propoſito pietatis inſtructis, perennare haud vnquam poterit. Conſtituendum idcirco, vt hæc ciuilis amicitia exerceatur, commune aliquod bonum, vtpote virtutis & emolumenti, in quo tam principes quam ſubditi, conuenientes, mutuis officijs in-

Ariſt. 8. Ethic. cap. 8. 11. ter ſe eius cauſa deuinciantur. *In quibus enim*, ait *Ariſtoteles, principi & ſubdito commune nihil eſt, in eis neque amicitia eſt.* Hoc verò communi ſemel conſtituto, ad quod tam ſubditi quàm princeps ius habent, ita erga illud vtrique afficiendi, vt id præ alijs omnibus, & illius ergo, ſeſe mutuò ament. & dum hoc amore in vnum obiectum conſpirauerint, eodem, tanquam adamantino vinculo, animi ipſorum ſcoſuſque erunt firmiſſimè copulati. Sin verò ab hoc communi bono ſubditi ſuis cupiditatibus, priuata proſequuti, tanquam lineæ a centro reuulſæ, receſſerint. ſi princeps itidem tyrannide adactus non tam ſubditorum commodum, quam ſuum, ſiue voluptatis, ſiue vtilitatis id fuerit, proſequatur, ſi vnam tantummodo reipublicæ partem, alia relicta, quod *Plato* vetuit, tueatur, illico, cum ſubditorum cætus, (qui & Argos quidam variò oculatus) hoc perceperint, officio Cicer. lib. 1. Offi. principi debito deerunt. Neque mirum, ſi tunc torrens rupto agere vndiquaque effluat, ſi fornax apertus liberius exhalet, ſi excuſſo fræno equus petulantius ferociat, ſi violato fornice, lapides fuſius excidant, ſi exciſo ciuilitatis veluti cingulo, partes ciuitatis in factiones ſparſim diſſoluantur.

21 Tria autem ſuo principi, ex animi ſententia, affectuſque intima virtute, præſtare oportet ſubditos: Honorem ſcilicet, amorem, & obſeruantiam ei exhibendo. Cum autem honor tam interius animo conceptus, quam corporis cultu, aut eiuſdem aliqua alia actione expreſſus, in vniuerſum excellentię debeatur, quod inſignem illius ſpeciē in principe ſuo ſubditi admirentur, illum meritò honore exornandum exiſtimabunt. Exiſtit autem in principe triplex excellentia: vna ſanguinis, altera auctoritatis, poſtrema virtutis. animaduertunt ſubditi, quantum ad ſanguinem, principem interſe eſſe veluti inter flores roſam, inter planetas ſolem, & inter homines quaſi quendam Deum. Certè illa ratio ſanguinis per tot egregios proauos decurrentis, quem nulla vitæ ſordiditas vnquam infecit, nulla neceſſitas ad viles actiones depreſſit, ſed potius rebus altis continuo intentus, multorum populorum applauſu exceptus, ritè a ſubditis expenſa, haud exiguum incitamentum apud illos reperietur ad regem vel principem honorandum. Si nobilitas ex ſtemmate in vniuerſum momentum ſit ad honorem ab alijs cōſequendum, profectò illa prima ac Phœbæa, quæ in principe elucet, ad eundem ſibi vendicandum potentiſſima. Auctoritas autem in principe, Dei quoddam in terris ſimulacrum exprimit. Vt enim Deus ad omnia imperium ſuum extendit, omniumque commoda eodem procurat, ita princeps ſeipſo quaſi egreſſus, ſubditis dominio præeſt, & boni illorum communis curam inde in ſe ſuſcepit. Quæ quidem res omnino præclara: quam non ſolum commendat amplitudo quædam dominationis, ſed etiam bonitatis ac virtutis argumentum. dempta enim bonitate, ſui in alios effuſiua, ac virtute, talis bonitatis moderatrice, nulla ratio naturæ facto ſubeſſet, ob quam alicui imperium in alios ea demandaret. reddit itaque hæc poteſtas principes valdè ſuis ſubditis honorabiles. Virtus autem, quę in principe eſſe debet, vt poſtea oſtendetur, tanquam in communi fonte, cum ſumma, tum in alios copioſa, optimo iure vectigalium cultum promeretur. Sola etenim virtus honore digna: ac reliqua, quoto gradu ad eam referuntur. quæ in principe ad excellentiam conſpicua, illum eadem oſtendet, tanquam theatrum quoddam ac templum honoris, in quo ab alijs delati honores reſplendeant,

deant ac quodammodo triumphent. *Regem honorificate, Deum timete.* [1. Pet. 2.]

3 Quod autem principem ſuum amare debeant vectigales, id quidem multa ſuadent. Imprimis vident, magnam partem decoris ſuæ gentis in principe eſſe ſpectabilem. Quemadmodum ergo ſi ſtellis data eſſet intelligentia & voluntas, quibus poſſent ac vellent ſuum cælum commendare, & rebus inferioribus illud præferre maxime profecto in enarranda dignitate ſolis occuparentur: ita ciuiles ſubditi ſuum principem tanquam ſolem habentes, quo decora ſibimetipſis acquirant, illum ex amore laudare, eiuſque honores tueri ſummopere opportebit. Cum porro ipſum principem ciues ad ſe relatum inſpexerint, vtpote cauſam omnis formæ, venuſtatis & vtilitatis in republica, iuſtiſſimas ſané ſe habere cauſas animaduertent ad eum diligendum. *Si principes*, inquit S. *Chryſoſtomus*, *de ciuitatibus abſtuleris, feris irrationabilibus magis irrationabilem agemus vitam, inter nos mordentes, & nos deuorantes.* [Chryſoſto. Hom. 34. ad Heb] Deprehendent etiam ciues, principem penſum ſibi adſciuiſſe excellentis virtutis, & conſequenter ſe priuaſſe libertate ac voluptate in multis, quibus illi paſſim potiuntur: qui eis ſpoliatus, melius ſuis prodeſſe poſſet. Hoc eleganter expreſſere *Plato*, *Dion Nicetas*, & *S. Gregorius Nazianſenus* tiuulitudine naucleri. [Plat. Dial. 4 Dion. de Regno. orat. 3. Greg. Na. Apol. 2.] Sicut enim nauclerus vigilias agit, alijs vectoribus dormientibus, ſeri operi intentus, dum illi ludunt, ita princeps mille curis diſtrictus & negocijs implicatus, quando interim ſubditi quietam ſolutamque degunt vitam. Merito idcirco voluit *Auguſtus* Imperator vt occupationes ipſius a populo non amplius dicerentur *Sacra*, aut *Diuina*. ſed *Laborioſa.* [Sueton. in Auguſto.] *Homerus*, diutius mane dormientem *Agamemnonem* Regem, iſtis obiurgatum refert:

Haud decet Heroem, cui gentis & vnica rerum [Homer. Iliad. 1.]
Cura ſubeſt, totam ſomno traducere noctem.

Quis non videt, ſubditos iſtis medijs principem in ſua bona incumbentem, & eorum cauſa inſtar ardentis tædæ quaſi defluentem, multum obligari ad illum amandum? Imo amabilis etiam eis dum punit, & malos caſtigat; quod etiam eodem naucleri exemplo manifeſtum. diligunt etenim nauclerum vectores dum etiam quorundam priuatas merces, furente tempeſtate, proijcit in mare, eo quod eorum damnis omnium communem ſalutem a naufragio eo vendicet. pari modo amabilis princeps, dum in delinquentes ſeuerius agit, aut nimiam ſuorum fortunam coercet, hoc peragens, quo vniuerſale totius reipublicæ bonum a ruina ab ipſo ſalubriter defendatur.

4 Hinc eſt quod ciuium voluntates longe abeſſe debent a rebellione ac armis ſumendis in ſuum principem, promptæ vero in eius obſequium & obedientiam. Hoc naturæ lex omnino præſcribit, a qua imperium in alios dimanauit: idem ciuiles & diuinæ ſanctiones diſtricte mandant, a quibus eiuſmodi imperium confirmatur. nam ſi a Magiſtratuum deſcriptionibus plurima bona proueniant, vt ait *Chryſoſtomus*, ad ciues, profecto illius expugnatio, in ipſo fonte & principio, aquam quaſi ac venam multiplicium, adeoque omnium vtilitatum in republica, extinguet. [Chryſoſt. Hom. 22 in cap. 13. ad Rom.] in Dei imaginem, *Titanum* inſtar, vt ait *Plato* apud *Ciceronem*, quam in ſe complectitur principis dignitas, ſeditionem ciere, adeoque, vt loquitur Apoſtolus, Dei ordinationi & gladio reſiſtere, [Cicer. lib. 3. de legib. Rom. 13.] ingens ſane auſus cuiuſdam intemperatiſſimi conſilij. Reputare idcirco Ciuem conuenit, principem ſuum parentem eſſe reipublicæ, Dei vicarium, & quaſi publicum ærarium, a quo ad alios vniuerſa ciuilis vitæ emolumenta proueniant: imo Chriſtum Domini, a quo olei copia ad cunctas partes defluat reipublicæ. *Quicumque ergo* inquit S. *Auguſtinus*, *legibus Imperatorum, quæ ex veritate Dei ſeruntur, obtemperare non vult, acquirit grande ſupplicium.* [Auguſtin. Epiſt. 50.] *Omnis anima*, inquit Apoſtolus, *poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* [Rom. 13.] ipſi etiam principes diſcoli ac Tyranni, poteſtatis acceptæ a Deo penitus expertes non ſunt, vt ait idem *S. Auguſtinus*. [Auguſtin. lib. 5. ciu. cap. 21.] Duo vero præſertim huic officio ciuium in principes obſtacula: ambitio nempe, & priuati emolumenti ſtudium. Sedanda vero & comprimenda imprimis a ciue ambitio, bonoque publico ſubijcienda, alioquin eius intemperies neruos omnes ciuilis vitæ demum deuaſtabit. quoad alterum, interdum contingit, principis legem aut factum, iſtius particularis ciuis vtilitati detrahere, vnde conqueſtus, ira, & rebellio oriri ſolent, ac de principis gubernatione iniquum ſeruere iudicium. Dubio procul obedientia ciuilis, ſicut & ſacra, nimis oculata eſſe non debet: hoc eſt non exigenda diſtricte ad priuatas rationes commodi alicuius. Et quis ſuo principi in publicum proſpectanti, & veluti ab altiſſima ſpecula omnia vndiquaque inferius luſtranti, ſua ſolum peculiari intelligentia informatus, aut emolumento addictus, errorem facile imputare præſumpſerit? Si lex condatur, ſi bellum indicetur, non erit ciuis horum momenta ad ſuum examen reuocare; ac inde de eis ſententiam illico ferre. nam princeps eas cauſas fortaſſis videt, ad quas priuati ciues ſuis notionibus deuenire non poſſunt: ineptum idcirco, reſtrictum in eis ſenſum, & non niſi proprijs vtilitatibus plerumque intentum, de principis publico & vniuerſali iudicio & viſu definire. Ciuiliter idcirco credendum, principis actioni iuſtam ſemper ſubeſſe cauſam, licet nos latentem: niſi expreſſe ac manifeſte contrarium apparuerit.

5 Inter alia, contra vrbanitatem, in principis dignitatem commiſſa ſcelera, illud quoque magnum cenſetur, quod infami rumore, cum diſpendio dignitatis in principe, a ſubdito committitur. Cum enim vi naturæ in ipſis corruptæ, ægre patiantur pleriique hominum, ſe ab alio regi, tum plurimum geſtire ſolent renitendo, ſi non aperto

te marte imperium excutere, ſaltem maledicendo, infamia dicta diuulgando, imperantis auctoritatem vtcumque diminuere. Cui igni, principis decora violanti, applaudere, inſtar opportuni venti, aſſueuit publicus humor ad detrahendum, popularibus familiaris. quorum ingenio ſuaue, illuſtria opprimere, niueoque candore conſpicua, turpitudinis nota contaminare: denique opprobria ſua in pulcras magnorum metas, præcelſa veluti ceruorum colla, collineare. Vnde maior euadit ex defamatione in principis maieſtatem iniuſtitia: tum quod hinc malum latius ſerpat, tum quod ex eo damnum ſit propemodum irreparabile. Augetur porro hæc ipſa maledicendi iniquitas, quod in eius perſonam feratur contumelis, quæ ex profeſſo eximiarum virtutum ſedes ac ſacrarium: quæ earum ornamentis nitere debet ac florere. Vnde eo gradu excreſcit facinus, vt ſui indignitate vitam ipſam principis, quam dicunt in eius auribus reſidere, appetere videatur. Sicut enim illi nihil gratius, quam honor & gloria, in quæ ſuæ vitæ condicione inſtituitur, ita nihil eidem acerbius vituperio, & diuulgato in eius ſtatum dicterio. Tranſit porro hoc ipſum facinus principem denigrandi, ad eius ſobolem, omneſque, qui illius imperio dimittuntur.

6 Principis autem in ſnos charitatem pietatemque, ſummam & perfectiſſimam eſſe expedit. Hoc imprimis ratio ortus ipſius, quo è viſceribus quaſi reipublicæ exciſus & eductus, omnino adſtruit. Etenim rempublicam intuetur princeps vt parentem, ac benefactricem eximiam. omnis enim auctoritatis magnitudo, claritas ſanguinis, ab illius beneuolentia in eius perſonam ab origine propagatæ, refulſere: cuius rei cognitione non poteſt principis animus non emolliri, adeoque inſigni gratitudinis affectu erga vectigales accendi. Hoc ipſum porro præclara condicio finis, eidem principi propoſiti, tanquam quid debitum ei demonſtrabit. nam cum ipſe ſibi ſufficiat, vt ait *Ariſtoteles*, omnibus quippe bonis virtutum affluens, non aliud bonum ſuo imperio ſpectat procurandum, quam quod in totam ciuitatem ab eo redundet. quod vero ſibi hinc commodi proprij accreſcere poterit, ciuilis princeps parum ſecum reputat: id enim ſibi conſiliorum finem præſtituere, potius vt tyrannicum exhorrebit. *Eſt autem* inquit *Cicero, non modo eius, qui ſociis & ciuibus, ſed etiam eius, qui ſeruis, qui mutis pecudibus præſit, eorum, quibus præeſt, commodis, vtilitatique inſeruire*, quod *S. Thomas*, & *S. Baſilius* fuſius oſtendunt. Enimuero dignitas iſtius finis, omnia ciuium bona in ſe complectentis, iure requirit hanc in principe beneuolentiam, animique teneritudinem. Hinc *Ægidius Romanus* non tam ſuſpicit ſimilitudinem diuini imperij in homine, *Quod per rationem regitur vnus homo, ſed quantum ad hoc, quod per rationem vnius hominis regitur multitudo*. eſt ergo quod princeps ad imitationem Dei, ſui prothotypi, cupiditate ducatur non propriæ vtilitatis, ſed boni communis vehementius accendatur, quod etiam *S. Maximus* recte admonuit. *Rex, qui a te eſt*, inquit *Iſaias*, *illis curatio*. Vnde apud *Plutarchum*, *Pittacus tunc demum bene inſtitutos ſubditos dixit, cum non ipſum principem, ſed eius cauſa metuant.*

Ariſt. lib. 8. Ethic. c. 10.

Cicer. Epiſt. 1. ad quint. Frat.

Ægid Rom. lib. 1. de Regim. ca. 9 12

Baſil. in Prohem. Prouerb.

Maxim. ca. 1. cap. 45. Iſa. 16.

Plutarch. in Conuiu.

7 Deinde qualitas vectigalium principi, cognita, ipſum ad hanc charitatem plurimum commouebit. etenim in ciuili imperio non præeſt princeps ſeruis & mancipijs, ſed ciuibus, iura proprietatis in res ac in bonum commune obtinentibus propter quam cauſam affirmat *Ariſtoteles*, domini erga ſeruum non eſſe amicitiam, eo quod in nullo bono communicent: Cum ſeruus merum Domini inſtrumentum, omni deſtituatur Dominio: proinde cum ſuo hero in nullo bono ius commune vendicare poterit. In ciuili autem imperio, quod paterno aliquo modo ſimile, amicitia inter principem & ſubditos reperitur: quippe fundata in boni cuiuſdam communione. *In quibus enim* ait *Ariſtoteles principi & ſubdito commune nihil, in eis neque amicitia eſt*. Vnde concludit, in ciuili imperio retinere animum principem paſtoris ac patris: & hoc reſpectu *S. Baſilius* apum imperium, illud mundum, dulce ac ordinatum, affirmat hoc ciuile noſtrum adumbrare. Enimuero amantius ingenium patris in liberos, quam domini in ſeruos. Hoc imbutus *Gratianus* Imperator, de quo ita ſcripſit *Auſonius*. [Ægrotantes amicos Traianus viſere ſolebat. hactenus in eo comitas prædicanda eſt. tu & viſere ſoles & mederi, præbes miniſtros, miniſtras cibos, fomenta diſpenſas. ſumptum adijcis medelarum, conſolaris afflictos, reualeſcentibus gratularis. Cito indignatur libertas, inquit *S. Hieronymus*, ſi opprimatur, nemo plus imperat a libero, quam ſeruire non cogit. Dux ille Iſraëlitici exercitus, qui decem plagis afflixerat Ægyptum, & ad eius imperium cœlum, & terra, & maria, ſeruiebant, inter cunctos homines, quos tunc terra genuit, manſuetiſſimus prædicatur, & ideo per quadraginta annos obtinuit principatum, qui poteſtatis ſuperbiam lenitate & manſuetudine temperabat. lapidatur a populo, & pro lapidantibus rogabat: qui potius deleri voluit de libro Dei, ne commiſſus ſibi grex periret. Audiant velim *Senecam* principes hæc, ipſis ſalubriter conſulentem. Animus reipublicæ tu es, illa corpus tuum. vides, vt puto, quam neceſſaria clementia ſit. tibi enim parcis, cum videris alteri parcere. Parcendum itaque eſt etiam improbandis ciuibus non aliter, quam membris languentibus. Et ſi quando miſſo ſanguine opus eſt, ſuſtinendum eſt, ne vltra quam neceſſe ſit, incidas. Eſt ergo vt dicebam, clementia omnibus quidem hominibus ſecundum naturam, maxime tamen decora Imperatoribus; quanto plus habet apud illos quod ſeruet, quantumque in maiori materia apparet.]

Ariſt. 8. Ethic. ca. 10 11

Baſil homil 8. in Hexā.

Auſon. paneg. ad Gratiā.

Hyeron ep. ad Theoph. hil.

Senec de Clem cap. 8.

Eſt piger ad pœnas princeps, ad præmia velox,

Ouid. lib. 2. Triſt.

Quique

Phil. lib de Princip.

Quique dolet, quoties cogitur eſſe ferox.

De hoc ipſo argumento pulcherrime hæc *Philo* diſſeruit. *Eſt & aliud interdictum iuſtiſſimum, quo cauetur, ne reipublicæ princeps doloſe verſetur inter ſuos ſubditos. nam fallaces mores ad ſeruile, non liberale ingenium pertinent, dum rebus ſimulatio prætexitur. At princeps ad hunc modum tractare ſuos non debet, qui parentis locum inter eos obtinet, ac viciſſim tanquam a germanis filiis reuerentiam poſtulat. Sunt enim principes, vt verum fatear, publici parentes ciuitatum, & gentium: quotquot boni ſunt, non cedent pietati naturalium. Auguſtus, Antonii, Cæſar, Pompei funere illacrymatus.*

Plutarch in Antonio. Lucan. li. 10.

8 Hoc etiam ſecuritas & gaudium, quæ in principe optanda, omnino probant. nihil ſane amore ipſo fortius ad amorem comparandum: cum alia munera tantum ad hoc valeant, quantum dantis amore imbuuntur. Neque opus huic rei oſtendendæ pluribus inſiſtere, cum ratio experientiaque oſtendant, nihil principibus nocentius ira & inclementia. Vnde dici ſolitum, amorem apud eos incedere inermem, dormire loricatum: quod nempe ſuapte vi perpetuo tutus & communitus. *Maſiniſſa* in Aphrica, oppoſita ſæuitia efferatus, hominibus diffidens, canes retinuit in præſidio. *Dionyſius* tyrannus ad radendam barbam ne filiabus quidem auſus credere, ſed candente ferro ſibi ipſi proprijs manibus crines aduſſit. omnes denique imperantes, crudelitate immanes, vel funeſto exitu demum vitam clauſerunt, vel ſuorum odijs vallati, miſere vixerunt, adeoque millies mortem adhuc ſpirantes, oppetierunt.

Sariſbur. lib 4. cap. 8. Pauſan. de Princip.

9 Sin autem princeps diuinum imperium, quod capiti ipſius imminet, aſpexerit, videbit, ſuum imperium ipſius comparatione vmbratile, vt docet S. *Ambroſius*, non ſolum ad eius ideam efformandum, verum etiam quandoque ad illius tribunal adducendum. illud autem infinita charitate effuſum in humanum genus apparet, præſertim iam a myſterio Incarnationis, non tantum Deo, ſed Chriſto Domino in illo dominante. etenim inter alia dona a diuinitate in naturam humanam Chriſti deriuata, vnum eſt regia poteſtas, qua Dominus orbis, omniumque creaturarum, factus. Quid autem in iſto Rege ſupremo, tam ſpectabile, quam charitas, quam ſui in omnes effuſiſſima φιλανθρωπία, liberalitas? Quo etiam principes animadnertere poterunt, quam ſit huius ſupremi monarchæ curiæ odibilis nota tyrannidis & inhumanitatis, quam contraria eius legibus & factis. ex cuius rei notitia ſæpius venit, vt tyranni ſuæ crudelitatis conſcij, neſcio quibus furiarum tædis exuſtis eorum animis, terrores ſuos, qua verbis, qua vigilijs, qua diris aſpectibus, qua pallore in vita proteſtentur. ita *Nero* lamentatus, eorum formas, quos occidi curauerat, ante eius oculos perpetuo obuerſari, vt narrat *Suetonius*. *Alphonſus* Rex Neapolitanus, vt teſtantur *Guiciardinus* & *Philippus Cominæus*, ſecum recogitans crudelitatem, quam in ſuos exercuerat, nunquam quietem, nedum, noctu capere potuit. Similiter *Richardus* Tertius Angliæ Rex, vt ſcribit *Morus*, poſteaquam duos nepotes in caſtro Londinenſi occidiſſet, quo ad coronam Angliæ adſpiraret, ſalſus eſt, ſe eorum ſpectris paſſim exagitarum, omni animi deſtitutum moderatione. Enimuero illud ſupernum tribunal, quod modo ad Chriſtum Regem ſpectat, vti omnium eſt humaniſſimum, ita inter omnia ſæuitiam & immanitatem maxime in hominibus deteſtatur: & ex conſequenti, principes Chriſtiani, qui ſub Chriſto Domino imperant, mites, clementes ac ſuaues præ omnibus alijs eſſe debent, vt S. *Maximus* egregie animaduertit: ac refert S. *Gregorius* ſuo tempore Imperatorem, irata vindictæ cupiditate incenſum, ſtatim emollitum ad indulgentiam, poſteaquam *ſignum crucis*, Chriſtum Regem ad mentem reuocans, ſibi ipſi manu impreſſiſſet. *Numquid* ait S. *Iob alligabis Rhinocerota ad arandum loro tuo?* quod interpretatur S. *Gregorius* de virtute diuinæ gratiæ, potentiſſimos, rigidiſſimoſque maximorum Imperatorum adfectus, ad miſericordiam & indulgentiam inflectente. Hoc innuere videtur ſacra cæremonia vnctionis: etenim oleum, teſte *S. Ambroſio*, typus miſericordiæ: quo olim Reges & Sacerdotes in populo Dei, ſui cum Chriſto futuro, principaliter vncto, ſimilitudinem quandam profitebantur. Princeps itaque ciuilis non *Tauri* Scythici princeps, ſed ἐλαιῶνος: vbi vt narrat *Plutarchus*, *Hegeſiſtratus* ex quodam augurio videns ruſticos oliuæ frondibus coronatos ac choræas ducentes, ibidem loci ciuitatem conſtruxit, eamque appellauit ἐλαιοῦς. quo ſymbolo ſignificatum, quantus in ciuili vita vſus ſit oleagineæ lenitatis ac ſuauitatis. Hac de re vniuerſam ſententiam complexus videtur *S. Auguſtinus*. *Neque enim nos Chriſtianos Imperatores ideo felices dicimus, quia vel diutius imperarunt, vel imperantes filios morte placida reliquerunt, vel hoſtes reipublicæ domuerunt, vel inimicos ciues aduerſus ſe inſurgentes & cauere, & opprimere potuerunt: hæc enim, & alia vitæ huius ærumnoſa vel munera, vel ſolatia quidem, etiam cultores Dæmonum accipere meruerunt, qui non pertinent ad regnum Dei, quo pertinent iſti. & hoc ipſius miſericordia factum eſt, ne ab illo iſta, qui in eum crederent, velut ſumma bona deſiderarent. Sed felices eos dicimus, ſi iuſte imperant, ſi inter linguas ſublimiter honorantium, & obſequia nimis humiliter ſalutantium, non extolluntur, ſed ſe homines eſſe meminerint. Si ſui poteſtatem ad Dei cultum maxime dilatandum, maieſtati eius famulam faciunt, ſi Deum timent, diligunt, colunt, ſi plus amant illud regnum, vbi non timent habere conſortes, ſi tardius vindicant, facile ignoſcunt: ſi eandem vindictam pro neceſſitate regendæ tuendæque reipublicæ, non pro ſaturandis inimicitiarum odijs exerunt: ſi eandem veniam non ad impunitatem iniquitatis, ſed ad ſpem correctionis indulgent: ſi quod aſpere coguntur plerumque decernere, miſericordia, lenitate, & beneficiorum largitate compenſant: ſi luxuria eſt eis*

Ambroſ. in cap 1 ad Coloſſ. Zalazar in Prouerb. ca. 8. num. 100 Sueton. Nerone. Guicciardin. lib. 20. Commin. lib. 11. Morus in vita Rich. 3. Maxim. ep. 1. cap 45. Iob. 39. Gregor. ibid. Ambroſ. de arca, cap. 9. Plutarch. in Parallel. Auguſtin. lib. 5. ciuit. cap. 24.

tanto caſtigatior, quanto poſsit eſſe liberior: ſi malunt cupiditationi præeſſe, quam quibuſlibet gentibus imperare. Et ſi hæc omnia faciunt non propter ardorem inanis gloriæ, ſed propter charitatem fælicitatis æternæ: ſi pro ſuis peccatis, humilitatis, & miſerationis, orationis ſacrificium Deo ſuo vero immolare non negligunt. Tales Chriſtianos Imperatores dicimus eſſe fælices, interim ſpe, poſtea reipſa futuros, cum id quod expectamus, aduenerit.

10 Atque vt ſummatim diſſeram, tota ratio ciuilis affectionis in principe erga ſubditos deſumenda ex eius virtute tam legali quam monaſtica. præſertim vero in ea ſpectanda legalis, qua erga bonum commune, paſtoris ac parentis inſtar, idoneè comparetur. Sic enim diligere debet hoc bonum commune, vt leges ferendo, iubendo, agendoque, peculiare ſuum bonum ei ſubijciat, tanquam principaliori minus principale. Quo pacto obſecro, is notam tyranni vitabit, qui leges dando imperandoque, cum imminutione, & deuaſtatione boni publici, priuatum ſemper procurat: ac vt ipſe inde fælix exiſtat, vectigalium miſerias, tam quod ad animas, quam quod ad corpora ipſorum, ſedulo & anxie velut inter auiculas accipiter, meditatur? Et quemadmodum prioris officij ratione, ciuilis princeps Deo ſimilis euadit, ita poſterioris abuſu in naturam belluæ,

Ari. l. 1. Pol. cap. 2. vt ait *Ariſtoteles*, ſeu Dæmonis, quod *S. Auguſtinus* & alij definiunt, tranſire videatur. *Sicut enim Dæmones, niſi eos, quos fallendo deceperint, poſ-* Aug. l. 4. ciu. cap. 32. *ſidere non poſſunt, ſic & homines principes non ſane iuſti, ſed Dæmonum ſimiles, ea quæ vana eſſe nouerant, religionis nomine populis tanquam vera ſuadebant. Noli eſſe ſicut leo in domo tua euertens domeſticos tuos, & opprimens ſubiectos tibi.* Eccleſ. 4.

11 Huiuſmodi etiam ſenſus charitatis ſpectandus ac deſiderandus in Magiſtratu etiam dum punit. ob quam cauſam axioma eſt iuris ciuilis: *Iudicis eſſe fauere reo.* idcirco ad eum Reg. Iur. non pertinet reum accuſare, teſtibus vel alijs in factum inquirentibus cauſas inſinuare, ob quas pro reo habetur: nam cum fortaſſis reipſa innocens; tum ſufficit quod in eum conſiſtant accuſatores: præſertim cum ex inuidia aut lucri gratia accuſationem poterunt inſtruere, ac iudicis verba efficacia ſint ad teſtibus perſuadendum. Multo vero minus iudicis fuerit, probris præter iuris formam reum inſectari: nam cum probri illatio ſit pœna grauiſſima, illum perferre a iudice non debet reus, niſi ex poteſtate id facit ſuæ auctoritatis iudiciariæ. extra quam illatæ contumeliæ, vt a priuata perſona dimanant, ita meræ ſunt iniuriæ, reſtitutione etiam compenſandæ. Atque vt intelligant iudices, ſe alienos non debere eſſe a miſericordia, eſt quod percipiant, ſe pœnas ſontibus infligentes, non exercere vindictam, pure ac proprie ſumptam: ſed aliam formam iuſtitiæ caſtigatoriæ. cum enim vindicta cernatur in æqualitate pœnæ, comparatæ ad delictum, in eam iudicis animus non aliter intendit, quam Plato apud Gel. l. 6. c. 14 per reſpectum ad bonum correcti aut commune: vi cuius tam pœnam, quam eius æqualitatem decernit. illa autem omnimoda æqualitas inter delictum & pœnam deſumitur ex naturis delicti & pœnæ, quam vindicta intuetur: quam cum ſolus Deus in hac vita, in purgatorio, & in inferno exerceat & proferat: licet id etiam faciat cum miſericordia, dicit: *Mea eſt vltio, ego retribuam*, Rom. 12. *Nunquid iniquus eſt Deus, qui infert iram?* ſcilicet malum pœnæ ſub reſpectu vindictæ & *Recruciationis*: non enim dicit qui infert iuſtitiam, ſed qui infert iram. Cuius rei hæc ratio: quod nullus mortalium abſolute obtinet ius in alterius bona aut vitam, niſi cauſa boni communis interceſſerit: Deus autem omnium Dominus, & proinde hos ſuis bonis priuat & adfligit vindictæ ſolius cauſa, & ad conſtituendam æqualitatem inter crimen & pœnam. Homo autem punit vt contra delicta bonum delinquentis vel communitatis ab ipſo conſeruetur. quod cum reus perceperit, amabit iudicem vel caſtigantem, ſi amore ducatur ſuimet aut boni communis. Proinde iudicando non infert iram, quod facit Deus, ſed iuſtitiam. *Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.* Leu. 19.

CAPVT XXIII.

Charitatis atque beneuolentiæ inter ciues quænam partes & officia.

CVm ciuis non ad proprium ſuū emolumentum conſequendum tantummodo inſtituatur, verum inſuper ad id procurandum, quod aliorum, idcirco præter iuſtitiam ſtricte ſumptam, cui externi boni, ac peculiari quadam ratione contractuum & diſtributionum cura incumbit, charitas & beneuolentia in quam plurimis in eodem deſiderantur. aliud quippe, id perſoluere, quod iuſtitia proprie dicta debetur, aliud id præſtare, quod charitate & beneuolentia conſtituitur. etenim inter quos illa iuſtitia non reperitur, vti inter Deum & homines, Dominum ac ſeruum, parentem atque prolem, nihilominus beneuolentia ac charitas inter eorum munera merito recenſentur. Solus homo inter animantia ſenſu adficitur miſericordiæ, incitatricis ad alijs ſuccurrendum. ita quidem deſæuiunt bruta, vtpote ſi fœtus læſos, ſi ſocios afflictos viderint: nullo autem motu miſericordiæ commouentur. Cur vero Deus eam naturæ humanæ inſeuit, docta quadam ratione *Lactantius* ſic Lact. in Epit. explicauit. *Cum imbecillior ſit hominis natura quā cæterarum animantium, quas Deus & inſtructas ad inferenda & munitas ad vim repellendam figurauit, affectum nobis miſericordiæ dedit, vt omne præſidium vitæ noſtræ in mutuis auxilijs poneremus.* Nam cum homo pluribus indigeat ad ſuſtentandum vitam quam bruta, eiſque extra ſuam poteſtatem collocatis, inde Deus ſenſum miſericordiæ homini impreſſit, vt indigentibus eius motu ſuccurreret. Quamobrem boni ciuis fuerit, aliorum decora & commoda appetere ac proferre, adeoque illis eductis plurimum delectari. Cuius virtutis functione affirmauit *Ariſtoteles*, ciues quàm proximè ad ipſos Deos imitatione accedere: *Quibus*, inquit

quit *vix bene eſſet*, ſi præter actiones in proprijs bonis occupatas, nullas externas, ad aliorum vtilitatem porrectas, exercerent. *Strabonis* eſt ſententia ἄνθρωποι μάλιστα μιμοῦνται θεοὺς ὅταν εὐεργετῶσιν: tunc præcipuè Deos imitari homines, quando alijs beneſaciunt. Natura hoc officij genus in parentibus inchoauit, ac inde in omnes ciues tandem diffudit. Etenim parentes nihil non faciunt, vnde filij exornentur, illuſtrentur, eorumque rectè facta, tanquam ſuorummet capitum coronas, ex ſuauiſſimis floribus compactas, exoſculantur, & ſtudia eorum præclariora, quantum poſſunt, promouent, eiſque multum applaudunt. Cuius affectus participatio quædam eis ineſt, qui alijs in ciuitate prodeſſe ſatagunt, ac inde ſæpius patriæ parentes nuncupati. *Antonius* in ſtatua *Cæſaris*, ab eius interitu, quo odium trucidatoribus coflaret, inſcribi curauit hoc elogium: *Parenti optime merito* vt narrat *Cicero*. Ciuica corona *Probo* Imperatori decreta, quod ciuem a morte liberaſſet, cum hac inſcriptione: *Suſcipe coronam ciuicam pro parente*: vt narrat *Flauius Vopiſcus*.

Ariſt. 9 Ethic. cap. 8.

Cicer. lib. 12 Epiſt. Fam. ep. 3.

Flau. vox. in Probo.

2. Videmus quidē in bene inſtructo muro tria interuenire: lapidū ſcilicet numerū, eorū continuā locationē, cementum denique, quo inter ſe glutinantur. Iſtis in vita ciuili aptè reſpondent plurium in vnum cœtum coitio, eorum mox per officia idonea diſpoſitio, denique mutua beneuolentia, qua omnes inter ſe firmiſſimè deuinciuntur. quomodo verò hoc poſtremum ab ipſa natura in vſus ciuiles manarit, ita declarat *S. Ambroſius*: *Tolle ex vſu hominum beneuolentiam, tanquam ſolem mundo tuleris, erit. Beneuolentia a domeſticis primum profecta perſonis, id eſt a filiis, parentibus, per coniunctionem gradus in ciuitatum peruenit ambitum, & de paradiſo egreſſa, mundum repleuit.* Imo vel ipſa natura elementorum ac cæleſtium corporum, ſymbola iſtius charitatis in ciuium ſenſus ingeſſere. Vt enim illa inter ſe placidè cohærent, ac mutuo adiumento exiſtunt, ita ciues admonent, eorum officia charitatis compagine firmanda, & dulci illius acceſſu, veluti grato ſapore, imbuenda. *Seuerinus Boetius* in ipſo cœlo præclaras rationes contemplatus concordiæ, inter domeſticos, familiares ac conciues retinendæ: quippe in quo amor quidam dominetur.

Ambroſ. lib. 3. off. cap. 52. Cicer. lib. 2. de Fin.

Boet. lib. 2. met. 8.

Hic ſanctos populos quoque
Iunctos fœdere continet,
Hic & coniugii ſacrum
Caſtis nectit amoribus,
Hic fides etiam ſuæ
Dictat iura ſodalibus.
O fælix hominum genus
Si veſtros animos amor;
Quo cælum regitur, regit.

Haud vero illam beneuolentiam hic intelligo, quæ originem ducit a voluptate, aut vtilitate ex malè partis, qua interdum nefarij homines, adeoque in patriam coniurati, inter ſe vtcumque cōnectuntur. Etenim in hanc reſpectantes *Cleon*, ac *Themiſtocles*, teſte *Plutarcho*, amicitiam illius ingenio decretam, a publicis perſonis repellendam prudenter arbitrati. illam autem hic ſtatuimus, quæ ortum habeat ex virtute, quæque ad bonum commune tuendum tota referatur. de qua hæc *S. Paulinus*: *Coniungi vult Deus inter nos, atque connecti, per mutua beneficia, charitatem, omneſque homines vicario inter ſe amore copulari, vt id vnoquoque præſtanti alteri, quod ſibi ab omnibus præſtari velit, tota iuſtitia & præceptum hoc Dei, communis ſit vtilitas hominum*, Enimuero ciuilis beneuolentia aliunde nequit aſſurgere, quàm ex probitate: illa enim altera, quam prædones, piratæ ac rebelles ſuis coſilijs prætendunt, caduca eſt ac fragilis, diu nequit ſubſiſtere. nam ea coaliti omnes quidem in vtilitatem feruntur, at nullus damna ſuſtinere vult, quæ aliquando ſubeunda, vt commune eorum bonum aſſeratur. ex quo euadit, vt tam æmulatione cupiditatis, quam fuga a perpeſſionibus illud quod commune eſſe debet, ab eis deſeratur tandem, diſſoluatur, ac cum illa ipſa amicitia excidat, cuius cupidi conuenire voluerunt. *Nihil autem*, inquit *Cicero*, *amabilius, nec copulatius quam morum ſimilitudo bonorum. in quibus enim eadem ſunt ſtudia, eademque voluntates, in his fit, vt æque quiſque altero delectetur ac ſeipſo.*

Plutar. lib. de Inſtit. Ciuil.

Paulin. Epiſt. ad Celanc. ep. 5. inter ep. S. Hiero.

Cicer. lib. 1. off.

3. Hæc ipſa charitas mater eſt perpetuò ferax aliarum omnium virtutum ciuilium. Veteres, vt *Naturæ* vim exprimerent, eam tanquā Deam forma muliebri effinxere, quę ex omni parte, ſuperius, inferius, antè, retro, hinc, illinc vbera turgentia lacte monſtraret: vniuerſo genere animalium vndiquaque poſito, eius beneficio alendorum. *Naturam* hanc vir ciuilis quodammodo imitatur, dum omnibus, quibus poterit, parentes & amici officia præſtat, nunc hanc, nunc aliam virtutem in eorum gratiam exercendo. Habet in ſe, inquit *S. Ambroſius*, *beneuolentia etiam fortitudinem. nam cum amicitia ex beneuolentiæ fonte procedat, non dubitat pro amico grauia vitæ ſuſtinere pericula. & ſi mala mihi aduenerint, per illam ſuſtineo.* Ab hoc ipſo fonte charitatis, vt obſeruat *Ariſtoteles*, fluunt artium opera, quæ aliorum vtilitates procurant, Sumptus omnes hæc ipſa effundit, quibus communia ornamenta comparantur. *Non enim magnificus in publicum, ſed in publicum decus ſumptuoſus eſt. Quid eſt ciuitas*, quærit *S. Auguſtinus*, *niſi hominum multitudo concordiæ vinculo ſociata?* Porro effectus illi, quos extra ſe amor in ciuitate ſemel eduxit, quibus alij ſunt aut florent, ſemper eodem fouentur ac diliguntur: vnicuique enim inſitum a natura, teſte *Ariſtotele*, maximè parentibus, & poëtis magis, opera ſua amare. & hoc pacto, dum amor ſe multiplici dono erga alios communicat, creſcit, indies propagata noua ſobole, variò diſpergitur & augetur.

Horti Petaun.

Ambroſ. lib. off. cap. 33.

Ariſt. lib. 1. Moral.

Ariſt. lib. 4. ad Nicomed. cap. 2. Aug. ep. 5.

Ariſt. lib. 9. moral. c. 8.

4. Ab hac ipſa charitate dimanant comitas, manſuetudo, ab extremo vltionis capiendæ auerſio, ad condonandum vero promptitudo fœcunditas ad gratificandum ac placendum alijs, acerbitatis in conuictu deteſtatio: ac ſummatim eorum bonorum eductio, quibus ciues non modò opuleſcunt, ſed mira quadam ſuauitate inter ſe iucundantur. Cæterum iſta eadem charitas, inſtar rubi, igne ardentis, ſuas etiam habet ſpinas, quæ errantium animos interdum pungant, indigentes quippe nonunquam correctione, admonitioneque acerbiori.

Exo. 3.

Pruden. eiſt Patri Paſſ. *Vulnificaſque comas innoxius ignis agebat.*

Ariſt. 4 moral. cap. *Collætificari* inquit *Ariſtoteles, per ſe eliget, cauebitque contriſtari* : nihilominus amor, nec amor eſſet, tibiipſi immoriens, ſi vrgente cauſa contradicendi, repugnandi, adeoque puniendi, omni acerbitate caſſusiſtis officijs ſegniter ſuperſedere?. ac ſeruile planè, omnibus perpetuò arridere, zephyroſque ſpirare. Nouit hæc ipſa charitas, leonino quippe ſpiritu plena, deuictis etiam hoſtibus parcere, modumque pœnæ ſub gradu delicti conſtituere. *Cæſar* hac moderatus, iam iam cum ſuis irrupturus in Pompeianos, hanc legem tulit:

Vos tamen hoc oro iuuenes, ne cadere quiſquam
Lucan. lib. 7 *Hoſtis terga velit: ciuis qui fugerit, eſto.*

Flor. lib. 8. Epitom. Contrà, vt refert *Florus, Syllanum fuit, pulcherrimam victoriam crudelitate, quanta in nullo homine antea fuit, inquinare. Octo millia deditorum in vla publica trucidauit, tabulam proſcriptionis poſuit, vrbem & vniuerſam Italiam inermes inſerimi iuſſit. Marium ſenatorii ordinis virum cruribus, brachiiſque fractis, auribus præſectis, & effoſſis oculis, necaui.*

5. Quoniam verò charitas in ea vitæ ciuilis negocia interdum incidit, quæ pœnæ & acrimoniæ quid poſtulant, idcirco prouidendum, ne hæc aliter decernantur, quam a cupiditate veri iuſtique boni, quod aliquoties a priuato diſcordabit. Cicer. lib. 1. off. *Optandum*, inquit *Cicero, vt ii, qui præſunt reipublicæ, legum ſimiles ſint; quæ ad puniendum non iracundia, ſed æquitate ducuntur.* idem obſeruandum, quando litigia feruent, opinionum diſcrepantiæ exoriuntur, in quibus ſi iuſtitia ſpectetur, præſertim commune bonum, nihil in eis vnquam fiet contra charitatem. Epict. Enchir. Hinc *Epictetus* obſeruauit, res ad ciuilem vitam relatas, duas habere anſas: *Tollerabilem vnam, intollerabilem alteram. ſi frater iniuriam fecerit, non eum apprehende, qua facit iniuriam: ea enim eius anſa non eſt tollerabilis: ſed illa potius, qua vna educatus: ſic enim apprehendes eum, quæ eſt tollerabilis.* etenim nihil, vt animaduertit *Ariſtoteles*, vſque eo malum, vt nihil boni in ſe retineat, & illo nomine ſit prorſus intollerabile. *Malum etenim*, ait *Ariſtoteles*, *ſeipſum perdit, & ſi integrum ſit, intollerabile euadit.* Ariſt. lib. 4. Ethic. cap. 5. in cujus rei perſpicientia plerumque inſignis error committitur: nempe dum in conciues, tanquam ex toto malos, aliqui in eiſdem boni omnino incurrj, deſæuiunt. Auguſtin in Pſalm. 54. *Plerumque* inquit *S. Auguſtinus, cum tibi videris odiſſe inimicum, fratrem odiſti, & neſcis.*

6. Hic animi ſenſus ex charitate, vt diximus, a natura primum, vt ait *Cicero*, profectus, a charitate domeſticorum ac ſuorū, Cicer. lib. 2. de Fin. *Currit longius, & complicat primum ciuem, deinde omnium mortalium ſocietatem*: adeoque ad ipſos peregrinos & aduenas, extenditur. qua in re vitiatam in hominibus fuiſſe naturam deprehendimus. nam teſte *Cicerone*, olim hoſtis idem ſonabat, quod externus, Cicer. 1. de quod ipſe ex ſtylo legis deſcriptæ in duodecim tabulis oſtendit: quo innuitur, propenſos fuiſſe tunc admodum homines in externorum iniurias, quorum vocabulum tam facile in hoſtis inimicam notionem tranſierat. Cæterum gentes ciuiliores ſemper in aduenas extitere beneuolæ, ac cautæ, ne quid acerbitatis eorum animis adferrent.

Non eſt decorum, luctus vt conuiuio
Obſtrepat, & aures hoſpitum offendat dolor. Eurip. in Alceſt.

Romanum fuit ingenium, debellatos externos admittere in ſuam rempublicam tanquam nouum eius alimentum. Aurel. Vict. in Anton. Pio Sigon. de Num. 1. 2. de Orign. Rom. gent. *Itaque illud*, ait *Cicero*, *patrocinium orbis terræ verius, quam imperium poterat nominari.* Cicer. lib. 2. offi. Sententia fuit *Scipionis*, teſte *Iulio Capitolino*: *Malo vnum ciuem ſeruare quam mille hoſtes occidere.* Iul. Capitol. in Antō Pio Fama iſtius indolis ad Iudæos ipſos peruaſerat. 1. Machab. cap. 8. *Audiuit Iudas nomen Romanorum, quia ſunt potentes viribus, & acquieſcunt ad omnia quæ poſtulantur ab eis.*

7. Tanta itaque vis eſt iſtius partis iuſtitiæ, vti affirmet *Cicero*, ea imbutos, paſſim bonos viros appellari, adeoque videtur, eam vniuerſam definitionem ciuilitatis in ſe complecti. Cicer. lib. 1. offi. *Claudius adeo ciuilis erat*, inquit *Eutropius*, *vt etiam Plutium nobilem virum, qui in expeditione Britannica multa ac egregia fecerat, triumphantem ipſe proſequeretur, & conſcendentem Capitolium læuus incederet.* Eutrop. lib. 7. in Claud. *Cæſar*, inquit *Suetonius*, *infames libellos ciuili animo tulit.* Sueton. in Cæſar. *Titus Romæ tanta ciuilitatis fuit & liberalitatis, vt nullum omnino puniret. Tiberius ciuilem ſe admodum inter initia paulò maiorem, quam priuatum egit.* Sueton. in Tiber. Xiphil. in M. Aurel. Huius videtur ratio, quod charitas hæc ciuilis aliorum virtutum ſit fructus, ex quibus excreſcit. efficit etiam hæc ipſa virtus, quod docet *Ariſtoteles*, vt ciues ſuis priuatis conditionibus diſpares, ad eundem nihilominus finem & erga ſe mutuò concordiam, inſtituantur. Ariſt. 2. Pol. cap. 1.

Vlmus amat vites, vitis non deſerit vlmum:
Separor a ſocio cur ego ſæpe meo? Ouid. eleg. ad Amic. 2. de Pont.
Ruſticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ nauita puppis amat.

Enimuero tametſi a ciuitate plurima bona in vitam humanam proueniant, tamen duobus grauiſſimis malis opportuna: nempe fraudibus ac malitiæ. nam cum in ea ratio plurimum exacuetur, habendique occaſiones paſſim offerantur, inde dolus & maleuolentia excreſcere ſolent, & noua ſegete indies pullulare: quæ quidem mala vix in deſertis locis, aue in priuatis familijs inuenirētur. Hoc egregiè luſit *Martialis*, domeſticæ tygridis morſum deſcribens:

Auſa eſt tale nihil ſiluis dum vixit in altis:
Poſtquam inter nos eſt, plus feritatis habet. Martial. lib. 1 Epig. 14.

Magnitudo animi, inquit *Cicero*, *a communitate, coniunctioneque humana, feritas eſt quædam & immanitas.* Cicer. lib. 1. off. Expetenda itaque ciuilis vita, non tam vt voluptatibus honoribuſque abundemus, quam vt charitate emolliti, alijs ſimus beneuoli, & externorum bonorum propagatores. Quod ſanè is nunquam præſtiterit, qui vitijs corruptus, priuatis ſuis emolumentis dūtaxat ſtuduerit. Proinde rectè adfirmauit *S. Chryſoſtomus*, nullum eſt vitium, quod in ſe aliquid barbarici non implicat. Chryſoſt. Homil. quod nemo læditur, niſi a ſeipſo. Si quæ ergo in ciuitate ſerena rerum facies, ſi quis vitæ in ea iucundus ſuccus, ſi quod firmamentum communis boni, id charitati inter ciues attribuendum.

——Zephyris illis melioribus halant
Perpetui flores. Claudian. lib. 2. de Rapt. Proſerp.
Ferratus laſciuit apex, horrorque receſſit

Simplician in Epictet.

Martini, & criſta placato fulgure vernant.
Debet igitur, ait *Simplicianus, qui amicus eſſe vult, ſemetipſum repurgare quantum fieri poteſt a brutis affectibus; ac tum ſui ſimilem quærere, inuentumque amplecti, quaſi dimidio animæ ſuæ, alteraue corporis ſui parte reperta, ſecundum fabulam Ariſtophanis:* quod egregiè quoque *Plato* multis oſtendit.

Plato in cõuiu.

8. Propter hanc cauſam, crudelium ingeniorum odia & mores exaſperatos, infernalium furiarum impreſſiones quaſdam extitiſſe veteres finxerunt: non ſolum alijs nociuas, ſed ipſiſmet diras & horrendas: perinde ac ſi eiuſmodi odijs furiatæ eorum mentes, in ipſa ciuitate ſpeciem quandam Stygis exhiberent,

Claudian. lib. 1. in Ruff. Virgi. Æneid. 7.

——— *ſic fata, cruentum*
Mugijt, & totos ſerpentum erexit hiatus,
Noxiaque effudit concuſſo crine venena.

Etenim ſicut ſumma cõfuſio in illis locis inferis reperitur, ita dempta charitate, tanquã vitæ ciuilis ſole, vt ait *S. Ambroſius*, nihil ordinis ſupererit in ciuitate. *Sine qua vſus hominum eſſe non poteſt: vt perquirenti monſtrare viam, reuocare errantem, deferre hoſpitium, aquam de profluenti dare, lumen de lumine accendere. non igitur mediocris virtus, de qua ſibi applaudebat Iob, dicens, foris ante me non habitabat hoſpes, ianua mea omni venienti patebat.* *Rerum autem omnium* ait Cicero, *nec aptius eſt quidpiam ad opes tuendas, quam timeri: id amplectamur vt metus abſit, Charitas retineatur, ita facillime quæ volumus, & priuatis in rebus, & in republica, conſequemur.*

Ambroſ. lib. 2. de Off. ca. 32.

Cicer. lib. 2. off.

CAPVT. XXIIII.

Amicitiæ ac Sodalitatum in ciuitate bona recenſentur.

AMicitia, vt ab eius aliquali deſcriptione exordiamur, communicatio quædam eſt cum interni affectus, tum externorum bonorum, ex virtute orta inter plures, ad perſonæ purum amorem deſtinata. quo primo liquet, amicitiam inter bonos tantummodo poſſe reperiri: nam vbi nihil homine dignum, quod alteri optetur, remanet: ibi non niſi mala ſupererint, quæ abſque virtutis moderatione in ciuium mores pernicioſè graſſantur, illoſque ab omni decoro ad vitiorum turpitudines abducunt. non enim alteri homini quoduis bonum per ſe procurandum, ſed quod humanum: ſcilicet quod ei, vtpote rationi prædito conueniens & animæ ipſius ſtatui oportunum. Ineptũ enimuero eſſet, famelico aurum vel gemmam, non cibũ ſuppeditare: equo eſurienti nõ fænum ſed menſarũ delicias miniſtrare. ita alienũ fuerit ab officio virtutis, aliud inde amico cõſtituere, quã virtutẽ eius, vtique hominis, genuinum ac proprium bonũ, aliaq; cõmoda eidem adferre, quatenus ad eam minus conducere iudicentur. Ea quo dici ſolet, amicitiæ regulã erga alium, deſumendã ab amore, quo quotuſquiſque ſe ipſum diligit. *Sicut erga ſeipſum*, inquit *Ariſtoteles, ita erga amicum affectus eſt probus vir.* Quemadmodum ſi quis cuperet ſe in alto maris naui vectum, precioſiſſimis mercibus locupletatum, iactari velis ac nautis deſtitutum, non cenſeretur is ſibi prouidè conſulere, ita qui ſibi vel alteri honores, diuitias ac voluptates, virtutũ præſidijs vacuas, quærit, neque ſe neq; alterum ingenuè amat. *Danda opera* ait *Ariſtoteles, vnicuique, vt probus euadat: ſic enim fiet, vt erga ſeipſum amice ſit affectus & aliorum amicus eſſe poſſit. Non poteſt homini amicus eſſe, qui Deo infidus*, vt ait *S. Ambroſius*.

Ariſt. lib. 8. Moral ca. 4.

Ariſt. 9 Ethic. cap. 9.

Ariſt. lib. 9. Ethic cap. 4.

Ambroſ lib 3. de off. cap. 16.

2. Cũ idcirco amicitia pro ſcopo ſuo retineat virtutẽ, nempe intellectualẽ & moralẽ, tũ neceſſe, vt virtutem amico procuret, idque in gratiam ſuæ perſonæ, non vt ab illo aliquod emolumentum ad ſe proueniat: hoc enim genere amoris dicimur amare bruta & alia, quæ nobis vtilitatem ſuorum vſu adferunt. *Cuius ſtudium*, vt ait *Cicero*, non eſt, *amicitia, ſed mercatura quadam vtilitatum*. atque hac ex parte in malos vera amicitia incidere non poteſt; vtpote in rebelles, piratas, ac latrones: hi enim ſui affectus non alium finem eſſe volunt, quam priuatum commodum, quod a perſona amata expectant. *Mali* inquit *Ariſtoteles malos amant ob vtilitatem & iucunditatem.* Hinc autem venit, huiuſmodi amicitiam haud eſſe diuturnam: nam cum præter virtutem nihil ſuapte natura iucundum, tale licet ſit comparatione quadã ad ſubiecti variabilem diſpoſitionem, vt alias dictum, ea de cauſa cum iucunditates ſæpius deſinant eſſe tales, appetentis ingenio paululum immutato, inde amicitiæ, earum rerum gratia initæ, facilè & indentidem diſſoluuntur: in nihil, aut in odia parum poſtea exſpirant. Harum idcirco cauſa ſuſceptæ amicitiæ, vt docet *Ariſtoteles*, veræ expreſſæque amicitiæ non ſunt, ſed tantum eo nomine gaudent, quatenus ſimilitudine aliqua amicitiam ob virtutem ſpecie tenus excultam, imbuuntur. *Atque hi abſolute amici, illi ex accidente ſunt, & quia cum his habent ſimilitudinem.* Proinde ex diſpari condicione voluptatis ac virtutis quò ad durationem, vtriuſque amicitiæ differentias, idem rectè conſtituit: *Vnde horum amicitia præcipue permanet, quo ad boni fuerint. virtus enim ſtabilis res eſt.* Hinc *Plutarchus* ad amicitiam tria requirit, *virtutem vt pulcrum, conſuetudinem, vt iucundum, vſum, vt neceſſarium.*

Cicer. lib. 1. de Nat. Deor. in Fine.

Ariſt lib. 9. ad Eudem cap. 3.

Ariſt lib. 8. moral. c. 4.

Plutarch. de multi. anim.

3 Idcirco quod ad vitam ciuilem, duo præcipue commoda amicitiæ: primum, adiumentum eſt ad virtutem, & ad ea, quæ ad virtutem quicquam momenti conferre poterunt. alterum, ex neceſſitudine familiari mira quædam iucunditas. etenim iucunditas, animi confidentia querelas, angores, ſenſus denique omnes infundere in amici aures: euaneſcunt enim, aut plerumque extenuantur plurimum dolores, triſtitiæque poſteaquam per voces in fidum locum, amici ſcilicet pectus, à nobis eruperint. Itidem iucundum, cum illo verſari, qui alter idem, a quo certiſſimè expectare poſſumus omnes vires, quæ nobis prodeſſe valent. Quod autem amicitia ciuibus vtilis, eorumque res valde confirmet, ideo tyrannis, quæ eos vt mancipia ducit, nihil proprietatis iure eos poſſidere permittens, amicitiæ cauſas, origineſque inter eoſdem, quantum poteſt, exterminare contendit. Supra oſtenſum, inter Dominum & ſeruum, Principem deſpoticum

priuatas, vtpote inimicas communis boni apud ipſas ſtudijs, adeoque in ea paci & tranquillitati.

8 Verumenimuero hæc a Stoicis obiecta parum conficiunt contra cultum amicitiæ. Ecquis precor adeo ſublimis in virtute, qui amicitiæ ſuſtentaculo ac dulcedine minime indigeat? Hoc quidem ſapientis fuerit, moderate defectum amicorum perferre, adeoque poſſe, Dei auxilio fretum, vel ſine illis beatitudinem, vtpote in exilio, in carcere, in paupertate, conſequi: & quo ad hoc, araneæ condicionem ipſum imitari, nihil vetat. Cæterum dulce eſt fomentum virtutis ab amicitia, vt retulimus, etiam in ſapientiſſimo. Quod autem intulere ijdem Stoici de affectionibus animi, agnatis amicitiæ, id ex eo pendet, num eiuſmodi affectus omnino a ſapiente ſint admittendi nec ne: in qua re iam vniuerſus fere mundus a partibus Stoicorum receſſiſſe videtur. Porro tametſi amicitia ad paucos reducatur, nihiloſeſius ex illis paucis maxima vtilitas propagatur. Sin vero aliqui hominum cœtus, haſce priuatas amicitias ac conuentus proſcribant; id eo faciunt, quo nouerint, eiuſmodi ſocijs, vtpote in vna familia fratribus, non eſſe opus amicitia hac particulari, coërcitaque, quum omnes in eis coaliti, viciſſim, etiam vel ſecundum leges arctiſſimæ amicitiæ, poterunt cenſeri amici: quorum amicitiam videatur aſpernari, eiſque diffidere, qui alias, ad exiguum numerum redactas, ſeorſim perſequuntur.

9 Quod ad ſodalitia ſpectat in ciuitate, intelligendum, ea ex amicitijs coaluiſſe, ſicut iſtæ propagatæ a naturali pietate in ſanguine coniunctis fuere. Vt ergo peculiaria quædam munera, bono publico valde vtilia, melius exercerentur in ciuitate, conuenere aliqui in ſodalitates, quorum vnitæ vires tam animorum, quam corporum, eis efferendis opportunius conducerent. Has in republica Romana olim repertas fuiſſe videtur ſignificare
Dionyſ. lib. 1. pag. 687. *Dionyſius. Sabinis irrumpentibus in agrum Romanum Decemuiri fama aduentus hoſtium conſternati, ſodalitia ſua conuocant, & cum eis quid facto opus ſit conſulunt.* Diſcrimina quidem habent iſtæ ſodalitates, deſumpta ex diuerſitate proximorum finium, quos ſibi proponunt, vtpote ſundibulatiorum, militum, artificum, academicorum, ac eorum præcipue, qui vt veram ſapientiam pietatemque alijs tradant, de qui-
S. Thom. 2. 2 q. 181. art. 1. bus *Thomas*, in ſocietates ſeparatim conceſſere. Rebus autem publicis commodas eſſe, has ex eo liquet, quod in eis homines accuratiores, inſtructioreſque euadere poterunt ad certa munia, eaque optima proferenda, quam ſi ſolutius, laxiuſque viuentes, ea ſibi ſeorſim perficienda conſtituerent. Duo enim ſunt ad hæc adiumenta in ſodalitatibus. primum eſt religioſior auocatio ab alijs occupationibus, ex quo acrior reſtrictiorque oritur neruorum quoad proprias contenſio. Deinde, qui inter ſe ſodalitijs deuinciuntur, aptiores ſunt, qui ab alijs ſocijs ſuis inſtruantur adiuuenturque ad peculiaria illa ſua officia melius exequenda.

10 Cæterum non defuere, qui argumentis etiam maximis, contra huiuſmodi ſocietates diſputarunt: non quidem quod ipſo genere malæ ab eis habitæ, ſed quod hominum vel infirmitate vel malitia conſideratis, publicæ paci, adeoque bono communi ſæpius nociuæ. Enimuero iſtis ſodalitatibus valde procliue, abire in factiones, ſingularitate agendi a reliquis, cum exemplo, tum doctrina, diſſentire: non modo pugnare cum illis, qui popularem degunt vitam, ſua venditantes, verum etiam cum alijs, qui etiam ſodalitate aliqua ab ipſis differunt, inimicitias gerere. ac vtinam huius rei impreſſiones adhuc luctuoſo euentu in hac rerum luce non ſupereſſent. Hinc ciuiles Principes ſæpius leges ſcripſere contra ſodalitates, vtpote inæqualitatum, diſcriminum, factionum, ſeminaria, ac cauere diligentiſſime, ne vllæ exſurgerent abſque eorum iudicijs & adprobationibus. qua in re neque defuit Eccleſia Chriſti, ordines Religioſorum non alios permittens, quam quos ipſa confirmarit. atque cum iſtorum ordinum multiplicitate, vt in Eccleſia maior vnitas ſeruaretur, quo ad multa, ſacroſanctum Concilium Tridentinum, Epiſcoporum iuriſdictionibus religioſorum officia ſubiecit.

11 At nequaquam exiſtimandum, multiplices hos ciuium conuentus, Eccleſiæ, vel reipublicæ vnitati omnino aduerſari. etenim in cœleſti Hierarchia varij ſanctorum ſpirituum ordines reperiuntur, qui cum vni Deo obtemperent ac dimittantur, tum concordi vnitati haud aduerſantur. Simile huic cernitur in Dei Eccleſia: in qua omnes ſocietates, quo ad internum influxum, vt oſtendit Doctor Angelicus, ab eodem Chriſto S. Thom. 1. 2 q. 183. art.
capite ac Spiritu Sancto gubernantur & illuſtrantur. 2. ad 1. ac quantum ad regimen exterius, per Epiſcopos, præſertim ſummũ Pontificem, ad vnitatem maximam reducuntur. *Augetur* Ambroſ.
Eccleſia, inquit S. *Ambroſius*, *cœtu Eccleſiæ, fidei* lib. de off.
conſortio, imitandi ſanctitate, percipiendæ gratiæ cap. 38.
neceſſitudine, myſteriorum communione. pari modo in republica ciuili, ſodalitates, principis, legum, ac finis ex bono communi vnitatibus, inter ſe apte connectuntur.

12 Verum omnino, optimis quibuſque inſtitutis mala quædam eſſe infeſta: ac inter reliqua, paſſim animoſitates & inuidentias ſodalitia affectari. Prouidendum itaque, non vt omnino non ſint, ſed vt in eis ſocij vnius Dei honoris cupiditate, ac boni communis ſtudio, inflammentur: ſic enim in iſtis communicantes, vt membra in eodem corpore, inter ſe ſuauius cohærebunt. Sin vero careant vniuerſali hoc propoſito pietatis, tam Eccleſiæ, quam reipublicæ ſuis diſparitatum factionibus plurimum nocebunt. Prouidere ergo debet princeps, cui harum ſodalitatum inſtituendarum cura incumbit, vt non

niti graui neceſſitate vrgente oriri permittantur, vel multum ſoboleſcere, ne humana infirmitate præualente, diſcordes & mutuo contumelioſæ euadant: maxime cum plures idem ferme genus occupationis profitentur: ſic enim facile vna in alterius meſſem, falcem immittet cum iniuria illius, æmulatione nempe contentioneque ardentes. qua in re non eſt ſuperiori perpetuo ſtatuendum ex eo, quod ſimpliciter & ſuo genere maxime optabile & perfectum, ſed potius ex euentu, morali certitudine futuro, ſiue ab imbecillitate, ſiue malitia hominum is euentus profluxerit: non enim debent contra charitatem promoueri ſodalitates, quæ charitatis ergo deſiderandæ. Meo iudicio in hunc finem, ac ad auertenda mala plurima, haud leue fuerit momentum, diuerſitates ſodalitatum, quantum fieri poterit, reuocare ad vnitatem exterioris regiminis. quod quodammodo deſignaſſe videtur Concilium Tridentinum, iuriſdictionem Epiſcopalem ad religioſos extendens. nam dubio procul, vnitas exterioris regiminis multum conducit cum ad internam, tum ad externam, etiam animorum vnionem ac concordiam inter ciues: ex qua vnitate paſſim pronunciant Theologi, fidei ac morum vnitates in Eccleſia Catholica profluxiſſe; & vtriuſque diſcrepantias ideo apud hæreticos eſſe conſpicuas. quod eiuſmodi vnitate exterioris regiminis, ob ſuam ſuperbiam deſtituantur.

13 Itaque ſodales iſtis ordinibus duo debent conſiderare. primum, multiplicia, diſſimiliaque diuerſarum ſodalitatũ comprehendit. alterum vnitatem ſiue communis finis, ſiue exterioris regiminis, reſpicit. Ex illo, ſcilicet ex multitudine diſparata, & diſſimilitudine oriuntur diſſidia inter ſodales diſtinctorum ordinum. ex poſteriori, nempe ex eius vnitate, concordia & charitas inter eoſdem propagantur. Huius rei duo exempla recolit *S. Paulus.* vnum eorum, qui gloriam captare volebant a perſonis, a quibus erant bapti-

1.Cor. 1. zati. *Ego quidem ſum Pauli, ego vero Cephæ: ego autem Chriſti.* iſtis, vtpote multis, a Corinthijs conſideratis, agebantur inde in factiones & diſceſſus. mox oſtendit eiſdem quid vnum, cuius intuitu deberent inter ſe vniri & in vnum conciliari: *Diuiſus eſt Chriſtus?* iſtis innuens, omnes baptizatos in vno Chriſto conuenire & conſpirare, ac proinde alienos eſſe debere a factionibus. Alterum exemplum allatum ab eodem Apoſtolo, deſumitur a multis membris in vno eodemque corpore. *In vno corpore multa membra habe-*

Rom. 12. *mus* iſtis enarrauit in corpore quædam plura, ab vnitate remota: quippe membra, figura & munere diſcriminata: *Omnia autem membra non eundem actum habent.* poſtea oſtendit multorum membrorum vnitatem eſſe, ex vno corpore, quod componunt: *In vno corpore multa membra habemus.* Ex quibus concludit, debere fideles, vt vna charitate conſocientur, illud expendere, quo omnes, veluti in organo fiſtulæ, ſunt vnum corpus Chriſti myſticum, & *Singuli alter alterius membra.* Quam- Epheſ. 4.

obrem quando diuerſorum ordinum ſodales inter ſe detrahendo, iniurias inferendo, minime conueniunt, ſignum eſt, eos expendere ſolum ea quæ illos diſſimiles reddunt, non vero finis vnitatem: nempe bonum publicum, maiorem Dei gloriam, Eccleſiæ prouentum; quibus animo perceptis & amatis, pax & vnitas inter eos ſeruarentur. Idcirco huic varietati inter ſodales diſtinctorũ ordinum, præter vnitatem finis, quo minus in diſſidia tendant, ſubuenit vnitas regiminis: vtpote quo in ſtatu politico variorum ordinum ſodales, vni magiſtratui ſubijciuntur: & in Eccleſia, quatenus omnium ordinum ſodales, vni Romano Pontifici obtemperant. quod ſi hæc poſterior vnitas regiminis; quod nempe a ſingulis remotior, non ſufficiat ad continendum Religioſos in vnitate charitatis, ad id tunc iuuabit vicinior vnitas ex imperijs Epiſcoporum ſeorſim in ſuis diœceſibus. Quod vero inter alia, quæ alteri debentur, ſit ritus ciuilis, honori impenſus, de illo iam diſſerendum.

CAPVT XXV.

De ſignis Honorarijs inter Ciues.

DVo ſunt in republica, quibus honor, externa aliqua ſpecie expreſſus, debetur; virtus ſcilicet, ac poteſtas. quorum principalis virtus, quantum ad debitum honoris accipiendi: ab illa ſecunda, poteſtas: vt nempe a virtute deriuata, & ad illam directa contendit. Conſulto idcirco *Caius Marius* ædem eandem virtuti atque honori conſecrauit, vt refert *Sigonius*; Sig. in Faſt.

volens oſtendere, honorem aſſeclam eſſe, & quaſi vmbram virtutis. quamobrem virtute, aut poteſtate præditis, negari in ciuitate honor non poterit abſque iniuſtitia, aut nota acerbi horridique ingenij. quo in genere eo maior iniuria, quo honor in ſummis bonis externis, ab hominibus haberi ſolet: quippe bonum rationis, ac proprium virtutis præmium, eiuſdem quoque clara quædam ſignificatio. idcirco apud Romanos maxima præmiatio ciuis, vtpote ob conſeruatum ciuem, erat ab honore conſtituta; cum reliquis benefactis coronæ, aut quæſtus aliquis, tribuerentur. *O mores antiquos* Plin. l. 11.

inquit *Plinius*, *qui tanta opera honori ſoli deuo-* Hiſt. cap. 4.

uerint: & cum reliquas coronas auro commendarent, ſalutem ciuis in precio eſſe noluerint, clara profeſſione ſignificantes, ſeruare quidem hominem nefas eſſe lucri cauſa! ob quam cauſam Romani, etiam hoſtili odio mutuo infenſiſſimi, ad exemplum *Cæſaris* in *Pompeium*, ab-

ſtinebant

ſtinebant a verborum contumelijs: honoris titulos etiam irati concedere non dedignabantur. *In quo*, inquit *Cicero*, *admirari ſoleo grauitatem & iuſtitiam, & ſapientiam Caſaris: nonquam niſi honorificentiſſime Pompeium appellat, at in eius perſonam multa fecit aſperius. armorum iſta & victoriæ ſunt facta, non Caſaris.* Honor itaque vnicuique concedendus ex modo virtutis ac poteſtatis, idque decore quodam ritus externi, adeoque ex genuina animi ſententia. a cuius ſolutione gentes auerſæ, parum ſtatuunt bonum commune, ſimul ac ingenia oſtendunt rudia ac impolita, etiam ad ſe contracta, quippe quæ nullo ſtudio cultus ad aliorum beneficia vel ornamenta tranſire volunt. Et quidem interdum ſola ignorantia, cauſa exiſtit neglectus in hoc genere, quando nempe aliquis errorem ex exceſſu vel defectu veritus, neque ſpeciem rectam honoris deferendi animo concipiens, ruſticana quadam verecundia impeditus, ab omni cæremonia ciuilis honoris pendendi ſe abſtinere ſtatuit.

Cic. l. 6. epi. Fam. ep. 6.

2 Vt autem certa ratio in hac ciuili actione decernatur, intelligendum, tam ipſa forma, quam exceſſu, & defectu a ciuibus in ea peccari poſſe. Forma ea inciuilis, quæ innuſitata, quæ ruſtica, quæ leuior, aut ſegnitie quadam ſtupidior: ac aliquid prodit, quod ad ciuiles congreſſus ineptitudinem declaret cultoris. Exceſſus tunc fit, quando amplior eſt cæremoniæ repræſentatio, ſiue verbis, ſiue geſtu corporis, ſiue vtriſque perficiatur, quam poſtulat conditio perſonæ, aut ab aliquo accepti beneficij agnitio exprimenda. quamobrem popularis eſt culpa, quando nonnulli, quo valde ciuiles, vrbani, argutili, ad loquendum prompti ac copioſi appareant, verba, gratulatoria aut ſalutatoria abſque omni lege vel numero effundunt, non ſenſu, ne dum habitu, ea dimetientes; quibus ſatis, ſi reſpondendi facultatem continuata loquendi ſerie, ei, quem compellant, ademerint. Cui exundantiæ ſermonis, accedunt plerumque vaſtæ quædam brachiorum iactationes, totius corporis immanes inflexiones, aut ad morem ſimiæ hac & illac per gyros curſus ac recurſus variæ geſticulationes. qui ritus ita a natura abhorret, vt qui illum exerceant, nunquam rem ſeriam agere, aut ex vero animi affectu, ſed docte ſolum, velut in ſcena perſonati alicuius munus præſtare videantur. incurrunt itaque plerumque iſti in notam hominis leuioris iudicij, & eius, qui non certa notitia, ſed corporis dumtaxat motu, linguæ volubilitate, ingenij præcipitantia omnem vrbanitatis rationem apud ſe conſtituerit. aduerſantur porro, modum excedentes, dignitati ſuæ perſonæ: nam ſeipſos quodammodo abijciunt, qui plus ſalutationis, quam eis iure conuenit, alijs impendunt, geſtu ac verbis ignobiliter laſciuientes. Cum quidam libellum ſupplicem *Auguſto* Imperatori porrigeret, indicare volens metum, quem a tanta maieſtate animo iam conceperat, nunc brachium porrexit, ſubinde ſeipſum quaſi corrigens, illud retraxit. Cui *Imperator*: *Quid? num Elephanto ſtipem porrigis?* Defectus autem contingere ſolet vel ex ſuperbia, vel ex quadam ruſticitate. rigidior hac in re plerumque ſuperbia quam par eſt, ac renuit alteri cultum ſoluere, quem aut ſpernit, vel negligit: neque in ſe admittere vult illam ſui dimiſſionem, quam eiuſmodi cultui vulgariter inſeruire ſolet. ruſticitas vero prorſus arida eſt quo ad beneuolentiam in alios, & in honores alteri tribuendos minus propenſa.

Suet. In Aug.

3 Vt autem ciuilis quædam mediocritas in hoc ſtudio honorario ſeruetur, intelligendum, eius decus præcipue ſpectari in apta quadam proportione ritus externi ad affectum, in cultum deferente, & perſonam, cui defertur. Etenim hac in re ſpectabilis improportio, ſi non excuſetur leuioris animi indicio, habebitur aut doli, aut adulationis exploratiſſimum machinamentum. Vt enim dolus occultius lateat, videbitur indigere huiuſmodi albo cæremoniæ, & quaſi in volumina complicatis contrariæ amicitiæ formis. Similiter vt ciuilis perſona inducatur in voluntatem præſtandi aliquod beneficium, idoneum reputatur, illum prius honorum blandimentis ineſcare & irretire. Vtraque ſine dubio odioſa, quam primum exceſſu aliquo conſtiterint. oritur quoque aliunde hæc improportio, nempe quando natura ex ſe nata non eſt ad exhibendum hunc cultum: proinde in eius figura, inſignis aliqua effectatio, curaque elaborata, ſemper apparent. Admonuit itaque ſic *Quintilianus*: *Norit ſe quiſque, nec tantum ex communibus præceptis, ſed etiam ex natura ſua capiat conſilium formandæ actionis.* Reprehenſus idcirco olim *Paulus Samoſatenus*, in quodam Concilio Aſiano, vt ſcribit *Euſebius Cæſarienſis*, quod concionando dexteram laxius, vaſtiuſque iactaret: quod palmam, ad fœmur illideret, thronumque vehementius pede concuteret. Nullus ſane prudens, qui audita viſaque alterius ſalutatione, ſecum non expendit cauſas, quæ eundum ad id præſtandum compulere. Quocirca ſi modo ſe, ac ſalutantem librans, aliquam improportionem inuenerit, illico ad eius odium, vel contemptum incitabitur. Exceſſus quippe iſte, de quo loquimur, plerumque propagatur ex immoderato ſui amore, cuius & colore tinctus aliorum oculis euadit conſpicuus. Sunt enim qui ita ſeipſos amant, vt non niſi immenſos ab alijs honores conſequi appetant: proinde in eis deferendis volunt modum excedere, vt ſemente quaſi iacto, ſimiles inde cauponentur. alij ad id ſe amant, vt ciuiles, vrbani, idque in primo flore, ab alijs reputentur. denique nonnulli ita ſe diligunt, vt magnorum commodorum cupiditatibus teneantur: proinde cunctis blandi, & in comitates effuſi ad exemplum *Abſolonis*: quo exſpectata emolumenta prenſantes, demum conſequantur. Hi omnes honores minus debitos conferentes, ſub ſpectato fine ſæpiſſime fruſtrantur: nã cũ eis ſibi aliorũ amores conciliare deberẽt, patefacientes

Quint. li. 11. cap. 3.

Euſ. l. 7. Hiſt. cap. 30.

2. Reg. c. 15.

hoc pacto ſe incenſos eſſe ſui amatores, ſubdolos, fucatos, lucri appetentes, odia ſibi conflant potius eo ac vituperia. Et quemadmodum inſignis ſui amor extremam malitiam ſibi perpetuo annexam habet, ita honores illos altos, exoticos, immenſoſque efferentes, vt ingenium produnt ſui amantiſſimum, ita pariter ſumma malitia armatum ac dentatum eodem oſtendunt.

Cum voco te Dominum, noli tibi Cinna, placere,
Sæpe etiam ſeruum ſic reſaluto meum.

Martial, Epigr. 6.

Enimuero dolendum, tam honeſtum vitæ officium, fraudibus & malenolentiæ frequentius ancillari. neque haud ægre ferendum, etiam præclaros ſpiritus in hoc ſtudio falli, exiſtimantes eos, quos ſalutant, non trutinaturos omnia pondera ipſis exhibitæ reuerentiæ, non diſcuſſuros intima quæque eiuſdem viſcera ac ſententias. nam amor ſui & deſiderium exſpectati finis illos nonnunquã obcœcant, iuxta ac credere faciunt, ſua, quæ animis complicant, non videri ab alijs per trãſennas & reticula cæremoniarum. Vbi ergo limites ſuperant iſtæ honorariæ compellationes, non eſt exiſtimandum, ibi reperiri palmam ciuilitatis, eo quod, vt dixi, coniungantur plerumque cum extrema malitia & fraudibus, a quibus vitæ ciuilis ſuauitas, & inter ciues confidentia extinguuntur. Suauitatem ac confidentiam, fructus eſſe ciuilis vitæ, ſatis manifeſtum. Chinenſes, qui in hoc genere omnium mortalium maxime immenſi, iidem incredibili malignitate in minus fauentes, nulla crudelitate, vt intellexi, exſaturanda, deprauatiſſimi.

4 In hunc ipſum finem conſequendi honores, cura & affectatio titulorum, nominum altitudinines & amplitudines conquiſitæ conducunt: quibus aliqui nobilitari & exornari exemplo *Maximini* iunioris apud *Capitolinum*, ſummopere ambiunt: exiſtimantes, eorum acceſſu ſe in apices quoſdam ſupra aliorum ſortem eleuandos, & veluti quibuſdam ſtellis hic in terra illuſtrandos. in eundem ſcopum, pretioſæ ac pompaticæ veſtes parantur, pallatia regio plane ſumptu extruuntur, quorum triſtegæ, faſtigia, frontiſpicia, fornices, turres, feneſtræ, omnia denique, neſcio quas proclamant habitantium dominorum ſublimitates. adeuntibus ipſos ac inuiſentibus proponitur mira, artificioſa ac ſumptuoſa ſuppellex, vtpote menſarum conuiuialium, parietum, hortorum & aliorum, quorum obiectu maximos poſſeſſorum honores, ſtupeſcentes clientes, aut conuenientes, demirentur. Hæc, & huiuſmodi, licet vulgarium oculis ingentem quandam vim vrbanitatis inferre ſoleant, meo tamen iudicio, ab ea exiſtunt alieniſſima. quis enim, cum alterius nominis grandes voces, & verborum ampullatos ſonos audiuerit, non ſtatim ſe illis non inumbrari modo, verum inſuper ad exilitatem pygmæi vel pumilionis redigi, longe ſub ipſorum tonitruis inferius ſubſidentem deijci, adeoque abiectũ ſordeſcere ſentiet? nũ expectat iſtis compellandus, vt alij eius nomenclaturam auribus excipientes, in ſeipſis naturam ipſam illico reprimant, patienterque ſinant, ſe ea obſcurari, extenuari, in imum detrudi quaſi in nihil aliud eſſent intenti, quam vt ipſis honores impendant, & eorum clangoribus, omnibus alijs miſſis, delectentur? Falluntur dubio procul, ſi apud ſe ita conſtituerint; nimis enim hac in re homines ſumus, nimis in vniuerſis ſuperbit ac renititur honoris vel æqualitatis cupiditas: quos proinde ægre ſemper habebit, ſeruire, adulari, ſalutare, interim ingloríos eſſe, vt alij ad gloriam eorum cultu & ſubmiſſione perueniſſe videantur. Imo, quis rerum præteritarum memoriam animo complectens, non perſpiciet, honorarios iſtos nominum fumulos, ac ſonoros ſtrepitus, quam plurimis exitiales potius fuiſſe, incolumitati, ne dum decori eorum haud congruentes? *Cæſar*, teſte *Floro*, *Titulo Patris Patriæ, perpetui Dictatoris, ſeu Interregis*, vt ait *Cicero*, *& non aſſurgens ſenatui deferenti hos honores, ad ædem Veneris in inuidiam incidit. Cui poteſtas abrogata, & coniuratio in eum facta.* ob quam cauſam *Adrianus* vetuit ſibi a Senatu alios honores deferri, quam quos ipſe peteret. Cuius rei periculum animo percipiens *Seuerus* Imperator, *Deplorauit humanam conditionem, quod ſummos honores non ferat.* Eodem recidit nimius ſplendor ſeu magnificentia ædificiorum, quorum oſtentu exiſtimant aliqui, ſe perſuaſuros ad æſtimationes admirationeſque popularium. De quo inſtituto hæc *Cicero*: *Nuda eſt etiam dignitas domus. non eſt in domo tota dignitas ponenda, nec domo Dominus, ſed Domino domus honeſtanda.*

Capitol in Maximino Iuniori. — Flor Epit. — Cicer lib. de legib. — Xiphil. in Adrian. — Xiphil. in Seuer. — Cicer. 1 lib. 1. off.

5 Quod vero iſtius gloriolæ nimia cupiditas ſit inciuilis quædam intemperies, in turbarum motus ac diſſentiones præceps ardenſque, id ex duobus conſtat. Principio quod vbi ea viget, ibi ſit magnus receſſus ab æqualitate illa naturali, quæ bono communi ac paci opportuniſſima. Cum autem natura auctrice, omnes ſint æquales, conabuntur ciues, quantum poterint, idque vi naturalis inſtinctus, exceſſum hunc & inæqualitatem ſuperbiæ expugnare, ac poſtliminio natiuam æqualitatem inducere. nam ſicut a nimio ſui amore ſignificationes iſtæ ambitioſiores proficiſcuntur, ita cum malitia vel contemptu in alios coniunguntur: qui animorum affectus rabioſi ſunt, in iniurias quippe ac violentias propenſiſſimi. Hinc *Seneca* recte affirmauit, huiuſmodi amplas ac regias ædium ſtructuras, anxietatum & timorum eſſe officinas & receptacula: *Nunc magna pars noſtri metus, tecta ſunt. Antiqui vero, ignorantia rerum innocentes erant.* Quod ſi inuidentia ad haſce rerum externarum gloriolas non peruadat, ad eas tamen auiditas aliquando pertinget. Vnde imprudens cenſebatur Rex Iſrael *Ezechias*, qui externis legatis Regis Babyloniorum, ſuos theſauros oſtenderit. *Cleopatra* eiuſdem culpæ meritò inſimulata, quæ dum ambitioni ſtuduit velificari, ornamenta & precioſa quæque *Cæſari* victori, & Romano, monſtrabat.

Sene. Epiſt. 90. — 4. Reg. 20. — Lucan. 10.

——————proh cæcus, & amens
Ambitione furor, ciuilia bella gerenti
Diuitias aperire ſuas, incendere mentem
Hoſpitis irati!

6 Altera cauſa iſtius odij, quod honoris & cultus

cultus loco ſuccedit, reperitur in præpoſtero eius hominis inſtituto, qui nominibus, titulis, veſtibus, ſuppellectili, ædificijs ad honorem adſpirare contendit, cum vel natura iudice, non iſti, ſed ſ[illegible] virtuti honor concedendus. odioſa idcirco hæc inepta ac innaturalis honorum cauponatio. Quamobrem dum antiquitatis memoriam mecum repeto, quos priſca illa tempora potentes inter nobiles & aliorum amoribus munitos, mihi ſpectandos exhibent, illos omnes, quò ad honorariam compellationem, v[illegible]es, domus, conuiuia, valde moderatos, & parum a plebeio ritu recedentes inuenio. [illegible] hi viri ſanè magnanimi, aliquid in ipſis, a[illegible] circa ſe ſpectari, in admiratione eſſe, præter [illegible]utem, præter animi in alijs magnificentiam, charitatem, fortitudinem: dedignati [illegible] nouas extra ſe poſitas, & aliorum manibus expreſſas, ſibi adſciſcere, ex quibus præ alijs clari, ad honores ac fauores aliorum inſurgerent. quod ſi inter ipſos, & alios aliquid diſcriminis ſit conſtituendum, id voluere eſſe in virtute, qua ipſi excellerent, non in alijs rebus repom: ſtudentes potius, vt iſtis ſimiliores ac viciniores Deo reliquis apparerent. hi ſanè vere ciuiles ac magni viri extitere. In quorum claſſe conſpicuus *Laurentius Medices* dux Hetruriæ, qui vt narrat *Iouius* aliter ſepeliri ſe vetuit quam vulgari ritu. (Iouius in vit. Leon. 10.) Defectus autem eſt ciuilitatis, ſ[illegible]mmis diſparitatū in republica collocare in meris titulis, in veſtibus, in ædibus, ac ſimilibus nugis. nam odioſum eſt, & omnibus vitijs agnatum hoc animi propoſitum. Simplicitas idcirco illa priſca genuine ciuilis, hæc vero artificioſa noſtra voluptas, elaboratus noſter faſtus, fu[illegible]ta ac pulcrè picturata eſt barbaries. Etenim virtu[illegible]s ſuis ciues modò diffidentes, quibus p[illegible]arent, recipiunt ſe ad hoſce apparatus [illegible], ad nominum ſplendores, vt honores p[illegible]rſus extortos & fallatos conſequantur: quorum omnis fælicitas bracteata, vt loquitur *Seneca*. (Senec. epiſt. 80.) Ex[illegible]us itaque iſte ciuilis vitæ, in extremum barbariei tandem erumpit. Qui autem iſtis hominibus, externis duntaxat bonis inſignitis, honores attribuunt, adulatores plerumque ſunt non cultores. illos idcirco nuncupat *A[illegible]oteles* δούλους ſeruos, (Ariſt. 3. Eth.) quod nempe ſeruili inſtituto, non ſponte, aut ex iudicio, honores alijs deferant. Itaque quando quoad hæc ratio defſentur, tunc hi, qui honorandi, ſui amantes maleuoli itidem, & vitioſi reperiuntur: qui verò honores largiuntur, adulatores ſunt, ſerui ſunt: quæ hominum condiciones ſine dubio optimo ſtatui reipublicæ plurimum aduerſantur. & qui ſerui eſſe recuſant, euadunt plerumque hoſtes. nam, vt dicebat *Auguſtus*, *Regna præter cætera hanc diſſicultatem habent, quod non ſolum hoſtes, vt cæteri faciunt, ſed etiam amicos & neceſſarios timemus.* (Xiph. in Auguſt.) & ob hanc cauſam *Alexander Seuerus Dominus* appellari noluit, vt *Lampridius* narrat. (Lamprid. in Alex. Seu.) Laudandū ēā propter eorum principum ac virorum magnatum illud ſtudium, quo ſuas dignitates occultarunt potius, & ad communem ritum viuendi quam proximè accedere voluerunt: vt enim odioſum, ac durum, morem alijs gerere, eorum nominibus ac perſonis honores dipendere, cum ſimus omnes natura pares, ita hæc munera libentius præſtiterint ciues, quando nihil faſtus aut amoris exotici in eis deprǽhendunt, qui ab ipſis honorandi: aliter comparatis licet honores concedant, id tamen faciunt inuiti, ac vim quandam ſibijpſis inferentes; & proinde in eis hoc officium nō manebit diuturnum. Verum quidem eſt, quod ad titulos, ædificia, famulatus ac veſtes, admittendam in republica eam inæqualitatem, quæ poteſtatis gradibus aptè accommodetur: nihilominus omnis hæc inęqualitas demum ad inæqualitatem virtutis peruenit: quatenus inſtituto naturæ, qui potentia clariores & auguſtiores, illi virtutibus debent eſſe nobiliores, vt poſtea demonſtrabitur. Sin vero externorum inæqualitas careat hoc fundamento inæqualis virtutis: multò magis, ſi virtute expulſa, ſolis vitijs ſuſtentetur, vtpote arrogantia, crudelitate, aliorum contemptu, ciuilis appellari nequit, barbarica potius eſt & truculenta. Neque ſolum, quantum ad hoc inſtitutum ciuile, habenda ratio bonorum ciuium, ac ſubactorum diſciplinis humilitatis, ſed etiam vulgarium, qui plerumque ægrè adducuntur ad honores ſoluendos; qui ſuperbi, qui refractarij ſtomachantur, ac iraſcuntur, cū viderint ſe aliorum nominibus ac notis obnubilari, aut nimium obſcuros reddi: iſtis etiam aliquo modo in ciuitate, quod ad rem honorariam conſulendum.

7. Quæ quidem exundantia faſtus ac cultus vt in omnibus inciuilis, ita in Eccleſiæ Præſulibus vel Principibus maximè vituperabilis. Scire itaque conuenit, in vniuerſum externum apparatum ædium, veſtium, famulorum, clientum, curruum, equorum & ſimilium, Eccleſiaſticis magnatibus concedi, quo inde popularium imbecillitati conſulatur; nempe vt inde idoneam animis capeſſant notionem illius ſtatus, & dignitatis ex virtute, quibus illi conſpicui gaudēt, non valentes plerumque abſque eiuſmodi ſignis, debitè eas ſuis ſententijs metiri. nam in republica cœleſti, in qua virtus ipſa omnibus incolis ſatis ex ſe nota, pręter excellentias naturarum ac ſplendorum a diuina luce, nihil eſt ab externo ritu ſeu pompa diſcriminis, quo ſuperiores ab inferioribus diſtinguantur. Quamobrem cum populares deprehenderint, viros Eccleſiaſticos in iſtis modum exceſſiſſe, illico pronunciabunt, in eiſdem ne micam quidem caſtitatis, charitatis, aut humilitatis poſſe ineſſe, ſed potius contraria vitia inde ſignificari ac ſtabiliri. ſecū dicent, quid præceptoribus virtutum cum monimentis vitiorum? Sapientiſſimè itaque Sanctiſſimus D. N. *Vrbanus Octauus*, quod ad hæc, vt intellexi, Romæ Prælatorum ac Religioſorum mores coercuit, ac illos docuit, eorum æſtimationes & honores a ſolidis virtutibus, intellectualibus & Actiuis, requirendas, non vero ab huiuſmodi nugarum fucis, aut eis rebus, quæ bonis & improbis, ſtultis iuxta ac ſapientibus, communes. enimuero ſatius, optabilius, Romam Sapientem, [a]Piam, virtutum diſciplinis reſtrictam, quam argenteam, quam auream, quam curulem, ab eam adeuntibus reperiri.

CAPVT. XXVI.

Quanam in parte ciuilitatis habenda cum externis hominibus conuerſatio.

INter alia particnlaria naturæ admiranda, vnum, veluti multorum compendium, haberi ſolet hoc terrę, eius comparatione facta cum cœlo, pnnctulum: nempe in quo homines, ingenijs, moribus, habitu corporis, veſtibus, diſciplinis, adeo diſcrepantes viuunt, a quo tanquam a communi matre cuncti aluntur: qui in tam exiguo eius ſitu differentijs ſuis numero propemodum infinitis pugnarē & ſeorſim agere videntur.

——— *totaque diſcors*
Lucan. lib. 1. *Machina diuulſi turbabit fœdera mundi.*

Mirum ſanè in tam anguſtam tabellam, naturā adeo diuerſos colores humanorum ingeniorum compuliſſe. neque ſolum in eis varietatem molita, verum diuerſimodè, quà maris vaſtiſſimis interfluentibus tractibus, quà locorum diuerſorum ſpacijs, qua altiſſimis montium iugis, hos ab illis diremptos eſſe mandauit. Nihilominus, licet in hac multiplicitate omnipotens Deus elucere voluit varias imagines ſuæ perfectionis, ſuamque ad producendum immenſam fœcunditatem eodem oſtendere, omnia tamen quadam vnitate ac conuenientia concinne inter ſe cohærere fecit: adeoque vniuerſale aliquod bonum inter ea afferri curauit, in quo mortales cōmune quoddā ius vbique gentium ſortirentur: ad idæam, vt videatur, ſuiipſius qui perſonis trinus, Deitate tamen ac fælicitate vnus ſubſiſtit. Inprimis vniuerſis indidit ſenſum vnius Numinis, in cuius cognitione, cultu & amore cuncti conſpirarent: ex quibus officijs, vti diximus, propagatur inter homines charitas, cuius vi, quà ad bona diuina, vnus alteri prodeſſe poſſit ac debet: a quo, vtpote conciue & fratre, nullo diuortio habitionis ita aliquis ſecernitur, quin oporteat interdum ipſum con-
1. Cor. 6. uenire, alloqui, inſtruere, beneuolentiam eidem impertiri: ac conſequenter aliquid ciuilis actionis in eius gratiam exprimere. Ad hanc porro conſentionem vel diſſitarum Nationum, idem Deus naturæ opere homines multifariam ordinauit: vtpote vnius ſolis iucundo aſpectu, & influxu, vnius maris immenſitate totam terræ ſphæram ambiente, viamque variam præbente, qua nauali itinere per omnes orbis oras terræ incolæ diſcurrant. Pariter terra ſic ſuos fœtus herbarum, arborum, auri, argenti, gēmarum, volucrum, ſeminum, liquorum, ſegetumque producere fecit, vt iſto commodo eius aliqua parte deſtituta, eiuſdem habitatores inuitentur ad congreſſum cum alijs, ad mercimoniæ familiaritatem, quo eius vſibus potiantur. Denique Chriſtus Dominus ſuo aduentu & inſtitutione plurima contulit ad has diuerſarū Nationum coitiones, & amicas quaſdam inter eas ſocietates facientia. etenim, natus licet fuerit in Iudæa, ibi vixerit, diſputauerit, miracula præſtiterit, mortuus, & ſepultus fuerit, quod tamen arcana fidei literis hæbraicis, Syriacis, græcis ac latinis, deſcribi diuina prouidentia decreuerit, eodem Gentium, numero ac ſitu diſcretarum, mutuam conuerſationem ſingulis vtilem reddidit, cum pietatis, tum eruditionis cauſa ſuſceptum. Ipſius etiam Sacramenta, quæ oleo, balſamo, vino, ac pane triticeo conſtant, ab omnibus haberi nequeunt, niſi eorum materiæ, ſeu elementa, foras ad aliquos, vt conſtat importentur. Accedit Romani Pontificis primatus a Chriſto Domino ſtatutus: cuius imperio, quà Concilia generalia mandando, quà remotos populos ad ſe vocando, plurimas ſuppeditat occaſiones conuentuum cum externis Nationibus. Mihi idcirco rectum iudicium monſtraſſe videtur *Socrates*, qui teſte *Cicerone* a quodam interrogatus, Cuius eſſet, reſpondit: Cicer. Tuſcul. 5.
Mundanum; totius enim mundi ſe incolam & ciuem arbitrabatur.

2. Verum quidem eſt, errores ac peccata aliquantulum detraxiſſe de appetitu in homine iſtius amici congreſſus, natura alioqui ei ingenito. Cum enim externi auidi euaſerint ad alias nationes ſibi ſubiugandas, facili dilapſu ſignificationis idē externus, quod hoſtis, eſſe cœpit, vt *Cicero* adnotauit. Ob hanc cauſam Gal- Cicer. lib. 1. offi.
lobelgæ externos mercatores ad ſe venientes antiquitus haud admiſere, vt ſcribit *Cæſar*: veriti ne eorum adductis delitijs effæminarentur. Cæſar, lib. Com.
Chinenſes pariter nullos externos permittūt ad ſe appellere; veriti imbellis gens, ne eorum armis eſſent tandem debellandi, exturbandi. Et quidem Stuici, qui artium mechanicarum vituperatores, qui vnicuique hominum parabilem e vicino victum conſtituunt, ij cum mercimoniis externarum gentium, magna ex parte prohibent cum eiſdem ſocietatum neceſſitudines. Legem *Lycurgi* recenſet *Plutarchus*: *Peregrinos cy-* Plutarch in Agil. & in Lycurgo.
cienaos cenſuit, qui non eam quam ipſe inſtituerat, viuendi normam & inſtitutum ſeruare vellent, non ſane corporibus illorum hoſtis exiſtens, ſed viuendi eorum modum reformidans, ne ciuibus ſuis permiſti, eos quoque luxuria & diuitiarum inficerent cupiditate. Vnde neque peregrinari volentibus vagarique permittebat, vtpote qui colligentes peregrinos mores ac inepte viuentium peregrinationes, ac rerumpublicarum differentiam inueherent. Creti quoque & Coſini, teſte *Ariſtotele*, perigrinos excluſere. Ariſt. 2. Pol. cap. 8.

3. Inualeſcit itaque plerumque error popularium, exiſtimantium, propriam Gentem vnice quaſi ac ſolam, Deo charam eſſe, omnibus quippe ab illo naturæ decoribus ornatam, reliquas vero orbis partes ab illo quodammodo neglectas, ad ruditatem deſtinatas: adeo vt quicquid illis occurrat peregrinum, id illico inſulſum, ieiunum ac ridiculum videatur. Cæterum bonus in omnes Deus, ita ſua dona cœlis influxu temperauit, vt nulla plane terræ extet ora, quæ non aliquo præcellenti beneficio ab ipſo illuſtrata ſit: ideoque digna, cuius incolæ vbique locorum amanter ab externis excipiantur ac benigne ab eiſdem tractentur. Proinde qui aliter ſentiunt non alij, quam quorum intelligentiæ anguſtis proprij laris terminis definitæ, latius ad vniuerſa naturæ opera contemplanda non ſpatiantur. Proinde in Septentrio-

ne

ne nati, exiſtimant, omnia Auſtrum verſus aut arenoſa eſſe aut torrida: cum ſolo, etiã & ingenia incolarum, in ariditates euanuiſſe. Contrà, qui in Oriente vel Auſtro degunt, ſibi perſuaſũ habent, incolas Septentrionis in meras carnium maſſas, & ſordidos ritus eſſe turpiter concretos: denique quod gentilitium non eſt, id inurbanum, abſonum, inconditũmque ab illis reputatur. Verumenimuero huic falſæ æſtimationi aduerſatur inprimis vnius Dei, omnium conditoris & parentis, cognitio: non enim exiſtimandum, ipſum in vnam aliquam Nationem vniuerſa ſua decora contuliſſe, ſed in ſingulis aliquid ſeorſim in precio ac admiratione habendum collocaſſe. Cœlum quidem ita luminibus diſtinxit, vt vix dici poſſit, quænam eius plaga venuſtior, extrema ne an media. Et quãuis, quod alibi explicatum, ingeniorum differentiæ, ac eorum præſtantiæ oriantur a diuerſis terræ huius tractibus, cœli conſtellationibus variò ſubiectis: nihilominus vt de palmis ingeniorum rectè iudicemus, præter terræ ſitum, animis comprehendere debemus habitantium etiam exercitia, ſiue bellica, ſiue pacifica, piſcatoria, venatoria, equeſtria, pedeſtria, vrbana, campeſtria fuerint: etenim melius ingenium ab exercitio & vſu euadet in Septentrione, quã illud, quod in medio ſitu, otio contabeſcit. at vero huiuſmodi exercitia in omnibus fermè locis, diſtinctis licet generibus, flagrant, ac eis ingenia ad miram quandam perfectionem vbique loci exacuuntur & excoluntur. Quamobrẽ ſentiendum, vnicuique Genti a Deo attributum peculiare aliquod emolumentum vitæ, adeo vt omnes animo complectenti, ſit planè difficile pronunciare, quæ alteri abſolute præſtet: & earum contemplatio eam multoties parit in conſiderante affectus diſcrepantiam, qualis in illo, qui a ſeipſo quodammodo diuulſus, cum Romæ eſſet, Tiburi eſſe voluit, cum Tiburi, Romæ. Hic ingenia in fraudes, in malitiam vigent: illic animi ſimpliciores ac candidiores, corporum pariter neruis ad omnes impetus & morum conſtantiam ſtabiliuntur. Hic fructus dulciſſimi illiciunt, ibi ſolidiores cibi abundant. Hic aromata ac mineralia in ſicco ad ſe hominum vota rapiunt: ibi in humidiori ac pinguiori gleba vbertates florum delectant. Cum itaque Deus, tanquam communis omnium parens, ita ſua dona per ſingulas terræ partes ſparſerit, eius ſaltem interuentu vniuerſæ charitate ac beneuolentia erunt inter ſe copulandæ: quò non ſolum terreſtres fœtus, ſed Dei quoque filij in eadem eius domo verſari, appareamus.

Boet. lib. 3. Met. 6.

Si primordia veſtra
Auctoremque Deum ſpectes
Nullus degener extat,
Ni vitijs peiora fouens
Proprium deſerat ortum.

4. Officium autem ciuile, quantum ad hoc, duobus continetur. nimirum acceptatione hoſpitum, qui ad nos peregre diuertunt, & itineribus ad exteras nationes inſtituendis. Quò ad primum, eo maiori humanitate a nobis admittendi aduenæ, quo fidentius nos adeuntes, ſeſe nobis penitus commiſere. Leoninum eſt, proſtrato vel hoſti parcere, multo magis humanum, ad nos vltrò concedentes hoſpites omni genere benignitatis tractare ac demulcere. Enimuero huius contrarium, certiſſimum indicium pectoris illiberalis ac penitus indocti. *Aduenam non contriſtabis*, olim præcipiebat diuina lex. Exod. 22. Cuius ſententia adeo penitus inſedit veterum animis. vti nefas duxerint, triſte aliquid vel calamitoſum, ſi quid fortè tunc inciderat, ſuſcepto in ædem hoſpiti renunciare, vt ex *Euripide* didicimus. Eurip. Elect. Prodeſſe etiam nobis poterit hoſpes, vtpote aliquis *Vlyſſes*, quæ incognitarum rerum relatu, qua ſua comparata experientia, qua multis alijs modis. Præſertim vero ſi in illo Dei dona effulſerint, quis dubitabit, quin maxima charitate ſit a nobis ſuſcipiendus? impiumque erit, illi vitæ ſubſidium ad refocillationem negare, quem Deus ſuis beneficiis locupletatum ad nos tranſmiſit, eoque noſtro amori illum ſtrictius commendauit. Quod ſi talis noſtra commoda, vtpote natiui noſtri ſoli effectus peculiares requirens, ad nos appulerit, naturæ ipſi videbimur repugnare, illum repellendo: nam cum vel ipſum ſolum geſtiat ad alios effundere ſuas copias, poſteaquã propriis indigenis abunde prouiderit, eo vel elementis ipſis erimus horridiores, ſi aduenas ab eorum exundantibus bonis prohibuerimus.

5 Quod autem ad peregrinationes ad remotas a nobis nationes attinet, illas ciuilibus ſtudijs eſſe oportunas, ex quamplurimis conſtat. In hac terra vniuerſa, vt alia & alia ſunt incolarum ingenia, ita ab eiſdem ſingillatim inuenta peculiaria celebrantur. Proinde æquum, inſtar apum nos circumuolare, luſtrare omnia loca, & ex optimis illud delibare, quod præſtantiſſimum, ſimulque cuncta conferre in vnum officium viri ciuilis. etenim videtur naturæ humanæ planè inſita hæc cupiditas, qua non ſolum rerum varietate delectetur, quinimo etiam eadem perficiatur. *Arborum, vt hominum*, inquit *Plinius*, *natura nouitatis ac peregrinationis auida.* Plin. lib. 17. cap. 12. Mundus iſte quid aliud, quam liber explicatus, qui rerum omnium notis inſignitus, adeoque commoditatibus vndique refertus? iuuabit idcirco peregrinatione in hunc librũ intendere, eiuſque commoda proprio ſubinde vſui accõmodare. *Aliquando*, inquit *S. Auguſtinus*, *fratres mei, cum peregrinatur homo, inter meliores viuit, quam in patria ſua forte viueret. Inuenit amicos peregrinando, quos forte in patria inuenire non potuit.* August. in Pſalm. 129. & quantum ad hoc, aſſignat hic Doctor differentiam inter cœleſtem patriam, & hanc terrenam: quod in illa, omnis planè condicio ſit bonis plena & exuberans: In iſta reperiãtur in eius ſingulis mẽbris defectus, qui aliorũ copijs ſuppleantur. Proinde licet gẽtes maioribus ingenijs præditæ, turpioribus quãdoque vitijs contaminentur, nihilominus eiuſmodi ingenia nõ carebunt prorſus egregijs ſuis excogitatis viuendi rationibus, & alijs humani officij decoribus: quæ non ideo erunt negligenda, quod peſſimis actionibus aliquorum fuerint viciosa. nullibi ſane extra cœli ſpatia colliguntur flores ſine omni ſpina, bibitur purus liquor ſine fæce, aut videtur

clarum

clarum lumen abſque aliqua infuſcatione. Iudicio itaque & delectu ſecernenda ea, quæ a virtute profecta in eis locis, ab alijs, quæ libido ibidem inuexerit aut inflammauerit.

6. In hac re induſtriam poſuiſſe etiam florentiſſimas Nationes, vtpote Grçcos, Romanos, Aſianos, hiſtoriæ referunt: qui neque vel ab extremis Scythiæ adeundis abhorruere, quo minus eam inuiſerent. In Hiberniam inſulam a continenti penitus remotam, Galli, Britanni, & alij *Legendarum ſcripturarum gratia*, vt refert *Venerabilis Beda*, appulere. Si *Aſianus* aliquis, totus voluptatibus diffluens, pergeret in oras Boreales, deprehenderet, corrigendos illos in ſeipſo lapſus in turpitudines, intuitus earum auſteritates. Si *Hunnus* a literarum ſtudijs auerſus, Athenas ſe conferret, intelligeret, quam præclarum, rigores inertij ingenij mitioribus diſciplinis mitigare: adeo vt nulla ſit natio, a qua aduenæ aliquid diſcere nequeant; quod etiam ſuo itinere ac congreſſu haud ab ipſis dignum æſtimetur.

Ioſep. con. App. Theodor. de cur. and. Græc. aff Cyril. de Fide.

Beda lib. 3. Hiſt. cap. 7. Camden. peſc. pag. 117. 674.

Non peto quæ quondam petij ſtudioſus Athenas,
Oppida non Aſiæ non mihi viſa prius:
Non vt Alexandri claram delatus in vrbem,
Delicias videam, Nile iocoſe, tuas.

Ouid. lib. 1. Triſt.

Hæc porro rerum cognitio, quæ viſu externarum gentium comparatur, firma eſt & ſolida, quæque maximam vim obtineat ad efformandos mores; quippe, quod non literis deſcripta, non ab altiſſimis principijs obſcurè deducta, ſed ſenſu percepta, in intimam animorum intelligentiam immigrans, hæreat ibi pertinacius, & familiarius deinceps cogitationi obuerſetur. Grçci, qui olim omnium mortalium ſapientiſſimi, ijdem, qua nauigationibus, qua terreſtribus itineribus, occupatiſſimi. quorum fructus, poëſis, & omnis ab illis conſcripta philoſophia, ſubinde redoluere. Maſſiliam, Gades, Heſperides inſulas, Britanniam optimè nouere: Scythiam quoque, & Indiam exploratam habuere: vndiquaque aliquid colligentes, quo in ipſis ingenium ac ſapientia ad miraculũ vſque diteſcerent.

Phil. lib. cõ. App Cyrill. lib. 1. cont Iul.

7. Verum, quibus voluptas in vnius carceris contemplatione inueteraſcere, neque patriæ ſuæ finibus præ inertia egredi, perinde ac ſi cicadæ eſſent, non aquilæ aut homines, duo præſertim criminantur in eis, qui in exteras nationes proficiſcuntur, aut inde aduenas excipiunt. Principio dicunt, ecqua vtilitas loco, quò hoſpites appellunt ſemibarbari, egeni, a quibus nihil mercimoniæ aut ciuilioris vitæ exſpectatur? Qui porro in exteras Gentes demigrant, liberius ſolent ibidem viuere, quam conuenit. nam cum patriis legibus ſoluti, tum illius loci proprijs vix tanguntur. quo fit vt hanc libertatem nacti, omnia ſibi ibidem licita arbitrentur. quando autem in patriam denuo reuerſi fuerint, non tantum luxurioſius alijs viuunt, verum etiam peregrinos ritus agendi, loquendi ac ſalutandi vſurpant, qui incolis plane ridiculi ac odioſi. atque ita perpetuo in ciuitate apparent tanquam totidem in lyra fibræ, quæ a reliquis diſcordant. Cæterum, tametſi quædam genera hoſpitum nihil adducant ſecum commodi populis ad quos venere, nihilominus præclarum, qua exemplis, qua ſermonibus, ac reliqua ſpecie vitæ excultioris eos erudire, inſtituere, ita vt doctiores ac meliores ab ipſis eorum opera recedant. Videtur enim Deus ipſe hoc ab eis exigere in exteros charitatis, quandoquidem præ alijs extulerit claros naturç & artium ornamentis, qui eo rudioribus eſſent magiſtri, ac in eos benefactores. non eſt ergò omne commercium ex propria vtilitate deſumendum, ſed aliquod ex beneuolentia & pietate conſtituendum. ne autem externi ſuis prauis moribus ſint incolis damno, ſat erit, ſi leges aliter præcauerint. Quod poſterius obijciebatur, id collectũ ex abuſu optimæ neceſſitudinis, non ex ipſo genere vniuerſæ actionis. Si ergò vitijs onuſti ad ſuos ab itineribus regrediantur, qui virtutibus ornari potuere, vitiũ ingenii praui reputetur, non a peregrinatione detrimentũ. Repugnat etiam prudentiæ, aliter agere in vita ciuili, quam ferunt patriæ mores. imo inter alia hoc addiſcendum ex profectione, quod vniuſcuiuſque animus ad locorum conſuetudines ſit accommodandus: neque pergrini aliquid patriis ritibus admiſcendum, niſi tota gens prona fuerit in eius vſum, quo perpoliri poterit ad eiuſdẽ in illud propenſitatem. illa enim diſſimilitudo, inepta prorſus eſt, ac leuiculis iudicij indicium exploratiſſimũ. Propter hanc cauſam, nulli tam leues aut effuti ad externorũ rituum imitationes. ac illi, qui propriis bonis vacui, aliena requirunt. Duo itaque in hoc vitio concurrunt: indolis quædam facilitas, ſimul ac a poſſeſſis emolumentis inanitas. Prudentiſſimè *Plutarchus* hoc adnotauit. *Infunditur enim ſemper aliquod externum, & naturali quadam ratione ingeritur ijs, quibus priuatum aut domeſticum nihil eſt, & veluti in Domum atque agrum vacuum ligitimis heredibus, ſerui alieni, & inquilini, inuadunt, atque poſſident.*

Plutarch. in Solon.

8. Denique quod externi, in viciniis habitantes, plerumque erga alios hoſtilitatem exerceant, proderit omnino, eorum mores ac copias ſcire: nec ſatis fuerit, illos incognitos contempſiſſe. etenim eorum vires eò magis poſſunt inualeſcere, quo a cognitione aliorũ remotiores. nam externi hoſtes aliquando præualituri viribus, ac militum numero, aliquando inſidiis, vel ingenio fortiores, exiſtunt: quorum diſcrimina omnino dignoſcẽda, vt eis oportunè ab aliqua gẽte occurratur. Periculo haud caret, hoſtẽ vel ſpernere vel ignorare: imo potius erit, ei maiores vires opinione attribuere, vt inde cautius ac melius negocium belli differatur, aut e re noſtra ſuſcipiatur. Romani haud exploratas habentes Boreales Nationes, vel illas deſpectui habentes, ſuis ruinis probauere, quanta eſſet earum in bellis poteſtas ac fortitudo. Vix autẽ incidunt illi caſus, in quibus Gallobelgæ, & Chinẽſes cũ externis ſocietatem repudiarunt: neq; ſine extremitate vitiorũ eiuſmodi alienationes corporũ & animorũ oriri poterunt inter homines: nempe vt ab omnibus externis grauia detrimenta ſemper dimanent ad eas nationes, quas ipſi inuiſãt.

9 Verumeniuero tametſi ad exteras Nationes profectio, ſit quod ad varia multipliciter vtilis, nihilominus in illis perpetua habitatio, multum

deficit ab abſoluta felicitate ciuili, & eiuſdem optabili ſuauitate. ob quam cauſam exilium inter pœnas ciuiles ab omnibus Gentibus numeratum. Neque obſtat vulgare illud, quo dicitur, *Omne ſolum forti Patria*: quandoquidem eius ſententia eſt, virum fortem, ſine animi deiectione vbique loci degere. Cæterum vt notat *Ariſtoteles*, inter reliquas virtutes minus ſuauitatis obtinet fortitudo. Duo autem ſunt incommoda, quæ plerumque agentibus apud exteros infeſta. Primum ducitur a ratione cœli & alimentorum, quorum vires cum corporibus inimicæ, tum non nihil pariter ægrimoniæ ad ſenſus animi interiores tranſmittunt. alterum ingeniorum ac diſpoſitionum mira & acris quædam non diſſimilitudo modo, ſed etiam repugnantia: ex quibus odium vel contemptus communiter propagantur. atque ex eiſdem oriuntur conſortij raritas, ſermocinationis parcitas, auxilii vel conſilii tenuitas, diffidentia, ac ſimilia vitæ ciuilis incommoda. Particularia, quorũ non eſt ſcientia, & ea, quæ a ſupernaturali Dei gratia deriuantur, iſtis eximenda: tantum enim philoſophia & experientia quod ad hæc definiunt, quantum in pluribus, ac in toto genere ſolet accidere. Atque iſtis omnia iuſtitiæ officia quæ ad alterum referuntur, viſi ſumus generatim pertractaſſe. ac quo ad hoc, ſolũ ſupereſſe videtur, vt de ſecreto naturali ac ciuili pauca diſputemus: quo aliorũ honoribus ac commodis, vrbano ritu, debite a ciuibus conſulatur.

Ariſt. lib. 3 Ethic. cap. 6.

CAPVT. XXVII.

Ciuile ſecretum colendum a ciuibus, quod aliorum famæ conſeruandæ idonee inſeruiat.

MVlta ſunt in homine facta ac cogitata, quæ Deus, naturæ auctor, quaſi ſigilli ſecreto clauſa & obſignata eſſe voluit. etenim ad cordium humanorũ cogitationes, & vota interius in illorum animis concepta, ne Angelorum quidem, vel Dæmonum intelligentiæ, quantumuis ſummo acumine prædıtæ, & innumerabili fermè impreſſarũ ſpecierum multitudine inſtructæ, peruadunt. Scio Theologos hac in re altercari, dum huius rei & penetralis cauſas inquirunt: nempe expendentes, an hoc proueniat ab intima qualitate actus interioris, an a peculiari Dei ordinatione. in hoc vero conſpirãt vniuerſi, quod ad ſingularem hominis dignitatem oſtendendam, neutiquam illorũ ſpirituũ mentes ad ea promiſcue peruadant: quo etiam fiat, vt ad Dei imitationem, homo quoque ſui conſilij arcano non penitus deſtituatur. Ob hanc cauſam ſecretorum humani cordis cognitionẽ adſcribunt ſacra eloquia vni Deo. *Scrutans corda & renes Deus. Quia renum illius teſtis eſt Deus, & cordis illius ſcrutator. Tu enim ſolus noſti corda filiorum hominum.* Quocirca, ait *S. Chryſoſtomus*, ſicut Deus ſolum hominum corda ſeu animas formauit, ita ſolus in eis ſecreta nouit.

Scotus in 2. d. 9. 4. 2. S. Thom. 1. part. q. 57. art. 4.

Pſalm. 7. Sap 1. 2 Paralip. 6 Chryſoſto. homil 23. in Mathe.

2 Auctor itaque iſtius humani ſecreti Deus. quinimo in ipſis cœlis etiam inter angelos quædam etiam eſſe voluit ſecreta, quatenus ex opinione multorum Theologorum, ita iſte angelus alium adloquitur, vti alterum prorſus lateat, quod ſignificare huic intendit. Ac quo ad humana, ſicut exiſtunt aliqua opera tenebrarũ, vt ait Apoſtolus, ita Deus tenebras condidit, in quibus interna deliteſcerent, & ab aliorũ hominum cognitione ſeu luce procul manerent abſtruſa in abſcondito. Verũ quidem eſt, nullũ lucum, antrũ, receſſum, aut noctem poſſe Dei notitiam ab hominum factis aut cogitatis arcere. iſtis tamẽ, adeoque alijs medijs quã plurimis prouidit, ne palã omnibus fierent. Proinde immanis plane *Heliogabalus*, qui ſtuduit vt omnia ipſius ſcelera cunctis paterent: *Quippe ne latere quidem ſua patiebatur flagitia.* Quod, inter alia, Dei in nos miſericordiam egregie commendat, cum ipſe mitior ſit iudex in hominum peccata, quam homines eſſent eorum teſtes, aut inſpectores, ſi promiſcue omnia reſcirent. ne ergo vita noſtra eſſet perturbata, & humanæ malitiæ nimium obnoxia, non ſolum cordium tegumentis voluit conſilia noſtra contegi, ſed alijs etiam velaminibus, veluti primorũ parentum folijs; quæ curioſum vel inſidioſum hominum adſpectum repellerent. Imo miſericordiæ ſuæ certa impreſſione aliquando dat ſignificationem Deus, quaſi dedecora noſtra non ipſe intueretur, nobis fauorabilem amoris ſomnum in ſe admittendo. quo tam longe abeſt, vt ea nobis exprobret, vt famam noſtram diuulgatione aliqua denigret, vt ne ea aſpicere quidem videatur. auertit ſæpius oculos ſuos a peccatis noſtris, & voluntatem pariter deflectit a propoſito nos etiam commeritos puniendi, vel defamandi. Cuius ſecreti adeo amans extitit, vt ſacramento etiam confeſſionis eius vim inter nos plurimum corroborauerit: ac iuſſirit, vt ſacrum hoc & ſacerdotale ſecretum, eſſet omnino apud nos inuiolabile. Ob quam cauſam docuit *S. Thomas*, ſigillum ſecreti ſpectare ad neceſſitatem ſacramenti: hoc eſt ſine hoc ſigillo idoneũ hominum ſaluti, non potuiſſe eſſe commode præceptum confeſſionis. & proinde ſubiungit, ſacerdotem, eius virtute imitari quodammodo Deum, cui facta confeſſio. *Deus enim*, inquit *Dominicus Soto, nec in die iudicij reuelabit peccata remiſſa ad confuſionem, ſed ad cõmendationem & gloriam pœnitentium.*

S. Thom. 1. part. q. 107. art. 5. Caiet. ibid.

Herod. Hel.

Math 8. Pſalm. 50.

S. Thom. in 4. d. 21. q. 3.

Dom. Sot. de Teg. ſec. memb. 3 q. 4

3 Quod ergo huiuſmodi ſecreta recondi voluerit Deus, in imperuia abyſſo humani pectoris, inde nobis ſignificauit duo, ad officium noſtrum plurimum conducentia: ſcilicet loci ſeu receptaculi dignitatem, ſimul ac curam noſtram ea in illud inferendi ſolum quæ decent, ac reijciendi ab eodem quæ haud expediunt. Secretorum hoc aſylum magna ex parte conſtat Dei Imagine in nobis: vtpote intellectu ac voluntate. proinde ad indicandum ſummã præſtantiã iſtius Imaginis, velum ſeu cortynam illi Deus induxit, quæ aliorum oculos, iuxta ac cogitationes repelleret, & hominis cum ad cogitandum, tum ad volendum, imperium inexpugnabile ſtabiliret. hac percepta in nobis excellentia, ſubinde informamur, quod nõ niſi pulcra ac precioſa, ſint a nobis admittenda in hoc diuinæ imaginis penetrale: appre-

henſionum vero & affectionũ ſordes longe ab eo remouendas. Quod cum interdum minus præſtemus, Deus videns nos in hoc ſecreti diuinũ vas, impuras paſſim apprehenſiones, ac vitioſos adfectus admittere veluti ſecuros, id indigne ferens, & in ſui contumeliam factum interpretatus, impreſſiones illas in animo ad tempus abſtruſas, erumpere tandẽ permittit exterius in nefanda facinora: vnde honoris & exiſtimationis noſtræ iactura merito ſubſequatur.

4 Quamobrem vt in hac parte iuſtitiæ, qua fama non eſt lædenda, ciues ſint cautiores, ac diligentiores eiuſdem obſeruatores, proderit, naturam, qualitatem, & pondus famæ ac boni nominis exactius ſecũ animis trutinare. Fama itaque hæc, de qua loquimur, non exurgit ex opinione, qua homines eſſe reputamur, ſed qua virtute præditi: vel certe quatenus a vitijs immunes ab alijs exiſtimamur. ex quo colligere licet, præſtabilius eſſe bonum diuitijs, famam, cum proximius ad virtutem accedat, ac nota ſit illius formæ in homine nempe virtutis, quæ principaliſsima, quod diuitijs non competit.

Dom. ſol l. 4. de Inſt. & Iur q. 6. ar. 3

Proinde iniqua detractio a fama, grauius peccatum fuerit, quam ſit furtum. licet eo grauius homicidiũ, in quo ſimul cum vita ipſum etiam fundamentum virtutis, famæ atque meriti penitus extinguitur. Eſt porro fama, ſeu bona de aliquo concepta opinio, ad exemplar vitæ corporalis baſis, & origo plurimorũ aliorũ bonorum.

S. Tom. 2. 2 q 73. art 3 q 33 art 5.

Qui enim in iſtis integri, iidem apti, quibus in commercijs ciuilibus fidatur: quibus ſecreta committantur, quibus honores ac magiſtratus deferantur. contra, qui in iſtis læſi ac diminuti, inepti plane redduntur ad omnia officia in ſocietate humana exercenda. Ac tanti eſt momenti iſtius bonæ famæ exiſtimatio, vti magnam dulcedinem, ſimul ac animi quietem illi in hac vita præſtet, qui eius conſcius: tametſi iniquior vel turbulentior fortuna alia omnia bona ipſi abſtulerit. ac proinde ingens malum erit, illius pati damnum, ex quo non ſolum priuatio iucundæ tranquillitatis in aliquo propagatur, verum animus in eodem deijcitur, abijciturque ad quandam ſui incuriam atque cõtemptum: vnde pronus etiam euadat poſtea ad cũcta actionũ dedecora, pudore ſemel excuſſo, omnique ſpe laudis vel commendationis expugnata. Hinc merito dixit Sapiens: *Melius eſt nomen bonum, quam diuitiæ multæ: ſuper argentum & aurum gratia bona.*

Prov. 22.

5 Loquimur autem modo de ſecreto delicto, cuius detectio iuſtitiæ aduerſatur, ac morum proinde ciuilitati. neque id euenit ex eo præciſe quod ſecretum: quandoquidem aliorum virtutes, quantumuis ſecretæ propalari ab alijs poſſint: ſed quod tale ſecretũ, ex cuius diuulgatione inſigne detrimentũ ſequitur contra bonam famã & exiſtimationẽ alicuius. Secreti autẽ iſtius natura melius conſtabit ex eius oppoſito, nempe ex eo, quod apertum ac retectũ. Dicitur itaque factum hominis minus honeſtũ in hoc genere publicũ, notorium, ac manifeſtum: publicum, pluribus id ſcientibus: notoriũ ex facti ipſius natura increbreſcente, & ex iure: vtpote, confeſſione partis iuridica, vel ſentẽtia Iudicis: manifeſtum, cui nullum dubium aut excu[illegible] obtẽdi poſſunt. Alterius quoque crimẽ multis modis detegere poſſumus. primo, correptione fraterna, quæ in priuato exercetur, illud delinquẽti exponendo. Deinde eadem correptione, rei crimen alijs denunciante, veluti vni aut alteri, ſeu prælato in Eccleſia. Reuelatur quoque crimen methodo quadam iuridica, quæ non refertur vt prior ſpecies ad bonum noxij, ſed ad commune bonum iuſtitiæ, licet id pœnam ſequatur illius, cuius cauſa aperitur: veluti inquiſitione, accuſatione, & ſententia iudiciali. Matth. 18.

Et quidem ad hoc poſterius genus poſtulatur maior ratio cogniti & apparentis, quã ad prius: in quo etiam requiritur criminis aliqua penes alios notitia. nam de actibus internis non inſtituitur correctio fraterna, aut denunciatio Euangelica. potiori ratione non poteſt quis teſtem agere, aut de alterius ſcelere ad mandatum ſuperioris aliquid fateri, niſi culpa aliquo modo prius innotuerit: videlicet indicijs probabilibus, clamoroſa infamia, aut aliqua alia ſemiprobatione. nam ſuperior non habet ius interrogandi aliquid in ordine ad crimen, niſi cauſa ad eius tribunal peruenerit. at pertinere non poteſt, ſi ſit omnino ſecreta. Vt enim eius tribunal eſt conſpicuum & viſibile, ita cauſa ad illud adducenda debet eſſe aliquo modo nota & excuſſa. qua facta manifeſtatione circa illud, quod directe ad eius tribunal ſpectat, tunc de antecedentibus ac conſequentibus, quæ naturis ſuis vel indifferentia, interrogare poterit Iudex, vt tandem ad perfectam criminis notitiam deueniat: ac tunc is, a quo aliquid petitur, tenetur ad eius mentem de ſingulis reſpondere. Ex quo ſequitur, nõ poſſe aliquẽ interrogatum de alterius crimine illud licite prodere, quando iudex nõ obtinet ius interrogandi, nec procedit ex more iuris, ſed ex leui aliqua ſuſpicione, vel malitia incitatur ad interrogandum: tametſi is a quo petit, priuata ſua ſcientia nouerit talem, reum eſſe illius criminis, de cuius facto ab eo inquiritur. Iam autem diſputamus de ſecretis criminibus vel defectibus, de quibus nullus poterit iure illud prælato denunciare, aut in foro de eis aliquid teſtari: ac pronunciamus, omnino ciuile eſſe ex naturæ ipſius inſtituto, illud cognitum aut ſuſpectum reticere, atque alios cælare: niſi graue aliquod detrimentum vitę, ſcandali, honoris, aut rei familiaris, fecerit in contrarium.

9 Cum itaque conſtet, inter præcipua huiuſce vitæ bona iure habendam bonam famam, illius damnum nullus, ſecretum ſcelus patefaciendo, alteri irrogare poterit, abſque eiuſdem pœna aut detrimento grauiſſimo. at quis ſecretũ noſcenti tradidit poteſtatem hanc puniendi vel nocendi? non natura certe, non magiſtratus: iniquus idcirco, qui alterius crimen publicando eũ caſtigat, pœna inter alias acerbiſſima, vel damno mulctat ingentiori, cum magiſtratus non fuerit. non enim alicui attributa facultas alterius crimen deferendi, niſi vel in bonum ipſius, aut bonum aliorum ex iuſtitia procurandum: vtpote denunciando, accuſando, inquirendo, teſtimoniũ ferendo vel iudicando.

Qua-

Quapropter qui hoc detrimento aliquem perſtringit, vbi hi fines deſiderantur, iniuſte nocet & immaniter deſeuit. Quotquot ergo pij ciues, illi omnes vel religioſiſſimi extitere in ſecretis aliorum ſeruandis, etiam vbi periculum non erat alicuius detrimenti eis ex detectione inſerendi. Chariſſimum, iuxta ac prudentiſſimum habuit fratrem *Satyrum S. Ambroſius*: nihilominus ſecreta ab alijs accepta illi non demonſtrabat. *Nam cum omnia eſſent nobis communia, indiuiduus ſpiritus, indiuiduus affectus, ſolum tamen commune non erat ſecretum amicorum: non quo conferendi periculum veremur, ſed tenendi ſeruaremus fidem.* Interdum ciues ſua facta ſecreta, etiam minus honeſta, alijs prudentiuribus committunt, vt optimum ab eis capiant conſilium, vnde euitétur mala, quæ ex eis prouenire poſſent. eorum idcirco euulgatione prohibentur ciues ab hoc ſalubri inſtituto ac commudo inquirendo, cum ſe inde nnceri ac defamari intellexerint. Enimuero exiſtimarem, hoc genus crudelitatis, quo in bonum alicuius nomen debacchatur, eſſe immaniſſimum. proinde, vel ratione deſtitutus, non nouit is, qui alieri detrahit, momentum ac pondus boni nominis, aut infamiæ malignitatem: vel ea noſcens, cunctorum mortalium crudeliſſimus, omne decus conciuium deturpat, integritatemque eorum fœde dilacerat. Viſo alicuius proiecto cadauere, illico ſubit animum inſpectoris ciuilis hominis, illud humo contegere, ac prohibere aliorum oculos, ne in eius turpitudines ac miſerias intendant. Certe, quod ad bonum nomen, ſecreto aliquo crimine oppreſſum ac contaminatum, æquius efficere, ne ab alijs videatur hæc nota dedecoris ac vituperij, quam corpus tabefactum ſepulturæ tradere. Ingenium itaque ſecreta vulgantis, proditorium, barbarum prorſus, & truculentum.

Ambroſ. de obit. Satyr.

7 Hoc quidem ciuile officium plurimũ confirmauit Chriſtus Dominus ita ſtatuendo: *Quod ſi peccauerit in te frater tuus, corripe eum inter te & fratrem ſolum*: quibus puro ac mero bono corrigendorum proſpexit. Voluit enim vt correctio adhiberetur non niſi in eius vtilitatẽ, interim ſecreto obſignari ſtatuit hoc officium charitatis, ne alijs conſcijs, reus infamia inde laboraret. quod eo diligentius obſeruandum, quo conſtat in hoc negocio hominem ſæpius homini prorſus eſſe lupum maxima crudelitate efferatum; ac pluribus eſſe in delicijs, de alijs peſſime loqui ac fabulari.

Math. 18.

8 Et quidem ſi hæc ſecretiora delicta extra correctionem fraternam, inquiſitionem, & accuſationem iuridicam paſsim diuulgarentur, plurima in ſocietate ciuili ſequerentur incommoda. hinc enim iurgia & contentiones grauiſſimæ manarent, nulla iuris forma interueniente, quæ litem terminaret: nullos alteri fideret, ac interdum ob infamiam vnius criminis redderetur aliquis ineptus ad omnia plane munia in republica exercenda, alioquin eidem commodus futurus. Neque ſatis eſt, quod ab aliquibus dictum accepi: ſi ſecretum crimen propalans, nihil præter veritatem ſe dicere cauetur, neque mentiatur: nam cum hoc conſiſtit quod extremam iniuſtitiam in alium exerceat: & veritatem etiam dicendo quis poteſt multipliciter contra eandem iuſtitiam delinquere. Romani idcirco, licet vt ſecretorum criminũ conſcij eſſent, delatoribus aliquando vſi, nihilominus propter mala, quæ inde ſequebantur frequentius, eos caſtigabant, vrbe etiam fugabant, & interdum occidebant, vt ſcribunt *Spartianus*, & *Xiphilinus*. Non ergo licet, notitiam alicuius ſecreti criminis deponere apud amicum, quantumuis prudentem, & ſecreti illi commiſsi fideliſsimum cuſtodem: nam ſaltem iniuria erit, apud hunc non obtinere reum bonam opinionem, ſed haberi ab ipſo potius infamem ac indecorum. quod ſi prudenter iudicatum fuerit, e re eſſe alicuius, vt fideli amico detegatur ipſius ſecretum crimen, tunc conſultum fuerit, eius obtenta licentia illud præſtare. & in hoc caſu vſui eſſe poterit nonnunquam ratihabitio: nempe quando æſtimatum, debere illum in hoc conſentire, aut velle vt alteri, qui ei commodo eſſe queat, ipſius offenſa renuncietur. Imo delicta notoria aut publica, ſiue iure, ſiue reipſa talia fuerint, neſcientibus ſine iniuria dici non poſſunt, niſi moraliter certum, peruentura alioquin ad eorum notitiam. nam cum pœna ſit ipſi reo apud hos infamari, non conſtat, quod iſte vel alius, priuatæ perſonæ, habeant auctoritatem eam iuſte infligendi: præſertim vero, ſi aliquot annorum ſpacio aliquis recte vixerit, alioquin facto vel iudicio prius infamis: nam tunc famam recuperaſſe cenſebitur, vt recte *Azorius* animaduertit. Imo ſi aliquis diceret, ſe a tali vel tali audiuiſſe hunc aut illum aliquod flagitium commiſiſſe, ſi perſona ſit grauis, qui hoc refert, famam alteri adimit: ſaltem ſuſpicionem in audiente ingenerat eiuſmodi perpetrati flagitij: quod ſine dubio graue erit ei damnum, & pœna acerbiſsima. Cum itaque fama recenſenda inter bona præſtantiſſima: cumque eius ablatæ reſtitutio ſit difficillima: quandoquidem lethalem quaſi ictum, deflorationem irrecuperabilem criminatio ei inferat, & decus omne eius in perpetuum deuaſtet, maxime ciuili viro cauendum a detractione, & ſecretorum criminũ propalatione. *Heſiodi* eſt animaduerſio, quod infamia leuatu ſit facilis, portatu moleſta, depoſitu difficilis. *Denudare autem amici myſteria*, ait *Sapiens*, *deſperatio eſt animæ infelicis*. vergit itaque genus hoc iniuriæ in ipſum reuelatorem, quatenus illum reddit ineptũ, cui quis fidat, idque cũ ſumma ipſius infelicitate: vtpote cariturũ vtili commercio amicitiæ.

Spartian. in Seuer. Xiphilin. in Tib. 3.

Azor. Inſtit. moral. part. 3 lib. 13. cap. 6

Heſiod. oper.

Eccl. 27.

8 Immanius porro eorũ factũ, qui ex leuibus argumentis & indicijs, publice alios criminũ arguũt. Bona fama res plane delicata, vix abſque violatione ab hoſtili manu aut lingua tangi poterit: cum vitio naturæ prompti, qui in peiorem partem omnia indicia interpretemur. Et qui in hanc iniuſtitiam proniores, illi plerumque famam ſuam conſtupratam plane animaduertentes, eam in alijs violare impudentius audent: qui nullis virtutibus inſtructi, exiſtimant, cumulo quaſi ab ipſis facto dedecorum, & opprobriorum in conciuium nomina, opportunius ſe euaſuros ad faſtigia dignitatum, ad inno-

centiæ laudes. Plerumque non attendunt hi ad vtilitatem reipublicæ, aut ad eius, qui defamatur bonum, ſed ſolum ad ſuam nocendi libidinem, dum libere effundunt accuſationes, ſcommata, detractiones in aliorum famam: quibus volupe, in rem maximi momenti crudelitatem exercere: quorum idcirco ora non aliter fumo deturpari mihi videntur, quam luporum roſtra ſanguine purpurati, quæ in innocentum agnorum viſcera præuio dente demerſa fuere. leue certe, garrulum, inhumanum taliter detrahentium ingenium. Cui, quod imbecilliras aut pauor adhæreant, nullam aliam quærunt vindictam, aut vim æmulandi profitentur, quam halitu ſuo tetros rumores ſpargere, & piceis nebulis vel ſolis radios interdum inuoluere. Vbi hoſtis non adeſt, ibi ferociunt ignobiliter: vbi ſecuritas adeſt, ibi ſuſurrant illiberalius: vbi ratio, vbi ingenuitas deſiderantur, ibi impudentius de aliis obloquuntur. atque quod ad violenta facta, ignobile, de imbecillo vindictam ſumere: cui potius ignoſcere ac parcere illuſtrius. proinde cum defamatores in eorum famam inuadant, qui vel abſunt, aut contumeliam repellere non valent, eo oſtendunt ſe ab omni animi magnitudine turpiter defeciſſe, immaniter in impotentes ſumma etiam clade debacchantes. Vile hoc vitium, & vltra muliebrem ſortem petulans, impotenſque. hactenus de partibus iuſtitiæ diſputaſſe ſufficiat; ad Temperantiam pertractandam iam accedendum.

CAPVT. XXVIII.

De munere ciuilis Temperantiæ quantum ad optimum corporis ſtatum.

Ariſt. 3 Ethic. cap. 10. lib. 1. Magnor. Moral. cap. 50.

EXplicatis modo virtutibus rationabilibus, ſeu ad voluntatem hominis ſpectantibus, ſupereſt agamus de eis, quæ appetitum, homini cũ bruto communem moderantur: ac primo loco de illis, quæ appetitum concupiſcibilẽ recte inſtituere dicuntur, quod huius facultatis munus natura ſit prius munere appetitus iraſcibilis. Temperantiæ itaque ſedẽ aliqui conſtituunt in ipſo appetitu ſenſitiuo concupiſcipili, quæ ibi tanquam frænum, cibi ac potus deſiderijs modum imponat. alij autem, quod omnis virtus ſit vel intentio finis, vel electio mediorum ex libertate ad illum, temperantiam intuentur potius in hominis voluntate, cuius ſolius proprium, ſe hac illacue dare & inflectere, rationem vel ſenſum ſequentis. Hoc tamen genus diſtingui interim volunt ab eo virtutum rationalium, eo quod non circa alterius bonum, vt illæ, ſed circa proprium ipſius operantis, verſetur: tametſi in voluntate, nempe quatenus concupiſcibili, adæque cum illis, tanquam in communi ſubiecto, ponatur. Quod vero ad operationem temperantiæ concurrat tam appetitus concupiſcibilis rationi parens, quam voluntas eam eliciens, idcirco frequentioribus actibus in vtriſque generari habitus ſeu habilitates quaſdam exiſtimandum. illud autem quod in appetitu producitur appellat

S. Thom. 1. 2 q. 56. art. 3 4 & 6.

Ioannes Bachonius non habitum, ſed habilitatem, ſeu ſecundum *Auerroem* virtutem *Obedibilem*: cuius vt promptus reddatur ad obſequendum voluntati, dum recte imperat: habitum autem virtutis attribuit tantum voluntati, conſtituenti in cibis ac potibus debitas mediocritates. Sane, vt mihi videtur, magis erit ex dignitate virtutis, eam afficere voluntatem, denominatione externa dictam concupiſcibilem, quam appetitum; cum illa huic multum naturæ officio antecellat. & cum virtus ſit animæ præſtantiſſima functio, vbi aptius reponenda, quam in eius facultate nobiliſſima, vt diſſeruit *Scotus*? Quocirca ſicut diſtinctio ponẽda habituũ & habilitatum in voluntate, & appetitu ſenſitiuo, quantum ad temperantiam, ita eiuſdem mediocritas duplex conſideranda: vna, quæ ſit paſsionis in appetitu concupiſcibili, altera quæ rei, in ipſo obiecto. mediocritate primum ſeruata in ipſis eſculentis & poculentis, veluti obiectis, inde poſtea deuenitur ad ſpectandam mediocritatẽ in affectu appetitus. quæ quidem rei mediocritas neque conſiſtit in indiuiſibili, neque ſimpliciter & abſolute a re ipſa ſumenda, ſed ab ea vt ſubeſt vario reſpectui ad operantem: vtpote ad Iuuenem, vel ſenem, valentem, ſiue ægrotum, ſubiectum denique diuerſimode ex particularibus circumſtantijs affectum.

Bachon. in 3. 6 D 35 art. 2

Auer. lib. 1. Ethic.

Scot. in. 3. d. 33 q. vnic

2 Quod ſi humanorum corporum rationes ducere ſit ciuile, profecto ſtudium temperantiæ eis conſtituendis valde opportunum, ciuilitatis eximiam eſſe partem conſtabit. Cum vero craſſior voluptas hominem quod ad externã ſpeciem deturpat, vt conſtat ex intemperantia & luxuria, ideo, vt notat *S. Bernardus*, ei oppoſitam temperantiam, quæ conſiſtit in moderatione, aut expulſione talis voluptatis, ſcriptura appellat *Sanctificationem. Hæc eſt voluntas Dei*, ait Apoſtolus, *ſanctificatio veſtra, vt ſciat vnuſquiſque veſtrum vas ſuum poſsidere in ſanctificatione & non in paſsione deſiderii. non enim vocauit nos Deus in immunditiam, ſed in ſanctificationem. Liquet* inquit *S. Bernardus, quod ſanctificationem ex temperantia ponit*. Hanc ſanctificationem ex temperantia obtinuit *Dauid* cũ ſuis aſſeclis: *Si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudiuſtertius, quando egrediebamur, & fuerunt vaſa puerorũ ſancta*. Quãobrem quod ad hoc inſtitutum, quædam in ipſo corpore adnotanda, & alia in ipſis eſculentis & poculentis, in eorũ nutritionem directis, expendenda. Corpora, quod actione natiui caloris in humidũ, continuo deficiant ac defluãt, ideo humidi reparatio a cibo ac potu identidẽ requirenda, quorum ſubſtantiæ in chylũ, ſanguinem, carnẽ, oſſa, cartilagines, neruoſque vi caloris alteratæ tranſeant ac demigrent. Huic autem calori nutrici ſubſeruit triplex facultas. prima, eſt vis attractiua ſeu retentiua, firmiter ac tenaciter illud attrahens & tenẽs, ſeu actiuo applicans, quod in ſanguinẽ mox demutandũ. quæ facultas ſi flacceſceret, protinus concoctio omnis intercideret: quandoquidẽ alimentũ intẽpeſtiue alio dilaberetur, priuſquam ex illo hauſtus ſuccus traheretur; perinde ac ſi manu decidente, ori apponendus cibus, fruſtrata natura, excideret. Altera eſt facultas ipſa nutritiua, qua

1. Theſſ. 3.

Bernar. Sermo. 22. in cant.

1. Reg. 21.

ſubſtantia

ſubſtantia alimenti conuertitur in ſubſtantiam aliti. poſtrema eſt facultas ſordium expulſiua; nullus eſt enim cibus tam defæcatus, qui non ſit ex aliquo ſui fæculentus & illi materiæ coniunctus, quæ excernenda, quandoquidem inepta, quæ in ſubſtantiã aliti tota mutetur. quæ quidem facultas ſi eneruis eſſet & languida, illico illis conſtipatis ſordibus, natura obrueretur. Quibus tribus animæ facultatibus reſpondent ex parte ciborum tres contrarietates, cum quibus illis a natura obluctandum: ne putemus hoc naturæ opus abſque pugna placide confici, aut ſine reſiſtentia abſolui. Facultati retentiuæ aduerſatur alimenti pondus, maxime ſi fuerit eius materia copioſa, aut ſua pinguedine viſcoſa: ac propterea vt illud obſtinatius retineat natura, cõfirmatis debet eſſe neruis, viribuſque: neque ita tamem valida, quin continuo vſu & conflictu indies, decurrente vita, ſenſim extenuetur, ita vt vel ſola creſcente ætate, perpetuò diminuatur. Etenim inter contraria, vt eſt actio, ita ab eis etiam in vincentia ipſa redundat reactio ſeu repaſſio, ſuperantium vires paulatim debilitantes. Nutritiuæ facultati contraria eſt ipſa ſpecies cibi, quæ non niſi ægrè extrahitur a ſua propria natura, & in alienam transfertur, vt ſatis manifeſtum: proinde nutritionis opus ſemper peragitur cum aliqua corporis intemperie, & quaſi febre, propter violentiam a cibo illato in ſtomachum, & alias viciniores partes. Denique facultati expultrici opponitur renitentia excrementiciæ materiæ, quæ non niſi illata vi expellenda. atque in iſtis pariter duabus facultatibus verum, quod diuturniori & propria qualitate materiæ continuò poſt annos conſiſtentiæ, infirmiores reddãtur. Non ergo mirum ſi virtutis ac morum actiones propagantur in nobis cum difficultate & congreſſu quodam bellico, quandoquidem non niſi cum conflictu ac pugna, vel naturæ ipſius officia in nobis tranſigantur.

3. Quæ vero a natura in hunc ritum retinenda, & eijcienda, triplicis ſunt conditionis. quædam ſunt alimenta, quædam medicamenta, alia voluptatis irritamenta. alimenta conuertenda in ſubſtantiam aliti, & propria forma exuenda: medicamenta adeo naturæ inimica, vt abire in ſpeciem aliti omnino renuant: ac inter ea aromata: proinde vi quadam expellenda. eorũ autem finis, noxios humores eijcere, & ad hunc effectum naturæ oportune ferunt ſuppetias. irritamenta voluptatis cenſentur condimenta, nunquam tranſmutanda in ſubſtantiam aliti, niſi aliquem gradum in ſe retineant alimenti. iuuant autem, dum appetitum in cibum acuũt, vt id quod magis ſapiat, magis etiam nutriat. ſin verò nullam vim ſortiantur nutrimenti, medicamenta ſunt mera, & venena. Alimentum quidem, vt obſeruat *Galenus*, nullum tam purum apud nos, vt non in ſe complectatur aliquam rationem veneni, maiorem aut minorem iuxta qualitatem ſpeciei ſuæ intrinſecæ. maxima quidem vis veneni ſtatim interficit, minor ſuperari & excerni poterit a natura. Venenum autẽ illud omne æſtimatur, quod naturæ, & eius vitæ inimicum, & quod admiſſum in ſtomachum,

Gall. de vſu. part.

propter contrarietatem quam in ſe complectitur ad naturam, repugnat prorſus in eius ſubſtantiã immigrare: proinde ſolum ab ea repellendum. tale aliquid in optimis & ſelectiſſimis cibis eſſe admixtum, plane manifeſtum, cum neque purum alimentum, ſicut neque elementum, ſit inuenire poſſibile. Medicamenta prorſus venena exiſtunt: nunquam enim tranſire aut migrare volunt in ſanguinis coloniam, propter hoſtilem quandam vim in eum, qua imbuuntur, cum quibus, vt inimicis dum natura excitata colluctatur, noxios humores ſolet pariter cum eis contendendo exturbare. Irritamenta voluptatis, vtpote condimenta, aromata, fructus, plerumque vel ſunt medicamenta, vel mera venena, nullo commodo inſeruiẽtia: quinimo potius plurimum lædentia. nam cum non conuertantur in ſubſtantiam aliti, maximum interim negocium faceſſunt naturæ, vt alteratione deuicta, demum eijciantur, ac eo magis noceat, quo fuerint qualitatis pertinacioris: inde enim laborare debet natura operoſius, quo ea alteret, & ſubinde exterminet.

4 Quod attinet ad vinum, quædam eius quo ad hoc, particularis proprietas obſeruanda. Duo poſſumus in hauſto vino ſpectare. primum vt vi caloris naturalis in ſtomacho, compellatur propria natura exarmari, ſpoliari, & ſic tranſire in ſubſtantiam aliti: alterum, vt abſque hoc effectu dumtaxat expellatur. Et ſane vtrũque naturæ officium valde difficile ac moleſtum propter ingentem quandam vini poteſtatem, quam habet ad ſe defendendum, & vtique maturæ muneri reſiſtendum. Sine dubio vini virtus, vt ad agendum, ita ad repugnandum, efficaciſſima. actiuam eius vim percipimus ex eiuſdem ſpiritibus plane aëreis ac igneis, qui in illo redundant & eſixliunt. ac videmus, illos eſſe adeo feruentes, vt in muſto dolia munitiſſima diſrumpant, per denſiſſima ligna ſaporem ac colorem ſuum traijciant. admiſſum proinde vinum in ſtomachum, non ibi iacet iners aliquod pondus, ſed ſtatim ac a naturali calore impetitur, ſeſe recolligit, ingens bellum reagendo ac renitendo illi indicit. quæ quidem contentio excitat calorem quendam extrinſecum, veluti febrilem, qui valde contrarius calori naturali, ac illum nõn aliter debilitat, quam ſolis radius ardorem ignis compeſcit in eum delatus, vt ait *Ariſtoteles*.

Ariſto in prob. cap. 8.

Vina parant animos veneri, niſi plurima ſumas,
Et ſtupeant multo corda ſepulta mero.
Nutritur vento, vento reſtinguitur ignis:
Lenis alit flammas, grandior aura necat.

Ouid. de Remed.

Inde conſumpto humido naturali, ſiccitates generantur, ſubſequuntur infrigidationes, demum arente cute, ſenectus ante proprios ſuos annos ætatem deflorat, & præoccupat. Hoc ipſum vinum, propter ſuos ſpiritus, eſt indole valde ſubdola ad incommodandum. nam palatum eis afficiens in homine, vehementius deſideriũ ingurgitationis procurat. receptum autem in ſtomachum, propter obſtinatam ac ſpiritoſam ſuam qualitatem, haud parum naturam debilitat, & ex conflictu plurimum eam delaſſat. Euaporati autem in cerebrum hi ipſi ſpiritus,

quod hoc, frigidum & humidum, illi feruentiſſimi, extenuant, ac in illo omnes corporis neruos, ipſamque generandi vim, quæ a cerebro dependent, exſcindunt ac deuaſtant. Siue ergo vinum conuertatur in ſubſtantiam ſanguinis, ſiue excernatur ſolummodo, neutrum contingit abſque magna corporis intemperie, iuxta ac ab illo fortiſſima naturæ repaſſione, & ex conſequenti ſingulari vitæ detrimento. Teſte *Plutarcho, vinum natura eſt vehementis, & velocis efficacia.*

Plutarc. lib. de tuend. valetud.

5. Quibus prænotatis, vtile omnino, ac ciuile ſtudium merito haberi debet, qua certe notitia, qua accurata experientia, temperiem, poteſtatem ac diſpoſitionem proprij corporis exactè vnumquemq; apud ſe perſentiſcere: hinc enim ad faciliorem digeſtionem melioremque naturæ in cibos ac potum victoriam procurandam, ciues commode inſtrui poterunt. Enimuero indecens valde, ciuem, quo ad externa eſſe eximiè doctum & oculatum, in eis vero ignorantem reperiri, quæ vitam ipſius, & id quod eſt, in ſe includunt. *Illud eſſe verum arbitror*, inquit *Plutarchus, conuenire, ne ſui quiſque pulſus peculiares rationes ignoret. ſinguli enim diuerſi ſunt, neque ſuæ temperaturæ ſit imperitus; quā ſiccū habeat corpus, neque quarum rerū vſu vel iuuari ſoleat, vel offendi. Siquidē ipſe ſui ſenſu caret, cæcuſq; ac ſurdus corpus inhabitat, quiſquis ita diſcat ab alijs, medicum percōtās, vtrū rectius æſtate valeat, an hieme, & vtrū humida facilius accipiat, quam ſicca, & vtrum pulſum natura denſum habeat, an rarum.* Vt enim ſui cognitio generale quoddam morum principium, ita horum peritia, vitæ, adeoque & morum, qui ab ea deriuantur, fundamentum, vt poſtea dicemus. Certe a natura alienum, quempiam eſſe in ſeipſum cæcum carnificem, & *Atropon* quandā proprijs manibus inſcitæ cupiditatis, ſibi ipſi vitæ filum intempeſtiue intercidentem. Neque ſolum hac in re ex intelligentia ciuis ſibi vtilis, & eadem optimus cuſtos ſuæ vitæ, ipſi a Deo concreditæ, æſtimabitur, verum inſuper alijs commodus: imo & reipublicæ fauſtus inuenietur, qui ad normam temperantiæ victum conſtituens, ſeſe eo habilem reddit, quo animo ac corpore plurimis prodeſſe poſſit ac velit. Huiuſmodi enim mente perpendens abiectam conditionem cibi ac potus, dedignabitur nobilitatem ſuam, ritu plane bruto, ad eam ſordide abijcere. idem cogitationes ſuas reflectēs ad turpes eorum formas in ſtomacho coalitas, nihil fermè ab extremis fæcibus diſcrepantes, horrebit plane, eis congerendis curam nimiam aut ſumptus ingentes impendere, aut velle, vt ipſius omnis contentio in præcinſas ſordes deſinat, exeatque demum in fœdiſſimam illam illuuiem excrementi, vt admonuit *S. Chryſtomus.*

Plutarc. lib. de tuend.

Ariſt. 3. Ethic. cap. 10.

Chriſoſt. hom. 2. de prouident.

6. Vt ergo hoc munus naturæ, eius reparationi & nutritioni addictum, ad rationem temperantiæ ciuilis membratim deſcribamus, incipiendum a facultate eiuſdem attractiua, ſeu etiam retentiua. Hæc quidem poteſtas ita naturæ ipſius lege inſtituta, vt ingeſta in ſtomachum ad ſe trahat, ſiue vt ex eis ſalutaris ſuccus hauriatur, ſiue vt actione naturalis caloris corrupta, tanquam nociua, expellantur, & quidem per omnes corporis partes, quæ alimento ſuſtētandæ, diffuſa eſt hæc eadem virtus attractiua & retentiua: cum ſingulæ præparatum nutrimentum ad ſe cogunt ac retinent coactū, vt poteſtas nutritiua opus nutritionis ſubinde perficiat. Itaque hæc virtus libenter ad ſe rapit, quę naturæ alendæ ſimiliora, & veluti ſymbola, ac ita diſpoſita, vt magnum momentum conferre poſſint ad nutritionem; quæ pariter eam ob cauſam retinet mordacius. Si autem fuerint aliqua mera venena, medicamenta vtpote, aromata, non conuertenda in ſubſtantiam chyli, ea ſponte non compellit ad ſe affluere, ſed ſolum, vt quemadmodum cum alio luctans, aduerſario ſe quodammodo immiſcet, quo eum deijciat, ita ſentiens natura hoſtile quid ſub ſpecie alimenti in corpus ingreſſum, in illud rabide inſilit, ac præſtat, vt viribus caloris naturalis deſtruatur, ac in ſordes eijciēdas redigatur. ac quod de attractu dictū, idē intelligi debet de ipſo cōplexu ac retentu. quo intelligimus, non alium cibum capiendum, quam illum, in quem eſt auida hæc vis attractiua & retentiua: non illum in quem ſenſus dumtaxat voluptatis præceps, a quo potius, vtpote aliter a natura inſtituta, refugit: veluti a fructibus, condimentis, aromatibus, medicamentis humoribus diſtillatis, in quibus nihil aut parū ſucci nutritiui cōtinetur. & quod in nobis a fine optimo nutritionis, aliorſū plerumque abeat palati guſtus, idcirco Deus nobis rationem inſeuit, quæ naturæ idonea, non ei ſolum ſua dulcedine adulantia, deligeret ad cōedendum ac bibendum. Alterum in hac ipſa facultate ſpectabile eſt, quod alimentum veluti forcipe retineat, donec calor natiuus, tanquam alter *Vulcanus*, opus nutritionis abſoluerit. Quēadmodum enim nihil in ferrum candens ſolerter imprimeret malleus, ſi non aliquo inſtrumento ad incudem ligaretur, ita vis digeſtiua, per omnes partes corporis diſperſa, nihil præſtaret, ſi non adeſſet hæc facultas retentiua, quæ materiam, vel reluctantem, viribus quibuſdam complexam ei ſubijceret. Ex quo percipitur, noxium eſſe nutritioni in vniuerſum, ſi hæc facultas retentiua fuerit a rigore ſuo relaxata ac remiſſior facta. hoc vero prouenit, ſi ab indito alimento identidem ſuperetur. vtpote ſi tanta fuerit moles cibi ac potus, quantum coërcere ac conſtringere commode non valet: hoc enim modo decidit magna eorum pars: quæ nutritioni ſubducta, in prauos humores & cauſas morborum ſubinde degenerant. Hoc ipſum ſimiliter contingit ex genere ipſorum ciborum, veluti non congruentium naturæ, neu aptorum vt cōuertantur in bonum ſuccum. huiuſmodi enim hæc facultas aſpernatur, faſtidit, fugit, ac proinde ſemicruda quodammodo permittit a ſe dilabi. quæ ſicut a nutritione arcentur, abiecta iam a retentiua facultate, ita vitæ euadunt contraria, humorum quippe prauorum dumtaxat ſeges & materia. Maxime autem hæc facultas eneruatur, quando cogitur frequentius dimittere, quod ad ſe aliquoties attraxit: ſiue hoc ex quantitate cibi, ſiue qualitate oriatur. nam vt arcus ſæpius tenſus ac remiſſus, vim ſuam paulatim amittit: ita ſi alimentum in facultatem retentiuam

Ariſt. lib. 3. Ethic. ca. 10.

Galen. lib. de part.

tiuā eatenus præualuerit, quatenus eā compellat tenacitatē ſuam paſſim ſoluere, antequā debito modo vis nutritiua opus ſuum perfecerit, inde vſque eo debilis euadet, vt nihil poſtea, etiam ſaluberrimi, tenere poterit: ſed vel a leuiori pondere cibi, vel eius qualitate, parum naturæ grata, profligat, omnia illico excidere patietur, quæ ad ſe ſemel pellexit. Hoc latus conſpicuum in ventris profluuijs, in abortibus, in ſtomachi per vomitus frequentibus euacuationibus: in quibus vis retentiua pœne frangitur, quod plumes ad ſe attracta cogatur dimittere, & quaſi ſoluere neruos & vncos digitorum aliquid cōplectentium. Et ab hac debilitate facultatis retentiuæ vniuerſa mala in hominis vitam, & corporis eiuſdem optimum ſtatum, deueniunt. id enim omne peſſimum, quod in corpus receptum, nutritioni nō inſeruit, & nihil aliud tunc eſt quam funeſtus hoſtis, velut in ciuitate prędo, qui in vitæ arcem penetrauit. Vt ergo hæc vis attractiua, ac retentiua fortis & acris perſeueret, modicis cibis vtendum, eiſque ſalubribus, quorum natura ipſa interna, non ſenſus guſtus, appetentior.

7. Sequitur facultas nutritiua ſeu digeſtiua expendenda. huius officium, per varias præparationes alterati alimenti, illud priuare propria ſpecie, & tandem conuertere in ſpeciem aliti. idcirco vt in hoc officio exequendo ratio in nobis ſit cautior, animaduertere debemus, alimentum non tantum hac facultate mutandum in ſubſtantiam aliti, ſed etiam ab eadem cum eo pugnandum, eoque pugna maiori, quo cibus ex inſita ſibi temperie magis actiuus, conſtipatior, aut quantitate amplior. Deinde cogitandum, non merè pugnandum, quinimo ex repaſſione detrimentum aliquod huic facultati quātumuis victrici perpetuo inferendum. Alio tamen modo decertat cum alimentis, & alio cum medicamentis. illa enim ita profligat, vt in ſubſtantiam aliti demum conuertat, & eis amice tandem ſuſtentetur: hæc autem ita ſuperat, vt penitus eijciat, inepta quippe, quæ vt priora, in vitæ ditionem digeſta tranſeant. Vtrimque vero naturam infirmari conſtat. nam omnis illata vis huic facultati, ſiue ab alimentis, eſt naturæ contraria, & proinde aliquid ſemper expellit de illius bono contrario. quo euadit, vt homines vel ſolo vſu ciborum, abſque omni externo malo, ſeneſcerent, ac tandem morerentur. Curandū itaque, vt ij cibi ſint in vſu, qui ſubſtantiæ alendæ ſimiliores, ac promptiores, vt in eam demutentur: huiuſmodi enim vel minimam ei imprimunt nociuæ qualitatis repaſſionem, & conſequenter parum eam debilitant. neque in hoc ſtudio fides adhibenda guſtui, qui tanquā proditor conſiſtit in ianuis, ſed menti, rationi & experientiæ. Vt autem melius hanc pugnā inter alimenta & facultatē nutritiuā percipiamus, diſtinguere debemus primò ſpaciū illud, in quo peragitur concoctio, & illud, in quo eſt abſoluta, & natura a tali opere refecta conquieſcit. Deinde animis ſeparare oportet duo genera caloris, quæ hic interueniunt. eſt enim vnum genus calor naturalis, inſtrumentum facultatis huius quæ proximè agit in qualitates alimenti, vt eas

Ariſt. lib. de longit. & breu. vitæ.

extermineet, & viduatam earum ſubſtantiam mutet in ſubſtantiam viuentis. alterum, quod oritur dum calor naturalis confligit cum illis alimenti qualitatibus, & eſt calor extrinſecus, adſcitius, innaturalis, calori naturali infeſtus, ac quodammodo febrilis, & notat *Galenus*: quo pacto ſeſe vino ingurgitantes, & magnam copiam ciborum ingerentes, rubere & æſtuare deprehendimus; calore nempe torenti ardentes: qualis, a radio ſolis, a veſtibus, calidiſque rebus oritur, & ad naturalem corporis calorem accedit.

Galen. li. de aliment.

8. Quantum ad illud ſpacium, in quo concoctio in motu verſatur, intelligendum, præcedentem famem, ad defluxum carnis vel ſanguinis, quandam induxiſſe in corpus intemperiem ac veluti morbum, eius condicioni moleſtum ac noxium. idcirco vt hac compreſſa, ad optimam temperiem natura in eo adſpiret, opus nutritionis eadem per medicamenta ciborū aggreditur: veruntamen quamdiu motui ſubeſt, tantum abeſt, vt nutritio optimam temperiem educat, quod potius cum maxima intemperie coniungatur. nam vt humanum corpus, dum vires exerit luctando, alterationem patitur, & intemperiem in ſe admittit optimo ſui ſtatui contrariam ita dum calor naturalis, vt partes ſicciores humore reſpergantur, connitens, pugnam init cum aduerſis qualitatibus alimenti, tunc vel maximè inſurgit & inflammeſcit calor quidam oppoſitus, qui cito eam extingueret, niſi maturò ſopiretur: ac maxima inde laborat natura intemperie, vt doctè *Ariſtoteles*, & *Galenus* obſeruarunt. Peracto autem conflictu, coactoque alimento in coloniam chyli aut ſanguinis, tunc demum calor naturalis deperditus partim humidi defectu, partim ipſamet cōtentione, eius ſiccitate veluti rore madefacta, ad mediocritatem ac temperiem quandam placidiſſimè reducitur.

Ariſt. lib. de breu. vitæ. Galen de Alim.

9. Secundo in loco calor naturalis comparandus cum calore adſcititio famis, & ipſius nutricionis præparatoriæ. inſurgunt itaque ſimul duo hoſtes in calorem naturalem. primus qualitas eſt cibi, quæ ne corrumpatur, vel ſuperetur, obſtinate renitur. alter, calor ille aduenticius, quem ipſa fames, & poſtea hæc pugna excitarunt. & ab vtriſque patitur calor naturalis ingentem aliquam reactionem, & nociuam ab vtriſque impreſſionem. nam dum alimenti qualitas ei reſiſtit, ac renuit proprio ſubiecto exigi, vim infert calori naturali, qua extenuatur. Viciſſim calor ille aduenticius haud aliter, vt notat *Ariſtoteles*, depaſcitur calorem naturalem, quam ſolis radius ignem in camino, ſi in illum fortè inciderit, quo fit, vt in hunc ritum debilitato ex manducatione ac potatione calore naturali, inde, etiam ex calidiſſimis cibis, ac vinis frigidi morbi, vtpote defluxiones e cerebro, podagræ, paralyſes, propagantur: ipſumque ebriorum ſemen, vt refert *Ariſtoteles* frigidum euadit. Quamobrem immoderatæ refectiones tantum ab ſunt ab eo, vt deperditas naturæ vires reſarciant quod finis eſt debitæ digeſtionis, quin potius eaſdem amplius diminuant. quod cum prædictis rationibus præſtent, tum

Ariſt. prob. cap 8.

ſpeciali

ſpeciali quodam modo cerebrum impetentes, idem conficiunt. nam e ſtomacho elati vapores vaſtæ ingluuiēi ad cerebrum, illud aut nimio accendunt æſtu, contra naturalem illius frigiditatem, vel plus æquo frigore conſtringunt. ex quibus cerebtum decreſcit, langueſcit ac deficit. Cumque omnes nerui, ac virtus ipſa generatiua, ab eodem ducantur, in illo diminuto, pariter ſuſtinent detrimentum.

10. Atque ex iſtis liquet, quāta cura ciui incūbit, vt certam rationem conſtituat eorum, quæ in ſtomachum dimittit. Videt enim, helluones nūquam ad naturæ quietem peruenire, ſed perpetuo artubus calere, perturbari, commoueri, concuti, & in omnem partem interdiu & noctu verſari impeditæ concoctionis æſtu. Facile itidem quis ſua intelligentia adſequitur, immodicos cibos, vina præſertim, aromata, condimenta, ac medicamenta, omnem naturæ vim ſenſim, imo aliquoties ſubitaneo aſſultu, conficere, ac ſemina morborum, per vniuerſos corporis artus, fœcunda manu inſpergere. Contra autem aduertere valebit, tenuem cibum, parabilem, naturæ vicinum, coniunctum eſſe cū dulci quietudine. cum ſomno gratiſſimo; demum eam temperiem corporis continere, quæ potiſſima optimaque; quæ diu floreat, neque annis facilè cedat in momenta peritura.

11. Duo itaque genera eſculentorum, meo quidem iudicio, deuitanda, vt nihil modò dicam de eorum nimia copia & exuberantia. primum genus delicatum eſt, & procliue omnino vt ſponte immigret in coloniam humani corporis: alterum, aromaticum. quæ ad primum referuntur, licet facilem admittant concoctionem ſui, eoque parum negotij naturæ faceſſant, nihilominus duo mala ſecum in corpus inducunt: nempe humorum exundantem copiam, ſimul ac inertiam iacentis ſtomachi, quo minus alia craſſiora ac communiora deinceps concoquat. Enimuero illa molliora, ac magis fluxa, cito quidem vi caloris naturalis diſſoluuntur, cæterum reſoluta deſpumant in flumen quoddam prauorum humorum. qui abſque naturæ damno minime retinendi, aut egerendi. ac talibus dumtaxat aſſueta natura, quod exercitio interea loci careat durioris pugnæ, languida euadit; quemadmodum ſi quis omni prorſus deambulatione diu abſtineret, eo ad ambulandū flaccidus & plane euiratus fieret. meliora idcirco nutrimenta vulgaria, & naturæ proxima, quæ vt ſatis ſint opportuna ad immigrandū in ſubſtantiam aliti, ita illam humorum abundantiam non inferunt, naturamque exercentia, eam vegetam exertamque perpetuò efficiunt & robuſtam. Aromata, maxime *Eſſentiæ chimicæ*, nihil prorſus ſucci aut ſubſtantiæ habent, quæ in aliti naturam vertantur, vt conſtat. & cum imbuantur qualitatibus valde actiuis, vitæ plane contrarijs, præſertim calidis & ab igne aut ſulphere deriuatis, inde alterationē a natura haud in ſe admittunt abſque vehementi in calorem naturalem reactione. & ex altera parte, ſicut pertinaciter obſiſtunt calori naturali, ingentem conflictum elicientes, ita calorem illum extrinſecum ſummo quodam gradu feruentem excitant & ſecum adducunt quo calor naturalis, vt iam dictum eſt, plurimum diminuitur. habenda itaque aromata, vt mera medicamenta, venena, ac mala neceſſaria, vt quidam de fœminis aſſeruit. Atque in hoc genere reputandum, vinum igne coctum, butyro, & aromatibus conditum. De quo pronunciat *Ariſtoteles*, quod verè vinum non ſit, ſed *Nomine vinum, opere autem non amplius.* & merito. nam naturales vini ſpiritus conuertibiles in ſanguinem, propter quandam inter vinum & ſanguinem propinquitatē, vt docuit *Galenus*, vi ignis conſumuntur, & in eorum ſubiectum inducuntur alij ſpiritus Vulcanei, ignei, fumidi, innaturales, a quibus nulla nutritio mutuanda. eiuſmodi itaque vinum eſt purum medicamentum, ac venenum, & ſimiles effectus cum illis in corpore humano ſortitur.

Ariſt. lib. 4. meteor. ca. 2.

Galen. de Ali.

12 Duo itaque ſuperſunt diſcutienda ex parte ciborum, comparata ad facultatem naturæ nutritiuam: varietas ſcilicet eorundem, & abundantia. Et quidem plurimum eiuſmodi varietas obeſſe videtur cum ratione naturæ agentis, tum ciborum recipientium. Prioris reſpectu, ſicut cibi ſunt multiplices, ita naturæ in eos contentiones diuerſæ, ac quodammodo diſtractæ: vnde remiſſiores etiam ſingulæ euadunt, quandoquidem circa varia occupatæ, quorum digeſtiones inæquales: huius quippe quam alterius promptior & expeditior. diſtractio autem & inæqualitas impedimento ſunt naturæ decretæ molitioni ac fini. Cibi itidem aliiatque alij vt ſuccum diſtinctum, ita & cōtrarium ſæpius ſubminiſtrant, ac totidem formis reactionū naturæ vires diuerſimode hinc inde adoriuntur. expeditior itaque vnius concoctio, eademque ſalubrior. *Faſtidientis ſtomachi eſt*, inquit *Seneca*, *multa degustare, quæ vbi varia ſunt & diuerſa, inquinant, non alunt.* Copia autem ciborum tam facultati retentiuæ quam digeſtiuæ aduerſatur: cum enim tota & integra concoqui non poſſit, crudum quod ſupereſt, cum alimentum nō ſit, venenum erit & peſſimorū humorum materia & origo. qui humores inde fluentes, præterquam quod ſanitati aduerſantur cerebrum perturbantes, corpus replentes, tum etiam ſanguinem impuro liquore inficientes, illum deturpant, & omnem in corpore florentem ſpeciem, in eodem ſtagnantes, multiplici colore, veluti iridis, corrumpunt, & in tabum quendā demum reſoluunt. ex quo non animus modò turpiſſimo vitio violatur, ſed etiā corpus deformatur. Etenim dupliciter in huius dedecus redundat intemperantia. principiò quidem ex eo quod hæc agnata ſit vehementibus appetitus affectionibus, vtpote iræ, laſciuiæ ac ſimilibus: quorum exceſſus omnem menti curam adimunt componendi corpus ad normam rationis. Deinde ipſimet cibi per corporeos artus exundantes, oculos lippos, caput tremulum, vultum reddunt ardoribus exeſum & inflammatum, totum denique laxum neglectumque. *Pythagoras* itaque, vt recolit *Eraſmus*, videns quendam ingluuiei deditum, admirando dixit: *Quantum iſte laborat, vt moleſtiorem, ſordidioremq; ſibi paret carcerem?* Sane inficiari nemo poterit, quin corpo-

Midelton. Quodl. 6.

Senec. ex. 2. ad lucil.

Eraſm lib. 8. Adagior.

ris

ris pulcritudo ſit ciuilitatis ornamentum. Hinc *Homerus* venuſtate ſpectabiles proponit *Hectorem* & *Achillem*: *Ariſtoteles* eandem plurimum oprandam definit in principibus.

Ari. l. 5. Pol.

Virg. Æn. 7.

Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus.

ac inter cætera, clari ac nitidi oculi, ciues ac principes valde commendant: quales micabant in *Augusto* Imperatore teſte *Aurelio*. Verum crapula hanc pulcritudinem penitus extinguit, nec permittit oculos, humorum illuuie continuo madentes, clarere, vel lucis aliquid ex ſe vibrare.

Au. in Aug.

13 Vltimo loco iuxta temperantiæ leges inquirenda facultas naturæ, quæ expulſatrix, ſeu egeſtiua appellatur. Cum itaque in cibis etiam optimis multa contineantur, quæ naturæ incolumitati repugnant, ac proinde in eius ſubſtantiã conuerti nequeunt, inde cum eis quoque ineunda lucta, vt demum excernantur: qua in re ex præſcripto eiuſdẽ temperãtiæ prouidendum, vt fæces expellendæ ſint pauciores: nullum enim animal, teſte *Ariſtotele*, quod eis abuodat, diu viuit; nam cũ huiuſmodi excremẽta non ſolum ſint naturæ oppoſita, ſed etiam quo ad molem copioſa, iode vehementẽ, in facultatem expulſiuam, adeoque totum corpus, exercent reactionem, & conſequenter eorum debilitates procurant. Cauenda eſt itaque hæc copia, quæ nõ modo oritur a quãtitate ciborũ, ſed etiam ab eorum qualitatibus mollioribus ac delicatioribus. reſoluuntur enim hi in humores ac fæces abundantius. Quorum intemperantiæ aliud malum ſuccedit, quod frequentibus elutionibus ac purgationibus per pharmaca accidere ſolet: nam quod eis eijciendis non ſufficiat natura, medicamẽta ſuppetias ferre ſolent. quę quidẽ medicamenta, quod nutrimenta non ſint, ſed pura veoena, ideo naturæ plurimũ officiunt, etiã dũ id, ad quod inſtituuntur, optime præſtant: ſicut eadem ablutione, qua panni mundantur, pariter atteruntur.

Ariſt. l. de lon. & breu. vitæ.

14 Plurimum itaque hac ex parte ſibi nocẽt, qui eſculenta ac iuſcula copioſe ingerũt in ſtomachũ cum parua quantitate panis: quod Boreales paſſim facere ſolent. nam in medio ſitu, vbi corpora ſicciora, ibi panis abũdantius manducatur. enimuero illa eſculenta carnium & iuſcula, vt in abundantem materiam humorum reſoluuntur, ſic pariter in ſtomacho ita putreſcunt, vt halitum omnino inficiant miro quodam fœtore, ex quo etiam dentes nigreſcunt, ac corrumpuntur. Huic autem turpi malo, panis comeſtio largior, remedio. nam & merito *Leuinus Lemnius* notat, panis etiam corruptus nunquam ſic putreſcit aut fœtet, vt caro. proinde non ſolum nihil fœtidi exhalat, quinimo impedit, ne digeſtarũ carniũ illuuies nimium ex humore liqueſcat in ſtomacho, ſed potius illam conſtipando, vim fœtoris eidẽ aut adimit aut moderatur. Eodẽ vt corpus redditur ſiccius, ſic etiam inde ingenium ardentius euadit: nihil enim igneo calori commercij cum liquidis fœtoribus. Exercitium autem corporis, huic comeſtioni panis, quod ad hoſce effectus, reſpondere par eſt.

Leuin. Lem. lib. de occul. cap. 6.

15 Vt itaque pauca ad temperantiæ normam præſcribamus, aliquid imprimis, vt mihi videtur naturæ propenſioni ac guſtui hac in re concedendũ. etenim dedit natura certis cibis ſpecialẽ dulcedinem, iuxta ac humano palato facultatẽ commiſit eam ſentiendi: appetitui quoque vim impreſſit, eamdem appetendi. quocirca in hoc negotio ſanitatis, imo & ingenij ſeruandi, augẽdique, non eſt penitus diſcedendũ in partes duas ſeorſim a natura collocatas, quaſi nihil velimus commedere, quod guſtui gratum adluberet. nã dici ſolet, quod ſapit nutrit: ſcilicet propenſionem naturæ in cibos palato delectabiles, auidius ad ſe illos attrahere, & acrius elaboratum ſuccum ex eis exprimere: vnde ſanguis emergit defæcatior, ſpiritus quoque in eodem ingenerantur ſubtiliores, ac pauciores ſuperſunt ſordes exterminandæ: quæ omnia præclara quidem naturæ beneficia. eſt enim quod cogitemus, nos homines eſſe, animaſque retinere, quarum operationes ex corporum diſpoſitionibus dependent. *Ipſi animi*, inquit *Cicero*, *magni refert, quali in corpore locati ſint. multa enim e corpore exiſtunt, quæ acuunt mentem, multa quæ obtundunt*. ita tamen hæc iucunditas moderanda, vt non ſit prorſus voluptuaria ac ſordida, ſed potius mediocris, ac ad ſanitatẽ belle compoſita. At in hac obſeruatione vix locũ inuenit fructuum manducatio. arrident quidem palato, cæterum nihil ferme habent nutrimenti, vt ait *Galenus*: proinde ij meliores, inter eos, qui a natura ſolubiliores. conſtipatiores enim vt magis fatigant naturã, ita a conflictu parũ nutritioois poſt ſe relinquunt. habendi idcirco fructus medicamenta potius, quam nutrimenta: a quorum etiam liquoribus cauendum, cum prauorum humorum ſint fomenta, ac facilius ab extrinſeco calore in febres incenduntur,

Cic. Tuſ. 3.

Cic. Tuſ. 1.

16 Deinde frugis ac parcus victus ad valetudinem, corporis robur, ac venuſtatem, multum confert. Hoc ex oppoſito ſatis manifeſtum: quandoquidem ex illo humores abundant, calores febriles excitantur, cerebrum diminuitur, vis concoctiua, attractiua, retentiua & expulſiua extenuantur, vt iam explicatum. Fæminæ autem, quæ propter naturæ qoam habent indigeſtam qualitatem, humidiores, maxime refugere debent ciborum onera & varietates: nam ex iſtis ſanguis deriuatur valde infectus, crudus, & neſcio quorum humorũ admixtione decoloratus. Eſculẽta quoque ac poculenta valde fluida efficiunt, vt omnia in eiſdem ſint corrupta ac putrida, in quibus, ni temperanter cauerint, eorum corpora reſtagnare ac paludeſcere videbuntur.

17 Exercitiũ porro corporum, fini temperantiæ, vtpote incolumitati, robori ac venuſtati vtiliſſimũ. Hęc ſpectaſſe vidẽtur Græci, qui in ſingulis ciuitatibus, vt ait *Vitruuius*, ſpatia voluere eſſe gymnaſtica ac luctatoria. pueros, iuuenes, adeoque & fæminas ipſas decreuere iſtis detinendos. Ratio quidem in promptu. etenim hi motus corporei illũ calorem excitant, qui ſanguinem puriorẽ & flagrantiorẽ reddit, quique ſuppetias ferẽdo facultati expulſatrici, omnes ſordes exactius eijciat. Hinc qui illos nõ admittũt, pallidi ſũt plerũq;, onuſti humoribus incedũt:

Vitr. l. de ra. mil. Cic. Tuſ. 5.

denique pharmacopolarũ probaticiæ ſtipites, cuncta ſanitatis firmamenta a venenorũ pixidibus præſtolantur. miror ergo, vnde fœminæ iſtis præceptis carere mordicus obſtinarunt, cũ tamen colorem cutis rebus alijs illis mos anteponere: præſertim ab ingenio quod ſint humorum diluuijs opportuniores, quæ facile illis exercitijs conſumerentur.

18 Denique curandum, vt ſomnus ſuſcipiatur altus, ac talis, qualis idoneus ad imaginationem fortius ligandũ. Somnus enim in vniuerſum iuuat ad digeſtionem ciborũ, corpus porro humectat, ſenſus omnes ſp[i]ritibus nutrit ac fouet. Cuius virtuti duo obeſſe ſolẽt frequẽtius; ingluuies ſcilicet, & animi aliqua perturbatio, ſiue hæc fuerit cogitatiua, ſiue appetitiua. Cum enim natura plurimum laborat ex concoctione, cerebrum eodem interim perturbatur, ac in corpore feruet calor adſciticius, quibus ſomnus impeditur: aut ſi quis ſopor fuerit, is intercisſus frequenti vigilia, aut admodum tenuis, qualis in vehementer ſomniantibus vix

Eccl. 31. ſomnus dici poterit. *Vigilia & tortura*, ait *Eccleſiaſticus*, *viro infrunito*, *& ſomnus ſalutaris in homine parco*. Quod ad alterum attinet, ſummo beneficio eſt animus ſedatus ac tranquillus. Salubre idcirco, ſi imitemur, cubitum petentes, artificialis memoriæ profeſſores. hi enim aliqua præcepta in eo ponunt, vt locis impreſſi characteres obliterentur, quo alijs admittendis eadem loca ſint idonea. Similiter egregium ſane robur animi, cogitationes diurnas, omneſque affectiones ex imperio in ſe ſtatim deponere, eoque placido manente, appetere ſomnum & illi ſe totum tradere haud reluctantem deuinciendum. Fateor, pueri, ebrij, ac ſtulti hoc multoties faciunt: at hoc ipſum nihilominus efficere animi virtute & dexteritate, plane egregiũ, virile quippe, & philoſophiæ præceptrici conſentaneum. Verũ ſicut corporis ſanitati prodeſt temperantia; ſic etiam animi intelligentiæ ac virtuti commodo exiſtit, vt iam oſtendemus.

CAPVT. XXIX.

Officium temperantiæ animi bonis conuenientiſsimum.

Amb. l. de vit. Beat. c. 1. RECTE pronunciauit *S. Ambroſius* de Temperantia: *Non enim ſolum naturalia, ſed etiam moralia temperantia moderatur.* Enimuero anima humana, etiam quo ad operationes ſibi proprias, nempe nulli certo corporis organo adſtrictas, ad eiuſdem corporis temperiem diuerſimode agendo connititur, & plerumque eius inclinationem incitationemque ſequitur præeuntem, obſequiturque imperanti. Hinc melancholici ingenioſi, flegmatici ſtupidi, ſicci irati, ſanguinai læti. ac in vniuerſum Philoſophi loquẽtes de illo corpore humano, quod præſtantioris intelligentiæ domicilium, affirmant, ſiccum, acrius ingenium proferre ac ſuſtentare: in huiuſmodi enim ſpiritus vitales euadunt tenuiores, ferventioreſque, qui animi contentionibus magis ignitis, intentiſque commodius opitulentur. Sic *Ariſtoteles*, *Porphyrius* ac alij quamplurimi definiunt. ac vero ſpirituum Ariſt. l. de lon. & breu. vit. Porp. apud Eu. 4. Præp. c. 11. vitalium formæ ducuntur ex condicione ſanguinis, cui inſunt: hic omnino talis, qualis primarum qualitatum reſpectu in corpore complectio reperitur. Vt ergo bona ſint in ciuibus ingenia, ab eis cauenda nimij cibi ingluuies, fugiendus pariter humidorum eſus, victus parcitate, aridorumque vſu, cohibendus aqueus ille in ipſis fluxus flegmatis ac pituitæ. Quod quidem conſilium ab eis præſertim arripiendum, qui loca frigida & humida incolunt: quorum cœlum molle ac delicatum, nullo frigoris aue caloris inſigni aliquo gradu incitatum. nam ſi huiuſmodi ſui cœli humiditatibus, ciborum, ſiue ex eorum mole, ſiue ex qualitate, liquorea maiores adiunxerint, ſtagnabunt prorſus eorũ corpora in fæcibus fluidis, & tanquam madentes ſpongiæ molleſcent: ex quo in eiſdem ſpiritus vitales orientur craſſiores, tardioreſque & qui ad omnem egregium animi impetum efferendum ineptiſſimi. inde fiunt, illis imboti, ſimpliciores, rei honorariæ neglıgẽtiores, apertiores, ac tales, quales a tyrannis facile domentur & ſubiugantur.

2 Huiuſmodi gentes, ſicut carnium & lacticiniorum copia abundant, ita liquidis delectati, admodum parum panis ſolent comedere. ac dicere mos eſt ipſis, panem abundantiorem ſanguinem exſugere & exhaurire. Verum exiſtimarem, panis eſum iuſtiorem eos abdicantes, eodem ſingulare quoddam cum roboris, tum ingenij & venuſtatis adminiculum, aſpernari. Errant prorſus dum arbitrantur, panem in ſtomacho digeſtum ſanguinem imminuere. recte enim appellatur panis in ſcriptura firmamentum vitæ: & id potius eſt edulium, quod Pſalm 104. duobus commodis abundat: ſcilicet refectione ſolida, & inutilis humoris defectu. optimus enim ſanguis ex pane comeſo ducitur, ac ita totus trãſit in ſubſtantiã aliti, vt nihil ferme illius in ſordes redundet, cum quibus natura poſtea operoſius colluctaretur. Cũque ea, quæ nutriunt, maxime terræ aliquid in ſe continent, tum quod triticum longo ſatis tempore in terram ſatum, ibi demum, ſubinde a corruptione vegetatum, magnã vim illius ad ſe attrahat, tum conſequens, panem, terræ agnatum, multum prodeſſe hominis nutritioni. atque dum humores in corpore conſumit, dum illud ſatis ſiccũ reddit, inſignem opem robori, & florenti eiuſdem colori addit: præſertim ſi eius commeſtionem exercitiũ aliquod ſubſequatur: quo ſibi obſonium parari in ſubſequentem comeſtionem, ſcilicet famam, dicere ſolebat *Socrates*, & ex *Ga-* Aul. l. 4. c. 18. Cæl. Rodog. l. 4. c. 18. *leno* probat id multis *Celius*. omnino certum, in eis mentes languere & hebeſcere, quorum corpora humoribus diſtenduntur.

3 Neque fieri poteſt, vt intemperans victus non coniungatur cũ multis corporis doloribus, qua crudis indigeſtionibus, qua capitis grauedine, qua neruorũ conuulſionibus, qua inteſtinorum contorſionibus procuratis. qui omnes cruciatus ingenio officiunt, cõpellunt enim imaginationẽ ad ſui perceptiones: ad quod munus ita plane deſtinant, vt ſpiritus vitales melioribus

ſtudijs

ſtudijs impendendos eo conficiant, mentis conatum expenbiliorem intempeſtiue abrumpant: quo prorſus euenit, vt omnis neruus intelligendi in intemperante penitus frangatur. Ex huius defectu etiam fit, eiuſmodi intemperantes, motibus appetitus vehementioribus, tam concupiſcibilibus, quam iraſcibilibus, concuti, ac vario perturbari. qui motus, vt animi quietem expellunt, ita acumen in illo cogitandi ac iudicandi plurimum retundunt.

4 Cibi porro ac potus immoderatius in ſtomachum illati, ſtatim ac calore eiuſdem naturali coqui & alterari incipiunt, ingentem copiam vaporis ad cerebrum emittunt: nempe ad ſenſus ac rationis inſtrumentum, ad neruorum fontem ac matricem, quo eius facultas nunc obnubilatur, nunc infuſcatur & obruitur. Enimuero naturalis cerebri ſtatus humido conſtat ac frigido: cui vapores calidi contrariantur. quo ſemel inde immutato, immaginatio ac neruus opticus deſtituuntur ſuis alimentis ac debita temperatura: ſicut videre eſt in phreneticis, ebrijs, vertiginoſis, ac ſimilibus. quo pacto intemperantia, præſertim ebrietas, non ſolum vt cætera vitia rationis legi ac imperio repugnat, eius mandata defugiens, verum inſuper in illam, licet Dominam, violentas manus inijcit, vitamque illi eripere quodammodo, proditoris inſtar, videatur. Cum iteque natura in homine cerebri locum voluit eſſe in altiori parte ſui corporis, tanquam calentis domus, vt ait *Galenus*, frigidum tectum, (Galen. lib. de part. vſu.) ad corroborandum naturalem calorem eiuſdem: cumque ſit omnium neruorum principium, ſenſuum fomentum, temperantiæ erit, illud integrum ac ſincerum accurate cuſtodire, nec vnquam permittere, vt è culina ſtomachi elati vapores, eius dignitatem ac conditionem pellumdent aut inficiant

5 Et quod ad animam ſpectat, duplex ei ex intemperantia clades infertur. prima, quæ ad ſtatum bruti, in voluptatem proni, abijcitur, altera qua in vaſtum quoddam infinitum, abſque omni limite ac modo, defertur, ac in eo æſtuoſe iactatur. nam quæ intemperanter ſumpta, præſertim hauſta, tantum ab eo abſunt, vt appetentiam illecebræ cohibeant, quin potius irritent, & maiori impetu ſemper vlterius ferant. (Senec. Epiſt. 12. ad Lucill.) *Deditos vino*, inquit *Seneca*, *potatio extrema delectat; illa quæ mergit, quæ ebrietati ſummam manum imponit. quod in ſe iucundiſsimum hominis voluptas habet, in finem ſui differt.* Hoc eſt enim diſcriminis inter obiecta virtutum, & voluptatum, quod illa, certa mediocritate definita, hæc vero nulla periodo reſtricta. illa proinde ex inſtinctu naturæ, cuius eſt in terminum certum tendere: hæc ex lege brutæ cupiditatis, quæ contra naturam directa: quippe nullo termino circumſcripta. abſurdum autem fuerit, animam intemperanter viuendo vel naturæ ſuę aduerſari, & veluti portu ſolutum, per importuoſum mare nauigare, adeoque experiri in ſe ipſo vſu libidinis, durius & pertinacius, innaturale & barbarum hoc appetitus ſenſiiui imperium. *Homo*, inquit *Seneca*, *& terra paſcitur & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cum modica corpora dediſſet, vt vaſtiſsimorum edaciſsimorumque animalium auiditatem vinceremus?*

15 Ac quod ad animi bona, ſicut in vniuerſum temperantia vim in homine concupiſcibilem moderando, cum mentem ſerenat, tum voluntatem erga alios optime inſtituit, ita dum hanc ipſam vim concupiſcibilem iuxta naturæ inſtitutum, ac rerum a Deo in vſus humanos creatarum conditiones, recreat ac refocillat, partem iraſcibilem cohibet, ne in alios incrudeſcat, ne minus hominem capacem reddat amicitiæ, charitatis, condolentiæ ac gratitudinis. hoc alias adnotauimus, & id liquido oſtendit experientia in rudi & ſimplici natura infantum nobilium & pauperum. illi, quod concupiſcendi in illis facultas cōtra acerba bene muniatur, & oblectamenta varia capit, moribus & ingenio placidi, corridentes, colludentes, ac in omnes amabiles cernuntur, neque tam facile eiulatu iram produnt: contra, iſti frigoribus conſtricti & fame vexati, in rabiem, in ploratus proni omnino, ac parati, qui obuijs vultibus vngues infigant. verum quidem eſt, auſteritatem vitæ profeſſos, aliunde in ſe acrem bilem partis iraſcibilis compeſcere, nimirum humilitate, obedientia & amore Dei, licet omnia parti concupiſcibili blandimenta ſubſtraxerint. hoc equidem minime inficior, neque id modo expendo, quod ſupernaturaliter accidit, ſed quod philoſophia ſolum duce inueſtigandum; ex qua manifeſtum, moderatam tractationem partis concupiſcibilis iuxta vniuſcuiuſque ſtatum & naturæ modum, plurimum ad hoc conducere, vt pars iraſcibilis ad mites mores & ad charitatem componatur. Quocirca dum temperantia hoc ritu partem concupiſcibilem effingit, & quadam mediocritate oblectamenti regit & demulcet, inde animi mores, qui ad alios referuntur, ad normam humanitatis & charitatis optime efformat. Cæterum præſtantiſsima quæque in mediocritate ſita, opportuna extremis. ideo curandum, ne laſciuiat pars concupiſcibilis, cum partem in ſe iraſcibilem illius iucunditate ad humanitatem & charitatem quis laboret inſtituere: & contra ne hæc nimium exaſperetur, dum vis concupiſcendi extremo rigore opprimitur. nam ex abdicatione lenocinij, ſpectantis ad hanc vim concupiſcendi, agreſtes ciuibus, & boreales orientalibus ſiue Auſtralibus exiſtunt inhumaniores. verum quod attinet ad religioſos degentes in conuictu, quorum Regula ab Eccleſia adprobata, quantumuis diſciplina vtuntur rigida, aliunde nihilominus in eis partis iraſcibilis acerbitas temperatur, adeo vt ſint ſatis idonei ad charitatē, amicitiam & erga alios adfectus teneritudinem. non enim prorſus deſtituitur in eiſdē pars concupiſcibilis ſuis delicijs: nempe ex conſolationibus diuinis, ex dulcedine cōuerſationis & confidentiæ, ex inſtructione ab aliorū doctrina, ex omni cura depoſita rei vxoriæ & familiæ, ex in ipſis deſideriorū iucūda cōpreſſione: quibus in eis ſpiritus molleſcit, & lauto veluti epulo hilateſcit: quod cū alijs oſtēdi *Hieronym. Platus*: licet a carne, ſeuerioris ritus obſeruā- (Plat. de bon. ſtat. Relig.)

tia, ſeu religioſa temperantia iſtius vitæ blandimenta depulerint.

6 Cæterum in hoc genere vitij apud aliquas gentes inſignis abuſus fumigationis Tobaccicæ, in detrimentum eiuſdem cerebri, intempetanter ac turpiter inualuit. nullus eſt ferme locus apud iſtos, qui non tetro huius odore fœtet: adeo vt haud aliter inde manifeſtetur vbi fuerint, ac ſint, quam ſi feles eſſent aquatiles, quas canes haud laborante nare ex graueolentia perſequuntur. mirum ſane, homines ad ingenia cicadarum focariarum fumis ita delectari. illius autem arentis herbulæ, igne in fumulos reſolutæ, vim melius percipiemus, ſi primo loco eiuſ lem temperiem, deinde humani cerebri qualitatem, paucis explicauerimus.

7 Solum ipſum æquinoctiali circulo ſuppoſitum, in quo hæc herba naſcitur, duo habet ſibi peculiaria. primum, quod ab ardenti ſolis radio vehementiſſime diuerberetur: alterum, quod humoris magna copia partim ex irrigatione frequenti fluuiorum, partim ex nocturno ſerotino abundantiori, partim ex ſubterraneis aquarum venis cauſata, humectetur. ex quibus euadit, vt herbæ ac arbores ibi loci creſcentes, ingentem in ſe contineant ſpirituum poteſtatem: vt humido igneo, & oliagineo nutriantur ad agendum, ac reſiſtendum acerrimis. etenim ſi calor ſolis tantum ibi inualeſceret, extenuarentur illico omnia ſata in ariditates. ſi humor pariter dumtaxat præualeret, langueſcerent, & omni carerent acrimonia virtutis. quod ergo tam calor quam humor ibi dominentur, neceſſe eſt, ex eis propagari herbas & arbores ad agendum patiendumue ferociſſimas. Hanc immenſam virtutem in *Tobacco* experimur apertiſsime: vel enim illius parum per os quocumque modo hauſtum, totum corpus illico commouet, in extremis partibus ſudorem elicit, vẽtrem ſoluit, vrinam excernit, vomitum prouocat: adeo inſignem gradum veneni in ſe complectitur. Huius euaporatione admiſſa in cerebrum fiunt homines plane totidem Sybyllæ furiatæ, perinde ac ſi cum aliquo dæmone fuliginoſo commercium haberent. quod non prouenit aliunde, quam ex eo, quod natura, fumigationi illi multum renitendo, exagitetur.

Garzias Del Horto de aromatibus Indicis per. 2. lib 1. cap 1

Ecce rudens rauco Sileni vector aſellus
Intempeſtiuos edidit ore ſonos.

Ouid. lib. 1. Faſt.

Duo itaque conſideranda in *Tobacco*: primum, ipſe fumus, alterum, fuligo ſeu ſubſtantia eiuſdem fumi concretioris, qua deturpat nigredine, & grauat pondere (vt in camino videre eſt) illam partem quam afficit, vtpote cerebrũ, ſtomachum, aut pulmones, ad quos peruenerit.

8 Poſtea humani cerebri qualitas inſpicienda. Hæc in homine particula ſui corporis nobiliſſima, ac naturæ quoddam miraculum, vt ait *Galenus*. quod enim perpetuo motu agitetur, inde frigiditate natiua donata, ne immoderate ex eo incaleſceret. etenim nimius calor eſt illi omnino exitialis. ac licet aliquo calore naturali gaudeat, ſine quo viuere non poſſet aut ſanguine irrigari, in illo tamen frigiditas dicitur prædominari. eſt porro inſtar medullæ liquida, & alba ſubſtantia: a qua omnes vires ſentiendi, & nerui per totum corpus deducti, proficiſcuntur, atque ab eodem aluntur. quod idcirco plurimum conferat ad corporis robur, iuxta ac ſenſuum, adeoque intellectus operationes, olim ob reuerentiam, quam illi veteres impendebant, nunquam ſimplici ac proprio nomine illud appellabant, ſed periphraſi ac circumloquutione vſi, vocabant cum *Homero* & *Sophocle*, *albam Medullam*, aut quid ſimile. Duo ſunt mala illi peculiariter infeſta, vnum calor externus illi illatus, alterum, ex areſactione, ſuæ molis diminutio. Calor omnino contrarius optimis animi cogitationibus ac iudicijs: omnia enim nimis caleſactum cerebrum præcipitat, abrumpit, ac cum violentia vaga ac deſultoria cuncta peragit. diminutio vero illius, oppoſita eſt firmitudini artuum, ſimul ac ſenſuum vigori: nam a cerebro ducuntur ad ſenſus externos, & vniuerſum corpus, nerui, ac ſpiritus ſenſorij: idcirco illo extenuato, aut exſiccato, alimento carebunt, & firmamento. ex quo cerebri detrimento, artuum tremores, oculorum infirmitates, & in vniuerſum defectus ſenſuum, iuxta ac facultatis generatiuæ, prouenire ſolent.

Galen. de. part.

Ho. Iliad. Sop. Ajac. flagel.

9 Duplex autem vſus *Tobacci* frequentior. vnus, quo fumus illius ad cerebrum vſque ore attrahitur. alter, quo idem ad ſtomachum dimittitur. prior rarior eſt apud Indianos, in quorum partibus naſcitur, niſi in capite puſtulenta aliqua materia fuerit coalita. poſterior illis inſeruit ad euacuandum ſtomachum, poſteaquam ſemicrudas carnes, aut piſces liberalius comederint: aut ſi quando longo tempore ieiuni in mari piſcationi operam darent, eoque inediam patientius ferre ſibi propoſuerint.

10 Primo itaque in loco fumigationem hanc Tobaccicam intemperantiæ arguimus, quod voluptuaria, & quod eius ſenſu ineſcati, plurimũ illam appetant, nec aliunde ſumere vellet, quam quo delectationem ex ea caperent. Itaque intelligendum, ea vel maxime ſenſum guſtus titillare, irritare ac delectare, quæ naturis ſuis acria, ac ſpiritibus feruentiora, ſeu igneæ: etenim ſegnia ſi fuerint aut remiſſa, vtpote aquea, parum vel nihil ſumpta ſenſum commouebunt. quo modo vinum plus delectat, quam aqua, vel ceruiſia: aromata plus quam ſimplices fructus aut edulia: quia plus habent in ſe ex igne vigoris & efficaciæ. neque iudicium hac in re faciendum ex eis, quæ poſt de ſuetudinem vel ceſſationem in principio accidunt: ſed ex eis. quæ vſu ipſo diuturniori fiunt. animaduertit enim *Ariſtoteles*, vino deditos, dum ſorbillare inchoant, nondum diſpoſito in ipſis palato, nihil voluptaris inde percipere, imo potius vini acrimonia offendi: poſtea autem in palatum temperie quadam ingurgitatione inducta, ad inſaniam vſque eodem deliniri. Iam vero manifeſtum, *Tobaccum* ſeu *Nicoſium*, magna vi pollere ad excitandos ſpiritus vitales palati, ad humores eiuſdem attrahendum & prouocãdum, cum ſit natura ignea & violentiſſimo ſapore. quocirca tametſi in initio hauſtum diſpliceat

Ariſt. 3. lib. Ethic. cap. 10.

plicet potius tandem nihilominus, vtpote ſenſibile potentiſſimum ad inferendum alterationem, mira voluptate illam partem eo humores compellendo, demulcet. Dicere itaque ſolent appetentiores iſtius fumi, cum eius vſus ab alijs fuerit ipſis diſſuaſus, ſe prius abdicaturos cibum ſuum, quam fumigationem ſuam: ac vulgò Tobaccum appellant *Lenocinium*. & obſecro, quid præter voluptatem detinere potent vilem & plebeiam hominum ſortem tam obſtinate, etiam inter magnos ſumptus, in hac *Nicoſi* fumigatione, cum virtus ac ratio parum apud eos valere noſcuntur? At quis abiectum non ducit, homines palati voluptatibus mancipari, ea parte luxurioſos eſſe & Epicuræos? quæ honeſtas corporis vel mentis, ab eis expectanda, quibus animus inhiare fumi ac fuliginis delectationibus, neque aliquid magis in vita perſequi, quam eorum voluptates: præſertim cum hoc minimè præſtent ſecretò ſed palam, ad menſas, in compitis, in cœnaculis, omnibus ferme in locis: eoque proteſtentur, quam auidi ſint in oris blandimenta? quale hoc ſpecimen turpis & agreſtis ingenij, turpiorisque conſilij euidens indicatio?

11 Vt autē *Nicoſi* huius effectū in cerebro diſtinctius cōſideremus, intelligēdū, tā eius fumū quā & fuliginem, cerebri optimo ſtatui ac qualitati aduerſari. Etenim complexio cerebri ex frigido eſt & humido: fumus autem iſte, & fuligo, calida & ſicca. Vnde non ſolum eorum appulſu denigratur cerebrū, & oneratur excremēto, verum etiam inflammatur, exſiccatur ac diminuitur. mole autem cerebri & humore eleuatis, illico ſenſus tam interni quam externi debilitantur, in corpore tremores & imbecillitates inde propagantur. ac mihi ſæpius faſſi iſtius fumi inſufflatores. ſibi memoriam, inter reliqua ſenſuum deliquia, hinc excidiſſe. Senectus quidem ſua ariditate ſenſum diminuit, idem intempeſtiuè fumus Tobaccicus præſtat, quemadmodum & calor venereus eundem effectum ſortitur. Cæterum aſſerunt, hauſtu iſtius fumi ſolum excerni noxium, nimioque exundantem eiuſdem cerebri humorem, multoſque eſſe dicunt, qui ex continuo vſu *Nicoſi* nihil mali quo ad ſenſus aut vires, etiam in longiori vita, experiuntur. Verum hinc potius produnt vitium ſuum, nempe intemperantiam, hoc ineptè prætexentes: nam communiter ille humor non exundat niſi ex crapula & immanibus compotationibus: proinde conſultius facerent, ſi abſtinentia, tenuitate victus, non fumo ac fuligine illum conſumerent. Quod ſi aliquid in cerebrum ad hunc effectum inferendum, illud mitius profecto eſſe debet, quam reperitur fumus iſte virulentus & vehementiſſime corraſiuus, atque inter omnia, eius naturali ſtatui maximè contrarius. Parum autem refert, ſi aliqui, fortiſſima naturæ conſtitutione prædiri, diu reſiſtant iſtius fumi malignitati: nam alij tardius a veneniis deuaſtantur: ſatis, quod vel robuſtiſſimi quod ad animā & corpus, inde ſenſim debilitur, ſine cuius vſu diutius ac vegetius ætatē ſuam tranſigerent.

12 Alio porro modo iſthæc euaporatio cerebro nocet. Conſtat alimentum cerebri, humorem eſſe ſurſum ex ſtomacho exhalatum, dum cibos coquit. Cuius magnam partem cerebrum in ſuam ſubſtantiam poſtea vertit, reliquum vtpote excrementum, foras per oculos, nares, os & aures expellit. quocirca ſi cerebrum fumo exacerbatum, ac corroſum, elatum hunc humorem ſæpius dimittit, nihil ex illo nutrimenti ſupererit, quo ſuſtentetur: vnde neceſſe cerebrum extenuari paulatim ac conſumi. Proinde non humorem nociuum & effluentem duntaxat fumibibuli iſti eijciunt, verum & ipſum cerebri nutrimentum ei eripiunt.

13 Denique illud cerebri optimo ſtatui nociuum habendum, quod facultati in eodem retentiuæ malignum; quandoquidem omnis in vniuerſum nutritio a retentione dependeat, vt iam paulo ante dictum eſt. Hinc vero debilitari vim retentiuam cerebri manifeſtiſſimum. Quādo enim cogitur pluries & frequentur facultas retentiua ſe ſoluendo dimittere quod prius tenuit, inde laxior omnino euadit & impotentior ad retinendum. at fumus iſte & fuligo, de quibus diſputamus, hoc efficiunt: extorquent enim ſua amaritudine & igneo ſpiritu illud a facultate retentiua cerebri, quod antea eſt complexa. Hoc verum eſſe etiam nobis ipſa experientia oſtendit. Videmus enim iſtos Tobaccicos homines verſari in periculo ſuffocationis, præſertim poſteaquam largius commederint aut biberint, ſi ad aliquantulum temporis ſuo fumo deſtituantur: inde nempe, quod in ipſis vis retentiua cerebri omne illud ſurſum attractum ſtatim dimittere compellitur.

Nam ſi licenter diffluens potu & cibo
Ieiuna rite membra non coerceas,
Sequitur, frequenti marcida oblectamine
Scintilla mentis vt tabeſcat nobilis,
Animuſque pigris ſtertat vt præcordiis.

Prudent. Cathim. Hym. de Ieiunio.

Verum quidem, cupere tyrannos, vti ſubditi intemperantia obruantur, quo minus in ipſis ratio, inſtructas fraudes & indignitates in eorum perniciem videant: probi autem Principes, quibus cura ſuorum, contra temperantiam conſeſſeent, qua in illis mentes defæcent, flammiſque incendant intelligentiæ, vt *Philo* adnotauit. Inertiles idcirco animi eorum, de quibus *Claudianus*:

Plutarch. lib. de tuend. valetue.

Philō de ebrietate.

Qui ventrem inuitant precio, traduntque palato
Sidereas Iunonis aues, & ſi qua loquendi
Gnara coloratis viridis defertur ab Indis.
Quæſitus tranſ regna cibus, quocumque profundam
Ingluuiem non Ægæus, non alta Propontis,
Non freta longinquis Mæotica piſcibus explent.

Claudian. in Eutrop.

Studium ſane barbaricum *Varro* apud *Gellium* quorundam indicauit, quo docti nonnulli videri voluerint, ſi recenſere ſingillatim potuerint quæ vnaquæque regio delicatiora edulia protulerat. *Pauus e Samio, Phrygia Atagena, Grues Melica, Hædus ex Ambracia, Pelamis Chalcedonia, Murana Tarteſſia, aſelli Peſſenunty. Oſtrea Tarentina, Pectunculus Chius, Elops Rhodius, Sicari Cilices, Nuces Thaſia, Palma Ægyptia, Glans Iberica.*

Gell. lib. 7. cap. 16.

14. Cæterum verò ad abſtinentiam videntur ciues vel a natura ipſa inſtituti. Creditur enim a pleriſque, ſi ſtatus originalis iuſtitiæ apud

nos permanſiſſet inuiolatus, non fuiſſe futuram ex mactatione & carnificina animalium hanc, qua modò fruimur, refectionem: & ante diluuium eius nullum extitiſſe apud homines vſum communiter a Theologis exiſtimatur. Huius rei videtur ex natura ipſa ſuppeditatum argumentum. nullus ſane bona indole præditus vel animal occidit, aut ab alio occiſum intuetur, ſine aliquo ſenſu perpeſſionis, diſplicentiæ. Proinde lanij ex frequentioribus eorum cædibus facti immaniores, iure ciuili inepti iudicantur, qui in cauſis ſanguinis ferant teſtimonium. at verò iſte ſenſus condolentiæ non videtur naturæ integræ conueniens, ſed potius vt eſt quædam pœna, ita effectus deprauationis ex culpa originali. De qua re ita diſſerit S. *Ambroſius*: *Quid, quod, natura conueniens temperantia eſt, atque illi diuina legi, qua in ipſo rerum ortu omnes fontes potui, fructus arborum eſui dedit? Vinum poſt diluuium iuſtus ad tentationem ſui reperit. Vtamur ergo temperantia naturali cibo, vti namque poßumus.* S. *Hieronymus* herbas & olera paſſim appellat cibum *innocuũ & innocentem*; hoc eſt cum nullius morte coniunctum. quod & *Aurelius Prudentius* cecinit.

Ambroſ. lib. 3. Epiſt. 15.

Prudent. Pſych.

Sunt fera gentibus indomitis
Prandia de nece quadrupedum.
Nos oleru coma, nos ſiligna ſata
Legumine multimodo pauit innocuis epulis.

Hinc *Grillus* apud *Plutarchum* miratur, quod *Solus homo ex omnibus animantibus omnium vorator ſit factus.* Hoc reſpectu a *Plutarcho* inter volatilia laudatus vultur, quod cibum quærat a crudelitate alieniſſimum: quo factum ait, quod vultures ſæpius fuerint ad homines diuinorum interpretes. *Eſt enim animantium omnium innocentiſſimus, cum nihil veſcatur ex his quæ ſerunt homines, aut plãtant, aut alunt, ſed ex cadaueribus ſibi eſcam quærat: interficit autem nihil, nihil deſtruit animantium; volucribus autem ob affinitatem etiam mortuis abſtinet. at aquilæ, noctua, & accipitres viuas volucres etiam eiuſdem generis, inuadunt atque interimunt.* Quid verò tam per omnia elementa diffuſum, aut in illis abſtruſum, quod hominum modo dentes euadat aut eius voracitatem excedat? quos innocentes vocare vnde iam potero? *Seneca* actione ſequutus anilẽ ſuperſtitionẽ dogmatis Pythagorici, animatũ in aliena corpora tráſmigrationem ſtatuentis, vnius anni ſpacio cohibuit ſe ab eſu animalium. *His ait, inſtinctus, abſtinere animalibus capi, & anno peracto non tantum facilis mihi erat conſuetudo, ſed dulcis. Agiliorem mihi animum eſſe credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit.*

Plutarch. in Grillo.

plutarch. in Pythag.

Senec Epiſt. 107. ad Lucill.

15 Quamobrem haud ciuilis quorundam contentio, qui perpetuò largas menſas ſeruis, famulis, vagantibus & aſſeclis inſtruunt. nam præterquam quod reipublicæ & filiorum vtilitatibus opportunos prouentus hoc adimant, illos ad culinam transferentes, tum nihil fermè aliud efficiunt, quam vt multi in familia otioſi, pigri & ſomnolenti euadant, vt ad luxuriem, ad filiarum & ancillarum conſtuprationes ferocius ab ipſis armentur, vt in iurgia, rixas ac pugnas acrius incitentur. Neque alijs, quantum ad rationis iudicium, hi conuiuiones placent, etiam cum ingentes ſumptus profuderint, quam leuiſſimis hominum: *Graui enim viro, vt ait Cicero, & ei, quæ fiunt iudicio certo ponderanti, probari nullo modo poſſunt.* Denique in ſacculum pertuſum obliuioſi ventris, vt dici ſolet, rem ſuam omnem hi congerunt, vt idem *Cicero* recenſuit. *Illa enim delinitio multitudinis ad breue tempus, exiguumque duratura. eoque leuiſſimo quoque animo, in quo tamen ipſa vna cum ſocietate memoria quoque moritur voluptatis.* Alteram iam partem temperantiæ, quæ caſtitas dicitur, expendamus.

Cicer. lib. 2. offic.

C A P V T. XXX.

Quanam ciuilis ſanctimonia Continentia virginalis

VIrtutem aliquam conſtituendam moderationi illius partis tactus in homine, quæ circa luxurioſa verſatur, nemini dubium eſſe poterit. Hanc autem, caſtitatem, ſeu continentiam nominamus: ac iuxta triplicem hominum ſtatum, triplicem eam aſſerimus: nimirum virginalem, coniugalem, ac vidualem. Quantum ad virginitatem, de qua modo diſputamus, triplex in illa vtilitatis decus ſpectare poterimus. Primum illud, quod ex ſe angelicum quid eſt, atque in hoc genere eminentiſſimum, videlicet animo ac corpore quempiam alienum eſſe a thori ac concubitus cum naturæ detrimento voluptate. alterum, quo matrimonij fidelitati, & amori coniugali plurimum confert ſubſidij. poſtremum id, quod ad alias virtutes, tam intellectuales, quam morales, multum conducit.

2. Homines itaque eximia prudentia præditi, in virginitate inprimis demirati ſunt naturæ quendam florem ac dignitatem. etenim omnes naturæ munere naſcuntur virgines, & ex ea peculiari decore integri, vti conſtat. Cui ornamento ac perfectioni vſus thori plane contrarius. idcirco quod in cœlo præſtantiſſimus ſtatus ſit obtinendus, in quo beati neque nubent neque nubentur, inde ad eius imitationem, ſpiritus Christi Domini, Virginis nobiliſſimæ, cunctos, quantum expedit, hic hortatur ac, monet, vt hanc virginitatem colant, & eius cupiditate paſſim incendantur. Propter hanc cauſam S. *Thomas* affirmat, naturæ beneficio nos omnes retinere id, quod materiale virginitatis. Cuius perfectione gaudentes, quam proximè accedimus ad conditiones Angelorum & immortalitatis, vt obſeruant etiam S. *Baſilius*, S. *Hieronymus*, & S. *Auguſtinus*. Quod cum *Conſtantinus* Imperator ſecum reputaſſet, vt narrat *Euſebius*, virgines peculiari honore proſequutus: quippe quod in illis, modo quodam ſingulari, Deum habitare exiſtimaret. Quamobrem veteres ipſi, hanc quoque agnoſcentes, vel naturæ ipſius documẽtu imbuti, virginitatis palmam, noſtræ memoriæ varijs ſuis obſeruationibus commendarunt, eoque quanti ipſi eam fecerint, dilucide oſtendere. apud quos, virgines, vi contractus connubialis hanc ſui præſtantiam amiſſuræ, inuitæ, reluctantes, ac velatæ trahebantur ad nuptias, vt ſcribit *Plutarchus*.

Math. 22.

1. Cor. 7.

S. Thom. 2. 2 q. 152. art 3. ad. 1.

Baſil. lib. de virgin. Hieron. ad. Tit. Auguſt. li. 7. de ciu cap 9 Euſeb lib. 4 de vit. cõſtant.

Plutarch. q. Rom. Plin.

Ouid. Faſt. 5 *Deducitur illuc*
Anna tegens vultus, vt noua nupta, ſuos

l. 19 Ep. cap. Teſte *Plinio*, matrimonijs initiandæ virgines,
9. Menand. l. aſparagine, vtpote herba ſenticoſa, coronaban-
2. cap. 5. tur; quo indicatum, ſe ægrè & amaris animis diſpendium virginitatis perpeſſuras. Hinc proceſſere ingentes deplorationes apud eaſdem ob amiſſam virginitatis integritatem.

Ouid. epiſt. Hipſih. *Virginitas facta eſt peregrini præda latronis.*
Sed mihi virginitas pariter calumque negatur,
Claud. l. 2. de Rapt. *Eripitur cum ſole pudor.*
proſ. *Fælix, quæ Veneris fædera nulla colit.*

De Phœnic. Nouere pariter antiqui, virginum cõdicionem, eximium eſſe ſimulacrum cuiuſdam diuinę formæ in carne fragili ſeſe oſtendentis: ob quam cauſam *Veſtæ* virgini, quam in penitrale Capitolij Romani coluere, nullam effigiem ſub tholo, vt reliquis dijs, poſuere: quod nempe nihil ſit in terris, quod virginitatis perfectam formã plene repræſentet: Sed vt illius notionem animis capiamus, cœleſtium ſpirituum ignes ſint a nobis concipiendi.

Ouid. 6. faſt. *Ignis inextinctus templo celatur in illa.*
Effigiem nullam veſta, nec ignis habet.

Ignis autem virginitatis hieroglyphicũ, vt notat
Gell. li. 1. ca. 12. *Gellius*, quod generationi, ſeu humori libidinis, maxime repugnans. nonnunquam laurum quoque eidem virginitati ſignum conſtituere: quandoquidem inſtar lauri hæc a nulla coruſcatione in carne ignea ſit violabilis.

Claud. lib. 2. de rapt. Proſ. *Stabat præterea luco dilectior omni*
Laurus, virgineos olim quæ fronde pudica
Vmbrabat thalamos.

ob hanc cauſam lamentabantur *Dryades*, deiectam & exciſam laurum:
Tartarea facias debellauiſſe bipenni:
Putantes, nullos niſi infernali ſpiritu incitatos, virginitatis decus expugnare ſolere. Cum idcirco officium ſit virtutis, motus animi ac corporis libidinem ad rationem componere, vt docet *S. Auguſtinus*: imo nec non nobiliſſimæ vir-
Auguſt. li. 7 ciu. cap. 9. tutis munus: quandoquidem hi motus ſint in homine incitatiſſimi, neceſſe eſt, virginitatem eſſe quoddam in hoc genere virtutis culmẽn, quippe quæ naturæ perfectionem ſeruet, & vltra naturam, ad excellentiam angelicam, qua
Ath. Apoll. Deo viciniores, ait *Athenagoras*, adſpiret, con-
Deut. 21. 22 greſſum maritalẽ, quem *humiliationem* ſcriptura
Seuer. ſulp. vocat, ſua dignitate & ſublimitate auerſata.
Dial. cap. 2.
11. 12. 13. 3. At non ſolum ſolum virginitas virtus eſt ex ſe ſpectabilis, ac inde a ciuibus merito excolenda, quinimo matrimonij fidelitati ac iuribus eiuſdem ſanctius ſeruandis conducentiſſima. Exiſtimandum itaque motum connubialem nõ eſſe merè ſenſitiuæ facultatis appetitionem libidinoſam, quæ ex ſe bruta, vaga, inconſtans, parumque durans, ſed potius animi ac rationis ex honeſto fine propoſitum. Qui ergo diligentius ac caſtius in ſe pudicitiam virginalem munierunt, ij firmiores ſubinde erunt in amore maritali retinendo, neque ita facile expugnabiles ab occurrente laſciuia, vt alij, qui eius decora fœdis libidinibus prius in iuuentute corrupere. Hinc aptior *Rebecca* ad nuptias cum *Iacobo*, quod ex virginitate modeſta, quod eadem ſubacta, ac virtutis durioribus ſtudijs antea exercitata; quod proinde ad viri adſpectum
ſuppudeſcens, velo vultum cooperuit: quod Gen. 24.
æſtum ac ſordes libidinis, eas animo præſen-
tiens, ſit deteſtata: *Non decori*, inquit *Ambroſius*, Amb. l. 3. de virg.
timuit, ſed pudori. Ouid. l. 4. Faſtor.
Seu nemus intraui vetitum, noſtriſue fugata
Sunt oculis Nymphæ.

Nymphæ a Græcis ideo appellatæ, quod abſcõditæ, quemadmodum apud Hebræos, *Hangalma* virgo ſeu abſcondita dicebatur: *Quia virgines*, vt
inquit *Euſtathius* [illegible] *deſiteſcũt. Sicut fra-* Cantic. 9.
gmen mali punici, ita gena tua, abſque eo quod in- Exod. 28.
trinſecus latet. Enim[illegible]o vt in primitijs frugum, 13. num. 18.
olim Deo ſacratis, integra meſſis benedictio- Deut. 26.
nem quandam conſequebatur, ita in virginitate exactè ex diuina gratia cuſtodita, matrimonij fructus ac fœtus ſua decora auſpicantur. Habet itaque caſtimonia coniugalis ſuum tyrocinium, imo & firmamentum in virginitatis ſtudio: vnde cum mutuo amore coniuges inter ſe arctius coniugantur, tum etiam ad fidem præſtandam ſanctius inſtruantur. Certe vix apud ſe ex æquo reputabit is pondus connubialitatis, qui prius virginitatis florem contempſit, ac per ſordes libidinum omnem illius nitorem turpiter indigneque traduxit.

4. Quod ſi iam præclaras illas virtutes contemplemur, quas virginitas educit ac fouet, videbimus, quantis modis rebuſpublicis commoditatem adferat. Nemini dubium, quin ij egregia reipublicæ membra, qui literis ſtrenuam operam nauentes, ad earum fundamenta ac principia, ſolida diſquiſitione, tanquam *Hercules* Celtici, peruadunt. Vt verò cum purius lumen intelligentiæ in ciuibus reddatur, tum etiam fortius idem perſeueret, plurimum conducit ſtudium virginitatis. Quis neſcit, æſtum libi-
dinis, quod docent *Ariſtoteles*, & *S. Thomas*, inge- Ariſt. 6 Et c.
nio haud parum officere: non ſolum a meliori- 5. S. Thom.
bus mentem auocando, verum etiam eius aci- 22 q 153 a.
em retundendo? furioſum potius eum eſſe iu- 5. q 53. art. 2.
dicãrunt veteres, qui ideo in nuptiarum cele-
bratione, vt loquitur *Ouidius* furioſam tibiam Ouid. l. 4.
inflandá curarunt. Virginitatis autem amor re- Faſtor.
rum floribus, gemmis, medulliſque inquirendis animum a[illegible]dicit, & Sibyllas virgines idoneas reddit, quæ diuinorum inſuper notiones cœ-
litus inditas melius excipiant, vti adnotauit *S.* Hier. li. 1. cõt
Hieronymus. Iouin.
Quæ ſimul æthereos animo conceperat ignes, Ouid. l. 1.
Ore dabat pleno carmina vera Dei. Faſtor.
Virginitas idcirco, quod aſſeruit *S. Ambroſius*, Amb. l. de
Pallas eſt quædam *Gorgone* armata: hoc eſt, ſeue- parad. cap. 8
ra ac rigida in omnes fœces, voluptatũ craſſarum acris aſpernatrix, quibus ingenij pennæ oblitæ, ab altiori ac celeriori volatu plurimum detinentur.

5 Actuoſa porro ac martia hæc ipſa virginitas. prudenter eapropter Romani non admiſere in caſtris mulierum greges, quibus animi militum effœminarentur: ac inde in acie eorum *Pallas* ob Gorgonem aliis viſa terribilis, quod ſcilicet caſta appareret: eſt ſanè in omni honeſti contentione hæc virtus caſtitatis placida & acerrima. ob quam cauſam ſtatus virginalis ſimilis terræ abſque commotione ſui, fructus effundenti: ſi-

cut condicio connubialis ſimilis mari ſallugine infecto,ac cum turbulentia quadam piſces generanti. *Sicut terra*, inquit S. *Ambroſius*. *quacumque vel purgamenta vel ſordes in ea ſint ſuctu abſorbet,ita caſtitas omnes corporis paſſiones abolere conſueuit. De cœlo* ait *Plutarchus*, *tactorum corpora diu aduerſari colluctarique putredini obſeruatum eſt*. ita plane, in quibus de cœlo deuibratus Dei amor,virginitatem extulit, in eiſdem corda ac intimi ſenſus nulla ferme vitiorum fæculentia expugnabiles.

Ambroſ lib de parad c 3

Plutarch. li. 5. Problem. proble 10.

6. Modeſtiam etiam, quæ omnium virtutum fidiſſima conſeruatrix, ba[illegible] ipſa virginitas profert omnino ac confirmat: vtpote quæ neque in vultu,neque in ſermone , neque in inceſſu, neque in veſtibus patietur vnquam aliquod incentiuum exhiberi vllius turpitudinis : adeo vt affimare liceat,eam vniuerſi decori & honeſti ciuilis, ſimul ac ſacri, optimam eſſe matrē, & educatricem. quamobrem ſicut opprobrioſas notas accuratiſſime defugit virginitas cunctorum criminum,ita ab eorundem maculis ac reatibus, illos abhorrendo,multo ſolertius recedit. quapropter, quod caſtitas virginalis pariat omnium ſenſuum moderationes, vt obſeruat *S. Hieronymus*, inde Σωφρονεῖν ſignificat non ſolum temperatum , ſed caſtum ac pudicum.

Hieron. lib. 10. cont. Ioū

Caſtitas in vniuerſum,vt ait *Ariſtoteles* , omnia ſigna turpis actionis amolitur : proinde virginitas, quæ eiuſdem ſpeciei excellentiſſima, id nitoris vel maxime præſtabit.

Ariſt. lib. 2. Ethic.

Littore ſiccabat rorantes rore capillos,
Viderunt Satyri,turba proterua. Deam.
Senſit, & oppoſita texit ſua corpora myrto,
Tuta fuit facto, voſque referre iubet.

Ouid. lib. 4. Faſtor.

Tanta eſt enim vis probitatis, vt ait *S. Auguſtinus*. *& caſtitatis, vt omnis , vel pene omnis eius laude moueatur humana natura,neque vſque adeo ſit turpitu line vitioſa,vt totum amittat ſenſum honeſtatis.* Præclarum ſane, quod ciues ſtudio virginitatis exculti, vniuerſos characteres vel notas fœdarum actionum reprimant , & a ſe longe depellant: compararis verò formis cunctarum virtutum eniteſcant. *Pudicus oculus*, ait *Hugo*, *ianitor eſt cordis. ſedet ad ianuam,nec permittit intrare quod noceat, nihil nunciat niſi quod deceat: quicquid indecens nouerit exiſſe,excludit & eliminat. Impudicus vero quærens quod placeat, per omnia diſcurrit , volentes intrare permittit & patitur, nolentes vero monet & hortatur: vnde dicit ſcriptura: Oculi ſunt prima tela adultera.* Hinc experientia docet, quod & *S. Auguſtinus* aduertit, magis verecundas ac pudicas eſſe virgines,quam ſint matrimonij compotes: quarum vulgaris mos, vt dicebat *Herodotus* , ſimul cum tunica verecundiam exuere. *Indue* ait *Tertullianus*, *armaturam pudoris, vultum verecundia, murum ſexui tuo ſtrue, qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.* Atque ob iſtam cauſam, quod virginitas ſit pudica ac modeſta , eadem temperantiæ cernitur coniunctiſſima. Cum virgines maxime refugiunt turpitudinem , vt docet *S. Thomas*, *in ſe in ſe agnoſcunt principium vigere temperantiæ*. quocirca ſi optandum, ciues circa eſculenta ac poculenta recte inſtitui, virginitas plurimi facienda, que temperantiæ iſtius origo, & firmamentum, quæque horret plane turpiores illas crapulæ & ebrietatis deformitates oſtentate.

Auguſtin. lib. 2. ciu. cap. 26.

Hugo. lib. 2. de Clauſtro.

Auguſt lib. 1 cont. Iulian.

Plutarch. li. de præcep. coniugal

Tertull. lib. de veland. virgin.

S. Thom. 2. 2 q 144. art. 4 ad 4.

7. Atque vt virtutibus in vniuerſum ancillatur præclara hæc ſpecies caſtitatis, ita peculiari modo religioni inſeruit, vt iam dictum: ac propemodum nulla vnquam natio extitit , quæ non huius puritatem & integritatem ad res ſacras ſtudioſè tranſtulit, probe exiſtimans, hanc Deo vicinam quodammodo, illi plurimum perplacere. *Iam nunc*, inquit *S. Hieronymus* , *incipimus eſſe in terris, quod nobis in cæleſtibus repromiſſum eſt.* ob hanc cauſam Prophetæ quando populum Hebræum Deo charum, & ab illo dilectum, omnibuſque ſuis numeris abſolutum, ſignificare voluerunt , virginem paſſim nuncuparunt. *Deſpexit te, & ſubſannauit te virgo , filia Sion.* Verum quidem eſt, potuiſſe Deum hanc eximiam virtutem in difficili quodam hominis inſtituto: poſſibili tamen, præſertim cum iam virginis Chriſti gratia, naturæ noſtræ lubricitati affluxerit: alioquin quis ab anno ætatis decimo quinto in æſtuante adoleſcentiæ ſtatu eam expectaret innocentiam , quæ matrimonij bonis, vti dictum eſt, prouideret? Sane hæretici, qui hanc ducunt obſeruatu impoſſibilem , non ſolum eo Chriſti gratiæ vires detrahunt , quinimo & naturam ipſam dehoneſtant, quæ hoc decus poſtulat, etiam cum ſummis caloribus feruere & igneſcere ætas aſſueſcit. quaſi vero huic flammæ iam poſt crucem , a Deo nullum eſſet oppoſitum auræ ſuauioris ſpiraculū, quod hominum votis, & reipublicæ commoditatibus opportune reſponderet?

Hier l. 1. cō. Ruffin.

Iſa. 37.

Rib. in 5 ca. Ham Nū. 4.

8. Hæc ipſa virginitas, vt acris eſt ad omne honeſtum inſtitutum,tam intellectuale , quam morale, ita aliena a ſorde actionis , quippe diſciplina coercita & excitata. *Caßiodorus* loquens de aqua quadam vulgo dicta *Virginea* , quam credo fluere ex agro Tuſculano in vrbem, ſic ſcribit: *Currit aqua virgo ſub delectatione puriſsima: quæ ideo ſic appellata dicitur , quod nullis ſordibus polluatur.* Scite admodum fabulatur *Lucianus*, *Venerem* cauſam ſciſcitatam a *Cupidine* ,cur inter reliquas adhuc *Mineruam* non percuſſerit telo. cui reſpondit: *Acribus obtuetur oculis: poſtremo & in pectore faciem quandam horrendam viperis capillorum vice comatā habet.* Quod etiā Muſas nondū ſauciaſſet, dixit matri: *Has quidem veneror mater, ſunt enim vultu pudico ac verendo. præterea ſemper aliquo tenentur ſtudio.* ab ictu quoque *Diana* extitit immunis. iſtis cauſā dedit: *Hanc nunquā potui deprehendere: quippe perpetuo per montes fugitantem.* Recte idcirco veteres nuncuparunt virgines *Acres*, quandoquidem auulſæ ab alijs occupationibus, negocijs tam ſpeculatiuis , quam practicis, acerrimè incumbant. Sicut ergo reipublicæ prodeſt huiuſmodi acris contentio, ita & virginitas, quæ illius parens & artifex.

Sen ep. 83. ad l. uc. plin l. 6. cap. 3

Caſſiod 7. var. cap. 6.

Luc. Dial. 4.

———— ſed prælia virgo
Dura pati, curſuque pedum præuertere ventos.
Illa vel intacta ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Virg. 7. Æn

9. Enimuero ſpectatis quamplurimis honeſtis finibus, vtpote idoneæ ſupellectilis, ſanitatis,

tis, impedimenti interdū [illegible]n legalis, quā naturalis, valde conuenit, haud paucos tam huius, quā alterius ſexus, abſtinere a matrimonio. imo interdum ſalus alicuius reipublicæ a cœlibatu dependere valebit. Contingere enim poterit, ob ſuſcipiendū prolem futura bella, & præſentem rerum ſtatū ratione variarum prætentionū in diſcrimen adducendū. nō ergo caſtitatis obſeruantia reputanda impoſſibilis, aut naturæ legi penitus contraria: ſiquidē communi multorum bono adeo interdū conſentanea. Quis ergo inficiabitur, virginitatis inſtitutū, promouendū, & actione ipſa in ciuitate exercendom, quum hinc ingentia bona, tam priuata, quā publica aliquando oriantur?

10 An autē hæc ipſa virginitas, ratione proprij obiecti, ſeu finis, ſit virtus, an vero ex illis indifferens ſolummodo, virtutis notionē induat quatenus virtutibus intellectualibus & moralibus inſeruiat, nō videtur omniū eadē ſententia. Aliqui de virginitate idem pronunciant, quod de ieiunio: nempe rem eſſe indifferentē, & dumtaxat relatam ad alias virtutes. præcipue ad religionem, earū formas extrinſecus ſortiri. *S. Thom.* quantū deprehendere potui, ſic de virginitate philoſophatur: ſemper enim illam ſtabiliens, ad alias virtutes relatam conſiderat: proinde eam nunc ad fortitudinem, nunc ad magnanimitatem, ad religionem, ad temperantiam reducit. Videtur tamen aperta ſententia S. *Ambroſii* & aliorum Patrū, quod virtus ſit etiam iuxta propriam ſpeciem, qua prorſus carere quis vult voloptate maritali, ne dum tantum, quo alijs virtutibus magis ſtrenue incumbat. inde vocat eam *S. Ambroſius, Principalem virtutem. Quæ principalis eſt virtus. Non enim ideo laudatur virginitas, quia & in martyribus reperitur, ſed quia martyres faciat.* Hoc eſt, non ſolum virtus habenda virginitas, quod martyrum charitati & patientiæ opitulatur, ſed quia reſiſtendo vehementiſſimæ naturæ cupiditati, ex ſua natura, ſpecies quædā eſt martyrij, ſeu robuſtæ temperantiæ, aut continentiæ. Idcirco iuxta propriā ſpeciē exiſtimarē virginitatē virtutē eſſe heroicæ temperantiæ: iuxta vero quandam ſimilitudinē, fortitudinem etiam ſiue magnanimitatē dici poſſe haud diffiteter.

Ambr. lib. 1 de virg.

CAPVT. XXXI.

Quantum ad rem ciuilem ſimul ac ſacram faciant continentia coniugalis & vidualis

EAm iuſtitiæ partem ſuperius ſumus proſequuti, quæ matrimonio coniunctos attingit, ac retulimus, quanti interſit, inter tales fidelitatem ſeruari. Cui rei Deus in antiqua lege ſuo etiam iure ſpeciali prouidere voluit, optime noſcens, quanta mala in animos corporaq́; ciuiū inferat zelotypia, & illa cohabitatio, quæ ſuſpicione iniuriæ in hoc genere grauius laborat. Inſtituit itaque inter cætera, probationis quandā formam, quæ ſimul crimen, ſi quod ſubeſſet, detegeret, iuxta ac eiuſdem atrocitatem publicitus demonſtraret. Quæ enim adulterij accuſabatur, bibebat aquā a ſacerdote maledictam: eaque, quod terræ admixta, dicebatur amariſſima: *Dominus Deus in cuius conſpectu ſtas, putreſcere faciat femur tuum, & tumens vterus tuus diſrumpatur.* quod enim Deus valde exoſum habet adulterium, eius cognitionem & de eo iudiciū ſibi vendicauit, etiam vbi teſtium votis nihil de illo in foro conſtare potuerit. Religio autem, quæ in hoc negocio vſurpabatur, magnitudinem ſceleris indicabat. Farina enim offerebatur ſine thure & oleo; quod tale facinus odioſum ſit ac infame, nullaque miſericordia dignum. Terra de pauimento ſumpta, quæ in aquam immittebatur, repræſentabat vilem eorum condicionem, qui fidem datam in matrimonio violant, iuxta illud Eccleſiaſtici: *Omnis mulier, quæ eſt fornicaria, quaſi ſtercus in via conculcabitur.* Denique aqua illa amariſſima, quam mulier bibebat, repræſentabat animi angores ob illam publicam confuſionem ac timorem diuinitus incuſſos.

Num. 5. Theod. q. 10. Eccleſ. 9.

2 Quocirca licet in remedium furentis libidinis ſubſidio ſit vſus thori matrimonialis, nihilominus puritate penitus nō deſtituuntur nuptiæ: quinimo ſua propria, ac fortaſſis difficiliori, quā qua enitet virginitas, prælucere debent. hac de cauſa veteres exiſtimarunt, tunc vel maxime nuncium remiſſum *veneri*, quando nuptiæ celebrabantur, eis præficientes tanquam Numen *Verticordiam* Deam: quæ ſcilicet coniugatorum corda a fœdo ac vago concubitu auerteret, vt *Plinius, Valerius Maximus,* & alij cōmentantur.

Inde Venus verſo nomine corde venit.

Enimuero niſi cōiugū corda ad caſtimoniā cōuerſa fuerint, & virtutis zephyro quodāmodo interius refrigerata, excitabuntur potius matrimonio ad libidinem, quā vt inde cōprimantur. adeoque ipſum cor in eiſdē certis motionibus, ad continentiā facientibus, imbuendum: de quibus *Plutarc. Ornat autē, quod honeſtiorem mulierem facit. talē vero præſtat non aurum, non ſmaragdus, non coccineus color, ſed quæcumq́; grauitatis, modeſtiæ & pudoris ſpecimen adhibent.* Certū enim eſt, in vniuerſum, ſenſuū operationes eo reddi dulciores, & maiori vi appetentē in ſui cupiditatē excitare, quo frequētiores, ac ſenſibus ipſis familiariores vſu iā effectæ. inde venit, matrimonijs copulatos, plerūque feruētiores eſſe in libidinē, & proinde eorū ſtatui diſciplinas eſſe neceſſarias, quæ certis continentiæ legibus exultantē naturā in eis reprimant, & intra certos terminos moderate contineant: ſine quibus fidelitas matrimonialis maiori in periculo verſabitur, quam virginalis integritas in eis, qui vſum coniugij penitus aſpernati.

Plin. li. 7. hiſt. cap. 35. Val. Max. li. 8. ca. 16. Mul. in vat. ca. 6. p. Pont. l. 2. de obed. cap. 3. Ouid. lib. 5. faſt.

Plut. lib. de præc. conn. Ariſt. li. [illegible] cap. 1.

3 De hac ipſa continentia maritali diſſerens Apoſtolus *Paulus*, coniugatos admonet, *Vt ſciat vnuſquiſque veſtrum vas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore, non in paſſione deſiderii, ſicut & gētes, quæ ignorant Deum.* quibus declarat, fidem chriſtianā vltra vires philoſophiæ, qua inſtruebantur gentes, percipere caſtimoniam, ſingularē eſſe tam corporis quam animæ ſanctitatem, ſimul ac fornicationē & paſſiones deſiderii, vtriuſque eſſe contaminationes, profanationes & extrema quædā dedecora. Seruanda itaque etiā a cōiugatis caſtimonia, vt ſancti ſint: id eſt Deo deuoti: vt eo honore digni, quē ipſorū poſtulat cōdicio. eſt enim libido fornicaria tā ſanctitati, quā honori hominis chriſtiani infeſta ac prorſus

1. Theſſ. 4.

cõtraria: vtpote ferina quædã ac indecẽs ipſius deturpatio, qua tam ſanctitas, quã honor amittũtur, expugnanturque. præſtat itaque continẽtia, vt coniuges ſua corpora, quæ animarũ vaſa, poſſideant in ſanctificationem & honorem. ac propter hanc cauſam affirmat *Ariſtoteles*, virum ſeſe vxori tradidiſſe in honorem. & Apoſtolus affirmat, honorabile eſſe coniugium. Imo matrimonium veteres cognouere inſtitui non ſolum in remedium libidinis, ſed etiam in alias ſocialis vitæ ex virtute & honore commoditates, vt liquet ex matrimonio inito inter *Catonem* & *Marciam* ſenio iam confectos.

Ari. l. 1. oec. c. 4. Hebr. 13.

——— *Da tantum nomen inane*
Connubii, liceat tumulo ſcripſiſſe, Catonis Marcia.

Luc. lib. 2.

Ad hoc ſignificandam, *Iunoni* rem ſacram antiquitus facientes, non tantum hoſtiæ exemptum fel, ſed etiam iecur, ardore libidinis accenſum, poſt aram abiecerunt: volentes, vt in conuictu domeſtico coniuges tam amaritudine fellis, quam concupiſcentia iecoris, dulces ac puri carerent. In quem finẽ in eſculentis & poculentis, in genere veſtium, in inceſſu, in ipſa ædis clauſura, ea moderatio ab vxore ſeruanda, quæ a continentia præſcribatur, quæque eiuſdem ſit munimen, atque certa indicatio. *Elienſes* amabilioris *Veneris* ſtatuam ponentes, eam fecere teſtudinem calcare: quod nempe vxor marito fuerit dilectior, ſi domi ſe cõtineat, & a vago diſcurſu ſe coerceat. Pudica idcirco debet eſſe vxor, ſi pudicum maritũ velit, aut tali arridere cupierit. Vnde *S. Auguſtinus*, loquẽs de pijs mulieribus ſub veteri Teſtamanto, hæc intulit: *Sanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concumbendi, ſed pietate pariendi, vt certiſſime credatur coitum nõ fuiſſe quæsituras, ſi proles poſſet aliter prouenire.* Hinc idem affirmat, *S. Ioannem* & *Abrahamum* quantum ad continentiã pares quodammodo fuiſſe: quod nempe virginitas, quæ *Ioanni* inerat quod ad actũ, *Abrahami* animo inſederit quo ad habitũ: id eſt quod ad animi præparationẽ, vt loquitur *S. Thom. Appropinquãdũ vxori, ait Ariſtot. cum magna temperantia atque modeſtia.* non enim modeſtiæ finẽ imponit coniugij, ſed eam ſuo flameo abſoluit potius, perficit, ornatque.

Aug. l. de vid. c. 7.

Aug. de bon. conu. c. 21.

S. Thom. 2. 2. q. 152. art. 3. ad 2. Ariſt. La oec. c. 2.

Et ſparſos religant crines, & vultibus addunt
Flammea, ſollicitum præuelatura pudorem.

4 Et ſane moderatus vſus thori, modeſtaque inter coniuges conuerſatio, cauſas in ſe continent mutui amoris continuandi: quemadmodũ eis contraria illũ extenuãt, & demũ extinguũt. Laudandus itaque *Lycurgus* quantũ ad hoc: licet quod ad alia, mulierum pudicitiæ parũ proſpexerit, qui vt ſcribit *Plutarchus*, modicum, idque raptum ac ſecretum tempus indulſit congreſſui maritali, vt id officij naturæ cum quodam religionis timore, nedũ libidine, perageretur. Cuius rationẽ iſtis aſſignat *Plutarchus*: *Huiuſmodi vero cõgreſſio non tẽperantiæ modo, atque pudicitiæ exercitatio quædã erat, verum, & verecundos corporibus, & perpetuo quodã amore nouos recẽteſq́; ad concubitum ducebat: ne ſatietate eos capi, neq; inverecundis congreſſibus a mutuo affectu refrigeſcerẽt, quin potius vt reliquias ſemper aliquas & fomẽtum cupidinis & gratiæ inuicẽ relinquere ſinebat.* Nouimus extreme ad inſaniã vſque amãtes, breui tempore libidini impenſo, nauſeam odiũque inuicem contraxiſſe.

Claud. l. 2. de Rapt. Proſ.

Plut. in Lic.

——— *Voluptates commendat rarior vſus.*

Iuu. Sat. 11.

Terra hæc noſtra non in ſe concipit ſœtuum ſemina, aut fructus edit vi caloris ſolius in ſe complexi, ſed etiam aquæ admixtione calor temperatum habens in illum naturæ finem: ita quod ad vſum matrimonij, dumtaxat ſpectandus haud eſt feruor vnius libidinis, ſed vel maxime a virtute pudicitiæ, veluti per refrigerationem, caſta quædam moderatio.

5 Sicut enim prolis parturitio & educatio, magna pars finis in matrimonio ſpectandi, ita iſtius vſus in id intendit, quod ratio conſtituit, non in quod libido inflammat. idcirco coniugibus viciſſim charũ, ſi thori conſors nullo æſtu voluptatis a decoro abripiatur: ſi illud dũtaxat expetat, quod virtus poſtularit. Cui oppoſitũ, non tam brutũ, quam vltra bruti conditionẽ plane efferatũ. bruta enim vel ſolius naturæ lege definitam ac libratam habent in ſe flammã concubitus, extra cuius terminos nihil appetunt, moliuntur nihil. quã itaque homine vel muliere indignũ, inſania voluptatis armari in mutua opprobria ac cõtumelias, vt loquitur *Tertullianus*? enimuero aliud præſagijſſe & expoſtulaſſe viſus ſacer latex baptiſmatis, cuius natiuũ frigus, & humor, roridam, frugiferã tamen, in initiatis requirunt puritatem, fructũque fœtus ac prolis ex matrimonio pollicentur, ominantur, non ex fœdæ voluptatis proluuie, ſed ex lege continẽtiæ. Egregiam ſane laudẽ *Saræ, Raguelis* filiæ, deſcripſit Spiritus ſanctus, ita de ſe profitentis, dũ Deum alloqueretur: *Virum autẽ cum timore tuo, non cum libidine mea conſenſi ſuſcipere.* Angelus quoque *Raphael*, indicauit *Tobiæ* iuniori, dæmonium, magnum imperium in eos obtinere, qui coniugium ita ſuſcipiunt, vt Deum a ſe & a ſua mente excludant, eoque ritu vacant libini, quo equus & mulus, quibus non eſt intellectus. Conſuluit itaque Angelus: *Accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis quam libidine ductus, vt in ſemine Abrahæ benedictionem in filiis conſequaris.* Apoſtolus *Paulus* ita Chriſto adiunctos admonet: *Hæc eſt enim voluntas Dei, ſanctificatio veſtra: vt abſtineatis vos a fornicatione.* Imo *S. Auguſtinus*, ſtatum matrimonialem, mente exacte diſcuſſum & perpenſum, mouere affirmat coniuges ad modeſtiam. *Regulatur & quodammodo verecundius æſtuat concupiſcentia carnis, quam temperat parentalis affectus. intercedit enim quædam grauitas fœcundæ voluptatis, cum in eo ipſo, quod ſibi mulier & vir adhæreſcunt, Pater & Mater eſſe meditantur.* merito itaque vt tradit *Paſchaſius*, nuptijs coniuncti, olim coronabantur, quod in libidinem victores tunc haberentur. Proli quoque plurimum commoda eſt hæc ipſa nuptialis continentia: etenim intempeſtiuus concubitus, vel etiam nimius, vt naturam debilitat, ita prolem imbecillem edit: adeoque affectum ſuum in libidinem, parentes luxuriantes effundunt in prolem: nam vt fortes creantur fortibus, ita a luxurioſis luxurioſi. Filij autem a parentibus libidinoſis propagati, vt notat *Ariſtoteles*, parentes in ſenectute contemnere ſolent, quibus tunc deberent potius ſubſidio eſſe ac iuuamini: atque iſte fructus plerumque excreſcit ex parentũ luxuria.

Ter. l. de Pudic.

Tob. 6.

1. Theſ. 4.

Auguſt. de bon. coni. cap. 3.

Paſ. l. de cor. Nupt. Quæ. in cap. 12. Prou.

Ariſt. lib. 2. oec. cap. 4.

Heſ. dies & oper.

[illegible]

6 Ad

6 Ad hanc itaque ciuilitatem continentiæ
matrimonialis duo vel maxime, ex ſapientum
inſtituto, conducunt. Primum, moderatus vſus
thori dum coniuges præſentes degunt, & vna
Ariſt. lib. 1. oecon. ca. 4. verſantur: hinc enim facilius, vt obſeruat *Ari-
ſtoteles*, ſe in abſentia continebunt. optima autē
causa, ob quam hanc exerceant continentiam,
1. Cor. 7. pietas eſt interdum & orandi ſtudium, vt ſua-
det Apoſtolus: quo purius ac ſanctius ad
Deum accedant, efficaciuſque obtineant quæ a
Deo poſtulant. Alterum poſitum in fuga otij,
ac in ſedula & perpetua diſtrictione alicuius
honeſtæ actionis. non ergo dedecori nobilibus
fœminis cum *Lucretia* ac *Penelope* ex ſtamine fi-
la operoſe deducere, aut manibus aliquid pera-
gere, quo deſidiæ muſcas. inanes ſcilicet cogita-
tiones, a mollibus ex deſidia animabus corpo-
ribuſque quantocius depellant.

Ouid. 2. Faſt. *Inde cito paſſu petitur Lucretia, cuius
Ante torum calathi, lanaque mollis erat.
Lumen ad exiguum famulæ data penſa trahebant,
Inter quas tenui ſic ait illa ſono:
Mittenda eſt Domino, nunc, nunc, properate puellæ,
Quam primum noſtra facta lacerna manu.*

Quis eſt, qui non animaduertit, plurimas dari
coniugatis occaſiones exercendi caſtitatem,
partim ex morbo, partim ex abſentia, propaga-
Virg. 5. Æn. tas? *Tranſcribunt vrbi matres.* id enim belli ratio
exegit.

Ouid. l. 2. Faſtor. ——— *Ardea reſtat
Improba, quæ noſtris cogit abeſſe viros.*

Affirmare autem, impoſſibile eſſe in iſtis caſibus
ſeruare caſtitatem, ſingularis eſt iniuria in na-
turam, in ſocietatem eandem, in gratiam Dei,
ac Chriſtum Dominum. Apage tantam,
tamque immanem dogmatis falſitatem. *Nunc
Auguſt. lib. 1. de cont. c. 3. enim*, inquit *S. Auguſtinus*, *fieri bonum poteſt, mala
concupiſcentia non conſentiatur. perficitur autem bo-
num, quando ipſa mala concupiſcentia auferetur.*

7 Illa præterea continentiæ pars, quæ vidui-
tati conſtitutæ ac decretæ attribuitur, ciuilis
omnino ac ſancta: & talis, qualis a prudente
legiſlatore diligenter ſtabiliatur. Imprimis hæc
naturæ ipſi conſentiens videtur, a qua & ſingu-
lare quoddā decus mutuatur, illudque in vitæ
actiones trāſfundit. Etenim profeſſa ab aliquo
viduitas, argumento eſt, initas quondā nuptias
non ex turpi aliqua libidine, ſed ex fine hone-
ſto ac naturæ conuenienti: iamque adeſſe ani-
mum puritati addictum, a corporea labe ac vo-
luptate prorſus auocatum. quo alij doceri poſ-
ſint, pulcrum eſſe, vnius coniugis vſu ſatiari, &
in vnius amore totos penitus conquieſcere. e-
tenim in hoc ſtudium iudicetur vi ſua induce-
re coniuges affectum ipſum maritalem, quo e-
tiam ſanctior firmiorque idem euadit. Nam ſi
Baſi. hom. 8. in Exam. nihil dedecoris, vt loquitur *S. Baſilius*, ſecundis
nuptijs, tametſi licitis, ineſſet, nulla ſubeſſet cau-
Leuit. 21. ſa, ob quam lex vetus vetaret, quo minus ſacer-
dos viduam in vxorē duceret. Cum enim ſum-
mus amor coniugio fideliter curando ſit neceſ-
ſarius, tum natura homines in matrimonia cum
virginibus maxime incitauit: in quas amor eo-
rundem, propter integritatem tam corporis
quam animi in eis, eſt vehementior. Vt enim
virgines corpore integræ, ita integrum affectū
conſortibus tribuunt, nullo iure maritali vn-
quam diuiſum, aut alteri quandoque conceſ-
ſum: proinde in illas amor ſolet eſſe mutuo in-
tenſior. Veteres itaque opinione amoris & fi-
delitatis, primis nuptijs concedendarum, ducti,
viduitatem tanquam laudabile inſtitutū agno-
uere & coluere.

Ille meum primus, qui me ſibi iunxit amorem Virg. Æn. 4.
Abſtulit, ille habeat, ſecum, ſeruetque ſepulcro.

Huius rei mihi apparet indicium, quod nullus
ſit coniugum, niſi grauior ratio aliqua animo
eius obuerſata, in contrarium inſtiterit, modo
conſortē ſingulari aliquo amore complectatur,
qui non cuperet, alterius thalami fore expertē,
poſteaquam fato ipſe conceſſerit: & ægre la-
turum, ſi illi conſtaret, ad ſecundas nuptias quā-
doque tranſiturum. Signū ergo eſt, valde pro-
penſam eſſe naturam, quæ amorem coniugalē
inſtituit, in votū viduitatis. Imo qui viduas du-
cunt in vxores, animaduertentes, eas omnem
memoriā prioris coniugis expunxiſſe, ac pro-
nas eſſe in noui thori libidinem, idem factituras
iudicabunt, ipſis etiam mortuis: quæ quidem
cogitatio diminuet ingentem illum amorem,
qui alioquin in coniugibus deſideraretur.

8 Vt hoc veteres adſtruerent, non conceſſere
ſecundis nuptijs illas cæremoniarum ſolemni-
tates, quibus primas celebrari mos apud eos e-
rat, quod recolit *Lucanus* nuptias decantans *Ca-
tonis & Marciæ*.

Foedera ſola tamen, vanaque carentia pompa Luc. lib. 2.
*Iura placent, ſacriſque Deos admittere teſtes.
Feſta coronato non pendent limine ſerta,
Infulaque in geminos diſcurrit candida poſtes,
Legitimaque faces, gradibuſque accliuis eburnis
Stat torus, & picto veſtes diſcriminat auro,
Turritaque premens frontem matrona corona
Tralata vetuit contingere limina planta.
Non timidum nuptæ leuiter tectura pudorem
Lutea demiſſos velarunt flamea vultus.
Balteus haud fluxos gemmis adſtrinxit amictus
Colla monile decens, humeriſque hærentia primis
Suppara nudatos cingunt anguſta lacertos.
Obſita funerea celatur purpura lana.
Non ſoliti luſere ſales, nec more Sabino
Excepit triſtis conuicia feſta maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui,
Iunguntur taciti, contentique auſpice Bruto.*

Quamobrem apud Gentiles fœminas magna
extitit animi auerſio a ſecundis nuptijs; adeo
vt teſte *S. Baſilio*, cum maritis iam mortuis ſu- Baſil. ſerm. 8. in Hexam.
perſtites prius ſepeliri, ac mori voluerint, quā
eas inire. De Thracibus hæc *Pomponius Mela*: Pomp. mel. l. 2. c. 2.
*Super mortuorum virorum corpora interfici, ſimul-
que ſepeliri voti eximium habent. & quia plures ſi-
mul ſingulis nuptæ ſunt, cuius id ſit decus apud iudi-
caturos magno certamine affectant.* De quo ritu Sen. l. 2. cōt. Act. 1.
hæc etiam *Seneca*: *Quondam ardentibus rogis thorum
miſcuerunt: quondam vicaria maritorum ſalutem
anima redemerunt. quam magna gloria breui ſolici-
tudine penſata eſt!* In vniuerſum autem hæc Hier. ep. ad Salum.
S. Hieronymus: *Damnat gentilis vidua omnes volu-
ptates.*

9 Quinimo ipſe ſtatus vidualis, vt virtuti,
ita & publicæ vtilitati quo ad multa officia
commodus reperitur. De quo diſſerens *S. Paul.* 1. Cor. 7.

ita pronunciat: *Dico autem non nuptis, bonam eſt illis, ſi ſic permaneant, ſicut & ego.* nomine vero boni id ſignificat, quod potius ac præſtantius. quibus verbis ſicut præfert virginitatem nuptijs, ita & viduitatem, ſecundis nuptijs, quam omnibus ſuadet, vt docent S. *Ambroſius*, & *Auguſtinus*: qui affirmat viduas *obtinere meliorem locum inter membra Chriſti*, ſi cum coniugibus comparentur. Cuius rei rationem aſſignat Apoſtolus. *Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodo placeat Deo, qui autem cum vxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt. & mulier innupta, & virgo cogitat quæ Domini ſunt, vt ſit ſancta corpore, & ſpiritu.* Fructus itaque proprius virginitatis & viduitatis ex ſententia Apoſtoli, ſanctitas ſpiritus & corporis. Quid vero ipſe ab omnibus cupiat, declarat: *volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe*, hoc eſt virgines, ac viduas. *Bonum eſt homini*, id eſt omnibus, *mulierem non tangere*: ſcilicet a nuptijs abſtinere. Neque hinc timendum fore vt mundus finiatur, quandoquidem, teſte S. *Auguſtino*, quid melius, ſi id fieret, ſucceſſurum: nempe citius futurum regnum Dei, pro quo vt veniat, orationem Dominicam ſæpe ingeminamus.

Ignat. Ep. ad Trall. Ambroſ. de viduis. Auguſtin. de Bono viduit. lib. de virg. cap. 7. de bono coniugij, cap. 13.

10 Verum quidem eſt, viduitatis propoſito, ſicut & omni præclari virtuti inſitam eſſe ſpecialem quandam difficultatem, ac ideo neceſſariam eſſe eidem ſingularem quandam animi fortitudinem. qua de cauſa tam viduæ quam virgines, ſuæ caſtitatis ſymbola contemplantur in lilijs poſitis in capitellis columnarum, quæ viſebantur in templo *Salomonis*: ſcilicet in illis, quæ fulcienda columnis ac baſibus ſummæ cuiuſdam roboris, ac fortitudinis. Viduas enim exſtimulat elapſæ voluptatis recordatio, quam virgines ignorant; proinde, vt loquitur S. *Gregorius Nazianſenus*, caſtitas in viduis *Laborioſa*. At inter viduas & virgines, S. *Baſilius* eleganter diſcrimen conſtituit: quod in domo Chriſti, nempe Eccleſia, viduæ ancillæ, virgines autē, Chriſti ſponſæ. Conueniunt vero, quod tam iſtæ quam illæ, martyrij cuiuſdam forma ac veluti rubro niteant: quarum quippe ſit acerba contentio contra voluptatem & ſenſuum quodammodo vitas, quas ipſi vehementiſſime diſcupiunt, & quas in ſeipſis mactant, conficiuntque.

3. Reg. 7.

Gregor. Naz. orat. de Funer. pat. Baſil. ad Amphil.

11 Quod ſi viduarum ſtudia ac conſilia ad publicam vtilitatem referamus, ea multis nominibus eidem commoda perſpiciemus. Inprimis vigines ac nuptæ conijcientes oculos in mores viduarum, in inſtituto caſtitatis plurimū confirmantur. atque vtræque non multum faciendas iudicabunt thori voluptates, cū viderint viduas eis vltro nuncium iam remiſiſſe: pariter intelligent, ad exemplar viduarum ab ipſis puritatem certo gradu comparandam ac muniendam, qua Deo placeant: nec homines natos vt libidinentur ferarum ritu, vel ſeſe mutuo actionis turpitudine commaculent. Deinde vt virginitas merito ab antiquis *Acris* appellata, ſic eodem nomine vocanda viduitas. Virginitas ideo acris, quod vires habeat recollectas tam animæ quam corporis: quod exterius nō auocetur, nec diuiſa ſit, vt loquitur S. *Paulus*, quemadmodū coniuges vitæ genere diuiſi. hæc vero in Viduitate reperiuntur, cuius neruos nō frangit aut debilitat voluptas, ſeu priuati negocij cupiditas, ſed excitata eſt ac integra, totaque defixa in id, quod apud ſe peragēdū vidua conſtituerit. Vtilia itaque viduarum ſtudia, ſi aliorum emolumentis, & in alios charitati applicentur. Quod ſi ex præcedenti coniugio ſuſcepta fuerit proles, eidem proli valde pariter expediens parentū viduitas, vt tam ratione, quā experientia conſtat. quid enim ſæuius odio nouercali, aut quid illo frequentius in nouercis? ac plerumque mariti, qui iterata vice poſt prolem ſuſceptam vxores ducunt, vt oſtendant ac probent, ſe illas plurimum diligere, eam prolem ideo contemnūt ac negligunt, vt præſens vxor inde intelligat, ſe a marito adamari, imo feruentius, quam prima adamata fuerat.

1. Cor. 7.

12 Quantum autem ad priuatam animi perfectionem, ſatis manifeſtū, viduitatem in illam plurimum conferre vtilitatis. Soluta enim vidua mariti imperio, ad ideā virginis paratior redditur ad Deo ſeruiendū, omneque genus virtutis ſtudioſius exercendū. Hinc S. *Baſilius* viduam comparat turturi gementi, & alium conſortem nitide caſteque refugiēti. S. *Ignatius* virgines appellat *Sacerdotes Chriſti*, viduas *Altaria Chriſti*. *Quæ autem vere vidua*, ait Apoſtolus, *& deſolata, ſperet in Deum, & obſecrationibus nocte ac die.* Turtur deſolata, a turbis nempe ſecreta vidua, hos gemitus pietatis edit. *Audiant ipſæ mulieres*, ait S. *Baſilius, vt etiam apud animalia ratione non prædita, vidualis honeſtas indecoro iterati connubij anteponatur.* Quæ perfectionū illuſtres notæ, conſpicuæ fuere in S. *Melania*, in *Euſtochio*, viduis & alijs, quas ſancti Patres miris encomiis celebrarunt. Imo naturæ luce id peragente, apud gentiles quoque vtcūque viguit cultus Deo conſecratæ viduitatis, vt teſtatū nobis reliquit *Tertul.* Romæ, Pont. Max. qui *Flaminicam* veſtalē in vxorē duxerat, ſic cōnubij iura cū coniuge ſeruabant ex præſcripto legis, vt neutri licitū a funere alterutrius coniugis, denuo matrimonium inire. Nouerant quippe vel Romani, religionis ſanctimoniam, terminos conſtituere debere libidini, adeoque in eiuſdem myſtis ſpeciem aliquam ac gradum caſtitatis requirere. Tametſi enim ex naturæ inſtituto honeſtus thori vſus ad generandū prolem, nihilominus ob naturæ in nobis vitiatæ quandā inſaniam, haud admittitur abſque quodam opprobrio, & paſſionis intemperie, rationis dignitatē minus decentibus. idcirco non mirum, ſi prudentes ciues vbique ferme legibus continentiæ ea incommoda, vt potuerunt, caſtigauerint, prohibuerintque.

Baſil. Homil. 2. in Epetam. 1. Tim. 5. Ignat. ep. ad Heron.

Tertull. lib. de Reſur. & de monogā.

CAPVT. XXXII.

Quis veſtium vſus, & quæ earundem ſignificationes.

QVoniā in vſu veſtium plerumque quæri ac ſpectari ſolet lenociniū ſenſuū, ac blandimentū voluptatis, præter earundē neceſſitatem, idcirco vt temperantia, quæ motus

motus appetitus concupiſcibilis moderatur, ſit ſuo officio plena & abſuluta, de illo aliquid conſtituere deber. Et quemadmodum duplex eſt iſtius appetitus obiectum, honor ſcdicet ex poteſtate, iuxta ac craſſior voluptas, operationes ſenſuum internorum & externorum conſe-

Luc. 7.

ctans, inde in veſtiū delectu ſæpiſſimè capiunt homines duplicē voluptatē, vnā quę ſit in poteſtatis honorificæ oſtentatione, alteram, quæ ſit concretioris alicuius libidinis perceptio: qua illi prorſus deliniri iudicio ſaluatoris, qui mollibus veſtiuntur, & in aulis regum demorantur. Virtus autem temperantiæ tunc directius hac in re rectitudinem defiget, cum prius rationi cunſtiterit, quæ in veſtibus ſpectanda tanquam illectamenta appetitus concupiſcibilis, quibus aliquando incitatus, a mediocritate ac virtute recedere ſolet.

2. Duo inprimis in veſtitu conſideranda. primum, eius neceſſitas, a natura ipſa inuenta: vtpote quod inſeruiat arcendo frigori, & tegendæ naturæ violatæ turpitudini. alterum, eius deſiderata proprietas. qui quidem delectus itidem triplex, vel enim decernitur vt commodius na-

Ouid ep. Demoph.

turæ poſtularui ſuccurratur: vtpote quando Boreales in panni vſum ac pellium:

(*Qui modo pelliferas fudit Mæotidas armis.*)

Auſtrales in ſeti ac tenuioris materiæ apparatum: in medio ſitu verſati, in quid mixtum ex vtriſque conficiunt, dum veſtes ſibi adſumunt (reſpiciunt enim hi omnes in iſtius delectu, quod naturæ conuenientius, licet id varietate multiplex) aut ſuſcipitur ex fine ſignificādi aliquid, vtpote animæ motum, ſtatum perſonæ ſacrum vel profanum, nobilem aut ignobilem, diuitem vel mediocrem, virgineum ſeu matrimonio affectum: vel denique delectus fit, vt peculiari aliqua veſtiū qualitate, veluti earum ſplendore aut colore, ſenſibus expetita adferatur aliqua iucunditas. De quibus ſeorſim nonnulla differenda.

3. Quantum ad prius, ſunt qui tam quorumdam populorum praxim, quam & Philoſophiam ipſam, veſtium neceſſitati, ſanitatis vel tuendæ cauſa inſtitutæ aut decoris, opponunt, ac dicunt cum Stoicis, varias gentes, præſertim ſub

Herodian, in Seuer.

Tropicis & æquatore habitantes, ſine omni veſtimento ſatis commode degere. quem morem nuditatis *Herodianus* etiam Britānis attribuit. addunt porro, hac in re naturam humani corporis hand mancam reperiri: nam cū ex vſu aliqua eius pars, nempe vultus, ſine indumento aëris inclementiæ reſiſtar, ſciſcitantur proinde, cur non & reliquæ ſeipſis ſatis contra eandem munitæ eſſe poterunt, ſi modo vtrobique parilis vſus acceſſerit? Verū tegumentū aliquod contra ſenſum turpitudinis ex nuditate, videntur omnes ferme affirmare requiri, quādoquidē

Auguſt. lib. 14. ciu. cap. 18. Cicer. lib. 1 off. Chriſoſt. homil. 29 in 9. cap. Gen. 28. in cap 11 ad Heb. Gen. 3.

peccatum partes aliquas corporis modo pudendas reddiderit, quæ ante peccatum potius decorę & honeſtæ videbantur, vt differit *S. Auguſtinus*: nulloſque modo ſit vel comœdorum, teſte *Cicerone*, aut ſana mente, qui eò impudentiæ deuenerit, vt ſe omnino nudum ſpectari libenter voluerit; idcirco ad exemplar *Adami*, a ſuo crimine ſeſe folijs fici cooperientis, quo ad hoc officium, fatentur fere omnes, prouide naturam vſum veſtiū inueniſſe. Cui mori, a natura ipſa inſtituto, auctoritatem adduxere aliquoties a Deo patrata miracula. Hinc vt canit *S. Paulinus*, cum a Dæmone obſeſſi, ad reliquias *S. Martyris Felicis* Nolæ eſſent adducti, ibi nefarij ſpiritus impetu, pedes cuiuſdam ex illis, inferius capite depreſſo, in ſublime ſuſpendebantur. nihilominus ob reuerentiam, Sancti reliquiis exhibendam, effecit diuina virtus, vt veſtes illius elatis etiam tibijs adhærerent rigidiſſime:

Veſtibus vt rigidis, aut ad veſtigia ſutis, Paulin. in Natal. 3.
Corporis omne ſacrum caſto velatur operto.

Simile quid, a ſe viſum ſcribit *Briſtoius* Gentilis meus. *Quod ipſum & ego inter alios plurimos ſæpiſſime vidi in puella dæmoniaca fieri Cameraci; quæ licet inter exorcizandum frequentiſſime, violentiſſime & velociſſime de genibus retorqueretur in dorſum, ſic tamen ſemper veſtes eius honeſte manſerant, quaſi vt ait Paulinus, vel rigidæ, vel pedibus aſſutæ fuiſſet.* Vnde ob reuerentiam Angelis præſtandam, mādat Apoſtolus *Paulus*, fœminas velatas capita, in Eccleſias ingredi.

Briſt. motiu. Tom. 2. motiu. 18.

1. Cor. 2.

4. Secundo in loco materias ſimul ac formas veſtium varietate ſubire oportere, iuxta diſcrimina aëris, & cœli, congrue omnes affirmant. Hinc olim Romani dicti pannoſi: orientales, vtpote Aſiani, Bombycini, pręcioſorum lapidū fulgoribus ſplendidi. Pelliti Septentrionales, vndique vſque ad aures & oculos pellibus contecti; quibus manicæ deductæ vel ad extrema digitorum. miratus tamen ſum dum legerem *Ammianum Marcellinum*, ab eo videlicet deſcribi vel extremos Boreales & Scythas ſeminudos. Cæterum vt ſe contra frigus fortius exercerent, exiſtimo id iis more eos habuiſſe, licet ratio cœli & communis victus, longe diuerſum ritum ab ipſis poſtulauerint.

Herodian. in Heliogab.

Perſicos odi puer apparatus. Hora. lib. 5, carm. ep. 3. 8

5. Quod autem veſtes, qua ipſarum formis, qua colorum in eis ſpeciebus, latens aliquid, vtpote condicionem vitæ, animi affectionem idoneè repræſentent, omnino perſpicuum. imo maiori quadam naturæ determinatione hoc efficiunt, quam voces, quarum omnis ſignificatio ex placito dumtaxat imponentium & vulgari acceptatione deriuatur; cum veſtes videantur aliquid ſignificare ex ſeipſis, conſpirante in id omnium hominum communi imaginatione. Hinc ſapiens: *Amictus corporis, & riſus dentium, & ingeſſus hominū, enuntiant de illo.* Omitto, quod veſtium ſignificationes ſint conſtantiores ac diuturniores eis, quæ ſunt vocum. Nulla autem fuit gens, quæ nō vſurpauit veſtium mutationē, quæ fortunæ ac animi ſtatus diuerſos teſtaretur: ideoque veſtes lugubres ac lœtas adhibuere paſſim tam ſacri homines, quam prophani. *Manlio* Damnato, *ſorditatum reum viderunt*, vt ſcribit *Liuius*. itidem *Cicerone* ad necem publica ſententia poſtulato, *Populus Romanus veſtem mutauit*: quibus etiam mos erat capillos detondere, vt *Plinius* iunior refert. Repræſentatio hæc per veſtes, vt a naturæ ingenio oritur, ita ab eiuſdem varietate deſcendit omnis, quam videmus, repræſentationis talis in hominibus diuerſitas.

Clem. Alex. lib. 2. Pædag. cap. 10.

Eccleſ. 19.

Cicer. lib. 1. off.

Zach 3. & 1.

Liui. Dec. 3, l. 6,

Plin. li. epi. ep. 10.

Gallorum ritus iſtis *Virgilius* deſcripſit:

Virg. Æne. 8

Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis,
Virgatis lucent ſagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur: duo cuique alpina coruſcant
Gaſa manu, ſcutis protecti corpora longis.

6. In vniuerſum autem quadruplex veſtium ſignificatio: *Diuina, Rationalis, Concupiſcibilis, & Iraſcibilis.* diuina illa dicitur, quæ a Deo intenta, & ratiône veſtium ab eodem inſtituta, vel ab homine excogitata in ſacrum aliquem finem colendi diuinitatem. nulla quidem extitit vnquam religio, quæ non certo decretoque habitu veſtium diuinum aliquid exprimere ſtatuit: vtpote ſtola, mitra, cidari, podere, vitta, flammeo, ac ſimilibus.

Ouid. lib. 2. Faſtor. Ouid. Eleg. ad Iſid. Plin lib. 19. ep. 44. Prudent. lib. 2. cont. Sym. Tertull. De hab. mulieb. Ciprian de veland. virgin. Liu. Dec. 4 lib. 1. Exod. 28. Phil. de veſt. Sacerdot. Hieron. ex. ad Fab. Ambroſ. ad. uerſ. Sym. epiſ. 12. Auguſtin. epiſt. 179. Hieron. epiſt. 23. Prudent. lib. 2. cont. Sym. Tertull. lib. de Reſur. Venant. Fortun.

Nullaque dicetur vittas temerare ſacerdos.
Ipſe ego thura dabo ſumoſis candidus aris
More patrum ſancta velata veſtibus albis.

de Attalo Athenas ingreſſuro, ſcribit *Liuius: Illū ſacerdotes cum inſignibus ſuis, ac Dij prope ipſi ſedibus ſuis excepetūt.* Qua in re celebris ac verus apparatus veſtiū ſactarū ex Dei lege effloruit apud Iudæos cuius ſenteutias *Philo, Tertullianus, S. Hieronymus,* & alij ſunt proſequuti. eiuſdem vi ad nos quoque deuenit ſtatuta quædam forma veſtium ad ſacras perſonas attinentium, ac inter reliqua, ſatis illuſtre ſemper fuit velamen ſacrarum virginum. *Non vitta,* ait *S. Ambroſius, capiti decus, ſed ignobile velamen vſu nobile caſtitatis: non exquiſita ſed abdicata lenocinia pulcritudinis. Vili tunica,* in, quit *S. Hieronymus, induitur, viliori tegitur pallio.*

Sunt & virginibus pulcherrima pramia noſtris,
Et pudor, & ſancto tectus velamine vultus.

Ad hoc quidem genus ſacrum refertur baptiſatorum veſtis alba de more Ecceſiæ Catholicæ, cuius meminit *Tertullianus*: ſiue ea adhibita fuerit ad animi a lotione puritatem indicandum, ſiue ad ſignificandum expiatorum manumiſſionem, ſeu liberationem a poteſtate Diaboli.

Candidus egreditur nitidis exercitus vndis,
Atque vetus vitium purgat in amne nouo.
Fulgentes animas veſtis quoque candida ſignat,
Et grege de niueo gaudia paſtor habet.

Rationalis veſtitus ille nuncupatur, qui ad condicionem perſonæ factus, animum virilem ac magnanimum ex præſcripto rationis refert: nullo pacto abductum a granitate & ad ſtatum perſonæ, proportione: neu quicquid leuitatis aut vanitatis oſtendit, ſed potius qui certā perſonæ qualitatem abſque defectu aut exceſſu, ob oculos aliorum apte proponit, ac illi exacte cōgruit. qualis apparuiſſe viſus in virginum pectoralibus, in peplis ac flameis earum, pudoris cauſa vſurpatis, vt obſeruat *Clemens Alexandrinus* ex *Homero*: qui etiam animaduertit, *Creuſam* vxorem *Æneæ*, dum vel fugeret cito pede flammas Troianas, velamine tamen caput accurate tectam euolaſſe. Prodit quoque *Valerius Maximus, Sulpitium Gallum* vxorem ideo repudiaſſe, quod aperto capite foras verſaretur. idem de fæminis Arabicis ſcribunt *Apuleius* & *Tertullianus*. Retulit mihi quidam Neapolitanus, adeo religioſum vigere in regno Neapolitano ritum hunc, vt ſi vel per ludibrium alicuius viri aut vim, virgini detractum fuerit capitis velamen, eam vix maritum aliquem deinceps inuenturam. Egregiè ſanè ac prudenter de veſtitu muliebri rationem conſtituit *Ariſtoteles: Sumptu, & veſtitu, & apparatu minori etiam vtatur, quam leges permiſerint ciuitatis: conſiderans, quod nec veſtimentorum nitor, nec excellentia forma, nec auri magnitudo tantum valet ad mulieris laudem, quantum modeſtia in rebus, ac ſtudium honeſte decenterque viuendi: etenim omnis huiuſmodi ornatus animi expetibilis eſt, multoque firmior ad ſenectutem vſque veras laudes ſibi natiſque afferens.* atque ex contrarijs horum, quæ veſtium ſignificatio ſit minus rationalis dignoſci poterit. Barbarus idcirco Hunnorum mos, de quo hæc *Marcellinus: Non ante deponunt, aut mutant veſtem, quā diuturna carie in pannulos deflaxit defruſtata.* In altero autem extremo *Nero* ac nimius plane cenſeatur, qui, ut ſcribit *Suetonius, Nunquam eandem veſtem bis induit.*

Clem. Alex. lib 3. Pædag. Valer. lib. 6. cap. 3. Apul. li. 3 de Aſin. aur. Tertull. de veland. virgin. cap. 17. Ariſt. lib 2. oecon. cap. 1. Marcellin. lib. 30. chro. Sueton. in Nero.

7. A ratione itaque veſtibus conſtituendus modus, vt eo conſtet, ipſum, qui veſtitur, ratione duci, & ex ea decorum ſeruare, ſpectare, idque de more patriæ; licet in hac re diuerſa ſigna ac propemodum contraria, ipſa natio incolarum propria inſtituerit.

Lucan. lib.

Tam varia cultu gentes, tam diſſona vulgi
Ora. idcirco a ratione alienum, quod in hac re peregrinum, quod nouum, ac a reliquis diſſentiens. Vult itaque ratio, vt principum veſtes maieſtatem quandam indicent: vt literatorum grauitatem repræſentent, vt militum, a luxu alienatos animos oſtendant ac probent.

Iuuenal. lib. 2. Satyr 6.

——— *vellere Tuſco*
Vexata duraque manus.

Nobilium certæ ſunt notæ veſtiariæ, quibus proditur eorum nobilitas. inde Athenienſes aureas cicadas, in teſtimonium nobilitatis, veſtibus affigebant, vt *Alciatus* narrat: *Arabes* & *Aſſirij* longa ſtula in eundem finem vtebantur: & Romani, vt nobiles apparerent, purpura, tunicis laticlauis induebantur, etiam nigris calceis lunulas argenteas imprimebant. Decet itaque, & rationi omnino congruū, vnumquemque id veſtibus alijs de ſe profiteri, quod verum, quod decorum, & perſonæ quam ſuſtinet, accommodatum. Laudatur idcirco merito *Alexander Seuerus* a *Lampridio*, qui noluit videte ſeruos ſine veſte ſeruili, nec liberos abſque veſtibus ingenuorum proprijs. Auctore *Gellio*, dedecus fuit Senatori, Romæ ſoleatum incedere, hoc eſt calceatum, ſolū ſub inferiori planta, ad ritum *Flora* & meretricum Romæ, ſuperiori pedis parte nuda.

Alciat. emblem. de cicada. Lamprid. in Alex. Gell. lib. 13. cap. 20. Horus rati can. Ouid. 1. Triſt. eleg. 1.

Eſte procul vitta tenues, inſigne pudoris,
Quaque tegis medios inſtita longa pedes.

Conuiuæ ac nuptialibus feſtis præſentes, olim ſenatorias veſtes adhibebant nuptijs peculiares vt recolit *Baronius*. Olim teſte *Tertulliano*, alba veſtis ſignum erat adeptæ libertatis. *Si famulum tuum libertate mutaueris, & veſtis alba nitore, & annuli aurei honore, & patroni nomine a tribu, menſaque honoratur.* Quorum omnium ſumma eſt, illum veſtitum rationalem eſſe, qui rationem declarat ac indiciū, a quibus proficiſcatur: contra iſtius repugnantem, quippe nō a ratione, ſed ab appetitu ſenſitino decretam, irrationalem, vt pote genuinum indicium deficientis in aliquo

Baron. Tom. 1. An. chro. 34. Tertull. lib. de reſur.

rationis,

rationis, iure appellare poſſumus.

8. Primam formam in hoc genere appetitus ſenſitiui, diximus reperiri in eis ſignificationibus, quæ ab appetitu concupiſcibili conſtituuntur: ac non ſolum indicia ſunt affectionis alicuius libidinoſæ, verum etiam eiuſdem plerūque incentiua quædam, ſimul ac illectamenta. Huius conditionis indumenta, quæ nuditatem corporis non tam tegunt, quàm tenuitate ſua vix diſſimulant; aut eam omnium oculis peruiam apertamque relinquunt. Cuius rei conſideratio effecit, vt orientales longioribus veſtibus vterētur, ne corporis natiuæ partes expreſſius, ſeſe per veſtes oſtenderent. Eiuſdem cura tenuit quoque Romanos, quorū veſtis laticlauus, πλατύσημος nempe in latum prætexta, vt notat *Strabo*. cuius inuentionem idem attribuit *Balearibus*. *Hi primi hominum feruntur geſtaſſe tunicas late prætextas*. Scribit vero *Liuius*, Romanos ab Hetruſcis aut Gabinis huiuſmodi habitum mutuatos: *Inde ſella curulis, vnde toga prætexta ſumpta eſt*. ob hanc cauſam veſtes breuiores, impudicarum mulierum, vt ſcribit *Clemens Alexandrinus*, habitæ notæ: quales veſtes erant fœminarum Corinthiarum, Veneris religionibus addictiſſimarum, & luxuriæ grauiter operam impendentium. Huc etiam ſpectant colorum varietates, & vniuerſus fermè mundus muliebris: præſertim ſi ad virorum vſus transferantur: de quibus *Seneca*:

Snid. verbo: πλατύσημος

Strab, l. 3.

Liu Dec. 1. lib. 1.

Clem Alex l. 2. ped. cap 10

Muliebres mundicias anteceſſimus colores meretricios, matronis non induendos, viri ſumimus.

Sen. de conſ cap. 15.

Tandem progreditur magna ſtipante caterua,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Virgil lib. 4 Aenead.

Eidem libidini velificata etiam ſuo ornatu *Cleopatra*, *Cæſarem* hoſpitio funeſto excipiens,

Vultus adeſt precibus, facieſque inceſta perorat.
Candida Sidonio perlucent pectora filo.
Quod Nilotis acus compreſſum pectine Serum
Soluit & extenſo laxauit ſtamina velo.

Lucan. li. 10

Huiuſmodi exiſtunt hæderæ libidinum, ac perpetuo ſedem indicant, in qua petulantia moratur. *Lex fuit Athenis*, ait *Suidas*. *vt meretrices veſtes ferrent floridas: id eſt, vt opinor, varias, aut ornatas, & nitidas*. S. *Chryſoſtomus* ſcenicis & inhoneſtis mulieribus auream veſtem aſſignat: ſimulque veſtes candidatas appellat *Eneruatorum, & mollium proprias*. Exemplar infamis ac libidinoſi veſtitus in impuriſſimo *Heliagabalo* conſpicuum. In quo forma & habitus, vt narrat *Herodianus*, media inter *Phœniſſam* ſacrā, & mollem amictum *Medorum*. *Aſpernabatur quippe Romanam, & Græcanicam veſtem, vtpote e lana, hoc eſt re viliſſima confectam*. Cui conſentit Ælius *Lampridius*. *Vſus eſt aurea tunica, vſus eſt & purpura, vſus eſt cum gemmis Perſica, cum grauari ſe diceret onere voluptatis. Habebat etiam in calceamentis gemmas, & quidem ſculptas quod riſum omnibus mouit, quaſi poſſint ſculptura nobilium artificum videri in gemmis, quæ pedibus adhærebant.*

Suid in ver.

Chryſ. hom 28. in ca. 11. ad Hebr.

Herod. in Heliogab.

Lamp. in heliogab. Alex l. Gen. die,

9. Cæterum, quod humana concupiſcentia non ſolum libidines ac luxus appetat, ſed alia inſuper iucunda bona, vtpote ſanguinis dignitatem, pecuniarū copiam, auctoritatem ac poteſtatem, idcirco ingenium eſt eiuſdem concupiſcentiæ, inter alia ſtudia, etiam ſatagere, vt veſtes, qua materia ſua precioſa, qua ornatu & artificio elegantiori, dent certas ſignificationes harum rerum, quibus, vt ſummatim dicam, eis induti, reliquas prælucere æſtimentur. Inprimis iuuenibus præſertim, adeſt ingens cupido ſignificandi per veſtes, quam intus magnis, ardentibuſque præditi ſint ſpiritibus: quorū vix capacia eſſe ipſorū corpora eodem declaratur. hinc plumæ ac criſtæ in immenſum vndique extuberat: quo appereat, in eis ſpiritus in altitudinē omnis audaciæ ac tumoris excreuiſſe, ad ſtellas vſque ferme perueniſſe. quæ ſi ipſorum craneis, natiuis radicibus inhærerent, nihil tale credo, ſed anſerinum quid potius præ ſe ferrent: at galeris ſemel infixæ, illico viua cenſentur ab eis indicia magnanimitatis. Deinde, vt communi naturæ ſorti exempti aliqui habeantur, & quaſi ex alia materia fabrefacti propter ſtemmatis nobilitatem, nihil vulgare volunt in veſtibus; ſed omnia ſibi peculiaria, colore ac luce pariter cuncta ſcintillantia ac flammantia eſſe cupiunt. Imo hinc ſignificationem etiam dare volunt illius appetitus, quo vehementer optant ab alijs ſe timeri, honorari & illis magno interuallo, vtpote eorum reſpectu mancipiis, præferri. quibus ſimulacris veſtiarijs faſtus & crudelitatis, haud pauci plurimum ſolent delectari. Hoc ipſum inter alios viſus *Herodes* affectaſſe, qui *Statuto die veſtitus veſte regia, ſedit pro tribunali, & concionabatur*. In quam claſſem arrogantiæ loquentis, teſte *Clemente Alexandrino*, & *Aurelio Prudentio*, a priſcis Chriſti cultoribus referebantur gentium ſirmata, caudatæ ſcilicet veſtes, ſeu per pulueres deductæ.

Act. 12.

Clem Alex l. 2. Pæd. Prud. lib. 2. con. Sym.

Plena maris rubri ſpolijs, colloque comiſque
Diuitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.

Luc. lib. 10.

10. Poſtremo in loco retulimus veſtibus ineſſe ſignificationem affectuum in homine iraſcibilium, quorum notas *Cato* inter alios in ſe exprimere rigide, horrideque ſuo more inſtituit.

Ille nec horrificam ſancto dimouit ab ore
Cæſariem, duroque admiſit gaudia vultu.
Vt primum tolli feralia viderat arma,
Intonſos rigidam in frontem deſcendere canos
Paſſus erat, mæſtamque genis increſcere barbam.
——— pretioſaque veſtis
Hirtam membra ſuper Romani more Quiritis
Induxiſſe togam.

Luca. lib. 2

Ob hanc cauſam militiæ addicti, & in omnem violentiam cædium ac perpeſſionum proni, ſui ingenij acerbitatem ac truculentiam ſpectabilem reddunt peculiari quodam veſtimenti genere: de quo Poeta:

——— clypeoque inſigne paternum
Centum angues, cinctamque gerit ſerpentibus hydram.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis
Terribili impexum ſeta, cum dentibus albis
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.

Virgi. lib. 7. Æneid.

Atque de ipſo *Hercule* hæc *Lucanus*:

Ille Cleonæi proiecit terga leonis.
——— Antæus Libici.

Lucan. li 4.

Notus inquit *Liuius*, *Romanis apparatus inſigne armorū fuerat: doctique a Ducibus erant, horridū militem eſſe debere, non cælatum auro, argentoue, ſed ferro,*

Liu. Dec. 1. lib. 9.

&

na efferre incipiunt: ciuibus quaſi a vitijs proſtratis ac deuictis, tunc dominium ſuum veſtium inſana laſciuia aut ira ſenſus in corporibus oſtendunt. Ex quo emergit, barbarum iudicari, ciuem ſeſe veſtire hoc ritu ad præſcriptum appetitus ſenſitiui: indecorum & illaudabile prorſus, tale quid actione præſtare. verū demens omnino idem inſtitutum; ſumptus ſcilicet reipublicæ commodis & viribus ſubductos, conferre ad comparandum hanc ipſam ignominiæ notam, ad inducendum damnum hoc teterrimum, quo nempe ſtulti, laſciui, furioſi ciues euadant, ac tales ab omnibus inſpectoribus, etiā dedita ipſorū opera, æſtimentur.

2 Nemo fere hominum eſt, qui non ægro animo laturus, ſi verbis aut ſignis in publico ab alijs laſciuiæ, acerbitatiſue inſimulaterur: eoque merito exiſtimaret graue quoddam dedecus ſibi inuri. Verumenimuero damnum atrocius, adeoque ab omni mente alienius facinus, veſtium vſurpato genere quempiam ſponte turpia ac deformia de ſeipſo profiteri & alijs enunciare, quæque a naturæ ſuæ dignitate & optabili præſtantia maxime exiſtunt diſſidentia. Inciuiles idcirco, ac in ſeipſos immanes, omnes etiam verecundiæ limites excedentes, qui veſtiū ſuarum tropis palam dicunt, ſe libidinū flammis intus ardere, ſe earum fæcibus contaminari, ſe crudeles & immites animos geſtare, totoſque in tranſuerſa iam actos omnium criminum ac flagitiorū. Eam corporis humani rationē habuit vel ipſa natura, teſte *Cicer.* quod &

Cic. li. 1 off.

Apoſtolus diſerte affirmat: vti illius abditas eas partes eſſe iuſſit, quæ aſpectū habituræ turpem vel deformem: imo vt ait Apoſtolus, in eundem finem eas celandi, maiori honore circumdatas

1. Cor. 12.

& ornatiores eſſe voluit. Præpoſterum idcirco, non corporis modo, ſed animi opprobria veſtiū genere alijs propalare, & euolute omnia eius vel ſecreta vituperia publicitus ſignificare. Hi ſane dū ſeſe oppido amare & alijs commendare videri volunt, hoſtiles manus interim in ſeipſos conuertunt: & quod odij extremi proprium, id contra ſe, contra nomina, omnē ſuam gloriam violando & extinguendo, directo opere immaniter exequuntur: quaſi aliorū inuidentiæ aut curioſitates ſatis virtū non haberent in ciuitate ad hæc præſtandum, niſi eis noſtra contentio ac propoſitum nobiſipſis nocendi acceſſerint.

3 Imo huiuſmodi conatus, furiati quid in ſe continent, & vel Stygis incolarum ingenijs proinde adfinis merito exiſtimandus. quod enim hi ſpiritus nefarij ſenſibus ſint deprauatis, & ad aliorū dedecora procuranda incitatis; plerumque externam ſpeciem, qua mortalibus appareant, horrendā aſſumunt: ideoque antiquitas eis ſpecies illas affinxit, quæ prodigioſæ, quæque inſitam innatamque ipſorum nequitiam ac deformitates appoſite intuentibus in eos, horrendum in modum indicaret.

Claud. lib. 1 in Ruf.

Illa vbi cæruleo veſtes connexuit angue,
Nodauitque adamante comas: Phlegethonta ſonorum
Poſcit, & ambuſto flagrantis ab aggere ripæ
Ingentem piceo ſuccendit gurgite pinum.

Furiæ ſane & Erynnes in ciuitate habenui, qui blandientibus veſtium fulgoribus, ſeu inde explicatæ laſciuiæ ſignificatione ac venditatione, alios ad impuritatem libidinis illiciunt: & quos caſtos inuenerint, eoſdem ſuis ignibus tāquam *Deianiræ, Hercules* deuaſtant ac funeſtant. Pudeat nos iſtius muneris peſſimi: horrere faciat nos ea cogitatio, qua nobiſcum reputamus, futurum, vt noſtro veſtitu, tanquam Dæmonis rete, plurimi capiantur, ſimul ac ex eo in tartara ad ſempiternas pœnas illic perſoluēdas deuoluentur. Non hic loquor de iniurijs, de violentijs, de inſidijs vel fraudibus, quibus in aliorum perniciem inſtructis, dici ſolet, hominem homini lupum aut dæmonem eſſe: deterius ſane, atque multo crudelius, quod homines ac mulieres ſuarū veſtium apparatu inuicem machinantur, dum illa, nunquam deſitura mala, tam aliorum animabus quam corporibus impijſſime eodem infligunt. Enimuero cum boni ciuis officium fuerit, dum ædes incendio deflagrant, illico occurrere, quo flammas extinguat: rum facinus ſcelere plenum, communis noxiæ originalis ardoribus in omnes ciues modo graſſantibus, tam longe abeſſe ab ea charitate, vt eos ſuo opere reprimant ciues ac ſedent, quinimo potius illis alios ardores accumulare, & hoc pacto conciues feralius tanquam *Hercules* Sene. Het. oet.
ætæos conſumere.

4. Luxurioſa porro veſtium pompa vel quo ad ciuilem quietē ac pacem inter ciues omnino vituperabilis. Fieri neutiquā poterit vt ij leniter ac moderate viuant in ciuitate, qui iſtis caloribus, quos ſuis veſtibus præ ſe ferunt, exagitātur: qui immenſa cupiditate fruendi voluptate inter ſe tumultuantur, qui hos in zelotypiam coniiciunt, illos ad libidinem incendunt, alios ad ſe a fidelitate præſtita, amotum continentia, attrahere adlaborant. Nemo certe infamē illum *Martem*, in luſtris verſatum, diuellere poterit ab inceſta, forenſi ac graſſatoria *Venere* in vulgarium oculis nitente ac ſcintillante. Quemadmodum enim inter ſe raro conueniunt piratæ, qui eoſdem maris tractus infeſtant, ita haud minus pacifice inter ſe vitā inſtituent, qui indiſcriminatim veſtium impudentia ſtupris & adulterijs velificantur. Maritus acerbo animo oculos defiget in vxoris veſtes, luxuriæ penitus addictas. Paterfamilias ægre feret, liberos vela ſuorum veſtium ad capiendam auram libidinū ſolertius expandere. Et quis in ciue non deſiderabit ciuem, qui veſtium qualitatę in vniuerſū adulteratos ciues perſpexerit?

In ore Graio Scythicus apparet rigor: Sen. Hipol.

Quumque ciues mutuo in inuicem ex veſtiū luxu commotis ſint animis, ſimulque mollibus ac diſſolutis, facile externis gentibus contemptui erunt. quid enim magni aut martij, quid prudentis, expectandū ab illo populo, quem veſtiū luxurioſa pompa iam emaſculauit, dementauit? potius ad exemplum Aſiæ, cuius certe ornatus laſciuus, ad ſibi inferendū ruinam peregrinos prolicient, quorum & armis breui concident, poſteaquam eorundem iudicijs, ob veſtium impudentiam, damnati fuerint.

5. Fine etiam ipſo plerumque deſtituuntur hi comptuli, quē ſibi tam ſedulo ex ornatu præſtituunt. tantum enim abſunt, vt hinc honores

Eadem ratio habenda eſt veſtitus: in quo, ſicut in pleriſque rebus, mediocritas optima eſt. Verum quod ex veſtibus exurgat paſſim vituperabilis quædam oſtentatio affectatæ dignitatis, de illa ſeorſim diſſerendum.

CAPVT XXXIV.

De ambitioſa veſtium repræſentatione.

DVo præcipue ſibi proponunt, vti diximus, qui ſe veſtium ſplendore nimium conſpicuos eſſe auidius appetunt: voluptatem nempe, popularemque faſtum & gloriolam: quorum characteres deſcribi volunt in ipſo externo corporis habitu, quo in illum finem abutuntur. Enimuero extrinſecus aduenìens emolumentum præſtolantur, qui in hoc genere inſaniunt, non id, quod a natiuis ipſorum viribus aut virtutibus deriuetur. ob quam Clem. Alex l. 2. Pæd. cauſam, vt notat *Clemens Alexandrinus*, qui ex veſtitu gloriantur, extra ſeipſos ſpaciantur quodammodo, fora, templa, theatra & publica loca adeunt, in quibus ſe ſpectari & in admiratione eſſe, egregium plane ducunt & arbitrantur. De voluptate, quam iſti venantur, modo diſcuſſum, reliquum, eodem ortos tumores in animis ipſorum iam explicemus.

2 Imprimis ſignificare cupiunt, qui ex veſtitu arrogantes comparent, ſpirituum vitalium in ipſis quandam amplitudinem: deinde, poteſtatem, qua ſe alijs eminere ſuadere moliuntur. etenim pro ratione ſpirituum ac feruoris in ſanguine, inceſſus, ſermonis, geſticulationis, aſpectus, ac veſtitus rationes exprimuntur. non tamen horum ſpirituum alijs inferenda ſola notitia, definitur in ipſis iſthæc contentio, ſed vltra eis inſtitutum, vt ſpectatores ex ſpirituum exaggeratione ac bullis intelligant, non niſi ingentes conceptus mentis, appetitioneſque grandes voluntatis in ipſis deliteſcere. quod cum ſe præſtitiſſe autumant, tunc mirum in modum lætitia, vtpote potitis iam ipſorum votis, efferri ſolent. Certum omnino, maieſtatē animi, & auguſtā quandā vim illius, ſpecie veſtium, vtpote apud Romanos, toga, tunica prætexta, picta, palmata, quæ honoris Lib. Dec. 3. lib. 10. inſignia, vt ſcribit *Liuius*, recte declarari, idque ex præſcripto ciuilitatis. Verumenimuero non eſt huius rei modus iuuenum ſpiritibus meris committendus, præſertim cum mediocritatem rationis exceſſerint: ſed potius menti, iudicioque. Sunt enim ſpiritus iſti, enati ex ſanguinis temperie, nobis cum brutis communes ac mutationi obnoxij, nihilque plane rationis participantes: imo rationi quoad multa aduerſantur. Videmus enim creſcente ratione in ſenibus, aut in virili ætate exiſtentibus, diſplicere illum veſtium habitum, qui in iuuentute ob flammantes & acres illos ſpiritus aliquando eiſdem placuerat. abſurdum proinde ex qualitatibus ſpirituum vitalium, & non ex imperio rationis, veſtium formas conſtituere. imo dedecoroſum, quempiam ſeſe veſtiendo duci videri aurigantibus ac iubentibus in ipſis ſpiritibus, qui ex ſanguine æſtuant, exiliunt, & in meros flatus exuberant. porro plerumque hi ſpiritibus, dum ebulliunt in iuuenum venis, veluti, in æſtuarijs, certiſſimæ ſunt notæ in ipſis temeritatis, inconſtantiæ, intemperantiæque: proinde plane abſurdum, genere veſtitus ab eis decreto, alijs oſtendere ac denudare tam deformia animorum, corporumque vitia.

2 Verum ſui oſtentatio, ſiue ex feruentibus ſpiritibus, ſiue ex appetitu dominandi, ſeu excellendi, oriatur, ſimulac in veſtibus apparuerit, comparata potius ad dedecus inferendum, quam ad gloriam ſiue æſtimationem acquirendam. Enimuero qui huiuſmodi ſignis honorum delectantur, ij recta via ad honoris templum haud gradiuntur. non enim metallorum formis, non modulis, aut ſciſſuris veſtium, non exuuijs belluarum, non vermium viſceribus, non Sartorum artibus, honor verus ac ſolidus debetur, ſed virtuti, eiuſque opinioni ac præſtantiæ: illa enim ornamenta veſtium æque marmoreis aut ligneis ſtatuis induci poterint, ac hominum corporibus. contra, ſummæ laudi pleriſque ceſſit, quod veſtimentorum glorioſas ac ſplendores contempſerint: declarantibus, ſe maioribus ac firmioribus bonis niti ad adſpirandum ad famam & aliorum admirationem, quam quæ a veſtimentorum condicionibus propagari poterūt. De *Nerone* triumphante cum *Liuio* ac *Claudio*, hæc *Florus*: *Liuius vero, qui in prouincia ſua rem geſſerat, quadrigis inuectus eſt.* Flor. l. 27. *Nero, qui in collega prouinciam, vt victoriam eius adiuuaret, venerat, equo eſt ſequutus: & in hoc habitu plus gloriæ reuerentiaq; habuit, nam & plus quam collega in bello fecerat.*

4 Quinimo nihil magni aut honore digni in eo reperiri, qui oſtentu veſtium gloriam ac gratiam mercatur, perſpicuum eſt. quo enim quiſque in ſe imperfectior & imbecillior, eo feruentiori conſilio ab extrinſecis, aut dedecoris velamen, aut diſſimulati decoris indicium, ſedulo emendicare aſſueſcit: eodemque ad vitam inſtituendam ſe pluribus indigere impotenter admodum oſtendit. Proprijs enim viribus diffiſus, ac internorum defectuum conſcius, ad gloriam contendens, veſtes ſibi adaptat ſplendidas, magnificas, recentique ſcemate admirabiles, vt ſaltem huiuſmodi apparatu ſe honore dignum, ac ad magna præſtanda idoneum alijs comprobet. Imitantur iſti coquos, & pharmacopolos, qui rancida & amara, qua condimentorum ſpeciebus, qua vaſorum coloribus, tegunt & occultant, adeoque aliorū oculis commendant. ex qua cauſa mulieribus a natura cōceſſum, cum imperfectiorem conſequutæ naturæ condicionem, multiplices mundicias, fucos ac colores adhibere. recte aduertit *Clemēs Alexādrinus*, ſolitos Lacedemones, vnctiones, curioſas veſtes, & condimenta, *Res doloſas* appellare: Clem. Alex l. 2. Strom. quod ſcilicet ex ritu vulgari, turpiū plerumque ſint velāmenta, falſaque indicia eius præſtantiæ, quæ non eſt. Cæterum omnes ferme homines facile hæc diſcutiunt, legunt, ac ſuis reprobant iudicijs, perpetuo ſuſpicati, tætri ac deformis aliquid ſub illis latitare. quocirca veſtiarius

iſte ornatus imperfectionem, vacuitatem, vel turpitudinem aſſectatur, & ex eis originem ducit.

5 Imo iſte contextus, totaque ſeries elaborati cultus, in riſum, aut in odium aliorum paſſim incidit, ſuique demum infamia exſpirat. quid enim magis ridiculum, vel odio dignum, quam mendacium, quam fraus, quam venditata deceptio? ſcilicet hominem alium apparere, quam eſt: nempe nobilem, cum ſit vilis, animoſum, cum ſit effæminatus: denique totius ingenij ac contentionis periodum ambitumque non præclaris facinoribus, ſed Sartorum dumtaxat artibus, hoc eſt veſtimentis, definire? Sententiam ferent ſpectatores, ciuem aliquem ſolertius circa veſtimenta occupatum, nihil mentis retinere, quod ad alios vſus, ciuitate dignos, extendat. quam ergo falſi & inanes, qui hominis dignitatem iſtis veſtium nugis metiũtur? Aliquibus videtur, illum ciuem animo plane iacere, ſi in immenſum alti turbinatum pileum haud extulerit. alius illius omnem exilem auſum iudicabit, qui in gyros, foſſas, & cuniculos, ſpiſſe complicatis lini labyrinthis, collum non circundederit. niſi quis ad idæ à *Thaumantidis*, aniſque *Iunonia* omnis generis coloribus depictus prodierit, haud pauci æſtimabunt, illum, nihil præclari animo concipere, aut in pectore geſtare. at ſi iſti conſiderarent, ciuis laudes elucere debere in operibus virtutum intellectualium, ac moralium, non in generibus veſtium: imo plerumque virtutibus deſtitutos, vt eis præditi videantur, receptum habere ad officinas Sartorum, vt ſaltem veſtium gratia in oculis vulgi fulgeant, qui ſolidis interim virtutibus ſe intus carere optime norint, neutiquam ita de hac re arbitrarentur. Atque cum multa ſint, quæ veſtiarium hoc ſtudium odioſum exhibent, tum illud haud leue, quod apertum ſit argumentum vehementioris amoris ſui. Videmus amore prolis nimium incenſos parentes, ſolere illam ornatius & exquiſitius veſtibus ſpectabilem reddere. eodem pacto tenerius ac impotentius ſuorummet amantes, corpora propria tanquam idola, ſibi proponunt veſtitus diſcriminibus ſtudioſius excolenda. at vero vbi inter ciues ſui amor viget, vbi eius notæ apparent, ibi neceſſe, extrema pariter odia inter eoſdem feruere: quod ſui amores ſint mutuo ſemper infeſtiſſimi, ac plane inuicem exitiales. Inciuilis certe illa profeſſio, quæ palam facit, ciues ſeſe nimium & immoderate amare, & omnis huius rei ſignificatio a ciuilitatis amœnitate & tranquillitate alieniſſima. Conſtat vero hoc vitium non ſolum ex nimio ſplendore veſtium, earumque cura maiore, verum ex illarum vſu, aut formis peregrinis. ob quam cauſam haud probarem ingenium *Catonis* Vticenſis, de quo *Plutarchus*: *Cum cæteris hominibus purpuream veſtem ſaturatam murice atque rutili coloris placere videret, ipſe fuſcam gerebat.* enimuero in hoc genere vanus Chamæleõ omnis plane coloris particeps, & inſtar lunæ, a quauis figura haud alienus, quo ex ſingularitate gloriolam quis aucupetur. Cæterum aliquando etiam veſtium contemptus in idem plane vitium recidit, in

Plut in Cat. Vtic.

quod earum nimia oſtentatio redundat.

6 Quinimo honoris ac poteſtatis ex veſtitu nimia affectatio, cum ſumma malitia ac fraudibus copulari perpetuo ſolet. quando enim Romæ, togæ, prætextæ, tunicæ palmatæ, ex ambitione nimium in vſu erant, tunc diſſidia pariter & odia inter ciues importunius flagrabant: propterea affirmauit *Tertullianus*, togas magis quam caſſides, rebus Romanis nocuiſſe. *Solicitudo*, inquit *Seneca*, *in noſtra purpura verſatur, & acerrimu excitat ſtimulu*. & cũ ſimplicioris vitæ antiquos cultores laudaſſet *Seneca* ob ſecuritatem ac mutuam inter ſe confidentiam, recentiores ad curioſitatem excitatos, ſic adloquitur: *Vos ad omnem tectorum ſonum pauetis, & inter picturas veſtras, ſi quid increpuit, fugitis attoniti.* Ægre ferunt ciues humilioris fortunæ, ſe aliorum veſtibus ſuperari, ſeu deſpicabiles oſtendi a ditioribus: quale dedecus dum a ſe depellere conantur, æmulationibus & odijs omnia gliſcunt & armantur in ciuitate. Sicut enim cunctis ingenita cupido ad ſummum contendere, ita moleſtum ſingulis, aliorum moribus inumbrari & ſuperari. haud aliter ergo flãmas hinc accenſi ciues, conijcient in firmamenta ciuitatis, quam ſpeculum *Archimedis* fecit, naues hoſtiles comburendo, poſtquam radij ſolaris reflexione calorem concepiſſet & eiaculaſſet. Huius erroris effigiem ſic *Aurelius Prudentius* ad viuum delineauit:

Tert. lib. de palli.
Sen ep 90. ad Lucil.

Forte per effuſas inflata ſuperbia turmas
Effrani volitabat equo, quem pelle leonis
Texerat, & validos villis onerauerat armos.
Quo ſe fulta iubis iactantibus illa ferinis
Inferret, tumido deſpectans agmina faſtu,
Turritum tortis caput accumularat in altum,
Crinibus extructos augeret vt addita cirros
Congeries, celſumque apicem frons ardua ferret,
Carbaſia ex humeris ſummo collecta coibat
Palla ſinu, teretem nectens a pectore nodum.
A ceruice fluens tenui velamine lymbus,
Concipit ingeſtas textis turgentibus auras.

Prud. in pſych.

7 Duo porro alia præ ſe ferunt veſtiarij ſplendoris cupidiores, quæ eis ingens etiam odium conflant. oſtendunt primo, ſe proprio ſtatu & loco in ciuitate haud eſſe contentos, quandoquidem genere veſtium ſpecimen edant, ſe in maiori aut illuſtriori verſari, aut certe eius rei deſiderio plurimum teneri. Deinde cum virtutibus ac benefactis dignitas ciuilis reſpondeat, non corporum ornamentis, iſti præpoſtere ritu ſolo veſtitus eam ambiunt. neque apud illos, ſicut oporteret, veſtitus dignitatem perſonæ ſequitur, ſed præcedens veſtitus, dignitatem vel odioſe ominatur, vel turpiter mentitur. Omitto, quod ſumptus, veſtibus impenſi, neruos reipublicæ, nempe ærarium debilitent, & externis ſpem faciunt proſpere in eam inuadendi.

Quis furor eſt, cenſus corpore ferre ſuos? Ouid. fast.

Neque ſatis reſponſum, cũ dicitur, pecunias veſtibus impẽſas adhuc reperiri in ipſa republica. nã tametſi hoc cõſtaret, nihilominus, cũ in manibus verſentur artificũ dũtaxat, a nobilibus diremptæ, parum illi proderunt: plebæi enim, vel artifices, non ſunt adeo a natura propenſi ad ſuccurendum reipublicæ, ac nobiles: proinde

magia

magis è cōmodo fuerit reipublicæ, apud nobiles recōdi pecunias, quã apud artifices aut quæſtuarios, quibus nulla, aut perexilis notio eſt cū-

Cic. l. 1. off. munis vtilitatis: *Nec enim quicquam ingenuum, ait Cicero, poteſt habere officina.*

CAPVT. XXXV.

Ciuiles quædam admonitiones recenſentur quãtum ad veſtium colores, formas, earumque crebrius inuectas nouitates.

QVod natura ipſa in elementis, adeoque in cœlo, hominum oculis veluti colludendo, qua florum coloribus, qua herbarum viriditatibus, lapidum flammulis, radiorũ ſplendoribus, ſeſe pulcherrimè illuſtraſſet atque variegaſſet, cœpere homines viſu delectabile reputare, huiuſmodi ornamenta, præſertim terræ propria, ad ſua corpora transferre, ac veluti in epitome, quæ in alijs ſparſa, in ſe, vtpote terræ æmulis, coniunctim omnia exhibere. Hoc quidem diuerſæ gentes, ad differentias in ipſis ingenii, ritu plane diſcrepanti præſtitere: earum ſingulis eas corporum pulchritudines ac venuſtates perſequentibus, quas ſe vel maxime decere exiſtimarunt. Neque ſolum ſuas veſtes varie picturarunt in hunc finem, verum etiam ſuorummet corpora, qua fucis, qua ſtigmatibus decorata eſſe voluerũt.

Tac. in vita Agricol. Herod. in Seuer. *Britanni*, teſte *Cornelio Tacito* hinc glaſco deliburi: *Picti*, diuerſis coloribus inſigniti, ſpecies ſuas alijs cō̃mendarunt. Antiqui etiam Galli, Ægyptij, ac Heluenj, ex vſu colorum in ſuis veſtibus ſatis celebres. exiſtimarem eius moris originem ortam a qualitate ſoli, in quo iſti habitarunt: nempe a diuturniori inibi florum vita ac flagrantia: quod in vallibus Helueticis a nimio ſole munitis, ipſe animaduerti; Heluetorum proinde veſtes maxime polimitæ comparent. Idem pariter attribuendum arborum ſuecis & bituminibus. Terra hæc varietate colorum depicta, exemplar, iuxta ac incitamentum ſubiecit hominibus ad exornanda ipſorum corpora ſimilibus. Caro enim, quæ ex terra plaſmata, mirificè cupit eius ingeniũ æmulari & in ſe exprimere, eam tanquam parentem referens.

Ouid El. 21.
Quod noua terra parit flores, cum vere tepente
Vitis agit gemmas, pigraque fugit hiems:
Lana tot aut plures ſuccos bibit: Elige certos,
Nam non conueniens omnibus vnus erit.

2. Neque a ratione prorſus alienum æſtimabitur, colorum habituumque varietatibus animi ſui affectus, a diuerſis rerum caſibus propagatos, nonnunquam deſcribere. Haud enim ciuis merè Stoicus, omniſque affectus exors: capax enim, etiam in eo virtute ad ſummum adducta, moderatæ, & ad honeſtum directionis. Quamobrem ſicut affectionis talis particeps, ita ei integrum, coloribus veſtium, aut corporis indumentis, ſeu externis notis, eam alijs idoneè repræſentare. Hinc Iudæi, qui & populus quondam Dei, genere & qualitate veſtium, cinerum aſpergine, huiuſmodi in ſe motus declararunt: a quibus aliæ nationes eundem ritum acceperunt. *Achilles* apud *Homerum*, Hom. Il. 2 audita *Patrocli* nece, vtriſque manibus arripiens κόνιν αἰθαλόεσσαν atrum puluerem, capitis ſui cæſariem luctus gratia deturpauit, adeoque manibus lacerauit.

——— ſciſſæque capillos
Plangunt ora ſimul matres Calydonides. Ouid 8. met
——— & auratis mutauit veſtibus atras

3. Et quidem quod non ſolum ad neceſſitatē, ſed etiam ad ſignificationem ac decus veſtitus faciant, vt iam explicatum, idcirco eſt aliquid in ipſa natura defixum, quod homines inciret ad colorum vſum in illos fines, eorumque repræſentationes: quod vti in eis mutationi obnoxium, ita ab vnius coloris ornamento ad alterius tranſire hominum mores ſolent, iuxta rationem in eis naturalis viciſſitudinis. Retinent quidem colores magnam ſimilitudinem cum quatuor primis qualitatibus, quę hominum corporibus inſunt. inter quas aliarum reſpectu extremæ calor, frigus, humiditas & ſiccitas: cæteræ ex eis temperatæ reperiũtur. Simili modo inter colores extremi, albedo & nigredo: reliqui ex iſtis mixtis exorti. & quod attinet ad naturæ momentum in coloris delectu alio & alio, in hoc vel altero ciue, videtur illud contineri in dominio alicuius ex primis qualitatibus, aut ex certo earum temperamento in iſtius corpore: vehementibus enim qualitatibus reſpondent colores magis acres ac viui, mediocribus vero remiſſiores. hoc ſane liquet ex diſparibus iuuenum ac ſenum coloribus: illorum enim cernuntur ſplendidiores, horum autem obſcuriores vel naturæ ipſius inſtituto, ex differenti gradu cum complexionis tũ affectionis. Verũ hoc nō conſtituunt diſcriminis primæ qualitates per ſe & immediate, ſed interceſſu quatuor in appetitu ſenſitiuo affectionum; nempe amoris, odij, ſpei ac timoris. qui quidem motus plerumque ſequuntur temperiem quatuor primarum qualitatum in corporibus: ac ideo in iuuenibus ac ſenibus exiſtunt diuerſi, quod in eorum corporibus reperiatur diuerſus ſtatus illarum qualitatum. Inter affectus, extremi, amor & odium: medij, ſpes & timor, quæ amoris & odij aliquid in ſe complectuntur. Poſtquam ergo corporum temperies certam ſpeciem affectionis ex ſe elicuerit & propagauerit, tunc ex eius incitatione ac cupiditate hic aut alius color veſtium aſſumitur, quo eiuſmodi affectus innoteſcat alijs, aut ad finem ſuum, quem appetit, opportunius perueniat. Hinc rubeus color, vt *Bion* recolit, veneri ſeu luxuriæ olim adſcriptus: denotat Bion. Epita Dan. enim ſuccenſum ſanguinem ſiue in iram, ſiue in libidinē. Albus color lætantiũ inſigne, quemadmodum niger mœrentium. colores reliqui mixtorum affectuum, ac quodammodo caſtigatorum indicia. Vt autem quatuor anni partibus affectus proprij reſpondent, ita & veſtium colores.

4. Obſeruandum itaque mentis operam imprimis in hac re impigre adhibendam, dum ſerio a ciue expenditur, num indoles ac motus animi ſui ſint aliis ſignificandi, vel ſecus abſcondendi: non enim conueniens, hominem ſecreta ſuæ naturæ incitamenta paſſim per veſtes

aut alia characterum genera, patefacere. neque decet, immoderatos animi motus, ac rationi infeſtos, vllis indicijs propalare. quamobrem non ſatis mihi videntur circum ſpecti, qui veſtibus iuuenũ colores extremos, aut igneos concedunt, arguentes, eorum naturæ congruere, vt oſtendant quales ſint tam annis quam animis. Etenim hac in re nollem ſeuerior indicari, neque abnuo, quin eis colores adhibendi multo flagrantiores, quam qui in ſenibus ſpectabiles: nihilominus non video, quo iure ille color in eis admittendus, qui affectus alicuius immoderati, & auerſi a ratione, certa gliſcat indicatio, ſeu argumentum: nõ enim e decore ipſorum iuuenum, apparere ex veſtium coloribus æſtuantes aut dementes. *Cicero* hanc ponit diſcrepantiam inter ſtudia iuuenum ac ſenum: *Maxime hac ætas iuuenilis a libidine arcenda eſt, exercendaque in labore, patientiaque & animi, & corporis: vt eorum & in bellicis & ciuilibus officijs vigeat induſtria. Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augendæ videntur.* Quamobrem colores illi veſtium iuuenibus apti, qui ſignificant eorũ animos paratos ad labores ſubeundos, & actiones corporis præſtandas: quemadmodum in ſenibus conſpicui, qui declarant, illos iam intẽtos rerum cognitioni, prudentiæ grauitati, veluti ad preterita retroſpicientes, occupari ac in eis vigere.

Cic l, 2. off.

5. Deinde Intelligendum, coloris extremos ac maxime feruentes, cum notæ ſint itidem extremorum affectuum in animo, a nemine vſurpandos, niſi illi inſtitutum adfuerit, alijs fateri, quod eiuſmodi affectionibus turbulentius exagitetur: ſcilicet quod vehementer amet, odio habeat aliquid, exultet, contriſtetur, vel iraſcatur. quorum ſignificationes quod abſurdæ & inciuiles iudicentur, inde populi in rebus ciuilibus, aut philoſophia inſtructiores, temperantioresq́; facti, ab illis ſe abſtinere pro more habent, coloribus interim contenti medijs, dilutiſque. Quocirca *S. Hieronimus* relligioſam virginem ſic admonuit: *Candidas & Nigras veſtes ſimiliter deuita.* Sunt enim hi colores extremi, & non niſi ingentium in animo motuum notæ: quippe lætitiæ, meroris, aut illius grauitatis, quæ propter affinitatem, quam habet cum quadam ſuperbia, vituperabilis. animaduertimus enim, gentes tumidiores, nigris plerumque veſtibus delectari. ob hanc cauſam perſonæ ſacræ olim in exordio Dei Eccleſiæ, vt mediocritatem quãdam amplectarentur, non nigris, aut albis, ſed furuis, ſeu ſubcinericijs veſtibus vſi fuere. idem quoque olim a virginibus ethinicis, modeſtiæ cauſa, obſeruatum, vt refert *Lucanus:*

Hier. epi ad Euſtoch.

Lutea dimiſſos velarunt flamea vultus.

Liu. lib. 2.

Hinc *Cato*, labem quandam honori ſuo repugnantem, teſte *Liuio*, viſus in ſe admiſiſſe, quod alba toga indutus, in publicum proceſſerat. Regibus autem ac Principibus, in quibus non niſi magna ſpectanda & agnoſcenda; proinde quãtum ad eorum veſtes ſenatorias, tribunalicias aut ſacras, permittendi colores inſigniores, & qui oculos ſpectantium magis ac vehementius percellant: non enim animi immanes in ipſis motus, ſed ſummas virtutes, & alti ſtatus conditionem colores extremi iſti depingunt.

Liu. Dec. 4. lib. 8.

——————*imitata Gabinos,*
Diues hydaſpeis augeſcit purpura gemmis.

Claud. pan. Hon.

Imo alijs odioſus radius ille veſtiarius ex coloris magnitudine: compellit enim eorum ſenſus ad ſe, vt aliquam excellentiam, qua ipſi ſuperentur, in veſtito animis admirentur, qui ſic in eorum oculis exoticè effulget: vix enim ſine offenſione animi cogi poterit oculus ad aliquid excellens vel peregrinum in alterius corpore intuendum. idcirco coloris quædam compreſſio, animum refert mitem, modeſtum, & talem, qui nihil ſibi arrogat: quæ ſane conciuibus gratiſſima ac iucundiſſima ad videndum ac conſiderandum. errant idcirco haud parum a ciuilitate, qui in foro aut curia comparentes, per veſtitus ſingulares ſplendores aut formas, omnium oculos, vt pote ad inuſitatum, & vehemens ſpectaculum, a reliquis ad ſe conuertere volunt: facit enim plurimum hæc oſtentatio ſingularitatis ad odium, vel contemptum.

6. Colorum quoque varietates, quæ in diſcoloribus veſtibus collucent, ſignificatione ſua non ſolum oſtendunt animorum affectus valde concitatos, ſed etiam contrarios, & inconſtantes. exiſtunt enim indicia complexionis non temperatæ, ſed diſcretæ: iudiciorumque pariter & motuum repugnantium notæ: ac talium hominũ ſunt deliciæ, quales ex nugis voluptatẽ capiunt: cuiuſmodi ingenia in fatuis, in pueris, ac mulieribus ſpectare cum riſu ſolemus. Non ergo ad exemplar depictarum nauium Alexandrinarum, vel Chinenſium, ſeu pauimentorum, teſſulis coalitorum, decet grauem ciuem, quod ad veſtes, variari, ſed vno potius ſimplici, aut certe paucis non multum inter ſe diſſidentibus coloribus, illum expedit ornari, alijsq́; eodem commendari.

7. Quod vero attinet ad operoſas formas veſtium, quorundam hominum artibus inductas, reperiuntur pariter ciuiles animaduerſiones, quæ illas moderentur, & ad genuinum rationis decus oportune component. ac tametſi rigor Stoicus, veſtium omnia artificia aſpernatus, vnius ſimplicis naturæ apparatu contentus, non ſit abſolute admittendus in mores ciuiles, nihilominus ciuilitas hac in re non longe a natura; veluti a portu, appetit ſpaciando recedere. *Nihil homini*, inquit *Seneca, natura, quod neceſſarium ſciebat, fecit operoſum.* Enimuero qui artem nimis a naturæ ſimplicitate abductam, extenſamque in ſuis veſtibus produnt, in duo errata tanquam ſcopulos, in altum delati, impingunt. Primo dant oſtentum, ſe veris virtutibus diffiſos, imo eis caſſos, contendere velle ad exiſtimationem ſolo veſtium exquiſito contextu: quod longe ſane abſonum ac præpoſterum. Deinde reddunt manifeſtum, quod rebus leuiſſimis delectari, veſtium formis longe a natura diremptis, omnem animi in ipſis conatum definiuerint, adeoque nihil eius reliqui ſupereſſe, ſtudijs maioribus impendendum: quod viro Ciuili prorſus indignum. Denique, in vniuerſum id culpa non vacabit, quod artis opere longe poſt ſe naturam relinquit. Certe nullum

Senec. li. de conſ. cap. 14.

manifeſtius

manifeſtius argumentum exilis & nugacis ingenij, atque ad magna præſtanda imparatiſſimi, quam ab inani hoc in genere curioſitate veſtiū. Quis enim puerulum aliquem, domunculas ex proximo luto fabricantem, idoneum ducet, qui aggeres, palatia aut turres extruat? adeoque id in eis magis dedecoroſum, qui adulta iam ætate vigente, veſtium modis efferendis nugantur puerilem ludū, quando ab ipſis grandia potius præſtanda & exercenda.

8. Porro quemadmodum artes ciuilem veſtitum plerumque vitiant, ita idem efficiunt ab eis profectæ veſtium identidem, quod ad earum formas, mutationes: quæ dubio procul, vt de, ſumptibus inaniter, imo pernicioſe collocatis, nihil dicam, ſuas quoque ingerunt ſignificationes a ciuilitate actionum diſtractiſſimas. Huiuſmodi etenim formæ ſæpius, tanquam autumnales fructus, qui ſimul ac oriuntur intereunt aut putreſcunt, variatæ, palam oſtendunt infirmitatem & inconſtantiam iudicij. nam ſi iudicio ſolido hoc aut aliud ſchema ab eis æſtimatum fuiſſet & diſcuſſum, habitumque idonea nota alicuius decoris aut præſtantiæ in homine, illud ipſum in more diutius perſeueraſſet: quippe è natura rei ipſius propagatū. qua de cauſa, iudicia leuiter, ſeu re penitus non expenſa, ſuſcepta, obnoxia ſunt mutationibus ac contrarietatibus: quemadmodum contra, ad maturitatem temporis diuturniori tractu deducta, & e notione ipſarum rerum enata, vti in melancholicis contingit, durant ac perennāt. at vero inconſtans iudicium omnibus fermè ciuilibus officijs aduerſarium: præſertim amicitiæ iuribus, ac ſcientijs ſpeculatiuis, vt manifeſtū eſt. Maximè autem in hoc delinquunt, qui formas ab externis inuentas cum illis vſurpant, totidemque vicibus cum illis vel etiam pluries quam illi, alternant: nam præter eandem mutabilitatem, profitentur ingenium ſibi defuiſſe ad futilitatem, quam ipſi miſere colunt, aliorum ope, ob inopiam mentis, ſtulteſcere gaudentes. quod certè alicui genti valde ingloriũ. Pro-
Zō. Tom. 2. inde, vt ſcribit *Zonaras*, vitioſum in *Antonio* ducebatur, quod in Ægypto agens, peregrina veſte indueretur. Imo hęc imitatio externæ nationis, perpetuo fermè a decoro deficit. Etenim formæ alicuius inuentor apud aliquem populum, id egit habita ratione ſpirituum vitalium in corporibus proprijs incolarum, perpenſis quoque artubus eorundem corporum, ac eorum ab ingenio moribus, inceſſibuſque. qua de cauſa cum peregrinæ nationis homines quo ad hæc ab aliis diſcrepent, abſurde agunt eorū veſtes ac modos ſibi accommodantes. Ecquis eſt, qui non videt, Anglum, Flandrum, Germanum ac Polonum ad ritum Gallorum veſtitos, carere illa gratia, qua ſpectabiles Galli eiuſmodi formarum primi excogitatores, & quaſi originales earum ſedes ſeu receptacula? non erit huic ciui ex decoro hæc cum alijs forma, niſi adfuerit eidem pariter hæc ipſa ſignata corporeorum artuum effigies: niſi hæc innata geſticulatio, ratio motus eadem, acceſſerint. quomodo ergo aliquod commune decus ex eadem veſtium forma vtrobique orietur, vbi natura in corporum partibus, ac motibus, diſcrimina & contrarietates inſtruerit?

9. Imo peregrini veſtitus imitatio, neſcio quid in ſe continet ignobilitatis. etenim maiores Nationes proprias plerumque habent veſtes: formarum pariter natiuos inuentores, quos minores, illis ſubiectæ, aut cum eis neceſſitudines vitæ frequentiores habentes, cum admiratione imitantur, vt ciuiles cultique appareant. Cuius rei conſcia apud *Virgilium Iuno, Latinorum* protectrix, prænoſcens fore, vt eis aliquando dominaturi eſſent Troiani, obnixe orabat *Iouem*, haud fineret externos victores, gentis nomen, idioma, aut veſtes, ad externam appellationem, ac ritus transferre: quorum oppoſita, dignitati *Latinorum* obfutura rectè perſpexerat.

Cum iam connubijs pacem fælicibus, eſto,
Component, cum iam leges & fœdera iungent, Virg. Æn. 12. 820.
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucroſque vocari,
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtem.

10. Quod ſi Chriſtianam fidem noſtram ſpectauerimus, comperiemus, illa præcipiente, magnam veſtium luxui (cuius primigenij aſſertores Græci, teſte *Tito Liuio*) parcitatem, medi- Liu. Dec. 4. l. 12.
ocritatemque inductam: Vnde ſenſuum reſtrictiones ac mortificationes a Chriſti cultoribus perficerentur. Hinc mulieribus inhibiti torti crines: eiſdem mandatum, in publico capita velare. imo, vt obſeruant *Ammianus Marcellinus* & 1. cor 7.
Saluianus, illis primis Eccleſiæ naſcentis tempo- Marcell. l. 22. Saluian. l. 5.
ribus, Chriſtiani capillos radebant aut deponebant, cum Romani interim in ſuis cirris & ſinſinnis componendis miram operam vaniſſime adhiberent. Quod Romanorum toga faſtum quendam ſpiraret, teſte *Tertulliano*, Chriſtiani eius ritum recuſabant, more Græco pallijs Tertul. l. de Pall.
potius cooperti. Vultus fucare, violatis auribus gemmas appendere, Syrmatibus ſeu caudatis veſtibus indui, eiſdem piaculum, vt *Clemens A-* Clem Alex l. 2. Pæd.
lexandrinus, Tertullianus, S. Cyprianus, & *Prudentius* ſcripſere. Tertull de hab. muli. Cyprian de vel. Virgin. Prud Peryſt. in Pſych

Damna iacent, crinalis acus, redimicula, vittæ,
Fibula, flammeolum ſtrophium, diadema, monile.
Quis furor inſanas agitat caligine mentes?
Quo ruitis, cui colla datis, quæ vincula tandem
Proh pudor, armigeris amor eſt perferre lacertis?
Lilia luteolis interlucentia ſertis
Et ferragineo vernantes flore coronas?
His placet aſſuetas bello iam tradere palmas
Nexibus, his rigidas nodis innectier vlnas,
Vt mitra cæſariem cohibens, aurata virilem
Combibat infuſum croceo religamine nardum,
Poſt inſcripta oleo frontis ſignacula, per quæ
Vnguentum regale datum eſt, & Chriſma perenne,
Vt tener inceſſus veſtigia ſyrmate verrat,
Sericaque infractus fluitent vt pallia membris:
Poſt immortalem tunicam, quam pollice docto
Texuit alma fides, dans impenetrabile tegmen
Pectoribus lotis, dederat quibus ipſa renaſci.

11. Enimuero Chriſtianus, qui hic mundo mortuus viuit, quique æterna in cœlis bona, faſtidiens aliorū, præſtolatur, nullo pacto, niſi nomini ac inſtituto ſuo nunciū mittere decreuerit, corporū decora ex ſūptuoſis vel curioſis veſtibus quicquā penſi reputabit. Memoriæ eius

haud

haud excidet, pellibus primos parentes a Deo
veſtitos: olim Iudæum ſuo ſacco:, cinere con-
ſperſo, peccatricem carnem humiliaſſe, eoque
2,Reg.3. Deo placuiſſe. haud grauabitur animo repete-
re principis ſui incunabula pauperrimis pannis
Luc.1. contra frigus vix munita, adeoque corpus
Ioan. vlum. eiuſdem veſtibus ſpoliatum, in cruce nudum,
pependiſſe. Sui corporis futuram gloriam hic
præludet potius vili aliquo velamine, quam ei-
dem ſplendidiori illudet indumento. morti de-
ſtinatam victimam corpus, mortis colore ſigna-
bit, eiuſque luctu deſideratum funus ſponte
ominabitur. haud aliter corpus ſuum æſtima-
bit quam è terra enatum linum, quod hic a-
quis lacrymarum lotum, baculoque mortifica-
tionis percuſſum, perpetuum inde nitorem in
cœlis conſequatur.

12. Vno quidem verbo expreſſiſſe viſus *Ci-*
Cic.li. 1 off *cero* quid in genere veſtium è decoro ac ciuili:
*In veſtitu ſicut in pleriſque rebus, mediocritas optima
eſt*. extrema ponit nimis exquiſitam in eis ope-
ram, iuxta ac agreſtem & inhumanam negli-
Sen. epiſt.9. gentiam. ac in eandem ſententiam hæc *Seneca*:
Non fulgeat veſtis, ſed neque ſordeat. Enimuero
quod in hoc ſtudio exceſſerit in aliqua repu-
blica,, id eius ruinam vel mutationem præſi-
gnat. Hoc fecit luculentū *Liuius* exemplo *Hiero-
nis*, Siracuſanorum Regis. eo enim imperante,
omnia, etiam ipſius perſona, ne dum in ciuibus
quo ad veſtes, erant moderata: ſubinde vero
Luc. Dec.3. lib.4 eius nepote clauum tenente, *Conſpexere purpuram
ac diadema, ac ſatellites armatos, quadrigaſque eti-
am alborum equorum interdum ex regia procedentes
more Dionyſii tyranni. Hunc tam ſuperbum appara-
tum habitumque conuenientes ſequebātur mores, con-
temptus omnium hominum, contumelioſa dicta: adi-
tus non alienis modo ſed tutoribus difficilis: libidines
noua, inhumana crudelitas. Itaque tantus omnes ter-
ror inuaſerat, vt quidam ex tutoribus aut morte vo-
luntaria aut fuga præuerterent metum ſuppliciorum.*
Connenus iunior, Imperator apud Græcos, vt
Greg.lib.11 Hiſt. Rom. ſcribit *Gregoras*, veſtium luxum & exoticas ſpe-
cies ſuis indulſit: ac inter reliqua, omnem pla-
ne pileorum formam illis liberam fecit: *Vt pru-
dentiores nouitatem aliquam, & deſtructionem im-
perii, & finem inſtitutorum & morum illius diuina-
rent*. Mihi aliquando ſignificatum, præſagium
extitiſſe, tunc in Anglia virtutes vnà ruituras,
quo tempore veſtium varietatibus incolæ ſua-
rum inſtabilitates eſſent ſignificaturi. Certe
quam primum religionem inde exturbare *Hen-
ricus* octauus ſtatuiſſet, ritu peregrino ipſemet
ſibi caput tonderi curauit, ac veſtitu vſus ad le-
uitatem omnino inclinante. Cuius varias for-
mas conſpexit in veſtitu ſaltatricis ſuæ *Bolena*,
Stous in Hen.8 Sād. l. de Sciſma vt noſtri annales conteſtantur. Atque iſtis viſi
ſumus omnia principia fermè complexi, ad par-
tis in homine concupiſcibilis inſtitutionem per-
tinentia. Solum ſupereſſe iudicauimus, vt pauca
de ludis ac recreationibus ciuium in eundem
finem diſputaremus.

CAPVT XXXVII.

De ludis ac Recreationibus ciuilibus.

VItæ ciuilis, iuxta *Platonis* ſenten-
tiam, duæ partes: vna *Gymnaſtica*, Plat. l. 10. de legib.
nempe operoſa ac ſerijs ſtudijs
deſtinata: *Muſica* altera; ſcilicet
recreatiua, prioris nempe cum
alimentum, tum etiam condimentum. Interdū
enim vel ipſa *Pallas*, vt veteres fabulantur, co-
thurnum ac gorgonem ſeponit, cum pumilio-
ne ludere minime faſtidit, vt in hanc ſententiā
haud ineleganter recolunt *Propertius*, & *Plu-* Prop. lib.4. eleg.10.
tarchus. vniuerſa, quæ ad hoc genus ſpectant, Plutar li. de educat.
nominè ludorum comprehendimus: quorum
finis, in auocatione facultatum animæ humanæ
a grauioribus, ſimulque in earundem aliqua
iucunditate, ſpectabilis.

2. Supra in homine quatuor diſtinximus: vi-
delicet *Diuinum* quid, *Rationale*, *Concupiſcibile* &
Iraſcibile. iuxta quam partitionem ita diſcreti
ſunt ludi, vt *Diuini* aliqui, *Rationales*, *Concupiſcibi-
les*, & *Iraſcibilis* alij nuncupentur. *Diuini* ad reli-
gionem, ſeu Dei cultum, cum voluptate qua-
dam colentium Numen, ab omnibus gentibus
relati fuere: quales apud populum Dei olim
extitere feſta celebria, conuiuia, ſonus Muſicæ,
veſtitus vſus nitidior, ac ſimiles ritus ſacri. qui
ideo ludi dicebantur, quod a negocijs gymna-
ſticis feriatos ciues, ad iucundam cum Deo &
conciuibus conuerſationem transferebant. *Sedit
populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere*: Exod.32. 2.Reg.6
nempe idolatricum ludum exercere. *Dauid au-
tem & omnis Iſrael ludebant coram Domino in om-
nibus lignis fabrefactis, & citharis, & liris, & tym-
panis, & ciſtris, & ſymbalis. Ludam, dicebat Dauid,
& vilior fiam plus quam factus ſum*. Romanorum
quidem ludorum primos auctores facit *Tertul-*
lianus Lydos in Hetruria aduenas. quos relli- Terull. li. de ſpect.
gioni deputatos deſcribit *Zoſimus*, eorumque Zoſim. l.2 Hiſt. Rom.
continuationem vſque ad caſum imperij com-
memorat *T. Liuius*. cum Romæ graſſaretur pe-
ſtilentia, quæ nullis ſupplicationibus aut lecti-
ſternijs per omnia Deorum puluinaria, extin-
gui poterat, ſcribit: *Ludi ſcenici, noua res populo* Liu. Dec. 1. l. 7.
*bellicoſo (nam circi modo ſpectaculum fuerat) inter
alia cæleſtis iræ placamina inſtitui dicuntur. Ceterum
parua quoque (vt fermeprincipia omnia) & ea ipſa
peregrina res fuit. Sine carmine vllo, ſine imitando-
rum carminum actu, ludiones ex Hetruria acciti,
ad tibicinis modos ſaltantes; haud indecoros motus
more Thuſco dabant*. Subinde genus hoc ludi plu-
rimum Romæ ad ſplendorem ac ſumptus ex-
creuit, & ad omnia Deorum feſta peruaſit: dé
quo commentati *Petrus Faber*, *Panuinus*, *Roſinus* &
alij. Et quidem penes nos in vſu poſiti ſacri ac Pet. Fab. de lud. Gym. Pan. de lud. Rom Roſin de Antique Rom.
diuini etiam ludi diebus feſtis, quos ſigulari ap-
paratu exhibendos, antiquiſſima traditione
nobis in Eccleſia compertum. Ludi rationales
illi cenſendi, quorum exitus non a fortuna, ſed
a virtute mentis deriuantur: vtpote in vniuer-
ſum omnis ludus ſchacchorum, ludus Philoſo-
phicus, ludus Comœdiarū & Tragœdiarum, lu-
dus recitationum oratoriarum ac poëticarum.

Ludi

Ludi concupiſcibiles toti comparati ad irritationem libidinis, ſiue verbis & ſignis, ſiue etiam perſonis conſtiterunt. magnamque partem ludorum rationalium tranſtulit modo humana peruerſitas ad hoc genus mollioris & ſuauioris delinitionis. Denique ludi iraſcibiles ſpectãt ad augendam feritatem, aut ad acquirendam animoſitatem, quæ fortitudini in bello inſeruiat:

Oui. El. 24. quales erant olim apud Lacedæmones venationes leonum, vrſorum, taurorũ ac pantherarum, ludi quoque Circenſes ac gladiatorij apud Ro-

Iul. Capit. in Max. manos. quorum vſu inſignis extitit *Maximinus* Imp. quo tempore Romæ militabat. De quo *Iulius Capitolinus*: *Septem viros vno ſudore vicit, ſolusque omnium a Seuero poſt argentea præmia, torque aureo donatus eſt, iuſſuſque inter ſtipatores corporis ſui in aula conſiſtere*. at de ſingulis ſeorſim aliqua diſſerenda.

3 Et quidem notatu dignum, quod quemadmodum voluptas per omnes affectus humanæ voluntatis, adeoque ipſius intellectus operationes commeat (iucundum enim iraſci vindicta erumpente, iucundum pariter lamentari, iucundum itidem contemplari, ac in vniuerſum operationem aliquam congrue ad naturæ indolem ingeniumque feliciter elicere) ita eadem voluptas non ſolum affectatur ludos concupiſcibiles, ſed & inſuper rationales, iraſcibileſque: ita vt omnis plane ludus quadam voluptate temperetur ac inſpergatur. idcirco ipſa voluptas eſt quæ ciuium animos reficit ac recreat in ludis, tametſi a diſſidentibus cauſis ea propagetur: præſtatque, dum facultatem cuncupiſcendi oblectat, ne iraſcibilis nimium ferociat.

4 Quod autem in mores ciuiles admittendi

Plat. l. 5. de leg. ſint ludi, recte probat *Plato*. nam non eſt hominis natura adamantina, quæ perpetuo gymnaſtica ſtudia perferat: quinimo quod illis incumbendo paulatim deficiat, ludicris ac iucundis viciſſim in eo reparanda: acuit idcirco & auget vires tam ingenij quam corporis ludendi moderata conſuetudo. adiungit *Plato*, futurum, vt hominum ingenia nimium ferocirent, ſi nunquam ludorum dulcedine leniren-tur. Verum quidem eſt, in ludis mediocritatem quandam conſtituendum, ne nimij ſint, eoque plus iuſto valeant ad animi robur effæminandum. qua in re *Iulius Meſſalla* viſus modum ex-

Fl. Vop. in Carin. ceſſiſſe, de quo *Flauius Vopiſcus*: *Patrimonium ſuum ſcenicis dedit, hæredibus abrogauit. matris tunicam mimæ dedit, lacernam patris mimo.*

5 Sacros autem ludos è re ciuili eſſe, probant omnium gentium mores: qui quidem multiplici ratione iucundi. Principio iucundum, feriatione a laborioſis inſtituta, Deum, ac Sanctos adire, illos animis corporibuſque venerari, cum illis colloqui, & ab eiſdem dulciſſimum diuini amoris ſpiritum haurire. Si enim omnis iucunditas ab eis rebus oriatur, quæ naturæ cõuenientes, quid de ſupernis exiſtimandum, quibus naturæ in nobis omnes vires mira quadam alacritate applaudunt? *Memor fui Dei, &*

Pſalm. 76. *delectatus ſum*, dicebat regius Propheta. Deinde cæremoniæ maieſtas, nitor, ſplendorque mirifice delectare ſolent: conſtat enim religio ritibus plerumque ſenſibus & intelligentiæ gratiſſimis. Ipſe pariter feſtiuus multorum concurſus, habitu moribuſque conuenientium perſpicuus, eleganterque compoſitus, plurimum facit ad ſuauitatem & amænitatem eorundem. Quamobrem ſuperſtitio, vt religioni infeſta, ita hac ex parte inuiſa habenda: eum enim adiunctum retinet timorem & conſcientiæ acerbitatem, quæ omnem ciuibus adimunt ex religione ſenſum dulcedinis. Etenim ſuperſtitioſa ſcrupuloſitas plus ab homine exigit, quam patitur eius fragilitas: nec tantum Deo Plut. l. de ſuperſtit.

tribuit, quantum poſtulat diuina ipſius bonitas. *Superſtitio*, ait *Seneca*, *error inſanus eſt*: *amandos* Sen. ep. 123. ad Luc.

timet, quos colit, violat. quid enim intereſt, vtrum Deos neges, an infames?

9 Ludi quidem rationales congrue vocantur ludi; mentem enim ſinceriſſime ac liquidiſſime oblectant, ac reuera iucundi ſunt. nihilominus intercidit interdum aliquid de ratione in eis iucunditatis, quatenus vitales ſpiritus nimis auide depaſcuntur: quorum defectio corpori moleſta, nonnihil acrimoniæ ad animum quoque transfundit, curſumque in eo delectabilis ſenſus amarore quodam intercipit. quocirca ſi hi ludi omnino acres ſint & vehementes, definitionem ludi tranſgrediuntur, & in genus exercitij gymnaſtici commigrant. Propterea ad vſum ludi in iſto genere illi conducibiliores, qui in euentum aliquem inopinatum ac fortuitum deſinunt; quandoquidem in illis mens minus laboret aut defatigetur, & interim incidente exitu eam exhilarent. Mihi ſane, quo ad hoc inſtitutum, maxime rationalis ludus ſemper viſus, per vireta camporum aut pratorum, per hortorum areolas, per condenſa ſiluarum, fluminumque diſcurſus, exutis alijs curis, ſpatiari: quo non ſolum corporis vires exercentur, eiuſque calor conſeruatur & augetur, verum etiam animi ſenſus ad multiplicem cognitionem tam ſupernorum quam inferiorum capeſcendam excitantur. Nihil ſane iucundius, quam inſtructam hanc quam cernimus a natura machinam contemplari, partes eius omnes penſiculate ac ſeorſim animo diſcutere, peragrare. imo vel cũ vnius horizontis claro iubare illuſtrati proſpectu, nulla guſtus aut tactus oblectamenta, quod ad delectandum attinet, comparari poterunt. Illuſtre quid, naturæ progreſſus per gradus & interſtitia animo recenſere, ſiue a ſemine reſoluto in herbam, florem ac fructum excreſcat, ſiue retrocedendo emoriendoque ad primordiales cauſas paulatim relabatur. Montes, quorum viſcera ingenti ſua mole magnifice turgeſcunt: quorum iuga mira altitudine ſublimantur: quorum deuexa arboribus pulcre veſtiuntur, non oculos modo, verum etiam omnem vim intelligentiæ in ſpectatore ad ſe rapiunt, ſuique admiratione ſuſpendunt. Valles vaſtitate & æquabilitate diffuſæ, dum marini vultus malaciam quandam in arido æmulantur, aſpectus noſtros extendunt in immenſum, & iucunditate ſingulari demulcent. Aperti aëris ea eſt indulgentia, vt quos triſtes ex ædibus prodeuntes exceperit, illos ſumma lætitia ſubinde perfundit: adeo vt eadẽmet cogitatio, quæ

in anguſtijs cubiculi habitantem grauius afflixit, mox ſpatiantem in aprico perſtringere vllo nequit ſenſu acerbitatis. Quid loquar de cœli ſpectaculo, cuius facies tam inſignis ſplendore, tam expanſa magnitudine, tam ſublimitate eleuata, tam qualitate ſui diuina, quantum ad iucunditatem, quam transfundit in ſui admiratorem? Duo quippe ſunt in aliquo obiecto aſpectabili, quæ videnti recreationem adferunt: vnum, quo magnum & amplum ſe oſtendit, alterum, quo in ſe continet vim quandam eliciendi variam cogitationem in hominis mente. Cæterum ſi artium effecta, palatia ſcilicet, & reliqua, quantum ad hæc, conferendamus cum cœlo, cum elementis, cum naturæ partibus, longe inferiora ac imbecilliora inueniemus: adeo vt quidam, Philoſophus affirmarit, ideo hominem procreatum eductumque in lucem, vt in ſolem intenderet.

Clau. l. 1. de rap. Proſp.

——— Iucundait æther,
Egit flamma polum, fluxit mare, terra pependit,
Nec color vnus erat. ſtellas accendit in auro,
Oſtro fudit aquas, attollit littora gemma,
Filaque mentitos ſabter telantia, fluctus,
Arte tument, credas alludi cautibus algam,
Et raucum bibulis inſerpere murmur arenis.
Addit quinque plagas, mediam ſubtemine rubro
Obſeſſam feruore notat, ſquallebat aduſtus
Limes, & aſſiduo ſitiebant flumina ſolo.

Neque tantum hæc inſpecta eos reficiunt ac recreant, quo ſenſus noſtros ad ſe compellunt, verum inſuper, quo a ſe ad Deum, eorum auctorem ac finem, cogitationes noſtras transferunt.

Boet. l. 5. conſ met. 5.

Vnica gens hominum celſum leuat altius cacumen,
Atque leuis recto ſtat corpore, deſpicitque terras.
Hæc niſi terrenus male deſipis, admonet figura,
Qui recto cælum vultu petis, exeriſque frontem,
In ſublime feras animum quoque, ne grauata peſſum
Inferior ſidat mens, corpore celſius leuato.

Pſalm. 91.

Quia delectaſti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.

7 Quod ſi quis iſtis deambulationibus ac ſpeculationibus, doctum, fidum ac comem amicum adiunxerit, qui recte nouit pulcro dictionis ſchemate ſermonem contexere, ſimul ac ingenuis ſalibus eundem inſpergere, quid eſt, quod ad iucundam requirat quis ſui recreationem?

8 Deducit quoque ratio ciues, inter alios ludos ſuos, ad audiendum muſicam, legendumque ſuauiſſimas poëtarum cantilenas. modi quidem muſici, vt alias dictum, animi affectioctionibus apte accommodantur: & dum eas excitant, pariter delectant: habet enim vnaquæque affectionū, ſi fota aç confirmata fuerit, proprium ſibi ſenſum voluptatis. Enimuero in ipſis formis ſonorum, tanquam in viuis picturis, intueri animo in omnes ſpecies affectionum, ſuauiſſimum iudicari merito poterit. Pari modo Poëtarum colores ac cantus rebus ipſis conſentientes, dum aliquid docẽt, mirifice oblectant. etenim ratione metri, affectionibus animorum Poëtæ blandiuntur plane Syrenum inſtar: ſimulque qua conceptionibus ſuis, qua verborum ſtructura, ſemper transferunt intelligentias legentium vel audientium ad rerũ apices, flores, gemmas, mellaque: atque eo pacto eximium eis adferunt delectationis ſenſum.

9 Ludi ad irritandum concupiſcentiam inſtituti, a prudente ciue defugiendi. Cum enim ex nobis ipſis ſatis ſimus propenſi in hanc labem, qua admiſſa, vniuerſa vita ciuilis coinquinetur: cumque a Deo ipſo ac Philoſophia tot proponuntur nobis coercitiones a libidine, ac omnino diſſuadeatur voluptas, quorſum nobiſmetipſis eſſemus funeſti, igneſque illos in nobis accenderemus dedita opera, adeoque ludentes deflagrati conſumeremur? Non aliunde ſane animus recreandus, quam vt ſubinde vegetior, alacriorque euadat ad ſtudia gymnaſtica & ad laborandũ. at voluptuoſi ludi nihil tale poſt ſe relinquunt: quinimo inſatiabilem appetitum voluptatis excitant, non explent, ac omne in homine robur ad conandum, tandem debilitant. In hanc claſſem referendos exiſtimo chartarum & alearum luſus, in eis enim aut turpe lucrum ſpectatur, aut fortuitus euentus, cuius occurſus, expectatione antea ſuſpenſa, valde illecebroſus. eodem pariter tendunt digladiationes ſingularis certaminis, quibus occupati, non tam fortitudinis incitatione inducuntur in illud genus violentiæ, quam ineſcati dulcedine ſpei, aut experientiæ inde acquirendæ, neruos in id operis accommodant. Suaue enim illis apparet probare, quid in hac aut altera armorum tractatione, aut ſitu, eleuatione, ſeu depreſſione, accidet, ideoque euentum, voluptatis auidi, vt in alijs fortuitis, præſtolantur. in qua re artis verſutia, nõ roboris natura, multa excogitauit, quorum notitia ipſo caſu iucunda: proinde ab arte, quæ ingenij fœtus, non a maſculo animo aut virtute, armatæ iſtæ hoſtilitates manantes placẽt, ac delectant gladiatores.

10 Turpe autem ac penitus illiberale, voluptatem expetere ex lucro ac fortuna decidente: & ea de cauſa indecorum, ludere vt ditior ex aliorum damno quis victor euadat. & huiuſmodi voluptas deſinere ſolet, vtpote turbulenta & horrida, in iras, in animorũ offenſiones ac triſtitias: quibus nobis nominibus a ciuilitate morum eadem diſſentit. qualis precor, iſte ludus, qui ſpinis & furoribus animorum ac corporum implicatur? Craſſior autem illa habenda, quam hiſtriones verbis, actionibuſque ſuis populis turpiter ad quæſtũ propinant ac vendunt. in quos ſpectantes, incenduntur libidine, nouos modos adulterandi, falſandi, addiſcũt, & rem grauiter reipublicæ nociuam, ludicrã & iocoſam eſſe æſtimare incipiunt. *Si enim adulterium, inquit S. Chryſoſtomus, malum eſt, mala eſt eius imitatio.* Propterea S. Patres, *Chryſoſtomus, Cyprianus, Lactantius, Hieronymus, & Arnobius*, in ſcenicos apparatus plurima acerrime diſputarũt. At vero tyranni iſtos ludos, voluptatum quaſi vaſa, libentiſſime ſubditis proponunt, vt earum guſtu effœminentur, vt ſenſus ipſorum nugis diſtineantur, vt tyrannidis cauſas non perſentiſcant, neque audeant quidpiã tentare, quo eam a ſe depellant: quo pacto ludibunda barbaries, ciuilitatis firmamenta ſuauiter & cum riſu interdum conuellit.

Chry. hom. 6. in 2. cap. Math. Cypr ep. 57. Lact l. 1. c. 2. Hie ep. ad Mag Arnob. l. 7.

11 Deni-

11 Denique ludi, qui iraſcibilis facultatis in homine feruori arrident, haud ſunt penitus ciuilitate excludendi: faciunt enim plurimum contra effœminatam animi mollitiem & timiditatem, ſtrenuos martioſque ſpiritus ſuſtentantes. Hoc Romani optime nouere: ac proinde ludos pugnaces, etiam curſus ac luctas, in mores inuexere, quorum finem ſpectari voluere in pectoris conſtantia & virilitate ad aſpectũ humani cruoris, ac cuiuſuis cædis vel immaniſſimè perpetratæ. Nihilominus ludi apud eos gladiatorum, retiariorum, pugnantium ad beſtias, redarguendi penitus: nimium enim iraſcibilem facultatem in eis exaſperabant & plane indolentem effecerunt. ob quam cauſam ſpiritu Chriſtianitatis iam emollitus animus *Conſtantini Magni*, huſce ludos, vtpote ferales, ſua ciuitate expulit, vt narrat *Euſebius*. Iſtis ludis apud antiquos acceſſere venationes leonum, pantherarum, aprorum & vrſorum: in quibus vires armatorum exercebantur, & genus quoddam periculoſæ militiæ dextre prælusum, animos oblectabat, confirmabat corpora.

Hom. Ili. 1. Virg. Æn. 5. Euſ. l. 4. de vit. Conſta.

Claud. li. 3. in Stil.

——— Quodcumque tremendum
Dentibus, aut inſigne iubis, aut nobile cornu,
Aut rigidum ſetis capitur, decus omne, timorque.

Ab iſtis venationibus ciuilibus ſecernuntur leniores aliæ, quibus nonnulli occupati. quales exiſtunt venationes timidorum animalculorum, vtpote leporum, vulpium, ac ceruorum: quorum nimia inſectatio effœminata, ac timidi ſpiritus indicium: eorumque mactationes diuturnæ, ac in conſpectu frequentiores euiſcerationes, feritatem quandã paulatim ingenerant. quo pacto *Nero* ferum animum præmonſtrauit, qui iuuenis in cubiculo, ioci cauſa, paſſerum oculos & cerebra, aurea acu ſolebat ſuauiter pertetebrare.

Suet. in Ner.

12 In vniuerſum autem quantum ad ludos duo obſeruanda. Primum, non leuiter, ſed ex iudicio genus ludi ſuſcipiendum. cum enim ludi, vt retulimus, ſigna ſint indolis ac dipoſitionis, conſequens, penſitatione quis caueat, ſe ac interiora ſua alijs ludendo appetire, ſimulque expendat illam ludi ſpeciem, quam in ſuos mores admittat, vt de ſeipſo non aliam hac in re quam decoram det ſpectantibus ſignificationem. Alterum in eo ponitur, vt ludi non ſint aſſidui, ſed certis temporibus, & poſt inſumptos labores, interpolati. Quemadmodum enim cœlum non totum eſt ſtelleum, ſed ordinate ſtellis reſperſum, ita vita ciuilis haud tota ludis attribuenda, ſed illis potius, diſcretis occaſionibus incidentibus, viciſſim recreanda. Perpetui ludi, hominum leuium ſunt & effœminatorum: quorum omnis vis pueriliter euaneſcit in antas voluptatum. Sicut enim ciues ſi continuo ſtudijs gymnaſticis, ſeu ſerijs, inhærerent, omni ludi deſtituti lenociuio, indureſcerent in quandam immanitatem, ita ſemper ſi ludis iucundioribus deliniti, & grauioribus conſilijs vacui manerent, in puerilem leuitatem omne in eis pondus ſenſus ac iudicij tandem abiret. idcirco ſignatis vicibus gymnaſticorum rigor ludo mitigandus, iuxta ac ludorum amœnitas gymnaſticorum acrimonia temperanda. Errant itaque vehementer plurimi nobiles, qui nihil præter ludos decere putant ſui ſtatus d[illegible]: veluti ſi eadem eſſet nobilis conditio, quæ catelli, aut puæruli.

13 Cum itaque vitæ humanæ, quod ad ciuilitatem, ratio vniuerſa, ſtudijs conſtet gymnaſticis & Muſicis, ideo tractaturi negocium cum aliquo, prius videndum, an Muſicus fuerit vel Gymnaſticus. occupationes Gymnaſticæ vt hominem reddunt ſerium, ſuiſque ſuſceptis negocijs attentũ, ita ſenſum humanitatis & erga alios affectionis aliquantulum impediunt, & ad moroſitatem quandã eum propendere faciunt: præſertim ſi cõplexio melancholica interuenerit. Cui idcirco odioſa erit omnis per alios illata interpellatio, nõ vt in ſanguineis, aut cholericis ad iram prouocandũ idonea. inepte idcirco cũ huiuſmodi Gymnaſtico agitur de muſicis, diſparibus negocijs, maxime autem de fauoribus conciliandis: ſin vero is quo cum acturi, fuerit muſicus, hoc eſt epulo exhilaratus, religionis ſolemnitate iucundus, villæ recreatione lætus, importunum fuerit Gymnaſtica conſilia ingerere, aufert enim hoc inuito guſtum expetitæ ſuauitatis. conſultius autem cum huiuſmodi agetur de beneficijs & auxilijs concedendis propter beneuolentiam in illo propenſionem, quam Muſica oblectamenta ſolent procurare.

Cum ſtatus vrbis erit, qualem nunc auguror eſſe,
Et nullus populi contrahet ora dolor: Ou. de pont. l. 3. Eegl. 1.
Cum domus Auguſti Capitoli more colenda
Læta (quid eſt & ſit) plenaque pacis erit:
Tunc tibi dii faciant adeundi copia fiat:
Profectura aliquid tunc tua verba putes.
Si quid aget maius, differ tua capta, caueque
Spem feſtinando præcipitare meam.
Vt proficiſcentem docui te ſæpe diuque Hor. l. 1. Epiſt. 13.
Auguſto reddes ſignata volumina vinni,
Si validus, ſi lætus erit, ſi denique poſcet:
Ne ſtudio noſtri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes opera vehemente miniſter.

Quę hactenus diſputauimus, quantum ad principia vitæ ſacræ & ciuilis, ſatis multa videri poterunt ad recte informandum facultatem in homine concupiſcibilem. ſupereſt agamus de inſtitutione iraſcibilis: quod ſub vniuerſa notione Fortitudinis opportune præſtare videbimur.

CAPVT XXXVII.

Quænam ſit in vniuerſum a Fortitudine Ciuilitas.

QVoniam virtutis in homine progreſſui multa obſtant contraria; eaque terrorem vel difficultatẽ ſecum adferentia, indene bonum publicum, priuatis virtutibus compreſſis, patiatur detrimentum, fortitudo animi comparanda, cuius ſit officium terriculamenta aduerſaque omnia, quæ virtuti obſiſtunt, conſtanti confirmatoque propoſito aggredi & ſuperare. & quod quæ terrorem incutiunt, aut ſpiſſius negocium faceſſunt

Aug. l. 1. de ciu. mon. c. 8. S. Thom. 2. 2. q. 123. ar. 1. & 3.

Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obuixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus. & ſparſa ad pugnam proludit arena.

Vſu quidem rerum innotuit, efferas nationes, vtpote Ægyptios, & quæ dum ſecuro victus aut ſupplicibus inſolentius dominantur, fortes haud probari in acie, aut ingruente vitæ diſcrimine. etenim huiuſmodi non informantur virtute fortitudinis, cuius munimen prudentia, vt
Ambroſ. l. 1 epiſt. ep. 36. ait S. *Ambroſius*: ſed ſuperbiæ, & vindictæ capiendæ libidine exagitata, neu fortia, ſed crudelia ſolum immaniter perpetrant; proinde illo furioſo motu appetitus in ipſis repreſſo, plane frigent ac iacent, etiam dum cauſa fortiter agēdi vrget vel maxime, nec quicquā amplius audēt. Hinc Lacedæmones, vt narrat *Plu-*
Plut. l. de ir. *tarc.* pugnaturi in hoſtes, Muſis ſacrificabant: ab eis petentes, vt nulla ira dum pugnarent, immodicè corriperentur. adeoque in eum finem certa, vtpote ſuauiori muſica tunc vtebantur,
Gell. l. c. 11. teſte *Gellio*. Contra qui verè fortes, animo exiſtunt nobiles, ad ignoſcendum faciles, ad parcendū proſtratis inclinatiſſimi, ad excandeſcen-
Lact. l. 1 Inſtit. dum tardi. idcirco, vt ſcribit *Lactantius*, cum *Heracles* vir fortiſſimus ſurreptum a ruſtico bouem præ oculis ipſius ruſtici mactaſſet, & ſocijs eum comedēdū dediſſet, debacchantē illo ruſtico, & omnia mala illi imprecante, ſuauiter interim deridebat ipſe hominis impotentiam.

Ouid. lib. 3 Triſt.
Quo quiſque eſt maior, magis placabilis ira.
Et faciles motus mens generoſa capit.
Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe leoni,
Pugna ſuum finem, cum iacet hoſtis, habet.
At lupus, & turpes inſtant morientibus vrſi,
Et quæcunque minor nobilitate fera eſt.

Luc. l. 1. Pl. in Anton. *Achilles Priami, Cæſar Pompei; Auguſtus Antonii* funeri lacrimantes indoluere. Enimuero turpius deſæuitur in honorem victi hoſtis, quam in vitam ipſius, aliaue externa bona: hæc enim plerique contempſere, vt honore ſibi debito, nudi & exanimes potirentur.

Iuuen. l. 3. ſat. 8.
Curandum imprimis, ne magna iniuria fiat
Fortibus. & miſeris tollas licet omne quod vſquam eſt
Auri atque argenti, ſcutum, gladiumque relinques;
Et iacula & galeam, ſpoliatis arma ſuperſunt.

Ariſt. 8. Pol. cap. 4. Huiuſmodi ſane moderatio, indolis nobilis & leoninæ, vt loquitur *Ariſtoteles*, certiſſima ſignificatio.

Ouid. l. 4 de Pont. ad Brut.
Scilicet, eiuſdem eſt, quamuis pugnare videtur,
Supplicibus facilem, fortibus eſſe trucem.
Euellit rabiem prædæ, mortiſque facultas;
Claud. epiſt. ad Hadrian.
Prætereunt ſubiecta feræ, toruique leones
Quæ ſtrauiſſe valent, ea mox proſtrata relinquunt.
Non niſi bellantis gaudent ceruice iuuenci.

Haud itaque vir fortis ex ferro coalitus, ſenſum mœroris ac compaſſionis renuit penitus in ſe admittere, quinimo potius ex ſeueritudine quadam, cum id ratio præſcripſerit, vires is exerit & ex molli radice, in roboris duritiem, in ipſo virtus iſthæc tandem adoleſcit.

Ouid. lib. 4. Faſtor.
Dat tamen exequias, nec iam ſuſpendere fletum
Suſtinet, & pietas diſſimulanda patet.
Oſculaque applicuit poſito ſuprema feretro,
Atque ait, inuito frater adempte, vale.

5. Quamobrem fortitudinis munus maximè indiget prudenti diſcuſſione, ac ſeria animi pēſitatione: neque ad exemplar audaciæ ad primum ſonitum illatæ iniuriæ, vel leuiorem rumorem coniecti obſtaculi, furit, aut in vim erumpit: alioquin fœminas, ac ipſos canes ſubitò æſtum effundentes, hominibus fortiores dicerentur. *Audaces* inquit *Ariſtoteles*, *præcipites ſunt*, Ariſt. l. 3 et. cap. 7.
voluntque ante ipſa pericula periclitari.

Hanc procul ira tumens, & ſpumans feruida rictu, Prud. Pſych.
Sanguinea intingens ſuffuſo lumina felle,
Vt belli exortem, teloque & voce laceſſit.
Impatienſque moræ, conto petit, increpat ore
Hirſutas quatiens galeato in vertice triſtas.

Cæterum iſta veſana iracundia, quam ratio non confirmat, illico exſpirat, perturbatione ex ſpirituum effuſione, aut corporis mutatione, deficiente: inſtar cometæ ſibijpſi incumbens emoritur.

Ipſa ſibi eſt hoſtis veſania, ſeque furendo Prud. ibid.
Interimit, moriturque ſuis ira ignea telis.

Si ergo flamma ſit aliqua, quam fortitudo intus concipiat, ea potius latere debet, iudicio quippe rationis depreſſa, & tanquam medicamentum in vaſe abſconditum: tunc ſolum depromēda quādo iuſta ratio ſerio diſcuſſa id exege- Cic. l. 2. de
rit. ob quā cauſā *Cicero* appellat fortitudinem Inuent.
Conſideratam periculorum ſuſceptionem, & laborum perpeſſionem. & in eamdē ſententiam pulcre diſſerit S. *Ambroſius*. Imo hæc lenitudo & mode- Amb. l. off.
ratio etiam ad decus conferunt fortitudinis, cap. 30.
ac ſunt veluti vmbroſi colores illi, qui in pictura, magis ſplendidis partibus vitam ac ſpiritum largiuntur. Quod enim motus fortitudinis ſit impetu quodam concitatus, inde ſi a ſcopo rationis aberrauit, grauiorem errorem parit: ſicut nauis velociſſime delata, curſum tenet incōmodiorem aut periculoſiorem, ſi a via deflexerit. Sen. Herc.
hoc modo in *Hercule* vires in peius erupere, quo fur.
liberos proprios occidit, diſcerpſit, exiſtimāa ſe de hoſte vindictam ſumere. enimuero abſque hac luce fortia agere, furere eſt, & dira pati, obſtinare: Multum ergò refert virum fortem, bonum eſſe, adeoque cum Deo amanter pieque verſantem, quo ab eo deducto radio diuinitus illuſtretur.

6 In viro itque forti videre licet veluti compendium quoddam totius ciuilitatis. Ciuilis enim vir, teſte *Platone*, *mitis & animoſus*. proinde vir fortis, ex affectu aliis inſeruiendi ac gratificandi: mitis, impetu vero ad obſiſtendum malis, animoſus. animoſitas ſine hac mititate furor eſt, & nihil aliud quam crepitus diſruptæ ex vento tumeſcentis veſicæ: imo vbi non adeſt hæc mititas, ibi ingruente periculo nec valor. quamobrem vt plantæ vigor a radice, ita animoſitatis in viro forti robur, a charitate, a ſuauitate in alios, adeoque ab humilitate deriuatur. Hinc videre licet, hanc virtutem fortudinis in Chriſtianis martyribus floruiſſe præcipue; erant enim mites & animoſi: hoc eſt, vt ſcribit S. Cip. lib. de
Cyprianus in ſe complectebantur *Altum humile,* Martir. 2 Cor. 12.
& humile altum. S. *Paulus* an non mitis, pro aliorum ſalute appetens deleri e libro vitæ, impen- 2. Cor. 15.
di, ac ſuperimpendi? qui ſe abortiuum, minimū Apoſtolorum, nec quidem dignum nomine Apoſtoli, nuncupauit? pariter an non animoſus, dicens: *Certus ſum quia neque mors, ne-* Rom. 8
 que

CAPVT. XXXVIII.

Duplex fortitudinis munus expenditur: quod nempe agendo tollerandoque perficitur.

CVm veri honeſtique patrocinia in ſe fortitudo ſuſceperit, tum eius eſt officij, in ea aggredi generoſo impetu, quæ illis opportuna, quantumuis difficultatis aut formidinis ſpeciem in mentem alicuius ingeſſerint: ſimulque, irruentibus inſtar denſi grandinis malis, animum confirmare, ne impatientia aut dolore ſuperatus, in partes doloris vel ſceleris aliquando impotenter conceſſerit. Illud quidem agendo, hoc vero patiendo, abſoluerit. Idem Cicero pronunciauit, affirmando, fortitudinem, timorem & dolorem contemnere. Timorem quidem cõtemnit vir fortis, dum eius vallo quodammodo egrediendo, in actionem irrumpẽs dolorem ſpernit, quando inconcuſſo pectore: quibuſuis pœnis afflictus aut territus, immobilis perſiſtit. Ad vtraque autem officia rite exequenda plurimum iuuabit, animo præmeditari quæ accidere poſſint; quod fortitudo ſtudioſa ſit, vigil ac prudens, vti retulimus, non impetuoſa, cœca, aut temeraria aliqua concitatio. Quæ vero mala cogitatione viri fortis præuenienda, ea duplicis generis, de quibus Cicero: *Ego enim quæ prouideri poterunt, non fallar in ijs: quæ cautionem non habent, de eis non ita valde laboro. Sim etenim impudens, ſi plus poſtulem, quam homini a natura tribui poteſt.*

Cic. Tuſ. 2

Cic. l. 11. ep. Fam. ep. 21

2. Et quidem in vtraque fortitudinis parte terror ſe facit perpetuo aſpectabilem, illudque eſt, in quod fortitudo continenter depugnet. Terrificum enim homini, ea ſibi perficienda ac ſuperanda proponere, quæ ingentes labores, aut ſumptus ab eo requirunt: quæ ante contendentis ipſius oculos, inſtar velleris aurei, ſerpentibus ac tauris ignem efflantibus munita, extremis periculorum difficultatibus vndiquaque concluſa. Pariter quid terrore plenum, ac plane gorgoneum, excipere in ſe magna illa detrimenta ac acerba, quæ aliorum fraus, violentia, malitiaque, quantumuis immerito aut inſonti, poterunt incutere.

3. Quod ergo conſtet, homini ingenitam eſſe hanc vim iraſcibilem, quæ in difficilia tendat, tum inde liquet, eum haud eſſe a natura procreatum vt ocietur, vt voluptatibus demulceatur, ſed potius vt laboret, delicijſque abdicatis, ſedulo actionibus, eiſque impeditiſſimis, impigre incumbat, depugnetque tanquam armatus in omne genus moleſtiæ, & iniquitatis. Quocirca incidente calamitate, vel ex aduerſo hoſte conſiſtente, non eſt quod quis animo crucietur, aut hæc ægre ferat, tunc enim in campum & aciem gloriæ inducitur præclara hæc naturæ cõdicio, cuius eſt, in huiuſmodi aduerſa fortiter, atque cum laude virtutis, dimicare. Enimuero triſtia ac infælicia, licet ex ſe deformem habeant ſpeciem, nihilominus huius facultatis contentione tractata & ſubacta, quodammodo inaurantur & pulcherrima nobiliſſimi conatus forma vel in ſordibus collucent. Fulminante cœlo, vt obſeruatum, aquilæ ſolum comparent, alijs volucribus ſe in locorum concaua interea loci recipiẽtibus. Sic pariter nobiles ac magni ſpiritus dumtaxat vires ſuas exerunt ſæuiente fortuna, hoſtilitate inuadente, obiecti facie territante, ac ſe homines tunc eſſe probant aquilis ſimilimos. Spinæ quas roſæ in præſidijs habent, raptum ſui digniorem & ſuauiorem, difficiliorem licet, reddunt: ſerpens & aurei velleris cuſtodes, eius præſtantiam commendantes, fortiores animos in prædam potentius incitabunt.

Peruigil ecce draco, ſquammis crepitantibus horrens
Sibilat, & toto pectore verrit humum.

Ouid Epiſt. Med.

Haud longe diſſimiliter homini a natura ipſa ſic comparatum, vt rerum arduitates ac diſcrimina, maiori ſpiritu accenſo ſtimulos ſubdant ad agendum acriores. Quæ enim machinæ iſtius ambitu complexa, ſuo genere potiora, ea a nobis remotius diſterminantur, ac pluribus impedimentis incinguntur: ad quæ nihil præter improbum laborem, poterit attingere. manifeſtum hoc in metallis auri & argenti, quæ in terræ viſceribus abſtruſa: in gemmis itidem, quæ in alto maris generantur. ac quantum ad intellectum, prima rerum principia, & cognoſcibilitatis elementa, procul a proximis eius proſpectibus, in metaphyſicam abdita, remouentur. Pari ratione non eſt quod reputet cuiuis, id obuium & iuxta ſe poni, quod ad gloriam ipſius, aut reipublicæ emolumentum maxime pertinet, ſed contra ampliſſimis quaſi ſpacijs a ſe diremptum, & infinitis obſtaculorum voluminibus & labyrinthis implicatum. neque eſt quod ad adſpectũ ſolis, radios fortius vibrãtis, inſtar degeneris pulli, oculos claudat, ſed potius, vt in honeſtum animo & voluntate ſemper intendat, quantumuis impedimenta, vultus horrificos vndiquaque oſtenderint.

4. Etenim vel ex eo Fortitudo, non virtus modò, quinimo *Cardinalis*, ſeu genere præcipua, quod circa difficilia occupetur, eiuſque vſus omnium prorſus virtutum officijs immiſceatur. Cuius ſublimitate quis eleuatus, ſimul ac eiuſdẽ conſtantia confirmatus, vel ipſis tyrannis potentibus, aut beſtiis, quouis modo crudelibus ſuperior fortiorque euadit. Inter cæteras idcirco virtutes requirit fortitudo animi indolẽ nobilẽ ac veluti cardinalẽ. nam vt ait Boetius: *Mancipiorum raro inuenitur clemẽtia, rariorque in agone conſtantia.* Imprimis ex hac virtute rem bellicam adminiſtrante, reipublicæ vtilitas acquiritur, conſeruatur, augeturque: eiuſdem dignitas eadem illuſtratur ac propagatur. Spectabile ſanè, quempiam amore patriæ accenſum, ſe vel morti eius cauſa deuouere, in confertiſſimos hoſtiũ cuneos vltro penetrare. mors etenim, quæ ſua terribilitate plane immanis, vni fortitudini ſuccumbit, & ad eius duritiem alliſa, in gracilem ſpumam, in vmbram, imo in ingentis lætitiæ materiam, ſæpius reſoluitur. Non eſt iſthæc virtus parui animi conſilium, non pectoris a voluptate deliniti tenera contentio, ſed ingentis potius, altique ipſius motus, qui ad rationis imperium, omnem in ſeipſo ſenſualitatis impetum

Boet. de diſ. Schol. ca. 4.

rigida

rigidè compoſuerit. Fortiter quidem egere, qui ne occaſio fugæ, animi cogitationibus obuerſata, ſollicitaret quempiam militum ad relinquendum ſtationem, aut decretum prælium declinandum, fugam reddidere impoſſibilem: quod præſtitere Troiani, ad oram Tiberis naues, quibus in Italiam inuehebantur, concremantes, teſte *Plutarcho*. Iudem id egit apud nos *Guilielmus Conqueſtor* dictus, ad Anglicanum littus a Normannia ſua appulſus. Veruntamen fuga manente adhuc in bellantium poteſtate, vt mihi videtur, fortius confligere, quam ea excluſa, deſperato conſilio pugnare. proinde mare, teſte *Ariſtoteles* quod omnes cauſas dilapſus amputet, locus non eſt idoneus forti viro, cum cunctos, quantumuis ſegnes timidoſque, ſui horrore pugnaces efficiat. Merito idcirco Romani emeritis militibus ſuis colonias & amplas poſſeſſiones conſtituere, quibus tantam in illis virtutem remunerarent. — Plut. de virt. mulieb.

Lucan. lib. 7 *Hæc eadem eſt hodie, quæ pignora, quæque Penates Reddat, & emeritos faciat vos marte colonos.*

Ac inter reliqua difficilia, aſſultu aliquo fortitudinis expugnanda, locum habet inueteratus aliquis error, multorum applauſu defenſus, populorum delectu ſuſceptus: præſertim ſi impietati hæreſeos, atheiſmi, aut apoſtaſiæ vim aliquam idem contulerit. tunc enim præclarum fuerit, eiuium animis ſaluandis, ne dum eorum corporibus in libertatem vendicandis, quempiam neruos ſui ingenij meditando, diſſerendo, ſcribendo intendere, falſitatis præſidia, fallacias, fucos, ſophiſmata, mendacia diſſoluere: veritatis fundamenta, in alto dimerſa, ſtudioſe inueſtigare & elucidare; tametſi plurima vitæ incommoda ſtudia hæc aſſectentur. Hoc quidē genus fortitudinis vſui eſſe ſolet pacis tempore, poſteaquam bellicæ tempeſtates conquieuerint: vt intelligamus, locum inuenire ſui exercendi fortitudinem, ſiue animorum conceptus, ſiue corporum vires in honeſtatem aut veritatem hoſtiliter conſpirarint: ſiue arma inſonuerint, ſiue amænitates floruerint, ſiue draco, ſiue leo iter facienti obſtiterint. Cæterum quod fortitudinis opus ratione præeunte ducatur, non omnem fugam aut receptum a dimicatione prorſus improbat, ſed illum ſolum, qui vero vel honeſto detrimentum adfert. interdum enim ſui ſubductio iſtis plus commodi adferet, quam pertinaciot alicubi concertandi importunitas.

Athan. Apol. Greg. Naz. Apol. 1. Claudia. de bell. Getico *Plus fuga laudatur Pyrrhi, quam vincla Iugurthæ.*

5. Quod vero ipſo aggreſſu non ſemper veritas & honeſtas ſint protegendæ, aut inique inflicta, obiectaue mala actione ſtatim depulſanda, ne cum dedecore, adeoque communis aliquando boni clade turpis vnquam diſceſſus fiat ab officio, aut tranſitus in errorem, vel crimen, omnia ex fortitudine perferenda prius, ipſaque perpeſſione profliganda, adeoque mors ipſa animo toleranda. nonquidem Borealium ritu vitam ipſam contemnentium, hoc præſtandum, vt diximus, ſed ex iudicio, veritatem & honeſtatem vitali auræ, quam ſcelus deſerti officij contaminaret, præferente. Quocirca ſicut in vniuerſum poſtulat munus fortitudinis animi conſiderationem, circumſpectionemque, ita eas exigit fortitudo, quæ moratæ nuncupantur: quibus inquiratur, an patiendum vel cedendum: virum perferenda moleſtia, vel potius ei reſiſtendum. Eleganter idcirco doceque *Homerus* recolit *Achillis* cor, dum ſeuerius ob ſui decretam ſubductionem, Troiæ expugnatione inſtituta iam a ducibus, ab *Agamemnone* Rege increparetur, cor eius διάνδιχα μερμήριξε in duas partes diuiſum: nempe deliberante ipſo, in illo æſtu, an in caput *Agamemnonis* diſtringendus gladius, vel patienter obiurgatio admittenda. Refert porro idem poëta, *Achilli* hæc trutinanti, dum ſententijs fluctuaret, adfuiſſe cœlitus *Palladem*, quæ ipſum docuerit, Regem nullo impetu ab ipſo violandum. quo pariter admonuit, in cauſa fortitudinis, argumentis, vtrimque facientibus animum perplexum, recurrendum a viro forti ad Deum, et ab illo certa definitio, directioque hauriantur. Vnde *S. Thomas*, egregie notat, inter reliquas virtutes, fortitudinē dirigi a dono cōſilij quod circa meliotis boni electionē verſatur. Ponitur itaque hæc pars fortitudinis, de qua inquirimus, in tollerantia malorum ac pœnarum, qua vitentur facta culpæ aut dedecoris. — Hom. Iliad. — S. Thom. 2. 2. q. 139. ar. 1. ad. 3.

Qui ergo ſeſe cum *Catone* occidunt, imbecilles potius ſunt quam fortes habendi: iam enim e ſuo loco iniuſſu Imperatoris Dei turpiter diffugere: ſimulque quod impotentes ad perferenda, quæ eorum vitas afficerent, vt pote opprobria, contemptum, paupertatem ac reliqua, ideo ſeſe voluntaria morte, talia præoccupando funeſtant. — Cic. li. 1. off.

6. Adeo naturæ ipſi hoc officium in homine conſentiens, vti veteres omnes, licet cognitionis diuinæ expertes, eius præclara quædam exempla ediderint. Cum quædam contra iura diuina apud *Sophoclem* tyrannus vel a fœmina poſtulaſſet exequenda, ita illi reſpondit:

Nec iuſſa tanti ponderis tua æſtimo — Soph. Ant.
Mortalis vt perennia Deorum queas
Temerare iura inſculpta mentibus hominum.
Non hæc heri aut ſunt nuper edita:
Viuere ſemper: quæque tempore cœperint
Scit nemo. Non hæc debui ego hominis vllius
Perculſa ſceptro, aut arrogantiam timens
Violare, poſtmodum Diis pœnas graues
Penſura.

Romani hac in re celebres extitere. at præ omnibus Chriſti cultores eminentiſſimi.

Cæſaris vexilla linquunt, eligunt ſignum crucis — Prud. perist. Hem. & che. & inter. 3. Laur.
Proque ventoſis draconum, quod gerebant palliis,
Præferunt inſigne lignum, quod draconem ſubdidit.

Huiuſmodi pariter fortiſſimæ fuere voces ac ſenſus, quos extulit ſæuiente tyranno *S. Romanus*.

Nec terret iſta, quæ tumes veſania.
Quod vultuoſus, quod ſupinus, quod rigens — Prud. in cor. de S. Roma.
Fomenta lathi comminaris aſperi.
Si me mouere rebus vllis niteris,
Ratione mecum, non furore dimica,

Spiritum hunc, omnium pœnarum patientiſſimum, patefecit in ſe *S. Eulalia* virgo ac Chriſti martyr, ita quæſtioni ſubiecta, vniuerſam gentiliſmi impietatem damnans.

Iſis, Apollo, Venus, nihil eſt,

Maximi.

Prudent. in carm. de S. Eulal.

Maximilianus & ipſe nihil.
Illa nihil, quia facta manu.
Hic, maxime, quia facta colit.
Friuola vtraque & vtraque nihil.

7 Reuincitur idcirco eorum error, qui hanc patientem fortitudinis partem duplici aſſerto vituperarunt. Principio affirmare auſi, eam nihil eſſe, quam pectoris & ſenſus abiectionem quandam ac veluti reſupinatam tabellam, quam tyranni notent & commaculent ſuæ crudelitatis monumentis. Deinde ſtatuere, hanc ipſam aduerſari omni generoſo impetui aggreſſiuæ fortitudinis, eiuſque neruos penitus, ignobili ritu ſuccidere.

8 Verumenimuero liquidum ſatis, pari, genuinum eſſe fortitudinis officium, adeoque nobiliſſimũ, ſimulque præſtare alteri eius officio quod in aggreſſione conſpicitur: quod optime probat *S. Ambro.*, & *S. Thomas*. Imprimis ex particulari quadam ratione difficultatis, qua impeditur, id confiei poterit. Fortitudo quidem aggreſſiua illud ſibi ſummopere peragendum præſtituit, quo timore caſtigato, furens audacia ad normam rationis componatur. Paſſiua autem idem efficit, non vult enim hominem nimio timore trepidantem a decore aut iure recedere. Cæterum id præſtat aduerſante maiori difficultate. Difficilius enim teſte Philoſopho, timorem reprimere, quam audaciam moderari. Deinde cauſa timoris vrgentior in fortitudine paſſiua. *Periculum, quod eſt obiectum audaciæ & timoris, de ſe confert aliquid ad repreſsionem audaciæ, ſed operatur ad augmentum timoris.* Porro fortem, dum agit & irruit, conſolatur ſpes, opinionem adducendo, quod ipſum malum tandem expugnandum, vel euenturo bono recompenſandum. in fortitudine autem paſſiua nihil animo ſuccurrit præter certiſſimum proſpectum in malum acceſſurum, aut modo premens. ac reuera alteri homini ſubijci quo ad euidentem effectum perpeſſionis, quod in fortitudine paſſiua reperitur, moleſtiſſimum: vtpote conceptæ patientis dignitati maxime aduerſarium. Denique malum, quod fortitudini actiuæ aduerſatur, eſt futurũ: quod vero patientẽ reſpicit, eſt præſens: vehementius hoc. ergo, & ſuperatu difficilius. & quidem actiua fortitudo externum malum intuetur, quod euincat: paſſiua immediate intendit in appetitus affectionem, quam ſuperet. nobilius autem ſe, quam alios debellare, idque durius; cum multi externorum hoſtium aut ferarum domitores, qui inſtar *Actæonis* ſubinde a ſuis affectionibus oppreſſi, inglorij deceſſere.

Ambroſ. lib. 1. off. cap. 41. S. Thom. 2. 2. q. 123. art. 6.

Ariſt. lib. 3. Ethic. cap. 9

Ouid. Epiſt. Med.

Quæque feros repuli doctis medicatibus ignes,
Non valeo flammas effugere ipſa meas.

9 Ac vt in vniuerſum fortitudo patiens, quieto adeoque hilari animo ſuſtinet ærumnam, ſiue bono iucundo, ſenſui, ſiue bonori aduerſariam, ita illius eſt, non ſolum mœrorem, ſed etiam ſuſpiria comprimere, ſi quid acerbi inciderit. Ecquod bono vtile ſuſpirium, cum in ſe naturæ & vitæ contineat nocumentum? effectus quidem triſtitiæ ſuſpirium, malæ cauſæ vitioſum remedium. Cum enim triſtitia animi cogitationem in malum præſens detulerit, tum eadem partes interioris corporis plus iuſto propter exiguam reſpirationem incaleſcunt: ex quo dicit Sapiens, curam oſſa exſiccare. ad quem æſtum ſedandum, natura ſuſpirium, ad aerem refrigerantem attrahendũ procurat. ex quibus duplex incommodum vitæ dimanat. primum cernitur in intemperie ex triſtitiæ calore, alterum in motu pulmonum ſuſpirantium, non a natura, ſed a paſsione contra naturam excitato: quo etiã pulmones debilitantur, eo proinde lædi naturam neceſſe fuerit. Cum ergo fortitudinis ſit, bonũ naturæ protegere, & mala ei contraria ſuperare, ideo quod ſuſpiria oppoſita ſint bono vitæ, ac bono prudentiæ, a fortitudine ſuperanda. Non eſt certe viri fortis ſuſpirare ac ingemiſcere in malũ naturæ, niſi quando dolor licitus & commendabilis: qualis dolor ob peccata in Deum commiſſa, & compaſsio illa, qua Chriſto patienti condolemus.

Prouerb. 2.

10 Verum quidem eſt, patientem ac ſanguinolentam fortitudinem, non ita ad aſpectum oculorum fulgere, vt illa fulminea ac triumphatrix: nihilominus quoad mentis intelligentiam, miro quodam decore reſplendet.

Vulneribus pars nulla vacat, reſciſſaque cunctis,
Gloria fœdati ſplendet iactantior oris.

Claudian. de bel. Gelco.

Neque actiuæ fortitudini obeſt paſsiua, vt illi calumniantur. Recte enim *Tertullianus* inde intulit, in bellis gerendis Chriſtianos vere eſſe martios, quod tam libenti animo, veritatis aſſerendæ cauſa, adeo immania tormenta pertulerint. *Cui bello non idonei, qui tam libenter trucidamur?* Vnde notat *Cicero* fortiſsimas nationes Græcorum minus audere, quam barbaras, quietius tamen morbos aut vulnera tollerare, eoque eſſe fortiores.

Tertull. in Apoll. cap. 37. Cicer. Tuſcul. 2.

11 Falſi pariter ethnici, qui in Chriſti cultoribus patientiam, charitatem, & caſtitatem, exiſtimabant fortitudini ciuili repugnare. Hinc, vt ſcribit *S. Auguſtinus* Chriſtianos inepte vocabant ſegnes, nullius cordis homulos. & apud *Prudentium* hæ fuere ipſorum in noſtros exprobrationes:

Auguſt. in Pſalm. 43.

An tenerum pietatis opus ſudatur in armis?
Aut pudicitia gelidum cor vtile bello eſt?

12 Et quis præter ferreum aliquem Romanum, priſci ac ferrei illius imperij ciuem, exiſtimaret, patientiam, charitatem & caſtitatẽ cum genuinæ fortitudinis ſpiritibus ignibuſque non poſſe conſiſtere? Sæpe admonuimus, fortitudinem non eſſe rabioſam, non eſſe immanem vel immitem, ſed potius tollerantiæ ac beneuolentiæ conſentientem. *Neque enim lupus*, ait *Ariſtoteles*, *neque alia beſtia honeſtum periculum pugnando ſubibit, ſed magis vir bonus.* quid eſt ergo iam quod lupos, quod arenarios, quod circenſes, tanquam fortes nobis proponamus, ad iniurias quippe ſolum inferendas inſtitutos, totoſque horridos effectos ad aliorum internecionem? quorſum mortis contemptores, ſibi necem vltro inferentes, in fortium album referemus? De quibus *Silius Italcus*.

Dan. 24

Ariſt. lib. 3. Ethic. cap. 4

Prodiga gens animæ properare facillima mortem.
Namque vbi tranſcendit florentes viribus annos,
Impatiens æui, ſpernit noviſſe ſenectam.

Sil. Ital. 1.

Longe pariter abſurdum, caſtitatem obeſſe fortitudini. quinimo antiqui in rerum naturas accuratius inſpicientes, virgines acres dixere: hoc eſt robuſte intentas in id, quod ſibi proponunt conſiciendum: ſiue literarum id fuerit ludus, ſiue belli negocium. Cum enim voluptates ac libidines a ſeipſis abdicarint, quamobrẽ precor, non eſſent incitatæ de reliquo in omnia genera actionum? vnde non inuenirentur ad ſe recollectæ, ac minime, vt alijs contingit, diſperſæ, diſtractæue? Imo *S. Auguſtinus* & *S. Thomas* egregie probant, ſtudium virginitatis officium eſſe quoddam fortitudinis. Verum quod alia adhuc ſint munia fortitudinis, de eis etiam paucis inquiramus.

Auguſt. lib. 1. ciui. cap. 24. S. Thom. 2. 2. q. 152 art 5. ad 2.

CAPVT XXXIX.

Quænam ſit a fortitudine animi caſtigatio, quæ etiam eiuſdem dulcedo, & ex ea vitæ tranquillitas.

FOrtitudo, de qua pertractamus, non tantum viam munit appetitui, ſeu voluntati concupiſcenti, omnia obſtacula amouendo, quæ earum facultatum progreſſus impedirent, ad idæam cuiuſdam præcuntis ſtipatoris: verum etiam nonnunquam in eaſdem ſeueri magiſtri partes agit; quas nunc iacentes excitat, ſubinde laſciuientes coercet, denuo exultantes deprimit, & quodam mediocritatis termino comprehendit. Vnde fortes viri, dum in eis fortitudo dominatur, neque ex lætis rebus ſeſe nimium efferentes inſoleſcunt, neque ex triſtibus moleſtati, turpiter inde dimittuntur. qualem deſcripſit *Lucanus*.

S. Thom. 2. 2 q. 123. art. 1.

Lucan. lib 7

——— Nec te videre ſuperbum
Proſpera bellorum, nec fractum aduerſa videbant.

Idcirco euidentius ſignum dari non poterit, in quopiam ciuium deſiderari fortitudinem, quã ſi in proſperis turgeſcat, vel in aduerſis deijciatur: illud leuitati, hoc imbecillitati adſcribendum: & vtraque fortitudinis ponderi ac viribus omnino aduerſantur. Eſt quidem fortitudo non modo magnanima in bonorum proſequutione, ſed etiam humilis in omnium affectuum moderatione; proinde humilem eſſe, fortem ac debitis ponderibus libratum eſſe, modum in difficilioribus quippe recte obtinentem. Quemadmodum enim ventus, qui arundinem agitat, quercum non mouet: ita quo quis in virtute fortitudinis confirmatior, eo euentuum reſpectu, proſperorum fælicet, ſiue infelicium, immobilior, conſtantiorque reperitur. Exultationes nimiæ, ſpes leues, abiectiones viles, in virum fortem haud incidunt. earum idcirco omnes ſpecies a ciue diffugiendæ, ſi fortitudinis æſtimationem adipiſci cupiat.

2 Imprimis deprimit animum vera fortitudo ab omni ambitu vanæ gloriæ. hanc etenim præterit vt rem exilem, vt a laudantibus dependentem; in virtutis autem decus ac probitatem interim intenta, quæ expreſſa ſunt bona, dignaque, quæ a viro magnanimo propter ſe expetantur. Etenim ſi quis amore eſſet inflammatus vmbræ alicuius, is in duobus delinqueret. primo imbecillem ſenſum oſtenderet, cuius affectio in obiectũ adeo vanum deferretur. deinde huiuſmodi amore plenus & præoccupatus, parum virium ſe retinere probaret ad proſequendum amore corpus ipſum ac ſolidum. Similiter humani applauſus ac ſplendoris cupidus, prodit ingenium anguſtum ac remiſſum, quippe delatum in quid valde tenue & vmbratile. porro etiam eodem ſe impeditum manifeſtat ab omni egregio amore, quem Deo, patriæ aut virtuti ſolertius impendat. quæ adeo ſunt conſpicua, vt ipſa ſuperbia ipſa, ad ſui conſpectum veluti ſuppudeſcens, humilitatis nobilem formam ſibi obtendere ſolet, quo aliorum oculis clanculum illudat. *Glorioſa res humilitas*, inquit *S. Bernardus*, *quæ ipſa quoque ſuperbia palliare ſe appetit ne vileſcat.* Magni itaque ſpiritus, ac genuine fortes, in ijs apparuere, qui honores ac dignitates vltro contempſere: vtpote in Chriſto Domino regiam amplitudinem, quantum ad vſum, a ſe reijcientes, & alijs illuſtrioribus illius ſanctis, in potiora bona a terrenis excitatis, quam ſit vlla gloriola, hominum cultui præſtituta. Qui ergo fortis exiſtit, is non mouetur, non capitur aliorum laudibus, non venditat ſua, non ea de ſe prædicat, quæ ipſi haud inſunt, ſed ad expreſſiora & anguſtiora contendit: veram ſcilicet virtutem, beatitudinem, ac maiorem Dei gloriam: digna quidem viri fortis ſtudio ac labore. De alijs pronunciat cum *S. Auguſtino*: *Nec malam conſcientiam ſanat præconium laudantis, nec bonam vulnerat conuitiantis opprobrium.* Eſt itaque ſuperbia quædam animi abiectio, tumor inflationis, non plenitudo ſubſtantiæ: vt etiam diſſerit *S. Auguſtinus*: petulantia, non virilis altaue operatio: neruis & oſſibus plane deſtituitur, ac fortitudini prorſus contraria eius omnis incitatio. Quod ſi vir fortis ac magnanimus animo gaudium aliquando concipiat, dum ſe ab alijs laudari percipit, id nihilominus facit, vt notat *S. Gregorius*, non ex guſtu ſibi delatæ laudis, ſed ex amore vtilitatis in alijs: cum illis commodum, virtutes aliorum laudare, ac recte optandum ſit, virtutẽ debitis ſibi encomijs ab omnibus vbique celebrari. Licet tamen, neque id obeſt fortitudini, imo illi potius conſonat, exterioribus ſignis propriam dignitatem, maxime ſi inſultantes eam inique opprimere conentur, conſtanter tueri, & aſſerere. quo pacto ciuiliter confirmatus fuit animus *S. Auguſtini*, noſtratium Apoſtoli, qui quod ex officio Nuncius, ſeu legatus eſſet Apoſtolicus, noluit ſubmiſſiorem reuerentiam Epiſcopis Britannis exhibere: neque expediebat, Apoſtolicum præſulem, inferiorum ſuperbiæ ſe obſequentem quo humilis videretur, præbere, vt recoluit *Beda Venerabilis*.

Bernard. de grad. hum cap 9.

Marc. 7.

Auguſt. l b. 3 cont. lit. Petil.

Auguſt. lib. 2 de ſerm. dõ. in monte.

Greg. lib 2. Moral. ca. 9.

Beda. li b 2. Hiſt. cap 2.

3 Poſtquam vero fortis animi ſtatus contra leuitatem arrogantiæ humilitate ſeu ſpiritus paupertate munitus fuerit, in reliquis facilius modum tenere, ac quodam firmitudinis retinaculo, aduerſo vanitatis flatui vbitis reſiſtere.

Math. 5. Auguſt. lib. 1. de Serm Dõ cap. 1. 22

reſiſtere. Quocirca cum ſæpius geſtiat in homine animus de re aliqua ſtatim iudicare, & arbitrari aſſentiri vel diſſentire, & iudicium paucis perſpectis proferre, fortis fuerit, ſiſtere hanc mentis præcipitantiam, æſtum hunc comprimere, illiſque ſedatis, profundioribus ſtudijs idque ſuſpenſa cura, obſtinatius incumbere. hoc ſane grauis ingenij opus, ſicut alterum, leuioris & lubricitate quadam fragilioris commentum. Docti ergo viri ac ſolidi rerum æſtimatores, *Hercules* ſunt, in laboribus nempe aſſidui, in dubijs anxij, in liquidioribus temperati, in abſtruſis induſtrij, in dicendis ſententijs moderati, in addiſcendis prompti: denique contra impetum effundendi ſe, viriles & confirmati. Ac præter hanc intellectualem fortitudinem, reperitur generalis fortitudo, quæ affectum ſeu voluntatem cohibeat ac remoretur, ne quauis impreſſione facta a mente vel ſenſualitate, illico ad conſenſum ſe rapi permittat. in quo officio voluntas boni ciuis non debet eſſe muliebris, quaſi cerea aut prorſus eneruis ad reſiſtendum, ſed aliquid ferri potius eſt quod referat. quæ ſi fuerit prorſus mollis ac delicata, voluptatibus quippe excisa, conſequenter hac & illac, illecebra obiecta, vel terrore incuſſo, impotenter admodum in omnem partem ſe inflecti patietur. inſignis itaque fortitudo animi in eo eſt ſpectabilis, quo voluntas quod ad perturbationes animi, rigidior eſt & obſtinatior. Et quidem Dei reſpectu, cor ſeu voluntatem carneam eſſe conuenit, cæterum quo ad ſenſuum blandimenta, lapideam, adeoque adamantinam exiſtere nihil vetat. Huiuſmodi autem moroſitas animæ, duobus comparatur. animi ſcilicet contemplatione, intimas rerum expetendarum fugiendarumque naturas expendente, ſimul ac frequentatis actibus repudij ſeu diſceſſus ab eis, quæ iucunda paſſim proponuntur. eſt quidem in voluntate, quemadmodum in corpore, quidã fluor charitatis & mollitiei, vi cuius ab appetitu ſenſitiuo valde ductilis efficitur; qui proinde fortitudinis cultu exhauriendus, vt aduerſaria diſpoſitione eadem conſolidetur. Et quidem quantum ad contraria ſtudia, nihil tam efficax, quam amor Dei, qui voluntatem, inſtar ignis teſtam roborantis, ſtabilem contra omne lenocinium reddit & erectam.

4 Ex hac voluntatis fortitudine oritur pariter imperium in omnes animi affectus: ac in particulari eadem impediuntur vniuerſi, ne ſui indicia edant manifeſtiora in corpore, fitque, vt repreſſis reſpondeat quædam moderatio externi geſtus, vel illis contrariæ ſignificationes interdum exprimantur. Hanc fortitudinem voluit Deus eſſe ſpectabilem in ſummo ſacerdote apud Iudæos, cui diuina lege interdictum veſtimenta luctus publici induere. ac in vniuerſum in ciuili more poſitum, non debere principes publice ſigna dare magni alicuius doloris. inde canit *Ouidius*, *Romulum* Regem, viſo fratris interfecti *Remi* cadauere, grauiores triſtitiæ ſolitos affectus in ſe repreſſiſſe:

Leuit. 21.
Philo. lib. 3. de monarc.
Gen. lib. 14. cap. 15. Senec. conſol. cap 15.
Ouid. lib. 4. Faſtor.

Flere palam non vult, exemplaque fortia ſeruat.

Enimuero vt hoc præſtetur, opus eſt fortitudine, & duro imperio in ingenij lenitatem, mollitiem, vel etiam impetum in oppoſitum. Cuius rei argumentum, quod fœminæ ac pueri raro hoc efficiant, propterea quod naturæ indole ſint imbecilliores, & in ipſis ratio ſit minus fortis ſeu imperioſa. Imperatoris fuit hoc præſtitiſſe:

Talia voce refert, curiſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.

Virgil. lib. 1 Ænead.

5 Neque ſolum facultas in homine iraſcibilis, virtute fortitudinis inſtituenda, vires exerit in obſtacula ac remoras, quæ progreſſum repellunt concupiſcibilis, verum vt ſeuerus dux, & durus magiſter, ipſius concupiſcibilis motus caſtigat, & ſæpius genere quodam mortificationis penitus extinguit. Sicut enim ille mollis ac fluidus, qui permittit in ſe appetitum cõcupiſcendi laſciuire, & ad voluptates paſſim laxe diffluere, ita ille fortis, qui eundem coërcet, & rigore quodam diſciplinæ nonnunquam exacerbat. fortitudinis eſt, animam reddere veluti concretam gemmam, quæ ſubinde ſplendorem acriorem emittat, quæ illi neruos confirmet, quæ ab illa cauſas diſſolutionis ſeuerius abarceat. Cuius ſtudij fructus, quo ad vniuerſas animi operationes, ſupra recenſuimus. Cum namque fortitudinis omne munus in aſperis, in difficilibus ac periculoſis verſetur, tum vim appetendi eadem ſic educit ac informat, vt idonea ſit, quæ ad hæc inualeſcat, neque quicquam faciat, quod voluntatem ab eiuſmodi rebus abducat, ſeu ad ea ſuperanda ineptum flaccidumque reddat. Vt enim illi ciues haud idonei ad externum bellum gerendum, qui ciuili diſcordia inter ſe conflictantur, ita voluntas hominis parum fæliciter ardua, extra ſe poſita, profligabit, ſi modo inſitus appetitu concupiſcendi in illo rabide exæſtuet. Pacem vero tum inducit poteſtas in homine iraſcendi, quando ſenſualitatis conatus compeſcit & tranquillat: nam ſi permittantur ad ingenium excurrere, plane rebelles & tumultuoſi demum euadent, adeoque mutuo hoſtiles & infeſti. idcirco quando fortitudo ſuum *Iſaacum* a lacte abduxerit, tunc parens *Abraham*, nempe recta ratio, lautum inſtruet conuiuium, vt eleganter illud factum interpretatur *S. Auguſtinus*. Sola eſt fortitudo hominis, quæ officium peragit illius ciuis, qui in naturæ petulantiam pugnando, illa duo ab *Epicteto* Philoſopho recenſita, explet: *Suſtine & abſtine*. Suſtinet fortitudo, dura perferendo: abſtinet, delicijs iucunditatum ſponte carendo, vt docet *S. Hieronymus*. ob hanc cauſam vitam hanc appellat militiam *S. Iob*, idque declarat Apoſtolus *Paulus*: *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem*. Militiæ autem proprium officium fortitudo, de quo *Sapiens*: *Melior eſt patiens viro forti, & qui dominiatur animo ſuo, expugnatore vrbium*. Et quidem vbi defuerit hæc fortitudo, ibi creſcent non ſolum petulantia & leuitas, verum inſuper fortes erunt homines, bruta quadam violentia, in ipſam rationem incurſante: ita vt qui humano ritu fortes eſſe renuunt, ij bruto tandem, in

Gen. 21.
Auguſtin. q. 50 in Gen.
Hierõ. Epiſt. ad Algaſam
Iob. 7.
Galat. 5.
Prouerb. 42

ſui malum, robuſti venatores & *Nemrothi* eua-
Prouerb. 29. dāt. *Qui delicate a pueritia nutrit ſeruum ſuū, poſtea*
Ambroſ l. 3 *ſentiet eum contumacē. Qui dominari neſcit cupidita-*
de Virgin. *tibus*, inquit *S. Ambroſius*, *is quaſi equus raptatur*
indomitus, voluitur, obteritur, laniatur, affligitur.
Atque maiori fortitudine contra ſuas affectiones illi ciues iodigent, qui ratione inſtituti proprij, verſantur in maioribus periculis, & occaſionibus frequentioribus delinquendi obijciuntur. Neque reuera qui iſtius fortitudinis expertes ſunt, ſuis cupiditatibus ſeruientes, ij in pace degunt, aut ſolida iucunditate perfruuntur: enimuero illæ cupiditates intus fotæ & accenſæ, turbis ſuis & grauiſſimis afflictionibus haud viduantur. Quid precor, amarius pectore commoto, ardente, deſiderante, ambiente, iraſcente,
Iob 9. libidinante? *Quis obſtitit ei, & pacem habuit?*
Quemadmodum enim ſi pater familias ob timorē aut deſidiā, nullos depelleret ab ingreſſu in ſuas ædes, in eis vniuerſa pertubata ac violata demum inueniret, ita is, qui ob animi mollitiem, in animam ſuam omnes voluptatum choros admittit, nequaquam pace gaudebit, ſed ſingulæ eius facultates talibus hoſpitibus inquietabuntur, ac tandem vel vitæ ipſius tædio conſi-
Pſalm. 54 cientur. *Deſcendent in infernum viuentes.*

6. Hæc ipſa fortitudo, diligentiſſimus excubitor præ ianuis animæ, ſimulque paratiſſimus miles ad repellendum quemuis hoſtilem impetum, eiuſdem animæ ſaluti infeſtum: tentationis impreſſioni obſtioate pariter reſiſtit, affectumque confirmando, non patitur eum vllo impuro lenocinio facilè abduci ab officio honeſtatis. Duo quippe in ipſa fortitudine conſpicua, quæ omni tentationi reijciendæ aptiſſima: vigilantia nempe & robur. eſt enim fortitudo
Hier. ep. ad Euſtoch. *Argos* quidem, ſeu peruigil draco: proinde ad primum appulſum blandientis illectamenti, vires eueſtigiò exerit, & iam natam ſolicitationem turpem expedito opere veluti in ſemine profligat. Subinde impenetrabile facit animæ pectus, ſeu illud ictui ſubducat, ſeu in excelſū locum excitet, ſeu impactam cuſpidem illico adamantina virtute reijciat, & in hoſtem retor-
Pſalm. 17. queat. *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum: & ſuper excelſa ſtatuens me.* Muliebre & eneruę eſt, ad prima incitamēta voluptatum manus ſtatim dare, conſenſum tribuere, eo ſeſe impotenter comittere, quo ſolicitat & vocat libidinis ſuaſa impuritas. Neque ſolom animæ ſtatum exhibet ſtabilem hæc fortitudo, verum etiam vim eius auget, & maiorem indies pugnando reddit, veluti iam durā obijcieodo hoſti, in quam nulla eius flāma aut labes penetrare aut inſinuare ſe poterunt: & ea de cauſa pronuntiat Apoſtolus,
2. Cor. 12. virtutem in ioſirmitate perfici: ſeu inde ſtabiliri & confirmari.

7. Enimuero ſalus ipſius animæ ab hac fortitudine plurimum dependet: niſi enim quis fortis fuerit, fruſtra bona virtutum ornamenta comparabit, fruſtra ea in ſe inferet: quorſum enim cootenderet, vt ingentem vim gemmarū congereret, & ſubinde eas omnes in caniſtro aliquo ſtramineo aut vitro poſitas, in poblica via deprædandas exponeret? Similiter nihil proderit iuſtum eſſe, pium ac temperatum, niſi fortitudo has diuitias munierit: ſcilicet, niſi hominem earum poſſeſſorem quodammodo robuſtum ac rigidum contra omnes voluptatū inſidias & incitationes ea virtus conſtituerit. Et quidem ſicut in corporum, ita in animarum viribus, magna intercedit inter ciues differentia.

8. In iſtis laboribus militiæ, quibus defungitur fortitudo, ſi quæ ſit humanæ vitæ dulcedo, ea certe continetur, & inde affluentiſſimè in omnes vitæ actiones dimanat. Ex amaro dulce prodit, ex ſenticoſa ſtipite ſuauis roſa emergit, ex morte vita effloreſcit, ex ipſa maris turbulentioris ſalſugine, dulcis liquor, amabilis gemma exiliunt. Sola denique eſt fortitudo, quæ a pugna quieſcit, a funere reuireſcit & in cada- Iudic. 14.
uere occiſi leoois, ſuum fauum inuenit iucunditatis. Dulce viro forti, repulſa bruta voluptate deuicto peccati malo, ſaluas interius retinuiſſe virtutes, ipſamque iuſtitiam, ſanctimoniam, diuinæ auræ hauſtum, illibatas cuſtodiſſe. Eidem dulcis panis, quem ſudans ac ſanguinolentus comedit, vode ille ſanguis oritur, ex quo victoriæ decus, triumphi gloria propagaotur. Dulce ſentit, ſe decertando hominis partes defendiſſe, ſe brutis moribus eodem non ſuccubuiſſe, ſe loco ad impulſum impurę libidinis minimè ceſſiſſe, ſe adamante vel ſilice duriorem, vim ſuam probaſſe, ac natiuum ſplendorem inter tenebras ſcintillaodo euibraſſe. Denique dulciſſimum ſenſum illi adferet ea cogitatio, qua ſecum reputat, ſe in Dei Imperatoris ſui conſpectu egregie decertaſſe, hoſteſque tam honoris ipſius, quam propriæ ſalutis, generoſè debellaſſe. Enimuero huiſmodi dulcedinis ſucco illi penitus priuantur, qui ſenſuū dulcedines delinqueodo perſequuntur, qui omni cera laxiores, ad eas diffluunt, omnique calamo leuiores, in earum delectus proni concedunt. Vt enim in lignis mollioribus citius generantur vermes, ita eorum cooſcientiæ, quarum vires flaccidæ & eneruatæ, poſteaquam illecebras criminum in ſe admiſerint, repugnantis iudicij aculeis, tanquam vermibus interius conceptis, miſerum in modum vexantur, laceranturque. *Vox exultationis & ſalutis in tabernaculis*
iuſtorū. Vt enim eorū corpora, ſaniora quæ ex- Pſalm. 41.
ercitijs agitantur, & contra ocioſorū, languentium, perpetuo recumbentium languida, pallida & morborum ſeminibus infeſſa: ita virorum fortium læti exiſtunt ſenſus, cum interim illi, qui quietem illecebroſam conſectantur, omnē in ſe facultatem ſubinde ipſo exitu exacerbari perſentiſcunt. *Opus meum vix hora*, dicebat *S. Ber-*
nardus, & ſi plus, præ amore non ſentio. Huius for- Bern, ſerm. 14. in Cant.
titudinis alacritate exhilaratus Propheta *Dauid*, Pſalm. 118.
de ſe affirmauit: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum.* Viribus huiuſmodi fortitudinis confirmati *S. Martyres*, vt refert *Euſebius*, lætis animis, & vultu amæno, ad tribuna- Euſeb. Hiſt.
lia properabant: qui vero in eiſdem carceribus Eccl. l. 4. 3
fidem negarant, addocti poſtea ad iudices, in omnium oculis deformem ſpeciem triſtis animi, & abiecti corporis oſtendebant. *Contritio*
& infelicitas in vijs eorum & viam pacis non co- Pſalm. 13.
gnouerunt. Vt enim maris facies non ſplendet

aut

aut vibrat, niſi placide fuerit compoſita, ita in homine anima haud iucunda, niſi conſtantia quædam illam explanarit, ſolidaueritque.

9 Denique eadem eſt fortitudo, quæ animā trāquillat, eius motus tā nimiæ exultationis, quam triſtitiæ, ſiue mœroris, compeſcendo. quæ enim hac & illac diuerſimode, dum voluptati ſtudet, impellitur, inconſtans eſt, & in quodcumque vario delata impegerit, id ei cuſpis acutiſſima ad compungendum inuenitur. Renuit proinde vir fortis mali aliquid addere ærumnæ. quæ modo incidit: imo non tam euentu acerbo affligi & vri, quam ſuis proprijs manibus, ſcilicet impatientia ſua, ſua inœſtitudine torqueri, longe ducit in ciuē turpe & indecorum. Huic potius animus, placide omnia perferendo, fortunæ iniquitatem, hoſtium ſæuitiam temperare, imo vincere & ſuperare, innata pacis ſuauitate omnem forinſecus illatam amaritudinem ſi fieri poterit, extinguere. Si ſpes proſperitatis illi exciderit, iucundabitur ſeipſo contentus, ac Deo, ſub quo meretur. Si triſtia pulſarint, haud ſubiacebit triſtitiæ inutili, imo noxiæ tempeſtati: ſeſe potius in ſpinis, in ardente fornace, in æſtuante mari iucundum & immotum perpetuo exhibebit. longe ſane ab hominis virili dignitate abeſſe videtur, rerum viliſſimarum acceſſu vel defectu deijci, euinci, & tanquam prædam, omnia ipſius oſſa ac neruos ab illis deuorari. Seruus eſt ille eius rei, cui quis ſuccumbit, eidem inferior nempe ſubſidet, & ab illa ſtatum ſui omnem expetibilem deriuandum profitetur. Fortitudo autem plane deteſtatur hoc dedecus, quo quis ſeruus euadat perditæ pecuniæ, diminutæ famæ, amiſſæ dignitatis, charorum mortis, ac ſimilium rerum extra ipſum fortem poſitarum, ac procul ſub eius eminentia iacentium. *Qui autem non habita concupiſcit vt habeat*, inquit *S. Gregorius*, *aut adepta metuit ne amittat: & dum in aduerſis ſperat proſpera, in proſperis formidat aduerſa, huc illucque, quaſi quibuſdam fluctibus voluitur, ac per modos varios rerum alternantium immutabilitate verſatur.*

Rom. 6.

Greg. l. 21. Mor. c. 14

10 Turbari curis, angore excedi, gemitu, ac ſuſpirijs reſolui, quam imbecillis animi argumenta! *Triſtitiam longe repello a te; multos enim occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in illa.* Si natura malum, vtpote mortem, deuaſtationem ſegetum incuſſerit, quieto animo id perferet vir fortis, probe ſciens, inane eſſe decreto naturæ curſui inutiliter obluctari. Si fortuna aduerſitatem intulerit, adhuc immotum ſupererit illius pectus, delirium noſcens, leges inſano mari, vel cœcæ fortunæ præſcribere. Si aliorum malitia nocumentum inſtruxerit, adhuc pacatus manebit, quod intelligat, turpe eſſe, ad impreſſionem iniuſtam concidere, adeoque, quaſi non ſufficeret illa iniquitas ad nocendum, ipſummet, in ſui nocumentum, inepte ſimul cum illa dolendo ac ſe perturbando, conſpirare. Sin vero Deus cladem immiſerit, lætabitur adhuc potius, quam vt angatur fortis, quod percipiat, clementem illam manum, quæ myrrham primam diſtillat, ſanitatem eo intendere, haud ruinam. *Non eſt ſenſus, vbi eſt amaritudo. Sicut tinea veſtimento, & vermis ligno, ita triſtitia viri nocet cordi.* Perturbationibus itaque reſiſtendo fortis, non modo eodem tranquillus eſt, verum etiam ex deformitate elicit pulcritudinem, ex penuria copiam, ex miſeria fœlicitatem, & triſtibus virtutem. *Studioſus enim vir*, inquit *Ariſtoteles*, *& paupertate, & morbo, & aliis fortunæ aduerſitatibus laudabiliter vtitur.*

Eccl. 30.

Cant. 5.
Eccle. 21.
Prouerb. 25.

Ariſt. l. 7 Pol, cap. 13.

11. Is autē fortius ac quietius vitæ diſpendū inter reliqua patietur, qui emolumēta illius vitæ iuſto iudicio trutinans, ea prius aut cōtēpſerit aut a ſe vſu morū abiecerit. Eſt enim, vt alias diximus, ſeuerior diſciplina genus quoddam mortis, cui anima aſſuefacta, identidem eadem mori æſtimetur. ex quo cum ventum fuerit ad momentum perferendi mortem, ſeu amittendi vitæ naturalis iucunditatem, anima conſuetudine auocata ab illectamentis ſenſuum, iam didicit quiete & patienter ſuſtinere vitæ damnum. *Sit quodammodo* inquit *S. Ambroſius*, *quotidianus vſus in nobis affectuſque moriendi, vt per illam quam diximus ſegregationem a corporis cupiditatibus, anima noſtra ſe diſcat extrahere.* Contra anima voluptatum guſtu quaſi immerſa in altum corporis, vt loquitur *Plato*, neque actione ſua abſtracta ab illectamentis ſenſuum, quando ventum ad tempus, in quo a corpore anima ſeparanda, cuius interuentu voluptatibus diu inhæſit, tunc maxima amaritudine perſtringi & vehementi timore concuti ſolet. Cæterum vero poſtquam vitæ derelictio alicui facilior euaſerit, aliorum ſubinde clades eidem parum adferent moleſtiæ aut in patientiam difficultatis. Vnde *Seneca*: *Ille nunquam miſer, cui facile eſt mori.* alioquin ſi paratus non ſit animus ſua fortitudine ad tollerandum mortem, acerbiſſimum ac miſerimum fuerit, illius ictui ſubiacere inuitum, reluctantem, timidum. *Quam miſerum eſt neſcire mori!* neque hoc miſerum ſolum, quod ſenſui acerbum, ſed, quod animi & rationis reſpectu fatuum, & ſic illi quoque miſerum. *Dolori indulgere*, inquit *Plutarchus*, *& animo concidere, inutile eſt, & futile & fatuum. Contemne mortem*, ait *Seneca*: *nihil triſte eſt, ſi huius malum effugimus.* Huic itaque fortitudini nihil tam inimicum, quam nimius amor proprij corporis; qui delicatus plus æquo eſt, vt vllam aſperitatem perferat: plus iuſto ad ſe reſtrictus, quo minus hominem ad alia bona exire patiatur. imo non tantum aduerſatur honeſtati fortitudinis, ſed etiam omnis virtutis decori. *Honeſtum ei vile eſt*, inquit *Seneca*, *cui corpus nimis charum eſt.* Hoc autem munus fortitudinis tunc perfecte ab homine abſoluetur, quando is ad Deum fide ac pietate recurſum inſtituerit, vt id ſtatim a nobis oſtendetur.

Amb. de fid. Reſ. cap. 7.

Plato in Tym.

Senec. ep. 4

Senec. Aga.

Plut. lib. de exil.

Sen. epi. 87.

Sen. ep. 14 ad Lucil.

CAPVT. LX.

Chriſtiana ſpes, in Dei bonitatem delata, eximium fortitudinis in ſe robur continet.

NIhil eſt, quod tam in homine virtutis curſum contra aduerſantium impedimenta confirmat, ac ſpes certa in diuinam bonitatem, ſumma miſericordia ad beneſa-

neſaciendum, ad ignoſcendum ſuopte ingenio inclinatam. neque ſolum robur, quod ab illo fonte expectamus, inexhauſtis eis in Deo perfectionibus tantummodo continetur, quas Philoſophia mera contemplatur, verum inſuper Chriſti Domini humanitate, eius meritis, facilitate eiuſdem ac pietate, ad nobis ſuccurrendum multo efficacior, affluentiorque eadem ipſius benignitas ad dandum exhibetur. quæ anchora huic firmitudini comparabilis, quæ potentia huiuſmodi præſidio ſimilis, quæ charitas huic indulgentiæ æqualis? Quemadmodum enim ad heri alicuius nutum ac motum, familiares in procinctu exiſtunt ad eius mandatum perficiendum, ita volente Deo munus aliquod ſubſidij in nos conferre, illico occurrunt, cœlũ, Angeli, elementa, omnis denique creatura, quæ eius mandatum exequentia, nobis quoquo modo gratificentur. Alij quidem conciues nobis benefici, vel res nobis ſalutares, conſolatores etiam ſiue adiutores, proximè noſtra corpora dumtaxat, ſenſus demulcendo, afficiunt, at Deus animæ ipſi, mœſtitudine oppreſſæ, præ imbecillitate fatiſcenti, immediate iucunditatis ſenſum indit, ad agendum alacritatem inſpirat, ad perficiendum vires vberrimè illi infundit.

Math 9. 2 Paralip. cap. 20.

Si tetigero tantum veſtimentum eius, ſalua ero. Nolite timere nec paueatis hanc multitudinem, non eſt enim veſtra pugna, ſed Dei. Non eritis vos qui dimicatis, ſed tantummodo confidenter ſtate, & videbitis auxilium Domini ſuper vos.

Luc. 21.

Cum ſteteritis ante Præſides & Reges propter me, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini. Non enim vos eſtis, qui loquamini, ſed ſpiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.

2. Hinc venit, quod toties in ſcriptura Chriſtus dominus, & Angeli ipſius, bonis hominibus pacem denunciarint, timorem eis excuſſerint, nimiam anxietatem prohibuerint, quandoquidem indecorum iudicarint, ſub imperio ac præſidijs adeo clementis Principis Dei conſtitutos, pauere, conſternari, ſolicitudinibus perurgeri.

Gen 43 Luc 2. Ioan. 2. Luc. 11.

Pax vobis, nolite timere. Nolite ſoliciti eſſe. Cum enim in Deo, inter alia ipſius attributa, miſericors bonitas præcipuè eluceat, tum ei ingratiſſimum, defectum aliquem illi imputare vexatos anxietatibus ac diffidentia exanimatos. Hoc vt oſtenderet Deus, ſæpius veluti *Moyſen* & alios ſeuere caſtigauit, qui in tanta abundantia ſpectabilis pietatis, in domo adeo vndique miſericordiæ donis referta, animos abiecere, ac deſperantes quodammodo tantis bonis obſtitere.

Num 13. Num. 14. 20.

Vſquequo detrahet mihi populus iſte? quouſque non credent mihi in omnibus ſignis, quæ feci coram eis? Feriam igitur eos peſtilentia, atque conſumam. Quamobrem iſta Dei bonitate hauriendus ſpiritus fortitudinis, non ſolũ quando ad ſuccurrendum ea ſecundis cauſis videtur inſtructa, verum etiam quando natura ipſa nobis vndique a malis infeſta apparet, ac a noſtris commodis penitus diſceſſiſſe.

2. Paralip. 20. Iob 23.

Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc ſolum habemus reſidui, vt oculos noſtros dirigamus ad te. Etiam ſi occiderit me in eum tamen ſperabo. Quis eſt, qui Dei panopliam oculis ſuis penetrauit, vt de ſubſidio adferendo ſecum dubitet? quis ignorat, omnes creaturas Deo in ſuos vſus ſubijci, adeoque reſilire interdum mare, terrã tremere, ignem haud ardere, leones non ſæuire ad eius imperium?

Math. 3. Iocl. 2.

Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Quis ſcit ſi conuertatur & ignoſcat, & relinquat poſt ſe benedictionem? Parua erigit Deus ad magnos effectus educendos: imo contraria ita reflectit, vt mirandorum & inſolitorum cauſæ exiſtant. Quemadmodum enim recta orientem verſus nauigantes, tandem in Americam occidentalem appellunt, ita qui ſibi videntur in aduerſa fortunæ feruido raptu deferri, eo ipſo in Elyſium inexpectato incidunt, & iucundioris euentus ſubeunt fælicitatem.

Omnia ſunt hominum tenui pendentia filo, — Ouid. lib. 4. de Pont.
Et ſubito caſu quæ valuere ruunt.
Diuitis audita eſt cui non opulentia Craſſi?
Nempe tamen vitam captus ab hoſte tulit.
Ille Syracuſia modo formidatus in vrbe,
Vix humili duram repulit arte famem.
Quid fuerat Magno maius? tamen ipſe rogauit
Submiſſa fugiens voce clientis opem.
Cuique viro totus terrarum paruit orbis,
Indigus effectus omnibus ipſe magis.
Ille Iugurthino clarus, Cimbroque triumpho,
Quo victrix toties Conſule Roma fuit.
In cœno Marius iacuit, cannaque paluſtri,
Pertulit & tanto multa pudenda viro.
Ludit in humanis diuina potentia rebus,
Et certam præſens vix habet hora fidem.

Quæ obſecro, ſublimitas mortalium a Dei fulminibus tuta? quæ in eiſdem humilitatis depreſſio, incapax prorſus exaltationis, ſi ipſe ſuam manum vel inerti moli ſuppoſuerit?

3. Verum quidem eſt, hanc Dei bonitatem veluti per varios tubos, ad nos deriuare munera ſuæ gratiæ: vtpote per Chriſti Domini humanitatem, Sacramenta Eccleſiæ, aliorum bona exempla, merita & adhortationes, noſtram quoque pietatem: interuenit pariter ad virtutis donum noſtra cum diuina gratia libera cooperatio: nihilominus ſumma, prima, ac quo ad reſolutionem, vltima noſtræ ſpei ac conſolationis firmitas ac certitudo, ſolius Dei in nos benignitati innituntur. in quam, vtpote ſuapte ſponte ad nos fluentem, reſpicientes, tranquilli veluti in portu, ſecuri tanquam in arce, diuites perinde ac ſi ipſo Deo cum omnibus ſuis bonis potiremur, eſſe incipiemus. nulla gallina ſuper pullos ſuos alas expandens, aquila nulla ad volatum fœtus ſuos prouocans, mater nulla in vteri ſui prolem tenera & indulgens, Deo paterna in nos bonitate affecto, quantũ ad ſubſidium, comparari poterunt.

Math. 23. Deut. 32. Iſa. 49. S. Thom. 2. 2. q. art. 1.

Spes noſtra, ait S. Thomas, *attingit ad ipſum Deum, cuius auxilio innititur.* nam ſi Sacramenta habeamus ad cõferendum gratiam efficacia, ſi nobis ſuppeditent munimina Sanctorum ſuffragia, eorumque exempla, ſi ſacra Scriptura nos informet ad rectè viuendum, ſi orationes noſtræ Dei dona obtineant, ſi merita noſtra gratiæ ac gloriæ præmia conſequantur, ſi liberum noſtrum arbitrium Dei gratiæ hic cooperetur, hæc tamen omnia, cum ſint effectus diuini auxilij, referunt noſtrã totam ſpem, omne noſtrum robur, vniuerſam noſtram expectationem & conſolationem in

illud

illud ipſum Dei auxilium ac bonitatem: faciet enimuero ad ciues tranquillandos plurimum hæc ipſa cogitatio: eademque ingentes vires tã ad agendum, quam patiendum fortiter eiſdem [Pſalm. 23.] inſpirabit. *In Domino ſperans non infirmabor.*

4. Neque ſane minima pars fortitudinis, aut exile argumentum tranquillitatis, quo ad effecta, quæ incidunt, eſt, circa ea miti animo, imo amanti verſari, quatenus nempe a Deo fiunt, & ab eius voluntate dimanant. Excepto quidem peccato, nihil plane exiſtit, quod hinc quodammodo non decoratur, adeoque dulcoratur [Eccle. 11.] affluctiſſimè. *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honeſtas a Deo ſunt.* Imprimis hac in re fortitudo noſtra radices obtinet in Dei amore, ac in paſſionum animi noſtri mortificatione. quæ Duo, quod iucunda ſunt, quod pacifica, quod cõpoſita, non ſolum fortitudinem ſiſtent inter aduerſa, eamue ad vlteriora promouebunt, verum etiam dulciſſima quadam tranquillitate ac ſerenitate eius omnem motum temperabunt. Dei amans eo omni delectatur, quod Deus fieri decreuit, & in quo ſuam perfectionem elucere voluit: ſiue amarum id fuerit ei, ſiue dulce, ſiue proſperum, ſiue aduerſum extiterit. quam optabile, ferrum humani cordis magnete diuini cordis trahi, & illi pertinaciſſimè & ſummè delectabili complexu immobiliter inhæreſcere? Similiter qui eodem amore omnium paſſionũ æſtus in ſe ſemel compreſſerit, is ad caſum aliquem triſtem haud iactabitur cupiditate, dolore minime torquebitur; ſed in eo potius deliciabitur, quod Dei voluntati conſtitit educere, & in quo tanquam in aliquo veſtigio ſuam iuſtitiam ac prouidentiæ ſuę rationem elucere illi complacuit. quamobrem precor, id homini non arrideret, quod Deo vt accideret decorum & rectum iudicatum fuit? cur eſt, quod equus bruteſcens, aliorſum a ſua auriga reſtitando diffugeret? & quæ cauſa, ob quam mortalis homo ſua libidine Dei facta incuſando, condicionem propriam deplorando, criminaretur, corrigeret? Satis ſit ad plenam tranquillitatẽ hoc vnũ, quod Deo viſum idoneũ, hoc incidere. color iſte cũcta ſuauia reddit, & plenum momentum ad inferendum patientiam, quod ægrotus aut pauper aliquis ex animo dicat cum *S. Iobo, Quoniam manus Domini tetigit* [Iob. 16.] *me.* non eſt hæc manus cœcæ fortunæ, non manus immanis violentiæ, non manus arte aut natura ad crudelitatem vel nocendum inſtructa, ſed manus Domini, omnium optabilium apotheca. eſt ergo quod nos inueniat Deus non modo ſecundum cor ſuum, ſed & ſecundum manum ſuam: nempe eum ipſius amantes tum pa- [Pſalm. 36.] tientes.

5. Quod vero ad conſtantiam fortitudinis conducat huiuſmodi voluntatis noſtræ cum diuina conſenſus, ideo pronunciat Apoſtolus, eo regnum quoddam a nobis comparari & adminiſtrari: quod proprium munus, & extrema perfectio, partis in homine iraſcibilis. *Non eſt* [Rom. 17.] *regnum Dei eſca & potus.* ſcilicet non reperitur hoc regnum in delicijs facultatis concupiſcibilis. *Sed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto.* nempe quando iuſtitia bonam vitam ſemel efformarit, tunc pax & gaudium in Spiritu ſancto effloreſcunt: tunc anima in optimo ſtatu quietudinis quo ad vim iraſcibilem, perpetuo [Baſil in Pſal. 32.] veluti imperans, confirmatur. *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, ponere in Domino Deo ſpem meam. Coniungere Deo, vt creſcat in nouiſſimo vita tua. In pace in idipſum dormiam, & requieſcam, quoniam tu Domine ſingulariter in ſpe conſtituiſti me.* [Pſalm. 72. Eccle. 2. Pſalm. 4.] dormit vir fortis, & requieſcit ſpe in Deum ſolidatus. dormit, quia non exerit ſenſus ſui curioſitatem ad inueſtigandum cauſas diuinæ prouidentiæ. requieſcit, quia cum Deo, animo & voto in illud quod euenit, cõſpirat; atque eodem contentus, omni moleſta agitatione caret. *Timens in Deum forti intentione dirigitur*, inquit *S. Gregorius. quicquid ſibi in hac vita amarum ſit, dulce æſtimat, omne quod affligit, requiem putat, tranſire & per mortem appetit, vt obtinere plenius vitam poſſit. Iudicia tua iucunda.* Si in ſeipſis amara, vt tamen a Deo, iucunda.

6. Fortitudinis porro haud exiguũ munus, vrgente nos appetitu ſenſitiuo, illũque extimulante tentatione praua, perſiſtere in officio virtutis, cum patienter ferendo motum contrarium, tum eidem generoſe reſiſtendo. Hoc quidem habet appetitus in nobis ſenſitiuus, vti illecebra expetita priuatus, triſtetur, ſiue concupiſcendo ſiue iraſcendo in eam deferatur. quo modo videmus pueros dolentes, quando eis denegantur bellaria & huiuſmodi ſuauia: in quorum cupiditates proni; iuxta ac lacrymantes præ dolore, quando læſi, a vindicta ſumenda cohibentur. Quocirca durante in nobis tentatione, pariter triſtitia durare ſolẽt: quandoquidem ægre ferat, in nobis appetitus, virtute imperante, carere concupita ſua delectatione. qui quidem ſenſus triſtitiæ, aliquo etiam ſuo effectu ad ſuperiorem animi partem, vtpote acerbitatis morſu, granedinis torpore, imo & ad corpus ferme ſemper peruadit. In hac ergo mœſtitudine, veluti vmbra, verſantur decus & ſplen- [Baſi. de ver. virgin.] dor fortitudinis. Dum ergo tentationi ſe opponit fortitudo, perpetuo in duos aduerſarios depugnat: ſcilicet in amorem cupediæ, & in triſtitiam. *Cum paulatim* ait *S. Hieron. interior homo inter vitia & virtutes cæpit fluctuare, dicito quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me?* vtitur [Hieron. ep. 22. ad Euſtoch.] itaque fortitudo ad compeſcendum tentationem, armis aliarum virtutum, quibus imprimis amorem illicitum debellet, mox inde ortam triſtitiam expellat: preſertim, vt ait idem *S. Hieron.* amore Dei, & virtutũ: tunc enim vt ait ipſe, *Carnis amor ſpiritus amore ſuperatur, deſiderium deſiderio reſtinguitur.* Non ergo in nobis veluti iners quieſcit fortitudo, dum mala tentationis tollerat, aut patienter fert, ſed aduocat ad ſe honeſtum amorem, qui inhoneſtum euincat, ac inde oriundam lætitiam haurit, quæ illam prauam aut mitiget aut expellat. quo pacto fortitudo neque in ipſo conflictu in tentationem, omni priuatur iucunditate, quantumuis ſenſus doleant. verum peracta victoria tunc ſolet Deus illos admirabili ſuauitate recreare, qui prius angores perpeſſi tentationum. vt autem fortitudo ſit in nobis in tentationes efficacior, curandum, vt eius ſedes nempe anima,

ſit

diſciplinis quodammodo aridior, non mollis
aut fluida ex vſu voluptatum. miles etiam fortiſ-
ſimus non pugnat feliciter in limo, ibi impotens
cum ſit ad conſiſtendum. ita ſoli fortitudini
non eſt relinquenda ſpes victoriæ in tentatio-
nem, ſed mortificatio appetitus adhibenda, vt
in firmo ac ſolido depugnet noſter miles forti-
tudo.

7. Quocirca cum a Deo mutuanda præcipua
vis conſtantiæ atque fortitudinis noſtræ, tum
fortis fuerit, pietate orationis ſæpius hunc fon-
tem repetere, feruore precum, qui a conſcien-
tiæ humilitate ac puritate erumpat, a benigniſ-
ſimo parente gratiæ ſuæ robur, & militiæ arma
inſtanter poſtulare. quæ alia herbarum ac fru-
ctuum maturitas, quã a fœcundo ſolis lumine?
vnde infans confirmatos habet ſui corpuſculi
artus, præterquam a materno vbere? quomodo
concha gemmæ valore fœcundatur & ditatur,
niſi a cœleſti inſtillato rore? ita pariter æſtiman-
dum, neminem poſſe diu in officio virtutis per-
ſiſtere, niſi a Deo ſpiritum hauſerit orando for-
titudinis. Potuit quidem Deus inſtar nubis ir-
rorantis terram, abſque omni eius connixu, in
nos vim ſuæ gratiæ infundere nullo motu pie-
pietatis in eum excitatos. Cæterum vero, quod
Bellarmin. lib. 1. de bon Oper. cap. 7. Pſal. 33. mente ſimus præditi, ac libero arbitrio inſtru-
cti, quarum facultatum munus oratio, voluit
vt nos ad eum accederemus rogantes, quo ab
illo illuminaremur diſcedentes. hanc hydriam
orationis a nobis exigit ad hauriendum aquam
altiſſimi putei: Rhetoricam hanc ſpiritualem
requirit, qua ad miſericordiam ac munificen-
tiam ipſe a nobis inflectatur: imo neruos hos
cupit amoris inueniri a nobis, quibus quodam-
modo ligatus, a nobis non ſit dimittendus, niſi
Gen. 32. *Benedixerit* nobis. *Petite & dabitur vobis, quærite &*
Math. 7. *inuenietis, pulſate, & aperietur vobis: omnis enim qui
petit, accipit, & qui quærit inuenit, & pulſanti a-
perietur.* in quam ſententiam optime *S. Auguſti-*
Auguſtin. in monit. ſalutar. ca. 28. & Pſal. 65. *nus: Oratio iuſti clauis eſt cæli: aſcendit precatio, &
deſcendit Dei miſeratio. Sicut ex carnalibus eſcis a-
litur caro, ita ex diuinis eloquijs & orationibus in-
terior homo nutritur & paſcitur.* Enimuero huic
virtuti fortitudinis duo videantur particulariter
conuenire, quæ eidem extrinſecus adueniant:
ſcilicet donum conſilij ſeu prudentiæ, vt ſupe-
rius relatum: ſimul ac gratiæ diuinæ beneficiũ,
propter eximiam quam habet in ſuis muneribus
defungendis arduitatem, vt iam explicatum.

8. Quod cum verum fuerit, inde conſequens,
corporis animique humiliationes, quæ orationi
adnectuntur, non eſſe viro forti ſeu magnani-
Ioan. 3. mo indecoras, vt vulgus hominum interpretari
ſolet: nempe genuflexiones, proſternationes
4. Reg. 6. in terram, vultus dimiſſiones, pallores, cilicia,
cineres ac ſimilia, quibus viri fortiſſimi cum
Rege Niniuitarum, Rege Samariæ, & *Dauide*
vſi ſunt. Certe huiuſmodi appendices pietatis
Tertull. lib. de pœnitẽt. multum Deo placent, de quibus *Tertullianus:*
cui promptum, eorum petitis annuere, qui ita
in eius conſpectu ſeſe luctu abijciunt ac defor-
mant. non eſt magni animi magna contemne-
re, ſed potius illa agnoſcere ac obſequenter re-
uereri. Idcirco ſpectat ad viri fortis officium
magnas æſtimationes retinere de Dei perfecti-
onibus, illaſque proinde conteſtari & fateri ſui
contemptu, ac dimiſſione manifeſtiori. Hinc
redarguitur pariter eorũ exiſtimatio, qua non-
nulli milites reputant, inſtante prælio indeco-
rum eſſe milui, in oculis aliorum confeſſione
ſacramentali ſua peccata ſacerdoti aperire &
expiare, quandoquidem inde ſignificatiu detur
vt ipſi aiunt, militem illum mortem extimeſce-
re. at quis, niſi excors plane fuerit, non timet
ad conſpectum Dei pro tribunali ſedentis ap-
parere, ibique omnium factorum rationes ſta-
tim reddere? Certe vel ex principijs *Ariſtotelis*,
qui neque mortem, neque Deum timet, ſtupi
dus eſt, haud fortis.

9. Vt vero fortis vir ad Deum orando opor- Ariſt. 6 Ethic.
tunè accedat, ſunt aliqui Theologi, qui arbi-
trantur, illum prius fide theologica credere de-
bere ſe id obtenturum, pro quo orat: ſimiliter
ſpe theologica fidere, illud ipſum certiſſime ex-
ſpectando: Quod verbis Chriſti Domini & A-
poſtoli *Iacobi* probare nituntur: *Quæcunque oran-* Matt. 21
tes petitis, credite quia accipietis, & eueniet vobis. Iacob. 1.
Poſtulet in fide nihil hæſitans. Fidem hanc, & ſpem
appellant ſpecialem: quandoquidem ad hunc
particularem hominem pertinentem. Cæterum
hæc opinatio, quoties de ea cogitauerim, toti-
es multum mihi diſplicuit. Quod enim huiuſ-
modi fidei ac ſpei priuatis ſeu ſpecialibus locus
non ſit concedendus, ſuadet imprimis vigens
hæreſis, quæ fidei ac ſpei iſtius condicionis, pha-
naticè omne momentum attribuit ſalutis. Dein-
de communis ſenſus antiquorum Theologo- Vincent. L. r in cont. hær.
rum eſt, extra Scripturas, & Traditiones ſacras
& vna ſit fides, non vagari fidei aut ſpei obie-
cta. Scripturæ autem & Traditiones non pro-
ponunt huic homini tanquam obiectum fidei,
illud conſequendum, pro quo orat, vt liquet:
vnde ergo fidei aut ſpei obijci id poterit? Rectè
ergo docet *Card. Bellarminus*, orationem manare Bellarm. lib.
quidem a fide ac ſpe, ſed communibus, ac ca- 1. de Bon.
tholicis quibus creditur ac fiditur, in Deo ſuffi- oper. cap. 9.
cientem eſſe bonitatem, ad omne illud oranti
conferendum, quod ipſe alto ſuo iudicio ido-
neum nouerit, & petenti proficuum. iuxta
quam ſententiam verba Chriſti Saluatoris &
S. Iacobi optimam referunt ſententiam. Putan-
dum tamen ad proferendum orationes maxi-
me efficaces, inijcere ſæpius Deum pijs perſua-
ſiones quaſdam valde vehemẽtes circa euentũ
eorum, quæ petunt: quæ perſuaſiones, non ſunt
perpetuo actus fidei diuinæ, neque illius exæ-
quant certitudinem: ſaltem quo ad ſubiecti diſ-
poſitionem, licet obiectum earum tam certum,
vtpote a Deo decretum, eſſe poterit, ac illud,
quod fide diuina creditur.

10 Atque iſtis ſatis multa diſputaſſe. videbi-
mur de medijs ciuilis ac ſacræ vitæ, relatis ad
virtutes, quæ partem in homine iraſcibilem be- Ariſt. 1 eth. cap. 13. 5. eth. 1. S. Thom.
ne inſtituunt. Verum quod lex a legitima lata 1. 2. q. 90. art.
auctoritate, inſtrumentum ſit omnis plane vir- 2. q. 69 art. 4
tutis, habeatque pro fine, ciues bonos conſti-
tuere, idcirco de ea, tanquam communi mo-
rum principio, aliqua diſſerenda.

CAPVT

CAPVT. XLI.

Quomodo leges vitæ ciuilitati & ſanctimoniæ inſeruiunt.

LEgum in vniuerſum vtilitates duo mala, quæ naturam noſtram conſectantur, omnino perſuadent, ignorantia videlicet & malitia: quorum proinde oppoſita bona in ipſis legibus in oculis noſtris elucent. quod enim in pleriſque actionis mediocritatem, iuxta ac eiuſdem rectam ordinationem ad bonum commune, haud animis aſſequamur, opportune ſuccurrunt leges, quæ nobis vtraque oſtendant, ſiue aliquid præcipiant, ſiue vetent. Cum porro nobis inſita nequitia, quo ad priuatas voluptates immoderate intenta, eodem pariter in aliorum iniurias & indecora morum ſit propenſa, commoda lex, quæ tam conſcientias ſua obligatione coarctando, quam corporibus pœnas minitando, a flagitijs ciues coërceat ac repellat. *Neque dubium eſt*, inquit *Cyrillus*, *quin leges conſtringant, & quod propenſum ad defectionem, vindictis remorentur, dirigant ad bonum, & a deterioribus recedere cogant eos, qui honeſti rationem alioqui non haberent.* In hoc genere, quo natura humana perfectior, virtuti adfinis magis, & philoſophia doctior, eo paucioribus mandatis ad eius inſtitutionem opus fuerit. Proinde florente ſtatu naturæ integræ, aut leges non exſtitiſſent, vel ad magnum aliquem numerum haud excreuiſſent. *Opus eſt*, inquit *Ariſtoteles*, *adiumentis quibuſdam ad bene viuendum, minoribus quidem illis, qui melius diſpoſiti ſunt, maioribus autem, qui peius.* Cæterum iam conſiderata condicione noſtræ naturæ, ad vitam ciuilem, ac ſacram, leges prorſus neceſſariæ. Vnde S. *Baſilius* aſſerit, ciuitatem, *Societatem eſſe congregatam, conſtabilitam, & legibus adminiſtratam*. Recte ergo de legis qualitate cenſuere *Diodorus* & *Xenophon* affirmantes, legem nõ debere ſolum ciues punire, ſed etiam docere, tam parti in homine rationali, quam concupiſcibili, & iraſcibili in eodem conſulentem.

Suid. in Nō. Plut. li. 9 de legib. Ariſt. 3. pol. c. 8 1. pol. c. 2. Sen. ep. 94

Cic. l. 2 cont. Iul.

Plin. li. coot Colonen.

Ariſt. 7. Pol. c. 13. 5. ethic. & 10.

Baſi. in pſal. 45.

Diod. l. Bib. Xenoph. l. 1

Soph. Aiax. flag.

——— Nec legibus
Florebit vnquam, ſi metus deeſt, ciuitas,
Nec bene regetur vllus vnquam exercitus,
Niſi pudore, veluti valuis, & metu
Munitus.

Plin. dial. 6. de legib.

Si homo, inquit *Plato*, *cum natura felici rectam quoque diſciplinam fuerit aſſequutus, in diuiniſſimum manſuetiſſimumque animal ſolet euadere. Sin vero non ſatis, aut non bene fuerit educatus, ferociſſimum omnium, quæ in terris naſcuntur, animal redditur.*

Ariſt. 2 Pol. cap. 6.

2 Verum, vt aduertit *Ariſtoteles*, vniuerſus boni honeſti circuitus lege ciuili, aut etiam iure gentium, haud ita comprehenditur, vt nihil plane probi, legi exemptum, naturæ bonitati in ciuibus relinquatur. impoſſibile enim, vt omnes plane veritates practicæ a lege principis doceantur, aut iubeantur. idcircó vt perpetuus ſit curſus honeſti in ſingulis, locus ſuperſit naturæ, & conſcientiæ vniuerſalis æquitatis. Vnde idem concludit, in ciuibus requiri virtutes, quæ rectum modum in eis etiam rebus teneant, ad quas leges iubendo ac territando perſuadere nequeant: quo fiat, vt ciues ſibimetipſis leges, quod Apoſtolus *Paulus* multis perſuadet. Debent itaque in ciuili republica leges corruptionem naturæ, quantum fieri poteſt, adiuuare & corrigere, non vero numeroſitate, aut acerbitate eam nimis prodere. quamobrem quo paucæ leges ac mitiores ſint, curandum, vt ciues ex virtutibus ſint boni, ac minime indigentes tantæ multitudinis, adeoue multiplicis coërcitionis; ſemper enim meliores ciues, pauciores, facilioreſq́; poſtulabũt, cũ ſint ipſimet ſibi innatæ leges, vt loquitur Apoſtolus: ac proinde Beati in cœlo, nulla externa lege ad recte viuendum conſtringuntur. inſita quippe eo loci ſua beatitudine ad omnia bona ſtatim deſtinati. Hinc *Xenophon* & *Thucidides*, ingentem numerum legum, perinde indicare reipublicæ defectus & ſcelera aiunt, vt in eadẽ plurimi medici indicio ſunt variorũ morborum, in ciues graſſantium. quibus *Ariſtoteles*, conſentit, affirmando legum animaduerſiones eſſe veluti medelas ac medicinas ægrotantium in ciuitate. Hoc ipſum *Tacitus* & *Diodorus* pariter adſtruunt. Quamobrem boni principis non tam fuerit quotidie leges in maſſas cumuloſque congerere, quam efficere, vt ciues inſtructi ſint virtutibus, ob quas ad paucitatem redactæ leges, ſatis ſint idoneæ eorum ciuilitati procurandæ. & cum cogitur princeps leges quaſi infinitas condere, ſignum eſt, præceſſiſſe in regimine aliquam incuriam quantum ad ſtudia virtutum, præſertim pietatis atque diuinæ cognitionis. Porro vbi leges multum numero excreuere, ibi plures earum ex neglectu, aut nimio grauamine, facili lapſu in obliuionem & antiquationem recidunt: ſimul ac eas paſſim violari & eis illudi neceſſe. Vnius autem prætermiſſio aut neglectus, omnes in contemptum facile adducunt. Errant proinde illi politici, qui æſtu vindictæ in aduerſarios laborantes, ſtruem veluti legum ſtatim adparãt ac moliuntur, quæ in moribus ciuium perennare aut confirmari diu non poſſunt. Vnde cum earum diminuta auctoritate, breui ſpacio exacto, extinguuntur, & inter errata politica tot Senatorum iudicia, indecore, merito licet, recenſentur.

Rom. 2.

Xenop. Cir. Thuc. apud. Si. Serm. 48

Ariſt. 2 eth. Cambin. in Thraſ. num. 37. Azor. Tõ 1. lib. 1. q. 7. Tacit. lib. 4 Anal. Diod. bibl. lib. 1.

3. Vt vero ſummatim hac de re dicam, ex tribus, legum multitudo propagatur: ſcilicet ex praua indole ciuium, ex eorundem malis actionibus; atque ex diuturnitate eiuſdem regiminis. prioris cauſa, teſte *S. Petro*, ceruicibus Iudæorum impoſitum diuinitus legum iugum intolerabile. cum enim ingenijs eſſent perquam refractarijs, multiplicibus iuſſionibus legum merito erant coërcendi. Deinde creſcente ciuium malitia, illi commode opponenda legum diuerſa impedimẽta, æquali paſſu incedente accurata cognitione talis malitiæ apud principẽ, cũ ipſa malitia apud populũ. Denique nullũ imperiũ diu Act. 15.

perdurans reperitur, quod variis caſibus rerum non ſit obuium: & ad quos præcauendos aut euitandos non poſtuletur legum diuerſitas. Ex quo liquet, iniquam eſſe hæreticorum Proteſtantium conqueſtionem, qua in Eccleſia Catholica criminari ſolent legum numeroſitatem. nam quod attinet ad leges, quæ omnes attingunt, teſte S. *Auguſtino*, numero ſunt paucæ &

August. Epiſt. ad Ian.

ſententia perſpicuæ. aliæ autem leges, quæ ſacris canonibus digeruntur, ad certas perſonas ſpectantes, ereuere partim rei ſacræ magnitudine conſiderata, partim hominum fraudibus & iniquitate in vitæ ſimplicitatem incurſantibus. Proteſtantes autem in hac lite non niſi iniqui delatores, & probroſi inficiatores in nos reperiuntur: non enim mirum, ſi paucis legibus contenti, imo ſi prorſus exleges vagentur, cum nullam rei ſacræ maieſtatem apud ſe reputent, cum ex ſcelere nullam credentium reſpectu cladem extimeſcant: demum cum eorum ſynagogæ non niſi anguſtis terminis in orbe terrarum definiantur, neque ante *Lutheri* & *Calaini* tempora vllum alicubi imperium adminiſtrarint. Quod vero ad rem ipſam attinet, optimum *Platonis* noſtri conſilium, quo ciues admonet, vt ſic viuant, quaſi in ciuitate reperiri nollent medicos aut iudices: illud quidem corporibus, hoc animabus expedire recte iudicauit.

4 Quoniam autem ſermo iam incidit de beneficio legis, quatenus ciues inſtruit, ac doctos facit, inde commode occaſio datur diſſerendi de legum prologis, & præambulis inductionibus. qui prologi non adhibentur alium ob finem a legiſlatore, quam vt æquitas legis magis conſtet eis, qui legi obſequuturi, & vt iuſtior vrgentiorque eiuſdem legis materia ſeu cauſa eiſdem comprobetur. Sunt, qui huiuſmodi prologos diuerſimode vituperant. imprimis aiunt, omnem legem eſſentialiter eſſe ſatis directiuam & illuminatiuam eo ipſo, quo abſolute aliquid ab ea iubetur, aut prohibetur. vniuerſa autem inſtructio a Prologo, legi eſt extrinſeca: neque tam iuriſdictionalis eſt, quam philoſophica, oratoria ſeu ſcholaſtica. Ex quo vlterius animaduertunt, maieſtati legiſlatoris detrahere vſum prologorum, dum eis ſignificatur, ſatis validum non eſſe nudum illius imperium, ac meram voluntatem, lege expreſſam, ad præcipiendum, niſi accedat prologus aliquid ſuadens, & veluti a ſubditis emendicans. Proinde

Exod. 20. Cicer. lib. 1. de legib.

primæ leges diuinæ, & aliæ decem tabularum, omnino ſine prologis edictæ. Poſtremo addunt, prologos ſuſpicionem ſecum adducere, vix honeſtam ex ſe eſſe ipſam legem, aut probum animum legiſlatoris, quandoquidem prologi fucatum quoddam honeſtamentum legi præponatur: quod iuſta & æqua ſui vel oſtentu ſolo nequeat apparere. Hinc prologi longiores paſſim, & e remoto petiti, vt legis deformitas ſpecie honeſti opportunius cõtegatur, in more poni ſoliti. *Plato* in multis præludia adprobat, vtpote in cantu, in orationibus dicendis, at vero in legibus ferendis ſpectari non debere definit. *Verarum autem legum, quas ciuiles eſſe dicimus, n eme vnquã preamium aliquod, aut pronunciauit, aut conſcriptum in lucem pretulit, quaſi nullum natura ſit.*

Proclamationes Ciciliana.

Plat. dial. 4. de legib.

5 Nihilominus interdum idoneum eſſe vſum prologorum, aſſerere nihil vetat. ac *Plato* ipſe hanc differentiam ponit inter tyrannum, & ciuilem principem, quod tyrannus continuo mandat, ciuilis princeps nonnunquam doceat, probet, ac ſuadeat. Præſertim vero ſi inueteratus aliquis error populi ſenſus obtinuerit, conſultum fuerit, legi prologum præponere, quo talis error eis excutiatur: vel etiam quando legis æquitas notiſſima quidem legiſlatori, ignota tamen populo: tunc etiam conuenit, aliquo prologo populum erudiri. *Vtilis lex*, ait *Poſſidonius* apud *Senecam*, *ſi non tantum imperet, ſed doceat.* Paſſim autem prologos non eſſe vſurpandos ea oſtendunt, quæ iam diximus. *Seneca* prudenter ita admonet: *Legem breuem eſſe oportet, quo facilius ab imperitis teneatur; veluti emiſſa diuinitus vox ſit. Iubeat, non diſputet. Nihil mihi videtur frigidius, nihil ineptius, quam lex cum Prologo.*

Plat. lib. 6. de legib.

Senec. Epiſt. 94.

Senec. Ep. 94

6 Poteſtas autem ferendi leges deriuatur a Deo in perſonam Principis, mediante reipublicæ conſtitutione. Sicut enim omnis hominum cœtus in ſe vim habet inſtituendi principatum, & eo aſſequendi finem ciuilem, ita & facultatem obtinet tribuendi alicui, vel aliquibus, auctoritatem leges condendi, vnde inter eos principatus vigeat, & vitæ ciuilis finis ab eis commode acquiratur. ac quemadmodum principatus forma hæc aut altera, maior ſeu minor, immediate ab iſto cœtu diſcendit, ita ab eodem prouenit facultas legiſlatoria certa ſpecie & modo definita ac inſtituta. Vnde, cum in principe cernantur poteſtas ac voluntas procurandi per leges ciuium bona, viciſſim in ciuibus inuenitur erga illum ſubiectio, ſtudium illi obſequendi, illiuſque incolumitatem defendendi, tunc, vt ait *Cicero*, vinculum & ordo quidam ciuilis vitæ efficiuntur. Quænam autem fuerit forma Romæ olim ferendi leges, ita deſcribit *Dionyſius*: *Conſules & Patriciorum potentiſſimus quiſque aſperius cum illis egerant, negantes ſe legum ferendarum poteſtatem eis permiſſuros, præſertim de quibus in Senatu præconſultum non eſſet. leges enim eſſe commune totius ciuitatis non partis alicuius in republica conuentum & pactum. An non certis conditionibus magiſtratum iſtum a Senatu impetraſtis, vt iniuriam aut vim patientibus pauperibus ſuccurreretis, nec aliud tentaretis præterea?* De *Auguſto* hæc *Xiphilinus*: *Multas leges condebat, non ſuo conſilio, ſed eas ad populum ferebat, atque omnibus eis, qui poſſent, emendandi faciebat poteſtatem.* Nihilominus hic idem auctor narrat, Romæ, ad declinandum tyrannidis inuidiã, nominibus Regum & Dictatorum exactis, Imperatores rem ipſam monarchiæ, eam conſequutos, exercuiſſe. *Igitur Imperatores his nominibus fulciuntur, vt omnia habere videantur conceſſu populi. Id vero ſibi vſurparunt, quod antea ciuium Romanorum datum eſt nemini, vt ſoluti legibus eſſe dicantur: hoc eſt, omnis legis neceſſitate liberati, nec eis, quæ ſcripta ſũt ſubiecti: Itaque dempta nominis acerbitate, regiam obtinent poteſtatem.* Erat enim Romanum imperiũ ad reipublicæ formã primitus compoſitum, tametſi

Cic. or. pro Cluent.

Dion. lib. 10 Ant.

Xiphil. in Auguſt.

tametſi imperatores, militum auxilijs freti, illud ad monarchiam inflectere ſæpius tentorint. Vnde ad radices Capitolij, in arcu *Septimij Seueri*, inſcriptione ei præconia dicuntur: *Ob reſtitutam Rempublicam, Populique Romani imperium propagatum.* Populi, cuius maxima auctoritas in republica democratica, diminuta erat Romæ auctoritate Tribunorum plebis. poſtea verò Imperatores teſte *Dione*, ſingulis annis ſibi tribunatum vendicabant: adeo vt nihil ferme extra ſenatum, quod monarchia non gubernabatur.

Dio. li. hiſt. 53.

7. Expedit omnino inter principis poteſtatem & ſubditorum obedientiam, legem interuenire. lex enim conſtans agendi regula, eademque plurium ſententijs adprobata, quam principis ſola voluntas ſit multoties iniqua aut animi paſſionibus identidem ſubiecta. Vnde pronunciauit *Plato* tunc ruituram rempublicam, quando non legibus reges, ſed leges regibus obſequūtur. in quam ſententiam hæc *Ariſtoteles*: *Qui legem præeſſe vult, is velle videtur Deum ac leges imperare. qui autem vult hominem, is etiam belluam adiungit. cum præſertim tale quid ſit cupiditas, & iracundia. & magiſtratus, & optimus quiſque cum a recta via detorqueantur. quapropter lex eſt aliud nihil quam mens a cupiditatibus libera.* Animaduertit idcirco *Plinius Romulum* ciuitatem prius legibus quam mœnibus muniuiſſe. Cæterum quod omnia expreſsis legis verbis digeri non poſſint, vt ſupra diximus, idcirco rationi, quæ in principe ſumma, plurima deiudicanda merito permittuntur. Dicamus modo aliquid de materia legum ciuilium ſeu municipalium.

Plat. l. 4. de Repub.
Ariſt. 3 Pol. cap 12. lib. 1. mag. Moral.
Plin. li. 1 de. vir. Illuſt.

8 Materia itaque, quæ legiſlatoris iuſſioni aut prohibitioni obijcitur, eſt eidem ita ſubiecta, vt ipſa legiſlatione ſua de ea præcipiendo diſponat. nam legiſlatio actus eſt iuriſdictionis in foro externo, & proinde materiam ſuam reſpicit vt ſibi dimiſſam, & veluti quoddam genus ſui peculij. Vt enim proprietarius Dominus habet peculium, de quo diſponat, ita multo magis Dominus iuriſdictionalis fori externi idem retinet. ob quam cauſam in caſu boni publici, magis diſponit princeps ſua lege de pecunijs ciuium, quam proprietarius ipſe priuata ſua voluntate. *Præcepta legis*, ait S. *Thomas*, *præſupponunt ſubiectionem cuiuſlibet præcipientis legem, ad eum, qui dat legem.* Inepte ergo quidam in Anglia Sectarius affirmauit, Summum Pontificem poſſe in rebus temporalibus præcipere quidem, non autem de eis diſponere. Enimuero diſpoſitio, ſiue quod ad habitum, ſiue quo ad priuationem rei, circa quam verſatur, fundamentum habet in dominio tam iuriſdictionis quo ad forum externum, quam in dominio proprietatis. quod ſi Confeſſarius aliquis iniungendo pœnitentiam confeſſo, agens ex iuriſdictione, præcipiat, non autē diſponat, id euenit, quia non eſt perfecta in eo iuriſdictio fori externi, propter ſecretum ſacramētale, qualitē intendat confeſſo, aut iuridice cogat illum iniunctam pœnitentiam perficere: iuriſdictio autem Eccleſiæ in temporalia eſt perfecta, & abſoluta idque in ordine ad forum externum: & contraria huic veritati aſſertio, fuit hæreſis *Marcilii Patauini*, inficiantis iuriſdictionem externam Eccleſiæ. Et quidem negare Principibus vi alti dominij poteſtatem diſpoſitiuam quoad temporalia, eſt error prorſus inciuilis & intollerabilis. Si ergo Eccleſiæ competat hoc altum dominium, ſeu dominium iuriſdictionale, legiſlatiuum, reſpectu temporalium, vt fides ipſa ſtabiliuit, quomodo non poteſt eadem de temporalibus diſponere? *Agere proprie dicimus*, ait *Ariſtoteles*. ſeu imperare ac diſponere, *qui animo & cogitatione externis actionibus præſunt.* ideo enim omnis legiſlatio in vniuerſum circa res externas occupatur, illis præeſt, & illis mediantibus ad actus internos attingit quia diſponere valet de rebus externis; quod docet etiam S. *Thomas*, dum aſſerit, Eccleſiam in homine prohibere officia ſenſuum externorum in bonum internum animæ. prohibere autem ea non poteſt ex iuriſdictione, niſi pariter de eis diſponat. ob quam cauſam *Ariſtoteles* ex vi coactiua legis colligit ineſſe legiſlatori auctoritatem, ſeu ſuperioritatem ad materiam ſuæ legis. qualis obſecro, ea demum auctoritas, vel ſuperioritas in foro externo, quæ legem ferendo non diſponit de eo, quod eadem mandat aut prohibet?

S. Thom. 2. 2. q. 16 ar. 1
Albe. Pigh. de Eccleſ. Hierar.
Con. in Reg pec 2. p. 49. ...um 8 mol Tract. 2. de iu. disp. 3.
Ariſt. 3 eth. cap. 3
S. Thom. 2. 2. q. 108 art. 1. ad 1.
Ariſt 10. eth cap. 16. Suar l. 1 de leg c. 9. ſect. 71.

9 Porro legis materia iuſta eſſe debet: hoc eſt rectæ rationi ac ſacroſanctæ fidei conſentanea: adeoque talis, qualis ad publicum bonum efferendum conducat, ſiue a lege iubeantur quæ ſuo genere indifferētia, ſiue quæ virtutis certa natura comprehenduntur. *Et quo intelligi par eſt*, ait *Cicero*, *eos qui pernicioſa & iniuſta populis iuſſa deſcripſerint, cum contra fecerint, quam polliciti profeſſique ſint, quiduis potius tuliſſe quam leges: vt perſpicuum eſſe poſſit, in ipſo nomine legis interpretando ineſſe vim & ſententiam iuſti & iuris colendi.* non enim aliam facultatem leges ferendi accepit princeps a Deo aut republica, quam quæ æqua, honeſta, & communi bono vtilia præcipiat. *Hoc enim munus* inquit S. *Gregorius Nazianzenus*, *mihi videtur Principis, vt opem ferat virtuti, malitiam vero impugnet, ſiue id incruento principatu, quemadmodum vos, ſiue cum gladio ac vinculis faciat.* non eſt enim ius ciuile penitus diſtractum a iure naturali, ſed ab eo potius vt fonte deducitur. Proinde ſicut ius naturale niſi in honeſtum intendit, ſic etiam ciuile non in aliud progreditur. Hac de cauſa finxere veteres, vt ſcribit *Plutarchus*, *Ioui* aſſeſſores eſſe *Iuſtitiam* & *Themin*: eo ſignificantes, Reges ac Principes, Dei vices in terris agentes, non debere aut poſſe aliud quam iuſtum ac rectum ſuis legibus decernere. *Pindarus* idcirco legem vocat Deorum & hominum reginam, vt refert *Cicero*. *Seneca* quoque ea ipſa de cauſa eandem ſcitiſſime nuncupat *Armatam virtutem*.

Cicer. lib. 2 de legib.
Greg. Naz. epiſt. 25.
Plut lib. de eaue
Cic li. 2 de legib.
Sen. ep. 60.
Ouid. 3 Faſt.

Inde datæ leges, ne fortior omnia poſſet,
Captaque ſint pure tradita ſacra coli.

Hæc apud *Platonem Ariſtides*: *Atque id quidem fatebuntur omnes, nullam ad rem aliam legibus opus fuiſſe, niſi vt nihil a nobis inuicem damni pateremur, nec mali & audaces probis potiores eſſent, verum ijs iure cederent. Tot tantiſque muneribus*, ait *Plutarchus*, *ac bonis, quæ Dii largiuntur,*

Plat. orat. t. Plutar. cont. Colluten. Plut l. de doct. Princ. Stos ferm. de lege.

 non

non licet nec frui, nec vti recte, ſi deſit lex, iuſtitia & Princeps. Itaque iuſtitia legis eſt finis, lex autem principis opus, princeps vero Dei ſimulacrum, adminiſtrantis vniuerſa, nihil egens Phidia ſtatuario, neque Polycleto, neque Mirone, ſed ipſe ſeipſum per virtutem Deo ſimilem reddit: ac fabricatur ſtatuam omnium viſu iucundiſſimam ac magnificentiſſimam. Plato adhuc diſtinctius munus legiſlatoris proſequitur: (Plat. in Epi. & l. 1. de leg.) *Finis legum tibi propoſitus eſt, vt Dei cultu, & vitæ puritate optimum atque pulcherrimum exitum conſequaris. Quare oportet, vt legum quoque lator hunc ordinem ſequatur, & mandet omnibus, vt ſemper ad hæc reſpicientes in ſingulis recte operentur.*

10 Atque hoc modo dum principes leges ſerendo ſe gerunt, non tantum populo vtilitates multiplices adferunt, verum inſuper ſtatus proprios, iuxta ac priuata bona eodem ſtabiliunt. (Plat. li. 9. de legib.) nam vt aduertit *Plato*, huiuſmodi officio exhibent Principes ſuis ſubditis munia patris ac matris. viciſſim ciues haud aliter erga eos afficientur, quam vt proles in optimos parentes.

11 Quamobrem quod leges ciuiles, ſeu certis ciuitatibus propriæ, non niſi rectum & ho- (Cic. l. 3. offi.) neſtum, ac illud, quod rationi conſentaneum ſtatuunt, ſunt qui arbitrantur, omnem eiuſmodi legem, quandam eſſe legis naturalis ac diuinæ concluſionem, ac eas in ſe implicare. de (Cic. li. 1. de legib.) qua re *Cicero* quam plurima in hanc ſententiam diſputauit. etenim vt hi definiunt, poſitis principijs legis naturalis, ac animo conceptis, legitime inde concluditur, in hac vel altera re legi obtemperandum. illud autem quod ſic concludit, eſt recta ratio. Hæc autem quod perceptrix legis naturalis, ideo ex eius notione progreditur, dum aliquid ſtatuit. Alij contendunt, leges omnes ciuiles haud eſſe concluſiones deductas a lege naturali, ſed ſolum eius quaſdam determinationes ad peculiares materias. nam vti ipſi quærunt, quomodo ex principijs iuris naturæ conficitur, frumentum hoc precio vendendum in ciuitate, haſce veſtes vſurpandas, & alia indifferentia præſtanda; vtpote hanc formam regiminis ſeruandam, tot debere eſſe Senatores, ac reliqua? Verum enimuero tota hæc diſceptatio, vt mihi videtur, de ſolo nomine inſtituta. Si enim id omne concluſio dici poterit legis naturalis, quod eidem in certis circumſtantijs conſentaneum, tunc nihil vetat, quin cenſeantur omnes leges, concluſiones legis naturalis. Sin vero id ſolum legis naturalis habeatur concluſio, quod ab aliquo docto deduci vi argumenti poterit ex inſpectis ſolum principijs naturalis legis, tunc quod plurimæ leges ciuiles non videantur inferri poſſe commode ex illis, appellari poſſunt potius legis naturalis determinationes, quam concluſiones.

12 Ex his omnibus liquet, tantam eſſe vim legis, vti obſequentium conſcientias ad officia virtutum, & ad obediendum omnino adigat, eaſque ita conſtrictas teneat, vt ſine ſceleris nota ab illis prætermitti lex, aut violari non poſſit. etenim immediata regula agendi non eſt externa lex, ſed internum conſcientiæ dictamen, quod iudicat, legi obtemperandum ex gradus debito quodam, pro grauitate boni, quod in tali obedientia reperitur. oritur vero eiuſmodi dictamen ab ipſa lege, habente vim iuriſdictionalem ad informandum, ſimul ac ad obligandum, acceptam a poteſtate legiſlatoris, quæ etiam a Deo ipſo primitus manauit: quod pulchre ſane S. *Auguſtinus* explicauit. *Nam & inter homines pœnas luit & apud Deum ſortem non habebit, qui hoc facere noluit, quod ei per cor Regis ipſa veritas iuſſit.* (Aug. ep. 166) Verum quidem eſt, quaſdam leges eſſe pure pœnales: illas nempe, in quibus ciuibus optio datur ſoluendi decretam mulctam, aut obediendi legi. & in hoc interuenit quoque aliqua conſcientiæ obligatio, quatenus vtrumque abſque ſcelere omitti nequeat; præſertim iudicis ſententia prolata. Aliæ autem leges, quæ in bonum reipublicæ ſimpliciter edicuntur, pro qualitate ac modo detrimenti aut commodi, quæ inferunt ſeruatæ vel prætermiſſæ, conſcientiam ita obligant, vt ſine peccato ſperni non poſſint: ſiue earũ materia ante legiſlationem vi iuris naturalis obligabat, ſiue ſolummodo obligare incipiat ad legis ciuilis promulgationem.

13 Quod autem ſuperius diximus, legem duplici ratione ciuilibus moribus prodeſſe, dirigendo videlicet, & coërcendo: hoc poſterius dupliciter intelligi poterit. ineſt quippe legi duplex vis coërcitiua: vna ei eſſentialis, altera tanquam propria paſſio illam conſequitur. prior in hoc conſiſtit, quod lex conſcientias adſtringat eorum, qui officium præſtare dicuntur, ac ei dominetur coërcitiue, nempe a vetito ſub pœna peccati eas coërcendo. oritur vero hæc coërcitio ab anteriori legis iuriſdictione in materiam ipſam eiuſdem legis: quatenus reſpectu eius eſt dominatiua, ſuperior, ſeu auctoritatiua: & hoc legi eſt maxime eſſentiale, & in eadem fundamentale, tametſi nulla pœna ab ipſa lege ſtatueretur. Poſterior vis coërcitiua cernitur in poteſtate legis, pœnam aliquam illius violatoribus interminante. quæ quidem coërcitio propagatur a duplici illa coërcitione priori. & quidem ſi reſpiciamus poteſtatem legiſlatoris, omnis lex eſt eſſentialiter ſaltem in radice, coërcitiua ſeu pœnalis. nam impoſſibile eſt, vt legiſlator agens ex perfecta iuriſdictione & ſubiectione rei, quam præcipit in foro externo, non valeat punire delinquentes in eodem genere rei, in quo mandat. quid enim aliud requiritur ad punitionem in temporalibus, quam in ea Dominium iuriſdictionale, eorumdemque ſibi ſubiectio in foro externo? omnis enim ſuperior quo ad proprium peculium, & rem ſuam ſibi ſubiectã, punire in eodem valet inferiores. Nullus itaque in temporalibus ex iuriſdictione in foro externo lege imperat, niſi poſſit eorumdem temporalium punitione coërcere ac caſtigare ei ſubditos refractarios. At de iſtis ſatis: ſimulque in vniuerſum de omnibus medijs ad vitam ciuilem ac ſacram ineundam inſeruientibus. quæ quod virtutibus contineantur, tam intellectualibus, quã moralibus, vti vidimus, ſupereſſe ſolũ iudicetur, de virtutibus eorũ actiuis pauca dicamus, qui alijs imperant, ſicut antea

ſtatuimus

ſtatuimus de eorumdem virtutibus intellectualibus.

CAPVT. XLII.

Qua ac quanta excellentia virtutum moralium in eis ſpectanda, qui in alios imperium obtinent.

CVm in omnibus ciuibus, quo ciuiles ac boni ſint, requirantur virtutes, vti ſuperius oſtendimus, tum in ipſo Principe, fonte & exemplari totius ciuilitatis ac probitatis, virtus requirenda planè ſumma, & vt loquitur *Ariſtoteles, Architectonica*. (Ariſt. l. 1. Pol cap. 8.) Proinde qui diſputationem ineunt, quærentes, num maior ſit poteſtas regia ſacerdotali, conſultius facerent, meo quidem iudicio, inueſtigantes, num vi officij, iuſtitiæque diuinæ ſimul ac naturalis, maior debet eſſe virtus Regis, quam Sacerdotis. Vt autem hanc rem paucis diſcutiamus, intelligendum, duplices virtutes in principe viro deſiderari: vnas, quæ propriæ ipſius perſonæ honeſtatem continent: vtpote continentiam, temperantiam, fortitudinem & religionem. alias, quæ illi ex vi principatus ineſſe debent, quæ nomine iuſtitiæ legalis ſummatim comprehenduntur.

2. Poteſtas ciuilis in alios iure naturæ ſibi annexum habet, vt quid connaturale, debitum retinendi & excolendi virtutes: ita vt quo maior poteſtas ab aliquo adſumitur, eo maior virtus in eodem requiratur. Propter quam cauſam Græci ac Romani olim auerſi fuere a monarchis, ſeu Regibus abſolutis, eo quod deſperarint, in eis tantam virtutem reperiendam, quantam poſtulat eiuſmodi ſumma in eis poteſtas. Vnde virtus non ſolum eſt omni poteſtate præclarior, hominem Deo ſimiliorem conſtituens, vt *Plutarchus* rectè diſſerit, & ex *Platone* idem oſtendit *Auerroës*, (Plutar. de Prin. doct. in Ariſt. Au in Platon. Rep. Phil. li. de princip. Sanſbur. l. 5. cap. 6.) ſed etiam eadem rarior: cuius raritatem effert poteſtas ipſa adiuncta immunitati delinquendi. quapropter *Plato*, in ſua republica, non attribuit Regibus pecunias niſi vectigalium ſponte collatas, quod optimo ſuo debeant eſſe contenti: ſcilicet, quo inter omnea ciues honeſtiſſimi ratione loci habeātur, eoque aurū illud referant, quod inter alia metalla fingit *Homerus*, *Iouem* Regum ingenijs peculiariter immiſcuiſſe. (Plat li. 3. de Regno) a qua virtutis dignitate deficientem principem, belluam appellat *Ariſtoteles*. (Ariſt. 3 Pol. cap. 9. 12.) nam vt in vniuerſum homo, quod ratione armatus, ſi virtute deſtituatur, omnium animalium peſſimum, ac ferociſſimum, ita Princeps in republica omnium deterrimus, & quaſi Dæmonis facta imago compareт, ſi poteſtate abuſus, a virtute præpoſtere deſciuerit. *Ariſtoteles* idcirco ita diſcrimen cōſtituit quo ad virtutes, inter vectigales, & Principem: (Ariſt. 1. Pol. cap. 8.) *Itaque eum oportet, qui præſit, perfectis & abſolutis virtutibus, quæ more gignuntur, eſſe præditum & ornatum: eſt enim munus & officium Architecti, ratio autem Architecti nomen obtinet: cæteros autem quantum quemque decet.* Quamobrem ſi hominum genera in certos gradus ordineſque diſtribuere velimus cōtinuo videbimus, iuxta altiorē ac nobiliorē quorundā qualitatē, in eiſdem maiores excelſioreſque virtutes iure optimo poſtulari. *An non cernimus*, inquit *S. Auguſtinus*, *optima cuique dominatum ab ipſa natura cum ſumma vtilitate infirmorum datum?* (Auguſt. l. 4. cont. Iul. c. 12.) quod & *Seneca* proportione quadam naturalis præſtantię in rationis expertibus obſeruauit. *Natura eſt enim potioribus deteriora ſubmittere. multis quidem gregibus aut maxima corpora præſunt, aut vehementiſſima. Non præcedit armenta degener taurus, ſed qui magnitudine ac toris cæteros mares vicit. Elephantorum gregem excellentiſſimus ducit. Inter homines pro ſummo eſt optimus. animo itaque Rector eligebatur. Ideoque ſumma felicitas erat gentium, in quibus non potentior eſſet, niſi melior. Tantum enim, quantum vult poteſt; qui ſe niſi quod debet non putat poſſe. Illo ergo ſæculo, quod aureum perhibetur, penes ſapientes fuiſſe regnum Poſidonius iudicat. Hi cōtinebant manus, & a validioribus tuebantur. Suadebāt, diſſuadebāt, & infirmiores vtilia atque inutilia monſtrabant. Horum prudentia, nequid deeſſet ſuis, prouidebat. Fortitudo arcebat pericula, beneficentia augebat ornabatque ſubiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum poſſet, aduerſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in iniuriam, cum bene imperanti bene pareretur: nihilque Rex maius minari male parentibus poſſet, quam vt abiret e regno.* (Sen. ep. 90.)

3. Quamobrem vt a ſole ſtellæ lucem mutuantur, & analogia quadam eius reſpectu lucidæ plus minuſue vocantur, ita in ciuitate, qui principaliter virtute ex officio præditus, is Rex, reliqui magis minuſue virtute dicuntur imbuti, ex modo ſcilicet, quo participatione, aut ſimilitudine, ad regiam præſtantiam accedunt. *Cum igitur accidit*, inquit *Ariſtoteles*, *vt aut genus totum, aut etiam vnus ex cæteris, tantum excellat virtute, vt & illius, & cæterorum virtutem ſuperet, tunc ius eſt genus illud eſſe regium, cuius ſit omnium ſumma poteſtas, cumque vnum eſſe Regem.* (Ariſt l. 3. Pol. c. vltim) & alibi: *Regum poteſtas eo comparata eſt, vt in populo præſidium eſſet conſtitutum. Et Reges ex bonis, propter virtutis præſtantiam conſtituti ſunt, aut propter virtutis actiones, aut certe pro huius generis excellentia & dignitate.* (Ariſt. 5 ethic. cap. 1.) Hinc Doctor Angelicus ex ſententia *Ariſtotelis* ita diſſerit: *Idea Philoſophus dicit, quod eadem eſt virtus principis, & boni viri, non autem eadem eſt virtus cuiuſcumque ciuis, & boni viri.* (S. Thom. 1. 2. q. 92. art. 1. ad. 1. Ariſt. 3 Pol. cap. 3.) hoc etiam deducit ex facultate legiſlatoria ſpectanda in Rege, qua valet in omni planè materia virtutis aliis præcipere. Cū enim Princeps præcipit in omni genere actionis bonæ, ideo debet eſſe bonus vir: quam bonitatem, ciuibus, particularia obedientiæ munia exequentibus, non eſt neceſſe ineſſe ex eorum officijs. (S Thom. 2. 2. q. 47. art. 11. Caiet. ibid.) Hac obſeruata proportione maioris vel minoris poteſtatis in ciuitate, animaduertit *Ariſtoteles*, maiorē debere eſſe virtutē in marito, quā in vxore, in libero, quā in ſeruo, in quo minima virtus, vt ipſe ait, poſtulatur. ob quā cauſam *Homerus*, vt ſcribit *Clemens Alexandrinus*, dicere ſolebat; *Iouem* dimidium cerebri ſeruis abſtuliſſe. (Clem. Alex. l. 4. ſtrom. Eur. in Alc.) *Euripides* narrat *Herculem* quæſiuiſſe a ſuo ſeruo quo factum, quod homines ad moriendum geniti; ac ſibiipſi reſpondiſſe: *Vnde enim id noſſe*

poſſes

poſſet ſeruus? Hoc ipſum de nobilibus & optimatibus aliorum reſpectu, quantum ad virtutis excellentiam, affirmandum. Quod ergo Princeps ſuprema inter omnes ſit auctoritate conſpicuus, ideo eidem aptè reſpondere debet prima virtutis dignitas, *Vt vnius moribus*, quod ait *Plinius*, *viuamus*. *Tulli* Romani hæ fuere voces de Romanorum principum delectu ac virtutibus: *Magiſtratus, ſenatoria dignitas, & cæteri honores deferuntur apud nos, non iis, qui amplius poſſident opes, aut longam maiorum indigenarum poſſunt oſtendere ſeriem, ſed iis, qui talibus honoribus ſunt digni. Nulla enim alia re quam virtute humanam nobilitatem conſtare ducimus. reliqua turba ciuitatis corpus eſt, roburque ac vires affert ad exequenda potiorum conſilia.*

Plin. paneg. Traian.

Dionyſ. li. 3. Antiq.

Boet. lib. 3. Met. 6.

Ouid. ad Liuiam.

Quid deceat Druſi matrem, matremque Neronis
Aſpice, quo ſurgas, aſpice mane thoro.
Non eadem vulguſque decent, & lumina rerum:
Eſt quod præcipium debeat iſta domus.
Impoſuit te alto fortuna, locumque tueri
Iuſſit, honoratum Liuia perfer onus.
Ad te oculos aureſque trahis, tua facta notamus,
Nec vox miſſa poteſt principis ore tegi.
Alta mane, ſupraque tuos exſurge dolores,
Infragilemque animum, quo potes vſque tene.
An melius per te virtutum exempla petemus,
Quam ſi Romanæ Principis edis opus?

4. Huiuſmodi cogitatio duo efficere poterit in Principum animis. vnum, quo inuiti quodammodo accedant ad imperandum, alterum, quo abſtineant verbis factiſquè ſuperbis, maieſtatem quaſi in ſcena nimium pompaticè oſtentantibus. Prius illis indicat *Ariſtoteles*: *Debet enim & voluntate ſua, & inuitus venire ad imperium, is qui dignus eſt magiſtratu.* quis obſecro principum, de gradu virtutis, quo reliquis præpollere eum oportet, cogitans, ita confidenti de ſe eſt animo, vt ſecurus illum ſibi polliceatur? quis potius ad conſcendendum hunc apicem virtutis non reformidat? *Nec vero*, inquit *Cicero*, *imperia expetenda, ſed potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam.* ac *Plato* ſcribit, bonũ Principem ita debere eſſe animo affectum quãtum ad proprium ingenium, vt plus cupiat contemplationi priuatioi vacare, quam regendis populis incumbere. *Traiani* quod ad hoc laudem ita recolit *Plinius*. *Recuſabas enim imperare. recuſabas quod bene erat imperaturo. igitur cogendus fuiſti. Illi, illi*, inquit *Pacianus*, *auide regna deſiderant, quos ſoluta legibus delectat vita, quorum crudelitas priuata capiendi, libido honeſta fœdandi ad impunitatem recurrunt.* de *Theodoſio* ita *Claudianus*:

Ariſt. 2. Pol cap. 7.

Cic. li. 1. off.

Plat lib 2 de Regno.

Dionyſ. l. 5. Antiquit.

Plin in panegyr. Traian.

Pacien. pan. Theod.

———— *& ſolus meruit regnare rogatus.*

Claud. pan. in 4. conſu.

Si potro principes ſecum reputauerint, hoc ipſorum penſum, quod non niſi excellenti virtute abſoluendum, vt loco officioque ſuo digni videantur, nequaquam externis ſignis ſe plus iuſto amplificarent, veluti, teſte *Plutarcho*, ſi coloſſis eſſent ſimiles, forinſecus quidem altis & ſpecioſis, internus vero rudi ac deformi materia refertis, & ad ſubitaneam ruinam comparatis. *Diſcimus experimento*, inquit *Plinius*, *fideliſſimum eſſe cuſtodem principis, ipſius innocentiam.* *Titus* ob eminentes ſuas virtutes vocatus a Romanis, humani generis delitiæ. Apud noſtrates *Henricus* Quintus fortitudine ac victoria in Gallos clarus, tam fuit redux Angliam ex Gallia repetens, ſuis charus, vt eum aſcenſurus eſſet naui, littus petiturus: quod narrat *Harpeſſeldus*. *Magnus numerus in ipſum ſe æquor pedibus immiſit, paratus præ amorum magnitudine humeris Regem in continentem efferre.* Cum enim tot ſint pericula, vitæ regum infeſta, tantæ occupationes eorum, quieti & ocio contrariæ, tot triſtes euentus, ipſorum votis aduerſæ, tot lubricitates, optatæ conſtantiæ funeſtæ, quid eſt, quo interim delectentur, quo recreentur, quo confirmentur inter hæc, præter eximium decus virtutis, ab illis impigre acquirendum?

Plut. in Ari.

Plin paneg. Traian.

Harpeſ. li. 5. hiſtor.

Pompeiuſque fuit, qui nunquam miſta videret Lucan lib. 8
Læta malis: felix nullo turbante Deorum,
Dilata fortuna manu.

Neque timores vel ſuſpiciones depellunt regij adparatus, quinimo accerſunt potius, eiſque incrementa indies ſuppeditant.

Nec calida citius decedunt corpore febres Lucan. lib. 2
Textilibus, quam ſi plebeia in veſte cubandum eſt. Horat. l. 2 epigro. 1

quod eis ab iſtis malis regijs tutamen, quod aſylum, qualis iucunditatis portus, ſi non in vna ac ſola virtute? Sine qua, ſi omnia externa ceſſarent, interni tamen ſceleratæ conſcientiæ angores, principes ex libidine imperantes diriſſimè torquerent, vel omni fulmine ipſis immaniores.

5. Ac quod in principe deſideranda inſignis virtus, ex eis id conſtat, in quæ illius virtus pugnare debet: ita vt eo liqueat, Principis virtutem acerrimam ac fortiſſimam eſſe debere. quemadmodum enim in prono mari curſus nauis facilior, quam in aduerſo, ita quod Principum ſtatus multa continere in ſe ſolet, quæ virtuti ſummo quodam gradu inimica, eapropter eius virtutem exertam, elaboratam, & ad ſupremum auctam eſſe conuenit, vt vitæ rationem inter tot violenta incommoda, ſicut Principem decet; inſtituat. Duplex itaque in homine ſpectanda voluptas, quæ virtuti infeſta: vna ſpiritus, altera Carnis: quarum ambæ ſpecies poteſtate, & diuitiarum copia, in Principe armari videntur robuſtiori quodam apparatu, quam in alijs: ſunt enim hoſtes virtutum, quibus nulla ferme occurrunt impedimenta. at quamuis dona ſint Dei poteſtas & diuitiæ, atque virtuti poterunt inſeruire, tamen inſpecta humana fragilitate, & communi mortalium clade, potius tanquam miſerias deplorandas, quã vt ornamenta ac vera bona exoptanda iudicauit ſapientiſſimus Card. *Bellarminus*: idque verũ eſſe docet ex *S. Auguſtino*, affirmante plures miſerias Patres familias tollerare, quã ſeruos. qui Chriſtianam hanc Philoſophiam, animis, rerum terrenarum fumis obcœcati, non credunt verã eſſe, poſt pauculas horas veriſſimũ comperient. ſcio *Heſiodum* in aliam ſententiam ceciniſſe; ſi tamen forte in aliam:

Bellarm. lib 2. De Gem. Columb. c. 8 5 Auguſt. li. 19. de ciu. cap. 6.

———— Πλούτῳ δ᾽ ἀρετὴ καὶ κῦδος ὀπηδεῖ. Heſiod. op.

Diuitias vero virtus & gloria comitatur.

Fateor equidem ita poſſe accidere, vt quis ratione diuitiarum & Potentiæ, virtuti ac ſibi quãdam dignitatem conciliet: verum hoc rarum & perquam difficile. & proinde nõ niſi excellen-

tia

tis & regiæ virtutis opus id reputandum.

6. Quemadmodum ergo ex ſuprema poteſtate in principe rectè arguimus, ſupremam in eodem virtutem requiri, ita id etiam conſtabit ex publico ſuo officio, & cum alijs ciuibus neceſſitudine. Cum enim ciuilis vita, vt alias probatum, virtute contineatur, tum a principe, vt omnium capite, communi fonte, virtutum inſignia, & effectus ad reliqua membra corporis politici manare debent. (Cicer. lib 3. de legib.) *Vt cum cupiditatibus Principum*, inquit *Cicero*, *& vitijs infici ſolet tota ciuitas, ſic emendari & corrigi continentia. Quemadmodum*, ait *Plutarchus*, (Plutar. de Princip. deſcrip.) *oportet vt ipſa regula primum recta ſit, nihil habens obliquum, deinde cætera ſibi admota quatenus ſibi congruunt, exæquet, conſimili modo Princeps, poſtquam imperium in ſeipſo parauerit ac direxerit, vitamque ſuam compoſuerit, tunc debet ſibi coaptare eos, quibus imperat. Nec enim cadentis eſt alium erigere, nec ignorantis docere, nec incompoſiti componere, nec imperare eius, qui non pareat imperio.* (Philo. li. de Iudice.) Præclarè enimuero in hanc ſententiam *Philo*: *Sicut ignis quæcumque admouentur calefaciens, ipſe primum innato ſibi vi calet; nix contra ſuapte natura frigida infrigidat & alia, ſic iudex ipſe debet eſſe plenus iuſtitia, ſi aliis ius adminiſtraturus eſt. a quo veluti fonte promanant fluenta dulcia legum, & potabilia ſitientibus iuſtitiam.* & hoc fuſius oſtendit ex officio principis ad procurandũ bonum publicum *Ægidius Romanus*. (Ægid. Rom. lib. 1 de Regim. prin. ca. 9. 12. Pacian. in panegyr. Theod.) *Vt ille, qui cuncta ambit oceanus*, ſcribit *Pacianus*, *quas ſuggerat aquas terris, recipit e terris, ita quod in ciues manat a principe, redundat in principem: & rei & famæ bene conſulit munificus Imperator.*

7. Contra vero ſi princeps libidini obſequutus, turpem vitam degerit, non ſui ſolius malo definietur tranſgreſſio, quinimo ad alios ciues, cluuiei inſtar & contagionis illos contaminatũ excurret. Comprimi nequit iſte æſtus, celari non poterit huiuſmodi deformitas. *Minima quæque* ait *Plutarchus*, (Plutarch. de inſtit. ciuil.) *principum & rempublicam adminiſtrantium errata notantur, & pro magnis habentur.*

Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe
Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

(Iuuenal. li. 1. Satyr. 8.) Enimuero exiſtimarem, nullum genus violentæ tyrannidis exæquare illa mala barbariei, quæ prauorum morum in principe exempla in corpora animaſque ciuium inducunt: neque vllus tyrannus illi tyranno ſimilis, qui quoquo modo ſuorũ animas erroribus & vitijs funeſtat: quod & *Cicero* diſerte affirmauit. Princeps iuxta *Platonem*, (Cicer. lib. 3. de legib. Auer. in paraph.) publicus cuſtos ciuitatis: proinde ſi indormiuerit, ſi a loco receſſerit vigiliæ, quid fiet de ciuium incolumitatibus? Idem Princeps, caput ciuitatis: eapropter vt capitis morbi ſunt corpori periculoſiſſimi, ita principis flagitioſa vita vniuerſis maxime calamitoſa. De bonis cuſtodibus ſic *Plutarchus*: *Simul ac trucem audierint feram, timent non ſibi, ſed eis, quæ cuſtodiunt.*

(Plutarch. lib de Princip. doct.)

8. Vt autem aliqua de principum particularibus virtutibus dicamus, illud ſuccurrit, quod de ciuibus ſæpius *Plato* ingeminat: ſcilicet admonendo, illos debere eſſe fortes, & mites. Non eſt ergo principis ad omnem trucem ſpeciem timere, retrocedere, perturbari animo, vbi munus ſuum iuſtitiæ explendum inſtiterit, licet aduerſa fortuna reſtiterit.

———— ſicut cæleſtia ſemper (Lucan. lib. 8)
Inconcuſſa ſuo voluuntur ſidera lapſu.
Fulminibus propior terræ ſuccenditur aer,
Imaque telluris, ventos tractuſque coruſcos
Flammarum accipiunt: nubes excedit olympus,
Lege Deum minimas rerum diſcordia turbat,
Pacem ſumma tenent.

Haud mihi idonea viſa Regis apud *Senecam* cõqueſtio.

———— dum excelſus ſteti, (Sen. Agam.)
Nunquam pauere deſtiti, atque ipſum mei
Ferrum timere lateris. o quantum bonum eſt
Obſtare nulli, capere ſecuras dapes!

Huiuſmodi motibus agitãtur principes tyranni, haud virtuitbus inſtructi, aut in Deo confidentes. Deinde ne animoſitas in principe ferociat, mitis & clemens eſſe debet: hoc certe propriũ ipſius, omniumque verè nobilium ingenium. Vnde fiat vt princeps cuncta ſua referat ad bonum publicum ciuium, vt vniuerſa decernat ex (Ariſt. Ethic. 1. cap. 3. 5. 6. 8) iuſtitia, ex virtute, non ex ratione aureæ meſſis in tribunalibus colligendæ: ad quas ſeſe mutuo inuitabant *Stratocles & Damocles* Iudices, teſte *Plutarcho*. (Plutarch. lib de Iuſtit. ciuil.) Denique ita principum ſenſus fide, religione, continentia, temperantia ac charitate informandi, vt Deo ſupremæ regulæ apte reſpondentes, ei in cunctis perplaceant, mereanturque vt ipſe eorum imperia ſtabiliat, diuturnet ac propaget: vt cum Regina *Saba*, *Salomonem* (3. Reg. 10.) ſalutante, vectigales dicant: *Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuiſti, & poſuit te ſuper thronum Iſraël, eo quod dilexerit Dominus Iſraël in ſempiternum, & Conſtituit te Regem, vt faceres iudicium & iuſtitiam.*

6 Quemadmodum vero principis eſt in omni genere virtutis excellere, ita vel maxime in charitate. Cum enim eius officium circa aliorum bonum verſetur, tum conſequens, illum charitate reliquis præſtare: quandoquidem huius ſit ingenium, animum emollire, & erga alios munificum ac tenerum exhibere. *Pelopidas*, ait *Plutarchus*, (Plutarch. in Pelopid.) *Domo exiens lacrymante vxore, atque orante vt ſeipſum vellet ſeruare: hæc inquit, o mulier, oportet priuatis viris perſuadere: ſed non iis, qui magiſtratus gerunt, vt alios ſaluos faciãt.* Indita nobilibus natura ea eſt, quę facillime in alios amore incẽdatur, ſiue ad probis benefaciendum, ſiue ad innoxios protegendum, eorũ opera requiratur. (Greg. Naz. Orat. Apolog.) Principes idcirco, inter nobiles quippe roſæ, hac ipſa charitate maxime flagrare debent, vt nihil in eorum moribus ea illuſtrius appareat. Feritas morum duo efficit inimica ciuilitati. primo hominem ad ſe retrahit, intra terminos propriæ perſonæ conſtrictum ignobiliter tenet. deinde in alios aſperitatem profert & inimicitiam: quæ non minus principis muneri aduerſantur, quã literas profitenti extrema ignorantia.

10. Quod porro ſummus amor tanquam ciuilis ſtatus vinculum, ſit Principi a ſubditis deferendus, inde euidens, debere eumdem omni genere virtutis clarere. etenim ipſa poteſtas in illo aliorſum diſtracta a virtute, amorem hunc nequit incẽdere aut conciliare: eſt enim ea ſubdito potius ingrata, nociua & malum quoddam aculeatum, ſi virtute deſtituta. talis proinde Principis ſceptrum non tam virga regiminis,

quam

quam ſcorpio terroris. cęterum amabunt forſan externam in illo maieſtatem, apparatum pompaticum, libertatem quiduis dicendi & agendi, immenſam copiam voluptatum, ſtemma regium, minime ſane; hæc enim virtute denudata, reperiri poterũt in odioſiſſimo quouis, adeoque in damnato: non eſt enim aliud obiectum ciuilis amoris quam bonum luminoſum rationis: ſcilicet quam vitæ decus & honeſtas. reliqua ſenſuum bona ad eiuſmodi amorem eliciendũ infirma. Cum itaque Princeps in ſuo throno ſit veluti Magnes, qui ad ſe ciuium animos ac corpora pelliceat, tum opus omnino virtute excellat, ac ea ſit in oculis ſuorum, inſtar terſi ſpeculi clariſſimus. Enimuero non alius color, aliuſue odor roſam decẽt, quam qui præcipui. pari modo quæ in humanis ac diuinis excellentiora, & hominis anima digniora, ea ſpectanda in principe. abſurdum vero, illum, iſtis ſpretis, brutorum præſtantias ſuperbiendo & luxuriando æmulari.

Tibul. lib. 4 ad Meſſal.

Nam quanquam antiquæ gentis ſuperent tibi laudes,
Non tua maiorum contenta eſt gloria fama,
Nec quæris quid quæ index ſub imagine dicat,
Sed generis priſcos contendis vincere honores,
Quam tibi maiores, maius decus ipſe futurus.

Hoc ritu illuſtres principes, caueãt ſibi a Circæis poculis voluptatum, adulatorum, quibus poti, omni mente exuantur, & in ferarum mutentur naturas. iniquum ſane, vitia purpura fulgere, ſceptro dominari, ac naturæ humanæ flores ac decora ſibi vſurpare. Quæ maior poteſtas quã in cœlo? & vbi maior virtus innocentiæ & actionis? eſt ergo quod princeps, Dei imago, ad exemplar cœli rempublicam ſuam effingat, eam exquiſitis virtutibus exornet: ipſe vero quod ad virtutem, veluti quidam Deus, reliquis in ſuo cœlo ciuibus præluceat; choroſque ducat ſtellarum ipſe ſol radiantiſſimus.

51. Recenſitis iam hiſce tribus libris, vitæ ciuilis, ac ſacræ principijs, reliquum agamus de eis ciuium ſtudijs, quæ illis contraria, a ciuilitate ac ſanctimonia, declinationes in barbariem, a virtutibus ad vitia inflexiones, ſecum adferre ſolent, varijſque dogmatum veritatibus illis nos vt poſſumus, opponamus. Huiuſmodi autem mala ad tria capita reuocari poſſe videntur: ſcilicet ad naturæ humanæ communem quandã, quo ad mores, corruptionem; ad elaboratas artes tyrannidis; poſtremo ad nequitiam Hæreſis: de quibus in libro quarto ſingillatim pertractandum. In hoc idcirco propoſito imitamur medicos: Qui, vt ait *Cicero*, *Cauſa morbi inuenta, curationem eſſe inuentam putant* ſic nos inuentis & deſignatis fontibus, ex quibus vitia in ciuilitatem effluunt, medendi facultatem reperiemus. Cicer. lib. 3. Tuſcul.

Finis Libri Tertij.

LIBER QVARTVS.

DE MORIBVS REIPVBLICAE CHRISTIANÆ COMMENTARIA.

CAPVT PRIMVM.

Quemadmodum Ciuilitatis perfectio, ita ab eadem declinationes, cauſas plerumque reſpiciunt in occulta Numinis prouidentia, ipſorumque ciuium voluntatibus.

QVi in ſententiam, Dei prouidentiæ omnino repugnantem, abiere, fatum aut fortunã rebus omnibus, vtpote aurigas aut conditores præficientes, ij varias ſortes ac viciſſitudines rerum publicarum & Imperiorum retulerunt in certas temporum periodos, perinde ac illorum, ſicut & corporum viuentium, currentibus annis progreſſiones occultæ fierent ad reciprocas mutationes, interituſque modos. huiuſmodi vero alternationum cauſas, hanc etiam vniuerſi fabricam habere, ſimiliter arbitrati, quarũ vi, vt inceperit, adoleuerit'q; aliquando, ſic etiam tandem conficienda; nunc eluuionibus, nunc poſtea exuſtione, ſtellis & oceano agentibus, immutanda.

Macrob. lib. 2. in Som. Scip. cap. 10. Lucan. lib. 1.

Antiquum repetens iterum chaos, omnia mixtis
Sydera ſyderibus concurrent, ignea pontum
Aſtra petent, tellus extendere littora nolens,
Excutietque fretum. fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poſcet ſibi, totaque diſcors
Machina diuulſi turbabit fœdera mundi.

At alij ſtrictius de hac ipſa re ſunt philoſophati, definientes, ſtellarum ac planetarũ horoſcopis dominantibus, nunc res ciuiles florere, poſtea inclinari: nunc exurgere, ſubinde cadere ac decidere. Cuius certe dogmatis æſtimatio, a pietate in Deum, ſimulque a morum cura, mortalium haud paucos abduxit, vt poſtea oſtendetur.

2 Verumenimuero ſicut in ipſo orbe natura plurima extulit admiratione noſtra digna cum genere ipſo, tum eorundem diſſimilitudinibus, ita quo ad mores ciuiles, regnorumque ſtatus, ea apparet varietas, adeoque vnius eiuſdem imperij valde diſpares interdum vultus ſpectabiles ſe ingerunt in noſtros ſenſus, vti hos haud minus, quam illa, ſtupore quodã mentis colluſtremus. Quæ obſecro in humanis maiora aut ſtabiliora vnquam viſa quatuor Monarchijs, *Aſſyriorum* ſcilicet *Chaldaeorum*, *Græcorum* atque *Romanorum*? nihilo obſtante tamen concidere. Et quod ad Romanum imperium attinet, ſuis etiã temporibus *Zoſimus. Marcellinus* atque *Symmachus* acerbe conquesti, funus illi propemodum inductum, omnia nempe eius decora in barbariem exſpiraſſe. Athenæ Græcorum ſcholæ, perennes olim æſtimatæ cum amore ſapientiæ, tum Ingeniorum contentionibus eo loci florentibus: hodierna nihilominus die omnia illa lumina ac decora, in ignorantiæ tenebras abiere. Quis ferme eſt, qui modo populoſum adit *Ægyptum*, qui incoli Nili delitias quærit, ſoli illius vbertatem auidius conſectatur?

Zoſim. lib. 1. Marcellin. lib. 6. Symmach. Apol. pro Relig. vet.

Atque vetus Thule centum iacet obruta portis.

Plin. lib. 12. cap. 25. Claudian. Epigr. de Nilo. Iuuenal. li. 5. Satyr. 15.

Nobis vicina *Germania* antiquitus armis inclyta, & dominatione potentiſſima: neſcio quorum modo factionum ſegmentis in partes diſperſa, a priſtino valore ac dignitate defecit. *Gallia* olim martio impetu non tã orbi terrarum formidanda, quam in Aſia & Africa, imperioſa, vt tradit *Liuius*, vix proprio iam gaudet continente: ac in illo puncto, ſectarum ſtudijs membratim colluctando, ſeditoſe admodũ cum ſuis viſceribus conflictatur. Anglia vicinis regnis quondam infeſta, ab oriente vſque ad pyrenæum victrix. verum æſtuante oceano nunc incincta, non ſolum alienis terris excluditur, ſed ad ſimilitudinem ſui maris, animorum diſſidijs intus æſtuando, mirum in modum, quaſi reciprocantibus in ea fluctibus, a ſeipſa, *Penthei* inſtar diuelluur. Venetiæ non ita pridem Europæ emporio opulentæ, frequenti in Turcas victoria inclytæ, doctiſſimorum virorum ſcriptis, veluti vibrantis gemmæ flammulis, coruſcæ, neſcio cuius *Sirii*, feruente vapore, percullæ, inde nuper e tantis bonis excidentes, defloruere. Tempus fuit, in quo populi Septentrionales omni ferme ſæculo tanquam apum conglomerata examina, in longe diſtantes prouincias prædatum ac direptum ſeſe quam latiſſime diffudere: qui tamen noſtris temporibus, domi ſe continentes, niuibus ſuis cœlique rigori ſegniter immoriuntur. Factum auorum noſtrorum ætate, vt Chriſtiani principes, ingentes copias in Turcarum & infidelium ditiones quotannis immiſerint: cum etiamnum inteſtinis bellis mutuo exagitati, ſe fælices reputãt, ſi aliquantiſper a domeſticis motibus priuatim requieuerint. Nouere Hiſpaniam priora ſęcula in multa regna diſtributam, ſub alijs principibus

Liu. lib. 8. Dec. 4.

Nubrigẽ. in Ricard. 1.

paſſim mœrentem, quæ nunc literatũ apices, rei militaris gloriam, ampliſſimique Imperij maieſtatem conſequuta. Vnde, quæſo, iſtæ rerum ac morum diſcrepantiæ, vnde hi regionũ Prothei? an e cœlo, an e ſolo, aut ſalo? quis vterus huiuſmodi pugnantes fœtus conceptis ſeminibus ſeorſim coagmentauit, & ſua deinde edidit virtute? *Non perpetua*, inquit *Seneca*, *hiemis ſæuitia, non hominum ingenia ad ſimilitudinem cæli horrentia, transferentibus domos ſuas obſtiterunt. Atheniensis in Aſia turba eſt. Miletus ſeptuaginta & quinque vrbium populum in diuerſa effudit. Totum Italiæ latus, quod Infero mari alluitur, maior Græcia fuit. Tuſcos Aſia ſibi vendicat. Tyrii Africam colunt, Hiſpaniam Pœni, Græci ſe in Galliam immiſerunt, in Græciam Galli ſato placuit, nullius rei eodem ſemper loco ſtare fortunam.* Et alibi. *Computa vrbium ſæcula, videbis quã diu non ſteterint, etiam quæ vetuſtate gloriantur.*

Senec. conſol. cap. 6.

Senec. conſol. ad Nam. Ep. 71. ad lucil.

Porro quantum ad mores, vbi loci inuenienda priſcæ vitæ ſimplicitas, honorum titulis deſtituta, curioſitate victus orbata: vbi fidelitas, nudis aſſertis ſatis ex ſe aliquando contra omnem fallaciam confirmata: poſtquam artium, rituum legumque cumuli, voluptati ac ſuperbiæ hominum vix poſſint modo ſatiſfacere, aut earum importunitatibus occurrere?

2 Leuiſſima mihi imprimis eorum hac in re ſemper viſa diiudicatio, quæ in ipſa temporum, & ſtatutos annorum decurſus, diſcrimina hæc, tanquam in altiſſimas cauſas, cenſuit referenda. Quid aliud, peto, in vniuerſum tempus, præterquam motus duratio, ſeu quædam illius fluens extenſio? forma licet per me reipſa concreta, tamen actiua, quæ aliquid rebus inferat, cogitari à quopiam haud poterit. Imo probabilius, tempus ſeorſim ſumptum à motu ac termino, qui motu acquiritur, nihil eſſe ſolidi, ſed mere animi noſtri comprehenſione motus fluxũ ambiente & colligente, dumtaxat effingi. Ludunt ergo, vanitate ingeniorũ abuſi, qui circuitu centum vel mille annorum myſteria quædam fabricantur regnis & imperijs fauſta aut funeſta. *Ne dicas*, inquit, *Eccleſiaſtes, quid rei tandem putas cauſa eſt, quod priora tempora meliora fuere quã nunc ſunt? Stulta enim eſt huiuſmodi interrogatio.* Verum quidem eſt, peculiaria penes Deum digeſta eſſe ſuo conſilio tempora, quæ ipſius tempora in ſacris literis paſſim appellantur: in quibus inſignea effectus, ſiue in magnis efficiendis, ſiue in eis euertendis occupentur, diuinitus fiunt: nihilo ſecius omnia iſthæc mutatio & eductio non temporibus ipſis, nedum vel anno Platonico, ſed Dei Omnipotẽtiæ, Sapientiæ que adſcribẽdæ: qui temporum interſtitia, ac dimenſionea ſuorum operum voluit affectiones eſſe, & circumſtantias non cauſas effectrices.

Eccleſ. cap. 7

3 Neque certe probabilitati innititur eorum commentatio, qui indicium ſequuti *Iulii Firmici*, ſyderum poſituris & reuolutionibus omnes has rerum & morum oppoſitiones attribuunt. Eſto, hinc vehementius modo inclinari ciues ac Principes in quædam actionum genera, ſeu practica, ſeu contemplatiua, nihilominus proximæ cauſæ humanorum conſiliorum, vtpote rerum euentus & occurſus occaſionum, non ſemper illis examuſſim reſpondẽt vna eademque facie, ſed diuerſimode. Quod porro libero arbitrio homines ſint prædit, inde fit, eos induci non poſſe naturæ affectionibus vlla neceſſitate in hoc inſtitutum aliudue. Comprehendamus itaque, ſi placet, diſtincte vniuerſum illud ſpatium, quo incrementa cæpit Romanum imperium, & illud mox in quo floruit: primo nempe in ſubiuganda Italia, deinde in alijs prouincijs debellandis inſumpta, ac comperiemus omnino eo vigente, tales horoſcopos ſeu conſtellationes extitiſſe, quales exitiales ſubinde iudicatæ & ſub quibus imperia aliquoties a ſua magnitudine defecerunt. Quid ergo faciunt horoſcopi aut ſtellarum coitiones, quibus æqualiter, res proſperæ ſimul ac aduerſæ, imperiorum ortus, progreſſus, iuxta ac eorum lapſus & ruinæ accommodantur? Centum annorum æuo elaborata apud Romanos eloquentia, *Breui tempore*, vt ait *Cicero*, *ad nihilum ventura*, ad culmẽ perfectionis tandem deuenit. Vis eorumdem martia per annos quingentos continuato curſu ad imperij amplitudinem & Majeſtatem ſeſe exercit, in quibus temporibus quaſdam conſtellationes huiuſmodi ſtudijs obſtetiſſe, neceſſe eſt illi fateantur, qui eiſdem tantum momenti, quod ad regnorum ſtatus, deferre volunt.

Iul. firmic. lib. de iudicijs cap. 4.

Cicer. queſt. 2. Tuſcul.

4 Neu ſane intelligi poterit, quomodo verum quod *Cicero* recenſet ex *Platone*, nimirum naturales quaſdam rerum pulicarum eſſe conuerſiones, vel vt placuit *Seneca* definire, fatales. videntur exiſtimaſſe, cauſas quaſdã reperiri naturales, vt videre eſt in corporibus viuentium, ſic pariter immixtas negotijs & ingenijs ciuilibus, regna ad interitum ac mutationes perpetuo impellentes. quæ, obſecro, aut quales iſtæ cauſæ! quibus formis a fato in hos euentus præſcriptæ leges? cœlum, elementa mixta, nihil tale in ſe continent: neque vllo filo noſtri diſcenſus ex illis ad rerum publicarum certas conditiones ſtatuendas argumentari philoſophice poterimus. reliquum duo principia mutationum in iſtis ſtatuamus, Dei nempe occultam & ſingularẽ prouidentiã, iuxta ac ciuiũ ipſorũ mores ſeu inſtituta, liberis animi ſuſcepta conſilijs.

Cicer lib. 2. de quod diuin. Senec. de Conſol. ad Numer.

5 Quod ad diuinam ſpectat prouidentiam, licet nobis liquido conſtet, ab eius imperio dependere regnorum ſtatus, iuraque, nihilominus nobis obſcurũ perſentiſcere modos omnes, quibus id efficiat, quod in iſtis decreuit: ac Dei quaſi laneis pedibus tacito ad nos aduentantis greſſus, vllo ſenſu deprehendere, plane impoſſibile. Nunc permittit rempublicam hanc omnino deiici, quo altius eadem deinceps aſcendat: neque raro alteram in altum dignitatis extollit, quo grauiori ruina ſubinde decidat.

Proloquar, atque vtinam patriæ ſim vanus aruſpex,
Frangitur ipſa ſuis Roma ſuperba bonis. — Porper. lib. 3 Eleg. 12.
Suis & ipſa Roma viribus ruit. — Horat. Epod. 16.

Securos de læta ſua fortuna ciues, quaſi oculos inde priuatos, parat ad præcipitium, timentes autem trepidanteſque ob indigentiã, confirmat ac promouet ad gloriam. crudeto marte concurrere interdum facit gentes, quas æterno fœdere conſociandas decreuit.

——— *Tanton placuit concurrere motu*
Iupiter æterna Gentes in pace futuras? — Virgil Æneid. 12.

Atque

Atque in vniuerſum, duplex diuinæ prouidẽtiæ ratio, quantū ad rerū ciuiliū moderationes ſpectanda. vna a Dei ſola manat Sapientia, & omnes humanos actus vel eorū cauſas, ſeu priores condiciones, prorſus abſoluta anteuertit. ad hanc reducuntur variæ animorū informationes ac voluntatū impulſus, ex quibus oriuntur multoties diuerſi rerum ciuiliū ſtatus ac qualitates. Nunc etenim Deus animis mortaliū lumẽ quoddam infert; nunc illud adimit, & eo potius caliginem illis offundit. primæ enim mentiū conceptiones, cum a voluntate hominis ſæpiſſime nō oriantur, Dei proinde ſingulari prouidẽtia, quod ſtudijs mortaliū exemptæ, educuntur. ſimilis etiam prouidentia reperitur in rebus externis: vtpote in diſpoſitione iuxta ac occurſu obiectorum, ſenſus noſtros mouentium, in naturæ immutatione: quibus diuinitus digeſtis & conſtitutis tam quo ad principia actionum humanarū interna, quã externa, pro ſuo mero beneplacito multipliciter, adeoque obſcure, quantū ad origines a nobis concipiendas, de regnis & imperijs Deus ſtatuit, ſiue inde ea ſecundet, ſiue infælicitet. Altera vero ſpecies diuinæ prouidentiæ hominū mores ſubſequitur: ſcilicet eorū merita ac demerita, manifeſta, ſeu occulta, de quibus ſæpe loquitur *S. Auguſtinus*.

Auſt. in magnis Moral. lib. 1. cap. 8.

Auguſtin. in Pſalm. 87.

Prud. Hamar.

Nec mirum, ſi membra orbis concuſſa rotantur,
Si vitijs agitata ſuis mundana laborat
Machina, ſi terras luis incentiua fatigat:
Exemplum dat vita hominum quo cætera peccent,
Vita hominum, cui quicquid agit veſania & error
Suppeditant, vt bella fremant, vt fluxa voluptas
Diffluat, impuro ferueſcat vt igne libido.

Ac quantum ad effectus huius generis, tametſi diuinæ gratiæ collatio, ac eius virtus, ſint occultæ, nobiſque hanc diuinæ prouidentiæ partē tenebris inuolutā reddant quæ in iſtis tranſigit, nihilominus eadẽ Dei prouidẽtia quo ad alia multa effecta, noſtris mentibus patentiſſima: nihil enim liquidius nobis, rerū curſus, euẽtuſque cogitatione complectentibus, quā quod Deus bonos ciues ſæpiſſime proſperitate ciuili remuneret, prauos autem etiā euerſionibus rerūpublicarū caſtiget, ac diſperdat. Docte admodū aduertit *S. Thomas* quod ad formã ſubiectionis ad Deum, alio modo ei ſubijci creaturas ratione præditas, alio vero ratione deſtitutas. priores quidem ita ſibi ſubiecit, vt cum ipſo ordinem quemdam in hoc vniuerſo conſtituant: poſteriores autem ſic, vt ei in executionē ſolum ſuorum decretorum inſeruiant. quando enim homo, qui ratione præditus, ordinem a Deo inſtitutum maleagendo prætergreditur, tunc ad efferendum ipſius iuſtitiam vindicatiuam, res eiuſmodi ratione carẽtes, illi præſto ſunt, quæ ipſius pœnalia imperata in eum exequantur. ſimiliter homine ſeſe recte gerente, eædem occurrunt, & ſe offerunt ipſius Iuſtitiæ remuneratrici, quo quod ipſa ſtatuerit, perficiant. *Zephyrus & Boreas* huic iuſtitiæ inſeruiunt. Et quidem quod vtroque modo Deus ſua prouidentia reſ noſtras adminiſtret, præter ipſa ſacroſãctæ fidei principia, probãt & oſtẽdūt hiſtoriæ, neq; manca multorū experiẽtia ad hoc ipſū liquido ſatis renunciãdū.

S. Thom. li. 3. cont. Gẽt. cap. 79.

5 In humanis porro moribus, origines ipſas mutationum rerum publicarū deſpicere ſæpius poterimus. ad tria autem, in iſtis conſideranda, reducuntur: ſcilicet ad id, quod in vnoquoque genere ſummum ſeu excellens: ad naturæ deinceps humanæ ex præſentibus, & ex conſuetudine faſtidium: poſtremo ad ciuium virtutes, atque vitia. quoad prius, cogitandum, ciues poſtea quam arte, ſcientia vel induſtria ad apicem perfectionis alicuius deuenerint, quodammodo reſpirare ſolere. perinde ac ſi ad editiſſimi montis cuiuſpiam ſummitatem fatiſcentes tandem peruaſiſſent. vnde nolentes eamdẽ contentionẽ vlterius extendere, vel deſperantes ad aliquorū præcedentiū admirabilem præſtantiam ſe poſſe pertingere, ad ſocordiam quandam ſua ſponte relaxati & feriati relabuntur, eoque a ſummo deficere incipiunt. Huius rei exemplum extat apud *Ciceronẽ* ex *Rutilio*, qui dicere ſolebat, *Neminem inuentum, qui Veneris eam partem, quam Appelles inchoatam reliquiſſet, abſolueret. Oris enim pulcritudo reliqui corporis imitandi ſpem auferebat. Sic ea quæ Pænetius prætermiſit, & non perfeciſſet, propter eorum quæ perfeciſſet præſtantiam, neminem eſſe perſequutum.* Ad gloriam etenim homines, quo toti ea ſplendeant, contendunt: refrigeſcunt autem ad eius ſtudiū, quam primū id quod in vnoquoq; inſtituto altiſſimum, ipſis præreptum viderint.

Cicer. li. 3. offi.

Horat lib 4 carm. od 2.

Pindarum quiſquis ſtudet æmulari
Iule, ceratis ope Dædalæa
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina Ponto.

Hoc pacto acre illud ſtudiū Eloquentiæ in vrbe Roma, ſpatium ferme centū annorum nun exceſſit: qui enim illius ſæculi celebres Oratores ac Poëtas ſequebantur poſteriores, quod crediderint, ſe nunquam potuiſſe priorum peritiam cōtendentes exæquare, intepuere quodãmodo ac languere voluerunt: idemque in rebus martijs deprehendi poterit: adeo id quod in vnoquoque genere ſummum, id ſtabilitati ac continuationi inimicum. imo *Cicerone* florente in medio veluti tẽporis curſu, in quo eloquentia iam pridem elaborata Romæ fuiſſerat, eam declinaſſe ad interitum ipſe *Cicero* notauit. *Admonebat me res, vt hoc quoque loco intermiſſionem eloquentiæ, ne dicam interitum, deplorarem.*

Cicer. lib. 2. offi.

Horat. lib. 2. Serm.

Venimus ad ſummam fortunæ. pingimus atque
Pſallimus, & luctamur Achiuis doctius vnctis.

Summorū perennitates, vnius cœli flores ac fructus. Ea pariter eſt humani ingenij delicata quædã intẽperies, vt vel ex optimis, & florentiſſimis diutius deguſtatis, nauſeã quandã cito cõcipiat, eoq; cupiat ad alia ſuã appetentiã identidẽ diuertere. Poëſi egregie aliquãdo ſplendẽte, ac lenocinante, permulti ciuium haud ſemel diu eius ſtudio deliniti, ac capti fuere: mox vero ſatietatem quandã inde contrahentes, neruos, ſtudiaque illi diſciplinæ addicta, remiſere. Italia hoc verum eſſe ſæpius oſtendit, idque inter cætera alternatione in ſe Muſicæ & Poëſis. Cum enim illa gens ab ingenio carere nolit diſciplinis ad delectandū inſtitutis, tum eodẽ vſu venit, nunc Muſicam, nunc Poëſin ibi excoli & exerceri. in quo curſu Muſicæ in Italia noſtro æuo, poſtquã *Orlandus Laſſus*, *Praneſtinus*, *Lucas Merenzius*, & *Victoria*, harmonicam Muſicam quaſi ad

culmen artis euexiſſent, paulo poſt ibidem dilapſns factus ab harmonia & ſymphonia ad leuiorem Muſicam vnius aut duarum vocum. Ex quo videtur muſica iam veluti langueſcens, inuocare poëſin in ſubſidium gentiliciæ delectationis. Vt enim emiſſarum ex arcu ſagittarum eſt impetus quidam, & poſtea earundem declinatio, ita pariter in hominum conatibus, eorumque effectis viciſſim inſunt ardor languorque. ſi hoc in ipſis epulis cernatur, quid mirũ ſi idem in negocijs ciuilibus experiamur? vnde ſæpius contingit, ciues non ad ſnam indolem ſtudere, vel laborare, ſed, vt temporum fluxæ voluptati ancillentur, vires ſuas exerere: qua de cauſa haud proferunt quæ excellunt, ſed ſolum quæ placent, compendiumque ſibi refundant. Ineptitudo autem hæc conantium, ſeu contra genuinam ipſorum *Mineruam* contentio, ad id quod palmare ac ſupremum adſpirare nequit. Inde defectio, remiſſio ac multiplicitas propsgantur.

6 Hæc, quæ aliquem, ciuilia ſolum inſtituta perſequentem, mouere poterunt, vt ab excellenti, in ſummo collocato, declinãdo deficiat, quod ad ſacra negocia tamen, ad honorem Dei, propriam, æternamque animæ ſalutem peculiari quadam vi conducentia, & ab aliquo ſuſcepta, nullo modo eum mouere deberent ad frigeſcendũ, aut de eorum præſtanti propoſito & auſu aliquid remittẽdum. Eſto, præcellerint alqui, quorum progreſſus, quorum in altum aſſultus exæquare nequiuero. quid? num ideo iacere debeo inferius, quod alij ad cacumen montis laborando deuenerint? num neruos ſomno, otioque laxandos me tradere oportebit, quod antecellores igneis contentionibus eos tetenderint? Num a præmio cœleſti, eam ſolum ob cauſam mihi cadendum, quod meæ ſortis homines ad immenſum illius gradum adſpirauerint? vilis ac degeneris eſt animi huiuſmodi commentatio. Quod ſi ob amorem Dei, certam quandam vitæ regulam, diſtrictiori cura mores componentem, delegerim, cur inde ſolum, quod nouitiatu exceſſerim, quod multos annos ſub ea deſudauerim, mihi excideret tam ſancti conſilij aliquid feruoris? An ſol ſegnius e capitibus noſtris ſe mouet, quod iam per multa ſæcula curſum ſuum inſtituerit? an mare ſerius regreditur a refluxu, quod longo ſpacio motum ſuum in contraria reciprocauerit? Enimuero Deus hodierna die tam bonus, vſque adorandus, ac ad præmiandum me paratus, ac fuerit ab omni æternitate, ne dum ab illo tempore, quo ei primo deſeruire inceperim. nulla ergo cauſa, ob quam modo frigeſcens eum debilius amarem, ad mercedem oſcitantius contenderem: imo potius iuſta adeſt ratio, ob quam acrius etiamnum in hæc ſtudia incumberem, quandoquidẽ plura in me interea loci contulerit beneficia, excellentiores pro me parat coronas, ac fortaſſis maior iam inſtat neceſſitas, ob quã meo labore opus habere dignatur Dominus, quam hactenus. Enimuero in hoc genere deficientia, retroceſſio, vt periculoſæ, vt nociuæ, ita ab omni rationis luce, ob omni iudicij firmitate ac nobilitate animi alieniſſimæ. Quod in humanis ſolet morari aut mutare conſilia, id in diuinis locum habere non debet. horum enim auctor ſpiritus Dei: Qui, vt ait *S. Auguſtinus*, ignis eſt, quo feruet charitas, vnde Dominus ait: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt ardeat?*

Auguſti. Pſalm. 115.

Luc. 12.

7 Ciuium autẽ virtutes intellectuales & morales, quemadmodum eorundem vitia eis oppoſita, in ſe complecti ſemina mutationum, non ſolum quo ad res priuatas, ſed etiam publicas, euidentiſſimum. Generalem vero hominum ad vitia progreſſum, quantum ad ejus exordia & interſtitia, ita erudite recenſet *S. Thomas. Sicut autem in operibus vnius hominis ex hoc inordinatio prouenit, quod intellectus ſenſualem virtutem ſequitur, ſenſualis vero virtus propter corporis indiſpoſitionem trahitur ad corporis motum, vt in claudicantibus apparet; ita in regimine humano inordinatio prouenit ex eo, quod non propter intellectus praeminentiam aliquis praeſt, ſed vel robore corporali dominium ſibi vſurpat, vel propter ſenſualem affectionem aliquis ad regendum praficitur. quam quidem inordinationem nec Salomon tacet, qui dicit: Eſt malum, quod video ſub ſole, quaſi per errorem egrediens a facie principis, poſitum ſtultum in dignitate ſublimi.* quæ verba ſancti Doctoris licet mores principũ maxime attingãt, nihilominus alijs quoque ciuibus accommodari poterunt quantum ad mutationes rerum inter eos, tam publicarum, quam priuatarum: Enimuero ſi eadem reſpublica, quæ aliquando intellectum ſcientijs & artibus excoluit, aliaſque virtutes ſolerter exercuit, ſubinde brutas ſenſuum appetentias, rerum tam diuinarum, quam humanarum ignorantia eam interim opprimente, ſequatur, neceſſe fuerit, in illa maximam mutationem reperiri: præſertim vero, ſi princeps, deſerto imperio ciuili, tyrannidem induat: cuius peruerſitas ex appetitu concupiſcibili vel iraſcibili profecta, ſpreta ratione, eiuſque extincto lumine, erumpit. itaque rationes mutationum ſpectandæ aut in diſceſſu a ratione ad ſenſum, aut in receptu a ſenſu ad rationẽ. Conſequenter ſi quis velit rectum Iudiciũ proferre de præſenti ſtatu alicuius reipublicæ, comparatione facta cum antecedentibus tẽporibus, expendere is debet, num ciuium mores a ſenſu ad rationem ſeu virtutem ſeſe retulerint, vel an potius a ratione & virtute ad ſenſum, ſeu appetitum ſenſitiuum, iraſcibilem, vel concupiſcibilem, defecerint.

S. Thom. lib. 3. Cont Gẽt. cap. 81.

8 Et quidem Rerum pnblicarum ſtatus fundamentum retinentes in virtute, diutius manent immoti, quam qui in ſenſuum oblectationibus robur ſui collocatum habent. Cuius rei hæc ratio. licet virtus ratione ſuæ diſciplinæ ſit aduerſaria libertati ſenſus tam concupiſcibilis, quam iraſcibilis, & eo pacto moleſta etiam voluntati, quatenus bruteſcendo iam tranſierit quodammodo in formas eiuſdem appetitus ſenſitiui; nihilominus rectæ rationis, quæ in homine virtus quædã imperatrix, conſentient, adeoque idonea ad multorũ bonum cum pace & iucunditate inter ciues comparandũ ac ſtabiliendum. ex quo vt conſtantior redditur, ita nunquam ſibijpſi diſplicet aut diſſimilis ſibi apparet. At contra voluptas amoris vel iræ, quantumuis in immenſum libertatis laxata, depugnat cũ ratione:

Ariſt. lib. 7. Ethic. cap. 6 & 7 Ethic. cap. 15

ſi etiã concupiſcibilis, tunc iraſcibili facultati acerba, ſi iraſcibilis, concupiſcendi libidini oppoſita. Eadem porro in homine facultas, quæ iam voluptate amoris, aut odij, ſeu iræ delinitur, ſubinde eam ipſam voluptatem faſtidit, fugit, ab ea abhorret. Quando ergo ſtatus reipublicæ operam impendit ſenſibus & voluptatibus, cũ inferiores ſolum animæ in ciuibus facultates ei applaudant, cumque in eas ratio, ac ipſæmet mutuo odio quodam impetum faciant, diu ſtare eiuſmodi ſtatus non poteſt. Vnde mulieres vulgo mutabiles æſtimatæ, niſi quod in eis debilis rationis vis coniungitur cum ſummo impetu ſenſualitatis? conſtans itaque ratio, appetitus vero, inſtar ſerpentis, varius ac lubricus. Continent porro ij ſtatus, qui voluptati addicuntur, multiplices cauſas iniuriarum in alias Reſpublicas, ac in conciues ipſos: vnde odia ac bella ſæpius breui temporis ſpacio eis interitus adferre ſolent. Qua in re certe elucet ſingularis Dei in nos beneuolentia, quæ voluptæ acerbis effectibus a nobis perceptis, nos admonet officij, ſoli nempe virtuti, ac diuinis honoribus hic impendendi: ac inde docet, vnam virtutem cum ſua acerbiore diſciplina ciuilem eſſe, voluptatem autem cum ſua diſſolutione breuem, immanem, lubricam, ac barbaram. voluptas autẽ, vt docet *Ariſtoteles*, dupliciter mutationi obnoxia. Primo quando ipſa operatio cui ineſt voluptas deficit: non enim ſemper poteſt homo operari. Deinde quando obiecta mutantur, vtpote dum noua vetera euadunt, dum ſubiecto congrua, in eo ſtatu non ſemper permanẽt. Porro ciues, qui virtutibus incumbunt, ij incidente infortunio, libenter & fortiter illius perferunt malum, neque a ſe mutuo vlla animorum offenſione recedunt: quippe quibus ab vna virtute emolumentum & dulcedo abunde in quauis fortunæ infelicitate ſatiſfaciunt. contra ciues voluptuoſi & iraſcibiles, vt ſequuntur ſuis ſtudijs mutabiles conditiones obiectorum, quæ expetunt, ita voluptate, vindicta ac victoria priuati, ſecedunt & factiones ſuas illico diſſoluunt. & ob eandem cauſam, deficiente virtute in familia, eiuſdem iura, quibus maritus & vxor, famuli & Dominus deuinciuntur, breui temporis ſpacio violantur: a quibus culta virtus, eadem domeſtica iura reddit diuturniora. Affectionum ſenſitiuarum motus repræſentant ventorum ſpecies, in omnem partem facili opera aëris ſpirabiles: virtutum autem firmamenta terra ac cœlum ſuis ſoliditatibus inconcuſſis oſtendunt, & commendant.

Ariſt. lib. 10. Ethic. cap. 4.

9. Atque inter cauſas, quæ rebuſpublicis mutationes inferunt, nihil efficacius principum ipſorum in vtramque partem actionibus: Iudæorum, Græcorum, Romanorumque hiſtoriæ hoc manifeſtum faciunt: Neque opus earum monumenta hic recenſere. *Nam licet videre*, inquit *Cicero*, *ſi velis replicare memoriam temporum, qualeſcumque ſummi Ciuitatis viri fuerint, talem ciuitatem fuiſſe: quæcumque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in republica ſequuturam.* Hanc ob cauſam admonuere ſæpius principes viri ſapientes, eorum vitia ac virtutes, tanquam a capitibus, manare ad omnia reipublicæ membra: etenim vel ipſa vitia eorum perſonis nobilitari ac alijs inde ſuaderi pluribus videntur, quantumuis alioquin deformia: nec deerunt adulatores, vltra imitatores, qui eis tanquam virtutibus gnauiter applaudant. Hoc *Anglia*, Patria mea eſt experta, quæ ad quatuor ſibi ſuccedentium principum voluntates, etiam contra iuſiurandum publice ab aliquibus datũ, totidẽ vicibus religionem mutauit, ſimulque rerum ſtatus ciuilis, quatenus a religione dependebant, innouauit.

Cicer. lib. 3. de legib.

10. Prona eſt etiam ad mutationem ipſa peculiaris ratio gubernationis: nam cum moderata ſolum durent, vt dici ſolet, inde fit, quod imperium principum durius, quemadmodum, & laxior populi ſubiectio, mutationibus ſint valde obnoxia. Ex priori incidunt principes in odia ſubditorum, quandoque eorum coniurationibus expugnandi: ex poſteriori, ciues nimium inſoleſcunt, & audaces plus iuſto euadunt ad res nouas moliendas, & ad ciendas rebelliones. firmius itaque & diuturnius quod in medio conſiſtit. Multi inde vel ſuis præclaris factis veluti onerati ac eis nimium confiſi, ſubinde illiſmet oppreſſi, ſucubuere. hoc pacto *Miltiades*, Dux Athenienſis, qui in Perſas triumpharat, *Damnatus a populo Athenienſi*, vt ſcribit *Gellius*, *in vinculis publicis mortem obiit. Scipio* Africanus poſtquam Pœnos ſuis victorijs afflixerat, Romanumque imperium plurimum extenderat, in exilium pulſus ab ingratis ciuibus, adeptam gloriam amiſit. illud ipſum *Hannibali* pariter contigiſſe referunt hiſtoriæ. ante quæ tempora *M. Manlius*, qui Gallos a Capitolio depulerat, conuictus de regno occupando, vt narrat *Cornelius Nepos*, de ſaxo Tarpeio deiectus periit. Noſtro etiam æuo Dux *Albanus*, in Belgio ac Luſitania victorijs clarus, ſi non in carcere, ſaltem priuata perſona inglorius deceſſit.

Ariſt. lib. 5. pol. cap. 1 2. & ſequent.

Gell. lib 17. cap. 21.

Æmil. Prob in Miltiad.

Plutarch. in ſcip. & in hanibal.

Gell. ibid.

Et grauius ſummo culmine miſſa ruunt.

Cornel Gall Eleg. 1.

Ecquid tuti in hac vita a mutatione, a ruina! Apud nos Rex *Henricus* ſextus, Sanctus dubio procul princeps, finem dedit ſtemmatis Lancaſtriæ quod ad imperium, Eboracenſis familię Principibus, ex illius ſanctitate & mundi contemptu occaſionem ſumentibus ſibi coronam vendicandi. *Alios* inquit *Boëtius*, *in cladem meritam præcipitauit indigne aucta felicitas.*

Boet. lib. 4. cõſol proſ. 6

11. Nihil autem inter alia ad mutationes ciuiles inducendas efficacius, mutatione fidei ac religionis, ſiue in eis apud ciues tepore & oſcitantia permiſſis. Nam præterquam quod in republica inſignis eſt numerus eorum, qui religioni addicuntur, quorumque magna auctoritas in reliquos ciues eſſe ſolet, accedit porro religionis in alias virtutes ciuiles maxima quædam poteſtas, vti diximus: ex quibus neceſſario conſequens, religionem mutari non poſſe aut negligi, abſque graui mutatione ciuilis ſtatus.

12. Neque inter cauſas, quæ in ſe continent ciuitatum mutationes, minimæ ſunt vicinorum regnorum qualitates, & cum eis inita commercia. Inde notat *Ariſtoteles*, Inſulam *Coim* diutius formam certi regiminis tenuiſſe, quam reſpublica Lacedæmoniorum. Ex quo putabatur, vi-

Ariſt. lib. 2. pol.

guiſſe eo loci egregiam quandam rationem politiæ: cæterum vero expugnata, conſtitit, debiles extitiſſe ibi loci diſciplinas ciuiles, ac eo ſolum tam diu ſtetiſſe impetium, quo incolis cum externis rara eſſent negotia, quoque ratione ſitus inexpugnabilis appareret. Luculentum huius rei argumentum à religionibus Proteſtantum. Etenim natæ in Germania, ſeſe inſtar peſtis in vicinam Galliã illico tranſfudere: poſtmodum Galli ea corrupti, contagionem in Angliam inuexere: Mox Angli illud ipſum exitium ſeu ſcabiem, qua dolis, qua viribus, Scotis affricuere; tandem, & ſero, in diſtantem *Hiberniam* malum inde delatum fuit.

13. Per certos porro Gradus mutationes rerum publicarum fiunt, vno ſtatu in alium reciprocè exeunte. ſupra dictum, quatuor eſſe inter homines imperia: *Diuinum* nempe, *Rationale*, *Cõcupiſcibile*, & *Iraſcibile*. *A Diuino* non fit diſceſſus plerumque, niſi errore ciuium animos prius obtinente: qui etiam a ſuperbia vt fit, aut voluptate in eis oriatur: quæ defectus ſunt voluntatis humanæ, vtpote concupiſcibilis & Iraſcibilis. Errore itaque graſſante, primo in ciuitate exſurgunt rerum diuinarum irriſores, quorum ſtudia, religionem ac fidem populo reddere contemptibiles. ſequuntur deinde infiaciatores; tandem irrumpunt impugnatores, tam impijs factis quam ſcriptis in rem ſacram debacchantes. Protinus vero ac debilitatum fuerit inter ciues Imperium *Diuinum*, Rationale langueſcit, otiatur ac deliciari incipit: artes & ſcientiæ inde deſpiciuntur, ad voluptates maximæ exiſtunt ciuium progreſſiones. Cum autem inter eos voluptuarium imperium inualuerit, quod
Sap. 2. illimet, teſte Sapiente, qui coronant ſe roſis,
Auguſt. ſerm. poſtea cõſpirant ac dicunt; *Circumeamus iuſtum,*
256. de tẽp. *opprimamus eum*, vt notat *S. Auguſtinus*, tunc ad iraſcibiles mores ciues tranſeunt, ac illis efferati, tumultuantur. Tandem propter incommoda vitæ, ciues iam pertæſi imperii concupiſcibilis, ſeſe denuo recipiunt ad Imperium diuinum ac rationale, vnde quietem tandem inueniant.
Rom. 3. formas autem declinatiunum ab imperio diuino vſque ad barbariem, deſcribit Sanctus Apoſtolus, loquens de vitijs Gentilium. *Non eſt intelligens, non eſt requirens Deum.* Ecce primum impetum barbariei, deriuatum ab atheiſmo & impietate in Deum. mox ſubiungit: *Omnes declinauerunt, ſimul inutiles facti ſunt, non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.* ſcilicet diuina haud curantes, ita ſe voluptatibus deinceps tradidere, vt a bonis moribus prorſus abalienati, plane inutiles ſibi & alijs euaſerint. Demum concludit. *Sepulcrum eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant: venenum aſpidum ſub linguis eorum. quorum os maledictione & amaritudine plenũ eſt. contritio & infælicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt.* en iraſcibilis facultatis rabiem, maledicentia odijſque feruentem: quibus extrema barbaries, vt etiam notat *Seneca*, cõtinetur ac perficitur.

14. Cæterum vero duo præcipue rempublicam perturbant, mox euertunt: primum inæ-
Ariſt. lib. 8. pol. qualitas inter ciues, quod *Ariſtoteles* affirmat. Alterum inter eoſdem ſtudiorum contrarietas, loquimur autem de inæqualitate, non quacumque, ſed de ea, quæ æqualitati, parique cõditioni inter homines debitæ, opponitur. Hinc enim murmurationes, & inuidentiæ, demum hoſtilitates inter ciues gliſcunt & propagantur. Conuenit idcirco aliquando, quantum ad externos honores & emolumenta, Principem ſeruare æqualitatem, licet inter ſimilis ſortis ciues, virtutum ac meritorum reperiatur inæqualitas; vt aſſerta æqualitate, paci, concordiæ, & bono communi, quod præferendum etiam commeritis præmijs particularium ciuium, melius conſulatur. Ob quam cauſam paterfamilias, viſa vnius filij maioris natu probitate, nõ ſtatim quo ad veſtes & compellationes ponit diſcrimina, ne inde rixæ & inuidentiæ in familia oriantur, ſed potius in iſtis ſtatuit æqualitatem. Contrarietas ſtudiorum, vt pote concupiſcibilium, & iraſcibilium, niſi aliquid tertij acri imperio emineat vtriſque, prona de ſe eſt in alienationes animorum, & corporum diſſociationes. Hanc exiſtimarem Romano Imperio exitium attuliſſe. in quo ex vna parte, togatus Senatus paci ſtudebat, ambitum repellebat: ex altera, armati Imperatores, & militibus muniti, ſtrepitus quærebãt, per cædes ad abſolutum dominium, *Marte & Minerua* contraria molientibus, adſpirabant. Viſus *Plutarchus* hoc prudentiſſime ad- Plutarch. in Galba.
uertiſſe. *Cum cætera calamitates multa, tum ea, qua Romanis poſt Neronis obitum accidit teſtimonio eſt, nihil eſſe in imperio formidabilius poteſtate militari, qua indoctis vtitur abſurdiſque conſiliis. Itaque Demades Alexandro mortuo, ſimilem eſſe dicebat Macedonum exercitum excæcato Cyclopi, quippe qui illum intueretur multis moueri motibus perturbatis & prauis. At Romanorum Imperium ſi Demades inſpexiſſet, eiſdem affici agitarique malis comperiſſet, quibus Titanes ferunt in multas namque partes diſcerptum & vndique in ſeipſum incurrens, non tam ex eorum dominandi cupiditate, qui Imperatores appellarentur, quam diuitiarum ſtudio, & luxuria militum, qui Imperatores inuicem veluti clauos extruſerunt.*
Armato nullus Diuum pudor, improba virtus. Statius Ital. lib. 1.
Et pacis deſpectus honos, penituſque medullis
Sanguinis humani flagrat ſitis.

15. Rerum quoque ſtatus mutantur, quando a proprio genere actionis, quo reſpublica aliqua incepit ac creuit, fit deinceps in aliud demutatio, aut illius exiſtit declinatio. hoc modo imperia ratione ſtabilita, in rationem poſtea inualeſcente ignorantia, variantur: a voluptate conſtituta, mutationem ſubeunt, virtutis rigore præualente: ab ira efformata, ceſſante in exteros bello, priſtinum ſtatum relinquunt. Cicer. pro lege Manil.
Fuit hoc quondam, inquit *Cicero*, *proprium populi* Perſ. Satyr. de ſtatu
Romani, longe a domo bellare, & propugnaculis im- Reip.
perii Sociorum fortunas, non ſua tecta defendere. proinde hoc ſtudio externi belli contempto, Romanum Imperium inteſtinis motibus concuſſum interijt.

16. Ob hanc cauſam, qui imperium iraſcibile ſeu bellicoſum tenuere, ij exiſtimantes impoſſibilem fore apud ciues eam virtutem pacificam, quæ illos effectu ipſo commode ad pacem inter ſe inſtitueret, pacem cum literis, mutationis vitandæ cauſa, arcuerunt. Quod ad

literas animaduertere Romani, earum dulcedines, & ex eis abductiones animorum a ſtudijs tumultuoſis ac bellicis conſilijs, extitiſſe nociuas, vireſque Martias, quaſi inde marcidas factas, ab omni vigore ac rigore in mollitiem eliquaſſe. In cuius rei ac mutationis remedium Senatus Romæ haud ſemel Poëtas & Philoſophos vrbe expulere: veriti ne literæ Græcæ omnia ipſorum Quirinalia robora tandem debilitarent.

Sed virtus agitata domi, & ſocialibus armis
Perſius. Cat. de lit. Reip. *In freta Sicanie & Carthaginis exijt arces,*
Cæteraque imperia, & totum ſimul abſtulit orbem.
Deinde velut ſtudio victor qui ſolus Achæo
Languet, & immota ſecum virtute fatiſcit.
Sic itidem Romana manus contendere poſtquam
Deſtitit, & pacem longis frænauit habenis,
Ipſa domi leges & Graia inuenta retractans,
Omnia tunc bello terra quæſita, marique
Præmia conſilio & molli ratione gerebat.

Eamdem mutationem ſtatus ex literis & pace hodierna die veriti Turcæ, vtraſque ſua morum eruditate expellendas ac ciuibus interdicendas cenſuere.

17. At ſingulæ gubernationum ſpecies diſtinctas ac proprias habent veluti in ſuis viſceribus inſitas cauſas mutationum, adeoque terminorum, in quos progrediuntur. *Democratia* ex duobus præcipue mutationem ſubit: ſcilicet ex rerum copia, luxu, & inter ciues inæqualitate nimia. ex luxu euadit populus iners, ſuperbus, inuidus, rixoſus; vnde bono communi neglecto, partium ſtudia proferuntur. Quemadmodum vero in omni ſocietate, retinet vnitas inter ſocios, vim quandam conſeruandi ipſam ſocietatem, ac eiuſdem bonum, ita diſſipatio, vnitati contraria, maxime infeſta ſocietati & illius bono. proinde quod in populari ſtatu tumultuante vel nulla vel minima, inter alias omnes ſpecies ſtatuum perturbatorũ vnitas reperiatur: iam enim in eo totius corporis omnia membra ſunt diſſoluta ac a nullo ſuperiori contenta, ideo in huiuſmodi ſtatu mutatio, valde periculoſa; commotio autem exitioſa. Hinc partes in populari ſtatu ſeparatæ ac diſiunctæ a ſeinuicem, prius quam velint cedere alterutri propter ingentem vim æmulandi in ipſis, aliam formam plerumque ſtatuunt Regiminis: ac ferme ſemper de extremo ab ipſis ſtatu, ſcilicet de Monarchia ſtatuere ſolent. nã non habentes plures inter ſe quos diligant, propter tumultum popularẽ, de vno cogitant: præſertim ſi ille vtrimque indifferens ipſis viſus fuerit. quod ſi hunc vnum in ſuo cœtu reperire nequeunt, externum ſibi aliquem præficiendum curant. patet etiam plurimum popularis iſte ſtatus mutationibus, prouenientibus ab inuaſione externorum: cum enim raro ſint omnes animis coniunctis, tum facilius diſſipati, cedunt externorum armis.

Ariſt. lib. 5. pol. cap. 2.

18. Status autem *Ariſtocraticus*, quaſi in medio poſitus inter *Democraticum* & *Monarchicum*, mutatus & factionibus diuiſus in ſe, nihilo obſtante, complectitur maiorem vnitatem ad ſe præſeruandum quam *Democraticus*. nam eo tumultuante, reperitur ſaltem aliqua vnitas in populo, in aliqua ſæpius ſaltem parte Nobilium. Duobus autem malis plerumque turbatur & corrumpitur iſte ſtatus: videlicet Nobilium æmulatione, & inæqualitate, orta ex diuitijs, officijs, populi fauoribus; præſertim quando eidẽm inæqualitati non reſpondet inæqualitas virtutum, aut beneficiorum in Rempublicam ab illis collatorum. ſtatus *Ariſtocraticus* mutatione violatus plurimum reſoluitur in ſtatum popularem. ſtudent enim in eo Nobiles placere populo, & ægre perferunt ſibi aliquem vnum ex ſuis præponi. quod ſi aliquando reſoluatur in ſtatum monarchicum, id a populo potius prouenerit, quam ab ipſis Nobilibus.

Ariſt. 5. Pol. cap. 5.

19. Quod ad ſtatum monarchicum, ſi in eo per Monarcham, ex tyrannide fiat mutatio, nihilominus boni communis reſpectu, ſupereſt maxima vnitas, ſi comparatio fiat cum ſtatuum aliorum ſpeciebus: illa nempe, quæ populi ac Nobiliũ exiſtit: quod ſane haud parum alicuius reipublicæ ſtatũ monarchicum cõmendat, cuiusquippe mutatio aut diſſolutio, minus funeſtæ ciuibus, & eorum Bono publico. Monarchis vero duo pernicioſa: libido & tyrannis. ex libidine euadit monarcha ſuis contemptibilis; ex tyrannide odioſus. neque tyrannis in eo ſolum ponitur, quod iniuſte bona ciuium ab ipſo auferantur, ſed etiam vel maxime quando eorum honores violantur: vtpote ſi peſſimi ac fœdi iuuenes immerito ab ipſo collocarentur in apice ſummæ dignitatis: ſi eiſdem ſupremi magiſtratus ab eodem committerentur. hinc enim alij ipſis meliores & digniores, perdunt honores ſuos ac iniuſte ad eorum obſequia deijciuntur. Cumque inter bona externa præcipuo in loco habeatur honor, tum ob iniuriam Principis in eundem, vt notat *Ariſtoteles*, ſolent ſubditi maxime in inimicũ Principem commoueri. ac eodem iudice, iuxta naturæ ipſius decretum, honoris ſeu loci inæqualitas a Principe conſtituenda ex inæqualitate virtutis. *Monarchia* vero mutationibus grauiter afflicta, tranſire ſolet in ſtatum popularem: ſicut flos corruptus decidit in terram, vnde ortus.

Ariſt. 5. pol. cap. 9.

Ariſt. lib. 5 pol. cap 3.

20. Reſpublicæ porro, quæ hæreſi, quod ad Rationem ſtatus, innituntur, vt diuturnæ eſſe nequeunt, ita mutationibus inſtar cubilium leporum, identidem ſubijciuntur. quod enim hæreſis in vniuerſum ſtatuat cuncta ex cenſura priuati ſpiritus, ſacras literas interpretantis, ideo tam reſpectu ipſius credentis, quam & aliorum, multiplex omnino in horas inuenietur. quis enim, quod ad hæc diuina, animo ex ſe adeo confirmato, vt ſibi perpetuo conſtet? quis ſuo in eiuſdem particulari delectu ita fœlix, vt aliorum iudicijs ſemper arrideat? aut quis tam elatus, vt aliorum aduerſantia iudicia contemnat? proinde vacillans ac pugnax ſenſus, vt hereſi identidem mutationem adferunt, eodem modo etiam reipublicæ. *Clemens Alexandrinus* de hæreticis diſſerens, ait: *Seſe inuicem deſpiciunt & irridunt. & accidit, vt eadem intelligentia ab aliis, quidem ſit in maximo honore, ab aliis vero damnetur amentiæ.* Contra rerum publicarum ſtatus imbuti fide catholica, ac ab ea directi, inde maiori ſtabilitate

Clem. Alex lib. 7. ſtrom

bilitate contra innouationes & mutationes confirmantur, vt enim talis fides, quæ ſtatus ciuilis fundamentum, eſt maxime credibilis, ita cum ſumma eccleſiæ authoritate eiuſdem credebilitas, muniatur, melius præualet contra internam diffidentiam, iuxta ac externam repugnantiam. ob quam cauſam huiuſmodi ſtatus per hæreſim haud mutantur aut euertuntur, niſi ſubditi prius diſciplinæ & virtutum pertæſi ad libertatem carnis ac ſpiritus anhelauerint, quo tam corporum voluptatibus, quam animorum elationibus ſibijpſis intemperantiſſime gratificentur. Verum quod vitium in vniuerſum ſit ſui iuxta ac aliorum deſtructiuum, eodem modo & hæreſis. equidem haud nunc miror, fortunam dici ac inueniri volubilem, poſtquam vno pede ſuper ſummum rotæ verticem lubrica conſtiterit. Quocirca contra prudentem æſtimationem ab eo nihil animi ſententia ſuſcipietur, qui hæreſim, ſimulque Rempublicam ab ea inſtructam, continuo fore mutabiles definierit.

21. Denique quod Rerumpublicarum ſtatus non excedunt mortalium & humanarum rerũ notiones, quid miri ſi vi etiam ſua ad mutationes & exitia, non ſolum externa vi, rapti relabuntur? *Cecilius* apud *Gellium*, *Fauorinum* adloquutus, ita diſſeruit. *Non enim profecto ignoras legum opportunitates, ac pro vtilitatum præſentium rationibus, proque vitiorum quibus medendum eſt feruoribus, mutari atque flecti, neque vno ſtatu conſiſtere: quin vt facies cæli & maris, ita rerum ac fortuna tempeſtatibus varientur.* Hæc ipſa diſſimilitudo rerum pullulat ex qualitate eorum, quæ ab homine deſiderãtur. in quibus duo cõſpicua: ſcilicet inimica contrarietas, & ad ſatiandum hominis cupiditatem infirmitas. ex priori, ſi quę inciderint bona, poſtea malis appellentibus nobis eripiuntur. ex poſteriori, quod etiamnum placet, non placebit ſemper, & acuit potius ad vlterius expetendum, quam ſuo explet. hinc ſucceſſus contrariorum, hinc curſus ad alia, ſiue reipſa meliora, ſiue peiora. Nemo ſane vel ingenium animæ ſuæ ſequutus, amans fuerit iſtius viciſſitudinis, iſtius incertitudinis, quibus timor & ſpes dominantur. Omnes interim noſtri ſoles noctem, omnes flores noſtri hiemem, omnes noſtræ æſtates, ornamenta omnia, funus præſtolantur autumni. quod ſi cupiamus firmæ pacis exemplar intueri, linquamus terrena, luſtremus cœlum.

Gel. lib. 10. cap. 1.

——————*aſtrigetis*,
Bellum diſcors exulat oris.

Boet. lib. 4. Met. 6.

Proinde vt conſtantiam ſibi quiſpiam appetat, & firmum ſui ſtatum, eſt quod ad ea bona contendat, quæ adamantina, quæ ſuperna, quæ æterna, quæ nunquam conficienda: nec in alijs fluxis, ſiue admiratione, ſiue amore multum occupetur. Benedictus Deus, qui hac a nobis agnita rerũ mobilitate, nos ad ſe vocat, inuitat ad felicitatis centrum immobile, ſatietatis ſine termino terminum. Regia poteſtas, ſine dubio, dignitas inſignis. verũ ſi eam vitia comitentur, etiam eo gradu Regẽ turpiorem reddent, quoto ipſe a plebe dignitate ſecernitur. Vnde *Catullus* inquit *Boetius*, *licet in curuli Nonium ſedentem, ſtrumam appellat. videſne quantum dedecus malis adiiciant dignitates?* & ſicut dignitates ne[illegible] quodammodo illuſtrant, & exaggerant, ita eadem nequitia, dignitates in odia aut contemptum cogit. *Verum non impune*: dicit *Boetius*; *reddunt namque improbi parem dignitatibus vicem, quas contagione commaculant.* quarum rerum cum ita, Reipublicæ ſtatus, ſicut olim Romæ, ita modo mutationi obnoxius; non quidem vitio ſtatus, ſed Regum. qui quidem ſtatus firmius ſtabilitur Regum virtute, quam ſummæ poteſtatis ab ipſis arrogatione.

Boet. lib. 3. proſ. 4.

22. Atque in vniuerſum hæc dixiſſe de cauſis mutationum rerumpublicarum ſufficere videatur. Supereſt tamen vt ad quaſdam ex illis adhuc particularius tractãdas accedamus. In quibus enarrandis oſtendemus, quænam [illegible] Ciuilitati maxime contraria ac congruẽtia Barbariæ. nomine vero barbariei non id intelligimus quod Græci primitus ac Romani ea voce ſignificare voluerunt; nempe peregrinum quid ſeu exoticum, ſed quod ijdem quoque poſtea eadem expreſſere, nempe alienum a præſidijs & ornamentis ciuilitatis, ſeu quod incultum & aſperum in vita politica. Vnde, ſicut Ciuilitas ex omnibus prorſus virtutibus, tã intellectualibus quam moralibus conficitur, ita barbaries ex vniuerſis eis, vitijs exſurgit, quæ illis virtutibus opponuntur. *Multos Græcorum, ait Plutarchus, eſſe malos, & de Barbaris, laude dignos, vt Indos, et Armenianos, itemque Romanos, & Carthaginenſes conſtat, quorum in magna ſunt admiratione reſpublica.*

Plut. lib. de Alex. Strab. lib.

CAPITEL. II.

Atheiſmus, diuinorum ignoratio, ſeu de eis dubia, vacillanteſque ſententia, plurimum conferunt ad Barbariem.

NEmini dubium, quin ciuilitati morum iam conſtitutæ, ſicut & reliquis virtutibus alia vitia, ita barbaries inſidias ſtruat, ac in illius perniciem aliquid artificij perpetuo machinetur. Hoc ad Philoſophiæ ſententiam egregie ſua fictione expreſſit Poeta *Heſiodus*. Refert itaque *Prometheum*, hominum animis inſerto igne, quem ex cœleſti fornace abſtulerat, eius vi docuiſſe illos artes, iuxta ac vitæ excellentem inſtitutionem, exactæ rationi & ſummæ induſtriæ reſpondentem. *Iupiter* autem, cum aliis prophanis Diis, huic noſtri generis fęlicitati inuidens, barbaricam quandam *Pandoram*, *Vulcani* ſeu ardoris opificinã excitauit, in quam omnes Dii ſua dona, plane mortalibus peſtifera congererent, quibus opulenta & armata iam facta, vitam ciuilẽ inter homines cœptam expugnaret. proinde in hunc finem *Mercurius* eã quod ad fraudulentiã adornauit, *Venus* modos libidinoſi veſtitus, *Mars* furores, *Pluto* auaritiam, *Vulcanus* luxuriæ æſtus eidem inſpirarunt. Quibus vitiis cũ homines tẽtaſſet ac ſuperaſſet, in illis ignem acceptæ doctrinæ ac ciuilis vitæ penitus oppreſſit. In hunc ritum nos, noſtra ſumma cum fælicitate a Chriſto Domino, vero *Prometheo*, qui venit ignem mittere in terram, ad ciuiles mores perducti, paſſim culpa noſtra incidimus

Heſ. Theog.

Luc. 12.

cidimus in *Pandoram*, Dæmonum ſeu Deorum odiis & artibus in noſtram perniciem inſtructá, quæ partim falſis opinionibus, partim voluptatibus, partim iræ funeſtare in nobis ſatagit non ſolum ingentes fructus conſequutæ modo ciuilitatis, verum & ipſa ſemina ac tantorum bonorum fundamenta violare. eſt itaque *Pandora* in hunc finem athea, eſt *Pandora* libidinoſa, eſt *Pandora* furioſa, eſt *Pandora* verſuta, eſt *Pandora* hæretica: atque iſtis ſuis viribus in nus diuerſimode, iam ciuiles factos inuadit. Ac quidem noſtris ſceleribus libratis, æquum videbitur, permittat Deus *Pandoram* hanc adeo immaniter in nos graſſari. ſi abuſi donis ipſius, quam ob rem non ſumus eiſdem depriuandi, atque *Pandoræ* cuiuſdam truculentiæ, quandoquidem id velimus, merito committendi?

2\. Præter illum ingenij rigorem, quibuſdam populis, qua cœli & indolis ratione inditum, qua brutis ipſorum moribus comparatū, vnde mutuo efferari ſolent, alium eis inijciunt atheiſmus, deque diuinis apud eos perplexæ hæſitanteſque opiniones. Quo ad hæc recenſet *Plato* tres errores in hominum iudicia quandoque incidiſſe. primus eorum, qui Deum omnino inficiari. alter eorum qui eius prouidentiam e medio ſuſtulere: poſtremus eorum, qui hominum criminibus Deum offenſum quidem exiſtimarunt, ſed facilem ad indulgendum duxere, ſi modo vel ceremoniola aliqua acceſſerit:

Plato. dial. 10.

Ah, nimium faciles, qui triſtia crimina cædis
Fluminea tolli poſſe putatis aqua!

Ouid. 2. Faſtor.

Inter quos errores hoc diſcriminis idem aſſignauit: quod, vt ipſe dicit, plurimos nouerit, qui duos poſteriores admiſerint, ac in eis plane cōſenuerint: priorem vero, non niſi feruente Iuuenili calore, a quopiam ferme ſuſceptum intellexerit. *Profecto nullus eorum ab adoleſcentia vſque ad ſenectutem in hac opinione, quod Dii non ſint, perſeuerauit.* Ex quo cōijcere licet, quā agnatus ſit, quamque intime humanæ naturæ infixus ſēſus aliquis Diuinitatis. Quod autē barbaries, quæ in facultate iraſcibili perficitur, ortum ducat ab errore aut defectu cognitionis in ipſa ratione, mirum haud fuerit, ſi homines, crudeles, intractabiles ac immanes reddantur, modo Dei cognitione, quæ inter cognitiones præcipua cū genere ſuo, tum ad agendū efficacia, deſtituantur.

Plato. Sop.

Omnis at in magnos culpa Deos ſcelus eſt.

Ouid. lib. 1. de Pont.

Ac inter cæteros mortales, qui iſtius pietatis ac Theologiæ maxime indigentes exiſtunt, Boreales ſunt, & quotquot moribus ab ingenio aſperiores. quarū notiones ſimul ac excuſſerint, proni de reliquo excurrēt per neglectum rationis, cuius vim haud percipiūt, per humanæ auctoritatis grauitatem, quam contemnunt, ad natiuā ſuam barbariem atque ſolutam truculentiam.

3\. Atheiſmus iſte filia, parenſque barbariei. filia quod effectus vitiorū eā in vita proferentiū: parens, quod ea vitia inducat in mores ciuiū, quæ in barbariē deſinunt. Mortales, dictāte dei cognitione, & in eū fide in ipſis ſententiā ferēte, cruciatus ſentiunt animorū, poſteaquā multifariam deliquerint. proinde in has informationes, qua ſuſpicionibus, qua argumentis, qua ſententiis, qua creditis depugnant, quo immunes tandem redditi ab eiuſmodi tormentis exedentis conſcientiæ, de reliquo libere ac iucunde ſine omni ſenſu doloris pereant, dum in voluptatū cœnoſas voragines ſeſe ſponte præcipitant. Hinc finxere veteres, cœleſtem virginem *Aſtræam*, hominum ſceleribus fugatam, terras deſeruiſſe, ad ſtellas ſubinde euectam: quod nempe turpes mores diuinorum intelligentiam hominibus excutiant, inter eos, in terram & orcum pronos, ac ipſum cœlum, diuortium quoddam conſtituant. Heſiod. Theog.

Neglecta terras fugit, & mores feros
Hominum, cruenta cæde pollutas manus
Aſtrea virgo, ſyderum magnum decus.

Senec. Agā.

Barbaries omnis quod ad mores graſſatoria, inſidioſa, ac ſanguinolenta, eadem impia prorſus & a numine auerſa. Cum enim duo ſint ductores humanæ vitæ, amor ſcilicet, & timor, ſi modo hi affectus ad Deum non peruenerint, quid ſupereſt, niſi vt atheiſmus illos ad alia deducēs, omnibus vitijs in ciuibus ſoboleſcat? *Neſcio Deum, & Iſrael non dimittam.* En quomodo atheiſmus immites in homines ſpiritus euibret! *Viſcera impiorum crudelia.* Exodi. 5. Prouerb. 12.

Quis mihi regnator cœli, quis conditor orbis!
Quis Deus, aut quæ iam merito metuenda poteſtas?

Hac vero neglecta ſubiectione, ſequitur,

Ibo per impuros ferueute libidine luxus,
Inceſtabo thoros, ſacrum calcabo pudorem,
Inficiabor habens aliquid ſine teſte propinqui
Depoſitum, tenues auidus ſpoliabo clientes,
Longæuam perimam magico cantamine Matrem.

At in hac barbarie, dū Atheiſmus voluptatē ſpectat, fugientem tamen, veluti vmbrā *Narciſſi* ſequitur: atque ſub ſpecie in ea voluptatis, omnia demū genus triſtitiæ, quouis ſerpentino aculeo dirius, conplicatum & abſtruſum, etiam in ſuis illecebris, inuenerit.

4 Illa porro neceſſitudine cum Deo, quā inter ipſū & hominē decernit religio, athei deſtituuntur: ex quo neceſſe fuerit, in eodē alias quibuſcū agunt, plurimū exaſperari. ſuperius declaratur, quāta vim habeat religio ad leniendū omnem rigorē in parte iraſcibili: proinde qui religionē negligunt, eodē fouent in ſeipſis naturæ rudem quēdā horrorē. enimuero quos cœleſtiū meditationes, & erga diuina animi corporiſque ſubmiſſiones nō emolliunt, illi ægre humanis diſciplinis ad teneritudinē, ad beneuolentiā inſtituētur. Natura, dubio procul, quæ hominis formā in cœlū erectam eſſe voluit, ad hoc id præſtitit, Cicer. lib 2. vt ipſe agnitione & cultu cœleſtiū molleſceret, ac de Nat. Deor. vt religioſa lenitudine in ipſū inducta, inde paratior euaderet ad excipiendū ciuilē illā in conuictu dulcedinē & facilitatē. Quocirca quod atheus omnē ſuā cogitationē a diuinis auertat, humanas ideo, imo brutas voluptates ardētius quā par eſt proſequitur, vitæ inde turbis & procellis ſeipſū penitus committit: & propterea quodāmodo tranſit in qualitates earū rerū, quas appetit; & ſic ad earundē ingenia aut mollis diffluit, aut irato quodam ritu perturbatur. vt enim nautæ perpetuo adſpectu turbidi maris, animis eſſent nimium ferocibus, ni huic in eis malo cœleſtium cognitio feroces in ipſis ſpiritus compeſceret; ita qui ſine omni officio reuerentiæ & notiouis erga Deum inter homi-

nes verſantur, ij rebus humanis iactati, in ſe mutuo efferuntur, & incredibili immanitate ciuilis vitæ ſuauitates expugnant: ad exempla prorſus crudelium vrſorum, qui ſaturi, mellis ſauos ſuis vnguibus fœde dilacerant. Et ſi atheis quid voti ipſorum contra inciderit, carebunt prorſus illa quietudine & dulcedine patientiæ, quibus pij in medijs afflictionibus recreantur. Dempta quidem cognitione & agnitione Dei, duo ſuperſunt, a quibus putaret quis omnes rerum euentus pendere; ſcelicet fortuna & fatum: quorum quidem intuitu vel atheus, ærumnis vexatus, vtcumque animū refocillare poterit. dicet idcirco, quorſum quæremonia inſurgerem in fortunæ cœcitatem & ſurditatem? num preces meas & lamentationes curabit aut exaudiet illa Domina a ratione alieniſſima? quod ſi fatum inexorabile me afflixerit, minime iuuabit mœrendo & lacrymis eius ferrum aut adamātem lenire. Cæterum pius & Dei prouidentiæ conſcius, iſtis fortius quid & ſuauius habet, vnde in quauis afflictione etiam iucundetur & immobilis conſiſtat: dum nempe conſiderat, Dei voluntate & manu effici illa mala omnia, quæ alioquin deplorāda, & quibus ille torquetur. feciſſe Deum nouit id, quod maxime ſūmam ſapientiam & bonitatem decet: proinde eodē ſic roſæ flagrantia delectatur, vt vix ſentiat adiunctæ ſpinæ punctiunem. huc dulcedinis firmamento deſtituuntur athei, interea loci cum ſua fortuna, & fato luctaturi. Affulget porro ſpes, quandoque hac ipſa prouidentia in Dei manu, infelicitatem fore depellendam; cuius exſpectatio animum impij nunquam ſubibit. Pij ſunt, qui hanc a *Boetio* ſuaſam ſententiam amplectuntur: *Nec mirum, ſi quid ordinis ignorata ratione, temerarium, cōfuſumque credatur. ſed tu quamuis cauſā tanta diſpoſitionis ignores, tamē quoniā bonus mundū rector tēperat, recte fieri ne dubites.* Boet. lib. 4. conſ. Pros. 5

5. Cæterum ſi Magiſtratus ipſe inter reliquos ciues huiuſmodi atheiſmo obcœcatus fuerit, ſi diuina ipſe ignorauerit, ſi neglexerit, nihil illo in ciuitate libidinoſius, efferatius nihil: quandoquidem in eo tam vis concupiſcibilis, quam iraſcibilis, ſicut varia in promptu obiecta parata habēt, ita nullo numine ipſum coërcente, immanius curſum libidinis ac furoris ſui conficiet.

Vnde obſecro, idoneus princeps ad ciuilitatem inducendam ac ſeruandam inter ſuos, ſi non a Religione ab ipſo imprimis culta, ab opinione confirmata diuinæ prouidentiæ, ab eo ſuſcepta, ac profeſſa, illi tanta licentia delinquendi continuo arridente, ad malum inuitante, tantaque rerum copia vndique lenocinante? quem ſi vectigales ſacrorum incurium ac contemptorem ſemel deprehenderint, illico ad eius imitationem, propriæque voluptatis imperium, ſe omni prorſus ſenſu ciuinitatis pariter ſpoliabunt.

Vbi nunc pudoris
Ac honeſti facies? Euripid. in Iphigin.
Quid valent aut poſſunt
Quando impietas tyrannidem
Occupat, virtus autem poſt
Terga recluſa, negligitur,
Cum licentia legibus dominatur?

Quod ſi diræ leges, Dei cognitione ſemel abdicata, prauis ciuium moribus interim vtcūque obſtiterint, ſaltem vbi ſua luce & hominum oculis leges illæ non vtuntur, nihil facient, in ſecreto clauſæ, contra barbariem irrumpentis atheiſmi. ſi porro atheiſmus naturæ vim in hiquibus expugnauerit, ſenſum numinis eis adimendo, quid mirum, ſi etiam leges ipſas, iuxta ac ad eas ferendas datam hominibus diuinius poteſtatem, demum profligauerit?

6. Ad atheiſmum plurimum etiam conducit diuerſarum Religionum a Magiſtratu ſuſceptum patrocinium: hinc enim venit, ciues fore perpetuo dubitabundos de omnium veritatibus, ac eo pacto ſingularum regulis & obligationibus abſolutos. Vident enim impune in republica graſſari inter pugnantes religiones, contradicendi ac conuiciandi hoſtilitates, perinde ac ſi indifferens, hanc aut aduerſariam deligere. Saltem fieri non poterit, quin Zelus in hanc aut alteram multum eo debilitetur. quemadmodum enim illius principis apud ciues dignitas diminueretur, in quem publice opprobria iacerentur, nullo reperto qui reprehenderet, vel puniret tale quid facientes; ita euenire nequit, quin de religione vera ſemel a ciuibus ſuſcepta æſtimatio eleuetur, ſi ipſo principe, in quo fons ſapientiæ ſpectabilis, approbante, vituperia in eam paſſim dicantur: ſi cum notis abſurditatis ac falſitatis libere ac populariter traducatur. quamprimum idcirco, ciues inter oppoſitas religiones animis fluctuauerint, nulla religio deinceps magnum aliquod imperium in eos exercebit: potius, illis ſtudium aderit, certas voluptates incertis religionum dogmatibus vitæ actione anteferre. Nulla ſane ſpecies tyrannidis ea immanior, qua principum aliqui barbarice contendunt ſubditos diſſipare in multiplices ſectas religionum. Hoc enim pacto omnis religionis, ac vniuerſarum notionum de diuinis neruos exſcindunt, ſuis ſenſum huiuſmodi diuinarum informationum penitus adimunt, illos interea committendo atheiſmo, & cunctis vitijs maliſque, ex eodem copioſe prouenientibus violandos. olim Philoſophia paſſa Sen. in ludo diſpendium, quod propter opinionum pugnas ac diſſentiones vulgus iudicauerit, nihil eſſe adeò abſurdum, quod non ab aliquo Philoſopho adſtrueretur: neu magis, rei veritate quam horologia, inter ſe conuenire Philoſophos. Idem prorſus futurum quod ad diuinā fidem, ſi eccleſia inſtruatur in ciuitatibus, non tam vt portus quieſcentium in diuinorum agnitione, non tam vt deliciantium apum alueariu m, quam vt paleſtra digladiantium, ſtantium, cadentiumque theatrum. Cuius vero animum ac cor, Dei definita cognitio non emollierit, non purgauerit, ille in conciues horridus prorſus erit, omnique iniuſtitia pleniſſimus. Vis concupiſcendi in eodem tota, ſummo impetu ad fæces deliciarum deferetur, vbi non adeſt Dei intelligentia, quæ eam cohibeat. facultas iraſcendi in rabiem exaſperabitur, ſi diuina fides rigorē & omne quod in ea ſcabrū, illi haud detraxerit. neceſſitatē proinde ciuilē, ad agnoſcendū vnū Deum adſtruere

videtur

videtur neceſſitas naturalis primi mobilis in cœlo, aliorum orbium reſpectu. ſi enim tale primum mobile non exiſteret, tunc motu raptus ſubiecti orbes in vſus animantum & elementorum haud cierentur: dies & noctes, æſtates & hyemes, ad eorum incolumitates, minime reperirentur. pari modo Deo ab hominibus ignorato, aut neglecto, nihil ciuilis negocij ad commune bonum placide progrederetur: ſed potius quod a ratione, ab amore honeſto, ac timore deſtituti ciues, ex priuatis libidinibus ſolum cuncta ſeditioſe, confuſe ac truculenter peragerentur. Turba hæc Atheorum, olim in gigantes, ſeu Titanes excreuit: in filiabus itidem Dei, prodigioſa luxuria infamibus, vires
Virg. Æn. 6 oſtendit, vt animaduertit *Euſebius Cæſarienſis.*
Euſ. lib 4. Ecquã maieſtatem in terris venerabũtur illi, qui
præpar. c. 4. omnem in cœlo deſpectui habent? Iſtius ingenij *Mezentius* Virgilianus, præter telum & dexteram ſuam, nullum numen pugnando agnoſcens:

Vir. Æn. 10 *Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro*
Nunc adſint.

7 Imo exiſtimo, ipſis Principibus nihil incommodius, quam in animos ciuium admiſſus atheiſmus. hoc prudenter admodum adnotauit
Trai. ep ad nit *Traianus* Imp. *Nunquam, ait, Reges ſecuri viuent,*
ſen Guru. *ſi Dii non honorentur, nec templa ſeruantur.* ſi enim
12 diſc. ſummus cultus principi merito deferendus a ſubditis, quod in illo eluceat Dei imago, profecto Deum inficiati, nihili facient hanc ipſius imaginem in Principe. Quod etiam ingenio humanis moleſtum, obedire, honores cum ſubmiſſione ſui, alijs impertiri, ſi non adeſſet certa Numinis ſententia, eiuſmodi officia faciliter a ciue omitterentur, neque obſtaculum appareret, quo minus vnuſquiſque priuatorum ad imperium per fas, nefaſque contenderet.

Ouid. ſent. *Expedit eſſe Deos, & vt expedit, eſſe putemus.*
Dentur in antiquos thura merumque focos.
Nec ſecura quies illos, ſimiliſque ſopori
Detinet: innocui viuite, Numen adeſt.

Antiquitus obſeruatum, teſte *Heſiodo*, Reges atheos, ſeſe bellis mutuo contriuiſſe, Deo in ipſis
Heſio. Dies vindicante hanc ſui ignorationem.
& oper. Ἀλλήλους τρίβουσι θεῶν ὄπα οὐκ ἀλέγοντες

8 Atque inter alia incõmoda in vita ciuili ex atheiſmo, haud paruum, quod iuſiurandi ſacramento ac religioni detrahat atheiſmus. Naturæ vel inſtinctu nouere homines, lites alioquin vi legis interminabiles, iuramento finite, ſimulque promiſſa quæ aliunde ſtabiliri nequeunt, eodem iuramento inconcuſſa ac fir-
Heb. 6. ma exhibere, quod Apoſtolus *Paulus* adnotauit. vnde factum, iuramenti violationem, quod ipſi Deo iniuriam inferat, ac Deum cum dedecore falſi teſtem reddit, fuiſſe apud omnes gentes habitam dedecoroſam: maxime ſi in Principe viro reperta fuerit: ſimulque obſeruatum, Deum varijs inflictis cladibus huiuſmodi periuros in ſuis perſonis ac in poſteritate, confeciſſe. Cæterum qui athei fuerint
Heſ. Theog ij nihili facient peierare cum vituperio in i-
& dies & pſum Deum, ac in alios ſumma iniuſtitia. vnde
ope. ſenſu religionis hac in re exacto, omnis conſtantia & honeſtas exulabunt, & extrema barbaries vniuerſa iura obtinebit.

9 Ad hoc genus impietatis, ſpectantis ad barbariem, reducitur illud quorumdam Principum inſtitutum, qui vt in reliquis voluntatem propriam ſibi conſtituunt Regulam ad gubernandum, ita in rebus Religionis ſequi omnino ſtatuunt voluntates populi: ad quod duo illos mouent. Primum ponitur in magnis laboribus, ſimulac periculis, quibus obnoxia eſſe poterit Regia incolumitas, ſi contra ingenium ſubditorum Rex aliquis mutare vellet religionem, plene iam imbibitam a populo. Cum enim ſenſu religionis nihil homini charius, tum nihil moleſtius fert quam eam, quem ſemel amplexatus, ei eripi, aut aduerſariam ſectam ante oculos ipſius impune permitti. Ex qua offenſione idem populus feruens valde in ſeditiones, principi aliter decernenti malum creare poterit. Alterum cernitur in vtilitatibus, quibus gaudeat Princeps, qui in hoc negocio Religionis, populo gratificatur. Hinc enim a populo Princeps pius habebitur, iuxta ac pronus fuerit idem populus in omne officium donationis, cenſus, & huiuſmodi expenſarum, quibus principis ærarium locuples euadat. ſtrategema hoc politicum exercuit quondam *Elizabetha* in Anglia Regina, poſtquam perſpexiſſet, populum ſuum prorſus plenum Caluiniſmo, Diuina admiſiſſe. De qua re cum ſermo aliquando incidiſſet inter *Baronem Buchurſtia*, Reginæ a conſilijs, & Nobilem Catholicũ, a quo ego hoc audiui: diſerte adfirmauit ille Baro, Reginam cum conſiliarijs ſuis, quod ad religionem, reſpicere præcipue ad populi præſentes mores & inclinationes: adeo vt inquit, ſi populus Anglicanus, quod ad maiorem partem hodierna die pronus eſſet in religionem Romanam, nos facile cum Regina in religionem Romanam pariter concederemus.

10 Verum in hunc modum de religione decernere, ſapit omnino impietatem & atheiſmum. *Infidelis autem eſt*, ait *Clemens Alexandri-* Clem. Alex
nus, cui voluntarium placet falſum. Non e- l. 2. ſtrom.
nim quod vult populus, ſed quod Deus per Eccleſiam definiuit, ſi religionem ſpectemus, id demum in more ac ritu ponendum. Neque ſimpliciter populo committendum imperium fidei ac religionis, inde ſolum, quod ex eo plurima commoda ab eodem populo Principi accreſcant: ſic enim etiam magia eidem permittenda ad eiuſmodi finem, ac ne labor cum periculo ex reformatione in ſtatum Principis ingruat. Certe ſi quis ingenium Populi Proteſtantici in Anglia, aut alibi expendat, is facile deprehendet, inde Religionũ normam a Principe minime requirendam. Populus quidem, quem vt ſæpius audiui, Auus meus, vir ſatis verſatus in rebus ciuilibus, appellare ſolebat *Pecora Campi*, vt acumine parum valet ad iudicandum in rebus diuinis, ita in carnis libertatem inclinatus, libenter ea dogmata audit ac mordicus tenet, quæ eiuſmodi libertati applaudunt. ob quam cauſam iam Miniſtri Caluiniſtici in Anglia populo omnino grati, quod eis lubentia prædicantes proferunt. inde

enim audiunt, a plebe promiſcue legenda & diſcutienda Biblia, vnumquemque priuato ſpiritu arbitrantem, iudicem eſſe controuerſiarum fidei : nihil peccati eos poſſe e ſtatu iuſtitiæ & ſanctitatis per ſolam fidem adſequutæ dimouere. cæremonias religionis cum ſuperſtitione ablegandas, præſcripta ieiunia ſpiritus dignitate condemnanda, duram carnis tractationem reijciendam, laborioſa opera virtutum, vtpote totius Decalogi violatione conſtantia, homines cis inſiſtentes coinquinare. quibus ineſcatus miſer populus, ac ſi eſſent Miniſtrorum prædæ, ſuis miniſtris inhærent, ac noſtris omni impetu quo poſſunt, refragantur. Populi autem mores erga ſuum Principem plurimum dependent a moribus ipſius Principis. Hoc manifeſtum ſatis dedit nuper defuncti Regis *Iacobi* in Anglia modus viuendi. cum enim plerumque eſſet in receſſu, priuata ſua ſtudia & ludos indies perſequutus, tum inde populus anſam arripiuit ſuperbiendi & audendi : adeo vt, qui tempore *Elizabetha*, minime præſentibus animis vel mutire de coronæ iuribus, de Regio in regimine conſilio, de eiſdem ſuperſtite *Iacobo*, libere obloquuti : creſcente præſertim illa vulgari fæce Caluiniſtarum. De quo Rege duo veriſſime pronunciare poſſumus. primum, nullum Chriſtianorum Regum in noſtra inſula tantundem auctoritatis in Rempublicam ſibi arrogaſſe : alterum, ipſo effectu eorum neminem adeo parum obtinuiſſe vel exercuiſſe. ſaxit Deus, ne paternus error immunitæ Maieſtatis, ſit filio *Carolo* nociuus. Proinde Princeps Chriſtianus non debet regi a populo quod ad fidem ac Religionem, ſed a Deo & Eccleſia Catholica: ideoque ſi populus vanis commentis illectus, in eis errauerit, principis fuerit, Eccleſiæ modum præſcribenti operam impendere, quo populus ereptus faucibus illorum Miniſtrorum ſeu crudelium beſtiarum, luci fidei orthodoxæ incolumis reſtituatur. Ac quod ad *Angliam*, *Scotiam* & *Hiberniam* attinet, res ſane non fuiſſet valde operoſa aut periculoſa, ſi placuiſſet Reginæ *Elizabetha*, aut etiã Regi *Iacobo*, Catholicis libertatem ſuæ Religionis Catholicæ concedere : nam cum eis locis flos ipſe nobilitatis, ac præcipua ingenia addicta ſint fidei Catholicæ, facile fuiſſet, corũ exẽplis & dignitatibus conceſſis, paulatim populũ auocare a ſua ſecta Calviniſtica, & melius inſtructos tranſferre ad obedientiam matris Eccleſię. enimuero neu aliud obſtitit, quam in illis Principibus profeſſum publice odium in fidem Catholicam, quicquid alias coniecturæ ex iuramentis ſolemniter præſtitis, in contrariam ſententiam aliqui extulerint. Ac vtinam etiamnum populo in illis Regnis de religione diſponente, domi, in Parlamento, & foras, Regia auctoritas, tanto rerum pondere valeret, tantoque ſplendore æſtimationis fulgeret, quantis inclaruere olim noſtri Reges, dum fidem Catholicam profiterentur.

VVitacca lib. 2. & 3. de peccat. Origin.

11 Quod autem ſpectat ad rerum humanarũ ignorationem, ea multis nominibus barbarica. Optime aduertit *Plato*, Iuuenes & indoctos, propenſos eſſe in barbariem. Iuuenes quidẽ, quod animi affectionibus æſtuantes, ad agendum nõ niſi impetu quodam nimio efferueſcant, quod haud libratis rationibus, ſubitaneis conſilijs dirigantur. proinde iuuenes extitere, qui *Roboamo* conſilium dedere exercendi tyrannidẽ in populum : carent enim cognitione, quæ in virtutũ pulcherrimas formas exacte intenderet. literarum porro exortes nationes, ſemper etiam moribus horridæ extitere ; quales olim Scythæ, Gothi, Longobardi, ac modo Turcæ. Vlterius qui literis deſtituuntur, ij ſic comparati, vt aliorũ vafricie in fraudes ac errores facile compellantur; maxime vt ab hæreticis decipiantur ijdem aptiſſimi. Quo enim tempore Arabes a *Mahometo* pellecti fuere in ipſius ſectam, omnium ferme rerum ignorantia laborabant, vt ſcribit *Leunclauius* cum aliis. quando pariter Græci errores ſuos in animum primum induxere, nihil ferme luminis literarii retinebant. *Luthero*, atque *Caluino* inuadentibus in Dei Eccleſiam, præter artem dicendi, rara extabant aliarũ ſcientiarũ in ſcholis orthodoxorum accuratoria exercitia. Ac quod ſpectat ad hæreſum repulſam, nihil inter ſcientias tã efficax, vt *Metaphyſica*, ſeu doctrina ſcholaſtica : adeo vt rempublicam hac priuari, ſit idem, quod ſpoliari ſummo præſidio contra omnes errores atque hæreſes. Occupatur autem ea non niſi in profunda rerum diſquiſitione, earumque reſolutione in ſua prima, altiſſimaque principia. in qua verſatum aliquod ingenium, vel ad leuiorem aſpectum hæreſis, eam protinus contemnet : clare videbit, probabitque, nullo ſolido ſubſiſtere poſſe. hac ſi noſtræ ſcholæ accuratius paulo illuſtratæ fuiſſent, recens concrepantibus ſuas hæreſes *Luthero*, ac *Caluino*, e veſtigio ſane omnis eorum dogmatũ fœda ac gracilis ſpuma fuiſſet a noſtris diſſipata. non patiuntur proinde hæretici regnare in ſuis ſcholis hanc reginam ſcientiarum : ex quo nihil adeo apud nos exhorrent, quam eam, inſtar ferri, ingenti impetu allidendam ad ipſorum aëreas nugas, vaniſſimaque dementati cerebri ad miſerã plebeculam commenta. Cæterum de hoc poſtea.

Plato dial. 3. de legib.

3. Regum. 12

Leunclau. Hiſt. Turcic. Septem. Caſtien. de Orig. Turc. Cuſpin. de milit. Turc.

12 Quod ſi porro ignorantia ciuium intelligentias ſemel oppreſſerit, duce ac lumine deſtiterit, in eis voluntas, ad innatam indolem, qua appetendo, qua iraſcendo, conſequenter bruteſcet. quid enim aliud facerent, cum in incognitũ nulla ſit hominis progreſſio? bene idcirco de ciuilibus moribus meriti, qui olim academias extruxerunt, qui rationes aſſequẽdi diſciplinas earum alumnis præſcripſerunt : qui honorarios graduum titulos eiſdem propoſuerunt, quibus ad ſtudia ingenuarum artium vehementius academici iuuarentur, ſimulque incitarentur. At de hac re alias ſatius viſi diſputaſſe, ac poſtea de eadem aliquid explicatius dicturi.

CAPVT

CAPVT. III.

Ciuilitatum, atque morum Sanctimoniam, quam vnius Dei agnitio ſtatuit inter ciues, de pluribus Diis, aut rerum Auctoribus opinio labefactat.

Dictu & obſeruatu mirum, quanto artificio vſus, humani generis hoſtis, quo nobis vnius Dei cognitionem eripiendo, credulitatem noſtram ei ereptã, in plures Deos, pluraque principia vage diſpergeret. Hoc enim pacto non ſolum ab illo vno depulit cognitionem noſtram, religionem, ſpem, & charitatem noſtram, haſce virtutes membratim in partes diuidendo, quin imo homines quaſi in tenebris palpitantes, & veritatem diuerſimode inquirentes, inter ſe reddidit plane pugnaces, ac in factiones diſpertitos. Quemadmodum vero luxuriantes ſegetum ariſtæ, in quandam deueniunt inanitatem, ita veterum temporibus plurium deorum ab eis ſuſceptæ ſententiæ, illos in ſenſũ atheiſmi inducebant. Apud illos fuit in cõfeſſo, vniuſcuiuſque gentis proprios eſſe Deos priuataſque religiones, eis a particularibus locorum genijs ſuaſos, vt *Iulianus* & *Symmachus* ſunt commentati. in quo more Romani plane effuſi & multiplices extitere, Deus incolas, indigites, ſuperos, inferoſque venerati. Non prius ciuitatem aliquam expugnabant, quam conceptis verbis ſibi redderent illius Deos ſibi fauorabiles, obſeſſis autem aduerſarios. haud raro inter eos viri fortiſſimi, in hoſtes præliaturi, ſeſe *Dijs Manibus*, ſeu infernalibus, deuouebãt: hoc eſt religionis Sacramento ſtatuebant, eiſdem Dijs inde ipſis factis propitijs, aut ſe victoriam de hoſte reportaturos, aut in pugna morituros: ſi non hoſtium armis vel ſuis oppetituros: quod tres *Decios* præſtitiſſe, teſtatur *Cicero*. de *Publio Decio* conſule in *Samnites* pugnante, hæc *Plinius*: *Cornu inclinante, exemplum patris imitatus, aduocato M. Liuio Pontifice, haſta inſiſtens, ſe & hoſtes Diis Manibus deuouit*. Cæterum hac a prudentioribus tunc temporis inſpecta Deorũ turba, plane contrarijs conſilijs in factiones diſpertita, eis inde iniecta ſuſpicio, nullos prorſus eſſe Deos, ſed ſolum in fauorem ciuilitatis a *Cecropide* Athenienſi, & a *Numa* Romano vniuerſos excogitatos, atque in opinionem vulgi inductos, quod & *Plinius* admonuit. hoc ſapienter adnotaſſe viſus *Aurelius Prudentius*.

Cicer lib. 5. cont Iul. Symmac. pro. vet Relig.
Alex. Neapol. lib 5. cap. 2 1.
Cicer. lib. 1. Quæſt. Tuſcul.
Plin. de vir. Ill. cap. 27.
Plin. lib. 2. cap 7.
Prud. lib. 2. cont. Sym.

Hic putat eſſe Deum nullum, namque omnia verti
Caſibus, & nullo ſub Præſide ſæcla rotari.
Hoc iter haudquaquam magno diſcrimine diſtat
Hiſce viis, quas vos teritis, qui Numina multa,
Et portenta Deum ſummum numeroſa putatis.
Simplicis ergo via dux eſt Deus; ille per vnam
Ire iubet mortale genus, quam dirigit ipſe,
Sublimem dextro celſa ad faſtigia cliuo.

Hanc vero ſimplicem viam ſapientiæ & pietatis ideo illi priſci haud nouere, quod omnium ex nihilo creationem; ex cuius notione colligerent vnum eſſe Deum, adeoque infinitum, aut ignorarunt, aut eam, ſuos Phyſicos ſequuti, inficiati. deficientes ergo a cognitione vnius Dei, ad multos ſe recepere: hique multi eoſdem ſubinde in atheiſmum adegere. *Ariſtoteles* de hac re commentatus, duos ordines Numinum conſtituit, naturales nempe Deos & fabuloſos. Naturales vult illos, quos natura ipſa in homine videtur inueſtigaſſe ac cogitando deprehendiſſe: velut elementa, ſtellas, ſolem, lunam, intelligentias, ſubſtantias immateriales, incorruptibiles, cœlorumque motrices, viſæ enim cum eximijs formis præditæ, tum humano generi plurimum beneficæ. Fabuloſos ſtatuit, quos *Cecrops*, dynaſta Athenienſis, & poſt ipſum Poëtæ, ad imponendum populis graues religiones, excogitarunt: vtpote *Saturnum, Iouem, Cœlum, Apollinem, Martem, Venerem, Dianam, Plutonem, Herculem, Mercurium, Apollinem*, ac reliquam turbam ficticium Deorum, de quibus *Heſiodus*. Verum quidem eſt, Poetas, naturas ipſas rerum primum inſpicientes, ſubinde ad Philoſophiæ cuiuſdam normam, ad eas ſymbolice & hiſtorice explicandas, figmenta ſua excogitaſſe. *Videtiſne igitur*, inquit *Cicero*, *vt a Phyſicis rebus bene, atque vtiliter inuentis, tracta ratio ſit ad commentitios ac fictitios Deos?* Duo autem præcipue hanc deorum pluralitatem inter mortales extulere: infirmitas nempe humanæ mentis, ſimul ac Poëtarum argutum ingenium. Ex priori admirati magnitudines eorum, quæ natura conſtant, iuxta ac eorumdem experti beneficia, vtpote Genios, ſtellas, planetas, elementa, in animos induxere credere, quod numina eſſent ac dij hominum ſtudijs præfecti.

Ariſt. 12. Metaph. cap 4. Text. 50.
Lucret. lib. 1
Cicer. lib. 2. de Natu. Deor.
Auguſt. lib. 7. Ciu cap 15

Quicquid humus, pelagus, cælum, mirabile gignunt,
Id duxere Deos, ut colles, flumina, flammas.

Prudent. lib. 1 cont. Sym.

Mox Poëtæ vates haberi voluere, quippe a dijs edocti, vt ſcribit *Plato*: qui mentiendo, dulciaque carmina ſcribendo, in cultum plurium deorum omnes ferme mortales adduxere. *O facunda potens Græcia*, exclamat *Mamertinus*, *omnium tuorum Principum geſta in maius extollere ſola potuiſti, ſola factorum glorias ad verborum copiam extuliſti! Tu nauem vnam propter aurati velleris furtum, & virginis raptum, in cælum vſque. ſublatum, ſyderibus conſecraſti. Tu puerum, inuentorem ſerendi, draconum alitum curru volantem, ſemina in terras ſparſiſſe iactaſti.* ſimile quid, quod de cratere *Ganymedis* inter ſtellas luſere, quod de *Berecinthia* coma in cœlo cecinit *Callimachus*.

Plato lib. 10 de Repub.
Mamertin in Panegyr. Iullian.

Continuata loco tria ſydera Coruus & anguis,
Et medius crater inter vtrumque latet.
Quid imprecabor officinis Græciæ,
Quæ condiderunt gentibus ſtultos Deos!

Calim. de coma. Berecinth.
Ouid. lib 2. Faſtor. Prudens. lib. 1. cont. Sym.

Poëtæ in hoc idcirco gloriati, quod nouos Deos ſuis cantibus creare potuerint.

Dii quoque carminibus, ſi fas eſt dicere, fiunt.
Illa Deos omnes (longum eſt numerare) creauit.

Ouid. lib 4. de Pont. li. 4 Faſtor.

Equidem facile crederem, Deum valde offenſum fuiſſe in Poëtas, qui plures Deos, ſeu vnius Dei virtutem, per diuerſorum Deorum fictas fabulas & commenta, diſtraxere. etenim ſceleris & impietatis incurij, poemata ſua componentes, non aliud ipſis in votis fuit, quam dulce-

dine cantus populi ingenijs applaudere, & ea, quæ apud ipſos in humanis in admiratione erant, transferre ad Deos ſuos illuſtrandos. Quod cum fecerint, cum ſumma iniuria in Deum, ſimulque gentium auocatione a cultu vnius Dei, tum æquum æſtimare, illos, hac vita exacta, in grauiſſimas inferni pœnas merito incurriſſe. De qua re hæc ſcribit *Lilius Gyraldus*.

Gel. de poet. Hiſt. Dial. 11.

Pythagoram ſcribit Philoſophus Hieronymus, cum ad inferos deſcendiſſet, Heſiodi animam vidiſſe ad columnam aream ſuſpenſam, adſtrictamque adeo vt ſtridere videretur: & cum ea Homeri quoque animam ſerpentibus vndique cinctam: ea videlicet ſolummodo cauſa, quod de Diis falſa ſuis Carminibus confinxiſſent.

Prud. lib. 2. cont. Sym.

Idola conflauit fallendi docta poteſtas.

3. Vniuerſaliſſime quidem per genus humanum vagata æſtimatio de Genijs, tanquam Numinibus: quæ eos etiam populos obtinuit, ad quos figmenta Græcanica numquam peruenere, vt hodierna die conſtat ex Indis, & Americanis idololatris: qui geniorum imagines licet horrendas, pro ſacris ſignis habent in ſuis lararijs, adeoque eas deinde circumgeſtāt veſtibus appenſas, vt narrat *Ouandus*. Imo Græcorum atque Latinorum impiam hac ex parte cupiditatem non expleuit fabuloſorum dumtaxat Numinum cultus, quinimo ad genios quoque permaſit; vt ex *Plutarcho* liquet, eorum religiones plurimum etiam ipſo hominibus ſuadente. De Romanis autem hæc retulit *Arnobius*: *Solebant Romani Deos omnes vrbium ſuperatarum partim priuatim per familias, partim publice conſecrare. ac ne aliquis Deorum multitudine, aut ignorantia præteriretur, breuitatis & compendii cauſa, vno Nomine cunctos Nouenſiles inuocabant.*

Ouand. lib. Nauigat.

Plut. de Soc. Dæm. de def. orac. de Iſid. & Oſir. Arno. lib. 3. cont. Gent.

4. Imo qui vnum Deum faſſi, etiam ex Philoſophis, ij nihilominus plurium deorum idololatriam ſimul profeſſi. Etenim multi vnum Deum agnouere, qui tamen quorumdam actuum neceſsitatibus, in diuinam eſſentiam coëuntibus, eum adſtrinxere, vt notat *Plutarchus*. Ita vt nihil extra ſe vnquam egerit, aut intellexerit: cogitari enim non poteſt dicebant, Deum eodem, quo Deus, adigi neceſſario ad munus aliquod circa ea, quæ Deus non ſunt. Ex quo apud eos conſequens erat, cœlum, elementa, ſpiritu animata, genios aerios ac terreſtres, ſeu infernales, eſſe a ſeipſis; hominum naturis, vtpote earum cauſis, præſtare ac res ad eos ſpectantes ſuo quodā imperio obire: proinde ab homine tanquam Deos coli potuiſſe ac debuiſſe, ab illis veteribus hoc pacto deducebatur. In hanc Theologiam, idololatriam complectentem, & ei conſentientem, propenſa admodum, meo iudicio, *Ariſtotelis* Philoſophia. nam quod omnium a Deo creationem ex nihilo ignorauerit, nil vetat cum vno Deo principali, plures Deos, qui a ſeipſis orti, iuxta ac multiplicem eorum idololatriam, conſiſtere. *Hic vero* ait *Cicero*, *Quanta pugna eſt doctiſſimorum hominum negantium, hac eſſe a Diis immortalibus conſtituta?* id extitiſſe olim idolatriæ fontē exiſtimarem. ob quam cauſam, non ſunt culpati illi priſci Iudæos, quod vnum Deum conſtituerint, ſed potius quod contra eius naturam, ac neceſsitatem perfectionis, prouidentiam ipſius, cum iniuria etiam aliorum deorum, ad omnium rerum procurationes deduxerint; quod ex *Iuliano* quoque, teſte *Gregorio Nazianzeno*, nobis innoteſcere poteſt. affirmat enim, Deum fore ſua prouidentia crudelem, & nimium pro ſua innata bonitate iratum, ſi ea omnia perficeret, quæ ei, vtpote auctori, vetus teſtamentum adſcribit. At vero immanem hunc errorem paucis verbis, vt notat *Iuſtinus Martyr*, eliminauit *Moyſes*: *In principio creauit Deus cœlum & terram.*

Plut. de Hō.

Virg. Æn. 2

Greg. Naz. orat. 1. de Theol.

Cic. li. 1. de diuin.

Greg. Naz. orat. 2. in Iul. Cyr. l. 1. in Iulian.

Iuſt. l. 1. cō. Gen.

5. Cumque Deus inter omnia maxime vnus, tum eodem maxime diuiſus ab omnibus alijs & maxime in ſe indiuiſus: hæc enim duo a ſumma in ipſo vnitate proueniunt. quod ad prius, catenus Deus a reliquis diuiſus, quatenus ipſe ſolus infinitus, reliqua omnia finita: quatenus ipſe a ſe ſolo, reliqua ab ipſo, tanquam effectus a cauſa & principio. ex quo liquet, hanc Dei vnitatem, quam ex opere creationis *Moyſes* indicauit, omnino ex diametro cum idololatria, cum omni ſculptibili, quod pro Deo habeatur, aut colatur, pugnare. ita idcirco Deus in ſe vnus, vt eodem ſumme ſimplex, & ſua ſimplicitate perfectiſsimus; adeo vt nihil cogitari a nobis poterit, ne dum in vltimis rerum differentijs, Deo ſimplicius aut longius ab vnitatis indiuiſione recedens. Hoc egregie tractauit aliquando *S. Bernardus*, contra eos diſſerens, qui in Deo præter trium perſonalitatū diſcretiones, aliam diuiſionem fatebantur, qua, vt ipſe loquitur, *Quaternitas* quædam ſtatuitur. nam dicere, præter characteres perſonales, diſtingui in Deo *Eſſentiam diuinam*, & *habentem eſſentiam*: nempe in eodem diſtingui diuinitatem non multiplicabilem numero, ab hypoſtaſibus, numero ternario multiplicatis. hoſce autem omnino redarguit, vtpote diuinæ perfectionis & vnitatis inficiatores: quandoquidem id quod prorſus impartibile, eo omni perfectius, quod in plura partitur. quod ergo omnimodo impartibile, id Deo adſcribendum. Deinde ſciſcitatur ab eis, num omnia, in Deo ex æquo partita, an tantūmodo aliqua? ſi omnia, tunc ſequetur, dicit, in Deo nō ſolū reperiri *Quaternitatem*, ſed etiā *Centenitatē*: & reuera partiū ſeu particularitatū infinities infinitum numerū. ſin dicant, aliqua partita, non omnia: tunc fateri debent, reperiri in Deo perfectiſſimum & minus perfectum. *Vero iudicio*, ait, *natura ſimplex multiplici antefertur. ſeuerius loquor, ne is quidem, qui vel duplex eſt, erit Deus meus: habeo enim meliorem.* porro ſine diuinitatis partitione & plurium Deorum aſſertione, affirmat, perſonalitatibus exceptis, numerum in Deo adſtrui non poſſe: *Non eſt ergo in Deo, niſi Deus. Quid? inquiunt, Negas Deum habere Diuinitatem? Non: ſed quod habet, hoc eſt. Negas diuinitatem Deum eſſe? Non: ſed non alia quam qua ipſe eſt. Dicimus magnum, bonum, iuſtum, & innumera talia: ſed niſi omnia vnum in Deo & cum Deo conſideres, habebis multiplicem Deum. Tam ſimplex Deus, quam vnus eſt etiam ſibi: hoc vero vnum, in quo nullus eſt numerus.* Videat itaque quomodo iſtis conſentiant, qui in Deo deſignant numerū numerantem, ſeu numerum obiectiuum *Formalitatum* vel *Virtualitatum*. ob hanc cauſam

Exod. 20

Bern. l. 5. de conſiderat.

ſam *Boetius* aſſerit mobiles eſſe rerum cauſas, *Ad prouidentiæ ſtabilem ſimplicitatem*. et cum ab adſtruendo numero, extra tres perſonalitates in Deo, abhorreat animus *S. Bernardi*, inde ingenue fatetur, ſe non poſſe in hac vita rationem explicare, quare eſſentia diuina ſit tribus perſonis communis, non vero trium perſonarum hypoſtaſes.

Boet lib. 4. Conſol. Pros. 6.

6. Quod autem attinet ad Numina aſpectabilia, Auſtrales, apud quos ſol curſu diuturnior, radio potentior tam ad cõmodum quam etiam ad incommodum ipſorum, primario pro Deo eundem ſolem habuere. Septentrionales vero, quibus luna ſupra horizontẽ ipſorum, noctium longitudine familiarior, ſimul ac quo ad effectus vehementior, eamdem excellenti cultu tanquam Deam proſequuti. Denique haud pauci, abnuentes naturæ membra, tanquam numina ſuſpicere, cum *Heſiodo*, fatum ac fortunam ex omnium contextu ac ſerie propagata, Deos apud ſe reputare dumtaxat voluerunt.

Heſiod. lib. 5 oper. & dier.

7. Ad hanc ipſam diſſipationem humanarum mentium, deitatem quaquauerſum perſequentium, plurimum etiam cõtulit de duobus Principiis rerum ſuſcepta opinio: quæ etiam quam longiſſime per hominum ſenſus & iudicia, vbique diffuſa imperauit. *Fide firma & indelebili*, inquit *Plutarchus*, *etiam in myſterijs tam Græcanicis quam barbaris receptum dogma, neque caſu ferri & a fortuna pendere vniuerſum, mente ratione, ac gubernatore deſtitutum: neque vnicam eſſe rationem quæ contineat id & dirigat tanquam clauum aut frena moderans. ſed cum permulta e bonis iuxta maliſque ſint confuſa; imo nihil hac natura ſincerum, vt verbo dicam, proferat, non eſſe vnum aliquem promum, qui e duobus dolijs res nobis veluti aliquem liquorem, cauponis in morem diſtribuat atque miſceat. Ergo a duobus Principiis contrariis, aduerſiſque duabus facultatibus, quarum altera ad dexteram, & recta ducat, altera retorſum auertat atque reflectat, cum vitam eſſe mixtam, tum ipſum mundum: ſi non vniuerſum, eum ſaltem, qui ad terram eſt, & lunæ ſubiacet, inæqualiter ferri, variiſque & omnis generis motibus agitari.* horum duorum Principiorum aſſertoribus applauſere *Marcion* & *Manichæi* hæretici, in hoc conſtituentes beneficium incarnationis Chriſti Domini, quod ipſe mali Principij vires debilitando, boni Principium ad imperium ferme extulerit.

Heſiod. lib. 6. oper. & dier.

Prudent. Hamartin.

Vnus eis triſtis reſidet ſublimis in æuo
Auctor nequitiæ, ſcelerum Deus, aſper, iniquus,
Qui quodcumque malum vitioſo ſeruet in orbe.
Sæuit, & anguineo medicans noua ſemina ſucco,
Rerum principium mortis de ſemine traxit.
Ipſe opifex mundi, terram, mare, ſydera fecit,
Condidit ipſe hominem, lutulenta & membra coegit,
Effigians, quod morbus edat, quod crimine multo
Sordeat, inferni tumulus quod tabe reſoluat.
Aſt alii pietatis amor, placidumque medendi
Ingenium, recreans homines, mortalia ſeruans.
Teſtamenta duo fluxerunt, principe vtroque:
Tradidit iſte nouum melior, vetus illud acerbus.

8. Ac quaſi iſta non facerent ſatis ad diſtractionem animorum, diuinitatem inueſtigantium, acceſſere paraſiti, qui principes ſuos, ſeu ſuperſtites, ſeu vita functos, inter Deos collocarunt. qua in re *Plinius ſecundus* ita modum exceſſit, vti *Traianum*, funere elatum omnibus plane Dijs prætulerit. *Ciuitas*, inquit, *religionibus dedita, Deorum indulgentiam pie merita, nihil felicitati ſuæ putat reſtare poſſe, niſi vt Cæſarem imitetur.* In eandem ſententiam *Mamertinus* auribus *Maximini* & *Diocletiani* iſtis lenocinatus. *Itaque illud, quod de Ioue verſu cecinit Poëta Romanus, plena Iouis omnia eſſe, id ſcilicet animo contemplatus, quoniam ipſe Iupiter ſummum cæli verticem teneat, ſupra nubila, ſupraque ventos ſedens in luce perpetua, numen tamen eius & mentem totam infuſam eſſe mundo: idem nunc ego de vtroque veſtrum audeo prædicare, vbicumque ſitis, in vnum licet palatium conceſſeritis, diuinitatem veſtrã vbique verſari, omnes terras, omniaque maria plena eſſe veſtri.* Deinde eiſdem adſcribit, quod aura ſalubris afflet, quod terra fructus edat, quod res mortalium proſpere ſuccedant.

Plin Panagyr. Traian.

Mamertin in Geneth. Maximi.

———*Nunc magni vocat exorabile numen Cæſaris.*

Papin. lib. 5. Siluar.

Cogitarunt quidam viri politici, ſpoliantes hoc pacto Deum ſua dignitate, eamque in principes iniquiſſime conferentes, eorum ſtatus apud plebem firmius inde ſtabiliri: quaſi ipſis, vel omne genus tyrannidis in eos effundentibus, reſiſtere, proinde eſſet infauſtum ac impium, atque in ipſos Deos arma nefarie Titanum aut Thracum ritu intentare. Cæterum quam hæc dogmata, cum noſtris collata, a morum ciuilitate diſcordent, iam videbimus.

9. Duo ſunt, quæ vitam ciuilem in ſe vel maxime continent, actionis ſcilicet honeſtas, ſimul ac ordo cõcordiæ, inter ciues firmiter cõtextæ: quæ ſicut in vno Deo a nobis agnito ad noſtram imitationẽ elucent, ac quodammodo nos inſtruunt, itæ ad vitæ oppoſitã barbariem, eis contraria in pluribus Dijs facile cõſpiciuntur. Eo ipſo, quo non niſi vnicum Deum eſſe poſſe definimus, eodem, propter infinitam eiuſdem perfectionem, omne illud ambientem, quod in vniuerſo genere entis abſolutum ac ſummum, eminentiſſime amabilem indicamus. Et cum natura iudice, noſtrum ſit, Deum, auctorem vitæ actione imitari, inde officium apud nos ciuile præſtantius, altiuſque apparet, quo talem infinitum & vnum Deum exemplar nobis obiectum, perfectius æſtimamus. hinc affirmat *S. Gregorius Nazianſenus*, ad omnes homines ſpectare, ex intuitu vnius Dei inchoare, quod in actionem ſuſcipiunt, & in eodem, operatione defunctos, acquieſcere. *Omnia*, inquit *S. Auguſtinus*, *quæ appetunt vnitatem, hanc habent regulam, vel formam, vel exemplum. Conditor legum*, ait *idem*, *ſi vir bonus eſt, & ſapiens, illam ipſam conſulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum eſt.* Hanc vero perfectionem vnitatis contemplari nequiuere ethnici in ſuis Dijs, ſeu genijs, ſeu ſtellis, ſeu elementis, ſeu heroibus, ita numero diſcretis: animaduertere enim horũ omnes perfectiones limitatas eſſe, reſtrictaſq́;, neque poſſe ſingulorum in vnum coalitas exæquare illius vnius perfectionem, qui infinitate ſua Deus & eodem vnus. proinde deficientes hoc ritu, quo ad actionum ſuarum idæas, regulas, & incitamenta, nobis comparati, ad eã vim

Greg. Nazian. Apoſt. 2

Auguſti. lib. de ver. Reli. cap. 31. 8. Ciu. Cap. 9.

&

& excellentiam ipſorum conatus pertingere haud valuere, ad quam noſtra ſtudia, vnius Dei cognitione inſtituta, ac prouocata, adſpirant. Porro cum Dei timor, vt iam ſatis dictũ, egregium ſit Ciuilitatis inſtrumentum, quandoquidem illi ethnici non niſi limitata, quo ad poteſtatem numina ſuſpexere, illa eo gradu reuerentiæ timere non potuerunt ſeorſim, vt nos vnum Deum Omnipotentem venerantes: conſequens, æſtimationem noſtram multis gradibus eſſe ciuiliorem.

10. Dum etiam vnius Dei agnitio homines non iſtius aut alterius prouinciæ, ſed totum genus humanum vndiquaque diſperſum, reuocat ad vnum commune principium ac finem, eo omnino ciuilis habenda. Quid enim ad concordiam ac mutuam charitatem in vniuerſi iſtius ciuitate ſeruandas hac cogitatione efficacius? Cuius inſpectu vt ciues videmur vnius ciuitatis, ita nobis etiam commendari intuemur regimen monarchicum, quod in hoc genere imperij nobiliſſimum. *Non eſt bonum*, inquit *Ariſtoteles*, *pluralitas principatuum: Vnus ergo princeps. Rex vnus apibus* ait *Arnobius*, *dux vnus gregibus, in armentis rector vnus. Tu in cælo ſummam poteſtatem diuidi credas, & ſcindi veri illius ac diuini imperij totam poteſtatẽ, cum palã ſit, parentem omnium Deum, nec principiũ habere nec terminum?* Hoc pacto Deus ſui vnitate mundũ ad vnitatẽ reduxit. deinde vnitate imperij Romani, eiuſdẽ mũdi vnitati cõſuluit. poſtea vnitate filij ſui in carne, eundẽ vnitate copulauit, poſtremo vnitate ſui Apoſtoli *Petri*, & eius ſucceſſorum, ex mundo vniuerſo vnam familiam condidit. Ab hac vnius Dei notione collapſum varijs erroribus genus humanum, inde ab exacta ciuilitatis norma ad barbariem defecit. Etenim a Deo vero diuiſi, ac ad varia idola diſperſi homines, a ſeipſis quoque diſcordes, ac ſibimet diſſimiles, ſeditioſe, hoſtiliter, ac rigide eodem diſceſſere.

Boet. de cõſol. Proſ 5.

Ariſt 12 Metaph. Textu 55. Arnob. lib. 8.

Pallada Cecropidæ, Minoia Creta Dianam,
Vulcanum Ægypti terra Pilæa colit.
Iunonem Sparte, Pelopeiadeſque Mycenæ,
Pinnigerum Fauni Mænalis ora caput.
Mars latio venerandus erat, quia præſidet armis,
Arma feræ genti remque decuſque dabant.

Ouid. lib. 3. Faſtor.

Enimuero ad ingenia horum deorum, homines illos colentes, in partes hoſtiles pariter abiere. noluit *Saturnus* coli *Iouem*, quod ipſum e cœlo impie deturbaſſet, vt refert *S. Auguſtinus*. *Quæ porro*, inquit, *præcepta concordiæ in ſuis templis vnquam legenda cenſuerunt, quandoquidem miſeri quærere cogebantur, quonam modo ſine offenſio ie cuiuſdam diſcordes inter ſe Deos ſuos colere poſſent?*

Auguſtin. li. de Conſen. Euangeliſt. cap. 25. Epi.

Sæpe premente Deo, fert Deus alter opem.

Iunonis fuere voces, eius conſilia repellentibus Dijs,

——— *Fatis contraria noſtris,*
Fata phrygum.

Virgil. Æneid. 7.

Similia quæ *Turnus* ad manes protulit:

——— *Vos o mihi manes*
Eſte boni: quoniam ſuperis auerſa voluntas.

Virgil. Æneid. 12.

Imo hæc numina adeo inter ſe diſſidentia habebantur, vti hoſtes inter ſpolia gentis alicuius, reputarint penatum direptionem, & earum ad lares proprios tranſlationem: veluti in parte victoriæ & triumphi cenſerentur, ſcilicet,

Spargereque alterna communes cæde Penates,
Et ferre ad patrios præmia dira lares.

Propert. lib. 2. Eleg. 30.

At diſcutiamus, ſi placet, peculiaria numina culta a gentilitate, vt morum ciuilitatem inde prouenientem melius expendamus ac diiudicemus.

11. Genij, quos tanquã Deos ſuſpexere veteres, turbidis paſſionibus, vt notant *Lactantius* & *S. Auguſtinus*, prorſus obnoxij; vtpote libidini & iræ impotenter ſeruientes. Quorũ proinde ſacra, ad idæas in ipſis ingeniorum, omnino impura, horrendaque: iuxta ac monita ab illis data, ad cuncta vitia miſeros homines vrgebant. De genijs, in factiones diſtributis, apud omnes ferme nationes inualuit æſtimatio. hinc vt certa fama accepi, Hiſpanis & Hollandis nauali prælio in conſpectu Orientalium Indorum pugnantibus, dicere ſolent Indiani: *Experiemur iam, cuiuſnam gentis fortior exiſtat genius*. Romani, quod Genij penates eſſent in domeſticos mites, in externos vero truces, caninis ideo pellibus eorum ſtatuas in lacario induebant, vt *Pierius* refert:

Lactant. lib. Inſt. Augu. lib. 8 Ci. Plutarch. li. de ſuperſtit.

Pier. Verb. Canis

Exagitant & lar & turba Dianiæ fures,
Peruigilantque lares, peruigilantque canes.

Ouid lib. 5. Faſtor.

Qui audiuit adorare, inquit *Cyrillus*, *peſſimis omnibus irretitos, quis poſtea futurus ſit, dicere prætermitto.*

Cyrill. lib. 7 con. Iulian.

Perniciem veneratur homo, colit ipſe cruentum
Carnificem gladiique aciem iugulandus adorat.

Pruden. lib.

12 Cœli ſtructura & ornamenta, vniuerſi itidem iſtius elementa, pro numinibus olim habita, quid, præcor, benificii, quo ad morum ciuilitatem. hominibus largiri potuere? Cœlum nunc infeſtum terræ, nunc placidum eidem, pro Deo habitum, morum mutabilitatem ciuibus, ſtudiorumque diſcrepantias, inde commendauit. qui *Dianam* in Borealibus plagis venerabantur, in omnem extitere truculentiam exaſperati: *Diana* enim armata in cædem videbatur. qui Solem ſeu *Apollinem* vt numen intuiti, habitantes prope æquatorem, ij in libidines mirum in modum eo ardente exarſere: quibus ſane nullum remediũ contra malos mores a luna, aut Sole numinibus, ſed id beneficij ab vno Deo agnoſcendo, & inuocando, quo moribus miteſcerent, & eorum puritate eniteſcerent, expectandum ab illis fuit. Finxit *Homerus*, teſte *Macrobio*, *Iouem* cum reliquis Dijs: nempe Solẽ cum ſtellis profectum ad oceanũ, Æthiopibus eum ad epulas inuitantibus. cuius figmenti hanc ſententiam eſſe putauit *Macrobius*. exiſtimat itaque ſtellas & planetas, eſſe veluti totidem igneas lãmpades; ſenſu & animis præditas: & vt lampas humido calidoque nutritur, ita ſtatuit ſtellas ſuo natiuo calore lambere quaſi ingentem vim humoris, quam circa æquatorem ſurſum emittit oceanus, eaq; veluti eſca ſuſtentari. ex quo deſcendere arbitratur viciſſitudines exuſtionum & inundationum, quibus ex hiſtorijs conſtat, mundum hunc fuiſſe aliquoties vexatum: ſcilicet calore cœleſti modo abundante fieri exuſtiones, humore vero oceani nimium ſubinde creſcẽte, eluniones exiſtere. cæterum conſtat, Æthiopum regionem aqua oceani ac terreſtri abundare quidem, ac non vt inde pabulum ſoli & ſtellis miniſtretur,

Homer. Iliad. 1. Macrob. lib. 1. in ſom. Scip. cap. 10. lib. 1. Saturn. ca. 23.

ſed

ſed vt ibi locus ſit commodior ex diuina prouidentia animantium vitis & neceſſitatibus.

Claudian. Epig. de Nil

Sub torrente plaga, ne terras diſsipet ignis,
Nilus adeſt mundo, contraque incenſa leonis
Ora tumet, cancroque ſuam torrente Sienem,
Imploratus adeſt, ne campos liberet vndis,
Donec in autumnum declinet Phœbus & vmbras
Extendat Meroe.

Quod ſi eo ſenſu *Iupiter* ad conuiuium ſibi ab Æthiopis inſtructum peruenit, quo *Homerus* & *Macrobius* iudicarunt, cur ſuo radio conuiuas ſemi ſtultos effecit, eis ſpiritus vitales exhauriendo, ita vt iam noſtri *Hercules* nauigatorij Luſitani & Hiſpani, eos facili opere debellarint, aureaque *Heſperidum* poma cum libertate, eiſdem eripuerint? certe *Iouis* epulones in capitolio Romano, longe maioribus ingenij beneficiis fuere ab eo affecti. De elementis ſimile eſt prorſus iudicium. horum enim naturæ omnino contrariæ & pugnaces cernuntur: quæ proinde tranquillorum morum auctores aut exemplaria ciuibus commode eſſe nequeunt.

Alex. Neapol lib 3. Gen. Dier. cap. 16.

13 Fabuloſa autem numina apertiſſime barbariei patrocinabantur. eorum enim proſapia luxurioſa, inceſta, iniuſta: eorumque res geſtæ, vel teſtibus Poëtis, plane turpiſſimæ. *Quis eſt enim mortalium*, ait *Arnobius*, *tam impudicis moribus inſtitutus, quem non ad huiuſmodi furias deorum documenta procitent? aut quis ſuas comprimere cupiditates a cognatis valeat, reuerendiſque perſonis, cum apud ſuperos ſanctum nihil in libidinum videat confuſione ſeruandum?* nec veretur *Ariſtoteles* affirmare, *Diis permiſſam laſciuiam*. Cæterum *Seneca*, *Plinius*, & *Ioſephus* recte definiunt, idem eſſe ad vitia ciues incendere, quod vitiorum auctores affirmare Deos. Quis enim id non libenter peraget, quod ſancte veneratur in numine, & quod colit? Inciuilis ergo hac ex parte veterum de dus cogitatio. qualia precor animorum iuxta ac corporum ex fœda libidine incendia procurarunt Deorum cogitatæ a mortalibus libidines!

Arnob. lib. 5. con. Get.

Ariſt. lib. 4. pol cap. vlt. Seneca de vitæ breu. cap. 16 Plin. lib. 1. Hiſt. c. 7. Ioſeph. in prohem hiſtor. Augu. lib 1. conf. cap. 12.

Propert. lib. 2. Eleg. 30.

Illic aſpicies ſcopulis hærere Sorores,
Et canere antiqui dulcia furta Iouis:
Vt Semele eſt combuſtus, vt eſt deperditus Io,
Denique vt ad Troiæ tecta volarit auis.
Quod ſi nemo exſtat, qui vicerit alitis arma;
Communis culpa cur reus vnus agor?

Hinc *Lactantius* principium violatæ iuſtitiæ inter mortales reduxit ad Deorum ſibimet aduerſantium, aut mutuo diſſimilium multitudines. *Inde eſt quod ex eo tempore, quo multi Dii conſecrati ab hominibus colique cœperunt, fugata eſt, ſicut Poëtæ aiunt, iuſtitia. ſic direptum eſt omne fœdus, direpta Societas iuris humani, cum ſibi quiſque conſulere, ius in viribus computare, nocere inuicem, fraudibus aggredi, dolo circumſcribere, commoda aliorum incommodis adaugere: non cognatis, non liberis, nec parentibus parcere, ad necem hominum pocula temperare, obſidere cum ferro vias, mare infeſtare, libidini autem, quo furor duxerit, fræna laxare, nihil denique ſanctis habere, quod cupiditas infanda non violaret. Cum hæc fierent tum leges ſibi homines condiderunt pro vtilitate communi, vt ſe interim tutos ab iniuriis facerent. ſed metus legum non ſcelera comprimebat, ſed licentiam ſubmouebat. poterant enim leges delicta punire, conſcientiam non poterant. itaque quæ ante palam fiebant, clam fieri cœperunt.*

Lactan. Epit cap. 2.

14 Quæ vero Imperatoribus ac principibus a credulis attributa diuinitas, ea multis quidem nominibus extitit pariter inciuilis. Æſtimationem hanc primum peperere populárium adulandi immenſa libido, ſimulque ipſorum imperitantium portentoſa arrogantia, maximis licet ſceleribus coniuncta. quam impiæ voces *Apollinis* ad *Iulum* Troianum:

Virgil. Æneid. 7.

Diis genite, & geniture Deos.

Tyrannos ac Reges veſtros, ait *Arnobius*, *qui poſtpoſito Deorum metu, donaria ſpoliant, populantur templa: qui proſcriptionibus, & ſuis cædibus nudant nobilitatibus ciuitates, qui matronarum pudorem, ac virginum vi ſubruunt atque eripiunt licentioſe, appellatis indigetes, & diuos. & quos odiis acrioribus conueniebat a vobis carpi, puluinaribus, aris, templis, atque alio inuocatis cultu ludorum, & celebritate natalium.* *Dicauit*, inquit *Plinius*, *Tiberius, Auguſtum, ſed vt maieſtatis nomen indueret: Claudium Nero, ſed vt irrideret: Veſpaſianum Titus, Domitianus Titum: ſed ille vt Dei filius, hic vt frater videretur.* Imo vt idem recolit, eo dementiæ proceſsit *Domitianus*, vti inter Deos viliſsimos quoſlibet, vt poſtea *Traianus Antinoum* è ſuis conſecrarit. *Demens ille, verique honoris ignarus, qui crimina maieſtatis in arma colligebat, ſe deſpici & contemni, niſi etiam gladiatores eius veneremur: ſibi male dici, in illis ſuam diuinitatem, ſuum numen violari interpretabatur, qui ſe idem quod Deos, idem gladiatores, quod ſe putabat.* quis neſcit, auſum hunc ex parte regnantium eſſe ſumme ſuperbum, pariter vectigalium reſpectu, prorſus tyrannicum? cum enim deberent, principes ſibi hoc officij præſtituere, vt aliis in republica virtute præcellerent, illo omiſſo, opinione adeptæ diuinitatis ita ſatiantur, ſic inflantur, vt ſuam aſſertam diuinitatem ritu plane barbarico per omnia vitia liberrime traducant. Egregie proinde, etiam quantum ad ciuilitatem, principes Chriſtus Dominus inſtituit, eos ad humilitatem, cum ſuæ regiæ perſonæ exemplo, tum doctrinæ argumento, erudiendo. Contra vero principes opinione ſuæ diuinitatis turgeſcentes, incidere ſolent in graues Dei iras, vt etiam *Plutarchus* aduertit, eoque grauiores, quo a reliquis hominum vindictis ſecuriores conſiſtunt. Horrendum enim incidere in manus Dei viuentis. Immane ſcelus, vt ait *Minutius Fælix*, *non tam in fidem numinis, quam nunquam apud cordatos ſibi poterunt conciliare, quam ad honorem emeritæ poteſtatis*, diuinitatis faſtigium, Deo illudendo, ſuumque ius illi adimendo, barbarice arrogare. potius ipſis fuerit, ad proſpectum in diuinum tribunal trepidare, rationem tam ardui officij ibi quandoque reddituris: ad viſum Dei manus, ſub qua collocantur, humiliari & animis eſſe quam moderatiſſimis.

Arnob. lib. 2 con Gent

Plin. in panegy. Traian

Arnob. lib. 2 cont. Gent.

Plutarch. de Iſid. & Oſir.

Minut. Fœl in octau.

15 Ob quã cauſam prudentes ac ciuiles principes

cipes ſe ac ſtatus ſuos ad Deum referentes tru-
tinandos æquæ rationis lance, omnem ſaſtum,
Boet. de cõ. ne dum diuinitatis in ſe ſenſum a ſe abijciunt. a-
ſol. proſ. 6. nimaduertunt tertã hanc: ſi vniuerſæ quis eo-
rũ dominaretur, nihilominus comparatione cœ-
li vix puncti molẽ excedere; regiamque in ipſis
poteſtatem ne dum ſcintillam illius imperij,
quo Deus cunctis præfulget. Enimuero non
minus Imp. auguſtiſſimus, Dei eſt ſeruus ac mã-
Pſal. 29. cipiũ, quam minimus inter ſubditos *Codrus*. Deo
dante ſpirat, Deo auferente, deficit, Deo adſpi-
rante ſperat, Deo ſe auertente turbatur, Deo ſe
conuertente lætatur, Deo decernente huc vſque
vitã extendit, in mortem iam incurrit, Deo pro-
uidente pro meritis fælix, pro peccatis miſer. Nõ
eſt quod a Deo elatus ad imperium, ſuperbiat,
verſatur enim eo in maiori diſcrimine lapſus
ſempiterni, prouinciamque ei impoſitam habet
proferendi maiores virtutes, quã quæ a reliquis
expectantur. ita Deus in illo roſas cum ſpinis
contexuit, altum periculo, lucidum opaco tem-
perauit: ac quod ad vitæ negocia, ab alijs quan-
tumuis independentem Regem, a ſe tamen inter
omnes alios maxime pendentem effecit. Quam
ergo prudentes, quam ſancti, quam ciuiles Iu-
Ioan. cap. 8. deorum reges, qui coram Deo ſaccis induti ac
Iob. 16. cinere conſperſi apparuere! cum enim a Deo
nihil obtinere potuere coronæ ipſorum, ſacci,
cineres ac lamentationes, multa, eaque præclara,
ab eodem quodammodo extorſere. Eſt quod
limpidiſſima gemma, a ſole irradiata, eidem ap-
plaudat, neu fæces quærat quibus contaminetur,
neu angulos, in quibus obtenebretur. pari modo
Principes tot fulgoribus a Deo illuſtrati, cotã illo
illius amantes, illius cultores, illius imitatores
continuo verſari debebunt: ne a ſuo ſole quan-
doque auerſi, ſuperbiæ & impietatis tenebris,
traditi, denigrentur, omniaque in ipſis lumina
excellentiæ extinguantur. Apud homines quidẽ
coronæ in admiratione ſunt, apud Deum vtpote
res paruæ neutiquã: ne principes inde putatẽt,
ſe minus Deo debere quam alii. ipſorum vero
ſacci & pulueres apud ipſum plurimum valent,
& in eius oculis amabilem ſui ſpeciem probant.
idcirco eſt quod Reges animarum ſuarum ne-
gocia tractantes cum Deo, coronas deponant,
ſaccos vero & cineres, ſcilicet miſerias ſuas, &
intimos cõſcientiæ dolores eius oculis obiiciant.
indicia hæc talium affectuũ ideo Deo placent,
quia eiuſmodi adſectus ei arident: aliorum au-
tem oſtentus, irritatio potius diuinæ maieſtatis
quæ maieſtatem, virtute & humilitate priuatam,
contemnit, damnat, nec loco maieſtatis habet.
Apoc. 4. Quocirca ſi in cœlo principes honoris cauſa
coram Deo coronas depoſuere, quidni id face-
rent principes in terris verſati, quorum condicio
ad gradum inferior ac ad lapſum infirmior?
16 Denique duorum principiorũ aſſectorea
a norma ciuilitatis in barbariem deflexi, ſimili-
ter aberrarunt. Vt enim hæc duo numina cogi-
tantur de imperio rerum inter ſe perpetuo con-
fligere, ita ciues in ſe mutuo rabidi erunt ea co-
lentes, vtique talia ſuæ vitæ exemplaria, adeo
inuicem infeſta, aſpicientes: imo a ſeipſis inde
diſcrepabunt, cum alio & alio, imo prorſus con-
trario ritu, ab illis placanda bina illa principia
conſtiterint. Fœdum porro & inhoneſtum,
mali auctori ſupplicem ciuem eſſe, & illi pre-
ces impie porrigere. Prud. in
Dum putat eſſe Deum, qui praua effinxerit olim, Mar. 102.
Et qui recta itidem condens, induxerit, ambos.
Extinguit pariter hæc opinatio omnem dignã
apud ciues in vniuerſum diuinitatis æſtimatio-
nem. qualis enim Deus, boni auctor, qui a malĩ
propagatore in dies vexatur & opprimitur?
qualis etiam Deus, mali auctor, qui ad omnia
nefanda præcipitat ſuos cultores?
17 Ex iſtis liquet, antiquitus inter omnes
mortales hac ex parte maxime ciuiles extitiſſe
Iudæos, vnum Deum agnoſcentes. qui licet an-
gelos quoque ac ſanctos homines, quemadmo-
dum & nos, pie coluerint, nihil tamen inde ab
illis morum ciuilitati detractum, imo potius plu-
rimum collatum, vt poſtea dicetur. Colebant e-
nim illos non vt Deos, ſed vt Dei amicos, vt e-
ius gratiæ ſingularia receptacula & inſtrumen-
ta: vt concordes cum illo, eique ſubiectas, reti-
nentes voluntates. Ex quo etiam liquet, quam
moribus ciuilibus contrarium, parparã de diui-
na natura arbitrari: quandoquidem quod de illa
ſentitur, id illico ad hominum mores deſcendit.
Vt enim malum in radice arboris conceptum, ſe
ad ramos propagat, ita quod minus idonee
mortales de Deo cogitarint, id ad vniuerſos i-
pſorum mores peruadit. Merito idcirco *Cicero* Cicer lib. 1.
affirmauit, Stoicos, opinantes, Deum ſeipſo cõ- de Natu.
tentum, nihil exterius moliri, ciuilibus moribus Deor.
plurimum nocuiſſe. *Hæc oratio*, inquit, *non modo
Deum ſpoliat motu & actione diuina, ſed etiam homi-
nes inertes efficit.* Etenim plane inertes Stoici,
partim otioſum ſuum Numen imitati, partim vt
ex proprijs, abſque externis adminiculis, ſe com-
mode vitam inſtituere poſſe viderentur, magi-
ſtratuum munia, artium inuenta, amicorũ con-
ſilia, præcauendi mala induſtriam, depellendi
ſtudiũ, dogmatis inſtinctu a ſe abdicarunt. Cum
itaque ciuilitatem illius notionis iam oſtendi-
mus, quæ in vnum Deum recta intendit, iuxta
ac barbariem eorum declarauimus, qui plures
Deos poſuerunt, ſequitur agamus de vnius iſtius
Dei prouidentia: nonnulli enim plus iuſto, quã-
tum ad actionum humanarũ adminiſtrationes,
cœleſtibus corporibus deferentes, vt a ciuilitate,
ita a veritate viſi quoque eodem declinaſſe.

CAPVT IV.

Diuinationes Mathematicæ ſeu Genethliacæ, inciuiles.

HOminum literas profitentiũ non-
nulli, partim ſciendi curioſitate
allecti, partim prudentiæ expreſ-
ſion, ſapientiæ, diuiniſque collu-
ſtrationibus diffiſi, cum aſtrolo-
gantur ipſi, tum Aſtrologis patulas creduláſque
aures adhibent, quo tandem veritatem, quã cu-
piunt addiſcere, breui compendio, pauciſſimiſ-
que verbis declaratã aſſequãtur. Etenim quod
laborioſum ac moleſtũ, continuo ad prudentiæ,
ſapientiæque ſolidioris rationes ſtudia exigere,
ſimulque ad excipiendas diuinas notiones, opus
vt quis ſit animo puro ac trãquillo, contentionũ
harum

harum pertæſi, mathematicas diſciplinas eaſque paucis complexas, haud longiori argumentorum ductu comprobandas, delegere ſibi acquirendas, quibus imbuti, ſtatim pronuntient, quid euenturum, quid ſecus, quid in actioné ſuſcipiendū, quid minus. Iſtiuſmodi ineſt opinatio, quod in ipſis cœlis, tanquam vaſtiſſimis tabulis, ſtellæ ac planetæ ita inſigantur, vt ſuo mutuo concurſu earum ſpectatoribus indicent non ſolum futuros naturæ euentus, quinimo & eas hominum actiones, caſuſque, qui a libero ipſorum arbitrio profecturi: Denique omnia ferme diuinæ prouidentiæ effecta illis monſtrent, illorumque ſententias recte ipſis perpetuo interprætentur.

2 Hic videmus, cœli ſimili intuitu, non omnes pariter ad veritatem perueniſſe, ſed illos quidem in eam vtpote Dei cognitionem, alios autem in errores, eodem impegiſſe. quod ſi hoc pacto vel cœli luminibus nõnulli abuſi, quid mirum ſi in alijs veritatis inſtrumentis ac literis, prauitate eorum operam obliquãte, aliqui ſimiliter hallucinati fuerint? *Simplicius* & *Theodoretus* narrant, viſum cœli, ab hominibus cum admiratione expreſſum, inania Numina, ſeu idola, primum perſuaſiſſe. In cuius itidem virtute animaduertere mortales aliqui, non ſolum pulcherrimam naturæ partem eo contineri, ſed præclarum etiam ac ineluctabile in inferiora imperium vigere. Superna etenim illa corpora nitidiſſime in oculis noſtris vt videmus, elegantiſſime efformantur, ſcitiſſime diſponuntur; adeoque annorum tempora ac ſtatus apud nos eadem motus incredibili celeritate ſingillatim conſtituunt, terram ſuccutiunt, mare fluere ac refluere faciunt. quorum ſubſtantiæ, quod a nobis longe diſſitæ, ideo, vt ait *Ariſtoteles*, ſicut earum accidentia pæne ignoramus, ſic ad eas percipiendas omnino cœcutimus. nihilominus vel ad tenuem aliquam earundem notitiam peruenientes, vehementius lætari ac geſtire animis ſolemus.

Simp. in Cõ Epict.
Theod. l. 8. De aff. Græ
Ari. l. 2. de Cæl. tex. 60

3 Sed quod ad diſciplinas mathematicas, ſeu Genethliacas attinet, de quibus modo diſputamus, nobiliſſimi Philoſophi, *Plato*, *Ariſtoteles*, *Socrates*, *Pythagoras* in huiuſmodi errores, quos vituperamus modo, haud incidere, ſed alij dumtaxat poſteriores, ac minoris notæ ſupernorum contemplatores. *Diodorus Siculus* Ægyptios proinde & Chaldæos harum ſcientiarum auctores profert, *vltra humanum ingenium*, vti ipſe loquitur, *inſpectione ſtellarum multa pronunciantes*. Contendunt alij, a prima origine aſtronomiam ab hebræis ad reliquos mundi populos manaſſe. quicquid autem ſit in hac re, de qua multi digladiantur, exploratum *Platonis* & *Ariſtoteles* teſtimonijs, apud Egyptios ac Chaldæos Aſtronomiam primitus floruiſſe: quam vt Græci plenius addiſcerent, ad eos ſunt ſæpius profecti. Et quemadmodum *Diodorus* attribuit Ægyptijs aſtronomiæ primam notionem, & in eadem excellentiam, ita apud eoſdem pariter definiuit incepiſſe religionem: exiſtimans, cultum cœleſtium corporum fuiſſe inter alias ſpecies ſuperſtitionis naturæ opere antiquiſſimã adeoq; originalé. *Plato* & alij exiſtimarũt præ alijs populis deditos Aſtronomiæ Ægyptios, quod eo ſitu terræ gauderent, qui prope æquaturé, ex quo tempora propemodum quod ad hiemem & æſtatem æqualia apud eos exiſtunt, ſolis ac ſtellarum curſus, ſi non perpetuo, ſaltem diutiſſime in eorum oculis, admirabili cœli ſerenitate adſpirante, verſantur. Aſſyriis propter terræ planiciem hoc attribuit *Cicero*. pariter vt idem *Cicero* recolit, Babylonij in monté Caucaſum, qui in ſeptentrione ſitus, aſcendentes, *Cœli ſigna ſeruantes, numeris & motibus ſtellarum curſus perſequuntur*. Certum itaque, Aſtronomiam apud Ægyptios ac Phœnices exacte cultã fuiſſe. Cæterũ vero de profeſſoribus mathematicæ iſtius diuinationis, præter quorumdam æruſcatorum ac circumforaneorũ nomina, extra *Zoroaſtrum* magnum, mirum vbique apud auctores ſilentiũ. qui autem ex Chaldæis opinati, humanarum rerum actionũque fata, in ipſis ſtellis, numero triginta, quas, teſte *Diodoro*, *Deos conſultores* appellarunt, deſcribi, ac in eiſdem includi, ij paulo celebriores, imperante *Tiberio*, Romã confluxere: quos cũ *Thraſillo* familiariter tractauit ille Imperator:

Diod. l. 1. c. 2. l. 2. c. 6.
Ioſ. l. 1. Ant. c. 8.
Plat. dial. Ep
Ariſt. l. 2. pe Cœl
Cic. l. 1. Diu
Cic. l. 2. de Diu.
Iuu. l. 4. Sat. 10.

Tutor haberi
Principis augoſta caprearum in rupe ſedentis
Cum grege Chaldæo?

Verum non eſt nobis inſtitutum de Mathematicis iſtis augurijs in vniuerſum hic tractare: eſſet enim hoc voluminis alicuius argumentum, ſed ea ſolum eorum huc inſerre, quæ ad mores ciuiles reuocentur. vulgo autem prædictiones iſtæ vocantur Mathematicæ, quod a quantitate numeroque cœleſtium corporum, ducantur: in quas rerum affectiones intendit Mathematica: Vnde teſte *Gellio* chaldæi paſſim nuncupati Mathematici. Dicuntur etiam genethliacæ, quandoquidem earum fautores volunt, ipſas hominum generationes, ſiue conceptus, quantum ad vim futuræ actionis, ſequi fatales quaſdam cœlorum influentias, aut poſituras, ac ab illis fatalitatem diuerſimode mutuari.

Gel. l. 1. Noct. at. c. 9

4 Primo itaque in loco contra iſtos Mathematicos ſit a nobis præſcriptio, quod vanitatis & arrogantiæ ſpeciem diuinantes præ ſe ferant, iuxta ac velint, popularium animos in eorum admirationem ambitioſius quam par eſt, impellere. Cum enim cœli facies, inter reliquas naturæ partes, tam ſitus altitudine, quam immenſitate ac ſplendore, excellat, præclarum ducunt iſti ſi modo vulgi ſuffragantibus ſententijs, peculiariter ac præ alijs mortalibus de ea Philoſophari videantur: non tam eo veraces, quam diuini haberi appetentes. Characterem hunc illis merito inuſſit *Plinius*. *Natam hanc mathesin e medicina nemo dubitat, ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe velut altiorem ſanctioremque, quam medicinam. ita blandiſſimis, deſideratiſſimiſque promiſsis addidiſſe vires religionis, ad quas maxime etiam num caligat humanum genus.* ob hanc ipſam cauſam *Iſidorus* apud *S. Thomam* pronunciauit, quoſdam dici voluiſſe diuinitores, ſcilicet *Diuinos*, ea quippe denunciantes, quæ Dei ſecretis claudi a reliquis creduntur. quamobrem cum iſti nullis Philoſophiæ præſidijs nixi, de futuris iudicare hoc pacto præſumant, vt poſtea oſtendemus, rebus ciuilibus ideo prorſus contrariũ, eos

Plin. l. 3. Nat Hiſto.
S. Tho 2. 2. q. 95. art. 1

permittere in oculis popularium fraudulenter ſub ſpecie doctrinæ latentioris gloriari: falſo enim ſibi hoc pacto comparata cuiuſdam diuinitatis auctoritate, poterunt eoſdem etiam ad ingentia facinora ſuis diuulgatis nugis exſtimulare.

5. Enimuero qui in republica ſingularem de rebus magnis ſe aſſequutos cognitionem profitentur, interim abſque omni ſolida ſcientiæ ratione plurimum temporis ſtudiis earum impēdunt, ij rebus ac ſcientijs ciuilibus pernicioſi omnino exiſtunt. Huiuſmodi ſane mathematici. *Quid habet Aſtrologus*, ait *Cicero*, *cur ſtella Iouis*
Cicer lib. 1. Diuinat. *aut Veneris cōiuncta cum luna, ad ortus puerorum ſalutaris ſit, Saturni Martiſue contraria?* quod vt dilucide a nobis oſtendatur, eorum omnia, vnde liquidius diſcutiantur, commode ad duo capita reducere poterimus: ſcilicet ad id, quod mathematicum genethliacum, & ad id, quod pure mathematicum. prius eos omnes ambit in ſe euentus, qui ſequūtur rationes generationis vel natiuitatis: quos cum animis dicant iſti coniectores iudiciarij ſe complecti, aſſerunt, vi certarum conſtellationum tunc præſentium ac ab ipſis cognitarum, ſe præſagire poſſe, qualis ita conceptus, vel natus futurus ſit, nempe bonus an malus, catholicus vel hæreticus, longioris vel breuioris vitæ, naturalem an obiturus mortem, vel violentam, proſper an miſer, quo ad ſingulos vitæ iſtius caſus. alterum indicat ſolum certas conſtellationes in decurſu vitæ alicuius, vtpote negociis belli, & pacis, naturæ ſimul ac fortunæ imminente s; ex quarum notione, Aſtrologi diuinare pariter ſibi aſſumunt de vniuerſis: veluti ſi tali tempore bellum committat, num victoriam reportaturus, vel debellandus: ſi aleis ludat, vtrum lucraturus, vel damnum paſſurus: ſi nauigationem aliquo inſtituat, an iter ei futurum ad vota, vel contra. Vt vero in vtroque genere ſuas conſtellationes nobis deſignent ac deſcribant, non ducunt tātum rationem poſituræ aut concurſus ſeptem planetarum, ſed etiam illius ſitus, quo ſignis in zodiaco certo modo planetæ reſpondent: qui quidem varius perpetuo eſt, tametſi ipſæ planetæ ſimiliter inter ſe conuenerint: proinde *Sol* & *Iupiter*, qui iam congrediuntur in *Piſcibus*, poſtea
Clauius l. 2. Sphæræ ad cap. 1. congreſſuri in *Ariete*. Ac quod pertinet ad conſtellationes determinandas, de ſtellarum extra zodiacum vagantium, aut fixarum motibus, ſeu coitionibus non videntur multum hi iudiciarii laborare: at qua ratione de eis ſilent, non dicunt.

6 Exiſtimare itaque poſſumus cœleſtia corpora rerum ſublunarium eſſe mera ſigna, vel etiam ſimul ſigna, & cauſas. Deinde res ſublunares a nobis conſiderandæ, aut ſunt ipſimet actus liberi arbitrij in homine, aut euentus, ab illis dependentes, vel prorſus res naturales: quales aëris diſpoſitio, terræ fœcunditas, ac ſimilia. verum priuſquam vanitatem ariolationis horum in vniuerſum oſtendam, lubet hic recolere, quam, quo ad ſcientiæ momentum, ſimiles ſint hi Aſtrologi *Paracelſianis* medicis, comparatis cum *Galeniſtis*, aut alijs ex ſchola *Hippocratis*. Illi ſi quidem *Paracelſiani*, paucis literis contenti, ac tota Philoſophia ab eorum *Apolline* ferme repudiata, ſatis ſe inſtructos fabulantur ad curandos omnes, quotquot ſunt in Noſocomio, morbos, quatuor vel tribus ſpeciebus mineralium, vno vel altero liquore, vel ſolo *Mercurio*, ex materia aliqua ſubterranea ſeu ſulphurea diſtillato. vnde ne aliqua bibliotheca eis ad artem ſuam neceſſaria videretur, plane Cynici inter medicos comparent, nempe omnia ſua ſecum portantes: vtpote vnam vel alteram pixidem in caligis habentes, quæ mille libros doctrina exæquet, eoſque præ omnibus alijs tanquam in re medica peritos rudi populo importune commendet. Denique indoctiſſimo quodam compendio, ſubito creati Doctores & Medici, ex vna, eademque olla, promiſcue omnibus ægrotis ſanitatem propinant. Simili modo iudiciarij hi Aſtrologi, *Platonis* & *Ariſtotelis* pronunciatis a tergo relictis, fabricantur in cœlis ſpectrales quoſdam horoſcopos, domunculas ſolis, congreſſus ſtellarum, & neſcio quæ alia ſimulacra, ex quibus mirifice ad imperitæ plebis admirationem philoſophentur, & de omnibus præcipitanter negent, vel affirment. Quod cum notū eſſet *Ciceroni*, aperte dixit, mathematicos *Exoſam* Cicer. l. 2. de diuin.
retinere philoſophiam, & quod ſub eorum diuinationibus genus humanum ſuo tempore ingemuerit, affirmare haud dubitauit. ac fatetur *Cardanus* ipſe, harum diſciplinarum principia, Cardan.
& conſequentias, nulla ratione philoſophica, lib. de iud. nat.
nullis certis ſcientiæ legibus conſtare aut probari poſſe, ſed innoteſcere duntaxat ex euentu, prædictionibus examuſſim quam ſæpiſſime cōſentiente, idque vt ipſe nugatur, propter earum altitudines, & veluti ſublimia myſteria, in quibus abſtruſæ deliteſcunt. Dicamus autem primo loco de effectibus naturalibus ad haſce ſcientias relatis.

7. Doctiſſimi viri inueniuntur, inter quos *Alexander de Angelis*, meus quondam Romæ condiſcipulus, qui negant, ſtellarum aut planetarum vires aliquid magni momenti poſſe imprimere in ſublunaria aut etiam hominum corpora. Alexan. de Angel. lib. 4. cont. Aſtrol. cap. 7. quod quidem illis videtur manifeſtius, ſi nihil præter lumen & calorem efficere poterunt. Hoc vero ex duobus conficiunt, primo ex eo, quod cum ſigna zodiaci, & aliæ ſtellæ, plurimū diſtent a ſublunaribus, maxime ab aëre & terra, omnis earum actio valde debilis apparebit, adeoque vix pertingens ad opera adeo remota, vt earum influentijs probabiliter adſcribantur ſublunarium affectiones, mutationeſque. quod ad diſtantiam hanc inter cœlum ac terram ſignificandum, *Heſiodi* eſt coniectura aut fabula: incudem fabrilem, ſi e cœlo caderet, non niſi ſpacio decem annorum perucnturum ad terram: ac totidem annorum ſpacio a terra in orcum tandem caſurum. Deinde effectus ſublunares proximas ſuas cauſas habent in rebus ſibi mutuo vicinis: quæ cauſæ, ſtante eadem etiam cœleſtium influentia, variæ, vt liquet, ſimulque reperiuntur mutabiles. quo pacto conſtellatio, quæ pluuiam aut ventos hic cauſaret, alibi nequaquam tale quid efficeret, propter diſcrepātes qualitates terræ, & aëris, ſeu propinquarum cauſarum diſcrimina & medij diuerſa diſ-

poſitiones,

poſitiones. idcirco nihil certi aut definiti ſtatuendum in hoc alterou e loco futurum, etiam inter naturæ euentus, ex vlla mera ſtellarum poſitura, aut coitione. Porro multa vel quo ad naturam ipſam contingunt interueniẽte vſu humani arbitrij: vtpote terræ fertilitas, piſcationes cõmodæ, ſanitates corporũ: arte enim & induſtria humana hæc interdũ procurãtur. quocirca ſicut perſpectis ſtellis nõ fit diiudicatio actus liberi, ita neque eorũ naturalium quæ ex illo emanant. Nihilominus omnium ferme mortalium animos ſubijt ſententia, quod ſtellæ ac planetæ plurimum faciant ad aëris temperiem, vtpote ad ſerenitates, ad pluuias, ad frigora, ad calores ac ventos, ad incolumitates, porro ac morbos viuentium, atque iſtis ſimilia: idque ſuarum influentiarum virtutibus:

Non inter Geminos anguis glaciale Triones
Ptolom. lib. de Iudicijs *Sibilet, immodico nec frigore ſauiat vrſa.*
Non toruo fremat igne leo, nec brachia cancri
Vrat atrox æſtas, madida nec prodigus vrna
Claudian. Panegyr. 2. Stil. *Semina prærupto diſſoluat aquarius imbre,*
Phrixæas roſeo producat fertile cornu
Ver aries, pingues nec grandine tondat oliuas
Scorpius, Autumni mutaret gramina virgo
Lenior & grauidis allatret ſirius vuis.

Cæterum non eſt certa coniectura neque de iſtis ex aſpectu ſolitario corporum cœleſtium: ſed vt diuinatio ſit probabilior, fieri debet ex comprehenſione quoque proximarum cauſarum & medij, quæ immediatius quam illa, ſublunares effectus attingunt.

8. Genethliaca autem futurorum prædictio prorſus inanis & vmbratilis. quæro enim cum dicant Aſtrologi, horoſcops & conſtellationes impendentes hominum natiuitatibus aut conceptionibus in vtero materno, num ſint cauſæ fatales omnium actionum euentuumque humanorum, nec ne; ſi inficiantur eſſe cauſas, aſſeram inſpectionibus non poſſe duci Aſtrologos in definitam prænotionem futurorum quo ad mores hominum, aut eorum progreſſus ſeu exitus: quandoquidem nulla ſit connectio inter illos horoſcopos, & ea quæ poſtea euentura. ſi dicant habere horoſcopos ſaltem connectiones ſignorum cum ſignatis: rurſus petam, vnde illis liquet, eſſe ſigna? aut enim vi rationis, aut reuelationis diuinæ indicatu hoc aſſequuntur. prius dici nequit. nam ſi philoſophia non iudicet ea eſſe cauſas, non iudicabit eſſe ſigna. poſterius autem eſt valde infirmum, quia aperte phanaticum & commenticium. reliquum fateantur, eſſe cauſas. Hoc autem ſic improbatur. Cauſæ eſſe nequeunt abſque actione, in ſubiectum aliquod recepta. agere non poſſunt immediate in animam, cum ſit hæc ſubſtantia immaterialis. quod vero ab illis in corpora infertur, id non poterit eſſe fatum euentuum futurorum a libero arbitrio animæ prouenientium. quomodo enim cogitanda aliqua qualitas ab horoſcopis, hominum, imo & brutorum corporibus impreſſa, quæ omnia eorum futura fataliter procuret? nam futura ita dimanant a voluntatibus hominum, qualiter excitantur varijs motiuis proximis, vtpote certarum perſonarum improuiſo concurſu, peccatis interdum aut virtutibus ipſorum in vita expreſſis, elementorum qualitatibus aduenientibus, ſanitate aut morbo incidentibus, habitibus comparatis, materni vteri diſpoſitione accedente. quamobrem niſi illa qualitas ab horoſcopis transfuſa, exiſtat omniũ iſtorum, adeoque ſimilium infinitorum, fatum quoque, nunquam poterit eſſe fatum vel alicuius vnius particularis humanæ actionis. Atque vt exemplum ſubijciam, veniat iam in mentem maritus aliquis, qui vxorem adulteram occidat. Euidens omnino, occiſionem iſtam non prouenire ab horoſcopo aut conſtellatione, aliquid transfundente in corpus occidentis vel occiſæ: quandoquidem non occidiſſet maritus, niſi fuiſſet vxor adultera. Ergo ſi illius fato occidit, eodem vxor adultera: quod ridiculum arbitrari. Cum ergo non ſit conſtellatio fatum omnium pertinentium ad aliquam actionem, ſeu euentum, nullorũ fatum eſſe poterit. Quid? an non videmus ſub eadem conſtellatione natos, aliud & aliud in vita operari, aliter & aliter viuere ac mori? quid ergo ad hæc certa & ſtatuta facit conſtellatio?

9 Ludunt quoque Aſtrologi, iſtis natis definitos horoſcopos cõſtituentes, & pluribus ſimiles. nã vt horoſcopi vehementiſſimo motu ac celerrimo continenter labuntur, ita nunquã ſimiles redeunt, vel illi ipſi, vt *Cardanus* fatetur. In hac ergo pernicitate tranſitus, in hac varietate conſtellationum, vnde nã, precor, Aſtrologi poterunt diſtincte aſſerere, hanc inſtitiſſe huic nato propriã, ac mutuo reſpectu hunc cũ altero nato cõuenire? homines etiã ipſi recens nati, non eodẽ modo ſubijciuntur conſtellationibus, vt æqualiter in ipſorũ corpora illæ operẽtur, propter aliam atque aliam terræ deuergentiam, alios & alios parentum mores. occurſus ſtellarum, teſte *Ariſtotele*, ſicut lunæ cum *Marte*, ratione ſitus terræ innotuere Ægyptijs, qui alios omnes latuere. Habenda pariter ratio horizontum, vt notant *Cicero*, *S. Baſilius* & *Aulus Gellius*, quo de ſublunaribus diuinatio fiat. Nulla autem ars hæc omnia particularia aſſequi poterit. Baſil. hom. 6. in Gen. Cicer. lib. 2.

10. Idem prorſus argumentum contra Mathematicas prædictiones confici nil prohibet. Similiter enim petitur, vtrum duobus exercitibus pugnantibus aliquid inferat conſtellatio præſens in milites vtrimque, nec ne? ſi nihil, ergo omnes pares, neque iſtius quam alterius potius fatum erit conſtellatio. Si influat in iſtos peculiari modo, ſciſcitandum tunc, quodnam ſit genus illius qualitatis, quæ hos ſubinde in fugam compellat, illos ad victoriam promoueat? ridiculus ſane Iuuenalis:

Hæc tamen ignorat, quid ſydus triſte minetur Iuuenal. lib.
Saturni, quo læta venus ſe proferat aſtro. 6. Satyr. 6.

Inſpectores iſti cœlorum, proximarum cauſarum obliuiſcũtur penitus, & ex vno cœlo, animis quaſi vnoculi & claudicantes, pronunciant.

Et graue Saturni ſidus in omne caput. Propert. lib. 2.

Animaduertimus incidere ſub eiſdem horoſcopis diſpares & plane contrarios euentus. Damnoſum itaque reipublicæ ad ingenium horum aſtrologantium, vera Philoſophia interim deſerta, tempus omne in nugis addiſcendis,

dis, ſeu potius recenſendis, contexere. Quod ſi dixerint, non ratione aliqua probari poſſe horum prædictiones, experientia tamen veraces in plurimis renunciari: affirmabo, hoc omnium eſſe leuiſſimum: nam cum ſint tantummodo, duæ partes contradictionis, nempe viuet iſte aut morietur, vincet aut debellabitur, lucrabitur, aut damnum patietur, quid miri, ſi eorum effandi temeritas in veritatem aliquoties fortuito cadens impegerit? etiam quid miri ſi nimio appetẽtes veraces haberi ab alijs, quales ſunt Aſtrologi, ſi adeant dæmones, illorumque de futuris oracula tanquam ſua euulgent axiomata? Neque interſe conueniunt de ſignificationibus conſtellationum. aliqui enim hanc in iſtam ſententiam interpretantur, alij in contrariam: ac ſi irides eſſent, vel colla columbarum aliorũ oculis multifariam expoſitæ.

11. Hæc ipſa ars diuinatrix inter mala contra Ciuitatem, quæ educit, in animæ humanæ dignitatem barbarice quoque debacchatur. Vt enim ſuis conſtellationibus locum parent in ciuitate Mathematici, contendunt, animam hominis eſſe materialem, cœli quippe influentijs diuerſimode alterabilem, adeoque libero arbitrio deſtitutam. nam quid faceret conſtellatio certo & definite quo ad mores & euentus humanos, ſi anima ſpiritualis & libero arbitrio exornata? eluderet enim facile anima, ſi huiuſmodi eſſet, omnem e cœlis impreſſionem. Verum illi hanc ſublimem condicionis ac libertatis condicionem ei eripientes, cœlis ſubiectam reddunt, eximia inde cum Deo ſimilitudine ſpoliant, denique mortalem exhibent: quo ciuilibus moribus nihil pernicioſius, infelius nihil. Enimuero quo loci iſte ſenſus Aſtrologicus præualuerit, ibi voluptas & ſuperbia, quæ ciuilitatis peſtes, in omnem vitæ honeſtatem præualituræ. Binæ ſunt enim æſtimationes, quæ ciuilium inſtitutorum veluti poli ac cardines videantur: nempe quibus iudicatur, Deũ exiſtere, & animam hominis eſſe immortalem: ſine quibus nullus principum moderate imperabit, nullus vectigalium modeſte vel obſequenter parebit. quam ergo inciuiles iſti Aſtrologi, qui fatũ quoddam, cæleſtibus corporibus implicatum, animæ actionibus præficiunt, perinde ac ſi anima eſſet vilis aliqua concreta gleba, eorum influentijs hac & illac inflectenda, adeoque tandem eiſdem diſſipanda?

12. Hinc etiam inhumanitatis accerſendi, quod hominum volontates neceſſitati fatali dimittẽtes, eodẽ virtutis pulchritudinẽ extinguunt vitijque deformitatem diſſimulant: quod ciuilis vitæ officia, ſcilicet adhortationes ac diſſuaſiones, optimæ educationis rationes, e medio tollant, quandoquidem independenter ab iſtis omnes euentus ſuperius conſtellationes iam deſcripſerint, digeſſerint, ac decreuerint.

——— Quoniam probitate coacta Prudent. Hamart.

Gloria nulla venit, ſordetque ingloria virtus.

Recte ſane cecinit *S. Gregorius Nazianſenus.*

Frange mihi vitæ leges, abſterge timorem Gregor. Naz. Carm. de provid.

Sontibus, atque piis ſpem lætam deme futuræ

Mercedis. Nam ſi fertur reuolubile cælum,

Voluor ego motu rapido, quin ipſa voluntas

Non aliunde mihi, quam cæli exiſtit ab orbe.

Præpoſterum itaque, cum cœlum in hominis vſus creatum, illud hominis moribus præponere, eoque in nobis actionum decora expungere.

An quum te Dominus cunctis quæcunque crearat; Pruden. Hamart.

Præficeret, quumque arua, polum, mare, flumina, ventos

Dederet, arbitrium de te tibi credere avarus

Nollet, vt indigno libertatemque negaret?

Quale erat, electus magni rex orbis vt eſſet,

Non rex ipſe ſui, curto fœdatus honore?

Nã quis honos Domini eſt, cum mens ſibi libera non eſt,

Vna ſed impoſita ſeruit ſententia legi?

13. Imo inſurgit horũ inciuile dogma in iniuriam contra vim, charitatem, iuſtitiamque diuinæ prouidentiæ. ſi enim ſtellæ modo omnia ordinarint, quid ſupereſt Deo, quod ſuo fauore ac ſpeciali gratia hominibus vlterius cõcedat, quod eorũ pietati retribuat, quod ipſis miraculis efferat, quod merita remuneret, vitia caſtiget: iam enim vniuerſa rerum, ad hominem ſpectantium, procuratio, conſtellationes anticipauerunt, ſtatuerunt? Cum hoc in Deum ipſum Aſtrologi perpetrarint, nihil miri, ſi bonorum angelorum miniſteria, hominum commodis diuinitus adſcripta aut deleant, vel ſuis ſimiliter ſubijciant conſtellationum fatis.

14. Quinimo neque e re ciuilis ſocietatis fuerit, cum diſpendio aliarum ſcientiarum, adeoque pacis & tranquillitatis detrimento, impune permittere in ciuitate Aſtrologorum circa ſuas conſtellationes altercationes, nullo plane iudicio terminabiles. Enimuero fatentur iſti fatidici ſtellares, veteres in longe aliam ſententiam planetarum & ſtellarum concurſus interpretatos, ab ea, in quam eos moderni intorquent. hi volunt, futuros euentus conſtellationibus indicari ſolummodo, quantum ad eorum notiones vniuerſales: iſti autem, ipſamet particularia præmonſtrari eiſdem contendunt. volunt hi, ad prædictionem ſufficere conſtellationum intuitum. repugnant alij, affirmantes, præter conſtellationem, proximas etiam cauſas expendendas. hi diuerſa fata in cœlis conſtituunt, ita vt hoc fatum, alterius interdum fati vires exſcindat. alij id pernegant, definientes, vnamquamque conſtellationem eſſe abſolute fatalem, ratione habita ſui effectus. hi vnius regni vnũ fatũ ex ſtellis ponunt: hoc alij concedere renuũt, ſtatuentes, vnius regni alia & alia fata in cœlis reperiri. iſtis placet arbitrari, certis actionibus, vtpote matrimonijs ineundis, mercimonijs exercendis, itineribus faciendis, impertitare peculiare fatum conſtellationis. Derident hoc alij, æſtimantes, præter fatalitatem vnius conſtellationis genethliacæ, nullam aliam ſupereſſe.

15. Hinc quoque vehementius perturbari ſolet genus humanum, curis, angoribus, ſuſpicionibuſque exedi plane ac deuaſtari. Si enim mala ſint euentura, quorſum accerſenda prædictio Aſtrologica, quæ diu ante quam inciderint, exſpectãtes affligat? Si bona ac læta ſucceſſura, ſatis ea facient ad iucunditatem cum euenerint, neu opus homines eorum modo elato & geſtienti ſenſu moueri, eorũue ſpe vexari, aut anxia interim cogitatione ſuſpendi. Ecquis non feret æ- Gell. lib. 14. cap. 1.

gro

gr[illegible]animo Aſtrologis credens, ſibi cœlum infeſtum impendere, iam fulmina in ſuis voluminibus continere, quæ ſubinde in ipſius caput noxium ſiue innoxium deuibranda? quod ſi in ipſo cœlo cauſa ſolida exiſteret, eorum conqueſtio eſſet tollerabilior. Cæterum cum ſui aliam originem non habeat, quam in leui alicuius aſtrologuli craneo, deplorario incommodior, ciueque indignior. quam inconuenit, noſtrum gens iſtorum meris figmentis perpetuo exagitari ac conſumi? horum artibus eluſa quondam Mater *Vitellii* Imperatoris, a Mathematicis edocta, ſe filium infælicem genituram, hauſto veneno præ triſtitia, ne euentum videret, ſibi vitam funeſtam.

Sabbel. Ennead. lib. 3. pag. 210.

16. Quod ſi ciues egregium quid obire votis iam deſtinarint, occurrent ex aduerſo fortaſſis Genethliaci, ac renunciabunt, omnia infælicitanda, funditus euertenda. Vnde gelido ſanguine circa eorum corda diſcurrente, decretis etiam optimis abſtinebunt, inani timori cedentes, illiſque credentes, Vt enim auiculæ, inter maturas ſagetes poſitas laruas diffugiunt, ita ciues ad aſpectum mathematicæ *Palladis*, ſeu *Gorgonis* confictí in eius clypeo, puerilitér ab inceptis reſilient. Eodem euenire ſimiliter poterit, vt ciues nouarum rerum cupidi, ſtudioque ambitionis incitati, multa contra conciues, ac ipſum etiam principem audacter aggrediantur, poſtquam aſtrologi ex ipſis conſtellationibus ſpem ſucceſſus ipſis fecerint, animoſque ad ſcelus eodē indiderint. hinc Romani milites ſæpius ab aſtrologis lactati, in varia pericidia ſeſe armarunt ſibi promittentes optatos euentus, ad Aſtrologorum præſagitiones. Neque hi proni ad veritatem nudam diuinantes efferendam, ſed ad id dumtaxat plerumque promittendum, quod arrideat, ac mercede dignum habeatur. *Semper auidum pecunia eſt vatum genus*: vt ait *Sophocles*. quo pacto quaſi dulcem ex ſaccaro ſaluiam deglutientes, eodem peſtem exitiumque inſuxere. hoc genus hominum appellat *Cornelius Tacitus*, *Petentibus infidum, ſperantibus fallax*. Merito idcirco ſæpius vrbe Romana exularunt, vt idem teſtatur. ac *Tiberius* Imperator non alios eorum exilio liberauit, niſi qui promitterent ſe artem deſerturos, ac modo illam publice abiudicarēt, vt narrat *Suetonius*. Exemplum *Tiberij* ſequutus *Vitellius*, qui pariter in hoſce mathematicos, vtpote ciuilis ſtatus perturbatores, diſtrictiſſime animaduerti curauit.

Sophoc. Antig.

Cor. Tacit. l. 4 Ana.

Suet. in Tib. Cor. Tacit. Li. 1. Anna.

17. Ipſimet etiam principes iſtis Aſtrologis plus iuſto attribuentes, ſæpius in acerbam fortunam deluſi corruere. *Quam multa ego Pompeio*, ait *Cicero*, *quam multa Craſſo, quam multa huic ipſi Cæſari a Chaldæis dicta memini, neminem eorum niſi ſenectute, niſi domi cum claritate eſſe moriturum: vt mihi permirum videatur, quemquam exſtare, qui etiam nunc credat iis, quorum prædicta quotidie videat re & euentu refelli.* *Tiberius* in multorum odia ideo impegit, quod ciues neci dederat, quos ex genituris falſo ſuſpicatus, ſibi mortem quandoque intentaturos. *Emmanuel Commenus* Imperator Græcus, poſtquam prope Siciliam, claſſem amiſiſſet, Aſtrologo quodam ſibi victoriam nihilominus bellum reparanti promittente, aliam claſſem adornauit. Cæterum redintegrata pugna, in freto Siculo a *Rogeria* rege victus ac ſuperatus, vt recolit *Tyrius*. *Ferrandus*, Flandriæ dux, vt ſcribit *Gagneius*, aſtrologicis prædictionibus incitabatur ad inſerendum bellum *Philippo* Galliæ Regi, At Pariſijs omnino profligatus, miſerias inſuper carceris expertus. *Petrus* Rex Caſtelli, cognomento *Crudelis*, vt narrat *Mariana*, a Iudæo quodam fatidico adductus in ſpem recuperandi regni, contra fratrem bellum commiſit. Verum a fratre captus eiuſque manibus occiſus. *Ludouicus Sfortzia*, dux mediolani, vt ſcribit *Cardanus*, Mathematicorum verbis fidem adhibens, ſe fortunæ delitias appellabat. Cæterum ſubinde in Gallorum manus deditus, & in carceres Lugduni compactus, ibi vitam miſeram finiuit. Et quidem vt in vniuerſum diuinatores iſti ſtatum rerum ciuilium perturbant, ita pariter principibus ipſis ſæpius nocumentum inferunt. Romæ haud ſemel Imperatorum fata Aſtrologi eo prædixere, vt ipſorum vocibus populus perturbatus eſſet, & Imperatores in graues animi vexationes coniecti. In hoc ſeditionis machinamentum ſua conferunt iudicia, qui viſis cometis, huius vel illius principis funus inſtare temere diuulgant. Inſanū vero, quod hac de re memoriæ noſtræ prodidit Plutarchus in vſu poſitū apud Spartanos *Si quando igitur ſtella ex parte aliqua diſcurrens in appoſitam ſeſe partem contuliſſet, indicium id eſſe putabant, Reges aliquid contra Deos immortales deliquiſſe, ac propterea magiſtratu illis interdicebant, quoad ex Olympia aut Delphis referretur oraculū interdictū Regibus afferēs auxilium.* At VVicleuiſtæ hæretici in hoc quoque commenti in ſuos Principes proni.

Cic. l. 2. Diu.

Tyri. lib. 2 cap. 18.

Gagn. lib. 1. Hiſt. cap. 16.

Mar. l. 17. de reb. Hiſp. c. 14.

Cardan. ad Text. 4. Ptol. de iudicijs.

Plutarch. Agis.

18. Denique cum alijs nominibus vituperabiles Mathematici, tum potiſſimum duobus, vt iam dicam: Principio, vt animaduertunt poſt *Auguſtinum*, *Eckius* & *Eſpencæus*, horum diuinationes valde affines apparent veterum theogoniæ falſorumque numinum idololatriæ. vix enim vllus exiſtimabit, ſtellas in ſe includere humanorum conſiliorum fata, ac de illis diſponere, niſi pariter exiſtimaret, eaſdem eſſe animatas, & quidem ſi mathematici quo ad ſtylum de illis loquūtur ac ſi tales omnino eſſent: vt pote dicentes, illas mutuo collætari interdum, ac denuo iraſci: offenſas modò in genus humanum, poſtea benignas. Cuius rei opinione facile induci poterunt homines, vt ſtellas colant, velut nobiliſſimas ſubſtantias, natura quippe rationali conſtantes. Deinde Mathematici iudiciarij quo veridicorum auctoritatem ſibi concilient, dum aliquid prædicere inſtituunt, receptum multoties habebunt, reputantes ſecum, illos exacte ſtellarum vires intelligere, ac ſcire, quid ex illis aut aliunde euenturum. Saltem vt veraces habeantur, dæmones conſultores, vt ſint in admiratione populi, cupido conſilio ſibi adiungent. Propter quam cauſam inter ſpecies Magiæ recenſet *Tertullianus* Aſtrologiam: quod etiam faciunt *Euſebius*, *Auguſtinus*, *Plinius* & alij. Sanè multa prædicunt iſti, quorum indicia aut cauſæ in ſtellis ſpectari non poſſunt. Putandum idcirco, illos a dæmonibus edoctos aſtrologos.

Auguſt. lib. 2. de doct. Chriſtian. Eckius. lib. 1 de prædict. Eſpen li. de animat. cœlos.

Tertul con. idol. Apol. cap. 35. Euſeb. lib. 6 præp cap. 2.

Cuius

Auguſt. lib. 5. Ciui. cap. 7. Plin. lib. 30 Nat. Hiſt. cap. 1.

Cuius generis mihi videatur, quod vulgo refertur de iudicio aſtrologi, *Galeatio Mariæ*, vicecomiti mediolanenſi, narrato. Prædixerat ei ariolus fore, vt a ſuo ſubdito quandoque interficeretur. viciſſim vicecomes ab illo quæſiuit, quonam fato ipſemet extremum diem clauſurus. reſpondit, trabis caſu e ſublimi domus. vicecomes vt iſtis augurijs illuderet, iuſſit magum ad ſuſpendij locum illico deferri ſtrangulandum. quo cum duceretur ac eſſet in via, ingenti populo ſpectante, e palatio ducis, per quod forte tranſierat, eiuſmodi trabs dilapſa eum occidit. & non ita multum poſtea, vicecomes ipſe a ſuo vectigali interfectus. verum ſane de aſtrologis ſententiam protulit tandem

Cardan. ſec. 3. Aphor. 155

Hieronimus Cardanus, etiam aſtrologus. *Aſtrologi vt diuinatores, peſſimi homines ſunt, deceptores, ac malorum morum. Philoſophi naturales, veritatis ſtudioſi ac probi. Ob hoc aſtrologus tantum verax eſt, ac probus, quantum in ſua diuinatione adhæret principijs Philoſophiæ naturalis.* Merito denique propter haſce cauſas primi Chriſtiani valde auerſi fuere a lectione librorum fatidicorum, vt ex ver-

Vopiſc. in Aurel.

bis *Aureliani* Imperatoris apud *Vopiſcum* licet colligere. *Miror vos virorum ſancti, tam diu aperiendis Sibyllinis dubitaſſe libris, perinde quaſi in Chriſtianorum eccleſia, non in templo Deorum eſſetis.* atque hæ ipſæ cauſæ ſatis iuſtæ, ob quas a ciuilibus ſtudijs arceātur diſciplinæ genethliacæ ac diuinatrices. At de magia, iſtis vicina, dicamus iam aliquid.

CAPVT V.

Artes magicæ omnino barbaricæ.

MAgiæ nomine hic duntaxat intelligimus neceſſitudinem pacti ac cultus, quæ inter hominem ac dæmonem ſeu prauum Genium intercedit: ſiue ea tacita fuerit, ſiue expreſſa. Veteres quidem nihil flagitioſi aut auerſi a Deo in dæmonibus ſuſpicati, dæmonium appellantes cum *Ariſtotele* Deum, aut Dei opus, magiæ officijs operoſe incubuere, exiſtimantes, Dæmonum excellentijs honorem ab ipſis iure præberi, ſimulque licitum, ab eis opem implorare, qui viribus, ſcientiaque polleant, propenſique videantur ad hominibus benefaciendum.

Ariſt. 2. Rhetor.

Eurip. Hecu.

Quo me vertam?
Vbi quis Deus aut dæmon præſens
Ferat auxilium?

Plat. dial. 4. de legib.

Imo in hoc illi veteres, *Platonis* etiam ſententiam ſequuti, magnam pietatis partem ſi non totam collocarunt. Cæterum nos diuina fides aliter inſtituit. Credimus enim Dæmones immani ſcelere violatos, ab imperio ſupremi Numinis turpiter defeciſſe, humano generi inuidentes, teterrimos hoſtes eſſe, omnemque conniſum nefarie adhibere, quo illud in eandem damnationis ſortem, praua quæque eidem ſuadendo, compellant. Diſplicet eis prorſus vel humana natura. Quemadmodum enim panthera, ex concepta in hominem maleuolentia, vel illius delineatam imaginem, vt fertur, ſi in eam forte inciderit, præ rabie dentibus, vnguibuſque dilacerat: ita dæmon maieſtatem ac ſanctitatem Dei deteſtatus, hominem illius imagine inſignitum, plane ex odio abominatur. ac inter reliqua extremæ in nos crudelitatis ipſius & inuidentiæ effecta, delectatur plurimum hominum ſordibus ac cædibus, præſertim ſi in cultum ipſius piacularibus ſacris peractæ fuerint, vt *Plutarchus* & *Lactantius* adnotarunt. *Talis eſt dæmonum multitudo*, inquit *Hieronimus*, *qua per idola manufacta cruore pecudum & victimis paſcatur & nouiſſime ſaginatione quadam hoſtia, ipſius hominis morte ſaturatur.* Propter hanc cauſam, cum ſuæ perſonæ condicione, tum operum virtute, ſe dæmoni prorſus contrarium præbuit *Chriſtus* Dominus, venitque ad nos, quod ipſemet dixit, vt opera diaboli diſſolueret: hoc eſt, vt diaboli vitijs, ſuam ſanctimoniam opponeret, eiuſdem fraudibus veritatis lucem obijceret; demum vt artes & machinationes, quas in noſtram perniciem nefarius ille inſtruxerat, diſſiparet, euerteretque. dæmon quidem dignitatis auidus, diuinitatem ipſam ſibi ſæpius vendicauit. Chriſtus vero humilitatis cupidus, ad ſibi ſubiectam humanitatem, hominesque, ſe Deum ſponte dimiſit. Dæmon in ipſum cœlum aſcendere præſumpſit: fruſtratus licet ſua cupiditate, in infernum corruit. At Chriſtus ad terram è ſublimi throno paterni ſinus deſcendit, ac inde reſiliens, ad cœli verticem ritu triumphali peruenit. Dæmon hominum ſocietates ſumma perturbatione miſcet, eorum mores peſſime deprauat, ira nempe accendit, libidine inflammat, ſuperbia effert: Chriſtus autem decenti ordine illos componit, honeſtate illuſtrat, moderatione continet, virginitate exornat, ſui dimiſſione inter fluctus & aduerſa huiuſce vitæ conſolidat. Quamobrem qui a Dæmone pacto vllo, vlue cæremoniæ aliquid petit, eique honorem quouis modo defert, is perduellis, & a Chriſto perfuga, cum hoſte ipſius ſcelerate conſpirat; quem potius defugere deberet, verbo, operibuſque execrari. *Iam ergo* inquit *Tertullianus* ad Romanos diſſerens, *Subiecta Chriſtianis diuinitas veſtra.*

Baſil. hom. de Hom. dignit.

Plutarch. de Dæmon. Socrat. Lactan. lib. 2. diuin. inſtitu. Hiron. Epi. ad Dan. Ouid. lib. 6. Faſtor.

Tertul. in Apol. cap. 23.

2. Is autem illicitum commercium init cum dæmone, qui illum conſulit de latenti aliqua veritate, qui quouis modo eius auxilium implorat ad id procurandum, quod expetit. Recte enim aſſerit *S. Thomas*, votū aut ſupplicationem alicui exhibitam, in ſe eius cultum quemdam continere: eo enim fit proteſtatio poteſtatis aut excellentiæ in illo, a quo aliquid rogatur: quod idem eſt ac ipſum colere, vt affirmat pariter *S. Auguſtinus*. Inde *S. Athanaſius* magiam exerceri non poſſe ait abſque infidelitate, aut ſtultitia, quandoquidem ea dæmonis cultum in ſe complectatur. Arbitratur autem *Caietanus*, dæmonis inuocationem non ſemper exprimere formalem ac proprium erga ipſum cultum, ſed Materialem dumtaxat. Etenim poterit aliquis hominum requirere auxilium ab aliquo ſe inferiori abſque eius cultu aut excellentiæ agnitione. Cæterum non video, quonam pacto is minime colat dæmonem aperte & expreſſe, qui eius opem quærit: hoc enim ipſo oſtendit ſigno externo, potentem eſſe dæmonē

S. Thom. 2. 2. q. 83. art. 3. q. 95. art. 2.

Auguſt. lib. 2. de doct. Chriſt. Athanaſ. lib. con. Idol. Caiet. 2. 2. q. 95. art. 2.

ad

ad illi ſuccurrendum, quod idem eſt ac ipſius excellentiam fateri atque prædicare: cultus enim conſiſtit in huiuſmodi excellentiæ practica ſignificatione. ac licet metaphyſice loquendo, aliud ſit quærere ab altero adiumentum, aliud illum colere, inde natam ipſius excellentiam denunciando, quod poteſtas ad adiuuandum, & excellentia diſtinguantur ſaltem formaliter, nihilominus moraliter, ac quantum ad praxim, a cultu & veneratione ſeparari nequit. Oſtendemus itaque in ſequentibus, quam ſit inciuilis promiſcuus dæmonum ſeu malorum geniorum cultus, ſiue cum illis vitæ negocia ciuem tractare, quam fuerit a ciuilibus moribus alienum.

3 Inane prorſus, quod ſibi quidam magi pollicentur, exiſtimantes, ſe conceptis verbis, ritibus, figuris, quas vſurpant, tantum abeſſe a Dæmonum cultu, vti illos potius ſibi tanquam mancipia quibuſdam artificijs hinc ſubiiciant, coram ſe ſiſtant, trementes, ſupplices, paratoſque ad omnia præſtanda, quo ipſorum imperata exequantur. Verum vt diſſerit *Toſtatus*, cum dæmones, ſubſtantia in homine, aut ab illo vt omni ſint ſuperiores, validioreſque: cumque ob immaterialitatem tangi aut affici non poſſint ab vlla re corporea, multo minus imaginaria, ad illũ pauorem, aut eas pœnas, adduci nõ poterunt, ad quas magi ſe illos adduxiſſe ſecum inaniter commentantur. Quando autem vere expreſſeque Eccleſiæ exorciſmis læduntur: quando ob timorem & dolorem in corporibus obſeſſis, eorum virtute adacti, eiulatus edunt, tunc non percelluntur energia rei corporalis, ſed diuina virtute, Christi meritis in eis occulte operantibus, vt aſſerit *S. Cyprianus*. Fingunt interea quidem dæmones, quo magis hominibus illudant, magoſque in exercitio ſuæ impietatis obſtinatiores & penitus irretitos reddant, ſe eorum verbis, characteribus, ſacrificijs compelli, vexari, & veluti in captiuitatem ante eorum pedes detrudi: totum vero hoc interim ſimulant, vt expetitis honoribus optabilius potiantur, ac nefando crimine ſuperſtitionis miſeros mortales illaqueatos diutius teneant ac contaminent. In hunc modum dæmon ineſcauit *Exceſtium Phocenſium* tyrannum, vt ſcribit *Clemens Alexandrinus*. Præſagiebat iſte duorum incantatorum anulorum ſonitu in vtramque partem futura, etiam & ſuam ipſius mortem, quæ poſtea ad eorum ſonitum examuſſim ſucceſſit, exiſtimans, phyſica quadam iſtorum anulorum qualitate ſe edoctum de ſingulis diuinaſſe. Cum itaque ex hominum certis relationibus oſtenderimus, quam ſint impura officia, quam ſordida, monſtroſa, auerſaque ab hominis dignitate, quæ dæmones a magis exigunt, tunc eodem intelligemus, quam abſonum ſit, quamque immane, ac a natura plane auerſum, cum illis ſocietatem inſtituere. Præſtare proinde iudicauit *Plutarchus*, credere nullos eſſe Deos, quam cum geniis iſtis *Sordidis* ac *Moroſis*, vt ipſe loquitur, neceſſitudinem expetere: quod *Scaliger* quoque affirmauit: *Sane & fœda & ſordida rei cum cantiunculis, cadaueribus, funibus ſuſpendioſorum verſari*. Ex quo oſtendit *S. Thomas*, ab intellectu, ſeu mente recte inſtituta, manare non poſſe illa facinora, ac facta, quæ dæmones ſuis cultoribus præſcribunt: proinde deprauatum quid eſſe concludit, cum iam deprauatis ſubſtantijs negocium aliquod vitæ tranſigere. Ex quo percipiemus, quam a ciuilitatis nitore ac dignitate aberrent quorundam politicorum ingenia, in curioſitatem excitata, aut ad vindictam rabida, politiam ſuam a ſtyge euocantia, in penetrali Plutonico Deos intuentia, quos, dum populos tegunt, inuocent ac venerentur. De huiuſmodi Gentis hæc *Plutarchus*: *Haud ſcio an ex vetuſtiſſimis quemdam maximæ admirationis ſermonem cogemur admittere, quod viles quidam ac maligni dæmones cum viris bonis inuideant, eorum rebus gerendis obſtant, metus & perturbationes inducunt, virtutem conquaſſant, falluntque, ne cum ſtabiles integrique in honeſtate permanſerint, poſt ſupremum vitæ diem meliorem illis ſortem conſequantur.*

4 Principio intueamur impreſſiones illas, quas efficiunt dæmones in hominum corporibus, dum illis inſident, aut dum eorum animis enthuſiaſmos immittunt: vti hac ex parte inciuilitatem commercij cum talibus exploremus. Deus quidem ſeſe humanæ naturæ adaptans, ſiue id fiat copula perſonali, veluti conſtitit in Chriſto Domino, ſiue gratia diuinitus inſpirata, vti in alijs ſanctis apparuit, etiam vſque ad admirationem intuentium, præclaram quamdam formam externæ compoſitionis, & veluti ſui quamdam egregiam imaginem in eadem exprimere ſolet: haud aliter ac aureus ſol pulchre nubem, in qua inuolui videtur, ſuo radio depingit. Dæmon vero in hominem ſui præſentia inuadens, & in illũ totus immigrans, horrendam ſpeciem, quæ ſui ipſius idoneum eſſet ſimulacrum, qua vultus in illo deformare, qua totius corporis monſtroſa figura, oſtendit: non aliter ſane, quam ſi carbo nigerrimus, aut bufo deformis in theca criſtallina aſpectabiles ſeſe oſtenderent. quo pacto actionum turpiſſimarum formas repræſentat dæmon, quibus ipſe contaminatus, quibuſque hominem fœdari vehemẽter concupiſcit. *Hi ſunt*, inquit *Minutius ſælix*, *& furentes, quos in publicum videmus excurrere vates, & ipſi abſque templo ſic inſaniunt, ſic bacchantur, ſic rotantur: patet in illis inſtigatio dæmonis argumentum diſpar furoris.* vidit *S. Paula*, teſte *S. Hieron.* a dæmonibus correptos *Vlulare more luporũ vocibus latrare canum, fremere leonum, ſibilare ſerpentum mugire taurorum: alios rotare caput, & poſt tergum terrã vertice tangere, ſuſpenſiſque pede fæminis veſtes defluere in faciem.* Iſtis ſpectaculis ac picturis dæmones delectantur, ac loquuntur inde quales ſunt, & quales homines eſſe velint. Huius ſortis erat illa fæmina, furiata plane ac tragica, vt ait *Plutarc.* quæ credebatur malus Genius *Dionis*, patum ante eius mortem ei apparens. De ſimili *Bruti* genio hæc idẽ *Plutarc.* *Is itaque ſecum aliquid recitans, ſibi ipſi intentus, aliquem ad ſe ingredientem præſenſit: ad introitum aſpicit, horrendam & monſtroſam aſpexit imaginem corporis fœri, atque terribilis, ſilentio ſibi aſſiſtere.* Qui etiam, velut a longe, a dæmone afflantur, illo tamen pleni videntur

Toſt in cap 40. Iob.

Cyp. ad demetriad.

Clem Alex. l. 4. Strom.

Plut. l. de ſu.

Scal. exercit 327.

S. Thom. l. 3 cont Gent. cap 106.

Plut. in D.

S. Thom. 2. 2. q 173 a. 3.

Min. fæl. in octau.

Hier. epitap paul.

Plut. in Dio

Plutarch. in Bruto.

videntur ex ſuis hottendis cotporis vultuſque deformitatibus.

Huc ego diffuſis erraui ſola capillis,
Ouid.Epi. Ariad. *Qualis ab Ogygio concita Baccha Deo.*

Cicer.lib.1. diuin. Mantes Athenicoles, de quibus ſcribit *Cicero*, excipientes in ſe dæmonum afflatus, vt tradit
Iambl.lib.1 de mittes. Ægypt. *Iamblicus*, adeo detorti, complicari, ac confuſi in aliorum oculis fuere, vt dormire videeentur, cum non dormirẽt, viſamque dæmonibus ſubijcientes, tanquam ſpectra, omoia immania in ſe referebant. Iudæus quidam, vt tradit *Nicetas*,
Nicetas.l 3. Pythone diſtentus, *Inſtar pulli equini, & hominu furioſi diſcurrendo, ſaltando, inſanoſque geſtus edendo, ariolabatur.*

——————Vidi egomet ſuccinctam vadere palla
Horat.lib.1. Sat.8. *Canidiam pedibus nudis, paſſoque capillo*
Cum Sagana iuniore vlulantem: (pallor vtraſque
Fecerat horrendas aſpectu) ſcalpere terram
Vngue, & pullam diuellere mordicus agnam.

Luca.lib.6. *Ericthonem* magam ita deſcribit iidem *Lucanus*.
Diſcolor & vario furialis cultus amicta
Induitur, vultuſque aperitur crine remoto,
Et coma viperiis ſubſtringitur horrida ſertis.

De alio venifico hæc *Seneca*:
—————— Ipſe funeſto integit
Sen. oedip. *Vates amictu corpus, & frontem quatit*
Lugubris, imos palla perfundit pedes:
Squallente cultu maſtus ingreditur ſenex.

In Delo *Apollinis* vates, vt omnes fatẽtur, a dæmonibus in truces, vltra omnem barbarei aſperitatem, vultus effingebantur: licet *Plutarchus*
Plut.de def. orac. Ammiã. l.21.Chron. & *Ammianus Marcellinus* non hoc adſcribant dæmonibus ipſis, ſed loci fatidici vapori, aut ſoli
Lucan.li. 5. in vates feruenti.

Spumea tunc primum rabies veſana per ora
Effluit, & gemitus, & anhelo clara meatu
Murmura: tunc mæſtus vaſtis vlulatus in antris,
Extremæque ſonant domita iam virgine voces.

Mox edito oraculo ad votum *Pompei*:
—————— Illa feroces
Torquet adhuc oculos, totoque vagantia cælo
Lumina, nunc vultu pauido, nunc torua minaci
Stat nunquam facies: rubor igneus inficit ora,
Liuenteſque genas, nec qui ſolet eſſe timenti
Terribilis, ſed pallor ineſt nec feſſa quieſcunt
Corda, ſed vt tumidus Boreæ poſt flamina pontus
Rauca gemit, ſic multa leuant ſuſpiria vatem.

Neque iſtis quicquam mitiores, aut pulcriores *Sibyllæ*, ſi poëtis credendum.

—————— Bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittaſque Dei, Phœbeaque ſerta
Erectis diſcuſſa comis per inania templi
Ancipiti ceruice rotat, ſpargitque vaganti
Obſtantes tripodas, magnoque exæſtuat igne,
Iratum te Phœbe ferens: nec verbere ſolo
Virg.li.6 Æn.id. *Vteris, & ſtimulos flammaſque in viſcera cogis.*
Ventum erat ad limen, cum virgo poſcere fata
Tempus ait. Deus, ecce Deus; cui talia fanti
Ante fores ſubito non vultus non color vnus:
Non compta manſere comæ, ſed pectus anhelum
Et rabie fera corda tument, maiorque videri,
Nec mortale ſonans, afflicta eſt numine.

En furiatas mentes, en odio incenſas voluntates dæmonum in eos, qui cum ipſis familiarius verſantur! De *Corybantibus*, iſtis omnino ſimilia tradunt *Diodorus* & *Strabo*. Enimuero Dæmoni admodum gratum, videre in hominibus fœminiſque, tanquam in ſua prole, mores ipſius, & veluti paterna expreſſa lineamenta. Dio l.G & 5 Str...10.
Quis ergo ſeſe iſtis genijs adiungeret, oaturæ noſtræ, omniſque in nobis venuſtatis oſoribus & plane conſtupratoribus? niſi qui ſua ſponte velit ſtatum ſuum futurum in inferno hic in terris prælndere, omneque facinus meditari.

Rabido ſi iubeat Theſſala cantu
Horret capillis, vt marinus aſperis Papin.li.4. Thebaid.
Echinus, aut currens aper. Horat. epo.

5 Audiamus tamen *Ammianum* pro ſuo *Plutone* ac *Megara* diſſerentem. *Aperiunt tunc quoque ventura*, inquit, *cum æſtuant hominum corda, ſed loquuntur diuina. Sol enim, vt aiunt phyſici, mẽs mundi, noſtras mentes ex ſeſe velut ſcintillas diffundens, cum eas incenderit vehementius, futuri conſcias reddit, vnde Sybilla crebro ſe dicunt ardere, torrente vi magna flammarum.* Qualis, te precor *Ammiane*, iſte tuus ſol, qui aoimas ex ſuo gremio in hominom corpora inſpergit? Et cuius ingenij ignis ille ſparſos, qui futura elucidet, eaq; vel furioſis præmonſtret? num *Phœbus*, cum *Plutone* demum confundendus? putas ne etiam Bacchicos, vino epotos, quos *Homerus* [illegible] vocat, ſcilicet ſaltatores, eodem ſole adurente diuinaſſe? Carm.li Ammian 21. Chron. Hom Iliad.

6 Iſtis porro ſagis ac dæmonum adminiſtris vſurpare illos ritus in ſuis ſacris ac præſtigijs mos eſt, qui a natura tota auerſi, auctoremque dæmonem deſignaot non niſi abſurdis ac deteſtandis actionibus addictum. Eis conſuetudo, ait *Fabius*, execere facinus, *Quod dicitur ſydera diris agitare carminibus, tumulos buſtaque ſcrutari, & amputatis cadaueribus, ipſos in ſcelera armare manes.* Eur.in Bac. Strab.lib.10. Liui.l.dec.4. Fab.declam

Per tumulos errat ſparſis diſcincta capillis,
Certaque de tepidis colligit oſſa rogis.

Enimuero vt Deo inſtitutum, cœlorum decora in ſuo ſacro myſteriorum appaeatu repræſentare: ita dæmonem libido ſubit, ipſam ſtygem, opera ſuorum myſtarum, quodammodo adnoſtrum adſpectum expeimere, ad quem exitum buſta, oſſa ſemiuſtulata, cineres, ſordes, tabus, & reliquæ abſque horrore non nominandæ fæces, illi in vſu ac delicijs. Ouid.Hipſi

—— Illi namque nefas, vrbis ſubmittere tecto,
Aut laribus ferale caput, deſertaque buſta
Incolit, & tumulos expulſis obtinet vmbris. Lucan.li. 6
Grata deis Erebi, cœtus audire ſilentum,
Noſſe domos ſtygias, arcanaque ditis operti
Non ſuperi, non vita vetat. tenet ora profanæ
Fœda ſitu macies, cœloque ignota ſereno
Terribilis ſtygio facies pallore grauatur
Impexis onerata comis. ſi nimbus & atra
Sydera ſubducant nubes, tunc Theſſala nudis
Egreditur buſtis, nocturnaque fulgura captat.
Fumantes iuuenum cineres, ardentiaque oſſa
E mediis rapit illa rogis, ipſamque parentes
Quam tenuere facem: nigroque volantia fumo
Feralis fragmenta tori, veſteſque fluentes
Colligit in cineres, & olentes membra fauillas.
Aſt vbi ſeruantur ſaxis, quibus intimus humor
Corpora, tunc omnes auide deſæuit in artus.
Immerſitque manus oculis, gaudetque gelatos
Effodiſſe orbes, & ſiccæ pallida rodit

Excre-

Excrementa manus: laqueum nodoſque nocentes
Ore ſuo rapuit, pendentia corpora carpſit,
Attraxitque cruces, percuſſaque viſcera nymbis
Vulſit & incoctas admiſſo ſole medullas.
Inſertum manibus chalibem, nigramque per artus
Stillantis tabi ſaniem, viruſque coactum
Suſtulit, & neruo morſus retinente pependit.

En panoplium dæmonis, & eius aulæ apparatum pluſquam barbaricum: nouit enim ipſa barbaries ſepulcra inuiolata præſtare, mortuis parcere, a feralibus cibis abhorrere, conenbia nocte quieſcere.

Papin. lib. 5. Syluar. —— *Tacet & omne pecus, volucreſque feraque,*
Et ſimulant feſſos curuata cacumina ſomnos.

Cæterum Theſſalæ iſtæ a dæmone percitæ, omnia peragunt contraria, naturæ ordinem ac leges aſpernatæ. Nouit probe nefarius dæmon, hominem, tam quoad corpus, quam animam, magno eſſe in precio apud Deum; ex quo delectatur, ſi illi ſeu ſpiranti ſeu mortuo, indignitatem, opprobriumque quoquo modo inferre poterit. De quo hæc *Apuleius* magorum inſtrumenta enarrans: quæ ſunt, *Infalicium nauium durantes claui, defletorum, & ſepultorum cadauera, expoſita multa ad modicum membra. Hinc nares & digiti, illinc carnoſi claui pendentium, ſiue ſuſpendio necatorum: alibi trucidatorum ſeruatus cruor, extorta dentibus ferarum trunca cadauera. His videlicet comparatis, ac decantatis fibris pecudum ſpirantibus, vario latice litabant, nunc rore fontano, nunc lacte vaccino, nunc melle montano, mulſa etiam libantes. Nam nec mortuorum quidem ſepulcra tuta dicuntur, ſed buſtis & rogis reliquia quadam & cadauerum praſegmina ad exitiales viuentium fortunas petuntur.* Neſcio ſane vtrum magis horum ſpurcitiem deteſtarer, quam admirarer impietatē: quomodo ergo in eis reſupinata, plane natura humana, quam ingens in eiſdem flagrant cupido vindictæ, aut lucri, qui hæc audent, qui hæc contra naturæ leges peragunt!

Apul. lib. 3. Aſin. aur. & Miſcel. 2

Senec. Med. *Tibi ſanguineo Ceſpite ſacrum*
Solemne damus: tibi de medio
Rapta ſepulcro fax nocturnos
Suſtulit ignes: tibi mota caput
Flexa voces ceruice dedi.
Tibi funereo de more iacens
Paſſos vincit vitta capillos:
Tibi iactatur triſtis Stygia
Ramus ab vnda: tibi nudato
Pectore mænas ſacro feriam
Brachia cultro.

Horat. Epod. in Canid. *Manet noſter ſanguis ad aras.*
Canidia breuibus implicata viperis
Crines & incomptum caput
Iubet ſepulcris caprificos erutas,
Iubet cupreſſos funebres,
Et vncta turpis oua ranæ, ſanguinem
Plumamque nocturnæ ſtrigis,
Herbaſque quas, & Cholios Iberia
Mittit venenorum ferax,
Et oſſa ab ore rapta ieiunæ canis,
Flammis aduri Cholchicis.

7 Huiuſmodi horroribus cæremoniarum ad immanitatem accedunt veneficia, præſtigiæ, maleficia dæmonum, magicis inſtitutis propagatæ. ex quibus intelligamus, quam deprauata ſint eorum ingenia, qui dæmonibus ſupplicare & obſequi ſecum abiectiſſime decreuerunt. Imprimis, quod notat *Plutarchus*, plane tabida dæmonum libido in puerorum ac infantum neces. de qua re ille diſſerens, affirmat, totum hoc præſtare dæmones, adactos amore in ipſis animæ. quam vt liberius poſſideant, ait, cupere, vt corporibus exutæ, plenius abſque obſtaculis deueniant in eorum poteſtates. quod ſi hoc illis fuerit denegatum, tunc affirmat, ſolere illos in omnia furere, in vineas nempe, in campos, in corpora. vidi ipſe in Gallia recens nato detractam pellem, in qua ſuos characteres vario lemmate magi deſcripſerant. De *Vatinio* hæc *Cicero*: Plutarch. de Socra. dæm. de orac. pyth.

Puerorum extis Deos inuocare ſolebat. Cicer. in Vatin.
Extrahitur partus calidus ponendus in aris. Lucan. lib. 6

In Paleſtina idolum *Moloch* infantes incendio paſſim deuaſtabat. Ab iſtorum cædibus ad aliorum cædes progrediuntur magi, in vniuerſum demum genus humanum truculenter graſſantur.

Atque huc ades, qui purpurantem combibas Eurip. hecu.
Iura puella ſanguinem, quem tibi damus
Ego atque populus.
Deuouet abſentes, ſimulacraque cerea fingit, Ouid. Hipſ.
Et miſerum tenues in iecur vrget acus.
—— *Meet in pectus* Senec. Medæa.
Venaſque calor: ſtillent artus
Oſſaque fument.

Magicis deuinctionibus, inquit *Tertullianus*, *homicidium perpetratur.* an non ab omni ciuilitate exterminandi, qui familiares effici volunt iſtis in noſtrum genus adeo feralibus beſtijs? Tertull. lib. de ſpectac.

8 Quo magis etiam adhuc malitia horum geniorum, vt eam fugiamus, innoteſcat, animaduertere licebit, eu appetere eos a ſuis aſſeclis exercenda, quæ rationi, omniſque religionis decentiæ prorſus aduerſantia. hoc imprimis manifeſtum fecere cruentæ hominum mactationes in ſacris *Bellona*, in ludis Circenſibus ac theatralibus; in hominum ſacrificijs, in nefandis vel in ipſis templis conſtuprationibus. Hinc *Prudentius Honorium* Imperatorem iſtis compellat: Prud. l. 2. cont. ſym.

Tu mortes miſerorum hominum prohibeto litari.
Hoſtia concideret mactata mæſta parentis,
Exitus vt claſſis falix fauſtuſque daretur. Sen. Agam.
Prudent placari ſanguine diuos. Luc. l. 1.
Tantum relligio potuit ſuadere malorum. Hor. lib. 2. Sat. 3.

locum porro fœtidum appetunt dæmones, in quo habitent. *Aiunt quidam* inquit *Climachus*, *nulla re ita ac fætore, dæmones delectari: inde nullo alio vitio ita delectantur, vt coinquinatione corporis noſtri.* Vnde fatetur *Porphyrius*, guloſorum corpora dæmonibus interdum domicilia. Sepulcrales cineres eiſdem gratæ, quo ſuperſtites informarent, teſte *Sedulio*, Demortuorum animas in dæmones *transformati.* Sacrificiorum nidores, exſanguia & rugoſa cilicernia, denique ipſos porcos, vt notat *Victor Antiochenſis*, auide conſectantur. *Immunda ſordium obſcænitate latiſſimum, & olentis cœni ſemper amicitiis inuolutum, pro ſuis adito meritis impetrarunt: quippe niger, hirſutum, & humidū, pro-* Clym. l. de Caſt. Gra. 15 Prop. l. de Eſu. Carn. Sed. l. 3 ope paſ. cap. 2. Vict. in S. Marc.

pria deformitati conſentaneam ſtuduit eligere manſionem. Quæ quod ipſis Ethnicis conſtituiſſent, dæmones nuncupabant *Canes telluris* cum *Zoroaſtro*, cum *Lucano Canes ſtygis*,

Triſmeg. in Pyman. Lucan. li. 6. Egulin. lib. 8. cap. 25.

Stygioſque canes in luce ſuperna:

vel cũ alijs, *Canes terrificos*, cũ *Sophocle* canes ἀφύκτους *canes ineuitabiles, Dei carnifices, feras terreſtres.*

——— *Viſique canes vlulare per vmbram.*

En metuendi ſæuique canes,

Iuſti flagitiorum vindices.

Paſſim intima nunc atria obambulant,

Nullo fugiendi pede.

Virgil. lib. 6 Æneid. Sophoc. Elect.

9 Homines porro, quos promiſſorum dulcedine ineſcatos, ſibi dæmones adglutinant, ad extremum miris dolis ludificant, ad altum ſpei elatos, deluſos poſtmodum ac miſeros, vitijs etiam grauatos, in imum dedecoris, vituperij, ac deſperationis ſubinde præcipitant. quod ſi quis nimis verum, vtpote a nobis Chriſtianis dictũ, ſuſpicetur, aduertat is animum vel ad veterum ſcripta, & experietur, nihil expreſſius, affirmatiuos nihil ab eis proclamatum. *Omnis intemperantia*, inquit *Porphyrius*, *ſpeſque diuitiarum & gloriæ ex his innoteſcit: præcipue vero deceptio. mendacium enim proprium eſt huiuſmodi dæmonum. Præſtigiatorum* loquit *Arnobius munera. familiarium dirumpere charitates; vxoribus & liberis alienis ſiue illi mares ſint, ſiue fœminei generis, inconceſſi amoris flammas & furiatas immittere cupiditates.*

Porph. lib. de Abſtinẽt. Auguſtin. l. 21. Ciu. c. 14 Arnob. lib. 1 cont. Gent.

10 Rerum etiam vſu obſeruatum, fallaces hoſce dæmones, ſuos ſequaces ad varias miſerias, præſertim paupertatem demum compellere. Hoc teſtantur Sagæ paſſim ad ſtipitem alligatæ pereuntes incẽdio: quibus vt ait *Theuetus*, pluſquam amatorijs poculis dæmones amatij aliquando blandiebantur. Nefandi iſtius commercij princeps *Zoroaſtes*, Rex *Bactrianorum*, teſte *S. Auguſtino*, a *Nino* Aſſyriorum rege captus, regnoque exutus, miſerrime perijt. Atque vt obſeruaui, quædam exiſtunt hominum genera, quæ vulgo indigentia continenter conflictari ſolent: malefici nempe, Empyrici, Iudiarij Aſtrologi, Alchimiſtæ, & Angli *Puritani*: quod etiam in partem adnotarunt *Chirlandus*, & *Delrio*.

Theuet. lib. 8. Coſm. Auguſtin. li. 21. Ciu. c. 24

Chirland. l. de ſortil. q 1 Delrio lib. 2 Diſq. 4. 13.

11 Denique iſti dæmones ita ciuilitatis legibus obſiſtunt, vt mutuo infeſti ac plane contrarij inueniantur. Hinc enim neceſſe, illorum iras ac diſcordias ad ipſorum cultores deuenire. Apud veteres, inquilini in ædem ingreſſuri, in qua mox habitarent, ritibus prius placabant eiuſdem lares, ne ipſis eſſent poſtea peſtilentes.

Eamus intro, ſupplicemus patriis

Delubra quæcumque hac colunt penatibus.

Sophoc. Elect.

Idem mos in eundem finem inualuit apud Romanos ciuitatem obſidentes, vt ſcribit *Liuius*: vnde obſeruarunt *Sprenbergius*, & *Delrio*, aliquoties vnius malefici veneficium præualuiſſe, altero ab eodem occiſo: quaſi fortiore dæmone infirmiorem debellante.

Liuius dec. 1. lib. 1. Sprenbergh 2 part. q. 2. Delrio lib. 2. diſq.

Luctificam, Alecto dirarum ab ſede ſororum,

Inferníſque ciet tenebris, cui triſtia bella,

Iræque inſidiæque, & crimina noxia cordi

Odit & ipſe Pater Pluton, odere ſorores

Tartareæ monſtrum, tot ſeſe vertit in ora

Tam ſæuæ facies, tot pullulat atra colubris.

Virgil. 7. Æneid.

Nihil ſane prius habuere dæmones, quibus veteres ſacrificabant, quam ſuos cultores non impurare modo, verum etiam miſerijs conficere, & immanitate efferare. *Crudeles*, ait *Clemens Alexandrinus*, Gentiles compellans, *maiuſque hominum hoſtes dii veſtri ſunt. Non ſolum amentia lætantur veſtra, verum etiam modo per contentionem certaminis, modo per cupiditatem victoriæ, animis veſtris incantantes, ad voluptatem ſuam immolationes hominum poſtulant.* De qua etiam re ſcribit *Euſebius*.

Clem. Alex. ex hiſt. ad

Euſeb. l. 4. præpar. 3.

12 Videant iam in rem ſuam nimis auidi politici, quale ſit officium, cum dæmonibus, Chriſti coniuratis hoſtibus, ſcelerum fautoribus, turpitudinum amatoribus, crudelitatis incentoribus, voluptatum doctoribus, humani generis illuſoribus, vitę negocia tractare. Cogitent ſecum, an ſordidi hi genij in ciuitatem ſuam admittendi, quos ſæpius *Roma* etiam ethnica, vt *Cicero*, ac *S. Auguſtinus* teſtantur, exturbauit. Si veritatis aſſequendæ ardor vos extimulet, monumenta fidei, ſacris literis exarata, diſcutite: puros a ſcelere animos diuino radio ſubijcite, vt diuinitus luce imbuamini. Si vindictæ cupiditas vos vrgeat, cogitate Deum, ac Parentem veſtrum, deſuper rebus veſtris ita proſpicere, vti multos tandem nolit eſſe, qui iniuſte vos perſequuntur. porro leges habetis, ciuiumque amicitias, quæ veſtras fortunas contra vim inſidiaſque inimicorum ſtabiliant: ac miſſos facite hoſce Tartari canes, magos horrendos omni Schyta, adeoque tigride, immaniores, nocentioreſque. Cum autem prauus error Ciuium mentes obnubilent, aut in eis lumen intelligentiæ oppreſſerit, haud mirum, ſi animus in eis, voluptate & ſuperbia furiatus, omne ciuilitatis momentum excidere conetur, vt poſtea oſtendemus.

Cicer lib 1. de legib. S. Auguſtin. lib de Ciu. cap. 1 Dio Caſſ. lib. 7.

Nocte volant, puerosque petunt nutricis egentes,

Et vitiant cunis corpora capta ſuis.

Et plenum poto ſanguine guttur habent.

Hanc animam vobis pro meliore damus.

Ouid. lib 6. Faſtor.

13 Cum itaque praui dæmones adeo ſint acres & exciti in noſtrã perniciem, commendanda plurimum Dei in nos bonitas, quæ bonos angelos ad noſtram cuſtodiam deſtinauit. quod officium angelorum, ſimulque Dei beneficium, etiam veteres, ſeu ratione ſeu experiẽtia inſtructi, agnouere. ob quam cauſam *Heſiodus* angelos appellauit φύλακας θνητῶν ἀνθρώπων *Cuſtodes mortalium hominum.* Hi vero natura & moribus puri, Dei cognitione eximia illuſtrati, ſimulque amore illius accenſi, cupiunt ſuo ad nos appulſu nos reddere ipſis ſimiles: vt nempe eorum admonitione edocti, ſpiritualiter ambulemus, ac deſideria carnis haud perficiamus. Norunt magnum in nobis a carne pondus, in ima nos continenter vrgere, ac in multis efficere, vt in nobis ſpiritus, ſcilicet anima, vitæ genere tranſeat quodammodo in carnis ingenium. Norunt etiam huic ponderi innato vires ſuas conferre malignos ſpiritus, inuidentia in nos plane rabidos canes, & omni vafricie ad nocendum imbutos: proinde ne in nobis ſpiritus labatur, ne indignis modis corrumpatur, ipſi ſalutares & amantes ſpiritus ad nos accedunt. quod cum in gratiam ſpiritus præſtent libenter, tum id libentius peragunt ſcientes, filium Dei pro noſtris ſpiritibus redimendis emiſiſſe ſpiritum

Heſiod. lib. & oper. in Theog.

Gall 10.

tum

tum ſuum: ſimulque ſuo diuino cruore eoſdem
conſignaſſe, emundaſſe, ſacraſſe, quo a deua-
Ioan. 19. ſtantis angeli ictibus defenderentur. Hoc in no-
bis admirantur Angeli: hoc colunt & exoſcu-
lantur. non enim ita flos inuitat ad ſe apem, vt
hic conſpectus cruor Angelum. Cruor iſte ho-
minum redimendorum priuilegium extitit. æ-
des proinde hominum olim habebant ſuper-
liminaria & poſtes inuncta ſanguine, non ta-
bernacula angelorum. in illo tamen ſanguine li-
cet in abiecta ſorte ſuperliminaris, reuerebatur
Angelus percutiens ſanguinē Chriſti, & noſtri
generis dignitatem tunc agnouit. *Videbo ſangui-*
Exod. 12. *nem*, ait Angelus, *& tranſibo vos: nec erit in vobis*
plaga diſperdens, quando percuſſero terram Ægypti.
Heb. 10. væ illis, qui mala vita, qui hæreſi, vt ait Apoſto-
lus, conculcant hunc ſanguinem Chriſti. quod
ſi fecerint, non ſolum ab angelo exterminatore
percutientur ipſi, ſed & permittet illos Deus a-
uerſos a bonis angelis cadere tandem in fœdum
magiæ ſtudium, vt cum turpiſſimis dæmoni-
bus, cultu & moribus præludentes hic in terra
æternam ſuam cum illis damnationem in infer-
no, verſentur.

14. Et quidem hæretici, poſtquam ad exitum
temporis ſucceſſu deuenerint, proni omnino in
hanc magiam. Proteſtantes dum omnia fidei
momenta reuocant ad ſolum iudicium priuati
ſpiritus, inde, vt poſtea dicetur, ducunt homi-
nes in dubia, plane oppoſita fidei diuinæ certi-
tudini. a dubijs autem intermiinis, tranſeunt
ad apoſtaſiam vel atheiſmum. Dubitationes au-
tem, quæ de rebus fidei ſuſceptæ admittuntur,
valde inclinant homines in magiam. ob quam
Auguſt. l. 2. cauſam recolit *S. Auguſtinus*, eos ethnicos, qui do-
Doct. Chri- ctorū Chriſtianorū in primitiua eccleſia ſcholas
ſtian. ca. 40. frequentabant, neque voluere in fidei noſtræ
ſententiam concedere, magiæ ſectatores demū
euaſiſſe. Quod ad proteſtantum hac in re co-
natus, luculentū omnino hodierna die in Sco-
tia argumentum: vbi magi & veneficæ plane
abundant. ex vna enim parte incolæ dubij
quod ad fidei myſteria, & ſacramētis eccleſiæ
deſtituti, ex altera, ocio diſſoluti, rerum penu-
ria vexati, & extrema malitia efferati, magiam
ſibi adſciſcunt. imo in huius aſſerti fidem, au-
diui etiam in Anglia hodierna die magiam in
pleriſque locis in precio eſſe. Hoc Lituania,
Tranſiluania, Cleuia, in quibus proteſtantes ſua
venena hæreſum libere ſparſere, frequenti vſu
magiæ verum eſſe teſtantur.

15. Huc etiam reuocari poſſunt varia illa ſi-
gna, ex quibus diuinare voluere olim veteres de
Dei voluntate. Etenim non modò falſam ple-
rumque inquiſitoribus illa dabant ſententiam,
ſed etiam vitam humanam, quod ad ſua nego-
cia, perturbabant, eam nunc inani ſpe lactan-
do, ſubinde vero, ingenti timore, percellendo:
imo in contraria prorſus auguria eadem viſa in-
terpretari ſolebant. Sit vnicum huiuſce rei ex-
emplum deductum a quatuor equis, quos in
campo vidit *Æneas* oræ Italicæ: ſtatim etenim
Anchiſes inde præuidit acre bellum in Italos fu-
turum:

Virgil lib. 3 Æneid. *Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.*

Poſtea autem ſecum expendens eorundem e-
quorum ingalem tractum, quo frequenter con-
ſociantur, pacis & concordiæ ſignificationem
ab eiſdem accepit.

Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes. & fræna iugo concordia ferre.
Spes eſt pacis ait.

16. Verum quidem eſt, Deum haud obſcu-
ram interdum præbere mortalibus ſuæ volun-
tatis per externas rerum ſpecies, ſignificationē.
vtpote olim per fulgores lapidum in Rationali
ſummi ſacerdotis Iudaici, nonnunquam etiam Ioſep. lib. 8.
per oſtenta monſtrorum, per prodigia ac ſimi- antiq.
lia. Cæterum veteres non ſolum ſuperſtitioſe,
verum etiam cum inquietudine vitæ humanæ,
& boni publici incommodis, ſæpius de diuinæ
voluntatis arcano ſenſu inaniter diuinarunt.
Hinc crepitantes ex lampade flāmæ, aduſtæque
lauri aut merii in foco ſtrepitus, habiti ab illis
ſecretorum Dei interpretes: quaſi voluiſſet De-
us, tam vilibus characteribus, adeoque incer-
tiſſimis, ſua decreta conſignari, & hominibus
indicari.

Interea lumen, poſito nam ſcribimus illo,
Sternuit, & nobis proſpera ſigna dedit. Ouid. Epi. Heron.
Ecce merum nutrix fauſtos inſtillat in ignes,
Cras erimus plures, inquit, & illa bibit.

Eadem de cauſa illi veteres laurum appella-
bant μαντικὸν φυτὸν diuinatricem plantam, teſte
Heſiodo. nempe ex ſuo ſtridore vario in ignibus. Heſiod. Theog.
imo lauro comeſtæ dedere vim inſerendi alicui
poëticos enthuſiaſmos & futurorum prænoti-
ones.

——— *venturi praſcia laurus.* Claudian. l. 1 in Ruffin.
Vera cano, ſic vſque ſacras innoxia laurus Tibul. Eleg. De Sibil.
veſcar.

Qui domo, illis veterum temporibus egredie-
bantur, ex varijs obiectis captabant futurorum
intelligentiam.

Cum foribus velles ad Troiam exire paternis, Ouid. Epiſt. Laudam.
Pes tuus offenſo limine ſigna dedit.
Vt vidi, ingemui, tacitoque in pectore dixi,
Signa reuerſuri ſint precor iſta viri.

In ſuis etiam Penatibus, vtpote eorum motu
& ſono, neſcio quid præſagitionis iidem vete-
res deprehendere.

Crede mihi plus eſt quam quod videatur imago.
Adde ſonum ceræ, Protoſilaus erit.

Pariter exiſtimarunt in hoſtiarum extis deſcri-
bi diuinitus futurorum euentuum rationes.

——— *per te præſentit haruſpex,* Tibul. lib. 3. Eleg. 5.
Lubrica ſignauit cum Deus exta notis.

In hunc vſum prænotionis, veteres in motibus
pullorum, quaſi legebant quid in vnoquoque
cœpto fauſtum, infauſtūue exitu futurum inde
recolit *Plinius Secundus*, *Aulum Hoſtilium Manci-* Plin. de vir.
num profectum Numidiā, *Vetantibus auibus*. pro- illuſt. cap. 59
inde quod ad ſenatum cogendū, quod ad bel-
lum ſuſcipiendum, quod ad magiſtratum cre-
andum, denique quod ad omnia negocia pu-
blica & priuata, nihil illi priſci ſtatuere niſi ex
augurijs pullorum, præſertim Medicorum &
Chalcidicorum, vt tradit *Alexander Neapolitanus*. Alex. lib. 5.
iſtis adiunxere auium cantus, quaſi diuinorum cap. 22. lib. 1
quoque oracula. cap. 29.

——— *tibi deditus augur* Tibul. lib. 1. Eleg. 5.
Scit bene quid fati prouida cantet auis.

Huc referenda obſeruatio Romana, ſcilicet tonante cœlo, nullam condẽdã legem in comitijs: eo quod ſi id fieret, omnia conſilia eſſent infeli. citanda. *Ioue tonante*, ait *Cicero*. *fulgurante, comitia populi habere nefas: quod omnia, quæ tunc ſenatus populuſque Romanus decerneret, Dijs ſuperis diſplicere viderentur.* Habuere etiã Romani dies quoſdã nigros, ſeu nefaſtos: ſcilicet minime idoneos, in quibus negocia proſpere ſuſciperentur. quos dies eo titulo condebant, ex infelicitate aliqua aut maximis ſceleribus, in eos, incidentibus aut perpetratis. inde *Plinius ſecundus* recolens *Fabiorum* in prœlio neces, eis a veientibus illatas, ait: *Dies, quo id factum, inter nefaſtos relatus. porta, qua profecti fuerant, ſcelerata eſt appellata.* vanum autem & inciuile ſine ſolido fundamento, diuinitus oſtenſo, conſtituere in huiuſmodi rebus diuinæ voluntatis indicia ſeu argumenta. quod qui non faciunt, non ſolum inde in vita, inquietantur, verum etiam plurimas prætergrediuntur occaſiones, reipublicæ bono procurando apte inſeruientes, leui religionis motu ac metu alio delati.

Plin de vir. Illuſt. ca. 14

CAPVT VI.

Appetitiones voluptuoſa in ciuitate inſtitutæ, aut permiſſa, magnam in ſe a ciuilitate ad barbariem continent declinationem

IN vniuerſum qui boni communis extra ſe poſiti negligentes, ad bonũ propriũ ſiue ex voluptate ſiue honore oriatur, reſpiciunt, ij ſiue Principes ſiue ſubditi fuerint, totã vim ciuilitatis inde euertunt. hoc pacto Princeps omnia ſua cõſilia ad ſe referens ac ſuo definiẽs, tyrrannus euadit, & quæ a populo recipiat, non quæ populo det, cogitabit. tales appellat *Heſiodus* Principes δωροφάγους *Munerum deuoratores*, ac ipſius populi deuaſtatores. ſimili ingenio affecti iudices, non quod iuſtum, ſed quod ipſis ſuaue aut compendioſum, ſuis ſententijs decernent. eodem imbuti milites, quæ ad ſtipendia accipienda conferunt, ea ſedulo ſecum penſitabunt, reliqua ad publicum bonum ex victorijs ſpectantia, parum habebunt. Mercatores quoque in vnum lucrum votis intenti, nihili facient detrimenta ementium aut vendentium, ſed quodammodo ſanguinem inſugent eorum quibuſcum agunt. Quocirca generalis origo intemperiei in ciuibus, quæ aduerſatur harmoniæ ciuili, & communi Bono, cernitur in priuato amore boni voluptuarij aut iucũdi, quo armati videntur in demolitionem Boni honeſti, ſimul ac ſocietatis ciuilis. Tota autem hæc vis adeo contraria Bono communi, luxuria & ſuperbia continetur.

Heſiod. dies & oper.

2 Voluptatis appetitum magnam vim obtinere in hominis motus, imprimis inde conſtat, quod per omnes animæ ipſius vires, etiam eas, quæ naturæ ingenio quodammodo acerbeſcunt, quam latiſſime diffundatur. Etenim dulce, vel tragœdiarum luctus motuſque horrendos audire vel intueri. Dulce ingentem lacrymarum copiam doloris vehementia exprimere, atque cum *Admeto* vxoris mortem deplorante immoderatius, dicere: *Dolendi voluptas me huc rapit.* Cumque vt ait *Ariſtoteles*, ſit voluptas *Generatio ſenſibilis ad naturam*, ſub ſpecie perfectionis naturalis frequenter decipit, ac eo in ſui complexũ mortales rapit vehementius. Videtur enim perfectio tactus, deliniri dulcium acceſſu, olfactus, odoribus delectari, viſus, ſpecioſis obiectis capi, auditus, ſuaui concentu demulceri: maxime cum ſenſus in hæc bellaria inſita ſibi a natura, vi deferantur. ex quo perfectio inde capienda vt naturalis, ita commendabilis potius quã vituperabilis iudicetur. Hoc, vt vis aenerius eſt voluptati, ita eidem faſcinii loco inſeruit. Nihilominus hæc voluptatis ſenſitiuæ immenſitas coërcenda, eius impetus repellendus, ne animæ vtriſque erumpat in vitæ barbariem & aſperitatem. ad hoc autem imprimis conducit decreta quædam cognitio vilitatis, ex eo obiecto hauriendæ, circa quod voluptas verſatur: ratione cuius quod ea homini cum bruto communis, hominem accedere facit ad *Bruti* conditionem, vt *Seneca* docte patefecit. Neque hunc ipſius deſcenſum impediunt colores aut ſplendores, qui voluptati etiam ab ea paſſim inducuntur: vtpote *Cleopatra* eborata nauigia, cum auratis funibus nauium vela; exquiſitæ res, arte comparatæ, ingenti ſumptu coëmptæ, nedũ vel Indiana illa ſpecies oblectamentorum, oculis ac ſenſibus quantumuis lenocinantium, de quibus cecinit *Lucanus*.

Plut. lib. de vir. tup. Ariſt. l. . et. cap. 11.

Sen. ep. 122.

Pacian. pan Theodos.

Quique bibunt tenera dulces ab arundine ſuccos,
Et qui tingentes croceo medicamine Cindon,
Fluxa coloratis adſtringunt carbaſa gemmis.

Luca lib 3.

Enim verum, quod dici ſolet, *Simia ſemper ſimia, licet aureis veſtibus exornetur.* Eleganter idcirco *Homerus* finxit, Sirenum inſulas mortuorum oſſibus conſperſas: quod nempe homines, voluptatibus diſſoluti, vt inquit, *Pauſanias*, *Audita Sirenarum cantilena*, ἐντοῦθα *putreſcunt*, pro exitu deliciarum, rationis in ipſis mortem, ſimul ac dedecoris cõtra honorem fœtorem ſortiti. quam ſui vel ad morticina, voluptatis conſuetudine, abiectionem, homo naturæ indole animaduertens, peracto decurſoque eius hauſtu illico ad facti cogitationem ſeſe conſiderans, ſuppudeſcit, & quadam triſtitia afflictim exacerbari ſe intus ſentit. hinc *Cupidinis* tela, nectare licet delibuta, acuta tamen ad nocendum, apud *Euripidem*. Neque ſolum fœda voluptas ad illecebræ contumeliam, animam deprimit, verũ & corpus ipſum, omneſque ferme vitæ actiones, deijcit ad aſpectabilis quamdam opprobrij abyſſum. Videmus enim voluptati intemperantius deditos, ipſis plane ſordibus cum *Copronimo* delectari, corporis ſui mũdiciem cultumque penitus aſpernari. præſertim vero vſu venit Borealibus, in craſſiores voluptates ſemel delatis, protinus venuſtatem omnem corporis, ac nitorem actionis amittere, ſocietatem eligere ſordidam plane, mores penitus transferre ad fœditatem, ad linguæ nempe procacem turpitudinẽ, actionumque externarum næuos plane ac dedecora. quibus ſi adfuerit vilis aliquis ſeu venalis famulus, qui ipſis aduletur, is magno in pre-

Pauſ. in ph.

Eur. Med.

cio

cio apud eos fuerit, ac in vita pene ſocius. ſi rō breui dominus. eorum vero interim conſortia penitus declinabunt, qui ciuilitate ad h[illegible] polìti, eiuſmodi mores ducunt vitu[illegible]abiles. quamobrem inter alios inciuiles eſt[illegible] voluptatum recenſet *Plato* etiam mollitiem quandam [illegible] diſſolutionem. Plat. Dial. 4. de Regno.

3. Illa etiam mollis ac delicata ſpecies in corpore, quam ex ſe immittit interius concepta voluptas, potius deformis ac turpis quam decora. Etenim cum decus corporum conſiſtit in apta partium in eiſdem proportione ac conſonantia, eorumque contra, deformitates, oriuntur ex earumdem partium improportione & diſconuenientia; inde conſequens, voluptatem deformē reddere hominem, quippe ordinem partium in illo inuertentem. principio, generali quodam, modo parit in homine voluptas quamdam improportionem. Cum enim homo ſit a natura ita inſtitutus, vt viuat ex rationis diſciplina, nō ex ſenſuum petulantia, tum illa in corpore delicata forma oſtendit, ex imperio ſenſuum vitā eſſe potius definitam, quam ex imperio rationis: proinde eiuſmodi improportionis oſtentus in corpore, turpis & dedecoroſus videtur iudicijs aſpicientium. Deinde ex ciuibus plerique profitentur eam vitæ legem, quæ rigorem laboris, auſteritatem actionis requirit: proinde luxurioſus, comptus ac nimium floridus corporis habitus, turpitudinem improportionis aliorum oculis obiectat.

Ouid. Sent. *Candidus in Nauta turpis color: æquoris vnda*
Debet, & a radiis ſideris eſſe niger.
Turpis & agricola, qui Vomere ſemper adunco,
Et grauibus raſtris ſub tone verſat humum.
Et tu palladia petitur cui ſama corona,
Candida ſi fuerint corpora, turpis eris.

En quā deformis voluptas, etiā dum formæ vel maxime cōſulere videtur! ornādo deturpat, poliendo corrumpit, adiungendo ficticiū colorē, veram pulcritudinem deflorat. certe ſi quis in hoc ſpeculo Philoſophiæ, voluptati deditus ſe adſpexerit, in fucis ſuis, in læuoribus, in auro ac gemmis, in cirris maximas deformitates deprehendet, ſiue Martius, ſiue Palladius, ſiue in quouis genere ex profeſſione induſtrius, fuerit. Huiuſmodi itaque vituperabiles voluptates modum naturæ excedunt, tametſi in ſui leuamen ſibi natura quaſdam voluptatum formas conceſſit.

Prud. carm. de Ieiun. *Lex hac data eſt caducis*
Deo iubente membris,
Vt temperet laborem
Medicabilis voluptas.
Verum ſi terminos exceſſit,
Prud. periſt. *Carnis voluptas omne per nefas ruit.*

4. Quod ergo voluptates tam animam, quam corpus a ſtatu altitudinis ſuæ ac decore vrbanitatis abijciant ad infima quæque, adeoque fœdiſſima, conſequens, eaſdem ciuilem dignitatem in qualibet perſona, maxime autē in principe, debere diffugere. quis enim eſt, qui laſciuiam, qui ebrietatem, qui verborum fæces, non contemnit tanquam actionum ſordes? idcirco ſi magiſtratum gerens, populi iudicio illis contaminetur, nulla purpura, quantumuis flagrans, nullæ illuſæ veſtes, quouis artificio commendabiles, ſceptrum nullum, licet rigidiſſimū, a dedecore, a deriſu, vel ſcommatibus ſplendo[illegible]larem ipſius vendicabunt. Sæuus *Nero* cunctis horrori fuit, nihilominus volup- net. in [illegible] omnem vim con[illegible] excepit: eamque [illegible] nullus vel pop[illegible], Plut. Apoth. teſte *Plut.* [illegible] *Dicem* Lacon. *non mollicie & lux*[illegible] *debere ſubditu autem.*

5. At vt diſtinctius ciuilis [illegible] ſcamus, ei a concretiori volup[illegible] principio cogitandum, hoc eam in ſe habere, vt ingenia hæbetet, abreptaque a puritate & vigore intelligentiæ, transferat ad rerum particularium anguſtias, adeoque ſenſibilium formas intimas: quod *S. Thomas* a Philoſophia ducta ratione luculenter comprobauit, affirmando, S. Thom. 2. *Delectationem ſenſus rationi contrariam, impedire* 2. q. 4. art. 1. *æſtimationem intellectus ſpeculatiui.* *Ariſtoteles* pari- ad 3. 4. 55. art. 6 ter idem docuit. *Quæ enim muneris functio iucun-* Ariſt. lib. 10 *dior eſt, ea depellit ac diſcutit alteram: eoque magis,* Ethic. cap. 5. *quo maior ſit illius voluptas, adeo vt in altera re ſuo munere fungi non poſſit.* Ob hanc ipſam cauſam, *Heraclides Venerem*, dictam ἀφροσύνην videlicet ſtul- Her. Alleg. titiam, recte autumauit: quod nempe animi lumen eius libido vel debilitet, vel extinguat. Quā autem ingens malum contra ciuiles mores, & bonum publicum, ciues ignorantia retardari, prægrauari, indociles eſſe, incapaces reperiri intelligentiæ, qua fraudes in ſuam perniciem inſtructas perſentiſcerent, qua proprij commodi rationes aſſequerentur, patentius eſt, quam vt vlla indigeat commentatione. Videtur voluptas noſtra prorſus *Nilo* diſſimilis. *Nilus* enim non ad ingenia aliorum fluminum, quæ vaporum ἀτμοὺς ſeu fontes: ſed dictus ἀνίκμαστος expers ſcilicet vaporis, ex quo ſurſum elato pluuia in tenebris oriretur. voluptas autem apud nos percuſſa ac mota ab ardente in nobis ſole concupiſcentiæ, tanquam fluuius currens, ſuos vapores exhalat ſpiſſos quidem, qui ad animæ oculum aſcendant, eumque plurimum infuſcent. Purior autem *Nilus* voluptatis, qui alienus prorſus ab omni obſcuro vapore, in cælo tandē inueniendus: vbi torrens voluptatis erit, ſine vapore perturbante & ſumma ebrietas abſque defectu intelligentiæ. Ipſa etiam virtus in hac vita iuxta quandam proportionis legem, nobis exiſtit huiuſmodi, futurum præludens, *Nilus*, obnubilante vapore deſtituta. aliæ autem ſenſuum noſtrorū voluptates, quod *Nili* non ſint, e ſuis lacunis emittunt craſſiores vapores: a quibus intelligentiæ in nobis lumen, veluti inter imbres morborum caligine obfuſcatur.

6. Si quis porro naturæ vigor animo aut corpori ſit inſitus, illum veluti ardenti radio diſſoluit plane voluptas.

Liquitur, vt quondam zephyris & ſolibus icta, Ouid. ad liu
Soluuntur teneræ, vere tepente, niues.

Haud aliter animus voluptate molleſcit, quam caro, ſagina nimia obeſa. Nullius ſane hominis fortitudo ita confirmata, quam voluptas nequit excindere ſocordia, vel timore eā opprimendo.

mendo.

Fortem vocemus, cnius ex humeris leo,
Sen. Hercul. Fur. *Donum puellæ factus, & claua excidit,*
Fulſisque pictum veſte Sidonia latus?
Fortem vocemus, cnius horrentes coma
Maduere nardo?

Appoſite proinde vel ad Philoſophię legem *Hector* à pugna ad ſuos in vrbe reuerſus, aromaticum vinum ei à Matre oblatum repudiauit.

Hom. Iliad. *Mellitum mihi, chara Parens, ne porrige vinum,*
Ne me debilites, robnrque a corpore demas.

Vnde *Menelaus* pugnaturus cum *Paride*, certo ſibi victoriam pollicitus, ſtatim ac illius cultum delitiaſque animo reputaſſet.

Non cithara pulſus, Veneris nec dona iuuabunt,
Nec coma, pulueren quando miſcebere campis.

——————— da ſternere corpus,
Virgil. Æneid. 8. *Loricamque manu valida lacerare reuulſam*
Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.

Neque cor eſt, quantumuis ferreum, quod ad hos voluptarum ardores non liqueſcat.

Claud li. 1. Rapt. Proſe. *Ferrea laſciuus molleſcunt corda ſagittis.*
Effigies non vna Deis, ſed ferrea martis
Ariſt. 2. pol. cap 7. *Forma nitet, venorem magnetica gemma ſigurat.*
Flagrat anhela ſilex, & amicam ſaucia ſentit
Materiam, placidoſque chalybs conquirit amores.
Sic venus horrificum belli compeſcere Regem,
Et vultum mollire ſolet, cnm ſangnine praceps
Aeſtuat, & ſtrictis mucronibus aſperat iras.

Sen. ep. 52. *Si faceremus,* inquit *Seneca*, quod *fecit Hannibal, vt interrupto curſu rerum, omiſſoque bello, fouendis corporibus operam daremus, nemo non intempeſtiuam deſidiam, victori quoque, nedum vincenti periculoſam, merito reprehenderet.* *Cæſar* ipſe in bello Pharſalico incredibili rigore induratus, ſubinde ad *Cleopatra* delicitias, à victoria ac cæde concedens, vel fæmina imbecillior euaſit, ad meram quippe famam aduentantis hoſtis extimeſcens, ſeſeque in cubiculi ſecreta turpiter abdens.

——— quem non violaſſet Alanus,
Claud. li. 10 *Non Scbyta, non fixo qui ludit in hoſpite Maurus,*
Hic, cui Romani ſpacium non ſufficit orbis,
Paruaque regna putat Tyriis, cum Gadibus Indos,
Seu puer imbellis ſeu captis fœmina muris
Quærit tuta domus, ſpem vita in limine clauſo
Ponit, & incerto luſtrat vagus atria curſu.

7. At voluptas etiam aſpera ac bilioſa, in principe quidem crudelis ac tyrannica, in ciue inuidioſa ac rixoſa; in omnibus prona in iniuriam, in contumeliam incenſa. Veræ autem ac genuinæ fortitudinis inſtrumentum non eſt: ſolum diſcordiarum, procacitatum, litis & iræ incitamentum.

Sen Hipol. *Diua non miti generata ponto,*
Quam vocat matrem geminus Cupido,
Impotens flammis, ſimul & ſagittis
Iſte laſciuus puer, acre nitens,
Tela quam certo iaculatur arcu!
Venere inſtincti, quam magna gerunt
Grege pro toto bella iuuenci
Si coniugio timuere ſuo,
Poſcunt timidi prælia cerui,
Et mugitus dant concepti
Signa furoris. tunc virgatas
India tigres decolor horret,
Tunc vulnificos acuit dentes
Aper, & toto eſt ſpumeus ore.
Pœni quatiunt colla leones,
Cum mouet amor: tunc ſilua gemit
Murmure ſæuo.

Obſeruat *S. Thomas*, voluptatibus d[illegible] ti- S. Thom. 2. q 10 art. 1 & 2.
more eas amittendi, vehementer ad iram & crudelitatem commoueri. vt enim vſu voluptatum perceptarum ipſæ voluptates maiores euadunt, & in eas ſenſus acrius intendunt, ita pari gradu timor, ſuſpicio & ſæuitia cum eis excreſcunt, donec ad inhumanitatem, voluptate mandante, peruenerunt. Ciues autem inter ſe rabidos eſſe & æſtuoſos, inciuile.

——— cernis hos tumulos Ducum,
Et nuda totis oſſa, quæ paſſim iacent Senec Tro.
Inhumata campis? hæc Hymen ſparſit tuus.
Tibi fluxit Aſia, fluxit Europa cruor.

Indolentes pariter ad aſpectum miſeriæ in alijs, ſunt voluptatum appetentes. vident enim, inquit *Ariſtoteles*, ſe iam munitos eſſe fortunæ bonis, quo minus ab iniquitate caſuum perſtringãtur: Ariſt. 2 ret.
ac proinde eorum ſenſus in alijs minus curant. Quis non iudicabit *Vedium Pellionem* in ſilicem plane induruiſſe, cum famulorum ſanguine ſaginare voluit ſuas murenas in delicatiorem comeſtionem: *vt de Viſceribus earum* inquit *Tertullianus, aliquid de ſeruorum corporibus & ipſe guſtaret?* Tert. Apol.
Nero omnium mortalium crudeliſſimus, itidem omni generi voluptatum dedititiſſimus. *Mithridates* Rex Ponti ob immenſitatem ingluuiei & potationum, cognomento *Dionyſius*, præter cædem, quam fecit centum & quinquaginta Romanorũ, inſuper vt narrat *Rhodiginius, Matrem, fratrem, ac filios tres impuberos*, Titi *denique* Rohd. l. 29. cap 18
filios interfecit.

8. Quam autem in vniuerſum nocens ſit voluptas in ſtatum reipublicæ, intelligere poſſumus ex cõdicione vel vnius duntaxat familiæ, quam ea ſemel corrupit, ac ſordidam effecit. paterfamilias, ſi voluptati ſtudeat, in vtramque aurem indormiſcens, nullam rationem habebit redituum vel expenſarum: id ſolum auide arripiens, quod iucunde aduenerit. filij ſubinde parentum luxum imitati, nihil non facient, quo congeſta bona ab ipſis breui diſſipentur ac conſumantur. famuli in delicias effrænes, quæque ſibi opportuna illico deuaſtabunt. Vnde pereunte domus nitore, ſupellectile defluente, debitis contractis, cum omnia ad ſordes ac inopiam reciderint, impinget demum ſenſus, voluptatem inſequens, in illos exitus, & fines, qui vel maxime voluptati coutrariantur. par omnino caſus reipublicæ, poſteaquam voluptatibus penitus immerſa fuerit. Sunt enim voluptatum negocia confuſa, prædatoria, ſubdola, irata, & ad extremum, felle, ex melle exeunte, amariſſima.

9. Maximas idcirco voluptates vel natura ipſa a ciuibus longe remouit, vtpote artium ſpacijs ab ipſis ſeparatas, naturæ repagulis ab eorum aſpectibus ſecluſas, ſumptuum damnis ac magnitudinibus munitas, quo minus ad illas vel petulantia eorum ingenia quandoque contenderent. Hinc gemmæ in alto maris abſtruſæ: aurũ

præ-

præſidio draconum quaſi ac taurorum, vel ignem efflantium, cuſtoditum.

Lucret. lib. 4. Diod. ſic lib. 4. Virgil. Æneid. 4.

Aureaque Heſperidum ſeruans, fulgentia mala
Aſper acerba tuens immani corpore ſerpens,
Arboris amplexus ſtirpem.

Infælices ſane, ſi non ſibi, alijs tamen, illi *Iaſones* ac *Theſei*, qui harum rerum voluptatibus deliniti, in earũ poſſeſſionibus primi voluerunt deliciari:

Boet. lib. 2. Met. 5.

Feruens amor ardet habendi,
Seu primus quis fuit ille,
Auri qui pondera tecti,
Gemmaſque latere volentes,
Precioſa pericula fodit?

Plato ea propter æquum exiſtimans, ciuium voluptatem in aurum delatam, compeſcere, ſua ciuitate pecunias vel omnino expulit, vel earum peculium magiſtratum gerentibus interdixit vt ex eius ſententia *Auerroes* diſputauit.

Auer. in Paraph. Tra. 3.

10 Multa quidem mala hominibus eueniunt ac eorum negocijs imminent, quæ eo tamen leuiora mala, quo homines naturæ ductu eadẽ diligentius vitant, ac a ſe repellunt: quis enim a malo non fugit, ſicut bonũ proſequitur, tametſi fugerit? proinde illud genus mali, quod ab homine ex naturæ ipſo ingenio deſideratur, quod ab illo libenter, amanter, & arcte ſtringitur ſi præſens fuerit, & ſi abſens, ſedula opera expetitur, illud inter mala peſſimũ cenſeri poterit. ob hanc cauſam fingit *Heſiodus*, iratum Deum, quod *Prometheus* ex ſuo igne, ipſo inconſulto, hominibus dediſſet, ſtatuiſſe pœnas non ſolum in *Prometheum*, ſed & in omnes homines: quas inde dixit eis fore nocentiores, quod κακὸν ἀμφαγαπῶντες: ſcilicet quod animis ſuis eſſent oblectaturi, dum malum ſponte amplecterentur. Hoc enim eſt, ac ſi quis dedita opera furem in ærarium, ignem in horreum, venenũ in ſtomachum admitteret. Iſtud vero genus mali perniciosiſſimi eſt voluptas cum pronitate naturæ in eius labem. cum enim nihil plus lædat quam voluptas, tũ eadem fucum faciens, maxime flagrat in mortalium votis. Malum enimuero ſic componi vt ametur, vt appetatur, vt ambiatur, vt voraciter deglutiatur, eo duplex ſane malũ videatur. Recte idcirco dixit *Heſiodus*, illud malum grauiſſimum eſſe ac maxime nociuum vitæ honeſtati ac quietudini, quod ita falſatũ, vt ab hominibus incredibili animi ſtudio ſit vltro amplexandum. quale hoc malum voluptatis, quod amabile, ac imperio quodam armatum in hominis cæcitatem & imbecillitatem: nihilominus malum, ac inter mala peſſimum! Huius rei conſcius Dæmon, qui & vera *Pandora*, ea nobis libentius adfert mala, quæ nos noſtro ingenio deſideraturi, quam quæ odio habituri. libentius proinde *Dauidi Berſabeam* proponit, quam *Iobo* incendium aut vlcus incutit. Nihil enimuero dirius, nihil truculentius iſtis verbis, a quibuſdam ex dæmonis inſtinctu vſurpatis: *O meum, o charum, o dulce malum!* Dæmonis meridiani: hoc eſt in aperta luce fallentis, malum iſtiuſmodi, telum eſt. Maiori odio inquit *S. Chryſoſtomus* proſequimur actum in furorem a voluptate, quam poſſeſſum a Dæmone ac inde furentem: quinimo huius miſeremur, illum deteſtati: *Quid ita tandem? quia ſpontaneum ad ſe trahit furorem, & oculos, & nares, & omnia generaliter diuerſoria, ductus & riuos facit furoris.* Eſt itaque voluptas præſertim venerea, duplici ratione ingens malum. primũ quod ſit malum animæ, cum alia mala corpus feriant, animam potius nobilitant. Deinde corporis mala, vt paupertas, naufragiũ, & aliæ infelicitates, hominum viribus plerumque arcentur ac præcauentur: *Pandora* autem venerea, ſeu malum libidinis, inuitatur, emitur, ac varijs modis ſpõte procuratur. Ex cuius mali in nobis inſpectu non riſit Deus noſter, quaſi vltione delectatus, quod fecit Deus *Heſiodi*: ſed, dolore cordis tactus intrinſecus, imo lacrymatus, & ſanguine roridus, tantum malum in nobis extinguere laborauit. Hanc ipſam in nobis mali cauſam, ſeu ſpontaneam eius electionem, apud *Gellium* diſcutit *Pythagoras*. Inciuilis itaque voluptas: nec minus ciuium ſuperbia, vt iam manifeſto apparebit.

Heſiod. Oper. & Dies. — Pſal. 42. — Chriſoſto. Homil. 71. ad pop. — Gen. 6. — Ioan. 20. — Gell. lib. 6. cap. 2.

CAPVT VII.

Superbiæ motus, ſiue in faſtum, ſiue in iram eruperint, morum Ciuilitati contrarij.

SVperbiam illum animi motum eſſe intelligimus, qui cõtra ordinem rerum a Deo ſtatutum, altius quam oportet, excellentiam appetendo, aſcendit. quæ quidem excellentia a ſuperbia concupita, non cernitur ſolum in ipſis dignitatibus, ſeu forenſi auctoritate, ſed inſuper in qualibet præſtantia ſiue naturæ, ſiue doctrinæ, ſiue cuiuſlibet induſtriæ, modo quodam præpoſtero ab ambiente aſſerta ac vendicata. Cuius vitij in humanam voluntatem vim ex eo poſſumus intelligere, quod totius naturæ varias energias ad ſe compellat, id vnicuique in ea facultati ſeorſim proponendo deſiderandum, quod ei maxime gratum & opportunum æſtimauerit: perinde ac ſi eſſet machina plane multiplex, omnes naturæ facultates ſimul impetens, & concutiens. Sæpius diximus, in homine vniuerſam ad agendum poteſtatem, rationalem eſſe, concupiſcibilem & iraſcibilem. Quod ergo ſuperbia illud homini obijciat, quod partim rationale, partim concupiſcibile, partim iraſcibile conſequens, eam toti naturæ in eodem potentiſſime oblandiri, & in eandem diuerſimode, & ex omni parte impetum facere. Etenim ſuperbiæ obiectum quodammodo rationale: ſcilicet id quod bonum rationis ab *Ariſtotele* nuncupatum, quod nempe ratio ſola illud apprehendat ac diiudicet: ad cuius perceptionem brutorum apprehenſiones haud inſurgunt. qua quidem multiplici forma Superbiæ obiectum illuſtratum, perinde ac ſi hominis dignitati eius appetitio recte conueniret, vehementius hominem in ſui cupiditatem accendit. aſſeritque quodammodo, ac penitus perſuadet, id ita eſſe, ſcilicet nihil magis docere excellentẽ naturã rationalem, quã boni rationalis appetitũ. Idẽ porro Superbiæ obiectũ ſub ſpecie boni concupiſcibilis, hominis volũta-

Ariſt. 3. Ethic. cap. 7.

ti pariter illudit: bonum enim excellentiæ, poteſtatis, etiam ſenſui, vt conſtat, iucundiſſimum. Qua quidem ſua dulcedine mirifice vel languentia ingenia oblectare, excitare, eiſque imperitare aſſolet. Denique illud ipſum obiectum iraſcibile exiſtit: hoc eſt quadam arduitate obſeptū, quod nōniſi ab irato, confirmatoque animo conſequendum. Ob quam cauſam affirmauit *Ariſtoteles*, *Arrogantem eſſe audacem*: quo enim is expetito ſuo difficili bono potiatur, fortitudinis quandam ſpeciem ſibi obtendit, viribus quodammodo ac ſpiritu in omnes obices & impedimenta præualiturus. Hinc S.

S. Thom, 2. 2. q. 162, ar. 3

Thomas huic vitio ſuperbiæ ſedem in hominis anima aſſignat, quæ iraſcibilis. ſuperbia enim iram profert: hæc autem particula eſt odij, vt

Ariſtot. 15. Pol. cap. 10.

ait *Ariſtoteles*, adiunctum etiam habens dolorem: vnde vehemens euadit. Ex quo ſequitur, hanc ipſam ſuperbiam plurimum ad barbariem conducere, quod vti diximus, iraſcibilis appetitus deprauatione perficiatur, cuius corruptrix, ſuperbia, de qua agimus, reperitur. Eleganter

Prud. in pugna ſuperbiæ & humil.

idcirco *Aurelius Prudentius* ſuperbiæ adſcripſit equum, leonina pelle tectum, eidemque aſſeclā contra humilitatem fecit iram, ſeu rancorem.

Forte per effuſas inflata ſuperbia turmas
Effreni volitabat equo, quem pelle leonis
Texerat, & validos villis onerauerat armos.
Hanc procul ira tumens ſpumanti feruida rictu
Sanguinea interquens ſuffuſo lumine felle,
Vt belli exortem, teloque & voce laceſcit,
Impatienſque moræ, conto petit, : increpat ore,
Hirſutas quatiens galeato in vertice criſtas.

Gregor. Niſſen. de beatitud.

Recte proinde iudicauit *Gregorius Nyſſenus*, valde homini eſſe difficile, virtute humilitatis expugnare hoc vitium ſuperbiæ, cum ſit iam in eo natura quod ad ſpiritū ſimulque carnē corrupta.

2 Huic porro vitio ſuppetias ferunt eorum ingenia, quæ acria, quæ ignea, ac vehementia: adeoque vel in eis, in quibus etiam ætas diuturnior, ſtudiumque philoſophiæ alios animi impetus tranquillarint, plerumque efferueſcit ſuperbiendi auſus, ſenes, doctos inſequutus ad funus vſque: tam incitata ac perennis gloriæ vel honoris apud eos flagrat cupiditas. *Æneas Siluius*

Æneas Sil. lib. de Europ. cap. 8.

recolens celebrem illam Chriſtianorū in Mahumetanos belſantium, & Conſtantinopolim recipientium victoriam, ita ſcribit: *Auctores victoriæ tres Ioannes habiti, Legatus Cardinalis, cuius auſpicio res geſta eſt: Huniades, & Capiſtranus, qui prælio interfuere. verum neque Capiſtranū Hunniadis, neque idē Hunniades Capiſtrani mentionem fecere in his litteris, quas de obtenta victoria, ſiue ad Romanum Pontificem, ſiue ad amicos ſcripſere, ſed per ſuum quiſquam miniſterium Deum dediſſe Chriſtianis victoriā affirmauit. Auariſſima honorū humana mens. Facilius regnum & opes quam gloriam partitur. Potuit Capiſtranus patrimonium contemnere, voluptates calcare, libidinem ſubigere, gloriam vero ſpernere non potuit.*

3 Quinimo eadem ſuperbia, quo potentius in ciuiles mores præualeat, ſecum in comitatu omnia plane vitia adducit, vtpote eorum cauſa: in intellectu videlicet ignorantiam vel præcipitantiam, in appetitu concupiſcibili laſciuiam, in iraſcibili furorem, in voluntate abiectam adulationem: veluti ſi gregarios milites ſibi compararet: vel potius ac ſi vnum idemque animal, conflatum ex porco, lupo ac cane ciues vna aggrederetur. *Plerumque*, inquit *S. Gregorius*, *vires libidinis de radice naſcitur elationis*. verum quidem

Gregor. lib. 14. Moral. cap. 16. in c. 12. Iob.

eſt, ſuperbos, quo ex vitæ honeſtate ſeſe commendent, dignoſque experitis honoribus probent, externas libidinum formas interdum defugere: imo aliquando tam operoſe incumbere in ſtudia excellentiæ, vt parum vel nihil concedant temporis craſſiori voluptati: nihilominus interiores cauſas eam expetendi exaggerant potius ſuo faſtu: & ſi occaſio, ſecretum pollicita, occurrerit, per aridæ tunc ſtipulæ deflagrationem, ardor flammaque in ipſis erumperent: ſi anxietates in eis mentem non obtinuerint, libere in delitias carnis illico excurrēt. Sunt enim ſuperbi extremo quodam gradu ſui amantes: & plerumque corporis complexione delicati, ac feruidi: ex quibus duobus libido & luxus vel maxime dimanant. idcirco *S. Gregorius*. *Tertullianum* ſequutus, omnibus donis Spiritus Sancti vnā oppoſitā inducit ſuperbiā.

Tertull. lib. 4. cont. Marcion.

4 Deſcriptis itaque viribus arrogantis & iratæ appetitionis, facile deinceps videre erit, quā eadem ſit ciuilibus moribus infeſta. Animaduertit *Plutarchus*, nihil magis animi intelligentiæ nociuum ac ſuperbia. Imprimis enim perſuadet ciuibus hoc crimen, omnem vel tenuē in eis conceptam mente cognitionem, ſummam eſſe, cui addi quicquam non poterit, deinde quæ ab alijs dicuntur, idem parui pendit, nec audire quidem præ moleſtia & contemptu inſtituit. vnde neceſſe, tam interius quam exterius intercipi viam, per quam luculentior expreſſiorue eruditio ad animam peruaderet. Hinc refert idē *Plutarchus*, Ægyptios finxiſſe *Iſidi* τῦφον ſeu ſuperbiam, aduerſari: *Quod erroribus & ignorantia Typhus inflatus, diſcerpat, aboleatque ſacram doctrinam, quam Dea Iſis collegit.*

Plutarch. de Iſid. & Oſir.

5 Diſtrahit porro ſuperbia ciues in factiones: imo eoſdem nonnunquam Stoico ritu in quandam ſolitudinem adigit, cum eos credere faciat, quod amaltheam quandam ipſi apud ſe retineant, ſeu omnium rerum copiā, adeo vt haud indigeant cum alijs conſortio, quo ad ſapientiā ac virtutem deueniant. ingens ſane hoc malum contra mores ciuiles. huiuſmodi enim ſuperbi, ab alijs ex opinione ſuæ perfectionis, auulſi, ſolida non ſunt interim inſtructi rerum cognitione, ſed quadam leui & apparente: de qua tamen ſibi in ſinu proprio mirifice blandiūtur. Superbus aut ſolus, aut inter alios ſuo iudicio primus: ſi hoc illi denegatum, alterum ſibi, quo nempe aliorum ope ſe non indigere ſignificet, auide arripiet: continuo proinde aut *Cæſar* aut *Bellephoron* in ciuitate ſuperbus apparebit. Aliud conſilium tradidit *Seneca*: *Recede in teipſum quantum potes: cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt. illos admitte, quos tu potes facere meliores.* Nunquā

Sene. Epiſt. lib. de Tranquil.

vt ego puto, ſeſe extulere in orbe Chriſtiano tot indicia ſuperbiæ: nēpe ex veſtibus, ex titulis, ex conuiuijs, ex rhedis omni faſtu quaſi in ſublimi turgentibus, ac modo; eodemq; iudico, nunquā extitiſſe in eo minus charitatis aut plus odij inter ciues, ne dū externorum regnorum incolas. niſi hæc immanis ſuperbia diſciplinis Chriſtia-

nis

nis & ciuilibus fuerit compreſſa, eo breui ſine dubio erumpet, quo erupiſſe deplorabimus.

6 Quos etiam honoris ac poteſtatis ambitio ſemel obtinuit, illi refractarij omnino futuri, ad obediendũ, inſtar quercus, duri, ad rebellandum peruicaces, ad gratificandum tardi, ad condolendum immites, ad conferendum in commune reluctantes, ad vlciſcendum incenſi: denique ad omnes partes ciuilitatis obeundas eodem ineptiſſimi. Quod ſi ciues ad egregia encomia per egregias maximaſque virtutes contenderent, eſſet in ipſis laudabilis quædam ad ſumma aſpiratio. Cæterum ſuperbi ſuo vento, quo diſſlantur, ſuis vmbris, quibus inuoluuntur, nihilo ſuo, quo ad inanitatem plane rediguntur ſuprema ſibi omnino deberi ſecum ſtatuunt. Proinde, quo perueniant ad præmeditata culmina, ſolidis medijs deſtituti, vel fraude, vel viribus ad ea ingreſſum ſibi parant inhoneſte.

Cicer. lib. 1. offic. *Cauenda eſt*, vt admonuit Cicero, *gloria cupiditas, vt ſupra dixi: Eripit enim libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet eſſe contentio.* Quibus vero armis inſtructa ſuperbia, furiata quodãmodo in ciuilitatem debacchatur, ita recen-

Gregor. Homi. 43. in Iob. ſet S. Gregorius: *Cunctis ſuperba apud ſe cogitatione tumentibus ineſt clamor in loquutione, amaritudo in ſilentio, diſſolutio in hilaritate, furor in triſtitia, inhoneſtas in actione, inhoneſtas in imaginatione, erectio in inceſſu, rancor in reſponſione. Horum mens ſemper eſt ad irrogandas contumelias valida, ad tollerandas infirma, ad obediendum pigra, ad laceſſendos vero alios importuna. Inter terram & cœlum feruntur: quia nec æqualitatem fraternitatis in infimis per charitatem tenent, nec tamen ad ſumma pertingere ſeſe extollendo præualent.*

7 Et quidem auſus ſuperbiæ in vniuerſum is eſt, quo ad prima ac præcipua immerito contenditur: ideoque multiplex ac diſcreta pro diuerſitate iudicij in hoc illoue populo, eiuſmodi prima ac præcipua decernente. Sunt enim aliqui, qui hæc ſumma admirantur in robore corporis, in poteſtate pugnandi, alij in auctoritate terrorem incutiente: qualis æſtimatio in Borealibus frequentius vigere ſolita. ita affectos etiam Romanos, ſuperbia quondam extimulauit ad ludos theatrales, ac circenſes, ad ludos gladiatorios, ad omnem denique exercendam immanitatem, quo in ea perficiẽda

Senec. Epi. 7 excellere viderentur. *Nunc amiſſis nugis* inquit *Seneca, mera homicidia ſunt: nihil habent quo tegantur: ad ictum totis corporibus expoſiti, nunquam fruſtra manus mittunt. Mane leonibus & vrſis homines, meridie ſpectatoribus ſubijciuntur. Interfectores inter ſe iubentur obiici, vt victorem in aliam detineant cædem. exitus pugnantium mors eſt: ferro & igne res geritur.* Alij, quibus haud ineſt ingenium adeo ferreum, excellentiam appetunt in re literaria, ſiue illa ſecretiori ſiue externa & populari: in diſſimulationibus vel inſtruendis, vel eludendis, ac ſimilibus; qui interdum in iſtis haud minus ſuperbiunt, quam in ſuis, priores: & fortaſſis æquis viribus ciuilis ſocietatis vtrique modi concordiam diſſoluunt. Quomodocumque vero homines ſuperbierint, in eo genere quo ſuperbiunt, ſunt eodem parati ad nocendum alijs & bono communi. *Facillime*

ait Cicero, *ad res iniuſtas impellitur, vt quiſque eſt altiſſimo animo, & gloriæ cupiditate.* & alibi: Cicer. lib. 1. Offi.
Non ſolum ipſa fortuna cæca eſt, ſed eos etiam plerumque efficit cæcos, quos complexa eſt. itaque illi efferuntur faſtidio fere & contumacia, neque quicquam inſipiente fortunato intollerabilius fieri poteſt. Cicer. de Amicit.

9 Non itaque mirum, ſi permiſſa ſuperbia, reſpublica deficiat a morum ciuilitate ad barbariem. quocirca ad retinendum ſtabiliendumque eandem ciuilitatem, reprimendus iſte ciuium tumor, & in eorum ſenſus moderatio & humilitas inducendæ. atque vt triplex eſt animi faſtus, vti diximus, rationalis, concupiſcibilis & iraſcibilis, ita illi triplex opponenda ſui dimiſſio, mente ſcilicet, concupiſcentia, & ira in ciuibus repreſſis ab omni elatione ac faſtu. Præſertim vero, quod arrogantia voluptuoſa & irata, oriatur ab illa, quæ rationalis, ſeu rationis fuco adornata, cauendum, ne ciues ex aliqua animi intelligentia inſoleſcant. præterquam enim quod in iſtis facultatibus motus altiores & inflatiores res ciuiles perturbent, porro Deo ipſi maxime diſplicent, vt incapaces plane ab eo eis agitati iudicentur, in quos imbres ſuæ gratiæ dimittat: ſed permittit potius illos tanquam arida ſaxaque montium iuga, abſque omni ſucco cœleſti ſterileſcere. Propterea doctrina illa, quæ diuina reuelatione nobis innoteſcit, eatenus præcipuo nomine cenſenda ciuilis, quatenus efficaciſſime ad humilitatem 2. Cor. 10.
& obedientiam nos componit, ac præſertim dum intelligentiæ criſtam Deo ſubijcit, omnemque eius ſuperbiam in dicta obſequentia repellit. Quid aliud in ciuitate tumultuoſum, præter illud, quod inter ciues inæqualitatẽ ſingularitatis conſtituit, vt pluribus in locis docet Ariſt. lib. 2. Pol.
Ariſtoteles? ſuperbia autem ciues extimulans ad excellentiam, ſeorſim ac priuatim ſpectatam, adeoque non debitam, feruet omnino ad inæqualitatem in cunctis excitandam, & conſequenter ad odia, ſimultates & iras prouocandas. Idem certe in corpore politico ſuperbia, quod in naturali febris: quippe quæ inter alia vitia vel maxime intemperiem inæqualitatis inter ciues procurat, vnde diſſentiones, noua ſtudia, & mutationes ſtatuum ciuilium oriri ſolent. Nil dubito quin olim illi Magnates fuerint alijs valde odioſi, qui loqui non dignantes, quid mandarent, id digitis concrepantibus, illis ſignificabant, vt refert *Cicero*. Ac licet omni Cicer. lib. 3. offi.
ciuili ſocietati infeſta hæc ſuperbia, præcipue tamen *Ariſtocratia* & *Democratia*, in quibus inæqualitas inter ciues periculoſior. Seruandæ idcirco in *Ariſtocratia* æqualitati, Athenienſes Ariſt. 5. Pol. cap. 10.
Oſtraciſmum adhibuere, de quo *Plutarchus*: O- Plutarc. in Ariſtid.
ſtraco autem quiſquis vel gloria, vel generis nobilitate, vel eloquentia maxime præſtaret, eiiciebatur. qua etiam in re Venetorum morem enarrat
Paulus Iouius. Nec quemquam temere ex optimatibus, qui vel inſigni virtute, vel ſpiritu in gerendis rebus cæteris antecellat, nimio plus creſcere, vel collecta gratia potentem & clarum fieri, patiuntur. Paul. Iou. lib. 1. cap. 3.
Hinc venit haud diu ſolere permanentes reperiri, quo ad eandem rerum faciem *Ariſtocratiã* aut *Democratiam*, tum quod in eis ciues valde obnoxij ſuperbiæ, tum quod eadem ſuperbia in

illis ſit ciuibus ſummopere exitioſa. Quod ſi iſte morus non ſolum in conciuium cōtemptū, ſed etiam Dei eruperit, tunc grauiſſima mala de cœlo deuocare ſolet ſuperbia, ac ad imum quaſi locum in tartaro detruſa, tandem inter *Titanes*

Heſio. Theog.

ſquallet horretque.

Titania pubes

Virgil. Æneid 6,

Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.

Vbi autem partes ciuitatis diſpares, inæquales, imo repugnantes extiterint, ibi nunquam ciues, tanquam aptati lapides, vnum murum veluti aut fornicem ciuitatis concinne abſoluere potuerunt. ob quam cauſam veteres Romani teſte

Macrob. lib. 1. Saturn. cap. 11.

Macrobio, nomenclaturæ lenitate hanc inæqualitatem moderabantur, *Dominum patrem familias ſeruos familiares appellantes*. Commoda idcirco vitæ ciuili humilitas, quæ ciues inter ſe concordes cohærenteſque reddit, & tanquam topiaria textura omnes in vnitatis conuenientiæque ſeriem & ordinem inflectit. huius vi, clamores, rixæ ac diſſentiones reiectæ, paci ſuauiſſimæ locum, imperiumque conceſſuræ. Hoc pacto, iuxta

Pſalm 85.

verba Prophetæ, *Veritas de terra eſt*: quando nempe de terrena ac infirma noſtri fabrica rectum iudicium efformamus; ſubinde Iuſtitia de cœlo proſpicict: cum ſcilicet diuina dona

S. Thom. 2. 2. q. 106. art. 2. 5.

in aptum ex humilitate receptaculum animæ deciderint. *Vnde humilitas*, ait *S. Thomas*, *præcipue videtur importare ſubiectionem hominis ad Deum.*

Auguſt. in Pſalm. 85.

Debite autem Deo ſubiectus, alijs non ſe vnquam præferet inſolenter, aut ſubiacebit turpiter. Contra ſuperbia renuit Dei ordini conſtituto ſubeſſe: eoque in numen ipſum giganteam quandam profert rebellionem. A Deo autem transfuga ſuperbus, nunquam cum ſocijs in

Prud. Pſych. 1. Pel. 5.

ciuili vita placide cohærebit.

Peruulgata viget noſtri ſententia Chriſti,
Scandere celſa humiles, & ad ima redire feroces.

10 Inquietū porro ingenium ſuperbiæ, ſemper ad vlteriora contendentis. Hoc in *Cæſare*

Plutarch. in Cæſar.

furens, animos illi indidit ad quæque audendum ac tentandum. *Cuius* inquit *Plutarchus*, *in ſuſcipiendis periculis ſtudium, haud adeo, propter ingentem quandam honoris & gloriæ cupiditatem, admirabantur.* Opus ergo, vt compreſſa ſuperbia, amor caducorum bonorum diminuatur, inductaque animi humilitate, maiora ac diuiniora

Paulin. Ep. 2

ciuium præſint affectionibus. Hinc ſanctam quandam ſuperbiam probat *S. Paulinus*, & iniquam damnat humilitatem. *Eſt autem & ſancta ſuperbia, & humilitas iniqua: nam & iuſtificatur ſuperbia, quæ huic mundo ſuperbit, & contemnit hoc ſæculum cum omnibus magnis eius ac dulcibus, ac ſpecioſis, nec vtitur, intenta cœleſtibus rebus. Contra vero illa humilitas condemnatur, quæ non ex fide, ſed ex ignauia mentis hominibus addicitur, & humanam gratiam magis quam ſuam ſalutem quærit. Ha-*

Caſſiodor. l. 6, cap. 20.

bent boni pauperes, inquit *Caſſiodorus*, *diuitias ſuas. Illud ergo a te quæritur, quod in pectore humano naſcitur, non quod terra viſceribus continetur.*

11 Verum quidem eſt, hanc ipſam ſuperbiam quadam ſui parte humilem ſe oſtendere, adeoque ſeruilem: quippe quod ſe induat ſæpius in ſpeciem virtutis, vtpote charitatis in patriam, amicitiæ & iuſtitiæ. Cæterum iſtæ exuuiæ, ſolum nubes ſunt, in quibus barbariei tempeſtates inuoluuntur: inſtrumenta ſunt eiuſdem barbariei, quorum adminiculis aptius ſpectatum finem conſequatur. De *Alexandro*,

Senec. Ep. 94 ad Lucil.

ſuis armis orbem cruentante, hæc *Seneca*. *Agebat infelicem Alexandrum furor alia deuaſtandi, & ad ignota mittebat. an tu putas ſanum, qui a Græciæ primum cladibus, in qua eruditus eſt, incipit, qui quod cuique optimum eſt, eripuit: Lacedæmona ſeruire iubet, Athenas tacere? Non contentus tot ciuitatum ſtrage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proijcit, & toto orbe arma circumfert: nec ſubſiſtit vnquam laſſa crudelitas, immanium ferarum modo, quæ plus quam exigit fames, mordent. Iam in vnum Regnum multa Regna coniecit. Iam Græci, Perſæque eundem timent: iam etiam a Dario liberæ nationes iugum accipiunt. it tamen vult vltra oceanum, ſolemque: indignatur ab Herculis Liberique veſtigijs victoriam flectere. Ipſi naturæ vim parat. Non ille ire vult, ſed non poteſt ſtare: non aliter quam in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis eſt, iacuiſſe.* C. *Marius* in *Syllam* &, alios rabidus, prætendebat quidem ſuis conſilijs reipublicæ libertatem: ſed, vt ait idem *Seneca*, *Marium exercitum, Marium ducebat ambitio.* certabant inter ſe *Pompeius* & *Cæſar*, quis alterius in reipublicæ dignitatem, motam ambitionem comprimeret: at vterque in eandem, dominatum ſibi expetebant. *Quid C. Cæſarem*, ait *Seneca*, *in ſua fata pariter ac publica immiſit? gloria & ambitio & nullus ſupra cæteros eminendi modus. vnum ante ſe ferre non potuit, cum Reſpublica ſupra ſe duos ferret.* Vnde ex horum diſſentionibus ita debilitatæ fuere Reipublicæ vires, vti paulo poſt vnius *Auguſti* imperio, dominioque parere, ab exactis Regibus, nouo ritu coacta fuerit.

12 In eundem finem ruinæ in Republica, ſpectant offenſiones graues, & iratæ vindictæ nimium ardentes cupiditates. aliquando enim Principes aut viri magnates, adeo ſe reliquis eminere arbitrantur, vti extra iactum contumeliæ poſiti, quiduis in alios contumeliæ aut iniuriæ audeant committere, maxime in inferiorum honores. ex quibus illatis incommodis, memoriæ prodit *Ariſtoteles*, aliquando integras Reſpublicas corruiſſe.

Ariſt. lib. 5. Pol. cap. 1.

Huius rei luculenlentum exemplum apud *Iudæos* in defectione Samaritana ab imperio Hieroſolymitano.

3. Reg. 12.

Ieroboam enim Rex rebellium in *Samaria*, adeo ſummo odio proſequutus eſt domum *Dauid*, vti, ne aliquis ex ſuis ad eum tranſiret, vniuerſum populum idololatria & ſuperſtitione voluerit temerare, & ipſam Hieroſolymam deuaſtare, ſedem legis & regni. Hæc ipſa immanis rabies excitauit animum Regis *Mithridatis*: cuius iuſſu in Aſia ad dictum diem Romanos omnes adeoque mulieres ac pueros ex eis oriundos occidi curauit: numero occiſorum exiſtente centum quinquaginta millia: quod *Plutarchus* narrat, & *S. Auguſtinus* merito deplorandum proponit.

Plutar. in Sylla. Auguſtin. l. 3. ciui. ca. 22.

In quo genere, vt omittā antiquiora, ſuccurrit modo quod egit in Hiſpania Comes *Iulianus*. *Rodericus*, ex progenie Gothica, vltimus Hiſpaniæ Rex, illius comitis *Iuliani* non longe habitantis a Gadibus, ſororem per vim violarat. proinde in Regis libidinem, impatiens dedecoris *Iulianus*, ita exarſit, vti nullo alio

modo

modo vindictæ ſatiari potuerit eius animus, niſi quo ipſe homo Chriſtianus, ex proxima Mauritania accerſiret prophanos Mauros in Hiſpaniam, ac per ipſius obiacentem ditionem, in eam aditum hoſtilem illis præberet. idque tandem effecit eum miſera Hiſpaniæ depreſſione, adeo vt *Galicia*, & *Boetica* exceptis, continuis bellis attrita, ſub iugo barbarico per quingentos annos ingemuerit. Cuius cladis momentum ſatus luculenter expreſſit epitaphium *Roderici* Regis; quod in *Viſco* Portugalliæ ciuitate, inuentū recolit *Guiuarra*.

Guiuar. lib. e Ep. 7.

Hic iacet Rodericus vltimus
Rex gothorum. Maledictus furor,
Impetus Iuliani, quia pertinax,
Et indignatio, quia dura. veſanus
Furia, animoſus indignatione.
Impetuoſus furor, oblitus fidelitatis,
Immemor relligionis, contemptor diuinitatis
Crudelis in ſe, homicida in Dominum,
Hoſtis in domeſticos, vaſtator in
Patriam, reus in omnes. memoria
Eius in omni ore amareſcet, &
Nomen in æternum putreſcet.

Cicer. lib. 3. Offi.

13. Quod porro illud ſpacium, quo genus humanum continetur, ſit veluti vna reſpublica Deo ſubiecta: cumque omnes Chriſtianorum Prouinciæ, vnam Chriſti Eccleſiam componāt, idcirco principum fuerit, a ſuis conſilijs abigere ambitionem, æmulationem & iram: ne pulcrum hoc opus ciuilitatis & Sanctimoniæ, quarum flores in pacis æquitate renitent, horrida barbarie armorum ab ipſis perturbētur. quibus malis, in ciuilitatem inſtructis, non ſolum apertæ actiones hoſtilitatis, verum etiam clandeſtinæ irruptionum permiſſiones ancillantur. hoc vero omnino admonendum duxi, propterea quod ſint aliquando ex Principibus Chriſtianis, qui poſt pactum iuratumque fœdus pacis & amicitiæ, permittunt ſuos inuadere in ditiones confœderatorum, inibi cædes perpetrare, perduellibus ſe coniungere, omnique belli furore cuncta peruia deſtruere. Ego ſane non intelligo, vnde iuſte mala ſint ab ipſis permittenda, quando impediri ab ipſis poterunt, niſi tātio euitandi maius malum occurrerit. at quid grauius malum, quam vicinorum Principum offenſiones procurare, quam ſinere, vt ſui, qua occidendo, qua latrocinando, orbi peſſima de ſe exempla iniuſtitiæ præbeant? & rogo, quamobrem attinet, Principes inter ſe de pace ſeruanda, de non inferendo malo, ſacramenti iure conuenire, quum non obſtante huius vinculo, poſſint ex ſuis aliquos permittere, qui in externos Principes omnes modos hoſtilitatis exerceaut? an non hinc ſatis aperte produnt animos hoſtium, ac peſſime illis cupientium? Sciſcitor porro, num Principes hoc ritu permittentes ſuorum excurſiones, ſint ne illorum Domini nec ne? ſi dicatur quod Domini ſint: tum ipſe affirmabo, ipſorum eſſe, efficere, vt boni viri ſint, non vero permittere, vt exerceant facta piratarū, incendiariorum, homicidarum vel latronum: & abſurdum, illos profiteri, ſe domi non poſſe aut foras agere ſuam rem ciuilem bonis auſpicijs, niſi permittant ſuos euadere nebulones, & vario crimine contra iuſtitiam facinoroſos. quod ſi Princeps abdicet a ſe omne in illos dominium, cuius reipublicæ petu tunc ſunt ciues, an potius vagabundi & nullius? vera omnino ſententia *Ariſtotelis*: *Videtur crudelis ille atque ſanguinolentus penitus eſſe, ſi faciat amicos hoſtes, vt pugna cadeſque fiant.*

Ariſt. lib. 1. Pol. cap. 1.

Ariſt. lib. 10 Ethic. cap. 7.

14. Hoc enimuero genus *Permiſſionis* aduerſatur penitus charitati & concordiæ inter Principes, ſimul ſe diffundit ad omnes iniurias & nocumenta etiam inter priuatos ciues. ſi Rex Galliæ, magnitudinem imperij Anglicani non ferens, permitteret ſuos cum neruis & munimentis belli in Scotiam rebellantem proficiſci militatū: viciſſim ſi tumultuantibus Gallicanis Huegonotis, permitteret Rex Angliæ, ad impediendum felicitatem imperij Gallicani ex cultu verus religionis catholicæ oriundam, ſuos ſeſe in acie Hugonotis adiungere, quæ obſecro, amicitia, quæ charitas inter hoſce Reges reperiretur? In iſtis porro rebus *Permiſſiones* fieri a Principibus, poſtquam ſubditi animaduerterint, incipient ipſi quoque *Permiſſiones* in negocijs ſuis exercere. inde Medici morbum, chirurgi vulnera ingraueſcere permittent, vt ex qualicumque morata curatione, copioſius ipſis pecuniæ accreſcant. In Bello duces permittent priuatos milites infeliciter occumbere, vnde ipſi eorum ſtipendijs gaudeant. Fiſci Regum permittent vectigales, debitos cenſus occultare, quo ipſi ex eis diteſcant. vxores denique multa permittent, ac etiam viciſſim mariti, quo ex fœda voluptate, in leges matrimonij committantur ab ipſis crimina, neque quicquam valet quod a quibuſdam politicis dicitur; nempe iſtis *Permiſſionibus* Principum, bonum commune alicuius regni procurari: quandoquidem hoc bonum non quibuſcumque modis procurandum, ſed ſolum legitimis: ni boni communis ergo, nō ciuilem politiam, ſed immanem barbariem, inter Chriſtianos adſtruendam iudicemus.

15. Verum alij Principum, hunc ritum vexandi vicinos Principes recuſantes, alium tamē ineunt: nempe quo ſuas copias expenſaſque alteri tradunt, vt ipſe ſuo nomine eis bellum inferat, quibus officere ſtudent. in quo ſe nihil contra æquitatem aut iuſiurandum aiunt delinquere, quandoquidem non ipſi, ſed ille alius, bello ſit Principibus infeſtus; verum ſi ſacramento data fides tam faciliter eludi poterit inter Principes, quodnam precor fœdus eos aut etiam alios firmiter continere poterit in officijs charitatis & æquitatis: cum ſemper aliquis aderit, cui ſua belli munimenta tradant? Neque dici poterit, eorum dumtaxat culpis iniurias cædiū & rapinarum tribuendas, per quos talia facinora ſtetere, non vero Principibus eos inſtruentibus. inepta etenim excuſatio. nā tametſi liceat alicui Iudæo ouā vendere, quem ſciat velle eā ſuperſtitioſe immolare, non tamen integrum, furenti gladium dare, parato in incendia, ignea ſuppeditare: etenim ouis venditor ſolum ſpectat communem vſum rei venditæ, quæ in eſu conſiſtit, non illud, quod ex particulari emptoris impietate prouenit. ſed iam in procinctu hoſtili conſiſtenti alicui in ſuum Principem rebel-

li & proditori : quales nuper in hiſce partibus Miſhagius ille barbarus gladiator & incendiarius, iuxta ac ille Nothus Lutzenburgenſis & toties ex acie tranſfuga : apta certè caluiniſticæ in Anglia patellæ, coniutatis nempe hoſtibus in matrimonium noſtri Principis cum domo Auſtriaca opercula: belli copias committere, aperta fuit iniuria & hoſtilitas in Regem Catholicum; adeoque nulla ab eodem Rege accepta iniuria.

16. Adhuc vero pernicioſius & inciuilius, quando ad partes hæreticorum rebellium permittunt Principes Catholici, aut volunt, ſuos excurrere eis armis opitulatum. mitto eos haud animis intendere inde hæreſis augmentum aut ſtabilimentum : nihilominus quando hic effectus futurus eiuſmodi conſiliorũ, dubio procul impietatis, ſacrilegij & hæreſis rei inde agendi. qui enim cauſam ſtatuit, eodem cauſæ euentus, morali neceſſitate conſequentes, decernit, vt docet *S. Thomas.* volunt itaque iſti regnum Chriſti diminui, Antichriſti vero macellum dilatari : volunt Sacramenta Chriſti eliminari, Antichriſti venena muniri: volunt multarum animarum æternam damnationem, cœleſtis autem regni ſpolia & detrimenta. Quam vero Deo diſpliceat hoc genus impotentis, ignobilis & atheæ vindictæ cœtũ, qui illud profitentur, infælicitate etiam in hac vita, diuinitus, idque ſæpius oſtenditur. Hinc nominis ipſorum apud pios vbique odioſa nota, hinc ditionum ſuarum perturbationes & defectiones, hinc ſobolis deſtitutio. quæ in imperio ſuccedat, hinc immatura funera propagantur. Num Hiſpanus, qui diuino fauore, rebus, conſilijſque ſuis adſpirante, etiamnum floret, rebellantibus in Gallia Hugonotis militem vel auxilium aliquando ſubminiſtrauit? num in Venetos, Germanos hæreticos immiſit : num in regiones Chriſtianorum veluti in prædā ferales Mauros aut Numidas, quod ſæpius potuit, induxit? certe illius imperium hac ex parte totum aureum, purum, fulgidumque: ac cæteris datum videtur in idæam ad imitandum ; in cuius præſenti gloria, Dei etiam ſingularem in ſuam Eccleſiam prouidentiam contemplentur.

S. Thom. 1. 2 q. 10. art. 5.

17. Et quod attinet ad inſtans bellum, quod in procinctu gliſcit, & effectu bacchatur, euidentiſſimum, iniuſtum, impiumque eſſe conſilium, Hollandis rebellantibus in ſuum Regem, iuxta ac eccleſiam Dei, arma ſuppeditare, qui hoc agunt, quid aliud agunt, quam vt ſui inde animos hauriant quoque rebellandi, poſtquam viderint, ſuos Principes, rebellibus opē ferre? qui hoc agunt, quid aliud agunt, quam vt Sacramentis Chriſti eiectis, ludibria religionis ſummam habeant, quam vt matrem eccleſiam mœrore cōficiant, prole denudent, ſatanæ vero proſapiā in terris dilatēt? Et quod attinet ad cauſam ac caſum *Frederici* Principis quondam *Palatini* ad Rhenum, legi ipſe hic *Brugis* libellum ſcriptum a Rege *Iacobo* & *Londini* impreſſum, in quo diſerte dicit Rex, coronā iam *Bohemicam* quam *Hungaricam* fuiſſe *Iniuſte vſurpatas*. ſi iniuſte vſurpatæ a dicto Principe, ſicut a *Gabero*, conſequens, iuſtam eſſe pœnam *Depriuationis*, latam in Camera Imperiali in principem *Fredericum*. ſi iuſta pœna, tunc iniuſtum bellum ab eis ſuſceptum, qui vi & armis contendunt illum in integrum reſtitui, ab omni pœna immunem: eſſe ni dicamus, poſſe æquitatis iure externos Principes, illos ſubditos a decretis pœnis ſuis armis liberare, qui acti perduellionis rei, capitali aut alia Pœnali ſententia a ſuis Principibus damnantur.

18. Atque ne bellum ſit prorſus immane ac barbarum, duo præcipue requiruntur ad eiuſdem æquitatem ciuilem: ſcilicet cauſa belli iuſta, orta ex iniuria ſeu damno iniuſte illatis: itidem, ſumma quædam probabilitas armorum vi reſarciendi detrimentum, bono communi ab hoſte inflictum. Enimuero qui belli varia incommoda ſecum penſitauerit, iudicabit omnino, hæc duo ad id poſtulari. Imprimis flagrante bello, ciuium res extenuari ſolent, iuxta ac mercimonia vbique ceſſare. deinde milites ad bellum conſcripti; præſertim vt in Anglia fit, ſolius Regis imperio ad militandum coacti, cum ſelecta in Republica iuuentute conſtent, inde maioribus cladibus ac miſerijs tam in apparatu quam in ipſo conflictu, obijciuntur. Hoc ſatis luculento ac plane tragico exemplo nuper conſtetit noſtratium militum, intempeſtiuo hiemis tempore, ad numerum duodecim millium, iuſſu *Iacobi* quondam Regis, in naues cōpactorum & deinde in Hollandiam nauigantium, qui ſe Hollandicis copijs in ſuum Regem rebellantibus adiungerent. hi enim miſeri quaſi vi eiecti ex ſolo ſuo paterno, & ſubinde ab ipſiſmet Hollandis inhumaniter depulſi, in ſuis nauibus interea loci plane contabuere; adeo vt, quod mihi quidam Anglicanus miles, qui tunc aderat, narrauit, ſingulis ferme noctibus centum, & aliquoties bis centum eorum cadauera in mare fuere deturbata: quorum poſtea fluitantium fœda ſpectacula, paſſim vbique littus Flandricum ſuis exhibuit : & ex illis duodecim millibus, credũtur haud ſupereſſe modo tria, qui integris ſint viribus ad præliandum. ita hodierna die in ſanguine Anglicano ludunt hæreſis & furor.

Terra parum fuerat; terris adiecimus vndas: Proper. lib. 4. Eleg. 6.
Fortuna miſeras auximus arte vias.

Temere ait *Cicero in acie verſari, & manu cum hoſte confligere, immane quiddam & belluarum ſimile.* Cicer. lib. 1. offi.

Fortitudinis facinora non ſunt θηριώδη ἔργα ſed diſcreta potius & ad circinum iuſtitiæ compoſita. Iſtis ſi adiungamus innocentum cædes & calamitates peractas in bello iniuſto, cum contumelia veluti in genus humanum, videbimus, belli cauſas debere ex æquitate eſſe vrgentiſſimas: ex cuius defectu ſolet ipſe Deus, Regũ Rex & Dominus, ſuorum clades etiam in victoribus, vindicare ſeueriſſime. *Turbabuntur a facie eius, Patris orphanorum, & iudicis viduarum.* Bellar. lib. 1 de Gemit. cap. 5. Pſalm 67.

Dolendum ſane, minus Charitatis in externos inter nonnullos Principes Chriſtum profeſſos, reperiri, quam olim in imperio Romano. *Regum, populorum,* ait *Cicero, nationum portus erat & refugium Senatus: itaque illud patrocinium orbis terræ verius, quam imperium poterat nominari.* Hæc iraſcibilis imperij immanitas, longe aliena a ciuilitatis lenitate: & vt inter bruta, nullum animal leone plus diſtat ab vrbano congreſſu, ita vete- Cicer. lib. 2. off.

res

res lupos Marti conſecrantes, indicarunt lupina & inciuilia in eis ingenia reperiri, qui bellis delectantur.

Horat lib. 1. Carm. od. 17

Nec Martiales hædilia lupos.

CAPVT VIII.

Vtrum ciuili vitæ infeſtum magis imperium ex concupiſcentia decretum, quam illud ex ira.

Plato Dial. 5. de legib.

PLato noſter quæſtionem hanc diſcutiens, ita demum definiuit: *Eum arbitror ſtatum reipublicæ deteriorem, qui ſuperatur a voluptate.* Cuius ſententiæ præcipuum fundamentum intuebatur *Plato* in eo, quod voluptates ita abijciant ciues, vti eos reddant ſeipſis quodammodo inferiores: quam quidem indignitatem, ſeu ciuium depreſſionē infra ſortem humanæ naturæ, in ſæuis, incultis, & aſperis aliorum moribus licet, non quo ad eundem gradum, deprehendebat. *Clemens Alexandrinus* poſteaquā quatuor ſpecies imperij enumeraſſet, nempe Diuinam, Rationalem, Concupiſcibilem, & Iraſcibilem, duas poſteriores quo ad malos effectus inter ſe contendendo, ita iudicium tulit: *Quarta autem regnandi ſpecies eſt omnium peſſima, quæ ſtatuitur ex cupiditatibus: vt regnum Sardanapali, & eorum, qui hunc finem ſibi proponunt, vnde plurimum indulgeant cupiditatibus.* Vt nos hanc ipſam veritatem melius elucidemus, tripliciter ciuem conſiderabimus. Primo abſolute ſumptum: vtpote hominem ex animo & corpore conſtantem. Deinde vt relatum ad conciues, finemque boni publici: poſtremo veluti ordinem aliquem habentem ad Deum ac diuina.

Clem. Alex lib. 1 ſtrom pag. 42.

2. Principio quidem tametſi voluptates humanitus admittuntur in leuamē quoddam naturæ, ac vt illa a moleſtis officijs reſpirans, aliquantiſper iucundetur, nihilominus ipſo exitu, ſi modum ſuperarint, triſtitias potius illi adferunt & varias ægritudines, quibus ciuium animi diriſſime vexantur, omnique ſpoliantur tranquillitate. Duplici autem methodo affliguntur voluptatū cupidi: primo quidem deſiderio ac fiducia, ſemper vlterius indefinite cum anxietate & timore eos ducentibus: quandoquidem nullus ſit certus terminus nimium amatæ voluptatis. Deinde vſu ipſo exacerbante moleſtantur: ſiue ex eo id contingat, quod corporis ſpiritus fatiget & exhauriat voluptas, ſiue inde, quod triſtiſſimum peccati ſtimulum in animum latenter infigat. Ipſaque etiam voluptas non vere plerumque eſt & ſolida, quæ in votis habetur vel qua quis fruitur, ſed, vt loquitur *Plato, Helena* quædam conficta, ſeu vanum voluptatis ſimulacrum, mera animi apprehenſione, quaſi per ludum aut ſomnium commentante, expreſſum. Quam proinde falſatā & caſſam ſequuntur duo effectus, vt ait *Plato*: Dolor ſcilicet & Pœnitudo. *Neceſſe eſt eos, ait Socrates, voluptates perſequi mixtas doloribus, quæ ſimulacra voluptatis vera & vmbra ſunt: vſque adeo inuicē doloris inquiſitione mutua inquinata, vt & voluptates, & dolores ex ea acquiſitione vehementiores appareant, amoreſque ipſarum voluptatum rabidos inſipientibus reddāt animos, inflammentque ad pugnam. quemadmodum Steſichorus ait, Troianos, veræ Helenæ ignaros, de Helenæ imagine decertaſſe.* Natura viſa ſua ſponte hoc ominaſſe futurum in curſu vitę humanæ, quę voluptati impenditur. Infantes enim, vt aduertit *Plato*, loqui neſcij, ſuos amores & cupiditates clamoribus & lacrymis primum ſignificant: quæ duo appellat *Signa minime fortunata*: illis enim præſagire videntur, fore omnibus nocinas; quas appetimus voluptates, adeoque lacrymis & eiulatibus ſubinde a nobis adultis deplorandas.

Plato. Dial. 9. de Repub

3. Verumenimuero, qui abdicatis iſtis voluptatum lenocinijs, gymnaſticam ſolummodo, ſeu auſteram, ac quodammodo rudem degunt vitam, carent omnino huiuſmodi angoribus ac timoribus: ſecurius hi lætiusque bibunt ex ligno quam illi ex auro. hoc, inter alia indicia, innoteſcit vel ex ſomnis duriter vitam agentium, & aliorum deliciantium: dulcius enim & quietius dormiunt agreſtes, laboribus defatigati, paucorum appetentes, quam ocioſi, quam peregrinis voluptatum artibus obſeſſi, & in omni genere iucunditatum immerſi. *Vbi multa ſunt ſomnia* ait *Eccleſiaſtes, plurimæ ſunt vanitates & ſermones innumeri.* leuiores autem ſopores ſequuntur ſomnia, non altos & profundos. ſomnijs vero plus occupantur ocioſi & voluptuoſi, quam induſtrij & durioris vitæ ſectatores. Fauum quidem non habent iſti, quo illi: at minime verſantur in eodem periculo aculei, vt illi. Ingenium eiſdem ineſt non tam exercitatum: verum eorum ſimplicitas ſibi interitum arte haud adſciſcit, vt faciunt iucunditates apud eos arte conquiſitæ. riſu non diſſoluuntur vt illi: Cæterum eo a lacrymis longius abſunt, quas riſus ad extremum parit. Coloribus ac ſplendoribus deſtituuntur: quibus illi abundant, nihilominus inde ſiluarum denſa, luca concaua, pixides deceptrices in vita declinant, in quibus hoſtes ac venena latitant, in voluptuoſorum ruinam ſubdole comparata. Neque voluptatibus emolliti ſeſe ſolummodo exponunt pluribus ſolicitudinibus, afflictionibuſque, quam martij, ac quodammodo aſperi, verū ita ſe effingi ac tēperari a delicijs permittunt, vt inde teneriores mollioreſq; indies euadāt ad perferendum impetum doloris alicuius aut trepidationis: ipſiſque ita diſpoſitis accidunt triſtes & inuiſi euentus acriori quadam vi, altiuſque illimet penetrant, idque ad penitiorem in ipſis animi ſenſum. Nam aduerſitas, quæ indurato pectori, & voluptati inſueto nullam prorſus impreſſionem inferret, illa ipſa delicatum aliquem ac voluptuoſum vel leuiter attingens, lacrymas, ſanguinem, ac pœne vitam ipſam eidem excuſſerit. Videmus enim acerbos caſus turbulentius cōmouere animos mulierum ac puerorum, quam hominum & adultorum, propter eorum nempe quandam mollitiem, & horum firmitudinem: ideoque aulici ex infortunijs grauius percelluntur, quam agreſtes.

Cicer. Tuſ. 2.

Eccl. 5.

———— ignis fului
Cluſus in auro latet obſcurus.

Senec. Medea.

4 Quod ſi humanæ rationis in homine conferamus ad vtrumque ſtatum, conſtabit, illi magis

officere

officere extremas voluptates, quam extremam duritiem. Illecebra, vti antea diximus, duplici poteſtate ingenio infeſta. primo quidem propter ſingularem cōditionem obiecti craſsioris, cum delectatione ſenſus pulſantis & ad ſe inuitantis: cum mentis interim & rationis obiectū, ſit quid altius, contemplabile, & a particulari concretione ſegregatum. Deinde, poſteaquam ſenſus quadam vehementia voluptas obſtrinxerit, captiuum tunc tenet quodammodo intellectum, quod ad operationem a ſenſu, maxime ab imaginatone, dependentem. Vita autem inculta ac irata hæc duo, inimica rationi, pari modo in ſe non complectitur; docetque experientia, potius eo ingenio multos pollere, quo deſerti a voluptatibus, cum varia neceſſitate, & fortunæ iniquitate, ingenioſe cōflictitur. quibus quoque inter reliqua adeſt corpus magis ſiccū, quod vti aſſeruimus, inſigne ingenij ac mētis inſtrumētū. Accēduntur porro iſti feroces maiori æſtimatione ſeu cupiditate honoris, & magnarum rerum ſtudijs, quam voluptatibus dediti. Etenim materia terrenæ ac fœdæ voluptatis cū ſit ſenſuū infimorū cupiditatibus opportuna, non ſinit animum aſſurgere in cogitationem aut voluntatem honoris ac gloriæ, quorum rationes omni ſenſus comprehenſione altiores. Proinde *Sardanapalo* ſatis fuit, ſuo ſepulcro inſcripſiſſe, ſe in vita laute & opipare comediſſe ac bibiſſe, omneque de reliquo iſtis adēptū tempus perdidiſſe. Cū tamen pleræque gentes barbaræ & efferæ, ſeſe excitarint ad maxima facinora, famæ & honoris ambitu vehementius extimulatæ.

Cicer. inſ.1.

Pap. l 2. Th.

Diua ferox, magni decus ingeniumque parentis
Bellipotens, cui torua genu horrore decoro
Caßis, & adſperſo crudeſcit ſanguine Gorgon.

Hoc porro inſe habet voluptatis appetētia, quod homines plerumque cogat in angulos. ac vt ad ſecreta loca ſe recipiant; nihil tam exhorrentes, quam ſolis radium, aliorumque conſpectum. At vero famæ honoriſque amantes, aperte prodeunt, ſeſe hominum oculis vltro obijciunt. Vita autem aſpera non ita obſcura luſtra perſequitur ac illa, quæ voluptate delibuta, eneruatur. melius proinde ea ad gloriam, famamque comparatur quam altera.

Ouid epiſt. Deian.

Plus tibi quam Iuno nocuit Venus: illa premendo
Suſtulit, hac humili ſub pede colla tenet.

5. Voluptates etiam pluribus virtutibus opponuntur, & magis improbæ conſiſtunt in vniuerſam vitæ honeſtatem, quam in moribus rigor, ſæuus licet ac pæne barbaricus. Voluptas imprimis, quod modu retulimus, ſcientiæ ac prudentiæ omnino inimica: temperantiæ, continentiæ prorſus ex diametro contraria: eadem, fortitudini exitioſa, iuſtitiæ quoque, quæ virtus rationalis, vt docet *Ariſtoteles*, prorſus oppoſita: charitati, miſericordiæ, beneuolentiæ aduerſaria: quādoquidem ſeſe multum ex voluptate amantes, alium neminem amare ſoleant. Hoc *Cicero* quoque adnotauit. *Neque enim bonitas, nec liberalitas, nec communitas eſſe poteſt non plus quam amicitia. ſi non per ſe expetantur, ſed ad voluptatem, vtilitatemue referantur.* maxime ergo voluptas contraria virtutibus ciuilibus ſeu iuſtitiæ, & eius partibus, & conſequenter bono publico. Alterum autem vitæ genus Gymnaſticum nempe ac crudum, quale profeſſum a *M. Regulo* & vtriſque *Catonibus*, tantis bonis ex æquo non eſt fatale aut peſtilens: & ob hanc cauſam definiunt Philoſophi, difficilius eſſe, ex præſcripto virtutis ciuilis mores inſtituere, pace amænitates & iucunditates vitæ proferente, quā bello furente, quando excreſcens ira, omnes voluptates profligare ac depulſare ſoleat ab hominum vſibus.

Ariſt lib. de virt. cap. 1.

Cicer. lib. 3. off.

6. Ac quod ad hoc caput diſputationis attinet, voluptates pariter vitæ humanæ dignitatem magis eleuant & extenuant, quam iræ & aſperitates. Teſte *Plutarcho*, illa vitæ humanæ conditio præſtantior, quæ reſpectu ſui finis conſequendi plenius ex ſe eſt ſufficiens, ac non niſi paucorum indigens. Ex cuius rei notione intelligimus, Deum eſſe perfectiſſimum, nullius quippe rei, extra ſe poſitæ, ſubſidium requirentem: perfectiores propter eandem rationem angelos, quam homines, adultos quam pueros, viros quam mulieres, ſanos quam ægrotos. voluptatum autem cupiditates, cum in forinſeca & acceſſoria bona totæ ferantur, tum cōſtituunt hominem in multorum varie procurandorum neceſſitatibus. Cum interea loci durities, paucis contenta abſolutaque, naturam ad pauciſſimorum vſum ex ipſius præſtantia reducat. Videndum modo vtrum hoc ipſum, quod aſſeruimus, iuxta verum ſit, ciue cum conciue collato, confertoque.

Plut. lib. de tranquill.

7. Virtutes ad actionem relatas ſuperius diximus, quaſdam deſtinari ad moderationem affectuum appetitus concupiſcibilis, & iraſcibilis; alias, ad rectam inſtitutionem voluntatis, quantum ad illud bonum, quod aliorum eſt, adeoque alijs certa quadam æquitate retribuendum. Quocirca voluptas, quæ vtriuſque generis virtutibus interuum machinatur, earum præſertim, quæ circa aliorum bona occupantur, conſequens, eandem vniuerſæ ciuilitati fore nocentiſſimam. Enimuero qui gulæ voluptates aſſectatur, is communis boni notitiam & amorē penitus a ſe depellet, cuncta aſpernatus præter ea quæ in ventrem dimittenda. Qui pariter promiſcuas libidines concubitus quærunt, præſtabunt demum, vt deflorata paſſim virginitate, matrimonijs conſtupratis, omnia in ciuitate ardeant tam inimicitiarum incendijs, quam luxuriæ flāmis. Nulla ſane ferocia ita deſæuiet in pacem reipublicæ, in fidem ciuium, in familiarum rectam inſtitutionem, in prolis educationem, ac venerea hæc voluptas, poſtquam in immenſum laxe & impune excreuerit. *Recte* idcirco *Plato* prætulit Cretenſium rempublicam alteri Lacedæmoniorum: quod illi diſtrictius leges matrimoniales decernentes, eo fœdam voluptatem exactius a ciuium moribus depulerint. Ob hanc cauſam ciues in republica iraſcibili, vtpote Lacedæmones, magis ſeſe mutuo amant & bonum commune, quam ciues dediti delitijs, vt notat *Plutarchus*.

Plat. dial. 1. de legib.

Plut. in Lic.

8. Etenim in Republica, quæ a libidine in tranſuerſum acta, inueniuntur ciues diriſſime ſuis appetitionibus exagitati ac vexati, adeo vt

minus

minus quietis habeant, quam qui in bella inflammantur. Recte ad rei naturam finxit *Heſiodus*, *Venerem* φόβον καὶ δεῖμον timorem & metum genuiſſe. hoc experiuntur, qui virginibus conſtuprandis, qui aliorum vxoribus adulterandis operam nauant. penes quos non a ſpinis roſeus flos expirat, ſed a flore, ſcilicet ab ipſa libidine, ſpinæ infinitarum ærumnarum proſiliunt. Imo qui forti animo fuere, dum continentes eſſent, ijdem rebus poſtmodum venereis dediti, adeo abiecti euadunt, vti ad omnem ſpeciem periculi trepident, & exanimentur. vniuerſum hunc animi robur filijs *Veneris*, nempe Timore ac Metu emaſculatur. Ne ſint ergo ciues imprudentes piſces, qui in eſcam ſolummodo intendunt, non in hamum. voluptas venerea, dulcis apparet appetitus eſca: & quod idem appetitus proprio ingenio cæcus, ideo nihil mali in eſca ſuſpicatur. Cæterum in hac ipſa eſca hamus ineſt vtrimque acutus ad lacerandum: nempe timore & metu armatur in guſtantis perniciem. ſterilis non eſt *Venus*, proinde ſemper pariet timorem & metum.

[Heſiod. Theog.]

9 Imo hæc ipſa voluptas in conciues petulantior, magis etiam irritabilis & rabioſa exiſtit, quam vitæ durities bellicoſa. *Nobis profecto videtur* inquit *Plato*, *delicias, difficiles, moroſos, iracundos, & leui de cauſa excitabundos iuuenum mores efficere. Contra vero nimia ſeueritas atrox, cum abiectos & illiberales, tum humana pertæſos facit, & ad humanam conuerſationem ineptiſſimos reddit.* Verum, licet voluptatibus deliniti, libentius aliorum colloquia appetunt, quam irati, & feroces, nihilominus in conuictu ſunt illi multo iſtu ad iram, idque leuioribus ex cauſis, promptiores. Quam autem ſit moleſta cohabitatio aut conuerſatio cum huiuſmodi cholericis, ſatis vnicuique manifeſtum. De voluptatis etiam crudelitate hæc *Macrobius*: *Vt cætera taceam crudelitatis genera, ſunt, qui ſe dum menſæ copiis, & auiditate diſtendunt, circumſtantibus ſeruis mouere labra, ne hoc quidem vt loquantur, licere permittunt.* Qui vero a voluptatibus auerſi, iratum genus vitæ profitentur, plerumque in hoſtes & externos omnem ſuam vim immanitatis effundunt, cum ciues voluptuoſi mutuo ſoleant eſſe fraudulenti, contumelioſi ac rixoſi, ipſas ciuiles ſedes mira quadam bile ex inteſtinis odijs vbique inficientes.

[Plato Dial. 7. de legib.]

[Macrob. l. 1 Satur. cap. 2]

10 Doli porro & aſtus, quos ciuibus pernicioſos eſſe infra oſtendemus, parantur plerumque copioſius in pectoribus voluptuoſorum, quam bellicoſorum, aut Gymnaſticorum. nam cum illi familiarius quam hi inter ſe viuant, ſtrictioribusque legum iuribus teneantur, tum impediantur quo minus experitas voluptates lucri, honoris, ac poteſtatis conſequantur, miras ex eo fraudes in conciues comminiſcuntur. Conſilia autem fortium & exercitatorum, apertiora ſunt, neque tanta neceſſitas, vt ſuos fines adipiſcantur, eos vrget ad diſſimulandum. conſequenter etiam carent illis moleſtijs, quæ dolos & fraudes comitantur. Habet in ſe voluptas quid vulpinum perpetuo, & in medijs delicijs ingenia euocat & acuit ad concinnandas fallacias, inſidiaſque. Si enim gentes Græcæ & Aſiaticæ in iſtis excelluerint, totum hoc debuere ſuis voluptatibus, quæ eas in ciuitatibus degentes, a recto ac ſimplici ad mæandros & inuolucra deceptionum tranſcripſere.

11 Huius autem aſſerti vim melius percipiemus, ſi omnes ſpecies voluptatum ſeorſim diſcuſſerimus. Quinque ſenſuum externorum obiecta, voluptatem eiſdem ſenſibus inferunt, licet diuerſimode. voluptates, quæ ad viſum, odoratum & auditum appellunt, cenſentur innocuæ, niſi earum exceſſu animus nimium diſſoluatur, & eiſdem, veluti diſpoſitionibus, paretur ad libidinem & intemperantiam, quæ ad guſtum & tactum referuntur. At voluptates, quas pariunt auaritia & ambitus, ardiores æſtimantur: proinde principium ſortiuntur in voluntate & imaginatione: ſunt tamen iucunda ſenſibilia; nempe cupido habendi, iuxta ac poteſtatis, & honoris appetitus. Iam vero in vniuerſum omnis huiuſmodi voluptas, doloſa, quatenus operantem inſtruit ad dolos, quibus comparetur. ac in eis commune eſt principium decori, ſpecies quædam perfecti modi ſe habendi ſeu refocillationis in natura, de quibus *Ariſtoteles*: proinde ſub hac apparentia, fraudulentius irrepit in hominum pectora: naturaliter enim omnes cupiunt perfectum modum & recreationem naturæ. verum præter hoc, in voluptate concubitus & intemperantiæ, cernitur peculiariter, vt ait *Cicero*, quædam *Leuitudo*, ſeu erga alios *Amor beuolus*: nam laſciui oſtendunt formam ad aliis gratificandum inſtructam, & intemperantes in conuiuijs quærunt ſocios, quibuſcum iucunde agant: ſub quorum inuolucris clam ſerpit voluptas, & aditum ſibi parat quodam veritatis & amabilitatis oſtentu, & ex eis deceptrici faſcinatione. quibus, amoris, & erga alios blandimenti fucis, quod voluptates auaritiæ & ſuperbiæ careant, inde alijs ſunt odioſiſſimæ.

[Ariſt. lib. 10 Ethic. cap. 4]

[Cic. l. 2. de legib.]

12 Quod porro rebus ciuilibus multum proſint conſtantia, ſiue in propoſitis exæquendis, ſiue in amicitijs ſeruandis, conſequens, inciuilem eſſe voluptatis incontinentiam: quippe perpetuo variabilis ac mutabilis in omnibus reperiatur. *Incontinens enim*, ait *Ariſtoteles*, *non perſiſtit in ratione, quia magis quam oportet, voluptatibus delectatur.* quam primum enim pericula, arduitates ac dolores, quæ voluptati contraria, adeſſe videntur, aut ea quæ prius delectabilia, modo non æſtimantur talia, ſtatim voluptuoſus mutat ſententiam, ac ab inſtituto reſilit: ſicut accidit *Neoptolemo* apud *Sophoclem*, cui ab *Vlyſſe* perſuaſum Mentiri. Quod ſi huic incontinentiæ in ciue accedat tenue & lubricum ingenium, nihil illo leuius aut mutabilius cogitari poterit; cui neque iuranti fides adhibenda: varium ſane & impium ingenium ac imperium voluptatis. quocirca ex mutabilitate delectabilium, recte concluditur, voluptatis amatores eſſe pariter mutabiles & deſultorios. *Neque enim*, ait *Cicero*, *fidum poteſt eſſe multiplex ingenium & tortuoſum. Neque vero qui non eiſdem*

[Ariſt. lib. 9. Ethic. cap. 4]

[Soph. in Ph.]

[Cice. lib. de Amicit.]

rebus mouetur, & naturæ conſentit, ſidus aut ſtabilis poteſt eſſe.

23 Tertio in loco, quo comparationē iſtā abſolueremus, ſubiunximus ciuium conſiderationem, quatenus bonum commune ſuis muneribus ſinguli eorum reſpiciunt. & quidem quantum etiam ad huius procurationem, peiores exiſtunt voluptuarij gymnaſticis. Imprimis voluptuarij magis ad ſeipſos coërciti ac reſtricti vi amoris vehementioris, quo ſe diligunt, quam ſint Gymnaſtici & irati, vt conſtat, & id diſerte aſſerit *Plutarchus*. Vnde neceſſe eſt, illos minus curare bona aliorum quam iſtos. deinde voluptatum aſſeclæ nihil difficile aut cum periculo coniunctum in actionem vnquam ſuſcipient, impares quoque inuenientur ad repellendum impetum hoſtilem, qui in reipublicæ cladem forte ingruerit. cum contra audaces & animoſi, auerſi a delicijs, maximarum rerum auctores paſſim reperiuntur, & fortes in quemlibet machinationem violentam, quæ patriæ nocumentum adferat. Si porro firmamenta ſtatus ciuilis, pecunijs ſumptibuſque eorum ſint propugnanda, cum eas voluptatum mancipia, qua comedendo ac bibendo, qua libidinando, qua ſe veſtiendo & ornando, abſumpſerint, nihil in priuato, vel etiam publico, apud eos ſupererit, quod in vſus defendendi aut propagandi patriam inſumatur. huiuſmodi autem abligurritio non eſt familiaris duris & aſperis ciuibus: in quibus, cum ſuis ingentibus viribus animiſque, pauciores etiam pecuniæ ad patriam ſeruandam requiſitæ. Hinc legiſlatorem optime admonuit *Plutarchus*: *Ad id vero prorſus aſſuefecit ciues, vt neque vellent, neque ſcirent priuatim viuere, ſed velut apes, ad rem communem conferrerentur ſemper, & vna omnes circa Principem agerent, ſicque à ſeipſis feruerent afflatu quodam diuino, & honoris ſtudio ſeparati, totos ſe patriæ dederent, vt licet etiam ex dictis quibuſdam hoc prorſus coniectare.* At ciues voluptatibus dediti in ſeipſis veluti incluſi, locas ſuis conſilijs haud ſpatiantur ad ſocius, aut communeve aliorum bonum, vti diximus. proinde horum imperium, aliud diuturnitate nequit exæquare. Ciues idcirco delitioſi nunquam tam diu imperium tenuere, ac alij à delicijs vitæ rigore abalienati. Qua ſane tempore longiori, imperio floruit Roma, dura eadem fuit, non delicata, irata, non concupiſcens.

Prou. 12.

Plut. in Lic.

Plut. in Lic.

24. Denique aſſeruimus, vt in hac re exacte diiudicetur, adhibendum ciuium quemdam intuitum, quo perſpicitur, eos ad Deum ac diuina ordinari. Quamobrem intelligendum, voluptates peculiari quadam ratione Dei agnitioni ex fide, eius dilectioni, ac cultui, aſſertis in ciuitate aduerſari. Et quidem ſicut Dei cognitio, tanquam frænum, perpetuo reuocat, cum conſcientiæ acerbitate, homines à nefariis voluptatibus, & triſtitiam quandam eis eodem incutit, qui contra leges Dei ac naturæ illis indulgent, ita è regione voluptas omnium vitiorum metropolis, laborat hoc frænum ore excutere, ſupernum ſcilicet Numinis cogitatum imperium, quod eum maieſtatis horrore ciuibus impendit, obliuione, errore, aut ignorantia, penitus è mente delere, ne qua ſit in hominibus, ex illo guſtu voluptatis, afflicti animi redargutio aut acerbitas. Vult quidem Deus, vt ciues ad ipſius notitiam ſeſe profundius dimittant: At renuit in eidem voluptas hoc facere, quæ nihil magis quam dulcedinem ſuperbiæ ſecum meditatur. mandat idem Deus hominibus craſſiores voluptates a ſe diſpellere, quo ſincerius & ſanctius ipſum diligant. Cui legi peruicaciter etiam ſe opponit voluptas, nihil aliud apud ſe inſtruendo, quam ſuipſius per varias fæces ſeu delicias, fœdam quamdam diſperſionem. A Deo prodeunt voces, quæ nos iubent, aliquid temporis, negocijs popularibus ereptum, eius cultui & amori impendere. Cæterum reclamat voluptas, neque fert, vel tantillum ſpacij in euiuſmodi vſus ab homine collocari. Ad extremum hoc habet voluptas, vt ciues reddat vnius terræ admiratores ac ſeruos, cœli autem & supernorum prorſus incurios. Agreſtium autem vita non ſolet ita ſolui in impietatem, in atheiſmum, cum plurimæ extiterint, etiam barbaræ nationes, quæ tamen iura diuina omnibus animi, corporiſque officijs, ſedulo obſeruarunt.

Clem. Alex. 5. ſtrom.

25 Quod etiam voluptatibus effœminati magis Deo diſpliceant, quam campeſtri ruditate horridi, id ex eo inter alia innotuit, quod hiſtoriæ nobis referunt, ad caſtigandos nempe populos voluptatibus deditos, diuinitus aliquoties excitatas fuiſſe ad vindictam gentes efferas, ab omni voluptate vtæ genere alienas. Iudæi hinc ſæpius a Septentrionalibus vexati, tandem didicere ab Aquilone, ſcilicet mundi rigoribus, omne malum pandi. *Gens enim aſcendet ſuper terram,* inquit *Ioel* Propheta, *Fortis & innumerabilis. Dentes eius vt dentes leonis, & molares eius vt catuli leonis. Poſuit vineam meam in deſertum, & ficum meam decorticauit: inundans ſpoliauit eam, & proiecit, albi facti ſunt rami eius.* Deuaſtationem eorumdem Iudæorum iſtis præſignauit Deus: *Beſtia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis, dentes ferreos habebat magnos, comedens atque comminuens, & reliqua pedibus ſuis conculcans.* Cum orbis Chriſtianus luxuriaretur, vt multi notarunt, en tibi Gothos, & Wandalos, gentes voluptatum exortes, vt obſeruat *Saluianus*, in Græciam, Aphricam, Italiam, Hiſpaniam, ac Galliam incurſantes, ac de illis, vtpote Dei miniſtros, grauem vindictam ſumentes. Animaduertit etiam hoc quidam *Stratonicus* apud *Plutarchum*. *Ad quod quidem Stratonicus facete cauillari viſus, Statuens Athenienſes, iubenſque, myſteria & pompas agere; Elienſes vero ludos exercere, tanquam hoc pulcherrime facientes: Lacedamonios vero, ſi hi peccauerint, cædere.* Non ergo ita Deo inuiſa iſtorum rudis auſteritas, ac aliorum venuſtates, atque mollitudines, mille virijs conſtupratæ. Lepide proinde, atque ad rei naturam accommodate, iocati ſunt in *Antonium* Alexandrini: videntes enim immenſos ipſius luxus, dicebant, Dubium

Ier. 1. & 4. Ioel. 2.

Daniel. 7.

Sal. l. 1. Ord. l. 1. Aug. l. 1. de Ciu.

Plut. in Lic.

Plut. in Ant.

haud

haud eſſe, daturum ipſis breui comœdiám, qui Romanis iam tragœdiam exhibuerat. [Plut. in Ag] Contra gloriari ac dicere ſolebat *Ageſilaus*, Spartanorum Rex, *Fumum beſtilem Spartana fœmina nunquam viſum.* Animaduerſum porro, diutius durare ſolere imperia iraſcibilia, quam concupiſcibilia. Hoc probat *Plutarchus* exemplo reipublicæ inſtitutæ a *Lycurgo*, eam comparans eum Regno Romano, [Plut. comp. Num. & lic.] condito à *Numa Pompilio*. *Quo factum eſt, vt ſupra quingenteſimum annum validiſsima illius conſtitutiones & maxime perdurarint, quippe cui veluti color vehemens & acer inſitus eſſet. Qui vero ciuilis conſtitutioni, ſitus fuerat, vt in pace & amicitia Roma exiſteret, ex templo cum Numa vna defecit. Quid igitur quiſpiam dixerit, nonne ad ſummum vſque in melius Roma rebus bellicis proceſſit?* Similis itaque reſpublica voluptuaria, naui in æſtuoſo mari velis ex byſſo inſtructæ, & vndique deauratæ, qualis erat illa [Plut. in Ant] *Cleopatræ*, veloci curſu ad ſcopulos procurrenti.

26 Nil porro aliud voluptuoſos delinquentes manet præter extremum exitium; cum duri illi & inculti immittantur in agros ac ciuitates luxurioſe, molliterque viuentiũ, qui in illis ſubinde dulcore ſpiritus miteſcant, & eorum affluentiis potiantur. Videntur enim voluptuarij ad ipſos terminos malorum, & odii Dei modo deueniſſe, ac proinde commerito exitio non tam puniendi, quam penitus exterminandi. Quod enim in ipſis mentis acumen & iudicium voluptates immenſæ iam hebetauerint, iuxta ac conſuetudines, ſenſibus blandas, pœne in naturá conuerterint, ad reſipiſcentiam, ad pœnitentiam, ad vitæ correctionem regreſſus in eis exiſtunt difficillimi. *Væ qui conſurgitis*, cla- [Iſai. 5.] mat *Iſaias* Propheta, *Mane ad ebrietatem ſectandam, & ad potandum vſque ad veſperam, vt in vino æſtuetis. Cithara & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuijs veſtris, & opus Domini non reſpicitis, nec opera manuum eius conſideratis.* Ac certe nullum certius indicium, futurum breui alicuius reipublicæ diuinitus exitium, quam a voluptate immoderate per omnes ciuium ſenſus inundante. Aſperi quidem homines ſubigi, & in teneritudinem ciuilem tandem ſolui poterũt: at voluptatibus madentes, vna ruina ac interitu potius videntur exſtinguendi quam emendandi.

17 Cum itaque voluptuoſum imperium deterius ſit Iraſcibili, caueant, ac prohibeant ciuiles magiſtratus illum apud ſe veluti ciuditatis exceſſum, qui nimias voluptates in ciuium mores effundat. Ne blandiantur ſibi, quod artes mechanicæ in ipſorum ſedibus ad ſummum peruenerint, quod quorumdam dignitates exquiſitis honoribus aliorum percolantur: quod omnia auro, argento ac gemmis niteant, cuncta facilitatibus expediantur: Nam ſub hac *Helena* latitant dira barbaries, lethales peſtes ciuilitatis. Clanculum quidem, & ſub illuſtri ſpecie hoc efficiunt ciuium omnium docta & educta ingenia: ſed eo malum grauius, quo dulcius influit, quo ſub maiori ornatu delieſcit, quo artificioſius nomen ac numen vrbanitatis ementitur. Conſultius certe ciuium ſaluti, ſi extremæ & nimium elaboratæ ciuilitatis pars aliqua reciſa aut impedita fuerit, tanquam putridum in corpore membrum, quam ſi ea, in exceſſum tumeſcente, in immenſum vlus voluptuarij pariter eodem excreſcere permittantur. Et quidem in iſtius cladis periculo nulli ita verſantur ac nos Chriſtiani: quippe penes quos aër in Europa purior, temperatior, artes perfectiores, mentes excultiores, congreſſus frequẽtiores, beneuolentiæ faciliores, ciuiles mores ſuauiores: ne hæc omnia in fæces voluptatum tandem à genuina ciuilitate degenerent. habeat vrbana iucunditas ſal ſuum, abſynthium ſuum, & falcem in manu teneat regina ciuica, quæ inutiles ac noxios luxuriantis ciuilitatis flores demetat, & ariditate diſciplinæ tempeſtiue deuaſtet.

18 Cæterum haud me latet, hiſce a me diſputatis de voluptate, popularem ſenſum penitus repugnare. etenim dicunt, in ea republica, quæ voluptatibus dedita, talia bona ornamentorum & lenociniorum reperiri, quæ ab ingenio barbariei penitus diſſentire merito iudicentur. nam ſi ſatis liquet, vbi loci voluptas floret, ibi omnia amœna potius & iucunda inueniuntur, vtpote veſtes ſplendidæ, tituli in immenſum honorarij, conuiuia lautiſſime inſtructa, ſuauiloquentiæ zephyri continuo ſpirantes, conuerſationes vel talpino vellere molliores, artes omni venere vberrimæ. denique Regina voluptas, vbi ad imperium adſpirauerit, ibi ad ſe conuocat immuneras inuentiones, quibus vita humana recreatur & facilitatur, neque vel acceſſum patitur ruditatis alicuius aut in conuictu aſperitatis. quo ergo modo in iſtis delicijs, ſub iſtis floribus deliteſcere poterunt morum horrores, aut barbaries? verum hæc ipſa lenocinia, cruda & barbara ſunt; non quod ſtatim exaſperent ciuium animos, ſed quod ciuilitatis firmamenta ſenſim, & ſpecie nihil minus præ ſe ferentia, diſſoluant: ex quo neceſſe eſt, conſumptis iam dapibus, & virtute exciſa, illos indurari & exaſperari quadam ingenij diritate. nihil ergo inconuenit, quo minus iudicemus inciuiliorem citharam *Paridis, Herculis* claua, ſimulatoris caduceum, militis haſta, aulicum ſociali. de *Hannibale* hæc *Prudentius.*

Baianis reſolutus aquis, duriſsima luxu [Prud. lib. 2. cont. Sym.]
Robora deſtituit, ferrumque libidine fregit.

19 *Ariſtoteles* quod ad ciuile bonum, conferens incontinentiam iræ cum incontinentia voluptatis, hanc pronunciat turpiorem & ſtudiis bonorum morum infeſtiorem: quod ſtrictim more ſuo ex quatuor conficit capitibus. Principio aſſerit, iram aptam natam, quæ ra- [Ariſt lib. 7. eth. cap. 6.] tioni & virtuti inſeruiat, præſertim fortitudini & amori honeſti: cum voluptas ſuo ingenio ſpectet ſolummodo ducatũ ſenſuum, & inimica conſiſtit rationi. Deinde ira, vt ipſe diſſerit, propius accedit ad naturæ vim ac legem, quam voluptas, quandoquidem ira malum naturæ depulſare laboret, voluptas autem ad delicias longe poſitas a naturæ lege contendit. Mox ira, a t, apertã viam ingreditur ſui conſilij:

 cum

cum voluptas doloſa & fucis perpetuo diſſimulata, ob quam cauſam *Homerus* balteum adſcribit *Veneri*, fraudibus inſtructum. Poſtremo ira, vt ille philoſophatur, ſi iniuſte agat rapiendo, vlciſcendo, id facit dolens quodammodo: voluptas autem continuó procax & importuna in iniuriam. Habet quidem in ciuitate voluptas ſpeciem quandam ſummæ ciuilitatis, quatenus nempe vtitur exquiſitis artibus & fulgoribus, quæ a ciuili & florenti rerum ſtatu proueniunt: in inculta enim barbarie, hæ tales artes & ſplendores non inueniuntur: nihilominus ſub hoc ipſo fuco magis nociua exiſtit virtutibus ciuilibus; ſic enim decipiendo, ciues a ciuilitate abducit.

20 Ad hanc voluptatis appetentiam referuntur etiam honoris ambitus, cupiditaſque habendi pecunias; ſpectant enim hæc bona delectabilia, eademque ratione concupiſcentis in homine partis illectamenta æſtimentur. verum quod ſuperbia attribuatur facultati in homine iraſcenti, duplex genus honoris cogitandum: ſicut ex eodem duplex voluptas capienda. Primum illius honoris eſt, qui quodammodo muliebris & delicatus, quippe facile & ſine magno aliquo periculo cómparabilis: qualis cernitur in ſplendoribus ædium & menſarum, ortis ex copijs patrimonij aut legationis: in officijs porro ex cæremonijs exterioris cultus & reuerentiæ. Alterum vero genus, quodammodo virile & contentioſum, honores ſibi proponit comparandos ex egregijs animi corporiſque actionibus, ſiue *Marte* ſiue *Mercurio* conſtiterint: tametſi arduitates & pericula expetitum finem denſiſſime obuallarint. Ex quo conſequens, duplex itidem genus eſſe ſuperbiæ; & ex vtraque duplicē notionē voluptatis ex eis deriuandæ reperiri. Qui ergo ciues, ratione ſui ſtatus nobilis, opulenti, & ex tranquillitate reipublicæ, in qua degunt, per ocium voluptates exſpectāt, illi in honores abſque ſuo graui & impedito opere parabiles, exiſtunt valde incitati. Alij vero qui ſibimetipſis eſſe volunt primi auctores boni in hoc genere delectabilis, animaduertentes, externa emolumenta & adiumenta deeſſe, honores cupiunt in difficili poſitos, & ex eis delectationem capiunt. quod ad prius genus attinet, optarem, Chriſto Domino deuotos, admonitos ſaltem funeſtis delicijs Aſianorum, longius ab eo ſe recipere, quam viſum multis, id eos non facere. Enimuero in hoc genere, mollis, luxurioſa, imo ſeditioſa, & boni communis incuria exiſtit honoris cauponatio: adeoque eadem vani non ciuilis ingenij certa ſignificatio exbibetur. quorſum precor, veſtes vltra corporis menſuram prodigioſe diffluunt? quorſum ad porrectos cyathos, in meridiana luce, accenduntur tædæ? quorſum in triclinijs inſtructo conuiuio, pauimenta odoratis pulueribus ſparguntur? quorſum ambulantes neſcio quibus famulorum ſuſtentaculis firmandi, ac ſi natura eis vires ad incedendum denegaſſet? quorſum currus, qui olim triumphantium ſolum vehicula, iam communes ſedes ciuium etiam vulgarium, per plateas incedentium? quorſum pedes euntes vectos curru admirantur, vicissim in curru ſedentes, pedeſtrem turbam contemnunt? Quorſū odia & inuidiæ in hac fortunæ diſſimilitudine? Huiuſmodi bonorum affectatio plerumque, ſi non ſemper, odioſa alijs, aut ridicula: & ex diametro pugnat cum Chriſti Domini moribus & inſtitutis: ab eorū iuxta decoribus, qui egregie factis hactenus in orbe claruere.

21 Hinc haud ſemel accepi ab alijs relatum, qui varijs itineribus ad celebriora orbis loca peregre profecti, quibuſdam voluptatum ſeu deliciarum modis, Chriſtianæ fidei in Europa profeſſores, reliquos mortalium poſt ſe relinquere. ad primum rumorem, vt verum fatear, quo minus fidem dictis haberem, difficilem ſatis me exhibui. at multorum ſubinde narrationibus valde animo præoccupatus, vtcumque veritati conſentire narrata ſuſpicatus, mecum cogitaui, quæ nam ratio ſubeſſe potuerit huiuſmodi famæ per tot hominū ora traductæ. Ad ingreſſum meæ hac de re meditationis, cogitare cœpi, partim inſtituti vi, partim fraude dæmonum, optimas vitæ normas, ad delicias, aut ad faſtum ſæpius deduci: non vitio quidem earum, ſed aliunde. Hoc pacto cum ſingulari Dei fauore, in bonæ vitæ auxilium ſoli Iudæi a Deo legem diuinitus deſcriptam accepiſſent, eueniebat, illos poſtea fide Chriſti imbutos, quod recolit *S. Lucas*, vt deſpicerent viduas Græcorum. cæterum quod ad noſtra attinet, ſcilicet Ad iſtam propenſionem in mollius ſuauiuſque vitæ genus, primo loco hoc ſuccurrit, quod iam dicam. Notum eſt, noſtrorum dogmatum ingenia & ſententias, quæ humilitatis depreſſiones, charitatis odoratos ardores, iuxta ac pœnitentiæ dolores ſuadent, eodem in nobis facultatis iraſcibilis rigorem mitigare. qua facultate hoc ritu veluti exarmata, illico facultas concupiſcibilis, ſua iam ſuauitate affluens, procliuior euadit ad omnes ſpecies dapum, quarum formæ ei proponuntur. inde *S. Apoſtolus* tanquam ſtultos quoſdam taxat, qui cum ex ſpiritu mores exprimere inceperant, poſtea in carne, colophonem ſui deſiderij collocarunt. *Sic ſtulti eſtis, vt cum ſpiritu cæperitis, nunc carne conſummemini?* Gal 5. quæ licet intelligantur de libertate Euangelij, & carnali obſeruantia veteris teſtamenti, nihilominus ſenſum habere poſſunt quem diximus. Deinde mecū reputaui, homines profeſſionis noſtræ, cupientiſſimos eſſe congreſſuū ciuiliū, in quibus opera charitatis, qua largiendo, qua inſtruendo, exerceantur. Sub quorum formis aliquando latitant ſubdolæ carnis & dæmonum artes, a quibus in partes voluptatum pertrahamur. Mox in animū incidit, quod cultorum Chriſti, præ omnibus alijs, ingenia, ſint exercitatiſſima: ac proinde diuerſas voluptati & facilitati vitæ inſeruientes artes excogitare ea potuiſſe, quibus effæminarentur. poſtremo nemini obſcurū, Chriſti cultores, eas orbis partes incolere, quas maxime omni rerum copia redundant: ex qua oriri potuit illa lautitia, quam externi homines nobis vitio vertunt.

22 Cæterum vero hæc non proueniunt ab argumentis ipſis noſtræ ſanctiſſimæ fidei, ſed deforis, vti diximus. quæ obſecro, doctrina contra prurientem voluptatum *Scabiem*, vt loquitur

Cicero

Cic. Tuſc. 2. *Cicero*, fortius declamat, quam noſtra fides? hoc ſatis inter alia, multis innotuit in primitiua Eccleſia, ex cupiditate, qua chriſtiani feruebant ſubeundi martyrij. quod cum ſecum expendiſſet *Iuſtinus Martyr*, illico pronunciauit, Chriſtianum dogma, & illius aſſertores, valde auerſos eſſe a voluptatum inquinamentis. *Nam & ego* Iuſtin. Dial. Lact. l. 5 inſt. cap. 3. 19. *ipſe Platonis diſciplinæ ſectator, cum calumnioſe audirem, Chriſtianos deferri: intrepide autem ad mortem, & alia, quæ terribilia cenſentur omnia, adire conſpicerem: ſtatim ipſe mecum ſtatui, fieri haudquaquam poſſe, vt illi in vitiorum prauitate & voluptatum amore viuerent.*

23. Explicatis iam Principijs, ex vitio naturæ in hominibus profectis, mutationem ciuilis ſtatus inducentibus, expendenda modo alia detrimenta, quæ ex artibus pſeudopoliticis pullulare exiſtimentur.

CAPVT IX.

Imperium pure deſpoticum, ſiue ex ſententia Ariſtotelis Barbarum ac tyrannicum, magnum momentum habet contra Imperium Ciuile ac Chriſtianum.

NOmine imperij deſpotici illud intelligimus, quod denotat ſignatque in principe omnium ciuium bonorum ſupremum dominium proprietatis, ſiue quantum ad eorum ſubſtantias, ſiue vſus, fructuſque: adeò vt illius vi ſolus Princeps ſit abſolute Dominus proprietarius, ſubditi vero ad eius nutum in vtriſque ſerui interim ac mancipia habeantur. hoc genus imperij appellatur tyrannicum, ciuili oppoſitum, a Philoſophis, intelligentibus nomine tyrāni nō ſolū abuſū poteſtatis in aliquo, aut nō debiti in eodē vſurpationē, ſed certum regimen ex ſuprema dominantis poteſtate profectum: Olim enim Tyrannus, Rex, & Dominus tam apud Græcos, quam Romanos, idem ſonabant. in quam ſententiam vidi a ſeruo ſeu famulo, ſepulcralem inſcriptionem hanc lapidi inciſam in hortis *Peretinis. Tyranno ſuo chariſſimo*: quē titulum in memoriam ſui domini defuncti ornauerat. Idcirco Principes, qui ſe renuntiant proprietarios omnium bonorum penes ſubditos, apud quos nihil eorum inueniatur prætetquam vſus fructus, iſque ad dominorum arbitria, ij ſe tyrannos vltro oſtendunt, & genus regiminis ab eis vſurpatum eſſe tyrannicum: quod Philoſophi hactenus omnes barbarum vocarunt, & a ciuilitate alienum affirmarunt. Cæterum ad melius intelligendum hoc deſpoticum imperij genus, ciuium bona ſingillatim expendenda, vt inde luculentius percipiamus, quænam ex illis eiuſmodi imperio pareant, ſimul ac quæ illi dimitti non poſſunt. Inter quæ bona, primo loco occurrit ipſa vita, qua ſunt ac ſpirant ciues. Et quidem certiſſimum videtur, ciues ipſos non potuiſſe transferre in principem imperium abſolutum in ſuas ipſorum vitas, quandoquidem Dei ac naturæ lege non ſint ipſi ſuarum vitarum domini, ſed tantummodò cuſtodes: proinde non ſimpliciter ac indefinite commiſere ciues ſuis Principibus poteſtatem in vitam ac necem, ſed reſtricte tantum, ac quo ad certos caſus ſcelerum ac delictorum: id poſtulante ab ipſis boni communis procuratione, per Principem tranſigenda. Non ergo cauſari poterunt tyranni, deſæuientes in ſuorum corpora, quod in rem ſuam ſolummodo incrudeſcant. Quamobrem ad tria reuocari poterint omnia alia bona, in quæ cogitet quiſpiam ius deſpoticum ad Regem pertinere. ſcilicet ad corporum actiones poſitiue aut negatiue ſumptas: ad ipſa externa emolumenta, poſſeſſionibus ciuium obnoxia, & eorum vſus, fructus, ſeu quaſlibet ex eis prouenientes vitæ ciuilis commoditates.

2 Diſtinguere autē debemus Dominiū *Altum*, a *Iure Proprietatis*, quod egregie *Seneca* docuit. *Ad Reges poteſtas omniū pertinet, ad ſingulos proprietas: ſub optimo Rege omnia. Rex imperio poſſidet, ſinguli Dominio.* Sene. l. 7. de Benef. cap 4 Hoc autem altum Dominium peruadens ad omnia ciuium bona, in quibus lex Dei vel Eccleſiæ exceptiones non interponunt, cuncta gubernat, per reſpectum ad bonum commune, neu aliter. Cui non repugnat *Ius Proprietatis*, quod ſingulis ciuium competat. ideo enim illud altum dicitur, quod huic Proprietario emineat, quod de iſto diſponat, quodque circa nobiliorem finem, nempe bonum totius ciuitatis occupetur, non vero quod penitus Dominium proprietatis in ſubdito extetminet. Dempto autem a ciuibus Dominio proprietatis, nihil reliqui in eis præter ſeruitutem ſupereſt: cū qua ſola, ciuitas conſtare non poteſt, vt docet *Ariſtoteles. Non enim ciuitas poteſt eſſe ex pauperibus; quemadmodum nec ex ſeruis.* Ariſtot. l. 2 Pol. cap. 18 Ciues enim ij, qui in aliquo Bono communi conueniunt; quod non faciunt, ſi in illud iure omni deſtituantur. ſeruorum autem nullum eſt ius ſiue inter ſe, ſiue cum Principe.

3 Tribus autem medijs diuinare quis poterit, ad Principis perſonam vnde cumque traduci in hæc bona imperium Deſpoticum. Primo iure diuino, deinde ſubditorum voluntatibus, poſtremo ipſorum Principum Dominationibus. Non defuere, qui iure diuino, in ſacris litteris diuulgato, pronunciarunt, omnes Principes, ſeu Reges abſolutos, Dominos eſſe deſpoticos; illoſque conſequenter non liberis, ſed ſeruis dumtaxat ac mancipijs imperitare. Serui autem & Ariſt. l. 1, pol. mancipia illi ſunt in ciuitate, qui omnium rerū carent Dominio, de nulla tanquam proprietarij potentes diſponere: ac qui, ſi quid lucrantur ſua induſtria, id non ſibi, ſed Domino Principi lucrantur. Ius autem hoc diuinum, quod immediate a Deo in Reges deſcendat, dicunt eis verbis contineri, quibus declaratum, futurum, 1. Reg. 8. vt *Saul*, a Deo conſtitutus Iudæis in Regē, vectigalium agros, equos, aſinos, ſeruos, ancillas, vineas ac huiuſmodi, ſuo peculio eſſet deſpotice ſubiecturus. Quantum vero ad liberas voluntates ipſorum ciuium, verum, quod dixit *Alphonſus Caſtrenſis*: *Hanc tam prodigam ſuæ poteſtatis ac libertatis effuſionem, vix credi poteſt, populum aliquem feciſſe.* Caſt. l. 1. de leg. pœn. c. 1. Tertio autem modo, extra Græciā, ferme omnia relapſa ad tyrannidem imperij deſpotici: præualente in populos principum nimia auctoritate, ſiue viribus ea primo accreue-

 rit;

rit. *Alexandro* perpetuo aderat aliquis *Anaxarchus*
Plut. in Ale qui hoc apud Principẽ Philoſopharetur: *An ignoras, proinde fas iuſque cominus aſſidere Ioui, vt quicquid Reges perpetrauerint, licere, iuſtumque eſſe intelligas?* Cur autem hoc ipſum imperium deſpoticum ab *Ariſtotele* ſit appellatum barbarum ac tyrannicum, poſtea explicabitur.

Cic. l. 2 Off 4. Imperium autem ciuile ſeu liberum, illud appellatur, in quo priuati ciues domini quidẽ exiſtunt ſuorum bonorũ, fructuum, vſuumque pariter ex eis manantium: Ita vt contractus inter ſe exercentes de ſuis rebus tranſigant ac diſponant: ex eis lucra pariter conſtituentes, ſibi & ſoboli lucrentur, & vtilitates mutuo acquirant. Ciuile hoc dicitur imperium, propterea quod a natura ipſa oriatur, cuius vi omnes homines liberi, inter ſe æquales in ciuilitatem propenti: proinde quo ad aliqua bona ciuibus con-
S. Thom. 1. uenit libertas Dominij ex proprietate: ita vt ſi-
2. q. 1. art. 1. cut homo poteſtate arbitrij eſt dominus ſuorũ actuum, ſic etiam vt ciuis, ſit dominus vel naturæ munere bonorum externorum. Proinde ſi hoc dominio penitus deſtituatur, haud id fiet certe naturæ ſolius iuſtitutione, qua homo animal ſociale ac ciuile, ſed forinſecus aduentante arte tyrannica, & ius ciuile exterminante euenerit. hinc id, quod ciuile, idem naturale: quod autem barbarum ſeu tyrannicum, id contra naturam, ac conſequenter violentum dici debet: Ciuis vero eſt ad naturæ ingenium, contra mãcipium ad normam alicuius pœnæ, aut ad artis cuiuſpiam innaturalis decretam truculentiam. Ciuitas a natura, non autem ſeruitus: proinde illa ciuilis ſubiectio, quæ a condicione ſeruitutis remouetur, ac cum qua optime cohæret domi-
Sen. li. 7 de nium proprietatis, vt docet *Seneca*. Et quid aliud
Ben. cap 4. ciuile hoc expugnat ſeruili ſtatu præter tyrannicum ac barbarum imperium, naturali ciuilitati prorſus contrarium? Chriſtianum quoque merito æſtimatur imperium hoc ciuile. Etenim
Dried l. 1 de libertas Chriſtiana, dignitas Euangelij, preci-
lib. Chriſtiã nm redemptionis noſtræ, non permittunt omnes ciues alicuius regni, extra perſonam vnius Regis, ſeruos eſſe & mancipia. Quomodo autem vituperabile ſit hoc Imperium deſpoticum & quibus nominibus ciuilitati eodẽ exitioſum, iam delcarabimus.

5 Primo, qui Principes hoc genus deſpotici imperij vendicant in ſubditos, illudque profitentur, ij vt ciuium ſaluti haud eo rectè conſulunt, itaque neque ſuæ. Videntur enim velle alijs
Liu. l. 8 Dec vltra imperia *Manliana* imperare, non ex æquo ac
Gell. l. 9. c. 13 bono virtutis, non exemplis virturum, in ſuis ipſorum Perſonis relucentibus, non ex ratione boni communis, ſed quadam diritate, veluti ac ſi Rex idem eſſet, quod Dominus, ſubditus quod mancipium. Proinde quo curſus tyrannidis tutior ac munitior ſit apud ipſos, ſeſe in alto conſtituunt abſolutos dominos, ſubditos vero infra collocant in ſeruitutis infimo. Quod quidem ipſis præſtare minime neceſſe fuerit, ſi illis animus adeſſet regnandi non immanitate libidinis, ſed ex virtutis lege & moderatione. hoc illarum generi humano dedecus, quis non videt regiæ dignitati plurimum etiam detrahere?

—— *virtus & ſumma poteſtas*
Non bene conueniunt. Luc.

6. Nociuum porro ſibi iudicabunt ciues, ſe, a natura libertate donatos, Principi, ita ſubeſſe modo, vt haud ciuili ritu, ſed barbarico ac tyrannico non tam ab ipſo gubernandi, quã proſternendi ac deprimendi. Verum quidem eſt, inter ipſos ciues reperiri quoſdam, vtpote mente parum valentes, *Quibus*, vt ait *Ariſtoteles*, *v-* Ariſt. lib.
tilis & iuſta ſeruitus; nihilominus ab hoc longe pol. cap.
abeſt omnium ciuium ſeruitus, cuius condicione ſpectata barbarum ac tyrannicum imperium inter eos promiſcue ſtatueretur. Domini autem in ſeruos non eſſe ciuile imperium conſtat: *At-
que hoc etiam*, ait *Ariſtoteles*, *non eſſe idem ius herile,* Ariſt.
quod rationem ciuilem: hæc enim liberorum eſt na- cap 12.
tura, illud ſeruorum. Ius vero herile, ſeu tyran- cap. 14.
nicum, non eſſe ſecundum naturam, affirmat, ſed eius ingenio potius infeſtum. Ciuile autem imperium in hoc poni definit, quod rerum proprium ius & Dominium ſubditis attribuendo, eis inde concedat etiam aliquam partem regiminis: *Cum ex ſimilibus ciuitas conſtet, ſi vim communis naturæ in omnibus ſpectemus. Ex his quæ dicta ſunt patet, quod in ſimilibus, & paribus, nec vtile eſt, neque iuſtum, vt vnus ſit Dominus omnium.* hoc
eſt quod affirmat etiam *S. Thomas*, dum de ſub- S. Thom.
ditis in ciuili imperio dicit, *In aliquibus habent* 2. q.
propriam voluntatem. & alibi: *Circa bonam ordina-* q. 105.
tionem Principum in aliqua ciuitate vel gente, duo ſunt attendenda. vnum eſt vt omnes aliquam partem habeant in principatu: per hoc enim conſeruantur populi, & omnes talem ordinationem amant & cuſtodiunt, vt dicitur in 2 pol. *Patet igitur eſſe melius* Ariſt. lib. 1.
propria ſint res, ſed vſu facere illas communes Ex pol. cap. 1. 3.
rerum proprietate apud ciues oritur ius ciuile, vt in earum rerum adminiſtratione ipſi aliquas partes obeant, quarum Domini proprietarij
exiſtunt, hoc ipſum deducit idẽ *Ariſtoteles* ex æ- Ariſt. 2. pol.
qualitate naturali, qua omnes ciues pares inter cap. 1. 3. pol
ſe reperiuntur. *Propterea quod omnes natura ſunt* cap. 3.
pares, ſimul eſt iuſtum (ſiue bonum, ſiue prauum ſit, gerere magiſtratum) vt omnes huius muneris participes fiant, & in eo imitari viciſſim æquales, cedendo inuicem alios alijs: vtpote qui ex Principio ſint æquales. Recte autem *Ariſtoteles* ſubiunxit, debere res priuatorum Dominorum vſu eſſe communes: ſcilicet ab eis referendas in vtilitatem boni publici, ſimulque alto Dominio Principis ſubijciendas. Neque cum hac proprietate apud ciues pugnat altum dominium Principis, quo ipſe quandoque ratione boni communis, ſua lege imperioque diſponit ac tranſigit de priuatis bonis ciuium: Dominium enim proprietatis in imperio ciuili ſubordinatur alto Dominio Principis: cuius tota vis mandandi deducitur a ratione boni publici: vtpote quando Princeps ciues malefactores punit, quando a ſubditis exigit pecunias bello conficiendo idoneas: ac ſimilia præcipit.

7. Quamobrem non poſſunt ciues non ægre ferre, eis impoſitam a Principe qualitatem ſeruorum ac mancipiorum, nullius rei iure proprietario in ciuitate gaudentium. ac iuſte ſane ſuum ſtatum deplorabunt, animis cogitantes, ad ſuam depreſſionem ac cladem non ſufficere in

re in ipſis affectionum intemperiem, eos perpetuo affligentem ac fatigantem, acerbioris fortunæ multiplices caſus, eoſdē cōtinenter aut tenitātes aut pulſantes, ſed adhuc ad ærumnā & miſeram abiectionem augendum accedere a Principe truculentiſſ illud imperium deſpoticum, & inciuile hoc dominationis ferrum, quo in ordines ſeruorum ac mancipiorum rediguntur: etiam vt ſanguinis Chriſti precio redempti & ornati, cœleſtis beatitudinis arrha donati, in ipſū cœlum quandoque Principes ſummi ingreſſurī ac ibi dominaturi, ſub huiuſmodi graui imperio ſordeant, ingemiſcant ac lamententur in terris.

Claud li. 1. in Ruf. ———— *Dominoque parabat*
Exitium fecundus ager, metuenda colonis
Fertilitas.

Neque exiſtimandum fore, vt ciues reluctantis naturæ vim hanc penitus retundere in ſeuelint: quinimo potius ad naturalem libertatem & dignitatem, ad imperium nempe ciuile a barbaro hoc & tyrannico, animis, corporibuſque indeſinenter adſpirare tentabunt. *Non eſt quod credam*, ait *Seneca*, *quemquam fieri aliena infalicitate felicem.* Sen. Ep. 93. Etenim non niſi gentes barbaras, & ad ſeruitutem natas, reperiri aſſerit *Ariſtoteles*, *Quæ haud grauate ferunt Domini Principatum.* Ar. l. 3. pol. cap. 10. Hinc neceſſe fuerit, politicos huius imperij deſpotici fautores, ingens quoddam odium a multis conflare monarchis & Regibus abſolutis: cum tamen monarchia ſit præſtantiſſima, & ab omnibus expetenda forma Reipublicæ. Nam cum vel ipſi naturæ aduerſetur, repugnetque ciuili regimini hæc ſpecies imperij deſpotici, vt dixi, conſequenter inamibilis ſēper fuerit humano generi, adeoque illi deteſtabilis apparebit. Proinde qui illo premuntur, admirabuntur & laudabūt Ariſtocratiā, aut Democratiā aliorum ciuium, in quibus liberi ſaltem homines degunt, non, vt ipſi, ſerui ac mancipia aggrauantur.

8. Ille certe rerum ſtatus in ciuitate haud conſtituendus, qui cum vectigalium nimia abiectione, nobiliſſimo pariter ciuilitatis inſtrumento, nempe virtuti, officit, detrahitque. Enimuero non alium ob finem ciues confluxere, vt alias intulimus, quam vt unita ab ipſis ſocietas, virtutem eiſdem redderet parabiliorem, vt parta ac culta virtus, res ciuiles conſtitueret apud eos meliores & ſtabiliores. *Qua in ciuitate*, ait *Ariſtoteles*, *non maximus virtuti honos tribuitur, in ea optimus ciuilitatis ſtatus ſtabilis & firmus eſſe nullo modo poteſt.* Ariſt. 2. pol. cap. 9. Virtutem ſpecialem eſſe effectum gubernationis ciuilis idem definit. Ariſt. c. pol. cap. 8. *At non viuendi potius: eſſet enim aliter ſeruorum, aliorumque animantium ciuitas. Nunc autem nulla eſt, quod ſerui ac belluæ beata vita non ſunt compotes, neque eius vita, quæ iudicio ac ratione degitur.* Imperium autem deſpoticum tam virtutes Principis, quam vectigalium diminuit & extenuat.

9. In domino deſpotico, iure ſui ſtatus, non eſt tam excellens virtus ſpectanda, ac in ciuili; nam ſi minima virtus, ratione ſtatus, requirenda in ſeruo, vt poſtea dicetur, conſequens, minimam pariter debere ineſſe Domino, deſpotico. Ariſtot. l. 3 Pol. cap. 3. Eſt enim in vniuerſum Dominus quiddam excellens, exemplar omnium virtutum poſtulandarum in ſubditis. Nobilitas autem, ſeu excellentia exemplaris, deſumenda ex reſpectu ad ea, quæ a tali exemplari diriguntur & illuſtrantur. Proinde ſi forma virtutis in ſeruis, ad quam Domini virtus, vt exemplar, refertur, non ſit maxime eminens, neceſſe fuerit eiuſmodi Domini ex officio debitam virtutem, eodem deficere a culmine ac præſtantia virtutis ſummæ & exemplaris, hinc Princeps, qui liberis ciuibus præeſt, adeo, quo ad virtutem mores profitetur exemplares, vt dijs quodammodo præeſſe ac Dominari eum, teſte *Ariſtotele*, dici poterit: qui vero ſeruis imperat, eis præſidet, qui ad conditionem brutorum valde prope accedunt. Ariſt. l. 1. 6. eth. cap. 13. Vult etiam *Ariſtoteles* eximiam hanc præſidentium virtutē obediendo prius comparari: Ariſt. lib. 3. pol. cap. 3. at ſi in ſeruis ac mancipijs virtus ſit debilis, ex ea oriri nequit Principis virtus, quæ ſit ſuprema, quemadmodum non eſt eadem prudentia ductoris pecorum, quæ ductoris leonum. *Imperium* inquit *Ariſtoteles*, *liberorum melius eſt, ac magis ex virtute, quam Dominari vt ſeruis.* Ariſt. lib. 7. pol. cap. 14

10. Illa porro virtus, quæ ſpectat ad Dominum deſpoticum, eſt eidem valde difficilis, impunitate delinquendi, poteſtate quiduis iubendi, eius libidini perpetuo, ſecundantibus. Iſtis extimulatus fuit *Caſar* Dictator, teſte *Cicerone*, ad eam condendam legem, qua iubebatur, licere occidendum accuſatum ciuem etiam cauſa indicta. Cic. l. 1. de legib. *Ius aut commodum tyrannorum*, vt ait *Ariſtoteles*, *non eſt naturale*. Ariſt. 3. pol. ca. 12. 2. pol. cap. 7. dial. 3. Plat. legib. *Non oportet magnos meroſque Principatus conſtituere*, ait *Plato*, *illud ſemper memoria tenentes, quod liberam ciuitatem & prudentem, & ſibi amicam eſſe oportet.* Iudicauit idcirco *Ariſtoteles*, monarchiæ addendas varias moderationes: quales videmus in monarchia eccleſiaſtica, quam iura diuina quo ad multa cohibent atque reſtringunt. vnde affirmauit, abſolutum imperium, naturæ debilitate conſiderata, *Maioris eſſe virtutis, quam vt ea in hominis naturam cadat. neque eſt tuta huius rei fides. eſt enim id perdifficile. Debent ei copia dari, ſed tanta, vt eis vnumquemque ac plures vno coërceat. A multitudine autem coërceatur. Quod veteres obſeruabant ii, qui conſortem dederunt, tum eum quemdam in ciuitata delegerunt, quem Aſymneten aut tyrannum appellabant. Et Dionyſio cum cohortem peteret, conſilium dedit Syracuſis quidam, vt tantum darent. Qui ergo legem præeſſe vult, is velle videtur Deum, ac leges imperare. Qui autem vult hominem:* Ariſt. 3. pol. cap. 11. 5. lib. cap. 11. Hoc eſt Regem nullo modo temperandum, *etiam belluam adiungit: cum præſertim tale quid ſit cupiditas, & iracundia, & magiſtratus optimum quiſque a vera via detorqueatur.* Neque exiſtimauit *Ariſtoteles* haſce moderationes ciuiles Regum dignitatibus nocumentum adferre, ſed potius decus ac præſidium. *Quo enim ait minor eſt poteſtas eorum, qui imperāt, eo diuturnius, ſtabiliuſque omne ſtat imperium. Nam & minus ad dominationem inſtructi ſunt, & magis pares ſunt moribus, & minus eorum, qui ſe ipſorum imperio ſubiecerunt, flagrant inuidia. Adijce nunc* inquit *Seneca*, *quod qui timetur timet. Nemo potuit terribilis eſſe ſecure.* Sen. ep. 10. Ariſt. 5. eth. cap 7. Concludit *Ariſtoteles*, *Propterea non ſinimus dominari hominem, ſed rationem: eo quod qui ſibiipſi id facit, is tyrannus euadit: Eſt autem qui dominatur Iuris ipſius cuſtos, ac ſui in-*

ris, æqui etiam. Illa itaque inæqualitas, quæ Dominum deſpoticum diſcriminat a ſubdito, qui ſeruus & mancipium, inciuilis eſt vel habita ratione virtutis in ipſo domino, ſiue etiam pacis inter ciues: quæ tamen ciuibus ad virtutem maximo commodo eſſe ſolet.

11 Hoc ipſum deſpoticum imperium ciuilibus virtutibus in ipſis ciuibus deſiderandis, ſimiliter multum aduerſatur. Rectam ſententiam

Ariſt. 1. pol. cap 8.

protulit *Ariſtoteles: In ſeruo cum non ſit ea pars quæ valet conſilio, idcirco & perſpicuum eſt, in eo & virtutem paruam deſiderari: & tantam, vt neque propter ignauiā officio deſit.* Quod ſi ciues nullo gaudeant externorum bonorum peculio ac proprietate, ferui fuerint, eoque incapaces prorſus excellentis alicuius virtutis. Quis ciuium ingenuorum hoc audiens, ſponte ſubibit, ſub Principe tyranno, condicionem ſerui, quo virtutis etiam perfectioni profitendæ ineptus eodem iudicetur? qualis demum illa reſpublica, cuius omnes ciues ſerui, a virtutis apice abiecti, eodemque ad ſordidam tam animorum, quam corporum condicionem depreſſi iacent ſordidiſſime? eſtne Dominatio, quæ naturæ lege in bonum ſubditorum inſtituitur, certum virtutibus, adeoque in cœlo Beatitudinibus, oppoſita? num ex tyrannide res commoda, hoc pacto deſæuire Principes vel in animas ſuorum vectigalium? Atque vt de particularibus virtutibus iudicium feramus, intelligendum, res externas ad virtutum munera plurimum opus conferre: vtpote ad charitatem, ad amicitiam, ad pietatem, ad iuſtitiam ac fortitudinem. Verum ſi earum Dominijs ex Principis ſui iure ſpolientur ciues, quomodo poterunt expenſis pecunijs aut aliunde, patriæ commodis opitulari, vel egregium aliquid perficere quod cum aliorum ſalute & vtilitate ſit coniunctum? *Nemo plus* ait *S. Hieronymus, impetrat a libero, quam quo ſeruire non cogit.*

Hier. de Ex. Ioan. ad Theophi.

12 Atque inter reliqua vitæ ciuilis ſubſidia merito cenſetur vnum, amicitia, vt alias diſſeruimus. Imperium autem deſpoticum amicitiam tam inter Principem & ſubditos, quā inter ipſoſmet ſubditos penitus exterminat: proinde inciuile, barbarū minimeque ferendum. *Amicitia*, teſte *Ariſtotele*, fundamentum reſpicit in aliquo bono, in quo amici conueniunt: ſerui autem, cum domini non ſint ſuorum bonorum, nullum retinent bonum, in quo cum Principe, aut cum alijs conſeruis mutuo conueniāt: proinde neque cū Principe, neque inter ſe amici eſſe poterunt. *Erga inanimata neque amicitia vlla eſt, neque ius, neque erga equum aut bouem, neque erga ſeruum, quatenus ſeruus eſt: Nihil enim habet commune.* Quanta itaque dementia inuaſit animos quorumdam politicorum, laborantium ſtabilire inter Chriſtianos imperium hoc deſpoticum, cum graui nocumento in ipſum genus humanum tā quod ad virtutes ac fælicitatem ſempiternam, quam quod ad externa iſtius vitæ emolumenta?

Ariſt. 8. Ethic. c. 11.

13 Quod vt perficerent, vel in apertam iniuriam ac blaſphemiam in Dei prouidentiam incidere voluerunt. Proh nefas! diuino mandato illud genus imperij apud Chriſtianos adſcribere, quod barbarum, quod tyrannicum, quod naturæ infeſtum, quod virtuti & fælicitati cœleſti nociuum: quaſi vellet Deus, Regum abſolutorum ſubditos, etiam Chriſtianos, inter omnes alios in peſſimo ſtatu collocari, idque quantum ad virtutem ac ipſorum beatitudinem. Quod vero afferunt in ſuam ſententiam de imperio *Saulis*, multis nominibus enimuero infirmiſſimum: Eſto, voluiſſe Deum, Regem Iudæorum obtinere ius deſpoticum, ac Iudæos ſeruos debuiſſe eſſe ac mancipia ſuorum Regum: quid hoc precor, ad Chriſtianos, ac reliquos, ad quos mediante a Chriſto libertate, nulla vis legum illarum iudicialium pertingit? Deinde falſiſſimū, hoc ius deſpoticum inter Iudæos Deum condidiſſe, ſolum enim Iudæis recenſuit futura mala ex Regia poteſtate apud ipſos, cuius deſiderio, contra ipſius beneplacitum, tantopere tenebantur. Prius enim, vbi peccatum non dederat cauſam cladi, viguit apud eundem populum multiplex ſpecies imperij ſine huiuſmodi ſeruili condicione ipſorum. Etenim in *Moyſe* ſpectabilis erat Monarchia, in ſeptuaginta duobus Senioribus Ariſtocratia: denique in populo principē eligente Democratia apparuit, vt eleganter docet *S. Thomas*. Optimum ei uſſis imperij modum idem ſtatuit in quadam commixtione illarum formarum: ita vt earum extrema ſeſe mutuo cohibeant & caſtigent. *Talis eſt enim optima politia bene commixta ex regno, in quantum vnus præeſt, & Ariſtocratia, in quantum multi principantur ſecundum virtutem: & ex Democratia, id eſt, poteſtate populi, in quātum ex popularibus poſſunt eligi principes, & ad populum pertinet electio principum.* Imperaturam hanc futuram in Dei Eccleſia videbatur præſagire triplex illa forma regiminis in Dei populo, vt innuit *S. Doctor*. Deſpoticum autem imperium fundamentum habet ſui ſolum in tyrannorum libidinibus, & in adulatorum lenocijs: de cætero vniuerſa ſacra pagina, tota philoſophia, adeoque inſitæ nobis naturæ vires illi vehementiſſime reluctantur. Ac quod ad Chriſtianos attinet, arbitrantur theologi, condicionem mancipiorum quod ad omnes in republica, contrariam eſſe Chriſtianæ libertati. *Hoc enim, inquit S. Gregorius, inter Reges gentium & imperatores Romanos diſtat, quia Reges gentium Dominī ſeruorum ſunt, Imperator vero Romanorum, Dominus liberorum.*

1 Reg. 8.

S. Thom. 1. 2. q. 105. art. 1.

Greg. l. 8. Ep. 12.

CAPVT X.

Recenſentur colores aliquot ac fuci ſub quibus ars tyrannica boni communis cladem ſubdole machinatur.

VErum, quod vulgo dictum, neceſſitatem nempe, matrem eſſe artiū. Nec ſolum artificioſa repertur ea neceſſitas, quam honeſtus rerum caſus, hominūq; condiciones ciuiles pariunt, ſed inſuper neceſſitas a ſcelere, a voluptate decreta: quæ vt ad optatum exitum perueniat, ac impune graſſetur, arte indiget, qua ſub ſpecie boni, id, quod optimum, expugnet deuaſtetque. Si enim inter alia nociua, tyrannis ſine inuolucro probitatis euolute ſeſe vi

ſendam-

ſendam præberet, nullum ſane monſtrum ea fœdius, nulla beſtia ea truculentior in oculis mortalium compareret. Propoſitum quippe ac finis tyrannidis, proprium commodum ſtatuere ex publici ruina: quod cum ſit ipſo aſpectu horrendum, quandoquidem numeroſiſſimorũ ciuium communis clades, neceſſe eſt, tyrannidem rem eſſe odioſiſſimam, ipſique tyranno, ni id cauerit, periculoſiſſimam. Vt ergo tyrannus ſcopum ſuæ priuatæ vtilitatis collineando attingat, occultetque ſuarum legum ac permiſſionum iniquitates, artem quandam ſibi comparauit, qua bene agere, optimeque tunc imperare a vulgo æſtimetur, quando vel maxime ſcelerate & barbarice ſe gerit. Neque hoc ſolummodo efficit externa bona ciuium debilitando, ſed etiam eorum virtutes, animi bona impugnando, vitiaque omnia in eorumdem animas ac corpora, quibus effæminentur, quibus deſipientes reddantur, peſſimeque inter ſe cohærentes, rixentur, ac in factiones diuidantur, invehendo. Quo inſtituto cum maximus fiat receſſus à ciuilitate. tum æquum eſt, ciues noſſe ficticias illas formas æqui ac boni, ſub quibus in eorum perniciem tanta peſtis, tamque immanis barbaries a tyrannide erumpit.

Ariſt. lib. 5. pol.
2 *Ariſtoteles* artia tyrannicæ præcepta tradendo, tyrannorum fucos ſingillatim recenſet, quibus ſuffulciatur ille princeps, qui non ex lege virtutis, aut boni ciuilis, ſed ex cupiditate ſuæ libidinis, ocij, luxuſque ſtudijs, dominari inſtituit. hos verò latè explicat, illoſque ſuadet

Machia. lib. Princip. Platina lib. 1. de opt. Ciu.
enixe *Machiauellus*. eoſdem repetunt *Platina*, & alij, vt eos excutiant, & ſedibus noſtris eliminent. Ferrea hæc glans mox explodenda, in imo certe tormenti latet. boni & honeſti omnino faciem referre debet illa hoſtilis principis machinatio, cuius inſtrumentum virtus falſata, in expreſſam virtutem impetum clam faciens atrociorem. efficitq; vt barbaries, ciuilitatis coloribus picturata, animique conſilio digeſta, genuinam ciuilitatem calamitoſius ipſo euentu labefactet. Apud Turcas quidem, *Perſas* ac *Muſcouitas* apertè caput exerit huiuſmodi tyrannis, quæ ciuilitatis decora commodaque vaſto quodam hiatu publice abſorbet, neque ad id artis ibi eget tegumento.

Virgil. 3. Æneid.

———— Leuum implicata charybdis
Obſidet: atque imo baratri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſq; ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat vnda.

Cæterum penes nos occultatur arte quadam tyrannus: imò probitate inſignitur, vt noceat, auctore ac magiſtro interim illæſis.

At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latet.
Ora exertantem, & naues in ſaxa trahentem.

3 Magnam in primis tyrannicæ politiæ vim confert religionis popularis quædam oſtentatio, dum inde datur ſignificatio, omnia non niſi dei ipſius iuſſu, ac diuinorum reſpectu, ciuibus auſpicatò quaſi præſcribi. *Religioni autem*, inquit *Ariſtoteles*, *Deorum, tyrannus præ cæteris operam dare debet: quod ita minus verentur, ne in ſe contra leges princeps male conſulat, ſi eum vereri Deos ac curare arbi-*

Ariſt. lib. 5. pol. cap. 2. 52.

trentur, minuſque in eum impetum facient, qui deos etiam adiutores habeat. Huius virtutis ſpecie inſtructi & armati Græci, vrbi Troianæ equum ligneum, *Palladi* ſacrum licet, funeſtum tamen reddidere. *Vlyſſes* hac ipſa arte, Hectorianam ſobolem detectatus, *Aſtianaxem* diro ſacrificio deuouit.

———— Vatem & inſontes deos Senec. Troa.
Prætentis? hoc eſt pectoris facinus tui
Nocturne miles, fortis in pueri necem.

Atque vt relictis antiquis hiſtorijs, ad recentia, quæ magis ſenſus feriant, deueniamus, huius aſtus egregiam vim prodidit apud noſtrates *Henricus* octauus. Cum enim deſe Sander. Schiſm. Ang.
protiteretur ſemel, quòd Regnum à tyrannide Romani Pontificis fauſte liberaſſet: quòd monachis, tanquam ocioſis fucis, erepta bona, ad vſus ciuilea transtuliſſet; tunc liberè & impunè in nobilium ſanguinem eſt debacchatus: tunc abſque omni modo libidini fræna laxauit, tunc vectigalium pecunias frequentibus grauiſſimiſque exactionibus in ſuum peculium adduxit: tunc violato ſacri Matrimonij iure, nobiliſſimam, ſanctiſſimam, optimamque vxorem *Catharinam* Reginam repudiauit: Tunc *Annam Belenam* Regij thori, contra ius faſque, conſortem fecit: tunc demum ad ipſum tyrannidis apicem, ſanguine cruentatus, voluptatibus euiratus, fœlici quadam infœlicitate aſpirauit. Subinde filia ipſius *Eliſabetha*, eadem vafricie confirmata ac contecta, per maxima facinora ad mirabiles quoſdam ſucceſſus, communi bono ciuiũ funeſtiſſimos, ex votis, animique ſentẽtia peruenit. Ita idcirco hæc pharetrata *Diana* ſe comparauit, vt noui Euangelij noua ac prima propugnatrix in ſuorum oculis eluceret. Quo faſcinio ſplendoris ex ſe ſemel emiſſo, eodem tanquam quædam æſtimata Diua cœlitus dimiſſa, horrendam ſpoliationem & carnificinam in orthodoxos omnes exercuit: Hiſpaniæ & Galliæ Regibus ingentes iniurias ſæpius intulit: aulam ſuam *Venereis* illicijs corrupit: primatum Eccleſiaſticum ſibi arripuit, & in ſexu fœmineo tantum dignitatis robur emaſculauit: nunquam interea loci tamen viſa deuote aut pie Deum orare, vt mihi narrarunt aliquot, qui cum illa familiarius per multos annos vixerunt. Cuius impuritatem optime conteſtari potuiſſet *Gualterus Raulsius*, Eques ipſius, ſi tantundem ſtudii ponere voluiſſet in eius vita enarranda, quantum inſumpſit in tyrannide *Henrici* octaui, eius parentis, deſcribenda. Nihilominus quod ordinum ſuffragiis indicata puri Euangelii, ſcilicet Caluiniſtici, defenſatrix, quod recens natæ Eccleſiæ Papiſſa; quod in iſtis prima, neminique ſecunda floruerit, adeo erant ciues horum intuitu & agnitione dementati, vti illius Reginæ neque damnatam progeniem, neque luxus immenſitatem, neque impietatis in illa voraginem, neque crudelitatis diritatem, neque ſuperbiæ tumorem, neque in Regia *Iacobi* ſanguinem per Comitem Leceſtrenſem, per legatum ipſius in Scotia *Bouesium*, truculentiam, vel in matris eiuſdem necem,

immanitatem, deſpicere potuerint.

4 Fraudem porro in hoc inſtruunt tyranni, quod ſe boni communis curatores laborioſo quodam ſchemate, omnique capta occaſione, populo frequenter venditent: adeoque id tunc maxime faciunt, quando aliquid bono communi plane oppoſitum præcipiunt. Quomodo, teſte *Cicerone*, ſe gerebant Romæ ærarij publici expilatores, qui eiuſdem tamen ærarij cultores, propugnatores, ac pro illo acerbi a populo exactores videbantur. hoc cum ſemel tyranni præſtiterint, promptos deinde habebunt ſubditos ad parendum, ad contribuendum, eodemque plane animo, quo in boni communis ſtudium propenſiores fuerint: licet ſua obſequentia eiuſdem boni communis cladem, inſcij exitus ipſius, operentur. *Tyrannus*, inquit *Ariſtoteles*, *ita ſe gerere debet rogendis tributis, & vectigalibus, vt ea reipublicæ cauſa cogere videatur.* ac in reliquis dat ſignificationem, ſe, *Non tyrannum, ſed patrem familiæ, Regem, non vindicatorem, ſed tutorem eſſe: vtque moderatam vivendi genus non effuſam delegiſſe videatur.* Huic prætextui adſtipulantur prolixiores legum prologi, qui veritatem ac virtutem ornatius, copioſiuſque ementiantur & præludant.

Cicer. Act. in Ver.

Ariſt. 5. pol. cap. 11.

5 Vim etiam maximam ſibi parant tyranni ex ea fraude, qua mites erga ciues, qua auerſos a voluptatibus, qua doctos, ac literarorum amatores ſe præbent & oſtendunt. hac arte *Phalaris* immanis licet tyrannus, propter elegantiam ſuarum epiſtolarum, vt ſcribit *Plutarchus*, vbique laudabatur. *Honores quidem*, ait *Ariſtoteles*, *ipſe tribuet, pœnam aut atque ſuppliciorum rationes aliis magiſtratibus aut iudicibus committet.* ac quantum ad voluptatem, cum nihil hæc principem populo contemptibiliorem reddat, de eius lenocinijs principes ſic admonet *Ariſtoteles*: *ſed imprimis his modus adhibendus eſt. ſin minus, certe ei adferenda opinio eſt, ab eis ſe abhorrere. Neque enim impetus fieri ſolet in eum, qui ſobrius eſt, ſed in eum, qui ebrius, neque in vigilantes, ſed in dormientes. Quod de contemptu eodem modo iudicandum eſt.* Dum vero ſe eruditos, aut eorum Mecœnates, manifeſtant principes, eodem non ſolum ſapientes, verum etiam clementes ſe eſſe arguunt: quandoquidem, vt ſupra diximus, cognitionis effectus in animi ingenuitate ac benignitate elucere aſſueuerit.

Plut. in Pha

6 Iſtis accedunt fictiones incurſionum hoſtilium, priuatarum coniurationum, ſpiſſæ declamationes in malitiam rebellionis, in eandem ardentes minæ apertius euulgatæ: perinde ac ſi velint tyranni, omnibus alijs vitijs in moribus ciuium dominantibus, vnam ab eorum moribus arcere renitentiam, qua ipſorum imperatis obedire detrectarent. Et quidem experientia docet, in decretis & edictis principum, ciuiliter ex ſententia fidei Catholicæ regentium, toties non inculcari odioſum illud nomen inobedientiæ, factionum, rebellionum, refractariorum ciuium, quoties ingeminatur a tyrannis, & ab eis, quorum ciues non ſunt vſque eo virtutibus præditi: eaque de cauſa tyrannidis vafricie frangendi ac decipiendi proponuntur. Inter alias tyrannidis notas hæc vna. Si enim in republica expreſſæ virtutes vigerent, non eſſet opus, ad eliciendum obedientiam, tam frequenter vitium defectionis, ac peruicaciæ ſubditis exprobrari. cuius ſceleris enormitas potius æterno ſilentio in bona republica damnanda, quam toties inculcanda.

7 In iſtis itaque atque ſimilibus ſtrophis ſpem ſibi faciunt tyranni, tuto omnia perficiendi ex ipſorum ira & libidine: nempe, ſe vniverſa vitia, & peſſimas eorum conſuetudines, quandoque inducturos in rempublicam: ſe cuncta ciuium bona, adeoque ipſorum corpora, ſubiecturos ſuo luxui ac vindictæ. cum enim hæc, vt ſunt peſtifera, ita maxime odioſa iudicantur a ciuibus, opus habet tyrannus arte, quo minus ipſimet euadant eadem periculoſa & exitioſa: totus proinde tyrannus in fraudibus ac fucis componendis: vt ſi aliquid contra veritatem machinetur, ſimulet ſe pro veritate & iuſtitia deſudare: ſi quid contra publicam vtilitatem conetur, fingat ſe ducta ratione eius id moliri: ſi quid contra bonum commune meditetur, colorem adhibeat, quo alijs appareat, ſe boni communis ſtudio potius vehementer ſollicitari: ſi quid contra honeſtatem ab ipſo perficiendum, ſe honeſtatis cura ſummopere tangi, alijs in ſpeciem fidem adſtruat.

7 Recte ſane *Plato* haſce doloſas machinationes in rebus publicis comparauit Sophiſmatibus, quæ Syllogiſmos logicos imitantur. vt enim illa Sophiſmata non ſunt Syllogiſmi Logici, ſed illos ſolum quod ad fucatam formam ementiuntur, ac interim peccant tam quod ad idoneam formam, quam certam materiam, ita aſtutæ & falſatæ actionum inter ciues inſtructiones, genuina non exiſtunt inſtituta politica, ſed ad eorũ rationes ſimulata duntaxat ſtratagemata. Quemadmodum porro Syllogiſmi Sophiſtici indoctos decipiunt, eos in errorem, veritati contrarium, inducentes, propter apparentiam quamdam ſpeciem idonei argumenti quam præ ſe ferunt, ita cum aſtuti homines in ciuitate tegant ſuos conatus obtentis ſimulacris virtutum, propter eorum externas facies habẽtur in numero a nõ nullis politicorũ conſiliorum. Quæ comparatio inita a *Platone* non aſtus & dolos comprehendit ſolum, quinimo omnes etiam Rationes ſtatus, quæ in Regno voluptuario ac violento reperiuntur. ſicut enim a recta ratione & virtute horum Regnorum ſtatus & eorum rationes ſtatus recedunt, in quas omnis genuina politia collimat, ita a veris politicis decretis degenerant, ac in ciuiliũ Sophiſmatum modos ingrediuntur. eas proinde non aliter fugat ciuilis politia, quam Germana Logica repellit Sophiſmata.

Plat. lib. 1. de Rep.

Capite nobis vulpeculas, quæ demolluntur vineas. Cant. 4.

8 Quæ quidem fraudulentiæ artes cum præualuerint tam in moribus principum, quam ſubditorũ, neceſſe eſt, barbariem in rempublicã eodẽ ingruere, omniaque in ea contra fieri, quã veræ rationes ciuilis imperij decernunt. Quid precor, inter homines barbarum ſi non vitium, ſi non in vectigalibus fortunarum de

populatio,

populatio, boni communis deuaſtatio? hoc vero luculentius conſtabit, poſt quam peculiarea quoſdam effectus iſtius artis tyrannicæ diſtinctius ad iudicium reuocauerimus.

CAPVT XI.

Barbarum illud Imperium, in quo ciuium vitia, neceſſaria ducuntur media ad obedientia ipſorum ſubiectionem: in quo boni ciuibus depulſis, mali ſuggnuntur magiſtratu: in quo curatur vt ciues animis ſint abiectis, vt eorum pecunia ac res debilitentur: in quo partium ſtudia contra charitatem excitantur & confirmantur in quo cauetur, ne ciues vllo genere ſodalitatis inter ſe conueniant, aut conſocientur.

Barbarum imperium cum ſit a ratione tota auerſum, tum ad ſimilitudinem appetitus ſenſitiui, cupiditate vel ira ferientis, in damnum communis boni, ciuibus, tanquam ſeruis, dominatur. Eius vero ſpeciē duplicē recenſet *Ariſtoteles*. *Vnam eorum tyrannorum, qui regium imperium obtinent ſeditionibus. alteram eorum, qui adminiſtratione nimium tyrannica, cum plura ſui iuris eſſe volunt, idque contra leges.* In vniuerſum autem tyranni reipublicæ malum creant, vt idem notat, ex libidine, aut ex fraude. Vt ergo ex libidine vel ira imperantes, cum boni communis exitio, ſimul ac priuatorum ciuium damnis proſperi & illæſi fines ſuos conſequantur, adeo fœcundi ſunt vitiorum cauſis, vt eorum artes in eum finem, teſte *Ariſtotele*, omnia plane ſcelera ſuo ambitu complectantur.

Ariſt. 5. pol. cap. 12.

Ariſt. 4 pol cap. 2.

2 Commodum itaque ducunt, ciues vitijs in vniuerſum contaminare: præſertim craſſioribus luxuriæ ac crapulæ coinquinamentis: eoſdem prauorum conſuetudinibus pariter irretire, omneſque in eis ad virtutem vires ac indolem, quantū poterunt, comprimere. Quemadmodum enim nullus merito timet ebrium aduerſarium, neu pedibus conſiſtere haud potentem, ita ab ignorante ſubdito, a ſordido, timido ac bruto, nullus tyrannus, vel meticuloſiſſimus, ſibi magnopere cauendum anxie ſecum arbitrabitur. Statim enim atque vitijs fuerint violati ciues, omne in ipſis robur animi ac corporis excidetur: nullus alteri fidem habebit: cuncti denique in ſeruitutem dati, turpiter cuiuſlibet tyrannidi, reſupinati prorſus ſubiacebunt.

3 Cæterum licet hoc ad finem priuatim, ſpectatum a tyranno, plurimum interdum conducat, nihilominus quam ſit id immane, quam horrendum, quamque a natura ipſa alienum nemo eſt, qui non facile animaduertat. Principatus eo inſtitutus, vt ciues ad virtutes, qua principis legibus & monitis, qua vitæ ipſius exemplis, promoueantur, teſte *Ariſtotele*. iam vero, natura euerſa, Dei ſanctione violata ſummo ciuium bono, quod ex virtute conſurgeret, repulſo, princeps, vt impune laſciuiat, ocietur, aut iraſcatur inter ſuos, tranſire debet in qualitatem dæmonis, quo ſubditi omnibus vitijs eius opera deformentur ac corrumpantur: quo eis nerui vel virtutis ac virilitatis excindantur: detrudantur demum in viliſſimum ſtatum mancipiorum, & in Deum ipſum grauiſſime delinquentium. quale ergo iudicium apud ſupernum tribunal eos principes manet qui nihil tam ſpectant, quam vt ſubditos ſceleribus funeſtent: qui hoc pacto ipſi Deo contrarij partes Dæmonum interim conſequuntur! En parentem, vltra *Saturni* rabiem, qui liberos, quos educandos ſuſcepit, veneno extinguit: en paſtorem, qui oues ſibi creditas fœda lue deuaſtat: ſen Dei imaginem in cacodæmonis ſpeciem demutatam: En hominis monſtrum, qui tot deſpecta millium ſalute, eorum ornamentis peſſime inſumptis, ſibi impunitatem luxuriandi comparauit: En crudum & circeum tyrannum, qui ſuos vectigales in condiciones aſinorum ac porcorum miro artificio demutauit, quo immunis ac tutus dominando libidinetur. Diſcrimen hoc aſſignat *Plutarchus* inter *Syllam* & *Lyſandrum*. quod ille vitijs corrumpebat rempublicam, quibus ipſe infectus: iſte, *quod ſeipſo deteriores ciues eius efficiebat.*

Plut comp Lyſ. & Syl.

Ariſt. lib. 2. Eth. cap. 1.

4 Idem porro tyrannus, dum priuatis rebus ſtudet, bonis ciuibus bellum aperte indicit, ingloriosque proinde manere vult, & vndiquaque vexatos. Malos autem, adeoque turpiſſimorum factorum infamia laborantes, facinoroſos iuuenes, *Capritudines*, ad honores ac publica officia interea loci ſublimat. *Ariſtoteles* de fine a tyranno præſtituto diſſerens, ſic loquitur; *Quocirca neceſſe ad vos perficiendum, vt tyrannus cum bonis inimicitias exerceat. quod eius imperio obſtant, non ſolum quod parere nolint vt ſerui domino.* Boni quidem indigne ferent, vnius tyranni libidine aut ſecuritate bonum commune conſumi pati nunquam poterūt ob animi in ipſis magnitudinem, pondus imperij deſpotici quo tanquam ſerui Domino imperanti abiecte dimittantur. imo quo fuerint meliores, eo ad hæc mala a tyrannide profliganda, erunt acriores ac fortiores: cum interea loci vitijs ſordidati ciues, ad nullam indignitatem ipſis a tyranno illatam ſe commouebunt, aut publici boni deuaſtationem magnopere curabunt. Quod etiam ſoli boni viri ſint reuera prudentes ac fortes, quod ſoli ſibi mutuo fidant, adeo oppoſiti apparent rebus ac votis tyrannicis, vt neceſſario iudicet ars tyrannica expugnandos, deprimendos, ab omni publica dignitate arcendos. Vnde familiare tyrannis, teſte *Ariſtotele*, *Sapientes tollere, primores ciuitatis interficere.* mali autem aptiſſimi, quibus vtatur tyrannus ad finem propriū conſequendum cum excidio virtutis & communis vtilitatis. Imprimis inſitum malis, ſeruorum in ſe ſponte admittere condicionem, & paratos exiſtere ad id omne exequendū, qualecumque demum fuerit, quod Dominus tyrannus præceperit: licet inde tota *Troia* in cineres funeſte redigatur. Deinde, quod ijdem conciuibus odioſi, quod dedecore ſignati, nullos ſibi poterūt ſocios honoratiores conciliare, quo do-

Ariſt. 5 pol. cap 12.

mino tyranno, ſi rebellare ſtatuerint, quicquam adferant nocumenti. Poſtremo, poſteaquam rapinis pleni & opulenti euaſerint, facile fuerit Domino tyranno malas eorum artes prodere, & ſic cum laude etiam iuſtitiæ einſmodi ſpongias premendo, omnes eis, cum loco

Plin. pan. Traian.

& officijs, pecunias exprimere. *Plinius ſecundus Traianum* alloquutus, in Romanis Imperatoribus huiuſmodi ingenium tyrãnicum detexit ac traduxit. *Et priores quidem principes, excepto patre tuo, præterea vno aut altero: & nimiũ dixi, vitijs potius ciuium quam virtutibus ſe tuebantur. Primum quod in alio ſua quæcunque natura delectet. deinde quod patientiores ſeruitutis arbitrabantur, quos non deceret eſſe niſi ſeruos. horum in ſinum omnia congerebant: bonos autem otio aut ſitu abſtruſos, & quaſi ſepultos, non niſi delationibus & periculis in lucem ac diem proferebant.*

Hor. Epiſt.

Dat veniam coruis vexat cenſura columbas.

5 Verumenimuero opus haud fuerit iſtius conſilij nequitiam pluribus inſectari, cum omnis ciuilitatis, ac virtutis notiones in aperto penitus expugnat. quid? num homines natura irritatrice primum conuenere, vt in gratiam libidinis ac luxus in ſolo principe, vitia eſſent apud illos in precio, vt florerent, dominarentur, virtutes interim deſpicabiles ſorderent, loco omni ac dignitati penitus exciderent? Pra ios,

Ariſt. 6. Eth. cap. 8.

inquit *Ariſtoteles, nequaquam tutum aliis præficere, cum ipſi potius indigeant cuſtodia & carcere, cum alios deberent cuſtodire.* Hoc idcirco vel naturam ipſam eſt inuertere, quo praui, tyranni iuſſu, dignitate pollent, diuitijs ſplendent: boni vero interia luci, perpetuis iniurijs affliguntur, aut in abiectiſſimis tenebris abſconduntur. Cæterum quod vitium ita ſit proprio ingenio rabſdum, vt etiam ſeipſum tandem conficiat, fieri nequit, quin breui illa reſpublica corruat, in qua vitioſis honores ac magiſtratus decernuntur: in qua ſcelera fulgent, virtutes autem ſquallent ac contabeſcunt. Natura ſemper exoſum habebit illum principem, qui vitijs fauet, & in virtutes efferatur: qui tanquam in imaginibus, ſic in magiſtratuum a ſe conditorum teterrimis formis, monſtri inſtar, repræſentatur. Eſto, rempublicam a prædonibus adminiſtratam, opem & ſecuritatem adferre principis tyrannidi, nihilominus adeo demum erit diſſoluta & eneruis facta inteſtinis vitiorum ſuorum malis, vt neutiquam poterit hoſtilibus incurſionibus opportune diu obuiare, vel fortiter reſiſtere. Proh extremitatem humanæ malitiæ, quando reperiri poſſit vnus homo, qui ſtudioſe cupiat, imo qui id operuſe conetur, tot millia ciuium bono communi ex virtute intellectuali ac morali, ex ſpe æternæ beatitudinis, ex animorum tranquillitate, ex mutua inter ciues charitate manante, deſtuni, vt interim ipſe impune in immenſum voluptatis ſe dedat ac præcipitet! Conſpici poſſe hominem adeo a natura ac Deo ipſo abhorrentem, vt virtutes ciuium ducat expugnandas, eorum autem vitia nobilitanda: cœlum ſpoliandum, ſtygem vero ex ſuis, damnandorum ingenti numero, locupletandam ſibi proponat! eo quidem ipſo, quo prono curſu immittit vectigales ſuos in voluptates princeps, eos in vaga, in immenſa, ſine menſura, aut fine, ſtatuit deſtinandos. honeſti quidem ſunt certi fines, ac ex illis decretæ iucundæ quietudines. voluptatum autem nulli ſunt modi, ſatietates nullæ, vel termini cogitandi. *Naturalia deſideria*, ait *Seneca, finita*

Sen. ep. 15. ad Lucil.

ſunt: ex falſa opinione naſcentia, vbi deſinant non habent. Nullus enim terminus falſo eſt, via eunti aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Ciues itaque ad errandum a principe ſoluti, fluctibuſque continuis ſuarum cupiditatum iactandi, vt alijs moleſti fuerint, ita ſibimetipſi oneroſi, ac ſub oneribus perpetuo curſu conficiendi. Enimuero vbi voluptates affluenter abundarint, ibi pariter dolores confertim in corpora animaſque graſſabuntur. *Ipſa voluptates*, inquit *Seneca*, *in tormenta vertuntur.* voluptates venereas ſequuntur dolores anxietatum, paupertatum & morborum: intemperantiam mentium ſtupores, artuum podagræ, ac grauedines.

Sen. Ep. 24. ad Lucil.

6 Porro notum, animum excelſum, erectum, ad præclara facinora egregium adferre momentum: ac contra, animos fractos ac dimiſſos languere plane ad optima quæque difficilium ac maximarum rerum conſilia. Tyrannus autem renuit omnino hanc animorum erectum ſtatum in ciuibus permittere: proinde qua voluptatum conſuetudinibus, qua timore ſuppliciorum, qua exhauſtis eorum pecunijs, qua ſeruitutis ſuæ opinione, conatur eorum animos deijcere, nulla alia in re fiduciam habituros, præterquam in ſeruili ipſius adulatione. qualis omnino ſenſus illi adfuit, qui *Elizabetha*, quondam Angliæ Reginæ, auribus hæc verba dedit: *Sed longe maximum huic*

Camd. Deſc. Brit.

regioni decus eſt diua noſtra Elizabetha, quæ ſic fælicisſimis auſpiciis in lucem edita, vniuerſa Britannia, imo vniuerſo orbi terrarum tantam lucem regiæ virtutis ſplendore affudit, vt iam omni laude maior ſit, & adoranda, non adornanda credatur. Sanctorum martyrum, Epiſcoporum, Monachorum, ac virginum virtutes, caſtimoniæ, ſanctitates in noſtra Inſula, ab hoc vno terragrapho deridendæ, impioque ipſius ſtylo conſpurcandæ impune proponuntur: Solius *Elizabethæ* maieſtas, iudicio Parlamenti Anglicani ex adulterio vel inceſtu prognata: tot innocentium ſanguine cruentata, tantis libidinum flammis denigrata, tot furijs in Regem Catholicum, in Reginam Scotiæ *Mariam*, in eius filium *Iacobum* furiata, ab iſto non adornanda, ſed adoranda! adornari ſane non potuit ſine mendacio! nec adorari licuit abſque ſacrilegio. Mendax idcirco iuxta ac ſacrilegus, qui ritu ignobili vtraque grammatice perfecit. Cum vero tyranni hoc pacto animos ciuium eiie&uarint ac depreſſerint, in nullis de reliquo paratos habebunt ad bonum commune procurandum, ſed in ſordidis tantummodo ac minutis occupatos: quod ſane rebus ciuilibus contrarium. Satis tyranno fuerit ſi ciuium concidentes ſenſus, nihil contra ipſum meditentur: cum teſte *Ariſtotele*, ſerui ac mulieres in neminem impetum facient. Hinc affirmat *Cicero*, Græcos diuturna ſeruitute *Ad nimiam aſ-*

Cic. ep. 1. ad Quint. frat.

ſentatioque

ſentationem eruditos. neque iam fideles ſunt, cum etiam audent aduerſari noſtris voluntatibus. Et vero inuident non noſtru ſolum, ſed & ſuis.

6. Inciuile etiam ac tyrannicum, ciues redigere ad paupertatem fortunæ. Sicut enim virtus, (Cic. l. 2. off.) & honeſta oblectamenta, non ſolum ad Principem Dei ac naturæ muneribus ſpectant, ſed etiam ad ciues, ita pecuniæ, eorum inſtrumentum, ciuibus nedum Principi tantum concedendæ. Miſeria autem indigentia quom ſit res triſtis & acerba quam ingenijs & animi magnitudini inimica, quis non videt? *Pauperes efficere,* (Ariſt. 2. pol cap. 2. 5.) ait *Ariſtoteles, tyrannorum proprium eſt: vt nec præſidium alatur, & quotidianis operibus occupatis, non vacet impetum facere.* Verum, licet hoc conducat ad ſtabiliendum tyrannidem, nihilominus multis nominibus eſſe inciuile manifeſtiſſime liquet. Imprimis iſto admiſſo in quacumque republica, de ea verum fuerit, quod de Romano (Cic. l. 2. off.) imperio id agente pronunciauit *Cicero*: ſcilicet *Vt imbecillitate aliorum, non noſtra virtute valeamus.* Extenuatis porro & exhauſtis ciuium fortunis, impotentes inde euadent ad extruendas & fundandas academias, ſcholas publicas, ad ſumptus faciendos bello neceſſarios. Vnde non modo ſibi mutuo erunt inutiles, ſed inſuper externis ludibrio. Illibenter etiam, cum ſalus Principis in diſcrimen adducitur, vitas ſuas periculo pro eo exponent, quem nouerint ad ſe rapuiſſe omnia ipſorum bona ac viſcera, ſe in illo, tanquam in voragine, iam cum (Ariſt. 2. pol c. 4. 4. pol. cap 7 Mor. in Vtop.) omnibus ſuis perijſſe. Recte porro *Ariſtoteles, Egeſtas ſeditione: & delicta parit.* ac horum pauperum ex tyrannide ingenia ſic deſcribit: *Occulte ſunt praui, & in rebus exiguis fraudatores: iniuria vero inferuntur, quandoque per contumeliam, quandoque per dolum.* Sint res ciuium vi tyrannidis exciſæ, adhuc tamen illis ſupererunt odia & linguæ, quæ in honorem Principis dedecora paſſim diuulgent, & eius famam commaculent. Naturæ porro aduerſatur, opes vectigalium nimium diminuere. Nam precor, Deus ac natura, bona ſua in omnium conſpectu effudere eo fine tantum, vt Principes ſoli eis abundarent? Denique huiuſmodi ſubditorum expilatio ple- (Sen. l. 1. de Clem. c. 18.) rumque ad extremum ipſi tyranno pernicioſa. *Errat*, inquit *Seneca, ſi quis exiſtimat ibi tutum eſſe Regem, vbi nihil a Rege tutum eſt.* Luculentum huius exitus exemplum in ſubditis *Sauli* ab eo afflictis; ad quem expugnandum, vt ait Scriptura, *Conuenere omnes, qui erant in anguſtia conſtituti & oppreſ. ære alieno & amaro animo.* eſt hoc naturæ inſitum, vti in eos virtute partis iraſcibi- (1. Reg. 22.) lis inctudeſcat, qui concupiſcibili parti debita fomenta & iucunda bona eripiunt. Quod cũ agat tyrannus, ecquid miri, ſi in eum ciues in- (Cic. l. 3. off.) ſurgant rabidiſſime? contra vero, vt ait *Cicero, Singulorum facultates & copia, diuitiæ ſunt ciuitatis.* Non itaque permittet tyrannus quempiam ſuorum ad magnam aliquam potentiam, ſeu auctoritatẽ deuenire, ſiue ex diuitijs, ſiue ex virtute, ſiue ex nobilitate ſanguinis, eiuſmodi dignitas ipſis accreſceret. *Cui abſoluto ſtudium,* ait (Ariſt. 2. pol cap. 2. 5.) *Ariſtoteles, vt nulli potentes ſint.*

7. Quo etiam tyrannus validior fiat in vires ſubditorum, operam enixe ponit ad hoc, vt ipſi mutuo ſint infidi, vt inimicitijs inter ſe in factiones diſtribuantur, quo tyrannus ipſe omnia eorum conſilia reſciſcat, & eo vniuſcuiuſque potentiã, quæ ipſi eſſet pericoloſa, opportune diminuat. *Curare debet tyrannus,* inquit *Ariſtoteles,* (Ariſt. 5. pol. cap. 11.) *vt alteri alteris infidi ſint. Neque enim tyrannorum potentia antea euertitur, quam aliqui conſpirent. ſibique ſint inter ſe.* In hunc finem, religionum etiam diſparitates cenſuerunt aliqui Principes, cum *Iuliano* Imperatore, in ſuis ditionibus permittendas, quo ciues inuicem offenſi, nihil cogitent, nedum moliantur contra voluntates ipſorum, licet ſummo gradu tyrannicas. *Hieron*, inquit *Ariſtoteles, qui auribus perciperent quod dicebatur, mittebat, vbi conuentus aut cœtus aliquis hominum erat. Minus enim libere loquuntur horum metu, aut ſi libere dicunt minus latet, quod dicunt. Præterea* (Ariſt. 5. pol cap. 11.) *ait, tyranni eſt inter ipſos ciues, & pericula creare, concitare odio animos inter ſe, & plebem cum patriciis, & locupletes inter ſe.* Cæterum ſi artes illæ præualuerint, quis demum bonorum ciuium quietam vitam aget: vt admittamus, ciues nullam ex conuictu iucunditatem percepturos? quis non verſabitur in ſummo periculo, etiam innocentiſſimus, quando fraudi ac malitiæ malorum omnis ciuium ſubſtantia, adeoque vita ipſa, obuiæ fuerint? quando non ſolum malitia impetiti, ſed & malitioſi ipſi in furores plane adiguntur? *Malitia ipſa,* inquit *Seneca, maximam partem veneni ſui habet.* (Sen. Ep. 81. ad Luci.) Recte idcirco affirmauit *Ægidius Romanus.* vanam eſſe tyranni, in (Ægid. l. de Reg. prin. c. cap 16.) bonos ciues, tyrannidi ipſius reſiſtentes, tanquã in factioſos homines, declamationem, dicendo: *Magis autem tyrannus ſeditioſus eſt, qui in populo ſibi ſubdito diſcordias & ſeditiones nutrit, vt tutius Dominari poſſit. Hoc enim tyrannicum eſt, cum ſit ordinatum ad bonum proprium præſidentis cum multitudinis nocumento.*

8 Denique, quo ciues rerum ignorantes euadant, quo minus inter ſe noti, quo de bono ipſorum publico haud deliberent, ſodalitates & concurſus academicos vetat prorſus ac proſcri- (Ariſt. lib. 5. pol. cap. 11.) bit tyrannus. *Conuictus,* ait *Ariſtoteles, pati non debet tyrannus, nec quicquam tale: ſed ne ea fiant cauere; vnde effici duo ſolent, prudentia, & fides. nec ſcholas, neque conuentus alios aptos ad ceſſationem finere, & omnia perficere, vt quam maxime ignoti inter ſe omnes ſint: notitia enim fidem inter ſe faciet.* Quis non animaduertit bono communi, quod ex ſingulorum ciuium bonis conſurgeret, hæc cõſilia penitus repugnare? valeat itaque cũ *Orpheo* lyra, cum *Virgilij* fauo, vitæ ſuauitas, valeat morũ comitas, valeat amicitia: *Qua,* vt inquit *Ariſtoteles, nihil maius aut melius ciuitatibus dari poteſt*: (Ariſt. 2. pol. cap. 2.) valeat eruditio, animi decus ac cœleſte pabulum: valeant in foro, in academijs commercia: valeat charitas, valeant mutuæ beneuolentiæ, largitiones, ſi hoc ritu barbarico ciues a ſuis principibus tractandi. (Sen. Agam.)

Da frena, & omnem prona nequitiam incita.
Per ſcelera ſemper ſceleribus tutum eſt iter.

Hoc ſane, quod ingenium tamen ciuilitatis, non eſt homines congregare, ſed potius, quod barbariei proprium, illos diſpergere, & in iratas ferarum naturas coalitos demutare.

9 Hæc vero, atque iſtis ſimilia, inde cogitue

tyrannus præſtare, & haſce artes barbaricas profiteri, quod renuat ex imperio veræ fidei ac virtutis imperare: quod ſuos luxus & crudelitates bono communi præferre ſtatuerit, in hoc ſolum ingenioſus, quo hæc monſtroſe deformia, virtutis, æqui ac boni formis vtcumque ab ipſo colorentur, ac ſuis, talibus oomiosbus falſo commendentur

Virg.3.Æn. *Prima, hominis facies, & pulcro pectore virgo*
Pube tenus: poſtrema, immani corpore piſtrix.
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.

Atque in iſtis exercendis acriores cernuntur illi Principes tyranni qui præ cæteris plus voluptatibus dediti ac corrupti, ab indole ijdem timidiores: etenim vt voluptatibus potiantur, omnia tentabunt: quod verò meticuloſi, vehementes inde eruunt harum artium executores: ſcelerum enim ſuorũ conſcij, & ad omnes ſtrepitus trepidãtes, quo in tuto luxurientur, bonos ciues, eum ipſorum bono communi, ſedulo conficiẽt, ne qua a virtute & honeſtate ciuium ipſis aliquod creetur periculum. Cæterum ars interdũ vel artifici ipſi exitiuio parit & tormentum.

Claud.pen. in 4.conſul Honor.
Qui terret plus ipſe timet, ſors iſta tyranni
Conuenit, inuidere claris, forteſque trucidant,
Muniti gladiis viuunt, ſeptique venenis,
Ancipites habent arces, trepidique mouentur.

CAPVT XII.

Aſtus, fraudes, mendacia ac periuria, quantumuis virtutum nominibus, aut amphibologiæ ſinuoſis ambitibus honeſtentur, barbarica habenda conſilia.

IN vniuerſum iuxta *S. Baſilij* ſentẽtiam id doloſum, quod *Maleficum occultum, proximo oblatum ſub prætextu & ſimulatione rei melioris*. cui itidem conſentit *S. Auguſtinus*. huiuſmodi ſimulatio rei melioris non verbis tantum, ſed & ſcriptis, alijſque viſibilibus aut ſenſu perceptibilibus indicijs multifanam perficitur. Quocirco notauit *S. Ambroſius*, dolum in ſe implicare bonum ſimul ac malum, verum iuxta ac falſum. qui enim data opera fallit, ſpeciem is obtendit verbis aut factis alicuius virtutis, veritatis, aut erga alterum vtilitatis: licet ſpectatus ab ipſo finis ſit proprium emolumentum cum damno eius, cui ſimulatio obtenditur. Vt ergo euiuſmodi dolus effectum opportunius ſortiatur, quatuor requiri videntur. Primo in diſſimulante ingenium, cuius intimus ſenſus, ob vim externi coloris ab alijs facile non detegatur. Deinde adeſſe debet prauitas voluntatis in doloſo, priuatum commodum ſtatuente ex alterius iniuſto nocumẽto. Tertio poſtulatur ignorantia in ipſo decipiendo: ſiue ea ex animi in ipſo ingenuitate [illegible] ſiue inexperientia, ſiue aliunde oriatur. Poſtremo vt notat *Cicero*, adeſſe, debet illa animi diſpoſitio in eo, cui palpum obtruditur, *Qua maxime ipſe aſſentetur, & ſe maxime ipſe delectet*. Quocirca, quod ſint nonnulli, qui nequeant, aut nolint vera ſapientia, ſolidaque virtute fines ſuos conſequi, ad doloſas machinationes ſe recipiunt:

Baſil in pſ. 33. Hom. in Princ Prou. Aug. in pſa. 49. l. 4. cont Julian. Amb. l. 3. off cap. 9. Cicer 3. off.

S. Thom. 2.2.q.55. artic.4.

Dion. Epiſt ad demoph Cic. de Am.

perinde ac ſi non cum hominibus in ciuitate ad veritatem explicatis, verſarentur, ſed cum auibus ac feris in campis & ſiluis, quas in ſua retia, prædæ cauſa aſtute compellerent. Nec ſane horum fraus, in alti ſilentij tenebris quantumuis abſtruſa, genuina ſapientia politica æſtimanda, vt *Plato* ac *Cicero*, rectè docent: nam affirmant, cognitionem practicam ſine iuſtitia, nec eſſe ſcientiam, nec ſapientiam, neque prudentiam, ſed meram animi ex ſophiſmate calliditatem. Hinc doloſi in ſcripturis ſacris comparantur ſcorpionibus, qui ſub lapidibus latitant: laqueis itidem in via occultis: denique ſagittarijs, qui ibi nocent vbi non ſunt, & vbi interdum non videntur, quo in ſtructa in mente fraus ſcopum fælicius attingat.

Plato Di[illegible] 7. de le[illegible] Cice. l. [illegible] Eccl. 20. Pſal. 9 P[illegible]

Subdola cum ridet, placidi pellacia ponti. Luc. lib. 2.

Vere dixit *Ariſtoteles*, hominẽ virtute deſtitutũ omnium animalium eſſe maxime malitioſum: quippe in quo ab ingenio compſitæ fraudes, infinitam vim ad ferant decretæ ab ipſo malitiæ. Recte *Plutarchus*: *Sane vrſorum catuli, luporum & ſimiarum ſtatim ſuam oſtendunt indolem, nulla velatam aut oblitam re. Humanum vero ingenium in mores, opiniones, legeſque ſe coniiciens, ſæpenumero viciis occultatis bona imitatur, vt aut candem eluat innatam vitii maculam, aut verſutia, tanquam eximio quodam tectum, longo tempore delitæſcat, ac nos fallat*. Solent paſſim nauigantes, legenteſque externa littora, propria illorum locorum vexilla erigere, & ab alto explicare, quo minus in ſuſpicionem hoſtilitatis incidant; ita ciuilia negocia peragentibus affatim vexillorum eſſe ſolet, quibus ſua diſſimulent, & alijs adulentur. In duo autem intendit doloſus ciuis: nempe in falſam opinionem, iuxta ac in incommodum animi affectum, in conciue varijs artibus procuranda: nempe vnde is id ignoret, quod aliter ſcire poſſet, falſo de eo pronunciet, quod aliter neutiquam faceret: demum vt is amet, odio habeat, timeatque contra quam ab ingenio vellet, reique veritas poſtulat. Hoc pacto fraudibus inducuntur ciues vt illud pro honeſto ducant, quod peſſimum: vt inique erga eos afficiantur, erga quos amanter potius affici deberent.

Ariſt. l. 1 pol. Plut. in Sil.

2. Primo itaque in loco, vt fraudum inciuilitatem prodam, oſtendam ex degeneri omnino vilitate animi in eo, qui eiuſmodi fraudibus operam impendit, eam oriri. Id ſane vile, quod contra animi dignitatem turpis quædam eiuſdem ad quandam ſeruilitatem abiectio: Talis dubio procul, fraudum concinnatio, vt oſtẽdit *Dionyſius*. ad hoc indicandum, nobiles pueri apud Romanos, pretexta & bulla donabantur. Bulla ad pectus pendebat, figuram cordis gerens: nimirum vt eius inſpectu intelligerent, omnia agenda ex conſilio, cuius ſedes pectus, & ex cordis præſcripto, ſeu ſinceritate. in eundem finem Reges Perſarũ Saphirum in pectore geſtabant: vtpote vernantis veritatis ſymbolum. Ita eſt enim a natura in homine comparatum, vt animi internus ſenſus verbis factiſque conſentiat: ſine quo ipſa natura in eodẽ eſſet a ſeipſa quodammodo diſtracta, & oppoſita illi in ipſa munera inconcinne, adeoque pugnanter, inſtructa: quod etiam ſine maxima perturbatione

Dion. lib. 2. Hiſt. Alex. l. 5. cap 18.

inquietudine

inquietudine ſumma, ac confuſione in vita fieri neqnit. Natura autem tam perturbationem quam diſſentionem, confuſionemque in ſeipſa plurimum fugit & deteſtatur. Oſtendit etiam experientia, nullos adeo doctos in fraudibus inſtruendis ac pauperes, & extremis preſſos ne-
Ariſt. 5. Eth. ceſſitatibus. Vnde *Ariſtoteles*, dicit, adulatorem
Luc. lib. 1. dici δοῦλον ſeruum.
Mam. in Iul. *At ſecura quies, & neſcia fallere vita.*
Seruile vitium, mendacium, vt ait *Mamertinus* & non tantum animi parui commentum: cuius
Cic. de ami. duæ plerumque origines, inopia & timor. *Aperte odiſſe*, ait *Cicero*, *alium magis ingenuum, eſt, quam fronte occultare ſententiam.* Ob hanc cauſam
Phil. de pri. *Philo* affirmat, neminem in ciuitate minus decere fraudem quam Principem: eique proinde in-
Rab. idem. de terdictam omnem fraudem iure diuino ac na-
inſt. Princip. turali. Vnde Reges Ægyptiorum inter cætera regia inſignia, collo ſaphirum, qui veritatis perpetuo virentis ſymbolum, appenſum portabant.
Mach. li. de pr. cap. 8. 19 *Nefas*, dixit quidam apud *Zonoram purpuratum eſſe mendacium.* Si ergo velint politici ciuilem ſuam prudentiam meris fraudibus conſtare, neceſſe fuerit, ab eorum inſtitutis excludenda cū meliora, tum nobilium virorum ingenia: denique ſeruos dūtaxat, ingenuis abdicatis, admittendos in Senatum: imo etiam dæmones eo aduocandos, qui vt hominum naturam inuerterent ac corrumperent, eos arte mentiendi ac diſſimulandi, vt canit *Prudentius*, primum imbuerunt.

Prud. Hama. *Simplex lingua prius, varia micat arte loquendi,*
Et diſciſſa dolis reſonat ſermone triſulco.

Apud Iudæos, quorum ſancta lex & idioma ſacrum, ad verborum abuſus ex fraude depellendos, idem verbum, quod ſignificat ſermo-
Gen. c. 24. nem, etiam ſignificat voluntatem. *Vocemus puellam, & quæramus ipſius voluntatem*: ſcilicet *Os eius*, & quod verba factis debeant conſentire, idcirco *Damar* ſignificat dictionē & iuſſionem. hinc
Cic. l. 3 de Nat. Deor. veteres, teſte *Cicerone*, dolum ac fraudem, *Erebo & Nocte natos ferunt.* quippe ea tenebris ſecretorum, ſeu hoſtibus infernalibus generis humani prognatos: quæ enim a dolo & fraude ficta, eadem vmbrata, non ſolum ſua vanitate vmbram imitantia, verum & obſcuritatem eiuſdem exprimentia: etenim ipſemet ſplendor aſſentationis, quibuſcumque verborum coloribus pictuaratus, ſi ad abditum in animo conſilium blandientis & obſequentis referatur, vmbra eſt obſcuritatis cuiuſdam, & tegumentum intercipiens adſpectum in nobis veritatis.

3 Conuerſationi etiam ciuili, cui inſtituendæ ac conſeruandæ ſtudet prudentia politica, penitus aduerſatur hic idē dolus. Si enim omnes ciues, quod ad ipſorum facta & verba, mutuo appareant tanquam totidem irides, columbarum colla, vel pixides in officinis pharmacopolarum, quorum ſermo triſulcus, vt cecinit *Prudentius*, quid vnquam fiet ab ipſis conſtanter & incunctanter quantum ad bonum commune vel priuatum? paradigma huius rei ido-
Plut. lib. de Amor. frat. neum, quod *Plutarchus* de ſermone habito inter lunam ac eius matrem refert. Voluit luna ſibi a matre tunicam parari. illi vero reſpōdet mater, hoc commode fieri non poſſe vnius tunicæ ſitu aut apparatu. nam dicebat, nunc cornuta, poſtea rotunda, nunc exigua, ſubinde magna videris: proinde quomodo vna tunica iſtis aduerſis tui formis aptanda, nequaquam percipio. Ita omnino cum diſſimulatoribus, in varias ſpecies ſeſe componentibus, quo demum conuerſationis certo filo, aut qua facie ſit conuenien-dum, definiri ac ſtatui minime poterit. Proinde vt hoc argumento luna caruit tunica, ſic falſa-rij aliorum amore ac fide [illegible] deſtituuntur. Cogitemus mod[illegible], & eius conſiliarios, [illegible]os, ſed in vniuerſum o[illegible], [illegible]ctos e[illegible] dines, & tunc videbimus, an ſit politicum, & non potius barbarum, fraudes ac technas [illegible] ſo-
cietat[illegible]ituere. [illegible]uibus Seneca: *Quidam al-* [illegible] ep. [illegible]
t[illegible]ſunt. & [illegible]do parum *[illegible]us eſt Curius, [illegible] pauper Fabricius p[illegible] fru-* *[illegible]ontēmu vilis [illegible]ro. modo Licinium diuitiis, Api-* *[illegible]ium c[illegible]um delitiis prouocant. Maximum iudicium eſt malæ mentis, & inter ſimulationem virtutum, amoremque vitiorum, aſſidua iactatio.* Si parentes quid conſilij liberis dederint, illico ſuſpicabuntur liberi, politicum neſcio quid: ſcilicet prætextu pietatis ſe fore a parentibus decipiendos. Si mariti vxoribus, aut iſtæ illis quid ſuggeſſerint, id omne interpretabuntur fraudulentum ac politicum, in mutuam perniciem omnino inſtructum. Si amici inter ſe aliquid conſtituerint, eorum cogitationibus ſtatim ſuccurret ſpecies quædam cuiuſpiam politici: nempe cladem aliquam inferendam ſub fuco amicitiæ timebunt. Si heri famulis aliquid mandarint; ſi hi illis aliquid policiti, eueſtigio certe politicum hoc vtrimque eorum animis obuerſabitur ſuſpicio nempe fraudis obtentæ eos diriſſime vexabit, ac continuo perplexos habebit. In hac diffidentia & anxietate, quæ obſecro, ciuilitas, quæ amicabilis coalitio ſpectari poterunt? imo potius iſtis quanta rerum turbatio, & conſiliorum turbulentia inſunt? vt enim alias ad notaui, duplici damno affligit dolus: Vno, quo res in prædam cadit, altero quo ingenium ipſius decepti, eiuſque expectatio a doloſo ſuperantur. Vnde demum fidelitas omnis violatur, *Venerabi-*
le numen, vt loquitur *Valerius*, & *certiſſimum hu-* Val. li. 6. c. 6
manæ ſalutis pignus. cuius fidei cultores egregij fuere olim Romani: & inde illius templum a temporibus *Numæ* celebre habuere, vt narrat *Blondus*.
quā tanti fecit *Attilius Regulus*, vti ex captiuitate Blond. lib. 2
Punica ſolutus, maluerit ob promiſſionē datam Triu. Rom
ad crudeles Afros remeare quam Romæ cum Cic. li. 3 off
ſuis viuere, vt *Plinius* recolit. Egregia ſane ars, Plin. de vir.
huic fidei fraus contraria, quæ coniuges doce- Ill. cap. 40.
at ſub quo inuolucro ſtupra tuto committant. quæ ſeruos admoneat, quo ſtratagemate dominorū bona depilent ac prædentur: quæ charitatem & amicitiam ciuilibus rebus penitus eripiat: quæ ciues animorum tranquillitate priuet: quæ eorum corpora animoſque futiis timorum & horrorum perpetuo exagitet. Fælices ſane horū reſpectu, palantes Schythæ, Ex leges Heruli, per montium deuia oberrantes, quibus ſimulatæ virtutes, ementiti doli, angores non infligunt: quibus, cum vitæ rudis ſimplicitate, pax & quies vbertim affluunt.

nulla

——hæc nullo docuit lineſcere fuco,
[Claud. pan. 2. Stilkoni.] *Numquam falſa loqui, numquam promiſſa morari,*
Iuuiſſet odiſſe palam, non virus in alto
Condere, nec latam ſpeciem prætendere fraudi,
Sed certum, mentique parem componere vultum.

4. Qui porro altus ſecum cogitant & exeecēt, [illegible]acium ducti cupiditate priuati cōmodi. Pro-[illegible] imodicus amor ſui, inter alios prauos effe-[illegible]quos profert, mēdax ſemper eſt ac doloſus. [illegible] immenſum flagrant [illegible] ſolicitis de a-[illegible] omnium com-[illegible] hotum [illegible] ditione [illegible] lucrum peſſimam poetum in ciuitate [illegible] parabunt.

[Ouid. eleg. ad Iſid.]
De N[illegible], de virgine [illegible]
C[illegible] Ce[illegible]
Iupite[illegible] in aues, aut ſe tra[illegible] in aurum,
Aut ſecat impoſita virgine T[illegible] aquas.
Prothea quid referam, Thebanaque ſe[illegible]tes,
Qui vomerent flammas ore fuiſſe boues?
Flere genas auriga ſuas Electra ſorores,
Quæque rates fuerant nunc maris eſſe deas.

Quamobrem cum varijs formis ad figmenta Deorum, inter ciues fides fuerit ſemel contu-prata, barbariem, exciſa ciuilitate, neceſſe eſt inde inualeſcere: quod *S. Damaſcenus* & *S. Auguſtinus* egregie docent. [Dam. l. 4. ca. 12. Aug. lib. de. util. cred. cap. 14.] *Mendacium* inquit *Plato, non Dijs ſolum, ſed etiam hominibus odioſum.* [Plat. dial. 2. Repub.] Doli etiam artificium, ipſimet auctori plerumque noxiū. cū enim ciues animaduerterint aliquē inter eos verbis inſtruere fraudes aut mendacia, illico ob violatum ab eo naturę inſtitutum, eum valde deteſtare & fugere ſolent. neque ſic fraudes, mendacia, ſimulationes diu latere alios poſſunt, vt non videantur a tam multis oculis, qui in ciuitate vigent. quorum ſi vel vnus rem perſpexerit, ille ſatis potens, qui emiſſa fama in omnium conſpectu mendacem & ſubdolum denigret. amiſſa autem hoc pacto fidelitatis opinione, nullus de reliquo locus ei ſupererit ad ciuilitatis munera in ciuitate obeundum: veriſſime ſane pronunciauit *Sapiens*: [Eccl. cap. 37] *Qui ſophiſtice loquitur, odibilis eſt: in omni re defraudabitur. non eſt illi data a Domino gratia: omni enim ſapientia defraudatus eſt.* [Cic. de Ami.] *Nihil enim ſtabile eſt*, ait *Cicero*, *quod infidum eſt*. Verum enimuero haud iuuat, quempiam eſſe artificioſum in propriam perniciem: ad mala nempe ſibi comparanda cum a Deo, tum ab hominibus quandoque infligenda, ingenio, ſolertiaque accurate inſtructum, in publicum prodire. Nihilominus ad reſiſtendum impugnationi iniuſtæ, inhoneſta non erit aliquādo diſſimulatio. in quo genere ex hiſtorijs nihil efficacius deprehendi ſimulatione ſtultitiæ. [1. Reg. ca. 21. Plut. in vi. Vl. Cic. l. 3. off.] huius artificio fretus *S. David* inſanientis ſpeciēs coram Rege *Achis* induit, vnde perſonam celando, vitæ diſcrimen euitaret: illud ipſum vſurpauit *Vlyſſes*, teſte *Plutarcho*, qui ſalem tanquam ſemen ſparſit in terram, quo inſanus, & profectioni bellicæ ineptus haberetur. idem conſilium ſequutus *Iunius Brutus*, vt narrat *Plinius* [Plin. de vir. Illuſt. ca. 10.] ſecundus qui *Cum eandem fortunam timeret, in quam frater inciderat, qui ob diuitias & prudentiam fuerat ab auunculo occiſus, ſtultitiam finxit: vnde & Brutus dictus.* [Ouid. 2. faſt.]

Brutus erat ſtulti ſapiens imitator, vt eſſet
Tutus ab inſidijs dire Superbe tuis.

5. Verū, vt in vniuerſum dolus ſimul ac mendacium in ciuiles mores peſtifera, tum vel maxime nociua & inurbana, quæ in falſato Dei cultu, fideque diuina ſimulata aliquando reperiuntur. Cum enim iſtæ virtutes, vti diximus, ſint morum ciuilium baſes ac fundamenta, conſequens, eis eluſis, & ad vmbras extenuatis, ipſam ciuilitatem eodem concidere, euaneſcere. Quamobrem non ſolum ineptum, ſed etiā barbarū *Gnoſticorum & Helchiſitarum* hæreticorum inſtitutum, impunitatem animæ largientium cuiuſuis ſectæ externæ profeſſioni, veræque fidei, in contemptum martyrij, abnegationi. Qualis ſenſus quibuſdam ethnicis pariter adfuit, iam florente Christi Domini religione, vt [illegible]ur *S. Gregorius*. [Greg. l. 3. in Iob. cap. 4.] *Quia nempe magnates illos re-l[illegible] venerati conſpiciunt, ipſi cultū religionis aſ-[illegible]untur bonorum vitam ſub deſpectis veſtibus, ini-[illegible]moribus [illegible].* Verum enimvero inter noſtrates quidam hiſtoriographus ob hanc ipſā, quod ad religionē ac fidem egregiam ſimulationem, miris laudibus effert *Eliſabetham Boleynam*, imperante eius ſorore *Maria*, quæ catholicam ac Romanam fidem profitebatur, feceratque, vt id tota ſua Aoglia ſecum præſtaret. [Camd. in Appar. Eliz.] Eodem inquit, tempore, *Illa, vt nauigium ingruente tempeſtate, ſeſe moderans, ad Romana religionis normam ſacra audiret, & ſæpius confiteretur: imo Cardinale Polo aſperius interpellante, ſe Romanæ Catholicam præ terrore mortis profiteretur.* Hi fuere tunc mores politici, hæc pietas deſertæ pietatis *Eliſabethæ*, *Maria* Regina in Anglia regnante.

6. In hoc ſane nauigio videor mihi rediuiuū ſeu reſtitutum aſpicere *Dionyſij* ſacrilegi nauigium, quod *Locris*, poſtquam fanum *Proſerpinæ* ipſe expilauiſſet, ſoluit, ac Siracuſas fæliciter appulit: [Cic. l. 3. de Nat. Deor.] iuxta ac a nauigatione, eiuſdem *Dionyſij* voces audire, quibus ſuos compellauit: *Videtis ne amici, quam bona a Dijs immortalibus nauigatio ſacrilegis detur?* Cæterum quale iſtis ingenium non ita pridem data eius rei iuſta occaſione, quidam ex noſtris in Anglia ſacerdotibus, iuxta ac ex S. I. Religioſis, affirmarunt, nonnunquā vſum æquiuocationis aut meotalis Reſeruationis licitum, adeo & veræ prudentiæ conſentientem: ſcilicet quando quis ab eo interrogatus in iniuſtum ſuum damnum, aut aliorum, qui nō ex forma iuris interrogat, nec reuera, vtpote de occultis ius habet interrogandi. Huic a noſtris pronunciato Miniſtri in Anglia, etiam Iudices, & Magiſtratus cum reliqua indocta inibi turba, adeo ora ſua oppoſuere, vti nomine & opprobrio *Æquiuocatorum* noſtros defamarunt, adeoque *Horribilis & infernalis* æquicationis patronos paſſim vocarūt. ecquis penes nos doctorum, qui non nouit, hoc ipſum quod ſtatuimus hac in re, adſtrui ſententijs omnium Theologorum, Iuriſprudentium ac Philoſophorum? vti demirer Anglos aduerſarios eo Theologiæ Iuriſprudentiæ] & Philoſophiæ voluiſſe (penitus ignorantes apparere, quo ſententiam hanc nobis vitio vertere decreuerunt. Quod vero attinet ad fidem & Religionem, etiam & ciuilea congreſſus, omnino reprobamus ritum æquiuocandi,

nocandi. At ecce hic Argonauta vel in materia religionis ac fidei, cum præconio nautico & celeuimare inducit Reginam ſuam cum *Æquiuocam*, cum *Æquiuocantem*! Quo enim modo non erit Regina Æquiuoca, quæ Regina & non Regina: ſcilicet quæ Regina *Facto*, non Regina *Iure*, quandoquidem notha, & a B. Memoriæ *Pio Quinto* excommunicata, iuxta ac iure imperandi priuata: ſimiliter vnde haud habenda Regina Æquiuocans, quæ ſimul Catholica & non Catholica? Catholica, quod exterius religionem Catholicam profeſſa: non Catholica, quod intus & in animo hæreſim fouerit, & a Catholica fide penitus abhorruerit.

7 An non egregie de nauigio, ſalſi maris ſentinoſum hoc mancipium, philoſophatur? De nauigio dico non tam Chriſtiano, ac Theologico, quam Geographico, Halieutico, proteſtantiſmi pleno, prorſus barbaro? At heus tu, quale precor, reputas nauigium *Eliſabethæ* tuæ animam, quali prudentia libratam, quo cœleſti ſpiritu, vela extendentem, impulſam, quę ad vitandam mortem, fidem & religionem erga Deum prorſus exuit, ſuperſtitionem vero, adeoque idololatriam, vel te Iudice, ſub tyrannide Anthichriſti interim induit? quando imperium capeſcens, iurauit ſe defenſuram fidem Catholicam Romanam, nihil minus animo id tunc cogitans? num etiam periurijs & ſacrilegijs onuſto nauigio aura tua politica proſpere colludit & adſpirat? Nauigio huic erroribus & ſcelere grauido, tuis tamen calculis inter aduerſæ fortunæ fluctus fæliciter, ſapienterque ad portum ciuilis compendij decurrenti, applaudis. O quale tuum nauigium politicum? & qualis tu? quam præclara eius ſulcatio, quam deprædicas? Num deo charum nauigium, quod officina hæreſeon, quod vterus ſerpentum, quod diuinorum profanationibus refertum! Præconio tuo hiſtorico incitentur modo ciues, ad exemplar illius virgunculæ, aduerſante ac reflante fortuna, fidem, religionem, adeoque Deum ipſum deſerere, eiurare: id enim poſtulat tui nauigij dextra ac ſecunda fluitatio. Fingas cum animo tuo, hodierna die nos omnes in Britannia, a te laudata eſſe totidem nauigia, pictas ac fictas ab Alexandria naues: quales tu encomijs politicis nbicina celebras: ac tunc mihi dicito, quonam in loco reſtabit fidei ac religionis puritas: vbi reperienda eius conſtantia, quæ vel martyrio quandoq; conſignetur, poſteaquá e gloria fuerit tui nauigij, quo ad portum demum quoquo modo appellat, in iſtis fingere ac mentiri? Sapiens meminit iſte profanus, ab hac ſua *Eliſabetha* conſtitutos in Anglia carceres ad pontificios, vt ipſe loquitur, coërcendos, at quo iure, qua æquitate, amabo te? An non ex animi ſententia id pontificii fecerunt, quod ex ſimulatione peractum in *Eliſabetha* tua, celeuma cantando, deprædicas? Si illa cum laude prudentiæ, repugnante interno animi ſenſu, diſſimulauit, falſum, impiumque vſurpando; cur non maiori laude digni pontificij, qui conſulto, idque ex regula traditionis paternæ & Eccleſiaſticæ idem peragunt? an te cenſore, plus gratiæ meretur mendacium, quam ex ingenuitate & veritate conſilium? Verum caueris tu quoque, ne ad extremũ eadem ſirte abſorbearis, qua tuum iam olim perijt nauigium. *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto in inferna deſcendunt.* Iob. 21. Quamobrem precor, eis carceres decernendi ab illa Regina, ob ea ſolum facta, quæ eorum maiores, literis, virtute, armis & imperio clari, in ſacris ac diuinis habuere: quæ etiamnum maior pars Chriſtianorum cœleſtia appellant officia? Num in tuo tribunali grauiſſimæ ſtatuuntur pœnæ, vbi nullum delictum interuenit, ſed potius vbi virtus Hæroica ſe oſtendit?

8 Quod vero hoc ſcelus diſſimulationis in peſtem ciuilitatis lateat, neque tribunal forenſe eius conſcium eſſe poterit, ideo, quo a tam nefario effectu educendo depellamur, quod ſacra eloquia paſſim teſtantur, doloſos ac perfidos ciues, vt ingenti odio perſequitur deus, ita frequenter inſigni clade eoſdem vlciſcitur. *Os bilingue deteſtor. Virum ſanguinum & doloſum abominabitur dominus.* Prouerb. 8. Pſalm. 5. Ideo autem dolus cum homicidio hoc in loco copulatur, vt inde doli deformitas, & enormes euentus ex dolo ſignificarentur. *Ageſias* vt ſcribit *Polienus*, cum audiuiſſet hoſtes Perſas, datam fidem violaſſe, plurimum inde lætabatur, ſibi pollicendo, tunc fore ipſis Deum offenſum, ac in eos breui vltorem. Polien. lib. 2. ſtratagem. Non enim prius doloſi alios lædunt, quam in ſeipſis naturam ipſam violarint, alioque eam deſtinarint, quam quo deus, eius auctor, illam referri primitus inſtituit. Sunt etiam deo chariſſimæ veritas & virtus, quibus plane doloſus abutitur, perinde ac ſummi ſacerdotis Rationali, cui *Vrim*, ac *Thummim*, iudicium, ac veritas, inſculpebantur, quis per maximum ſcelus contra dei leges profanaret. Exodi 28. Omnes virtutes deuouet doloſus falſitati ac rerum ſordibus: quod quidem genus ſacrilegij, dubio procul, deo valde inuiſum. Neque aliud quam eidem deo ingratum ſpectaculum, naturæ, quam ipſe cum rationis dignitate, tum redemptionis pondere ſublimauit, quædam ex dolo depreſſio ad turpiſſima officia exequenda: adeo vt doloſus in dei conſpectu vix homo dici poterit, ſed potius vulpecula, ne dum ab omni animi ingenita magnitudine alienus. *Magnanimi*, inquit *Ariſtoteles*, *videtur id, quod in vnaquaque virtute magnum eſt. nulloque pacto ei conuenit, vt ſuaſione aliqua fraudulenter vtatur, fingat, aut iniuſte agat.* Ariſto. lib. 4. Moral. cap. 2. Ipſa bruta, quo ingenio nobiliora, vt pote leones & elephanti, eodem minus fraudem expertia: timidiora vero ac fugitiua animalcula ad dolos inſtruendos paratiora. Hanc in homine ex dolo indignitatem ægre ſane feret deus. Denique illi vehementer diſplicet, hominem, ſui imagine inſignitũ, dolos machinando ad condicionem dæmonis accedere, ac in eius paleſtra diſcipulum inueniri: non enim nos ſoli ſacris literis edocti nouimus, falſitatem a dæmone manare, ſed etiam veteres id vtcumque percepere. proinde *Claudianus* artes *Megæra* recenſendo cantat: Claudian. in Rufi.

Me tradente dolos, geſtus, artemque nocendi
Edidicit ſimulare fidem, ſenſuſque minaces
Protegere, & blando fraudem prætexere riſu.
Plenus ſæuitia, lucrique cupidine feruens.

Atque inter alias pœnas, diuinitus doloſis

inflictas, hoc vnum, quod Deus ſæpenumero doloſos permittit ruere in illos dolos, ex quibus omnem apud alios amittunt fidelitatis auctoritatem: enimuero maximæ fraudes, quarum exitus & effectus notabiles, diu alios celari non poſſunt, vt cum alijs notat *Cornelius Tacitus*. fama autem, vt ait *S. Auguſtinus*, aliorum bono neceſſaria, ſicut conſcientia proprio. Proinde principes ad imitationem *Auguſti* Imperatoris ſtudere debent, vt apud alios opinio ſuæ potentiæ ac fidelitatis numquam debilitetur, aut imbecillitate aliqua laboret.

Tacit. lib. 1. Annali.

9 At nefandum prorſus genus doli, quod in periurijs inuenitur. Hoc enim dum falſitati impenditur, cum ſumma iniuria in Deum, fini etiam iurandi, adeoque iuſtitiæ inter ciues ſeruandæ, omnino aduerſatur, vt bene dixerit *Valerius maximus*. Superius explicatum, quantam vim ad ciuiles mores, adferat idonea cum reuerentia de Sacroſancto Numine æſtimatio. Vnde conſequens, illud barbarum prorſus vitium habendum quod hoc Numen ludibrio habet, tantamque eius maieſtatem ac ſanctitatem publice vituperat. Cum enim deus non ſolum ſit in ſe veriſſimus, ſed etiam in teſtificando, adeoque ipſa veritas, ac proinde a mortali abſque humili ſui ſubmiſſione neque nominandus, neque cogitandus: tum immane dedecus ei illatum videbitur, cum in teſtimonium inuocatur non dico rei vilis ac minimæ, ſed falſitatis atque peccati. Si Imperatores, ductu vel a ratione ſpectandi ſui honoris, legibus diſtricte cauerint, ne imagines ſuas quis ſecum in loca fœda ſeu inhoneſta inferret, neu per ſua numina, vitam, Geniosue ipſorum peierarent, quale tandem ſcelus reputandum, diuinam maieſtatis ſanctimoniam, ad cuius conſpectum vel ipſi angeli contremiſcunt, ſignaculum exhibere ac teſtem falſæ ac iniuſtæ aſſertionis? Hoc ipſum porro, modo quodam peculiari, Dei ſanctitati repugnat. Is enim, qui inuocato numine falſum deierat, deum inducit vt auctorem publicum, vt fautorem erroris & iniquitatis: nomini eius ſanctiſſimo falſi patrocinium affingit, & eodem innocenti homini iniuſtum detrimentum ſæpius infligit. Quocirca non vt cætera vitia periurium quaſi contemptim per ipſum numen tranſit, eius ſanctiſſimas leges prætergrediendo, quinimo violentas ac impuratas veluti manus auſu aperto quodammodo illi inijcit, quibus vel reluctans ad ſententiam dicendam pro falſitate, pro iniuria, pro turpitudine contra religionem, vt ait *S. Thomas*, ab impio homine pertrahatur. Quo ſane, vt nihil ſceleratius ita neque efferum magis barbarumue.

Valer lib. 2. cap. de iurum.

Eſa. 6. Ezech. 1.

S. Thom. 2. 2. q. 98. art. 2.

Etiam vlterius inter reliqua flagitia, peculiare quid inciuilitatis obtinet periurium. Etenim teſte Apoſtolo, iuramentum ideo ſuſcipitur vt iuranti conciliata fide, controuerſiæ ac lites ex iuſtitiæ norma definiantur: ſupponitur enim nolle hominis aliquid in ſe habentem, inuocato diuino numine, falſi quid atteſtari. Cæterum ex periurijs omnia contra accidunt: eis enim admiſſis, ac perpetratis, vt litigium debito termino inde carebit, ita humana fidelitas vacillabit. Cuius rei exitus in malorum contra bonos iniurijs frequenter conſtabit. Neque ſiſtit periurij malitia in diuini Numinis contemptu, quinimo ad neglectum quoque principis, qui Dei imago, tranſibit. Quo enim pacto ius principis inuiolabile in ciuitate manebit, quando ius dei ipſius a ciuibus paſſim infringitur ac dehonoratur? Facile ergo, vbi impunitas in ſecuro, periurium in principis etiam contumeliam, adeoque in ipſam rebellionem, erumpet.

Heb. 11.

11 Ex quibus manifeſte patet eorum error, qui in fraude artificioſe instructa, in dolo, virtutis colore falſato, omnem ingenij politici vim ac momentum collocant. Si enim ad ciuilitatem aut politiam referri huiuſmodi ſtratagemata poterint, quis inficiabitur, piratas, prædones, incendiarios ac fures eſſe dexterе politicos, quorum quippe aſtus altiſſime doctiſſimeque digeſti? exiſtunt potius barbariei origines: quippe cauſæ inimicitiarum ac diſceſſuum in republica. Denique comparata ſunt artificia, quibus bonum ciuile penitus expugnetur. *Quid autem turpius, ait Cicero, quam illudi?*

Cicer de Amicit.

CAPVT XIII.

Fides Catholica ingenium poſtulat mite ac ciuile: contra Hæreſis in vniuerſum inſita ſibi vi barbara ac rabioſa: indeque idonea, quæ rempublicam perturbet, immanemque reddat.

TRia ſunt ad fidem orthodoxam ſpectantia, quorum vi, ea imbuti ciues, mites ac tractabiles inde euadunt. Primum eſt, externa prædicantium fidem certa auctoritas, quæ auditu percepta ad obediendum deo, ſimul ac eccleſiæ, homines dociles permoueat. Affirmat enim Apoſtolus, fidem ab auditu propagari: *Fides ex auditu*. aitque auditum in illis pro obiecto ſortiri verbum Chriſti prædicatum. *Auditus autem per verbum Chriſti*. Neque hoc verbum Chriſti adſtringit Apoſtolus ſolo verbo ſcripto, quod legatur aut audiatur lectum ab aliquibus: quandoquidem quando hæc proferebat Apoſtolus, nondum erat ſcriptum Nouum Teſtamentum. Porro qui olim, etiam Apoſtolo teſtante, Deo credidere, id fecere Patriarchis & Prophetis, priuſquam illud verbum Chriſti ſcriptum extaret, fidem adhibentes: ſimiliter barbaræ nationes, omnis prorſus verbi ſcripti expertes, ab Apoſtolis ſuis inſtructæ & conuerſæ, ex auditu verbi Chriſti, vt docet etiam *S. Irenæus*, diuinam fidem animis conceperunt: quod in eis etiamnum conſtat externis regionibus, quæ literarũ neſciæ, noſtro ſeculo

Rom. 10.

Iren. lib. 3. cap. 4.

ſæculo ad fidem Chriſti perducuntur. Propter quam cauſam eleganter ac ſolide *S. Auguſtinus* fidei robur attribuit externæ auctoritati inſonanti, ſiue ea Eccleſiæ expreſſe fuerit, ſiue fidem docentium: quemadmodum ſcientiæ momentum rationi idem concedit. Cum ergo in diuinis aſſuefacti fuerint ciues, duci obſequenter ac inſtitui a ſuis etiam conciuibus, eiſque paſtoribus, inclinati eodem eruut, vt etiam in ciuilibus facile morem gerant ſuis principibus: auctoritas enim Eccleſiaſtica iam eorum ingenia diuina quadam virtute emolliuit, ſubiecit, & in vniuerſum ad admittendum obedientiam tam dogmatis quam actionis optime comparauit ac diſpoſuit.

Auguſt. lib. de vtil. cred. cap. 1.

Rom. 6. Heb. 13.

2 Hæc eſt noſtræ fidei humilis vis ac firma celſitudo, quibus Eccleſiæ traditioni tanquam ſuæ regulæ ſit obſequens ac morigera. Quæ, vt ait *Tertullianus, vbique eiuſdem Sacramenti vna traditio*. vnde duo eiuſdem fidei ingenio conueniunt, ſcilicet quid infantile, & Simplicitas. De priore hæc S. *Petrus*: *Sicut modo geniti infantes, rationabile ſine dolo lac concupiſcite*. Eſt enim noſtra fides lac paruulorum in hac vita, ad virilem ætatem in alia peruenientium. Eſt lac propter candorem doctrinæ, quam inſtillat, eſt lac dentibus haud more aliorum ciborum atterendum, videlicet humanis diſputationibus minime diſcutiendum, iudicandum, ſed ex toto & abſolute a paruulis inſugendum. eſt lac rationabile, quippe optimis credibilitatis argumentis inſtructum. eſt lac, quod dum dei infantes appetunt, certis ſimul ac ſecuris conſilijs ora matris Eccleſiæ vberibus infigunt: neu dubium illis, velle talem matrem vllius erroris peſtiferum liquorem ipſis propinare; ſimplicitas vero, Eccleſiæ nota extitit manifeſte quod ad negocium fidei, proinde *Valentiniani* hæretici, teſte *Tertulliano*, Catholicos vocabant *Simplices*. quem titulum Eccleſiæ filijs dicit *Tertullianus* eſſe gratiſſimum, eo quod ſpiritus Eccleſiæ ſit ſpiritus columbinus, eique præſideat Columba, ſpiritus ſanctus: de cuius donis in hominibus, dicitur: *Eſtote ſimplices ſicut columbæ*. an poſt hoc columbæ & ſimplicitatis encomion, aliquid maius poterit expectari? *Noſtra columba*, ait *Tertullianus, domus ſimplex*. Eandem ſimplicitatem in Catholicis indoctis apprime laudauit *S. Auguſtinus*: *Turbam non intelligendi viuacitas, ſed credendi ſimplicitas tutiſſimam facit*. Hoc de turba ideo adſeruit *S. Auguſtinus*, quod doctrina Theologica deſtituatur: nam omnes alioquin, etiam doctiſsimi, in hac ſimplicitate credendi, cum ipſa turba conueniunt, ac ea cuncti pariter conſolidantur. quamobrem hanc ipſam ſimplicitatem credendi profeſſus ipſemet *S. Auguſtinus*, dum fatetur ſe Eccleſiæ auctoritate in fide Chriſti teneri: *In qua conſenſio gentium & populorum*, in qua *Auctoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, caritate aucta, vetuſtate firmata*. in qua perpetua in ſede *Petri, epiſcoporum ſucceſsio*, in qua nomen & ratio *Societatis Catholicæ* apparent. Cum itaque inſtituto fidei orthodoxæ omnes ſint infantes, ſint ſimplices, neceſſe erit eos inde inter ſe conuenire, & ſuperioribus tam ciuilibus, quam Eccleſiaſticis, perquam obedientes reperiri. hoc ritu *S. Auguſtinus*, tantus Doctor, infans, & columba ſimplex. Ex qua ſimplicitate, in Eccleſiæ traditionem delata, oriri inter Chriſtianos concordiam in rebus fidei adfirmat *Tertullianus*: *Nemo enim ſuper magiſtrum eſt; neque infimus in dicendo diminorabit traditionem*. Quando ergo quis ingenio confiſus, aut ſupernæ illuminationi, hanc ſimplicitatem credendi, traditionem hanc deſerit, eo ipſo in hæreſim cadit. qua in re culpat *Vincentius Lirinenſis Origenem* & habitum pro hæretico dixit, *Dum Eccleſiaſticas traditiones & veterum magiſteria contemnens, quadam ſcripturarum capitula nouo more interpretatur*. Nec dubitauit pronunciare *S. Ignatius*, diſcipulus *S. Ioannis Euangeliſtæ*, vt teſtatur *S. Bernardus*, haud obedientes Epiſcopis atheos eſſe, impuros, & ordinationis a Chriſto contemptores.

Tertull. præſcrip. cap. 20. 21.

1. Pet. 2.

Tertull. lib. cont. Valent. cap. 23.

Auguſtin. cont. epiſt. Manich. cap. 5.

Tertull. lib. Præſcrip. cap. 20. 21.

Vincent. cont. Hær. cap. 21.

Ignat. Epi. ad Trall. Bernard. Serm. 7. in Pſalm. 90.

3 Alterum, quod ad hoc conducit, ſpectabile eſt in quadam proprietate eius auctoritatis, cui ſe orthodoxi placide ac pie dimittunt: ac eſt eiuſdem communitas ac vniuerſalitas quædam: Cunctos quippe fideles reſpiciens, ſimul ac vno eodemque numero complectens. Qua ciues catholice gubernati & inſtituti, noſcunt nunquam, quod ad diuina, ſe debere priuatim quidpiam ſapere, plus vel altius ſapere quam oportet, vt admonet Apoſtolus: ſed cum alijs credendo potius cõuenire, ac inſtar columbarum, gregatim ex mutua concordia & charitate cœlum verſus conuolare; non cum miluis aut coruis, rauca crocitantibus, ſeorſim putridas prædas inferius conſectari. Quis autem non videt, hinc eam concordiam propagari, qua ciuium ſenſus præ teneritudine molleſcant, ductileſque ſint ad omnia conſortij ac ciuilitatis officia?

Rom. 12.

Gen. 8.

4 Cæterum cum fides vera, vt iam dictum, ab auctoritate docentium ac prædicantium pendeat, ideo propoſito aliquo dogmate noſtræ credulitati, antequam peculiarem eius ſententiam diſcutiamus, inquirendum, quanam publica auctoritate nobis, vtpote catholicum denuncietur. Et niſi inuenerimus catholicum, tale ſcilicet, quale nulla hæreſis poterit ſibi vendicare, eiuſmodi dogma haud erit ſequendum. Etenim nullus eſt hæreticus, qui non obtendit ſuæ hæreſi aliquam auctoritatem externam. Dicunt enim ſua aſſerta, verbis Chriſti ac Apoſtolorum, eorumque praxi ſtabilita dum in viuis erant. Verum hæc aſſerta ab ipſis auctoritas, non eſt ſufficiens ad perſuadendum alicui fidem, quandoquidem omnibus hæreticis in ſpeciem communis: eam enim ſibi affinxere Ariani, Neſtoriani, cuncti denique falſorum dogmatum aſſertores. Quam prætenſam auctoritatem ſi, quis promiſcue amplecti voluerit, eodem aditus omnibus hæreſibus aperiet, nec ratio ſuberit, ob quam huic dogmati fidem præbeat, & non alteri. Directrix itaq; auctoritas in omnibus rebus fidei, prædica-

Hoſius cont. Hær.

toria debet eſſe, iuxta ac ex peculiari ſui charactere catholica, vti eodem ab omni alia auctoritate vendicata ab hæreticis, dilucide diſtinguatur: vtpote, quæ per orbem terrarum in primis hominum conuerſionibus ad fidem peruagata, quæ omni tẽpore conſpicua, quę vnitate doctrinæ, ac paſtorum ſucceſſione à Chriſto, eiuſque Apoſtolis ad præſentia tempora deducta. Illa namque alia auctoritas, haud ſatis idonea ad moderandum hominum ſenſus in rebus fidei temperie ſubiectionis, quandoquidem omnes hæretici, in immanem quantumuis ſuperbiam turgeſcentes, eam agnouerint ac proclamarint. Idcirco ad hunc effectum obedientis diſciplinæ & obſeruantiæ, ea poſtulanda auctoritas, quæ catholica, quæ conſenſione fidelium viſibiliter commendata. Illam autem alteram plane vmbratidem reddunt ipſimet hæretici: cuius omnia momenta in auctoritatem priuati ſui iudicij ſuperbe & refractarie denuum reſoluunt. Dicunt enim Chriſti & Apoſtolorum doctrinam & praxim ideò ab ipſis ſtare, quod ipſi priuatim ſic iudicant, ſcripta eorum interpretantes.

August. lib. de vtil. cred.

5 Poſtremum cernitur in eis rebus, ſeu obiectis, quæ in fidem orthodoxam admittuntur. Cum enim charitate incredibili, credentium animos illæ inflamment in Deum ac proximos: cumque vehementiſſimè ad morum nitores eos transferunt, pariter ſumma vi ab omni impuritate actionis ab omni conſilij retractaria turbulentia auocabunt: ex quo neceſſe fuerit, eaſdem res creditas, eruditam plurimum prodeſſe cum diſciplina, tum inter ciues beneuolentia, vti alias diſſeruimus. Comparari ideirco poterunt orthodoxę fidei credita myſteria granulis in malu punico, ſacris dicato, contectis: cum propter ordinatas ac cohærentes eorum in Symbolo ſeries, tum propter ardentis iubaris ſpeciem: quòd ſcilicet credentes non illuſtrent modo, ſed mira etiam charitate ad decretam vſque ſanguinis profuſionem, quo mutuo ſibi gratificentur ac deo inſeruiant, accendant. In vniuerſum quidem verum, omnem diſcrepantiam in fide & religione inter homines, acrem eſſe & feruentem in mutuas cõtumelias. Cuius rei ſit hoc vnicum exemplum, quod petatur a circumciſione Iudæorum, & aliarum Nationum vi naturę præputijs. Familiare ſunt Græcis & Romanis eo nomine deridendos proponere Iudæos, quod Circumciſi. *Credat Iudæus Apella.*

Exod. 39. Cant. 6.

Horat. lib. 1.

Recutitaque ſabbata palles. Verpos quoque irriſionis cauſa vocabant. Cõtra Iudæi ſũmo dedecore Gentiles ſolebant vituperare, quod *Incircumciſi*; eo nomine eos traducentes velut impios, barbaros, omniſque diſciplinæ expertes. hoc factum a *Dauide* commemorat ſcriptura: *Quis enim eſt hic Philyſtæus incircumciſus, qui exprobrauit acies dei viuentis? Erit igitur & Philyſtæus hic incircũciſus, quaſi vnus ex eis.* vnde apud Hæbræos nota *Incircumciſionis* adeo erat odioſa, vti eius ſignificationem tranſtulerint ad indicandum alicuius ſummam malitiam & animi ſtatum plane immorigerum; vti liquet ex verbis *S. Stephani: Dura ceruice & incircumciſis cordibus & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſiſtitis.*

1. Reg. 17.

6 Vt verò iam explicemus, quibus nominibus in vniuerſum hæreſis morum ciuilitati, ſimul ac ingeniorum manſuetudini aduerſetur, pauca eiuſdem natura prius expendenda. Qua in re principio materia ipſa, ſeu obiectum hæreſis diſcutiendum occurrit. hoc autem, vt docet S. *Thomas*, illud ipſum eſt, circa quod etiam fides orthodoxa verſatur: quatenus falſa eſt opinio *Circa ea, quæ ad fidem pertinent.* Quamobrem circa idem occupantur fides & hæreſis, licet motu planè diſpari ac repugnante. Siquidem, ſi fides, primæ veritatis aliquid complexum reuelantis, inſpectu incitata, prius facta myſterij ab Eccleſia propoſitione, ei aſſentiatur, hæreſis ab eodem diſſentiens, pertinaciter eidem veritati, eidemque Eccleſiæ propoſitioni, ſeu publicationi, obſtinatè renititur. Obiectum porro fidei orthodoxæ, generale quid eſt, & ab omnibus credendum: neque illi, quo ad vllam eius in vniuerſa amplitudine partem, quis ſe opponere obſtinata inficiatione poterit abſque hæreſis piaculo: modo, quantum ad generalitatem, priuatas ſemoueamus reuelationes neque ſcriptura, neque Traditione conſtantes. Hæreſis autem obiectum, contra auctoritatem catholicam, electione quadam credentis ipſius propria & ſingulari decernitur: proinde in ſectas factioneſque contra Eccleſiam catholicam directas, fidem ei adhibẽtes idem obiectum rapit, ac inde a communitate fidelium ſeditioſe & priuatim diuellit: vt præclare docet S. Auguſtinus. Deinde voluntatum diſpar conſideranda diſpoſitio in catholico & hæretico. In hoc quidem conueniunt fides & hæreſis, quod vtræque ſint voluntariæ. Nemo enim recte credit, niſi pio affectu permotus, voluntate in fidei munus conſenſeru: idque non ſolum quo ad actus exercitium in hoc vel altero momento, ſed etiam ſimpliciter quod ad ſpecificationem: quatenus Deus non aliter colluſtrat hominis intellectum, vt illi fides diuinitus ſuadeatur, quam vt in eodem piæ affectionis locus relinquatur, qua libero motu arbitrij, ex Dei gratia facto, intellectũ in ſeipſo determinet ad credendum. Similiter hæreticus eiuſdem voluntatis actu dogma illud credendum ſibi ſtatuit, ac colendum tanquam idolum proponit, quod in partes abeundo ipſemet delegit. Cæterum in vtriſque alia ac plane diuerſa ratio voluntatis. Etenim, teſte S. *Auguſtino*, in catholico voluntas ex charitate eſt conſtituta: nempe delata in obiectum vniuerſale, aptumque ad ingenerandam charitatem in eis, qui in illud credentes conſpirant. Voluntas autem in hæretico eſt prorſus ſeditioſa, ſingularitatis nempe cupida, electionis priuatæ auida, vti, vel ipſa etymologia Græca *Hereſeos*, quod obſeruat *S. Hieronymus*, ſatis explicate indicat. Voluntas idcirco in hæretico poteſtatem ſibi facit, ex appetitu gloriæ, vel luxus, præeunte, quicquid pro libidine tanquam diuinum in ſcripturis reuelatum credendi. Demum voluntas in catholico ita eſt moderatione quadam temperata & compoſita, vt dimiſſe in omnibus credat, aliorum auctoritati ſcilicet eccleſiæ facile acquieſcendo. Voluntas vero in hæretico pertinax eſt & obſtinata ad rebellandum

S. Thom. 2. 2. q. 11. art. 2.

August. lib. de Baptism. cap. 4.

Athan. lib. cont. Idol.

August. lib. 1. cont. Donat.

Hieron. in cap. 3. Epist. ad Titum.

rebellandum contra agnitam eiuſdem Eccleſiæ auctoritatem; ac ad præferendum iudicium ſuimet priuatim opinantis, iudicio ipſius Eccleſiæ præſentis aut præteritæ. Videamus modo, quibus rationibus, ductis primo loco ab obiecto hæreſeos, oſtendi poterit, eam feram eſſe, perturbatam, aſperam, & immanem.

7 Principio itaque ipſum genus materiæ circa quod hæreſis verſatur, cum ſit ſacrum, diuinum ſaluti æternæ neceſſarium, tum eodem magis idoneum quo inter diſſidentes acriorem efferat contentionem. Ethnici quidem, vt ſcribit *Ariſtoteles*, diuerſimodè ſentientes de diuinis, haud inuicem tamen ex eo multū iraſcebantur: quia nihil in eis definiri ducebant ad beatitudinem comparandum neceſſarium: laudantes potius contendentium ſtudia, quam vituperantes opinionum diſſidia. Non enim vigere ſolet inter homines ingens aliqua digladiatio, niſi cauſa controuerſiæ maioris ponderis ab ipſis æſtimata & diiudicata fuerit. Quocirca, quod rarum, quod excellum, quempiam in ſpeciem præ cæteris omnibus perſpicacius diuinam mentem intelligere, quempiam familiarius ac copioſius a deo illuſtrari, inde cum animi tumore augeſcit ardor in expetitam hanc excellentiam: demum diſſidentium rixæ, contumeliæ, pugnæque, veluti ex turgida flamma in obſtantes erumpunt.

Ariſt. l. 9. et. cap. 7.

Adeo quidem vehemens huius rei cupiditas extitit, vti permulti hæretici ſponte diriſſima paſſi, quo hac diuina palma ſui doctoratus glorioſius in aliorum oculis fruerētur. hinc Manichæi, teſte *S. Hieronymo*, triſtes, pallentes, macieque confecti alijs comparuere. Donatiſtæ mortem ipſam ementito nomine martyrij decoratam, ardentiſſime proſequuti, vna ſuæ ſectæ gloria vel tabeſcentes, vel contenti, vt *S. Auguſtinus*, *Optatus Milenitanus*, & alij recenſent. Non mirum ergo, ſi incitati, ſi feroces fuerint in catholicos hæretici ipſis contradicentes: quandoquidem tantam diuinæ auctoritatis ſibi vim ſinguli eorum arrogant, quanta ſecum definiant, ſe iure poſſe totam Eccleſiam externam erroris damnare: quod ſuis vocibus affirmarent olim blaſphemi Donatiſtæ, Originiſtæ, ac noſtris tēporibus Proteſtantes idem gregatim proloquuntur. Hinc flatus, hinc ira, hinc turbines, ſpiritusque procellarum. Hi ei ſimiles,

Hierom. ad Euſtoch.

Ariſt. l. 4. co donat. Mill. lib. 4.

Aug. l. 1. cōt. Don. Vinc Lirin. hær. Côc. Nic. a.

Qui ſummum ſolidumque bonum putat ambitionis
Creſcere ſucceſſu, præconum voce trementes
Exarmare reos, miſerorum in corpora faſces
Frangere, terribiles legum exercere ſecures.

Prud. Hama

Adeo quidem delectus illius ſpecie, quem ſemel fecerunt hæretici, plane dementati, vti exilia ſua adeoque vel *Martialis* formicam, ſuccino immorientem, mirum in modum, de ſe loquentes amplificare ſoleant:

Dum Phaëthontea formica vagatur in vmbra
Implicuit tenuem ſuccina gutta feram.

Mart. lib. 6. Epig. 12.

En fatum formicæ hæreticæ, ſe gigantem eſſe ſomniantis, ritu tamen miſeri animalculi in paruo dulcedinis glutine intereuntis.

8 Spectato pariter eodem obiecto hæreſeos, videmus, ex eo illam formam diſſidij propagari, quæ æmulatio dicitur. reperiturque inter eos, qui in aliqua neceſſitudine, profeſſione, vel communi bono conueniunt. Errores proinde hæreticorum lepram quamdam animi conſtituunt, in qua veris falſa admixta: quemadmodum per partes ſani corporis, non extra corpus, lepra ſpargi ſolet. Ex quo Chriſtianorum nomine, hæretici, vna cum catholicis, gloriātur, pietatis commune vocabulum ſibi aſſumunt: nobis denique de re noſtra litem domeſtica quadam actione, tanquam fratres, intentant. Feruor autem æmulationis, quemadmodum inter fratres odium, immaniſſimus: *Dura ſicut infernus æmulatio.* Sæuior certe vrſus hæreticus, licet impotentior, vel ethnico leone. Qualitatem autem & cauſam æmulationis ita deſcribit *Plutarchus*: *Natura enim comparatum videtur, vt inter eos æmulatio contentioſa non naſcatur, qui diuerſa virtute, diuerſis viribus, non eodem ſtudij genere operam rei cuipiam dant: ac cum diſparibus quidem artibus, verum pari diligentia, voluntateque curant.* etenim riualitas ex ea apprehenſione oritur, qua quis iudicat alterius profectum aut excellentiam, ſuum ipſius eſſe malum ac damnum. Docet vero Philoſophus, hoc tunc ſolummodo contingere, quando in eodem genere plures ad idem bonum ſimili curſu contendunt. Proinde nobilis architectus aliquis ſibi animo haud proponit, quod celebris Oratoris eloquentiæ cōtrarium, aut ei moleſtum: nihil cum hac retinens vel quo ad rem ipſam, vel quo ad titulum commercij: ac proinde neque in illum acerbius zelatur. hac ergo ex parte ingenium hæretici plane furiatum; qua in eius animo æmulatrices Erinnes:

Greg. Naz. apol. 2.

Aug. lib. 2. queſt. Euan. cap. 40.

Cant. 8.

Plu. l. de inſt. ciuil.

Ariſt. lib. 2. Rhet. cap. 10.

S. Thom. 2. 2. q. 36. art. 1. 2.

Verbera ſæua dabunt ſonitum, nexæque colubris
Conſcia fumabunt ſemper ad ora faces.

Ouid. in ib.

Maſculi in vnoquoque genere viuentium, quātum ad opinionem virium, ac ſapientiæ propriæ, inuidētia inter ſe digladiantur: ſicut fæminæ, aliarum viſa, aut laudata pulcritudine, ad odium vſque vel maxime prouocantur:

Κὰι γὰρ ἐν ἀγλαΐῃ ζηλήμονες εἰσὶ γυναῖκες

Muſ. po. ëmat.

Theologorum nomine qui cenſentur; illi de inſpiratæ diuinitus notitiæ priuilegio acerrime æmulationem exercent.

9. Obiecta porro veræ fidei, quæ inficiantur hæretici, vt multis modis expugnant contentioſe, ita id peculiari quodam inimicitiæ genere perficiunt, nempe ſacrilega ac blaſphema plerumque quadam irriſionis contumelia: qua vt orthodoxam fidem plurimum traducunt, ita animos piorum, vehementer eis ſtomachum mouentes, irritant. hæretici idcirco contra nos definientes, *Vt ſubſannent patrem ſuum*, quod Sapiens prædixit, ita proprie ſedent in *Cathedra peſtilentiæ*, de qua pſalmiſta: nempe in *Cathedra Letzim*; ſeu deridentium diuinam legem. Narrat *Philo*, Iudæorū ſapientiſſimus ac diſertiſſimus, ſe Romæ agentem cauſam ſuæ gentis & patriæ religionis, in aula Caij Imperatoris, dicterijs & iocis aulicorum vexatum & deſpicatim habitum. ac in vniuerſum intra ambitum prætenſæ fidei, innatum aduerſarijs ſeſe mutuo ſarcaſmis proſcindere. *S. Auguſtinus* infectus hæreſi *Manichæi*, de ſe hæc ſcripſit: *Hæc ego neſciens, irridebam illos ſanctos ſeruos & prophetas tuos.* Idem ab amico ſuſceptum Baptiſmum irriſit. Genus autem

Prouerb. 30. Pſalm. 1. Phil. l. legat. ad Caium.

Augu. lib. 3. confeſſ. cap. 10. l. 4. c. 4.

pugnæ

pugnæ odioſiſſimum, quod irriſionibus geritur: quandoquidem tam honorem aliquid aſſerentis impetu, quam cauſæ veritatem. Prædicens idcirco *Hieremias* extremam futuram Iudæorum calamitatem, ob necem, Chriſto domino ab ipſis intentatam, hæc verba intulit: *Deriſerunt omnia Sabatha eius.*

Hieremi. 1.

atque inter externa & inſueta, populariter maxime ridiculæ veſtes, idiomata, & religiones. Ethnici, ad id aliquando vocati ab Arianis, vt ſcribit S. *Athanaſius*, tunc vel maxime Chriſtianæ religioni dedecus ſe intuliſſe putabant, quando in Eccleſiis orthodoxorum adeoque ſupra altaria ipſa mimicos ſordidoſque geſtus exhibebant. De quo eorum ingenio loqui viſus B. *Iudas*: *Os eorum loquitur ſuperba*. Hinc enim quod cathedram noui magiſterij ſibi vendicant, additur: *Hi ſunt murmuratores querulosi.* ſub conficto enim ſenſu, vt pote ſtulto ac impio in Chriſtum, mos eſt hæreticis, fidem Catholicam vituperare; adeo vt ſi poſſint impacta nobis fabula excitare riſum ac contemptum noſtri nominis apud imperitam plebeculam, ad quam concionantur, exiſtimant ſe, cum triumpho egregios laborum fructus iam tuliſſe, & ad palmam victoriæ adſpiraſſe. Hoc ritu ludibrij *Origeniſtæ* vulgo catholicos appellabant *Pilosiotas*, *Philoſarcos*, *Simplices*, *Ruſticos*, ac *Carnales*: quod corporum reſurrectionem ſimpliciter crederent, vt ſcribit S. *Hieronymus*. *Vigilantiani*, vt idem refert, eoſdem Catholicos, Sanctorum reliquias colentes, vocabant per deriſum *Cinriſtas*. Ariani orthodoxos deridebant ſub titulo *Homouſianorum*: vt ſcribit S. *Auguſtinus*. *Donatiſtæ*, quod Catholici ſequerentur partes vniuerſalis Eccleſiæ, illos per opprobrij infamiam nuncupabant *Impuros*, ac *matris meretricis ſpurios filios*. Neque recentiores hæretici, quod licet ſine horrore commemorari non poteſt, priſcis illis in hac ſcommatum procacitate in orthodoxam fidem, quicquam inferiores. Hinc vulgo dicunt Catholicos merè eſſe aſinos, permittentes ſe hac, illacque duci vna Eccleſiæ auctoritate. homines natos & educatos in tenebris abſque omni fulgore Euangelij, meriti ac redemptionis per Chriſtum protſus ignorantes prædicant. ac quod attinet ad particulares veritates, a nobis aſſertas, non verentur ſacroſanctam ipſam Trinitatem a nobis agnitam tricipitem *Cerberum* nominare. Diuiniſſimum, ſuauiſſimumque Eucharistiæ Sacramentum, iuxta ſententiam, qua a nobis creditur, ac adoratur, perinde ac *Maozim* idolum, tanquam *Vlyſſis* Deum, quem ex vtre *Polyphemo* propinabat, impijſſime ſubſannant: eiuſdem participes effectos, *Braſilaos Charibes* ſeu carniuoros abhorrendos admonent. Vnde vt in hæreticis efferueſcit hilis in omnem intemperiem ſpiritus, ita Catholici ad eorum voces, opprobria, ac blaſphemias, vehementer, & merito quidem, in huiuſmodi *Cerberos*, odio incenduntur.

Athan. orat. ad Solitar.
Epiſt. Iudæ Petri. 2.
Hieron. ad Pammach. de Cror.
Ioann. lib. 1. Apoc. cont. Ruffin.
Auguſt cõt. Serm. Arian cap. 36.
Furor, Gall.

20. Atque quod attinet ad obiecta hæreticæ credulitatis, obſeruatum, finem ab hæreticis in ſuis hæreſibus ſpectatum eſſe voluptatis licentiam: voluptatis dico, quæ vel in imperio quidnis in diuinis animo definiendi ſpectatur, vel quæ ex alterius craſſioris vſu in vitæ actione ſordida & concreta reperitur. *Pelliciunt* inquit S. *Petrus*, *in deſiderijs carnis luxuria eos, qui paulatim effugiunt. Hi ſunt*, ait beatus *Iudas*, *in epulis ſuis maculæ, conuiuantes ſine timore, ſeipſos paſcentes*: quod S. *Irenæus* & S. *Epiphanius* commemorant. *Pleramque ergo toles ſunt aduerſarij ſancta Eccleſia*, vt aſſerit S. *Gregorius*, *qui a perpetrandis malis, nec timore Domini, nec hominum pudore refrænantur*. Voluptatis autem appetitio acris omnino & bilioſa, vt ſupra oſtendimus. Proinde quando porci proteſtantij a ſuo lintre & illuuie dogmatum a nobis paulo rigoroſius depulſantur, tunc ſupra modum iraſcuntur, tunc ferociunt, tanquam vrſi, qui raptis catulis incrudeſcunt.

pet. 2.
Iud. 1.
Iren. lib. 1 c. 1
Epiphan. 1. 2. cap. 19.
Gregor. 14 in Iob. ca. 19

21. Poſtremo obiecta, quæ in ſuam fidem admittunt hæretici, eadem ſeparant penitus a conditione Eccleſiæ proponentis credenda auctoritate aliqua infallibili. imo huic Eccleſiæ, vtpote errorum propugnatrici, ſe potius opponunt audacia & obſtinatione incredibili. ex quo conſequens, eorum partes perpetuo rixoſas eſſe & contumelioſas, nullo apparente tribunali, idque perenni ac interminabili litigio: ac ſi eſſet Cadmæa proles recens ex terra & ſerpentum mordacibus dentibus prognati, non niſi in pugnas ac interitum ſati, nati & armati.

——— manus omnis in armis,
Omnis & in capulo, prohibentque, obſtantque, ruuntque,
Spirantum rabie, nec triſti occumbere ſulco
Cara, ſed alterne cupiunt haurire cruorem.
Donec terrigenæ (facinus miſerabile) Fratres
In ſe conſtrictas conſeruere manus.

Papin lib. 2. Thebaid.
Ouid. frag. Epiſt.

Sed ab iſtis quæ ſalus? admoneat S. *Hieronymus*: *Vt apparuit ſcorpius, illico conterendus eſt.* Dicamus modo in hanc ipſam ſententiam, quæ ab ipſa ſpecie ac forma aſſenſus hæretici deſumi poterunt.

Hieron Epi ad pammac

22. Imprimis illud præ ſe fert aſſenſus hæreticus, quod in ſpeciem reformatorium, a communi quippe turba ſeu ſchola declinatorium: quorum notiones proinde, vtpote nouæ ac ſingulares, valde ſane plauſibiles ac populares videntur, & admodum potentes exiſtunt ad perturbandam rempublicam, ad leuiora in ea ingenia, ſingularitatis cupida, pelliciendum in errores. Proinde vti huiuſmodi fulgoribus in aliorum oculis conſpicui hæretici apparerent, ſibi olim titulos quoſdam huic inſtituto idoneos, vtpote luminum ſplendentium compararunt,: perinde ac ſi obſcura & concubia nocte, tædarum ac facum accenſarum copijs miſeras auiculas ex plebe capere, & in prædam agere ſtuderent. Hoc ritu quidam temporibus Apoſtolicis, docentes, neminem poſſe ad ſempiternam fælicitatem peruenire, niſi prius omnia ſua bona vel pauperibus tribuerit, vel in communes vſus contulerit, ornate ac faſtuoſe appellari voluere *Apoſtolici*, teſte S. *Auguſtino*. Eodẽ quoque quo extitere hæretici dicti *Gnoſtæ*, qui ſibi ſtatuẽtes. ſe ſemel credentes in Deum, nullis criminibus vſque ad damnum iuſtitiæ deinceps contaminari aut violari potuiſſe, *καθαροί* ſeu *Puritani*, ſolis ipſius radij, ſemina prædeſtinationis nuncupari ambierunt, auctores S. *Irenæo* & *Epiphanio*. *Montaniſtæ* ſpiritualis cuiuſdam partus ſibi aſſuebant

Auguſti. lib. de Hær.
Iren. l. 1. q. 5
Epip. hær. 2

bant gloriolam, nempe rigoris ac perfectionis ſpiritualis vltra Christi doctrinam, profeſſionem: quippe ad id a ſpiritu ſancto specialiter edocti, vt ex *Tertulliano* licet colligere. Tert. lib. de pud. lib. de Monogam. *Donatiſtæ* profitebantur ſe filios ſponſæ Chriſti, virginis Eccleſiæ nullo crimine contaminatæ: exiguum porro ſanctæ ſegregationis Chriſti gregem, vt Aug. cont. Ep. fundam. c. 6. 11. cont. Fuſt. cap. 33. ſæpius teſtatur *S. Auguſtinus*. *Donatus* contumelioſus in Imperatorem, per ſuum nomen alios iurare voluit, vt tradit *Optatus*. Optat. lib. 3. Nomen Manichæi, alioquin Etymologiæ vi infame: vtpote a *Curbico Manes*, auctore *Cyrillo*, Cirill. cat. 6. Auguſt. hær. 46. ſic dicti eius ſequaces interpretabantur, quaſi ſonaret *Mannæ fundentem*, *Macarios*, *Cathariſtas* ſua doctrina procreantem, vt narrat *S. Auguſtinus*. Rerum communitatem cum vel nuditate corporum impuri nebulones ſtatuentes, ſeſe *Angelicos*, tamen vocarunt. *Ariani* quantumuis in Chriſtum impij, nihilominus gloriabantur ſe vnius Dei magis zelantes agnitores & cultores inueniri: ſe ſacri textus præcipuos aſſertores venditabant: inde vocem *ὁμοούσιον* reijcientes, quod diſerte in diuinis literis non inueniretur, vt ex *Euſebio* conſtat ad *Arium* ſcribente. Euſeb. Neo. ep. ad Ario. *Iconoclaſtæ*, idololatriæ acres expugnatores æſtimari a plebe enixe contendebant. Quorū hac in re ingenia ad faciendū populū imitati noſtris temporibus Proteſtantes, Deus bone, quo faſtu, quam turgentibus in omnium oculis velis, de ſeipſis gloriantur, ampullantur, ac magnifice loquuntur, ſeſe appellitant pusillum ſed doctum Chriſti gregem, Euangelij prædicatores, mundi lumina, nouos *Elias*, Eccleſiarum reformatores: hoc eſt a longo in rotundum mutatarum: hoſtes ſuperſtitionis & idololatriæ: iudices omnium Patrum ac Conciliorum, filios lucis ac libertatis, doctos a Domino non ab homine, Antichriſti vnicos indigitatores, puritatis auctores, orbis ab Apoſtolis nouos Magiſtros. Quos ſuos titulos vt ad populi admirationem promoueant, non altioribus ſtudijs operam dāt contemplantes ipſorum genij, quam ad populum cōcionatorijs. Quorum ope freti, argumenta in Catholicos vrgent, quæ populari dumtax at intelligentiæ conuenientiora, quæ ſenſui corporis familiariora: orthodoxas autem veritates in abſtruſo myſteriorum latentes, ne tangunt quidem: quorum etiam rationes, quod vulgo obſcuriores, inde anſam arripiunt e ſuggeſtu decantandi ſuos triumphos, radioſque proprios expandendi, poſtquam ſua ad capitum illius turbæ explicauerint: noſtra autem ad illos reſponſa vtpote magis arcana, ac ſcholaſtica, dicterijs importunius ſeu petulantius dehoneſtant, ſuiſque mendacijs in abſurditatem ſententiæ, nobis vel inuitis, & reclamantibus compellunt. Prætextus iſte dubio procul, in omni republica ſeditioſus, ac valde comparatus, qui plebem in ſuos rectores identidem furioſe cōmoueant: ſummarum, qui ardentes ſeditionum faces rebus ciuilibus vbique ſubdat. *Proteſtantes*, Catholicorum reformatores videri ambitioſius appetunt: & en tibi, populus in furorē adactus, reformatores eorū haberi volūt. *Puritani Proteſtantum* reformatores ſe proclamant: & ecce, illico ſtulta plebecula furit in *Proteſtantes* tanquā in ſemipapiſtas, atheos, temporumque ſeruos. *Familiani* & *Anabaptiſtæ*, *Puritanorum* correctores haberi conantur, ac ſtatim correptus itidem populus ambitione reformationis, in infælices *Puritanos* & *Caluiniſtas* impotenter debacchantur.

13. Etiam ipſa forma aſſenſus, qua ſibi blandientes hæretici, ſuis dogmatibus inhæreſcunt, aliunde quoque nata valde eſt & bilioſa. hæreticus vt gratum, priuatim animis ſapere, ita gratum corporibus ſeparatim degere; in repugnantē ſocietatē non aliter ſe immittere conciuem, quā dum armatus eam flammis ac cæde deuaſtare aggrediatur, niſi in ſuam ſectam tranſire conſtituerit. Recte ideirco inter vitia, carnis propria, recenſet Apoſtolus hæreſim ac ſtudia ſectarum: Gal. 5. ſunt enim deprauati appetitus ſenſitiui delicta, ac peculiariter illius partis, quæ in eo iraſcibilis nuncupatur: licet enim hæreſis in actu intellectus, circa obiecta fidei errantis, collocetur, nihilominus complectitur etiam actum voluntatis, virtute appetitus ſenſitiui efferatum plane & iraſcibilem, vtpote ſui originem. ira autem ac diſceſſus, ſeu ſciſmata, quæ actus externi hæreſeos, valde contraria morum ciuilitati, S. Thom. 2. 2. q. 39. art. 1. quæ in congreſſu, ſuauique multorum coitione reperitur. Neque ſolum hæretici ipſi orthodoxis inteſtinis bellis infeſti, & ab illis diſiuncti hoſtiliter conſiſtunt, verū etiam, vt animaduertit *S. Ambroſius*, externi, quaſi Dei claſſico euocari, in eos populos irruere demum ſolent, qui hæreſes per ſuas ſedes impune vagari permittunt. *Conſtantinopolis venena Arianorum ſuis fouebat incluſa viſceribus. bellis finitimis inquieta, murus armis circumſonabat hoſtilibus. Poſtea vero quam fidei exules abdicauit, hoſtem ipſum iudicem Regum, quem ſemper tremere conſueuerat, deditum vidit, ſupplicem recepit, morientem obruit, ſepultum poſſidet.* Am. in prol. l. de ſpir. s. *Maledicti*, inquit *Deus*, *qui traſſerunt terminos*: Scilicet maledictione percellendi hæretici, qui fidei terminos, ab eccleſia, & in ea a Spiritu ſancto præſidente, conſtitutos, ſua rebellione traſgrediuntur & excutiunt. Vnde *Hoſeas* Propheta: Hoſæ. 5. *Facti ſunt Principes Iuda quaſi aſſumentes terminum.* ſequitur vero: *Effundam ſuper eos iram meam.* Etenim iratam hæreſim merito frangit Dei irata Iuſtitia. *Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tanquam pullum onagri ſe libere natum putat.* Iob. 6. hæreticus ſenſu iners, actione agreſtis, ſe liberum ducit, ſolutum nempe ab omni imperio matris Eccleſiæ: atque dulcedine iſtius libertatis ineſcatus, vt eam cōtra omnes tueatur, ferociſſimus eſt in orthodoxos, qui conantur collum eius refractarium eiuſdem Eccleſiæ auctoritati dimittere: *Vt cum moderate ſapere hæretici neſciunt, etiam fatua loquuntur.* S. Grego. in cap. 10 Iob. Onagrorum itaque pulli hæretici, ſeu vt loquitur *S. Petrus*, *Pecora irrationabilia*. Hos, hominum negligentes dignitates, ſeuerius tandem cohibet Deus: dicit enim per Prophetam *Nahum*: *Non adiiciam vt pertranſeat per te Belial.* Nahum. 1. Enimuero filij *Belial* hæretici, confuſionis quippe amantiſſimi, & ex ea vt matre orti: qui contra Dei ſapientiam *Subſannant patrem, & deſpiciunt partum Matris ſuæ.* Prouerb. 30. Subſannant quidem patrem, nihili facientes eorum doctrinam, qui illos ad fidem primitus Apoſtoli tra, duxerunt. Deſpiciunt quoque partum matris

dum

dum eius prolem, cuius numeroſitate Eccleſia catholica nuncupata & amplificata, quod ad dogmatum definitiones contemnunt. Verum horum futurus exitus iſtis declaratur: *Oculum illum effodient corui de torrentibus.* tandẽ enim crudeles corui illos oculos, ſuperbia excandeſcentes, ideo eruent, quod columbæ oculos, lacte lotos, ac maternum quid referentes, deſpexerint & a ſe abdicarint. Cant. 4.

14. E re porro ciuili plurimum eſt conſtantia, ſeu firmitas aſſenſus circa fidei myſteria. cum enim ſtatus ciuilis fundamentum in Dei cognitione ac pietate collocetur, vt hactenus dictum, tum fidei credulitate vacillante, & identidem mutationem ſubeunte, neceſſe eſt, eundem ſtatum ciuilem pariter vacillare & demum in aduerſa cum prioris ruina tranſire. Hæretici vero dogmata ſua elicientes ex Scripturis, certa ipſorum ſcientia, ſeu priuato ſpiritu intellectis, conſequenter ſpiritu iſto in eiſdem variante, aliam & aliam fidem indies excudunt: adeoque in Euripo plane nauigant de fide ſtatuentes, coque contrarijs ac reciprocis fluctibus agitato et intorto. Vnde non modo ab alijs conciuibus diſſentiunt, verum etiam a ſeipſis, opiniones identidem alternantes, recedunt: *Dum*, vt Ten. præſc. ait *Tertullianus, ſuo modulantur arbitrio, qua quis accepit, quemadmodum de ſuo arbitrio compoſuit, qui tradidit.* Inciuilis itaque hæreſis, quæ vt ex leuitate Iudicij primum conſurgit, neque aliam curat auctoritatem præter ſenſum proprium, delarum in Scripturæ verba, ita inſtabilem perpetuo profert animi aſſenſum, ſemper pronum in ardentes cauſas irarũ & factionũ inter ciues.

15. Cum etiam aſſenſus, quem hæretici concedunt diuinis myſterijs, vehementer ſit incenſus, quo aliorum fidei dominetur ac omnino præſit in rebus ſacris, cunctoſque repugnantes aut violentia diſperdat, aut diſputatione euincat: quandoquidem iuxta normam prudentiæ idem careat argumentis credibilitatis, quemadmodum externæ auctoritatis momentis, conſequens, in vniuerſum, hæreticos, omiſſo officio placidæ inſtructionis ac doctrinæ, protinus in arma ruere debere, quibus a ſe diſcordantes penitus conficiãt. Nam cum in hoc ponunt omnem ſuæ fidei neruum ac robur, quo eam alijs ſuadeant, quod nempe iuxta ipſorum priuatum ſeoſum, talem aut talem ſententiam referat Scripturæ locus, non alium: quod etiam Eccleſiæ vel vllius auctoritatis externæ nulla ratio ducenda; eoque pariter animaduertant ipſis deeſſe argumenta prudentis credibilitatis, neque extra Scripturam, ab ipſis priuatim intellectam, quicquam vrgendum putent, diffiſi eo propriæ debilitati ad aliquid doctè, ſolide & rationabiliter abſtruendum, ad exemplar Turcæ furioſi omnino euadunt & crudeles, vt hoc ſaltem pacto orbis Magiſtri ac Domini etiam cum noſtro ſanguine reputentur. Nec ſane quicquam immune vndique in terra, cœlo, aut inferno, ab iſto in ipſis Herculeo furore, nullo rationis luce inſtituto aut directo.

Perdomita tellus, tumida ceſſerunt freta,
Sen. Hercul. furen. *Inferna noſtros regna ſenſerunt pedes.*
Immune cœlum eſt, Dignus Alcydæ labor.
In alta mundi ſpatia ſublimis ferar,
Petatur æther, aſtra promittit pater,

Hinc obſeruatum, hæreticos crudelius & immanius deſæuiſſe in catholicos, quam gentiles: quod de Arianis in Africa narrat *Victor. Lucius* inquit *Suidas, Arianæ ſectæ Epiſcopus, ita graſſatus eſt, vt nec in gentilium perſequutoribus ſimile quicquam factum.* Etenim Gentiles ad errores ſuos propagandos, plura habent argumẽta credibilitatis, quam hæretici: cauſari enim poſſunt antiquitatem, populorum conſenſum, reſponſa dæmonum, rerum ciuilium florentes ſtatus & ſimilia in fauorem ſuæ credulitatis: proinde mitius ſe gerunt diſputantes in Chriſti cultores. Victor. li. 1. de perſequ. vvandal. Suidas in Valen.

Hæretici autem vt præualeant, nulla plane eiuſmodi motiua penes ſe retinent, ad prudentem aſſenſum procurandum conducentia, nihil valentes inculcare, præter priuatum ſuum iudiciũ circa alicuius loci in Scriptura intelligentiam. Vnde ſicut inde ſuperbiſſimi ſunt, ita præter furorem ſibi nihil adeſſe vident: proinde eodem volunt aduerſantes omnes prius peſſumdare, quam docere.

16 Catholici autem, quia argumentis credibilitatis pleniſſime inſtruuntur, ideo moderatos ac mites ſe oſtendunt hæreticis, prius nempe eos docentes, quam coërcẽtes: vtpote patefacientes ipſis, quod Scripturas falſo interpretantes, vniuerſæ Eccleſiæ iudicio inde repugnẽt, quod argumentis Theologicis aduerſentur: quod eos non caſtigant, niſi antea ſuperbos, impios & obſtinatos hoſtes Eccleſiæ ac veritatis probauerint. *Si enim*, inquit *S. Auguſtinus, terrerentur, & non docerentur, improba quædam dominatio videretur. Sed rurſus ſi docerentur, & non terrerentur, voluptate conſuetudinis obdurati, ad capeſcendam viam ſalutis pigrius mouerentur.* Aug. Ep. 48 De *Donatiſtis* hæc idem *Auguſtinus: Vt cauſam noſtram ac veſtram patienter audiatis, non noſtis niſi ſuperbire ac furere. Quis barbarus*, inquit, *excogitare potuit quod iſti: vt in oculos Clericorum noſtrorum calcem & acetum immitterent: quorũ mẽbra etiã horrendis plagis, vulneribuſque ſauciarunt?* Aug. ep. 168 ep. 50. in pſ. 10. Op. l. 6. Aug. ep. 122 ep. 50. Ac in particulari; crudeliſſimas cædes in ſacras perſonas, altaribus adſtantes, a *Circumcellionibus* perpetratas, recenſet. De *Arianorum* immanitatibus in orthodoxos multa narrãt *S. Athanaſius*, & *Victor Vticenſis*. Hi in Africam incurſantes, ſua incredibili ſæuitia orthodoxis pecunias extorquebant. Ath. Ap. ep. ad ſolitar. *Alijs*, inquit *Victor paloru vectibus ora reſerantes, fætidum cænum ob confeſsionem pecuniæ faucibus ingerebant.* Vict. l. 1. de. perſ. vvand *Nonnullos in frontibus & tibijs, neruis remugientibus, torquendo cruciabant. Pleriſque aquam marinam, aliis acetum amurcam, liquamenque, & alia multa atque crudelia ſine miſericordia porrigebant: non infirmitas ſexus, non conſideratio nobilitatis, non reuerentia ſacerdotalis, crudeles animos mitigabant. quinimo exaggerabatur ira furoris, vbi honorem conſpexerant. ſed etiam paruulos ab vberibus rapiens maternis barbarus furor, inſontem infantiam elidebat ad terram. Alij paruulum pedibus tenentes a meatu prorſus naturali vſque ad arcem capitis diſſipabant.* Motus immanes *Iconoclaſtarum* in orthodoxos deſcribit *Theoſterictus. Epiſcopi & ſacerdotes Domini, monachi & monachæ, quorum ludibriis & verberibus tentati fuerunt, illi vinculis & carceribus, pane modico &*

aqua

aqua vitam trahentes, alij exilijs relegati, alij in deſerto, & montibus, in ſpeluncis, & cauernis terræ verſantes: quidam inſuper flagellis caſi martyres ad Dominum emigrarunt. Sunt qui ſacco incluſi in mare demerſi noctu fuerunt, vt ab eis, qui viderũt relatũ eſt. *Neſtoriani* quoq; & *Monothelitæ*, omnẽ bilẽ paganorũ, in prius in orthodoxos graſſantiũ, ſuperarunt, vt teſtantur *S. Athanaſius* & *Liberatus*. In Synodo dicta Prædatoria adeo furẽ ſ erat hæretici in *Flauianum*, quod eum pugnis & calcibus occiderint. *Iulianus* apoſtata, vt narrat *Gregorius Nazianzenus*, refugæ partes agens, ſanguine taurino veluti piaculari ſacro, ad eiurandum Baptiſmum, quem aliquando exceperat ſe lauandum præbuit: iuxta ac eodem cruore manus eluit, quibus prius ſacroſanctam Euchariſtiam ſibi a ſacerdote porrectam ſumpſerat. In eundem finem impiæ & inueteratæ deteſtationis *Saladinus*, immanis Turca, capto ac direpto tẽplo Hieroſolymitano, ad expiandam impuritatem ſectæ ac loci, quam oderat, quamque apud ſe finxerat, vniuerſum illud templum aqua roſacea deterſit. Ac inter alia inſtrumenta furoris apud hæreticos, in more poſitum, orthodoxis quaſi rebellibus conflare odia Principum, vt eorum armis exterminentur. *Hæretici* inquit *S. Gregorius, cum per ſe poteſtatẽ perſequutionis non habent, huius ſæculi poteſtates commouent, eorumque mentes ad perſequendum trahunt, & quibus valent perſuaſionibus accendunt. Symmachus*, ait *Ambroſius, irritationis verbum dixit, alij perturbationis*. Non eſt autem ſtudijs ciuilibus congruum, in republica permittere rabidum ac commotum hoc genus hominum: præſertim, cum non ſolum in ciues ipſis repugnantes, ſed etiam in Principem minus fauentem, vbi timor pœnæ defuerit, ſoleant turbulentius excandeſcere. Nam in vniuerſum furoris eſt ingenium, in cunctos obſtantes temerarie & ſanguinolenter impetũ facere. Ac licet quis velit exiſtimare factiones & partium ſtudia inter ciues poſſe aliquãdo conducere ad bonum commune & ad Principis incolumitatem, id tamen ab hæreſi permiſſa expectari nequit, quandoquidem diſcordiam in Republica pariat nimis acrem, vehementiuſque quam par eſt, incendat ciuium animos ad mutua odia, & omne genus malitioſæ & violentæ perturbationis. Cum enim in hæreticis dominetur ſuperbia, & hæc hominis naturam occupet quatenus Rationalem, Concupiſcibilem & Iraſcibilem, conſeqnenter, furioſa eſt in iniurias & immanitates, dum totum veluti hominem eo præcipitet. Hinc Proteſtantes nimis irati vt permittantur, propter tot hæreſes, iratum fontes.

Athan. ep. ad Sol. Lib. in Breu. reg. Naz. or. 1 in Iulian. Martyr. 18 feb.

Greg. lib. 16 Iob. c. 15.

Ambr. lib. 1 off. cap. 4.

17. Poſtremo aſſenſus hæreticus, vt eſt bilioſus & rabidus, ita ciuium multitudinem, cui impune permiſſus, ſibi cõciliare ſolet: & eo potens tandem euadit ad ſuperbiendum, ad audendum, iraſcendum & vindicandum. Cum enim aculei hæreticorum, vti diximus, lateant in fauo voluptatis, ſiue ex libertate ſentiendi, ſiue ex turpi dogmatis materia, enatæ, paulatim plurimos, dum tanquam cancer ſerpit hæreſis, vt ait Apoſtolus, in ſui aſſertionem compellit: quo neceſſario fit, vt Princeps Catholicus, ſub quo degunt hæretici, magnam partem ſuæ poteſtatis breui amittat, ac plurima omittat conſilia tam domeſtica, quam forenſia, alioquin vtilia ſibi, & patriæ ſuæ glorioſa, eorum duntaxat infeliciter habita ratione. qua ipſius poteſtate ſemel in propria ditione diminuta, conſequenter apud externos auctoritas eiuſdem langueſcet. Huius rei mihi ſemel, cum Romæ eſſem, argumentum conſtitit. Narrauit enim quidam *Rhetus*, aliquando miniſter Caluiniſta, eiurata autem hæreſi, nunc Catholicus, ſe in Germania vidiſſe quaſdam literas a miniſtro Gallicano ſcriptas, in quibus, dum ſub Condenſi Principe motus quidam in Gallia ardebant, ſic profitebatur: *Nos hic ſedemus arbitri pacis ac belli Gallicani*. Cæterum a Gallia ipſa, præter rerum euentum, aliud optimum quoque documentum habemus, quo intelligamus, nullam hæreſim in florenti republica permittendam. Scribit enim *Gagnæus*, *S. Ludouicum* Galliæ Regem, iſtis filium admonuiſſe: ac in eo præſentem *Ludouicum* Galliæ Regem: *Nouis ſectis & hæreſibus capita, id eſt, initia, præſcindito.*

Gagn. hiſt. Franc.

18. Hæreſis autem non rabioſa ſolum ſed etiam doloſa, ac eo inſtructiſſima, quæ ſtatum reipublicæ immutet. Commune hæreſis ingenium, in voluptatem ruere, ac carnis libertatem: quod vel maxime conſpicuum in hæreſibus Proteſtantum, vt pote ſtatuentium, regulam fidei in priuato vniuſcuiuſque ſpiritu eſſe dumtaxat ſpectabilem, vnam fidem ſatis eſſe ad iuſtitiam, opera virtutum carere emolumentis honeſti, ac meritorij, legem naturæ obſeruatu impoſſibilem. Voluptas autem, vti diximus, ad dolos concinnandos maxime comparata, eoque ſtudio iræ antecellit. hoc ipſum doctè & ad imitationem *Homeri* accurate, ſignificauit *Virgilius* rebus geſtis *Veneris*, & *Iunonis*. *Iuno* enim, excepto vnius equi inuectione, cætera turbulenta: veluti quando flammas Troiæ immiſit, quando nauigantem *Æneam* maris tempeſtatibus iactauit: quando eius nuptias cum *Lauinia*, ad id furiarum operam adhibens, impedire ſtuduit:

Flectere ſi nequeo Superos Acheronta mouebo. Virg. Æn. 7.

At *Venus* tota doloſa in excubijs *Aeneæ* vigilauit, qua armis vulcaneis eum muniendo, qua nube contegendo, qua columbis, ramoque aureo illum dirigendo. Quod idcirco hæreſis voluptati ſit deditiſſima, inde venit, eandem eſſe maxime quoque doloſam. Quæ quidem doli vis ad ipſum magiſtratum etiam a plebe deſcendit. nam cum ratione cultæ voluptatis a ciuibus, parum valeat in republica poteſtas virtutis, aut impetus alicuius irati, inde neceſſario recurſum habebit etiam magiſtratus ad dolos, vt imperet, ac fallat potius ſuos, quam inſtruat. Ob quam cauſam Proteſtantum rebus publicis, ſua fide, ac religione ſubnixis, vtilia omnino, ſi non neceſſaria, præcepta barbarica, qualia a *Machiauello* deſcripta, vt pacifice adminiſtrentur. Vnde conſequens, hæreſim in rempublicam aliquam inuectam, quæ a virtute prius inſtituta, maximam mutationem ei illaturam, a præſidijs nempe virtutum, ad doli ac fraudum conſilia eam traducturam,

quamobrem ad huiuſmodi *Deſerta* exire, huiuſmodi *Penetralibus* credere, ſeditioſa ſunt, crudelia ſunt, hæretica ſunt, & barbara. vt enim in deſerto; feræ beſtiæ, in profundo limi, horrendi ſerpentes. ita in *Deſerto* & *Penetrali* hæretici, omni beſtia immaniores, omnique ſerpente noxiores.

24 Cæterum quantum ad hæriſiarcharum deſerta loca & penetralia, vti in eis ſceleris gradus idonee diſtinguamus, quædam tam ad perſonas ipſorum ſpectantia, quam dogmatibus inſita, penſiculatius noſtra intelligentia excutienda. Illa autem dogmata in *Deſerto* deuia, & penetralibus abſtruſa, ſummi peccati materia, quæ primaria Chriſtianæ credulitatis fundamenta impetunt: & reliqua, eo motu, quo ad id præſtandum propius accedunt, in hoc genere metienda. verum quantum ad finem intentum ab errante, & ipſius propriam diſpoſitionem, *Lactantius*, ſuorum temporum edoctus experientia, diuerſam earum ſpeciem diſcreuit. Aliqui ad
Lact. l. 4. de ſap. cap. 30. Cirill. Alex Homil. 6. *Deſertum* & *Penerale* ſe contulere, quod vindictæ auidi, aut ambitione elati, tenuerint eis ſubeſſe, *Quibus ſe præponi cupierant*. in quam claſſem tranſcribere viſus *Marcionem*, *Arium*, *Nouatum*, ac fortaſſis *Tertullianum*. Alios vero recolit profectos in deſertum & ad ſua penetralia, eo fine motos, quo ad pluribus perſuadendum ſententiam noſtræ fidei, eiuſque duritiem, quam externi in ea criminabantur, plauſibilius emolliendam, Gentilium & Iudæorum argumentis ſic occurrebant, vti in eorum ſententias tranſierint, videntes ſeſe aliter nõ potuiſſe rectę rationi ab omnibus cogitandæ, aſſerta fidei Chriſtianæ concinne accommodare. Hoc pacto illi aberrare a veritate noſtræ fidei antiquitus iudicati, qui ad perſuadendum Iudæis hanc noſtram fidem, affirmarunt legalium apud eos vſum optime poſſe cohærere cum cultu religionis Chriſtianæ. cumque huiuſmodi errantibus apparuit quid veluti inclementius, quam decet diuinam bonitatem, ad ſtringere ſalutem æternam reuelatis fidei Chriſtianæ myſterijs, & per traditionem Eccleſiæ denunciatis, affirmarunt deficiente fide in eis, quibus minime prædicatum Euangelium, ſatis eſſe communem Philoſophiam, & ex ea vnius Dei intelligentiam, vt quis beatus euadat: ſi tamen iuxta conſcientiæ regulam vitæ rationem hic in terris expreſſerit. iſtius generis erroribus videtur imbutus *Origenes*. putauit nimis eſſe crudum, priſtinos Philoſophos, fide in Chriſtum carentes, æternum ardere in inferno: iuxta ac momentaneæ voluptatis illicitum guſtum, nunquam finienda pœna Gehennæ caſtigandum. Quocirca quando ethnici noſtræ fidei placita incuſabant, ſcilicet ſine fide omnes damnandos, & in inferno cruciatus fore æternos, vt illis ſatiſfaceret *Origenes*, in eorum ſententias manus dando, quantum ad hæc, abibat: noluit enim noſtram fidem eis apparere odioſam aut ridiculam. ſimiliter contra corporum noſtrorum reſurrectionem in ipſum diſputabant, ab eo ſciſcitati, Vnde corporum futura reſurrectio, cum corpora nihil conferant ad intelligentiam, ſed potius ſint animarum vincula & impedimenta? dixere enim, ferme omnia membra corporis humani referri ad nutritionem, ad motus progreſſiuos: quorum quod nullus vſus in cœlo, petebant ab eo, quamobrem eſſet horummet corporum credenda reſurrectio? iſtis quo *Origenes* aptius reſponderet, aſſeruit, non horum corporum, niſi fortaſſis ſecundum ſeminalem quamdam in eis vim, futuram reſurrectionem, ſed corpora victura in cœli ſpacijs, fore ſpiritualia, figura orbiculari, ad nutritionem, & communes alias corporum functiones perficiendas inepta.

25. Enimuero qui in hoc genere exeunt in deſertum & ad penetralia, ſi indolem ſpectemus, non ſunt adeo culpandi, ac illi, qui id faciunt extimulati inuidentia, exciti ambitione, aut fœda voluptate ineſcati. nihilominus ratione materiæ, quæ vicinius attingit fundamenta fidei Chriſtianæ, poſſint eſſe alijs æque nocentes vel nocentiores. ſi porro communem hæreſis ſuperbiam & impietatem cogitemus, huiuſmodi etiam hæretici cum alijs conſpirant; quatenus nempe ita exeunt ad *Deſerta* & *Penetralia*, vt Eccleſiæ traditioni ſubeſſe pertinaciſſime recuſent: & in hoc omnibus hæreticis ineſt quædam vulgaris barbaries, licet quod ad materiam et indolem diſcriminentur. At vero Proteſtantes ſua deſerta & penetralia profeſſi, omnium impiiſſimi & maxime barbari: idque ex quatuor cõſtare vnicuiq; poterit. Principio nulli vnquam Hæretici ita impugnarunt Hierarchiam eccleſiæ, vt illi, eoque ſic eam in partes dilacerare conati. deinde nulli heretici vnquam ex tot dogmatibus ſpurcam libertatem carnis, vt illi ſtabilierunt. Tertio nulli vnquam hæretici eo vniuerſam Eccleſiæ traditionem vt illi reiecerunt, & erroris damnarunt. Poſtremo nulli vnquam Hæretici tot hæreſes coniunctim in Eccleſiam, veluti hydra in *Herculem*, pugnarunt: adeo vt potius ſint cenſendi apoſtatæ quam hæretici. quorum omnium veritates in ſequentibus oſtendemus. idcirco dum Proteſtantes exeunt ad *Deſerta* & *Penetralia*, omnium hæreticorum ſunt impiiſſimi, ſæuiſſimi, perturbatiſſimi, & præ alijs omnibus barbari.

26. Cum itaque in Deum ſit impium, iuxta ac in rempublicam barbarum, ciues paſſim & libere exire per hæreſim in *Deſerta* & ad *Penetralia*, tum eodem liquet, hoc impune non eſſe eis a magiſtratu permittendum. Hoſtes idcirco fidei, hoſtes pariter ciuilitatis, qui pro hæreticorum in aliqua republica libertate hac ex parte diſputant. voluntne iſti laxioris vitæ auctores, etiam quod ad diuina, Dei ſapientiam, qua negocia veteris Synagogæ adminiſtrauit, æquiorem vel oculatiorem eſſe eiuſdem ſpiritu, quo Eccleſiæ inſtituta diriguntur? Sinagoga autem in Deum blaſphe- Exod. 1. 2.
mos, in eius deſcriptam legem contra ſacerdo- Leuit. 18. 20
tum iudicia hæreſes cudentes, euulgantes, ad 24.
idololatriam alios pellicientes, mortis ſententia puniebat. Et peto abs te, quorſum huiuſmodi ſeueritas in ſontium ſanguinem tum decreta, ſi non vt curſus impietatis ſiſteretur, vt multorum ſpirituales incolumitates contra errorum contagiones munirentur? cæterum ſi preciosior,

gemma, maiori cura ſeruanda, profectò Dei Eccleſia quæ gemmis plena diuinorum bonorũ, in hac hæreſum exterminatione & repreſſione diſtrictior eſſe debet & ac curatior. Prӕterquam enim quod hæreſes ſint multis Chriſtiani nominis profeſſoribus exitioſæ, inſuper externis hominibus eſſe ſolent ſcandala ac remoræ, quo minus prompte ad noſtras partes tranſeant: adeo vt olim propter hæreſum fœcundam & luxuriantem ſegetem, plerique mortalium dubitarint, num eſſet in noſtris dogmatibus aliquid certi ac ſtabiliti, videntes vbique vniuerſa fidei momenta diuerſis altercationibus agitari. Proinde illorum temporum Patres, vti id luculenter teſtantur *Clemens Alex.* & *Lactantius*, laborarunt plurimum, quo hoc obſtaculum diſputantes amolirentur.

Clem Alex. l. 1. ſtrom. la Lact. l. de ver. ſap ca. 30.

27 Cæterum Proteſtantes in eis locis, vbi non Dominantur, libertatem adſtruunt hæreticorum: tametſi in Anglia & alibi vbi ſupremo gaudent magiſtratu, omnem exercendam ducunt diritatem in ſectam ſibi aduerſantem. qua in re ac cauſa, non ab hinc multis annis *Thuanus*, Gallus Hiſtoriographus, ſe patronum præbuit eo nomine ſuo Regi *Henrico quarto* congratulatus, quod ad quiduis loquendum vel ſentiendum de Diuinis, facultatem ſuis indulſerat: proinde ac ſi ipſi volupe videre Franciam leproſam plane, & in ea leproſos promiſcue cum ſanis verſari. equidem ſemper exiſtimaui, hanc in Gallia Chriſtianæ diſciplinæ ſolutionem, peſtem potius quam ſalutem imperio Gallicano attuliſſe, eumque qui eam primus in Galliam inuexit, hoſtem fuiſſe patriæ & ciuilitati eiuſdem inimicum. Hinc vt ſpeciem pulcræ affectionis, ſuo hac in re placito conciliaret, ſciſcitatur ab aduerſarijs, num violentia, num minæ, num tormenta, idonea argumenta, Charitatis media ad perſuadendum alicui fidei ſententiam, cum in eam aſſenſus deriuandus a luce ſolummodo diuinæ gratiæ, iuxta ac a ſpontaneo volũtatis motu? Quod cum ſemel peruerit, eoque vſſerit, ſibi viſus nos propemodum profligaſſe. Cæterum vt te etiam mea quæſtione præoccupem, antequam accedam ad tui dogmatis diſcuſſionem, cum *S. Auguſtino* rogo, anquis crudelius deſæuire poterit in hæreticum, quam permittendo ipſum in ſui aliorumque perniciem, errare, & errores in omnes inſpergere? hoc ſane agere per oſcitantiam, extrema crudelitas; veluti ſinere furentem, armatum gladio, per plateas diſcurrere, ſe & alios funeſtatum, iure æſtimetur in furentem & alios ſumma immanitas. Cur ergo crudelitas illud in Eccleſia Catholica factum, quod delinquentem ſua audacia deſiſtere compellit, quod aliorum æternæ ſaluti proſpicit, quod ſuperbo ſupercilium deijcit, quod equitantẽ furioſo ritu *Saulum*, ad terram allidit, quod blaſphemanti os occludit?

Thuan pręf Hiſtor.

Auguſt. ep. 48. 50.

Act. 8

28 Non me latet quidem, immediatam cauſam, quæ erranti verã fidem ſuadet, eſſe humani intellectus & voluntatis liberos motus, diuinæ gratiæ colluſtratione in homine excitatos neque eam reperiri in meris terroribus carcerum, vinculorum aut combuſtionis. nihilominus hoc non obſtat, quo minus ad veram fidẽ capeſcendam iuxta ac conceptam animo hæreſim excutiendam, conducat ſeuerior corporis tractatio, qua nonnunquam vtitur Deus veluti intermedia cauſa, ad animæ bonum ſpirituale educendum. Caſtitas Dei donum: *Sciui quoniam aliter non poſſem eſſe continens niſi Deus det.* quid? num hinc vituperandæ ſeueriores leges, quæ ab Imperatoribus olim contra adulteros latæ, caſtitatem munierunt? Nemo credo, inficiabitur, quin abſinthium afflictionis, acerbioriſque correctionis, ad humilitatem animi, iuxta ac Pœnitentiam plurimum inſtituat: hæc enim bona ſpectant Deus & Principes dum acerbis excipiunt elatos & laſciuos: ſicut contra nimia proſperitas, fomentum eſſe ſolet arrogantiæ & luxuriæ:

Sap. 7.

Luxuriant animi, rebus plerumque ſecundis. Ouid. lib. 2. de Art.

An ergo Eccleſiæ Catholicæ criminis & diritatis nota inurenda, quod imitetur ſponſa in terris ſuum in cœlis ſponſum, dum res Eccleſiæ adminiſtrat? *Tantummodo*, ait Propheta *Iſaias*, *Sola vexatio intellectum dabit auditui.* Cum ergo fides ab auditu propagetur, inde ad auditum veritatis Catholicæ reſtitante hæretici animo, tandem intellectum in ipſo inflectet vexatio in obedientiam Eccleſiæ. merito idcirco hæreticorum audacia & petulantia legum pœnis coërcendæ. Dubio procul, hoc rigore imperij in oculos hæreticorum incurrente, efficietur, vt non tam cito, tam aperte & procaciter venena ſuarum hæreſum inferant in aliorum aures: imo neque prolem inde adeo facili opere viriabunt. quæ impedimenta, quam ſint ciuitatibus ſalutaria, quis non videt? Hæreticorum ingenium faſtuoſum eſt, ſeruile eſt; nempe ex paruo optati euentus ſucceſſu, quod ſeruorum, vt ait *S. Chryſoſtomus*, elatum: proinde rationis vi non mouetur, non afficitur, niſi increpatio acerbior ſimul acceſſerit. Hoc denique experientia comprobauit, qua conſtat, ferme nunquam compreſſas extitiſſe hæreſes, abſque belli gladio aut virga diſciplinæ. Hoc ritu, concionante cum ſuis *S. Dominico*, iuxtaque Catholicis Principibus ad legem Eccleſiæ fulminatrices vires ſuas exerentibus, variæ hæreſes, & a multis imbibitæ paucorum annorum ſpacio exaratæ & exſtirpatæ, in obliuionem infamiamque abiere. Cum ergo hæreſis ad barbariem tendat, profectò eiuſdem barbariei fautores habendi, qui ciuibus impune eſſe volunt, exire in *Deſerta*, & ad Penetralia hæreſum ſe promiſcue conferre.

Iſa. 28. Rom 10.

Chryſ. Ho. 39. in Gen.

19. Pergamus iam ad illud examinandum, quod mei inſtituti vltimo in loco mihi propoſui: quo nempe probem, dogmata, quibus a nobis diſſentire Proteſtantes obſtinarunt, ruere in centrum confuſionis & barbariei, in hominum intellectu ſimul ac affectu ſpectandarum: contra vero eis oppoſita Catholicorum credita myſteria, morum ciuilitatem & ſanctitatem ſtabilire.

Finis Libri Quarti.

LIBER QVINTVS.

DE MORIBVS REIPVBLICAE CHRISTIANÆ COMMENTARIA.

CAPVT PRIMVM.

Fidei quam profitetur Eccleſia Romana, orthodoxa eſt, & Catholica, Proteſtantiſmus, conatus omnino refractarius, ac rebellione ipſa efferatus

VT comparatione inſtituta inter fidem Romanam ac Proteſtantiſmum, inde conſtet, a qua parte reperiatur catholica veritas, & a qua intumeſcat prophana hæreſis, operæ pretium fuerit, tria ſeorſim hinc expendere. Primum, in Eccleſia eſt poteſtas *Ordinis:* præſertim, qua Sacerdotes & Epiſcopi inſtituuntur, conſecrantur. Alterum, poteſtas *Iuriſdictionis*, ſeu poteſtas exterius ius dicendi quantum ad verbum dei, Sacramenta, Cenſuras, atque ex iſtis conflatam vniuerſam viſibilem Eccleſiæ dei quo ad mores, rituſque, gubernationem. Poſtremum, dogmata ipſa in ſe complectitur, quorū credulitate Romani ac Proteſtantes inter ſe, vt videmus, diſpertiuntur ac diſſentiunt. Eo autem fine ſingillatim hæc inſpicienda, vti tandem, natura hæreſeos prius intellecta, quænam ſint orthodoxa dogmata, & quæ hæretica, inde luculentius vnicuique appareat.

2 Animaduerſione dignum, quód ſit intelligendum, duplici methodo diſputare orthodoxos in hæreticos, quo ſe orthodoxos probent, aduerſarios vero hæreticos euincant. Prima cernitur in peculiari diſquiſitione certæ controuerſiæ propoſitæ, argumentis ad eius veritatem indagandam ex locis Theologicis hinc inde petitis ac diſcuſſis. quæ quidem ratio diſputandi propria eſt doctorum ac peritorum in Theologia: quam proinde appellat *Tertullianus ſciendi ſubtilitatem* ſeu *Curioſitatem*. Altera continetur in eorū argumentorum tractatione, ex quibus vniuerſali ratione oſtenditur, quæ dogmata abſolute hæretica, quæ catholica: quis hæreticus; ſcilicet quis ab alijs audiendus, & quis non audiendus, ſed euitandus: ad quem ſpectant ſcripturæ, ad quem minime: cui impreſſus certus character hæretici, & cui catholici nomen eiuſque nominis ſignificatio conueniunt. Hanc olim proſequuti *Tertullianus*, *S. Auguſtinus*, *Vincentius Lirinenſis*, ac inter recentiores, *Cardinalis Hoſius*, *Edmūdus Campianus*, *Gregorius Valentianus & Briſtolius*. Quæ, quod naturali prudentiæ innitatur, & ſit ſecundum *Auguſtinum*, *Credendi ſimplicitas*, etiam ab indoctis vſurpari ac percipi poterit, adeoque ab externis, qui neutri parti ſtatutam fidem attribuunt. hoc pacto, teſte *Ioſepho*, *Ptolomaus* Rex Ægypto, ſententiam dixit pro Hieroſolymitanis contra Careſianos. *Aurelius Imperator*, auctore *Euſebio*, Chriſtianos Italiæ, cum Romano Pontifice, eſſe catholicos, alios vero eis aduerſantes, hæreticos pronuntiauit. Hodierna die Turca eadem norma motus, omnes Proteſtantes, Lutheranos, hæreticos ducit, vt ſcribit *Eraſmus*. Pariter nos iudicare poſſumus, lectis hiſtorijs, Perſas Apoſtaſiam feciſſe a reliquis Mahometanis in Europa. Atque in hoc vniuerſo genere diſputationis nos modo verſamur. Hæc vero generalis methodus adhuc dupliciter tractari poterit. primo in vniuerſum diſſerendo de momentis auctoritatis externæ: vt pote de notis eccleſiæ, qua eam inueſtigemus. Secundo de eiſdem agendo, alicui particulari controuerſiæ applicatis. Exemplum huius eſt, ſi controuerſa realis præſentia in Sacroſancta Euchariſtia, inter Catholicū & Caluiniſtam, Catholicus probaret, opinionem Caluiniſticam certo tempore incepiſſe, auctore aliquo faciente eodem receſſum ab vniuerſali conſenſu Eccleſiæ præſentia & præteritæ, non fuiſſe vnquam receptam a paſtoribus aut praxi Eccleſiæ, ſed potius impugnatam; contra vero Catholicam ſententiam, perpetuo viguiſſe in Eccleſia, adeoque vel ab omni ſpecie hæreſis abhorrentem: eam non cōſtare priuata quorumdam interpretatione ſcripturarum, ſed vnanimi conſenſu Doctorum & Conciliorum: denique eam plus conducere ad amorem dei, ad dignitatem Euangelij, quam cogitatio Caluiniſtica. & hoc quidem ritu, omni peculiari controuerſiæ apponi poterunt præſcriptiones generales, ad excutiendū earum veritates.

3 Ratio autē dignoſcendi catholicū dogma deſumitur a *Traditione* Eccleſiæ catholicæ: viciſſim ratio hæreſis aut defectionis ab Eccleſia, ſpectanda ex impugnatione eiuſdem *Traditionis*, ſeu ex priuato delectu Canonis ſcripturarum, aut expoſitionis locorum in ſcriptura, prorſus contrario Traditioni cum præteritæ, tum præ-

Tertull. præſcrip. cap. 2. 14.

Tertull. lib. præſcrip. Auguſt. de vtil. cred. Card. hos. Campian. Ratioo. Valent. Analij. Auguſt. cont. Epiſt. fundam. cap. 4. Ioſep. lib. 13. cap. 6. Euſeb. lib. 7. cap. 20.

Eraſm. in ſpong. contra Hutten.

ſentis Eccleſiæ. Omnis enim hæreticus eo nomine hæreticus quo præſentis Eccleſiæ traditioni Matth. 18. aduerſatur. *Si Eccleſiam non audierit, ſit tibi tanquã ethnicus & publicanus.* ſermo autem eſt de præſenti Eccleſia, quæ audienda ab omnibus, cuiuſque ſententia veritatis certiſſimæ. Quo neceſſe, Ephes. 4. pariter illum repugnare primitiuæ Eccleſiæ, in qua Chriſtus & Apoſtolo floruere, eo quod aſſiſtentia Spiritus ſancti ad viſibiliter ædificandum corpus Chriſti myſticum, ſiue Eccleſiam, promiſſa ſit etiam præſenti Eccleſiæ, adeoque futuræ vſque ad conſummationem ſæculi. Hæc vero Traditio in duobus, quod ad fidem, præcipue occupatur: ſcilicet in conſignando *Canone* Scripturarum, & in earum expoſitione; ſiue hæc fiant diſerta ſententia in Concilio generali, ſiue praxis Eccleſiæ more vniuerſali. Hanc vero *Traditionem*, primariam & originalem eſſe fidei orthodoxæ Regulam, ex multis ſatis liquido conſtat. Principio naturæ tempore currente, ante deſcriptam a *Moyſe* legem, Traditio ſola fidem in animis credentium ſtabiliebat: quam etiam fidem ab æuo quoque *Moyſis* multi externi ſeu Proſelytæ ſunt amplexari, qui literas Hebraicas penitus ignorarunt, interea loci Eccleſiæ *Traditione*, veluti Cynoſura, ad veritatem in diuinis inſtituti. Deinde Chriſto Domino docente, miracula patrante, fidei Chriſtianæ præfuit eadem *Traditio* Eccleſiaſtica: ac in ſuo vigore ſeu imperio permanſit diu etiam a Chriſti aſcenſione in cœlum; ſcilicet nondum nono Teſtamento literis expreſſo. Quocirca quando huic *Traditioni* acceſſit poſtea integra Scriptura veteris & noui Teſtamenti, non fuit inde ea infirmata, quaſi ante verbum hoc ſcriptum fuiſſet in dirigendo veritatis infallibilis, ſed eo in lucem edito, Spiritus ſancti præſidio omnino deſtituta, nihilo plus valens quam ſi eſſet mera æſtimatio humana: quandoquidem, vt recte Auguſtin. lib. 1. cont. Creſcon. cap. 33. ait *S. Auguſtinus*, ſacræ literæ Eccleſiæ *Auctoritatem commendant*, & nos iubent eam conſulere vtpote columnam & firmamentum veritatis, Ephes 4. vt loquitur Apoſtolus. Iſtis adiungi debet memoria earum nationum, quæ abſque cognitione ſcripturarum, fidem admiſerunt, omneſque hæreſes inde deteſtati ſunt, quod recolit ſanctus *Ireneus*. *Cui ordinationi*, inquit, *aſſentiunt multa gen*-Iren. lib. 3. cap. 3. *tes barbarorum, quorum qui in Chriſtum credunt ſine charta & atramento, ſcriptam habentes per ſpiritum in cordibus ſuis ſalutem, & veterem Traditionem diligenter cuſtodientes, in vnum deum credentes fabricatorem cæli & terræ, & omnium quæ in eis ſunt per Ieſum Chriſtum dei filium.* Quo autem modo illimet Chriſtiani ea ipſa Eccleſiæ Traditione, ſine verbo ſcripto, fuere communiti contra inſultantes hæreſes, hic idem exponit. *Statim*, inquit, *vel audita hæreſi, concludentes aures, longe longius fugiunt, ne audire quidem ſuſtinentes blaſphemum colloquium. Sic per illam veterem Apoſtolorum Traditionem, ne in conceptionem quidem mentis admittunt quodcumque eorum portentiloquium eſt.* Ea porro prima ac præcipua fidei Regula, cuius omnium, etiam vulgarium, ſenſus capaces. Verum Scripturas legere, iudicare de earum *Canone*, eas interpretari, ſuperat eorum intelligentias: at omnes præſentis Eccleſiæ *Traditionem* poſſunt percipere: hæc ergo eis ad credendum norma. Imo adeo inconcuſſæ veritatis eſt hæc Traditio, vti ſe ſola in officio recte credendi potuerit fideles continere, vt expreſſe aſſerit *S. Ireneus*: *Quid au-* Iren. lib 3. cap. 4. *tem ſi neque Apoſtoli quidem Scripturas reliquiſſent nobis, nonne oportebat ordinem ſequi Traditionis, quam tradiderunt eis, quibus committebant Eccleſias?* Poſtremo teſte Apoſtolo, fidei in vniuerſum aſſenſus eſt *ex auditu*. Ideoque fides, qua credi- Rom. 10. tur hanc ſcripturam eſſe diuinã, hunc eſſe huius loci ſenſum, eſſe debet ex auditu. At ex auditu aliter non eſt, quam ea ratione, qua auditur *Traditio* Eccleſiæ. Hæc ergo Primaria & vniuerſalis credendi Regula.

4 Ea itaque fides, quæ in huiuſmodi Traditionem tanquam Regulam incumbit, credendi eſt *Simplicitas*, de qua Patres ſæpius commentantur: iuxta ac ea credulitas, quæ huic Traditioni præſentis Eccleſiæ obluctatur, hæreſis eſt, apertuſque receſſus ab Eccleſia. Neque eſt vllus receſſus ab Eccleſia præſenti, niſi pariter eodem ſit receſſus a Chriſto & Apoſtolis, ſimul ac a veris ſententijs veteris & noui Teſtamenti: propterea quod promiſſiones diuinæ, deſignantes Eccleſiæ perpetuam viſibilitatem, & ex præſidentia in eadem Spiritus ſancti veracitatem, etiam præſentem Eccleſiam complectuntur. De hac fidei ſimplicitate quæ a docta & curioſa inqui- Euſeb. Cæſar. lib. 20. Præpar. c. 1. 5 ſitione aliena, diſputans *Euſebius Cæſarenſis*, eam omnibus ſuadet, & in eam ſententiam in medium adducit verba *Platonis* de diuinorum credulitate diſſerentis. *Ego autem*, inquit, *Plato iudico optimam eſſe legem, quæ iubet, ne quis iuuenum loquatur. Senex autem ſi quid dubitauerit, Principibus aut æqualibus referat, nemine iuuenum audiente.* Xenoph. lib. de dieb. ſacr. Idem porro adſtruit *Euſebius* ex doctrina *Xenophontis*, de Mundi ortu popularem diſputationem inhibentis. Pariter de hac ipſa credendi Ambr. lib. 1. de fid. cap. 5. ſimplicitate agens *S. Ambroſius*, quantum ad imperium in corda hominum, eam præfert argutis Philoſophorum diſertationibus. *Illi quotidie a ſuis conſortibus deſeruntur, qui copioſe diſputant: iſti quotidie creſcunt, qui ſimpliciter credunt.* Quam fortis, quam fœcunda hæc non aquilarum, ſed Auguſt. lib. vtil. cred. columbarum credendi ſimplicitas! Hinc *S. Auguſtinus* perpendens vim iſtius *Traditionis*, quæ ab authoritate Eccleſiæ robur ſuum mutuatur, affirmat, eam vnicum eſſe medium, quo homines, alioquin humi repentes, ſe in veritatem attollant.

5 Quocirca quiuis ex plebe ſeu popularibus, qui Chriſti dictis hoc pacto audiens fuerit, ver- Pſalm. 70. ba Pſalmiſtæ vſurpare poterit: *Quoniam non cognoui literaturam.* Quod literas, ad Theologiæ ſcientiam ſpectantes ignorem: quod linguas ſacras neſciam, quod doctorum commentaria diſcutere, locum cum loco in Biblijs conferre nequeam, ideo vt veritatis diuinæ notitiam adſe- Matth. 12. quar, *Introibo in potentias Domini.* Ideo ſcilicet Regnum dei, quod eſt Eccleſia catholica, adibo, in quo Deus potentiam ſuam multifariam contra errores & vitia hominum pateſecit. Eam proinde Scripturam pro diuina obſequenter ſuſcipiã, illos ſacros eiuſdẽ ſenſus admittã, quos potentiæ Domini, in ſua Eccleſia ſeſe oſtentantes, mihi conſtituerint. Excitata ideo circa fidẽ

contro-

controuerſia, mentem Regni Dei, mentem Eccleſiæ illius ſcrutabor, in quo Deus per conuerſiones Gentium, per fidei dilatationẽ, per miracula, per ſucceſſiones Epiſcoporum, per vnitatem fidei, per deuictas hæreſes, per ſuperatam idololatriam, per ſanctitatem doctrinæ & vitæ, manifeſtas fecit *Potentias ſuas*. *Domine*, in hoc ſanctiſſimo grauiſſimoque negocio, *Memorabor iuſtitia tua ſolius*: in eo non fidam priuato meo ſpiritui, non curabo eorum typhos, qui ſeſe venditantes, tanquam ritu extraneo a te miſſos, aliorum fidei dominari cupiunt: proinde contra tuæ Eccleſiæ iudicium, in qua tu *Potentias tuas* mihi oſtendiſſe, ſcripturas aut acceptant, aut interpretantur. Sed potius huiuſmodi *Thraſones* tanquam hæreticos declinabo. Et quod in tua Eccleſia catholica iudicium mundi feciſti, ac in ea contra mundi vitia & errores iuſtitiam exercuiſti, ideo *Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius*. *Deus docuiſti me a iuuentute mea*. Tu in Baptiſmo me in membrum tuæ Eccleſiæ coagmentaſti: & cum ob ætatis infirmitatem expers tunc eram literarum, tu me docuiſti, fidem Eccleſiæ Traditioni adhibere. *Et vſque nunc pronunciabo mirabilia tua*: ſcilicet eodem tenore obedientiæ, iam factus ſenior, eandem credendi Regulam ſequar. nempe per quam in hoc mundo, in cœlo, adeoque inferno, declaraſti *Potentias tuas*. *Et vſque in ſenectam & ſenium, Deus ne derelinquas me*. Ne auferas a me erga hanc tuam Eccleſiam ſinceram & integram obſeruantiam, credendique ſimplicitatem, etiã vllo tempore vitæ meæ, vel in ſenectute aut ſenio doctrinæ: per quã ſolũ introire potero in *Potentias tuas*. Hoc pacto *Sponſa*, quæ in *Cantica* deſcribitur, *Sponſum* articulos fidei docentem inuenit. Quem cum non inueniſſet in lecto priuatæ contemplationis, poſtea ſurrexit, & per bonorum operum ſedulas occupationes circumiuit ciuitatem, per vias & plateas eum quæſiuit. Quo nondum inde inuento, ait: *Inuenerunt me vigiles, qui cuſtodiunt Ciuitatem*: nempe me inuenere paſtores Eccleſiæ, qui, vt dicit Apoſtolus, pro ſalute animarum vigilant. Tandem ſubiungit: *Paululum cum pertranſiſſem eos, inueni quem diligit anima mea*. Simili modo vt quis ad Chriſtum Dominum recte credendo perueniat, incidere prius debet, vt docet *S. Gregorius*, in paſtores Eccleſiæ, quorum eſt Chriſtum indigitare, & id cupientibus aditum ad ipſum aperire. Videamus modo num Catholici, vel an potius Proteſtantes, hanc normam ſimpliciter credendi ſequantur, & a quibus ſtat *Traditio* veræ Eccleſiæ. Ad quod inueſtigandum, quod Paſtores & ſacrorum munera ſingularis ſint notæ in Eccleſia, expendemus quarũnam partium ſint hi paſtores, & munera a Deo inſtituta: num Catholicorum, an potius Proteſtantium.

2. Cor. 1.

Ioan 12.

Cant. 3.

Hebr. 13.

Gregor. Hom. 2. in Euangel.

6 Reperiri in Eccleſia certarum perſonarum ordinationes, quibus eis facultates concedantur ad peculiaria officia religionis peragenda, eoque ordinem in eccleſia hierarchicum, vt ait concilium Tridentinum, conſtituant manifeſtiſſimum ex ſcripturis ac totius Eccleſiæ conſuetudine. Non enim naturæ beneficio naſcuntur ſacrorum adminiſtratores ac diſpenſatores, aut occulto ſolum dei opere fiunt, ſed conſecratione ac deputatione externis tales euadunt. Chriſtus dominus in hunc finem quoſdam delegit, quibus viſibiliter apoſtolatus officium commiſit, eoſdem ſacerdotes, ſeu præſbyteros, ſimul ac Epiſcopos ordinauit. Illi vero poſtea, vti ex actis ipſorum conſtat, iuxta ac Sancti Pauli rebus geſtis liquet, Diaconos, Præſbyteros, & Epiſcopos paſſim ritu externo crearunt: In quibus etiam vigere voluerunt ſemen quoddam initiatorium, quod durante Eccleſia, ſobolem Eccleſiaſticorum paſtorum perpetuo per vices ſucceſſiunum proferret. Impij proinde hac ex parte, ac prorſus confuſi *VValdenſes* hæretici, qui vt ſcribit *Aeneas Syluius*, promiſcuam omnibus hominibus myſteriorum tractationẽ conceſſere: perinde ac illi ſinguli vel naturæ beneficio, vel dei ſolius latenti conſilio ſacerdotes eſſent, Diaconi, Epiſcopi ac concionatores. Imo locis ipſis ac ritubus, nedum perſonis duntaxat, ſacras actiones orthodoxi ſemper adſtrinxere, adeo vt teſte *S. Baſilio*, in pietatem ipſam delinquant, qui ſacerdotum myſteria in locis profanis celebrarint.

Concil. trid. ſeſſ. 23. cap. 1.

1. Tim. 2.

Matth. 20.

Ephes. 4.

Ignat. Ep. ad Roman.

Sylvius lib. 5. Hiſt. Boem.

Thomas vvald. hær. 5.

Baſ. de. Bap cap. 8. Ath. Apol.

7 Inter haſce in Eccleſia ordinationes, duæ præcipuæ Sacerdotij ſcilicet, & Epiſcopatus, de quibus modo paucis diſſerendum. Functio autem prædicandi, ſeu docendi populum, ſpectat ad Doctoratus gradum: quæ perſonis etiam non conſecratis, ſeu non clericis, ſed meris laicis ab Eccleſia committi poterit: quos *S. Auguſtinus* & Concilium Viennenſe diſtinguunt a ſacerdotibus: & olim Diaconis, vt pote Sacerdotum miniſtris, eiuſmodi functio tradebatur, licet modo non alijs quam Sacerdotibus communi praxi permittatur. Sacerdotium facultas eſt ſacrificium offerendi Deo, & eiuſdem ritu externo colendi ipſum ſupremo latriæ cultu. Vnde acceptatiſſima ratione, vt oſtendit *S. Auguſtinus*, ille ſacerdos modo habetur, qui non quomodocunque, vel quæcunque ſacra dat, ſed qui ſacrificat, hoc eſt qui ſacra cæremonia aliquid a Deo conditũ in eius ſupremũ honorẽ, ei religioſe Sacrificio offert & conſumit. Quod enim Deus vitæ ac mortis, exiſtentiæ & deſitionis auctor atque finis; proinde vtriſque, in creaturis ipſius reperiundis, ab homine iure colendus & agnoſcendus. Ex quo oſtendit Apoſtolus *Paulus*, inde apud Iudæos ſacerdotium extitiſſe, quod apud eoſdem vſus ſacrificij fuerat in more poſitus: Sacrificij dico proprie dicti in altari immolandi, vt pote diſtincti a ſacrificio ſimilitudinario orationis, contritionis, aut actus cuiuſcunque alterius virtutis. Et quod ſacrificium, hoc modo intelligendum, continuo coniungatur cum ſacerdotio, probat idem Apoſtolus ex facta religionis tranſlatione a Synagoga ad Eccleſiam: vnde arguit ſacerdotij pariter eo factam a Chriſto tranſlationem, ſeu mutationem, ritus & ſacrificij. *Melchiſedec Rex Salem protulit panem & vinum*: id eſt ſacrificauit, vt patet ex ſacrificio *Cain* & *Abel*, quod per verbum *Protulit* exprimitur: ſeu panem ſanctificatum dedit in *Typum Euchariſtiæ*, vt ait *Clemens Alexandrinus*: ex quo, vt ex figura deſcendit ſacrificium Chriſti, vt aſſerit *S. Cyprianus*. Cuius actionis aſſignatur cauſa: *Erat enim Sacerdos Dei*

Auguſt. de ciuit. lib. 20. cap. 10.

Concil Viennen. Can. 14.

Auguſt. lib. lib. 8. de ciuit cap. Vltimo. lib. 20. contr. Fauſt. cap.

Heb. 1.

Gen. 14.

Gen. 4.

Clem. Alex. 4 ſtrom.

Cyp. lib. 2. ep. 3.

Altiſſimi.

Duplex eſt itaque dogmatum in vniuerſuo proprietas: vna quæ appellatur dogmatis vniuerſalitas, altera, quæ nuncupatur dogmatis ex receſſu particularitas. Prior explicari poterit optime tam per affirmationem, quam negationem: ita vt tale ſit dogma, quale ſtabiliatur diſertis verbis ſcripturæ, Apoſtolorum traditione, eccleſiæ voce aut praxi, neque eius
1 Ioan. 2.
ſectatores dum illud adſtruunt, diſcedunt, aut receſſere vnquam a conſenſu eccleſiæ catholicæ, in priuatas electiones delati, ac eis in ſectas, in diſſentiones diſperiti. Poſterior qualitas in eo dogmate cernitur, quod aperte factioſum: priuato nempe ſenſu ſcripturas interpretante, contra iudicium præſentis aut præteritæ eccleſiæ expreſſum: cuius fautores & in-
Act. 7.
uentores eodem pertinaci animi obſtinatione eccleſiæ viſibili, more refractariorum & duram ceruicem oſtentantium, contradicere præſumunt.

11 Enumeremus iam Romanæ Eccleſiæ dogmata aliqua, Proteſtantium articulis oppoſita, & tunc liquido inde oſtendetur, eis nullo pacto conuenire poſſe notas defectionis ſeu rebellionis reſpectu eccleſiæ quouis tempore conſideratæ. Credimus, formam regiminis in tota eccleſia eſſe monarchicam: ac proinde ſublato Chriſto domino, priore in ea Monarcha, in cœ-
Ioan. 20
lum, *Sanctum Petrum* eius vices Monarchicas ex ritu vicarii in terris obiiſſe: ac id muneris modo præſtare ſimili auctoritate Pontificem Romanum. Credimus Sanctos colendos & inuocandos, eorum imagines ac reliquias venerandas: ſeptem eſſe eccleſiæ Sacramenta, quæ gratiam iuſtificantem conferant *ex opere operato:* ac inter illa *Euchariſtiam* vera ac reali præſentia continere naturale & ſubſtantiale corpus Chriſti, & eius ſanguinem: in Miſſa celebrari ſacrificium proprie dictum tam pro mortuis quam viuis propiniatorium: Hominem, quo ad omnia opera bona præditum libero arbitrio, iuſtitia inhærente informari iuſtificatum: eius actiones, vi gratiæ eſſe bonas & meritorias: eiuſdem gratiæ virtute legem naturalem ac diuinam eſſe obſeruatu poſſibilem: iuſtitiam, ſalua fide, per peccatum mortale poſſe amitti: purgatorium eſſe: atque iſtis ſimilia, quæ contra proteſtantes fidei certiſſimis decretis & aſſentinnibus ſtabilimus. Propooo itaque boc argumentum. Recenſita dogmata non ſunt deſertoria reſpectu doctrinæ traditæ a Chriſto Domino vel eius Apoſtolis, aut reſpectu diuinæ alicuius traditionis, vel definitionis ab eccleſia primitiua, aut ſequenti ſeu catholica: ergo nullo modo bæretica. Eſt enim hæreſis ſua natura quædam viſibilis ſeceſſio a viſibili auctoritate eccleſiæ viſibilis, aliquid docentis aut tradentis. Vt ergo oſtendant proteſtãtes nos errare in fide hæretice, conficere debẽt, nos oppoſuiſſe noſtra dogmata authoritati eccleſiæ catholicæ ſeu vniuerſalis. Antecedens probatur: ſingula illa prædicta dogmata ex ſacris literis & traditione eccleſiæ ſolide deducimus: neque poſſunt proteſtantes aperta loca ſcripturæ proferre, quæ expreſſe dicant, *Sanctum Petrum* non fuiſſe principem Apoſtolorum: non eſſe modo aliquem totius eccleſię Monarcham: Euchariſtiam non complecti in ſe reali præſentia Chriſti corpus & ſanguinem: hominem non iuſtificari iuſtitia infuſa: omnia bona opera eſſe peccata, purgatorium non exſtare: ergo ex ſacris literis clare abſque humanis deductionibus demonſtrare non poterunt proteſtantes, dicta dogmata noſtra eſſe deſertoria a Chriſto, & eius Apoſtolis. Quod ſi dicant, ſe iudicibus verum ſenſum ſcripturæ contra nos facere: negaremus, quod nos, qui plures qui doctiores qui vt ſummatim dicam meliores, aliter ſcripturas quã illi exponimus. Hoc porro reſpondendi genus ab omnibus bæreticis tam in ſeipſos mutuo, quam in catholicos vſurpatur: ergo nõ eſt proteſtantiũ propriũ, proinde nihil cantra nos concludit. *Puritani* namque affirmant, dogmata proteſtantica deſertoria eſſe a doctrina Chriſti Domini & Apoſtolorum: Idem *Manichæani, Ariani, Anabaptiſtæ* declamitant; licet fruſtra, contra Catholicos.

12 At pergo, ac ſic diſputo. Dogmata credita a nobis & proteſtantibus aduerſaria, non ſunt apoſtatica reſpectu doctrinæ creditæ a fidelibus, aut traditæ a patribus tam Græcæ, quam Latinæ eccleſiæ primis annis trecentis, aut etiam quingentis: ergo omnino talia non ſunt, & conſequenter neque a Scripturarum doctrina recedentia. Antecedens luculenter & copioſe probauit nuper *Cardinalis Peronius*: neque difficiles Card. Peron
proteſtantes Magdeburgenſes & Caluiniſtæ vt ad Regem.
illud vltro nobis concedant: etenim videntes Angl.
noſtra dogmata, in quibus a proteſtantibus diſ- Reip.
ſidemus, affirmari a patribus, vtpote ſpectantia Ignat ep ad
ad cultum & inuocationem Sanctorum, cul- Smyrnen.
tum reliquiarum, pium vſum ſacrarum imaginum, virginitatis votum, purgatorium, liberum arbitrium, opera meritoria, ſtatũ Monachatus, Antichriſti ſingularem perſonam, ac ſimilia, omnia hæc næuos Patrum appellant & impudentiſſime inculant. At quædam ſeorſim, quantum ad antiquitatem eccleſiæ primitiuæ, examinemus. Exactis annis quingentis docuere catholici, inter Apoſtolos primatum obtinuiſſe *Sanctum Petrum*; ipſumque aliquando totius eccleſiæ Monarcham extitiſſe. Hoc vero ſic creditum, non fuit quid refractarium, aut per receſſum dictũ contra primitiuam eccleſiam, ſed ei potius conſentaneum. *Super illum vnum*, inquit *Cyprianus*, *æ-* Cypr. lib de
dificat eccleſiam ſuam, & illi paſcendas mandat oues Vnitat. ec-
ſuas. Primatus Petro datur, vt vna Chriſti eccleſia & cle.
cathedra vna monſtretur. Petro cum ſumma rerum, Origin. lib.
inquit *Origines*, *de paſcendis ouibus traderetur, &* in cap 6. ad
ſuper ipſum velut ſuper terram fundaretur eccleſia, Rom.
nullius confeſſio virtutis alterius ab eo, niſi charitas exi- Hieron. lib.
gitur. Hieronymus Petrum vocat caput Apoſtolorũ: Cy- 1 cont. Io-
rillus Alexandrinus Principem & apicẽ Apoſtolorum: uinian.
Emiſſenus, paſtorẽ paſtorum: Cõcilium Vienneſe Chriſti Cyrill. lib.
vicariũ. Non ergo hunc *Petri* primatũ agnoſcẽ- 12 in Ioan.
tes, recedimus a doctrina & dignitate primitiuæ cap. 61.
eccleſiæ. Itidẽ credimus, Romanũ Pontificẽ iam Emiſſ. ſerm.
eſſe a *Petro* Chriſti vicarium ac totius eccleſiæ de Ioan.
Monarcham. In quo non repugnamus fidei pri- Concil Vien. can. 39.
mitiuæ eccleſiæ, ſed cum illa potius optime cõſentimus. Vbi obſecro primitiua eccleſia definit, eccleſiæ primatũ reſidere penes populum, penes Epiſcopos particulares, aut penes Reges ac

Anaclet. Epiſt. 6. lib 7. Greg. Epiſt. 6. lib. 7. Ep. 121. In pſalm. 5.

Reginas? *Anacletus* papa ſedem Romanam appellat *Apoſtolicam*: proinde dicit, *Eccleſia gubernacula tenemus*. *Iulius*, *Silueſter*, & *Gregorius Magnus* extra diœceſim Romanam iuriſdictionem in primitiua Eccleſia exercuere. Nulla idcirco ex hoc a primitiua eccleſia admiſſa a nobis apoſtaſia. Credimus Sanctos colendos, & inuocandos, neque ita credentes, declinamus quicquam in dogma deſertorium reſpectu primitiuæ eccleſiæ. Teſte *S. Hieronymo*, In primitiua eccleſia contra *Vigilantum* decretum, honorandos Sanctos, adeoque eorum reliquias venerandas. Communi ritu a fidelibus tunc temporis ſancti inuocabantur & colebantur.

Hieron. cont. vigilant.

Cyprian. lib. de mortal. Chriſoſt homil. de S. Ignat. Hieron. cont. vigilan. Epiſt. 25. Auguſt. lib 2 quæſt. In Exod. Tract. 1. In Epiſt. Ioan.

Aperte *S. Cyprianus*, *S. Chryſoſtomus*, *S. Hieronymus*, *S. Auguſtinus teſtantur*, Sanctos in cœlis de noſtra ſalute ſolicitos, pro noſtris etiam particularibus neceſſitatibus intercedere apud Deum. Sunt enim ſoliciti etiam pro indigentijs noſtris ſingularibus, vtpote eiuſdem corporis Chriſti myſtici, cum nobis membra, & maiori ibi quam in terris in nos charitate iam beati flagrantes. Quis autem dicet, impie aut inutiliter id nos ab ipſis poſtulare, quod ipſi ex ſua pietate & charitate pro nobis vltro præſtant? Eorundem Sanctorum imagines ac reliquias venerandas aſſerimus: ac in iſtis officijs primitiuæ eccleſiæ fidem non deſerimus, ſed ſequimur. Etenim ante ortum Iconoclaſtarum, tota eccleſia imagines Sanctorum religioſe colebat, vt teſtantur Patres Concilij Niceni ſecundi; neque id inficiati ipſimet Iconoclaſtæ.

Concil. Nicen. 2. act. 1. Innocent. Epiſt. 18. Synod. 7. act. 7.

Ob quam cauſam *Gregorius* Epiſcopus *Peſſinuntu* in illo Concilio pro cultu ſacrarum imaginum citauit Canonem Apoſtolorum: ac in eam ipſam ſententiam plurima diſſeruit ipſamet Synodus ſeptima. Sanctorum pariter reliquias venerandas ex more primitiuæ eccleſiæ, explicatiſſime ſtatuunt *Sanctus Chryſoſtomus & Sanctus Hieronymus*. Cuius ritus varias cauſas aſſignat *Sanctus Ambroſius*: vtpote quod eiuſmodi reliquiæ fuerint aliquando inſignia Spiritus ſancti ad virtutem inſtrumenta: quodque gloria in cœlis, ſuo tempore, nobiliſſime condecorandæ. Sacroſanctæ miſſæ diuinum celebrãdum ſacrificium docuit, & opere probauit primitiua eccleſia. Altarium ac ſacerdotum meminit eius omnis hiſtoria: quorũ profecto inepta inculcatio, ſi cuncta myſteria religionum ad figuras & vmbras ſacrificij peracti in cruce referuntur: perinde ac ſi inter Chriſtianos non veri eſſent modo ſacerdotes, altaria vera, ſed vtraque ad ſimilitudinem & figuram compoſita, vmbratilem vanamque religionem apud illos teſtarentur. Liberum arbitrium profitemur. Cæterum hoc ipſum contra *Manichæum* primitiua eccleſia accerrime olim, vt teſtatur *S. Hieronymus*, propugnauit: ac in eo Patres hominis dignitatem, ſimul ac virtutis præſtantiam ex eodem comprobarunt. Bonorum operum meritum catholici etiamnum profitentur. Quo minime deficiunt a primitiua eccleſia, quæ diſertis teſtimonijs talia eſſe bona opera facta ex gratia Chriſti, ſæpius pronuntiauit. Si enim non eſſent merita, quo ſenſu, quaue ſententia cœleſtis gloria, corona, ſtipendium, brauium: quibus titulis eam exornauit & nominauit Apoſtolus, appellanda? Purgatorium eſſe omnino credimus. At hoc ipſum, teſte *S. Auguſtino*, tota antiquitus credidit eccleſia: cui in hac re, propter eius auctoritatem, iudicio *Sancti Auguſtini*, fides habenda, tametſi nullus ſcripturæ locus id diſerte teſtaretur. Quod ſi alia dogmata, quibus a proteſtantibus diſſentimus, ad religionem ac traditionem relata, proferre velimus: vtpote Epiſcoporum, Sacerdotum, ac reliquarum ſacrarum Perſonarum ordines, Sacramentorum a nobis vſurpatas formas, ac materias, Confeſſionis ſacramentalis vſum, aquæ luſtralis piam ac ſalutarem aſperſionem, Eccleſiarum conſecrationes, diuerſarum creaturarum benedictiones, videbimus, in iſtis omnia cum doctrina, cum praxi primitiuæ Eccleſiæ exactiſſime nos conſpirare.

Hieron. cont. Pelag. lib. 1.

Rom. 2. Auguſt. lib. de cur. pro. Mort. cap. 5.

13 Hoc autem liquidius adhuc conſtabit, ſi illorum temporum traditiones expendamus, quæ a primorum trecentorum annorum periodo vſque ad *Lutheri & Caluini* ortus, interceſſere, & ab eccleſia receptæ fuere. Sic itaque diſputare licebit. Quo tempore *Lutherus & Caluinus* reſtitere Romanæ Eccleſiæ, in illa tunc penes Catholicos Romanos non vigebat aliquod dogma, prius ab vllo Concilio generali damnatum, aut a Paſtoribus eccleſiæ reiectum: ergo toto illo ſpacio ea eccleſia numquam admiſit dogma contra auctoritatem Paſtorum, quod refractarium fuerit vel hæreticum. Antecedens videtur ſatis manifeſtum: etenim Proteſtantes recenſere nequeunt illa Concilia, aut illos Patres ad memoriam reuocare, quibus tunc temporis, vtpote proteſtantibus, eccleſia Romana poſtea repugnauit. Fruſtra autem dicunt, eam toto illo tempore aduerſatam Scripturis, & eccleſiæ, cui præſidebant ſuperſtites Apoſtoli, quandoquidem inde oſtendimus eam non oppoſuiſſe ſe Scripturis, aut Apoſtolis, quod ab horum temporibus vſque ad primordia *Lutheri & Caluini*, haud vmquam aduerſata fuerit paſtoribus Eccleſiæ: qui tamen in veram ſententiam ſine dubio ex aſſiſtentia ſancti Spiritus Scripturas populo interpretabantur, & cum Apoſtolica doctrina conſentiebant: ergo non fuerit refragata Apoſtolis ipſis aut eorum ſcriptis. Etenim ſciſcitor, an illo ſpatio ætatum currente fuerint Paſtores in Eccleſia, qui optime ſuis muneribus defungerentur necne? Si non fuerint, neceſſe dicamus, Eccleſiam defeciſſe tunc temporis: quandoquidem ſine paſtoribus, eorumque officijs recte obitis, nequeat ſubſiſtere: cum ea ſit fidem Chriſti profitentium cœtus viſibilis, adeoque aſpectabili miniſterio perpetuo creſcẽs in iuſtã perfectionem corporis Chriſti myſtici, vt docet Apoſtolus. ſin vero fatebuntur proteſtantes, illis temporibus eiuſmodi Paſtores repertos, eodem admittent, noſtra dogmata, ipſis aduerſa, non eſſe rebellantia aut Scripturis contraria: quod nempe Paſtores illi ea nunquam refutarint, dum

Ephes. 4. 5.

exurge-

exurgerent aut inualeſcerent: numquam ex Scripturis cōtra illa quidpiam verbo vel ſcripto diſputarint, aut quidquam ſtatuerint. Quinimo euidens, ex rerum geſtarum monumentis, eadem potius nobiſcum admiſiſſe perpetuo, adeoque Scripturarum teſtimoniis abunde eorumdem ſententias ſtabiliuiſſe.

14 Sunt ex proteſtantibus, qui huic argumento occurrunt, ac dicunt, ſingulis ætatibus quoſdam hominum Dei ſing[ula]ri prouidentia extuliſſe capita ſua, qui ipſorū dogmata contra noſtra profiterentur; quibus morem gerere aſſertores noſtræ fidei ſemper debuiſſent: idque minime præſtantes, in hæreſim proinde ante *Lutheri* ac *Caluini* initia, conceſſiſſe definiunt. In hoc argumentum recenſent *Simonem Magum*, *Eunomium*, docentes vnam fidem ſufficere ad ſalutem: *Manichæum* cum ipſis negantem liberum arbitrium, vt refert *S. Hieronymus*: *Aetium*, vt ſuperſtitioſum recuſantem decretum ab Eccleſia ieiunium, auctore *S. Epiphanio*: *Donatiſtas*, reputantes Eccleſiam inuiſibilem, erroribus obuiam, redactam demum ad ipſorum paucitates & angulos in Africa, vt ſcribit *S. Auguſtinus*: *Pelagianos*, inficiantes beneficium iuſtitiæ infuſæ & inhærentis: quod idem *Auguſtinus* de illis recolit. *Marcionem*, & *Iouianum* damnantes merita virtutum. *Vigilantium*, cultum Sanctorum eliminantem; *Iconoclaſtas*, venerationem imaginum ſacrarum traducentes: *Photium*, & *Michaelem Cerularium*, Græcos, arma, in Romanum Pontificem intentantes: *Berengarium* Andegauenſem reijcientem fidem realis præſentiæ corporis & ſanguinis Chriſti ſub ſpeciebus panis & vini in ſacroſancto Euchariſtiæ myſterio: *Huſſitas*, *Lolardos*, *Pauperes de Lugduno*, *VViclefiſtas*, Romano Pontifici auctoritatem detrahentes. Verum enimuero ſtultitia, ſeu potius dementia huius euaſionis vel adniſſis imprimis apparebit euidenter, Romanam Eccleſiam ante ortus *Lutheri* ac *Caluini* nequaquam rebellaſſe vllo vnquam tempore in proteſtantes; cum prædicti hæretici, dempto vno vel altero errore, quo cum eis conſpirarunt, haud fuerint proteſtantes, uno eorum alia dogmata deteſtati plane, vt liquet ab hiſtorijs. Deinde quis erit tam mentis exors, vt audeat affirmare, vniuerſam eccleſiam ſcelere aliquo ſuperbiæ aut inobedientiæ illis hæreticis reſtitiſſe? quinimo potius illi ad ſummam audaciam refractarij, qui vniuerſæ eccleſiæ, eorum temporibus ipſis reclamanti, ac illos damnanti, contradicere voluere. Non fuit Eccleſia tunc Catholica eorum reſpectu Apoſtatica: nam illi pauci non erant eccleſia: ſed potius eccleſiam tanquam transfugæ deſernere: tanquam athei & impuri vt docet *S. Ignatius*, ſunt aduerſati Epiſcopis in ea ac vniuerſo clero. Non ergo coluit tunc Eccleſia dogma aliquod refractarium, *Manichæum*, *Ætium*, *Ioannem Huſſum VViclefum*, *VValdenem* ac reliquos hæreſiarchas proſcribendo, adeoque conſequenter Catholici Romani, qui vſque ad tempora *Lutheri* atque *Caluini* eiuſdem eccleſiæ dogmata ac ritus, renitentibus illis hæreticis, ſuſcepere, minime ſe præbuere refractarios, aut rebellantes. Dicent fortaſſis, fuiſſe quidem noſtros refractarios, non obedientes ſaltem *Luthero* ac *Caluino* ſuas blaſphemias loco ſanæ doctrinæ nouiſſime tanquam ex orco euulgantibus. Deus bone, quam immanis hæc dementia, quæ decernit, totam Eccleſiam iure quodam obligatam fuiſſe ad credendum, veras fuiſſe Scripturæ interpretationes recens allatas a *Luthero* ac *Caluino*, falſas interim eas, quas Eccleſia Græca, & Latina vnanimi conſenſu prius ediderant! Nullibi ergo in noſtris partibus dogmaticis comparet ſpecies aliqua hæreſeos, defectionis, aut rebellionis reſpectu Apoſtolorum, vel eorum Paſtorum, qui continuata ſerie ab ipſis vſque ad tempora *Lutheri* & *Caluini* docentes & ſacra miniſtrantes perdurarunt.

Hieron. lib. 2 cont. Iouinian. Theodor. lib. de hæret. fab. cap. 4 Epiphan. hær. 40. Auguſt. lib. de Spir. & lit.

Ignat. ep. ad Trall.

15 Cæterum vero pluribus nominibus inclareſcit, tam perſonarum munera, quam dogmatum rationes quod ad proteſtantes, eſſe plane vt ita loquar, deſertoria, adeoque in præſtantiſſimam in terris auctoritatem, ſua peruicacia nefario ritu coniurata. Imprimis ſacra officia ſibi vendicant, cum tamen ſint ordinatione diuina penitus deſtituti. ac quantum ad ſacerdotium, omnino euidens, illos carere huiuſmodi poteſtate. Etenim ſacrificium abnegantes, ad quod ſacerdotium intime & eſſentialiter refertur, vnde poterunt gloriari ſe eſſe ſacerdotes? Non enim ſacerdotes, quod ad populum ſcripturas interpretentur: hoc enim non ſatisfacit ad ſacerdotium. Aliud enim concionator, aliud ſacerdos: ſicut apud Hebræos aliud ſcriba, Phariſæus, aliud Sacerdos. At neque ſacerdotium arguet facultas apud eoſdem baptizandi, & cœnam porrigendi: nam laici legitime baptizant, ac ſimiles in memoriam Chriſti poterunt panem ſuum comedere, ſimul ac vinum ſorbillare, qui tamen eo non ſunt ſacerdotes. Neque ſacerdotes eo renunciantur, quo panem & vinum dent alijs, quæ ſymbola & imagines ſint ſacrificij peracti in cruce: cum ſacerdotis ſit, ſacrificare, & non ſolum ſpeciem ſeu picturam exponere ſacrificij; quod & vnuſquiſque popularium præſtare valeat: Cum id agant etiam circumforanei, ex ſuis ſcrinijs proferentes imagines Sacrificij obiti in cruce. Olim diaconi baptizabant & Euchariſtiam adminiſtrabant, qui tamen ſacerdotes inde non erant, ſed ſolum ſacerdotum quo ad ſacrificium miniſtri. Neque eſt Sacerdotis nude repræſentare aut depingere ſacrificium aliquod, ſed vt dixi, ſacrificare: alioquin qui ritu aliquo profert imaginem ſacrificij in cruce exhibiti, eodem Sacerdos habendus, quod omnino ridiculum. Vnde ex conſequenti, proteſtantes priuati ſacerdotio, inde depauperati, ordine pariter Epiſcopali deſtituuntur: Quandoquidem character Epiſcopalis vel nihil aliud ſit quam Sacerdotalis Character extenſior morali quadam ratione factus: vel ſi fuerit ab illo diſtinctus, nihilominus illum ita ſupponit iure diuino, vbi ſine illo imprimi nunquam poterit. Quanta ergo importunitas animos tenuit miniſtrorum proteſtantium, qui profeſſi ſe diuinitus inſtitutos ad corrigendam Eccleſiam, adeoque ad inſolentem doctrinam

in rebus fidei inuehendum in orbem terrarum, Sacerdotio, ordine Epiſcopali, demum omni prorſus ſacra initiatione interim denudati! auget ſane in hominibus temeritatis ac ſuperbiæ culpas, explorata in eiſdem impotentia, notaque ipſorum ineptitudo: Proinde proteſtantes nullum retinentes characterem magnorum charismatum, eo impudentiores comparuere, quo ſine illis, officia reformatorum ac Magiſtrorum in Eccleſia exercere præſumſerunt.

16 Quantũ vero ad iuriſdictionem Sacramenti, Cenſuræ, ac Verbi, nullum plane illius veſtigium retinent hi miniſtri apud proteſtantes. Enimuero Eccleſia Chriſti non commiſit poteſtatem *Luthero* ac *Caluino* abolendi quinque ex ſeptem ſacramentis, nunquam illis ſignificauit Sacramenta in vniuerſum nihil aliud eſſe quam ſymbola externa ad fidem prouocandam inſtituta: aut Euchariſtiam, meram eſſe figuram corporis & ſanguinis Chriſti: quandoquidem doctrina ac praxi ſua iſtis omnino contraria aſſertã oſtenderit, mandarit. Quod autem ad iuriſdictionem Cenſuræ, ne tenue quidem indicium ſe offert, ex quo coniecturam faceremus, Eccleſiam, eam *Luthero* ac *Caluino* tradidiſſe, quo tempore incipiebant illi contradicere, ac in eam criſtas ſuperbiæ ſuæ erigere. quaſi vero Eccleſia iſtis vnquam in manus dederit diſciplinæ ſuæ virgam, qua ipſa ab eis cæderetur ac puniretur? Vnde ergo eam habuere? Idem ſatis liquido conſtat de verbi iuriſdictione. Etenim verbi iuriſdictio, vti inſinuaui, deducta eſt ab ea viſibili in Eccleſia auctoritate, quæ paſtoribus ac concionatoribus attribuit facultatem in certam ſententiam prædicandi verbum Dei. At vero nunquam Eccleſia, quæ præſens erat temporibus *Lutheri* atque *Caluini*, eis largita eſt poteſtatem interpretandi ad populum Scripturas, quo ipſorum dogmata confirmarentur: quinimo potius eiuſmodi tunc ſenſibus reſtitit ac acerrime repugnauit, idque expreſſiſſime eadem in Concilio *Tridentino*, poſtea declarauit. Quocirca hoc modo repulſi, gloriati, ſe immediate a Deo, non ab Eccleſia, hanc triplicem iuriſdictionem accepiſſe, Eccleſiam eodem prorſus deſeruere, ſe hæreticos eſſe ipſimet pronuntiarunt: quandoquidem a principio hæreſeos, omnes plane hæretici cum faſtu venditarunt, ſe omiſſa, imo ſpreta Eccleſia viſibili, ipſis contemporanea, a Deo immediate iuriſdictionem mutuatos. Hinc oſtendit *S. Auguſtinus* caruiſſe hæreticos *Donatiſtas* auctoritate ad docendum, quandoquidem haud coniuncti Eccleſiæ per deriuationem ab ea iuriſdictionis: quod noui ac pauci extra ordinem poſiti, docere alios voluerunt. *Vos autem, & tam pauci, & tam turbulenti, & tam noui, nemini dubium eſt, quin nihil dignum auctoritate proferatis. Quamobrem ſcripturas iſtas ſi vos proferatis tam pauci & incogniti, non libet credere.* Recte ſane argumentatur in hanc ſententiam *Tertullianus*: affirmans Scripturas ad eos non pertinere, qui ſuorum dogmatum profeſſione exeunt ab Eccleſia: Proinde diſcuſſione Scripturarum non eſſe redarguendos, ſed auctoritate Eccleſiæ Catholicæ cõprimendos. quã ob rem quod Lutherani & Caluiniſtæ ſuis nouis dogmatibus exierint ab eccleſia, ideo nõ ſunt admittendi ad diſputationem de Scripturis, ſed auctoritate Eccleſiæ Catholicæ Corrigendi.

Beza lib. de re Sacram. 22.

Auguſt. lib. de Vtil. Cre. cap. 14.

17 Denique quod dogmata proteſtantum ſint prorſus refractoria, ſeditioſa, inordinata, poſteriora, manifeſtiſſimum. Hoc vero ita demonſtratur. Quo tempore *Lutherus* & *Caluinus* ſua placita orbi proponebant, audiebant, Eccleſiam illis præſentem, omnino contraria coluiſſe: ergo ſua concrepantes, in eam Eccleſiam dogmatice rebellabant. Antecedens probatione non indiget, cum nullum ſit ab hiſtorijs argumentum, quo oſtendatur, vllam prouinciam in orbe terrarum *Luthero* ac *Caluino* incipientibus ſui Euangelij præconium, vel etiam prius aliquo tempore, eorum dogmatibus imbutam, aut illorum profeſſione notam: imo non ſolum vbique Eccleſiæ, per omnes ætates deductæ, eorum dogmata ſunt auerſatæ, quinimo etiam ab ipſis laudatis hæreticis, quos tamen agnoſcunt ſuorum dogmatum inclytos propugnatores, impugnatæ: quandoquidem nullus eorum, vel aliquis mortalium, in omnia ſua dogmata, vti notauimus, vnquam conſenſerint: nedum catholici ſolum peruicacium ritu definientes, ſeſe illis oppoſuerunt. Inane plane, quod dicunt, aſſerentes, ad depellendum hanc notam contradictionis, ac rebellionis ab eorum dogmatibus, ſatis eſſe, quod contra Patriarchas, Prophetas, ac Apoſtolos minime ſuis dogmatibus depugnarint. Dicimus etenim, ideo ſua dogmata in Patriarchas, Prophetas, Apoſtolos quoque bellum gerere, ac falſam ſententiã ipſorum ſcriptis affingere, quod ita de illis iam pronuntiet Eccleſia præſens ſua praxi ac iudicio: quod ſic prius ſtatuerint Patrum dicta, ac decreta axiomata in Concilijs generalibus. Ecquis vnquam extitit hæreticorum, qui non affirmarit, ſe conſentanea Chriſtu & Apoſtolis credere & docere? In hoc *Arius*, in hoc *Neſtorius* gloriati. Denique nihil eſt, quod eos bene vel in ſpeciem defendat a crimine renitentię ac defectionis, poſtquam credendi regulam, ad exponendam Scripturam, etiam tranſcurſa vel improbata Eccleſiæ præſentis & primitiuæ auctoritate, ſpectabilẽ eſſe affirment in priuato vniuſcuiuſque ſpiritu: nã in hoc ſaxum ſuperbiæ ac rebellionis impegere omnes plane hæretici, priuatũ ſuum ſpiritum armantes in Eccleſiæ præſentis & primitiuæ imperium, ſimulque iſtius Spiritus veracitatem, Eccleſiæ certitudini ac infallibilitati præferentes. Hinc nuper Dordracenſes in Hollandia aperte exeruerunt frontem ſuperbiæ ac peruicaciæ in *Armenianos*, mandantes omnibus, quorum eſſet de ipſorum controuerſijs in Synodo inquirere, ex ſolis Scripturis diſſerere & arbitrari: ſcilicet ex ſcripturis *Dordracenſibus*, priuato vniuſcuiuſque ſpiritu ſeu muſto hollandico expoſitis, in ſententiam licet contrariã doctrinæ expreſſæ a Patribus Græcis, Latinis, aut cuiuis tradition fidelibus vnquam commendatæ. In hunc modum, prætextu verbi Dei, ad ingenium omnium hæreticorũ, honeſtare ſolent Proteſtantes ſuorũ dogmatũ rebelliones, ſuperbiam ſuam, ac in partes ſeditioſas conceſſiones.

Synod. dort.

Aliam

Aliam longe, ac prorſus aduerſam formam ſeu faciem Catholicorum dogmatum explicauit nobis *S. Auguſtinus: Hoc iuſſum diuinitus, hoc a beatis Maioribus traditum, hoc ad nos vſque ſeruatum.* *Tertullianus*, compellat *Marcionem*, *Si Chriſtianus es, crede quod traditum eſt.*

Aug. de vtil. cred. cap. 19 14. moral. Eccl. cap. 1.

18. Cæterum ſuæ defectioni ſeu potius Apoſtaſiæ, hoc excuſationis adhuc prætendunt dum dicunt, *Lutherum & Caluinum* defeciſſe quidem ad Eccleſia ipſis contemporanea, ſeu ſuppari, ſed non ab Eccceſia, in qua Chriſtus & Apoſtoli viguere, & conſequenter non defeciſſe a Scripturis. libenter, idque ſub titulo gloriæ, admittunt prioris generis defectum, adeoque illum profitentur. nam cum eis conſtiterit, in nulla orbu parte, multo minus in Eccleſia, viſibili miniſterio nota, repertam doctrinam *Caluini* ac *Lutheri*, proinde *Lutherus* ſuo ſæculo ſe affirmat primum præconem veritatis. Videte horum ingenia: vt ſe iam ſtare alijs probent, prius Eccleſiam Chriſti corruiſſe aſſerunt: vt ſe modo videntes commendent, eandem Eccleſiam cœcitate antea correptam pronunciant! Ecquis rebellium in ſuos Principes, precor, non cauſatur in ſui conſilij iuſtitiam, ſe quidem in Principem rebellare, ſed non in legem Dei, aut naturæ, Principem inſtituentem? Ego autem illos ſic ſtrictim redarguo. *Lutherus & Caluinus* repugnarunt Eccleſiæ ipſis præſenti: ergo re-repugnarunt Eccleſiæ in qua fuere Chriſtus & eius Apoſtoli, adeoque aduerſati vel ipſis Scripturis. Antecedens eſt ipſis in confeſſo, dicentibus tunc temporis Chriſti Eccleſiam defeciſſe a Chriſto, nec in ea repertos idoneos Paſtores qui iuriſdictionem Verbi, Sacramenti aut Cenſuræ committerent *Luthero & Caluino*. Verum ſufficiat iam *S. Auguſtinus*, qui hoc immane in ſanguinem & promiſſionem Chriſti ipſorum dictum refutet. Cum enim hoc idem olim gigantea ſuperbia Donatiſtarum efflaſſet, ſic illos *S. Auguſtinus* increpauit. *Hoc dicunt qui in illa non ſunt. O impudentem vocem! hanc vocem abominabilem & deteſtabilem, præſumptionis & falſitatis plenam, vanam, temerariam, erroneam, periculoſam, pernicioſam præuidit Spiritus Dei.* En quibus emblematibus exornat tantus doctor Proteſtantum *Lutheri & Caluini*, ab Eccceſia, ipſis præſenti, defectiones. Conſequentiam ſic confirmo. Eccleſia viſibilis, quæ coëxtitit *Luthero & Caluino* per orbem terræ diffuſa, catholica, fuit ſponſa Chriſti, fuit oraculum veritatis, fuit mater omnium, quam cuncti adirent, a qua, orta controuerſia, veræ doctrinæ lac & cibum acciperent: fuit corpus Chriſti myſticum, per paſtores Eccleſiæ vſque ad finem mundi ædificandum: ergo *Lutherus & Caluinus* ab hac Eccleſia recedentes, pariter receſſere a Chriſto, ab Apoſtolis & Scripturis. Antecedens liquet. Etenim Chriſtus Dominus dedit ſuæ Eccleſiæ aſſiſtentiam Spiritus ſancti perpetuam vſque ad conſummationem ſæculi. iuſſit omnibus audire & obedire ſuæ Eccleſiæ quouis tempore: in eadem poſuit Paſtores & Doctores vſque ad conſummationem mundi. Si ergo *Lutherus & Caluinus* reſtitere huic Eccleſiæ, Chriſto, Apoſtolis & Scripturis conſequenter reſtitere. Si ab hac Eccleſia non accepere iuriſdictionem verbi, Sacramenti, & Cēſuræ, non a Chriſto ſed ab Antichriſto accepere. Eccleſiæ autē aduerſari idē eſt ac aduerſari eiuſdē Traditioni. hæc autē duplex: nēpe dogmatica & practica. Dogmatica, Canonē Scripturæ cōſignat, verbū Dei interpretatur, cōtrouerſias fidei definit. Practica, cæremonias religionis ordinat, mores vitæ tam Clericis quam Laicis præſcribit. quæ quidem binæ ſpecies Traditionis optime inter ſe conſpirant: non enim Eccleſia ſua praxi illi contradicit, quod dogmate conſtituit vel contra. proinde non ſolum ex Traditione dogmatica nouimus errare *Lutherum & Caluinum* Scripturas acceptantes aut exponentes, ſed inſuper idem nouimus ex Traditione practica.

Luth. ep. ad Arg. Scluſſe. l. 1. Theol. Calu.

Auguſtin. in Pſalm. 101 part. 2.

Cant. 4. Math. 5. ep. 4

19. Hinc manifeſtum, *Lutherum & Caluinum* omni iuriſdictione ex miſſione & vocatione legitimis deſtitutos, in orbem furioſe & hæretice proſiliiſſe; & vt reformarent Eccleſiam, ſe prius extra Eccleſiam collocaſſe: ſicut faciunt in ciuilibus rebelles, reipublicæ partibus ſe ſubducentes, quando prætendunt, ſe velle eam ad veram formam regiminis reuocare. Eodem cōſtat *Lutherum & Caluinum* ſequutos, nulla pollere iuriſdictione Eccleſiaſtica; ſiue cauſentur ſe ab illis mutuatos hanc iuriſdictionem, ſiue a Deo immediate, ſiue a populo. Proinde illis dicimus, quod exponentes Scripturas, non ſint ab vllis adeundi aut audiendi; quia cum ſint extra Eccleſiam & iuriſdictione careant, ad illos Scripturæ non pertinent: quod in vniuerſum de omnibus hæreticis pronunciauit *Tertullianus*. Damnationi idcirco æternæ obnoxium, communicare cum ipſis in verbo Dei & in ritibus religionis, quandoquidem ſint extra Eccleſiam & funeſti eius hoſtes. Imo ipſa alioquin bona Pſalmorum diuinorum, orationum, lectionum, Euangeliorum, quæ a noſtra Eccleſia ad ſe deriuarunt, abominanda apud eos ſunt, & nefaria, de quibus hæc *S. Hieronymus*: *Iudæorum quoque oratio & pſalmi, quos in Synagogis canunt; & hæreticorum compoſita laudatio, tumultus eſt Domino, & vt ita dicam, grunnitus ſuis & clamor aſinorum.* horum ratio, quod hæc agantur extra Eccleſiam Chriſti, & ex ſpiritu Diabolico, qui ſpiritum Dei in multis imitatur: quod hæc agantur a ſpiritu hæretico in Proteſtantibus, eoque magis nefario & deteſtabili quam ſit ſpiritus paganiſmi, teſte *S. Auguſtino*. *Deteſtabilior eſt Domeſticus hoſtis quam extraneus; & grauius ſcelus aduerſus Chriſtum, cum abutuntur Chriſti nomine.*

Tertull. de præſ. cap. 20 &. ſequent.

Hier. in 5. c. Amos.

Aug. li. 1 de fid. cap. 7.

20. Iſtis adiungi debet qualitas defectionis proteſtanticæ ab Eccleſia: cuius ſtatus non tam hæreticus quam apoſtaticus. quid enim in Chriſto, in Sacramentis, in Eccleſia, in Hominis natura, in Dei bonitate, in cœleſti gloria, diuinitus nobis reuelatum, quod proteſtantes non impugnarunt? Sapienter idcirco iudicauit noſter *Briſtolius*, hanc defectionem proteſtanticam, proximam eſſe defectioni illius magni Rebellis & deſertoris *Antichriſti*: ac vix cogitari poſſe futuram aliam hæreſim, quæ Antichriſti rebellionem in Deum & Eccleſiam vlterius præludat.

Briſt. Anti. Tom. 2. mo. 22.

21. Iam vero has contrarias ſpecies dogmatum ad leges vitæ ciuilis expendentes, inuenie-

mus, dogmata ſuſcepta a Catholicis illi plurimum fauere & opportune in omnibus ſuccurrere, Proteſtantium autem dogmata, eidem infeſtiſſimo impetu repugnare. Catholici itaque dum Deo reuelanti fidei myſteria credunt, non ſolum ipſi deo obediunt, verum inſuper hominibus: ſcilicet Eccleſiæ paſtoribus morem gerunt, vt docet Apoſtolus, ac ſuadet: *Obedite præpoſitis veſtris, ac ſubiacete eis.* non enim dilucide & explicate videmus nos modo Dei veritatem primam myſteria fidei aliquibus pandentem, ſed eam obſcure & ænigmatice dumtaxat intuemur id præſtantem: dum ſcilicet Eccleſia nobis dicit, hæc vel alia myſteria primam Dei veritatem Patriarchis quondam, Prophetis, Chriſto, ac Apoſtolis reuelaſſe, eique ita dictanti fidem omnino adhibemus. & ob hanc ipſam cauſam affirmat idem Apoſtolus, fidem ex auditu: ſcilicet ex auditu delato in vocem prædicantis, aut in infallibilem Eccleſiæ docentis auctoritatem: quod etiam verum eſſet, tametſi nullum omnino verbum Chriſti ſcriptum extitiſſet: etenim dum hoc diceret Apoſtolus, verbũ ſcriptum noui Teſtamenti haud integre & perfecte extabat. hinc Eccleſiæ paſtoribus, tanquã legitimo magiſtratui in rebus fidei obtemperãtes, inde ingenia in nobis ipſis ſubigimus, idoneaque reddimus ad obſequendum etiam principibus, ac quibuſuis ſuperioribus. Etenim diuina illa obedientia recte nos iam parauit ad ciuilem modeſtiam. Inſtruit enim ac promptos reddit ad perficiendum imperantium mandata in rebus terrenis, poſt quam in diuinis a nobis poſtulari diuinitus hanc animi ſubmiſſionem tecte nouerimus. Appoſite intulit *Tertullianus*, ex eo reddi Chriſtianos optime comparatos ad belligerandum, vitamque exponendam pro patriæ incolumitate, quod in cauſa fidei tam alacriter martyrium ſuſtineant. Simili ratione ex eo conſtat luculenter apud nos indicium animi mitis ac obedientis erga ciuiles principes, quod tam impigre Eccleſiæ iuſſa exequimur, myſterijs diuinis ex mandato eccleſiæ, fide obſequenter inhærentes.

Ephes. 4. & 5.

Rom. 10.

Tertull. In Apoll. cap. 4.

22 Contra vero, cum ſemel proteſtantes dei Eccleſiam ſuæ priuatæ electioni poſtpoſuerint, Patres omnes in ea, vt pote erroribus vitiatos, paſſim tanquam eorum iudices, ſpreuerint, eorumque vnanimes ſententias veluti maculas, ſordes ac febres traduxerint: Cum generalium Conciliorum ſancita, ad iudicia ſua particularia, Cenſorum inſtar, examinanda, reuocare auſi fuerint, tunc in eccleſia ſua inter ipſa diuina ſuperbire ac ferocire mirum in modum diſcunt, tunc omnem verticem etiam ciuilis auctoritatis ſuis ipſorum voluntatibus dimittere, & ad contemptum vſque proijcere apud ſea ſcroſancte deſtinabunt. Enimuero quod in ſacris egere ſemel ac percepere: quod in templis imbibere, id poſtea in ciuiles mores ipſorum vberrime vti a fonte redundabit. Vt huius ſpiritus ſpecimen aliquod demus, lubet inter alia referre verba cuiuſdam miniſtri Anglicani, ſuperbæ ac barbaricæ impietatis pleniſſima. Cum itaque orthodoxus ac ſumme doctus Cardinalis *Bellarminus* patres tam græcæ quam latinæ eccleſiæ glomeratim citaſſet ad probandum ex textu *S. Ioannis*, futurum Antichriſtum peculiarem quẽdam hominem, & non multorum Pontificum Romanorum ſenem, in hæc verba ille miniſter reſcripſit: *Tu nomina quidem opponis quorundam, qui de Antichriſto illum exponunt: ſed non mouemur nuda nominum auctoritate ſine momento rationis.* ſubiungit: *Multa videmus apud Patres, quæ ſuperſtitioni aditum aperiunt, & patrocinari videntur erroribus illis, quibus Antichriſtus orbem terrarum ſibi ſubiactum, ac captiuum tenere debuit.* Verumtamen, interdum ſolent Proteſtantes in nos citare Patres, vt popularibus videantur docti, eorumque auctoritate ſuffulti. Cæterum id faciunt aut verborum ſenſus corrumpendo, aut eos adulterando. In quo præludunt qualitatem ingenij in ipſis ad falſandum etiam Principum Reſcripta, omniaque monumenta ciuilis actionis vitiandum. Si in ſacro Textu, ſi in Patrum ſententijs hoc auſi fuerint præſtare, quid eos remorabitur quo minus idem peragant etiam in Teſtamentis & ſtipulationibus authenticis, in legibus patriæ, ac ſimilibus fori Chirographis? Ad morem proteſtantum olim in catholicos allegabant Patrum dicta etiam *Pelagiani*, eoſque doloſe laudibus efferebant, vt pote *Ambroſium, Iulianum, & Chryſoſtomum*, vt ſcribit, *Auguſtinus*. *Sæpe hæretici*, ait *S. Gregorius*, *eoſdem nobiſcum Patres, quos veneramur laudant, ſed intellectu deprauato ipſis laudibus impugnant.* Cæterum tam Eccleſiæ Latinæ quam Græcæ Patres, illi miniſtello Anglico nihil præter nuda nomina, præter ratione caſſum ſtrepitum, præter vile Antichriſti ſatellitium! Ille vero omnium comparatione non nudum nomen, ſed rationis Cyclopicum domicilium, haud inanis fragor, ſed diro fulmine inſtructum armarium: Non Antichriſti mancipium, ſed Chriſti diſcipulus. At quis illi ſoli & vernæ fidem adbibebit de ſe ſolo hæc buccinanti, homulo dico indocte furenti, ſpumoſo rictu definienti, & a miniſtri ſpeciæ in laruam tandem miſere abeunti? Enimuero ruſtica & rabida hæc progenies, in Principum iuſſa, in legum publicas interpretationes non erunt modeſti, qui in eccleſiæ auctoritatem, qui in Patrum monumenta hoc ritu barbarico & impio contumelioſi. Num qui ita elate & ſuperbe ſapere volunt in diuinis, ſubinde moderate vel obedienter ſe gerent in ciuilibus? certe hi, in quibus ſpiritus, nomine tenus ſacer, criſtas in paſtores eccleſiæ ſemel faſtu horrendo erexit, nunquam eo loco principes habebunt, vel eorum leges, quo oportet ciues bonos ac morigeros. Obſeruauit itaque *Eraſmus* ſuo tempore, quando Proteſtantium primæua eccleſia in Germania ſpectabatur, ſolitos illos templis ſuis exeuntes, poſteaquam in eis, concionibus plane bacchicis interfuerant, ac inde animi incaluerant, vultu, oculis, ac toto corporis motu, furorem quendam referre, ac ſpirare audaciam ad quiduis agendum, immanem plane ac incredibilem. Cum etenim ſatis euidẽter probatum, Lutheranos, ac Caluiniſtas eſſe hæreticos, tum eodem liquet hoc ipſo nomine idoneos illos non eſſe ciues, ſub vllo principe, ſiue promiſcue cum catholicis, ſiue ſeorſim in ſuis proprijs locis verſati

Bellar. lib de Antichr.

Abbat. In Reſp. ad 3. Rat. Bellarm.

Auguſt. lib. 1. cont. Iul. cap. 2.

Eraſm. Epiſt. ad VVarner.

verſati fuerint. Si enim Diſcoli in ſcholis, in militia inobedientes, in familia inquieti, ab ingenio apti nũ ſint ad ineundam vitam ciuilem, quibus ex eo ingeniũ in ciuitatibus motus excitare, quemadmodum in ſcholis, in caſtris, in priuatis ædibus id præſtitere: haud minus ſane hæretici, qui Eccleſiæ hoſtes ſe exhibuere, pacifice agent in ciuitatibus: quinimo meditabuntur perpetuo conſilia ac delectus nouos, vetera contemnent, magiſtratum parum habebunt, poſtquam nefarius dæmon illis ſpiritus afflauit ad Dei Eccleſiam impugnandum. Nulla enim in terris maieſtas tam Auguſtam ſui ſpeciem hominum oculis inijcit, ac ea, quæ eſt Eccleſiæ, vt pote ſponſæ Chriſti, Tabernaculi Dei, oraculi Spiritus ſancti: quocirca ſi hæretici nouitatis & libertatis auidi, hanc Eccleſiam parum fecerint, dubio procul, dignatem regiam, vtpote humanam creaturam, promptius deſpectui habebunt. Olim æſtimatum a *Traiano*, illos ſubditos, non fore in Imperatores obſequentes, qui Deorum numina neglexerant: pari modo qui in Eccleſiam Dei, filij ipſius cruore nobilitatam, contumelioſi exiſtunt, ijdem ſuos ciuiles Principes nullo plane in loco habebunt, quamprimum priuatis ſtudijs, quod ad ciuilia, exarſerint. hic in ſuo ſacrario diſcunt Proteſtantes, Reges & Monarchas, leges & conſuetudines vili pendere.

1. Pet. 2.

Traian. epi. ad Senat.

23. Deinde ſpectandus ille modus, quo ſolent hæretici ab ingenio noua moliri, & refractariè agere, ac inde apparebit, quantum tranquillitati rerum & actionum moderationi in republica aduerſentur. In vniuerſum Proteſtantes, ſeu recedentes ab obedientia erga Eccleſiam, quod de ſpiritu quodam ſuo ſtatuiſſe glorientur, quodque proinde eorundem cauſa deſtituatur argumentis credibilitatis, quibus cum ſenſu manſuetudinis alios inducerent in ſuam ſectam, irati & rabidi plane inde euadunt orthodoxorum impugnatores: ac inter alia, ſi ipſorum Rex fuerit Catholicus, in eius odium ſi non effectu, ſaltem cordis affectu, erunt ſemper vehementiſſimi: quæ ſane eorum vehementia nequit conſiſtere cum ſtabili ac florenti ſtatu reipublicæ Catholicæ, aut ipſius Principis Catholici incolumitate. porro ſimpliciter & abſolute e nullius Principis re fuerit, Proteſtantum fidem profiteri, ſi modo pariter veræ politiæ velit ſecum rationem habere. Cum enim proteſtantiſmus ſit diſceſſus quidam ab vniuerſali Eccleſia, fieri non poteſt, vti particularem aliquam illius ſectam profeſſi, exæquent numerum aut dignitates Catholicorum in prouincijs ac Regnis externis agentium. ex quo neceſſario ſequitur, fore Principem, qui publice ſequitur partes proteſtantum, exponendum odijs non ſolum ſequentium alias ſectas, ſed & eorum, qui illuſtri nomine in ſerie Chriſtianorum cenſentur, nempe Catholicorum. quo pacto Ditiones proteſtantum cum ſuis Principibus, carebunt illo honore & amore ab externis nationibus, quos iure optimo expeterent, vtpote ad res ſuas ciuiles plurimum conducentes. Hoc verum eſſe nimis luculento exitu probauit noſtra Anglia, proteſtantum dogmatibus miſere violata ac deformata. ac inter reliqua commercia ciuilia, quæ in diuerſis Regnis mutuo optanda, contractus eſt connubialis; præſertim quod per Dei fauorem, Principes Catholici cũ ſanguinis nobilitate, tum diuitiarum copijs etiamnum floreãt ac alijs præſtent. Illa etenim merito ipſis odioſa nota Proteſtantiſmi, eos auerſos faciet a cunnubijs admittendis cum illis Principibus, qui Proteſtantiſmo corrumpuntur.

24. Atque hæc dicta ſint de vniuerſa natura Proteſtantiſmi: ſupereſt vero particularia modo tractemus. Quod autem ſuperius Media ad conſequendum finem politicum ac ſactum, primum Intellectualia, deinde moralia recenſuimus, conſequens, conferamus Catholicorum dogmata cum eis, quæ ſunt Proteſtantum: ac primo loco de intellectualibus, ſubinde de moralibus in huius rei ſententiam diſputemus.

CAPVT. II.

Fidei diuinæ vim, quam veluti fundamentum tam ciuilis quam ſacræ vitæ agnoſcunt ac ſtabiliunt Catholici, proteſtantes ſub fuco eam adſtruendi, efferendique, eneruant plane ac conuellunt.

SVperius probauimus, tam ciuilis quam ſacræ vitæ ſundamenta, optima ratione collocaſſe diuinã erga nos prouidentiam, in fide diuinitus animis illapſa: qua admittentes Eccleſiæ auctoritatem, cum inde erigimur in Deum, nec amplius humi repimus, vt loquitur *S. Auguſtinus*, tum etiam cum alijs pie ac pacate vitam inſtituimus. At non quamlibet fidem nobis perſuaſit Deus, ſed ſanctiſſimam, vtpote excellentiſſimarum virtutum ſeminibus fœtam ac veluti matrem talibus bonis grauidam: *Quæ, vt ait Cyrillus, ſit mater & radix, natura ſua producens vitam æternam*: quod etiam *S. Thomas* egregie elucidat. virtute itaque continet in ſe fides, vt docet *Cyrillus*, omnes res ſperandas, ac earum eſt quædam in nobis incboatio: ac inter reliqua, virtutes in ſe cohibet, quæ vitæ noſtræ ſanctimoniam omnino abſoluunt, & ad vltimum finem tanquam media conducunt: *Reportantes, ſit S. Apoſtolus Petrus, finem fidei veſtræ, ſalutem animarum.* præcipue autem hæc ipſa fides, charitatis erga Deum & hominem ingens incitamentum in ſe complectitur, inſtar radij ſolaris non modo illuminans mentem, ſed etiam accendens affectum, vt egregie pariter docet *S. Thomas*. Vnde hæretici, vt ſcribit *S. Hieronymus* fidem hanc ſanctam deſerentes, eodem deſperantes ſalutem ex virtute, gulæ ſe tradunt & delicijs, veſcuntur carnibus, frequentes adeunt balnea, muſco fragrant, vnguentis variis delibuti, quærunt corporum pulchritudines.

Aug. de vtil. cred. cap. 6.

Cyrill. l. 2. in Ioan cap. 16.

S. Thom. 2. 2. q. 4. art. 1. in corp.

1. Pet. 1.

Rom. 3. Gal. 5.

Hier. l. 4. in hier. cap. 23

2. Hanc ob cauſam catholici exactiſſima fidei formam genuinam vitæ inſtituto colunt, & eam accuratiſſime ſuis ſcriptis elucidant. atque quantum ad eius cauſam effectiuam, eam dicimus eſſe actum intellectus Angelici, vel humani:

mani: eſt enim fides genus quoddam cognitionis ſeu ſapientiæ, quæ certe munera ſunt intellectus. quod etiam inſinuare videtur Apoſtolus, fidem appellans *Argumentum*: ſolius enim intellectus argumentari, ſeu aſſentiri veritati cognoſcibili, quod fides præſtat, primæ veritati, & ab ea reuelatis, aſſentiendo. non tamẽ ad exprimendum hunc fidei actum qui idoneus ſit ad ſalutem, ſufficit nuda vis intellectus, etiam ſuppoſita externa reuelatione myſteriorum per Catechiſmum, ſeu promulgationem Euãgelij peracta: quod *Pelagius* impie contendebat; ſed requiritur inſuper ad hoc, lumen internum, a Deo intellectui infuſum: ſiue id fuerit lumen habituale, ſeu alia actualis diuina colluſtratio, vt contra ipſum pleniſſime docuit *S. Auguſtinus*. Ad cuius fidei effectiuum principiũ reuocatur etiam actus voluntatis, quo quis imprimis libere vult animum applicare ad percipiendum rationes credibilitatis ipſius fidei, ac deinde myſterijs ipſis credre voluntarie: quod oſtendunt *S. Auguſtinus* & *S. Thomas*. nõ enim aliter credunt homines, quam volentes credere: dum vt ſtatuit Concilium Tridentinum, *Libere mouentur in Deum, credentes vera eſſe, quæ diuinitus reuelata & promiſſa ſunt.*

Hebr. 11. S. Thom. 2. 2. q. 10. a. 1.
August. l. de grat. Christ. cap. 2. & 4.
Aug. tract. 20.
Conc. Trid. Seſ. 6. cap. 6

3 Cauſa materialis fidei, ſeu actus fidei in nobis, ſi ſumatur obiectiue, non ſubiectiuè, eſt illud ipſum, quod in fidem admittitur, ſcilicet quid in ſe veriſſimum, nihilominus credenti obſcurum & non apparens, vt docet Apoſtolus: ſiue hoc contingat ex vniuerſali natura obiecti fidei, quod reſpectu cuiuſcunque medij debeat eſſe credentibus ineuidens & ænigmaticum, ſiue ex peculiari qualitate medij ad credendum. huius quidem vi effici in nobis aſſenſum certiſſimum, licet ineuidentem, ſatis ex Principijs Theologiæ manifeſtum. Etenim in medio, cui innititur actus credendi, duo diſtinguẽda. primum, Dei ipſius veritas, alterum eiuſdem veritatis quaſi ad homines adloquutio, vel reuelatio. Medium autem hoc cum non appareat intime inſitum articulo credendo, aut cum eo euidenter connexum, ſed omnino ei extrinſecum, ideo non parit in nobis euidentem notitiam rei creditæ. Huius autem primæ veritatis nullus alius in nobis viſus niſi obſcurus: euidenter enim & manifeſte non percipimus primas reuelationes myſteriorum, quæ exhibitæ fuere Patriachis, Prophetis, Chriſto Domino, aut Apoſtolis, ſed obſcure tantum. Ex quibus efficitur, vt aſſenſus fidei in nobis verſetur circa obiectũ non viſum, & non apparens vt docuit Apoſtolus. Quocirca quod huiuſmodi obiecti materialis prima illa reuelatio non ſit a nobis intuitiue perſpecta, ideo poſtulatur ab Eccleſia vel aliquo legitimo catechiſta, articuli credendi fidelis propoſitio, qua innoteſcat, eiuſmodi articulum fuiſſe a Deo per quoſdam hominum Eccleſiæ ſuæ reuelatum. *Quomodo credent*, inquit Apoſtolus, *niſi audiant?* Conſequenter tanta debet eſſe huiuſmodi proponentis auctoritas, quãta ſufficiat ad reddendum articulum, vel quo ad humanam prudentiam, credibilem. Nemo enim obligatur ad aliquid credendum, quaſi a Deo reuelatum, niſi prius viderit, ob quaſdam rationes prudenter ei credendum, idoneumque eſſe, quod a prudenti ac pio viro omnino credatur. quæ quidem credibilitas myſteriorum, conflatur ex quibuſdam præuijs rationibus, deſumptis aut a naturis articulorum, aut a grauitate auctoritatis illos proponentis: vt pote quod myſterium propoſitum, Dei prouidentiæ, hominiſque conditione conſideratis, ſit valde rationi rectæ conſentaneum: quod ad virtutem ſingulare adiumentum: quod a multis eiſque grauibus creditum: quod miraculis confirmatum, quod ab antiquis ſæculis in fidem admiſſum, diuerſis licet erroribus & perſequutionibus impetitum. Quæ argumenta credibilitatis optime diſcuſſere *S. Auguſtinus* & *S. Thomas*. *Ratio*, inquit *S. Auguſtinus*, auctoritatem *non deſerit, cum conſideratur, cur ſit credendum*: Scilicet ratio humana non aduerſatur auctoritati diuinæ aut Eccleſiaſticæ; quaſi ratio de credibilitate iudicans, nequeat conſiſtere cum reuelatione diuina: quinimo cum percipiendo, tum inueſtigando argumenta credibilitatis, illi potius debite ſuffragatur; præſertim vero quando hæc ipſa humana ratio ſuperno etiam lumine, adiuuatur.

Heb. 11.
Hib. 11.
Cath. Rom. 1. part. ca. 1
Aug. de ſp. & lit. c. 34 l. 1. ad ſimp q. 2. li. 2 de peccator. pſal. 63. ep. 1
Auguſt. lib. de ciu. lib de vtil. cred. S. Thomas cont. gent.

4. Cauſa autem formalis fidei eſt actus ipſemet, quo quis diuina myſteria ſaltem in ſpeculo & in ænigmate a longe in hac vita contẽplatur. Quod vero ex parte obiecti ſe tenens, eſt formale, id prima Dei veritas reuelans, cuius auctoritate & intuitu moti, non Eccleſiæ ſoli denuncianti fidei myſteria, tandẽ credimus, ſed præcipue in ſingulis Deo ea reuelanti. Cum enim fides virtus ſit Theologica, tum facit, vt anima humana ſuo opere quam proxime inſurgat in Deum: quippe virtutis intellectualis ſupremam regulam, communis rationis naturalis vim aut directionem obiectiuam excedẽtem. id autem præſtat noſtra fides, dum hominis animam eleuat, & eo primam Dei veritatẽ, quæ in ipſo Deo conſpicua & illuſtris, attingit. Tametſi autem ad hanc veritatem non perſuaderet in nobis animus, niſi Eccleſia proponeret quod credendum, ſcilicet quod a deo reuelatum, nihilominus ei credentes, Deo, eius nempe veritati, fidem adhibemus. quemadmodum credit quis futuram ecclipſim propter auctoritatem Aſtrologi eam pronuntiantis, licet id non crederet, niſi a viro probo audiuiſſet ſic ab Aſtrologo prædictum, quandoquidem immediate haud perceperit, ipſum Aſtrologum Ecclipſim illam certis verbis aut indicijs præſignantem; pari modo, quod nos haud interfuimus reuelationibus diuinis, factis, Patriarchis, Prophetis & Apoſtolis, idcirco in opere noſtræ fidei interuenit vox eccleſiæ, nobis denuntiantis huiuſmodi illis quondam diuinitus exhibitas myſteriorum reuelationes. Neque ad eas cognoſcẽdas reuelatio interna, præſtita per infuſionem habitus fidei, erit ex ſe ſufficiens: eſt enim hæc reuelatio effectiua ſolum; neque in actum exiret, ſi non adeſſet fidelis aliquis myſteriorum prædicator, qui eiuſmodi habituali illuminationi obiectum debitum & idoneum nobis, auditum feriendo, obijceret: Ne cum Anabaptiſtis phanaticis, omnia interno lumini,

1. Cor. 13.

mini, omiſſis externis documentis, & auditu ipſo, contra Apoſtolum, attribuamus.

5. Fidem hiſce partibus conſtantem omni contentione ſtabiliunt Catholici. Imprimis eam neceſſariam dicunt, neceſſitate etiam medij, iuſtificationi: ſine qua nullus mortalium ſaluari poterit. Sine fide, ait Apoſtolus, *Impoſſibile eſt deo placere*. Adeoque volunt, hanc fidem vi ſui obiecti materialis eſſe fidem in Chriſtum implicitam vel explicitam. Statuunt porro, fidem hanc integram eſſe debere: hoc eſt cum nullis erroribus, fidei & diuinis reuelationibus, ſpontaneo & confirmato animi conſilio interueniente, coniunctã. Demum quo *vnitatis ſecuritas*; vt loquitur *S. Auguſtinus*, inter fideles melius conſeruetur, illud ingenium vera fides in homine poſtulat ex ſententia eorundem, quod paratum in myſterijs Dei credendis, paſtoribus etiam eccleſiæ obedire, ac illis ſubiacere, vt omnes in hoc negotio monet Apoſtolus.

Heb. 11.
Auguſt. lib. 3. cont. par. cap. 5.
Heb. 13.
Ephes. 5.

6 Huic tam inſigni motui animi noſtri in Deum, tamque ciuilibus etiam conſilijs vtili, varijs modis ſe opponunt Proteſtantes, vnde eum in nobis penitus comprimant: idque perniciosius eo machinantur, quo verbis, fictaque ſpecie, illam adſtruere potius ac confirmare magnis vocibus profitentur. Enimuero omni in vniuerſum hæreſi inſitum, ipſam fidem, primo, fundamento illius exciſo, deinde per partes totam demum expugnare; homineſque tandem eo infidelitatis reducere, a qua illos Chriſtus Dominus ſuo Euangelio ſaluberrime auocauit. *Fidem*, inquit *S. Hilarius* loquens de hæreticis, *ſine fide prætendunt. In parte litigant, vt totum perdant*.

Hilar lib. ad Auguſt.

Prud. Apoth

Arctam ſalutis vix viam diſcernere eſt,
Inter reflexas ſemitas,
Tam multa ſurgunt perfidorum compita
Tortu polita crinibus
Obliqua quæ ſe conferunt diuortia,
Hinc inde textis orbibus.

Verum dixit *Tertullianus*, pronuntiando *Ad languorem & interitum* fidei, hæreſes omnes conducere. Conferamus itaque primo loco Miniſtros cum Patribus in aliquo concilio generali, deinde populum cum Miniſtris. Miniſtri vt ipſi fatentur nõ tenentur abſolute credere illorum patrum definitioni: quippe quos ducunt errori obnoxios, ergo ſibi relicti recta tendunt ad atheiſmum. Deinde populus neque obligatur ſimpliciter fidem adhibere Miniſtris: proinde ſibi pariter relicti, cum ob inſcitiam excutere non poſſunt Biblia, adeoque nec ea legere, proni vergunt in atheiſmum.

Tertull. lib. 1. præſcrip. cap 1.

7 Contendunt itaque proteſtantes, vt eorum artem deſtructoriam ſeu deſolatoriam, in fidei perniciem inſtructam, hic excutiam, fidei munus, ſeu actum, non eſſe vitalem aliquam in homine operationẽ, qua quis credendo, Dei gratiæ cooperetur, ſed dumtaxat impreſſionem forinſecam, ei incuſſam, anima ſeſe interim loco ſubiecti gerente mere paſſiue. Quod ſi verum fuerit, quis fidei amabilis color modo, vtpote virtutis alicuius, ſupererit, quis ad eius conatum pluribus incitandus: imo quis iam credit, cũ homo in hoc opere Dei, nihil agat, aut quicquam moliatur? Enimuero ſi fides impreſſio extrinſeca tantum, & nõ actio ipſius fidelis, Dei gratiæ cooperantis, virtus non erit, adeoque neq; iam amplius fides ſupererit: quandoquidẽ fides ea in homine virtus, & laude digna, quę vitaliter, ſpõte ac libere, diuinis rebus aſſentiẽdo, credit & inhęret: neq; a ſolo deo prouenit, vt recte *Cicero* dixit.

Luther. Ser. in dom. 2. Quadrag. Caluin. 3. inſtitut. cap. 1. Origin. c. 3.
Cicero li. 3. de Natur. deor.

8 Porro quo fidei naturã adhuc magis perturbatã, incertæque faciei reddant, illam cũ ſpe ac fiducia omnino confundunt, ſtatuentes, fidem non eſſe tam actum humani intellectus, quã voluntatis. Si idem credere, ac fidere, iam fides in ſpei natura commigrauit, neque vllo proprio ſui vultu aut charactere elucet, vel nobis innoteſcit. Quidã Anglus inter reliquos in ipſius fidei notionem abſurde hoc pacto commẽtando, delinquere viſus, coactus ad id argumẽto catholico, quo demonſtrabatur, fidei actum non eſſe ex ſe ſolo ad iuſtificandũ ſatis comparatũ. Cum enim voluntas ſit ſedes ipſa peccati, vt argumẽtari ſolent catholici, tũ dolore prius ac reſipiſcentia ea mutanda, vt ſubinde iuſtitiæ donum in animã infundatur: quod nequaquã fit ſolitario officio ipſius fidei: reſpondebat ille, fidei actum eſſe pariter actum voluntatis pœnitentis, dolentis, amãtiſque Deum, ac proinde idoneũ, qui mutationẽ animi adducendo, eũ iuſtificet. Hoc confirmare videbatur *Nominalium* ſententia, qui opinantur, intellectum & voluntatem in homine re ipſa nõ diſtingui: ex quo conſequens dicit, neque operationes diſtingui, cũ actuũ diſtinctiones oriantur a diſtinctis qualitatibus ſuorum principiorum, a quibus manant. Certe abſurdiſſimum, definire in vniuerſũ, actus intellectus, vtpote ſcientiæ, ſapientiæ, prudentiæ, ac fidei, nõ diſcerni ab odio vel amore, quæ actus voluntatis, vt tota philoſophia, communis etiã in omnibus ſenſus clamant ac definiũt. Proinde *Nominales*, ipſis vel permiſſa illa ipſorum opinatione, renuebant tamen cõcedere, nullum eſſe diſcrimen inter *cognoſcere* & *amare* vel *odio habere*. Enimuero ſi hoc ſemel admiſſum fuerit, fides non ſolũ propria forma virtutis ſpoliabitur ab hæreſi proteſtantica, quinimo Apoſtolo ipſi eodem contradicetur, qui explicate affirmat, tria ſupereſſe, fidẽ, ſpem, & charitatem, eorumque maiorem eſſe charitatẽ: Quę vera haud eſſent, ſi fides amor eſſet, aut odiũ, vel motus aliquis ſui intrinſeca notione voluntatis: hoc pacto enim neq; tria reſtarent, neque eorũ aliquid altero maius: nihil enim, quantumuis replicatum, cum ſeipſo numerum realem cõponit, aut ſeipſo maius vnquam inuenietur.

Luther. l. de Liberi Chriſtian. ad
Gall. 5.
a

9 Quinimo contendunt etiam aliunde fidei ſubſtantiam ac definitionem plane violare, dum ſibi ſuæ fides euidentiam quandam promittunt, glorianturque, ſe euidenter vniuerſa myſteria eiuſdem fidei oculo intueri, ne dum obſcure tantum & in ænigmate illa percipere: quo tamen genere cognitionis animus Apoſtoli, cum alijs orthodoxis, contentus fuit. Et quidem omnes ferme hæretici, contra ipſam fidei definitionem, quæ circa non apparentia verſatur, huiuſmodi ſuperba euidentis cognitionis vendicatione inaniter apud ſe intumuere. Olim teſte *Sancto Irenæo* & *Clemente Alexandrino*, *Valentinianus* & *Baſilides* cum alijs, qui & infames

Cathari nempe *Puritani*, hanc euidentiam ſe cōſequutos faſtuoſiſſime mentiebantur. hinc *Simplicibus fidem tribuerunt, ſibi, qui natura ſaluifiunt, cognitionem.* Subinde *Manichæi*, *Sanct. Auguſtino* id referente, eodem nomine ſcientes ac videntes apparere voluere. Demum notat idem *Auguſtinus*, in hoc mali impingere omnes coniunctim hæreticos, eo quod Eccleſiæ auctoritatem parum æſtiment, eam quippe inuiſibilem, aut erroribus obnoxiam ſecum
Aug. ep. 56 reputantes. *Coguntur*, dicit, *aduerſari credentibus, & audent imperitos quaſi ratione traducere: ſed hoc facere coguntur, vt dixi, quia iacere ſe abiectiſsime ſentiunt, ſi eorum auctoritas cum auctoritate catholica conferatur. Conantur ergo auctoritatem ſtabiliſsimam, fundatiſsimam Eccleſia, rationis nomine & pollicitatione ſuperare. Omnium enim hæreticorum quaſi regularis eſt iſta temeritas.* Si hæretici auctoritatem profitentium ſuam ſectam contenderent cum auctoritate Eccleſiæ catholicæ, ſtatim viderent ſuam auctoritatem nullam eſſe, vt pote auctoritatem *Caluini* aut *Lutheri*, comparatam cum auctoritate Patrum Græcæ ac Latinæ eccleſiæ. Idcireo omni auctoritate deſerta, quæ certum organum fidei, & cognitionis obſcuræ, ſeu non euidentis, ad ſcientiæ euidentiam ſe recipiunt. Ob hanc ipſam cauſam dicunt proteſtantes, curam ſuæ ſalutis non directioni Eccleſiæ, ſed propriæ ipſorum exploratæ ſcientiæ deuinitus commiſſam. Idcirco reduxit *Caluinus* notitiam, quam ſui habent de Canone ſcripturæ, ad euidentem apertumque intuitum cuiuſdam maieſtatis in ipſo contextu. Similiter intelligentiam, qua conſtat, hunc eſſe ſenſum huius loci, ſeu hunc locum interpretationem continere alterius, hunc eſſe prædeſtinatum, huic remiſſa peccata, reuocauit idem ad viſum quendam euidentem ſpiritus in vnoquoque priuati, nulli alteri perſuaſibilem. Et quidem vt notauimus ex *S. Auguſtino*, ad hoc adigit proteſtantes error, quem animis tenent circa eccleſiæ vſum & neceſſitatem, quantum ad munera fidei exequenda. Nam ſuppoſito, quod eccleſiæ propoſitio non ſit ſtaturæ ac firmæ veritatis, aut eius faciem eſſe inuiſibilem, quæ illi contendunt, ſed aliunde ſine eius interuentu, dictamine priuati ſolius ſpiritus myſteria fidei cognoſci debere: quandoquidem abſque infallibili teſtimonio eiuſdem eccleſiæ, prima veritas reuelans apparere nequeat alicui, determinate applicata huic particulari myſterio, conſequens, illos credere non incitatione primæ veritatis, ſed alterius veritatis ſpecie permotos, quam euidenter in omnibus fidei myſterijs inſitam contemplari ſe adſtruunt: quod, ſine dubio, non eſt credere, ſed ad quemdam prætextum ſcire, haud erit obſcure myſteria fidei percipere, ſed aperte ac clare intellectum in illa defigere, perinde ac ſi in lucentem ſolem oculos intenderent. Atque hoc pacto nomine fidei, omnem vim fidei eludunt plane & a ſe abijciunt. Eccleſiæ enim infallibilis auctoritas neceſſarium eſt fidei diui-
Aug de vtil cred. cap. 11. næ inſtrumentum, vt definit *S. Auguſtinus*, *Fac nos, vt dixi*, inquit, *nunc primum quærere, cui nam religioni animas noſtras purgandas, inſtaurandaſque tradamus, Procul dubio ab Eccleſia catholica ſumendum exordium.* Hoc vero proteſtantes renuentes facere, videnteſque, Eccleſiam catholicam ſuis potius obſtare dogmatibus, fidem ſpernunt eodem quo eccleſiam relinquunt, delectumque proinde fidei loco faciunt ſcientiæ euidentis, explicatæ cognitionis: ac ſic non niſi priuati ſpiritus apertam ſententiam in omnibus proferunt.

10 Vt autem explicemus quænam ſit illa euidentia, quam in myſterijs fidei ſibi cum *Manichæis* vendicant *Proteſtantes*, vtile fuerit eam examinare, quam definiunt ſe retinere circa Canonem Bibliorum. Eſt itaque in Scripturis quadruplex veritas. Vna *verbalis*, vt pote qua conſtat, hæc ipſa verba, vel eis æquipollentia, deſcripta fuiſſe a primis auctoribus ſacræ Scripturæ. Secunda eſt veritas *Senſus literalis*, talibus verbis expreſſus: tertia veritas eſt *Inſpirationis Canonicæ*, qua agnita, animus credit, hunc ſenſum verborum fuiſſe auctoribus canonicis diuinitus inſpiratum. Poſtrema eſt *veritas Realitatis*: vi cuius creditur, ea omnia vera, quæ eiuſmodi contextu narrantur ac declarantur. Horum omnium ſe habere dicunt Proteſtantes euidentem notitiam, neque indigere ſe gloriantur infallibilis auctoritatis in eccleſia ſubſidio, ad eorum fidem capeſſendam. Cæterum hanc ipſorum in iſtis intelligentiam, non eſſe fidem, ſatis liquido ex multis euidens eſt. Principio fides, teſte Apoſtolo, Rom 10.
eſt rerum non apparentium: Hæc vero ipſorum cognitio, rerum maxime eſt eis apparentium. Deinde fides ex eodem Apoſtolo, oritur ex auditu, nempe ex auditu vocis profectæ ab excellenti & infallibili aliqua auctoritate docente. At eccleſiæ voce ſemel neglecta, quaſi non habenda in iſtis certiſſima fidei regula, vt contendunt Proteſtantes, eorum fides circa ſacras ſcripturas non erit ex auditu. Tandem ex effatis eorundem ſequeretur, vnumquemque idiotarum Proteſtantium, ſine magiſtro euidenter videre vniuerſum Bibliorum literalem ſenſum, vt pronuntient ſubinde ea diuinam, non humanam ſcripturam continere. Quorum omnium rationes abſurdiſſimæ, falſiſſimæque. Siquidem ſi alicui incognitus fuerit ſenſus literalis alicuius loci, is affirmare nequit vi propriæ intelligentiæ, illum locum inſpiratum a Deo, & eſſe Scripturam Canonicam: quandoquidem neſciat, quid demum illud ſit, quod Deo auctori adſcribat. Et cum euidens iſte eorum intuitus non propagetur a lumine ſcientiæ, ſed fidei ſolius, conſequens, omnes fideles æqualiter videre euidenter quæ Scriptura in biblijs Canonica, & quæ minime: quis locus ſincerus, & quis adulteratus. Conſtat itaque, quomodo Proteſtantes, in ipſo fonte myſteriorum Dei, Scilicet ſcriptura, totam fidei vim ſuo dogmate corrumpunt & exſcindunt.

11 Quod etiam humana mens innata ſibi ſuperbia obſtinate plerumque renuat rebus, eius captum excedentibus, aut ſenſibus externis aduerſantibus, aſſentiri, tum,

Pro-

Proteſtantes hanc ipſam ſuperbiam, quo minus in obſequium fidei, animi acies captiuetur, ad Deo rebellandum in plerîſque inſtigantur, genetis in ipſis ingenio nimium applaudentes. Hinc quod ſenſibus ad iudicium ferendum aduocatis, durum ac plane impoſſibile videatur, Chriſti totum ac naturale corpus ſub ſpeciebus modici panis contineri: Sanctos longo loci interuallu a terris diſſitos, noſtras preces audire poſſe: elementum aquæ, in Baptiſmo, ſignum crucis, & alia Sacramentalia, quicquam animabus prodeſſe, inde hæc omnia obſtinatiſſime inficiantur. Quo humanæ mentis rebellem vim, iuxta ac infirma ſenſuum iudicia, animant prorſus armantque in Dei & Eccleſiæ, etiam quo ad cuncta, auctoritates: eodemque diſponunt ſuos, vt tandem myſteria Sacroſanctæ Trinitatis, Incarnationis, Reſurrectionis a ſua credulitate penitus ablegent, & demum atheiſmi baratro mortalium intelligentiæ omnino committantur. Vt enim pueri petulantia, in quibuſdam, a magiſtris impune permiſſa, illum parat ad omne genus inobedientiæ, ità proteſtantes, quod ad certos fidei articulos, ſenſibus ſuis externis nimium imperij, eis laxantes frœna, dum concedunt, eo ipſo adornant ſe ad vniuerſæ demum infidelitatis cœcitatem & renitentiam admittendum.

12 Neque parum ad atheiſmum confert Proteſtantium negligentia, ſeu potius obſtinatus contemptus erga illam nobiliſſimam partem hiſtoriæ eccleſiaſticæ, quæ res geſtas Sanctorum memoriæ noſtræ commiſit. Hoc autem acriter vrgent, dum ritibus catholicis aduerſati, Sanctorum cultus reijciunt, neu quicquam penſi habent, celebritate honoraria eorum res geſtas recolere. Ignorant conſequenter quid animis mortalium inſignis virtutis impreſſerit Chriſtiana fides, & alios latere id volunt. Ex quo carent magno quodam robore Chriſtianæ credulitatis, & inde ex horum incuria, paulatim in atheiſmum relabuntur. Contra Catholici hæc trophæa, hæc momenta & munimenta, diligentiſſima religione recolligunt, & inde vel idiotæ percipiunt, quam admirabilis fuit Chriſtus in Sanctis ſuis, quamque libenter eius fides capeſſenda, quæ in tam nobilibus effectibus eluxit.

13 Cæterum fidei pariter exitioſum protſus, quod priuato ſpiritui, Scripturas interpretanti, attribuunt ſupremam cenſuram in controuerſijs ſingulis, ac momentis fidei proteſtantes. Enimuero quando vident homines, priuatos ſpiritus horum eſſe inter ſe pugnaces, aduerſarios, ac multiplices hæreſes, ſimulque contentiones varias, nulla certa auctoritate externa terminabiles, ex illis oriri paſſim, vehementer inde mouebuntur, vt ſuſpicientur, nihil eſſe veri in vniuerſo ambitu fidei Chriſtianæ, neque illis apparebit legitima cauſa, ob quam ſe ad hanc partem potius quam ad oppoſitam reciperent; & ſic nullam tandem ſequentur. Ob quam cauſam dicit *Tertullianus* diſputationes Orthodoxorum cum hæreticis ex meris Scripturis priuatim intellectis, Scrupulos & fatigationes parere. Hinc originem ducit præſens, quam intuemur, Proteſtantum gigantomachia, ac inter eos, omnes immanes furores, ſumma ſibi vtrimque pollicentes, ab eodem ſenſu dimanant.

Tertul. in Præſcrip.

Iam credunt vicisse Deos, medijſque reuinctum
Neptunum traxiſſe fretu. hic ſternere Martem
Cogitat, hic Phœbi laceros dimittere crines.
Hic ſibi promittit Venerem, ſperatque Dianæ
Coniugium, caſtamque cupit violare Mineruam.

Claudian. Gigant.

Sane vt in faſciculo virgarum, vinculum, formam & firmitudinem illius conſeruat, ita vnitas fidei, quæ ab Eccleſiæ vnitate deriuatur, vt docet *Sanctus Cyprianus*, eiuſdem robur munit ac defendit. Quocirca proteſtantes eo ipſo, quo hanc vnitatem, ortam ab vnius Eccleſiæ iudicio infallibili, quod ipſi ſpernunt, diſſoluunt, eodem eiuſdem fidei aſſerta omnia diſſipant infecta, viam parant innumeris litibus, quæ demum vniuerſam eius certitudinem in animis mortalium atheiſmo penitus profligabunt. At vero vnitatem hanc fidei, ex ſententia vnius eccleſiæ vbique terrarum diffuſæ, catholici ſtatuentes, eodem ſolidos reddunt credentes, & quodammodo immobiles ex certitudine, complexuque vnius veritatis. Quis enim alius exitus altercationum in rebus fidei, quarum nulla nota definitio, præter exitium ipſius fidei? Proteſtantes ergo Eccleſiæ repugnantes, ſimulque priuato ſpiritui ab eo diuulſo, imperium ad iudicandum deferentes, ſicut occaſiones inde præbent infinitarum controuerſiarum, nullius explorati tribunalis arbitratu terminandarum, ita ipſius fidei extinctionem, adeoque atheiſmum ipſum omnino ſub prætextu fidei reformatæ meditantur atque moliuntur. Doctiſſime itaque cum de fidei diuinæ ſubſtantia, animo primum admittenda, tum deinde eius vnitate conſeruanda, ſic pronuntiauit Catechiſmus Romanus: *Cum autem fides ex auditu concipiatur, perſpicuum eſt, quam neceſſaria fuerit ad æternam ſalutem conſequendam, Doctorum legitimi fidelis opera ac miniſterium.*

Cyprian. lib. de ſimpl. prælat.

Cathechiſ. Rom. 1. part. cap. 2.

14 Porro conſtat, fidei integritatem ad eiuſdem fidei robur ac neruos pertinere. Hanc autem, quaſi totius illius virtutis ſanitatem, conſtituimus in eo, quod omnis plane expers ſit erroris, reuelatis a Deo contrarij, qui obſtinato animi conſilio ab vllo credatur. Cum enim fides in vniuerſum ſit quædam obedientia erga Deum & eccleſiam, conſiſtere nequit cum illis erroribus qui vtriſque infeſti, oppoſitique. Enimuero vt in corpore humano, vnius membri morbus aut vulnus, in totius malum redundant, ita contra hunc articulum fidei hæreſis credita, vniuerſam credulitatem euertit. Tametſi enim aliqua fidei orthodoxæ obiecta, in ſe materialiter ſpectata, non ſint res adeo magni momenti; vtpote *Tobiam* habuiſſe canem: neque ſint ab omnibus explicite credenda, vt ſunt Articuli in ſymbolo Apoſtolico, nihilomi-

nus quatenus a Deo reuelata, & primæ veritati, tanquam illius verba, ſubiecta, ſunt reuera indiſcriminatim cum reliquis magni momenti, in ſe quippe continentia commune fundamentum fidei, nempe primæ veritatis reuelationem, quod alijs credendis vniuerſum ineſt & eadem ſuſtentat. Qui enim circa myſterium Trinitatis Sacroſanctæ, aut Incarnationis errans in fide, eorum veritates obſtinato errore inficiatur, fidem prius conceptam ideo amitti, quandoquidem auſus ſe primæ veritati ſcelerate opponere: idcirco quicumque obſtinato errore negat veritatem cuiuſcumque a Deo reuelati, fundamentum vniuerſæ fidei ſubruit, in animæ ſuæ damnabilem perniciem, fidem, iuſtitiamque eodem, naufragio excutit. Huic autem fidei integritati, impius error proteſtantum ſtatuit

1. Tim. 1.

detrahere. Cuius erroris non noui alium primum auctorem noſtris temporibus inter eos, quam in Gallia olim *Pleſſeium Morneium*, a quo Galli Hugonotti cum magno applauſu hoc exceperunt. Iam vero apud Anglos, veluti *Phryges*, ſemper ſero aliorum errores aſſequutos, eumdem vigere inſcite indocteque licet, intelligo. Cæterum fidei vires exſcindunt plane hinc proteſtantes, ſcilicet docentes, varias etiam hæreſes, quantumuis pertinaciter ab aliquo profeſſas, oppoſitas tametſi diuinitus reuelatis, impune nihilo obſtante illis permitti. hoc eſt conſiſtere eas poſſe cum vera fide, adeoque cum illa, quæ ad iuſtificandum idonea. Diſtinguunt itaque fidei obiecta in duo genera. Prima appellant *Fundamentalia*: vtpote, quod deus ſit, quod filius Dei incarnatus: ac ſimilia in ſymbolo Apoſtolorum expreſſa. Alia non *Fundamentalia* nominant: qualia reputant omnia ferme, in quibus nos ab ipſis diſſidemus, iuxta ac illa, in quibus Lutherani a Caluiniſtis diſſentiunt: proinde cum erroribus hæreſibuſque circa iſta copulant vtrimque veram fidem, eamque ad ſalutem ſufficientem. Ob hanc cauſam dicunt, apud catholicos ſemper extitiſſe ſuæ fidei homines, ac modo inter eoſdem reperiri, tametſi noſtram fidem interim exterius profiteantur; imo tametſi partes idololatriæ, Antichriſti, & ſuperſtitionis animi ſenſu pertinaciſſime ſequantur. Certe hæc exiſtimatio plurimum facit ad fidei detrimentum, eiuſque interitum clanculum machinatur. Nam ea ſemel aſſerta, arbitrabitur quis imprimis Arianiſmum, ſeu Neſtorianiſmum, fidei fundamentali haud aduerſari: cum non conſtet ex ſcripturis, hoc, quod ad fidem, eſſe fundamentale, aliud ἀδιάφορον aut indifferens. Deinde ſi cum hæreſi fides, iuſtitia ſeu ſanctitas, alicuius opinione cohærere poterunt, conſequenter ita ſentiens, parum curabit hæreſes euitare, frigide admodum veritatem vllibi inueſtigabit, cum ſine diſcrimine iam plurimis hæreſibus infectus, in ſtatu ſalutis nihilominus ſatis tuto collocetur. Quæ procul dubio, totius fidei vitam ac motum, nedum ſinceritatem illius, penitus expugnant.

Ant. de Dõ Rat. diſceſſ.

Teſte S. *Auguſtino*, Pelagiani dicebant, dogmata ſua ſi eſſent falſa, haud aliter tamen eſſe talia, quam *Ciuiliter*, non *Criminaliter*, ſeu fundamentaliter. Idem *Donatiſtæ* de ſuis placitis poſt

Aug. de pec. orig. cap. 23. lib. 2. cont. Creſ. cap. 4. Athan. orat.

Arianos, vt commemorat *S. Athanaſius*, affirmabant: quod etiam refert S. *Auguſtinus*. Hoc enim ſenſu imbutus aliquis, in materia fidei a veritate aberrans, nunquam putabit ſe ad ſenſum Proteſtantum errare *Fundamentaliter*. Nam ad hoc refutandum, non ſufficit dicere, Theologos Proteſtantes iudicare, eum errare fundamentali[ter], quandoquidem ex ſuis ſcripturis dixerit is eſſe id ei oſtendendum, cum [illegible] tnes ſæpe a veritate declinent iudicia ferentes. Erret porro aliquis apud proteſtantes circa veritatem diuinitatis in ſecunda perſona ſanctiſſimæ Trinitatis: nunquam putabit ſe errare fundamentaliter. Nam, [illegible], ſe credentem cum *Ario*, fate[atur] tamen ſecundum perſonam eſſe Deũ: quod vero ſit Deus per conſubſtantialitatem, an per eximiam imitationem minime reputabit fundamentale. Similiter Neſtorianus aliquis inter eoſdem fatebitur, ſe credere Chriſtum eſſe Deum. Verum an ſit Deus per ſubſiſtentiam perſonalem, vel per accidentale donum ſanctitatis, iudicabit non eſſe fundamentale. Ruit ergo hæc doctrina proteſtantica in atheiſmum, & totius fidei Chriſtianæ inſinuationem. Imo eorum calculis, ſi quis negaret magnam aliquam partem veteris & noui Teſtamenti, is non erraret Fundamentaliter, aut cum damno ſalutis æternæ.

2. cont. Arian.

15 Merito idcirco qui olim, quod ad diuina, ea priuato ſolum ſpiritu, cum contemptu Eccleſiæ auſi definire, athei habiti a Sanctis Patribus. Enimuero ſemel eccleſiæ auctoritate in ſuis Traditionibus & Concilijs ſpectabili, poſthabita, priuatus ſpiritus diu credulitatem ſtabiliſe nequit. Experitur enim vnuſquiſque eo fretus, ſe non niſi ex debilibus fundamentis aſſentire fidei myſterijs, ſe a reliquis diſſentientem continuo in dubia & perplexitates animi conijci: ſe in dies varium, ac quandoque ſibimet contrarium exiſtere, nullibi apparente certæ veritatis aſylo, quo ſuſcipienda de Deo fides, ſit rationabilis, ſit conſtans, & alijs conſentiens. Denum quod auditus, teſte Apoſtolo, ſit medium neceſſarium ad fidem animo concipiendum, & retinendum, quod priuatus ſpiritus huiuſmodi auditum repellat: eo quod fluctuanti dubium facit, quemnam is debeat audire, ipſam fidem exterminat, & in atheiſmum aut apoſtaſiam a Chriſto breui exſpirat. Adnotauit hoc Magnus, antiquiſſimus & ſanctiſſimus *Ignatius*: qui cũ in eccleſia Hierarchiã recenſuiſſet Epiſcoporum, Sacerdotum, Diaconorũ; ſubiunxit: *Qui his non obedit atheus & impurus eſt.* Ob hãc ipſã cauſã *Arius* teſte S. *Athanaſio*, *Eunomius*, teſte *Socrate*, *Arrius*, narrante eodem, athei habiti, quod priuatũ ſpiritũ venditantes, eccleſiæ, ac in ea Patrum auctoritates, nihili fecerint. Proinde cum S. *Auguſtinus* hunc typhum, & neglectum auctoritatis Eccleſiaſticæ, quantum ad fidem habendam circa canonem Scripturarum, in *Manichæis* deprehendiſſet, eos aperte atheiſmi accuſauit, ac dixit, illos ideo conari, ac ſibi proponere, vt tandem omnis fides, quæ Canoni Scripturarum attribuenda, penitus per atheiſmum aut apoſtaſiam aboleatur. *Videtis* inquit, *id vos agere, vt omnis de medio Scripturarum*

Rom. 12. Rom. 10.

Ignat. ep. ad Tral. Athan. orat. [illegible] Soc. lib. 5 [illegible], 28 Epiph. [illegible] in panat.

Auguſt. lib. 32. cont. Fauſt. ca. 19

rarum

varum auferatur auctoritas, & ſuus cuique animus quid in quaque Scriptura probet, quid improbet: id eſt vt nõ auctoritati Scripturarum ſubijciatur ad fidem, non vt ideo illi placeat aliquid, quia hoc in ſublimi auctoritate Scripturarum legitur, ſed ideo recte ſcriptum quia hoc illi placuit.

16. Hunc ſenſum atheiſmi, quod ad Scripturas, in orbem inferre omnino ſategere *Lutherus* & *Caluinus*. vterque ſuo ſpiritui priuato ſubnixi. ſtatuere de Scripturis Canonicis & earum ſententijs. poſtea iſti in eo ſpiritus plane inter ſe diſſentiebant, adeo vt a *Caluino* agnitas ſacras Scripturas, *Lutheri* ſpiritus ſpreuerit, nempe hiſtoriam Sancti *Iob. Eccleſiaſten*, ad *Hebræos* Epiſtolam Canonicam *S. Iacobi*, *Apocalypſin S. Ioannis*. Hi de conſignando Canone Scripturarum inter ſe digladiantes, nihilominus docent, præſertim Caluiniſtæ, priuatum in vnoquoque ſpiritum debere in hoc ac myſterio ad extremum definire. quod quid aliud quam homines atheiſmo tradere abſorbendos?

Sed ſtultum eſt venti de leuitate queri.

Epiſt. ... p. Quam brem, quod Manichæi ſuis priuatum ſuum ſpiritum tanquam regulam definitricem prætexerent, eos S. *Auguſtinus* Carnales, nebulis carnalibus inuolutos, phantaſticos, miſeros, infirmoſque appellauit. *Quo te committis anima miſera, infirma, carnalibus nebulis inuoluta, quo te committis?* Enimuero priuatus ſpiritus, Eccleſiæ auctoritate deſtitutus, animam reddit miſeram, infirmam, carneam, cæcam, demum progreſſum facientem ad incertum terminum, demum ad atheiſmi barathrum. Optime ergo obſeruauit *S. Hieronymus*, ſuo tempore hæreticos priuato ſuo ſpiritui fidentes, tandem poſt fluctuationes varias in ipſis animi, deſperaſſe ſalutem, ac pro virtute, voluptatem, atheorum more, ſibi ſectandam propoſuiſſe. Eſt enim Eccleſia vt ait *S. Epiphanius*, *Regula & Canon veritatis.*

Auguſt. ſup ... Hier. l. 4. in Hier. ca. 23. Epiph. contr. hær. cap. 6.

17. Cum porro altercationes in diuinis, ad dubias ſententias, ad ſcrupulos, & ſic ad atheiſmum hominum ingenia propellant, ideo vt inoffenſo pede eo demum perueniat priuatus ſpiritus, controuerſiarum agitationibus impulſus, tribunal iudicij in Eccleſia proteſtantes demoliuntur, vnde apparenter conſtaret, quæ pars hæretica, quæ Catholica. Etenim priuati ipſorũ ſpiritus delati in Scripturas hoc nequeunt efficere: nunquam enim conſtabit Caluiniſtæ, vel etiam orthodoxo, ideo eorum ſpiritus eſſe hæreticos, quod ſpiritus Lutheranicus id dictauerit. Cumque non ponunt in hoc hæreſim, quod ſit obſtinatio quædam ſenſus contra Eccleſiæ ſententiam; quandoquidem Eccleſiam veram aut eſſe inuiſibilem volunt, aut erroribus obnoxiam, inde hæreſis malitiam diſſimulant, imo liberam eam in vnoquoque faciunt quæ ruat in atheiſmum & infidelitatem. Nam ſi priuati ſpiritus perpetuo inter ſe pugnauerint ob diuerſas ſententias ſuſceptas in diuinis, nec immineat auctoritas aſpectabilis, quæ litem dirimat, quæ legitimè aliquos Catholicos renunciat, alios hæreſeos damnet, profecto nihil ſupereſt, quam manifeſtus curſus diffidentium ad fidei ipſius ruinam. Quam periculoſum ergo, quam Chriſtiano exitioſum, cũ

Calu l. 3. Inſt. cap. 9. l. 4. cap. 9. 17.

proteſtantibus Eccleſiæ iudicium & traditionem contemnere, eam deſerere, quantumcunque in aliquo priuatus ſpiritus perſuaſerit, ad ſententiam verbi Dei ab eo percepti, omnia reuocanda!

18. Cum itaque Eccleſiæ directionem, veluti portum, quo nauis ab alto appelleret, Proteſtantes oculis hominum eripuerint tum in eis laborat Satanas: tam vnicuique data facultate ex priuato ſpiritu Scripturas interpretandi, cuncta iudicare; definitos poſtea quoſcunque aſſenſus eneruare, vt viribus eorum excuſis, tota credulitas in eis demum cedat infidelitati. animaduertit enim Satanas, priuatos ſuos ſpiritus, oculatos fore, ita vt bene viſuri id omne in ſpiritu alterius, quod infeſtum & oppoſitum, vnde hunc definitum aſſenſum ex hoc ſpiritu, debitam certitudinem ex lege fidei diuinæ, amiſſurum, & ſic non tam fore fidem quam ſuſpicionem, quam vacillantem in ſuis opinionem, idem Satanas liquido intellexit. Quin vero ſi vel ad Scripturæ apertam literam, vel dignitatem auctoritatis, velit, exempli gratia, *Caluiniſta* aduertere, quæ apud Catholicos conſpicua, & aliqua etiam haud obſcura ei apparebunt apud *Neſtorianos*, *Arianos*, & *Lutheranos*, fieri nõ poteſt vt non fluctuet, incertuſque ſit in negocio ſuæ ſectæ, aut priuatæ fidei: neu aliunde ei certitudo, modo ab eo parum habita Eccleſia Catholica, aduenire poterit. hæc autem incertitudo ſicut vel naturæ fidei contraria, ita in infidelitatem prona.

19. Neque parum proteſtantes ſua incuria, etiã decreta ab ipſis, officiunt fidei diuinæ: quinimo potius fidem, quod ad multa apud ſe incultam, negligentiæ, & obliuioni tradunt delendam. Recte obſeruauit noſter *Briſtolius*, hodierna die non alia fidei dogmata illos tractare ſiue in ſcholis, ſiue ſcriptis, quam ea, ad quæ vtcumque elucidanda a nobis contradicentibus compelluntur. Proinde de creatione omnium ex nihilo, De natura hominis, de myſterio Sacroſanctæ Trinitatis, de Angelorum ſubſtantijs, locis, actionibus, de Reſurrectione, de extremo iudicio, nihil plane commentantur. Quorum in rebus diuinis incuria & oſcitantia atheiſmo omnino adminiculantur apud eos: ac inter alia incommoda, falſi nominis Philoſophię aditũ aperiunt, quæ ſocordes & indoctos in ſententiam atheiſmi facile compellat. In Academijs proinde Proteſtantum in Anglia, raræ audiuntur lectiones Theologicæ & ſi quæ, nulla certi tamen Curſus methodo inſtituuntur, aut termino clauduntur. Et quemadmodũ ſuæ ſcholæ ſilentio & ſocordia obruunt quodammodo fidei veritates, ita efficiunt vt externa loca careant diuinorum ſignis: eo ſpiritu id in eis perficiente, qui olim, teſte *Euſebio*, mouebat impios ad delendam ſpeciem Sepulchri Chriſti, tumulo & idolis eo loci excitatis.

Briſt. Tom. 3. mot. 41. Euſ. de vit. Conſt. ca. 3.

20. Sunt denique alia fidei orthodoxæ firmamenta, quæ argumenta credibilitatis appellantur, ad perſuadendum fidem, ad eam contra tentationes retinendam plurimum facientia, vtpote deducta vel ab eorum auctoritate, qui fidem ſunt profeſſi, aut ab ipſis naturis re-

 rum,

rum, a fidelibus catholice creditarum: de quibus poſtea a nobis diſputabitur. ea vero omnia Proteſtantes vel reijciunt vel conuellunt: quo, ac ſi *Sampſonem* ſuis crinibus impijs artibus ſpoliarent, fidei neruos diſſoluunt, & veluti in gracilē ſpumam reſoluunt: vnde demum atheiſmus admiſſus, de omnibus Dei in nos collatis luminibus ac donis, ipſis lenonibus & proditoribus, triumphet.

Iudic. 2.

21 Hinc apparet quam ſit rebus ciuilibus noxius Proteſtantiſmus. Etenim per illum fidei coagulo aut vniculo ſemel reuulſo, illico deinceps ciues abibunt in factiones, quæ vt fidem ipſam corrumpent, ſic pariter virtutes omnes tam monaſticas quam ciuiles, a fide recta depēdentes, ad extremum profligabunt.

——— velut in ſiluis, vbi paßim
Palantes error certo de tramite pellit:
Ille ſiniſtrorſum, hic dextrorſum abit: vnus vtrique
Error, ſed varijs illudit partibus.

Horat. lib. 5. ſerm. Sat. 3.

Ad quod incommodi auertendum, Romani, teſte *Cicerone*, ne ex promiſcua lectione Carminum Sibyllinorum, in rerum diuinarum intelligentia confuſæ interpretationes orirentur, *Decem interpretes delectos ex Ciuitate eſſe voluerunt, qui arcanos ſenſus Sibyllinorum oraculorum alijs propalarent.* Non enim ad gubernandum Rempublicam idonea ſola Philoſophia, fraudes aut violentia, ſenſim vſurpatæ a fide ac Dei reuelationibus, vti oſtenſum: etenim harum imbecillitates percipientes celeberrimi legum latores apud Græcos ſimul ac Barbaros, ideo finxere, ſaltē ſibi cum dijs quaſdā intereſſe neceſſitudines, quibus a ciuibus agnitis, conſtantius ac fidelius negocijs ciuilibus ab ipſis præſcriptis, operā darent: hoc eſt, vt Principes rectē imperarent, iuxta ac vectigales eis morem debite gererent. hoc ab *Homero*, *Heſiodo*, *Platone*, *Ariſtotele*, *Clemente Alexandrino* adnotatum. Quamobrem quod Proteſtantes de diuinis fidem ſuis dogmatibus labefactent, quod eiſdem præcipua myſteria fidei, Chriſtianis chariſſima, & vtiliſſima, vituperent, ſubſannent, blaſphement, nullo modo admittendi in Rempublicam Catholicam, aut in ea impune permittendi: niſi in agris lupos, in vineis apros, in corporibus peſtes, in luce ſolis, orci tenebras, iuxta nouæ politiæ canones, locis in quibus ſunt ſoſpitales eſſe definire velimus.

Cice. lib. 1. Diuinat.

Hom. Iliad. 1. Heſ. Dies, & op. Plato de Regno. Clem. Alex. 2. Strom.

——— non vana locutum
Me fortaſſe putes: mutatos cerne Penates.

Claud. li. 1. in Ruffin.

22. Neque ſolum iſtis modis fidei Chriſtianæ detrahunt Proteſtantes, verum eius vſum, beatitudini acquirendæ neceſſarium, plerique eorum negant. Hi proinde *Orpheos*, *Hercules*, *Socrates*, *Catones* ſperant ſe in cœlo quandoque viſuros. Atque cum generatim dicant, parentes fideles, ob vim pacti initi inter Deum & *Abrahamum*, continuo in lucem edere prolem ſanctam, adeoque ad æternam fœlicitatem prædeſtinatam, conſequenter athens, hæreticos, paganos, Iudæos, Chriſtianorum perſequutores, conſtituunt abſque omni in eis fide in Chriſtum, regni cœlorū hæredes, quandoquidem huiuſmodi a Chriſto apoſtatæ & nefaria mōſtra, a parētibus tamē fidelibus originē ducere poterunt.

Cal. l. 2. Inſt.

CAPVT III.

Fides diuina, quæ teſte Apoſtolo, virtus Dei in nobis, ac regni ipſius inter homines ſtabilimentum, iuxta normam Catholici aſſenſus, en ſua credibilitatis argumentis inſtruitur, ex quibus triplici robore cō: firmata, in ſententias illi oppoſitas, ſuggeſtionis nempe diabolicæ, ethnoiciſmi, ac hæreſeos, mirum in modum potens ad inualeſcendum. Proteſtantes vero ſuæ ſectæ ingenio, etiam cum clade rerum ciuilium, ne dum fidei ipſius interitu, hæc firmamenta Chriſtianæ credulitatis infirmant, adeoque exſcindunt.

NEmini obſcurum, quam ſit rebus cum ciuilibus, tū ſacris opportuna hæc triplex fidei vis, quam recenſuimus. Satis notum, quod ad primam attinet, ſuperbiam humanæ mentis, præſertim ſi illi aliquid maligni ſpiritus adflauerit dæmon, plerumque fidei ſancitis vehementius reniti, eiuſque obedientiam non niſi ægre ferre ſolere. æquum idcirco omnino, Dei effatis credenti adeſſe quaſdam rationes fidei, quarum intelligentia in eo animus confirmetur, ne continua perturbatione diuexatus, ſeu anxietate perplexus, in ipſo principio tam ciuilitatis, quam ſanctitudinis omnia ſua conſilia ſentiat in ſe incertis motibus agitari. Quod porro ſocietas illa, in qua viget fides, ſit Dei ipſius hic in terris Regnum, expedit, hanc ipſam eis argumentis inſtrui, quibus multos in ſui ſententiam valido impulſu pertrahat, extendatque hoc ipſum Regnum Dei ad omnia loca ethnicorum, eorum iudicijs, eius dictis ac præſcriptionibus, pio affectu, & credendi promptitudine ſubiectis. Denique quum conſtet, etiam inter eos, qui Eccleſiæ imperio ſeſe ſemel tradidere, nonnullos reperiri, qui priuatim ſapiendo a Catholico cætu ſeditioſe recedunt, & hæretici facti, eidem atrox quoddam bellum ſubinde indicant, prorſus conuenit, veræ fidei profeſſores eis rationibus fidei comparari & inſtrui, quibus hæreſim reuincant, hæreticos ipſos ad eccleſiæ obſequium poſtliminio reducant: dēmum ea etiam iuriſdictione, rationi conſonum, illos armari, qua de hæreſi in tribunali rite arbitrentur, hæreticos rebellantes pœnis etiam corporis cohibeant: ne vt loquitur *S. Auguſtinus*, maxima pœna, quæ ſit mors animæ ac libertas peccandi, mitiori omiſſa, illos demum æternum peſſumdet, iuxta ex eorum impunitate fides totius ſocietatis Chriſtianæ periclitetur.

Auguſt. lib. 2. cont. Creſc. cap. 22. l. 2 cont. lit. Pet. cap. 63. epiſt. 50.

2 Hoc autem fidei robur triplex, coaleſcit præcipue ex quibuſdam argumentis, quibus vel ad prudentiam humanam, ea credibilis conſideranti apparet. Proinde ethnici, de quibus *Tacitus*, ac inter eos *Iulianus* Apoſtata, vt narrant *Gregorius Nazianſenus*, & *S. Hieronymus*, omnino errarunt, affirmantes, noſtram fidem in nobis exigere animos plane ſegnes, ſtupidos, nullius cordis homines, vt loquitur *S. Auguſtinus*: neu aliquid credentes nos habere præter ipſum *Credere*.

Tacit. lib. 2 orig. l. 1. cōt. Celſ. Greg. Naz. orat. 1. cont. Iul. Hier. de ſcri Aug. l. 1. cont Creſ. cap 20

credere Cæterum vt in alijs aliarum virtutum functionibus, a nobis præſtandis, obſequium noſtrum eſt rationabile: quod etiam ſuadet *S. Paulus*, ita in nobis fidei obſequium omnino rationabile inuenitur: Hoc eſt iudicio, rationi, ac prudentiæ, etiam excitatiſſimis, accertimiſque in nobis conſententiens: quod *S. Auguſtinus* pluribus elucidauit; *Neque enim anima*, inquit *rationabilis credere poteſt quolibet libero arbitrio, ſi nulla ſit vocatio, vel ſuaſio cui credat.* hæc vero argumenta credibilitatis, vt aduertit idem *S. Auguſtinus*, pro qualitate ingeniorum, maiorem vel minorem vim obtinent. hic enim iſtis, alius alijs, hic pluribus, alius paucioribus in ſententiam fidei facilius, ſuauiuſque inducitur.

Aug. lib. 4. de Baptiſm. cap. 16. Ep. 42 de vtil. cred. de Spir. & lit. Epi. 3. l. 1. ad ſimpl. q. 2. l. de pec. mer.

3. Quatuor autem præcipue noſtræ fidei momenta, quæ cordibus fidelium dominantur, ea ſcilicet ſummo motu charitatis adficiunt: nempe Chriſti Domini; Euchariſtiæ ſacroſanctæ, Deiparæ virginis, & Apoſtolorum cogitationes. Dum Chriſtum Dominum ad memoriam reuocamus, propter perſonæ in illo cogitatā diuinitatem, vitæ innocentiam, actionis excellentem ſanctitatem, ſimulque paſſionis, noſtri cauſa, acerbitatem, vehementer dulcedine amoris ſolemus commoueri. hoc recte expendit deuotiſſimus *Bernardus*. *Ieſus mel in ore, in aure melos, in corde iubilus. Sed eſt & medicina. Triſtatur aliquis noſtrum? veniat in cor eius Ieſus, & inde ſaliat in os. & ecce ad exortum nominis lumen, nubilum omne diffugit, redit ſerenum. Labitur quis in crimen? currit inſuper ad laqueum mortis deſperando? nonne ſi inuocet nomen vitæ, confeſtim reſpirabit ad vitam?* Sacroſanctæ Euchariſtiæ meditatio accendit fidelium corda in Deum: quod ipſi in ſe ſententes, veracem illam fidem omnino reputabunt, quæ hominem ad Deum ita euehit & quodam modo Deum hic in terris reddit: imo quæ ſua præſentia, vel ad oculū adſtātium, in Dæmones, humana corpora inſidentes, præualet: quod idem S. etiam *Bernardus* comprobauit. Beatæ virginis pia commentatio, quem non replet plane iucunditate, eius dignitate, puritate & bonitate animo conceptis? Denique Apoſtolos admiramur, & eorum memorias oſculamur, dum in eis Dei cauſa intuemur voluntariam paupertatem, diſcurſiones per orbem terrarum, ſtudium & propoſitum caſtitatis. hoc argumento vſus *Lactantius* fidem Chriſtianam eo credibilem reddidit, quo eam a fide paganica diſcreuit; affirmando ſcilicet, noſtram in cordibus mortalium vigere, illorum ſolum in manibus, ſeu ritu externo. Hæc autem quatuor, ſi veraces Proteſtantes, non multum fuerint efficacia ad corda hominum occupanda. Etenim Chriſtum cum *Neſtorio* diuinitate ſpoliant, ſacroſanctam Euchariſtiam ad elementa cuiuſdam tabernę extenuant: Imo hinc in Dei potentiam refractarij, iuxta ac eiuſdem bonitatem ingrati, non verentur blaſphemis incis illius veritatem impetere: quaſi inde ea minus credibilis, quo infirmitati aut indignis caſibus obnoxia. eodem vero ſpiritu hoc agunt, quo teſte *Euagrio*, *Neſtorius* Chriſti diuinitatem, eius infantiam irridendo, impugnauit. *Ego* dicebat, *eum, qui ſpatijs menſtruis, hoc eſt bimeſtri ac trimeſtri, & ita deinceps, adoleuerit, Deum certe non appellauero.* Prius, vt narrat *Socrates* Ariani noſtris petulanter inſultarant iſtis vocibus: *Vbi ſunt illi, qui tria dicunt vnam potentiam?* Communem porro cum alijs mulieribus ſortem Deiparæ decernunt. Voluntariam paupertatem & votum caſtitatis in Apoſtolis clara, vituperant. ſed ad aliqua in iſtis comprehenſa particularia deſcendemus.

Bern. Hom. 1. de circum.

Bern. Bonæ Val. in vita S. Bernard.

Lact. li. 4 de Sap. cap. 3.

Euag. lib. 5. Hiſt. cap. 2.

Socrat. li. 6. cap. 8.

4. Qui idcirco ſemel fidem animo concipiens, poſtea ad aſpectum in ea difficultatis intelligibilis dubitare, vel angi incipit, eiuſdem ferme argumentis confirmandus, quibus ethnici in aſſenſum fidei primum commouendi. ad duo itaque reſpicit tentatione aliqua in hoc genere præoccupatus: primo ad auctoritatis magnitudinem, qua fides, quam ipſe ſemel profeſſus, approbatur. Deinde ad mirabilem quandam ex rebus creditis ortam vim, quantum ad vitæ excellentem præſtantiam, ac puritatem, tam quo ad intellectualia, quam moralia & actiua virtutum munera, proferendas.

5. Quod ad primum, animaduertit iſte, ſe non feciſſe fidei aliquem peculiarem delectum, qui ſuperbiæ adſcribi poterat, qualis omnibus hæreticis in delicijs: ſed ex vnitate vniuerſalis Eccleſiæ præcipientis ac docentis, omnes abſque diſcrimine fidei articulos admiſiſſe: vnitatem & cum alijs conſentionem obſequenter eodem pariter ſeruaſſe. Ethnici, quod caruerint definita auctoritate hac viſibili, quæ iudicio infallibili diuina ipſis credenda, aut cognoſcenda definite proponeret, inde diuerſa, ac plane oppoſita de illis ſentiebant, licet abſque magna aliqua diſcordia inde orta inter ſe, vt notat *Ariſtoteles*, Etenim fatebantur, & bene, rationem humanam ex ſe debilem eſſe ad diuinorum notiones capeſcendas: proinde grato animo vniuerſa ac multiplicia ab hominibus excogitata interpretabantur, pugnantia quantumuis & inter ſe cōtraria. at vero quod Chriſtiani præter priuatum lumen rationis, auctoritatem aliquam infallibilem ad definiendum in diuinis ſtatuant, ac cogitent, ideo illius auctoritatis penes aliquos cōtemptum, non ſolum in varietatem, vnitati Eccleſiæ ac fidei infeſtam, definit, quinimo in animis credentium moleſtas dubitationes, demum in alios iras, armorumque motus profert: non enim vt Ethnici, ac inter eos *Iulianus*, teſte *Cyrillo*, putant, indifferens, quod ad æternam ſalutem, ſic aut aliter de diuinis ſentire, ſed certo modo credere ad illam conſequendam neceſſariū omnino arbitrantur. *Nullus*, inquit *S. Gregorius*, *ſupernæ adoptionis gratiam habuit, niſi qui hanc per cognitionem vnigeniti accepit.* Comparat itaque eleganter *S. Auguſtinus* rectam fidem aquæ in medio inter duos montes fluenti, de qua Pſalmiſta: *Inter medium montium pertranſibunt aquæ: Quod ſentis, in medio fluit aqua. non habeo quaſi priuatam meam, nec tu priuatum tuum.* Subinde quærens, quamobrem ex ſententia Apoſtoli, anathemati ſubijciendi, quotquot doctrinæ ſemel traditæ repugnantia docent, reſpondit: *Quia de priuato voluit fluere non de medio.* Hinc idem Doctor affirmat, ad animi tranquillitatem, eamque inconcuſſam, facere obedientiam erga Eccleſiam, ſummique fidei ſuſceptæ agnitam

Ariſt. lib. 9. eth. ca. 7

Cyrill. lib. 4 cont. Iulian

Greg. lib. 23 in Iob. c. 15.

Aug. Enar. 2 in pſal. 103. Epiſt. 49 50

Pſalm. 103.

Augu. Tract. 34. in 12. cap. Ioan. August. lib. 1 de Doct. Chryſoſt. cap. 36.

tam inde ſecuritatem. *Multum adiuuat cor fidele noſſe quid credendum non ſit, etiam ſi diſputandi facultate id refutare non poßit.* alibi ait: *Homo itaque fide, ſpe ac charitate ſubnixus, eaque inconcuſſe retinens, non indiget ſcripturis, niſi ad alios inſtruendos. itaque multi per hac tria etiam in ſolitudine ſine codicibus viuunt.* Idcirco tempore tentationis in rebus fidei, ad comparandum animi robur, totum negotium non eſt referendum ad internum in aliquo lumen, quod ſe ſolo Biblia colluſtret, quaſi ex hoc virtus & conſolatio vnice, mutuandæ, ſed etiam deferenda cogitatio ad ſpectatiſſimam auctoritatem vnius eiuſdemque Eccleſiæ. *Quamuis enim Deus*, inquit *S. Auguſtinus doceat intrinſecus, tamen fides ex auditu eſt. & quomodo audient niſi a prædicante?* Nemini probabile videbitur, tam ingentem multitudinem hominum, qualem ambit & modo complectitur Eccleſia Catholica, in errores credendo turmatim impegiſſe: præſertim cum tam ſincere veritatem quærant, diuinis honoribus adeo ſtudioſe famulentur, præclariſque virtutum actionibus luculentiſſime inclareſcant. Quinimo tutum potius apparebit hoc meditanti, eam viam ingredi, qua illi ingreſſi, illam fidem amplecti, quam illi amplexati: priuato denique ſenſu elationis compreſſo, cum tam inſignibus Dei amatoribus, virtutumque cultoribus, in vnam fidei ſententiam ſancte & amanter conſpirare.

August. in Pſalm. 118.

6. At vero Proteſtantes, quemadmodum neque vlli hæretici, ſi modo ad infidelitatẽ obiectu difficultatum in myſterijs, quæ credunt vrgeantur, conſolari ac confirmare ſeſe vnquã poterunt vnitatis ac conſenſionis iſtius conceptæ in ſeipſis opinione: quinimo ſi ex vna parte ingenio valent, & ex altera ſuis dumtaxat velint principijs doctrinæ pertinacius inſiſtere, neceſſe eſt, eos infidelitati tandem ſuccumbere. volunt enim abſque reſpectu ad vllam Eccleſiæ auctoritatem ſiue præſentem ſiue iam elapſam, fidei ſuæ ſententiam, a priuato ſpiritu, Scripturas interpretante, definiendam. vnde ergo illis tentatis, ab Eccleſia, ab vnitate fidei, robur vel conſolatio accreſcerent? imo potius cuiuſdam immaniſſimæ ſuperbiæ ſpecies, vaniſſimique phanatiſmi eis obiecta deluſio; eorum hinc ſenſus territabunt, potentiuſque ab aſſenſu fidei dimouebunt. *Prædicatio eorum*, ait *S. Gregorius quanto occultior, tanto ſaucior videtur. Communem autem ſcientiam habere refugiunt, ne cæteris æquales aſtimentur.* Proinde vt loquitur *S. Auguſtinus* de Donatiſtis, *Damnare audent orbem.* quique vt idem ſcribit, ideo hæretici eſſe volunt, *vt ab vniuerſitate ciuitatis ſuper montem conſtituta, ad particulas inſidiarum ſuarum multos ſeparent, & iugulatos abſumant.* Mali proinde Arithmetici omnes in vniuerſum hæretici, veluti totidem *Lamechi*, in duas aut plures diuiſi, vxores, qui nempe priuatim ſentiendo, teſte eodem *Auguſtino*, ex vno ſemper faciunt duo. *Quomodo ergo pacifici eſtis, vt cum Chriſtus faciat vnũ de duobus, vos faciatis de vno duo?* Ex hoc capite affirmat *S. Ambroſius*, diſcretos inter ſe Arianos, ſicut modo Proteſtantes, vnitatis ſecuritati excidiſſe: *Quoniam communiter aduerſus Eccleſiam Dei conſpirarunt.* Quamobrem cogitare poſſumus Proteſtantis alicuius animum duplici obiectu tentationum ad infidelitatem impelli primo, quo obſcuras difficultates myſteriorum, quibus credit, perſentiſcat: vtpote quod hæ Scripturæ Deo inſpirãte fuerint exaratæ, quod cũ diuinæ naturæ vnitate ac ſimplicitate cõſiſtat triplicitas Perſonarum, quod abſque confuſione naturarum, eadem perſona ſit Deus & homo: quod humana caro poſt cineres ſepulcrales, poſt diuerſorum animalium ex illa cibationes, rediuiua ſit reſtauranda, ac in cœlum empyreum demum inuehenda: quod ſalus omnium hominũ prædicationi Euangelij, ac in illud fidei, ſit adſtricta. Altero, quo videat, ſi Lutheranus ſit, ſe non modo a Catholicis, ſed a Caluiniſtis etiam, alijſque hoſtibus Eccleſiæ Romanæ diſſentire. Ex quo liquebit reſpectu neutrius generis, quãtum ad vim ſuæ ſectæ, ſatis fortem illum eſſe ad firmitatem fidei retinendum, aut ad iucundam conſcientiæ tranquillitatem poſſidendum.

Gregor. li. 5. in Iob ca. 18. Auguſt. lib. 2 contr. Parmen. cap. 9. lib. de vnitate Eccle. c. 13. Hieron. Ep. ad Gerunt. Auguſt. in Pſal. 118. Enarra. 19. Amb. l. 1. de fid. cap. 4.

7. Priora quidem animaduertet vehementer a multis gentibus impugnata: porro etiam in illis Philoſophiam armatam eſſe, illiſque paſſim reclamare, haud ignorabit: quorumque reuelatio, cum ſit illi obſcura, tot cauſis dubitationum non eſt quod ſecure opponat priuatum & ſolitarium ſuum ſpiritum, nulla cum alijs vnitatis conſenſione, vel pondere externæ auctoritatis, roboratum. quid ad hæc præſtabit nocturnum ac phantaſticum illud lumen, quo ſe illuſtrari exiſtimabit, quandoquidem etiam erroribus decepti, ac in craſſiſſimis tenebris verſati, ſe lumine quodam interius nihilominus ſplendere gloriari ſolent? Enimuero myſteriorum fidei tam alti ſunt ſenſus, adeoque in illos natiuo quodam vigore, mentis humanæ intelligentia continuo depugnat, vti ad perſiſtendum in eorum aſſenſu, neutiquam ſufficiat merum animi lumen, quo ſe imbui quis aliqua coniectura fortaſſis exiſtimabit. Verum non ſolum ethnicos copioſis ſuis populorum turmis, validiſſimaque ipſorum argumenta ipſum vndique obſidere ac impetere videbit, quin imo etiam omnes Catholicos, & innumeros pariter hæreticos ſibi eſſe infeſtos perſpiciet. ſi priuati ſui ſpiritus ac ſuæ propriæ perſonæ auctoritatem cum illorum auctoritate, ac etiam ſpiritibus, contulerit, abiectiſſime ſe iacere deprehendet, niſi immani ſtultitia eius animus laborarit. ſi argumentorum momenta apud ſe recondita cum illorum oppoſitionibus compararit, pariter niſi in eo ratio penitus fuerit extincta, intelliget, partes ſuas fragiles ac caducas omnino ſupereſſe: præſertim cum nihil apud ſe retineat præter priuatum ſenſum, quem tot infeſtis armis planè inermem opponat. Pudebit, proprio dumtaxat iudicio innixum, totum genus humanum condemnare, & ideo erroris reum agere, quod ſui ſpiritus ſolius tribunal contempſerint. ſi alios ducat in errorem lapſos, quantumuis ſibi internum lumen polliceantur, prætendantque æque ac ipſe ſacrum ſcripturæ textum ſuis dogmatibus, quomodo non ſuſpicabitur, ſe quoque a veritate declinaſſe, falſumque ſenſum ſcripturæ verbis elicuiſſe, licet internum lumen videatur in ſeipſo perſentiſcere, iuxta ac a ſe

ſtare

ſtare vim totius ſcripturæ exiſtimauerit? Hoc enim omnes hæretici ſibi aſſumpſere, eique innixi, palmam victoriæ ſibi ſunt ſeorſim polliciti.

Iudæ Epiſt.

Apte idcirco *S. Iudas*, hæreticos vocauit *ſidera errantia*. *Sidera* quidem, quod in alto cæli, quaſi diuinioris intelligentiæ ſphera, præ aliis ſe fulgere gloriantur. At *Errantia* dixit, quod eorum ſpiritus priuatus, incertis oppoſitiſque motionibus agitetur, vt lepus cubilia, ita ſententias identidem mutet. Quorum errantium ſyderum fucatis ſplendoribus opponit *S. Iudas* tria contraria: nempe internum, quod eorum ſublimitatibus reſpondeat, tenebrarum caligines, quæ eorum fulgores expugnent, demum pœnæ æternitatem, quæ vanæ gloriæ parum duraturæ in ipſis ambitus ſuperet. *Quibus caliga tenebrarum ſeruata eſt in æternum.* Sapiens autem catholicus, vt notat *S. Ambroſius*, *Cum luna non mutatur, ſed permanet cum ſole.*

Ambroſ. Epiſt 11. Eccles. 27.

8 Catholicus porro tentatione aliqua ad fidem ipſius euertendam intentata agitatus, perſpicue intelliget, ſe iam auctoritatem diuinam, quam optimam, quæ in terris eſt, eam nempe, quæ Eccleſiæ Catholicæ, pie, modeſte, humiliter, ac prudenter quod ad fidei ſuæ cultũ, ſequutum: proinde non ſolum credendo alienum a culpa, quæ in offenſam Dei incurrat, quinimo veritatis certiſſimum aſſequutorem ſe optima ratione ſecurius pronunciabit. Si enim in negotio fidei, vt docet *S. Auguſtinus*, auctoritas eam profitentium vel maxime ſpectanda, firmo profecto animo fuerit catholicus, Eccleſiæ catholicæ, vbique diffuſæ, & ad culmen auctoritatis euectæ, vt idem affirmat *Auguſtinus*, magiſterio inhærens: cum qua omnis aduerſa auctoritas collata, abiectiſſime iacere ac ſordere ei patentiſſime videatur. Nullo modo credibile ipſi apparebit, eam auctoritatem, quæ in idololatriam inualuit, quæ ſe ad omnia mundi loca generoſo greſſu dilatauit, quæ vnius fidei agnitione tot alioquin diſcordes populos illuminando, in vnam familiam deuinxit, quæ paſtorum doctrina, virtutibus, ſucceſſione & miraculis inclaruit: quæ tam ſedulo dei honoribus ſemper ſtuduit, ſe in ſententiã falſitatis a veritate abduxiſſe.

Auguſt. lib. de vtil. cred.

Auguſt. Epiſt. 5. 6.

Nulla eſt, inquit *S. Auguſtinus*, *ſecuritas vnitatis, niſi ex promiſſis Dei Eccleſiæ declarata, quæ ſuper montem dictum conſtituta, abſcondi non poteſt: & idea neceſſe eſt, vt ab omnibus terrarum partibus nota ſit.* Securum, dixit idem *Auguſtinus* in eius Eccleſiæ communione manere, *Per cuius vniuerſitatem id nunc agitur, quod & ante Aggrippinum, & inter Aggrippinum, & Cyprianum per eius vniuerſitatem ſimiliter agebatur. Id autem fiducia ſecura vocis aſſerere, quod in gubernatione domini Dei noſtri & Saluatoris Ieſu Chriſti, vniuerſalis Eccleſiæ conſenſione roboratum eſt: cui vel communicare gaudete.* Ob hanc cauſam appellat *Tertullianus* fidem catholicam, *Fidem moratam* ſeu ſtabilem. Abſurdum & impium affirmare, Eccleſiam hanc viſibilem, quæ extitit temporibus *Lutheri* ac *Caluini*, deſtitutam præſidio ſpiritus ſancti, ita vt viſibili ſchola, viſibili prædicatione; viſibili ædificatione corporis Chriſti myſtici, illius ſpiritus præſidentia non comparuerit. Hoc enim pacto eccleſia, Chriſti ſponſa, partim fuerit virgo, partim meretrix, partim relligioſa, partim ſuperſtitioſa, partim pia, partim idololatrica, partim audienda, partim odienda, partim a Chriſto poſſeſſa, partim a diabolo infeſta. Proinde qui ad eccleſiæ conſiderationem animum adiecerit, vel quouis etiam tempore præſentem, quouis ſtatu conſtantem, reputabit perpetuo firmiſſimam columnam veritatis, Caſtiſſimam Chriſti ſponſam & virginem. nec poſſe ſuo dogmate, ſuo ritu doctrinam noui aut veteris Teſtamenti reiicere: quaſi ſpiritus ſanctus Scripturas condens, eſſet ſibimet contrarius eccleſiæ præſidens, aut contra illiuſmet promiſſionem, eccleſiam deſerens. Imo non potuit errare eccleſia, orto *Luthero*, niſi pariter errauerit in ſuo primitiuo flore. Si errarit tunc Purgatorium adſerendo, errauit eccleſia primitiua, cuius praxim indicat *Conſtantini Magni* votum, cupientis ſe ſepeliri iuxta reliquias Apoſtolorum, quo gauderet illum locum adeuntium precibus, & earum participatione, vt narrat *Euſebius*. Hoc dico de cultu Sãctorũ & Reliquiarum, de Miſſæ incruento Sacrificio, de cœlibatu Sacerdotum & reliquis.

Auguſt. lib. 3. cont. parmen. cap. 5.

Auguſt. lib. 3. de baptiſ. cap. 2. lib. 7. cap. 3.

Terull. lib. de car.

Chriſoſt. lib. de patient.

Ephes. 4.

Euſeb lib. 4 de vit. Conſtant. cap. 60 cap. 45.

Socrat. lib. 1. Hiſt. cap. 8.

9 Proteſtantium vero animis infidelitatis impetu pulſatis, nulla prorſus occurrit Eccleſiæ Catholicæ auctoritas, nulla in ea Patrum ac paſtorum dignitas, nulla ab hiſtorijs eius nota ſanctitas, conflictantibus aduenium, quæ illos conſolentur, aut in fide, diuerſimode concuſſa, ſtabiliant. Etenim *Lutherus* & *Caluinus* cum Donatiſtis auſi Eccleſiam catholicam idololatriæ, ſuperſtitionis accuſare: eo etiam tempore, quo poſt ætatem *Gregorij* Magni conuerſione Gentium, iuxta veteris Teſtamenti prophetias, a ſe præſtita, maxime inclaruit, ac Chriſti ſponſa ex eo inclita apparuit. In eadẽ Patres ac Cõcilia generalia auſi impugnare, priuatim ab ea & extra eam ſapere, proprio ſpiritu in alium aut contrarium ſenſum ſcripturas interpretati. Quod ergo illis aderit ſubſidium, ſi a noſtris vel ab infidelibus impugnentur? Quæ obſecro hiſtoria recolit, quod ad fidem, Proteſtantes ſua multitudine orbem terrarum aliquando tenuiſſe ſibi ſubiectum? in ea paſtores Proteſtantes, erudirione, ſucceſſione, ſanctitate, rerum geſtarum gloria ac miraculis fuiſſe nobilitatos? nihil profecto horum eorum oculis obuerſatur, ex quo iuxta prudentiæ normam in ſua ſecta conſolidarentur. Enimuero affirmantes, regulam non eſſe ſuæ fidei traditionem Eccleſiæ, aut in ea Patres, quandoquidem erroribus, vt ipſi dicunt, ſubiectos, ſed omnem veritatem priuato ſpiritu e ſacris literis ab hominibus petendam, eo atheiſmo viam aperte muniunt: quandoquidem ſine credita auctoritatis Eccleſiæ inconcuſſa virtute, fides vt diximus, nequeat ſubſiſtere. Quamobrem proteſtantes cum *Luthera* & *Caluina* deſertores ſunt, & tales quales exeunt ab eccleſia, vt eam reforment. Exire autem ab eccleſia, eſt dogma aut praxim profiteri cõtra ſenſibile dogma & ſenſibilem praxim in eccleſia viſibili: quod cum nõ conueniat dogmatibus & praxi Catholicis, conueniet ex amuſſim dogmatibus & praxi Proteſtãticis. Quorũ vt dixit *S. Athanaſius*, *Paucitas, non poteſt eſſe præiudiciũ orbi terrarum*. Ob hanc cauſã *Arius*, *Aetius*,

Athan. apud Thoodor. lib. 4. Hiſt. cap. 3.

Socrat. lib. 2. cap. 28.

Athan. Serm. 2 contr Arian. Hieron. Epiſt. ad pamma.

vt ſcribunt *Socrates*, S. *Athanaſius* & S. *Hieronymus*, atheoruum nomina aſſequuti, quod aut ſpreuerint Patres, vel priuatis ſuis ſpiritibus diiudicandos impie dimiſerint. Cum enim, vt dixi, fides ab auditu propagetur, tum ea intercidet plane, ſi nullum ſit certum iudicium vocis, vel alicuius externæ auctoritatis, quod auditum fetiat. Nam ſi vox, ſeu iudicium hoc vel in vno falſum, quare in aliquo æſtimandum vel ſequendum? aures itaque ſuas dum Proteſtantes a vocibus Patrum, a iudicio Eccleſiæ faſtuoſe auertunt, eodem fidem, quæ ab auditu deriuatur, animis concipere aut retinere non poſſunt. Fruſtra etenim ob ſpiritum internum ſibi interea loci oblandiuntur, cum fides nequaquam ab illo tantum, ſed ab auditu & Eccleſiæ auctoritate docente oriatur: vt ex ſcripturis infinitis in locis contra eos demonſtrat *Sanctus Auguſtinus*. Quamobrem omni ſubſidio ab Eccleſia catholica deſtituti Proteſtantes, nihili inde faciunt Chriſti hæreditatem, terminos orbis terrarum poſſidentem, continentem, vt notat idem S. *Auguſtinus*: ſcilicet, copioſum credentium numerum: ſemper inſtar proditorum, præ oculis habentes paruulum ſaluandorum gregem, illumque prorſus inuiſibilem, neu monumentis alicuius hiſtoriæ a temporibus Apoſtolorum ad *Lutheri* vſque ortum, conſpicuum. quam ergo infauſtus iſtis receptus ad Eccleſiæ gremium, ad matris piam potentiam, quo concuſſi tentatione, fidei ruinam minitante, ſubſidium aliquod preſtolentur, expectent aut inueniant?

S. Auguſt. Epiſt. 164. ſerm. 18 de verbo dom Prolog de doct. Chriſt an Gregor. lib. 30. In Iob. cap. 32. 33. cap. 18.

10 Cæterum haud parum recreabit animum Catholici, quem aliquis conflictus in infidelitatem commonit, cogitatio, qua ſecum reputat admirabilem vim ſuſceptæ fidei ad morum ſanctimoniam, eorumque excellentiſſimas actiones: ita vt illi poterit inde conſtare, ſe pariter eodem receſſurum ab ardente amore dei & proximi, ab eximia vitæ puritate, ab ingenti odio peccati, a virtutis flagrante cupiditate, quo a fidei ſententia, per aſſenſum infidelitatis ſeſe auertere decreuerit. Declarauit Chriſtus Dominus, fidem, quam nos docuit, propenſiſſimam eſſe in vitæ probitatem. *Si quis feceris voluntatem Patris, talis cognoſcet de doctrina mea.* Proinde ex aduerſo oſtendit, appetitum honoris ac ſuperbiam, obſtare fidei ingreſſui in animam, *Quomodo credere potoritis, cum honorem ab inuicem quaritis? Non itaque mirum eſt*, inquit S. *Auguſtinus*, *quia non poterant credere, quorum voluntas ſic ſuperba erat, vt ignorantes Dei iuſtitiam, ſuam vellent conſtituere.* Vnde auctor Quæſtionum noui & veteris teſtamenti: *Nos, qui ſtulti a paganis dicimur, Deo noſtro non credidiſſemus, niſi nobis ſatis feciſſet etiam teſtimonijs virtutum: nec legem eius ſuſcepiſſemus, ſi non illam puram, & ipſa profeßione dignam, cognouiſſemus. Quæ enim maior poterit eſſe teſtificatio veritatis, quam eſt operatio virtutis?* Proinde ſi cum animo ſuo myſteria fidei noſtræ diſcuſſerit tentatione aliqua impetitus, arbitrabitur, nihil vnquam extitiſſe, aut modo eſſe infra viſionem beatificam, quod ita corda hominum accendat amore dei, ac ſtudio puritatis, vt noſtra facit ex fide diuinorum cognitio. Animaduertet, filij Dei Incarnationẽ, magnetem plane eſſe, qui ad Deum, omniumque virtutum actiones, mortalium corda concitatiſſime attrahit, ſimulque perfecta exemplaria in eadem relucere deprehendet, quorum viſu ad excellentem formam moris & vitæ dirigatur. Eccleſiam matrem, Spiritus ſancti ſubſidio diuitem & confirmatam, videbit tutum eſſe azylum ſupernæ doctrinæ; in cuius præſidijs manentes, veluti ad portum appulſos, in omni genere probitatis diligenter occupari, intueri poterit, vt recolit *Euſibeus*. In eadem Eccleſia, Sacramentorum diſpenſationes, cum numero, noſtri ſtatus indigentijs concinne aptatas, tum gratiæ cæleſtis vbertate plenas ac redundantes: præſertim Sacroſanctæ Euchariſtiæ diuinum illud edulium, ad omne animi robur inſigne monumentum, ad eius ſuauitatem ac guſtum prorſus nectar & ambroſiam, ad cupiditatem virturum, vitiorumque odium, vehementiſſimum incentiuum, perſpiciet: iuxta ac religionis externam ſpeciem ibidem ſic animi oculis contemplabitur, vti inde iudicaturus plane, ſe fidei noſtræ nuncium remittere haud poſſe, niſi eodem a Deo, a ſanctimonia diffugere ei ſententia ſteterit infeliciſſime. Porro Apoſtolicam doctrinam mente pertractans, quæ de virtutum præſtantia, earum pondere, præmio, ſimul ac quæ de vitiorum turpitudine, pænisque diſſerit, poſtquam explicate eius ſenſu informatus fuerit, omnino iudicabit, noſtræ fidei vim ac legem, de qua Apoſtolus, eſſe charitatem, omnes virtutes in ſe complectentem, vt egregie oſtendit S. *Auguſtinus*. Quæ etiam charitas, teſte S. *Paulino*, ille fauus eſt dulcedinis, quem in cadauere Leonis inuenit *Sampſon* noſter Chriſtianus.

Tertull. Apoll. cap. 46.

Ioan. 7. 17.

Auguſt. tract. 45. in Ioan.

Auguſt. lib. 3. qu. Vet & no Teſta. cap. 17.

Euſeb. lib. 1 præp. cap. 10.

Auguſt. de ſpir. & litto pſalm. 125 concion. 2. Paulin. Epiſt 4 ad Seuer.

11. Proteſtantes vero, ſi premantur aliqua tentatione ad infidelitatem inſtigante, præclaras has formas virtutum & charitatis in vniuerſa ſua credulitate minime agnoſcent expreſſas, quarum viſu roborentur. Sunt ex illis, qui Chriſtum dominum humana perſonalitate ſubſiſtere autumant, ac proinde Deum non eſſe ſubſtantialiter, ſed dumtaxat gratiæ accidentalis participatione: quod ſane erga tantum benefactorem affectus humanos reprimit prorſus ac retardat. Eccleſiam non habent, a cuius vberibus, infantum inſtar, ſecurius pendeant, curioſa interim in diuinis inquiſitione continuo ſoliciti: proinde in vnum ſpiritum priuatum intendentes, ſententijs eodem fluctuant, anxietatibus autem omnino conficiuntur. At neque Sacramentorum apud eos conſiderationes, magni aliquid, quod ad vitæ honeſtatem, & innocentiam multum conducat, in eis inueſtigabunt; volunt quippe Sacramenta nihil eſſe aliud, quã meras picturas diuinarum promiſſionum: proinde ea frigere plane ad incitandum hominum animos vlla ſingulari charitate, aut deſiderio perfectionis nec immerito exiſtimabunt. Religionis externæ apud eoſdem facies aut nulla prorſus, vel omnino deſpicabilis. Atq; de virtutibus ac vitijs, eorũ opiniones, proiectæ prorſus ad omnẽ vitæ turpitudinem. Quid enim præclari virtuti attribuunt, qui illi libertatem

Beza de re Sacrament.

actus

actus humani adimunt, qui vitij damnabili macula perpetuo, etiam in [illegible]timis hominibus, contaminatam dicunt, qui momentum meriti ei detrahunt? Aut quid vitio, ſeu peccato, mali permittunt, contendentes, eiuſdem appulſu actuue gratiam iuſtitiæ non expelli, vel credenti nocumentum aliquod ſpiritus eo incuſſum iri? Quocirca ſi ſolicitentur ad repudiandum ſuam fidem, facile ſecum iudicabunt, ſe eo, vtpote perſuaſionis ſordidæ interitu, nihil magni momenti, quo ad probitatem, aut Dei, ex vitæ actione imitationem, deſerturos.

12 Ad robur porro fidei diuinæ ſpectare Rationes credibilitatis, quibus ethnici & Iudæi in eiuſdem fidei aſſenſum inducantur, nemo plane ignorat: in eis enim velut in *Sampſonis* crinibus, latet fortitudo omnino admirabilis. Primo loco, ad conuerſiones externarum Nationum, fides catholica ſuos catechiſtas mittit inſtructos vera cognitione Maieſtatis, amplitudinis, fortitudinis, ordinis, ac ſanctitatis in Chriſti Eccleſia ſpectabilium. Dicet ergo noſter catechiſta, in hac eccleſia, ſeu regno dei, reperiri eximiam formam regiminis ad exemplar regni Dei in cœlis, Monarchiam ſcilicet: vt inde ſumma vnitate eccleſiæ inſtituta, vnitas etiam fidei apud omnes fideles, cum maxima charitate & animorum conſenſione, inde ſtatueretur. Proinde ad Regnorum aut Nationum diuiſiones per varios abſolutos Principes, Dei eccleſiam non eſſe diuidendam affirmabit, ſed fore potius in ea omnes vnius Patris filios, vnius Vicarij Chriſti diſcipulos, quamtumuis aliunde diſcrepantes, mundo vniuerſo & genere humano hoc pacto in vnum regnum coaleſcentibus, pronunciabit. Deſcribet pariter in hac eccleſia qualitates perſonarum, qui ſacris operantur, vtpote Archiepiſcoporum, Epiſcoporum, Sacerdotum, Diaconorum, Subdiaconorum, Acoluthorum, Exorciſtarum, Oſtiariorum, ac reliquorum in ſacris miniſtrorum. Quorum, vtpote certo ordine digeſtorum, aſpectus, plurimum commouebit animum alicuius ethnici in eccleſiam ingreſſuri.

Iudic. 16.
Ignat. ep. ad Trall. ad Philip.

13 Addet, ſecurum fore illi aditum in conſortium Chriſtianam fidem in hac Eccleſia profitentium, quandoquidem eo non ſit inhæſurus *Figmento humano*, vt ait *Sanctus Auguſtinus*, ſed inſtituto diuino. In qua eccleſia infallibilem, ob aſſiſtentiam perpetuam Spiritus Sancti in ea, veritatem ſemper tenebit, ac inde cum alijs fratribus inuincibilem concordiam iugiter ſeruabit. Hoc ſane mirum in modum arridebit iudicio huiuſmodi Ethnici, eo quod conſolationis ac tranquillitatis plenum: eccleſia enim non ſolum arca *Noë* ei videbitur ad nauigandum; ſed etiam portus cœli ad appellandum.

Auguſt. lib. de geſt. cum Gaud. cap. 33.

14 Procedet porro noſter catechiſta ad, enarrandum res geſtas ab eccleſia: videlicet numerabit ei annos ſuæ ætatis, ac inter illos, iniqua ac dura tempora, hæreſes & perſecutiones varias in eam inferentia, ad memoriam reuocabit. Explicabit quo modo tamen non obſtantibus iſtis incommodis, ac ne quidem malis moribus in Chriſtum credentium id impedientibus, catholica ſit: hoc eſt quæ omni tempore & omni loco, a promulgato Euangelio extiterit; quod eadem deuictis hæreſibus, ſuperatis perſequutoribus, iuxta Prophetias veteris Teſtamenti, ſe per orbem terrarum ampliſſime dilatauerit: eadem in illa doctrina fidei ſimili tenore ſemper currente, & continua Paſtorum in eadem ſucceſſione, vſque ad præſens tempus, a Chriſti & Apoſtolorum ætatibus, fidem ad nos vſque deducente. Dubio procul, hoc expenſum a Pagano, haud parum illum inflectet in aſſenſum noſtræ fidei. In quam ſententiam ait *Sanctus Auguſtinus*: *Tenentes Eccleſiam, quæ dilatatur & creſcit per omnes gentes & per vniuerſam terram, non vtique figmentum ſequimur humanum, ſed promiſſum, factum, que diuinum.* Apte idcirco comparat idem *Sanctus Auguſtinus* Eccleſiam catholicam veſti ſeu poderæ, cuius ora quaquaverſum plurimum ſpacij ambiat. *De hac ora veſtis per omnes gentes vnitas tota contexitur. Hac intrauit Caput in veſtem, vt indueretur Chriſtus varietate orbis terrarum: quia in hac ora veſtimenti apparuit varietas ipſa linguarum.*

Geneſ.
Rom. 2. 11.
Auguſt. lib. de geſt. cum Gauden. cap. 33.
Auguſt. lib. 2 cont. lit.
Act. 2.

15 Huius argumenti tantum eſſe ponderis arbitrati Sancti Patres, vt ex eo probarunt contra paganos Chriſtum eſſe Deum, & eius fidem diuinam. *In quem enim alium* inquit *Tertullianus*, *Gentes crediderunt, niſi in Chriſtum, qui iam venit?* in quam ſententiam, *Chryſoſtomus* multa diſputauit. *Cor rectum* ait *S. Auguſtinus*, *iam Chriſtus poſſidet: quod adhuc eis clauſum eſt, qui ferro pugnant, non eſt clauſum illi, qui ligno pugnat. Dominus enim regnat a ligno. Factus eſt autem mons magnus & impleuit vniuerſam faciem terræ. Hæc eſt eccleſia catholica, cui vel communicare gaudete. Nunc autem videmus orbem terrarum iam reuelato rore ſaginari per euangelium Domini noſtri Ieſu Chriſti. Quid eſt hæretici, quod de paucitate gloriamini, ſi propterea dominus noſter Ieſus Chriſtus traditus eſt ad mortem, vt hæreditate multos poſſideret?* Ob hanc inſignem victoriam fidei Chriſtianæ, Chriſtiana quadam charitate inſultat is ipſe *S. Auguſtinus* Ethnicis, ad huc renuentibus ſua colla Chriſto ſubdere. Hi Chriſtum, quod in monte Caluariæ crucifixus, ſolebant deridere, vſurpantes illa verba puerorum infælicium, qui Elizæo conuiciabantur: *Aſcende calue, aſcende calue.* Cæterum illos vano riſu exultare iam a Chriſto debellatos oſtendit *Auguſtinus*, quandoquidem *Eliſæus* noſter cō uerſione Gentium præualeat in paganos. *Ita rideant*, ait, *Scripturas: quantum poſſunt rideant, dum per ſingulos dies rariores paucioreſque ſe rideant vel moriendo vel credendo.* Adiungit vſque ad finem mundi, virtute Euangelij fore indies pauciores paganos, donec tandem penitus exterminentur. Et quod attinet ad Græcum paganiſmum, cum per Chriſtū hodierna die intuemur vbique penitus deletū. *Quis vnquam*, querit *Euſebius*, *ab omni ſæculorū memoria aut Rex aut Princeps, aut Philoſ. aut legiſlator: aut propheta ſeū Græcus lu-*

Tertull. lib. cont. Iudæos.
Chryſoſt. homil. quod Chriſt. ſit Deus.
Auguſt. in Pſalm 80.
de vnit. Eccl. cap. 2.
& lib. 20. cont. parm.
4. Reg. cap. 2.
Auguſt. Ep. 59.
Euſeb orat. in Laud. Conſtan. cap. 4.

barbarus fuerit, tantum virtutis decus eſt conſequntus, vt ipſius nomen ad omnium hominum aures, qui in terra degebant ætatem, permanaret, inque omnium ore & ſermone verſaretur?

16 Dum vero hæc Eccleſiæ vniuerſalitas & amplitudo per omnes nationes propagarentur, Catechiſta orthodoxus declarabit Ethnico egregie res geſtas profitentium fidem Chriſtianã. Recenſebit illi fraudes primorum hæreticorum verbo dei ſuas hæreſes honeſtantium. Explicabit eidem violentias tyrannorum & Imperatorum, fidem Chriſti impugnantium: & eorum oſtentu mirabitur pagani animus victorias noſtrorum in tot Dracones & Leones. In quem
Pſalm. 90. etiam finem Generalia Concilia, in hæreticos veluti totidem erecta trophæa, ob oculos illius pagani ſtatuet Catechiſta: commentaria quoque eidem recenſebit Doctorum Græcæ ac Latinæ eccleſiæ. Et quod ad hæreſes attinet, adnectet, quomodo inter reliquas, Proteſtantiſ-
Apocal. 12. mus tot vnius hydræ, ſeu beſtiæ in Apocalypſi, hæreſibus, veluti totidem capitibus conſtans, & in eccleſiam Romanam, ſeu Mulierem & eius filium eos perditum depugnans, nihilominus hodierna die armis eiuſdem eccleſiæ Romanæ concuſſus, langueat, in contumeliam in deſpectum ac contemptum paulatim tendat. Iſtis plurimum ad credendum incitabitur paganus, niſi naturæ lumen velit in ſe obſtinando comprimere, & ſe totum in tenebras induere.

17 Quod etiam natura hominis, virtutum ſemina & primordia in ſe contineat, inde maximarum virtutum oſtenſa incrementa, quæ peperit fides Chriſtiana in animis fidelium, haud leui ictu ad credendum illum externum incita-
Rom. 3. 4. bunt. Hoc argumento in primitiua eccleſia vſi ſunt S. *Paulus*, *Athenagoras* & *Iuſtinus martyr*, fidem facientes externis hominibus, quod qui in paganiſmo vitioſiſſimi erant, ſubito facti Chriſtiani, caſtiſſimi, puriſſimi, ſanctiſſimique euaſerunt: ita vt ex doctrina noſtræ fidei ſancta & immaculata, ſancti & immaculati mores mira
Rom. 6. mutatione prodierint. *Hæc quidem fuiſtis, ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis*: Abluti infuſione gratiæ habitualis, ſanctificati operibus virtutum:
Pſalm. 118. quæ olim in veteri lege dicebantur *Iuſtificationes*. Hinc memoriam ingeret Catechiſta eorum, qui charitate incredibili iuere in efferas & barbaras nationes, eas ad fidem Chriſti conuerſum: exponentes ſe tot periculis & iſtius vitæ miſerijs. Originem autem tantæ in natura humana mutationis, ac tantarum virtutum in fidelibus, docebit paganum catechiſta, poni in doctrina fidei ab omni libidinis & impuritatis næuo alieniſſima. Inde per gratiam Chriſti, virtutum dignitates, ex ſententia noſtræ fidei, pagano oſtendet, ſimulque vitiorum turpitudines eadẽ patefactas narrabit: adeo vt vel occultiſſimus animi conſenſus in interdictam voluptatem, fit noſtri dogmatis iudicio, homini lethalis & æternæ damnationi obnoxius. Hanc conſiderationem antiquiſſimus *Athenagoras* iniecit animis Paganorum, Chriſtianos perſequẽtium, loquens ad eos de oſculo pacis, quod o-
Ath. Apol. lim Chriſtiani in ſacris mutuo porrigebant. *Non aliter quam ſi a ſalutatio, vel potius adoratio habetur: qua ſi vel parum impura cogitatione coinquinata fuerit, a vita æterna alienat.* Hanc eandem auerſionem a labe voluptatis, & reliquis bonis iſtius vitæ, ſpectabilem in primis illis Chriſtianis, iſtis recolit *Lactantius* poſt *Iuſtinum Martyrem*. Lact. l. 5. Iuſt. cap. 3. initio orat. *Præcepta & ipſa re eam vitam ſequuti ſunt, quæ & voluptatibus caret, & omnia quæ habentur in bonis ſpernit: ſed etiam morituros eſſe ſe & ſciuerint & præuiderint, & poſtea vniuerſos, qui eorum diſciplinam ſequuti eſſent, acerba & nefanda paſſuros.* Conſt. orat. cap. 12. 13. De hac ipſa doctrinæ Chriſtianæ puritate & innocentia, præclare quoque diſſerit S. *Auguſtinus*. Aug. ep. 3. *Ille*, inquit, *huic doctrinæ inimicus eſt animus, qui vel errando eam neſcit eſſe ſaluberrimam, vel odit ægrotando medicum. Scio excellentiam tuam quorundam perpeti obſtinatiſſimas contradictiones, qui propterea putant, vel putare volunt Chriſtianam doctrinam vtilitati non conuenire Reipublicæ, quia nolunt ſtare Rempublicam firmitate virtutum, ſed impuritate vitiorum. Proinde qui doctrinam Chriſti aduerſam dicunt Reipublicæ, dent exercitum talem, quales doctrina Chriſti milites eſſe iuſſit. Dent tales Prouinciales, tales maritos, tales coniuges, tales parentes, tales filios, tales dominos, tales ſeruos, tales Reges, tales Iudices, tales denique debitorum redditores & exactores ipſius fiſci, quales eſſe præcipit Doctrina Chriſtiana, & audeant dicere eam aduerſam Reipublicæ eſſe; imo vero dubitent eam confiteri magnam, ſi ei obtemperatur, ſalutem eſſe Reipublicæ.* *Conſtantinus* inſtituens comparationem inter veterem ſuperſtitionem & relligionem Chriſtianam, hæc intulit: *An non hic vera & germana concordia? an non* Conſt. orat. cap. 13. *perpetua benignitas? an non errati reprehenſio, quæ admonitonem adhibet non ad perniciem, ſed ad curationem; non ad crudelitatem ſed ad ſalutem, ſinceramque fidem, primum erga Deum, deinde erga homines, quos natura deuincit, ſuauitatem? Huc accedit miſericordia in eos, quos aduerſus fortunæ caſus oppugnauerit: vita ſimplex, ſinceraque nullo verſutiæ fuco improbitatem obtegens. veri etiam Dei, & vnius Principatus agnitio, an nõ hic ſatis apparet?* Quamobrẽ *Auguſtinus* in eo ponit ſingularem Dei prouiden- Auguſt. ep. 5. tiam, ſimul ac amorem in genus humanum, quod ei omni vitiorum genere prius violato, tam efficax remedium ad puritatem vitæ adſequendam ſuppeditauerit, quale illud, quod ex fide in Chriſtum propagatur. *In iſta*, inquit, *colluuie morum peſſimorum & veteris perditæ diſciplinæ, maxime venire ac ſubuenire debuit cæleſtis auctoritas, quæ voluntariam paupertatem, quæ patientiam, beneuolentiam, iuſtitiam, atque concordiam, veram pietatem perſuaderet, cæteraſque vitæ luminoſas, validaſque virtutes? non tantum propter iſtam vitam honeſtiſſime gerendam, non tantum propter Ciuitatis terrenæ concordiſſimam ſocietatem, verum etiam ad adipiſcendum ſempiternam ſalutem, & ſequuturi cuiuſdam Populi cæleſtem diuinamque Rempublicam.* Inde idem Doctor conferens doctinam Chriſti cum Philoſophia *Platonis*, quantum ad energiam inducendi virtutes, ſic loquitur Deum compellans: *Non habent illæ paginæ vultum pietatis huius, lacrymas confeſſionis, ſpiritum contribulatum, cor contritum, & humiliatum. Populi ſalutem, ſponſam, Ciuitatem, arrham ſpiritus ſancti, poculum precij noſtri.* Similia inculcat S. *Bernardus*. hoc motiuum cre- Bern. ſerm dibilitatis

21. in Conc. Soz. l. 5. c. 5. dibilitatis in noſtra fide perſpexit *Iulianus Apoſtata*, teſte *Sozomeno*: *Exiſtimabat Religionem Chriſtianam, maximam ex vita & moribus eorum, qui eam ſequebantur, conſequutam exiſtimationem*.

18. Et quod Chriſti Euangelium non ſit ſolum lex immaculata, ſed etiam conuertens animas, ab hiſtorijs Ethnico ad fidem conuertendo proponet Catholicus Catechiſta præclaras tam in actiuis virtutibus quam intellectualibus illius in nobis impreſſiones. inde nominabit Monachos, Anachoretas, Virgines, Martyres, Regnorum Apoſtolos, Confeſſores, Doctores, qui incredibili ſplendore cum ingenti aliorum vtilitate ex vitæ ſanctimonia inclaruere. Catecbumeno hæc cogitanti occurrent poſt Apoſtolos *S. Ignatius, S. Polycarpus, S. Babilas, S. Agnes, S. Cæcilia, S. Catharina, S. Barbara. S. Antonius, S. Paulus*: & vt notat *S. Gregorius* poſt orionas hyadum, Eccleſiæ Doctores *Baſilium, Nazianzenum, Hieronymum, Ambroſium, Auguſtinum* & *Gregorium* deſignabit: *Qui ſubductis Martyribus, eo iam tempore ad mundi notitiam venerunt, quo fidei clarius elucet: & repreſſa infidelitatis hieme, altius per corda fidelium ſol veritatis calet*. Cum audiuerit iſte Ethnicus, horum virtutes & res geſtas ſibi a Catechiſta narratos, profecto ſi quid in illo bonæ indolis ſuperfuerit, propendebit inde plurimum in partes Euangelij.

Pſalm. 18. — Greg. lib. 9. mor. cap. 6.

19. Et inter reliqua eiuſdem ſanctiſſimi Euangelij effecta, eidem noſter Catechiſta recenſebit, apud multos, iam poſt virginitatem Chriſti Domini, ac Matris illius, ſtudium, adeoque votum virginitatis non priuatum tantum ſed & publicum vigere; quale teſte *S. Ignatio*, olim emittendum non niſi ex conſenſu Epiſcopi. Propoſitum hoc tunc pagani duxere effectu impoſſibile, tametſi diuinum quid in ſe habere agnouerint. Cum ergo intellexerit ethnicus Catechumenus a ſuo Cathechiſta, hoc votum paſſim a noſtris emitti, inſuper ſanctiſſime durante vita ſeruari, admirabitur ſane vim cœleſtis noſtræ doctrinæ in tanto integritatis flore conſpicuæ. Ex hoc aliquando Patres adſeruere veritatem noſtræ fidei, & quod Chriſtus, tanta in nobis ſua gratia educens, eſſet Deus, in paganos diſputantes. *Euſebius S. Ambroſius, Aurelius Prudentius, S. Victor* oſtendunt, nunquam cum illa animi & corporis caſtimonia, iuxta ac perpetuitate, ante Chriſti aduentum, apud vllam nationem, obſeruatam aut cultam fuiſſe vllibi locorum caſtitatem, ac modo apud Chriſtianos. Quid hoc nitoris ac puritatis liliario potentius ad perſuadendum veritatem noſtræ fidei animo iſtius externi apparere poterit? *Inuenies multos*, ait *Athenagoras*, *ex noſtris in vtroque ſexu, qui in cælibatu conſeneſcunt: quod in hoc ſtatu Deo coniunctiores ſe futuros ſperant*. Quis alius præter Chriſtum efficere potuit, vt ſacræ mulieres *Virgines perpetuo maneant, a cibis & vino abſtinentiam tollerarent, ſeuero & aſpero vitæ genere corpus ſuum coercerent?* Quis non exiſtimabit diuinam virtutem obtinuiſſe animos *Ammonij* & eius vxoris, de quibus *Socrates*: qui matrimonio iam iuncti, ante congreſſum maritalem cogitantes de puritate virginitatis, de propinquo ad Deum per eã acceſſu, eius propoſitũ apud ſe firmarunt, moxque inſtitutum monaſticum profeſſi, durum auſterumque vitæ genus exercuerunt, quo tantum ab ipſis decretam ſanctimoniam apud ſe ſtabilirent? qui quidem *Ammon* in tantam deuenit ſanctitatem, vt *S. Antonius*, teſte *S. Athanaſio*, illius animam corpore exutam in cœlum ſublatam adſpexerit. ſimilem diuinæ gratiæ vim in *S. Alexio* Roma, in *S. Odouardo* Rege, noſtra Anglia eſt demirata. quo in genere aliquot Exempla etiam *S. Auguſtinus* recolit.

Igna. ep. ad Roman. — Con. Carth. 2. q. 4. 21. 36. — Con. Carth. 4. cap. 11. — Euſ. de laud. conſtant. — Ambr. lib. 1 & 2 de virg. — Prud. lib. 2. — Conc. ſym. 4 — Vict. l. 1 per. VVandal. — Athenag. Apol. — Euſ de laud Conſtan. — Socra. lib. 4 cap. 18. — Athan in vit. S. Antó. — Auguſt. l. 8. Confeſſ. c. 6

20. Vlterius vero in hoc genere argumenti progrediendo Catechiſta memoriam faciet illius honorarij cultus, quo Sancti, vtpote qui dũ viuerent, erant mundo loco ludibrij, imo qui infames ab eo habiti, omnem vim crudelitatis ad mortem vſque ab eodẽ fuere experti, modo tamen a nobis celebrantur. *S. Chryſoſtomus* recolens, nullos Imperatorum, ab ipſorum funeribus, ita eſſe apud poſteros in honore, ac ſunt Sancti, eis nempe dicatis templis, inde conficit, Chriſtum cuius gratia ad tantam dignitatem adſpirarunt, fuiſſe Deum. *Oſtendatur*, inquit *Sanct. Auguſtinus*, *mihi Roma in honore tanto templum Romuli, in quanto tibi oſtendo Memoriam Petri. In Petro quis honoratur, niſi ille defunctus pro nobis?* In quam ſententiam contra Græcos paganos plurima recenſuit *Theodoretus*. Merito certe inſtruendus Ethnicus, ſumma admiratione hoc proſequetur: & inde ſecum meote colliget diuinæ gratiæ per Chriſtum, vim ſummam extitiſſe, quæ in tam illuſtribus effectis in clareſcit. Hoc autem apertius perſpiciet ſi Sanctorum, dum in hac vita egerint, qualitates expenderit: nempe quod fuerint natura fragiles, condicione, mundo contemptibiles, adeoque indigni, eius ſententia, qui hanc communem auram vel ſpirarent: quod nihilominus ad tantam gloriam per Chriſtum, eorum Principem, modo apud Principes, populum, omneſque fideles, hic in terris peruenerint.

Chryſoſt. Hom. cont. Gent. — Aug. Ep. 42. in pſalm. 44. de Sanc. ſerm. 25. — Theod lib. cont. Græc.

21. Ad probandam hanc ipſam Chriſti Domini diuinitatem, ſancti Patres aliquando argumentati ex miraculis, quæ a Deo fiebant ad ſepulcra ſanctorum Martyrum, iuxta & ex cultu, quem eorundem reliquijs pij fideles exhibuere. animis repetentes, Sanctorum oſſa quodammodo ob Martyria & contemptum, fuiſſe, vt ait Pſalmiſta, diſperſa ſecus infernum, poſtea habita omni theſauro & gemmis precioſiora, vt de oſſibus *S. Ignatij* & *S. Polycarpi* ſcribit *S. Chryſoſtomus* & *Euſebius*: recte intulere, non niſi Chriſto Deo auctore, tale quid perfici potuiſſe. *Ambuſta oſſa* ait *Euſebius*, *precioſiſſimis gemmis chariora, & omni auro probabiliora per ignem facta, ſollegimus*. Ex hoc *S. Chryſoſtomus* probat contra Ethnicos veritatem fidei Chriſtianæ, ſimul ac noſtrorum corporum reſurrectionem. *Imperij*, inquit. *S. Auguſtinus nobiliſſimi eminentiſſimam culmen, ad ſepulchrũ Piſcatoris Petri, miſſo diademate ſupplicat*. In quos prophetia Iſaiæ quadrare videatur: *Oſſa veſtra quaſi herba germinabunt*.

Pſalm. 40. — Chryſ. hom. de S. Ignat. — Euſ. l. 4 cap. 14. — Chryſoſt. de S. Bab. Hom. 26 in 2. ad Corinth. — Auguſt. Ep. 42 Tract. 3. in Ioan. in Pſalm 42. — Iſa. 38.

22 In hoc ipſum propoſitum inducendi pagani animum in aſſenſum noſtræ fidei, inferre poterit mentionẽ idẽ catechiſta exorciſmorũ, tãta quæ diuina virtute Dæmones in humanis corporibus vexantes, ac eos inde extirbantes.

Paulin. natal 4.

———— primis Lector ſeruiuit in annis]
Inde gradum legit, cui munus, voce fideli
Adiurare malos, & ſacris pellere verbis.

Dubio procul nulla virtus præter quamdiuina potent præualere in dæmones, vt in eos præualent noſtri exorciſmi: proinde ex eorum energijs, recte ſancti Patres contra paganos probarunt Chriſti Diuinitatem. *Nos*, inquit *S. Iuſtinus Martyr, qui in Crucifixum ſub Pontio Pilato Ieſum Dominum noſtrum credimus, dæmones omnes & ſpiritus malos adiuratos eijcimus, & imperata facere cogimus.* idem genus argumenti tractat *Tertullianus. De contactu, deque adflatu noſtro, contemplatione & repræſentatione ignis illius correpti, etiam de corporibus noſtro imperio excedunt.* Ex quo teſtimonio intelligere etiam poſſunt Proteſtantes, ad religionem ac fidem, præter Scripturas, exſtitiſſe Apoſtolicas Traditiones, exorciſmorum ritus inſtituentes. *Sicut olim Chriſtus ipſe*, ait *Lactantius, verbo ita nunc ſectatores eius ſpiritus inquinatos de hominibus, & nomine Magiſtri ſui & ſigno paſſionis excludunt.*

Iuſtin. dial. Tertull. Apol. cap. ad ſcenas. Tertull. Apol cap. 23. ad Scapul. Ciprian ad Demetrian. Lactant lib. 2 cap. 27.

23 In Eccleſia etiam Catholica vel adhuc vigere donum prophetiæ, & miraculorum oſtenta, affirmabit orthodoxus Catechiſta: vnde intelligat inſtituendus ab eo paganus, eandem Eccleſiam, Dei virtutem & bonitatem ſingularem in ſe complecti & oſtendere. *Iuſtinus Martyr, Athenagoras, & Tertullianus* paganis ex publicis ſcriptis renunciarunt, ſuis etiam temporibus plurimos diuinitus præditos dono prophetiæ: quod inſtar dotis, collatum a Deo Eccleſiæ, pro eius neceſſitate eſt perpetuo duraturum. Miracula autem ſunt quaſi vbera Dei, quibus ipſe in nobis ſuam vim nutrit, ac ſuſtentat in noſtra imbecillitate fidem: quorum mentionem faciunt frequentiſſime *S. Auguſtinus, S. Gregorius magnus, & Gregorius Turonenſis*. Imo hac ipſa noſtra ætate, ſi optimorum, ac iudicio valentium, ſi publicis Tabulis quidpiam deferendum, frequentia fiunt miracula in argumentum & probationem fidei Catholicæ. Enimuero hoc audiens paganus penitus exiſtimabit, veram eſſe noſtram fidem, tot ſignis diuinitus indies conteſtatam. Euidens omnino, proteſtantes apertiſſime mentiri, affirmantes, a tempore Apoſtolorum, nulla patrata miracula: cuius falſitatem oſtendit *Conſtantinus Magnus*, qui floruit tertio ſeculo: *Vera fides*, inquit, *ſeipſ à quotidie nouis miraculis patefacit.*

Iuſtin. Apol. Athenag. Apol. Tertull. Apol. Auguſtin. lib. 22. ciuit. cap. 8. Gregor. dial. Greg. Tur. Euſeb. lib. 3. de vit. Conſtan. cap. 29.

24. Poſtremo huc a catechiſta conferenda quædã alia in Eccleſia Catholica fidei ſuſtentacula, quæ in memoriam fidelibus reuocant articulos fidei; idque perpetuo & continuata ſerie ceremoniarum. In hunc finem Eccleſiarũ fabricæ & ornamenta conducunt. eo pariter tendunt crucis vbique locorum erectiones, ac venerationes: ex quibus Sancti Patres contra paganos adſtruxere veritatem fidei noſtræ, & *Virtute crucifixi*, vt diſputat *S. Auguſtinus*, & quod Chriſtus eſſet Deus. quis enim alius præter Deum efficere potuerit, vt crux, olim inſignis opprobij inſtrumentum, iam honoris cauſa eſſet in frontibus fidelium, in diadematibus Regum, in ritibus ſacrorum, vt recte diſſerit inter alios *S. Chryſoſtomus*? Hinc *Conſtãtinus Magnus*, teſte *Euſebio*, ad morem Chriſtianorum *Vultum ſalutari illa paſſionis ſignauit nota.* Eo enim fides nutritur & exercetur Cæterum hoc maledictũ, hoc abominabile, hoc extremi ſupplicij ſymbolum Crux, diadematibus & coronis ipſis clarius factum eſt. Huic ipſi fidei ſeruandæ & augendæ ſuccurrunt quoque in Eccleſia Catholica varia feſta & celebritates ſpectantes ad beneficia Dei, ad myſteria Chriſti, ad res geſtas ac dignitates Sanctorum: quibus omnibus a pagano animo conceptis, ſentiet ſe magna quadam vi impelli, idque ratione aſſecla, in aſſenſum fidei Chriſtianæ.

Auguſtin. pſalm. 9. Deut. 21. Gal. 3. Chryſoſt. Homil. 84. in Ioan. Euang. pa- nopl. part 2 Tit. 10. Euſeb. lib. 3. de vit. Conſt. 1. cap. 1. 2.

25. Verum non ſolum in argumentum credibilitatis fidei iſtis diſputamus contra ethnicos, verum etiam Iudæorum perfidiam eiſdem remouemus; & ſi quid in ipſis bonæ indolis, id in aſſenſum noſtræ fidei inclinamus. Dicimus ergo in illos diſſerentes cum *Tertulliano* ac alijs Patribus, iam per orbem terrarum Chriſti virtute contritam idololatriam, vnius Dei agnitionem ubique ſuſceptam, impletas iam numeroſitate Chriſtianorum prophetias veteris Teſtamenti: vtpote de multiplicando ſemine *Abrahæ* ad numeros ſtellarum in cœlo & arenæ, quæ eſt in litore maris: de conuerſione gentium de Hieruſalem inhabitanda abſque muro. Addimus vlterius, modo orbem terrarum per chriſtum nitere vitæ ſanctimonia, præcipue autem cultu perpetuæ virginitatis: ſummatim quod pro ſua religione dixit *Ioſephus* Iudæis: nempe paganos ſuſcipientes iudaiſmum, inde quod ad mores reddi ſanctiores, contra Iudæos ad paganorum ritus tranſeuntes, eodem effici turpiores: idem nos dicimus: ſcilicet Iudæos & paganos ſuſcipientes fidem Chriſti, inde effici ſanctiores; ab ea autem refugas ad ipſos, in oculis omnium nequiores inueniri. affirmabimus in confirmationem fidei Chriſtianæ, etiam adhuc orbem illuſtrari miraculis, Concilijs generalibus, omnis generis literatura, Martyrum trophæis, temporum longa duratione, & paſtorum ſucceſſione vnam eamdemque fidem perennare. Hinc Iudæos compellantes, ab eis ſciſcitamur, quem aut qualem exſpectare poſſint Meſſiam, qui veteris Teſtamenti prophetias exactius impleat, quam præſtitit Chriſtus dominus, & cur orbe iam quaſi ſeneſcente, alterius Meſſiæ aduentum præſtolantur, qui generis humani miſerijs melius aut plenius ſuccurrat? Pari modo Proteſtantes compellamus, ac ab eiſdem ſciſcitamur, ſi noſtra Eccleſia non ſit vera, quænam ipſorum proteſtantica, veteris Teſtamenti typis & promiſſionibus iuſtitius hactenus reſpõderit? probent nobis ad illos typos & promiſſiones, Proteſtanticam Eccleſiam orbem terrarũ ad fidem conuertiſſe, hæreſes in concilijs generalibus refutaſſe, religionis momento, Eccleſiarum fabricis, ceremoniarum apparatu, Cleri ordinibus Chriſtianam fidem oſtendiſſe? imo dicant mihi, vbinam gentium ante *Lutherum* viguit illa Eccleſia, quæ docuit Deum auctorem peccati, quæ Reges ſeu Reginas Eccleſiarum Præſules ſupremos agnouit; quæ Duo ſolum docuit eſſe Sacramenta, ac inter ea Baptiſmum paruulis inutilem, & eodem *Ludibrium*, vt diſſerit

Tertull lib. Iudæos. Chryſoſt. Homil. cont. Gent. Gen. 12. Rom. 1. Ioel. 3. Zachar. 2. Ioſeph. in proœm. antiq.

Auguſt. l. 4. cont. Don. rit *S. Auguſtinus*: nullum decus laudabile ineſſe virtuti, aut dedecus peccato: Eccleſiam viſibilem errare, & corrigendam a *Luthero* & *Caluino*. quando, precor, Eccleſia, cuius hæc dogmata, in aduerſam falſitatem vbique locorum præualebit, & obtinebit portas inimicorum ſuorum, ſi id nondum peractum?

Gen. 22. 26. Vt modo explicemus, quam ingentem, occultam licet, in fidem Chriſti hoſtilitatem exerceant Proteſtantes, ſciendum, eorum quã ſibi fingunt Eccleſiam, dictis argumentis credibilitatis non ſolum deſtitui, verum inſuper multa, ſi non omnia, & quæ inter ea potentiora, in patrocinium paganiſmi, Iudaiſmi, & atheiſmi inficiari, impugnare, probris inſectari, vt vel inde pateat, quam ſint validi Antichriſti præcurſores ad fidem Chriſti penitus deſtruendum. Genuinæ certe ſunt *Dalilæ*, quo ſuarum hæreſum, omnia noſtra negantium, forcipibus, Iudic. 16. *Sampſonis*, ſcilicet Chriſti robora, in crinibus præſcindant. at ſingula momenta diſcutiamus, idque ſtrictim ſub qua poſſumus breuitate.

27. Noſter catechiſta inſtruendo ab ipſo pagano pollicebitur ingreſſum in eam Eccleſiam, quæ ad vnitatem fidei vbique locorum tenendam, gaudeat vnitate Monarchæ, ſcilicet vnitatis ſpecie ſumma. at huic argumento repugnabunt Proteſtantes ac dicent pagano, contemnendum hoc propoſitum ei motiuum: quandoquidem forma regiminis in Eccleſia, ſpectãda in Principibus ſæcularibus, in ſuis prouincijs ſeorſim & independenter gubernantibus, aut in confuſa multitudine vniuſcuiuſque Parochię. Cum idem catechiſta ſuo catechumeno dixerit, ſe credendo admiſſum iri in Eccleſiam viſibilẽ perpetua Spiritus ſancti in ea præſidentia, contra motus omnes infidelitatis aut anxtitatum ſtabiliendam, opponent ſe ei Proteſtantes ac aſfirmare præſument, Eccleſiam viſibilem erroribus eſſe obnoxiam. Mox quæ diſputabit Catechiſta catholicus, petita a rebus geſtis in eccleſia, nempe ex victorijs in hæreſes, in perſequutores fidei per conuerſiones Gentium, ex ſucceſſione Epiſcoporum vſque ad noſtra tempora: ea omnia impugnabunt Proteſtantes: Vident enim ſuã Eccleſiam omni tempore & loco haud fuiſſe conſpicuam, ad eam non fuiſſe reductas ab idololatria Nationes: proinde definire minime verebuntur, Eccleſiam Chriſti non eſſe eam ſpacioſam & amplam Chriſti hæreditatem, ſed potius gregem paruũ ſemper ſub cruce perſequutionis gementem, ſub inuolucro inuiſibilitatis abſtruſum, ſub delectu paucitatis ſingularem. Deinde poſtquam Catechiſta orthodoxus ethnico aut pagano affirmarit, illos doctrinã in Eccleſia Chriſti repertutos efficacem ad peccata euitandum, ad procurandum animæ puritatem, ridebunt e regione Gnatones Proteſtãtici, & aperte affirmabunt, quod harum rerum ſtudia inania, quandoquidem omnia etiam iuſtorum opera ſint peccata mortalia, quod honeſtas ex lege naturali aut poſitiua ſit credenti impoſſibilis: & quod caput eſt, quod credenti nullum peccatum ſit a Deo imputandum. Quæ etiam in memoriam adducet noſter Catechiſta, pertinentia ad ſanctiſſimos mores, ad vitæ auſteritatem, ad regulæ diſciplinam, in quibus noſtri Monachi, Heremitæ, Sacerdotes, Monialea claruerunt, a Proteſtantibus cum ludibrio reijcientur, dicentibus, tales ſimplices nimium extitiſſe idiotas, ignorantes ſcripturarum aut libertatis Chriſtianæ. Quodcumque porro idẽ Catechiſta orthodoxus intulerit de cultu, de obſeruantia caſtitatis ex voto, & certo vitæ ſtatu ſuſceptæ in Eccleſia, impugnabitur a Proteſtantibus: quandoquidem iudicantibus eiuſmodi caſtitatem eſſe impoſſibilem, vſui Matrimonij inferiorem, Euangelij libertati aduerſantem, denique nullius momenti quantum ad vim meriti ſpecialem. Nihil demum adfirmabit Catechiſta noſter, deductum a cultu Sanctorum, & reliquiarum ipſorum, a veneratione crucis, a miraculis, a dono prophetiæ, a ſpiritu pietatis & orationis, quod Proteſtantes non exſibilabunt. Sanctorum cultum infami nomine idololatriæ criminabuntur, miracula iam a tempore Apoſtolorum ceſſaſſe proclamabunt: & hoc ritu Proteſtantum ſtudijs pagani & Iudæi detinebuntur contra conatus noſtri catechiſtæ, contra iudicia & ſcripta Sanctorum Patrum, in erroribus prophanæ ſuæ credulitatis. Ac inter alia, olim Patres adſtruxere veritatem noſtræ fidei ex ſplendore & magnificientia externi cultus, Deo in Eccleſia delati. inde admirationis loco merito habuere, ædificaſſe Imperatores Romanos tam ſplendidas Baſilicas, in quibus res diuinæ ad ritum Chriſtianorum peragerentur, cum prius, adeoque paulo ante, Romani Imperatores eorum ſynaxes vetuerant, omneſque cœtus in extremas tenebras criptarum ablegerant: tunc nihilominus temporis dixere, Eccleſiarum laquearia auro fuiſſe fulgida, vt narrant *S. Hieronymus* & *Seuerus Sulpicius*, Vaſa Eccleſiaſtica ex auro & argento præcioſa, ita vt ad eorum aſpectum ſtupens *Iulianus Apoſtata*, hæc protulerit: *Quam precioſis vaſibus filio Mariæ miniſtratur!* Hoc vero adeo validum momentum ad probandum Chriſti diuinitatem, ſuperſtitionis nota infamant. Quod porro antiqui patres diſputarunt in eamdem ſententiam ex cultu crucis, ex energia exorciſmorum, id totum a Proteſtantibus deridetur & erroris damnatur.

Euſ. li. 1. vit. conſtan. ca. 36. Hier. in. cap 8. Zachar. Seuer. l. 22. hiſtor. Greg. Nazi. or. in Laud. Baſil. Chryſ. hom cont. pagan.

28. Ex quo liquet, quam inermes & elumbes ſint Proteſtantes, qui, quod de alijs hæreticis adfirmauit *Tertullianus*, ad noſtra euertenda nati, non ad exteros conuertendos: inualidi plane ſunt, ſi velint ad paganos aut Iudæos proficiſci eos ad fidem in Chriſtum conuerſum. Quocirca vt cum eis de fidei myſterijs diſputãtes agãt, nihil ipſis adeſt præter vnum oſtentum Bibliorum Geneuenſium: illudque tam nude ac frigide peracturi, vti fateantur, tametſi ipſis euidenter conſtet, eiuſmodi Biblia eſſe verbum Dei diuinitus inſpiratum, nihilominus ipſis non ſuppetere rationes, vt id alijs perſuadeant. Similiter requirentes fidem a paganis aut Iudæis, quã credant ſibi iuſtitiam Chriſti imputari, ſibi eo indulta peccata, ſe in numero eſſe prædeſtinatorum, ingenuè quod res eſt, loquuntur, agnoſcentes, nullas ſibi rationes credibilitatis adeſſe, quibus paganos aut Iudæos in talium rerum credulitates inducant. Verumtamen vnum quid

eſt

eſt quod habent loco omnis ad hunc effectum panopliæ Catholicæ: quodque habita ratione humanæ infirmitatis, ad perſuadendum ſanè, potentiſſimū; neque ipſe id diſſimulabo: nimirum polliceri poterint Catechiſtæ Proteſtantici, cum Iudæis aut paganis differentes, futuros omnes Doctores in Theologia, quotquot ex paganis aut Iudæis, quantumuis rudibus habituri ſint fidem ſuis bibiljs: ac fore omnino, vt ipſi ex verbo Dei omnia in poſterum iudicent, a nemine interim iudicandi. An non hinc magnum mundo periculum imminet, ne totus confluat deinum ad ſectam Proteſtanticam, lauream que hanc Theologici Doctoratus, quantumuis extra academiæ ſpacia, & breui curſu dimenſo, eā adipiſcantur?

29. Cum itaque fidei robur hoc rito penitus elumbarunt Proteſtantes, quis Chriſtianorum Principum exiſtimabit, eos eſſe ſatis idoneos ciues, qui ſic in Chriſtum ſuum perduelles! Nunquam ſanè immanius Iudæi deſæuiere in perſonam Chriſti, quam Proteſtantes in fidem Chriſti. Propheta *Ioël* prædicens fore aliquando hoſtes in Iudæa, qui ſacra omnia iuxta ac ciuilia ibi eſſent deuaſtaturi, hæc verba vſurpauit: *Ficum meam decorticauit.* Quemadmodum enim ficus, cui cortex detracta, illico marceſcit, ita fidei Chriſtianæ vis vaneſcit, cum ei neruos ex traditione eccleſiæ credibilitatis, Proteſtantes ſucciderint. hoc quidem in illis molitur ſatan, licet ſub pulcro prætextu verbi Dei, ſub ſpecie & hypocriſi reformatæ Eccleſiæ. Principes idcirco iſtis Chriſti perfidis hoſtibus colludere, idem eſt, quod Chriſto illudere, ſe ac ſuos ludendo, impietati & barbariei perdendos cōmittere.

Ioel.1.

30. Poſtremum fidei orthodoxæ robur ſpectandum diximus in facultate ad recognoſcendam hæreſim, ac de illa iudicandū: ad hæreticos ipſos docendum, adeoque refractarios pœnis tā ſpiritualibus quā corporalibus coercēdū. In quibus officijs peragendis, tam vitæ ciuili, quam ſacræ, neceſſarijs, videmus fidem Catholicam ac Romanam potentiſſimam, inanem verò prorſus credulitatem Proteſtantum. Sciendum itaque, vt hoc melius demonſtremus, hæreſeos materiā formaliter ſumptam, non eſſe quidpiam quoquomodolibet ad fidem pertinens, ſed illud tantummodo, quod iam Eccleſia definiuit, vt egregie oſtendit *S. Auguſtinus*. Hinc de *Photino* pronuntiat, non fore illum hæreticum, niſi manifeſtata ſibi doctrina Catholicæ fidei, perſiſtere maluerit in errore. & ob hanc ipſam cauſam aſſerit *S. Cyprianum*, negantem validitatem Baptiſmi collati ab hæreticis, non fuiſſe hæreticum, eo quod exploratæ ſententiæ Eccleſiæ obſtinate eo non contradixerit: quod de eodem affirmat quoque *Vincentius Lirinenſis*. De Arianis hæc *S. Ambroſius*: *Quoniam communiter aduerſus Eccleſiā Dei conſpirarunt, communi nomine hæreticos, quibus reſpondendum eſt, nominabo.* Hoc omnino conſequens vel ad hæreſeos ipſius definitionem: eſt enim in rebus fidei falſa ex animi pertinacia & rebellione, electio. Rebellio autem, agnitæ eſt auctoritatis cum contemptu impugnatio, ſeu in eam iudicata ac ſpontanea renitentia. proinde in hæreticis non ſe prodit hæc animi pertinacia, ſeu repugnandi deſtinata libido, reſpectu tantum ipſius Scripturæ: nam cum eius teſtimonia contra allata aut Scripturam eſſe negant, vel alium ſenſum eis attribuunt, licet reuera errent contra eam, non ſunt tamen in eam errando pertinaces aut refractarij, quandoquidem illius ab ipſis cognitæ auctoritati, definientes haud refragantur. hoc egregie docuit *S. Auguſtinus*, *Omnes enim hæretici* ait, *qui Scripturas in auctoritate recipiunt, ipſas ſibi videntur ſectari, cum ſuos potius ſectentur errores: ac per hoc non quod eas contemnant ſed quod non intelligant, hæretici ſunt.* Deſtinatur itaque hæretica pertinacia in auctoritatem Eccleſiæ, proinde exeunt ab illa hæretici, vt eam poſtea audacius impugnent. *Quapropter*, inquit *S. Auguſtinus, nec hæreticus pertinet ad Eccleſiam Catholicam, quæ diligit Deum, nec Schiſmaticus, quoniam diligit proximum.* Itaque robur fidei catholicæ, quod in hæreſes inualeſcit, propagatur a iuriſdictione ad docendum, ſimul ac ad puniendum hæreticos, quibus valida comparet Eccleſia Catholica, proteſtantum vero diſperſæ palanteſque turmæ, eis exutæ, debiliſſimæ.

Auguſt de hær. l. 4. de Bapt. cap. 16 lib. 4. cont. Don cap. 16

Vincent lir cont hær. Nou. Amb. lib. 1. de fid cap. 4.

Aug ep. 122

Aug. de fid. & ſymb. c. a. 10. de vn. Eccle. cap. 4

31. Quantum itaque ad iuriſdictionem diſcernendam, collatis inter ſe Eccleſia Catholica & proteſtantum Synagoga, veritatis elucidandæ cauſa, propono hoc argumētū. Illa credētiū multitudo in aduerſam obtinet verbi iuriſdictionem, ex qua inimica altera exiuit, ſeu a qua diſceſſit: nullo autem modo eam obtinet, quæ exiuit & diſceſſit. Soleo, inquit *Tertullianus in præſcriptione aduerſus hæreſes omnes de teſtimonio temporum compendium figere, priorem vendicans regulam noſtram omni hæretica poſterioritate.* Sed Proteſtantes exiere ac receſſere a Catholicis Romanis, nō cōtra: ergo Catholici Romani gaudent iuriſdictione in proteſtātes nō proteſtantes in eos. Maior propoſitio liquet ex doctrina Apoſtolorū, aſſerētium, hæreticos ſegregare ſe, exire ab orthodoxis: neque quod poſterius, quod particularius, quod factioſius vendicare poterit ſibi iuriſdictionem in id, quod prius, quod vniuerſalius, pacatiuſque: niſi rebellibus ac prædonibus exeuntibus e ciuitate aliqua, tanquam Catilinarijs, attribuere velimus ſupremam iuriſdictionem in ipſum etiam principem ac Rempublicam, a quibus defecere. minor euidentiſſima ex hiſtorijs, quæ conſignarunt tempus, in quo *Lutherus ac Caluinus* deſeruere Eccleſiam Romanam: Proteſtantes autem tempus nullum oſtendere potuerunt, in quo Catholici Romani ab ipſis exiere, ac ipſis, Paſtoribus, Epiſcopis, vel Sacerdotibus exiſtentibus, contradixere. Iuriſdictio ergo hac ex parte noſtra eſt, non illorum. proinde ſi nos ducere præſumant, immaniter ſuperbiunt: ſi caſtigent, ſacrilege debacchantur. Nam teſte *S. Hilario*: *Hæretici omnes contra Eccleſiam veniunt.* Deinde Proteſtantum opinionibus communem notionem hæreſis conuenire certo iudicio ſtatuere poterit Eccleſia Romana. Etenim notum fecit, eadem plane ſuperbia & rebellione eiuſmodi hæreſeon auctores *Lutherum ac Caluinum*, bellum indixiſſe vniuerſali fidei pie colentium Deum, qua olim *Arius*, qua *Donatus*, qua *Pelagius*, qua *Neſtorius* in eam prius furiati. Recte ſugillauit

Tert. præſ.

Iud. cap. 1. & Ioann. 2.

Hilar. lib. 7. de Trinit.

uit *Conſtantinus Magnus* hæreticam ſuperbiam *Aceſij* Epiſcopi Nouatiani, qui cum dogma particulare *Nouati* propoſuiſſet, quod nempe Eccleſiaſtica abſolutione quidam delinquentes a baptiſmo non eſſent in ſtatum iuſtitiæ reſtituendi, veluti protuliſſet quiddam contra communem Theologiam, ei dixit, *Erigito tibi ſcalam Aceſci, & cælum ſolus aſcendito.* Huiuſmodi ſcalas erexere

Socrat. lib. 1. cap 7.

Lutherus & *Caluinus* ſua gigantæa arrogantia: dum nempe orbem terrarum damnantes, ſe ſolos Euangelij prædicatores venditarunt: quibus tamen aptiores ſcalæ *Gemoniana*, quum vllæ aliæ. Hoc adeò vel ad oculum conſpicuum, vt a nemine negari poterit. Iudicati & damnati fuere illi hæretici ab Eccleſia, ipſis contemporanea, habente ad id faciendum requiſitam iuriſdictionem verbi, eo quod in argumenta ſuarum hæreſum, obſtinate contra Eccleſiæ eiuſdem doctrinam, falſum ſenſum Scripturæ ſententijs adſcripſerint. Ergo iure nota hæreſeos etiam modo inuſta *Luthero* & *Caluino* ab Eccleſia, quæ ad id præſtandum legittima verbi iuriſdictione gaudet. Proteſtantes vero nulla ſpecie probabilitatis probare valent, Eccleſiam Romanam Patribus vel Eccleſiæ Paſtoribus in aliquo dogmate repugnaſſe. Proferre ergo poſſumus nos in illos ſententiam, vtpote in hæreticos, illi, autem in nos nequaquam. Qood ſi ſuam inſcite venditent, quod ad hoc, auctoritatem, quaſi tanta modo eſſet, quanta ſufficeret ad exigendum a nobis obedientiam, dementia ipſorum effrons, nobis apparebit penitus excors & enormis: quandoquidem eorum paucitas cum noſtro numero, eorum nouitas cum noſtra antiquitate, eorum diſſentiones cum noſtra concordia, eorum coruus cum noſtra columba, eorum ortus & progreſſus anfractuoſi cum noſtra continuata ſucceſſione, eorum obſuritas cum noſtra luce, eorum ignorantia cum noſtra ſcientia, eorum dedecora cum noſtris virtutibus, comparari non debent nec poſſunt.

32 At neque hac ex parte oſtendere poterunt Proteſtantes, Arianos, Pelagianos, aut vllos alios damnatos ab Eccleſia, fuiſſe hæreticos: nedum illos, qui in *Lutheri* ac *Caluini* ſcholis ſuis ſectis diſcernuntur: quandoquidem nequeant probare, illos in Eccleſiam ſuam Proteſtanticam vnquam rebellaſſe, aut ab ea diſceſſiſſe. Omnes enim pari audacia ad Biblia, tanquam ſorices ad caſeum, acerrime conuolant. Ex quo ergo rebelles, obſtinati, pertinaces demum mutuo cenſcendi? Quaſi vero viſa *Lutheri* ac *Caluini* Catulina vel Catulinaria progenie, omnes mortales, quod ad diuina, illico tãquam Dominis ſuis teneantur morem gerere: vel id non agentes, hæreticæ defectionis nota inurendi? Proferant iudicia ſua quando voluerint, anathemata ſua deuibrent, qualia placuerit, reſiſtentes hæreſeos damnent, totus nihilo obſtante, orbis, illos quantumuis fulminantes, vt inſanos deridebit *Hercules*, vel *Bacchi* tripodem eorũ Conciliabuliabulis præferendo: adeo hac in re iudiciaria debiles reperiuntur Proteſtantes, vti fateantur ipſimet, ſuam, adeoque totius Eccleſiæ viſibilis auctoritatem, infirmam eſſe ad dirimendam litem, ac de hæreſi iudicandum, cui alij ſua iudicia ſubijcere obligentur: cum Scripturis tantum, non hominum ſententijs, fidei imperium diuinitus, vt ipſimet dicunt, committatur. Hinc, ex hac ſcilicet eorum impotentia quod ad articulos fidei decernẽdos, propagantur inter eos lites interminabiles, pugnæ, neutiquam quiete, nedum victoria vlla vnquam ſopiendæ: nullus tamen inter eos quantumuis confligentes, hæreticus æſtimabitur.

Virgil. 2. Æneid.

Aduerſo rupti ſeu quondam turbine venti,
Confligunt Zephiri, Notuſque & lætus Eois,
Eurus equis: ſtrident ſiluæ, ſæuitque tridente
Spumeus: atque imo Nereus ciet æquora fundo.

33 Denique quam ſit rebus Eccleſiaſticis, pariterque ciuilibus, conſultum, obſtinatos hæreticos cohibere illos puniendo, ſatis cum ratione ipſa, tum perpetua Eccleſiæ conſuetudine manifeſtum. Cæterum obſeruanda in hoc negocio iuſtitiæ methodus, quam præclare tradit *S. Auguſtinus*: nempe admonendo, primo hæreticos a Catholicis docendos, deinde ſi obſtinate reſtiterint, puniendos. *Si terrerentur*, inquit, *& non docerentur, improba quaſi dominatio videretur.* Ad hoc autem munus docendi hæreticos, ſolum recte comparari catholici Romani. Nam cum hi patefecerint Proteſtantibus, & alijs hæreticis, quod iudicio vniuerſalis Eccleſiæ, Patrum ſententijs ſeſe opponant, ſatis viſi illos docuiſſe; iuſtaque ſuberit cauſa, ob quam repugnantes idem caſtigent. *Hic erit anathema*, inquit *S. Auguſtinus*, *quiſquis nunciauerit Eccleſiam, præter communionem omnium gentium.* Liquidum valebunt efficere Catholici, quod Proteſtantes dogmata proferentes, dicant, vt meminit idem *S. Auguſtinus*: *Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic, ecce in deſerto, quaſi vbi non eſt frequentia multitudinis: Ecce in cubiculis, quaſi in ſecretis traditionibus atque doctrinis.* Aliquem vero repugnare communi doctrinæ Patrum præcedentium, habitum ab eccleſia pro certiſſima nota hæretici. inde Conſilium illud Magnum Necenum ex doctrina Patrum oſtendit errorem *Arij*, fuiſſe hæreticum. *S. Auguſtinus* ſæpius monet Pelagianos, eis cõſentire, debere cũ doctrina Patrum, qui de gratia ſcripſerunt, ante ortã eorũ cum alijs controuerſiam, ſi hæretici haberi nolint. Narrat *Socrates*, ex mandato *Theodoſii* Imp. in vnum conueniſſe omnis generis hæreticos Conſtantinopoli, qui ab orthodoxis examinarentur, & eorum iudicia ſuſtinerent. Quo autem hoc melius fieret, conſpirarunt Catholici, peterent ab eis, *Vtrum aliquam rationem ducerent illorum Doctorum, qui ante diuiſionem probe eccleſiam temperaſſent, an eos tanquam religione Chriſtiana alienos reijcerent? Quod ſi eos reijciunt, eiſdem etiam anathema denunciare audacter aggrediantur.* Quod ergo Proteſtantes antiquioris Eccleſiæ Patres, vtpote mera nomina, carnem & ſanguinem vituperant, dum illis aduerſantur, ideo Concilium Tridentinũ, ſequutum legẽ primitiuæ eccleſiæ, eos hæreticos eſſe definiuit, proclamauit, damnatoſq; ab omnibus fugiẽdos admonuit. Proteſtãtes vero Catholicis ſuadere non poſſunt, aut cõficere diſſerendo, quod eccleſiæ priuatim opinãdo, quaſi in deſerto & in ſecreto, & vbi nõ eſt frequẽtia multitudinis, bellũ indixerint. Docere proinde illos nequaquam valent, ita vt poteſtate traditæ ab ipſis doctrinæ, teneantur Catholici

August. Epl 68.

Auguſt. lib. de vnitat. Eccleſ. cap 2 Ep 48. 166. 170.

Auguſt. lib. 1. de baptiſm. cap. 4 de vnitat. Eccl. cap. 13. 16 25.

Socrat. lib. 5. cap. 10.

a l eorum partes tranſire, aut vt id facere detrectantes, iuſte puniendi renuncientur. Imo neque alios quoſcunque hæreticos docendi officium eis comperit. Nunqnam enim ſatis manifeſte declarabunt, Arianos, Pelagianos, a ſua eccleſia proteſtantica defeciſſe, ad eam poſtliminio receptum, ipſis auctoribus ſeu Magiſtris, parare iam debere. Neque ſatis illos docuiſſe videbuntur, affirmantes a Chriſto Domino, ab Apoſtolis eos tranſfugas eſſe: quandoquidem in hac re tota verſatur quæſtio; conſtanterque pronunciabunt illi hæretici, ſe ab illis haud transfugiſſe. Quæ tergiuerſatio Proteſtantum eſt inepta: quandoquidem ſermo iam eſt de diſceſſu a viſibili ſocietate in Eccleſia nunc præſente, ex æquo gubernata a Spiritu ſancto, ac illa, quæ fuit tempore Apoſtolorum: non vero de diſceſſu a doctrina priſtina; qui diſceſſus obſcurior, & diiudicandus, habita ratione diſceſſus a viſibili communione in Eccleſia. Subiungent porro, eo admiſſo, inde non conſtare ſe ab Eccleſia Proteſtantum erupiſſe, cum Chriſtus & Apoſtoli, quantum colligi poterit ex ſequentis Eccleſiæ canonibus, moribuſque, Proteſtantum placita penitus reprobarint. Si ergo Proteſtantes, nullos, qui in rebus diuinis a veritate aberrauerint, ne dum catholicos, conuenienter ad formã tribunalis docere poterunt, nullos profecto ob hęreſim iure pœnis excipere valebunt: atque hoc pacto in detrimentum fidei, ex ingenio ſectæ illorum, iuro vbique hæreſes graſſabuntur, omniaque loca demum impune obtinentes, pietatis firmamenta tandem euertent. Toti quidem in hoc Proteſtantes, vt dogmatibus ritibuſque Catholicorum contradicant; quod ad duo interim maximi momenti in rebus fidei, incurij: ſcilicet eius, quod certam regulam tandem aſſignaret, qua ſua poſitiua placita acceptabilia alijs redderent: ſimul ac illius, ex cuius defectu parum ſoliciti & imparati prorſus ad hæreſes damnandas & abiiciendas. Idcirco quod hæreſes pro fine & termino habent a Chriſto apoſtaſiam, atheiſmum, aut paganiſmum, inde Proteſtantes, qui ſectæ ingenio hæreſibus dictis modis patrocinantur, fidei manifeſti hoſtes id proinde conſilij ſub prætextu fidei clanculum peragunt, vnde tota in Chriſtum fides demũ in orbe expugnetur. *In parte litigant, vt totum perdant.*

Hilar. lib. 4.

34 Enimuero quantum ipſe indicare potero, qui hæc cum animo ſuo expenderit, in aprico videbit, Proteſtantes hoſtes eſſe Chriſtianæ fidei, eo ipſo fine ei neruos ſuccidendo, quo eam demum penitus eijciant, impietatem, veteremque idololatriam in cætus hominum ad extremum reducturi. Eſt quidem fortiſſima vera fides, licet eum fragilitate noſtræ naturæ copulata: quemadmodum fortiſſima Eccleſia, quæ inſtar fragilis arenæ in litore maris, impetus fluctuum validiſſime repellit. Eleganter idcirco comparat *S. Auguſtinus* robur fidei crinibus in capite *Sãpſonis: Quæ in crinibus virtutem habuit magnum diuinumque ſecretum.* Secretum hoc roboris non oritur ſolum ex interno animi lumine, vt fabulantur Proteſtantes, ſed ex argumentis credibilitatis, ex auctoritate & traditione eccleſiæ catholicæ, vt multis oſtendit *S. Auguſtinus*: qui explicate fatetur, ſe in communione fidei catholicæ teneri Eccleſiæ auctoritate, miraculis confirmata, ſpe aucta, ſucceſſione Epiſcoporum continuata. *Euangelio non crederem, ait, niſi me catholicæ Eccleſiæ commoueret auctoritas*: adeo lumen internum fidei perpetuo cohæret cum hac auctoritate & traditione Eccleſiæ. Proteſtantes autem, quod genuini præcurſores Antichriſti, hanc auctoritatem penitus, quantum poſſunt, debilitant; eamque ob cauſam præter Chriſtum in ſcripturis loquentem, *Caluinus* ſuadet, nullum alium prorſus audiendum. *Ipſum audite: perinde enim eſt, ac ſi ab omnibus omnium doctrinis abductos, huic vni nos ſiſteret: & ab vno omnium ſalutis doctrinam petere iuberet: ab vno pendere, in vno hærere: denique quod verba ſonant, vni voci auſcultare. Quin omnium hominum ora clauſa eſſe conuenit, poſtquam loquutus eſt ille, in quo cæleſtis Pater omnes ſcientiæ & ſapientiæ theſauros voluit eſſe abſconditos.* Aſtutus in *Caluino* genius, vt vim Eccleſiæ auctoritati & traditioni detraheret, illam Chriſti verborum fuco hypocrita amplificat: mariti veluti expoſitis ornamentis, præpoſtere vxoris pulchritudinem ac dignitatem diminueret. At precor te, *Caluine*, ſi vltra Chriſtum nullus in negocio fidei audiendus, quem locum in hoc officio habebunt Apoſtoli: vbi reponendi garruli & indocti farinæ tuæ miniſtri, qui quotidie ad miſerum, credulumque populum de rebus fidei ineptiſſime fabulantur?

Auguſt. lib. 1. contra. gaud. cap. 30.

Auguſt. de vul. cred. cap. 14.

Auguſt. lib. contr. Epiſt. Fundam. cap. 5.

Caluin lib. 1. Inſt. 11.

35 Cum autem Proteſtantum ingenia, ad id ſuorum dogmatum principijs adacta, prona ſint in vniuerſum ad errores, tum præſertim ad Iudaiſmum amplectendum. Hoc euentibus ipſis verum fuiſſe multis probat *Schluſſelburgus Lutheranus*, ſcribens contra Caluiniſtas. Cuius rei, licet a nemine intellexerim adhuc ſolidam cauſam allatam fuiſſe, nihilominus hanc eſſe arbitror. Teſtimonia ex veteri Scriptura deſumpta, quæ nos interpretamur in argumenta *Sanctiſſimæ Trinitatis*, ſimul atque futuri *Meſsiæ*, animaduerterunt Proteſtantes, ad literam verborum valde plauſibiliter a Iudæis exponi de Maieſtate vnius perſonæ in diuinis, aut de colloquio Dei cum Angelis, de Regibus ipſorum, vel de perſonis Prophetarum. Quod autem ad Eccleſiam Catholicam, non mouentur eius auctoritate, vnde illa loca de *Sanctiſſima Trinitate*, aut futuro *Meſsia* nobiſcum exponerent: quippe docentes, eam multis erroribus & ſuperſtitionibus deprauatam. Et certe, niſi apud nos ſummi momenti eſſent hæc ipſa Eccleſiæ auctoritas & traditio, raro quempiam compellerent in ſententias fidei Chriſtianæ illa a noſtris citata teſtimonia. Negligentes itaque Eccleſiam, valde propendent Proteſtantes in literales eorum expoſitiones, decantatas a Iudæis. Quod ſi in iſtis vlla cura ducenda externæ auctoritatis, maiorem ſane admirantur illi in ſynagoga, quam in Eccleſia. Non enim ſynagogam traducunt nominibus idololatriæ, ſuperſtitionis, vel iniuriæ in Chriſtum, ſi eius doctrina ſola ſpectetur, quibus tamen Chriſti viſibilem Eccleſiam paſſim defamãt. Quid ergo illos cunctabũdos, aut ſcrupulo-

ſius

ſius inquirentes ab amplexu Iudaiſmi detinebit, aut ſiſtet in illis ingenij curſum in tam fœdam a Chriſto defectionem?

36 Magiſtratus itaque ciuilis ex iſtis percipiet, partim fidei definitionem impugnantes ex tribu *Dan* Proteſtantes, partim diſcordias in momentis fidei, ſententiæ nullius interuentu finiendas, excitantes, fidei ipſius interitum meditari, eoque morum ciuilitates, iuxta ac ſanctitudines, ſub prætextu fidem excolendi, apud ſe expugnandas inſtruere. *Fiat Dan coluber in via, Ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi vt cadat aſcenſor eius retro.* Vngulæ equi, fidem, quæ totum curſum virtutum ſuſtentat, ſignificant. Quas morderit Proteſtantes, vt fide ab illis ſemel dente viperino ſucciſa, qui quondam fideles aſcenſores, non ſolum cadant, ſed retro cadant: hoc eſt vt cadentes relabantur. Retro cadunt ab illis corrupti, qui ad infidelitatem, ad vitæ turpitudinem ſe recipiunt; ex quorum malorum luto nos Chriſtus per Eccleſiam erexit. Quod enim hæreſis omnis in vniuerſum caduca, inde in infidelitatē poſt breue tempus reſoluitur: & quod genus humanum, ductu vel naturæ ipſius incitatum, aliquam tandem admiſſurum credulitatem & religionem, ideo Proteſtantes eodem motu, quo Eccleſiæ auctoritatem & traditionem impugnant, hæreſim ſuam ſtabilientes, illo metatheiſmi infidelitatem ſuadent. Demum idolatriam reuocare in orbem terrarum ſatagunt: in quam omnem prorſus hæreſim paulatim progredi teſtatur *S. Athanaſius.* Verum, *Salutare tuum expectabo domine.*

Gen. 49.

S. Athanaſ. lib. contr. Idol.

Gen. 49.

37 Hæreſes itaque impune permiſſæ, ſicut ipſam fidem paulatim violant, ita quietudinem quoque inter ciues expugnant; eis vero, qui zelo Chriſtianæ veritatis præ alijs accenduntur, vſque ad intima cordium ipſorum, dolores inurunt. Quod ad fidei exterminium attinet, id iam ſatis oſtendimus: ex quibus innoteſcat, hæreticorum ſtudijs paulatim parari viam futuro Antichriſto, qui apertum bellum noſtræ fidei intentabit. De hæreſi Ariana, & in eius nomine, de omni in vniuerſum hæreſi ac proteſtantiſmo ipſo, ita iudicauit antiquiſſimus & ſanctiſſimus Epiſcopus Alexandriæ *Alexander. In noſtra,* ait, *prouincia prodierunt iam viri, qui leges reſcindunt, Chriſtum ipſum impugnant, animos hominum ad defectionem: qua quidem prænuntia & quaſi præcurſor Antichriſti non ſine cauſa & exiſtimari & appellari poßit, docere viſuntur. Nam par eſt, vt nos qui ſumus Chriſtiani, omnes, qui contra Chriſtum loquuntur, animoque ſint abalienato tanquam Dei hoſtes, & corruptores animorum deuitemus, neque id genus hominibus ſicut præcepit beatus Ioannes, vel Aue dicamus, ne quando illorum peccatis cōmunicemus.* Bonorum porro animos ſenſu perculli doloris, dū in hæreticos oculos conijciunt, e re certe ciuili non fuerit. Cuius rei acerbitas ad animam Principis vel maxime peruadet, cui multorum incolumitates commiſſæ, ſi modo velit primi noſtri Imperatoris Chriſtiani *Conſtantini Magni* ingenio ſe ſimilem vtcumque exhibere. Quam in animo ſuo conceptam acerbitatem, inſpecta in ſuo imperio hæreſi Ariana, iſtis expreſſit. *Nam quamdiu Dei Populus: cum dico, qui communi mecum erga Deum obſequio fungitur, iniqua, pernicioſaque contentione, abs ſe mutuo diſſidet, quomodo fieri poteſt, vt ipſe animo tranquillo conſiſtam?* Ob quam cauſam cum idem *Conſtantinus* iter deſtinaſſet ad orientem ex Bithinia Nicomediam verſus, affirmauit, propter hæreſim ibi vigentem, ſe eo proficiſci non potuiſſe, *Ob incredibilem doloris morſum.* Quam longe abſunt iſtæ ægrimoniæ, a quorundam conniuentiis, adeoque fauoribus! Hinc externorum hominum in nos ludi & atheiſmi, videntium pluſquam ciuiles noſtras in momentis fidei concertationes. Ob quā cauſam vt narrat idem *Socrates, Eo ſceleris & turpitudinis res eſt prolapſa, vt Chriſtiana religio palā in ipſis theatris omnium irriſioni luderetur.* Huiuſmodi ſane fructus hæreſum, promiſcue & impune graſſantium in ciuium animos. *Inteſtina ſeditio*, ait *Conſtantinus Magnus, in eccleſia Dei conflata, multo plus moleſtiarum & acerbitatis, quam quoduis bellum pugnaue videtur mihi in ſe cōplecti.* Proſequamur modo reliquas partes Sapientiæ.

Socrat. lib. 1. Hiſt. cap. 3.

Euſeb. lib. 2. de vit. Conſtant. cap. 60.

Socrat. lib. 1. Hiſt. cap. 3.

Euſeb. lib. 3. De vit. Conſtant. cap. 12.

CAPVT IV.

Illa demum Theologia cum Ciuilis, tum ſacra, quæ de Deo auguſte, pie, digneque æſtimat. Qualis, quod ſit vna catholica, merito eadem aduerſariam Proteſtanticam inciuilem & impiam, illi oppoſita perſicientem, redarguit.

QVanta ſit inter Dei cognitionē ac hominum ciuiles mores connexio, ſupra explicauimus. In qua cognitione præ alijs omnibus Nationibus nos fecit excellere Chriſtus Dominus. Is ſiquidem humanam in ſe naturā ipſa diuinitate factam amabilem, noſtris ſenſibus non ideo obiecit, vt omnis noſtra ſuperna contenſio eius ſolius notitia, vel etiam amore, definiretur: quin potius vt illa allecti, ad Diuinitatis tandem ipſius ſingularem intelligentiam, iuxta ac charitatem eximiam perduceremur. Hoc pacto lampas ex criſtallo intus incluſam flammam commendat: Cæli externa facies, motrices Angelos inuiſibiles licet, deprædicat: aurea vagina, velut olim pallium poſt *Ephod*, reconditum gladium illuſtrat: ac nos in Chriſti perſona Deū intuiti, in eius ſæpe perſona & doctrina deſcriptū, explicatius illum inde cum nouimus, tum etiam feruentius amare eundem incepimus. Contemplamur itaque in Deo duo genera bonorum: vnum, quod in ipſo abſolutum; vtpote eius vnitatem, infinitatem, pulchritudinem, fœcunditatem, immenſitatem: alterum, quod ad nos relatum: veluti bonitatem, miſericordiam, iuſtitiam, ac iſtis ſimilia. Quantum vero momenti ad res ſacras, iuxta ac ciuiles, inter nos conducant, vtriuſque boni notiones, iam explicauimus.

1. Reg. 21.

2 Deum quidem, vt notat *Plutarchus*, mentibus aſpicimus tanquam mundi Patrem & opificem: eundem pariter a nobis vtcunque cognitum, vitæ noſtræ & actionis exemplar, præ

Plutarch. de vit. Ciuil.

oculis habeamus: licet omnino ad perfectionem tantæ ideæ optari non poſſimus. Voluit quidem ipſe, vt iris inter cætera, nobis aſpectabilis, ac pulcherrime renitens, ſigura quædam eſſet ipſius in nos miſericordiæ. Cæterum, vt aduertit *Ariſtoteles*, nullus pictorum vlla ſua arte exprimere valet quoſdam colores in ea relucentes. Pari modo, qua præſertim parte Deus miſericors, haud a nobis examuſſim imitabilis videtur: tametſi ad aliquid conandum, hæc ipſa in eodem inimitabilitas nos ſoleat vehementius incitare.

Ariſtot. 3. meteor. cap. 2.

Sunt autem, ait *Ariſtoteles*, de coloribus in iride diſputans, *colores, quos fere ſolos, pictores facere non poſſunt. Nam cum ipſi quoſdam temperant, tamen phœniceus, viridis, & purpureus non temperantur: quales colores in arcu videntur.* Nos quidem actionibus ad normam rationis expreſſis, quoſdam decoris colores efferimus: nihilominus ad Phœnicium, ad Viridem, & Purpureum in Deo ſplendētes, non peruenimus. Quis obſecro, ruborem phœnicium in eo charitatis, perpetuum integritatis in eodem virorem, aut dignitatis purpureum colorem ſuæ vitæ actione exæquabit? quis pictorum, ſeu Sanctorum, ſuis actionum temperamentis ad horum colorum perfectiones peruenerit? pictores tamen ſumus: ideo ob oculos iridem ad imitandum propoſitam habemus. Conandum eſt, vt eo tandem imitatione perueniamus in tabella huius vitæ, quo diuina gratia adiuti poſſimus. Hinc quod ex virtute quidam hominum contenderint ſeſe deo vtcunque ſimiles reddere, ideo opinione ac etiam lege gentium, ad conditionem quandam diuinam inde adſpiraſſe iudicabantur.

Plini. lib. 2. hiſtor. cap. 7.

Hic eſt, inquit *Plinius*, *rectiſsimus referendi bene merentibus gratiam mos, vt tales, numinibus adſcribantur: Quippe & omnium aliorum Numina Deorum, & quæ ſupra retuli ſiderum, ex hominum nata ſunt meritis.* Cum idcirco Deus nobis obijciatur vt finis noſtræ vitæ, vt actionis itidem exemplar, vt bonorum aduerſorumque auctor, plurimum ad noſtrum officium recte abſoluendum faciet eximia decenſque de illo cogitatio: quemadmodum contra, multum eidem officiet praua, indignaue de eodem apud nos æſtimatio. A Deo ſiquidem omnia noſtra proueniunt: nam vt inquit *S. Auguſtinus*,

Auguſtin. Ep. 87.

Res proſpera donum eſt conſolantis, res autem aduerſa donum eſt admonentis Dei. '*Sicut enim ſol*, quod ait *Ariſtoteles*, *ventos & reprimit & concitat, ita Deus vtramque fortunam in rebus noſtris pro ſuo beneplacito moderatur.*

Ariſtot. 2. meteor. cap. 4.

Quod ergo ipſe puriſſimæ ſuæ intelligentiæ oculo deſpiciat hominum actiones omnes, ideo recte intulit *Socrates*, tam in ſecreto, quam in aprico cunctis abſtinendum a malefactis, *Cum certo teneant, nihil eorum quæ agunt, Deos latere.*

Xenophon lib. de pic. Dict. & fact. Soc.

Quamobrem vt error ſuſceptus de fine aliquo actionis, aut de primo, quod ad ſcientias, principio, tam actioni, quam contemplationi nocentiſſimus, ita de Deo praua inita ſententia, vim in nobis cū cogitandi, tū agēdi inter omnes alias hallucinationes mentium, plurimum corrumpit: quum reſpectu noſtri exiſtat Deus terminus principiumque. Sicut enim in Metaphiſica, in quam aliarum ſcientiarum concluſiones reſoluendæ, errores in alias omnes vti a fonte redundant, ita de Deo falſa ſuſcepta opinio, in officia vniuerſa hominum tam contemplatiua, quam actiua deriuatur: quippe quod cuncta in ipſum referenda. Optima itaque ratione vſi Patres, *Euſebius*, *Auguſtinus*, *Gregorius*, qui ex correcta per fidem Chriſtianam veterum Theologia, eiuſdem fidei credibilitatem aptiſſime adſtruxere: quæ certe inter reliqua dogmata, omnia pura altiſſimaque extulit, ad Dei naturam elucidandam ſpectantia aduerſantia vero abſtulit: cū quibus philoſophorū placita, quod ad hoc, cōparari nequeunt.

Euſeb. lib. 3. de monſtrat. Auguſt. Ep. 3. Gregor. homil. 8. natiuitat.

3 Et quidem ſupra vidimus, philoſophiam antiquorum dignitati vnius Numinis tam quod ad eius abſolutam perfectionem, quam eiuſdem prouidentiam, in multis plurimum detraxiſſe, eoque impiam & inciuilem fuiſſe luculenter ſatis viti ſumus oſtendiſſe. Cæterum non ea ſolum tenebras,* quas potuit, tantæ luci offudit, quinimo illi erranti ancillata hæreſis, idem præſtare conata, cum ingenti ſane damno vitæ tam ſacræ quam ciuilis inter homines: fieri enim non poteſt, vt haud tranſeat ad mores vtriuſque generis obliquandos & corrumpendos, quod ſemel cum Numinis iniuria ex errore impietatis definitum. Exiſtimamus itaque imprimis, Dei vnitatem, perſonarum triplicitati coniunctam, eiuſdem ſummam perfectionem nobis declarare ac commendare: vt enim ingens lux plenitudinem quandam flammæ arguit, ita in diuinis Filius, Patris refert eximiam perfectionis vbertatem. *Da mihi flammam ſine luce*, ait *S. Auguſtinus*, *& do tibi Deum Patrem ſine Filio.*

Auguſtin. tract. 20. in Ioan. cap. 4. & 5.

Vnitas quidem, ſumma eſt diuinitatis perfectio, adeoque radix, vnde eius omnis perfectionis immenſitas & amplitudo manant; nihilominus haud a perfectione alienum, ſeſe alijs, a ſe numero diuerſis, communicare, quod id proprium bonitatis: præſertim cum in tali communicatione, pluralitas in vnitatem demum incidat & coaleſcat. Quod quidem in Deo ſolo conſpicuum: ita enim quo ad perſonas triplex, vt tamen ipſæmet formæ perſonales, inter ſe licet oppoſitæ, & diſtinctæ ab inuicem realiter, in communi Deitate tamen vnum quid ſint, neque ab illa diſcretæ repetiantur. Neque ſane numerus penitus aduerſatur vnitati: nam vt ex vnitatibus conſtat, ita in vnitatis clauſulam ſeu coronidem coincidit: dicimus enim vnum eſſe ternarium, ex tribus conſtans; quod nempe vnitatem proferat eiuſmodi numerus, eaque perficiatur. Quæ quidem vnitas non eſt ſpectanda in rebus numeratis, ſed ſolum in formalitate ipſius numeri: quatenus videlicet ſingulæ vnitates mutuis reſpectibus inter ſe comparantur, & vna communi clauſula diuerſimode relatæ, terminantur: *Neque certe, ait Euſebius, poteſt fieri, vt numerorum eſſentiam ab vnitate ſeparatam intelligamus.*

Euſeb. orat. in laud. Conſtan.

Verum enimuero in myſterio diuiniſſimæ Trinitatis, non ſolum numerus, qui realiter Deo cōpetit, ſed & res numeratæ, in vnitatē: non dico cōceptus obiectiui, ſed & ſubſtātiæ, ſeu identitatis, recurrit: quo pacto veluti flumina diſcretionum perſonalium, in vnitatem fontis, vnde fluxere, recurrunt. qua in re, tametſi veſpertilionis inſtar circa flammeum hunc diuinitatis ſolem videar vtcumque volitare, nolo

tamen

tamen vlla altioris aſcenſus præſumptione imbecilles mihi alas inde comburi.

4. Hoc doctiſſime, vt ſolet omnia, explicat S. Cyrillus. *Cum igitur non compoſita, ſed ſimplex natura Deitatis ſit, nunquam in plures perſonas diſtingueretur niſi quædam inueniretur differentia: non ſecundum eſſentiam, ſed ſecundum relationem, & quaſi extrinſecus intellecta, per quam vtriuſque perſona in propria hypoſtaſi conſtituitur, nec ab vnitate Deitatis propter identitatem naturalem poteſt excludi.* Similiter idem Doctor perſonam Spiritus ſancti appellat fructum & odorem Patris. *Sanctus enim ſpiritus dicitur, quia ſanctus eſſentialiter eſt. Naturalis enim, viua & ſubſiſtens Dei operatio eſt, quæ creaturam per ſuā participationem ſanctificando perficit.* Non autem poterint Filius Dei & Spiritus ſanctus eſſe Dei Patris operationes naturales, niſi illi eſſent conſubſtantiales. Nihil enim extra illum, illi æquale, aut infra ipſum minus, cogitari valet illi naturale: debet ergo quod huiuſmodi, illi eſſe conſubſtantiale: hoc eſt eiuſdem penitus cum illo ſubſtantiæ. Vnde concludit S. Cyrillus: *Sola diuerſitate relationis, quæ diuerſis nominibus ſignificatur, nec vlla alia re diſtinguuntur.* Quæ hic apud nos maxime perfecta, ſiue naturalia ſiue artificialia, ea numero conſtant, vnitate aliqua reuincta & ad ſe recollecta: vtpote mundus iſte, homo, palatia itidem, ac ſimilia. Decuit idcirco in Deo ſimilitudines exemplares relucere omnium, ſcilicet tam numeri quam vnitatis, quorum neutrum alterius rationes in eodem violaret. hoc modo putamus, fæcunditatem ornare virginitatem, ei decus adferendo, quando eiuſdem integritatem non corrumpit. tunc vere numerus cum ſumma ſimplicitatis perfectione non cohæret, quando illam abſolute in plura abſque vnitatis forma ſeu vinculo diſpertit: ſicut fæcunditas tunc virginitati officit, ac eam violando deformat, quando ad illius interitum ſuccedit. In Dei autem excellentiſſimis perſonis, ita numerus certis characteribus diſcretionis redundat, vt tamen in vnitatem naturæ incidat: ſic vnitas omnia coërcet, vt intra ambitum vnius perſonæ ea minimè nihilominus contineatur: cuius ſumma perfectio ita eſt ad ſe reducta, vt tamen ad alias perſonas intelligendo & amando, quodammodo egrediatur: eoque Deus Pater Filium habet alteram a ſe perſonam, quo ipſum non alibi, quam in ſinu proprio collocatum intueatur: vtpote in loco, tam amorem ipſius in filium, quam filij cum illo conſubſtantialitatem indicante. Perſonæ itaque Diuinæ, *Præter nominum* inquit *Cyrillus, id eſt perſonarum, omnem aliam diſtinctionem recuſant.*

Cyrill. lib. 2 Theſ. cap. 3

Cyrill. 13. Theſ. cap. 6 cap. 4.

Cyrill. lib. 7 Theſ. cap. 4

Ioan. 1.

Cyrill. lib. 1. in Ioan. c. 4.

5. Huic in Deo abſolutiſſimæ perfectioni hæreſis Ariana ſeſe impijſſime oppoſuit: contendere enim voluit, perſonæ Filij ſubſtantiam, aliam eſſe ab illa, quæ in Patre; ſcilicet ea inferiorem, ac vt ſummatim dicam, quod *Arius* erubuit diſerte fateri, creaturam. ſuſtulit itaque vim Patris ad generandum Filium ſibi æqualem atque poteſtatem ad ſe alteri perſonæ communicandum. Et quidem cum duæ ſubſtantiæ, in omni genere entis infinitæ, exiſtere non poterint, illa quæ Filij, iuxta ſenſum Arianorum, infinita non erit ſimpliciter: proinde neque diuina, ſed ſub illa definita quædam creatura. Meritò itaque *Conſtantinus* Imperator accuſauit Arianos, quod plures Deos, ac idololatriam, à Chriſto reiectam, in orbem denuo inducere laborarent, ſtatuentes Filium Dei eſſe deum, natura tamen a Patre diſcrepantem. Quamobrē cum ſumma iniuria numeri in Deo, vnitate complexi, adeoque fæcunditatis, contentæ ſimplicitate, Ariani hæretici commentati ſunt. Rectè idcirco S. Cyrillus: *Natura igitur ineſt Patri fæcunditas, & ideo perfectus eſt, quia genuit. Non enim poteſt eſſe perfecta Deitas, niſi Filium habeat, & fructum ex ſe pariat. nec poteſt eſſe creator Deus abſque Filio, per quem omnia fiunt.* Quod ita diuinitati inſitum vt de illo dicat: *Nec vllus inuenitur dicere, volente aut nolente Patre naſci Filium. Nullum habet in hac generatione locum velle aut nolle. Non poteſt enim coæternus eſſe Patri, qui ex ipſo naturaliter non eſt: creatura enim coæterna non eſt.*

S. Thom. 4. cont. gen. cap. 2.

Conſt orat. ad Epiſc.

Cyrill. lib. 2 Theſ. cap. 6 lib. 2. cap. 8.

6. Quinimo Proteſtantes Caluiniſtæ, his tam præclaris notis fæcunditatis & vnitatis in Deo, apertiſſime pariter refragantur. Renuit enim *Caluini* animus concedere, Filium Dei eſſe *Deum de Deo*: quod *S. Athanaſius* tamen cum Eccleſia Catholica, explicate eſt faſſus: ſed *Deum ex ſe ipſo* pronuntiauit: conſequenter aut plures Deos vel vnicam in diuinis perſonam, ſolis vocibus a ſeipſa diuerſam, ad ritum Iudæorum, agnouit. Fieri non poteſt, vt illa perſona ſit Filius, quæ a Patre non eſt genita, aut vt Filius ſit Deus a Patre genitus, & interim haud ſit Deus ex Deo, ſi modo quo Filius Dei, eodem etiam Deus fuerit. Quod ſi admiſerint, ſecundam perſonam, Deum quidem eſſe, licet a Patre non ſit Deus, ſed Deus a ſe: alium tunc profecto a Patre Deum conſtituent, qui re ipſa Filius Dei non ſit, quippe minime a Patre genitus. Sin vero multitudinem Deorū adſtruere horreant, tunc ſentiūt, quod de illis affirmauit *Feuardentius*: nempe nō generatione paſſiua, vel filiatione, ſeu reali perſonalitate Filiū a Patre diſtingui, ſed ſolū vocis ſeu nominis diuerſitate: perinde ac ſi quo ad rem ipſam eadem eſſet perſona Patris & filij: ſimiliterque eodem modo quod ad rem ipſam, Deus a ſeipſo Filius eſſet, quo Pater. ex quo vehementer cupiuit *Caluinus*, Iudæum agens, nomina Patris, filij, & Spiritus ſancti fore abolenda: vt omnis demū ratio Trinitatis ſanctiſſimæ, tam quod ad voces ipſas, quam perſonalitates, hominum fidei eximeretur. vnde enim aliter ſecunda perſona Filius, aut verbum Patris, ei conſubſtantiale, niſi quia a Patre genitus, & in illo manens? *Nam quia ex ipſo eſt*, ait *Cyrillus*, *Filius vocatur: quia vero in ipſo, ſapientia & verbum. Deus ergo & de Deo eſt & non creatura.* cui conſonat *S. Auguſtinus*: *Pater Deus eſt, non de Deo; lumen, ſed non de lumine: Filius vero Deus de Deo, lumen de lumine. Idem exiſtens quod Pater, Deus de Deo.* *Tertullianus* quoque diſſerens de turris Babilonicæ demolitione, linguarum confuſione, Sodomæ ac Gomorræ per incendium deuaſtatione, talia adſcribit Filio Dei: *Ille*, inquit *Deus de Deo*. Quales precor, Proteſtantes iſti Dei Eccleſiæ reformatores, qui Deum ipſum maieſtate perfectionis priuant, cum vnitate ſubſtantiæ, perſonalem triplicitatem inficiati?

Caluin. cōt gent.

Rain. theſ.

Feuar. in ſymb. calu.

Calui. lib. 1 Inſt. cap. 13. Feuar. dial. 3 Hunnæus in Cal. Iud.

Cyrill. lib. 5. Theſ. cap. 4. l. 14. cap. 3.

Aug. tract. 20. in Ioan. cap. 5.

Gen. 11. Gen. 13.

Tert. cont. Praxem.

7. Verum

7. Verum ea in Deo præclara, quæ in illo ad nos reſpectum dicunt, ſicut Catholici libenter fatentur ac deprædicant, ita Proteſtantes negant vel obſcurant: in Deum ipſum, nedum in ſolem, ſuorum errorum nebulas ab imo erroris excitantes. Sn ſpicimns in Deo mirũ illum modum prouidendi rebus humanis, quo illas Prædeſtinat, quo ſimul cum voluntatibus hominum eorum actus educit, ad ſuos fines apte refert: ea tamen ſuauitate, vt eis interim non præficiat aliquod aurigæ fatum, ſiue ab ipſius decretis, ſiue a ſerie cauſarum naturalium, ſiue a doni ipſius efficacitate propagatum, cuius ſubinde imperio, neceſſitate aliqua adigantur homines ad operandum aut abſtinendum ab opere: ſed potius ita libertati ſuæ relinquantur, vt in hanc, alteramue partem pro ſuo ipſorum innato arbitrio flexibiles exiſtant. hoc quidem rectè æſtimatum, multis nominibus commendat Dei in nos amantem prouidentiam. Imprimis non vnam ſimplicem formam prouidendi, ingenijs ſecundarum cauſarum accommodatam, illi attribuit hæc noſtra ſententia, quinimo multiplicem ac plane diuerſam: vtpote qua cum cauſis neceſſarijs ad vnã determinatis, earum ſeruata neceſſitate agendi, cooperetur, vel ſuum concurſum illis denegett cum cauſis autem liberis, quales voluntates hominum & Angelorum, eo pacto concurrat, quo in eis illæſa libertate, eorum actus, aut ab eis ceſſationes, idonee procuret. Et quidem hæc in [S. Thom. 1. part. q. 80. art. 2.] Deo varietas prouidendi, opemque ferendi, valde conſpicua eſt, & reipſa pulcherrima. ſicut enim decuit illum ad vniuerſi iſtius perfectionem, non ſolum creare vires operatrices ad vnũ quid ex neceſſitate directas, ſed alias etiam liberas, & in vtramque partem ex arbitrio earum, ad ipſiuſmet perfectiorem imitationem determinabiles; quo ipſius ampla perfectio, bonitate innata ad agendum comparata, effectis ab ipſo rebus, ad moderationem quandam in terris repræſentaretur: ita pariter eodem, ius quoddã naturæ condidit, quo ſe quodammodo obſtrinxit, ad normas in ipſis rebus ab eo procuratis, diſtincte ac diuerſimode concurſum ac prouidendi curam ſuam ſuppeditare. qua in te parum curamus quorundam Philoſophorum ſententias, vel etiam Poëtarum commenta, contendentium, fatum aliquod etiam Deo imperare, ipſumque ad quid ſtatutum ineluctabili neceſſitate deferre: perinde ac ſi in ipſius bonitate cauſa non eſſet, ob quam liberam vllam creaturam cõderet, quæ imago eſſet in ipſo libertatis. hoc enim de Deo ſentire plane indignum; videlicet, ipſum infinitum, neceſſitati adſtringi ad excitandum res finitas, aut ad illis ſic vel aliter prouidendum. Quamobrem, cum ipſe gaudeat libero arbitrio, inſtituens mundum creare, qui illum vtcunque referret: ſicut in vniuerſum omnis cauſa in ſuo effectu quodammodo relucet, ita creaturas aliquas ſpirituales, nempe voluntates Angelorum, & hominum excitauit, in quibus impreſſa imago ſuæ libertatis, poſtularet talem ab ipſo concurſum & auxilium, vtpote primæ cauſæ, qualis ipſorum libertates haud violaret, ſed potius cum eis integris & imminutis placide ac concinnè admodum cohæreret. ob hanc enim cauſam hortamur homines, quod libertatis ſint compotes, vti ſtudeant, voluntates ſuas conformes reddere Dei voluntati, non vero conari, vt voluntas Dei ad ipſorum deſideria inflectatur. *Ne voluntatem Dei*, inquit S. Auguſtinus, *velis torquere ad voluntatem tuam, ſed tuam corrige ad voluntatem Dei.* [Auguſt. in Pſalm. 93.]

8. Etenim Deus omnipotens in ſe ſpectatus, vtrumque genus neceſſarij iuxta ac liberi in ſe complectitur. Neceſſario enim ſubſiſtit, neceſſario ſe intelligit & amat tam eſſentialiter quam notionaliter vi ſuæ naturæ. At libere alia omnia a ſe reſpicit & adminiſtrat. [Cirill. lib. 2 Theſ. cap. 2 S. Thom. 1. part. q. 19. art. 1.] quo pacto ſub vna eademque ſua eminentia perfectionali adeo diſparium generum differentias claudit & in ſe continet. Huic veluti ſigillo aptari voluit, vt naturæ vires in illis tulere, angelos & homines, in quibus, ad ſimilitudinem Dei conditis, neceſſitas & libertas quoque inde apparent. & [Gen. 1.] quod ad operationes, maior quidem neceſſitas [Greg. Niſſ. lib. de Nat. Hom.] vrget hominem, quã Angelum, eo quod homo propius accedat ad concretã naturã, quæ ad vnũ determinatur, inſenſibilis, ſenſibiliſque ſubſtantiæ plures qualitates in ſe retineat: ex quo operationes in illo corporeæ, ſimulque appetitus ſenſitiui, imo & voluntatis aliqui primi motus, prorſus neceſſarij reperiuntur. Deus itaque viſo libero arbitrio in homine & Angelo, eo quodammodo delectatur, & illis libertate præditis, applaudit veluti ſui ſimulacris: præſertim cũ non illud quod in Deo neceſſariũ, proxime negocia humanæ libertatis adminiſtrat, ſed quod in eo liberum: libere enim vt omnia extra ſe peragit, ita libere noſtram libertatem ſua prouidentia excitauit, moderatur, dirigit, inflectit ac deſtinat pro ſuo beneplacito. quam libertatẽ in vtriſque, vt ſic loquar, tanquam florem & gemmam delicato quodam contactu tractat Dei libertas, vti nullo modo ei aliquid libertatis ſua libera prouidentia auferat, aut illius vim infringat: ſed potius diuina ipſius libertas cum hominis & Angeli libertate optime, veluti plectrum cum citharæ conſonis fidibus, conſentit.

6. Præclarum hunc diuinæ perfectionis characterem, in eius prouidentia conſpicuum, obliterare conantur Proteſtantes, aſſerentes, omnem in deo erga hominem aut Angelum prouidentiam, quantum ad ipſorum virtutes ac vitia, non niſi aurigante cunctaque adminiſtrante fato, abſolui. Si homo aut Angelus gratia diuina ſuffulti, boni aliquid operentur, eam vim efficaciæ eiuſmodi gratiæ ſua opinione attribuunt, iuxta ac Dei æternæ conſtitutioni, vti aliud fieri non potuit ab vtriſque præter illud, quod ab ipſis iam præſtitum. ſin vero deliquerint, parilem fatalem neceſſitatem deſignant in eiſdem ad delinquendum: in Angelo quidem ob defectum gratiæ efficacis; in homine præter hunc ipſum defectum, ob furentis etiam in eo concupiſcentiæ libidinẽ: ita vt Deus nihil apud ſe decernat aut moliatur quod ad mores Angelorum, hominumue, quod non ſit apud ſe extrema neceſſitate defixum, nnlla eorum permiſſa, quod ad virtutem aut vitium, libertate. An non hoc eſt alteram prouidentiæ diuinæ partem, eamque nobiliſſimam.

biliſſimam, Deo eximere, ac vnius modi terminis eam anguſte abiecteque nimis definitè? vident eundem ſolis radium accommodate ad cauſarum infra poſitarum qualitates, operari, & tamen non fatentur Deum, iuxta liberæ ſub ipſo cauſæ poſitæ conditionem, libertate eiuſdem illæſa, quicquam educere aut diſponere: imo ab ipſomet conditæ naturæ ius ac poſtulatum, continuo infringi prouidentiæ diuinæ curſu contendunt: perinde ac ſi perturbate, incondi eque agenti libere ſuum concurſum perpetuo Deus adaptaret. imo quaſi non poſſet Deus formam agendi libere in ſecunda cauſa immutatam aſſerere, ſi modo de illa æterno ſuo decreto quicquam anterius conſtituat, aut cum illa prouida ſua cura, vel gratia efficaci, aliquid moliatur. Repugnabit num ergo Dei prouidentia, adeoque Deus ipſe, ſecundæ cauſæ libertati: quaſi Deus non poſſit iam amplius eſſe Deus, ſi permittatur homini vel Angelo libere operari? Etenim ſi *Adamus* non peccaſſet, ſed nos omnes in ſtatu integritatis floruiſſemus, nihilominus tunc locus fuiſſet decretis diuinis, & gratiæ efficaci. ſi ergo ex iſtis liberum arbitrium modo auferatur, non erit verum, quod paſſim dicunt hæretici, ſcilicet *Adami* peccatum nobis excuſſiſſe liberum arbitrium: ſed aliunde, vtpote quod non conſentiat cum dei prouidentia, ideo ab vniuerſa natura expellendum. hoc omnino ſentiunt Proteſtantes, qui affirmare non timent etiam *Adamum* ipſum neceſſitate ad actum peccaſſe.

10. Nos porro admiſſa in homine & Angelo libertate agendi, conſequenter attribuimus Deo poteſtatem iudiciariam: eam nempe, quę eorum virtutes præmiat, delicta vero caſtigat. Dignus ſiquidem præmio, qui ſic actioni virtutis incumbit, vt potuerit eius officium deſerere. pariter ob demeritum dignus ſupplicio, qui ita crimē operatur, vt valuerit illud a ſe depellere. duo præcipue ſpectanda, quod ad hæc, in diuina prouidētia: primum, quo iubet Deus bonas actiones, iuxta ac malas vetat. alterum, quo illas remunerat, has vero punit. Prius omnino connexum eſt cum libero arbitrio. *Quomodo iubet Deus*, inquitit

Aug. lib. de Grat. & lib. arb. ca. 2. 4

S. Auguſtinus, ſi non eſt liberum arbitrium? *neque enim præciperentur, niſi homo haberet propriam voluntatem, qua diuinis præceptis obediret.* Poſterius pariter omnino eſt cum libero arbitrio copulatum. hoc egregie docet *S. Cyrillus* contra *Iulianum* apoſtatam, affirmantem, Deum ſingulis gentibus mentes quaſdam indidiſſe, quæ ipſis fatalem neceſſitatem, quod ad ſuás actiones injicerent: quo ſemel admiſſo, inquit, *Neceſſario rejcimus bonorum laudes, & eorum, qui non ſunt tales, in iſthoc ipſo vituperationes. S. Auguſtinus*, iſtis Deum alloquitur: *Si non dediſſes liberum arbitrium, & per hanc rationem pecore me non faceres meliorem, non me ſequeretur damnatio iuſta peccantem.*

Cirill. lib. 4 cont. Iul.

Aug. in. pſ. 91.

11. Proteſtantes nihilominus liberum homini adimentes arbitrium, non plus diiudicandum in hominibus Deo relinquunt, quā ſi bruta eſſent, nec ad altiorem finem quam ipſa inſtituti. Quā hæc ipſorum hæreſis nepharia non modo in hominum mores, quin etiam in Dei ipſius prouidentiam, eiuſdem maieſtatem, ſimul ac iuſtitiæ conſpicuum tribunal? an non ille ſummo iure iudicabit homines, qui in eis omnem iudiciariam excitauit poteſtatem, & cuius dono ipſi iudicum ſententias dicunt?

12. Catholici idcirco non ſolum in Deo poteſtatem homines iudicandi agnoſcunt, quinimo eam miſericordem ac iuſtam fatentur. Qui enim recte in hac vita ad rationis ac diuinæ legis normas ſeſe gerunt, ij id totum præſtant diuinæ gratiæ ſubſidio adiuti, cui tamen reſiſtere potuere. pariter qui a ratione recta deique legibus agendo aberrarunt, illi aliter valuere mores ſuos componere, ſeque a factis turpibus abſtinere virtute illius cæleſtis ſubſidij, quod aut retinuerunt, aut obtinere illis fuit poſſibile. Ex quo ſequitur, præmium æquiſſimo iure honeſtè viuentibus decernendum a Deo, male autem, ſupplicium. Verū quod ad vtraque, horrendam quandam falſæ iuſtitiæ ſpeciem Deo affingunt Proteſtatores. aiunt enim, deum hominum peccata, qualia reputant omnia vel optima iuſtorum opera, æternis pænis licet digna, præmio tamen in cælis exornare, iuxta ac eis delictis perpetuū in inferno cruciatum rependere, quæ rei, dum in viuis agerent, defugere nequiuerint; adeoque in quæ ipſemet Deus eos fatali quadam neceſſitate ac ſuo opere adegerit. Qualem tandem Deum nobis excudunt in ſuis officinis Proteſtantes? imo potius quale idolum cacadæmonis tanta blaſphemia orbi obtrudunt venerandum? citius ſane humana ratio Deum eſſe negabit, quam vt ad idæam proteſtanticam, deum adeo enormiter iniquum, tam immaniter tyrannum, qualem illi eum reddunt, vnquam agnoſcat vel veneretur. Hoccine eſt pro Deo proteſtari, & non potius pro diabolo iuxta nouam fidem proteſtanticam deuouere, profiteri? Conatus omnes, vel iuſtorum, virtutibus impenſos, ob corruptionem, quam ab innata concupiſcentia attrahunt; iuxta ac ob defectum illius gradus, quod ad perfectionem, ad quem attingendum vi legis diuinæ tenebantur, mortalia peccata eſſe vociferantur. ne tamen dicere viderentur, Deum nulla prorſus hominum opera præmiare, ac eodem apertiſſime Scripturis aduerſari, abſurde, impieque ſtatuunt, ipſum peccata, morum ſcilicet ſordes, a diabolo ſatos, emiſſoſque fructus, pannumque menſtruatum, præmio afficere. pariter malefactis neceſſitatem, exacta omni libertate, imponentes, ſimili blaſphemia dicunt; quod nullo tamen *Dyoniſio* vel *Phalaridi*, imputarent, Deum miſeros homines ob delicta, quæ ipſi euitare haud potuerunt, & in quæ ipſe eos præcipites ſumma neceſſitate & ſua opera dederit, horrendis perpetuiſque in Stige doloribus ſua ſententia cruciare. An hoc ex lumine Euangelico ſtatuere in Theologicis, & non potius Numinis prouidentiam ad libidinoſi erroris in hominibus æſtum ac fumum, indigniſſime deformare, denigrare?

13 Enimuero inter omnia Diuinitatis attributa, in ipſius miſericordiam, quæ ſuper omnia opera eius, a quopiam iniquiſſime offenditur. hæc enim aliquando excreſcit, dum vel confitentis plura delicta confeſſio augetur. *Tanto enim maior eſt laus ignoſcentis, quanto maior exaggeratio*

Auguſtin. pſalm. 94.

peccata

peccata confitentis. vbi confeſſio cumulum extulerit, ibi ſtatim Dei miſericordia in fluminis ruentis ritum, copioſius ſe dimittit. Quinimo vt inter ſpinas roſa, ita Dei miſericordia in ipſis pœnarum aculeis flagrat & reperitur: ſic enim punit, vt eodem miſereatur, ſic comminatur, vt ne [Diod. lib. 4. Antiq.] amplius puniat, a ſeipſo compellatur. Recte *Diodorus: Non tamen puram ſimplicemque, & abſque inuidia fœlicitatem fortuna hominibus largita eſt, ſed tantis donis immiſcuit mala: profecto admonens, in perpetuis bonis Deos ſoleri a nobis contemni.* Hinc [Pſalm. 20.] quod cantat Pſalmiſta: *Terribilis Deus ſuper omnes, qui in circuitu eius ſunt.* Hoc eſt ſeuerior in eos plerumque, qui vitę ſanctimonia propius ad [Chryſ. hom. 50. de pœn.] eum accedunt; vt illud Pſalmi interpatur *S. Chryſoſtomus.* obiecit Deus poſt diluuium peccatorum oculis arcum in cœlo, non autem ipſam ſagittam: cum tamen non arcus, ſed ſagitta feriat, ac noceat, vt pœnæ interminatione longius poſitæ, illos a flagitijs amanter deterreret, ſignumque daret, quo admoniti, fugerent a faciè arcus, [Pſalm. 59.] quod eleganter adnotauit *S. Ambroſius.* Vt pariter [Ambr. de arca & Noe] iſtius miſericordiæ, propenſis in delicta auxilium ſuæ gratiæ admouet, exterius illos pulſat, ſi- [Greg. li. 19. in Iob. c. 28.] mulque interius ad ſe vocat. Vnde *S. Auguſtinus* [Aug. lib. de correpi. & grat. cap. 10. in pſal. 118. tract. 54. in Ioan. ca. 12] loquens de *Adamo*, libere concedente in delictum, ait: *Poſſet ergo permanere ſi vellet, quia non deerat adiutorium, per quod poſſet.* Idcirco vt Patres notant ex Scripturis, videtur Deus, dum pœnas incutit male mærentibus, quodammodo alieñ quid a ſe peragere, & de loco proprio ad peregrinum egredi. [Iſaiæ. 26.] *Ecce enim*, ait *Iſaias*, *Dominus egredietur de loco, vt viſitet iniquitatem habitatoris terra contra eum*; In quam ſententiam hoc dictum [Hier. in cap. 5. Mich. Iſaiæ 42.] interpretatur *S. Hieronymus*. Vt parturiens, verba loquitur iratus: hoc eſt, cum quodam ſenſu doloris veluti inuitus: quo tactus intrinſecus quondam, ſtatuebat genus humanum penitus delere: [Rup. in cap. 15. gen.] quod *Rupertus* ſignificauit. quam ergo impij in [Veg. in Th. pag. 597.] Dei miſericordiam Proteſtantes, vel teſte *Vogelio* Lutherano, affirmare auſi, ipſum, primo vi neceſſitatis detrudere homines, imo & *Adamum* in peccatũ ſubinde illos, ob hæc ipſa peccata, quo inferni malis ſempiterno tempore torquerentur, tradere dæmonibus cruciandos! Quis tyrannorum; quod tamen affingunt Deo Proteſtantes, legem condidit impoſſibilem; nihilominus tamen propter talis legis tranſgreſſionem, in ſempiternum ſuos caſtigandos decreuit? Imo hinc Principes, ac alij, Dei Caluiniſtici exemplo ducti, incitari poterunt ad immanitatem erga ſuos exercendam, ac ad deponendum planè viſcera miſericordiæ, quæ in Deo non agnoſcunt, Caluiniſtæ, & vltra diuinam ſ·rtem ab ipſis decretam, Mahometani in ſuo Domino *Sultano* adhuc inueniunt.

54. Porro quod ad hanc Dei prouidentiam, eiuſque iudicandi munus attinet, Catholici amplũ, perfectũ & ad omnia hominum acta extenſũ iudicant, ita vt de ſingulis inquirat, ſtatuat bona quidem adprobet, mala vero odio in vniuerſũ habeat, pœniſque addicat: neque in hac re cenſemus ignorantiam, vel diſſimulationem deo adſcribendas: quaſi peccata aliqua non videret, aut minime ea ſontibus imputaret, quamdiu in eorum animis vere expreſſeque ſuperſunt, nulla dum pœnitudine actu contrario vel gratia Sacramenti retractata, ſeu expuncta. Fingant Poëtæ *Soporem* Deũ, etiam Deorũ oculos poſſe oc- [Hom. Iliad.] cludere: quod luſit ſuo more *Homerus*, quo minus intueantur hominum geſta. Noſtri autem dicũt, quod nihil Dei viſum repellere poterit ab vllo obiecto, quod exiſtit, aut efficere, vt illud non damnet, ſi modo tetri aliquid in ſe contine- [Sap. 14.] at: quia deo odio eſt impius, & eius impietas. Verum quidem eſt, ipſum interdum diſſimulare peccata hominum, & a peccatis eorum ſuam [Pſal. 90. 91.] faciem auertere: non quod illa non videat, etiam dormiens in ſcapha, *Turbantibus æquora ventis*, ſed ſolummodo, quod illa ſtatim nõ puniat, expectando tempus, in quo noxij pœniteant, & [Mar. 19] ad gratiam ipſius denuo reſipiſcentes adſpirent. At vero exacta hac vita, miſericordiæque tempore elapſo, nullum erit ſcelus in hominibus, quod ipſe non recognoſcat, quod illi vehementer non diſpliceat, quodque iuſtiſſime pœnis non adſcribat. Proinde dixit Propheta Dauid. [Pſalm 20] *Miſericordiam & iuſtitiam cantabo tibi domine.* neque eſt quod quis exiſtimet, tunc temporis fidẽ effecturam, vt benigno vultu Deus ſceleſtos homines reſpiciat, vt eorum crimina non diiudicet: quandoquidem eo grauiora, adeoque ipſi [Auct. 4. ho. & vet. teſt. l. 3. cap. 29. Cyr. cap. 8. Theſ. c. vlt. Hæbr. 10.] deteſtabiliora, quo cum fide coniunctiora fuerint apparebunt: quemadmodum tetrius delictum, quod cum ſcientia, quam quod cum ignorantia copulatur: quod a Chriſtiano, quam quod a Iudæo committitur, teſte *S. Paulo*. Verum tametſi ad æternam gloriã prædeſtinatos, quando peccatis grauioribus coinquinantur, haud deſtinet Deus efficaciter ad æternas pœnas: nihilominus eos vi præſentis ſtatus a ſe alienatos, iuſtitiæ & ſanctitatis exortes, ac dignos, qui illis pœnis addicentur, videt & iudicat. qui ſi ab illis malis eximantur, id non proueniet a præſenti ſtatu, in quo ſunt, ſed a futura eorum ex dei miſericordia ad pœnitentiam, ac nouam iuſtificationem reparatione. alioquin deo odibiles & eius inimici merito conſiſtunt.

55. Hac ex parte Proteſtantes in Dei iuſtitiam, in ipſi ingenitum odium peccati, impijſſimi plane inueniuntur. Volunt enim, nullum ſcelus, infidelitate excepta, fidei iuſtitiam & gratiam adoptionis expellere: adeoque ſecundum etiam præſentem iuſtitiam, & ſtatum filios poſſe eſſe Dei, ipſique·charıſſimos, qui cum *Dauide* homi- [2. Reg. 11. Marc. 14.] cidij & adulterij interim rei, qui cum *Petro* Chriſti Domini deſertores exiſtunt. Quamobrem quando ad tribunal ſupremum homines ſiſtendi, tunc ſecundum eorum ſententiam, inquiret ſolum deus an crediderint nec ne; reliqua, ad impletionem mandatorum ipſius, adeoque ad obſeruantiam iuris naturalis, pertinentia, diſſimulanter aut ignoranter relinquet, minime ea examinaturus aut iudicaturus. Enimuero blaſphemum affirmare, puritatem diuini iudicij, tã in hac vita, quam in altera, non proſequi odio animam, quæ concrete & ipſo facto contaminata ſordibus, ſeu maculis peccatorum, eoque nomine illi odibilis; blaſphemum pariter definire, propter fidem ſuperſtitem ab excidio virtutum, Deum non imputare credentibus alia peccata: quandoquidem fidei præſentia ea potius

exhibeat

exhibeat in oculis Dei turpiora pœniſque maioribus digniora. Huiuſmodi Dei iudicium, mancum certe vel vni hominum operi, nempe fidei adſtrictum, quod Proteſtantes tamen nephario dogmate Deo permittunt: affirmantes ipſum non proſequi odio adulteros ac rebelles in ſuos Principes, ſi modo credant: non tranſcripturum ſimiles ad pœnas æternas, ſi credentes ſolum inuenerit. An *Dalilæ* iſtæ, vnquam cœleſtem *Sampſonem* dementabunt vel cæcum exhibebunt, quo minus ipſorum horrenda dogmata, flagitiaque ab alto deſpiciat?

Iudicas.

26. Cæterum tametſi diuinæ virtuti, rerum omnium effectionem concedimus, nil tamen ipſius maculæ peccati eductionem longe amouemus ab eius opere, ſtudio vel intentione. hoc nos ſuadent ſentire, cum ipſius ſanctitas, tum peccati turpitudo. omnem certe ſuperat impudentiam, vel teſte *Plinio*, aſſerere Deum peccati oſorem, ac in illud ſeuerum vindicem, eiuſdem eſſe auctorem. Nunquam ſane inter ſplendidas in Deo Idæas, quæ practicæ rerum gerendarum formæ, reperiri poterit Idæa peccati. num credibile, primam regulam, eamque omnis rectitudinis prototypon, opificium aliquando efferre peccati, quod ita in ſe diſtortum a luce rationis, ab honeſtatis decore penitus alienum? num Dei manus puriſſimæ, optimaque ipſius conſilij propoſita, in peccatorum ſordibus conficiendis continuo verſabuntur? an vlla ſeruata iuſtitia, homines ob peccata æternis flammis dabit torrendos, ſi in ea peccata ipſemet effingat, adimendoque ipſis arbitrij libertatem, in electiones peſſimas vi neceſſitatis compellat? Veteres apud ſe reputata Dei puritate, cœlum, vtpote ei idoneum habitaculum, teſte *Ariſtotele* attribuere: *In excelſo ſitus eſt purus ipſe in puro loco.* proinde idem, eis inter humana rebus illum comparat, quæ rectis, quæ honeſtis, pulchribuſque formis dumtaxat præficiuntur. *Vt vere ſummatim iam loquar, quod in naui gubernator eſt, quod in curru agitator, quod in choro præcentor, quod denique lex in ciuitate, & dux in exercitu, hoc Deus eſt in mundo. proinde hæc etiam de Deo ſentienda nobis ſunt: de illo quidem, ſi vim ſpectes, valentiſſimo, ſi decorem, formoſiſſimo, ſi vitam, immortali, denique ſi virtutem, præſtantiſſimo.*

Plin. lib. 5. hiſt. cap. 7.
Ariſtot. lib. de mundo cap. 5.

17. Proteſtantium hac in re dogma prorſus horrendiſſimum. quod, dum contaminatam adſtruit Dei prouidentiam peccatorum fabricis, plane ſuperat antiquorum gigantum, vel Thracum inſanam impietatem, bellum Deo cœloque inferentium. Et quidem adeo apertus in hanc ſententiam eſt *Caluini* ſenſus, vt occultari non poterit, vel a quopiam, quantumuis in eum beneuolo, excuſari: adeo vt hoc nomine vel a Lutheranis ipſis acerrime exagitetur. Is enim conſulto impugnat Catholicorum aſſertum, quo paſſim dicunt, Deum permittere tantummodo, non efficere hominum peccata: ait, permiſſionem hanc otioſum quid eſſe, ac non illud ipſum, quod Deo ex vera Theologia concedendum, quod ad hominum delicta. Neque eſt quod reputent vlli Proteſtatores, nomina ſua immunia eſſe ab hac labe blaſphemiæ in Deum: quamdiu enim liberum in homine inficiantur arbitriū eſſe, tam diu proteſtabuntur, Deum auctorem eſſe peccati: vt contra *Manichæum*, ac *Florum* Montaniſtam, oſtendere *Euſebius*, *Epiphanius*, *Cyrillus*, *Auguſtinus*. Si enim humana voluntas careat libertate, tunc ea a Deo, vtpote a prima cauſa, ipſa creatione, qua deſtinatur ad omnē actionē elicit & conſequēter ad peccatū: quo pacto Deus mediante voluntate & in eius opere neceſſitate, perinde ac ſi homines naturali inſtinctu male agerēt, cauſā ſe eſſe oſtenderet omnis in ipſis, ſi quæ ſit, flagitioſæ actionis. Recte enim ait *S. Auguſtinus* quod is qui fatalem neceſſitatem in humanis operibus ſtatuit, quocunque demum modo id præſtiterit, *Siue inquit, per traaſenaam, ſiue per catenam longam, ſiue per proximam, Deum accuſat: & cum Deus puniat peccata, Deum facit auctorem peccatorum ſuorum.* humana etenim voluntas, ſuppoſitione iam facta, quod libere operatur, dum mali contra honeſtatem virtutis, delectum facit, conſequenter ſe gerit *Deficienter*, vt loquitur *S. Auguſtinus*. Cui, quod ſiue munere naturæ, ſiue beneficio gratiæ, adſit idonea vis in contrarium, inde dum peccat, ſe mouet admittens in ſe obligationem ad non exercendum illum actum qui peccati macula fœdus: & proinde eadem macula, cauſam reſpicit ſolum peculiarem modum agendi in hominis voluntate. Cæterum vero, ſi hæc ipſa voluntas in homine libertate in vtrumuis deſtitueretur, ei non adeſſet vlla deficientia, aut obligatio in oppoſitum: & proinde ſi ex eius facto oriretur peccati macula, ea naturæ & Deo, eius conditori, adſcribenda. Cauſa enim cauſæ, eſt cauſa pariter omnis illius, quod neceſſario ab illa cauſatur. Quanta ergo Proteſtantes libido peccandi & agendi licentioſe inceſſit, qui vt ſecurius delinquant, Dei prouidentiam hoc ritu blaſphemant, eiuſque opere peccati malū honeſtant! Importune ſane, eorū voluptate in Dei ſanctimoniā debacchate, potius habēt, Deo ſanctitudinē in operādo detrahere horrēdo dogmate, quā vllo eius timore, aut odio peccati, ſeſe ab illecebris criminū, ſi ingeniū ſequātur ſui dogmatis, abſtinere.

Heſſ. Theo.
Caluin. lib. 1 Inſtit. cap. 17. 18.
Euſeb. lib. 5. hiſt. cap. 20.
lib. 1. præp.
Epiph. lib. 2 cont. hær.
Cyrill. lib. 6 Theſ. cap 6.
Auguſt. tract. in Ioan.
Auguſt. in Pſalm. 91.

18. At neque exiguo præconio, diuinæ prouidentiæ facta omnia Catholici celebramus, quo fatemur, gratis animis, viſibilem quandam auctoritatem inde nobis conſtitutam, cuius iudicij pondere dubia aut contentiones in rebus fidei apud nos ſoluerentur, ac demum terminarentur. Hoc diſerte agnouit *S. Auguſtinus*, affirmando, quod omnino a nobis ſit exiſtimandum, diuinam prouidentiam huiuſmodi auctoritatem hic in terris condidiſſe, cui credentes penitus inniteremur. Id certe fuit a diuina ſapientia hac in re decernendum, quod noſtra infirmitate iuxta ac malitia conſideratis, nobis ſalubrius ac vtilius. quod ergo proni in diſſentiones ſumus, maxime vbi priuatum iudicium ſentiendi norma habetur, decuit diuinam in nos prouidentiam, externæ Regulæ auctoritatem ante oculos noſtros collocare, cuius dictamen eſſet veritatis infallibilis, cuiuſque facies omnibus, veritatem diuinam appetentibus, notiſſima, ex priori fœcunditas, ex, poſteriori concordia inter Ciues propagatur. In

Auguſt. de Vtil. credē cap. 11. 16.

iſtis enim diuinis, priuatæ iudiciorum ſubtilitates aut impetus parum ex ſe valebunt, imo plerumque obeſſe ſolent, vbi erga viſibilis Eccleſiæ auctoritatē, humilis haud ſeruatur a credentibus obedientia. Et quam pauci inter fideles cernuntur, qui norunt Scripturas ad verum originalis textus ſenſum interpretari, locum cum loco apte conferre, antecedentia cum conſequentibus indicato ac certo comparare? quorum vel nullæ exiſterent credulitates, vel inanes aut futiles, ſi non eſſet aliqua Eccleſiæ viſibilis ſpectabilis auctoritas, diuinitus ſtabilita, & contra errandi lubricitatem ſoliditate aſſlati ſpiritus in aliorum directionem propoſita & confirmata. Quis obſecro, prudentum, vnquam rempublicam condens, eam legum præſidijs muniuit abſque aliqua in eadem auctoritate, quæ leges ad normam veræ rectæque ſententiæ popularibus viua voce exponeret, quotieſcunque de earum inſtitutis quæſtiones inter eos orirentur? Hoc itaque Deum in ſua Eccleſia præſtitiſſe, bene S. *Auguſtinus* ad munus in Deo erga genus humanum prouidentiæ retulit.

19 Quod homo corpore viſibili iuxta ac anima conſtet inuiſibili, ideo in noſtri generis ſubſidium, viſibile & inuiſibile diuerſimode in vnum Dei in nos bonitas temperauit & coagmentauit. Hinc quo diuina natura inuiſibilis, nobis eſſet magis propitia, ſibi adaptauit viſibile corpus humanum. Quo elementa iſtius mundi, & res adſpectabiles, ad eruditionem, ad exercitium, ad humilitatem eſſent nobis vtiliores, eis diuina bonitas vim inuiſibilem ad ſanctificandum indidit, ac fecit Sacramenta. Similiter quo Spiritus ſanctus inuiſibilis, publico miniſterio ad omnes in Eccleſia ſuam vim melius transfunderet, Eccleſiam oculis noſtris obuiam, tanquam idoneum ad id organum delegit: vt in ea ac per eam, nobiſcum eſſet vſque ad conſummationem mundi. Huius proinde fontis & oraculi partim viſibilis partim inuiſibilis, maieſtatem nullus contemnit, niſi ſuperbus, neu eiuſdem veracitatem vllus ſpernit, niſi impius fuerit. Enimuero ſicut id, quod nos allicit ad agendum ſeu appetendum, debet eſſe aliquo modo nobis familiare, notum, neu longe remotum a ſenſibus: ſic pariter illud teſtimonium, quod veritate infallibili cunctos doceat aut inſtruat, in eum modum nobis diſcipulis accommodandum, vt ſenſibus noſtris ſit peruium, ſimulque latenti virtute diuinum, & ſupra ſenſuū noſtrorum conatus eleuatū. Sine illo, nemo ad Eccleſiam attenderet: & abſque iſto, facile homines eamdem deſpectui haberent. In hunc modum idcirco & finem compoſita eſt Eccleſia Chriſti. Externa enim forma ſui viſibilis, audibilis, perceptibilis: verum eiuſdem energia, ob infallibilitatem ſummam, ipſis cælorum penetralibus excelſior, latentiorque. Habet hæc Eccleſia vbera, infantibus nota: habet & lac, ſed in vberum voluminibus inuiſibiliter abſtruſum. Fuit ergo conueniens, adeoque propemodum neceſſarium, a Dei prouidentia ſic Eccleſiam inſtitui hic in terris, vti in tanto periculo errandi, in tanta difficultate cognoſcendi, eam directricem retineremus, ſua quidem facie patentem, at virtute occultam.

Mag. S. in 4. d. 1, q. 1.

Cyrill. in cap. 3. Ioan.

Math. 3. Ioan 7. 14. 26.

20 Verum Proteſtantes quo liberius etiam in diuinis pro arbitratu iudicarent, ſuaque deliramenta tanquam oracula alijs ſimplicioribus venditarent, hac ex parte negant, adeoque impugnant Dei in noſtrum bonum prouidentiam: renuentes concedere, huiuſmodi auctoritatem ab ipſo fuiſſe vnquam in ſedibus hominum defixam: quin potius, omnia fidei momenta priuatis mortalium, iuuenum nempe, & mulierum ſpiritibus, Scripturas elucidantibus, ipſum commiſiſſe, eoque non Hieruſalem, ſed Babiloniam eſſe voluiſſe hanc ſuæ Eccleſiæ ciuitatem, pertinaciſſime contendunt. Hinc in vniuerſum hæretici catholicos derident, & pro idiotis ducunt, ſimpliciter & abſolute Eccleſiæ credentes, vt ſcribunt S. *Auguſtinus*, & S. *Gregorius*. *Habent hoc hæretici*, inquit S. *Gregorius*, *vt de maui ſcientia ſua arrogantia inflentur, & recte credentium ſimplicitatem ſæpe derideant.* Et ſane Proteſtantici ſpiritus, ab Eccleſiæ auctoritate auulſi, veram ideam cernere licebit in *Neſtorio*, de quo S. *Cyrillus*: *Arbitratur ſe omnibus eſſe ſapientiorem, qui ſolus diuina Scriptura ſcopum, & Chriſti myſterium cognoſcat.* Manifeſtum certe, iniurios eſſe Proteſtantes hac ex parte in Dei prouidentiam, definientes, ipſum in regno ſuæ Eccleſiæ, nullam auctoritatem aſpectabilem extuliſſe, quæ de rebus fidei, ac in ea controuerſijs iudicandi poteſtate æſtimaretur. Affirmare autem cum illis, Deum quidem huiuſmodi auctoritatem inſtituiſſe, talem tamen, a qua appellatio fieri poterit ad Scripturas priuato ſpiritu intellectas, loqui eſt non ſolum falſa ſed inſuper fatua & contradictoria. Quorſum enim talis auctoritas ſpectanda, eum a lapide lidio, iam ex vicino, nempe priuato ſpiritu, certa cognitio quo ad ſingula requiri poterit: cum ſpirituum contrariorum turbinibus agitati, cauſari poterint, contra ſententiam prolatam ab Eccleſia, ſeſe iuſte ab ea ad ſupremum Scripturarum ac proprij ſpiritus tribunal, appellationem feciſſe? Negant ergo Proteſtantes reperiri in Eccleſiæ viſibilis auctoritate irrefragabilem aliquam, certam, ſupremam ad iudicandum iuriſdictionem: eoque plane blaſphemant Dei prouidentiam, & in homines bonitatem illi detrahunt apertiſſime. Qualis obſecro, prouidentia, eorum iudicijs, qua inter Chriſtianos pax & vnitas fidei ſtabiliantur? Supremum iudicium permittere priuatis ſpiritibus Scripturas interpretantibus: cum ex hoc ipſo fonte priuati ſpiritus, omnes plane hæreſes tanquam ranæ in Ægipto, tanquam ſerpentes ex Nilo, oriantur, quam in Deum blaſphemum? *Neque enim nata ſunt hæreſes*, ait S. *Auguſtinus*, *& quædam dogmata peruerſitatis illaqueantia animas, & in profundum præcipitantia, niſi dum Scriptura bona intelliguntur non bene: & quod in eis non bene intelligitur, etiam temere & audacter aſſeritur.* Demum precor, qualis illa bonitas, quæ genus humanum litigijs in rebus grauiſſimis, eiſque interminabilibus, perpetuo implicat, diuexat, tædioque tandem veluti *Siſyphos* funeſtat: quos in altum maria, vtpote

Aug. Ep. 56. Gregor. lib. 14 in Iob. cap. 15.

Cyrill. Epiſt. 12. ad Cæleſtin. Vincent lib. contr. hær.

Auſt. tract. 18. in cap. 5. Ioan.

vtpote in ſeditionum fluctus, a littore longe remotos, prouehit homines, vt ibi continuo iactentur, & ad extremum, gurgite infidelitatis abſorbeantur? O præclaram, diuinamque horum Proteſtatorum Theologiam, cui Deus, hominesque multum debeant gratiæ & mercedis!

21 Hæc quæ diſſeruimus, ita a nobis fuere tractata, vt illam ſolummodo reſpicerent Dei bonitatem ac perfectionem, quas vi luminis naturalis ei ineſſe cognoſcere poteramus: cum alia etiam ſit ipſius bonitas ad nos relata, quam haud aliter quam fide percipimus in eo reperiri. Quæ quod a Chriſto Domino dependeat, melius ex eis expendetur, quæ de illo iam diſputare inſtituimus.

22 Cum itaque negocia ciuilia ac ſacra magno quodam momento a Dei cognitione ac perfectionis in ipſo amplificatione, decernantur, tum liquidum, vtriſque infeſtos Proteſtantes, quod Theologiam colant, quæ Deo ſua detrahit decora, impiaque dogmata in tantum ipſius culmen contra veram Sapientiam edit, atque profitetur. Omnis idcirco eorum ſecta, ſi diuina ſpectemus, in duo elementa reſoluitur: nempe in impietatem, & Epicuriſmum: cum hoc inter ea diſcrimine, quod ſtatuta ab eis impietas non ſit ex pura animi in ipſis ſententia; ſed ex Epicuriſmo profecta. Vt enim abſque angore conſcientiæ, ſine excurſionis termino, ſuauius, liberiuſque voluptati indulgerent, talem Deum ſua ſapientia excogitarunt, qualis ipſorum facta omnia ſit vel impune permiſſurus, vel ignoraturus. Imo atheiſmi, adeo a natura auerſi, origo, vt alias adnotauimus, non ex mera intelligentia exſurgit,
Auguſtin. in Pſalm. 130. ſed ex Epicuriſmo. *Quia ergo*, inquit *Sanctus Auguſtinus*, *digna fide opera ſeruare contemnunt, fidem perdunt, quam tenere videbantur.* Hinc ſi quid obſcurum aut moleſtum a Dei prouidentia ipſis occurrerit, illico ſuſpicio in eorum animis ſe effert, quod Deus non ſit: tam ægre ſinunt ſe de ſuo Epicuriſmo aliquid remittere. Sanctus Gregorius itaque verba Iob:
Gregor. lib. 18. in cap. Iob. 17. cap. 18. *Ex indignatione caligauerunt oculi mei*, ſic interpretatur: *Ad indignationem oculus caligat, quando ipſi quoque, qui in Dominico corpore, id eſt in Eccleſia, lumen veritatis habent, dum ſe diutius a prauis deſpici, ac dedignari conſpiciunt, de occulta iudicii admiratione turbantur, & ſecretum Dei penetrare nequeunt, cur praualere peruerſi contra bonorum innocentiam permittuntur.* Proteſtantes quidem, quantum ad externam ſpeciem, non eo deuenere Epicuriſmi, vt omnino athei cenſeri velint. Cæterum haud alium ob finem Deum eſſe fatentur, niſi vt ſub hoc fuco prætenſæ fidei, opportunius ſuam hæreſim, tanquam iuſtitiæ defenſores promoueant: & tamen interius fortaſſis animis adeo addicti Epicuriſmo, vt illi. *Om-*
S. Gregor. lib. 5. in Iob. cap. 11. lib. 23. cap. 2. *nis vero hæreticus*, vt ait *S. Gregorius*, *in eo quod Deum defendere nititur, veritati illius aduerſatur: Pſalmiſta atteſtante: vt deſtruas inimicum & defenſorem.* Vnde talem Deum ſecum commentantur, qualis ad Idæam Epicuriſmi factus prorſus videatur: quo ex hæreſi, Epicuriſmo praualente, gradu iam eo facto, extremum atheiſmum euolute tandem profiteantur. Caluiniſtæ apud *Lindanum* ſuos intimos ſenſus iſtis explicarunt. Lindan in Dubitant. *Aſſeramus animam vna cum corpore interire, ſic purgatorium, cum Miſſa, & Romano Pontifice abolebimus.* Si ergo impietas, atheiſmus, & epicuriſmus rebus ciuilibus, ac diuinis, ſeu veræ ſapientiæ, ſint infeſta, Proteſtantiſmus certe, in talibus occupatus, eiſdem plane exitialis haberi debet.

23 Ad hanc Dei prouidentiam, quæ obiectum veræ Sapientiæ, reuocantur cognitiones quatuor, quæ dicuntur nouiſſimorum: ſcilicet Mortis, Iudicij diuini, Beatitudinis cæleſtis ac Inferni. Lucan. lib. 8.

— —— Stante polo, miſeros fallentia nautas
Sydera non ſequimur: ſed qui non mergitur vndis
Axis inoccidum gemina clariſſimus Arcto,
Ille regit puppes.

Pertinent hæc quidē ad Dei prouidentiā, quandoquidem Deus auctor mortis, iudicij Dominus & exequutor, per infernum caſtigator, per cæleſtem beatitudinem præmiator. Horum vero notiones ad ſapientiam ſpectant, eo quod ſint humanorum conſiliorum vltimi veluti termini, & a ſenſuum apprehenſionibus remotiores: & proinde non niſi ſapientia eſt, quæ ad ea pertingat. Catholici mortis condicionem repu- Math. 24. tantes, quæ imponat finem bene merendi noſtræ vitæ, & ſtatum quemdam animæ conſtituat, æternitati boni aut pœnæ obnoxium, ideo deprecamur a Deo ſubitaneam mortis impreſſionem. vt paratiores ſimus ad comparendum coram Deo iudicante. Rident vero Proteſtantes hanc noſtram ſapientiam, cum dicunt ſe ſecuros etiamnum eſſe, & ad gloriam certo prædeſtinatos: quibus proinde nullum genus aut vllus modus mortis poterit officere. Catholici, iudicii diuini ſeueritatem animis trutinantes, horrent in vita delinquere, cuius diſtrictam ſententiam vt defugiant, rigorem diſciplinæ, doloris & amoris Dei libenter hic amplectuntur. Cæterum Proteſtantes hac ſapiencia volunt pariter deſtitui, ſibi polliciti, Deum iudicaturum ſolum ex fidei habitu & priuatione, non ex cæteris operibus. Catholici ſecum metientes magnitudinem præmij cœleſtis, inde intelligunt eam comparandam omnium virtutum officijs, obſeruatione quippe legis naturalis diuinæ, Eccleſiaſticæ, & ciuilis. Verum Proteſtantes hanc partē ſapientiæ penitus ignorant, & ſtatuunt, vna fide cælum ab eis comparandum. Catholici Inferni cruciatus cogitantes, ſapienter iudicant, Deum timendum, & timore omnes in nobis ſenſus muniendos a blandimētis peccatorum. Nihilominus Proteſtantes dum exiſtimant inferni tormenta non ſpectare ad fideles, ideo eius meditationem a ſe ablegatam, ad Turcas & infideles tranſcribunt. Quam ignorantes veræ ſapientiæ! Deus bone, in quibus tenebris errorum & turpitudinum, omni ſapientia caſſi, verſantur! *Stulti Principes Taneos, ſa-* Iſa. 19. *pientes conſiliarij Pharaonis dederunt conſilium inſipiens.*

CAPVT V.

Decus & firmamentum ſtatus ciuilis apud Chriſtianos, de Chriſti Domini Perſona ac Meritis, idonea ex Theologia definitio. Qua ex parte, inita comparatione inter Catholicos & Proteſtantes, eorum pronunciata ſacrata ac ciuilia declarantur: horum autem, vtpote obnoxia impietati, reprobantur.

SI è dignitate fuerit eorum iuxta ſapientiæ ſententiam, qui in aliqua degunt Republica, vel qui ab aliquo præceptore inſignē ſcientiam alumni ſunt edocti, aut ſub vixillis Ducis alicuius milites ſtipendia meriti, honorifice ſentire ac loqui de illis, a quibus gubernati, inſtituti, ſeu directi fuere, profecto ad Chriſtiani nominis decus omnino ſpectabit, de Chriſto Domino principe, inſtitutore, ac duce optimo, ſummoque, maxima quæque ac diuina cogitare, ſimul ac profiteri. Contra, Chriſtianæ diſciplinæ ſectatores nihil magis deprimit, vel ignobiles arguit, ac ab ipſis Chriſtianis euulgata dogmata, quæ tantam Chriſti maieſtatem atque ſanctitudinem eleuant, extenuantque.
S. Paul. ad Heb. &c. ad Gallat.
Hinc inſtituens Apoſtolus *Paulus*, ſtatum excelſum oſtendere Eccleſiæ, eam cum Synagoga, ac Chriſtum Dominum cum *Moyſi* contulit: adeoque non ſolum illum *Moyſi*, verum etiam cuilibet angelo merito prætulit: cui nempe nunquam a Deo Patre dictum, quod Chriſto *A magnifica gloria, & voce de cælo delapſa.* diceba-
Ioan. 3.
tur: *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui. ipſum audite. Cui Angelorum aliquando dictum filius meus es tu, ego hodie genui te?* Hæc cauſa incitauit Romanos, vt ipſi *Romulum* ſuum, ſicut & alias ſocietates hominum, vt ſuos Legiſlatores inter Numina referrent, quo ſe ipſos illuſtrius inde commendarent, & ad præclara agenda vehementius, Ducum ſuorum inſtituta tenentes, incenderent.

2 Neque auctoribus boni dumtaxat decreti tituli honorum ab eis, qui emolumenta ab ipſis accepere, verum etiam mali propagatoribus cōceſſæ laudes ab eis, qui illos vtpote magiſtros ſequuti: quos etiam in immenſum plane præconij extulere. Montaniſtæ inde ſuum Anteſignanum *Montanum* Spiritu ſancto plenum dice-
Tert. lib de paracl.
bant, vt narrat *Tertullianus*. A *Manichæo* ſeducti, eius nomen interpretabantur, *Manna fundentem*,
Euſ. l. 2 cap. 20.
vt ſcribit *Euſebius*. *Fauſti* manichæi magiſterio addicti, quod recenſet *S. Auguſtinus*, *Non quemlibet hominem, ſed Spiritum ſanctum ſe ſequi arbitrabantur.*
Aug. lib. 5. conf. cap 5.
Et alibi loquens de *Donato* hæreſiarcha, ait; *Quod de ſolo Domino Ieſu Chriſto dici potuit, in Donato perfectum fuiſſe contendunt.*
Aug. lib. 2. contr. parm cap. 7.
Ad horum exempla, Proteſtantes paſſim gloriati, *Lutherum* ſecundum *Eliam*; hominem diuitus lapſum;
Bez in vita Caluin.
Caluinum Patribus omnibus præferendum: *Melancthonem* primum *Baſilaa* Epiſcopum floruiſſe. Et quemadmodum Sectarij ſuos primos inſtitutores miris laudibus proſequuntur; ita ethnicæ & Iudaicæ doctrinæ aſſertores, quibus poſſunt verborum opprobriis impudentiſſime Chriſtum inceſſunt. Hinc Chriſti Domini gloriæ inuidentes, nihil non egere, vnde ei vituperium multifariam conflarent. Inde Iudæi Chriſtum Dominum *Fabri filium*: *Iulianus*, *Galilæum*,
Marci. 6.
Leo Iſaurus Imperator *Iconoclaſta*, *Mariæ ſobolem*: Pagani, *Impoſtorem*, *Crucifixum* appellarunt. Chriſtiani olim ab eiſdē nuncupati Chreſtiani, ſcilicet Latronales, vt ſcribit *Petrus Crinitus*: ſegnes, inertes, nullius cordis homines.
Petr. Crinit. de hon. diſc. lib. 1. c. 9 13
Catholici, quod Sanctos & eorum reliquias colerent, *Cinerarij*, *Idololatræ*, *Sepulchrorum aſſeclæ*.
Hier. contr. vig. & cont. Origen.
quod pœnitentes in Eccleſiam poſtliminio admitterent, fautores Lupanarium:
Tert. in Ap
quod incredibilia myſteria *Oregeniſtarum* & *Montaniſtarum* haud approbarent, *Animales*, *Piloſiota* ab hæreticis paſſim vocati. Spectat itaque ad nominis noſtri dignitatem, Chriſti domini dignitates & decora tueri, ac de illo non niſi magnifice, vt decet, loqui ac ſentire. Quæ vero hac de re diſputanda, ea reduci poterunt ad tria: Videlicet ad perſonam Chriſti, ad eiuſdem opera ſeu merita, ad dona denique ab ipſo in nos collata.

3 Miſſurus Dominus Deus Angelum ſuum, qui populo ipſius ex Ægipto in Paleſtinam fu-
Exod. 23.
gam paranti ducatum præberet, dixit: *Nomen meum ſuper eum*: ſcilicet quod tanquam ipſius
Aug. q 5. in Exod. 4. 42.
inſtrumentum miram vim eſſet ab eo accepturus, quam proxime eodem accedens, propter nominis participationem, ad ipſam Dei poteſtatem: vtpote qua tutos deduceret Iſraëlitas in promiſſam ſibi diuinitus regionem. Verum idē Dominus orbi poſtea daturus Filium ſuum, qui ad Eccleſiam ac cælum viam noſtro generi muniret, non aliquem miſit, cui ſolum analogia quadam indituum ipſius nomen, ſed cui ipſam ſui ſubſtantiam ac naturam impreſſit, communicauitque. Et quidem ſi Deum ſpectemus, nomine caret, quod plene mortalibus ipſum ſignificaret: ideoque nomen ſibi aſſumens, id omnino præſtitit virtute alicuius condeſcenſus ac fauoris, quibus ad nos benenole humiliterque inclinatus. Hinc vocatus *Ieſus*. Hoc enim nomē Dei, poſitum ſuper Chriſtum, non ratione naturæ diuinæ, ſed humanitatis ac meriti, quibus noſtris vſibus amantiſſime nos ſaluando prouidit. Redemptor itaque noſter angelo dignior, quod Deus ſit ipſa quidem natura, haud ſimilis dumtaxat Deo nominis impoſito charactere. Quocirca ſi radius ſolis pulchre exornet corpora diaphona, vt gemmas, vt criſtalla, quale in illis decus ſpectabile, ſi ſolis ipſius ſubſtantia interius eadem iniret, exteriuſque veſtiret? Pari modo eum videamus, aut credamus, illos homines, & Angelos egregie exornari & illuminari, qui pietate & diuinæ gratiæ moti-
Pſalm 107.
bus ad Deum accedunt, vel ab eo emiſſo ſplendore illuſtrantur, qualis dignitas præ cor, quantaque ſanctitudo in humanitate Chriſti exundabunt, in quo Deus, ſol ipſe & oceanus omnis perfectionis, ne dum quid tantum ab eo deciſum, reperitur? Arca ex lignis incompu-
Th. dial. 1.
tribilibus olim compacta, quaquauerſum puriſſimo auro delibuta: thuribulum itidem aureum, igni & odoribus ſacris apud Iudæos aſſignatū: omnis denique ſupellex ac magnificentia templi a *Salomone* conſtructi, ſatis exacte adumbrare nequiuere humanæ in Chriſto Domino na-

turæ,

turæ, ex diuinitatis ei admixtæ acceſſu, excellentiam, puritatem. Ab experto artifice ideo prodit eximium opus, quod exquiſitæ ideæ, in eius animo relucenti, apte reſpondeat. At deus non nudum tantummodo artificium adhibuit, aut ſui ex idæa ipſius imitationem quandam nobis indulſit, myſterium incarnationis perficiendo, ſed ſeipſum totum, ſcilicet infinitis formis dignitatum radiantem, redundantem, in Chriſti animam ac corpus penitus immerſit: vnde ſupra omnem noſtram, vel etiam Angelorum cogitationem, iudicijs noſtris & rei veritate ſplenderet. Viridis ligni cum igne in rubo contemperatio: electri apud *Ezechielem*, de quo *Gregorius*, ex auri & argenti mixtura nitores, longe ab eo ſubſidunt, vt humanitatis deificatæ in Chriſto fulgores ad viuum nobis explicarent. Enimuero illa caro, præſertim qualis in Chriſto Domino, vtpote ex puriſsimis beatæ Virginis matris ſanguinibus, vt loquitur *S. Damaſcenus*, veluti ex defæcatiſsimis in paradiſo pulueribus, a Spiritu ſancto delibata: illa inquit nubes leuis ac tenuis ſuper quā intrauit Dominus in mundi iſtius Ægiptum, de qua propheta, ad miraculum vſque effulſit, ipſa diuinitate eam ineunte, penetrante, continente. In qua carne ex eiuſdem decore, colore, figura, ſingularum in eadem partium decenti compoſitione, quædam imago diuinitatis enituit. Vt enim in rubore vultus virginei pudeſcentis, animi in virgine purus candor, ita in carnis venuſtate in Chriſto, illius diuinitas apparuit. Quod enim ipſe Deo Patri erat, quo eidem verbum, id nobis quodammodo erat ipſius humanitas: quæ tanquam verbum bonum eructatum a corde ſpiritus ſancti, vt ait Diuinus *Pſaltes*, nos colloquebatur, ac qualis eſſet in eadem latens diuinitas, ſui ſpecie ſiderea ad oculum nobis declarauit, quod *S. Hieronimus* dixit. In eodem mens ſupra omnem captum noſtrum, ſupra vel Cherubini condicionem irradiata coruſcauit: quam eadem diuinitas penitus infeſsit, infinitæ intelligentiæ lumine illuſtrauit. Voluntas itidem ipſius, quam ea ipſa diuinitas in ſui amorem accendit, veluti iam tota pluſquam Sarabin igneſcens, dubio procul in immenſum charitatis exarſit. Illiuſmet appetitus ſenſitiuus, ſub moderamine Deitatis perpetuo ſeruatus, vt *S. Leo* ait, illius pace tranquillatus, dulcedineque reſperſus, ad rationis normam exactiſſime, ad vitæ iucunditatē placidiſſime, ſuauiſſime, in omnibus componebatur. Ex quo cuncta ab ipſo dicta, ſingula ipſius facta, adeoque vniuerſa ad illum ſpectantia, aut ipſum quomodolibet referentia, in eum credentibus precioſa, ſacra & maxima veneratione digna merito comparuere. Nō enim ita pulueres aromatici, contactu ſuauem odorem rebus alijs impertiunt, vt in Chriſto diuinitas ſuis corporeis membris dignitatem & ſanctitatem communicauit.

Ezech. cap. 1. Gregor. l. 25 in 2. cap Iob.
Damaſc. lib. 4 cap. 6.
Epiphan. in Ancor.
Pſalm. 40.
Hier in pſa. 44 in cap. 9 Math. cp. 140.
Leo. ep. 11.

4. Vnde ab ipſa diuinitate, in Chriſti humanitate perſonaliter ſubſiſtente, Duo prouenere, quæ tanquam Chriſtianorum ſingularia priuilegia, in omnium oculis efflorefcunt. Primum, excellentia Doctoris ac Redemptoris, a quo docemur ac liberamur, in noſtrum ſane decus exuberans; cum nullus alius, qui diſciplinæ vel muneris beneficia quantumuis magna in homines contulit, vnquam Deus fuerit, præter vnū Dominum noſtrum *Ieſum Chriſtum*. Deinde mediante in Chriſto humanitate, non ſolum per eam ad nos propius iam Deus venit, familiariuſque nobiſcum verſatur, quo noſtra condicio, ac ſi ſuccinum feſtucas in altum rapiaret, ad ſummum gradum ſublimitatis eleuatur: verum inſuper experimur Deum in nos iam redditum ſuauiorem, indulgentioremque, & veluti mellis ſucco conditam priſtinam eius ſeueritatem, quam erga Iudæos præ ſe olim ferebat. Omnino, inſtar matris, vbera ad os infantis accommodantis, Deus nouiſſimis temporibus, humanitate Chriſti noſtris vſibus inſeruire voluit. *Quæ melior via*, dicebat *Conſtantinus*, *quod inſtitutū plus habet viriam ad malorum animos manſuefaciendos, quam vt Deus ipſe præſens, illos compellaret? an nō ille hic coram oculis hominum aſpectus, modeſtam viuendi rationem docuit?* Ideo ne ſol meridionalis per diem ſuos Iſraelitas adureret, extitit nobis vmbraculum nubis, ne autem noctis tenebræ nobis eſſent incommodo, idem columna ignis peregrinantibus prælucere voluit. Vnde & noſtri cauſa eclipſin ſuæ maieſtatis in ſe admittere voluit Deus, tametſi ſit ipſe ſol iuſtitiæ gloriæque: dum nempe humana caro, tanquam luna interiecta, eius ſplendores occultaret. Deformato per peccatum humano genere, Deus ipſe tantum malum ægre ferens, eclipſin ſui libenter ſuſtinuit; deficienteque ad illud reparanduus ſacrificio, corpus ſibi aptari ſtatuit, tanquam cilicium, quo indutus Rex Niniue, ab alto ſolio deſcendēs, pænitentiam egit. Subinde hoc ipſo corpore filij Dei id cruce obſcurato, & mortis vmbra inibi obnubilato, tactum ſol iſte aſpectabilis deteſtatus, radios retrahēs, denſiſſimis tenebris inuolutus, quaſi eo caſtigatus ac moeſtus delituit. hinc Eccleſia, nempe luna, quæ ſimul cum ſole ordinate ſtati onem ſuam retinet, animaduertens, ſolem eclipſi, & abſcondito, vt notat *Auguſtinus*, delectari, ſplendores pariter ſuos humilitate & mortificatione celauit: perinde ac ſi eclipſi aliqua decus ipſius eſſet modo pariter inumbratū: non amplius exterius, ſed ab intus vt loquitur Pſalmiſta, gloria illius effulgente. *Nolite me conſiderare quod fuſca ſim quoniam decolorauit me ſol.* Nō ſol, ſed terræ vmbra, eclipſin lunæ hic apud nos infert. Verum ſol diuinitatis vehementer in eum intuenti, illumque amanti, lunæ, ſcilicet, eclipſin decoloratæ ſpeciei induxit. Nos autem, vt experientia conſtat, tunc firmius in eclipſin ſolis ex occurſu lunæ, obtutus figimus, ob fulgorem ex vtriſque non obſtante eclipſi, erumpentem, quādo in aqua limpida eam videmus, quam dum in eam ipſam oculos recta dirigimus: ita hoſce Dei & Eccleſiæ defectus quaſi ac deliquia, melius in fidei ænigmate, quod in aquis baptiſmalibus nobis primum apparuit, intuemur, quam ſi illoſmet explicate aſpicere in hac vita niteremur. Humana quidem natura, diuinæ reſpectu, extitit quaſi aqua puriſſima, vel ſpeculum terſiſſimum, in quo Apoſtoli, vtpote veri Iſraelitæ, nēpe deum videntes, illam intuerentur. Concepit enim beata Virgo in vtero filium Dei in vmbra: *Et virtus altiſsimi obumbrabit tibi*. illius enim

August. 10. conf. cap. 43
Exod 30. Conſt. orat. cap. 12.
Heb. 1.
4. Reg. 1. ca. 9.
Abac 3.
Aug. in pſa. 59
Pſal. 44.
Cant. 4.
Aug q. 119. in Exod.
Luc. 1.

nim ſplendorem, veluti vmbra corpus humanū
ab ea delumptum, quodammodo temperauit,
vt in nube ſol, in lucerna flamma moderatius
Greg. l. 18. poſtea aſpicientium hominum oculos ferirent:
in Iob c. 12 *Virtus altiſſimi obumbrabit tibi*: vt ait S. *Gregorius*,
*Corpus in te humanitatis accipiet incorporeum lumen
diuinitatis*. Verum quod rerum adeo diſparium
coitio in Chriſti domini perſona, ſuperet plane
ſua magnitudine noſtræ intelligentiæ captū, vm-
bra proinde indigemus fidei, ſeu interiecta aqua
Baptiſini, in quibus melius rubū hunc ardentē
contemplemur: *Poſuit enim in ſole tabernaculum ſu-*
Pſalm. 44. *um*. Ita tamen diuina natura per corporeos ar-
tus effulſit, vti vel ex ipſo intuitu imaginis Chri-
ſti cogitarunt multi, plane inhabitantis Numi-
nis corpus illud receptaculum. Scribit *Nicolaus
Trigaultius*, cum *Nancino* Regi apud Sinas a P.
Riccio oſtenſa eſſet Chriſti imago, dixiſſe illico
Regem: *Effigies hæc, dubio procul, alium nullum, niſi*
Trig. lib. 4. *cœli & terræ Dominum, repræſentat*.
hiſt. Sin. c 1. 5. Quapropter Patres Græci ac Latini, contra
Neſtorium diſputantes, merito dixere, illius æſti-
Celeſt. epiſt matu, Chriſtum non eſſe Deum ſubſtantialiter,
ad. Neſtor. neque naturam humanam in illo vniri cum di-
Cirill ep ad uinitate ſubſtantialiter, ſed ſolum accidentali-
Neſt. ter; vtpote aduentu alicuius accidentalis benefi-
cij ſeu fauoris. quod meo quidem iudicio haud
Cor. A. Lap. pronuntiaſſent, ſi cum quibuſdam recenti the-
in 2. c. Heb. ologia iudicaſſent, coniunctionem hominis iu-
ſti, quæ efficitur virtute gratiæ ei donatæ, eſſe
ſubſtantialem: ita vt iuſti phyſice & ſubſtantia-
liter ſint eo diuinæ conſortes naturæ, Fratres
Chriſti, & filij Dei, clamantes *Abba Pater*. Ve-
2. pet. 2 rum quidem omnino, in iuſtitiam adſcitos, eſſe
Rom. 8. diuinæ conſortes naturæ, filios & habitacula
Dei, ac talea habendos dupliciter. primo
propter Chriſtum, qui iuſtorum caput, & vitis,
in eos, tanquam palmites, iugiter influens: ille
Ioan. 6. cō- enim pro omnibus iuſtis ſubſtantialiter diuinæ
cil Trid. ſeſ conſors naturæ & filius Dei ſubſtantialis. De-
6. cap. 16. inde hoc efficitur in iuſtis vi acceptæ & infuſæ
iuſtitiæ: quæ propter ſui nobilitatem, conſti-
tuit iuſtos diuinæ conſortes naturæ & Filios dei
adoptiuos. Inde ſacræ literæ diſſerentes de pe-
culiari Dei præſentia in iuſtis, eaque ab illa de-
ſcreta, quæ fit virtute immenſitatis diuinæ, il-
lam adſcribunt ſpiritui ſancto. *Spiritus Sanctus*
Luc. 2. *erat in eo. Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris*
Rom. 5. *per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. an neſcitis*
1. Cor. 6. *quoniam membra ueſtra templum ſunt ſpiritus ſancti,
qui in vobis eſt?* Ex quibus liquet, hanc vnionem
Dei cum iuſto non eſſe Phyſicā aut ſubſtantia-
lem, ſed moralem & ab effectu: quandoquidem
omnis vnio, quæ ſit ſubſtantialis, cum attribua-
tur diuinæ eſſentiæ, non magis vnit vnam per-
ſonam iuſtis quam aliam, cuius tamen oppoſitum
allata ſcripturæ loca inſinuant. Deinde cum de-
us exiſtat peculiariter in iuſtis tanquam in ſuis
templis, quod declarat *S. Thomas*, conſequens,
S Thom. 1. hanc vnionem non eſſe ſubſtantialem, ſed mo-
p. q 8. art. 2. ralem: nam templum ſub notione templi, eſt
quid morale: denotat enim res phyſicas, mora-
li Dei aut hominum inſtitutione, diuino cultui
dedicatas. ergo vnio hominis iuſti cū deo, vtpo-
te tēpli, eſt ſub hac formalitate ſolummodo mo-
ralis. Inter alia, Epiſtola ſynodica Concilij Sar-
dicenſis, quā refert *Theodoretus*, videtur indicare,
quod coniunctio Dei cum iuſtis vi præſtice iuſti-
tiæ infuſæ, non ſit ſubſtantialis ſed accidentalis
dumtaxat. Etenim cogitare non poſſumus,
aliunde inter plura reperiri vnionem ſub-
ſtantialem, quam vel vnitate naturæ in pluri-
bus perſonis, vel vnitate plurium in vno ſuppo-
ſito: cuiuſmodi vnitates ſubſtantiales ſunt perſo-
narū in ſacroſancta Trinitate, & duarū naturarū
in Chriſto Domino: vel denique vnione formę
ſubſtantialis cum ſubiecto. Cæterum nulla ha-
rum ſpecierum copula cum Deo reperitur in
iuſtis, vt liquet. Ita vero loquuntur illi Patres in
dicta Epiſtola. *Tametſi Apoſtoli ſpiritum Dei accepe-* Theod. li 2.
rint, non tamen idcirco ſpiritus erant, neque quiſquam Hiſt. cap. 8.
*eorum verbum vel ſapientia vel potentia Dei, vel vni-
genitus erat*. Verum ſi iuſti ſubſtantialiter ipſa di-
uinitate vniuntur cum Deo, conſequens, eoſdem
eſſe ſubſtantialiter deificatos, ſubſtantialiter af-
fectos tribus hypoſtaſibus, & omnibus diuinis
attributis, idque ſecundum eorum proprias for-
mas: non enim aliter quidpiam ſe alteri commu-
nicat, quam ſecundum quod eſt in ſe. quorum
omnium notiones, meo quidem iudicio, ſanam
ſobriamque intelligentiam longiſſime excedunt.
Eadem certe forma, quā iuſti *Vnus ſpiritus* cum 1. Cor 6.
Deo, vt loquitur Apoſtolus, exiſtunt, pariter vnū Ioan 17.
inter ſe: pro quo obtinendo orauit Deum Chri-
ſtus Dominus. at iuſti vnum non ſunt inter ſe v-
nitate ſubſtantiali eiuſdem naturæ vel diuinitatis,
vt nihil iam dicam de vnione ſubſtantiali Chri-
ſti per Euchariſtiam. hoc enim Patres in illa epi-
ſtola expreſſe inficiantur, affirmantes oraſſe chri-
ſtum Dominum, vt *Diſcipuli inter ſe coniuncti co-
pulatique, vnum eſſent fide, & confeſſione, & per gra-
tiam ac verum cultum Dei Patris: quin etiam per do-
mini Seruatoris noſtri benignitatem & amorem vnum
eſſe poſſent*.
6. Vt vero prædicti Theologi ſuam ſen-
tentiam ſtabiliant, aſſerunt, ipſam diuinitatē
ſubſtantialiter copulatam cum iuſtis, ingredi ra-
tionem formalem in eis ipſius iuſtitiæ: quod
quidem meo iudicio, pace ipſorum dictum, ex
multis capitibus fidei veritati, in concilio Tri-
dentino definitæ, aperte refragatur. Quod diui-
na eſſentia non contineatur ipſa forma iuſtitiæ,
qua formaliter iuſti ſumus, expreſſe ſtatuit Con-
cilium Tridentinum, eiuſdem iuſtitiæ cauſam
formalem iſtis recolens: *Demum vnica formalis
cauſa eſt iuſtitia Dei; non qua ipſe iuſtus eſt, ſed qua* Conc. Trid.
nos iuſtos facit. Verum ſi iuſtitiæ forma in ſe con- ſeſſ. 6 cap. 7.
tineret diuinitatem Dei, iuſti eſſemus ipſiuſmet
Dei iuſtitia: quod etiam *Oſiander* hæreticus lut-
heranus ſomniauit. ob quam cauſam, paſſim di- Prat. verb.
cunt *S. Auguſtinus* & *S. Gregorius*, nos reddi iuſtos Oſiād. Conſ.
non eadem iuſtitia quidē qua Deus, ſed iuſtitia verb. Iuſtif.
inde deriuata. Addit porro Concilium, iuſtos Aug 26 Te. in Ioan.
ſuam iuſtitiam formalem in ſe habere, eam a deo Greg. 24. in
accipere: *Iuſtitiam in nobis recipientes*, eamque in Iob. cap. 35.
ipſis *Inhærere*, ac per ſpiritum Sanctum diffundi. Conc. Trid
Cæterū diuinitas nullo modo inhęret, aut vt for- ſeſſ. 6. cap. 7
ma vlli ineſt, nam cum in diuinitate, propter ſuā Can. 11.
ſimplicitatem, non diſtinguantur ea quæ iuſtis
inhærent, & alia quæ non inhærent, ea, quæ for-
maliter iuſtos afficiunt, & alia, quæ non ſic affi-
ciunt,

ciunt, ſi eſſentia Dei eſſet formalis iuſtitia, itidem hypoſtaſes, Dei iuſtitia, & omnia attributa, iuſtis ſuos effectus formales impartirent: quod nullo modo affirmandum. Hinc adhuc ſequeretur, contra idem Concilium, omnes eſſe æqualiter iuſtos: ſcilicet iuſtitia infinita diuinæ eſſentiæ: in beatis pariter æqualem fore gloriam, quandoquidem ſui gradu reſpondeat iuſtitiæ formali: merita in ſe continere valorem infinitum vi ſui principij, nimirum gratiæ formalis, ſuo valore infinitæ. Denique quod ſcriptura & antiqui Theologi diſſerunt de iuſtis, tanquam de Dei templis, horum commento penitus repugnat. Si enim diuina eſſentia ſpectaret ad iuſtorum formalem iuſtitiam, per quam eſſent diuinæ conſortes naturæ, reperiretur etiā in eiſdem ratio formalis, per quam templa Dei fierent: etenim iuſtitia formalis exhibet iuſtos templa Dei, ſuo effectu formali. Cæterum ſi homines eſſent templa Dei formaliter ipſa diuinitate, ſubſtantialiter iuſto communicata, idem eſſet Deum eſſe in iuſtis, ac eſſe in ſua diuinitate: & ideo in iuſtis præſens eſſet vt in templis, quia prius in eiſdem ſua diuinitate præſens, perquam templa euaſere. Enimuero prius natura id quod receptaculū eo, quod recipitur, ſeu locatione actiua. inde prius natura, aliquid exiſtere, quā vt immenſitas Dei efficiat in eo Dei præſentiam. Idcirco ratio formalis templi in homine iuſto, prior natura peculiari præſentia Dei in eo, vtpote habitantis in tali templo. Quod verū haud eſſet, ſi ratio formalis templi conſtaret formaliter ex ipſa diuinitate. Sit ideo definita veritas, noſtram formalem iuſtitiam, per quā diuinæ conſortes naturæ, fratres Chriſti, filij Dei, templa ſpiritus ſancti, contineri dono Dei infuſo, & in ſe non complecti formaliter diuinitatem: alias enim, quod diſerte inficiatur Concilium Tridentinum, noſtra iuſtitia formalis non eſſet *Vnica*: ſed pluſquam genere multiplex; vtpote ex dono creato, & increata diuinitate coalita. At de his hactenus.

Concil. Trid. Seſſ. 6. Can. 24.

Rom. 3.

Concil. Trid. Seſ. 6. cap. 7.

7 Certum quidem eſt, eo euectam in Chriſto naturam humanam, vt ipſe homo exiſtens, filius quoque Dei eſſet naturalis, nedum adoptiuus ſolum, aut veluti præclarus effectus aliquis, Dei munere gratioſo diuinitate donatus: Imo eo ſuppoſito, quo Chriſtus Dominus Deus extitit, ſubinde abundantia omnis gratię createç ei fuit plane naturalis & debita, vt diſſerit *S. Auguſtinus*: *In natura humana ſuſceptione fit quodammodo ipſa gratia illi homini naturalis.* Qualis autem nexus interceſſerit, cuius vi homo Deus eſſet naturaliter, ſubſtantialiter, ac perſonaliter, quis edicere poterit? *S. Cirillus* cupiens arctiſſimum hoc vinculum duarum naturarū in Chriſto Domino vtcumque declarare & exprimere, illud comparat vnioni animæ & corporis in homine, quod etiam facit *S. Athanaſius*. Quo genere ſimilitudinis ſolum voluere oſtendere contra *Neſtorium*, copulam duarum naturarum ſubſtantialem eſſe in Chriſto non accidentalem, ſeu mera ſanctitate effectam: cum alia longe ſit ratio animæ & corporis in homine, quandoquidem mutuo compartium; quarum vna aliam informet, atque diuinitatis & humanitatis in Chriſto. Fatetur idcirco ingenue *S. Cirillus*, intelligi non poſſe a nobis, quonam modo homo ſit Deus in Chriſto ſubſtantialiter, ſeu hypoſtanceè: *Dicimus autem, verbum carni, rationabilem habenti animam, modo nobis nec intelligibili, nec dicendo, quem ſolum ipſe nouit, eſſe vnitum. S. Auguſtinus* de hoc ipſo myſterio diſſerens, in vniuerſum ait: *Longe alio modo quodam, quam ex quo creaturis cæteris adeſt, ſuſcepit hominem, ſeque & illum fecit vnum Ieſum Chriſtum.* Rebus quidem omnibus ab ipſo conditis intime præſens adeſt Deus, nec ab eis quicquam diſtat: nihil tamen eorum inde Deus, vt liquet: & ideo affirmauit *S. Auguſtinus*, longe alio modo adeſſe Deum corpori & animæ inter ſe vnitis in Chriſto, quam reliquis creaturis. *Perſona* hominis, inquit, *mixtura eſt animæ & corporis: perſona autem Chriſti mixtura eſt Dei & hominis.* Quibus ſignificat, ipſa componentia in Chriſto non eſſe talia vi accidentis, vel alicuius creati, ſed immediate ipſam naturam humanam, & perſonam diuinam, Chriſtum Dominum conſtituere.

Bernard. lib. 5 De Conſider. Epiſt. Ciri.l. apud Euag. lib. 2. cap. 17

Auguſt. in Enchir. Cap. 4.

Ciril. Epiſt. 9 & 10. de Anathem.

Athan. in Symbol.

Ciril. de Anathem.

Auguſtin. Epiſt. 3.

Auguſt. ep. 3.

7 Scholaſtici noſtri varias quidem inierunt ſecum rationes, quibus duarum naturarum in Chriſto Domino vnionem ſubſtantialem explicarent. *S. Thomas* ſibi proponens vel maxime hac in re recedere ab hæreſi Neſtoriana, ſtatuit, humanam Chriſti naturam exiſtere eadē plane exiſtentia, qua diuina: & conſequenter vtramque ſubſiſtere eadem ſubſiſtentia. Alij, nihilo obſtante, reputantes, difficile intellectu, ſubſtantias adeo diſpares: præſertim quod humana natura fuerit producta tranſeunte actione Spiritus ſancti, concurrente etiam Beatiſſima virgine *Matre* ad eiuſdem generationem, ac ſic ad exiſtendum reducta, adeoque ipſa exiſtentia eius recens facta, cum omnis actio generatiua terminetur ad ſubſtantiam concretam & exiſtentem: porro putantes, hoc vix poſſe percipi, ſimul cum naturarum in Chriſto diſtinctione, quandoquidem illud videtur prorſus idem cum altero, quod eadē cū illo exiſtentia exiſtit: definierunt, inter vtraſque naturas intercedere quendam nexum, ſeu *Modum* realem, qui terminus eſſet illius actionis, qua Spiritus ſanctus ſecundam in Trinitate perſonā humana natura veſtiuit. Qui quod humanæ naturæ inhærens, terminetur peculiariter ad ſubſiſtētiā verbi, eodemque præſtitit, vt humana natura ſubſiſtat perſonali ſubſiſtentia eiuſdem verbi: ac proinde, vt ei eſſet coniuncta ſubſtantialiter, perſonaliterque. *Gratia ſuſcepit hominem*, inquit *S. Auguſtinus*, *tanta vnitate perſonæ, vt idem ipſe etiam eſſet hominis filius.* Ego quidem, quantum ad hunc *Modum* duo iudicarem dicenda. Primum, huiuſmodi *Modum* omnino admittēdum. Nam, vt in principia Metaphiſica rem hanc reſoluamus, cogitare poſſumus, actione generatiua produci a Spiritu ſancto naturam humanam, adeoque ab illa indiſtantem eſſe diuinitatem, interim peractum eſſe hoc myſterium, quod ad eius rationem formalem, adhuc minime intelligamus: cum, vt dixi, præciſe, ex hoc homo non eſt deus ſubſtantialiter, quod ab eius humanitate diuinitas neutiquam loco aut ſitu ſeparetur: licet exiſtimare interim poſſumus, ſola indiſtan-

S. Thom. 3. part. q. 1. art. 6.

Scotus in 3. ſ. q. 1.

Auguſt. in Enchir. cap. 30.

diſtántia animæ a corpore, fieri hominem propterea quod anima & corpus ſint compares, & ad ſe mutuo relatæ: quales non reperiuntur diuina & humana natura. Vt ergo iſtis poſitis, emanet poſtea illud ipſum formale, quo homo Deus, ſuccedere debet aliqua peculiaris actio Dei tranſiens, quæ hoc efficiat. Huius autem actionis terminus, quid aliud præter vinculum vtriuſque naturæ antea exiſtentis? Alterum in hoc ponitur, quod ſentiam, vulgarem multorum de hoc myſterio conceptum, non ſatis aſſerere contra *Neſtorium* ſubſtantialem vnionem duarum naturarum in Chriſto: vi cuius homo ſeddatur ſubſtantialiter Deus. Imaginantur itaque hi, *Modum* hunc vnionis, formaliter in humana natura inhærentem, eſſe eiuſdem naturæ quandam dependentiam, qua apta nata dependere ab aliqua forma perſonali, & ad eam terminari, ſiue intrinſice per informationem talis formæ perſonalis, qualis eſt ſubſiſtentia naturalis: ſiue extrinſice, vt videre eſt in ſubſiſtentia Dei humanam naturam ſine informatione perſonaliter ſuſtentante. Quamobrem in hoc myſterium Incarnationis contemplantur, quo apprehendunt. *Modum* illum vnionis, naturam humanam afficientem, terminari ſolum ad Verbi ſubſiſtentiam. Imprimis difficile eſt cogitare, iſtum *Modum* peculiariter terminari ad illam ſubſiſtentiam: quandoquidem id non contingat ratione alicuius ſpecialis cauſalitatis phiſicæ, quã retineat Verbi ſubſiſtẽtia reſpectu illius *Modi* producendi, cum omnia extra Deum producta aut conſeruata, quantum ad proprietates cauſæ & effectus, æqualiter pendeant a Dei omnipotentia tribus perſonis communi, vt docet *S. Augustinus* Sed neque hoc prouenit ob aliquam indiſtantiam inter duas naturas, aut informationem vnius ab altera: quales ferme *Modi* terminatorum ac terminorum ex rebus creatis duntaxat nobis innoteſcunt. Verum vt proprius adhuc accedam ad inſtitutam diſputationem cẽſendum, omnem ſubſtantiam completam ſeipſa, ſeu tranſcendentaliter eſſe terminabilem ad aliquã ſubſiſtentiam vel perſonalitatem. Natura enim humana, quæ ſubſiſtit ſua naturali ſubſiſtentia ipſi inhærenti, ſeipſa & non alterius rei interiectu, terminabilis eſt a ſua propria ſubſiſtentia: poſtulat enim ab intrinſeco ſui naturaliter talem *Modum* ſubſiſtendi. Iam vero, hæc ipſa naturæ humanæ inſita ac intrinſeca terminabilitas, cum perſonalitate extrinſeca comparata, ſeipſa quoque eſt ad eam terminabilis: licet eodem ritu ad vtramque non terminetur. Et quidem ad ſubſiſtentiam naturalem eſt terminabilis naturaliter, ad extrinſecã obedientialiter: hoc eſt eadem forma eſt vtrobique immediate ſeipſa terminabilis, ſed ad naturalem vi cauſæ naturalis, ſeu appetitus naturalis, ad extrinſecam virtute illius ſubiectionis ad Deum, qua ita eius omnipotentiæ ſubiacet & obedit, vt ad id omne materialiter concurrere poterit cum Deo, quod non implicat in ſe contradictionem. Vt ergo in perſona Chriſti Domini homo ſit ſubſtantialiter Deus, eadem terminabilitas naturæ humanæ terminari debet obedientialiter ad ſubſiſtentiam verbi, quæ naturaliter apta terminari ad propriam ſubſiſtentiam: alioquin ſubſtantialis naturæ humanæ terminabilitas omnino fuerit interminata. Neque valebit quicquam dicere, eam quidem, quæ eſt naturæ humanæ, terminari ad diuinam ſubſiſtentiam, ſed mediante in ſe Modo vnionis id fieri. Nam terminabilitas illius *Modi* non eſt ſubſtantialis directe, ſed ſolum reductiue: quatenus *Modus* dicit ordinẽ traſcendentalem ad ſubſtantiam, cuius *Modus* eſt. Illa porro *Modi* illius terminabilitas, non eſt terminabilitas naturæ ſubſtantialis, ſiue obedientialis: cum ab illa diſtincta ſit realiter, vt conſtat: quandoquidem iam exiſtenti naturæ illi ſuperueniat; proinde facere non poteſt, vt terminabilitas naturæ humanæ terminetur ad ſubſiſtentiam verbi. Hoc ſolum præſtat, vt *Modus* aduenticius, receptus in obedientialem poteſtatem paſſiuam naturæ illius, terminetur ad illam ſubſiſtentiam. Vnde ſi id verũ, magis deificaretur ille modus, magiſq; ſubſiſtẽtia verbi ſubſiſteret qua vel anima vel corpus Chriſti domini. eo quod ille immediate terminetur ad ſubſiſtentiam verbi, hæc eo ſolum mediante: a qua tamen terminatione omnis proueniunt ſubſtantialis copula & deificatio.

Aug. tract. 20 in Ioan. cap. 5.

9 Ex hoc nihilominus, quod iſtis ſtatuimus, duo ſequi videntur, quæ difficultatem adhuc efficerunt. Primum, ſuperfluum eſſe *Modum* hunc vnionis ad perficiẽdum myſterium Incarnationis. Alterum, nullam poſſe aſſignari formam, cuius præciſa notione concepta, intelligamus, hominem eſſe ſubſtantialiter Deum, aut Filium Dei. Prius ſic declaratur. Ad hoc vt Deus aliquid efficiat ſine aliquo cæteroquin requiſito, ſatis eſt, illud ſecluſum extra rationem formalem effectus reperiri. Quo pacto ſine applicatione ignis ad materiam combuſtibilem, producere poterit Deus ignem, aut calorem, per alium ignem: eo quod applicatio illa non contineatur in ratione formali calefactionis, aut generationis ab igne. Quamobrem ſi *Modus* ille terminatus ad verbi ſubſiſtentiam, ſit tantum quædam præuia diſpoſitio, ſeu conditio ad effectũ formalem Incarnationis poſtulata, ſicut non ingreditur ipſam rationem formalem eius, ita poterit ſatis commode ſine illo a Deo abſolui, & a nobis vtcumque intelligi. Quorſum ergo poneretur, cum nulla neceſſitas eum exigat, cumque quantum ad inſtãtia metaphiſica, poſtquam ille *Modus* naturam humanam diuinæ perſonalitati coniunxerit, tunc ſubſiſtentia verbi incipit perſonaliter terminare tranſcendentalem dependibilitatem naturæ humanæ? Fieri ergo poterit a Deo hoc poſterius ſine priori, haud complexo in eius ratione formali. Alterum iſtis explicari poterit. Si non ponatur in eo preciſe myſterium Incarnationis, quod ſubſiſtẽtia verbi terminet illũ *Modũ* vnionis in humana natura, ſed in alia terminatione ipſius naturę, nihil relinquetur, quo hæc poſterior terminatio explicetur, aut ob quod, natura hæc cogitetur a nobis magis deificari, quam alia. Etenim ab hoc effectu ſecluſo illo *Modo* terminato ad ſubſiſtentiam verbi, vtpote priori aliquo, ſuperſunt ſolum natura humana exiſtens, & perſona diuina ſubſiſtens. Cæterum hæc ſeipſis non coaleſcunt

& perſona diuina ſubſiſtent. Cæterum hæc ſeipſis non coaleſcunt in vnam perſonam, vt ſatis liquet: cum poterit natura humana exiſtere, ac quo ad ſitū non diſtare a verbo, minime tamen ab ea ita adſumi, vt illa perſonaliter deificetur. per quid ergo aliud, præter illum *Modum*, ſubſiſtentia verbi terminat formaliter dependentiam naturæ humanæ? verum quantum ad illud, quod primo in loco difficultatem parit, plurimi ſunt Theologi, qui arbitrantur abſque eiuſmodi modali nexu myſterium Incarnationis a Deo fieri. Dici etiā poterit, illum modum vnionis nō eſſe meram præuiā cōditionem ſed aliquid etiam, ad quod tranſcendentalem ordinem, dicat terminatio illa naturæ humanæ ad diuinam verbi ſubſiſtētiam. Poſterius quidē difficilius mihi videtur, ac id ipſū, propter quod ſaſſi Patres; modū formalē vnionis perſonalis inter duas naturas in Chriſto, a nobis neu cōcipi, neque explicari poſſe: tanti obſcuritatē myſterij quibuſdē ſimilitudinibus interim vtcumque illuſtrantes: vtpote ferri

Theodor, dial. 1. ignitj, quod faciunt *Theodoretus*, & *S. Damaſcenus*:

Damaſcen. lib. 3. cap. 1. conceptus mentis in ſono vocis apparente: qua vtitur *S. Auguſtinus*: ſurculi in truncum increſcentis ac

Auguſt lib. 1. de Doct. Chriſt. c. 13. talibus, ab alijs, explicationis ergo, imaginibus vſurpatis. Nihilominus vtcumque cogitare poſſumus, exiſtēre illo modo vnionis, peculiari ſiunde qua-

Damaſcen. lib 4. cap. 6. dam ratione quaſi inſtar olei, de quo Patres Græci, immediate & perſonaliter ad naturā humana verbi ſubſiſtentiam peruenire: ita vt illam perſonaliter ſuſtentet, ſibique innectet, quippe iam in alio, ſcilicet in verbo, non in ſe ſubſiſtentem ſiue actu ſiue

Scotus in 3. D 1. q 2. poteſtate reddat, vt placuit *Scoto* definire.

10 Huic aſſertæ creditæque a nobis diuinitati Chriſti Domini, duæ hæreſes maxime olim infeſtæ vna *Arij*, altera *Neſtorij*; qui ambo etiā plurimis ſacræ ſcripturæ teſtimonijs errores ſuos, impiſſimos licet, comprobare obnixe ſtuduerunt. *Arius* quidē definiendo, ſecundam perſonam Trinitatis alterius eſſe ſubſtantiæ a prima, conſequenter docuit, creaturam fuiſſe, ac proinde Chriſtū, ea conſtantē, deū non eſſe, niſi per quandā participatæ excellentiæ deriuationē. Qua in re *Arius*, vti aliqua ex parte per hypocriſin videretur Chriſti dignitatē potius am-

Plutarc. de Socrat. Dæmon. plificare, quibuſdam Philoſophis aſſentiens, pronunciauit, Deum Patrē rerū omnium prouidam curā Filio ſuo commiſiſſe, ratus diuinitate prima ac Principali indignū, in negocij adeo vilibus occu-

Ciril lib. 4. Theſaur. c. 2 pari, vti de illo *S. Cirillus* nobis retulit. Dicebant enim Ariani, *Erat alioqui indecens ineffabilem Dei virtutem, ad hæc minima peruenire, & caducarum rerum curam habere. Neſtorius* Chriſti Domini vniuerſam diuinitatē, in animā & corpus ipſius collatis dotibus definiuit: quarū ratione quam proxime ad Deū accedere æſtimaretur: alijs vtpote omnibus hominibus, vel etiam Angelis, ſapientior, ſanctiorq́;. Propriam reperiri perſonalitatē commentus, aliamque perſonam eſſe hominis, aliam Dei fabulatus: ita vt hominis perſona reſpectu Dei nihil aliud eſſet, quā eius templū, ſeu præclarū quoddam illius habita-

Cirill. in Anathem culū. Ex quo affirmarunt Patres contra *Neſtorium*, ipſū admiſiſſe inter diuinam naturam & humanam nexū quendā duntaxat accidentalem, ſubſtantialem repudiatus, cuius virtute Chriſtus eſſet Deus, aut Filius Dei non naturaliter aut ſubſtantialiter, ſed adoptiue: quo modo inſigniter etiā Sancti dici poterunt dij, aut Filij Dei. atque in hunc errorē ſe impegiſſe nondū bene inſtructum, deplorat *S. Au-*

guſtinus. ipſum hominē nō perſona veritatis, ſed magna Auguſt. l 7. conf. cap. 19 *quadā natura humanæ excellētia & perfectiori participatione ſapiētiæ præferri cæteris arbitrabar.* Errorē hunc, in Chriſti Domini iniuriā ſuſceptū a Neſtorianis, hodierna die Mahometani, a ſuo *Mahomete* edocti, libenter amplectuntur ac profitentur.

11 Nos vero, ſicut ad Chriſti gloriā recte ſentimus de eius perſona, ita debita ſeruata proportione, conuenienter quoque de eius operibus ac meritis arbitramur. Si flores odorē retinent balſami, aut aromatis, immiſſorum in eorū radices: ſi verba ab ingenti aliquo mentis affectu prodeuntia, eius vi imbuuntur, indeque interdū ardere videantur, quid opinandum de Chriſti Domini actionibus, quantum ad decus ac pulcritudinem, quæ a diuina eius perſona emanarunt? Principum, Regumque ſacro oleo inunctorum, 2. Reg. 5. qui & vncti Domini inde appellantur, conſilia, leges, verba, facta, perſonæ, ſingularem quandam dignitatem in ſe continent, diuini cuiuſdam oleaginei ſucci ſplendorem, iuxta ac lenitatem, maieſtate quadam admixtam exhibent ſpectabilem. Quod cum verum fuerit, tum illud profecto magis illuſtre habendum, quod a perſona Chriſti, ipſa diuinitate conſtante, prodierit. Habet hoc in ſe virtus, vt animo inſidens, cum ſerenet, iuxta ac ad corpus, quod prius diximus, ſic radios tranſfundat, vti omnes externi eius conatus, ab ea profecti, incredibilē quandam venuſtatē, ad admirationē vſque aſpicientium, ex eadem mutuentur. Ac quid virtus, defluens a deo donū, ſcintilla a ſole gutta ab oceano & ſauo, ſi collata fuerit cum ipſa diuinitate, copula intima & ſubſtantiali naturæ rationali vnita, ad hoc vt actio aliqua ſancta ſit & ſua qualitate nobiliſſima? imo neque ipſum lumen gloriæ, aut clara Dei viſio, quod ad nobilitandum alicuius ſuppoſiti motum pertinēt, tale robur obtinet, quale ipſa diuinitas, alicui ſuppoſito vnitate perſonali deuincta, in ſe complectitur. Cœlū ipſū ſuapte natura purum Dei præſētia tamē, vltra natiuā vim ſāctū efficitur. Terra circa rubū ardētē, ex Angelo prope Exod. 20. manēte, ſācta, ſāctoſq́; fructus ex ſe emiſit. Sācta itidē tēpli Hieroſolimitani omnis cæremonia: ideoque ſāctos requirebat ſacerdotes, Leuitas, ac populū pariter ſanctos. Cæterū vberior fons ſanctimoniæ Chriſti Domini diuinitas, ſanctioraq́; proinde illis omnibus effecit tā animæ quā corporis ſui organa, quibus ad humano ritu o- Cir. hom 4. perandū vſa. Ex hoc recte concludit *S. Cyrillus*, Chriſti ſāguinē peculiari quodā precio valuiſſe quod ſāguis eſſet Dei, & nō meri hominis. *Quādo fuiſſet ſāguis vulgaris hominis, nobis ſimilis, orbis* Hom. Ilia, 5 *redēptio?* fingit *Homerus*, vulneratas aliquādo deas, cruorē emiſiſſe, at talē, inquit qualē dijs ineſſe exiſtimandū. nos vero a Deo ſāguinē genuinū & humanū velut ex botro expreſſū agnoſcimus ipſa diuinitate, vltra omnē illius natiuū ruborē nobilitatum, vltra omnes ardētes pyropos precioſū, ſupra omnes roſas fragrātē: *Deus enim* Cirill lib. 9 *inquit Cirillus, fuit in carne.* Chriſtus idcirco pro- Theſ cap. 5. pter inhabitantē diuinitatem, vt ait *S. Auguſtinus* Auguſt. in *Meſſias hebraice, Græcè Chriſtus, Latine vnctus. S. Gre-* Pſal 10. *gorius* inſtituēs comparationē inter ſanguinem conc 4 in Chriſti & *Abelis*, ſic diſſerit: *Sanguis Ieſu* pſa 20 Greg. *melius loquitur quam ſanguis Abel. quia ſangu-* lib 13 in Iob. cap. 16

 ne in cap. 7.

is Abel mortem fratricidæ fratris petijt, ſanguis autem Domini vitam perſequutoribus impetrauit. Ineamus iam comparatioem inter catholicã doctrinam & dogma proteſtanticum quãtum ad honorificam æſtimationem de Chriſto Domino, ac primo loco de eiuſdem perſona.

12. Catholici Chriſtum agnoſcimus, ac colendũ proponimus Deũ, idq; ratione ſubſtantiali ſeu perſonali, non accidentali, vel aduenticia: & hoc modo inſtructoribus iuxta ac ſeruatoribus populi Hebraici ipſum longiſſime antecellere affirmamus: quo, quod admonuerunt veteres dicentes: *Sequere Deũ*, perfectius modo exequimur, quã illi tunc vel cogitare nedũ ſperare potuere: Deũ quippe ipſũ habẽtes in magiſteriũ ſimulq; in adiutoriũ, quod pulcre aduertit *S. Auguſtinus*. Proteſtãtes vero Caluiniſtæ, ſi fides habẽda *Schuſſelburgo*, nõ plus diuinitatis in Chriſto
Aug. Epiſt. 3
admittũt, quam hodierna die Mahometani, quã olim Neſtoriani. Hinc dixit *Caluinus*, Filiũ Dei
Caluin. l. 2. Inſtit. c. 13. num. 24. 3. Inſtit. c. 14. cont. gentil. Proth. 10.
Patris, vtpote Dei per auctoritatem, aſſumpſiſſe perſonã Mediatoris: quaſi alia eſſet in Chriſto perſona Dei aſſumentis, alia hominis aſſumpti: Vnus Deus principalis, alius ſecundarius. Duæ autẽ perſonæ, vt oſtẽdunt Patres cõtra *Neſtoriũ*, nõ alia ratione copulãtur, quã accidẽtaliter: vtpote participatiue, cõſẽſu voluntatũ, imitatione, mutuo amore ac beneuolentia. Hic idẽ ſenſus ex aliis ipſorũ aſſertis colligi poterit, negant enim in Chriſto meritũ, quo ad rigorẽ meriti, vel infinitatem valoris: quod neutiquã facerent, ſi Chriſtũ perſonaliter Deũ reputarent. Et ſane nõ aliã diuinitatẽ Chriſto permittunt, ſi quã concedant, præter quã Arianã: dicentes Chriſtum ſecundũ ſuã naturam diuinã paſſũ, Sacerdotẽ fuiſſe, ſatisfeciſſe ac meruiſſe pro nobis: quandoquidẽ ſatiſfactio, meritũ, ſeruitia, actioneſq; ſint inferioris exhibitæ ſuperiori. Quo ſemel admiſſo,
Caluin. ep. ad Polon.
quis Chriſtũ natum, concionantem, ſuã carnẽ ad mãducandũ dantẽ, morientẽ in cruce, tryumphantẽ in cœlo, ad eũ gradũ, quo conuenit, animo venerabitur, charitate complectetur, ſpe in auxiliũ expectabit, poſtquã illum merũ hominẽ, aut vnum ex minoribus Dijs, ſibi præſtituerit? Enimuero omnis Chriſtianiſmi ſpiritus, neruus omnis, ac feruor, hoc ſemel errore concepto, euaneſcerent. At pergamus ſingillatim inquirere de anima primũ Chriſti Domini, deinde de eius corpore: quo intelligamus, a quibus ille impie detrahitur, & a quibus ipſius dignitas iure aſſeritur.
Auguſt. in Pſal. 103. Enar. 2.

13. Animam Chriſti Domini, omnis rerum generis cognitione illuſtratã credimus orthodoxi, ideoque nulla vnquã ignorationis obſcuritate infuſcatã pronunciamus. Si enim corpus illud nullibi prorſus vmbra obſcurũ eſſet, quod in ipſo ſolis gremio collocaretur, profecto chriſti Domini anima, vel ipſa ſubſtantia diuinitatis irradiata, nihil commune habebit cum vlla ignorãtiæ nubecula. *Ariſtoteles* diſputans de perlucidis, dicit, ea conuenire in quadam
Ariſt. 2. de Anim. cap. 7
natura, *Quæ in æternis naturis corporibuſque cœleſtibus.* Quod ergo Chriſti anima, cœlis conditionẽ ſuperarit, rerũ omniũ intelligentia lucidiſſime reſplenduit. Potuit quidẽ fortaſſis Dei perſona obſcurũ hoc in ſe admittere: cæterũ cũ nihil eſſet id profuturũ operi noſtræ redẽptionis, vt pro fuere ipſius triſtitia, dolorque, quin potius tãta perſonæ dignitatẽ haud decuiſſet, illud a ſe, vtpote effectũ peccati originalis, depuliſſe omnino exiſtimãdũ: nõ autẽ hic loquimur de alijs ignorantiæ tenebris, quam de illis, in quas coniecit humanum genus noxa originaria, & illi luci contrarijs, qua *Adamus* ante lapſum luculenter inclaruit. Septẽ lucernæ, in vno cãdelabro ardentes, de quibus *S. Gregorius*, typũ egregiũ extulere in templo Hieroſolimitano tã futuræ vnionis hypoſtaticæ in Chriſto, quam illius luminis, quo inclareſcere deberet ipſius anima. ſubinde vidit *Zacharias* Propheta in figurã intelligẽtiæ in anima Chriſti, lapidẽ ſeptẽ oculis illuſtratum. Hunc ipſum prædixit quoque, ſpiritu ſapientiæ & intelligentiæ implendũ *Iſaias*. ac in eundem affirmat *S. Paulus* Deũ Patrẽ theſauros ſuæ ſapientiæ ac ſcientiæ contuliſſe. Enimuero ſi gratia gratũ faciens, iuxta ac gratis data, fuerit Chriſto naturalis: quod aſſeruit *S. Auguſtinus*, dubio procul, quadã deriuatione naturali pariter perfectiſſima ſcientia, maiorq; illa, quã iuſtitia originalis intuliſſet, ab vnione hypoſtatica ad Chriſti animã deuenit. ob quam cauſã Patres exiſtimarunt, illos nõ ducere Chriſtũ dominũ Deũ, ſed cum *Neſtorio* eius diuinitatẽ inficiari, quotquot illũ rerũ ad ſe pertinentiũ ignorantẽ ſuis ſententijs induxere: vt conſtat ex *S. Gregorio*, *Sophronio* & alijs. Quando autẽ dicit Euãgeliſta, profeciſſe Chriſtũ vt ætate, ita etiã ſapientia: id non eſt perinde intelligendũ, ac ſi comparata ſcientia ſenſim ignorãtiã excuſſerit, ſed ſolũ quod ſapiẽtiæ ingenitæ effectus maiores, ad ætatis incrementũ, apte oſtenderit. *Occultã igitur ſapientiam*, inquit *S. Cirillus*, *paulatim reuelabat, legem noſtræ naturæ ſequutus.*
Gregor. lib. 29. in Iob.
Zach. 3.
Iſa. 6.
Heb. 1.
Gregor. l. 8. Epiſt. 42.
Sophron. in 6. Concil.
Ciril. l. 10. Theſaur. c. 7. l. 9. cap. vltim.

14 Hic cũ Iudæo Proteſtãticus *Caluinus* genua flectit Chriſto: eius tamẽ oculos, nõ dico corporis, ſed ſupra auſũ Iudaicum, mentis, horrenda ſua blaſphemia, tanquam impuro velo, interim obnubilat, aſſerendo, ipſũ multorũ inſciũ, vitæ vſu et inſtitutione plurima gradatim didiciſſe. adeoque humanã ignorantiã, a peccato propagatã, inter reliquos noſtræ naturæ defectus, indifferenter aſſumpſiſſe. Qualis iam precor, Chriſtus populorũ Rex, quem multa latent ad ſuũ regimẽ rite exequẽdũ neceſſaria? qualis iudex ſecretorũ, qui viſu ad illa nequit penetrare? qualis Deus, ignoratione præpeditus, & quaſi in altũ nebulæ ab alto ſolis demerſus? Mala quidẽ corporis, vtpote inediã, famẽ, laſſitudinem, paſſibilitatẽ ſibi adſciuit; appetitus etiam, adeoque voluntatis ægritudines & acerbos affectus, nempe triſtitiã, dolorẽ, timorẽ in ſe admiſit: quia patiẽdo ac moriendo, flẽdo, dolẽdo, agonizãdo nobis multũ profuit cũ exemplo, tum redemptionis precio. Cæterũ ignorãdo nõ potuit nõ inferre ſibi grauiſſimũ dedecus, aut id præſtare, quod nobis inde vtile vllo pacto exſtiterit. Pronus itaque hac in re in Chriſti opprobrium Proteſtantiſmus, qui lucenti omni radio intelligentiæ, plus quã cherubini in Chriſto, turpem ignorantiæ fomum adſcribit. Si parua ſtellula infixa in centro ſolis, vmbra nequit obſcurari, quid putandũ, quãtũ ad vmbrã ignorãtiæ, de anima Chriſti in ipſa diuinitate collocata?
Caluin. in c. 4. Math. 2 Inſtit.

15 De voluntate Chriſti Domini cõſequẽs aliqua iã diſſeramus. cũ quaſi locũ natura in homine volũtati attribuit, quo inter mẽtẽ & appetitũ ſeſtituũ media cẽſeatur: ac proinde nunc ſuperius elata, ad mẽtis rationẽ obſequẽter agit, nũc vero inferius deflexa

flexa, appetitus motibus diuerſimodè obtemperat. Cæterum voluntas in Chriſto Domino non ſolum irradiata luce rationis enituit, verum ipſa diuinitate nobilitata, ac in bono plane confirmata conſtetit: eſt enim voluntas Dei, Hominis: eiuſque operationes ob eam cauſam a Theologis *Deiuiriles* appellantur. quale hoc humanæ voluntatis, alioquin lubricæ, ſtabilimentum in Chriſto, ex quo nō ſolum in manu Dei, vi Regum corda ac reliqua omnia, quinimo peculiari modo in eius ſubſtantia ac perſonalitate collocata! quam directè illa nauis ad optatum portum continuo fertur, cuius proram nauarcha Deus tenet ac dirigit! Hinc Chriſti Domini voluntatem impeccabilē omnino pronunciamus; non tantum ab ipſo effectu ducto argumento, verum inſuper ab ipſius cauſæ antecedente impoſſibilitate ad peccandum. Si in terſo ſpeculo pedes figere nequeunt muſcæ, ſed appulſæ illico decidunt: ſi ad tabulam oleo inunctam alliſæ guttæ ſtatim excutiuntur quid demum impreſſionis facere potuere in Chriſti voluntate, ipſa diuinitate moderata & inuncta, vllæ voluptatum illecebræ, aut vitiorum incitamenta? *Ariſtoteles* elementum ignis cum alijs elementis comparans, de illo ſic loquitur: *Itaque cætera omnia elementa excepto vno igne putreſcunt.* at Chriſtus Dominus plenus igne diuinitatis, eā ob cauſam, ad morem hominis, vel Angeli, ex peccato nequiuit putreſcere. *S. Cirillus* de hac re diſputans, confert Adamum, iuſtitia originali ornatum munitumque contra peccatum, cum Chriſto Domino oleo diuinitatis delibuto: ac demum affirmat, illum ad malum mutabilem, hunc vero minime: *Sicut mutabilitate primi hominis victi ſumus, ſic per immutabilitatem verbi vincimus. quippe diuinitas immutabiliter iuſtitiam diligit & odit iniquitatem. ex quo voluntas Chriſti diuinitatis immutabilitate donata, a bono ad malum declinare nequiuit.*

Prouerb. 21.

Ariſt. lib. 2. Meteor.

Cirill. lib. 10. Theſ. cap. 3.

16. At horrendus plane Proteſtantum, quantum ad hanc Chriſti dignitatem, ſenſus, cum *Caluino* affirmantium, Chriſti Domini appetitum, ad obiectum motus futuræ vehementiſſime perturbatum: eiuſdem voluntatem ad rebellandi in diuinum Patrem deſideria, adeoque ad deſperandum de eius bonitate, compuliſſe! quid hoc aliud, quam dicere, Chriſtum ſponte ac proprie peccaſſe in legem Patris ſui? Neque immane hoc dedecus ideo negabunt Chriſtum affeciſſe, quod voluntas ipſius indeliberato, non libero motu, appetitus intemperiei conſenſerit: etenim ad peccatum mortale, vel æterno cruciatu in inferno dignum, non requirunt Proteſtantes libertatem arbitrij, definientes, ad id ſufficere voluntaris actum ſpontaneum, tametſi omnino fuerit neceſſarius. Proinde ſtatuunt, omnes in nobis appetitus motus, quantumuis ſubitaneos, peccata eſſe lætifera, quod in Dei legem, qua in vniuerſum concupiſcentiam vetuit quandam in ſe contineant inobedientiam: quibus cum motibus, ait *Witakerus*. Proteſtator Inclitus, ſemper coniungi illum voluntatis conſenſum qui ad peccatum efficiendum idoneus. Quam hi impij, puriſſimum Dei agnum peccata mundi auferentem, peccatorum ſordibus maculantes! quam prodigioſe præpoſteri, qui vitæ exemplar, cœlitus ad nos dilapſum, propoſitūque nobis ad imitandū, inficiunt ac deturpant ſuorum dogmatū infernalibus plane excrementis! Iudæi, quantumuis in Chriſtum Dominū maleuoli, illū peccati tamen arguere nō valuere: at Proteſtantes in eumdē nequiores grauiſſimorū peccatorū reū inſtituūt, audētque traducere.

Caluin. in cap. 40. Eſai.

VVitaker. lib. 2 de peccat. orig.

Ioan. 1.

Ioan. 8.

17. Appetitus porro ſenſitiuus in eodē Chriſto Domino ita erat ad rationem enim pi... nostro iudicio, ſic ſub moderamine deitatis, vt loquitur *S. Leo*, conſtitutus, vti nunquam mentis imperium tumultuando vel conando anteuerterit; multo minus ad malum aliquod conſilium ſollicitarit. Sit in nobis appetitus iſte horrida ferarum ſilua, ſit mare importuoſum, magna tempeſtatū vi agitatum: at in Chriſto Domino, cui venti ac mare obediunt, extitit non niſi placidorum motuum, virtuti dumtaxat inſeruientium, amariū; ſuaueſque igniculi ad charitatē tantummodo accendendā comparati in eodem decenter exilicre. Si a ſapientia *Salomonis* ad admirationem vſque reginæ *Sabæ*, ſeruorum & ancillarum in eius familia, decora ordineſque pulcherimi manarint, qualem a Chriſti diuinitate inſtitutionem moderationemque ad omnes in eius appetitu affectus fluxiſſe exiſtimandum? Beati ſerui *Salomonis* dicebantur ab illa Regina, quod in præſentia eius verſarentur. Eo multo potiori iure beati affectus omnes in appetitu Chriſti, continuo dominio deitatis temperati, directique deſpotice plane ad officia rationis ac diuini honoris. *Nouerat*, inquit *S. Chryſoſtomus*, *lacrimas excitare & affectum augere.* Ipſe enim fuit, qui vt ait *S. Ioannes*, *infremuit ſpiritu, & turbauit ſe.* Etenim ſi iuſtitia originalis ea extitit virtute, qua in primo parente ſuperiorē partem Deo ſubiecit, inferiorem iuxta appetitum rationi obſequētem reddidit, profecto vnio hypoſtatica, ad ipſum appetitum in Chriſto peruadens, efficacius multo eum menti, deoque dimiſit: cū qua, quātum ad imperium recte inſtituendū, neque iuſtitia originalis, neque vllæ diſciplinarum ſeueritates, nedū viſio beatifica, poterunt comparari.

Leo epiſt. 11.

Math. 8.

3 Reg. cap. 10.

S. Thom. p. 3. q. 15. art. 4.

Chryſoſtom. homil. 62 in Ioan.

Ioan. 11.

18. Cæterum ſuſpicabitur fortaſſis quiſpiā aliquid ſaltem fomitis ſeu incendij concupiſcentialis, retinuiſſe motus in appetitu ſenſitiuo Chriſti Domininam dicit *S. Cyrillus*, Chriſtū excitaſſe in ſe huiuſmodi propaſſiones, vt ab inhabitante verbo ſubinde ſuperarentur. cum ergo fomes peccati nihil aliud ſit quam rebellio in legem Dei, incitatioque in id, quod a lege vetitum, tales motus etiam a voluntate Chriſti exciti, in quos illa voluntas deificata erat ſubinde depugnatura, fomes appellari potcrunt quippe in contrarium eius vergentes, in quod voluntas ipſius ratione directa progrediebatur. Nihilominus hi ipſi motus, in quos Chriſtus bellum gerebat, & ab illo prouocati erant, non cenſendi fomes peccati, vel origo illius, quia non ex peccato originali, aut ex vllo alio defectu in Chriſto, ſed ex imperio rationis & voluntatis oriebātur. qui quod nullam vim habuerint ad trahendū eius voluntatē in conſenſum peccati, quippe antecedēter impeccabilē, nō ſūt habēdi fomes peccati. Porro ille timor mortis

non impellebat Chriſtum ſimpliciter ad fugiendū mortē, quā obeundam in mandatis a Patre iam acceperat, ſed tantum teſtabatur talis mortis horrorem & repugnantiam cum natura: voluntate Chriſti interim illud efficaciter eligente, a quo appetitus ex imperio rationis per diſplicentiam ſimplicem ſe auertendo reſiluerat.

19. Caluiniſtæ autem perturbatum Chriſti appetitum, adeoque in Deum Patrem rebellantem: eius vi illū adacto ad deſperandum ſuam ſalutem, quinimo ad æternum quoque Patrem blaſphemandum, impijſſime criminantur. Quid hoc horribilius in Dei perſonam verbis vel ab vllo dæmonum efferri potuerit? Blandiuntur quidem ſibijpſis, dum inſanis cæciſque libidinibus eorum appetitus accenditur, cauſari, vel in Chriſto Domino illum vehementius quandoque commotum in rectam rationem, adeoque in ipſum Deum arma intentaſſe: tanta eſt nephariæ voluptatis tuendæ ipſorum cupido, vt eos reddat in Chriſtum Dominum etiam blaſphemos. Fingunt itaque apud ſe, Redemptorem ignorantia cæcum, perturbationibus tremulentum, impetu rabioſum, deſperatione præcipitem, rebellione furioſum, ſaluris ac ſanitatis expertem: perinde ac ab aliquo inſano *Hercule*, potius quam a mitiſſimo *Ieſu* Dei Filio recuperationem ſalutis ea pectarent.

20. Denique quod ad perſonam Chriſti Domini ſpectat, corpus ipſius, vtpote diuinitatis proprium, inſitumque inſtrumentum, ad plures excellentiſſimos effectus opem contuliſſe recte exiſtimamus. Adeo imprimus adfine condicioni
Hilar lib. 10 Trin. ſpiritualis ſubſtantiæ, propter coniunctam diuinitatem, extitit Chriſti corpus, vti ad imperium illiuſmet diuinitatis, ſimul cum externa quantitate quo ad locum coexiſterit & per eam immotam penitus tranſierit. Singulare fuit iſtius corporis opus, tantum abeſſe, cum Chriſtus naſceretur, a violatione clauſtri virginalis in matre, vti eo potius illæſo, in ipſo digreſſu egregium
Ioan. 20. quoddam decus eius integritati contulerit. Hoc ipſum corpus ianuis clauſis intrauit in conclaue, vbi Apoſtoli manebant. Reſurgente Chriſto a morte, per ſolidum lapidis ſepulcralis in apertam lucem ex ſepulcro inſtar ſolis exiuit. Cœli itidem emperei ſubſtantiam penetrando, ad dextram Patris tandem peruaſit. demum in cibum potumque animarum a ſancto Spiritu hoc ipſum corpus nobis porrectum, ſub quantitatibus modici panis & vini, admirando quodam modo, nobis licet dulciſſimo, etiamnum delitelcit.
Auguſt Epi. 3. ep 120. cap. 82. *Ipſa virtus*, inquit *S. Auguſtinus*. *per inuiolata matris viſcera membra infantis eduxit, quæ poſtea per clauſa oſtia membra iuuenis introduxit*. Hoc ipſum corpus ad fimbriam veſtimenti, quo tegebatur, virtutem curandi morbos ex ſe tranſmiſit, fecitque vt tantopere deſideraret Emoroiſſa illa vel fimbriam veſtimenti illius tangere, quo ſanaretur. imo id ſcribente *Euſebio*, vel creſcentes her-
Euſeb. lib. 1. Hiſtor. bulæ ſub ſtatua ænea Chriſti Domini, ad eius ſtatuæ fimbriam peruenientes, in omnes morbos ſubinde fuere ſalutares. Enimuero ſi lig-
Epiphan in Ancor. num arcæ, teſte *Epiphanio*, plurimum valebat contra morbos, multo magis corpus Chriſti, cuius ſimilitudinem gerebat arca, vt ait *S. Auguſtinus*, in morbos inualuiſſe potuit. Ex contactu Auguſt lib. 15 Ciu. cap. 26.
iſtius ſacratiſſimi corporis, credimus accepiſſe virtutem ſimul ac dignitatem crucem Domini,
eum in morbos, tum in dæmones & hominum Lucili Dial.
affectus; cuius rei ſæpius Patres & ſacræ hiſtoriæ meminere. Hoc ipſum corpus ſub ſpeciebus Gregor. lib. 31 in Iob. cap. 3.
panis illatum tanquam ſarina in corpora fidelium, vim habet illa reſuſcitandi, vt optime adnotarunt *S. Irenæus*, & *S. Cirillus Alexandrinus*: id- Iren. lib. 5. cap. 6.
que probarunt ex verbis Chriſti: *Et ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die*. *Ego*, hoc eſt, ait *Cirillus*, Cyril. in 6. cap. Ioan.
corpus meum, reſuſcitabit eum in nouiſſimo die. Ex cuius corporis ſanctitate profecta omnis illa pietas, quam primi Chriſtiani exhibuere ſepulcro Domini in Palæſtina: cuius ſaxum, vt recolit Hieron. de obitu Paulæ
S. Hieronimus, *S. Paula*, tanquam vehementer ſitiens aquas, *Fideli corde & ore lambebat*. Multiſque hinc optabile in Palæſtinam peregre profectis, adorare locum, in quo Chriſti pedes ſtetere. & ab eodem omnis illa deducta veneratio, quæ Romæ ſacro ſudario & lanceæ cuſpidi, qua Chriſtus vulneratus, etiamnum deferri ſolita.

21. Obſiſtunt acerrime Proteſtantes hiſce aſſertis a nobis corporis Chriſti ornamentis. negant proinde, illud vnquam ita diuinitati fuiſſe ſubiectum, vt externam quantitatem potuerit ex illius virtute penetratiue ſubire. Ex hoc ab illis erumpit blaſphemia, dicentibus, illud ipſum corpus florem & integritatem virgineam matri ademiſſe, contra Eccleſiæ traditionem, Patrumque vnanimem conſenſum, dum natiuitate in lucem hanc noſtram prodiret. nolunt illud, ipſo Euangelio licet ipſis diſerte repugnante, ianuis clauſis intraſſe ad Apoſtolos: ne ſi 10 quā craſſitiem tali ingreſſui aduerſantem illi deifico corpori affingentes. In quam impietatis ſententiam, audiui, cum in Anglia eſſem, fœminā Puritanicam affirmantem, ſe credere non poſſe Chriſti corpus inuectum in cœlos: quandoquidem noſtra ſpes, vt ipſa aiebat dirigenda ſit immediate in Deum, non in Chriſti humanitatem. Subiungebat, fieri non poſſe abſque immortalis cæli aperto, fractoque aditu, vt Chriſti corpus mole conſtans, ad illius arcana loca perueniret. Fœminæ illius animū, curationem expectantem a fimbria veſtis Chriſti, ſuperſtitionis inſimularunt Proteſtantes: adeoque mendacium adſcribunt *Euſebio* de illis herbis ita referenti. Inficiantur pariter crucem, aut ſepulcrum aliquid virtutis accepiſſe ex contactu diuiniſſimi illius corporis Chriſti: in ſingulis, eiuſdem corporis dignitatibus, inſtar dæmonum, inuidentes. Notant Patres, corpus humanum compendium quoddam eſſe omnium elementorū, idque ob ſingularem in eo partium ſitum & temperiem, eminentiſſimum. voluit Tertull. de Reſur. ac Animæ.
ergo Deus hunc naturæ concretæ florem eligere, quem ſua diuinitate, nedum ſolo cœli rore beatet. Hinc aurum, commoda gemmæ ſedes, Ambro. in Hexam.
quod illud reliquorum metallorum vires in ſe eminenter contineat. paradiſus fuit terreſtris, in quo hoc ipſum corpus humanum, animæ, ad ſimilitudinem Dei creatæ, hoſpitio nobilitatum apparuit. cæterum paradiſus quodammodo cœleſtis extitit vterus virgineus, in quo ipſa diuinitate Filij Dei, ſeu conſubſtantiali imagi-

ne,

ne Dei Patris, humanū corpus nobilitatum inclaruit. ſi hoc corpus, animæ adiuta miniſterio, mirabilia vt videmus preſtet. qua artes exercendo, qua bruta ſuperando, quid mirū, ſi diuinitate locupletatum, in Chriſto Domino, naturæ vires longiſſime excedat operando, ac ad diuina pertingat? corpora a ſolis ardore extenuata in altum volant, ad nubes peruadunt, ac ſi eſſent cœleſtis naturæ, cum tamen eis deſcendere ad terram natiua virtute potius conueniat. ita cum ſemel cogitauerimus, corpus in Chriſto Domino diuinitate ornari haud mirabimur, ſi cum Phœnice ſoli applaudat ſi natiuum pondus ſuperet, & diuinitatis opera exerceat. Ex communi gleba fit lapis, carbo & gemma precioſa in viſceribus terræ: ſolum ad eſt ad hanc diſcrepantiam faciendam alius & alius a ſole influxus. Quod ergo placuerit ſoli iuſtitiæ ex hac communi terra, Chriſti corpus concretum, gemmam reddere, aliorum hominum corporibus inferiorem ſortem tenentibus. id illius beneplacito, & peculiari Diuinitatis cum illa copulæ adſcribendum.

22. De meritis autem Chriſti Domini de quibus in ſecundo loco diſputare propoſueramus: quod ad præſentem controuerſiam attinet, tria Catholici profitemur. Primum, quod ad redimendum humanum genus ſufficienter apud æternum Patrem precio valuerunt. alterum quod pondere ſeu valoris momento plane fuerint infinita. Poſtremo, quod pro eis etiam a Chriſto Domino ſuo Patri oblata, qui in reprobum ſenſum traditi gratiæ ac felicitati miſerrime ad æternum ſponte excidere voluerunt.

23. Quantum ad primum, non hic loquimur de propria ratione iuſtitiæ deſcriptæ a moralibus Philoſophis, quaſi hic contenderemus, modo inter Chriſtum ac æternum Patrem interceſſiſſe iuſtitiam dati & accepti quantum ad omnes condiciones talis virtutis: ſed agimus ſolum de valore ſeu dignitate operum Chriſti, relatorum ad mundi redemptionem: qui valor dignitaſque eis etiam operibus ineſſe poterint, quæ a iuſtitiæ proprie dictæ forma ac qualitatibus deficiunt. Et quidem ad definitionem ſpectat redemptionis, vt ſit pro redempta miſeria ac bono ablato ad æqualitatem compenſatio. nam ſi quod offertur non valeat tantundem, ſequente affectu redemptionis, potius eminebit gratioſa quædam condonatio a creditore, quā iuſta redemptio a benefactore: vel ſi creditor illud officium acceptaret pro redemptione, quod reipſa non reſponderet ad æqualitatem precij, cerneretur quidem beneuola acceptatio creditoris, id acceptātis pro redemptione, quod reuera talis non eſſet: vera aut ſolida redemptio
Epheſ 4. ad haud exiſteret. Cum itaque ſcriptura paſſim deprædicet Chriſtum redemptorem, omnino exiſtimandum, eius paſſionem iuſtiſſimam quod ad valorem, extitiſſe generis humani redemptionē:
Heb. 1. maxime cum Apoſtolus *Paulus* eam præferat omnibus ſacrificiis legis veteris quantum ad vim
Heb. 2. expiandi mundum a peccato: & quo ad hoc eā
Rom. 5. comparet culpæ *Adami*, quæ potens fuit ſuo demerito ad inficiendum crimine vniuerſam hominū naturam. Valuit itaque, vt ait *S. Ambroſius.* diſſerens de Chriſto moriente, ſanguinemque & aquam ex latere emittente. *Aqua ad lauacrum, ſanguis ad potum ſpiritus ad reſurrectionem.* deſignat idcirco doctiſſimus *Cyrillus*, Chriſti diuinitatem tanquam principium redemptionis a quo omnis valor eius profluxit: quod nequaquam feciſſet, ſi exiſtimaſſet vniuerſum illius momentum, ſpectandum in beneuola duntaxat æterni Patris acceptatione; perinde ac ſi decem acceperit pro centum ſoluendis. *Quomodo a morte liberamur cum id omne ſuper creaturam ſit, nec poſſit creatura datam a Deo ſententiam Cinis es & in cinerē reuerteris, remouere. quando etiam peccatum deſtruxit, ſi creatura ſit? Liquet igitur omnia non vt creatura, ſed vt Filius & vere Deus, efficere potuit.* Et quid mirū, infiniti valoris reperiri Chriſti merita! ſi ſol in partibus mundi orientalibus gemmas, lapides precioſos educat reddatque in vniuerſum merces orientis magno precio valentes, profecto Filius Dei, qui ſol & oriens nominatur, Deo Patri ob ubi ſuorum operum merces omne deſtimium precium ſuperantes. hic inuenit Deus Pater in oriente meſſem aromaticam, omni auro & gemma digniorem, quaſi fructus in agro pleno qui *Iacobo* ceſſit in benedictionem. *Quia Dies Domini exercituum ſuper omnes montes excelſos & ſuper omnes colles eleuatos: & ſuper omnem turrim excelſam & ſuper omnem murum munitum, & ſuper omnes naues Tharſis & ſuper omne quod viſu pulcrum eſt.*

Ambroſ. lib. de Incar. cap. 6.

Cirill. lib. 5. Theſaur. c. 7. Gen. 2.

Iſa. 41. Zach. 6.

Gen. 27. Iſa. 2.

24. Proteſtantes nihilominus capitali huic Chriſti Domini dignitati refragantur: & cum *Caluino* dicunt, ſeu potius blaſphemant, in homine Chriſto non eſſe cernendum meritum, ſi res exacte ad rigorem diuinæ iuſtitiæ expendatur. *Fateor*, inquit, *ſi quis ſimpliciter & per ſe Chriſtum opponere velit iudicio Dei, non fore merito locum. quia non reperitur in homine dignitas, quæ poſſit Deum promereri.* Quo loci iam manebit redemptio, quando iudicio Dei a Chriſto minime adhuc ſatisfactum: quando ex æternus fauor, non ſolutum a Chriſto precium, orbem perditum recuperauerit: quando Chriſtum merum hominem habemus, qui nequit vel ſua morte promereri Deum? Hoc pacto in ipſo fonte iuſtitiæ & ſanctimoniæ, omne honeſtæ vitæ decus & pondus, omnem vim Chriſtianæ ſapientiæ ſceleratiſſime corrumpunt, exterminantque Proteſtatores.

Caluin. 2. Inſt. cap. 17.

25 Quod vero Catholici ex perſonæ in Chriſto Domino excellentia deriuari valorem definiunt in opera ipſius ſuppoſiti, conſequens, fatentur, illum prorſus infinitū ad qualitatē perſonæ in infinitū ſanctæ ac a deo Patre dilectæ: quod S. *Cirillus* ſatis expreſſe adnotauit. *In primo enim Chriſto natura humana recuperata eſt & diuinarum gratiarum dona, quæ nobis conceſſa ſunt, in ipſo & per ipſum, vt hominum ſunt, & ab ipſo vt Deo: Deus enim fuit in carne.* Hoc argumento innixi, non ſolum dicimus cum Propheta copioſam fuiſſe apud Deum redemptionem, quinimo vel minimum Chriſti opus ſatis valoris habuiſſe, ad totius mundi redemptionem perficiendum.

Cirill. lib. 5. Theſ. cap. 3.

Pſalm 118.

26. Verum Proteſtantes renuunt admittere hanc in merito Chriſti ad infinitatem exuberantiam:

imo adeo reſtrictum contendit *Caluinus* fuiſſe vniuerſum illius precium, vt mors Chriſti Domini in cruce obita, eius ſententia, minime ſuffecerit ad orbem redimendum, niſi ei adiunctæ fuiſſent perpeſſiones quædam ipſius idque in inferno. Et quales demum perpeſſiones? tales videlicet, quibus ob metum æternæ damnationis animo miſerum in modū vexabatur Chriſtus: quibus ad deſperationem vſque compulſus: quibus ad rebellandum in Deum Patrem adactus: *Nihil* inquit *actum erat, ſi corporea tantum morte defunctus fuiſſet Chriſtus, ſed opera ſimul precium erat, vt diuinæ vltionis ſeueritatem ſentiret.*

Caluin. in cap. 27. Mat.

Officium ergo in poſterum pij viri fuerit, iuxta horrendam blaſphemiam Proteſtantium, dum ſibi proponit Chriſtum orbem redimentem nō ad ritum noſtrorū anteceſſorum animo illum intueri in cruce morientem, ſed ritu Geneuenſi illum aſpicere dæmoni ſubiectum, tortum, afflictumque in inferno: adeoque immanibus ſceleribus ibi Deo Patri refragantem.

26. Latiſſime porro effuſum hoc ipſum Chriſti Domini meritū, tanquam arcum cœleſtem, totam terræ faciem complectentem, qui typus miſericordiæ Dei per Chriſtum, hominem illuminantem venientem in hunc mundum: ipſos etiam reprobos fauore gratiæ ipſius affeciſſe, orthodoxi ſentimus ac profitemur. *Sanguis in precium eſt*, ait *S. Auguſtinus*; *Tanti quid valet? quid niſi totus orbis? quid niſi omnes gentes? vbi autem plurimæ ſegetes, ibi manifeſta eſt fortitudo boum. S. Petrus* comparationem inſtruit inter diluuiū tempore Noë & Chriſti Baptiſmum. Fuit illud diluuiū ſalus octo animarum. *Octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam.* mare etenim eatenus ſaluare dicitur nauigantes, quatenus illos defert ad optatum portum, non vero obruit, aut allidit ad rupes. Quod in diluuio vel maxime conſtetit, quandoquidem octo illæ animæ ſine velorum & venti beneficio, proprio motu ipſius aquæ dumtaxat appulerint. quo pacto infantes ſine motu liberi arbitrij, ex opere operato baptiſmi ad ſtatum iuſtitiæ perueniunt. Baptiſmus itaque, qui Chriſti gratiæ vehiculum, typus, & inſtrumentum, ad imitationem diluuij vaſtus eſt, quatenus oblatus a Deo Patri vniuerſo humano generi, quo opere operato ſaluetur. Baptiſmum ergo ſui cruoris pro omnibus dipendit Chriſtus in cruce: illum non Iordanem, non mare rubrum, ſed diluuium effuſum ſuper orbem vndiquaque eſſe voluit. quot pullos deſignauit iſte pellicanus ſuo cruore abluendos & nutriendos! Duo autem præſtitit diluuium. primo purgationem peccatorum effecit: deinde octo animas ſaluauit. orbem enim ſceleribus coinquinatum purgauit ipſa peccantium deletione: ſimulque Dei vindictæ, ad internecionem omnium animantium deſæuienti, octo animas eripuit, eo modo, quo equus dicitur ſaluare vitam ſeſſoris, quando concito curſu longe ab hoſtium gladijs eum defert: nam cum Dei iuſtitia vniuerſum genus humanum perſequebatur, tunc octo iſtis viuētibus ſubuenit ſalubriter aqua diluuij. Pari modo Chriſti baptiſmus purgat & ſaluat. purgat, peccata eluendo, ſaluat gratiam iuſtificantem in verbo vitæ infundendo. ac tametſi paucæ animæ ſolū ſaluatæ per illud diluuium: ſicut pauci intrant per anguſtam portam vitæ cæleſtis, nihilominus diluuium ex ſe quemadmodum caſtigauit integrum genus humanum, ita etiam ex ſe potens erat ad totum ſaluandum. ſimiliter pauci Baptiſmum volunt, adhuc pauciores ſecundum baptiſmi leges viuunt & in cœlo ſaluantur: verumtamen Chriſtus Dominus nobis immenſum diluuium gratiæ pro nobis emit ad omnes ſaluandum potens & idoneum, licet non niſi pauci tantum beneficium volunt acceptare & ſibi vti conuenit applicare. *Dominus diluuium inhabitare facit. Dominus ſuper aquas multas.*

Gen 2.
Ioan. 1.
Auguſtin in Pſal. 95.
1. Pet. 3.
Luc. 13.
Pſalm. 28.

27. Nisi omninus Proteſtantes iſtius meriti vires ita eleuant, vt dicant, mortuum Chriſtum, adeoque ſuum meritum Deo Patri obtuliſſe, tantummodo pro electis, ſeu prædeſtinatis ad gloriam: hoc eſt ſolum pro Proteſtantibus: reliquos vero æternis pœnis addicendos propter ſua peccata, omni licet a meritis Chriſti ſubſidio orbatos ad illa peccata vitandum, aut reſiſtendum eis prauis tentationibus, quibus in ea inducebantur, ac inermes plane in tenebris relinqui ſuæ impotentiæ. An non in hos perbelle quadrat, quod ſubiungit *S. Auguſtinus*? *Valde ingrati ſunt precio ſuo, aut multum ſuperbi, qui dicunt, aut illud tam parum eſſe, vt ſolos Aphros emerit, aut ſe tam magnos, pro quibus ſolis illud ſit datum?* Tranſit porro hæc Proteſtantium meritorum Chriſti diminutio ad iniuriam etiam in perſonā ipſius. Notiſſimum enim, Chriſto Domino, vtpote homini, traditam poteſtatem ferendi ſententiam in omnes reprobos: cum iudex ſit venturus ad iudicandum viuos & mortuos. at vero iniquū, ſimulque ſua perſona indignum prorſus, eum illos damnatos mancipare flammis tartareis ob crimina infidelitatis vel libidinis, qui gratia omni carentes, eiuſmodi ſcelera propulſare a ſe nequiuere. Sine gratiæ autem præſidio haud potuere ea ſuperare, vt manifeſtum. at gratia illi ſoli gaudent, pro quibus Chriſtus mortuus. Si ergo non ſit mortuus pro reprobis, non alios eſt reprobaturus Chriſtus, quam omni gratia prorſus in vita deſtitutos, quam impotentes ad vincenda crimina, pro quibus tamen damnandi. Qualem modo iudicem ac perſonam, omni certe *Radamantho* crudeliorem, Chriſtum eſſe nobis renunciant Proteſtantes! Tranſeamus iam ad diſcutienda Chriſti in nos dona: quod vltimo loco præſtandum ſtatuimus, vt etiam curſim ac per capita de hac re dijudicemus.

Auguſtin. in Pſalm. 55.

28. Inſigne beneficium a Chriſto reputamus, quod eius cura ac meritis Eccleſiam matrem habeamus, cuius lac doctrinæ ſecure inſugamus ſine omni ſuſpicione veneni: in cuius complexu ab omni aduerſo dogmatum vento veluti in portu tuti, maneamus. [illegible] a ſtatione dicta fides, teſte *Clemente Alexandrino*: quæ quidem animi ſtatio, in hac Eccleſia ſola, excitatas controuerſias definiente, reperitur. Negant autem Proteſtantes, adeo bonum prouidumque vi ſuorum meritorum extitiſſe erga nos Chriſtum Dominum: ſtatuentes potius, Martio vniuſcuiuſque ſpiritui, biblia excutienti, ſalutis æternæ momenta priuatim, ſparſimque commiſſa,

Clem. Alex. lib. 5. ſtrom.

commiſſa. A Chriſti meritis itidem deſcendere orthodoxi iudicamus ſeptem Eccleſiæ Sacramenta: quæ vt diuinæ gratiæ ſaluberrimi fontes ita vitæ noſtræ vſibus ac indigentijs quaquauerſum conuenientiſſime, vt optime diſſerit Catechiſmus Romanus, accommodata. Affluentiam hāc doni a Chriſti meritis negant omnino Proteſtantes: duo ſolummodo ſacramenta agnoſcentes: eaque exilia, aut potius vana confictæ ab ipſis diuinæ in nos bonitatis ſimulacra. Inter ſacramenta, duo vel maxime commendamus, vt pote nobiliſſima meritorum Chriſti munera: ſacramentū ſcilicet Cōfeſſionis, tā idoneū ad expiādū animas, tā efficax ad eas a peccatis auocandas: iuxta ac ſacramentum Euchariſtiæ ipſummet Chriſtum, fontem omnis gratiæ, nobis manducandum ac bibendum exhibentis. Quorum ſacrorum ſuauiſſimas ſaluberrimaſque exuberantias, a Chriſti meritis profectas, reſcindunt & aſpernantur Proteſtantes: illud quidem Confeſſionis prorſus exturbantes, Euchariſtiæ vero loco, panem & vinum, vel ceruiſiam, pro corpore & ſanguine Chriſti, ſubſtituentes. A meritis Chriſti deſcendiſſe ſacroſanctum Miſſæ ſacrificium, cum illa omni illuſtri ſerie cæremoniarum, quibus peragitur, orthodoxi credimus. Proteſtantes autem cōtendunt, non extitiſſe erga nos Chriſti merita tantæ bonitatis, vt ſacrificium cæremoniaſque religioni & hominum conſolationi impijſſime adimunt. Expendamus modo alia, quę quam proxime hominum mores, animaſque attingunt.

Catech. Ro. 2. part. ca. de Sacram.

29. Credunt Catholici, eam eſſe a Chriſti meritis gratiæ vim, qua in nobis opera virtutum honeſta, adeoque diuini præmij meritoria redduntur. Renuunt Proteſtantes admittere hunc fluxum copioſum ac precioſum gratiæ a meritis Chriſti: volentes omnia, vel iuſtorum opera, nihilo eſſe meliora, quam peccata mortalia. Illum a meritis Chriſti præſtolantur Catholici gratiæ appulſum, quo vere ac ſolide iuſti cōſtituantur: quo in ipſis peccatorū maculæ penitus expūgātur. Hanc etiam a meritis Chriſti ta præclaram impreſſionem inficiantur Proteſtantes, affirmantes homines non aliter iuſtos eſſe, quā imputatiue, adeoque rei natura eiuſmodi imputationi reclamante: peccata a Chriſto non deleri, ſed manentia ſolum ad pœnam minime imputari. Apud Catholicos omnino defixum dogma, quod a meritis Chriſti ea ſit virtute ipſius gratia, vt legem Dei ac naturæ, quantumuis appetitus in nobis lubricitate aut furore ſit contrarius, obſeruatu poſſibilem effecerit: ac inter alia officia, quod eiuſdem gratiæ auxilijs corroborati, vouere poſſumus perpetuam caſtitatem, totumque illud etiam faciliime ſeruare: cum iugum Chriſti ſuaue ſit omni ex parte ad portandum. cæterum è regione obſiſtunt Proteſtantes, ac decernunt, nihil tanti momenti a meritis Chriſti ad nos vnquam deueniſſe: quandoquidem eorum iudicijs, non obſtante gratiæ efficacia, adhuc etiam vel ipſis iuſtis lex in vniuerſum ſit impoſſibilis, eiſque impoſſibile, votum caſtitatis implere. Expectamus a Chriſti meritis eam gratiam, qua valeamus ita reluctanti concupiſcentiæ obſiſtere, vt peccatum mortale nobis inde inuentatum repellamus. atque neque patiuntur Proteſtantes tantam puritatē aut virtutē a meritis Chriſti: volentes omnes omnis cōcupiſcētiæ eſſe peccata mortalia: immortalia eſſe vniuerſos cōatus humanę volūtatis, adeo vt inanis ſit expectatio puritatis a meritis Chriſti, cuius vi immunis aliquando quis euadat a culpa mortali hoc eſt a libidine mortali, ab iniuſtitia mortali. Denique quod Chriſtus nos ad altiorem gradum ſanctitatis extulerit, quam potuit *Moyſes* Hæbræos: ideo in illum finem aſſerimus, præſtantiora, efficacioraque Sacramenta nobis tradiſſe: vt eodem dignitas Euangelij eluceret, quo noſtra morum perfectio ſe altius efferret. Proteſtantes tamen veteris teſtamenti Sacramenta adæquant eis, quæ ſunt noui: imo ſuperiora reddunt. Si enim Sacramentum nihil aliud ſit, quam ſymbolum rei ſacræ, aut fidei per modum obiecti incitamentum quis non videt illud cœleſte pabulum mānæ, angelicis manibus confectum, longiſſime antecellere nudis elementis panis atque vini?

August. li. 2. de peccat. Merit. c. 6.

Ioan. 20.

Heb. 1.
Aug. l. 3 de Baptiſm. ca. 9 10. de vnit. Eccle. c. 21. Tract. 4 & in I ca. Ioan.

30. Satis itaque mirari nequeo religioniſ proteſtanticæ fraudem ac hypocriſin: vel potius aſtutoris dæmonis, qui eis talem religionem perſuaſit, vaſtitiem: quandoquidem cum in nos diſſerentes, perpetuo in ore habeant fidei encomia, iuxta ac meritorum Chriſti laudes: ij nihilominus ſint, qui dogmatum machinis tam fidem, quam Chriſtum Dominum: ad hoc ab antichriſto conducti milites, vel coacta mancipia, impugnant, hominumque animis eijcere moliuntur: vt iam a nobis ſatis probatum videatur. Teſte *Cicerone*, nulli apud Romanos ita expilabant ærarium publicum, ac illius maximi, verbis tenus laudatores. ita Proteſtantes nihil ferme in ore habētes præter fidem ac Chriſtū, vtraque tamen quantum poſſunt aperta ſententia ſuæ doctrinæ exterminare ſatagunt: adeo vt omnino cæci ipſi fuerint, ac in denſiſſimis tenebris obmerſi, ſi in hunc ſcopum ſuos dirigi conatus, ſibique a dæmone hoc pacto illudi, haud perſentiſcant.

Cice. act. 5. in Verrem.

31. Quamobrem quod tam ciuilis ſtatus quā ſanctitudinis progreſſus, apud Chriſtianos dependeant a Sapientia delata in bonitatem & excellentiam Chriſti Domini, laudabilium ciuium moribus iuxta ac optimorum ſtudijs aduerſatur Proteſtantiſmus. Chriſti Reparatoris dignitatem, ſimulque eius in nos accummulata beneficia extenuans vel pernegans. Quis enim ciuium, ad intuitum Chriſti, Proteſtantum ſtylis deſcripti, magnopere incitabitur ad amorem Dei, aut ad vllam virtutem, quæ cum bono communi fuerit coniuncta, ſi in aduerſum corrupta naturæ libido aliqua illi pectus commouerit? Appoſite vidit Propheta *Amos* hominem ſtantem ſuper murum, habentem in manu ſua adamantem. illum hominem Chriſtum adumbraſſe volunt interpretes: qui ſtat ſuper murum, quod ipſe ſit inexpugnabilis, quodque non habitet in confuſa aliqua multitudine aut in deſertis locis, ſed in ordinata ac murata ciuitate ſuæ Eccleſiæ. illi in manu adamas: videlicet cum ſit ad perſuadendum ad trahendum potentiſſimus, qualem omnino ſibi proponunt Catholici, cum

Amos 7.

obi

ob perſonæ illius agnitam ab ipſis excellentiam, tum meriti abundantiam. Ego ſane non miror, antiquos ethnicos libidinibus paſſim exæſtuaſſe, ferocia in conciues, externoſque incrudeliſſe, cum mecum reputo Deos, quos coluerunt. Enimuero ad aſpectum numinis, quod agnoſcunt mortales, efformantur in ipſis virtutes, vitia euitantur, aut admittuntur. Fieri ergo non poteſt, quin ab erroribus Proteſtantium, qui Chriſtum non tam deſcribunt, quam deformant, proueniant in vitæ actiones vituperia, defectuſque illorum ornamentum, quæ ex dogmatibus orthodoxorum oriuntur. Diſcrepant a nobis in ipſa radice, proinde nihil inſoliti, ſi quo ad effectus ipſius Chriſti in nos impreſſos, alias ex oppoſito ac plane diuerſas formas, mores eorum inducere videantur. Eorum enimuero Chriſtus nihilo melior quod ad idæam nobilis alicuius præſtantiæ, *Marte* aliquo, *Vulcano*, aut *Ioue*: imo fortaſſis eis tabulis inferior. Non eſt ergo quod in eis expectemus vitæ decora, quorum dogmata Theologica, Ethnicorum decreta, ſua excedant immanitate.

Quamobrem Proteſtantes quo ad Deum ac Chriſtum Catholicis aduerſantes, vtroſq; prorſus repudiant, & in eorum locis mera idola ſuorum conceptuum reponunt. *Sicut nationes manibus*, ait *Tertullianus*, *ita & hæretici verbis idola fabricantur: id eſt alium Deum, & alium Chriſtum.*

Tertul. cont. Praxeam.

CAPVT. VI.

Sapientia cum ſacra tum ciuilis haud exiguum munus, recte de Beatiſſima Virgine Deipara Maria: iuxta ac de Sanctorum dignitatibus, atque excellentiis ſentire. Ex quarum rerum diſcuſſionibus, Catholici ſacri ac ciuiles, Proteſtantes impii atque inciuiles renunciantur.

Damaſcen. de laud. Deip. S. Tho. 3. p. q. 27. art. 4.

QVæ a Deo fiunt, ſicut in ſe perfectiora, & ad nobiliores fines ab ipſo deſtinata, ita propius ad illum quadam vicinitatis analogia accedunt, nobilioribuſque qualitatibus exornantur, vt obſeruant *Damaſcenus* & *S. Thomas*. Hinc Angeli, expreſſiſſimæ ipſius imagines: vt pote ratione ſuppoſitorum abſolutorum ſubſtantiæ ſpirituales & intellectiuæ: quo & hominum animas, quantum ad vim diuinæ imaginis, excedunt, prima ſiquidem lumina ab immenſo Dei lumine prodeuntia, vt a *S. Dionyſio* merito appellantur. Cælum, quod in elementa, mixtaque, quoddam dominium cauſæ vniuerſalis obtineat, idcirco qualitate purum, lucidum, ſtellis inſignitum, figura nobiliſſima, nempe circulari, expanſum, immortale pulcherrime in oculis noſtris Dei lege collucet. Corpus humanum, quod animæ rationalis receptaculum & veluti mundi totius periodus, vltimo loco a Deo creatum: terræ & elementorum in ea epitomen, vt notat *S. Ambroſius*, eo antequam eſſet per peccatum deformatum, mira quadam præſtantia inter alia ex terra ortaenituit. ob quam cauſam idem *S. Ambroſius* humanum corpus eleganter comparat lectulo *Salomonis*, ex lignis, auro gemmiſque conſtanti. In cuius molitione, mira quadam arte naturam indicabimus elaboraſſe, ſi in eo ſpectemus delicatiſſimam temperiem inter cætera tactus, vtpote cum rationis in eo ſingularis inſtrumenti, tum etiam luculentiſſimi eiuſdem indicij. *Hinc in homine*, ait *Ariſtoteles*, *ex hoc ſenſu, excellenti ingenio atque tardo ſunt præditi, ex alio non ſunt.* ob quam cauſam inter reliqua animantia veteres appellabant hominem *ἰσόθεος* *Tertullianus* diſſerens de humani corporis elegantia, qua vt eſſet animæ receptaculum parabatur, hæc intulit. *Non es diligentior Deo, vti tu quidem Scyticas, & Indicas gemmas, & rubentis maris grana candentia, non plumbo non ære, non ferro, ne argento quoque oblaquees, ſed electiſſimo & inſuper operoſiſſimo deſcrobes auro. Vinis item, & vnguentis precioſiſſimis quibuſque vaſculorum prius congruentiam cures: proinde perſpectis ferraginum gladiis, vaginarum adæques dignitatem: Deus vero animæ ſuæ vmbram ſpiritus ſui auram, oris ſui operam, viliſſimo alicui commiſerit capulo, & indigne collocando, vtique damnauerit?* Hinc idem appellat corpus humanum *Adſlatus diuini vaginam, molitionis ſuæ reginam.* Ex quo affirmat *Philo*, Deum in fabrica huius vniuerſi imitatum peritum artificem, qui in operis principio ac fine artis ſuæ, omnes vires ſolet exercere: hoc enim in cæli, hominiſque fabricis viſus præſtitiſſe. Quod ſi a naturalibus ad moralia tranſeamus, pariter animaduertemus, ad nobiliores vſus a Deo relata, ea ſemper eſſe in ſe præſtantiora. hoc indicarunt templi Hieroſolimitani egregia ſtructura & ornatus: quandoquidem ille locus ad Deum ipſum ſuſcipiendum & colendum inſtitutus. Prophetæ, Apoſtoli, ac qui alijs ſalutis auctores fuere, ſingulari ſapientia & ſanctitate diuinitus nobilitati floruere. Chriſti Domini humanitas in ſe exceptura diuinitatem, omni genere dignitatis & ſanctimoniæ conuenienter pleniſſima illuxit. Nam ſi gemma precioſiſſima non niſi aureæ palæ inſerenda, quid exiſtimandum de humanitate Chriſti, quæ diuinitatis gemmam ſeu adamantem ſuſceptura? Recte idcirco Doctor Angelicus diſſerens de gratia collata Beatiſſimæ Virgini, ac de eius excellentia, intulit, ſummam eſſe: eo quod ipſa Deo vicina, ac directa ad finem præſtantiſſimum: vt pote vt eſſet mater Dei, & vt peculiari modo ad mundi redemptionem eidem cooperaretur.

Dionyſ. l. de Theol. c. 1.
Ambroſ. l. de Abraham.
Ambro. l. 2. de Virgin.
Ariſt. l. 2. de Anim. c. 9.
Tertull. l. de Reſur.
Tertull. de Reſur.
Philo. l. de mundi fabri.
S. Thom. 3. p. q. 30. art. 1.

2 Quod ergo Beatiſſima virgo diuinitus inſtituta, contra peccatum vt eſſet ſingulare antidotum, idcirco ab eius omni contagione alieniſſima. Sic enim victoriam extulit in ſerpentem, ſic in illum dipugnauit, vti ratione peccati nunquam fuit ab illo debellata. *Inimicitias ponam inter te & mulierem.* Obſeruatum, diuinam prouidentiam ea adhibuiſſe vel in caſtigationē peccati, vel eius curationem, quæ eiuſdem ingenio maxime contraria. Primi parentes voluptatis plus iuſto appetentes, eiuſque guſtu ſordidati, Cherubini, gladium igneum vibrantis, ſpectaculo coerciti: in terram ſpinas ac tribulos prolaturam relegari. at quid eiuſmodi cherubino, gladio, ſpinis ac tribulis cum voluntatum

Gen. 2.

tum blandimentis fecibuſq; impuriſſimas illas
nephandaſque Sodomorũ libidines, ignıũ glo-
Gen. 19. bi de cœlo dilapſi, coercuere. Verum ignis, qui
apud omnes gentes caſtitatis ſymbolũ, cum il-
la carnis proluuie maxime dipugnare iudicetur.
Homines vario & multiplici ſcelere coinqui-
Gen. 28. nati, viam ſuã, vt ait Scriptura, corruperant. at
en tibi, aqua illimis, nubibus expreſſa, quę ad-
emaculandum apprime comparata, tantas im-
puritates vindicauit. Peruerſum illud & ſiliceũ
Pharaonis cor, rubrũ mare perfregit. manſuetiſ-
ſimus *Moyſes* duræ ceruicis Iudæos perdomuit.
ſuperbam ac potentem ſtatuam ex varijs metal-
Dan. 20. lis coalitam ſimplex lapillus apud *Danielem* con-
triuit. Mundum huoc vniuerſum faſtu turgi-
dum, voluptate diſſolutum, humilis ac virgi-
neus Chriſtus ad virtutem ac ſanctitatem repa-
rauit. Chriſtianum genus paſſim venere viola-
Salu lib. 1 de tum, puniuit gens Gothica, vt notat *Saluianus*,
Iudicio. Orol. l. Hiſt ab incontinentia auerſa. idcirco quod lectiſſi-
ma hæc Virgo in omne genus peccati remediũ,
ea ex cauſa ab omni peccato remotiſſima.

Et velut in ſpinis mollis roſa ſurgit acutis,
Sedul carm. de expul. *Nil quod lædat habens, matremque obſcurat honore:*
Adam. *Sic qua nunc de ſtirpe ſacra veniente Maria,*
Virginis antiqua facinus noua virgo piaret.

Amb. ſerm. *Adam* inquit S. *Ambroſius*, *terra virginea natus eſt.*
37. *Chriſtus de matre Virgine procreatus: illius maternũ*
ſolum nõdum ſciſſum fuerat, iſtius maternum ſecretũ
nunquã eſt cõcupiſcẽtia violatũ. Adã Dei manibus plaſ-
matur e limo, Chriſtus Dei ſpiritu formatur in vtero.

4. Quo terra hæc noſtra nobiliores fructus,
vtpote crocum ac ſimilia proferat, eo purior, eo
defecatior, eo diligentiori cultura ad vim gene-
randi excellentiorem adducenda. Cum ergo
Heb. 5. ſemen virginis, quod natura angelica nequiuit,
vt ait Apoſtolus *Paulus*, apprehendit fructum
ſeu florem æterni Patris, & effecit fructum &
florem vteri ſui, talem fructum germinans, vt
aſſerrit idem Apoſtolus, *Accepit benedictionem a*
Heb 6. *Deo*: eam nempe, qua idonea eſſet mater tali
Filio, idoneus paradiſus tali *Adamo*, idoneum cœ-
lum tali Deo. Ecquis fructus illius terræ? an
non Deus, & idem Deus, qui fructus diuinæ in
Patre mentis? quo pacto terra non ſolum agri-
colæ effudit fructus tempore ſuo, quinimo ipſũ
Luc. 2. agricolam parturiuit & in fructu habuit. Quæ
hæc Dei bonitas, vt mater Dei veniat ad nos,
vt mater Dei ſit Filia noſtri generis, ſit eccleſiæ
aduocata! quando itaque delectus a Deo Pa-
tre erat faciendus huiuſce particularis virginis,
omnibus alijs in mundo præferendæ, quæ ma-
ter Dei futura, tunc oculus & cor Dei vndi-
quaque vniuerſas in orbe terrarum virgines
quodammodo luſtrarunt: perinde vt facit apis,
ſi ita loqui liceat, quæ per varios flores volitat
vt ex vno precipuo mella delibet: tandem vero
incidentes oculi ſeu mentis ſplendores, & æſtua
cordis, in hãc virginem, ita oculus eam inſpexit
vt admirabiles radios decoris in illam conijce-
ret, aptumque obiectum redderet, cuius inſpe-
ctu Deus ipſe delectaretur. non enim vt in no-
bis oculus ſui obiecti pulcritudinem ſupponit,
ſic in Deo oculus pulcritudinem præexiſten-
tẽ quærit, ſed adſpiciendo ſuũ obiectũ veniſtũ
facit. Similiter in eamdẽ virginem cor Dei ad-
mirabili amore exarſit, & eodem talis amoris
flammam in eam immittens, diuino amore dig-
nam reddidit. Quod ergo oculus & cor Dei
deferebantur in hanc virginem, quæ mater fi-
lij ſui conſtituta, quæ Deum paritura & homi-
nem, quantam obſecro, vim luminis & Chari-
tatis in eam oculus & cor Dei intulere! Mu-
tuata eſt itaque Beatiſſima virgo ab oculo Dei
ſummum lumen intelligentiæ, ab eiuſdem cor-
de ſummum æſtum amoris. & cur non ſumme
intelligens, quæ increatæ intelligentiæ mater?
Cur non ardentiſſime amans, quæ ſpiritus ſan-
cti, qui Dei patris ac Filij amor, fornax, thala- Ath. de deip
mus, ſponſaque? Diuiniſſima idcirco virgo, o- Greg. Naz.
culũ dei Cherubinos nitore, cor eiuſdem imi Trago. de
ta, Seraphinos æſtu ſuperauit. chr. patien.

5. Sacer quidem Euangelij textus, & hiſtoria
Apoſtolorum, tametſi pro maieſtate inſtituti ad
Chriſtum Dominum deſcribendum præcipuũ
ſcopum habentes, plene & ſingillatim de Bea-
tiſſimæ Virginis ornamentis diſputationem
haud inſtituere, non fuerit tamen quod hinc ar-
bitrentur Proteſtantes, vulgarem ſolummodo
illius extitiſſe conditionem: etenim ea nihilo-
minus ſummatim ac diſtincte ingerunt, quæ
quantum ad ſententiæ momenta ac pondera, in
Deiparæ Virginis laudes grauiſſima, vberrima-
que. Refert Euangelium ex teſtimonio Ange-
lico eam gratia plenam. *Aue gratia plena*. teſtatur Luc. 1.
idem, virginem adeo tam gratia, quam natura Luc. 5.
ſublimem, mira humilitate Dei mandatis ſe ſu-
biecisse: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum*
verbum tuum. Hanc ipſam humillimam eſſe ma-
trem Dei renunciat: *Vnde hoc mihi vt veniat ma-*
Domini mei ad me? Virginis huiuſce cantum, in
laudem Dei compoſitum, diuino plane ſenſu
grauidum, conſignatum literis reliquit. Reco-
lit Euangelium, Beatiſſimam virginem auditis
ſuis præconijs ex relatione Paſtorum, ſiluiſſe,
non ſe iactaſſe, ſed cuncta in ſuo corde ſecum
contuliſſe. Idem teſtatur, curaſſe Beatiſſimam
virginem, filium ſuum circuncidi: & in eius erus
ore, com diuinitate & innocentia ipſius, ſuam
quoque maternitatem, qua mater Dei, abſcon-
diſſe. Idẽ Euangeliũ narrat, eandẽ virginẽ ſibi di-
uinitus indulto priuilegio templi religioni ex-
emptã, nihilominus ibi ſuum Filiũ præſentando Luc. 2.
loci legibus obſequenter paruiſſe. *Obtulerunt pro*
eo par turturum, aut Duos pullos columbarum. Teſta-
tur Euangeliũ, curã valde ſedulã, cum ſumma
cordis teneritudine coniunctã, adhibuiſſe ſacra-
tiſſimam hanc virginẽ in Filij ſui educatione:
Ego & pater tuus dolentes quærebamus te. Prodidit,
tantum Filiũ, Virgini matri obſeruantiam præ-
ſtitiſſe. *Et erat ſubditus illis.* Denunciauit, cum pri-
mo ſuo miraculo probare voluiſſet Chriſtus ſuã
diuinitatẽ aquã in vinũ mutando, præſentẽ ad-
fuiſſe virginẽ *Mariã*, iuxta ac ex ſumma charitate
ei dixiſſe, *Vinum non habent*. quo cũ argumẽto di-
uinitatis, manifeſtabatur etiam per Chriſtum
matris dignitas, qua Dei & hominis mater a
conuiuis, adeoque a toto mundo, habenda. *Et*
erat ibi mater Ieſu. Quo etiam in loco non mo-
do miniſtris conuiualis menſæ, ſed etiam toti
orbi terrarum ſaluberrimum dedit conſiliũ di-
cendo: *Quodcunque dixerit vobis, hoc facite.* Idem E-

uangelium fidem nobis facit, vi amoris ſimul ac fortitudinis conſtantia repletam Virginem, cruci, in qua pendebat Filius adſtitiſſe. Erga quam tanta pietate Filius tunc accendebatur, vt ſuimet quantumuis oblitus, illius tamen curā egerit, dum eam dilecto ſuo diſcipulo *Ioanni* comendado, ac quo inter eos poſt ſuū obitū exiſteret calentior charitas de ſuo quod legauit matri, ſimulq; & ſuum legauit diſcipulo Mat. quippe in Filiū *Ioannē*, vicißim Ioannī in matrē *Mariā* ſubſtituēdo. *Mulier ecce filius tuus. Ecce mater tua.*

Act. 1. 6 Hiſtoria quidē Apoſtolica ſcriptū reliquit, hanc ipſā ſacratiſſimā Virginē, Chriſto iā in cælos ſublato, Apoſtolis Spiritus ſancti aduentum præſtolantibus, adhæſiſſe, cū illis orationi & ieiunio inſtitiſſe; demū cum illis Spiritū Sanctū, ſub forma linguarū ignitarū deſcendentē accepiſſe. quo præſignatū omnino, futuros Eccleſiæ Paſtores in Virgine ſumma deuotione accenſos ac cum illa affectu coniunctiſſimos, vtpote Eccleſiæ rebus ſua pietate præſidente. Porro eodē ſchemate declaratū, eandē virginē plurimū honoris ac relligionis habiturā ab omnibus Chriſti cultoribus. Conclaue enim illud vt Eccleſiam ſignificauit, ita typū extulit, non alios in ea Spiritu ſancto ornandos, niſi qui ex animi officio, & amore, in ſuo comitatu Beatiſſima Virginem retenturi. Ad hæc ferme capita reducuntur, quę fuſius & explicatius Patres tam Græcæ, quam Latinæ Eccleſiæ, in laudes Deiparæ virginis ſuis commentarijs diſputarunt.

7 Ex quibus vt aliquid ſuccinctè eliciā in præconium Beatiſsimæ Virginis, a primo, nempe a plenitudine gratiæ, qua accumulabatur, initium diſputandi ſuma. Cum iam inter omnes in toto mundo virgines, illa vna a Deo Patre electa, quæ eſſet mater Filij ipſius, congruū omnino, propter ſublimitatem talis finis, in quē inſtituebatur, gratia fore plenam, quo idonee eſſet præparata præ omnibus alijs virginibus, ad ſuſcipiendū in vtero ſuo Deum ipſum, omnis gratiæ & perfectionis auctorem. Inuiit quondam
Gen. 2. Deus à meridie auram, ſeu cœli Zephyrum, ex
qua delinquentem *Adamum* ad pœnitētiam vo-
3 Reg 8. ce ſua placide moueret; at auram ſeu Zephyrum paradiſi dignitate nobilitatum. Inhabitauit
Exod 25. idem nebulam, in qua Iudæis aliquo modo ſpectabilis appareret: ſed nebulam, templi Sanctitate venerandam. Arcam promiſſionis quoq; ſibi delegit in oraculum: æterum arcam, quam puriſſimum aurū interius & exterius ornabat: arcam, quam Moyſis tabulæ, virga *Aaron* ſimulque vrna mannæ, legiſlatione ſcilicet, diuinoq; edulio opulentam fecerant. Quod ergo Beatiſſima virgo modo eſſet præſtantiori Deum animo & corpore ſuſceptura, vt tali hoſpiti idoneum præberet in ſe locum, vt apta eſſet, quæ mater Dei efficeretur gratia plena eſſe debuit, cuius
Gregor naz. orat. 2. de paſcat. gratiæ affluentia, vt ait *S. Gregorius Nazianſenus*, Sancta animo & corpore exiſteret. Quæ quidē gratia, quod ſemen gloriæ quod diuinæ naturæ conſortem efficiat habentem, vt ait Apoſtolus
Petrus quod pluuia Dei voluntaria, vt loquitur
Luc 8. 2 P 1 Pſa. m. 67. Pſalmiſta, a nubibus diuinæ miſericordiæ dilapſa quod fructus ſanguinis Filij Dei; quod gemma tanto precio comparata, cum animam Virginis repleuerit, quanta precor, illam fecit dignitate conſpicuam. quippe plenam diuinæ naturæ participatione plenam imbre cæleſtis beneficij: plenam floribus, fructibus, ac gemmis virtutum, ſanguine Filij Dei procuratis. Nullus quidem poteſt brachijs ſuis ſolem ipſum complecti quin ab illo inſigni radio illuſtretur. pari modo beata Virgo amicta ſole, nempe ſolis Apoc. 12.
ſubſtantia, ſimulque virum circumdans, qui & Zachar. 6.
ſol oriens, gratiæ eximio ſplendore a tali ſole circumdato, ad immenſitatem eſque plenitudinis redundabat. Datura erat Filio Dei virgo hæc glorioſiſſima, puriſſimi ſui ſanguinis virginale corpus, præbitura eidem in ſuo vtero receptaculum largitura illi ibidem nutrimentum ſubinde lac virgineum, quod mox mutandum in ſanguinem qui redemit mundum: quid ni ergo illi matri dederit tantus Filius gratiæ ſuæ copiam, ſuper omnem allotum ſiue hominum ſiue Angelorum ex eadem menſuram? Munus non offert quis Principi, niſi mundis manibus, mundoque, vt fieri ſolet, apparatu commendatus. proinde quòd Beata Virgo ex ſuo ſanguine concretam purpurā, qua diuinus *Salomon*, quippe æterni Patris Sapientia, veſtiendus eſſet, ſuppeditauit, vt puram veſtem dedit, quæ puriſſimi agni Dei vellus, aptamque ſubminiſtrauit, qua indueretur ab ipſa ſol puritatis, ita hoc muneris præſtitit animo & corpore ex gratiæ plenitudine puriſſimis. Cœlum, teſte *Ariſtotele*, Ariſt. lib de mundo.
ideo a veteribus abſcriptus Deo locus, quod puro Deo purus locus conueniret. Idcirco cum locum ſibi delegerit Deus in vtero virginis, purum, dubio procul, apperijt clauſtrum ipſe omnium puriſſimus: non quidem in ſublimi poſitum, ſed in valle humilitatis depreſſum: vt intelligamus, non ſolum eſſe purum & ſublime, quod in alio, ſed etiam id quod in imo. Vallis ſubſidebat in virgine, ab ipſamet profeſſa ancillaris condicio ad Deu obſequendum: *Ecce ancilla do-* Luc. 2.
mini fiat mihi ſecundum verbum tuum: in quam vallem proinde, vt ingens vas ex auro concauum, nullo humore præoccupatum, deſuper de cœlo deſcendit plenitudo gratiæ. Et quidem magnam vim ſuæ gratiæ contulit Deus in omnes ab ipſo creatos Angelos: id enim requirebat ſtatus in ipſis dignitas, qua Deo erant ſimillimi. *Adamo* pariter recens plaſmato ingens copia gratiæ Auguſt. lib. 11. ciu. cap. 11. lib. 12. c. 9.
infuſa: quippe generis humani parenti ac capiti quid ni ergo gratia plena eſſet Beata Virgo, S. Thom. 3. part. 4.
Deo, nempe verbo incarnato, natura, vultu, actione ſimillima, ſalutis pro toto genere humano auctrix, Redemptoris ipſius genitrix: imo illa, quæ ex ſuo illum agnū mundo donauit, qui ſolus perditum noſtrum genus ad ſanctitatem ac beatitudinem potuit ſua morte ac merito reſtaurare?

In te miſſa fluunt, & quæ diuiſa beatos Claud. l. 1 de laud. Stil.
Efficiunt, collecta tenes.

8. Cum porro ſciret iam ipſa futurum, vt ad matris Dei culmen, ac conſequenter ad gratiæ plenitudinem, ad cœli ac terræ regimē, ad ſummam fœlicitatem in cælo ad maximos honores ab Eccleſia tam triumphante quam militante ipſi deferendos, deſtinaretur: euenturum, vt caro ipſius ad dexteram Dei in cœlo eſſet

collocanda

collocanda: vt Filius eius eſſet Dominus Dominantium, ac Princeps Regum terræ: nihilominus hoc ſui immenſũ licet, conferens cum Dei maieſtate, ita animo & corpore tota ſubſidit, vt dictorum ornamentorum quaſi oblita, ſe deo tanquam ancillam exhibuit ſeruituram. *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Tametſi ſui ſanguinis ſummũ decus in eo perſpexit quod filius ipſius ſeſſurus in gloria ad Dexterã æterni Patris, nihiſominus maius ac nobilius reputauit, eumdẽ ſuum ſanguinẽ in cruce mundũ redempturũ, in tumulo mortẽ deuicturũ. in iſtis plus de ſuo admiratus violam mortis, roſam reſurrectionis, quam ſolis in altero gloriam, nihilominus hæc animo meditata, dixit, *Ecce ancilla Domini.* Quã eximia altaque Dei cognitio in animo illius virginis ſplendebat, quæ tantam, in tanta ſublimitate in eadem peperit humilitatẽ? vel maxime enim animi dimiſſio a cognitione Dei propagatur. Vt enim luna eo plenior, quo a ſole remotior: ita eo anima Dei gratia ditior, quo ex notitia ſui ac Dei, longius ſe diſtare cognoſcit a diuina infinitudine. *Propterea* canit *David, Memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonii a monte modico.*

Pſalm. 41. Vt enim hoc *S. Auguſtinus* interpretatur, qui Dei memores, & illius magnitudinis intellegentes, ij incolæ ſunt Iordanis: nempe Chriſtiani ſeu Baptiſati, quod Iordanus ex Chriſti Baptiſmo celebris: qui itidem Religioſi, ad imitationem Sanctorum habitantium iuxta ripas Iordanis, qui frequentiores etiam in monte modico: ſcilicet occupati in ſtudio humilitatis, qua anima deſcendendo aſcendit ad Deum.

August. in Pſalm. 41. Mar. 1.

9. Quando vero ſemel enunciatur, *Mariã Virginẽ* illam eſſe, de qua *Natus eſt Ieſus, qui dicitur Chriſtus*; quid, vt animaduertit *S. Bernardus*, vberius ad eius laudes ab vllo oratore, vel Angelo proferri potuit? Vnio hypoſtatica in Chriſto, vt iam diximus ex *S. Auguſtino*, gratiã ſubſequutam reddidit ei naturalem: ſimili modo poſtquam hanc Virginem, matrem Dei eſſe animis conceperimus, illico nihil tam magni infra diuinitatem, ac Chriſti humanitatem, noſtris cogitationibus occurret, quod in ea affluere ſũmo iure haud iudicemus. Excedit prorſus omnẽ in nobis admiratiõnẽ, ex virginis iſtius ſanguine coaltam carnẽ, vnitate perſonæ quaſi conſtringere Filium Dei, nexu indiſſolubili cum illo coniungi, tanquã forcipẽ, eũ velut ignitũ calculũ, viſum a Propheta, tenere, adeoque hanc ipſam carnẽ ab ipſo pariter deificari, ob quã Virgo mater Dei exiſtat ac nominetur. Bene ſibi ſucceſſiſſe reputaret mulier aliqua textrix, ſi modo cerneret ſuarũ manuũ opificio Imperatorẽ celebrioribus teſtis paludatũ in publicũ prodire. Quãtã vero felicitatẽ ſibi accidiſſe cogitare potuit Beatiſſima Virgo Filiũ Dei triumphantem intuens ſui ſanguinis ſubſtantia perſonaliter amictũ, ſimulq; aliquid illius maximi ſe iam eodem participaſſe nempe parẽtis quo ipſe Deus Pater ſingulariter inclareſcit; eiuſdẽ Filij mater exiſtendo, cuius ille Pater, eandẽq; perſonã, Filiũ cũ æterni Patris, tũ etiã ipſius Filiũ agnoſcendo efficiendoq;? Enimuero huiuſmodi virginei corporis a diuinitate contactus & ad diuinitatẽ acceſſus, inter animã Beatiſſimæ Virginis, ac ipſã diuinitatem, calentiſſiã excitarunt conuerſionis mutuæ charitatẽ. Si enim acus nautica aliquid ab adamante hauſtũ inſugẽs, ſe protinus ad polos conuertat, mundiq; immobilis puncta immobiliter reſpiciat, æquius, beatã Virginẽ hoc pacto a diuinitate contactã, ad Deũ ſummo amore ſubinde fuiſſe conuerſã, & illi, veluti ſolis vultui, inſtar heliotropij perpetuo feruore amoris obuerſã. Filius autẽ Dei viciſſim diligit ardẽter carnẽquã ſibi hypoſtatice adaptauit: nemo enim nedũ Filius Dei, *Odio carnẽ ſuã habet, ſed nutrit ac fouet eã*, vt ait Apoſtolus: quo etiã diligit & matrẽ, ex cuius vtero illã carnẽ delibauit; nam in vniuerſũ, Filio naturaſe, matrẽ peculiari amore complecti: cuius vim ac legẽ primum extulit ac condidit hic idẽ Dei Filius: ideoque hac ex parte ſua lege, natura præualente, teneri voluit in terris, cœliſque, ſiue mortalis hic laborauerit, ſiue immortalis ibi in gloria triumpharit: æterna & immutabilis ſiquidẽ lex, qua Filius iubetur matrẽ cũ diligere, tũ honorare. qualis virginis ſublimitas, cui a Deo ipſo honor amorque debẽtur?

Bern. ſerm. de aquæ ductu. Aug. Euch. cap. 4. Anſel. laud. Deip. Iſa. 6. Epheſ. 5.

Et quidẽ myſterij iſtius interuentu, Beatiſſima Virgo multis quidem modis ad nos relata, noſtrũ in ſe pietatis affectũ omnino ſibi iure debitũ poſtulare videatur. Si enim animis plurimũ lætemur, adeoque cordibus ardeamus, credẽtes humanitatis exuuias, Deũ ipſũ in nos placabiliorẽ, ſuauioréque reddidiſſe, carnẽ Virginis, iucundũ ſimul ac amabile ſpectaculũ nobis eodẽ proponimus. Si corpus ac ſanguis Chriſti in conuiuiũ delicijs pleniſſimũ nobis inſtrui reputemus, corporis ac ſanguinem Virginis fructum nos tunc deguſtare ex illo commedentes ac bibentes, eſt quod omnino ſtatuamus. Si pendentem in cruce Chriſtum pro nobis precioſum effudiſſe cruorem, eoque mundum redemiſſe pie amantes, dolenteſque contemplemur, Beatæ Virginis ſanguinem eodem cogitemus in valorem tanti meriti ac ſacrificij erumpentem & exuberantem. Si nobis gloriæ, iuxta ac conſolationi ceſſiſſe exiſtimamus, quod natura noſtra in Chriſto, mortem reſurgendo ſuperauerit, quod ad dexteram Patris aſcendendo triumphauerit, nobiſque noſtri præmij dignitatem oſtenderit, quod inde venturus iudicare viuos, ac mortuos, Beatæ certe Virginis ſanguinem, hiſce magnis ornamentis fulgentem, tantaque bona in nos refundentem, penſitamus. Si ingentem numerum Sanctorum, veluti palmitum a Chriſto vite prodeuntium: tanquam flores diuerſorum colorum circa fontem in paradiſo vberrime ereſcentium, mente circumſcribamus, eos omnes a ſanguine virgineo, ab eius alto puteo, ab ipſa, vt a *Sara* progenitrice manaſſe comperiemus. *Salue per nos*, inquit *Cirillus*. *ſancta Deipara, precioſuſque totius orbis theſaurus, lampas inextinguibilis, corona virginitatis, ſceptrum noſtræ doctrinæ, templum indiſſolubile, locus eius, qui loco capi nequit: mater & virgo, per quam in Euangelio benedictus inuenitur, qui venit in nomine Domini.*

Ioan. 6. Cir. hom. 6. Luc. 19.

10 Quæ quidem omnia bona adeo fuere humilitatis ſaburra librata in Beatiſſima Virgine, vt nullo flatu vanæ gloriæ turbari nedum diſſipari potuere. Cum enim Sancta

Eliſabetha titulo diuino matris Dei eam honoraſſet, eiuſque dignitatem veraci ac ſincero relatu propalaſſet: iuxta ac obſtupeſceret, dum videret, matrem Dei ad ſe officij cauſa aduentaſſe, ad auditum tamen præconij minime intumuit Beatiſſima Deipara, non ad ſaltum *Ioannis* in materno vtero ſe extulit, ſed potius ancillæ Domini punctulo cuncta definiens, recolligenſque, laudem ac Decus omne in Deum cantando refudit. Qua ergo pietate, quo animi gaudio celebranda a nobis virginis memoria, nos docuere tam mater grandæua *Eliſabetha*, quam *Ioannes* infantulus in eius vtero, quaſi in vnam ſententiam laudis iſtius, tenera ætate, & ſenecta, luce & tenebris, vita ac morte, principio ac fine, oris voce, geſtuque corporis concurrentibus? illa quidem ampliſſimis verbis matrem Dei adeſſe diuulgabat: ille ſaltu in matris vtero idem ſignificabat: ambo in ſuo vnoquoque genere, teſtinam in præconium virginis veluti Rhetoricam exercuere: *Vt facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exultauit infans in vtero meo.*

Luc. 1.

Vox, quæ affectum redolet, mirifice potens ad commouendum animos: Proinde vox Beatiſſimæ Virginis non ſolum animum lætum reddidit *Eliſabethæ* matris, verum etiam corpuſculum filioli *Ioannis* in tripudium excitauit: quandoquidem fumus erat hæc vox quodammodo, ex aromatibus omnium virtutum euaporatus, quæ in eius ſanctiſſimâ animâ copioſiſſime diuinitus cōgeſta & accumulata. *Eliſabetha* ſecū cogitans interuallum illud immenſum, quo a matris Dei perfectione diſtabat, admirabunda exclamabat. *Vnde hoc mihi, vt mater Domini mei veniat ad me?* Beatiſſima autem Virgo pariter cogitatione ſua dimetiens ſpatium, quo reſpectu Dei, ſubſidebat, ſummo animi demiſſi affectu cecinit: *Magnificat anima mea Dominum, & exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo.* Cuius cantus diuiniſſimi ſententijs elucidandis impræſentiarum ſuperſedemus, de illis Deo bene dante, in *Chriſto Coruſcante* fuſius tractaturi. Solum hoc inculcandum duxi, quod cecinit: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*, quo, vt adnotauit *S. Epiphanius*, partes egit Prophe-

Epiphan. Ancor.

tiſſæ: etenimuero enim Chriſtiani, quo maiori fide & calentiori charitate erga Chriſtum afficiuntur, eodem maiorem pietatem Sanctiſſimæ Virgini per orbem terrarum exhibent, peculiarem beatitudinis formam ei ineſſe credunt ac deprædicant. Cum idcirco beatitudo, diuina gratia, virtute, ac gloria in cœlis conſtet, ob eam cauſam ex illis beata Virgo præcipuo quodam modo ſe beatam appellandam ab omnibus dei cultoribus, vbique loci talem agnoſcendam, iuxta ac [illegible] brandam ipſius beatitudinem prædixit. Quid hoc amplius ad ſanctitatem, & ad [illegible] riam Virginis prædici potuerit? Beata habe[illegible]nibus gentibus, non quod proſpe[illegible] ratiſſimus vitæ ei ſucceſſerint: non quod ad mundi ornamenta feliciter adſpirauerit: quorū [illegible] pectu, vt ait *Seneca*: *Prope eſt rerum omnium*

Senec. epiſt. 109

[illegible] mi tui, ſuperest inquam & illud, vnde felix deſcri[illegible]. & illud [illegible] ſolus emitteris: non beata ad [illegible] *Aglaus* [illegible] vnicum inter mortales, b[illegible]atitudinauit *Cortina*, teſte *Solino*: *Qui in an-*

Solin. lib. c. 7.

guſtiſſimo Arcadiæ angulo pauperis ſoli Dominus nunquam egreſſus paterni ceſpitis terminos inuenitur: ſed beata dicenda ab omnibus gentibus, etiam extra imperij Romani fines poſitis, ob vera, æternaque animi, iuxta ac corporis bona.

11. Magnum porro fuit, lectiſſimam hanc virginem, auditis eis, quæ narrabantur a Paſtoribus, verbis haud ſe extuliſſe, ſed potius ſiluiſſe, animi meditatione, cordiſque affectu honorem ſoli Deo conferri voluiſſe. qua in re omnes plane partes expleuit mentali opere Deum orantis. etenim imprimis ſilentium hoc virgineum, fuit religioſa ſui dimiſſio coram Deo: qualem olim Prophetæ, dictis vaticinijs, requirebant a populo: *Et ſileat omnis caro a facie Dei.* Deinde eodē

Abac. 2. Zach. 2.

ſilentio ſe ſtrictiſſime recollegit in Deum, non permittens vim animi per eloquia circa alia obiecta diſſipari. quemadmodum enim flos nocturno tempore turbinatus, neu quicquam ſui exhalat, ita virgo hæc ſilentio compreſſa, nihil ſui inter laudem præconia vanitati concedendū exiſtimauit. poſtremo paſtorum narrata ſecum contulit, ſeu ſυμβάλλουσα hoc eſt, ſyllogiſmo colligebat. & vbi hoc præſtitit? *In corde ſuo*: non in curioſa mentis agili opere, non in coacta aut ſimulata aliqua eiuſdem virtute, ſed in corde, nempe in loco amoris, in loco optimæ intentionis. meditando ſcilicet amabat, ardebat, ſuauiabatur, flammis cordis ipſum Deum complexa: quo intelligamus, non vtero ſolum ſed etiam corde eam Numen concepiſſe. in vtero per nouem menſes portauit, at in corde per omnem æternitatem conſeruabit.

12. Hæc ipſa porro tantum abfuit a ſuperbia, quæ in altū contendēdo in imum eodem cadit, vt dicunt *S. Auguſtinus*, & *S. Gregorius*, vt i potius in ſublime euecta, ad imum humilitatis ſe dimiſit. enimuero iure maternitatis, quo mater Dei, templi ritibus ſuperior, eorumque legibus exempta; nihilominus ac ſi vulgari ritu Filium impura peperiſſet, circumcidi fecit. Templum mox adit, in quo filium redimi, ac ſeipſam voluit purgari. vt enim, quod obſeruat *S. Bernardus*, humana natura reddidit filium Dei minoratum ab Angelis, ita circumciſio eum depinxit ſpecie peccatoris: proinde Beata virgo ex ſua ſumma humilitate videri voluit mater hominis non Dei: Mater peccatoris, non agni immaculati. Hoc enim pacto ſummus in ea Dei amor omnem inanis gloriæ cupiditatem compreſſit. Erubuit quodammodo virgo candidiſſima in cruore filij ſui. vt enim color rubeus, teſte philoſopho, ex apprehenſione alicuius dedecoris, ita in circumciſo *Ieſu* cruor referebat formam peccatoris, cuius ſummum dedecus exiſtit. Sic lilium roſa confuſum. verecundia quoque cum dolore coniuncta, quæ ab imaginatione rei turpis, licet in innocentiſſimo, manat. neque circumciſio Chriſti caruit dolore matris. Porro cæremonia Purificationis videbatur maternæ virginitatis non ſolum velamen, ſed etiam negatio, ita vt hac ſaltem vice virgo *Hebræa oblita ſit ſaſ in ſua pectoralis*. Finguut Poëtæ, ſolem nocte ſe immergendo in oceanum, ſordes abluere, quas interdiu ex ſudore contraxerat. Cæterum vero hæc luna immaculatiſſima Beata

Auguſt. in pſal. 1 Greg. l. 17 in Iob. c. 11 in c. 28

Bernard. ſerm. de circum.

Ariſt. lib. 4. Ethic. c. 9.

Heb. 2.

ata Virgo, quæ & magni illius ſolis ſplẽdore illuxit, quemadmodũ nihil impuri in ſe admiſit, ita oceano, vel tẽpli expiationibus, ad decus recuperãdũ haud indiguit. Ipſa enim templũ peperit, Chriſtũ dominũ: diuinũ nempe illius corpus, animæ ac diuinitatis domicilium, longe præſtantioribus ſacrificijs, odoribuſque ſuauioribus addictum, quam illud erat *Salomonis*. Intendere

Exod. 34. aliquando nequiuere Iudæi in faciem *Moyſis* propter eximium illius ſplendorem: verum ſacerdos templi illius veteris, in cuius vlnis infans Chriſtus continebatur, defigere oculos non potuit in fulgores ſupremos iſtius templi, aut templi fabrefactricis Virginis, ſi quos in arcanis continebant, foras emiſiſſent radios: adeo vt eum ille ſacerdos inde totus lucidus factus, tum etiam lex ipſa vmbra quoddammodo inde caruiſſe viderentur. Cæterum vt paruulus filius iſtius virginis natus, maieſtatem in ſe diuinitatis carnis exiguitate occultauit, ita ad tale prototypon, cum reliquæ virgines ſui flores, aut faſciæ etiam pectoralis, quæ virginitatem ipſarum teſtetur, minime inter alia iudicia laudabilis virtutis obliuiſci ſoleant, vt ait Pro-

Hierem. 2. pheta, contra virgo *Maria* purificationis legem ſubiens, ſignificationem quandam alijs dabat, immemor faſciæ virginalis, ex partu violatæ integritatis, ſordiumque ex ſecundinis contractarum, quo ad imitationem diuinitatis, infantuli corpuſculo in filio contentæ, ipſius etiam virginitas latens ſub maternitatis inuolucro, ſub exemplo etiam obſeruatæ legis, deliteſceret.

Ambroſ. li. de viduis. *Nec inflatur domini mater*, ait S. *Ambroſius*, *quaſi ſecura de meritis: ſed quo meritum maius agnouit, eo votum vberius excoluit, officium copioſius detulit, munus religioſius vexit, myſticum tempus impleuit.*

13. Ingenti vero affectu, præ omnibus aliis matribus, Beatam virginem erga filium ſuum flagraſſe, inde conſtat, quod non ſolum filius carnem ex ea deſumpſerit deificandam, ſummoque gradu glorificandam, verum inſuper eam ita ex ipſa delibauit, vt mortalis Patris alicuius opera in ipſius generatione haud interuenerit: proinde credendum, plus de ſuo ei contuliſſe, quam aliæ matres aſſueſcunt. Ex quo factum, quod cum cauſæ in vniuerſum agendo, ſibi effectum ſimilem reddere conentur, tum Beatam Virginem filium *Ieſum* ſibi maxime ſimilem non ſpecie modo, ſed & corporaturæ forma extuliſſe. Spectabat porro hæc ipſa virgo nõ tantum in ſuo filio deciſam e ſuis visceribus ſubſtantiam, ſed vlterius eandem deitate donatam, cæleſti gratia affluentem, theſauris Dei Patris opulentam, omni virtutum & innocentiæ genere conſpicuam. Mirum idcirco haud eſt, ſi modo tanto filio a matris lateribus vel aliquantiſper dilapſo, mater ab alto gemuerit, tenerrimeque doluerit. Animaduertimus, a ramo decerpto fructu, aut excuſſis foliis, radicem tanquam matrem illico quaſi langueſcere, lamentari, neque tantum ſucci, quantum prius, lætam ſurſum ex ſe emittere. Et quidem ſi ratione ac ſermone radix aliqua roſæ aut li[...]et inſtructa, videremus eam profecto ob pul[...]m florem ex ſe emiſſum plurimum gaudere, lætari, ac ſe mirifice efferre. Radicis ſane loco extitit Beata virgo relata ad Chriſtum, eamque ob cauſam viſu pulcritudinis excellentiæque ſui filij, quem ex ſe exſpirarat, ſupra quam dici poterit, exhilaratam fuiſſe cogitandum: contra, tanto flore ſubducto, quodammodo præ triſtitia exaruiſſe. Radices autem arborum, herbarumque de illo in fructu gloriantur tantummodo, quod eis communicarunt, nihil ab illis reciproce interim accipientes. at vero Beata virgo non tantum amore in filiũ Ieſum accendebatur, quod de ſuo ſanguine aliquid ei dederit, illudque in eo conſpexerit, ſed etiam quod, renuente natura, tantus flos radicem aluerit, vegetarit, ac plane beatam exhibuerit. Doluit proinde radix amiſſo fructu: doluit riuus amoto fonte: doluit virgo *Maria*, aliorſum vel aliquantiſper diſcedente filiolo.

14 Idem Euangelium teſtatur, *Ieſum* Dominum puerum, & adoleſcentem ſubditum fuiſſe Luc. 2.
virgini Matri. quo ſingulari priuilegio viſa, ſupramodum, a nobis idonee concipiendum, nobilitari. Non quidem ſubdebatur Deo Pa- Phil. 2.
tri tantus filius, quandoquidem illi æqualis: Ioan. 2.
non ad manum ei adſtabat inferior, cum in eius ſinu eſſet collocatus conſubſtantialis. verum ille idem virgini matri ſubditus, & ſub eius poteſtate conſtitutus! quid hoc, quod mater Virgo ſibi retinuerit ſubditum Deum, digniorem que naturæ partem eo retinuerit! An non Deus Pater ideo præſtantia infinitus, quod ei filius Deus æqualis? An non tunc Virgo mater ob gratiæ plenitudinem, vitæque ſanctitatem, digna & apta ad quandam immenſitatem doni, cui filius Deus ſubderetur? Sedit Deus Ezechiel. 9.
ſuper Cherubin: at ideo ſancti Cherubini, quod deum auctorem ſanctitatis tanquam ſedes portarent. Subditus Deus Matri vel ex eo ſanctiſſimæ, quod omnis ſanctitatis fontem ſibi ſubditum tanta mater obtinuerit. Habet in ſe ideas Deus, quas intuitus, ſubinde quod opere molitur affabre effingit. Hic vero Deus ipſe in virgine matre ideas externas præceptionum maternarum conſpicatus, qui Patri Deo, ille idem Matri Virgini, obſecundatur, & ab ea idealem normam agendi obſequentiſſime imitabatur.

15 Quam parro amans fuit Dei paræ virginis ingenium, id inter multa, ex eo liquet, quod miſertus pauperis conditionis eorum, qui Chriſtum & ipſam inuitarant ad conuiuium nuptiale, Chriſtum admonuit, dicendo, *Vinum* Ioan. 2.
non habent. Vere ab Eccleſia hinc nuncupata, *Mater miſericordiæ*. Diuina etenim gratia vti naturæ induli accommodatur, ita Beatiſſima virgo, animo muliebri, ſcilicet beneuolo, pio, indulgenti prædita, ita a filio ſuo eã accepit gratiam, quæ ipſius indolem ad compaſſionem, ad pietatem promoueret: vnde Eccleſiæ vniuerſæ iam ſuaue, mulierem virginem, ac matrem Dei, in cælo pro ipſa ſupplicantem ſuſpicere: quo etiam indicauit, ſe non eſſe auctricẽ vini principalem, ſcilicet gratiæ diuinæ, dandæ hominibus, ſed Chriſtum: ex quo veluti ex botro in torculari Crucis omne vinum eiuſmodi exprimendum: & propterea Chriſtum compellauit, a Chriſto petijt illorum pauperum benefi- Gen. 40.
cium, dicendo, *Vinum non habent*. In qua peti-

tione cum charitate ingenti, eximia quoque humilitas apparuit. O Virgo Sacratiſſima, paulo ante deerat vniuerſo mundo vinum charitatis, vinum ſolidæ lætitiæ, proinde tu ex tuo ſanguine hoc vinum nobis propinaſti. quod dixit Ioan. 5. ille miſer Paralyticus, *Hominem non habeo*, idem Exod. 17. mundus vniuerſus proteſtus, *Vinum non habemus.* aquæ affatim nobis aderat, quæ ex ſalebroſa rupe veteris legis ad nos ac pecora noſtra vi virIoſue 1. gæ erupetat; vinum autem, in Paleſtina Eccleſiæ inueniendum, tu demum ſuppeditaſti. Miremur etiam, recogitantes, quo charitas in Deipara ſe dimiſit, quandoquidem pro vino, re modica, tantilla, & tranſitoria conuiuij apparatu procurando, ſolicite apud filium egit: quo ſignificetur pauperibus, adhuc etiam non dedignari in cælis glorioſam eandem Deiparam virginem etiam ipſorũ indigentijs vel corporum, ſua interceſſione ſubuenire. illa pro vino orat, filius vinum dabit. quam ergo illi infœlices, qui quantum ad obtinendum a Deo diuinæ gratiæ munera, hoc vinum ſcilicet, matrem ſeparant a filio, *Mariam a Ieſu*; nec curant illas voces, quas pia Virgo filium alloquuta protulit: *Vinum non habent?*

Ioan. 2. 16 Magnum ſane momentũ ad Virginis iſtius fidem in Chriſtum filium commendandum, quod in conuiuio nuptiali admonuerit miniſtros triclinij, id omne officij impigre ab ipſis peragendum, quodcumque filius eis præceperit. Non dixit expendite, aut diſcutite mandatorum rationes: non intimauit, quod in præceptis a Chriſto poſitum, id libramentis humani iudicij ponderandum: ſed abſolute illos ſic inſtituit: *Quodcunque dixerit vobis, illud facite.* quo inſigne etiam ſpecimen edidit Theologiæ, admonendo, progreſſus diuinæ prouidentiæ & imperij, nobis eſſe in plerisque obſcuros, ac proinde vel in ipſis tenebris noſtræ ignorationis, Rom. 4 Deo, ad exemplar *Abrahami* in ſpem contra ſpem credentis, obtemperandum. o quam altam abſtruſamque ſententiam obtinet illud *Quodcunque*, virgineo ore prolatum! Hoc intellecto, Math. 14. non dubitauit *S. Petrus* vel in fluctus deſilire, quo ad Chriſtum perueniret. Eodem percepto, Pſalm. 54. affirmauit Sanctiſſimus *David*, ſe in Deum ſperaturum, etiam ſi ipſum vel occidere voluerit. Gen. 2. Diaboli fuit diſputationem inire, ac petere, quamobrem Deus primis noſtris parentibus eſum fructus illius arboris in medio paradiſi interdiceret. Proinde Sanctiſſima Virgo illi prorſus contraria, eius caput etiam hoc modo contriuit, ipſius *Quare* ſuum *Quodcumque* opponendo. *Quodcumque* fidei eſt, obedientiæ, & humilitatis: *Quare*, ſuperbiæ, ac rebellionis: hoc a ſerpente, illud a Virgine *Maria* vſurpatum: tortuoſum & in ſpiras hoc complicatum, columbinum alterum, virgineum, ſimplex, candidumque. Reipublicæ plurimum quoque prodeſſe modeſtiam hanc ſimplicitatis in ciuibus docet Euſeb. l. 12. *Plato* apud *Euſebium*. Cum enim Dei prouidenpræpar. c. 1. tia iuſta & recta fuerit, ſiue nobis amarum ſiue dulce dederit, ſiue diem ſiue noctem condiderit, neque examen noſtri ingenij ſubire debeat, quodcunq; demum conſtituerit, idcirco totum quod a Deo prouiſum eſſe poterat, animo cir-cumſcripte colligens B. Virgo, ſine diſcrimine monuit: *Quodcunque dixerit vobis illud facite.* Si dixerit *Abrahamo*: *Egredere de terra tua & de* Gen. 12 *cognatione tua*, illi inde exeundum, idque alacriter & placide exeundum. ſi eidem dixerit Deus, *Tolle filium tuum vnigenitum quẽ diligis Iſaac* Gen. 22. *& vade in terram viſionis, atque ibi offeres in holocauſtum ſuper vnum montium quem monſtrauero tibi*; hoc ipſum ab eodem impigre faciendum. Si dixerit *Moyſi Ecce conſtitui te Deum Pharaonis, vade ad Pharaonem* præcepto obedire debet *Moyſes.* Exod. 7. 8. Nos quidẽ in hac luce diuinæ prouidentiæ cæcutimus, adeo que erramus, ægre ea interdum a Deo immiſſa perferentes, quæ acerbius perſtringunt, quæ iudicijs noſtris contraueniunt. ob quam cauſam Beatiſſima Deipara, prouidentiæ diuinæ iuſtas rationes in vniuerſum intelligens, nos attendere voluit ad vtramque partem contradictionis, ſeu contrarietatis, non ad id ſolum, quod noſtris ingenijs arriſerit: *Quodcumque dixerit vobis illud facite.*

17 Egregium vero decus contulit Chriſtus Dominus ſuæ matri in hoc nuptiali congreſſu: factus enim ibi poſt Archangelum *Gabrielem* Luc. 1. ipſemet matris ſuæ Euangeliſta. Salutata virgine ore Angelico, et ab Angelo nunciatum, quod mater futura eſſet Dei: *Dominus tecum*. iam autem eiuſdem virginis filius, conuerſa per miraculum aqua in vinum in argumentum ſuæ diuinitatis in multorum præſentia, vt declarauit ſe eo Deum eſſe, ita pariter eodem oſtendit, matrem Dei adeſſe conuiuam. quæ veſtis nuptialis compararari poterit huic præconio, quo Beata Virgo renunciatur, adeoque probatur Mater dei ab ipſo deo! Hoc facto *Manifeſtauit Dominus Ieſus gloriam ſuam*, ſimulque gloriam matris ſuæ. diutius latere noluit ſuæ perſonæ diuinitatem, ſed neque matris diuinæ cuiuſdã ſortis maternitatem. illam inferius ad humanitatem depreſſam, hanc ad Dei ipſius elatam magnitudinem: illam omnia paſcentem, hanc ipſi Deo ſanguinem & vbera præbentem, edito miraculo ſimul & coniunctim demonſtrauit. Neque caruit Beata Virgo rerum conuerſionibus, dum maternitatem ſuam primum adſtrueret, ſicut iam vti uoluit Chriſtus conuerſione aquæ in vinum, qua ſuam diuinitatem adſereret: conuerſus enim tunc ſanguis virgineus in carnem Chriſti: conuerſum ſubinde eius lac in eiuſdem Chriſti ſanguinem, ſimul ac in mundi precium. quales fontes extitere vbera virginea! niſi horum fluores conuerſi fuiſſent in diuinum ſanguinem, nentiquam in nuptijs aquam conuerſam in optimum vinum habuiſſemus.

18 Hinc porro præſignauit Chriſtus Dominus, futurũ, vt in Eccleſia nuptias eo celebrante cum humano genere, ſemper præſens ac propitia ſimul cum ipſo inueniretur Mater ac Virgo *Maria*: ambo enim inuitati, ambo nup- Ioan 2. tijs interfuere: disiungi non poterunt. oportet ergo in hoc triclinio Eccleſiæ reſpiciamus Chriſtum, reſpiciamus pariter *Mariam*: aduremus Chriſtum, inuocemus *Mariam*, ſi nuptiarum iſtarum digni cultores eſſe velimus. Itaque imposterum deuoto ſpiritu connubium poſt diuortium a mundo init nemo cum Deo: nemo

aquam

aquam triſtitiæ, aquam rerum temporalium mutatam habere potuit in vinum ſpiritualis lætitudinis, in vinum æternæ iucunditatis abſq; opera ac pietate *Mariæ* Virginis. Imo in diuinis myſterijs, in quibus panis in Chriſti corpus, vinum in eius ſanguinem conuertuntur, neu abeſt hæc ipſa Virgo Beatiſſima, quam cauſam Sacerdotis, qui ſacris operatur, ſingulari pietate Virginem [illegible] inuocat ac precatur. Et quidem ſub [illegible] panis ſemel conſecrata in Chriſti corpus, dumque illud ipſum corpus ſuper altare ponitur, naſci denuo quadantenus videtur ex virgine Chriſtus, & in præſepio ab ipſa collocari, vt adnotauit *S. Chryſoſtomus*. Cum que fuerit venter virgineus, vt ait ſponſus in Canticis, aceruus tritici, vallatus lilijs: nempe fœcundus, virgineus tamen; dum ſub candentibus tritici ſpeciebus corpus hoc deliteſcit, vtero virgineo veluti claudi iterum ſignificatur. Vinum autem ex aqua factum in nuptijs propter quandam ſimilitudinem quam habet cum ſanguine, vt diſſeruit *Cirillus* Hieroſolimitanus, præluſit quodammodo mutationem vini in ſanguinem calicis myſtici: vt intelligamus, celebrantem ſacerdotem debere ſummo animi affectu virginem *Mariam* implorare, iuxta ac cogitare, eam quodammodo myſterijs præſentem, iubere vt id fiat, quod inſtituit Christus: ſibiq; gratum admonere, quod vinum conuertatur in illum ſanguinem, qui ab ipſius viſceribus, vti a botro, primitus defluxit. *Quodcumque dixerit vobis, hoc facite*. Cumque ſimilitudo ſit cauſa amoris, ſumma charitate proſequitur Beata Virgo ſacerdotes, triclinij ſcilicet Eccleſiaſtici miniſtros. Illi enim poſtquam ore confecerint ſacroſanctam Euchariſtiam, virgineis ſuis corporibus idem Chriſti corpus excipiunt, quod concepit peperitque Virgo ſanctiſſima.

19 Atq; inter alia argumenta ſummæ in Beatiſsima Virgine virtutis ac in Deum charitatis, illud vnum, quod recolit Euangelica hiſtoria, dum narrat, eam Chriſto ſuo filio morienti in cruce adſuiſſe, eoque cum inſignem victoriam contra fragilis in fœmina naturæ imbecillitatē, tum ſtupendam amoris vim erga filium patefeciſſe, morſus doloris acerbiſſimos perpeti vltro voluit, quo ſimilis animi affectione eſſet filio in agone mortis conſtituto: noſque ſuo exemplo doceret, abdicata lætitia, plangere ac lamentari ad Redemptoris cruſici ſpectaculum. ibi radix lugubris ac moribunda, vbi flos emarcuit: ibi luna delituit, vbi ſol occubuit: ibi mater ſtabat doloroſa, vbi filius pependit monſtruus. Iudæus nullus, aut gentilis, ad hanc ærumnæ pœnam Virginem Matrem adegit. ſpes nulla filium tantis malis eripiendi eam ad illos perferendum cruciatus animauit: ſed conſultius reputans, tunc temporis ire ad domum luctus, quam riſus, columba ſponte ingemuit quæ toties philomela diuinas laudes cantauerat: quanquam exiſtimaram, philomelam etiam exiſtentem, ſpinam, quæ obuerſum pectus condolentia pungeret, nunquam a ſe obliuione, aut adſcita voluptate penitus diſcuſſiſſe: ſemper memoria tenuit illam myrrham, ſymbolū mortis, quā Reges die Epiphaniæ ſuo filio obtulere: in qua ſuos [illegible] lores iuxta ac filij crucem eſt perpetuo meditata.

20 Merito idcirco Chriſtus ipſius filius, iam iam [illegible] exhalaturus, curam [illegible] matris, propriæ [illegible] vitæ incurius [illegible] dolorum acerbitates, mortis [illegible] e [illegible] cere haud [illegible] tuere, quo [illegible] eiuſque [illegible] ab obitu ipſius [illegible] recordaretur. Quam optabile, quam [illegible] ſum, ab [illegible] ſermone Chriſti Dei & hominis morientis verbis legata munera eam accepiſſe? Quo enim conuenientius matris neceſſitatibus poſt eius diſceſſum ex hac vita eſſet alterius opera prouiſum? Matrem ſuam legauit *Ioanni* Euangeliſtæ: *Mulier ecce filius tuus*: ſicut ac contulit ſe erga matrem inde *Ioanni*, illud ſubinde matri donauit: *Et ex illa hora diſcipulus accepit eam in ſua*. Ille erat diſcipulus, quem diligebat Ieſus, proinde matri illum, veluti geminum, quam vel maxime dilexit, largitus: viciſsim voluit vt diſcipulus matrem præcipuo affectu complecteretur, quam ipſe præ alijs omnibus vt filius in vita coluit, vt Dominus exornauit. *Ioannem*, ſcilicet Dei gratiam, in præſidijs excubare mandauit matris, quam eadem gratia repleuit. Filius tonitrui *Ioannes*, vt generis aquilini pullos excludentis, dum cælum tonitru [illegible] mugit, ipſum ſui ſe [illegible]. Virgo autem *Maria* ipſius tonantis mater, auctrixque fulminis. Quid mi ergo, cæleſtis proſapiæ perſonæ altiſsimæ ſimul verſarentur, alternis viribus ſubuenirent? Conditionem vero ex iſtis *Ioannis*, Tutelaris mei dulciſsimi, ſic deſcribit *S. Hieronymus*. *Vade & Ieſu Ioannem Euangeliſtam amabat pluris mum, qui propter generis nobilitatem erat notus Pontifici & Iudæorum inſidias non timebat, in tantum vt Petrum introduceret in atrium, & ſtaret ſolus Apoſtolorum ante crucem, matremque Saluatoris in ſua reciperet, vt hæreditatem virginis Domini, Virginem matrem filius Virgo ſuſciperet. S* quoque *Chryſoſtomus* de eodem [illegible], ait *Ioannes purus erat, propterea ſupra pectus Chriſti recubuit*.

21 Poſtremo teſtantur actus Apoſtolici Beatiſsimam Virginem cum Apoſtolis commorantem, cum eis pariter rebus diuinis incumbentem, Spiritus ſancti aduentum diuinitus præſtolantem, in feſto Pentecoſtes eundem ſpiritum accepiſſe. Quo ſymbolo mihi imprimis ſignificatum, eam veram eſſe Eccleſiam Dei Catholicam, quæ ita Apoſtolorum ſcriptis inhæret, vt ſimul virginem matrem colat & veneretur. ibi Spiritum ſanctum ſuperuenire, vbi virgo *Maria*, eiuſdem Spiritus ſponſa, ex cultu pietatis inuocatur. Si Apoſtoli hanc ipſam Virginem matrem præſentem deſiderarunt, ſi illam de altiſsimis myſterijs conſultam eſſe voluerunt, ſi viciſsim hæc ipſa Virgo mater, Apoſtolorum & aliorum fidelium commatum amanter appetijt, ſi Eccleſiæ rebus pro ſui ſexus conditione impigre ſtudere voluit: ſi in eo loco ſe præbuit ſpectabilem, qui Eccleſiam Catholicam repræſentabat, vel ipſamet erat Eccleſia, profecto non alibi audiendi Apoſtoli, non alibi rite largiendus colendus Deus, non alibi expectandus ſpiritus ſancti aduentus, quam vbi Virgo *Maria* præ oculis habetur, & ſingulari deuotione exornatur.

Ioan. 2.

S. hom. in Encen. Cantic. 4.

Ciril. cat. 3 Myſtagog.

Ioan. 2.

Hieron. ad Heliodor.

Ioan. 19.

Eccleſiaſt. 7.

Ioan. 19.

Marc. 3.

Hierep. 16.

Chryſ. hom. 22. ad Pop.

Act. 2.

22 Hoc

22. Hæc quidem adeo theologicis intra ac naturalis vsus principijs conſentiena, vt etiam a natura ipſa fluxiſſe videatur. Enimuero cum ſemel crediderimus, filium Dei a Virgine *Maria* ſumpſiſſe eam carnem, quam ipſe ſuæ perſonæ ſubſtantiali nexu copularit: quam diuinitatis ipſius ſanctitudine donarit, fieri non poterit, quin firmiter deinceps ſtatuamus, Virginem Matrem eximia fuiſſe præſtantia gratiæ ac puritatis nobilitatam. Similiter ſi charitate aliqua ſingulari Chriſti humanitatem proſequi inſtituimus, conſequens, in igni pietate afficiamur erga Virginem Matrem, ex qua illa humanitas proſapiam ortumque deriuauit. Ob hanc ipſã cauſam Romani antiqui incredibili ſtudio ac religione *Peſſenuntinam* Deam, ſeu *Matrem Deorum* ex Phrygia Romam deportandam curarunt: quam forma lapidis conſtantem, cælo delapſum autumabant, & proinde ingenti cæremoniæ apparatu exceperunt: non niſi in honeſtiſſimi ciuis æde collocandam exiſtimarunt: demum ſplendidiſſima pompa quotannis celebrarunt, vt narrat *Herodianus*. quo religionis officio, arbitrati in vna perſona Matris Deorum ſe omnes Deos plurimum honoraſſe, ac celebraſſe.

Herod. li. 4.
Liu. dec. 3. l. 9.
Flor. lib. 2.

23. Cum porro vterque ſexus per peccatum originale fauori Dei exciderit, vtrique ex diuina miſericordia præclare diſcretione quadam conſultum apparet: vno quidem ſexu pro veteri *Adamo* Chriſtum, altero pro *Eua* deſtructrice *Mariam* reparatricem, naturæ quadam ſimilitudine cum vtriuſque proprio charactere ſeruato, a Deo mutuantibus. Licet enim Chriſtus ac Deipara ex æquo, quo ad meritũ auxiliumque cunctis communes, nihilominus ſeorſim vtrumque ſexum peculiari noxa hoc pacto decoratum animaduertimus. Hinc etiam nobis mirum in modum dulceſſit Dei in nos bonitas, tenerior illa, affluentiorque erga nos videtur. De his enim recte iudicium facimus ex qualitate inſtrumenti, quo ad nobis benefaciendũ illa vtitur miſericordia. Hinc deprehendimus, multa ſuis naturis lenia, ſuauiaque, in aſpera & amara degenerare ob recipientis ſubiecti ingenium. *Radix ſpinarum*, ait *S. Auguſtinus*, *etiam dulcem pluuiam ad punctiones conuertit*. In Arabia, teſte *Pauſania* balſamo ſuauiſſimo veſcuntur viperæ ac in venenum licet mitius, dulcem liquorem vertunt. E*tiam de oliuæ nucleo*, vt ait *Tertullianus*, *miti optimo*, *& neceſſario*. *aſper oleaſter exoritur*: *etiam de papauere ficu gratiſſima & ſuauiſſima*: *ventoſa & vana caprificus exurgit*. *Hæreſes de noſtro frutici narunt non noſtræ*, *degeneres veritatis grano*, *& mendacio ſilueſtres*. In templi Hieroſolimitani proinde pulcritudine magis propitius erat Deus Iudæis, quam in dumetis vel autris exoratus. In Chriſti humanitate, diuina iuſtitia, tanquam ignitum ferrum immerſum ſanguini, plus deferbuit quam in apparatu illius templi fieri potuit. Sexus autem femineus a[illegible] ad amandum, ad miſerendum omnium pronus, vt nouimus; aptiſſimum [illegible] Deo in perſona Beatæ V[illegible] [illegible] [illegible] bonitatis nectare [illegible] vberius effunderet. præſertim

Augu. præf. Pſalm. 139.
Pauſan. in Achaic.
Tertull. l. 6. præſcript.

cum hæc ipſa Beatiſſima Virgo ac Mater Dei, nihil horridi, vt notat *S. Bernardus*, in ſe contineat, quod nos terreat: mera auxiliatrix cum ſit, non iudex, vindexue. Familiare itaque naturæ, filium, tametſi alias rigidum, in matris tamen ſuæ precibus vberibusque dulceſcere nec inconuenit, filium Dei matris ſanctiſſimæ ſupplicationibus in nos placari flecti, leneſcere, ac in nuos charitatis reſolui. Hinc apud Chriſtianos ciuitates, hominumque ordines, qui maxime floruere, peculiarem Deiparæ Virgini deuotionem continuo exhibuerunt. Sit huius rei teſtis Conſtantinopolis in Bithinia: vt enim ductoris Angeli, qui præerat *Conſtantino* magno, futuræ vrbis quantitatem ſua haſta metienti, omine quodam fauſta prænunciabantur, quod ſcribit *Nicephorus*, ita ſingulari Beatæ Virginis poſtmodum cultu pia ac proſpera diu inclaruit. Hoc idem ſatis ſucculenter etiam apparuit in ipſa Roma, ſedem Eccleſiæ monarchæ præbente, quippe etiam in Deiparæ ſtudium ac cultum ſemper calentiſſima, effuſiſſimaque permanſit.

Bernard. homil. 1. de Natiu.

Nicephor. l. 8. ca. 15. Euſeb. l. 3. de vit. Conſtant. cap. 47

24. Quum autem ſit huiuſmodi ſapientiæ ſtudijs etiam ciuilibus idonea, ſatis manifeſtum. præterquam enim quod erga matrem Virginem noſtra pietas, honores filij Dei augeat ac tueatur, promoueatque erga illum noſtri affectus charitatem, Dei inſuper verſum nos maxime commendat miſericordiam: quippe quod eiuſmodi ipſe inſtituerit ſui traducem, ac tubum, qualem Beatiſſimam Virginem eſſe ſua eſſe venerentudine omnes nouimus & experti ſumus. Si ergo feruens in Deum & Chriſtum amor, rebus ciuilibus conducat, profecto ſtudium noſtrum erga Beatiſſimam Virginem eiſdem proderit: quandoquidem noſtram charitatem & cultum in Deum Chriſtumque vehementiſſime accendat Nihil enim in Beatiſſima Virgine admiramur, vel amamus, præter illud, in quo Dei miſericordia, Chriſti Domini meritum, ac decus ſingulari quodam modo elucent. Proinde vſque eo Chriſtum diligimus, vt etiam matrem ipſius, aliud licet ab eo ſuppoſitum, diligamus. Sic Chriſtum colimus, vt etiam in materna ſui origine ſingularem excellentiam agnoſcamus & veneremur. Hoc enim in ſe habent amor ac cultus vt non ſolum progrediantur in ſua obiecta principalia, verum ex abundantia ad ea redundent quoque quæ illa quomodolibet reſpiciunt, & ad ea referuntur. Qui motus talium adfectuum cum ſint diſpares, minuſque principales, ab eis, qui præcipui, oriuntur, mutuo nihil derogant, ſed ſeſe potius viciſſim fouent ac ſtabiliunt. Quis non videt amorem delatum Regis parentibus, aſſerere & confirmare illum amorem, qui ipſius perſonæ debetur? ac in vniuerſum, non ſolum homines laudamus ex proprijs ipſorum virtutibus, ſed inſuper tum vel maxime dum honores parentibus delatos recenſemus, ac de eis honorifice diſſerimus. Adeo quidem celebris erat in primitiua Eccleſia cultus Deiparæ Virginis, vt *Iulianus apoſtata*, teſte *Sozomeno*, ſit eum in ſuo gentiliſmo imitatum iuxta ac æmulatus. Inde induxit *Primatum Pontificum*, *Matrem Deorum*, quibus vilis,
Sozom. l. 5. cap. 15.

Chriſtiani

Chriſtiani facilius ab ipſu in apoſtaſiam inducerentur.

25. Sanctorum vero excellentias in tribus poſitas contemplatur noſtra Sapientia: ſcilicet in ſanctitate ſeu iuſtitia infuſa, in actionibus virtutum ſeu meritis, ac in æterna eorundem ex viſione Dei fælicitate. Sanctum aliquem eſſe, rem ſummi precij, decoris ac dignitatis is dubio procul æſtimabit, qui Dei in noſtrum genus bonitatem, ſimul ac Chriſti Domini meritum ſuo animo diligentius paulo agitarit. Ea quidē eſt Dei bonitas, vt eo propoſito ſua dona in nos effundat, quo ipſi ſimillimi tandem euadamus; quo, vt ignitum ferrum fornacem, ſic nos ab eo ditati, ipſum imitemur ac referamus. Quis dubitabit, ſolem, orbis lampadem, natura conſtare præſtantiſſima, ac eo Deum egregia quadam forma ſui repræſentare? Cæterum idem ſol plurimum deficit ab ea ratione, qua Sanctus a Deo illuſtratus eidem Deo aſſimulatur. Hoc vt Deus

Paulin. Epi. 11.

efficeret; quod *S. Paulinus* adnotauit, ſuimet principaliſſimas notas hominibus Sanctis impreſſit, communicauit. Rex Deus, etiam Sancti Reges. Inexpugnabilis Deus: Sancti tidem ſuperari nequeunt. Lux mundi Deus, itidem Sācti lumina exiſtunt. Naturæ vim excedit Dei poteſtas: ſimiliter Sancti dominantur eis rebus, quæ corrupta natura in perniciem virtutis inſtruxit. quo factum, vt Sanctus idem ferme ſit in terris, quod in cœlo Deus, vt Theologice *S. Gregorius Nazianzenus* definiuit.

Greg. Naz. orat. 1. de Theol.

26. Bonitati Dei accedit Chriſti meritum, idque valoris prorſus infiniti. In humanis rebus videmus ea qualitate ornari familiam, vxorem nempe, liberos, famuloſque, quo in eum finem a patrefamilias impenſæ fiunt. cum idcirco tot ſumptus ſanctiſſimarum actionum, tantam largitionem precioſiſſimi cruoris exercuerit Chriſtus Dominus, vt ipſius Sancti tandem florerent, nemini dubium, quin ad excellentiæ culmē a miſeriæ barathro eius indulta gratia euaſerint: quippe quod, vt ait *S. Chryſoſtomus*, Spiritus

Chriſoſt. homil. 4. de Pent.

Sanctus in pectore alicuius Sancti, tanquam *Lucifer* in ſuo cœlo effulgeat. Hoc imprimis habet Sanctus vel nominis ſui ratione, quod ſit a contagione carnalis commercij ſeu voluptatis penitus ſegregatus. Etenim diem aut locum ſāctificari in ſcripturis, idem eſt, quod ſegregari a vulgari vſu, & ad diuinum transferri. *Sanctifica mihi omne primogenitum. Sanctificaui mihi quicquid primum naſcitur. Sanctificate ieiunium.* inde Græce ἅγιος idem, quod a terra alienum, & quodammodo mutatum in condicionem cœli. Sancti alicuius tanta vis, vti vel ſola ipſius præſentia, teſte *Prudentio*, ſilentium moleſtiamque ſæpius intulerit Diabolo oraculari. proinde vt reſponſa duret, clientes ſuos iſtis admonebat: *Procul hinc lotus & vnctus.* Quo Apoſtolus *Petrus* dignitatem iuſtitiæ infuſæ oſtenderet, in eam a Deo adſcitos appellauit diuinæ naturæ conſortes. ex quo intelligimus eam longe ſuperare alios habitus virtutum ſiue infuſarum ſiue acquiſitarum. Hæc eſt gratia, quæ Dei in homine imaginem perficit, quæ Spiritum ſanctum tanquam in ſuo templo, in hominis anima inhabitare facit, quæ celeſtis gemma, cruore Chriſti comparata, ita eam dem animam locu pletat, ornat, vt illam Deo amabilem exhibeat. Huius virtute fiunt homines Filij Dei, quibus debetur æterna hæreditas, fiunt amici Dei, quibus debetur cum Deo familiaris communitas. Fiunt fratres, ſorores, & matres Dei vt docet Chriſtus, propterea quod inde Deo ſimiles & in Deum beneſici euadant. Si magni Regis alicuius filius ſibi deſponſandæ virgini, ſummi precij gemmam donare ſolet: qualis demum fuerit illa gemma iuſtitiæ infuſæ, quam animæ largitur Deus, dum eiuſdem appulſu in animam, reddit illam ipſam animam ſibimet matrimonio cōiunctam & conſecratam! Ex hac ergo iuſtitia infuſa, Sancti mira dignitate cōſpicui apparent.

Exod. 13. Num. 5.

Pruden. Peri ſteph.

1. Theſſ. 3. Ioan. 6. Matt. 3.

27. Accepta vero iuſtitia, tanquam viuus fons in eiſdem Sanctis, opera omnis generis virtutum in ipſis protulit, & animas eorumdem inſigni numero meritorum cum incrementis varijs eiuſdem iuſtitiæ, mirifice ditauit. proinde cum multitudine meritorum in illis, in cumulum quoque excreuit habitualis illa iuſtitia. cum enim hæc iuſtitia ſit ſemen Gloriæ, ſit gratia ad gratiam Gloriæ comparandæ ordinata, idcirco idem opus virtutis in homine, quod meretur gradum Gloriæ, meretur etiam gradum tunc cœlitus infundendæ iuſtitiæ. Merita autem in Sanctis ſicut varia & multiplicia fuere in hac vita, ſic pariter ſuo conatu extitere acria, ſua etiam charitate in Deum & homines vehementer incenſa. O qualia hæc merita, cum adamantibus in Sanctis ſplendentia, cum carbunculis ardentia! quanta virtute extitere, quæ corpora eorum, itidem appetitus in ipſis Deo dicarunt & quandam æmulationem cum Angelis exercuerunt in terris! O cumuli liliorum & roſarum, in quibus familiariter verſatur Spiritus ſanctus! O Theſauri diuinorum chariſmatum, in quibus Dei bonitas ſe oſtendit! O victoriarum trophæa, in quibus quid poſſint crux Chriſti & ſanguis Filij Dei probarunt & oſtenderunt! Dubio procul, cū in cœlis beati ſpiritus intuiti fuerint hoſce in terris ſanctos, Dei ipſius formis conſignatos, & eidē ſimillimos, libētiſſime eos adeunt, & ſuis fauoribus eoſdem adiutū accurrunt: iam enim vident eos ad cœlum cum ipſis a Deo tranſcriptos. Hinc ſua gaudia perſequuntur.

Ioan. 4.

Luc. 15. Claud. lib. 2 de Rap. Proſ.

——— *credas examina fundi*
Hybleum raptura thymum. Cum cerea Reges
Caſtra mouent, fagique caua demiſſus ab aluo
Mellifer electu exercitus obſtrepit herbis

28. Verum Sancti in cœlum ſublati, ac Dei aſpectu ibi beati, vt ſtatu gaudent excellentiſſimo, ita pariter nobis hic in ferius iter inſtituentibus, ſaluberrimi patroni illinc euaſere. Quantum ad hoc, par eorum condicio ac beatorum Angelorum: qui, vt ait *S. Auguſtinus*, *Annunciant non ſolum nobis beneficia Dei, verum etiam illi preces noſtras.* *Certe*, inquit *Euſebius*, *defunctorum animæ virtutem quandam habent, qua vel poſt mortem rebus humanis auxiliantur.* Ob hanc cauſam, teſte *Theodoreto*, primitiui Chriſtiani Sāctos in cœlis venerabantur, tāquā *Vrbium cuſtodes, & locorū præſides.* Greci Beatudinē nūcupabāt

Auguſtin. Epiſt. 120. cap. 29. Euſeb. lib. 12. Præpar. cap. 1. Theodoret. lib. 8 de Martyr. Clem. Alex. lib. 2. Strom

auctore *Clemente Alexandrino* εὐδαιμονίαν quam vocem interpretatus *Plato*, eam ſignificare dixit *Bonum dæmonē*, ſeu bene affectam & ornatā rationalē animæ parte. Quanta autē huius ſit perfectio ex viſione Dei, quis facile non perſentiſcit? Præcepit Angelus *Tobiæ* arreptæ piſcis cor,
Tob. 2. iecur ac fel extrahere, & ex eis medicinam, ſeu amuletū ſaluberrimū contra dæmonū incantamenta aliaq; mala conficere. Iſtis virtutū munera adumbrantur, quæ cor, nempe rationalem ac ſuæ intentionē: iecur vtpote vim in homine concupiſcibilē: fel, tanquam partem in eodē iraſcibilē ita inſtituunt ac moderantur, vt animæ fiāt ſalutares. Cæterū ad hæc præſtãda, huius vitæ virtus nequaquā comparari poterit cum viſione beatifica, illo inquā fonte rectitudinis ac dulcedinis, illu aſpectu arboris ſcientiæ boni ac
Auguſtin. in mali in paradiſo. *Quod nobis per paginas ſcriptum eſt,*
Pſalm. 119. ait *S. Auguſtinus, per faciem Dei illi cernunt.*

27. Huic parti ſapientiæ Chriſtianæ infenſiſſimi Proteſtantes: ac imprimis ſub ſpecie multum deferendi Chriſto Domino, eius imprimis matrē honoribus ac dignitatibus ſpoliant. Nil ſane peculiaris ſanctimoniæ Dei matri permittunt, arbitrati eam eadem iuſtitia Chriſti & illius gradu eodē per fidē apprehenſa iuſtificari, qua cæteri ex vulgo: & quod ad opera virtutum attinet, ſtatuentes, vniuerſa labe peccati mortalis infecta, potius animam Virginis ſordidaſſe quā exornaſſe indicant. Totus perro horreo vel animo repetere eorum blaſphemias, quibus ſanctiſſimā Dei matrem grauiſſimorum ſcelerum ream paſſim conſtituunt ac detamant. Inter omnes cælites, præcipue ſua impietate criminum accuſant beatam hanc virginem & Sanctum *Petrum* quo noſtram pietatē erga Virginem redarguant, ſimulque *Sancto Petro*, eiuſque ſucceſſori Romano Pontifici primatum eripiant. at quo proſpectat hæc ipſorum impietas, ſi non ad infidelitatis barbariem? Enimuero non auſi, aut ſuo ſtudio inducendi atheiſmum, vel idololatriam, non congruere exiſtimantes, Chriſtum Dominum immediate impugnare, aut vituperare, id peragunt gradatim eius matrem prauis dogmatibus violantes. Cum ſemel radicem nullius momenti aut vitiatam, oſtenderint, de reliquo ipſis procliue fuerit, fructum ipſū cū Turcis & Paganis infamiæ ſuæ verbis traducere. quid enim obſecro, magni Chriſti humanitati ineſſe indicabit is, qui ex ſententia Proteſtantū matrē ipſius non niſi vulgari ſorte æſtimabilem iudicauerit? Certe ſi crederent, deſumptā a Virgine carnē ipſa Deitate ornari, honorificentius de bonis talis matris ſentirent. Si Chriſtum ex animis diligerent, eam Virginem pariter diligerent, ex cuius ſanguine ipſe coalitum corpus ſibi delegit, quæ officia erga Virginem cum penitus omittant & aſpernantur, non alium profecto optatum finem ſibi præſtituunt, quam in Chriſtum contemptum, & ab illo, cum *Mahometo*, apoſtaſiam. ob hanc ipſam cauſam Iconoclaſtæ hæretici, honores Beatæ Virgini concedendos ſeueriſſime interdicentes propenſi omnino incubuere in Neſtorianiſmum, atque in Iudaiſmum: ac Demum in partes *Mahometi* a Chriſto penitus abiere impiiſſime, vt lugentes videmus.

28. Sanctorū pariter extenuant laudes, eleuant dignitates iidem Proteſtantes: imo Sanctos vllibi reperiri omnino inficiantur. Sanctitudinis ſane vix vmbra admittentes, dicunt, vnam omniū ſanctorum iuſtitiam, in cunctis æqualem, eam, quæ in Chriſto: nihilque extra eandem in operibus virtutū ſupereſſe bonitatis aut ſanctitatis in quibuſuis Sanctis reperiundæ affirmant. Sunt ex illis, qui Sanctos vel cœloru ſpacijs excludunt, adhuc beatitudine, in atrio quoda manentes, priuatos. Cuncti vero proclamant, ſanctos etiam in cœlis beatos inſcios eſſe noſtrarū rerū nulloque modo a nobis colendos, vel inuocandos. Quid hoc aliud, quā Chriſti meritis iniuriari ac plane conuiciari? Non enim ſolū res aliqua ea ſui forma propria vituperabilis oſtenditur, ſed etiam in ſuo effectu illaudabili deprimitur. quo pacto ex infelicitate meſſis dicere poſſumus, aut male collocatā fuiſſe agricolæ alicuius operā, vel eā tenuiſſimis laboribus illi cōſtetiſſe. Quocirca ſi nihil meliores ſunt Sancti, quā eos reddunt Proteſtantes, recte concludere licebit, aut in caſſu Chriſti merita recidiſſe, vel exiguo precio valuiſſe. Chriſtū certiſſime quantū poſſunt impugnant, memoriā eius, ac omnē in illū fidē noſtram opprimere & exterminare cōtendunt: quicquid interim fuci ſuis ſtudijs in contrariū obtenderint. Et in vniuerſum cuncti hæretici, teſte *S. Gregorio*, non aliā ob cauſā Deū Gregor lib.
eſſe ſuis ſententijs admittunt, quā vt atrocius ſub 5. in Iob. c. 4.
inuolucro fictæ eiuſmodi pietatis, rebus Fidei 11. lib. 23.
noceāt: ita Proteſtātes ex eo ſolū fine Chriſtū cap 2.
nomine tenus profitētur, quo tali pulchra ſpecie cōtecti Chriſti doctrinæ, perſonæ, meritis, maiorē ſubinde cladē erroris funeſtius incutiat. Vt enim Pagani cogebāt homines negare Chriſtū, ſic
hæretici, vt ait *S. Auguſtinus*, docent homines ne- Auguſti in
gare Chriſtū. Pſalm. 39 in
Enchir. ca 4.

29 Quanta autē ſit vis Sapiētiæ, quæ diuina eſt, ad mores ciuiles educendos & confirmandos, ſatis ex ſe manifeſtū. ob quam cauſā *Plato* apud
Ciceronē appellabat Sapientiā, legis proœmiū ſeu Cicer lib. 2.
prologū: eo quod legiſlatio vt iuſta ſit, præſup- De legib.
ponat in animo legem ferētis ſapientiā, quæ diuina intelligat. eſt enim hæc Sapiētia cū principiū legis in animo imperantis, tū in animis obſequentiū requiſita diſpoſitio, vt recte alijs parere velint. quæ ſapientia omiſſa aut neglecta in Republica, qui Principatum tenet, is non imperabit ex norma rationis, ſed potius ex impetu libidinis: viciſſim, cui morem gerere incumbit, ægre admodum inducetur vt obediat. quando vero ea illuxerit, tunc Princeps ſe Deo ſubiectum percipiens, ita imperabit, vt Deo reſpondeat iudicatori rationem redditurus: iuxta ac Ciues obſequenter ſeſe habebunt, eiuſdem Dei auctoritate ad id præſtandum commoti. Quam primum enim Sapientia in nobis ad Deum ſe extulerit, ſtatim ad homines eadem deſcendet, eos ad mores ciuiles compoſitura: quo ciuilitatis ambitu ab ea inſtituto, ſuperna & inferiora, Deus & homines contineantur. Hoc multis proſequutus eſt *Lactantius Firmianus*, ac inde probat, noſtram Fidem, genuine ciuilem eſſe, eo quod diuina ac Deum ipſū accurate & imprimis

primis pertractet. a quo fonte ſeparatos alios modos ciuilitatum, affirmat aut in infelicitatem exſpiraſſe, aut non niſi breui tempore duraſſe. Illam Sapientiam veram dicit, quæ relligionem erga Deum agnitum animis Ciuium ſuadet: quaque ratione Numinie percepti & relligionis excultæ, vtpote vigens motiuum ad omnẽ ſpe-
Lactant. lib. 4. De ver. ſap. cap. 3. tiem virtutis, eoſdem meliores, nempe iuſtiores & caſtiores reddit. *Ideo illa ſi licet ethnica, non eſt vera relligio iudicanda, quia nullu inſtitla virtutiſque preceptis excudit, efficitque meliores.* Proinde aſſerit, Chriſtianam ſapientiam in cordibus eſſe credentium in Chriſtum: id eſt virtutis ibi principium illum autem veterem in degnis ſolum & geſtu externo mortalium fuiſſe, quandoquidem ad ſanctam ineundam vitam languent.

30. Proteſtantes idcirco quod in vniuerſum ſapientiam, tam eam, quam naturalis notitia peperit, quam illam diuinam, quam loquitus Apoſtolus in *Myſterio: Quæ abſcondita eſt quam prædeſtinauit Deus ante ſecula, in gloriam noſtram*: ſuis
1. Cor. 2. errorum tenebris quantum poſſunt extinguant, conſequenter virtutes omnes ciuiles & monaſticas. Barbariei viam munientes expugnant. ſolum illis in præſidijs elaborata Hypocriſis, quæ formas in oculis vulgi pietatis in Deum, credulitatis in Chriſtum, ſimulat: cum intus animis ſint in Principes ſuos truculenti, in conciues aſperi, poſtquam Dei ac diuinorum cognitionem a ſe repulerunt. Idcirco hoc nomine, eadem charitate, qua diligo Dominum Deum, & Chriſtũ eius, Proteſtantes abominor. videamus modo quo in loco habeãt reliqua cognitionis lumina.

CAPVT VII.

Virtutes Intellectuales tam ſpeculatiua quam practica reipublicæ licet ſtatui multum proſint, Proteſtantes nihilominus earum ſtudia præſertim Sapientiæ, quæ Metaphiſica dicitur, officia a Catholicis aſſerta, mera oppreſſi cæcitate ac temeritate, a ſe repellunt, & penitus aſpernantur.

SÆpius mihi res admiranda apparuit, quod orthodoxæ noſtræ Fidei cultores plus operæ literis impendere ſoliti, quã cuiuſuis alterius ſectæ Profeſſores: adeoque vt Theologica illuſtrarent. præ omnibus alijs Metaphiſicis ipſis ſtudiis diligentiſſime eos incubuiſſe. Ægiptij, quorũ antiquiſſima memoria, ac de rebus diuinis ſatis notæ commentationes, admodũ pauca teſtimonia ſuæ eruditionis diuinoris nobis reliquere: cupientes eã characterũ ænigmatibus potius claudi quã diſputationibus elucidari. Quod vero ab eis ad nos hoc in genere peruenit, id ferme ſcriptis *Iamblici* ac *Mercury Triſmegiſti* duntaxat nobis innotuit. Romani vltra carmina Sibyllarum, fragmenta aliquot *Varronis & Ouidii Faſtus*, præſtitere nihil, cuius nos aliquã cognitionẽ accipere potuimus.
Iambli. lib. de myſt. Mercur. Pymand. Clem Alex. lib. 5. Strom. Cæterũ noſtrã de rebus diuinis ſapientiã doctã fore, & omno accuratam, ominari viſa ipſamet inprimis ſecundæ perſonæ Sanctiſſimæ Trinitatis Incarnatio: eſt enim illa perſona verbũ Patris, illiuſq; pleniſſimã cognitio: proinde cũ alijs virtutibus, de ſuo proprio illatura in noſtrũ genus magnã copiã intellectualiũ diſciplinarum aduenit. Vt enim exortus ſol innato ſibi radio inferiora ſtatim imbuit, ita diuiniſſima illa perſona, tanquã ſol intelligentiæ, ad nos accedens, peculiari quadã plenitudine cultores ſuos reddidit intelligentes, excuſſoq; velo Iudaico, ſcientiarum luminibus decoratos exhibuit. Vnde Exod. 26.
hæc ipſa auguſtiſsima perſona, humanæ naturæ conditioni alligata, in eã mirabilẽ vim effudit ſpiritus ſapientiæ & intelligentiæ, vt prædixit Propheta *Iſaias*: quo factus Chriſtus Dominus, Iſa. 11.
diligentiſſime, quã in templo diſſerẽdo, quã in vicis plebẽ inſtruẽdo, opera ſummæ intelligẽtiæ impigre in terris exercuit. Poſtea Apoſtoli, in ſchola Spiritus ſancti edocti, iuxta ac in paleſtra iſtius mũdi exercitati, vt ex ſcriptis ipſorũ colligere licet, inſigni rerũ notitia inclaruere. Demũ præualente in orbe relligione Chriſtiana, quod tunc immanes hæretici, tanquã inferni alcinoi, occaſione illorũ temporũ abuſi, inſurgerent hoſtili odio in fidẽ orthodoxã, idcirco in locũ martyrũ, eius veritatẽ ſuo ſanguine prius conſignãtiũ, venere occurſũ eis Doctores, omni genere literaturæ excultiſſimi, quorũ diſputationibus refutarẽtur. vt adnotauit *S. Gregorius*. Ipſa autem Gregor. lib. 4 moral. cap. 7. Auguſtin. in Pſal. 54. de dono perſeu. c. 20.
hæreſũ refutatio, inſigne lumẽ ſcientiæ intulit in Eccleſia. vt teſtatur *S. Auguſtinus*. Hoc ritu Eccleſia militans, triumphantẽ, Magiſtro Chriſto, æmulatur: in hac enim ſpirituales ſubſtantiæ ardentiſſime in cognoſcẽdã veritatẽ incumbunt, ac ideo ab antiquis dictæ *Intelligentiæ*: proinde in Eccleſia apud nos, angelicorũ mentiũ fiunt imitationes, dũ in ea, diuinorũ humanorũq; ſtudijs, viri ſpirituales labores ſuos addicũt. Enimuero alici nos voluit Deus vario oſtentu veritatũ, quas ipſe in inferis, ſuperiſq; abſtruſas eſſe ſtatuit, vt cum cognitione inde eſſemus clari, tum affectu ardentes & puri.

2. Addictiſſimi itaque perpetuo fuere orthodoxi ſtudijs liberalium ſcientiarũ cum propter ipſaſmet ſcientias, tũ propter meliorẽ Theologiæ exinde cognitionẽ adipiſcendũ. Qua in re egregiam operam inter alios collocarunt Pontifices Romani, adeoq; hanc ob cauſã orbis chriſtiani illuminatores, ſeu totidẽ ſoles, merito appellari poterunt. Etenim de noſtris academijs qui cõmẽtaria edidere, ij teſtãtur, Romanos Põtifices, Doctores ac Profeſſiores etiã datis ſtipẽdijs in illis paſſim cõſtituiſſe: gradus etiã honorũ vigilijs academicorũ propoſuiſſe, quibus acrius incitarentur ſtudioſi ad eiuſmodi ſcientias addiſcendas, ſimulque in eundẽ finẽ curaſſe, quo optima methodo iuuarẽtur. Noſtros vero ex Clero homines ſacra quædã cupiditas vbique obtinuit quo ad elucidãdã Theologiã commodior eſſet progreſſus, parãdi ſe aliarũ artium perceptionibus, preſertim ſolidioris Logicæ ac Philoſophiæ documẽtis: vt Philoſophia demum Theologiæ ancilla exiſteret, & ſub altiori myſterio noſter *Pædagogus*, vt loquitur *Clemẽs Alexãdrinus*, pacifice Clem. Alex. lib. 1. Pæd.
maneret. ſi enim Deo nobis oſtẽdendo, omnes Tertull. lib.
partes iſtius vniuerſi inſeruiunt: haud incongrue de carn.
ſane de eo ſcientiæ, ſcilicet Theologiæ, aliæ etiã Chriſt.
diſciplinæ cum explicandæ tum exornandæ vſus ſuos conferre debebunt. Si quid porro

in illis ſcientijs ſuperfluum, ſi quid inane, id totum Dominæ iſtius imperio, poſtquam ad eius aulam acceſſerint, reſecari, abdicari, ac repleri poterit; reciproce Domina Theologia ab eis famulatum, & iſtis a tali Domina perfectionē
Hier. ep. ad accipientibus, vt eleganter ſcribit *S. Hieronymus.*
Helio. & ad Non ergo myſteriorum arcanos ſenſus cum Iu-
Magn. orat. dæis velo contegendos, cum Mahometanis ſilentio ducimus opprimendos, neque Sphingis ambagibus inuoluendos ad ritum Ægyptiorum exiſtimamus, ſed exerta potius contentione mentium diſcutendos proponimus. quod ſane inter alia argumenta credibilitatis noſtræ fidei, vnum eſt. nam ſi falſitatis, ficta aliqua ſpecie honeſtæ, eſſemus fautores, maxime cum noſtrorum myſteriorum ſententię longe ſuperent captum humanæ mentis, vtpote obſcuræ ac difficiles quod ad omnium mortalium notiones, potius profecto eas celatas cuperemus in abſtruſo de-
Aug. ep. 3. liteſcere, quam in aperta luce ventilari. *S. Auguſtinus* de Chriſti Magiſterio ac doctrina diſputans, ait illud tale eſſe, quod in ſe cōplectatur *Ea quæ ſic à, e dicta ſunt vtiliter non ſolum a Prophetis ſanctis, qui omnia vere dixerunt, verum etiā a Philoſophis atq; ipſis Poetis & huiuſmodi auctoribus librorum, quos multa vera falſis miſcuiſſe quis ambigat?* Et quidem olim, vt teſtatur *Seneca*, quantū ad actiua munera vitæ humanæ, ob ſimplicitatem hominum tunc viuentium, ſufficiebant illis ſine *Decretis*, ſeu principijs altioribus, ſcientiæ operoſo diſcurſu ad particularia deductis, nuda morum præcepta: nihilominus vtraque modo coniungenda, vt maiori vi officiorum rationes ciuium mentes obtineant. animaduertit tamen idem *Seneca* quod ad effectus, amborū diſcrimina ex
Sen. ep. 95. quorundam ſententiis. *Antiqua*, dicebat *Ariſto*,
ad Lucil. *ſapientia nihil aliud quam facienda & vitanda præcepit. & tunc longe meliores erāt viri. poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. ſimplex enim illa & aperta virtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam verſa eſt, docemurque diſputare non viuere.* Ceterū creſcens malitia hoc genus diſputationis in ciuium cętus commode inuexit, quæ niſi tali contentione nequit intra gyrū rationis contineri. quod ſi cupiditate ducti ſpeculationis, actiones honeſtas deſerunt aliqui, id nō ipſi ſpeculationi, ſed ingenij prauitati in ipſis attribuendum. Recte idcirco idem *Seneca*. Præcepta ſola *imbecillia ſunt per ſe, & vt ita dicam ſine radice, quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniunt, quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemque tueantur.*

3. Summa autē cura orthodoxis ſcriptoribus adfuit Metaphyſicæ, Philoſophica aut Theologica elucidantib. nempe ita hæc tractantibus, vt omnia ſubtiliſſime diſtinguerent ac ſeorſim expenderēt, vt cauſas ac principia intima eorumq; vires ſagaciſſime inquirerēt: vt quæſtiones varias in hunc finem mouerent, quas ſubinde acri diſputatione in vtramque partem diſcuterent. quæ omnia licet quam procul abſint a vulgari conceptu animorū, adeoq; ab inferioribus facultatibus ingeniorū, nihilominus ad doctrinā ac ſcientiā ſpectant omnino: tunc enim aliquid perfecte ſcitur, quādo id in ſua principia prima altiſſimaſque cauſas reſoluitur, atq; ex hoc emergit tota laus ingenij, quæ virilis cenſeatur; ex profundo puteo ſcilicet cum *Iacobo* aquam Ariſt. lib. 1.
cognitionis extrahentis: cum *Hercule* Cerbe- Metaph. c. 1.
rum obſcuræ veritatis educentis in apertam Gen. 14. 16.
lucem explicatæ ſententiæ. *Lentum metallorum,* Pier. verb.
inquit *Seneca*, *fructus in ſummo eſt: illa opulentiſſi-* cerb.
ma ſunt, quorum in alto latet vena, aſſidue plenius Senec. ep. 23
reſponſura fodienti. Diuino iſto ex Metaphyſica ad Lucil.
decore collucet in ſcholis Catholicorum Theologia, quam *Scholaſticam* appellant: illa inquam ſpeculatiua, ac veluti *Pallas* ipſa ſcientiarum in ſuo penetrali ac receſſu a Satyris ſecreta: vt enim is acutior oculus, qui plures orbes in longiſſime extenſa catena diſtincte videt, ita nobilius ingenium, quod plura ab vno Principio deducta perſpicit: aut ab vno ad magis diſtantia principia intelligendo aut diſcurrendo peruadit: ſic enim ingenia certa quantitate rerum inter ſe connexarum metiri licebit: ita vt debiliorum ſit in viciniora ſolum proſpectus, maiorum vero etiam in remotiſſima intelligendo excurſus. Vt homines apud nos ad hæc ſtudia grauiora vitæ inſtituto melius parentur, voluptates, curæ vxoriæ, atque ſitientium ſollicitudines ab ingenijs religioſorum, Sacerdotū cœlibum, ac monachorum depelluntur. proinde veritatis ſummei cauſa amantes, illam altiſſimis ſpeculationibus ſuis liberius perſequūtur; non vulgi applauſum, non expeditam lectoris intelligentiam, ſed rem ipſam ab ouo vt loquūtur explicandam ſibi proponentes. Etenim vt terræ ac maris magis precioſa in imo collocantur; ita diuiniores, vt ſic loquar, veritates in abſtruſo, in recondito ſunt, ad quas non niſi feliciora ingenia, ac fortiores Muſarum *Hercules*, robuſtius contendendo, attingunt. Sit aliquorum munus, literis, voculis, modis dicendi operam dare, vt leuiori foco ſplendeant in oculis popularium: in alijs maiora ingenia ad Metaphyſicam perua-
dent.

4. Metaphyſicam hanc Theologicis applican- Sap. 12.
tes, imprimis myſteriorum ſenſus ac nominum rationes exactius declaramus: vt eius notio prius conſtet, cuius rei fides a nobis poſtea exigitur. & quod diuina ſub humanorum ſimulacris concipere ſolemus, idcirco ad eas enarrandas, horum exactiores cogitationes adhibemus. deinde animis inquirimus, quid ex aliquo myſterio credito ſequatur, quid non: quid in humanis cum eius ſententia conueniat, quid illi repugnet: atque vt eorum quæ exiſtunt perfectam habeamus ſcientiam, multa interdum admittimus ac ſupponimus eſſe, quæ nunquam erunt, imo nec eſſe poterunt. Denique ſi quid aduerſi, ſiue ab ethnicis, ſiue quomodolibet repugnantibus, ad nomina myſteriorum aut ipſorum ſignificata; ad conſequentias ex eis deducendas, aut ad dogmata profitenda pertinentis obiectum fuerit, illud acri quodam Metaphyſicæ oculo trutinamus & expendimus. ac ne Philoſophia in Theologiam, vtpote Dominam, aliquando rebellet, eius omnia, adeoque intima cognoſcenda ſtatuimus: minutiſſima nonnunquam partiendo, magis concreta in particulas reſoluendo, diuiſaque eius membra cum eorum Principijs conferendo: vt eo tandem percipiamus, quid Theologiæ congruat, quid ab ea diſſentiat. Duo ita-
que

que ad Metaphiſicam Philoſophiæ diſcuſſinnẽ noſtros Theologos mouent. Primum, humanæ
Tert. lib. 4. cont. Marc. lib cont. Hermog. Auguſtin. li. 1. cont. Creſ con. cap. 20 et Don pec ſeu cap. 20 Auguſtin l. 3. conſ. ca. 3. indoli aptior articulorum Fidei expoſitio: alterum paratior in nobis vis ad repellendam Philoſophiam, ſi quorundam malitia ex ea hæreſes *Animando*, vt loquitur *Tertullianus*, ſicut in primatiua Eccleſia contigit, illam in Fidem orthodoxam armauerit. *Hinc S. Auguſtinus: Hanc enim, artem, quam Dialecticam vocant qua nihil aliud docet, quam conſequentia demonſtrare, ſeu vera veris ſeu falſa falſis, nunquam doctrina Chriſtiana formidat.* Creuere itaque ſtudia ſcholaſtica in Eccleſia Chriſti, ratione hæreſum. *Didicimus* inquit *S. Auguſtinus ſingulas quaſque hæreſes intuliſſe Eccleſiæ proprias quæſtiones, contra quas diligentius defenderetur ſcriptura diuina, quam ſi nulla talis neceſſitas cogeret.* vt enim in arce vigiles tunc actiores in proſpectum, quando hoſtis adeſt, ita in Eccleſia Doctores tunc ſcientia inſtructiores, quando ſub fuco ſcientiæ hæretici oblatrant. aliunde porro ſolet Scholaſtica Doctrina in aliqua republica
Ægid Rom. lib. de Princip. cap. 1. capere incrementum, nempe a ciuium induſtria ad imperium amplificandum exerta. inde adfirmat *Ægidius Romanus*, ad imperij magnitudinem ſ qui excellentiam in ſcientia Scholaſtica. olim hoc oſtendit Anglia, eodem plane tempore ex ſcientijs Scholaſticis clara, quo latius externis nationibus dominabatur. id idem modo conſtat in Hiſpania. quæ vt armis imperioque inclita, ita Scholaſticæ doctrina nobiliſſima. Cuius rei hanc rationem duco. Cum literis addicti aduertunt, maximam induſtriam a conciuibus poni vt rem publicam armis augeant, tum ij pariter excitantur ad ſimilem induſtriam proferendam in ſuis ſtudijs literarum: atque ſic omne otium excutientes, vt illi ad magnitudinem imperij, ita hi ad profundam rerum intelligentiam peruadunt. porro videntes martijs conſilijs rempublicam ſuam ingentem iam gloriam comparaſſe, eius augendæ quoque cauſa, adiungere volunt bellorum trophæis commentaria eruditionis.

5 Cæterum vero ingenium hæreticorum, quantum ad ſtudia literaria, eneruе prorſus & vmbratile. cum enim non aliud ſcribentes ſeu loquentes intendant, quam plebem, indoctamque hominum turbam ſeducere, illi applaudere, magnamque ſui ex venditata doctrina exiſtimationem apud illos comparare, tum vltra eorum aures, & ſenſus nihil meditantur profundioris aut ſubtilioris veritatis. Principes quidẽ & populum libenter adeunt, eiſque ſe accom-
Gregor. lib. 16. in Iob. cap. 26. modant in vniuerſum hæretici: illos vt iratos ac furioſos in Catholicos reddant, hos, vt decipiant, eorumque res ſuis voluptatibus eo inſeruire cogant. *Hæretici*, inquit *S. Gregorius*, *vulgarem pauperem ſpoliant: qui dum indoctos quoſque a velamine fidei prædicatione peſtifera denudant.* Ob hanc ipſam cauſam, mere inflatæ veſicæ, ſemper ſubterfugere, quantum potuere, diſputationes cum orthodoxis: nempe Ariani Principem ciuilem omnium iudicem ac vindicem decernentes. Donatiſtæ, Pelagiani, Neſtoriani, & Eutichiani ſcholam aperta ſocordia diffugientes. quorum inanitatem, ſuperbam licet ac crudelem, participantes Proteſtatores, ſimilem diffidentiam ac timiditatem a noſtris ad diſputationes ſæpius prouocati, oſtenderunt. Imo verum, quod de omnibus hæreticis ſcribit idẽ *S. Gregorius: Cum moderate ſapere neſciunt, etiã futura loquũtur:* quo ſe eſſe illa pecora irrationabilia, de quibus *S. Petrus*, ipſimet produnt apertiſſime. Prateo in Luther.

6 Proteſtãtiſſimi ortus totus horridus fuit, ſpirãſq; barbariẽ in bonas literas. Hinc, vt narrat, *Prateolus*, academici Vitembergenſes, muſto lutheranico pleni combuſtis libris humanioris literaturæ, vnice ſe ſacrorum Bibliorum ſtudioſos impoſterum fere deuouere. Oxonij in Anglia, ſolemni quadam per ludibrium pompa Scholaſticorum Theologorum libros ad flammas in foro publicum adductos, in ſpeciem exequiarum ac funeris, tenelli & implumes, concepta noua ex Germania Theologia, Proteſtanticuli ardere fecerunt. Quo in ſtudio Puritan plane immanes, haud ſemel Reginam *Elizabetham* & poſtea Regem *Iacobum* ſollicitantes ad euertendum academias, ad honorarios gradus artium abolendos, ad repudium Philoſophiæ magis arcanæ indicendum: denique verbo ac libro Dei tantummodo incumbendum, Satyri proterue clamitarunt. Hinc non altiora, literis operam nauantes, inueſtigant eorum muſæ, quam quorum in conciuncula capax plebeiorum ac muliercularum ſenſus. Conueni ſane ex Proteſtantibus haud paucos: ſed profecto in Theologicis tractandis nullum vnquam potui diſcrimen animaduertere inter idiotas ac Miniſtros ipſorum: omnibus indiſcriminatim eoſdem plane animi conceptus indicantibus: neu quicquam altius quam illorum, penetrantibus miniſtrorum ingenijs. Quod ſi aliquid in vulgi admiratione eſſe ſolere compererint, id ſtatim, re ipſa derelicta, ſtudentes, perorantes, ventoſo velo perſequuntur. Proinde apud plebem plauſibile videntes, vno vel altero verbo inter concionandum græcari, aut hebræizare neſcio quid ritu ſuo non tam eloqui, quam infrendere: reputantes in iſtis vocum penetralibus omnem vim latere ſuæ gloriolæ concionatoriæ, etiam vbi ad exprimendum rem ipſam nulla requiritur neceſſitas primæ aut peregrinæ loquutionis vſurpandæ paſſim hæc verba, ore indocto ampullantes, diblaterant. ſic enim fore ducunt, vt plebs exiſtimet eos ſcire quicquid vel docta Græcia, aut abſtruſa Iudæa vnquam diuulgauerint. An non hi leuiculæ cicadæ potius quam ſolidi artium ſtudioſi? quæ fœminarum precor, facili opera nõ poterit pauca Græca aut Hebræa addiſcere? imo homini Anglo promptius multo Græce vel Hebraice diſſerere, quam Vallice aut Hibernice. ô præclaram laudem, ô quanti ſudores effuſi, ô quam digni puluinaribus, blandioribuſq; cerebri fomentis, ſi academici Proteſtatores concionabundi, præſentem hiantis populi coronam verbis Vallicis aut Hibernicis ſalutauerint: ſi eiſdem pro ipſis Chriſtum mortuum edixerint! Enimuero notitia verborum inter omnes ſpecies eruditionis indigniſſima, quæ literarum profeſſorem commendet: nihil ſane habet ſpecularium, abſconditi nihil, nihil in ſe a naſſi alto poſiti, hæc verborum exoticorum affectatio: quinimo non tam excellentis men-

quam fortis imaginationis ac memoriæ opus, externa noſſe idiomata: ac proinde deprehendimus in eo exercendo, pueros adultioris ætatis homines antecellere. *Qui celeri ingenio ſunt*, inquit *Plutarchus*, *non multum memoria valent. qui vero cum labore percipiunt, hi ſunt perceptorum tenaciores: propterea quod velut inuritur, quicquid ab eiuſmodi ingenijs diſcitur.* In Anglia ſcio nullam haberi lectionē ſcholaſticæ Theologiæ. & quid? volunt ne iſthus muſæ arcanos ſenſus capere ſine Magiſtro, ſine ſchola? nihilominus vt audiui, aliqui inibi miniſtelli nomen ambiunt *Scholaſticorum*. in Theologicis profecto ſi quid penes illos Scholaſtici, id totum hauriunt a noſtrorum ſcriptis, quæ ad ipſos perferuntur: quæ certe non niſi miſerrime intelligunt, & peius eloquuntur. *Nulla ars, ait. S. Hieronymus abſque Magiſtro diſcitur.*

Plutarch. in Caton. vticenſi.

Hieron. ep. 4.

7. Et quidem inter omnia ſcripta Proteſtantium, nullum doctius vel luculentius *Caluini* Inſtitutionibus. Verum dicito mihi, quid in illo ſolidi, quid ab altiſſimis principijs deducti, aut ad illa relati? cum auſim affirmare, nullam eſſe vel in tota parochia vetulam: modo prorſus ebria non ſit aut ſtulta, quæ non poſſit omnem illius ſententiam animo concipere, ac de ea ſtatim dijudicare. Ergone illud, quod ad literas, ex Geographia Proteſtantica profundum, longe ne illud petitum, ſubtiliter enucleatum, a fundamentis penitus diſcuſſum, cuius capax, vel ad primum animi coniectum, vetulæ aut ruſtici alicuius intelligentia? Ac in vniuerſum Proteſtantium ſcripta verbis ſolum conſtantia, inania prorſus ludibria, ſenſu iudicioque deſtituta. Comperimus idcirco illos ſcribentes exiſtimare, nullos eſſe in orbe terrarum præter idiotas, ſuis parochianis ſimiles, ac ideo audaciſſime ſpumas & vmbras commentariorum ſuorum in chartas effundere haud vereri, quæ ſubinde doctorum ſubeant examina. Si ſimpliciter ignorarent, haud grauate in illis doctrinæ inopiam ferendam duceremus. Cæterum illos ſuperbientes, illos ſui confidentes, illos doctiſſimis ſe præferentes dum ſcribunt, ſine odio ac deteſtatione noſtra ſinere nō poſſumus vt pertranſeant. Quid in ore ipſorum frequentius, poſt Pelagianos, quam quod Catholici in denſiſſimis tenebris verſentur ignorantiæ, quod ſcripturarum ſenſus non intelligant, quod idololatræ, quod ſuperſtitioſi, quod Redemptionis Chriſti inſcij: contra, quod ipſi orbis ſint lumina, quod ſoli, & præ Patribus Græcæ ac Latinæ Eccleſiæ veram ſententiam ſcripturarū ſint aſſequuti? nihilominus, intellectuali virtute prorſus vacui, vt videmus, tam fide, quam ſcientia liberali priuati, in hoſce ſpiritus in ipſis mentis indoctæ impetus rabidiſſime effunditur. Enimuero ſi intelligentiæ lumina ſpectemus, omnium maxime quod neſciant contemptibiles; quod vero ignorantes ſuperbiant, odioſiſſimi Proteſtantes.

Auguſtin. de peccator. Merit. cap. 9.

8 Quamobrē quod ad hoc profunditatis ac ſubtilitatis ſtudium ſeu *Herculem* ſpectat, ſcholas & in eis ſtrenuas ingeniorum paleſtras eorum veneres diffugiunt, ſecretis interim meditationibus dumtaxat contentæ. Ex quo alieni quod ſint prorſus a veterum conſuetudine, qui vt Heroica carmina plenius ac fælicius animis conſererent, acerbiori & mordaciori lauro, *Apollinis* quondam ſacra, veſcebantur: Vnde dicti δαφνηφάγοι vnuſquiſque eorum priuati ſui aſelli molliculas aures, vtpote μαντικὴν φωνὴν morſicat, quo arcanorum hauriant intelligentias. Et dictu plane incredibile, poſtquam academica ſpacia reliquerint, & ruri egerint, iaminde agreſtes facti, in quantam animi, corporiſque concretionem ſolent deuenire, quam ſpiſſos & paludoſos vapores in aures creduli popelli Theologi plane *Sileniani* concionantes exhalare. & nunc in illo plenilunio ruſticano quid non de idololatria, de ſuperſtitione Romana? Gloriantur quidem ſe ſolos doctos, ſolos in lumine ſapientiæ & ſcientiæ verſatos, tametſi Cymmerii prorſus ſint, & vtriſque deſtituti. Quod ergo quantum ad Naturalem Philoſophiam affirmauit *Cicero* de Aruſpicibus, idem quod ad vniuerſam ſapientiam ac Scientiam de Proteſtantibus iure dici poterit: nempe eos vrbem ſapientiæ & ſcientiæ prodere, dum ſuarum particularū hæreſum caſtella defendunt: *Nam dum ſectam veram eſſe voluiſtis, ſapientiam totam peruertitis.* Et quemadmodum in eis ſenſus hæreticos labilis & occiduus, ita ſimiliter integra eorumdem contemplatio leuis, & ad varios occurſus mutabilis. proinde affines oſtreis, conchiſque, quandoquidem eorum inſtar. *Cum luna occationis temporaria creſcunt pariter, pariterque decreſcant*, vt *Cicero* diſſeruit. Similes etiam omnino eis qui habitant iuxta Æquatorem, quorum oculos latent immobileſcentque cæli Poli. proinde medij cæli vagis ſtellis directi, curſus defixi firma Cynoſura carentes, huc illocque pererrant.

Rhodigin. lib. 5. lect. Antiq. cap. 7.

Ouid. lib. 1. Faſt.

Cicer. lib. 2. Diuinat.

——— *nullumque in vertice ſummo*
Sydus habes immune maris: procul axis vterque eſt,
Et fuga ſignorum medio rapit omnia cælo.
Interea loci ——— vanas tonitru deludunt auras.

Lucan. lib. 9.
Claud. Rup. prol. lib. 1.

9 At vero, quemadmodum intellectus humani a bonis literis ſolida inſtituto, vti diximus, vim in homine concupiſcibilem & iraſcibilem plurimum compeſcit ac moderatur, ita ignorantia & neglectus literariæ diſciplinæ vtramque permittunt efferari, & in actionum prauitates importunius irrumpere. Cum ergo Proteſtantes inopes exiſtunt Metaphiſicæ, ac ſtudiorum ad rerum profunda penetrantium, conſequenter in illis animo hebeſcente, concupiſcendi, iraſcendique facultates imperioſius dominantur, quæ morū barbariem demum apud illos profitentur. horum quidem colores ac ſapores in eorum ſcriptis perpetuo vigent: vel enim ſtylum exercentes, verbis ac iocis ludunt ineptiſſime, quod concupiſcentium eſt: aut immaniter debacchantur, calumniantur & mentiuntur, quod iratorum, furiatorumque genuinum. atque in iſtis ſalibus ac ſatyricis mirum in modum ſibimet placent, eiſque vſurpandis exiſtimant, ſe ſummæ doctrinæ culmen ridentes aut furentes attigiſſe. Sine lenocinante venere, aut debacchante *Hercule* ſcribere neſciunt Proteſtatores. at quid hoc ſtylo tantum imputarem, cum etiam in ipſorum vultibus illud appareat

Philo lib. de vita Ficin. mus in prologo.

reat

reat conſpicuum? Animo certe ſemel inducto exiſtepte, ſemper concupiſcentia & ira ab imperio ſoluta, ſui characteres etiam in corporibus expreſſius deſcribent. Quos ergo ex noſtris eorum libri repererint magis quam decet concupiſcentes & iratos, illos facilius ad ſuas partes pelliciunt ob ſympathiam inter docentem & auſcultantem. *Sunt quidam*, inquit *S. Auguſtinus*, *carnales, & tamen Eccleſiæ gremio continentur, viuentes ſecundum quendam modum ſuum, quibus timemus, ne ſeducantur ab hæreticis.* Comparat idcirco *S. Ioannes* Euangeliſta hæreticos, qui & Antichriſti præcurſores, quales Proteſtantes, equis, quorum omnis ad nocendum vis in ore & in caudis. at quid ſermonis ab equo expectandum ſi illi natura loquendi munus contuliſſet, præter illud, quod difflatis naribus vel laſciuiam, vel furorem ſpiraret?

Auguſtin. in Pſalm. 103.

Apoc. 9.

Gregor. lib. 3. in Iob. cap. 28.

10. Ex hoc etiam pronuncio, fidei capitales hoſtes eſſe Proteſtantes ac ſtipendiarios Antichriſti milites ad id laſciuæ ſuæ hæreſeos ſtipendijs conductos. imprimis ipſi delectum fecere Theologiæ, quæ hederæ instar in terram abiecta, ſerpentino ritu inferius obrepit; recuſantes philoſophiæ firmamenta ac robora, quæ eam in altum intelligentiæ contendentem ſuſtentarent. Deinde Philoſophiam illam ſcholis ſuis eiecerunt, quæ fidei ſententias docte explicaret, quæ illas alijs redderet credibiles, eorumque argumenta diſſolueret, qui philoſophiæ copias contra fidem in aciem educere aſſueſcunt. quid hoc aliud, quam cauſam fidei prodere, quam viam atheiſmo & idololatriæ ſua inſcitia munire. flamma nō ſolū Troiæ nocuit, ſed inſuper & fumus eidem obfuit. Similiter non tantum æſtus libidinis diuinorum notiones animis mortalium haurit, verum etiam ignorationis obſcuritas, earum fulgores extinguit. amborum vero malorum, in perniciem ſalutaris ſapientiæ intentorum, architecti Proteſtantes. *Tertullianus* loquens de Dei prouidentia ad nos erudiendum, ait. *Præmiſit tibi naturam magiſtram, ſubmiſſurus prophetiam, quo facilius credas prophetiæ diſcipulus naturæ.* Non eſt ergo quod in ſpacijs ſuis academicis onantes *Apollini* ſacram laurum in monte Parnaſſi creſcentem ſibi iam torqueant in coronas: aptius fecerint, ſi Veneris mirtum in eum finem vſurparint quorum quippe curæ literariæ leues, & ſtudia delicata: niſi ex horto *Midæ*, vt loquitur *Tertullianus*, roſas potius colligere, quibus tempora velent, illis collibitum fuerit.

Tertull. de Reſur.

Tertull. de coron. milit.

11. Ac vt in vniuerſum, ſpeculatiuis officiunt ſcientiis ſua inertia Proteſtantes, ſic etiam inter liberales, in Muſicam parum induſtrij aut æqui inueniuntur, ſi cum noſtris conferantur. Supra diximus Muſicam quandam eſſe ſpeciem eloquentiæ, ſi vtriuſque finem, ſcilicet cum motu animi, veritatis ipſius conceptionem expendamus. Non enim aliter excitat aut ſedat in homine motum appetitus ſenſitiui Muſica, niſi veritatem aliquam repreſentando tam rationi ipſi, quam imaginationi. cum ſonus Muſicus nihil ſit aliud quam pictura alicuius adfectus, rei ipſius, ſeu cauſæ obiectiuæ euocandi. *Scythæ*, inquit *Plutarchus cum magnopere ſe indulſiſſe potui ceruant, ac tum chordas pulſare conſueuerunt, vt diſſolutum voluptate animum ad priſtinam reuocent continentiam.* De effectibus autem Muſicæ tam quod ad corpus, quam quod ad animum, agunt *Macrobius*, *Clemens Alex.* & *Caſſiodorus*. Vix autem intelligo, quæ de brutis animalibus, Muſicæ ſono delinitis narrat *Clem. Alex.* vt potè coruum, & cicadam Pythiam, aduolaſſe ad citharam pulſantem, ruptæque in illa chordæ ſonum ſuis cantibus ſuppleſſe.

Ariſt. lib. de Muſica.

Plutarch. in Demetrio.

Macrob lib. 2. Satur. Clem. Alex orat. hort. ad Gēt. Caſſiod. lib. 2. Epiſt. 40.

12. Imprimis Catholici ſacram Muſicæ vſum diligentiſſime colunt: horas enim Canonicas, ac Dei cultum liturgicum ad exemplar orientalium indies, adeoque noctu, vt recolunt *S. Auguſtinus*, *S. Cyrillus*, & *S. Ambroſius* modis muſicis perſonant ac cantant. Quod genus cantus ad miraculum vſque vel etiam apud peritos illius artis, hodierna die eſt in admiratione. Et quidem pro varietate rerum, vocibus ſacris expreſſarum, cernitur in hoc choro varietas modulationis Muſicæ: ita tamen vt in hac ipſa varietate, ſingula verba, ac eorum ſenſus, proprios habeant ſonos. Finis in eo ſpectatus cernitur, ad ideam Angelorum, in animi quadam illuſtratione, abductioneque ab alijs rebus: ſimul ac in affectus maiori motione erga diuina. eſt enim Muſicæ ingenita virtus ad hæc procurandà: cui, ſcilicet Eccleſiaſticæ, maiorem conferre, quod ad ea educenda, Spiritum ſanctū qui illum primo condidit, omnino exiſtimandum, idque apud pios experientia ipſa oſtendit quotidiana. *S. Auguſtinus* recolit, ſe ad lacrymas vſque audiendo Eccleſiæ cantus fuiſſe commotum. Porro quod Muſica aliunde quoque ſit ciuilis, quatenus nempe per modum liberalis recreationis oblectando, iraſcibilis in homine facultatis rigorem lenit & humanitatem ipſam contra mores aſperos defendit, idcirco Catholicorum animi libenter eius moderatum exercitium laudant, fouent & propagant: & ſane ex eo non alij noſtro hoc ſæculo in hac arte liberali floruere, præterquam Catholici.

Auguſtin. l. 9. confeſ. c. Cyril. catec. 9. Ambr. Serm. 43.

Auguſtin. lib. 9. confeſ. cap. 6.

13. Proteſtantes vero quantum ad hoc cum impii, tum etiam barbari inueniuntur. In eo quidem omnes conuenere, quod cantus Eccleſiaſticus apud nos vſurpatus ſit penitus abolendus: cæterum an de reliquo vſus certa lege conſtitutus, ſit ad ſacra accerſendus nec ne, minime conſpirant. Axioma apud Caluiniſtas, nullum Dei cultum admittendum, qui non ſit diſerte præſcriptus in ſacris literis. quod ergo ſtatuti cantus non vlla mentio in illis, concludunt inde, haud eſſe in ſacris adbibendum. quando vero ſuadent ſcripturæ, vt himnos & cantus ſpirituales Deo concinnamus, id interpretantur non de decreto cantu ab humana voluntate aut auctoritate, ſed de cantu cordis aut oris vnicuique priuatim a Spiritu ſancto inſpirando. Hi idcirco in choro aut Eccleſia cantare recuſant, ſed vel ibi conticendum ducunt, vel ritu Babylonico ab vnoquoque proferendum ſuum cantum ex proprio vniuſcuiuſque delectu contendunt: vt appareat, Proteſtantes non melius conuenire in cantu ſacro, quam in fide ſacra. Alii autem, paulo ſuperſtitioſiores, cantum volunt definito ſono & rhythmo inſtitu-

1. Cor. 4.

tholicis quātū ad diuina, prudētia animos hoc ritu illuſtratit, tū eadē ſubinde aptiores fuerint, qui etiam in humanis genuina prudētia ſplendeant.

17. Quantum ad Hæreticos duo ſunt, vt alias adnotaui, in ipſis, quæ prudentiæ vel maxime obſunt: voluptas & ira. quocirca, cum Catholici, vt poſtea oſtendam, melioribus inſtitutis vtraque hac mala a ſe obarcēt, quam Proteſtantes, conſequens. illos prudentiores. Vſu rerum innotuit, idque hæreſis ingenio inſitum, in animi perturbationes vehementer incitari Proteſtantes, & in crudelitatem plerumque eſſe præcipites. qua de cauſa nequeunt prudenter rerū momenta expendere: & multoties id paſſione aliqua irritati, etiam in comitijs publicis tranſigunt, quod ſubinde mutatione aliqua diſſimulandum, vel pœnitudine deplorandum: vti ex Parlamentis Anglicanis, Synodiſque Germanicis ſæpius orbi Chriſtiano conſtitit. Nobis quidem repugnantes, quod careant ſolidis veritatis argumentis, neceſſe eſt, illos furere, ac inde minus prudenter perpetuo conſtituere: cum furor prudentiæ lumen obnubilet, vel extinguat.

Cip. lib. de bon. patien.

18. Enimuero impatientia, vt ait *S. Cyprianus*, mater eſt hæreſum: eaque incitante incæpit proteſtantiſmus: impatientia autem magna animi perturbatio, idcirco prudentiæ temperiei & moderationi omnino infeſta. *Lutherus* impatiētia exagitatus ob amiſſum priuilegium diuulgandi Indulgentias Apoſtolicas: ob dicta ſcriptaque ipſius acrius a Catholicis refutata, & a Cardinale *Caietano* expreſſius damnata, proruit præceps in Proteſtantiſmū: hoc eſt ad exemplar *Manichai* in multarum hæreſum prius eiectam colluuiem. *Caluinus* intentatæ ſibi iuſtitiæ ciuilis vim exhorreſcens, ſimulque libidine vexatus, puriorem partem Proteſtantiſmi ad meram impietatem, ſcelerumque impunitatem impatientia furiatus, excoxit. Summatim Proteſtātes nolunt ex impatientia ſubeſſe Eccleſiæ: in ea monarchiam deteſtantur; eoque quicquid pro ſua ſecta egerint, id minus prudenter præſtiterint.

Luth. ep. ad Leon. 10.

Tert. lib. de patient.

Palam eſt, inquit *Tertullianus*, *impatientiam cum malitia ab impatientia auſpicatam, deinde inter ſe conſpiraſſe & indiuiduas in vno patris ſinu adoleuiſſe. Qui impatientia concitatur, terrena cœleſtibus anteponendo, de proximo in Deum peccat.* Factioſi quidem acres eſſe poſſunt & vigiles, prudentes nequaquam: animis enim continuo turbantur, cogitantes ſubitaneis mentium impreſſionibus percelluntur: quicquid ab eis procedit, non tam exit, quam erumpit. Quid ni vero Proteſtantes pro factioſis haberentur qui vt a Catholica Eccleſia tranſfugæ ita in eam improbiſſimi continuo machinatores? Factioſum negotium in materia fidei, quicquid extra Eccleſiam Catholicam peragitur. nō maior ergo Proteſtantū prudentia, quā rebellium, quā piratarū, quā incendiariorū. Diuina prudentiæ lux, vt ait ſcriptura, haud cernitur in commotione, ſed in ſibilo potius auræ tenuis: lenis eſt & placida veri colluſtratio, non a contorto quaſi oculo radij viſualis fulminatrix eiaculatio. Proteſtantes vero toti in commotionibus vindictæ, toti in violentis exibrationibus iudicij, toti in carnis & ſanguinis ad ebullitionem vſque barbariei, feruoribus, toti in aliorum contemptu iactabundi.

3. Reg. 19. Sap. 1.

19. Ab imprudentia certe vniuerſa opinatio Proteſtantum in rebus fidei ſumpſit initiū. Imprudentum hominum omnino fuit, ad apoſtaſias, ac fœdas *Lutheri* atque *Caluini* cunciunculas, illico recedere ab Eccleſia, & ad eorum diſſonantes ac ſordidas partes tranſfugere: arbitrari allatas ab eis recens ſcripturæ interpretationes, veriores alijs omnibus, quas Patres Græci ſimul ac Latini, maxima cū ſua laude ac merito poſteritati antiquitus tradiderant. Imprudentiæ inſignis fabula, nullum curare iudicem controuerſiarū, præter priuatum vniuſcuiuſque ſpiritū, variè ſcripturæ voces ac ſenſus contorquētem. ad imprudentiam referendum, quod nullam ferme externā religionē admittunt, interim ſolis auribus, eiſque prurientibus indulgentes. Summæ imprudentiæ fuit, Eccleſiæ ſuprema capita decernere Reges ac Reginas, vel in vnaquāque exigua parochia popularitatem. Prudentiā in Proteſtantibus omnes alij deſiderant, quando, inaudita cauſa, nec vnquā Catholicis abiudicata, horrendis pœnis vbique locotū in eos deſæuire animaduertunt. Spectabilis in eiſdem imprudentia, aperta legū ſententia plectentibus Catholicos ob cultum religionis Catholicæ, interim vaniſſime affirmantibus, ſe neminē acerbius tractare propter religionē, ſed in Princip6 aut ſtatū proditionem. Facto Anglorū Proteſtātiū extremæ imprudētiæ nota inurēda, quod varijs pœnis cōpellere voluerint Catholicos ad frequentandū eorū Eccleſias: nā hoc licet Catholicis pernicioſū, quippe eo agētibus cōtra cōſcientiā, id tamē neutiquā vtile Proteſtantibus: quod eo nomine a Catholicis odio habiti, quod eos in tale flagitiū adegerint: ſēper animis etiam magis auerſates eorum religiones. ipſa ſæuitia Proteſtantū plures inimicos ſuæ ſectæ peperit; adeoq; nō cōtēta quod hoſtes foris maneāt, illos voluere etiā in ipſorum cætus & ſecretiores familiaritates imprudēter admittere. Denique mortaliū imprudētiſsimi, dū tot libellos indies ſcriptitant ſoliditate argumēti prorſus vacuos, meris autē nugis plenos, calumnijs apertiſſimis, mēdacijs, ac impoſturis onuſtos. quis ad hæc, multaq; alia Proteſtātū facinora animū adijciēs, nō ſtatim pronūciabit, illos haud minus a prudētia actionis, quā a veritate dogmatis aberraſſe?

20. Cū vero in omni actione honeſta, prudētia requiritur, tū vel maxime in delectu fidei & religionis ſpectāda. Hinc Apoſtolus, vt obſeruat *S. Baſilius*, *Titū* admonet: *Loquere quæ decēt ſanā doctrinā.* quid vero in hoc inſtituto deceat, id prudētiæ ſtudio diſcutiendū quo τὸ πρέπον inueniamus. in quo negocio nihil ad veritatē confert ingenium ſui nimium confidens, & quod ſibi ſapere, veluti a communitate diſceſſum apperens, diſcupiat. ouiū proinde gregatim verſantium eſt hoc lumen, non leonum aut accipitrum, qui ſolitudine delectantur. Enimuero charitas, quæ conſortium amat, auctrix ac nutrix, quod ad diuina, prudentiæ. *Magnum ait Sanctus Baſilius, profecto adfert hominibus vtilitatem conſilium, eo quod nemo ſibi ſufficiat ad electionem rerum vtilium, honeſtarumue, ſed pluribus*

Baſil. Hom. 12. Tit. 2.

Baſil. hom. 21.

ſane ſocius, ijſque ſolertibus opus habet. Hanc a prudentia animi directionem putat *S.Gregorius* ſignificatam *Linea* apud *S.Iob*, quam Deus ſuper
Iob.38. terram extenderat. Hæc linea, qua lata cogitetur, caret omnino quantitate & eſt indiuiſibilis: qua vero longa per totam terram extenditur. Quamobrem Eccleſiæ *Traditio*, hæc linea eſt, ad quam fides in nobis efformanda, latitudine caret quandoquidem ab ea recedens, ſiue exceſſu ſiue defectu, ſe tradit errori & damnationi iuſtæ. longa autem eſt, quandoquidem ad omnes veritates a Deo reuelatas temporis ſucceſſu, adeoque ad vitam æternam ſeu lumen gloriæ, in quo vt in puncto deſinit, extenta.
Gregor.li.11 in Iob. *Traditionem* iſtam contineri dicit *S.Gregorius*, *Patrum exemplis. Nam qui per voluntates proprias ſecura mente ſe dilatat, anguſta ſibi porta aditum damnat.* Deus autem tam intellectui quam voluntati in homine propoſuit lineam, arctam viam, & anguſtam portam. quod ad intellectum, de quo modo inquirimus, linea, arcta via & anguſta
Math.7. porta, eſt Eccleſiæ *Traditio*, ſcripturas admittens & eas interpretata. quæ ideo linea arcta & anguſta, quia in re nulla admittit ſpacium voluntariæ electionis in nobis contra eius ſententiam. ſoli itaque veræ prudentiæ adſunt acres oculi, qui hanc lineam, hoc arctum & anguſtum perſpiciant. Hãc autem nõ vidit Proteſtantum imprudentia, quæ latitudinem & immenſitatem ſpectat arbitrandi ex priuato ſpiritu ſcripturas acceptante & exponente. Nihilominus in ſpeciem horum imprudentia aliquos terminos habere videtur: ſaltem enim ſacris ſcripturis ſuã fidem definiri dicunt. proinde Anabaptiſtæ, qui etiam reiectis ſcripturis, omnia priuatis enthuſiaſmis metiuntur, vt lõgiſſime recedũt a linea, ab arcto & anguſto, ita omnium mortalium imprudentiſſimi merito indicentur.

21. Prudentia porro, quod docet etiam *Ariſtoteles*, coniungitur cum alijs virtutibus: ita vt
Ariſt.6 Eth. cap.12. vir prudens ſit pariter in vniuerſum honeſtus ac virtutibus inſtructus. Et quemadmodum
S.Thom.1.2 q.57.art.6 prudentia virtutes alias profert, ſic viciſſim ab eiſdem nutritur atque ſuſtentatur: *Intellectus bonus*, ait Pſalmiſta, *omnibus facientibus eum*. Quocirca vitia, quæ corrumpunt virtutes, ipſam
Pſalm.100. quoque prudentiam demum exterminant. Proteſtantes itaque nihili facientes virtutum munera, quas & opera legis, adeoque carnis appellant, iuſtitiam ſuam erga Deum ſtatuentes, etiam dum virtutes ab ipſis violantur, vt iam ſtatim dicam: ex eo ipſam prudentiam, perſuadente ipſos turpi ac cæca hæreſi, cum alijs operibus
Auguſtin. in Pſalm. 118. Concio 22 profligandam ſibi proponunt. *Hoc enim recte dicit Chriſti corpus*, inquit *S. Auguſtinus*, *in eis, quibus mandata ſeruantibus, propter ipſam cuſtodiam mandatorum, præbetur vberior doctrina ſapientia*: dum
Pſalm.118. illud pſalmi interpretatur, *A mandatis tuis intellexi*.

CAPVT VIII.

Vita moralis ſeu ciuilis ratio ortum ducens ab ea virtute in homine quæ Intellectus appellatur, cuius oculo pulcherrima honeſtatis bonitas, iuxta ac vitii fœdiſſima malitia, cernuntur, contra Catholicorum ſententias, Proteſtantũ dogmatibus, ad barbariẽ efformatis, expugnatur.

CVm naturæ ipſius luce, ſimul ac communi prudentiũ Philoſophia ſatis euidenter cõſtet, à cultu virtutis oriri ac perfici uiorũ inter homines ciuilitatẽ, tum eodem liquet, eam demũ eidem eſſe conſentaneã, quæ virtutũ decora exactius perſpicit, & declarat vberius, cuius vi in ciuiũ animis in virtutẽ, vtpote in imaginẽ Dei in homine, vt ait *Cicero*, excitentur calentiores amores: contra, illos pro hoſti- Cicer lib.1. De legib.
bus habẽdos ciuilitatis, qui virtutũ dignitates extenuant, & ij quæ in ſe continẽt noſtrorũ ſtudiorũ illicia, turpiũ dogmatũ fæcibus contaminant. incidimus ſane in ea tempora, in quibus, vt olim ſcripſit *S.Bernardus*, *De virtutibus & vitiis* Bernard.Epiſt.180.
non moraliter, de Sacramentis Eccleſiæ non fideliter, de arcano S.Trinitatis non ſimpliciter nec ſobrie diſputatur: ſed cuncta nobis peruerſo. cuncta præter ſolitum, & præter quam accepimus, miniſtrantur. Sane nulla Lactant. de
in re pernicioſius in ciuitate erratur quã dũ fal- la.Sap.cap.
ſa dogmata contra morales veritates, vt ait *La-* 7.16. et lib.2.
ctantius, id eſt contra virtutum præſtantias iuxta poli.cap.8.
ac vitiorũ dedecora, a ciuibus ſuſcipiuntur. cum enim virtus in ſe complectatur vniuerſũ bonũ ciuilitatis, ac eiuſdẽ ſit finis: pariter contra omnes in vita moleſtias leuamẽ & perfugium eiſtat, inde qui eã prauis ſuis ſententijs expugnãt, ij ciuibus, veluti nauigantibus portũ eodẽ adimunt, imo in periculis & moleſtijs conſtitutis, armamenta ſalutis, tranquillitatis aurã impijſſi- Senec.ep.27
me eripiunt. *Sola virtus*, inquit *Seneca*, *præſtat gau-* ad Lucil.28
dium perpetuum, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo interuenit. quæ infra feruntur, nec vnquam diẽ vincunt. Initium eſt ſalutis, notitia peccati. Quæ in vniuerſũ hac de re poterunt diſputari, viſi ſumus antea diſcuſſiſſe: ea ſolum proinde inferemus, quæ ob hæreſim Proteſtanticã, cuius vi orthodoxi ab eis diſſentimus, examinari poterunt.

2. Apud nos ciues, legibus obtemperaturi ad mandatũ Principis aut reipublicæ, aliquid pro publico bono exigentium, propoſitã a lege virtutem intuemur & agnoſcimus vitalem animi motum ac connixum: nempe laborem humanũ, contentionem noſtrã, & ſummatim cum diuina gratia hominis cooperationẽ. Cuius opinione imbutus animus *S.Pauli*, dixit: *Bonum certamẽ certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui*. In quo vita animæ moralis ſimilitudinem retinet cum Ariſt lib.10
vita corporis naturali. Hæc autem vt ait *Ariſtote-* Ethic.ca.7.
les, *Quadam eſt operatio*. Spectanda idcirco in anima vita, eſt operatio. Proteſtantes vero virtutem ſibi obiiciunt tanquam qualitatem plane 2.Tim 4.
emortuam, nempe voluntati hominis, ſeſe paſſiue habenti, diuinitus impreſſam. quod ſi verum fuerit, nulla ſane ſpecies, nullus valor, decus nullum honeſti, aut ſolida delecta- Ariſt.10.E-
tio, quæ operationem abſolute perficiat, thic.cap.4.

virtutem

virtutē ciuibus amplius commendabunt. Multæ quidem hæreſes ab antiquo, vtpote quæ liberum arbitrium inficiebantur, quæ mundi fabricā a malo Principio ortam fabulabantur, in virtutū decora eodē hoſtiliter cōſpirarunt: quas Proteſtātes etiamnū vel imitantur, aut in inferno ſepultas in hanc lucē, immanes *Hercales*, ad expugnanda virtutum decora reducere conantur.

Claud. lib. 2 de rapt. proſ.

——— *tua cur ſede relicta,*
Audes tartareo mundum iaceſtare quadriga?

Communis generis noſtri intelligentia apud omnes definiuit, virtutes opera eſſe facultatis alicuius in homine ſtudia. proinde *Ariſtoteles* negando eas eſſe dona fortunæ, conſequenter inficiatur, ſimplicia eſſe beneficia, aliunde, vel ab inerte acceptata. *Iuſtus* inquit, *& temperatus nemo eſt a fortuna, nec per fortunam.* Idcirco, vt notauit *Plutarchus*, veteres Fortunæ, & alijs multis rebus templa dicarunt, at iuſtitiæ, temperantiæ, ac reliquis virtutibus, humana actione exprimendis, nullum ab eis templum vnquā dicatum: quo ſignificarunt, virtutes actiuas nō eſſe mere Dei dona, ſed ſimul humanæ voluntatis moliriones. *Propter virtutem,* inquit *Cicero iure laudamur, & in virtute recte gloriamur: quod non contingeret, ſi id donum a Deo non a nobis haberemus.* Ob hanc cauſam veteres, Numina orantes pro ſucceſſu rerum proſpero, ad id opus ſeſe parabant, pro cuius fœlicitate vota ſoluebant; nempe Ruſtici ſtiuam tenebant, petentes Deorum ex cæli temperie munera: Milites armati, ſibi eorum fauores ſua pietate conciliare conabantur.

Ariſt. 7. Pol. cap. 1.
Plut. in Demet.
Cic. li. 3. de Nat. Deor.

Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur.

Orabat itidem apud *Plutarchum Æmilius* pro victoria, ſed *Arma vibrans ac pugnans*.

Virg. Æne. 12. 17.
Plut. in Æm.

3. Et quidem vt naturæ facultatibus in homine inſtructæ ad operandum, finis, teſte Philoſopho, operatio rectæ rationi conſentiens, ſeu quod idem eſt, operatio virtutis, ita id affirmante Apoſtolo, finis fidei, ex operibus cunctarum virtutum eſt Sanctificatio: proinde extremum Dei iudicium, quo omnia noſtra finiuntur, hominum opera reſpicere dicitur. *Ergo die iudicij* inquit *S. Ambroſius, aut noſtra nobis opitulabuntur opera, aut ipſa nos in profundum, tanquam molari depreſſos lapide, mergent.* Hæc animis percipientes, ſcilicet in virtutum muneribus decus noſtrum collocari, iuxta, eadem eſſe noſtros conatus, inde mente vigiles, ac voluntate exciti ſedulo operam damus, vnde omni genere honeſtæ actionis in illum diem abundemus. Proteſtantum autem ſenſus virtutum penitus incurij reſupinantur, earum ſtudia, ipſis a Deo incutienda, feriati contentione præſtolantur. in hoc, ex *Caluini* mente, ponunt Sabathum Dei, ab ipſis tam diſtricte obſeruandum, in quo diuinis operibus confiſi, ſuis abſtineant prorſus ac ſuperſedeant. quam autem ad omnem turpitudinem ac barbariem proiecta ſit hominis vita, cuius vim otium ac ſegnities ſemel occuparunt, quis non videt? *Hanc venerationem naturæ, o Luthere, deſpiui* Sit Deus continuo opere diſtrictus, Chriſtus tanquam Vitis perpetuo in ſuos palmites influxu occupatus, moueātur angeli ſuis diſcurſionibus & miniſterijs agitati, currant cœli perennious motibus, elementa excitandis mixtis minime interciſo opere verſentur, auicula ac feræ diuerſis ſtudijs indeſinenter contendant, herbæ, plantæque ſuis connixibus fructus indies proierant: inter hæc tamen laboris & actionis prototypa, ſolū hominem, ex ſententia Proteſtantium, Sabatiſare & quieſcere oportet, vt Dei dona excipiat, eaque commendet? Iſtis vero plane oppoſita Chriſti Domini doctrina, quæ Dei beneficia negat ab humano labore diſtrahi. *Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit nobis.* vtraque hæc copulata inter ſe reddunt virtutem pulcriorem. ſi enim virtus eſſet animæ cibus, ſolius naturæ viribus parabilis, non eſſet ea qua eſt dignitate. rurſum ſi eſſet cibus tantummodo a Chriſto nobis datus, in nos veluti in vaſa effuſus, decore ſuo priuaretur, & nos inde eodem deſtitueremur. proinde cibus eſt cum noſtri operis, tum diuini beneficij. neque vel terra, quantumuis herbarum & florum fœtibus locupleta, gloriatur ſe ſine cœli rore ad hanc ſuam vbertatem perueniſſe. Quinimo cum dicant Proteſtantes, nos ideo paſſiue ſolum nos habere in operibus fidei, ſpei, charitatis, & reliquarū virtutū, eo quod ſint in nobis effectus diuinæ gratiæ, inde etiā adfirmare debebunt, opera etiam virtutum præſtita ab humanitate Chriſti, ſolum paſſiue fuiſſe ſuſcepta in ipſius animam, non vllo eius motu gratiæ cooperante expretiat quandoquidem a gratia ſupernaturali, humanitati conceſſa, proceſſerint. ex quo non eſſet congruum, Chriſtus diceret, cibum eius fuiſſe *Facere* voluntatem ſui Patris, ſed potius cibum fuiſſe, voluntatem Patris *Patiendo*, in ſe admiſiſſe.

1. Pet. 1. Tim.
1. 2. Cor. 5.
Amb. lib. 7. Ep. ep. 44.
2. Cor. 9.
Calu. 2. Inſt. cap. 3 num. 8. VVitak. l. 1. de peccat. orig. cap. 3.
Rainol. Th. 5.
Tertul. l. de Reſur.
Conc. 6 cōl Trid. ſeſſ. 6 cap. 5.
Ioan. 6.
Ioan. 4.

4. Nos porro ea præſtantia ducimus eſſe virtutes, vt ob eam iudicemus eas functiones Euāgelij, ac eiuſdem fructus nullo modo lege fidei excluſos, quinimo potius legis fidei terminis cōplexos, adeoque implammet legem fidei, ſeu gratiæ, ad eos, vti ad fines, relatam. Lex enim factorum ſeu opera, quæ Apoſtolus ab Euangelio, & lege gratiæ ſecernit, exiſtunt aut opera propria legis Moyſaicæ, aut etiam opera naturalia ex virtute morali præſtita, a fide in Chriſtum diuulſa. Cæterum fide Chriſti ſemel concepta in animo alicuius, ſtatim ſequuntur opera virtutum, eaque excellentiſſima, quæ ad legem fidei omnino pertinent, quæque lege gratiæ, libertatis, & Euangelij continentur. Hinc poſt *Ireneum S. Auguſtinus* docuit, legem fidei, nempe Charitatem, habere opera ſua, quemadmodum olim retinuit lex factorum opera ſua: adeoque opera virtutum hominem contingere etiam vt credentem ac Chriſtianum. Diſſerens enim de illo conflictu, quem omnes virtutes exercent contra concupiſcentiam in Chriſtianis, ait: *Iſte conflictus non Iudæorum, nec quorumlibet aliorum, ſed plane Chriſtianorum fidelium.* At Proteſtantes, in ciuiles virtutes hoſtes coniurati, credere faciunt ſuos, opera virtutū moralium, ſeu vniuerſā vitæ honeſtatē, indigna eſſe, quæ gratiæ & Euangelij finibus ambiantur; neu aliud opus, præter vnū fidei, gratiæ, ſeu Euangelij complexu coerceri arbitrantur.

Rom. 1. 2.
Iren. l. 4 cap. 27. Aug. lib. de Spir. & Lit.
Aug. lib. 3. cont. Iul. cap. 26.

Cumque hoc pacto ſint effectus ſanguinis Filij Dei, quo vegetamur & ornamur, tum neceſſe illas ab eo ſanguine ducere præclara ſui decora, vnde & meliores ſint terræ fructibus, quos Apoſtolus *Iacobus* appellat precioſos. *Ecce Agricola expectat precioſum fructum terræ, patienter ferens, donec accipiat temporaneum & ſerotinum.* ſi a temporaneo & ſerotino fructus terræ precioſi, quã precioſæ fuerint virtutes, quæ fructus ſanguinis Filij Dei? per haſce virtutes, quod admonet Apoſtolus, induimus Chriſtum, quibus cum ſtimamur, induentes *Viſcera miſericordiæ.* Quo porro Chriſtum induimus, eodem induimus polymitam & ſanguineam tunicam *Ioſephi*. Imprimis hoc ritu induimus tunicam *Ioſephi*, quia ſicut *Ioſephus* vltimo loco a patre ſene genitus, mundo inueterato, ita in vltima ætate conſtituto vocati ad hæreditatem æterni Patris. Deinde tunica *Ioſephi* fuit polymita, quandoquidem integra iuſtitia in nobis actiua, ex multis operibus diuerſarum virtutum tanquam variis coloribus coaleſcit. Poſtremo quod tunica *Ioſephi* fuerit ſanguine tincta, id nobis indicat, noſtras virtutes fructus & effectus eſſe ſanguinis Chriſti, tanto illius precio et conſtituſſe, & proinde ab illo ſanguine miram gratiam ac valorem mutuaſſe. ſi iudicio *Dauidis* precioſa habita aqua hauſta ex ciſterna prope Bethlem, quod periculo ſanguinis acquiſita, quanto precioſiores in nobis virtutes, quas nobis Sanguis Filij Dei comparauit? Spaciantur ergo ennes, eorum iudicijs, extra Euangelij & gratiæ legem, quando virtutibus impigre ſtudent: quando amant Deum ac proximum, quando ob peccata commiſſa dolent, quando in ſemetipſis effrenes motus appetus ſeuerius compeſcunt, quando Principi obediunt: ac ſummatim, quando ad procurandum bonum commune fortiter agunt, aut patienter moriuntur. Quis precor, vitam fidei conſtituet extra fidei legem? Charitas autem, quæ inter virtutes operoſiſſima, teſte *S. Bernardo*, vita fidei. *Vita corporis eſt anima, per quam mouetur & ſentit: vita vero fidei charitas eſt, quia per illam operatur: ſicut in Apoſtolo legis Fides, quæ per dilectionem operatur.* Cum hoc pacto Proteſtantes virtutum decora turpauerint: cum eorum gemmas fœce oppreſſerint, cum Euangelio indignas oſtenderint, de reliquo in hominum pectoribus nullus prorſus flagrabit calor, quo ad ipſarum actiones multum incitentur. Sabatum Iudæorum olim ſanctum: at Proteſtantum hoc ſabbatum, illi ſimillimum, quod porcus in volutabro ob diei æſtum ſuo more cuſtodit.

1\. Iacob. 5. — Coloſ. 3. — Gen. 37. — 2. Reg. 23. — Bernard. Serm. 2. de Reſur.

5\. Exiſtunt etiam quædam, quod ad noſtros ſenſus deformitates: veluti veſtiu rigores, vilitates, inediæ depaſcentes colorem carnis, officiorum abiectiones, ſub quorum formis virtutum formæ elegantiſſimæ vt in tuto, ita etiam in occulto latitare ſolent: de quibus alias diximus. Horum ſane interuentu virtus non ſolum abſcondi intendit, ſed etiam ex inuolucro eiuſmodi, ſua quidem natura indecoro, ſingularē quandam gratiam ac pulcritudinem ſibi ad extremū comparare. Hoc modo virtus delituit in *S. Alexio*, ritu pauperculi cuiuſdam in domo paterna aliquot annos ignoto viuente: in *S. Alexandro* Epiſcopo itidem, cognomento *Carbonario*, exercente in aliena regione ſordidum miniſterium: in *S. Franciſco*, ſtulti alicuius opinionem ſibi dedita opera conquirente, in Munachis Romæ, teſte *S. Hieronymo*, nobilitate claris. Cæterum virtutes Proteſtantum plane Cypriæ, hæc omnia ſolidarum virtutum munimenta, iuxta ac ornamenta, ſuperſtitioni, & hypocriſi ſicut vulgares contrarijs vitijs, vt notat *Ariſtoteles*, attribuunt. gladios ſuos ſeruare a rubigine abſque vaginis, ſuas arbores viuaces ſine cortice reddere, volunt: & ſi quis in ipſis amor Dei, illum cupiunt in medijs amoribus mundi flagrare, eorum coloribus veſtiri, odoribusque condiri. quæ apud nos virtutum vilia receptacula, ea apud illos ridicula & in contēptu. at theſaurum inde non habebunt, quod arculam terræ laminæ ſpernant.

Greg. Turon. in vit. Alexand. Niliott. La. — Ariſt. 2. Ethic. cap. 8.

6\. Fundamentum etiam, ex quo virtutis decus conſurgit, Catholici intuemur in libero delectu humanæ voluntatis, in eam incumbente. ob hanc cauſam naturæ bona vel ornamenta, ſeu etiam brutorum conatus haud a quopiam cenſentur digni præmio aut laude. quorſum enim quempiam hominum dignum honore ob ea facta, quæ aliter ab ipſo fieri non poſſunt, iudicaremus? Proinde virtus quæ tam diuinæ gratiæ, quam liberi arbitrij effectus, ſua decreta gaudet remuneratione, in præclaris merito habetur, illumque reddit decorum, qui in eius ſtudio impigre occupatur. At Proteſtantes, quo virtuti hanc præſtantiam detrahant, aſſerunt, eam haud eſſe liberi arbitrij motum, ſed extremæ potius neceſſitatis effectum, etiam quo ad exercitium, quæ voluntatem non aliter quam naturam ipſam ad vnum quid determinat, ac deſtinat. quod ab ipſis dictum, ſi verum fuerit, adæque profecto in ſaxo recta ad locum ſuum cadente virtus reperietur, ac in homine vel optime ſe gerente. Virtus autē operatio eſt hominis, qua parte Deo ſimilis & proinde ea hominem Deo ſimilem efficit. eſt autem eatenus homo Deo ſimilis, quatenus Dominus ſuorum actuum, potens nempe illos proferre & non proferre. ergo virtus liberi in Homine arbitrij, Dei gratiæ cooperantis, libere.

Ariſt. 3. Ethic. — Boet. lib. 5. Conſol. proſ. 2. — Auguſt. de lib. arb. ca. 1.

7\. Conſiderantes etiam orthodoxi, virtutis officium rectæ rationis iudicio, ac Dei legi eſſe conſentiens, ſingulare inde decus ac bonitatem eidem ineſſe pronunciant: neque ſane paruum quid eſt, tam eximijs regulis quidpiam in cine apte reſpondere. Ob hanc cauſam laudatur a *Plutarcho Lycurgus*, quod iuſtitiam ob ſui præſtantiam regno prætulerit. Proteſtantes vero pati nolunt, virtutem huiuſmodi ſplendorem ac bonitatem in ſe retinere: ideoque affirmant, omnia etiam in iuſtis opera virtutum in ſe ſpectata, peccata eſſe mortalia, Deo odioſa ac æterno ſupplicio digna. Ex triplici quidem capite definiunt munera virtutum eſſe peccata. primo, quod malo aliquo fine ab operante appoſito continuo deprauentur. Deinde quod non attingant illum gradum, quem illis lex diuina, impoſſibilia mandans, præfixit. poſtremo, quod ab inhabitante in homine concupiſcentia tam habituali, quam actuali, tanquam fæda quadam

Plutar. cōp. Num. & Lycurg. — Caluin. lib. 3 Inſtit. c. 6 vvitak. lib. 2 de pec orig.

dam hæc conquiocntur, plurimumque eo nomine Deo diſpliceant.

Virgil. Æneid. 3. *Rurſum ex diuerſo cæli, cæciſque latebris*
Turba ſonans, prædam pedibus circumuolat vncis
Polluit ore dapes.

Quis obſecro ciuium, poſtquam hæc a Proteſtantibus in opprobrium virtutis dicta, vera eſſe crediderit, magnopere de eius ſtudio laborabit, aut curam ſuam ex illa impendet communi aliorum vtilitati? Enimuero ciui operæ precium haud erit, agendo ſe contaminare, aut Deum læthaliter offendere: melius dubio procul ſe ab omni opere bono abſtinere, & ſomni letargo interim ſe tradere opprimendum præſtat, ocioſum eſſe truncum, quam ciuem flagitioſe operantem.

8 Diximus ſolam virtutem natura ſua eſſe ſuauem, ac inde ſtatuimus, illius in ciue vſum ac ſenſum ciuilem eſſe, ob cuius dulcedinem non tantum ipſa gratiſſima guſtui ſentiatur, verum etiam aliæ vitæ moleſtiæ, ſi quæ inciderint, expellantur, aut certe eadem mitigentur. Proteſtantes huic ciuili ſuauitati virtutis, & animi ex ea quietudini, barbariei omnino fauentes, aduerſantur. Quæ precor dulcedo orietur in eius pectore, qui ſecum ſtatuit, ſe nihil egiſſe vnquam incumbendo præter illud quod deo inuiſum, quod peccatorum mortalium fæcibus contaminatum: adeoque iſtorum malorum cumulum eo in ſe exaggeraſſe in maius quo officia virtutum exrulent copioſius? ad aſpectum proinde ab ipſo editarum virtutum, vtpote ſerpentum, exhorreſcet animo ciuis potius quam lætabitur. quam immanes hi Proteſtantes, qui bonis ciuibus etiam ex virtute, bonitatem, iuxta ac dulcedinem eripiunt, poſt quam interdum ſæui caſus eiſdem omnia alia fælicia abſtulerint! quemadmodum omnia elementa tunc quieſcunt, quando ad propria loca deuenerint, ita animæ facultates intellectus ac voluntas, tunc quieſcunt, quando ad veritatem & honeſtatem appulerint.

9. Cæterum ingens apud nos ad virtutem ciuilem incitamentum, dum exiſtimamus, opera virtutum a iuſtis, & admiſſis in dei fauorem, producta, Deo placere, bonum odorem quaſi illi offundere, quod dixit Apoſtolus: *Chriſti bonus odor ſumus Deo.* Ob hanc cauſam bona opera appellantur in ſacris litteris *Iuſtificationes.* *S. Irenæus* ea vocat *Inſignes iuſtificationes legis in nobis.* *S. Cyrillus* ſic ſcribit: *Poterit ſane aliquis etiam per pecunias iuſtificari. Eſuriui inquit, & dediſti mihi manducare: omnino id per pecunias.* *Tertullianus* ex eo probat corporum reſurrectionem, quod opera virtutum, miniſterio corporis peracta, Deo placeant. *Non poſſunt ergo ſeparari in mercede quas opera coniungit. Nam & ſacrificia deo grata, conflictationes dico animæ, ieiunia, & ſeras & aridas eſcas & appendices huius officij ſordes, caro de proprio ſuo incommodo inſtaurat.* Anima iuſta, templum Dei, ſpiritus Sancti oraculum, ſponſa Chriſti, hortus ſeu paradiſus virtutum, lampas a cruce illuminata, fons balſami: vnde ergo careret precioſis ornamentis actionum!

2. Cor. 2. Pſal 104. Iren lib. 4. cap. 27 Cyril cath 5. Tertul. lib. de Reſur. 1. Cor 13. 2 Cor. 11. Cant 4. Iob. 12.

Prud. Cat. de cer paſchal. *Illius purpurea tecta roſariis*
Omnis fragrat humus, calt aque pinguia
Et molles violæ & tenues crocos
Fundit fonticulis vnda fugacibus.
Illic & gracili balſama ſurculo
Deſudata fluunt, raraque cinnama
Spirant, & folium fonte quod abdito
Prelabens fluuius portat in exitum.
Fælices animæ prata per herbida
Concentu parili ſuaue ſonantibus
Hymnorum modulis dulce canunt melos,
Calcant & pedibus lilia candida.

Hanc vim ad Deo placendum, indicat cæremonia Eccleſiæ virtuti ineſſe, dum aromatum fumulos ſurſum effert, & donorum Dei ſuaues odores ad auctorem Deum pie tranſmittit.

10. Tanta eſt a virtute hominis excellentia, vti inde non ſolum euadat nouus homo, vetere excuſſo: nouum hominem, nempe Chriſtum indutus, neu tantum eius ſpiritu eleuetur quodammodo ad ipſum Deum, verum inſuper Deo ſimilis euadat; quod *S. Paulus* viſus expreſſiſſe: *Expoliantes nos veterem hominem cum actibus ſuis:* ſcilicet actus virtutum ſeu noui hominis ob ſuam præſtantiam non conſiſtunt pariter cum actibus vitiorum qui actus hominis veteris: ſed iſti ſuo acceſſu hominem exſpoliant potius, & veluti veterem pellem ſerpenti excutiunt. *Et induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem, ſecundum imaginem eius qui creauit illum.* Hoc ita interpretatus *Hilarius*: *Induimus autem agnitionem Dei, fidem æternitatis, innocentiæ ſinceritatem, & benitatis mores. Hæc enim animæ magis ſunt indumenta, quam corporis: quæ omnia Deo propria ſunt.* Quam ergo notandi proteſtantes, qui multiplici errore in haſce Dei imagines, ac ſi eſſent pantheræ eandem incrodeſcentes vel in hominis imaginem, deſæuiunt, qui eas nominibus *Operum*, nominibus *Carnis* & *Sanguinis*, adeoque peccatorum, paſſim defamant! Enimuero ſi actiones virtutum tales ſunt, quales commentantur illi, neutiquam operantem hominem, Deo ſimilem exhibebunt, vel nouum reddent, vtpote mediante Dei gratia recens in bonis operibus creatum, quod tamen diſerte adſerunt Apoſtolus.

Coloſſ. 3. Hilar. Enar. in Pſal. 149. Ellen. cap. Fauſti. Epheſ. 2. 4.

Ardorē hunc recte operādi in ſuis extingūt penitus Proteſtantes. nā ſi virtutum officia in Dei conſpectu nihil aliud quam ſordes, quam peccata mortalia, quam peſſimi odores, quorſum iſtis incumbendum? neque ſane prauæ actiones bonum odorem, quod ipſi blaſphemando dicunt, mutari a iuſtitia Chriſti vnquā poterunt. quomodo amabo te, bonus odor ad ea opera a precioſiſſimis Chriſti odoribus deriuaretur, quæ honeſtari nequeunt: niſi forte adulteria & furta ſimiliter velint bonum odorem a Chriſti iuſtitia poſſe accipere? Imo ſi hæc opera neceſſitate naturæ ſint fæda, ſpiritus Sanctus, eorum auctor, cauſa, quod horreo dicere, erit fæditatis.

11. At non ſolum Deo placere virtutum pulcherrimas formas diximus, verum etiam ob valorem precij, quem a Chriſti gratia prouenientem in ſe cōtinent, præmij cæleſtis eſſe meritorias. Proponitur nobis gloria cæleſtis, vt ex Scripturis conſtat, non ſimpliciter vt gratia, vt donum, ſed vt gratia pro gratia, vt merces, vt co-

rona, vt ſtipendium, vt brauium: cuius reſpectu deus iuſtus iudex inuenitur bonos præmiando & malos caſtigando. vt enim apud illum demeritum vitij, ſic etiam meritum virtutis. (1. Tim 4.) *In reliquo*, ait Apoſtolus, *repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus index, non ſolum autem mihi, ſed & eis qui diligunt aduentum eius.* Et quamuis a meritis Chriſti, mediante eius gratia in homine operante, dimanet totum momentum meriti quod operibus iuſtorum ineſt, nihilominus, vt ait S. *Gregorius* (Greg lib 14. in Iob. c. 12) *Illud ita remunerabit Deus in nobis, ac ſi tale proceſſiſſet a nobis.* Quomodo autem Dei gratia cum meriti iuſtitia conſiſtat, ita declarat S. *Auguſtinus* de S Paulo loquens. (Auguſt. in Pſalm. 100.) *Inuenit deum donatorem tempore miſericordiæ, tenet debitorem tempore iudicii. Quomodo hæc dicis videte. Ego iam immolor, dixit, & tempus* (2. Tim. 4.) *reſolutionis meæ proximum eſt: bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui: hoc tempore miſericordiæ. audi de iudicio. de cætero ſupereſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex, non dixit, donat, ſed reddet. quando donabat miſericors eſt, quando reddet Iudex erit. Quia miſericordiam & iudicium cantabo tibi domine.* (Pſalm 102.) *Munditia itaque manuum ſuarum*, inquit S. *Gregorius* (Greg lib. 12. in Iob.) *innocens ſaluabitur. quod ſi hic præuenitur dono vt innocens fiat, cum ad iudicium ducitur, ex merito remuneratur.*

12. Hæc in eodem merito ideo diſtinxit S. *Auguſtinus*, vt differentiam aſſignaret inter gratiam, quæ principium meriti, & ipſum meritum ab ea profectum, iuxta ac relatum ad præmiũ, quod attingit. Collatio quidem gratiæ merum donum Dei miſerentis: remuneratio autem meriti, opus iudicis & Domini ex iuſtitia prouidentis. Gratiæ, meritis, aut etiam Dei miſericordiæ nihil detrahit virtutis meritum ex rei æqualitate quantum ad præmium, quia totum ortum ducit ab illa gratia, ab illis meritis, ab illa miſericordia. Si enim in præmio aliquid ſit, quod excelſerit, ea parte præmium non erit a Domino Iudice, ſed beneficium a Benefactore: eius collatio, haud recompenſatio, ſed libera donatio: vt etiam ex humanis negocijs ſatis euidenter conſtat. Scripturæ autem beatitudinem abſolute vocant coronam, brauium, ſtipendium, denarium diurnum, mercedẽ. Deum coronantem appellant iuſtum iudicem: licet plus beatitudinis conferat Deus quam iuſtorũ virtutes plene merentur. Ex Theologis orthodoxis nonnulli duobus modis adſcribunt meriti valorem gratiæ & meritis Chriſti. primo, quatenus gratia, qua boni merentur, effectus eſt gratiæ manantis ex meritis Chriſti. ſecundo, quatenus ea merita coniunguntur cum meritis Chriſti: ille enim vitis eſt, quæ continuo influit (Ioan. 15 Conc. Trid. ſeſſ. 6. cap. 5) in iuſtos tanquam in palmites ipſi inſertos. Cæterum hoc meo iudicio non eſt perinde accipiendum, quaſi Deus propter externa merita Chriſti ea opera duceret pro meritis, quæ in rei veritate & æqualitate vi ſui principii alioquin talia non ſunt: ſic enim beatitudinis collatio, eſſet ſimplex donatio, non iuſta remuneratio: ageretque Deus iudicando non ex iuſtitia, ſed ex fauorabili acceptatione. quinimo exiſtimo, coniunctionem, quam habent opera iuſtorum cum operibus ac meritis Chriſti plus quidem valoris tranſmittere ad ipſa opera, eaq; formaliter afficientis, quam haberent ab eadem gratia Phyſice ſolum ſumpta, non copulata cum gratia ac meritis Chriſti. Ad hanc rei ipſius, ſeu pretii æqualitatem ſignificandum in meritis, confert S. *Auguſtinus* virtutis meritum cum peccati demerito. (Aug. ep. 105.) *Sicut merito peccati tanquam ſtipendium redditur mors, ita merito iuſtitiæ tanquam ſtipendium, vita æterna.* Quo autem ſenſu vita æterna ſit gratia, nõ obſtantibus virtutũ meritis, ſic idẽ Doctor id luculenter elucidat. (Aug. de grat. & lib. Arb. cap. 8. & Greg. l. 16 in Iob. cap. 15. in cap. 22 cap 13. Pſal. 102.) *Quia & ipſa bona opera nobis a Deo ſunt, & a quo nobis & fides eſt, & dilectio: propterea idem ipſe Doctor Gentium etiam ipſam vitam æternam gratiam nuncupauit. Coronat te in miſeratione & miſericordia: quia eius miſeratione bona operamur, quibus corona redditur. Non Deus coronat merita tua tanquam merita tua, ſed tanquam dona ſua.*

13. Admodum ciuile eſſe huiuſmodi ſenſum de meriti valore, quis non videt? illo enim a ciuibus admiſſo, vt reipublicæ ſuo opere bene cõſulant, vel opitulentur, terrena contemnentes, labores ac omnes difficultates ſuperantes, vnice curabunt illud quod æternum ſuis ſtudijs promereri. Hoc perſiſtente, hoc certe euenturo, moderate ferent omnium iucundorum, aut vtilium defluxus. *Noſtrum eſt*, inquit S. *Hieronymus*, (Hier. epiſt. ad Saluin.) *voluptatis ardorem maiori Chriſti amore reſtinguere, & laſciuiæ iumentum frænis inediæ ſubiugare, vt non libidinem ſed cibos quærat ac deſideret, & ſeſſorem Spiritum Sanctum moderato atque compoſito portet inceſſu.* ad hæc vero omnino ſurgeret cura, ſi meriti firmiſſima opinio haud in nobis ſtabiliretur.

Quis virtutem amplectitur ipſam (Iuuen. Sat. 6)
Præmia ſi tollas?

14 Recte omnino docuit *Ariſtoteles*, (Ariſt. 2. pol. cap 1) eam rẽpublicam florere nõ poſſe, cuius ciues de virtutibus ac vitijs, vtpote finibus, aliter quam decet, apud ſe definiunt. nam cum finis ciuilis virtutũ functionibus acquiratur, cui nihil magis infeſtum quam vitium, conſequens, in hiſce rebus errantes ciues; præſertim ſi virtutes ſuis ſententiis indigne deprimant, vitia autem petulantius excuſent, ciuilem finem omnino eliminẽt, eique oppoſitam barbariem inducant. Huius furtis ciues inueniuntur Proteſtantes. Merito idcirco appellat *Seneca* (Sen. ep. 95. ad Lucil.) cognitionem virtutis, ciuilis beatitudinis conſequendæ fundamentum. Cum hæc noſtra vita ſit variis obnoxia miſeriis, tũ Dei ſingulari prouidentia eis medendis ſuccurrere voluit virtutis a nobis æſtimata dignitas: hac enim adempta, quid in voluptate quod non fluxum, quod non perturbatum, quod non amarum? Qui ergo virtutis decora vitiant prauis ſuis dogmatibus, mortalium eo augent calamitates, eis veluti venena addentes, quibus in noſtram maiorem ſtragem nocentiores euadant. *Nec nobis opus eſt ad noxia fata veneno.* (Tac. lib. 9.)

15. Verum Proteſtantes inficiantur tantum pondus dignitatis operibus virtutum vlla ex Chriſti gratia conuenire: quippe quæ, *Niſi a Chriſti innocentia bonum odorem ducunt, nihil quam irritare Dei vltionem poſſunt, niſi miſericordia eius indulgentia ſuſtententur.* (Caluí. lib. 3 Inſtit. cap. 6.) quando ergo Deus remunerat humanũ in ſuis corporib. geſta, vel re-

munerat peccata, quod blaſphemum: vel remunerat ſolum iuſtitiam filij ſui credentibus in eum imputatam, quod expreſſe contradicit ſacris literis, aſſerentibus, Deum remunerare hominum opera. Si tantum remuneret Chriſti iuſtitiam, æqualis fuerit remuneratio in omnibus, cum hæc cunctis æqualiter imputetur. Scripturæ autem dicunt, inæqualem fore remunerationem iuxta inæqualitatem virtutum, vt beati eo modo in ſua luce diſcriminentur, quo ſtellæ in cælo, teſte Apoſtolo, differunt inter ſe in claritate. idcirco *Qui parce ſeminat, parce & metet.*

1 Cor. 15.

2 Cor. 9.

Horrendum vero affirmare, eo alicui copioſius præmium a Deo iudicante obuenire, quo plura redundauere in eodem peccata mortalia; qualia dicunt eſſe Proteſtantes omnia vel iuſtorum opera. reliquum idcirco fateantur, nulla iuſtorum opera a Deo præmianda, ſed exſpirante hac vita, omnem illorum induſtriam ac ſudores; omnem in illis quondam pulcherrimum feruorem, in auras ac nihil recidere. Enimuero huiuſmodi prophana & impia opinatio, vt dominio Dei in homines, cuius vt illos iudicaturus, aduerſatur, ita ſimiliter morum ciuilitati, quæ operibus virtutum confirmatur, infenſiſſima. Si ciues ad virtutum conſilia pigreſcant, quod ſane fecerint, ſi modo ex illis nulla decernant ſuis ſententiis merita, profecto barbaries apud eos inualeſcet, & a pigritia hac ad ſæuitiam & immanitatem inuicem prono impetu tranſibunt.

S. Tom. 1. part. q. 28. art. 1

16. Abſurdum vero ac plane blaſphemum quod commentantur, dum dicunt, ea ſolũ ſententia opera virtutum expreſſa a iuſtis & ſanctis eſſe meritoria, & a Deo quandoque præmianda, quod propter Chriſtum ſic a Deo Patre reputentur, cæteroquin non ſolum carentia decore virtutis, ſed inſuper fœditatis contagione violata. ſi enim hoc cum veritate conſiſteret, æquius & diuinæ ſapientiæ congruentius, opera alicuius bruti potius quam hominis iuſti, ducere meritoria. Nam licet vtraque in hoc conueniant, quod libertate ſeu fundamento moris deſtituantur, & proinde neque eſſe poſſint laudabiliter bona, neque vtiliter meritoria, tum in hoc opera equi præſtant eis quæ ab homine, quod lue illa turpiſſima careant concupiſcentiæ, qua hominis vniuerſa opera, eorum iudiciis, deturpantur. imo ipſis auctoribus, tanta æquitatis iure a Deo remuneranda opera haci *Mephitis*, aut ſterquilinij, quam opera Sancti cuiuslibet. o præclarum lumen Euangelij, quod delirorum & blaſphemorum aſinorum horum capita noſtra ætate irradiauit! Num etiam & hæc bonum odorem a meritis Chriſti mutuari poterunt? qualis blaſphemia, Deum propter Chriſtum dicere remunerare peccata?

17. Cimle eſt etiam iudicium, quod retinent Catholici de vitii turpitudine, ac malitia ſuſceptum. putant imprimis illud eſſe effectum liberi arbitrii, cuius virtute, a diuina gratia corroborata, potuerit omnia ſcelera a ciuibus profligari. imo, vt notat *S. Auguſtinus*, eo deteriora, quo a firmioribus contra ea naturæ & gratiæ munimentis progrediuntur: vtpote quando inſignis in alioquo intellectus, præclara voluntatis indoles, memoria ditior, & appetitus ſedatior, peccatis ſeſe vltro tradunt violanda. *Tanto que certius maiori ſupplicio dignum iudicauerit animum, quanto magis vis in ſubdit inſtrumenta virtutum.* Quamobrem quod ratione peculiaris cognitionis inditæ Chriſtianis, augeatur vis liberi arbitrij in illis ad vitanda peccata, inde eorum delicta peiora: vt, idem adſtruit *Auguſtinus. Melius eſt ergo non videre mente id quod eſt, & tamen a Chriſti cruce non recedere, quam videre illud mente, & crucẽ Chriſti contemnere. Iam eſt* alibi ait, *vnde dicatur, anima quæ peccauerit, ipſa morietur.* Hinc *S. Auguſtinus* eam fidem, quę cum violatione mandati diuini copulatur, appellat mortuam, ſterilemque: in quo caſu inquit, *Fides mortua eſſet, & tanquam radix ſine fructu ſterilis atque arida remaneret.* arbitratur ergo, fidem eiuſmodi ex ſe non iuſtificare, ſed priuationi iuſtitiæ potius interdum adhærere; adeoque a iuſtitia & charitate ſeparabilem. quod ſi euenerit, tantũ abeſt vt iniquos excuſet a peccatis, quinimo potius coram Deo grauius accuſat, & Dei oculis exhibet peiora.

Auguſti. de patient.

Auguſt. tract. 2. in Ioan. ep. 3 Caril. lib. 8. Theſ. cap. vltim.

Auguſtin. in Pſalm. 31.

18. Catholici etiam eo peccati ſpeciem horrendam eſſe perſpiciunt, quo credunt, illud a Deo non fieri, minime eius voluntati, vel ideis conſentire: imo vtriſque potius atrociter repugnare. Voluntati eius quidem, quod leges tulerit ad prohibenda crimina: ideis, quippe non niſi præclararum rerum puriſſimis imaginibus: vtriſque quodammodo indignantibus. hinc eis hoc nihil peccati fieri a diabolo & libero hominum arbitrio. Conſequenter in peccato intuemur peſſimam quandam formam, quæ ſit inimicitia cum Deo, quæ violatrix amicitiæ cum eo, quæ iuſtitiæ & ſanctitatis ab eo in nos infuſæ corruptrix: quæ verum ſemen diaboli, fructus proferat zizaniorum & faſciculorum æternis flammis in inferno comburendorum. *Mors quippe animæ, ait S. Auguſtinus, apoſtaſia a Deo.* Vera quidem ex peccato apoſtaſia a Deo. nam vt vultum deprimens in terram, auerſus eodem manet a cælo, ita iniqua ratione ad creaturam contra Dei mandatum conuerſus homo, inde a Deo propria apoſtaſia auerſus reperitur. Ciuilis certe ea æſtimatio, quæ ciues a flagitiis absterret, quantumuis voluptates aut lucra ea ipſis ſuggeſſerint. nihil vero magis homines poterit vel ad notitiam peccati inducere in horrorem, quam illius perfecta cognitio, qualem Catholici admittunt & profitentur. Enimuero peccatum prorſus animæ mortiferum, quod etiam corpori mortem intulit: quod quidem corpus, vt ait *S. Iob*, etiam modo, *A tinea*, ſcilicet peccato, perpetuo corrumpitur. *Quaſi*, inquit *S. Gregorius, quadam ſua tinea veſtis noſtra conſumitur, cum caro corruptelis tentationem gignit, & per hanc ad interitum peruenit.* Mortem porro incutit peccatum animæ, quæ ipſius peccati propria ſedes: & quod ſedem non cupiat peccatum viuentem, ideo eam inficiendo occidit vt in ea ſedeat. triſtis ſane auis, quæ virenti arboris ramo relicto, ſemper emortuum deligit, vbi manens aliquid mali cum bubonibus & falconibus meditatur. Et ob hanc ipſam cauſam, Apoſtolus iuſtificationem a peccato comparat Chriſti Domini Reſurrectioni, quippe in

Ioan. 8.

1. Ioan. 3.

Auguſtin. de nat. & op. cap. vltim.

Iob. 4.

Gregor. lib. 8. in Iob. cap. 4 in cap. 27.

qua

qua anima reuiuiſcat ac floreat poſt miſerabilem eius ex peccato interitum.

19. Proteſtantes nihilominus barbariei opem ferentes, iudicns ſuis non attingunt ad vitiorum deformitates ac damna. quinimo errore excæcati, quicquid in eis turpis diſſimulant, quicquid inhoneſti excuſant, quicquid calamitoſi occultant. Contendunt itaque cuncta vitia, virtutibus oppoſita, ac eo vniuerſas iniurias reipublicæ illatas, adeoque in Principis perſonam parricidia, a neceſſitate vel fato homines conſtringentibus non a libertate in eis arbitrij, excitari. Ecquid demum mali in eo, quod neceſſariũ, & a quo homo, plane impotens, ſe abſtinere nequit, quodque ei propter fidem in Chriſtum non imputatur? Verum quidem, in plurimis, qui delinquunt, valde debilitatum liberum arbitrium: hoc eſt multum inclinatum ad malum, eo tamen non obſtante, liberum. gradus autem iſtius diminutionis ita recenſet *Boetius*. *Humanas vero animas, liberiores quidem eſſe neceſſe eſt cum ſe ſe mentis diuina ſpeculatione conſeruant: minus vero cum dilabuntur ad corpora: minusque etiam cum terrenis artubus colligantur. Extrema vero eſt ſeruitus, cum vitiis deditæ rationis propriæ poſſeſſione ceciderint. nam vbi oculos a ſumma luce veritatis ad inferiora & tenebroſa deiecerint, mox inſcitiæ nube caligant, perniicioſis turbantur affectibus: quibus accedendo, conſentiendoque, quam inuenere ſibi adiuuant ſeruitutem, & ſunt quodam modo propria libertate captiuæ.*

Beza. de paccat. orig.

Boet. lib. 5. de conſ. Pros. 2

20. Quo etiam vultus peccati honeſtior adhuc appareat, immanis Proteſtantum error Deum eius auctorem facit: & conſequenter aſſerit, pulcra quadam proportione ſpecioſiſſimis in Deo ideis aptiſſime illud reſpondere. quicquid a Deo eductum, id certe conforme perfectiſſimæ regulæ diuinæ bonitatis, diuinæ ſapientiæ, ac diuinæ ideæ: proinde a laudabili ſui charactere vnde poterit deficere? An aliquid in Deo obtinens ſui ſimulacrum ac vim directricem, mancum aut deforme apparebit? iſtis ornamentis non mortuorum crania vt magi, ſed delinquentium ſcelera, idque in perniciem reipublicæ, vt dæmones, venuſtant Proteſtantes: digni ſane qui inferni *Appellides* aut pollinctores a nobis vocentur. *Fas autem nec eſt* inquit, *Cicero, nec vnquam fuit, quicquam niſi pulcherrimum facere eum, qui eſſet optimus.*

S. Thom. 1. part. q. 20. art. 1.

Cic. lib. de vniuer.

21. Quemadmodum ergo a bonis ciuibus virtutum officia exiguntur, ita illos admonet fides, omnia ad iuſtitiam a Deo infundendam, ſeu acquirendam, ſeu conſeruandam, ſeu augendam referri. quo intelligamus, iſtius iuſtitiæ gemmam pulcherrimam eſſe, abſolutiſſimamque omnium virtutum periodum: Spectat idcirco ad optimum ciuem, noſſe eius præſtantiam ac ſingularem illius in ipſius anima effectum. Cuius rei notitiam optime aſſequuti Catholici, pronunciant, eam diuinam eſſe qualitatem in ipſa cuius anima inhærentem: eam ſua luce peccati tenebras, ſui puritate eiuſdem maculas, ſua dignitate illius dedecus expellentem: nouam ac veram Dei creaturam, qua ipſe Deus delectetur, conſtituentem. Huius animo præconcepta opinio acres reddit homines ad virtutum conſilia: quo nempe ad iuſtitiam adſpirantes, a peccatorum næuis liberentur, ſimul ac diuinæ naturæ inde conſortes effecti, floreſcant. Ac inter reliqua argumenta fidei Chriſtianæ ab Ethnicis admittendæ, hoc vnum, quod iuſtitia infuſa, vt loquitur *S. Cyprianus*, expiatum reddat pectus, vitiorumque fœdas notas ex illo expungat: quo tanto bono quod carerent Ethnici, eos compellans, ait *Arnobius*, *Non tantum mala accidunt, verum grauius multo eſt, addidiſtis cauſas, quibus & vitia creſcerent, & inemendabilis nequitia permaneret.* vltra cutem reliqua non ſe extendunt, aut manuum opera.

1. Pet. 1.
Conc. Trid.
Conc. Trid. ſeſſ. 5 cap. 6.
2. Cor. 5.
1. Pet. 2.
Ciprian. de Baptiſm.
Arno. lib. 2. contra Gent.

Quis eluet me Tanais, aut quæ barbaris
Meotis vndis Pontico incumbens mari?
Non ipſe toto magnus oceano Pater
Tantum expiet ſcelus.

Sene. Hipol.

Cæterum Catholici iuſtitiam appetentes, ad vitiores, & peccatorum elutiones eodem contendunt: quo Deo cum amabiliores, tum ſibiipſis etiam ſanctiores euadunt.

Tu ſancte, qui atram picem
Candore tingis lacteo,
Ebenoque criſtallum facis,
Delicta purgans liuida.

Prud. Hym.

Theodoſius, vt narrat *Zoſimus* inducere eo motiuo voluit Romanos in profeſſionem religionis Chriſtianæ: quod eius *Promiſsio ab omni peccato, & omni impietate liberatio.* ob hanc cauſam appellatur hæc iuſtitia in ſcripturis lumen, aqua, emundatio, purgatio, vita, gemma, nouæ creaturæ forma, ſemen Dei: quod nempe peccati tenebroſos næuos, impuras fæces, damnum mortis, paupertatis extremum malum, veterem hominem cum actibus ſuis, Diaboli ſemen exigat: demum paradiſum in hominis anima cõſtituat; non qui primum hominem, ſed primi hominis auctorem Deum trinum & vnum hoſpitantem digne excipiat: in quo cantillent auiculæ cæli, omne genus florum creſcat, fluminumque ſeu virtutum puriſſimi latices decurrant: denique vt in eo dignus fructus appareat agriculturæ Dei, per Crucem & ſanguinem filii ſui peractæ.

Zoſim. lib. 4 Hiſtor.
Ioan. 1. Ex. 4
Iacob. 4
Math. 25.
1. Ioan. 1
2. Cor. 5.

22. Huic tamen iuſtitiæ veritati, ac puritati a nobis deſcriptis reſiſtunt, eam ignorantes, Proteſtantes, quo eiuſdem extenuata ab ipſis æſtimatione, ciuium contentiones, eorum dogmatibus perceptis, ad virtutem langueſcerent. Enimuero iuſtitiam ſtatuunt non aliam quam quæ in Chriſto, nude credentibus imputatam: quæ neque credentium ipſorum ſit expreſſa iuſtitia, neque in eis peccatorum ſordes expellat: ita vt ea etiam admiſſa, potiori iure remaneant adhuc impuri ac iniuſti, quã deterſi aut ſancti. Cum itaque hoc modo in ipſis Intellectus haud percipiat virtutis & iuſtitiæ Chriſtianæ dignitates, ſimul ac vitiorum fœdas quaſdam imagines ſibi obijciunt: conſequenter circa fines ipſos errante in ipſis intellectu, actionum honeſtates ac ciuilitates, quæ ex eis propagantur, ac circa media verſantur, neceſſario deficient. Eo enim ſpectat eorum hæreſis, vti vanis nominibus virtutis & iuſtitiæ deluſi ciues, earũ ſolida momenta ac res ipſas contemnerent. Iuſtitia quidem quæ ineſt nobis, eadem quidem Chriſti

Calu. lib. 3. cap. 11. Inſtit. ſect. 14.

[illegible] varieta- [illegible] hodie. [illegible] de [illegible] ba- [illegible] ac in eandem [illegible] [illegible] donata. [illegible] [illegible] causa nimirum id [illegible], quod iuſtitia ſit animæ humanæ quædam [illegible] vis ad bene [illegible] [illegible] quod [illegible] conuenit [illegible] Christi [illegible] Sanguine Christi ad nos manant, quo [illegible] lore tudeardet: quo precio val[illegible] qua puritate ſupra omnes adamantes [illegible] Cruor Christi [illegible] gemmam concretus [illegible] rem deductus quam diuites, quam beatos reddit iuſti tam poſſidentes!

Greg. lib. 24 [illegible] cap.

Aug. in Pſal. [illegible]

CAPVT IX.

Synder[illegible] [illegible] Conſcientia, quas in claſſem virtutum [illegible] ferre [illegible], ſanctæ [illegible] circa peccati malum a. [illegible] remorſu occupantur. De [illegible] male [illegible] definientes, [illegible] ſum [illegible] ſenſum admit[illegible] contendunt.

[I]Nter reliquas facultates, aut ſi m[illegible] facultatum actus, quibus anima humana ad rectè fungendum ſuo uffitio naturæ munere comparatu[r] Synder[eſ]is & Conſcientia [illegible]tur. Et quidem Syn[der]eſis fuerit, [illegible] practica ſeu ad operandum in[illegible] comprehendere: ex quibus ſubinde [illegible] eliciat, ſtatuatque [h]oc vel aliud [illegible] ſuſcipiendum aut [illegible]ttendum. Quæ [illegible] conſcientia qu[illegible] ad prauum [illegible] agere [illegible] quatenus iudi[illegible] deinde poſt[illegible] perpetrat[illegible], in qua [illegible] cum quodam [illegible] eius cad[illegible].

[illegible] publicam pe[illegible] [illegible] vis vel inſc[illegible] eſt [illegible] delin[illegible] fugiat & auerſetur. nec mi-

[illegible] *Quicumque* [illegible] peccato [illegible] *ſtea ex* [illegible] *& a ſpiritu ſancto* [illegible] *in Deo erit nec Deus in ipſo.* [illegible] excellen[illegible] conſortium grauioris [illegible] quod narrat [illegible] *de Peneo* fluuine [illegible] *nec recipit* [illegible] *ut dictum eſt ab Homero*, [illegible] *portatum abdicat. pænales aquas* [illegible] *recuſans.* [illegible] de pulc[illegible] buit de [illegible] ci, [illegible] *ſuas, ſe* [illegible] us, vt tamen [illegible] m[illegible]ſus, vt [illegible] natura [illegible] ob imbecillitatem & inclinationem in malum: adeoque p[ro]pter pe[cc]ata quotidiana [illegible] venialia, in quæ [illegible] ſeptiès in die cadere di[citur]. *Prop*[illegible] [illegible] vitia [illegible] ris [illegible] peccat[illegible] nigreſcat, euadit tandem [illegible] ſeu a Deo omnino al[illegible] pro[ph]eta *Amos* [illegible] *non vt* [illegible] *Æthiopum* [illegible] *eſtis mihi* [illegible] *Iſrael* [illegible] *ſuper carbone* [illegible] *facies eorum, &* [illegible] *ſunt* [illegible] *in p*[illegible]. Etenim ſcriptura aperte dicit [illegible] dam ſpecies peccatorum [illegible] que [illegible] in die: alias vero [illegible], ſed [illegible] tuſtinaui expe[illegible] *Omnis enim in quo* [illegible] *voluntas eſt* [illegible] *eſt & vbi Deus non erit illic* [illegible] *locus eſt*, vt ait *Sanctus* [illegible]*ius*. N[illegible] eſt, quod nimium ſibi blandiatur quis [illegible] cens, vt [illegible] dei in Chriſtum omn[illegible] pati [illegible] venialia [illegible] ex [illegible] ſtum euadant po[illegible] venialia [illegible] De[illegible]. Eleganter propterea [illegible] Chriſtianos peccan[illegible] ſarmenta a vite [illegible], [illegible] rum nullus prorſus ſupereſt [illegible] vero Ethn[ic]os lignis [illegible] et nod[illegible] arte fabri [illegible] men fieri poteſt. *Super inimi* [illegible] *oppre-brium* [illegible] eſt, mihi [illegible] quod exter[illegible] mei, Chriſti membra, de[illegible] interdum

Eccleſ. 3. Iohan. 3. Iacob. 2.

Ciril. lib. 3. Theſ. cap. 1.

Aeneæ. [illegible] de [illegible] cap. 11.

Cant. 4.

1. Pet. 2.

Orig. ſerm. [illegible]

Amos 9.

Prouerb. 14

Aug. [illegible] pſal. [illegible]

Ioan 7.

Pſalm. 30.

[illegible] tur. Merito ad[illegible]ur. *Chry-* [illegible] cum [illegible] natu- [illegible] per e[illegible] [illegible] ntur [illegible] peccando [illegible] D[illegible] Rex, ſua naturæ dignitate Deoque d[illegible] L[illegible] p[illegible] antem alloqui- tur: *Quomodo* [illegible] *Re*[illegible] *impre*[illegible] *ionem quomodo ha- bes d*[illegible] *quomodo ha*[illegible] *purpuram*[illegible] *Faciamus ho*[illegible] *tudinem noſtram.* [illegible] *Regem purpuram* [illegible] *diadema* [illegible] *pro*[illegible] *poteſtas* [illegible] *quomodo* [illegible] *hominē* [illegible] *anima hu*[illegible] *Sed* [illegible] *gi*[illegible] *ratum* [illegible] *abil*[illegible]

3. A[illegible] tu- tem [illegible] quentium viſu [illegible] a deſcripti[illegible]e. *Rectæ via Domini & iuſti ambulabunt in e*[illegible] *prævaricatores vero corruent in* [illegible]. [illegible] Do- mini [illegible] pſitis lege & in eis a[illegible] de[illegible] ſeruare [illegible] qu[illegible] M[illegible] ſignificatur. Du[illegible] ſpectanda: ſcilicet ambul[illegible] natu- tur in corpore [illegible]: quippe in q[illegible] ca- put ac reliqua membra [illegible] in ſuis lo[illegible] te poſita cernun[illegible]ur [illegible] eſt c[illegible] o- greſſu ab vno [illegible] motum [illegible] al[illegible]m, eumdem [illegible] he- mate in a[illegible]tione virtutis du[illegible] ſci- licet Ration[illegible] in [illegible] vel ti in [illegible] collocat[illegible] quæ- dam pr[illegible] ntis in Deum. In [illegible] quibus vijs præ- uari[illegible] ores [illegible] dunt, dum Dei l[illegible] in quo eorum [illegible] Du[illegible] [illegible] m de[illegible]o, cum confuſa qu[illegible] membrorum [illegible] a naturæ [illegible] inem poſtura ſi- mu[illegible] in aliqua terræ parti[illegible]la, in q[illegible] tumbit. Q[illegible] bus Duo in pe[illegible] o reſponden[illegible] Rationi abiecto infra ſen- ſ[illegible] uum appetitum, quæ ali[illegible] vel ex na- turæ inſtituto [illegible] deberet & conſtitutio finis in terrena aliqua voluptate, qui ad Infer- num, in centro terræ poſitum, hominem diuinæ [illegible] ex[illegible] deprimat. recte ergo boni a[illegible] & m[illegible] corruunt, eti[illegible] dum eleuan- tur[illegible] ad alta ſuperbiæ culmin[illegible] ntendunt. Q[illegible] uidem Præuaric[illegible] res, ſi credendum P[illegible] lantibus, nume[illegible] dem [illegible] adhuc [illegible] ſtant, vtpote eius F[illegible] & R[illegible] cœleſtis cum Chriſto cohæredes, v[illegible] p[illegible] fide, a[illegible] onis lapſu [illegible]. [illegible] ambula- [illegible] fu[illegible] [illegible] nt eod[illegible] a p[illegible] ntes re- [illegible] corru- unt pe[illegible] m [illegible] ab [illegible] tes [illegible].

4 [illegible] ma- [illegible] ſti[illegible] met- [illegible] c- [illegible]

deceptrices præcipiendi[illegible] [illegible] iam lat[illegible] tia quæ ill[illegible] pec[illegible], illud iudicabit, d[illegible] quemtem. V[illegible] ſan[illegible] itatis in [illegible] puritatem & præſt[illegible] al non [illegible] qu[illegible]. C[illegible] ne[illegible] [illegible] Ezec. 14. D[illegible] 1 Reg. [illegible] Sapien. [illegible] cum [illegible] tabe qui [illegible] ſpiritu [illegible] qu[illegible]. Chryſ. [illegible] ctus [illegible] *rum, ait* [illegible] *ad* [illegible] *for*[illegible] *dantur* [illegible] *anima* [illegible] *us nos* [illegible] *mo* [illegible] *norat* [illegible] *quo* [illegible] *p*[illegible] *rationis* [illegible] *tis concup*[illegible] *nuerit* [illegible] *parant* [illegible] peccati [illegible] mus, [illegible] a Catho[illegible] nes eſſe, ſeu d[illegible] deſinunt [illegible] eat de[illegible] ntum [illegible] a peccato [illegible] manum [illegible] ruclam [illegible] cogni[illegible] rem q[illegible] tam [illegible] qualis [illegible]. *Peccatum quo*[illegible] *corr*[illegible] *ptio* [illegible] Clem. Alex. lib. [illegible] *aud*[illegible] *habere ſoci*[illegible] [illegible] *quæ* [illegible] *iuſtitia.* Hæc du[illegible] ne[illegible] ſ[illegible] is cum Deo [illegible] pe[illegible] tanti boni [illegible] probe cogni[illegible] fuerint, ac[illegible] bus incumbendum, & e[illegible], [illegible] admonet S. *Ambroſius* [illegible] [illegible] ambo, vel vnu[illegible] uni[illegible] [illegible] ves, veluti n[illegible] & [illegible] unitates, [illegible] nndantibus, [illegible] in [illegible] eorum [illegible] hind[illegible] *racatur*[illegible], ait S. *Au*[illegible] *eat*, [illegible] *peccat*[illegible] *quo* [illegible] *est* [illegible] *tte.* [illegible] qu[illegible] d[illegible] a[illegible] que [illegible] au[illegible] [illegible] *anni* [illegible] *olla virtus* [illegible]

An

An vero Proteſtantes iſtius noctis non modo noctuæ, ſed etiam in perniciem Troiæ, ſcilicet reipublicæ, *Sinones* ac Græci vaſtatores, modo inquirendum.

5. Hæretici proinde, quo minus homines peccati conſcientia tangerentur, diuerſis temporibus ea dogmata tradidere, quæ illos docerent, ad eos minime ſpectare eius odium aut fugam, ad quod probandum, ex duobus capitibus olim argumentati: primo a Deo ipſo, deinde a qualitate humanæ voluntatis. a priori *Carpocras* in primitiua Eccleſia definiuit, a Deo traditum præceptum, quo iubeatur homo ſuæ concupiſcentiæ in malum mouenti illico conſentire: fœdiſſimo errori prætexens verba Euangelij: *Conſentiens eſto aduerſario tuo cito, dum es in via cum eo, ne forte tradat te aduerſarius iudici, & iudex tradat te & in carcerem mittaris.* En quo Duo ſequuntur: primum Deum eſſe auctorem peccati: qui enim præcipit aut ſuadet peccatum, cenſetur eiuſdem cauſa moralis. alterum, homini nō forte imputandum peccatum aut ei eſſe nociuum, ob quod doleret quandoquidem illud perpetrando ſit Deo obſequutus. A poſteriori capite diſſeruit *Manichæus*, ſtatuens ereptum eſſe homini liberum arbitrium a *Mali Principio*, ac proinde peccata a cauſa neceſſario determinata manantia, non debere ſontis conſcientiā multum affligere: cum potius ſint innoxia, neque vere quoad hominem, criminoſa. *Caluinus* autem, quo hominis anima eſſet prorſus immunis ab omni acerbitate conſcientiæ, cum eſſet interim conſcia omnium peccatorum a ſe commiſſorum ex vtriſque in illum effectum impie & barbarice definiuit. quod enim in homine exiſtit independenter a motu liberi arbitrij, id ad Deum tranſit auctorem, *Quo fit, ait Boetius, vt vitia quæque noſtra ad bonorum omnium referantur auctorem.* pariter id, ad quod homo lege naturæ adſtringitur, idem a Deo præceptum.

Euſeb. lib. 4. Hiſt. cap. 7. Clem. Alex. lib. 3. ſtrom.

Math. 5. Luc. 12.

Boet. lib. 5. conſ. proſ. 3.

6. Quo minus crederent homines peccatum ob ſui enormitatem, vim habere ad excludendum animo iuſtitiam, docent Proteſtantes, illum, mixtum eſſe arbitrij non liberi, ſed neceſſitate ad delinquendum adacti. inanem idcirco luctum pœnitentium dicunt, qui crimen commiſſum a fatali cauſa, inepto quodam fato deplangunt: potius admonent,

Senec. Herc. Fur.

——— *luctus iſte tuus:*
Crimen nouercæ. Lapſus hic culpa caret.

Prud. Ham.

Enimuero *Nemo nocens, ſi fata regnant. Quis autem neſcit,* ait *Plutarchus, eum, qui recte agere nequit, non poſſe non peccare.* Pudet hic proferre cuiuſdam Angli proteſtatoris immanem Theologiam: proferam tamen, vt mundo conſtet, quomodo in Proteſtantibus ad inſaniam vſque *Hercules* barbaricus debacchetur: *Dæmones neceſſario peccant, & tamen liberrime peccant.* an nouit iſte vnquam extremas differentias liberi, & neceſſarij, qui vtraſque de eadem actione ſimul affirmari pronunciat! Perinde facit, ac ſi dixiſſet, Academici noſtri Cantabrigienſes, ex ratione quidem ſua ſtudia inſtituunt, eo nihilominus ex ignorantia bruteſcunt. Cœterum Auctor quæſtionum vet. & nou. Teſtam. apud *Auguſtinū* ea intentione perſuaſiſſe hominibus dæmonem affirmat omnia peccata a neceſſitate cauſæ manare, vt illos eo ad peccandum dogmatis inſtinctu fortius impelleret. *Quanta ergo ſubtilitate vſus eſt Sathanas, vt promptiorem ad peccandum hominem redderet, per quod inuidiæ expleret nequitiam! dum enim audit ſic ſe natum eſſe, vt peccet, & Deum non ignoret eſſe iuſtiſſimum credet ſe impune peccare: quia qui iuſtus eſt iudex non damnat eum, qui imperante natura peccauit. Si autem laudandus eſt bonus, qui quod natura erat fecerat, laudari debet & malus, quia & ipſe ſimiliter quod natura ſua erat geſſit: vt vnuſquiſque permanens in eo quod factum eſt, laudetur. quia ſi in quo factus manens vituperabilis habetur; auctorem tangit vituperatio, qui tale naſci fecit, quod diſpliceret.* En autem ſ[ictum] pe[cc]atum artificijs Proteſtantum: en idem liberum & neceſſarium, en malum, en peccatum colludens amiciſſime in illis cum iuſtitia: en, vt peccatum cum iuſtitia commune[m] auctorem ſortitur Deum!

Whit... lib. 1. de peccat. orig. cap. 5.

Auguſt. lib. 45. quæſt. vet. & nou. Teſtā. cap. 18.

Sen. Hipol.

Monſtra fato, ſcelera moribus imputanda, vt eſt apud *Senecam.* Iam calculis Proteſtantum renouatur, inciuiles eſſe Principum leges, etiam in ciuilitatem directas; adeoque impiam & immanem cerni Dei prouidentiam, quæ peccatis ſuas leges oppoſuit, cum peccata, ductu fatalis neceſſitatis & naturæ ab ipſo conditæ inſtinctu a mortalibus committantur.

Prud. lib. 2. cont. Symmach.

Quæ quia conſtituunt, dicant cur condita ſit lex
Bis ſex in tabulis aut cur Rubrica minetur,
Quæ prohibet peccare reos, quos ferrea fata
Cogunt ad facinus & ineuitabile mergunt,
Quin & velle adigunt, pœnam inſinuantia votum,
Ne liceat miſeris vetitum committere nolle?
Cedite ſi pudor eſt gladiumque retundite veſtrum,
Aſpera nil meritos pœnis plectentia iura,
Antrum carcereum diſſoluite, corpora ſub quo
Agminis innocui fato peccante tenetis.

At verba ipſa horum hominum proferenda, niſi fortaſſe exiſtimabit quis, ea tabulis tum dedecora, oculorum ſpectra, animorum horrenda dogmata, æterno potius damnanda ſilentio, nedum futura paginarum noſtrarum opera, ac labes.

7. *Sola impietate,* inquit *Lutherus, & incredulitate cordis fit ſeruus peccati, damnandus nullo peccato vel opere.* Dum fides turpis craterem fornicationum propinat, læti & immunes ad ebrietatem vſque bibunt Lutherani: atque in hac indemnitate delinquendi, licentiam ſuam Euangelicam collocant, venerantur, religionis ſuæ *Laidem*, ſpiritus ſui libertatem. & alibi: *Deus non eſt ſaluator ſapientum, potentum, iuſtorum, ſanctorum, ſed ſolum fidentium.* Adæque explicite in eandem ſententiam loquitur *Caluinus, Cloacinæ* Deæ Theologus: *Delicientur interdum & Filij Dei:* ſcilicet perſiſtente iuſtitia in filijs Dei, cōtra legem Dei ac naturæ adulterando, intemperanter viuendo, luxuriando, rapiendo & occidendo ipſi delicias animi conſenſu, iuxta ac opere externo, petulanter perſequuntur. o quales Dei filios, ac ciues, hic nobis exhibet ſpectādos nempe vetitis delicijs fœdos, & plane omni ex parte conſtupratos! Sancte iſte turciſet ſuos iſtis admonet: *Nequaquam moriemini, vtcunque peccatis obnoxij, nihilo tamen minus viuetis, & vitam*

Luth. lib. de libert. Chriſt.

Luth. Tom. 1. pag. 106.

Cal. 2. Inſt. cap. 3.

Caluin. in 6 cap. epiſt. ad Rom.

promittit

promittis Apoſtolus, modo carnis mortificandæ ſtudium proſequamini. non enim exactè requirit carnis interitum, ſed tantum animi nos iubet ad domandas carnis libidines: quales exulgatæ iſtæ à Caluiniſtis Proteſtantibus indulgentiæ? integrum eorum ſententia, libidinari, ſcortari, luſtrari, furere, dummodo quis vtcumque conetur carnis primos motus in ſe reprimere: ſi actiones aliquid Deo, conſenſum vero interim Diabolo attribuat: etenim hoc illis lenocinante fide, ſecum conſtituunt. Beza in huius ſchola edoctus, ſic explicat mentem Apoſtoli, quando dicit, Chriſtianos peccatis eſſe mortuos. *Iuſtitias nimirum vt reluctatur quidem ſpiritus tamen non vincat.* Ex quibus D[illegible] [illegible] tuntur, primum, fidem ſeparari poſſe à charitate, & virtutibus, alterum iuſtitiam ſimul manere in animo cum quouis flagitio, Deo aut Principi infeſto. etenim viuente carne contra ſpiritum in materia temperantiæ, vbi temperantia? in materia iuſtitiæ, vbi iuſtitia? denique in materia odij Dei vel proximi, aut cuiuſuis peccati mortalis, vbi amor Dei & proximi, qui obſeruat legem? Inane porro, quod dicunt, iuſtificatum per fidem non poſſe huiuſmodi grauia ſcelera committere, cum fateantur *Caluinus* & *Beza*, fideles & filios Dei abſque iuſtitiæ damno poſſe delictari, & in eis ſpiritum à carne poſſe ſuperari. Hinc aperte docent, *S. Petrum*, abnegantem Chriſtum Dominum, *Dauidem* in adulterium & homicidium conſentientem, etiam flagrantibus delictis, iuſtos ac ſanctos nihilo obſtante extitiſſe. *Hæc eſt,* inquit *Lutherus, ardua, & vt ita loquaris, inſignis, vereque omnipotens poteſtas, ſpirituale imperium, in quo nulla res tam bona, nulla tam mala, quæ non in bonum mihi cooperetur, ſi credidera.* tam longe itaque abeſt peccatum ab expulſione iuſtitiæ, vt potius in eius vtilitatem cedat, modo quis crediderit Chriſti iuſtitiam ſibi imputari. inter quam fidem, ac peccata luxuriæ vel iniuſtitiæ, nulla plane oppoſitio: maxime cum talia peccata ſint obiecta eiuſmodi fidei, cuius quippe eſt credere ea ſiue in actu, ſiue in habitu fuerint, reo non imputari. patens ergo quis actu peccans, vel proponens peccare, credere ſibi non imputandum quodcumque etiamnum agit, aut peragere ſtatuerit: etenim obiectum alicuius virtutis non eſt incompoſſibile cum illius operatione, quandoquidem ſit cauſa & fomentum eiuſdem operationis. Concedunt vltro Proteſtantes, omnes motus concupiſcentiæ eſſe peccata mortalia, ac ſic neutiquam meliora adulterijs, parricidijs ac raptoris. admittunt, iuſtum ſepties cadere in die id eſt, vt ipſi volunt, ſepties in die peccare mortaliter contra Decalogum ac legem naturæ. qui caſus iuſtorum haud magis innocentes coram Deo, aut rei veritate, coram iudicijs, quam ſtupra, quam furta, quam homicidia, quam rebelliones in principem. non ergo refugiunt concedere, infidelitate excepta, omnia alia peccata incidere poſſe in iuſtos, eaque eſſe ipſis innocua, veluti ſerpentes *Herculi*, venena *Mithridati*, *Marſorum* familiæ, de qua *Gellius* & *Solinus*, omne genus [illegible] entis aculei aut ſcorpionis. Adeo in hoc negotio ſeruidi ad agendum cauſam peccati Proteſtantes, vt quidam eorum ſcripſerit, reum peccati, ſolo [illegible] dei iuſtificari ante pœnitentiam, cumque [illegible] excedentem ex hac vita ante actam pœnitentiam, ſeu aliud opus bonum, vel charitatis in[illegible], virtute ſolius fidei, ſine operibus per modum effectus aut appendicis, vt iuſtum, ſaluum [illegible]. Videntur iſti ad exemplum *Cleopatra*, noxijs aſpidibus. *Compertum* [illegible] *Plutarchus, ſolum ferme aſpidis morſum, ſine* [illegible] *vitam extinguere.* Huius generis acumen peccati apud Proteſtantes, ea voluptate delinitus, qui pungentis [illegible] iſtiuſmodique eorum ant[illegible]as, nihil præter altum ſoporem incuriæ & inſ[illegible] [illegible] ad [illegible] quæ [illegible] pe[illegible]. Exemplum hu[illegible] [illegible] ſuſpexere Proteſtantes in qu[illegible] *Barbara* [illegible] ad pe[illegible] [illegible] vt cuiuſdam in ipſo per[illegible] [illegible] ſcribit *Clemens Alexandrinus*. Blan[illegible] aſpidis [illegible] ta[illegible] aud[illegible] ab ore *Lutheri*: *Si* inquit, *vera eſt gratia, verum non ſictum peccatum ferto. Eſto peccator, & pecca fortiter ſed fortius fide, & gaude in Chriſto. Sufficit quod agnouimus agnum, qui tollit peccata mundi, a quo non auellet nos peccatum etiam ſi millies vno die fornicemur aut occidamus.* Et alibi: *Fides neceſſaria eſt vt iuſti ſimus, cætera omnia, heu quot & qualia! liberrima ſunt, neque præcepta amplius neque prohibita. Si ergo conſcientia tibi dictet peccaſti;* [illegible] *pone peccaui. Ergo Deus puniet & damnabit* [illegible]. *At lex hoc dicit. Sed nihil mihi cum lege. quare* [illegible] *habeo libertatem.* Imaginantur iſti, ſuam a[illegible] iuſtitiam ſimilem eſſe lituo *Romuli*, qui celebrato[illegible] *rone. Cum ſitus eſſet in Curia Saliorum quæ eſt in palatio, eaque deflagraſſet, inuentus eſt integer.* [illegible] longe remotam arbitrabuntur a cōd[illegible] ris ligneæ ab *Archilao* ædificatæ, a qua[illegible] quod alumine illitæ, violabilis, vt narrat *Gellius*. Ardeat dicunt concupiſcentia in fide[illegible] ar[illegible] vſque ad furorem, & vltra feruorem, illæſa nihilominus ſuperfuerit iuſtitia. quam certe [illegible] Salamandra fieri ne potuerit, vti [illegible] [illegible] Marſij ac turres, hactenus in ignibus perierint, abiuerintque in fauillas? Quæ Principis vita in ſecuro. quis reipublicæ ſtatus in tranquillo quod iuſtitiæ pactum in Sancto: quæ honeſtas in præſidio. quis Deus in cultu, vbi immanis hæc Proteſtantium doctrina credulitatē inuexerit?

8. Quam vero hæc æſtimatio ſit ex turpitudine barbarica, ex deprauatione doctrinæ Chriſti [illegible] quaſi in fauorem brutæ libertatis traditæ, impia, nemini obſcurum eſſe poterit. De inficiatoribus Reſurrectionis hæc *Tertullianus*. *Nemo tam carnaliter viuit, vt qui negat carnis Reſurrectionem. Negantes enim pœnam* [illegible] *diſciplinam.* Enimuero haud cre[illegible] tes reparandam carnem ad luendum pœnas quas pro delictis meruerant, ea ad omnia nefanda peragenda abutebantur. Tempore pariter *S. Bernardi*, ingenium Proteſtanticum ſe in aliquibus prodidit. *Quid enim aliud eſt* inquit, *Filium Dei crucifigere, quam facere mala, vt veniant bona: confidenter peccare, ac cruci Chriſti quicquid peccant imponere?*

Egregia ſane vox, inquit, *S. Hieronymus, quam audiat Sponſa Chriſti: rara ieiunate, crebrius nubite: qui ſemel*

Beza. in 6 cap. ep. ad Rom.

2. Tim. 1.

Luther. de lib. Chriſt.

Gell. lib. 16. cap. 11. Sol. de ſitu orb. cap. 9.

Abbas [illegible] Hill. pag. 508. Reip. And. Euſt. Reip. ad Antil. pag. 53. 54.

Iul. in Anton.

Clem. Alex. 2 ſtrom.

Luth. Epiſt. ad Melanc.

2. cap. ad [illegible].

C[illegible] lib. [illegible] [illegible]

Gell. lib. [illegible] cap. [illegible]

Tertullian. [illegible]

B[illegible] d[illegible] cap.

Hier. cont. [illegible]

mel in Chriſto baptizatus cadere non poteſt. Atque vt incipiamus ab iniurijs in perſonas Principum, quid Proteſtantem male affectum erga ſuum Principem cohibebit a proditione, a parricidio, exiſtimantem, hæc ſe perpetrantem, non maius malum animæ ſuæ incutere, quam facit iuſtus ſepties in die cadens: quam quilibet alius, in quo æſtuans concupiſcentia ebullit cōtinuo in motus Dei legi contrarios, integra & non læſa interim perſiſtente iuſtitia? Nam ad quæ tandem facinoris animus exhorrebit, poſtquā ſemel in hoc pacto extenuarit, ſanctimoniam cum Dei fauore, etiam vigente facinore ſibi poſſe conſtare? Deus, dicunt, interiecto Chriſti ... impeditus, non videbit ſanguine Regio purpuram fœdantem: non imputabit ... parricidium ictum, non veneni truculentam inſpertionem ei, qui fide iuſtitiam Chriſti Filij ſui apprehendens, fata Principum machinantur. naturæ impotentiæ attribuenda ſolum omnis cruda in perſonam Principis graſſatio, quam fides ab animæ damno facile excuſabit. Filij Dei impune delectantur: impune ergo occidunt Reges ſuos, ſi illos interficere ſit ipſis in vindictæ delicijs: non enim ira & rabies ſuis delicijs deſtituuntur, ne exiſtimemus, vnam libidinem concupiſcentiæ delicijs circumfluere. occidit *David* ſeruum abſque detrimento iuſtitiæ, vt ipſi volunt: cur non eodem pacto ſeruus Regem, vt pari modo Caluiniano indemnes, quod ad animæ iuſtitiam, deficientur?

9. Sin vero a perſonis Principum deſcendamus ad priuata ciuium negotia, videbimus ſimiliter, Sirenem hanc iuſtificantis fidei, illicere Proteſtantes ad ſcopulos plane barbaricos & immanes. Quiſpiam apud ſe ſtatuens, damnum acceptæ iuſtitiæ haud ſe paſſurum, ſi clam ductus cupiditate, leges patriæ violet, ſi quod ſuum non eſt ad ſe rapuerit, ſi alterius vxorem appetierit, certe plurimum, vrgente tentatione, ad ea facinora inde incitabitur. Quis in ſexu fœminili tutam arbitratur fidem connubialem, vbi ille ſibi perſuaſerit, violationes thori cohærere poſſe cum iuſtitia & amicitia cum Deo? an vllus fidum ſibi præſtituet in æde famulatū, quando nouerit, famulos exiſtimare, ſuas rapinas minime ſanctitatis exſortes, ſed ſe futuros filios Dei ſimul ac ſurunculos diaboli? Imo cum maxima iniuria in res ciuiles hæc opinatio Proteſtantium in ſe ſummam continet blaſphemiam in Deum. Enimuero in ipſum blaſphemum, dicere, fures, adulteros, Dei & proximi oſores, fidem exterius negantes, manere filios Dei ac ab illo ſecundum præſentem iuſtitiam amari: tales ... qui tam prodigioſe a fine, in quem diriguntur, ac medijs a Deo inſtitutis, actionis prauitate exorbitant, filios eſſe Dei, ipſique chariſſimos. ... hemnm hoc ipſum in iuſtitiam C... nam, qua Deus ſuos imbuit, & tanquam ... na exornat: quaſi in eodem ſubiecto reperiretur hęc gemma pariter cum ſceleribus furti, adulterij, proditionis & omnis generis nequitia. quale iam beneficium lauari, de... ſanguine Chriſti, cum hæc ex ſententia Proteſtantium, etiam nebulonibus con... eis etiam, qui vt ſcribit *Gregorius Turo*-*nenſis*, cum quodam Ariano dicunt: *Non eſſe noxium, ſi inter gentilium aras & Dei Eccleſiam tranſiens, vtraque veneretur.* Spurca hæc credulitas Proteſtantica, eorum plane camerina. Greg. Tur. lib. 5 hiſt. cap. 43.

10. Dedecus hoc numinis Proteſtantici, cum ex ſeipſo infame, tum a ſacris literis manifeſte proſcriptum, inde aliqui eiuſdem ſectæ fatentur, grandioribus quidem peccatis amitti ad tempus iuſtitiam, ſed certo certius nihilominus denuo ante mortem reuerſuram ad animam, quam aliquando ſanctificarat. Cæterum hæc parietis, vel potius fœtidi ſepulchri dealbatio, neutiquam melior aut nitidior priori iudicio. Enimuero modico tempore carere iuſtitia haud graue illi damnū apparebit, qui libidinari proponit: certus enim redditur quo ad effectum beatitudinis obtinendæ in cælo, ante horam obitus regreſſuram iuſtitiam perditam, ſe inde haud euaſurum deteriorem. Priuilegium hoc ab ipſo cogitatum, illum dubio procul animabit ad peccandum: ſimiliter proinde lenocinabitur, ſimiliter indemnitatem cuncta ciuiles mortes vtrisque hæc perſuaſio pollicetur. Eſt ergo iuſtiſſima cauſa, ob quam a bonis ciuibus, adeoque a Chriſto Domino transfugæ effecti Proteſtantes, eorum ineant conſortium, de quibus canit *Prudentius*:

Proh pudor, armigeris amor eſt proferre lacertis Prud. in Pſych.
Lilia luteolis interlucentia ſertis,
Et ferrugineo vernantes flore coronas!
His placet aſſuetas bello iam tradere palmas
Nexibus? his rigidas nodis innectier vlnas?
Vt mitra ceſariem cohibens aurata virilem
Combibat infuſam croceo religamine nardum.
Poſt inſcripta oleo frontis ſignacula, per quæ
Vnguentum regale datum eſt, & chriſma perenne,
Vt tener inceſſus veſtigia ſyrmate verrat,
Sericaque infractis fluitent vt pallia membris.
Poſt immortalem tunicam, quam pollice docto
Texuit alma fides, dederat, quibus ipſa renaſci.

Hinc omnes vehementer incitari ad peccandum manifeſtum ſatis. naturæ enim pronitas in illicitū criminis, quę homini inſita, viget plurimū voluptatis cauſa ad violandum Dei ſimulac naturæ leges. Cui inclinationi cum acceſſerit perſuaſio impunitatis, ſcilicet crimen haud imputandum, aut acceptam gratiam iuſtitiæ expulſuram, illico immanis furor cum impulſu impudentiæ pectus humanum accendit appetitu vitioſæ iucunditatis. Ac quod ad damnum attinet iuſtitiæ amittendæ appulſu peccati, illud retardare non poterit animum Proteſtantis alicuius a perpetrando flagitio. nam ſi ſola fides Chriſti iuſtitiam apprehendens iuſtificet, tunc ea permanente, & apprehendente, iuſtitia excidere nequit. verum quis Proteſtantium affirmabit, cum omni grauiori peccato copulari infidelitatem, quæ eam fidem expellat? at ſine infidelitate, concepta ſemel fides in tuto. Sin dicant, in omni grauius delinquente reperiri infidelitatem, fidei iuſtificantis expultricem: quæro, an hæc infidelitas præcedat actum gratia exempli furti, an ſimul ſit cum illo, vt loquatur. Si dicant præcedere, peto, quamobrem iuſtitia amittitur antequam fiat violatio decalogi; & quare tentatur ad infidelitatem aliquis

ad hoc vt poſtea tentetur ac vincatur a tentatione carnis, ſi ſtatuant ſimul committi infidelitatem cum furto, affirmabo, id falſum, quandoquidem tentari quis poterit ad furtum, & nõ ad infidelitatem. at neque illud poſtremum definiri poterit: ſi .n. infidelitas ſequatur actũ furti, illud excuſabit fides in aliquo priuri. & efficiet vt non imputetur. quam ergo certum, actum fidei iuſtificare, tam certum, nullum homicidium aut furtum credenti nocere.

Hor. lib. 2. ſerm. ſat. 7.

——— *tolle periculum,*
Iam vaga proſiliet frænis natura remotis.

Iren. lib. 1. Tert. cont. Valentin.

Olim ex Eccleſia primitiua, tanquam ſordes, eiecti *Gnoſtæ* ſeu *Cathari*, nempe Puritani; quod ſe auro & radijs ſolis compararent flagitia cõmittentes, ab eis quippe nihil læſos aut corruptos. Pari modo ac charactere ſimili dogmatis, Proteſtantes hodierna die *Gnoſtæ* ſunt, ac *Puritani*, affirmantes, ſe aurum eſſe precioſum, ſe radios ſolis ſplendiſſimos, hoc eſt ſanctos, iuſtos, filios Dei, etiam dum delictantur, & fœdis actionibus contaminantur. *Sed aliud fuit diſciplina Chriſtianorum, aliud luxuria vinolentorum.*

Aug. lib. 22. cont. Fauſt. cap. 31.

12. Ex iſtis euidenter conſtare poterit, quam cæca, quam impudens, quam odioſa Proteſtantium ſuperbia, qua iactitant, inter omnes mortales ſe maxime illuminatos: imo vniuerſos ipſis nõ annuentes, Cymmerijs plane tenebris ignorantiæ miſerrime implicatos. Si enim reſpiciamus ad ſingulas ſpecies cognitionis, quibus intellectus humanus tam ſacre, quam ciuiliter illuſtrari ſolet, in cunctis eos deficere ac cæcutire experiemur. Fidem diuinam conuellunt plane: ſapientiam haud callent, ſcientiam negligont, Metaphyſicam non adſequuntur, artes reijciunt, demum ſynderiſi & conſcientia, vt vidimus, carent. Si ergo ita voluntatibus ſint etiam deprauatis: quantum ad media actiua vitæ ſacræ & ciuilis, quemadmodum mentibus quoad intellectiua, obtenebratis, iã videbimus ex eis, quæ in hoc argumentum diſputanda in reliquis ſuperſunt.

CAPVT. X.

Vt ciuile omne Regimen certa ſui forma conſtat, ita a fide Catholica inſtitui tam, qua Monarchia eſt, mirum in modum colunt ac ſtabiliunt. Monarcha etiam, ſicut in vniuerſum Principibus, vim ad obligandum ſubditorum conſcientias attribuunt: Proteſtantibus interim Monarcharum, legum, conſuetudinumq; manentibus coniuratis hoſtibus; ac in omnem externam authoritatem rebellibus.

Ariſt. lib. 5. Pol.

MOnarchiæ nomine illud regimen ſignificatur, in quo vnus imperat. duplex autem Monarchia. Vna barbarica, & inciuilis, in qua Monarcha, ſolus rerum Dominus, ſubditi autem ſerui ſeu mancipia, altera ciuilis, in qua ſubditi ſuorum bonorum Domini habentur, tametſi eorum omnes facultates alto dominio ipſius Monarchæ, in caſu boni communis, ſubijciantur, idque iuxta illum gradum, quem ciues in initio decreuerunt, aut mores proceſſu temporis obtinuere. Ciuilis autem Monarchia dupliciter ſubditos reſpicere dicitur. primo, quatenus Monarcha ſubditorum imperata opera vtitur ad regendum rempublicam. & hoc illi commune cum barbarica: nunquam enim extitit Monarchia adeo abſoluta, quæ non demandauerit quibuſdam ex ſubditis certa munera & officia in republica; cum Monarcha ipſe omnia ſe ſolo peragere nequeat, vt aduertit *Tertullianus*; *Atqui nullam dico dominationem ita vnius ſui eſſe, ita ſingularem Monarchiam, vt non etiã per alias proximas perſonas adminiſtretur, quas ipſa proſpexerit officiales ſibi.* Deinde reſpicit ciuilis Monarchia ſubditos tanquam aliquam partem regiminis obtinentes: cuius vi obediunt Monarchæ non deſpotice, ſed ciuiliter, adeoque amanter, vt docuit *S. Thomas.*

Tert. l. cont. praxeam.

S. Thom. 1. 2. q. 16 art. 1

2. In vniuerſum autem quam plurimæ Nationes Monarchiam duxere intollerabilem; ciuili quippe ac naturali ciuium libertati infeſtã. *Romani, inquit Plutarchus, nomen Regis tanquam libertatis priuationem exhorruere.* Non quod ipſa forma Regiminis Monarchiæ ipſis diſplicuerit, ſed quod Monarchas paſſim viderint excellentibus illis virtutibus deſtitui, quibus præpollere deberent, quarumque conſilijs propius quam alii, ad Dei ſimilitudinem accedere. Ex quo factum, vt tales Monarchæ, vnde ſe [illegible] tra aliorum odia munirent, ſimulque efficer[illegible] vt vectigalium bona ſuis ipſorum vtilitatibus inſeruirent, in tyrannidem paſſim declinarun[t] nullam artem aliam gubernandi exercentes, quam deceptricem quam violentam, ac ſu[m]matim barbaricam. Cum Athenienſes hoſpitio [e]xceptum *Pyrrhum* Regem in ſuam ciuitatem adu[xiſ]ſent, vt ſcribit *Plutarchus*, cuidam ſuo famili[ari] dixit *Pyrrhus*: *Cæterum ſi ſaperent, nulli poſthac Regum portas aperirent.* ac in ſententiam diſſerens cupiditatum in Regibus addit *Plutarchus*. *Acuto ferro diuidunt fratres domum: adeo fera & inhumana cupiditas eſt regnandi. quorum cupiditates non pelagus, non montes, non deſerta, non ſolitudo, non qui Aſiam, Europam diuidunt, termini deſiniunt eius. ſed contingentes ac permiſtos quieſcere nullo modo exiſtimandum. pugnabunt ſemper, inſidias atque inuidias ingenitas habentes. pacis enim & belli nominibus, tanquam nummis, vt contigit, vtuntur non ad iuſtitiã, ſed ad commoditatem. tum meliores, cum aperte bellum inferre fatentur, quam cum iniuriarum ceſſationem amicitiam vocant.*

Plut. in Ant.

Plut. in Pyr. in emet

3. Hinc inter alia argumenta noſtræ fidei inſitæ veritatis, vnum eluxit in efficaci ipſius energia ad proferendam eximiam & congruam virtutis dignitatem, tam in ipſis Monarchis, quam in ciuibus, qui ſub imperio Monarcharum viuere delegerunt: præſti[t]que, vt [plu]rimum ſibi Monarchas præ[ſer]t[i]m C[hriſt]i cult[ores] voluerint. *Conſtantinus Magnus* & [illegible] *rienſis*, diſſerentes de excellentia Chriſtianæ religionis, ac eodem de magno inde a Deo in nos collato beneficio, inter alia intulere iam factum, vt homines vnius Dei agnitionem, & erga vnum Principatum obſeruantiam profiteantur a quibus prius humanum genus auerſum videbatur. Cæterum nos Chriſtiani, quod etia[m] adimo-

Math. 10. [illegible] con [illegible] Eu[illegible] in laude c[illegible] [illegible] ep [illegible]

ad [illegible] imus Monarchæ a[illegible] [illegible] ad [illegible] M[illegible] Unde [illegible]rum [illegible] [illegible], qua credunt, [illegible] [illegible]giminis Ecclesiæ, [illegible]læ, esse Monar[illegible] [illegible] R[illegible] Pontificem [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] nand[illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] d [illegible] Ca[illegible] [illegible] S[illegible] & [illegible] [illegible] & [illegible]

Mornæ. ep.

Basil. orat.

[illegible] *lex omnium est* [illegible] *quæ pe*[illegible] *compos lex, vnum omnibus præ*[illegible] *Monarc*[illegible] *omnes alias* [illegible] *admini*[illegible] *modus* [illegible] *hominem* [illegible]ur.

4. [illegible] libertatis [illegible] [illegible] [illegible] vt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ipsi [illegible] [illegible] usque [illegible] [illegible] Et [illegible] [illegible] ex [illegible] quo [illegible] M[illegible] [illegible] [illegible] Chri[illegible] [illegible] quamo[illegible] [illegible] Star[illegible] [illegible] [illegible] hinc [illegible] [illegible] eos [illegible] quod animus vnde, id

[illegible] Ecclesiæ A[illegible] [illegible] pu[illegible] ne al[illegible] nu[illegible] rem re[illegible] bu[illegible] reipu[illegible] [illegible] ha[illegible] & *Anar*[illegible] lia n[illegible] *nare*[illegible] tione [illegible] [illegible] quæ [illegible] d[illegible] u[illegible] [illegible] pu[illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] E[illegible] [illegible] ex[illegible] & [illegible] ele op[illegible] & [illegible] Euan[illegible] Chri[illegible] [illegible] S[illegible] [illegible] iudi[illegible] ce[illegible]rebus [illegible] iud[illegible] nis & [illegible]us, vt [illegible] *N*[illegible] *quoniam Angelos iudi*[illegible] *quanto ma*[illegible] *gis* [illegible] *ularia.* 1 Cor. 6.

5 Q[illegible] ad[illegible] ones [illegible] meridi[illegible] ferme [illegible] Mon[illegible] In [illegible] mus quondam Rex [illegible] Basil. dorop in[illegible] so[illegible] Calui[illegible] ruinam inuetere; [illegible] suum [illegible] Regi[illegible] [illegible] da[illegible] [illegible] n per demonstr[illegible] Hu[illegible] Regum [illegible] da mu[illegible] n[illegible] rebe[illegible] suas [illegible] ma[illegible] A[illegible] quo rend[illegible] in Regi[illegible] petu[illegible] M[illegible] g[illegible] ta[illegible] eue[illegible] nes ab [illegible] rerum summa [illegible] b[illegible] edito [illegible] Pa[illegible] An[illegible] ra C[illegible] re[illegible] ue[illegible] Regem cum [illegible] amic[illegible] d[illegible] sta[illegible] sp[illegible] tur [illegible]testantes [illegible] & eorum [illegible] asserunt, Calui[illegible] [illegible] nus,

[illegible] Baſil [illegible] Gregorius & alij [illegible] hæreſes [illegible] ſoli [illegible], neu [illegible] pi-[illegible]

6. P[illegible] C[illegible] monarchias ſtabi-[illegible] qui [illegible] vt no-[illegible] conſtitu-[illegible] arbit[illegible] re-[illegible] ſubie[illegible] quos [illegible] *quicquam exiſtimet* [illegible] *tam pſdem pertinere.* D[illegible] S. Cyrillo oſtendit [illegible] legem naturæ [illegible] ſuperiorum [illegible] ger, ſe[illegible] a Deo [illegible] gratiam [illegible] fideles leges obt[illegible] perent, & eius man[illegible] p[illegible] exeq[illegible]ntur. *Verum [illegible] imperat [illegible] quæ [illegible] imperat.* [illegible] *a qua [illegible] lex [illegible] Chriſti [illegible]*, S[illegible] ex[illegible] [illegible] q[illegible] a Deo ad [illegible] leges [illegible] que [illegible] igandum [illegible]

7. Cer[illegible]um, ſemel coalita ad c[illegible] dam hominum multitudine, inde reſultare in [illegible] p[illegible]eſtatem quandam [illegible] ſe [illegible] defenden-d[illegible] num commune [illegible] ndum & [illegible] leges ferendum quandoqui-d[illegible] hæc commode procu-rari [illegible]. Materia ver[illegible] e-gum tripl[illegible] enim [illegible] pri-[illegible] & [illegible] de-b[illegible] ſpectan[illegible] vel [illegible] ſequela [illegible] ſtas: aut demum aliud ſeu [illegible] ex ſe, [illegible] ho-neſtu[illegible] cuius probatio [illegible] diſtat a [illegible] putatione [illegible] qui publica pollet au[illegible] ad leges ferendu[illegible], per quandam p[illegible] applica[illegible] lege præ[illegible] [illegible] quod hæc non al[illegible] f[illegible] admittenda: quod huius aut [illegible] um penes aliud quod [illegible] [illegible] ſpandum, qu[illegible] non [illegible] præ[illegible], [illegible] in [illegible] hu-[illegible] naturalis deduci [illegible] quæ habet [illegible]

[illegible] S. Thom. [illegible] [illegible] quæ [illegible] [illegible]

9. S[illegible]

[Margin notes: Auguſt. lib. de [illegible] Apoſt. [illegible] Auguſt. l. de [illegible] 22. Cyrill. Hom. in Ioan. cap. 16. Auguſt. de nat. & grat. cap. [illegible] 4. de ſpir. & [illegible] 21. de gr. & lib. arb. [illegible] 17. epiſt. 144. Molin. lib. de iure & Iuſtit.]

moribus dependere: veluti ac ad barbaram inſaniam Proteſtantici *Wicleſi*, omni impetu illos excidere ſtatim ac mortale aliquod crimen cõmitterent, exiſtimaremus: quin potius nouimus, etiam diſcolis obtemperandum, quod admonuit *S. Petrus*, & Concilium *Conſtantienſe* idem definiuit. in hac enim naturæ noſtræ ad delinquendũ ſumma fragilitate, iniquũ ſane eſſet, ad cuiuſuis mortalis peccati acceſſũ, imperandi ius in Principe ſuſpenſum conſtituere. Cæterum Proteſtantum parentes, in iſtis VVicleffiticis dogmatibus libertatis ſuæ Euangelicæ partem, in Principum nempe indignis depreſſionibus ac miſeris deiectionibus, contemplati.

1. Pet 2. cõc. Conſt. Act. 8.

10. Contingit porro, magiſtratũ ciuilẽ illud ipſũ interdũ præcipere, quod lege naturæ prius decretũ: ad quod implendũ Catholici ſeſe alacriter accingunt, credentes ſe diuina gratia adiutos, id in ſua poteſtate habere. nam vt inquit *S. Auguſtinus. Firmiſſime creditur, Deum iuſtum & bonum impoſſibilia non potuiſſe præcipere.* Proteſtantes autem cogitantes legis naturalis obſeruationẽ impoſſibilem, ſtatim ad obiectum ciuilis officij, animos deſpondent, eoque legem Principis liberrime tranſeurrunt, putantes, haud futurum ſuis animabus id noxium, cuius oppoſitũ ipſis factu impoſſibile. imo deficientes ab eo gradu, quẽ præſcribit lex, etiã dum conantur legẽ ſeruare arbitrãtur, ſe mortaliter delinquere. Satius ergo illis ac ſanctius nihil agere, quod ad legis ciuilis mandatum pertineat, quam aliquid tentando, eodem animas ſuas ſcelerare.

Aug. li. 1. de nat. & grat. cap. 8.

11. Quæ vero propria ſunt obiecta legum ciuilium. aut municipalium, ante legiſlationem non obligantia ciuium conſcientias, ea Proteſtantes appellant ἀδιάφορα ſcilicet indifferentia, ita vt bona & ſancta conſcientia manente, abſque piaculo peccati omitti poterũt. Cuius opinionis vi non modo ſunt Proteſtantes inobedientes, rebelles; ſed inſuper ad offendendum ad præuaricandum eodem incitantur. Si enim nullum malum contra iuſtitiam & ſanctitatem animæ, violatione legum ciuilium ipſi accreſcere autumant, quid illos pronos in iniquitatem a ſcelere coercebit? Imo inter eorum ἀδιάφορα ſeu indifferentia, vnum ex ingenio dogmatis ipſorum, hanc ſingularem perſonam pro Principe ducere; & conſequenter eius legibus obſequentes eſſe. quod luculentius conſtabit, ſi modo fingamus, Venetos, aut Genuenſes, ſibi iam recens Reges, mutato ſtatu reipublicæ, præficere. id enim penes Proteſtantes indifferens, & conſcientiam minime obligans, quod ante legẽ latam haud obligabat. eaſdem ciuium conſcientias. Sed Veneti & Genuenſes non tenebãtur ante factum hoc ipſorum, quod ſupponimus, Regẽ hunc agnoſcere, ergo denuo creato huic Regi obedire vel reſiſtere, quantũ ad malũ conſcientiæ, ipſis indifferens. eandem prorſus veritatẽ obtinet hoc argumentũ contra Proteſtantes quo ad omnes plane Reges, quãdoquidẽ primitiuo populi conſenſu ſuam auctoritatẽ acceperint, ante quẽ conſenſũ nulla extabat cõſcientiæ obligatio in quouis ad illis parendũ. Quo ergo in ſtatu, & in quanto periculo, verſãtur Reges inter ſubditos Proteſtantes, exiſtimãtes, ſine peccato, ad conſcientias ſuas pertinẽre, ſe poſſe perſonã illius Regis e ſolio ſuo deijcere & omnes ab eo latas leges aſpernari, cõculcare? oſtendant velim, ex quo capite indifferens, ſeruare leges ciuiles alicuius Principis aut non ſeruare, nihilominus minime eſſe indifferens hunc vel alterum pro Rege acceptare? Etenim correlatiuum Regiæ poteſtatis virtus directiua & coerciua in ipſius lege. Si ergo Proteſtantes ad indifferentiam reducant leges a tali poteſtare latas, conſequenter ad ſimilem indifferentiam reijciunt hunc aut alterum Principem fateri: adeo vt conſcientiam non attingat illud factum, quo iſte Princeps omni poteſtate ſpoliaretur. quam barbara, quam immanis hæc Proteſtantum, quod ad res externas, indifferentia! quales precor illis conſcientiæ, nulla proditione, nulla rebellione, ne dum parricidio in Principes violabiles! quorſum obſecro, violationes legum ciuilium, aut dignitatis ciuilis, ſuis conſcientijs noxias cogitarent, poſtquã crediderint, cũ adulterio, homicidio, abnegatione fidei, ſuam iuſtitiã perſiſtere incolumem? qualis illa ciuitas Proteſtantica, in qua ſancti fures, ſancti adulteri, ſancti rebelles, & demum ſancti nebulones? Si hæc eorũ indifferentia, quod ad conſcientiæ libertatẽ, non ſit barbarica, certe neq; Scythica turbatio, aut confuſio Babilonica ad barbariẽ referẽdæ. In vniuerſũ quidẽ Proteſtantes omniũ legũ contemptũ animis imbibunt in ipſomet ſuo ſacrario, ſeu diuinorũ dogmatũ penuario. neſcio quo inflati auſu, dum fidẽ ſuã profitentur, Prælatorũ in Eccleſia canones vituperãt, quorũ ſenſus priuatis ſuis iudicijs ſubijciunt, quorumq; numerũ Eccleſiaſticæ ſuæ libertati aduerſari contumelioſiſſime indies vociferantur. Ex hoc ſuperbiæ in ſacris ipſorum fonte, dimanat in leges Principũ apud eos omnis arrogantia barbarica. Recuſantes fieri ſerui hominũ ipſis myſterijs corruptiſſimæ cuiuſdam credulitatis erudiuntur ad neglectum odiumque ciuiliũ legum. Citius enimuero leones & immaniſſimæ beſtiæ in abſtruſis ſiluarum vagantes, vincula admitterent, quã leges Proteſtantes: onagrorũ ſane pulli, qui ſe ad inciuilem libertatem natos faſtuoſe gloriantur.

Calu. Li. Inſ. cap. 19. ſect. 14. Luth. in 2. cap. ep. ad Gall.

Lut. In cap. 5 ad Gall.

Iob 11. Greg. ibid.

12. Legibus etiam infeſti Proteſtantes, quæ in hoſtes fidei, hæreticos; ab Eccleſia conſcribuntur. olim calide declamarunt, quod cum vera fides ſit donum ſolius Dei, ideo nulla legis pœna plectẽdos hæreticos, ſed Dei iudicio dũtaxat relinquendos. quod ipſorũ dictũ prorſus barbarũ. hinc enim in republica ſuperbi idiotæ, aut vani homines, impunitatẽ nacti, hæreſes indies proferre poterunt cõtra reipublicæ pacẽ & in ea charitatẽ; denique contra ipſius fidei ſtabilitatẽ atque ſanctimoniam. Imo teſte *S. Auguſtino*, iſtius aſſerti auctores crudelius deſæuiunt in hæreticos, eos legibus ſoluentes pœnalibus, quã ſi igne & morte, a talibus legibus decretis, eos caſtigarent: quippe impunitate pollicita, in æternam ipſorum animarum damnationem ad nouas hæreſes quotidie euulgandum excitantes. *Deteſtabilior eſt domeſticus hoſtis*, inquit *S. Auguſtinus, quam extraneus, & grauius ſcelus aduerſus Chriſtum cum abutantur Chriſti nomine.*

Luth. lib. de libert. chriſt.

Aug. lib. 2. cont. Creſc. cap. 22.

Aug. li. 3. de fid. cap. 7.

23. Denique in Principum perſonas furioſi plane Proteſtantes, eam poteſtatem confuſæ multitudini attribuentes, quæ eos etiam priuatione imperii coerceat. Quid, quantum ad hoc luculentius, quam quod in defectionibus *Huguenotarum* in Gallia, & in *Gueſiorum* in Hollandia rebellionibus, apparet? ut pullu iſtius arteriæ proteſtanticæ, quam etiamnum tangimus, Deus bone, quanta cernitur intemperies, quantusque caloris ſanguinaria plane crudelitas! Hæc ipſa intercepit & adprobat quidam Geographus *Camdenus*. atque inſtar peſſimi medici, interitum impietatis & rebellionis, argumentum & florem ducit ciuilis ſanitatis: quippe de Hollandis diſſerens, ſic eloquitur: *Ordines fœderatorum Belgarum Hiſpanum ob leges violatas Principatu exciſſe iam ante pronunciauerant: ſigilla fregerant, inſignia vbique deleuerant, & fidei ſacramento populum ita abſoluerant vt liberum eſſet, alium principem ſibi deligere.* Nihil dubitauit iſte vel tyrannidem optimo Hiſpaniarum Regi ſub terminis generalibus imponere, particularia ſignataque quæ ioferret non habens. Intellexi, qua tempeſtate tumultuari & rebellare Hollandis ſtetetit ſententia, nullum inter eos repertum Hiſpanum, qui illos durius tractaret: quinimo omnia præſidia occupantes, in optimum & indulgentiſſimum Principem, etiam a Belgis oriundum, fœda defectione coniurationis crimen Belgas extuliſſe. Num illo imperante vſque ad maiora ferramenta cultellorū exarmati? num armatos inquilinos externæ nationis, inuiti ac coacti admiſere in ſuas ædes, ſicut eis ſub nouis Dominis poſtea contigiſſe nouimus? at paucis te lubet adhuc *Camdene* percontari, & quā celas in principum incolumitates inſtructam maleuolentiam retegere. Libellum noſti, perlegiſti credo, in Anglia editum, cui frons *Deus & Rex*, non te latet, eius ſententiam eſſe, nulla vnquam vi, proditione aut rebellione debere ſubditum Principis ſui auctoritatem detrectare, aut illi in negotio ciuili obedientiam denegare: multo minus ei poteſtatem detrahere. Tu vero iſtis contraria, vtpote Hollandicorum ſubditorū in ſuū Principem immanem violentiam iuſtitiæ adſcribis & æquitati: quo, te cenſore, licet in Anglia ſint Deus & Rex, in Hollandia nec Deus nec Rex, requirendi. Quin, an non iſtis verbis poteſtatem facis ſubdito occidendi Principem, ſi tyrannidem exercuerit, poſtquam dominia ac poſſeſſiones eius populi manui ſubieceris? quare adæque vita ipſius non erit ſub eius libito conſtituta ſi eodem modo ad defendendum commune bonum neceſſariū illi eā eripere, quēadmodū alia eius iura contemnere ac violare? Quis Philoſophiæ locus aut ſcripturæ textus diſcrimen in hoc conſilio tibi demonſtrabit, quo conſtet integrum ciui, principis veſtē, diadema, pecunias, famulatū, honorē prædari, nō vero illi vitam adimere: cum ad hoc perficiēdū, illud alterū in tuis Hollādis ſit a te dilaudatū præludiū? Vides ergo, quam infeliciter a geographicis lineis ad ciuiles diſciplinas crudoſque tumultus deflexiſti. Mirum idcirco videri non debet, ſi quod refert *Guiciardinus* Principes Chriſtiani diligentiſſime cauerunt, ne nuper exortum *Lutheri* Euangelium in ſuas ditiones aditum reperiret: animaduertentes quippe, *illud ipſorum ſtatibus eſſe pernicioſum*. Verum poſtquam conſtiterit, Proteſtantes hoſtes eſſe Monarchiæ in Chriſti Eccleſia, eodē magis liquebit, Monarchiæ ciuilis, adeoq; omnis in hoc genere imperii, truculentiſſimos illos eſſe aduerſarios & proditores.

Cam. l. in hiſt. Eliſab.

Guicciard. l. 20. hiſtor.

Nunc Ioue ſub Domino cædes & vulnera ſemper:
Nunc maria, nunc leti mille reperta via.

Tibul. lib. 2. Epigr. 5.

CAPVT XI.

Monarchia viſibilis totius Eccleſiæ, per orbem diffuſa aſſerta a Catholicis, tam pietati ſupernaturali, quam moram ciuilitati vtiliſſima. quam dum Proteſtantes omni nixu conuellere adlaborant, eadem vtriſque barbariei cladem inferre ſatagunt.

QVoniam Eccleſia ſpecies quædam eſt reipublicæ, ordinatiſſimumq; hic in terris regnum Dei, idcirco in illa ſpectantur qui iure diuino imperant, alij viciſſim, qui eodem iure ab illis reguntur. ac tametſi quantum ad internum gratiæ influxum, iſtius eccleſiæ Monarcha ſit ſolus Chriſtus dominus, nihilominus quod in ea viſibilis religio ac iuriſdictio exerceantur, inde, quantum ad exterius regimen, forma quadam imperij & ſubiectionis in ea cogitanda, adeoque perfectiſſima: quandoquidem diuinitus conſtituta, Chriſti Domini excellentiſſimis meritis, inter alia ſua beneficia in genus humanum collata, acquiſita. Cū enim Eccleſia viua ſit imago cœleſtis Hieruſalem, noua ſcilicet Hieruſalem e cœlo in terras dilapſa, vt ait *S. Ioannes*, conſequens, eam, vtpote exemplar illius primi ac lumini prototypi, abſolutiſſima quadam perfectione reliquis omnibus ciuitatibus eminere. Hæc enim eſt illa Domus, quam ſibi æterna ſapientia ædificauit, digna ſane tanto hoſpite, tantoque artifici idonea. Cuius immenſitatē ſi cogitemus, illam terræ faciē occupantē: ſi firmitudinē, vel contra portas inferi præualentē, ſi ſanctitatē, ſuffitu ſuauiſſimorū odoramentorū plenam domū: ſi iucunditatem, torrente voluptatis exhilaratā: ſi ſplendorē, in ſole poſitā, comperiemus. *Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.* Cùm ergo in hac ſacra republica, quod tam aſpectabilibus corporū functionibus quam occultis animorū muneribus officia ſua exequuntur, eo neceſſariū fuit, in illa condi regiminis quendā viſibilem modū, in quo tribunal ad ius dicendū, Principes ad imperandū, leges ad dirigendū ſimul ac ad coercendū, hominū ſēſibus dilucide innoteſcerent: ne horū ignoratio, cōfuſione ac tenebris inuadētibus præclara illius omnia confunderet euerteretque. Eſt enim Eccleſia veſtis *Aaron*, odoratiſſimo oleo, ab ipſius Chriſti capite & barba defluēte, perfuſa: in qua veſte tintinabula, nempe voces & exēpla ſacerdotū, viſibile ac ſonorū gerunt imperiū, vt notauit *S. Auguſtinus*. Propter quā imperij parētem rationē, Patres docēt, in dubijs rebus fidei, aut etiā exploratis, recurrendū ad irrefragabilem Eccleſiæ traditionem, vtpote ab eius certiſſima auctoritate latam ſententiam: per quam nouimus,

Epheſ. 1. Auguſt. li. 8 de Trin. c. 11. S. Thom. 1. p. q. 8. art. 1

Apoc. 20.

Prouerb. 9.

Math 20. Apoc. 15. Pſ. 40. Aug. cap. 166. Pſal. 40.

Pſal. 132. Exod. 28.

Aug. q. 119. in Exod.

Tert. l. 4. cōtra Marc. Iren. lib. 3. cap. 2.

nouimus, quæ Scriptura Canonica, quis eius ſenſus: & in vniuerſum quæ myſteriorum fides, tametſi ſcripturæ non extitiſſent, aut eius nullam plane notionem haberemus, admittenda.

Cir. Hieroſ. Catech. — Baſil. Mauri ep. ad Reg. — Tert. præſc.

Nonne habet Eccleſia inquit Cyrillus *Hieroſolimitanus, vitulum & taurum ſimul paſcentes, ſicut ad hodiernum vſque diem cernimus, mundanos Principes regi & inſtrui ab Eccleſiaſticis?* Tertullianus recenſet tria bona Eccleſiæ: ſcilicet conuocationem pacis, appellationem fraternitatis, contetteſſerationem hoſpitalitatis. *Quæ iura*, inquit *Non alia ratio regit, quam eiuſdem ſancti vna traditio.* Hinc Paſtores Eccleſiæ paſſim vocat idem *Tertullianus Præſidentes. Si quis ita deliquerit, vt a communicatione orationis, & conuentus & omnis Sancti commercii relegetur præſident probati quique Seniores, honorem iſtum non precio, ſed teſtimonio adepti.*

Tert. in Ap. — de cor. mil.

2. Nec apud vllam gentem religio vnquam extitit, in qua non cernebantur ſacrorum Præſides, quibus eorum cura commiſſa; adeoque ab alijs diſcreti & ſingulari huic muneri ſorum adſcripti. Iudæi ſacerdotes ſuos ſub vno ſummo antiſtite, in hunc finem habuere, licet eorum aliquot Reges, quod ſimul eſſent Prophetæ, ſacra quædam officia iure quodam extraordinario exercuerint. Romani pariter auguribus vnum præfecere, Flamines ſub Archiflaminibus collocarunt, quorum Imperatores, quod pariter eſſent Pontifices, eis inde primatum etiam in ſacris contulerunt.

Exod. 2. — Cicer. orat. pro Augur.

3. Volens itaque Chriſtus Dominus Eccleſiam ſuam condere, quæ Myſticum ipſius eſſet corpus, ac proinde aliquam ſimilitudinem exhiberet corporis ſui naturalis, *Sanctum Petrum*, eius caput ac Monarcham creauit, vt Eccleſia per totum orbem extenſa, nihilo obſtantibus in ea locorum diſtantijs, inſularum a continenti ac inter ſe diremptionibus morum ac linguarum varietatibus hoc pacto vna eſſet reſpublica: quæ eiſdem legibus & eiuſdem imperio gubernata, ad vnitatem & mutuam charitatem inter ciues procurandam apte componeretur. Hanc vnitatem, ſingularem fuiſſe a Chriſto domino ſpectatum effectum monarchiæ in perſona *S. Petri*, luculenter affirmat *S. Cyprianus. Primatus Petro datur, vt vna Chriſti Eccleſia, & Cathedra vna demonſtretur. Vnde vnitatis originem inſtituit & oſtendit.* Porro idem deſignans perſonam *S. Petri*, ſeu eius perſonalem dignitatem, aſſerit ſuper eum fundatam Eccleſiam. *Petrus ſuper quem ædificata eſt ab ipſo Domino Eccleſia.* Dicit nō ſuper *Petri* fidem, ſed, *Super quem* ædificata Eccleſia. erat enim ei nomen perſonale *Petrus* a Chriſto impoſitum: petra etiam, *Cephas*, ſeu caput, vt ait *Optatus*, ab eodem nuncupatus. proinde ſuper eius perſonam talibus nominibus ſignatam, aſſeruit *S. Cyprianus* fundatam Eccleſiam: nempe ſuper illam, propter eius in Eccleſia primatum perſonalem, ſuſtentantem regimine inconcuſſo Eccleſiam per totum orbem diffuſam. ob quam cauſam, *Petri* perſonam iam factam Eccleſiæ petram, comparat *S. Baſilius* cum perſona Chriſti Domini obſeruata tamen lege proportionis debitæ ſeu analogiæ. *Nam etiamſi petra eſt non vt Chriſtus petra eſt, ſed vt Petra eſt*: Quod verum non eſſet, ſi petra ſolum eſſet *Petrus* ratione fidei: ſic enim non vt *Petrus*, ſed vt Chriſtus eſſet Eccleſiæ petra. *Petra autem erat Chriſtus*, inquit *S. Paulus*: nempe petra perſonaliter in quantum Deus & homo, vt mundi redemptor. *Etiam diſcipulo ſuo huius vocabuli gratiam non negauit, cum dicit, ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Quæ quidem comparationes eſſent prorſus ineptæ, ſi ex vna parte fidem *Petri*, & ex altera perſonam Chriſti reſpicerent. Sunt ergo comparationes inter perſonalem Chriſti dignitatem, & eam, quæ *Petro* etiam perſonalis. Quando ergo dixit Chriſtus, *Tu vocaberis Cephas: Tu es Petrus* ſeu petra, ſupra quam eccleſia ædificanda, idem eſt ac ſi dixiſſet, tu es Princeps in Eccleſia: eo quod Principes ſint fundamenta, baſes & Petræ ſuarum Rerumpublicarum. Huc egregie adſeruit *Gregorius* ex etymologia Græci verbi *βασιλεύς*, ſit enim inquit *βασιλεὺς οἷον λαοῦ βάσις* ſcilicet fundamentum ſeu petra populi, ob hanc eandem cauſam *S. Hieronimus* appellat cathedram *Petri*, ſcilicet notam perſonalis ſui primatus, abſolute *Petram. Cathedra Petri communione conſocior: ſuper illam petram ædificatam Eccleſiam ſcio.* id autem diſerte affirmat *S. Cryſtomus*, dicendo Chriſtum tradidiſſe *S. Petro* principatum gubernationemque eccleſiæ per totum mundum. Hanc ipſam rationem vnitatis gubernatiuæ in eccleſia vrget pariter idem *S. Hieronimus*, tanquam cauſam, ob quam Chriſtus Monarchiam *S. Petro* dederit, *Vt capite conſtituto, ſchiſmatis tolleretur occaſio.* quo ſignificat, ſine hac Monarchia opportunam & obnoxiam fuiſſe eccleſiam ſeditionibus ac diſſentionibus, contra normam optimi in ea regiminis. Quid enim nomine *Petri* eſſet intelligendum, explicauit ipſemet Chriſtus Dominus, quando promiſit illi dandos claues regni cælorum. Claues autem poteſtatem iuriſdictionis declarant, vt conſtat ex vſu & ſermone, & non tantū fidem aut mores alicuius. *Latuit ne aliquid Petrum*, quærit *Tertullianus*, *ad ſicam Eccleſiæ petram dictam, claues regni cælorum conſequutum & ſoluendi ac ligandi in cælis & in terris poteſtatem? Princeps Apoſtolorum*, inquit *Cyrillus & regni cælorum clauiger Petrus appellatur.* ergo Petrus Princeps Apoſtolorum, clauiger, non qua inter alios ſenior, ſapientior, ſed qua peculiari modo in republica Chriſti clauiger, qua cæteris Apoſtolis, vtpote eorum Princeps eminentior. Proinde vt vnitas in corpore Chriſti myſtico ſeu eccleſia ſeruaretur, *Sanctus Petrus* Monarchice in ea iure diuino extitit clauiger, & eo reſpectu reliqui Apoſtoli eidē inferiores. Diuus idem hoc ipſum affirmat *S. Auguſtinus*, dicendo, Sāctum *Petrum* inter Apoſtolos *Geſſiſſe vel habuiſſe primatum.* quod verbum *Primatus*, omnino ſignificat primatum non amoris Chriſti erga ipſum, non ſui amoris erga Chriſtum non iſta .... ſuæ, aliorum reſpectu, at .... ſed primatum iuriſdictionis in functionibus ſacris. ... enim illæ voces, *Inter Apoſtolos*, talem ſubiectionem dant particulæ *primatus*, qualem ipſæ in ſe continent. nomine autem Apoſtol denotatur perſonalem iuriſdictionem illius, qui a Chriſto miſſus, vt manifeſtum: eſt enim Apoſtolus vi ſui nominis miſſus a Chriſto ad exercendam

Ephes. 5. — Cipr. de vn. Eccleſiæ, ep. 6, ad ſub — Optat, lib. 2, cont. Parm. — Baſil homil. de pœnitent. Paul. ex. 4. — Paulin. ep. 4 & 16. — Greg. in Iob 19 cap. 25 — Hier. ep. 57. — Chryſ. Hom. 5. de Pœn. — Hier. cont. Iouin. — Tert. in Preſ. — Cirill. Cate. 17. — Auguſt. in Pſalm. 108.

 factam

ſacram & ſopernaturalem iuriſdictionem. ergo
quando affirmauit *S. Auguſtinus S Petrum* inter
Apoſtolos habuiſſe *Primatum*, vult habuiſſe pri-
matum non quemuis, ſed Apoſtolicum, ſeu iu-
riſdictionis Apoſtolicæ. Veluti ſi quis diceret,
inter Philoſophos principem extitiſſe *Platonem*
ſignificaretis, quod ad Philoſophiam *Platonem*
fuiſſe Principem, nõ quod ad alia quæcunque.
Quod ſi quis contenderit, iure extraordinario
Apoſtolos *Petri* iuriſdictioni fuiſſe a Chriſto
exemptos, nihilominus quantum ad hoc fuiſſe
vnice clauigerum *Petrum*, certiſſimum: nempe
quatenus eius ſucceſſori, Romano Pontifici, iu-
re ordinario Monarchiæ, omnes in Eccleſia pa-
Bern. lib. 1. ſtores illi ſubiecti, vt eſſet iſte non modo paſtor,
de conſid. ſed Paſtor Paſtorum, vt diſſerit *S. Bernardus*: &
Epiſt. 191. hoc pacto nulli alij Apoſtoli clauigeri regni cœ-
Optat. lib. 2. lorum. *In quo vno*. inquit *Optatus*, *cathedra vnitas*
cont. Parm. *ab omnibus ſeruaretur, ne cæteri Apoſtoli ſingulas ſi-
bi quiſque defideratem: vt iam ſchiſmaticus & pecca-
tor eſſet, qui contra ſingularem cathedram alteram
collocaret*. Appoſite ergo & ſolide ſcribit *S. Leo*,
quando pronunciat, primatum Romani Ponti-
ficis aptum eſſe ad continendum reliquos E-
Leo ſerm. 2. piſcopos in vnitate fidei Catholicæ: *Per quos ad
vnam Petri ſedem Eccleſiæ vniuerſalis cura confluc-
ret, vt nihil vnquam a ſuo capite diſſideret.*

4. Enimuero tametſi omnes Apoſtoli imme-
diate a Chriſto Domino ſortiti ſint iuriſdictio-
nem & poteſtatem ordinis, idque in vniuerſum
orbem, modo quodam extraordinario, hoc ta-
men non impediuit quo minus eorum iuriſdi-
ctiones eſſent ſubiectæ ſupremæ & ordinariæ
iuriſdictioni *S. Petri*. & quod fuerint ita ſubie-
ctæ, videtur conſtare ex facto *S. Petri*, multo-
rum opinione indicentis Hieroſolymis primum
Concilium. quo, vt obligauit reliquos Apoſto-
los ad comparendum eo loci, ita eorum iuriſ-
dictiones, appono id quod incompoſſibile,
Act. 15. ſuo in eos imperio moderatus: nam eo ipſo quo
ad eius mandatum ſe contulere Hieroſolymam,
eam in ſuis proprijs ſedibus exercere non potu-
erunt iuriſdictionem, quæ eorumdem perſona-
les præſentias requirebat. talẽ ergo indirecte ha-
buit ius ſuperius *S. Petrus* in reliquorũ Apoſto-
lorum auctoritates. Vnde enim aliter eſſet A-
poſtolorum caput, Princeps, fundamentum *S.
Hil. can. 16. Petrus* niſi ex eo, quod aliorum Apoſtolorum iu-
in Math. riſdictiones ei fuerint dimiſſæ? alioqnin tem-
Amb. lib. de pore Apoſtolorum, exiſtimandum, multum
Fid. cap. cap. fuiſſe detractum præſtantiſſimæ formæ Regi-
3. Baſil in minis, nimirum Monarchiæ, extraordinarijs
cap. 2 Iſa. iuribus eorummet Apoſtolorum: quod certe
non decet definire.

5. Porro quemadmodum in perſonam *S. Pe-
tri* contulit Chriſtus Dominus primatum mo-
narchiæ Eccleſiaſticæ, ita in illa, ac per eam, e-
undem promiſit ac tradidit eius in ſede Roma-
na ſucceſſoribus. nam quando dixit ei: *Super
hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*, non intelle-
Ioan. 20. xit eam Eccleſiam ſolum. quæ extitit viuente *S.
Petro*, ſed eam, quæ per ſucceſſiones paſtorum
duratura vſque ad finem mundi. quamobrem
quod hanc ita manantem ad futuras ætates nõ
ædificauerit ſuper perſonalem *Petri* primatum,
eo iam in viuis eſſe deſinente, vt verba promiſ-
ſionis veritatem ſuam obtineant, ædificatur Ec-
cleſia Chriſti ſuper primatum, qui ei in *Petro*,
parilis, in eius quippe ſucceſſoribus vſque ad fi-
nem mundi reperiundus, & ad eos ordine ſuc-
ceſſionis a *Petro* capite deriuandus. Hoc vt ſigni-
ficarent *Patres* ſedem Epiſcopi Romani appel-
larunt cathedram *Petri*, & illi adhærentes, Cat- Cypr. ep. 52.
holicos vocarunt: quaſi idem eſſet Catholicum
eſſe, & Romanæ ſedi obedientem. Sanctus
Hieronymus inquirendo de fide *Ruffini* Origeni-
ſtæ, ſic loquitur: *Fidem ſuam quam vocat? eam ne* Hier. Apol.
qua Romana pollet Eccleſia, an illam, quæ Origenis vo- 1 an Ruffin.
*luminibus continetur? Si Romanam reſponderit, ergo
Catholici ſumus*. In eundem ſenſum *S. Ambroſius*
percontatus eſt ex quodam, *Vtrum cum Epiſcopis*
Catholicis, hoc eſt cum Romana Eccleſia communica- V. Ecor. lib.
ret. Victor Vticenſis ſcribit, Arianos ingenti odio Perſequut.
proſequutos *Romanos*, id eſt Catholicos. Cuius
etiam rei egregium argumentum, quod Prote-
ſtantes nequeant tempus ſignare poſt *Sanctum
Petrum*, & eius ſucceſſorem *Linum*, in quo pri-
mum agnita aut vſurpata ſit ſumma auctori-
tas Pontificis Romani, niſi ſplendide mentiri
craſſeque velint Eccleſiæ hiſtorias ignorare. Cæ-
terum haud noſtri inſtituti ex Patribus, aut hi-
ſtorijs id modo fuſius comprobare.

6. Nunc autem ex hac monarchia, quod ad
ſtatum rerum ciuilium, virtutum functionibus
complexum, vtilitates conſideremus. Cum om-
nis plurium ordinatio in quandam vnitatem
deſtinetur. quæ formam quaſi ac perfectionem
coalitæ ſocietatis oſtendat, conſequens, ſpeciem
aliquam iſtius vnitatis eamque præcipuam, ſpe-
ctandam in Eccleſia. Verum quidem eſt, *Demo-
cratiam*, ſimulac *Ariſtocratiam*, vnitatem etiam
aliquam in ſe continere: vi cuius vnam rempub-
licam conſtituunt: nihilominus maior vnitas
ſpectabilis in *Ariſtocratia*, quam in *Democratia*, Ariſt. lib. 2.
eoque nomine habetur illa hac præſtantior: Pol.
ſumma autem in *Monarchia* reperitur, vti ſatis
conſtat, & ideo omnium nobiliſſima iudicatur.
Quocirca hanc Eccleſiæ vniuerſali attribuen-
tes, eodem eius formam regiminis, vtpote no-
biliſſimam, commendamus. quæ, quod Chriſto
ſuperſtite, fuerit monarchica, quamobrem eo
in cœlum ſublato, ad minus perfectam formam Sand. lib. 3.
Ariſtocratia vel *Democratia* indigne decideret? viſib. mon.
In hac itaque aſpicimus in terris inter homines cap. 4.
figuram quandam regni in cœlo florentis ſub
Monarcha Deo, & de eodem, hac a nobis cõ-
ſiderata, animis ſæpius meditamur. laudamus
pariter Deum, qui Eccleſiam ſuam hic inferius
collocatam, ad iam exquiſitum exemplar in
monte, videlicet in cœlo, noſtri cauſa voluit Exod. 25.
fabricare.

7. Duo porro ſunt maxima in omni republica
bona. primũ, certa animorum in ciuibus infor-
matio: alterum, nocumenti ab eis idonea ac
tempeſtiua depulſio. quorum procurationes
expeditiores omnino ratione Monarchiæ,
quam in Eccleſia agnoſcimus. Cum enim vnus
fuerit omnium caput, faciliter ab eius ſapientia Tertull. lib.
& iuriſdictione deſcendunt ad omnes eadem Præſcrip.
morum documenta; vtpote leges, admonitio-
nes, conſilia ac ſimilia ad inſtruendum a-
lios media. ſin vero eſſent plures abſoluti Prin-
cipes

cipes in Eccleſia, ſiue ex *Democratia*, ſiue *Ariſtocratia* conſtituti, nihil tale abſque eorum haud expectando conſenſu effici poterit, quod ad totam Eccleſiã deueniret. Satius ergo, citius, oportunius ac tutius ab vno Monarcha omnium ciuium concors, vna eademq; inſtructio & defenſio abſoluuntur. Hinc familiare vniuerſis partibus Eccleſiæ, particulares ſuos ſtatus, cauſas, errores, res geſtas Romano Pontifici ſignificare: quo non ſolum a falſitate ac flagitio maturo defendantur, verum etiam cum alijs eiuſdem Eccleſiæ membris, quorum ille communis Paſtor, conſentionem retinerent: nam ab vnius iudicio varia aut oppoſita minime euentura: ſicuti contingeret ſi Eccleſiæ abſoluti Principes diſſolute ac ſeorſim imperarent. Quod *Neſtorius* frequenter recuſaret, beatiſſimam Virginem *θεοτόκον* Deiparam appellare, *Cyrillus* id *Cæleſtino* Papæ denunciauit, vt narrat *Liberatus* Archimandrita Carthaginenſis. *Flauianus* Archiepiſcopus Conſtantinopol. poſtquam ſententiam damnationis in *Eutychen* archihæreticum intuliſſet, cauſam damnationis *Leoni* Pontifici Romano aperuit, vt idem teſtatur *Liberatus*. *Damaſum* Romanum Pontificem conſuluerat *S. Hieronymus*, num in diuinis tres eſſent dicendæ Hypoſtaſes. pari modo *Iuſtinus* Imperator quæſiuit a *Ioanne* Papa, num Beata Virgo nuncupanda *θεοτόκος* Deipara, vt narrat etiam *Liberatus*. Exurgente hæreſi Pelagiana, antiſtites Aphricani cum *S. Auguſtino* rem in ſynodo tranſactam ad tribunal *Innocentij* primi detulerunt. *Hoc itaque geſtum, Domine Frater, ſanctæ charitati tuæ intimandum duximus, vt ſtatutis etiam Apoſtolicæ ſedis adhibeatur auctoritas pro tuenda ſalute multorum, & quorundam etiam peruerſitate corrigenda.* Pari obſeruantia Præſules & auctores Canonum in Cõcilio Arelatẽſi requirẽtes decreta ſua *Sylueſtro* Papæ exhibuere diiudicanda, ob eorũ cõfirmationẽ, vt Card. *Baronius* oſtendit. contra quem ritum quod aliquando erratum, Papa *Iulius* ita reſcripſit, idque in Concilio Niceno confirmatum: *An ignari eſtis, hanc conſuetudinem eſſe, vt primum nobis ſcribatur, vt hinc quod iuſtum eſt definiri poſſet?* Hinc Patres in Concilio Epheſino auctoritatem *Cæleſtini* Papæ, præſidentis per ſuum legatum agnouere: iuxta ac *Cyrillus Alexandrinus* ab eodem petijt, num eſſet communicandum cum *Neſtorio* vel ſecus. *S. Chryſoſtomus* & *Theophilus Alexandrinus* vexati ab hæreticis, & Imperatoribus, auxilium Innocentij Papæ officioſe admodum implorarunt. *Petrus* Archiepiſcopus Alexandrinus ſua ſede iniuſte pulſus, vt narrat *Socrates*, iudicio Romani Pontificis reſtitutus. *Optatus Mileuitanus* Papæ ſententiæ ſtandum admonet: cui proinde reſiſtantes Donatiſtas rebellionis & peruicaciæ iuſte redarguit. Huius rei *Eutychiam* certum fecit *Petrus* Epiſcopus *Rauen.* *In omnibus autem hortamur te frater honorabilis, vt hic, quæ a Beatiſſimo Papa Romanæ ciuitatis ſcripta ſunt, obedienter attendas: quoniã Beatus Petrus, qui in propria ſede & viuit & præſidet præſcripſit quærẽtibus fidei veritatẽ. nos enim pro ſtudio pacis & fidei extra conſenſũ Romanæ ciuitatis Epiſcopi cauſas audire non poſſumus.* Hæc vel Primatium Eccleſiæ teſtimonia contundere deberent Proteſtantes, Eccleſiæ Monarchiæ ſeditioſe oblatrantes.

Liberat. in Breu. cap. 4. 11. 12

Hier. ep. 57. 58.

Con. Carth. Tomo. 1. Concil.

Baron. Tom 1. pag. 114. Athanaſ. Ap. a Bar. Tom 1 pag. 460. Conc. epheſ

Chil ep. ad Celeſtin. Chryſ. ep. 5.

Soc. lib. 4. cap. 30 Opt. lib. 1. & 2.

Petr. Rauen ep. ad Eutic. Tom. 2. Concil.

8. Imo non ſine mira Dei prouidentia factũ, vt Romana ciuitate Chriſto per fidem ſubdita, in eadem ſummus Chriſtianorum Pontifex collocaretur, in qua corporum tyranni Imperatores prius regnarant. Hinc enim duo ſequuta commoda Eccleſiæ. primum, eiuſdem Eccleſiæ facilis dilatatio per totum Imperium Romanum. alterum, idonea loci præparatio, in qua ſacrorum ſummus Præſes orbi dominaturus reſideret.

Vis dicam; quæ cauſa tuos Romane, labores Prud lib 2. in Symm.
In tantum extulerit? quod gloria fortibus aucta
Sic cluat impoſitis, vt mundum frænet habenis?
Diſcordes linguis populos & diſſona cultu
Regna volens ſociare Deus ſubiungier vni
Imperio, quicquid tractabile moribus eſſet,
Concordique iugo retinacula mollia ferre
Conſtituit, quo corda hominum coniuncta teneret
Relligionis amor: nec enim fit copula Chriſto
Digna, niſi implicitas ſociet mens vnica gentes.

Hanc ipſam diuinæ prouidentiæ rationem expendit pariter *S. Leo*. Siue idcirco veritatis alicuius intimatio facienda toti Eccleſiæ ſolo iuſſu ac decreto Romani Pontificis peragenda, ſiue ad id præſtandum interuentu Concilij opus fuerit, huiuſmodi a Catholicis aſſerta in Eccleſia Monarchia etiſque conuenientiſſima. Nã quod in *Democratia* aut *Ariſtocratia* plures ſint qui regnant ac iubent abſque mutua eorum dependentia, difficile fuerit ab illis locum aut modum Concilij generalis, in negocio ad totam Eccleſiam pertinente, conſtitui: imo eis in contraria abeuntibus; quod eiuſmodi etiam pluralitatis imperantium abſolutorum valde inportunum; & cui tibi plurimum, vt fit, obnoxij, quid remedij ad componendam litem indigentem Concilij generalis Confluxu ac iudicio?

Leo. ſerm. 1 de Natal. Apoſtolor.

——— *quærenſque meatum* Claud. lib. 2 in Ruff.
Spumat, & illiſa montem circumtonat vnda

9. Ex quo, vtcumque mihi apparere videtur, voluiſſe Deum in magnitudine olim & vnitate imperij Romani, ideam quamdam expreſſiſſe futuri Romæ Pontificatus. nam vt illa magnitudo & vnitas plurimum faciebant, teſte *Prudentio*, ad conſentionem & pacem omnium aliorum Regnorum, ſic etiam in ſummo Pontifice recollecta, plus modo conducunt ad pacem & conſentionem in omnibus Gentibus, quæ Chriſti fidem profitentur. quocirca ſi aliquando ratio iuberat, ob quam a priſcis, teſte *Cælio Rodigino*, Roma appellata *Orbis Epitome*: ſicut dictæ Athenæ *ἑλλὰς ἑλλάδος* *Græcia Græciæ*, profecto id nunc magis conſpicuum: quandoquidem in ſummo Pontifice Romano vniantur cuncti tam ſacrorum Præſides, quam ciuiles Principes: eaque de cauſa, vel per ſe, vel per alios, Romæ, vt in epitome orbis, verſantur. imo quod adhuc mirabilius, ob eo, dem *Cælio* ex *Dione* recenſitum, nempe in illa antiquitate, *Reges a Romanorum Imperatoribus ſolitos diademata accipere.*

Cælius l. 18 Ant. cap. 15.

10. Iuriſdictio itaque ſupremi Monarchæ, Eccleſię rebus commodiſſima. eam autem quatuor functionibus definire poſſumus: nempe

iuriſdictione verbi Dei, iuriſdictione Sacramenti, iuriſdictione cenſuræ; denique iuriſdictione Morum, ratione habita virtutis ac vitij. Et quod hæc iuriſdictio in vniuerſum ſumpta ſit viſibilis, idcirco verſatur circa materias viſibiles: ac vt loquuntur, temporales. duplici autem modo hoc fit: primo directe, ſcilicet quatenus iubet aut vetat actionem habentem intrinſece obiectum temporale: Deinde quantum mandat ſeu prohibet aliquod temporale, vtpote medium extrinſecum, vtile tamen bono
S. Thom. 1. 2. q. 106. art. 1. ad 2. ſpirituali. Cui enim a Deo commiſſa iuriſdictio in finem, eidem tradita poteſtas in media: niſi eorum aliqua exceptio a iure naturali aut diuino ſtatuta inueniatur. Inficiari itaque temporalia ſubijci Eccleſiæ diſpoſitioni iuriſdictionali, inficiari eſt eiuſdē externā quoque iuriſdictionē: quod aperte hæreticum & falſum. Affir-
Aug. ep. 166 mat itaque *S. Auguſtinus*, poteſtates terrenas ratione imperij in Eccleſia, ad prædictiones Prophetarum, Deum Chriſto *ſubieciſſe* videlicet ſubiectas eſſe aſſerit Eccleſiæ Paſtoribus tam directiue, quā coercitiue, ſeu iuriſdictionaliter.
11. Hinc ſummi Principes & Imperatores, quod ad Eccleſiaſtica, faſces ſuos non ſolum ſine ſecuribus, quod Romæ aliquando *a Publicola* factitatum, extulerunt quinimo Eccleſiaſticæ auctoritati obſequenter ſubmiſerunt.
Ambr. l. 5. ep. 32. Athan. ep. ad Solitar. *Conſtantinus*, teſte, *S. Ambroſio*, de rebus fidei negocium liberum eſſe voluit Niceni Concilij Patribus. eumque imitatus *Theodoſius*, hoc ipſum ſua lege confirmauit. Reuertenti ab oriente in occidentem *Valentino* Imperatori occurrentes aliquot Epiſcopi, facultatem cogendi Concilium ab eo petiere. Verum reſpondit: *Sibi vni e laicis, integrum haud eſſe, eiuſmodi rebus imperare.* Ipſa etiam gentilitas, licet varijs obſtricta erroribus, nouit tamen præcipere Ciuili magiſtratui in ſacra loca ingreſſo, faſces dimittere: quod & *Iulianus* Apoſtata fieri curauit: ſic enim per epiſtolam adloquutus ſacerdotem apud *Soco-*
Sozom. l. 5. Hiſt. cap. 15 *menum. Præſides domi raro inuiſas, ſed ſcribas ad eos literas ſæpiſſime. Ingredientibus illis in vrbem nemo ſacerdos obuiam prodeat: niſi quando ad templa Deorum accedunt, ſolum intra veſtibula. Eos intrantes nullus miles præcedat, ſequatur autem qui vult. Nam ſimul vt ingreditur limina delubri, priuati perſonam induit: ſiquidem ipſe, vt noſti, his qui intus ſunt, præeſt, propterea quod diuina lex iſtud poſtulat.* Idem
Sozom. l. 7. cap. 24. recenſet legem latam a *S. Ambroſio*, ſtatuentē locum Imperatoris in Eccleſia ante Sacrarij cancellos: *Ita vt populum Imperator, Imperatorem ſacerdotes ordine ſedium antecederent.* Hoc ipſum apud nos deſignauit *Theodoſius* Imp: Qui Epiſcopos compellans, eos dixit eſſe Dei vicarios in Eccleſia, ſe autem extra Eccleſiam: quo ſignificauit, principem ciuilem nullo pollere iure primatus in negociis Eccleſiæ. Cum *Leo Armenus*, Imperator, Græcus, auctoritatem in eccleſiaſticis ſibi tētaſſet vendicare, Egregius iuxta ac
Theoſterict. in vita Stud. Sanctus Chriſti athleta *Theodorus Studita* illi iſtis verbis reſtitit. *Ne tentes nunc o Imperator, eccleſiaſticum ſtatum diſſoluere: ait enim Apoſtolus, quoſdā quidem poſuit Deus in Eccleſia, primum Apoſtolos, deinde Prophetas, tertio Paſtores & Doctores ad perfectionem Sanctorum: non dixit Reges. Tibi quidem o Imperator, ciuilis ſtatus & exercitus commiſſus eſt hæc igitur cura. Eccleſiam autem Paſtoribus & Doctoribus, vt ait Apoſtolus, derelinque.* vnde *Cyrillus Hieroſolymitanus* ſubiectione Principum ad ſtatum Eccleſiaſticum impleri aſſerit Prophetiam *Iſaiæ*, prædicentis futurum, vt Leo, Bos, Vitulus pariter & innocuo conuictu degant. *Nouum habet* Cyrill. Catech. 7. *Eccleſia vitulum & taurum cum Leone ſimul paſcentes, ſicut ad hodiernum vſque diem cernimus, mundanos Principes regi & inſtrui ab Eccleſiaſticis?* *Valentinus* & *Theodoſius* non niſi hac ſeruata conditione [illegible] voluere: *Quatenus, Beatiſſima Romana Ciuitatis Epiſcopus* Concil. Tom. 2. *[illegible] omnes antiquitas contulit [illegible] Sacerdotium [illegible].* Hinc [illegible] Euſeb. l. 4. [illegible] Zozom. l. cap. pronuntiat [illegible] *ſententia Sacerdotum Deum [illegible] anteponendum eſſe.* Quantum vero ad auctoritatem Eccleſiæ Romanæ in hoc genere [illegible] hæc retulit: *Habet Sancta prima illa* Theod. ep. 13. *ſedes omnium per orbem Eccleſiarum ducatum & Principatum multis quidem de cauſis: præcipue vero, quod hæretica labe immunis permanſit & nullus ipſi contraria ſentiens, veritatis in illa vnquam ſedit: ſed Apoſtolicam gratiam integram & immaculatam ſeruauit.* Cæterum quod ad hanc rem, vnius *Bernardi* ſententiam attexuiſſe ſufficiat. [illegible] *quidem poteſtatu ſuper vniuerſas orbis Eccleſias, ſingulari prærogatiua Apoſtolica ſedi donata eſt.* [illegible] tum hunc Epiſcopi, quod ad Eccleſiaſtica, [illegible] ſerte oſtendit doctrina ſui Apoſtoli *a S. Ignatio.* Ignat. ep. ad [illegible] & Philadel. *Principes obediunt Cæſari, milites Principibus, Diaconi Presbiteris Sacrorum præfectis: Presbiteri Diaconi & reliquus clerus vna cum populo vniuerſo, militibus, principibus & Cæſare, ipſi Epiſcopo pareant: Epiſcopus Chriſto, & Chriſtus Patri.* Quæ tametſi ad Dioceſanum aliquem Epiſcopum referantur ſolum, eundem tamen ſenſum habent reſpectu Metropolitæ, & ſummi etiam Pontificis. Quam ergo primitiuæ Eccleſiæ Apoſtolicæ traditioni atque doctrinæ aduerſantur, qui Regi ſæculari, quod ad eccleſiaſtica, Primatum deferunt, luculentus contra eos teſtis *S. Ignatius.* Ariani, quorum bella & machinationes excepit primitiua eccleſia, Romani nihilominus Pontificis, de more totius Eccleſiæ, Primatum agno-
uere. *Fatebantur, ait Sozomenus, Eccleſiam Romanam primas apud omnes ferre*, quod quidem non Sozom. l. 3. cap. 7. fecere ob imperij magnitudinem, olim Romæ vigentem, Sed *Quia*, vt *Zomenus* ait, Eccleſia Romana *apoſtolorum ſchola, & pietatis Metropolis.* quæ verba neque ſolum indicant, fundatores Romanæ Eccleſiæ fuiſſe *Petrum* & *Paulum*: nam Eccleſiæ etiam Hiereſolomitanæ, Epheſinæ, Alexandrinæ & Antiochenæ, erant fundatæ ab Apoſtolis: fuit ergo Eccleſia Romana Prima habita in toto orbe, eo quod communis orbis Chriſtiani Schola & Metropolis, ob ſupremam nempe ipſius iuriſdictionem in rebus fidei & religionis. Hoc pariter ex eo euaſit luculentum, quod abſque contradictione ex parte in Eccleſiis orthodoxorum Paſtorum, Romani Pontifices extra Dioceſin Romanā, in primitiua Eccleſia, exercuere iuriſdictionem: vtpote quando *S. Iulius Papa*, ſuis ſedibus in oriente per Arianos eiectos Epiſcopos, *Athanaſium*,

Pau-

Paulum, Aſclepam, Marcellum, Lucium mandauit in ſuas ſedes reſtitui, *Eos vt ſcribit Socrates, qui illos* temere *abdicauerant grauiter reprehendens.* Quia *Eccleſia Romana priuilegium præter cætera obtinebat*; Scilicet ad id faciendum, ſumma & prima gaudebat iuriſdictione: nā priuilegij iſtius ratio non denotat tantummodo ſuadentem, quippe ea alijs communis, ſed imperantem, qualia ſolus Pontifex Romanus vi ſui diuini priuilegij. Videamus modo quibus rationibus hæc de Monarchia in Eccleſia a nobis credita, moribus in eadem tam Ciuilibus quam Sacris adferant vtilitatem.

Soc. lib. 2. Hiſt. cap. 11.

12. Alias Oſtenſum ſatis, Ciuilem ſtatum a vera, vnaque in Deum fide plurimum pendere. cæterum ad iſtius fidei conſeruandam firmiorem vnitatem, eccleſiaſtica Monarchia multum confert: quod potiſſimum ex duobus vtcunque manifeſtum eſſe poterit. principio ex eo quod hæc ipſa Monarchia, fidei vnitatem omnibus præſcribat: deinde quod in eam inſurgentes errores, vti a veritate, ſic etiam vnitate recedentes oportune repellat.

13. Cum itaque norma ſeu Regula fidei ſit vox Eccleſiæ, ac vnius columbæ, ſeu Spōſæ Christi, vnicum magiſterium. tum inde euidens, Eccleſiæ vnitatem congrue ſequi fidei vnitatem: vt inter alios egregie docuit *S. Cyprianus.* Eccleſia autem præcipue vna apparet ex *Monarchia*, qua gubernatur: licet enim omnis ordinata hominum multitudo in modum aliquem vnitatis deſignat: ac proinde Ariſtocratia iuxta ac Democratia vnam Rempublicam conſtituant, nihilominus Monarchia maxime & ſtrictiſſime vna, quandoquidem vno definiatur. ex quo non aliqualem ſed ſummam quandam fidei vnitatem deriuari neceſſe fuerit. Duplex autem commodum ex hac fidei vnitate Principibus accreſcit. primum quidem hinc concordes & conſpirantes inter ſe vectigales obtinebunt; & eadem charitate coniunctiſſimos, quæ non niſi ab vnitate fidei manare ſolet. deinde cum externis hominibus ac magiſtratibus firmior & diuturnior amicitia, cum nominis etiam maiori celebritate, ſuſcipi poterit. Etenim fidei vnitas, quæ vere ſacra & Ciuilis, non eſt reſtringenda vnius Prouinciæ aut Regni terminis, ſed talis eſt, quæ orbem terrarum occupauit, quæ Catholica, quæ vniuerſam Chriſti hæreditatem ac totum ipſius in terris corpus myſticum, complexa. ob quam cauſam *S. Auguſtinus* merito redarguit *Donatiſtas*, vtpote vnitatis inimicos, quandoquidem a reliquo orbe ipſi in Aphrica ſeſe ſeparaſſent: tametſi, quod ad quaſdam Aphricæ partes, aliquam vnitatem ſuæ credulitatis obtinere poterant.

Cant. 4.

Cipr. lib. de vnit. Eccl.

Aug. lib. 4. cont. Donat.

14. Quemadmodum porro Eccleſiæ Monarchia idonea, quæ fidei vnitatem condat, & ſuſtentet, ita pariter bene comparata ad hæreſes reprimendas, quæ eiuſdem fidei vnitati, in partes concedendo, aduerſantur. ſæpius quidem contingit, emergere hæreſes in magnam perniciem Chriſtianorum, quarum compreſſiones a Synodo generali, & vt rei neceſſitas aliquando poſtulat, tā feſtino opere procurari nequeunt. expedit ideirco, in Eccleſia reperiri Monarchā, qui vel ſolo ſuo iudicio eas illico damnet & eliminet: eo ritu, quo in ea, ad vtilitatem ciuilis reipublicæ, multa decerni videmus ſolius principis iuſſu, populi aut ſenatus iudiciis minime requiſitis. ac in vniuerſum ſi non vigeret talis poteſtas tam in Eccleſia quam republica, flagitiis nonnullorum, ex mora conceſſa impunitate, maxima d... ...tium incendia excitarentur in vtriſque, au... ...que viribus, del... breui temporis ſpacio in publicum bonum nimium inualeſcerent.

15. Quod ſi ad fidei vnitatem retinendam, ac potentius propagandam, putauerit Eccleſia, Concilium Generale aliquando congregandum, nulla certe ſpecies Regiminis ad id tantundem dexteritatis conferre poterit, quantum monarchia. Rarum ſane eſſet, plane inſolens, nec expectandum, cunctos Epiſcopos, omnes Principes, vel vniuerſam Chriſtianorum multitudinem, conuenire velle ad indicendum concilium Generale: de loco, de tempore, & aliis eiuſdem circumſtantiis, vnanimi conſenſu quidpiam ſtatuere. Enimuero ſi ad iſtos ſeorſim ſumptos hoc genus negocij eſſet delatum, dicerent aliqui, haud vrgere cauſam cogendi Synodum eiuſmodi: quod ſane hæretici, & ab eis decepti, ſemper affirmarent: aliis interim aliter ſentientibus. In loci qualitatibus ac aliis decernendis nihilo minus inter ſe conſpirarent. Cum ergo huic multitudini nemo præſit, qui iuridice ſententiam dicat, manebunt omnes ſuis ſententiis diſtracti, atque a Concilio Generali conſtituendo alieniſſimi. Contra, agnita ſupra Eccleſiam Monarcha, Concilii Generalis quod ad omnes circumſtantias indictio iouncetur paratior, expeditiorque. Et quod huiuſmodi Concilii Generalis conuocatio facta a multitudine ſiue ciuili ſiue Eccleſiaſtica, apta ſit quæ turbulentam quandam confuſionem pr... ferat, ideo teſte *Socrate*, decreuit Concilium Nicænum, abſq; Romani Pontificis conſenſu ſeu imperio, eius modi Concilium non eſſe inſtituendum: quod & *Iulius* Papa in primitiua eccleſia ſua etiam lege ſanciuit.

Fab. Ep. 2. cor. 10.

Socr. lib. 2. cap. 13.

Inno. ep. ad orien. Epiſ.

16. Cum itaque fidei vnitatem Eccleſiæ Monarcha confirmauerit, tum Principibus inde duo Emolumenta accedunt. Imprimis hinc ſubditos tam in ſpiritualibus quam in temporalibus habebunt obſequentiores: Deinde externorum hoſtilitates eodem opportunius arcere a ſe poterunt. in vna enim fide coniuncti, viritas vires tam corporum quam animorum retinebunt.

17. Si modo contingat in rebus fidei & Religionis ſubditos tumultuari, in partium ſtudia abire, & altercari, ad eorum motus cum pe... ſcendos, haud opus fuerit Principi, ritu Puritanorum, ſingulos ſeorſim conuenire, cum ſciat, exquirere, quænam Romani Pontificis ſit voluntas, ac quale eius imperium. Cuius rei notiones haud erunt Principibus obſcuræ, quandoquidem ex Sacris literis, ex Eccleſiæ Canonibus, & eiuſdem praxi, plerumque innoteſcant. Hoc ſane rebus Ciuilibus conſultius, quam cum confuſa multitudine huiuſmodi negocia fidei & religionis tractare. Ex cuius defectu,

defectu, videmus, Proteſtantium, Anabaptiſtarum, & Puritanorum controuerſias eſſe plane interminabiles, & irremediabili malo perturbantium, reipublicæ pacem, ciuiumq; charitatem, interpellare ac violare.

18. Quod autem ad ſubditorum officia, principibus præſtanda, manifeſtum omnino, Eccleſiæ monarchiam eiſdem vtiliſſimam. etenim quod iuriſdictio iſtius monarchæ ſit externa ac viſibilis, inde refractarios in Principes ſubditos, qua paterna admonitione, qua lege promulgata, qua Cenſurarum diſciplina, commode poterit cohibere, & ad obediendum inflectere. vehemens ſane hinc ad imperandum robur principibus Chriſtianis obtingit. Cuius inter alia illuſtre exemplum conſtituit ex literis *Clementis* octaui ad Angliæ Catholicos directis, in quibus illos admonebat, vellent omnino ſereniſſimo noſtro Regi *Iacobo*, iam in ditionē ſuam Anglicanam ingreſſo, quiete & pacifice morem gerere, nec illis aſſentire, qui propenſi videbantur ad rebellandum. Neque dubium eſt, quin Catholicus Rex Hiſpaniæ, eo ipſo, quo huic monarchæ coniunctiſſimus filius, multa commoda etiam ciuilia inde conſequatur.

Prud lib. 2 cont. Sym. *Fit ſtabilis vita ſtatus & ſententia certa*
Hæret corde Deum, Domino & ſubiungit ar vni.

19. Quod ſi Principum inimicitias aut diſcordias ſpectemus, ad eas componendas nihil Monarchæ huius agnita dignitate efficacius apparebit. Etenim cum partes litigantes plurimum idque merito deferre ſoleant tali Monarchæ, vt pote Sacrorum ſummo Præſuli, ac Deo ipſi quodammodo vicino: cum patro ſingulorum ex æquo communis pater exiſtat, neque partium ſtudio in hos potius quam in alios vi ſui Officii inclinetur, inde magni momenti habebitur eius prolata ſententia, adeoque efficaciſſima ad omnem inter eos contentionem finiendum conſtabit. imo ab hiſtoriis obſeruatum, hunc ipſum Monarcham opem ſuam eis præſtitiſſe ſæpius, qui innocentes licet, nihilominus aduerſantium auctoritate & a magnis Principibus grauabantur. inter cætera id luculenter ſatis comprobatum cauſa diuortij inter potentiſſimum *Henricum* Angliæ Regem, & eius vxorem *Catharinam*, Regis Aragoniæ filiam. tametſi enim ille Rex omnes vires ſuas in id intenderat, quo a ſe *Catharinam* depelleret, ac eo regnum ferme vniuerſum in alienigenam Heroinam armauerit, illius tamen innocentiam & ius conſtantiſſime *Clemens* ſeptimus propalam ſuis diplomatibus aſſeruit & defendit. Cum Reges Caſtiliæ & Portugalliæ, quod ad Indicas nauigationes, lites exercerent, *Pius Quintus* totam controuerſiam partitione facta, conſopiuit. Noſtris temporibus Galliam ciuili bello concuſſam *Clemens Octauus* tranquillauit: & non ita pridem Italiam Ciſalpinam eiuſmodi motibus turbatā, *Paulus quintus* fæliciſſime pacauit. Multo itaque nobilior & auguſtior modo Roma ſub Romano Pontifice, quam eo tempore, quo eius magnitudinem deſcripſit *Ouidius*:

Ouid lib 1. Triſt. ele. 4 *Sed quæ de ſeptem totum circumſpicit orbem*
Montibus, imperii Roma, Deumque locus.

CAPVT. XII.

Proteſtantes, qui Monarchia in Chriſti Eccleſia extremi inficiatores, iidem Ciuilium ac Sacrorum ſtudiorum, cum Monarchia in vniuerſam expugnatione, hoſtes funeſtiſſimi.

MOnarcha Eccleſiaſticus, ſeu quoad ad Sacra Præſul ſupremus, iuriſdictione in alios, ſibi alicunde collata, conſtituitur. iuriſdictio vero, de qua modo inquiritur, cum ſit ſupernaturalis, minime a naturæ lege, a ciuili prudentia, aut multorum voluntatibus, propagatur, ſed a iure Diuino, quod Chriſtus Dominus dixit, ortum ſortita. Vnde ait Apoſtolus, quoſdam Prophetas, quoſdam Paſtores, & Doctores; ad ædificandum corpus ipſius myſticum, nempe Eccleſiam, in hoc mundo. Ephes. 4. Organum autem viſibile, quo hæc iuriſdictio certis perſonis confertur, reperitur vel in Sacramenti alicuius miniſterio, vel in Superioris Eccleſiaſtici imperio. Priori via, iuriſdictione gaudent omnes Sacerdotes ad abſoluendum vniuerſos a ſuis peccatis in extrema neceſſitate conſtitutos. quod etiam genus iuriſdictionis a virtute ordinis deriuatum, nonnulli, licet minus probabiliter, Epiſcopis concedunt. poſteriori autem iuriſdictionem obtinent parochi in ſuos: vtpote ab ordinario loci, vel aliunde a legitimo Superiori acceptam. Ea verum iuriſdictio quæ Papalis, neque a Sacramento aliquo Initiationis, neque ab auctoritate ſuperioris aſpectabilis, ſed a Chriſto Domino duntaxat immediate deſcendit. quantum ad Sacramentum res eſt ſatis manifeſta: non enim adhibent Cardinales Sacramentum in ſummi Pontificis creatione. Sed neque vtuntur poteſtate aliqua ſuperioris. ea enim iuriſdictio quæ a ſuperiori alioquo collatiue dimanat, in eodem prius reperitur formaliter aut eminenter. quo pacto reſpublica Ariſtocratica ſibi Regem præficiens, ſeſe oſtenderet talis Regis veluti parentem, & regiæ facultatis conditricem: nullum enim munus ab iſto Rege nouiter inſtituto cogitari poterit, quod nō continebatur in virtute illius Ariſtocratiæ. at vero quædam ſunt munera & functiones ſummi Pontificis, quæ non competunt Cardinalibus, adeoq; Eccleſiæ ſeorſim ſumptæ a ſummo Pontifice; vtpote ex infallibili aſſiſtentia Spiritus ſancti controuerſiam aliquam definire: ſiue id fiat a ſolo ſummo Pontifice, ſiue ab illo ſimul cum Concilio generali. proinde omnino exiſtimandum, iuriſdictionem pontificiam, ſemel pontificis perſona per Cardinales deſignata, a Chriſto Domino immediate prouenire. Inquirendum iam de materia & obiectis iuriſdictionis iſtius Eccleſiaſticæ.

2. Inprimis ſatis liquet, huius iuriſdictionis materiam & obiecta, in rebus ſenſu perceptibilibus, ſeu externis, ad homines pertinentibus, reperiri: nullum enim imperium ſacrum aut ciuile, quod in Sacramentis non ſpectetur immediate ad animas peruadit, aut earum officia: non enim

eni [illegible] man[illegible] Præſul[illegible] ordinum ſecreta opera, ſed ea quæ [illegible] us [illegible] parent; eiſque interuenient[illegible] [illegible] us [illegible] damnatru[illegible] na[illegible] ua lege pertingit. Quocirca [illegible] hæ iuriſdi[illegible] io in externa ſeu viſibilis [illegible] adeoque ſuprema & abſoluta in ordine ad ſuum finem conſequendum, idcirco in diſpo[illegible] ne rerum exter[illegible] rum & viſibi[illegible] um ſpectatur, [illegible] ue indepen[illegible] er a priuatorum aut ci[illegible] D[illegible] norum conc[illegible] ſſionibus: alioquin p[illegible] te enim o[illegible] nis iuriſ[illegible] ctio Eccleſiæ.

3. [illegible] bſeruo tamen quatuor modis poſſe quē[illegible] nunus ad religionem & fidem relatū exer[illegible]. Primo ad hoc facere poterit lex naturæ, ſeu [illegible] nis C[illegible] C[illegible] aritas: veluti quando parē[illegible] s liberos, mariti vxores præcept[illegible] res diſcipulos. Domini ſu[illegible] nos erudiunt in rebus fidei & [illegible] igionis, vel hæreſes eis diſſuadent. quo pacto ſæpius homines plane laici, nullo iure legati[illegible] Eccleſiaſticæ gaudentes, alios ad lumen Euangelij adduxerunt. Deinde charitatis ardore hæc ipſa perfici poterunt: vtpote quando ea [illegible] cen[illegible] infideles & impios adeunt, quos veritatis agnitione imbuant. Tertio ad eadem aliquando conducunt obedientiæ & neceſſitudinis rationes. & [illegible] Principes & alij operam ſua gnauiter impendunt. vnde leges Eccleſiæ ad hæreſes reprimendas, ad malos corrigendos, decretæ, ex[illegible] equut[illegible] ni [illegible] andentur: quod Concilium Tridentinum Principibus & alijs magiſtratibus iniunxit. poſtremo ex officio & certa ab Eccleſia deputatione vi iuſtitiæ aliquibus incumbit, alios, quod ad ſpiritualia, paſcere, cōfirmare & corrigere. Cuius ſortis homines ſunt in Eccleſia Paſtores, Concionatores, & alij ſacri miniſtri. atq; de hac ſpecie tractandi diuina ſolum in preſenti diſputandum.

[illegible] ca. 9.

4. Huius autē rei plenior erit intelligētia, ſi eiuſd[illegible] peculiaria quædam munera recēſuerimus: ac in[illegible] d[illegible] p[illegible] riter pr[illegible] lig[illegible] ū habeamus, quid Proteſtā[illegible] p[illegible] æſu[illegible] ibus *Superintē[illegible] us, Loquutoribus* & *M[illegible]* miniſtris conceſſerint, negauerintue. cogita[illegible] q, licebit, ſupremos apud Proteſtantes Ec[illegible] Gubernatores poſſe ex iuriſdictione de [illegible] ctit[illegible] dine Scripturæ Canonicæ, de eiuſdē vero [illegible] u iudicare, ea cuiat[illegible] cōtrouerſiæ in [illegible] s fidei [illegible] ne[illegible] ponere, Concilia ſeu Synodo[illegible] unc fine cogere, Sacramēta adminiſtrare, c[illegible] nari ad populū, Cēſuras diſtringere, ritus re[illegible] dere, abolerē, de moribus ſacrorū ho[illegible], de e[illegible] dē præmijs ac pœnis conſtituere. *Er*[illegible] er[illegible] n[illegible] n aliunde æſtimandum de primatu [illegible] nis, niſi ex eiuſdem cogitatis functionibus.

5. P[illegible] teſtātes in hoc contra Catholicos conue[illegible] nt quod totius Eccleſiæ reſpectu, nullus ſit Monarcha, præter Chriſtū Dominū, agnoſcendus. [illegible] qu[illegible] d ad particulares Eccleſias, ſeu regn[illegible] r[illegible] ciuitāt. Qui in Anglia vocatur Proteſt[illegible]. Regē pro Gubernatore ſupremo retinēt in [illegible] omnibus Eccleſiaſticis, idq; quod ad ō[illegible] pri[illegible] ei c[illegible] cedunt. Extra Angliā [illegible] ur in Germania, qui in ariſtocratia [illegible] entū. Eccleſiæ principatū agnoſcunt, [illegible] s inueniuntur. qui autē nominibus Calu[illegible] ſeu Puritanorū in Gallia & alibi cēſentu[illegible] in multitudine vniuſcuiſq; parœciæ eccleſiaſticā ſuperioritatē reperiri fatētur: quibus

An. [illegible]

Miniſt. [illegible] *ntior*[illegible] ac reliqui officijs defungentes, ita ſubſi[illegible] t, quemadmodu olim apud Romanos conſules Reipublicæ: quibus a plebe [illegible] tuti fa[illegible] es ſine ſecuribus; iuxta ac Tr[illegible] b[illegible] plebis [illegible] ſulē potuit in carceres conijcere. vtrāq; vero factionē vnitati Eccleſiæ per orbem diffuſæ, ac conſequenter etiam fidei a cunctis admittendæ, aduerſari manifeſtum. Al. x lib. 3. Gen. dier. c. 8. Lib. 5 cap. 2

6. Inter quos ſi cōparationē inſtituamus, inueniemus Puritanos, maxime ab vnitate, ab ordine Eccleſiæ receſſiſſe, ac proinde moribus ciuium, Principū incolumitatibus, populorū concordiæ & tranquillitati, præ reliquis, eſſe repugnare. Cū enim illæ multitudines ſynagogicæ in contrarias partes abiuerint: præſertim, cū vt ſēper contingit, inſ[illegible] ia populares laborēt, ac vehemētibus animi motibus concutiātur, neceſſū fuerit, omnia reipublicæ firmamēta quaſi, terū ſummā in maxima perturbatione verſari quādoquidem nulla penes eos vigeat certa auctoritas, quæ illi[illegible] æ[illegible] ibus imperet, aut eiſdē modū aliquē imponat. Intumeſcit plerūq, in odia, in iras popularis cohors du[illegible] intelligi[illegible], ſe in ſacris obt[illegible] nere primatū. ac miniſtris o[illegible] nibus ſeu paſtoribus iure diuino imperitare. & cū extra ſe nullā admittetur viſibilē poteſtatē quod ad ſacra, cōtemnet quicquid ab alia parœcia definitū: proinde in aduerſā ſecta non ſolū exercebit hoſtilitatem, quinimo eam, quæ indefinito odio apud ciues perennabit. Hoc tamen illud dulce venenum ſuperbiæ & impietatis, quod plebanæ turbæ *Caluinus* propinauit.

7. Quod autē ſpectat ad pacem reipublicæ, ad Principū præſidia & ornamēta, nemo eſt qui nō videt, huiuſmodi puritanicū in Eccleſiaſticis regimē, cunctis eſſe infeſtiſſimū ac prorſus exitiale. Quis enim nō animaduērtit, in hac vaga parœciarū per aliquod Regnū ſparſione, in Eccleſiolis iſtis numero multis ac indepēdētibus, ſeruari haud poſſe pacis in toto regno concordiam? Cū vero omnia diſſidijs arſerint in iſtis male reuinctis cætibus, ſi hoſtes externi in republica intē[illegible] rim inu[illegible] ſerint, ſi Princeps vectigal[illegible] ū vires colligere inſt[illegible] uerit, hoſtes ta[illegible] le præualebunt, & princeps pitū præ[illegible] uerit. Huius rei idolum exhibebit inſpectus multoru[illegible] opidorum iuxta ſe poſitorum, quæ abſolutæ eſſent reſpublicæ. etenim fieri non poterit, quin inter ea, odia, æmulationes indies flagrarent, nullo alio modo quam diro marte & multo ſanguine extinguenda, adeoque in continua bella tanta ſeges diſcordiarum perpetuo excreſceret. Quis itaque affirmauerit, Sapientiam diuinam, quæ Eccleſiæ ſtatum condidit, pretioſiſſima illa & ingenua Chriſti merita, in Eccleſiæ eiuſdem vnitatem impenſa, eam delegiſſe formam regiminis, iuxta ac inſtituiſſe, quæ anarchica, [illegible] quæ popularis, quæ ab vnitatis ordine & decore alieniſſima? Etenim vero vt Chriſti corpus naturale fuit ſumma pulcritudine ornatum, ita non eſt credibile eiuſdem corpus myſticum, quod Eccleſia eſt per orbem terrarum diffuſa, hac extrema anarchiæ confuſione fore deforme & perturbatum. Cuius Eccleſiæ [illegible] tidem typus Arca, non caruit ſuo decore [illegible] & proinde Eccleſia, quæ ciuitas Dei, quæ domus ſpiritus Sancti, deſtitui non debet ſuarum partium venuſtate,

 8. Eiſdem

8. Eiſdem ferme nominibus Epiſ[illegible]u Ariſtocratia, Eccleſiæ ſanctitudini & [illegible] nati parũ cõuenientem merito æſtimetur. cert[illegible] cõmo[illegible] per orbem [illegible] ſtianum Ep[illegible]p[illegible]orum numerus nullo plane ſubordinationis lege aut ſerie continetur, quod diuerſorũ Regnorum [illegible] qui [illegible] ab aliis nõ dependeant ne[illegible] cum [illegible] in vnũ comp[illegible]antur. Vbi ergo me[illegible]ſ[illegible] & contextus in vniuerſ[illegible] Chriſti myſtico apparebunt? atque hinc vnitate Eccleſiæ in partes [illegible]ſolutas [illegible], vnitas fidei aut ritus mu[illegible] inuenietur. In porro, quod [illegible]que fieri dep[illegible]ratus, Regna & Pr[illegible]ciæ [illegible] ſeſe mutuo [illegible]ter incurra[illegible] pe[illegible] [illegible], ne Epiſcopi quoq; in gra[illegible] [illegible] diſſentiant, ne [illegible] [illegible] ſua c[illegible] [illegible]ſtia, aut ea d[illegible] [illegible], pax ad [illegible] cum omnium bonum [illegible] ducun. [illegible] R[illegible] [illegible] præmia [illegible] inſtigant, v[illegible] inter e[illegible]ſ[illegible] [illegible], quæ ad pacem [illegible] in eo Eccleſiæ requ[illegible]. etenim Ariſtocratia Epiſcoporum longius [illegible] ab vnitate, qui Ariſtocratia principum: qua[illegible] plures ſint in Eccleſia Epiſcopi, quam Principes ſupremi, vti conſtat, nam vt numerus [illegible] [illegible]pſu dirimitur ab vnitate monarchiæ, [illegible] eorum numerus ab eadem, in [illegible] [illegible] con[illegible]do, plus recedetur. quod [illegible] idem imp[illegible] *Henricum* [illegible] in Angli[illegible] ſuam *Syllam* præferendum *Charybdi* ſcilicet ad ar[illegible]gandum [illegible] Epiſcop[illegible] ereptũ in diuinis primatũ.

9. Illa ſenu[illegible] [illegible] ſeu magiſtratuum [illegible] in ſacris A[illegible] [illegible] fidei ac Religionis mo[illegible] mentis [illegible]. Imp[illegible] [illegible] d vir[illegible] tes ſpe[illegible]ans al[illegible]uid & a tota E[illegible] [illegible] [illegible]ruindum. de [illegible] [illegible] nul[illegible] [illegible] non tam diuerſæ, quam aduerſæ [illegible] [illegible] erunt dub[illegible] proc[illegible] [illegible]ſta[illegible] qua rarum, e[illegible] in vnius dogmatis aut ritus [illegible] nem velle conſentire. maxime ſi mutuo ar[illegible]eant inter eos bella & vindictæ cupiditat[illegible] [illegible] ac furtiuo Theologorum ſtudio in ſe[illegible] [illegible] Et [illegible] mihi er[illegible]ite, aliquis *Romanus* ſeu Rex *Samariæ*, qui Iudeo[illegible] Princip[illegible] [illegible] Co[illegible] [illegible]modi ſimul a[illegible]tibus, Na[illegible] [illegible] [illegible]nacibus Ge[illegible]s, totius Eccleſiæ nego [illegible] Deo [illegible]gnũ[illegible]eq; [illegible]ominibus enimuero [illegible] ut erg[illegible] huius [illegible] Ariſtocratia repu[illegible] [illegible] æ vn[illegible] c[illegible] vnitatibus [illegible] ea fide [illegible] gi[illegible] [illegible] ne [illegible]nſentit. imo vel in vna [illegible] qua p[illegible]ine[illegible] vix tuta [illegible] is virtutibus p[illegible] [illegible]ſo[illegible] [illegible] u urna [illegible] ſen io. ſi [illegible] ſub [illegible] p[illegible] [illegible] dele[illegible] erint, quid ſub[illegible]d[illegible] [illegible], qu[illegible] d ad res ſacras, a pri[illegible]ipe, quem odio p[illegible] [illegible] quem exe[illegible]tãtur, & armis violandũ ſtatu[illegible] d[illegible]ur. quale c[illegible]pend[illegible] fi[illegible] & religionis a[illegible] [illegible]ent [illegible], toto hoc tempore inqu[illegible] [illegible] & [illegible]lerantiſſimæ [illegible] rebe[illegible]nis, ſi modo Rex C[illegible] [illegible] ius præſulatus Eccleſiaſtici in e[illegible] præ[illegible] [illegible].

10. E d[illegible] a[illegible] [illegible] eſt religionis, Eccleſiarũ prin[illegible] [illegible] ac in Cler[illegible] cõprimis cen[illegible] [illegible] apud Romanos Imperatores & C[illegible] [illegible] [illegible]ſ[illegible] p[illegible], ſummi [illegible] idem erant S[illegible] [illegible] R[illegible] vere al[illegible] [illegible] ac ſ[illegible] inter

1. Cor. 14

C[illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] ſia di[illegible] [illegible] ex Ap[illegible] [illegible]ucc, inte[illegible] [illegible]u, rota natura renititur & abhorret. Clericus etia duo ſo[illegible]nat [illegible] mo perſ[illegible] nam popularibus [illegible] nunc[illegible]ian [illegible] ad quod [illegible] [illegible], C[illegible] [illegible]iatur apud no[illegible] Pſ. In iſta verba [illegible] *pars hæreditatis meæ & calicis mei:* *tu* [illegible] *hæreditatẽ meam mihi.* al[illegible] [illegible] [illegible] ur, quod pe[illegible] [illegible] muneri[illegible] d[illegible] [illegible] r, vnde hab[illegible] [illegible] [illegible] a quibus m[illegible] qui [illegible] [illegible] [illegible] quam [illegible] [illegible] V[illegible]de ergo ex C[illegible] [illegible] ſtiæ ad[illegible] n[illegible] [illegible] h[illegible] [illegible] [illegible] populares haud c[illegible] Sa[illegible] [illegible].

Pſalm. 15.

11. In piu[illegible] [illegible] in vulg[illegible] d[illegible] [illegible], q[illegible] [illegible] [illegible], eos p[illegible] [illegible] pacis [illegible] uatis & p[illegible] [illegible] [illegible] & contemptib[illegible] imperium [illegible], [illegible] diſſolutum, vti vel ab il[illegible] [illegible] q[illegible] [illegible]mnem partem ſori ac mundi ope[illegible] [illegible]ctur? Multi extitere princip[illegible], qui [illegible] ſui officij pondera ſentientes, [illegible] pares [illegible] ad ea [illegible] [illegible], vt narrant *Suetonius* & *Lampridius* [illegible] ob qua [illegible] [illegible] virtutum affirmat. *S. Paul.* [illegible] [illegible] abſtinere. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] q[illegible] [illegible] ne [illegible] ho præ[illegible] [illegible] æ. C[illegible] u[illegible] [illegible] æ [illegible] c[illegible] qu[illegible] p[illegible] [illegible] o in [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] g[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], u[illegible] [illegible] [illegible] ha[illegible]betur C[illegible] p[illegible] [illegible] d [illegible] e[illegible] m[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] S. *Bernar.* [illegible] *Epiſt.* [illegible], qui [illegible] F[illegible] piſ[illegible] [illegible] uſatum [illegible], ne [illegible] c[illegible] bus haud e[illegible] [illegible] verum hæc audax impietas gent[illegible] [illegible] idol[illegible] latr[illegible]:

Suet. in Aug. cap. 53. in Tib. cap. 24. lamprid. in Alexan.

Iuſſum eſt Cæſaris ore [illegible]*alem,*
Quod Princeps [illegible] *colemus omnes.*

12. Viterius vt populus reuereatur Principes [illegible] uiles tanquam ſummos ipſorũ in Sacris [illegible], eis de[illegible] in[illegible] teſcere vocationes & ſucce[illegible] eorumdẽ ad talia officia perag[illegible]da. di[illegible] haud potent, e[illegible] a Chriſto Domino, aut Ap[illegible] vocari ſeu eis ſuccedere, ũ nouũ teſtamẽ[illegible]. quod & ipſi fatentur nihil tale referat. [illegible] quid[illegible] in Anglia Arc[illegible] miniſter affirmauit, Reges Chriſtianos, qu[illegible] d ad hoc munus, ſuccedere R[illegible] [illegible] Iudæorũ ac im[illegible] *Moyſi.* [illegible] Deus du[illegible] tubas ad mouẽda [illegible] a[illegible]tra, vtpote Principi [illegible] [illegible]. cæter[illegible] q[illegible] nõ videt, h[illegible] [illegible]olũ [illegible] e fundam[illegible] ſucce[illegible]ionis Pri[illegible] [illegible], quod per Chriſtũ abolita antiqua lex [illegible] æremonialis: deinde quod Iudeorũ Principes [illegible] ſuere primi in ſacris Preſules. poſtremo quod Chriſtus Dominus expreſſe de [illegible] reg[illegible] in ſua Eccleſia aliter [illegible]ſtituerit [illegible] Apoſtoli eũ ſequuti, [illegible] tranũ plane [illegible]uerint et quod attinet ad binas illas tubas a Deo *Moyſi* tradi[illegible]as, incredibilis apparuit [illegible]us *Cremeti*[illegible] [illegible] ſtultitia, qui inde volu[illegible] [illegible], Pr[illegible] [illegible] [illegible]uiles ſupremos eſſe E[illegible] [illegible] Guber[illegible] [illegible]res. nam quid commu[illegible] d[illegible] abus tubis cũ Clauibus Eccleſiæ? [illegible] caſtrametationi, [illegible] illarum turb[illegible] ſonitus in ſeruiebant, cum ſpirituali [illegible] [illegible] regimine. Vt omittam, *Moyſen* extitiſſe principem ciuilẽ iuxta

Andr. [illegible] [illegible] dub. Tob. & in [illegible] Tort. Num. 10.

ac Sacerdotem. at ſaltem dicet: ſi principes retineant ad exemplar *Moyſis* binas tubas, Principis ſolius iuſſu ſaltem cogenda Concilia, requiritur. Vt video, penes hunc idẽ ſunt caſtra mouere, & indicere Cõcilium. ſcire debuiſſet indoctus iſte Theologaſter, ad illum in Eccleſia ſpectare officium Concilia conuocandi, cui incumbit verbi Dei primaria quædã iuriſdictio: quandoquidẽ finis Concilij ſit, vniuerſam Eccleſiam docere quid credendum, & quid agendum: quandoquidem conuocatio Concilij ſit ad hunc finem mediũ conueniens. donec ergo oſtendent, primariã verbi iuriſdictionẽ ſpectare ad principes ciuiles, nihil illi iuuabũt, ad adſtruendũ, quod Conciliorum indictiones ſint munera principũ ciuilium. illæ duæ tubæ, ſi cui vſui fuerint ab eo allegatæ, ſolum in id conducent, quo eius inſignis vanitas cum noſtro riſu ebuccinetur.

13. Quod ſi vniuerſa in Sacris moderandis a principibus obeunda, ſeorſim expenderimus, duo inde manifeſte apparebunt. primo, apud Proteſtantes in dubio verſari, quid in hoc genere legitime queant peragere Principes: deinde huiuſmodi admiſſo primatu, maximam ac præcipuam partem ſacrorum munerum ad Anarchiam eſſe relapſam.

14. Principum ciuiliũ fore concinnari, verbũ Dei publice interpretari, in rebus fidei controuerſis definire, miniſtros Eccleſiæ ordinare, malefactores cenſuris irregularitatis, ſuſpenſionis, Interdicti, excommunicationis caſtigare, plerumq; inficiãtur ipſimet Proteſtatores, aut certe ſententias ferendo vacillant. imo neq; in hoc conſentiunt, quod poſſint Miniſtris & Epiſcopis iuriſdictionem impertiri, vel religionis ritus præſcribere. quid ergo definiti quantũ ad functiones ſacras, in primatu Ciuili, præter hoc, quod *Elizabethiana* tempora notiſſima, nece iſtius primatus inficiatores Catholicos mactarint, idq; ob incertæ rei in eis negationem.

15. Quantum vero ad horum Proteſtantũ in præcipuis negocijs fidei ac Religionis anarchiam, liquidum eſt, eos illam hinc adſtruere & ſtabilire. orta enim controuerſia, non fuerit Regis litem dirimere, non Epiſcoporum: ſed ex integro huiuſmodi definitio remittenda ad priuatum ſpiritũ vniuſcuiuſque. Dicant quæ ſit anarchia, aut Ariſtocratia, quæ de diſciplinis cẽſurarum Eccleſiaſticarum ſtatuat, externũ Dei cultum inſtituat, vel alijs iuriſdictionẽ commẽdet: quæ verbum Dei in veram ſententiam iuridice exponat? Quæ munera ſi denegent Principi Monarchę, eo in Democratiam populi, aut Epiſcoporum Ariſtocratiam, vel Puritanorum anarchiam concedent.

16. Manifeſtum itaq, Monarchiæ in Eccleſia impugnatores non ſolũ in fidei vnitatẽ delinquere, a ſeipſis diſcrepare, verũ etiam eodem in plurimos errores incidere, tã ſtatui ciuili, quam bonis moribus contrarios. eam quidem totius Eccleſiæ reſpectu negantes, non ineunt eamdẽ methodum ad rempublicam Eccleſiaſticã ordinandum: ac conſequenter mutuo etiã infeſti inueniuntur. Angli ſiquidẽ ſuum Regẽ ducentes ſupremum in Eccleſiaſticis primatem, inde dicunt, extra Angliam nullibi reperiri Eccleſiam perfecta Chriſti, cui ſpiritus ſanctus promiſſus: enim abſq; capite non eſt corpus organice idoneum ad animam ſuſcipiendã: ſic neq; ſine monarcha Principe, aut ciuili magiſtratu, ſi illis primatus debeatur iure diuino, Eccleſia eſſe poteſt, quæ in ſe completa, aut idonea, quæ aſſiſtentiam ſpiritus ſancti admittat.

17. Nos porro infallibile iudicium, quod ad veritatem definiendã, attribuentes Romano Pontifici, eodẽ ſingulari modo Dei erga nos bonitatem, iuxta ac Chriſti meriti vberrimos fructus, amplificamus. quis ignorat præclare conſultũ fore ei reipublicæ, cuius princeps Dei inſtinctu perpetuo dirigeretur ad ſententiã recte ferendã in vniuerſa materia iuſtitiæ, ſiue ea legis latæ genuina interpretationem, ſiue ipſum in re ipſa iuſtum, reſpiceret? veræ .n. iuſtitiæ in pleriſq, obſcurũ eſſe nobis ſenſũ, quis dubitat, vel minime in ſe experitur? Hinc eximiũ, ac propemodum diuinũ eſſet illius reipublicæ ornamentũ, ſimulq; firmamentũ, ſi modo in ea princeps iudiciũ ſemper eſſet laturus infallibiliter ad naturã ipſius iuſtitiæ, quantumuis abſtruſæ aut hominũ opinionib⁹ cõtrouerſæ. Cur ergo hæretice, inuides, aut inique fers, Dei Eccleſiæ hoc priuilegium in perſona ſummi pontificis concedi? quamobrẽ ab affluentia meritorum Chriſti, in Eccleſiã redundantium, hoc ingens beneficium ingratus prorſus repellis, neq; vt nos Dei bonitatẽ, & Redemptoris munificentiã cõmendas? nũ inde, quod ſuperbus in te animus haud patiatur externo, nedum Romano ſolum, regi magiſterio, vel quod cupias externæ auctoritatis omni tribunale excuſſo, in rebus fidei promiſcue tumultuari dumtaxat, ac demum immani tragœdiæ cuncta earum momenta funeſtare? veremini, ne nos Catholici Deum humano generi minimum bonum, & Chriſtum ſua gratia plus æquo proficuũ exhibeamus. Deo profecto, Chriſto, humano generi eodẽ infeſti conſiſtitis, quo Romano Pontifici hoc diuinitatis oraculũ detrahitis. Cicer. lib. 4. offic.

18. At quis ſcopus alius huiuſce hæreſeos, quã principem Eccleſiæ adimendo, eius vnitatẽ in partes reſcindere: quã controuerſiarum ardentibus incẽdijs, immortali quaſi ſegete cõtrouerſiarũ, ſparſa veluti in tenebris, in babilonis cõfuſione, fidei vnitatẽ ac fideliũ cõſentiones diſpergere? areſcit riuus a fonte auerſus, deuiteſcit ramus ab arbore decerptus, ita ſane Proteſtantes a monarchia Romani Pontificis deficientes, imprimis in nos, deinde in ſuos tumultuantur: demum in ipſis extincto ſpiritu fidei & pietatis, athei, diuinorum incurij moriuntur miſerrime. quibus bonis ſemel deletis, eis ſuperenint in republica concupiſcentia & ira, rerum diuinarum & humanarum peſtes, vt ex ſequentibus euidenter ſatis apparebit.

Romanos odere omnes, Dominosque grauantur, Lucan. li. 7. ver. 280
Quos nouere magis.

19. Denique inter alia, ex eo conſtat Proteſtantum hæreſes tendere ad confuſionem barbaricã, quod eis tanquã fratribus applaudãt, qui aliquãdo ex appetẽtia ſuperbę libertatis, inter homines ę qualitatẽ, cũ Dominorũ deiectione introducere laborarũt: quales olim *Valdẽſes, Lolardi,*

Pauperes Lugdunenſes, [illegible] genus homi-num [illegible] eſt[illegible] ac vulgo dicebantur *Boni* [illegible] recolit *Be-ceſius* ſimiles in Anglia quoq; fu[illegible] præſertim
Belfor lib. 4. Polid. virg. in Odoar. 2. in *Cantio*, tempore *Odoardi Secundi*, ac [illegible]ea. Dicebat, [illegible] haberetur, inter Chriſti-anos aliquos debere eſſe nobiles, alios ignobiles, hos Dominos, illos ſeruos; cum potius dicat, nos omnes natura æquales, gratia fratres? Et
Matth. 23. quod attinet ad graduum diſparitatem in Acade-
Iacob. 4. mijs, quod [illegible] plane re[illegible]ent, illud Chriſti Do-mini vrgebant: *Nolite plures ma[illegible] fieri*. Cum ergo Proteſtantes hoſce b[illegible] nebulones laudibus efferant, tū inde o[illegible] ſe eandē barbariem & confuſa[illegible] æqualitatem inducen-dam ſibi ſtatuere. Lut[illegible] etiam in germania Ru-ſti[illegible] contra Dominos arma mouere vt, ſcribit *Sl[illegible]us*, ſubie[illegible]onem non ferentes. Anabaptiſtæ hoc aperte profitentur. Pur[illegible] in ea latentius tendunt, dum nempe Reges & monarchas ferre renuunt, dum Prælatos exterminant, dum vel ſordidis opificibus poteſtatem interpretandi verbum Dei, ac iudicandi de fidei controuerſijs permittunt, dū Epiſcopos eliminandos ſtu[illegible]. quorſum hæc? ſi non vt omnes ex ſuperbi[illegible] & fatua ſua barbarie euadant Reges, omnes ſui iu-ris, omnes Doctores, omnes E[illegible]copi, om[illegible]es ſacerdotes? En centrum totius deuergentis ponderis poteſta[illegible] ad barbariem.

Prudent. l. 2. cont. Symmach.
Non ſero Romanum nomen, ſudataque bella,
Et titulos tanto quæſitos ſanguine carpi.

Cum vero in Monarchiæ Romanæ imperium iam a principio naſcentis Eccleſiæ, maiores or-bis Nationes cunſpexerint, tum iniquius ferunt, minores Nationes, [illegible] *Briareia* in Bog-eahbus conſtent turba, in illud immani odio re-bellaſſe.

Claudian. De Bell. Getic.
Romanos commouit atrox iniuria Patres,
Vrgerent maiora licet, grauiterque tulere,
Vrbibus inter ſe claris de culmine rerum
Congreſſis, aliquid Gentes audere minores.

Claud. l. 1. Rap. Proſer.
——— *noſtros an forte penates*
Appetiit centum Briarea turba lacertis?

CAPVT XIII.

Concupiſcibilis in homine facultas, ſuopte ingenio in Senſuum delicias propenſa, Catholicorum diſciplinis ad virtutum auſteritatem recte inſtituitur. Proteſtan-tium vero ex aduerſo Dogmata ſicut eam petulantem inueniunt, ita in barbari-cam voluptatis appetentiam acrius irritant.

OStenſum alias, voluptatum blan-dimenta exitum ſortiri in cruda barbarie, eoque mel dulce animo exceptum, in acerbiſsimas [illegible]es, ferocitatis deſinere. Contra illi oppoſ[illegible]us virtutem, aſperam quidem & cal-
Gen. 19. loſam ac velut alterum *Iacobum*, pro ſtatu iſtius vitæ, alienis veſtium rigoribus hirſutū. Enimue-ro Rationis ſol in homine non ſplendet, actio-nis dignitas in eodem haud elucet, niſi in Con-cupiſcentiæ temeritudinē, rigidior eius tractatio acceſſerit. Radix autem, adeoque vniuerſum

rebus volup[illegible] in amore cernuntur, [illegible] cum omni deberet a [illegible] p[illegible]qi [illegible] urrens [illegible] d[illegible]inatur, [illegible] duum [illegible]o-tam [illegible] alter [illegible]ne di lex & [illegible] eundit. Qu[illegible] q[illegible]ū
Senec. Epiſt. 3 ad Lucil. calent, vt [illegible] *Seneca*, [illegible] *Ira poſtera officia permiſſet; qui contra præcepta Theophraſti cum amauerint, iu-dicant & non amant cum iudicauerint.* [illegible]endus itaque a Chriſti[illegible] certa qu[illegible]am di[illegible] eſt [illegible] quam cauſam [illegible] de[illegible]us, [illegible] amamus, ſed [illegible] amandum, quia [illegible]
2. Q[illegible] in [illegible]nā humanæ [illegible]que [illegible] rident [illegible]us appetitus ſe[illegible] d[illegible] qua quidem ſequeſtratione duplex pæna [illegible] ſo-let vna, quæ [illegible] oritur ex priuatione iucundi-tatis, cuius c[illegible] affectus inar[illegible] iam vir-tus ſua dum [illegible] exercet. [illegible]tera [illegible] officij imm[illegible]ixta, quæ [illegible] appetitus mo[illegible] tiem amaritudine ſua perſt[illegible] ſen-ſus inge[illegible] virtutis [illegible] Sunt [illegible] hæ duæ [illegible] virtus nempe & voluptas, ita inter ſe contrariæ [illegible] ſul[illegible]cere [illegible] ſius quis ne[illegible] ar [illegible] d[illegible] a tuens hone[illegible] p[illegible]æ [illegible]nium vi-
Clem. Alex. [illegible] Strom. rum, vt loquitur [illegible] *Clemens Alexandrinus, Metro*[illegible]. Quocirca [illegible] d[illegible]antes conficeremus [illegible] Proteſtantium Dogmata noſtris d[illegible] impuræ volu[illegible] nominari: [illegible] vir-tutis grauitati ac diſciplinæ conuenire [illegible] oſtenderimus, illa a vi[illegible] [illegible] & San[illegible]ti-dine abhorrere noſtra cū ei optime c[illegible]ire.
3. Vniuerſa autem perturbatio quam [illegible] homionor[illegible] Proteſtantiſmus, ex duobus generalibus Principiis oritur: ſcilicet ex *So[illegible] fide Iuſtificante, & Solo ſpiritu diuino interpretante*. illa gelidi inſtar veneni, mores hominum charitatis & virtutū feruoribus impotes pl[illegible] conſtituit, cordis manibus [illegible] ſanguis, quem
Act. 28. excuſſit *Paulus*, adhæret eoq; torporem c[illegible] in-ducit, & inde a bonis operibus ter[illegible] ſabatu ſuadet. illa venenum eſt *Medea* quam i[illegible] legit in nino[illegible] Tauro, nimirum quod [illegible] plane enecat ve[illegible] virtutum ſemina. Vt enim [illegible] calida ab homine hauſta vel admiſſa, morbos frigidos procreant, veluti vina, aromata, luxuria, dū varia genera cauſant defluxionum e capite: ita voluptas [illegible], licet ſit inceſſa, adfert tamē ſecum frigidiſsimum venenum, quod virtutum calores extinguat. iſte autem videlicet priuatus ſpiritus, id generis veneni cenſendus, quod eadē *Medea* in [illegible] Lybia decerpſit, quādoquidem [illegible] pi-nionum diſſentionibus omnia faciat [illegible] ar-der. hiſce duobus *Medea* diabo[illegible]ca armauit [illegible] teſtātes in Eccleſiæ interitum: nimirū frigoris & æſtus veneno inſtructa, in Eccleſiæ arcem peſtē inferendo.

Senec. Med.
Et triſte læua complicans ſacrum manu,
Peſtes vocat quaſcunque feruentis creat
Arena [illegible]*ya, quaſque perpetua niue*
Taurus coercet, frigore Arctoo rigens.

Primo aut. loco a[illegible]mus de veneno illo Boreali in monte barbaro *Tauri*, quod cōcupiſcen[illegible]æ ſua in[illegible]ul-

Auguſt. ep. 167. ſindulgen [illegible] vrt [illegible] que vero veni [illegible] pe [illegible] exus [illegible] *Auguſtinus*, dut aſ- [illegible] Donatiſtis [illegible] Catholicam impugnare aut *Pigr*[illegible] *Saniendo*: ide Phreneticis & [illegible] 1. Ob hanc cauſam recte compara[illegible] Proteſtantes veteribus paganis: hi enim quod [illegible] at *Euſebius*, vt liberius peccarent, ſuas Euſeb Orat. laud. Conſtant. cap. 8. [illegible] animorum perturbationes [illegible] nominibus Deorum conſecrarunt, & ſacras effecerunt: vtpote *Venerem*, *Priapum*, *Martem*, & *Mercurium* colentes. pari modo Proteſtantes, omnino ſtatuentes laxe viuere tam quod ad mentis opera, quam voluntatis, in eum finem eadogmata pro ſacris profitentur, quæ huiusmodi ſtudijs lenocinantur, volentes ipſa fide diuina & religione ſcelera ſibi licita facere, adeoque diuina.

4. Vt autem [illegible] latum quædam in hoc genere [illegible] inquiſitionis inter ſe conferamus, audium ſumimus ab [illegible] coercitione, quæ in homine intel[illegible] tum [illegible] ohibet demittit ac moderatur. Admittimus ergo Catholici, quantumuis in [illegible] ferox, audax & inſolens mentis perſpica[illegible] luctata fuerit, docentis, ac definientis magiſterij, quod ad fidei aſſenſum, imperium. quo non ſolum Deo reuelanti ſuccumbimus animis, verum inſuper hominum a Deo inſpiratorum Ephes. 4. auctoritati, ſubiacemus. *Obedite Præpoſitis veſtris & ſubiacete illis.* Liberos idcirco ad concipiendum, ad pronunciandum intelligentiæ excurſus, ad votum colludentia iudicia, ex priuato formatos mentis conceptus, qui plurimum aridere ſolent petulantibus ingenijs, nobis plane credentes interdicimus: iugum Eccleſiaſtici culminis, cum repreſſione dulcis inſolentiæ, haud defugimus.

5. Verum Proteſtantes in hoc negocio omnino animis laſciuiunt, prorſus elatione efferantur proprijs ſuis ſpiritibus gratificantes. ſibi [illegible] edoctis, nullo viſu proclamant eſſe E[illegible] leſiæ ſententiam, Patrum commentaria, abſque cuius definitione, imo ea repugnante, dicere audent, ſe veritatem & ſenſum ſcripturæ Canonicæ certiſſime aſſequutos. & huiuſmodi ſua [illegible] lcedine allecti, ven[illegible] tare præſuuiunt, ſe d[illegible] tes ac veraciores in ſac[illegible] s literis, vniuerſis Pat[illegible] bus Græcæ ac Latinæ Eccleſiæ: imo vel Concil. Nicen. 2 [illegible] ipſi Eccleſia Catholica, quantum ad hoc, anteſtare. quam proinde cum Iconoclaſtis idolo- Aug. vlt. lib. cont. Parm. la[illegible] cam, cum Donatiſtis meretricem appellare m[illegible] me horreſcunt: adeo poti ex cratere lupæ B[illegible] nicæ & eius ſuauitate plane ſunt deméntati. quam dulce hoc aſinis pabulum mentium, quam eis ſapit liquor iſte ſuperbæ ſtul[illegible] inæ [illegible] a- leant iam roſæ, quibus rudens illud Apulianum Apul. in Aſin. animal reficiatur: [illegible] ſcedant *Cleopatræ* & *Antonij*, luxus, præſentibus iſtis Proteſtantum, non dico qu[illegible] ad corpora, ſed quod ad animas, nectareis [illegible] uis dapi[illegible] uſque. quam ſit res iucunda ex arbi[illegible] ſentire, ſatis ex eo manifeſtum, quod idē no[illegible] enm ſentientibus delectantur, adeoque mirifice delen[illegible] quando etiam vel per adulationem opiniones noſtræ ab alijs adprobantur.

Prudent. Hamart. ——— *tanta in tenebris de peſte voluptas.*

6. Nulla porro eſt ab otio iucunditas, ab in[illegible] deliciosa incuria, quas calentiſſimo, cō-te[illegible] ue l[illegible] non d[illegible] u, abi[illegible] edi- ta in lucé o[illegible] d[illegible] P[illegible], T[illegible] logica Metaphyſica. teſtetur id [illegible] dies, ne- ruus omnis [illegible] eris crud[illegible] no- ſtr[illegible] ū ſtudi[illegible] diſſime [illegible] is ſubtiſtunt. teſtetur h[illegible] cl h[illegible] teſtantium qu[illegible] ianus vſus, [illegible] Protum librorum cultu[illegible] s & adm[illegible]. Hæc eſt illa *Minerua*, quæ apud nos [illegible] exfugit. quæ floreu ætatis d[illegible] ſtat, [illegible] ad [illegible] ſantes v[illegible].

7. Contra vero Proteſtantes [illegible] ra[illegible] impendentes du[illegible] bus modi ſuæ [illegible] pl[illegible] n. [illegible] pio [illegible] em q[illegible] nd [illegible] ca- t[illegible] ribus Muſis incumbant: vt pote Poeſi, verbu- lis Græc[illegible] is, populari Rhetoricæ. Deinde ex eo, quod commen[illegible] antes nunquam longe recedunt [illegible] vulgi auribus, a littore popularitatis in quibus om[illegible] es ſuos theſauros ac veneres condidere. Non ſcandunt iſti in m[illegible] ntes Muſarum, ſed interius poſitis S[illegible] y[illegible] s [illegible] inere, illis vnice in amoribus. Profecto ſi in elucubrationibus ſuis cumponendis dicant ſe deſudare, regeram id argumentum potius deſ[illegible] ctæ ac fluxæ in ipſis e[illegible] mpicationis, quam laboris grauioris, aut ac[illegible] oris in mente contentionis.

8. Natiuus etiam [illegible] e [illegible] oſtis, qui & noſtre vitiatæ naturæ comes, quocum bellum aſſiduum gerimus, nempe concupiſcentiæ [illegible] es, non patitur nos pariter voluptate, virtute, ſanctitate & iuſti[illegible] potiri. ex qu[illegible] a[illegible] ibi a ſeue[illegible] tate, [illegible] cōtinuo repr[illegible] imus, ne [illegible] in[illegible] gat. cōtentioſius eidem eciſtimus, ne [illegible] peret. durius in tota vita appetitum, cūm ineſt, tractamus, ne inſolentius rebellet: quantumuis voluptates colludentibus polli[illegible] e tur. Nouimus pr[illegible] in[illegible] alis in nob[illegible] s tom[illegible] is p[illegible] pe[illegible] nem in[illegible] um, eius Auguſt. l. [illegible] omnes motus ſubitaneos & ind[illegible] liber[illegible] tos, velu- ciu cap. 2 [illegible] ti in ſomno, peccato carere cre[illegible] us. [illegible] c in no- Aug. lib. [illegible] bis a Deo illius motus ſciu[illegible] us permitti [illegible] tum cont. Iul. c. illos fortiter, inſuauiter licet, decertemus, 14. lib. 2 de *Omnes homines [illegible] ant [illegible] quit S. Augu[illegible] inus, laſ[illegible]* peccat. Merit. c. 23. 34. *uiæ non eſſe peccatum ni[illegible] nia concupi[illegible] ent[illegible] con-* l. de Nup. & *ſentitur.* Quo autem m[illegible] ſe[illegible] n vocetur ab Apo- concup. c. ſtolo peccatum, iſtis idem explicat. *Sic autem* 23. *vocatur peccatum quia peccato, acta [illegible] pe[illegible] catum* Geo 16. *ſi vicerit, facit.* H[illegible] [illegible] um *Agar*, hi[illegible] pu[illegible] iæ Rom 7. exurgunt, qual[illegible] s in A[illegible] lo, d[illegible] c[illegible] ni- mia moleſtia: *Quis me liberabit de Corpore mortis huius?* Hinc cum agno paſcali lact[illegible] æ [illegible] greſtes exacerbant nos, ita vt quietis aut ſecuritatis dulcedini ſeu Sireni, nullus plane locus in nobis relinquatur. Ex quo factum, Chriſti fide d[illegible] ueſſeſcente, ac in orbe præu[illegible] te, [illegible] ge[illegible] tium fœdam proluuiem voluptatum [illegible] fluxiſſe ad inferni [illegible] en[illegible] nas, ex qui[illegible] us in n[illegible] ſtrū genus antea emerſerat. quo euentu ed[illegible] l Eccleſiæ primi Paſt[illegible] res, pro veritate fidei Chriſtia[illegible] æ adſtruendæ contra Paganos diſpu[illegible] runt: [illegible] inter alios, hæc S. *Hieronymus*: *Inter ſ[illegible] orta qui[illegible] ue in for-* Hier. [illegible] in *cibus ſpectaculorum pueri ſteterint, pu[illegible] Tit. cap. 2. *expoſiti. donec ſub Cōſtantino Imperatore C[illegible] E-uangelio coruſcante i[illegible] fid[illegible] litas [illegible] iuerſarum [illegible] ent[illegible] & turpitudo deleta eſt.* Merito [illegible] m, pol[illegible] crucis balſamum in orbem diſtillatum, puræ

vitæ bonus odor priſtinos luxuriæ fetores exegit.

9. Quod ad hoc ſeueritatis etiam in carnem concilium, veterum Philoſophia vel rigidiſſima, vltra rerum ſuperfluarum repudium, non eſt progreſſa ad vllum ſenſum pœnæ aut doloris. quinimo ab ingenio naturæ humanæ exiſtimauit alienum, quempiam eius generis rigorum ſtimulos admouere ſuo corpori. *Hoc contra naturam eſt,* ait *Seneca, torquere corpus ſuum, & faciles odiſſe mundicias, & ſqualorem appetere, & cibis non tantum vilibus vti, ſed tetris & horridis. quemadmodum de ſeatas rei deſiderare, luxuria eſt; ita vſitatas & non magno parabiles fugere, dementia eſt.* Verum cū nuncto noſtra Chriſtiana Philoſophia in ipſa pœna animi & corporis vim agnoſcit cum medicatricem contra irruentia iucunditatum vitia, tum contra commiſſa ſanatricem. Eſt quidem ea prauitas concupiſcentiæ in nobis, vti continuo ebulliat in rebellionem in animam & Dei legem. Ea idcirco iam originariæ noxiæ dulcedine ſemel excitata, indiget acerbitatis abſynthio, rigoris diſciplinæ, pœnalitatū acrimonia. quid enim aliud hæc ardens concupiſcentia, quam in noſtris pectoribus quædam velut hyſtrix, denſa ſpiculorum ſegete & cum arcu armata in animæ vulnera?

Senec. ep. 5. ad Lucil.

Se Pharetra, ſeſe iaculo, ſe ſe vtitur arcu.

Claudian. Epig. de phœnic.

Tota quidem, idque ſuopte ingenio, huiuſmodi hyſtrix in noſtram perniciem inſtructa. opus itaque viribus inſtituti continentis, quod hyſtricis iſtius arcum conterat, pharetram diſſipet & tela frangat, ſeu igne amoris Dei vniuerſa comburat. mors huic hyſtrici intentanda, cinereque doloris mortua obruenda.

Claudian. Epig. De Helic.

præbetur origo
Per cinerem: moritur ſe non pereunte ſenectus,
Et petit alternam totidem per funera vitam.

Hi vero, qui vitæ duritie & ſale, carnis ſuæ flores delibant, ac Deo conſecrant, *S. Mariam Magdalenam* imitantur, quæ oleo effuſo in caput Chriſti, vt obſeruat *S. Hilarius* tam quod in ſuo corpore floridum, quam quod in anima ſplendidum eidem dono dedit. *Vnguentum, ait, propter corporis curam mulierum ſexui maxime gratum eſt. igitur omnem curam corporis ſui, & totum pretioſa mentis affectum in honorē Dei, laudemque transfudit.*

Hilar. Can. 29. in Math.

10. Hoc olim & primitus profeſſa religio Iudæorum idque ad mores pariter ſuos traducere aliæ Nationes, quæ ad imitationem Iudaicæ religionis ſuas expreſſere. illud ipſum in primitiua Eccleſia abſolutiſſime exequuti Monachi, qua veſtium ruditate, qua ieiunijs, qua cilicijs, qua vigilijs, qua ſeptis monaſteriorum, qua caſtitatis voto, vti conſtat ex *Euagrio*, & alijs hiſtoriam Eccleſiæ narrantibus. Et quod ad ieiunium attinet, in primitiua Eccleſia popularis fuit obſeruatio ieiunij quadrageſimalis, Feriæ Quartæ & ſextæ, teſte *Ignatio*. Inde vt narrat Socrates Theodoſius Iunior Imp. ieiunare ſolebat *Maxime diebus Mercurij & veneris. atque hoc ab eo factitatum fuit dum Chriſtianam viuendi rationem cumulatiſſime explere contenderet.* Hos dies, vt auctor eſt idem *Socrates* run vocabant Caſtitatis Τετράδας καὶ παρασκευάς [illegible]. Huius autem vſus præcipuus extitit, quo pro

Euag. lib. 1. Hiſt. cap. 21.
Sozom lib. 3 Hiſt.
Ig. ep. 13.
Socrat. lib. 7. Hiſt. cap. 22.

poſito orandi Deum obſtricti, erga tantum Numen humilius ſeſe gererent, ac [illegible] efficacius obtinerent quæ petebant. In quem finem ipſemet *Conſtantinus Magnus* in procinctu alicuius conflictus poſitus cum hoſte, tabernaculum militare, quod portatile eſſe voluit in quo crucis vexillum ſeruabatur, inire ſolebat, Deum ibi oraturum, conſulturumque. vbi vt ſcribit *Euſebius, Ab omni licentia, & vita ratione luxu diffluente ſeſe vocauit; inedia & corporis afflictatione ſeipſum exercuit, vti Deum ſibi cum precationibus ſupplicibus placatum, tum benignum adiutorem haberet eaque perageret, quæ Deus eſſet ipſius animo iniecturus.* Certe ſi quis ex vna parte ſit penitus auerſus, vt oportet, a peccandi voluntate, & ex altera, ſecum reputet ingentem illam vim caloris incitantem ad delinquendum, is omnino iudicabit etiam pœnas ex iucundorum ſubſtractione, ſimulac carnis ſuæ afflictione, adſciſcendas, quo calor ille mitigetur. Ecquis illius æſtus penitus expers, vel ipſemet effoetus, & proinde a pœna immunis, aut abſque pœna tutus?

Euſeb. lib. 1. De vit. Conſtant. cap. 4.

Iam gelidas rupes viuoque carentia ſenſu
Membra feris: iam ſaxa tuis obnoxia telis,
Et lapides ſuus ardor agit, ferrumque tenetur
Illecebris: rigido regnans in marmore flamma.

Claudian. Epig. de Magnet.

O ſpinæ & tribuli in illo campo ſuo creſcentes, in quem ob guſtatas voluptates relegamur, [illegible] vindice quam vtiles eſtis, quam diuiniſſimorum fructuum feraces!

Gen. 3.

11. Cæterum in hoc genere ſpontaneæ [illegible] nitæ, nouit ſapientia Chriſtiana cum modum conſtituere, tum de eiuſdem præſtantia iu[illegible] um recte facere. Eam non latet, nimium acorem iſtius diſciplinæ, quod & alias ad iotauimus, animi hilaritudinem intercipere & [illegible] in actione virtutis plurimum impedire, facultatem itidem in homine iraſcibilem ſelle nimium exacerbare & efferare. Eadem pariter ſcit, in re pare eorum ſententias, qui laxioris vitæ cupedijs diſſoluti, in alijs rigores hos & acerbitates ſtudiorum, moroſitatem, obſtinationem, inhumanitatem iudicant: non enim moderatus eorum vſus continuo in haſce fæces bilis & melancholiæ incidit. Qua in re; vt alia exempla omittam popularis interpretationis, vnum hoc referam quod de auſtero vitæ genere, a S. *Chryſoſtomo* vſurpato, memoriæ noſtræ commendauit *Socrates. Erat homo,* inquit *Socrates, vt fertur, propter incredibile temperantia ſtudium, moribus aliquanto ſeuerior; & quidam dixit, qui illo ab ineunte ætate adoleſcentia familiariſſime vſus fuerat, iracundiæ potius quam obſeruantia indulgens.* Verū fides haud magnopere attribuenda *Socrati* in hac narratione, quippe homini ſectæ Nouatianæ, cui ſe infeſtum cōtinuo præbuit *Chryſoſtomus*. Erant autem *Nouatiani*, quod tamen iſtam ſeuerentes, vt ſui erroris ſectatores ſeueritatis iu[illegible]ta: ne enim peccarent peccato ad mortem poſt Baptiſmum, aut primam *Confeſſionem* Sacramentalem. rigidiſſime tuebant, ſecum reputantes nullo Eccleſiæ Sacramento recuperandam animæ deperditam ſalutem, ſed ſolum per diuinam miſericordiam, extra Sacramentum, id perficiendum ac proinde in Catholicis criminabantur frequentem abſolutionem

Socrat. lib. 6. Hiſt. cap. 3. 16.

neca

nem per Sacramentum *Confeſſionis*, perinde ac ſi eſſet [illegible] ocinium ad peccandum, & ad iucundam vitam ineundum. De *Agelia* Nouatian[orum] E-

Socrat lib. 4 cap. 9. piſcopo, hæc *Socrates: Iſte per vniuerſum vitæ tempus nudis pedibus inceſſerat, vnaque tunica, præceptum Euangelij obſeruans, vſus fuerat.* Simile quid, quod ad ſeueritatem vitæ, narrat *Sophronius* de

Sophron. in Prat. ca 106. quodam ſecta [illegible] hæreſis *Seuerianæ.* [Ex]preſſionem hanc tote Chriſti[anæ] [vit]am, indicium illim de-

Exod. 3. us in rubo flammante *Moyſi* apparens. Deus in rubo, quia futurum, vt Deus [illegible] ſanguineas & vulnificas pateretur rubus [illegible] non comburebatur. et quod [illegible] Deus in mundum vt auferret aut [illegible] ſpinas vexa[illegible] ſed vt eas conſeruatas ſuæ gratiæ igne [illegible].

Prudent. A-poth.

Cernere erat fieri [illegible] ſubita ſplendeſcere frondes,
Accenſiſque citam [illegible] impune [illegible] late
Colluſere Deum [illegible] xta,
Lambere ſanguineas fructu & pon[illegible] runta,
Stringere martiferi [illegible] ligni.

9. At Proteſtantes, voluptatum [illegible] pugnæ autem deſidioſi [illegible] urgente tentatione, furente in eis appetitus [illegible] procella, ſecum dicunt: quorſum in hoſce motus cum acerbitate conflictus dimicaremus? iam

Caluin. lib. 2 Inſtitut. ca. 1. lib. 3 cap. 3. V[illegible] lib. de pec. ca. origen. enim peccata vſque ad totius Decalogi violationes in nos etiam conſentientes erupere. nos contaminarunt, æternæque inferni pœnæ obnoxios effecerunt idque voluntatis conſenſu in nobis plane neceſſario. imo ipſa pronitas naturæ noſtræ in malum adeo vitioſa exiſtit, vti ea deturpati, prorſus Deo odibiles conſtituamur? quorſum ergo arma rationis corripienda? quorſum in agone contendendum, in puluere arenis mortificationis præliandum, cum nobis impoſſibile, peccata reſiſtendo de[illegible] aut concupiſcentiæ conſenſum non præbere? in profligati ſumus [illegible] vi diuinæ legis, qua obligamur ad concupiſcendum, ſceleribus onuſti ac pleni, quid aliud ſuper eſt remedij in hac peccandi neceſſitate, quam vt Chriſti iuſtitiam vna fide apprehendentes eius meritis quantumuis concupiſcentes [illegible] induamus? Spurcatimus hominis coinquinatio, hæreditas eſt Proteſtantium illis a *Carpocrate* parente legata, cum credant, omnes appetitus ſenſitiui brutas agitationes peccata eſſe mortalia etiam abſque libertate humani conſenſus, ac vt vl[illegible] tetur a nobis peccatum, non eſſe in illas dimicandum.

12. Conſenſum vero voluntatis liberum & deliberatum in ſu[illegible] ſam a concupiſcentiæ libidinem, animæ mortiferum æſtimamus: proinde ab illius dulcedine tanquam a ſcorpione & peſte re[illegible] dimus. ſi enim illi conſenſerimus, illico contra Apoſtoli conſilium fœda & bruta concupiſcentia in nobis regnabit, ſcilicet animæ ac in ea

Rom. 4. Dei imagini, dominabitur: & proinde haud patietur eam per iuſtitiam ſubeſſe Deo. *Concu-*

Aug. lib. [illegible] *piſcentia cum conceperit parit peccatum.* Abſit, dicit *Auguſtinus*, vt anima vlla voluptate titillata, [con]ſentiat turpitudini. quocirca ait, ideo animum pugnare in concupiſcentiam, *Ne concupiſcentia pariat peccatum:* alioquin ſine conſenſu, vt loquitur idem *S. Auguſtinus*, *Solũ ſit eſt peccatum,* *vt ſit pœna peccati.* Scientes [illegible] pendere

S. Thom. 1. 2. q. 82. art. 1. 2. 3. 4. omnino a noſtro libero arbitrio an velimus nec ne ex concupiſcentia peccatum in nos deriuare, eius illecebris generoſe reli[illegible] nus, delectabilium guſtum abdicamus, nec volumus cũ quouis iucunditatis ſenſu tantum malum nobis conſciſcere. nec eſt quod putemus imo [illegible] a

1. Joan 3. eſſe in nobis peccatum: nã *Omnis qui in eo manet non peccat, & omnis qui peccat non vidit eum nec cognouit eum.* Qui motus concupiſcentiæ ſi pe[illegible] a eſſent abſque libero conſenſu, Deus [illegible] auctor omnis turpitudinis: quod C[illegible] horror affirmare, Caluiniſtis licet li[illegible] in Deum cum [b]laſphemia ludibrium [illegible] citor ab ipſis. quamobrem Chriſtiani pugnãdum cum [illegible] voluptates concupiſcentiæ? ſi dicant, ne regnet, ne plurima peccata proferat: cur ergo petam, hanc concupiſcentiam vi legis naturalis continuo erumpere in omnia peccata contra decalogum volunt, quaſi id pugna noſtra poſſit impedire. quod naturæ neceſſitate decretum? cur ergo pugnandum contra opera externa concupiſcentiæ, ſi interna iuſtis non noceant?

11. Nos porro in vniuerſum antequam veliimus in animas peccati mortalis dulcedinem admittere nihil non facimus vel pœnis & ſummis doloribus afflicti; intelligentes in hoc fauo latere venenum, quod nos funeſtabit, quod prius hauſtam a Deo vitam infuſæ iuſtitiæ exterminabit. ecquid aliud nos ſuperis inuiſos reddit præter peccatum? quod eum ſibi non aliter ingreſſum faciat in nos quam voluptate [illegible] quam præmittit, nos in hanc voluptatem acrimonias reluctantiæ, patientiæ, indigentiæ, ac aridi[ta]tũ exercemus, nihil tam triſte ducentes, q[uam] nos ſemel Chriſti Sanguine expiatos, eius iuſtitia donatos, a tantis bonis peccati alicuius hauſtu excidere:

Pruden. Hamar. ———————*mortiſque inter diſcrimina lud[illegible].*

12. [illegible] ex aduerſo cum Babilonica meretrice conſtituunt Proteſtantes, qui ſuæ ſectæ delicioſis liquoribus inebriati negant, tantum noxæ aut mali ineſſe peccati voluptati. contendunt enim

Clem. Alex. 4. ſtrom. cum *Carpocrate*, credentibus in Chriſtum ac prædeſtinatis, nullum ſcelus ab ipſis commiſſũ, datam iuſtitiam poſſe eripere aut eam exigere. quid ergo damni a probroſa voluptate, quæ alieno thoro aut ſanguini inſidiatur? a voluptate quæ omnia bruta ſuadet ac perſuadet? a voluptate, quæ rempublicam permiſcet & confundit, præterquam quod a docti ingenij ioco, ab innocua recreationis aura, profluat ac du[illegible] net? Enimuero iſtis, ita ſui dogmatis ingenio ſentientibus, congruum, minime in poſterum ſibi proponere verum Deum, peccati oſorem, colendum, ſed fictitia impuriſſimaque potius illa

Ariſt. 7. Pol. cap. 13. veterum Numina, *Quibus* vt ſcribit *Ariſtoteles*, *luxuria permiſſa*, quæ iuſtentur.

14. Vlterius, Catholici, timoris punctionibus exacerbari appetunt, ne ſecuritate data, ocio conceſſo, ne audacia permiſſa, geminam animæ, quæ iuſtitia eſt: imo æternã ſalutem, deliciantes amittant. quem timorem nobis conſciſcimus, ac veluti præ foribus armatum ſeu

S. Baſi. Serm. de Iudicio. ferreum ſatellitem collocamus, qui vel a longe

omnia

omnia peccata [illegible]ius auerſetur, eorumque ſ[illegible] anteacta[illegible]nes d[illegible] et ac deteſtetur. Cer[illegible] vt ab ſyn[illegible] uce[illegible], [illegible] el expre[illegible] eius dulcore[illegible] truu p[illegible]ta t[illegible]is [illegible]us [illegible], carnis madentes voluptates guſtu [illegible] pefet.

15. Iſtis acerbitatum [illegible]ja aduerſantur Cypri incolæ, Proteſtantes, euadendi in cœlum, ac per[illegible]anen[illegible] in ſtatu [illegible]tiæ iam ſecuri. inde timorem [illegible]uptatum hoſtem ad Iudæos a ſe relegant vipe[illegible]e præ[illegible]ſti[illegible] Dei fil[illegible] ad damn[illegible] tr[illegible]lecti[illegible] at qui[illegible] in re[illegible]liqu[illegible] r[illegible]is voluptatis libertinam appeter[illegible] Dea voluptas [illegible]s pr[illegible] ſui im p[illegible] ne d[illegible]putaret [illegible] eiſdem ni[illegible] m[illegible] iadere quam Dei [illegible]morem, eius aduer[illegible] inum. al[illegible]e, diceret, hoc trucul[illegible]tum m[illegible]ſtrum, leuiſum hunc eremitam ve[illegible]is cæ[illegible]us expellite: ne litis hetnacii in petris ſed luxuriantes iuuenes in pratis. p[illegible]h ta[illegible]culum ſ[illegible]n[illegible]rum! quem mollieret mearu manuum [illegible]p[illegible]n[illegible], [illegible]une tradite *Vulcano*, aut penitus ipſa retu[illegible]io ad vos appropinquare. Profecto voluptas diſſertura ſi eſſet pro ſuo imperio inter homines, non alijs verbis aut argumentis id perageret quam quibus Proteſtantes ſuam Religionē [illegible]onfir[illegible]nant. ob hanc cauſam iſtius timoris olim h[illegible]ſt[illegible]s hæretici, voluptatibus ſeſe omnino tradidere. quod *Marcioni* [illegible] ſuis ſequacibus *Tertullianus* iſtis exprobrat: *Hoc erit boni-*
Tert. l. cont. Marcion. *tas, inquit imaginaria, Diſciplina phantaſma & ipſa tranſſunctoria præcepta, ſecura delicta. Age itaque qui Deum non times quaſi bonum, quid non in omnem libidinem ebullis, ſummum quod ſciam fructum vitæ omnibus, qui Deum non timent?*

16 Ac licet virtuti præterea [illegible] ſenſu doloris affecta non recuſamus n[illegible]ominus eius duritiem ſubire, [illegible]s moleſtijs compungi, cogitantes illud in[illegible] in cœlo præmium, quod bona opera exer[illegible]s manet. ſi quia ſit per vaſtū mare curſus [illegible]ulentior, ita tamen nos a nauigatione non a[illegible]ſterret, portus ſecuritatem & amœnitatē animi meditantes. ſi qui ſubeundi & exantlandi lab[illegible]es in agricultura, perferendaue damna
Iacob 5. in ſeminum ſparſionibus, nos non retardant ad futuram meſſem cogitationes extendentes. amabilis ſane ea voluptatum abdicatio, quæ in torrentem exit æternæ voluptatis. Repoſita hæc ſpes in ſinu *Iobi*, et patientiam contra dolores in
Iob. 10. tulit & [illegible]nfin[illegible]uit. imo omnes acerbitates ei reddidit expetibiles. Præmiū illud eſt, quod hominem armat ad meriti laborem, ad difficultates ac ærumnas ſubeundas. præmium eſt, quod ab [illegible]r[illegible]læ præfert, quod ſaxoſas calles vire[illegible]bus [illegible]p[illegible]anatu potiores facit.

17 Renituntur autem vehementer quantum ad hoc voluptatum repudi[illegible] Proteſtantium dogmata, nec aue[illegible]t omnino volunt ab [illegible]iæ iucu[illegible]at[illegible]bus. [illegible] enim verum, quod ipſi [illegible]mentantur omnia ſcilicet opera virtutum peccata e[illegible]a etiam in renatis, licet eis a
Calv. lib. 3. Inſt. cap. 8. Deo non imputentur. ſi iſtis nullum præmium in cœ[illegible], quid operæ pre[illegible] e[illegible] an[illegible]us in [illegible] vita vexari, ut [illegible] excedi [illegible] a pe[illegible] ri a[illegible]s[illegible] p[illegible]ri? dicunt, Chriſti iuſtitiam c[illegible] de[illegible]us imputatam remunerandam in cœlo dumtaxat, non opera virtutum, quæ fœdiſſima ducu[illegible] e r[illegible] in [illegible] Chriſti iuſtitia [illegible] ſic ap[illegible]ala, ſe abſtu[illegible] termina ſtu[illegible]s [illegible]n [illegible] quæ [illegible] uinum pr[illegible] quid [illegible] ſcilicet [illegible] pe[illegible]um [illegible] ſtruatum [illegible] ſu[illegible] chara[illegible] in [illegible] lijs [illegible] a[illegible] pe[illegible]den[illegible], qu[illegible] ma [illegible]. co[illegible] tent[illegible] no[illegible]

18. C[illegible] uræ iuxta a[illegible] De[illegible], cog[illegible] ſuatum: pariter dum [illegible] per Chriſtum redem[illegible] gratiæ ad eiu[illegible] leges o[illegible]ndas. impigre [illegible] de ſe[illegible] operib[illegible] bo[illegible] a[illegible]gunt, neque [illegible] refugiunt aſp[illegible] qu[illegible] ſegnis & imparatus ad [illegible] eraque conſilia, obſtupeſcit, [illegible] gene[illegible], ad adſpectum [illegible] officij, ſe labo[illegible] & periculo ſubducit. *Æneæ* nube[illegible], [illegible] *Veneris*, requi[illegible], cuius obiectu a[illegible] *Turni* ictum elu[illegible] at cæterum
Virg. 9. Æn. talis non [illegible] Chriſtianus, qui [illegible] arma[illegible] Chri[illegible] protectus, quo[illegible] ignibus in[illegible]animatu, quod leonino [illegible] animatus. non ergo reputat, aliquid peni[illegible] a Deo aut natura imp[illegible] impoſſibile, aut effectu impoſſibile, vt car[illegible] benter v[illegible] d[illegible] duæ, vel per erat [illegible] optimæ co[illegible], leges non ſunt ei [illegible] culo ad d[illegible] f[illegible]rtiter in d[illegible] inceder[illegible] lu[illegible] duras, ſed [illegible]us adſpectus incitamenta ad aſpera con[illegible] lui Cyn[illegible] ſiræ, quæ a[illegible] impuris voluptatū S[illegible]bus curſum n[illegible] ad labores, ad [illegible]tudinis ac pat[illegible] [illegible]ates [illegible]

19. Illi autem P[illegible] qu[illegible] tu a voluptat[illegible] au cen[illegible] prorſus c[illegible] haud du[illegible] regulas [illegible]tum, n[illegible] indu[illegible] in [illegible] virtutum, ſed potius quadam [illegible]po[illegible]ate ab ſurdas ſen[illegible], ſua ſeri[illegible]ate accuſat[illegible] leru[illegible], va[illegible] aditum aperientes omni[illegible] facioribus quæ cum ſenſu voluptatis ab h[illegible] com[illegible] poterunt. vt quid enim attinet, [illegible] irrituque [illegible] in legis obſeruantiam incumbere, ab o[illegible]bus abſtinere d[illegible] earum ductu, aut adm[illegible] impoſſibilia h[illegible] man[illegible]dent? Ne fruſtra laboret quis pr[illegible]inde ac[illegible] nem ſuam præpoſitæ regulæ conformare, ad eius a[illegible] vitam iuſt[illegible]uere. [illegible] ho[illegible] pa[illegible] a reat len[illegible] voluptatum [illegible] illi effectu impoſſibile, v[illegible] Proteſtantes aut[illegible] Deum [illegible]mineſque definire.

20. Dol[illegible] p[illegible] pæ[illegible]tudi[illegible], tam [illegible] tem inger[illegible] voluptatis, [illegible]ndum ſe[illegible] mus ab ad[illegible], tanquam [illegible] poſitione[illegible] gratiæ [illegible] N[illegible] *parua res eſt*, inquit S. *Auguſtinus*, *quo[illegible] virum Sanctum timere [illegible]nat enim nobis, quia peregrinamur, & [illegible] in patriam [illegible]rare, & ipſo deſid[illegible]* [illegible] cum [illegible] affectu, [illegible] ſcere peccata quæ [illegible] tem commiſimus, ac eis velut ſaugu[illegible]

iptius

ipſius conculcauimus. alieniſſimum a voluptate cum gemitu & lacrimis reputare, nos hic tanquam miſeros exules longe a Patria vitam degere, infinitis occaſionibus delinquendi expoſitos, & eodem periculis æternam ſalutem perdendi vndiquaque incinctos. nō eſt ergo quod reſpiciamus dumtaxat in Eliſeos diuinarum promiſſionum campos, in terram fluentē lacte & melle, ſed etiam in Deū commiſſa peccata, quæ doloris afflictione retractemus, exoramus

Amb. lib. 9. Ep. 19. 17. ac deteſtemur. Hinc *S. Ambroſius*: *Neque pænitentia ſine gratia, neque gratia ſine pænitentia. debet enim pænitentia prius damnare peccatum.* isto affe-

Pſalm. 103. ctu plane horret Chriſtianus dum luget, dum tanquam herinacius ſetis contectus contritionis, in cauernis petræ, hoc eſt in vulneribus Chriſti crucifixi delitelcit.

21. Verum Proteſtantes, quantum ad hoc, coruì potius quam columbæ, incondite crocitantes, quam amanter gementes apparent. Ne enim iuſtificatio eſſet ex operibus, & non ex ſola fide; quod autumant Apoſtolum affirmare: renuunt concedere, ad iuſtitiam aut peccati remiſſionem, requiri iſtius pænitudinis inardens præparamentum. Nec ſane illi quicquam indigebunt planctu turturis, ſeu hoc dolore, qui certa fide ſibi promittuor, ſibi iam remiſſa peccata, & eadem fide omnes in ipſis reiectas cauſas *Carminis & væ*, ſiue lamenti: quandoquidem ſibi, inaniter & vaniſſime licet, ſanitatem & beatitudinem promittunt Proteſtatores. Grandibus proinde vocibus de ſua remiſſione peccatorum, de ſua prædeſtinatione, de ſua ſecu-

Aug. Tract. 6. in Ioan. ritate exultant, ac eo, quod pronunciat *S. Auguſtinus*, produnt ſe coruos eſſe non columbas, cadaveroſæ voluptatis, non terſorum ſpeculorū aut ſalis rationabiles appetitores.

22. Adeo quidem ſunt columbæ Catholici, vt nihil magis aut frequentius affectent quam dolores, quam gemitus quam lacrymas, ac a voluptate receſſus. Hoc teſtatur apud nos pene perpetuus cultus Paſſionis Chriſti; cum Chriſto condolentia ſæpius repetita idem oſtendit. Phœnices idcirco in flammis ſumus; non cicadæ in viretis. Quod cum omni ferme vitæ tempore exequimur, tum præcipue tempore Quadrageſimæ, ac in ea *Septimana*, vt vocant, *Sancta*. quo

Epiph. Hær. 75. 7? Aug. ep. 119. cap. 14. Bern. ſer. in fer. Sext. Tert. de pænit. Aug. in pſ. 127. Sen. c. Agamem. Tert. Apol. cap 40. tempore vt loquitur, *S. Epiphanius*, *Sanctiſsimas afflictiones* nobis incutimus. tunc vt ait *Tertullianus*, pænitentiæ ſordes & aridas eſcas non recuſamus. *Felix illa ſcientia*, quæ vt ait *S. Auguſtinus*, *Hominem non ſe iactantem, ſed lamentantem facit. Quem pænitet peccaſſe, ferme eſt innocens.* Auſteritatem, ad exemplum Iudeorum, Chriſtiani ſuæ pietati & orationibus ad Deum coniungere ſoliti, teſte *Tertulliano*. *Nos vero ieiunijs aridi, & omni continentia exterſi, ab omni vita fruge delati, in ſacco & cinere volutantes, inuidia cœlum tundimus, Deum tangimus, & cum miſericordiam extorſerimus, Iupiter honoratur.*

23. Proteſtantes autem tamquam dæmones a ſuis cruciamentis, ita ab iſtis penitus diffugiunt. Enimuero vtpote *Deucalionis*, & *Pirhæ* ſaxea proles, incapaces huiuſmodi compaſſionis ac teneritudinis conſiſtunt: dura ac fera gens nullo alio quam liquida voluptate diſſo-

Luth. conc. 10. dei palm. luenda. fatetur hoc, ipſorum protoplaſta *Lutherus*, qui muliebrem animi motum appellat cum Chriſto in cruce compati. & quod ad Quadrageſimam attinet, nulla alia anni tempeſtate hilarius verſantur & heluantur in voluptatum gurgitibus, quam tunc: ſcilicet quod de antiquis hæreticis conqueſtus *S. Epiphanius*, quando apud nos peraguntur ſanctæ afflictiones, tunc ipſi lautius æpulantur, dentibusque deſæuiunt ac nos in Romanam pænitentiam. & hi quidem tales

Pſalm. 101. ſunt, quales appetunt ſine ſale & cinere carnes perpetuu manducare.

24. Nos orthodoxi intelligentes, vitam noſtram peccatis in hoc ſumma fragilitate opportunam, in mortem animæ appetente voluptatis lenocinio, ob eam cauſam vim concupiſcentiæ varijs moleſtijs tam corporalibus quam ſpiritualibus debilitamus: ne in ea mollities, locū præbeat ardentibus telis: aut ardor pabulū præbeat iniectis flammis. Cuius diſciplinæ binas partes deſcribi putat a Propheta, admonentē a nobis agendam pænitentiam in cilicio & faulla, *S. Gregorius*: *Vt inquit in punctione cilicii cog-*

Greg. Hom. 10. in Iob. *noſcamus quid per culpam fecimus, & in fauilla cineris perpendamus quid per iudicium facti ſumus.* Cilicium autem & fauilla a voluptatibus aliena.

25. Verum enimuero longiſſime fides, ſeu; *Lux* Proteſtantica dirimitur a cilicio & fauilla; ab horum ſenſu, a diuortio, quantum ad hoc, a voluptate: haud minus ſane, quam *Belial* a Deo, aut Diabolus a Cruce. quid amabo facerent cilicium & fauilla triſtitiam inferentia, in hortis Proteſtantum, in ſuperbis eorum Babiloniæ turribus, in auratis illis ipſorum nauigijs: denique in Cipria illa ſecta, quam amplectuntur? ſi verum, quod dicunt, ipſis ſcilicet acceptam iuſtitiam, aut ſpe exſpectatam beatitudinem, excidere nō poſſe, vana res profecto fuerit auſteritas morum, aut repudium voluptatis: cuius omnem labem, etiam continuo redundantem, vna fides aut abſterget, aut innocuam reddet. Atque cum in hac cautione, in-

Senec ep. 5? ad Lucil. ſtituta contra voluptatem, reprobamus Stoicam Philoſophiam, dicentem: *Frugalitatem exigit Philoſophia non pænam*: ipſam pænam ærumnoſæ ſpinæ, lacerantis flagelli, extenuantis ieiunij, Proteſtantes auerſantur, ac docent, nullū concupiſcentiæ luxum, ſuæ iuſtitiæ, aut Philoſophiæ infeſtum. hinc nihil magis apud ipſos in riſu quam noſtræ auſteritates: proinde bibentes vinum ſuarum deliciarum, in nos paſſim pſallant carmen vituperij.

26. Deinde Dei in nos fauore, ipſius ſcilicet gratiæ acceſſu, cum peccati malū animis noſtris expulſum fuerit, pro pæna tamē temporali, plerumq; ſuperſtite, aſperitate operū ſiue a nobis ſponte aſſūpta, ſiue a ſacerdote iudice iniuncta, voluptatē penitus debellātes, ſatiſfacimus. ſane merito hoſte exturbato, omnes aditus in nobis obſtruimus, ne poſtliminio in nos inuadat. iuſti-

Eccl. 28. ſime deliciosū peccatū cōtrarijs doloribus vlciſcimur, nō aures tantū, quod ſuaſit *Eccleſiaſticus*, ſepimus ſpinis, verum omnes animæ & corporis facultates, quod in peccata conceſſerint, pænarum ſpinis caſtigamus, & munimus:

noſipſos recte iudicamus, ac in nos vindictam exercemus, ne a Deo iudicemur, ne ab illo ſententiam ferente in die iudicij, ſi non in hac vita, corripiamur. quale in hoc inſtitutum, fuerit primorum Chriſtianorum conſilium, narrant *Tertullianus* & *S. Cyprianus*. Ex hoc capite vindictæ, quam de nobiſipſis iudices ſumimus, oſtendit nobis Apoſtolus viam, qua a iudicante Deo ictus & verbera euitemus: *Quod ſi noſipſos diiudicaremus, non vtique iudicaremur*. Quid autem ſit a Deo iudicari ſequentibus oſtendit: *Dũ iudicamur autem, a Domino Corripimur*. ſumus ergo iudices, iuxta ac vindices, qui de nobis ſontibus pœnas ſumimus. Huiuſmodi eſt pœna ieiunium, quod ſanguinem exſugat, quod carnem macerat. huiuſmodi quoque corporis caſtigatio per cilicia, per flagella, per reliquas Pœnitentiæ ſordes, de quibus *Tertullianus*. iſtis ſpinarum veluti ærumnis humiliatur homo ante Dei oculos; qua humilitate oculi Dei delectantur, & eius cor ad miſericordiam inde emollitur. vt ergo iudicia Dei ſeueriora declinemus, ſit nobis conſcientia tribunal, ſit iudex, ſit vindex, & ex amore Dei, a nobis offenſi, aſperitatis ſententia feratur. *Quod a iudice futuro ait S. Anſelmus, reprehendi poſſis & puniri, ipſe nunc in ſeipſo reprehendat & puniat. peccata enim, ſiue parua ſiue magna impunita eſſe non poſſunt: quia aut homine puniente, aut Deo iudicante plectuntur. Ceſſat autem vindicta diuina, ſi conuerſio præcurrat humana.*

Tert. & Lipſ. de Pœnit.

Tert. lib. de Pœnitent.

Anſ. in c. 11 s. ad cor.

27. Cæterum Proteſtantes, vt ipſi occinunt, ne Chriſto Satiſfacienti iniuriam ſuis pœnalitatibus ſatiſfactorijs inferant, perinde ac ſi annũ Iubilei perpetuo celebrarent, in vniuerſum ſatiſfactiones aſperiores deteſtantur. quam arridet ipſis continuo muſa voluptuaria! roſas & mel theologiſantes ſibi duntaxat promittunt. Longiſſime fugiunt a ſtigmate *Pauli*, a pallio *Antonii*, ab Eremo *Hieronymi*, ab vnica tunica & abſtinentia *Baſilij*. ſic enim ipſis mandat *Venus*. ita eos inſtruit *Cloacina*, ſuadet *Stoa*, compellit ſecta.

Greg. Naz. in laud. Baſil.

28. At non ſolum reſpicientes in peccatum, a nobiſmet commiſſum, veluti, epoto abſinthio doloris, ſenſum voluptatis comprimimus, ſed inſuper aliorum peccata animis complectentes, dolentes, ac diriſſime vexare vltro volumus. *Dici poteſt* inquit *S. Auguſtinus*, *beata miſeria, vitiis alienis tribulari, non implicari, mœrere, dolore contrahi, non amore attrahi.*

Aug. ep. 145 lib. 1 cont. Gaudẽt. cap. 22, 30.

29. Hac autem ex parte dolere renuunt etiam Proteſtantes: qui certe tali ingenio eſſe non potuerint, niſi cum vera fide, humanitatem pariter exuiſſent. Hinc oculis ſuis totius mundi peccata circumluſtrantes, ea in duos ordines diuidunt: vtpote cogitantes peccata eſſe fidelium, aut infidelium. Priora æſtimant reis innocua: ſcilicet non imputata a Deo, quinimo ab ipſo potius facta ac prædeſtinata. poſteriora nihil deplorabilis in ſe cõtinere pronunciãt mortaliũ peccata: ipſorum enim iudicijs impreſſiones tantum exiſtunt concupiſcentiæ, veluti fati cuiuſdam in ſingulis effecta. ac dicunt reis coinquinatos, haud eſſe culpabiliter vitiatos, quod ſine libertate arbitrii, & cum extrema neceſſitate in ea rei conceſſerint. quis obſecro, ad huiuſmodi ſpectacula, qualia ipſi faciunt peccata, ex lege prudentiæ ingemiſcet, aut Lacrimabitur? quam currenti filo hilaris *Gnatho* noſter Proteſtanticus! Roſas proinde continuo loquitur, Zephiros efflat & balſami odores.

30 Inter alia opera præſtita a Catholicis, carnis ingenio moleſta, ſtatutum ab Eccleſia ieiunium recenſetur. Huius vſu aliquid noſtri, nempe corporis, Deo in ſacrificium veluti libamus: laſciuum eius robur exſcindimus, nimios eiuſdem vapores in libidinem calores, exhaurimus: vt anima fortior ac purior in ſuo cœlo Sapientiæ reſplendeat. dum etiam Eccleſiæ legibus eodem obtemperamus, ſpiritus quoque caſtigatorum munus exequimur. mirum idcirco haud fuerit, ſi hinc animis corporibusque ſubacti, & a voluptate abducti, rerum diuinarum ſtudijs acrius eo inſiſtamus. Dan. 2.

31. Repugnant autem auſteritatis huius formæ vehementiſſime Proteſtantes. Adeo enim furit ac debacchatur in ipſis libido, vti affirmare audeant, indignum homine Chriſtiano, ad mandatum, ad conſuetudinem Eccleſiæ, ieiunare. quo modo laſciuit iſte equus, & erectis criſtis efferatur! potius eligit ſubeſſe imperio carnis & voluptatis, quam Eccleſiæ. eam porro culinarem plane Muſam colunt, quæ omnes cauſas ieiunandi Chriſtiano homini adimunt. negant ieiunium requiri vt quis in ſtatu acceptæ iuſtitiæ perſeueret, vt mereatur quis ſtipendium gloriæ, vt ſatiſfaciat pro pœnis temporalibus, quæ iuſtificationi ſuperſunt. quorſum ergo illis ieiunandum magis quam eiulandum.

32. Planctus porro, quos Chriſto in cruce pro nobis pendenti ac morienti, non ſolum in Septimana Sancta, ſed etiam ſæpius in anno, impendimus, petulantiæ laſciui adfectus prorſus aduerſantur: quam non minori vi oberrent quam ſal putores, quam ſordes nitrum. Enimuero dolentis Principis ſubditos decet eſſe dolentes: in Crucifixo ſperantes, pariter crucifigi. non enim ſaluamur aureo pomo, *Inuenit* gratia, ſed Cruce, Chriſti ſceptro.

Scilicet ipſe geram Saturatas murice veſtes, Ouid. ep. Laod.
Bella ſub Iliacis mœnibus ille geret?
Ipſa comas pectam, galea caput illi premetur,
Ipſa nouas veſtes, dura vir arma feret?

33. Ab hac autem myrra amantis & condolentis animi, tota auerſa Proteſtantum hæreſis. illius nullum lugubrem ritum exhibet vſlibi eorum relligio: neque ſecuritas penes eos futuræ beatitudinis, permittit corda vllo ſenſu talis acerbitatis perſtringi. Vbi Chriſtus Crucifixus, ibi in eorum oculis adhuc *Venus* & *Adonis*. vt ipſi fabellantur, non proponitur ſpectaculum Chriſti Crucifixi nobis, vt doloris aculeis, aut corporeæ perpeſſionis rigoribus voluptatem expugnemus ſed vt læti, ac ſecuri toti, illius iuſtitiam fide apprehendamus. illud acerbi in Chriſto, dicunt omnibus ſufficere, neque operæ pretium, noſtras afflictiones eius angoribus adiungere definiunt.

34. Quo etiam voluptatis regiam expugnemus

mus, virginitatis florem ſolitudine, parſimonia; vitæ genere, profitemur; imo omnibus, vt monet Catechiſmus Romanus, ſuademus: ac iſtia, veluti ſpinarum ſepimento, contra voluptatis aſſultus vitam noſtram munimus. Qui quidem virginitatis ſpiritus, Chriſtianorum proprius: ſit quidem a Chriſto ac Deipara virginibus, in eos propagatus. Huiuſmodi decore veluti florum, ornatum fuiſſe primum Eccleſiæ ortum, recolunt Patres. *Clemens* papa, vt ſcribit *S. Hieronimus*, *omnem plane ſermonem de virginitatis puritate contexuit*. *Damaſus* itidem papa in laudem virginitatis nonnulla cecinit. *Conſtantinus magnus*, inter quoque eius *Helena*, religioſis virginibus plurima ornamenta detulere. Adeo vel in oculis Romanorum effloruit virginitatis pulcritudo, vti ortundum Meſſiam ex virgine iudicarunt. Etenim *Domitianus*, quo pro *Meſſia* haberetur, affirmabat, ſe a matre *Pallade* in lucem editum abſque omni virili congreſſu. Hæc autem partis in homine concupiſcibilis libido, inter alia ad id media, compeſcitur iraſcibilis in eodem facultatis irata quadam indignatione, veluti ardente in laſciuiæ vilitatem ac turpitudinem. propter quam cauſam noſtri Theologi attribuunt caſtitatẽ fortitudini. conſtat autem fortitudinis inſtrumentum eſſe iram, & eo munus eam haberi facultatis iraſcibilis. iuſtiſſima autem cauſa iræ ea, quæ oritur ex contumelia & opprobrio perſonæ & naturæ humanæ illatis. ſtatim autem ac ſe exerunt iſte rigor iræ in cupediam veneris, illico ſe dimittit petulantia concupiſcentiæ, haud aliter ac mulier ſe moderatur aliquid apperens, quam primum viri auſteritas obſtiterit. Ac licet homini data a natura facultas iraſcendi, quo concupiſcentia facilius & fœlicius votis potiatur. & hoc pacto illi præſidiarij militis inſtar inſeruiat. nihilominus vtpote Domino, tyrannũ ſemel agente in animæ ſalutem & decus. iraſcendi facultati integrum, ex imperio rationis in illã torue reſpicere & ſuæ iræ vim in eandem intentare. Equidem exiſtimarem hoc artificium, paratiſſimum eſſe munimen ad ſeruandam Caſtitatem. illud vero ij fœlicius abſoluerint, qui ab ingenio moroſi, tetrici, melancholici: difficilius, qui concupiſcendi mollitie vim iraſcendi effæminarunt, quique ab indole mitiores & faciliores. quo naturæ inſtrumento martyrium fortiter ſuſtinetur, eodem & caſtitas ſeruatur. *Habet pudicitia ſeruata*, ait *S. Hieron. martyrium ſuum.*

Carec. Rõ. cap. 4. de Matrim.

Hier. lib. 1. cont. Iouin.

Euſ. lib. 1 in vit. Conſtan.

Euſe. lib 3. cap. 5. 15 Niceph. l. 2. cap 10. o. lib 7.

Hier. epiſt. ad Demet.

35. Virginitatem autem Proteſtantes vitupe-rant potius quam colunt: Cuius nullum ſpeciale meritum eſſe contendunt apud Deum. vniuerſum proinde illorum Calendarium, ac omnes Faſti virginibus deſtituuntur; colorẽ quemlibet ſimulant præter virginitatis album. Neu quicquam penſi ducunt ſolitudinem, in qua voluptatum venæ areſcunt. fura, emporia, aulas potius appetunt, in quibus martium eorum in nos odium cum *Venere* maritetur.

36. Nolunt iſti laurum *Apollini*, nempe ingenio, carniſque humanæ virginiæ incorruptioni antiquitus adſcriptam; ſed potius myrtum, quam maris ſalacia deſpumat, aut hæderam, quam ſerpentino partu edit terra in promiſcuos complexus pronam, appetunt. At quis, niſi in naturam impuri dæmonis a ſpiritu hominis abierit, odiu, vel bibenni *Iouinianus* proſequi poterit in Eccleſia Chriſti perpetuo vernantem Laurum? Fætale fuit ſpectaculum, quod, amiſſa iam *Proſerpina*, *Cereris* matris animũ terminabat: vidit enim in pulcherrimo luco, Religioni ſacro, laurum ſua ſpecie celebrem, exciſam, deiectam.

——— hanc ima ſtipite cæſam
Vidit, & incomptos fœdari puluere ramos.
Quæſiuitque nefas. Dryades dixere gementes,
Tartarea Furias debellauiſſe bipenni.

Claud. lib. 3 Rap. Proſe.

Furiæ infernales hoc noſtro ſæculo extitere Proteſtantes; quippe in lauri virores hoſtes coniurati. inde gementes lamentamur, eos Monaſteria exciſſe, in quibus lauri creſcerent, altaria euertiſſe, in quorum muneribus occuparentur. Et quod mirum, in expugnatione harum laurorum, in iſtiuſmodi inferni bipennibus, ſuam demirantur ex Euangelio libertatem: quaſi libertatis Chriſtianæ aptior modo nota myrtus, aut hædera, quam laurus, culta *Venus*, quam imitatus Chriſtus, celebrati Hymenæi, quam honorata *Maria*. Verum omnino, florem hunc virginitatis, clauſtris non niſi, & diſtrictis vitæ regulis muniendum.

Florebat tranquilla domus, nec limina virgo
Linquere, nec virides audebat viſere ſaltus
Præceptis obſtricta tuis. telæ, labor ille,
Sirenes, reqaies ſermonum gratia mecum,
Mecum ſomnus erat, caſtique per atria ludi.

Claud. lib. 3 Rapt.

Horum autem munimentorum ideo hoſtes Proteſtãtes, vnde violata ſepimento, flores fructuſque viridantis prati ſeu horti, eorum opera brutorum halitu corrumpantur, pedibuſque conterantur. En ſæuam noctem Proteſtanticam ſulphureo picis ſpiritu inſtructam in florum ac virtutum neces!

37. Modum porro libidini conſtituimus Matrimonij Sacramento, iuxta ac eiuſdem indiſſolubilitate: nec permittimus poligamiam, quæ libidininis ardorẽ in coniugatis augeat, extendatque. quis non vidit iſtis repagulis impediri curſum furentis voluptatis?

38. Proteſtantes vero eidem voluptati hac ex parte liberam attribuunt in omnem animi intemperiem, quantum ad matrimonium, irruptionem. principio quidem, quod ſanctitatem Sacramenti matrimonio adimant: eo enim violatio thori redditur excuſabilior, & magna parte culpabilis grauitatis liberatur, vti alias diſſeruimus. deinde in cauſa ſeparationis, impotentiæ, vel ſuperſtite coniuge, contractum matrimonialem alterutri paſſim indulgent. poſtremo quod Turcicam poligamiam non multum vitupetent. *Poligamia* inquit *Luderus* Proteſtantum Princeps, *Libera eſt: & vt illam introducere nolo, ita repudiare non poſſum.* Ac iſtis quadammodo portas Nili apperiunt, ex quibus flumen voluptatis euolutum omnia inundet.

Luth. lib. de Poligam.

39. Ad debellandum quoque voluptatis imperium, iſtis adiungimus tria Religioſorum

vota: paupertatis nempe, obedientiæ, & Caſtitatis: quorum præſidijs multum ex noſtris contra impudicam voluptatem perennante virginitate triumpharunt. Nemo crederem, hominum eſt, qui non videt, hæc tria vota, cum domeſtica diſciplina, quam retinent Religioſi, pugnare omnino cum voluptatibus, vt egregie docuit *Doctor Angelicus*.

S. Thom. opuſ. cont. Imp. Relig.

40. Proteſtantes vero non aliud infernum videntur meditari preter illud, quod in clauſtris, in votis, in Regulis Religioſorum reperiri arbitrantur. quo ergo primo, vt hæreſim promulgarent, a Religioſis defecerunt, eodem in voluptatum liberam ſolutamque cupiditatẽ ſeſe dediderunt,

41. Eo apud nos viget in voluptates acre & incenſum ſtudium, vti relictis natiuis locis, parentibus, ac gentilibus, ſponte ad exteras nationes multi peregre proficiſcantur: qui, dum ipſi omnia incommodorum genera & moleſtias ſuſtineant, efferæ & exteræ Nationes eorum laboribus, veris æternisque bonis potiantur.

42. Cæterum quantum ad hoc, Proteſtantes vel omni glire & cuculo ſomnolentiores, domi inſtar cicadarum intorpeſcunt: a ſuis Glycerijs, a ſua popina, a diuitum ſagena, diuelli mordaciter recuſant. Ecquis eorum in longum extenta itinera, Euangelij cauſa ambit aut inſtituit? illis ſatis, in noſtra emolumenta inuolare, harpyarum inſtar omnia vncis rapere, & vitæ proluuie conſpurcare.

Prud. in pſ.

Ite ad nocturnas epulas, vbi Cantharus ingens
Deſpuit effuſi ſpumantia dona falerni:
Immenſum Cyathis ſtillantibus vndam, vbi multo
Fulcra mero, veterique toreumata rore rigantur.

43. Cum ergo, quod ſupra oſtendimus, ciuilitatis & ſanctimoniæ exitialis peſtis ſit voluptas, tum eodem liquet, nos ab ea dogmatum ſententijs auerſos, vtriusque eſſe egregios inſtructores. contra vero Proteſtantes, qui ſuis aſſertis multipharium voluptatibus applaudunt, in ciuilitatem & Sanctitatem coniurati hoſtes reputandi.

44. Ac cum naturæ noſtræ ingenium iam a crimine originali violatum, ardentiſſime in voluptatis cupediam feratur, tum ſi eidem acceſſerit ſuppetias, robora illectamenta adlatura religio, vehementiori impetu debacchatur. ob quã cauſam veteres Græci ac Romani Religionis vi laxati in libidines, quo exactius ſua Numina imitarentur, eodem voluptatum omnia genera acrius perſequebantur. Idem ſane Proteſtantibus euenit, quandoquidem vti oſtendimus ſuæ fidei ductu & ſententijs in voluptates feruntur, perinde ac ſi ipſum cælum illis lutum dimitteret, in quo porci ſua volutabra conſtituerent.

Arn. lib. 1. cont. Gent. Prud. lib. 2. cont. Sym.

45. Ex quo conſequens, pace florente, Proteſtantum imperium diuturnum eſſe non poſſe. Etenim voluptas, quam ſibi præſtituunt in metam, omnia ciuilis ſtatus firmamenta, vt alias diſſeruimus, deuaſtat, adeoque ſeipſam tandem exedit. ſi quid ergo in illis externæ modeſtiæ, id totum ex hypocriſi, ac ne a noſtris fortius impetantur. ad quod eos iuuant bellorum horrores, ac timores, & inter alia, iuſtitiæ forenſis crudelitates: ſine quibus præſidijs, breui, iam a voluptatibus corrupti, ciuilem rerum ſtatum diſſoluerent. Cæterum quantum ad animi ſententiam, ad fidei documenta, ne vnum pilum quidẽ ab vmbraculis voluptatum recedunt. Narrat *Plinius Secundus*, *Scipionem* Aſiaticum debellaſſe *Antiochum* Regem Syriæ, *Cum arcus hoſtium pluuia hebetati fuiſſent*. pari modo dogma Proteſtanticum illa eſt pluuia, quæ vim mentis in hominibus emaſculat, cuius ſubinde imbecillitas, facile cedit voluptatum armis.

Plin. de viſ. illuſt. 53.

46. Imo nõ ſe ſiſtunt, exercentes munera appetitus concupiſcibilis, in vſu voluptatis, quinimo ea inſtar ſaccari in ſtomacho in bilem iraſcentis deſinentis, facultatis furores in Catholicos exercent; ignorantia & rabie in illos deſæuientes. quam hoc ſit verum, mox oſtendendum.

Iam Scythæ laxo meditantur arcu
Cedere campis.

Hor. lib. 3. Carm. ad 8.

CAPVT XIIII.

Modis, quibus Catholici Appetitum in nobis Iraſcibilem ad Ciuilium ac ſacrorum morum rationes cõponunt. Proteſtantes eiſdem repugnantes, eam naturæ facultatem plus æquo exaſperatam efficiunt. quo pariter minus fortes & patientes, euadunt.

Sanctus *Auguſtinus* in Donatiſtas ſententiam ferendo, Proteſtantes vna percellunt. De illis affirmauit, quod Eccleſiam Chriſti perſequerentur aut *Pigreſcendo* aut *Sæuiendo*. Pigritiam eis attulerat ex cõcupiſcentia torpor, quo languebant plane ad omnia recta conſilia. Sæuitiam vero eiſdem ingeſſerat odium veritatis Catholicæ: proinde ab ea redarguti vel compreſſi, in violentiſſimos extremæ crudelitatis motus erumpebant. pari ſane modo ſi Proteſtantes inter ſe mutuo conferamus, inueniemus eos plane enertatos ac deſides ex voluptatibus, nihil operæ virtutibus attribuere: ſin autem eoſdem ad nos referamus, in ipſis adeo ſentiemus rabiem exaſperari, vt eo tigrides ipſos longe ſuperare videantur. Eorum omnis ſpuma fluctibus inſidet: quandoquidem vt gracili voluptatum ſpuma diffluunt, ita fluctu truculenter agunt.

Aug. ep. 167.

2. Inter alia diuina chariſmata, quibus ex Chriſti meritis inclaruere Chriſtiani, inſigni quodam ſplendore ardor charitatis, beneuolentiæ facilitas ac condolentiæ teneritudo, eluxere. Hinc *Conſtantino Magno* ad imperium euecto, multæ morum veluti cruditates, publica lege fuere ab eo extincti: vtpote gladiatorum ſpectacula, pugnæ nauales, ludi Circẽſes, ac ſimilia antiquæ feritatis ludicra monumenta iuxta ac oblectamenta: adeo vt Chriſtianum hominem nimis mollem, imbellem, ac facilem ciuem fuiſſe illi veteres pronunciare ſolerent. Cum ob infanda facinora & Thyeſtias epulas, quæ in more poſita apud Gnoſticos hæreticos, defamarentur Chriſtiani Catholici rumore talia immanitatis, ita reſponſum dedit *Athenagoras*. *Quando enim quiſquam vel homicidij, vel humanarum carnium epulationis inſimularet eos, qui*

Ath. Apol.

ne ruſſe

ne iuſte quidem occidendi hominis ſupplicium intueri velle aut poſſe cognouerit?

Tertul. Apol cap. 9. De hac noſtra manſuetudine ingenij hæc *Tertullianus*. *Qui ne animalium quidem ſanguinem in eſculentis habemus: qui propterea quoque ſuffocatis & morticinis abſtinemus, ne hinc ſanguine contaminemur vel intra viſcera ſepulto.* Minut. in octauio. In eandem ſententiam hæc *Minutius Felix*: *Nobis nec homicidium videre fas, nec audire: tantumque ab humano ſanguine cauemus, vt nec edulium pecorum ſanguinem in cibum nouerimus.*

Prudent. Apoth.

Manſuetæ Gera, feritatque cruenta Geloni,
Lactamere ſitiens exangula pocula miſcet,
Libatura Sacris Chriſti de Sanguine potus.

3. Principio neutiqui credo obſcurum, virtutem humilitatis, quæ hominis animam quaſi in proprio loco ſub Deo conſtituit, magnam adferre vim ſiue tatis vel rebus ciuilibus, ſi vel munus imperandi, ſiue obſequendi debitum reſpiciamus. Vt enim ſubactum ſolum recipiendis ſeminibus idoneum, ita anima ſui dimiſſione repreſſa, ad virtutum omnium cum ſuſcipienda, tum fouenda ſemina paratiſſima euadit. Quo perſpicere poterimus, quantum momenti circa humana eis inſit functionibus, quæ circa diuina occupantur. Huius enim rei euidens deducitur argumentum ab humilitate: quæ cum rerum ordinem a Deo inſtitutum obſequenter ſeruat, tum eadem ordines a Ciuili Magiſtratu decretos, molli animi adfectu admittit, neque eis refragari quempiam permittit. Contra vero ſi ſuperbia Diuinorum imperium detrectarit, eadem incitati fuerint Ciues etiam ad auctoritates ſpernendum magiſtratuum ciuilium, ac vt nemini plane ſubeſſe velint. Ethnici ipſi cognouere, tunc homines ad Deum propinquius accedere, quando defectuum ſuorum agnitione maieſtati diuinæ ſe dimittebant. vnde apud Plut. lib. de def. oracul. *Plutarchum* iudicauit *Pythagoras*, tunc vel maxime ad probitatem homines peruadere, *Cum, quæ conuenit vitia, aut perturbationes animi, coram ſeniore homine inſiciari atque tegere, ea aperta ac nuda Deo exponunt.*

4. Superbia autem inter alia vitia in ipſum Deum peculiari modo hoſtiliter inſurgit. *Inter* Ambr. l. 10. ep 84. *omnes igitur lapſus hominum*, ait *S. Ambroſius*: *inter omnia commiſſa peccantium, nulla eſt grauior quam Superborum ruina: maxime cum ipſa elatio in Dei tendit iniuriam.* immane hoc vitium moderationem neſcit, terminos quoſcumque præfixos ſpernit, autorem Deum reparationis a ruina deſerit, materiam quamlibet, etiam Sanctiſſimã, Aug. de nat. & grat. cap 27. 29 epiſt 109 in p al. 99 de D. i. lib. 3 ep 23. Hier. ep 45. corrumpit. *In ipſis recte factis* inquit *S. Auguſtinus*, *pede celeriori ſuperuenit & obrepit. quid prodeſt diſpergere dando pauperibus, & pauperem fieri, ſi anima miſera ſuperbior efficiatur contemnendo, quam fuerat poſſidendo? Vide frater*, ait *S. Hieronymus*, *quale malum ſit, quod aduerſarium habet Deum.*

5. Cæterum vt iam ad inſtitutum noſtrum diſſeramus, dicimus, Catholicos, quantum ad fidei myſteria in vna eademque Eccleſia agnoſcere credendi regulam, cui omnino obediunt & acquieſcunt. quod genus aſſentiendi ſæpius Aug. l. 1. de Serm. Dom cap 3. appellat *S. Auguſtinus*, *Credendi ſimplicitatem*, ac ſpiritus paupertatem. eo autem mentis, ſuperbiam frangi, ac in modeſtiæ legem placide componi, quis non animaduertit?

6. At Proteſtantes recuſant omnino hanc credendi formam admittere; & eo iraſcendi in ipſis vim acuunt, vltra modum eam arroganter extollunt. hac elatione efferati, Græcæ ac Latinæ Eccleſiæ Patribus ſe præferunt, ex alto ſuperbiæ ac furoris tribunali, ſententiã in alios omnes proferre præſumunt. Veriſſime *S. Irenæus* Iren lib. 4 cap. 11 de hæreticis loquens ſcribit: *Vnuſquiſque fictionem, quam a ſemetipſo adinuenit, illam eſſe ſapientiam dicit, ſeque indubitate & incontaminate & ſincere abſconditum ſcire myſterium.*

Solis noſſe Deos, & certa Numina vobis,
Aut ſolis neſcire datum. *Bardorum* hoc olim, modo Proteſtantium. Omnes ſane hæretici totidem turres ſunt & Babel. Turres, quandoquidem ad altitudinem priuatæ intelligentiæ, quod ad diuina, ſe præ ipſa Eccleſia viſibili perueniſſe gloriantur: flecti nolunt: nouos Prophetas, nouos Dei conſiliarios, notarum reuelationum participes ſe venditãt. Pariter *Babel* ſunt: quandoquidem ex hac ſuperbiæ turrita altitudine, qua omnes iudices, omnes ſupremi, omnes primi auctores, confuſiſſime inter ſe diſſentiant, & linguarum multiplicitate vnitatem ſenſus confundunt. Gen. 11. Babilonii illi ſeſe mutuo non intelligebant loquentes: heretici vero ſeſe intelligentes, mutuo tamẽ ſeſe contemnentes nõ intelligunt. Qui vero quod ad diuina, ſua in ſcripturis exponendis docta & priuata exercitatione gloriam appetunt, iidem quod ad humana eiuſdem gloriæ cauſa ſeditioſi fuerint. proinde *Tertullianus* egregie opponit hanc priuatam ſcripturarum diſcuſſionem Regulæ fidei. Tert. l. præſ. cap. 14. *Fides tua te ſaluum fecit, non exercitatio ſcripturarum, fides in regula poſita eſt: habes legem & ſalutem ex obſeruatione legis. exercitatio autem in curioſitate conſiſtit, habens gloriam ſolam de peritiæ ſtudio.* probe autem monens, vanos & ſuperbos plerumque reddi, priuatam ſcripturarum tractationem ſibi conſtituentes credendi regulam, ſic conſulit, aliam Regulam credendi indicando: *Cedat curioſitas fidei, cedat gloria ſaluti.* Hoc idem agit *S. Auguſtinus* omnibus ſuadendo *Simplicitatem credendi*. Fieri ergo non poteſt, vt Proteſtantes Aug. cont. Ep. Fund. cap. 4. in rebus fidei curioſi, & glorioſi, non ſint in ciuilibus ſuperbi & inquieti. Qualis illa ſuperbia, quæ in Proteſtantibus præfert priuatum ſenſum orbis conſenſui: domeſticos lares vniuerſi illius capitolio, anguſtos gurgites Borealis inuentionis, generis humani oceano, vel circumfluo Nilo fides interim Catholica

Claud. Epi. de Nilo.

Et loca continuus ſolis damnata vapore
Irrorat, Populiſque ſalus ſitientibus errat.

7. Catholici dum ſuum præſentem ſtatum, quantum ad iuſtitiam, certamque deſtinationẽ ad beatitudinem intuentur, ea ſunt animi moderatione, vti omnem ſuperbiæ elationem ſenſus aut corporis, declinent. norunt eo gradu ipſis a Deo infundi iuſtitiam, quo ſe per fidem, amorem Dei, contritionem, ac ſpem præparauerint. Heb. 11. Ob quam cauſam dicimur in ſcriptura iuſtificari operibus: primo quod opera diſponant ad Iacob. 2 gratiam iuſtificationis, ac eis proinde adſcribitur in ſcripturis: vt pote fidei, ſpei, charitati, Pœnitentiæ. proinde quo iſtarum diſpoſitionum 1. Cor. 10 Rom. 8 et. 10. Gall. 5. 1. Pet 4. Math.

 actus

b.Luc.7 actus erunt in nobis perfectiores, eo ipſa forma iuſtitiæ fuerit cumulatior. deinde dicimur iuſtificari ex operibus, quatenus acceptæ iuſtitiæ fructus & effectus ſunt opera virtutum: *Quæ ſa-*
Auguſt. 83. *cimus ait Auguſtinus quod Deus iubet*: quippe legi-
Queſt. q. 76. bus diuinis iuſte reſpondentia. Quamobrem Catholici propriam diſpoſitionem, ſeu cooperationem cum gratia Chriſti trutinantes, defectus ſuos ac demerita deprehendunt: quorum intelligentia, flatus ſuperbiæ in eis comprimitur, vera humilitas inducitur & conſeruatur. ſimiliter cauſas ſecum reputantes, ob quas Deus hominem ſuam gratiam poterit eis denegare, iuxta animis colligentes varia pericula tentationum, quibus iuſtitia amittatur, ſimulque occulta Dei iudicia, quibus pro ſuo beneplacito de omnium fauoribus ex gratia conſtituit, intelligentes, longe recedunt ab omni ſenſu ſuperbiæ, aut contra timorem Dei ſecuritatis.

8. Cæterum vero Proteſtantes vna fide ſibi iuſtitiam polliciti, eamque quæ filii Dei, cum quo æqualiter iuſtos ſe gloriantur, mirum in modum dogmatis ſpiritu inſoleſcunt. Super-
Ir. lib. 1 Aug. biebant *Gnoſtæ*, ſe, quod ad iuſtitiam, æquales
lib. 2 cont conſtituentes *Ieſu* filio Dei, vt narrat *S. Irenæus*.
duas ep. Pol ſuperbiebant iidem Pelagiani, ſe Angelis æ-
Pel. 7. quales profitentes, vt narrat *S. Auguſtinus*. porro vltra omnem modum ſeſe ſuperbia efferunt Proteſtantes, cum *Gnoſtis* ſe vocantes *Semina electionis*, filios Dei prædeſtinatos, & quaſi iam cohæredes cum Chriſto. Hæc ſunt, quæ Proteſtantium animos per ordinem ad ſuas perſonas proprias, præ arrogantia faciunt inſanire. Videamus iam, poſtquam eorum appetitum iraſcibilem ita in faſtum incenſum deprehenderimus, quo modo in ordine ad alios, & conciues idem in ipſis appetitus iraſcibilis vi dogmatum incrudeſcit.

9 Catholici, quos inuenerint ſibi in rebus fidei aduerſantes, miti præditi ſpiritu, docent prius quam corrigunt: ac vniuerſalis Eccleſia iudicio eos repugnare oſtendunt. admonent, fœdum eſſe, pauculos aliter ſcripturas interpretari, quam eas Eccleſia Catholica hactenus interpretata. ex quo, dum ad pœnales correctiones deſcendunt, ſane ex charitatis dulcedine & teneritudine id faciunt: nempe ne errantibus ſuperſit libertas errandi, ac perdendi animas ſuas: neque eis adſit expedita poteſtas alios trahendi in hæreſes ac damnationis partẽ, nihil certe hac methodo ſuauius, moderatius nihil.

10. Proteſtantes autem, argumentis deſtituti credibilitatis fidei, ac authoritate Eccleſiæ Catholicæ, in orthodoxos ipſis haud conſentientes irruunt luporum inſtar, illos non docent, ſed e veſtigio immaniter trucidant, diſcerpunt. a nobis fugientes, ſeſe recipiunt ad tyrannos, ad rebellantium munita loca: plerumque ad rupes, ad maritima, aut paludes: & ex illis vniuerſum genus hoſtilitatis in nos exercent. omnis ipſorum *Minerua* nihilo mitior *Megara*.

11. Cum etiam apud nos in rebus ad fidem ſpectantibus diſcordiæ oriuntur, & infirmitate humana perurgente, excandeſcere quodammodo in rixas videntur, ad æſtum tamen comprimendum, ad furorem cohibendum, ſuſcipimus & admittimus vnanimi conſenſu Eccleſiæ ſupremum & irrefragabile iudicium. a quo prolata ſententia, exeſtuatum tumorem illico compeſcit, conflatum incendium extinguit, animorum offenſiones altercationibus procuratas, Charitatis lenitate ad concordiæ temperiem reducit. hæc noſtra diſciplina optime inſtituta contra iraſcendi rabiem.

12. E contrario Proteſtantes, exortas Controuerſias immortales quaſi efficiunt: adeo vt inde eorum flammæ diſſenſionum, æternas illas in inferno præludere & imitari videantur. Hoc ex eo venit, quod nullum tribunal viſibilis Eccleſiæ agnoſcunt, quod litem dirimat, aut controuerſiam componat. ex quo neceſſum fuerit, perpetuo eos ardere ferocia, crudelitate efferari eorum partes in quolibet ipſis contradicentes. En, quomodo crudæ huic iraſcendi pronitati materiam & fomentum continue ſubiiciunt ad iraſcendum ac debacchandum; quæ omnia magis conſtabunt, poſt quam iræ Proteſtanticæ facinora quædam notiſſima, tragœdias, & immanitates paucis recoluerimus. Enimuero dogmatis ingenium, quod amplectuntur, ſimul ac falſa illa Septentrionis mola, qua ab indole plerumque coaugmentantur, in ſummam barbariei horriditatem eos faciunt exaſperari.

13. In Germania natali ſolo iſtius cruenti Antichriſti, qui inprimum muſtum Lutheranicum guſtaſſent recens facti Proteſtantes, quaſi nihil hominis retinerent præter appetitus acerbitatẽ, ſtatim ad arma, ad rebellandum conclamatum: adeo vt Ruſticorum cruore in ſeditione ſparſo, magna eius pars madauerit. quo enim impetu illi Ruſtici ab Eccleſiæ magiſterio defecerãt, eodem plane in legitimos Principes bellum commouerunt. *Zuinglius*, Sclupetarius verbi Præco, immanes motus miſeræ plebeculæ concitauit in Heluetia: in quorum tumultibus pugnauit miles, Hæreſiarcha periit.

14. Quod ad Galliam ſpectat, infinitum eſſet, hic omnia ſingillatim recenſere, quæ Proteſtantes *Hugnotici*, adhuc infantes quaſi, perpetrarunt: quibus cum *Hercule*, vel in cunis, familiare, ſerpentibus colludere. De Admiralij Principis Condenſis inhumanis factis, hæc quidam, Proteſtantes compellans, ſcripſit. *Regnum hoc ante veſtram perduellionem, bonorum &* Auſto. ſuro
commodorum omnium copia affluebat, domeſticis externiſque militum copiis debellandum, diripiendum, Gall. Genebrar. in Cle. 7 Sieidan.
euertendam tradidiſtis: eiuſdem munitiſſimas vrbes lib 6.
& portus aliquos, Galliæ hoſtibus, pacto, acceptoque Bellarm. in.
precio vendidiſtis: percuſſores & veneficos, qui Re- 1 Concion.
gem, qui Reginam Matrem, Regiosque liberos, & po- 12. De mot.
tentiſſimos quosque Proceres luce priuarent, vndique Hæret.
conquiſiuiſtis. imo vti tulit ipſis peculiaris Genius, eorum rabies neque bonis literis pepercit. *Bibliothecæ, quæ in noſtra Gallia inſtructiſſimæ atque antiquiſſimæ fuere, paſſim arſerunt.* Quid porro in loca munita inuadentes, in Eccleſias ac Religioſorum ſepta irrumpentes, crudelitatis egerint, idem Auctor perſequitur. *Mornaſii, in Comitatu venetico, Catholici arce exuti, e faſtigio rupis acti præcipites. Carnifices violato templo, arcem incenderunt, vt in illo inuentus, qua eo confugerat, arderet.*

arderet. Ad ſanum Michaij in Vaſconia, ab hæreticis Catholici viui aggeſta humo obruti, Pueri medij ferro ſecati, Sacerdotum viſcera intorta, ſenſim exalta. Monacho penē amputarunt, coctumque deuorare coëgerunt: tandemque vt quid de cibo actum eſſet viderent, miſerum per medium ſecarunt. Mulieribus grauidis vteris ferro caſis infantes ad ſaxa allidi, ante mortem habuere quam vitam. Conſtat ſupra quinquaginta mille Sacerdotes, omnis generis vtroq; tumultu, & lentis & crudelibus ſupplicijs eſſe peremptos: quibusdam eorum pelle detracta, qui, octauo die, aut nona die, quaſi ad inſaniam redacti, ſpiritum exhalabant. Multis caput amputatum, alij militari ſupplicio minoribus tormentis expoſiti, aut anearum machinarum ori alligati, emiſſo igne in fruſta diſtracti. Plurimi vnco ſummo gutturi affixo, dolore & inedia confecti. non pauci in templorum crucibus ſuſpenſi. plurimi ſulphureo puluere inſtructi, lardoque peruncti, miſſo igne arſerunt. alij candentibus verubus viui per poſteriores partes infixi. alij clauis ferreis in abraſam capitis partem adactis extincti. nonnulli exenterati, quorum viſcera frumento reſperſa, in alimentum porcorum ceſſerant. En panopliam furiati Proteſtatiſmi, quo, vt ſcribit *Richeomius*, Eccleſiaſticorum virorum quadragiora & duo millia confecti? Quis humani generis hoſtis tunc temporis ad exercendum erudelitatem, *Neronem* expectaſſet; adeoque impetu belli non cõpatente?

Recheom.

15. Flandria pariter & Hollandia iſtis lanceois a Gulijs Proteſtantibus miſere fœdatæ. inde *Gulielmus Eſtius* luculentam contexuit hiſtoriam quorundam ex ordine *S. Franciſci* Gorchomij, laqueis ab illis necatorum. qui etiam ſub veſperam ſuſpenſi ad trabes, nihilominus tota nocte, ad militum ludibrium, ſpirabant.

Eſtius. hiſt. Mart. Gor.

16 In Anglia vero huiuſmodi Proteſtantici furores, oceani ſui fluctibus ſane iniquiores, vti ſpectabiliores ita diuturniores extitere. quo tẽpore eo loci regnabat *Henricus* octauus, dum peſſimi errores oriebantur. prior, Regem ſupremum Eccleſiæ caput aſſerebat, alter Monachos ſuis clauſtris ac poſſeſſionibus exuendos contendebat. verum prius quam eſſet de illis ab orthodoxis diſceptatũ, contra Eccleſiæ totius auctoritatem, Regis ira ſui primatus inficiatores neci ſtatim addixit, monachos exturbandos vndique curauit. vbi apparuit docta rei inquiſitio, aut placida veritatis declaratio? furioſis ac libidinoſis vt video nil præter arma ſuperſunt. quid precor, demeriti, innocentes & imbelles *Carthuſiani* habuere, a quibus ſupplicium plane Scyticum ſumeretur: quibus parum ſtrãgulatis viſcera eruerentur: adeo vt ferũt, quemdam ex eis ferro exenteratum, dum carnifex manu eius cor direptum vænebatur, dixiſſe, *Bone Ieſu, Bone Ieſu, quid tandẽ facies cum corde meo!*

16 Subinde imperante *Elizabetha*, plures quam centum ac vigini Sacerdotes eodem ritu, quo *Carthuſiani*, confecti fuere. & quamobrem? ob id ſolum, quod illi miſſione freti a Romano Pontifice, eius auctoritate muniti, ad fidem catholicam prædicandum, in Angliam ſuam veneriſſent. quid? num fides catholica vbique ante *Lutherum* nõ credidit? nõ definiuit hac facultate præditum Romanũ Epiſcopum, tot fidelium, tot Epiſcoporum, ac Principum profeſſionibus modo aſſertã ac celebratã? o furoris dedecus, noſtræ Patriæ ab illa fœmina ac ſuis inuſtum! Quibus nephandum parricidium acceſſit, quo Sereniſſimæ Reginæ Scotiæ, *Iacobi* Regis Matri, contra iura Gentium, ceruices publici carnicis manu iuſſit reſcindi.

Auct. Angli. Hiſt. Carth.

17 Certe inter exempla plane dementis immanitatis, ab hæreſi prodeuntis, nullum expreſſius vnquam conſtetiſſe arbitror, quam quod in Anglia hactenus apparuit. Dubio procul ſi modo pænas, quas ibi leges Sacerdotibus ac catholicæ fidei profeſſoribus decernunt, quiſpiam ſecum animo reputet: vt pote quod Sacerdotes eo miſſi a Pontifice Romano, ſint publice manu carnificis iugulandi, ſemiuiui poſtea in partes lacerandi, Eccleſiaſtica ſepultura priuandi, hæredibus dirempta bona eorum, regio fiſco addicenda: quod in vniuerſum Catholici tribus partibus fortunarũ ſpoliandi, quod capite plectendi veluti perduelles, ſi ſacerdotibus opem tulerint, ſi ab eis Eccleſiæ Chriſti reconciliati fuerint: is dicet omnino, eiuſmo cruciatus ac damna incuti non debuiſſe, niſi delictorum atrocitates & enormitates id demererentur. at precor te lectorem, vbi talis atrocitas vel enormitas, vbi proportio inter noxam & pænam videntur?

——— *o nullo ſciat* Senec. Thy.
Credibile in æuo, quodque poſteritas neget!
Erepta viuis exta pectoribus tremunt,
Spirantque venæ, cor adhuc pauidum ſalit.

18 Porro ex vna parte grauitatem pænæ Sacerdotibus & Catholicis decretæ expendens, ex altera vndequaque circumſpicere coger, ſi qua tandem inueſtigem in nobis ſcelera, quæ tam cruda nocumenta a iudice infligenda exigere potuerint, ac eis merito occurrant. Dicunt duo a nobis committi flagitia, eorum iudicijs perquam horrenda. vnum, quo contra leges patriæ Sacerdotes in Regnũ Angliæ intramus: aliud, plurimos ex populo, nobis vt pote paſtoribus, adhærere facimus, nec cũ Proteſtantibus in ſacris amplius velle communicare. ſunt ne hæc vſque adeo deteſtanda crimina, quæ illas pænas iuſte demereantur? Pro nobis reſpondeant Hiſpania, Gallia, Italia, maior pars Europæ: ipſa Anglia per mille annos florens ante tempora *Henrici* octaui: adeoque orbis terrarum, & pro nobis ſententiam ferent: hæc ſcilicet non eſſe adeo enormia & abbominanda facinora. hæc autem duobus modis eleuamus, expungimus. primo, quod cauſamur, nos in Angliam ingredi, iniuſſu licet Parlamenti, iure tamen diuino & Eccleſiaſtico, quibus commiſſa poteſtas perſonis eccleſiaſticis, a ſuis ſuperioribus miſſis, proficiſci in omnes mundi partes ad prædicandum Euangelium, fidem Catholicam, & ad miniſtranda Sacramenta. Deinde meus ingreſſus non poteſt eſſe tam atrox facinus, aut omnino dignus eis pænis, niſi ſimus conuincendi, quod in ipſo regno, quando inibi ſumus, quod ad doctrinam & mores, deteſtabilia delicta committamus, ob quæ, ſupra nominatis pænis, ex norma iuſtitiæ coercendi. cæterum quæ amabo te, eiuſmodi ſunt penes nos deteſtabilia & innaturalia facinora?

20. Num

20. Num forſitan ſpoliandi, num diſcerpendi, quod in Eccleſia Romani Pontificis monarchiam ſtabiliamus? Deus bone, an nõ Chriſtus Dominus ſemel ſuæ Eccleſiæ viſibilis monarcha fuit? Vnde ergo hæc monarchis cæpit
Ioan. 6.
eſſe in Anglia adeo facinoroſa? monarchia dico, quæ optima forma, ad exemplar tecti, reipublicæ tam ſacræ quam ciuilis? eam præcipuæ orbis partes, a prima ſua conuerſione ad Chriſtum ſuſcepere, etiamnum profitentur. eſtne ergo iudicio Britannico hoc tam execrabile flagitium id fateri in Britannia, vt dictis pœnis merito ſit iam excipiendum? Scio vnum: ibi neque ſacrilegi, neque magi, neque nefando nomine libidinoſi, neque venefici, in eum diritatis modum cruciantur. qualem rem habent iſti, vnius Eccleſiæ ſupremum vnum paſtorem! certe peiori loco, quam vnius inferni vnum Diabolum, vnius regni vnum teterrimum & ſtultum tyrannum. Verum affirmabunt, noſtra abominanda flagitia, ob quæ ſupra recenſitis pœnis perſtringamur, in his poni: quod in Anglia Sacerdotes, Chriſti carnem & ſanguinem ſub ſpeciebus panis & vini populo porrigimus, quod ibi ſacrificemus pro ſalute viuorũ & mortuorum, quod Sanctos oremus, quod ſacramento confeſſionis peccata pœnitentium capiamus. O Sancta, diuina, o dulcia, o vtiliſſima crimina, eſtis ne a Britannis iuſte tantis pœnis conficienda? ante quod bone Deus, tribunal ibi ſtatis o ſingularia Dei dona, a quibus iudicibus condemnamini? in tenebris hoc pacto ſuæ inſitiæ furunt in ſibi ſalutaria, in Deo gratiſſima. Hæreticis violenter agentibus ad exemplar
Cipr. ad de.
Gentilium ſæuientium tempore *Decii* in Chriſtianos, verba *S. Cypriani* propono. *Quid te ad infirmitatem corporis vertis? quare cum terrena carnis imbecillitate contendis? cum animi vigore congredere, virtutem mentis infringe, fidem deſtrue, diſceptatione ſi potes, vince, vince ratione.* Qui itaque Sacerdotes vices Chriſti ad eos adeuntes mactant, proponant ſibi ante oculos, quod Sancto Cy-
Cip. ep 69.
priano diuinitus hiſce verbis reuelatum: *Qui Chriſto non credit Sacerdotem facienti, poſtea credere incipiet Sacerdotem vindicanti.* tunc tuis viribus in Sacerdotis perſonam coniectis, opponet Chriſtus vires ſuæ vindictæ: tunc intelliges, Chriſtum haud tibi parciturum, qui propter cædẽ Sacerdotum orbem terrarum ruinis compleuit, proſtrauit.

21. Quod vero illud odium, quo feruent Proteſtãtes, ſit plane furor eis a dæmone iniectus, ex eo liquet, quod non veritatis ratione ducti ſed eius potius deteſtatione incitati Paganos aut alterius ſortis hæreticos minime perſequuntur, ſed ſolum Catholicos Romanos ſibi expugnandos obiiciunt. ſpiritum hunc Proteſtanticum præmonſtrauit olim ſpiritus Arianus imperante *Valente*, de quo *Theodoretus*. Cum enim hæreſi Ariana vigente, gentilicæ religiones reuiuiſcere
Theod. li. 4. hiſt. cp. 22.
viderentur, *Tum ſolis Apoſtolica doctrina propagatoribus tyrannus iſte ſe hoſtem præbuit.* Et quod nihil niſi ſanguinem orthodoxorum ſitiant, nos docent eorum immanitates, quibus ad Arianorũ ingenia, omnis generis Principes in nos armant. Nec eſt quod ſibi perſuadeant Britannici Proteſtatores, ſe compede & ferro orthodoxis aliquando funus allaturos: non enim eorum falce aliter demetimur, quam vt inde ab eorum cruda meſſe plures renaſcamur. Eccleſiæ noſtræ Ath. Homil.
inſita vis, etiam vigente tyrannide, ſe ad ampliſ- de Sement.
ſima ſpacia, ad diſſitiſſimos populos extendere; inter ruinas ſurgere, inter vulnera reuiuiſcere, per hoſtium victorias ad victoriarum ſuarum palmas peruenire. Arianorum temporibus, maxime imperantibus *Conſtantio*, & *Valente*, Socr. lib. 1.
quam omnia ſæua fuere in Catholicos? nihil- cap 18 lib. 4
ominus vel tunc, cæterarum nationum errores cap. 16. 27.
& barbariem ſuperarunt: quod *Socrates* in ſua hiſtoria literis conſignauit. aliquando enim Monachi abacti in exilium, eu loci, vbi manebant, incolas inducebant in agnitionem fidei Chriſtianæ: aliquando ipſimet barbari ſecum trahentes extorres orthodoxos, ab ipſis inducti Theod. lib.
ſubinde fuere in ſententiam eiuſdem fidei. *Qua* 1. hiſt. cap. 23
cauſa, ait *Socrates fuit permultis barbaris fidem Chri-* 24.
ſtianam recipiendi. ſimilis tradit *Theodoretus*. In eandem quoque ſententiam hæc *Sozomenus*. Soz. l. 1. Hiſt
Cauſa autem cur omnes ferme Barbari Chriſtianam cap. 5. 6.
religionem amplecti cœperint, fuere bella variis temporibus, vtpote regnante Galieno & Imperatoribus, a quibus ei ſucceſſum eſt, a Romanis & exteris hominibus adminiſtrata. Nam cum infinita fere & promiſcua multitudo gentium ex Thracia in Aſiam traieciſſet, eamque incurſibus factis occupaſſet, aliique Barbari in aliis locis Romanis ſibi finitimis idem præſtitiſſent, multi Sacerdotes Chriſti pariter captiui a Barbaris abducebantur. Itaque ab illis, quid ſibi agendum ſit, doceri conſtituunt: diſcunt fidei noſtræ præcepta, baptiſmum recipiunt, & conuentus more Chriſtianorum celebrant. loquetur noſtra fides, hoſtium exciſis linguis: florebit, hoſtibus ſtore, imperioque deſtitutis. voces ſũt Eccleſiæ Catholicæ afflictæ apud Pſalmiſtam, *Dixi forſitan tenebræ conculca-* Pſalm. 138.
bunt me. Eo iudicio, quo humanitus imbutus, ſuſpicatus, me in tenebris procelloſæ perſequutionis fore irruentium in me hoſtium pedibus conculcandum, nec viam ſe oſtenſuram qua effugiam. verum contra accidit: *Et nox illuminatio mea.* hæc nox mihi lumen fuit. *In Deliciis meis.* in hac nocte non ſolum lux effulſit, ſed & deliciæ appulere tales, quales teſtimonium lucis non defugiunt.

22. Hac autem re incidente, liceat mihi, lectorem rogo, repertæ memoriæ aliquali monumento Auo meo materno *Ioanni Storæo* V. I. Doctori, *Elizabetha* id ſtatuente, martyrio affecto, his paucis parentare. Cauſatum in tribunali, licet falſo, egiſſe illum cum *D. Ioanne Auſtriaco* in Flandria de Anglia inuadenda, illaque Regina ſolio exturbanda. re autem vera; quod hæreticos, temporibus *Mariæ* Reginæ; vtpote vnus ex ſuprema, vt vocant, Commiſſione, de more Eccleſiæ ac reipublicæ inſequeretur: quodque *Elizabetha* in Eccleſiaſticis primatum conſtanter negarat, ſexagenarius ſupplicium, perduellionibus conſtitutũ, paſſus. ad locum crate tractum, vbi conficiendus, miniſtrorum turba pene opprimebat, ac interpellantes frequentius vociferati, *Fateare Reginam caput eſſe Eccleſiæ. cur ad hoc tergiuerſaris?* quibus reſpondit, ſe alias ea de re ſententiam dixiſſe: orauitque, ne vel-

lens

lēt in hoc articulo mortis a ſe ſuſtinendæ. huiuſmodi quæſtionibus eum a diuinorum contemplatione importunius auocare. Nihilominus, ac ſi penes illam gentem nullus eſſet fidei articulus æternæ ſaluti neceſſarius, præter illius profeſſionem, quo crederetur, Reginam caput fuiſſe Eccleſiæ, exclamabant adhuc magnis vocibus: *Quid putas, quid putas, de Regina noſtra primatu?* Senex iſtorum ſtridoribus multum moleſtatus, latinis verbis Deum inuocauit: *Deus bone, bone Deus, quot corui circa vnum cadauer!* Paulo autem poſt dira carnificina diſcerptus obijt.

21. In cuius martyrij claritudinem a noſtri temporis hiſtoriographis conteſtatam, reum hic orbi ſiſto *Camdenum*, rerum Britannicarum ſcriptorem. ille ſine omni teſte ſui pronunciati, ſine vllo argumento probabilitatis, abſque fronte plane hiſtoriographi, literis commentatus, hunc ipſum præter perduellionem in *Elizabetham*, veneficium iuxta paraſſe ad tollendum e medio Reginam Scotiæ, ac eius Filium *Iacobum* Regem defunctum. Ego vero obſtupeſco, dum recolo tantum hominis in ſcribendo impudentiam. huius facinoris nulla facta mentio in tribunali: publicus rumor nihil tale vnquam euulgarat. nullius literæ id memoriæ hominum commendarunt. Et quorſum amabo te, in hoſce Principes, qui Catholici erant, ipſi fauorabiles fortaſſis fuerint, vel tales eſſe potuerint, parricidium meditaretur? verum, adulandi nimia libido, ac quo in *Diua* tuæ laudes effuſior videare, a Britannicis lineis ad bruta mendacia te infeliciter abduxere. at pergo.

Camden, Elizab.

22. Statim ac in Scotiam ex Anglia Proteſtantiſmus irrupiſſet, illico ſubditi eo veluti furiati, in ſuam Reginam optimam licet & caſtiſſimam, inſaniam, arma, ac necem intentabant. quid docte de rebus fidei controuerſis diſputarint, quas ſolidas rationes ad perſuadendum attulerint, nunquam audire potui. vnum ſcio, Eccleſias ab ipſis paſſim a fundamentis dirutas, bellum vbique excitatum, Reginæ mortem deſignatam, captiuitatem eius procuratam, Secretarium præ oculis ipſius prægnantis fiſtula diſploſa occiſum: prolem, nempe Regem *Iacobum* defunctum, mucronibus ipſorum in materno vtero addictum, expoſitum. Qui quidem hoſtes fidei animaduertentes, martyrum ſanguine augeri potius quam diminui Eccleſiam, paupertatem decretis legibus orthodoxis inculere. quod genus perſecutionis vel ipſam internecionem, quantum ad pœnæ grauitatem, ſuperare, iudicauit *S. Ambroſius*. *Grauis laqueus proſcriptionis; qui ſæpe frangit eos inopia deformitate, quos mortis formido non fregerit.*

Ambr. ſerm. 14. in Pſalm. 118.

23 Neque id ſane minimum indicium furoris in Proteſtantibus, quod in genere perſequendi Catholicos vſurpant, ſcilicet dum eorum bona ſæpius diripiunt. hoc enim facientes alicui Patri Familias Catholico, eodem cum illi, tum vxori ac liberis honorem & quaſi vitam paulatim conſumunt. ſi damnum pertineret ſolum ad patremfamilias, tollerabilius; ſed ante oculos ipſius vxorem & liberos loco & honore debitis deſtitui, morte illata malum deterius merito æſtimari poterit. in hoc genere cum qualitate ciuilis mortis, diuturnitas pœnæ reperitur: qua non ſolum bonorum fit amiſſio, ſed multis inſuper gemitibus ac lacrymis plerumque ærumna vitam funeſtat, ac eam manentem morte acerbiorem reddit.

Viuimus, vt nunquam ſenſu careamus amaro,
Et grauior longa fit mea pœna mora.
Sic inconſumptum Tityi, ſemperque renaſcens
Non perit, vt poſſet ſæpe perire iecur.

Ouid lib. 1. De Pont. Eleg. 2.

Sunt itaque in hac rerum vniuerſitate tres ordines hominum plus iuſto cholerici: Fabri nempe ferrarij, coqui, & hæretici. illi quidem ob elementum ignis valde familiare: hi ob ſuperbiam ab eis profeſſam. quæ quidem intemperies, vbi vires ipſis deſunt, aliunde etiam nobis innoteſcit: ſcilicet ex genere ſtili ab ipſis vſurpato. egerunt enim in nos mendacia, calumnias, minas: & vltra has flammas nihil produnt ſoliditatis. Sit nobis Deus liberator de inimicis noſtris iracundis. tam eſt, quod agamus de animi tranquillitate ac conſtantia quippe partes in homine iraſcibilis muneris. Pſalm. 17.

24. Eccleſiæ Catholicæ auctoritas ſi ex aduerſo priuatis noſtris opinionibus occurrerit, ſiue ad errandum propenſi, ſiue ad ambiendum incenſi fuerimus, intempeſtiuos tamen animi motus in nobis compeſcit, ac iubet nos eſſe quietos, firmos in profeſſione veritatis Catholicæ. Malumus proinde potius in Eccleſia correctos, pauperes & humiles degere, quam extra illam magiſtri haberi, multiſque bonis abundare. hæc propria eſt noſtra vtilitas, hæc columna, cui innitimur, in noſtris ædibus duntaxat inuenitur. proinde vt ait *S. Ciprianus*, tempeſtas aduerſitatis non pellit ex Eccleſia radicata robora, ſed leues tantummodo paleas: homines ſcilicet animi impotentia eneruatos. Cypria. ep. 1

25. Cæterum comperiemus in vniuerſum hæreticos, auctoritatis in Eccleſia negligentes, non niſi ex animi imbecillitate ſeu partis iraſcibilis in eis intemperie a noſtris defeciſſe, ac prauis opinionibus, tanquam validis procellis ſuccubuiſſe. *Impatientia* ait *S. Cyprianus, in Eccleſia hæreticos facit: & ad Iudæorum ſimilitudinem, contra Chriſti pacem & charitatem rebelles, ad hoſtilia ac furioſa odia conuertit. Ad hæreſes atque ſciſmata proſilitur, dum obtrectatur Sacerdotibus, dum Epiſcopis inuidetur.* De *Thebute*, vno ex primis hæreſiarchis, hæc *Euſebius*. *Eccleſiam ante virginem deprauauit, eo quod in Epiſcopatus petitione repulſam tuliſſet.* de alijs hæc *Tertullianus*: *Vbi tunc Marcion Ponticus nauclerus, Stoa ſtudioſus? vbi tunc Valentinus Platonicæ Sectator? nam conſtat illos neque adeo olim fuiſſe, Antonini fere Principatu, & in Catholicam primo doctrinam credidiſſe apud Eccleſiam Romanenſem ſub Epiſcopatu Elutherii bene dicti donec ob inquietã ſemper curioſitatẽ, qua fratres quoq; vitiabãt, ſemel & iterũ eiecti.* qui quidẽ *Marciõ*, teſte *Epiphanio*, eiectus ex Eccleſia, ob ſtuprũ

Cypria. De Bono patiẽt. de vnit. Ec.

Euſeb. lib. 5. Hiſt. cap. 15.

Tertull. in Præſcr. c. 2.

Epiphan. hæ. 4.

ac morienti, conformes fieri, beneficij loco, & quaſi placentam a Dei Filio de ſua quadra ad nos delatam habemus in hac vita diris ac duris exagitari. columbina cum illo ex inſtituto religionis compaſſio, facile nos compellit, vt velimus eius ſocij eſſe in malorum tollerantia: vt eius colore ſanguineo, & violaceo libenter patientes imbuamur. lætamur proinde, ex hoc videntes, in nobis, nempe in animis & corporibus noſtris, delineatam veram imaginem Filij Dei. ſcimus conducibilius, ire ad domum triſti-
Cant. Vlt. tiæ huius, nempe ad Eccleſiam Chriſti, officinam ac montem mirrhæ, quam ad palatium voluptatis, ad putredinis lacunam. Nihil nobis intollorabile poſtquam hoc luctu indurati fuerimus. nihil in contraria iucunditate expetibile exiſtimabimus, cum ſemel Chriſto patienti cōpati, eique morienti commori, inter omnia humanæ vitæ officia, ſuprema, potiſſima, meliaque eſſe didicerimus. Manus Dei noſtra ſiue proſpera ſiue aduerſa diſponens, manus eſt, cui ineſt conſilium: nempe manus ſumma, æquiſſimaque ratione in cūctis ſuis effectibus directa.
Prouerb. 31 *Operata eſt conſilio manuum ſuarum.* Proſpectat enim perpetuo in noſtrum bonum: quam dum ſiniſtre moerentes interpretamur, veluti rectam in aqua virgam deprauato viſu incuruamus.
Hil. in. pſal. 118. *Certe hac omnia*, ait *S. Hilarius, ad documentum fidei, & ad proemium glorioſa patientiæ profecerunt. Infirmitas noſtra efficit, vt malum eſſe id quod patimur, exiſtimemus.*

28. Cœterum Proteſtantes neque hinc confirmantur in curſu virtutis, dum aſpera patiuntur. dicunt enim, Chriſtum in cruce morientem non eſſe noſtris oculis expoſitum, vt pœnam a nobis ipſis expetamus, ſed omnino vt exultemus, cogitantes, eius iuſtitiam eſſe noſtram: ipſum acruum pænarum ac dolorum in ſe admiſiſſe, quo nos de reliquo a triſtibus immunes deliciaremur. porro ipſo effectu quid patentius quam quod proteſtantes hoc genus condolentiæ prorſus negligant? Verum an aliunde fortes qui minus patientes, nunc explorandum.

29. Quod ad hanc partem fortitudinis ſpectat, recolendum diſcrimen inter fortitudinem, quæ recto iudicio dirigitur, ac impetum ad eius ſimilitudinem, animi paſſione vigente, erumpentem. Sicut enim in ebrijs, ob vim ſpirituum calidorum, cerebrum impetentium, cernitur quædam ſpecies hilaritatis & amicabilitatis, quæ ſedato illo æſtu euaneſcit, ita pleriſque ineſt audacia cum contemptu cuiuſcumque periculi, adeoque mortis ipſius, ex mera in illis rationis debilitate & appetitus ſenſitiui acriori concitatione. ad illam autem veram expreſſamque fortitudinem plurimum faciunt
Heb. 11. prudentia, iuxta ac ſenſualitatis mortificatio, vt alias diſputatum. hoc ritu fortis *Moyſis*, in
Gal. 2. ſuo populo recuſans principatum. Fortis pari-
Greg. lib. 31. ter *S. Paulus*, dum ſuæ virtuti diffiſus, Hie-
Mor. cap. 13. ryſolmam iuit, quo cum *S. Petro* de myſte-
Præf. in Iob cap. 3. rijs fidei conferret: quod *S. Gregorius* animaduertit.

30. Proteſtantum autem ſtudia ac conſilia, aliena prorſus a prudentia & mortificationis diſciplina, vti ſupra oſtendimus. proinde non alibi videntur animoſi, niſi vbi in imbelles, procul omni diſcrimine, repeniuntur immanes. ni in illis paſsio non fuerit commotior, ac ex furore turbulentior, iacebit prorſus in ipſis omnis vis nobilis aut magni inſultus. Dicant mihi, quænam ſunt illa eſſera regna ab ipſis inita, ad propagandum Chriſti fidem? vbi apud eos vigent Conſilia, ſeu opera ſupererogationum, aut heroicorum conatuum, nempe voluntariæ paupertatis, cœlibus, caſtitatis, obedientiæ ac reliquorum propoſitorum, quæ ſua fortitudine carni & ſanguini vehementius obluctantur? hic frigent, hic fugiunt, hic diſſoluti contabeſcunt. interim ad mendacia, ad opprobria, ad ſtyli immodeſtiam, omnemque linguæ conſtupratione quam animoſe calent?

31. Bella a Catholicis geſta ſatis indicant, quam ſingulari robore ſint prædici, ac a fortitudine commendandi. neque ſolum bellis defenſiuis ſua tutati, quinimo ad externa loca progreſsi, ea quantumuis munita, ſuis imperijs ſubiecere. hoc ritu Hiſpani & Luſitani ſuperiori ſæculo Indiam tam orientalem quam occidentalem armis occuparunt, Aphricæ partem debellarunt. eodem *Carolus Quintus* rebellantem Germaniam compeſcuit: quod & nuper præſtitit ad miraculum vſque noſter inclitus Imperator *Fredericus*, Auſtriacos, Bohemos, Hungaros, Palatinos ad obedientiam a defectionibus armis reducendo. Sereniſſimi duces *Albanus*, *Ioannes Auſtriacus*, & *Parmenſis* Flandriam, Brabantiam, Hannoniam, ſceptro Hiſpanico renitentes victorioſis belli ſucceſſibus, ad famæ & honoris duraturas immenſitates, glorioſiſſime recuperarunt.

32. Interim vero Proteſtantes nulla alia fortitudinis ſpecie illuſtres, præter illam, quæ vtcumque defenſiua, quæ angulis incluſa, quæ plane Bacchica & immanis. Enimuero loca ſuis ingenijs, qua aquarum alluuionibus, qua paludibus ſepta, diutius tenere, eximiæ alicuius fortitudinis ſpecimen exhibere non poterit. quo in genere Hollandi & Zelandi perduelles, in Regem Hiſpaniarum iam multis annis armati, ad exiſtimationem virorū fortiū adſpirare nō valuerint: illis enim aquæ fauorabiles & limus; in quæ Elementa pugnare vix potentiſſimus auderet. quibus adiungenda ſoli ipſorum qualitas, nempe pinguis & facili opere in ceſpites, in moles, in aggeres foſſiles. in quibus accumulandis gens illa, baiulorum more, induſtria. ob quam cauſam *Henricus Quartus* Galliarum Rex, incidēte ſermone de comite *Mauricio*, dicere ſolebat, eū *Talpam eſſe nō militē.* Enimuero nunquā fama ad meas aures adhuc detulit nomē vllius Hollandi aut Zelandi, ex rebus in acie fortiter geſtis celebre aut clarum. peculiarem porro, ex iræ rabie, vindictæ modum expetunt, qui plane barbarus, & non niſi impotentis animi indicium: ripas enim adgeſtas ad depullandum maris æſtum a continente, ſæpius aperuere: quo in latos campos infeſta vnda, irremediabili poſteritatis malo incurreret, & ad æternam ſterilitatem optimas terras ſalſugo excedens damnaret. O Gothi, o Vandali, vos iſtis multo mitiores, quibus vel prælantibus poſte-

ritatis ſaltem cura adfuit! Profecto ſi Rex Catholicus hanc ignobilem viam nocendi tentare voluiſſet, a multis iam annis in Hullandos & Zelandos immiſſi *Deucaliones* eos obruiſſent: nec illis ſuperfuiſſet vllus *Prometheus*, qui rediuiuos excitaſſet, qui illorum *Bromium* aut piraticam a ætæ noſtri ſæculi reſtituiſſet. Quod vero ad nos attinet, libenter aures præbemus *S. Auguſtino Non ſane parua res eſt parumque glorioſa conſolatio cuiuſcumque noſtrum, ſi ab inimicis Eccleſiæ eum ipſa Eccleſia criminemur.* Cæterum an illi, qui, vt videmus quod ad illius vitæ negocia tracti, ſint quod ad diuina etiam tales, vel præſumptuoſi, in ſequentibus profligabitur.

Aug. lib. 2. de Mor. Eccl. in v'tum de vin Bipen cap. 2. 16.

CAPVT XV

Spes, quæ in Diuinam Bonitatem tendit, quæque Hominis voluntatem, ex ſententia Theologorum, vt iraſcibilem adſicit eamdem apprime ad mores præſtantiſſimos inſtituit. Contra ſpes a Proteſtantibus profeſſa, eam temerariam, præſumptuoſam, aut pigreſcentem exhibet.

Spei Chriſtianæ obiectum cauſamque motiuam in ipſa Dei erga nos bonitate ad donandum nobis beatitudinem, iuxta ac ſuam gratiam, laudabiliſque actionis robur infundendum affluentiſſima, orthodoxi demiramur & agnoſcimus. Cuius inſpectu, in omni neceſſitate & periculis cunctis iſtius vitæ, vtpote maris æſtuoſi, ſupra quam dici poterit, corroboramur ac conſolamur. Non enim hæc ſpes in vnum tantummodo præmium beatitudinis, illud animo ſe expectando, ſe erigit, quinimo pariter ad media, quibus, vtpote a Deo conſtituta, comparatur, ſuo nixu ſe extendit, vt ait *Sanctus Doctor*: quod nempe in eis etiam diuina ergo nos bonitas, Spei Cynoſura, eluceat. Quomodo cumque vero ſuam vim exerat ſpes, ſiue in finem, ſiue in media, perpetuo, vt admonuit Apoſtolus, *Ad interiora velaminis* penetrat: ſcilicet expectat vel ipſum præmium per ſe, quod in velaminis interiori penetrali collocatur, vel media conducentia ad illud præmium, huiuſmodi velamine myſterij a noſtra cognitione ſecretum. Et quod attinet ad Dei bonitatem, tametſi ea natura ſua ſit ad nobis gratificandum effuſiſſima, nihilominus ſuppoſitu lapſu generis noſtri, eadem modo ſuauior, amantiorque erga nos efficitur Chriſti domini Perſona meritis & inſtitutis: quæ tanquam quidam ignes non ſolum in terram dimiſſi, ſed etiam ad Deum Patrem elati, illud ipſum bonitatis immenſum in imbres adeoque torrentes beneficiorũ, copioſius quam prius ſoluerunt. Cæterũ quicquid factum in hoc genere quod ad Dei bonitatem a Chriſti perſona ac meritis, illud etiam refundendum in hanc ipſam bonitatem, Chriſtum, meritaque illius nobis gratis donantem: adeo vt in nouo teſtamento maior bonitatis iſtius in nos teneritudo, defluxus denſior, in eamdem bonitatem, ſeipſam temperantem, effundentemque ſe copioſius, fuerint reſoluenda. Neque hoc ita intelligendum, quaſi Dei bonitati realem aliquam hinc varietatem acceſſiſſe opinemur, ſed ſolum, quod ratione habita doni & effectus potioris in nos collocati, de ipſius bonitatis gradu, dulcedine & copia diuerſimode iam philoſophemur. In hanc itaque bonitatem delata noſtra ſpes, tranſcendit naturæ opera, quibus ethnici olim ſuam expectationem definiebant: Imo vt ait *S. Auguſtinus*, excedit montes ipſorum Sanctorum: quippe qui nequaquam *Ipſi montes ſunt, in quibus ſpes noſtra ponenda eſt.* Speramus itaque æternam gloriam: ſperamus itidem Dei gratiam, qua nobis fortes dulceſque vires accreſcant ad perficienda illa omnia munera, quæ ipſe Deus eiuſmodi fini acquirendo inſtituit, ac a nobis abſoluenda decreuit.

S. Thom. 2. 2. q. 17. art. 4.
Hebr. 6
Aug. lib. cõt. ſtoic. & epicur. cap. 7 de pecc. Merit. cap. 6. lib. 2
Math. 10.
Aug. Tra. 1. in Ioan.

2. Eſt itaque diuina Bonitas veluti fons in medio paradiſi, diuerſimode quod ad effectus ſupernæ gratiæ nobis applicabilis: ſcilicet nobis in hunc finem applicatur per verbum Dei, per Sacramenta, per bona exempla, per Sanctorum tam viuentium in terris, quam regnantium in cœlis ſuffragia. ob hanc cauſam *S. Petrus* motus in nobis fidei & Spei refert in Deum *Vt Fides veſtra & ſpes eſſet in Deo.* Prima quæ in Deo veritas, nobis credentibus applicatur per verbum Dei, per traditionem Eccleſiæ, per miracula, per rationes motiuas ad credendum. ad quæ ſi nos recipimus, ad primam veritatem eodem accedimus: nec huic quicquam detrahimus. ſimiliter accedentes in hoc officio dum ſperamus, ad ea, quæ nobis applicãt Dei bonitatem, vtpote ad Sanctos & alia, eodem accedimus ad Dei bonitatẽ, idque abſq; vlla in eã iniuria. cæterum quantum ad hæc media, comparata ad applicandum nobis Dei bonitatem, ſpecialis quædam ratio ineſt eidem Dei Bonitati. applicat, vt videmus, noſtris vſibus tubus fontis liquorem; ſed quod ſit tubus, quodque ad nos aquam deriuet ex fonte, id non habet a fonte, ſed a ſe, aut aliunde. Verum quod verbum Dei, quod Sacramenta, quod bona exempla, quod Sanctorum ſuffragia ad nos deducant Dei gratiam, aut ad id vim aliquam ſortiantur, id totum accipiunt a Dei in nos bonitate. ſi ergo ſpes noſtra deferatur in verbum Dei, in Sacramenta, ſi in bona exempla, ſi in Sanctorum ſuffragia, eius reſolutio deſinit in bonitatem Dei, per quam, virtutem hæc retinent ad applicandum nobis per effectus gratiæ illam Dei bonitatem. non ergo hæc diſtrahenda a Dei bonitate, ſed cum illa coniuncta debent a nobis cogitari, vt ſpes noſtra ſit in Deo. Dei idcirco bonitas non ſolum veluti cor eſt quoddam ardens ad nobis benefaciendum, verum etiam manus, cuius in homine vis a corde extenta ad donandum: perinde ac ſi ex corde talis manus exiret. ſi aliquid nobis præbeat gratiam, id prouenit a Dei bonitate: ſi gratiam oblatam ſuſcipiamus: illud ipſum effectus diuinæ in nos Bonitatis. videte quam largiflua, quam, ſui communicatiua hæc dei dulciſſima & affluentiſſima bonitas! ſtultum itaque quorumdam iudicium, dicentium, ſeſe recipientes ad Sanctos eos oratũ, nõ conferre ſe ad deum, adeoq; repugnare

Gen. 2.
1. Pet. 1.
Tren. 3.
Rom. 2.

vertis

verbi Chriſti : *Venite ad me.* quaſi vero *S. Paulus* accedens ad Theſſalonicenſes & alios, qui pro eo Deum orarent, non ſe contulit ad Deum? contulit profecto. pariter nos accedentes ad Sanctos noſtris precibus, eodem accedimus ad Deum; nobis nempe per Sanctorum preces applicabilem.

3. Ex iſtis elucet diſcrepantia inter ſpem diuinam & humanam ad bona honoris, poteſtatis, ſuauitatis & diuitiarum extenſam. etenim hanc Philoſophi reputarunt initium & fomentum omnis inquietudinis & moleſtiæ in vita humana. quod quidem duplici ex cauſa deſcendit, primum ex eo, quod hæc ſpes cum ſit obuallata difficultatibus, timoribusque obiecta, tum inde ſperantis animum diuexet, & anxietate quadam perplexum tenet. Deinde quod multa incidant ſpei huiuſmodi votis contraria, eique optata ſæpius eripiant, eo neceſſe eſt, ſperantem adfligi. Enimuero concupitis deſtitui, eaque alijs cedere in peculium, duplex cauſa amaritudinis. *O quanta dementia* ait *Seneca*, *ſpes longa inchoantium! Omnia mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere. id quoque quod tenetur, per manus exit: & ipſam quam premimus oram, caſus incidit.* Qualia autem vincula nectat ſpes humana, quibus nos a libertate detineat, ſuo cantu *Boetius* iſtis expreſſit:

Sen. ep. 101. ad Lucil.

Boet. lib. 1. de conſol. Met. 4.

At quiſquis trepidus pauet vel optat,
Quod non ſit ſtabilis, ſuique iuris,
Abiecit clipeum, locoque motus
Nectit, qua valeat trahi cathena.

Cæterum ſpes in Deum elata, hominem veluti dulci & ſecuro ſomno oppreſſum, in ſinu Dei placidiſſima quiete reponit. Cui ſi timoris aliquis aculeus adhæreat, is non propagatur ab eius obiectu Deo, ſed ab infirmitate voluntatis in homine; quæ in diuinos motus tarda, & ad cadendum in impuras voluptates lubrica. hinc timor hinc trepidatio. *Iacta* inquit Pſalmiſta, *ſuper Dominum curam tuam & ipſe te enutriet.* quaſi diceret, Non ſit ſibi tua ſpes oneri, impedimento aut materiæ perturbationis: ſed quod deſideras, id a te veluti eiectum, iacta in Deum: & ipſe te quiete fruentem nutriet non aliter, quam mater infantem. Eandem ſententiam reddidit Apoſtolus *Petrus* : *Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum, quoniam ipſe cura eſt de vobis.* Spes humana continuo aliquod hac illacque colligit, & in pectus illud tanquam onus coaceruat. ſpes autem diuina, iactat, proijcitque omnia in Deum, de reliquo ſui ſecura firmatur. Spes noſtra, dum in exempla reſpicimus iuſtitiæ diuinæ, vtpote in ea, quæ Angelis damnatis, in Iudæis reprobatis elucent, nos timentes reddit, videntes etiam & gaudentes : vbi extrema inuicem caſtigata, in mediocritatem coaleſcunt : *Videbunt iuſti & timebunt, & ridebunt ſuper eum.* nam vt ait *S. Hilarius*, *Impiæ & diffidentis de ſe conſcientiæ eſt, timere ſine gaudio: & in ſolentis natura eſt ſine timore gaudere.* Nihilominus qui firma ſpe elatus in Deum, ac quantum ad ſeipſum ſui pectoris æſtus, gratiæ diuinæ viribus, rationi ſubdiderit is inter turbines iſtius vitæ non verſaturi ſed in ſublimi poſitus, ſupra omnes fortunæ caſus elatus.

Pſalm. 54.

1. Pet. 5.

Pſalm. 51.

Hil. in pſ. 51

———— *vt altus Olympi* Claud. pane Theod.
Vertex, qui ſpacio ventos, hiemeſque relinquit,
Perpetuum nullo temeratus nube ſerenum.
Celſior exurgit pluuiis, auditque ruentes
Sub pedibus nimbos, & rauca tonitrua calcat.
Sic patiens animus per tanta negocia liber
Emergit, ſimilisque ſui, iuſtique tenorem
Flectere non odium cogit, non gratia ſuadet.

4. Quamobrem ne ſpei motus cæcus penitus ſit in nobis, aut temerarius, præſumptuoſus, vel etiam aliquo ſenſu deſperationis perplexus, opus eſt, intueamur in ea, quæ ſperamus, vt omnes eorum pariter rationes, conditionesque, quæ fuerint, perſpectas habeamus : alioquin in tenebris ambulantes, vt præmonuit Saluator, non ſciemus quo ſperantes vadimus, aut vnde diſceſſimus. Leges itaque Spei iſtis deſcribit *S. Auguſtinus* : *Spes eius in Deo ſit, vt nec illecebra capiatur, nec timore frangatur.* Hoc eſt, tunc ſpes ſuum finem proſpere adſequitur, quando voluntas humana neque voluptate delinita, neque timore perterrita, ſeu nullo impetu appetitus ſenſitiui concuſſa, contra præcepta naturæ, Dei aut ſuperiorum, delinquit : aut ſi deliquerit, pænitentia in priſtinum iuſtitiæ ſtatum reſtituitur. Duobus itaque ſpes noſtra, vt firma ſit & certa, adſtringitur : nempe expectationi diuinæ gratiæ, ſiue per Sacramenta ad nos deriuandæ, ſiue aliunde inſpirandæ ſeu infundendæ : iuxta ac noſtræ cum eadem gratia cooperationi ad ſeruanda mandata : quorum obſeruantiam eis Deus neceſſariam inſtituit, qui ipſum in cælis viſuri, ſi modo ad adultam ætatem ſuperſtites peruenerint : *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Et quod mandata non ſeruantur niſi per fidem veram ac Catholicam : quorum mandatorum executiones ſunt vita & forma ipſius, quando a charitate procedunt : idcirco emolumentum ſpei & eius robur dependent a vera & Catholica fide. a qua extorres, & eo ab Eccleſia alieni, manent ſine vlla vera ſpe ſalutis omnino, qui in quacunque demum materia, principali, aut minus principali, reuelatis a Deo obſtinate renuunt fidem attribuere. exire enim ab eccleſia vi dogmatis, nihil eſt aliud, quã exterius doctrinam quamcunque contra illius regulã & imperium profiteri. proinde hæreticus eſſe non poteſt in eccleſia : & omnes, quod docet Apoſtolus, hæretici, etiam in minimis a Deo reuelatis, in vniuerſum pertinaciter errantes, paſſi ſunt naufragium fidei : quorum propterea ſpes falſa eſt, inanis & fictitia; cum neque fideles ſint, neque membra Eccleſiæ cenſeantur.

Hebr. 6.

Math. 19.

Rom. 4. 1. Tim. 1. 1 Ioan. 3.

1. Tim. 1.

5. Ac licet a Deo expectemus gratiam, qua moueamur & adiuuemur ad bonos conſenſus proferendos, nihilominus illa gratia, quantumuis efficax, non eripit nobis libertatem arbitrij, qua ſimiles Deo conſtituimur. hæc autem libertas continetur in eo Dominio, quo homines, ad ſimilitudinem Dei, ſuorum actuum Domini exiſtunt. hoc autem dominium ita in ſe actus ſuos ſibi ſubiectos complectitur, vt ſit in eiuſdem poteſtate ſitum, illos efferre aut non efferre, etiam ſuppoſitione facta, quod illa gratia, cui quis poſtea conſenſerit, iam acceſſerit:

Bell. lib. 4. de Grat. & lib. Arb. cap. 14. 15.

 ſicut

Hieron. in ca. 20. Hier. Etenim futuri alicuius veritas, vt aſſerit *S. Hieronymus*, non dependet a cognitione viſionis in Deo: haud enim futurum quia a Deo præuidetur, ſed potius contra, ideo præuidetur, quia futurum. pari modo obiectum cognitionis illius *Media*, habet in ſe propriam rationem intelligibilitatis, anteqnã accedat illa cognitio *Media*. Quocirca ſi gratia ſua natura non aduerſetur libertati arbitrij, neque futurus ſub condicione cõcenſua aduerſabitur, tametſi ordinetur a Deo ſine illa cognitione *Media*. ordinari enim poterit ſecundum veritatem obiectiuam ſub ea ratione, quam in ſe complectitur, independenter a cognitione *Media*.

8. Ex quo ſequi etiam videtur, ſine eadem cognitione *Media*, poſſe Deum peculiarem fauorem exhibere conſentienti & perſeueranti, quem non exhibet non conſentienti & non perſeueranti. Etenim ſola collatione gratiæ efficacis huic præſtitæ, & ſufficiẽtis duntaxat alteri datæ, ille ab iſto, tametſi ambo æquales fuerint in maſſa perditionis, diſcernitur, licet cognitio *Media* vtriuſque collationem non præceſſiſſet. potuit ergo Deus abſque cognitione illa *Media* prædeſtinare hoc ipſum, quod modo effectu contigit, & eodem ex ſolo ſuo beneplacito & dono hunc ab illo diſtinguere: Rom. 1. 9. 10. 14. illi tribuens ex iudicio, huic vero ex fauore & ſpeciali miſericordia. Hoc autem Deum poſſe efficere, euidens, quandoquidem poſſibile, adeoque illud ipſum quod iam exiſtit. Nil ergo vetat quominus Deus concedendo alicui gratiam efficacem, etiam ſine illa *Cognitione Media*, decernat futurum in eodem conſenſum vi gratiæ quam largitur: quo pacto erga alterum, cui gratiam ſufficientem ſolum impertit, non ſe gerat. at de his hactenus.

9. Quando vero ait *Concilium Tridentinum*, homines Dei vocationi conſentire & *Cooperari*, Concil. Tri. Seſſ. 6. ca. 4. vult eam Dei vocationem eſſe actum humani intellectus, qui itidem ſit Dei lumen in nobis: nam vocatio ſonora, vnde ducta metaphora ad vocationem ſpiritualem, obiectum eſt auditus: auditus autem cum ſit ſenſus perceptiuus, & diſciplinæ organum, intellectum repræſentat potius quam voluntatem. hæc autem proprie non dicitur audire, niſi in eo ſenſu, quo dicimus *Dictis audientem*, ſeu obedientem alteri, audire-obedit autem voluntas dupliciter intellectui: primo quidem ſui motu indeliberato & ſubitaneo, ad quem vitaliter & ſponte ſolummodo concurrit. Concil. Arauſ. 2. Secundo, motu deliberato, ſcilicet libere, intellectui aſſentiendo & *cooperando*. de quo genere auditus in voluntate, loquitur Scriptura: *In auditu auris obediuit mihi*: Pſalm. 19. Heb. 10. nempe aure corporis & aure mentis percipiendo verbum meum, mihi obediuit voluntas, libere in munus fidei conſentiendo. Ac tametſi ille bonus motus indeliberatus & ſubitaneus in voluntate, ſit gratia Dei antecedens, & præueniens, cui voluntas poſtea conſentit libere, Dei gratiæ *cooperando*, nihilominus hic motus in voluntate non eſt illa gratia, de qua loquitur Concilium, quando dicit hominis voluntatem, *Dei vocationi cooperari*: nam quam primum incipiunt in homine conſenſus & cooperatio deliberata, deſinit in voluntate ille motus indeliberatus, vt liquet: ſimul enim non mouetur voluntas indeliberate & deliberate. proinde cum nihil poſſit cooperari alteri, quod non eſt, deliberatus conſenſus non cooperatur indeliberato. neque putandum, deliberatum conſenſum, quaſi in ſe duplicatum, cooperari ſibiipſi. quando ergo ait Concilium, voluntatem cooperari vocationi Dei, intelligit cooperari actui intellectus, ſeu diuino in eo lumini: quod etiam phyſice ſimul durat, cum eadem cooperatione voluntatis.

10. Recte idcirco hæc Dei vocatio appellatur lumen Dei, quod in nobis ſplendet, quod docet & allicit voluntatem ad conſentiendum: qualia lumina ſunt ante acceptam fidem, collustrationes Sanctæ, poſtea ipſa fides, & aliæ illuminationes, quæ a fide dependent. opera autem bona, præſtita a voluntate, eatenus ſunt lumina, quatenus a luminibus, veluti in cælo intellectus, illuminantur. De quibus luminibus, quibus *cooperamur*, loquitur Apoſtolus: *Gratias agentes Deo patri, qui dignos fecit in partem ſortis Sanctorum in lumine.* Colloſſ. 1. Cuius luminis vim videtur exprimere *S. Iob*, recolens præterita tempora, in quibus eximia beneficia gratiæ a Deo acceperat: *Quando* inquit *ſplendebat lucerna eius ſuper caput meum.* Iob. 29. Lucerna Dei ponitur ſuper capita noſtra, quia diuina eius lux ſupernaturalis eſt, neu per ſenſuum opera comparabilis. Deinde ſicut ſol in eis partibus maxime ſplendet, & vmbras fugat, in quibus ex alti propendiculo ſuos radios dimittit:

——— *atque vmbras nuſquam flectente Siene.* Lucan. lib. 2

ita Dei illuminatio diuinitus deſcẽdẽs, ſuper noſtra capita collocata, vndiquaq́, ſplẽdet: in cuius luce omnes actionis circumſtantias hac illacque poſitas videamus, neque ex vlla parte ſit vmbra erroris, quæ nos in lapſus inducat.

11. De obiecto iſtius illuminationis in mente, loquitur Saluator: *Cognoſcetis veritatem, & veritas liberabit vos.* Ioan. 8. En potentiam cognitæ veritatis, ſalus & liberatio hominis. Dicit homines liberandos non bonitate, ſed veritate. cuius rei hæc cauſa, quod bonitas amata neminem liberet, niſi prius in ea veritas perſpecta fuerit: proinde veritati, vtique priori & origini, adſcribit Saluator liberationem. Ex Imperatoribus Romanis aliqui cognominati liberatores, ſed armis & virtute bellica id nominis adepti. Chriſtus autem Dominus liberator ſua veritate, qua hominũ mentes imbuit. In quam ſententiã Doctiſſimus & Sanctiſſimus Cardinalis *Bellarminus* hæc retulit: *Qui purificante & illuminante Domino incipit intelligere, nihil eſſe vere magnum, nihil vere ſuaue, nihil vere vtile hominibus niſi gratiam Dei in hac mortali vita, & futuræ vitam æternam, liberabitur facile ab amore humano & ingreditur viam pacis, per quam ambulat ſecurus & gaudens, donec perueniat ad ciuitatẽ Hieruſalẽ cæleſtẽ.* Bellar. lib. 1 De Gem. columb. c. 6

12 Quamobrem quod Spei obiecta materialia, eorumque condiciones, *Arduitatem* quamdam cum noſtris viribus comparata, in ſe habeant, idcirco Theologi illi ſedem aſſignant in humana voluntate quatenus *Iraſcibili*. Proinde *Clemens Alexandrinus* Spem vocat *Sanguinem fidei*,

ſeu

ſeu vim eius animoſam in pericula, aduerſaque tendentem. hinc ſpes cauta eſt & timorata, non ſecura prorſus aut iucunda. Quis non timeret ſe uccationibus peccati hic ſæpius obijci quem non percellit metus Gehennæ, ac ne propter delicta ſubtrahat Deus eam gratiæ copiam, quam alij quin daturus? Quis non horret aliquando iudicio Dei, permittentis aliquos incidere in peccatum mortale, a quo per pœnitentiam nunquam ſunt ſe recepturi?

Prudent. in Pſych. *Cunctanti ſpes fida comes ſuccurrit, & offert Victorem gladium, laudiſque inſpirat amorem.*

Cum *Marcion* Deum timendum negaſſet, ita illum redarguit *Tertullianus*. Tertul. li. 1. cont. Marc. *Stulte, quem Dominum appellas, negas timendum: cum hoc nomen poteſtatis ſit etiam timendæ?*

13. Verum ne officium a nobis præſtandum difficilius appareret: neque timor tantus irrueret, quantus nos de penſo iſto cogitantes nimium conſternaret, prouidit eadem Dei bonitas varia Media, auxilio pleniſſima, quibus noſtra ſpes cum affectu, tum etiam effectu, facilitaretur. Et quod ad fidem attinet, Eccleſiam ſuam nobis dedit in Normam credendi: eamque tanta auctoritate illuſtrem ac notam fecit, 1. Tim 3. Ephes 5. vtpote domum Dei, columnam & firmamentum veritatis, vt dicere eius cauſa poſſumus cum Pſalmiſta, Deum adloquuti: Pſalm. 92 *Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis*. quod vero ad mores ſpectat, eiuſdem munere principes habemus iuxta ac prælatos, qui ſuis legibus, monitis, & exemplis, ad bene recteque viuendum plurimum nobis conferant momenti. Præcipua autem noſtræ ſpei firmamenta, ſeptem ſunt Eccleſiæ Sacramenta, cum numero, tum efficacia ad cauſandum gratiam, noſtris vſibus accommodatiſſima: quod, comparatione habita inter vitam naturalem, ciuilem, atque ſpiritualem; eleganter & docte oſtendit Cathechiſmus Romanus. Cathecis. Rom. 2. part cap. de Sacram. *Cuius rei cognitio* inquit, *hanc vtilitatem adfert, quod populus eo maiori pietate omnes animi ſui vires ad laudandam & prædicandam Dei erga nos ſingularem beneficentiam conuertat, quo plura ſalutis, ac beatæ vitæ adiumenta nobis diuinitus parata eſſe intellexerit.* Succurrit etiam noſtris neceſſitatibus, vbi Sacramenta deſunt, idque copioſe, pluuia Dei voluntaria, nempe gratiæ auxilia, ad ſuperandas tentationes, ad implenda præcepta, ad bene agendum, ad peccatum repellendum vim conferentia: ita vt nulla inſtet tentatio tam grauis, aut tempus ſic vrget ad præceptum ſeruandum, quin ex Dei bonitate, quo crimen vincamus, nobis adſit gratia ſufficiens ad debitum exequendum: quam ſi non reddiderimus efficacem, haud gratiæ defectu, ſed noſtra potius ſocordia & culpa id contigerit. Relligio porro ſpei vires incredibiles vbique ſuppeditat, qua Deum colentes & orantes, eius gratiam obtineamus. Quæ vt commodius ſui ſpeciem oſtentaret, curauit diuina prouidentia, eximia loca illi paſſim conſtitui, pulcros ritus in eis exerceri, homines a mundi rebus auocatos & diuinis conſecratos, eidem præfici, vt in tantæ virtutis ſtudium acrius tot ſignis induceremur. Quod etiam omnes Chriſtum Dominum agnoſcentes, ſimus vnum corpus, ſeu vnius corpus membra; inde emergit publica quædam panoplia ex Sanctorum communione: quam ſic Cathechiſmus Romanus optime ſuo more explicauit. Catech Rom in Explicat. ſymb. *Omnium Sacramentorum fructus ad vniuerſos fideles pertinent. particeps ego ſum* dicit Pſalmiſta *omnium timentium te.* in quo Pſalm. 118. ſenſum ita diſſeruit. *S. Ambroſius. Sicut membrū participi eſſe dicimus totius corporis, ſic coniunctum omnibus timentibus Deum.* Ambr in Pſalm. 118. In hac vero communione Sanctorum, illud eximium, quod ex Sanctorum in cælis pro nobis orationibus accreſcit. Magna ſane poſſunt apud Deum magni illi beatique ſpiritus pro nobis, principes & iudices mundi, peculiares Dei amici, & in nos vltra quam cogitare poſſumus beneuolentiſſimi. Quis ergo inter tot ſpei munimenta, animum deſpondebit, aut potius alacris non fuerit ad Pſalm. 118. currendum in via mandatorum Dei?

14. Hæc quæ ſpem catholicam circumſtant, ſi a nobis ad mores ciuiles ac ſacros referantur, apprime comparata ad eos efformandos videbuntur. Imprimis timor, ſpei aſſecla, & veluti ſaburra in naui vortices maris ſulcante, eadem optimum ſanctæ vitæ ſuſtentaculum. Timor iſte, dum ſuperbiam animi expugnat, humilitatem parit: proinde ſicut eſt timor ſanctorum Pſalm. 18. permanens in ſæculum ſæculi, ita pariter eſt humilitas ſanctorum permanens in ſæculum ſæculi; *Deus enim humilia reſpicit in cælo & in terra.* nihil enim in cælo tam altum, quod non reſpectu Dei humilitate dimiſſum: nihil tam ſecurum, quod non Deo ea timore reuerentiali ſubiectum: Iſa 8. ſub quo nempe tremunt angeli, omneſque cælorum poteſtates. Cur autem Deus noſtram ſpem veniæ, timore pœnæ caſtigatam eſſe voluit, rationem aſſignat *S. Auguſtinus*. Auguſtin. in Pſalm. 101. Cum dixiſſet, ſine ſpe veniæ homines incurſuros in deſperationem, ſubiungit: *Rurſus ne de ſpe veniæ peius viuerent, fecit diem mortis incertum, prouidentiſſime vtrumque conſtituens & reuertentes, quo recipiantur, & differentes vnde terreantur.* Neque repugnat timor iſte a ſpe definitus, fortitudini: quandoquidem, vt ait *Ariſtoteles*, Ariſto lib. 1 magnor. c. 8 *Mediocres timores augent fortitudinem: ſi des aliquem adeo intrepidum, vt nec Deos metuat, non fortis ille, ſed inſanus eſt.* Imo timoris expugnatio, præludium ad omnem licentioſam turpitudinem, vt ait *Clemens* Clem. Alex 3. Strom. *Alexandrinus. Si ergo omnia licent, nec timendum eſſet, ne a ſpe excideremus propter malas actiones, eſſet fortaſſis eis aliquis prætextus, cur male viuerent & miſerabiliter.* Timore itaque muniti ac circumuallati, cautius acceptam iuſtitiam, etiam firmiter ſperantes, cuſtodimus, ad omnem peccandi occaſionem expaueſcentes. Idcirco pura debet eſſe illius vita a vitiis, qui pœnas a Deo ob peccatum infligendas ſecum diligentius meditatur: ac conſequenter agente eodem timore, vel in ſecretis locis, & vbi immunitates eſſe ſolent, continuo flagrabunt odium peccati & eiuſdem ſedula euitatio. Ab huiuſmodi timore in anima redundant in corpus quoque mores decentes & compoſiti. Nam quemadmodum nimium exultantes & audaces ſpiritus corpora ſolent in petulantes geſtus compellere, ita e contrario timor eiuſmodi ſpiritus compeſcens, corporis motus omnes ad moderationem componet

ponet & certa diſciplina ſeuerius coërcebit.

Hebr. 4.
Iacobi. 1.
1. Tim. 1.

15 Conuenit etiam moribus noſtris, beatitudinis expectationi auctoritatem vnius eiuſdemque Eccleſiæ, quod ad fidem capeſcendam, ducatum præbere, ne incertis greſſibus phanatice in eius negocijs, quaſi inter aduerſos ventos, progrederemur; ſimulque vt cum alijs concordantes ſententias in rebus diuinis retineamus. hoc pacto tanquā Filij nondum manu miſſi, in domo paterna plurimis curis liberamur, haud aliunde quam ab Eccleſia, credendi regula ante oculos poſita: quo ſubinde noſtra ſpes fidentius ac tranquillius optimis aliarum virtutum ſtudijs inſudat. Et in vniuerſum a noſtris ſuperioribus huiuſmodi vtilitatem capimus, dum illi nobis etiam quaſi ocianitbus, qua ſuis legibus & monitis, qua bonis ipſorum exemplis plurimum adiuuant ad ea præſtanda munera virtutum, quibus ſperamus nos beatitudinem tandem conſequuturos. Leges enim Dei, Naturæ, Principum ac Prælatorum, ſubiectos ad virtutem promouent directiue & coërcitiue, vt conſtat: ſunt enim a recta ratione profectæ, & alios inducunt in operationes rectæ rationi ſeu virtuti conſentientes. Dedecus proinde eſſet ſpei, ſi modo ſoluta ab omni lege vagaret quodammodo, beatitudinem ſibi pollicendo non ſolum abſque medijs diuinitus & humanitus decretis, verum etiam ſine illis officijs virtutum, quæ hominis propria, & ornamenta illius exiſtunt præcipua.

Ariſtot. in Ethic. cap. 5
Anſ.

16. Sacramentorum autem vſus a nobis cognitus, triplici argumento nos corroborat & incitat ad ſpei opera. Principio, quatenus ex eorum numero, & efficacia percipimus, quanta ſit bonitas Dei erga nos, ſingulorum ſtatuum in vita humana neceſſitatibus peculiari Sacramento ſuccurrentis, omneque eiuſdem partem, & diſtincta illius officia ſeorſim Sacrantis. Deinde hoc præſtat, dum nobiſcum reputamus magnitudinem effectus ex hoc & altero Sacramento, qui gratia iuſtificante, & alia etiam Sacramentali, conſtat. Baptiſmi memoria nos Chriſtianæ puritatis admonet. Confirmationis cogitatio, condicionem noſtræ militiæ nobis repræſentat. Confeſſionis notitia, ſalutarem expiationem & animi nitorem ante oculos ſtatuit. Euchariſtiæ Sanctiſſimæ meditatio, qualis ſit a pane, qui de cœlo deſcendit, in nobis animorum corroboratio, docet. Ordinis inſpectio, admonet, quam ſancta ſit eorum condicio qui ſacris adminiſtrandis addicuntur. Extremæ vnctionis agnitio nobis innuit, quanta innocentia eſſe debeat in illa anima, quæ in cœlum ex corpore ſecuro migratura. Matrimonij repetitio, aduertere nos facit, quam ſit indiſſolubilis nexus maritalis: iuxta ac quali amore & fidelitate ſeruandum illius pactum a coniugibus initum. Cuius bona, hæc ex ſententia *S. Auguſtini. Generandi ordinatio, fides pudicitia, connubij Sacramentum.* Poſtremo cum Sacramenta ſint etiam publici ritus religionis, inde ad virtutem pariter adiumenta, etiam ad mutuam charitatem incitamenta, quatenus ad eorum celebritates, plures in eodem loco conueniunt: cuiuſmodi concurſus ad tam ſacra officia, magnum eſſe ſolet momentum charitatis inter ciues.

Catechis. Rom. cap. de Sacram.
Ioan. 6.
Aug. lib. 2 cont. lit. Petil. c. 104.
Auguſt. de pec. orig. cap. 34.

Iucundiſſima porro cogitatio communionis Sanctorum, quæ etiam ad mutuam inter ciues beneuolentiam ſumma quædam prouocatio. vt enim in vno corpore membra inter ſe viciſſim exiſtunt ſalutaria, ita euenit in Eccleſia, corpore Chriſti myſtico, vt ſinguli in ea boni aliquid ſpiritualis ab alijs ſibi in ea coniunctis mutuentur. Noluit Deus hominem in quolibet ſtatu eſſe penitus animal diſtractum, ſed potius beneficiorum participatione cum alijs coniunctum. In ipſa beata angelorum republica cernuntur mutuæ illuſtrationes. radijque cognitionum ab iſtis ad alios continuo eiaculantur. ſimili modo in republica Eccleſiæ, officia ciuium reciproce exhibentur ad docendum, ad purgandum, ad vniendum illos cum Deo, omnium ſupremo Domino. Optandum itaque in hac republica optimos fore ciues, quippe a quorum Communione copioſior donorum ſpiritualium influxus reperiatur. Ægra corporis humani membra non tantum alijs membris ſuppeditant vigoris, quantum ſana: ita cum peccata in Eccleſiam plurimum inualuerint, langent quodammodo eius membra, & vix retinentia quod ſibi ipſis ſufficiat, parum ad alia tranſmittunt beneficij. Huius rei intelligentia quantum ad amorem inter fideles, curamque ſanctitatis, commoueto vrbaniſſima ac diuiniſſima.

Rom 12.
Dionyſ. … Eccleſ. Hierarch. cap. 3

17. Verum, nec exile aliquod noſtræ ſpei fulcrum Sanctorum in cœlo æſtimata in nos pietas, iuxta ac poteſtas eorumdem expenſa, qua nobis poterunt, quantum ad Dei fauores nobis conciliandos, prodeſſe. ſublimis iſt. hæc eorum condicio agnita a nobis, nos facit honorificentius iudicare de virtute, quæ ad tantam dignitatem in ipſis adſpirauit, iuxta ac nobis animos adfert acriores ad imitandum eorum ex virtute exempla, quo ſimili demum decore coronemur. Illi quidem nobiſcum ſunt eiuſdem corporis, ſeu Eccleſiæ, membra: cuius vna pars, Eccleſia eſt glorioſa in cœlis, patiens altera in Purgatorij locis: tertia partim victorioſa, partim in agone conſtituta, nempe in terrenis iſtis ſedibus, veluti in lubrico, collocata. Totius vero iſtius reipublicæ commercium hoc ſanctiſſimum, plurimum habet in ſe vt vtilitatis, ita pariter iucunditatis Quorum Sanctorum ſuffragia dum noſtræ ſpei auxiliantur, tantum abeſt, quod Chriſti meritis aut Dei bonitati, cui ſolum ſperando innitendum, detrahant, quod ea potius commendant & exaggerant: beneficio enim Meriti Chriſti, ac diuinæ bonitatis largitione, illa in donis accepimus: Neque in eis alio modo ſpem ponimus, niſi vt vtraque, tanquam cauſæ in effectibus, in eis elucent, ac nos ad ſperandum prouocant.

Chryſoſt. homil. 2. in pſal. 50.
Gregor. Nazian. in laud. Baſil.
Epheſ. 5.

18. Cœterum vero Proteſtantum ſpes, iraſcibilis facultatis audax, proterua & importuna præſumptio, iuxta ac turpis totius vitæ inde progreſſæ reſupinatio, imo contaminatio: quæ iam ſingillatim oſtendenda ac probanda.

prius iſtis conficitur. Illa ſpes præſumptione inſoleſcit, quæ ſine medijs a Deo conſtitutis æternam beatitudinem expectat. huiuſmodi exiſtit Proteſtantum ſpes: præſumptione ergo laborando intumeſcit. Maior prepoſitio negari non poteſt. Minor probatur. Media a Deo cõſtituta, per quæ ſperanda vita æterna, ſunt mandatorum obſeruatio, Sacramentorum vſus virtutum per Chriſti gratiam merita: at ſine iſtis, imo cum eorum oppoſitis, expectant Proteſtãtes beatitudinem: eam ergo expectãt præſumptuoſe. Maior propoſitio ex dictis ſatis conſtat. Minor ita oſtenditur. Mandatorum Dei & naturæ obſeruationes ducunt Proteſtantes impoſſibiles: inſuper affirmat *Lutherus*, fideles vi vnius fidei in Chriſto omnia mandata ſeruare, tametſi in proprijs perſonis ea violent: quod etiam *Beza* affirmauit. Dicunt enim, ſat eſſe vnã fidem ad beatitudinem, etiam vbi externis fides negatur, vbi luxuriatur, & omnia flagitia committuntur; quod antea oſtendimus: ita vt charitas & opera virtutum neque per modum cõditionum ſeu appendicum fidei, requirantur ad beatitudinem conſequendum. Si enim ſola fides ſimul cum violationibus omnium mandatorum in aliquo perſeuerauerit: cum quibus violationibus charitas & opera virtutũ nequeunt conſiſtere: ea, etiam ſecreta a mandatorũ obſeruantia & operibus virtutum, valida fuerit in eodem ad comparandum beatitudinem. fidem autem non poſſe ſeparari a charitate & mandatorum obſeruantia definire, repugnat affirmantibus, fideles etiam peccare: aduerſatur pariter principijs Proteſtantum, ſtatuentibus, fideles, manentes fideles, ſeu iuſtos, poſſe luxuriari, deliciari, iniuſte occidere, fidem negare: poſſe integrum decalogum ſingulis momentis vi motuum concupiſcentiæ tranſgredi: poſſe peccare mortaliter in omni opere, quod exercent. Ergo ſine mandatorum obſeruantia, ſine eorum meritis, vel per modum conditionum & effectuum, etiam abſque Sacramentorum ritibus, ſibi pollicentur beatitudinem: quod certem contra ordinem a Deo præfixum eſt ſuperbiſſime præſumere. Proteſtantes itaque præſumptores ſperando, ſicut Pelagiani operando. Pelagiani quidem ſine gratia Chriſti exiſtimauere ſe potuiſſe omnia ea facere, quæ ad beatitudinem poſtulantur. Proteſtantes abſque meritis, ſine charitate, quæ legem ſeruat, ſine operibus virtutum: imo cum operibus vitiorũ, ſperant beatitudinem ex ſola Dei miſericordia concedendam. ergo tam præſumptuoſi, quam illi: imo multo magis quã illi. etenim vt optime dixerit *S. Thomas: Grauius peccat, qui diminuit diuinam virtutem, quam qui propriam virtutem ſuperextollit*. Proteſtantes vero diuinam virtutem diminuunt ſperantes: quatenus nempe gratiam ſufficientẽ ad implenda præcepta aſpernantur, numerum & efficaciam Sacramentorum inficiantur: in quibus diuina virtus in noſtrum ad ſperandum adiumentum enituit.

Luth. de lib. Chriſtian. Beza in colloq. Mompil.

V. Tirak. lib. 2. de decret. orig. c. 1. & 2.

S. Thom. 2. 2. q. 21 art. 2. ad. 1

19. Vlterius diximus, hanc ipſam fiduciam Proteſtanticam, in barbariem & fœditatẽ morum tendere. quod iſtis oſtenditur. Tam certo ſtatuunt ſibi proteſtantes ſe eſſe prædeſtinatos ac ſaluandos, ac ipſum Deum exiſtere. Cuius dogmatis vi ſoluuntur imprimis timore pœnæ, vt pote amittendi iuſtitiam periculo vt loquuntur finaliter, vel incidendi in tormenta gehennæ. Deinde liberantur etiam omni ſolicitudine recte viuendi aut exercendi munera virtutum. prius eſt in confeſſo apud eos, aperte renuentes timere: alterum ex eorum doctrina in propatulo apud nos. Quale hoc ergo illiciat ad rebellandum, in vniuerſum ad libidinandum, firma hæc perſuaſio de vita æterna tandem obtinenda, licet quęuis flagitia in vita commiſerint, aut committere decreuerint? Audiant ſuum *Lutherum*, poculi ſui *Bacchum*: *Scriptura iubet bona opera facere: in id ſic intelligas, quod Scriptura prohibeat bona opera facere. ſola fides iuſtificat, non fides, quæ dilectionem includit, vel coniunctã habeat. Quando ſic dicitur. fides iuſtificat quidem, ſed oportet ſimul ſeruare mandata Dei, quia ſcriptum eſt, ſi vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. ibi ſtatim Chriſtus negatus eſt, & fides abolita.* Caueant itaque ſibi Principes ab hac ipſis lethali proteſtantũ fiducia, cuius motum in cœlum, nullum in eorum perſonas parricidium retardabit. Eamdem caueant omnes boni ciues, cum inter eos agentes proteſtantes, de cœlo diploma accepere ad impune adulterandum, furandum & omnem barbariem in eos exercendum. Neque ſolum qui hac fruuntur ipſorum fiducia, in alios immanes fuerint, verum etiam illi, qui ea deſtituuntur pari modo ſcelerati. Nam non ſentientes ſe iſta hac certa Fiducia corroborari, cuius ſenſum ſoli ſtulti habent, exiſtimabunt illico, ſe iam prorſus reprobos, quandoquidem iudicijs Proteſtantum illiuſmodi explorata & percepta fiducia cum Dei prædeſtinatione copulatur. Ex quo fiet, vt ſe vltro tradant vniuerſo generi libidinum, renuentes abſque omni in hac vita voluptate, æternos in inferno demũ dolores experiri.

Luth. Tom. 1. pag. 171.

Tom. 1. in annot. Teſtam. pag. 139. in 2. cap. ad Gall.

Schluſſ. lib. 2. Theol. Cal.

Eck. in Colloq. art. 5. Rat. Theſ. 5.

20 Inflammantur Catholici amore virtutum, dum ſperant beatitudinem tanquam earum fructum, ac in ipſis meritorum ſtipendium. At Proteſtantes hoc pondus meriti inficiati, eodem hominibus adimunt ſtudia virtutum: quippe eorum ſenſu vana & omni caſſa exſpectabili prouentu. *Operari*, inquit *Cyprianus*, *tu putas Ruſticum poſſe, ſi dixeris, agrum peritia omni ruſticitatis exerce, culturis diligenter inſiſte, ſed nullam meſſem metes, nullam vindemiam premes, nullos oliueti tui fructus capies, nulla de arboribus poma decerpes?* Similiter ſi quis perſuaſa habuerit dogmata Proteſtantica, contra virtutis bonitatem & meritum inſtituta, is ad vitæ probitatem eodem languebit, eique penitus ſuperſedebit.

Cypr. ep. 3. 1.

21. Cum porro vires Sacramentorum reſcindunt: vtpote affirmantes, nihil gratiæ efficere ex opere operato, inde ſpei firmamenta conuellunt. Hinc docent baptiſmum non prodeſſe infantibus: & reliqua adultis conſtituta Sacramenta nihil aliud eſſe quam obiecta ſenſuum, inſeruientia memoriæ fidelis iam iuſtificati. ſequuntur ergo hac ex parte Meſſalianos hæreticos: quorum vnus teſte *Theodoreto* affirmant *Baptiſmale Lauacrum, his qui eo tincti erant, nihil omnino prodeſſe.*

Beza de Re Sacram.

Theod. l. 4. Hiſt. cap. 10.

23. Iſtis ſatis manifeſtum dedimus, Proteſtantum dogmata partem in hominis animi intellectualem, diuinam & rationalem erroribus & ignorantia excæcare: Concupiſcibilem porro ad voluptates laxare, Demum Iraſcibilem efferare. Supereſt probemus, eadem, voluntatem, quatenus rationalium virtutum ſedem, a conuictu ciuili & boni in vniuerſum quod ad alterum ſpectat, redditione, alienam conſtituere: vt integra eorũ barbaries ſub vno aſpectu, veluti totius hominis corruptrix, proponatur.

CAPVT XVI.

Quæ a Catholicis de ipſius Dei amabili condicione, iuxta ac de mutua inter ciues charitate dogmatice definiuntur, efficaciſſima ſunt motiua cum ad deum ipſum amandum, tum etiam proximum diligendum. Quorum omnium rationes Proteſtantium contraria pronunciata reijciunt prorſus & exſcindunt.

QVantum momenti conferat amor Dei ad omnes virtutes tam ciuiles quam ſacras, alias diximus. Hic autem erga Deum amor, ab eius cognitione propagatur: & eſt veluti ardens in anima hominis radius, tam intelligentiæ lumine, quam affectus calore conſpicuus. Deum autem tunc ad hunc effectum cognoſcimus, quando eius abſolutas amabilitatis perfectiones, ſimul ac illius beneficia in nos collata, mente nobiſcum recte voluimus & expendimus. Superius narrauimus, abſolutas Dei perfectiones, vtpote bonitatis, miſericordiæ, iuſtitiæ, agnitas a Catholicis, acres quippe vires habentes ad inflammandum noſtrum erga ipſum amorem, Proteſtantes inficiatos, eodem amoris noſtri cumulum extenuaſſe, eiuſque quod ad diuinorum dilectionem, frigore quodam conſtrinxiſſe. Dicam modo de ſingularibus tantæ bonitatis muneribus, nobis affluenter conceſſis: ex quorum notitia cum inter nos firmius, tum cum Deo ardentius, ex charitate copulamur.

2. Tametſi autem ea debet eſſe in nobis diuinæ iuſtitiæ notio, cuius vi Deum timendum iudicemus, nihilominus cauendum etiam, ne ex tali iuſtitia aut diuinis decretis aliquid ſtatuamus, quod innatæ Dei bonitati aduerſetur. Cũ enim hæc bonitas, ſi non naturæ luce, ſaltẽ gratiæ, admodum naturæ acceptabilis, documento nobis innoteſcat, periculum imminebit, cum fidei retinendæ, tum etiã admittendæ, ſi aliquid Dei bonitati contrarium, proponatur credendum: citius enim homines vniuerſam fidẽ aſpernabuntur, quam quid credant aut æſtiment, Dei bonitati oppoſitum. In quam Dei bonitatem, adeoque cum præiudicio fidei ſuſcipiendæ & profitendæ delinquunt meo quidem iudicio illi Theologi, qui ex iuſtitia Dei vindicatiua infernales in æterno igne æternas adflictiones infantibus ſine baptiſmo ex hac vita decedentibus, decernunt: ſiue hac in re ſequuti fuerint doctrinam *S. Auguſtini* ſiue non. enimuero particularis ſententia *S. Auguſtini*, certa regula non eſt fidei noſtræ, nedum Theologiæ. imo quæcumque docuerit *S. Auguſtinus*, ſubijcienda auctoritati præſentis Eccleſiæ: & eius particularia dogmata ſcholæ Theologicæ definitioni non præiudicant. adfuit ſpiritus Sanctus *S. Auguſtino* ſcribenti: idem quoque adeſt modo, vt pie credendũ, ſcholæ Theologicæ, communi iudicio definitam aliquam ſententiam proferenti: neq; facile debemus credere, communem præſentis ſcholæ doctrinam, a veritate deflectere. Ecquis vero dubitat, pleraque in *S. Auguſtino* reperiri, vtpote illius propria & ſingularia, quæ a communi Theologorum ſententia haud probantur?

3. Cogitet itaque apud ſe aliquis, imprimis numerum illorum infantum, qui a peccato *Adami* per totũ orbem terrarum vſque ad hanc horã viuos exceſſere ſine Baptiſmo: iuxta ac animo colligat quotquot duraturo mundo, eam ſortẽ infelicitatis impoſterũ habituros. Deinde quod ad rationem culpæ in eis, idem animaduertat, eiuſmodi infantes nulla ipſorum perſonali notitia intellexiſſe condiciones, ſub quibus gratiã originalem *Adamus* a Deo pro ipſis accepit, aut percepiſſe vim tentationis ſerpentinæ, qua idẽ *Adamus* inſtigabatur ad violandum Dei legẽ, aut quid eſſet, fore hominem per cognitionem boni & mali Deo ſimilem. pariter videat, illoſmet infantes nullo perſonali motu in ipſis arbitrij conſenſiſſe in peccatum *Adami*: quandoquidem illo peccante non erant aliter quam in communi parente, quam in fonte & ſemine naturæ. poſtremo cernat animo idem, quã ſit horrendus cruciatus omniũ ab igne in inferno punitorũ: ita vt inde intelligat, minus multũ cũ Infãtibus a Deo agi, ſi is nobis ſpectantibus, tã animis quã corporibus conſtantes, in fornacẽ *Babylonicam* coniiceret æternũ inibi arſuros, quam ſi illo igne infernali torreret. quibus penſatis, certe idẽ pronunciabit, alienũ a Dei bonitate, præſertim per meritum & ſanguinẽ Chriſti facta propitia, tales infantes ſine baptiſmo morientes tam horrendis ſupplicijs caſtigare. Cum ergo ratio ſeu forma culpæ, quæ ineſt peccato actuali & originali nõ eſt vniuoca, quamobrẽ eis eſſet communis pœna ſenſus, decreta a Deo, vniuoca? Aſſeruit aliquando *Iulianus* Apoſtata, licet falſo, Deum Iudæorum fuiſſe crudelem: nimirum propter cædes diuinitus aliquãdo ſontibus inflictas, propter terrores illi populo frequentius diuinitus incuſſos. *Quæ autem*, dicebat *Iulianus*, *laudatur imitatio? Ira, Furor, & ferox æmulatio.* Verum ſi quicquam ſenſiſſet de horum ſententia, quantũ ad pœnas infantum in inferni igne, de quibus agimus, potiori ratione potuiſſet adduci vt affirmaret, Deum Chriſtianorum eſſe crudelem. Hac ergo ex parte officiunt fidei Chriſtianæ, quam duram, immanem, & aduerſantem reddunt Dei bonitati. quod vero adſerunt, inficiatores pœnæ ſenſitiuæ in igne ad huiuſmodi infantes ſpectantis, ſuſpectos eſſe quaſi cum *Pelagio* negarent in illis peccatum originale, mera eſt iniuria & calumnia, idque hominum parũ curantium quid dicant, dum quouis modo ſuam factionem promouere videantur.

Chryſ. Hõ. in 24 Math. Baſil orat in 40. Mart.

Cyrll. lib 7 cont. Iulian.

4. Pari modo in Dei bonitatẽ offendit illorũ ſẽtentia, qui gratiã Dei per Chriſtũ ſufficientẽ, eamque ab efficaci diſtinctam, non admittunt.

 Et

Et quidem quantum ad largitionem gratiæ ſufficientis, a Deo præſtandam eis, qui graui tentatione vrgentur in malum, aut quibus inſtat tempus obſeruandi aliquod præceptum ſeu naturale ſeu diuinum, ſeu poſitiuum, admodum parcam omnino & reſtrictam nobis exhibent aliqui Dei bonitatem. Volunt itaque iſtis caſibus incidentibus, non adeſſe ſemper hominibus gratiam ſufficientem, qua adiuti peccata vitarent & officia virtutum exequantur, niſi eatenus, quatenus orare poſſint Deum, ad talem gratiam obtinendum: quem niſi orauerint, neceſſitate inſuperabili ad peccandum eoſdem deferri, facile concedent. Verum ab illis ſciſcitor, ſi alicui tentato & officium ſuum ad implendum legem animaduertenti, non occurrat vlla cogitatio de orando Deo, in quonam ſtatu quo ad animæ ſalutem talis collocetur? dicetis, credo, hunc orare Deum non poſſe, & conſequenter neceſſario in peccatum trahi a dæmone & ſua concupiſcentia: nihilominus ad extremum etiam taliter delinquentem, in inferno puniendum in perpetuum. ita ſane *Caluinus* lubenti animo definiret. ſed Catholicus horrere potius deberet, inſpecta Dei bonitate, ad tale quid efferendum. vlterius quæro, num ita conſtituti orare poſſint Deum viribus ſolius naturæ, vt gratiam acquirant, an ad talem orationem requiratur gratia Chriſti antecedenter ſeſe habens ad orationem, vtpote eius principium? prius ſine labe Pelagiana dici non poterit. poſterius fatetur, non omnem gratiam præuenientem ab oratione dependere, ſed aliquam a mera Dei bonitate per Chriſtum. vlterius peto: vtrum ille, qui non orat Deum ſicut oportet, potuerit orare nec ne? ſi dicant potuiſſe, tunc fateri debent Dei gratiam pure ſufficientem, quæ efficax non ſit, adeoque quæ realiter ab efficaci diſtinguatur. ſin adſerant eum orare non poſſe, tunc gratiam ad prædeſtinatos & ad perſeuerantes ſolum attinere fatebuntur; iuxta ac homines a Deo damnandos propter peccata, quæ ob impotentiam in ipſis & neceſſitatem omnino antecedentem, cuitare nequiuerint: quod cum *Caluino*, ſtatuere homini Catholico deteſtandum plane eſſe debet. Cœterum etiam ſine oratione dari gratiam ſufficientem ad credendum, & bene operandum probari poterit ex *S. Auguſtino*, diſerte affirmante, Iudæos non credentes Chriſto tamen potuiſſe credere. *Non enim, ait, vt eſſent infideles cogebantur in inuiſum, ſed nolendo credere infidelitatis crimine non carebant.* Non conſtat autem, hoſce Iudæos oraſſe Deum, vt ab eo illuminarentur: nihilominus teſte *S. Auguſtino*, potuere credere; quod nequit intelligi abſque gratia ſufficienti: ſine qua, non minus fuiſſent ad credendum antecedenter impotentes, quam homo cæcus ad videndum.

Aug. ep. 107. Tract. 54 in Ioã. ep. 207 in pſ. 91. de Nat. & Grat. cap. 69.

5. Spectat etiam ad eamdem Dei bonitatem, ipſis reprobis, ſeu non perſeuerantibus vſque ad finem vitæ, vel etiam peccantibus, gratiam ſufficientem impertiri ad credendum, ad bene viuendum, ad perſeuerandũ, ac ad vitanda peccata. enimuero ſi in reprobis nulla ſit a Chriſti morte præſtita gratia, non apparet ratio, ob quam dicamus, Chriſtum Dominum pro omnibus mortuum: quorſum enim pro reprobis mortuus, ſi ipſis a Chriſti morte nullum gratiæ beneficium accreuerit? Cœterum vt loquitur *S. Auguſtinus*, *Omnes mortui ſunt, & pro omnibus mortuus eſt vnus.* Iſtius gratiæ ſufficientia cernitur in Dei vocatione, vt expreſſe definitum in *Concilio Arauſicano* & *Tridentino*. qua vocatione aſſerit *Concilium Tridentinum*, Deum cor hominis tangere, nos præuenire & mouere ad conſenſum. Ex quibus conſtat falſiſſimam eſſe illam cuiuſdam Doctoris ſententiam, qua dicit, hanc vocationem non eſſe Chriſti gratiam, niſi illi voluntas humana conſenſerit, vt ſit illi *Salutaris*. nam conſenſus noſter non facit gratiam Chriſti eſſe in nobis, qua Deus nos præuenit, qua ſtat & pulſat ad oſtium animæ, ſed illius potius eſt effectus: cui ſi quis non conſenſerit, nihiloſetius illa eadem vocatio eſt gratia Chriſti: vel contra communem orthodoxorum ſententiam iudicandum, non omnem gratiam iam a lapſu generis humani nobis dari ex meritis Chriſti, ſed aliquam aliunde prouenire. Hanc vero gratiam præuenientem & tangentem cor hominis, poſſe eſſe mere ſufficientem, diſerte tradit idem *Concilium Tridentinum*, affirmando, homines ea præuentos poſſe eam abiicere ſeu ei non conſentire. Nec eſt quod dicant vi tentationis adactos in peccatum, nulla plane gratia a Deo præueniri: nam tunc eorum lapſus eſſet neceſſario, ac a Deo: quandoquidem ſine gratia ſufficienti nemo poteſt tentationi reſiſtere. Hoc expreſſe nos docuit *S. Auguſtinus* duo definiendo. Primo ait, *Adamum* potuiſſe perſeuerare in ſtatu iuſtitiæ per gratiam, quam a Deo accepit: ſcilicet *Poſſe non peccare, poſſe non mori.* ex quo liquet hanc gratiam fuiſſe mere ſufficientem, non efficacem. deinde affirmat, hãc in *Adamo* facultatem per quam potuit perſeuerare, extitiſſe effectum gratiæ ſeu adiutorij ad perſeuerandum: *Sine quo per liberum arbitrium perſeuerare non poſſet.* At quis Catholicus audebit pronunciare, in peccata concedentes, aliter ſe gerere non poſſe, non perſeuerantes, perſeuerare non poſſe, niſi ſpiritum *Caluini* ſequi voluerit ſpiritu Eccleſiæ Catholicæ poſthabito? Forte dicent, huiuſmodi poſſe habere gratiam efficacem, & proinde libere peccare, libere non perſeuerare. at fruſtra. nam vel poſſunt hanc gratiam efficacem conſequi viribus naturæ, vel ad hoc debent neceſſario a gratiæ præueniri? prius, Pelagianum eſt, cum impar ſit natura, ad conſequutionem gratiæ ſupernaturalis. poſterius dici ab ipſis nequit: quandoquidem fateantur, peccantes & non perſeuerantes nulla gratia prorſus mere ſufficienti præueniri: ergo abſolute & antecedenter non potuerunt non peccare & perſeuerare ſimiliter nequiuere, eis ablata poteſtate ad non peccandum & perſeuerandũ. At reſpondebunt, ſaltem eos ſufficientem gratiam accepiſſe in *Adamo*. Ita *Caluinus*. longe ſane, aliter S. *Auguſtinus* diſſerẽs de eis, qui volũtatẽ dei intelligẽtes, actione & cõſilio Deo nõ obedierũt: *Vnde nõ obedierunt*, inquit *niſi ſua peſſima voluntate, cui grauior damnatio diuina æquitate debetur?* Enimuero ſine gratiæ

Aug. lib. 2. de civ. cap. 6. lib. 6. cõt. Iul. cap. 4. Conc. Arau. 2. in concil. Trid. ſeſſ. 6. cap. 5. Eſtius in 2. S. d. 26 Nũ. 12.

Suar. lib. 3. de Aux. cap. 4.

Aug. lib. de corr. & Grat. cap. 11. 12.

Calu. lib. 2. Inſt. cap. 6. ſect. 6. Aug. ep. 105

ſufficientis

ſufficientis auxilio, in talibus non potuit *S. Auguſtinus* peccatum attribuere voluntati in ipſis: haud ſane plus, quam oculis priuato, defectus viſionis adſcribere: aut id alicui vitio vertere quod defugere is non potuerit.

6. Neque parum, vt ego quidem ſentio, moribus ſacris ac cultibus officiunt huiuſmodi cruda, acerbaque de Dei prouidentia ſuſcepta dogmata. Imprimis fidem noſtram Chriſtianam aduerſariam reddunt communibus notionibus de diuina bonitate & miſericordia ſuſceptis eoque eam exhibent grauiſſimis tentationibus obnoxiam, quis enim haud ægre fert, ſe credendo recedere debere a ſenſu in Deo pietatis, ac ſuauitatis in genus noſtrum? neque ſatis fuerit, quod faciunt, huiuſmodi ipſorum dictis velum alicuius myſterij obtendere, quaſi deberemus contra iudicium naturale eis fidem adhibere. familiare eſt etenim hæreticis myſteria vbi non ſunt proponere. myſterio illuſit Orthodoxis olim *Eutyches*; qui cum ad diſputandũ eſſet inuitatus a Catholicis de veritate naturæ humanæ in Chriſto, myſterium ſuum interpoſuit, dicendo, abſit vt ego de natura Dei in me ſuſcipiam diſputandi munus. Hodierna die *Lutherani, Vbiquitarij* humanæ naturæ *omnipræſentiam & omnipotentiam* profeſſi, myſteriorum oſtentu nobis inſultant. *Caluinus* de quadam ſua Chriſti præſentia in Eucharistia fabulatus, ad altitudinem cuiuſdam myſterij longe ab oculis noſtris ſe recipit. Quocirca non dubito, quin hæc quorundam de Deo crude dicta, ſub inuolucro myſterij, fidei cum admittendæ, tum conſeruandæ, plurimum detrahunt. ſpei quoq; diuinæ eiſdem ſuis ſententiis adferunt detrimenta: Cum enim ſpes tota deferatur in Dei bonitatem, & erga noſtrum genus paternam affectionẽ, tum hi qui Dei bonitatem & plus quã paterna viſcera negant, videntur quodammodo ſuis dogmatibus eiuſdẽ ſpei curſum retardare & dulcedinem illius miro acore inficere. Denique in charitatem erga Deum eodem offendunt. enimuero amor charitatis eo magis ardet, quo obiecta debita inueniuntur vberioribus fontibus bonitatis & ſuauitatis redundantia. cæterum hi ſuis æſtimationibus hanc in Deo bonitatem coercent, & illius in nos varios fluxus impediunt: ex quo neceſſe fuerit, noſtrum in illum amorem diminui aut impedri: quæ mala ne in noſtros mores a Theologia deſcenderent, ideo doctiſſimi & ſanctiſſimi Scriptores, iſtis axiomatibus ſeu decretis ſeſe Chriſtiano & pio zelo oppoſuere. Quibus contraria ſcripta hæc ſolum habent: nempe vt eis applaudant hæretici, & ex eis ſcandala patiantur Catholici. *Sentire de Domino in bonitate.* Quod vero haud conſentiens in veram fidem, non excuſetur a culpa ob defectum gratiæ, diſerte aſſerit *S. Hilarius*, cauſam defectionis non referens in abſentiam gratiæ ſufficientis, ſed in prauitatem humanæ voluntatis. *Ac ne quod a multis ſæpe ſolet, rationis aliquam habeat auctoritatem, tum aſſerunt proprium Dei munus eſſe, vt quis in Dei rebus atque operibus verſetur, excuſantes infidelitatem ſuam, quod ceſſante erga ſe Dei voluntate, maneant infideles. Eſt quidem in fide manendi a Deo munus, ſed impediendi a nobis origo eſt.* quando ergo impeditur bonus conſenſus, adeſt in illis gratia ſufficiens, alioquin origo impedimenti non tam eſſet in nobis, quam in defectu gratiæ, quod *S. Hilarius* inficiari videtur. Noſtra quidem Sancta fides in ſublimia & diuina obiecta erecta, non in ſe complectitur veluti meteora ſolum admirabilium myſteriorum, quæ vim in nobis intelligentiæ ſui aſpectu tantum cõſternarent, aut opprimerent: quinimo potius tanquam *Manna*, quæ vnitim ſtupenda & iucunda, cum rebus, mentis humanæ captum excedentibus, ſuaue pabulum præbet amoris Dei, & reliquarum virtutum ardentia fomenta ſuppeditat.

Tom. 1 cõc ep. Eutich.

Sap. 1.

Hil. in pſal. 118.

Exod. 16.

7. Omnibus autem hæreticis imprimis inſitũ ingenium, Beneficiorum Dei magnitudines ſuis hæreſibus aut diminuere vel penitus exterminare: quo in illum credentes, ab inſigni aliquo gradu amoris in ipſum, ad tepores aut lenitudines relabantur: iuxta ac vt non ſolum charitas, verum etiam fides, quæ a charitate nutrimentum, vitam & formam capit, tandem in ipſis emoriatur. Quoto enim gradu amor Dei in aliquo creſcit, eodem priuatus amor lucri aut voluptatis, ex quibus omnes in conciues iniuriæ erumpunt, extenuatus imminuitur. Poteſtati enim mortis, ait *S. Gregorius* Dei dilectio recte comparatur: *Quia nimirum mentem, quam ſemel ceperit, a delectatione mundi funditus occidit.* *Plato* & alij Philoſophi imperium hoc in Dei amore ignorantes, publici tamen eius loco ac communis Boni amore ciuibus perſuaſo, tentarunt particulares amores tam voluptatis, quam quæſtus, in illis eodẽ expugnare. Proinde teſte *Cælio Rodiginio*, eam beatam ac fælicem ciuitatem dixere *Plato* & alij, *In qua meum, non meum, qui dicunt, minime audiunt.* Cæterum admiſſa inter ciues rerum proprietate, vt tamen ex earum cupiditate non generentur contumeliæ, nocumentaue vlla in conciues propagentur, optimum remedium ab amore Dei. Ob quam anſam hæretici cauſas amandi Deum negantes, eodem charitati in conciues inimiciſſimi exiſtere. Inter hos vero Proteſtantes: qui, vt Neſtoriani, teſte *S. Cyrillo*, *Ingratiſſimi erant manſuetudini Seruatoris*, ita eiuſdem manſuetudini, ſimul ac munificentiæ ingratiſſimi: imo earum inficiatores pertinaciſſimi. quod tunc periculoſius etiam perficiunt, quando ſub prætextu Euangelij & verbi Dei, eiuſmodi Dei manſuetudini & munificentiæ impiiſſime aduerſantur. *Arius* pro Deo vero, ſecunda perſona, creaturam meram noſtro amori expoſuit complectendam, *Neſtorius* Chriſtum non Deum, ſed a Deo eximie dilectum eidem charitati mortalium inaniter obiecit. *Eutyches* nobis propoſuit Chriſtum natura humana exutum, & in aliam a nobis extraneam, neſcio quam, mutatum, parum neceſſitudinis nobiſcum habentem. *Manichæus, Marcion*, liberi arbitrij poteſtatem, carnis reſurrectionem eiurantes, Deum videndum a nobis exhibuere non vt virtutis auctorem, ſed fati dominum: non vt generis noſtri reparatorem, ſed vt eius potius aſpernatorem. Pelagiani haud admittentes neceſſitatem gratiæ internæ a Chriſto nobis dandæ,

Greg. lib. 10 in Iob. c. 28.

Rod. l. 2 cap. 21 Plato in Dial. de iuſt. & Regno.

Cir. Homil. 3.

Chriſtum depingere tanquam doctorem, non vt curatorem naturæ: non vt noſtræ imbecillitatis adiutorem. Nulli autem hæretici vnquam ſua capita in eccleſiam extulere, qui tot Dei beneficia ſimul expugnarunt, quibus charitas in deum accenderetur, ac proteſtantes. Imo omnes eorũ in nos directæ partes nihil aliud eſſe videntur, quam totidem beneficiorum Dei reiectiones & impugnationes manifeſtæ. quæ ipſorum copiæ, cum maxima ex parte negatiuis conſtent, tum illa ipſa negatiua nihil aliud ſunt, quam in ſingularia Dei dona inficiationes & contumeliæ illatæ, vt iam oſtendemus.

8. Dei vero amor, ſicut & mutua dilectio inter homines, propriæ ſunt impreſſiones fidei Chriſtianæ, ac effectus creditæ ab ipſis charitatis, quam Chriſtus in mundum oſtendit. ob quam cauſam *Tertullianus* enarrans rationem Chriſtianæ diſciplinæ, poſtquam eorũ ſynaxes ſeu ſacros conuentus deſcripſiſſet, intulit mentionem Eleemoſynarũ. *Modicam vnuſquiſq; ſtipẽ* [Tertull. Apol. ca. 39] *menſtrua die, vel cum velit, & ſi modo poſſit, apponit. nam nemo compellitur, ſed ſponte confert. Hæc quaſi depoſita pietatis ſunt: nam inde non epulis nec potaculis, nec ingratiis voratrinis diſpenſatur: ſed egenis alendis humandiſque, & pueris & puellis, re ac parentibus deſtitutis, ætateque domitis ſenibus. item naufragis, & ſi qui in metallis, & ſi qui in inſulis vel in cuſtodiis, dumtaxat ex cauſa Dei, Sectæ alumni confeſſionis ſuæ ſunt.* quæ quidem officia charitatis adeo frequentia ac plena fuere in Chriſtianorum ſtudiis, vti Ethnici id deprehenderint. *Sed eiuſmodi vel maxime dilectionis operatio, notam nobis meruit penes quoſdam. vide, inquiunt, vt inuicem ſe diligant.* Ob quem nexum amoris, ſeſe Chriſtiani mutuo tunc vocabant *Fratres. Itaque quod animo animaque miſcemur, nihil de rei communicatione dubitamus: omnia indiſcreta ſunt apud nos. præter vxores.* hinc conquerebantur pagani, ob Chriſtianorum largas eleemoſynas, templorũ vectigalia Romæ diminuta fuiſſe. Quibus re- [Tertul. in Apol. cap. 42.] ſpondit *Tertullianus. Plus noſtra miſericordia inſumit vicatim, quam veſtra religio templatim.*

9. Tanto perpetuo vis viguit charitatis in Chriſtiano inſtituto, vti vel *Martis* ferrũ emollierit ſenſu quodam teneritudinis, eiuſque rabiem a crudelitate vulnerum, a funeribus internecionum auerterit. Cæterum non hoc præſtitit, quaſi fortitudinis rigorem quicquam inde remiſerit, aut diſſoluerit, ſed in eo operam poſuit, vt fortitudinis Chriſtianæ vis firma & erecta quidem maneret, non vero truculenta in furores, & minime victoriæ neceſſarias ſtrages, erumperet. Cuius rei ſingulare exemplum, cum decore Imperatorio, cernere licet in *Conſtantino Magno*, genuino & ſincero Chriſti ſpiritu imbuto, adeoque omnibus imperantibus, & bellum gerentibus, diuinitus præfixa idæa: qui rudem illam duramque Romanam gentem ſuam, artificio pietatis in voluntatem victis mi- [Eſeb. lib. 2. De vit. Conſtantin. c. 13] ſerendi induxit. De quo hæc *Euſebius*. *Quapropter ſuos, cum fuiſſent in pugna victoriam adepti, hortari ſolebat, vt captiuorum miſererentur: & cum homines eſſent, natura humana nequaquam eos caperet obliuio. atque ſi aliquando militum animos ferociores cerneret, auri munuſculo eos refrenare; præterque, vt qui aliquem ex hoſtium numero viuum cepiſſet, aliqua certi auri ſumma remunerabetur. atque hanc veluti illecebram ad hominum conſeruationem, Imperatoris excogitauit prudentia: adeo vt infiniti etiam ex ipſis barbaris, incolumes euaſerint, Imperatore, ipſorum vitam auro redimente.* Hic idẽ Imperator, ac Chriſti Domini vexillifer, adeo erat charitate emollitus, vt in iudicio conuictos, & pecunijs mulctatos, coram culpam deprecantes, ſuis ſumptibus lætos fecit, vt narrat [Euſeb. lib. 4 de vit. Conſtantin. c. 4] idem *Euſebius*.

Lene fluit Nilus, ſed cunctis omnibus exſtat
Vtilior, nullas confeſſus murmure vires. [Claudian. panegir. Mal. Theo.]

Ille vero quod Principes imitentur fluentem Nilum potius quam torrentes aut omnia rumpentem & ſternentem *Danubium*.

Acrior ac rapidus tacitus prætermeat ingens
Danubius ripas. eadem clementia ſaui
Gurgitis immenſum deduxit in oſtia Gangen.
Torrentes immane fremant, laxiſque mouentur
Pontibus, inuoluant ſpumoſo vortice ſiluas.
Pax maiora decet. peragit tranquilla poteſtas
Quod violenta nequit mandataque fortius vrget
Imperioſa quies.

Ob hanc cauſam in typũ, Chriſtus Dominus a Dauide appellatur virga: *Virga directionis virga Regni tui.* Cui virgæ adiungit I- [Pſalm. 44.] ſaias Propheta florem: & flos de radice eius aſcendet: *Vt virga ſeueritatem*, quod eleganter [Hilar. in] *S. Hilarius* admonuit, *flore ſuauitas temperaret,* [Pſalm. 44. & Eſai. 4.] quo admonentur Principes, florere debere eorum virgas: vnde in eis autoritates non ſolum rigidæ, ſed & populis exiſtant etiam amœnæ. Quod cum in omnium imperantium virgis ſpectandum, tum maxime in virgis Aronicis: nempe Præſulum in Eccleſia virgis, quæ ad exemplar virgæ Aronicæ, florere debent ad [Num. 17.] iucunditates ſubditorum.

10. Præclarum tutata ac fortiſſimum ad hanc charitatem, & mutuam inter Ciues beneuolentiam Eccleſiæ matris, ex forma in ea regi- [Grego. Nazianz. orat. in Max.] minis, vnitas: ex qua ad omnes eadem fides deriuatur. quemadmodum enim hæc fides a cunctis res precioſiſſima habetur; ita in ea conſenſus mirabilem affectum amoris inter concordes excitabit. Si enim inſitum ſit mortalibus, eos plurimum diligere, qui in vniuerſum cum ipſis idem ſapiunt. in vnam colendam veritatem ſimili ſtudio collimant: idque faciunt vehementius, quam ſi corporis filum ac formã nacti eſſent naturæ opere ſimillimam: quandoquidem in eis ratio, quæ animi ſunt præſtat alijs, quæ corporis: id multo ſane in illis manifeſtius apparebit, qui eadem norma in eamdem diuinæ fidei ſententiam indueuntur: qui in eadem ſchola eius myſteria diſcunt, qui ab eiuſdem matris vberibus lacteum & nitentem illius ſuccum, paruuli omnis doli expertes, inſu- [Math. 18. 1 Cor. 3.] gunt. *S. Hilarius* loquens de Eccleſia, ait, *Vnius* [Hilar. in pſal. 132.] *mentis & fidei & charitatis domus illa eſt.* & poſtea: *Pax enim Eccleſiæ & vnitas, virtutem nobis firmitatemque præſtat.* ex hac communione quod ad fidem, ſummam oriri inter homines charitatem, egregie docet *S. Gregorius Nazianzenus*. Ex cuius [Grego. Nazian. orat. in Max.] vi non ſunt Chriſtiani, vt ait *S. Auguſtinus*, Synagogæ pecora, videlicet non quomodocunque [Auguſt. in Pſalm. 8.]

aut

aut vi timoris congregata, ſed Eccleſiæ filii, animorũ conſpiratione & charitate in vnum cætum conuenientes. Hinc Sancti Patres concordiam in rebus fidei, ex qua charitas exoritur, retulere paſſim in Eccleſiæ docentis & definientis (Tert. l. Præſ.) vnam eamdemque auctoritatem. *Quæ iura*, inquit *Tertullianus, non alia ratio regit, quam eiuſdem ſacramenti vna traditio.* In quam ſententiam luculentus omnino *S. Irenæus.* (Iren. lib. 3 cap. 4. lib. 1. cap. 3. 9.) *Quid enim, ſi de modica aliqua quæſtione diſceptatio eſſet, nonne oporteret in antiquiſſimas recurrere Eccleſias, in quibus Apoſtoli conuerſati, & ab eis de præſenti quæſtione ſumere quod certum eſt?* quod ſi non fecerint, ſed proprio ſpiritui Scripturas interpretanti, innitantur, reputandi *Audaces & impudentes, a Satana immiſſi ad ſeductionem & perditionem earum, qui non firmam fidem, quam ab initio per Eccleſiam acceperunt, cuſtodiunt.*

4. Illa certe credẽdi regula diuinior, quæ plus ad pacẽ & charitatẽ conducit inter homines, vt enim omnis quod ad ſententias diſſentio prona eſt ad diſcordias ac diſceſſus, ita, vt ait *S. Baſilius* (Baſil. orat. de pace.): *Nihil æque germanos Dei cultores inter ſe conciliat, atque conſentientes de Deo ſententia.* Vt enim Chriſtus Dominus ipſa eſt pax, ita in nobis locus ei in pace factus: veluti ex contrario diabolus a pace auerſus & in Dei imperium turbulentus, non cupit alium locum quam ſeditione commotum. (Bern. Serm. de dedic.) *Sicut enim in pace*, ait *S. Bernardus, factus eſt locus Domini, ſic in diſcordia locum fieri Diabolo manifeſtum eſt.* In illo loco, vbi ſupra Apoſtolos deſcendit ſpiritus Sanctus (Act. 2.), erat quidem vehemens commotio ex ſpiritu ſeu vento in eo reſonante: nihilominus cum hac commotione, vno conclaui vnanimes omnes continebantur. Ita in Dei Eccleſia, quæ fidei regula, cernitur vehementia quædam animorum ex amore diuinæ gloriæ, cuncti tamen in hac ipſa ſpiritus vehementia pacem reperiunt: dum nempe vnius corporis membra, vnius domus habitatores, vnius matris filij conſiſtunt. In pacem ergo cõiurati Proteſtantes, qui iſtius Conclauis repagula diſrumpunt, quo ſubinde ſpirituum ſeu procellarum turbidines hac illacque in eo ſpirantes, homines ibi manentes tanquam pulueres vario in ſectas & inimicitias agitent, torqueantque. (Iacob. 4.) *Si quis autem videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, nec Eccleſia Dei.* Et quorſum hoc ritu non in conclaui, ſed in vaſtitate mundi flat ac reflat Diabolus, niſi vt lampadem charitatis inde extinguat? in hoc ei meta & ſcopus proponuntur: indigne enim fert in pace apparere ardorem & lumen charitatis: proinde pace violata, nihil dubitat quin amorem iſtum diuinum, qui in otio non quieſcit, ſed in opere indefeſſus ſedulus ac perpetuus feruet, expugnet. Charitas quidem in pace deliciatur, ſed non torpeſcit otio. *Quia autem* inquit *S. Gregorius, nihil pretioſius eſt Deo virtute dilectionis, nihil eſt delectabilius diabolo extinctione charitatis.* Hoc prudenter ſatis expendens *Sozomenus*, cauſam refert ob quam, Græca Eccleſia tumultuante, occidentalis in vnitate fidei ac charitatis interim permanſit: *Quoniam*, inquit, *Patrum decretis rite gubernata erat omnino a contentione & captioſis verborum argutiis, quæ inde naſci ſolent, libera & vacua fuit.*

——— multa ambago viarum
Anfractus dubios habet, & perplexius errat.
Sola errore caret ſimplex via, neſcia flecti
In diuerticulum, Duijs nec pluribus anceps.

5. Hanc ipſam legem fidei, quæ pariter lex charitatis, Principum inſtituris commodiſſimam quoque eſſe facile videre. Nam vt in vniuerſo (S. Thom. 2. 2. q. 40. art. 2 ad 2 & quæſt. 34) fides Chriſtiana maiorem parit cordis teneritudinẽ quam vllæ veterum credulitates, ita in illa conſenſio, admirabilem elicit vim mutui amoris inter ciues, veluti ſanguinis & aquæ e latere Chriſti fluentium coaggulo inter ſe coniunctos. Ex cuius inſtitutione emollitos & ardentes pronum erit Principi in quid vnum conſilij & actionis inducere: illoſque ſemper habebit cautos, ne vllo facto huiuſmodi charitati repugnare videantur. Duo præcipue ciuile officium tam in Principibus, quam eorum ſubditis, impediunt: concupiſcentia ſcilicet, & ira: quibus fidei noſtræ dogmata, ſimul ac forma regiminis in Eccleſia plurimũ obſiſtũt. De priori iam ſatis diſputatum. Poſterius ex eo liquet, quod ante Chriſti aduentum in terras, totus mundus armis inhorruerat. neque tantæ diſſentionis contra charitatem ſola cauſa erat immanis ambitio, & cupiditas habendi, verum etiam diuerſæ a diuerſis gentibus cultæ religiones. Oportune itaque Chriſtiana fides ſuccurrit iſtis motibus iræ, quæ, vt in obiecta pia, ſuauiaque intendit, ita ſua vnitate, & forma Eccleſiaſtici regiminis, qua concors vnitas ſeruanda, nempe Eccleſiæ Monarchia, homines componit in ſummam conſentionem charitatis: omnes enim eius vi eadem credunt myſteria, ac propter monarchiam Romani Pontificis, omnes Romani cenſeantur. quod etiam ita inualuit, vt in Aphrica, Ariani, teſte *Victore*, (Vict. de Perſ. VVand. Hier. lib. 2. cont. Ruff. Prud. lib. 2. cont. Symm.) in vniuerſum Catholicos appellabant *Romanos*. hoc egregie adnotauit ac cecinit ab antiquis temporibus *Aurelius Prudentius.*

Omnibus in terris, quas continet occiduali
Oceanus, roſeoque aurora illuminat ortu,
Miſcebat Bellona furens mortalia cuncta,
Armataque feras in vulnera mutua dextras.
Hanc frænaturus rabiem Deus, vndique gentes
Inclinare caput docuit ſub legibus iiſdem,
Romanoſque omnes fieri, quos Rhenus & Iſter,
Quos Tagus aurifluus, quos magnus inundat Hiberus,
Corniger heſperidum quos inter labitur, & quos
Ganges alit, tepidique lauant ſeptem oſtia Nili.
Ius fecit commune pares, & nomine eodem
Nexuit, & domitos fraterna in vincla redegit.

6. Momento hoc ad charitatem deſtituuntur Proteſtantes omnino: ſiquidem iudicium & irrefragibilem auctoritatem haud concedentes Eccleſiæ, diſcordias non modo vberius inde proferunt, verum etiam excitatas perennius nutriunt, non vlla plane cenſura vnquam definiendas. Eccleſiam nullam, Magiſtrati ducunt in rebus fidei præter Apoſtolicam: nempe Apoſtolorum temporibus florentem: aliam, ſiue præſentem, ſiue præteritam, vtpote erroribus violatam, altercantes ſuperbiſſime aſpernantur. At neque illam abſolute probant, ſed ſolummodo in eum ſenſum admittunt, qua-

tenus

tenus literis noui Teſtamenti eis innoteſcit, atque vt eiſdem Chriſtus dominus & Apoſtoli de myſterijs fidei expreſſe ſtatuerunt. quo rerum ſummam haud reducunt ad Eccleſiam Apoſtolicam, vt prætendunt, ſed ad priuatum vniuſcuiuſque ſpiritum, nouum Teſtamentum interpretantem: ita vt Apoſtolica Eccleſia id demum ſenſerit, id egerit in negocio religionis, quod ipſi priuatim & ſeorſim cogitarint. Definiat aliquid poſtea Eccleſia, ex vnanimi in illa conſenſu Patres quidquam doceant, id totum, eis iudicibus, reuocandum ad incudem noui Teſtamenti, eorum priuato, etiam ruſticano ſpiritu, intellecti: adeo vt literarum penitus exortes, de literis fidei pronunciare audeant ac arbitrari. Et licet ſit nouum Teſtamentum ſit omnino vnum idem & inuariabile, talentinihilominus, minime fuerint eorũ priuati ſpiritus: ac inde neque ipſum nouum Teſtamentum, quatenus illis ſpiritibus ſubijcitur, amplius vnũ & idem, ſed cameleontis inſtar, in mille formas ac ſpecies ab eis immutabitur. Quæ quidem diuerſitas ſpirituum in omnem tandem erumpet intemperiem inimicitiæ, iræ ac furoris.

Prudent l. 2 cont. Sym.
Ite procul gentes, conſortia nulla viarum
Sunt vobis cum plebe Dei, diſcedite longe,
Et veſtrum penetrate chaos, quo vos vocat ille
Prauius infernæ perplexa per auia noctis.

Vbi precor, carnis integritas inter ſpinas aut tormenta ſuperiterit? ſimiliter dicere poſſumus, vbi charitas vigebit, cum vbique opinionum diuerſitates fidem in aduerſas partes violentiſſime diſtraxerint? Exemplũ huius rei petam ex Hollandia. in ea diſſident ac mutuo ſeſe hæreticos vocant *Arminiani* & *Gomariſtæ*. quæro a Proteſtantibus, vt charitas ex fidei vnitate inter eos concilietur, quodnam remediũ? dicent, a partibus audiendam Eccleſiam Apoſtolorum. cæterum illę ambæ partes profitentur ſe eam iam audire, & ex eiuſdem præſcripto omnino ſentire: quid aliud eis faciendum? Eccleſia illa audienda, affirmabunt, quatenus verbis noui Teſtamenti loquitur, & non aliter. adhuc partes dicent, ſe id præſtitiſſe ac tandem inueniſſe pro ſuis aduerſis dogmatibus literas noui Teſtamenti eſſe fauorabiles. an vltra has Gades aliquid pelagi nauigabilis, quod *Hercules* aliquis Batauicus emetiatur?

Prud. ibid.
At nobis vita Dominum quærentibus vnum
Lux iter eſt, & clara dies & gratia ſimplex.

Quamobrem duo mala in Ciuitate hinc perficiunt Proteſtantes. Primum, ſpargendo vbique loci venena diſſidiorum in perniciem charitatis. Deinde e medio auferendo omnem auctoritatem, quæ apta ad litem componendam, ad charitatem læſam aut exciſam reſtaurandum.

Aug. Tract. 6. in Ioan. *Oſtende mihi*, inquit S. *Auguſtinus*, *vnde habeant charitatem, qui diuidunt vnitatem?*

Mantuan. li. 1. calamit.
——— *iudicium cæli magneta latentis*
Perdidimus.

Prudent. in carm. cont. [illegible]
Quid non libido mentis humanæ ſtruat?
Quid non malorum pruriat?
Fidem minutis diſſecant ambagibus,
Vt quiſque lingua nequior.

Plutarch. de Gen. Sociat. 14 Duplex autem humanæ malitiæ a charitate recedentis, gradus, vt animaduertit *Plutarchus*, dum peculiaria iudicia ac dogmata ſectatur. primus cernitur in appetitu excellentiæ ex ſingularitate electione, qui humanus [illegible] alter deprehenditur in violenta eorum perſequutione, qui melius ſentiunt: quo ſe proxime humana peruerſitas, vt ait, ad diabolicam iniquitatem accedit. Et quidem vterque gradus conſpicuus in Proteſtantibus, qui eis vtrimque violant charitatem. Eorum proinde voces: *Sit* Sap. 2. *autem fortitudo noſtra lex iuſtitiæ: quod enim infirmum inutile inuenitur. Circumueniamus ergo iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ. Grauis eſt nobis etiam ad videndum.* Iſtius ingenij fuere Impp. Romani, teſte *Tertulliano*, qui Chriſtianos perſe- Tertull. Apol cap. 5. quuti.

15 Charitatis erga Deum hominesque ſingularia incitamenta, iuxta ac fomenta, Eccleſiæ ſeptem Sacramenta, omnem vitæ partem Deo dedicantia, præſtantiaque, vt quam ſuauiſſime fortiſſimeq; cum alijs conciuibus cohæreamus, merito cenſenda. proinde eis rebus conſtat magna eorum pars, vt pote aqua, pane, vino, oleo ac balſamo, quæ Sanctiſſimas iuxta ac ciui- Picer. verb. Aqua. liſſimas in ſe continent ſignificationes. aqua apud veteres, ſymbolum eruditionis: quod ſua facie criſtallina rerum ſpecies efformet. eadem concordiæ & cohærentiæ indicium ac cauſa illius enim interuentu arida vel diſparata in vnam maſſam coagulantur: quod & conſtitit in illo primigenio limo, ex quo corpus humanum plasmatum, vt notat *S. Irenæus*. Panis ex pluri- Iren l. 2 c. 6. mis granis coalitus: vinum ex multis vuis ex- Cyril. catech. 6. preſſum, quæ in vnum quid coeuntes, officium charitatis inter homines aptiſſime repræſentant. Oleum miſericordiam, morum nitorem: balſamum famam ex opinione virtutis prognatã, pulcherrimis ſchematibus ob oculos ſtatuunt. Cum autem expediat, ciuium intelligentias ſupra hæc omnia aſpectabilia ad diuina cognoſcenda & amanda eleuari, tum Sacramentorum conuenientes omnino externæ formæ, quæ egregie hæc efficiunt. In quibus dum ſpiritualia veluti in ſuis ſimulacris contemplamur, non ſolum erga illa animis mirifice afficimur, verum erga alia inferiora ad ea quomodolibet relata, ingenti quadã cupiditate incendimur. Quam autem concinne humanæ vitæ accommodentur ſeptem Sacramenta, quo Deum & in vita ſocios ex charitate diligamus, ita id explicat Catechiſmus Romanus: *Homini ad viuendum, vitamque conſeruandam & ex ſua reipublica* Cat. Rom 2. part de Sacram. *vtilitate tradendam, hæc ſeptem neceſſaria videntur:* Sect. 11. *vt ſcilicet in lucem edatur, augeatur, alatur, ſi in* S. Chry hom 4. *morbum incidat, ſanetur, imbecillitas virium reficiatur.* cont. Gent. cap. 31. *Deinde quod ad rempublicam attinet, vt magiſtratus numquam deſint, quorum auctoritate & imperio regatur. ac poſtremo legitima ſobolis propagatione ſeipſum, & humanum genus conſeruet. Quæ omnia, quoniam vitæ illi, qua anima Deo viuit, reſpondere ſatis apparet, ex eis facile Sacramentorum numerus colligetur. Primum enim eſt Baptiſmus, veluti cæterorum ianua, quo Chriſto renaſcimur. Deinde Confirmatio, cuius virtute fit, diuina gratia augeamur & roboremur. Baptizatis enim iam Apoſtolis, vt S.*

Augu-

Lucæ. 24. *Auguſtinus teſtatur, inquit Dominus, Sedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto. Tum Euchariſtia, qua tanquam cibo vere cæleſti ſpiritus noſter alitur & ſuſtinetur. De ea enim dictum eſt a Saluatore:* Ioan. 6. *Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. Sequitur quarto loco pœnitentia. cuius ſpe ſanitas amiſſa reſtituitur, poſtquam peccati vulnera accepimus. Poſtea vero extrema Vnctio, qua peccatorum reliquia tolluntur & animi virtutes recreantur: ſiquidem beatus Iacobus cum de hoc Sacramento loqueretur, ita teſtatus eſt: Et ſi in peccatis ſit, remittentur ei.* Iacop. 5. *Sequitur Ordo, quo publica Sacramentorum miniſteria perpetuo in Eccleſia exercendi, ſacraſque omnes functiones exequendi poteſtas traditur. Poſtremo additur Matrimonium, vt ex Maris & fæminæ legitima & ſancta coniunctione. Filij ad Dei cultum & humani generis conſeruationem procreentur & religioſe educantur.*

16. Cæterum renuunt Proteſtantes concedere, adeo bonum ac benignum extitiſſe Deum in genus noſtrum; ſacrorum quippe munerum reſcindunt, efficaciam eorumdem negant, effectus repellunt, ſibi proponentes, horum eleuatione, charitatis in Deum feruorem aut penitus extinguere, aut ſaltem ad tenue quid ludentis phantaſiæ reducere. Eorum iudicio loco ſeptem Duo ſolum ſubſtituenda: *Baptiſmus* & *Cæna*. Ille ex ſententia illorum neunquam vtilis infantibus. iſta pane & vino meris conſtans, nihil aliud eſt, quam imago Chriſti, per ſolam fidem animas mortalium paſcentis.

17. Verum vt ad quædam paticularia Sacramenta, ad amorem Dei & proximi præcipue conducentia, accedam, Equidem crediderim, nihil tam luculēto ac pulcro ſchemate vniuerſam naturam ſanctæ charitatis ac ciuilitatis referre, ac auguſtiſſimæ Euchariſtiæ Sacramentum. Retulimus ſupra, vniuerſam Ciuilitatis notionē referri ad bonā inſtitutionē partis in homine Rationalis, Concupiſcibilis & Iraſcibilis. quarum, ex vno hoc myſterio, recte a nobis conſiderato, optimæ informationes deducuntur. Imprimis transferentes cogitationem ad lumen rationis, in hominis intellectu ſpectandum, eius ſingularem imaginem comperiemus in eximio illo candore, qui lucis Filia, quo ſub ſpeciebus panis azymi contectum huc Sacramentum eniteſcit & inſtar niuis præ oculis noſtris albeſcit. Color iſte angelicus, virgineus, fraudis neſcius. Iſtius porro viſibiles ſpecies, aquæ interuentu, in vnum ſunt concretæ. aqua autem ſymbolum intelligentiæ. porro dubio procul, gratum Deo ſpectaculū, in quo videat nos huius myſterij veritati fidem adhibentes, omnem arrogantem in nobis intellectus aſſultum in obſequium fidei ſubducere. Nouimus huius omnes difficultates, nec a Proteſtantibus eas docendi, quibus in nobis intelligentia impeditur ab aſſenſu in obiectum adeo latens & abſtruſum. nihilo ſecius ea vis obedientiæ in nobis ad credendum viget, vti libenter volumus in cultu illius humiliter credere, ſimulac dulciter amare. certe fieri non poteſt, quin Deus adprobet plurimum in nobis hanc mentis diſciplinam & dimiſſionem: veritatis quippe in eo intuitu cōprimimus in nobis reluctantem illius quamcumque peruicaciam. Vlterius ſi affectus aliquis calidus, purus tamen, in voluntate vt concupiſcibili excitandus: vel ſi impurus ac fædus ab ea comprimendus, en tibi aromata omnis generis odoratiſſima, quibus diuinus amor foueatur, fæculentus autem exigatur. En flammas, quibus animæ phœnix immoriatur. En Chriſtum Dominum iſtius formis comprehenſum, depictum, omnis honeſtæ cupiditatis pabulum, illicium, amoris veri philtrum, dulcedinis fauum. Quod ſi ciuem deceat, honeſta cauſa vrgente, bonoque publico poſito in diſcrimine, dum iniquorum vires in illud inuadunt, facultatis iraſcibilis robora exercere, nihil ad hoc potentius, quam dum videmus martyrij typum in Sacroſancta Euchariſtia, ſanguinem nempe Chriſti domini ſeparatum, quantum ad ſpecies externas, poni in altari a corpore: quo admoneamur, Charitate id poſtulante, quod obſeruauit S. *Cyprianus*, Cypri lib. prius ſanguinem noſtrum nos velle effundere, de Martyr. quam Dei & iuſtitiæ partes deſerere. Ne tamen hæc ipſa facultas nimium ferociat, ecce tibi ab hoc eodem Sacramento inſperſum rorem, infuſum lac pietatis, miſericordiæ, ac in alios dulcedinis: quandoquidem ſub eius ſpeciebus ipſemet Deus & homo, cum omni ſua Maieſtate, cum vniuerſis meritis, in placentam humillime noſtri cauſa effingi voluit, in potum Cyrill. in ca. eliquari, quibus miſeri homines, adeoque deo 6. Ioan. Cyaliquando inimici, reficiantur, & eius guſtu de- rill. Hier. licientur. Quis horum ſenſum altius imbibens, Catechiſ. de cætero in alios ſæuus fuerit aut truculentus? Auguſtin. O Sacramentum *Pietatis, ô ſignum veritatis, ô vin-* Tract. 26. in *culum Charitatis!* Ioan.

18. Enimuero ad totius hominis perfectionē acquirendam plurimū conducunt iſtius Sacramenti veritas ac virtus. nam quod in hominis mente rationale ac diuinum, id hinc multum capit vtilitatis. Imprimis mens & ratio in hoc myſterio deprehendunt epitomen quamdam, ſeu memoriale beneficiorum Dei, vtpote creatio- Pſalm. 110. nis omniū ex nihilo, Natiuitatis Chriſti, noſtri Baptiſmi, mortis Chriſti, eiuſdem Reſurrectionis, iuxta ac Aſcenſionis. Incipit eſſe modo quodā miraculoſo omnium creaturarū ſumma ſub ſpeciebus panis ac vini, in ſubſtantias corporis ac ſanguinis Filij Dei tranſeuntibus panis & vi- Cyrill. cani ſubſtātijs per eam ipſā poteſtatē immediate, tech. 5. per quā omnia ex nihilo facta. ſpeciebus panis & vini Chriſtus cōtectus, non ſolū cū exili quātitate, quali demenſus a matre in præſepio ponebatur ac pannis inuoluebatur, verū etiā vltra Mannæ minutum granū, in puncto ac indiuiſi- Exod. 16. bili, in altari collocatur. ſcimus ſpecies panis in hoc Sacramento aqua coagmentatas: ac eo notamus animis Baptiſmum, vt eo in membra corporis Chriſti myſtici coaleſcamus. Emiſſo cru- Ephes. 4. ore & ſpiritu mortuus Chriſtus: iuxta cuius typi rationem, animaduertimus, calicem, illius cruoris eſſe vaſculū, & *Corporale* ſeu mappā in altari, corporis ſyndonem. Reſurrexit Chriſtus de ſepulcro in ſua perſona: & iā pariter reſurgit, iuxta ac aſcēdit manibus ſacerdotis a ſepulcro altaris eleuatus. eoq; fine in noſtra corpora ſub ſpecie- Ioan. 6. bus panis intrat, vt ipſe tanquam viris preſſet, vt noſtræ animæ, vtpote palmites ipſius, a vitijs

reſurgant,

reſurgant, & ad felicitatis coronam tandem adſcendant.

19. Adhuc porro hinc ratio & mens mutuantur ſuas vtilitates. Nouimus corpoream molem omnino requiri, vt eam anima, tanquam organicum ſubiectum informet. nouimus nihilominus, hanc ipſam molem, animæ operationes ac deſideriorum conſequutiones plurimum impedire, ſi a materia ſecretas ſubſtãtias velimus animis deſcribere, id corporea quantitas prohibebit. ſi alicubi eſſe deſideremus, in hoc loco nos detinebit vel inuitos iſtius molis extentio. proinde quo ſignificaret Deus, qualis tandem finis ac reformatio corporeæ iſtius in nobis dimenſionis, multa contra ingenium quantitatis Chriſtus Dominus patrauit: adeo vt primum & vltimum illius miraculum vim quantitatis quodammodo repreſſerint. Dum ex vtero virginis matris exiuit, noluit vt ſui corpuſculi quantitas, materni vteri integritatem violaret: Dum in cœlum aſcendit, ita penetrauit illius ſubſtantiam, vti eiuſdem quantitatẽ minime diſrumperet. quibus notitiam nobis inferre voluit, fore quandoque noſtrorum corporum quantitates quodammodo ſpirituales: nempe ſubtiles ad penetrandum omnia obſtacula, iuxta ac agiles ad adeundum momento omnia loca. Cuius rei ſingulare documentum dedit nobis Deus in hoc etiam Sacramento, in quo vltra noſtras cogitationes, intuemur ſuperatas vires quantitatis: quandoquidem totus Chriſtus ſub minima particula ſpecierũ panis ac vini contineatur. *Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ.* Corpus Chriſti Domini verum & reale, quod tamen ad dimẽſiones quantitatis, ponderis grauitatem, virtute diuinitatis eleuatum ad ſpiritualem quendam ſtatum, *Vt calcet vndas*, quod ait *S. Hilarius*, *& ſuper fluctus eat, & non degrauetur in greſſu, neque aquæ inſiſtentes veſtigijs cedant, penetret etiam ſolida, nec clauſæ domus obſtaculis arceatur.*

Ariſt. lib. 2. de Anim.

Philip. 3.

Hilar. lib. 10 de Trinit.

20. Porro quod in homine concupiſcibile, id hinc pariter beneficium accipit. ecquis non amat panem, quem comedit paulo poſt conuertendum in ſui corporis ſubſtantiam: cum ille panis apprehendatur a manducante vt aliquid ſui? Ecquis non amabit Chriſtum, panem ſuum, in quem, illum manducans, conuertendus, habiturusque longe meliorem conditionẽ, quam ſi in ſeipſo, quantumuis florenti ex imperio, maneret. Communis panis nutriendo, tranſit in nos, & eo nobiliorem ſortem acquirit quam ſi panis eſſet: at hic panis nutriendo mutat nos in illum, & inde ad ſublimorem ſtatum excitamur, quam ſi mere homines, aut etiam mundi Domini, eſſemus. Hic panis proinde ſummopere diligendus. Si quod pulcrum, quod magnum, quod in alios beneuolum, quod opulentum, quod excelſum, quod ex humilitate & munificentia ſuaue, ſit diligendum, hic profecto panis, qui dat vitam mundo, ſupra omnia alia diligendus. quid eſt, quod Filius Dei voluerit eſſe pro nobis panis non Angelorum modo, ſed & hominum? *Panem Angelorum manducauit homo.* panis Angelorum Manna, quia ab Angelis facta, hic autem panis Angelorum, quia ſuo conſpectu Angelos paſcit ac ſuſtentat: imo panis, qui Angelos creauit.

Ioan. 6.

Pſalm. 77.

21. Panis iſte ob vim Charitatis in nos, primus inter panes calidos, qui olim in conſpectu Dei per ſacerdotẽ proponebantur, nos vt in ſe immutat, ita nos panes, idque charitate calidos, iuxta ac vinum meraciſſimũ cupit eſſe. Hoc vero fit, quando doctrina, opere, conſilio, auxilio, ſumus alijs panis ac vinum, quibus indigentes paſcantur ac in Chriſtum nobiſcum paſti ac poti conuertantur. ſi hoc officium Charitatis decuit Filium Dei, nos ad eius exemplar itidem conuenit idem alijs præſtare, vnde ex pane robur, ex vino ſpiritus hilaritudinem conſequantur. Hoc vero amantium fuerit, recteque concupiſcentium.

1. Reg. 21.

22. Amor ingenioſus paſſim dicitur, quo ſe amato communicet. exiſtunt quidem & alij amores ſatis igneo ingenio præditi, quo amantium vota expetitis bonis potiantur: quales amores exiſtunt, vt loquuntur *Concupiſcentiæ*. hoc modo auari & fures amore habendi incenſi, miros quoſdam modos incredibili quadam mentis vi excogitant ſibi acquirendi compendia. corporum pariter amores, arcu ſuo Cupidineo, ſcilicet inſtrumento ingenioſi doli, vtuntur, quo ſuas obtineant voluptates. Cæterum iſte Dei amor in nos, quem oſtendit in hoc Sacroſancto myſterio, non eſt amor concupiſcentiæ, delatus in amantis bonum, ſed amicitiæ, amatæ perſonæ ſpectatis commodum: in quod tendit non ſolum acri nixu, verum etiam ingenioſiſſimo ſchemate. Natura & nutrices quadam ingenij ſolertia imbuuntur, vt ab eis ad infantes alimentum apte deriuetur, quod alioquin ſui origine a tali effectu longe diſſitum videatur. Cæterum omnium ingenia, vel maxime excedit diuinæ bonitatis per hoc Sacramentum exhibitum ingenium; quod non ſolum efficit, vt corpore & ſanguine Filij Dei ſatiemur, ſed inſuper vt ſub nobis gratis ſpeciebus panis & vini, tanta Dei dona in nos inferantur. qua in re non ſentimus balnei tantum fomentum, non malagmatis ſalubritatem, quæ extrinſecus manent, etiam dum ſanant, ſed interiua ipſis animi præcordijs, corporiſque intimis viſceribus excipimus Chriſtum Dei Filium, & hominem Sacratiſſimum. quod precor amantis ingenium vel in ſuam vtilitatem quantumuis intenti, ſimile aut par huic ingenio nos amantis Chriſti, in noſtrum emolumentum delato? In quo ingenio oſtendendo humilitas & Charitas quodammodo contendunt, quæ maiores partes in hoc beneficio ſibi vendicaret. Ingenium idcirco Chriſti vſum adhibuit etiam cum infinita poteſtate, ſummæ humilitatis: dimiſit enim ſe Chriſtus eo noſtri cauſa, vt ſpeciebus modici panis & vini veluti *Dauidis* inſanientis coram *Achis* Rege, teſte *S. Auguſtino*, totus contineretur. humilitas effectus extitit omnino infinitæ virtutis: adeo bene inter ſe conueniunt humilitatis agnus, ſynapis granum, cum ſole & gigante robuſtiſſimis. quis enim præter Deum, hoc potuiſſet vnquam effeciſſe? Nos vulgariter

Aug. in pſal.

Ioan. 1.

Luc. 13.

ex

ex infirmitate humiliamur, Deus autem ex maxima poteſtate. Deinde ingeniũ hoc diuinum, amore in nos aduehatur, præſtitítque, vt Deus hoc pacto in noſtram refectionem, in noſtras delicias, in noſtram firmitatem & conſolationẽ eſſet ingenioſe amans, & amanter ingenioſus. Equidẽ haud miror illud ingeniũ, quod propriũ conſectatur prouentum: inſtruitur enim ab amore concupiſcentiæ, quam etiam naturæ intẽperies efferauit: ſed illud ingeniũ demiror, quale in Chriſto Domino, quod cũ ipſius humilitate, noſtra decora & emolumẽta efficaciſſime procurauit. Huc ingenium enimuero dignum Deo, idoneaque nobis propoſita idea, quam amantes imitemur. Quid hoc, quod ſanctus dei amor vel ad pueros deſcenderet! in more enim poſitum, teſte *Euagrio*, vt pueris ac Impuberibus darentur particulæ ſanctæ Euchariſtiæ, ſi quæ ſupereſſet comedendæ. quo quid Dei reſpectu humilius aut amantius? quæ hæc Dei in nos teneritudo! hinc enim non ſolũ Dei amor nobis conciliatur, ſed Deiparæ virginis & Sanctorũ amores acquiruntur. cuius rei indiciũ apud eũdem *Euagrium* & *Nicephorum*, quod puer forte ex eadẽ Euchariſtia cum ſocijs pueris comedens, id patre Hebræo reſciẽte, ab ipſo fuit coniectus in ardentiſſimã fornacem: in qua illæſus per triduũ, & ſeruatus interrogãti matri rei cauſã dixit, *Mulier veſte amicta purpurea, crebro ad me venit, porrexit aquã, qua carbonum flammas corpus ambientes extinguerem: cibũ denique dedit, quoties eſuriebã.* Valde credibile, hanc mulierẽ, extitiſſe Deiparã virginẽ, ex qua, veluti fornace, charitate ardẽtiſſima, extractus panis Euchariſtiæ Sacroſanctæ: quo notũ faceret, pie de hoc Sacramẽto participantes, ſub ipſius peculiari præſidio vitã agere & manere. Hic Dei amor vltra imaginẽ ſui largiendo eſt progreſſus ad res ipſas corporis & ſanguinis Filij Dei. Cũ enim Iconoclaſtæ hæretici pronunciarent, adorandã imaginẽ Chriſti in Euchariſtia, iſtis vocibus ſe oppoſuere eis Patres in Cõcilio ſeptimo: *Ergo liquido demonſtratũ eſt, quod nec Dominus nec Apoſtoli, aut Patres imaginem dixerunt ſacrificium ſine ſanguine, quod per ſacerdotẽ offertur, ſed ipſum corpus & ipſum ſanguinem.*

Chriſo. homil. 50 ad pop.

Euag. lib. 4. Hiſt. c. 15.

Niceph. lib. 17. Hiſt. ca. 25

Euag. lib. 4. Hiſt. ca. 15.

Baron. Tom. 9. pag. 591.

23 Quod autẽ ſpectat ad facultatẽ in nobis iraſcendi, ſeu fortia & difficilia aggrediẽdi, in hoc ipſo myſterio præſtantiſſimã normam eam inſtituendi cõtemplamur. officiũ hoc perſpicimus in quadã temperie poni humilitatis & audacitatis. ſi quod humile in nobis, id ſine audacia reperiretur, prorſus elumbe, inerſque iaceret. Viciſſim ſi audacia ſola imperaret, robuſta, cæca, ac bruta in nobis cerneretur aggreſſio. idcirco vt in Chriſto, Dei agno, quantũ ad vitæ conuerſationẽ humilitas videbatur, ita in morte, in perpeſſione ærumnarũ, quo Patris imperiũ exæquebatur, vt notat *S. Bernardus*, leonina fortitudo ſpectabilis erat. imo in hoc ipſo Sacramento vtriuſque formas luculenter expreſſit. Bone Deus, quanta humilitas Filij Dei, ſpeciebus panis ac vini contineri, manibus ſacerdotis tractari, eleuari, deponi! quanta etiã fortitudo eiuſdẽ, qua ſanguinem, qui in calice, ſparſit, quo patri obediret, & nos viciſſim eidem recõciliaret! Docet idcirco nos hoc ſacroſanctũ myſterũ, quod ad vim iraſcendi mites debere nos eſſe & humiles, iuxta ac audaces fortesque. ſicut Chriſtus Dominus in hoc Sacramento ſe agnũ præbet, vtpote ſacerdotis manibus & voluntati ſubiectũ, nihilominus leonem quoque ſe eudẽ oſtendit, & leoninos ſpiritus ſe illo communicantibus pollicetur. alij agni quidem ſuæ naturæ condicione imbelles, maxime autẽ cum proprio cruore madent. Hic vero agnus, etiam manens agnus, bellicoſiſſimus ſuo ſibi cruore purpuratus, martios conatus exercet, & ad bellum animat conuiuas. *Idoneus non poteſt eſſe ad martyrium*, ait *S. Cyprianus*, *qui ab Eccleſia non armatur ad prœlium, & mens deficit quam non recepta Euchariſtia erigit & accendit.* Ob quam vim iraſcibilem, prodeuntem ex hoc ſacro myſterio rite ſuſcepto dicit *S. Chryſoſtomus*, Communicantes recedere ab altare veluti *Totidem leones ignem ſpirantes, & Dæmonibus factos terribiles.* Cũ ergo omnẽ animi partẽ, rationalẽ, cõcupiſcibilẽ & iraſcibilẽ inſtituat hoc Sacramentum ad excellentiã virtutis, tum quod ſpeciem ingerat aliorum donorum Dei, recte dici poterit Topazius lapis precioſus; in quo ſolo, vt ſcribit *S. Hilarius*, *Cæterarũ gemmarum optimarum, precioſiſſimarumque ſpecies, & in vno illo diuerſiſſimorum colorum permixtio contineantur.*

Bernardi Serm. 22. in Cantic.

Auguſtin in pſal. 33.

Cypri. ep. 54

Chriſoſt. homil. de Encœn.

Hilar. Enar. in pſalm. 118

24. Proinde ad hoc Sacramentum rite ſuſcipiendum, requiri videtur cuiuſdam belli præparamentum. Poſtquam *Abraham* hoſtes debellaſſet, fratrem *Lot* cum alijs ex ſuo populo eorum manibus eripuiſſet, tunc ei occurrit *Melchiſedech* rex Salem, ſeu iuſtitiæ, & pacis, vt ait Apoſtolus: qui ſacerdos Dei quod eſſet altiſſimi, in typum Euchariſtiæ, vt loquitur *S. Cyprianus*, panem & vinum in gratiarum actionem Deo immolauit. tunc ſcilicet ſuauis tunc ſalutaris hic panis, & pingue illius holocauſtum, quando vitiis, prauiſque affectionibus, vtpote prophanis Regibus, eorum quaſi cæde facta, ſuperatis: quando animæ facultatibus a ſeruitute voluptatum in libertatem rationis vendicatis, quis ad Euchariſtiæ diuina Sacra accedit. Pace animum a victoria prius ſerenante, & iuſtitiæ gladio præualente in malefacta, ſubinde gratus fuerit aduentus *Melchiſedech*, grataque Panis & vini libatio: Arma autem antea ab *Abrahamo* in peccata mouenda qua eorum confeſſione, qua ob ea commiſſa cordis contritione, qua propoſito non amplius addicendi animæ vires eiuſmodi delictis: veluti quis cum eodem *Abrahamo* familiares ſuos a captiuitate liberaret, vt ad Sacroſanctæ Euchariſtiæ guſtum, veluti in ſomno meditationis, cum fructu adſpiremus. Hoc modo dormiente *Iona* Propheta, ad eius caput deuolutus fuit panis ſubcinericius: *Dulcis eſt ſomnus operantis, ſiue parum ſiue multum comedat.*

Gen. 14. Heb. 7.

Cypri. in cœn. Domi.

Pſalm. 19.

Ion. 4.

Eccleſi. 5.

25. Enimuero ferreus omnino is debet eſſe, qui ad hoſce calores non Incaleſcat, vel non ſumma pietate in Deum & homines ex eis molleſcat. Atque inter cœtera iſtius diuiniſſimi edulij beneficia, id imprimis elucet, quo viatici nomen remque ipſam ſubit, ad eos in extremis ferme poſitos aduentantis, qui ab omnibus rebus mundi deſerti, robur & conſolationem tanti hoſpitis ap-

pulſu moribundi præſtolantur. Referam ſolum in argumentum dicti, quod *Angelus Politianus* de *Laurentio Medices*, Magno Hetruriæ Duce Teſtis oculatus literis mandauit. *Nocte dein media quieſcenti meditantique ſacerdos adeſſe cum Sacramento nunciabatur. Ibi vero excuſſus, procul, inquit a me hoc abſit: patiar vt Ieſum meum, qui me finxit, redemit, ad vſque cubiculum huc venire? Tollite hinc obſecro, me quam primum, tollite, vt domino occurram. Et cum dicto ſubleuans ille ſe, quantum poterat, atque animæ corporiſque imbecillitatem ſuſtentans, inter familiarium manus obuiam Seniori ad aulam vſque procedit. Tum is ad genua prorepens, ſupplexque ac lacrimans; Tune inquit mitiſſime Ieſu, tu nequiſſimum hunc ſeruum tuum dignaris inuiſere? at quid dixi ſeruum? imo vero hoſtem potius, & quidem ingratiſſimum, qui tantis abs te accumulatus beneficijs, non tibi dicto vnquam audiens fuerim, & tuam toties maieſtatem læſerim! Quod ego te, per illam, per quam genus omne humanum complecteris, charitatem, quæque te cælitus ad nos in terram deduxit, noſtraque humanitatis induit inuolucris, quæ famem, quæ ſitim, quæ frigus, æſtum, labores, irriſus, contumelias, flagella, & verbera: quæ poſtremo etiam mortem crucemque ſubire te compulit. per hanc ego te Salutifer Ieſu, quæſo, obteſtorque, auertas faciem tuam a peccatis meis: vt cum ante tribunal tuum conſitero: quo me iamdudum citari plane ſentio, nõ mea fraus, non culpa plectatur, ſed tuæ crucis meritis condonetur. Valeat, valeat in cauſa mea ſanguis ille tuus, Ieſu, pretioſiſſimus, quem pro aſſerendis in libertatem hominibus, in ara illa ſublimi noſtræ redemptionis effudiſti. hæc atque alia cum diceret, lacrimans ipſe, lacrimantibusque qui aderant vniuerſis, iubet eum tandem ſacerdos attolli, atque in lectulum ſuum, quo Sacramentum commodius adminiſtretur, referri. Quod cum ille aliquamdiu facturum negaſſet, tamen ne Seniori ſuo foret minus obſequens, exorari ſe paſſus, iteratis eiuſdem ſententiæ verbis, corpus ac ſanguinem Dominicum, plenus iam Sanctitatis, & diuina quadam maieſtate venerandus, accepit.*

Angel. polit. Epi. 2.

26\. Si porro Principum ſtudiis idoneum, ſobditos inter ſe amantes & ab inferendis iniuriis auerſiſſimos habere, dubio procul, ad id maxime conducere iſtius Sacramenti neceſſitudinem, eis ſatis fuerit manifeſtum. Eſt enim hoc Sacramentum, charitatis Sacramentum, in quo ciues idem corpus & eiuſdem Chriſti ſanguinem participantes, horrebunt eis malum aliquod inferre, quos Chriſtus tantarum rerum communione ita coniunxit, nobilitauit.

1\. Cor. 10. 12.

Eſt aliquid ſpectare Deos, & adeſſe putare,
Et quaſi cum vero Numine poſſe loqui.

Ouid. 2. de pont. ad Collem.

Copulam hanc hominis cum Deo ita expreſſit *S. Chryſoſtomus*: *Vnum corpus ſumus, membra carnis Chriſti, & oſſium eius.* Vniuerſum virtutum apparatum, diuiniſſimum hunc cibum comitari idem affirmat, ex quibus perfecta ciuilitas conſummatur. *attendamus nobis, dilectiſſimi, talibus fruentibus bonis: & cum aliquid turpe dicere voluerimus, vel nos ab ira corripi viderimus, vel alio quopiam huiuſmodi vitio, conſideremus, quibus ſumus facti digni: taliſque cogitatio nobis irrationabilium motuum ſit correctio. Hoc enim myſterium non a rapina tantum, verum & ab omni tenui inimicitia purum eſſe penitus iubet: eſt enim Pacis myſterium.*

Chryſoſt. homil. 44. in Ioan. Hom. in Encen. Homil. 62. 83. in Matt.

Non ergo mirum, ſi modo fonte in medio paradiſi poſito ac ſcaturiente, illico vndiquaque flores erumpant:

Gen. 1.

Turget humus, medioque patens conuexa ſereno,
Sanguineo ſplendore roſas, vaccinia nigro
Induit, & dulci violas ferrugine pinget.

Claudia. lib. 1. 2. de Rapt. Proſerpinæ.

Quemadmodum mater dum ſuo infantulo blanditur, varia ſigna exprimit ſui in eum affectus: vtpote ridenti vultu, cantu & ſimilibus maxime vero id efficit, vbera ſua exerendo, quæ fontes nutrimenti: ita dicere poſſumus, deum olim generi noſtro veluti infantulo ſingularis amoris ſignificationes dediſſe: cæterum id modo excellentiſſime peregiſſe, vbera ſua aperiendo, & ea nobis præbendo: quæ ſunt ſpecies Sanctiſſimæ Euchariſtiæ: ex quibus lac, mel, & vinum, æternæ vitæ alimentum, fidei ſimplicitate & vitæ innocentia infantes haurimus. Certe cruor Domini, qui in calice a nobis agnoſcitur, egregium ſymbolum diuini amoris in nos, cum eo conſtet Deum nos amaſſe vſque ad ſanguinis effuſionem:

—————vires ſanguis amoris habet.

Ouid. ep. Deian.

27\. Cæterum, vt mihi cum Card: *Bellarmino* videtur, vltra veritatem realis præſentiæ in hoc Sacramẽto, in eo nõ eſt exquirẽda ratio productionis iteratæ, quæ Phyſica ſit: quaſi eiuſmodi actionis vi corpus & ſanguis Domini denuo producantur; ita vt ſi non exiſterent prius, modo virtute tranſubſtantiationis fierent Phyſice. Verum quidem, Sanctos Patres, *Cyrillum Hieroſolomitanum*, *S.* quoque *Ambroſium* in hoc myſterio tranſubſtantiationem comparare omnium creationi ex nihilo, mutationi aquæ in vinum: nihilominus ſimilitudines in omnibus non requirunt proportionem conuenientem, ſed ſolum in eis, quæ inſeruiunt inſtitutæ decretæ illuſtrationis. voluere itaque Patres eis ſimilitudinibus Duo ſignificare, primo, nihil ſubſtantiæ panis & vini ſupereſſe, corpore & ſanguine Chriſti incipientibus eſſe ſub ſpeciebus panis ac vini: deinde ad hoc præſtandum, non deeſſe Deo poteſtatem. Compararunt etiam aliquando Patres hoc myſterium incarnationi: in quo, ſi formalem terminum reſpiciamus, vi cuius homo ſubſtantialiter Deus, nulla interuenit ex multorũ ſententia, productio Phyſica: ſed aliquid aliud a nobis minime cõceptibile, vti alias adnotauimus. Comparant quoque Chriſti Natiuitati, in qua nihil apparet phyſicæ productionis. Hoc equidem ſenſerim, ne maiorẽ difficultatẽ, quæ credulitatẽ noſtrã moretur, myſterijs adferamus opinionibus, quam neceſſe. Proinde veteres Doctores Scholaſtici, quo in hoc myſterio ſubſtantialem terminum actionis diuinæ adſtruerent, ſatis duxere, affirmare; Chriſti corpus & ſanguinem eſſe ſubſtantialiter præſentia in hoc Sacramento, non vero per aliquẽ duntaxat eorum effectum, aut typum: quo pacto dicere ſolemus, aliquem in certo loco fuiſſe in perſona præſentem. Quod autem difficile intelligere in hoc Sacramento verborũ vi denuo fieri corporis & ſanguinis Chriſti Domini reproductionem, oſtendi poterit hoc argumento.

Cyril. Categ. 5. Myſtag. Ambr. lib. 1. de Sacram.

28\. Vt aliquid produci cogitemus, ſiue primo ſiue

ſiue ſecundo, debent talis productionis animo conſtitui Duo termini inter ſe oppoſiti & incompoſſibiles, vt ſatis cõſtat ex Philoſophia. verum tales termini deſignari non poſſunt in hac ab aliquibus aſſerta reproductione, ergo huiuſmodi reproductio non eſt aſſerenda. Maior propoſitio ſatis manifeſta. Minor ita oſtenditur. Iſti termini, ſi qui fuerint, debent eſſe termini *A quo* motus progreditur, & *In quem* motus definit. deinde termini ita debent eſſe oppoſiti & incompoſſibiles, vti Terminus *A quo* præciſe tantundem neget ſiue per priuationem ſiue abſolutam negationem, quantum terminus ad quem ponit ſeu realiter conſtituit. Iam vero quod ad hanc reproductionẽ, terminus *A quo* aut eſt negatio ſubſtantialis corporis & ſanguinis Chriſti quantum ad exiſtentias, aut negatio eorum quantum ad denominationem ſecundo productorum: ſcilicet non eſſe reproducta, vel non eſſe reproducta tot vel tot vicibus. prius genus termini a quo adſtrui non poteſt: quandoquidem ante hanc reproductionem realiter erant corpus & ſanguis Chriſti, neque ſunt incompoſſibilia cum termino ad quem, quo ſupponitur reproduci ſubſtantialiter ſeu quantum ad exiſtentias. At neque alterum ſtatui poterit: nam ſicut terminus ad quem ſubſtantialis productionis dicit mere & pure ſubſtantiam exiſtentem, & non denominationem qua dicitur talis ſubſtantia ſecundo, aut tot vicibus producta: nam ſi hanc in ſe clauderet formaliter, non daret ſpeciem actioni phyſicæ & ſubſtantiali; qualis enim terminus formalis, talis actio. iſti vero Termini *Primo, Secundo*, ſunt meræ fabricæ intellectus cõparatiui: ita Terminus a quo cogitandus mere & pure negatio aut priuatio ſubſtantiæ quantum ad exiſtentiam. ſed talis negatio aut priuatio implicat contradictionem, & eſt falſa, quandoquidem perpetuo corpus & ſanguis Chriſti exiſtunt. eſſe vero & non eſſe aſſerta de eodem ſubiecto implicant contradictionem. *Eſſe & non eſſe*, ait S. Hilarius, *contraria ſunt, neque hæ diuerſæ ſignificationes in vnum atque idem coeunt, quia manente alia, altera non erit.* Ac proinde licet actione ſubſtantiali aliquid ſubſtantialiter tranſiret ab eſſe primo ad eſſe vice ſecunda, nihilominus tranſiret a duobus terminis *a quibus* ſcilicet *a non eſſe ſubſtantiali*, iuxta ac *a non eſſe ſecundo*: & tranſiret pariter ad duos terminos *ad quos*, nempe *ad eſſe ſubſtantiale* & conſequenter *ad eſſe vice ſecunda aut tertia*. hi etenim termini diſtinguũtur ſpecie & genere, vt patet: nam *non eſſe ſubſtantiale*, & *eſſe ſubſtantiale* ſunt ſuo modo ſubſtantialia & pertinẽt ad genus phyſicum at *non eſſe ſecunda vice* & *eſſe ſecunda vice*, ſunt termini ſolum rationis conferentis & comparantis.

29. Si ad hos magnos effectus ac ſacræ ciuilitatis impreſſiones eximias, comparatio inſtituatur inter Catholicam Euchariſtiam, ac Proteſtantium panem & vinum ſeu ceruiſiam, Deus bone, quanto interuallo diſtabunt? illis ſymbolis non plus attribuunt quam ſignis, Chriſti, animam hominis per fidem nutrientis: quantum enim ſoli, lunæ, aut alijs picturis, per modum obiectorum fidem excitantium, poterunt iure concedere. quod ſi illis forte annexa promiſſio gratiæ, ſiue fidei, eorum vſu corroborandæ, quid illis amplius permittunt, quam Scripturis, quam miraculis, quam hiſtorijs, quæ etiam fidem ſimili modo corroborare poterunt? Quæ fides, ſi numquam amitti queat, aut tentatione expugnari, quod ipſi ſentiunt, cui precor inſigni commodo ſuccurrit Sacramentum, fidem excitando vel ſtabiliendo, ſine quo, ſalute ex fide integra & ſecure perennante? veræ itaque Proteſtantes Euchariſtiæ gratiæ, & veritati aduerſati, eos ad id inſtigante diabolo plurimis virtutibus inter homines eodẽ repugnant, eaſque a ciuitate repellunt. Etenim catholica fides huiuſce myſterij egregium apparatum religionis, qua templorum ſtructuris, qua altarium ſplendoribus, inſtruit. Eadem Sacerdotes, tantorum ſacrorum cum confectores, tum diſpenſatores, virginitate exornat, graui veſtitu coercet, vitæ puritate imbuit; ac timidos reddit, ne alicunde inquinati, indigna euadant eorumdem receptacula, aut tractatores inidonei. harum idcirco virtutum hoſtes Proteſtantes, qui Euchariſtiæ loco panem merum ſubſtituunt cum potu, ſcientes, talium domeſticorum Elementorum non eſſe tantam religionem, aut ad ea adminiſtranda tantam innocentiam, vel eiuſmodi virtutum excellentias, poſtulari. In centrum hoc incidunt omnes eorum ac dæmonum hac in re conatus & impietates. Nolunt virtutes, charitatis ardores deteſtantur, religionis ornatus odio proſequuntur, ſanctitatis aromatica lumina prophanare cupiunt, caſtitatis ebora conſpurcant & exſcindere moliuntur.

30. Inter ſingulares charitatis & amoris mutus ſpecies, illa præclara, quæ virum & vxorem amanter ſancteque conſociat & in officio continet nexus coniugalis. a qua beneuolentiæ formæ plurimæ aliæ in ciuitate propagantur: ſicut ex aduerſo, illa violata, emoriuntur. Amor etenim ille: quod & alias diximus, qui matrimonio proprius, aliam prorſus faciem intuetur amabilis cuiuſdam formæ, quam illa eſt, cuius decus depingit color in ore flagrans aut vernans, quam in corpore artuum venuſtates oſtentant, vel in ſermone ſuauiloquentia commendat: neque externis ſui obiectu in oculos intuentium obuia incurrit, ſed animi ipſius latentibus bonis complexa, ſolius rationis acumine peruestigabilis, interius prorſus delitescit & alicit.

Coniugium, poſtamque fidem non crimina poſco, (Ouid. epiſt. Acont. ad Cydip.)
Debitus vt coniunx, non vt adulter, amo.

31. Quocirca ad confirmandum animos coniugum inter maximas illius ſtatus difficultates, Sacramenti ratio fuit a Chriſto domino in Chriſtianorum connubijs inſtituta: vt ei inde ſumma indiſſolubilitate accreſcenti, ſumma pariter ſanctitas opportune vtriſque ſuccurreret. Fidem datam proinde in negocio tam ſacro infringere, graue crimen habebitur a coniugibus: & omnino piaculum ducent, adulterio non ſolum iuſtitiæ aduerſari, ſed etiam Sacramenti ſanctimoniæ, Chriſtique Sanguini dedecus inferre. Olim inter reliqua, inſpectum cingulum, quo vxor a marito cingebatur, admonebat coniuges, quam ſacrum, quam inuiola- (Alexander. Neopol. lib. 2. cp. 5.)

bile, quam ad obſequium promptum eſſet matrimonium.

Ouid ep. Phyllis. *Cui mea virginitas auibus libata ſiniſtris,*
Caſtaque fallaci zona recincta manu.

verum Chriſti ſanguis, quo ipſe Deus, non *Veneris* æſtus, ſacrat coniugum matrimonia, ad hoc conducet multo efficacius. Quamobrem exemplum amoris Chriſti erga Eccleſiam, cuius ſignum, coniunctio Matrimonialis inter virum & fœminam, confirmabit coniuges in mutuo & Ephe. 5. Gen. 16 inuiolabili amore. *Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam.* Dilexit Chriſtus Eccleſiam, vt *Abraham* Æthiopiſſam. Diligit quidem, Origen. in 6 cap. Gen. tametſi eius membra maculas rugaſque contrahant, vt eius amore abſque ruga erroris aut macula malefacti, demum floreant. quo ſancte admonentur coniuges, leuiora delicta aut quaſuis imperfectiones non debere ardorem charitatis inter eos extinguere: ſed potius eo tendere, vt meliores, ſanctioreſque amoris continuatione euadant. Enimuero vt ſanguini Chriſti non inferenda contumelia, ita neque fidelitati coniugali, eo ſacratæ, iniuria. Cuius diuinæ inſtitutionis ſcopum eſſe affirmat Ca- Catechis. Rom. ca. de Matrim. thechiſmus Romanus, *Vt maius charitatis vinculo craiuncti, alter in alterius beneuolentia cōquieſcat.* Qua concepta a coniugibus ſanctimonia Sacramenti, ſimul cum eiuſdem inde orta indiſſolubilitate, vt *Ad iracundiam & diſſidia tardiores eſſe conſueuerint, eidemque etiam ſingulari quodam, ſancto ac puro amore coniuncti.* Demum ſubiungit: *Vt populus ad veri Dei & Saluatoris noſtri Chriſti cultum & religionem procrearetur atque educaretur, Sacramenti dignitas illi tributa eſt.* Ex quibus videmus, quanta vtilitas a fidei myſterio, in Chriſtianorum coniugijs ſpectabili, ad ciuiles vſus dimanet.

32. At proteſtantes quod ad ſeruandum hoc vinculum matrimonij illæſum, non tantum ſacri illi adijciunt ſuo dogmate, quantum olim Ethnici: putantes nempe illud contractu mere ciuili conſtare; adeoque in multis caſibus ita diſſolubili, vt partibus etiam viuentibus, a diuortio licitum ſit aliud inductum matrimonium. haud ergo mirum, ſi non tam religioſe ſeruent leges matrimonij vt nos: ſi parum timeant violatione thori ciuile pactum reſcindere & contaminare: ſi nullo egregio amore apud illos coniuges inter ſe deuinciantur.

33. Atque in vniuerſum charitas, quæ aliorum bonum reſpicit, ortum ſortitur in ſui mortificatione, in imminutione amoris proprij, in ſeuera diſciplina cohibente in homine facultatem concupiſcibilem & iraſcibilem, vt alias oſtendimus. iam autem declaratum, fidei Catholicæ ſententiam validam eſſe ad appetitum ſenſitiuum omni ex parte refrænandum: contra credulitatem Proteſtanticam tam concupiſcentiæ voluptate quam iræ cruditate eſſe infamem. quamobrem ex quibus capitibus oſtenditur, eos eſſe voluptati deditos, ira rabidos, eiſdem probatur, erga alios reperiri eos pariter truculentos, charitatis penitus expertes. Etenim tam voluptatis appetitio ingens, quam ſuperbiæ impetus redderiuor, crudelitatem & indolentiam ad aſpectum miſeriarū in alijs profecere ſolent. Amos 6. *Optimates populorum* inquit *Amos* propheta, *pompatice ingredientes domum Domini, nihil compatiebantur ſuper contritione domus Ioſeph.* Præcipua autem munimenta ad charitatem, omnemque virtutem expugnandum a diabolo vſurpata, ſunt mentis ſuperbia & carnis luxuria, vt notat *Iſidorus*: in quæ vitia quam ſint prona dogmatum Iſidor. lib. 3. de ſum. bon. ca. 39. inſtinctu ingenia Proteſtantum, iam ſatis dixiſſe videamur.

34. Inflammat porro ardor charitatis orthodoxos cupiditate peregre proficiſcendi in barbaras nationes, vnde luce Euangelij imbuantur ac ſaluentur. idem illos commouet ad eam induſtriam actionis, quæ naturæ indoli difficillima: vt poteque quæ tam legis naturalis & diuinæ obſeruationi impenditur, quam alijs Conſiliorum inſtitutis: nempe ſtudio paupertatis voluntariæ, obedientiæ, caſtitatis perpetuæ. Cæterum ſi quæ in Proteſtantibus charitas, ea ad hæc officia plane langueſcit. de profectionibus Apoſtolicis, a noſtris ſuſceptis fertur *Caluinum* dixiſſe: *Relinquamus hoc negotium Ieſuſtis illis, qui nomen Ieſu mentiuntur.* Ex quibus video, Proteſtantes ſaltem vna virtute commendabiles: nempe quod in ſacris negocijs haud ſint auari aut nimium capaces, plurima, nobiliſſimaque virtutum opera Ieſuitis vltro relinquentes. Ad aſpectum vero legis naturæ & Dei, veluti Gorgonum, obſtupeſcit in eiſdem charitas; ac cauſatur, imparem ſe eſſe in ipſis quæ conando earum impoſſibilitates exæquet. Quales vero ipſi ſolide & expreſſe ſint, a nemine credibilius relatum puto quam ab ipſo *Cal-* Caluin. in 2. cap. pet. *uino. Præclaram quidem, ait, Zelum ſimulant: ſi tamen intus excutias, reperies plenos eſſe fraudibus. vix eorum decimum reperies, qui alio fine nomen Euangelio dederit, quam vt ſolutius in omnem laſciuiã diffluerent.* En flores primitiuæ Eccleſiæ! en eius charitatem in locis Proteſtantium!

35. Catholici de Iuſtificatione ex opere operantis definientes, neceſſarium ducunt præpa- Concil. Tri. Seſſ. 5. cap. 6 ramentum in animo peccatoris, motum charitatis in Deum, vt bono motu conuertatur, qui peccando ab illo prauo auerſus remanſit: quem ſtatim ſequitur gratiæ iuſtificantis a Deo infuſio. Conuertimur enim ad Deum, ipſum aman- Pſalm. 84. do, vt ille ſe ad nos conuertat ſuo munere nos ſanctificando. veritate conuerſionis noſtræ, de terra orta, illico iuſtitia conuerſionis Dei ad nos, de cælo proſpicit: ambæque conuerſiones præclaro oſculi modo conueniunt. Proteſtantes autem ne iuſtificatio ſit ex operibus, & non ex ſola fide, hunc charitatis motum ad iuſtificationem minime requirunt. Nam ſi fidem iuſtificantem iſte amor præcederet, illi Deum tunc diligerent, qui in Chriſti redemptionem nondum credunt: quod longe abſurdiſſimum. Excidit ergo amor Dei omni loco diſpoſitionis ad iuſtificationẽ, ſi vera Proteſtantiū doctrina.

36. Et quidem nos ita diligimus proximos, vti nobiſcum ſtatuamus, in illos odium aut iniuſtitiam grauiorem, animæ Sanctitati repugnare. Vnde cauti ſumus, ne illos vnquam lædamus, aut in quouis genere emolumenti eis detrahamus. in quos ſi forte quid iniqui commiſerimus, e veſtigio nos vrget ſolicitudo ad ſa-

tiſ-

tisfaciendum, ac reſtituendum, intelligentes, a ſatisfactione & reſtitutione voluntatem alienam, exortem eſſe omnis amicitiæ cum Deo. quo curioſe propterea inquirimus de ſpeciebus & gradibus iniuriarum, Caſus vt loquuntur, conſcientiæ in materiis iuſtitiæ expendentes, vnde melius & exactius, quæ in illo genere delicta vel maxime diffugienda, iuxta ac quorum ritu pro illis commiſſis a nobis ſatisfaciendum. Verum Proteſtantes iam ex ſua fide certi exiſtunt, nullam proinde in conciues fraudem, vllumue malefactum ipſis, vt pote iuſtis & prædeſtinatis, imputandum, aut nocumentum animæ intuliſſe credunt, tametſi apud ſe ſtatuerint, numquam velle pro illis ſatisfacere, aut ablata reſtituere. Nam ſi factum ipſum furti non imputatur illis: quod etiam in ſanctum & iuſtum virum absque damno iuſtitiæ, vt ipſi ſtatuunt, poterit incidere; quamobrem quæſo imputaretur propoſitum numquam reſtituendi ablatum? Qualis tunc precor, ex barbariæ peſtis vitæ ſacræ & ciuilis, Proteſtantiſmus?

37. Catholici incitatione diuinæ charitatis vehementer cupiunt arctiſſime vniri cum Deo: in hac quidem vita per gratiam, & in altera per gloriam. in quem finem amorem Dei & proximi colunt, cuius merito copioſiorem gradum iuſtitiæ ſimul ac viſionis beatificæ demum conſequantur. vt enim in catena ferrea tracta a magnete, primus circulus fortius trahitur quam remotiores; quod magneti vicinior, ita homines per excellentiam iuſtitiæ propius ad Deum accedentes, vehementiori gratiæ impulſu & feruore maiori ab eo incitantur ad opera virtutum: cui etiam pronius ipſi aſſentiuntur quam alij a Deo quodammodo longius diſtantes. hoc ipſum explicat *S. Gregorius Nazianzenus* exemplis ferri igniti & lapidis: facilius enim ſcintilla excutitur ex ferro ignito, quam ex lapide: ita qui in Deum ardentiſſimi ex charitate, ij promptius & vberius ex ſe eliciunt ſcintillas virtutum, quam eiuſmodi ardoris expertes. Sed Proteſtantes hoc charitatis illectamentum a ſe expellunt, ſententiam ferentes, in omnibus parem & eamdem reperiri iuſtitiam, nempe illam Chriſti forinſecus credentibus imputatam. Et quod nullum operum meritum admittunt, ideo fruſtra in hac vita laborari dicunt, quo quis ex præmij qualitate, propius ad Deum accedat, aut cum illo arctius copuletur. Atque hæc ſunt, ex quibus videre licet, quam idonee ſint comparati Proteſtantes ad reddendum in vita ſocijs bonum, quod illis debent.

Baſil. ep. 129

38. Denique haud parum Catholici, quantum ad ſenſum charitatis, diſcriminantur a Proteſtantibus virtute religionis, & externæ cæremoniæ Deo exhibendæ ſtudio. alias dictum, religionem ſuo apparatu & cultu aſpectabilibus ad humanitatis officia plurimum conducere, quod cum hominis cor erga Deum ac ſuperna tenerum ac dulce reddiderit, tum inde illud præclare diſponat, vt etiam erga in vita ſocios amabile & tractabile conſtituat. Proinde Catholici cum inſigniter pij ac munifici ſint quantum ad religionis oſtentum, ac ſumma charitate inde emolliti erga Deum ſimul ac ſuperos: eodem quoque in alios in vita ciues faciles, iucundi ac mites efficiuntur. Contra vero Proteſtantes erga Deum & cælites colendos, omni Epicureo frigidiores & parciores, vt in cœlum duri, ita in homines inhumani. Quid illis in ſacris præter boatū cantilenæ vniſonæ, præter rabulatus miniſtri concionculam? Cum ergo ipſorum corda minime ſint ſubacta religionis humilitate, nihil miri, ſi in homines ſæui & barbari inueniuntur. In cuius rei argumentū, etiam Londini prodijt nuper liber impreſſus, cui argumentum *Hollandica crudelitas*, in quo ea narrantur de Hollandis immanitatis exempla, etiam in Anglos ſecum in hæreſi conuenientes Symmiſtas, quæ ferme omnem fidem ſuperant, & de quibus Hollandus Catholicus nunquam cogitaſſet. & quæ alia cauſa tantæ barbariei in illa gente, niſi religionis externæ incuria, imo contemptus? Cui ſatis, miniſtrum furentem & debacchantem vtcumque audire, quantum ad integrum religionis officium. proinde erga Deum horrentes, ſi in homines quoque ſint truculenti, non miror. porro ſi quæ ſpeciecula Religionis apud Proteſtantes vigeat, ea plane inanis & ludicra, nempe a leui aliqua auctoritate inſtituta: proinde haud mirum ſi oſcitanter & ridicule obſeruetur. contra vero externus ritus penes Catholicos religionis, maiori ſua ex parte a Traditione Apoſtolorum deſcendit, aut a lege Eccleſiæ, cui ſpiritus ſancti aſſiſtentia promiſſa præſcribitur. Math. 20. Quantum autem detrahat erga religionem obſeruantiæ, eiuſdē leuior inſtitutio cognita a plebe, declarat factū Romanorum, inuentis cum corpore *Numæ*, libris religionum leges continentibus: de quo hæc *Plinius Secundus*: *Morbo ſolutus, in Ianiculo ſepultus eſt, vbi poſt multos annos arcula cum libris a Terentio quodam exarata: qui libri, quia leues quaſdam ſacrorum cauſas continebant, ex auctoritate Patrum cremati ſunt.* Proteſtantibus autem neque ex parte cauſæ, neque ex parte auctoritatis, ſuppetit aliqua dignitas, qua cōdant ciuiles aut ſacras religiones: proinde vel noſtra debent vſurpare, vel omnis religionis externæ expertes conſiſtere.

Plin lib. 2. de vir illuſt. cap. 3.

39. Cum itaque tot Dei beneficiis omnes nationes inter ſe colligantur, tum æquum, non vllas charitate excludēdas. Non me latet quidē ipſa ſola natalicia, quod ad ingeniorum vires, mortales diſcreuiſſe. verum hoc Dei factum non debet cedere in detrimentum charitatis, quod ad tanti opificis potentiam & ſapientiam declarandas inſeruit. plus tamen iuſto vbique ferme in charitatem inualuit huiuſmodi in particulas deciſa nationalitas. Hic appulſus ad exteros, eis videbitur ſimplicior, alius aſtutior, hic animo elato, alter abiecto iudicabitur: vnde deſpectus vel odium contra iura charitatis propagantur. Hinc videmus cum aliqui ſint a ſuis tyrannis oppreſſi, externos homines vix ſe mouere, ad illis ferendum auxilium, ac ſi non tam eſſent communis Eccleſiæ, quam vrſæ Maioris, ſua tarditate notiſſimæ, membra. Apellato ad eos fidei cauſa exul, etiamſi Ordinis virtute conficiat ſacrum corpus & ſanguinem Chriſti, nihilominus quod alienigena, negligetur: inde

potius

potius timor & indignatio orientur, ne victurus ex ſuo. In hoc vigenti bello Italico, incredibilia audiui perpetrata facinora vi ſolius œſtius nationalitatis. Cæterum mirum, in homine mentem ad rerum omnium cognitionem capiendã, tam Metaphyſica quam Phyſica laxatam, in eodem vero affectum & voluntatem gentilis ſoli finibus circumſcribi. Geſtit in nobis animus vel *Caucaſum*, & horrentis Borealium loca adire; rurſum exilit, quo ad Aphricæ æſtus, venena, & monſtra perluſtranda excurrat: nihilominus in nobis iacet charitas voluntatis, cum vel ad modicum diſtantiæ peregrinus ad nos aduentarit. potius ad exempla Dei, Angelorum, ſeſe ad omnes benefaciendo extendentium, ſuſcipite conſilium Apoſtoli: *Tanquã filiis dico dilatamini & vos.* Certe non niſi anguſti ſpiritus munus, tales limites ſuæ conſtituere charitati. Quod quis nobis in aliquibus diſſimilis, vtpote in corporis lineamentis, in indole, ideo charitate, generoſe agente, minime excludendus: cum ſubſtantia nobis ſimilis, ſiue æqualis, virtute fortaſſis præſtantior, in Deo & Eccleſia nobiſcum vnus. *Vnum corpus multi ſumus.* ſententia Dei eſt: *Quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris:* ſcilicet a Deo dilectus ne putes alienos eſſe debere a tua charitate, a quocunque demum ſolo ad te venerint. Videamus iam quomodo inſtructi ſumus ad Deo tribuendum vectigal honoris, quod religionis debito illi dependere cuncti tenentur.

2. Cor. 6.

1 Cor. 10. Act. 10

CAPVT XVII.

Sacrorum maieſtas, iuxta ac ſanctitudo quæ in noſtra religione conſpicua, non niſi ſumma ex impietate & incinilitate a Proteſtatoribus deſeruntur.

PRæter amorem & obedientiam, quæ Deo debemus, ſupremus etiam ſpectandos cultus iam animi interna dimiſſione, quã corporis externo ritu abſoluendus, qui eidem vectigalis loco a nobis officioſiſſime perſoluatur. Et quum iure dominij omnia ei ſubdentur, tum conſequens, hunc cultum vtriuſque partis in homine functionibus perficiendum: eſt enim ipſe dominus ſupremus nõ animæ ſolum, verum etiam corporis: & ea de cauſa non anima tantum ſui motu, ſed inſuper & corpus ſuo geſtu & emolumento merito ipſius numen recognoſcit & veneratur. Et quod ad maieſtatem attinet cæremoniæ illi exhibendæ, ea ex duobus oritur, & in eis cauſas ſui habet. primo ex magnitudine diuina a nobis cogitata; deinde ex dignitate perſpecta humanæ perſonæ adorantis: quandoquidem cum homo iure naturæ reliquarum rerum aſpectabilium ſit dominus ac finis, religionis modus inde ex eiuſdem dignitate conſtituendus. Exile quid proinde haud offerendum in hoc genere Deo, quia Deus: neque ignobile illi ab homine exhibendum, quia homo: ad imaginem quippe Dei creatus, cui alia omnia concreta famulantur, & ſeſe naturæ prono inſtinctu illi committunt, quorum vſu ac ſumptu digne auguſteque ab eodem Deus percolatur. Hinc Romani, teſte *Saluſtio*, *In ſupplicijs deorum magnifici.* cuius rei habita ratione, non ſolum victimas nobiliori nota inter res a Deo conditas voluere conſtare, quinimo victimam ornandam flore & auro duxere, vt Deo dignior hoſtia caderet.

Cicer. lib. de Inuent. G. a. a.

Salluſt. in Catil.

Hinc taurus ingens fronte torua & hiſpida,
Sertis reuinctus, aut per armos floreis
Aut impeditus cornibus deducitur,
Nec non & auro frons coruſcat hoſtiæ,
Setaſque fulgor bractealis inficit.

pruden perg

Verum quidem, rei Deo immolandę præſtantiam veteris ſuis animis metientes, terminum rationis exceſſere: putantes enim nihil homine excellentius, infando ſacrilegio, etiam Romani, ne dum barbari, in ſuis ritibus ad honorandum Deos confecere, vt cecinit *Aurelius Prudentius.*

Prudent. lib. 1. in Symmach. & 2.

In caſſum arguere iam Taurica ſacra ſolemus,
Funditur humanus Latiali in munere ſanguis.

Lucanus quoque hæc recenſuit.

Cædibus infantum fument Saturnia ſacra,
Flebilibusque truces reſonent vagitibus aræ.

Lucan. lib. 1.

Huius rei conſideratione moti *Scyllides* apud *Phocenſes*: quod narrat *Pauſanias*, exiſtimantes, virgines quodam naturæ flore, veluti apud Hebræos iuuencas nondum colla iugo preſſas, gaudere: *Submergere ſolebant in mare mulieres, quarum virginitas adhuc illibata.* Idcirco iſtius precij impendendi in ritus religionum menſura, a Deo ipſo inſtituente, vel ab Eccleſia ipſius ordinante, potius deſumenda. Veram proinde protulit ſententiam *Minutius Fœlix*: *Quidam qui ſanguine ſuo litant, & vulneribus ſuis ſupplicant: num prophanum eſſe melius, quam ſic religioſos?* Heu mundi error, deplorat *Caſſiodorus*: *Si eſſet vllus æquitatis intuitus, tanta diuitiæ pro vita mortalium deberent dari quanta in mortes hominum videntur effundi.* Recte itaque *S. Thomas* iudicauit impios Epicuræos, & alios, vtpote Socios, de quibus *Seneca*: qui negantes Deum auctorem eſſe rerum corporalium, inde inficiati, ipſum eorum vſu & abſumptionibus in Sacris honorandum.

Pauſan in Phocid.

Minit. fœlix in Octau. Plutarch. in Marcell. Caſſiodor. lib. 5. Epiſt. 42. Arnob. lib. 7. cont. Gent. Prud. lib. 2. cont. Symmach.

2. Iſtis rite obſeruatis, religio Iudæorum, a Deo ipſo præſcripta, auguſtiſſimam, vti cõſtat, ſpeciem obtinuit: vtpote templi, propitiatorij, ſacrificij, ac cæremoniæ, ornatiſſimorumque apparatuum: adeo vt externi principes vel ad eorũ adſpectus attoniti cõſtiterint: in quẽ gradũ ſplendoris ac magnitudinis religiones Græcanicæ, aut Romanæ, numquam deuenere. Nouit certe Deus hoc iubendo, id moribus noſtris tã ſacris quam ciuilibus plurimum vtilitatis adferre. ipſe quidem horum expenſis, neutiquam ditior aut beatior euadit: ſolum nos illis meliores ac feliciores fieri voluit: Simulacra enim ſunt perfectionum in Deo, ſimul ac noſtri officij in ipſum repræſentationes, religionis viuæ expreſſæque cæremoniæ: & inde vt apte ſignificatis reſpondeant, illuſtres, acres, precioſas eſſe conuenit. Tametſi enim cæremoniales Iudæorum religiones, iam ſint antiquatæ: quid enim facerent vmbræ in præſentia corporis: figuræ in manifeſtatione Euangelij? Nihilominus

S. Thom. l. 3. cõt. Gẽt. c. 119. Sen. 4. de Benef. ca. 16. 2. Machab. 3.

Ambro. ex Lucæ ca. 2.

Aug. epiſt. ad Ianuar.

nus aliæ eorum locis ſubſtituendæ, vt illæſum perpetuo ſeruetur ius naturæ, quo obligantur cuncti mortales, ad Deum externo ritu idonee colendum. in quod ius apertiſſima impietate delinquunt moderni hæretici, omnem cæremoniam vituperantes, aut eam ſolam religioni concedentes, quæ noui teſtamenti verbis expreſſe deſcribatur.

3. Ob hanc cauſam Chriſtianorum ſacra, quantum ad pondus ac valorem, creuere ſupra modos vmbrarum ac figurarum in veteri teſtamento. Et vt vmbra cum ſole quantum ad ſplendorem, cum corpore aliquo quantum ad ſubſtantiam, cum ipſo præſtantiſſimo, quod ad perfectionem imperfectum, cum veritate præſtita, eius promiſſio, cornuta ex fulgore facies *Moyſis*, cum Chriſti diuina perſona, non valent de maieſtate contendere, ita neque veteris teſtamenti religioſus ſumptus, collatus cum dignitate religionis Euangelicæ, & a Chriſtianis vſurpatæ, comparationis vim ſuſtinere poterit. Quocirca quod Chriſtianus cultus in ſe ſit complexus quicquid illuſtris ſpeciei in religione Iudæorum, ſimul ac Gentilium cernebatur, inde, licet falſo, exiſtimauit *Iulianus*, illum ex vtriſque compoſitum. Nam, *Si quis*, dicebat, *pro vobis veritatem conſiderare volet, inueniet, veſtram impietatem ex Iudaica audacia & Gentilium confuſione & differentia conflatam*: vt ſcribit *S. Cyrillus*. Et quidem quod cultus externus apud nos debeat eſſe magnificus, colligitur ex gradu & qualitate diuinæ prouidentiæ erga nos ſpecialiter exhibitæ. In vniuerſum opinione diuinæ prouidentiæ inducimur ad colendum Deum, vt docet *S. Auguſtinus*. *Nullum enim arbitror aliquo religionis nomine teneri, qui non ſaltem animis noſtris diuina prouidentia conſuli, exiſtimet*. quocirca quod effectus diuinæ prouidentiæ eredantur a nobis maximi, quos in nos Deus per Chriſtum contulit, inde expedit, apud nos religioſam cæremoniam eiſdem apte conſentire, ac ſua forma proinde eximiam reperiri. In quo negocio reſpiciendæ quoque vires & facultates colentium Deum. nam, vt ait *Plinius*; *Dij lacte ruſtici, multaque gentes ſupplicant, & mola tantum ſalſa litant, qui non habent thura: nec vlli ſuit vitio, Deos colere quoquo modo poſſet.*

Exod. 20.

Cyrill. lib. 7. cont. Iulian.

Aug. lib. 1. de Mor. Ec. cap. 5.

Senec. lib. 4. de Benef. cap. 4.

Plin. præfat. ad Veſpaſiã.

Horat. lib. 3 carm. od. 23

Mollibit auerſos penates
Farre pio, & ſaliente mica.

Licurgus in iſtis minimis ſpectabilem eſſe voluit ſuam religionem: *Ne vnquam*, vt loquitur apud *Plutarchum*, *Deum venerari deſiſtamus.* Sed quod apud Iudæos tota facies religionis erat magnifica ac ſplendida, cum rerum ipſarum nitoribus, tum muſicæ harmonijs, ideo religionum feſtiuitates ab eis cõgrue Gaudia appellabantur: quarum proinde damna, ab hoſte inducta, luctum & ingens malum merito exiſtimabant. *Et ceſſare faciã omne gaudium eius. Filiæ Sion lugent.* Atque in vniuerſum, vt alias notauimus, apud omnes gentes, cæremoniæ ſplendor, colentibus Numen delectationem quandam animorum afferebat: Eo ſcilicet ſpectaculo peractum, quod ſenſibus humanis gratum,

Plutarch. in Licurg.

Machab. 2.

Hos. 2. Thren. 1.

ſplendidum ac iucundum. *Apis natalem*, vt ſcribit *Solinus* de Alexandrinis, *Memphitici celebrant iactu pateræ aureæ, quam proijciunt ſtatim in Nili gurgitem.* Ob hanc cauſam non niſi nobilibus tas ac ius tractandi diuina voluit eſſe *Theſeus*, vt narrat *Plutarchus*: quales apud Romanos Patricij dicebantur, teſte *Caſſiodoro*. Ex quo inter cætera id fiet, vt a ciuibus perſonæ ſacræ magno æſtimentur honore: quippe intelligentibus, illos munera religionum obire ſanctiſſima auguſtiſſimaque: eoque ſe ab illis non leuia accipere beneficia, ſed ſumma, & vel ipſa externa ſpecie diuiniſſima.

Solin. lib. de ſitu orb. cap. 35.

Plutarch. in Theſ. in

Alex. Caſſ. lib. 2 cap. 22

4. Inter alios vero noſtræ religionis ritus, ille facile palmam apud nos, qui in Sacrificio cernitur, quo ſummus honor Deo impenditur, ſimulque præſtantiſſima hoſtia, corpus namque & ſanguis Chriſti ſub ſpeciebus panis & vini, ei a Sacerdote nouæ legis immolatur. In quo, veluti in compendio, adeoque in rebus infinito gradu nobilioribus, credimus contineri quicquid imperante lege naturæ *Cain* & *Abel* ſeorſim Deo obtulere. In eo enim offeruntur Deo optimæ fruges terræ, veluti odores agri pleni, panis & vini ſpeciebus depictæ, interius illum complectentes, qui panis & vinum animarum. Itidem animalium nobiliſſimum litamus: ſcilicet Chriſtum Dei Filium, viuum ad interpellandum pro nobis. Et quod illa apud Iudæos quotidiana cruenta animalium in templo mactatio, extiterit moleſta, & aliquo ſenſu horroris ipſis myſtis cruda, idcirco, vt notat *Arnobius*, quo rei præſtantiæ, facilitas quoque ac ſuauitas ritui accederent, hoſtia noſtra incruento ritu Deo ſacrificatur. *Hæc quidem*, vt ait Concilium Tridentinum, *illa munda oblatio eſt, quæ nulla indignitate aut malitia offerentium inquinari poteſt: quam Dominus per Malachiam nomini ſuo, quod magnum futurum eſſet in gentibus in omni loco mundam offerendam prædixit.* Ex quo genere ſacrificii vt admirabilis vis oritur religionis, ita pariter ciuilitatis. Etenim dignitate, maieſtate, ſuauitate tantæ hoſtiæ expenſis, animis ſumma charitate & deuotione accenſis, altaria adeunt pij, vtpote *Sedes corporis & ſanguinis Chriſti*, vt loquitur *Optatus*: vbi Dominum ſuum venerentur, vbi agnum immolatum ſibi reddent propitium: vbi iudicem ſuum placent futurum, vbi expiationem ſuam obtineant præſentem & deſideratam. Cum enim cœli benefici in terram influxus roris ac pluuiæ, oriuntur ab eis vaporibus, qui ſurſum ab ipſa terra emittuntur, tum æquũ eſt, diuinam clementiam inclinari in nos amantius ex eorum precio quæ illi pie amantérque offerimus. Hoc pacto Chriſtus animam ſuam dũ in cruce penderet, martyrii nobilitate & Sacrificii ſanctitate ornatam, ad Deum Patrem deſtinans, eo omnem in illo rigorem ad vindicandum emolliuit ad miſerendum. Recte idcirco loquitur Catechiſmus Romanus: *Si enim veteris legis ſacrificia, de quibus ſcriptum, ſacrificium & oblationem noluiſti: & iterum: ſi voluiſſes ſacrificium dediſſem, vtique holocauſtis non delectaberis, ita placuerunt Domino, vt Scriptura Deum odoratum eſſe odorem ſuauitatis, id eſt*

Euſeb. lib. 1. dem. Euang. cap. 10.

Gen. 4.

Gen. 27.

Ioan. 6.

Heb. 7.

Arnob. lib. 7

Conc. Trid. ſeſſ. 22. c. 1

Malach. c. 1

Tert. lib. de pœnit.

Cat. Rom. part. 2. q. 61

Pſalm. 39.

Pſalm. 50.

Gen. 8.

grata

grata ei & accepta fuiſſe teſtetur, quid nobis ſperandum a Deo eo Sacrificio, in quo ille ipſe immolatur atque offertur, de quo cæleſtis vox bis audita eſt: hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit. Marc. 1. Luc. 3. *Nec vero cum Saluator noſter Deo patri ſeipſum in ara crucis oblaturus eſſet, vllam ſuæ erga nos immenſæ charitatis illuſtriorem ſignificationem dare potuit, quam cum nobis viſibile Sacrificium reliquit, quo cruentum illud ſemel in cruce poſt immolandum, inſtauraretur, eiuſque memoria vſque in finem ſæculi quotidie ſumma cum vtilitate ab Eccleſia per vniuerſum orbem diffuſa coleretur.*

5. Et quidem, vt mihi videtur, quod in facto Iacobi Patriarchæ contigit, quo cibum Patri Gen. 27 Iſaaco obtulit, huic ſacroſancto myſterio accommodari poterit. in illo quidem interuenere tres perſonæ ſpectabiles: Iſaac nempe, Rebecca & Iacob. Iſaac caligans, adumbrauit Deum patrem ſeu ſenem & antiquum dierum, vt Dan. 7. loquitur Propheta *Daniel*. Cui caligo oculi adfuit, quandoquidem viſo Chriſti Filij ſui merito, ad aſpectum noſtrorum peccatorum Gen. 27. quodammodo acies in eo mentis caligauit. Rebecca Eccleſiam repræſentat, quippe quæ optime nouit, quo genere cibi Deus pater delectetur. In *Iacobi* perſona intueor ſacerdotem Chriſtianum immolantem: vt enim *Iacob* in lo-Heb. 1. cum *Eſau* venit, ita Chriſtianus ſacerdos in vices Iudaici ſacerdotis ſucceſſit. Materia, quæ Deo immolanda, vigente lege veteri, deſumpta erat aut ex terra aut ex aere, quandoquidem homo conſtet anima & corpore, quæ terra & aëre ſignificantur. homo quantum ad corpus, Ambr. exã. Homil. ſymbolum gerit terræ, vt alias diximus: quantum ad animam, aeris. ac licet veteres, animæ humanæ ſubſtantiam igni paſſim ſimilem dixere, Cic. Tuſ. 1. precipue *Cicero*, qui proinde corpore exutam, affirmat, ad ſtellas euolaturam, nihilominus ſacræ literæ paſſim aërem, ſcilicet ſpiraculum vitæ, ſimulacrum animæ proponunt. Cæterum in hoc interuenit diſſimi-Gen. 2. ludo. nam *Iacob* ſine *Iſaachi* opere in terra ſuo marte inuenit hædum, qui arrideret palato ſui patris: at Sacerdos Chriſtianus, quandoquidem materia, quæ ipſi hoſtia, reperiatur ſolum in cœlis non in terra aut aëre, ideo illi munus ſuum executuro deficienti ſuccurrit ipſemet *Iſaac*: ſcilicet Deus omnipotens, qui hoſtiam virtute *Tranſubſtantiationis* ſuppeditat: ille enim per ſpiritum ſan-2. Paralip. 7. ctum elementa mutat panis & vini in corpus & ſanguinem filij ſui: & quod olim euenit, de cœlo ignem modo immitit, qui deuaſtatis elementis panis & vini, holocauſtum perficiat.

Chryſ. cont. Iudæos 6. Prudenter ſane adnotauit S. *Chryſoſtomus*, ſine Sacrificio & ſacerdotio religionem non poſſe conſiſtere. Vnde differentiam conſtituit inter ſynagogam & Eccleſiam, quod cum ſynagoga tandem finem cum ſuo ſacerdotio habitura, ideo vni vrbi Hieroſolymitanæ adſtrictus fuit ritus ſacrificandi, vt ea exciſa, tota religio Iudæorum intercideret. in Eccleſia autem Chriſti aliter inſtituto diuino fit: nam Malach. 1. cum in omni loco, iuxta *Malachiæ* prophetiam, ſit munda hoſtia Deo immolanda, ideo perpetuum obtinet ſacerdotium, & cum ſacerdotio religionem, nempe quæ ad nullius loci excidium poſſunt exterminari. Ex hoc probat S. *Chryſoſtomus* contra Iudæos, Chriſtum Chryſ. orat. 2. cont. Iud. eſſe *Meſſiam*: quandoquidem ſuo ſacrificio & ſacerdotio vbique terrarum hoſtia Deo immo-Euſeb. de laud. Conſt. letur. Probat itidem *Euſebius* contra Gentiles, Chriſtũ eſſe Deũ, quod eius opera in omnibus mundi locis celebrentur ſacrificia, & altaria erigantur, licet in Chriſtianos vniuerſi Principes terræ furores & cædes multos annos exercuerint, ac conati quo minus id facerent.

7. Naturæ ipſi, dubio procul, ritus ſacrificij valde affinis, in quo aliquid ab ipſo Deo conditum, in eius cultum conſumatur: quo pariter ſignificetur intervalla, Deum auctorem vitæ & necis, ortus rerum ac deſitionis earum: quod ſatis aperte colligitur ex ſimili vbique more ſacrificandi: tametſi quod ad materiam ſacrificij, diſcrimina apud diuerſas gentes ex- Euſeb. lib. 1. præp. cap. 6 titerint. *Cecrops* Dynaſta Athenienſis, non animalium ſed *Mola ex tenuiſſima farina ſacrificium*: πελάνους vocant Athenienſes inſtituit, vt Pauſ. in Arc. ſcribit *Pauſanias*: alij odores ac fruges immolandas, ad normam *Pythagoræ*, docuerunt, vt Euſeb. lib. 1. præp. cap. 4. narrat *Euſebius*. In vniuerſum vero, om[...] Deo ſacrificandum duxere. Idcirco ſcribit *Plutarchus*, citius reperiri ciuitatem ſine muro ac legibus, quam ſine religione ſacrificij deprecantis malorum euentus, ac bonorum exorantis. Sacrificij autem Chriſtiani præ omnibus alijs, Malach. 1. Eſai. 4 præſtãtiam prædixit *Malachias* propheta, illud mundum appellans, & vbique i[m]molandum aſſerens. *Vide*, ait S. *Chryſoſtomus*, *quam luculenter, quamque dilucide myſticã interpretatus menſam, quæ eſt incruenta hoſtia!* Chryſ. in Pſalm. 55. Aug. in pſal. [...] Virg. Æneid. 12.

Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudum pateriſque altaria libant.

8. Tanti ſacrificij reſpectu, ſacerdotium in-Zachar. 14. ſtituitur: tum etiam diſtrictius curant Sacerdotes, vitæ ſanctitate ſe dignos præſtare, qui illud Deo pro ſuis & aliorum peccatis quotidie ſancte offerant. viciſſim populus, dum cupit fructus ex eodem particeps eſſe, ardentiori affectu ſacris intereſt, aris adgeniculatur, vt loquitur *Tertullianus*, deuotius, iuxta ac Tert. lib. de pæn. vita puriori excellit. Hæc enim omnino deſcendunt ex hoſtiæ iſtius æſtimata ab ipſis dignitate. Tametſi enim Chriſtus in cruce immolatus, ſe omni externo ſplendore ſpoliauerit, iuxta ac in hoc myſterio veſtiri voluit humilibus formis panis & vini, noſtrũ tamẽ fuerit, hunc ſũmũ amorẽ & cõdeſcẽſũ cæremoniæ gloria cõteſtari.

9. Atque in cultum eiuſdem ſacrificij, ædificatæ magnis ſumptibus vbique a noſtris Eccleſiæ, quæ a primo ortu Chriſtianitatis, quantum piorum vires tulere, extitere perpetuo ſumptuoſiſſimæ. quas non ſolum extruxit *Conſtantinus magnus*, Verum Euſeb. lib. 4. de vit. Conſt. etiam auro & argento ornauit, vt teſtatur *Euſebius*. hoc indicauit *Apuleius* qui cap. 17. Luc. etiam furente perſequutione, narrauit, ſe quondam, per gradus ductum in oratorium Chriſtianorum, quod vidit aureis laquearibus ſplendidum, & ænea porta clauſum.

ſum. Idem quod ad ornamenta Eccleſiarum, teſtatur *Iulianus* Apoſtata, indigne ferens, tam pretioſis vaſibus filio *Mariæ* miniſtrari, vt ſcribit *Gregorius Nazianſenus*: Quale erat illud poculum, ſeu calix, in ſacratiſſimo loco repoſitus, quem mentiebantur Meletiani, a *S. Athanaſio* ſacrilege confractum, vt *Conſtantinus Magnus* eidem per ſuas literas ſignificauit.

Gregor Naz orat. cont. Iul.

Cōſtant. ep. ad Athan.

Prud. carm de S. Lauré.

10. Sacramentorum porro religiones apud nos, ſua ſpecie quidem inſignes ac ſplendidæ: quippe vaſa, diuinæ gratiæ plena bonitatis Dei in nos ſingularia monimenta, ſanguinis Chriſti pixides ſacratiſſimæ ac munerum diuinorum ſignacula; vt de eis paſſim loquuntur Patres. Cum ergo ſunt intus pariter ad religionem relati, idcirco eis Deum colimus, ſimul ac fidem in Chriſtum externus proteſtamur. Quorum dignitates adſtruit origo, ex qua in noſtros vſus redundarunt. *De latere Crucifixi* vt ait *S. Auguſtinus percuſſo, Sacramenta Eccleſiæ profluxerunt.* Fontem ea propter honoramus, & in illo theſauros ſapientiæ ac bonitatis diuinæ pie & religioſe recolimus. Cæremoniarum etiam tota ſeries ſuo decore apud nos veneranda. Imagines floridæ, altaria exculta, luminarium fulgores, odorum nubeculæ, rem diuinam proloquuntur. In illis, veluti quibuſdam caracteribus, diuina expreſſa legit animus populus ea recolens, indeque gratias Deo ac honorem pro eiſdem acceptis amantius dipendit: ſpeciem ſibi proponi cogitat hic in terris cæleſtis illius Hieruſalem, cuius ſplendores nunc per tranſennam cogitet, & eorumdem amore incendatur. Etenim cum ſtatutis temporibus voluit Deus fideles a communis vitæ negocijs feriatos, in diuina eſſe intentos, æquum fuit, talia ſpectanda illis tunc obijci in locis ſacris, qualia ad oblectationem, iuxta ac timorem, ſeu venerationem, plurimum conducere ab eis viderentur: ne in ipſis campis, dum ruſticarentur, in hoc genere præſtantiora quam in templis ſibi proponi cauſarentur. Cuius rei cura, quod ad multa, cum tetigerit matrem Eccleſiam, tum inter cætera, in hunc finem luminum ſeu lampadarium, oleo ceraue conſtantium, cæremoniam inſtituit: quod *Aurelius Prudentius* ante mille annos aſſeruit, iuxta ac eius cauſam explicauit:

Auguſtin. de pecc. orig. c. 34.

Pendent mobilibus lumina funibus,
Quæ ſuffixa micant per laquearia,
Et de languidulis fota natatibus
Lucem perſpicuo iacit vitro.
Credas ſtelligeram deſuper aream
Ornatam geminis ſtare trionibus.
Et qua Beſphoreæ temo regit iugum
Paſſim purpureos ſpargier Heſperos.
O res digna, Deus quam tibi roſcida
Noctis principio grex tuus offerat
Lucem, quam tribuis nil pretioſius
Lucem, qua reliqua præmia cernimus.
Tu lux vera oculis, lux quoque ſenſibus,
Intus tu ſpeculum tu ſpeculum foris,
Lumen quod famulans offero, ſuſcipe
Tinctum pacifici chriſmatis vnguine.

Pruden. Catheme.

11. Imo antiqui ſcriptores non ſolum memoriæ noſtræ commendarunt ſplendorem externum Chriſtianæ pietatis, verum etiam exinde intulere, veriſſimam eſſe noſtræ fidei ſententiam adeoque Chriſtum Dominum Deum eſſe. Tunc, nimirum tempore *Conſtantini M.* ... ni, Hieroſolyma horrens ruinis, frequentiſſimis & magnificentiſſimis Eccleſijs eſt adornata. *S. Hieronymus* cum perſequutionem Diocletiani recenſuiſſet, hæc ſubdidit. *Quis eo tempore crederet, rurſum Eccleſias conſtruendas, ab his ipſis qui ante deſtruxerant; non quod ijdem homines fuerint, ſed quod eadem Regum Poteſtas, quæ prius ſolebat in infidelis cum diuitibus & quaſi ex Senatus conſulto Chriſti nomen conabatur extinguere, nunc expenſis Reipublicæ Eccleſiarum Baſilicas extruat & ex alioet ſumma faſtigia: vt non ſolum laquearia & tecta fulgentia auro decoret, ſed parietes diuerſi marmoris veſtiat cruſtis: & Diuinos libros, quos prius tradebat incendio, nunc deauratos & purpuratos, & gemmarum varietate diſtinctos, in cuſtodiam Romani veneretur ſtatus.* Cuius rei cura tanta inceſſit animos Chriſtianorum etiam in primitiua Eccleſia vel furente perſequutione, vt *Apuleius* ethnicus ſcripſerit, in oratorio Chriſtianorū vidiſſe ſe dicat eius lacunar ſeu fornicem auro obductum, porta ænea idem oratorium magnificentiæ ergo munitum. non fuit vnquam noſtra religio paruis ſumptibus contenta, aut noſtri, inſtar *Horatii*, Dei parci cultores extitere, ſed potius pro rei dignitate & veritate magnifici: vt cum primis liquet ex *Conſtantino Imp.* & eius matre *Helena*: de quibus *Euſebius*, *Cyrillus Hieroſol.* & *Paulinus*.

Zonar. Hiſt. lib. ... D. Hiſt. c. 4 D. ... ad. Cōſtant. ... c. 8 Zach. Optat. lib. 6.

Apul. Dial.

Horat lib. 1 carm. od 34

Euſeb in vita Conſtā

Cyril. catec.

S. Paulin. ep 11. ad Seuer.

Ouid lib. 1. Faſtor.

Flamma nitore ſuo templorum verberat aurum,
Et tremulum ſumma ſpargit in æde iubar.

Verum quidem eſt, noſtros in ſuis Apologiis & tractatibus diſſerentes contra paganos, vtpote *Arnobium*, *Minutium*, & *Lactantium*, quandoquidem pagani requiri dicebant in noſtris ſacris cæremonias & dies feſtos, mentionem feciſſe internorum actuum, vtpote odii in peccatum, charitatis in Deum & proximum, & vitæ innocentiæ; nō quod noſtra religio tunc tēporis externa pompa carere, ſed quod non exæquarit multitudines rituum ab *Ouidio*, *Feneſtella* & aliis deſcriptorum, mentionem fecere precipue actuum internorum: quos cum pagani nihili feciſſent, ſcite intulere, noſtras religiones in cordibus hominum, illorum autem in digitis duntaxat reperiri. Hoc autem ideo libentius vrſere contra paganos, quod illis detegere ritus ſacrificii Chriſtiani, nefas duxerint; quos varios fuiſſe manifeſtum facit Eccleſiæ traditio.

Arnob. lib. 1 cont. Gent.

Minut. in octauio.

Lactan. lib 6 de ver. Cultu. cap. 1.

Ouid lib. de Faſt.

Feneſtella l. de Magi. Rō.

12. Equidem exiſtimo, ea parte muneris, qua tres Reges recens nato Domino aurum detulere, Duo fuiſſe præſignata: primum, fore Reges ſubiiciendos ipſius regiæ poteſtati: deinde auri copiam in vſus cultus ipſi impendendi a Regibus & Principibus vltro largiendam. Hinc *Conſtantinus Magnus* Eccleſiæ ab ipſo ædificatæ Hieroſolymis laquearen voluit auro affabre eſſe delibuta, vt tradit *Euſebius*. *Quod ſi fiat*, nēpe fabrica Eccleſiæ, dicebat *Conſtantinus*, ſcribens *Macbario*, *laqueata, ſcite quoque inaurari poterit*. De cuius Eccleſiæ altari hæc *Theodoretus*: *Porro Sacroſanctum altare aulæis plane*

Math. 2.

Euſeb lib 3. vit. Conſtan. ca 31. Theod. lib. Hiſt. c. 31

tega ibus, & monimenta, lapidibus pretioſis, auroque quo ob ſtatu adornaſtur. In quo ritum inſequentes etiam Principes plane eſſuli extitere. *Pulcheria*, Filia *Arcadij* Imp. poſtquam perpetuam Deo virginitatem vouiſſet, quo ab eadem eius rei extaret argumentum, vt recenſet *Sozomenus*, *Ex auro gemmiſque precioſis admirabile quoddā donarium, & ſpectaculum omnium pulcherrimum pro virginitate ſua & imperio Fratris ſacram menſam Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ dedicauit idque ipſum vt cunctis eſſet conſpicuum, in fronte eiuſdem menſæ literis expreſſit.* En quo dignitatis & Sanctimoniæ per Chriſtum tam peruenit Regum principum que auro. S. *Hilarius* diſſerens de religioſis feſtis Iudæorum propter ſouos ſplendorem, ait in eorum tempo e fuiſſe *Æmulas æternorum temporum temporarias feſtiuitates*. primitiuæ Eccleſiæ ritus, quod ad ſacrificium & alias cæremonias inſinuat *Conſtantinus Magnus*. *In tales Eucharistia ſacrificium ab hominibus peragitur, vacuum a ſanguine, vacuum ab omni violentia. neque thuris odor deſideratur, neque ignis incenſus: ſed puri luminis tantum, quantum ſat eſt, ad mentes eorum, qui preces faciunt illuminandas ſuppeditandum.* Dixit vero lumen adhibitum a Chriſtianis eſſe purum, quo illud diſtingueret ab igne vſurpatu ab ethnicis vtpote fumo & nidore admiſto. Atque dum publico ritu in Eccleſia recens conſtructa a *Conſtantino* tempore Dedicationis eiuſdem, illius laudes celebrarentur, narrat *Euſebius* doctioribus ſacerdotibus concionantibus. *Alij qui nihil horum poterant efficere, incruentis ſacrificiis, & myſticis conſecrationibus diuinum Numen placabant.*

Sozom. lib. 9. Hiſt. ca. 1.
Hilar. in Pſalm. 91.
Conſtant. orat. cap. 12.
Euſeb. lib. 6 vit. Conſtan cap. 45.

13. Sunt etiam apud nos publicæ & liturgicæ precationum, conſecrationum, ac diuinarum laudum formæ, quæ *Breuiario* ac *Miſſali* continentur, religione ſane pleniſſimæ. In primo quidem tria præcipue aduerto, ad pietatem plurimum facientia. Primum per omnes dies & feſta anni, ſiue Chriſti Domini ſiue Sanctorum, apta ex Scripturis & Patribus diſtributa officia. Alterum, *Lectionum*, *Collectarumque* ille idoneus vſus, qui appoſite rebus gerendis in vita humana tunc ex more Incidentibus, reſpondeat. hinc ſi anni tempus diuitias & borrea lættora ſuppeditare ſoleat, ex *Breuiario* perſonant diuinæ & efficaces admonitiones contra ebrietatē, luxuriam, & in pauperes indolentiam. ſi aliquando rerum ſtatus opportunus infælicitati tempeſtatum ac bellorum, tunc ad patientiam ac fortitudinem conducentia monita idem *Breuiarium* ingeminare aſſueſcit. ſi corpora humana ſanguine pro anni temperie, aut copioſiori ſagena, incaleſcant tunc nouæ originalis memoriam, tunc ieiunij diſciplinam ingerit. quo, veluti caſtris Dei omnem vitæ partem in nobis contra vitia Eccleſia pia mater tuetur ac defendit. Poſtremum, ex eius eſt præſcripto perpetuus ferme die & nocte per certas horas inſtitutus Dei cultus: hunc vero vocibus conſtantem, diuidit *S. Auguſtinus* in *Gratulationem* & *Orationem*. *Gratulamur, inquit ex eo, quod eſt, oramus vt ſit quod nondum eſt.* Circa hæc occupatur ſeptem horis, vt loquuntur, concinnendis, *Breuiarii* pietas. Virginum Deo ſacratarum partitas precationes & laudes Deo ſoluendas, ita recolit *S. Ambroſius*

Gen. 32.
Cyril. catec. 9. Gregor. Nazianzen. Baſil. Hieron. Epiphan. Paul.
Aug. in Pſalm. 63.
T[illegible] ad [illegible]

ex inſtituto S. [illegible] Papæ: *Cre[illegible] omnes orationes cum gratiarum actione [illegible] nos ſurgimus, cum prandemus, cum [illegible] cum ſumpſerimus, & hora incenſi cum denique cubitum pergimus.* Impletur idcirco [illegible] Catholica prophetia *Zachariæ*. *Effundam ſuper domum David, & ſuper habitatores [illegible] ſpiritum gratiæ & precum.* Horarum, nempe Tertiæ, Sextæ ac *Nonæ*, adſcriptarum orationi per certa interualla, ad exemplum *Danielis* & Apoſtolorum in Eccleſia Dei, meminit S. [illegible] primitiua Eccleſia florens, ac deinde [illegible].

Ambroſ. lib. de virgin. Clem. [illegible] in Pſalm. 93.
Zachar. 12.
Cyprian. in [illegible] Domi.

14. Imo ex noſtris aliqui [illegible] in officijs orandi [illegible] Deum, vt vel nocturnas horas [illegible] Angelis [illegible] aut altera matutina, pietati conſecrarent, aliquo [illegible] terris præludentes, quod in cœlis vberius exercent. In primitiua Eccleſia nocturnas vigilias exercuiſſe Chriſtianos, auctores ſunt *Tertullianus*, S. *Ambroſius* & S. *Auguſtinus*, qui id ſæpius teſtantur. proh cæleſtem plane horum conditionem, in qua caro & ſanguis ad ſtatum quodammodo beatorum hic inſurgunt, neu volunt noctium tenebris aut ſilentio ad ſomnum inuitationibus cedere, aut a perenni conuerſatione cum Deo & ſuperis diſiungi. [illegible] Angelis & Beatis ſpiritibus aulici ſunt Dei & incitus auiatiu, vt loquitur *S. Ambroſius*, [illegible] *imitare luſciniam, quæ & nocturna [illegible] cia peruigili cantilena decurrit.*

Lib. 38.
Tertul. Apol
Ambr. Ser. 43

15. Religio autem, ſi quæ ſit Proteſtantium, illa prorſus impia ac barbara. Reli[illegible] volunt non aliquid expreſſe conſtituendo, ſed noſtra potius inſectando, deridendo: [illegible] apud eos religio ex variis cotū negationibus & violationibus, quæ apud nos in more [illegible] ſtata, negatiua plane & barbarica [illegible] reperitur. Ad duo [illegible] vniuerſa, quæ in hac re ſeu parallelo diſputanda, reuocare poſſumus. ſcilicet ad Perſonas ſacras iuxta ac ipſamet Sacra. Quod ad prius, ſatis euidenter apparet, externam faciem religionis apud Proteſtantes ſe oſtendentem, omnino eſſe diſcrepantem ab ea, quæ in Primitiua Eccleſia ex traditione Chriſti Domini & Apoſtolorum eluxit. de hac enim ita *S. Ignatius* diſſerit, vt Eccleſiæ Hierarchiam conſtantem ex Epiſcopis, Preſbiteris, Diaconis Subdiaconis lectoribus, Oſtiarijs, Exorciſtis deſcripſerit. horum autem nullos vſus, nulla ferme nomina apud Proteſtantes. & extra Angliam, præter Miniſtros, ſeu Diaconos, nullos myſtas connumerant. imo in Anglia ipſa in vnaquaque particulari Eccleſia, Miniſter ſolus & ſummus. [illegible] quidem erant in Eccleſia Miniſtri, nempe Diaconi quod ſacerdoti ſeu Presbytero aut Epiſcopo in ſacris inſeruirent idcoque nun opari miniſtri. Horum erat, ſacerdoti ſacrificanti materiam ſacrificij porrigere, ex commiſſione concionari, Euangelium in Eccleſia recitare, Eucharistiam cōmunicare, Eleemoſynas pauperibus, & conuiuij ſeu Agapis partes diſtribuere. *Qui apud nos, inquit, Iuſtinus Martyr vocantur Diaconi, atque Miniſtri, diſtribuunt vnicuique præſentium, vt participent eum, in quo gratia acta ſunt, panem, vinum, & aquam, & ad abſentes perferunt.*

Ignat. ep. ad M[illegible] & Antiochen.
Iuſtin. Apol ad Antonin.

Cum

C[illegible] no[illegible] & *Miniſtri* ſit rela- t[illegible] Apoſtolicæ, ad ſacerdo- t[illegible] quam abſurdi Proteſtan- t[illegible] n vnaquaque parœcia vo- lu[illegible] ſuam Eccleſiam, ſi D[illegible] natam, vltra primatiuam eſſe- re[illegible] Hic ergo ex parte reli[illegible] one deſti- tu[illegible]. In eorum vero Hierarchia quales M[illegible] tur? *Eſt Miniſter*, eſt *Æditum*, eſt *C[illegible]pana*, eſt *Fuca*.

Plutar. [illegible] 16 Q[uo]d ad alterum, Inter omnes Dei cul- t[illegible], vt ex *Plutarcho* conſtat, ſiue ex vera fide, [illegible] ex alili ſuperſtitione tales fuerint eos in- [illegible]ente *Cecropide*, teſte *Euſebio*, Sacrificium in [illegible] bus habuere. ſoli autem Proteſtantes ſacri- [illegible]m, & cum eo ſacerdotium religione ſua ex[illegible]unt: adeoque flore ipſo ac neruis religionis [illegible] ititui impie voluerūt. Porro ſi in vniuer- ſ[illegible] conſiderare proponamus, quæ dempto [illegible] ad metum ac reuerentiam erga Deū [illegible]ne aliqua conducant, nihil eorum a- p[illegible] *[illegible] Horatio parcos Deorum cultores* ſu- pe[illegible] perieimus. Imprimis Eccleſiarum d[illegible] fabricæ non ſpectant ad exiles, quas [illegible] ur religiones. quis enim tantum appa- ra[illegible] loc[illegible] requireret ad rabidas ac mendaces con[illegible]unculas declamandas: quis ad baptiſmum vel [illegible]iam, quæ, vel ipſis teſtibus, nihilo melio- r[illegible]m Chriſti imagines peragenda, eiuſmodi magnificentiam exigeret? Quod ſi inquiramus de cæremoniis, relictis ad ipſorum ſacra, omni- bus ferme denudantur, & cunctas ex profeſſo reſpuunt. Solemne apud eos effatum, non alio ritu externo colendum deum, quam in ſacris literis diſerte expreſſo: quod cum ſemel apud ſe ſta[tu]erint, tunc neque inter ſe numero ac fo[rm]is cæremoniarum conueniunt, neque vllas o[mni]no lubentes admittunt: adeo vt, quo ha- beantur vtcumque religioſi, eas vſurpant paſ- ſim cæremo[ni]as, quæ a Deo in ſacris literis haud iubentur, ſed quæ, vel ipſiſmet pronunciant- bus, ſuperſtitioſæ: hoc eſt hominum decretis, non Dei manda[ti]s ad c[ultum] ipſius relatæ. Hinc quod in Anglia Proteſtantes ad honeſtandam ſuam religionem, quædam a Romana Eccleſia mutuantur, *Puritani* ſeu Caluiniſtæ, ea plane ſub- ſannant, ad ſuperſtitionem & ineptam imitati- onem transſcribunt: adeo vt eo do[cti]ores ſe haberi volunt, quo a cæremoniis religionis, a ſubiectione ciuili, a iuſtitia operū, a ſcientia hu- mana [illegible] proſus analogia, qua caret, [illegible] & [illegible] Puritani cenſeantur. Ob hanc [illegible] Scoticus quidam miniſter videns arā in Regia Capella ad modum aliquem Ro- manæ [Ecc]leſiæ ornat[am], ſic in illā ludere voluit.

Meluinus *Cur [illegible] ſtant clauſi libri duo regis in ara?*
P[illegible]lubra ſicca duo, lumina cæca duo?
An quia Relig[io] ſtat Anglis clauſa ſepulcro?
Lumine cæca ſuo ſorde ſepulta ſua?
Romano vt [r]itu Regalem ſterneret aram,
Purpurea[m] [illegible] religioſa lupam.

Cæterum hæc oſtenta, myſteria ſunt Regum: quorum ſoli ſenſus, in eorum intrent penetralia. Hoc carmine ſatyricus ille miniſter meritus & conſequutus carceres Turris Londinenſis: vbi diu manſit, an vero ibi pinguiora paſcua inue- nerit, [illegible] in Scotiæ campeſtribus, mihi non- dum exploratum.

——— *Numa viſa reuoluit,* Ouid. lib. 4. Faſt.
Et [illegible] ambages, ſacaque iuſſa refert.

Cæterum ad particularia eorum myſteria iam deſcendamus.

17. Ex Sacramentis nullam prorſus præten- dere poterunt Proteſtantes religionem: quod ita oſtenditur. Sacramentum rebus conſtat, ſi- mul ac verbis, vti omnes plane fatentur. ver- bum quidem nos admittimus diuino iure ſta- bilitum, certum ac definitum: quod ſiidem ut *Conſecratorium* illud ſcilicet, quod ex opere o- perato vim habet circa aliquem effectum ſa- crum: ſiue ille effectus ſit gratia ſanctificans, animæ reſpectu, ſiue reſpectu materiæ eius de- ſtinatio ad gratiam aliquam proferendum: qua- lis Tranſubſtantiatio panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti. Cuiuſmodi verba in Bap- tiſmo ſunt iſta. *Ego te baptizo in nomine Patris &* Math. 7.
filij & Spiritus ſancti. In Euchariſtia: *Hoc eſt cor- pus meum: Hic eſt ſanguis meus.* hæc autem verba, ſeu formas, vſurpare non poterunt Proteſtantes niſi admittant præter Scripturas in ſuas religi- ones etiam Eccleſiæ traditiones. Nam verba, quæ iubent baptiſmum adminiſtrandum in no- mine Patris & filij & Spiritus Sancti, non iu- bent repetenda hæc præciſe verba quæ diſerte explicant perſonas Trinitatis, ſed ſolum man- dant, in nomine Trinitatis, hoc eſt in virtute Trinitatis, baptizare. Multa autem fiunt in no- mine Trinitatis quæ non habent expreſſam in- uocationem Trinitatis. Paſtores enim & con- cionatores ſua munera exæquuntur in nomine Trinitatis: & ab Apoſtolo ſuademur, vt omnia faciamus in nomine Chriſti: tamen hæ functi- ones, aut Apoſtoli ſuaſio, non obligant vt ſem- 1.Cor 6.
per factis præmittamus verbalem profeſſionē, qua dicamus, nos hæc facere in nomine Patris, & filij, & Spiritus Sancti. Ex verbis ergo in- ſtitutionis, ſemota Eccleſiæ traditione, non conuincitur, baptizantem debere hæc concepta verba proferre. Idem conſtat de verbis ad Eu- chariſtiam conficiendam requiſitis. nam ta- metſi Chriſtus dixerit, porrigendo eam Apo- ſtolis: *Hoc eſt corpus meum: Hic eſt calix ſanguinis* Ioan. 19.
mei, ſimulque adiunxerit. *Hoc facite in meam commemorationem*, nihilominus clare non pro- batur inde conſecrantes ſacerdotes debere illa verba proferre, niſi traditionem non ſcriptam ad cultum Dei poſtulemus. Quamobrem in v- niuerſum Proteſtantes aut nulla verba exigunt ad eorum baptiſmum & cænam, vel illa volunt eſſe, ſi dijs placet, *Concionatoria*. Verum neque conueniunt inter ſe de hoc verbo *Concionatorio*. Nam aliqui dicunt, hoc nihil aliud eſſe, quam lectionem illius Scripturæ in nouo Teſtamen- to, quæ Sacramenti inſtitutionem narrat. alij vero definiunt, hoc verbum concionale, eſſe miniſtri ipſius vagam concionem: ita vt ille nequeat baptiſmum infanti exhibere, qui con- cionari neſciat.

18. Verum Proteſtantes hac in re vel ſuper- ſtitioſi, vel impij omnino conſiſtunt. quod ſic illos doceo. Nullus locus Scripturæ præſcribit, vt baptizans, vel cænam peragens, legat aliquid

ex [illegible]uo Teſtamento, vt hunc textum recitet in particulari aut aliam vel a [illegible] ute vt mini-ſt[illegible] [illegible] monetur, ſeu more ſuo [illegible] ur. ergo illorum etiam verbum concionatorium ſuperſtitioni corruptum. Antecedens ſatis manifeſtum. Nam Chriſtus condens hæc Sacramenta, eorumque vſus in præcept[illegible] ponens, non meminit lectionis aut concionis, vt liquet: ergo ſuperſtitioſe a miniſtris adhibentur in cultu D[illegible], ſequeretur etiam Sacramenta ita dependere a ſcriptura hac particulari, vt illa om[illegible]ino non exc[illegible]lent, ſi eiuſmodi Scriptura non fuiſſet [illegible] exarata: quandoquidem Sacramentum [illegible] verbo, ſcilicet forma, nequeat ſubſiſter[illegible]. Qu[illegible]d ad concionem attinet, ridiculum plane, illius concionem poſtulari ad Sacramentum, qui ex priuato ſpiritu, etiam Eccleſiæ [illegible]ctoritatem contemnendo, concionatur, & Scripturas ad rudem plebeculam interpretatur: quales omnes ſunt Proteſtantes. [illegible] quam inſigni certe Dei cultus, quam Sacramentalis, inde [illegible] miniſteli concio & bacchica penitus ipſius vociferatio, cui angeli intere[illegible] applauderent, & ea in Deus, quaſi voce de alto dilapſa, pro [illegible] gratiæ ob[illegible]maret? deſtituuntur ergo Proteſtantes cultu Dei ac religione ex Sacramentorum ritibus ei exhibendis.

19. Cæterum quod ad ſacrificium, ſi a more omnium nationum diſcretos ſe dicant Proteſtatores beneficio Sacrificii a Chriſto domino peracti in cruce, quaſi iam abſque illius iniuria ab ipſis amplius ſacrificari non poſſit, inepta prorſus apparebit eorum excuſatio. Hinc enim imprimis Chriſtum in partem impietatis trahunt, aſſirm antes, eius mortem in cruce, vim religionis vbique excidiſſe: & quantum ad eam, in inferiori loco collocaſſe Chriſtianos, quam vnquam vlli mortalium fuere, qui Deum vtcunque coluerunt. Vnde enim religio conſtaret ſine Sacrificio, præſtantiſſimo illius officio? rid culum vero, Sacrificium altaris modo derogare magis Sacrificio crucis, quam veteris legis Sacrificia eidem olim detraxere. vnde obſecro Sacrificium incruentum imminueret valorem Sacrificii cruenti, cuius eſt effectus, inſtrumentum, & ad particulares impreſſiones applicatio, quale eſt Sacrificium altaris reſpectu Sacrificij crucis? Cæterum dicunt, ſi altaris Sacrificium nihil aliud ſit, quam Sacrificij peracti in cruce per ſymbola panis & vini commemoratio ſeu figuratio [illegible] externa Sacrificium haud abnuimus, aut apud nos reperiri Sacerdotes, fatei multum non recuſabimus. [illegible] dixit, [illegible]plex commemoratio, repræſentatio aut ſignificatio ſacrificij quantum [illegible] in præſcripto ritu religionis, non ſunt Sac[illegible] ipſa magis quam Euangelium, quam conc[illegible] aut imago Chriſti ſunt Sacrificia: quippe [illegible] ex æquo cum pane & vino commemorationes [illegible]gurationes Sacrificij [illegible] in cruce. reſtat ergo Proteſtantum religiones carere religione, nempe Sacrificio & Sacerdotio: ac [illegible] omnes mortales hac ex parte [illegible] Deu[illegible] bone, quomodo iſti [illegible] Chriſti fide & gratia [illegible] virtutes ipſas eij[illegible] das abutuntur: ita vt beneficio Chriſti iam omnes reddantur adulteri, fures, hæretici, adeoq; pietatis in deum impugnatores!

20. At dicent, ad vnum Concionem [illegible] noſe, diuinis honoribus ſtudentes, totum tenuiſſe iam noui Teſtamenti religionem ea ſola plus adorationis Deo tribuere, quam omnes cæremoniæ Iudæorum aut [illegible] vnquam potuere. Multum ſane debet Numen inductionis iſtis & circumforaneis [illegible]atoribus, qui tantum tamque auguſtum, [illegible] blaterantes, ultros vectigal [illegible] dipendere quam derident ſapientes [illegible] declamatorum mendaci[illegible], rabioſum, [illegible] illorum concionis halitum ſpumamque! Dilcat [illegible] mundus, iſtis auditoribus, repudiat omni a[illegible] cultu externo [illegible] ritu caninæ eloquentiæ [illegible] latratum præſtare latrand[illegible] & in quo [illegible] miniſtri, [illegible] ſimplicitatem plebeculæ, excellentiſſimum & diuiniſſimum Dei cultum ab[illegible]luunt. In oreillo *Clamitat* Deæ oraculum [illegible] in incertū agitatis, auribus & [illegible] gente [illegible] crūque ignorantia obſtupe[illegible], [illegible] a protect[illegible] moles diuini honoris [illegible] deleat, [illegible] ex pri[illegible] ſua inſtituti [illegible] religionis, [illegible] Dei [illegible] ſen iam pr[illegible]tentem, [illegible]ctum [illegible]dicti[illegible] verbi, ad alios erudiendum & mouendum in officia virtutum directum & ordinatum. [illegible] quidem iſti vocales Dei adoratores ita add[illegible] ſunt ſuis concionibus, in quibus ad plebem rhetoricari [illegible] ducunt: *Hercules* cum [illegible] appareant qui aliorum aures cathenis [illegible] deuinctas teneant, vt omnem aliam pompam externi cultus penitus reiiciant. ac inter alia, Eccleſias antiquo more conſtructas aut demoliuntur, eorum locis rotunda phana ſolis, ſeu campeſtria columbaria, ædificantes: aut [illegible]ſcente in eis pietate, Eccleſias noſtras ita ſeruant, vt omnes in eis, vbique maligno cælo per dirutas feneſtras & fornices irruente, frigeant, vbi nihil magis expectant ibi religionantes, quam finem concionis, & domeſtici lararij Vulcanū, qui ſummo tædio affectis ſuccurrant. In eis Eccleſijs adeo inique materiaris impleuere propheciam ſui *Lilii* Grammatici prædicentis futurum, vt ad magnum Dei honorem, ſimul tandem eſſent manſuri *Bos, fur, ſus, atque Sacerdos.*

O nos dura ſorte creatos,
Seu perdidimus ſolem miſeri,
Siue expulimus!

21. Al[illegible] ex hac ipſa traduce proteſtantes, ne prorſus impij videantur, recuſantes noua excudere, noſtris, vtpote in *Miſſali* ac *Breuiario* contentis cum ſuo delectu vtuntur. & quo [illegible] religionis apud eos forma celebrior appareret adhibent Canonicos etiam, ſi d[illegible]js placet. At hidiaconos quoque, adeoque de more Eccleſiæ Romanæ eorum cappas, pluuialia & huiuſmodi ſupellectilem, quam dicunt ſe inueniſſe in ſynagoga Antichriſti. Quo liquet, religionem Proteſtanticam imprimis furto noxiam. nam cum diſtincta ſit eorum Eccleſia a Romana & Catholica, totum nihilominus hunc illius apparatum, ſine voluntate prius poſſidentium, ad

ſuam

1. Tim. 1.

Apol. in ibidem.

Sene. Th[illegible]

ſuam rempublicam tranſtuleſe. vel ſi fures habere recuſent, maneant ſimiæ noſtræ & Antichriſti ipſius, et ex ſuorummet iudicijs, imitatores inclíti. Impietate quoque ſuperſtitionis inde contaminantur. Deum nempe colentes cultu voluntario: ſcilicet hominum mandatis, non legibus diuinis. Ridentur hi cum omni ſua ſcena non a noſtris modo, verum & a ſuis. Relatu dignum, quod circiter viginti annis ab hinc, cum *Antuerpiæ* cauſa cuiuſdam negocij verſarer, mihi de hac ipſa re quidam Belga narrauit. Dixit ſe aliquando Londini agentem, adiuiſſe capellam Reginæ *Elizabethæ* quo tempore inciderat feſtum quoddam, miniſtrorum Proceſſione, cantu ac hymnis, ad normam veteris Eccleſiæ, celebratum. Forte etiam tunc repeiit ibi quemdam Germanum familiarem ſibi amicum, hanc ipſam pompam vna ſpectaturum. Ad ſpeciem itaque ſolemnitatis factam, quæſiuit Germanus a Belga, quid ipſi videretur de tota hac ſerie ſacræ ſolemnitatis. Cui Belga: quid hoc a me requiris, cum hæc apud meos ſint vſitatiſſima, neque mihi noua vel inſulſa videantur? quin tu potius dicito mihi de hac ipſa religione tuum iudicium. reſpondit, quoniam id cupis, ita accipe. *Videntur mihi Angli ex ſuo regno Papam fugaſſe, idque adeo feſtinum, vt coegerint ipſum veſtes ſuas a tergo relinquere: quibus, vt modo videmus, iſti quantum iſtu choros ducentes, induuntur, perſonantur.*

22. At fortaſſis in pſalmodia Geneuenſi, & in ſuis formulis precum, magnam vim ineſſe affirmabunt religionis. ſed pſalmodia illa ineptis rithmis conſtans, iuxta ac fœde violatu ſenſu ſcripturæ, immaniter in templis eboans, tantum abeſt a religione, quantum boatus tauri ab harmonia. Iuſtum ſane compendium: ideo ſcilicet mortuum filium Dei in cruce, vt homines *Geneuenſes* odas tantillum cantillarent! num ex iſto cantu, de palma honoris Deo redditi, contendere audebunt cum templo *Salamonis*, cum omni inibi ſupellectile & cæremonia? Cantant promiſcue pueri, cantant puellæ: ſalua res eſt; culmen tandem imponitur rudis carminis Dei ac Chriſti religioni! Quod ad orationem, mirum fuerit Proteſtantes orare Deum, qui ſuis dogmatibus cum atheis, Stoicis & Pelagianis, neruos orationis diuerſimode incidunt. Non orant vt iuſti ſint, vt ipſis peccata remittantur, vt tandem ad beatitudinem in cælo adſpirent: iam enim fidei ipſis pronunciatis harum rerum certi. ſi orarent pro eis, non tam pij quam infideles Deo apparerent. Quam gemebundi turtures! potius quam æſtuantes cicadæ hi dū orāt! vel quā raucī corui, dū ipſis cadaueribus inhiātes, præſumunt ac ſuperbiunt gradibus vocibus, ſibique videntur in paradiſo religionis deliciari? *Sed diuites* dimiſit *inanes*.

Senec. lib. 2. Nat. q. cap. 3. lib. 5. de benef. cap. 2. Aug. Ep. 92. de Nat. & Grat. cap. 34. & de lib. arb. cap. 13. Ep. 107.

Aug. Tract. 6. in Ioan. Lucæ. 2.

23 De vniuerſa ſpecie Anglicanæ religionis iuuenis quidam Chinenſis, vel naturali vſus iudicio, ſententiam viſus luculentam tuliſſe. hic ab annis aliquot a quodam, qui piraticam in tractibus orientalibus exercebat, in Angliam, ſimul cum paternis mercibus, abductus, tamdiu ibi egerat, quo vſque linguam Anglicanam ſatis pro neceſſitudine addiſceret. Iſte patria religione duntaxat imbutus, ſæpius a ſuis familiaribus Anglis ſolicitabatur, vt ipſorum Eccleſias adiret, earumque ritibus vel ſemel intereſſet. Cæterum quantumuis ad hoc eorum poſtulationibus vrgeretur, inducere tamen in animum noluit, vt hoc in eorum ſe item gratiam præſtaret. Tandem vero importunius illorum poſtulationibus commotus, eis morem geſſit, ſimulque cum eis illa ſacra contemplabatur. Poſtea ad idem præſtandum ab eiſdem iterum incitatus, nullis verbis eorum perſuaderi potuit, vt Eccleſiam denuo inuiſeret. Angli admirati Chinenſis obſtinatum propoſitum, ab eo petierunt, quamnam ob cauſam hoc efficere tantopere detrectaret. quibus ita reſpondit: *Miror profecto, quamobrem tam ſerio requiritis a me hoc officium! quid obſecro in veſtris Eccleſiis Deo dignum, aut religioni idoneum videre potero? ſolum in eis audire eſt quemdam ex libro neſcio quid alta voce legentem, aut e loco ſublimi aliquid ad populum loquentem. Verum nullum ibi ſacrificium viſendum: nullus ſplendor cæremoniæ ibi conſpiciendus: denique nihil apparet magnifici, cuius videndi cauſa veſtram Eccleſiam iterata vice frequentarem. Denique, vt iterum dicam, nullum ibi Sacrificium: proinde nullo modo id faciam amplius, quod veſtri cauſa ſemel, licet male præſtiti.* Hic idem iuuenis parum poſtea, cum Londini tunc verſaretur, nauigandi opportunitatem nactus, patriam paganus repetijt, qualis in noſtram Inſulam aduenerat. Idcirco tam exors pietatis eſt conficta apud noſtrates religio, vti omnibus in orbe diuinis cultibus ſit inferior, ac talis, qualem vel communis mortalium ſenſus impietatis merito condemnet. Quod vero extenuata aut eiecta religione in republica, mores peſſimi & barbaries ſubinde propagentur, vt alibi demonſtrauimus idcirco Anglicana vmbratilis religio eiuſmodi damna; præſertim iraſcibilis partis feros & indomitos motus, omnino in ciuibus procreabit. Et quidem inter alios, *Puritani* profeſſi ſe Deum colere ad exemplar ſimplicitatis apoſtolicæ, & ab omni Eccleſiæ traditione abhorrentes, prorſus impij conſiſtunt. Hi ſummam religionis abſoluiſſe ſe ſentiunt, ſi indoctum miniſtellum priuatim & in angulo concionantem auriculari quadam cæremonia audiuerint; ſi tunc reuolutam vnius oculi pupillam in cœlum, Sagittariorum inſtar, contorſerint; ſi omnia audita a præcone ad conſolationem certæ prædeſtinationis ſuæ retulerint: ſi ad reprobandum operum, hoc eſt virtutum, ad ſalutis neceſſitatem, ſeparatos, libertatemque in ſe cōſcientiæ quod ad cuncta officia ſanctitudinis ſimul ac ciuilitatis, iucundiſſimeque in eum finem textus articulatim recenſitos perceperint. Satis apud eos Deum coluit, qui ſe iuſtum, ſe prædeſtinatum, ſibi nihil ſceleris imputandum, indubie interno ſenſu promiſerit. In hoc compendio aræ ipſorum, ritualia omnia, ſacrificia, preces, Sacramenta, religionis demum cuncta mortua inueniuntur.

CAP. VI.

[illegible] Dei Sanctis honore [illegible] & altarium exte[illegible] Patribus [illegible] quam [illegible] approbantibus, exſi[illegible] nomen ſuo Proteſtantes, qui ver[illegible], Sanctorum cultum redargue[illegible]. Num ſine [illegible] ſubſidijs [illegible] ſtorum, [illegible] tem, in Eccleſiam inualuit ſuperſti[illegible] id demum ducendum ſuper[illegible] quod modo [illegible] Proteſtantes [illegible] barbariſ[illegible] ac Sanct[illegible] tale dixerint? Doceant, diſcant [illegible] rantes trunci [illegible] ſtoch & [illegible] pere piant poſius quid [illegible] qua [illegible] in nobis; quid [illegible] Eccleſia, ideoque primiti[illegible] vituperare præſument.

Cypr. lib. de Mart. ep. 36. Cultus de [illegible]. Greg. Niſſen. [illegible]. Greg. Thau. 5. S. Cyprianus in rem primitiuorum Chri[illegible], de Sanctis [illegible] ibus diſſerens, ita [illegible] Sacrificia [illegible] pro eis ſemper vt meminiſtis [illegible] martyrum paſſiones & dies anni[illegible] celebramus. Perſequutionem in [illegible] exercente Diocletiano, Gregorius Thaumaturgus, vt ſcribit Gregorius Niſſenus, San[illegible] feſtos dies [illegible] in quibus voluit popu[illegible] ſum feriatum, eorum cultui incumbere, ſimul, [illegible] commune epulum parare, quo læti ac iucun[illegible] temporis redderentur. Qui ritus adeo [illegible], vel Iulianus Apoſtata ſic Chriſtianos compellauerit, teſte S. Cyrillo: Monumenta omnia

Cyril. l. 10. cont. Iul. impleſtiſque [illegible] & Eccleſias in honorem ibi conſtruxerant Sanctorum, vbi eorum corpora [illegible] chebantur. Zoſimus hæc de [illegible] Euphemia retulit:

Zoſim. lib. 5. Hiſtor. Vbi Euphemia religioſa martyris extructa Eccleſia ſta[illegible] bat, quæ propter cultum Chriſto præſtitum honore afficitur. Hunc [illegible] rum a pa[illegible] Chriſt[illegible] S Polycarpo exhibitum reco[illegible] Euſebius has eorum voces narrans: Oſſa eius,

Euſ. lib. 4. Hiſt. cap. 15 pretioſis [illegible] auroque [illegible] ex [illegible] ſunt [illegible] qui illis erat decorus, con[illegible] in vnum aliquem locum [illegible]. Dominus [illegible] celebrem eius martyrij di[illegible] cum exultatione & gaudio, quam [illegible] fieri potest [illegible] maxime [illegible] amus; [illegible] ad martyrum [illegible] certamen [illegible] [illegible] mentiſque ad [illegible] [illegible] qui poſtea [illegible] genere [illegible] ingenue conſeſſuri ſunt.

6. Si [illegible] cere [illegible] velimus ad prima illa tempora [illegible] in quibus [illegible] Chriſti veluti [illegible] exrulit [illegible] ſuum in lucem, [illegible] cultum San[illegible] apparatu mores ſi[illegible] quod genus pietatis noſtræ [illegible] longiſſime [illegible] eſſe ab idolatria [illegible] Proteſtantes, quo depreheu[illegible] idololatrium exitioſos hoſtes & triumphatores [illegible]. Deus bone, quid [illegible] Conſtantinus Magnus ab ido[illegible] idola [illegible] & pro[illegible] a his ruinis orbi ridenda propo[illegible] templum ſplendidiſſimum [illegible] honorem Apoſtolorum Petri [illegible] quo ſolebat tum populus,

Euſeb. lib. 4. vit. Conſt. cap. 6. 23. [illegible] eos oratum confluere Er[illegible] Eccleſiæ idololatriæ e[illegible] cis corruptus! Ergone extremi oſores idolo-latriæ, [illegible] ſapientes [illegible]. Hoc ipſum ingenium ad inſequentes [illegible] deſcen[illegible] dit. Templum, ait S[illegible] in honorem [illegible].

Soz. lib. 9. Hiſt. cap. 2. Subi[illegible] cens [illegible] Quid [illegible] Mar[illegible] Pul[illegible] Imperij Gu[illegible], Cum [illegible] pompa ac Pſalmodijs celebra[illegible] recondit [illegible] A[illegible] mo[illegible]

Euag. lib. 1. Hiſt. cap. 16. 22. [illegible] bonorantiæ S. Ignatij Martyris, & [illegible] S. Babilæ Martyris. Qu[illegible] Proteſtantium [illegible] S[illegible] tem, aut pedi[illegible] Lutherus [illegible] Fuit [illegible] in [illegible] ſti [illegible] tam [illegible] nobis [illegible] P[illegible] non erant; exterorum [illegible] ab Eccleſia; ab illa [illegible] dem ex [illegible], perpe[illegible] tuo [illegible] in Eccleſia cultus Sanctorum: qui etiam continuo [illegible] videre [illegible] pha [illegible] idola & [illegible] Numi[illegible] na. Ita [illegible] dimens hæc ex parte omi[illegible] nis in [illegible] tantum redargu[illegible] N[illegible] vero Sanctos [illegible] tractatio [illegible] Eccleſia [illegible] cellulorum etiā in primitiua [illegible] quinnar & [illegible] qui [illegible] Martyres in baſe[illegible]

Euſeb. lib. de vit. Conſt. cap. 23. [illegible] proſequebantur, & [illegible] in Eccle[illegible] ſijs [illegible] imperatoris vo[illegible] luntatem gerebant [illegible] columnas & im[illegible] mortales [illegible] gitantes, facile con[illegible] [illegible] quiſquilias, quæ omni [illegible] & diſpan[illegible] tur. Qu[illegible] non minus [illegible] S[illegible], quantumuis ad [illegible] inſpirato lu[illegible] mine [illegible] ipſorum ni[illegible] [illegible] verbi Dei [illegible] ſarcen[illegible] tur [illegible] in primitiua Eccleſia in [illegible], errores & ſuperſtitionem per [illegible].

7. Cæterum in duobus præcipue exter[illegible] num Sanctorum cultum ponimus, ſcilicet in eorum imaginibus collocandis & veneran[illegible] dis, iuxta ac eorundem reliquijs honore proſequendis: vtrumque vero eodem ſpiritu eti[illegible] [illegible] profitemur, quo ipſa Eccleſia Chri[illegible] ſti a ſui principio ac deinceps vtraque pie ob[illegible] ſeruauit. Quocirca quod noſtræ mentis cogita[illegible] tiones, & ex eis deducti affectus voluntatis, pendeant a rebus, quas ſenſus noſtri per[illegible] cipiunt, ideo vt Sanctos vtriſque illis na[illegible] turæ facultatibus proſequamur, in locis, præ[illegible] ſertim ſacris, eorum imagines ob oculos ſtatui[illegible] mus, quibus moti eorum reminiſcamur, ſi[illegible] mulque tandem diſcamus ad imitandum, quid præclari in vita egerint, aut acerbi in cauſa Dei perpeſſi fuerint. Æmulatur hac in re Eccle[illegible] ſiæ pietas, Sanctorū manſiones in cœlo: & po[illegible] pulū admonet, quā iſti iam fœlices ſint, ac quo[illegible] to gradu terrena omnia beati iā tranſcenderint. Chriſoſt. homil. de S. Ignat.

A [illegible] ni- n[illegible] vel [illegible] m[illegible] [illegible] us m[illegible] n [illegible] lo [illegible] m [illegible] n[illegible] [illegible] & in v[illegible] aras imagines [illegible] etiam re[illegible] eorum p[illegible] vene- r[illegible] ut en[illegible] ctum fu[illegible] al[illegible], [illegible] fi u- ratu[illegible] pe[illegible] ftu ex[illegible] & ad [illegible], ve[illegible] a, [illegible] fig- n[illegible] internam fu[illegible] ne[illegible] t pr[illegible]. *Non tanqua[illegible] u- dita, [illegible] imes nos adoramus [illegible] f[illegible] affe[illegible] ionem [illegible] modo [illegible] tam vestra ſtudium erg[illegible] ueram pe[illegible] per imagi- nem [illegible] preſſa [illegible] declaramus* Imaginis h[illegible] u[illegible] - nor, vt ſcribit *Sanctus Baſilius*, ad e[illegible] ac[illegible] n- ſit.

8. Craſſo idcirco, vel in naturæ lu[illegible] erro- re [illegible] bor[illegible] runt [illegible] noc[illegible] ſtæ hæret[illegible], C[illegible] riſtia- norum i[illegible] gines appellantes id[illegible] la[illegible] [illegible] to eo nomine a[illegible] n[illegible] o Ni[illegible] enn[illegible] ſe und[illegible] na- he- mate perculſi. I[illegible] olum en[illegible] aut Deus h[illegible] ſalſe Dei [illegible], n[illegible], vt [illegible] Apo[illegible] us: quæ [illegible] oq[illegible] idem omn[illegible] fa[illegible] tas n[illegible] il. cum o[illegible] m- nino fortis non ſunt apud [illegible] imagines Sancto- rum [illegible] etenim [illegible] al[illegible] Dei haud [illegible] ſtu[illegible] ſi[illegible] na. Ne- que d[illegible] v[illegible] ent nihil [illegible] um ver[illegible] rum & ex[illegible] ſt[illegible] n- tium Sanct[illegible] rum [illegible] nes: ali[illegible] id ergo ſunt, & aliquorum quod in natura[illegible] idoli mi- nime conue[illegible]. *Idolum enim eſt*, inquit *Theodorus* *Stu[illegible] ta, & appellatur [illegible] quod dæmonis [illegible], aut alterius cuiuſ[illegible] iam ex [illegible] iis, quæ Gentiles turpiter produ[illegible] colu- erunt, [illegible] eſimen repræſentat [illegible], & mali deterius. qu[illegible] enim cauſa, tale prorſus eſt [illegible] auſatum [illegible] [illegible] a[illegible] minat[illegible] tum eſt prototypon, nihilo minus abominanda eſt imitatio. ſic enim [illegible] arum rerum peritis viſum eſt h[illegible] nomina diſtinguere, ut idolum falſi imitationem eſſe [illegible] ixerunt, imaginem vero expreſſam ſimilitu[illegible] nem.* Qu[illegible] u[illegible] re[illegible] Pr[illegible] te[illegible] antes volue- [illegible] ag[illegible] ei[illegible] e[illegible] c[illegible] endant quod [illegible] um, tunc rerum [illegible] uinarum ima[illegible] nes in tem[illegible] *S[illegible] omonis* v[illegible] te[illegible] herub[illegible], arca, alta- ri[illegible], [illegible] que ipſa [illegible] inter idola cen[illegible] da[illegible] tunc [illegible] m[illegible] a *A[illegible] o* R[illegible] A[illegible] ffi o- rum [illegible] unc[illegible] a[illegible] *Petri a[illegible] Pauli a S.* [illegible] *noſtro* o[illegible] ne, [illegible] n[illegible] upandæ: q[illegible] imo [illegible] Pr[illegible] Ratio- na[illegible] aut præ[illegible] ſte[illegible] id[illegible].

9. [illegible] ſui [illegible] que [illegible] eam d[illegible], [illegible]

n[illegible] id[illegible] u *Ma[illegible]* [illegible] a [illegible] nc[illegible] M[illegible] unt *T[illegible]* ſua [illegible] *Seneca* [illegible] pe[illegible] u[illegible] an- nulu[illegible] u[illegible] l[illegible] tis, m[illegible] n[illegible] ipie[illegible] c[illegible] *Conſt[illegible] us M[illegible] us* [illegible] inue[illegible] en[illegible] ante[illegible] honor[illegible] ima[illegible] ne[illegible] re ad ea[illegible] p[illegible] ul[illegible], [illegible] a P[illegible] tant[illegible] l[illegible] m[illegible] uæ [illegible] e[illegible] re[illegible] u[illegible] ſi[illegible]; vt crucem [illegible] ſimili ve[illegible] n[illegible] ur[illegible] *Conſtantino Magno* hiſt[illegible] æ[illegible] eccleſi[illegible] eius[illegible] um[illegible] tens qu[illegible] ad [illegible], di[illegible] t *a m[illegible] ibus [illegible] erat[illegible] uſue[illegible] [illegible] atme* v[illegible] u[illegible] it *Nam [illegible] ar[illegible] rm[illegible] imm[illegible] bus honoris.* Tanta vi[illegible] uic [illegible] tui p[illegible] E[illegible] e- [illegible] iactat reli[illegible] is [illegible] vti ve[illegible] h[illegible] tes Sacrarum l[illegible] num venera[illegible] n[illegible] nt pro[illegible] u[illegible], h[illegible] ec[illegible] peratoris i[illegible] gini ciuil[illegible] m[illegible] t[illegible] - re l[illegible] n duae[illegible] t. d[illegible] quo[illegible] hæc *Theo[illegible] a[illegible] ve[illegible] i np[illegible] a[illegible] gnis honor odio [illegible] vero [illegible] tera[illegible] tione [illegible] ſeatur per[illegible] um [illegible] aperte non p[illegible].* [illegible] ue per actu[illegible] ertum d[illegible] latum ad [illegible] d em[illegible] n[illegible] us [illegible] agine repræſentat[illegible] ſ[illegible] ten[illegible] am citat *Theodorus* verba *S. A[illegible] ana[illegible]*. [illegible] n put[illegible] ter[illegible] us ima[illegible] eſſe Deos, aut ſ[illegible] Deorum ſimula[illegible] a, quod veteres [illegible], ac ſub [illegible] is reſpectibus e[illegible] coleremus [illegible] q[illegible] d nullo modo facimus, [illegible] d valde h[illegible] rremus, [illegible] latriæ [illegible] men committeremus. Id[illegible] ar[illegible] m vero in hoc gener[illegible] gentilium recen[illegible] et *Ta[illegible] tus Tertullianus, Irenæus, Euſebius.*

10. [illegible] itantes porro Sanctorum [illegible] ra ad virtutem proferendam, eorum an[illegible] u in vita inſ[illegible] uit[illegible] e, [illegible] e res, quæ ad ipſ[illegible] um per- ſo[illegible] quam [illegible] ai ne ſpectant: denique [illegible] p[illegible] m- mium virtutis quand[illegible] que in cœlo [illegible] de- randa [illegible] inde eorundem corporum reliqu[illegible] as ſtudi[illegible] ſ[illegible] uo more, vt teſtatur *Euna[illegible] us*, ſerm[illegible] a[illegible] pie vener[illegible] tes, ip[illegible] S[illegible] n- ctis [illegible] d[illegible] cultum exhibemus. Et qu[illegible] dem, niſi eis temp[illegible] b[illegible] it [illegible] ſolum huic p[illegible] tari re[illegible] r[illegible] ratt, qui carn[illegible] reſurrectionem cum *Ma[illegible] as* [illegible] a- runt, vt te[illegible] d[illegible] t *S. Auguſtinus.* I[illegible] ra[illegible] r[illegible] quoq[illegible] b[illegible] n[illegible] e, qui virtu[illegible], qui m[illegible] q[illegible] San[illegible] u[illegible] hoſtes, in hu[illegible] pietat[illegible] m itidem ra[illegible] e inſurrexerunt. Dubio[illegible] ul f[illegible] cto[illegible] nim gratum hoc ſerui[illegible] u[illegible] in no[illegible] quand[illegible] uidem e[illegible] s d[illegible] a[illegible] e[illegible] t, h[illegible] m[illegible] u[illegible] & honor[illegible] ſt[illegible] t ac- cer[illegible] a[illegible] mn[illegible] bus ad e[illegible] ular[illegible] q[illegible] d[illegible] ſt[illegible] digni[illegible] Sancti[illegible] vi[illegible] es d[illegible] n[illegible] S[illegible] er h[illegible] offi[illegible] um[illegible] m[illegible] ecti[illegible] a[illegible] s v[illegible] ce[illegible] que[illegible] S[illegible] ctu[illegible] bu[illegible] ne[illegible] que [illegible] ſtatui [illegible] religioſus virtutis præſtantiam commenda[illegible], ſocietates

Theod. lib. 2. epiſt. 8.

Baſil. de Amph.

Conc. Nic. 2. Act. 2.

1. Cor. 8.

Theod. Ep. Lib. [illegible], Cæſ. lib. 6. conſ. [illegible] lul.

Item Nic. [illegible]

[illegible] Z[illegible]

Theod. [illegible]

Euna[illegible], [illegible]

Aug. lib. 20. [illegible]

Conſtant.

ſocietates coalitas pariter eodem confirmat, quæ vna virtute, & de illius precio idonea in animis ciuium opinione concepta, ſtabiliuntur.

11. Certe ſi quis velit animo recolere corporum officia, quæ in Sanctis fuere virtuti ac Deo impenſa, is dubio procul, merito honoranda, etiam animabus ſpoliata, iudicabit. Familiare Sanctis, in vita veluti ante oculos Dei ſua corpora in terrã proſternere & eiſdẽ ſummæ humilitatis co ſpectaculũ exhibere. quod omnino eis magis placet, quã elementorũ ornamẽta & diuitiæ, quam cœli ipſius fulgores. Quem tenerius complexus pater Familias, quam ſuum prodigum Filium, animo pænitentem, corpore lacerũ pannis veſtitum, ac in genua prouolutum? Luc. 15. In conſpectu eiuſdem Dei, ob eius amorem, Sanctorum corpora ſiti, fame & æſtu exaruere, algorum ſpiculis inhorruere, perſequentium baculis, flagellis, alapis, vulneribus confecta & contrita: tantis ob amorem eiuſdem Dei perpeſſionibus miti ingeniũ ſubiacuere. O quanta fælicitate hinc corpora ſua ad eorum principium, nempe Deum, reduxere Sancti, quum aliorum corpora voluptatibus conſtuprata, ab eius imperio diffugiunt, & in illud bellum mouent! profecto ſi quis oculis intueretur ſanctum aliquem, diſciplina & feruore charitatis corpus coercentem, non tantum illius animam diligeret, quinimo & corpus honoraret libenter: vtpote Sanctitatis vehiculum, inſtrumentum, imo & Sacrificium, quod cum *Iſaaco* libenter Gen 22. anima iubente, portat ligna ad ſe comburendum, permittit ſe ligari, dimittit ſe in genua, vt lætalem mortis ictum excipiat. ô flores ô gemmæ. ô culmina in hac vita corporũ humanorũ!

12. Succurrere poterit animis noſtris quæ perpeſſi Dei Sancti, quod ad ipſorum corpora in tenebris carcerum, in pædore & ſqualore locorum, in ſordibus naturæ a neceſſarijs deſertæ, in tormentis, in carnificina. & in hoc genere neu minima cenſenda, quæ in ſua corpora admiſere ſancti, in lõginquas terras ad nationes Barbaras vltro peregrinantes cum *S. Frãciſco*, cum *S. Ignatio de Loiola* cum *S. Franciſco Xauerio*. hoc ſane iudicabimus, ſi itinerum ac viarum terra marique ab eis ſuſcepta, incommoda, ſi inhoſpites & feros populos, quos adiere, cogitauerimus. quam ignobili ritu ab externis fuere ſæpius tractati iſti virtutum heroes! vbi ipſis debitus ac natiuus honos pendebatur? vbi idoneus victus ſuppeditabatur? quinimo potius in illis natalium, ſcientiæ ac virtutum lumina ſplendores obruebantur plane ſordibus contemptus & ignominiæ: & qui alijs frequentes cibos dedere, fame premi voluere. ex quo factum, vti iudicio, cælitus adprobato, Chriſti cultores exiſtimarunt non ſolum exoſculandas Sanctorum reliquias, & corporum exuuias, verum etiam eis rebus impendendum cultum, licet viliſſimis, quæ ad eorum corpora quoquo Chryſt. ho. 5 ad Pop. modo ſpectarunt. Hinc pronunciauit *S. Chryſoſtomus*. *Fimum, in quo ſedebat Iob, omni tribunali regio eſſe venerabiliorem.* Conferant iam velim ſua corpora quæ dapibus æſtuant, quæ muſco fragrant, quæ gemmis ardent, cum horum corporibus, cum horum byſſis retortis, tabernaculi villibus cedentibus. o ſungi! o adamantes! Exod. 2.

13. Quam potens virtus, quæ res cœteroqui ignobiles, quod ad eam vtcumque pertinentes, nobilitat ac illuſtrat! *S. Chryſoſtomus* diſſerens de Sancto *Iob*, ita fidelium morem ſuo Chryſoſt. Hom. 5 ad Pop. tempore recolit: *Multi longam & tranſmarinam peregrinationem a terræ finibus in Arabiam obeunt, vt fimum illum cernerent & conſpicati terram deoſcularentur, quæ illius victoris certamina & cruorem omni auro precioſiorem ſuſcepit.* Atque in argumentum veritatis idem diſputando, quo paganis credibilis noſtra fides efficitur, dicit, ſepulcrum *Alexandri*, aut vllius Imperatoris nequaquam eum honorem conſequutum, quem Romæ & Conſtantinopoli delatum habet ſepulcrum *Petri & Pauli* Apoſtolorum. imo Chriſoſt. homil. 17. adiungit, Imperatores, etiam depoſito diademate, ad illud venerabundos accedere ſolere. æſtimatio hæc facit omnino ad dignitatem virtutis, ad Sanctitatem gratiæ per Chriſtum, qua virtus expreſſa, ad magnitudinem meriti Chriſti, cuius illa gratia effectus, commendanda: quorum in nobis debiti reſpectus, præcipua ad ciuilitatem incitamenta, tametſi Proteſtantes virtutis hoſtes, gratiæ detractores, meriti Chriſti extenuatores, in fauorem barbariei, aliter ſentire ſecum obſtinarunt. Hinc *S. Cirillus* ſermonem inferens de clauo, quo Cyril. in c. 14. Zachar. Chriſtus crucifixus, poſito in fræno *Conſtantini*, ait: *Equos regum clauo crucis exornari, quid aliud declarat, quam ſummam Imperatorum pietatem?* Imo humani corporis appendices, vtcumque ad virtutem relatas, religione ſacrari poſſe exiſtimarunt veteres. Plutarch. in Theſ. *Vigebat illis temporibus conſuetudo*, ait *Plutarchus*, *vt qui ex Ephebis exceßiſſet, de comis Deo primitias darent.* Vnde quæſo, apud Iudæos ſacræ primæ fruges, & aliæ res externæ, niſi quia ad hominem referebantur, earum vſu ad virtutem inſtituendum? inaurat itaque Theodor. lib. 1. c. 12. Cedren. in Conſtantin. virtus omnia, ea miro decore venuſtat, ac veneranda noſtris oculis exponit. hoc impulit *Conſtantinum Magnum*, vt deuote cicatrices orthodoxorum, locaque eis effoſſorum oculorum oſcularetur, vt narrant *Theodoretus* & *Cedrenus*. In huius ipſius rei argumentum, pius Epiſt Horm. Tom. 1 Epi. Rom. pont. ſenſus inerat *Iuſtino* itidem imperatori, petenti ab *Hormiſda* Papa ſibi mitti *Sanctuaria* ſeu *Brandia*: vela ſcilicet ex lino aut ſerico, quæ Sanctorum reliquias tetigerant. *Sanctorum* Chriſoſt. homil de S. Ignat. *enim non modo corpora*, inquit *S. Chryſoſtomus*; *ſed & ipſi loculi & monumenta ſpirituali gratia referta ſunt.* Huius rei prototypon in ſepulcro Chriſti Domini, cuius ſaxum fideli corde & ore amantiſſime *S. Paula oſculabatur, lambebat*, vt Hieron. de obit. Paul. recolit *S. Hieronymus*. Olim *Caſar*, vt ſcribit *Plinius Secundus*, cum eſſet ei allatum caput *Pompei Magni*, virtute defuncti mente intuitus, *Illud plurimis & precioſiſſimis odoribus cremandum curauit.* Vide quam natura prona hac ex parte in cultum virtutis!

14. Et quidem hinc de Chriſti Domini meritis ac ſtudijs, pro humano genere collatis, digna exiſtit apud nos reputatio. Enimuero ex fructibus & effectibus,

deuenimus in cognitionem excellentiæ in cauſa eorum ac origine. Idcirco animaduertentes, Apol. 7. Sanctos, qui propter iuſtitiæ puritatem in ſanguine agni dealbauerunt ſtolas ſuas, qui gratiæ viribus Chriſti morte & ſanguine comparatis, ad tam eximium gradum peruenere actionis bonæ, Sanctitatis ac gloriæ, valores operum Chriſti, ac eius bonitatis immenſitatem ex eis colligimus. Fragilem aliquem hominem non ſolum in ſeipſo carnis malitiam ſuperaſſe, verum etiam quaſi mundi aduerſas vires profligaſſe, prouenire nequiuit niſi a diuino quodam robore inſpirato, non niſi ab auctore veritatis ac virtutis. Quod ſi nobiſcum reputemus contumelias, crudelitates, omniaque genera miſeriarum a Sanctis perpeſſa, eaque ſubinde conferamus cum illis honoribus, quibus in Eccleſia Dei modo illuſtrantur, nil dubitabimus pro-

Chryſoſt. hom. quod Chriſtus ſit Deus nunciare cū *S. Chryſoſtomo*, fidem Chriſtianam quæ illos ad tantum faſtigij a tanta ab illo opprobrij euexit, diuinam eſſe ac veraciſſimam. Hinc etiam vel idiotæ ipſi apud nos docti & a Chriſto actorum in ſua Eccleſia intelligentes euadunt. Etenim Sanctorum præconia, ſigna, & honores eis indicant, quales in vita fuerint, iuxta ac quam Chriſtus in eiſdem fortis extiterit. non in verbis nudis, ſed in factis expreſſis capiunt inde notionem meritorum Chriſti, & illius inter homines in agro huiuſce mundi, per omnia tempora voluti decurrentis agriculturæ ac meſſis. Poſtremo, cum Sancti in æterna illa luce iucundari, noſtri cura teneantur, ſintque nobiſcum eiuſdem Eccleſiæ membra, & erga nos charitate accenſa ac coronata flagrent, omnino exiſtimandum, ciues, qui illis honores ſoluunt, fore ipſorum votis & precibus, in negociis iſtius vitæ plurimum fœlicitandos. Facile cadunt ab illis fauis, liquore turgidis, ab illis Chriſti cincinnis, vt ait *S. Paulinus*, rores melles, Paulin. Ep. 11 ab illis fornacibus prono impetu eiaculantur, ad nos ſcintillæ; ab illis amatoribus caleniſſimis amoris impreſſiones inſignea decidunt vberrimæ. *Certe defunctorum animæ*, inquit *Plato*, apud Euſeb. li. 12. præpar. c. 1. *Euſebium, virtutem quandam habent, quæ vel poſt mortem rebus humanis auxiliantur.* De *Hieremia* traditum fuiſſe & creditum Iudæi contendunt, et Machabæorum liber retulit, ipſum poſt 2. Mach. 15. mortē, *Orare pro populo*. Ob hāc cauſam, Sāctorum reliquijs parcendum omnino duxit vel immaniſſimus Scitha *Alaricus*, Romam deuaſtaturus. Nam cum eius milites immenſam prædam Caſſiodo. li. 12. Ep. 20. rei ſacræ egiſſent, vt narrat *Caſſiodorus*, *Apoſtoli Petri vaſa cum ſuis deferentibus excepiſſet, mox vt rei cauſam, habita interrogatione, cognouit, ſacris liminibus deportari deferentium ipſorum manibus imperauit: vt cupiditas, quæ deprædationis ambitura admiſerat ſcelus, deuotione largiſſima deleret exceſſum.* Similem Carthagini Sanctorum cultum Victor. lib. 3 deſcribit *Victor Vticenſis*. *Protegam hanc ciuitatem* Isa. 37. decebat Deus, *propter me, & propter Dauid ſeruum* Chryſ. hom 2 in pſalm. 50. *meum. Dauid*, inquit *Chryſoſtomus*, *mortuus eſt, & merita eius viuunt. Hi ſunt*, inquit *Theodoretus*, *veri* Theodoret. lib de martyr. *hominum duces, principes, propugnatores, cuſtodes, per quos a nobis infortunia auertuntur, proculque arcentur quæ a dæmonibus inferuntur mala. Eorum nomina nobis impoſita: quin etiam naſcentibus Filijs ea imponi curant: ita cuſtodiam illis tutelamque fortiſsimam comparantes.* Meminit idem templorum Sanctis dicatorum. *Supra martyres vero templa conſpicua cernuntur, magnitudine præſtantia, omni præterea ornatus genere variata, ſplendoremque quodammodo pulchritudinis ſuæ late fundentia.* Meminit etiam votorum eis de more nuncupatorum: *Nam alij quidem oculorum, alij vero pedum, alij porro manuum ſimulacra ſuſpendunt ex argento, auroue confecta.*

15. Enimuero relatu mirum, quantam poteſtatem ſit Deus ſuis Sanctis largitus. Cum Deus iam eſſet in procinctu quaſi ad exercendam ſuam iuſtitiam vindicatiuam in populum Hebræum ob eorum peccata, intuitus *Moyſen* pro eodem populo miſericordiam & indulgentiam implorantem, ei dixit, *Dimitte me vt iraſcatur* Exod 32. *furor meus contra eos.* quanta vis ſanctitatis in *Moyſi*, quæ Dei brachia quodammodo a ferith cohibuerit! O Dei amorem in Sanctos, qui in eis fabricatus aurea & pretioſa vincula, quibus ipſemet conſtringitur, quibus ludat vinctus in orbe terrarum & deliciæ eius, eſſe cum Filijs hominum. In quæ verba Exodi hæc *S. Auguſtinus* Sap. 8. commentatus. *Dimitte me: Ac ſi diceret noli eos diligere, & conteram eos, quia ne id faciam, dilectio tua in illos, intercedit.* Hinc Filius Dei tan- Auguſtin. quæſt. 142. in exod. tum detulit Sanctis, vt maiora miracula ab eis Ioan 14. patrari voluerit, quam ipſemet patrauit: *Opera quæ ego & ipſe faciet, & maiora horum faciet.* Adeo excellenti effectu voluit ſe Deus in ſanctis exprimere, vt dij quodammodo inde apparuerint, hoc eſt valde ſimiles & adfines Deo. ſi ergo vnum quodcumque agat ſecundum eam virtutem, qua actu eſt præditum, mirum non fuerit, Deum per ſanctos magna efficere, ac eiſdem magnam vim ineſſe ad agendum, quandoquidem actu & præſtantia Deo ſimillimi: quippe in quibus ſanguis Filij Dei, quod ad modum gratiæ, & donorum, abundauerit: in quos cæli eum deſuper cum affluentia rorarunt, & ipſi copioſe in terra dedere fructus ſuos. Iſa. 45. *Nolite tangere Chriſtos meos, & in Prophetis meis* Pſalm. 104. *nolite malignari.*

16. Ex hoc ritu pietatis, dignitatem virtutis animis imprimimur, ac conſequenter aſſurgimus in magnam æſtimationem ſanguinis Chriſti ſimul ac gratiæ diuinæ, a qua virtutum opera in Sanctis fluxere: iuxta ac meritorum Chriſti, a quibus eiuſmodi gratia profectæ. Hoc egregie elucidaſſe viſus *Sanctus Ambroſius*, qui cum rationem reddat cultus noſtri reliquijs Sanctorum exhibiti, tum illum ab idololatriæ fœda nota, quam exinde prophani gentiles noſtris nominibus inferebant, diſcreuit. *Honoro*, inquit Ambro. Ser. 14. de SS. Nazar. & Celſ. *in carne martyris exceptas pro Chriſti nomine cicatrices. Honoro per confeſſionem Domini ſanctos cineres. Honoro in cineribus ſemina æternitatis. Honoro corpus, quod mihi Dominum meum oſtendit diligere, quod dæmones reuerentur, quod Chriſtus honorauit in gladio, quod cum Chriſto regnat in cælo.* Iſtius itaque cultus cauſas refert *Sanctus Ambroſius* in nobilitatem virtutis, in præſtantiam gratiæ, in ſplendorem cæleſtis præmij, in

dæmonum

dæmonum horrores. Etenim aliquando adeo ſancti *Babilæ* reliquiæ Daphniticum diabolum compreſſerant, vti falſus, ſe non poſſe (Chryſ. de S. Babil. Rufin lib. 1. ca. 35.) reſponſa dare petentibus, quamdiu prope iacerent illius Martyris ſacræ exuuiæ, vt recolit *S. Chryſoſtomus*: ac inde probat, Chriſtum fuiſſe Deum, quandoquidem in ſuorum demortuis corporibus tam potens. Opinio virtutis & in ea Sanctimoniæ commouit animum *S. Helenæ*, vt locis ſacris in paleſtina venerationem deferret. (Euſeb. lib. 3 de vit. Conſtant. cap. 3.) *Ac poſtquam, ait Euſebius locis in quibus Seruatoris erant impreſſa veſtigia, debitam venerationem adhibuerat, idque conuenienter prophetico Sermoni, dicenti, Adorabimus in loco vbi ſteterunt pedes eius. pietatis ſuæ monumenta, quibus poſt ſe relictis, poſteris hominibus prodeſſet ſtatim fabricari aggreditur.* Eximiam virtutis donum ac diuinam vim ſecum expendens *Theodoſius* Iunior, eiuſdem autore & [illegible] honorem detulit vel vili cuiuſdam Sancti viri palliolo ſeu ſacco, vt commemorat *Socrates*. (Socra. lib. 7. Hiſt. cap. 22.) *Fertur præterea ſaccum, quo Epiſcopus Chebrorum, qui Conſtantinopoli obierat, indutus erat, naſiniſſe cumque quantumuis ſordidatum induiſſe: perſuaſum animo, ſe aliquid ex mortui ſanctimonia inde percepturum.* Quid ergo aliud moliuntur huic pietati aduerſantes, quam vt eo virtutis momentum extenuant, gratiæ ac meriti Chriſti valores debilitent: dæmonum autem poteſtatem amplificent?

(Pruden. in Carm. de S. Fructuoſo mart.)
Tum de corporibus Sacru fauillæ,
Et perfuſa mero leguntur oſſa,
Quæ raptim ſibi quiſque vendicabat
Fratrum, tantus amor domum referre
Sanctorum cinerum dicata dona,
Aut geſtare ſinu fideli pignus.

17. Quod etiam religio ſit veluti condimentum vitæ Gymnaſticæ, iuxta ac fomentum ſacræ ac ciuilis charitatis, inde venit Catholicos multiplici feſto eam exercentes in Sanctos, iucunditatis plurimum inde haurire, ſimulque occaſiones ſæpius arripere diuinioris & emanationis cũ alijs neceſſitudinis. (Gregor. lib. 1 Ep. 7.) Delectat eos tenatio multiplex a laboribus: Cæremoniæ Eccleſiæ, conuiuij interdum hilaritas, ſocietatis Fraternitas, veſtium nitiores, Sanctorum ſpectatæ virtutes, veluti in horto diuerſi flores, eorum animis admirabilem ingerunt voluptatis ſenſum. *Licet enim, ait Seneca ſine luxuria agere feſtum diem.* cupido eorum facta aſſequendi, aut imitandi, immenſa quadam voluptate eorundem ſtudia vertit. (Auguſtin. in pſalm. 88. par. 2.) *Martyres noſtri, inquit S. Auguſtinus, quorum natalitia celebramus, ſanguinem ſuum propter hæc credita, nondum viſa fuderunt. Natalitia Sanctorum cum ſobrietate celebrate.*

18. Ac inter alias formas honorariæ æſtimationis, quas Sanctis exhibemus, ea vera, quam in eorum ſignis & imaginibus conſtituimus. veteres Romani, ex ſuis virtutum facinoribus inclyti, quæ in bello præclare geſſerant, ea in tabulis depicta, dum triumpharent, populo oſtendebantur, vt recolit *Plinius Secundus*. (Plin. ſecun. lib. De vir. Illuſt. ca. 56 Alex. Neap. lib. 6. c. 6) *Paulus Æmilius Rerum geſtarum ordinem in tabula pictum publice poſuit.* in quem finem Romæ hodierna die ſeruantur plurimæ tabulæ marmoreæ, nobilium virorum geſta explicantes. Enimuero haud minus æquũ, Chriſti ſanctis poni tabulas & imagines, quæ eorum virtutes quodammodo depictas poſteritati commendent celebrandas. an non indigens huius ritus noſtri generis conditio, cuius memoria & affectus a rebus ſenſui obiectis dependent? an non hoc meretur Sanctorum dignitas, quæ ſupra apices veteris Romæ eminentior, clarioribus actionibus eluxit? Depinxit ſe Deus creaturarum nobis propoſitis notis, quarum inſpectu in eius notitiam & cultum induceremur. quamobrem ergo, litterarum contextu, & imaginum viuis figuris non erunt a nobis Sanctorum præclara munera exprimenda, vnde in eorum notitiam, amoremque magis prouocemur? Mos fuit olim Eccleſiæ Chriſti, honores titulorum Sanctis conferre: contra diaboli ingenium tales honores expedire. En coryphæũ proteſtantium! Maligni has voces in rabiem acti contra *S. Vincentium* Martyrem, vt canit *Prudentius*:

Iam nunc & oſſa extinxero, (Prud. carm. de S. Vincẽt.)
Ne ſit ſepulcrum funeris,
Quod plebs gregalis excolat,
Titulumque figat Martyris.

19. Proteſtantes autem, cum opprobrio in Chriſti merita, cum rebellione in ipſius Eccleſiam, cum flagitio in Sanctimoniam, cum detrimento in fidem, cum clade in religionem, huic ex more noſtro cultui Sanctorum, veluti turbine acti, aduerſantur. Ecquid miri ſi honores Sanctis detrahant, poſtquã omnem ſanctitatẽ ſuis dogmatibus e medio abſtulerint! Nos iuſtitiam ſiue ex opere operato Sacramenti, ſiue ex opere operantis contritionis ac Dei amoris, conſtituentes, pronunciamus, eam peccata quantumuis in altum animi impreſſa, perpetuo expungere ac delere. Vt ita definiamus, nos compellit ſacræ Scripturæ auctoritas, quæ iuſtitiam Chriſtianam appellat lucem tenebras eiicientem, aquam & Chriſti ſanguinem, omnes ſordes eluentem: (Ioan. 3. Ephes. 5.) renouationem internam, hominem a ſtatu peccati, ad ſtatum filiorum Dei transferentem: dealbationem, vitiorum deformitates auferentem: ſemen Dei & gloriæ, (1. Ioan. 1.) ſemen puri fructus, ſemen diaboli eijciens: pulcritudinem, omnem malefacti intortam, nigramque ſpeciem exterminantem. Ex quo, merito lætamur orthodoxi, cogitantes ſe acceptæ iuſtitiæ beneficio tantis malis ſcelerum penitus exutos & liberatos. *Non a nobis hæc vitia ſeparata, alicubi alibi erunt, ſed in nobis ſanata* (Auguſtin. l. 2. con. ii. c. 5. in Enchir. 15. 16.) *nuſquam erunt*, vt ait *S. Auguſtinus*. hoc beneficium a Chriſto nobis donari inficiantur Proteſtantes, ac dicunt, omnia peccata, quod ad reatus, maculas, ac dedecora, ſupereſſe iuſtificationis ſolum in gratiam Chriſti per fidem apprehenſi, credentibus non imputari contendunt. (Caluin. 2. inſt. cap. 6. ſect. 24. VVitaker. l. 3 de pecca. orig. cap. 25.) ita ſentiunt, quoniam volunt iuſtitiam in Sanctis non eſſe formam in eis inhærentem, ſed externam duntaxat Chriſti iuſtitiam forinſecus illis imputatam: quæ quod non adficiat animas eorum, eas purgare nequit aut expiare. Ex quo etiã ſequitur, nullo modo, quod ad rem ipſam, Sanctos eſſe iuſtos, ſolide & expreſſe in eis manentibus delictis, ſed iniuſtos potius ac Deo odioſos. Non enim poteſt homo iuſtus eſſe alterius iuſtitia, magis quam doctus alterius do-

ctrina, innocens alterius innocentia. Et quod attinet ad Sanctorum in vita actiones, omnes volunt eſſe peccata mortalia. Deus bone, horum calculis in quo demum ſtatu Sancti & filii Dei? quo charactere conſpicui? quo chariſmate præclari? Num Sancti, qui nedum iuſti? Num Sancti, qui nedum expiati? nũ Sancti operatores, qui in ſingulis operibus mortaliter deliquere, eiſque plus contaminari, quanto amplior eorũ copia bene viuentes redundarunt? Ergo Sancti nullibi ſunt: eorum ſolum vanum ſupereſt nomen, chimæra & imaginationis ludibrium reſtabunt. Num iſti fructus crucis, num non alia Sacramentorum effecta? Num Chriſtus inter homines inutiliter, imo pernicioſe laborauit? Vide, ad quanta mala, a contẽptu Sanctorum, dilapſi Proteſtantes!

20. Cum autem nos abſurdum ducamus, & parum congruum valori meritorum Chriſti, homines per ipſum iuſtos reddi ipſiuſmet iuſtitia forinſicus illis imputata, & nõ potius charitate diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum habitantem in nobis, ita quidam Miniſter Anglicanus reſpondit, idque cum duplici in Chriſtum blaſphemia. *Chriſtus cum non eſſet peccator, noſtri tamen cauſa reputatus fuit peccator: nempe propter illa peccata, quæ erant in nobis. pari modo licet in nobiſipſis iuſti non ſimus, nihilominus in gratiam illius, & propter iuſtitiam, quæ erat in ipſo, iuſti habemur.* Dico infame hoc antichriſti mancipium, duplici blaſphemia ſanguini, & perſonæ Chriſti conuiciatum. Sanguini quidem, quandoquidem illius valori, quod ad effectum iuſtitiæ in nobis, ſermonis proprietatem & rei veritatem ademerit. Cum enim Chriſtus neque proprie, neque rei veritate erat adulter, fur, homicida, blaſphemus, aut ex vllo peccato factus in oculis æterni patris damnabilis, ſiue odioſius, ita neque nos proprie & in rei veritate per eius ſanguinem reddimur iuſti, aut a peccatis liberati, cum tamen dicat ſpiritus ſanctus: *Si filius vos liberauit, vere liberi eſtis.* perſonam autem eiuſdem Chriſti, coniuratus iſte in eum ſub Antichriſto hoſtis detraxit; quandoquidem pronunciare minime exhorruerit, Chriſtum Dominum eodem plane ſenſu ac tenore ſententiæ eſſe peccatorem, & omni genere criminum fœdatum, quo nos per eum iuſti, a peccatis mundati, & ſancti exhibemur. Fuit ne Chriſtus a Dæmone aut a ſuo patre ſic vitiorum ſordibus collutus, ſic deformatus, ſic damnabilis, vt nos iuſti, in eius ſanguine loti & expiati? Tu, tu, ferale hominis ſpectrum, pro Antichriſto tuo agis, dum Romanum Pontificem eo nomine traducis. an Romanus pontifex vnquam ſic aduerſatus Chriſti ſanguini & eius perſonæ, vt tu blaſpheme?

August. Tra. 36. in Ioan. De Grat. Chr. cap. 31. De peccat. mer. c. 9. 10. Rob. Abbat. Defenſion. pag. 401.

Ioan. 8.

21. Si in hac re ſequutus fuiſſet Eccleſiæ Traditionem, qua ad Scripturam recte exponendam iuuaretur, intelligere potuiſſet, duplici modo factum fuiſſe Chriſtum pro nobis peccatum, aut ſuſcepiſſe in ſe noſtra peccata. Primo quidem, quatenus publica perſona & caput generis humani, ſuorum membrorum verba vſurpauit: *Deus meus, Deus meus, quare dereliquiſti me? longe a ſalute mea verba delictorum meorum.*

Pſalm. 21.

Deinde hoc ipſum ſignificauit, portando, vt ait Apoſtolus, peccata noſtra *in corpore ſuo*: quod S. *Auguſtinus*, ſic interpretatur: *Chriſtum pro nobis peccatum fecit Deus, cui reconſiliandi ſumus: hoc eſt Sacrificium pro peccatis, per quod reconſiliari valeremus.* Cum itaque iuſtitiæ infuſæ veritatem, & in actionibus virtutum dignitates, ex quibus in hac vita ſanctitas conflatur, inficiari ſint Proteſtantes, nihil miri ſi Sanctos in cælis minime ſuſpiciant, aut eos parum faciant.

Rom. 5. Auguſt. in Enchir. cap. 41. De peccat. mer. cap. 31. Epiſt. 120.

22. Imo ad eorum dogmata conſequens, ne dum in cælis ipſis adimi Sanctis ſuorum peccatorum næuos. quod ſic oſtendo. Non aliunde putandum, expelli iniquitatem, quam iuſtitia & eius rectitudine, vt Scripturæ diſſerunt, quæ hanc vim iuſtitiæ adſcribunt. Cæterum Proteſtantes non aliam credo, admittent in beatis iuſtitiam, quam quæ ipſorum erat dum viuerent; neque aliam præſtantiorem dabunt ea, quæ Chriſti Domini. nam ſi iudicijs ipſorum iuſtitia inhærens hic in terris repugnet gratiæ Chriſti & eius iuſtitiæ, ſimiliter repugnabit eidem eadem etiã in cælis. hæc vero, vel ipſis teſtibus, in terris nequiuit omnino peccata exturbare; ergo neque in cælis ea eijcere poterit. Deſinat ergo impoſterum mundus admirari cauſam, ob quam Proteſtantes renuunt honores concedere Sanctis, cum eos falſos habeamus non eſſe vllos ſanctos; ſed omni *Helenæ* vel *Iphygeniæ* perſonas magis inanes & vmbratiles. Cum ciues perceperint in hunc ritum extenuari virtutem, vitæ honeſtatem, iuſtitiam, morum ſanctitudinem eleuari, nullo ſtudio aut cupiditate eorum ducentur: quinimo etiam Chriſtum Dominum, vtpote auctorem & propagatorem inanitatis cuiuſdam, adeoque voluptatis patronum, parui habere minime dubitabunt. Si quem ſanctum nuncupatum audiuerint, vel ad nominis ſonum illico ridebunt. quorſum dicent, in carne & ſanguine ſanctitudinem requiramus? omnia ibi ſordent, omnia conſtuprata etiam in renatis iacent: aut omnes ſancti, aut nulli. hac dogmatis barbarie, immaniorem aliquam crederem haud poſſe inueniri.

23. In iſtis itaque rebus eo Proteſtantum errores perniciores, quo circa fines humanæ vitæ occupantur, & illos fœditate doctrinæ corrumpunt. Finis eſt bonum honeſtum, quod actioni virtutis obijcitur. at negant hunc finem actionibus ſtudioſis bonitatem impertiri. Finis itidem bonum delectabile, in quod ſcelera omnia deſtinantur. Verum hunc finem inficiantur, reatum noxæ aut damnum iuſtitiæ incutere in gratiam aſſertis, aut credentibus. forma iuſtitiæ pariter finis, in quem certæ animæ diſpoſitiones progrediuntur. cæterum hunc etiam finem obliterant, negantes eius in anima inhærentiam, aut vim ad expellendum peccata. Infernus ſimiliter finis, quo miſere peccatores tendunt. nihilominus hunc finem etiam deprauant, minime in fidelibus ex eius adſpectu ſenſum timoris adprobantes. Denique finis eſt cæleſtis beatitudo, in quam progrediuntur omnes vires & motus humani. hunc itidem finem varie denigrant. nolunt hoc fine Sanctos nobilitatos, a ſuperſtitibus honorari: illos noſtrarũ

Ariſt. lib. 1. Ethic. cap. 1.

Concil. Tri. Seſſ. 6. cap. 7.

terum

[illegible] luce, [illegible] [illegible] eDeus iuxta ac San- [illegible] ſponſa tuæ [illegible] *[illegible] de [illegible]*, *[illegible] tas [illegible] oluamus a [illegible] iter.*

24. [illegible] S[illegible] detra- [illegible] en [illegible] ter- [illegible] [illegible] ſtæ, ſeu [illegible] agiom [illegible] p[illegible] ad [illegible] na [illegible] pud [illegible] R[illegible] a A[illegible] *[illegible] a Bole a d[illegible] u [illegible] terrarum tantam lucem [illegible] ſ[illegible] omni laude maio[illegible] & a[illegible] vi[illegible] atur.* S[illegible] in M[illegible] Mo[illegible] otum. V[illegible] g[illegible] te vi[illegible] ab iſto ter [illegible] [illegible] ſulæ ſua de [illegible] pas- ſu[illegible] ducuntur: Interim vna *Elizabetha* non [illegible] nda ſt[illegible], ſed cultu ad- oranda ab e[illegible] p[illegible] ponitur.

Theoſt. in vita ſtudij [illegible]

Cam[illegible] Br[illegible] an

Ouid. lib. 2. Triſt. [illegible] de Sc[illegible] m.

S[illegible] etes Matri[illegible] ture Sorores,
Numina [illegible] alteri[illegible] ipſa [illegible] uo.

Cice. lib. 2. de legib.

N[illegible] illud, ait Ci[illegible] ero, vitioſum Athenis, quod Cylonio ſ[illegible] e[illegible] piato [illegible] Epimenide Creta ſuadente fecerunt Contumeliæ fanum & impudentiæ: virtutes enim non vitia conſ[illegible] de[illegible] araque vetus ſtat in Pha- lario Febris & altera Exquilijs malæ fortunæ, dete- ſtataque, quæ omnia eiuſmodi repudianda ſunt. Num ad[illegible] randa, quod [illegible] egio inceſta, contra anti- [illegible] ſententiam ſub auſp[illegible] regni iurauit, ſe re- ligionem Cath[illegible] am R[illegible] manam defenſuram, il[illegible] in om[illegible] ibus ſeruaturam, quam poſtea E[illegible] rum direptionibus, & crudis cædibus expugnauit? Num ad[illegible] randa, te precor, quod infini[illegible] iniurijs Here[illegible] cæ Memoriæ Regem Hi- ſ[illegible] niæ Ph[illegible] ippum ſe[illegible] undum laceſſiuerit, adeo- que [illegible], & illius malefacta pluri[illegible] is an- n[illegible] e & generoſo animo di[illegible] imu- lantem? An ad[illegible] randa, quod in Gal[illegible] ia ſubd[illegible] os c[illegible] tra regem [illegible] us ex[illegible] itarit, corroborarit: & a perduellibus d[illegible] d[illegible] s portus occupauerit? A[illegible] d[illegible] ne[illegible], q[illegible] Reginæ Scotiæ *Maria* [illegible] *uarta*, etiam [illegible] re A[illegible] æ tunc Reginæ, ac ſuæ Dom[illegible] æ [illegible] eruices plu qua ſe[illegible] manu reſciderit? C[illegible] udel[illegible] m parentum proles ipſa cru- d[illegible] ior. Libi[illegible] noſorum [illegible] ibidinoſior a te ado- randa?

Senec. hipo.

Diua non mi[illegible] s venerata Ponto.

Habeas hanc quam in tuos Paſtus referas ado- ran[illegible] a. Nos vero [illegible] us mem[illegible] am, non ſolū qu[illegible] d fe[illegible] e centum ſacerdotes religionis ergo pu[illegible] i c u[illegible] ſtarit [illegible] etiam [illegible] pter alia cruda inceſtaque eius ſ[illegible] elera, [illegible] ſequente poſteri- tat[illegible] tamur.

Ouid. lib. 5. Faſtos.

San[illegible] uine [illegible] aſtata ſpar[illegible] itur ara Dea.

E[illegible] *eaat iſti Aiax* quam [illegible] apertis pro- d[illegible] us & c[illegible] n[illegible] itijs in [illegible] Infeſti? quam [illegible] tenti[illegible] us c[illegible] n[illegible] in [illegible] dem Maſeno- [illegible] Noc[illegible] b[illegible] et [illegible] ue[illegible] tear.

2[illegible] er a ia[illegible] ta, haud obſcuro con- ſt[illegible] fac[illegible] re, quod ann[illegible] ſuperiori, duo P[illegible] ps Car[illegible] lus eſſet in H[illegible] ſpania, in Ec- cl[illegible] *Petri* Londini perpetrarant, grauiſ- ter [illegible] e offenſa, quod Princeps iuiſſet in Hi- ſpa[illegible], de [illegible] c[illegible] n, ne m[illegible] um [illegible] ipſ[illegible] R[illegible], Do[illegible] n[illegible] *[illegible] m* [illegible] tra[illegible] u- ius [illegible] A[illegible] qu[illegible] a[illegible] æ R[illegible] us pro[illegible] nec, tam [illegible] le[illegible], v[illegible] B[illegible] gi[illegible] nerru [illegible] v[illegible] l- na[illegible] s in R[illegible] [illegible] n c[illegible] ntine[illegible] a[illegible] ſtatuæ [illegible] cralis, *Elizabetha* [illegible] n [illegible], a.n tanqua[illegible] Diua[illegible] in [illegible] e[illegible] c vel in N[illegible] t[illegible] er[illegible], p[illegible] ſtitit [illegible] n [illegible] et[illegible] ſu D[illegible] reſ[illegible] ſu n, id[illegible] manibus [illegible] s po[illegible], in[illegible] ne[illegible] ue[illegible] nta[illegible], aged[illegible] tumu[illegible] tus, [illegible] u[illegible] R[illegible] [illegible] en[illegible] p[illegible] o tera e n[illegible] [illegible] n[illegible] ri[illegible], in pace[illegible] ub- l[illegible] n Reg[illegible] ipſi[illegible] v[illegible] m, [illegible] ntumes[illegible] me ab inferno ex[illegible] ar[illegible]. Hin[illegible] intel[illegible] gimus, qualis illa [illegible] iua, quæ pro R[illegible] *[illegible] acobo*, [illegible] prole regia interc[illegible] dat.

26. Imo ex h[illegible] c vno pro Cath[illegible] licorum ritu conſiſtit maxi[illegible] um præ[illegible] di[illegible] um in Pr[illegible] eſtan- tes, nempe quod Cath[illegible] lici Sanct[illegible] ſole n- n[illegible] bus diebus, numero haud paucis ſæpius ſeſe auocant a ne[illegible] otijs iſtius mundi, ac c[illegible] iſ[illegible] uen- t[illegible] acrius ac frequentius diuina contemplentur quam Proteſtantes eis auerſati proinde eoſdem iſtis magis pios & ſpirituales reperiri. Hoc argu- mentum ita carmine expreſſit *S. Paulinus:*

Paul. Nat. 9.

Quod ſi mixta ſeges tribulis mihi germinat, & cor
Inultum ſtimulat terreni ſpina laboris,
Vel Feſtis Domino ſtudeam me offerre diebus,
Vel pro parte mei tanquam conſiſta vitæ,
Corpore ne toto trahar in conſortia mortis.

An non ergo in ſpiritum Chriſtiani hominis coniurati hoſtes Proteſtantes, qui [illegible] ron[illegible] ſolem- nitatum dies attribuere volunt curis ſecularib- bus, imo ludorū nugis potius quā rerū diuinarū contemplationi, quam animi & corporis ſe[illegible] ue- ſtrationi a rebus vanis adeoq; n[illegible] x[illegible] s [illegible] dēquorum ritus plus oblect[illegible], confert ad amo- rem Dei, ad ſpiritus perfectionem?

CAPVT XIX

Defunctorum religioſa ſepultura ac pro eorumdem refrigerio [illegible] erſitium [illegible] agi[illegible] a [illegible] ia [illegible] utilitate plurimum proſunt, qu[illegible] us Proteſtantes in utri[illegible] ac detri[illegible] ta, tantam in nol[illegible] atem [illegible] tuperent.

Æ remo[illegible] ni[illegible], quam in funerum ex- æquijs e[illegible] E[illegible] a[illegible] ica [illegible] non [illegible] m[illegible] iuſt ap[illegible] ar[illegible] e[illegible] v[illegible] por[illegible] at ratis v[illegible] us, [illegible] us, quam la[illegible] e[illegible] que tera ſi[illegible] ca[illegible] te[illegible] rum u[illegible] m reſ[illegible] rrectione[illegible] æ[illegible] s in pur[illegible] nis l[illegible] is e[illegible]. [illegible] tera[illegible] e[illegible] q[illegible] pre[illegible], [illegible] us[illegible]. Huiuſ[illegible] ſ[illegible] a[illegible] in[illegible], [illegible] u mina, o[illegible] ores, ſalmodia[illegible] n[illegible] ſimilia pietati [illegible] pud nos inſt[illegible] [illegible] n- tum ad corp[illegible] rum reſurrectionem, [illegible] et ca[illegible] ignorarint veteres, & Philoſophi in vniuerſum negarint.

negati [illegible] hominibus naturæ inſtinctu, dum [illegible] celebrabant, [illegible] quam [illegible] videri potuerunt. Apud omnes di[illegible] quid habitum [illegible] vita [illegible] ſepultura [illegible] Inde apud *Homerum* vel tunc ipſa [illegible]

Home. Iliad. 16. 13. Papin. lib. Thebaid. Caſſiod. lib. Alex. Neap. lib. cap. Spartian. in vita Seueri. in Neron. Plinius lib. Ep. 7.

[illegible] *in Ca* [illegible]

[illegible]

Hector [illegible] Achillis [illegible], ad [illegible] ſollicitus fuit, pro ſepultura.

[illegible]

Troianis & Troianorum vxores dignentur mortuum.

Im[illegible] quietem [illegible] ſepulturam. Narrat *Plinius* Secundus, [illegible] mentanti apparuiſſe ſpectrum, ex [illegible] compoſitum [illegible] viſu horrendum [illegible] catena ferrea circundatum, quod cum ab ipſo poſtea receſſeret, cumque quodammodo [illegible] ad ſequendum pergens [illegible] in certum locum areæ extra [illegible] deſcendit [illegible] ſubinde [illegible] die cum curaſſet terram ibidem [illegible] ibi hominis cadauer illa ipſa catena, ſicut noctu viderat, vinctum. iuſſa deinde fieri [illegible] quam procuraſſet, ab infeſtatione omni [illegible] domus illa quieuit. Refert *Homerus* animam *Patrocli* propter ſepulturæ defectum [illegible] quadam inquiete [illegible] oberraſſe.

Plin. lib. Ep. 10.

Tob. 1. Honoris autem cauſa ad exemplum *Tobiæ* [illegible] inter maximas pericula, Sanctorum corpora [illegible] noſtræ profeſſi [illegible] ſuperſtites, ſepulturæ mandarunt vt paſſim refert hiſtoria Eccleſiaſtica. Imo veteres [illegible] et corporum Reſurrectionem non credent [illegible] futuram, [illegible] opinione [illegible] virtutis, cui viua aliquando ſtrenue operam nauarant [illegible] ſepelierunt: vtpote ingentem vim aromatum funeri inſpicientes [illegible] buſto [illegible] oſſa precioſis vnctis condi[illegible]

[illegible] *conflata cremantur*

Virg. Æneid 6. *Thurea dona* [illegible] *fuſo crateres oliuo.*

[illegible] *& flamma quieuit,*

[illegible]

[illegible] *aheno.*

[illegible] qua floribus quotannis ſparſis, qua aromatibus, ſtudebant [illegible] corporum ex morte clades quodammodo reparare, & id neſcij præſagire, [illegible] odoriferumque, [illegible] vel inutiis, futurum.

2 In baptiſmo, [illegible] Eccleſiam [illegible]

1. Cor. 2. [illegible]

in lucem melioris æui & conditionis. Sepultura autem apud nos [illegible] repetitio eſt [illegible] expectatæ Reſurrectionis [illegible] gerit, [illegible] præſentat. [illegible] non conſumimus [illegible] corpora [illegible] ignibus, [illegible] & Romani præ[illegible]

Hom. Iliad.

[illegible] damus [illegible] in [illegible] reſcantur. Pr[illegible] de apud *Minutium* [illegible] C[illegible] [illegible] quam [illegible] refug[illegible] *terem & meliorem inquit conſuetudinem humandi ſequentes* [illegible] *Celſius de noſtris,* [illegible] *funeribus.* Chriſtiani, ob honorem [illegible] aromat[illegible] iuxta ac vngentis [illegible] adel[illegible] ob quam cauſ[illegible] Romæ [illegible]. *Si Arabes queruntur, Tertullianum.* [illegible] *Sabæi pluris & cariora* [illegible]

Minut. Fel. [illegible]

Tert. Apol. cap. 42.

[illegible] *Hymnographus* [illegible] *ad ſepulturam* [illegible] barbari [illegible] Tartari [illegible] *Agathias* [illegible] *in capſa aliqua* [illegible] *condere* [illegible] *etiam in terra* [illegible]. Improbamus etiam [illegible], Bactrianos, & [illegible] *Plutarchus* [illegible] *Theodoret* [illegible] *inter ſi* [illegible] *beata putatur* [illegible] *Bactrianorum* [illegible] *cadauera* [illegible] *vitam finierunt.* *Senecam* [illegible], vt durum [illegible] ſtræ ſortis æſtimat [illegible] affectat non magis ſpectare ad animam. *An illud* [illegible] *exuerat* [illegible] *diſtrahant, an terra contegat, quam ſecundas ad editum infantem.* Humanior cen[illegible] *Ouidius*:

[illegible]

Agathias lib. 2. Plutarch. de viuoſit. Senec ep. 92.

Ouid. lib. Triſt. Eleg. 2.

Eſt aliquid patriaque ſua, erroque cadentem,
In ſolida morient ponere corpus humo,
Et mandare ſuos aliqua, & ſperare ſepulcrum:
Et non aquoreis piſcibus eſſe cibum.

Etiam extremæ atiſſius veteres, certa ſpes ſepulcri [illegible] que ſolabatur.

Sordidus parenti [illegible] *ſedes age.*
Stade ſubire. Fata ſi miſſ[illegible]
Habes ſalutem: Fata ſi vitam negant,
Habes ſepulcrum.

Senec Troa.

Conſtantinum Magnum [illegible] imbutus [illegible] E[illegible] ſibi ſepulcrum [illegible] Conſtantinopoli prope [illegible] Apoſtolorum [illegible] & Pauli [illegible] ex [illegible] *tam mihi* [illegible] *com munem cum Apoſtolis* [illegible] *partem* [illegible] *que precationum, qua ibidem eſſent ad Apoſtolorum gloriam*

Euſeb. lib. 4. de vita C. cap. 41.

[illegible] *offerenda particeps efficeretur.* [illegible] tunc tempore [illegible] ſepulcro Apoſtolorum adtiſtiſſet aliquando [illegible] uiniſta, [illegible] ſeque acceſſu & orationibus [illegible] lelis populi ibi honoratos in ſuis Reliquijs Apoſtolos illos, iuxta ac fuſas eiuſdem populi preces pro anima iam defuncti Imperatoris, quomodo in eo ſathanas fuiſſet ſtomachatus, quod [illegible] pios ſuperſtitionis, & idololatriæ accerſiuiſſet quomodo Eccleſiã tunc Catholicam condemnaſſet! Nihilominus, vt narrat idem

Euſeb. lib. 4. De vit. Conſt. cap. 71.

Euſebius Iam populus cum ſacerdotibus non ſine lacrimis & ſane magno cum gemitu, preces pro anima Imperatoris Deo fundebant. Hunc imitatus alius Imperator, *Theodoſius* iunior: is enim teſte *Theodoreto*, ad præſentiam Reliquiarum *S. Cryſoſtomi*, preces Deo obtulit, quo motus venia largiretur peccatis ſui defuncti parẽtis. nũ hæc exorciſmi Proteſtantium ſpiritus, dæmone pleniſſimos?

Theod. lib. 5. Hiſt. c. 36

3. Multiplex quidem ex hac noſtra pietate in vitæ mores redundat vtilitas: eaque cum ſit nobis propria, aliarum ſectarum ſtudia, quod ad hoſce effectus, longiſſime excedit. Manichæi funus optabile duxere, in quo corpore, vtique a malo Principio propagato, & ab illo prouenientibus innumeris incommodis, liberarentur. *Bella*, inquit *Plutarchus*, *ſeditationes & pugnas nulla alia res excitat quam corpus & eius cupiditates.* & alibi: *Non enim ſocat duntaxat, vt mare, ita corpus etiam tempeſtatibus & procellis poteſt exagitari, ſed plus turbarum, earumque maiorum intus alit & inſert.* In eamdem ſententiam hæc *S. Ambroſius*: *Caro noſtra diuerſis agitatur fluctibus, & ſtati modo fluctuat paſſionibus, quibus huc atque illuc tanquam ſuper* [illegible] *tas moleſtiarum ſuarum nunc fame, nunc ſiti, nunc cupiditate, nunc gaudio, nunc dolore iactatur.* Porro Philoſophia veteres docuit, non timendam mortem, ſed optandam potius; quippe [illegible] corporeos artus, veluti animæ vincula diſ[illegible] quo mens ſubinde perfectius rerum diuinarum præſertim notiones, obſtaculis ſoluta aſſequatur. *Nam corpus hoc*, inquit *Seneca*, *animi pondus ac pœna eſt: premente illo vrgetur, in vinculis eſt niſi acceſſerit Philoſophia, & illum reſpirare rerum natura ſpectaculo iuſſerit, & a terrenis dimiſit ad diuina.* Eadem admonuit, neminem exacta hac vita manere aliquod malum, ſed in ſtellis potius manſiones ac delicias: quam fælicitatem Romani ſuis floribus defunctis obrabant, illique ſua opinione acceptæ applaudebant.

Plut. Conſ. ad Apoll. Plut. lib. de vita ſtoic.

Ambr. lib. de Noe & arca cap. 15

Seneca, ep. 55 65.

——— *Manibus date lilia plenis.*
Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis.

Spartian. in vero. Suet. in Ner.

Suetonius hæc de Nerone mortuo: *Non defuerunt, qui per longum tempus vernis, æſtiuiſque floribus tumulum eius ornarent; ac modo imagines prætextatas in roſtris proferrent.*

4. Cæterum hæc, cum Chriſtianis in funere collata ſignificationibus, ad conſolationem, ac ciuiles mores parum facere videbuntur. Affirmat vero *S. Auguſtinus*, inter cætera commoda a cæremonia ſepulcrali & oratione pro defunctis, hoc vnum, quod *Qualeſcumque conſolationes viuentium ſint.* Imprimis corpus defuncti efferimus, non vt nudam molem, ſed vt animæ ſociam ſubſtantiam, ac ſingulare ad virtutem illius inſtrumentum, eaque etiamnum clarum & conſpicuum. optimorum certe corporibus eæ impreſſæ [illegible] virtutibus notæ, ex quibus honores ſepulcrales [illegible] ſuperſtitibus ſuo iure promereantur. Huius rei prototypon ſuſpicimus Chriſti Domini corpus, noſtræ quidem redemptionis holocauſtum, omnis Sanctitatis apothecam. *Bona arundo Chriſti caro*, inquit *S. Ambroſius*, *quæ ſerpentis caput, & mundana cupiditatis illecebras patibulo crucis affixit.* A qua præſtantia carnis Chriſti, ad noſtra corpora etiam ſanctimonia quædam prouenit. *Tinge carnem tuam*, ait idem *Ambroſius*, *in Chriſti ſanguine, ſi vitia diluas, peccata detergas, mortem Chriſti in tua carne circumferes, ſicut Apoſtolus docuit dicens, Mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferentes. Noli ad terrena inflecti, ne tuam arundinem inflectas.*

Aug. Ench. cap. 110

Ambr. lib. 5. in Luc. c. 7.

Ambr. ibid.

2. Cor. 4. Iſa. 42.

At [illegible] corporum vmbræ animæ lucem impediant, nihilominus quod homo non tam inſtituatur in hac vita ad exactam rerum notitiam, vt aduertit *Mirandulanus* quam ad exercitia virtutum actiuarũ, idcirco magna ratio corporis in illo habenda, quod ad tales virtutes egregie conducit; vt oſtendit præclare etiam *Gregorius Nazianſenus*. Qualem honorificam exiſtimationem de corporibus piorum ſuſceptam, vt in nobis Deus confirmaret, effecit, vt corpora Sanctorum multa miracula patrarint, ac dæmonibus ipſis terrores ac tormenta ſæpius incuſſerint: vt de corpore *S. Babilæ* martyris narrat *S. Chryſoſtomus*. *S. Gregorius* ſcribens de reliquijs Sãctorũ *Proceſſi* & *Martiniani* dicit, *Vincti et ægri veniunt & ſanantur, periuri veniunt, & a dæmonio vexantur, dæmoniaci veniunt & liberantur.* [illegible] vincula, compedes, inſtrumenta necis, in honore ſunt apud pios, ad corpora quippe Sanctorum relata, vt oſtendunt *S. Cyprianus* & *S. Auguſtinus*. *S. Chryſoſtomus* loquens de gladio, quo *S. Paulo* amputatum caput, & clauis *S. Petri*, ſic vouet *Sit mihi gladius ille pro corona & claui Petri pro gemmis inſitis in diademate.* Huiuſmodi corporum, in baptiſmo [illegible] tempore ſororum, virtutis actione ſãctificatorum, ſacroſancta Euchariſtia viuificandorum, olei ſacri vnctione delibutorum, ex cell[illegible] tas, funereis cæremonijs recte celebramus. Quæ eſt virtus, in Chriſti cultoribus diuina & tutelatiua; adeo vt quæ oculis luſtras, quæ manu tractas, quæ pede calcas, in ordines gẽmarũ tranſcribis, vel etiã res ſuis formis viliſſimas, ligna nempe, lapides pulueres, quos venerationis ergo, teſtatur *S. Hieronymus*, fideles in Palæſtina ſuis oculis admouiſſe!

Mirand. or. de Homin. dignitate. Greg. Naz. or. de bapt.

Chryſoſt. de S. Babila contra Gentiles. Greg. Hom. 32 in Euan. Aug. Ep. 137 75.

Cypr. ex hoc ad mar. Tert. Aug. ſerm. 97. de Sanc. Chryſ. apud Metaph. in ſtello pet. & Paul. Ioan. 3. ibid 5. Cyrill.

Hieron. Ep. ad Euſtoch. ad Demetr. Claudiã in laud. Seren.

——— *quocumque per herbam*
Reptaret, fluxere roſæ, candentia naſci
Lilia, ſi placido ceſſiſſent lumina ſomno,
Purpura fulgebat violæ factura cubile
Gramineum, vernaque tori regalis imago.

5. Tetigit quodammodo Deus humanam animam, vt magnes ferrum, & illico anima ſe ad Deum conuertit. tetigit quadam ad illum contactum proportione, anima ſua virtute corpus, & ſtatim corpus ad ſpiritum ſe conuertit, adeoque ſpiritualem quamdam conditionem eodem acquiſiuit. an non ſpirituale, ad Reſurrectionem adſurgere? *Seminatur*, inquit *Apoſtolus*, *corpus animale, ſurget corpus ſpirituale.* an non ſpirituale, adſpirare ad incorruptionis æternitatem? an non ſpirituale, hic corpora,

1. Cor. 15.

ab animabus ſeparata, coli ac diligi a ſuperſtitibus? an nõ ſpiritualc, eadem corpora vigere virtute ad torquendum dæmones, ad curandum ægrotos, claudoſque? ſi hæc & tanta in terræ gleba operata manus diuina, proh mirum, quid effecit in ſubſtãtijs incorporeis, in Angelis & animabus Sanctis? At vnde hæc noſtrorum corporum ornamenta? Certe a corpore Chriſti Domini. quemadmodum enim fermentũ maſſæ inſperſum, eidem vitam & motũ quodammodo impertit, ita Chriſti corpus, ipſa diuinitate illuſtratũ, quaſi cum noſtro genere commixtũ, noſtris corporibus dona ſpiritualia ac plane diuina contulit, quo inde intelligeremus, quanta vis & bonitas diuinitatis, quãta gratiæ & virtutis in nobis dignitas, ea qua in hunc ritum noſtra etiam corpora nobilitantur. In Arca olim, cedri libani cũ humiliati, tum nobilitati. humiliati, quandoquidẽ de monte *Libani* excisi & abiecti in terram. nobilitati, quod rebus diuiniſſimis ſeruandis conſecrati. pari modo corpora hæc noſtra, vtpote receptacula virgæ *Aaronis*, vrnæ & tabularum legis, virtutum diſciplinis, animæ imperio diminueoda, actionibus virtutum, quæ circa voluptates & dolores verſantur, accommodanda: & ſubinde ad altitudinem ſtatus cuiuſdam ſpiritualis, de quo diximus, ſublimanda: ita vt cum cedris ſint in altiori loco dum in templo manent, quam ſi in mundi iſtius *Libanis* ad aſtra vſque ſua capita attollerent.

Cip. ad Demet.
Math 13. Iren. lib. 4. cap. 6.
Exod. 25
Ariſt. 2 eth.

6. Pars etiam iſtius religionis ſepulcralis, deſtinatur a noſtris ad repræſentandum rerum mundanarum exitum & vanitatem, quarum iucunditates & compendia vniuerſa, triſti ac lugubri morte ante aliorum oculos terminantur. *Nonne omnia tranſeunt & decurrunt?* inquit S. *Auguſtinus*: *& væ his, qui inhæſerint tranſeuntibus, qui ſimul trãſeunt!* Hic videmus corporum pulcritudines, in ſumma fragilitate ad illiciendũ fortiſſimas, corrumpi, in ergaſtulum tumuli detrudi. *Eadem* dicebat *Domitianus*, Imperator, *ſe manẽt meorum capillorum fata, & forti animo fero comam in adoleſcentia ſeneſcentem. Scias nec gratius quicquam decore, nec breuius.* Sciti*ſ*ſime *Boetius*: *Sed æſtimate, quam vultu, corporis nimia bona, dum ſciatis, hoc quodcumque miramini, triduana febris igniculo poſſe diſſolui.* Voluptates iſtius vitæ deſinunt hic in periodum illis valde funeſtam. Faſtus, ambitus in hoc exitu ad ſordes & horrores deijciuntur. *Tradunt*, inquit *Plutarchus*, *ſicut ex bobus apes, ex equis fuci ex aſinis crabones generantur, ita humana corpora, & præſertim medullas, humoremque ex eis profluentem, ſerpentes producere. itaque non abſque ratione permoti antiquiores, heroibus draconem conſecrarunt.*

Aug Tract. 9 in Ioan.
Suet. in domit. cap 8
Boet l. 3 de Conſol.
Plut de vite Moral Cõl. ad Apoll.

7. Sanctius autem eſt, quod de Reſurrectione defuncti corporis noſtra ex ritu funeris profitetur religio: cuius rei conſideratione moderate ferimus a morte cladem, iuxta ac intelligimus, virtute hic corpora gubernanda, non vero voluptate contaminanda. huiuſmodi corporũ noſtrorum reparationem multa ſunt, quæ quodãmodo nobis oſtendunt ac probant. ac præterquam quod eadem reparatio indicetur conditione ipſorum, quatenus virtutis in vita organa, illa etiam videtur colligi ex eorumdem excellentiſſimis ſpeciebus ac formis: ſunt enim totæ ad rationis vſum fabrefactæ ac delineatæ, & ad adipiſcendã ſcientiam rerum vndiquaque poſitarum apprime deductæ, vt aduertit *Minutius ſœlix*: *Illi ideo natura ſublime fecit caput, collo flexibili impoſuit.* Sicut ergo virtus & ratio immortalitati adſcriptæ, pariter & humanum corpus, quod eis inſeruit. Hinc etiam inter omnia animantia, ſermone ſolus homo, corporis ſui qualitate, vtitur: rationis autem inſtrumentum ſermo articulatus, vt dicunt Philoſophi: adeoque illum adhibet ratio ſummo quodam imperio ad perſuadendum alios & permouendum. credibile autem non eſt, tam inſigne momentum ad rationem, ac imperandum ita conducens, alio termino definiri, quam ratio ipſa, & illius imperium. *Vna facundia conſueuit in ſenecta demum abſolutum vigorem oſtendere.* Neque ſolum a lingua ac gutture prolatus ſermo, quemdam edit articulatum ſonum, verum etiam interiores animi affectus, a ratione excitatos, ſpectabiles reddit: ſiue hoc fiat ſimpliciter loquendo, ſiue cantando. quo pacto corpus rationis aliquid participans, eo immortalitatis ideo tendit, quo mens & ratio in homine. Ad hoc ipſum vtcumque ſignificandum, referri quoque poterit vis in forma humani corporis ad commouendũ diuerſimode animalia, volucres & piſces, quæ Deus hominis corporeæ auctoritati ſubiecit. Notat S. *Baſilius*, vel vmbram hominis terrrare ſolere efferatiſſimas beſtias, vtpote illud corpus effigians, quod ratione armatum, eademque ad ſummam dignitatem ſublimatum. Eo porro eſt decore, quo in ſui admirationem & amorem, inter alia rationis expertia, mirabiliter Delphinos compulit. *Diuo Auguſto* principe, narrat *Solinus*, *in Campania delphinum puer fragmentis panis primo illexit, & in tantum conſuetudo valuit, vt alendum ſe etiam manibus ipſius crederet: mox cum profluxiſſet puerilis audacia, intra ſpacia tum Lucrini lacus vectauit. vnde effectum, vt a Baiano litore equitantem puerum Puteolos vſque veheret. hoc per annos plurimos tamdiu geſtum, donec aſſiduo ſpectaculo deſineret miraculum eſſe quod gerebatur. Sed vbi abijt puer, ſub oculis publicis eius mœrore delphinum interiit.* Quidam alius quoque puer *Ieſſenſis*, vt refert *Plutarchus*, ſæpius etiam dorſo delphini inſidere ſolebat, & tranare ſinum maris tali vehiculo vſus, donec vi grandinis & pluuiæ in fluctus inde deiectus mergeretur. cuius cadauer idem delphinus ad terram poſtmodũ detulit, illique aſſidẽs, præ doloris magnitudine, commoriebatur. Imago ſane omnibus imperitantis mentis, in ſpecie humani corporis ſeſe prodens, hæc mira extulit, eoque declarauit, eius rediuiui durationem, tandem menti ipſi coëxtendendam.

Minut. in Octau.
Lucian. dial Meneḋ.
Baſil Hom. de. pr mig. Hom. dign.
Solin. lib. 9.
Plut. lib. de Anim. ſol.

8. Animaduertere etiam Patres, inter hæc concreta, in vſus humanorum corporum a Deo creata, ne aliquando propriæ dignitatis homines obliuiſcerentur, plurima Reſurrectionis ſpeciem hominum oculis identidem ingerere. Hæc diſcuſſere *Athenagoras*, *Tertullianus*, *Aurelius Prudentius*, *Epiphanius*, *Theophanes*, *Cyrillus Hieroſolymitanus*, *Gregorius*, *Aeneas Gazæ*, *Minutius Felix*, *Paulinus* & alij.

Non deſunt exempla mea virtutis: in ipſis
Seminibus natura docet reuiniſcere cuncta,

Ath. de Reſ. Tert de. Carn Chri. Epiph Anc. Prud. l. 2. cont. Sym. Theop. Tom. 11 lib.

Cyril. catec. [illegible] Hom. [illegible] Fac. [illegible] Greg. [illegible] Reſur. Mort. [illegible] Octauian. Paulin. de o[illegible] bitu Celſi.

Poſt ob [illegible] [illegible] cantur enim pereunte [illegible] ore,
Qu[illegible] exere prius: tunc [illegible] a & mortua [illegible]
[illegible] ut ſemen mandata [illegible] nt, & more ſepul [illegible],
Obruta, de tumulo rediuiuo germine ſurgunt.

Sol quotidie, inquit S. Gregorius, *noſtris oculis mo[illegible] [illegible] titur, quotidie [illegible] [illegible] ſtella matutina [illegible] nobis occidunt veſp[illegible] e re[illegible] unt. Arbuſta [illegible] tem[illegible] poribus plena folijs & [illegible] ibus [illegible] idemus [illegible] a hiemali tempore nuda fo[illegible] [illegible] ortium ac fructi[illegible] & [illegible] [illegible] re[illegible] remanent [illegible] [illegible] ernali ſole redeunte, iam a radice humor ſurrexerit [illegible] o iterum dec [illegible] re [illegible] [illegible] iuntur.*

Cuncta reſurgendi faciem meditantur [illegible] [illegible] ui
Corpore & in terris [illegible] ermina, & aſtra polo.
Noctes atque dies ortus obituſ[illegible] ue viciſſim
Alternant. morior nocte reſurgo die.

Paulin. de S. Celſo puer.

Nuda ſeru, veſtita legis, iacis arida grana,
Atque eadem fructu multiplicata metis.
O peruerſa fides, & diffidentia nobis,
Credere nos terris, & dubitare Deo.

8. Quocirca vt proijcientes ſemina in terras, non triſtantur, dum cogitant, ea rediuiua fore in viridi herba & culmo [illegible] in maturo fructu [illegible] c ariſta, ita noſtrorum funerum ritus recreant animos aſpicientum, illic pr[illegible] ponentes mortuorum corporum futuras ſolidas glorias & [illegible] [illegible] menta. abſcondit ea quidem terra [illegible] ſed vt eadem in lucem poſtmodum emittat ſpecioſ[illegible] ra conſumit, verum vt detractis ſordibus, purius eluceant reſoluit, ut vt denuo co[illegible] lita, phœnicum inſtar, meliori æuo reuiuiſcant.

Pruden. Cathemer.

Lacrimas ſuſpendite matres,
Nullus ſua pignora plangat:
Sic ſemina ſicca vire[illegible] unt
Iam mortua iamque ſepulta,
Quæ reddita ceſpite ab imo
Veteres meditantur ariſtas.

Priſci autem dum corpora defunctorum cremarent, id muneris peragebant per defuncti virilis ſexus propinquiores: qui tamen triſte miniſterium, pietatis ſuæ officium exiſtim[illegible] runt: proinde a funere auerſi, funeſtas faces ſubdebant, dolentes, quod numquam reparandi corporis fabricam e[illegible] deuaſtarent.

Virgil. 6. Æneid.

——— *& ſubi[illegible] am more parentum*
Auer[illegible] tenuere facem.

H[illegible] c[illegible] am intelligunt ſuperſtites, ſua corpora cœ[illegible] o a[illegible] ſcripta, non e[illegible] indignis modis voluptatum hic tractanda, non eſſe abij[illegible] nda ad imperia vitiorum, neu quaſi per lacunas ducenda l[illegible] idinum; ſe[illegible] morum potius ſeueritate [illegible] er[illegible] et da ac ſtud[illegible] s virtutum [illegible] bil[illegible] tanda:

Luc. 20. Ioann. 5.

Æquales enim Angelis ſunt, & [illegible] ſunt Dei, cum ſint F[illegible] s reſurrectionis. appoſite Filij reſurrectionis di[illegible] untur homines, qu[illegible] ndoq[illegible] idem iterata

Rom. 8.

vice renaſcuntur, terra tanquam matris aluo d[illegible] uo e[illegible] teſſi ad [illegible] m. *Si autem ſpiritu facta carnis mort[illegible] [illegible] aueri[illegible] is, viuetis.* vt corpora tandem viu[illegible] t [illegible] p[illegible] us morti tradenda, & veluti ad qu[illegible] [illegible] rem [illegible] bſtantiæ immaterialis, victus par[illegible] [illegible] ia, [illegible] te & diſciplina redigenda, vt iam pro[illegible] n[illegible] nij lactis ex[illegible] ctis, quodammodo mortua, a[illegible] lus retorta in templo videantur. Nam ante m[illegible] rtem & funus, quæ oculis noſtris cernuntur, præcedunt alia mors & aliud funus eorundem corporum, quæ mente intelliguntur.

a[illegible] c[illegible] rur[illegible] m reſurrectio[illegible] ad vi[illegible] æ [illegible] u[illegible] in[illegible] tiam a[illegible] [illegible] te[illegible] felicius m[illegible] antur, [illegible] pe[illegible] n ue [illegible] [illegible] s. [illegible] e tos *Deo tanquam ex m[illegible] rtuis viu[illegible], & me[illegible] bra v[illegible] ro arma iuſtiti[illegible]* N[illegible] [illegible] u uia corp[illegible] ra, [illegible] riæ re ept[illegible] quam [illegible] æ fuere [illegible] a [illegible] æ. Ho[illegible] t n[illegible] n [illegible] c[illegible] p[illegible] r [illegible] ar us in [illegible] s d[illegible] nt [illegible] um [illegible] nt[illegible] m[illegible] [illegible] at[illegible] [illegible] is caren, [illegible] c um [illegible] f[illegible] r arm[illegible] s vires in eas exercere [illegible] & [illegible] eſſe ve[illegible] t [illegible] la[illegible] [illegible] c[illegible] as, cæteraqu[illegible] m[illegible] [illegible] æ inſtrum[illegible] [illegible] qu[illegible] n hoc [illegible] orum, [illegible] el um pr[illegible] penſum in volu[illegible], oportere eſſe in illam [illegible] rum, acut[illegible] [illegible] ue ferrum [illegible] in c[illegible] p[illegible] inde haud [illegible] [illegible] r[illegible] pora, n[illegible] quæ non modo [illegible] c armata fuerint, ſed etiam ipſa arma in omnem impuritatem exercuerint; in quibus oculus expugnauit [illegible] [illegible] oculorum illecebramenta, tactus debell[illegible] uit carnis [illegible] [illegible] nia, auditus [illegible] [illegible] antus ſirenarum, ac vera arma, diſſip[illegible] a ac ſuperantia omnem iucundam prauitatem, ſeſe in hac vita probarint: proinde quemadmodum finito bello, ſolebant veteres arma penatibus adfigere aut in templis ſuſpendere, ita noſtrorum corporum arma, poſtquam iſtius vitæ difficultates & tentationes expugnauerint æternis illis ac fœlicibus in cœl[illegible] manſionibus victricia excipientur.

Rom. 6.

9. At non ſolum ad luctum funebria celebrantium, ritus noſtri deſtinantur, ſed præcipue etiam ad defuncti, qua Sacrificij oblatione, qua ſu[illegible] s precibus, expiationum referuntur. Quo, præter charitatem erga vita functum, & eiuſdem ſuperſtites amicos, ſignificamus, quantum puritatem requirat cælum, vt quis in illud ingrediatur. Nemo enim ignorat, reperiri in ipſis etiam iuſtis reatus, temporalibus pœnis iuſto Dei iudicio quandoq; caſtigandos: & iuſtos eoſdem quibuſdam leuioribus ſeu quotidianis criminibus, vt loquitur *S. Auguſtinus*, coinquinari. Certum vero, hæc expianda, eluenda, antequam animæ in cælum aditus concedatur. vt autem horum debita exſoluantur, multa fiunt a ſuperſtitibus charitatis ac pietatis o[illegible] ficia, eorum memoriam viuam ac vegetam tenentibus, quos fata abſtulere. Pariter reputantes diros illos morſus, quos in flammis patiuntur vel ipſi iuſti, cautius in vita crimina non mod[illegible] grauiora, verum etiam minora cu[illegible] tabunt. quorum omnium rationes ſacratiſſimæ ſane, ac ciuiliſſimæ merito iudicentur.

Apocal. 20.

Auguſtin. Enchir. cap. [illegible] cap. 109. lib. De cur. pro Mort.

10 E[illegible] quum ad amicos defunctorum, qui adhuc in viuis, iure quodam naturæ ſpectet, preces pro eorum expiatione Deo exhibere, tum ipſorum defectus, quantum ad hoc beneficium pro mortuis, ſupplet pia mater Eccleſia, vt teſtatur *S. Auguſtinus.* qui monet, *Supplicationes faciendas pro omnibus in Chriſtiana & Catholica Societate defunctis, etiam tacitis nominibus, quorumcumque ſub Generali commemoratione ſuſcepit Eccleſia. vt quibus ad iſta deſunt parentes, aut Filij, aut quicumque Cognati vel Amici, ab vno eis exhibeantur pia Matre communi.* In quo genere pietatis exercitæ ab Eccleſia, imprimis ani[illegible] aduerto quandam varietatem, ob quam vt prædixit P[illegible] altes, *Amicta varietate.* ſicut enim eius Spo[illegible] us Chriſtus quodam modo varius & cum *Ioſepho* polymita tunica indutus: n[illegible] pe in hac vita ſui parte glorioſus, alia paſſibilis,

Auguſt. lib. de cur. pro Mort. cap. 4

Pſalm. 40. Gen. 37.

t, & ipſa Eccleſia nunc in triumphis Sanctorum [illegible] poſt [illegible] in luorum funeribus luget, [illegible] quæ in purgatorijs locis perpeſſionibus lugam [illegible] extremo [illegible], imo ſenſus [illegible] ipſius in gentis [illegible] [illegible], vti eam [illegible] martyrum [illegible] celebrat: quædam [illegible] compa[illegible] quædam [illegible] videatur [illegible] Pſalmi [illegible] vſurpat: *Deus venerunt Gen[illegible] in hæreditatem tuam poſuerunt morticina ſeruorum tuorum [illegible] cæli, carnes Sanctorum tuorum beſtijs terræ. Effuderunt ſanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hieruſalem, & non erat qui ſepeliret.* [illegible] *quaſi* [illegible] hoc præſtare videtur [illegible] Sanctorum *Innocentium* in qua [illegible] dolore violenta [illegible] *Gloria in excelſis* [illegible], & verba [illegible] prophetæ *Vox in Rama audita eſt, ploratus & vlulatus multus.* Quod genus [illegible] pietatis [illegible] ad quos [illegible] cognationes aut ſenſus non perueniunt. Idcirco ad [illegible] Maris eſt quod viſcera miſericordiæ [illegible] ſuſcipiamus duamus qui [illegible] Stoici dicunt [illegible] & erga animas in purgatorio cũ patiantes [illegible] ex tenero [illegible] & lagunis in nobis, vſque eo ſeparationis non perueniunt.

11. Religiones Proteſtantium hac in re aut nullæ aut plane frigidæ, & ineptæ. Si enim volunt non aliquam in funeribus adhibenda pietatis exercitationem, niſi quam Nouum Teſtamentum diſerte deſcripſerit, deſperarem ſi ſciant, quomodo ex religionis lege, mortuos ſuos tandem ſepeliant. Quantum vero ad ſignificationem Reſurrectionis, omnis eorum apparatus: ſine [illegible] ſine luce, ſine pſalmodiis, ſine [illegible]. Miſera ſane res Reſurrectio mortuorum, eorum beatitudo, non niſi tenue [illegible] non aliunde quam ex [illegible] Proteſtantium, eorum capienda a nobis intelligentia. Præter quoſdam atratos, & gentilicia [illegible] magnarum funeribus adhibita, nihil fere [illegible] apud eos cæremoniæ, facri prorſus nihil. Quod ſi eorum doctrina vera, quæ dicunt [illegible] Deum niſi ritu a Deo [illegible] mandato ipſimet condemnant omnem [illegible] pompam funebrem ſuperſtitionis. Vt [illegible] adoratores, eadem debet eſſe [illegible] & [illegible], pen[illegible] ipſis ſepulturæ.

12. E[illegible] porro, qui Purgatorij fidem efficiunt, ipſum [illegible] violant, attribuentes defunctis [illegible] nondum expiatis, in cœli hæreditatem & [illegible] perpetuum imo [illegible] ex hac vita in actu parricidij contra vitam principum in actu adulterij, furti, vel ſacrilegij. [illegible] detestantur, vt cœlo [illegible] iniuriam. Hinc quidam [illegible] Anglus [illegible] reprehendit quem [illegible] dixiſſet. Puri[illegible] qui [illegible] temp[illegible] de [illegible] adacti [illegible] [illegible] Londini [illegible] [illegible] Chriſtum credentem, & E-

uangelij promiſſa apprehendentem [illegible] quodcumque [illegible] in R[illegible], hominesque egerit, nullis [illegible] gilium [illegible] & [illegible] fore Purgatorij [illegible] Regum, legum [illegible] quod [illegible] tantus vaſta [illegible] erga d[illegible], quæ obeunt [illegible] pr[illegible] in paupers, [illegible] de purgatorij ad [illegible] quem [illegible] ſupinam [illegible] ſuæ inducias in Chriſtum æter[illegible] [illegible].

Moru[illegible] [illegible]

CAPVT XX.

Sicut apud [illegible] & immun[illegible] [illegible] Proteſtantium [illegible] ex modo inmunus a[illegible] [illegible] religio, [illegible] [illegible] perſonas, [illegible].

[illegible] ſuperius [illegible] oſten[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſtulare, vt [illegible] ellentia [illegible] ſtantiæ exam[illegible] [illegible]. Nulla [illegible] vnquam adeo ſublimata in orbe [illegible] adeoque vel tam ca[illegible] [illegible] tia, ac noſtra Chriſtiana, in quibus [illegible] Saluator noſter, in [illegible] Sacerdos [illegible] immolandus, in[illegible] adorandus, tractandus, cum ſua [illegible] tate, tum [illegible] ſuæ ſimili puritate [illegible]. Venit enim ipſe in hunc mundum, [illegible] ipſius munera, eam et [illegible] tate illuſtrare quod nullus adhuc vnquam [illegible] proinde ex cultu virginitatis, Chriſtiani profeſſio [illegible] diuinam vt virtutis [illegible] veruati [illegible] Chriſtianæ Patres *Euſebius, Athanaſius, Ambroſius* recte ſuis diſputationibus c[illegible]. Non enim ſua ſola nobilitate hac ex parte [illegible] Chriſtus, quinimo ipſe virginitatis ſibi [illegible], alijs multis [illegible] imaginem quodammodo impreſſit, quo ipſum virginem modo infinitis in ipſius Eccleſia [illegible] virginum [illegible] contarentur. Certe in Chriſti Domini actionibus ac perpeſſionibus, nulla virtus [illegible] conſpicua quam fortitudo, quæ in difficilia [illegible]. redimere enim mundum, illum ſcelere [illegible] purgare, ad humilitatem, ad rerum mundanarum contemptum, ad Charitatem inſtituere, quam fuerit opus [illegible] & impedirem [illegible] difficiorum, quibus officijs, circa [illegible] occupatus, non excludenda caſti[illegible] cupi[illegible] [illegible] *S. Auguſtino* & *S. Thoma* ad fortitudinem [illegible] fortitudine earu[illegible] [illegible] Græcæ ac R[illegible] *Ambroſius* [illegible] ſtigaru[illegible]. *Veſtales* poſt [illegible] ſolum, Sa[illegible] nubebant, vt *Plutar*[illegible] [illegible] Iudæi ratione ſolum certi mune[illegible]

Eu[illegible] [illegible] S. A[illegible] [illegible] Amb li[illegible] de Virgin[illegible]

A[illegible] [illegible] S. T[illegible] 2 2. [illegible] [illegible]

Pſalm. 78

ſacri [illegible] ipſis obeun[illegible] ſtatutis temporibus ca- Prud. lib. 2. cont. Sym.
[illegible] excubabant. [illegible]
in Prudentio pe[illegible] x vot[illegible] v[illegible]tem,
[illegible] rum.

T[illegible] virginea [illegible] ſta ſene[illegible]am
N[illegible] [illegible] per [illegible]
[illegible]
T[illegible]gat.

[illegible] eni a [illegible] ano, id eſt Opera. ib.
de imperi[illegible]
& vir[illegible]tas qua [illegible] non [illegible].

2. [illegible] in [illegible] concubitu [illegible] liceret, præ[illegible] [illegible] pronun[illegible] in[illegible] & plane [illegible] e[illegible] [illegible] te[illegible] in [illegible] d Chriſti [illegible] ad gratiam referentu. H[illegible] hom[illegible] puriori lacte prædito[illegible] & [illegible] ribus ingenijs imbuti [illegible] reperit in hanc illecebræ [illegible] pedi[illegible]. cuius in eis [illegible] rh cauſam ex Philoſophiæ documen[illegible] cinit *Mantuanus*:

Omnibus in natura potens & prouida curis Mant. carm. de [illegible] lib. 2.
Ad[illegible] hos ſtimulo[illegible] atque hunc [illegible] ignem
Quo præſtant magis [illegible] viget.
Nam meliora magis [illegible] natura perire,
A[illegible] augendum flam[illegible] inflat.

Ind[illegible]ndum itaque huiuſmodi ma[illegible] ac melioribus inter mortales [illegible] ſi hiſce fla[illegible] arſerint, [illegible] ab eis immunem [illegible] rint, eſt quod agnoſcamus in [illegible] reperiri & flagrare ex Chriſti munificentia, [illegible] ardorem, [illegible] peſcentem. In [illegible] virtutis altitudin[illegible], ad [illegible] nel, apud nos inſurgunt præcipua quæque ac maxima officia.

Caſta dei genitrex. [illegible] regnator Olimpi. Mant. carm. cont. poet. Impudic.
Mens capit [illegible] non niſi [illegible] pet.
Lex [illegible] dic[illegible],
Sacra miniſtr[illegible] corpora caſta volunt.
Pieri[illegible] caſtæ [illegible],
Tota pede [illegible].
E[illegible] Helicon virgo [illegible] ne,
C[illegible] matre [illegible].

3. [illegible] integritatem, in triumphum [illegible] ces voluptates [illegible] cum ſuo ipſius [illegible] vitæ [illegible] mum exui[illegible] adeo [illegible] Chriſtus Dominus [illegible] ſuper[illegible] carnem, quam ex cou[illegible] liſtaum, ex matre virgine, [illegible] cincto, *in unio & in maq[illegible] app[illegible]* ſecundus Cant. 4.
Adam ſuum par[illegible]diſum [illegible] tans,
deſumpſit. inde ob tentantem d[illegible] Pſalm. 61. Pſalm. 22
non coluber, ſed agnellus, qui [illegible] in illecebramentum virginitatis [illegible] Aug. ep. 129 cap. 11. [illegible] *Sunt Eu-*
nuchi, qui ſe ipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum. Et quare propter Regnum [illegible] nempe quod cælum, in quo bea[illegible] longe [illegible] qualitatis. qu[illegible] quæ [illegible] eſſe [illegible] qua[illegible] *Anima ab eo [illegible]*

tra. [illegible] luce nullus fumus, in cuius puri[illegible] ſordes in[illegible] immurabi[illegible] te[illegible] inter [illegible] tur. Maneat [illegible] in C[illegible] nullus [illegible] paradiſ[illegible]. Pr[illegible] pro[illegible] [illegible] ludi[illegible], qu[illegible] C[illegible] eximij [illegible] R[illegible] ſt[illegible] quæ luminum [illegible] ſeipſis oſtendunt quamdam [illegible] regni [illegible] dant appetentes [illegible] nunc fieri *Propter R[illegible] alorum*. Neque quod [illegible] ſuo ingenio adeo eſt [illegible] regnum cæ[illegible], non impenetrati[illegible] Hoc [illegible] nobis [illegible] virginitati: [illegible] *enim neque nubent neque nubentur ſed erunt ſicut Angeli Dei in cælo*. Et qui in Regno cælorum præcipui? an non Chriſtus Dominus, & Beatiſſima virgo Deipara Maria? hinc [illegible] *S. Epiphanius In nomen Chriſti plurimos ſectatos caſtitatem* & eodem [illegible] virginem *Mariam* quam appellat *Principem virginitatis*. In qua, robur quoddam inſigne maxime ſpectabile. vt enim te[illegible] ſuapte vi ſtare dicitur, & co[illegible] æſtimatur ita olim *[illegible]ſta*, quæ virginitatis Domina a priſcis habita, ſic vocata, quod ſua vi magna ſtet. Pat. verb. [illegible] & veſt. Math. 22. Epiph. lib. 3 cont. Her. Tom 2

Stat [illegible] ſua: vi ſtando veſta vocatur: Ouid. lib. 6 Faſtor.
Cauſaque par Graii nominis eſſe poteſt.

R[illegible] noſtri Theologi hanc vim in virgi[illegible] qua firma contra tentationes [illegible]ſit, virtuti [illegible] adſcriplere. Et quod libido quad[illegible] & rigore repellenda, inde *Aurelius prudentius* in eam victoriam faciliorem d[illegible] quam in an[illegible]tionem.

——— [illegible] rebelles Prud. Ham.
A[illegible] repulſus
Materia[illegible] domare.
Qu[illegible] ſummo
Ac [illegible]
Impe[illegible] ſeueris
D[illegible] Domino [illegible].

H[illegible] veteres [illegible] interfectum *A[illegible]*, quod laſciua voluptas, [illegible]gnatione qua[illegible] animi & irata aſperitate, ad ingenium apri, ſit [illegible] reprimenda; alia autem vitia, quæ dicuntur ſpiritualia, vt ſuperentur, requirunt [illegible] in nobis vim ſpiritus & rationis: & [illegible] de [illegible] difficilior [illegible] rum [illegible] eſſe magis fall[illegible] vt loquit[illegible] *Prudentius*: [illegible] & [illegible] ſpe [illegible] magis inualeſcunt Spo[illegible], & expedite curres: [illegible] caſtra, & [illegible] cam[illegible]uam me[illegible] Vtrimque [illegible] vtrimque ex [illegible] lucrum. quo tendat [illegible] nitas, olim oſtendere in tabernaculo pelles hiacinthinæ, [illegible] in quorum mortificat[illegible] cæli color elucet. De c[illegible] di[illegible] aureum ponnum: detur [illegible] ri. illi nempe, qui anima ſplendidiori Deo [illegible] pit & [illegible] *Qui poteſt [illegible] capiat.* Exod. 28 Math. 19 Cyril. Cat. 12.
Adoretur, [illegible] Cyrillus, *qui de virgine natus*

 Chri-

Chr[illegible] *& agnoſ aut* [illegible] *ſuſ*[illegible] *gloriæ* [illegible] *Itaque ſi* [illegible] *Omnes autem caſtita*[illegible] *ſenes* [illegible] *Angeli* [illegible] *in terra* [illegible] *Maria* [illegible] *patrem.*

4\. N[illegible] ad ſacerdotes perpetuo Eccleſiæ [illegible] caſtitatis fuit relictum quod [illegible]

Socrat. lib. 1 Hiſt. cap. [illegible] Sozom. lib. [illegible] ca. 22. Cyri. [illegible]

Socrates [illegible] *Secundum veterem* [illegible] *S.* [illegible] *Apoſtoleſ* [illegible] *fungitur Sacerdotio* [illegible] *a mulie*[illegible]. Impleat [illegible] ita iſta [illegible] um h[illegible] num coh[illegible], q[illegible] d [illegible] veſtit[illegible] Chriſti [illegible] um pr[illegible]gnabat [illegible] vt [illegible] Chriſti [illegible] quam plurimi cum il[illegible] mortui [illegible] cand[illegible] caſtitatis, vt no[illegible] ſ[illegible] *Pudicitiam quis colens, ait S. Hilar. in* [illegible] *fordē corporis ſui, carni* [illegible]

Hilar. enar. in pſalm. [illegible]

Olim apud veteres proprius color ſtragulæ in lecto geniali erat purpureus. inde nempe quod ad ingenium carnis & ſan[illegible] appeta[illegible] concubitus. Iam vero in lectis ſeu corporibus Sacerdotum ſucceſſit angelicus & niueus color ad ingenium angelorum, & Chriſti Domini, caſtitatem ſeruantium. Nouere pariter iidem veteres, illum affectum calentis ſanguinis non excitari niſi ictu cuſpidis Cupidineæ a qua vulnus & multiplicia illata mala voluptatem ſi nō extinguant, vehementer tamen [illegible] Lucan. lib. 10. quid boni a vi[illegible] ere [illegible] telo ven[illegible] illi[illegible]

Claudia. De Nup. Hono.

La[illegible] *untur gemini fontes. hic dulcis, amarus*
Alter, & infuſis corrumpit mella venenis:
Vnde Cupidineas armauit fama ſagittas.

Æquū [illegible] ſactos homines priori fonti aſ[illegible], ex illo haurire ad [illegible] ſedandum: a poſteriori vero refugere, vtpote cauſa mali ab acuta & venenata cuſpide.

5\. [illegible] apud [illegible] & ea [illegible] qua carere de[illegible] ſacer[illegible] tes in [illegible] p[illegible] exigun[illegible] hunc fl[illegible] dec[illegible] Olim [illegible] Iudæis ad ſacra [illegible] *Ne prop*[illegible] *vxori*[illegible]. q[illegible] ſacerdotes ad altare non a[illegible] imo, quod tun[illegible] exiſt[illegible] rum ſacerdotum [illegible] Sacerdo[illegible] *perdotis* [illegible] *ſtupro* [illegible] *flam*[illegible]. Verum ſi [illegible] quan[illegible] rebus [illegible] & C[illegible] [illegible]

Exod. 19. 1 Reg. 2

Leuit. 21.

1 Cor. 7.

[illegible] Conc[illegible] Nic[illegible]

nere non de[illegible] fæminas præter [illegible], am[illegible] at q[illegible] rum vxorum cura [illegible] qui[illegible] de [illegible] ne nece[illegible] vel in Græcia [illegible] t affir[illegible] N[illegible] Pap[illegible] N[illegible] ner [illegible] C[illegible] *cans* [illegible] vx[illegible] obit[illegible] [illegible] de [illegible] pu[illegible] d[illegible] extat [illegible] Apoſtol[illegible] at pr[illegible] q[illegible] v[illegible] curas [illegible] rit aut [illegible] p[illegible] pen[illegible] x [illegible] nec [illegible] an[illegible] laxu[illegible] re, qua[illegible] vx[illegible], qu[illegible] diamus d[illegible] C[illegible] nent. *Aurelius Epiſcopus* [illegible] *Concilio, nempe ap*[illegible] *continentia* [illegible] *tis* [illegible] *tractare*[illegible] *gradus* [illegible] *tione qua* [illegible] *caſtitatis* [illegible] *ſunt, Epiſcopi inquam Pr*[illegible] *placuit vt conderent Sacerdotes* [illegible] *Sacerdote*[illegible] *non* [illegible] *qui* [illegible] *miniſterio inſeruiunt, continentes eſſe in omnibus, quo* [illegible] *ſint ſupp*[illegible] *quod a Deo p*[illegible] *quod Apoſtoli docuerunt & ipſa* [illegible] *nos quoque cuſtodiamus* [illegible] *Epiſcopus* [illegible] *eſt, omnibus placet,* [illegible] *vel qui Sacramenta* [illegible] *etiam ab vxoribus* [illegible] *ita Deo ſacrat*[illegible] *Nunc* [illegible] *bis ad virgines ſermo* [illegible] *quarum quo ſu*[illegible] *glo*[illegible]*ria eſt, maior* [illegible] *cura eſt* [illegible] *eſt ille Eccleſiæ* [illegible] *minis, decus* [illegible] *ornamentum gratiæ ſpiritualis,* [illegible] *indoles laudis & honoris: opus* [illegible] *ruptum, Dei imago reſpondens ad* [illegible] *Domini, illuſtrior portio gregis Chriſti.* [illegible] *noſtra, quum* [illegible] *& in vobis* [illegible] *Habitacula iſta meliora vos petitis,* [illegible] *caſtitates maiori gratia præmium in cæleſti* [illegible] *retu.* Vnde [illegible] S. Cypriani, vt [illegible], *a Carnalis concupiſcentia recedentes, tam carne, qua mente ſe Deo vouere.*

Canon. Apoſt. Grego. lib. 7. Ep. 30

Concil. Car. [illegible]

Cypri. lib. de Habitu Virgi.

6\. Quo circa ſacræ per[illegible], vtpote Sub[illegible] coni, [illegible] ac Sacer[illegible], qu[illegible] propoſitum eſt penes [illegible] D[illegible] mittunt: a qu[illegible] poſt [illegible] grauiſſimum peccatū merit[illegible] *Virgine* inquit *S. Hieronymus* [illegible] *quem* [illegible] *non tam* [illegible] *ſta. Aliu*[illegible] *Auguſtinus ex* [illegible] *quod* [illegible] *ſtatuit ne* [illegible] *vxorem,* [illegible] *ſit* [illegible] *damnabitur* [illegible] *re* [illegible] *vt Plane non* [illegible] *cauerim* [illegible]

Hiero. [illegible] Ioan.

Auguſtin. [illegible] Bono [illegible] vid. [illegible]

caſtitate ſanctiori, qua vouetur Deo, adulterijs eſſe peiores. Quam vero ſit grauis noxa a voto caſtitatis ad connubia tranſire, rei natura, vel parum attente conſiderata, facile omnibus declarabit. homines etenim ſui ingenij inſtinctu, vehementius ſolent in eos commoueri, qui per furtum, vel latrocinium, ipſis aliquid eripuerint: hoc enim reputant ſe læſos non ſolum quo ad peculij direptionem, ſed etiam dignitatis exiſtimationem. Quid miri ergo, ſi Deus illis vehementius iraſcatur, qui ſuorum corporum ſibi conſecratos flores per laſciuiam illi adimeret & eo maior diuina efferueſcit ira, quo caſtitatis votum in ſe ſpectarum ei precioſius, & angelorum nitoribus vicinius. Grauior enim iniuria ex furto gemmæ, quam ferri.

7. Multi extitere, qui animis magnis præditi, indigne tulere, adeoque valde commoti, quod vilis conditionis homines auſi in eorum dignitates inſurgere. inter quos fuit *Valentinianus*

Socrat. lib. 4 hiſt. cap. 26. Imp. de quo hæc *Socrates. Simul atque legati Sauromatum aduentarunt, eique viſi ſunt abiecti admodum & ſordidi, ſciſcitabatur, ecquid omnes Sauromatæ eſſent eiuſmodi? Cumque legati reſpondiſſent; Sauromatorum facile optimos ad illum aduentaſſe. Valentinianus iracundia ſupra modum inflammatus eſt ingentique clamore ſublato dixit: male actum eſſe cum imperio Romano, quod eius adminiſtratio ad ipſum deueniſſet, quo regnante, tam egens, ac ſordidum Barbarorum genus animo non erat contentum ſe ſuis finibus cum ſalute continere. ſed arma ſumere, Romanorum fines populari, ad bellum animo confidenti proficiſci maturabat. atque tantopere ſuos neruos vociferando diſtendit, vt omnes venas aperiret, omnesque arterias rumperet. vnde tanta ſanguinis copia effuſa eſt, vt in Caſtello quod Bergition appellatur, extremum vitæ diem obierit.* Potiori ſane ratione qui animi & corporis puritates virginales Deo conſecrarit, ſentiet in ſe excitandã vim facultatis iraſcibilis, quæ indignabunda depellat libidinum fæces inuadentes in huiuſmodi altum ſtatum ſacræ perſonæ, ne cæli in ea color, inferni nigrore, terræque ſordibus aliquando violetur. Hoc ritu ira, quæ in alios plerumque iniuria, in nosipſos fuerit ſalutaris.

Virg. Æn. 6. *Corpora viua nefas Stygia vectare carina.*

Certe indignũ, puriſſimas Heleconidis Nymphas, a ſalacibus Satyris deprauari, lilia in carbones demutari. Merito idcirco cuſtodia caſtitatis attribuitur fortitudini, quæ hominis virtus ea parte, qua iraſcibilis. ſpectabiles idcirco in cælo virgines, quæ dum in viuis eſſent, vt ait S.

Cyp. lib. de Monal. *Cyprianus, Concupiſcentiam carnis & corporis, continentia robore ſubegerunt.* iſtud autem in ſe rigoris robur nõ tam facili opera inuenitur in eis, quorum amans ingenium, quorumque ſanguis purior: proinde in eiſdem rarior caſtitas videtur. fortem animum, tanquam proprium ſolum, exigunt lilia caſtitatis, non ſauum mellis, non humũ liquore ſuo pinguiorem, in quo radices figant. Fuere in templo *Salomonis* ad hoc ſignificandũ, columnæ ex ære, ſuper quarum capita ponebatur,

3 Reg. 17. *Opus in modum lilii*: ſcilicet columnæ, ſeu fortes inter homines, ij demum bene comparari, qui lilijs caſtitatis niteſcant. quod ſi quis eius voto adſtrictus, ſe languidiorem ſentiat, operæ precium ſe conijciat tanquam vas rudum in fornacem charitatis & amoris diuini, vnde ex feruore dureſcat. vt etiam hæc lilia portes, ſis candelabrum ex auro puriſſimo, ex quo erant pariter in templo Dei *Lilia procedentia*: nempe ſis Exod. 25. Dei amore purum aurũ; retineat quoque mens tua haud vulgare lumen eruditionis: quandoquidem non niſi columnæ huiuſmodi, & candelabra idoneæ ſedes caſtitatis; nec in quauis gleba creſcunt hi flores candentis puritatis.

8. Quamobrem, quod gratia mundo data per Chriſtum, ſit ſua virtute excellentiſſima, inde ab initio eccleſię, Chriſtiana dignitas ad hunc florem virginitatis adſpirauit, ac inde veluti ardorẽ charitatis cum ebore candeſcere. Cæterum quo hoc inſtitutum noſtrorum ſublimius, eo hoſtes excitauit in ſe acriores, detractores immaniores. Imprimis Pagani hanc puritatẽ: veluti quæ in vita humana, vt loquitur *S. Ignatius*, Ignat. ep. ad Poli. Athen. Apol. quid Præſtãtius. quaque vt ſcribit *Athenagoras*, cupiebant ſe Chriſtiani *Deo viciniores* reddere conſpicati, illos criminati, perinde vellent genus humanum tandem virginitatis ſterilitate extinguere. at quales hi ſnon alij ſane quam in luxuriæ ardores rabidiſſimi. *Si qui forte* inquit, *Tertullianus. vere de ſterilitate conqueri poſſunt, primi eorum lenones. Perductores, Aquarioli, tum Sicarij, venenarii Magi, item Arioli, Aruſpices, Mathematici: his infructuoſos eſſe, magnus fructus eſt.* en hominum claſſes, in virginitatis opprobria armatas! ſubiunxere alij, virginitatis ſtudium martium feruorem debilitare in hominum pectoribus, vt Tertul. Ap. cap. 12. narrat *Prudentius*:

An ne pudicitia gelidum iecur vtile bello eſt? Prud. Pſych.
An tenerum pietatis opus ſudatur in armis?

In horum ordines ſe tranſcripſere poſtea hæretici in primitiua Eccleſia, nihil eximii in virginitatis decore agnoſcentes: proinde in eius contumeliam, & ad Catholicorum mores vituperandos, per ironiam dixere *Mulam eſſe quoq; virginem.* Ex iſtis intelligant velim Proteſtantes, quo nam ſpiritu ducuntur, qui virginitatis profeſſioni & illius voto, perfectionis & meriti rationes adimunt, & credenti in Chriſtum, ſeu eius iuſtitiam fide apprehendenti aut inutile faciunt virginitatis inſtitutum, vel haud maioris meriti & commodi, quam eſt matrimonii vinculum iugale.

9. Proteſtantum autem miniſtri, ſicut ſacra haud habent quæ tanta puritate digna, ita neq; in voluptatem vxoriam accenſi, in ſuas perſonas admittendam iudicant. Iconoclaſtarum Imperator hæreticus, in monachis catholicis cælibatum deteſtatus, ſub maximis pœnis eis hanc legem per ſuum præfectum edixit: *Qui vult Imperatori ac nobis obedire, induatur veſte alba, & hac* Anaſt. Hiſt. Iconocl. *hora ſumat vxorem*: vt ſcribit *Anaſtaſius*. *Lutherus* Luth. lib de Conc. Calu. opuſc. The. in hanc cupediam laxatus, abſolute pronunciauit, erraſſe patres in Concilio *Niceno* cælibatum Sacerdotibus præſcribentes. quos hac ipſa de cauſa phanaticos etiam appellat *Caluinus*. *Balei* apoſtatæ apud nos hæ voces de ſeipſo prodiere. Bale. in cat. *Horribilis beſtia, ſeu execrabilis Antichriſti maledictum characterem deinceps eraſi, extirpaui, deleui.* quam acute huic nebuloni lanceolæ ad extirpandum, ad eradendum, ad delendum quod

ritus

citus Eccleſiæ, vt ſcribit *Tudenſis*, antiquitus im-
Tuden. hiſt. Saracen. preſſerat? *Non enim ab homine neque per hominem, ſed ex ſpeciali Chriſti verbo & dono, fideliſſimam accepi vxorem Dorotheam vt non amplius eſſem papæ creatura ſed Dei, iubentis, qui non continet, nubat in Domino.* Dubio procul *Dorothea* hæc, omnibus naturæ ac gratiæ donis fulgida, quæ ex Dei mandato *Balaæ* in vxorem ceſſit. I nunc Deo curæ de huiuſmodi bobus & aſinis, qui non tam in Chriſto nubunt, quàm in Chriſto libidinantur?

9. Imprimis vt dixi, munera ſua prophanant iuxta ac ſuas perſonas vituperant, cælibatum recuſantes, & rebus vxorijs implicati. Detur mihi aliquis miniſter proci ſtudijs inflammatus, aut Zelotypiæ ſuſpicionibus perplexus, & tunc
Plut. in M. Coriol. illi proponam legem Romanam apud *Plutarchum*: *Age quod agis: Animos ſcilicet ſacrificio adhibere iubentem, nec vllis interuenientibus operibus, quæ plurima humanis rebus vi & neceſſitate quodammodo fieri contingit, diuinus auerteretur cultus.* quid præſtabit apud iſtum procum lex Romana? nũ ab Amaſia ipſius omnem cogitationem auocabit, num ſecurũ ea reddet, illum prædicantem, non contracturum affinitatem cum vllo cornuto ſigno in Zodiaco? *Age quod agis*: inepta profecto apud hunc admonitio, cum nihil minus animo agat, quàm quod in Eccleſia agere corpore videtur.

Ouid. epiſt. Laod. *Res eſt ſoliciti plena timoris amor.*
Sit amor hic magnus, nemo ſecurus erit.
Nos ſumus incerti, nos anxius omnia cogit
Quæ poſſunt fieri, facta putare, timor.

Porro Sacra ſua hoc pacto diminuunt, & vel ſub ſacris gentilium longe inferius collocant
Alex. lib. 4. Gen. cap. 17. Proteſtantes. *Sacerdos cum Diis immolat* ait *Alexander Napolitanus*, *& rem diuinam facit, prius corporis ablutione purgatur, a Venere abſtinet, vt ſanctius, puriuſque accedat.* Idem pariter recolit *Plu-*
Plut. in Nũ. *tarchus.* Etenim præter Iudæos, etiam Pagani putarunt caſtitatem ſpectare ad Sacrorum dignitatem. ob hanc cauſam inter alia ipſorum decreta vnum fuit, quod ad Sacra *Matris Deum*, fœminæ iubebantur a maritis ſeorſim agere per nouem dies, qui ſacris interim addicebantur, vt *Ouidius & Iuuenalis* narrant.

Ille petit veniam, quoties non abſtinet vxor
Ouid. 4. Faſt. *Concubitu, ſacris, obſeruandiſque diebus.*
Iuue. Sat. 6. *Molliaque in nupta ſecuit genitalia teſta.*

Verum ſacra Proteſtantica, ſcilicet *Concio, Cantio, Lotio, Cœna*, huiuſmodi nitorem non requirunt. Quis porro ad amplificandam religionem Proteſtanticam, ad eam illuſtrandam, ſumptus faciet vectigalium aut prædiorum ſuorum, poſtquam conſtiterit, omnia futura aurea vellera prolis miniſtricæ, ſegetem, quam vxoris pompa ac deliciæ, ſobolis luxus, luſus, & matrimonia demetant, popinam, in qua leuitica ac bucolica pubes luxurietur? Enimuero ſi caſti Sacerdotes non præceſſiſſent, qui prouentus hos Eccleſiaſticos promeruiſſent, iam diu non alium florem ſui oſtendiſſent miniſtri, quã quem oſtendunt haleces, capitatim pendentes in fumario.

10 Quod itaq; perſonis eccleſiaſticis, virginitate velut concretis, ſummum inſit robur ad opera præſtanda virtutum tam intellectualium, quam Moralium, inde nepharius dæmon huius rei conſcius, incitauit Proteſtantes ad decus hoc impugnandum, ad hoſce neruos conterendos, illoſque excidendos. volunt itaque neminem ita aſtringi voto caſtitatis, quo minus ei integrum ſit, ad connubia tranſire, ſi carnis ardor eum ad id inſtigant: quo in euentu dicunt, votum caſtitatis obſeruatu impoſſibile, ac proinde neminem obligare. qual- hoc in [illegible] ia vlcus putredinis! ſimili enim modo, vt to[illegible] ſtrictus ad ſeruandum legem naturæ aut d[illegible] logi, ad obediendum Principi, vrgente tentatione in oppoſita, cauſari poterit, ſe voto haud teneri, quandoquidem moleſtiam, quæ non minor eſt, quam ea que inſtigat quempiam contra votum caſtitatis, diutius perferre non poterit, & proinde ſe religione illius eo ipſo ſolutum.

11. Cæterum ſcire vellem hæreticos, altioribus & diuinioribus inniti apud Clerum catholicum ſtudium caſtitatis, quam vt facili opera ab eiuſmodi cuniculis conuellatur. Chriſtus Dominus cum ſua Matre puriſſima, integritatem hanc nobis commendarunt, cum vitæ genere, tum peculiari circumſtantia ſuæ Natiuitatis. natus quippe ſaluator virgo ex virgine, & tempore quodammodo virgineo, nimirum in ipſo ſolſtitio brumali. Habet Deus, vt recolit *S. Iob*, Iob. 38.
Niues in theſauris: quæ tunc effundi ſolent de cælo in terram, quando in hyemia alto ſol vel maxime a nobis receſſerit. eſt autem nix hieroglyphycum caſtitatis, in quo ſibi viſ c n e placuiſſe Deipara virgo, quando deſtinando locum in monte *Eſquilino* Romæ, vbi in ipſius honorem ædificanda Eccleſia, effecit, vt in medio æſtu Auguſti, totus ille mons, ſpectante Papa cum clero, populoq; Romano, niue eſſet contectus. Enimuero hæc nix virginea, Proteſtantibus erit tandem exitioſa. Scribitur a *Cicerone* & aliis, *Brennum* Dynaſtam Gallum, cum ſuis Apollinis Delphici phanum ſpoliaſſe. a quo facinore hæc *Pythia* effata: *Ego prouidebo rem iſtam, & albæ virgines. Ex quo factum*, ait
Cicero, *vt & viderentur virgines ferre arma contra, & Niue Gallorum obrueretur exercitus.* Cicer. lib. 1. diuin.
tanta enim copia niuium in milites *Brenni* cecidit, vt inde perirent. quanta vindicta a niue quã potens Nix, cadens de theſauris Dei, ad armatos ipſos ferratoſque ſuperandum! Vos autem eſtis Proteſtantes, barbari *Brenni*, qui virginibus Eccleſiæ mille iniurias & mendacia intuliſtis. Vos ſiquidẽ earum monaſteria deſtruxiſtis, vos earum bona diripuiſtis, vos earum virtutibus detraxiſtis, vos earum perſonas veſtris mendaciis defamaſtis. Mihi credite, iſtæ albæ virgines, iſtæ ſacris lineis indutæ, acres ſunt ad vindictam: robur ſunt Eccleſiæ Chriſti, illis afflatum niuium ad vos obruendum: ab albis iſtis virginibus eſtis quandoque debellandi nulla pharetrata *Diana* iſtis cõparabilis: *Tritogenæ*, oculis cæſiis ſunt, & ex cerebro *Iouis* ortæ: bellis Heſiod. Th.
aſſuetæ, aduerſis viribus indomabiles. Imo ſub illis niuibus abſtruſa eſt magna vis diuini ardoris, quo calent noſtræ virgines, vtpote amoris Dei, & veritatis: proinde eſt quod ignea plane

tela

tela expectetis ab iſtis virginibus in vos eiaculanda, quæ omnem veſtram cæcam & arrogantem audaciam expugnabũt. Ad has virgines ſpirituum Princeps, ſpiritus Sanctua, iuxta ac Sãcti Angeli ſæpe appellunt: tum quod eorum conſortio plurimum delectentur, tum quod eis diuina robora inſpirent in ſibi infeſtos hoſtes.

Ouid. lib. 1. Triſt. Eleg. 8

Aſpicis vt veniant ad candida tecta columba,
Accipiat nullas ſordida turris aues?

12. Ad ornandum porro religionem, præter cenſus ſatis amplos, ſacris perſonis conſtitutos, accedunt exemptionum priuilegia, quibus idemmet iure legum pure ciuilium, quantum ad earum vim coercitiuam, ſoluuntur ac liberatur: quæ Concilium tridentinũ aſſerit, diuinis ordinationibus ſimul ac Eccleſiæ Sanctionibus, cõdita eſſe ac confirmata. Duo quidem in noſtro Clero ſpectabilia in religionis cultum, quæ hæc priuilegia ſibi cõcedi poſtularunt. primũ, magnitudo Sacrificij, quod populo inde conferunt. ad illud referuntur diuiniſſimæ hoſtiæ, ſcilicet Sacroſanctæ Euchariſtiæ cum conſecratio, tum eiuſdem in ſacrificio oblatio: Sacramentorum adminiſtrationes, ſeu vt loquitur Apoſtolus, diſpenſationes ſanguinis Chriſti, purgationes & ſanctificationes animarum. quocirca ſi intuitu gradus in ſacris, priuilegia Sacerdotibus concedenda, profecto noſtrorum Sacerdotum maxima eſſe debent: quorum quippe Sacra, omnium diuiniſſima, vt oſtendunt *S. Hieronymus* & *S. Chryſoſtomus*. Ad poſterius ſpectant expiationes populi, eiuſdem refectiones per conuiuium ſacroſanctæ Euchariſtiæ, per omnes ſtatus vitæ munitiones eorum contra peccata, & porrecta continuo auxilia ad virtutes, ſacrificiorum celebritates. quorum rationibus exiſtunt noſtri Sacerdotes auctores vitæ ſpiritualis in alijs: Reges quodammodo itidem populi apparent, qui animas eorum tegant ac ſuſtentent: angeli pariter æſtimantur, qui Dei mandata ac munera ad populum deferant. Ex quibus, etiam Principibus Chriſtianis accedit non paruum momentum ad imperandum. nam videntes clerum ac populum beneficiorum mutua collatione arctiſſime coniungi, eiuſdem cleri auctoritate ſe poſſe populum vehementius ad obſequendum permouere deprehendent. eaſdem quoque Cleri exemptiones cum perſpexerint ad dignitatem religionis plurimum conferre, in vna religione nobilitata, intueantur reliquas omnes virtutes ciuiles in vectigalibus ſuis augeri, & confirmari: imo dum Principes Sacerdotum priuilegia exacte defendunt, eodem ſe populo tamquam pios, ac religioſos commendabant: quo nomine, quod ad ciuilia, omnium iudicijs potentiſſimi euadant: non enim ad hunc finem parum, Principem a populo haberi religioſum. In hunc finem religionem extollendi, Perſæ, Aegyptii & Romani Sacrorum curam Regibus ac nobilibus commiſere, vt recolit *Plutarchus*: ne myſtarum perſonæ prophano magiſtratui, cum contumelia religionis, ſubiacerent. Cuius rei cogitatio, vt ſcribit *Diodorus*, cohibuit *Sabacum* Regem Aegypti ab impio facinore. per ſomnum is

Concil. Trid. Seſſ. 23. ca. 12

Hieron. Ep. ad Nepot. Chriſoſt. lib. de Sacerd.

Plutar. in Artaxerxi.

viderat, non futurum ſibi tutum regnum, niſi occiſis Sacerdotibus, per media ipſorum cadauera cum ſuis tranſiret. ſed *Aegypto exceſſit, ſed eligens potius, quam impia cæde quinquaginta annis regno potiri.*

Diodor. lib. 2. cap. 2.

13. E[illegible]am ad hoc adſtruendum vel natura ipſa propenſ[illegible]ima. Sacer[illegible]u enim [illegible]fficia diuina ſunt & ſupernaturalia [illegible] ne quorum, eorum perſonales ſtatus ſimiles habendi. repugnat vero rationi, dignitatem ac ſtatum nobiliorem coercitiue ſubijci minus nobili[illegible] qualis eſt dignitas & ſtatus pure t[illegible]mpo[illegible]is, a r[illegible] ipſa dignitate & ſtatu ſeparatus, ſi comp[illegible]are[illegible]r cum dignitate ac ſtatu Eccleſ[illegible]a[illegible]is. Quod ſi ratio Ciuilis membri in republica ſpectetur in vniuerſa eius lat[illegible]udine, tunc religioni addicti, exiſtunt quoque ciui[illegible]ia membra reipublicæ: quatenus religio abſolute eſt virtus non ſolum ſacra, ſed etiam ciuilis: quod *Plato* & *Ariſtoteles* affirmant. Quomodo ſacerdotes, Pontifices, ſunt ciuilia membra reipublicæ, & vnumquodque membrum, etiam Eccleſiaſticum, coercitiue ſubeſt alteri membro ciuili: nempe Sacerdotes Epiſcopis, Epiſcupi Metropolitanis, hi ſummo Pontifici, iſte ſoli Deo, a quo ſolo immediate ſuam accepit auctoritatem, vt oſtendit *S. Ignatius*.

Plato lib. de Regno. Ariſt. lib. 7. pol.

S. Ignat. ep. ad Magnes. ad Philadel.

14. Proteſtantes vero in religionis ornamenta hoſtes capitales, omnia iura exemptionum aſpernantur & hoc titulo impietatia in Deum, principum adulatores & buccinatores ſeu boni ciues inepte videri volunt. Facile animaduertunt, ſe nulla talia munera miniſtralia exercere, aut populo eiuſmodi beneficia porrigere, qualia illa promererentur: proinde vltro eis renunciant, quo ſaltem bonorum ſubditorum opinionem aucupentur, ſimulque in nos ferocius, vt in rebelles, declamitent, qui ea retinere, & merito vendicare ſatagunt. Videre diſparitatem: nos Eccleſiæ, illi purpuræ applaudunt. notare exitum. nos Eccleſiæ auctoritate purpuram defendimus, illi purpuræ falſa laudatione eam Eccleſiæ patrocinio ſpoliant, adeoque violant, contaminant, diſcerpunt. At quorſum ſpectatia ſacris, gauderent exemptionibus miniſtri? an quia cõcionantur? minime ſane: eo enim paſſim mentiuntur, Scripturas deprauant, eccleſiam impugnant. officiũ ſane quod plerumque exequitur imberbis, aut ſemibubulcus veteranus. num quia lauant infantes. Cæterum negantes ipſimet Baptiſmum infantibus delere peccatũ originale, teſte *S. Auguſtino*, inde Baptiſmum reddunt *Ludibrium. S. Ambroſius* affirmat fieri euacuationem Baptiſmi, ſi non remittat lotis peccatum originale. vel quod panem & vinum in memoriam Chriſti populo largiuntur? ſed obſtat, cum populo domi ſuæ affatim ſit imaginum Chriſti. nihil proinde in hoc ipſorum myſterio digni priuilegio. Forzaſſis quod remiſſionem peccatorum diuulgent parochianis. Enimuero hoc futiliſſimum, excipiendum potius riſu, quam remunerandum honore. quantũ precor, valet huiuſmodi auruſpicium? dicunt ſe denunciare peccata eis remitti, qui promiſſionibus Euangelicis prius crediderint. Verum

Auguſt. lib. 3. cont. Iul. cap. [illegible]

Ambro. lib. [illegible] cap. 54.

 hoc

hoc norunt ſatis bene parochiani ipſimet omnes, idq; tanquã ſuæ fidei articulum: cuius fidei effectus non ſuſpenditur ad vocem miniſtri cõcionantis, vt ipſi certo ſibi ſtatuunt. Vnde ergo tandem digni, qui gaudeant exemptionibus & priuilegijs? quæ apud eos Sacra, id dignitatis poſtulantia? relinquantur ergo communi ſorti vulgarium, pari ſupplicio cum eis afficiantur: relinquantur, dico ſuæ impietati, ſacrilegio, & publici orbis contemptui.

12. Alienum ſane a religionis maieſtate ac ſanctitudine, eiuſdem myſtai, qui & Patres populi, qui in ſuis ſpiritualis vitæ auctores, perinde ac ſi corpora animabus præſtarent, ſupplices ſiſti ad eorum tribunalia. quinimo vt ex priuilegijs Cleri augeſcit in animis populi opinio rei ſacræ, ita Clerus ipſe tanto immunitatis honore expenſo, ſtudioſius conabitur, morum excellenti forma ſe dignos tantis ornamentis exhibere: nõ enim minus honeſtates quã artes honore affici ſolent. Deijcit proinde ſenſus miniſtrorum inſpecta ab ipſis vulgaris plane ſua conditio, qua laico magiſtratui ſe vident ſubiectos. quod & impedimento eſt, quo minus in alta virtutum conſilia eorum contentiones inſurgãt. quamobrem in hac ſacrorum hominum depreſſione, Sacra ipſa, ac Deum ipſum, ſacrorum auctorem, atque finem, eleuant: adeoque eodem extremam proferunt barbariem.

13. Sunt porro quidam Proteſtantium ita impietate ſua efferati in religionis maieſtatem, vti ad iudicium *Wiclephi* recuſandos cenſent ſtatutos Cleri cenſus, eorum locis appetentes quas vocant *Beneuolentias*, ſeu ſpontaneas populi eleemoſynas. An non miſerum, debere paſtores animarum, quantum ad victui neceſſaria, quantũ ad largitiones ex charitate, quantum ad pietatis opera, pendere omnino a voluntatibus plebis? Hinc etiam Prædicatoribus libertatem docẽdi, admonendi ac corrigendi præreptum iri quis non videt? pergunt quoque adhuc Clero detrahere honorarios titulos, ac ornamenta ſcientiarum, quæ in academijs Doctoribus dari ſolent: quorum Cleri extenuatione, religionem pariter dedecorant, ac Deum ipſum plane contemnunt. Diuina cum hoc pacto deiecerint, quid magni, quantum ad virtutem, ſupererit in republica? quam acris ſit religio, ſeu cultus Dei externus, ad præclara facinora etiam belli iam diximus. neque aliquod conſilium adeo calet, ac illud, quod ab æſtimatione religionis dimanat. idcirco Proteſtantes nulla præclara ſpecie religionis inſtituti, traduntur tamquam mancipia partis in ipſis concupiſcibilis luxui & iraſcibilis furori. Poſtremo quo ab eis ex omni parte religio eſſet impugnata, locis quoque ſacris detrahunt immunitates: perinde ac eadem eſſet ratio Eccleſiæ & horrei, in ea altaris, atque menſæ in tricliniis. Cuius ſtudij impietas propagatur apud eos ab abiecta conditione rei ſacræ: quæ cum magni nihil referat, vtpote *Latio*, *Cantio*, *Concio*, *Cæna*, nihil miri ſi eiuſmodi loci, in quibus talia peraguntur, immunitates negligant, neque tam diuinis coloribus lacera ipſorum reſegmina imbuenda iudicent. Deus bone, an ad hoſce fructus excitandos, adeo impietatis infames, opus fuerit, filium Dei incarnari, ac in cruce morte obita ſuſpendi?

14. Id in more poſitum hominum, quod ad vitæ negocia, vt quando res humanæ, vtpote ornamenta & magnificentia iſtius vitæ, amplificantur, tum diuina ſimul deijciantur plane, ac nullius propemodum æſtimationis euadant. Contra autem cum de magnitudine humana exilea cogitationes formantur, quod vera ſapientia efficit, tunc de diuinis, de æternis bonis, ingentes eo luci ſolent. Romani, antequã adeptaeſſet ab eis imperij amplitudo, aut ab eis in Diuos conſecrati ipſorum Imperatores, quæ Numinum erant apud ipſos religiunes, illæ ſane auguſtæ: quæ vero vitæ ſpectabant commoda, exilia.

Priuatus illis cenſus erat breuis,
Commune, magnum. nulla decempedis
Metata priuatis opacam
Porticum excipiebat Arctom: Horat. lib 2 Carm. od 15
Nec fortuitum ſpernere ceſpitem
Leges ſinebant, oppida publico
Sumptu iubentes & Deorum
Templa nouo decorare ſaxo.

Cæterum ijdem Romani, rebus proſperis ſubinde elati, ac toti poſiti in ſuorum *Cæſarum* admiratione, templa fœno, ſigna Deorum, araneorum telis committebant: eo preſertim tempore, quo Chriſti fides Romæ primum apparuit. Dubio procul, inter alia effecta a Chriſto Domino, hæc duo fuere haud leuioris notæ: ſcilicet Diuina extollere, humana vero deprimere. Quamobrem Catholici apposite Chriſti Domini ingenium referunt, quippe Religionis ſacra augentes, extendentes, mundi vero faſtus & poteſtates extenuantes. Contra Proteſtantes, ſui Antichriſti ingenium produnt, dum Religionum formas debilitant, ſacerdotũ dignitates eleuant, Principum autem iura excitant ad apicem vel iuriſdictionis ſacræ: & eiſdem lenocinantes, eorum gladios in nos diſtringi curant.

CAPVT XXI.

Cum maxima ſit Religioſi ſtatus in republica tum Sanctitas, tum etiam vrbanitas, a Catholicis culti, tum Sectariorum partes illum auerſata, vtrinsque decuribus priuantur.

ILlos religioſos vulgo nuncupamus, vtpote a Clero diſtinctos, qui ſpeciali viuendi genere ſeu regula, ad finem, quem intendunt, conſequendum, inſtituuntur. alioquin ſi illorum ſit ſtatus religioſus dicendus, qui a mundi rebus abſtracti, religioni & animarum ſaluti incumbunt, omnes Clerici maioribus ordinibus initiati, iure dici poterunt religioſi. Duo autem dictos religioſos a reliquo maiori Clero, quod ad religionem, ſecernunt: votum nempe paupertatis, ac certa quædam ſub aliquo Superiori viuendi formula: caſtitatis enim voto & obedientiæ Clerus ſecularis etiam adſtringitur. Tota autem diuerſitas inter religioſos ipſos oritur a diuerſitate regulæ, ſeu diſciplinæ

diſciplinæ, ordinatæ ad peculiare munus ab illis ſeorſim exequendum; ſiue id fuerit pure monaſticum; nempe contemplatiuum, ſiue actiuum, ſiue ex contemplatione & actione mixtum. vt autem horum in ciuitate propria officia & ex eis vtilitates manantes ad alios, intelligamus, operæ precium fuerit, prius excellentiam ſtatus explicare in Clero Sæculari, cauſaſque paucis diſcutere, ob quas a populo ſummo in honore & amore haberi debeant.

Epheſ. 4. 5. 2. Sunt itaque in Clero Seculari illæ perſonæ, quæ Spiritus ſancti inſtitutione ordinatæ ex officio paſtores, & patres animarum exiſtunt. qui, ſi vitæ qualitatem ſpectemus, ita a mundi ſtudijs caſtitatis & obedientiæ legibus ſegregãtur, vt idonei ſint omnino ad alios docendum, 1. Tim. 2. ad eis conferenda Sacramenta, præbendumque vitæ ſuæ conditione viua exempla ad mundi res contemnendum, omneque genus virtutis, tam intellectualis, quam practicæ, exercendum. Sic nihilominus ad imitationem Chriſti Domini, quod ad externa, ciuilis cõuerſationis temperatur in illis ſequeſtratio, vt eis, quos paſcunt, quodammodo ſimiles eſſe videantur. Hac enim ſimilitudine & vicinitate, ſuarum ouium amores ſibi oportunius conciliant, ſimulque paratiores euadunt ad illis in omnibus euentibus melius ſuccurrendum. Et quod horum, quantum ad finem, quem ſibi preſtituunt, ſumma ſit dignitas & excellentia, ex duobus oſtendi poterit. Principio ex eo, quod Eccleſiæ hierarchiam & quaſi ſubſtantiam eius conſtituant: ſine quibus nequit ea conſiſtere. Deinde ex eo Epheſ. 5. quod eorum mores, veſtitus, qualitates, omnia denique, ſacris Eccleſiæ canonibus decernuntur. & a Spiritus ſancti ſapientia eadẽ deueniſſe nulli dubium eſſe oportet. Hi ſunt, quos poſuit Deus in Eccleſia in laicorum ordinatios paſtores, ſalutis illorum, vtpote auctores, & eos, qui ab aquis baptiſmalibus, vſque ad funera ipſorum, cum ipſis familiariſſime amantiſſimeque verſantur, adeoque ſacris ſuffragijs eorum animas corporibus exutas, pijſſime proſequantur. Summa itaque charitatis neceſſitudo inter hos & omnes laicos intercedit. Vnum porro corpus ita cum illis excellentiſſime componunt, vt a nullis tam dextere reformari, ad præclaras virtutes excitari poſſint quã a ſuis: hoc eſt ab eiuſdem corporis & ordinis ſanctioribus membris. quo in munere, noſtro ſæculo, egregiam operam nauauit *S. Carolus Borbomæus*, cuius exemplum haud pauci ſequuti, magnum emolumẽtum vniuerſo Clero ſæculari noſtro æuo attulere. Si officium doctrinæ ſpectemus, aptiſſimi, qui in academiis publice doceant: quod noſtrorum anteceſſorum pietas & ſapientia vbiq; oſtendunt, illos paſſim academijs perficiendo. nec ſolum idonei, qui alios ibi inſtruant, verum etiam, qui literis dignitatem quandam perſonarum ſuarum grauitate & loco quem tenent in republica conſciſcant: quod oculi etiam noſtri etiamnum conteſtantur. Si ergo bonum vniuerſale Eccleſiæ ſpectemus, opus omnino, populum, tã quod ad eruditionem, quam ad virtutis præſtantiam, iuxta ac ſtatus decorem, opinionem honorificam de Clero ſæculari concipere: illudque etiam magis requiſitum, quam cuiuſuis alterius ordinis æſtimata a popularibus præſtãtia. imo niſi quod ad doctrinam & mores floruerit Clerus ſecularis, abſolute dicere non poſſumus florere Eccleſiam. Cum enim ſint in Eccleſia præcipui, & maxime quaſi de ſubſtantia in eadem hierarchiæ, eorum præ aliis omnibus ſpectanda & procuranda eminentia tam quod ad virtutes intellectuales, quam actiuas.

3. Veruntquemadmodum ſingulis ætatibus illius ordinis viri egregii extitere, & qui alijs Heroicarum virtutum exempla præbuere, ita in particulari ex Anglia, etiam poſt ibi dominantem hæreſim, apparuere multi conſpicui, incredibili charitate in animarum ſalutem incenſi. Horum Pater & Coryphæus Illuſtriſſimus piæ memoriæ *Card. Alanus*, qui vndiquaque ad ſe vocans Duaci, & poſtea Rhemis in Gallia, Dei & patriæ ſuæ amantes, in eis locis Collegia fundauit, literis ſane & omni genere virtutis exculiſſima. Nicol. Fitzherbert in vita Card. Ælan. hi, dum in Anglia crudeliſſimæ perſequutiones in orthodoxos immanitatem vbique exercerent, dum leges regni nil præter neces & lanienas ſacrorum hominum ſpirarent, dum omnia tribunalia innocentum ſacerdotum ſanguine adhuc maderent, tantum abfuit, horum aſpectu exterritos, a profectione in Angliam ſe cohibuiſſe, quinimo quo maior diritas ibi ante ipſorum oculos apparebat, eo acrioribus petitionibus, adeoque vberioribus lachrimis, quorum ego teſtis fui, a ſuis ſuperioribus miſſionẽ implorabãt. Iam etiam ingenti cum fructu & ſumma concordia per plurimos annos ſtudijs ſuis, itineribus hinc inde inſtitutis, adeoque paſsis martyrijs, haud paruum fructum extulerant ante ad aduentum vllorum religioſorum, & in talem militiam ab eis initum conſortium. Et quod miraculi loco merito haberi poterit, non vno impetu hæreticorum confecti, vti olim Chriſtianis contigit a paganorum manu vexatis, ſed multorum annorum ſucceſsione decurrente, martyrium Sacerdotes paſsi ferme ducentum: interim continuato quodam ſpectaculo, eorum oculis obiectu ſæuiſsimæ & ſanguiolentiſsimæ crudelitatis terroribus.

4. Verum enimuero ſtatus & ordines Religioſorum rebus tam Eccleſiæ, quam reipublicæ pariter, vtiliſsimi, vt iam ſatis ſuperius viſi oſtendiſſe. Illis in vniuerſum competit abductio quædam a negocijs mundi, ad quam votũ paupertatis & obedientiæ particularis, vltra votũ caſtitatis, illis cũ reliquo Clero commune, plurimum eos promouent: Cuius vi operoſius incumbunt in id, quod inſtituti ipſorum propriũ. Monachi quidem, tametſi rerum diuinarũ contẽplationi dediti, nihilominus valde etiã idonei, qui in ſuis monaſterijs ſcholas apperiãt. etenim ſolitudo egregium mediũ ad comparandũ doctrinam, illam præſertim primã, ac ſummã, videlicet metaphiſicã: illos proinde ac hoc ſtudij aptiſsime parat. quorſũ enim in hoc genere excellerẽt, niſi vt partã ſcientiam in alios transfunderẽt? In oriẽte quidẽ olim monachi, in mores ferme eremitarum deuenere, vt ex *S. Cryſoſtomo, S.* Dionyſ. De Eccleſ. Hier. cap. 6.

Chriſo. hom 4. in Math.

7 Quales autem vitæ genere extiterint noſtri Monachi, diſcant a S. *Chryſoſtomo. Si quis nunc ad Ægypti veniat ſolitudinem, paradiſo prorſus omnem illam eremum videbit digniorem & innumeros Angelorum choros in corporibus fulgere mortalibus. eſt enim cernere tota illa regione diffuſum exercitum Chriſti, & admirabilem illum regium gregem, virtutumque cæleſtium conuerſationem in terris imitantem. S. Auguſtinus* de iſtis agit copioſiſſime, & oſtendit eos ex illo ortos & propagatos ſpiritu, qui mores eccleſiæ Catholicæ decreuit. *Nihil de eis dicam, qui ſecretiſſimi penitus ab omni hominum conſpectu, pane ſolum & aqua contenti, diſertiſſimas terras incolunt.* Subinde de Cœnobitis iſta adiunxit: *Quis nõ illos miretur & prædicet, qui contemptis atque deſertis mundi huius illecebris, in communem vitam caſtiſſimam, Sanctiſſimamque congregati, ſimul ætatem agunt, viuentes in orationibus, in lectionibus, in diſputationibus: nulla ſuperbia tumidi, nulla pervicacia turbulenti, nulla inuidentia liuidi. ſed modeſti, verecundi, pacati, concordiſſimam vitam & intentiſſimam in Deum, gratiſſimum illi munus offerunt a quo iſta poſſe meruerunt. Nemo quidquam poſſidet proprium, nemo cuiquam oneroſus eſt. Patres vero non ſolum Sanctiſſimi moribus, ſed etiam diuina doctrina excellentiſſimi, nulla ſuperbia conſulunt his, quos filios vocant, magna ſua in iubendo auctoritate, magna eorum in obediendo voluntate.* Quid in iſtis precor academici, quid Miniſtrici aut Miniſtricæ? Quamobrem veſter *Lutherus* eiicuit ex monaſterio *Boram*, cum conſtupratum, ſi monaſteria fuerint erecta in grauam veſtræ religionis?

Auguſti lib. 1. de Morib. Eccle. ca. 32.

8. Veteres, qui de caſtitate commentari, ij duo præſidia illi attribuere, induſtriam ſcilicet actionis, ſimul ac receſſus ſolitudinem. vnde apud eos caſta *Diana*, vtpote continuis venationibus fatigata, ſiluarumq; ſecretis ab alijs diuiſa. Caſtus itidem *Hippolytus*, at e cælo ad terram dimiſſus in præſidiis tuæ *Diana*, vitam ſubinde degens, nemorum cultor fuit, & auſteræ vitæ profeſſor.

Virg. Æn. 7.

At Triuia Hippolytum Secretis alma recondit
Sedibus, & Nymphæ Ægeriæ nemorique relegat.
Solus vbi in ſiluis Italis ignobilis æuum
Exigeret, verſoque ubi nomine virbim eſſet.

Verum quod *Pæon*, Deorum Medicus, ſeu *Apollinis* filius, huiuſmodi caſtum de cælis ad terreſtres ſedes dimiſerat, finxere tantæ virtutis aſpernatores (eum quippe ciuili conſortio ineptum reputantes) *Iouem* ad inferos fulmine adegiſſe:

Fulmine Phæbigenam ſtygias detruſit ad vndas.

Verum nobis in vno Chriſto eſt *Pæon*, qui ſuis pharmacis, a cæleſti ſubſtantia delibatis, homines ad virginitatem colendam in terris, noua quadam vita eis inſpirata, componit, ſimulque idem *Hippolytus*, vtpote perfectiſſimæ virginitatis exemplar, eremo & pernoctationibus aſſuetus. haud me latet, inſtitutum ſolitudinem colentium, ac Deo vacantium, quemadmodum & cætera præclara, in culpam, adeoque odium a multis pertractum. neque hoc contigit modo a Chriſti Domini ortu, & eius Euangelio, ſed etiam a priſcis temporibus. *Otioſum hominem, ait Seneca, ſeductum exiſtimat vulgus, & ſecurum, & ſe contentum, ſibique viuentem: quorum nihil vlli contingere niſi ſapienti poteſt. Ille quidem nulla re ſolicitus, ſcit ſibi viuere. Ille enim, quod eſt primum, ſcit viuere.* Vnde qui literis operam nauarat Romæ,

Math. 4.

Senec. Ep. 55 ad Lucil.

———— nomen incertis habet. Ouid. lib. 1. Triſt.

9. Verum vel a principio Eccleſiæ Chriſti, extitiſſe certum & ſpectabilem tam virorum quã fœminarum ſtatum, virginitatem cum diſciplina monaſtica voto ſtabilientium, ex Hiſtorijs iuxta ac Patrum teſtimonijs exploratiſſimum. Horum meminit *Philo* Iudæus, eorum memoriam recolens, qui ſub Regimine & regula *S. Marci* Euangeliſtæ agebant Alexandriæ. quos dicit non ad morem Græcorum Sacerdotum, vi ad caſtitatem ſeruandam adactorum, concubitum repudiaſſe, *Sed virginitatem inſtituto bono & cupiditate futurorum conſeruaſſe.* Eorummet meminit etiam *S. Ignatius*, hos per epiſtolam ſalutans, *Qui in perpetua degunt virginitate.* addit porro, virginum profeſſarum votum non niſi præſente Epiſcopo emittendum; quantum ad decernendum illud genus vitæ quod ſacræ virgines ineunt, & hoc ipſum poſtea confirmarũt Concilia Carthaginenſe Quartum & Mileuitanum. *Athenagoras* in ſua apologia pro Chriſtianis refert multos ex illis totius vitæ ſpacio colere virginitatem, quo Deo viciniores euadat: quos aſſerit *S. Cyprianus* ſe caſtraſſe propter regnum cælorum: *S. Epiphanius vt liberioribus animis diuinæ legis meditationi vacarent. Conſtantinus Magnus*, teſte *Sozomeno*, eos priuilegijs ornauit, *Qui caſtimonia & virginitati ſe conſecraſſent.* Quibus honoris ergo tantum detulit *Helena* Imperatrix, vt illis *In menſa ſeruierit*, ſicut narrat *Theodoretus*. Cuius rei, & eximiæ ab Euangelio Chriſti impreſſionis, illuſtre monumentum tradit *Sozomenus*. Scribit itaque *Pulcheriam* filiam *Arcadij* Imp. & ex paterno teſtamento imperij gubernatricem, fratre agente in minore ætate, virginitatem perpetuo colendam emiſſo voto ſibi propoſuiſſe. *Nondum, ait, quintum decimum annum agens, ſupra ætatem ſapientiſſimum & diuinum ſpiritum accepit, ac primum Deo virginitatem ſuam deuouit: deinde vt ſorores ſuas ad idem vitæ inſtitutum educauit.* Qui vero extra humanam ſocietatem vitam agentes, cum Deo & ſanctis familiarius verſabantur, ij caſtitatis ſtudium conſectati. *Agnoſcat* ait *Cyrill. Hieroſol.* eorum ordo & inſtitutum, qui vitam ſolitariam agunt caſtitatis *gloriã*. Eo autẽ precio habuit Eccleſia primatiua cœlibatum virginum ſanctimonialium, vti *Iouianus* piiſſimus Imperator, capitalem pœnam in eum ſtatuerit, qui haſce virgines a propoſito caſtitatis abducere tentaret; quod *Sozomenus* prodidit. Cæterum præter hoc votum virginitatis emiſſum a religioſis illis antiquis, Patres & Hiſtoriæ memoriæ poſteritatis ſignificarunt, eos adbibuiſſe victus auſteritatem: vtpote vilia indumenta, frequentia ieiunia, continuas meditationes, nocturnas precationes & pſalmodias, paupertatis & obedientiæ profeſſiones.

Phil. lib. De vit. Contep.

Ignat. ep. ad Simin.

Concil. Car th. 4, cp. 21. 30. Mileu. c. 26. Athen. Apol.

Cypr. ep. 62. Epiph. Hær. 30.

Sozom. lib. 3. cap. 1. Theodo. li. 1. Hiſt. cap. 18. Sozom. lib. 4. c. 13. 9. Hiſt. ca.

Cyril. Hieroſ. Catech. 12.

Sozom. lib. 6. cap. 3. Dioniſi. Eccle. Hier. cp. 9. Euſeb. lib. 2. Hiſt. cp. 15. Sozom. lib. 1. cp. 9. 12. Socrat. lib. Hiſt. ca. 8.

10. Certe qui ſæculi & mundi iſtius ingeniũ, a ſcripturis & ſuis experientia edoctus nouerit, is dubio procul iudicabit, diuino ſpiritu in Eccleſia Dei factũ, vnde nonnulli illud vitæ genus inirent, quod diſcretum a turbis & ſtrepitu populariter

Baſil. de Reg. Auguſt. de Mor. Eccl.

pularites viuentium. ob quam cauſam, vt eſt in

Math. 20.

Parabola, exiit in forum Paterfamilias, qui inde quoſdam ocio oppreſſos educeret, & ad vineæ ſuæ a foro ſeiunctæ culturam transſcriberet.

Hilar. in Math. Can. 20. & in Pſalm. 118.

Forum, ait *S. Hilarius*, *pro ſæculo accipi res ipſa admonet, æquabili turbis hominum, calumniarum, iniuriarumque contentionibus, & diuerſorum negociorum difficultatibus ſemper tumultuoſis.* Cæterum hi non ſunt vſque eo in penetralibus abditi, quin etiã foro ſint commodo, & in illius vel culmina obtineant ſacram quamdam auctoritatẽ. Quid obſecro, *S. Simeone*, cognomento *Stylita*, ſecretius aut alienius a foro, adeoque ab ipſa terra; quippe in altitudine ſeu capitello cuiuſdam columnæ habitante? Nihilominus forum & fori ſummus Princeps *Theodoſius Iunior* eius vim perſenſere, imo etia ei paruere. Decreuerat *Theodoſius* iſte, pacis cõciliandæ cauſa in republica, in vſum religionis Eccleſiã quamdam Antiochiæ Iudæis concedendã. quod cum fama intellexiſſet iſte columnæ incola, *Eo nomine*, vt narrat *Euagrius*, *libere ſcripſit Imperatorĩ, adeoque eum acriter propterea increpauit: ſolum namque ſuum Imperatorem Deum veritus eſt; vt Imperator Theodoſius, quo Chriſtianorum ſatisfaceret Voluntati, ſua mandata reuocaret.* Hi ſuo inſtituto vitæ, vt teſtatur *S. Hilarius*,

Hilar in Pſal. 118. in Math. Cã 19

ſequuntur, *voluntaria non legitima. Et his obtemperare, libertatis potius quam neceſſitatis officium.*

21. Quod itaque Hæretici Proteſtantes inficiari non poterint, quantumuis impudentes ad definiendum, in Dei eccleſia ab eius exordio extitiſſe Monachos & Moniales, fatentur vltro

Rob. Abb. Reſp ad Biſch. Sec. 4.

tales fuiſſe, idque ſuæ religionis profeſſores. Dicunt ergo Monachos olim nihil aliud præ ſe tuliſſe, quam quod etiamnum academici profitentur, vtpote ſtudijs literarum addictos, licet cũ vxoribus cõuixerint: Etenim ab hac ceſſa diuortiũ non patitur eorum academia. Moniales affirmant, vitam certis regulis adſtrinxiſſe, & earum aliquas genialis thori vſibus inſeruijſſe: nam ſine hoc, Euangelij libertas, ipſorum ſententiis penitus intercideret. an vero extra Angliam vlbi locorum reperiatur Muſa Proteſtantica, quæ ita de Monachis cantillet, penitus me latet. Sane dolendum, ignoraſſe *Ouidium* ſpecies Metamorphoſeon, quas commentantur ſecum Proteſtantes: eas ſi nouiſſet, ceciniſſet, imo receciniſſet,

Ouid. lib. 1. Metamorp.

In noua fert animus mutatas dicere formas.

In hunc tenorem, quod ad dogmata, mutarunt Deum in diabolum, Chriſtum in peccatorem, Sanctos in laruas, Eccleſiam in ſpiritum, Sacramenta in picturas, in idola, Chriſti vicarium in Antichriſtum, ieiunium corporis in ieiunium mentis, gratiam iuſtitiæ in phãtaſma. Quod ad mores, mutarunt *S. Baptiſtæ* melotem ex pilis camelorum, in ſericum vndulatum, eius mel ſilueſtre in mel Atticum, eiuſdem locuſtas in maris delicias pœnitentiam mutarunt in reſipiſcentiam. leges in vmbras, Monachos in academicos, Moniales in *Xantippas*, eremum in academiam, lilia in hæderas, roſas in ſpinas, omnia in luxum.

Lucan. li. 10

Fulget gemma toris, & iaſpide fulua ſuppellex,
Strata micant Tyrio, quorum pars maxima ſucco
Cocta diu, virus non vno duxit aheno.
Pars auro plumata nitet, pars ignea cocco,
Vt mos eſt Phariis miſcendi licia telis.

O ſi mihi permiſſum aſpicere vel vnicum cœtum Monachorum ad ingenium & inſtitutũ Proteſtantium! viderem equidem credo illum Senatum quem deſcripſit Poeta:

Turbaque collectis ſtipatur curia monſtris. — Claudi. lib. 1 in Rufin.

Longe aliud propoſitũ religioſorum eſſe debere docet *S. Hilarius. In cæleſtium ſcientiam homo eruditus eſt, quid tibi cum terrenis operibus & geſtis? Auis effectus es, cur non in natura tua elemento moraris? volucres enim cæli nuncupantur. non iniuſte ergo illis in poſſeſſione terrenæ habitationis inſidiæ ſunt. Sæculo renunciaſti, quid tibi cum ſæculi rebus? quid quæris raptus in ſæculo? quid quæris iniuriam loqui in regione non tua? Dic potius & vtere ipſe tu voce Pſalmiſtæ dicentis iſta: Quis mihi dabit pennas ſicut columbæ & volabo & requieſcam? Natura auium eſt, vt non niſi cum volent requieſcant: tu autem iam factus es columba, volando requieſcis, id eſt, in cæleſtem te ſedem & cognitionem a laqueis terrenis volatu fidelis animæ efferendo.* — Hilar. in Pſalm. 118.

Quæ autem in vita populari nos mala obuallant, & vndiq; ad prauum incitant, idem Doctor iſtis eleganter deſcribit. *Rapiunt oculos noſtros rara incogniti maris gemma, occupat animum terra aurum, totis nos mortis noſtræ illecebris ſpirituales nequitiæ & aeris huius virtutes circumuolant, per vitæ præſentis moleſtias, per alienæ volũtatis mores atq; laſciuiã inſidiantes vt iraſcamur, vt oderimus, vt amemus, vndique expectamur & appetimur.* Fœlix ille forẽſis vitę ſtatus: at vltra metas noſtræ expectationis collocatus: in quo — Hilar. in Pſalm. 124.

——— *emitur ſola virtute poteſtas.* — Claudian. Panegyr. 3. Conſul. Honor.

12. Mirum itaque haud fuerit, ſi in noſtris religioſis pars intellectiua, cognitione ſplendeat, ſi concupiſcibilis, charitate accenſa, ſi iraſcibilis dulcedine morum emollita, ſub rationis imperio placide conquieſcant. optime probat *Origenes* mentem clariori intelligentia fulgere, poſtquam fides & diſciplina eam ſubegerit: de quo genere cognitionis loquitur propheta: *Niſi credideritis non intelligetis*: quod etiam *S. Bernardus* egregie proſequitur. iſti cenſendi *Noaci*, apud quos viget quies, qui requieſcunt poſt diluuium a ſuis laboribus, & alios in eandem quietem pariter inducunt. apud quos ceſſat terra a belli tumultibus, & immani ſtrepitu, quo orbis reliquus concuti aſſueuit. *Noe* ſacrificante, odoratus Deus odorem ſuauitatis, ſeu Hebraice quietis, vt animaduertit *Caietanus*. In qua ipſorum quiete & ſolitudine retinent etiam cõuictum, ex quo, ad omnes virtutes acquirendas multum adiuuantur. *Virtutum ait Cicero amicitia adiutrix data eſt, non vitiorum comes: vt quoniam ſolitaria non poſſet virtus ad ea quæ ſumma ſunt peruenire, coniuncta & ſociata cum altera perueniret.*

Orig. tract. 13 in Math. — Iſa. 50. — Bernard. Serm 3. in Cantic. Epi 108. — Gen 5. — Gen. 8. — Caiet. In 8 cap. Gen. — Cicer de Amicit.

Cæterum quod optima quæque quibuſdã malis aut vicina, aut opportuna, mirũ videri non debet, humana fragilitate expenſa, ſi inter ipſos religioſos, illos & clerũ Secularẽ, ſimultates aliquando gliſcentes inueniantur: vel ſi diabolica fraude intercedente, id contra charitatem ab aliquibus fiat, quod in eius ſubſidium a Sancto Spiritu primitus inſtitutum. Huiuſmodi autem diſſentionis ſpecies in eos acrius

inuadit

inuadit, qui habitu, nomenclatura, & diſciplinis diſ[illegible] reti, qu[illegible] ad externa tamen, idem terme munus cum al[illegible]s obeũt, & quaſi in communi opere ſeorſ[illegible] c[illegible]m maxima [illegible]tudine habitus, hominũque congrediuntur. vtinam res ipſæ, noſtri oculi ſubiectæ, huius rei veritatem, non vt contingit, comprobarent. Ac præter vnam & eandem formam operis externi a diuerſis initam, ad augendam materiam inuidentiæ & contentionis inter eos, accedunt quorundam ordinum priuilegia, quibus alii ſuis co[illegible]peratoribus in popularium oculis præteruntur. ex quo duo mala paſſim proficiſcuntur. Pr[illegible]mum, quo animi deiiciuntur eorum, qui illis carent priuilegiis: quippe videntes, a ſuperioribus ſuis ſe eis indignos reputari, iuxta ac deſtitui honorifica plebis æſtimatione, qua alii publici[illegible]us eorum cauſa præfulgent. alterũ cernitur in murmurationibus, quibus odium cõſilem priuilegiatis. horũ meo iudicio ex duobus remediũ: ex vnitate ſcilicet, & æqualitate. Ra

Concil. Tri. in decretis tione vnitatis conſiderata, Conciliũ Tridentinũ quod ad multa, auctoritatem Epiſcopalem ad religioſos ipſos gubernandos extenſã eſſe voluit; in qua religioſi, alioquin diſiuncti vitæ moribus ab aliis, vniri ac ad pacem componi tamẽ cum illis optime poterunt. æqualitate vero decreta, inuenietur illa mater & radix concordiæ in omni republica & ſocietate, ſicut contra, inæqualitas in vnoquoque conuentu ſeges eſſe ſolet rixarum & inuidentiæ. ſed quod inæqualitas ſit aliquando tam in Eccleſia, quam ciuitate admittenda, eius concedendæ norma ducenda a communi charitate, & eius ratione a communi bono. Quando ergo prudens magiſtratus aduertit, ad inæqualitatis inſtitutionem, futurũ damnum charitatis, & concordiæ inter ciues aliquos in ciuitate, alioquin ad præclara facinora comparatos, animum & impetum quod ad bona inſtitura, remiſſuros: quomodocumque hæc mala euentura, ſiue ex infirmitate particularium ordinũ, nullo pacto talia priuilegia impertienda aliquibus, ſed inter omnes potius æqualitas, quantum fieri poterit, ſtabilienda.

13. Præclaris iſtis eccleſiæ luminibus & Athletis deſtitui voluere Proteſtantes. *Paonibus* ca

Math. 14. rent. *Hippolytis* deſtituuntur. Hi nempe ab eccleſia, tempore hiemis fugientes, ob nimium frigus impietatis, tantam charitatem haud retinent, quanta ad vota religioſorum emittenda ac ſeruanda, ad vitæ ipſorum rigorem ſuſtinẽdos & profitendos merito poſtulatur, includi paruo gyro recuſant, in immenſo libertatis excurrentes. obedire detrectant, ad principatum neſcio quem ſuperbi ſpiritus contendentes: in eunuchorum choros ingredi propter regnum cælorum acquirendum, horrent, potius

Math. 19. ſe in aulam *Veneris* aduiti emiſſarios appetentes. Diuitiarum ornamentis ſpoliari, paupertatis ærumnis adfligi, penitus deteſtantur, voluptatum vero ſumptuoſarũ cupidiſſimi. Enimuero ſi nulla virtus labe careat mortalis noxæ, ſi nullum opus valeat meriti apud Deum pondere, ſi vna fides ad ſalutem ſufficiat, vt ipſi definiunt, quorſum de rigidis religioſorum placitis & inſtitutis cogitarent? At quod ab iſtis ciuilis ſocietatis incommodum? omnes ad nuptias currunt, quas nullum ſpecimen caſtitatis prius honeſtauit, aut ad eas præparauit, apud quo[illegible] nuptiæ paſſim iuxta fœdatæ ac violatæ, proloquuntur damna ex neglectu virginitatis. Hæc enim præſertim voto confirmata, ipſis etiam nuptiis decus adfert & firmamentum. Contendunt porro, Caſtitatis votum minime eſſe licitum, cum non ſit animæ ſaluti neceſſarium. Volunt etiam, illud rem impoſſibilem proponere: tandem ſtatuunt, vouenti innoxium, inito matrimonio voti religionem exuere. Dico hæc omnia in Deum, in Chriſtum impia, in patriam, in legem naturæ peſtifera & barbara. auferunt enim Deo vectigal religionis, quod illi debetur: Chriſti gratiam inſufficientem reddunt ad præſtandum officiũ virtutis: integrum faciunt, Principi datam fidem fallere. promiſſiones in vniuerſum fruſtrare: quorum quippe minor obligatio ac interdum facilior ſolutio quam illius, quod Deo ex voto promittitur: Obedientiæ pariter munus in republica debilitant, non ferentes eam, quæ religioni deuouetur. Denique pecuniarum periculoſum auorem in ciuitate augent, negligentes in religioſis earum contemptum.

14. Neque ſolum monachis deſtitui vult ſecta proteſtantica, quinimo inciuili & inhumano argumento eorum ſtatum conuellere & vituperare. Hinc ſi in aliquibus ex hoc aut altero ſexu vitia detexerint, illico concludunt, omnes tales eſſe, ac eorum viuendi genus prorſus vituperabile. hoc S. *Auguſtinus* ſuis temporibus Aug. Ep 137
adnotauit ab aliquibus factum: ac quam inepte iſtis oſtendit. *Ad quid aliud ſedent iſti, & quid aliud captant, niſi vt quiſque Epiſcopus vel Clericus vel Monachus vel Sanctimonialis ceciderit, omnes tales eſſe credant, ſed non omnes poſſe manifeſtari? Et tamen etiam ipſi, cum aliqua marita inuenitur adultera, nec proiiciunt vxores ſuas, nec accuſant matres ſuas.* at hæretici voto caſtitatis contradicantur hoc modo ex aliquarum delictis, ſic Turcæ traducunt apud Chriſtianos vnius cum vna cõiugium propter quorumdam adulteria, indeque polygamiam admittendam contendunt, ſicut quidam Philoſophi vagum concubitum. En metam laxæ libertatis in ſpurcitiem caſtus, oculis & votis Proteſtantium propoſitam.

15. Denique alias adnotauimus, vitam a rebus mundi ſecretam, paratiſſimum medium ad ſolidam doctrinam, & eam, quæ *Metaphyſica* eſt, comparandum. proteſtantes ideirco illam in religioſis vituperantes, eiuſmodi alta eruditione depriuentur. ſiquidem leuiſſimæ & garrientes cicadæ, rerum extimis duntaxat inhærentes. Hoc cum in Anglia deprehendiſſet Rex *Iacobus*, iuxta ac videns, ob defectum firmioris Theologiæ paſſim ibi academicos ad inanes vmbras Puritanorum deflectere, vt audiui, illis mandauit, quantum ad Philoſophica, certum temporis ſpacium eius curſui impenderent, ac quod ad Theologica, abdicatis quorumdam priuatis Cathechiſmis, Latinæ ſimul ac Græcæ Eccleſiæ Patrum libris prælegendis incumberent. Verum tantam admonitionem nihil operæ precii in Academiis Anglicanis peperiſſe etiam in

tellexi

tellexi. Credo certe, quod optimis Principis voluntatibus *Sus* ac *Minerua* ibi obſtiterint. Atque in hac re ipſius Religionis, Proteſtantes ſe declarant ac produnt, reſpectu omnium Gentiū, colentium Deum tenuiſſimos. etenim præter Sacerdotes, apud Iudæos vt erant Rechabitæ, Ieſſæi, Nazarei, ita penes alios inueniebantur quoque religioſi: hoc eſt peculiari vitæ genere omnino religioni dedicati. Genus hoc vitæ ab ipſis exordijs Eccleſiæ inſtitutum plurimos continuo retinuit ſectatores, admiratores, iuxta ac laudatores, fautoreſque. Alexandriæ, ad normam traditam a S. *Marco*, floruere Monachi, quorum encomia *Philo* Iudæus proſequutus.

Phil. de vit. Contemp. Hieron. in Phil. Theodor. lib. 4.

Græcia tota ſicut Ægyptus refecta fuit monachorum choris, vt narrat *Theodoretus*. Eoſdem ſibi chariſſimos habuit *Conſtantinus Magnus*, quos & munifice coluit. Eius mater *Helena* Deo ſacratas Virgines inuiſit, familiaritate & epulo publice excepit. Et qui demum Proteſtatores, iſtis exemplis & teſtimoniis refragati! eorum nouitas horum potius cedat antiquitati, eorum impietas, libertatis Chriſtianæ plane bruta æſtimatio, horum ex Chriſti præcepto diſciplinę religioni, ſeueritati, atque ſanctimoniæ ſe dimittant corrigendas, abolendas.

16. Cum vero Proteſtantes multa criminentur in Religioſis, quæ ſcilicet eorum cenſuris aduerſantur libertati Euāgelij: nempe tria vota, clauſtralem obſeruantiam, & aliarum quod in lege habeant de nocte ſurgere, & choriſtas tunc agere, aperte legi naturæ repugnare clamitant. An non dicunt, nox a natura inſtituta, in qua animalia dormiant & relaxent alterna quiete?

Virg. l. Æneid. 4.

Cum ſilet omnis ager, pecudes, pictæque volucres?

quam ergo a natura alieni, qui nocturnas horas ſomno & quieti eripiunt, quas in Pſalmis, Hymniſque cantandis importune collocent? Vide, quam doctus Phyſicus euaſit *Gooſſa* noſter Proteſtanticus! Hoc ſemel decreto ab ipſo poſito, illico tenebitur cadente ſole, quando nimirum nox incipit, vi legis naturæ, cubitum petere, ac ſtatim ſabatum in lecto ſeruare vſque ad ſurgentem ſolem matutinum; ita vt ſi cœnam veſpere diutius protrahat, ſi mane muſas ſuas citius adeat, violatæ legis naturæ reus habeatur. Quod vero bina in anno ſolſtitia diuturnitate & breuitate noctium hoc naturæ penſum moleſtum mortalibus reddant, id eos nihil moratur, quo minus cum pecudibus, pictiſque volucribus tota nocte ſileāt, aut ad diſceſſum *Phoſphori* dieque efferente caput, ſtatim ſurgant: quandoquidem vtrinque lex naturæ ſit ab omnibus inuiolabilis habenda. Hic video noſtrum Proteſtantem in *Beelzebub*, Principe muſcarum:

Luc. 11.

quarum ingenium nocturnis horis ſilere & quieſcere eiicientem non dæmonia, ſed angelos; videlicet Religioſos qui in terris, illis ipſis horis ad Dei laudem, neque ſilent neque quieſcunt. *Ochozias* Rex, qui defectione ſua a fide Catholica, per cancellos cœnaculi ſui cecidit, ac inde ægrotauit, illos, quandoquidem familiaret *Beelzebum* adloquitur: *Ite conſulite Beelzebub Deum*

4. Reg. 1.

Accaron, vtrum viuere queam de infirmitate mea hac.

17. Recte quidem comparauit *S. Auguſtinus* Religioſos in Eccleſia, volucribus in arborum excelſarum cacuminibus nidos habentibus. Hos nidos, monaſteria dicit eſſe, Magnatum virorum ſumptibus plerumque extructa, in quibus cælo vicini quietius religioſi Deo famulantur. Adiungit, aliquando contingere, vti impij tyranni rerum potiti, hoſce nidos deijciant, eorumque commodis priuent. Verum in hoc euentu fit, ipſos Religioſos non prorſus loca ſua relinquere, ſed ad ſimilitudinem volucrum cæli, quibus nidi adempti, circumuolitare, nudatis ramis inhærere, ac triſtibus vocibus querelas proferre, ſimulque miſericordiæ ſenſum ſuis tyrannis audientium pectoribus incutere, quo potentes viri permoti, nidos ſuos ſibi Deoque reædificent. & donec hoc peractū fuerit, vt ipſe dicit, neque loca deſerunt omnino, neque cantus gemebundos penitus intermittūt. Spectabile hoc mihi videtur in Anglia, vbi quondam pulcherrimi nidi, ac monaſteria, religioſorum vſibus opportuna, floruerunt, quibus ab impio *Henrico* deiectis, ſemper aliqui remanſere, ac modo plures aduenere monachi, qui virtutibus, & columbinis gemitibus reſtaurandum deſiderium, in antiquis ramis nidos iterū obtinendi, quibus gaudeant, Deo ac hominibus, die nocteque in eis cantantes.

August. Enarr. in Psal. ... de Mor. Eccles. lib. 1. cap. 31.

Et ſi forte etiā ſibi amiſerat a fuerint, & aliquid moleſtia vel ſcandali ſerui Dei in ramis ſuis commouerint, volitant quidem inde paſſeres: ſed vt a Cedro remanentis ſine nidis paſſerum.

August. in Psalm. 103. Enar.

Væ hæreticis, ſuperbis cedris, qui in ramis ſuis nolūt admittere religioſorum nidos. In hoſce Deo ſacratos, rabidi hoſtes olim Donatiſtæ, vt narrat *S. Auguſtinus*: vtpote ebrioſi in ſobrios, præcipites in conſideratos, furentes in ſimplices, vagantes in congregatos, debacchantes, vt ipſe loquitur, illos poſtea imitati *Iconoclaſtæ*, qui vt Sanctorum nomina, ita & monachorum, incredibili odio expugnarunt.

18. Vt ergo aliquid ſummatim inferam, quatuor ſunt præcipue ob quæ Proteſtantiſmus inciuilis recte æſtimetur. Principio, ad iudicandum, quod cum aduerſetur ſuo diſceſſu fidei catholicorum, neque horum numerum, niſi plures, adeoque inter ſe pugnantes opiniones complectatur, poterit exæquare, inde multorum odijs erit obnoxius, & eorum impugnationibus qua literis, qua armis, vndique opportunus. Deinde idem Proteſtantiſmus cum non ſtabiliatur credibilitate & vnitate Traditionis in Eccleſia Catholica, pacis quietudinem, virtute illæſa, ſuſtinere nunquam poterit. nam hac florente, datur ciuibus frequentius occaſio examinandi eius ſententiam quippe bellicis motibus aut tumultibus haud auocatis a veritatis contemplatione: proinde incertitudine privati ſpiritus omnia iudicantis, infirmitate, mutabilitate & vanitate eiuſdem occurſantibus, aut nouæ ſectæ indies in republica excudentur, aut prius ſuſcepta credulitas penitus relinquetur. Enimuero ſi *Hollandi* tantundem temporis paci impendiſſent, quantum rebellionum motibus iam diu ante hanc horam ſuas religiones varijs ſectarum altercationibus in minutiſſima errorum reſegmina ſecuiſſent: vt enim hoc minus fecerint, præſtitere vaforum

bellicq

bellicorum clangores, Piratica, & pugnæ: nam apud eos vel decem annorum pace durante, experti omnia religionis momenta diſſidentionũ opinionibus plane conuulſa, ruinam totius profeſſionis præſagiſſe. Quod porro pace rerum ſtatus tranquillatur, voluptates maiores vires acquirunt, indeque virtutis imperium in maius diſcrimen vocatur, cum Proteſtantum dogmata plane venerea ſint, ac veneris ipſius lenones, eo euadit, eo minus eſſe ciuilia: vtpote quæ ſpirante Fauonio, cuo manus dat ita impuritati laxioris vitæ, qua corumpi neceſſum Ciuilitatis firmamenta ac decora. Poſtremo ſi quæ ſit in homine ingeniat aſpentas ſeu cruditas, ea amore Dei, dolore ex peccatis, cultu religionis, ſenſu pietatis, in proximum charitate, in alios amicitia, ad mites mores componuntur: quibus preſidijs quod Proteſtantium hæreſia deſtituatur, inde immanes crudeleſque contra ciuilitatis facilitatem & dulcedinem euadunt. ſi quid ergo emolumenti ciuilibus moribus accedat ex fide, ex Scientia, ex Sapientia ex Prudentia, ex Arte, ex Conſcientia, illud totum euertit Proteſtantum ſecta: pariter quod ex ſtudijs virtutum moralium & Theologicarum eiſdem ciuilibus moribus munimen accreſcit, eadem Proteſtantum factio, in fauorem voluptatis & barbarieia, ſpernatur, expugnatque.

19. De hac ipſa animi ac morum contra ciuilitatem in Proteſtantibus intemperie, prophetiam edidiſſe viſus *S. Paulus* Apoſtolus: in qua ſingillatim recenſet partis Rationalis, Cõcupiſcibilis & Iraſcibilis in eiſdem contra veritatem & virtutem futuram in nouiſsimis temporibus rebellionem. Quantum ad vim in illis rationis, ait, *Habentes quidem ſpeciem pietatis*. etenim ſplendido titulo *Reformatorum Eccleſiæ* ſeſe ornarunt Proteſtantes, ſe Scripturarum diuinos interpretes, ſe meriti in Chriſto encomiaſtas venditarunt. *Virtutem autem eius abnegantes*. ſic enim in eis ratio inſtructa, vt fidem, religionem, omneſque virtutes, ſub earum nominibus, commendatis expugnarẽt. Quantum vero ad facultatem in eiſdem concupiſcendi, iuxta verba Apoſtoli: *Homines ſeipſos amantes, cupidi, incontinentes voluptatum amatores magis quam* Dei. quantum autem ad iraſcendi energiam, exiſtunt *Elati ſuberbi, blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſcelesti, ſine affectione, ſine pace, criminatores, immites, ſine benignitate, proditores proterui, tumidi*. quibus verbis id totum *S. Apoſtolus*, in vituperium Proteſtantum complexus, quod nos in illos ex eorum dogmatibus hoc poſtremo libro diſputauimus; & a quo methodum & argumentum diſſerendi mutuati ſumus. Expendamus modo, ſi placet, vires ac neruos Proteſtantiſmi, ex quibus paulatim coaluit, in tot populos deplorato effectu, hoc noſtro ſæculo, inualuit.

2. Tim. 3.
Epi. Iudæ.

CAPVT XXII.

De ſex Educatoribus, ſub quibus natus Proteſtantiſmi Hercules, creuit: quibuſque ſubinde exploratis, & a Mundo cognitis, decreuit: ſcilicet Sibylla ſtultiſica, Pſeudolo Hypocritico, Epicuro Gnoſtico, Aiace Flagellifero, Tarquinio Superbo, & Noſtrorum Peccatis.

HErcules iſte Proteſtatorius, natiuo ſpectato Solo, nec *Græcus*, nec *Celticus*, nec *Gaditanus*, ſed *Hiperboreus*. Quem proinde, licet ſub nubilo cœlo natum: Scilicet. *Veruecam in patria, craſſoque ſub aere*, non debemus tamen reputare penitus alienum ab igne *Promethei* & radijs *Apollinis*, tametſi illius cerebrum, concreticri, fluidiori ac frigidiori maſſa conſtare, nil vetat quo minus id opinemur. Enimuero mundus iſte terreſtris, eſt veluti quidam communis naturæ fornax, in quo a ſole ardor vario ac diſcrepante gradu, hominum corpora, quaſi totidem panes, coquit, torretque. In cuius fornacis medio, veluti ſub Æquatore, ita ardor intenſe vrit, vt inde in hominum corporibus omnia criſpa & in nigredinem exuſta videantur.

Iuuenal lib. 4. satyr. 10.

——— *pars ſanguinis vſti,*
Torta caput refugos gerens a fronte capillos.

Lucan, li. 10

In ea autem fornacis parte, quæ vtrimque a medio parum ſecernitur, ardor apparet moderatus, qui coloris Sanguinei florem omnino non tam depaſcitur quam in venuſtatem caſtigat: proinde *Mineruæ* oculis cæſijs ſeu oliagineis appime conuenit. Extrema autem latera iſtius fornacis, nõ niſi languentem excipiunt æſtum: vbi *Diana* ferme omni imperio *Apollinem* ſpoliauit. conſequenter in iſto fornacis ſitu, panes ſcilicet humana corpora, molliores, candidioriſque euadunt: quales illi populi, de quibus idem poeta:

Hac Libycos pars tam flauos gerit altera crines.
Vt nullus Cæſar Rheni ſe dicat in arnis
Tam rutilas vidiſſe comas

Prud carm. de Natiu. Chriſt.

Vt enim circuli Polares, tardius ſe mouẽt, minus ſpacij eodẽ tẽpore percurrẽtes, ita in Borealibus animi motus tá mẽtis quã appetitus, tardiores.

Cur legat tardus plauſtra Bootes.

Boet. lib. 4. Met. 5.

Summa itaque hæc eſt: edito in lucem iſto *Herculé Proteſtantico*, quoſdam in iſto fornace laterales, nempe flatuoſos & lutulentos panes, *Phœbo* omnino inconſulto, ſibi mentem, ſibi vim ingenij vendicare, haſque dotes & ornamenta alijs inficiari ineſſe, quippe ignorãtibus plane vniuerſi ſenſus in ſacra Scriptura, non intelligẽtibus quæ ſunt notiones ſuperſtitionis & idololatriæ; cum ipſi meridiana luce clarius eas in ſuis Aquilonibus aſſequantur. Hoc ritu gigantes Boreales ſub ſuo *Briareo*, olim cæleſtibus Dijs cædea & ruinas minitati. ſimili modo eiuſdem fortis Proteſtãtes ſeptẽtrionales ſub vexillis *Lutheri*, noſtro infœlici ſæculo, faſtuoſe & barbarice reliquis omnibus oculatiores & doctiores gloriantur. quibus vero modis *Hercules* iſte in molẽ, in cẽtũ manus ſeu centũ hæreſes cũ *Briareo* neruoſq; excreuerit, iã a nobis ſuccincte oſtẽdetur,

Helio. Theo

2. Quocirca *Hercules* iſte Proteſtanticus ſtatim ac adoleſcere cepiſſet, habuit in ſuo comitatu imprimis *Sibyllas*, quas adiret, & a quibus ad capeſcendam ſectam inſtueretur. quarũ præcipua *Stultiſica*, nominabatur. certe multa ſunt, quæ Proteſtantiſmi ſtultitiam pro-

videantur, mirum adhibet diſſimulationis artificium. quo non ſolum in eam directus acrior obtutus repellatur, verum etiam candidioribus mentibus forma quædam honeſti, adeoque diuini, contemplanda inijciatur. Duo præſertim illius deformitatem conſtituunt. primum, auſus in aliquo ad particularia dogmata eligenda cum contemptu totius Eccleſiæ illi refragantis. alterum in illius obiecto ac materia ſatis conſpicuum: nempe aduerſaria quædam vis in illius pulcritudinem, quam virtutes in ſe complectuntur & oſtendunt. hæc dedecora vt occulet hæreſis, nihil faſcinationis omittit, nihil hypocriſis poſt ſe relinquit. Enimuero non tantum falſitas hæretica ſub fuco veri ac probi, proprio marte fallacias inſtruit, ſed inſuper ad imitationem paganiſmi, in noſtram fidem olim deſæuientis, fictam quandam venuſtatem, penicillo tam doctrinæ quam eloquentiæ, ſibi ſtudioſe comparauit. *Symmachus* Romanus, cauſam agens veteris illius ſuperſtitionis, aſſerebat,

Prud. lib. 1. cont. Symm.

auſpicijs antiquioris religionis Romam ad magnitudinem imperij deueniſſe, eamque iam dilumbaſſe & extenuaſſe ferme vſque ad barbariem, Chriſtianam diſciplinam: quod & *Soſimus* antea fecerat, de hac ipſa re contra noſtros conqueſtus. Sciſcitabatur ab illis *Symmachus*, num putarent, Deum nulla cura tactum erga genus humanum, priuſquam Chriſtus in orbem aduentaret, eum nouis dogmatibus informaturus, ſed permiſiſſe, nullo inſtructore ab eo interim miſſo, illum ruere in errores adeoque in damnationis baratrum: nobiliſſimamque gentem Romanam, virtute ac poteſtate inclitam, diuinorum ignoratione obcæcatam, turpiter ab ipſius cognitione defeciſſe? quod argumentum

Aug. ep. 107

paganus in noſtros magnis viribus vtiſſe teſtatur *S. Auguſtinus*. Cæterum dolus iſte in hæreſi luculentior, quandoquidem ea paganiſmo improbabilior, ſuique oſtentu deformior, ac ideo eiuſmodi inuolucri indigentior. *Megara* vt inter nymphas compareat nympha, magis elaborato indigebit ſe fucandi conſilio, quam in illum finem *Gliceriam*.

Aug. lib. 17. con. cap. 29 Tam. 1. cōc.

8 Olim Hæretici, profeſſi ſummum amorem in Chriſtum Dominum, vt narrat *S. Auguſtinus*, affirmarunt, eius carnem non fuiſſe paſſibilem. parem in Chriſtum pietatem prætendebat *Eutiches*. qui dixit, ſe non audere pronunciare, corpus filij Dei eſſe corruptibile, aut humanis infirmitatibus obnoxium. Teſte *S. Ambroſio*, *Apol-*

Ambroſ. de. Incar. cap. 7.

linariſtæ, Chriſto animam attribuere renuebant, ne diuinæ perſonæ animæ perturbationes ineſſe ſimul definirent. Species & membra hypocri-

Aug. lib. 3. cont. 2. ep. Pelagian.

ſis pelagianæ ita recolit *S. Auguſtinus*: *Hæ ſunt nebulæ de laude creaturæ, de laude nuptiarum, laude legis, laude liberi arbitrij, laude Sanctorum*. Cæterum Proteſtantes, in hac arte veteres hæreticos ſuperarunt, & quod vniuerſi ſeorſim præſtiterunt in hunc effectum, illi coniunctim cuncta vſurparunt. Nulla Syrenis vnquam adeo truculentum cecinit carmen, nullus Græcus tam immanem Equi exercuit religionem: nulla Babilonia adeo mortiferum aurei crateris propinauit venenū.

Apoc. 6.

Hoc artificio peſſimi hæretici antiquitus ad opinionem orthodoxam peruenerunt. *Arius*, vſque adeo immanis hoſtis Dei, ac Chriſti Domini, nihilominus ita ſe *Protheum* finxit, vt Catholici formam ei ineſſe, plurimi etiam inter pios, exiſtimarent. inde, cum eiectus eſſet a *S. Petro*, Epiſcopo *Alexandrino* ab Eccleſia, ad eum in carcere tunc pro fide Chriſtiana detentum acceſſere Arij deprecatores, *Alexander* & *Achillas*, qui ab illo Epiſcopo veniam *Ario* conciliarent. *Donatiſtæ* ſic ſe egere verſipelles, vt permulti iudicarint, eorum hæreſes in re indifferenti verſari, neque æternæ ſalutis, quippe Ciuiles ad ſummum lapſus expertes. *Pelagiani* pari aſtutia errores ſuas illuſtrarunt pigmentis orthodoxi ſtyli, vt ſæpius reputati a plerique orthodoxi tam in Paleſtina, quam Romæ. *Lutherus* ob hæreſum congeſtum cumulum, in occidente alter plane *Manichæus*, abuſus quoſdam in aliquibus locis apud Catholicos vituperando, ac in eos ſolum ſuam doctrinam ſe armare affirmando, aliquibus Catholicis ſuſpicionem iniecit, quod zelo non prorſus malo ſuccenderetur.

Breu. Rom.

9. Principio itaque quod Chriſtianorum auribus ſacræ ſcripturæ nomen ac ſententię cuiuſdam diuinitatis ſenſum ingerere ſolent, idcirco earum teſtimonijs ſpiſſim confertis, tanquam folijs, quibus primi parentes poſt ſuum peccatum, corporum nuditates velarunt, Proteſtantes a ſe inuentas hæreſes honeſtare laborarunt. Præcipue, itaque diuini verbi præcones & cultores vnici videri appetierunt, cauſati, prioribus ſæculis ignorātia inuolutis, neglectum omne earum ſtudium; fidei dogmata non ex eis, ſed humanis potius inuentionibus & argutijs excuſſa, popularium animos inſcite occupaſſe. Nunc vero ipſorum opera reuocatos omnes ad lumen Euangelij, ad Scripturæ diſcutiendum medullam: interim Catholicis Romanis eius prorſus inſciis, Traditiones meras & hominum figmenta conſectātibus, gloriati. & quod præcedentibus temporibus liturgia conſtiterit lingua Romana, plebi ignota, imo eidem Biblia vulgari idiomate deſcripta, paſſim interdicta, modo ipſorum induſtria in templis non alia quam vernacola lingua concrepante, traductis etiam Biblijs in voces ipſis idiotis notas, affirmare non dubitarunt, ſe tanquam recentia lumina ſacræ Scripturæ notitiam in mundum, adeoque vulgarium oculos intuliſſe, e tenebris Romanorum, in publicum conſpectum Scripturarum ſententias eduxiſſe. Quicquid non, dixere, ſancimus, euulgamus, cantamus, id liquidis Scripturæ verbis, non *Thomæ*, non *Scoti* aut vllius hominis ſola auctoritate, ſtabilitur. Quæ etiam reijcimus dogmata, cum ſola Scriptura ſufficiat ad noſtram inſtructionē, iure optime ideo a nobis reprobantur, quo illius paginis non conſignentur, vbi quæſo, in illis aliqua mentio Miſſæ, vbi Purgatorij, vbi Tranſubſtantiationis, vbi ſeptem Sacramentorum, ieiunij Quadrageſimalis, thurificationis in Eccleſia nonnones, aut illius externæ religionis præceptum, quam Romani in more habent, inueniuntur? Summatim nos verbum Dei purum, noſtræ fidei & cultui præficimus, Romani ſuis hominum commenta. Hæc poſtquam audiſ-

 ſet

ſet ſimplex popellus, non aliter ad exiſtimatam ab ipſis reformationem accurrere, quam ſi e cælis, ſonante Claſsico, vt id facerent, eſſent commonefacti.

10. Verum enimuero hanc fraudem minime ſubodorati, partim quod Catholicorum ſtudia collata in diuinarum Scripturarum elucubrationes, qua concionibus, qua editis commentarijs eos laterent, partim quod non animaduerterent, omnium hæreticorũ morem, armis, quibus Eccleſiam impugnant, ſcripturæ verba prætendere. Scripturarum enim ſe inclitos præ alijs aſſertores profeſsi, qui, teſte *S. Auguſtino* affirmarunt, primos parentes cæcos fuiſſe a Deo creatos, quod ſcriptura dicat, poſt peccatum eorũ oculos apertos. Scripturarum intelligentiam ſibi vendicarunt, qui Deum corporeũ pronunciarunt, cum referat Scriptura, illum ſpecie externa quodammodo incorporatum, ſæpius apparuiſſe, diſerteque aſſerat, ignem eſſe vrentem, vt *S. Epiphanius* retulit. Scripturarum calentiſsimos ſeſe venditarunt *Manichæi* duo rerum principia fingentes, vnũ bonum, alterum malum: & a malo in odium boni conditum vetus Teſtamentum: quandoquidem in illis diuinis literis perſpexerint deſcribi aduerſus vires carnis & ſpiritus, mundi & cœli, iuxta ac Deum quodammodo lamentantem, quod Iudæis dederat præcepta non bona. Corporum humanorum reſurrectionem impugnarunt *Origeniſtæ* quod eam Spiritualem definiat Scriptura futurum. *Ariani*, vt conſtat ex *Euſebio Neocæſarienſi*, ſub Scripturarum ſpecie contra myſterium cõſubſtantialis Trinitatis diſputabant. *Neſtoriani* ideo Chriſtum duabus perſonis conſtare ſtatuebant, quod Scriptura illum paſsim hominem nuncupet. Porro non percepit idem populus e maieſtate religionis liturgicæ, ſeu publicæ, eſſe vſum docti idiomatis, parum attente conſiderauit, a paſtoribus accipiendum illis ſenſum Scripturæ, non a ſeipſis eam legentibus inueſtigandum. haud ineptum fuerit hoc recenſere, quod de fœmina quadam hæreti *Manichæiſmo* infecta, cum *Sergio* colloquuta, narrat *Lucas Siculus*. *Dic ergo mihi*, dicebat illa, *cur ſacra Euangelia non legis? quibus ille verbis illectus, nec occultum potius intuens nequitiæ venenum, quod latebat, ita reſpondit. Nobis illa legere non licet, ſed ſacerdotibus dumtaxat. at illa, non ita eſt, inquit, vt putas, nec enim perſonarum eſt exceptio apud Deum. omnes ſiquidem homines vult ſaluos fieri Dominus, & ad agnitionem veritatis venire. at Sacerdotes veſtri quoniam Dei verbum adulterant, & myſteria occultant, quæ in Euangelio continentur, idcirco vobis audientibus non omnia legunt, quæ ſcripta ſunt, ſed, quædam legunt quædam omittunt.* En genium proteſtantici Spi[illegible]tus tam in viris quam in fœmellis! at præterea quid tandem didicit hæc manichæa frequenti Scripturarum ſua lectione? accipite præclaram certe doctrinam: ſcilicet, omnes Iudæos tandem e [illegible] cælo exturbandos, quod Euangelium dicat, filios Regni eijciendos foras. pariter tam fi[illegible] quam morum normã eſſe Eccleſiæ traditionem, vt ait *Euſebius*, miſer Populus n[illegible]nquam intellexit, ac ideo ad voces miniſtrorum, exiſtimauit, traditionem omnem, vtpote merum hominum conſilium, ex diametro cum Scriptura pugnare. Verum ſciſcitor, quid tandem diſcuſsis bibliis didicere Proteſtantes? quid in cœlo, quid in terra inde arcani nouere? in cœlo aſpexere Deum auctorem eſſe peccati, illi nullam, aut abſurdam competere prouidentiam iudiciariam: Sanctos ibi nullos reperiri, nedum a nobis honorandos aut inuocandos. in terra perſpexere, principum leges non obligare conſcientias ſubditorum: Eccleſiæ, vtpote fallibili, nõ eſſe ſimpliciter credendum: non reperiri in hominum moribus decus virtutis, aut vitii dedecus: nullum peccatum credenti & ſperanti in Chriſtum nocere, aut illi imputari. an non conſultius ad calceos conſuendos, vel ad molendina vertenda, fuiſſe hoſce aſinos relegatos, quam remiſſos ad Biblia, ex quibus adeo barbara, impia, horrendaque expreſſere?

August. de Gen. ad lit. lib. 11. cap. 1. 10. 3.

Epiphan de Hær. Anth.

Ezech 20.

Epiſt. Euſe. ad Arium. 2. cor 1.

Lucas Sicu apud. Baron Tom. 9 pag 350.

Math. 8

Euſeb lib. 1 demoſt. c 6.

11. Pergunt porro adhuc in hoc genere fallaciæ, Scripturarum oſtentu miſeræ plebeculæ ſpeciem diuinæ colluſtrationis ementiri. proclamant ſe religionem decreuiſſe omnino ad ipſa verba ſacri textus, nullam perferentem admixtionem Traditionis humanæ: cum ex aduerſo Romani non aliam profiteantur, quam in officina humanæ auctoritatis excuſam. ad horum florum adſpectum, aut auditũ huiuſmodi glorioſæ reformationis, ad notitiam tantæ, tamque cœleſtis puritatis, dictu incredibile, quanto proteſtanticæ ſectæ amore ſimplex plebecula exarſit. Huiuſce hypocriſis poſteris ideas prætulere ii Principes, qui nimiæ poteſtatis a populo obtinendæ cupidi, finxere, ſe cum Diis habuiſſe commercia, ac dicta ab illis accepiſſe, quæ aliis proponenda. hac arte olim corrupta vates Delphica, viſa φιλιππίζειν, hoc eſt fauere Philippi Macedonum Regis conſiliis. ſimiliter fautores *Cæſaris*, et regiam Romæ dignitatem optantes, ad id præſtandum, Sibyllinos verſus ad ſuum deſiderium interpretabantur *Quorum interpres, vt ait Cicero, nuper falſa quadam hominum fama dicturus in Senatu putabatur. eum quem reuera Regem habebamus, appellandum quoque eſſe Regem, ſi ſalui eſſe vellemus.*

Cicer lib. 2. De Diuin.

Cæterum hiante ore ad delicias defecatæ religionis, quid accepit plebs præter vmbras *Narciſsi*, præter ſpumam inanis cultus, adeoque pietatis vacuitatem? non enim omnia religionis officia diſertis verbis Scripturæ declarantur. imo apud Iudæos *Salomon*, *Machabæi*, apud Chriſtianos *Maria Magdalena* ex diuino inſtinctu, abſque diuinarum litterarum mandato, religionem decreuere. ſatis quod noſtra, a prioribus tradita, diuinis literis non aduerſentur.

1. Reg. 20
2. Mach. 10.

12. Quo etiam ſplendidiori adhuc apparatu oculos plebeiorum perſtringerent, iuxta ac noſtras partes ipſis infeſtas, odioſius traducerent, ad illos diſſerentes, euulgarunt, ab ipſis ſtare Patres Græcæ & Latinæ Eccleſiæ: noſtraque dogmata nil aliud quam hæreſes, ab Eccleſia olim & in ea a Patribus reprobatas. In hunc tenorem pro roſtris inſulſe exclamauit aliquando in Anglia *Iuellus* apoſtata: quem impudentia ita in veritatem armarat, vt ipſi nihil penſi, quid in aures miſeri illius populi ex alio loco effunderet: O *Auguſtine*, o Hie-

Conc. Iul. apud Hard.

ô Hieronime, ô Ambroſi, ô Gregori, ſi in errore verſamur, vos in illum nos compuliſtis. hoc illi promulgaſſe ſatis: audiuiſſe poſtea refutatum nimis. In hunc ipſum modum Donatiſtæ affirmabant, pro ſe ſtare *S. Cyprianum*. Ariani in patrocinium ſuæ ſectæ citabant *Lucianum* martyrem: proinde ſequaces ſuos appellabant *Collucianiſtas*, vt ſcribit *Theodoretus*. Thod lib. 1 cap 6. Quod beatiſſimam Virginem, & reliquos Sanctos colendos aſſerimus, incuſarunt nos Hæreſeos Collyridianorum, & Angelicorum. quod liberum in homine arbitrium propugnauimus, Pelagianorum ſuperbiã noſtris nominibus affinxere. quod imagines, & reliquias Sanctorum venerari, reos inculſarunt veteris idololatriæ: quod Chriſti corpus exiguis ſpeciebus includi panis in myſterio altaris credimus, conſentire nos illis hæreticis affirmarunt, qui ſolidam carnis ſubſtantiam a Chriſto aſſumptam, pernegarunt. Cæterum eodem plane ſpiritu Pelagiani manicheiſmum imponebant *S. Auguſtino*; (Aug. lib. 1. cont. Iul. c. 2. & 7.) perinde ac ſi nuptias vituperaſſet. in illum citarunt pariter *S. Chryſoſtomum*, *S. Ambroſium*, & *Iulianum*, vt ipſe *Auguſtinus* teſtatus. verum ex hac parte iſtorum hypocriſis vix eius colorem refert apud Proteſtantes: adeo enim, dum Patrum auctoritates ſibi conciliare ſtudent, ſcatent plane falſificationibus, impoſturis, & mendacijs apertiſſimis. & dum hinc plebi palpum obtrudunt, omnibus doctis ſe deridendos, bonis odio habendos, proponunt.

23. Ad hypocriſim quoque eorum ſpectat, dum ſeipſos, ad plebem loquentes, deſcribunt in opere fidei, diuino Spiritui omnino fidentes, ac eius vi duntaxat credentes. Cui Spiritui opponunt per calumniam auctoritatem Eccleſiæ Catholicæ: proinde aiunt, ſe Deo credere, ſe ſe interno lumine ad credendum permoueri: Catholicos interim non Deo, (VVitak. in Scrip.) ſed meris hominibus in eccleſia fidem adhibere: non interna reuelatione ſtabiliri, ſed ſolum humana credulitate incitari. Ad hoc animum aduertens rudis populus, incepit Eccleſiæ voces ac definitiones ſtatim aſpernari, faſtidire in negotijs fidei: tutum autem ac totum duxere, ad inſpiratum diuinus lumen, aliorſum ab ea, ſe recipere: cum Deo potius, quam hominibus fidei momenta tractare. Cæterum inaniſſima prorſus eorum inter Eccleſiam & a Deo inditum lumen, quantum ad fidei aſſenſum, excogitata antitheſis. quandoquidem tam illius neceſſariam infallibilitatem in proponendo, quam huius diuinam vim in impellendo & mouendo, Catholici admittunt. (Ephes. 4.) Etenim ne priuatus Spiritus, inſtar erratici planetæ, a quopiam prætenderetur, illi inſeruire voluit Deus Eccleſiæ notum magiſterium: rurſus, ne humana infirmitas in officio ſupernaturali præſtando, nimium de ſe præſumeret, eiuſdem prouidentia infundendum lumen interius inſtituit, quod illius imbecillitati ſuccurrat; præſterque, vt quod eccleſia ſemel denunciauit, illud deinceps inſpirato robore adiuti, firmiſſime & cum alijs congruenter, credamus.

24. Huic porro hypocriſi Proteſtantum ſingularem vim attulit, quod reſpectu Chriſti Domini & illius meriti, ſeſe cum noſtris, quantum ad hoc conferentes, de ſeipſis pronunciarunt, & contra nos hac in parte diſputarunt, nos dixere, iuſtitiam & ſanctitatem non aliam quærimus præter illam Agni Dei, nobis imputatam. Romani autem non hac contenti, ſuam volunt, eamque ipſis inhærentem. Nos ita ad pedes Chriſti abiectos eſſe volumus, vt in bono opere nihil actionis vitalis nobis tribuamus, ſed omnem actiuitatem eius gratiæ adſcribamus. Romani autem ſe audacius erigunt, cooperationem cum Dei gratia ſibi vendicantes. (Romol Th. s. VVitaker lib x de peccat. orig.) Tantum porro abeſt, quod noſtris operibus aliquando fidamus, vt libenter fateamur, ea omnia peccata eſſe mortalia: proinde nos plane euacantes, non operibus noſtris, ſed vna fide in Chriſtum, ac fiducia in ipſum, ſalutem animarum aſſequuturos confidimus. Cæterum Romani, fidei & ſpei in Chriſtum delatis, adiungunt opera ſua, quæ etiam bona & meritoria eſſe profitentur ac præſumunt: quinimo ſuas quoque ſatisfactiones, adeoque illas, quæ Sanctorum fuere, Chriſti ſatisfactioni diffidentes, ſibi comparant, vt illis, nedum Chriſti ſolis perpeſſionibus ſaluentur. Cum hæc ad populum miniſtri protulere, illico is in nos mirifice excanduit, ac putauit, nos ſine fide & fiducia in Chriſtum, meris laboribus liberi arbitrij ad iuſtitiam & beatitudinem velle contendere. hinc plane confectum exiſtimauit, ſectam ſuã, quæ tantum Chriſto concedit, eſſe diuinam: noſtram autem credulitatem a Chriſti miſericordia, gratia, merito, paſſione, atque ſatisfactione diſtractam, erroneam reperiri, huius ſerpentem, & diabolicam. vt quod verum eſt hac in re fatear, hæc ſpecies hypocriſis Proteſtanticæ, efficaciſſima extitit ad vulgi animos permouendos: cæterum doctorum habita ratione, craſſa & ſtupida potius omnis iſtius fictionis apparuit commentatio. o præclarum decus & dignitas Chriſto delata a Proteſtantibus, quorum largitione, in fœdas voluptates ſoluuntur, & in quiduis agendi turpiſſimam immunitatem! hic non in virenti arbore, ſed ſuper ſterquilinium cantillat honores Chriſto eorum Philomela. hic *Apelles* hypocriſeos ipſorum, non politam tabulam pingit, ſed inferni ſordes inaurat. Neque huius rei modo a nobis exigenda probatio, cum eam hoc libro quinto luculentam ſatis expreſſerimus. quibus ſi aliquis Proteſtantũ obluctari auſus fuerit, fidem adſtringo, me ſuæ fidei & fiduciæ in Deum ſpurcitias vberius adhuc excuſſurum. & vt vno verbo interim dicam, nõ iſtis aliquid Chriſto aſſignant, ſed ſuo ventri, carnis ſuæ laſciuæ importunitati omnia tranſcribunt: perinde ac ſi Chriſtum ipſum in eorum camerinam ſecum attrahere credentes & fidentes laborarent. Petit Propheta *Dauid* liberari a labijs iniquis & a lingua doloſa. verba labiorum iniquorum ſunt aperta iniuſtitiæ & impietatis inſtrumenta. *Doloſæ autẽ linguæ, ait S. Hilarius, opus fallax eſt, cum per ſimulationem noxiam ſub religionis lumine euertat religionem, & per vitæ ſpeciem deducat ad mortem. Hæreticorum quoque iſta mendacia ſunt, Prophetarum dicta & Euangeliorum virtutibus, & Apoſtolorum præſcriptionibus, mendacio occultatis, aliter omnia tradere & do-*

cere quam ſcripta ſunt. In hunc ritum cum *ſpeudolus Hypocriticus Herculem* ſuis artibus pene reddidiſſet academicum, ſubintrauit illico *Epicurus Gnoſticus*, qui eius ſequentem ætatem excipiens informanda, ſuæ ſectæ dulcioribus blandimentis ad voluptatum flores traduceret: ne Apuleiano aſino eſſet inferior, cuius labiis nō niſi roſæ placentæ. Imo in tantum audaciæ increuit in ipſis ſpiritus, vt ſibi plane pollicitı, fore omnino per haſce artes *Pſeudoli Hypocritici*, etiam in conſulto focario vel ſole, vt tandē circa medium fornacis, haud reperiatur maior æſtus ingenij quam in ſuis extremitatibus hyperboreis: ita vt ¦ reu omnes ſint adæque ac ipſi, panes futuri in eodem flatulenti & lutulenti. Cæterum modo ad *Epicurum Gnoſticum*, iam in academiam, vbi *Sus* & *Minerua* cum præſtolabantur, ineuntem, oculos conuertamus.

15. Cum voluptatibus porro ingens ſit in noſtra natura appetitio, eaque ex omnibus eius partibus vndiquaque erumpat, tum ea no quomodolibet expoſita, ſed diuinis etiam dogmatibus promiſſa, permiſſaque, Proteſtantium Catechiſtæ inſignem multitudinem agreſtium & ocioſorum ingeniorum ad ſe turmatim attraxere. quamprimum enim perceperant ab eis, vnicuique ex priuata animi ſententia integrum, ſic aut aliter credere, meritorum, ſatisfactionum, obligationum, obedientiæ, paupertatis, caſtitatis, vitæ religioſæ, pænitentiæ, ieiunij acerbitates tutum refugere, nihil nocitum peccatrici iucunditati ineſſe, nullam vim ciuilis legis ad eorum conſcientias peruadere, ac ſi in ipſorum oculis pomum aureum de cælo iam recens cecidiſſet, ad proteſtantium partes certatim confluxere, Vna fide, Euangelij Promiſſiones apprehendente, iuſtificari, carne interim deliciante, voluntate & appetitu haud aliter ex ſe continuo mortalia peccata emittentibus, quam fornax ſcintillas excutere ſolet, tanquam quidam voluptans Oceanus eis obuerſatus, incredibili vi in ſententiam Proteſtantiſmi vulgares homines pellexit. quid autem mirum, ſi corui ad cadauera, ſi muſcæ ad putridas carnes conuolarint? quod ergo iucundiſſimæ Proteſtantum partes non rationi, ſed ſenſui, idcirco huic inſidias Sirenarum tetendere, illam vero faſcinare aut extinguere furiarum more ſtuduere.

Calu. in cap. 6. ad Rom.

16. Poſtquam autem *Hercules* vario genere voluptatum ſaginatus fuit, tota vis deuorati ab ipſo ſaccari, concreuit in bilem, ſpiritusque plane ignei omnem in illo mentem & ſanguinem occuparunt, adeo vt in furores pronus omnino fuerit. Cuius rei cauſa commodus ad ipſum acceſſus *Aiacis Flagelliferi*, cuius conſilijs ad omnem immanitatis intemperiem incitaretur. Quamobrem præualuit etiam viribus furibundus initio Proteſtantiſmus. exploratum hoc fecit imprimis Germania: in qua Proteſtantes ſæpius horrenda bella mouere in Catholicos. & quia ibi loci parui inueniuntur Status, facile ab eis occupabantur: præſertim cum inter ſe haud bene conuenirent. Idem in *Gallia* in *Heluetia*, & *Sabaudia* conſtitit. Videmus enim quod vi & armis obtinuerint in eis regionibus loca munitiſſima: vtpote Rupellam, Montem Albanū, Geneuam, Baſileam, Zurichum, vrbes Rhætiæ, Zelandiæ & Hollandiæ opida: & ſimilia ſuis clauſtris & repagulis ferme inacceſſa. In *Anglia* quidem, *Hibernia*, ac *Scotia*, Hæreſis iſtorum, legum diritate ſola ad principatum peruenit, & rerum ſummam obtinuit. vſque eo etiam in Catholicos rabidi vbique Proteſtantes, vt illos nullo modo ciues patiantur, ſi modo ad dominatum adſpirauerint: eos expellere aut mactare potius, vbi poterunt, eligentes. Primis initijs iſtius feralis ſectæ, magnum momentum attulit armata inuaſio in Eccleſias ac monaſteria: in quibus auri & argenti prædam expectabat. Cui impreſſioni impiæ poſtmodū ſucceſſit in legitimos Principes Rebellio, qua in *Hollandia*, *Zelandia*, *Gallia*, *Sabaudia*, & *Heluetia* religio Proteſtantica cepit incrementa. in cuius per haſce prouincias propagatione nihil lenis aut Apoſtolici vlli ¦ ſpectabile, ſed armata omnia, incendia, ferrea & cruenta ſeſe in noſtros oculos cum horrore ingerunt. Furoris in iſtis exemplaria olim in *Donatiſtis*: quorum, teſte *Conſtantino Magno*, *Rabida audacia*: in *Arianis* quoque, alijſque, non niſi impotentis iræ viribus in orthodoxos debacchantibus. Imitantur etiam ſuo furore *arianos*, qui relicta controuerſia ipſa, qua diſſentiebant a Catholicis, ad accuſationes conuerſi, libellos criminatorios *Conſtantino* exhibuerunt, vt ia quorundam Epiſcoporum ¦ nentes. hoc præſtitere Proteſtantes effuſi ¦ ne, toti in culpandis Catholicis religioſis di¦cis, rabidique. Cum vero rerum augmento & aliquibus victorijs aucti eſſent Proteſtantes, tunc eorum *Herculi* cæpit eſſe in Delicijs *Tarquinius Superbus*, vnicus eidem *patrocinij* & conſiliarius.

Optat. lib. 1.

T ¦ b ¦ c. ſ.

17. Idcirco Superbiā ſuis dogmatibus prætēdētes, eius ſuauitate ac cupiditate delinitam multitudinem a gremio matris Eccleſiæ ad ſe compulere Proteſtantes. Altum quid, eoque nomine præclarum ab eis iudicabatur, non amplius obedientia erga Eccleſiam ſalutem ex fide diuina conſequi, ſed propria ſcientia, ſcripturarum priuata diſcuſſione & intelligentia ad apicem rerum ſe iam perueniſſe exiſtimabant: quod idiotæ licet, nihilominus Bibliorū interpretatione de omnibus fidei controuerſiis iudicare iam poſſent, adeoque ex eiſdem ſententiam depromere damnationis in omnes Patres Eccleſiæ Græcæ & Latinæ, in vniuerſalem morem credendi in Eccleſia Catholica, iuxta ac in eadem Deum colendi. huic faſtui expetibili a vulgo alias vires adflauit priuata credulitas, quam ſequacibus ſuis Proteſtantes pollicebantur, æternæ nempe ſuæ ſalutis ac prædeſtinationis: Cuius an maior voluptas, vel gloriatio fuerit, facile dici haud poterit. Certum autem eſt, ex vana hac perſuaſione, qua idiotæ ſeducti exiſtimabant, etiamnum inter ſtellas & Sāctos ipſos ſe quodammodo ſpatiari, immanem quandam plebis maſſam factioni Proteſtantum accreuiſſe. Olim aſpectabilis faſtus iſte in *Ario*, *Donato*, antiquorum Patrum commentaria ſpernentibus, vt refert *Vincentius Lirinenſis*. De *Nouato* hæc S. *Cyprian*. *Auaritiæ inexplebili cupiditate furibundus, arrogantia & ſtupore ſuperbi*

V. contra hæret. Cypr. ep. 10

animorum

tumoris inflatus, omni Sacerdotum voce damnatus.

18. Cæterum nihil tam Proteſtantiſmi ferax ac illo grauidum, quam Catholicorum peccata, etenim non ſolum verum, quod de hæreſi pronunciauit *S. Cyprianus*, dicens eam non eſſe primum peccatum reſpectu priuatarum perſonarũ, ſed etiã neq; prouinciarũ, ſi in eas aliquãdo inualuerit. (Math. 18.) Teſte Saluatore, nullũ tã opportunũ tẽpus ſeminandi in agro eccleſiæ ziſania, vt eſt hominibus dormientibus & quidẽ dormiunt homines omni genere voluptatis poti: hoc eſt dũ veritatem ignorant, iuxta ac dum virtutem negligunt. vt enim ſomnus ſenſuum ligatio, ita ignorantia & mala vita rectæ rationis veluti oppreſſiones quædam. non exerit lumen ſuum ratio, errore obtenebrata, ignoratione detenta, aut in fæces voluptatum a ſenſu deducta. Dormiunt itaque ignorantes, dormiunt itidem perperam agentes: voluptas & ignorantia res valde ſoporiferæ. exiſtimo itaque aliquot annos ante ortum proteſtantiſmi, ſomnum quemdam arcuiſſe vigiliam ſolidioris literaturæ a ſtudijs orthodoxorum. quo ſpacio ſi quis forte in eloquentia floruerit, quorum etiam exiguus numerus, is in omnium erat admiratione. ac in vniuerſum quod ad Cleri mores attinet, de illorum prauitate coniecturam aliquam licebit facere ex Capitibus reformationum, quæ Concilium Tridentinum in eum direxit: ex medicamentis enim fit iudicium de morbi qualitate, (Conci. Tri. cap. Reform. Bellarm. Concion. 1. de Tribul.) Germania quidem tunc temporis tumultibus æſtuabat. Dux Saxoniæ & alij ibi Principes, in *Carolum* Quintum rebellabant, adeo vt ad perturbatum illum ſtatum vtcumque tranquillandum coactus fuerit *Carolus* Proteſtantibus liberum vſum ſuæ impietatis concedere. Italia interim Gallorum incurſionibus vexabatur. Ipſa Gallia ita a *Franſci* Regis excitans moribus agitabatur, vt etiam vel peſſimis impunitas concedenda videretur. poſtea quoque inter Regem *Henricum Valeſium* & principes quoſdã, vigentibus ſuſpicionibus, putauit Rex rebus ſuis expedire, *Hugonotis* libertatem ſuorum rituũ impertiri. Vnde ſub patrocinio noſtrarum ſimultatum; noſtræ incuriæ quod ad res diuinas, maximum cepere incrementum conſilia Proteſtantum. Verum quod Anglia viſa quaſi Proteſtantiſmi emporium, & omnium ſuarum machinationum veluti officina, de illius conditione ea exoriente & progrediente paulo fuſius inquiremus:

(Ouid lib. 2. Faſtor. Stat. lib. Siluar.)

Inque ſuo noſter puluere currat equus.

——— *orſa dolor prohibet atque ira tacendi*

Impatiens, triſteſque cadunt in verba lituræ.

Cogor equidem Gentis meæ dedecora, eiuſdem in orthodoxos rigores enarrando, deplorare: non quod ſi illius ingenium & priſtina pietas expendantur, vlli nationi cedat quantum ad indolis dulcedinem, morumque mores; ſed vt in manifeſto ponatur, quam ingens malum hæreſis, quam grandis noxa, ab Eccleſia, Chriſti ſponſa, deficere. Hoc apud nos naturæ ornamenta vaſtauit, hoc diuinos gratiæ fauores repulit: hoc ſummatim naturam exaſperans, cum Deo commercium penitus interſcidit.

19. Quamobrem ſi Proteſtantiſmi radicem & obſtetricem manum in Anglia inueſtigare velimus, vtramque in fœda ac barbara *Henrici* octaui, apud noſtrates *Cornuti Dionyſii*, libidine reperiemus: adeo vt affirmare poſſimus, hodierna die Proteſtantes in Anglia & Scotia caruiſſe imperio, ſi illius Principis laſciuia impuriſſimæ *Bolenæ* formam depetiens, in odium tandem Romani Pontificis impie non erupiſſet. primum itaq; Proteſtãtiſmo vitam dedit violati thori impietas. eidem ſubinde incrementa ſuppeditarunt monaſteriorum direptiones, poſtea vires eidem indidere optimorum virorum crudeliſſima funera, poſtremo eius capiti coronam impoſuit vſurpatus a Rege in Eccleſiaſticis principatus. Quod olim cecinit *Andromacha* de nuptijs *Helenæ*, perbelle quadrat in nuptias *Bolenæ*.

O ſemineale tempus! an quiſquam audeat (Sene. Troa.)

Negare, quiſquam dubius ad thalamos eat

Quos Helena ſuadet? peſtis, exitium, lues

Vtriuſ parenti. Cernis hos tumulos ducum

Et nudata ſtratis oſſa, quæ paſſim iacent

Inhumata campis? hoc Hymen ſparſit tuus,

Tibi fluxit Aſia, fluxit Europæ cruor.

20. Illico a thoro impuriſſimo ad inſulam aſſurrexit *Henricus*: quaſi ſibi propoſuiſſet a *Venere* tranſire ad *Phœbum*, a ſacrilegio ad Præſulatum: quod & tanta violentia deinde præſtitit, vti in furorem adactus a *Venere*, omnes illi repugnantes, re adhuc nondum diſcuſſa, nouus factus Papa, obruerit, vel diſcerpſerit. Cum *Aiace* inſaniens in proprias oues, earum lanienam crudus tyrannus exercuit. quem illis iure optimo Cardinalis *Polus* compellauit: *Qui Eccleſiæ conſuetudinem & decreta, multis etiam ſæculis firmata, ſic animo effrenato & irreuerenti reycis, vt quæ a tuo priuato Concilio Domi ſunt ſtatuta, veteribus Eccleſiæ decretis longe præferas. quorum præcipua in dubium vocas, nulla autem ſatis credis. Quis quæſo, magis irreuerenti & effrenato animo peccare poſſit?* (Polus lib. 4. Henric. 8.) Hunc porro recentes annales Angliæ in ſeriem immaniſſimorum tyrannorum iam pridem retulere. (Præfat. Hiſt. Raulean.) Pudeat Proteſtantes, ſe a tali parente proſeminatos, eorumque religiones, iſto iubente, in lucem Anglicanam primum tam infauſto omine ſideris canicularis dominante, ſe extuliſſe.

21. *Henrico* e viuis ſublato, & in imperio ſuccedente ipſius filio *Oduardo*, nihil plane diuini ſeſe prodidit, quo percepto exiſtimaremus, ſub illo nutritum Proteſtantiſmũ, aliquo Numinis fauore progreſſus feciſſe. Imprimis ſua impietatis ridiculum, puerum hunc ſibi in Eccleſia Anglicana ſuprematum vendicaſſe, ſumpſiſſe, vſurpaſſe, cuius auſpicijs Proteſtantũ religiones ad rerum ſummam peruenirent. At neque *Oduardus* ipſemet imperium geſſit, ſed potius eius tutores, homines plane factioſiſſimi, quique ſua ambitione ſibi ipſis ac Regi interitum procurarunt. quorum varios in rempublicam abuſus, adhuc ſuperſtite *Oduardo*, probe intelligens *Ioannes Storeus*, V.I. Doctor, ac in comitijs pro populo proloquutor, Auus meus, in publico Procerum conſeſſu exclamare non dubitauit: *Væ regno, cuius Rex puer eſt.* Imo illius conſiliarij, (Eccleſiaſ. 10.) homines prorſus laici, liturgiam nouam edere præſumpſere, eamq; ſua lege publice in Eccleſia exercen-

exercendam ſtabilire. De quo *Hugo Weſtonus*, Patruus meus magnus, & Eccleſiæ Weſtmonaſterienſis Decanus, in Synodo, Londini habita, imperante Regina *Maria* hæc perorauit. *Quid? quod libro blaſphemiis cõſpurcatiſſimo, erroribus referti ſſimo. qui nomine religionis religionẽ tollit, Sacramẽta diminuens, vniuerſum orbem condemnat. quẽ precatorium nuncuparunt, vniuerſis obtruendo, nunquam acceſſerit noſter calculus: ſine noſtro enim conſilio, nedum conſenſu facta, etiam facta ſunt omnia.* quid hic aliud in parentibus Proteſtantium ſpectabile, præter impietatis monſtra, confuſionis perturbationes, impietatis impudentiam, nouitatis prurigenem, ſuperbiæ tumorem, imo & parricidij noxam? creditur enim, hos primos ipſus fautores proteſtanticæ ſectæ, puero Regi venenum, ex quo, lento morbo interijt, propinaſſe. Enimuero vt principem, ſic rempublicam protegebant.

Orat. VVeſton. in Synod. Londinen.

21. Verum *Maria*, lectiſſima, ſanctiſſimaque Heroina, *Odouardi* ſoror, fratre iam defuncto, imperio potita, nihil non egit, vnde diruptum ab hæreticis Hieruſalem reſtauraret. cuius beneficio tempus aliquantiſper habuere reſpirandi ac ſe colligendi viri Eccleſiaſtici, in quo de cauſis ruinarum iudicarent, ſimulque de reformationum remedijs maturo deliberarent, & ſtatuerent. In quem finem ab eis in Eccleſia *S. Pauli* Londini habita ſynodus, in qua Prælati & viri graues de vtriſque ſententias ſuas dixere. inter quos *Ioannes Harpeſfeldus*, clarus Theologus, in hæc verba loquutus. *Dum Magno eſſe in precio voluerunt Epiſcopi & Sacerdotes apud Regni proceres, dum quoquomodo ſeſe in illorum fauorem inſinuarunt, dum placere illis per omnia ſtudent & Sacerdotibus dignitatis grauitatem, & Eccleſiaſtica diſciplina ſeueritatem, & Cleri libertatem amiſimus. Nullum eſſe poteſt in Laicorum moribus vitium, quo nos non coinquinamur. Illi ne rerum ſluxarum ſtudio toti ſunt addicti? nos ſimiliter terrenis cogitationibus immergimur. Illi contentiones inter ſe & Clerum inimicitias exercent? nos itidem nobiſcum & cum illis odio certamus. Illi peierare, mentiri, nihil non lucri cauſa diſſimulare ſolent? non aliter & nos iuſiurandum interpide violamus, quiduis fingere, quiduis prætendere ad temporale commodum, audemus. Illi olea ſaltationibus, & huiuſmodi vanis rebus ætatem terunt? nos in hac vanitate illos æquamus.* In hanc ipſam ſententiam iſtis proloquutus Doctor *Picus*, *Eccleſia Cicheſtrenſis* Decanus. *Fieri enim nunquam poteſt, vt Eccleſia huius honor & decus integrum conſiſtat, ſi aut per ambitionem, quod iam prioribus annis factitatum eſt, inexhauſta quorumdam cupiditati turpiter inſeruiamus, adulterantes verbum Dei, aut ſi Ziſania & hæreſeos peſtem ſuperſeminantibus quibuſdam, ſupini & otioſi veritatis ſatellites in vtramque aurem dormiamus aut poſtremo, ſi quod diu nonnulli fecerunt, carnis curã fecerimus in concupiſcentijs, idq; impune.*

Harpeſf. Orat.

Piei, Orat.

22. Imperante hac ipſa Regina, ne cauſarentur Proteſtantes, ſe viribus ſolum tunc oppreſſos, variæ cum ipſis inſtitutæ diſputationes, quibus plerumque præfuit *D. VVeſtonus*: qui etiã ſuis argumentis ſic aduerſarios preſſit, vti ad ſilentium & vel audientium ſibilos eos adegerit, vt ſcribunt *Raimundus*, & *Robertus Perſonius*. Cuius famæ quod Proteſtantes paſſim detrahere conentur, nullam aliam vindictæ rationem iniquiſſime exequentes, haud abs re fore exiſtimaui, nobiliſſimorum ac grauiſſimorum virorum de eo elogia huc recenſere. Cum itaq; Cleri ſuffragijs electus, qui in Synodo eſſet eiuſdem Proloquutor, cauſas publice declamantes præcipui viri, declararunt, ob quas illi inter tot alios ſatis idoneos munus eiuſmodi detulere. *In ferendis autem ſuffragijs noſtris* dicebat Decanus Cicheſtrienſis, *etiamſi non deerant & eruditione & morum probitate viri cum primis ſpectabiles, quia ex eo periculum imminebat, ne quorumdam ſtudia diſtraherentur in partes, dum alius alium merito admiratur & ſuſpicit, nullo tamen aut ambiente, aut poſtulante, veluti corde vno & anima vna in vnum hunc virum inſigniſſimum conſpirauimus, omnes hunc præfecimus vnum, qui veluti verbi dux, ſingulis apud nos nominibus noſtris exæquatur, quæ aut locus aut tempus exigent. Commendauit nobis hunc virum, Patres præſtantiſſimi, recondita ſacrarum literarum cognitio. Commendauit ſingularis & eximia rerum experientia, prudentia & ſapientia. Commendauit etiã pia & mitis ſuauiloquentia & eloquentia: quæ vt præclara ſunt Dei optimi maximi beneficia, ita eadem huic minime profutura ingenue cum Paulo aſſererem, niſi his acceſſeris etiam maxima charitas, ſumma profitendæ veritatis conſtantia, & ad ipſa vſq; vincula & carceres in veritatis teſtificationem inuicta & inconcuſſa perſeuerantia. In qua cum multi fœde ceſſerint, vnus hic e paucis perſtitit integer & purus, quem neque gloria, aut rerum illarum, quas vulgus admiratur, præda pertraxit in naſſam, vt alios permultos: neque terriculamenta aut minæ, quæ puſillanimes nimium perterrefaciunt, titubantem, quod dicitur, deturbauit e veſtigio. imo vt palma potius, auctore Plinio aduerſus incumbentia onera quodammodo vires colligit, ita hic grauiſſima multorum inuidia ſupra modum exagitatus, adeo non ſuccubuit, quod eſt deſperantium, vt quo magis impeterent, eo magis contemneret.* Iſtis ſua enconia adiunxit Archidiaconus *Londinenſis*. *Mire & inſigniter eſt prudens, multa ſolertia & dexteritatis, eruditionis & elegãtiæ dotibus cõmendatiſſimus. Homo denique virtutum omnium choro ſic clarus, vt quem huic præferamus certe non habemus: quamquam in noſtro cœtu, vt diximus, viri ſunt multi, iique longe doctiſſimi & ornatiſſimi. huic VVeſtonus nomen eſt, cuius fama per totam Britanniam longe eſt celeberrima.* Denique Epiſcopus Londinenſis, aliorum Epiſcoporum nomine oratoribus in ſynodo ita reſpondit. *Itaque cum veſtris ſuffragiis virum tam doctum, tam ingenioſum, tam eloquentem, tam catholicum & bonum, denique tam omni laude dignum & omnibus tam gratum & charum in Referendarium veſtrum concordibus ſtudiis elegiſtis & præſentaſtis, quid ni expectetis, vt magna a Patribus vobis, vt par eſt, & habeatur, & agatur, & referatur gratia? Quin ab omni clero & populo, quos tam magno affeciſtis beneficio, ingentem laudem & gloriam pro veſtris meritis reportetis?* Ex quibus intelligant ſectarij, qualem & quantum virum ſuis odijs ſibi ſtatuerint violandum. De *Iouiano* optimo Imp. non niſi breui tempore regnãte, hæc *Theodoretus*: *Arbitror equidem vniuerſitatis moderatorem Deum, quo noſtrã improbitatem acrius coerceat, primum nobis ſuppeditare bona, deinde nos eiſdem denuo ſpoliare: atque*

Raimund. de ortu. herſ. Perſon. lib. de diſput.

Decan Cicheſt. Orat.

Orat. Archi. Lundinenſ.

Reſpon. Epiſc. Lond.

Theod. l. 4. Hiſt. cap. 5.

alteru

altero quidem docere quam facile poſſet ea quæ vult præbere, altero autem nos coarguere, velut eiuſmodi beneficia parum promerentes, & eo pacto ad vitam rectius, honeſtiuſque ſiue inſtituendam impellere. Hæc eadem videntur quadrare in illud breue ſpacium, quo ſanctiſſimæ Reginæ *Mariæ* Regnum, afflictis in Anglia Eccleſiæ rebus affulſit.

23. Haud me latet, Anglos Proteſtantes, ſplendidiſſimis illius Heroinæ natalibus aduerſari, ac dicere, eam ortam ex matrimonio minus legitimo, quandoquidem Patrem *Henricum octauum* habuerit, qui eam ex nobiliſſima *Catharina*, defuncti ſui fratris *Arthuri* vxore, ſuſceperat. verum ab illis ſciſcitor, num eiuſmodi matrimonium repugnarit Iuri Naturæ nec ne, vel an ſolum legi in
Leuit.18.20 Leuitico latæ contrauenerit? Prius minime cauſari poterunt, quandoquidem ea *vi* præcepti diuini
Deut.25. frater tunc ducebat in vxorem eam, quæ a fratre defuncto relicta, vt ei ſemen ſuſcitaret. quaſi vero lex Dei, Naturæ legem expugnauit? Eleuat quidem naturam Deus, eam adiuuat, non autem vnquam violat. hoc enim ſi faceret, ſibimet, vtpote Naturæ auctori, euaderet contrarius: imo malum quid excitaret, quod enim naturæ contradicit, id neceſſario malum. Num impediuit illud matrimonium lex lata Iudæis? ignorantiæ tunc extrema vel hæreſi *Cerinthiana* laborant Proteſtantes, volentes Chriſtianos, lege iudiciali Iudæorum obſtringi. Nec eſt quod more ſuo ſatis ſtupido, interponant verba *S. Ioannis Baptiſtæ* ad *He-*
Marc.6. *rodem: Non licet tibi habere Vxorem fratris tui:* quandoquidem conſtat, tunc ſuperſtitem fuiſſe *Herodis* fratrem, aut de illa *Herodiade* vxore prolem ſuſcepiſſe. S. autem *Ioannes* non aliter loquebatur quam ea tenore legis latæ in Leuitico: nihil dum a Chriſto de hac re habuerat in mandatis. illa autem non obſtante, potuit *Henricus* ducere vxorem fratris *Arthuri*, vt illi defuncto ſemen ſuſcitaret. vbi ſpecies ergo moechiæ? ſi ergo matrimonium viri cum defuncti fratris vxore licitum fuit, ac vt loquuntur honeſtatis capax ex fine ſuſcitandi ſemen fratri mortuo, cur non eodem modo, adeoque magis, id nunc capax honeſtatis ab euentu ac fine boni publici in aliquo Regno? Cæterum attendant velim ſui Protoplaſtæ *Lutheri* iudicium: qui nihilo obſtante Natura, aut lege, expreſſe approbauit coniugiũ vxoris cum fratre ſui mariti, etiam in viuis adhuc manente marito, ſi a matrimonio, etiam conſummato, impotentia ad vſum matrimonij interceſſerit. in quo caſu conſulit *Lutherus* vt dicat vxor marito impotenti:
Luther.ſer. de Matrim. *Fane quaſo, vt cum fratre tuo proxime tibi ſanguine coniuncto, occultum matrimonium paciſcar, ſic vt tu nomen habeas.* Audite *Proteſtatores*, veſtri *Adami Germanici* voces, ſeu potius videte illius *Lupercalia* in paradiſo voluptatis. quid dicent Elizabethani Proteſtantes ſuo Luthero?

24. Conſequens omnino, *Elizabetham* ſpuriam fuiſſe, vt ortus & ſanguinis incapacẽ coronæ Angliæ: eius enim mater *Anna Bolena*, viuente *Catharina*, ſuperinducta fuit pellex *Henrici octaui*. proinde *Elizabetha*, eadem *Catharina* viuente, nata, lege diuina & ciuili notha fuit: niſi binas pariter vxores Proteſtantica libido vni marito iure conceſſerit. Quod quidem adeo clarum fuit & euidens, vti parlamentum Angliæ, eius decreto ſubſignãte *Henrico, Elizabethæ* patre, ſtatuerit pro ſpuria habendam & ineptam ad coronam. Ac licet idem ſanciuerat Parlamentum furente libidine *Henrici* etiam de *Maria*, nihilominus hoc ſubinde in alio Parlamẽto fuit expreſſis verbis retractatũ. quod vero ſemel de *Elizabetha* ſpuria conditione in Parlamento definitum, id nunquam vlla lege fuit tabulis poſtea expunctum.

25. Cæterũ nobiliſſimæ & piiſſimæ Reginæ *Mariæ* funus, cum religione, omnes pariter virtutes, adeoque integram Ciuilitatem, ſecum e regno Angliæ exulit, *Elizabetha Bolena*, digna nata ab Eccleſia hon Filia, tibi coronam poſtea obtinente. Hæc non tam ex amore ſectæ quam ad ſe in imperio ſtabiliendum, Proteſtantiſmum per fidei Catholicæ ruinas prouexit. nunquam credidit, Catholicos ſe aliquando habituros pro legitima Principe, quam ſententia Pontificia ſpuriam declararat: neque deerant noui homines, qui opinionem hanc, ſemel animo ipſius impreſſam, ſuis dictis indies augerent & confirmarent. Porro vt præter ſpurij vitulaminis prolapiam, ad proteſtãtiſmi educationem aliquid alterius monſtri accederet, ſola inter fœminas ſuprema gubernatrix, ſeu ſupremum Eccleſiæ caput, a ſuis etiam haberi voluit. quo ſub ſpurio feminili præſulatu vires caperet Proteſtantiſmi hydra. hac regnante, plane Cadmea leges diuerſarum religionum nata, innumeras protulit in noſtra Inſula religiones, quæ continuis iurgijs & querelis inuicem infeſtæ, communem reipublicæ pacem intempeſtiue perturbabãt. quibus coniunctæ ciuium mutuæ inimicitiæ, æmulationes, luxus, impunitates tã in aula quam foras permiſſæ, honeſtos mores, ac præcipue charitatem vbique ferme violarunt. Nec contenta Anglos ſuos diuerſimode vitiis corrupiſſe, quinimo in exteras nationes venena rebellionum, factionumque furiæ inſtar ſparſit funeſtiſſimæ. Vicinam Scotiam, conductis ad id rebellibus, contra Reginam *Mariam*, Regis *Iacobi* matrem, ſuis pecuniis in impietatem, ſimulque parricidium armauit. Galliam Hugonotis propemodum in prædam dedit, eiuſque regni Regem eo in ſummas anguſtias redegit. Hiſpaniam, Portugalliam incurſionibus, piraticis iniuſtiſſime diu vexauit. Demum aliquot annis ante fatum, ſuorum Magnatum propẽſiones in Regem Scotiæ perſentiens, dolore & odio rei intime cõceptis, mente delirauit, corpore contabuit, tandem abſque bono omni motu in diuina, miſerime expirauit. atque iſtis emblematibus exornata, ſane digniſſima, quæ *Mater Eccleſia Proteſtantica* cenſeatur: nec equidem inuideo Proteſtantibus tantam ſuæ originis gloriam. Vnum ſcio quod ad præconia *Elizabethæ*, frequentia modo in ore Proteſtantum, maximos ſcilicet præſentis Principis hoſtes, eſſe in eis celebrandis frequentiores: vt hinc intelligamus cãtus cauſam.

26. Immanis autem perſequutio & laniena, quas exercuit *Elizabetha* in Catholicos, eo nomine ſceleratior merito habeatur, quo ex haud obſcuris indiciis colligi poſſit, quod contra animi ſententiã, in gratiam ſolum ſui ſtatus, ab ipſa perpetratæ fuerint. ſi enim educationem ipſius ſpectemus, ea ſuit Catholica, quantum vnquam ſcire potuerim. Pater *Henricus*, ſolum ea parte hæreticus, qua Romani Pontificis primatum

 matum

matum inficiatus, ſe caput Eccleſiæ Anglicanæ extulit. Maret *Anna Bolena*, tametſi noui homines, ſcilicet Proteſtantes, in noſtra Inſula recens orti, in odium *Catharinæ* Reginæ ac Religionis Catholicæ, ei applauſerint, ac viciſsim ipſa eis: nihilominus quod ſciam, nunquam hæreſis profeſſionem publice oſtendit. imo cum ei in area turris Londinenſis recidēdæ ceruices ob meretricium, viſa Catholice obijſſe. *Elizabetha* autē ritu Catholico inter alia ſe cruce ſignabat perpetuo, quoties admirandæ alicuius rei fama ad eius aures appulerat. arā in domeſtica capella ex more ferme Catholicæ Eccleſiæ, ornatam retinuit. Atque vt ſcripſit P. *Henricus Fitz ſimonius* S. I. Sacerdos, mihi perquam familiaris, bonus & doctus Religioſus, teſtimonio vſus *Lanſaci* Regis Franciæ conſiliarij, & Reginæ matris oeconomi, falſa S. *Petri* & Romani Pontificis monarchiam. pariter ingenue Duci *Feria* aſſeruit, ſe omnino reali præſentiam corporis & Sanguinis Chriſti in Sacra Euchariſtia credere. de qua re literæ eiuſdē Ducis ſeruantur adhuc in archiuis *Cymanca* in Hiſpania. Nihilominus ſimplex pupellus in Anglia, partim ex odio præſentis regiminis, partim ex deſiderio Sanguinariæ in Catholicos perſequutionis, nihil frequentius in ore habet, quam nomen *Elizabethæ*. Equidē haud eis inuideo, tali gemma fructibus.

Pital. Brit. Monomach. lib. 3. cap. 5.

27. *Eliſabetha* hac in viuis eſſe deſinente: cui vitā triſtitia, deſperatio, & atra bilis, abſque omni pietatis ſignificatione, eripuerant, Sereniſſimus *Iacobus*, optimo ſanguinis iure ad Angliæ & Hiberniæ imperia, ſummo itidem populi applauſu, boniq; expectatione, peruenit. Quē, quod ſane maxime dolendū, omni nixu Proteſtantes conati, in odiū Catholicorum, adeoque Principū exteriorum, fidem Catholicam profitentiū incitare, qui in illo rediuiua *Elizabetha*, adhuc domi, foriſque furere viderentur. verū fuit quod intelligerent, aliā longe quod ad hoc interceſſiſſe cōdicionē *Iacobi*, aliā *Elizabetha* extitiſſe. hæc enim legitimo parentū coniugio deſtituta, eique a ſede Romana cauſa natalium abiudicata, non ſolum ab illa ſede recedere, quinimo eamdē pro virium & impietatis ſuę modo impugnare, omneſque illi adhærentes affligere, rationi conſentaneum eſſe reputauit. Verū Potentiſſimus noſter *Iacobus*, inſtructus tam ſumma nobilitate, qui hæreditario Sanguinis iure, cui etiam externi Catholici Principes plurimū ſemper fauebant, illique diadema exoptabant, nō erat incendēdus a ſuis ad diuortiū ab eis, aut diſſidiū cū illis. Neque ſane volunt ratio, vt tantus Rex omnē ſuam dignitatem, priuatorum, nedū rebelliū Hollandorū, duntaxat voluntatibus dimitteret, quaſi paucis ſnorū placere, idq; male agendo, Regi *Iacobo* ſufficeret. Neq; enim abūde quærūs in Anglia puritani Regem modo ab amicitia cum Rege Catholico, alijſque Principibus Catholicis, diuellere, niſi vt in illum, tandē ab optimis amicis diuulſū, liberius dominentur. Enimuero nunquam quieſcent, donec Regis conſilia ſuis deſiderijs ſubiecerint, quo abſoluta ſui Euangelij libertate demum perfruantur. niſi ad hunc periodum peruenerint eorum conatus, iugi agitatione Regis animus in Parlamentis, & alibi, ab eis permouendus. luculēter hoc conſtitis *Hugonotarum* in Gallia inſtitutis, qui iam inter Regis ſubditos recenſeri nolūt, niſi illis fas fuerit omnia pro arbitrij ſui intēperie tranſigere. Laudandus itaque *Ludouicus* Rex Chriſtianiſſimus, qui in hac iuuenili ætate, amore flagrās fidei Catholicæ, iuxta ac nominis Gallicani, illos rebellantes, ceteroquin indociles, vi & armis ad obediendum compellit. optima ſane via incedit nobiliſſimus iſte heros, cum ad bonos ſibi coniungendum, tum ad peſſimos coercendum. vt enim piſces aquis extractæ, illico moriuntur, ita Proteſtantes, poſtquam eis ereptæ fuerint iſtius vitæ deliciæ, extemplo contabeſcunt. efficiēt Deo volente facinora *Ludouici*, vt diutius Gallia, a ſeipſa diuiſa, inſtar Troiæ, non incumbat ſibi. præſtabunt, vt ad auditum Gallicani imperij, externi homines illud reuereantur, cogitantes, non iam, vt prius, alijs atq; alijs vectigaliū conſilijs in partes diſtractū, ſed æqualitate officij totū vbiq; auguſtiſſimi, optimique *Ludouici* dominationi ſubiectū.

Sen. Troas.

28 Enimuero ſi hæreſis in Europa haud fuerit Principū armis compreſſa, fruſtra ciuilis ſtatus flos in illa a nobis expectabitur. Fiat ergo id quod cōſuluit S. *Auguſtinus*: ſcilicet doceantur Hæretici & caſtigentur. quod ad doctrinā, Eccleſiæ paſtores & Doctores hiſce annis elapſis, qua concionibus, qua libris editis, ſuo muneri non defuere, adeo vt Catholica veritas vel ſole ipſo clarior in omnium oculis, qui veritatis notionem appetunt, etiamnū ſplendeat. quod autem ad caſtigationem, obſeruentur ea ſaltem, & a Principibus exequutioni mandentur, quæ a concilio *Lateranenſi* Secundo, iuxta ac *Tridentino*, in hunc finē decreta, quæque tempore S. *Dominici* re ipſa in hæreticos tranſacta. Fruſtra omnino hoc non dum præſtito, ſonarunt quidam claſsicum ād bellū contra Turcas, quaſi non eſſet inanis & intempeſtiua vox, rebus domi turbatiſſimis, de inferendo bello exteris prolixius perorare. Solum hoc ſciſcitor ab iſtis, num ſcilicet Proteſtantes hæretici ſimul cum Catholicis euocandi ad hoc Sacrum bellum, vel domi relinquēdi? ſi promiſcue conſcribendos dicant, mirabor eorum intelligentiam, qua dum non perceperint, illos maiore odio in nos flagrare quam in Turcas: quod ex dictis ipſorum, & frequentibus in nos Turcarum inuocationibus illis conſtare potuerit. Ecquid tunc martij in Turcas præſtabunt, qui in acie communi hoſtes noſtri plane funeſti, cum Turcis autem colluſiones? ſin aſſerant, eos domi relinquendos, dubio procul eis gratum fecerint, quandoquidem tunc eis integrum fuerit, in abſentia noſtrarū virū, omnia Eccleſiæ Catholicæ munimenta occupare. Nil dubito pronunciare, breui & facili opere extinguendas hæreſes Proteſtantū, ſi in id vel Eccleſiaſticus vigor adhibeatur. quaſi vero ad hoc ſpiritui Sancto, qui Eccleſiæ præſidet, deſint vires, quantumuis hæreſes Proteſtantū ſint ſectis multiplices, & numero profeſſorum gregales? ſolummodo noſtro opere ſuſtentantur, quo priuatis & caducis lucris ſtudentes, Eccleſiæ diſciplinam omittimus, imo tranſgredimur.

Aug. ep. 48. 50.

29. Proponant itaque ſibi ante oculos Proteſtantes illū exitū, quo Chriſtus Dominus e medio deleuit veterum religiones. Expendant ſecum ideo extinctas, quod bona concupiſcibilia & iraſcibilia iſtius breuis ac miſeræ vitæ plus æquo amplificarunt. quorum contrariæ formæ in Chriſto Domino, in Deipara virgine

virgine

virgine, in Apoſtolis eluxere: & tunc facile quoq; ſuas religiones exterminandas viderint, propterea quod eadem concupiſcentiæ & Iræ bona nimiũ exaggerent & hominum moribus commendent. Expendant velim Proteſtantium Miniſtri, Poëtarum adnormas veteris Sibyllæ cantantium veluti exteronnia, quod concupiſcentiæ & iræ cupiditates impie & falſo celebrarunt, eaque laudibus extulere, quæ aut rei veritate contemnenda, aut penitus abdicanda. Nuuerant formas hominum & mulierum ad incendiũ vſq; voluptatis ſuis coloribus illuſtrare, ornatus veſtiũ.
Vi.. En, quos miſerorum principum luxus conſciuerat,
Cul. lib. o vtpote *Didonis* aulæa, *Cleopatra* gemmas, imperan-
Claudia. in tium purpuras:
conſ. *Diues Hydaſpeis fulgebat purpura gemmis:*
3. Honor quæ nihil aliud quã prauorum affectuum irritamenta, in faſtigium admirationis extulere, quæ quod Chriſtianis inſtitutis aduerſantia, ideo Poëtis quaſi a Chriſto Domino ora occluſa, & ab eius diuulgato Euangelio Nomina poëtarũ rariſſima: adeoq; etiãnum vix auditur nomen Poëtæ. abſque riſu. at quamobrẽ? ideo ſcilicet quod concupiſcentiæ & iræ oblectamenta nimium ſuis cãtibus laudarunt. Proinde fieri neutiquã poterit, vt hoc noſtro æuo ad ingeniũ antiquorum poëtarũ reniuiſcat Poëſis, niſi, quod ſane luctu dignũ, ſi id cõtigerit, cupiditates mortaliũ in hæc concupiſcẽtiæ & Iræ obiecta inconſideratius deferãtur, quibus Poëtæ ſuis numeris applaudãt. Bibãt Deum precor, ſi qui futuri poëtæ, ex amore caſtiori: nẽpe ex fontibus caſtitatis, humilitatis & charitatis. Poëtis ſimiles Proteſtãtiũ Miniſtri, quippe incupedias libidinũ & iræ feruẽtiſſimi præcones: quorũq; inde ſimiles per Chriſtum cum Poëtis interitus.

30. Certe ſi quis animo ſecum expenderit, locũ aliquem in orbe Chriſtiano priuari bonis illis ſpiritualibus, quæ a fide Catholica, vbi colitur, proueniunt, ſimulque mente recolligat ingentia illa mala, quæ ex mutatione etiam ſtatus ciuilis, ſequuntur cladem illius fidei, is pronunciabit omnino, non aliam ob cauſam permittere Deum hæreſes in detrimentum fidei inualeſcere, quã quod grauia peccata ciuium in hanc pœnam a iuſtitia di-
Socr. Proem. uina procurarint. Quam autem agnata ſit ciuilis
lib. 5 Hiſt. ſtatus perturbatio Eccleſiæ damnis, ita declarat
Sozom. lib. *Socrates. Facile adducor ad credendum, iſtarum rerum*
8. Hiſt. c. 25. *viciſſitudinem non ex aliquo caſu fortaito, ſed ex noſtris*
1. Tim. 5. *peccatis initia cepiſſe. nobiſque ſupplicij cauſa tanta incommoda inflicta eſſe: ſiue vt eſt apud Apoſtolum, vti quorundam hominum peccata manifeſta ſint præcedentia ad iudicium. quorundam autem & ſubſequantur.* Et quidem quod ad vtilitatem ſpectat Religionis Chriſtianæ, eam vt videtur, voluit Chriſtus Dominus quaſi ex diametro aduerſari antiquæ credulitati Græcorum & Romanorũ. Hi enim, quod noſtri animaduertere, in fauores ſuarum affectio-
Euſeb. orat. num, vtpote iſtæ ſuperbiæ ad dominandum, li-
in laud. bidinis ad laſciuiendum, ad iraſcendum, Numina
orat. ad.
coet. Sanct. confinxere. Huius generis fuere Nationes, ſuæ religionis ingẽio, quæ ad mores Chaldeorum, gentis
Abac. 1. amaræ, vt loquitur *Abacuc* Propheta, *immolarunt ſagenæ ſuæ, & ſacrificarunt reti ſuo*: Scilicet religionem condidere, quæ *Martis* furoribus, ſuis propriis cupiditatibus vindictæ, ſuperbiæ, immanitatis, ſacra exiſteret. Cui in diuinis perſuaſioni prorſus contraria ædes Chriſti, quæ ideo e cœlo dilapſa in homines, vti in eos affectus, turbulentiæ nempe iræ ac voluptati cõtrarios induceret. hoc proclamant Chriſti conceptio in virgine, natiuitas in paupertate, vita in ærumna, mors in pœna, omnia ipſius in charitate. idcirco hanc diuinam vim ſuæ fidei opponens Chriſtus Dominus religionibus Græcanicis & Romanis, eas penitus vbique terrarũ profligauit, deleuit. Ac licet. Turca, qui iam in Græcia, & in magna parte dominatur imperij Romani, ſit auerſus animo a noſtra Sanctiſſima fide, nihilominus Deo diſponente, acerrimus eſt hoſtis veteris illius religionis Græcæ & Romanæ. Iam vero ob noſtra peccata permiſit Deus in hanc ipſam fidem Chriſti inſurgere Proteſtãtes, ac inde duo perficienda ſibi præſtituere. primum abolitio eſt fidei Chriſtianæ per atheiſmum, vti oſtendimus: alterum ad indolem Græcorum & Romanorum illorum, eam coodere Chriſti fidem, quæ animi perturbationibus, vltra omnem *Venerem* aut *Martem*, gratificetur. In quorum ſtudiis in hunc finem Duo quoque conſideranda. primo quod hæc iubeantur ſub prætextu fidei in Chriſtum adſtruendæ, ſub inuolucro Reformandæ Eccleſiæ. Deinde quod hæc agant abuſu Sanctiſſimæ fidei, corruptione verbi Dei, cæleſtis chirographi, & velut in omnia diuina ſacrilegio oris & facti. Quamobrem licet noſtra peccata cauſæ exiterint, ob quas permitteret Deus hæc monſtra, hæc, Antichriſti mancipia, in fidem diuinam & omnia ſacra arma infidelitatis & impietatis intentare, nihilominus quod iſta perficientes, ſceleribus ſuis longe noſtrorum criminum reatus excedant, minime dubito pronunciare, eos a diuina iuſtitia tandem conterendos, & præmiſſis ipſorum nuper vbique tragoediis, id etiam breui futurum illoſmet ominari: modo noſtri eos iure punire non deſinant ab Eccleſia inſtituta diſciplina, qui doctrinam eis a noſtris denunciatam, animis peruicacibus iam diu repulere. Tempus eſt docendi: itidem tempus caſtigandi. Ex iſtis ſuccenturiatis, non diſtractis, remedium.

29. Cum itaque huiuſmodi fautoribus & tutoribus, de quibus egimus, innitatur vniuerſa moles Proteſtantiſmi, nulli mirum videri debet, ſi appareat res plane occidua, atq; in omniũ oculis iam defloreſcat. Notum eſt, nullum ſpiritum pietatis, nullam curam virtutis, aut odium aliquod peccati, apud Proteſtantes modo reperiri. Euidens, in incerto, in controuerſo, in Euripo verſari omnem ipſorum fidem: homineſque languere penitus de illorum dogmatibus inquirentes. ſi doctrinam ſpectemus, ſi commentaria ipſorum in ſacram Scripturam edita expendamus, præter
Nullam & *Nulla* nihil ſe oſtendet. Quis iã eorũ no- Palm. 12.
minatur hic Theologus abſque ſibilo, & riſu? enimuero defecerunt ſcrutantes ſcrutinio: quorum flores autumnales decidere, inſtant vero funera. Sit itaque iam definitum, principijs dogmaticis ciuilis & ſacræ vitæ conuenire fidem Catholicam, eis autem repugnare penitus ſectam Proteſtanticam: illam ſacram & ciuilem, hanc impiam, barbaramque.

Finis Libri Quinti & Ultimi,

Auctoris

Auctoris ad Angliam Apoſtrophe.

AMor in te meus, patria dulciſſima, id tui cauſa me literis mandare abſentem modo compulit, quod a me præſente audire tua iā dudum inhumanitas recuſauit. Enimuero vt vno verbo dicā, grauiſſimo malo confecta, plane iaces, priſtino colore depaſta, marceſcis, viribus exclis, contabeſcis: vita ipſa propemodum extincta, ægre admodum ſpiritū ducis. neque hoc mei ſolius de tua extrema miſeria iudicium, ſed inſuper auſim dicere, maioris, illuſtrioris, ſapientioriſque ciuium partis, qui Chriſti fidem etiamnū profitentur: vt omittam tibi aſſerere, veterem Eccleſiam, ac in ea Patres tam Græcos quam Latinos, eiſdem nominibus, quibus ego, hanc tuam cladem deplorare, te illius contagione corruptam pronunciare, adeoque tantæ noxæ ream ad ſupremum Dei tribunal confertis ſentētijs agere, accuſare. quinimo ita es a teipſa quodammodo tamquā alter *Pentheus*, diuulſa: ſic tibi ipſi quaſi in ſpeculo temet contemplanti moribunda diſplices, vt vel illi, qui corporis tui veluti artus cenſentur, qui hoc ipſū malum tecum diligunt, quo tu ſponte deuaſtari cupiuiſti, qui eodem quo tu nouellæ diſciplinæ titulo faſtuoſe gloriantur, decoris gratiam, ornamentorum emblemata, ſanitatis robur, animæ momentum in te deſiderari affirmant. Certe ingenti malo ad interitum, ad inferni vſque portas prona conflictaris. Eo porro inde grauius laboras, quo illius natura obſcurius te præterit, quo minus illos noueris, qui intimis tuis illud fidentes inuſſerunt. *Magna eſt velut mare contritio tua, & quis medebitur tui!* Verum vt tandem intelligas, non tantum eſſe in Iſrael Prophetas, ſed etiam amantiſſimos expertiſſimoſque medicos, qui lepram tuam curent, vtraque ſimul tibi patefacere aggrediar, quo tanti mali a te inſpectis detrimentis, originibuſque, peſtem illius maturius externas, itāq, eis præſidiis deinde cōfirmes, quibus priori ſanitate reddita, in illud inualeſcas, tibi, mūdo, Deoque cōualeſcas.

Ierem. 8.

Tu itaque imprimis, abſtentis, ſpretis, exactiſque Eccleſiæ Catholicæ Paſtoribus, quorū conſecrationes, vocationes, miſſiones, iuriſdictioneſque certæ, & ab anteceſſoribus Præſulibus ductæ, nouis neſcio quibus hominibus, lerna Geneuenſi ortis, impie ac ſeditioſe prorſus adhæſiſti, qui eis ſacris characteribus deſtituti, ingreſſu ſuo, in pacem & vnitatem Eccleſiæ coniurato, ſe a Deo immediate, ſeu a lymphata plebecula, ſacra officia accepiſſe, inſulſe improbeque nimis non ordinatim, ſed paſſim incedentes profitebantur. Verum in hanc fraudem, in hāc temeritatem te induxere *Miniſtri*, qui ſucceſſiones traducem aſpernati, ſe quaſi recens e cœlo ad te di apſos, inanibus vocibus aſſerebant, atque inde in tuis oculis Euangeliſtarum ſplendoribus coruſcare falſarii illi *Thaumārides* tibi pronus ocul atæ videbantur. Quo factum, vt a te erga Eccleſiam in negocijs fidei obedientia ſemel repudiata, ſtatim a reliquo orbe, non modo tecū ſuperſtite, verum prius per mille annos florente, adeoque Apoſtolorum ipſorum præſidentijs illuſtrata, credendo tota diſſētires: & quod plus eſt, temporum interſtitijs, haud longa mora interpolatis, inſtar lunæ, mutationem identidem ſubeūtis, in Prothei formas variata, nulli ſimilis, tibi vero diſſimilis, omnibus inſuper erroribus opportuna, perpetuo appareres. Hanc autem tui in te Spiritus inquietudinē, multiplicemque in eo æſtus reciprocationem, in pectus tuū inuexere *Miniſtri*, infælicis *Eoli* ſoboles, nullam aliam fidei regulam a te inſpiciendā docentes, præterquam tuo priuato ſenſu complexam, decretamque. huic nouitati tibi inhianti, quo citius vēto chamæleon, nihil apud te in hoc genere preciolum eſſe cœpit, niſi quod clancularium, quod furtiuum: ſcilicet quod antelucanis horis a nocturnis tuis lectoribus, quod in locorum penetralibus, a cubicularijs Doctoribus diuulgatum: quod ab exoticis Babylonicæ *Geneuæ*, aut *Amſterlodami* oraculis cloacinis ad te tranſmiſſum. Cæterum vero *Miniſtri*, doctrinæ, antiquitati, & cum aliis conſenſioni nuncium remittentes, in hanc ſententiam recentis, iuxta ac peregrini delectus, animum tuum prurientem in incertum adegere. Orbi vniuerſo, extra tuum Oceanum poſito, innotuit, te dogmata fidei ſequi, quæ ſui argumēto abſurda, ſui falſitate lege Dei ſimul ac naturæ contraria: quod & te abunde docere poterunt, ſi tibi hæreſis omnem ſcintillā intelligentiæ haud oppreſſerit, quæ hactenus a nobis diſputata audiueris. Ecquis alius tantæ tuæ cladis auctor, ſi non *Miniſtrorum* grex, populares illi Getæ, qui ſacrarū literarū maieſtate ſimulque Sanctimonia abuſi, earum coloribus fœdos errores veluti cruſtatos, credulitati tuæ, tamquam diuina effata, vaferrime commendarunt? iſtis enthuſiaſmis & ſuſurris ſuſuetis dementata, eo ruſticæ plane ſuperbiæ, eo contumeliæ odioſæ modo deueniſti, vt intumeſcens in te ſpiritus præſumpſerit publice definire, anteceſſores tuos per mille annos vſque ad Eliſabethianum imperium, turpiter in tenebris ignorantiæ, idololatriæ, ſuperſtitionis, luce Euangelii deſtitutos, diluiſſe, miſere palpitaſſe: ac modo *Italiam, Hiſpaniam, Galliam* eiſdem malis implicari: te ferme ſolā ad rectā interim Scripturarū interpretationē, de redemptione per Chriſtū ſinceram æſtimationē adſpiraſſe. Auſū hunc Luciferianū tibi inſpirarunt *Miniſtrorum* voces: eiſque ad templi pinnacula es elata, vt inde in barathrū præceps deturberis. Nouam porro, ac rei naturæ repugnantem externæ religionis epitomen tibi confeciſti, in qua ſacerdotio ablegato, Sacrificio abacto, ſacra cæremonia eiecta, aris euerſis, monaſterijs ſubrutis, Eccleſiarum ſuppellectile expilata, in vna concione, ſeu aurium prurientium tinnitu, in ore debacchantis miniſteruli vſque ad ſpumam rabiei, vniuerſum religionis apparatum ac ſummam, ſi quæ fuerit, ſpectabilem reddidiſti. Ad hanc pariter inſaniæ impietatem te adduxere *Miniſtrorum* voces, qui omnium bellariorum loco habent, in corona miſera ſubiecta plebe-

culæ

culæ, ab alto detonare, pro libito in ipſis petulantis voluntatis, pro lubrico indocti cerebri, quiduis aut in quoſuis promiſcue vociferari. Verum non vt veritatem ſincere addiſcas, tantus in te viget ardor audiendi eorũ ſtrepitus, vt video, ſed vt latenti in te concupiſcentiæ libramento morem geras ac gratificeris. inde ad eos verbi præcones frequentius ac cum maiori turba accedis, qui te tuæ prædeſtinationis certiorẽ reddant, imo te eſſe prædeſtinatũ confidentius aſſeuerant: qui acriori vehementia contendũt, tibi fidendum Chriſti meritis, fide mera a te apprehenſis: legem Dei naturæ, ſeu honeſtatis interea loci non eſſe tibi preſcriptam diuinitus vt eam obſerues, ſed vt impoſſibilem ducens, eius violationes propter fidem in Chriſtum tibi nõ imputari omnino rectum ſtatuas. qui in iſtis delicijs ſpurci ſpiritũs propinandis, in iſtis indulgentijs diuulgandis copioſior, explicatior, ac reſolutior fuerit, is tibi in gemmis, is tibi in angelis. Propterea ſi huiuſmodi declamatores ad legem veritatis euangelicæ ſeuerius differerent de malo peccati, de neceſſitate obſeruandi mandata, de timore Dei, non plures ſane ea tuis ad eos properarent, quam modo apud te ad capitaneis ſeptimanæ Cineres, aut Quadrageſimæ ieiunium feſtinare ſolent. peccatores qui te iſtis lactarunt, inueniuntur *Miniſtri*: cum enim pauca a te exigant animæ tuæ ſaluti neceſſaria, licet ipſis plurima, quo voluptati effuſius tecum velificentur, omne animæ ſubſidium in ſolam fidem ad te perorantes iam pridem contulerunt. ſic etiã mente & intelligentia es debilitata vt a te nullus prorſus audiatur ſolidioris literaturæ ſonus, academijs tuis plane euiratis, & in vmbraculis facilioris ſtudij ocianitibus. Ex quo externi homines ſæpius dicunt, ſe numquam a te aliud ſcriptum accepiſſe, niſi verboſum, puerile, confuſum, contumelioſum, in antiquorum teſtimonia mille impoſturis refertum. Si quid in legum peritia erudite te præſtitiſſe forte autumes, mente repetas velim cenſuram *Eraſmi* in aureos tuos *Mercurios* prolatam, qua affirmauit, illam nihil aliud eſſe, quam indoctorum hominum aliquandam doctrinam. Et quis modo in iſtis partibus, qui vllum ex tuis legum municipalium cultoribus, ex vllius editi operis fama adhuc natum intellexit? Si iſtius tuæ debilitatis intellectiuæ auctores noſce diſcupias, intuearis *Miniſtros*, ſub prætextu Bibliorum vnice legendorum, ſub onere rei familiaris & vxoriæ, ſcientiarum ſtudia reijcientes, cum ſatyris, Muſis proterue aduerſantes. Mirum idcirco haud fuerit, ſi in te omnem ſenſum, potationũ illuuie reſupinatum plane intueamur; quam tibi vel mea ætate prorſus incognitam plurimi mecum teſtari poterunt. eam autem ex nupero commercio cum *Bromio Batauico*, non illo collino, ſed alio ex lacuna & caccabo contraxiſti: quemadmodum *Nicoſii* fumos, quibus vbique cum cerebri decremento deturparis, & neſcio quid nigroris infernalis eo ominaris, tibi ardens India inſufflauit. Ac quod diuinæ maieſtatis penes te incuria, nihil ferme tibi in ore familiarius quam blaſphemia, iuramenta, quam in ſacra irriſoria dicteria, & procacitates. qui autem te in hanc cupediam illecebras ſoluerunt, in iſtam irreligioſitatẽ & ſemipaganiſmum inſtigarunt, Miniſtri ſunt, tibi educationis ſeueritates, morũ grauitates, vocibus & exemplis ſuis adimentes. Cumque i varijs modis ad libertatis ac ſuperbiæ delicias diſſoluaris, tum inde te monarchiæ ferme pertæſam multis ſane indicijs aliquoties tu ipſa oſtendiſti. idcirco ad ideas *Hugonotarum* nuper tumultuantium in Gallia, Guſiorum itidem id Belgio modo rebellantium, domeſticorum Imperiorum anarchias affectare videris. Haud ſane obſcure hoc nuperis annis indicauit parlamentarius in te arteriæ pulſus, toties priuilegia, neſcio quæ, ingeminans, vrgenſque, quibus in ipſum Regem tuum tandem inualeſceres, liberiuſque optimis eius conſilijs pro tuo libitu repugnares. Non ita pridem publice edito libello Rex *Iacobus* vniuerſo orbi conteſtatus te vna monetæ excuſione, omnia iura coronæ tibi arrogaſſe: per te effici, quantum in te vires puritanicæ tulere, vt non magis ipſe Rex eſſet, quam perſonatus aliquis in ſcena: adeoque minus idoneum eodem ipſum reddi, quocum Principes externi negocia ſtatus tractarent. En tuæ ſuperbiæ alter aſſultus: quæ cum primum in Eccleſiam ac ſummum pontificem inſurrexerit, iam etiam in Reges inuaſit. Verum hanc in te intemperiem condidere *Miniſtri* ſuis inſpiratis vocum tempeſtatibus, quibus Eccleſiæ monarchiam ſua etiam anarchia impugnarunt. Quo porro mala hæc in te, in vnam peſtẽ glomerata, pertinaciora euaderent, tota dedita priuatis tuis laribus, ac fauonibus, cũ externis hominibus amicabilẽ congreſſũ faſtidis, imo truculento omnino marte, & horrenda vel tuorum carnificina arcendum deſideras, ne ab illis ſalutaria amuleta ad te peruenirent. Hiſpanũ dico, armis, literis, imperioque inclytum, in noſtrã ab antiquis temporibus gentem amicitia fidum, munere ſemper beneficum, coronæ Anglicanæ teſte quondã Rege *Iacobo*, amantiſſimum, furoribus tuis expugnandum propoſuiſti: nihil, quod ad externa attinet, vltra ſocietatem Hollãdorũ, a quibus rebellandi & ſorbillandi horrores & methodos addiſcas, tibi Socios in exemplar præſtituendo. Cæterum *Miniſtri* ij ipſi ſunt, qui cũ ſerpentibus, delectati cauernis, & foraminibus, te a ciuilioris orbis conſortio diremptam cupiũt, quo ſubinde tutius, ac liberius in corpus, animamque tuam voluptatis ergo, tanquam corui in deuio & ſecreto ad cadauera conuolantes, ſimulque prædæ ſuæ inhærentes, debacchentur. Vlterius ingens ab externis, vel in nomen Angliæ odium conflaſti tuis prope infinitis iniurijs, quibus eis nocere inſtituiſti: in quem finem tibi familiare, Catholicos Principes, eorumque ſubditos, veluti Antichriſti mancipia paſſim traducere, eam ſcilicet ſolam ob cauſam, quod Romano Pontifici in Eccleſiaſticis rebus, vtpote Chriſti vicario, obtemperent. Cui contumeliæ adiungere ſoles varias calumnias, quibus abſurda dogmata, mores impios eiſdem affingis: nempe dum proclamas, eos Sanctorũ imagines tanquam Gentium idola pronos adorare, illos, quantum ad expectationẽ cæleſtis beatitudinis, omnino fidere non Chriſto, ſed Sanctis: non a

fide,ſed a ſuis laboribus , non a gratia , ſed
a libero arbitrio,cæli chriſiſmata præſtolari. at
neu iſtis contenta,quinimo quam plurimas tra-
gœdias,plurimo etiam ſanguine cruentatas, in
eorum incolumitates excitaſti.hoc pacto cru-
deles in Gallia Hugonotas quondam in ſuum
Regem armaſti,ad arma ſæpius ſollicitaſti: præ-
ticam cum Hollandia in Hiſpanum multis iam
annis exercuiſti. In vniuerſum , quo tu domi
Pſalm.16. quiete frueres , *Si videbas furem currebas cum eo,*
& cum adulteris portionem tuam ponebas. Neque
parum inde ab eiſdem deteſtaris, quod multos
ſacerdotes , quorum officia ipſi in ſacroſanctis
habent quorumq; perſonas eximio cultu pro-
ſequuntur,ob id ſolum,quod a Romano Pon-
tifice miſſi ad te , tuiq;boni cauſa aduentarint,
immani laniena diſcerpſiſti: imo quod nec
pepercerit tua feritas nobiliſſimæ heroinæ *Ma-*
riæ Stuartæ,Regis quondã *Iacobi* matri ,adeoque
nec ipſi tuæ Reginæ,quin potius vulgaris car-
nificis truculẽta manu ceruices ei reſcideris. At
dubio procul, qui te plane quod ad iſta furiatã
reddidere , non alij,quam tui *Miniſtri* : quorum
Minerua, quod firmioribus rationibus deſtitu-
ta,inter ſordes langueat,earum loco in catholi-
cos incurſura , conſilijs ſuis *Megæram* præfecit:
ſanguinem non oleum cupit eorum euangeliũ.
Denique cum iam multos annos extra Eccleſiæ
Catholicæ ambitum,vera fide,Sacramentiſque
Chriſti ſpoliata,incertis paſſibus oberraſti, ve-
lim animo repetas eorum numerum,qui quon-
dam e tuis viſceribus deciſi, animas poſtea cor-
poraque Stygi deuouere,qui in illius cauernæ
flammis æternum inde arſuri ! Deplorent tu te
merito ciues ſuorum parentum,amicorum,fra-
trum ſempiternos huiuſmodi interitus, quibus
cateruatim huc vſque a longo tempore periere
teque Angliam,a cæli ſactis Angelis,ad apoſta-
trices inferni angelos , de monte eccleſiæ per-
inde corruiſſe,ac ſi oleo numquã fuiſſes vncta,
aut ſalutari baptiſmatis latice dealbata. Inqui-
ſitio autem tua in ſeueriorum auctorum tanta
in te ruinæ intenta , non alios profecto iſtius
ſtragis *Sinones* reperiet , quam *Miniſtros* , qui te
2. Reg.4. perfidæ ,morum iniquitati,impietati,& ipſi or-
co penitus addixere. Nos Catholicos inquilini
tui traducunt,ſcio, pro noſtris, ac ſi vel contra
naturæ ingenium in dominem tua eſſemus pro-
ditores:maxime vero quod in Romanum Põ-
tificem & Regem Hiſpaniarũ officijs propenſi,
hoc crimen impietatis nobis affingunt. Cæterũ
hinc errore es ab illis penitus a veritate & ma-
terno in nos affectu diuulſa,adeo vt modo vel
tui veteri fœtus omnino ignorare videaris. E-
nimuero ſi recuſemus adire phana tua, ſi ſectã
tuam ſtilo & ſanguine refutemus, ſi te furente
& in quamdam *Megæram* mutata, ad exteras na-
tiones a tuis flammis,ſcorpionibus &hydris fu-
giamus,id ſolum facimus,vnde noſtra opera tu
illa tandem compareas,quæ olim fuiſti,quando
in orbe terrarum virtutibus,literis,armis & im-
perio claruiſti. Matrem proinde cupimus deuiã
in viam reducere, deformatam venuſtare, cap-
tiuam liberare , mortuam ad vitam reſtaurare.
verum illi ,quos tu etiamnum in gremio foues,
quos vberibus lactas,filij tui non ſunt,Angli nõ
ſunt,ſed potius neſcio quæ marina ex Titanum
ſobole monſtra , quæ in continentem proterue
proſiluere. An illi tui filij, qui in exteros prin-
cipes,cum tuo frequenti clade & perpetuo de-
decore,tui amantiſſimos,hoſtili & armatu odio
inflammant,efficiuntque,vt vbi in te *Palladis* oli-
ua cum croco tuo floreret ,ibi ardens *Ætna* in
iuga intumeſcat , in cuius clauſtris immanes
Cyclopes, & ferrei *Brontes* in tuas tragœdias , &
Anglicani ſanguinis terra mariqqe inundatio-
nes , *Martis* ferra excudant : qui *Bella volunt*, Pſalm.67.
neque iuſtam cauſam belli præ ſe ferentes,neq;
belli requiſita inſtrumenta ex prudentiæ norma
tenentes? Num illi demum filij tui,qui vel no-
men tuum per totam Europam, Aſiamque ex
hæreſi ,ex diſſolutis moribus, ex iniuriis,ex car-
nificina in tuoſmet infamẽ effecere ! qui te nun-
quam victoriarũ trophæis aut literarum ſplen-
doribus nobilitarunt ! qui iam degeneres facti,
antiquum nomen Angliæ, Maiorum noſtrorũ
trophæis erectum:quo vel ſole clarius orbi ter-
rarum innotuiſti , in nouantiquum hoſtilis
gentis *Britanniæ* demutarunt aut nomenclatura,
ex ſimplici,polymitam reddiderunt ? Audi nos
Mater *Anglia*:neque huius nominis eſt quod te
iam pudeat , poſtquam a mille annis & vltra
eius fama gloriaque ad ſummum adſpiraueris:
quoniam veterini filii te adloquimur. Apud nos
honoratiori loco *Æthelbertus* Rex tuus,quã *Bru-*
tus, Græcus Dynaſta,hoſtis tuus. nobis amabi-
lior Cygneus *Thameſis* tuus, *Albana* & *Pharphar*: 4.Reg.cap.5
quorum alueı in Damaſco , ſua etymologia ex
Sãguinis ſucco crudelis. Nobis dulciores roſæ tuæ
aliorum vrticis, quæ & tetigere Nepotes. Ma-
lum tuum iſtis ante oculos explicatum habes,
iuxta ac eiuſdem actores,& auctores a me indi-
gitatos vides. Deus bone, huccine rerum veni-
mus ! quæ ambo ideo diſtinctius , rotundiuſ-
que a me enarrata deprehendis,quod vt id fa-
cerem,ſumma in te charitas, amorque tui fla-
grantior me pene coegerint. Supereſt malum
exhorreſcas, illius inſtructores a te repellas,ac
ſic demum ad præſentem , ſimul ac futu-
ram gloriam, catholica,docta,fide-
lis,pia,ſanctaque peruadas.

Laus Deo opt. Max. Beatiſsimæ Deiparæ Virgini Mariæ,
S.Odouardo Regi & Confeſſori,huius operis,in Die eiſeſtiuo
Typis vltima manu excuſi,Præſidi,& omnibus Sanctis.

INDEX

INDEX.

RERVM MEMORABILIVM

QVE IN HOC THEATRO

SPARSIM CONTINENTVR.

Numerus primus paginam, ſecundus paragraphum ſiue Sectionem capitis indicat.

ABducimur a vitijs ex cognitione rurpitudinis in eis
Abſtinentiæ videntur ciues a natura addicti pag.315.14.
Abſoluta poteſtas deſpotica ciuilis non eſt, ſed barbara. 11. 13.
Acerbior caſus fotunæ Catholicos ſolatur quod ſciant Deum ab ipſis ſtare, nihilque pto nomine Ieſu pati non cupiunt. 536.25.26.& 27.
Actiones monaſticæ ad eiuſlem ſpectant.12.2.
Actionum humanarum duo Principia.75. 1.
Actiones ſactæ, ſed & ciuiles, a fide & diuioa reuelatione præſcribendæ.131.17.
Adminiſtratio boni ciuilis a virtute ſumenda.48.6.
Aduerſa impetu & amote bominem ad Deum compellunt 523.5.
Aeris mutatio freqnens, animorum mutationes frequẽtes denotat. 33.8. 9. 10.
Aeris, ſolis & radiorum ſolariũ quæ vis in corpota bumana.ibid.3 & 4.
Affectus varij ex varietate ingeniorum.31. 12.
affectus in appetitu ſenſitino cauſæ origioales in corporis diſpoſitione reperiuntur.43.1.2.& 3.
Affectus patentum in prolem tenerior vnde procedit. 51.5.
Affectus & ætas puerilis quibus laborẽt condicionibus 52.6.
Affectuum internorum indices ſunt ocoli.68.1.
Afflictis hominibus aſylum, Dei amor.64.8.
Agreſtes homines & male educati cur boni communis notitiam non habeant.21.2.
Amicitiæ iura, ſine recta inſtitutione non bene ſeruantur.64.6.
Amicitiæ ſpecies tres inter bomines 24.3.
Amor priuatus & priuati commodi coniugibus infeſtus.59.12.
Amor ſui ex voluntare & concupiſcentia oritur.71.10.
Amor ſui culpabilis eſt & opponitur amori boneſti. ibid.2.
Amoris ſui malitia vnde ſpectanda ibid.
Amor ſui & amor ciuilis opponuntur.ibid.
Amor, primus imperator potentiarum & paſſionum. 73.3.
Amor ſui faſcinat intellectum. ibid.
Amor ſui meticuloſus tyrannus.73.4.
Amor ſui ciuilitatis hoſtis. ibid. 1.
Amor ſui charitate ſupprimendus.ibid.2.& 6.
Amor ſui in principe quam pernicioſus.74.4 & 5.
Amor Dei eſt vinculum, quo homines cum Deo ac inter ſe copulantur. 269. 1.
Amor Dei condidit vniuerſi mundi machinam, vt naturæ beneficio humanis vſibus eſſet prouiſum. 270. 2 & 3.
Amor voluptatis a ciuili viro coercendus certa diſciplinæ forma.522.2.
Amor erga Deũ ex eius cognitione propagatur.545.1.
Amor erga Deum & proximum verus, nullus eſt apud Proteſtantes.557.38.
Amoris dei & proximi tria incentiua, 271.4.
Amore amandi conciues ob ornamenta ſcientiæ, virtutis & bonæ indolis, quibus decorantur.273.10.& 11
Amor erga Chriſtum, ex eius innata perfectione & optima eius voluntate & amore, quo nos beneficijs cumulauit.275.1 & 2.
Amoris in Chriſtum illectamenta ſunt eius actiones & beneficia in oos collata.276.4 & 5.
amor noſter quatuor meditatur, quæ Chriſtus paſſus eſt: quæ ad ciuilitatem faciunt. ibid.6.7.& 8.
Amori coniugali & fidelitati quæ difficultates obſiſtunt.281.2.& 3.
Amor conſanguineorum & cognatorum e re ciuili eſt. 283.2.
Amoris amicitiæ tres ſpecies. 283.1.
Amor amicitiæ eſt communicatio affectus & inter bonos tantum reperitur.293. 5.
Amor amicitiæ amico virtutem procurat ibid.2.
amoris amicitiæ dun commoda quo ad officium ciuile
Amicitia colenda & habenda tanquam quid vnle. 294.4.
Amicitiæ triplex fructus iucundus. ibid.5.
Amicitiæ deſiderium omnibus gentibus innatum Stoicis exceptis. 294.6 & 7.
Amicorum defectum moderate perferre ſapientis eſt. 297.8.
Anarchiam ſuam vnde Proteſtantes hæretici in negotijs religionis ac fidei ſtabiliunt. 521.15.
Anima lampas criſtallina, in qua charitas & lumen ſcientiæ illucent. 85.1.
Anachoretis dat deus beneficia corporalia & ſpiritualia.9.
Anglicana crudelitas quibus figmentis in Catholicos ſæuire ſtatuit. 533.18.19.20.21.22.
Anima humana comparatur ferro a magnete tracto. 94.5.
Animæ multiplex cogitatio ad motes ciuiles egregie conducit.142.1.
Anima Dei flatu in corpus inſpirata, in duobus

bus dei effigiem exhibet. ibid.
Animæ ſceleribus polluta ſummo pudore afficitur. 200.9.
Animam tot facultatibus inſtructam cur deus nobis dedit 207.1.
Animam duobus modis Conſcientia excruciat. 200.7 & 8.
Animæ triplex clades ab intẽperantia infertur. 313.14.
Animi Indolis ſtili genere ſæpe proditur, ſicut et indolis vitium 159 12
Animi faſtus & arrogantia a prudenti viro longe abeſſe debent. 180.7 et 8.
Animo commiſſum crimen externus vultus manifeſtat, ſic virtutis decor in corpus redundat. 232.13.
Angelica natio ratione cœli et ſoli in affectibus moderati. 35 10.
Appetitus ſenſitiuus duo habet, videlicet amorem et dolorem moribus et legibus moderandos. 148 12.
Apis triceps quomodo prudentiæ ſymbolũ. 179.4
Apoſtoli et diſcipuli, Chriſto boni odores, ac huius odoris delicijs plures ad Chriſtum attraxerunt. 222.15. 16 et 17.
Ars a natura ortum cepit, et eam imitari ſtudet. 171.1.
Artis quæ forma, obiectum et finis ibid.2.
Artis et virtutis moralis quæ differentia ibid. 3.
Artis finis complectitur neceſſitatem, vitæ facilitatem ac voluptatem. 174 4.
Artium inuentio, ſpecies, numerus et æſtimatio dependent ab hominum ſtatu triplici. ibid.6.
Artes olim qui vituperarunt ibid. 7. et. 8.
Artibus exculta ciuilitas quaquauerſum ſpirat incommoditatem. 173 9.
Appetitus ſenſitiuus ſeminarium eſt diſcordiarum & quo modo. 37. 2. et 3.
Artes voluptuariæ multa damna adferunt. 174.12.
Artes oculis et auribus blandientes magis otioſæ: quæ vero tactui, magis noxiæ. ibid. 13.
Ariſtocraticus ſtatus corrumpitur nobilium æmulatione et inæqualitate orta ex diuitijs et populi fauoribus. 365.18.
Ariſtocratia Epiſcoporum eſſet inconueniens Sanctitati Eccleſiæ, ſicut & principum & magiſtratum ciuilium, imo fide & religioni noxia & infeſta. 520, et 9.
Artes fraudulentiæ cum præualent in moribus principum, barbariem in rempub. relegatis moribus ciuilibus et rationibus, inducunt. 408.9.
Apoſtatæ Lutheri & Caluini quomodo excuſent hæretici. 435.18.
Apoſtatæ Lutherus & Caluinus a chriſto receſſerũt & ab Eccleſia, ideo omni iuriſdictione et miſſione et vocatione deſtituti ſunt, et in orbem furioſe et hæretice proſilierunt 435.19.
Apoſtaticus eſt ſtatus defectioni s hæreticorum, quia ab omnibus fere articulis fidei receſſerunt. ibid. 20.
Apoſtoli etſi immediate a Chriſto iuriſdictionem & poteſtatem ordinis ſortiti ſunt in vniuerſum orbẽ, tamen quod ad illas, fuerunt S. Petri ſupremæ & ordinariæ iuriſdictioni ſubiecti. 514 14.
Aſtrologi non impune permittendi cum diſpendio aliarum ſcientiarum. 380.14.
Aſtrologi ſuis prædictionibus genus humanum curis & angoribus replent. ibid. 15.
Aſtrologi ciuium egregios conatus retardãt, & eorum animos ad præclara labefactant. 381.16.
Aſtrologi decepti ſæpius in acerbam fortunam delapſi periculum. ibid. 17.
Aſtrologi duabus rationibus vituperabiles. ibid. 18.
Aſtrologiæ contemplatio quæ diuinans eſt, multos in errorem induxit. 377.1. & 2.
Aſtrologi vanitatis & arrogantiæ ſpeciem diuinando oſtendunt. ibid. 4.
Aſtrologi hominis voluntatem fatali neceſſitati dimittentes, virtutem fœdant & vitia ornant. ibid. 12
Aſtrologi vnde dicti. 377.4.
Aſtrologi rebus & ſcientijs ciuilibus perniciosi & quare. 378.5.
Aſtrologorum diuinatio in animæ hominis dignitatem debacchatur. 380.11.
Aſtrologorum dogma infert vim Charitati, iuſtitiæ ac prouidentiæ diuinæ ibid. 13.
Aſtronomia ortum habuit ex Hebræis ſecundum quorundam opinionem. 377 3.
Athei omnem cogitationem ſuam a diuinis auertunt. 367.2.
Athei deſtituuntur neceſſitudine cum Deo, quam decernit Religio ibid. 4.
Atheiſmus Filia & partus barbariei, & effectus vitiorum eam in vita proferentium. ibid. 3.
Atheiſmus Ingenij rigorem induxit, quo efferati populi, omnem morum ciuilitatem & virtutem abijciunt. ibid. 2.
Auſtrales populi ſolem habuerunt pro Deo & quare. 373.6.
Authoritas principis vnde ſtabilienda. 10.14.

B.

IN baptiſmo quando ingredimur Eccleſiam, quomodo profiteamur tacite mortem, ſepulturam & reſurrectionem noſtram. 574.2.
Barbaries inſidias inſtruit ciuilitati morum & ipſis virtutibus. 366.1.
Barbarum non tantum ſignificat exoticum & extraneum, ſed quod alienum eſt a præſidiis & ornamẽtis virtutis & ciuilitatis. ibid. 22.
Beatum in rebus humanis aut perfectum nihil. 77.9.
Beati ratione beatitudinis Deo proximi, & ideo honore & cultu digni. 566.1.
Belli & conuictus ratio a qualitate regionis deducitur pag. 35. 12.
Belli in ſtatu fortitudo & patientia neceſſaria, non tamen ſine iuſtitia. 213.9.
Belli tempora ſcientiis inepta, quæ in contemplatione conſiſtunt. 215.6.
Bellum quandoque quam pax vtilius. 216.8.
Bellum ne prorſus ſit immane & barbarum duo requirit. 396.18.
Benedictiones & conſecrationes variarum rerum diuinam opem et virtutem rebus benedictis conciliant. 266.5.
Beneficia omnia a Chriſto nobis exhibita, reducuntur ad redemptionem et exemplum. 276.5.
Beneficiorum dei magnitudinem hæreſibus et erroribus diminuere, eſt hæretici inſitum. 547.7.
Beneuolentia inter ciues eſſe oportet, non quæ a voluptate et vtilitate male partorum, ſed quæ ex virtute. 291.2.
Bonitas dei eſt fons viuus in medio paradiſi et quomodo. 538.2.
Bonitas diuina applicatur nobis per verbum Dei, Sacramenta, bona exempla et per Sanctorum tam in
via

via quam in patria. ſuffragia ibidem.

Bonitas Diuina eſt cor ardens ad nobis benefaciendum ibid.

Bonitatem Dei offendit illa ſententia, quæ dicit infantes ſine baptiſmo decedentes, horrendis ſupplicijs inferni caſtigandos. 545.2.

Bonitatem Dei offendit & illa ſententia eorum, qui gratiam per Chriſtum ſufficientem non admittunt ibid num. 4. & 547.6.

Bonitatem Dei deprædicat gratia ſufficiens data reprobis ſiue non perſeuerantibus. 546.5.

Bonum commune quale & quid ſit. 17.1.

Bonum commune duplici ratione in ciuitate aliqua reperitur. ibid.

Bonum commune plura complectitur quam bona corporis aut fortunæ. 19.8.

Bonum commune ab ingenuis diligendum. 22.5.

Bonum commune perpetuo duraturum ad poſteros traſmittere, præclarum eſt. 23.

Bonum commune conflatur ex bonis animi & corporis. ibidem.

Boni communis quæ partes. 19.9.

Boni communis pulchritudo quædam eſt intellectualis, quædam vero æterna. 18.5.

Bono communi duo inſunt conſpicua. 17.2.

Bono communi multi ſe deuouere. 22 6.

Bona omnium ſunt in quadruplici differentia. 403.5.

C.

Charitas in regno Dei quid faciat. 18.6.

Charitas tanquam regina, radix & mater omnium virtutum in vita ciuili ſpectanda. 273.12.

Charitas eſt perpetuo ferax omnium virtutum. 291. 3. & 4.

charitas complicat ciues, deinde omnium mortalium ſocietatem. 292.6.

Caluinus chriſtum ignorantiæ & inſcitiæ inſimulat. 472.12.

caluinus chriſtum patris obedientiæ rebellare voluiſſe & de eius bonitate deſperaſſe falſo blaſphemat. 473.16

Calamitates ob ſcelera immiſſæ diuinam manifeſtant prouidentiam. 528.17 & 18.

Carminis vſus in ſacris veris & prophanis fuit ſemper celeberrimus. 561.5.

calori nutritiuo ſubſeruit triplex facultas. 306.2.

Caſtimoniam & continentiam fides Chriſtiana dicit eſſe corporis ac animæ ſanctitatem. 319. 13.

caſualia & fortuita habent cauſam ſuam in alio receſſu naturæ. 102.6.

Catholici inſtructi fide chriſti, pleniſſime moderatos & mites ſe exhibent hæreticis. 422.16.

Catholicum dogma cognoſcitur Eccleſiæ catholicæ traditione. 427.13.

catholici ab hæreticis odio haberi mirum non eſt, ſicut nec virtuoſi ab impijs. 224.21 & 22.

Catholicus tentatus de fide, ad Eccleſiæ fidem recurrit. 447.8.

catholicus recreatur, dum admirabilem vim fidei ad morum ſanctimoniam adhibet, qua Proteſtantes carent. 448. 11. 12.

Catholici recte ſentiunt de operibus chriſti & eius merito & ipſum proponunt Deum colendum adorandum & tremendum 471.12.

catholici peccati horrendam peccati ſpeciem agnoſcunt & fatentur illud adeo minime fieri nec ipſo volente. 501.18.

Catholici ciuile iudicium de vitij turpitudine, a praua voluntate profecti, recte tenent. ibid. 17.

catholici ipſius conſcientiæ ſententia iura principum ac iuſſa obſeruanda definiunt, quo monarchias ſtabiliant. 510.6.

Catholici admittunt magiſteria docentis ac definientis, hæretici vero nullum plane etiam patrum antiquorum. ibid. 4 & 5.

catholici omne otium abijciunt in ſtudio literarum, hæretici vero in ſuis ſtudijs voluptati duobus modis ſe dedunt. ibid. 6. 7.

Catholici concupiſcentiam reprimunt, vt euadant iuſti & Sancti, et ſeueritatem acre eius deſiderijs adhibent. 524. 8. 9. & 10.

catholici in mortificandis petulantijs carnis, prudentiæ modum non excedunt, Proteſtantes vero omni voluptati frænos laxant. ibid. 11.

Catholici conſenſum internum in voluptatem, peccatum æſtimant, nec vnquam omittunt quod peccatũ impedit. e contra Proteſtantes credunt ſe prædeſtinatos peccatum facere. ibid. 13. & 14.

catholici timore amittendi iuſtitiam ſolliciti ſunt: proteſtantes vero de ſua ſalute certam habent fiduciam 526. 14. & 15.

Catholici virtutem arduam proſequuntur, quam proteſtantes inertia & otio ſoluti contemnunt, ibid 16 & 17.

catholici legem naturæ & Dei, regulam ſuarum actionum admittunt. Proteſtantes exleges omnino ſunt & eſſe volunt. ibid. 18 & 19.

Catholici dolorem pœnitentiæ ab adultis præmitendũ iuſtificationi credunt: Proteſtantes vero ſine dolore aut contritione in ſua ſola fiducia ſcelerate conquieſcunt. 527. 21. 22. 23. & 24.

catholici ne peccent, ſedulo & continuo vim concupiſcentiæ infrænãt: Proteſtantes vero neque chriſti crucem neque crucis mortificationem aſſumere volunt. 527. 24. et 26.

Catholici ſatiſfactionem per opera pœnalia ſponte aſſumpta diuinæ iuſtitiæ conantur exhibere, Proteſtantes vero chriſtum pro nobis omnia ſatiſfeciſſe perpetuo occinunt. 528. 26. et 27.

catholici non tam ſua quam aliena peccata ex cõmmiſeratione lugent, Proteſtantes cum vera fide omnẽ humanitatem plane exuerunt. ibid. 28 et 29.

Catholici ſtatuta ieiunia certis anni temporibus a matre Eccleſiæ cum alacritate perſoluunt, Proteſtantes vero huic auſteritati quaſi Epicuri de grege porci aduerſantur. ibid. 30 et 31.

catholici in hebdomada pœnoſa & ſancta cum Eccleſia mortem Filij Dei plangunt peccata ſua deteſtati, Proteſtantes nulla mirrha amantis ac dolentis animi chriſtum colunt. ibid. 32. et 33.

Catholici virginitatis florem ſolicitudine & parſimonia ſeruandum ſuadent: Proteſtãtes vero Venerem, Adonidem & Bacchum amant. 529. 34. 35. & 36.

catholici modum libidini conſtituunt per matrimonij Sacramentum, proteſtantes vero ſanctitatem matrimonio adimentes, eius violationem facilitant. ibid. 37. et. 38.

Catholici voluptati renunciãtes, Religionis tria vota in magno numero emittunt: proteſtãtes vero Apoſtaſia & defectu libertati carnis fauent. 530. 39. et. 40.

Catholici voluptatis fugaces, natiuis relictis locis ad exteros peregrinantur, vt eorum

 animas

animas lucrentur: proteſtantes vero otio & delicijs obſurdeſcunt & non niſi rapiendi & latrocinandi cauſa loco mouentur. 520.40 & 41.
Catholici ſententijs ſuis, contra voluptates decertant: proteſtantes vero Ventre & Baccho nil ſuauius ducunt ibid. 43 & 44.
Catholici inſigni charitatis ac beneuolentiæ ardore elucent: Proteſtantes vero Chriſti Eccleſiam impugnant ſæuitia & pigritia. 530.1 & 2.
Catholici in Eccleſia vnam agnoſcunt regulam fidei: credendi videlicet ſimplicitatem, quam Proteſtantes recuſant. 531.5 & 6.
Catholici adnituntur & optant fide & operibus a Deo iuſtificari. Proteſtantes vero vna ſola fide in Deum inaniter gloriantur. 531.532.7 & 8.
Catholici primo docent quam corrigunt: proteſtantes vero ad inſtar luporũ rapiunt & iugulãt ibid. 9 & 10.
Catholici in fidei diſſidijs iudicium Eccleſiæ requirunt: e contra Proteſtantes ſemper litigant ibid. 11. 12. 13 & 14.
Catholici diuinas conſolationes in ſuis afflictionibus ſentiunt. Proteſtantes vero carentes virtute, nullas præter carnales habent ibid. 15 & 16.
Catholici in ſuis ærumnis Chriſtũm intuentur, ex cuius aſpectu ſanantur, e contra Proteſtantes contendunt Chriſtum deſperaſſe & damnati hominis pœnas ſenſiſſe. 539.27 & 28.
Catholici amore virtutum inflammantur & ſperant beatitudinem vt fructũ earum, ac meritorum ſtipendium. 544.20.
Catholica Euchariſtæ myſteria infinito gradu diſtant a cœna Proteſtantica. 555.29.
Catholici cupiunt affectu charitatis deo arctiſſime vniri in hac vita per gratiam, in altera vero per gloriam. 557.37.
Charitate deſtituti proteſtantes, & a iudicio Eccleſiæ reſilientes, diſcordias nutriunt & excitant. 549.5.
Charitas quæ aliorum bonum reſpicit, ex varijs ortum ſuum. 556.33.
Charitatis ardor inflammat Catholicos vt ad barbaras nationes proficiſcantur fidei amplificandæ cauſa ibid. 34.
Charitatis motũ in Deum vti neceſſariam præparationem ad gratiam iuſtificantem requirunt catholici ibid. 55.
Cauſa amoris mutui in coniugatis eſt moderatus thori vſus & modeſta conuerſatio 320.4.
Cœli & elementa, & eorum ornatus pro numinibus habita, nullam ciuilitatem facere queunt. 374.12.
Cœlibatum & continentiam ſacrorum hominum quibus rationibus impij & prophani homines conuellere nituntur 261.7.
Cœlibatui addictis & a matrimonio auerſis proſpicitur per religiones caſtitatem vouentes. 263.5.
Cœli ac terræ per Geographicas & Aſtronomicas contemplationes inueſtigatio morum ciuilitati accommoda. 143.10.
chriſtus totus aromaticus, ſuarum odore virtutum populos innumeros ad ſe traxit. 222.15.
chriſtus ſeruator fecit nos excellere ſuper omnes nationes in vnius & veri Dei cognitione. 457.1.
Chriſtus quomodo redẽptor & doctor noſter. 467.4.
Chriſtus homo exiſtens, filius quoque Dei naturalis fuit & non ſolum adoptiuus, vt iuſti. ibidem.
Chriſtus in extremo vitæ, ex ſummo amore matris curam egit, eam dilecto commendans diſcipulo. 477.30
chriſtus quomodo pro nobis factus ſit peccatũ. 571.29
Chriſti Domini excellentia in ipſius perſona, operibus, meritis, donis nobis collatis ſpectanda. 466.3.
chriſti humana natura eadem ſubſiſtentia ſubſiſtit, qua diuina. 469.7.
chriſti Domini diuinitati Duæ hereſes Arrii & Neſtorii olim infeſtæ. 471.11.
Chriſti in humanitate duo prouenerant ab ipſa diuinitate, quæ chriſtianorum ſingularia ſunt priuilegia. 467.3.
chriſti Domini anima omnium rerum cognitione & ſcientia illuſtrata fuit 472.13.
Chriſti appetitus ſenſitiuus ſemper fuit rectæ rationi compoſitus ac ſub moderamine diuinitatis. 473.16. & 17.
chriſti corpus vt proprium inſtrumentum proxime coniunctum diuinitatis plures excellentiſſimos effectus produxit. 474.20.
chriſti corporis virtutes & vim negant hæretici blaſphemantes. ibidem.
chriſti inſigne beneficium in nos reputamus, quod eius merito Eccleſiam matrem habeamus, cuius doctrinã ſine omni ſuſpicione erroris ſecure accipimus 476.28.
Chriſti meritis & gratia datur quod in nobis opera virtutum diuini premij meritoria reddantur chriſti Domini voluntas plane impeccabilis fuit. 473.15.
chriſtiani Deum rerum omnium effectorem & creatorem fatentur, nec vllo modo eum peccati authorem agnoſcunt. 463.16.
Ad chriſtiani nominis decus ſpectat maxima quæque de Domino & principe noſtro chriſto proferri. 466.3
Ciuiles homines nouiſſe debent virtutum præſtantiam & ſingularem eius in anima effectum. 501.19.
ciuilis ratio quæ, & quæ ratio ſtatus. 2.5.
ciuilis debiti quæ differentia. 1.3.
Ciuilis authoritas an a Deo mediate aut immediate in principem deuenerit. 6.23.4 & 5.
ciuilis vitæ exempla præbent apes, aranea & formica. 18.10.
Ciuilis vitæ iucunditatis Duo fontes. 19.6.
ciuili in vita quæ iucunditatem adferant. 18.6.
Ciuili in vita multa hoc ſæculo redarguenda pag. 1.1.
ciuilitati quæ indoles aptior. 13.
Ciuilitatis tres partes. 3.9.
ciuilitatis ſtudij quæ origo & indigentia. 4.1.
Ciuilitatis neceſſitas inferunt duo ibid. 2.
In ciuilitate quæ conſideranda. 1.2.
Ciuilitatis primus gradus incipit a conditis ciuitatibus 4.3.
ciuilitatis ſemen multitudo ibid. 7.
Ciuilem ad conuictum quomodo iuuenes inſtituendi. 56.2.
ciuile decus non proſpero ſucceſſu voluptatis, ſed rigore aduerſantis diſciplinæ comparatur. 71.10.
ciuili homini ſapientia cognitioque Dei vt principij & finis omnium neceſſaria. 88.1.
ciues ad Deum conſultius ſpem eleuare debent in conſideratione prouidentiæ diuinæ 93.3.
ciuis non debet proprium hominis officium ignorare
ciues iucundam vitam non ducunt ſine diſciplina. 64. 7. & 8.
Ciuium tres ordines in vnaquaque ciuitate. 93.1.
Ciuium bonorum remuneratio in hac vita, eſt diuinæ prouidentiæ manifeſtatio. 109.14.
Ciues malis vexatos, non a fortuna & fato, ſed

a Deo principe & optimo patre exiſtimandū. 523.6
Ciuili Sapientiæ duo obiecta, nempe Deus omnia ſua gubernans prouidentia, & animæ immortalis dignitas. 128.9.
Ciuilis vir finem & modum actionis moralis bonæ & circumſtantias expendere debet. 547.6.7.8 & 9.
Ciuilis prudentia, ad cognoſcendas virtutes & vitia & recte iudicia faciendа, moralis ſcientiæ principijs indiget. 548.12.
Ciuilibus ſtudijs magna vtilitas ex vera & genuina eloquentia. 562.17.
Ciuilem vitam quatuor in vniuerſū cardines continent 21u.1.
Ciues ſeorſim, tam pacisquam belli artes ignorare non debent. 211. 6.
Ciuilē vitam continent actionis honeſtas, & concordiæ firmiter inter ciues contextæ ordo. 373.9.
Ciuiles fuere Iudæi maximi inter omnes nationes terræ & quare. 376.17.
ciues oportet ea mala expendere, quæ ex peccato. 197.5
Ciuitati nihil perniciofius quā ſi magiſtratus in parte vel in toto fuerit atheus. 368.5.
Ciuis bonus non eſt appellandus qui bonus vir non fuerit. 235.5.
Ciuis bonus poteſt eſſe tripliciter vir malus. 235.3.
Ciuilitatē maxime inſtituit & ſtabilit amor Dei. 235.9
Ciuis bonus æſtimandus non eſt, qui ſuis criminibus diuinam iuſtitiam prouocat, ſed inter ſceleratos reputandus. 237.10.
Ciues ex iuſtitia ſubiectiua & poteſtatiua euadunt alijs amabiles. 238.4.
Ciuilis religio requirit cæremonias illuſtres & maieſtate plenas. 247.7.
Ciues erga ſe mutuo charitate & Beneuolentia affecti eſſe debent. 290.1.
Cibi copia tam nutritiuæ quā retentiuæ & digeſtiuæ officit. 310 12
Ciborum dua genera vitanda, & quæ illa ibid. 11.
cibi immoderatius ſumpti ingentem copiam vaporis ad cerebrum emittunt. 313. 4.
Cogitatio prima hominis aliqua bona an ſit effectus diuinæ prouidentiæ voluntariæ. 100. 5.
cogitatio hominis nec Angelo nec dæmoni, ſed ſoli Deo nota. 68.1.
Cognitio ſpeculatiua multarum rerum ad mores ciuiles facit. 81. 5.
cognitio ſpeculatiua ad actionem non pertinens, quatenus admittenda. 81.6. & 7.
Cognitionis Dei in nobis triplex genus. 89.3.
Cognitio ciuilis alia experimētalis alia ſcientifica pag. 141.11.
communionis quod ad amicitiam tres ſpecies. 283.1.
Compaſſio Chriſti paſſi maxime ad ciuilitatem facit. quod pluribus oſtenditur. 278. 8. & 9.
compaſſione Chriſti paſſionis, Chriſto eſt compatiendum, vt affectus amoris & doloris in nobis excitetur, crucis ſignum vbique erectum ibid. 8.
Compaſſionē Chriſti paſſi Deus pater maxime probat. 278. 10. & 11.
Compaſſio Chriſti paſſi efficit contritionē de peccato 279. 12.
Compaſſio Chriſti paſſi a corde fero & barbaro non exprimitur Ibid. 13.
Concordiæ & pacis inter omnes origo & fons eſt vna & communis fides, vnum fidei veræ dogma, & in eo conſtantia. 128.7.
Conciliū Tridentinum catechiſmo ſuo ex Cicerone colorem & ſtilum dedit: ex S. Thoma Aquinate vero neruos, vim & energiam veritatis. 161. 16.
Coniuges ſine felle amaritudinis & iecinore ardoris & libidinis eſſe debent. 319. 13.
Coniugibus expetendum quod virtus poſtulat & non id ad quod libido inflammat. 320. 5.
Coniugali ac matrimoniali continentiæ duo profuit ex Sapientium inſtituto. 321.6.
Coniugium quo ritu apud veteres Eccleſiæ patres ſuſcipiebatur. 280.4. & 5.
coniugij opus ratione finis nobiliſſimum inſtitutum. 280. 3.
Coniugatorum diſſidia ingentis mali cauſa & origo. 28. 6.
Coniugis ſuſpicio violati thori exulcerationem acerbiorem efficit in coniuge ac in tota familia ibidem.
Coniugalis nexus præclara ſpecies eſt charitatis & amoris, quæ cernitur. 555. 30.
conſcientia eſt ciuibus optimum munimentum contra vitia quæ rempublicam perdunt. 503. 2.
Conſcientia tenore actionis perpetuo honeſtatem exercet. ibid. 4.
conſcientia duo mala diſtinguit in flagitio ibid. 2.
Coniugij Sacramenti ratio tradita eſt ad confirmandos animos coniugum ibid. 31.
coniugij vinculum illæſum nō relinquunt proteſtantes. 556. 32.
Conſcientia quid ſit definitur, & quomodo operetur. 597.8.
conſcientia ſceleribus contaminata, prouidentiam Dei excutere nititur.
Conſcientiæ remorſus ex tribus quæ conſiderat peccans, Deo videlicet quē offendit, damnis aliorū quæ infert, & propriæ animæ excellentia quam occidit. 198.2.
Conſcientia rea peccati, Deum fugit, nec eius viſionem admittit ibid. 3.
Conſcientia peccati ſibi conſcia, ſæua in propriū ſubiectum ibidem.
Conſenſu communi communitas conueniens in vnū corpus, triplicem poteſt habere materiam ad leges condendas 510.7 & 8.
conſiliarij, rigidiori diſciplina imbuti eſſe debēt. 66.7
Contemptus ſpeciei externæ & ſplendoris, virtutis inſigne, & ad mores ciuiles adiumentum eſt. 80. 3.
Contemplatio rerum humanarum & cæleſtum libidines reprimit. 87.6.
Continentia vidualis ciuilis eſt omnino, & etiam ſacra. 321. 7.
continentia & cœlibatus ſacrorum hominum facit ad morum ciuilitatem, in qua Sancte & eminenter chriſtiani veri Dei cultores excellunt, 259.1. & 2.
Conuictus rationes vt optimæ ſint, temperantiæ remedio moderandæ. 311. 13.14.15.16.
corpus humanum concinne tabulæ ex cera comparatur. 231.11.
Corporis inſpectio & agnitio, ciuili homini non negligenda. 542.4.
In corpore tria attendenda ibidem.
Conuerſationis mutuæ officium cum externis Deus & natura hominis ſuadent. 300.1.2.
conuerſationis mutuæ officium cum exteris in duobus continetur. 301.4.
Corporis exercitium eſt ſanitati, robori & venuſtati vtiliſſimum, ibidem.

Crux ſeruatoris ab Heraclio Imperatore portata, maieſtatis eius pondere preſſo quid denotet. 153.1.
Cultus nulli rei niſi excellenti debetur, ideo Deo qui omnia excellit, excellens cultus religionis debetur. 241. 1.
Cultus religionis non ſolum interno voluntatis ac intellectus opere fit, ſed etiam externo & corporeo, & quare. ibidem
Cultus ſacrificii latreutici in religione Catholica palmam Sanctitatis obtinet. ibid. 8.

D.

DAmnandi ne ſint illi, quorũ Deus, quidquid in hac vita egerint, reprobationem decreuerit. 105.17.
Defunctos hac vita, ſumma fœlicitas manet ſi purgatorias pœnas euaſerint, aut ſumma miſeria. 1 5. 26.
Dæmon plures ſuperat voluptate quam timore. 189.3
Democratia mutationem ſubit ex rerum copia, iuxta & inæqualitate nimia inter ciues 365. 17.
Dęmon maxime ingreditur corpora vitiis polluta. 19.7
Dæmon Chriſto ſeruatori Deo & homini aduerſatur 382.4.
Dæmon a ſuis exigit quæ rectæ rationi & religionis decentiæ aduerſantur ibid. 8.
Dęmon eos quos promiſſionibus ineſcauit, ludificat & decipit. 386. 9.
Dæmones non incãtationibus, ſed Eccleſiæ exorciſmis terrentur. 383.3.
Dęmonum commercium peſſima inciuilitas & generi humano iniurioſa. ibidem 4.
Dæmones nefandis & abſurdis actionibus addicti. 384.5.
Dæmonum præſtigia & maleficia oſtendunt deprauatas mentes illorum, qui eis ſupplicant & ſequuntur. 385.7.
Dæmones ciuilitati infeſtos eſſe ex ipſorum mutuo odio colligitur. 386.10.
Deſpoticum imperium quid ſit & quale Imperij genus. 403.1.
Deſpoticum imperium tribus modis poteſt in bona ciuium introduci. ibid.3.
Deſpoticum Imperium aduerſatur ciuilibus virtutibus a ciuibus deſiderandis & maxime amicitiæ. 406. 11. & 12.
Deus ſpeculum eſt contemplationis omnibus. 91.8.
Deus parens noſter eſt nobis ſemper præſens. 91. 7.
Deus quia vitia punit magis amabilis eſt. 98. 7.
Deus vindicator malorum, homines ad ſe per bonitatem inuitat. ibidem.
Deus vult a nobis agnoſci, cõprehendi minime. 121.1
Deus qui omnia creauit in gratiam bonorum, quantum ad vſum duo apud ſe conſtituit. 125. 9.
Deus humani generis ſalutem in fide mediatoris conſtituit. 125.11.
Deus mundum creando ſpeciem quandam artis exhibuit. 171.2.
Deus duplici modo concurrit ad virtutem ornandam. 191. 11.
Deus tempore tranquillitatis intellectum luxuriantem ad ſcholam acerbitatis velut puerum reuocat. 215.6
Deus in hac miſera vita omni iucundo bono nos ſpoliare noluit. 226. 1.
Deus annuens votis præcantium, non facit id noſtro modo intelligendi, ſed quia eius bonitas extenditur ad aliquem effectum pijs conceſſum ab ipſo. 253:12
Deus ex varietate appetituum harmoniam concordem elicit & vnitatis conſenſum producit. 271.5.& 6.
Deus vult nos ad ſe accedere orantes. 350.7.
Deus inuitat nos ad centrum immobile fœlicitatis æternæ ex agnitione mobilitatis rerum. 366.21.
Deus in ſe vnus & ſimplex oſtenditur contra plures. 372. 5.
Deus dat quandoq; voluntatis ſuæ ſignificationem per externas rerum ſpecies & quomodo. 387. 14.
Deus pater eſt mundi & opifex & vitæ noſtræ exemplar. 457. 2.
Deus omnipotens, neceſſarium & liberum complectitur. 460. 8.
Deus per Chriſtum ad nos proprius venit & familiariter nobiſcum verſatur. 467.4.
Deus voluit per Imperii Romani amplitudinem expreſſiſſe Ideam quandam futuri Romani pontificatus & quare. 515.9.
Deus ſine cognitione media poteſt dare peculiarem fauorem conſentienti & perſeueranti, quem non exhibet non conſentienti & non perſeueranti, 541. 8.
Dei præſentia æſtimata, a malefactis cohibet. 94.7.
Dei notitia Chriſtiana, amore ardentiori nos in ipſum inflammat. 95.8.
Dei amplior notitia ſuauitatem morum deguſtare nos facit. ibid. 9
Dei prouidentia erga hominem duo reſpicit atque ideo duplex eſt Dei prouidentia. 99. 1.
Dei in manu omnia eſſe poſita, ex conſideratione prouidentiæ homo conſequitur 105.18,
Dei prouidentia ſe habet perinde ac ſi hominem in curam ſuſceperit ſolummodo. 106. 3.
Dei prouidentiam ſtolidi homines ex duobus erroribus impugnant. 1 2. 3.
Dei ſimplicitas & immutabilitas, in hac vita plene a nobis perſpici nequit. 252. 10.
Dei amor valde potens eſt, omneque imperium ciuilis vitæ in hoc amore eſt collocandum. 271.9.
Dei amor, ſuauitatem conuictus & animi quietem hilaritatemque confert ciuibus. 274.15.& 14.
Dei amor circa deum, cæteræ virtutes circa media, quibus Deus vltimus finis noſter acquiritur, verſatur. ibid. 15.
Dei amor aliorum amorum fæces ignea ſua puritate & ardore exterminat. 275.
Dei cognitio totum genus humanum reuocat ad vnum principium & finem, ideo maxime ciuilis 374. 10.
Dei bonitas commendanda quod Angelos in noſtram tutelam contra dæmones deſtinauerit. 386. 13.
Dei vnitas & perſonarum trinitas eiuſdem perfectiones declarat. 458. 3. et, 4.
Dei meditatio plurimum valet ad noſtrum officium abſoluendum ibid. 2.
Dei prouidentiam in nos quæ commendent 460. 7.
Dei oculis & viſui omnia patent & illis nihil occultũ. 46 . 14.
Dei bonitas patet ex hoc quod homo corpore & anima conſtet & viſibilia & inuiſibilia temperauit in vnum ad noſtrum ſubſidium. 464. 19.
Dei opera ſunt in ſe perfectiſſima, & ea quæ vnitatis analogia ad illum proximius accedunt, melioribus qualitatibus ornantur. 478.1.
Dei in prouidentia eius perfectionis characterem quomodo conſpicimus. 460.9.
Dei timor aut iuſtitia eius, ipſius bonitati aduerſari non debet. 545. 2.
Dei amor & proximi propria eſt impreſſio fidei chriſtianæ

ſtianæ & effectus charitatis Chriſti mundo oſtentæ. 548.8.
Dei amor perpetuo inter Chriſtianos viguit & perpetuo excitabitur in Eccleſia ibid. 9. & 10.
Dei beneficio omnes nationes inter ſe colliguntur, & ideo nullæ a charitate excludendæ. 557. 39.
Dei maieſtas in ſuo cultu ceremonias requirit & hoc oritur ex duobus. 558.
Deo quomodo Catholici attribuunt poteſtatem Iudiciariam & quare & quomodo. 462. 11. 12. 13.
Deorum pluralitate dæmon vnius Dei notitiam eripuit, & ſimul religionem, ſpem & charitatem. 371. 1.
Deorum pluralitatem introduxit infirmitas humanæ mentis & Poetarum argutum Ingenium ibid.
Deorum fabuloſa numina & eorum proſapia luxurioſa & inceſta, barbariei & vitijs ſuffragantur. 375. 13.
Deum vnum falſi philoſophi, plurium Deorum idololatriam vna profeſſi ſunt. 372. 4.
Deum ductu naturæ nouimus præ omnibus eſſe a nobis amandum, idque ob plures reſpectus. 371. 7. & 8
Ad deum recurrendum qui nos doceat qualis ipſe ſit & quo ritu colendus. 530. 26.
In Deo conſpicua ſunt eius poteſtas, intelligentia & amor.
Dignitati religionis Catholicæ conueniens eſt Eccleſiarum principes ſacris initiari. 520. 10.
Dijs gentium diuerſis cur diuerſa animalia apposita, & applicata. 143. 6.
Diuinitas Imperatoribus & principibus ab Infidelibus attributa, inciuilis & barbarica. 375. 14.
Diuina virtus infinita propemodum in argumentum Chriſtianæ fidei effecit. 107. 8.
De diuinis non aliter Philoſophandum quam ad modum quendam humanarum rerum. 518. 2.
Diſciplina, quę corporis, & animæ facultates cohibeat, pueriliss ætas inſtituenda. 51. 2.
Diſciplina ſeuerior genus quoddam eſt mortis. 347. 11
Diſciplinæ ſeueritas ad quid conferat. 54 4.
Doctrina ſacra maxima dicitur Sapientia 89. 2.
Doctrina de veritate Dei quid doceat ciuem. 91. 6. 8. & 9.
Doctrinæ laus ſpectanda eſt abſtractione materiæ. 142. 7.
Doctrina nulla in mundo fortius clamat contra voluptuoſos & voluptates, quam fides Catholica chriſtiana. 403. 22.
Dogmatum duplex proprietas, vniuerſalitatis videlicet & particularitatis. 431. 10.
Dogmata Proteſtantium Lutheri & Caluini ſunt refractaria, ſeditioſa, inordinata, poſteriora. 434. 17.
Dogmatis Eccleſiæ Catholicæ profeſſores iuriſdictionem definendi habent contra alios & aliter dogmatizantes. 430. 10.
Dogmatis de diuinis & vna fide vnitas, ac in eadem conſtantia, humanæ ſapientiæ non conueniunt, ſed diuinæ & ciuili. 528. 7.
Dolus conuerſationi ciuili & prudentiæ politicæ aduerſatur. 413. 3.
Dolus & fraudes in Republica inſtituere barbarum non politicum eſt. ibidem.
Dolus & aſtus ſubſeruiunt priuato commodo & immodico ſuo amori. 414. 4.
Doloſus abvtitur Deo, ſanctiſſima veritate ac virtute. 415. 8.
Dolus & aſtus non ſolum in ciuiles mores peſtiferi, ſed maxime nociui, quando falſatis Dei cultu & fide ſimulati reperiuntur. 414. 5.
Dolus enorme peccatum, quando cum homicidio Prophetia illud iungit, dicens, viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos 415. 8.
Doli peruerſum genus, quod in periurijs inuenitur propter iniuriam Deo illlictam. 419. 9.
Doli & aſtus, qui ciuibus pernicioſi, ſunt magis in voluptuoſis quam in bellicoſis. 399. 9. & 11.
Dominium alium & vis proprietatis quomodo differant 403. 2.
Dubitationes de fide quas inducunt proteſtantes, inducunt ad magiam, apoſtaſiam & Atheiſmum.
Dulcedo & ſuauitas virtutis, neceſſariæ conditioni humanæ, ac vitæ ciuili. 228. 9.
Dulcedo & ſuauitas virtutis ex triplici ratione. 226. 11

E

ECcleſia formam ciuitatis exprimit. 40. 7.
Eccleſia ad Chriſtianos principes venit, potentia & diuitijs minor, ſed virtutibus & gratia maior. 133. 4.
Eccleſia imperio virtutis attraxit ad ſe reges: & illi eam vberibus lactarunt 222. 15.
Eccleſia imperio virtutis orbem deuicit & illum Chriſto & Deo cum eius regnis & imperijs reddidit. 225. 23.
In Eccleſia Chriſti, vtpote regno eius, ſylua aromatica virtutum omnium apparuit. 222. 15.
Eccleſiis ac ſacris locis præuilegia paticolaria conceſſa vt ſint in aſylum et refugium delinquentium. 258. 10
Eccleſiarum Catholicarum immunitas ſemper extitit maxima et inuiolata. 259. 11.
Eccleſiæ locus ciuilis eſt, celebrationique myſteriorum dedicatus. 265. 2.
Eccleſiæ non tantum inſignes propter fabricam, ſed propter crucis Chriſti erectæ tropheum et multa alia. ibid. 3.
Eccleſia ob ingentē charitatem ex fide vniuerſali, animas fidelium venialibus aut temporalibus pœnis nō expiatas, oratione et ſacrificio iuuat. 268. 4
Eccleſiæ triplex pars, vna triumphans, alia militans in terris, tertia patiens in Purgatorio. ibid. 5.
Eccleſiæ Romanæ dignitas euincit illam nulla nota defectionis, rebellionis aut apoſtaſiæ quouis tempore conſiderato reſpectu Eccleſiæ, inſimulari poſſe. 431. 11. 12. et 13.
Eccleſiæ in triclinio Chriſtus et Maria ſimul ſunt in nuptiis Canæ Galileæ: ideo in Eccleſia Chriſtū inuocamus et Mariam frendentibus hæreticis. 484. 18.
Eccleſia Chriſti vera Catholica, quæ Apoſtolorum ſcriptis inhæret, et ſimul matrem virginem Mariam colit, eidem ſpiritus Sanctus ſuperuenit in Apoſtolis cum virgine Maria. 485. 21.
Eccleſia ſpeciem habet Reipub. cuius monarcha ſolus Chriſtus dominus: et eſt forma quædam imperij et quomodo. 512. 5.
Ad Eccleſiam in dubiis fidei tanquam ad irrefragabile tribunal recurrendum. ibidem.
Eccleſiæ, quæ Chriſti corpus myſticū eſt, caput et monarcham Petrum Chriſtus creauit. 515. 3.
Eccleſiæ Catholicæ monarchia multiplicē vtilitatem attulit fidelibus 514. 6.
Eccleſiæ monarchiam Petro datam et primatum, eadem inſtitutione contulit Chriſtus Romanis Pontificibus, Petri ſucceſſoribus. ibid. 5.

Eccleſiæ monarchics iuriſdictio rebus Chriſtianorum commodiſſima; quatuor functionibus definitur. pag. 515.10.

Eccleſiæ vox eſt norma fidei & regula: cuius vnitas congrue ſequitur fidei vnitatem. 517.13.

Eccleſiæ monarchia bene comparata ad Hæreſum errores comprimendos. ibid. 14.

Eccleſiæ Concilium generale, ad vnitatem fidei retinendam aut propagandam, facilius congregatur ex monarchia 517.15.

Eccleſiæ monarchia magnam vim confert principibus. ibid. 16.

Eccleſiæ monarchia principum diſſidia efficaciſſime componit. ibid. 19.

Eccleſiæ iuriſdictio eſt ſupernaturalis & a iure diuino ortum ſortita eſt. 518.1.

Eccleſiæ iuriſdictio quo ad ſacra & diuina ad homines ſpectat. ibid. 2.

Eccleſiæ Catholicæ auctoritas motus Catholicorum quoſdam compeſcit: hæretici qui eam contemnunt, ſemper in controuerſiis agunt. 535.24.

Eccleſiæ auctoritati ducatum præbere, conuenit moribus noſtris, expectationiq; beatitudinis. 543.15.

Effectus a contrarijs cauſis contra agentium ratione, argumenta diuinæ prouidentiæ. 114.23.

Elizabethæ Angliæ reginæ contra conſcientiam dictũ ad conſeruationem ſui ſtatus, & propoſitum admirabile. 135. 3.

Eloquentia vſui ciuili prodeſt. 151.4.

Eloquentia triplex, rationalis, concupiſcibilis & iraſcibilis. ibid. 5

Eloquentia iuncta authoritati in Republica nihil potentius. 152.7.

Eloquentiæ abuſus ad vanitates & turpes actus, hæreſumque errores ſtabiliendos dignus vituperio. ib. 8.

Eloquentiam tanquam inſtrumentum veritatis ac virtutis & probitatis, ſacrarum rerum tractatio, ſi grauitas & maieſtas adſint, admittit. 193.4.

Epicurei ex quatuor capitibus Dei prouidentiam quomodo negarunt. 115.1.2.3.4. & 5.

Epicurus quibus rationibus conuellit fructum religionis. 249.2.

Epicurus verum Deum dixit eſſe infinitum, ſummum & immutabilem. 251.7. & 249.6

Equale in quod Iuſtitia intendit duplex eſt, naturale & poſitiuum. 238 2.

Error mentis ſibi fingit formas in vitijs, quæ virtutibus ſunt ſimiles. 193.4.

Euentus magni ex paruis principijs, argumenta diuinæ prouidentiæ. 114.22.

F

FAcultas retentiua & nutritiua quid efficiant in corpore humano. 309.6. & 7.8. & 9.

Fama non ex opinione exurgit qua homines, ſed qua virtuoſi & virtutibus prædit. 304.4.

Fama quid ſit & quanti facienda. ibidem.

Fama bona, inter præcipua huius vitæ bona iure habenda. ibid. 6.

In Famam & bonum nomen alterius debacchari, crudele & immane. ibidem.

Familiam apte moderatus, aptior iudicatur cui magiſtratus ſummus deferatur. 284. .

Fatum non officit hominum pietati, eo quod neceſſitatem non inducat hominum voluntati. 253.13.

Fœminarum vultus cur facile immutentur. 68.1.

Fœlicia ipſa infœlicitatum occaſiones nobis eſſe ſolent. 124.8.

Fides & credulitas ad negotium ciuile magni eſt momenti. 11.7.

Fides neceſſaria ad veram ſapientiam de Deo & attributis eius conſequendam. 126.1.

Fidei cauſæ extrinſecæ quatuor enumerantur. 127.4.

Fides a ſcientia diſtinguitur quod fidei elementum ſit authoritas, ſcientiæ vero ratio. 127.5.

Fidei homines fideles maxime innixi, quibus rationibus conſtet. ibid. 6.

Fidem ſupra humanam Philoſophiam ad ciuilem ſapientiam requiri multis oſtenditur. 128.8.

Fides animam format, quietat & roborat contra aduerſarios. 131.17.

Fidei triplex eſt credibilitas. ibid. 2.

Fidei ſuæ, etſi nõ veræ, omnes nationes credibilitatem oſtendere conati fuerunt. 132. 3.

Fides vt credentis ſit, quæ efficiant. ibid. 4. 5.6.

Fidei credibilitas ad optimam conditionem ſtatus ciuilis requiritur. 133.7.

Fides obtruſa ſine credibilitatis certitudine vt eſt hæreticorum ita incommoda ciuilia adfert. 133.8. & 9.

Fides in ſe habet vim vt errantes et negantes ſuam veritatem, reducat ad aſſenſum ſui. 134.11.

Fides an mutari aut violari poſſit. ibid. 1.

Fidem cuiuſque religionem, vt ſe ac rempublicam tuerentur multi principes, ciuilibus rationibus poſtpoſuerunt. 135.3.

Fidei a Deo reuelatæ & ſtabilitæ nulla vis aut humana authoritas præualet. 136.5. & 6.

Fides & doctrina illa inciuilis, quæ ad ſtatus politici nutum aut lucrum, mutabilis eſt. ibid. 4.

Fides ſuprema ac inuiolabilis quo ad credita & ad alia ſiue poſitiua ſiue naturalia. 139.7.

Fides Chriſtiana ad actiones virtutum, amorem Dei & odium peccati, moralis Theologiæ ſcientiam in ſui obſequium admittit. 149.14. et 15.

Fides vera multum valet ad pacis ciuilis conſeruationem. 213.1. et 214.4.

Fidei Chriſtianæ ac Catholicæ proprium eſt robur, poſſe in pace imperium contra vitia munire. 216.9

Fides Catholica facit fideles mites per authoritatem prædicantium, et auditum verbi Dei et obedientiam Dei et Eccleſiæ. 416.1.

Fidei Catholicæ naturæ conueniunt infantilis ſuauitas et ſimplicitas. 417.2.

Fidei dogma, quanam authoritate nobis annuntiari debeat vt denuncietur Catholicum: diſputatur. ibidem. 4.

Fidei Catholicæ directrix debet eſſe prædicatoria, & vniuerſalis doctrina, prius hominum conuerſionibus data, omni tempore conſpicua & vnitate ſua, a ſucceſſione Chriſti & Apoſtolorum deducta. 418.4.

Fidei noſtræ myſteria charitate incredibili in proximum inflammant & ab omni impuritate actionis vacant: vnde etiam eius authoritas defenditur. ibid. 5.

Fides ea quæ traditioni Eccleſiæ incumbit, ſola eſt vera credendi ſimplicitas. 428.4.

Fidei cauſa formalis eſt actus credendi, quo quis diuinus myſteria in ſpeculo & a longe in hac vita contemplatur. 438.4.

Fidei Catholicæ quomodo ſe opponunt Proteſtantes & hæretici. 439.6.7.8.9.

Fidem cum ſpe quomodo confundant hæretici ibid.

Fidei formam genuinam Catholici exactiſſime vita & ſcriptis colunt. 438.
Fidei cauſa materialis eſt id quod in fidem admittitur. 438. 3.
Fidei Catholicæ robur eſt eius vnitas ſine errore. 441. 14.
Fidei orthodoxæ & Catholicæ vſum, acquirendæ beatitudini neceſſarium, proteſtantes negant nocentes ciuilitati. 444. 21. & 22
Fidei Catholicæ quatuor ſunt momenta, quæ cordibus fidelium dominantur & ſuauiſs charitatis motu afficiunt. ibid.
In fide dubius animus ad duo reſpicit. ibid. 4.
In fide dubius quibus argumentis confirmandus ibidem. 5.
Fidei catholicæ robur indicāt rationes credibilitatis, & quæ illæ. 446. 12. 13. 14. 15. vſque ad 30.
Fidei Catholicæ finis ex operatione virtutum omnium, eſt Sanctificatio hominis. 497. 3.
Fides eſt quæ iuxta Apoſtolum virtutem efficit: quod nec lex naturalis nec Moſaica fecit, ſuntque excellentiſſima, quia ad legem gratiæ fidei & Euangelij pertinent. ibid. 4.
Fides ſola iuſtificans ab hæreticis compoſita, & ficta in perniciem cedit principum & totius reipublicæ perturbationem, eo quod libertatem vitiorum permittat. 507. 8. 9. 10.
Ex Fide ſola iuſtificante vehementer incitantur ſcelerati ad pecandum, quando omnem Pœnalem tollit punitionem. ibid. 10.
Fidei noſtræ veritas patet, quod in monarchis & ciuibus energiam habet eximiā ad virtutē & præſtantiſſima opera producendi. 508. 32.
Fidei regula illa diuinor quæ plus ad pacem & charitatem hominum conducit. 519. 4.
Fidei noſtræ Sacramentorum numerum hæretici reſcindunt & in hoc negant Dei bonitatem. 551. 16.
Flecti Deū, qui immutabilis eſt, noſtris precibus, quomodo intelligendum. 251. 9 & 10.
Fragilitas humana non permittit integrum bonum in amicitijs familiaribus. 284. 6.
Fortitudo animi quomodo comparanda. 337. 1.
Fortis vir nō eſt ſine timore, ſed ipſūmoderatur. 338. 3
Fortitudo continet in ſe quid aſperum. ibidem. 2.
Fortitudinis proprium munus eſt, omnia aduerſa recto iudicio & virtutis conſtantia perferre. ibid. 4.
Fortitudo, ciues a falſitatis & honeſtatis damno, a dedecore & infamia liberat. 340. 7.
Fortitudinis munus indiget ingenti diſcuſſione. 339. 5
Forti in viro videtur compendium totius ciuilitatis. ibid. 6.
Fortitudo patrocinatur honeſto & vero. 340. 7.
Fortitudinis pertinacia a ratione, in optimum quid defertur. ibidem.
Fortitudinis eſt aggredi ardua, generoſo impetu timorem deponere, & animum obfirmare ne impatientia & dolore ſuperetur. 341. 1.
Fortitudinis virtus circa difficilia verſatur. ibid. 4.
Fortitudine inueteratus error eſt expugnandus. 342. ibidem.
Fortitudo dirigitur dono conſilij, quod verſetur circa meliorem boni electionem. ibid. 5.
Fortitudinis exempla præclara multi dedere, ibid. 6.
Fortitudinis qui effectus & quæ bona. 344. 3.
Fortitudo eliminat ab homine ſuperbiam & vanam gloriam. 344. 3.
Fortitudo generat imperium in omnes animi affectus 345. 4.
Fortitudo vt ſeuerus dux, motus concupiſcentiæ mortificatione extinguit. ibid. 5.
Fortitudo efficit illa duo ab Epicteto recēſita, ſuſtine & abſtine. ibidem.
Fortitudo vbi deeſt, creſcit petulantia, leuitas & brutalis quædam rigidita. ibidem.
Fortitudo vt dil genuiſſimus animæ excubitor, vigilantiam & robur habet. 346. 6.
A Fortitudine ſalus animæ maxime dependet & ea animæ ſtatus ſtabilis fit & vires acquirit, ibid. 7.
Fortitudo eſt quæ ſola a pugna quieſcit cum dulcedine quadam. ibid. 8.
Fortitudo animam tranquillat, eius motus compeſcēdo. 347. 9.
Fortius is fert huius vitæ diſpendia ac quietius, qui ea ex iudicio prius contemplerit. ibid. 11.
Fortitudinis magna pars eſt conſideratio quod omnia a deo fiunt & ab eius voluntate dimant. 349. 4.
Fortitudinis conſtantiam efficit noſtræ voluntatis cū diuina conſenſus. ibid. 5.
Fortitudinis magnæ ſignum in tentatione praua, perſiſtere patienter in officio virtutis. ibid. 6.
Fortitudinis ac conſtantiæ noſtræ vis a deo oratione petenda. 350 7.
Fortunæ aduerſa minus ſentit, qui virtutis præſtantiā ex calamitate educi nouerit. 122. 4.
Funerum cæremonia in Eccleſia Catholica, ſacro apparatu perficitur tria ſignificando 473 1.
Functiones ſiue actiones duæ in ciue deſiderantur. 1.
Functionis ciuilis non infima pars animam curare. 141. 1.
Fundamenta ciuilis ac ſacræ vitæ Chriſtianæ, diuina prouidentia in fide diuinitus illapſa in animam, optima ratione collocauit 437. 1.
Fundamenta duo, quibus oſtenditur ad commodū tā ſpirituale quam corporale, in deo firmiſſime nobis ſperandum. 251. 8.
Funera pie defunctorū omnes nationes curarunt religioſo aliquo ritu pag. 267. 1.
Funera ſuorum veri Dei cultores ob ſpem reſurrectionis ſplendide curarunt, tanquam quæ in cœlo radio beatitudinis illuſtranda erunt. 267. 1. 2. 3.

G.

GAllicæ nationis quæ indoles. 42. 9.
Geniorum tanquam numinum æſtimatio multos populos in idololatriam depulit. 372. 3.
Genij quos veteres vt deos ſuſpexere, libidini iræ & impotenter paſſionibus obnoxii. 374. 11.
Genethliaca futurorum prædictio prorſus inanis & vmbratilis. 379. 8 & 9.
Gratia quamtumuis efficax non aufert libertatem arbitrii. 539. 5. 6. 7.

H.

HÆreſes & ſchiſmata in ſumma pace, Philoſophia ac Theologia ſilentibus, plurimū exoriuntur. 212.
Hæreſis pacis Filia matrem interim deteſtatur. 114. 3.
Hæreſis moderna duo in ſe habet. ibidem.
Hæreſis morum ciuilitati & ingeniorum manſuetudini quomodo aduerſetur. 418. 6.
Hæreſis & fides ortodoxa ſibi opponuntur, ſicut volūtas Catholici & hæretici. ibidem.

Hæreſis fera conuincitur, quia diſſentit a Catholicis in materia fidei 419.7.
Hæreſis fera ex æmulatione, cuius feruor durus ſicut infernus. ibid. 8.
Hæreſis ſubſannatrix, impia & blaſphema: quæ peccata ſunt immiſſionis Ingenij. ibid. 9.
Hæreſeos ſinus voluptas, libertati ac malitiæ velamini ioſita, vnde hæretici acres & bilioſi 420.10.
Hæreſis incredibili audacia & pertinacia ſeſe Eccleſiæ opponit, quod ſine acri mordacitate non fit. ibid. 11.
Hæreſis præ ſe fert quod reformationi & a communis conſuetudine & doctrina celebris ſit: vnde cum applauſu potens fit. ibid. 12.
Hæretici quo titulo ſe ſpectabiles fecerunt ad pelliciendum multos in errorem. 421.12.
Hæreſis ferro flamma & armis ingenſit, quod legitimis diſtituta rationibus 421.13.14.17.
Hæreſis permiſſa, multitudinem popularem excitat ad ſuperbiendum, iraſcendum, & vindicandum. 423. 17.
Hæreſis in perniciem Catholicorum orthodoxæ fidei orta, cauenda monitu ſaluatoris, in deſerto & penetrali 424.27.
Hæreticorū quale deſertum & quod penetrale, ibidem 21.22.23.24.
Hæreticorum deſerta & penetralia quæ adeunt: & quā hoc ſit perniciosum adeuntibus 425.25.26.
Hæreſis vbi nō dominatur, libertatem ſinit, ſed ſi præeſt crudelis, barbara in Catholicos. 426.25.26.
Hæreticus ideo hæreticus quia præſcriptis Eccleſiæ traditioni aduerſatur 428. 3.
Hæretici patres omnes quaſi erroribus vitiatos ſpernunt, & omnia ad ſuum priuatum ſpiritum & iudicium reuocant. 436.22.
Hæreticorum modus, quo ab ingenio noua moliuntur, oſtendit ſe refractarie tranquillitati rerum & actionum aduerſari in Repub. Chriſtiana 437.23
Hæreticos cur ſydera errantia dixerit Apoſtolus. 447.7.
Hæreſis Arriana quomodo conata ſit dei perfectionem infringere. 459.5.
Hæretici Proteſtantes negant diuinam prouidentiam, & Authoritatem hominibus relictam ad iudicium fidei & errorum 464.20.
Hæreſis Caluiniſtarum præclaris notis fæcunditatis & virtutis Dei refragatur. 459 6.
Hæreticorum Proteſtantium ſecta, in duo elementa reſoluitur, ſcilicet in impietatem & Epiſcuriſmum. 465. 22.
Hæretici ſuorum authores errorum & Magiſtros laudibus extollunt, & Chriſtum conuitijs incesſunt. 466.2.
Hæreſum refutatio, inſigne lumen ſcientiæ in Eccleſiā intulit. 489.1.
Hæreticorum ingenium ſtudijs auerſum, ideo prorſus inſipidum, inconſtans & vmbratile 491.3.
Hæretici Proteſtantes ardorem recte operandi extinguunt in ſuis, docentes virtutum officia eſſe ſordes & peccata in conſpectu Dei. 499. 10
Hæretici conantur omnem conſcientiæ remurſum eliminare, vt homines liberius peccent. 505.5.
Hæretici docent, homini neceſſariū peccare: ideo inciuiles ſunt in principum leges, & Dei prouidentiam, docent impiam eſſe, apponere neceſſitati peccantium leges poenales. ibidem. 6. 7.
Hæretici contendunt ſolam infidelitatem eſſe peccatum, impietatem & incredulum eſſe ſeruum peccati. ibid. 7.
Hæretici monarchiam Eccleſiæ reouentes, a ſe mutuo diſſident. 521.16.
Hæretici contendunt Iuſtitiam ſimul manere cum ipſo peccato in anima. 526.7.
Hæreſeos omnis quis ſcopus. 531.18.& 19.
Hæreſis Scotiam inuadens ſtatim in Reginam debacchata eſt 535 22.
Hæreſis nō patrem familias tantum, ſed et familiarum extinctionem intendit. ibid. 23.
Hiſtoriæ ſacræ & prophanæ quæ differentia [illegible].
Hiſtoriarū, legum, morum externorum & ſtatuum notitia a viro ciuili exacte petenda [illegible].
Hiſpanicæ nationis quæ laudes. 8.
Hominis natura eſt [illegible].
Homines plures occiſi ab hominibus, quam a feris. [illegible] & 17.
Homines cur in ſocietatem conuenerunt. 50 12.
In hominis inſtitutione natura, ratio & aſſuefactio attendenda. 51.3.
Homo in ſe cœli & terræ ſymbola [illegible].
Homo ratione Dominij, idem quaſi apparet in terra quod Deus in cœlo 85.2.
Hominis quanta excellentia. ibid.
Hominis imperium ab intellectu & ratione. ibid.
In Hominem et in finem deſinunt omnia [illegible] 2.
In Homine Deus tria efficit, corpus, appetitum ſenſitiuum & voluntatem. ibid. 4.
In Homine ſingularis eſt quædam mentis impreſſio, notitia, ſuaſio & vocatio bonæ actionis a diuina prouidentia. 103 12.
Homo varijs naturæ inſtrumentis virtutem conſequitur & veritatem. 125.2.
Homines laborant aurum & gemmas e terræ viſceribus eruere, verum virtutis præmium non dignantur requirere. 193 7.
Hominum nullum genus ad ciuiles mores melius compoſitum quam Catholicorum. 277.6.
Homo ſolus inter animantia affectu miſericordiæ mouetur. 290.1.
Homines Deum imitantur, quando alijs benefaciunt. 291.1.
Honor vnicuiq; commendandus ex modo virtutis ac poteſtatis. 297 1.
Honoris ſigno peccari poteſt tam in exceſſu quam in defectu. ibidem.
Honoris exhibitione quæ mediocritas ſeruanda. ibidem. 3.
Honoris improportio vel datur in adulationem vel in commodum. 297 3
Honoris indebita appetentia ex amore proprio oritur, ibidem.
Honorariæ compellationes, ſalutationes, nominum procationes, in fraudem & ad maleuolentiam ſæpe referuntur. 298 4.
Honoris indebiti auidus, inciuilis, in turbarum motus & diſſentiones præceps, a duobus [illegible].
Honoris minus auidi et moderatores antiqui et priſci præ modernis oſtenduntur. 299.6.
Honoris faſtus et exceſſus cultus, omnibus inciuilis in Eccleſiæ et ſecularibus principibus maxime vituperabilis. ibidem. 7.
Humanitas habet magnam vim manſuetudinis in rebus ciuilibus. 531.3.

Humilitas

Humilitas Chriſti eſt dulce illectamentum & egregia forma & ſpeculum quo Deus videtur. 276. 3.
Humilitas vitæ ciuili commoda & quare 39. 3. 9.
Hypocriſis nihil aliud eſt quam virtutis adulteratio 232. 5.
Hypocrita fur ſpiritualis dicitur, qui ex fictitia virtutis imagine gloriam & voluptatem venatur ibidem.
Hypocriſis eſt ſacrilegium ſpirituale. 233. 7.
Hypocriſis & virtus fictitia ſoluont iura ſocietatis ciuilis & Amicitiæ. leges violat. 233. 8.
Hypocriſis tria nocumenta adfert Reipublicæ. ibid. 9.
Hypocriſis veram virtutem ablegat & barbariem contra ciuilitatem nutrit.
Hypocriſis tirannidẽ a ſe producit idque dupliciter 12

I.

IGnorantia rerum humanarum in ciues multum noxia & barbarica. 370. 11. 12.
Ignorantia & neglectus doctrinæ literariæ deprimit orientem & ad vitia impellit. 492. 9
Imitari vel inuiti debent Proteſtantes Eccleſiæ Catholicæ ritus. nam cœremoniis vtuntur, adhibẽt Canonicos, Archidiaconos. 564. 21.
Impatientia & ſuperbia mater hæreſum. 495. 18.
Imperium ex multitudine ciuium 6. 10.
Imperium barbarum quale 409. 1.
Imperiorum quatuor genera. 23. 1.
Imperium diuinum in quo conſiſtat. 24. 4.
Imperium diuinum ciues olim habuit Iudeos. ibid. 6.
Imperij diuini ſingulare veſtigium in Eccleſia ibid. 6. & 7.
Imperium rationabile duplex. 25. 9.
Imperio rationali decernuntur bona ciuium particularium. ibid. 10.
Imperium Græcorum vnde initium ſumpſit. 41. 6.
Imperium concupiſcibile eſt a ratione alienum. 26. 13.
In imperio concupiſcibili multa contra vitam ciuilem ibid. 14.
Imperium iraſcibile quale & qui eius effectus. 27. 16.
Imperium Turcicum plane iraſcibile ibidem. 19.
Imitationem boni iuuant præclara exempla virtutum eorum qui communem vitam nobiſcum ſortiti ſunt. 254.
Improportio quædam deploranda vt graue malum tam in clero quã Religioſis, ex tribus cernitur 264. 15
Inæqualitas quam iuſtitia decernit inter ciues ex duobus oritur. 240. 9.
Inepta plane excuſatio Proteſtantum dicentium ſe ſacrificio in cruce peracto religione diſcerni & quare. 564. 19.
Inepta & inſulſa Proteſtantium concio nihil religionis aut cultus dei continet, ſicut nec pſalmorum gregarius cantus. ibid. 20.
Indolis nomine quid ſignificetur.
Indolis hominis notiu vtile capienda ibidem.
Indolis populorum cognoſcendi ratio quo ad ciuilitatem ex Geographia. ibidem.
Indoles Borealium & Auſtralium populorum quæ.
Indoles medij ſitus mundi populorum quæ. ibidem.
Indoles mollis ac tenerior ad ciuilitatem, quam aſpera & dura commodior. ibidem.
Indoli teneriori quis modus præſcribendus. ibidem.
Indolis animi tenera multum confert officijs ciuilitatis
Ingenium immite & crudele repugnat ciuilitati. ibidem 15.
Ingenia præſtantia ſunt triplicis ſpeciei ibid. 9.
Ingenium ciuile ſemper magnanimum eſt ibid. 16.
Ingenij illaudabilis tres ſpecies ibid. 10.
Italicæ nationis quæ incommoda quo ad ciuilitatem.
Inſtitutiones Caluini cenſentur ab hæreticis doctè ſcriptæ, ſed nihil ſolidi habent præter calumnias & mendacia. 492. 7 & 8.
Iucunditas virtutum non eſt craſſa aut ſenſualis, ſed ſpiritualis. 83. 10.
Iudæorum religio Auguſtiſſima, quia adeo præſcripta quo ad templum & cæremonias. 558. 2.
Ingenia vt bona ſint quid faciendum aut, quid cauendum 312. 1. & 2.
Ingenia crudelia & odio plena, ciuilitatem omnem tãquam furiarum infernalium impreſſiones corrumpũt. 293. 8
Iudicare aut damnare aliquem ex leuibus delictis & arguere graue delictum 305. 8.
Intellectus non minus virtutibus ornandus ac corpus veſtimentis. 85. 1.
Iniuſtitiæ crimen maiorem re ſolet malitiam voluntatis quam alia vitia, duplici ratione 240. 7.
Iuſtitiæ neceſſitatem, virtutis conditio & ciuilis emolumenti ratio adfirmant. 239. 6.
Iuſtitia dicitur virtus moralis rationalis, quia non reſpicit immediate actus appetitus ſenſitiui. 207. 2.
Iuſtitia inter virtutes pacificas numeratur. 212. 8.
Iuſtitia ciuilis quatuor ſortitur ſpecies. 137. 1.
Iuſtitiæ ſubiectum debet eſſe ſubactum & amans ingenium. 239. 5.
Iuſtitia ſubiectiua eſt duplex, commutatiua & diſtributiua: & quæ proportio in vtraque ſeruanda ibidẽ
Iuſtitia comparatur Heſpero micanti ſtellæ & quare. 240. 8.
Iuſtitiæ munus eſt tribuere vnicuique quod ſuum eſt & æqualitatem ſeruare, quomodo intelligendum 237. 1.
Iuſti quomodo fiant conſortes diuinæ naturæ. 468. 5 & 6.
Iuriſdictio Eccleſiæ quæ ex poteſtate ordinis diſtinguitur, quid ſit dicitur. 430.
Iuuentuti ſtultitia adfecta eſt. 51. 4 & 57. 3.
Iuuenes ſenes audire & ab illis edoceri debent. ibi. 4.

L.

LAchymæ dolore excuſſæ, gaudij cauſa ſæpius ſunt 69. 6.
Lex obſequentium conſcientias, ſua vi ad officia virtutum cogit & quomodo 354. 12.
Lex duplicem habet vim coercitiuam. ibid. 13.
Lex fidei quæ & charitatis, principum inſtitutis commodiſſima eſt. 511. 12.
Legis condendæ poteſtatem principes non amittunt etſi prauis moribus ſint fœdati, ſed etiam dyſcolis obediendum ibid. 9.
Lege naturæ prius decretum & a magiſtratu ciuili iterum præceptum alacriter ex diuina gratia implendum. ibidem. 10.
Leges quæ magnam partem ciuilitatis abſoluunt a morali Philoſophia dimanant. 145. 1.
Lex in ſtatu naturæ integræ vel nulla vel paucæ fuiſſẽt. 35. 1.
Legem eſſe vtilem perſuadent ignorantia & malitia

noſtra nobis inſita. ibidem.
Leges aut ius gentium non comprehendunt amplitudinem boni honeſti.ibid.2.
Legum multitudo in Repub.neglectū inducunt.ibidē
Legum pluralitas pronenit ex praua indole ciuiū, malis eorū actibus, atq; ex diuturnitate regiminis eiuſdem. ibid. 3.
Legum prologi & introductiones cur adhibeātur. 352. 45.
Leges ferendi poteſtas, deriuatur a Deo in perſonam principis mediante Reipublicæ conſtitutione ibid. 6
Leges interuenire debent inter principis poteſtatem & ſubditorum obedientiam. 333. 7.
Lex quid ſit deſcribitur. ibidem.
Legis condendi materia debet legiſlatori eſſe ſubiecta. ibid. 8.
Legis materia iuſta eſſe debet atque rectæ rationi & Sacroſanctæ fidei conſentiens. ibid. 9.
Leges ferendo principes vtilitatem populo, ſtatui ſuo ſtabilimentum adferunt. 354. 10.
Leges ciuiles, id eſt ciuitatibus propriæ, an ſint concluſiones legis naturalis, reſoluitur. ibid. 11.
Ad legiſlatorem ſpectat otium, negotium parare & bellum recte diſponere. 211. 4.
Liberum ac ciuile imperium quale. 404. 4.
Liberi arbitrij actus ſolus laude ac vituperio dignus. 188. 1.
Litteratura indocti, intrant in potentiam domini, Eccleſiam, quæ eſt regnum Dei. 428. 6.
Litterati & ſcientia clari ſemper in admiratione habiti fuere. 87. 5.
Litterarum ſtudia turpem amorem & eius illecebras ac vindictæ furorem compeſcunt. 87. 5.
Litterarum ſtudijs animum applicans duo ſibi proponere debet. 132. 3.
Ludi & recreationes qui inter ciues admittendi. 334. 1. & 2.
Ludos in mores ciuiles admittendos quomodo probat Plato. 336.
Ludi rationales congrue vocantur oblectamenta mentis. ibid. 6.
Ludi ſacri e re ciuili ſunt, vt omnium gentium mores probant. ibid. 5.
Ludi ad irritandum concupiſcentiam fugiendi ſunt. 336. 8 & 9.
Ludere vt quis ditior, & ex aliorum damno victor euadat, turpe eſt, ſicut & voluptatem petere ex lucro ac fortuna. 339. 10.
Ludi pugnaces & gladiatorij plane inutiles & noxij. 337. 11.

M.

MAgiſtratu ventes bona diſciplina inſtructos eſſe oportet. 66. 8.
Magiæ nomine intelligitur neceſſitudo practica cultus inter demonem & hominem ſiue tacita ſiue expreſſa 364. 14.
Magiſtratus dum punit ſontes ſenſum charitatis ſpectare ac ſequi debet, 290. 11.
Magiſtratus prohibere debet illorum exceſſum, qui nimium voluptates in ciuium mores effundunt 401. 7.
Magiſtratus ciuilis, ex quibus percipiat, proteſtantes fidei interitum meditari & exterminium omnis ciuilitatis morum. 457. 36 & 37.
Magiſtratus quid aduertere debet ac cogitare reſpectu delinquentis ciuis, 146. 4
Magnum fuit, B. Virginem ſe haud extuliſſe auditis eis quæ ab Angelo & Paſtoribus dicebātur 482, 11
Mala Duo in ciuitatibus in publico faciunt Proteſtantes. 550. 13.
Malitiæ humanæ a charitate & amore mutuo recedentis, duplex gradus. ibid. 14.
Maria virgo qua ratione a peccati contagione aliena fuit. 478 2.
Maria virgo data eſt in peccati remedium, vt illud vel puniret vel curaret ibid. 4.
Maria virgo terra proferens florem patris æterni filium. 479. 4.
Maria virgo fœmina fuit non vulgaris conditionis vt hæretici blatterant, ſed excellentiſſima & ſuper omnes fœminas benedicta, 479. 5.
Maria virgo beatiſſima, quod mater ſit Catholicorum, in ſe pietatis affectum merito exigit 481. 10
Mariæ virginis laudes vide, 479. 5. 7. 8 & 9.
Mariæ virginis quanta dignitas ex Chriſti ſeruatoris actis & redemptione. 481. 10.
Maria virgo ingenti amore flagrauit erga Chriſtum 483. 13.
Maria virgo quomodo ſe ab omnibus generationibus beatificandam prædixit, 482. 10.
Mariæ virginis quanta humilitas ibid. 12.
Mariæ virginis quam amans ingenium in nos patet ex verbis in nuptijs Canæ Galileæ. 483. 15 & 16.
Maria virgo inſigne documentum obedientiæ in verbo ſeruis ac miniſtris nuptiarum dato, *Quodcumque dixerit vobis facite*, nobis reliquit. 484. 17.
Maria virgo princeps virginitatis. 579. 3.
Maria virgo inſigne ſummæ charitatis in Deum argumentum dedit, quando Filio morienti, in cruce adſtitit.
Maria virgo cum Apoſtolis commorata, rebus diuinis cum eis incūbebat, expectauitque aduentum ſpiritus Sancti & cum eum illis accepit. 485. 21 & 22
Maria virgo pro Eua deſtructrice reparatrix: & Chriſtus pro Adamo reparator. 486. 23.
Mariæ viro excellentia, quod Deo vicinior, directa vt mater Dei eſſet & ad ſalutem mundi cooperaretur 478, 2.
Mariæ virginis cultus ſtudijs ciuilibus maxime idoneus, quando pietas in virginem honorem filij Dei augeat ac tueatur. ibid 24.
Matrimonium, diuinū inſtitutū vocant Ethnici 58. 9.
Matrimonium conſtat ciuili quodam contractu, cuius fidelitas eſt pars iuſtitiæ. 281. 1.
Matrimonij Sacramentum efficit in coniugibus fidem matrimonialem & charitatem indiuiduam. 282.
Matrimonij Sacramentum magnam vim adfert ad ea bona quæ in matrimonio expetuntur. ibid. 8.
Matrimonij iura frangere rixando dulcedēdo & adulterando, multorū malorum in Republica cauſa. ibidē.
Matrimonialis thori vſus in remedium furentis libidinis datus & conceſſus eſt, 319 1. 2.
Menſas largas ſeruis & famulis inſtruere, eſt, Reipublicæ & prolibus noxiū & ipſis famulantibus. 319. 15
Mendacium ſeruile vitium eſt omnium philoſophorum ſententia. 413. 2.
Metaphyſicæ ſtudiis ſumma cura cur Catholici doctores incumbant. 490, 3.
Metaphyſica theologiæ iuncta, myſteriorum ſenſus ac rationes exactius declarat. ibid, 4.
Methodus duplex diſſerendi de moribus, 145. 2.

Meriti

Meriti principium eſt collatio gratiæ ex dono Dei miſerentis.præmium meriti,opus Dei ex iuſtitia prouidentis. 500.12.
Merita Catholica doctrina ciuilis eſt,quæ Rempub.ex bonis operibus florere facit.ibid.13.& 14.
Meritum Chriſti pro redemptione mundi fuit iuſtiſſimum, infinitum & efficax pro iuſtis & ſufficiens pro iniuſtis 475.22.& 27.
Milites in appetitu ac corpore moderandis ſedati eſſe debent.66.8.& 370.10.
Militari poteſtate ex violentis nihil in imperio formidabilius.364.14
Miracula diuinitus facta argumenta diuinæ prouidentiæ. 108.11.
Modeſtia omnium virtutum conſeruatrix ,progignitur ab ipſa virginitate. 318.6.
Mollis & delicata ſpecies ex interna voluptate,deformis,turpis & indecora. 389.3.
Monachi noſtri veteres quales fuere.589.7.
Monaſtica ſtudia non differunt a ciuilibus inſtitutis. 11.11.
Monachi nomen cur olim Romæ odioſum.ibid.10.11
Monarchiæ nomine quid ſignificetur.508.1.
Monarchia ſicut & monarcha duplex eſt.ibid.
Monarchiam eſſe intollerabilem quædam Nationes dixerunt.ibidem.2.
Monarchijs addendæ variæ ponderationes, quales videmus in monarchia Eccleſiaſtica.505.10.
Monarchia perit ſæpe ex libidine regum & tyrannide. ex libidine euadit monarchia contemptibilis, ex tyrannide odioſa. 565.19.
Modos ſciendi lux nobis eſt a natura conceſſa. 83.12.
Moralium actionum fons in homine eſt mens & ratio. 146.12.
Mortificatio & diſciplina vtilis omni ſtatui ac generibus hominum.67.11.
Mortificationis quæ notio aut ſignificatio,quis vſus & finis. 53.1.23.
Mortificationis ſtudium non a paſſione ſed a virtute decernitur.54.8.
Mortificatio vt ſpina Roſæ, agnata virtuti.59.12.
Morum compoſitio apud omnes gentes ex agnitione Diuinæ prouidentiæ,præmia & pœnam diſcernentis. 57.4:
Mora & cunctatio prudentiæ neceſſaria.179.5
Motus duo in peccatum, 195.1.
Motus appetitus varij ingenio oblunt.55.3.
Mundi fabricæ inſpectio facit ad maiorem Dei cognitionem et ad ciuilem compoſitionem.144.7
Multitudo in vnum corpus conueniens communi conſenſu, poteſtatem ſibi facit ad ſe defendendum, bonum commune continendum, et ad hoc leges condendi.510.7
Muſicæ ſuauitas duo reſpicit, animi vim et eius motum.167.2.
Muſicæ ineſt vis ad excitandum animi affectum.Ibid. 3.4.5.
Muſica ciuile eſt inſtitutum,natura,moribus& doctorum teſtimonio probata ibid.6.
Muſica quædam diuina laudes Deo cantans, quædam rationalis,& quædam concupiſcibilis & quædam iraſcibilis. 169.7.
Mutatio regnorum & ſuperiorum neminem impellere poteſt vt a Deo,a virtute,ab honore diuino & a propria ſalute deficiat. 362.6.
Mutationum ſemina in homine virtutes intellectuales& morales & vitia illis oppoſita continent. ibid.7.
Mutatio in fidei negotio ac religionis efficaciſſima eſt ad mutationem ciuilem inducendam, ſicut & regnorum vicinorum qualitates & cum ijs inita commercia. 363.11.& 12.
Mutationes quomodo fiant in quatuor Imperiis,diuino,rationali,concupiſcibili & iraſcibili declaratur 364. 12.

N

NAtura humana ad vnionem perſonalem ſublimata, apparet nobis amabiliſſima & quomodo. 276. 3.
Natura expellit quædam,& quædam retinet,quæ triplicis ſunt conditionis.307.3.
Natura ipſa apud omnes gentes docuit deferri perſonis cultum,honoratis eorum imaginibus. 568.9.
Naturæ vniuerſæ contemplatio opportuna fini ciuilitatis.143.5.6.7 8.9.
Nobiles pro Repub. animoſi eſſe debent. 63.1.&.2.
Nobiles Roſæ comparantur.ibid.
Nobilibus neceſſaria diſciplina & duplex inſtitutio. ibidem.
Nobilitatem ingenitam ex Numinis diuini notitia agnoſcit homo. 94. 3.

O

OBlationes,poſſeſſiones & vectigalia ſacris ceremonijs ſponte oblata, ad duo ſunt.261.5.
Oculi qua ratione dicantur fontes. 64.6.
Ocium, negocium,pax, bellum quatenus ciuibus attidere debent. 210.2.
Odio proximum proſequi, animæ ſanctitati repugnat. 556.36.
Officium ſeu munus ad religionem ſpectans , poteſt quatuor modis exerceri.519.3 & 4.
Officia ciuilis quatuor, ſunt in ſtudio contemplationis phiſicæ.141.1.
Opus in quod tendit cognitio triplex. videlicet mentis,imaginationis,aut externæ alicuius potentiæ, 139.3.
Opiniones prauæ in fauorem impuræ voluptatis,vera ſapientia profligandæ. 194.10.
Orator Chriſtianus ſibi proponit fidem facere,mouere & flectere 154.5.
Ordo ſacer ſacrorum hominum diuina monita & beneficia in ciuilem ſtatum refert.256.1.
Ordini ſacerdotali omnis natio, fama religionis ac ciuilitatis nota,ornamenta & priuilegia induſit 256.2.
Orationi annexæ corporis&animæ humiliatio & genuflexio ſunt viro forti honorificæ. 261.5 & 7.8.
Oraturi Deũ,an fide Catholica credere debent id obtenturos pro quo orant 350.9.
Ordinatio quarundam perſonarum in Eccleſia ad officia religionis ex inſtituto Chriſti & Apoſtolorum 429.6.
Ordinationes Duæ in Eccleſia,Sacerdotij & Epiſcopatus ibid. 7.
Orthodoxi duplici methodo diſputant in hæreticos, 427.
Orthodoxæ fidei multa adſunt argumẽta credibilitatis ad fidem perſuadendam.443.
Orthodoxæ fidei cultores maxime litteris incumbunt & ſacratis ſtudijs.489.1.& 2.

P

Pallas ægide capite & Gorgone in Clypeo armata quid deſignet. 66. 5. et 6.
Paſtorum quale officiũ ex ſpiritus ordinatione. 585. 2
Panis quod firmamentum vitæ vocatur, duobus commodis abundat. 312. 2.
Parentes diuino iure amandi pariter & venerandi. 283. 1.
Parentum pietas in proles & prolium in parentes ex naturæ progreſſu qualis. 284. 4
Paſſiones appetitus ſenſitiui quomodo alia paſſio ſuperueniens moderatur. 54. 6.
Paſtorum & religioſorum vitæ genus, quale perfectius aut honorabilius. 264. 9.
Pax inter religioſos & paſtores ſeruanda ex ratione ciuilitatis & quare. 263. 9.
Pax eſt duplex in homine: vna inter partes animæ appetentis, & alia inter appetitum ſibius ciuis & appetitus alterius: & vtrumque efficit charitas. 270 2.
Pacis tempore quæ virtutes conueniant ciuibus ad cauendas ocioſas voluptates. 212. 7.
Pacem ocioſam tria ſectantur Iuſtitiæ aduerſaria. ibidem. 8.
Pactum cum dæmone init qui conſulit illum de latenti aliqua veritate, aut eius auxilium implorat de eo quod expetit. 382. 2.
Paraſiti, principes ſuos vita defunctos inter Deos collocarunt. 373. 8.
Parentibus proles ductu naturæ cultũ exhibent. 284 4.
Pati, genuinum eſt officium fortitudinis & nobiliſſimum. 343. 8.
Patientia cunctas virtutes comitatur. 338. 1.
Patiens fortitudo hilari animo ſuſtinet ærumnam aduerſariam, ſiue bono iucundo, ſiue ſenſui & honori aduerſariam. 343 9.
Patientiam, charitatem & caſtitatem Ethnici falſo putabant fortitudini ciuili aduerſari. ibidem 11. et 12.
Peccatum noxium ciuibus ac Reipublicæ. 196. 2.
Peccatum naturam humanam inquinat et violat. ibidem. 3.
Peccatum naturam humanam exulcerat & conſpurcat. ibidem. 4.
Peccati illecebra, non pure aut vere delectabilis, ſed vim acerbitatis illi immiſcuit. ibid.
Peccatum Sancta prophanat, fœdat & viliſſimis vſibus deſtinat. 199. 3.
Peccatum interitum proximo & multitudini. ibid. 4.
In peccato tria ſunt, ex quibus eius odium ac deteſtatio in nobis oritur. 195. 1.
Peccatum ſummam iniuriam Deo irrogat. 196 1.
Peccatorum aliquæ ſpecies cadunt in iuſtum. 503.
Peregrinationes ad remotas nobis nationes oportunæ ſunt ciuilibus ſtudijs. 301. 5.
Peregrinationes ad diuerſas terras, omnes nationes fecerunt, quo experti plura cognoſcerent. 302. 6.
Peregrinationes ſiue profectiones ad exteras nationes quæ quando que inconuenientia ponant. 302. 8.
Perpetua apud exteros manſio multum deficit a fœlicitate ciuili. 303. 9.
Perturbatio, quam in mores inducunt Proteſtantes, ea ſola fide iuſtificante & priuato ſpiritu ſcripturas interpretante oritur. 522. 3.
Periurium inter reliqua flagitia peculiare inciuilitatis defectus 416. 9.
Pœna & acrimonia ex charitate Infligenda ſontibus, decernenda amore veri & iuſti. 292. 5.
Pœna ſumma illi digni, qui Remp. in qua euecti ſunt ad honores & dignitates, nefandis moribus ex vitioſa libertate corrumpunt. 200. 6
Pietatis iura obſeruarunt omnes gentes, ciuilitatis notâ celebres 283. 1,
Philoſophia humana ad ciuilem virtutem producendam ſatis valida non eſt. 128. 8.
Philoſophia moralis adfert momentum ad regendum & quiete viuendum. 148. 11.
Philoſophi in moribus ſordidi & impij. 130. 14 & 15.
Pietas erga defunctos multiplici redundat vtilitate. 575. 3.
Philoſophorum de Deo & animæ immortalitate quã abſurda doctrina. 129. 10.
Poëſis genus aliud diuinum, aliud rationale, aliud concupiſcibile & 163. 5.
Poëſis dicitur ab Ariſtotele placens philoſophia. 162. 1.
Poeſis & Rethorices quæ differentia. 162. 3,
Poëta bonus vt quis ſit, quid requiratur. 165. 3.
Poëtica ars quatenus admitti debeat in ciuitate a rep. pub. 163. 4.
Poëtis quatuor motus ſpectandi. 164. 9.
Poëtæ in quibus accuſandi. 165. 11, 12. 13.
Poëtas Socrates & Tyrius Maximus & Plato Reipublica indignos iudicarunt. 165. 14.
Politiæ ratio virtuti inſeruire debet, ſicut & ratio ſtatus. 50. 12.
Politici aduertant quale ſit officium cum dæmone humani generis hoſte, vitæ negotia tractare. 382. 12
Politici peruerſi ingenii vim dolo, ſimulatione, æquiuocatione artificioſe eludere nuuerunt. 416. 11.
Politici laborant ſtabilire inter Chriſtianos Imperium deſpoticum cum graui nocumento generis humani, & quibus modis id conati ſint. 406. 12. & 13.
Pontificis Romani iudicio infallibili, Catholici omnia referunt ob quam cauſam. 521. 17.
Pontificis Romani primatum ſicut & petri Apoſtoli, cuius ipſe ſucceſſor eſt, Epiſcopi omnes orbis, quouis tempore agnouerunt. 516. 11.
Pontificis & Eccleſiæ authoritati principes & ſummi imperatores, quo ad Eccleſiaſtica, faſces ſuas obſequenter ſubmiſerunt. 516. 11.
Pontifex ac ſummos Chriſtianorum monarcha, vt in ciuitate Romana per fidem Chriſto iam ſubdita, collocaretur, prouidentia diuina factum agnoſcitur. 515. 8.
Populus vnde a defectione & rebellione cohibendus. 10. 15.
Populi mores erga ſuum principem dependet ex moribus ipſius principis. 370. 10.
Potentia maxima ſine virtute ſeruitus ſpecioſa eſt. 60. 1
Poteſtas diuina in ſpiritus malignos, atque occultorum ſcelerum manifeſtatio, argumenta diuinæ prouidentiæ. 109. 13.
Prædictiones veræ ex hominum libero arbitrio, adſtruunt diuinam prouidentiam. 108. 10.
Poteſtas ciuilis in alios, ſibi annexum habet connaturale debitum retinendi & excolendi virtutes. 355 1
Pueri quomodo in educatione dirigendi. 52. 7. 8. 9.
Puritanorum in Eccleſiaſticis regimen, ad pacem Reipublicæ & principum præſidia infeſtiſſimum. 519. 7.

Praxis & ſcientia ciuilis ſimul in ciue oportet. 82.8.
Praxis acquiſita rerum ex notitia externarum gentium, fixa & ſolida, maximam vim obtinet ad mores formandos. 302.9.
Prima originalis inſtitutio ciuilitatis ex actionibus oritur, quas filij parentibus exhibere debent: inde pietas ciuilis inter conſanguineos apud omnes in more poſita fuit 285.4.& 5.
Principes Chriſtiani illi peſſimi, qui poſt pactum iuratum amicitiæ, permittunt ſubditos ſe iungere rebellibus confœderatorum regum. 395.13.14.
Princeps ſuperbus ruinam Reipub. infert, & quiduis non audet. 393.12.
Principes Chriſtiani cur ſuperbiam & ambitionem a ſe ablegare debent. 395.13.
Princeps, qui ſuas copias cum expēſis alteri dat, vt ipſe ſuo nomine bellum inferat, non regaliter ſed viliter facit, ſi ſit in præiudicium Eccleſiæ & bonorum ſubditorum principis confœderati. ibid. 14.
Principes illi peſſimi, qui permittunt ſuos, ad partes hæreticorum excurrere cum armis, eis opitulatum. 369.16. et 17.
Princeps ſine virtutibus moralibus & intellectualibus, nil iuſti habet. 40.8.
Principi quæ decora & quæ indecora. 60.2 & 3.
Principes egent reſtringentis diſciplinæ ſeueritate & quare. 60. 1.
Principum faſtus & officia, cæcæ fortunæ caſibus obnoxia. 60.5.& 6.
Princeps ſi ciues morigeros optat, curare debet ſcientia illuſtrari. 138.2.
Principes & ciues quibus ad prudentiam diſponuntur. 180.10.
Principis officium eſt, non alios ſtatuere qui ſub ſe regant, ſed vt ipſe directiue & coercitiue regat. 201.1.
Princeps in Repub. loco cummunis cauſæ eſſe debet ex Platonis ſententia, & quomodo ibid. 2.
Princeps ocium & voluptatem excutere debet, & ſtudio bono tempus inpendere. 202.3.
Princeps in monaſticis & politicis inſtructus eſſe debet. 202.4.
Princeps ad veram ex fide ſapientiam aſpirare debet, quam ſimul cum lege ab Eccleſia, cui Deus eandem poteſtatem ſubiecit, accipere debet. 203.5. & 6.
In principe quæ potiſſimū ſcientia deſideretur ad hoc vt debite regat. 203.7.& 8.
Princeps eloquentia & ſtilo ſuaui & intellectus lumine fulgere debet ſicut & prudentia, quæ leges & ciuium conſuetudines complectatur. 204.10. et 11.
Princeps in regimine nihil ex fraude, temeritate et præcipitantia facere debet. ibid. 12.
Princeps ſicut authoritate excellit omnes, ſic ei reſpondere debet prima virtutis dignitas. 356.3.
Principis cuſtos, eſt eius innocentia. ibid. 4.
principis virtus acerrima & fortiſſima eſſe debet. 357.5.
Principes in charitate maxime excellere debēt. ibid. 9
Princeps fortis & mitis eſſe debet ibid. 8.
Principis a ſubditis ſummus amor, ciuilis ſtatus vinculum, deferendus ibid. 10.
Princeps eſt in ſuo throno, ſicut magnes, qui ad ſe ciuium animos trahat. 358.10.
Principi nihil incomodius, quam atheiſmus admiſſus in animos ciuium. 369.7.
Princeps conſtituens religionem ad voluntatem populi, illum ad barbariē & atheiſmum manuducit. 369. 9 & 10.
Principes aduertere poſſunt, quantum momenti illis adferat virtus, cuius imperium in Eccleſiâ Catholica tantum floret. 225.24.
Principes non debent ex quacunque cauſa in Eccleſiæ Catholicæ ciues & domeſticos arma inferre, & quare. ibid. 25.
Principibus & magiſtratibus ciues obedientiæ officia et honores deferre debent. 286. 1.
Principum ac ſubditorum corda imbuenda obedientiæ & humanitatis diſciplinis, ibidem.
Principi ſuo ſubditi debent præſtare amorem & obſeruantiam ibidem. 2.
Princeps triplicē habet excellentiam: ſanguinis, authoritatis, & virtutis pag. 287.2.
Principē amare multa ſubditos cogunt ibib. 3.
Principis ambitio, & priuati emolumenti ſtudium, ciues ad inobedientiam excitat, ibid. 4.
Principē diffamare aut accuſare, graue ſcelus. ibid. 5.
Principis in ſuos charitas & pietas ſumma eſſe debet & perfecta. 288.6.
Principis erga ſubditos non eſt omnimoda amicitia, ſed hinc inde amor & pietas, ibidem.
Principis ſecuritas & gaudium proueniunt ex amore erga ſubditos. 289.8.
Princeps ſi diuinum imperium ſupra ſe reſpicit, ſemper ſe beneuolum & liberalem exhibebit, vt probāt exempla allata. 289.9.
Princeps ſine ſumma virtute, tanquam qui exemplar totius ciuitatis eſt, eſſe non poteſt: debet enim duplices virtutes habere. 355.1.
Princeps a virtute declinans, eſt deterrimus omnium in ſua Repub. & quaſi dæmonis imago. ibidem. 2.
Princeps ſuis ciuibus virtutis ſplendorem adhibere debet, ſicut ſol ſtellis luçem impertit. ibid, 5.
Princeps Chriſtianus non debet regi a populo quo ad fidem & religionem, ſed a Deo & Eccleſia. 370. 10.
Principes prudentes & ciuiles, ſtatus ſuos ad Deum referentes, merito ſe nil eſſe agnoſcunt. 376.15.
Princeps noſter Chriſtus Dominus, principes inſtituit ad humilitatem, regiæ perſonæ exemplo ibid. 375. 14.
Principes imperium deſpoticū vendicantes in ſubditos, nec ſuæ nec ciuium ſaluti recte conſulunt. 404.5.
Principi ita ciues ſubeſſe iam libertate donatos, vt barbarico ac tyrannico modo ſubſint, graue iugum & intollerabile. ibid. 6.& 7.
Principes, vt ſacrorum præſules, populus nec habere nec admittere poteſt, cum nouum teſtamentum hoc non ſtatuat. 520.2.
Principia duo aſſerentes, vt Manichei, errore maximo in Barbariem deflectunt. 376.16.
Principia duo actionum nobis nota intellectu & ſynderesi. 183.1.
Priuatus ſpiritus ſcripturas interpretans ſibi ipſi & alijs exitioſus. 441.13.
Priuato ſpiritu ſentientes, a primitiuæ Eccleſiæ patribus Athei habiti. 442. ibid.
Prometheum fabulantur Poetæ igne animos hominum accendiſſe ad artium & excellentis vitæ inſtitutionem, quem poſtea dii corrupuerunt, & quomodo 366.1.
Proteſtātes dubii in fide ſua, nullo fauore Eccleſiæ aut patrum ſe protegere poſſunt. 447.

Proteſtantes ad ſeducendam Catholicos validi nati, inualidi tamen ad Iudæos vel Ethnicos conuertendos.455.28.

Proteſtantes non poſſunt oſtendere Arianos & Pelagianos fuiſſe hæreticos.455.32.

Proteſtantes ex ſuperbia rebellantes, Deo intellectum in obſequium fidei captiuare nolunt.441.10.

Proteſtantes miniſtri nullum veſtigium iuriſdictionis quo ad Sacramenta, cenſuras ac verbi miniſterium habent..434.16.

Proteſtantes duplici obiectu tentationum ad infidelitatem impelluntur.446 6.

Proteſtantium cohors quaſnam ſibi functiones ab Eccleſia noſtra mutuati fuerint. 433.15.

Proteſtantum negligentia, obſtinatio ſeu contemptus erga hiſtorias vitæ Sanctorum, ad Atheiſmum facit 441.12.

Proteſtantes hoſtes ſunt Chriſtianæ fidei, inducentes veterẽ idololatriam, Iudaiſmum & Mahumetaniſmum.456.34.35.

Paulus quid prophetauit de Proteſtantibus .591.19

Proteſtantes meliorem metamorphoſim fecerunt.quã vnquam Ouidius, immutantes deum in diabolum .588.11.

Proteſtantes Clero & religioſis carent, plane ſæculares & irreligioſi.589.15.

Proteſtantes multa, ſed falſo, criminantur in Religioſis,590. 16.

Proteſtantes ſex habent educatores. 591.123.4. vſque 22.

Proteſtantes in rem vxoriam accenſi, puritatem, odio habent. 581.9.

Proteſtantium ſacra ſunt Concio, cantio, lotio, cæna. 582.

Proteſtantiſmus ex quatuor mere inciuilis.59?. 18.

Proteſtantium religio quoad defunctos, nulla aut plane frigida cæremonia.578. 11.

Proteſtantes religionis hoſtes capitales. 583.14.

Proteſtantes impij in Dei iuſtitiam & odium in peccatum.462.15.

Proteſtantium dogma de Deo, peccati authore, horrendiſſimum. 463.17.

Proteſtantes nõ plus diuinitatis Chriſto tribuunt, quã Turcæ & Mahumetani.472.12.

Proteſtantes, nugantur, Chriſtum Deo patri ſuum meritum obtuliſſe pro ſãctis & prædeſtinatis: ideſt proteſtantibus, reliquis ad æternas pœnas relictis. 476.27.

Proteſtantes contendunt omnia opera Iuſtorum ex Chriſti gratia facta, eſſe peccata. 477.29.

Proteſtantes ciuilẽ ſtatum, ac ſanctitatis in eo progreſſum, a Sapientia, quæ Chriſti excellentiam expendit, perturbant & conuellunt. ibid.31.

Proteſtantium erroribus obueniunt in vitæ actionibus turpia & fœda.478. 3.

Proteſtantes doctrinam de excellentia B.Mariæ virginis, gratia & gloria, Sanctorumque inuocatione calumniantur, & virginem & Sanctos dignitatibus ſpoliant.488.27.

Proteſtantes Sanctos ſine iuſtitia in cœlo eſſe, & ſine ſcientia, ſed cum ignorantia affirmant. Ibidem. 28.

Proteſtantes vniuerſam Eccleſiæ doctrinam tam diuinam quam naturalem ſuis erroribus contaminarunt. 489.30.

Proteſtantes horridi, ſpirantes barbariem in bonas litteras.491.6.

Proteſtantes academici oxonij in Anglia pompoſe, Theologorum libris flammis exuſtis in ſpeciem exequiarum, per ludibrium parentarunt.ibid.

Proteſtantes fidei capitales hoſtes, et ſtipendiarij Antichriſti.493.10.

Proteſtantium muſicam, quam Catholici in ſuis officijs colunt, minus induſtrie colunt.ibid 11.12.13.& 14.

Proteſtantes ab artium cultura, otio ac deſidia reſiliunt.494.15.

Proteſtantes nullam artem niſi piraticam ac ſartoriam promouerunt.ibidem.

Proteſtantibus Catholici ſunt longe ſapientiores in multis & quare.ibid.16.

Proteſtantium prudentiæ obeſt eorum voluptas & ira. 495 17.

Proteſtantium errores ortum habent ex imprudentia eorum.ibid. 19.

Proteſtantes mortificationi inſtituta, vt molles, ſuperſtitioni & hypocriſi attribuunt.498.5.

Proteſtantes aſſerunt virtutem non ex libera voluntate fieri, nec eidem bonitatem ac iuſtitiæ ſplendorem concedunt. ibid. 6.& 7.

Proteſtantes ſanitati virtutum & animi quietudini aduerſantur.499.8.

Proteſtantes negant omne virtutis meritum & ex cõſequenti deum eſſe remuneratorem bonorum operum.500.15.

Proteſtantes falſo contendunt opera bona eatenus eſſe meritoria, quatenus a patre æterno propter Chriſtum reputantur 501.16.

Proteſtantes falſo contendunt peccati turpitudinem nullam eſſe, ideo Deum eius auctorem faciunt. 502.19.et 20.

Proteſtantes puritati virtutum fœde reſiſtunt .et ignorantes, veritati iuſtitiæ aduerſantur. ibid.22.

Proteſtantum quantus error, fidem ſolam iuſtificantem aſſerere ſine charitate & virtutibus. 505.7.et 8.

Proteſtantium maxima ſuperbia, ſuos errores vt cæci merito ignorantes. 508.12.

Proteſtantes hoſtes ſubiectionis, inimici monarcharum, quo laxius viuant.509. 5.et 6.

Proteſtantes inobedientes ad præuaricandum legibus quomodo incitentur.511 11.

Proteſtantes legibus contra fidei hoſtes latis ab Eccleſia contra hæreticos, infeſti ibid.12.

Proteſtantes in principum perſonas furioſi. 512.13.

Proteſtantes Eccleſiæ monarchiam viſibilẽ negant & maxime Puritani.519. 5.et 6.

Proteſtantium imperium etiam in pace diuturnum eſſe nequit, et quare. 350.45.et 46.

Proteſtantes crudeles et ſanguinarij. 533.14.15.16.17

Prouidentia Diuina, authoritatem in terris conſtituit, cuius iudicio dubia et contentiones in rebus fidei terminantur.463.18.

Prouidentiæ diuinæ ſubſeruiunt cognitiones quatuor nouiſſimorum, mortis, iudicij, gloriæ et inferni. 465.23.

Prouidentiæ Dei cognitio quid efficiat in nobis et quanta eius vtilitas.91.9. 10.. et 11.

Prouidentiæ Dei cognitio nos deo arctius aſtringit. 93. 10.

Prouidentia Dei, et decreta, et concurſus ad omnia, vno peccato excluſo, extenduntur.93.2.

Prouidentiæ pars, quæ vindicat peccata, timorem domini efficit 95.10.

Prouidentia Dei aſſeritur, quod conditor, creator & finis

& ſuus rerum ſit.97.5.
Pro[illegible] pœnam decernentis quis finis ibid.
Prouidentiæ Dei conſideratio plurimũ prodeſt rebus & moribus ciuilibus.ibidem.
Prouidentiæ Dei erga hominem cognitio quatuor requirit conſideranda.99.1.
Prouidentia Dei duplex: naturalis & voluntaria. ibid. & 10[illegible].4.
Prouidentiæ Dei conſideratio ad humilitatem inducit 103.9 & dona ab ipſa ſperare [illegible] ibid 10.
Prou[illegible] tamq Dei attruunt [illegible] aria, portenta, prodigia ac m[illegible] ra.107.5.6.7.8.9.
Prudentia regula practica virtutum.77 6.
Prudentia nullo dehoneſtamento etiam a male[illegible]lis defœdari poteſt.84.13.
Prudentiæ [illegible]ilis nulla, cognitioni quæ ex fide, eſt vnquam anteponenda.136.2.
Prudentia e[illegible] origo, auriga & directrix virtutum.175. 2.
Prudentia duplex, vera & adulterina & circa quæ verſetur.175.2.
Prudentiæ quæ vis & quæ partes.176.2 & 4.
Prudentia quæ ad bonum refertur quatuor ſpecies complectitur 177.6.
Prudentiæ quæ laudes vtilitates, ac virtutes. 178.3. & 4
Prudentiæ æſtimationẽ eneruãt voluptas, triſtitia & dolor.179.6 & 7.
Prudentia inſtar palmæ ſicut & intellectus, in aduerſa conſurgit.ibidem.
Prudentiæ hæreticorum obſunt voluptas & ira. 495. 17.
Prudentia in omnibus actionibus, maxime religiouis & delectus fidei.495.20.
Prudentia iungitur cum alijs virtutibus: nemo enim prudens qui non ſit honeſtus.495.11.
Prudentiæ lux vt conſeruetur in homine duo curãda. 182.5.

R.

Ratio ab optimo magiſtro inſtrui debet.146.3.
Reges Iudæorum ciuiles, prudentes & Sancti corã Deo in humilitate ambularunt. 376.15.
Regni Dei eximia ſpecies in beatis.25.8.
Regnorum & imperiorum mutatio ſtulte & inepte quidam in tempora & annorum decurſus vt in altiſſimas [illegible] cauſas referunt, ſicut & ſiderum influentias aut fatales conuerſiones.360.2.[illegible] 4.
Regnorum & imperiorum quanta eſt & fuerit mutatio oſtenditur 359.1.& 2.
Regnorum ac ſtatuũ iura & ſtabilitates ab ordine diuinæ prouidentiæ pendent: quomodo vero id fiat nobis ignotum & ſcitu impoſſibile.360.5.
Regnorum in mutatione omnia ad tria nobis conſideranda reducuntur.361.6.
Religio nulla apud omnes gentes caruit rerum ſacrarum præſidibus ac præfectis excepta proteſtantica. 51[illegible].2.
Religio nulla poteſt inter homines coaleſcere abſque ſignis & ceremonijs externis.265.1.
Religionis noſtræ Catholicæ magnitudo ad ciuiles mores inducendos potentiſſima ex ingenti pondere meritorum Chriſti fidel bus collatu.266.6.
Religionum diuerſarum ſuſceptum a m[illegible] patrocinium, ad a[illegible] conferr 3[illegible]
Religioni, iuſiurandi Sacramento maxime infeſtus Atheiſmus.369.8.
Religioſis ſtatus in Eccleſia ſanctiſſimus quid ſibi proponat.262.1 & 2.
Religioſi in duos ordines diſtribuuntur ibid.3.
Re[illegible] ſ[illegible]rum [illegible] quam ſine v[illegible] ibid.4. [illegible] 263 8.
Religioſi mundi ſtudijs auocati, idonei ſunt qui præclara ac ſolida artium ſcientia polleant. 263. 6.
Religionem vt virtutem ciuilem agnouerunt omnes nationes quæ ſub cœlo ſunt. 241.1.
Religionis norma & regula eſt Sapientia & fides diuinitus reuelat[illegible] ibid.2
Religionem rebus publicis & ciuilibus eſſe neceſſariã omnes nationes agnoſcunt.ibid.3.
Religione ſacrata multa fuiſſe apud Romanos multa probant. 242.4.
Religioſæ ſepulturæ in quem finem a Catholicis deſtinetur.573.4.
Religio noſtra ex defuncti corporis ſepultura profitetur reſurrectionem.ibid.7.& 8.
Religioſa funerum cura ad demortui expiationem, ſacrificio mediante, refertur.ibidem.9.
Religioſarum precum defectu viuentium pro defunctis, ſupplet mater Eccleſia.ibid.10.
Religioſorum ordines & ſtatus, Eccleſiæ vtiliſſimi. 585.4.
Religioſos in Eccleſia cur Sanctus Auguſtinus volucribus comparanit.590.17.
Religioſi in duobus a Clero diſtinguuntur.584.1.
Religio apud Iudæos ſuper omnes gentes fuit illuſtris ibidem.5.
Religio truculentiam inter homines prohibet, quod ea humanitatem inducat & conſeruet.ibidem.243 6.
Religio non ſolum inter virtutes morales primum locum tenet, ſed eſt mater & radix aliarum & quomodo.243.8.
Religio non præbet acceſſum ad Deum malis & contaminatis.244.8.
Religio commendabilis ab externo nitore & corporis puritate.ibid.9.
Religionis præſides imperium habent in munera reliquarum virtutum, adeoque in res externas ibidem.10.
Religio non debet inuentiois artibus excogitari, aut in gratiam alicuius ſtatus politici præſtibi cõmoditatis gratia.245.1.
Religio vt ciuilis ſi[illegible] quæ requirantur & quæ eius conditiones. ibid.2 & 3.
Religioni conuenit ſpecies illuſtris, magnifica ac auguſtiſſima & quare.246.4.
Religioſe, ſumptuoſe & ornate colere Deum naturæ inſtinctus omnes gentes docuit .ibid.5.
Religio ſpecie quadam vmbratili quatuor contemplãda proponit.ibid,6.
Religiones, quæ minus ciuiles & legitimæ fuerint,

247.9.10 11.& 12.
Religio coniuncta metui,quo pii reprimantur ne exauditi a deo ſuperbiant.253.14.
Rerum ſtatus mutantur quando rationes & actiones deficiunt per quas creuit & aucta ſunt. 364. 15.
Res externæ ab homine quatenus in Dei prouidentiam referendæ.104.14.
Reſpublica minus quieta,quæ libidine quam quæ bello inflammatur 398.8,
Reſpublica quæ felix.48.6.
Reipublicæ nulla forma mali expers.6.9.
Reſpublicas Chriſtianorum Religio florentes fecit. 110.16
Reipublicæ eadem facies & ſimilitudo ſtare non poteſt,vbi hæreticæ religiones impune graſſantur. 539.10.
Reſpublica quælibet duobus hominum ordinibus conſtat,videlicet ſacris & ciuilibus.256.1.
In Republica duo maxime optanda.176.12.
Reſpublicæ fundatæ in virtute diutius immotæ permanent;ſecus quæ in ſenſuum oblectamentis robur habent.361.8.
Rebus publicis immutationes inferunt plerumque principum ipſorum in vtramque partem actiones vel virtuoſæ vel vitioſæ.363.9.
Rempublicam perturbant ordinarie inæqualitas inter ciues & ſtudiorum contrarietas.364.14.
Reſpublicæ quæ hæreſi &c. reuelluone ſtatuuntur,cito pereunt.365.20.
Rhetorica, argumenta dicendi petit ab alijs ſcientijs. 55.1.
Reuelare ſecretum delictū,cuius detectio Iuſtitiæ aduerſatur,quomodo celandum vel detegendum.304. 5.
Reipublicæ ſalus alicuius a cœlibatu quomodo dependeat. 319.
Reipublicæ duo ſunt maxima bona.514.7.

S.

Sacerdos Dei Angelus & Dei ad homines legatus eſt.246.6.
Sacerdotes non debere ſordidas artes exercere aſſeruit Plato.256.2.
Sacerdotibus & ſacris hominibus aptius quam villicorum generi, priuilegia & immunitates concedendæ,257.3.
Sacerdotibus a moleſtijs ſeſtruatis prouidendum de ſufficienti peculio,ne indecore vitæ neceſſaria emendicent.ibid.4.
Sacerdotes & clerus immunes eſſe debent ab omni coactione & pœna ciuili & non niſi ſacris legibus a magiſtratu ſacro gubernandi.ibid.5.
Sacerdotum & cleri priuilegijs reſiſtentes furtum honoris Dei quoddam committunt.ibid.6.
Sacerdotes & cleri immunitas non derogat principum poteſtati aut iuribus.nec libertatem confert liberius delinquendi,ſed ad vitæ honeſtatem eos obligat.258.7.
Sacerdotum priuilegia faciunt imperium virtutis in vulgo ſtabilitum & firmum. ibid.8.
Sacratarum perſonarum,in iniuriam immaniter illatā Deus ſeueriſſime animaduertit.258.9.
Sacerdotes expediuntur ad peregre profi[illegible], quibus magnum impedimentum eſſet iu[illegible] monii.260.6.
Sacra Catholicæ fidei ſacroſancta ac puriſſima,puritatem in adminiſtrantibus requirunt.ibid.4.
Sacra Eccleſiæ Catholicæ excedunt vmbras & figuras veteris ſynagogæ 559.3.
Sacramenta Eccleſiæ numero ſeptem, maxime in[illegible]menta ſunt & fomenta charitatis erga Deum & homines.550.15.
Sacramentorum vſus , triplici argumento excitat ad ſpei opera.543.16.
Sacris muneribus cēſentur inepti,qui infinitis negotiis pacis & belli,vt ſunt reges & principes ſeculares,diſtrahuntur.520.11.
Sacramentum Euchariſtiæ pulcro ſcemate vniuerſā naturam Sanctæ charitatis ac ciuilitatis repreſentat. 551.17.
Sacramentum Euchariſtiæ vis & gratia facit ad totius hominis perfectionem.ibid.18.
Sacramentum Euchariſtiæ rationi & menti illuminandæ vtile & deſiderium noſtrum in Deum inflammat.552.20.19.
Sacramentum Euchariſtiæ eſt quo Deus amans ſe homini amato comunicat amore amicit[illegible] in [illegible] amati ibid.21.
Sacramentum Euchariſtiæ robur præſtat ad [illegible]ria quæque aggredienda.553.23.
Sacramentum Euchariſtiæ vt rite recipitur, [illegible] belli quædam armatura.ibidem.
Sacramentum Euchariſtiæ viaticum eſt noſtræ peregrinationis. ibid.25.
Sacramentum Euchariſtiæ ſtudijs principum maxime fauet.554.26.
Sacramentum corporis Chriſti fit per tranſſubſtantiationem panis in corpus Chriſti.ibid.2[illegible].
Sacris Sanctorum corporibus præmium virtutis,ad eorum decorem ac deo ſtatutum eſt.568.8.
Sacramentum purificans ſiue pœnitentiæ,præter pœnitudinem cordis requiri,quo qui ob crimen ſacris indigni facti expientur,naturæ ipſi & ſummæ veritati eſt conſentiens.249.3.
Sanctorum corpora poſt mortem multa miracula perpetrarunt.579 4.
Studium caſtitatis in Clero,Chriſti exemplo accēditur. 580.4.&.582.10.11
Sacerdotum & Cleri exemptiones religionem noſtrā ornant.384.12.13.&583.12.
Sanctos colendi mos,vt pote ſummis virtutibus ornatos, etiam poſt obitum illorum,in Eccleſia perpetuo retentus fuit.255.3.
Sanctorum ex cultu oſtenditur virtute nihil eſſe præſtantius.ibidem.4.
Sanctorum cultus non ſecernitur a cultu Dei ac Sanctiſſimæ Trinitatis,ſed in hunc recurrit vt flumina in mare.ibid.5.
Sanctorum actionum præſtantia Dei munere illis collata ,eos nobis venerabiles reddit.256.5.
Sanctorum res geſtas ob oculos ponere,Chriſti cultoribus plurimum prodeſt.ibid.6.
Sanctorum in feſtis congreſſus,mutuos epulos,ludos publice celebratos,antiqua Eccleſia in more habuit 256.7.
Sanctorum Excellentia in tribus poſita contemplatur

Catholicorum ſapientia, 487. 25.
Sanctis Chriſtus impreſſit ſummè princip. [illegible] notas. ibidem.
Sancti florent & coluntur quia Chriſti ſanguine ſanctificati ſunt, ibid. 26.
Sanctorum iuſtitia tanquam viuus fons in [illegible], opera omnis generis virtutum protulit. 487. 27.
Sancti in cælum ſublati nobis hic peregrinantibus patroni manent. ibid. 28.
Sanctorum communionis cogitatio eſt ad mutuam inter ciues beneuolentiam prouocatio. 543. 17.
Sanctorum Imagines idola vocantes tam [illegible] non ſalſæ quam proteſtantes, meritò a Niceno [illegible] Concilio ſecundo anathemate perculſi fuere. 568. 8.
Sanctorum corpora quia animabus in vita [illegible] fuerunt, decoranda ſunt præmio in cælo [illegible] & eorum pretioſas reliquias antiquo Eccleſiæ ritu ſtudioſè veneramur. ibid. 10. & quæ ratio nos hoc [illegible] cant. 569. 11. & 12.
Sanctorum gloria & ſanctitas valorem operum & gratiam Chriſti & immenſitatem bonitatis oſtendit. 570. 14
Sanctis ſuis quanta Deus tam olim quam modo contulit & quantam poteſtatē illis dedit, mirabile planè cenſetur. ibid. 15.
Sanctorum cultui quod Proteſtantes detrahant non mirum, qui iam pridem omnē ſanctitatem pernicioſo dogmate abſtulerunt. 571. 19 & 20.
Sancti ſanguinis Chriſti vim & efficaciam declarant, vtpote a quo virtutum opera in eis fluxerunt. 570. 16.
Sācti in cœlo non adimunt peccati nævos proteſtantes, vnde errores iſti maximè pernicioſi. ibid. 22. & 23.
Sanctorum detractores proteſtantes quam maximè adulantur, illos magnates in diuos referentes, qui ipſis fauent. 473 24. & 25.
Sanctorum feſti dies inter Catholicos ſtatuti ſunt & cur formæ variæ in ſanctorum imaginibus adhibeantur. 571. 17 & 18.
Sanctis cultum adhiberi a nobis, eſſe deo iniuriam inferre, falſo affirmant Proteſtantes, 566. 1.
Sancti & ſi mundanis fuere contemptibiles, tamen in cælo ſunt magni principes & cū Chriſto regnāt: ideo eos inuocatione & cæremonijs honoramus. ibid. 3.
Sanctorum excellentia eſt cauſa cur eis cultum exhibeamus, ibid. 4.
Sanctorum cultum vt idolatricum proteſtantes contra propriam conſcientiam & ſcientiam blaſphemant ibid. 6.
Sanctorum cultum externum in duobus ponunt Catholici. ibid. 7.
Sanctorum in natalitijs ſacrificium offerre olim in primitiua Eccleſia ſicut & ſanctis feſtos dies dicari in more fuit. 567. 5.
Sacramentorum Religio ſplendida & inſignis apud Catholicos, vtpote vaſorum diuinæ gratiæ. 561. 10.
Sacra nulla religio apud proteſtantes, ſed omnia eius officia impia prorſus & barbara. 562. 15.
Sacram nullam religionem ex ſuis inanibus & ieiunis Sacramentis prætēdere queunt proteſtantes ibidem 561. 1.
Sacrificij Catholicæ Eccleſiæ dignitas ſumma eſt, quia in eo ſummus honor deo impenditur. 559 4.
Ex ſacrificio noſtro admirabilis oritur vis religionis & ciuitatis. ibidem,
Sacrificij noſtri figura fuit cibus Iacob patri ſuo Iſaac oblatus. 560. 5.
Sine ſacrificio & ſacerdotio nulla religio poteſt conſiſtere. ibid. 6.
Sacrificij cauſa ſacerdotium a Chriſto in Eccleſia catholica. ibid. 8.
Sacrificij ritus ipſi naturæ addicti & quare. ibid. 7.
Sacrificij cauſa extructæ vbique Eccleſiæ. 560 10.
Sacra munera quæ [illegible] tres reges domino recens nato, duo [illegible] ibid. 12
Sacræ liturgiæ, conſecrationes & cetera Eccleſiæ ornamenta religione ſunt plena. 562. [illegible].
Sacrificium, quo neque barbaræ nationes caruerunt, non habent Proteſtantes. ibid 17
Sacramenta & ſplendor Eccleſiæ Catholicæ & noſtræ religionis Chriſtum Deum verum & dominum cæli & terræ oſtendunt. 561. 11
Pſalmodia Geneuenſis inſulſa eſt vociferatio proteſtantium ad inſtar ſacerdotum Baal. 565. 23.
Sacra Anglicanæ religionis Iuuenis chinenſis, lumine ſolo naturali [illegible] & deriſit. ibid. 23.
Sacra proteſtantium ſuperſtitioſa & impia ſunt, ſicut reliqua omnia proteſtantium. ibid. 18.
Sapientia circa altiſſimas cauſas verſatur. 89. 2.
Sapientia tribus argumentis vtitur ad probandum dei exiſtentiam. ibid. 4.
Sapientia antiquorum de deo obſcuriſſima. 90. 5.
Sapientia quæ vnum Deum, oſtendit morum ciuilitati conuenientiſſima & quare. ibid. 6.
Sapientia Chriſtiana prouidētiam Dei, præmia & pœnas decernentem fatetur 96. 3.
Sapientia, id eſt doctrina Catholica, de Deo, Chriſto & Maria virgine & omnibus Sanctis, ad mores ciuiles inſtituendos & confirmandos idonea. 488. 29.
Secreta humani cordis nulla creatura ſed ſolus Deus nouit. 303. 1.
Secreta regiſ multa Deus voluit eſſe clauſa. ibid.
Secreti humani author ipſe Deus. ibid. 2.
Secreti ſigillum in confeſſione ſpectat ad neceſſitatem Sacramenti. ibid. 2.
Secreta recondita a Deo nobis dum ſignificant. ibid. 3.
Secretorum detectio extra fraterna correctionem & alia efficit multa mala. 305. 8.
Senſus oblectamenta corporeis adminiculis egent, vt cibi & potus, & ſunt ad inſtar medicinæ, 227. 3. & 4.
Sceleris grauioris crimen tria mala ordinariè ſequuntur. 248. 1.
Sepultura honorifica corporibus impenſa & religioſum officium ciuilitati prodeſt. 268 5.
Sepulturæ honos corporibus impenſus quid doceat aut admoneat ſuperſtites. ibid. 6.
Sepulturam religioſam conducere ad animæ quietem etiam veteres ethnici putarunt. 574. 1.
Sexus fœmineus ad condolendum, ad amandum, ad miſerandum omnino pronus. 486 9.
Signa externa religionis ac cæremoniæ ad quatuor genera reducuntur. 265. 1.
Silentium & ſecretum religioſè cuſtodire docet prudentiæ virtus. 82. 4.
Societatis plures ſpecies. 4. 4.
Sodalitia in ciuitate ex amicitiis coaleſcunt. 297. 9.
Sodalitia duo adiumenta ſodalibus in eis coaleſcentibus conferunt. ibid. 10,
Sodalitia non aduerſantur Eccleſiæ vel Reipub. vnitati. ibidem. 11.
Sodalitia paſſim animoſitates & inuidentias generant. ibid. 12.

Sodalitia in diuerſis ordinibus conſtituta, duo debent conſ[illegible]erare. 296.13.
So[illegible]nus ſuſcipiendus ad hoc vt naturam iuuet & cō-co[illegible]tionem promoueat. 312.18.
Solitarius ciuis eſt. 15.7.
Solitarius [illegible] in S[illegible]ietate inſtitui debet. 14[illegible].2.3.4.
Spes gratiæ non aufert [illegible] 539 5.
Spes Chriſtianæ cauſa [illegible] diuina [illegible]itas, q[illegible] nobis beatitu[illegible] ad eam gr[illegible] confert. 538.1.
Spes diuina & hu[illegible]ana, quæ [illegible] in remundi, quomodo differant. 539 3.
Spes vt firma [illegible] & recta, duobus aſtringitur. ibid. 4.
Spes noſtra [illegible]tatur ex [illegible] auxilio diuino pleniſſimis. 542.13.
Spes vocatur a Clemente Alexand[illegible]no ſanguis fidei. ibid. 12.
Spes Catholica & circunſtantiæ eius, ad ſacros & ciuiles mores confirmandos vtilis eſt. ibid. 14.
Spei aſſecla & ſocius eſt timor, qui animi ſuperbiam expugnat, humilitatem parit. [illegible]idem.
Spes proteſtantium eſt audax, proterua et importuna præſumptio. ibidem 18.
Spei noſtræ prodeſt Sanctorum pietas in cœlo pro nobis intercedentium. ibid. 17.
Spes proteſtantium ſiue fidu[illegible]a, in barbariem & fœditatem morum tendit, 544. 19.
Spes firmamentum proteſtantica conuellunt, dum ſacramenta nihil efficere ex [illegible]pere operato docent. ibidem. 20.
Spes in dei miſericordiam confirmat curſum virtutis. 347.1.
Spei noſtræ certitudo ſola Dei bonitate munitur. 348.3
Spiritus Chriſtiani hominis non habuit vnquam quouis loco & tempore coniuratiores hoſtes quam hæreticos Caluiniſtas ac proteſtantes Anglos. 573.26.
Spiritus ignei in homine ſi vanitati concedantur, ad vitia vehementer inclinant, at ſi veritati, e contra ad virtutem inclinant. 194.8 & 9.
Status diſpoſitionis humani quinque. 28. 2.3.4.5 & 6.
Status aduerſitatis homini ſecurior quam proſperitatis: & quid ex eo colligendum. 217.10 & 11.
Status vidualis virtuti, publicæ vtilitati ad multa officia conueniens 321. 3.
Status reipublicæ is deterior, qui ſuperatur a voluptate. 397.1.
Status ille in ciuitate nō ſtatuendus, qui cum abiectione & cum contemptu virtuti officit & detrahit. 405 8.
Status Rerumpublicarum non excedunt mortalium & rerū humanarū notiones, hinc paulatim corrumpi & concidere neceſſe eſt. 366 21.
Status ciuilis a vera quæ fide in Deum pendet, ad cuius veritatem ſtabilem Eccleſiaſtica monarchia multum valet. 517.12.
Studia hæreticorum longe abſunt a prudentia & diſcreto conſilio. 537.3.
Stylus alius rationalis, alius concupiſcibilis & tertius iraſcibilis. 157.5.
Stylus Ciceronianus omnium optimus ad ciuiles mores vſumque eloquij. 161. 16.
Styli venuſtas in declamando in quatuor formas reducitur, 159.3.
Stoici nihil deo acceptum ferebant, ſed omnia in fatū & fatales conceptus. 104.15.
Stoici quibus rationibus contenderunt omnia fato euenire. 250.5 & 6.
Suauitas ſumma ex virtute, eo quod homines deo ſimiles [illegible] 8
Subd[illegible] & ciuium mentes longe [illegible]belle debent a rebellione. 287.4.
Superbia eſt animi motus ille, qui aſcendit excellentiā petendo 392.1.
Superbus & [illegible]rogans ſemper mendax. 392 ibid.
Superbiæ fauent ingenia acria & ignea. ibid. 2.
Superbia [illegible]res ciuiles deijciendos omnia vitia ſecum [illegible] ibid. 3.
Superbia homines facillime trahit ad omnia vitia. 393. 7.
Superbia ambitioſa, vbi quod vult obtinet, mirum in modum dura & refractaria. ibid. 6.
Superbia eſt in corpore pol[illegible]o quod naturalis febris in corpore humano. ibid. 9.
Superbia conatur ſe humilē oſtendere, ſed tunc ſeruilem potius ſe exhibet. ibid. 11.
Superbiæ ingenium inquietum eſt ſemper ad vlteriora tendens. 394. 10.
Superbus princeps ruinam Reipub. miſere & quiduis non audet. ibid. 22.
Superbiam, ambitionē, iram, Æmulationem & ſimulationem cur princeps Chriſtianus a ſe ablegare debeat. 395.13.
Synderesis ac conſcientia faciunt animam recte fungi officio ſuo 505.3.

T.

THeologia Catholicorum fidei & dictis Dei innititur. 84.16.
Theologia non detrahit quod ænigmatibus & ſpeculis viatur. ibidem.
Theologus ſapientes inter ciues maximo honore habēdi. 139.
Temperantiæ ſtudium eximia pars eſt ciuilitatis. 366: 2.
Temperantiæ mediocritas duplex conſideranda. ibid. [illegible]
Temperantiam quomodo ſcriptura appellat Sanctificatione[illegible] ibidem.
Temperantia non ſolum naturalis ſed moralis meditatur. 312. 2.
Temperantia voluptatem erga alios optime inſtruit & mentem ſerenat. ibid.
Templ[illegible] ſeu Eccleſia imago eſt ipſius cœli, in quo numinis diuini ſpeciem refert Eucharistia. 246.6.
Templa & veſtitus ſacerdotales, cur ex precioſa materia ſiunt. ibidem.
Timorem reprimere difficilius eſt quam audaciam moderari. 341.1.
Timorem excuſſerunt ſæpius Deus, Angeli & nimiam anxietatem quomodo cohibuerunt, ne a ſpe decidérent homines. 348.2.
Tobacci ſiue Tobaccæ vſus quā pernicioſus. pag. 314
Turbari ciues, angore excedi, gemitu ac ſuſpirijs reſolui, animi imbecillis ſunt argumenta. 347.10.
Tyrannidis nulla ſpecies immanior eſt, qua quidā contendunt, principem in diuerſas ſectas & religiones diſſipare ibidem.
Tyrannidis monſtrum per ſe ſpectatum, omni fera beſtia truculentius in oculis mortalium. 407.1.
Tyrannus multo fuco virtutis ſe occulit. ibidem.
Tyrannicæ politiæ magnam vim adfert religionis popularis oſtentatio ibid. 3.
Tyranni ex fraude fingunt ſe boni communis curatores

res & mites erga ciues, & tantum debitam exigere obedientiam. 408.4.5.6.7.
Tyrannus commodum ducit, ſi ſuis ciues ſpurca re conuerſatione, luxuria ac crapula. 409. 23.
Tyrannus deſcribitur & eius epitheta ibidem.
Tyrannus ciues vult inglorios & vndique vexatos. ibidem. 24.
Tyrannus prauos præficit ciuibus & conatur animos ciuium frangere voluptate & timore ſuppliciorum. 410.6.
Tyrannicum eſt & inciuile, ciues redigere in pauperiē. 411.
Tyrannus infidentiam ſpargit inter ciues & diſcordias & inimicitias, ne aliquis potentior [illegible] ibid. 7.
Tyrannus cupit omnes rerum ignorantia laborare, quo de bono communi haud deliberent. ibid.
Tyrannis nimiis euentus ſæpe interitus & artes exitioſi.
Traditio primaria regula & originalis eſt fidei orthodoxæ, et oſtenditur ex multis. ibid.
Tumultus ex rebus fidei exortus inter ſubditos in partes abeuntes, Romani pontificis authoritate principes Chriſtiani tutiſſime ſedabunt. 517. 17.

V

VArietas ſtatus regnorum & imperiorum, diſpares vultus, inter admiranda mundi cenſentur. 359 2.
Veritas quadruplex eſt in ſcripturis. 440. 10.
Veritas triplex ad veram fidem ſpectat. 131. 1.
Veritatis intelligentia multiplex inter ciues retinenda. 141. 10.
Verborum ornatus ſacra ſcriptura, nec veteres Theologi, in enarrandis diuinis myſterijs admittunt. 153. 1. et 2. et 154. 12.
Veſtes Senatorias conuiuæ in nuptijs olim adhibebant. 324. 7.
Vaſtis breuior, mulierum impudicarum ſignum ſicut diuerſorum colorum. 325. 8.
Veſtes & colorum ſpecies, conditionem vitæ & animi affectionem repræſentant. 323 5.
Veſtuariæ notæ nobilium certæ ſunt, quibus proditur eorum nobilitas. ibid. 7.
Veſtitus ciuilis educendus vel a fidē aut a ratione recta. 326. 1.
Veſtibus idonea ſignificata mentibus aliorum ingerenda: nec vlla corporis pars, maxime fœminis, detegenda. 326. 12.
Veſtium ſuorum coloribus qui indecentiam profitentur, turpes merito exiſtimandi. 329. 2.
Veſtitus conſtituendus modus, vt conſtet veſtitum ratione duci. 324. 7.
In veſtitu duo conſideranda. 323. 2.
Veſtitu curioſo homines dupliciter capiunt voluptatem. 323. 1.
Veſtium vſum natura inuenit. ibid. 3.
Veſtibus quidam ſignificant ſpiritus internam conſtitutionē & affectum, maxime in coloribus. ibidem. 9. & 10.
Veſtium luxum qui aliorum indecora procurant, diabolo ſimiles. 337. 3.
Veſtiuus pompa luxurioſa eſt, inter ciues vituperabilis. ibidem. 4.
Veſtium ornatus, non honorem aut amorem, ſed vituperium & odium conciliat. 328. 5.
Veſtium comptus ornatus in viro effeminatum quid arguit, maxime in coniugatis. ibid. 6. & 7.
Veſtitus agreſtis, tetricus nimis & neglectus, iudicium ſenſus mo[illegible], duri[illegible] & ſui negligentiæ, non ad o[illegible]rnum diuinu[illegible] ibid. 8.
Veſtium ſplendore quidam vt ſuperbiam appetunt & popularem faſtum & [illegible] ex ſuperbia. 329. 1.
Veſtium oſtentatio [illegible] nulla ætate diſplicet ſenibus & [illegible] ibidem. et 2.
Veſtiu[illegible] qui gloriam venatur, nihil magis aut h[illegible] haberi [illegible] numeratur. ibid. 4.
Veſtium [illegible] cura, in [illegible] ſumptum, odium aliorū & ſui [illegible] 330 5.
Veſtitus [illegible] in affectationem, ſæpe cum [illegible] procedit ibid. 6. & 7.
Veſtium colores varij hominibus vnde placuerunt. 331 1. & 2.
Veſtitus peregrini mutatio, ignobilitatis quid in ſe continet. 333 5 6. 7. 8. & 9.
Veſtium luxum Chriſtiana fides moderatur & prohibet. ibid. 11.
Veſtes curioſas contemnit Chriſtianus, qui mundo nō viuit & æterna [illegible] præſtolatur. ibid. 12.
Vita Domini ſunt ipſius leges 564. 3.
In Vijs domini quomodo cadant peccatores. ibidem.
Viciſſitudinem regnorum & Imperiorum, quidam [illegible] prouidentiam negantes, fato adſcripſerunt. 354 1.
Victoriā [illegible] contra rebellantem con[illegible] Pragam Bohemiæ Metro[illegible], [illegible] Bauariæ in litteris ad Pont. Max. in Dei prouidentiam retulit 112. 20.
Victus intemperans, cauſa multorum m[illegible] 202. 3.
Viduitatis propoſito non deeſt ſpec[illegible] 322, 10.
Viduitatis quæ vtilitas & commodum Rebuspub. ibi. 11 & 12.
Virga vigilans Hieremiæ oſtenſa, quid denotet. 96. 3.
Viri in qualitate duo ſpectanda. 327. 4.
Virginitas quomodo fidelitati matrimonij a ciuibus ſeruandæ conducat. 317. 3.
Virginitas [illegible] & fouet admirabiles virtutes in commodum Reipu[illegible] ibid. 4.
Virginitas [illegible] fortis & acris & quomodo. ib. 5.
Virginitas quia pudica & modeſta, temperantiæ vicinisſima, & in vniuerſum virtutibus [illegible] 318. 7
Virginitatis decus triplex ſpectatur. 316. 1. & 2.
Virginitatis olim [illegible] maxima ex virtute honeſte decenter [illegible] corporis membris. 231. 1.
Virgines Religioſæ in [illegible] obſeruantijs clauſura & caſtitate virtut[illegible] magn[illegible] imperium teſtantur. 22[illegible]. 8.
Virginitas qua ratione virtus & qualis & quam vtilis. 319.
Virginitatem profeſſos tam viros quā mulieres multos, teſtatur Eccleſiæ Catholicæ hiſtoria antiqua. 588. 10. & 11.
Virginitatis ſtudiū facit ad dignitatē religionis Chriſtianæ. 578 1.
Virginitatis ex cultu vis diuina, & veritatis & virtutis ineſt fidei Chriſtianæ. ibid.
Ad virginitatis florem Chriſtiana dignitas, propter Chriſti gratiam, ſemper aſpirat. 581. 8.
Virgineum matris ſuæ Mariæ vterum fecundus [illegible] Chriſtus ſuo virgineo corpuſculo humo factus inhabitauit. 579. 3.
Virginum pulchritudo non in veſtibus ſed in virtutibus quærenda. 328. 6.
Viri boni dupliciter ex virtute delectantur. 234. 11.

Virtu[illegible] non poteſt vllo abuſu. 231.1.
V[illegible] et [illegible] ex tum Hypocriſis tum falſata virtus [illegible] ibid. 2.
Virtutis [illegible] tæ tunc Hypocriſis vſus duplecter fit. 231 ibid.
[illegible] adulteratur. 232.4.
V[illegible] ra et ſolida ſola humilitatis inſtrumentum. [illegible] 6.
[illegible] mutata [illegible], quando eius ſpecies in [illegible] 10.6.
V[illegible] duplex voluptas. 216.5.
[illegible] in Principe requiri, publicum quod gerit officium & neceſſitudo [illegible]. 157.6.
[illegible] les quæ [illegible] 11.2. et 3.
V[illegible] es etiam in regionibus inſecmentis [illegible] pro[illegible] tur. 36.12.
Vir[illegible] intellectualium neceſſitas vnde colligatur. 48.3.4.5.
Virtutes intellectuales et morales ad inſtituta ciuilia ne[illegible] id. 1.
V[illegible] intellectualium quædam practicæ, quædam ſ[illegible] ibid. 2.
[illegible] prius dominari affectibus debet. 48.2
V[illegible] ales quæ. 75.3.
V[illegible] intellectuales ſunt [illegible] ſcientia, ſapientia, ars [illegible] hæ duæ practicæ, reliquæ ſpeculatiuæ. [illegible]
[illegible] ellectuales quomodo a quibuſdam varijs [illegible] deſignentur. 78.1.2.3.4.5.6.
V[illegible] vitam initiant, vitam vero amor. 99.8
[illegible] a pul[illegible] do larua vitiorum ac re[illegible] ſæpe celatur ac tegitur. 183.2.
V[illegible] quatuor obtegunt. ibid. 3.
Virtus non [illegible] opinio aut lex, ſed recti bonique natura. 183.3.
Virtus [illegible] naturalis motio in obiectum virtuoſum, ſed libera in bonum & rectum operatio. 185.6.
De virtutis natura quæ Manichæi, Lutheri & Caluiniſtarum [illegible]
Virtutis pulchritudine [illegible] labefactare conatur ſceleratorum [illegible] & vehemens in vitia inclinatio. [illegible] 8.
Virtutem oppugnant [illegible] piratione facta error, voluptas, [illegible] & ſup[illegible]. 185. ibidem.
V[illegible] eſt ſe [illegible] occultare et ſuum ſplendorem [illegible] egere ibid. 11.12.13.
V[illegible] ſpecies [illegible] mortificationis & hu[illegible] 188.14.15.
Virtus [illegible] 188.2.
Virtutis [illegible] qua virtus depug[illegible] 189.3.
Virtut[illegible] voluptatem impugna[illegible] oſtendit altitudinē & excel[illegible] 189.4.
Virtuti valde [illegible] me lumen [illegible] quod illam ve[illegible] ibid. 7.
Virtutem [illegible] voluntatis [illegible] das. ibid. 8.
Virtus [illegible] res in ſe def[illegible] 12.
V[illegible] pe ve dici[illegible] d[illegible] r. 221.2.
Virtutes m[illegible] 2[illegible] 3.
Virtutes rat[illegible] quod ad voluntatem rationi ſubie[illegible]
V[illegible] quæ voluntarias ac rati[illegible] [illegible] 9.
Virtutes quæ vol[illegible] tur, quo nom[illegible] [illegible]
Virtus ſua vi ac imperio tum [illegible] a trahit & [illegible] 217.1.
Virtus ſuo imperio te[illegible] adhuc initans fuit [illegible] excercitu[illegible] ibid. 2.
Virtutis in imperando difficultas [illegible] ibidem. 3.
Virtutis tuſei quantum imperium [illegible] ibid. 5.
Virtutis imperium maximum [illegible] te[illegible] 223.7.
Virtutis poteſtas infinita imperium quæ [illegible] imperatorum & Regum [illegible] 22[illegible]
Virtutis imperium [illegible] ij, qui eam vituperarunt, mi[illegible] & ca[illegible] 13.
Virtutes [illegible] ætatis ſpatio definita, a tunere [illegible] et [illegible] do[illegible] nu[illegible] 19.
Virtus quomodo [illegible] 226.2. [illegible] 3.
Virtutis cauſa bo[illegible] ſemper [illegible] 4.21.
Virtus o[illegible] telle[illegible] & [illegible] 227.5.
Virtutis [illegible] ex decore quo [illegible] exornat & Deo [illegible] ibid. 6.
Virtus non ſolum animam [illegible] etiam corpus exornat & condecorat. 231.11. et 12.
Virtutes commitent ſemper vitia de turpitudine. 236.9.
Virtuti proprius honor debetur. 566.1.
Virtus maxime nobilis, quæ res ignobiles ad eam quodammodo pertinentes nobilitat. 569.13.
Virtutis ciuilis magnum eſt incrementum credere virtutum opera a iuſtis ex gratia Chriſti producta, Deo placere & bona opera [illegible] 490.0.
Virtus hominem red[illegible] excellentem & nouum hominem facit & ſimilem Deo ibid 12.
Virtutes Deo placent & valorem a Chriſti gra[illegible] accipiunt & vitæ æternæ ſunt meritoria ibid. 15.
Virtus nihil aliud eſt quam humanæ voluntatis abductio a de[illegible] appetitus ſeruitium. 522.2.
Vnionis diuinæ naturæ cum humana modus, intellectu difficilis. 470.8. et 7.
Vnitates quædam etiam inueniuntur in Ariſtocratia et Democratia, ſed ſumma vnitas in monarchia. 514.6.
Vita ciuilis quomodo ordinanda. 11.4.
Vitæ ciuilis quis [illegible] 18.
Vitiorum [illegible] igo quandoque a corporis conditione & ſanguinis & ſpiritus feruore. 192.2.
Vitioſum [illegible] a vi[illegible] pro[illegible], maxime quod voluptatem [illegible] turpem eſſe doceat. 141.3.
V[illegible] ecta ſiue materia, vt voluptas, pecunia, hon[illegible] ſumptus [illegible] ſplendere videntur & vitiorum [illegible] cant. [illegible] em. 5.
V[illegible] e videntur virt[illegible] 1.
V[illegible] ura ad[illegible] ca[illegible] que ex[illegible] nat. [illegible] 17.
V[illegible] poteſtas, libertas ac diui[illegible] es, quaſi axt[illegible] natu[illegible] 295.11.
V[illegible] odij in [illegible] np[illegible] 295.1.
Vit[illegible] um v[illegible] ptates [illegible] c[illegible] mpar[illegible] cauſas [illegible]

p[illegible]

pheta. 198 1.
Vocatio dei appellatur lumē Dei, quod in nobis ſplendet pag. 541. 10.
Vota tria Religioſorum cum Regula & inſtitutis ad Deum ardenter amandum adhibentur. ibid.
Voto caſtitatis Sacræ perſonæ cur ſe obſtringunt. 580. 6.
A voto caſtitatis ad connubium tranſire grauis noxa. 581. 6.
Voluntarium & liberum definitur. 146. 5.
Voluntati ſubeſt appetitus ſenſitiuus. 207. 1.
Voluntas quomodo moueatur a Deo ratione appetitus ſenſitiui ac ab ipſo cælo. 147. 10
Voluntas ad virtutem relata, dupliciter conſideratur. 107. 9.
Voluntas artificioſa duplex, vel a ratione vel aſenſu. 174. 12.
Voluptas dupliciter mutationi obnoxia. 363.
voluptuarium ad bonum qui tantum reſpiciunt, totam vim ciuilitatis euertunt, 388, 1.
Voluptatis appetitus, magnam obtinet vim in hominum mores ibid. 2.
Voluptas magis acuitur in Chriſtianæ fidei profeſſoribus quam in omnibus alijs mortalibus, & quare. 402. 21.
voluptas animam a decore ſuo deiicit ad fœda quæque. 389. 4.
Voluptas ingenia quomodo hebetet. ibid. 5.
Voluptas comparatur Nilo flumini. ibid.
Voluptas naturæ vigorem tam in corpore quam in ingenio diſſoluit. ibid. 6.
Voluptas crudelis, aſpera & in principe tyrannica. 390. 7.
Voluptuoſi timore voluptatis amittendæ vehementer ad vim & crudelitatem commouentur. ibid.
Voluptas quam ſtatui Reipub. noceat, experientia docet in vnius familiæ corruptione. 8.
Voluptates vel ipſa natura a ciuibus amouit. ibidem. 9.
Voluptas genus mali pernicioſiſſimi. 391. 10.
Voluptas venerea duplici methodo affligitur. 347 2.
Voluptas venerea deſæuit in pacem & fidem ciuium & in familiarum rectam inſtitutionem & prolis educationem. 398. 7.
Voluptas in conciues petulantior magis eſt & irritabilis & rabioſa, quam durities vitæ bellicioſæ. 399. 9.
Voluptates incontinentiæ eſſe inciuiles oſtendit in rebus ciuilibus conſtantia ciuium in propoſitis exæquendis & amicitijs conſeruandis. ibid. 12.
Voluptuoſi minus quærunt bonum commune quam aut ſeueri aut irati. 400. 15.
Voluptas peculari ratione, Dei agnitioni ex fide, eiuſque dilectioni ac cultui aduerſatur. ibid. 14.
Voluptatibus effeminati, magis deo diſplicent quam campeſtri ruditate horridi. ibid. 15.
Voluptuoſis nil aliud manet quam extremum excidiū & exitium. 401. 16.
voluptas ex Ariſtotelis ſententia turpior & ſtudüs bonorum morum infeſta magis quam incontinentia iræ. ibid. 19.
Voluptas qua ratione nocentior quam ira ibidem.
Vultus ad actiones ciuiles quomodo componendus. 69. 3.

FINIS.

SOLI DEO GLORIA.

BRVGIS
Ex Typographia Guillelmi de Neue, ſub ſigno Solis,
M. DC. XXVI.